

□ આદર્શત્રી અને કથાપત્ર : શ્રી, જયદુષ્ણ વર્મા : દ્વાર દિવાન સાહેબ : હુબ્લીવાળા સગન

ગુપ્તસુજ્ઞાપ્તિ

અને સ્તોત્રિતોપદેશ

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નરવરસાલ દાસ

તંત્રી : જાગરિબાઈ

ભાગવતસ ઇ. પટેલ

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિ :

અંબાલાલ વિ. દાસ

૧૯૫૦

રૂકત રૂ. ૧૦૦૦૦ નો

વીમો આપવો—

—હાલ એકજ પ્રીમીયમ આપવું—

અને રૂ. ૬૦૦૦ની લોન!

અકસ્માત મરણમાં રૂ. ૨૦૦૦૦!

આજ સુધી તમારો કોઈ પણ જાતનો વીમો છે ? તુરંતજ ચોક્કસીઓ
મોકલીને અમારી સલાહ મંગાવો—ઘણા ફાયદાઓ થશે.

દરેક જાતના વીમાઓ માટે અમેનેજ પહેલાં પૂછાવશો.

દુનીયાની કોઈપણ કંપનીમાં આપનો વીમો છે ?

તમારી ચાલુ ચોક્કસી પર લોન લેધએ છે ?

કંપની કરતાં વધુ મળશે ! પૂછાવો.

ભોગીલાલ હીરાલાલ શાહ એન્ડ કું.,
(સરકારમાં રજીસ્ટર્ડ કરાવેલ છે.)

પોસ્ટ બોક્ષ નંબર—૭૧૩, મુંબઈ.

મરીન લાઇન્સ રજીસ્ટ્રેશનની સામે, દરીયા કાંઠે,

મરીન ડ્રાઇવ રોડ, પ્લોટ નંબર-૭૨ “ જીવણ-વીહાર ” બીલ્ડીંગ.
તારનું સરનામું :—“ **Bhogilalco,** ” **Bombay.**

ટેલીફોન નંબર—૩૦૫૦૦.

ગુણસુન્દરી

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૪૦

ડચેસ ગ્રોફ વુલ્ફેટર
બિલ્નની હૉરિપરથોને સરસાગાન
પુરો પાટનાર સમિતિના પ્રમુખ

બિલ્નની હૉરિપરથોમાં સ્વચ્છતાનું સુંદર કાર્ય,
હૉરિપરથોને સરસાગાન પુરો પાટનાર મધ્યસ્થ સમિતિના પ્રમુખ
ડચેસ ગ્રોફ વુલ્ફેટરે હૉરિપરથોના ઉપકા વિભાગની મુલાકાત લીધી
તે વખતનું હતું.

સૌ. અવંતિકાજીન આચાર્ય
જેઓ શી સી મ ના પા ધ
શી સમાજના પ્રમુખ
ચું દા યા છે

પુસ્તક ગ્રંથ

સંસ્કરણ : ૧૯૪૦

અંક ૧ લે

દિવ્ય પંસીનાદ

રામ જરવા તાલ ખેમટો

[કવ્ય—રમેદે સંધી જાણી જાણતનાં સંતા...]

કાલિંદી તીરે ઘેરી ઘેરીકુંજ માં.....ય,
દિવ્ય પંસીનાદ મધુર જોને સંભળાય. (૨)

મુર મુરે જગ જિર જીવના જગાવતી;
જ્ઞાન મુખા પ્રેમ ભરી હીલકું ડાલાવતી.

અજાણ્યો સખી કાનુડે અખીલ વિશ્વ માં.....ય,
દિવ્ય પંસીનાદ મધુર જોને સંભળાય. (૨)

અજ્ઞાન તિમિર ઘોર ભયોં અંતર ઉજાળતી;
પુનિત અમર આત્મનનાં જ્ઞાન કરાવતી.

નિહાળ્યો સત્ય પંથે જીવનનો ઉદ્ધા.....ર,
દિવ્ય પંસીનાદ મધુર જોને સંભળાય. (૨)

કાલિંદી તીરે ઘેરી ઘેરી કુંજ માં.....ય,
દિવ્ય પંસીનાદ મધુર જોને સંભળાય. (૨)

શ્રી. હનુમતિ પીરજલાલ દેસાઈ

નિમંત્રણ

[રાસ]

ધીરે ધીરે આવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં.

ખેલીશું રાસ હો સખી !

ભારતના ખાગમાં.

ખીલંતા પુષ્પ સમ યુવાનો આવતા

માતા આઝાદીએ મસ્તકે સૌ આપતા

સૌરભને સિંચતી આવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં....ધીરે ધીરે.

સત્ય અહિંસા તથા નાદો સૌ ગાજતા

સૂણીને હાકવીર હૈઠાં હરખાતાં

ગાતી સ્વાધીનતા આવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં....ધીરે ધીરે.

ફરકતો ધ્વજ આજ ઉંચા આકાશમાં

ભાવિ ભારત કેરી ભવ્ય અભિલાષમાં

આશાની દિવડી જગાવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં....ધીરે ધીરે.

બંધન ગુલામી ઢેખી રડતી આ માવડી

આશાની જ્યોત નહિ રાતી છે આંખડી

આંધુડાં હુછતી આવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં....ધીરે ધીરે.

વીરોની હાકથી હૈઠાં સૌ નાચતાં

માતા આઝાદીએ બલિઓ સૌ આપતા

મીઠાં વધામણાં લાવજો સખી !

ભારતના ખાગમાં....ધીરે ધીરે.

સ્ત્રીઓ શા માટે પરણતી હશે ?

[પોતાના બાકિતલ અને
અંગત સ્વાર્થ માટે
પણ ભોગ આપી સ્ત્રીઓ
સખ કરી પુરોની તાલે-

હારી ઉશ્કારાવું કેમ પસંદ કરતી હશે
તેનાં કારણોનું પૃથક્કરણ મનુષ્ય સ્વભાવ
અને 'માનસશાસ્ત્રનાં ઉગ્ર અભ્યાસી એક
વિદુષી વિદેશી સન્નારીએ જડુ સુંદર
રીતે કરેલું છે. એ સન્નારીયા લેખમાંથી
આપણી હિંદુ સમાજને બીજાનું સાચું ના
પાડી છો એવા જાણેને ઠાડી નાંખી તથા
કોઈ કોઈ કોણે આપણી હિન્દુ સમાજને
જન્મ એમે એવા સગરે વાપરી એ લેખનો
અમલપત્રો જામ નીચે આપવામાં આવ્યો છે]

(૧) સમગ્રમ પાંચ ટકા સ્ત્રીઓ સગા
જીવન સંબંધી બીજાનું વિચાર કર્યા વગર
માત્ર એક પ્રયત્નિત રીતે આશીન રાખ સખ
કરે છે. તેઓ એમ માને છે કે સ્ત્રીના જીવનમાં
સખ એ તો એક રરજ્યાત શર્મકમ છે.
રરક સ્ત્રીઓ સગા તો કરવું જ જોઈએ.
આપણે સખ ના કરીએ તો દુનીઆ તો
એમ જ માની સે કે એને વર નહિ મળતો
હોય સ્ત્રીથી કામ સખ કર્યા વગર રરેકય
કેમો કુલરો મરે પણ ડેરલી રરી કુલારી
મરે ? સખ ના કરીએ તો આપણી નામેલી
વાય સોરો આપણે માટે ખરી મોડી જમે
તેરી વાને: કરે માટે આપણે સગર તો કરવાં
જ જોઈએ. એવી માનવાનો પ્રેરાધ આ

એક અંગ્રેજી લેખ લખાવી અનુવાદ :
શ્રી. આજીતાલ કિરપારામ રસાધ

સ્ત્રીઓ વહેલામાં વહેલી
તો પરણી સે છે. અને
મરે તેવો વર મરે તેને
એકદમ મડખી સે છે.

સુમાએ આવી સ્ત્રીઓ સખ સુખની કાંઈ
મોડી મોડી આશાઓ રાખતી નથી, સખ
સુખના સંજ્ઞામાં તેઓ કાંઈ કાંઈપણ
ધોડાઓ ડોડાવતી નથી, એટલે સામાન્ય રીતે
આવી સ્ત્રીઓનાં સખ-જીવનો ખાસ કરીને
દુ:ખી નીવડતાં નથી.

(૨) કેટલીક સ્ત્રીઓ સગને મનુષ્ય
જીવનનો અને તેમાં ખાસ કરીને સો જીવનનો
એક વાદ્યન જનનાર (Itomato) કહે
છે: સગર સુખને એક વિગ વરણ માની સે છે,
પરજીવું એ તો પ્રણતામાં પમમાં મરકારાં એવી
એવી કાન્ધમય કષ્ટનાઓ તેમના હૃદયમાં
વાસ કરીને રરેલી હોય છે. સખ સુખની
જનેક લાગેલો તેમના હૃદયમાં નિરંતર
ઉમરાધ જતી હોય છે, પતિના પ્રેમ સંજ્ઞા
તેઓ જનેક જાનવી સુંદર કષ્ટનાઓ કરે
જાય છે અને જનેક જાનવી સુંદર રરજ્યાઓ
રરે જાય છે તેમ કલાક કિલ્લાઓ પણ જાય
જાય છે. આવી જાનવી સ્ત્રીઓ પુરોજન.
મોડા રબરોયો સરેલાધથી મોગવાઈ જાય છે
અને સગની જાનમાં એકદમ રુચાઈ પડે છે.
પણ સગર પછી માત્ર એક જ વર્ષમાં સખ
જીવનના જાનકો અને સુખો સંજ્ઞા તેમણે
જે અનેલી જાનકો રાખેલી હોય છે તે

એકદમ ભાગી પડે છે અને તેના જુકેજુકા યષ્ઠ નય છે. તેમના સ્વપ્નના કિલ્લાઓ એકદમ ટુટી પડે છે. કારણ કે લગ્ન પછી એક બે વર્ષમાં દરેક સ્ત્રીના જીવનમાં મહાન પરિવર્તન થાય છે. એ પરિવર્તન બીજા પુરુષની દૃષ્ટિએ પડતું નથી પણ તેના પતિની આંખે તો તે તરત જ પડે છે. લગ્ન પહેલાં જે સ્ત્રીનું સૌંદર્ય અદ્વિતીય હતું, જેની રસિકતા અનંત હતી, જેનો સ્વભાવ આનંદી હતો, જેનો મહેરા હંમેશા હસમુખો રહેતો, જેની વાણીમાં માધુર્ય હતું, જેનું સંગીત ને રૂપ અમરશોભનું પણ અભિમાન ઉતારે એવું હતું, જેનું અભિનય હોલીવુડની નર્ત્યિને પણ શરમાવે એવું હતું, જેનું આકર્ષણ અનિવાર્ય હતું. હું કહીશ જે સર્વે રીતે સંપૂર્ણ હતી તેવી સ્ત્રીનું લગ્ન પછી એક બે વર્ષે એટલું બધું પરિવર્તન થયેલું એના પતિના નેવામાં આવે છે કે પહેલાના એના બધા ગુણો, એની બધી આવડતો, એનું સૌંદર્ય, એની રસિકતા બધુંજ એના પતિની દૃષ્ટિમાંથી એકદમ અગ્રાપ્ય થઈ જાય છે અને એક બે વર્ષ ઉપર જે સ્ત્રી અત્યુપમ કેળાતી હતી તે સ્ત્રી હવે માત્ર એક સામાન્ય સ્ત્રી જેવી જ તેને માલમ પડે છે. તેનો પતિ પહેલાં તેને હંમેશા દેરી, મહાદેવી, કુંદરી, મધુરી, હૃદયસ્વરો, પ્રિયતમા, રસીલી વગેરે લાડકવાયાં ઉપનામોથી સંબોધન કરતો હતો તે હવે તો તેને માત્ર કુમુદ, કુસુમ, મંગલા, વિજ્યા, ગણ્ડી, તારા, એવા શુદ્ધ નામથી જ બોલાવે છે અને એ નામ પહેલાં હવે તો વહાણી સજ્જ વાપરવાનું પણ તે ધણીવાર ભૂલી જાય છે. આથી કરીને પતિપ્રેમ અને લગ્ન સુખનાં મતેરજાક સ્વપ્ન સેવતી સ્ત્રીના હૃદય ઉપર રાખત આઘાત થાય છે. અને તેનું લાચિન્નું લગ્નજીવન દુઃખી નીવડે છે. પતિપ્રેમ અને લગ્નસુખનાં

સ્વપ્ન સેવતી સ્ત્રી સ્ત્રીએને મારી તો એવી સલાહ છે કે તેમણે કદીપણ લગ્ન કરવા જ નહિ. સ્વપ્ન સુષ્ટિમાં જે સુખ અને આનંદ છે તેવો પ્રત્યક્ષ સુષ્ટિમાં નથી મારે કલ્પનાના પ્રદેશમાં વિહાર કરનાર સ્ત્રીએએ કદી એ પ્રદેશની બહાર આવવું જ નહિ. તેમણે તો પોતાના કલ્પનાના જ પ્રેમાળ પતિ સાથે લગ્ન કરી તેની સાથે કાલ્પનિક લગ્ન સુખનો લ્હાવો નિરંતર લેવા જ કરવો.

(૩) કેટલીક સ્ત્રીઓ માત્ર રતિસુખ ભોગવવા અને પોતાની કામવાસના તૃપ્ત કરવા જ લગ્ન કરે છે. એવી સ્ત્રીઓને જો કોઈ સચકત અને પૌરુષ તાકાતવાળો ફાંકો અને લહેરી મરદ પતિ તરીકે મળે, એ કોણીએ પતિ એ સ્ત્રીને નિરંતર લાડ લગાવી તેને આનંદ આપતો રહે, અને તેની કામવાસનાને તૃપ્ત કરતો રહે, તો જ એવી સ્ત્રીઓનું લગ્નજીવન સુખી નીવડે છે. પણ એનો પતિ જો સંપૂર્ણ પુરુષાતનવાળો લહેરી અને ફાંકો ડાન જ્યુએન ના હોય અથવા પોતાની પત્નીને નિરંતર લાડ લગાવ્યા કરતાં તે પુરુષ જીવનની બીજી પ્રતિષ્ઠાને વધારે મહત્વની ગણતો હોય અને તે ઉપર વધારે ધ્યાન આપતો હોય તથા પોતાની પત્ની પ્રત્યે કોઈક બેદરકાર રહેતો હોય, તો એવી સ્ત્રીએને પોતાના લગ્ન જીવનમાં અસંતોષ રહે છે અને તેઓ થોડા સમયમાં અનૈતિકતા પાંચે ચઢી જાય છે અને ગમે તે બીજા પુરુષનો શારીરિક સદચાર શોધે છે અને તેની પાસેથી રતિસુખ પ્રાપ્ત કરવાનાં ફાંદાં મારે છે. નિરંતર રતિસુખ અને કામવાસનાની તૃપ્તિની ઇચ્છા રાખનાર સ્ત્રીઓથી તેમના પતિઓ પણ ઘણા થોડા વખતમાં ઠંટાળી જાય છે. તેમને એવી સ્ત્રીઓ ઉપર અણગમો ઉત્પન્ન થાય છે અને ધીમે ધીમે એ અણગમો તિરસ્કારનું રૂપ લે છે. આવી જાતની સ્ત્રીઓ તેમના શારીરિક હારલાવ

ઉપરથી, તેમના કૃત્રિમ હાસ્ય ઉપરથી, તેમના લટકા-મટકા અને આળા-ચસકા ઉપરથી સહેલાણીઓ આગળી ચકાચ છે. આવી સ્ત્રીઓ ધણી ભયંકર હોય છે અને જો તેઓ સુંદર અને શુદ્ધિશાળી હોય તો તેઓ વધારે ભયંકર બને છે. માટે બીજી સ્ત્રીઓએ અને ખાસ કરીને પુરુષોએ તો આવી સ્ત્રીઓથી જામ બને તેમ દુર ભાગતા રહેવું. આવી સ્ત્રીઓને પોતાની તેમ પોતાના પતિની આગર કે પ્રતિજ્ઞાની બીજા કલ દરકાર હોતી નથી. પોતાના પતિ સિવાય બીજા પુરુષોને વચ કરી લેવાની આવી સ્ત્રીઓમાં અજબ શક્તિ હોય છે. પુરુષો આવી સ્ત્રીઓને પોતાની પત્ની કરતાં રખાત તરીકે વધારે પસંદ કરે છે અને આવી સ્ત્રીઓને પણ પુરુષોની રખાત સ્ત્રીઓ બનીને રહેતાં બીજા કલ નાનમ સામતી નથી. ઇતિહાસમાં આવી સ્ત્રીઓએ અમલ્યને ભાગ ભજવ્યો છે. તેમણે મોટા મોટા સમ્રાટોને વચ કરી પુષ્કળ સત્તા ભોગવી છે અને ધણી વખતે તો મોટાં મોટાં સામ્રાજ્યો ઉપર પણ અમલ ચલાવ્યો છે. એરપેશીઆ, કસીઓપેટ્રા, રૂશીઆની મદાન રાણી કૅથેરાઈન, મેડમ ઝુલ્કારી, ફ્રેંચ રેપર ડે. વગેરે અપ્પી બતની સ્ત્રીઓ હતી.

(૪) કેટલીક સ્ત્રીઓને ગૃહિણી થવાની-ધરની રાણી બનવાની હોંસ હોય છે માટે જ તેઓ પરણે છે. આપણે પરણીએ તો આપણે ધરના માલિક બનીએ અને આપણે ધરની રાણી કહેવાઈએ. આપણને બાળબચ્ચાં યાચ, આપણે તેમને પરણાવવાનો લઢાવો લઈએ, નાતો જમાડીએ, વરા અવસરો કરીએ, પાટીએ આપીએ, સંગીતના જલસાઓ કરીએ, ગરબા ખચરાવીએ, નાતમાં લઢાણી કરીએ, આપણી બહેનપણીઓને તેમ પતિના મિત્રોને આપણે ઘેર બોલાવી તેમનો આદર સત્કાર કરીએ.

તેમ બીજાં સગવડાલક્ષિને વાર તહેવારે જન્મવા બોલાવીએ વગેરે બતના સંસારના લઢાવા લેવામાં આવી સ્ત્રીઓ એકાદ માને છે અને તેટલા માટે જ એ સ્ત્રીઓ લગ્ન કરે છે. જો તેમનો પતિ સાધારણ રીતે પૈસાવાળો હોય અને પોતાની પત્નીને પૈસા વાપરવાની તે છુટ આપતો હોય અને તે ખાસ દુરાચારી કે દારૂડીઓ ના હોય અને પોતાની પત્નીને મારકુંડ કરતો ના હોય તો સામાન્ય રીતે આવી સ્ત્રીઓનાં લગ્ન જીવનો સુખી નીવડે છે.

(૫) કેટલીક સ્ત્રીઓ અને તેમાં ખાસ કરીને ગરીબ માથાપોની છોકરીઓ આર્થિક વિદ્યભ્યાસથી દૂર રહેવાની ઇચ્છાથી લગ્ન કરે છે. પરંપરા એટલે રહેરા માટે ધરની ચિંતા નહિ, ખાવા પીવાની ચિંતા નહિ, પહેરવાને માટે લુગડાની ચિંતા નહિ, એ બધી જાંદગીની જરૂરીઆતો પુરી પાડવાની જવાબદારીઓ તો વરને માથે, એટલે આપણે પરણીશું એટલે એ ચિંતામાંથી તો મુક્ત થવાશે એવી માન્યતાથી આવી સ્ત્રીઓ લગ્ન કરે છે. પિતાને ઘેર ગરીબાઈનાં દુઃખો તેમણે લેઢેલાં હોય છે એટલે માત્ર સામાન્ય રિયતિના પતિથી પણ તેમને સંતોષ થાય છે. જો આવી સ્ત્રીઓના પતિઓ દારૂડીઓ ના હોય અને પોતાની સ્ત્રીઓને તેઓ મારકુંડ કરતા ના હોય તો આવી સ્ત્રીઓના લગ્ન જીવનો સાધારણ રીતે સુખી નીવડે છે.

(૬) કેટલીક સ્ત્રીઓને સમાજમાં ઉચ્ચ રથાન પ્રાપ્ત કરવાની મહત્વાકાંક્ષા હોય છે તેથી તેઓ લગ્ન કરે છે. આપણે રાજ સાથે લગ્ન કરીશું તો રાણી થવાશે, નયાબ સાથે લગ્ન કરીશું તો બેગમ બનીશું, ઠાકોર સાથે લગ્ન કરીશું તો ઠકરાણી બનીશું. લોડ, બેરોનેટ કે જોને નાઈટનો ખિતાબ મળ્યો હશે તેવા પતિ માથે પરણીશું તો આપણા નામની પહેલાં લેડી શબ્દ મુકાશે, આવી ખિતાબોમાં

આનંદ માનનારી સ્ત્રીઓ ગ્રામ્યો સાથે, નવાઓ સાથે, દાકરો સાથે કે લોડો, ખેતરોમાં કે નાહડો સાથે એમના પતિઓ શ્રીમંત છે કે ગરીબ છે, સદૃશી છે કે દુરાચારી છે, અછલવાળા છે કે મૂર્ખ છે તેના પણ વિચાર કર્યા વગર માત્ર ખિતાબોની લાક્ષણિકતા પોતાના નામ પહેલાં મહારાણી કે બેગમ સાહેબા કે લેડી શબ્દ લખાય માટે જ લગ્ન કરે છે. આવી સ્ત્રીઓ તેમના પતિ કરતાં પતિના ખિતાબો કે તેના સામાજિક દરજ્જાને વધારે મહત્વ આપે છે. તેથી માત્ર લેડી, કે મહારાણી કે બેગમ સાહેબા બનવામાં જ તેમને સુખ અને આનંદ મળે છે. આવી સ્ત્રીઓના પતિઓ જો જાહેરમાં તેમનું અપમાન કે તેમનો તિરસ્કાર કરતા ના હોય કે તેમને ધરમીયો બદાર ઠાકી મુકતા ના હોય તો તેમનાં લગ્ન જીવનો સુખી છે એવું તેઓ માને છે. સાથે અને કરોડો રૂપિયાની વારસદાર તેમ સ્વરૂપવાન અમેરીકન સ્ત્રીઓ મૂર્ખ અને દેવાદાર અંગ્રેજ કે ઇટાલીઅન ખિતાબધારીઓ સાથે લગ્ન કરે છે તે આવીજ લાક્ષણિકતા.

(૩) કેટલીક સ્ત્રીઓ પુરોનાની અમુક આવડત કે હોશિયારીથી તેમના ઉપર એકદમ મોહી પડે છે અને તેમની સાથે ઉતાવળથી વગરવિચારે લગ્ન કરી દે છે. કેમકે કેમકે પુરુષની શેતરંજ રમવાની હોશિયારી ઉપર મોહી પડે છે તો કેમકે સ્ત્રી એકાદ પુરુષની મોટર ઢાંકવાની નિપુણતા ઉપર મોહી પડે છે તો કેમકે સ્ત્રી એકાદ સુંદર ઘોડેસવાર ઉપર તેની ઘોડો દોડાવવાની કળા ઉપર મોહી પડે છે; તો કેમકે એકાદ કુશળ એનાયેન ઢાંકનાર પાછલટ ઉપર મોહી પડે છે, તો કેમકે ક્રીકેટના ઉત્તમ ખેલાડી ઉપર મોહી પડે છે તો કેમકે સુંદર ટેનીસ રમનાર ઉપર મોહી પડે છે, કેમકે જાહેાષ વક્તાના વક્તવ

ઉપર મોહી પડે છે, કેમકે સ્ત્રી પુરુષના સંગીત ઉપર કે તેની નૃત્ય કરવાની કળા ઉપર કે તેના સુંદર અલિનય ઉપર મોહી પડે છે. કેમકે સ્ત્રી સુંદર ચિત્રકાર ઉપર મોહી પડે છે, કેમકે સ્ત્રી ઉત્તમ કવિ કે નવલકથાના લેખક ઉપર મોહી પડે છે. શાળાઓ અને કોલેજોમાં ગણ્યાન કરતી બીનઅનુભવી છોકરીઓ પોતાના પુરુષ શિક્ષક કે પ્રોફેસરની શીખવવાની કળા ઉપર કે પ્રેમ અને જીવનના આદર્શો ઉપરની તેમની સુંદર વાતો ઉપરથી તેમના ઉપર મોહી પડે છે. પુરુષની એકાદ વિષય કે એકાદ લલિતકથાની નિપુણતા ઉપર મોહી પડી તેની સાથે ઉતાવળથી લગ્ન કરી નાખનાર સ્ત્રીનું લગ્ન-જીવન દુઃખી નીવડે છે. આવી સ્ત્રી પોતે દુઃખી થાય છે અને પોતાના પતિને પણ દુઃખી કરે છે. આવી જાતનો સ્ત્રીઓનો પુરુષો ઉપરનો મોહ માત્ર ક્ષણિક હોય છે. રેસકોર્સ ઉપર ઘોડો દોડાવનાર, કે મોટર ઢાંકનાર, કે એરોપ્લેન ઢાંકનાર પાછલટ, કે ક્રીકેટના ખેલાડી ઉપર સુંદર ફેટકા મારનાર કે ટેનીસ કેડ' ઉપર સુંદર પ્લેસિંગ કરનાર કે પ્લેટફોર્મ ઉપર જતાદાર લાયજુ કરનાર વક્તા કે શાળાઓમાં કે કોલેજોમાં પ્રેમ અને આદર્શોની ઠાલી ડાલી વાતો કરનાર શિક્ષક કે પ્રોફેસર કે પ્રદર્શનમાં ખેતાના ચિત્રો માટે ચાંદો અને કાન્ટોને મેળવનાર ચિત્રકાર કે જાહેર થીએટરમાં નૃત્ય કરનાર નટરાજના કે અવુરોમાં શેતરંજના ખ્યાલ અજાવનાર ખેલાડી કે જાહેર ફેસિટોમાં ગાનાર સંગીતાચાર્ય કે નાટકના રોજ ઉપર સુંદર અલિનય કરનાર નટને ધરમાં તેની પત્ની પતિ તરીકે તલ્લજ જીવ જ સ્વરૂપમાં જીવે છે. એટલે કે સમયમાં જ પુરુષ ઉપરનો તેનો મોહ ઉતરી જાય છે. માટે આવી રીતે પુરુષની એકાદ કળામાં પ્રતીજ્ઞતા ઉપર મોહી પડી તેની સાથે એકદમ લગ્ન ના કરી દેવા સ્ત્રી મારી દરેક સલાહ છે. લગ્ન

કરનાર શ્રીઓ પુરુષમાં નેવાનો શુભ તો બીજો જ છે અને તે એકે એક મનુષ્ય તરીકે, એક સદ્ગુણ તરીકે, એક સમા તરીકે, એક મિત્ર તરીકે તે હકકા મનતો છે કે ઉદાર છે; પ્રેમાળ છે કે લાગણી વગરનો છે, સ્વાર્થી છે કે પરગણુ છે. પુરુષોને પણ મારી સલાહ છે કે જે શ્રી તમોતે એમ કહે કે હું તમારા કપડાવતા પહેરવાની કળા ઉપર મોહી પડી છું કે તમારી વક્તવ્યશક્તિ ઉપર મોહી પડી છું, કે તમારી કવિતા ઉપર મોહી પડી છું, કે તમારી સંગીત કળા ઉપર મોહી પડી છું કે તમારી અભિનય કળા ઉપર મોહી પડી છું કે તમારી સુંદર વાતચીત કરવાની કળા ઉપર મોહી પડી છું કે તમારી સુંદર ક્રિકેટ કે ટેનીસની રમત જોઈ છું તમારા ઉપર મોહી પડી છું અને તેથી તમારી સાથે હું લગ્ન કરવા માંડી છું, તો પુરુષોએ આવી રીતે એકદમ મોહી પડનાર શ્રીઓ સાથે સાથે ના પાડી દેવી. નહિ તો એ ક્ષણિક મોહ ઉતરી ગયા પછી એ શ્રીઓ તમારા ઉપર ભાગ્યપ નીચડી અને તમને કુખી કરશે.

(૮) કેટલાક શ્રીઓના વડીલો તેમતો પોતાનો અર્થ સાધતા તેમને ગમે ત્યાં પરણાવે છે અને તેમના વડીલોની ઇચ્છા અને આચારોને આધીન થઈ એ શ્રીઓ વડીલોની ઇચ્છા પુજાન લગ્ન કરે છે. આવી જાતનાં લગ્નોતે અનુકૂળતાનાં કે સવડીઆ લગ્નો કહેવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે કેઈ બે રાગતે એકબીજા સાથે મૈત્રી કરવી હોય તો એ મૈત્રીતે મજબુત કરવા એક રાગ પોતાની કુંવરીને બીજા રાગ સાથે કે તે રાગના પુત્ર સાથે પરણાવે છે, એવી રીતે એક અધિકારી કે શેઠને ખુશ કરવા તેના તાળાનો તોકર પોતાની પુત્રીને એ અધિકારી કે શેઠના પુત્રની સાથે પરણાવે છે કે એ અધિકારી કે શેઠની પુત્રી સાથે પોતાના બહેનના મણેલા વિદ્વાન પુત્રને પરણાવે છે.

એક પૈસાદાર માણસને પુત્ર કે પુત્રી ના હોય અને તેથી તે પોતાની ભત્રીજા કે બાણુજી પોતાના મિત્રના પુત્ર સાથે કે પોતાના સાળા કે સાળીના પુત્ર સાથે પરણાવે છે અથવા પોતાના ભણેજ કે ભત્રીજાને પોતાની નાની સાળી કે સાળા કે સાળીની પુત્રી સાથે પરણાવી તે એમને પોતાની મોક્ષત લખી આપે છે. આવી રીતે બીજાની સંવંડ ખાતર કે વારસો મેળવવાની ઇચ્છાથી લગ્ન કરનાર શ્રીઓ લગ્ન જીવન સુખી થઈ નથી. માટે કેાંઈ પણ સમજી શ્રીઓ આવી જાતના સવડીઆ લગ્ન કરી પોતાના જીવન સુખનો ભોગ આપી વડીલોની રમતના પાદા બનવું નહિ.

(૯) કેટલીક શ્રીઓ પોતાના મતિ સાથે એક જાતની માનસિક પ્રેમી કે માનસિક સહચાર Intellectual companionship સાધવાના હેતુથી લગ્ન કરે છે. આવી શ્રીઓને સાહિત્ય સંબંધી કે કવિતા સંબંધી કે રાજદારો સામાજિક કે બીજા એવા જાહેર પ્રશ્નો સંબંધી પુરુષો સાથે ચર્ચા કરવાનું બહુ ગમે છે. તેઓને લખવાનો, ઉત્તમ સાહિત્ય વાંચવાનો, બાપણો કરવાનો, બાપણો સંભળવાનો વગેરેના ધણે શોખ હોય છે અને તેટલા માટે આવી જાતનાં પોતાના નેવાજ રસિયા પુરુષને પસંદ કરી તેની સાથે તે લગ્ન કરે છે, પણ લગ્ન કર્યા પછી થોડાજ સમયમાં આવી શ્રીઓનો જામ બાગે છે. પુરુષોને કુંવારી શ્રીઓ કે વિધવાઓ કે પારકાની શ્રીઓ સાથે કવિતા, સાહિત્ય કે જાહેર પ્રશ્નો સંબંધી વાતચીત કે ચર્ચા કરવી ગમે છે. બીજાની શ્રીઓ જાહેર કાર્યોમાં ભાગ લે, સલાહોમાં જઈ ભાગ લે, સલાહોમાં જઈ બાપણો કરે કે ચર્ચાઓ કરે કે બાપણો સંભળે, કે મદદીલા મંડળો કે શ્રીઓની કલ્યાણ પ્રમુખો કે મંત્રીઓ અને તેની સામે તેમને વધી હોતો

નથી. પણ પોતાની પત્ની ધરતું કામકાજ છોડી, પતિને સુખ સવડો આપવાનું કાર્ય પડતું મુકી સભાઓમાં ભાષણો કરવા કે ભાગણો સંભળવા જાય કે કલ્પોના મેજાવડામાં જાય તે તેમને પસંદ પડતું નથી. પુરુષ ખીયારો વૈતર કરી યાત્રો પાક્યો ધૈર આળ્યો હોય ત્યારે તેને શાંતિ અને આનંદ જોઈએ છીએ, તે વખતે તેને સુખ અને આપવા તેની સ્ત્રી ધરતી ના હોય પણ સભાઓમાં ભાષણો આપવા કે સંભળવા ગયેલી હોય કે કલ્પોમાં અને મેજાવડામાં પોતે આનંદ મેળવાવા ગઇ હોય તે પુરુષને પસંદ પડતું નથી. તેમ તે વખતે તેને આનંદ આપવાને બદલે તેની પત્ની તેને જાહેર પ્રત્નો સંબંધી કે વર્તમાન પત્રોમાં આવેલા લેખો સંબંધી કે કવિતા અને સાહિત્ય સંબંધી તેને પ્રત્નો પુછીને કે તેની સાથે ચર્ચા કરીને તેનું માથું પકવી નાખે એવી પત્ની પુરુષને ગમતી નથી. પોતાની પત્ની પાસેથી તો પુરુષ સેવા અને સુશ્રુષાની આશા રાખે છે. તેની સાથે મીઠી મીઠી વાતો કરી કે એક મધુર ગીત ગાઈ તેને આનંદ આપે એવી સ્ત્રી તેને જોઈએ છીએ, તેને માટે સાઈ સાઈ અને સ્વાદિષ્ટ ભોજન તૈયાર કરી આનંદથી તેને જમાડે એવી સ્ત્રીને તે ખાસ પસંદ કરે છે. તેના જમવાના ટેબલ ઉપર સુંદર ફુલો ગોઠવી તેને આકર્ષક બનાવે, પોતાનું ઘર સ્વચ્છ, સુંદર અને સુગંધસ્થિત રાખે, પોતાના મિત્રો તથા અતિથિઓની સારી રીતે પરોપચાલ કરી એવી સ્ત્રીને જ તે પસંદ કરે છે. એટલા માટે પુરુષો, વિદ્વાનો અને જાહેર જનતામાં ભાગ લેનારા પુરુષો પણ-બહુ ભણેલી કે જાહેર જીવનમાં ભાગ લેનારી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાનું પસંદ કરતા નથી. માટે જે સ્ત્રીઓ પોતાના પતિ સાથે માનસિક સહયોગ કે માનસિક મૈત્રી સાધવાના હિદ્દેશથી કે તેની

સાથે કવિતા, સાહિત્ય કે બીજા જાહેર પ્રત્નો સંબંધી ચર્ચા કરી આનંદમય જીવન ગાળવાના હેતુથી લગ્ન કરવાની ઇચ્છા રાખતી હોય તેમને મારી સ્પષ્ટ શિખામણ છે કે એ હેતુથી તેમણે કોઈ પુરુષ સાથે લગ્ન કરવા નહિ. જો એ હેતુથી તમે લગ્ન કરશો તો તમારું લગ્ન જીવન દુઃખી યશી અને તમારા પતિ દુઃક સમયમાં તમારાથી કંટાળી જશે અને તમે પણ તમારા પતિથી થોડા વખતમાં કંટાળી જશો. તમારા બન્નેનો સ્વભાવ ચીડીઓ યદ જશે, તમે રહેજાજામાં એક બીજા ઉપર નારાજ અને ગુસ્સે યદ જશો અને તમારું ઘર સુખ અને શાંતિ આપનાર ધરને બદલે તે કળિયાળોરોનું સ્થાન બની જશે. અને તમે-પતિ પત્ની બંને-તમે ગમે તેવા વિદ્વાનો, હશે, જાહેર જીવનમાં તમે બંને ગમે તેટલો આગળ પડતો ભાગ લેતા હશે છતાં એક બીજાના ભયંકર ઘટુઓ બની જશે અને તમને એક બીજાનું મોઢું જોતું પણ ગમશે નહિ.

ઉપર જણાવેલાં છુદાં છુદાં કારણોને લીધે સ્ત્રીઓએ કરેલાં લગ્નોમાં કોઈ પણ કેશણે પતિ પ્રત્યેના શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમનું તો નામ નિશાન પણ હોતું નથી. અત્યારના જમાનાની નવીન સ્ત્રીઓને શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ શું સ્ત્રીજ છે તેનો ખ્યાલ સરખોએ હોતો નથી. હાલના જમાનાની નવીન સ્ત્રીઓ તદ્દન સ્વાર્થી હોય છે. તેઓ પોતાના પતિ પાસેથી અનેક વસ્તુઓ લેવાની આશા રાખે છે પણ તેને બદલામાં કંઈ પણ આપવાની તેમને કદી પણ ઇચ્છા થતી નથી. શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ તો તદ્દન નિરસ્વાર્થી હોય છે, તે પોતાના પતિના ચરણે પોતાનું સર્વસ્વ ધરી દેવામાં જ આનંદ માને છે અને બદલામાં તેની પાસેથી કશાની-પ્રેમની પણ નહિ-આશા રાખતી નથી, જે સ્ત્રીને પોતાના પતિ પ્રત્યે આવી

પવિત્ર, શુદ્ધ અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ હોય છે તે શ્રી પોતાના પતિના સુખમાં પોતાનું સુખ માની લે છે, મારા પતિને હું સુખી કેવી રીતે કરું, તેને ચિંતામાંથી મુક્ત કરી આનંદ કેવી રીતે આપુ, તેની નિઃસ્વાર્થ સેવા કેવી રીતે કરું એ વિષે જ તે નિરંતર ચિંતન કરી કરે છે. પતિના સુખમાં પોતાનું સુખ માનનારી શ્રી પોતાના સુખનો ભોગ આપી પતિનું સુખ ચાહે છે, જો પોતાના પતિને ખીજી સ્ત્રીના પ્રેમમાં, ખીજી સ્ત્રીના સહચારમાં સુખ અને આનંદ મળતા હોય તો તેની પ્રેમાળ પત્ની એ ખીજી સ્ત્રી ઉપર ખીજી સહચારમાં રાખતી નથી પણ ઉલટો તેના ઉપર તે પ્રેમ રાખે છે કારણ કે તે શ્રી પોતાના પતિનું પ્રેમપાત્ર છે, તેને ખાસ આમંત્રણ આપી પોતાને ઘેર બોલાવે છે જ્યાં પોતાના પતિનું અને તેનું મીલન થાય અને પોતાનો પતિ સુખી થાય, જો એક સ્ત્રી એક પુરુષને આવી જાતના શુદ્ધ પવિત્ર અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી

ચઢાતી હોય અને તે પુરુષ પણ એ સ્ત્રીને આવી જ જાતના શુદ્ધ પવિત્ર અને નિઃસ્વાર્થ પ્રેમથી ચાહતો હોય અને દૈવયોગે એ સ્ત્રી પુરુષ એક બીજા સાથે લગ્નગાંઠથી જોડાય તો તે યુગલ લગ્નનું દિવ્ય સુખ ભોગવી શકે. પણ આવી રીતે એક બીજા પ્રત્યે શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ ધરાવતું યુગલ લગ્નને એક પણ લાગ્યે જ હોય છે, જ્યાં સુધી સ્ત્રીને પુરુષ ઉપર આવો શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ થાય નહિ ત્યાં સુધી સ્ત્રીએ કદી પણ લગ્ન ના કરવું એવી મારી દરેક સલાહ છે, એક બીજા પ્રત્યે આવો શુદ્ધ અને પવિત્ર પ્રેમ રાખે એવા સુમત્રે દરેકને માટે પ્રભુએ તો આ દુનિયામાં સરજી રાખેલા જ છે પણ એવા સ્ત્રી પુરુષનું એક બીજા સાથેનું મીલનજ દુર્લભ છે. જ્યાં સુધી ખાસ પોતાને માટે સરજેલા પતિ સ્ત્રીને મળી ના આવે ત્યાં સુધી સ્ત્રીએ કુવારા રહી તેની વાંદ જોવાજ કરવી એવી મારી દરેક સલાહ છે જ.

હલું માનો ।

હલું માનો રે.....

હલું માનોરે-સાહજા હલું માનો રે—

જ્ઞાની નવ્વાર કંઈ પીર હારે જ્ઞાન હલું માનો રે

જોશના વેગમાં-મૂંઝીને એકલાં દૂર દૂર દરિયાને દેશે રે—

હાં રે જ્ઞાન હલું માનોરે...

વેશાખે ચિંતાનો ઉઠા ઉઠા વાચરા

રહેવારી કેમ જ્ઞાન સુવાળા સાહજા

પરજેને લીંતશે કેસરે...હાં રે જ્ઞાન હલું માનોરે...

આવણના સરવરીયે

બાદરવે હાર દરિયે—

કેમ હરી રહેશે પરદેશ...હાં રે જ્ઞાન હલું માનોરે...

શિયાળે સિંતળ ના વારો સાહજા

રહેવારી કેમ જ્ઞાન સુવાળા સાહજા

આ વરણાગી રહેશે શું વેશરે ? હાં રે જ્ઞાન હલું માનો રે,

શ્રી. અવિનાશ વ્યાસ

મારો સ્વાર્થત્યાગ ?

વર્ષાં દેલી તે જાતુ વર્ષાની રે લોલ,
 આવી કરંતી રેલમછેલ. વર્ષા.
 આંખો મીચીને વરસી રહી રે લોલ,
 ના જોતી ઝૂંપડી કે મહેલ. વર્ષા.
 ના જોતી હાટ કે એ ઘાટને રે લોલ,
 ના જોતી વાડી કે એ વાટ. વર્ષા.
 ના જોતી લોક વહેવારમાં રે લોલ,
 લાજ લોપીને કેમ વરસાય ? વર્ષા.
 નીકળું કહી હું દેવદર્શને રે લોલ,
 મારાં નવલખ ચીર લીંછ જાય. વર્ષા.
 મંદી મૂકેલ મારી પાનીથી રે લોલ,
 ઘોવાઈ રંગ રૂઠા જાય. વર્ષા.
 કુંકુમ પૂરેલ મારા કેશની રે લોલ,
 નાજક લટ વીંખઈ જાય. વર્ષા.
 હા, એ ચૂંચ્યો જે મેં અંખોડો રે લોલ,
 તેની વેણીનાં ફૂલ ગરી જાય. વર્ષા.
 વર્ષા ! તો એ તું બહાલી લાગતી રે લોલ,
 તેથી તોફાન તારાં સદ્યાં જાય. વર્ષા.
 ખેડૂતોની તું તો અલી માવડી રે લોલ,
 ખેડૂતો જુએ છે તારો વાટ. વર્ષા.
 તું ના આવે તો બધાં ટળવળે રે લોલ,
 તારે આવ્યે લીલાદહેર થાય. વર્ષા.
 અઢકાં મારાં આ મોજશોખ કે રે લોલ,
 અઢડી લોકોની જરૂરિયાત ? વર્ષા.
 સર્વના સુખાર્થ પછી આટલો રે લોલ,
 કેમ ના કરું સ્વાર્થત્યાગ ? વર્ષા.

કઠિયારો

[મુડીવાદ ઉપર દષ્ટિપાત રચ્યુ કરતી એક દુઃકી વાર્તા]

લેખક : શ્રી, કૃષ્ણરાવ મોહિલે,
બી. એ. (અભર)

ગામ નાનું હતી. મુખ્ય બગવાન મંથાદમાં આવી પ્રચંડ ઉંઘા વરસાવતા હતા. આખીયે વનરથળી સખતે તડકાથી તપી હતી. ઉની ઉની વરાળો આકાશ માગે ઉડતી હતી, ત્યારે આખોય કુંગર સજગતો ન હોય એમ લાગતું. કુંગરની તલેટીમાં એક નાનું ગામડું આવ્યું હતું. ગરમીના દિવસોમાં ઠાંઠ બહાર આવતું ન હતું અને તેથી એ નિર્જન હોય એમ દેખાતું. રસ્તા ઉપર એક બાલુએ ઝાડોની ઘટા આવી હતી, વડ, અંબો, લીંબડો વગેરે ઝાડોથી મુસાફરોને વિશ્રાંતિ મળતી. પાસે એક કુરો હતો. વડના ઝાડ તળે પરજ માંની હતી. પાસે સાદરી ઉપર એક અડાગેક વર્ષની બાળા પગ પર પગ મૂકી નિરાંતથી બેઠી હતી. એ ગોરી ન હતી છતાં સુંદર હતી; પાતળી પણ જીદાદાર કાંધા હતી; આંખની ઝીંકીઓમાં કામચૂ બહુ હતું. પાસે એક ઝૂંપડી અર્ધા તરેલી પણ રવચ્ચ હતી.

બપોરનો સમય હતો. એક ઘરડો ડોસો હાથમાં મોટી ડાંગ લઈ, ધીમે ધીમે એ રસ્તે આવતો હતો. માથા ઉપર સફેદ સાફે ગામડિયા લખમાં વિટાલ્યો હતો. શરીર ઉપર અંતરબો પહેર્યો હતો અને પગમાં નેચા હતો. આંધ ઉપર નાંખેલા ધોતીયાના છેડાવતી

એ પરશેવો લૂંછતો હતો. એના રનાયુઓ કઠાવલા કિન્ટુ કમડી પડ્યા હતા. ઝૂંપડી આગળ આવી એ ઉભો રહ્યો ઝૂંપડી તરફ એક દષ્ટિ ફેંકી એ વડના ઝાડ તરફ વળ્યો. "બહેન, જરા પાણી પારો ?" હાથમાંની ડાંગ નીચે મૂકી એ વડના ઝાડ તળે બેઠો.

"બાપુ ! પાણી પાવા જ તો હું બેઠી છું." એ બાળાએ હાથમાં ઘ્રેટા લીધી અને પાણી ભરી લઈ આવી. ડોસાએ હાથ-મોં ધોયા અને નિરાંતથી બેઠો. એનો દષ્ટિ ઝૂંપડી તરફ વળી અને ફરી ગઈ. એ એક નજરે ઝૂંપડી તરફ નેચ રહ્યો. એની આંખ માંથી એ આંસુ સરી પડ્યાં. પેલી બાળા આ ડોસા તરફ નિહાળી રહી હતી. આ અપરિચિત ડોસાને ઝૂંપડી તરફ બારોડાથી નિહાળતાં નેચ એને નવાઈ લાગી; એની આંખમાં આંસુ નેચ એને વિશેષ આશ્ચર્ય લેતપ્ત થયું.

"બાપુ ! આ જગ્યા તમને પરિચિત હોય એમ જણાય છે." એ બાળા ધીમેથી બોલી.

"હા. બહેન, આ ઝૂંપડીને હું જરાજર બાલું છું. એમાં રહેવારાં માથુસોને હું જરાજર ઝાળખતો હતો. આજ એમાંનું કોષ રચું નથી. બંદન ! મૃત્યુ તેડી જાય તે પહેલાં આ ઝૂંપડીને જોવાની. ઇચ્છાએ

હું અહીં આવ્યો છું. " ડાસાએ આંખમાંનાં આંસુ લૂછતાં કહ્યું.

"બાપુ, આ ઝૂંપડી સાથે તમને કંઈ સંબંધ છે ખરો ?"

"હા. "

"મને કહેશો ?" આતુરતાથી એ ડાસા તરફ જોઈ રહી.

"મારી દુઃખ ભરી કથની તારે સાંભળવી છે ?"

"જો તમને કશું દુઃખ થતું ન હોય તો હું જરૂર સાંભળીશ."

"તો સાંભળ. " કહી ડાસાએ પોતાની ખાતી ચલાવી.

"જેનું, સાંભળ. આ ઝૂંપડીમાં એક કઠિયારો રહેતો હતો. એની પાસે જમીન પણ સારી હતી. પચ્ચીસેક ગમેશે અને પચ્ચેક જેઠ ખળદની હતી. સાતેક ભેંસો પણ હતી. કઠિયારને કઠિયારનો ધંધો કરવો પડતો ન હતો. ધંધરે એને સૌ પ્રકારનું સુખ આપ્યું હતું; ન હતું એક માત્ર એને સંતાન; અનેક બાધાઓ રાખી; અનેક દેવોને આરાધ્યા. પરિણામે એને એક દીકરો થયો. એના આનંદનો પાર ન રહ્યો. એ દીકરો પાંચેક વરસનો થયો હશે એટલે એની માતા ગુજરી ગઈ. બિચારો કઠિયારો બાળકનું સુખ જોઈ પતીના દુઃખને વિસારતો. એમ કરતાં એ બાળક મોટો થયો. એ પંદરેક વરસનો થયો અને સારાં સારાં ધરની છોકરીઓ એના મોટે આવવા લાગી. એક સારી, સુંદર, હેખાવડી અને શુભિષ્ણક છોકરી સાથે એ છોકરાનાં લગ્ન કઠિયારને કરી આપ્યાં. એકના એક દીકરાના લગ્ન પ્રસંગે, એણે પાણી સમાન પૈસા વાપર્યાં. લગભગ ત્રણસો રૂપીઆ લગ્નમાં ખર્ચ્યાં. આ ઝૂંપડીમાં ત્રણે જણ આનંદથી રહેવા લાગ્યાં. પરંતુ થોડા વર્ષોમાં જ એના ભાગ્યનું પાતું ફેણું.

એક વરસે મોટો દુકાળ પડ્યો. જોરાક

પાણી વિના ગાયો મરી, બેસો મરી અને જળદ પણ મર્યાં. કઠિયારો યશો નિરાધાર. ખાવાનાં પણ સાંસા પડવા લાગ્યાં. એક સાદુકાર કને ગયો અને રૂપીઆ ત્રણસોનું કરજ કાઢ્યું; અને જેમ તેમ વરસ વિતાડ્યું. બીજું વરસ સાંધારણ સાફ ગયું. કઠિયારાએ કરજ પેટે રૂપીઆ દોઢસો ભર્યા પણ બાજ સાથે ફરી કરજ હતું તેટલું જ લગભગ થઈ રહ્યું. ચાર પાંચ વરસ સુધી એણે કરજ ભર્યું પણ એનો નિકાલ ન આવ્યો. હવે કરજ શી રીતે પતાવવું એ વિચાર એને આવી પડ્યો. છેવટ સાદુકાર સાથે એને તકરાર કરતી પડી. સાદુકારે ફરિયાદ કરી એની જમીન લઈ લીધી; ગાયો લઈ લીધી; બેસો લઈ લીધી; કઠિયાર પાસે રહી માત્ર આ એક ઝૂંપડી. નાના છવને મારી મોટો છવ આશ્ચર્ય થકાવે છે, એવો કંઈક સહિતો નિયમ જણાય છે ખરો. પરંતુ આ તો માણસ જાતને જ મારી મનુષ્ય ગોતે મનુષ્ય સાધન મેળવે છે. ગરીબ બિચારો કઠિયારો રખડતો રજાતો થયો. દુઃખ પણ આવે છે, તપરે સામટુંજ આવે છે. ધૈર્ય અને સંતોષવૃત્તિના બળે કઠિયારો બધાં દુઃખો રહામે હિંમતથી ઝડપે એને પોતાનો બાપકો ધંધો એણે શીક્યો. કઠિયારો અને એનો દીકરો. બંને જણ લાકડાના ભારા શહેરમાં લઈ જતા અને એ વેચી ને પૈસા આવે તેમાં પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા. તે છતાં સ્ત્રીઓ છવસલાય આનંદમાં રહેતા. કઠિયારના દીકરાની વહુને બાળક આવતયું અને એના આનંદની સીમા ન રહી.

કઠિયારો લાકડાં વેચી આવતો અને પછી એ ભેતણુ વરસના નાનકડા બાળકને રમાડતો. એ બાળક પાંચેક વરસનું થયું. હવે તો એ છોકરો કાણ કાણ ખોલતો અને દડબડ દડબડ દોડતો. કઠિયારો લાકડાં વેચી આવતો એટલે સામે દોડી જતો. કઠિયારો એને ઉંચકી લઈ, ખચી કરતો અને ઝૂંપડીમાં આવતો. એમ કઠિ-

યારાના દિવસો આનંદમાં નિર્ગમન થવા લાગ્યા. પરંતુ દુઃખ એને છોડતું ન હતું. ફરીવાર દુઃખનું એક પ્રયત્ન મોલું આવ્યું અને એનો આનંદ વિરુદ્ધ થયો.

એક દિવસ કઠિયારો અને એનો દીકરો લાકડાં ફાડવા ગયા. એમણે આમલીનું ઝાડનું તોડવા માંડ્યું. કડક કરતું આમલીનું ઝાડનું પડ્યું અને એ તણે એનો છોકરો ચમદાષ મર્યો. એની હાડકાંના ચૂરચૂરા થયા. એકના એક દીકરાના અઘણ મૃત્યુથી કઠિયારને કારી થા લાગ્યો. બેઘર્તા બેઘર્તા એ ડોસાનો છન રૂપાયો; એને કુમો ભરાયો; એ જમીન ઉપર ઢળી પડ્યો. પેલી બાળાએ એના મોં ઉપર પાણી ઝાંટ્યું એટલે એણે અંજિ ઉઘાડી. એને થોડું પાણી પાડ્યું. ડોસાની અંજિ ગરમ ગરવા લાગી; ધડોભર એને વેલજા થઈ આવી; ગાંઠાઈનાં ચિહ્નો એના મુખ ઉપર રચાયેલાં લાગ્યાં. એણે આગળ ચલાવ્યું.

“ જો, જો, જો, પે...લી...જગ્યા, જ્યાં આગળ એ બિયારા કઠિયારનો એકનો એક દિવસો છુદાઈ મૂક્યો. ” ઘડીએની ઘડી સુધી તે દિશા તરફ એ આંખો ધરી રહ્યો. એના મુખ ઉપર થયેલ પરિવર્તન જોઈ બાળકો ગભરાઈ.

“ બાપુ ! તમને દુઃખ થતું હોય તો આટલેથી જ તમારી વાત અટકાવો. મારે નથી સંભળવી એ. ”

“ ના, ના. જો, સંભળ, આટલેથી જ અટકવું નથી. તારે મારી વાત સંભળવી હતી તો હવે પુરેપુરી, સંભળ. ” ડોસાએ વાત આગળ ચલાવી.

“ આજ જગ્યા, જ્યાં આગળ કઠિયારનો દીકરો છુદાઈ મર્યો. કઠિયારો બિયારો ભારે હેયે ઘેર આવ્યો. રહાએ છોકરો દોડતો

દોડતો આવ્યો; એને ઉંચકી લીધો અને એક બચી લીધી. એને છાતી સરસો ચાંપ્યો.

“ બાપુ, પિતાજી ક્યાં છે ? ” બાળકે પ્રશ્ન કર્યો. કઠિયારો શું ઉત્તર આપે ? એનું હૈયું ભરાઈ આવ્યું, એ મૂંગો જ રહ્યો.

“ બાપુ, કેમ બેઘર્તા નથી ? તમે રડો છો શાને ? ” બાળકે ફરી પ્રશ્ન કર્યો.

“ બેટા, તારા પિતા ઇશ્વરને ત્યાં ગયા છે. ”

“ કેમ, લાકડાં વેચવા ? ”

“ ના, લાકડાં ફાડવા. ”

“ એ ક્યારે આવશે ? ”

“ હવે એ નહિ આવે. ”

“ કેમ નહિ આવે ? શું ઇશ્વરને ત્યાં આટલી બધી મજા આવે છે કે આપણને એ બૂલી ગયા ? ”

“ હા, બેટા. ”

“ તો બાપુ, માલોને આપણે પણ ઇશ્વરને ત્યાં જઈશું; લાકડાં ફાડીશું અને મજા કરીશું. ”

“ ના બેટા, આપણાથી ત્યાં ન જવાય. ”

“ કેમ ન જવાય ? પિતાજી શી રીતે ગયા ? પિતાજી ગયા તો રસ્તે આપણે પણ જઈશું. ”

“ બેટા, બેટા ત્યાં જવા સારું તો ઇશ્વરનો પરવાનો જોઈએ. એ મળે ત્યાંસુધી આપણે રાહ જોવી પડશે-ઇશ્વર પણ પરવાનો જોયા વિના જ મોકલે છે. ” કઠિયારો બાળકના માથે અને ગાલે હાથ ફેરવ્યો અને ફરીવાર સુન્નન કર્યું.

“ રાત્રેયા ” કઠિયારણૂ જૂંપડીની બહાર આવી. કઠિયારની આંખમાં આંસુ જોયાં અને અમંગળ ચંકા આવી.

“ બાપુ, શું થયું ? ” એણે પૂછ્યું.

“ વહુ, બેટા ! શું કહું આપણા ભાગ્યની વાત ? ” એટલું જ બોલી ચકયો.

એનાથી રડી દેવાયું. કઠિયારણે પણ સસરા સાથે રહેવું શરૂ કર્યું. ડેસાએ બધી વાત એને જણાવી, નિર્દોષ અને સંતોષી પ્રાણી કરી દુઃખ સાગરમાં ડૂબ્યા.

દુઃખનું ઓસડ દહાડા, એ સવાનુસાર એ દુઃખદ પ્રસંગ ધીમે ધીમે વિસારે પડવા માંડ્યો. ઠાક દહાડા એની સ્મૃતિ ચતી ત્યારે એ પ્રસંગ વિશે સસરા અને વહુ બિચારા વાતો કરતાં; આસિડા દાળતાં અને એ પ્રસંગને જૂની જતી, હવે એ બંનેનાં સુખનું સ્થાન હતું-એક એ રામીયો-એના માટે માટીનો ઘોડો, માટીનો હાથી અને વાષ કઠિયારો લઈ આવ્યો. પાસેની ઝૂંપડી-માંથી એ ત્રણ વરસની રૂપા રોજ રોજ એની સાથે રમવા આવતી, અને બંને જણ બાનુંદથી ખેલતાં, એમને તોષ તોષ કઠિયારો અને એના દિકરાની વહુ હરખાતાં.

શરીયો દરેક વરસનો થયો અને રૂપા પણ બાઈક વરસતી થઈ. હવે બંને લોકડીના થોડા કરી દૂર દૂર ફરવા જતાં અને રમતાં. કઠિયારો, રોજ સાંજે એ બંનેને કંઈ કંઈ વતો કહેતો, બંનેમાં સંસ્કાર જાગૃતિ ચઢી ઉઠ્યું પોરો એમનું હૃદયમાં બંધાયું અને મહદ આશયોએ એમના નાનકડા મનમાં સ્થાન સ્વીકાર્યું. બંને યાં બાવનાલાળી, બંનેની સરખી નેડ મળી નેડ કઠિયારાને અને વહુને અપૂર્વ આનંદ ચતો. રૂપાના પિતા સાથે મળીને બંનેનાં લગ્ન કરી આપવા એણે નક્કી કર્યું. " ડેસાને કરી કુમો બસાયો-થોડું પાણી પી એણે આવજા ચલાવ્યું.

" પરંતુ રંકણું બાગ્ય પથુ સદાય રંક જ હોય છે. એ સુખનો દહાડો નોવાનો લાલ કઠિયારાના ભાગ્યમાં ન હતો. એક દિવસ રામીયાને સખત તાવ બસાયો, દિવસે દિવસે

એની તબિયત વધારે ન વધારે બિમાર થતા લાગી. રૂપા પણ રોજ સવાર સાંજ આવતી અને રામીયાની સારવાર કરવા લાગતી. અનેક આપાઓ રૂપી; અનેક દેવો આરાધ્યા. પરંતુ દેવો પણ સુખથી મૂતો હતો તે ન જાણ્યું કે ન હોવા અને ઊવડ એ કરથુ દિવસ આવી લાગ્યો. કઠિયારાને તો નહિ પરંતુ રામીયાને તો ઇશ્વરનો પરવાનો મળ્યો. એ આલતો ચથો ઇશ્વરને ત્યાં લાકડાં ફાડવા. કઠિયારાના દુઃખની હવે અવધી થઈ. પુત્ર વિરહથી રિખાઈ રિખાઈ રામીયાની માતાએ રામીયાને બેઠવા ઇશ્વરના ધરનો રસ્તો ધર્યો. રૂપા સવાર સાંજ આવતી અને કઠિયારા સાથે એના દુઃખમાં ભાગીદાર થતી. એક દિવસ કઠિયારો આ ઝૂંપડીને રામ રામ કરી આલતો થયો.

" બાપુ, ક્યાં જાઓ છો ? " રૂપા દોડતી દોડતી આવી, એનો સાદ મળ્યો થયો.

" ક્યાં નહિ, બેટા, યાત્રાએ જઈ છું. "

" મને નહિ લઈ જાઓ, બાપુ ! "

હયામણી નજરે એ કઠિયારા તરફ જોઈ રહી.

" નહિ, તું તારે ઘેર રહેજે. હું ફરીથી આવીશ અને તને મળીશ. " કઠિયારો આલતો થયો. થણે દૂર નીકળી મથા પછી એણે પાછળ ફરીને જોયું. રૂપા દ્રષ્ટિ ભરી હતી; આંખમાંથી અશ્રુ પડેલાં હતાં; કઠિયારા તરફ નજર હતી. એક હાથ કેમર ઉપર ટેકવો હતો, બીજા હાથની આંગળી ગાલ ઉપર ધરી હતી.

" કેટલી રોહાળ છોકરો ! મારા રામીયાને કેવું સુખ હોયું હોત ! " એમ એ જાણ્યો, અને આમ જાણ્યો. એ વાતને ઇશ્વર વરસ ચઢી ગયાં. આજ તો રૂપા પણ મોટી થઈ હતી. બંને સામસામા મળે તો ન રૂપા કે ન કઠિયારો એક બીજાને ઓળખી શકે. ખૂદ, એ કઠિયારો બીજો કોઈ નહિ પરંતુ તારી

સામે બેઠો છે એ જ તે કઠિયારો. ” કઠિ-
યારો થોભ્યો.

” બાપુ-બાપુ ! ” કહી એકદમ છોકરી
ડોસાની કોટે વળગી. ” બાપુ, તમે છો ?
હું રૂપા. ” ધારી ધારીને ડોસો એના મુખ
તરફ જોવા લાગ્યો. ” તું રૂપા છે ? ”

” હા, બાપુ. ”

” તું અહીં ક્યાથી ? તારા લગ્ન થયા ? ”

” ના. રામચંદ્રે પ્રભુને ત્યાં ગયો અને તમે
માત્રાએ ગયા, પછી તો મને જરાય ગમતું
ન હતું. પ્રભુને ત્યાં જવા વિચાર કર્યો પણ
પરવાનો નહોતો મળ્યો, એ પરવાનો મેળવવા
મોટે આ પરબ મેં માંડી છે. ”

” રૂપા, હવે તું લગ્ન કર. ”

” ના. મારે લગ્ન નથી કરવાં. મારે તો
પ્રભુને ત્યાં જવું છે. ”

” બહેન, હું તો ધરડો થયો છું. વારંવાર
આવતા દુઃખોથી હૈયુંએ કઠોર થયું છે.
ધડીબેધડીમાં મારે પ્રભુને ત્યાં જવું પડશે.
પણ તું લગ્ન...” આટલું બોલતાં એનો શ્વ
રૂપાએ-આસ થઈયો. હેવટ કઠિયારાને ધમ્મરને
ત્યાં જવાનો પરવાનો મળ્યો. એ લાઇ પોતાના
છટ્ટ મિત્રો અને સગાંજાંધીઓને મળવા
રૂપાના બોળામાં માથું નાંખી, એ ધમ્મરને
ત્યાં ચાલતો થયો.

” મુંદરી, સુભગ કરે સંસાર ”

સુભગ કરે સંસાર,

મુંદરી, સુભગ કરે સંસાર.

નરહાં વિષપૂર હળાવળ શેઠ્યાં, બેરો તહાં અમીધાર— મુંદરી૦

કહું પાનો પી, પી, જગ થાકયું, મળશે મધુરસ સાર;

ગીમ તણા સુસલે સમીરે નરહાં, મલય વરે સુખકાર— મુંદરી૦

શુભ મની, સરિતા તળ બહેતી, ધરણી, વન-વગડાય;

મંગા-યજ્ઞના પુનઃ પ્રકંટરો, કરશે કુંજગાર— મુંદરી૦

વ્યોમ સહી રવિ ધોમ પખાવે, દહનો દીવ-અંગાર;

અંધાદી જળ વાળીઓની, બહે સંશ્વમી ધાર— મુંદરી૦

યુગ યુગ ભૂના અધિકારનાં, પડળ તણા પડછાય;

આઠ અઠારી ઉપા ઉમરો, રિપત વારશે જગમાય— મુંદરી૦

ધીન્નર-કંઠ તણાં ગીતડાં, વારશે મધુર ગૂંતર;

રક્ત નીંજળતાં હૃદય રજારો, દૂર યરો દુઃખભાર— મુંદરી૦

નીરસ શ્વપનમાં રસ ઉભારશે, હૃદયો રસ-ખસ. નકાય;

અવતરશે અવનીયાં દેવો, રવગે કરે સંસાર— મુંદરી૦

શ્રી. “દેવ”

રક્ષાબંધન

રાગ-ગાશ તાલ-હિંચ

[લય—મધુરમાં બેલ બેલી આબ્યા હો કા'ત]

સજની સુહાગી દિન આબ્યો હો જહેન ! વીરતણા દારે,
રક્ષા અણુમૂઝી શુંથી લાવો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

હૈયાનાં હીર મણી મુકતા મોંધેરાં;
તાર ઉર નેહ તણા શુંથો, હો જહેન ! વીરતણા દારે.

સોળ શૃંગાર સજી જાતી સુહાગિની ક્યાં ?
રક્ષા થાળ કરે સોહાબ્યો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

વાત્સલ્ય પ્રેમપૂર ઉર ઉર છલક્યાં,
બ્રાતૃભાવ મીઠડો વહાવો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

માઠી જાયા કુળદીપક મોંધેરા,
લાલીના કંથ ઠોડીલા હો જહેન ! વીરતણા દારે.

બહાલા વીરનાં લંછને હો વારણાં,
રક્ષાનો સ્નેહબંધ બાંધ્યો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

આશિષ અનુપમ દેતી હું વીરલા,
યશ ધ્વજ દિગંતે ફરકાવો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

સખત ચીરંજીવ સમ હીર્વાયુ વીરલા,
કરજો દેશહિત કામો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

અમી ઝરણાં સમ વીરલાના બહાલના,
ઝરણાં સઢાયે વહાવો હો જહેન ! વીરતણા દારે.

બેલડી અખંડિત બાગિનીને બ્રાતા,
જગમાં આનંદે કલ્લોલો, હો જહેન ! વીરતણા દારે.

સૌ હસ્યમતિ પીરજલાલ દેસાઇ

આંતરજાતિય લગ્ન

લખિયા :

સો. ૨૮/૨૮૮ દીપકળા દેસાઈ

હાલમાં આંતરજાતિય લગ્નને ટેવી રીતે ઉત્તેજન આપી ચકાવ એ વિશે વિચારણા આલસી દોવાનું જણાય છે. તેથી તે સંબંધી કેટલીક સૂચના કરવા આ ટુંકા લેખ લખવા પ્રેરણા છે.

આંતરજાતિય લગ્ન યોગ્ય છે કે કેમ અમર તેને ઉત્તેજન આપવા સક્રિય પગલાં લેવા જોઈએ કે કેમ એ હાલ અરથાને હોવાથી તે વિશે આ લેખમાં કંઈ ન કહેતાં જો ઉત્તેજન આપવામાં આવે તો તે ઉપર કંઈ નિર્બંધ રાખવો જોઈએ કે કેમ અને રાખવો હોય તો તેવી જાતનાં તેડલા પુરવો જ આ લેખમાં મારો નમ્ર અભિપ્રાય જણાવું છું.

આવાં લગ્નોને ઉત્તેજન આપવામાં આવે તો પણ તે ઉપર નીચે પ્રમાણેના નિર્બંધ તો જોઈએ જ એમ મારું માનવું છે.

(૧) આવાં લગ્નો શિક્ષક-શિષ્યા

અમર એવો કોઈ પવિત્ર સંબંધ હોય તેવાં લગ્નો થઈ શકે જ નહિ એમ કઠાવવું જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ તેવાં લગ્નો કાયદેસર ગણાવાં જોઈએ તેમ ન કરવામાં આવે તો પણ આવાં લગ્નોને કાંઈપણ ઉત્તેજન

સમાજે કે રાજ્યે આપવું ન જોઈએ. કારણ આવાં લગ્ન થવા દેવામાં આવે તો જન-સમાજ પોતાની પુત્રીઓ પુરૂષ શિક્ષક હોય તેવી શાળામાં મોકલતાં અચકાશે અને તેથી જી ટેળવણીને કાંઈ ફટકો પડવા જેવું થશે.

(૨) જે પુરૂષને એક સ્ત્રી દ્વારાત હોય તે પણ આવી લગ્ન કરી શકે નહિ એમ

કઠાવવું જોઈએ. પુરૂષની પ્રથમની પર-બેલી સ્ત્રી આખો સંસારદુઃખમય થામ એ પણ રહેશે રહ-મજી ચકાવ તેમ છે. તેવી રીતિમાં તેવાં લગ્નો ન થાય એમ કઠાવવું અગરનિવાન તેવાં લગ્નોને કોઈ પણ જાતનું ઉત્તેજન ન મળે એમ તો કઠાવવું જ જોઈએ.

(૩) કેટલીક વખત આવાં લગ્નો

સ્તેદક્ષિન નહિ પરંતુ મોઢ કે ઊર્મિ લગ્ન થવાનું જણાય છે. લગ્ન પછી ધણી જ થોડા વખતમાં જુદા

સો. ૨૮/૨૮૮ દીપકળા દેસાઈ

રહી કારણ પોપણ ભાગવામાં આવે અગર લગ્ન કર્યા પછી 'મહે' લગ્ન ક્યું નથી' એવું જાહેર થાય એવા લાખલા વાંચવામાં આવ્યા છે. એટલે આંતરજાતિય લગ્નને ઉત્તેજન આપવું હેય

તો પણ ખરેખર તે સ્નેહલભ છે કે કેમ અથવા ઉત્તેજન મેળવવા ખાતે જ કરવામાં આવે છે કે કેમ તેનો પૂરો તપાસ થઈ નો અમુક વર્ષમાં તે લગ્ન પુટી નામ અથવા તુટવા જેવો બનાવ બને તો મળેલું ઉત્તેજન રદ થવું નોંધ્યે, અને નો પૈસા આપવામાં આવ્યા હોય તો તે પરત લઈ લેવાના કામી તેનો જામીન લેવા નોંધ્યે.

(૪) આવું લગ્ન કરનાર મુગલ જે ચાતિનું હોય તેણે પોતાની ચાતિમાં રહેવાની દરકાર કરવી નોંધ્યે નહિ, એટલે ઉત્તેજન આપવામાં જે તે ચાતિના ઉપર કાંઈ પણ દબાણ થાય એવું થવું ન નોંધ્યે, જે મુગલ આવું લગ્ન કરવા તૈયાર થાય, તેણે જે તે ન્યાતની પરવા રાખવી ન નોંધ્યે, ને નો ચાતિ ઉપર કાંઈ પણ જાતનું દબાણ અથવા ફરજ પાડવામાં આવે તો અંદર અંદર કલેશ કંકાસ ને અનેક જાતની અડચણો ઉભી થઈ જે વાકા-ગોળ કાઢવાનો પ્રયાસ થયો છે તે

ઉલટો વધશે એમ મારું માનવું છે. કારણ કે ન્યાત બહાર મુકી સકાય નહિ એમ ઠરાવવા જતાં ન્યાતવાળા વ્યવહાર રાખવો નથી એમ ઠરાવે તો અમુક વ્યક્તિને અમુક વ્યક્તિ જોડે વ્યવહાર રાખવો જ નોંધ્યે એમ કાંઈ ફરજ પાડી સકાય નહિ ને દરેક કોમમાં કડવાશ ને કંકાસ વધી અનેક પક્ષો પડશે.

(૫) કાંઈ પણ જાતના લગ્નમાં કળેકું હોય તે ઇચ્છવા જેવું નથી એ સ્પષ્ટ છે. તો આવા લગ્નોમાં પણ કળેકા હોવા ન નોંધ્યે, નિદાન તેવાં કળેકાના લગ્નોને ઉત્તેજન તો આપવું ન જ નોંધ્યે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે નિર્બંધ રાખવા નમ્ર મુચના રૂપે આ લેખ લખ્યો છે.

આવાં લગ્નોની છ' તફત વિરલ છું, છતાં પણ નો આવાં લગ્નો થાય તો તેમાં કેવા નિર્બંધો મુકવા નોંધ્યે તે જણાવું છું.*

જ્યો શીખનાખાઈ સ્ત્રી સમાજ તરફથી પ્રગટ થતું ઇસ્તિખ્બીત વાર્ષિક પ્રજ્ઞા માંથી (૧૯૩૬).

સાદૃશ

કીમી આઠ કપાળમાં સુખડની લગ્નમાં ધરેં શું થયું ?
ખેરી છે પિતાંગરી કરાજની માળા ધરેં શું થયું ?
ઉરમાં રોગ વધ્યો જહું કપટથી ચાહું કારના ભારથી,
એવા પ્રહસમાજને નમું નહિ સ્વપ્ને કહી હું અરે !

ચાતિનું અભિમાન નહિ હૃદયમાં ધારા ઉલ્લંઘન કરે,
કન્યાના પૈસા પરે ચલવીને વહેવાર ચોકખો કરે;
સાથે સંપ નહિ જરા કુટુંબમાં દિક્કમાં સદા સ્વાર્થ રે
એવા પ્રહસમાજને નમું નહિ સ્વપ્ને કહી હું અરે !

આગ્યો છે કલીકાળ આ જગતમાં પ્રહસવતો બાય છે,
ધર્માં આજસ વિપ્ર શૂદ્ર બનીને પાપી પુરા થાય છે;
જે ભૂદેવ તણા પદો અવનીમાં પ્રેમેથી પૂજાય છે,
તે ભૂદેવ પ્રચંડ પાપી બનીને કુકર્મે દોરાય છે.

શ્રી. લાલસંકર ત્રિવેદી

કયે પંથે સમાજ ?

૯૫૩ :

શ્રી. વનખાળા હરિપ્રસાદ દેસાઈ

સમાજ અનેકવિધ માર્ગે જઈ રહ્યો છે. દરેક વખતે તે વિકાસને પંથે જાય છે તેવું નથી. તે સમાજો પાછા પશુ પડે છે, તે પ્રગતિ કરે છે કે વિકાસને પંથે છે તેનો નિર્ણય કરતાં પ્રથમ પ્રગતિ કેને કહેવી તે પ્રશ્ન થાય છે.

સમાજોની પ્રગતિ વિશે જાણવા સમાજ-શાસ્ત્રના અભ્યાસની જરૂર છે. અને તે અભ્યાસથી સમાજો ઈર્ષ બાણુ પ્રગતિ કરી રહ્યા છે તેના સમગ્ર ચિતાર આપી શકીએ. સંસ્કૃતિ તો યુગે યુગે બદલાય છે. પૃથ્વીનાં પડોની માફક તેનાં પણ પડો છે, ને તેનાં એક બીજા ઉપર આધાર છે. આ ફેરફારો એટલે ક્રાંતિ, તેનાં અર્થે દરેક વખતે હિંમે જ જવું તેવાં થતાં નથી. પ્રગતિ એટલે ક્ષણભંગી માર્ગે આગળ વધવું તે, સમાજના ફેરફારો તે માત્ર કુદરતી બળો ઉપર આધાર રાખતાં નથી. તે નૈતિક બળો કે સમાજનાં શુભ પ્રયત્નો ઉપર આધાર રાખે છે. પ્રગતિનો આધાર તેનાં કાર્યકર્તાઓનાં ચારિત્ર ઉપર અવલંબે છે. તેની પાછળ કયું સામાજિક ધોરણ પ્રવર્તે છે અને તે પ્રગતિ સમાજને કયા આદર્શ તરફ લઈ જશે તેનો વિચાર કરીએ. જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીએ ત્યારે જ પ્રગતિનું રહસ્ય સમજી શકીએ.

સમાજની પ્રગતિની સાચી કસોટી ત્યારે થાય કે જ્યારે ધર્મણુ આવે ને તેમથી સમાજ પસાર થાય છતાં તે પોતાની મહત્તા જાળવી શકે. અમુક પ્રગતિ કરી સમાજ અટકી જાય છે ને તેની પરાકાષ્ટાએ પહોંચે છે, પછી સમાજ એટલો વિકાસમાં પડે છે કે તેનાં શુક્રા થાય છે. તેની સંસ્કૃતિનો નાશ

થાય છે. સંસ્કૃતિ કાંઈ આનુવંશિક નથી, તે તો સંસ્કારજન્ય છે, એટલે પ્રત્યક્ષતામાં તે ફરી તેનાં તેજ રૂપમાં આવી શકતી નથી.

કુદરતનાં ઉપર વિજય મેળવવામાં પ્રગતિ ગણીએ તો ચિલકુલ શક નથી કે એવી પ્રગતિ મનુષ્ય જાતિએ દુનિયાનાં ઇતિહાસનાં આરંભકાળથી અત્યાર સુધી ખૂબ સાધી છે.

પ્રથમનાં જુનાં સમાજો જોતાં આપણો સમાજ જાણી રીતે ધણો આગળ પડતો જણાય છે. જીવિ, ચક્રિત, સંપત્તિ વગેરેમાં પ્રગતિ કરી રહ્યો છે.

સામાજિક રિવાજોની આપણે ધ્યાન આપવું જોઈએ. જ્ઞાનનો વિનિમય થાય છે ને વ્યવહારિક સંબંધો વધ્યા છે. સાક્ષરતાનું બહુ જ મહત્વ થાય છે એટલે પોતાનાં જે સદ્અર્થો છે તે પણ જતા રહે છે. પોતાનાં રિતરિવાજ તથા જુની શકિતો કાઢી નાખવા જતાં તેને રચણે તેનાં કરતાં વધારે ઉત્તમ દાખલ નથી કરી શકતાં. જેમકે આપણાં હિન્દુસમાજમાં હાલ મરણ પાછળનાં ખોટાં ખર્ચો થતાં હતાં તે અટકાવાય છે. પણ તે પૈસાને દાનમાં વાપરતાં નથી, ઉલ્ટું તે પૈસા જત્યાંથી ઘરમાં રાખે છે. એ ખર્ચ કાપ દેડે કે જરીજ વિદ્યાર્થીઓની મદદ માટે વપરાતાં હોય તો તે વધારે ઘટ્ટ છે. લગ્ન પાછળનાં ખર્ચ નકામો હોય તો તે મૌલિક પ્રસંગ નિમિત્તે કાપ સંસ્થાને મદદ કરવી અર્થાત્ અનાયાત્રમ જેવામાં પૈસા આપવા તે જીવનમાં પ્રવેશ કરનાં સર્વાર્થો આપણું દાન ગણાય.

રાજકીય અસતોય પણ સમાજમાં પ્રવર્તી રહ્યો છે ને લાંચ, શરવત, કરો, જેલના કાયદાઓ ને ખોટું અધિકારીપણું વગેરેમાં

સુધારા થવા માંડ્યા છે. ને સ્વતંત્રતાની માગણી પણ થાય છે; ને દરેકને પોતાના વ્યક્તિત્વનું જ્ઞાન આવ્યું છે.

કળા, સાહિત્ય, ને જ્ઞાનની દૃષ્ટિએ પણ પ્રગતિ થઈ છે. દરેક પ્રકારનું લલિત વાક્યમયી સાહિત્ય બહાર પડે છે ને લોકો તેમાં રસ લે છે. વળી ચિંતનાત્મક સાહિત્ય પણ લોકો ખીલી શકે છે. જગતમાં પહેલાંની દૃષ્ટિએ જ્ઞાન ખૂબ વધુ દશે પણ તે તાલેવંત અને મધ્યમ વર્ગ સુધી પહોંચ્યું છે. હુન્નર-ઉદ્યોગો વધ્યા છે; ને બીજા અનેક ધંધાઓ ખીલ્યા છે. તેને લીધે વ્યાર્થિક સ્થિતિમાં ફેરફાર થયા છે. સમાજની થોડી ધણી વ્યક્તિઓ જ તેનો લાભ લઈ રહી છે. તાલેવંત વધારે તાલેવંત થયા છે ને ગરીબ વધારે ગરીબ થયા છે. જુના કાળમાં અભ્યાસના જેવી ભેકારી ન હતી. એટલે એ દૃષ્ટિએ સમાજ પ્રગતિ કરી કહેવાય નહિ.

જ્ઞાનનો વધારો થયો છે એમ ધારો કે આપણે કશુંક કરીએ છતાં એક પ્રશ્ન તો મુજવશે કે જ્ઞાનની જુદીની સાથે બૌદ્ધિક શક્તિ ખરેખરી રીતે ખીલી છે કે નહિ? એ ખીલી હોત તો પ્રજામાં જે મૌલિકતાનો અભાવ છે તે કદી રહેત નહિ. આ કહેવાતા જ્ઞાનના વધારાએ મનુષ્યને કેવળ બીજાઓનું અનુકરણ કરતા કર્યાં છે.

ધાર્મિક ક્ષેત્રની અંદર બહુજ ઓછા માણસોએ જાગ લખે તેને સુધારવા પ્રયત્ન કર્યો છે. તેમાં પણ બેઠકે તેવી સુધારણા થઈ નથી. આમ સમગ્ર વિચાર કરતાં સમાજ અંતર્ગત પ્રગતિ કરતો નથી, પણ જાણ જ કરે છે. એટલે કે એક જંગમી માણસ વખત જતાં ચરીરે વને પણ તેના માનસમાં ફેર પડતો નથી તેમ દાઝના સમાજનું આપણે કદી યાદીએ.

સમાનતા, અધુત્વ, અસપરસ એવ કરવાની જાત એ સમાજનાં આદર્શ હોવા બેઠકે તે દાલ સર્વત્ર જણાતા નથી. સ્વતંત્રતાની ભાવના જે સમાજમાં આવી છે તે સાચા અર્થમાં સ્વતંત્રતા નહિ પણ સ્વચ્છંદતા છે. સત્ય પણ સગવડીયુ મનાય છે. સત્ય ને સાચા સ્વરૂપમાં સત્ય નહિ પણ હડહડતુ બુઠાણું જ છે. લોકો અસત્ય તરફ એટલા બધા ધસડાઈ ગયા છે કે તે સાચું સત્ય સમજવા માટે તો શું પણ કદપી પણ શકવા શક્તિમાન નથી. સામાન્ય રીતે સમાજમાં નીતિનું ધોરણ એવા પ્રકારનું છે કે વ્યક્તિને પોતાને કાયદો થતો હોય તો તે ગમે તેવી અનીતિ કરવા તૈયાર થાય છે; ને કેટલીકવાર તો બીજાના ભોગે પણ આવો કાયદો મેળવાય છે. 'Honesty is the best policy' એજ અસ્તિત્વ ધરાવે છે એટલે કે નીતિની દૃષ્ટિએ પ્રમાણિકતા નહિ પણ શયદાની દૃષ્ટિએ જ પ્રમાણિકતાનું માપ કદાચ છે. આવી જાતનું સામાજિક નીતિનું ધોરણ ધણું નીચું છે.

ગ્રેમ કે જે હુદયનું અવિરત ઝરણું છે તેને પણ કલુષિત કર્યો છે. વ્યક્તિ માટેના ગ્રેમ, દેશગ્રેમ કે ધર્મ માટેના ગ્રેમ એ બધી લાગણીઓને ધણે જાગે માણસો પોતાના લાભ માટે જ વાપરે છે. વ્યક્તિનો સમષ્ટિ પ્રત્યેનો ગ્રેમ ઘણો ઓછો છે. ધાર્મિક ક્ષેત્રમાં ધણા કહેવાતા ધર્મગુરુઓ અગર બક્તોમાંના મોટે ભાગે પણ ભગવાનના નામે ધર્તીંગો ઉજા કરે છે. ને તેમાંથી પણ પોતાનો જ લાભ ઉઠાવે છે. ધાર્મિકજીવિત વાળા માણસોને માટે ધણું અર્થ એમજ કહેવાય છે કે તેઓએ પુષ્કળ પાપો કર્યાં છે ને હજી કરતાના છે તેથી આ ભકિતરૂપી આગ્રહાદ્ય પોતાના ઉપર ઢાંકી સમાજમાં મદાલે છે. અલખત આર્માના દેટલાક ખરેખરા ધાર્મિક છે ને પ્રણેને પથે પ્રવાણ કરે છે. પણ તેવા વિરલ છે. એટલે

તે બિચારા થોડા પણુ આવી રીતે પાપડી બેગી ધપાવેા જરાઈ જાય છે.

સમાજમાં ભલે જ્ઞાન વધું હોય, વૈજ્ઞાનિક શોધખોળ યથા હોય અને તે દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન નિશાળો તથા કોલેજોમાં અપાત્ર હોય, પણ તે જ્ઞાન માત્ર જ્ઞાન ખાતર જ છે; કેમ આદર્શ કે ધ્યેય માટે અપાત્ર હોય તેમ લાગતું નથી. જ્ઞાનથી ચારિત્ર, હૃદયની વિશાળતા વગેરે યુગો ખીલવા નોંધ્યે તે જરાજર ખીલતા નથી, એટલે તે જ્ઞાન જીવનથી અલિપ્ત જ રહે છે માત્ર તે દૈનિક સમાચાર જેવું જ છે. ખાળકો પોતાના માગાપ કે શિક્ષકમાં શિષ્ટ વર્તન જોઈ શકતા નથી એટલે અનુકરણ કરાવી કરે ? જીવનનો વિકાસ પણ કરાવી સાધી શકે ? વ્યક્તિનો પ્રશ્ન તે સમજીતો પ્રશ્ન છે. "Individual problem is the world problem" આ સૂત્ર સમાજની પ્રગતિમાં ખાસ ધ્યાન આપવા જેવું છે. સુરોક્ષ અને માટે જવાબદાર છે. તેમણે વડીલોનો અનુભવ ને પોતાનો ઉત્સાહ, ને કાર્યશક્તિ જન્મેનો સમન્વય કરીને સાચા જ્ઞાનનો ફેલાવો કરવાનો છે.

સંસ્કારો સુધરેલા સમાજો અત્યારે તો સંદારને પથે છે. સુરોષના દેશોનો કંટલા સંદાર યથા રહ્યો છે. જાને માટે ? પ્રજાઓની સામાજ્ય સ્થાપનાની મદત્વાકાંક્ષાએને લીધે. જાનનો ઉપયોગ નીતિ, ધર્મ, કે કલ્યાણના માર્ગે નહિ પણ અર્ધ સ્વાર્થ સાધવામાં વપરાઈ રહ્યો છે. વૈજ્ઞાનિક શોધખોળ તે સમાજને લાભદાયક નહિ પણ નુકસાનકારક છે. મોઈ વ્યક્તિ પોતે આગળ આવવા માટે ગમે તે મનુષ્યનું-ચરીર કે મારિતનું ખૂન કરી અધમ રીતે આગળ આવે છે. તેજ પ્રમાણે એક દેશ ખીજ દેશની સંસ્કૃતિ-એનો સંદાર કરી પોતાના સામાજ્ય સ્થાપના કાંડ પૂરા કરે છે. આનો અર્થ એ યશે

કે જેમ જેમ પ્રાગ વધારે ને વધારે કહેવાતા સંસ્કાર પામતી જાય છે તેમ તેમ તેની અંદર ભાવુભાવની લાગણી ઓછી થતી જાય છે. વ્યક્તિ વચ્ચેની કૃત્રીમ દિવાલો ખડી થાય છે. નિખાલસ હૃદયથી એકબીજા સાથેનો વ્યવહાર હોવો જોઈએ તે નથી. દરેક વ્યક્તિ કંઈને કંઈ ખીજ પાસેથી છુપુ રાખવા માગે છે અને એ રીતે પોતાના જીવનની નીતિને અધમ દશાએ પહોંચાડે છે. પ્રપંચ, કુકંપટ એ બધા એટલા બધા મનુષ્યમાં ભરેલા છે કે અત્યારના સુધરેલા લોકોની સરખામણીએ જંગલી જમાનાના લોકો વધારે પ્રમાણિક, ન્યાયવૃત્તિવાળા શુદ્ધ હૃદયનાં અને ભોળા હતા એમ લાગે. સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ ને રાષ્ટ્ર માટે પ્રેમ છે. પણ તે પ્રેમ ખીજાઓના તરફ તિરસ્કારનો અગ્નિ ફેકે છે. અત્યારે કામકામ વચ્ચેની અયગ્રમણ, ભ્રમજીવીઓ અને મુઠી-વાદીઓ વચ્ચેનું સંઘર્ષ, પ્રજા અને રાજા વચ્ચે યતા ત્રિષો, રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર વચ્ચેના દ્વેષ આ બધું શું એ પુરવાર નથી કરતું કે આપણે સાચી પ્રગતિ કરી નથી.

આ સંસ્કૃતિના જમાનામાં પણ મનુષ્યનો સ્વભાવ બિલકુલ બદલાયો નથી. એમ કહેવાય છે કે પહેલાના કરતાં પરમાર્થ વૃત્તિ વિષેસ જોવમાં આવે છે આ પણ સત્ય નથી. અત્યારના મોટા ભાગની પરમાર્થ વૃત્તિ, તે શુદ્ધ નિખાલસ હૃદયની ધાર્મિક લાગણીમાંથી ઉત્પન્ન થતી નથી. તે સ્વાર્થસિદ્ધિના સાધન તરીકે વપરાય છે. એટલે પરમાર્થવૃત્તિમાં પણ પ્રગતિ કહી શકાય નહિ. જો પ્રગતિનો અર્થ એમ કરવામાં આવે કે અમુક પ્રકારની સગવડ મનુષ્યના જીવનને માટે સુખશ્રી બની શકે છે ને તે સગવડો હાલ વ્યક્તિઓ મેળવી શકે છે તો તે પ્રગતિ કહી શકાય. એમ લાગે પણ બાહ્ય સાધનોનો વધારો એ કાંઈ પ્રગતિનું સાચું માપ નથી. પ્રગતિનું ધ્યેય તે

હૃદયની શાન્તિ છે તેમાંજ ખરું સુખ છે. અઢળક ભૌતિક સુખ હોવા છતાં જેનામાં એ શાન્તિ નથી તે સાચો સુખી નથી. આથી ભૌતિક સાધનોની સાથે આધ્યાત્મિક સંપત્તિ પણ મેં મેળવવી જોઈએ. આ આધ્યાત્મિક સંપત્તિનો આધાર મનના વિકાસ ઉપર છે. શુદ્ધિ, લા-શ્ચી, ઇચ્છા, અર્થાત્ સંકલ્પ એ ત્રણ શક્તિઓને કેળવવી જોઈએ. એકના જોગે બીજાને કેળવવાની નથી. ત્રણેનો સમન્વય કરીને જ કેળવાય તોજ ભૌતિક સંપત્તિને આધ્યાત્મિક સંપત્તિનું સાધન ગણી શકાય. અર્થાત્ પ્રગતિરૂપી પંખી બે પાંખે ઉડે છે, ભૌતિક સંપત્તિ ને આધ્યાત્મિક સંપત્તિ, સમાજ અત્યારે કેવળ ભૌતિક પાંખે ઉડે છે એટલે તે ખરી પ્રગતિ નથી. આમ દેખીતી પ્રગતિ કરતો સમાજ વિકાસના પથે નહિ પણ વિનાશના પથે પ્રયાણ કરી રહ્યો છે એવું અત્યારે તો લાગે છે.

ઉપરનું ચિત્ર તે કેવળ ચર્મચક્ષુથી જણાય તેવું માત્ર વારતવવાદી ચિત્ર છે. પરંતુ એ અપૂર્ણ છે. કેટલાંક ભાવનાનાં સુદમખજો સમાજને આશાવાદી બનાવી રહ્યાં છે. યુગે યુગે મનુષ્યજાત અનુભવમાં ઘડાતી નય છે ને પાછલા યુગનો વારસો તેને મળેલો હોય છે. વ્યક્તિ માત્રનો વિકાસ રાષ્ટ્રવા માટે જ કેમોકસી સિદ્ધાંતો રચીકારાયા છે; તેથી ભવિષ્ય વધારે સારું થશે તેમ લાગે છે. લઘુપદો આલે છે એ વાત ખરી પરંતુ વિશ્વમંદુરની ભાવનાનો ધીમે પછ મક્કમ વિકાસ થતો જાય છે. શાન્તિનાં મંડળો નીકળે

છે; ને આદર્શવાદીઓ ગમે તેવી સગ સહન કરીને પણ લઘુપદો જોડવાની ના પાડે છે. ધાર્મિક કાનુનો ઓછા યથા છે. ધર્મનો તુલ્ય નાતમક અભ્યાસ કપારનોએ શરૂ થઈ ચુક્યો છે અને સદ્વિશ્લેષતા વધી છે. વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો સમન્વય થયો છે અને અદ્વૈતની ભાવનાનો વિચારકોમાં રચીકાર થતો ચાલ્યો છે. હાલના વિજ્ઞાનિકો નારિતક રહ્યા નથી. પરંતુ વિજ્ઞાન અર્થેમાં એ ધર્મચરનું સત્ય, સૌંદર્ય, પ્રેમ અને કલ્યાણ સ્વરૂપનો રચીકાર કરે છે. રોમેરોલા જેવા, રવિન્દ્રનાથ ટાગોર જેવા, અરવિંદેશ્વર ને મહાત્માજી જેવાના વિચારોની અમર હાલની સુધરેલી દુનિયામાં ખૂબ છે. થીઓસોફીકલ સોસાયટી ને સ્વાર્મ વિવેકાનંદના વિચારો ફેલાઈને ગંભીર પ્રકૃતિના આ પુરૂષો મનુષ્ય જીવનની મહત્તા સમજાત થયા છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનું મંથનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા કેટલાંકે અમૂલ્ય ને અમર રતો લોકોની પાસે છે અને એ ધન ચોરાય એવું નથી. નિરાશા છતાં ધમધોર વાદ્યમાં એક રૂપેરી વાદળી ચમકી રહી છે. ઉત્તમ વિચારો ને ભાવનાઓનો કદી નાશ થતો નથી. તેથી આશા રહે છે કે કળા સાહિત્ય, સંગીત, તત્ત્વજ્ઞાન અને ધર્મવિચાર જે હવે આખા જગતનો અનુપમ વારસો છે તે દટાઈ નહિ રહે. પરંતુ મનુષ્યજાતિની જરૂર ઉન્નતિ કરશે. પૃથ્વીનાં તત્ત્વજ્ઞાનીઓનું પણ એક અવિમંડળ જામ્યું છે. ને એ આશા સેવી રહ્યું છે કે પૃથ્વી ઉપર સ્વર્ગ લાવી શકશે.

સનાતન સ્ત્રીત્વ

લેખિકા :
શ્રી. હાકીબહેન કુમેશ્વર ત્રિવેદી

[એકાંકી નાટિકા]

સ્થળ : વૈકુંઠ

સમય : સાંજના ચાર.

[શ્રી, લક્ષ્મીજી પોતાના દિરામણી જીવત દિગંજા પર મુલતો માલમ પડે. કુંદર દેવાંગનાઓ તેમને છત્ર ચાગર કરે છે. પાસે અમ્મરાએ નૃત્ય-ગીત ગાય છે. રવર્ગીય પ્રાણે પમરાટ વાતાવરણને અલૌકિક સુગંધથી ભરી દે છે. હલ્લાસે આનંદ કયાં વદનોમાં ગૌરવયુક્ત અભિમાનની છાંદ તરતી દેખાય છે. બદારથી દેવાંગના આવી નમસ્કાર કરે છે.]

દેવાંગના : મહાદેવી ! શ્રી જગદંબા પાર્વતીજી તથા શ્રી માતા સાવિત્રી દેવી પધારે છે.

લક્ષ્મીજી : જા, અત્યંત આદરપૂર્વક આપણા જીવને યોગ્ય સંસ્કાર સાધનોથી તેમને તેડી લાવ

[નમન કરી બધે છે, સાવિત્રી દેવી અને શ્રી પાર્વતીજી આવતાં દેખાય છે લક્ષ્મીજી લગ્ન ચઢાવે બધે છે.]

લક્ષ્મીજી : પધારો, પધારો, અમારા દિન જીવનને પાવન કર્યું.

પાર્વતીજી : સખી, દીર્ઘ સમયથી આપના દર્શનની અભિલાષા જાગી હતી, સાવિત્રી, દેવીજી, આજ આવી, ગૌરવયુક્ત જગદંબા કરી, આજે, આનંદ વિનોદમાં સમગ્ર પસાર થશે.

લક્ષ્મીજી : બંને પધાર્યાં. વિષ્ણુ ભગવાન દર્મેશાં શંકરનું બ્યાન કરી આપને ત્યાં આવવા આમંત્રણ સેવે છે. પણ આ બહેનના વ્યવસાયમાંથી મદાર આજ સંકેત નથી.

સાવિત્રી : વાત તો સત્ય છે. જગતમાં

નવા નવા નમુનાઓ મોઢલવાના વ્યવસાયમાંથી અને પણ પરવારતા નથી,

[વળે સાથે બેસે છે.]

પાર્વતીજી : મદારે તો શંકરના સાનિધ્યમાં વિશ્વ કલ્યાણના વિચારોમાં સમય વ્યતિત થાય છે, ત્યારે 'સતી' કહી નાથ સંબોધે છે ત્યારે પણ જીવનનું વૈભવ સખ જુઓ લાગે છે.

લક્ષ્મીજી : ખરું છે, તમે તો અધ્યાંગી છો. તપ વડે તમને પતિને પોતાના કરી લીધા છે. અને તેમના સ્વતંત્ર સ્વભાવને વશ વર્તી રહો છો. આપણે તો એવું ના ફાલે ! !

દેવાંગનાઓ : માતાજી, તો પણ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાન આપને દેહકા પ્રેમથી મદાપ છે. આપ મદાસતી છો.

સાવિત્રી : મદારા જેવી ધર રખું શ્રી જ મદાસતી ગણી શકાય.

લક્ષ્મીજી : અરે, પ્રેમિકપમાં મદાસતીનું પદ તો મદાર જ છે.

પાર્વતીજી : તમે જરા વધારે માન લઈ આવે છો. ત્યારે વિકલને દોષ. ભક્તનો સાદ પડે છે. ત્યારે તમને તો ક્યાંએ વિસારી મૂકે છે.

[અંતરિક્ષમાં ગાયનની ધૂન સંભળાય છે. નારદજી ભજન ગાતા પસાર થાય છે.]

: ગીત :

મિથ્યા વાદ મૂકેને, ન્યુનાધિક નથી,
'સતી' 'વ્રજ'માં કોઈ,
મદાન સતી અનસૂયા, સમાન સતી,
નવ ત્રિભુવનમાં જોઈ,
બજ ગોવિંદ, બજ ગોવિંદ ગોવિંદ બજ,
પ્રેમ, પ્રેમ.

[ત્રણે દેવીઓ હવાં થઇ તેમનો સત્કાર કરે છે. આસને બેસાડી, અર્ધા, પાદ, પૂજન કરી પૂછે છે.]

પાર્વતી : ઠીક, બાલો, આપે છેલ્લી ગીતિ કયી ગાઇ ?

નારદ : માતાજી, આપને ત્રણેને વાદ કરતાં સાંભળી મઠને મહાસતી અનસુયાજી સાંભળ્યાં. અઢાઢા. શું તેમનું, તેજ, ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ.

સાવિત્રી : એમ કે ! સ્વર્ગનાથીમે તેઓ વધી જાય. શું સ્થિતિના કર્તા, રક્ષક, અને સંહારક દેવની શક્તિઓથી તેઓ મઠડે ?

લક્ષ્મી : અરે એ તો નારદજીનો સ્વભાવ ! જાણો છોને ! આપણાથી અધિક ઠાંધ હોય શું ?

નારદ : (ખીજ બાજુ) આ મહા-દેવીઓને અભિમાન થયું લાગે છે, ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ, પ્રભુ એમનું કલ્યાણ કરો. (મોટેથી) હો, હો, માતાજી, આપનો પ્રભાવ તો અજબ છે. પણ પારખું કયાં વિના ઓછું જ કાઢને મોડું કહેવાય છે. હમણાં તો ત્રણે લોકમાં મહાસતી અનસુયાજીના શુભ અવાય છે.

લક્ષ્મી : એમ ! એટલું બધું તેમનું બળ વધું છે. ત્યારે તો નારદજી તમે તો ભગવાનનાં હૃદયરૂપ છો. અમારી મોટાઇ કાયમ રહે, ને આપણું કામ યાય, એવો રસ્તો બતાવો.

પાર્વતી : હા, હા, નારદજી. જરૂર, ત્હમરો હિંપકાર થશે.

સાવિત્રી : હારતો વળી, આપણાથી વધી જશે, ત્યારે આપણને કાણ પૂછશે. તેનો તોર ઉતારવો જ જોઇએ.

નારદ : અરે જવાહેર ! રહેજ વાત-માં આટલું બધું શું લઇ બેઠાં છો ? તેમનો પ્રભાવ, તપ, અજબ. છે. નકમું હસવામાંથી

કાણ થઇ જશે. ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ.

લક્ષ્મી : ના, ના, હવે નહિ ચાલે, અધું કહું તો પૂરું જ કરો.

નારદ : જીવો, ત્હમે તો પરમશક્તિ-ઓ છો. હું વચમાં દંડાઇ જાઉં. મનુષ્યો તપ, ને સ્ત્રીઓ પતિવ્રતથી દેવો કરતાં પણ મહાન શક્તિવાન બને છે. માટે પછીથી મારો દોષ ના કાઢતાં !

ત્રણે સાથે : ના, ના, તેમાં જરાયે સંકા આણશો નહિ.

નારદ : જીવો ત્યારે, (વિચાર કરતા હોય તેમ) એ મહાસતીનું પણ મૂકાવવાની કાંઈ મનુષ્યમાં શક્તિ નથી. એટલું જ નહિ, પણ જાણ દેવોએ તેને કોલાલી શકે તેમ નથી. માટે ખુદ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વરને ત્હમે ત્રણે જણ સગળવીને ત્યાં મોકલો, ને ત્યાં તેમનું મહાસતીપણાનું પારખું કરાવો. તેમને કાંઈ લાલચ, વૈભવ, સુખ, લલચાવી શકે તેમ નથી, ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ.

ત્રણે : જરૂર, જરૂર, જરૂર (પરસ્પર તાળી આપે છે.) ચાલો ત્યારે પ્રભુને સમ-જવીને મોકલીએ.

[ત્રણે જાય છે.]

નારદ : હે પ્રભુ ! પાછી તેં આ શી લીલા માંડી છે. તારી પ્રેરણાથી મેં કહ્યું છે. પ્રભુ, તું કામ પાર ઉતારજે.

[નૃત્ય સહિત ગાન કરે છે.]

અમલકુંદ, હસન મંદ, નટવર છબી તો...રી,
નટવર છબી તો...રી, કઠાના, નટવર છબી તોરી ..
પીતળસન, મુરલી અધર, મોરપીછ મુકટ લરીત,
ચંદનથી કો ..ર ટીલક, દેખત છબી તો...રી. અમલ.
નરૂર ચરણારવિંદ, બાજત મુઠ મંદ મંદ,
નારદાદિ ગોગી વંદ, નામ લીયે ગોરી, અમલ.
ચાલો, ત્યારે જીવ, રંગ જોઇએ. ભજ ગોવિંદ,
ભજ ગોવિંદ.

[જાય છે]

પ્રવેશ બીજો.

સ્વયં : મહાસતી અનસૂયા તપોવન.

સમય : બપોરના મે.

[સાત સ્વચ્છ વસ્ત્રમાં સીમાગ બાપુને પહેતાં. કુળ વા પવિત્રતાનું મોજસ, નરનમાં સતીત્વનો અવશ પ્રગટ, સર્વ સાક્ષરિયા સંવન્ન, બુદ્ધિમત્ત મુકામી કીર્તનાં અનસૂયાનું મુકામ પા મ્યાં છે. પાસે સત્ત્વની કુંવરી વિનય, મિત્રાદયતરી. સોઈનેલ સતીબી શ્રમજ, બીજા મુકામન વા મીડી છે.]

અનસૂયા : બહેન, સુમત્રા, તને આ આશ્રમમાં ગમે છે ખરું ને ?

સુમત્રા : માતાજી, આ સુંદર તપોવન, આપનો પ્રેમાગ રસભાવ, રોમે રોમે જાજ, પ્રેમ, સંસ્કારિતા ને સુખતા ભરત આપે પાસોનું શિશુનું શાંતનું પળ મન દરી લે છે. આપણા આશ્રમના વાતાવરણમાં લક્ષ્યો જાતે જ પુણા દવસા કરે છે. રથો પરિવહન રજાથી રાખતીઓ કરી આપે છે. દરજી, મધર, અને સુંદર પાળીઓ, પરસ્પર સુખના પહેતાં દિનક પડ્યો પળ રસભાવ જૂની એકબીજા પર રનેક વાળે છે. જાણે દાનાં રજાઓમાં પળ પ્રેમાગ પવિત્રતા તાત્તી રિયે છે.

અનસૂયા : બહેન, આ જગતમાં સૌ જોનો મહાન મમ્ પવિત્ર છે. પાસોને રોગ્ય મનુષ્યો જનાને તેડી રેગરજી મરશારી માતા જ આપી છે

સુમત્રા : હા, પિતાજીને દહેરતી થક રીઆ શિશુનું પદવિ ના જાણી, અને તેડી જ આપની જાણ નીચે શિશુનું સેલ મોજાઈ છે

અનસૂયા : નિઘ.તે.માં તે. રકન અધુર-માન મેગરવ, સાચી રેગરજી તે મનુષ્યવને પડે છે. અને તે મહામર્મી જ મરો દો. તપ, સંતોષ, અસિતકતા, કાક, રેગરજન સારો મુસતોનું વાચન, મોડી લક્ષ્યો લામ. મેષ, એટલું વડોએ રેગરજું લેખ્યો. આપણા આશ્રમને પહેલે પાડ વડ છે ?

સુમત્રા : હા માતાજી.

" અદિસા, સત્વ, મોરો ન કરી, બહાયર્થ, દયા, કુખીને કુખમાં મદદ કરી. આપણું બમાડે તેના તરફ દામા રાખવી. સાસ કાચ પાઠગ પીરજાળી વગગી રહેવું. મીતાદારી એટલે પ્રમાણસર ખોરાક ખાવો. અને હાથથી તથા શારીરિક સૌચ, પવિત્રતા મનજવી, આટલું આપણી વિવર્ધિતીએને પહેલા પાઠમાં આપણું છે.

અનસૂયા : શાખાસ, મારી લાડીની, તે તે વરાગર આચરી રેખાકુ છે.

બીજી બાસિકક : (જદારથી આતીને) ના, રાખી સાહેજ પધાર છે.

અનસૂયા : જા, જમરી માનપૂર્વક નેડી લાગ્ય

[રાખી ને બીજી બે સોનો આવે છે.]

રાખી : માતાજી પ્રણામ કરું છું.

અનસૂયા : બખંડ સૌભાગ્યવતી થાવ, સભ્યમાં સર્વ રૂચક છે ના ?

રાખી : આપણા આશિર્વાદથી સર્વ સારા વાતા છે. કુંવરીનાનું શિશુનું રેડરે આપણું છે ?

અનસૂયા : એ તો જદું આસાક છે. જ માસમાં પડ મધ જરો. બહેન, માતાજીને મોજાવાનો સહેલો માધ જનાવો.

[જ.વ છે.]

સુમત્રા :

આદો ને તમે, નરેલ રેલને કરતા આજાતન રેગને કરતા આજાતન રજમ જાણવું દાવ કરી રોગ, લો ખાતને જાન રેલને.

દોષ ને માતાઓ કુખાન રડરે રી રીને સંવાન માઈ માન સુખરક પાન રેલને : રાખી :

રેગરજી નીજ નિતમને. અદો જરવર રેલવા; રેગરજીની વિગ દવાદવ, જળ અધુન જદું જવ.

નથી જ્યાં સુધી સુશિક્ષિત નાર
કદાચે અર્ધદંથ સંસાર
અર્થ તે વિના પ્રયત્ન હલવ. દેશને.

રાણી : વાહવા, માતાજી, શો સુંદર
નારીખતિના કદમાણનો સંદેશો છે ! !

સુભગા : બા, જરૂર પિતાજીને કહેજો,
આપણા રાજ્યની દરેક સ્ત્રીઓ સાહિત્ય રસિક
પંડિતા થાય, અને પુત્રોને દેશભક્ત બનાવે.
પ્રથમ કરે છું.

રાણી : ત્યારે હું રમ્મ લઇશ. નમસ્તે
દેવી પદ્મારણે.

[નય છે.]

એક સ્ત્રી : (નમન કરીને) બહાર ત્રણ
સંન્યાસીઓ પધાર્યા છે.

અનસૂયા : પૂરા માન સાથે આવવા દે.
[ત્રણ દેવો સંન્યાસીના સ્વરૂપમાં આવે છે.]

અનસૂયા : (ઉભાં થઈ) પધરો, પધરો,
મહારાજો, અમારું દીન કુંપકું પાવન કયું.

[આસન આપે છે.]

સાધુ : (આસને બેસતાં) માઈ, બહુ
બહુ યુગના જૂખ્યા છીએ. સારી પુસ્તીમાં
ક્યાં, પણ અમારા ટેક પ્રમાણે શિક્ષા મળતી
નથી. આપનો યશ ત્રિહુવનમાં સુજૂતા, શિક્ષાની
મંજાથી આગમન થયું છે.

અનસૂયા : મહારાજ...જ, મહર્ષિ અત્રીજી
તપ અર્થે વને રિયરે છે. પણ આ દાસી
ગૃહસ્થના ધર્મને સમજે છે. યથારક્તિ
સેવા કરીશ.

સાધુ : શ્રેયા, અમારી શિક્ષાની રીત
અધરી છે. વચન આપે, તો કહીએ, નહિ તો
માનમાં જ આદ્યા નહીએ.

અનસૂયા : મહારાજ, મારા જે વચન
નથી, "પધરો." કયું તેજ સાચું વચન
અર્થ ચૂકયું. હવે જૂખ્યા નજીશ તો મારે પ્રાણ
આપવો પડશે.

ત્રણે સાથે : નહિ, નહિ, મહાસતી,

એટલી બધી જરૂર નથી. અમારે એવી પ્રતિજ્ઞા
છે કે જે સ્ત્રી વસ્ત્રરહિત બની, શિક્ષા ગિરસે
તેને જ ઘેર જમવું.

અનસૂયા : (એકદમ ઉદાસ બની જઈ
બાણુ જઈ,) હે પ્રભુ ! ત્હેં મહાન ધર્મસંકટ
આણ્યું. મારા પતિવ્રતને ન છાજે તેવું વર્તન
કરના ગૃહસ્થને ધર્મ ફરમાવે છે. આપેલા
વચનને ન મળાય તો પ્રાણ ત્યાગ જ ઈષ્ટ
છે. હે સ્વામીનાથ, હવે મારી લજ્જા તમારે
દાંત છે.

[ગાય છે]

અળકી ટેક હમારી.

લાજ રાખો ગિરિધારી.

અબકી.

જેસી લાજ રાખી અનુનકી,

ભારત યુદ્ધ મંજારી

રામથી હો ..કે રથ કો હકી

ચક્ર સુદર્શન ધા ..રી

અનનકી ટેક .. ન હારી

અબકી.

જેસી લાજ રાખી દ્રોપદી કી

કૌરવ સભા મંજારી

ખેચત ખેચત હો બૂજ પાકે

કુસાસન પચહારી

ચોર બહાવો મુરા .. રી,

અબકી.

અનસૂયાકી લાજ રાખો પ્રભુ ..

તુમ બીન કો રખવારી.

રાધે, રાધે, શ્રીવર પ્યારો

શ્રી વૃષભાન કુહારી

ચરણ તક આઠ તુમહારી.

અબકી.

સાધુ ૧ : (મનમાં) દેવીઓને કહ્યું,
પણ તેઓ સમજતી નહિ. શો સુંદર, પવિત્ર
માતૃત્વનો ભાર છે.

મહેશ : ધનભાગ્ય છે આપણાં કે આના
ચરણ પાસે આવવાનું થયું.

સાધુ ૩ : (મોટેથી) કેમ માઈ, શો
વિચાર છે ?

અનસૂયા : મહારાજ, સંજ્ઞાન બેવચની
બની રાકતું નથી, મારા આશ્રમમાં પધારો.

[ત્રણે આશ્રમમાં આવે છે]

અનસૂયા : (બંને હાથ જોડી, આકાશ
મીટ માંડી, અતુટ તેજ ને શ્રદ્ધાને અંબાર
મુખપર પથરાતો જાય છે અને બોલે છે.)
“ હે પતિદેવ, હે અભિષેક વિધિની પરચલ
ચકિત, જો મહેં, મન, વચન, કર્મથી, સત્ય,
પ્રેમાળ પતિવ્રત પાળ્યું હોય, તો... તેના
પ્રભાવથી આ ત્રણે મહાન શાધુઓ છ છ
મહિનાના બાલક બની જાશે. અને તેમને
પયપાન કરાવી મ્હારા વચનનો ટેક
પરિપૂર્ણ કરાશે. ”

શાધુઓ : અરે, માતાજી આ શું કયું ?
અહોભાગ્ય આપણું.

[ત્રણે નાનો બાલકો બની જાય છે. શ્રદ્ધ
“ હંવાં, હંવાં ” સંબંધી કલ્પાસનકાંડો બને છે.]

અનસૂયા : (ત્રણેને પાસે લઈ જાતાં
રાખતાં) હે પ્રભુ, તહેં લાજ રાખી. ચાલો
બેટાઓ રડો નહિ, શૂન્ય લાગી છે !

[પડદો પડે છે.]

(અપૂર્ણ)

વાદળીઓ

(અલિનય ગીત)

: કાફી :

વાદળીઓ, વાદળીઓ
બોમ વિહરતી વાદળીઓ...
ઉંચે ચાલે સુરજ પ્રકાશે
આમંત્રે અમને આકાશે
પિતા જ ચેલો દરીઓ...
હિમ સાં કાળાં જૂરાં વસે
સજતી.
ઉડતી, નર્તન કરતી
ઈન્દ્ર તણી જલ-પરીઓ...
બીજવતી, જગ સજવ કરતી
શીતળ સસીરની લહેરે ચડતી
ધૂમ્રીએ બગત ગદ્દાઓ..

મગને ધૂમતી
રાસ રચતી
મરઘે રમતી
રમ જીઓ

પગને ઠમકે
ઘાંતરે ઠમકે
જગમગ જણુકે
વિજળીઓ

પગલે ખરતી વિજળીઓ...

ત્રિલોક-દેસાઈ

શ્યામ-સુંદર

[કામળુ દીસે છે અલગેલા તારી આંખમાં રે.....એ દાળ]

મંગલ રાત્રું તેજ તમિસ તણા સંગાયમાં....રે,
છાયા તાપમાં રે.

આંખે આંધીઅંજન દીધાં
અંગે લેપ તિમિરનાં દીધાં
ચોળી ચોળી પીધાં ઘન અંધારિયાં....રે,
માઝમ રાતનાં રે...મંગલ

અળહળતી રસજ્યોત અગાવી
કુંકુમ તેજસુધા છલકાવી
અંતર ઝીંઝી હરજો, પૂર પ્રકાશના....રે,
શુભ પ્રસાતનાં રે...મંગલ

છાંડયાં પાપ કપટ કાળાં છળ
છાંટયાં પૂણ્યપ્રભા જીવન જળ
સત્ય-અસત્ય નિરાશા મે અભિલાષનાં....રે,
હાર્ય વિધાદનાં રે....મંગલ

કેવળ શ્યામ ગમે ના અંતર
ના સુંદર સોહંત સહંતર
વાદળ-વીજ સમી સમયોગની લાવના....રે,
અન્ય વિલાવના રે...મંગલ

શ્રી મહેન્દ્રકુમાર મોતીલાલ દેસાઈ, બી. એ. .

સૌ. અવન્તિકાબહેન આચાર્ય

લેખિકા : સૌ. જયવતી દેસાઈ

જીરાતની સાક્ષરશ્રમિ નડિઆદના નાગર કુટુંબમાં ઇ.સ. ૧૮૬૧ માં શ્રી ચુનીલાલ માસિકને ત્યાં શ્રી અવન્તિકાબહેનનો જન્મ થયો હતો. પિતા પક્ષમાં રહેવા છતાં એ ગામમાં ને ગામમાં મોસાળ, એટલે તે કુટુંબમાંનો જાનનો વારસો એમને ધણો જ મળ્યો છે. યુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર શીયુત ચંદ્રશંકર પંડ્યા એમના મામા યામ. ઉંમરમાં દશેક વર્ષનો તથાવત હતો છતાં એ અવન્તિકાબહેનના કુદરતી જ્ઞાન તરફ દોરાઈને મરહુમ ચંદ્રશંકરભાઈએ તથા એ. ગના સાક્ષર મિત્રોએ વાંચન, લેખ, વિગેરેનો વિકાસ કરવામાં એમને પ્રણી મદદ કરેલી. આમ નાનપણથી જ સંસ્કારનો વારસો મળેલો.

પહેલાંના જમાનાના રિવાજ પ્રમાણે ખાર તેર વર્ષની નહાની ઉંમરે ઇ.સ. ૧૯૦૩ માં એમનું ઇચ્છાજનક શ્રી. રવિશંકર વર્ધમાનજી આચાર્ય સાથે કરેલાં તે વખતે શ્રી. આચાર્ય ઇન્ટર મીડિયેટનો અભ્યાસ કરતા હતા.

એમના જમાનામાં તો એ બહુ લાણેલાની ગણતરીમાં હતા. સ્વભાવે શાંત અને પ્રભતિ કરનાર અજ્ઞાતા રવિશંકરભાઈના પિતાશ્રી વર્ધમાનજી આચાર્ય તે વખતે રાજ્ય

કોટમાં ચેટસન મુઝીઅમનાં કલુરેટર હતા.

લગ્ન પછી તરત જ સાસરે મોકલવાનો રિવાજ નહોતો તેથી થોડો વખત નડિઆદમાં રહેવાનો લાભ મળ્યો હતો તે દરમિયાન અમદાવાદના શ્રી જનુભાઈ સેયદ ત્યાંની હાઈસ્કૂલમાં શિક્ષક હતા. તેમનાં પત્ની શ્રી. વીરમતીબહેનનો સહવાસ બહુ ઉપયોગી થઈ પડ્યો હતો. વીરમતીબહેનના પ્રમુખપણા નીચે એક શ્રી મંડળ રચાયા. ત્યાં બહેનો મળે અને જુદા જુદા સંસ્કારી બાઈ બહેનો પાસે જો

ઉપયોગી વ્યાખ્યાનો અપાવે. જુદી જુદી બહેનો વ્હા પાણી કરે. એમ બહેનો એકઠાં થતાં અને ગમ્મત કરતાં. અમાજસેવાના કામની શરૂઆત ત્યાંથી થઈ.

રાજકોટમાં ગયા પછી જુનાગઢ અને રાજકોટ બે ગામો જોડે વધારે પરિચય થયો. સ્વસૂર પક્ષ સંસ્કારી હોવાને લીધે ઘર-કામમાંથી કાજલ વખત નકામો ન ગાળતાં સ્વ. બહેન મંજરી તથા સૌ. બહેન વસંતિકા બહાનીની સોળતમાં ધણો વખત

સૌ. જયવતી દેસાઈ

ગાળતાં. વસંતિકા બહેન પાટણમાં વરો સુધી મુખ્ય કાર્યકર્તા તરીકે હતાં. એ ત્રણે બહેનો પોતાનો વખત વાંચનમાં ગાળતાં અને નિર્વાધે લખતાં રહ્યાં. બહેન મંજરીના

નિર્મળોના સંગ્રહ “ ગંગા પ્રવાહ ” નામના પુસ્તકરૂપે બહાર પાડ્યો છે.

૭-સાત વર્ષ આમ ગયા બાદ તેમને મુખર્ષ રહેવાનું થયું. મુખર્ષમાં ‘ ગુજરાતી હિંદુ સ્ત્રી મંડળનાં ’ સભ્ય તરીકે ૧૯૦૯ માં જોડાયાં. મહાંમ ચંદ્રશંકરના સંઘવાસમાં ખુબ જાળ્યાં, તે વળતે ચંદ્રશંકરની ખોલગાલા હતી. સાક્ષરે ઉપર તેઓનો કાબુ હતો. એમને ઘેર અનેક સાક્ષરોની મીજલસો જામતી. સૌ. અર્વાતિકા બહેનના તે મામા યામ એટલે ઘણું ખર્ચ લાજ જવાનું થતું અને આ બધાના પરિચયમાં આવી તેઓના જ્ઞાનનો લાભ મળતો.

થોડા વખત મુખર્ષ રહ્યા પછી શ્રી. આચાર્યની નોકરીને અંગે સુરત જવાનું થયું. સુરતમાં સુરત આજીવન ન બેસી રહેતાં ત્યાંના વનિતાવિદ્યાગમાં વધુ અભ્યાસ માટે જવા માંડ્યું, ઇ. સ. ૧૯૧૧-૧૨

ત્યારપછી વડોદરાનું એમનું જીવન ઘર યામ છે, ઇ. સ. ૧૯૧૫ માં શ્રી. ચીમનાજીાઈ સમાજના સામાન્ય સભ્ય થયાં. ત્યારથી એમનો જાહેર જીવનમાં બરાબર પ્રવેશ થયો. સૌ. શારદાબહેને આ સમાજ સ્થાપી હતી. એટલે તેમના સમાગમમાં ખુબ જાળ્યાં.

સૌ. શારદાબહેને પોતાની બહેન જેવું બહાદુર રાખી પોતાના તળતું જ માણસ હોય તેમ તેમને સમાજ સેવાની તાલીમ આપી એમ કહીએ તો ખોટું નથી. તેજ પ્રમાણે લેડી ધનરાતાજીબેન ગુડસાર્થ મહેતા પણ ન્યાય-સુધી વડોદરામાં હતાં ત્યાંસુધી દરેક કામમાં ઉત્તેજન આપતાં હતાં. હાલમાં લેડી કૃષ્ણમા-ચારી પણ એટલો જ વિશ્વાસ રાખી તેમની પાસે કામ લે છે.

ચાર વર્ષ પછી ઇ. સ. ૧૯૧૬ માં સમાજમાં મંત્રી તરીકે નીમાયાં ત્યારથી આજ દોવસ-ઇ. સ. ૧૯૩૬ સુધી સમાજના મંત્રી તરીકે ઘણું જ કામ કર્યું છે.

સમાજમાં દર રવિવારે નિયમિત હાજરી

આપતી તેને અંગે ઉત્સાહ, હાથણી, રંગત, રમતો વિ. કાર્યક્રમો ગોજવા, લાયજેરીની બવરથા રાખવી, પ્રદર્શનો બારનાં હરીફાઈઓ કરાવવી, સભાસદોની સંખ્યામાં વધારો કરવો, તેઓને જ્ઞાન સાથે ગમત કરવાની તક આપવી, આ બધું ખીજી સ્ત્રી સંસ્થાઓની માફક આમાં પણ કરવાનું હતું. તે તેમણે ખુબ કુશલતા કર્યું છે. સાક સભાસદોની આ સમાજમાં એમણે લગભગ ત્રણસો સભાસદોની સંખ્યા વધારી છે. ૩. બે હજારનું બાંકોળ હતું તે લગભગ નવ હજારે ચઢાવ્યું છે, તે ઉપરાંત શીવજીના વર્ગો, હીન્દીના ક્લાસો વિ. સંસ્થા તરફથી ચલાવાયા છે. હુકમાં શ્રી. ચીમનાજીાઈ સ્ત્રી સમાજની ખીલવણીમાં એમનો જોડો દિરસો ગણીએ તેટલો ગણાય એમ છે, સમાજ તરફથી ગકાન ફંડ માટે ‘ ડોનર્સટ ’ કર્યું હતું તેમાં ૩. ત્રણ હજારનું ઉત્પન્ન થયું હતું અને હમણાં સમાજનો રજત મહોત્સવ કર્યો હતો તેને અંગે પણ રંગબેરંગો કાર્યક્રમ હતો. તેમાં પણ એમણે ખુબ મહેનત ઉઠાવી હતી. ચીમનાજીાઈ સ્ત્રી સમાજ આટલી પ્રતિષ્ઠા પામી છે તે એમને લીધે જ વડોદરામાં સ્ત્રી સમૂહનું કંઈપણ કામ પડે તો તરત જ સ્ત્રી સમાજ પાદ કરે છે. આ સમાજના પ્રેરણ શ્રી. સમજીયા નિહત થતાં સૌ. અર્વાતિકા બેન આચાર્યની પ્રયુજ તરીકે વરણી થઈ છે. અને એમના મંત્રી તરીકે કરેલાં કામ બદલ સમાજ તરફથી તેમને તા. ૭-૧૭-૪૦ ને દિવસે અભિનંદન આપવાનો મેળાવડો થયો હતો.

એકલી સમાજનું કામ કરીને બેસી ન રહેતાં સ્ત્રીઓની ખીજી સંસ્થાઓમાં પણ એ સારો હાથ લે છે.

વડોદરામાં ચાલતી શ્રી ચીમનાજીાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલયના એ બેડીયા મંત્રી છે. અનેક બહેનો એમાં આવે છે. તેમને શીવવા,

લરવાનું, ચોપડીઓ બાંધવાનું, કપડાં છાપવાનું કામ તથા બીજાં અનેક કાર્યો શીખવામાં છે. તેમની મુરદેહી દુર થાય તેવું હેય તો તે કંઈક અંશે મંત્રી કરી શકે. તેમણે તેઓ નિશ્ચિત હાજરી આપે છે.

એક હન્ડીઆ વીમેન્સ કોન્ફરન્સ તરફથી ચાલતી ધી બરોજ વિમેન્સ એસોસિએશનમાં સભ્ય છે. તેના તરફથી ચાલતી વીમેન્સ હોસ્ટેલના મંત્રી છે. આ સંસ્થાને અગે ચાલતી નીડલવર્ક ગ્રીડની કમીટીમાં છે અને અગે ગરીબોના ક્ષતાઓ, હરિજન નિવાસો હોસ્ટેલો તથા ચીલ મજુરોની સ્થિતિનો તપાસણીમાં ગયાં હતાં.

વડોદરામાં જ્યારે અતિશયિને લીધે રેલ આવી હતી અને ધણું જ નુકસાન થયું હતું ત્યારે મહેલે મહેલે કરી અનાજ ને કપડાં બહેનોએ ઉપરાધમાં હતાં એમાં એમણે બાગ લીધો હતો. ઇ. સ. ૧૯૨૮ માં સરદાર વલ્લભભાઈએ બારડોલી સત્યાગ્રહ કર્યો હતો અને એમાં વિજય મેળવ્યો હતો. આમાં આર્થિક મદદ કરવા ગરબાનો પ્રોગ્રામ રાખ્યો હતો, તેમાં ખુબ મહેનત શેઠાવી હતી

મેટરનીડી ક્ષીમમાં રણાસદ ઉપરાંત શરૂઆતમાં કાર્યવાહી કમીટીમાં હતાં. તે ઉપરાંત રાવપુરા કીન્ડર માર્ટન સ્કૂલમાં મેનેજીંગ ડાયરેક્ટરના વખત કામ કર્યું હતું.

શ્રીયુત આચાર્યની વડોદરાની સરકારી નોકરી છતાં ૧૯૨૯ માં પ્રગમંડળની બેઠક ભરાઈ ત્યારે સૌ. શરતબેન રવાગત પ્રમુખ હતાં તેમની જોડે રહીને બેઠકને સફળ બનાવવા કામ કર્યું હતું. ઇ. સ. ૧૯૨૮ માં વલ્લભભાઈ વડોદરામાં આત્મ્યા હતા ત્યારે માણેકરાવજીન અખાસમાં વડોદરા સ્ટેડીયમ તરફથી જુદાં જુદાં માનવજો આપાઈ હતાં ત્યારે એઓ તરફથી માનવજો તેમણે વાંચ્યું હતું.

શ્રીકીશ હદમાં દારૂનાં પીઠાં તથા વિદેશી વસ્તુઓના વેચાણ પર પીકેટીંગ શરૂ થયું ત્યારે વડોદરા શાંત બેસી નહોતી રહ્યું. એજ

પ્રકારનું કામ અહિં ઉપાડયું હતું તેમાં સૌ. અવન્તિકાબેને અન્ય બેનો સાથે કામ કર્યું હતું.

ઇ. સ. ૧૯૩૭ માં પડિત જવાહર નહેરુ આવ્યા હતા ત્યારે એમની સચવાથી સમાજ તરફથી રૂ. ૧૫૧) ની થેલી અર્પણ કરી હતી. આ ઉપરાંત પહેલાં ઇ. સ. ૧૯૧૯ અને ૧૯૨૦ માં મેહારમાજી અને ટાંગોર વડોદરામાં આવ્યા હતા ત્યારે એમનો સારો સત્કાર કર્યો હતો.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની ૧૯૩૦ ની બેઠકમાં પ્રતિનિધિ તરીકે ગયેલાં, તે વખતે તેમને લાગેલું કે વડોદરાની બીજી બહેનોને પણ જ્યારે ફરીથી આવી બેઠક હોય ત્યારે લઈ જઈ. એમ ધારી જ્યારે ઇ. સ. ૧૯૩૬ માં જ્યારે તે પરિષદની બેઠક અમદાવાદ મુકામે રખાઈ ત્યારે વડોદરાથી (૧૫૦) બહેનો એમના આગ્રહથી અમદાવાદ ગયાં હતાં અને જમી બહેનોએ ખુબ આનંદ કર્યો હતો.

ઇ. સ. ૧૯૩૩ માં અહીંના વકીલ શ્રી પ્રાણલાલ મુનશીની સાથે યુવાવી મુકામે પ્રગમંડળના પ્રચાર કામે માટે ગયાં હતાં અને એકવાર પ્રગમંડળના પ્રચાર અર્થે કોળાઈ પણ ગયાં હતાં.

સાહિત્ય પરિષદની ઘણી બેઠકોમાં હાજરી આપી છે અને નડિઆદની બેઠક વખતે શ્રી અવન્તિકાબહેને નિબંધ વાંચ્યો હતો.

સંસ્થાઓની અને બીજી સંસ્થાઓની સેવા દરમિયાન સાલિને તેઓ બૂદ્યાં નધો. નામર મંડળે ૧૯૩૯ માં ઉત્સવ કર્યો જ્યારે એઓનો કાર્યક્રમ એમના દેખરેખ નીચે ચલ્યો હતો.

શ્રીયુત સવિદ્યંકરભાઈ આચાર્યને એમના ખાતા તરફથી વધુ અખાસ માટે આઠ મહીના માટે મદ્રાસ મોકલ્યા હતા, ત્યારે શ્રી અવન્તિકાબહેન પણ સાથેજ ગયાં હતાં. ત્યાં પણ નવરાં ન બેસી રહેતાં ત્યાંની સ્ત્રી સમાજને નિયમિત અને વ્યવસ્થિત બનાવી આપી સમાજના સંબોધનો પ્રેમ છતાં લીધે

હતો. એટલે સુધી કે જ્યારે આ તરફ પાછા આવ્યા ત્યારે એમના માનમાં પાર્થી તથા કોટો રાખ્યાં હતાં અને ચાંદીની શુંદર પ્રેઠન્ટ આપી હતી.

હુદાહવાયા કેટલાએ સમયે પ્રમુખસ્થાન લીધું છે તેમાંની એક પેટલાદગી વ્યાયામશાળા અને બાજવાડા સુવક્રમાંડળ છે. સિદ્ધપુરની મહિમા લાચણેરીનું ઉદ્ઘાટન ઇ. સ. ૧૯૩૭માં શ્રી અવન્ટિકા બેનને દાથે થયું હતું તે પ્રસંગે ચાંદીનું તાણ કુંચી એટ આપવામાં આવ્યું હતું.

મહાસલાની શુજરાતમાં કાશમેલી બધી બેઠકોમાં હાજરી આપી હતી.

શ્રીઓની વારસાઈ દક્ષિણ સમિતિમાં, અને હાપરોગની ઈસ્પીતાલમાં નાણાં ઉધણવવા માટેની કમિટીમાં એમની નીમણુંક કરી હતી. વોઈસરોય આવે ત્યારે એક સરકાર તરફથી મુખ્ય કમીટી નીમણું છે તેમાં પણ નીમણુંક હતો.

શ્રી રાધાજીરાવ ગાયકવાડના સુવર્ણ મહોત્સવ નિમિત્તે મહારાજને શ્રી ચીમનાબાઈ શ્રી સમાજમાં આમંત્રણ આપીને સ્વાગત કર્યું હતું અને હીરક મહોત્સવ પ્રસંગે પણ સમાજની બહેનો સાથે સારો ફાગો આપ્યો હતો.

દિંદ વિજય જીમખાનાની રમતો વખતે અનેક કમિટીઓમાં મુકામાં છે અને તેમાં દક્ષણી શુજરાતીના બેદલાવ શિવાય સારું કામ કરી બતાવે છે.

આ બધાં કામોની કદર કરીને વડોદરા સરકાર તરફથી એમને ઇ. સ. ૧૯૩૮ માં શ્રી પીલાજીરાવ ગાયકવાડ સામાજિક સેવા મુદ્દક દરબારમાં શ્રી સયાજીરાવ મહારાજને દરેકે આપવામાં આવ્યો હતો.

ઉવદમાં ઇ. સ. ૧૯૪૦ માં મુદ્દમાં ૨૬૬ કરવો માટે શ્રી સમિતિ યોગાઈ હતી તેમાં ઉપ-પ્રમુખ તરીકે કામ કરી બતાવ્યું છે.

એમનો કલમ પર કાણુ સારો છે. તે

એમના કુટુંબીઓ અને રતેલીઓ પર જે પત્રો લખે છે તે પરથી તથા એમના ભાઈ તથા દીધરના મરણ પ્રસંગે એમનાં કાવ્યો પરથી માલુમ પડે છે, આ ઉપરાંત નાનપણમાં પણ અનેક નિબંધો લખેલા તેમાં દરેકમાં સારા પુરતો ઇનામો તરીકે મળેલાં હતાં. એમનાં લખાણો રહામાં માણસોના હૃદય જીતી લે એવાં હોય છે. એમનો સ્વભાવ લાગણીવદ્ય હોવાને લીધે ગન પર અસર જલદી થાય છે અને કોઈકવાર હીરદીરીયા આવી જાય છે.

કુટુંબની જંગળ બીલકુલ નથી એટલે એવાં બીજાં જે બેતા છે કે જે નથી ગમતાં કરીને ખુબ શર્કાં મારે છે તેમને સૌ, અવન્ટિકાબહેતના જીવન પરથી ખુબ શીખવાનું મળે છે. ભણતર ફક્ત શુજરાતી ભણેલાં અંગ્રેજી તો નહિ જ લીધેલું. પાછળથી મોટી ઉમરના બહેનોના કલાસમાં જોડાઈને સાધારણ ઇંગ્રેજી શીખેલાં નર્સિંગ તથા હોમ હાઇજન તથા ફર્ટી એક્ક તથા ચિત્રકળા ધર ગૈથુ શીખેલાં પરંતુ પુત્રીવર્સિટીની એકે પરિક્ષા નહિ આપેલી છતાં એ કામો કરીને જ જ્ઞાન વધારેલું. અને આ જ્ઞાન વધારવામાં એમના પતિએ જે ઉત્તેજન આપ્યું છે તેવું હાર્દિક ઉત્તેજન જવલેજ કોઈ પતિ આપે. આ કામો કરવામાં એમને વખતનો પણ એટલો જ ભોગ આપવો પડે છે અને પૈસે પણ તેટલું જ ધસાવું પડે છે. એટલે એમના કામો માટે એમને જેટલાં અલિનંદન આપીએ તેનાથી વધારે તે એમના પતિથીને આપવાં ઘટે છે કારણ કે એમનાં દરેક કામોમાં શુંદર સરળતા કરી આપે છે. છોકરાં જેવાં નથી પણ શાંતિ માની સમાજ સેવાનાં કામોં કરી રહ્યાં છે. એ જે કામ કરે તે પાર પડ્યા વિના રહેજ નહિ એવી માન્યતા થઈ ગઈ છે. તેથી એમને જવાબદારી ભરેલાં કામો સોંપાય છે.

હેયાનો એકરાર

લેખક : ધી. સુભંતલાલ અમૃતલાલ દેસાઈ

મેં કામદાનો આસરો લઈ વડોદરાની કચેરીમાં 'છૂટા છેડા'નો અરજી કરી. બાગ્મમાં એમ લખ્યું હતું. 'ત્યાં મેં રોડવર શોધ્યો ને હું પરણી અને જીવનના ચાર વર્ષોનો અનુભવો રસો કાઢ્યો; ત્યાં જ મેં લગ્ન-વિગ્રહે માટે માગણી કરી. એમણે કોર્ટમાં એક ટૂંકા જવાબમાં કહ્યું કે 'પરણેતર બાઈ એ રસો વધારે મુખી થતી હોય તો હું તેની વચ્ચે આવવા નથી ઇચ્છતો.' માતસિક ત્રાસ અને વધતી અસરથતાના કારણે જવાનમાં લઈ નામદાર મોટે' મને છૂટી કરી. નાની શીલા મારી પાસે રહી અને સુરપના દિતની ખાતર તે તેમની પાસે રાખવાનું કહ્યું. મને માસિક રૂપિયા ૪૦ બરણપોષણ મળવાનું પણ હરાવમાં હતું. 'સવાજી વિજય'માં કેસની વિગત સૌએ વાંચી હશે, એટલે તે બાબત વધારે કહેતી નથી.

અમારા સમાજના સુધારક વર્ગે મને પુરૂષોના જીવનો સામે પહેલ કરવા માટે મુખ્યારક્ષાદી આપી. 'હિંદુ લગ્ન અને તેની ખામીઓ' નામના પ્રકાર કરતા એક સજી-સજીતા લાપણુમાં મેં કહ્યું કે "અસમાન મન, વય કે શરીરના જોડાને નબાવી લેવાનું કહેનાર, વ્યક્તિ-વિકાસ અને જીવનની કિંમત કરી સમજતો નથી. અસમાન યાતના થતાં ગ્યાસતેલ છાંટી જળવાના, કુવો હવાઈ કરી આપખાત કરવાના, કે સાસુ જેઠા ત્રાસથી ધર છેડી ત્રાસી જવાના, હીરોટરીયા કે ઉ-માદમાં ફસાતાં સ્ત્રીઓના જીવનમાં આદિ'ક સંકેતમણેમાં અનીતિના ધામોનો આશરો લેતાં જીવનની લીતરમાં કષ્ટ લહીઓ સળંગે છે તે

કોઈને જોવું છે? કચડાની ઓઘકિત, અને સુંબઝાતા સ્ત્રીજીવનનાં જીવવા માટે તે સો પલામ છે એમ મેં સૂચવ્યું હતું.

ગૃહ લાંબ યાપ તે સમાજ સાંખે, તો લગ્ન વિગ્રહેનો અવધારા વધારે તો? તેમાં જન્મે મુખી થવાનો, બૂલેલું સુધારવાનો, નવું રચવાનો અવધારા-ચાન્સ છે. પણ સ્વાર્થ બહેરા, અધિગાને ક્યાં તે સંબાળવું કે જોવું છે? ગુજરાતની 'સ્ત્રી જાગૃતિ' અને 'કાન્તિ' માસિકોએ મદારી છપી સાથે તે બાપજીની નોંધ લીધી, હું ઉત્સાહિત થઈ.

મહે' નાનું સરખું એક ધર રાખ્યું. ને હું ને શીલા ત્યાં રહેવા લાગ્યાં. એમણે સુર-પને મુંબઈ બોદાર દાખરકુલમાં મૂક્યો અને સાન્તાકુકનું ધર ખાલી કરી, એ વિલેપાલે' રહેવા ગયા. મદારી જેમ એમને પણ થઈ હશેને? જૂનું ભાંગી નવું ધર માંડવાનું-મદારે અને એમને જૂનું માંડિલું જીવન, પોલી ટેવા છોડી, નવો માર્ગ શીખવાનો. વસતો તો ખરો રતો.

૨

મદારા સ્વતંત્ર જીવનનો પહેલો માસ જતાં મદારા ઉત્સાહનો પુર એક સરખાં રહ્યાં નહિ. તેમાં એટ જોવું દેખાયું. દરેક વસ્તુની કાગજ મદારે કરવાની હતી. શીશાનાં કપડાં વિગેરે મદારે લાવવાનાં. ગાંધી કે કણીવાનું પણ મારે જોવાનું-ધોળી, બાઈ વિગેરેની મરે જ ચિંતા. સુંબઈ તો હું જ સૌ કરતી ને? પણ અત્યારે તદ્દન એકલી લાગતી. દોલતી વાત કોની સાથે કરે? દરોજ કામ પણ

કામને માટે કરવાનું હોય તો વધારે ઉત્સાહ રહે. આ તો હું અને શીલા !

“ મને અંદોઆ એકલું ગમતું નથી. બા, મુંબઈને ઘેર ચાલો. ” નિદોષ બાવે છોકરી પૂછતી. હું વાત બૂલાવતી, પણ એનું પ્રેમાળ દીલ શે' ઝટ મૂલે ! “ બા, બાઈ, શાન્તાકુંડ શું કરતા હશે ? ”

હું નિરૂતર રહી, ત્યાં “ મીસીસ સુશીલા દવે, તમારો મનીઓર્ડર છે. ” એમ કહી સદો માટે મનીઓર્ડરનું કાર્મ અને કાપલી આપી, તેણે રૂપિયા ચેલીમાંથી કાઢી ગણવા માંડ્યા, ને મારી સામે મૂક્યા.

‘ કુપન ’માં કંઈએ લખેલું નહિ, અક્ષર પણ એના લખેલા જણે એમના નહિ. મેં રૂપિયા ગણી લીધા, પોસ્ટમેન ગયે. હું વિચાર અને ભાગ્યની પુરમાં તણાવા લાગી.

“ બા, કોનો કાગળ છે ? બાઈ આવશે ને, ત્યારે હું સાન્તાકુંડ જઈશ, ને બેળીને મારો બાબો આપી, ઘર ઘર રમીશું હો. ” વળી શીલા ભૂતકાળ સંભારતી હોય તેમ બોલી ઉઠી.

આખમાં ઝગમગીયાં સાથે હું તેની સામે નેઈ રહી. પાસે રૂપિયા પડ્યા હતા. મારો હગ્નપ્રેમ, આદર્શ સંદહવન અને આશના ઝડપ ત્રિંદુલ રમાડક બની નિર્જીવ શાંતિથી તેઓ નેઈ રહ્યા હતા—શીલા માટે એક અક્ષર નહિ...? સર્જારે આવે તોયે ચીઢીયા રવણાવે, પણ તે શીલાને રમાડવાનું જૂઝે નહિ. તેને હવે શીલા માટે શું ? કાચદાએ એમને પારકા બનાવ્યા અને હું એક અમચ્છી બની મર્ષ-જતાં ખર્ચે કહું. શાયદે મહાર્ દીલ. હજી એમને જૂની ચકવું ન હતું. ભૂત-કાળનું પતિ પત્નીનું જીવન, અમારો કાલે. જોનો પરિચય અને રનેદ લખ અને ‘ જૂ ’ ઉપરનું આનંદ પ્રમોદમય જીવન મહારી રહામે તરવરતું હતું. પણ એ ભાગેલા પુનઃજાના કક-ગતિને હું શું કરું ?

મને ધરમાં ગમતું નથી. મહાર જઈ છું કે નાત જાતના માણસને નેઈ છું તો મન-માંથી હું સંકોચ અનુભવું છું. ‘ કંઈક ધીમી વાત થાય તો મહારી જ હશે ’ એમ કહે છે, છતાં હિંમતથી બેદરકાર હોઈ તેમ તેમની રહામે નેતી ચાલી આવું છું ! વર મુજરે, વિધવાના જીવન પ્રત્યે સમાજની દષ્ટિએ દીલાસો હશે, પણ મહે તો જીતે ધણીએ વિશેષ સુખી થવાનો પ્રયોગ નોતર્યો હતો.

હું કોઈથી ડરતી નથી, છતાં હાથમાં વાગેલી ફાંસની જેમ પ્રસંગો તે ઉણપનું દુઃખ બહુ રમરથ કરાવાના રહેતા હતા.

મને વિચાર આવતો કે મહારી શીલાને હું બહુાવીશ, ગણાવીશ, પણ નાત જાતમાં પરણશે કાણ ? ને સુધારકોમાં ? પર નાતના સુધારકોમાં પરણાવવી હોય તો સુધારકો નાત જાતના બંધનો તોડી, કેળવણી કે સંસ્કાર વરકન્યા મેળવે તે પહેલાં વરકન્યા માટે પહેલું ‘ નોટર-બંગલા ’થી સચવાવું સમા-જનું સ્થાન દરજ્જો શોધે, ત્યાં મહારી શીલાને કાણ લે ? મહારી પાસે આજો બ્યાન ખેંચે તેવા પેસો થવાનો હતો. ‘ એનો વર કેવો નીનડો ’ એમ તેનું માથું ઓળતાં વિચારતી ને મહારો નાનપણ સૌ ભૂતકાળ—નાનેથી મોટી ચર્ષ, બણીગણી, પ્રેમ કરી આનંદ પામી, પરણીને પરતાઈ તે સૌ અને રહામે આવી તરવરતું હતું.

૩

જ જ મહીના ખેંચતાં તો જ યુગ જેવા લાગ્યા. મારી આખનાં પડોા દર થતાં હતાં. એમની દડ, આડાઈ, ચીઢીયાપણાથી હું અચાંત રહેતી. હું અભિમાને અલ્લડ રહેતી એ ચાંત રહેતા. એવા ધરમાં આખું જીવન શે જીવ ? લગ્ન જીવનનો અસલ ત્રાસ વેઠી, મારો વ્યક્તિવિકાસ શુંગળાવું ? કયાં સુધી ? કોઈપણ સુચિંતિત જાગૃત બી એવા અપમાન,

નેહુકમી દરરોજ ક્યાં સુધો સાંજે ? શીલા અને સુરૂપની ઝીણી બાળતોમણિ એમનો વિરોધ સહન કરવો પડે !

શીલાને ' બોબર ' ની વાત કહે તો એ બાપજી આવે. ને સુરૂપને કિંદી સ્વરાજ્ય દળની શરૂઆત ઘેરથી કરવાની હોય તેમ ' બાબી રમકેટ કેસ ' માં રહે તે મને. મને તો મારા ' સમાજ ' માં આવતાં છોકરાં જેમ સુખક રહે ને સંસ્કારી દેખાય તે ગમે.

અમારું અંતર આમ વધતું ગયું. દુનિયાને દેખાડવા અને વર-વહુ દત્તા, બાકી મારું એમને ન ગોઠે, મને એમનું ન ગોઠે, ત્યારે હું વિચારતો કાપ-દેસર છૂટ્યા પાયાથી મને અને એમને બંનેને યાત્રિ મળશે. અમારા બંનેનાં દીક હળવાં બની, અમે સુખી થઈશું. ' હું તો છૂટી ' એવો સાગણી છૂટકારાની અનુભવવા મેં જીવ ઉપર આવી

જઈ, કુળમાં કે નાતમાં ન થએલું એક આવેશના જુરસામાં સ્વમાન રક્ષવા કહ્યું અને તેમણે તે કરવા દીધું.

આજે જો મને સમજાય છે તે છ મહોના પહેલાં સમજાયું હોત તો ! જૂનું બગેરું સુધારવું, નવું રચવા જેટલું અધરું નથી. સાગણીના ઝંઝાવાતો, ઉર્મિના આધાતો, અને તીવ્ર દુઃખપ્રથતા અનુભવતો માણસ એ અસહ્ય સ્થિતિમાં નવું જટ ક્યાંથી રચે ? જૂની પીડાઓ, ચાતનાઓથી છૂટવાને રસ્તે ન વિચારેલી નવી પીડાઓ એક પછી ડોળીયાં કરી રહી હતી.

ધરકામ કરે, ' સમાજ ' માં જઈ, સુલભાં નોકરીએ જઈ, પશુ એક વિચાર આવતો કે આખી દુનિયામાં માણસ અને શીલાનું અંગત કાણુ ? દુનિયામાં તો સૌ સૌને પોતાની પડી છે, દિશ્મતથી સૌ કામગાજ કરતી, પશુ નિસ્સાહી, અને નિરાશામય લાગતી. જીવન એમ જીવાતાં દશે ?

મુંબઈ છોડ્યા પછી, શીલા ' સોરાબ ' છે. રહેજ રહેજમાં દહ કરે છે, રો છે અને કંઠાસ કરીને ચરીરે અધી થઈ ગઈ છે, એના બાપનાં છોકરાં ને ?

છૂટી પડેલી હું તો મા ને ? મારું અભિમાન એગળા જાય છે. સુરૂપ કે મુંબઈની વાત જાણવા મન વસખાં મારે છે. કાલેજ સાંતાકુઝની એક બહેનપણી વડોદરા આવી, તેણે સૌ વાત કરી, એ પારસે રહેવા ગયા, ત્યારથી ઉઠાસી જેવા રહે છે.

" એ અંતકાન્ત-બાઈ જ નહિ જાણે ! એમનો દીખણી સ્વમાન ને ' આ કરે ' ને ' પેલું કરે ' વિગેરે ઉત્સાહી વાતોને બદલે, કાષ્ઠકવારે અમારે ઘેર આવે તો યાત્રિ બેસી રહે, જાણે કયામણે રસ નહિ, નિસ્સાહી ને આસા વગરના. એ વાર તો સખત મારા પડ્યા, પશુ અમને શોષતે કહાણું નહિ-શુશીલ, તેં તો ધર ભાંગ્યું ને દીક ભાંગ્યું. લાગ્યા પમે નોકરી કરે છે. સુરૂપ નિશાળ જાય છે, ને આમમાં રખડે છે ! "

હું યાત્રિ બની સાળણી રહી. મ ડી આંગે સામે ગૃહિણી વગરના ધર સમુચિત દેખાતું હતું. " આ તો જૂનો આપણો સ્વર્ગ, એટલે,

લેખકો જરૂર નોંધી લે -

' શુભ્રમંદરી ' તંત્રી વિભાગની ટપાલ

તંત્રી : ' શુભ્રમંદરી ',

પ્રતાપગંજ, વડોદરા.

એ સરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો.

બા, બોલી જવાયું. દીક્ર દુભાયું હોય તો માફ કરજે. ” કહી તે આ બતાવતી વાત કરી થોડી વરે ઉઠી.

હું તો પણ ભીંત રહ્યો જોતી ત્યાં જ બેસી રહી. એ માંદ પડ્યા-પણ મારે હવે શું ? કતા મારા લોહીમાં રહેલા હિન્દુ સ્ત્રીનાં સંસ્કાર મને હજી સલાવતા હતા. વિતા તારના જોડાણનાં, ખેંચાણ આવાં અન્ય દશી એ હું વધોવાતે દીક્રે વિચારી રહી । વળી વિચાર આવ્યો, સુરૂપ મારા વિષે શું વિચારતો હશે । એના મોટાભાઈ માંદ પડ્યા ત્યારે પાસે કોઈ નહિ. ઊકરાના વિકાસ મારેનું વાવાવરણ બગડતાં એ રખડેલા યથો અને શીલા કંઠાસી-યણ મતી. વખત જતાં મારાં ઊકરાં કેવાં નીચરશે ? એમની કેળવણી હવે કોણ કરે, ભારે દીક્રે હું કે લાગશે પગે એ ? મારા રવાર્ગી સુખ મારે ઊકરાને કેટલુંય સોસવાનું હજી તો લવિષ્યમાં હશે । ” મારી અખિા શીની યષ, ઊભાં લિન્ન યથેશા ધરના પરિરામના વિચારે હું છુટી ઉઠી. પાશ્વત્વ દેશમાં ઝટ છૂટાછેડા ને લગ્ન વિગેઢેદ શોધી જીવનના સોદા કરતાં પુરૂષ-સ્ત્રીનાં હૃદય શોનાં ઘડ્યાં હશે ? ને એમનાં ઊકરાંનું શું ?-શીલા, સુરૂપ જેવું રતો.

૪

વડોદરેથી રાત્રે નીકળી હું સવારે જ વાગે ‘ પાર્વે ’ના રેશને ઉતરી, પણ મારા- પગ ‘ રનેહ-રિલા ’ તરફ ઉપડતા ન હતા. રેશને કોષ આગળ ન હતું. હું આવવાની હોહિં તો એ આંખ્યા વગર રહે ! એમની ત્રીજા માંદગીની વાત ખાનગી ખજારથી મારી પાડોચની જહેન-પણીએ લખેલી તે હું તેમને જોવાને આવી હતી. જાણે હજીયે હું એમની સંજંધી હોઉં.

સવારે જની ગારીએ હું અને શીલા વીલેપાર્વે-આંખ્યા. પણ મારા પગ ‘ રનેહ વિલા ’ તરફ ઉપડતા ન હતા. ગારીમાં એજ વિચાર આવતા કે ‘ અંધારમાં જુરેકો મારેયો

તેના કરતાં હોય તે નભાવતું ઉઘર આવે- ઊકરાં હોય તેમને માટે કેટલું સાફ. ને પહેલાં મળ્યું તે ખીળ કે ત્રીજા લગ્નમાં મળશે તેની શી ખાત્રી ? લગ્નમાંથી છૂટા પડ્યું એ તો આખરી ઉપર શસ્ત્રક્રિયા છે કે જે મંલીર પ્રસંગમાં જીવન બચાવવા કુશળ શસ્ત્રવૈદ્ય કરી શકે । એવાં લાકડાંના હાથ પગ વિગેરે મૂળ જોવા કદી લાગે । ’ જેમ જેમ રેશનેા મુખ્ય તરફ આવતાં ગય, તેમ મારું મન વિચારે જાય, ને કંઈ સૂઝ ન પડે.

રેશન આગળ, એટલે વિચારના વેગને રોકી સામાન લઈ, હું ઉતરી. વિકટોરીયા કરી, ‘ રનેહ વિલા ’ના ખારણે આવી ને અટકી, મારા પગ ધંબી ગયા, પૂલ ઝાડને પાણી બાણી કોણ પાપ ? ધરમાં પેસતાં જ જોયું તો બધું જ અસ્તબ્ધત જોયું દેખાયું. મૃદિલ્લી વગરનું ધર કે ધર્મશાળા એમ જોતી હું આગળ વધી.

અમરી સજ્જોડાની છબીઓ ખેંદકનાં હોલમાં ન હતી. શોલાની નાની છબી પણ અદૃશ્ય થઈ હતી. મારી ને એમની છબીને બદલે શ્રી અંબિકા અને શંકરની છબીઓ હતી. માખાપતો વ્હાલ ને તે જગતનોનો, પત્ની જેટલો સ્વાર્થ નહિ હોય. આંખમાં આંસુ અને કુમો સમાવી, હું ઉઠી રહી. પણ શીલા કંઈ યાત રહે ? તેણે દોડીને સુરૂપ અને તેના મોટાભાઈને સુમો ઉત્સાહથી પાડવા માંડી.

અવાજ સાંભળી સુરૂપ બહાર આવ્યો. “ કોણ, સુશીલા આવી ? અમારું દુઃખ જોવા આવી ? કોણે તને ખબર આપી ? ” મારા લોહીના ઊકરાએ મને આવકાર આપ્યો.

એનાથી કપરા આવકારની તૈયારી કરેલી હોવાથી મેં પૂછ્યું, “ એ બધું નવગરો સંભળાવજે. એમને કેમ છે ? ”

“ તારે શું ? મારા મોટા ભાઈને રમુ થયો છે. અડધા થઈ ગયા છે. આ ધર્મ-શાળામાં પડ્યા છીએ. લોજમાં જમીએ

આણખાણું અટક્યાળું !

લેખક : હરસુખરાય ગોરધનદાસ માંડલીયા

હું અને સરલા ગાડીમાં બેઠાં.

સામાન જેમ તેમ ગોઠવી સામસામી રીટ પર બેસી ગયાં. અમે એકબેકની સામે બેસ્યું અને લાંબા સમયથી દબાવી રાખેલ હાસ્ય 'ખડખડાટ' કરવું ખરી પડ્યું ! કંઈ પણ જાણીતા કારણ વગર અમને સામસામી નોંધ હતી પડતાં જેનીને આભુઆભુના પેસેન્જરો વિચારમાં પડે એ બીતિથી અમે નીચે-પ્રેટ-ફેર્મ પર આવ્યાં.

ગાડી ઉપડવાને હજુ બહુ વાર હતી એટલે સુરેશ અને તેની પત્ની રમાની રાહ જોતાં અમે 'પ્રેટફેર્મ' પર લટાર મારવા લાગ્યાં. સરલાના એક પરાક્રમની યાદી તાજી યત્તાં મને તથા સરલાને ખૂબ હસવું આવતું હતું તે કોઈ નોંધ ન જાય તેની અમે ખાસ કાળજી રાખતાં હતાં.

અમારું વતન બહો જવાનું તદ્દન અચોક્કસ રીતે, ઓચિંત્તું યકું હતું. મારા મિત્ર સુરેશ અને તેની પત્ની રમાને આ દશિકતથી વાકેફ કરવાના વિચારથી, ટપેલો તેમના હર આગળથી જ લેવડાવી રહેલો આવ્યાં હતાં. પણ કમનસીબે બને જાય "બાહિર ગેટા" હતા !-તેમનો નોકર હરિ ટપેલોને અવાજ સાંજળીને બહાર દોડી આવ્યો; અમને આમ ઓચિંતા રવાના થતાં નોંધને અચંબો પાડ્યો; પણ અમે જતાં હતાં તે એક રીતે તો તેને ગમ્યું હોય એમ લાગ્યું, કારણ કે દરેક વખતે અમે તેને કેંક બક્ષિસ આપીને જ જતાં.

એટલે અત્યારે પણ તે સફાઈખંધ સલામ લરી ઉભો રહ્યો.

સુરેશ કે રમા-બેમાંથી કોઈ ત્યાં નહોતું એવું જણાતાં અમારા પરિગમનની દશિકત હરિને જણાવી અને એ લોકો બંન્નાં ગયાં હોય, ત્યાં જઈ, તેઓને આ દશિકતથી તાત્કાલિક વાકેફ કરવા અને સુરેશથી બને તો રહેલો તુરત મળી જવાનું કહી આવવા ફરમાવ્યું. હરિએ હુકમ માથે તમાવ્યો છે તે ખતાવવા ફરી સલામ લારી. સરલાએ ખુશ થઈ હરિના હાથમાં પાવલી મૂકી દીધી. અમારો ટપેલો ઉપડ્યો અને હરિએ "Right about Turn" કરી. બનેને બોલાવવા "Quick March" કયું !

અને અમે રહેલો આવી પહેલ્યાં.

(૨)

એ કમળખર્ત અમારું ચાર માસથી લોહી પીતો હતો. કોણ જાણે કયા ભવના સંબંધે અમારે આશ્રયે તે આવી પડી હશે, પણ અમારા ભગીરથ પ્રવાસો છતાં અમારો કેડો તે છોડતી ન હતી. ચાર માસ દરમિયાન લગભગ ચૂમાલીશ પ્રયત્નો અમે કરી ચૂક્યા હતા અને અત્યારે પણ ફરી એક એવો જ પ્રયાસ કરવાનો મોકડો મળ્યો હોય એમ લાગ્યું...

અત્યારે ટીકીટ બારી પાસે ખૂબ ગીરદી હોતાં, કદાચ ચાલી જશે એ આશાએ મેં મજબામાં હાથ નાખ્યો; બહુ જ થોડા પ્રયાસે

હંમેશાં બહાર નીકળી આવતી એ ચાર આની આજે મળી નહિ, ગમે તેવી હોય તો પણ તે ચાર આની રૂપાંગી હતી (રૂપાંગીથી જેનું અંગ ધકાવું છે તે !) એટલે એમજ કયાંય એવાઈ નય તો એ પણ અમે ચલાવી લઈએ તેમ ન હતા । થોડી ક્ષણો બાદ ચાદ આબુ' કે એ ચાર આની તો મેં સરલાને આજે સવારે ' સાચવી રાખવા ' આપી હતી । " સરલા । પેલી ચાર આની લાવ તો ! કમળજીને કહાડી નાખી એ । " જાણે ચાર માસ પછી આજે જ તેને કહાડી નાખવાની ચોક્કસ ધડી આવી પડી હોય અને ' કહાડી નાખવાનું ' મારા જ હાથમાં હોય તેવી અદાથી મેં કહ્યું, પણ થોડી ક્ષણો પછી સરલાએ કહ્યું : " હાવ, હાવ । એ તો મધ । બિચારા હરિને બૂલથી દેવાઈ ગઈ । સુરેશભાઈ જાણશે ત્યારે કેવું ખરાબ લાગશે । "

" કે' નહિ, પત્તું । સુરેશ જાણશે કે આપણે માત્ર ટીખળ જ કરી છે એટલે તે તો દસી કહાડશે, "

—ટીકીટ કહાવી, પ્લેટફોર્મમાં દાખલ થયાં, આવ્યા અણુધાપા ટીખળથી અમને સ્વાભાવિક રીતે દસણુ આબુ', અને અમે ગાડીમાં બેઠાં. ચારઆની હાથમાં આવતાં હરિ જેટલો ખૂચ થયો હશે તેથી ચારગણા પુશી તો અમે, એ નાપાક ચારઆની અનાયાસે ડેડા છાડી મધ તેથી થયાં । અમે સુરેશની રાહ જોવા લાગ્યાં, પણ અમે નિજુ'વ કરી લીધી કે અત્યારે તો સુરેશ એ પાતથી અનુચૂળ હશે એટલે એની માફી માગવી નહિ પણ એ જૂલને ટીખળના રૂપમાં ખવવા દેવું ।

(૩)

ગાડી ઉપડવાને પાંચેક મીન'ટની વાર હતી, ત્યાં તો સુરેશ હાંફેલા હાંફેલા, લતાવળે

હોડતો અમારા બણી આવી પહોંચ્યો. અમારે અચાનક કેમ ઉપડવું પડ્યું વિગેરે તેને સમજાવ્યું અને પછી ગાડીની બહીચલ નય એટલે ગાડીમાં બેસી ગયાં. હું અને સરલા અને બારી આગળની સામસામી સીટ પર બેઠાં હતાં એટલે બહાર ઉભેલા સુરેશ સાથે " બેસ્યું ચાલ્યું માફ કરજો " વિ. સારી રીતે કહી થકીએ તેમ હતાં. અમારા નાનો ' બેબો ' પણ ' સુરેશ ચાકા ને 'સાહેબજી' કરવા બારી આગળ ઉભો ડેડીયાં કરતો હતો.

...અને વીજળીક ઝડપથી સુરેશ પોતાના મજવામાં હાથ નાખ્યો—અને અમારા અનંદ આનાકાની અને થોડો વિવેક છતાં, અમારી અજાણી વચ્ચે ' બેબા 'ના હાથમાં એમણે રૂપીઓ મૂકી દીધા ! અને " સાહેબજી " " કાગળ વૂરત લખજો " વિ. કહીને, તેણે ચક્કતો પકડી અને ગાડી પણ ઉપડી...

સુરેશ અમારા તરફ કરેલ લાગણીનું પ્રદર્શન જોઈ હું ખુશ થાઉં તેમાં નવાઈ ન હતી, પણ સરલાને ખૂબ લાગી આબુ', કારણ કે તેને લાગ્યું આ પરિણામ અમે સુરેશના મોકરને આપેલ બક્ષિસનું જ હતું. વળી, આપણે આપેલ ચાર આની બોટી છે એવી એ લોકોને ખબર પડશે ત્યારે કેવું ખરાબ લાગશે । એ વિચારે સરલા સુ'જાઈ રહી. ઘેર જઈ એક પત્ર લખી તેમાં એ જૂલ માટે સુરેશની મારી માગી લેવી એવા નિર્ણય પર આબુ' ત્યારે સરલાને કે'કે શાંતિ વળી,

હું અને સુરેશ બંને મધ્યમ સ્થિતિના માણસ હતા એટલે એક રૂપીઆની કિંમત સમજતા હતાં, આથી જ વિનાકારણ ' બેબા ' ના હાથમાં આખો રૂપીઓ મૂકી દેવા જેટલી સુરેશની નિષ્પાલસતા વધુ પડતી હતી એમ અમને લાગ્યું.

જેમને એક રૂપીઆની કિંમત બહુ હતી તો પણ તેણે ખૂબ કાળજીપૂર્વક

રૂપીઆને હાથમાં લાખી રાખ્યો હતો. એ રૂપીયામાંથી બેબા માટે થું 'ખરીદવું' એ વિચારમાં હતું અને સરલા આવી પડ્યાં : 'એક સાદી જાપાનીસ ફેસ્ટ હેટ એઆને સારી લાગશે' - સરલાના આ વિચારને હું ખુશીથી મળતો થયો.

(૪)

રેલેશન આબુ, ઘેરથી કેમ સામું આબુ છે કે કેમ તે જોતાં જોતાં અમે ઝડપથી રેલ્વે ફોર્મ પર ઉતરવા માંડ્યું, કે ઘૂરત એઆના હાથમાંથી રૂપીઆ રેલ્વે ફોર્મ પર પછડાઈ, જે દિશામાં એના નાનાભાઈએ જવાને દેવાયેલા હતા એ મિઠાઈની રેલેષ પાસે જઈ પડ્યો ! પણ અમને લાગ્યું કે એ રૂપીઆને વાચા આવી ગઈ હતી કારણ કે તેના પછડાવાના ખનિર્મા " હુ બોલો છું ! " નો પૂકાર હતો !

હું અને સરલા આ કારણે સામું નોંધ દસી પડ્યા. સુરેશની ચાલાકી માટે અમને માન ઉપજ્યું; જો કે તેણે પણ અમારી પેટે બુલ કરી હતી કે કેમ એવી શંકા તો હતી જ.

રૂપીઆ ખરીદ ખોલો છે કે કેમ તે જોવા શુકરોલ પરથી 'આરામ' ઉઠાની રૂપીઆ આગળ ધર્યો, પણ તે ન જ ચાલ્યો

અને ખાસ ઇચ્છા ન હોવા છતાં 'આરામ' હવે ખરીદવું જોઈએ જ એવું લાગવાથી ગળવામાંથી છ પૈસા કાઢી આપ્યા !

ઘેર પહોંચ્યા તેને બીજો દિવસ સુરેશનો પત્ર મળ્યો. ખૂબ જાણસાથી અમે તે ફાળ્યો : તેમાં લખ્યું હતું :

"...એ બદમાશ રૂપીઆ કેટલાય વર્ષોથી મારી પાસેથી ચાલતો ન હતો, દુકાને દુકાને પછડાઈને તેના બોદા અવાજથી મારાં કાન બહાર મારી ગયા હતા, તમે હરિને પાવલી આપી ઉદારતા બતાવી તે જાણવવા તે આપડો મારી પાસે ખુશ થઈ આવ્યો હતો; પણ ખરી વસ્તુની જાણ થતાં તે નિરાશ થાય જ, તમારા કરતાં ચાર ગણી ઉદારતા મેં બતાવી છે ને ? - ક્યાંય પણ અખડાવીને એ રૂપીઆ જય તેમ ન હતો અને અખડાવ્યા વગર કેમ લઈ લે એવો દુકાનદાર પણ હજી મળ્યો ન હતો, પણ "બાબો" તો જરૂર અખડાવ્યા વગર જ લઈ લેશે એવી ખાત્રી હોવાથી આબું રીખળ કરવાનું મન થયું... ! "

" આ તો બકરી કાદતાં ઉંદરો છે ! " એ કહ્યું.

" લાવો, સાચવી રાખું ! " સુરેશબાઈને કે રમાબેનને બનાવીશું ક્યારેક ! " કહીને સરલાએ એ બોદા રૂપીઆને 'સાચવી રાખ્યો ! '

હીરા મોતી માણેક વગેરે ખરીદવા

અગર

વેચવા માટે જરૂર મળે

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

૩૫૯, કાલબાદેવી રોડ, સુંબઈ, ર.

રાંધણકલા

શબ્દિકા :
શ્રી. કુસુમ સુનરી

અ વ બેન રમા, કાંઈ થયું દિવસે દેખાઈ.
શું કર્યા કરે છે આખો દિવસ ?

હા, મને પણ એમ થતું હતું કે સુંદર-
માઈને ત્યાં હમણાં જવાનું નથી; પણ
કંઈક ને કંઈક એવું આવી પડે કે નીકળવા
વિચાર કરું, પણ નીકળી જ ના શકાય.
હમણાં હમણાં તો મારે ત્યાં મહેમાનોની પણ
આવજ અવરનવર ચાલ્યા જ કરે છે. બેજ
દિવસ પર મારા ફેંદાની દીકરીના જમાઈ
કંઈક કારણસર અહીં આવેલા તે બે દિવસ
રહી ગયા, અને ખરું કહું તો સુંદરકાઠી, ફેંદા
બહારના મહેમાન આવે છે ને એટલે મને તો
ખરેખરી મુંઝવણ જ પાડે છે કે શું રસોઈ
કરું અને કેવી રીતે બનાવું.

હોય, એતો તું જરા બાળક અને અણ-
આવડી એટલે એમજ થાય. પણ ભે તું
ધીમે ધીમે આપણા ખાસ પદાર્થો કેમ બના-
વાય તથા કપી વરતુ સાથે કપી કપી વાગીઓ
બંધ બેસી આવશે એ બધું સમજી નય
તો. તારી મુંઝવણનો મોટે ભાગે અંતે આવી
નય. રાંધણકળા એ પણ એક જાતની કળા છે.

હા, સુંદરકાઠી, મેં એક દિવસ દુધપાક
બનાવેલો તે જાણે ઉપર દૂધ અને નીચે
ચોખ્ખા, જાણે દુધમાં ભાત બનાવીને નાખી
નહી દીધો હોય એવોજ થયેલો, અને વળી
એમને ચોખ્ખાનો દુધપાક આછો લાગે છે
એટલે પડ્યોજ રહેવા દીધો.

પણ રમા, તું કહે છે તેવા તબે ચોખ્ખાને
ઉપર દૂધ એવોજ થયો હોય તો મહેલબાઈ
જરા ખાવાની બાબતના શીખીને છે એટલે
પડ્યોજ મુકેને. વગી દુધપાક કાંઈ એકલો

ચોખ્ખાનોજ થાય છે એમ નથી, એ તો
ધણીએ જાતનાં થાય છે.

સુંદરકાઠી ત્યારે મને રાંધણકળા બરાબર
પદ્ધતિસર નહીં શીખવોતે ?

અરે ! જરૂર, એમાં મને શું બોલે
પડવાનો છે ? મારા જેવા અનુભવીને તો બધું
દેવેજ લખાવ્યું હોય છે. તું મારી પાસે
અવરનવર કુરસદ લઈને આવ, હું જે જે
કહું અને શીખવું તે બરાબર ધ્યાનથી
સાંભળ-સામજ-અને તે પ્રમાણે તે ચીજ
બનાવવા મહેનત કર; થોડા વખતમાં તો તું
કેટલીયે દુર્નીયાર થઈ જશે.

આજે હું તને દુધપાક કેટલી જાતના
થાય છે એ સમજાવું.

૧. ચોખ્ખાનો દુધપાક
૨. દુધીનો દુધપાક
૩. સેવનો દુધપાક
૪. વટલાનો (અડધીયા ચોખ્ખા) દુધપાક

ઉપર જતાબધા પ્રમાણે જોઈને તને ચોખ્ખાના
દુધપાકની વિગત સમજાવું.

દયશેર દૂધનો દુધપાક કરવો હોય તો
ના શેર ચોખ્ખા સારા બરાબર સાફ કરી
લેવા, તેને પાણીથી બરાબર બે-ત્રણવાર ધોઈ
ચોખ્ખા બનાવવા અને બધું પાણી કાઢી
નાંખવું, પછી એક ચોખ્ખા કટકા પર પાથરી
દેવા જેવો મારા પડી જશે. દૂધને સારા
કલાઈવાળા તપેલામાં ગરમ કરવા મુકવું.
દૂધનો ઉભરો આવવા લાગે એટલે તેમાં ઉપર
મુજબ તૈયાર રાખેલા ચોખ્ખા નાંખારા. દૂધમાં
ચોખ્ખા નાંખ્યા બાદ તેમાં એકસરખી કાંઈ
ફરબા કરવી અને તપેલાને તળીયે દૂધ ચોંટી

ન જાય તેની ખાસ કાળજી રાખવી. કારણ
દૂધ દુધાચ એટલે કે તપેજાને. તળીયે દૂધ ખેસે
તો ખીસકુસ જ રવાદ-દૂધપાકતો જમી જાય.
ઉપર મુજબ હલાવતા હલાવતા જ્યારે અંદર
નાખેલા ચોખા દૂધ ઉપર તરતા દેખાય
ત્યારેજ સમજવું કે દૂધ અને ચોખા એકમેક
મિલે ગયા છે. તે પછીથી ખાંડ શેર ૧૥
નાખવી અને થોડીવાર ઉપર મુજબ જ
હલાવ્યા કરવો. બે ત્રણ ડિઝાળા આવી જાય,
પછીથી નીચે ઉતારી તેમાં ખદામ પીરતા

ચારોળી અને એકઝી નાંખવા ખદામને જરા
જરા આપી જોવી જેથી તે કઠવી ન હોય
તે સમજાઈ જાય. પછીથી ઉકળતું ગરમ
ખાણી એક વાસણમાં લઈ ખદામને તેમાં
નાંખવાથી તેમાં છોડા પલળીને છુટા પડી
શકશે. છોડા કાઢી નાંખેલી ખદામને ઝીણી
સંગારવી, પીરતાં સંગારવા અને ચારોળીને પંજુ
જરાજર સાફ કરીને નાંખવી. એકઝી છોલી
નાખી સારી ઝીણી વાટીનાંખી ઉપરથી
ભજારાવી દેવી.

[વધુ રસિક પ્રકરણ આવતા અંકે]

વીર-પસલી

[ગાય : રાજમહેલ કાંઠે કળાયેલ મોરલો.]

સુવર્ણ સૂર્ય ખડેની વીર ને મંદિરીએ,

વીર-પસલીએ લેઈ વારણીયાં.—સુવર્ણ ૦

કુમ કુમ મોતીતણા, સાધીયા ઉબરપૂર્યા,

કનકના તાટ મીઠા ચેવા ભર્યા.—સુવર્ણ ૦

માડીને જાયો, લાણીને વહાલો,

મુખ ને વેશવ રહે સદા રે.—સુવર્ણ ૦

બાઈ ને ખડેનની જોડી વત્સલ ભરી,

ખીજે રવિએ રક્ષા જાંધે ખડેની.—સુવર્ણ ૦

ગિરમાં છે હર્ષ ધણી, વીરા શતવર્ષ જીવો,

કુળના કીવડાની જ્યોત અમર રહે!—સુવર્ણ ૦

સૌ. સવિતાવદ્ભી હ. જુથ

સુંદર ત્વચાની મોહકતા

જે સ્ત્રીની ત્વચા પાંદરી જેની સુંવાળી તાજી અને રમણીય હોય છે, તેનું લાવણ્ય અદ્ભુત હોય છે. અને તેના બહુમોલ રત્નો કાંતો રેશમી સાડીઓ તેના નરમ કુમાર અને શાવના ઉદીપન કરનારા ત્વચા સોંકપની ખરેખરી કરી નહિ. તડકા અને પવનમાં ખુલા રરવાથી ખરખરાટી અને ઝુપી થયેલી ત્વચા અમર હોયો પૂર્ણપણે સારા ન થયેલા હોવાથી થોડી પડેલી ત્વચા કરતાં વધારે નિઃસુરત વસ્તુ તે કદાં

વરે ત્વચા ઉપર તે મક્કનો કે જેથી તે અંદર ભાગી જાય, પછી તેને સુંવાળા કપડાંથી સાફ કરો. પછી થોડું તાજું ક્રીમ ત્વચા ઉપર ચોપડો. આ સુંદર ક્રીમ આખી રાતભર રહેવા દો એ મુજબ પંદર દિવસ સુધી પોન્ડઝ ક્રીમ લાપડો, એન્ડે આપને આપની ત્વચા નરમ અને તેજસ્વી થતી દેખારી.

પોન્ડઝ વેનિચંગ ક્રીમ ધૂળ અને કચરાથી દિવસના ઉત્તમ રક્ષણ કરે છે.

પોન્ડઝ બાળી મોટી દુકાનો પર મળે છે

સંજ્ઞા:—

પોન્ડઝ પા. એ. બોક્સ ૧૪૪ મુંબાઇ

પોન્ડઝ ક્રીમ

પોતાની ત્વચા તાજી અને તેજસ્વી રાખવા આદરે રરે મહિલાએ તેની સંકાળ સેવી નેહએ, પોન્ડઝ ક્રીમની ડબ્બી લો અને અભિગીઓ

આબુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજૂ કરતી

વીર શૃંગાર અને કરણસથી ભરપૂર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંત:પુરની સ્ત્રીઓની રાજરંમત
તથા અનેક બેદબરમોથી ભરપૂર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાંવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુકું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

અમારી ચાલુ વાર્તા

લેખક : રા. 'પ્રગોદ', જી. એ.

[ઓગસ્ટ અંકના પાન ૩૨૨થી ચાલુ]

પ્રકરણ અગીઆરમું

વૈધરાજ

વૈધરાજની વાતોમાં દાકતરને રસ પડતો.

એક દહાડે વૈધરાજને તેડી એ પ્રાણુજીવનદાસને ત્યાં આવ્યા. વૈધરાજ પહેલી જ વાર મડિં મોડ આવ્યા. પ્રાણુજીવનદાસે ઘણી વાર આગ્રહ કરેલ પણ મને તેમ એવું મન ન થતું.

“વૈધરાજ, મને તેમ હોય પણ તમને અહીં આવવા કંઈક મરજી જ ન થઈ. ડાકતર સાહેબ કહે છે કે તમે મોડ આવ્યા.”

પ્રાણુજીવનદાસની ઇચ્છા પ્રસંગે સંભળવાની હતી. પોતે ગૃહસ્થ છે અને કામકાજમાં પડ્યા હોય એટલે શું આવવું, અથવા તો અતિશય આગળ પડતી મંડળીમાં સ્થાન યા, કે સ્વભાવ જ કંઈક એકાંત પ્રિય છે, કે છેવટ કામ પ્રસંગ વિના શું આવવું—એવા જવાબની એણે આશા રાખીને શ્રમ કર્યો. મનમાં એવો મનસુખો પણ રાખ્યો કે કહી ઉઠેલા પ્રકરનો જવાબ આવે તો વૈધરાજને કંઈ ને કંઈ બાને ખીજવવા પણ ખરા ?

“દાકતર સાહેબની વાત સાચી છે. આપને મેં પહેલીવાર જોશ અને આપને

સંભળ્યા ત્યારથી એમજ થઈ ગયું કે આ નવી પ્રજા કૃત્રિમતાને જ સેવવાવાળી છે. એમાં વગર કારણે બળીને વિશ્લેષ શા માટે કરવો ? ”

પ્રાણુજીવનદાસે આવી બાધા સંભળી નહોતી, પુરિષતવાણીના ઉપાસકને આ મિલકુલ જ મંથીપણું ભાર્યું. પણ એમણે મિત્રજ ન બોલ્યો.

“આપને એમ જ લાગે છે કે આ જમાને માત્ર કૃત્રિમતાનો છે ? ”

“તો શું છે બીજું ? યંત્રવાદ ઉપરજ આ જમાનાનું બંધારણ રચાયું છે. એની સાથે જો જો યાત્રિકતા ન આવે એ જોઈ ? ”

“માણસ થોડું યંત્રવત થયું છે. એમાં તો ઉલટો જુદો વિશ્વાસ થવા માંડ્યો છે. વૈજ્ઞાનિક શ્રીટ આવી છે. શ્રદ્ધા જેવી તદ્દન ખીન પાવાદાર, વાસ્તવિકતાને પણ ભ્રમણામાં નાખી દેનારી વસ્તુનો સોપ થવા માંડ્યો છે. એ છતાં માણસને શા માટે હલકો થયો માનો છે એની જ મને તો સમજ નથી પડતી. ”

“યંત્રને લાગણી નથી; એની સાથે કામ કરનારાને લાગણી રાખવી કેમ થોડાં ? અને યંત્ર ઉપર મદાર બાંધી એટલાઓને તો થોડાં

જ દયાથી ? લાગણી વરર જ વસતાં સીખાય તો યંત્રવાદને પડેંચાય અને એ રીતે પહોંચી વળવા માટે તો કેટલાયે નિયમો, ધોરણો, કાયદા ધડાય છે; અને જેમ જેમ વિકાસ થતો જાય છે તેમ તેમ કાયદા પણ એને અનુરૂપ વિશેષ ને વિશેષ મજબૂત થતા જાય છે.”

“હું જુદો પડું છું, બધે ઉચ્છૃંખાયરીમાં એક બીજની સહાનુભૂતિ વધતી દેખાય છે—માણસ માણસના પરિચયમાં વિશેષ આવે છે, અને કાયદાઓમાં તો માણસ જાતને શહત આપવી, દિન પ્રતિદિન એસ સુધારા કરવામાં આવે છે કે માણસનું જીવન વધારે સુખી અને ! ”

“એ જમરાં કારખાનાં તો જોયાં નથી: છતાં કોલસાની ખાણો, ચણનાં કારખાનાં, કાપડની મીથો અને રેશ્વેનાં કારખાનાં, ગોદીઓ, વગેરે જોતાં તો મને લાગ્યું છે કે માણસ માણસની રીતે રહી શકતો નહિં હોય: એ તો હવે નાનામાં નાના યંત્ર કરતાં પણ ઓછી કાળજીને પાત્ર કર્યો છે.”

“માફ કરજો વૈદ્યાજ, આપને તો ગામડાંતો ખ્યાલ હોય—ભાતના ખેતરોમાં કામ કરતો બંગાળી ખેડૂત કે રાત દિવસ રળતો આપણો ખેડૂત—એને જો કારખાનામાં કામ કરતાં માણસોની સાથે સરખાવીએ તો જરૂર એ વધારે દુઃખી છે. કારખાનાને લગતા કાયદા, ઓછામાં ઓછા કલાક મજૂરીનું ધોરણ, પીમા, દવાખાનાં, રહેવાનાં મકાનો—એ બધી સગવડતાઓ થોડી ગામડામાં છે ?”

“આપે ગામડાં જોયાં હોવાનો આપનો દાવો છે. આપ જો આ જીંદગીમાં જ મૃદસ્થ થયા હશે અને બાલ્યાવસ્થા આપે ગામડામાં કાઢી હશે તો મારે કહેવું પડશે કે આપને એ સ્થિતિ યાદ નથી: અને જો આપ મર્જાત્રીમંત હશે અને ગામડાં જોયાં હશે તો કદાચ ટ્રેનમાં બેઠાં બેઠાં અગર તો પ્રવાસે નીકળતી વેળા

એકાદ ટોકાણું કરીને જોઈ લીધેલ છે એમ મારે કહેવું પડશે.”

“આટલું બધું ! ”

“હાથ, આટલું—અને આધારે વિશેષ. આપને લાં મીથોમાં લોકો કર્યા રહે છે અને કેવી રીતે રહે છે એ આપે જાણવા તરફી લીધી છે ? સતત કેટલા કલાક અને સતત કેટલા દહાકા એઓ કામ કરે છે એનો ખ્યાલ આપે કર્યો છે ? આપ તો કામના કલાકોનું કહો છો: શંક સાહેબ, એઓ શું ખાય છે, કેમ સૂવે છે, એઓનાં છોકરાં ઉર્ધાના ઉપયોગના એઓ રહે છે કે નહિં અને એઓનાં છોકરાં ઉર્ધા એમના ઉપયોગનાં રહે છે કે નહિં એનો આપે વિચાર કર્યો છે ? ”

“ગામડાં કરતાં વધારે ખરાબ એમ ? ”

“ખરાબ શું ? અતિશય ખરાબ: એઓ એમના ધરના તો રહે છે; બલે મુકો શેટલો પણ ઘેર બેઠાં ખાય તો છે: વખતસર એનાં બેરાં છોકરાંની સાથે તો એઓ રહે છે. હું એમ નથી કહેતો કે એઓ બહુ સુખી છે. એમને પણ કારખાનાનાં પરિણામો નડે છે. છતાં એઓ સરખામણીએ જરૂર સુખી છે.”

વૈદ્યાજ આવી ચર્ચામાં હું નથી માનતો. હું તો પ્રત્યક્ષમાં માતું છું.”

“આપ લોકો એમ કહો છો ખરા પણ આપને પ્રત્યક્ષ જોવું નથી. અમે લોકો કોઈ આધારવાક્ય કહીએ તો એ ન ચાલે ! છતાં આપ તો આધારવાક્ય ઉપર જ નોંધો છો. આપનું પ્રત્યક્ષ એટલે કોઈકનું પ્રમાણવાક્ય અને એ પણ જાનતાં સુધી ગોરાઓ ! એઓ કહે કે દેશ સુખી છે એટલે આપ કહો કે એ ખરાખર. એઓ કહે નાણું વધ્યું છે એટલે આપ કહો કે હા. એઓ કહે ગામડામાં જંગલી લોકો વસે છે એટલે આપ કહો કે સાચું. આપે કપારેય તરફી લીધી એ જાનતે જોવાની ? ”

“ પણ એઓ જોઈને કહે છે ને ? ”

“ ચાલો ત્યારે; આ ડાકતર સાહેબ-ગોરા તો નહિં પણ ગોરા જેવા, ગોરાની નિશાન-માં લણેલા, ગોરાઓથી તપાસાયેલા, કહે છે કે અમુક દરદર્માં અમુક વસ્તુ ન અપાય; હું એ જ વખતે ઉભો હોઉં અને હું કે એ અપાય; મેં એ આપી છે; અને એ આપવી સારી છે. તો આપ શું માનો ? ડાકતર સાહેબ કહે એ. યા માટે ? માત્ર આપને એક પૂર્વ-મદન બંધાઈ ગયો છે કે ડાકતર સાહેબ ગોરા લોખિ-નાં વિદ્યા ભણી લીધી છે અને ગોરા લોખિ કહે એ પ્રમાણપાત્ર છે, માટે ડાકતર કહે છે એજ પ્રમાણપાત્ર છે ? એ વખતે મેં અખતરો કર્યાનું હું કહું છતાં પણ ન ચાલે. એટલું જ નહિં

આખું ! પ્રત્યક્ષ તો મેં કહ્યું એમાં હતું. મતલબ કે આપને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ સાથે સંબંધ નથી; આપને ગોરાછાપ સાથે સંબંધ છે. અને એ સંબંધ શાને લીધે છે ? આપ ભણ્યા ગણ્યા એની સાથેજ આપને આપનામાં જુદી રીતે લણેલાં ગણેલાં આપનાં સંબં-

ચાંદની

: ગરબો :

—: ગૌડ મલદાર :—

પેલી નવલખ કિરણે ચાંદની ચમકે,
હું તો હેયે ભરું હલકે હલકે,
—પેલી નવલખ

ઉરને આરે ઊર્મિ દમકે
એવી ચીટી નહ ચાંદની ચમકે,
એને ઝીલી ઝીલી ઉર જામ મલકે,
—પેલી નવલખ

રૂપલા તારે રૂમરૂમ રમતી
વન વનતા દુમ, કૂલે ભમતી,
મારે ઝાંઝરીએ ઝગમગ ઝબકે,
—પેલી નવલખ

કેમળ નયનાં પ્રણયી ઉરનાં
શાને ઝીલી મધુ ચાંદની મલકે,
હું તો બાણું નહિ રીઠ ઉર ધબકે,
—પેલી નવલખ

ધનવંત દેસાઈ, ખી. એ.

પણ ડાકતરે એ દહીકત સાંભળી, એણે ખાતો તો ન કરી. પણ કાંઈ આપને એણે કરવા કહ્યું એટલે એ આપ કરશે જ. યા માટે ? ડાકતરે કોઈ પુસ્તક તપાસી લીધું નથી, એણે કાંઈ અખતરો કર્યો નથી, એને ખીજ કોઈને કહ્યું નથી એ ભણતાં છતાં યા માટે ? માત્ર એના એજ પૂર્વમદને લીધે. આમાં પ્રત્યક્ષ ક્યાં

ધીઓ . . કરતાં જુદાઈ દેખાઈ |
પછી એ જુદાઈ દિનપ્રતિદિન વ-
ધતી ચાલી, અને જ્યાં જુદાઈ છે ત્યાં તમે પોતે જુદા રહી જતાં છતાં સામ્ય મા-
નવા લાગ્યા | આં માન્યતા ઉપર આપનો પૂર્વમદ રચાયો છે, અને એ ઉપર આપ દૂદી રચા છો. ”
— “ ડાકતર સાહેબ, આપ શું કહો છો ? ”

“ વૈરાગ્ય કહે છે, એમાં જોડું તો નથી જ | વૈરાગ્યે માણસને લાંબણુ ઉપર રાખતા ત્યારે પોકાર થતો કે વૈરો માણસોને જૂખમચર્ચી મારી નાખે-છે આજે ડાકતરો પૈકીના ખૂદ કેટલાયે કહે છે કે કશું . લીધા વિના અપવાસ કરવા એ તમામ મળેને દૂર કરી ચરીર સ્વાસ્થ્ય મેળવવાનો ખરો રસ્તો છે. ઘણીવાર કેટલીક પ્રાચીન માન્યતાઓને તપાસીએ તો એમાં અતિ સુંદર શોધ અને

ખાસ સંગ્રહ કરવા લાયક પુસ્તકો

ખલદહ બાંદા દેવડા યાત્રે		નોંધ બળ	૦-૧૧
મહારાજ ચરતાણ બા. ૧-૨	૬-૮	સર્વ	૦-૧૨
રાજયોગી યાત્રે પરમાર ધારાનપાદિય		ધનવિદ્યા	૦-૧૧
બા. ૧-૨	૮-૦	ખેતીના ઉપદેશો	૦-૧૪
મકાત્મા ગાંધીજીનું જીવન	૪-૬	ફળગ્રાહનો બગીચો	૧-૨
રાષ્ટ્રીય કેમિસ્ટનો ઇતિહાસ		છાંડવાનું જીવન	૦-૪
બા. ૧-૨-૩	૧૧-૦	કરોળીઆની કાવત્રો	૦-૬
વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતિનું		મનુષ્ય ભ્રમણ	૦-૧૨
કેન્દ્ર	૧-૦	કેનેડાનું જવાબદાર રાજ્યતંત્ર	૧-૮
મગ્ગેદ સંહિતા બા. ૧	૨-૦	ઉદ્ભવજાળેની ઉત્કૃષ્ટિ	૧-૪
" " ૨	૨-૦	કેળવણી	૧-૮
" " ૩	૨-૦	સીતા	૦-૬
" " ૪	૨-૪	શુદ્ધ ભગવાનની વાતો	૦-૬
જીવાનીની ચાવી	૧-૮	મેરેસીનીસના સમયનું હિન્દ	૦-૮
વૈષ્ણવી ચાવી	૧-૧૨	પ્રકાશ	૦-૬
આપણું પ્રાચીન રાજ્યતંત્ર	૧-૪	ઈત્સોંગના સમયનું હિન્દ	૧-૧૦
કળા વિશે પ્રવચનો	૦-૭	મીલની મુલાકાત	૦-૬
નેહસનનું જીવનચરિત્ર	૧-૦	પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨
વલ્લભ	૧-૦	હિન્દની મહેર નીકળેલા વંદાજીવદીઓ	૦-૧૨
મહિષતરામ	૧-૧	વૈષ્ણવી ચાવી	૧-૧૨
નરસિંહ મહેતા	૦-૧૧	મહામદ જેમ્સો	૦-૬
પરિવર્તનગદ	૦-૧૦	સર્વ નર્મરકાર	૦-૮
ઈંગ્લાંડ અને હિન્દુસ્તાન	૦-૧૪	ખાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬
હિન્દુસ્તાનના લોકો	૦-૧૧	આપણા મહારાજા	૦-૬
જગતની રાજનીતિ		ભારતીય સમાજજાન	૧-૬
અને હિન્દ	૦-૮	વિષુદ્ધ	૧-૦
આર્યોનું આદિ નિવાસસ્થાન	૦-૬	વિદ્યાનના વિધાયક	૧-૧૨
સ્થાનીક સ્વરાજ્યની સંરેખાઓ	૦-૬	હિન્દુસ્તાનમાંના જુદા જુદા શક	૦-૧૨
સામાજિક સુખરૂપતા	૦-૧૧	પ્રાચીનોના શુભાશુભ લક્ષણો	
સરોવરના જીવો	૦-૧૩	તથા વય વિદ્યાન	૦-૧૦
તરવાની કળા	૦-૭	વાધેલાઓનું મુજરાત	૦-૬
ગર્ભવિદ્યા	૦-૧૨	ભાષાવિદ્યાન પ્રવેશિકા	૧-૧-૬
		મારું જીવન અને કાર્યક્ષેત્ર	૧-૧૨-૦

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

નથી; અત્યારે પણ આપ મને એમાં કંઈ ખાંસ નિયમ સૂચવો તો જરૂર એને! અમલ કરેં.

“ સ્ત્રીઓને સુધરેલા દેશો ગુલામ અને મજૂરશુ નથી માનતા; એ એને કોમળ જાતિ માને છે અને એની સાથે અતિ નમ્રતાથી બોલવા શીખવે છે. ”

“ અમે પણ કદી એને ગુલામ કે મજૂરશુ માની નથી; અમે તો એને માન આપવા લાયક અને અમારું અધુરું અંગ માન્યું છે. બધકે અમે અમારી જાતને જેમ માન આપીએ છીએ એમ એને એટલું જ માન આપીએ છીએ. ”

“ આપ જ્યારે પહેલ વહેલી ટીકા કરતા હતા ત્યારે એમાં પથરા પડતા હતા એ ખ્યાલ છે ? ”

“ હશે કદાચ ! પણ આપે જ્યારે મ્હોં ચાલી જરા પણ જાણ્યા ક્યો વિના, ફેરવાયેલા મ્હોંએ વાત કરી ત્યારે કંઈ પ્રુષ્ઠ ન્હોતો ક્યાં ! ”

“ તમારી સાથે માયાઝીકે કરવી નકામી છે ! ”

“ કોમળ જાતિની વ્યકિત પાસેથી મેં શું સાંભળ્યું છે અને શું સાંભળું છું એનો વિચાર કરું છું ત્યારે મને સંજમ થાય છે કે આપના જેવી સ્ત્રીઓને કોમળ જાતિની બહાર ગણવી એ કાચું ? ”

“ જેમ ગણવું હોય એમ ગણો. હું આ સદન કરી સકું એમ નથી. ” ચંપા ઉઠવા તૈયાર થઈ.

“ મ્હેન, ઉભા રહો. એક વાત રહી જાય છે. આપ પરસ્પર વિરોધી વાતો કરી છો એ સારું નહિ. એક બાજુ આપ સુધરેલાં-ઓ સમાન હકની પુરૂગતી બરોબરી કરવાની આશા સેવો છો-બીજી બાજુ આપ આખરે કોમળ જાતિ માની આપના તરફ અમારું વર્તન નમ્ર રહે એવી આશા રાખો છો-આ કેમ ચાલશે ? ”

ચંપા બેસી ગઈ. અને જવાબ જોઈ-વવા લાગી.

“ બહુજ સરસ. બેસી ગયાં એ સારું થયું. હવે મને તમે ગમે તે જવાબ ગમે ત્યારે આપશે તો ચાલશે ? મને એકજ ચિંતા થતી હતી; અલગત આ કદું છું એ અમારા સૌંદર્યોના પરિચયથી કે સ્ત્રીઓને જે મુરસો આવે અને એનું ઉવટ કરાવી નાખ્યા વિના જે સાધ્યાં જાય તો એઓ એકલાં બેસી રડતાં હોય છે. કદાચ એવું જનત તો ખરાજ થાત ! ” વૈભરાજ બહુજ હળવી રીતે બોલ્યા; અને બાળકના જેવું દરવા.

ચંપાથી હસાઈ ગયું; “ વૈભરાજ, તમે પણ...”

“ કદી નાખો. મને એવું કહેનારું આ ઉંમરે અને આ ઉંમરનું ક્યાંથી મળશે ? ” બપાને આ છુટો પોશા લાખો; વૈભરાજ નાની ઉંમરના હોત તો ચંપાને ‘ એ વખતે એના ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થાત ! ”

“ બહુ ખંધા છો ! ” ચંપાએ પ્રથમ અધુરું રહેલ વાક્ય પૂર્ણ કર્યું. અને આંખો દળી ગઈ.

“ ઉપકાર ! અમારા સોપા. સ્ત્રીઓનાં મુખને ફૂલની ઉપમા આપે છે. એ વાત ખરી માનવા ધણીવાર મને ધાર્યું છે અને ધણીવાર નથી થયું. ”

“ કેમ વૈભરાજ ! ” ચંપા હવે તો હસી રહી હતી.

“ એમાંથી ધણીવાર દગાચૂં આવે છે એવી વાત આને છે. ”

“ એને ઉત્કટ વાત કહો તો ન ચાલે ? ”

“ ચાલે, કેમ ન ચાલે ? હવેથી ચલાવીશ એની ખાતરી રાખજો અને આજ સુધી એમ જ રહી ગયું કે જેમાંથી મદુ મદુ ફારમ આવે એજ ફૂલ. ”

“ ત્યારે હવે તમારો ઝગડો પતી ગયો હશે. ”

“ બોલ, ચંપા, મેં તને વાત કરી એમાં તારે શું કહેવું છે ? ” પ્રાણુલવનદાસે મૂળ વાત પર આવવા કહ્યું.

“ હવે મારે કાંઈ નથી કહેવું; મેં થોડુંક કહ્યું એમાં તો આટલો ઝગડો થયો. ” ચંપાએ જવાબ દીધો.

“ સારું થયું ને ! ‘જેનો અંત સારો એ સધલું સારું.’ આપના સોફા આમ કહે છે. ” વૈદરાજ બોલ્યા.

“ હા, વૈદરાજ શું કહેતા હતા ? આપણને મોરાનો મોઢ થયો છે એમને ? ”

“ હા, મારું એમ કહેવું તો છે. ”

“ મોરાએને બાલુ પર ચડા; તમને વૈદરાજ, એમ નથી લાગતું કે જુદિવાદથી જે કાંઈ આપણે સમજી શકીએ એવું દોષ એટલું તો આપણે મદદ કરવું જ નોંધ્યું ? ”

“ અને જે જુદિવાદથી સિદ્ધ ન થાય એ પડ્યું મૂકવું પણ નોંધ્યું. ” વૈદરાજ ઉમેર્યું.

“ હા, એ પણ ખરું. ”

“ એ બંનેમાં દરકત છે ! જુદિવાદથી જે સાબીત થાય એટલું બધું મદદ કરવામાં દરકત આવે છે. તેમ જે સાબીત ન થાય એ બધું પડ્યું મૂકવામાં પણ દરકત આવે છે. ”

“ કારણ ? ”

“ આ બંનેમાં ન્યાં ન્યાં અપ્રત્યક્ષ ઉપર આધાર રાખી વાત કરવામાં આવી દોષ ત્યાં ત્યાં બે રીતે દલીલ થઈ શકતી દોષ છે. ”

“ પણ અપ્રત્યક્ષ તો મારે કહેવાનું છે, જુદિવાદમાં અપ્રત્યક્ષ આવે જ કેમ ? ”

“ એમાં શું કરવા ન આવે કે જુદિ એટલે શું ? એ કાંઈ હાથમાં પકડી શકાય કે વાગે નોંધ શકાય એવી વસ્તુ છે ખરી ! ”

“ લાભી ! આ તો પહેલે કોળીએ જ માખી જેવી વાત થાય છે ! ”

“ મુકુંદલાલ, તમે મને મદદ કરો. આપણે બેય માર્ગ વૈદરાજને બતાવી દઈએ કે.....” ચંપાથી વાક્ય પૂરું થતાં વિલંબ થવા માંડ્યો.

“ બહેન, કાંઈ બતાવવાની તકલીફ આપે ન લેવી ! આપણે એક સીધેસીધી વાત કરીએ. મારે એમ કહેવું છે કે અમારે અને આપને કાંઈ વાંધો જ નથી ! એકબીજાને કાંઈ સાંભળવા જ તૈયાર નથી એજ વાંધો ! હજી અમે સાંભળીએ પણ તમે સાંભળો તો નહિ, ઉચ્ચાં તરછોડી તાબો આટલું ને અટકે તો બધું થાય. ”

“ કાંઈ સમજાયું નહિ. ”

“ આપણે વાંધો નથી એમ હું કહું છું એ ન સમજાયું ખરું ને ? આપ એક અમુક પ્રશ્ન લ્યો. અને પછી તમે જૂના વિચારવાન-જાઓમાં પણ જે કદર વિચારતો પણ લાગી ન નીકળે એવો સમજવા સમજવવા તૈયાર દોષ એવો એક માણસ લ્યો અને ચર્ચા કરો. લગાઈ શરૂઆત થાય છે એ વાતને જરૂરપૂર્વક પકડી રાખવાને લીધે થાય છે. એમ મારી તો માન્યતા છે. ”

“ એવું ક્યાં અને છે પણ ? ”

“ તો ગયું ? એ પક્ષ સામસામે દલીલાર-ખર્ગ દલીલાર તાપરવાની બંધી રાખી, કાદવ લઈ મોરચા માંડી બેસો. ” તક આવે ત્યારે ત્યારે એ એક બીજા સામે ફેંકે રાખે, અને એક બીજાને ખરાબ ક્યાં કરો. ”

“ એટલે તમે આ કોને કહો છો ? ”

“ જેઓ જેઓ સમાજની ખારીઓ ખંધ કરી સામ સામે ઉઠ્યા હોય તેને ? ”

“ હું તો માનું છું કે સમાજની કોઈ રીતે શક્ય જ નથી ! ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવ જેટલું બંને વચ્ચે અંતર છે ? ”

“ એવું, કેમ જાણું કે એ બંને જગ્યા-ઓના વાતાવરણમાં કદાચ સામ્ય હોવા, છતાં એ વાત જ કુળ રહી જઈ માત્ર રચના વર્ણનથી જ અસામ્ય ન મનાવું હોય ? ”

“ કેમ ? ”

“ એક માણસ કાળો હોય, બીજો ધોળો હોય, એટલે શું બંને દલાળુ ન જ હોય એમ માત્ર વર્ણ ઉપરથી માની શકાય ? ”

“ કદાચ હોય, કદાચ ન પણ હોય. ”

“ ન હોય તો કાંઈ નહિ, પણ ખાત્રી સા મોટે ન કરવી ! અત્યારે તો બંને પક્ષ એમ માની બેઠા છે કે ખાત્રી જ ન કરવી. ”

“ તો હું તમે એમ માનો છો કે જુના વિચારનાઓ અને નવા વિચારનાઓ ભેગા મળી બેસે તો કોઈકે વચ્ચેો દરતો નીકળે અગર તો જુના વિચારનાઓ સાથે સંમત થાય ? ”

“ હું એમ માનું છું, અને ખારી પાસે તો પરાવા કે કે અમારો સમાજ હંમેશા વાતાવરણ બદલવાની સાથે આપોઆપ, બીજા સમાજોની પેઠે જ બદલતો આગે છે. ફરક એટલો જ છે કે-આપ કૃપા કરી એમ ન માનતા કે પૂર્વકાળમાં અધઃશ્રદ્ધાપૂર્વક માનું છું-અમારા સમાજની આગળ અતિશય ઉંચા પ્રકારનો પૂર્વકાળ છે એમ અમારી એકતી નહિ પણ અન્ય દેશીય માણસોની

પણ માન્યતા છે, જ્યારે પશ્ચિમની આગળ એવો કશો આદર્શ નથી. આથી અમારી આગળ કોઈ નવો સવાલ આવે ત્યારે અમે એ પ્રશ્ન વર્તમાન સાથે નથી સરખાવતા પણ પૂર્વ કાળની સાથે સરખાવીએ છીએ. એટલે અમને નવી વાત મહત્ત્વ કરવામાં આવેકો થાય છે અથવા તાર લાગે છે. ”

“ તો પછી એમ જ કહોને કે પ્રાચીન કાળની દુલનામાં તમે માની લીધા પ્રમાણે અત્યારની પ્રવૃત્તિઓને મોટે ભાગે યુગીઓવાળી જ માનો અને એવો જ નિર્ણય આપો કે નવા પ્રવૃત્તિઓ ઈષ્ટ નથી. ”

“ એમ ધણીવાર કહીએ અને એ પણ પૂર્વમુદ વિના; ખરેખર દુલનામાં ઉતરીને ! ”

“ કહ્યા કરો તમે તમારે; અમારી અત્યારની પ્રવૃત્તિઓ એવી જોરદાર છે કે સમાજને એ માન્યા વિના છૂટકો નથી. ”

“ સારું હશે એ સમાજ પડવાનો જ છે, નહિ હોય તો આપોઆપ

નવી પ્રવૃત્તિઓ પડી લાંચશે. ”

“ સારા નરસા ! ખાત્રી શું ? ”

“ પરિણામ. ”

“ એ તો બધી અર્થ વગરની વાતો છે ! એક જ વાત લઈએ. લગ્ન; તમે આંતર-જાતીય લગ્નમાં કે લગ્ન વિચ્છેદમાં શોડા દા પાડવાના; તમને મમે તેવું જરૂરી જણાય તો પણ. ”

“ આલેખ-કરવો રહેવા દો. લગ્નની અમારી ભાવના એવી છે કે જે આત્માઓનું હંમેશાને માટે જોડાવું-એ તદ્દન અપ્રત્યક્ષ વાત અગ્રી. તમે કહેશો કે અમારાં દીલ મળ્યાં હોય એકે થયાં. આ વાત પણ એટલી જ

ગ્રાહકો જરૂર નોંધ લે-
ગ્રાહકો તમામ પ્રકારનો પત્ર-
અવકાશ પોતાના ગ્રાહક નજર
સાથે નીચેને સરનામે કરવાની
નોંધ લે.
વ્યવસ્થાપક ‘શુભમુન્દરી’,
C/o મુદાળામિત્ર પ્રેમ, વડોદરા

અપ્રત્યક્ષ છે. હવે પરિણામ વિચારીએ. હૃદય અને દીલ એ વસ્તુઓ તમે પ્રત્યક્ષ કરતાં વિશેષ માનેા છો. એમાં ચિરંજીવ ભાવ હોવાનું માનેા છો. વડીલ પુષ્કળ પૈસાવાળો છોકરી બતાવે અગર પુષ્કળ પૈસાવાળો છોકરો બતાવે છતાં તમે તો હૃદયની વાત આગળ કરી કહેશો કે અપ્રત્યક્ષ વસ્તુ આગળ તમામ પ્રત્યક્ષો ગણી લેરે છે. એટલી વાત લખ્યે તો બંનેની દલીલમાં કોતુક સામ્ય છે; પછી આવી નાના નાના દેશ વગેરેની વાત; અમે માનીએ છીએ કે દેશનું દેશત્વ જળવાયું નોંધ્યે, તમે એમાં ના નથી પાડતા; કારણ કે તમારે ત્યાં દેશાભિમાનમાં માનવું એ સફળ છે એમ શીખવાયું છે. અમે કહીએ છીએ કે જાતિ જળવાવી નોંધ્યે-તમે એમાં તફત નથી માનતા-કારણ કે તમારે ત્યાં એ બિલકુલ છે નહિં અને શીખવાયું નથી; પણ જાતિ જળવાવાની વાત એ તમે કુતરે પાળતા હો કે સારા ઘોડાં રાખતા હો કે સારી ગાયો રાખતા હો તો માનવા મંડિા. ફીક છે. બનવરની જાતિ જળવવી ઇષ્ટ ત્યારે માણસ શું ખરાબ ? તમે કહેશો કે માણસ માણસમાં જાતિ કેમ હોય ? વાહ ! ગાય ગાય કે ઘોડા ઘોડામાં જાતિ હોય તો માણસમાં શા માટે નહિં ? કહેશો કે એ બનવરની તો વર્ગવારી અને જાતિનાં લક્ષણો જિંદ તપાસી મુકર કરવામાં આપ્યાં છે, અમે કહીએ છીએ કે અમારે ત્યાં પણ મુકર કરવામાં આપ્યાં છે. પણ એ તમે માન્ય નહિં રાખો; છતાં હું તમને એટલું જ નેવા કહું છું કે આ દેશમાં બરાબર એક હજાર વર્ષથી એાછે કે વત્તે અંશે દેશત્વ અને જાતિત્વનો દૂસ થય; માંડ્યો અને બેળસેળ ચર ચર્ષ ત્યારથી દેશની નબળાઈ વધી એ માનેા છે ? જાતિઓના વાડા કરતાં સેગ્મેન્ટની પ્રગતિ વાડા અતિથય ઝેરીલાં તત્ત્વ પોષી બેઠાં છે એ માનેા છે ? કદાચ તમને એમ કહેવાનું મન યશી કે હજાર વર્ષથી નો એ સ્થિતિ છે અને દેશ કે જાતિ જળવાયાં નથી તો હવે વિનાશકારણ આમક શા સાર રાખવો ?

હું કહું છું કે એ વખતે આમક રાખ્યો હતો અને આજે રાખીએ છીએ અને પરિણામે જે કાંઈ જગવાયું છે એ પણ નો મહગપણે જળવાય તો કાલે એમાં વિકાસ થઈ મુધારો થઈ શકશે-એમ 'બનવરમાં' થતો માનીએ છીએ તેમ એ જળવાશે કે નહિં એ સંખ્યામાં તમે એમજ કહો છો કે હવે સંભવિત નથી ? અમે કહીએ છીએ કે એવું અસંભવિત ગણ્યતાં ગણ્યતાં પણ અમે થોડું ધણું રાખી શક્યા છીએ. નાણાંને સત્તાને બધે અને નાણાંના-સત્તાના મોહે જેઓ અંજન્યા એઓએ દેશ ઉપર કલંક આપ્યું એમ આજે સૌ સમજે છે. અમે અને તમે બેધ-છતાં તમે એ વાત ક્યારેક ભૂલો છો. પણ આગળ તો નાણાં અને સત્તાનું જ ડિઝિંગ વાગવું અને અમે ધરમાં ભરાઈ બેઠાં હતાં ! આજે તમે એ ડિઝિંગ બળવો છો અને અમે ધરની બહાર નીકળ્યા છીએ અને સામે અમારી જુની વાત કહેવાની સ્થિતિમાં છીએ ! વળી આજ તેઓ બેસે છે. એ અમારા ધરના છતાં ભાકુતી થઈને બેસે છે. એને સમજાવી શકવાની અમે હવે તાકાત ધરાવીએ છીએ; એટલે હવે સમજાવટ થવામાં અર્થાત્ બને રચ્યે મેળ યનામાં બહુ મૂરકેલી નહિં આવે એમ માનીએ છીએ. "

" તમારી એકજ મૂરકેલી છે. એક કિસ્સામાં તમે હા પાડો અને એકમાં ના પાડો એજ ખરાબી છે. એ ન હોય તો રહી કાંઈ મતભેદજ નથી રહેતો. "

" વિચાર કરતાં જણાઈ આવે એવું છે કે સમાન કિસ્સામાં અમે ના નથી પાડી સ્થિતિ, રચણ, સંયોગો-એની ગણતરી ક્યાં નથી થતી ? એવી ગણતરીએ જે જે ફેરફાર ધોરણમાં કરવા પડ્યા એ અમે ક્યાં છે અને કરીએ છીએ; કદી કરવાની હા ન પાડી હોય તો પણ અમે સમજ આવ્યે એવા ફેરફારો અપનાવી ફેરફાર કરનારને અમે દુરમન કરવા તો પૂરી તજનીજ રાખી છે. એથી વિશેષ સ્થિતિસ્થાપકતા તે કેવી હોતી હશે ? અત્યારે તો જાણી છુત્રીને હાનાનું વેર થઈ પડ્યું છે. "

“ શું પરિણામ આપ્યું ? આ આખી વાત ઉપરથી ! ” ચંપાએ પૂછ્યું.

“ આપે શું જોયું ? ” વૈષ્ણવે પૂછ્યું.

“ મતલબ કે જેમથી એકેય કાંઈ સ્પષ્ટતા ન કરી શક્યા. ” ચંપાએ ઉદ્ગાર કાઢ્યો.

“ બેન, સમાજની વાતો આવી હોય ! ”

“ કોયળામાં પાંચશેરી જેવી ! ”

“ એમ માનો તો એમ ! ”

“ ના, ચંપા, એમ તો નહિં. વૈષ્ણવે બહુજાળ વ્યાજખી રીતે લેાડ્યા છે. વિચાર

કરીએ તો એમની નીતિ જાળવવાની—અંતઃકરણનું એકમ સાધવાની દલીલ તદ્દન આધુનિક જ છે, અને એટલું માન્ય રાખી આગળ વધીએ. તો ધણી વાતનો નિકાલ આવી શકે એમ છે. ”

“ અંતઃકરણનું એકમ એ તો તદ્દન ભાવનામય વાત યથા; એમાં માણસની શારીરિક ઇચ્છાઓ કે નાણાં પ્રકરણની સત્તામતીઓનો અવકાશ જ ક્યાં રહ્યો ? માણસ માત્ર થોડાં અંતઃકરણમાં મનઃતા હોય છે ? ”

“ બેન, એકો માટે એટલે કે જુદી જુદી કક્ષાનાં માણસો માટે અમારે ત્યાં જુદાં જુદાં ધોરણ નથી એમ આપ માનો છો ? એમ માનતાં હોય તો વાસ્તવિક સમાજ—સમાજ જેવો છે તેવો—તમે જોયો જ નથી ! ”

“ એમ કે ? ”

“ એમ નહિં તો ? ઉલટું તમે વિચારક થવાનો દાવો કરતાં છતાં કાં તો વિચાર કરતાં

જ નથી; કાં તો એવા વિચારો પકડી જ દ્યો છો; અમે કાં તો વિચાર કરતાં કરતાં ધણી આખાઓ ફૂટે ત્યારે એકીરણ્ય કરવાની અશક્તિને લીધે વિચાર કરવો પડ્યો મૂકો છો. એક જ દલીલ આપું. દલીલનું હાડપિંજર જ—જો એથી વધુ બોલીશ તો કદાચ તમે મને ખધો તો કહ્યો દહે કદાચ સેતાન કહેશે. આ પુરૂષના સમ્બંધમાં જરાક શારીરિક ભૂખને મદત આપો ! અને પરિણામ વિચારો—એક વ્યક્તિના વિશ્વાસનું, એક વ્યક્તિના

‘ગુલુસુન્દરી’નું ૧૯૪૦-૪૧નું

નવું ભેટ પુસ્તક

ઘટ માળ

તૈયાર થઇ ગયું છે.

ગુલુસુન્દરીના માલિકમાં બણીલા યથેલા—જેમની ચાલુ વાર્તા “ બણેલી ” રોક અંકમાં આવે છે તેમની જ કલમથી લખાએલ સામાજિક વાર્તાઓનો સુંદર સંગ્રહ આ ભેટ પુસ્તકમાં રજુ કર્યો છે, જેમનાં લલાજગ મળી ગયાં હશે તેમને ચાલુ માસમાં જ તે મોકલી આપવામાં આવશે.

ત્યાગનું એમાં ખૂન થાય છે. જીવનભર એક વ્યક્તિને સત્ય વિરુદ્ધ વાતને સત્ય માનવાનું અને એની નાણાં પ્રકરણી બાજુની તદ્દન ખરબાદી કરવાનું બની આવે છે. ”

“ ખસ છે, વૈષ્ણવ, દહે આગળ ન વધશે તમે ખૂલું ન બોલો એ જ સાચું છે, માખાપ ! ”

“ આપની ઇચ્છા ! પણ આપ મને ચીડાવો છો એટલે જરાક ખૂલાસો કરવો પડે છે કે હું કંઈ છું કે હું આ અને પુરૂષ

માટે જુદાં જુદાં માનવા રાખ્યા વિના જ વાત કરું છું. ”

“ તો હરકત નહિં ? ” ચંપાએ જવાબ દીધો.

“ આપને આજે મારા ઉપર બહુ ગુસ્સો આગ્રો હતો કે નહિં ? ”

“ ઉલટું આજે હું બહુ ખુશી યમ ! તમે ખરેખર સેતાન છો ! ”

[૧] વંદન હો, એ વિધવા બહેનને !

હિન્દુ સંસાર : એટલે એકાકીની, અસહ વિધવાને માટે દુઃ, ભયંકર અને દિસક પ્રાણીઓ-થી ભરપૂર અવસ્થા ! ન મળે ત્યાં આશ્વાસન, કે ન મળે ત્યાં કરુણા !

સહ કોઈ રહેની તરફ ધૃણાજનક દષ્ટિપાત કરે ! સહ કોઈ તેની પ્રતિ વિદાસજનક દષ્ટિપાત કરે ! અને કેટલાંક તે તત્તજન્ય અપવિત્ર જૈનચાળા કરવાની ધૂષ્ટતા કરવાનું પણ ન ચૂકે ! જલ્લે સહુને સહુ જ અધિકાર !

નિધુર સાયરીઆં તેને અસહ્ય પથને, મહેણાં મારી સંસારે ! હાંપૂત કરે ! મહીચરીઆં તેને દુઃખરાયક ગણી, પત્યર ગણી, અનેક કાર્યને સંભળાવી, પ્રભળે. સંસારીઆં તેને અપશુનિબાળ ગણી, મનમાં તેમજ બહાર માળે, નિંદા કે મેંણાં-ટૂણાં સંભળાવતાં ને હાંપૂત કરતાં, ચેરીના રાખડલા કુતરાની જેમ હાંકે !

હિન્દુ સંસારને ગત વિધવા એટલે હૃદય વિદોહી, આત્મા વિદોહી, ઇચ્છા કે અભિલાષા વિદોહી, ધીર્યામાં ધમુઓથી પણ હલકી, નાચીજ, યુલામકીજ ને ?

એને કશા જ કોઈ નહીં, કશા જ ઉગંચ નહીં કરાજ આનંદ નહીં. એણે તે સાધુ જીવન જીવતું નેહએ, ઇચ્છાએની, વૃણાએની આહુતિ આપવી નેહએ. ભગવદ્ ભક્તિમાં લીન રહેતું નેહએ.

પણ, દેવ ચુદો ભલે પાપ ચુદો હોય ! સત્ય-દેવને બદલે વિલાસ દેવ પૂજતા હોય ! આરાધાતા હોય ! ને પેણાતા હોય !

યુવાન કે વૃદ્ધ સપ્તમાએ ભલે એજ શ્રદ્ધામય આચરતી હોય ! એજ જ સજનન ભૂતા માર્ગે વીચરતી હોય ! સૌભાગ્ય ચિન્હો ધરતાં કુટુંબી-જનો ભલે પ્રેમદેવની અતેકવિધ કૃપાસનાઓમાં મરત હોય ! મધયુગ હોય !

યુગ : કુવારા હો, કે પરવેશી હો ! વિધુર હો, કે વાંદો હો ! સંસારી હો, કે સંન્યાસી હો ! યુવાન હો, કે વૃદ્ધ હો ! વાંઝીઓ હો, કે અનેક સંતાનવાળો હો ! તેને ગમે ત્યારે, ગમે તે પદે વિચરવા સદર પરવાનો છે. કોઈથી આંગળી પણ ચીંધી નહીં શકાય. કારણ ? પુરુષ, સદા પવિત્ર છે ! નર, ભ્રમર છે !

માત્ર સ્ત્રીએ, અને તહેમાંયે વિધવાએ કહણ કર્મકાંડો, અનુસંધન શાસ્ત્ર અને ધર્મ આજ્ઞાઓ રહેજ પણ કાળપ રપરો નહીં તે નળવવાનું છે !

શી વિચિત્ર શ્રીલક્ષ્મી ! પરોપદેયે પાંડિત્યમ્ !

અને આ બધામાં પચવા, જીવવા છતાં વિધવા પોતાના હૃદય સંવેદનો અન્મને નથી જણાવા દેતી ! મ્હોં ઉપરતું રીકડું-રીકડું દારણે સૂઝાવા નયો દેતી ! અને ચહુનું મંગળ ઇચ્છે છે ! સહુનું કદયાણુ ચાંચે છે ! ને સેવા ધર્મનું સૂત્ર સંપૂર્ણ સમજી જીવનમાં કતારે છે !

ધન્ય છે, એ દિન્દુ વિધવાને ! વંદન હો, સાદાંચ વંદન હો, એ અડગ ધોહા શી વિધવા બહેનને ! !

શ્રી. " દેવ "

[૨] સુમળીની કહાણી

સુમળી ઉદેપુર પાસેના ગામના એક બ્રાહ્મણની કન્યા હતી. બહુ જ સામાન્ય રિપતિનો આ બ્રાહ્મણ ભિક્ષા માગીને મદાયુરેલીએ પોતાના કુટુંબનું યુજન ચલાવતો હતો. સુમળી દસ વર્ષની થઈ ત્યારે તેને ચિતોડ પાસેના ગામના, જ્ઞાતિમાં કુલવાન ગણાતા પણ નિર્ધન નંદકિશોર સાથે પરણાવી. નંદકિશોર એક વહ્નિક વેપારીની દુકાને સુમાસ્તી કરતો અને કોઈવાર મહેમાન આવે ત્યારે રોકને ઘેર રાંધવાનું કામ કરતો હતો. નંદકિશોરની ઉમર આશીસ

વર્ષની હતી અને તેને એક સી દયાલ દત્તી, તેની ઉમ્મર લગભગ છત્રીસ વર્ષની હતી, સીની આઠઠી મોટી ઉમ્મર થવા છતાં તેને કાંઈ પ્રભ ન હોવાથી નંદકિશોરે ફરી લગ્ન કર્યાં. પ્રભ વિના એ મરી નય તે બાર મહિને દોઢરો કમાનારની 'રાજગદી' સાથેને કોણ ૧ ગરીબ બ્રાહ્મણના કલવાન કુટુંબનો 'વેણી' આલતો રહે અને ધરના હોવા હોવાય નહિ, અર્થાત્ બીજા મામનારની ચરપરા ચાલુ રાજવાળું 'પુરુષ' પ્રાપ્ત કરવા માટે દર વર્ષની હુમખીને તેના બારે આજીસ વર્ષના આ નંદકિશોર સાથે છત્રીસ વર્ષની શોકમ ઉપર પરચાવી અને પોતે દિન્દિ વિતાવે પરમ કર્મબર્ગાથી મુક્ત થયો.

પાંચ વર્ષ પછી હુમખીને સાસરે મોકલી, સાસરે આપ્યા પછી પહેલું મહિનેથી જ ટંટર ચાર થયો. પીસતાળીસની બારતીએ પહેંચેલા આ કંચલ બ્રહ્મણની સાથે-આજીસ વર્ષની સારા આમને બારે પડે એવી શોકમના સાલ સાથે-દર વર્ષની ઉછળતી, હોંસીલી, ચરપવાન બાજનો સંસાર કેમ નક્કે ? બેચાર માસ રહી હુમખી પીયર રહેવા ગઈ. ત્રણ માસ પછી તેને સમભત્રી ફરી સાસરે મોકલી. આ પ્રમાણે થોડો સમય સાસરે અને થોડો સમય પીયર એમ હુમખીનાં ત્રણ ચાર વર્ષ લીધાં પછી હુમખીને એક દીકરી જન્મી. કુલદીપક દીકરાને બદલે 'પથરા' ને જન્મ આપવાના મુન્દા માટે હુમખીને અનિશ્ચય ત્રાસ વેઠવો પડ્યો, પ્રસૂતિ પછી તે સાસરે પાછી આવી ત્યારે એની દયા અગ્રણ કરવાં પણ વધુ દુઃખદ બની, કુર્માંગ્યે એ દીકરી પણ સાત માસની વયને ગરી મૃત. થોડાં જુગખીને ડેર ખવડાવી મારો નાખવાની પણ તજવીજ કરી, પાંદડું એના ભાગમાં વિશેષ દુઃખ લખાયલું તરી તે આગમાં બચી ગઈ.

નંદકિશોર રસોઈ કરતો હતો તે શેફને ત્યાં ગુજરાત તરફથી આવેલા એક મેમાનની સી સાથે એક નોકર-બાઈ આવી હતી. એ નોકર-બાઈ હુમખીના પિયરના ગામ પાસેના આમનાની હતી. નંદકિશોરને ઘરે એ બાઈ ત્રણ ચાર વખત આવી, ત્યારે હુમખીની દુઃખી સ્થિતિ તેણે જોઈ અને હુમખીની પાસેથી બધી હકીકત બહાર લીધી. હુમખી પ્રત્યે ઈંદી સહાનુભૂતિ જતાવવાને કોણ

કરી તેને આ ધર છોડી પોતાની સાથે ગુજરાતમાં આવવા લલસાવી " ગુજરાતમાં બહુ ધનાઢ્ય શેફીઓ છે. તેમાંથી કોઈ સારા આખરદાર શેફીઆના કુટુંબમાં નોકરી કરીશ તો ખાતુ, પીડુ, કપડાંલત ને રહેશે દર બાર રૂપીઆ પમાર યજીયે અહીં આવા ગામમાં રહેવા કરતાં ત્યાં સુખચેત ને શાન્તિમાં રહેવાયે—" એ પ્રમાણે સમભત્રી હુમખીને તે પોતાની સાથે ગુજરાતમાં લઈ આવી.

અહીં અમદાવાદમાં આવીને પોતાને ઘર એ દિવસ રાખ્યા પછી, એક સારા દેખાવના અને શીમત જણતા શુદ્ધરૂપને ઘર તેણે નોકરી કરવાને બદાને હુમખીને મૂકી. આ માણસ મારવાડ અને રજપુતાનામાંથી કન્યાઓ અને સ્ત્રીઓને ફાસલાવી લાવી આ તરફ વેચનારા માણસોની ટાળીમાંનો હતો. એ ટાળીમાં કેટલીક સ્ત્રીઓ પણ ચામીલ હતી એકરે કોઈ સારા શીમત શુદ્ધરૂપ કુટુંબ કોઈ રીતે આ હોડો કાઢી અને આખરદાર ના દેખાવથી રહેતા.

આ બદમાશે હુમખીને ત્રણેક દિવસ પછી, એક જાનને વેચવાની તજવીજ કરવા માંડી. હુમખીએ આ બાબતનો સખત વિરોધ કર્યો અને જે બાઈ તેને આ માણસોને ઘર મૂકી ગઈ હતી તેને ઘર પાછા જવાની ઇચ્છા બતાવી. એ બાઈ આ માણસોની ફાલ હતી એટલે એણે આવીને પ્રથમ તો હુમખીને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને તેમાં ન ફાવવાથી તેને ખૂબ ધમકાવી બોરડીમાં પરી દીધી અને તે કાંઈ બદાર જવા ન પામે એવો પાકો બદોબરત કરી દીધો.

ચાર દિવસ સુધી આ સ્થિતિમાં રહ્યા પછી એક સત્તિ ચારેક તાગે હુમખી લાગ એક ત્યાંથી નાસી ગઈ. એની બોરડીનાં બારણાંની સાંકળ વધારી રહી ગઈ હશે, અને પંચતી બેત્રણ સ્ત્રીઓ અંદર બોરડામાં બેઠી હતી તે વખતે લાગ એક હુમખી અપરાધે ધર બદાર નીકળી પડી.

ધરમાંથી નીકળી તેવીજ હુમખીએ દોઢ મૂકી અને ચક્કીમાંથી બદાર નીકળી રહ્યો બાજુની ગલીને નાકે કોઈ અભણી સ્ત્રી એટલે ઉભી હતી. ત્યાં એકદમ ચક્કી ગઈ અને ધરતું બારણું વધારું હાથ તેમાં પછ અંદર બદારમાં જઈ બેઠી. બાઈએ

અંદર આવી તેમણે ત્યારે હુમખીને સ્વાસ્થ માતો ન હતો અને ગરમચઢી લયલીદ થયેલી એ બાહને દાઢ્ય ભેડી કાંઈ ચાહના કરી રહી હતી.

બાહએ તેને સાન્ત પાડી, પાણી પાંચું અને ધોને ધોને બધી વાત ભણી લીધી. એકાદ કલાક પછી તેના પતિ ઘેર આવ્યા. તે ગાંઠમાં બેસાડી હુમખીને અનાયાસમમાં મૂકી ગયા.

અનાયાસમની કોઈપણમાં હું એકાદ હતો તે વખતે ગાંઠમાંથી જોતરીને આ બાહ આગી, ત્યારે મેં ધાધું કે આશ્રમ લેવા કોઈ શુદ્ધસ્થની લી આવી હતો. આશ્રમનાં મેટૂને મેં બાલાઓ અને આ બંનેને આશ્રમમાં ફરીને બતાવવાની સૂચના કરી, પેલા બાહએ મારી બૂલ સાંભળી. તેમની સાથે આ બાહને આશ્રમમાં રક્ષણ આપવા માટે તે લઈ આવ્યા હતા અને પોતાની સુખી દહીકત એ બાહ જણાવશે એમ કહી, પોતાનું નામ ઠેકાણું લખાવી એ સાંધ ગયા.

આશ્રમમાં હુમખી 'એવી સ્વસ્થતાન બાહ બાળે જ કોઈ આવી હતો. તેનું શેઠું મુખ, સુંદર અણીદાર નાક અને સપ્રમાણ પાટીલા અવગણે ભેદ કોઈ પણ ન ધારે કે બારે ત્રાસમાંથી નાસી છૂટકી આ એક કંઠાલ ભિલુકની કન્યા અને નિર્ધન રસોઈઆની પત્ની હતો. આશ્રમનાં મેટૂને હુમખીને સાંત પાડી ધીમે ધીમે પ્રેરન પૂછી તેની બધી દહીકત ભણી લીધી. હુમખી બિચારી રડતી ભય અને પોતાની વીતક કથા કહેતી ભય, શુભચિતી એને રહેજ સાજ આપડું હતું એટલે અર્ધી દિન્દી અર્ધી મારવાડીમાં એણે પોતાની કથની કહી. એની બધી દહીકત કેટલાક હડાડા પછી, છૂટક છૂટક પ્રશ્નોના જવાબ મેળવીને ભણી રાકઈ.

હુમખીએ જણાવેલી સરનામે આશ્રમ તરફથી એના પિતાને ત્રણ ચાર પત્રો લખવામાં આવ્યા. પણ કોઈ જવાબ મળ્યો નહિ, એને અહીં લાવનાર બાહનું એ નામ બસાબર ભણતી ન હતી અને તેને ઘેર એને રાખવામાં આવી હતી તેનું કામ ઠેકાણું એ બસાબર બતાવી શકી નહિ. એ બાહ એને આશ્રમમાં મૂકી ગયા હતા તેમને બેલાવી એમના પર આગળના રસ્તાની રહામી બાહની ગલીમાં તપાસ કરતાં જણાઈ કે એ લોકો પર ખાલી કરી કયાંક ચાલ્યા ગયા હતા, તેનો પતો ન હતો એટલે નિરપાયે હુમખી આશ્રમમાં રહી.

સારારે પાછા જવાનો તો સવાલ જ ન હતો. પિયેરથી કોઈ જવાબ આપતો ન હતો, તેમ પિયર જવા માટે પણ હુમખી આતુર ન હતી. એને ભય હતો કે પિયર જશે તો તેને પરાણે પાછી સારારે મોકલી દેશે. એની પોતાની ઇચ્છા કોઈ ખરેખરા સારા શુદ્ધસ્થના ધરમાં નોકરી કરવા રહેવાની હતી. આશ્રમમાં રહી જીવન વીતાવવાની પણ એની ઇચ્છા ન હતી.

શહેરના એક સારા આખરદાર શ્રીમંત કુટુંબની વિધવા બાહને, પોતાની માંદી લીકરી પરગામથી આવવાની હતી તેની સારવારમાં મદદ કરી રહે તેની બાહની જરૂર હતી. એ બાહ અને તેની લીકરી એટલા જ ધરમાં હતાં. હુમખીએ આ નોકરી પસંદ કરી. ચાર પાંચ મહિના આ નોકરીમાં હુમખી પુરણીથી મુખમાં રહી, બાહની લીકરીના નાના બાલક સાથે હુમખીને જીવ મળી ગયા. પણ પાંચેક માસ પછી એ બહેન પોતાને સાસરે મળ એટલે હુમખીની નોકરીની જરૂર રહી નહિ એ વિધવા બાહ પાસે એકલી નોકરી કરવાની હુમખીની ઇચ્છા ન હતી, એટલે હુમખી અનાયાસમમાં પાછી આવી.

એ બહેનના બાળકને હોરતે હોરતે હુમખીને બાળક હોરવાના કામ પ્રત્યે ખાસ ઉમળકાસરી જોઈ મુદ્દ આવી હતી. આશ્રમમાં આવી બાળક હોરવાની તેણે માગણી કરી. એક સુંદર હૃદયુષ બાળકને એણે પોતાની પાસે રાખી હોરવા માંડ્યું. પોતાના બાળક કરતાં પણ અધિક બહાલથી હુમખી આ બાળકને હોરવા લાગી.

પરંતુ હુમખીનું બાળ્ય દેંકે હતું. શહેરમાં શીતળાનો વાયર ચાલ્યો અને આ બાળકને જોરમાં શીતળા નીકળ્યા. બાળકને મ્યુનિસિપાલિટીના દવાખાનામાં મોકલી દેવામાં આવ્યું. હુમખીએ તેની સારવાર માટે સાથે જવાનો આગ્રહ કર્યો. આડેક સ્થિતિ પછી બાળક ગિઆઈ મુજરી ગયું અને તેના ચેપથી હુમખીને શીતળા નીકળ્યા. ત્રણ અઠવાડિયાં સુધી ટાવ અને શીતળાની વાયરક પીડા વેડી હુમખી મોટા મંદવાડમાંથી બહી. સાલ ચઢેને હુમખી આશ્રમમાં આવી ત્યારે એનું મોં અને આજુ સરીર શીતળાનાં ચાકાંથી છવાઈ પવેલું અને એક આંખમાં કુલું પરેલું હતું.

હુમખીને કુદરતી આફતે નિર્જીવ રહેવાની સમજ કરી આપી.

જીવનમાં સર્વે દિશામાં દારી ગયેલી, કમનસીમ હુમખી ૨૧ વખતે આશ્રમમાં હતાસ-નિરતેજ યવેશી આવી, ત્યારે એના મોઢા તરફ ભેજ આશ્રમનાં મેટ્રન રહી પડ્યાં । દસ બાર મહિના ઉપર આવેલી સ્વરૂપવાન હુમખીની આ દશા ! હુમખી હવે માત્ર દાલતાચાલતા પૂલના માફક જીવન પીતાવવા લાગી, એ હવે મોતની ભણે વાઢ ભેલી દોષ, સંસાર સાથે એને કાંઈ સંબંધ જ ન દોષ તેમ કુખી, ઉદાસી, નિરાશ અને પછી એક તે દિવસે મળવા લાગી.

હુમખીની માને હુમખીની અત્યારની સ્થિતિને કામચ આશ્રમ તરફથી લખવામાં આવી. કામચ લખ્યા પછી દસ દિવસે હુમખીની મા આવી, તેને પોતાની સાથે નેહી ગઈ. કાંઈ પણ બોલવાવાલ્યા વગર નિર્જીવ જેવી હુમખી આશ્રમ છોડી મા સુધે આવી ગઈ.

['પ્રભંધુ'માંથી સાતાર]

[૩] મારો પ્રથમ પુત્ર

પ્રૃ—તમે તમારા દીકરાને જ વખરી સાથે નથી રાખી યાદના ને તે સ્વેચ્છાવારી બનેલ છે, તો તમે વખારું થઈ જ સંભાળીને બેસી રહો એ વધારે સારું નહિ ?

જૃ—આ તાના તરીકે મળાય, હું એને એમ નથી મળતો, કેમકે એ સવાલ કાઢને વહી રાકે તેના પહેલાં મને વહી ચુકેલા દત્તો. હું પૂર્વજન્મ અને પરજન્મ માનનારો છું. સહુ સંબંધી પુરુષ સંકેતોનું ફળ દોષ છે. ઉત્પત્તિના કાલના અનુસાર છે. એ અખંડ શોધનો વિષય છે. તેનો પાર કોઈ પામવાનું નથી. મત્રા પુત્રની જાળવમાં હું જે સમજી છું તે આ છે, મારે જે કુપુત્ર જન્મે તો તે મારા પાપનું ફળ માનું. મારા પ્રથમ પુત્રને જન્મ કેવળ મારી મૂર્છિત રસાનું ફળ છે. વળી એ મોટો થશે એવા કાળમાં કે ત્યારે હું થાકી રહ્યો હતો ને મને જાણે એકાએક જાગૃતતા હતી. આજે પૂરી રીતે જાગૃતતાને લાગે નથી જરૂર, પણ તે કાળના કરતાં મને વધારે જાગૃત છું એમ છે

માનું છું. વળી એ થયેા કાળ મારાથી વિખરેા રહ્યો. તેનું ધરતર બધું મારા હાથમાં ન હતું. આથી એનું જીવન અતોગ્રહ તતોગ્રહ જેવું થયું. એ યો મારી સામે ફરિયાદ રહી છે કે મેં જેને બોલી રીતે પરમાર્થ માની લીધો તેમાં તેને અને તેના બાળકોને હોમ્યા, એ ભત્રીયા આરોપ બોલાવતા પ્રમાણમાં બીજા પુત્રોએ પણ સંકેતોવાતાં મૂક્યા છે, પણ, કદાચ દિવે તેઓએ મને મારી આપી છે, મોટા દીકરાએ તો મારા ફેરફારો પ્રત્યક્ષ અનુભવા એટલે તે તેણે માનેલા મારા અધરાધા ભૂલી નથી યાદ્યો. આવી સ્થિતિમાં તેને મેં બોલ્યો છે એનું કારણ હું છું એમ સમજ સમસમી બેસી રહ્યો છું. છતાં એ વાક્ય છેક બરોબર નથી, કેમકે પ્રભુ એને સદૃશ્ય આપે ને મારાથી તેની સેવા કરવામાં જેટલી જીલ્લુપ રખાઈ દોષ એને સાર મને મારી આપે એવી મારી પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના હમેશાં આપે છે. મનુષ્ય સ્વભાવે જીવંતમાત્રી છે એવો મારો દૃઢ વિવાદ હોવાથી, તે પોતાની અજ્ઞાનનિદ્રામાંથી જાગશે એવી આશા મેં મુદલ નથી છોડી. એટલે જેમ આજો સંસાર છે તેમ એ પણ મારી અદિ'સાનું ફળ છે. સફળતા ક્યારે મળશે કે મળશે કે નહીં તેની ચિંતા મેં કરી કરી નથી. મને જે યુગે તે કર્તવ્યમાં હું સિધ્ધિ ન રહું એટલું મને સંતોષ આવવા બસ છે. 'મનુષ્ય કર્તવ્યને અધિકારો છે, ફળને કદી નહિ' એ ગીતાવાક્યને હું ફેરવેલું મૂકું છું.

ગાંધીજી

[૪] શ્રી કૃષ્ણને આમંત્રણ

માય કીયર હોઈ કૃષ્ણ,

બેસીયત તો દેને । મારું જરૂર, પણ ટાકી કીલો ભેજા પછી ઢિંદમાં આવાં દુઃખો દુઃખો વાક્યો મોઢામાંથી સરી પડે છે. પણ તમને કદાચ ખબર જ નહિ દોષ કે ટાકી કીલમ એ શું છે ? એ તો તમે ભને બદી આપો ત્યારે જ સમજાય, તમે આવો તો અત્રાટથી કાઢ શો ની બોક્ષની રીકટી રીકટ કરાવી શખોએ. તમે અમરાપુરીમાં રંજનમ પર સિવજીનાં તંદિય કે લાસ્ય નૃત્ય કરે

ચઢા એ શું છે તેનો ખુલાસો કરું કે? એનાં આડ યાય છે. તેનાં પાંદડાં, સાતીને અમે લક્ષ્યએ છીએ અને પછી તેને પીવાના ઉપયોગમાં લઇએ છીએ. અત્યારે તો ઘેર ઘેર ચઢા થઇ ગઇ છે, એટલે સુધી કે નાનાં ધાવણાં બાળકોને પણ અમે ચાદ હવે ચઢાવી દઇએ છીએ. શું મધુર પીણું છે? આ પત્ર લખતાં લખતાં પણ ચાદનું પાન કરવાની લાલચ મારાથી શેકી ચકાતી નથી. એને પ્રસાદ એટલો બધો છે કે રથે સ્થળે ચાદપાનનાં મયકો ખોલવામાં આવ્યાં. તમારી અમરાપુરીમાં પણ એનો પ્રચાર કરવા એવો છે. લીપ્તન લાલ લેબલનો એકાદ રૂબો અદાથી મંગાવી લેલોને? પણ જોલો! ચાદ લક્ષ્યને ક્યા ગાળીને ફેંકી દેજો! ક્યા કંઈ ખાવાના નથી. અમારે ત્યાં 'રમ ચઢાદેવીની' પધરામણી થઇ ત્યારે અમે પ્રવચી એવું જ કરેલું-ચાદનું પાણી ફેંકી દઇને ફાગમાં ખાંડ નાખીને ક્યા ખાધેલા તેથી તમને જરા ચેતવીએ છીએ, છતાં અહીં આવશે એટલે મધું થઇ પડશે. તમને ચાદ ખનાવતાં જ શીખવાડી દઇશું. પછી બધે, તમારી સાથે એકાદ પાંચ તલ્લી રૂબો લઇ જાઓ.

તમે આવો ત્યારે ઠડેરા કરીને આવતા નહિ. હમણાં ચાર કાકુએ વધી પડ્યા છે, માટે તમને આગ લખવું પડે છે. લખતાં જરા સારૂ આવે

છે, છતાં લખવું પડે છે કે મદિરામાંનો તમારી મૂર્તિએ ઉપરથી કીમતી આભૂષણો જતારી ભઇ રતો માખનારા વિરક્તાઓ પડ્યા છે. તો પછી જ્યારે શુદ્ધ તમે જ પધારો ત્યારે તમ શાં આભૂષણો માટે અમને સ્વાભાવિક જ ચિંતા યાય અને અમારે નાદકની એક થોડીસ પાટી તમારી પાછળ પાછળ ફેરવ્યા કરેલી પડે. તેના કરતાં તદન સાદે સાદ જ આવો તો શું ખેંદું?

ને તમને અહીં નહિ જ મને એવું કશું જ નથી. જલ્લ કંઠાળરો તો મેચો રમાડીશું. મેચો વળી શું છે એ તમે પાછા વિચાર કરશો. પણ તમને કાગળમાં કેટલો ખુલાસો લખવો? કાગળ બહુ લાંબો યાય છે ને વળી હમણાં ટપાવના ચાર પણ તેજ છે. પાંખીડિયું બારે થઇ ગયું તો તમારે ત્યાં થોડા પૈસા લરવાના આવશે. તે વચ્ચે તમને કાગળ નહિ મળે! આતો તપાલ ખાતું મળે!

માટે થોડું લખવું જાતું મહત્તી વાંચજો. ને પહેલી વહે પહેલા મિરામનમાં રખાજો. વધુ રજકમાં.

હી આપને!

દર્શનાલિલાથી

ચિત્રાદી.

['પ્રતાપ' ગાંધી સાક્ષર]

ઈનામો નિખંધો

(૧) સૌ. લક્ષ્મીબાઈ પ્રાગજી હરિયાણી હરીશંક ઇનામો નિખંધ, (૨) સ્વર્ગરથ સપ્તે રમારક ઇનામો નિખંધ, (૩) ય. જા. રજીસ્ટ્રારલ ડોટાલાલ ઇનામો લખણ, (૪) સ્વર્ગરથ કમળાસંકર ત્રિવેદી રમારક ઇનામો નિખંધમાં લાગ લેવાની જેની પ્રજ્ઞા તેઓએ કરતો, નિયમો વગેરે માટે—

વિદ્યાચક્રેન ૨. નીલકંઠ,

એન. સેક્રેટરી : શુભરાત વર્નાકુલર સોભાવટી,

પો. બો. નં. ૨૩, અમદાવાદ.

એ સરનામે પત્ર બ્યવહાર કરવા વિનંતી છે.

તથા મત આપવાનો શ્રીઓને હક્ક હોવો જોઈએ એમ ઠરાવ્યું હતું.

શેડી હીનકીચગોએ હીનકીના ચીફ કમી-
ટરને રૂ. સોની રકમ એકસર સાર આપી છે.

શ્રી. હનુમતેન વાદે તથા શ્રી. અજય-
એન બદે : મુરત કેળવણી મંડળની કાર્યવાહક
સમિતિમાં ચૂંટાયાં છે.

શ્રી. સરોજની હીનકીના પ્રમુખરથાને
અમદાવાદમાં સાંવજનિક વ્યાસમ શાળાના વિદ્યા-
ર્થીઓ અને વિદ્યાર્થીનીઓને વાર્ષિક ઉત્સવ
વા. ૧૧-૮-૪૦ ને દિવસે ધર્યાં હતો.

હતાકે ૪૦૦ વાર હાંતી શકાય તેવી લઘુ
મદામાલના સેવા આશ્રમમાં રહેવા પોલાંડા
એક એનજનીયરે બનાવી છે. આને 'ધનુષ્યવલી'
કહે છે.

રાજપીપલા મહીલા મંડળની એક સભા:
વા. ૧૫-૭-૪૦ ને રાજ સાંજના ચાર વાગે અધ-
વાસના આનંદચંદ્રે એ. શુભના પ્રમુખપદે મળી
હતી. પ્રમુખશ્રીએ બહેનોને શુદ્ધોદ્ધાર ખીલવવાની,
શીવજી, સંગીત, ભરત, શુભજી, રંગીણી વિશે
કલાઓને વિસ્તારવાની અને તે જગે પ્રદર્શન
થાઇ દરીફાઓ પછી ગોડવવાની બધામણ કરી
હતી. એ વખતે સભામાં ખાસ આવેલા બાનુચંદ્ર
કેશવલાલ શુદ્ધે બહેનોને જાણી હાલિત કળાઓને
ખીલવવા જતાં પાસાંત્ર પત્ર વિસ્તારી ન જતું
જોઈએ એવી બધામણ કરતાં જો તેઓ પાસાંત્રની
દરીફા થાશે તો તેમના લાફાં એક રીપરચંદ્ર
આપવામાં આવશે એમ બહેન કહ્યું હતું.

ઉપર મંડળનાં પ્રમુખ શ્રીમતી હીનકીની જણીએ
પ્રમુખને કુલદાર કર્યા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

સી. હનુમતિ પીરજલાલ દેસાઈ, મુરત.
રમિત રામની પુરિવાશ 'રાસ સરિતા' ભા. ૧
ને ૨. મુળક હવાસના કેળવણી ખાલાએ સાલો-
પથોની પુસ્તક વીકે જુન ૧૯૪૦ માં મંજૂર કર્યું
છે. વિમલ ભા. ૧ ભાગ ૧-૧-૦ ને ભા. ૨ ભાગ
૦-૮-૦ છે. પોસ્ટ રજીષ્ટ્ર જીએ એમને યો સંધા-
દિવસ મુરતથી રોકે બેઠે. એ પુરિવાશ વસાઈ
નવાસોમાં નવા હાલ કરવાને એડું હમ્મજી.

પુનર્વિવાહ હક્કની જમતી : હજીવ
સંસાર સુધામાં સમાજ ને અખિલ દિન્દ મદિલા
મંડળના સંયુક્ત આદરે શ્રી. પ્રમુદાઇ પદારીના
પ્રમુખ પદે પ્રાર્થના સમાજ મંદિરમાં વિધવા

પુનર્વિવાહ હક્કની જમતી હજીવ હતી. શ્રી.
મદુલાઇએ ૧૮૫૧ ની સાલમાં ત્યારે દિન્દુ વિધ-
વાને પુનર્વિવાહનો હક્ક મળ્યો ત્યારે અને ત્યાર
પછીના એ કાલદાનો ઇતિહાસ જણાવ્યો હતો.
અને આજે આ કાલદામાં દિન્દુ વિધવાને પતિની
મિલકતના વારસા પાત્રના હક તથા બાળકના વાલી-
પણાના હક મળવા જોઈએ એમ જણાવ્યું હતું.
શ્રી. હવજલાલ બેરીસ્ટર તથા સમર્થલાલ વેલે
પછી આ કાલદામાં સુધારો થવાની જરૂર દર્શાવી
હતી. શ્રી. શમનારાયણ પાઠક અને શ્રી. વિલાસેન
નીલકંઠે પણ હકે પ્રવચનો કર્યાં હતાં. હવજલાલ
કરતાં શ્રી. પદારીએ સમાજ સુધારો કરવા માટે
હાલના કાલદાની વ્યવ જણાવી મિલકત પાત્રને
પ્રતિબંધ દૂર થવાની જરૂર દર્શાવી હતી. એ પછી
આ અંગેના રમુ ધરેશી નીચેનો કાલ સંવત્સરને
પસાર ધર્યાં હતાં.

"શુભરાત સંસાર સુધારા સમાજ, અખિલ
દિન્દ મદિલા પરિષદ (શુભરાત સાખા) અને
મદિલા મંડળના સંયુક્ત ઉપક્રમથી મળેલી આ
બહેન સભા મુળકના પ્રિસિડન્ટી સોસાયલ રિસર્ચ
એસોસીએશને અને ૧૮૫૧ ના વિધવા પુનર્વિવાહ
કાલદામાં સુચવેલા સુધારાને અનુમોદન આપે છે
અને એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે છે કે દિન્દુ
વિધવાના પતિની મિલકતના વારસા હક્ક તથા
પોતાના જાત પતિના બાળકના વાલીપણાના હક, તે
વિધવા કરી સમ્પત્તિ હરે તેટલા જ કારણે, નહિ થવા
જોઈએ નહિ."

અમરેલીમાં સ્ત્રીઓ માટે સપાટ દિશા
બાજ છે, પરંતુ ત્યાં સ્ત્રીઓને મટે વર્તમાનપત્રો
અને રેડિયો પ્રગામી થાજના ધાય છે તો સ્ત્રીઓ
મટે પ્રજા ઉપયોગી થઈ પડે. સહેર સુધારા આ
પ્રત ઉપારી એડું સંચાલવ છે.

એકામાં સ્ત્રી મંડળ લઘુથી ઉલોચકીની
શુભરાત થઈ છે આ ઉલોચકીનું ઉપાદાન શ્રી
પેરી બેનને હરશે થઈ છે.

શ્રીમતી વાદીકા પાઠકજીના પ્રમુખપણા
નામે મુરત મદિલા વિદ્યાલયમાં શેડ વિહવાસની
મુલ્ય વિધે હજીવે હતી.

શ્રી. અવજનેન ગીરધરલાલના પ્રમુખપદે
વડોદરાના જ્ઞાની મંડળને કુખ્ય જમતીનો મેળો
વડો થઈ હતો. આ પ્રસંગે તે મંડળના નિર-
ચકા પ્રમુખ શ્રી. અવજનેન અમીને મા-
ન્યાયું હતું.

ગાંધી

આ અંક વાંચકો સમક્ષ મુકતાં આનંદ થાય છે. આ અંક સાથે ગુણસુન્દરીનું વરસ ભરણાય છે. ગુણસુન્દરીએ સત્તર વર્ષ પુર્ણ કરી અઢારમાં પ્રવેશ કર્યો છે.

મારા તત્ત્રીસણા નાંચે પછ એક વર્ષ પસાર થયું અને બીજું વર્ષ ચરૂ થાય છે. મારી યથા-શક્તિ મેં અને તેટલી સામગ્રી વાંચકો સમક્ષ મુકી છે.

આખા વર્ષ દામિયાન જે જે લેખક સાહ-ભેનોએ સહકાર આપ્યો છે તેમનો ખરા હીલથી આભાર માનું છું. તેમાં એ મુખ્યત્વે કરીને ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈ, ડૉ. પ્રાણલાલ કીરનારામ દેસાઈ, પ્રીતમરાય દેસાઈ, શ્રી. સચિન હર્ષભો જુથ, શ્રી. કાશીચંદ્ર ત્રિવેદી કુ વનનાથા દેસાઈ, વિ. બાઈ બહેનેએ તો નવારે મેં લખાણ માંગ્યા હશે ત્યારે તરત જ બીજે જ દિવસે મોકલી આપ્યાં છે. તે બધા તેમનો જેટલો આભાર માનું તેટલો બોધા છે.

યથા વર્ષની માફક જ આ વર્ષે સદુ સાહ ભહેનો સહકાર આપી મારા કામમાં મદદ કરીને બેઠી માંગણી કરું છું.

*

કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોરને એકસડું યુની-વર્ષોટી વરફાપી ખાસ સર મેરીસ આપરને સાંતિનીકેતન મોકલી સમારંભ કરી શ્રી. એલ. ની પદવી આપી છે આ ભવાય દિવસમાં અજોડ છે. એકસડું યુનીવર્ષોટી બૂની અને વર્તમાન અલુપ છે. એના વરફાપી કરીવરને આમ પદવીદાન સમર્પણ થાય એ ખૂબ અભિનંદનીય છે.

*

પૂરેપાનું યુદ્ધ અને કેશિસ :

ના. વાઈસરોયે બ્રીટીશ પાર્લામેન્ટની સંમતિથી બમા પખવાડીઆમાં દિવસુસ્થાનની જુદી જુદી પાર્ટીઓના નેતાઓને બ્રીટનને યુદ્ધમાં સંપૂર્ણ સહાય આપવા આમંત્રણ કયું અને બહેર કયું કે યુદ્ધ પૂર્વ થયે તરતજ દિવંદને ટામીનીઅનો જેવું રવરાજ્ય આપવામાં આવશે અને રાજ્યવર્ધધારણ ધડવાનું કામ દિવંદની સર્વ વરતીને સોંપવામાં આવશે.

આ આમંત્રણ અને બહેરાસતને જવાબ આપવા વર્ષા ખાતે કેમિસની કારોબારી સમિતિની મીટિંગ વા. ૧૬ મીએ મળી. તેણે બ્રીટનની બહેરાસતને અપુરી, ઉપે રરતે હોવાની અને દિવંદને રવરા-જ્યમાં આશય ન પૂરવાની ચૂલ્લી, ખોજાણુ ધડવાનું કામ દિવંદની સર્વ વરતીને સોંપવામાં આવશે એમાં વધી નહાણો. સર્વ વરતી એટલે લલુમતીની કેમો અને દેશીરાજ્યો વિગેરે. આ યરત અંદર અંદર કજઆ ઉસા કરવાનું સાધન કેમિસને નહાણું છે.

રવર્સેવક હળોને ગેરકાયદે બહેર કરનાર સા-કારનું બહેરાસનું પણ કેમિસે વખોડયું છે અને તે રહ કરવા અગર તેનો અમલ ન કરવા સરકારને વિનંતિ કરવાનું કસબું છે.

આ બાબત સરકારના ધ્યાનમાં લાવવા ઠેર ઠેર યુદ્ધ વિરોધ બહેર સભાએ કરવાનું ફરમાન નીકળે. અખીલ દિવંદ મહાસભા સમિતિની સભા સુષ્ટેમજમાં મલવાતી છે તે વખતે આખરી નિષ્ફળ થશે.

*

રશીઆના નેતા ટ્રેસ્કોનું ખુન :

શીઓ ટ્રેરકો લેનીનને મુખ્ય સાથીદારો તેણે લેનીન સાથે રહીને ૧૯૧૬માં રશીઆમાં ક્રાંતિઆણી

અને રશીઆનું કોમ્યુનીસ્ટ રાજ્ય અસ્થિત રહ્યાનું
દળું. ૧૯૨૪ માં એના બીજા સાયોદાર રેકલીન સાથે
એને અવસાનજી થઈ. રેકલીન કોમ્યુનીસ્ટ હોવા
છતાં તેણે મુદીરાદીઓ તરફ અસુક પક્ષપાત બતાવ્યો
અને રશીઆ બહાર કોમ્યુનીસ્ટ પ્રજાતી ન કરવા
કસાવ્યું. ટ્રોટ્સ્કી આ નીતિ સાથે સંમત ન થયે.
તેને પહેલાં સાધારણીઆમાં કેદ રાખ્યા પાછળથી
દલ્હાર કર્યો કુનિયાના ધણા દેશોએ એને રહેવા
જગ્યા ન આપી છેવટે અમેરિકાના મેક્સિકોમાં
એને રહેવાની રત્ન મળી. ત્યાં પણ એને સુખે
રહેવાનું ન સાંપડ્યું. એના ઉપર ખુબી હુમલો થયો.
એ હુમલાને પરિણામે એનું મરણ થયું.

ટ્રોટ્સ્કીના સબકથી કે આર્થિક સિદ્ધાંત સાથે
હમારે સંબંધ નથી એ એક મહત્ત્વ બિંદુ હતો.
અને તેનું અવસાન આવી રીતે થાય એ અમારા
હૃદયને કંપાવે છે. કુનિયાની અવસ્થિત સરકારે
એક સંસ્કૃત બંધિને રહેવા સ્થાન ન આપે એ
પણ કૃષ્ણ આપનારો સિદ્ધાંત છે. કુનિયાનાં સંસ્કૃત
રાજ્યો વિચારમાં વિરોધ સંકટ કરતાં નથી એ
વિલગીનીની વાત છે.

ધર્મ સૌને સદ્ગુણ આપે અને મરનારના
આત્માને શાન્તિ આપે.

*

સ્વિચાર તા. ૧૧-૮-૪૭ ના દિવસે જન્મભૂમિ-
માં પ્રિતા અક્ષરે લખેલું 'સંચુ' કે જેન આશ્વિનગીરી
શ્રી નંદનાથ કેલરનાથ દિલ્લિતના નિધવા પુત્રીએ
તેમના ફાઇના હીકરા પંડ્યા પુનમયંદ્ર સાથે
પુનર્લગ્ન કર્યા છે. જાણકારો જાણે કે ૪૮
વર્ષની છે અને કુંવારા હોઈ પ્રગમ વાર પાછું છે
જવારે જેન આશ્વિનગીરી નિધવા હોઈ બીજા વારના
લગ્ન કરે છે. તેમની ઉંમર ૪૦ વર્ષની છે તેમને
જે પુત્રીઓ છે તેમાં એક પાછું છે અને તેને ઘેર
પણ છેકર છે.

આમાં પુત્ર મોટા અક્ષરે લખવાને હેતુ શો
હરો તે સમજાણ પડી નથી. હેતુ એ તે હરો
પરંતુ અને આ લગ્ન વેળાથી કાઢતાં નથી પણ
અભિનંદન આપીએ છીએ.

બડેન અમિત છેલ્લાં બાર વર્ષથી લેપ્પા
ભાગ્યની રસાં દનાં. લેપ્પા પહેલાં ભાગ્યેજ દયકો
પરિણીત છંદગી ગાળી દરો. જે પુત્રીઓ છે પણ
એક સાસરે છે અને બીજા પોતાની પાસે છે. નવાઈ
એલસા માટે લાગે કે રહેજ મોટી ઉમર

પુનર્લગ્ન કર્યું. બાકી આ પુનર્લગ્નમાં જરાયે
કમકમાડી આવા જેલું નથી જન્મે એક ન્યાત છે.
ઉમરમાં બહોબરીયાં છે. ઉપરાંત જેમાંથી એકે
જણે કોઈ ત્રીજા બંધિને હાથમાં નથી, આ તો
તરૂન ઉત્તમ પ્રકારનું પુનર્લગ્ન છે. જે ૪૮ વર્ષના
જાણકાર પંડ્યાને મોટાપણમાં પાછાવાની ધમ્મકા થઈ
હોય તો તેમને ઉમર સાથે વિધવા બેઠે લગ્ન
કર્યું તેમાં શું ખોટું કર્યું? કાઠની કાચી ઉમરનો
વાળો બાળકની છંદગી બગાડવી તેના કરતાં આવાં
મોટી ઉમરનાં જેન બેઠે પાડવા તે બહુ જ
સાર કર્યું છે.

આ લગ્નમાં અમને એક જણે પુછ્યું, હાથ
આ કેલું લાગે? તે સાંભળે અમે પુછ્યું ત્યારે
મોટી ઉમરે પુરવા બીજાવાર, ત્રીજાવાર પાછું છે તે
કેલું લાગે છે? આપણે ધણાં મરદોને ધડપણમાં
બાળકો સાથે લગ્ન કરતા જોઈએ છીએ તે કેલું
વિચિત્ર લાગે છે?

કેલસાં દુનરો રૂપીઆને બોલે કપાંથી કપાંથી
જન્મલગાં છોડ ઉપાડી આણી તેને કાઠી મકારી
ચંનારી કહેવરાવે છે. વળી કેલસાં જમે તે ન્યાતની
લાખી મારી મચકી પોતાની નાતની છે એમ કહે-
વરાવે છે. તો બહુ જ થોડા નાની ઉમરના વિધુરો
પોતાની નાતની કાઠી જોડે પાછાવા સામસામા
યાય છે. આવાં કૃષ્ણ વેલવાં તેનાં કરતાં જે આવી
ભત્તર પુનર્લગ્ન કર્યું હોય તો વધારે સારું
લેખાંથી. કેલસાં સડા ફૂર પડે.

મોટી ઉમરની સ્ત્રી પુનર્લગ્ન કરે તેમાં જરાયે
દલવા જેવું નથી કે તમારા જેવું નથી. પુરો
કેવું વર્ષ સુધી થોડે સ્ત્રી પાછું છે, તો પછી
આમાં શું છે?

સુવારાનંગા ગણાતા પુરો પોતાની સ્ત્રી મરે
છે ને બીજે દિવસની જ નથી સ્ત્રી લાવવા માટે
કલ્પાંત કરે છે. ઉમર મોટી થઈ જવાથી નાતમાં
લોભો દે ન દે તો પત્નિતામાંથી રાંડેલી છાંડેલી લારી
તેને પોતાની નાતની કુમારી કન્યા કહેવરાવી દુનરો
રૂપિઆનું પાણી કરી પાછાવાર બેઠેરશે પછે ગુજ-
રાતમાં ગોત્રુદ છે.

આવા કલ્પ લગાવી પાછાવા જનાર પુરો
જે નિધવા વિવાદને ઉત્તેજન આપવા હોય તો
પોતાની અને નિધવાની મુરકેલી ફૂર કરો શકે છે.
આ લગ્ન તરૂન સારું થયું છે અને તે માટે અભિ-
નંદન થઈ છે. આ ઉપરાંતની નવી પાછુંથી છંદગી
મુખી થાઓ. તેમણે હિંમત કરી એ પમડું લખ્યું
છે તે જરાયે ખોટું નથી.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વી : નાગરદાસ ઈ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૦ : અંક ૬

પુસ્તક ૧૦

સપ્ટેમ્બર : ૧૯૪૦

પતંગિયાં

અમે ફરતાં બાગમાં દીઠાં, પતંગિયાં રંગરંગી
એ તો ઊડીને ફૂલડે બેઠાં, પતંગિયાં રંગરંગી
કેવાં ફૂલડે ફૂલડે બેસે, પતંગિયાં રંગરંગી
એ તો મીઠો મધુરસ ચુસે, પતંગિયાં રંગરંગી
એને ઝીણી ઝીણી બે આંખો, પતંગિયાં રંગરંગી
એની સુંદર સુંવાળી પાંખો, પતંગિયાં રંગરંગી
એતો હિંચતાં ફૂલ હિંડાળે, પતંગિયાં રંગરંગી
એને બાજુ પકડવા દોડે, પતંગિયાં રંગરંગી
કેવાં પટપટ પાંખો કરે, પતંગિયાં રંગરંગી
બધા બાગમાં ફરતાં ફરે, પતંગિયાં રંગરંગી
કેવાં ટાળે મળીને રમે, પતંગિયાં રંગરંગી
એ તો અમને સોને ગમે, પતંગિયાં રંગરંગી

શ્રી. મનભાઈ બોરીસકર પંચ્ય.

કાને કાને કાંઠે ?

સાગરને કાંઠે ફરવાને યાંતાં—
ઉછળતાં મોજાંઓ બોલ રહ્યાંતાં.
રેતીમાંથી શખલા લાવ્યા હો...રાજ...
સાગરને કાંઠે.

તળાવને કાંઠે બેસવાને યાંતાં—
રૂપેરી માછલી નીરખી રહ્યાંતાં.
હુડીયામાં મોજ કરી આવ્યાં હો...રાજ...
તળાવને કાંઠે.

નદીને કાંઠે રમવાને યાંતાં—
મહુરો કલરવ મુણી રહ્યાંતાં.
પાણીમાંથી છબા વીણી લાવ્યા હો...રાજ...
નદીને કાંઠે.

કુવાને કાંઠે પાણીમાં યાંતાં—
પિત્તળનાં બેડાં ચળકી રહ્યાંતાં.
નિર્મળ નીર ભરી લાવ્યાં હો...રાજ...
કુવાને કાંઠે.

શ્રી. તમ્હાશંકર દવે

ખાદી હયો !

ખાદી હાટે યાંતાં રે ગારી ખાદી હયો
ઝીણી ઝીણી ખાદી હયો
જાડી જાડી ખાદી હયો
ખાદી હાટે યાંતાં રે ગારી ખાદી હયો
ઘોળી ઘોળી ખાદી હયો
રંગ બેરંગી ખાદી હયો
ખાદી હાટે યાંતાં રે ગારી ખાદી હયો

શ્રી. નલિન પંડિત

તમારો શો મત છે ?

એક હતો સસલો. એનો રુખાળ બહુ લારે ! સૌ એને સસારાણા કહે ! લાઇ બારે બહાદુર.

એક દિવસ સસારાણા બની ઠનીને જતા હતા. બાબુમાં એક ટેકરો હતો ને રસ્તો ત્યાંથી વળાંક લેતો હતો.

“ઓ બાપ રે ! કોઈ બચાવો રે ! મરી આવ્યો,” એવો અવાજ એકાએક સસારાણાએ સાંભળ્યો.

સસારાણા તો દોડયા. ત્યાંથી અવાજ આવતો હતો ત્યાં ગયા અને જોયું તો એક વરુ પડયું પડયું બૂમો મારતું હતું. એની પીઠ ઉપર એક મોટો પથ્થર ગબડીને પડ્યો હતો. ને તેની નીચે એ દબાઈ ગયું હતું.

સસારાણાને જોઇને એણે કહ્યું, “સસારાણા, મારી પીઠ ઉપરથી આ પથ્થર ખસેડો ને મને બચાવો; નહિતર હું મરી જઈશ.”

સસારાણાને વરુની કથા આવી. એમણે તો ખૂબ મહેનત કરી, પણ પથ્થર એટલો ભારે હતો કે એ ખસે જ નહિ. પણ એમ કે દિવસ દારી જવાય ? એમણે ફરી ફરીને ચલ કયો અને પથ્થરને ખસેડ્યો.

પથ્થર ખસ્યો, એટલે વરુભાઈએ તો ફૂંકો માર્યો અને સસારાણાને પકડ્યાં.

“અરે વરુભાઈ, આ શું કરો છો ? આવી રીતે તો તમે મને મારી નાખશો. પછી બીજી વખત તમને મદદ કરતાં વિચાર કરવો પડશે.” સસારાણાએ પૂછ્યું.

“બીજી વખત મદદ કરવાની રહેશે જ નહિ. કારણકે હું તમને હંમણાં જ ખાઈ જઈશ.” વરુએ કહ્યું.

સસારાણાએ કહ્યું, “જુઓ ભાઈ, કોઈ પણ લયો માણસ પોતાને મદદ કરનારને મારતો નથી. તમારું આ વર્તન નીતિશાસ્ત્રથી ઉલટું છે. તમે પેત્રી બતકને પૂછી જુઓ. એને હુનિયાનો ઠીક અનુભવ છે. એ પણ તમને એમ જ કહેશે કે પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારને કોઈ પણ સારો માણસ હેરાન કરતો નથી.”

વરુએ કહ્યું, “ચાલોને એને પૂછીએ. એ જો મારા લાલમાં ચૂકાદો નહિ આવે તો હું એને પણ ખાઈ જઈશ.”

અને જઈ જણુ ગયા બતક પાસે. બતકે એકે એકે આવકાર આપ્યો ને બેસાડ્યાં.

“પેલી ટેકરી પાસે હું બેઠો હતો તે વખતે સસારાણાને મેં પકડ્યા. હવે હું એમને ખાઈ જઈ તેમાં કોઈ વાંધો છે ? તમારો શો મત છે ?”

“વાત એમ છે કે વરુભાઈની પીઠ ઉપર મોટો પથ્થર પડ્યો હતો. તેથી એમણે મદદ માટે બૂમ મારી. મદદ મહેનતે મેં એ પથ્થર ખસેડ્યો ને વરુભાઈને બચાવ્યા. પછી એમણે મને પકડ્યો ને ખાઈ જવાની વાત કરી. આ ઉપરથી મેં કહ્યું કે કોઈ પણ કાલો માણસ આ રીતે પોતાના ઉપર ઉપકાર કરનારને મારતો નથી. હવે તમે કહો, કે મારી વાત ખરી છે કે ખોટી ? તમારો શો મત છે ?” સસલે પૂછ્યું.

“પણ તમારી વાતમાં પથ્થરનું નામ આંચું. એ પથ્થર કયાં છે ?”
ખતકે પૂછ્યું.

“ટેકરી પાસે પથ્થર પડ્યો છે.” સસારાણાએ કહ્યું.

“મારે એ જોવો જોઈએ. એને લોચા સિવાય મારાથી કશો થે મત ન આપાય.”
ખતકે જણાવ્યું.

“ચાલો, તમને એ પથ્થર બતાવીએ.” સસારાણાએ કહ્યું.

અને ત્રણે જણાં પેલી ટેકરી પાસે પથ્થર પડ્યો હતો ત્યાં આવ્યાં.

“આ પથ્થર.” સસારાણાએ પથ્થર બતાવતાં કહ્યું.

“એમ નહિ, એ જે રીતે હતો તે રીતે જોડવો.” ખતકે સૂચના કરી.

જેઠ જણે પથ્થરને જોડવવા માંડ્યો.

“હું એમ કહું છું કે એ જે રીતે હતો તે રીતે વરુની પીઠ ઉપર જોડવો કે
જેથી બરાબર જ્યાં આવે.” ખતકે જણાવ્યું.

જેઠ જણે ખૂબ મહેનત કરીને પથ્થર ઠીક કર્યો વરુશાઈ નીચે બેઠો અને
સસારાણાએ એની પીઠ ઉપર પથ્થરને હતો તે રીતે જોડ્યો.

“હવે તમે જોયું ને કે બધી વાત કેમ બની ? તમારો શો મત છે ?”
વરુએ પૂછ્યું.

“હવે મત આપવાનું રહેતું જ નથી. સસારાણા, ચાલો આપણે હવે રમ
લેઈએ. વરુશાઈ હવે બીજા કોઈને મઠઠ માટે જોડાવશે. વરુશાઈ, તમે મજાના બેઠો
છો, તમારી પીઠ ઉપરનો પથ્થર પણ શોસે છે ! આવજો.”

એમ કહીને ખતક સસારાણાને લેઈને ચાલી ગયો. વરુશાઈ ફાટે ડાળે જોઈ રહ્યો.

નામરદાસ ઇ. પટેલ

જ.

ગિજુભાઈનો પત્ર

રાજકોટ, તા. ૨૪-૧-૩૬

ચિ ખીંચાબેન,

તમારો પત્ર મળ્યો. વાંચીને હું ખૂબજ રાજી થયો. નાનાં બાળકોના પત્રો
વાંચવાનું મને ગમે છે. જ્યારે ઠીક લાગે ત્યારે તમે મારા ઉપર કાગળ લખજો

પૂ. ગાંધીજીના જન્મ દિવસે તમે ઉત્સવ કર્યો. બહુ સાફ કર્યું. પૂ. ગાંધીજી
જગતની એક મોટી શક્તિ છે. આપણા દેશ તથા દુનિયા માટે તે બહુ બહુ બહુ કરે
છે. તેઓ ૭૦ વર્ષ ઉપરના છે છતાં ખૂબ કામ કરે છે. ગામડામાં રહે છે. બહુ સાદા છે.
બાળકોને તે બહુજ ચાહે છે. હજી પણ તેઓ બાળકો મળે તો તેની સાથે હસીને તેની
સાથે રમતગમત કરે છે.

મને બાવળા આવવાની ઇચ્છા તો છેજ. હવે કંઈ આવીશ ત્યારે જોઈશ.
તમારા ગામ પાસેના હુંગર પર મારે ચડવું છે. તમે સૌ સાથે ચાલશે ના ?

બસ ત્યારે સલામલેકમ

ગિજુભાઈ

સુખી કેણુ ?

પાત્રો : આગીઆલાઈ, ભમરલાલ, પાછળથી પોપંટલાઈ.

સ્થળ : જંગલનો રસ્તો.

(ભમરલાલ ગુંગરવ કરતા આમતેમ ફરતા માલમ પડે છે. આગીઆલાઈ પણ તે વખતે ભમરતાં ભમરતાં ત્યાં આવી પહોંચે છે.

આગીઆલાઈ : (ભમરલાલને જોઈને) હો ! કેમ ભમરલાલ !

ભમરલાલ : (સામું જોઈને) કેણુ આગીઆલાઈ ! આવો આવો તમે ક્યાંથી ?

આગીઆલાઈ : આ જરા ફરતા ફરતા અહીં નીકળી આવ્યાં ! કેમ તબીબત

તો મજામાં છે ને ?

ભમરલાલ : પ્રભુની કૃપાએ ઠીક છે. આપની પણ સારી હશે.

આગીઆલાઈ : હા ભમરલાલ ! પણ અત્યારે ક્યાં ચલાવ્યું ?

ભમરલાલ : આ જરા કુલવાડીમાં.....

આગીઆલાઈ : મધ ચૂસવા ?

ભમરલાલ : હા આગીઆલાઈ !

આગીઆલાઈ : તમારે તો ભાઈ મજા છે. જાસ ન્યારે જૂખ લાગે ત્યારે મીઠું મજેતું મધ પીવાતું. તમે લોક તો ખડું જ ભાગ્યશાળી હોં !

ભમરલાલ : શું ? અમે લોક ભાગ્યશાળી ? અને તમો શું જોછા ભાગ્યશાળી છો ? જુઓને પરમેશ્વરે તમોને તેજ આપ્યું છે. એથી તમારું શરીર કેવું સુંદર દીપે છે ? અંધારામાં તમો કેવા ઉડો છો અને ઝમક ઝમક દીપો છો ?

આગીઆલાઈ : (નિરાશપણે) અરે ભમરલાલ ! તમોને અમારું શરીર ઘણુંજ સુંદર લાગતું હશે. પણ એ તમારી ભુલ છે. એજ તેજ કે જેને તમો વખાણો છો તે અમોને મારી નાંખાવે છે. હજી સુધી તમે અમારી સ્થિતી પુરેપુરી જાણી નથી.

ભમરલાલ : (ભયથી) એમ ? શું એજ તેજ તમારો નાશ કરાવે છે ?

આગીઆલાઈ : હા ભમરલાલ ! જુઓ સાંભળો. અમે ન્યારે ઉડીએ છીએ, ત્યારે અમારા શત્રુઓ એ તેજને લીધે અમારી પાછળ પડે છે, અને અમોને પ્રભુના દરબારમાં મોકલી દે છે ! અમારે રાત્રે ફરવું પડે એટલે અમો અમારા શત્રુઓને બરાબર જોઈ શકીએ નહિ. પણ તેઓ અમારા તેજને લીધે અમોને સારી રીતે નીરખી શકે છે. બોલો ત્યારે ભમરલાલ ! અમો સુખી વધારે કે તમો ?

ભમરલાલ : ત્યારે તો લો સાંભળો. અમારી પણ એવીજ દુઃખદ કથની છે. અમે કુલો પર બેસીએ છીએ, ત્યારે લોહા કુલો લેવા આવે છે, તે વખતે તેઓ અમને ધંત કરે છે. વળી કેટલાંક કુલો તો સાંજના પાછા બીડાઈ જાય છે. અમોને તેની ખબર

રહેતી નથી, એટલે અમારે તેમાં ઘેરાઈ જઈએ છીએ, અને શુંગળાઈને મોતના મહેમાન બનીએ છીએ. ત્યારે બોલો ! અમારું પણ સુખી ખરા ?

[પાસેના એક ઝડ પર એક પોપટભાઈ બેઠા બેઠા બધા વાર્તાલાપ સાંભળતા હતા. તે તેઓની સમક્ષ આવી કહે છે.]

પોપટભાઈ : ભાઈઓ અમારે પણ અમારા આ મીઠા સ્વરને લીધે કેદ બનવું પડે છે, અને નિઃશ્વેદી સુધી તાબેદાર થવું પડે છે. આ જગતમાં કેઈ પણ પ્રાણી સંપૂર્ણ સુખી તો છે જ નહીં !

આગીઆભાઈ : પોપટભાઈ ! તમારું કહેવું સત્ય લાગે છે. આ દુનિયાના બધાંયે પ્રાણીઓ કંઈ ને કંઈ વાતે દુઃખી તો છેજ.

ભમરલાલ : હા ! કેઈને નાનું તો કેઈને મોટું ! પણ દુઃખ તો સર્વેને જ છે.

પોપટભાઈ : એટલેજ હું કહું છું કે સંપૂર્ણ સુખી છવ તો કેઈએ નથી !

આગીઆભાઈ : તમારી વાત સાચી છે, ચાલો ત્યારે ! હવે તો હું જઈશ. બહુ જ મોડું થઈ ગયું છે.

પોપટભાઈ : હું પણ જઈશ. મારે પણ ઘણું કામ છે.

ભમરલાલ : મારે પણ જવું છે. જય જય પોપટભાઈ ! આગીઆભાઈ જય જય !

પોપટભાઈ : જય જય.

આગીઆભાઈ : જય જય.

(સર્વે છુટા પડે છે).

શાંતિચંદ્ર ભા દામકાંઠર.

卐

કદી જો હું બનું !

દુનિયા બધી ઘેરી લઈ સાગર કદી જો હું બનું.

મોખ્ખ ઉછાળી આભલે ગરવાં ગીતો ગાયાં કરું.

૧

આપું જગત અજવાળવા સૂરજ કદી જો હું બનું.

તો રંગબેરંગી બધે સૌંદર્ય રંગોળી લરું.

૨

વર્ષાવવા દ્રુધ ઉજાનાં ચાંદો કદી જો હું બનું.

થઈ શોભિતો શીતળ અટારી આલની ખેલ્યા કરું.

૩

હસતો ધીસું ન્યમ પુષ્પ ખીલ્યું તારલો કદી જો બનું.

બગીચો ગનાવી આભનો સુવાસ ખડેકાળ્યા કરું.

૪

ઉંચો અતિ ઉપયોગી હિમાલય કદી જો હું બનું.

ઉભો અડગ નિશાનિ રહીને વાત વાદળથી કરું.

૫

મહાપ્રભ બેપા

વિજ્ઞાન વિહાર

પ્રાણીઓ આગળ અને પાછળ એકી વખતે જોઇ શકે ખરાં ?

એવાં ઘણાં જનાવરો છે કે જેઓ આગળ અને પાછળ બેઉ દિશામાં એકી વખતે જોઇ શકે છે. આ જાતની શક્તિ પ્રાણીઓને બહુજ શીવદાકારક છે, કારણ કે તે પોતાના દુશ્મનને આગળથી તેમજ પાછળથી આવતો જોઈ શકે છે. આ જાતની જોવાના શક્તિને માટે કાં તો તે પ્રાણીના આંખના ડોળા માથાની સપાટીથી ઉપર હોય છે અથવા તો તેની આંખો એક નાના સરખા ઉપસી આવેલા આગળ પડતા છેડા ઉપર હોય છે. કચીડો એવું અદ્ભુત અભિવાળું પ્રાણી છે કે જે આગળ તેમ જ પાછળ જોઈ શકે છે એટલું જ નહિ પણ તે એકી વખતે એક આંખથી આગળ જોઇ શકે જ્યારે બીજી આંખથી પાછળ જુએ છે.

x

x

x

દરિયાની વધારેમાં વધારે ઉંડાઈ કેટલી ?

સેંટ હેલીના ટાપુની પશ્ચિમ બાજુએ દરિયાની અમુક જાગની ઉંડાઈ પોણા છ માઇલ છે જ્યારે દક્ષિણ આંટલાટિકની મધ્યમાં દરિયાની નીચેની સપાટી સાગસાત માઇલ કરતાં પણ વધારે ઉંડી છે. એમ માનવામાં આવે છે કે પાસિફિક મહાસાગર અમુક અમુક જગ્યાએ આ કરતાં પણ વધારે ઉંડા છે. દરિયાની ઉંડાઈ જમીનના હિસ્સામાં હિંચા લાગ કરતાં પણ ઘણી વધારે છે તેમજ હિંચાં બદલાયા કરે છે.

x

x

x

દુનિયાની વસ્તી કેટલી હશે ?

અત્યારે દુનિયાની વસ્તી લગભગ એક અબજ આઠ કરોડ માણસની છે, અને વૈજ્ઞાનિકો એમ કહે છે કે દુનિયા ઉપર છ અબજ માણસો સુખેથી રહી શકે, એટલે કે એમને ખાવા પીવાનું પુરતી રીતે મળી રહે એમ છે. આ ઉપરથી એમ લાગે છે કે પૃથ્વી ઉપર માણસની વસ્તી વધી પડે એવો વખત આવવાને બહુ વાર છે. વસ્તી વિશાળ છે અને વસ્તી ઝાંઘી છે.

x

x

x

દુનિયાનું મોટામાં મોટું સરોવર કયું ?

‘લેક સુપીરીયર’ એ મોટામાં મોટું સરોવર છે અને તે ઉત્તર અમેરિકામાં આવેલું છે.

x

x

x

દુનિયાની લાંબામાં લાંબી રેલ્વે સુસાફરી કયી ?

દુનિયાની લાંબામાં લાંબી રેલ્વે સુસાફરી ‘રીગા’થી ‘વ્લાડિવોસ્તોક’ સુધીની છે, અને તે ૬૮૦૦ માઇલ લાંબી છે.

x

x

x

દુનિયાનાં મોટામાં મોટા પુલ કયો ?

દુનિયામાં મોટામાં મોટા પુલ આફ્રિકામાં આવેલી આન્જેઝી નદીનો છે અને તે ૩૪૫૧ મીટર લાંબો છે.

x x x

દુનિયાના સૌથી મોટા મહેલ કયો છે ?

દુનિયાનો સૌથી મોટો મહેલ 'વેડીકન' છે કે જ્યાં ચોપ રહે છે, ચોપ ખ્રીસ્તી-આનો ધર્મગુરુ છે.

x x x

દુનિયામાં એક કયું સ્થળ છે કે જ્યાંથી માણસ હંમેશાં ઉત્તર દિશા તરફ જોઈ શકે ?

જો કેમ માણસ અરાબર દક્ષિણ દુવ ઉપર જઈને જાયો હોય તો તે માણસને દક્ષિણ દિશા હોતી નથી તેમ પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા પણ હોતી નથી, તે એક જ બાજુ જોઈ શકે અને તે ઉત્તર દિશામાં જ. આજ પ્રમાણે જો માણસ ઉત્તર દુવ ઉપર હોય તો દક્ષિણ દિશામાં જ જોઈ શકે.

x x x

મળનાં પાન આપણું વજન ઝીલી શકે ?

સામાન્ય રીતે કમળનાં પાન અને ફૂલ નાણુક હોય છે પણ અમેરિકાની એમેઝોન નદીની પાસેની ખીણમાં એક જાતનાં કમળ થાય છે, તેનાં પાન ખૂબ મોટાં થાય છે, જેની પહોળાઈ સાત ફીટ જેવડી હોય છે અને તેના ઉપર દસ-બાર વરસનું બાળક સુખેથી બેસી તેમજ સૂઈ જઈ શકે છે.

સુખાર્ઘના રાણીબાગમાં આ જાતનો કમળનો શેપ છે. એને વીકટોરીયા રીજયા કમલિની કહે છે. એનાં પાન ઉપરથી ઘેરાં લીલાં અને બાજુએ હાંચાળાની વળેલી રંગરીવાળા હોય છે. એનાં ફૂલ પણ ઘણાં મોટાં થાય છે અને પાણી કરતાં એક ફુટ જેટલાં બહાર નીકળેલાં હોય છે. એમનો રંગ સફેદ હોય છે અને તેના ઉપર ગુલાબી રંગની છાંટ હોય છે.

એના દાંડ તથા પાન ઉપર રંગાટી હોય છે.

x x x

એક શેર દૂધ અને એક શેર મલાઈ, એ બેમાંથી કોનું વજન વધારે થાય ?

આજે દૂધ માપીને લઈએ છીએ તેજ માપથી એક શેર મલાઈ લઈએ અને બેઉને તોળીએ તો તેમાં કોનું વજન વધે ? દૂધનું કે મલાઈનું ?

તમે કહેશો કે મલાઈનું. પણ એ બરાબર નથી, કારણ કે દૂધ કરતાં મલાઈ હલકી છે અને તેથી તો એ દૂધમાં ફૂલી જવાને બદલે ઉપર તરે છે. આ દિસાએ દૂધ કરતાં મલાઈનું વજન વધારે ન થાય એ દેખીતું છે.

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

તંત્રી:

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અવસ્થાપક :

નટવરલાલ દક્ષર

અધ્યક્ષ :

તંત્રી : બાળવિભાગ

નાગરદાસ ધ. પટેલ

પ્રકાશક અને માપિક :

અંબાલાલ વિ. દક્ષર

પ્રથમ પ્રકાશન :

૧૮ : : અંક ૨

ટોપર : ૧૯૪૦

પુસ્તક ૩૫૫

શ્રીમતિ રાધાદેવી ગાંધી-કા

ગુણસુન્દરી

નવરાત્ર અંક
ઓક્ટોબર ૧૯૪૦

હું તો ગરબે રહું ને...

ક સ્વાગત ક

[વાગ : નાચત મુખત નર્ત, મોક્ષ યો મોષ સારે]

સ્વાગત કરું હું આવો
અન્નિરમાં રંગ સારો:
કુંકુમ સઘળો વેરું, સખિ!
ગુંથું હું ગીત મેરું.

સ્વાગત.

ફૂલની મધુ, માળા ધરું:
રંગ ભરું:
નવા રાગ ગાઉં:
અંતરની પ્રીત પાડું:

સ્વાગત.

દાનડાં હું ખાળા:
ફર ભાવ સા રસાળા:
નાચું હું નૃત્ય:
થાઉં ફૂલ ફૂલ:
ફર ભાવ સા રસાળા:

સ્વાગત.

ગાંધી-પૂજન

[જુગ જુગ હવે મોહન ગાંધી]

(૧)

જુગ જુગ હવે મોહન પ્યારા,
ભારતના ઓ ભવ્ય સીતારા;
દીનજનોના અદ્ભુત સહારા,
ભારતના ઓ મોહન પ્યારા.

(૨)

સાબરતટ પર સદા વસીને,
મંત્ર આઝાદી સદા ઠવિને;
પંથ ઘતાવ્યા ન્યારા ન્યારા,
ભારતના ઓ મોહન પ્યારા.

(૩)

કષ્ટ દીનોનાં નીત નીત ભાળી
ધૂન આઝાદી તેજ લગાવી,
ઠરમાવ્યાં તેં હવન ક્યારા,
ભારતના ઓ મોહન પ્યારા.

(૪)

ભારત નેયા દેવા તારી,
અંગે લગવા તેજ લગાવી;
કબૂટ સદાં છે કારા કારા,
ભારતના ઓ મોહન પ્યારા.

(૫)

રૂઠન સૂણીને દીન જનોત્રું,
આંગણુ ભાવ્યું “રાજનગર” તું
અમર બન્યા છે ત્યાગો તારા,
ભારતના ઓ મોહન પ્યારા.

(૬)

જ્યોત્સિનકા ચાદર તેજ બિછાળી,
સર્વ જનોને દો ઉદ્ધારી;
કહેતા સર્વે આજ પુકારી,
“સૃષ્ટિ ગાંધી દેવી ન્યારી,”

(૭)

સત્ય અહિંસા યાદ પઢાવ્યા,
હવનના નવ પંથ ઘતાવ્યા;
દર દીપી હવન આંધી,
“જુગ જુગ હવે મોહન ગાંધી.”

શ્રી. પ્રબોધ દેસાઈ

મહાત્મા ગાંધી

ભારતના
તારણહાર !
હિંદની
જનતાના
હૃદયનો નમન
સ્વીકારશો !

લેખક :
કે. રમા દેસાઈ

ભારતની પ્રજા પુસ્તકોત્સવ મહોત્સવમાં ગાંધીજીની ૭૨ મી જન્મતિથિ ઉજવવાને આજે ભાગ્યવંત બની છે. પ્રજા એ સંતને દીધેલું અર્પણ એ જ પ્રજા આજે દોષ.

વિશ્વભર । મહાત્માજીના જીવનપુસ્તકને અમૃતના સરોવરમાં તરબોળ કરી તેને અમૃત બનાવે. તેની સુરભિ દિલ્લુરધાનને અર્પણિત મળ્યા કરે, અને ભારતનો આશા દિવડો અદોશન ઝરમઝે. મહાત્માજીની અમૃતચણીનું

નવરાત્ર અંક]

નવે આપને હૃદયનો વળી સુધી અર્પણ કર્યો જ કરીએ.

ભારતની ભાગ્યશાળી પ્રજા મહાત્માજી જેવા મહાન પાત્રી છે, એ અભિમાન લેવા જેવું છે મહાત્મા જેવા સંત પુરુષ ભાગ્યે જ સો વર્ષો એક પાડે, અને હજાર વર્ષો નજરે ચડે. એવા સંત પુરુષને આપણે નજરે જાળવવા એ અ.પ.જા પુરસ્કા પ્રતાપ છે.

ભાપુજી-જેમના જીવનમાં અને જીવન

શરદ્

[રાગ : ભૈરવ, તાલ દ્વિચ]

સખી ખીલી શાદ સેદામણી,
ધરી ધરણીયે રૂપેરી એકાલી સખી.
રસ છાગે છંદાય, લતા કુંજે છવાયઃ
અમી ધારી રલાય, વ્યેમ સૃષ્ટિ સોઢાય. સખી.
સજની ચરદ મુહામ મુહાવે.
રનેહે શરદ રસરાજને વધાવે.
જન હર રસનૂર ભરપૂર ભરતી
ચંદા હારય કરો...
તારલીયા બળકે બીજા ગમે બાતલડી. સખી.
બૂલ્યાં માનવીયા મુશન, લલિત રેલ્યાં હરતાન;
હુલ્યાં કરતાં રસપાન, વિશ્વે રેલ્યાં રસગાન. સખી.
રજની પતિ રસમુખા રલાવે.
સરવર જળપર મદુભર હસલી.
કુમુદિની દાસ કરી.
ચંદા મલકાય ભેને ચરદની રાતલડી. સખી.
સૌ. હસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઈ.

મહુલી

[રાગ : બીમપલાસ]

સાચરને તોર એક ખાંધી મહુલી,
એમાં હું રહેતી એકલી અટલી;
મહેતો નજ્યું કે હરો 'સાગર' એકલડો,
એતો બનેલ હીઠો સરિતામાં વેલડો. સા.
લહેરાતો વાયુ કાંધ કરો વાતલડી,
એને કુમુમ કરી સગે બીતલડી. સા.
સુન્યાં વિશ્વએ સૌને લવન 'સંગાથી,
નિરવાર્ધી માનવી ન મળતાં કો સાથી. સા.
લવન અકેલું પહે આંતુ અકેલો,
હનીયાથી હર હર એતો વસેલો. સા.

સૌ. કપીલાજહેન ત્રિવેદી

ગરબે ધૂમો ગોરાંદે ગામડીયાં

[રાગ—‘ ના વાપાં ને વાદળ ઉમટયાં ’]

ક્રમક્રમતી મહા માયા આવી,
દિવ્ય ન્યોત જગે ઉર ગદાય-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

કુલપાને સુધી માની શુદ્ધરડી,
સો હે પાલવડો અગુપ-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

ઉંચા ન્યોતે વાદલડી રંગ રંગે,
ચમકે ચાંદની તારલા વિલંબે-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

વાળે ધીણા મૃદંગ સુર વાંસલડી,
સુંદરીઓ તાન-ધન ગદાય-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

અવેત રાતલડીએ ઉર-ઉરમિ ખીસે,
વાય રીતળ સુખાર મીઠી દંદેર-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

નવ રાત રદીયાળી જગદંબા દેશે,
દસરા સજ્જ પૂજન સોદાય-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

શરદ ચાંદસો હસતો ધવળ તેલે,
પીવડાવે તવચેતન પાર-
ગરબે ધૂમો, ગોરાંદે ગામડીયાં !

સૌ, સવિતાલક્ષ્મી હ, ધુધ

[આવેલ આચાર્યો]

આરસ હાવ્યા નથી ચોરડે,
નથી હેમકળયના કાઠ રે:
આંગણું શેણે ઝગે રે !—

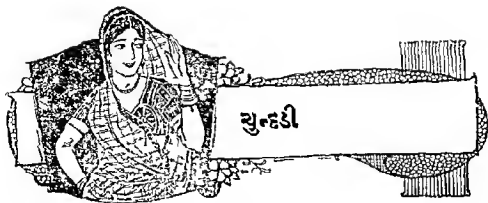
હીષક પ્રકટયા નથી ટોઠકે,
નથી હીરા મોતી ચળકાટ રે:
આંગણું શેણે ઝગે રે !—

ચાંદો ઉઘ્યો નથી આસલે,
નથી ચાંદરણના ઉભાસ રે:
આંગણું શેણે ઝગે રે !—

ફૂલડાં ખીલ્યાં નથી બાગમાં,
કયાંથી ફેરે આ સ્નેહ સુવાસ રે ?
આંગણું શેણે ઝગે રે !—

હસતો આશાવીર બાહુડો,
એના વદને પુરુષ પ્રકાશ રે:
આંગણું શેણે ઝગે રે !—

શ્રી. મનોરમા મગજીશ સાહી

(લાળ : આવી રખારણ હો ! મારે નેસલડે)

માથું ચુન્દડી રે કે રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી,
ચુન્દડીએ શોભે શો દેહ રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી
માથું

ચુન્દડીએ તારણ રે કે નવલખ રાતીશી ચુન્દડી,
અન્તરે નવલખ આશ રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી.
માથું

ચુન્દડીએ લીલડો રે કે ખાલખ રાતીશી ચુન્દડી,
ચુન્દડીએ લીલા લહેર રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી.
માથું

ચુન્દડીએ ચીતરો રે કે માંગલ્ય રાતીશી ચુન્દડી,
પ્રાણમાં પૂરે પ્રકાશ રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી.
માથું

ચુન્દડીએ ચિત્તડાં રે કે ચોટયાં રાતીશી ચુન્દડી,
ચુન્દડીની જગમાં ન નેડ રંગમાં રાતીશી ચુન્દડી.
માથું

મી. જયમનજીરી પાઠકલ

ચાલો જળ ભરવા

લોકગીત

(ગાય ?ગની બાવા)

પિત્તળનું પાલીરા બેડું સાહેલડી,
શીર પર મોઢે હીરની ઈકાળી,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી ?

પ્રીતમની પ્રીત રાખી મનમાં રાખી,
સાધુને માત સમ દેવામાં ભાખી,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી ?

નાની નજરલને દેતે વખાળી,
બેઠાળી સંગ વરી મીઠી વાળી,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી ?

મસારે સોહીએ શીયળ સંભાળી,
સરખી સાહેલડી સંગ લપ્પ રસતાળી,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી ?

સ્નેહ સરિતાનાં સોંચીએ વારી,
દેહનાં દુઃખને દહીએ વિચારી,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી ?

અમૃતશા વીરઠાના જળ ભરી લાવીએ,
પ્રીતમની પાસ પ્રીત સાચી બતાવીએ,
ચાલો જળ ભરવા કાન્ને સાહેલડી.

સૌ. દેવગુપ્તર ૬ પંદરા

[રામ, લૈરવી તાલ દિંગે, લખ-ગોધન ધણીની જાતવારી]

શરદે સુષ્ટિઃ સો ઉભળી, રે....ખીલી.

જીવન વસંત રદીયાળી.

રેખ્યાં રસમાળીયે રસનાં લનમનીયાં,

ઉરનો કરીને ક્યારી રે.....ખીલી.

મનદાને મોમરે માળા ગુંથી મેં,

કલગી કાળજઝઠાની સારી રે.....ખીલી.

ગાલો ગુલાબશાં મ્હેકે મધુરાં,

હાડમ કળીયા હાતવાળા રે.....ખીલી.

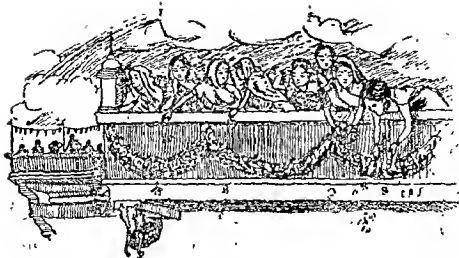
મસ્તક કેવડીયે મ્હેકીધર વીંટાયો,

મ્હેકે ત્યાં માલતી-રસાળી રે.....ખીલી.

નવરંગ કુલડાંની વીલાયે વાઢલી,

આવો આવોને રસમાળી રે.....ખીલી.

સો. પદાવતી નાનુભાઈ દેસાઈ

ગીત શુંજન

(સાળુડો ઉડતો સમારતી—એ રાગ)

મંડપ માનો શણગારતી,
શુંજતી ગીતો સાહેલડો.

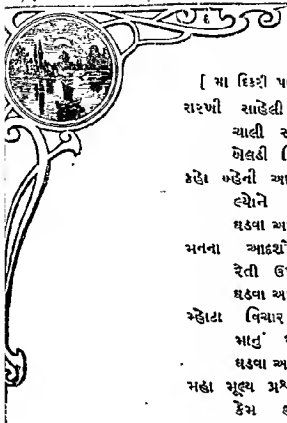
દીપ માળે આંગણું ઉભાળતી,
શુંજતી ગીતો સાહેલડો.

અવનંવા ઉલ્લાસે વડન ન્યોત જાગે,
પાયે પડી માને, સૌભાગ્ય માગે;
વિશ્વ પ્રેમ લુહયે, પ્રકટાવતી
શુંજતી ગીતો સાહેલડો.

માની સમિપ બળ, અંગ ઉભરાય છે,
નારી આદર્શ કાંઈ, ઉંચે ઉંચે જાય છે;
પાંચરતા ચંડી નસાઈતી,
શુંજતી ગીતો સાહેલડો.

આવો બંધુ, બગીની, માની જોડે ખેડીએ,
જગની જગાળ સહુ, વેર જેર ભૂલીએ;
માતા અમી દ્રષ્ટિએ નિહાળતી,
શુંજતી ગીતો સાહેલડો.

સી. કીકીજહેન દુર્ગેશ્વર ત્રિવેદી

હવન-આદર્શ

[મા દિકરી પાણીમાં સંચર્યા રે લોલ—એ રાગ]

સરખી સાહેલી આજ નિસરી રે લોલ
 ચાલી સરિતા તણે કિનાર ને,
 બેલડી વિચારમાં મગ્ન છે રે લોલ,
 ઠહો ખેંચી આજ કેમ વ્યથા ધની લોલ;
 લ્યોને હવનની રસ-દક્ષાણ ને,
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 મનના આદર્શ મનમાં રહ્યાં રે લોલ.
 રેતી ઉપર ચણ્યા મહા મ્હેલને,
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 મ્હોટા વિચાર મન મુઝવે રે લોલ,
 માતું મ્હોટી એક ખોડ, ખરે,
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 મહા મૂલ્ય પ્રશ્ન મનમાં રહ્યો રે લોલ,
 કેમ છતીશું હવન જંગલો ?
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 માત, તાત, મિત્ર, બ્રાત શાં રંગે રે લોલ,
 હાંડગીનો શો હશે સાર ને ?
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 યંત્રવત્ હવન આપણુ હવશું રે લોલ,
 જાણું, કચઠારો મહા આદર્શ ને,
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 દુનિયાથી પર ખેંચે સંચરી રે લોલ,
 જગની જોખખ માયા જાળને,
 ઘડવા આદર્શ બધા વ્યર્થ છે રે લોલ,
 શાંતિમય, હળવું હવન હવજે રે લોલ,
 રંગીલી દુનિયાની હારે ચાલ પછી,
 ઘડવા આદર્શ બધા સ્હેલ છે રે લોલ.

કે. રમા દેસાઈ

રણુવાટે

વીરો જાતો રણુવાટે,
આવી ઉભો યશ ઘાટે-
વીરો જાતો રણુવાટે.

માડીની આંખો જેવો,
બેનડીની પાંખો જેવો;
રમણી હૃદયને હારે-
વીરો જાતો રણુવાટે.

ભાગ્યજનાનો વિ સા મા,
કરે યશસ્વી એ કામો:
રણુમાં સાચે એ ખાટે-
વીરો જાતો રણુવાટે.

પ્રજ્ઞતાનાં અમૃત પીધાં,
ધર્મ કાર્યનાં મત લીધાં;
ગરીબ ગણે એ શીર સાટે-
વીરો જાતો રણુવાટે.

દેશ પ્રેમની દિક્ષા લઈને,
ભાન્ડપ્રેમની સિક્ષા લઈને:
પરવરતો એ પરમાટે-
વીરો જાતો રણુવાટે*

શ્રી. ગોકુળદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

* 'શમ ને સીતા વાદ વહે' એ ગાથાનો દાળ.

૩

વ

ન

ને

કાં

ઠ

ડે

[રામ—હો કાન ક્યાં રમી આવ્યા,]

સાગરને કાંઠે ફરવાને ય્યાં'તાં...
 ઉછળતાં મોજાંઓ ભેધ રહ્યાં 'તાં
 ઉછળે એમ હેયાં સામરાં...હો...ખેન...
 સાગરને કાંઠે.

તળાવને કાંઠે ખેલવાને ય્યાં'તાં
 નાના શાં, હુડીયાં તરી રહ્યાં 'તાં...
 તર્યાં યુ' છવન અમારાં ?...હો...ખેન...
 તળાવને કાંઠે,

વાવને કાંઠે ભેવાને ય્યાં'તાં...
 અંદરથી પડછંદ ગાજી રહ્યાં તાં,
 ભૂતકાળનાં સ્મરણો આવ્યાં...હો...ખેન...
 વાવને કાંઠે.

નદી ને કાંઠે ન્હાવાને ય્યાં'તાં...
 મધુર કલરવ સુણી રહ્યાં 'તાં,
 તાપ-પ્રેષ ધાવન થઈ આવ્યાં...હો...ખેન...
 નદીને કાંઠે.

કુવાને કાંઠે પાણીડાં ય્યાં'તાં...
 ઘેડાં શાં, છવન. ચળકી રહ્યાં 'તાં,
 નિર્મળ-વૃત્તિનાં નીરભરી લાવ્યાં...હો...ખેન...
 કુવાને કાંઠે.

છવનને કાંઠે આવી રહ્યાં 'તાં...
 ઠરણીનાં. લાચાં ભરી રહ્યાં તાં,
 પાપ-પુન્ય સાથે આવ્યાં...હો...ખેન...
 છવનને કાંઠે.

શ્રીમતિ શાન્તા દવે

અશ્રુ-માલા

વિરહનાં આંસુ સારે ઉઠાસીને ધનંદુ
કમળ-દળે. ઝાકળના બિન્દુ;
મોતીશા ચમકી રહ્યાં રે ।

યધને નિરાશ સારે અશ્રુ બ્યોમ વાદળી,
સ્વાતીમાં છીપને જતાં મળી;
મોતીકાં ચમકી રહ્યાં રે ।

લાડીલી ! હૃદયે ગુજ મૂકીને મુજ શીર,
લેતાં વિશ્રાંતિ લગી ર;
આંસુ જે ટપકી રહ્યાં રે ।

અંદેતાં મુજ લગ્નહૃદય કેરાં એ આંધુકાં,
યધને પ્રીતિનાં માણે કાંડાં;
હૃદય મુજ ચમકી રહ્યાં રે ।

અશ્રુનાં મોતી ને માણેકાં પ્રીતિનાં,
ચાલો ગૂંથીએ રસિકકાં !
પ્રેમી હૃદય ટમકી રહ્યાં રે ।

શ્રી જનાર્દન પ્રભાસકર

[દેશાબા રમવાને આભ્યા—તેં શય]

ખડેનડબા રમવાને આભ્યાં

શા શા સંદેશડા લાભ્યાં

ખડેનડબા રમવાને આભ્યાં.

સેવા ઉલ્લાસ ગીત ગાયાં ખડેનડા રમવાને આભ્યાં

ભાઈને બોલે ખડેનડબા રમવાને આભ્યાં.

શા શા સંદેશડા લાભ્યાં

કે ખડેનડબા.....આભ્યાં.

આશાને પ્રેરણા લાભ્યાં, કે ખડેનડબા....આભ્યાં

ભાઈને મહેલે ખડેનડબા.....આભ્યાં

શા શા સંદેશડા લાભ્યાં.

પ્રકૃતિને પ્રાણને ઘેલાં શાં કીધાં

ભાઈને બાલી ખુશ કીધાં ખડેનડબા....આભ્યાં

ભાઈને હેયે વસ્યાં ખડેનડબા....આભ્યાં.

શા શા સંદેશડા લાભ્યાં,

કે ખડેનડબા આભ્યાં.

ચન્દ્રને ચન્દ્રિકાને લેગાં તહે કીધાં

આ કા શે કુલ શું ચી હી ધાં,

ખડેનડબા રમવાને આભ્યાં.

શા શા સંદેશડા લાભ્યાં,

કે ખડેનડબા રમવાને આભ્યાં.

શ્રી. વનાબાબા હ. દેસાઈ

શક્તિ ઉપાસનાનો સાચો ઉત્સવ

રૂબ : ડી. 'પરાશર'

નવરાત્રના તહેવારો આપણે ત્યાં અન્ય તહેવારો કરતાં તદ્દન જુદી જ રીતે ઉજવાય છે. આજે એનું મૂળ સ્વરૂપ જૂઠાં જઈ નવાજ સ્વરૂપે એની ઉજવણી મઈ રહી છે.

આપણે પ્રાચીન ઇતિહાસ તપાસતાં જણાઈ આવે છે કે, આ નવરાત્રિઉત્સવ એ શક્તિપૂજનો ઉત્સવ હતો. કામવાન રમ-ચંદ્રે, ન્યારે ચોમાસું સંપૂર્ણ થઈ રહ્યું, સરોવરનાં સ્વચ્છ જળમાં કમળો ખીલી રહ્યાં હતાં અને સ્વચ્છ નિર્મળ જળથી તે શોભતાં હતાં ત્યારે-અત્રિવન માસની શરૂઆતના દિવસોમાં લંકા પર ચડાઈ કરેલી. અને દશેરાના દિવસે એમણે રામ સવણને પરાત કરી વિજયને વરેલા.

શક્તિસ્વરૂપિણી દેવીના ઉપાસકોના કથન મુજબ, મહિષાસુરવધ તેમજ ઈર રાક્ષસોના વધ પશુ આ નવરાત્રના દિવસોમાં યથાનું જણાય છે. એટલે, પ્રાચીન કાળમાં એ શક્તિ-ઉપાસનાના દિવસો લેખાતા.

અને આપણા રજપૂત મુઝને ઇતિહાસ જ્ઞેતાં તો નવરાત્ર ઉત્સવ એ અતિ અગત્યનો ઉત્સવ થઈ પડેલો. આ દિવસે દરમિયાન, ન્યારે રાજપૂત યુગ નહોત્તવાથીના દિવસો ભોગવતો હતો ત્યારે નવરાત્રના દિવસો એ શક્તિ ઉપાસનાના ઉત્સવસૂત્ર તરીકે ઉજવાતા હતા. ત્યારે રાજપૂત વીરો બિન્ન બિન્ન યજ્ઞોના ઉપયોગની તાલીમ લેતા, વીર ક્ષત્રિયાણીઓ આ ઉત્સવમાં યોગ્ય સાથ આપતી અને યજ્ઞ ઉપયોગની પ્રામશ્ચિક

દરીશબ્દો ચોગતી. એવો દરીશબ્દનો પ્રસંગ એ કાષ્ઠો-રાણા પ્રતાપ-અને એમના જાણ વચ્ચે યથાની ઇતિહાસ સાક્ષી આપે છે.

પરંતુ વખત વીતતાં વીરત્વનું રમાન રસપ્રિયતાએ લેવા માંડ્યું, અને 'પરિણામે આ દિવસો, જે એક કાળે શક્તિઉપાસનાના મહોત્સવરૂપ લેખાતા હતા તેનું રયાન રાસ-ગરબાએ લીધું. અને ગુજરાત, જે વિશેષ રસપ્રિય ગણાય છે ત્યાં એ વિશેષ પ્રચાર પામ્યા.

અને આ ગરબાનું મૂળ તો-ત્યારે ધાર્મિક ભાવનાએ રંગાયેલું હતું. ત્યારે દેવ-દેવોતે લગતા ગરબા-ગરબીઓ રાત-અરાત કવિ-ઓએ જનતાને આપેલા અને પરંપરાએ કંઠામ થતાં એ લોકસાહિત્ય ગામડાના ઓરવરૂપ લેખાતાં. એ ગરબીઓ-ગરબાઓ અને રાસો ત્યારે રસેશ્વર રાધાકૃષ્ણની લીલા-ઓની આસવાસ ગુંચાતાં; પરંતુ કેટલાક ભક્ત કવિઓએ તો આવા ગરબા-ગરબીઓ અને રાસોમાં આધ્યાત્મિકતા પશુ સહર ભરી આપી છે. 'એ કૃત્તારિક કાવ્યોમાં પશુ, કેટલીક વાર, સૂરીવાદીઓની જેમ આધ્યાત્મિક અમૃત પશુ નીતરણું હતું. આજે એ કવિઓ પશુ કવિશિષ્ઠ થયા છે અને એમના ગરબા-ગરબીઓ અને રાસો ગામડાંની કોઈ જુદ પનિતાઓના ધરીભરના આનંદરૂપ માત્ર નામ-શેષ થઈ ગયાં છે.

અને આજના યુગે, એ બધું જ પસંદાઈ મળે છે. પૂર્વમુક્ત વીરત્વના શિક્ષણરૂપ લેખાતો આ નવરાત્રનો આદર્શ આજે કુતપ્રાય થઈ

નિંદ્રાવિહાણી

['ઠાણે દિંચોળા મારી દીધકાની દોર' એ ઠાણે]

ઠાણે જમાણ્યા હુદયળીન તણા તાર (ર)
રતીતલતા વયોમમહી
ચંદ્રિકાએ પાથરી
અંતરમાં ઠાણે મારા કરણું દહુકાર ?
—ઠાણે૦

ઠાક રારદવાદળીમાં
સંતાયો તારલો
ખીલ તારલિયાના નીલા ચમકાર !
—ઠાણે૦

સોણલાં મુરખ સખી
સ્નેહીતાં આવતાં
આશાના દરિયામાં ચાલે મતવાર
—ઠાણે૦

વહન મધુર ત્રિયતલું
નયનના નવિન લાવ
રંગો સોનેરી લગે ઉરને મિતાર
—ઠાણે૦

આંખ ના મિચ્યાપ
મારી નિંદ્રા ઘેરાળી
હાંમિને તરંગ સમે જાગે રીતવાર
—ઠાણે૦

શ્રી. વિબુધ મહેતા

અયો છે, એ વિન્યપ્રધાન માટેનાં સંજોગો
લુહી જ રીતે પલટાઈ ગયા છે, અને એ
પ્રાચીન લોક કવિઓનાં કવિતાગાનને રચાને
આધુનિક ગુજરાતીઓના ધીમી હલકે અને
ઝીણા અવાજે ગવાતા રસિકાનાં રાસો જાણે
પ્રેરક થવા મથતા હોય તેવા લાવનાવાળા
ગરબાઓ આવી રહ્યા છે.

અને એ ગરબા આતાર તરૂણીઓ પણ
જાણે મહામુરેલીએ ગામ રહી હોય અર્થવા
શરમાતી તાળી પાકતી હોય તેવા લાસ
કેટલીકવાર કરાવે છે. અને એમાં જ જાણે
સર્વ રસગતા સમાઈ જતી હોય તેવા હાવભાવ
પણ કેટલેક રથળે જોવા મળે છે.

પરંતુ આજે જમાનો બદલાયો છે. આજે
ઝીંઝીએ નવરાત્ર ઉત્સવને ગરબાના ઉત્સવ-
તરીકે સ્થાગવાનો વખત આવી સાચો છે.
જેમ જગત પાછાં પગલાં ભરે છે, ચોતાના
પ્રાચીન આદર્શો તરફ વળતું જાય છે, તેમ
આજની મહિલાઓએ પણ, નવરાત્ર મહોત્સવ
માટે આપણા એ પ્રાચીન ઉત્સવને યાદ
કરવો જોઈએ, એ વખતના આદર્શને અપ-
નાવવો જોઈએ.

આજે ધુરોપમાં મહાબીપણ સંપ્રાપ્ત આવી
રહ્યો છે, ઝીંઝી એ મુદ્દ અંગેના વિવિધ
ક્ષેત્રોમાં પુરોને સાચ આપી રહી છે, વિનાશના
મુખમાં જઈ રહેલાં કેટલાંયને બચાવવા માટે
તે દયાની દેવીઓરૂપે કામ કરી રહી છે
તે વખતે દિંદી મહિલાઓએ આ નવરાત્ર
ઉત્સવ પ્રસંગે એના પ્રાચીન વીરત્વના પાંદો
રીખવા જોઈએ. એણે અજાણા મરી સળગા
બનવું જોઈએ અને દુર્બળની બાંધ પકડવા
માટે સક્રિયતાળી બનવું જોઈએ. આજે દિંદી
મહિલાઓની જે દર્શનીય દશા આપણે સમાજ

લાવી રહ્યા છે તેમાંથી મુક્તિ થવા તેણે પ્રવાસ કરવા નોંધ્યો. અને આજે આપણે ત્યાં, આપા ખૂન ખટલામાંના પ્રધાન તાલક ગોરધનદાસ જેવા અનેક સસરાઓ અસ્તિત્વ ધરાવે છે, એવાઓને ઉધાડો પાડવા માટે હિંદી સ્ત્રીઓએ હિંમતપૂર્વક કમર કસવી નોંધ્યો. આવા પાતિવ્રત્યભંગ કરવા તત્પર થનાર અને પુત્રના ખૂન સુધીના પ્રયત્નો કરનાર નર-પિશાચોને ખૂણેખાચેથી બેળો લાવી તેમનાં પોત પ્રકાશવાં નોંધ્યો.

મંજુલાને એના પાતિવ્રત્યભંગ ઉપરાંત એનો પતિ ગુમાવવાનો તેમજ સમાજમાં કહેવાતી એઆખર પામવાનો અવસર આવી લાગ્યો હતો, તેમ છતાં એણે આખોય કેસ અદાલત સમક્ષ ને રીતે નજરે કર્યો તેવી નૈતિક હિંમત પ્રત્યેક મહિલાએ ખતાવવી નોંધ્યો. આવી હિંમતના પરિણામે, આપણા સમાજમાંના ટેલોયે બંધાતો સડો દૂર થશે.

આ તો માત્ર; સ્ત્રીઓની સામે આજે તરવરી રહેણાં એક માત્ર કિસ્સો જ રજૂ કર્યો છે, પરંતુ આવી આવી નાલાયકીના તો અનેક નાદર નમૂનાઓ આપણે ત્યાં છે. તેવાઓનો સમૂહ નાશ કરતા માટેની શક્તિ પ્રાપ્ત કરવા માટેનું એક મહાસત્ર આ નવરાત્ર ઉત્સવોમાં ગોઠવાવું નોંધ્યો. સ્ત્રીઓમાં સાચી જાગૃતિ લાવવા માટેના આ નવરાત્ર ઉત્સવ હોવો નોંધ્યો.

એટલે આ નવરાત્ર પ્રમુખે શક્તિ ઉપલક્ષનાના ઉત્સવો મંડાવા નોંધ્યો; તાળીઓ પાડી, પગના હંમકાઓના તાલ આપી પ્રવાતા જરખાઓને રથાને સ્ત્રીઓમાં હિંમત, બહાદુરી અને દૃઢતા આવે, દેશના કીર્તિકાળે તેઓ સદાયમૂત થઈ શકે તેવી તાલીમ આપે એવું

નવરાત્રે અંક]

જીવન સુકર્મે સુહાવને

જમ તારકને કહિ જો જરી પુ,
દિન રેન મહો કરે કાર્ય બહુ,
નહિ ધાક આશમ ને ચેન કશું,
ઓ પામર જીવ!

પું જીવન સુકર્મે સુહાવને.

એ સત્ય અહિંસા પાળે છે,
દુઃખ હીન તણા કંઈ દાણે છે,
નિજ દેસ સદા સંભાળે છે,
ઓ પામર જીવ!

પું જીવન સુકર્મે સુહાવને.

અને તારક સોમ ને સૂર્ય સદા,
જ્યમ ભળકે ફળ સુકે ન કદા,
લઈ જન્મ કરે કાંઈ ફળ અંદા,
ઓ પામર જીવ!

પું જીવન સુકર્મે સુહાવને.

થઈ તત્પર મક્કમ કર પ્રગતિ,
નિજ દેસ સમાજ ને ધર્મ અતિ,
મળી વેળ સુધોળે જો સરતી,
ઓ પામર જીવ!

પું જીવન સુકર્મે સુહાવને.

પું કર સહુ જુલિ અંધારી,
ધરી ધૈર્ય વિવેક ને વીરતાથી,
નવ દર કહિ પું નિમ્જતાથી,
ઓ પામર જીવ!

પું જીવન સુકર્મે સુહાવને.

શ્રી. રજુજીતરાય સાકરલાલે કોકેડર

તેમને મળે તેવી વિવિધ શોજનાઓ
ચેયારી તેના અમલ કરવા કટિબદ્ધ
હું જોઈએ.

અને તે જ આવની આંધીને અટકાવવા,
રમાજનાં અનિષ્ટોને જડમૂળથી કાઢી નાખવા

આપણે સમર્થ યજ્ઞ સ્વીકૃત. બારી, આજના
આ ગરબા ઉત્સવથી તો જીઓર્મા એક
પ્રકારની નિર્માલ્યતા પ્રવેશની તજવે પડે છે

આજનો નવરાત્ર ઉત્સવ એ સાચો
શક્તિ ઉપાસનાનો મહોત્સવ હો !

કાળજની કોણુ બાણુ ?

[લાજ : બીલી બીલીના રંગ લાગ્યો ફોડે કે રાખીકા રંગ બીની]

આધા ! હોડિયા ઉરાડી અમે ધાકયાં રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
પંચ ન્યાળી ન્યાળી રે નેણુ પાકયાં રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
કોણુ દોરશે ને દુઃખ ફેને કહીશું રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
ચિત્ત ચોરીને નંદલાલ નાકા રે કાળજની કોણુ બાણુ ?
આ'વા નો'તા બહુયા કાળજના કાંકા રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
છાંચ કુવા તણી કુવામાં સમાણી રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
કિયા જનમ તણી ઉઘડી કમાણી રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
ખાલી જમનાનો ઘાટ ખાય ધાવા રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
એસે ગળાસૂર લાગિયે શું ગાવા રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
ગતિ ધાયલની યાયલને સુએ રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
બીજું અભણું તે કેમ કરી છુએ રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
ખેળા પાયરીને લાંચ ખૂબ ખાવો રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?
ઋષિરાજ તણા બહાલમાને લાવો રે, કાળજની કોણુ બાણુ ?

સંપાદક: શ્રી. મંજુલાલ મજુમદાર

ઝોવારણાં

(અભોલકા શાના લીધા રે)

જીતીને આંચેા મારા વીર !
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।
ઢેલે છંટાયું છે રૂધિર ;
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

રણનાં રણશીખ જ્યારે કુકાયાં બારણે ।
થંબ્યો ના ગૃહમાં લગીર-હારે વીર ।
થંબ્યો ના ગૃહમાં લગીર
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

મૃત્યુને માંડવે તું ખેડ્યો કેં અંતથી ।
ખોયું ના ઉરતું હીર-હારે વીર ।
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

હીનોનાં દુઃખ દાળવા સેવાના સન્ત તહે ।
સાયો તું ઉરનો અગીર-હારે વીર ।
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

પુખ્તથી વધાવું ત્હને ચન્દન ચર્ચતી ।
છાંટુ કુમકુમ હું અધીર-હારે વીર ।
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

કત'વ્ય કેરે કારણે મૂક્યો ત્હેં મોહને ।
નમાવ્યું ચતુને ન શીર-હારે વીર ।
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

યાચના કરી'તી મહે' અંતરથી ધંધને ।
સૂણ્યું કેં રનેહથી લગીર-હારે વીર ।
ઝોવારણાં હેતે લઉં રે ।

સૌ. લીલાવતી પંચ

દિ વ્ય સં ગી ત

(રાસ)

સંગીત દિવ્ય હું તો સાંભળું રે લોલ
કંકણ ધરેલ મારાં હસ્તનાં હો રાજ ?
ગાતાં ઘેલાં મનોહર ગાન સં...
નિષ્પત્તિ નૃત્યની મુદ્રા મહિ હો રાજ,
કાર્યે, વિનોદે સખી સાથમાં સદાય
નૃત્ય નિમગ્ન હસ્ત બે હો રાજ,
ત્યહાં કંકણના રૂઝા રજુકાર. સં...
ભવન સંગીત રૂઝાં સ્વપ્ન ભાવિનાંય.
મુખદ શૌભાગ્ય ભાવિ સુખવે સદાય,
મીઠાં શૌભાગ્ય કંકણનાં હારણ. સં...
મુખતાં પ્રિયતા એ પ્રતિનિધિને સદાય.
સ્મૃતિએ સ્વપ્ને સરે કે દિવ્ય જાગતાંય;
હસે હૈયુ મીઠાં ગાઇ ગાન ? સં...
શ્રી. રમણદાસ મં. જોષી

મેના-ચાપટ

દ હુ ક નો ચાપટ ટાક લે રે,
રમવા સજોડે રે, આવ મેના ! મીઠડી :

બે ઠી હું તો ફૂલ છાડ લે રે,
લિયેરા ટાકે રે, ગાડે ના ગાડડી !

ગ ગ ન હુ મન ટ રાજ તો રે,
લોડીશું આસલે વિરાડ, મેના ! મીઠડી :

ગ ગ ને મે હુ લો ગાજ તો રે,
ગાજે છે આસલોની વાડ ઘાર વીજળી !

શૂં થાવું ઘા ઠી હું પાંજરું રે,
સૂના પિંજરને રાણગાર, મેના ! મીઠડી :

મધુવન છે મહારે પાધરું રે
બહીની મરું બનિયાર દેખી કોરડી !

એક લેવાયુ છે આયણું રે,
મધુવન લઈ મને ચાલ. મેના ! મીઠડી :

ત્રેમલ છવન પરખું રે.
ચાલ, અલબેલા આલાલ ! પીએ પ્રીતડી :

—દહક-તો.

શ્રી. કેશવ દ. શેઠ

રસની રંગ હેલિયાં !

(રાસ)

નિરખી આ રસ લોક લોકનાં રે
રમે સુધિ ને સુખનહાર,
રમે સુધિ ને સુખનહાર,
રસનાં હછળે રંગ, હેલીયાં—નિરખી૦

પુરુષ ને પ્રકૃતિની એલડી રે,
ફરે કુદડી અનંત,
ફરે કુદડી અનંત,
રસનાં હછળે રંગ, હેલીયાં—નિરખી૦

પૃથ્વી ફરતો ફરે ચંદ્રમા રે
પૃથ્વી સુર્યને ઘેરાય,
પૃથ્વી સુર્યને ઘેરાય,
સુર્ય ચાપાસ મઠા સુર્યની
એમ ધ્રુમતો વિરાટ
એમ ધ્રુમતો વિરાટ
રસના હછળે રંગ, હેલીયાં—નિરખી૦

સો. વિદ્યુતલતા પંઠયા

વિજલડી વણુઝારી

વિજલડી વણુઝારી—

તું કયા પ્રીતમની નારી...વિજલડી વણુઝારી
ઉલ હખીલી, ઉલ હકેલી, કયાંએ નહીં કરનારી—વિજલડી.
આરમાની આરેશી પનિદારી વાદળીના
ધો વનની તું ચીનઝારી—વિજલડી.
પુરી રવિરાજને વાદળના કોટમાં
તું ચમકાવે તહારી કઠારી—વિજલડી.
નખરાળી નાર અલી નખરાળી નાર
ધોવન વેરતી તું રાખ જરા ભાર
કા મણની કરનારી—વિજલડી.
નાચતી આંખ તહારી નીરખે ત્યાં નેમથી
ત્યાં થઈ ભરૂં જગ ભધું પાણી—વિજલડી.

શ્રી. અવિનાશ કપાસ

જનેતાને

જનેતા જુગ જુગ તું જીવને (૨)
 જીવન આ મ્હારું જિલ્લો—જનેતા
 રતનપથ દે જીવન તહે આપ્યું
 આપ્યું સુખ સરને
 સત્ય હૃદયમાં યદ્ય સર્જાળ
 બ મી ર સ તું બ ર ને—જનેતા.
 વર્તનમાં તું દે અર્જુન ઘંચા
 આ દ રોઈ જળ કે
 અંતઃકરણે ભાવ અમોભા
 બ ર ને તું હ વ કે—જનેતા.
 પરિણામે આ દેહ વળ્યું તું
 જન્મ ઉપાસક છે
 અનુભવ ફેરાં બીજ ભરીને
 જીવન જળ ક વ ને—જનેતા.
 પ્રશાન્તિનાં પરિપક્વ મિન્દુકાં
 હ ખેં ય હી રે લે
 રેલર સૃષ્ટિ સાગ મહી તું
 રમુ ખૂશ ભવ દરિયે—જનેતા.
 શ્રી. કેશવલાલ ગિ. ખંડયા

ઝીંઘી

(સત્કાર ગીત)

હાં રે, તમે ઝીંઘી આ પ્રેમ તણા પુષ્પોનો પાશપાશ
 હાં રે, તેના બાવરમાં પરિમલને આગાર—તમે
 એની પાંખડીએ કામળતાને કયા...રે
 મીઠી આંખડીએ આશા અણસા...રે
 હાં રે, સદુ સચિ એ અંતરમાં પુણ્ય ભર્યાં સેવાસાર—તમે
 અંતઃકરણે સુદાસ જળકા...રે
 રંજ નિર્મલ વિશદિ કેરો ન્યા...રે
 હાં રે, સાચી હેય આત્મદ ભરો, રત્નપથ કરો નિર્નિકાર—તમે

શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર ગો. દેસાઈ

નવલાં ગાણાં

નવલાં ગાણાં ગાઓ
ભાઈ નવલાં ગાણાં ગાઓ.

ભેને કેવા પ્રફુલ્લ નાદે ઠોકિલ, મેના બાલે,
મીઠાં ગીતો ગાતાં શિશુ હર્ષ તથે દિગ્ગજ;
શુભામી દ્વર હઠાયો
આજ નવલાં ગાણાં ગાઓ.

ભુગભુગ ભુની ભે નાશી ગઈ શુભામીની ધોર નિશા,
મુક્તિભાનુના પ્રચંડ તાપે પ્રજ્વળતી ભે પૂર્વ દિશા;
વિજય નાદ ગળવો
આજ નવલાં ગાણાં ગાઓ.

ફૂલવાડી ભે મધમધ મહેકે ફૂલ જિહ્વા, નવરંગી,
મધુપ મીઠા રસ ફૂલડા વૂસે કદલોલે પંખી;
ચેતન રસથી નહાઓ
આજ નવલાં ગાણાં ગાઓ.

નૂતનસ્વની જ્યોતિ હળી છે ચેતનરસ કુવારા,
અજ્ઞાન, દુર્ગુણો આજ વિનાશયા જ્ઞાનતણી રસધારા;
જ્ઞાનસુધા પી પાઓ
આજ નવલાં ગાણાં ગાઓ.

કઠાકે કરતી કઠકઠ તૂટે દાસ્યતણી અંઝીર,
સ્વતંત્ર ભારતના પૂજન અર્થે પાંત્રીસ કોટી વીર;
ચરણે શિર સુધાવે
સહુ નવલાં ગાણાં ગાયે.

શ્રી. સચિન. ઓઝા

[સમ : પંચમ]

શોકલડી પુતારી રે, સહીયર થું કરું,
તેને દેખે ઢાંઢે મહારો દેહ,
ધણા દિવસ થયા રે, વહાલો મારું ઘર ત્યજી
કીધો નવલ નાર થું નેહ. શોભ

એતો કંઈ ચંચલ રે, બાઈ અમે સાંસતાં,
તેણે અમ ઘેરે નાવે દીનાનાથ. શોભ

સરખાને સરખું રે, બાઈ એને સાંપકયું,
પુતો મળ્યો પુતારાનો સાથ. શોભ

કામણગારો રે, બાઈ એનો કંચુવો,
ચંચલ ગાર છે કંઈ એનો ચીર. શોભ

અગે તો પહેરું સાદી ચુંદડી રે,
તેને ન મળે હરણ કેરું હીર. શોભ

નિર્લજ વેહા રે બાઈ અમને ના વડે.
તે લાજતાં કંઈ બોલું ન લગાર. શોભ

નરસિંયાનો સ્વામી રે, સખલ સવાહીયો,
તેને ગળી લાગી રે એની ગાળ. શોભ

નરસિંહ મહેતા

[રૂઠા આંખલિયાની ઢાળે, રૂઠા સસતરિયાની પાળે, એ ઢાળ.]

રસિયા, રસતરસ્યાંને ઠાર, તારા પ્રેમમન્દિરે !
 ઉન્હાં આંમુડાંની હારે,
 ઉન્હાં હૈયાં કેરી ઝા...ળે,
 રસિયા, રસતરસ્યાંનો ધાળ,
 તારા પ્રેમમન્દિરે !

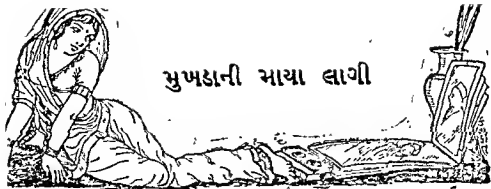
સુર સુર પાણીમાંની પારે,
 આતમ પંખીમાં વિહાર...દે,
 રસિયા, રસ અતિથિ સત્કાર !
 તારા પ્રેમમન્દિરે !

છવન બેગીના વિશ્રામે,
 થાકી આલમના આરા...મે,
 રસિયા રસ કવિતા દેરાવ !
 તારા પ્રેમમન્દિરે !

માનવ દાનવતાની વારે,
 ભૂલી આવે ને આ ઘા...દે,
 રસિયા, હોંચે તારે ખાદ !
 તારા પ્રેમમન્દિરે !

શ્રી. રસિક ચિ. ત્રિપાઠી

* " અખિલ દિવં ઓલોચિત સ્પર્શેષ પ્રદર્શન બભર " અમદાવાદમાં અષાઢેશ્વર.

મુખડાની માયા લાગી

મુખડાની માયા લાગી રે,
મોહન તારા, મુખડાની.

મુખડું મેં નેયું ત્હારું;
આ જગ તો યયું ખારું;
મન મ્હારું રહ્યું ન્યારું રે.

મોહન ખ્યારા.

સંસારીતું મુખ એવું,
ઝાંઝવાનાં નીર જેવું;
તેને છુમ્મ કરી ફરીએ રે.

મોહન ખ્યારા.

સંસારીતું મુખ ઠાયું,
પરણીને રંડણું પાછું;
તેને ઘેર શીદ જઈએ રે.

મોહન ખ્યારા.

પરણું તો પ્રીતમ ખ્યારા,
અખંડ સૌભાગ્ય મારા;
રાંડવાનો વાય ટાળ્યો રે.

મોહન ખ્યારા.

મીરાંબાઈ બહીહારી ત્હારી,
આશા એક ઉર ધારી;
હવે હું તો બડલાગી રે.

મોહન ખ્યારા.

મીરાંબાઈ

સખી ! આવી ચંદ્રિકા મહારા ચોકમાં રે લોલ
ધોળી ચાદર એ પાથરે અમૂલ રે,
મૂરજની આરસી સૌ ચંદ્રમા રે લોલ !

બહેની સાગરને ચંદ્રિકા શું ખેલવું રે લોલ
ભૂલી લાન સાન મુદતો અપાર રે,
મીઠું હસંત ત્યારે ચંદ્રમા રે લોલ !

પેસે ઝાઝતણી ડાળીઓ વીખેરતી રે લોલ
નીચે પુરે રંગોળીઓ અનૂપ રે,
ધરતી માતાની બાજે ચુંદડી રે લોલ !

બહેની ! અંધારે ઝાઝ નહિ હીસતાં રે લોલ
તેને પાંદડે એ પૂરે પ્રકાશ રે
તારાત્રું ઝાઝ બાજે ઉગીયું રે લોલ !

બહેની ! લગ્ન સગી આ આવે વાદળી રે લોલ
ઢાંકે ચંદ્ર તણું સુખ ઘડી વાર રે
ચંદ્રિ સંતાપ ક્યાંયે વિશ્વમાં રે લોલ !

‘ પયિયમ્ ’

ઉધા ઉગીને મથૂર નર્તતા રે લોલ,

ટહુકે ઠોકિલ રસ કુંજ ને;

ઉધા ઉગીને મથૂર નર્તતા રે લોલ—

ઉઠતા પડછંદ ગિરિ ગન્ધરે રે લોલ,

આંખે પડે છે શુક વૃન્દ ને;

ઉધા ઉગીને મથૂર નર્તતા રે લોલ—

ઉરે શુન્દે છે સખી સારિઠા રે લોલ,

હેતે ઝીલું રસ જ્યોત ને;

ઉધા ઉગીને મથૂર નર્તતા રે લોલ—

શ્રી. નરહરિપ્રસાદ લાદ

મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ
સ્મરણે આનંદ ક'ઈ યાય ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

બાપુની સુવાસિત છાંયડી રે લોલ
જેનો વરસંતો શીખો પ્રવાહ ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

વહાલથી ભરેલ માની આંખડી રે લોલ
જાણે વરસે અગીરસ ધારને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

ગમતા ચાળા ઓ મને ગંધુના રે લોલ
જમણે છે હાથ ઓ સદાય ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

જૂલાય ભાભીના કેમ ભાવને રે લોલ
સ્મરૂં જેની ભરતી પૂરપાટ ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

સરખી સહિયર કેમ વિસરૂં રે લોલ
જો તો મારા હેયા કેરો હાર ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

વહાલાં પક્ષીઓ તમને વિનવું રે લોલ
કે'ને મુજ આટલો સંદેશ ને
મહિયરનો સ્નેહ સદા સાંભરે રે લોલ.

શ્રી. રતિદાસ હોડાલાલ નાયક

કુલવાડી

લોકગીત

મહારે બારણે કુલની રે વાડી,
પ્રભુજી આવે દા'ડી દા'ડી;
દાતણ કરતા રે બાઓને,
દાતણ નહિં કડું ગોરી;
કે સાથે ભાઈબંધની ટોળી,
આવડી ભાઈબંધની શી પેર;
દાતણ કરોને આપણે ઘેર.

૧

મહારે બારણે કુલની રે વાડી,
પ્રભુજી આવે દા'ડી દા'ડી;
નહાવણ કરતા રે બાઓને,
નહાવણ નહિં કડું ગોરી;
કે સાથે ભાઈબંધની ટોળી,
આવડી ભાઈબંધની શી પેર;
નહાવણ કરોને મારે ઘેર.

૧

મહારે બારણે કુલની રે વાડી,
પ્રભુજી આવે દા'ડી દા'ડી;
લોજન કરતા રે બાઓને,
લોજન નહિં કડું ગોરી;
કે સાથે ભાઈબંધની ટોળી,
આવડી ભાઈબંધની શી પેર;
લોજન કરોને આપણે ઘેર.

૩

મહારે બારણે કુલની રે વાડી,
પ્રભુજી આવે દા'ડી દા'ડી;
પોદણ કરતા રે બાઓને,
પોદણ નહિં કડું ગોરી;
કે સાથે ભાઈબંધની ટોળી,
આવડી ભાઈબંધની શી પેર;
પોદણ કરોને આપણે ઘેર.

મહારે બારણે કુલની રે વાડી.

સંપાદક : સો. અનુરત્નકમા દેસાઈ

મહાવરાવનો રાસડો.

પિત્તળ દોઢા જળે ભર્મા રે	
દાતણ કરતેલા જાઓ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૧
દાતણ કરશું પુલવાડીએ રે	
ફરતી શીરંગીની ફાળ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૨
ત્રાયા તે કુંડીઓ જળે ભરી રે	
નદાવણ કરતેલા જાઓ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૩
નદાવણ કરશું પુલવાડીએ રે	
ફરતી શીરંગીની ફાળ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૪
શેવ સુંવાળી ને લાપશી રે	
બોજન કરતેલા જાઓ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૫
બોજન કરશું પુલવાડીએ રે	
ફરતી શીરંગીની ફાળ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૬
વાઝ્યાં તે બીડાં એમ રહ્યાં રે	
મુખવાસ કરતેલા જાઓ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૭
મુખવાસ કરશું પુલવાડીએ	
ફરતી શીરંગીની ફાળ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૮
કપાળી આવ્યા રે પીટયા જાંગલા રે	
માથે રાખી ને બુરો વેચ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૯
X X X	
ઢાટે રૂવે ઢાટ વાણીયા રે	
ચોરે રૂવે ચારણ બાટ રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ?	૧૦
રાણી રૂવે રંગ મોલમી રે	
દારી રૂવે દરજાર રે મહાવરાવ	
ચહેરનો સુખો ક્યારે આવશે રે ? X	૧૧

અંખાદ : સી. અતુરલકમી દેસાઈ

X ઇતિહાસ દેશે એટલે માનવું પડે છે, કે મહાવરાવ ગાયકવાડ સાથે ન્દોલા, પરંતુ એ તે હજીવ સત્ય દોષ તેા સુજ્ઞાતમાં યેરીએ યેરીએ મહાવરાવના રાસડા ગવાય ખરા ? એટલે મહાવરાવના પાઠાવાળી રેવત જરૂર દુઃખી થઈ દવો એ વખતે સમજાવી સાબીત થાય છે.

દીપોત્સવી

[રાત્ર-સપ્તી ગગને ચઢતો ચાંદ્રો,]

સપ્તી દીન આલ્યા રળીઆમણા
હૈયે હરખ ના માય રે
આવી રૂઢી દીપાવકી.

પ્રગટે દીપણ શુદ્ધે શુદ્ધે,
ઝળકે જ્યોત અપાર રે, આવીં
રંગે એ રંગી સાધીયા,
આંગણે નિત્ય પૂજાય રે, આવીં

ક્ર આસો પાલવના તોરણ આંધ્યા, ક્ર
રાય અતે રંઠ ઘેર રે, આવીં

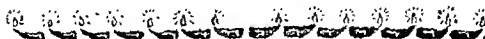
ક્ર દીપોત્સવીના નવસા દીને, ક્ર
લક્ષ્મીપૂજન થાય રે, આવીં

ક્ર ઘંટારવ મહિરમાં ગાજે, ક્ર
ભકિત રસ રેલાય રે, આવીં

ક્ર એવા શુભ દિના મહીં, ક્ર
આનંદોત્સવ થાય રે, આવીં

ક્ર કુમ કુમ પગલે દીપોત્સવી, ક્ર
લાવે વૃતન વર્ષ રે, આવીં

• સી. વસુમતી દીવેદીઆ

અખંડ સૌભાગ્ય રહારી ચુંદલડી,
માથું માથું હો શક્તિ માત;
હો માત ! અખંડ. ૧

એરે ચુંદલડીએ સત્ય સીતા માતલું,
સતી અનસૂયા માતના પ્રતાપ;
હો માત ! અખંડ. ૨

ચુંદલડીએ સાખ પૂરે મુરજને ચંદ્રમા,
અમકે સત્ય શીલના શૃંગાર;
હો માત ! અખંડ. ૩

બ્રહ્મા સાવિત્રી ને ચંકર પારવતી,
શ્રી રાધાને કૃષ્ણની સૌભાગ્ય;
હો માત ! અખંડ. ૪

સંધ્યા ઉઘાના રંગ ખીલ્યા રૂડા,
મથૂર પીછાંના રંગની કિનાર;
હો માત ! અખંડ. ૫

મેઘ ધનુષ્ય રંગ જેવી વાદળીઓ,
તારલાની રૂપેરી લાત;
હો માત ! અખંડ. ૬

નિર્મળ સરિતાનાં તેજ પુંજ અંતરે,
સાગર શી ઉર્મિ સોદાય;
હો માત ! અખંડ. ૭

શ્રી. ધેરંચંદ્ર ર. જીવ

(બોળી રે ભરવાડણુ દરીને વેચણા ચાલી—એ રાગ)

હું શું જાણું જે બહાલે મુંજમાં શું દીકું !
વારે વારે સ્કામું જાણે મુખ લાગે મીકું.
હું શું જાણું ?

હું જાઉં જળ ભરવા ત્યાં પુઠે પુઠે આવે,
વગર જોલાળ્યો બહાલો બેઠકું ચઢાવે.
હું શું જાણું ?

વહું ને તરછોકું તોએ રીસ ન લાવે,
કોઈ કોઈ મીરે મારે ઘેર આવી જોલાવે.
હું શું જાણું ?

હર યકી દેખી બહાલો મુને કોડયો આવી દોડે,
પોતાની માળા કાઢી પહેરાવે મારી કોડે.
હું શું જાણું ?

મુને એકલકી દેખે ત્યાં મહારે પાવલે લાગે,
રક થક કાંઈ કાંઈ મહારી પાસે માગે.
હું શું જાણું ?

મુને જ્યાંજ્યાં જાતી જાણે, ત્યાંએ આગે આવી હુંકે,
જેની દયાનો પ્રિતમ મહારી ડેડ નવ મુકે.
હું શું જાણું ?

સ્વ. કવિ દયારામ

પરદેશી કપડાં નહીં પહેરીએ*

નહીં પેરીએ રે નહીં પેરીએ, પરદેશી કપડાં નહીં પેરીએ;
નહીં વેડીએ રે નહીં વેડીએ, ભારતની વાડી નહીં વેડીએ.

પરદેશ થકી એ આવ્યાં છે, બુળ હુઝને બોળાં લાવ્યાં છે;
તેત્રીશ કોટીને તાવ્યાં છે—પરદેશી.

એણે ધરધંધાને ટાળ્યા છે, ગરવા ગામડીઆ ગાળ્યા છે;
લાળોનાં છવતર ખાળ્યાં છે—પરદેશી.

એમાં છે હિંદ તણી કાંસી, એમાં છે હિંદ તણી હાંસી;
એથી ભારતમા ગણ ત્રાસી—પરદેશી.

એ દારૂથી પણ ભુંડા છે, ગીમાસ તણા એ કુંડા છે;
જમકુત તણા એ છુંડા છે—પરદેશી.

એ રાવણ કેરી માયા છે, કળચુગ તણી એ કાયા છે;
એ નર્મપુરીની છાયા છે—પરદેશી.

એણે વણકર સંહાર્યો છે, કાંતણીઆને પણ માર્યો છે;
એણે રસઠરા હુંડાવ્યા છે—પરદેશી.

એણે ખેતર ખોદાવ્યા છે, ત્યાં સંચાને પધરાવ્યા છે;
ખહુ ગરીબોને શુંગળાવ્યા છે—પરદેશી.

અમે પૂર્વજના સોગન લઈએ, અમે ધર્મતણી સાક્ષી દઈએ;
આ ઉત્તમ મતથી નહિં ફરીએ—પરદેશી.

ઠવિથી હંસરાજ હરખજ

* માન્ય ત્રિવેળીમાંથી.

જા પાપથી દિદુસ્તાનની લક્ષ્મી સમુદ્રમાં પડી.

ଅରୁଣ

દેશી મિત્રો : દુ.ખ સરવ ટાળો આપણા દેશનું
કાંઈ કારજ કરો સજ નવલ આનંદ છે દુતર નરેશનું
હોલત ગમ પડેથી કાઢો, તે પ્રાપ્તી ભૂલ તમી માધે દેશી મિત્રો.

આ જાન જીઓ તમે વિચારી, નિર્ધન થઇ ભેમાં નશારી
કંઈ પૂજા મળ્યા પધેધારી. રશી મિત્રે.

તમે દિવસે રૂપું દૂર પડે, બહી બિયાના બંદાર બરે,
હવે જામન થઈ કંઈ જુજિા કરે. રેથી મિત્રે.

તમે અમા કુટુંબમાં સાંપી રહો, જાગી રહેવાયાર મનાજ કરો,
તમે નિત્ય ધરાયો ન્યાય જરો. રેશી મિત્રો.

મન મગનાં તુરત મરણ છાડો, તમે મોટાં શરણ નવ માટે
શુભ સમયે મદ મોટો માટે. દેશી મિત્રો.

સુપ્રસાપનો રજાઃ હ સદા માણે, મન ઉવમમાં અરોંદિશ શખે
રીઃ કાગ્ય તખ્ત ઘાયે લાખે. દેવી ખિરે.

પાનર પૂજિત તે ખેડાણે, ઉમરો ને ત્રણ વખત જાયો
નિર ઉવખી ઉવમખાં તયો. રેહી મિત્રો.

અશક્ત અરુઢ અગસારો, તુચ્છોને શાંત ન સોંપવો
 રો મુશી પામેજે ઘણો. રહી મિત્રો.

૧લી દેવામાં દિ'મદ જાણે. જમ સપનાને સરખા જાણેઃ
 યિહ દુઃખ મતિથી મન જાણે. ૨લી મિત્રે.

२५ दिने प्रत्यक्षम् अभिहितम्

* ୧୩୪ ଖଣ୍ଡରୁ ଖାଣ୍ଡିତ ହେଲେ ଏହି କଥାରେ କାହା କଥା ଓ, ତାହା ଧରିଥିବା ସମ୍ପର୍କରୁ ସବୁ
କିଛିରୁ ଡରା ଓ ଡରା ଓ ଡରା ଓ.

વિંઝણુલો

આઠારો આ વિંઝણુલો કોણ વાય ?
 રઝની રે ત્હારો સહણો સચિયર રાણો વાય;
 વિંઝણુલોમાં તારલીઆળો ભાત.
 ધરતીમાં આ વિંઝણુલો કોણ વાય ?
 સરિતાઈ ત્હારો સાયબો દેસામરસણો વાય;
 વિંઝણુલોમાં માછલીયાળો ભાત.
 સરોવાર પાળે વિંઝણુલો કોણ વાય ?
 દેહડ ત્હારો વર રે મોરલીઓ વાય;
 વિંઝણુલોમાં અંદલીઆળો ભાત.
 પીંજર બેસી વિંઝણુલો કોણ વાય ?
 મેનાઈ ત્હારો પિયુરો પોષટ રાણો વાય;
 વિંઝણુલોમાં પીંછળીઆળો ભાત;
 ગોબે બેસી વિંઝણુલો કોણ વાય,
 નલુદલખાનો વીર ન્હાલમ ગ્હારો વાય;
 વિંઝણુલોમાં રામસીતાઈની પાત;
 કુમારી મધુરી પદેલ

પ્રયાણ પથે

ઓઠવાયો ૧...૫
 આજે છૂટા પડ્યો મયદાને.
 ભેડે અપિલ એક
 પારી યં વીજળીને
 રમે લીધી સંજ રોજીને—છૂટા
 ઈયાર વાણી યં
 માયાની કાંચળીને
 યરે બરેલું અંજ નળીને—છૂટા
 "વાટકી ન ભેલક
 ન આંમુકા સારતો
 ૧ થે ને મારો રંજ" બાલવાને—છૂટા
 "પ્રેમે સિધારો કંઈ
 પાણી નેજલ રંજ
 પહેંચા બેઘાને જંજ" નેલ ત્યાંને—છૂટા
 રખમાં રણધીર
 વીર આગે વં દળળીને
 અંતમાં આયું અંજ સોભાગ વં—છૂટા
 ધી. મોહનલાલ સોલંકી

ઊડવાં આઘાં આઘાં રે

[આશાભર્ષા ને અમે આવીયાં]

આધાં આધાં તે ઊડે આભલાં
 ને આધાં આધાં ધૂમે આકાશ રે !
 ઊડવાં આધાં આધાં રે.
 આધી ઊડે જીણી આંખડી,
 ને આધી આધી અંતરની આશ રે !
 ઊડવાં આધાં આધાં રે.
 આધા આધા હૂંધે 'વારલા',
 ને આધાં જૂથે નફાંજનાં હુંદ રે !
 ઊડવા આધાં આધાં રે.
 ટેવાની રાખ ઊડે ઝોતમે,
 તેમાં પાવા યાં કર્મ ને હુંદ રે !
 ઊડવા આધાં આધાં રે.

મી. અરદેશર ફરામજ ખખરદાર

મેહુલાને

બરજને મેહુલા !
 આભલે છાંછ ધનપોર,
 વરસને મેહુલા !
 આતકે જૂરે, ઓ નહેરે !...
 રસ દિલ્હી યદ્ય ધરતી માલા,
 અધીર ઉસો છે જમ અનદાતક;
 ઊતરને મેહુલા !
 'મેધ આપ' રાખતો મોર...
 જરમર જરમર મેહ વરસને,
 જમુખા તલસે, દેહ જીવનને;
 સજવને મેહુલા !
 સીરે દરિત નવ-કોર...
 જાન્યો ભ,
 વરસે ભ,
 રસનિધિ રસ રલાવે ભ;
 કહે ને ! કો'ના મુત, મુકાં
 હેમાં દરિત ખલાવે, ના ?...
 થી. ત્રિલોક દેસાઈ

સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે

મનકાના મ્હેલમાં પેઠા છે ચોર કોક
બૂલાવે દેહ કેરું બાન,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

ચંદ્રી પ્રકાશી રહી આલ કેરે ગોખલે
હૈયે જગાવે રસતાન,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

ખંસરી બળવી કાંઈ ચેલછા લગાડે
કાનુકાના સૌ એ કામ
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

વાતો શીતલ વાયુ રમણે ચઢીને
ગાતો એ ગીતકાં તમામ,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

હૈયાના ભાવ સૌ આંખોને ખારણે
સ્વાગત કરે મારા રામ,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

આત્માનાં નૂર એ આત્મામાં કાલવે
કહેા એ લગનનાં કામ,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

અંતરની વાંસળી કાનુકો વગાડે
હેવા છે એને દેહદાન,
સ્નેહરંગ ઊંડા ઊંડા રે.

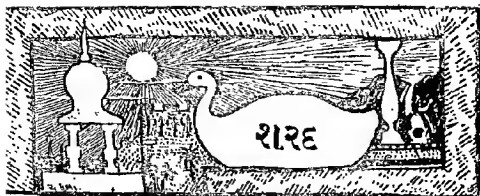
કી. જયંત દેસાઈ

રાધકા રંગભીની

બીલી બીલીતા રંગ લાગ્યો રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
એતા માયાનો અંબોડો રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
જાણે છૂટો તેજણ ઘોડો રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
એના હાથની હથેળી રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
જાણે બાદલપરની થાળી રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
એના હાથની કળાયું રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
જાણે એનાની શરણાયું રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
એના હાથની આંગળીયું રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
જાણે એના મગની સોંયું રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
એના પગના અંગુઠા રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.
જાણે સોપારીના રોડા રંગ રે:	રાધકા રંગભીની.

સંપાદક : શ્રી. બંદી મેદસા મેદાવુંદ

હાંરે આવી શરદ અજવાળી
કૂલે કૂલે ભરી ભરી ડાળી ડાળી
આવી શરદ અજવાળી....

ઝરમર ઝરમર ઝાકળ ગરે
રમતાં ને ભગતાં ઝરતાં ઝરે
શીતળ સમીરની લહરીઓ સરે
આવી શરદ અજવાળી....

ચંદ્રિકા તેજ કટોરી સંગે
તરુવર ઠાળે ઉતરે ઉમંગે
તેજ છાયાની રંગોળી રંગે
આવી શરદ અજવાળી....

ઢાલક બાળે, વેણુ વાળે
સોહિ માંડવડી દીપક સાળે
ગરબે ધૂમવાને આવોને આવે
આવી શરદ અજવાળી....

શ્રી. મતુ દેસાઈ

સુંદર ત્વચાની કાળજી લેવી જોઈએ

ત્વચા, પવન અને અંદડીમાં રોજ ખુરશી ફરવાથી તમારા મોઢાની નાલુક ત્વચા ઉપર રાખે છે અને ન સમભવ એવી રીતે થીમ થીમ તમારી ત્વચા ખરબચડી થતી જાય છે, અને પછી એકાદ દિવસે તમારી ત્વચાને ફીફી અને ઘેઝાલ ભેઠ વખતે આચાર લાગે છે.

જે કોની ત્વચા ખુબસુરત છે તેના બધા વખાણ કરે છે, અને તેને બધા ચાહે છે, કાઠને પણ ત્વચાની ઘાંટા કુલ જેવી સુંવાળાઈ ભેવાનો કંઠાવો આવતો નથી.

કોમિ પોતાની ત્વચાની સંભાળ લેવી ભેઠજે સ્નાનની વેળાએ ફક્ત ધોવાથી ચાલ્યો નહિ. પોન્ડઝ ક્રીમ ત્વચાનો મેલ અને ચિકાસ બહાર કાઢી છીંદી પરિપૂર્ણ સાફ અને સ્વચ્છ કરે છે.

પોન્ડઝ ક્રીમની રૂબરૂ હો. અને આંખથી વડે ત્વચા ઉપર તે મસળો કે જેથી તે અંદર ભળી જાય, પછી તેને સુંવાળા કપડાથી સાફ કરો. પછી થોડું ઘાંટુ ક્રીમ ત્વચા ઉપર ચોપડો. આ સુંદર ક્રીમ આખી રાતભર રહેવા દો. એ મુજબ પંદર દિવસ સુધી પોન્ડઝ ક્રીમ ચોપડો. એટલે આપને આપની ત્વચા નરમ ઘાંટા અને તેજસ્વી થતી દેખાશે.

પોન્ડઝ વેનેશિંગ ક્રીમ ધુળ અને કચરાથી દિવસના ઉત્તમ રસાયણ કરે છે.

પોન્ડઝ બધી ચોટી દુકાનો પામશે છે.

અથવા લખો:—

પોન્ડઝ પો. ઓ. બોક્ષ ૧૪૪
મુંબઈ

પોન્ડઝ ક્રીમ

આબુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કરુણારસથી ભરપૂર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક ભેદભરેલી ભરપૂર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

થાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુસ્તક છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

લેખક : રા. 'પ્રસાદ', બી. એ.

[સપ્ટેમ્બર અંકના પાન ૫૧થી ચાહ]

પ્રકરણ બારમું

નિમ્મલ !

આઠાડીયું મધ્ય ગ્રાહ પ્રાણુજનકાસને
ત્યાં નયું ન દબું. એક દહાડો મરોમલીએ
આવી ત્રિવેણી વચેરને ખમર આપ્યા કે
મુકનાબહેન તો આને ચાર દહાડાથી આજ્યા
છે. પ્રજા ઘેર ગ્રાહને ખમર નથી આપ્યા.

નંદુમાછને ચર્ચાના સ્વરૂપમાં પડોશમાંથી
વાત મળ્યા હતા કે મુકના આવેલી છે.
એમણે સંદરલાસને વાત કરી: સંદરલાસે
મરોમલીને કપડું મરોમલીએ આવી ત્રિવેણીને
ત્યાં ખમર આપ્યા.

મનિગતારાએને આ વાત કેમ કેવી રીતે
ગીચી એ ન સમજાયું. સૌએ મુંઝા મુંઝા
એક બીજા સામે જોવા કહ્યું.

મરોમલી તો આ વાત કરી નાખી,
એના ઉપર શવે તેમ જોતી, ચેત્તાને ઉપર
દબવો ગરબ માગતી હતી. પણ એ તો ન
મળ્યું. એ એટલું સમજ કે ચેત્તાને માડું
ભાગી જાય એ ખરું ગ્રાહ કંઈ બોલકું નથી.
એને કહ્યું એજ આખું પાપું, એ ચેત્તાની

નવરાત્ર અંક] ૪

બહેનના આવા વર્તનથી મરોમલી ઉરકેરાટ
સમાવી શકતી નહોતી. એ રડવા માંડી.

“યશ, તું તે કંઈ મુરખા છો? એમાં
તને શું છે? બહેન ન આવી એમાં શું?
એનાં સાસરિયાં-મર્ગાંમાં રહેવા એને ફરજ
પડી હશે, પરણ્યા પછી મિરાંઓ થોડાં
ચોતાની મરજી પ્રમાણે કરી શકે છે.”
અચલ્યાએ ગ્રાહ પછી રીતે મુકતાના વર્તનનું
સમાધાન કહ્યું કે જેથી મરોમલી રડતી
બંધ રહે.

“બા, તમે આમ શા માટે કહો છો
એ હું જાણું છું, તમે આમ જુલાસો કરી
દેશ. દુનિયા થોડી એ માનવાતી છે? લોકો
તો અમને વીખી નાખશે.”

“દુનિયાને મોંએ થોડો કુચો દેવાય છે?
એ તો એની મેથે બોલે અને એની મેથે
બોલતી મથે થાય.”

“જયું સાચું છે-પણ આ જાદી વાત છે.”

“હું જાણું બહેન, કાચે કરીને ઝાડ
કરવું હોય તો બને. હું તો કહું છું કે-ગ્રાહએ
એ વાત ફરવાની જરૂર જ નથી: ગ્રાહ પછે
તો કહેવું કે હા, આવી છે. પ્રાણુજનકાસને

તલસાદ

(ડાળ : સર્વિંગ કેરી લાડીએ રામે સીતાને માર્યાં જો)

મૂટી અવધો, ખૂટયાં છહાતાં, ખૂટયાં અહુ મારાં જો
નરખી નિરખી પન્થ પ્રીતમના, થાકયાં રે લોચનીયાં જો

કોને કહેવી વાત થીતકની ?

કોને પૂછું પ્રાદ પ્રીતમની ?

હ્યા માંહી શું શું થાયે, કોને જઘને કહેવું જો ?

આકવાસનતાં સુષ્ક વચનથી, શાન્તિ શાને પામું જો ?

૨

મારા ભાગ્યે કયાંથી આવાં કારી દુઃખ નિર્માયાં જો ?

એના માટે કાંઈ ઉપાયો જગમાં ના સરળયા જો ?

કયાંથી લાવું પ્રીતમ ખ્યાશ ?

સોધું કયાં કયાં સ્વાગી માયા ?

જુધાકર તો લાગે આલે એર લરીને વધતો જો ?

તો તલસાદ શાને ધીમે ધીમે વધતો જો ?

શ્રી, ચન્દ્રિક

૧૦. રોકાણી છે. એ એના સાસરાના નજીકના
ભાઈ છે. "

" બા, સાચી વાત કર ? કેહાં કેહાંને
મહોંએ વાત ન કરે. પણ એ પરશુ ત્યારે
કેમં થયું હતું એ તો માત્ર મુંખમાં જ
જળ્ય થયેલ, પણ હવે બહુ હોહા થશે. બા
અને બાપા ખાતાં પીતાં નથી. "

" બા અને બાપા નકાર્યાં કઠળાદ કરે
છે. એનો આંકડો કાઢી નાખ્યો હોય તો
મુકતાએ. એને ગણતરી બદાર મૂકી દીધાં
મુકતાએ. અહીં આવી હતી ત્યારે એમને
શળિવરણીએ રાખતી મુકતાઃ હવે પાછું
હેરાન થાવું મુકતા સાડ. એ કયાંના ન્યાય !
નામ મૂકોને હવે એવું. "

" બા....." યશોમતી રડતી રડતી
વધુ ન બોલી શકી.

" હું સમજું છું, ખેન, બધુંએ સમજું

છું. દેખવું એટલું દામવું છે.
મમે એમ કરીએ પણ આંખ
આગળની વાત વિસરાવી મૂકેલ
છે. પણ કાંઈ રસો ખરો ?
સુધરેલાં કુટુંબોમાં આપણી જૂની
રૂઢિએ થોડું જોવાય છે ? અને
મહોદા શહેરમાં કોને કોની પડી
છે ? "

" હું કાંઈ નથી કહી શકતી,
બા. મારી બા તો અનેક જાતની
વાતો કરે છે. એ કહે એ સાં-
ભળો તો ખબર પડે કે આ બધું
શું છે ? "

" હશે માનો સ્વભાવ તે
બોલે. "

" એ તો તમારી પાસે આ-
વવાનું કહેતાં હતો. પણ મેં
કહ્યું કે વળી તમને કયાં ઉપાધિ
કરાવવી ? "

" નંડુબાઈ ધરમાં બેઠાં મુઝાતાં હોય તો
ભણેને આવે. બે વાત કરી નાખશે એટલે
હજીય થઈ જવારો. કહેજે ને કે આવે. "

વૈષ્ણવ બદાર ગયા હતા એ બાબ્યાઃ
એ આ બધા સાથે હવે તો એક થઈ ગયા
હતાઃ એને એકબીજાંના ધરની પણ પૂરી હક-
કત મળી ગઈ હતીઃ એ તણુ દહાડાથી જળુતા
હતા કે મુકતા આવેલ છે પણ એ બોલ્યા ન
હતા. અને બોલવા વિચાર પણ નહોતો કર્યોઃ

આવતાં વેંત એણે યશોમતીને જોઈ-
રકતી જોઈ-અને એ સમજી ગયા. એણે
ચરત જ વાતને જૂલા દોર ઉપર લીધી.

" યશો, પરિણામ કે દેહાડે છે ? "

યશોમતીએ જરા સ્વસ્થ થઈ હુંકા
જવાબ દીધોઃ " હજી તો બહુ વાર છે. "

" ત્યારે એક કામ કરશો ? તમે બધાં

થોડું થોડું થરવેલું બધી જોને.
હું તમને પણ આપતો જાઉં ? ”

સૌને હમણું આવ્યું.

વૈષ્ણવ, તમે કેની આગળ
વાત કરો છો આ ? આ કાંઈ
માનસની આજીવની છોકરાની
પેઠે બિદ્યા, કથા, જ્યોતિષ
કિર્માકાંડ, વૈદ્ય, રસોઈ, અને
ખેપીયાગીરી કરવા માટે સરળ-
પેલાં છોકરાં નથી : કે તમારું એ
માને ? ” અચલમાએ બહુ જ
દગવા તોરમાં કહ્યું.

“ એ હોત તો સારું હતું :
આ તો એથીએ ખરાબ છે. તમે
ભણાવ્યાં એમાં એકે બિદ્યા
સિવાય કશુંયે માણસને લાંછન
લગાડનારું નથી; અને જો વાસ્ત-
વિકે જુઓ તો કથા, કિર્માકાંડ,
જ્યોતિષ, વૈદ્ય કે પછી રસોઈ
અને ખેપીયાગીરી પણ જોએ ખરાબર
સાધે છે એ બિદ્યા નથી માગતા; વાર્ષિક
માગણી કરે છે એ તો એણે વરસ દહાડા
પરચુરણ પરચુરણ કરેલાં કામેનો સામરો દઇ
દેવાનો ઉધડો બઢેલો છે. એટલે જો નિવમ
તરીકેની માત્ર બિદ્યા જ જો પ્રચલિત ઘર્ષ
ગર્ભ છે તે બાદ કરો તો એ ગણાવ્યાં એમાં
કંઈ વસ્તુ ઘરમાવા જેવી છે ? ”

“ વૈષ્ણવ તમે મને એમ વાત કરો
પણ આ બહેલાંઓને એ વાત મને ઉત્તરની
જોઈએ ને ? ” અચલમાએ કંઈકે કદાહના
સ્વરમાં જવાબ આપ્યો.

“ બહેલાં હોય કે અબજ હોય, એટલી
વાત તો સૌ સમજે છે કે ફુનિયાં ફુંગી છે-
અંતરને લીધે-ગરોબીને લીધે-દરને લીધે.
આમાં કયું પહેલું દર કરવાથી વધારે સારું
એ કદી ચકાવે પણ જો ચર્ચાની વાત બાજુ

નવરાત્ર અંક]

મરણવા

(એટ જુએ કે તલવાર...એ રાત)

વારતાને દાર સખી કુંકુમના સાથીઆ
હોસે પુરવાના છે કોડ
હાં રે બેની હોસે પુરવાના છે કોડ.
આંધી, બાજુ ને વળી વલ્લભ જવાહીર
એની ન મળતી કંઈ જોડ...હાં રે બેની.
સત્ય સ્વાધિનતા મંત્રો ગાળવતા,
અંતર અહિંસાના પાઠો પઢાવતા;
મૂંઝીને જીવનની હોડ હાં રે બેની.
ત્યાગ તણા રામમાં હેલું હસાવતા,
ધનું આલોહ એ ભાવના જગાવતા;
અંતરમાં આશાના છોડ...હાં રે બેની
ચેતનને દિવડે હેલું ઉભાળતા,
અવાની ન્યોતમાં શુભામી બાળતા;
બન્યા મરણવા અલોહ...
હાં રે બેની હોસે પુરવાના છે કોડ.
શ્રી પ્રબોધ દેસાઈ

નોંધ : લેખિકા પાંચમી યિવાય આ ગાથાને ૩૪મી પણ
કવચોત્ત કરશે નહિ.

પર સખીએ તો એટલું તો ચોક્કસ છે કે
દરને તો માણસે જ્યાં દીકું ત્યાં પહેલામાં
પહેલું દર કરવા તજવીજ કરવી પડે છે.
આ વાત જો માનવામાં આવતી હોય તો
પછીની વાતનો તો આપોઆપ નિર્જીવ આવી
જાય છે, યથોપતિ, હું જ કહે. તમે એક
માણસ અર્ધજૂથો કે અર્ધનગન દેખાવો; એક
માણસ નિરક્ષર દેખાવો અને એક માણસ
દર્દી પીડાતો દેખાવો. તારી સહાનુભૂતિ
ભલે બધાં તરફ એક સરખી યાવ પણ હું
મદદ કરવા પહેલી ક્યાં જઈશ ? ”

“ દરને જ તો ! ”

“ બસ, મારે આજ સાંભળવું હતું :
સારું થયું કે હું નિરક્ષરને દૂરતાદૂરતા કોઈ
શીખવા બેસી જવાતું કે અર્ધનગનને બગર-
આંધી દૂરતા દૂરતા કપડું લઈ આવી દેવાતું,
અને તે પણ બાજુમાં પડેલા કોઈકી માથું

પછાડતા માણસની તુરતની હાજતને ઊઠી દબને લાઈ આવી દેવાનું ન બોલી. હું પણ તારી પેઠે જ માનું છું. અને એટલું માનીએ કે તુરત આપણને યાદ આવે છે કે જ્યારે જ્યારે આવું દેખાય ત્યારે ત્યારે આપણને ઉચ્ચાર નહિં બહુતાં હોઈએ તો રંજ થાય છે. તમને પણ હું એટલા સારું જ કહું છું કે તમે થોડું થોડું ધરવેડું ચીખો. ”

“ તો પછી વેદ ઝાકતરતું શું થશે ? ” ત્રિવેદીએ શંકા કરી.

પ્રાર્થના !

હવેસાં ન માર ! હો ! હવેસાં ન માર !
બેનાં નીંદર ! મારી, હવેસાં ન માર !

સોણલાની ભૂમિ મારી લીધેભૂમિ,

એમાં મારા દેવની હુનિયા વસી;

તારી હોડી લંગાર ! રમેદ ઘાટે હવાર !

હવેસાં ન માર ! હો ! હવેસાં ન માર !
બેનાં નીંદર ! મારી, હવેસાં ન માર !

સોણલાની કુભેમાં દેવની છબી,

કુબેના હૈથે મારી સાથે મડી;

તારી હોડી લંગાર ! કંજ ઘાટે હવાર !

હવેસાં ન માર ! હો ! હવેસાં ન માર !
બેનાં નીંદર ! મારી, હવેસાં ન માર !

પ્રેમ પરવડું પુરખાં ભક્ષ,

સોણાની શેરખિમાં કલોલે, અલો !

તારી હોડી લંગાર ! પુર ઘાટે હવાર !

હવેસાં ન માર ! હો ! હવેસાં ન માર !
બેનાં નીંદર ! મારી, હવેસાં ન માર !

ને ! પેલા દેવ ભક્ષા પેજે મારી વાટડી,

દેખું તલસે મારું, તલસે મારી આંખડી;

તારી હોડી લંગાર ! દેવ ઘાટે હવાર !

હવેસાં ન માર ! હો ! હવેસાં ન માર !
બેનાં નીંદર ! મારી, હવેસાં ન માર !

શ્રી. સરસ્વતીચંદ્ર મજસુદાર

“ બહેન, તમે હળવે તોરે વાત કરો છો: હું આજે ગંભીરતાપૂર્વક કહું છું. એ એક ખરેખરી જરૂરીયાત છે. બહુીવાર આપણે રહેજ ઉપચાર કર્યો લયકર આપત બચાવી શકીએ એવી સ્થિતિમાં હોઈએ છીએ પણ એટલા અચાને આપણે લાગાર થઈ જઈએ છીએ. ”

“ પણ વેવરાજ, તમને આજે આ શું વિચાર આવ્યો છે ? ” એવિંતા જ એકદમ ગંભીર થઈ જઈને અચબલાએ પૂછ્યું.

“ બહેન, એવું એક કારણ છે. મને લાગે છે કે તમે મને, આટલી મોટી ઉમર વાળાને, અને એક સંબંધીને મુરખ તો ન જ કહો: એમ તમોને લાગે તોય સંબંધને અંગે મુરખ ન જ કહો, છતાં હું તો કહું છું કે હું મુરખ છું: અને તમને કાંઈને દુખ નહિં લાગે એમ માની કહું છું કે પ્રજુલાલ પણ મુરખ જ હતા: નહાનપણથી જ અમે બન્ને મુરખ હતા. ”

બધાં સાંભળી રહ્યાં. સૌને એમ થયું જ કે બન્ને મિત્રોની બેલવાની પદ્ધતિમાં બહુ ફેર નથી.

વેવરાજ આગળ વધ્યા: “ અમે લાજુતા ત્યારે તમે લાજુવાળાઓ જેમ તરંગી હો છો એમ તરંગી હતા: અને તમોને જેમ પ્રકાર પ્રકારના તરંગ પેડી જેમ, એકાદો તરંગ ધેલું લગાડે એમ અમને બન્નેને પણ એક તરંગે ધેલું લગાડેલું. અમે જો એની પછવાડે ખરેખર ધેલા થઈ શક્યા હોત તો અમારે જીંદગીને છેડે પહોંચતાં સુધી પણ અમેને પોતાને મુરખ માનવા કારણ મળ્યું એ કારણ ન રહેત: પણ અમારા તરંગ ન નાળૂદ થયા, ન અમે એની પછવાડે ધેલા થયા. પરિણામ એ આવ્યું: કે હુનિયા-દારીમાં વર્ષો પીતતાં ગયાં છતાં ન તરંગો

મન્યા ન દુનિયાદારી સાધીઃ અમે માત્ર વર્ણી વીતાવ્યા અને આવતા જન્મ માટે એક વાસના રાખી મૂકી કે જે કદાચ ત્યારે ફળીશ્રુત થાય. પ્રભુશક્તિના તરંગ તમે જાણો છો. એને વસુધૈવ કુટુંબકમ્નો ખ્યાલ હતો; પનુ એમણે તો નોકરી કરી અને તક મળી ત્યાં ત્યાં વ્યક્તિગત રીતે કામને ને કામને કુટુંબવત શ્રુત્વા અને રિયતિ પહેંચી તેના પ્રમાણમાં પોતાની માન્યતા પ્રમાણે વર્તવાનું રાખ્યું. પણ નોકરી છૂટી નહિ અને નોકરી કરતાં કરતાં તો કાંઈ પણ સિદ્ધાંતને પકડી તેનો પ્રચાર કરવાનું કે એ સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકાવવાનું એનાથી ન થયું, મેં પણ એવું જ કર્યું. એ ચાલતા થયા હું એ દહાડે ચાલતો ચાલ્ય, પણ એને અને મને બન્નેને વસુધૈવ રહી ગયો કે કાંઈ ચર્ચ શક્ય નહિ. આ અમારા સંયોગો હોય ગમે તો સંયોગોની સામે થવાની નિર્બળતા હોય પણ અમારાથી કાંઈ ન ચર્ચ શક્ય એ નિર્વિવાદ છે. આ માત્ર અમારા જ કિસ્સામાં બન્યું અને બીજાના કિસ્સામાં નથી બનતું એવું નથી, ધણીએને યાય છે અને અમને એમ થયું પણ તમારી રિયતિ જૂદી છે. વળી અમેને તરંગ પછગાડે પકડના મારે જોઈએ તેવા સંયોગો ન મળ્યા એમ અમે ખાતું કાઢી શકીએ છીએ એવું તમારે નથી. અમે એવી માન્યતાના હતો કે માણસે કુટુંબને ખાતર જતને, જાતિને ખાતર કુટુંબને, દેશને ખાતર જાતિને અને માનવતાને ખાતર દેશને બૂલી જવા જોઈએ. અમે એ બૂલી શક્યા નહિ. મારી એક એવી માન્યતા હતી કે આપણો દેશ એ એક અનેક વર્ણોથી ઠરતો આવતો દેશ છે. અનેક જાતના દુશ્મણોથી એણે પોતાપણું તદ્દન વિસારી મેલ્યું છે. પોતાપણું છે કે નહિ એજ એને યાદ નથી, એ રિયતમાં આમ તરીકેની વિરોધતાથી નહિ

તો કાંઈ નહિ પણ આપણને માણસ હોવાનો ખ્યાલ આવે; અને માણસ તરીકે રહેતાં આવડે તો ધણું છે. તમે બધાએ માણસ તરીકે કેવા હોયું જરૂરનું છે એનો ખ્યાલ કર્યો છે અને એ રીતે રહેતાં શીખવાનો વિચાર કર્યો છે પણ અમારા અને તમારા વિચારમાં ધણો ફરક છે. તમારો માણસનો ખ્યાલ વાણીવાળા પશુ તરીકેનો છે. અમારો ખ્યાલ વિચારવાળા પશુ તરીકેનો છે. માણસની વિરોધતા વિચાર કરવાની શક્તિમાં છે અને બદલે તમેએ એ

X X X X X X X X X X X X X X X X X

અમારી રદિયાળી ગુજરાત !

જય રદિયાળી ગુજરાત !

જય રદિયાળી ગુજરાત !

વીર નરોત્તી માત,

જય, જય રદિયાળી ગુજરાત !

ક્રાંતિની સુગંધ પ્રસારે મહેલો તેમજ બાળ,

માંથી ભવા તુંજ સુપુત્ર ભારત રખવાળ

દેશ વિદેશ પ્રસરી ખ્યાત,

જય, જય રદિયાળી ગુજરાત !

દયાનંદ સરસ્વતી સ્થાપ્યો આર્થસમાજ,

સૌર્યવંત નર્મદ, મહાબારી ક્રાંતિ કાજ;

જન્મકુળ તું કજળી માત,

જય, જય રદિયાળી ગુજરાત !

અમી બરેલી ધરણી તુંજ રક્ષાળ વિરાળ,

સ્વર્ગ સમ સહુ કિલોલ કરે અહીં નરે ને નાર;

સ્વર્ગે ભૂમિજ સાક્ષાત,

જય, જય રદિયાળી ગુજરાત !

"જય, જય" કારે નમીએ માત;

અમારી રદિયાળી ગુજરાત !

શ્રી. માધવજી દોધરી

ઝાંઝરીઆં

અભિનય ગીત

—: મિત્ર મંદ :—

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં (૩)

નર્તનતા નર્તન આંખે,

ધ્રુમ ધ્રુમ ધ્રુમથી ધમકે,

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં.

ઉર ભરિં કોમળ રાસ વહે,

મધુ અંગ મરોહ સુરંગ લહે;

રૂપા સુંદરી સુખી થમકે,

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં.

કંઈ દીઠ અંદીઠ થઈ રમતાં,

ચન ચન ચન બરધુપદ ધ્રુમતાં;

કહો ધ્રુપુ ધ્રુપુ રીઠ હસતાં ?

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં.

રૂપાળા કોમળ પાંચે વસો,

ચાંદ્ર ચાંદની ઝીલી ખૂબ હસો,

દીપ નેન બરી ઠાં ઢમકે ?

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં.

દુખની જડીઓ અમ ઉર ફરે,

તમ ઇલખત ઠમકે શૂળ સમે,

ઉર - કારમે રસ ઠમકે,

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં.

ઝાંઝરીઆં ઝમકતાં

વિશેષતા વાણીમાં માની છે: તમે તમેને
જે ઉમે તે કરવા પ્રયત્ન કરો છો. તમે
પશુઓના જે ચાર ધર્મ કહેવાય છે એ ચાર
પરવે જ તમારી શક્તિઓને રાખી દેવામાં
માનો છો; અમે એથી આગળ વધી માણસ-
ની અગ્રાધ માનસિક શક્તિમાં માની એનો
પાર પામવામાં માનીએ છીએ; તમે એ જ
દશિએ વ્યક્તિને મદદ માનો છો: અમે
વ્યક્તિને મદદ માનતા છતાં એને સમાજનો
માત્ર અંશ માનીએ છીએ. આટલું માની
અમે આગળ વધ્યા અને આપણો દેશ
લાયારીમાં આવી પડતાં સમાજ અને વ્યક્તિ
જે તદ્દન અશુભરીયથી જ નીકળી ગયા છે
એણે અશુભરીમાં આવવું હોય તો શું કરવા
જરૂર છે એનો વિચાર કર્યો તો અમને
જણાયું કે આપણી પાસે પૂર્વ કાળની સ્મૃતિ
સિવાય બીજું કશુંએ અભિમાન લેવાં લાયક
રહ્યું નથી ! અને અમારી શ્રેષ્ઠાથી
ચાલતી આવેલી નિર્ધનતા અને નિર્બળતા-
વાળી રિયતિમાં, કોમક કોમક અમકી ઉઠેલાં
મર્યા ગાંડ્યાં માણસો સિવાય, કોમક પશુ
એ સમજાઓની ગુલામગીરી સ્વીકારવાની
ના નહીં પાડેલી હોઈ, અમારા ઉપર જે
કાંઈ લાદવામાં આવે તે શિરોચરમ ગણવાની
પરંપરા યદ્યં ગઈ છે. એવે વખતે અમારામાં
ધર કરી બેઠેલી નિર્બળતા અને નિર્ધનતા
વ્યક્તિયત રીતે દરેકે દરેકે તજવાં પ્રયત્ન
કર્તા સિવાય બીજો રસ્તો નથી; અમે ચર્ચા
પડતી મૂકી; અમે વિગ્રાવ પડતું મૂક્યું; અને
અમારું જે કાંઈ છે એ જળંગી રાખી માત્ર
પાશવી બળ અને પાશવી ધન બેળું કરવાનું
પહેલામાં પહેલું જરૂરી છે એમ માન્યું.
સાચા જોડાની ચર્ચામાં ઉતરી-ગરીબીથી
વિટળાઈ વળેલો માણસ જેમ સાચી જોડી
દવાની ફેરવણીમાં બીજાના કરતા ઉપરથી
ઉતરી જેમ આખ ખૂલે તેમ-હવે જે કાંઈ

હે તે નદી જોવા અને નયું' બળ અને નયું' ખન-માનસિક અવસ્થા વધારી વગર-વધારવા વિના ખીજો કયો રસો? અમે સહીસામત માનીએ? અમને તો ખીજું ન મળ્યું: પણ એટલામાં અમારે અમારા રસો શોધી લેવા ફરજ પડી: અને જીવનમાં માત્ર આ તરંગો જ રહ્યા: વખત મળ્યો ત્યારે ત્યારે અમે બળ કયું' અને આક્રંદેવ કયું'; પણ કયા પરિણામ વગર-આજે માત્ર એક જ વાતની યાદ રહી છે-એ એટલી જ કે અમારે તરંગો દત્તા: અમે તરંગોને મતિ'મત ન કરી શક્યા: અમે એ તરંગોને વાસનારૂપે અમારા દેહની સાથે સંકળી શક્યા છે. "

" અને 'વાસના' વાળી માન્યતા જો ખરી નહિ' હોય તો એ તરંગો અમારી સાથે તાથ પામશે. " અચલતાએ જલેલાં એમ વાકયને પૂરું કરે એમ પૂરું કરી આપું.

" હા, એમજ: પણ એ તો જો વાસના-વાળી માન્યતા ખરી નહિ' હોય તો? અમે એમ નથી માનતા: એક તો અમે વાસનાની માન્યતાનો અભ્યાસ કર્યો છે એમાં અમે એમ સમજ્યા છીએ તેથી, અને ખીજું' અમે અમોને જે કંઈ વારસામાં પરંપરામાં મળ્યું છે તે સાચવી રાખવા અમે નિર્ણય કર્યો છે તેથી: અમે તો આ જન્મે પાત્રું મૂક્યું તે આગળ ઉપર કરવાના જ છીએ: પણ એ ક્યારે થશે એ નથી કહી શકાતું. આજે તો અમે તાત્કાલ નિષ્ક્રિયતા પામ્યા છીએ: છતાં જે તરંગ અમારો દત્તો અને છે એ દક્ષિત જોવાની આશા નથી જતી: એ માટે અમે જતે એ પ્રયત્ન કર્યો: અને ખીજાએ એમાં પ્રયત્નો કરે તો સારું' એમ અમે માન્યું. ખીજાએ એવા પ્રયત્નો કરે તે જોતાં અને ખીજાએ પાસે એવા પ્રયત્નો કરાવતાં અમને આજ સુધી આનંદ મતો આવ્યો છે અને

ગરબે ધૂમવા જઇએ

આવી સુદાગલ્ય રોજન રાત,
ગરબે ધૂમવા જઇએ;
નીતરે નિર્મળ ચન્દ્ર પ્રકાશ,
ચાલો ઝીલવા જઇએ.

અમૃતિ નર્તિકા નાચી રહી છે,
રતની સંગ પિયુ રાચી રહી છે
બજે' ઘેલો સાગર રાજ,
ચાલો ધૂમવા જઇએ.

બાજે આલાની અટારી,
એરો દેવની હુવારી

ગરબે ધૂમશું જ ઉમંગે,
નાચીયું' ઢોલ મૂકે
પડવા સૌ દિગ દિગન્તે
મધુર રાસના રચારો
છતિ' રીખ જળહળ થારો.

ગરવી ગુણીયત ગુજર રાસ,
ચાલો ઝીલવા જઇએ;
હેયે જેનો અલુમ્લ વાસ,
ગરબે ધૂમવા જઇએ.

આવી સુદાગલ્ય રોજન રાત,
ગરબે ધૂમવા જઇએ;
નિર્મળ નીતરે ચન્દ્ર પ્રકાશ,
ચાલો ઝીલવા જઇએ.

શ્રી. રજનીકાન્ત ભટ્ટ

હજી કોઈ એવા પ્રયત્નો કોઈ કરે તો અમોને આનંદ થયા વિના ન રહે. એ જ ગણતરીથી હું તમોને એવું કાંઈક કરવા ઘણી વાર કહ્યા કરું છું અને આજે પણ કહું છું. "

" વૈદ્યરાજ, પણ ધરવૈદ્ય શીખવામાં તમારા જીવનનો મહાન તરંગ કર્યા આવશે ? " યશોમતીએ પ્રશ્ન કર્યો.

" અમારા મહાન તરંગનું અમે પૃથ-ક્કરણ કહ્યું: નિર્ધનતા અને નિર્બળતા કાપી નાખવી-એટલો જ અમે નિર્ધાર કર્યો પછી એ કેમે કપાય એનો અમે અમારી શક્તિ મુજબ નિર્ણય કર્યો: નિર્ધનતા કાપવામાં વ્યક્તિએ વ્યક્તિ પગબર થાય ત્યારે કામ લાગે: અને એ પણ જીવન અનેક તરવા ઉપર નિર્ભર થવા વિના. અમે તો માન્ય કે મામ્ય-ઉદ્યોગ ઉપર દરેકે દરેક માણસે વળવું. અને તમામ રીતે સાદા પ્રકારની રહેણી કરણી અમ-લમાં મૂકવી, સારા શબ્દોમાં કહો તો સ્વદેશી અને તે પણ હાથની બનાવટો: આ કરવામાં જે કાંઈ બહારનું કે દેશનું જે નિર્ધન બતાવનાર હોય તે તંજવાનું ખરું. બાકી રહી નિર્બળતા-એ સંબંધમાં અમે એમ માન્યું કે રહેણી કરણી સાદી થશે એટલે કાંઈક બળ તો એની મેળેજ આવી જશે. વધુ બળ મેળવવું ચરીર કસીને-મન કસીને-અને શરીર તથા મનની જિભારીઓ હટાવીને આ કરવામાં ધરવૈદ્ય-બાળઉછેર-પશુપાલન-વત-નિયમ એ બધાં આવ્યાં ? અમે જે અમારા રિવાજોનો વિચાર કરવા માંડ્યા તો અમને જણ્યું કે પગ ઉપરજ ઉભા રહેવાની તાકાત સાર એ સૌ યોગ્ય છે. એટલે અમે એ સીને એના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં મૂકવા પ્રયત્ન આપ્યાં પણ એ અમારી પોતાની નબળાઇને લઇને સંઘીન ન થયા ? તમે જો એ કંઈ તો સાર એમ મને લાગે છે. એથી જો તમે એ બાર વલવા કળૂલ

થાય તો હું તમારા ઉપર લાલવા માગું છું. "

" તો પછી આ બધી કેળવણી અમને તમે લેવરાવી કે લેવરાવો છો તે નકામી માનીજ કરો છો એમ ને ? " યશોમતીએ વળી પ્રશ્ન કર્યો.

" કેળવણી લેવાનો અર્થ તો એટલોજ છે કે બહારથી લેવાની મદદ આપોઆપ મેળવી લેવાની તાકાત મેળવવી; અથવા તો જેટલાક પ્રસંગે બહોળા વિસ્તારવાળા એમાંથી શોધી તેની આપોઆપ વિચારણા કરવાની તાકાત મેળવવી ! જે અગવડતા-વિકાળ અમમાં ફરવા દરવાની ' બજેલોને મળે છે તે અબજોને મળતી નથી; અને એને અંગે બજેલી અને અબજોના કાર્યમાં કે કાર્યના પરિણામમાં જે ફેર આવે છે તે માંત્ર પ્રમાણ પૂરતો અથવા તો જોછાવતા અંદા પૂરતોજ બહુવાધી માણસનું માનસ બદલી શકે છે એમ હું નથી માનતો: માનસ તો જેવું એ માણસનું હશે તેવું જ રહે છે-એણું કે વડું ઝળહળાટવાળું એણી કે વતી જેળવણીના પ્રમાણમાં માનસમાં ફેરફાર કેળવણીથી બાંધેજ પડે છે; ફેરફાર થાય છે એ કંતો દુનિયાની આદીમોળી જોતાં જોતાં જો એકાએક કાંઈ અટકો લાગી જાય તો, અને કાં તો કાંઈક અતિ પ્રતિભાસંપન્ન વ્યક્તિની કાપમી દોરવણી ભરી હાથ પડે તો. એટલે તમે જાણો છો એ તો તમારા યોગનો વિસ્તાર વધારી શકવાની સગવડના મળી શકે એ માટે.

" આમાં વિસ્તાર વધારવાની વાત જ ક્યાં આવે છે ? જો જોતી, શુદ્ધઉદ્યોગ, ધર-વૈદ્ય, અને એવા જ સંકલિત ચિત્તમાં વિજ્ઞાને કરેલી પ્રભતિ તરફ કુલંકપ કરીને પડવું છે તો કેળવણી આ માટે જોઈએ ? " યશોમતીએ વળી પ્રશ્ન કર્યો.

“એક જ કારણ ! વિદ્યાનનો પરીલાભ લેવા અમારી મરજી છે. પડોશીને ત્યાંની ગાડી જેવી ગાડીથી મારે ખાસ સ્થિતિ સંજોગોને લઈને વચિત રહેવું પડે એમાં જેમ વિદ્યાનનો હોય નથી, કે એથી જેમ વિદ્યાનના અભ્યાસનો ખાસ નથી, એવો આ સામાજિક કિસ્સો છે. અમારે અભ્યાસ કરતાં છતાં, અને બાધુતા છતાં વિદ્યાનના લાભો તજવા પડે છે એ અમારા સ્થિતિ સંજોગોને લીધે; હું જે એમ માની લઉં તો જેમ મારા ઉપર કરજ થાય છે અને મારાં છોકરાં ઉપર બોલો થાય છે, એમ જો નજાળાંના યુગમાં મારો દેશ વિદ્યાનના લાભ લેવાનું ગમે તો બોલે શરૂ કરે તો એ દેશ કોષ્ટકનો કરજદાર થાય છે અને આવતી કાલની પ્રજાને બોળનાર ઉતારે છે. આ કારણે અમારે સંયમિત રહેવા જરૂર છે એમ અમે માન્યું છે.”

“સંયમિત.....” યશોભતએ પ્રશ્ન શરૂ કર્યો પણ બહાર ન પાડ્યો.

“હા સંયમિત એ શબ્દમાં અમારી બધી શીલસુશી અત્યારે તો સમાયેલી છે ! અને એ પૂરતા કારણોથી ! તમોને ઉછરતી પ્રજાને એ શબ્દથી અનેક વાતો યાદ આવશે. પણ બધી વાતોનો એક જ નિષ્કર્ષ છે. એક કારણે કે બીજા કારણે ! સંયમ એ તો પહેલાં; જો તમે સુખ ચાહતા હો તો તમારું, તમારાં સંબંધીઓનું અને તમારી આગળની પ્રજાનું; તમારું એક જ સુખ સાધનથી લેવાપામને બરાબરું પગલું શું નથી કરવું ? અથવા તો કહોને કે શું શું કરી શકે છે ? એનો જગત પણ સ્વતંત્ર વિચાર થાય તો સંસારની કેટલીયે વિદ્યાબનાઓથી તરી જવાય છે ! માત્ર એક જ ઉતાવળું, કૌશિક સુખનું પગલું અને જીવનભરનું કરજ.”

“સંયમ...સંયમ...સંયમ આ તે કોઈ

ટાયફોઇડ તાવના હુમલા પાદં

તમો આશ્ચર્યજનક જરૂરમાં વાળ ગુમાવો એ નિર્વિવાદ સત્ય છે. ફક્ત એકલા ટાયફોઇડ તાવથીજ નહિ પરંતુ દરેક માંદગી વાળના જરૂરમાં ઉતારે છે. આવા સમયે, કેશવર્ધિનો બાલે તમારા ખરતા વાળને રોકે અને તેને મુળમાંથી ફરીથી ઉગતા બનાવે.

માનવ કેસકલાપને કેશવર્ધિની કીમથી હંમેશાં સુશોભીત રાખે. કેશવર્ધિની શેમુધી તમારા વાળને અજકાટવંતા બનાવે, આજેજ સંપૂર્ણ

કેશવર્ધિનીથી

તમારા વાળની ટ્રીટમેન્ટ કરો.
કેશવર્ધિની.....આના ૧૨
કેશવર્ધિની શેમુધી....આના ૧૨
કેશવર્ધિની કીમ.... રૂ. ૧
પેડીંગ અને પોસ્ટેજ ખર્ચ જુદું.
સાઉથ ઇન્ડીયા કેમીકલ્સ,
માયલાપોર, મદ્રાસ

એજન્ટસ:-

એન ફેક્ટે એન્ડ કુંઠ

રાવપુરા, વડોદરા.

કાલાભાઈ સાંકળચંદ એન્ડ બ્રધર્સ

૩૦-૫૮ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ

વાડીલાલ એન્ડ કુંઠ

બુનાગદ.

આદેશ છે ? ” યશોમતીએ આશ્ચર્યનું મૂચન કરતાં કહ્યું.

“ કેવો છે ? સુંદર કે ભયંકર ? ”

વૈવરાજ, હાંદગીભર નિઃશ્વર્યે એ ભયંકર નદી તો શું ? અને જો એ ભયંકર આદેશને વિસારી મૂકવા તજવીજ કર્યો પીએ તો પણ ભયંકરતા શિનાય કર્યા કાંઈ માણસ પડે છે ? ” યશોમતીએ જવાબ દીધો.

“ જાહેન એમ કહો તો એમ ! પણ એક જ પ્રશ્ન કરી લઉં : આનંદના લોકમાં આખી હાંદગી ભયંકર રીતે જાળવી એ ઠીક કે ભયંકર આદેશમાં માની આખો હાંદગી આનંદમાં જાળવી એ ઠીક ? ”

“ મને તો એમાં સમજ નથી પડતી ! તરતના આનંદનું આકર્ષણ ન મૂકી શકાય એવું છે ; કાયમો નિઃશ્વરની પંચાત ન સહન થાય એવી છે. એનો નિરતાર કેમ નીકળે ? ”

“ મેં તો કહ્યું : એ તો જેવું તમારું માનસ-આનંદ સંબંધમાં તમારો જેવો પાલક : તમે જો શરીરના સુખમાં જ આનંદ માનવામાં હશે તો કદાચ કદી એવો આનંદ મેળવી લેવા મથશો. અને જે દહાડે ભયંકરતા મામે આવી ઉભી રહે તે દહાડે એથી થોડી ડરી જઈ પાછાં એનો એ આનંદ શોધવા અને કરવા પ્રવૃત્ત થશો : એમાં મારું કહ્યું કે તમારાં બીજાં દિલેષીઓનું કહેવું જરાએ કામ નહિ લાગે ! જિજ્ઞાસા તમે અમેને આપ મેજે પહેલાં દિલેષીઓ કહેશે : એક જ માર્ગ છે મેં કહ્યો એ-કાંતો તમને કોઈ અતિ પ્રતિભાસંપન્ન, સંપત્તિમાં માનનારી વ્યક્તિ માર્ગદર્શન કરાવ્યા કરે અને કાંતો તમને દુનિયાદારીનો અતિ બજવાન બંધો લાગે. ”

એ વખતે દીરાની માએ આવી યશોમતીને જોડાવી.

“ શું છે ? ” યશોમતીએ અને ત્રિવેણીએ સાથે પૂછ્યું.

“ બા જોડાવે છે. ”

“ કેમ ? ” યશોમતીએ પૂછ્યું : અને

જવાબમાંથી એકાદ સહન ન થઈ શકે એવી બાબત નીકળશે એવી કુશંકા કરી.

“ રહેજ ન. ”

“ બા, ત્યારે યશોમતી. ” અમલબાએ દીરાની માના જવાબમાં યશોમતીના જેવીજ કોઈ બીજામણી છટનાની કલપના કરી કહ્યું. અને ઉમેર્યું : “ વૈવરાજ આવે ? ”

“ ના, બા. એવું કશું નથી. બા રહેજ ન જોડાવે છે. ”

“ સારું ત્યારે, બા, યશોમતી. ” દીરાની બાના જવાબમાં જરા પણ વિશ્વાસ કર્યા વિના કરી વખત અમલબાએ કહ્યું.

અને યશોમતી ભારે પગલે ચાલતી થઈ.

“ કાંઈક, મુશ્કેલી ઉભી થઈ લાગે છે. જરૂર સુંદરલાલની તખીવત ખરાબ દશે ! ” ત્રિવેણીએ શંકા કરી.

“ કદાચ મુકતા આવી હોય અને બધા પડી પડ્યાં હોય ? ” અમલબાએ જુદી શંકા કરી.

“ એમ તે નહિ. આ બાઈનાં પગલાં કાંઈની અણધારી ખિમારીનાં નહોતાં : તેમ તરત સારા આખ્યાનાં પણ નહોતાં. ” વૈવરાજે બંને શંકાએતે બોલી પાડતાં નવી કલ્પના રજુ કર્યા વિના કહ્યું.

“ એવું શું હોય પણ ? ” ત્રિવેણીએ સવાલ કર્યો.

“ કદાચ સુંદરલાલ ભડકી ઉઠીએ એવી વાત કાંઈક કરતા હોય ! ” વૈવરાજે કલ્પના દોડાવી.

“ એવું ? ભાગી જવાની ? એર ખાવાની ? કેાંઈને મારી નાખવાની ? કેવી ? ” ત્રિવેણીએ વળી પૂછ્યું.

“ અહીં બેઠાં વાતો કરવી એ કરતાં તપાસ કરવો એ સારો ! ” વૈવરાજે જવાબ દીધો.

“ ત્યારે નહિ ! ” ત્રિવેણીએ રળ માગી.

“ કાન્તિ નથી આવેલી આજે, કાં ! એ જાણ તો ઠીક. ચાલો, એને મોકલું ” વૈવરાજે કહ્યું અને બહાર ચાલી નીકળ્યા.

દેખાવમાં સુશોભીત બને છે-

તાતાનાં સુગંધીદાર
કોકોનટ ડેરઆઈલથી

તાતાની બીજી વાળને લગતી બનાવટોમાં
કોકોનટ ગ્રાઈલ ઇમ્પ્રુ, જપ બનાવટો લાઘમસ
અને ગ્લીસરીન તેમજ તાના બ્રીલીઅન-
ટાઈનનો સમાવેશ થાય છે, લગભગ બંધીજ
મોટી કુકાને અને હંમેશાં નીચેને રચે
મને છે.

ઐરેસ-

ટોમકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ

પો. બો. ૫૨૮, સુ'બાઈ

તાતાનો માલ

ધી તાતા ગ્રાઈલ મીલ્સ કું. લીં

બોમ્બે હાઉસ, સુ'બાઈ

મહેરબાની કરીને તમારા વાળને લગતી બનાવટોનાં
નમુનાઓ મને મફત મોકલશો. ટપાલ ખર્ચ મારે હું
આ સાથે એક આનાની ટીકીટ બીકું છું.

નામ _____

સરનામું _____

G. S. I. નંબર _____

ખાસ સંગ્રહ કરવા લાયક પુસ્તકો

ખલહક બંધ દેવડા માને		નોંધા બળ	૦-૧૧
મહારામ સરતાણુ ભા. ૧-૨	૬-૮	સૂર્ય	૦-૧૨
રાજયોગી માને પરમાર ધારાવધાદેવ		ધનવિદ્યા	૦-૧૧
ભા. ૧-૨	૮-૦	ખેતીના ઉપદ્રવો	૦-૧૪
મહારામા ગાંધીજીનું જીવન	૪-૯	કળાકારનો બગીચો	૧-૨
રાષ્ટ્રીય કોમિસનેા મતિદારા		છોડવાનું જીવન	૦-૪
ભા. ૧-૨-૩	૧૧-૦	કરોળીઆની કાવત્રા	૦-૬
વિશ્વભારતી અથવા હિન્દી સંસ્કૃતિનું		મનુષ્ય ભ્રમણ	૦-૧૨
કેન્દ્ર	૧-૦	કેનેડાનું જવાબદાર રાજતંત્ર	૧-૮
અગ્નિદે સહિતા ભા. ૧	૨-૦	ઉદ્ભિન્નનેની ઉત્કૃષ્ટિ	૧-૪
" " ૨	૨-૦	કેળવણી	૧-૮
" " ૩	૨-૦	સીતા	૦-૬
" " ૪	૨-૪	જુદ્ધ ભગવાનની વાતો	૦-૬
જીવાનીની આવી	૧-૮	મેગેસીનીસના સમયનું હિન્દ	૦-૮
વેપારની આવી	૧-૧૨	પ્રકાશ	૦-૬
આપણું પ્રાચીન રાજતંત્ર	૧-૪	ઈર્સોગિના સમયનું હિન્દ	૧-૧૦
કળા વિશે પ્રવચનો	૦-૭	મીલની મુલાકાત	૦-૬
નેહનનું જીવનચરિત્ર	૧-૦	પ્રાચીન પૂર્વ	૦-૧૨
વલ્લભ	૧-૦	હિન્દની સરે નીકળેલા વહાણવટીઓ	૦-૧૨
મહિપતશમ	૧-૧	વેપારની આવી	૧-૧૨
નરસિંહ મહેતો	૦-૧૧	મહમદ બેગડો	૦-૬
પરિવર્તનવાદ	૦-૧૦	સૂર્ય નર્મરકાર	૦-૮
ઈંગ્લેન્ડ અને હિન્દુસ્તાન	૦-૧૫	પચાસ પ્રેરક પ્રસંગો	૦-૬
હિન્દુસ્તાનના લોકો	૦-૧૧	આપણા મહારાજા	૦-૬
જામતની રાજનીતિ		ભારતીય સમાજસાહ્ય	૧-૬
અને હિન્દ	૦-૮	વિદ્યુત	૧-૦
આયોનું આદિ નિવાસસ્થાન	૦-૬	વિજ્ઞાનના વિધાયકો	૧-૧૨
સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ	૦-૬	હિન્દુસ્તાનમાંના જુદા જુદા યુદ્ધ	૦-૧૨
સામાજિક સુખરૂપતા	૦-૧૧	ગ્રામીણોના મુલાકાતો લક્ષણો	
રોચકરના જીવો	૦-૧૩	તથા વય વિજ્ઞાન	૦-૧૦
તરવાની કળા	૦-૭	વાધેલાઓનું જીવન	૦-૬
મર્ણવિદ્યા	૦-૧૨	ભાષાવિજ્ઞાન પ્રવેશિકા	૧-૧-૬
		આકૃતિ જીવન અને કાર્પેસેટ	૧-૧૨-૦

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

ભાત ભાતનું ભરત ગુંથણ સો. લીલાવતી પટેલ

(૧) બાળકની ટોપી

ટોપી ગુંથવામાં જોઈતી ચીજો—બે ઓસ ંન, ૧૦ નંબરના સોયા, ૧ વાર રીબન.

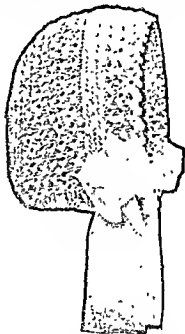
ટોપી—હસ નંબરના સોયા ઉપરં ૬૬ ટાંકા લો અને ૬ લાઇનો સાદી ગુંથો. નીચે પ્રમાણે ડીઝાઇન ગુંથો.

૧ લી લાઇન-સાદી, ૨ જી લાઇન-૬ સાદા, ૮૭ ઉધા (બખીયાના ટાંકા પછુ કહે છે) ૬ સાદા, ૩ જી લાઇન સાદી, ૪ થી લાઇન-૬ સાદા, * ૧ સાદો, ૧ અટો, ૨ ટાંકા ભેગા ગુંથવા. * આ નિશાનીથી ફરી ગુંથો, અને ઉલ્લા ૬ ટાંકા સાદા ગુંથો. આ ચાર લાઇનો ફરી પાંચ વખત ગુંથો. હવે ઉલ્લી બાજુ ડીઝાઇન ગુંથવામાં માટે પહેલી ૧ લાઇન સાદી ગુંથો અને પછી ડીઝાઇનની ચાર લાઇન નવ વખત ગુંથો. ત્યાર પછી ડીઝાઇનની પહેલી અને બીજી લાઇનો ગુંથો.

આ માથા ઉપરનો ભાગ થયો. હવે પાછળનો જોળાકાર ભાગ થશે. (હવેની બધી લાઇનો સાદી જ ગુંથવાની છે). પહેલા ૬ ટાંકા સાદા લો અને પછી ૧ ટાંકાના બે ટાંકા કરી બીજા ટાંકા સાદા ગુંથો. (૧૦૦ ટાંકા થશે). પછીની ૫ લાઇનો સાદી ગુંથો.

પાછળનો ભાગ—૧ લી લાઇન- * ૮ સાદા, ૨ ટાંકા ભેગા ગુંથો. * આ નિશાનીથી ફરી ગુંથો, ૨ જી લાઇન-સાદી, ૩ જી લાઇન-

* ૭ સાદા, ૨ ટાંકા ભેગા ગુંથો. * આ નિશાનીથી ફરી ગુંથો, ૪ થી લાઇન-સાદી. આ પ્રમાણે ૧૫, ૭, છે ત્યાં આગળ એક ટાંકા ઘટાડતા જાઓ. એટલે અનુક્રમે

૬, ૫, ૪, ૩, ૨ અને ૧ રહેશે. ૨૦ ટાંકા રહે ત્યારે બે બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા એટલે ૧૦ ટાંકા રહેશે. પછી તેને બંધ કરી દો, એટલે ટોપી તૈયાર થશે. હવે તેને ઉત્તરી શીવી લો. જે પ્રમાણે ઉંધી, જતી ગુંથી છે તે પ્રમાણે શીવવી. રીબનનાં મોટાં કુલ બનાવી ટોપીની બંને બાજુ ચોટાડી દેવાં.

[ટોપી સાથે પહેરવાનો કેટ આવતા અંકમાં આપવામાં આવશે]

મહિયરની યાદ !

(રમેલીનાં સોણલાં વ્ખાવે સાહેલડી...એ શબ્દ)

મહિયરનાં માન યાદ આવે રસઘેલડી
જીવન વસંત મારી સ્મરણે જૂલે !
દેવેના ધામસંગી મહિયરની શેરીએ
રમવાની હોંશ ઉર ધાર્યા કરે !

ન્હાની હું બાળ હતી પગલ્લી યા પાડતી
દાદાને દાદીને હૈયે વસી !
મોચેરી માવડીને હેતભયાં બાપુજી
“ દીડી અમ આંખની તું ” કે'તાં હસી !

લાડીલો વીર ને હું દોડ ભરી ખંડેનડી
લાઠખંડેન બેઠ સ્નેહ રેલી રહી !
સહીઅરનો સાથ ઉર ઉરને હુલાવતો
જીવનની સીમ મારી ઘેરી બળે !

રમતાં રસતાળી પ્રીય સખીઓની સંગમાં
પ્રીતમની ખ્યાસ ઉર બગ્યા કરે !
માથું હું ધસ્ય કને એટલું ઉમંગથી
“ મહિયરની વેલ ચીર સ્થાયી રહે ! ”
મહિયરનાં માન યાદ આવે રસ ઘેલડી
જીવન વસંત મારી સ્મરણે જૂલે !

શ્રી હરિશંકર દવે

[ત્રણ અંકથી આગું]

કાઠી, તમે મને ને ને ક્યું તે પ્રમાણે
મેં થોડો નમુના તરીકે કુપપાક જનારી
લેયે. સારો મળેતો થયેતો અને એમણે
વખાણી વખાણીને લીધી.

હવે આજે-મને કુપીનો કુપપાક જનાવ-
વાની રીત જરાજર સમજાવે. કારણ કે મેં
હજુ સુધી એ લેયે. પણ નથી તેમ આખ્યો
પણ નથી તો પછી જનાવવાની તો વાતજ રી ?

વાર રમા, કુપીનો હથેલો થાય છે એ
તને ખબર છે કે નહીં ?

કાઠી કું કુપીનો હથેલો જનાવી નાખતી
નથી પણ થાય છે એ તો મને જરાજર
ખબર છે અને આખ્યો પણ છે. એમના એ
કોલેજના મીઠા સુરતમાં રેવન્યુ ખાતમાં છે
તેમની પ્રારથના અને એકાદ ને વાર પંચાલેસો.
થોળાજ મજાનો. સહરાદ તો એટલી કે
વાતજ રી કરતી ? આઠાઠા નાળે હમખાજ
તાસ મોઠામાં આવી નાજ.

કાઠી: પણ રમા, આપણે મૂળ વાત
પર આવીએ.

કુપીનો કુપપાક એ એક રીતે કુપીના
હથેલું રૂપાંતર છે. રીતે કુપને મારે
કુપી રીતે પણ સેરી કુપી કાઠી જરર
અંદરથી પોતાગ આજા નેરી કે વધારે
પડતા મી નહીં હોય એની સારી મજેનો
પકાઈ કરીને સેરી.

પીલગની ઓછી પર કુપીની ઓળ કરતી-
મેખાજની ઓછી ઉપમેખમાં ન સેરી. તેણ

પર ઓળ કાળી પડવાનો સંભાવ રહે છે.

ઉપર મુજબની ઓળ તેવાર થાય એટલે
હાથરો કાળી અંદરનું પાણી તમામ
કાઠી તાખતું.

પછીથી કલાકાગળી કાઠી જરર તપેતીમાં
ઓળ મંતગાજ રહે એ. પ્રમાણે થી મુકતું.
ધી તપીને પાતળુંજ થયા રેવું વધારે કાઠી
થઈ ના જાય. તેવી પણ કાઠીજ રાખતી.
તાપ પણ સાધારણ રાખતો. પીમાં કુપી
સાંતવતાં સારો સહરાદ આજવા લાગે તેમજ
જગો વગેરે ત્યારે ઉગતા કુપમાં નાખતી.
અને એમ એખાજ કુપપાકમાં સમજાવું તેમ
એક સરખું હથેલું રહે. જ્યારે ઓળ કુપ
ઉપર જાતી જાય ત્યારે પછીથી ખાંડ રીતે ૧૫
કમ નાખતી અને ને અર ઉગતા આજવા
રેવ. નાંધે પીમાં તાપ પર પીડી પર ઉગવા
રેવ. જેથી સારો થઈ જાય. જરામ, પીનાં
અરેગી, એકથી વિશે નાખવાં.

અને સેરનો કુપપાક કેમ જનવરો ?

“રમા, તને જણ્યું એક માથે વાત રહેતી ?”
“હા, કુંદરકાઠી. તમે ઉપર મુજબ ને જનાવ
કુપ તો રીખાજા. એટલે હવે આ જરર જ
વડ રહેશે. કેમો સામજી રીતે તે એની હજ
એક સરખી દેવજ એટલે પછીની ને ને
કાંઈ ફેરફાર દેવ એજ સમજા સેવનું રહે.”

જરાજર છે: આ તાગે વાત પરથી
એટલું નાખી થાય છે કે કાંઈ વિચાર પર
આજા જના આજુ લેકમે એને ઉગ
તને થઈ મુકતો છે.

દસશેર દુધને માટે રવાની સેવક શેર ગાા
 લેવી અને તેને તપેલામાં ઘીમાં સાંસતે તાપે-
 માંતળવી. બહુ લાલ ચક્ર જવા દેવી નહિ.
 પથ્ય શુદ્ધાબી રંગ પકડે. એટલે જરમ કરી
 રાખેલા દુધમાં નાખી હલાવ્યા કરવું. જ્યારે
 દુધની માફક ઉપર આવી જાય-દુધ ઉપર
 સેવ તરતી દેખાય અને એકમેક ચર્ષ જાય,
 ત્યારે ઉપર સુખખના વજનથી ખાંડ લાઇને
 નાખવી. તથા બદામ, પીરતાં, ચારાળી, એલચી
 વિગેરે નાખવાં.

કેમ રમા, સમજ પડી ? ખ્યાનમાં રહેશે,

હા. કાકી, પથ્ય સાથે સાથે એક વાત
 પૂછી લેવા પથ્ય મન પ્રેરાય છે.

શું, તે વળી કહીજ નાખને.

દુધપાક સાથે પુરી તો બનાવવાની હોયજ,
 પથ્ય દુધપાક પુરીના જમણની બરાબર ડીસ
 તૈયાર કરવી હોય તો શી રીતે થાય.

એટલે કે ઉપરના જમણ સાથે ક્યાં ક્યાં
 શાક અથાણા વિગેરે બંધ બેસતા આવે એમ
 ઘું પૂછવા માગે છે ?

● મેંદાની સેવ કરતાં મેંદાને બદલે રવાની ને
 કુલરનાના નામથી ઓળખાય છે એની સેવ ઘણી
 સારી પડે છે. માત્ર રવાને ઘોઘવાર પહેલા પરાલી
 રાખવો પડે છે.

હા. એ પથ્ય બધી લેવું જરૂરનું છે.

એ ખાસ કરીને દુધના જમણ સાથે
 દહોની કાષ્ટ પથ્ય વાની બંધ બેસતી આવે
 નહી તે વાત ખાસ ખ્યાનમાં રાખવી. દુધ
 પાક પુરી સાથે સામાન્ય રીતે બે શાક હોવાં
 જોઈએ. તેમાં એક તલાઉ, એટલે કોઈ અને
 બીજું રસરસ અને એવાં પસંદ કરવાં.

વળી જેમ શીખંડ પુરીના જમણ સાથે
 વાલની દાળ બંધ બેસતી હોય છે તેમ
 દુધપાક સાથે મગની દાળ ઠીક અનુકૂળ પડે
 છે અને ફરસાણમાં પાતરાં (આહુનાં પાન),
 જમણ ઢોંકલાં, અગર કોઈ પથ્ય જાતનાં
 લાજવાં પૈકી ગમે તે એક ફરસાણ ચુકાય
 તો ચાલે;

અથાણામાં એક તો આપણું સર્વ એક
 મેથીયાનું અથાણું, લીલા મસાલાની સારી
 મએની તાજ ચટની, વળી નવું આદું મળણું
 હોય તો આદુની કાતરી તથા તલ કોપરાની
 ચટની વિગેરે.

ત્યારે તો એમ જ કહોની કે દુધપાક,
 પુરી, બે શાક, મગની દાળ, ફરસાણ
 બે ત્રણ જાતનાં અથાણાં ભાત, કદી
 આટલું બનાવીએ તો બંધ બેસતી ડીસ
 તૈયાર થાય.

અમુલ્ય તક

કુશળ કાંરીગરેથી તૈયાર કરેલાં કલામય ઝવેશત માટે જરૂર મળેા

સુરજમલ લલ્લુભાઈની કું.

૩૫૬, કાલણાદેવી રોડ, મુંબઈ, ૨.

[૧] શિયળની રક્ષા

પ્ર૦—“શ્રીઓના શિયળની રક્ષા કેમ કરવી ?”

ઉ૦—“તમે દરિયન નાંચતાં નથી લાગતાં.

આ પ્રશ્નની જે વર્ણે અત્રાજ ચર્ચા કરેલી અને સ્મારણી અનેકવાર ચર્ચા થઈ શકે: (૧) શ્રી પોતાના શિયળની રક્ષા કેમ કરે ? (૨) તેના સગા—પિતા, માથ, આદિ તેની રક્ષા કરવામાં કેવી રીતે મદદ કરે ?

“જ્યાં અદિ‘સાનુ’ શિ-
શણુ હોય, અદિ‘સામય ના-
તાવરણુ હોય ત્યાં તો શ્રીએ
પોતાને પંકામીન અને અખળા
ન માનવી ભેદએ એ તેના-
માં ‘અરી પવિત્રતા હરો તો
તે પોતાને અખળા નહીં બને,
કારણુ પવિત્રતા એ જ એનું’
કવચ છે, એજ એનું સામય્ય છે. જે તો હંમેશાં માન્યું
છે કે કોઈ સીની છત્તા વિરજ તો તેના શિયળનો
કંઠ થઈ જ નથી શકેતો, તે કરનો મારો વચ
થઈ બચ, અથવા પોતાની પવિત્રતાનું સામય્ય
ન લાગે ત્યારે જ તે રાક્ષસી જ્ઞાતિ માણસનો
ભ્રાત્ર થઈ પડે છે. જો પેલાનું સારીરિક બળ
બહુ વધારે હોય તો તેની પવિત્રતા પેલા તેને
વધ કરે તે પહેલાં મરવાનું બળ તેને આપશે,
એ પોતાના યોગાભિધો બળીને ભરમ યશે.
સીતા રાવણને વધ ન થઈ તો તેની તરફ તે
વિષયબરી દ્રષ્ટિ પણ ન નાંખી શકે. તેમ તેણે
અનેક ઉપાયો દ્વારથી લીધા, રાક્ષસીઓના ભય
બતાવ્યો, લાલચો બતાવી પણ એકે ઉપાય કામ

ન આવ્યો. સારીરિક બળ તો તેનામાં નહીં એનું
હૃદય (રાવણની તુલનામાં), પણ તેની પવિત્રતા
તેની રક્ષાની દાઢ બની તેની છત્તા વિના રાવણ
તેની પાસે આવી જ કેમ શકે ? એકાકી શ્રી
મદિ આ આદર્શ છે.

‘બાઈ કે બીજ સખા માટે-તો રસ્તો સાફ
છે. તે તો પેલી બહેન અને તેની ઉપર હુમલો

કરવા આવનાર વચ્ચે ઉભો
રહેશે. તે કાં તો પેલાને સમ-
ભવશે, અથવા ન સમભવી
શકે તો તેને શક્તાં પોતાનો
પ્રાણ આપશે. આમ એના
પ્રાણ આપવામાં જ પેલાની
વિષયવામના યાંત થઈ જશે,
મરોને એણે તો પોતાનો ધર્મ
બળવો જ હશે, પણ પેલી
બહેનમાં પણ આ બલિદાનને
લાંબી અપૂર્વ બળ આવશે

ગ્રાહકો જરૂર નોંધ લે-

ગ્રાહકો તમામ પ્રકારનો પત્ર-
વ્યવહાર પોતાના ગ્રાહક નબર
સાથે નીચેને સરનામે કરવાની
નોંધ લે.

વ્યવસ્થાપક ‘ગુણસુન્દરી’,
C/O મુદાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા

અને બચવાન તેને મદદ કરશે.

‘પણ’, સવાલ કરનાર બહેન બોલો છડ;

‘એમ પ્રાણ ઊડવા સહેલા છે કે ?’

‘એહો !’ ગાંધીજીએ કહ્યું, ‘પુરપૂરા કરતાં
સીમાં પ્રાણ ઊડવની વધારે શક્તિ છે. શિયળ
રક્ષાને માટે જ નહિ પણ એથી આપ દેવને માટે
શ્રીઓને આત્મતસિદ્ધિ આપતી બળી છે. થોડા જ
દિવસ ઉપર મારા પરિચયની એક ૨૦ નર્મની
જાણાએ પોતાનો પ્રાણ આપ્યો. વાત તો માત્ર
એ હતી કે એના પતિ અને સગાંવહલાં એને
પાછું બાણીવવા માગતાં હતાં અને એને એની
બાણીની છત્તા ન હતી. બસ એણે પૂલ કરતાં
કરતાં નાનગા ધીના દીવાએ પોતાની સાદી

સજાવી અને કરો. રો કકબાટ કર્યા વિના શાંતિથી બળી મૂક. પાસેના ઓરડામાં માથુસો દબા, પણ તે લોકોને તે સારી પેટે બળી ત્યાંસુધી ખજાર ન પડી, આ પગલું રતુન્ય હતું એમ કહેવા નથી ઇચ્છતો, પણ એમાં અપાર શાંતિ દિગત હતી, એમાં તો શંકા નથી જ. મારામાં તો મારો કબજ સજાવાનીને બળી મરવાની શક્તિ નથી. બાકી એ ખરું કે આમ બળવાને મઠિ બદારની આગવા કરતાં અંતરની આગ ભેધએ. '

એક બહેને પૂછ્યું: 'બાળકો સારી પેટે ત્રાસ આપતાં હોય તેને છક માર્યા વિના કેમ આવે ? એકાદ લગાવીને ચૂપ કરીએ તો દુરવ રહી નય, ન લગાવીએ તો સારી પેટે રાવા કરે. '

ખડખાટ હસતા ગાંધીજીએ હાતર આપ્યો 'આપણું પેલું સૂત્ર તો નહોતું છા ના કે, કાલચેત્વંચવર્પોણિ દશર્વાણિ તાલચેત્ ।
પ્રાપ્તે તુ પોલ્લે ચર્વે પુત્રે મિત્રમિત્રાચેત્ ? '

'પણ માથાનું ફર રાખે, શરસો તો આવે, તેનું કેમ થાય ? '

'મોટે તમારા એ શરસાને આપણે અદિ'સક કોષ કહીશું. પણ આ ડાહી માની વાત કરું છું, અજ્ઞાન માતાઓની વાત નથી કરતો, કેટલીક અજ્ઞાન માતાઓ માતા થવાને લાયક નથી હોતી. '

—અતળપંધુમાંથી.

[૨] સ્ત્રીઓને સ્વાધ્યયી શિક્ષણનો હેતુ

સ્ત્રીઓ સ્વાધ્યયી શિક્ષણ થે છે તે કાંઈ પુરુષોથી સ્વતંત્ર રીતે વર્તવા કે પુરુષોને દંપત્યવા મઠિ નહિ પરંતુ કેટલાંક માનવો સમજે છે કે અત્યારે દરેક જાણની સ્થિતિ એવી છે કે ધરીકમાં રામ હોય અને ધરીકમાં રંક બની નય છે. ગરીબ માળાખની દીકરી સીબતા પરમાં જ પેલાય. તદુપરાંત આવે તો પુરુષ જમાના આગળ રંક બની ચ્યો છે. ધંધાપણી કે નોકરીચાકરી પર કાંઈ ભત્તો નિશ્ચય ચૂરી રાકાય તેમ નથી. એજ સમજને કટલાંક માળાઓ પોતાની દીકરી મોટી કમરની યજ હોય

છતાં બણાવે છે. કાંઈ કદાચ ટકાર કરે, તો તેઓ એકા સીધો અર્થ લે છે કે "હરો ! મોટી પરો તો વધો નહિ પણ બણી હરો અને કાગળપત્ર ઉઠેલતી હરો, તો કાંઈક વાંચીને પણ સમજશે તો ખરી ! " સાથે સાથે મોટી યતાં સુધી "દીકરી કંઈ સરતાંશુધતાં કે સીવતાં શીખી હરો તો નોકરી કરવા ભયેને ન ભય પણ કુટુંબનાં-છેપટે તેનાં બાળબચ્ચાંનાં કપડાં ઘેરબેડાં સીવતાં વેતારતાં કે ભરતાં શુધતાં શીખી હરો તો બાર મહિને સહેને ૨૦ થી ૨૦૦ રૂપીયા સીતાઈ" ખર્ચના બચાવરો અને "લગવાન" એવી સ્થિતિ ન આવે પણ કદાચ જમાણની નોકરી જે ચાર મહિના વડી ગઈ, તો બપોરના નવસમયે ટાઈમે ખટારી બિનના એકાદ જે કબલ સીવી નાથે તોય મહિને ખાધા નેટલા પેસાનો ટેકો યજ નય 'સંધ્યું' સોત્રું કામ લાગે' તેવી વાત છે. નજીતી હરો તો કપડાંખર્ચ આવશે. કયું જ નજીતી નહિ' હોય તો શું મદદ કરો ? " શાસ્ત્રોના યોગા અર્થો :

આનું નામ તે દીકરીનાં સાચાં હિતેશી માતા-પિતા, દીકરીનું બડું અને દીકરીનું મુખ જ દર્શાવે પોતાના બોજે પણ ઇચ્છતા હોય છે. અત્યારના જમાનામાં મોટી મર્યાદાઓ, શાસ્ત્રોનાં પ્રમાણોના યોગા યોગા અર્થો કરી જમાણામાં પડવાથી તો કલક આપણે આપણી ભત અને દીકરીઓને ફાંખી કીએ બીએ.

એમાં લાંબત ૧થી

કેટલીક બહેનો જેમને લગવાને સારી સ્થિતિમાં મૂક્યાં છે, તેઓ પણ શોખ ખાતર આ કામ શીખે છે. તેમને એ શોખ તેમજે વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં કેળવવાની જરૂર છે. તેઓએ કેવળ બપોરનો ટાઈમ કુપતી કરવામાં એજ ન કાઢેવો પણ તેઓ પદ્ધતિ-સરતું સીવણ અને વેતારણનું કામ શીખી લે, તો ઘેર બેડાં બપોરના ટાઈમે ઘેર સંચો રાખી બચ્ચાંનાં કપડાં સીવે અતર પોતાનાં કપડાં સીવે તો એમાં શું લાંબત છે ?

બાળકોના લાપીનો આધાર

સ્ત્રીઓ સ્વાધ્યયી ધરો તો જરૂર જીવન નીલા-વચમાં વિશ્વરૂપ નહિ બને પણ સરજતા કરી

આપણે તે સ્વતંત્રતા બની નહિ બપ પછુ તે સ્વતંત્ર બનશે-સ્વતંત્ર વિચારની બનશે. સ્વતંત્ર વિચારની તમે તેને નહિ બનવા દો, તો તમે પોતે તમારા બાળકોનું અવિધ્ય દબાવે બગાડો છો, એમ સમજાવે. કારણ કે બાળકોના સાવિનો આધાર માતા પર છે. સ્ત્રીએ સ્વતંત્ર રીતે વિચારી શકતી હશે, સ્વાધ્યાયી હશે. શિક્ષિત હશે તો જ તમારામાં બચવાને સમજ આપી હોય તો સમજે કે, બાળકોના છબન પર તેની કેટલી સારસ અસર થશે ! સ્ત્રીએ સ્વતંત્ર અને પોતાના પત્ર પર જીભલી હોય એટલી શક્તિ પ્રાપ્ત કરશે, તો શું તમારા બાળકોમાં એ શક્તિને નહિ સ્થિતિ ? જો તમે બાળકોનું મનુષ્ય ધમ્મવા હો તો સ્ત્રીએ મનુષ્યો તો સ્વતંત્ર થશે ને બચી જશે એ બીક છોડી દેવી જોઈએ. મનની સંકલ્પિતતા જતી કરશે, તો જ આ પ્રશ્ન તમને સમજાશે.

મનુષ્યોનાં વિશાળ દિલ

કોયે વર્ગ સ્ત્રીઓને સ્વતંત્ર કરવા ના પાડે છે. જે વર્ગ વધુમાં વધુ દલાયેલ અને દુઃખી છે, તે મધ્યમ વર્ગ. મનુષ્યોનાં દિલ વિશાળ હોય છે. તેમની સ્ત્રીઓ તો પુરો સાથે ખસેખસા મીલાવીને કાળી મનુરી કરે છે. એ ત્યાં મનુરી કરે છે. તેમના વિષે એમના પતિ શંકા લાવી શકતા નથી, તો તેમના ચારિત્ર્ય વિષે કોઈને પણ શંકા લાવવાનું શું કારણ છે ? ખરી રીતે તો મનુર સ્ત્રીઓને આ નુકા નુકા વાતાવરણમાં ફરવાની ફરજ પડવાથી અસત્તિએ અને બીજા અડચણોને સામનો કરવાની શક્તિ આપોઆપ તેમણે કેળવી લીધી હોય છે. તેમને કોઈ કસબી શકતું નથી. તેમનામાંથી શક્તિ ગઈ હોય છે. તેઓ અમલ હોય છે છતાં બાળકો પ્રત્યે બહુ જ માયાળુ હોય છે. ધોમ પકોતો હોય છે અને સ્ત્રીઓ બચવાને બીક પર લઈ પુરૂષ સાથે મનુરી કરતાં આપણે જોઈએ

છીએ. બુદ્ધિ તેમની મહેનત, તેમની કાયા, તેમનાં વિશાળ મન.

[ન્યાયિધર્મમાંથી]

[૩] પ્રાથમિક કેળવણી અને સિંધ સરકાર

દાલની સિંધ સરકારે સિંધમાં પ્રાથમિક કેળવણીને લગતા નિયમો ઘડ્યા છે. એ નિયમોમાં એવો એક છે કે બીન સિંધી ભાષાઓને સરકાર મંજૂર કરશે નહિ બીન સિંધી ભાષાઓમાં અંગ્રેજ અને હિન્દી (દેવનાગરી અને ઉર્દુ લિપિ)

ને અપવાદરૂપ ગણી છે. પ્રાથમિક પહેલાં ધોરણથી જ સિંધી ભાષામાં શિક્ષણ આપાનું જોઈએ. દાલ બીન-સિંધી ભાષાઓમાં કેળવણી આપતી શાળાઓ માટે એક ખાસ રહેમ બતાવવામાં આવી છે કે ૧૯૪૬ સુધીમાં તેમણે સંપૂર્ણ સિંધી-ભાષા દાખલ કરી દેવી ૧૯૪૬ પછી કોઈ પણ શાળા કે નર્મ બીન સિંધી ભાષા દ્વારા કેળવણી આપતી

હશે તેને સરકાર તરફની મદદ (ગ્રન્ટ) મળશે નહિ. અર્થાત સિંધ સરકાર ગુજરાતી ભાષાને મંજૂર રાખશે નહિ.

'સિંધમાં ગુજરાતી' એવો વર્ષ ૧૯૫૧માં વસે છે. હમણાં કુલ ત્રણ લાખથી વધારની ગુજરાતીઓની વસ્તી હશે, જેમાંના કરોડી શહેરમાં જ લગભગ એક લાખ છે. દાલમાં પ્રાથમિક શાળાઓમાં કરોડીમાં જ હશે હજારથી વધુ સંખ્યા (૧૦૭૦૫) (કુલ સંખ્યાનો ત્રીજો ભાગ) ગુજરાતી બાળકોની છે. કરોડી શહેરમાં લગભગ ૫૫ ગુજરાતી નીશાનો (પ્રાથમિક) છે. જેમાં લગભગ અડીસોથી ત્રણસો ગુજરાતી શીશકો શીક્ષણ આપી રહ્યા છે.

સિંધ સરકારે હુકમ બદલ પાડી લીધો છે;

સરવામાં આવી હતી. જનતાની સેવા અર્થે તેઓએ એક મંડળ રચાવ્યું છે તેનું નામ 'ચોર-વાડ સેવામંડળ' રાખ્યું છે.

શ્રી પ્રભાકર : શ્રી હરખંદલાલનાં પત્ની છે. તેઓ ચોરવાડનાં રહીશ છે. સીઓને માટે હુનર ઉદ્યોગ વર્ગ ખોલવામાં આવ્યો છે, ત્યાં શીશુ, બરત, ગ્રંથજી, ખરબા તથા ધાર્મિક પ્રવચન થાય છે. આ કામને માટે તેઓ પોતાનું મકાન આપે છે, અને તો કલ્પાદતી સાગ છે છે. અને મંડળમાં વાર્ષિક સો રૂપિયાની રકમ મળે તેવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

મીસ ગજદર : જેઓ મહેસાણા પ્રાંત યાજ્ઞાધિકારી છે તેમના પ્રમુખપદે વાલમમાં મહિલા પુસ્તકાલય ખુલ્લું મુકાયું છે.

સીઓ તથા દેવને : આમણે પહેલાવવા કે કેમ તે વિષે કુટુંબા મામમાં બે સાધુઓ વચ્ચે મનુસેદ પડ્યો છે.

મદ્રાસમાં સ્ત્રી મળુદો : જેઓને રૂ. ૧૦ થી ૨૦ સુધીની આવક છે તેમને રૂ. ૨ ચોપવારી બાંધુ આપવાનું ક્યું છે.

શ્રી ઈન્દુમતી ગ્રહેતા : વડોદરામાં જુલો જુલો સંસ્થાઓ એકન થઈ કુળ જળંતી હજી દની. તે પ્રસંગે ખાસ અમદાવાદથી આવી મનનીય સાપજી આપ્યું હતું. તે જાણી જાણી બે સાપજી રખાયો હતાં.

શ્રી ચંદ્રીકાંતેન પાઠક : સુરત 'દિ' પ્રચારક' મંડળમાં જ્યવસ્થાપક મંડળમાં સરકારીકે ચુટાયા છે. આ મંડળનું નામ બદલીને "રાષ્ટ્રસાધ પ્રચારક મંડળ" રાખ્યું છે.

શ્રી વસંત સુકલની નીમણું : વડોદરાની મદારણી ગરુડ દામરુવમાં થઈ છે. તેઓ તે પહેલાં સુરતના મહિલા વિદ્યાલયમાં હતાં.

ત્રીચીનાપોલીના રહીશ શ્રી લનગીલાઈને : વધી સરેલા સાપજી માટે એક વર્ષની સજા કેદ

થઈ છે. આ બરપકડ-દિ' સંરક્ષણધારાની ૩૬ (૫) કલમને આધારે છે.

શ્રી ઉમાબાઈએ કલોલ મુકમિ બ્યાખ્યાન : તથા સંગીત રાખ્યાં હતાં.

ડો. મીસીસ હરદીચેએ : સિદ્ધપુરમાં દરિ-જનોના લાભાર્થે 'ફંડ એકડું' કરવા માંડ્યું છે.

વિભાપુર મહિલા પુસ્તકાલયનું : મકાન બંધાવા માંડ્યું છે. આ મકાન શ્રી વિદુલસાઈ જવેરી તરફથી બંધાય છે.

શ્રીમતિ બાઈ કારી ઇશ્વરદાસ : મહે-સાણા તાલુકાના ગામ બદલપુરના રહીશ બાઈ કારીએ પોતાની પુત્રી બાઈ જડીના રમરણદે' સારી રકમ ખરચી કામને ઉપયોગી એક ચણતરી કામમ કરી આપ્યો. અને રૂ. ૧૦૦ ની રકમ ભેટ આપી છે.

શ્રીમતિ ઈન્દુમતી સાહે : સંયુક્ત પ્રાંતના મહેસુલ ખાતાના પ્રધાન શ્રી સાહેનાં પુત્રી છે. દિ'કુસ્તાનમાં એન્સ્યેટ થઈ તેઓ લંડનમાં શીક્ષણની રહેડ યાજ્ઞામાં શિક્ષણ મેળવવા ગયાં. ત્યાં ત્રણ વર્ષ અભ્યાસ કરી બે વિષયની પદવી મેળવી દિ'કુસ્તાનમાં પાછાં આયાં છે. તેઓ સુંદર શીક્ષ્ય ભૂતિઓ રચી રહે છે. મીસરી શીક્ષક જાણેના સારા અભ્યાસ કર્યો છે. શિક્ષકને ધ્યાન વરીકે સ્વીકારનાર આ પહેલાં જ દિન્દી બહેન છે.

મી. જયોદાબેન તે : શ્રી મોરારસાઈ કલ્યાણજીની વિધવા પુ. સિકર તા. બારડોલી. આ બેને ત્યાં મંદિર બાંધવા માટે બે દલરનું દાન ક્યું છે.

શ્રી ચંદ્રમણિબેન ખાન વહીર : સુરતના દયા પેરવાડ વલ્લિક મહિલા મંડળના પ્રમુખ. ચુટાયાં છે.

કુ. સુલોચના હતાલ તથા 'શ્રી અનસૂયા કલાર્ક' અને સુકતામલ : સુરતના દ. પો. વલ્લિક મહિલા મંડળના મંત્રીઓ તરીકે ચુટાયાં છે.

મીસીસ ઇલેન્ડીનાબાઈ સેગુઅલભાઈ : અમદાવાદની મુ. ગરુડ દામરુદના શીશુ

શીક્ષકોએ પુનાની વિજયીઆ ટેલરીંગ એન્ડ કલેજ
પરીક્ષા ફર્સ્ટ ક્લાસ ડીગ્રીમાં સદ પાસ કરી છે.

શ્રી. આનંદીબેન જગજીવનદાસ : કર-
જણ તાલુકામાં સોમોની રૂપીઆની બચત કરનારી
સહકારી મંડળીના માનનીય પ્રચારક નીમાયાં છે.

આચંકન્યા મહાવિદ્યાલયમાં આચંબાળના
અગ્રીઆરમે વાર્ષિક મહોત્સવ છે. તે પ્રસંગે
વકતૃત્વ કંઠાની રૂપમાં થશે.

શ્રી. ચીમનાબાઈ ફરી સમાજ : વડોદરાની
આ સમાજના સભ્યોએ કમાડીઆગમાં તા. ૨૨-૬-૪૦
ના રોજ ભેળણી કરી હતી.

શ્રી. સરલાબેન રહેલાર : વડોદરાની શ્રી
ચીમનાબાઈ સ્ત્રી અને બાળસંરક્ષણ સંસ્થાનાં મંત્રી
ચૂંટાયાં છે.

શ્રીમતિ છોજરાબીને : બરસીપુરની સ્ત્રી
છાવણીમાં કાવણુ આપવા માટે પકડવામાં
આવ્યાં છે.

શ્રીમતિ ધરાવતી એન. દીવેદીઆ :
(જેડા તથા પંચમઢાલના લોકપ્રિય એકઝીક્યુટીવ
એન્જનીયરનાં પત્ની)ને માનપત્ર આપવાનો મેળા-

વડો કલેક્ટર ઓફીસના લેડકલાર્કનાં પત્ની શ્રીમતી
દાહીબેન પટેલના પ્રમુખપદે મળ તા. ૪ થી સપ્ટેમ્બરે
ઉત્તરવામાં આવ્યાં હતા.

અકોલાનાં બા. રૂપ. જશવંતીબાઈ :
સી. એધવદાસે પોતાના પતિના સ્મારક તરીકે
અકોલાની મ્યુનીસીપલ ગુજરાતી કન્યાશાળાને
રૂ. ૫ હજાર આપ્યા છે.

સોજીત્રામાં દીવાળીબાઈએ પોતાના પતિ
૨૫ પટેલ નારણભાઈ સામળચંદ બીન દેસાઈ
ભાઈના સ્મરણાર્થે પશુ દવાખાતું બાંધવા રૂ. ૫
હજારનું દાન આપ્યું છે.

શ્રીમતિ શાવ ઇન્દીરાદેવી : પેસા પુરમના
મહારાજના બીન પુત્રનાં પત્ની તા. ૧૩ મીના
રોજ દેવગઢક પાઠમાં છે.

કુ. સી. એ. રાધાબાઈ : નેમને દક્ષિણ
દિશમાં અલચિત્ર ઉદ્યોમ ઉપર એક નિબંધ લખવા
બદલ મદ્રાસ વિશ્વ વિદ્યાલય તરફથી ઢાલમાંજ
" એમ લીટ "ની પદ્ધિ એનાયત કરવામાં આવી છે.

વડોદરાની શ્રી ચિમનાબાઈ ફરી અને
બાળસંરક્ષણ સંસ્થાના મહામંડમાં વડોદરાના
નેક નામદાર દિવાન સાહેબે રૂ. ૨૦૦૦ આપ્યા છે.

સર મનુભાઈ દિવાન ઇનામી નિબંધ

શ્રી. વડોદરા સાહિત્ય સભા, તરફથી સર મનુભાઈ દીવાન ઇનામી નિબંધ હરીશાહનો
વિષય " ખેડૂતની કરજમરત રિથતિ તેનાં કારણો અને ઉપાયો. " અરતો વગેરે વધુ માહિતી
માટે મંત્રી : સાહિત્ય સભા, પેલેસ રોડ, વડોદરા. એ સરનામે પત્રબ્યવહાર કરવા વિનંતિ. છે.

પૂરોપણું સુધ્ધ અને કોંગ્રેસ

તા. ૧૦-૮-૪૦ ને દિવસે પૂના ખાતે કોંગ્રેસની વર્ષીય કમીટી મળી હતી. તેણે તા. વાઘસરાયના છેલ્લા દરેકને વખોડી કઢી દિવસમાં ઠેર ઠેર સુધ્ધ સમિતિઓ ગાંધી તેને ભદ્રેમાં વખોડવાનું કામનું હતું અને ચાલુ માસમાં આ કારોબારીને કાચ અખિલ દિવસ મહાસભા સમિતિ (જોશ ધનીયા કોંગ્રેસ કમીટી) સમક્ષ મૂકવાનું નક્કી કરેલું, આ કાર્યકર અમે અમારા મરા અંકમાં જણાવી ચલા છીએ.

સપ્ટેમ્બરમાં મુંબાઈ ખાતે અ. ડિ. મ. સમિતિ મહાત્મા ગાંધીજીની હાજરીમાં મી. આગાહના પ્રમુખપદે મળી તેણે કારોબારીને કાચ માન્ય રાખ્યા અને મહાત્મા ગાંધીજીને પાછું મહાસભાનું નેવલ સૌંધુ અને સંપૂર્ણ અર્થિસાત્મક (સ્વ-શાન્ત્ય પ્રાપ્તી તેમજ ખંડારના આક્રમણ સામે પણ શક્યતા પ્રમાણે) નીવિ સ્વીકારી. આ કાચ દિવસીના કાચથી જરા જુદો પડેલો, દિવસીને કાચ બહારના આક્રમણ સામે દિવસાત્મક નીતિને વિરોધ નહોતો કરતો બલકે તેને અપનાવતો હતો. આમ કોંગ્રેસે તે વખતે મહાત્માજીની અર્થિસાત્મક નીતિને યથા નહોતી કરી અને મહાત્માજી કુંકે વખત માટે કોંગ્રેસમાંથી નિજાત થયા. મહાસભા સમિતિને કાચ લાગી છે અને બાંચકને તો ચાલુ છે.

પૂર્વ મહાત્માજી પાછા કોંગ્રેસની લગામ દાવ લે એ પછું આવકારદાયક છે. હવે અમે કોંગ્રેસના હકામત રૂપેને વિનંતી કરીએ છીએ કે તેણે મહાત્માજીને સંપૂર્ણ તાણે થવું. ચિસ્ત તે મળે છે અને એમના નેવલ નીચે જેમ એ કહે તે

અંતઃકરણપૂર્વક કરવું. મહાત્માજીના સુધ્ધ અને પ્રીટન પ્રત્યેના વિચારો બહુતા છે. સુધ્ધ અને વર્ષે થયે થયું ત્યારે મહાત્માજીના થું ઉદગારો હતા તે સી કાચ ચાલુ કરે, મહાત્માજીને 'સલાહ' આપવા કાચ ન દોરે.

એક વર્ષમાં કોંગ્રેસે જે ત્રણ વાર મૂળભૂત નીતિમાં ફેરફાર કર્યા અને પાછા ન્યાં હતા ત્યાં આંખા. મહાત્માજીને સેવાકામ મોહક્યા અને પાછા આદીએ નેસાર્યા. દિવસી મુખ્ય શાન્ત્યકીય સરકારની આ વર્તણૂકે શોચાસ્પ નથી. અમને હકામતપક્ષ અને બીજા મુરબબીઓ કુમા આપશે; લખાઈ નય છે. અને સી કોંગ્રેસનારી વાઘસરાયે નમતાપૂર્વક વિનંતી કરીએ છીએ કે તેણે જરા બીમા પડે અને કસલતા બતાવે.

*

સુધ્ધ અને સુરક્ષીત :

હીજની કારોબારી કમીટીએ મુંબાઈમાં શ્રીયુત છન્નાના પ્રમુખપદે મળી તેણે વાઘસરાયના છેલ્લા દરેકને આવકાર્યો અને દિવસે સ્વરાજ્ય મળે ત્યારે તેમને વચી મૂક્યા કહી તેને સ્વીકાર કર્યો. હવે નામદાર વાઘસરાયની મુખ્ય કારોબારી કાર-ન્સીવમાં મેણ બેસે, કેટલા બેસે. વિ. માદિવી માંચે. લીંગે કોંગ્રેસથી જુદું પતનું લીધું. અમને આ કાચ હીજની રહિએ ગરબો છે. લીંગ હમિરાં પોતાની રહિએ ઉપયોગી કાચ જ કરે છે. તેના સજ્જો એકમત દોષ છે. જે આપણે બોધ દેવા જેવું છે.

*

એકપત્નીવતનો કાયદો જરૂરી છે ન :

તા. ૨૪-૮-૪૦ ના નિયોતિર્ધારના અંકમાં "એકપત્નીવતનો કાયદો (બીજા બાજુ) " એ મથાળા હેઠે લખેલું જણાય છે. આ લેખ અંગ્રેજીમાં એક દક્ષિણીનને લખેલો હતો તે ગુજરાતીમાં રજૂ કર્યો છે.

પહેલી વાર જ એ કે ખરાબ વસ્તુની બીજા બાજુ વપાસી બિહુ આચાર્યન આપણને નહિ અને તેને માટે બીજા બાજુની દલીલો પણ ન હોય કારણ : (૧) જીવન હોય ન જીવે મરતો હોય તો શું એને જીવે મરવું ? તેણે માણસ થોડી કરે તેમાં શું બિહુ છે ? (૨) મોઢાને માલિકીની વસ્તુ આપણને ખુબ વમતી હોય તો કેમ લઈ ન લેવી ? (૩) દલીલો એ દારૂ પીવામાં પ્રાચીન માનવી હોય તો શું કામ રોકે. એટલે વપરાત પણ રજાતેથી આપણે એક યોગ્ય કે ખરાબ વસ્તુને એમ બીજા બાજુ વપાસી કોતેજન ન અપાય, એટલે સરકાર જ્યારે એકપત્નીવતનો કાયદો કરે ત્યારે એને બીજા બાજુ જતાવી ત્રાંકું સમર્થન કરી કોતેજન આપવું એ સાદું નહિ.

હોશ કે વસ્તુ સહેલાઈથી ન મારે તેને માટે સરકારે કાયદો કરવો જ પડે અને ફરજ જાણવી પડે અમારના કેટલાકે એવા જનારો જન્ય છે કે શરૂઆતથી આ વસ્તુને ન ફાંવે તો પુરુષો નથી નથી ન્દાની ન્દાની બાળાએને ફસાવી પાણીનાં ચુરે નહિ.

એ લેખમાં લખે છે કે એકપત્નીવત અંગ્રેજ શાસનની અસર છે. પણ અંગ્રેજના શાસનમાં કેટલીયે વસ્તુઓ મદદ કર્યા નેથી થઈ છે. તેનું અસરપાણું હોય તે બહુ કંઈ ખરાબ છે. સારી વસ્તુ તો જરૂર મદદ કરવી.

પ્રાચીનકાલમાં જ્યારે બહુપત્નીની પ્રથા ચાલુ હતી ત્યારે એકથી વધારે સ્ત્રી પરણનારનું જીવન બહુલાભક ચાલુ હતું નથી તેમ; તે જીવ કદો છે. પરંતુ વચ્ચે અણાતી મોંઘામાં તો મોઢા દિવસ આ પ્રથા રહીકાશ, નથી, અને તેથી જ તે ન્યાયને સંસ્કારી કહી છે. જ્યો બહુપત્નીવાદના કુટુંબમાં

કલ્યાણ ખુબ થતા હતા તે લેખિકા કબુલ કરે છે. તો શું એ સ્થિતિ હાલના યોગ્ય ખરી ?

યિસિવ પુરુષ એક સ્ત્રીની હયાતીમાં ફરીથી પરણે તે જરૂર થાય નહીં છે ન. અને અંગ્રેજો તો આજળ જીવને કહીએ છીએ કે ને-મજબુત મનનો માણસ હોય તો એક પત્ની મૃત્યુ પામ્યાં હોય અને વરતાર હોય તો પણ પુરુષે પરણવાનો હોશ જતો કરવો તેથી બહુ દુઃખ અટકી નવે છે.

એ યિસિવ સ્ત્રી પોતે જાતે કેમ નિર્દોષ સીના સંસારમાં વિલેપ પાડી લખે કરે તો તેની તરફ સમાજ વિરતાર દર્શાવે છે તે તો જાણવી જ કરે છે. કારણ કે સ્ત્રી મધને સીનું દિવ મચાડે તે નિર્દોષ પાત્ર છે.

બહુપત્નીવાદના પુરુષને પ્રાચીન સમયમાં અતિપ્રમાણ નથી અપાત એમ લખે છે. આપણે કહી ચકીએ છીએ કે એવા માણસોને કમ્યુ કોટીમાં એ નથી કુટુંબ; કમ્યુ નિતિમાં મોઢાપણ સંલેખમાં (પત્ની હયાત હોય તો) ફરી કમ્યુ નથી કરામાં અને આપણે સખત સામાજિક બંધારણને લીધે તેઓ આચાર વિચાર અને જલ્દમાં બીજાએ કરતાં સંસ્કારો તો રજા છે ન અને વચ્ચે પડે જાણી ચકા છે.

એકપત્નીને આદર્શ જાણનાર પુરુષો નીતિમાન નથી હોતા તેથી સમાજ સાક્ષીઓની માન્યતા હોય તો તે બીજા પત્નીની સાથે લગ્નપત્રીથી જોડાયાથી નીતિમાં પારણ સચવારો એ કમ્યુ બંધકર બૂલ છે. ને પુરુષ આવી દિશામાં એ ફક્ત આરે છે તે નીતિમાં શીલેલ તો ખરી જ.

કાયદો ક્યોયો નેતિક સ્થિતિ ન મુધરે તો પણ પત્ની અને ઓકારાની કોટી સ્થિતિ પત્ની તો જરૂર અટકોજ અને પ્રથમ પત્નીને દુઃખ થઈ તો અટકોજ.

પુરુષની ફરજ છે કે પોતાની પત્નીને જોગવાઈમાં આવી પોતાની જોગવાઈ જતાવવી. તેમ કરતાં ને નિષ્ફળ જતો તેના અને ઓકારાના દિવની ખાતર પોતે હોય આપણે સારા છે.

બિલીયન

(૧)

પહેલે કહું છું પહેલી વાત
બ્રાહ્મણ જમવા બેઠા સાત
જમતાં જમતાં વઢી પડ્યા
વઢતાં વઢતાં રણે ચડ્યા
રણમાં રેતી છે ભરપૂર
રેતી ચાલી નીકળ્યા દૂર
દૂર દૂર ધરતીને અંત
લેવા દરિયા મનમાં ખંત
ખંત ધરીને લેવા ગયા
ભરતીનાં જળ લેધ રહ્યા.

(૨)

બીજે કહું છું બીજી વાત
ધોળો કાગળ કાળી ભાત
ભાતે ભાતે રાતાં ફૂલ
રાતાં ફૂલનાં મોઢાં મૂલ
મૂલ કેરી પેસા મેં લીધા
ફરવા બાગ બગીચા કીધા
બાગ બગીચે સુંદર માર
બોલી કરતા શોર બકોર
માર પોંછીઆ સુંદર લીધી
કૃષ્ણ પ્રભુની કલગી કીધી.

(૩)

ત્રીજે આવી ત્રીજી વાત
ગયો દિવસને આવી રાત
તારા ચમકે ચાંદા સાથ
નવલખ તારા ભરતા બાથ
બાથ ભરીને રમતા રાસ
અંધારાં છલકે ચોપાસ
ચોપાસે વિજળી ચમકતી
ચમકી અજવાળાં છલકતી
છલક છલક જગ આખું થાય
ઊંચે દિવસ દૂનિયા દરખાય.

જંગલનો આનંદ

‘બાપુ, આજે તો હું ખેતરે આવવાનો.’ કનુએ કહ્યું.

‘લે આલ ત્યારે. કપડાં પહેરી લે.’ બાપુની રજા મળી.

‘સાચવીને જાજે. અને તારા બાપુ પાસે જ રહેજે; નહિતો ભૂલો પડીશ.’ કનુની બાએ શિખામણ આપી.

‘આ કનુને સાચવજો કયાંય કુવે હવાટે ડોકીયું ન કરે.’ કનુનાં બાપે કહ્યું ‘સારું’ અને બન્ને ચાલી નીકળ્યા. આબ્યા ખેતરમાં.

ગાડેથી બળદ છોડ્યા અને કૌસ ભરવા લાગ્યા. પછુ અહિં બેઠા રહેવું કનુને કેમ પાલવે? બાપુની નજર ચૂકવીને એ તો નાઠો. આબ્યો જંગલમાં. જાણે આખા વનનો માલીક હોય તેમ જે જે વસ્તુને જોતો તેની સાથે વાતો કરતો અહિં તહિં ફરવા લાગ્યો. ફરવાના હર્ષમાં વખત કે અંતરનું ભાઈને કંઈ જાન જ ન રહ્યું. હવે તેને લાગ્યું કે પોતે તો પિતાથી ખૂબ દૂર નીકળી ગયો હતો. પછુ હવે શું થાય? ભાઈએ રસ્તો તો જોયો જ નહોતો.

ઐટલામાં તેણે એક મધમાખીને ગણગણતી જોઈ અને મનમાં વિચાર કર્યો કે આને જ રસ્તો પૂછી લઉં. પછુ ત્યાં તો બોરડીનું ઝાડ જોયું. લાલ પાકાં બોર જોઈને તેના મોંમાં પાણી આબ્યું. તરત જ એ તો બોરડી ઉપર ચઢી ગયો અને ખીસામાં માથા તેટલાં બોર ઠાંસી ઠાંસીને ભરી લીધાં. તે આગળ વક્ર્યો. પછુ બાવળની ઝાડીએ તેને રોક્યો. તેને બાવળના થડને પંપાળ્યું અને પૂછ્યું: ‘બાવળ, બાવળ, મારા બાપુના ખેતરનો માર્ગ કયો?’

બાવળે બોલવા ઘણાંએ પ્રયત્ન કર્યો પણ પવન જ નહોતો ને. આથી તેણે જમણી બાજુ એક પાંદડું નાખ્યું કનુ જેવો તે ઉપાઠી લેવા જાય છે તેવી જ બાવળની કુમળી ડાળી સહજ તેના ગાલ સાથે અથડાઈ. ડાળી બોલી તો ન શકી, પરંતુ ઝરા તરફ વળી, કનુ ઝરા પાસે ગયો અને ઘુંટણીએ પડોને પીવાય તેટલું પાણી પીધું. પછી ઝરાને માર્ગ બતાવવા કહ્યું, પછુ તેમાં પથરા ન હોવાથી તેમની સાથે અથડાઈને ઝરા બોલી ન શક્યો. છતાં સૂર્યપ્રકાશમાં એ જેવો તો ઘળક્યો કે કનુને આગળ ને આગળ વધવાનું મન થયું. તે એક વિશાળ મેદાનમાં આબ્યો અહિં તેણે એક ભુરા પતંગિયાને જોયું અને તેની પાસે દોડી જઈને કહેવા લાગ્યો, ‘મને રસ્તો બતાવને મારા પિતાના ખેતરનો.’

પતંગિયું બોલ્યું: ‘હું તારા પિતા પાસેથી જ આવું છું. ચાલ મારી સાથે.’ અને બન્ને ચાલવા લાગ્યા. પછુ કયાં કનુની ઝડપ અને કયાં પતંગિયાની ઝડપ? પતંગિયું તો અધીરું બન્યું. માંડ માંડ કનુ તેની સાથે દોડી શક્યો. પછુ ત્યાં તો બીજા પતંગિયાને જોતાં જ પેલું પતંગિયું ચાલ્યું ગયું. કનુ એકલો પડ્યો. આથી તે ટેકરી ઉપર નિરાશ થઈને બેઠો. ભુરા આકાશ અને મોટા સૂર્ય પાસે માર્ગ બતાવવાની

નવી નવાઈઓ

અમેરિકામાં મીસીસિપી પ્રદેશમાં એક પુસ્તકાલય છે તેમાં પુસ્તકો જ નથી । એ પુસ્તકાલયનું નામ 'કેનેરી પુસ્તકાલય' છે. કેનેરી એક જાતનું ચકલી જેવું મીઠા હલકયા ગાંધ માણસ જાતને આરામ અને આનંદ આપનાર પંખી છે. આ પુસ્તકાલયમાં ચોપડી-ઓની જગ્યાએ આ જાતના પંખીનાં પાંજરા રાખવામાં આવેલાં છે. ઇસ્પાનીશમાં દર્દીઓ આવે એના ખાટલા ઉપર આવા એક પાંજરાને રાખવામાં આવે છે. કેનેરી પંખી પોતાના મીઠા સુરીલા સાદે ગીતો ગાત્ર બિમારને વખત આનંદમાં પસાર કરાવવામાં કિંમતી 'દ્રવ્ય' આપે છે. દરદી માટે પુસ્તકો કરતાં પણ આ પંખીનાં ગાન વધુ ઉપકારક જણાયું છે, એટલે પુસ્તકો વિનાના આ અજબ પુસ્તકાલયને ત્યાં નભાવવામાં આવે છે.

હસી હસીને પેટ દુખી ગયું એમ તો તમે ધણી વાર વાંચ્યું હશે, પણ ઝેઓસીસ (Zooxsis) નામનો એક ચિત્રકાર થઇ ગયો એની વાત ખૂબ આશ્ચર્ય પમાડે એવી છે.

એ ચિત્રકારે એક રમુજ ચિત્ર દોર્યું. ચિત્ર પૂર્ણ થયું એટલે એ જોઇને એને એટલું બંધું હસવું આવ્યું-એટલું બંધું હસવું આવ્યું-કે છેવટે એ હસતાં હસતાં મરી ગયો !

વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ "વુલ્ફ ૪૫૭" (Wolf 457) નામનો એક તારો આકાશમાં હાલમાં શોધી કાઢ્યો છે. એ સૌથી વધુ ઘટ્ટ વજનનો મઠ હોવાનું મનાય છે. નિરીક્ષકોએ એવી ગણતરી કરી છે કે આ મઠના ૧ ઘન-ઇંચ જેટલા પદાર્થનું વજન ૧૦,૦૦૦,૦૦૦ રતલ જેટલું થાય છે !

આફ્રિકાના મીસર (ઇજિપ્ત) ના પ્રદેશમાં હમ્બરો વર્ષનાં જૂનાં પ્રેત-મંદિરો (પિરામીડો) છે. એ જમાનામાં આજથી આશરે ૪૩૦૦ વર્ષ ઉપર થઈ ગયેલા એક મીસરના રાજાના પ્રેત-મંદિરમાંથી મધનો એક ધાડવો મળ્યા આવ્યો છે. ૩૩૦૦ વર્ષો થઇ જવા છતાં આ ધાડવામાં મધની સોડા એવી ને એવી જ રહી છે.

સૌથી કિંમતી ધાતુ કયી ? સંસ્કૃતમાં કવિઓ ઠહી ગયા છે કે સર્વે ગુણાઃ કાંચન-માદ્રયન્તે । અર્થાત સોનું સૌથી શ્રેષ્ઠ મનાય છે. પરંતુ આ જમાનામાં તો એ બૂલ જ ગણાય. પોલોનિયમ (Polonium) નામની એક ધાતુ વીજળીનો સામાન ખતાવવામાં વપરાય છે તે સોનાથી ૫૭,૦૦૦ ધણી કિંમતી છે.

એક મોટા નર હાથીનું વજન ૫ ટન (આશરે ૨૮૦ મણ) નું હોય છે. એ ન્યારે દુરમન ઉપર દુમસો કરે છે ત્યારે એની ગતિ કલાકના ૨૫ માઇલની હોય છે.

ત્રીજો પુરૂષો કરતાં મોટા અવાજો વધારે સારી રીતે સાંભળી શકે છે, ન્યારે પુરૂષો ત્રીજો કરતાં ઝીણા અવાજ વધારે સારી રીતે સાંભળી શકે છે.

મીસાહારી લોકો પોતાના મોરકમાં કબેજ (લીવર) ખાવાનો રિવાજ રાખે તો કાળા વાળ સફેદ થતા અટકી શકે છે એમ શોધ થઇ છે.

આખનો એક પલકારો (એટલે કે આખનાં ચોપચા બીડાખને ઉઘડે એટલો વખત) વિજાનશાસ્ત્રીઓએ માપી જોયો છે, અને તે ફેઠે સેકન્ડ જેટલો જણાયો છે.

કંગાર નામના ઔસ્ટ્રેલિયામાં વસતા એક જાતના પ્રાણીને માણસની વાસે ટેક ૪ માઈલ દૂરથી આવે છે.

સ્વિટ્ઝર્લેન્ડમાં ૬૨ એક ચોરસ માઈલે સરેરાશ ૧૬ કુદરતી જળપ્રવાહનાં ઝરણાં છે.

જાડ માણસો પાતળા માણસો કરતાં વધારે દારૂ પી શકે છે. એટલે કે પાતળા માણસને એ કુદ નાપાકે ચીજ જેટલા પ્રમાણમાં પીતાં નથી અને એટલો દારૂ પીવાથી જાડ માણસને નશો ચડતો નથી. જાડને ધાકટા બનવા માટે વધારે પ્રમાણમાં દારૂ પીવો પડે.

દુનિયામાં ૪૦૦ પ્રકારનાં જંતુબક્ષી જાડ છે.

છટકીમાં સોનું, ચાંદી, તાંબુ કે પિત્તળના સીક્કાના બદલે હવે કઠી કટાપ નહિ એવા ચોલાદની ધાતુના સોખંડના સીક્કા ટંકણમાં પાડવામાં આવે છે.

દેડમાં પાણીની અંદર રહેલાં હોય ત્યારે થયું કૂરારી-કૂરારીના અવાજ કરી શકે છે.
શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

ક્ર

અચોલિયું

૧

એ તો ભુરી બિલાડીનું પાણું...અચોલિયું રૂપાળું.
અરકું ધાળું ને અરકું કાળું...અચોલિયું રૂપાળું.
એ તો નાના નાના ધંજલ વાળું...અચોલિયું રૂપાળું.
ઉંદર મામાને લાગે અકાળું...અચોલિયું રૂપાળું.

૨

એ તો પાણીથી છટું લાગે...અચોલિયું રૂપાળું.
કૂધ ભેયું કે પીવા લાગે...અચોલિયું રૂપાળું.
એ તો ઉંદરની આંશે જાગે...અચોલિયું રૂપાળું.
બાલમિત્રોને વહાલું લાગે...અચોલિયું રૂપાળું.

૩

એ તો લાગે મજાનું સુવાળું...અચોલિયું રૂપાળું.
એને ગમે નહીં અજવાળું...અચોલિયું રૂપાળું.
એ તો ઘેર ઘેર ફરવા વાળું...અચોલિયું રૂપાળું.
પુરી ઘરમાં ને રૂઢ જાઉં તાળું...અચોલિયું રૂપાળું.

શ્રી. નર્મદાપ્રકર લી. દવે

બાણુવા જેવું

હુનિયામાં હંયામાં હંચું શિખર કયું છે ? હિંદુસ્તાનમાં હિમાલય પર્વત ઉપર આવેલું માઉન્ટ એવરેસ્ટ (ધવલગીરી) ૨૯,૧૪૧ શીટ હંચું છે.

હુનિયામાં લાંબામાં લાંબી નદી કયી છે ? ઉત્તર અમેરીકામાં આવેલી મીસીસીપી અને મિસુરી નદી ૪,૨૦૦ માઇલ લાંબી છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટું શહેર કયું છે ? ઇંગ્લેંડમાં આવેલું લંડન શહેર.

હુનિયામાં મોટામાં મોટો અને હંડામાં હંડો મહાસાગર કયો છે ? અમેરીકા ખેંડ અને એશિયાખંડની વચ્ચે આવેલો પેસીફિક મહાસાગર જેની વધુમાં વધુ હંડાઈ ૬ માઇલ છે અને એનો ધેરાવો ૫,૫૦,૦૦,૦૦૦ ચોરસ માઇલ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટું રણ કયું છે ? આફ્રિકામાં આવેલું સહરાનું રણ કે જેનો ધેરાવો ૩૫ લાખ ચોરસ માઇલ છે એટલે કેટલું તે ખખર છે ? બે હિંદુસ્તાન જેટલું.

હુનિયામાં હંયામાં હંચું મકાન કયું છે ? અમેરીકામાં આવેલું એમ્પાયર સ્ટેટ બીલ્ડીંગ કે જેની હંચાઈ ૧,૧૦૦ શીટ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટો મહેલ કયો છે ? રામમાં આવેલો વેડીકન મહેલ છે.

હુનિયામાં પૈસાદાર માણસ કોણ છે ? હેન્રીફોર્ડ નામનો માણસ છે.

હુનિયામાં હંયામાં હંચું પુતળું કયું છે ? ન્યુયોર્કમાં આવેલું સ્વતંત્રતાનું પુતળું ૧૫૧ શીટ હંચું છે.

હુનિયામાં વધારેમાં વધારે વરસાદ કયાં પડે છે ? આસામમાં આવેલા ચેરાપુંજીમાં ૪૦૦ થી ૫૦૦ ઇંચ વરસાદ પડે છે.

હુનિયામાં લાંબામાં લાંબી ગલી કયાં છે ? દક્ષિણ હિંદુસ્તાનમાં આવેલા રામેશ્વરના મંદિરમાં.

હુનિયામાં લાંબામાં લાંબી રેલ્વે કયી છે ? ટ્રાન્સ સાઇબીરીયન રેલ્વે કે જે રામગાથી બ્લેડીવોરોટક સુધી ગય છે અને એની લંબાઈ ૬,૦૦૦ માઇલ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટું સંમ્રહસ્થાન કયાં છે ? લંડનમાં બ્રીટીશ મ્યુઝીઅમ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટું રેલ્વેસ્ટેશન કયું છે ? અમેરીકામાં ન્યુયોર્કમાં આવેલું માન્ડ સેન્ટ્રલ ટર્મીનલ નામનું સ્ટેશન છે કે જેને ૪૮ પ્લેટફોર્મ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટો છુમ્મટ કયાં છે ? બીજાપુરમાં આવેલો ગોલગુમ્મઝ કે જેનો ધેરાવો ૧૪૪ શીટ છે.

હુનિયામાં મોટામાં મોટું દુર્ધિન કયાં છે ? અમેરીકામાં માઉન્ટ વિલ્સનની વેધશાળામાં છે. એના કાચનો વ્યાસ બસો ઇંચનો છે.

હુનિયામાં સુંદરમાં સુંદર ઇમારત કયી છે ? આગ્રાનો તાજમહાલ.

હુનિયામાં લાંબામાં લાંબી દિવાલ કયી છે ? ચીનમાં આવેલી દિવાલ છે. તે ૭૫૦૦ માઇલ લાંબી છે.

હુનિયામાં હંયામાં હંચું ઝાડ કયું ? બોક નામનું ઝાડ કે જેની હંચાઈ ૧૫૦ શીટ સુધી હોય છે.

હુનિયાનો મોટામાં મોટો જળધોધ કયો છે ? દક્ષિણમાં આવેલો ગેરસખાનો.

હુનિયાનો મહાન પુરુષ કોણ છે ? ગાંધીજી.

લોન નથી મળતી એવું સાબીત કરી આપનારને

રૂ. ૧૦,૦૦૦ તું ઇન્નામ !

ફક્ત રૂ. ૧૦,૦૦૦ નો વીમા આપવો—

હાલ એકજ પ્રિમીયમમાં	૧૭ થી ૫૫ ઈંચર	અકસ્માત મરણમાં
રૂ. ૯,૦૦૦ની લોન !	મુધીના સી-પ્રુફો	રૂ. ૨૦,૦૦૦ !
	લાભ લઈ શકશે !	

(કંપની ૧૯૧૬માં સ્થપાયેલી છે.)

બેંકર્સ:—

મિત્રીઅલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા,
મિ આર્ટ્સ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા,
આસ્ટ્રેલીયા એન્ડ ચીન,
રેસનલ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, લીમિટેડ,
મી સેંચુરિ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, લીમિટેડ,
મી અમેરીકન એક્સપ્રેસ કંપની,
મી હાર્ટલે બેંક, લીમિટેડ,
અલાબામા બેંક લીમિટેડ,
મેચર્સ ઓન્ડેબે એન્ડ કંપની લીમિટેડ
મી બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લીમિટેડ
મી પંજાબ નેશનલ બેંક લીમિટેડ,
મી લાઇસાઇ સામળાસ પ્રે. કા.
બેંક લીમિટેડ
મી ન્યુ સીડીઅન બેંક ઓફ ઇન્ડિયા
લીમિટેડ,
બેંક ઓફ હાઇફરતાન લીમિટેડ,
કેનેસ બેંક, લીમિટેડ.

વિગર, વિગર.

- * અંગ-ઉપાર જેટલા નોંધએ તેટલા નાણાં મળશે !
- * દરેક વ્યવસ્થા લેવું-વેચવું-મોરગેજનું કામ કરીએ છીએ !
- * દરેક જાતના વીમા માટે અમેને જ લખીશો.
- * ફનીયાની કોઈ પણ કંપનીની પોલીસી અમેને રજીસ્ટર્ડ થી મોકલીને અમારી સલાહ લેશો—
- * ધણી જાતના કાયદાઓ આપને વારંવાર યશે !
- * વીમા કંપની કરતાં વધુ લોન અમારી પાસેથી મળશે !
- * મકાનો બાંધવા કે લેવા ગારેની ઉત્તમ રહીશો !
- * આજે જે બાકુ ભરતા હોવ-તેટલી જ રકમમાં તમારું મકાન થશે ! ઉપરાંત નફો થશે !
- * પુરસદના વખતમાં કામ કરી શકે તેવા દરેકે દરેક જગ્યાએ બાંધીએ અને જુદેનો નોંધએ છે !

માસીક રૂ. ૩૦૦ થી વધુ મળશે !

ફર્ષપણ કામ માટે લખો-મળો-અમર પૂજવો.

ભોગીલાલ હીરાલાલ શાહ એન્ડ કંપની.

(સરકારમાં રજીસ્ટર્ડ કરાવેલ છે.)

પોસ્ટ બોક્ષ નંબર ૭૧૩—મુંબઈ

મરીન લાઇન્સ રેજીસ્ટ્રી સામે, દરીયા કાંઠે, મરીન ડ્રાઇવ રોડ,
પ્લોટ નંબર-૭૨. " જીવજી-વીદાર " બીલ્ડીંગ, મુંબઈ.

તારનું સરનામું:—" Bhogilalco. " BOMBAY. ટેલીફોન નંબર:—૩૦૫૦૦.

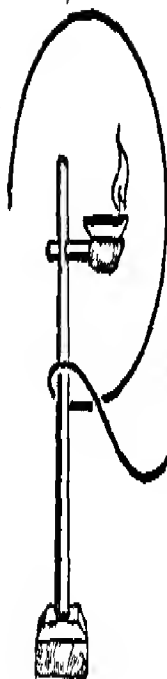
તા. ૬.—નામા કાગળો બધા આવતા હોવાથી-અમારે ફરજિયાત નીયમ કરવાની ફરજ પડી છે કે પહેલાં રૂ. ૬૨૫ ડિપોઝીટ કરીકે એક-પોરકલ બોરડર-અમાર મતિબોડરથી મોકલવા-ડિપોઝીટ મળ્યા વગર કોઈપણ કાગળ પર આવ્યા આવવામાં આવશે નહીં-જેની મોકલ થવી.

દીપોત્સવી

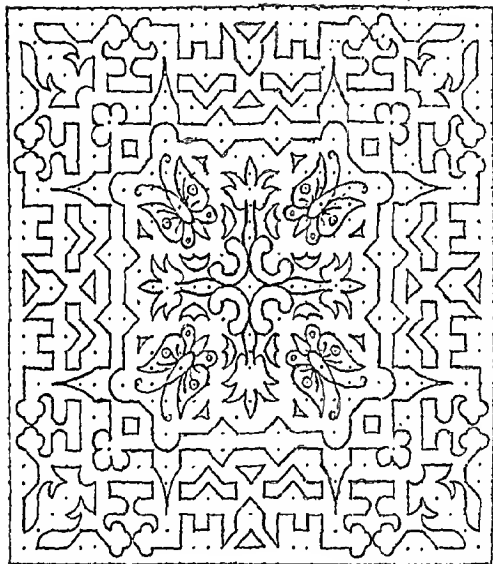
અને

નવા વર્ષનાં

અભિનંદન

૩૫ થી ૩૫

દીપાવલી આર્ટિસ્ટ]

[સો. બામિની વિ. મહેતા

રંગભીતિ એક કલાત્મક નમુનો

પ્રસ્તાવ

નવેમ્બર : ૧૯૪૦

અંક ૩ નો

શ

ર

દ

પૂ

ર્ણિ

મા

ૐ

મીઠી શરદની આ રાત
દીઠી રૂપાળી રાત;
આપી પૂર્ણિમા શરદની

આભની અવારીએ અમી ભર્યાં થંદ્રમા,
અન્દનીના ચોક પૂરે રસ ભર્યાં એ થંદ્રમા,
કરે ન્યોત્તિનકા શું પાત,
ગૂંચ એલી વિવિધ ભાત;
આપી પૂર્ણિમા શરદની.

જમજમતી થાંદનીના ધમધમતા ધૂધરા,
રમરમતી સુન્દરીના રણુજળતા ધૂધરા,
ભાગી ભાગી જગ ભાત
શસે રસિયાની ભાત;
આપી પૂર્ણિમા શરદની.

સાચી સોદામણી એ એતના જગાવતી,
અંજ અંજ ઉર ઉર જાગના વદાવતી,
એવી રહીપાળી રાત,
કાંન ગોપીના વાત;
આપી પૂર્ણિમા શરદની.

રમણે વિરાટ થકયે ધમે જાણાંડ ન્યાં,
વધોમપટે રાસ રમે ભમે રસકાંડ ન્યાં;
મથુ રમતા સાક્ષાત,
રેવ રેવીની સાથ;
આપી પૂર્ણિમા શરદની.

શ્રી ગોકુલદાસ દ્વારકાદાસ રાયચુરા

દીપાવલી

[રાગ: " તાલી કંકાવડી ને કુચડાં એ ગાડાં. "]

આવી દીપાવલી મુખલી એ પાતી,
મંગલ પ્રભાતે અમી નીતરે-રે લોલ !
જગત્ પ્રજાદુષી રથું ને, હિયે હર્ષ ઉછળે,
સદને મોહાય, બાલ મુંઢરી-રે લોલ !

(૨)

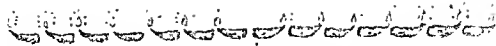
અંતર ઉલ્લાસ-આશ, હીંચે મુહાગિની,
સ્નેહી આવી આંગણું દિપાવતા-રે લોલ !
અળીલ-ગુલાલ-પુષ્પ-કંકુ થાળ પુરતી,
રમકે અમકે દીવડે વધાવતી-રે લોલ !

(૩)

પૂજન લક્ષ્મી-શારદાનું, દેવી દ્વારે તેડતી,
નવલ વર્ષે યાચું, મુખ-સમૃદ્ધિ-રે લોલ !
ભાઈબીજ ઉજવી, વીરા ! આશીષ અર્પતી,
લાવો સ્વરાજ્ય, ' માત ' બારણું-રે લોલ !

સૌ. સવિતાલક્ષ્મી હ. શુચ

દી

પોતાની એટલે
દરેકને મન
આનંદનું પર્વ. દિવાળી
એ દિવસોનું પર્વ છે.
કેટલાંક પર્વ એવાં હોય
છે કે તે દરેક ધર્મમાં
પળાના નથી. દુર્ગાપૂજા
એ અંગિકાઓને તહે-
વાર છે. નવરાત્રીમાં તેઓ
આ તહેવાર ઉજવે છે.
તે દિવસે તેઓ ખુબ
ધ્યાન કરે છે અને
તેઓને મન આનંદ
હોય છે. દિવાળી બ-
ગાળી ભોજી ઉજવતા
નથી. દિવાળીના ઉત્સ-
વમાં દિવસે ત્રી પુરોષ, આખાજીવનો મર્વના
મનમાં આનંદ ઉભારતો હોય છે.

દિવાળી એ શબ્દ સંસ્કૃત શબ્દ 'દિવા-
વત્તી' નાથી આવતું થયેલું છે. 'દિવાવત્તી'
એટલે 'દિવાની દાર', 'તે દિવસે લોકો પોતાના
ધરો દિવાળી ચાલુ કરે છે, અને એ રીતે આખું
શહેર દિવાળી લીધી ઉઠે છે. નાના ઊંઝરા
કાગળ દોડીને ખુશ થાય છે. ખાસ કરીને
તલંગર લોકો રોડની તમા હાથના પાછળ
ખુશ થઈ પડે છે.

દિવાળીને દિવસે અંધારી રાત હોય છે
પણ આખા શહેરમાં રોશની થઈ હોય છે
તેથી જાણે રાત, દિવસ જેવી લાગે છે.
દિવાળીની રાતે શહેરના લોકો રોડની જોવા
નીકો છે. દિવાળીને દિવસે કેટલાક લોકો
દિવસના કાગળાથી, કેટલાક મીઠાનથી તો
કેટલાક વિજળીના દિવાળી પર ચાલુ કરે છે.

દિવાળીમાં ધરો પોતાની તેમ જ રંગ-

દી પોત્સવી

ચિત્ર :

...કે. નિયુક્તિ કેટલાક દેસાં...

રોશન લગાવીને સુંદર
અને સ્વચ્છ બનાવવામાં
આવે છે. બારણે બા-
રણે આસોપાસનાં
તેમજ પ્રાણી તોરણ
લટકતા હોય છે અને
વાસણો ચડાવેલાં કરીને
ધરની અભરાઈઓ પર
ગોળીને અંદરથી ધરને
સુંદર બનાવે છે.

દીપોત્સવીના દિવસે
આસો વડ અગ્નિમા-
રસથી કારતક શુદ્ધ
પાંચમ સુધી ગણાય
છે. તે દિવસોમાં સ્ત્રીઓ
પોતાના આંગણી સ્વચ્છ

રખે છે અને રંગોળી પુરીને આંગણી લીધાવે છે.
આ દિવસોમાં ઘણાં લોકો પોતાના
મંથાઓને ત્યાં મીઠાઈ, લાજપાનું વજ્રેની ભોજી
મોકલે છે. સ્ત્રીઓ સુંદર વસ્ત્રાભૂષણો સહીને
દેવમંદિરે દર્શન કરવા જાય છે. ખાસ કરીને
મંદિરમાં તો ખુબ શોભા હોય છે. દેવેને
મનમાનના ભોજી ધરાવવામાં આવે છે. લાવિષ
લોકો દર્શનાર્થે ત્યાં આવે છે. નાનાં બાળકોને
ફરવાનું મળે છે, આથી મંદિરમાં ખુબ
ખીડ હોય છે.

આ દિવસમાં નાનાં બાળકોને ખુબ મજા
પડે છે કારણ કે તેઓ તેમના વડીલોની સાથે
સમા મંથાઓને મળવા જાય છે ત્યાં
તેમને મિઠાઈ ખાવા મળે છે તેથી તેઓનાં
મન આનંદમાં હોય છે. જદાં પુરુષ તથા
સ્ત્રીઓ તેમનાં બાળકોને સુખી બોલેને આનંદ-
માં મગ્ન હોય છે. પુખ્ત વયના પુરુષો આખા
વર્ષનું સરવૈયું કાઢીને આનંદમાં મગ્ન બનીને

ભપકાદાર કપડાં પહેરીને દમામમાં ફરે છે; અને નવા વર્ષનો વેપાર સારી રીતે ચાલે એમ ધ્રુવે છે. વેપારીઓ ધનતેરસને દિવસે લક્ષ્મીપૂજન કરીને નવા વર્ષની આવક જાનકર્તુ સરવૈયું ખનાવે છે.

આ સંજોગે પૌરાણિક કથા એવી છે કે નરકાસુર નામના રાક્ષસે સોળદળના સુંદરી-ઓને હરણ કરીને કેદમાં પુરી હતી. આસો વદ ચૌદશને દિવસે ક્ષીરુષ્ણે નરકાસુરને મારીને નિરાધાર સ્ત્રીઓનો ઉદ્ધાર કર્યો હતો. આ પ્રસંગથી લોકોને ખુબ આનંદ થયો હતો અને રોશની પ્રગટાવી હતી. આ ઉપરથી આ પ્રસંગે લોકો રોશની કરે છે.

આ પ્રસંગ ખાસ કરીને જેકુતોનો હોય છે. ચોમાસામાં વરસાદપાણી સારા થવાથી જેકુતોનો પાક સારો થયો હોય છે. આથી જેકુતોને મન આનંદ હોય છે. અને તેથી નવા ઉતરેલા પાકોનું નૈવેદ્ય દેવાને ધરાવવામાં આવે છે.

દિવાળીમાં દરેક પોતાના સારા નરસા કામોનું સરવૈયું કાઢવું જોઈએ અને નવા વર્ષમાં પવિત્ર અને ઉત્તમ જીવન માગવા માટે પ્રતિજ્ઞા લેવી જોઈએ. ચોમાસાના દિવસોમાં ખુબ જીવડાં થયા હોય છે તે બધાં દારખાતું ફેાડવાથી નાશ થઈ જાય છે અને હવા પણ ચોકખી થઈ જાય છે.

૯૯

અધુરી ફૂલછાખ

[રાસ]

ફૂલડાં વીણીને હું તો થાણી,

જહેન ! મારી છાખ હજી બાકી !

ફૂલડાં રાત બધી ભાગી,

જહેન ! મારી છાખ હજી બાકી !

ટોલર વીણું ને જહેન ! અંધો ચોરાઇ જાય !

ગોડું ગુલાબ જહેન ! કેતકી રીસાઇ જાય !

ચમેલી તો ચૂંટવાની આખી.....જહેન !

વેણી ચૂંટી ને જહેન ! બજારે ક્યાં મુમ થાય ?

કોને પૂછાય જહેન ! ચોર તો સંતાઈ જાય !

આમતમ જોતી એકાધી.....જહેન !

સાણુ સંકોરું જહેન ! પાલવ ઝીંટાઈ જાય !

મોમરો વણોડું ત્યાં તો માલતી બિંટાઈ જાય !

કમળોની કુંજમાં ચૂંટાતી.....જહેન !

ચોમને વિરાટ ભાગ, આલસોની છાખ માંય,

તારલાનાં ફૂલડાં લઇ, ચંદા ચકોર જાય,

તેજને કુવારે બિંભાતી.....જહેન !

ખાલી ફૂલછાખ હોય ફોરમ સંગાથ જહેન !

અંતરની છાખ માંય એક છૂપી વાત જહેન !

યૌવન વસંત વેણુ વાગી.....જહેન !

શ્રી. બાલમુકુંદ દવે

કમકે કાંઠરીયા યાચ, પૂલરિન !

કમકે કમકે વાળે કાંઠરીયા

પૂપરી ઝીતજ યાચ, પૂલરિન !—

થેરી થેરી વાલણે આલથે પૂમતી

કમકે વિજળરી યાચ

થેરી થેરી પૂપરી પચડે જૂલતી

કમકે રજુકે યાચ, પૂલરિન !—

વાસે વર્ષા ધીર,

ધારતી ભીંજે ધીર;

ગીતરે નર્તન અગે,

નેપૂર રજુકે રગે,

રમણુમ રવર રયાચ,

તહારી વાલણરી ભીંજજ, પૂલરિન—

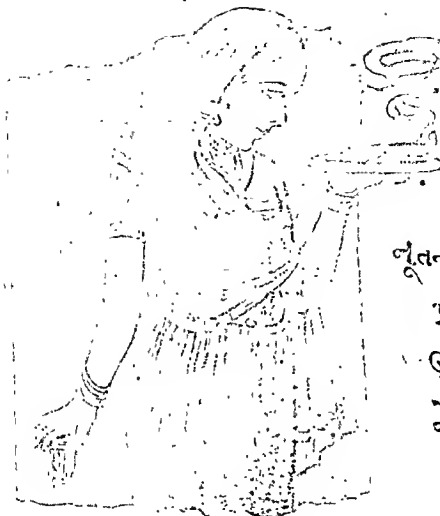
નાચ પૂલરિન ! નાચેદીવડે અનુપમ નવલખ જ્યોત,

નાચે હેકું હેકું-દીવડે; હેકું આતમૂ-જ્યોત.

રખેને જ્યોત એકે જુગાચ

ને નર્તન ખડિત યાચ, પૂલરિન !—

નૂતન વર્ષ

પ્ર

હિ

તે

૫

[વસંતવિજય]

યાનું વિશુ ! તવ ક્ષેત્રે શિવ આ નમાવી,
દર્શન દે નવલ વર્ષે પ્રભુ પ્રેમ લાવી.
આજે મહુ જગતના વિશુ કષ્ટ કાપી,
કેસે બધાયે એવને વળી શાન્તિ આપી.

હા આપ જગતના પ્રભુ પ્રાણ દાતા,
મંસારનાં મનુજ કે કદી ભૂલ ખાતા;
તેને લખા, અર્પણે ઇશ હે ! દયાળુ,
કેસે કૃપા મહુ પરે પ્રભુ તું કૃપાળુ.

શ્રી. મજલાલ ગૌરીશંકર પંડ્યા

દે વાલિ દે વા

સ્થાન : શ્રી. સુમનગાંવ અમૃતલાલ કેશાવ,

બી. એ., એલ.એલ. બી.

તોમસનરીને તોરે ઉંચી મેખડ પર શિવાલય હતું.

વિદ્યાગ રંગમંડપ, સેનાશિખાના નકરી-દાર પાસેના આરખા, રત્નજડિત સુવર્ણની સિંહાસન પર સુવર્ણની મહેરવરનો મૂર્તિ, રંગે આરમનો નહી, પામે બાળમણેય અને પાછળ પાવંતીજની પ્રતિમા એક યજ્ઞ કે કૈાસથી રંગા નીકળેલી શિવજીવરી રચનની રમણીયતાથી પ્રસન્ન મુઠ્ઠા બદોઆ જ મૂર્તિ-રૂપે એકી નહિ દેખે !

દોકાંખાળો મંગલચરિત્ર, એક પાસે નીચે વહેતા તમસા નદીને બગબગ જગપ્રવદ લીંડીએ વનરાજીને જાણે એકીને વહેતા, બીજી તરફ પદ્મનગરના કોટના શુભ, ગજા-જવન વિગેરેનું દરય કેવળ સદેશાણીઓને મમે તેજું સુંદર નહિ પણ અગ્નિ લાગતું. ઠંડી પવનની શહેરીયો ધરીર અને મનને બાર હરી લાડ વિશ્રામ આપતી.

મહેરવરની અષ્ટશૂળની પ્રતિમા પણ પ્રાચીન હતી, મર, કમર, પિનાક, ખડગ, બગતી સગી વિગેરે અમઝલસસક આકૃષ્ટો દેવા છતાં તેમની ખાનસ્ય અભિપ્રી પ્રચલતા નીકળી વાતાવરણમાં આનંદ અને શાંતિ પમારતી હતી.

આજે આવજુ માસનો હરો એ સેત્રવાપ દેવો, ભાવિકોના ઉત્સાહથી યંદગની પ્રકૃતિમય શાંતિ પ્રતિમય અશાંતિમાં જાણે ફેરવાઇ મુઠ્ઠા હતી. વારે પરિથમથી પુનરીઓએ ચંદન પુષ્પની સરમ રચના કરી હતી. રંગ-બેરંગી ફૂલોની કમાનો, તોરણ અને ગુથેલી

સુવર્ણી પુષ્પોથી ઢિવતી જટાથી ગધે મુન-ઉઠતી હતી, અનેક રીપકો મૂર્તિમંદિરને પ્રકાશી રદા દતા.

દરેન માટે નોતરતી હોય તેમ બાર નોખત ગડગડતી, સમઅંતરે વાગતી શિવ-લયની ઘડીવાળો, શંખનાદ અને અમૃતમળ-નુર તેમાં સમાઈ જતા હતા, સિંહકાશથી બીલી પુષ્પ લાલ આવતો રંગબેરંગી વરોના મનજ ધમેલો માનવમુદાવનો પ્રવાહ એક સમયે ચાલુ રહેતા, પુષ્પો, શીંગો અને પુરકપુરવિઓ રતુતિવચનોથી કે અનેક પંદા-નાદથી શિવાસમને મચેતન કરતા.

બીલીપત્ર કે પુષ્પની ત્યાં શી ખાદ ? એક ગરીબ બ્રાહ્મણનો કોકરો આવ્યો. ઠંડવળ ક્યાં અને દરેન કરી આડંતાથી કહેવા લાગ્યો, " હું દીન છું. વિદ્યા બાળવાની અભિલાષ છે, પણ માધન નથી. મદારી વૃદ્ધ માતા પાંચરો ખેતી માંડ પેટ ભરે છે. નગરમાં દુઃખી દરિનું કોષ નથી, માટે આપ દીન-વન્મલ જાણી, સરખે આવું છું, તો કૃપા કરો."

ઉત્તરમાં અનેક પંદાનાદ અને ' હર હર મહાદેવ ' ' હર હર શંખો ' નો કોડોનો અવાજ સંભળાશે.

(૨)

એકી રાત્રે સૌ શાંત યજ્ઞ, સ્થિત સૌ વિદ્યાની ખોંખમાં લપાઇ ગઇ અને રેસાએ નિર્જન થયા, ત્યારે આ નિરવ મંદીરમાં સૌમાં પ્રાણ મંચાર થયો.

" પ્રભો, આજ પવને દિવસે સાવ

ગંભીર કેમ ? શિવતત્ત્વને પણ વિચારવાનું હશે ! ” નંદીએ હાથ જોડી શંકા કરી.

“ વત્સ, જ્યારે દિમાલપમાં કેલાસના શિખર પર દત્તો ત્યારે પૂર્ણ શાંતિમાં દત્તો. આ જગતનાં દુઃખો, પાતના અને ‘ હાય ’ સૌ પીડિતોની ત્યાં ઓછી સંભળાતી. પણ અહીંઆ આવીને બેઠા પછી નીચે નગરમાં ખનવું સૌ જોઈ હું ત્યારે હૃદય દ્રવે છે- ગદારે આ વૈભવનો ભાર શો ? ”

“ આપતો નીલકંઠ હો. અર્ધાંગના બસા માટે પૂરે આપે જ કાલકૂટ એરને ધારણ કર્યું હવું ને ? ભક્તિથી ભૂત ગૌરવની યાદ આપતો નંદી બોલ્યો.

મહાદેવે સાગણીથી કહેવા માંડ્યું “ આ અનેક રંગી આવતા માનવોની ભાવના, સુખ દુઃખની કષ્ણના, ભાગ વિલાસ માટેની તીવ્રતા અને સંયમી જીવન અને ત્યાગમય સેવા માટે અર્ચ્ય જોઈ મને આર્થાવર્તનાં ભાવિ માટે મને વિચાર આવે છે. ”

ઉત્સુકતાથી નંદી ભગવાનની વાણી સાંભળી રહ્યો.

“ જો, સાંભળ, આને એક પાલળુ-ખાલને આ વૈભવવાંળા શંકર જોઈ અનેક શંકાઓ થઈ, એ મને ‘ દીનવત્સલ ’ કહેતા મનમાં ખચકાયો. તેને થયું સુવર્ણના કૂટ પર ભેંસી વૈભવ અને એશ્વર્યમાં રાચતા ધનિકોના દેવ નિર્ધનો પીડિતોના દુઃખ ફેડી શકે ખરે ? ”

“ આપને માટે કુશંકા ? કુળેરનું એશ્વર્ય-દંત્રીની સત્તા અને વિષ્ણુના ચરણે વસતી લક્ષ્મીને ત્યાગી કેવળ ભસ્મથી રાચતા અકિંચન મહાદેવની કલ્યાણ પ્રવૃત્તિનો પણ એને ખ્યાલ ન આવ્યો ? ” દુભાવણી સાગણી બચત કરતો નંદી બોલ્યો.

“ વત્સ, એમાં એનો વાંક શો ? આ પુષ્પની પરાગ, સુવર્ણનું સિંદાસન અને આ

શીશર પર આવેલા રાજ મહાલપ જેવા શિવાલપમાં ધનિકો જેવા વિલાસ વૈભવ જોઈ અસ્થમને શી વિચાર આવે ? ” શંકરે ઉદારદીસે ઉત્તર આપ્યો.

“ આ મુગ જ શંકાનો છે. અધુરા અભ્યાસે અને તકે આર્થાવર્તની સૌ શાંતિ નીતિમાં હોય શોધે છે. પેલી નવશિક્ષિત-સુશિક્ષિત તો નદિ કદું, મુવતીઓનો અસંતોષ અને અચળતા આપે જોઈ ? પાશ્ચાત્ય સ્ત્રી જીવનના અધુરા સંસ્કાર એ બતાવે છે ” દેવી પાર્વતીએ જોયલા ઉપર સોનું ખાન બેઠ્યું.

કરુણામય ભગવાન શિવે આહું રિમત કર્યું.

મણેચજીએ કાન ફફડાવી, ડાહલી શુદ્ધે ચર્ચામાં ભાગ લીધો. “ સમનમાં આબ્દાન થતાં હું જમને જોઈ હું તો તમારી વાત ખરો લાગે છે. ભારતમાં હવે મુવક મુવતીઓ ચરીરના સુખોની સરળતા માટે લગ્ન વાંછે છે. મૃદજીવનમાં પ્રેમ નહિ, પણ સ્પર્ધા; સેવા નહિ, પણ વ્યક્તિત્વ અને પાશ્ચાત્ય ભોગ-વિલાસનાં મુત્રો, સમન-સવડ-ધૂટાછેડ તથા પરિજીએ એ હુદમલીનતામાં શાંતિ અને આનંદ કર્યાંથી હોય ? મૃદજીવનમાં નહોય, તે સમાજ કે રાષ્ટ્રજીવનમાં કર્યાંથી હોય ? ”

“ મને તો સેવામાં એ શાંતિ અને આનંદ મળે છે. સેવાથી જે મળે તે ‘ હકક ’ થી કદી ન મળે ” નંદીએ પોતાનો અનુભવ ટાંક્યો.

જાણે શંકરપદની મહત્તા સમજાવતા હોય તેમ ચર્ચાને સમેટતા મહાદેવજી બોલ્યાઃ “ તારું કહેવું સત્ય છે. ત્યાગ અને સેવામાં પ્રેમની પૂર્ણતા છે, પછી પ્રેમપાત્ર વ્યક્તિ, સમાજ, દેશ કે કોઈ વિશ્વકલ્યાણની ભાવના બને હોય. ”

સૌ શાંતિથી સિવની ગંભીર વાણી સાંભળી રહ્યા. ચિત્તાલયની નિરત શાંતિમાં એના પડકાર ઉઠ્યા ને સમાયા.

(૩)

“ બા, બા, આજે મને સ્વપ્નું આણું, પંચુ આ તારી ધંટી-” કહેવો તૂટેલી આંસુની પથારીમાંથી ઉઠતો એક બ્રાહ્મણનો છોકરો બોલ્યો.

પંચુ અને સાંભળનારો વખત ક્યાં હતો ? ખરેખર કરતો એની ધંટી ક્યારનીયે આંસુ હતી. પાકટ અવસ્થામાં હાથ રહેલું એ હવે ડોશીનું કમાણીનું સાધન હતું. ત્રણ ધરતું દળણ દગલી, કોષ ગુદરથને ઘેર રાંધી આવતી, ને રહી સહી યજમાનવૃત્તિમાંથી પોતાનું એક છોકરાનું ગુજરાત ચલાવતી. ગરીબ ત્રિવિધનો નિઃસાધન છોકરો કટકી અગરડે અર્વાચીન સમયમાં શિક્ષણે એ તે કહેવાની જરૂર નથી.

“ બા, બા, હવે તારી આ ધંટી બંધ રાખીય. મ્હારી મજા બચાડી ને પાછી સાંભળતીયે નથી. ” જુદાં ડોશીનો હાથ રોકતો તે છોકરો બોલ્યો.

ખરા પરસેવાના મોતો જેવા ડીપા ખંખેરી ધુન્નતે સ્વરે ડોશી. બોલ્યાં, “ ગરીબને સ્વપ્નાં જ સેવવાનાં હોય છે ને. પેટ પુર ખાવા ન મળે, ત્યાં સ્વપ્નામાં રાજ મળે. પછી બાળીયે ત્યારે હાથ માટે જાપરી પંચુ ઉપર ન હોય. ”

“ પંચુ, બા, મને તો આપણા મહેશ્વર મહાદેવનાં દર્શન થયાં. ઉત્સાહથી તે બોલ્યો.

ડોશીમાંમાં ગરીબાઈ હતી, પંચુ આંહણનું હૃદય હતું. મહાદેવની વાત સાંભળી તેની વિધાદમય દષ્ટિમાં અમી આવી. કરચલીસાળા મોં ઉપર રેખાઓ ઉડી યઈ. કુતૂહલવૃત્તિથી એ જોઈ રહી.

છોકરાએ સ્વપ્નું કહેવા માંડ્યું. “ બા, મહેશ્વર જાણે મ્હારી સ્થાને પ્રગટ થયા અને

મ્હારી સ્થાને કરુણાથી જોઈ રહ્યા. પામે આનીને મને કહ્યું, “ તારા દુઃખના દિવસ પુરા થયા છે. વત્સ, આ સુવર્ણ લે, અને એવી વિદ્યા ભણજે કે જુદી સતેજ થાય સાથે હૃદય કામળ બને, સમન્વે. ” એમ કહી એ અદર્શ થયા. ” એ પછી સોનાના કકડા પથારી નીચે મૂક્યા. ”

ડોશીએ નિસારો મૂક્યો, ફરીથી ધંટી ચલાવવાની તે શરૂ કરે તે પહેલાં તે છોકરાએ કોડીને પથારી ઉઘી કરી, તો સોનાના પતરાના કકડા પડેલાં દતા. !

તેનો આત્મા આનંદથી નાચી ઉઠ્યો. કોડીને માતાના હાથમાં પેલા સોનાના કકડા મૂક્યા.

ડોશીની અર્પિમાં અમિ આઘ્યાં. હૃદય ભાવથી ઉભરાયું. “ બેટા, ભગવાન ચંકર મરીબનો બેટો છે, ગરીબમાં એ રહે છે અને સૌ માણસના ભક્ષા માટે એણે ગરીબાઈ સ્વીકારી છે-દિગંધરે રહી ‘ શિક્ષા દેહિ ’ કરતા એ ઘેર ઘેર ફર્યા કરે છે. ”

માત્રી વાત સાંભળી તેનું મોં પડી મધું, જાણે ડોશીના અંદાણું હૃદય આગળ તેનું ભણતર નમી પડ્યું. “ બા, મહેશ્વરના દર્શને ગયો, ત્યારે થયું ‘ હજારોની રાજવૈભવી સેવા સ્વીકારતાં, ભગવાન મહેશ્વર મ્હારી ગરીબની વાત સાંભળશે ખરા ? ’ ”

“ તું તો ગાંડો છું. સદમી, વૈભવ અને સત્તાનો મોહ એમને હોય ? સૌ અર્થસ્થ ત્યાગી જગતના ભક્ષા માટે એ પોતે જ વિદ્યાર્થી થયા છે ને, ” ડોશીએ ચોંટ ‘ અગત્ય ચંકરની ભવ્યતા અને કામળ હૃદયની વાત કરી, અને પેલા સુવર્ણના કકડા સાંભળીને મૂક્યા.

(૪)

તેજ દિવસે રાત્ર મધિભાને સ્વપ્નું આણું. ‘ મહેશ્વરના મંદિરે તે કૂચારી લાઇ ગુજન કરવા ગયો છે. ત્યાં બેસી જુદે છે તો ’

વસંત

[રાગ—રેલી વસંત રસ રેલ.]

આવી આવી સખીરી, આવી હસંતી વસંત.

આંખલે ટહુકે કોઢિલા ઘેલી, લાન ભૂલી નાથે માર
નાથે નાથે મારા ઉરમાંયે એવો, નણ્ણીનો વીરો ચકોર
સખીરી આવી હસંતી વસંત.જલ હિન્ડાલે મધુકર ગુળે, ખીસે, ખીસે, અરવિંદ
રસીયાની ગુળે વાતલડી એવો, હૈયે ના આવે નિંદ
સખીરી આવી હસંતી વસંત.મહેકંતી વહે મંદ સમીરજી-લહેરી, તેમાં ડાલે પુષ્પવૃંદ
ઉંડતાં એ પ્રેમલ-લહેરી પિયુની, ઝણકે હો, હૃદય મૃદંગ
સખીરી આવી હસંતી વસંત.

આવી આવી સખીરી

આવી હસંતી વસંત.

સૌ. લીલા ભેરી

ભગવાનની બન્ને આંખના ખૂણમાંથી પાણી
ટપકે છે. તેનાથી લગાડેલું ચંદન પડી જાય
છે. ફૂલ સરી પડે છે.રાગ ઉપવસ્ત્રથી ફરીથી લુગે છે, પણ
ચંદન કે પુષ્પ પ્રતિમા ઉપર ટકતાં નથી.
જળાધારીની અવિચિન્ન ધારાની જેમ પાણી
ટપકે જાય છે, તે બંધ થતાં નથી.સ્વપ્નામાં અમંગલ ચંકા થતાં, 'મૂળપત્રો
રાગ મણિભદ્ર મહેશ્વરને વિનવરા લાગ્યો,
"પ્રેમો મ્હારી પૂજા સ્વીકારી મને નિર્જાય કરો."ત્યારે મેઘ જેવા ગંભીર સ્વરે બોલે
મહેશ્વરે તેને ઉત્તર આપ્યો, " તારા આ
ચંદન પુષ્પને હું શું કરું ? આ સુવર્ણના
આવરણથી તમારા આડંબર ને ચળકાટ ઉપર
હું મોઢ પામીશ ? "રાગ મણિભદ્ર બે હાથ જોડી ઉભો રહ્યો.
ચંકરે કહ્યું " સુવર્ણથી મરેલી મ્હારી
પાંપરની પ્રતિમામાં પાંચરત્ન ઉલ્લ નથી-પણરૂપલું કોમળ હૃદય
છે, જે ચરીખ કં-
શાલના દુઃખો બોધે
કરુણામય રૂદન કરે છે." આપ કહેશો
તે કરીશ, પણ આ
અખિયી પક્ત
આંસુ સમાવી મારી
પૂજા સ્વીકારો, "
મણિભદ્ર સ્વપ્નામાં
ભાવથી વિનંતી
કરીને હાથ જોડી
ઉભો રહ્યો." ત્યારે હું સા-
ચી શિવ પુજા ક-
રીશને ? " હસીને
ભગવાન ચંકરે
પૂછ્યું.

મણિભદ્ર સ્વ-

પ્નામાં ' હા ' માથું હલાવી કહી ને શિવે
પુજન-રૂદસ્ય કહેવા માંડ્યું." વત્સ, આ દંભ અને તમારા વસ્ત્રા-
લંકાર દાનવ લીલાનો ઢાંકપીછાડો નથી ?
પ્રજાને ઢાંક્યા પછી, વસ્ત્રાલંકાર પહેરેશો તે
જૂવણ છે. પ્રજાના હાડપિંજર બદલે તેમના
હૃદય ઉપર તમારું સિદ્ધાસન રનેદઈથી જગા-
વશો તો તે ચિરકાલ રહેશે. જો, આ મારી
નઆવરણને વિષ્ણુનો વેશવ પણ નમે છે, ને
અકિંચન છતાં ભકત હૃદયમાં હું મહાદેવ છું.મણિભદ્ર રાગ ચંકરની મીઠી વાણી
સાંભળી રહ્યો હતો.ફરીથી મહાદેવ મહેશ્વરે મણિભદ્રને કહ્યું,
" જગત પલ્લભ છે, ત્યારે તમને રાગને
ખરું કોણ કહે ? હું કુલ દેવતા તરફ તને
શ્રુત ધર્મ કહેવા આગ્યો છું." પ્રેમો આપની કૃપાને મારે લાયક
જાતો. " ભાવથી રાગએ ઉત્તર આપ્યો.

હસીને શિવજી-
એ વાત આગળ
ચલાવી, " વત્સ,
તો, રાજાઓના સિં-
દાસન પડે છે ને
મુગરો ધૂળમાં રમ-
દોળાય છે. રામ રંકે
ખતે છે ને પ્રજા
રાજા ખતે છે. તારા
જગતમાં વિધાતક
તરવો, વર્ષ વિમલ
અને અનેક 'વાદ'
(idea) ની સ્વાર્થો
રીતિ નીતિ મદારી
વિચરતી જૂતાવળ
છે. સર્વસંહાર તરફ
એ સૌને ખેંચે છે-
હું સમજ્યો છું કોણ
હું ? "

" આનંદ, આનંદ, શિવ સ્વરૂપ મહાદેવ "
શોભ અનુભવતો એ હાથે નમસ્કાર કરતો
રાજા ભોલો.

" ના, શિવરૂપ નહિ, રૂદ્ર સ્વરૂપ જગતે
ન ભોળ્યો એવો ' સૌથી પ્રજા ક્રાંતિકારી-
Revolutionist-મુ.યુ. વિનાયકે સંહાર-
રૂપે સૌ નિમલતા, જડતા, રૂઢિચો અને કેવળ
સાતલીન ક્રિયાઓ દું વાયુ વેગે હરાડી દઈ
'હું' કે નવસાજનનાં મંડાણ યામ.

" આપની લીલા, પ્રભો, કોણ નળી
શકે ? " એમ રાજા કહે તે પહેલાં મહાદેવે
રૂદ્રપદ્મું કર્તવ્ય કહેવા માંડ્યું.

જગતમાં શિક્ષિત રાષ્ટ્રવાદની ધૂર્તતા
સાત્રાત્મ્યવાદની સજ્જ પડિતાર્થ અને સમા-
જના બાહ્ય આડંબરની સીમાઓમાં માનવ-
જન ગુંગામ છે-કહાપિત યામ છે ત્યારે
મહાકાશની બીજણ શક્તિ જગતમાં સૌ પોદું,
ખોદું અને આધાર હોય તે સૌનો સંહાર

મુક્તિ પ્રભાવ

ઉપા ચમકે છે આજ ચેતનના પૂરમાં
હર્ષ કુંકુમ રાજ ! હારણું છ રે !
બન્યો પ્રભત આજ આનંદ વારિધિ
આનંદ શિકર મુહુર્ભણું છ રે !

નવલેરો ભાત આજ ભિગ્યો નવલ કિ
રસનાં ફૂલાં તે રાજ ! હસતા છ રે !
મીઠું મીઠું ગૂંજત ગૂંજે વિહંગડાં
પ્રભરો મકરંદ રાજ ! ચૂસતા છ રે !

સોનેરી સાંજમાં ને મોંઘા પોપાકમાં,
રશ્મિનાથ કિતિને વિરાજતા છ રે !
નાસીએ દાસ્યની કારમી રાતને
મુક્તિના નાદ ગગન ગાજતા છ રે !

ચી. ' રશ્મિ ' એવા

કરે છે કે જ્યો વિમલ, પ્રગતિ, અને નવ
સર્જનનાં મંડાણ યામ. કયાણમય શિવ
સ્વરૂપને ન માનનાર સૌ સત્તાધારીઓ-રાજાઓ
ધનિકો અને સમ્રાટો-ને રૂદ્રના પ્રલય કમરના
ચળાએ નમવું પડે છે. રૂદ્રનો અત્યુ પડ
વાગે તે પહેલાં સૌ સ્વાર્થ ખેડોને મદારી
આ ધોણા સંભળાવળે " કહી ભગવાન
મંદ્રમૌલિ અદશ્ય થયા.

રૂદ્રની ભયંકર સૂચના સાંભળતાં કંઈ
ભોલે તે પહેલાં જગતમાં રાજા મણિભદ્રની
આંખ ઉપડી ગઈ. હૃદય શોભ અને ખીકથી
ધ્રુવકુંદ દત્ત, પશુ મહેશ્વરના દર્શને મન
કંઈક આનંદ અનુભવતું દત્ત. રાજમહેલના
દોહરખાનામાંથી ભાવ સંહિત- દીન દુઃખ
હરનંદેવ, સંતન દિતકારી-નું પદ ચરણાધ
છેડી વડી દત્તી.

(૫)

પદપુરના કોટવાળ મહેશ્વરના મંદિરે
સંરક્ષિ સાથે હોડ્યા છે. મુદ્ર જનસમૂહ એજ

વાત કરે છે કે 'મહેશ્વરની મીતિ'નું સોનું કાઢી ઉખાડીને ચોરી ગયું.' એરે ને ચોટે, વાટે અને તમસાને-વાટે ટોળે મળી એજ વાત સૌ કરે છે કે 'મહાદેવ છુટાવા, હવે કોનું સત્ રહ્યું છે.'

રાજા મણિભદ્રને કાટવાળે ચંચેલી ચોરી, કરેલ તપાસ અને અટકમાં લીધેલા પૂજારીઓ અને શિવાલયના નોકરોની વાત કરી.

તે સાંભળી રાજા વિચારમાં પડી ગયેલ 'સ્વપ્નામાં અનેક આટલું સાચું હોય ! મહેશ્વરે પોતે જ સુવર્ણદાન કરી દીધું ?'

"કાલે મને પૂરી તપાસ કરી મંત્ર-પ્રાસાદિકામાં મળજો." રાજાએ કહ્યું.

"જેવી મહારાજની આજ્ઞા" કહી નમન કરી તે ચાલતો ગયો, પણ રાજા આ પ્રસંગ છુલ્લિથી ઉઠેલી શક્યો નહિ.

"મંત્રપ્રાસાદિકામાં અમાત્યશ્રી આપની વાટ ભુલે છે." ચોપદારે વરધી કહી આવ્યો ગયો. રાજાએ વિચારમાળા સંકેશ, મંત્રગૃહને રસ્તો લીધો.

"રાજા મણિભદ્રને જાણ હો." આસનેથી ઉભા થતા મંત્રીશ્વર બોલ્યો.

"આપે મહેશ્વરમાં ચંચેલી ચોરીની વાત જાણી ?" અસ્વસ્થતાથી પોતાના આસને બેસતા રાજાએ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

"તે જ બાબતમાં હું આપને એક વાત કહેવા આવ્યો છું."

"હી વાત ?" રાજાએ કુતૂહલતાથી પૂછ્યું.

"મને કાલે ભગવાન મહેશ્વરે સ્વપ્ન આપી કૃતાઈ કર્યો." વદ મંત્રીશ્વરે વાત શરૂ કરી.

તે સાંભળી રાજા બેઠકમાં ટટાર ગયો. એની આંખમાં આતુરતા આવી. ચરીરમાં જાણે રક્તિ આવી હોય, તેમ એ ધ્યાનથી સાંભળવા લાગ્યો.

"મને થયું કે આપ ને હું મહેશ્વરના દર્શને ગયા છીએ."

"પછી ?" ઉત્સુકતાથી રાજાએ પૂછ્યું.

"મહારા કાથમાં પૂજની ચાલી છે, આપ ચંદન મુખ્ય ચડાવે છે, પણ સર પડે છે, અને મહાદેવની જટાને બદલે જાણે તેમની આંખોથી પાણી-પડે છે.

"મને પણ આજ એવું જ સ્વપ્ન આવ્યું હતું." અચળો પામતા રાજાએ વાત કરી.

"હું, પછી શું થયું ?" મંત્રીશ્વર પાસે પોતાનું આસન ખેંચતા- રાજાએ સાંભળવા માંડ્યું.

મહારાજ, મહેશ્વરે જાણે મને કહ્યું, "આ તારા વેલવ અને અંશ્વર્યથી હું શુભ-જાઓ છું, માટે મહારા આનંદ માટે મહારા નિમિત્તે રહેલા આ સોનું રૂપું અને રત્નોથી ભૂખ્યા માટે અનાલયો ખોલાવજો. અને મને તે નૈવેદ્ય પહોંચશે. નિર્ધનના બાલકો માટે જ્ઞાન સત્રના મંઠાથ કરજો ને તારા રાજાના સ્વતિ વચ્ચે કરતાં તે ગરીબ બાળકોના ભાગ્યા તટમા શબ્દોથી હું વધારે પ્રસન્ન થઈશ, સમજો ? સુવર્ણના દેહને શીષ્ય જેવો પ્રખર તાપ આજે મેં દાનથી દૂર કર્યો છે, હવે ખીલું સૌ શું કરી લેજો" મંત્રી બોલતો બંધ પડ્યો.

મણિભદ્રના મનમાં રહેલી ચંકા દૂર થઈ. આંખમાં આનંદાશ્રુ આવ્યાં. "શ્રી મહેશ્વરે બારે કૃપા કરી, મને જ્ઞાન ચક્ષુ આપ્યાં."

"પ્રભુ, તેમાં શકશી ? આપના તો કુલ દેવતા છે ને ?" મંત્રીએ લાવથી કહ્યું.

"પછી શું ? ખીલું કંઈ ભગવાને સ્વ-ભ્યુ" લાવના ઉભરાતા રાજાએ મંત્રીને પૂછ્યું.

ભગવાને કહ્યું, "મહાર મંદિર દીવાથી ઉજાળે તેથી શી રીતે પ્રસન્ન થઈ. તારાનગરમાં, ગામડાઓમાં શોષિત, પીડિત અને ગરીબધર, રસ્તાઓ અને પોળો તે ઉજાળા છે ? અને ચંદન કરતા રુગણાલયોમાંથી સ્વસ્થ થઈ જતા દર્બરો હૃદય કરી પુરોની હૃદય ચાતા વધારે કંઈક આપશે." એટલું કહી ભગવાન અદરશ થયા.

"જાણે તો ભગવાન મહેશ્વરની આજ્ઞા અને શીરસાવંધ છે. હું એમની વિરાટ પુજા કરીશ. એમના સદસ્ય મુખને નૈવેદ્ય ધરીવવા બહાર પડીશ. એમની આંખેક મૂર્તિ જનતાને સંતોષી હું કૃત્ય કૃત્ય થઈશ." રાજા મણિ-ભદ્રે નિશ્ચય કરી લીધો.

સવારની લેસવીના મંગળ શબ્દો એમના મનમાં રમી રહ્યા હતા- "દીનન દુઃખ હરન દેવ, સંતત દિતકારી."

[દાખ : નીચે જાણ કે'સે બક'...]

ફૂલ લલિત વીણું આજ સજનિ ! હું તો,
મધુર મધુર વાસે, એવન રમ્ય થાયઃ
ફૂલ લલિત વીણું આજ સજનિ ! હું તો,

હીરે દેરે માંહી માળ ભરુંઃ
મેઘા શારદાને અંગે ધરુંઃ
પૂરે ઉરે માંહી લલિતાં ભરાયઃ
ફૂલ લલિત વીણું આજ સજનિ ! હું તો,

[સાખી]

અજ્ઞાન વિદારે ઉરડું, રેલી જ્ઞાનની જંગ ;
માનવતાના મન્વયી, એતવા એવન જંગ . ફૂલો

શ્રી. મૂળદયાળી પી. શાહ

વસંતવ્યથા

કોયલડી ! કંઠુકાર કરી ઇં
 મળવે કાનન સાતે !
 નીરવતા ભરપૂર બરી થું
 ઉર-આતથ ના જાણે ?
 કોયલડી !

કુંજ મહીં મકરંદ, કેરે
 શુંજર મધુરસ કાળે.
 નીરસ આ અંતર હવ સુખમે
 નિર્લજ્જ લેશ ન લાગે !
 કુંજ મહીં

બહેનના ભાઈ

લેખક :
શ્રી. રમણલાલ મ. ભેપી

સ્થળ : ધરનો મધ્ય ભાગનો.

સમય : 'ભાઈબીજ' ની સવાર.

પાત્રો : વિમળા, લતા, તેમની માતા, રૂઢ દાદા.

વાતાવરણ : [બે કન્યાઓ દાદા સાથે વિદાય સ્થ કરી છે. લતા-નાની, દાદા-બાદીનું ઘેલીક, હજો ચરમા-તવા લાકડી-ત્યાં બાળાઓની માતા સામાન વ્યવસ્થિત કરવા પ્રવેશે છે-સાફચુક કરવા.]

માતા : વિમળા, જા મામાને જમવાનું કહી આવ.

લતા : ના, બા, હું જઈશ.

[ત્યાં મુખીમાં વિમળા દોડીને આવે છે.]

લતા : દાદા, આજે કેમ મામાને આપણે ઘેર જમવાનું ?

દાદા : આજે 'ભાઈબીજ' થઈ તે બાછને જમાડવાના.

[હજારસ આરતાં-બદાર ભય છે.]

લતા : (માતાને) બા, આજે જમવાનું સરસ બનાવજો, પેલો કંસાર બસાર ન બનાવીશ એ તો મામાને નથી આવતાં, આજે હું તને રાંધવા લાઝું બા ?

બા : રાંધી રાંધીને યાદી જરો અત્યારથી શું કામ ઉતાવળ કરો છો.

[સાફચુક કરતાં.]

લતા : ના, હું તો નહિ યાદું, મને તો એ ગમે છે. પણ હું મને એ બધું ક્યારે શીખવો ?

બા : મંડી, એમાં શું તને મજા પડે છે ? રાંધતું એ તો વેતર છે.

લતા : અરે રાંધવાથી તો ધરતી મોટી સત્તા બોગવાય ? દાદા તો કહેતાંતા કે રાંધનારનું તો ઉંચું સ્થાન કહેવાય,

(બીજા ઉપરથી 'અન્નપૂર્ણા' દેવીનું ચિત્ર લઈ બતાવતા) આવા 'અન્નપૂર્ણા' દેવી થવાય ? ?

બા, તને આવા અન્નપૂર્ણા દેવી થવાનું નથી ગમતું ?.....

પણ મામાને પીરસીશ હું, હો બા. મને મામા બહુ વદાલા લાગે છે.

[બાના મુખપર આણું સ્થિત ઉમરાય છે.]

'મામા' શબ્દ જ કેવો મીઠો છે ?

[વિમળા પ્રવેશે છે.]

વિમળા : અને 'ભાઈ'...?

લતા : હા, એ તો મને બહુજ મીઠો લાગે છે.

[માતાના મુખપર અંસારવા છવાય છે.]

વિમળા : મને થે ભાઈ માદ આવે છે...!

[બન્ને બાળાઓ ભલ્લે રીંગવેલા બાળકના ચિત્રનું નિરીક્ષણ કરે છે.]

લતા : આજે એ હોત તો આપણે એને કેવું સુ-દર જમાડત...?

[અંસાર બને છે.]

વિમુખદેન. આપણે આજે 'ભાઈ-બીજ' નહિ ઉજવીએ...!...

[બાળકને ફેટોમાક જુવે છે. બા લંચની બની અંદર ભય છે-અંસાર સ્વરે ગાય છે. નેપથ્યે ગીત સંભળાય છે.]

બા : પપ્પાની પાનાર ઘોને રત્તાદેવ, લીધું ને ગુપ્ત મારું આંગણું. બાળાને ખૂંદનાર ઘોને રત્તાદેવ, ઘોરો ધંધુલો મારો સાળુલો.

લતા : વિમુખદેન, મને તો આજે ભાછને જમાડવાનું બહુ મન થાય છે.

[બન્ને અંસાર બને છે.]

પડદો

દશ્ય બીલુ

[ઘણા ઓરડામાં-નાના અરિસામાં નેહ વાળની સેર ચુંચવી, આછા રોઝવાળા સુક ભાવે-હૃદય-માંથી નીકળતા ભાવેલું ગીત આવામાં મગ્ન બને છે.]

લતા : કેમે રે હજુ 'ભાઈખીજ'ની હલણી ?
કોને રે ખીરસુ હું પ્રેમની પતરાણી ?
કોઈ નહિ જમરો શું બેનડીતો ભાઈ,
મારી હલણી હો ? પ્રેમ પતરાણી ?

[લીન પરના સ્વર્ગદેવ સાધના ફેટામકેને સંભાળી કંઈક કાવે]

ભાઈ, તું મારી ભાઈખીજ નહિ ઉઠાવે... ?

[કંઈકની શીશી લઈ ચાંચો કરતાં-ફરીથી ગીતનું ચુંચન શરૂ કરે છે. તેવામાં ઘણા પ્રવેશો છે. ઘણા કપડાં ઉતારી આરામ પુરશીમાં બેસી બાળકીનું ગીત સંભાળ સંભળે છે અને જરી ચિંતા મગ્ન બને છે. મુખ પર જરી રોઝ લવાય છે.]

લતા : (ઘણાને) ઘણ, તું વિચાર કરો હો !

ઘણ : કશું નહિ...

લતા : ના, બસ મને કહો...

ઘણ : એ તો મને જરી એમ થયું કે મારે બહેન હોત તો કેવું સારું. બહેનની પ્રેમ

ખતરોળી જમવાની મને નથી મળી, બહેનના પ્રેમનો સ્વાદ મરબોય મેં તો ચાખ્યો નથી.

લતા : ઘણ, અને મને તો ભાઈ બહુ મીઠો લાગે છે. મને તો નાનાં ભાઈને, રમકી એ સ્વાદ અધુરોજ રહી ગયો... ભાઈ હોત તો કેવું સુંદર જમાડત... ?

ચિમળા : (અંદરથી) લતા, મામા આવ્યા ગયા, ચાલ ઘણને જમવા બોલાવ.

લતા : ઘણ, એક વાત કહું.

[જશ મંદીર બની]

ઘણ : (સાંભળવા આવુર બની) હા, કહે.

લતા : ઘણ, તમે બહેનનો પ્રેમ જમ્યા નથીને ? છુલો તમે મારા ભાઈ, અને હું તમારી બહેન ? આજે હું તમને જમાડું આલો.

[ઘણની આંખણ બહાર-રોડામાં લઈ જતા]

ઘણ : (રિમત છલકાવતા) હા, હા ? ખરી મારી નાની બહેન ! *

ખડકો

* * રંગ લઢરી 'માંથી

પ્હોંચી કિનારે

(મિત્ર)

બનીજ બને ચલ નાવડી તું
ચાઉં હલેસાં છું મવાજ સાગરે
મૂઠ્ઠી મહી ગાંઠડી ઠમનીને
પ્હોંચી કિનારે લપથુંજ થાક

હવે તો તંવ કામે હુંશિયાર !

હકુમતના હાવાના કરનાર
ચુકવવા બેઠાં નર ને નાર
વહુની ઘર પડી તકરાર

પડસાસુ-સસૌઃ— આંધળીયાં નયનો 'નયની નિત સોવારણાં લેનાર
બેઠી દૂર દરસથી પોંકી, હૈયું છે કરનાર
અપંગની આશિયો વરનાર !
વહુજી ! મમ કામે હુંશિયાર !

સસૌઃ— મમ પરણાવી આવી બેટા, બાપ વિનાની જાન ?
હોદ્દાં અધુના, જને પ્રતિભા, પુંજની ઘડનાર
વહુજી ! સેવા કરી આ વાર
ધાઓને મમ કામે હુંશિયાર !

સાસુઃ— મોઢ ઓઢીને માનિની તને, લાપો છું રજિઆત
વંશવૃક્ષની વેલડીનાની, ગળી લાખેણી જાત
બેસણા કાજે હવે તૈયાર,
બેટા ! મમ કામે હુંશિયાર !

પતિઃ— સૃજન સાચો દેવ હુલારો, લવનો તારણહાર
કામ કરે છું કેન્દ્ર તારું—આ માખણીયો સંસાર
કામમાં કરી કરી દરકાર ?
પ્રેયસી ! મમ કામે હુંશિયાર !

દાસીઃ— લાડકોડે ઉછર્યો આછે, લક્ષ્મણનો અવતાર
ઉંઘ વેચે ઉજાગરાના બ્યાજ તણા નહિ પાર
ઓપચ્યાં ત્યારે ધરને બાર !
જાણી ! મમ કામે હુંશિયાર !

નણુંદો—

લલકાર્યા લગને ગીતોની, મમ જોડી ઠદી જડનાર ?
 નણુદીના ઝોળીઆં ખાડનાર, તમે રૂપતણો અંગાર
 પ્રથમ હું દાવાની કરનાર
 ભાભી ! મમ કામે હુંશિયાર !

મિત્રો—

‘ ભાભી, ભાભી ’ કરતાં થાક્યાં, જમ્યા નહિ કંસાર,
 રોજબરોજ મંડારો તેથી થાણું ઘર મોજાર.
 અમારા હકકનો એ બાર
 ભાભી ! અમ કામે હુંશિયાર !

ખાડોશી—

ઢોંગ કરોના મીઠું વહુજી, શા શોભે આ શણુગાર
 સેવ, વડી ને ખાપડ કાજે આવશે ને લગાર
 હવે શી લગાડવાની વાર
 વહુજી ! અમ કામે હુંશિયાર !

કલવધુ—

મિત્રમની પટરાણી થાવા, સાધુ ગમંતી નાર
 પિયેરની સૌદામિની હું, વેકતી અપરંપાર
 મહ્યેના માન અને ઇતબાર
 છૂટા છેડા હવે કરનાર !

સહુ—

“ હેં, હેં, હેં, હેં ” કરતા અડધે, ઉઠ્યા મૂઢી દરબાર
 “ કરતા હોય તે કરીયે વહુ ! એથી લાજે ધરનું માને
 છાનો કરો બેળી-હુંકાર
 હવે તો તવ કામે હુંશિયાર ”

શ્રી. પ્રસાંત

છ

સ્ત્રી-પુરુષ

[મિત્ર] સદિત તુને વળા સિંધુ હું મળું
 ગાજી રહે આંતર ગર્જનાયેઃ
 સ્ત્રી તું વળા પુરુષ હું મળું ને
 એકત્વ ઇત્તું અણુતા સજાવે.

શ્રી. કાન્તિલાલ હ. પરીખ

“ મહારાજ ! બળવીર-
સિંહ આપને કેમ મદત્તવી વાત
કહેતા આવ્યા છે. ” એક સેવકે
અંદર આવી ચંદ્રનગરના રાજવી,
ચંદ્રસિંહને જણાવ્યું.

“ બોલાવ એમને અંદર ? ”

ચંદ્રસિંહ બપોરના સમયે
આરામ કરતો અંતરખુર્મા ખેંદા
હતો. પાસે એની આંક વરસની
દિફરી બહુલ રમતી હતી. ચંદ્રમા
તો બધું છે અમૃત; જ્યારે
ચંદ્રસિંહના હૈયે બધું-તું ઢળાદળ
જિવ; જ્યારે ચંદ્રદાદાથી પીંચાયું
એટલું પીધું અને વધુ એટલું
એણે હૈયે ઉતારી દીધું ન હોય !
બળવીરસિંહ અંદર આવ્યો અને
રાજાને નમન કર્યું.

“ આવો બળવીરસિંહ !
શા સમાચાર છે ? ” રાજાએ
આવકાર આપતાં કહ્યું.

“ મહારાજ ! વિજયનગરના
રાજવી શિકારે નીકળ્યા છે. ”

“ એને તો કેટલા દિવસ થયા. ”

“ પણ, આજે તો એ શિકાર પાછળ
ઘોડો દોડાવતા આપણા રાજ્યમાં આવી
લાગ્યો છે. ”

“ કોણ ? રણવીર ? આપણા રાજ્યમાં
આવ્યો છે ? ”

“ હા, મહારાજ. ”

“ ક્યાં છે એ ? ”

“ વિમલ તળાવને કિંટિ આરામ લેતા
પડ્યો છે એવી ખાતરી આવી છે. ”

“ તો કરો એને કેદ. ” રાજાએ આજ્ઞા
આપી. કેટલાક વર્ષથી વિજયનગર પચાવી
પાડવા એ અનેક પ્રયત્નો કરતો હતો. આજ
એના મનોરથ પૂર્ણ કરવાનો સમય એને

રા

જ

કે

દી

લેખક :

કુલ્લુરાવ ગોહિલે

જા. એ. (ગિતસં)

મળ્યો. વિજયનગરના રાજાને કેદ
કરવાથી વિજયનગર રહેજો હાથ
થશે એમ એ ધારતો હતો. એને
અપૂર્વ આનંદ થયો. “ જાઓ.
એને કેદ કરી લઈ આવો. ”

“ જી, મહારાજ ! એટલા
માટે જ હું આપની પાસે આવ્યો
હતો. ” બળવીરસિંહ રાજાને
નમન કરી, ઘોડાકે માથુંસ સાથે
વિમલ તળાવ ઉપર રણવીરને
પકડવા ગયો.

શિકારની પાછળ રણવીરે
ઘોડો દોડાવ્યો. એ ધણે દૂર
નીકળી ગયો. પોતાના માથુંસોથી
એ વિખુટો પડ્યો. ઘોડો દોડાવતાં
દોડાવતાં એ વિમલ તળાવ ઉપર
આવી લાગ્યો. ઘોડાને પાણી પાડું
ને પોતે હાથ મ્હોં ઘાયા એ ચાર
ફળ વીણી લાવી એ ખાઈ અને
ઘોડું પાણી પીધું. મુસાફરીથી
એને ધણો જ થાક લાગ્યો
હતો; ચર્ચનો તાપ પણ વધતો
હતો. તળાવને કિંટિ ઝાડોની

ઘટામાં કપડું પાથડું ને આરામ લેતા એના
ઉપર રહેજ આવ્યો પડ્યો. તળાવમાંથી ઘેડો
પવન આવતો હતો. શીતળ પવનની લહરી-
ઓથી એને થોડીવારમાં ઊંઘ આવી. એ
ઘસઘસાટ ઊંઘતો હતો.

“ અથા ! જયમલ ! એ ક્યાં છે ? ”

બળવીરસિંહ પોતાના માથુંસો સાથે તળાવ
ઉપર આવ્યો. એણે એક જણને પૂછ્યું.

“ પે...લા...ઝાંકે તને જુઓ બાપુ. ”

“ હા. છે ખરો ! ધોમેથી આગળ વધો.
એ તો મખર લડાયે છે. આપણે પચ્ચીસ
તો એના દિસાઅમાં નહિ. માટે એક જણ
આગળ જાઓ અને એનાં દયિયાર લાઇ

આવો. ” ઘોડાએ ખખારો ખાધો. રણવીર જાગ્યો. એને સખ્ત ઊંધ આવતી હતી.

“ આ ઘોડો પણ હરામખોર છે, જરા ઊંધવાયે નથી દેતો. ” બોલી એ પાછો ચૂતો.

ઘોડાએ ફરી ખખારો ખાધો. એ ઉઠ્યો અને ઘોડાને ચાખડ્યો. ઘોડાની જગ્યાએ એ આવ્યો.

એને હથિયાર જગ્યા ઉપર દેખાયાં નહિં; એ વિચારમાં પડ્યો. હજો ચયો હોવો જોઈએ એમ એને લાગ્યું. એટલામાં તો ફટલાક માણસોએ એને ઘેરી લીધો. એની ખાસે હથિયાર ન હતું. એ હતાશ ચયો. “ હજો ”

એના મુખમાંથી શબ્દો નીકળી પડ્યા. એને બાધી બળવીરસિંહ રાજ પાસે લઈ આવ્યા.

“ બળવીરસિંહ ! ”

“ છ. ”

“ લઈ જાઓ એને કારાગૃહમાં અને તમે અહિં આવજો. ”

બળવીરસિંહ રણવીરને કારાગૃહમાં મૂકી ફરી રાજ કંને આવ્યો.

“ મૂકી આવ્યા એને ? ” બળવીરસિંહ આવ્યો કે રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ છ હા. ”

“ પહેરો તો બરાબર છે ને ? ”

“ એમાં કંઈવું ન પડે. એ તો બરાબર છે. ”

“ હવે આપણે વિજયનગર તરફ કુચ કરવી જોઈએ. ”

“ હા, મહારાજ. આજ બધાને ખબર દઈએ, એટલે પરમ દિવસ સુધીમાં તૈયારી થઈ જશે કે આપણે કુચ કરીએ. હવે તો વિજયનગર આવી જાયું છે એમ સહમત. ”

“ જાઓ. ત્વરિત કરો. વિજય આપણે જ છે. ”

એ વાતને બે દિવસ થયા. આખા ગામમાં દાદાકાર ધર્મ રહ્યો. જ્યાં ત્યાં મુદતી વાતો ચાલતી.

“ કેમ રતનચંદ ! શા સમાચાર છે ? ”

એક વાણીએ માયા ઉપર ટોપી મૂકતો રતનચંદની દુકાને આવી ઉભો.

“ મુદતી ધમાલ ચાલે છે હવે તો. ”

“ એમાં તો કંઈ નથી. ઘોડા દિવસમાં વિજયનગર હાથ કરી લેશે. ”

“ કેણ ? ”

“ ચંદ્રસિંહ મહારાજ. ”

“ એ તો વિજયનગર છે. આવે ત્યારે ખરું ! ”

“ તો બાકીએ શું રહ્યું છે ? રાજાને તો કેદ કર્યો જ છે. ”

“ અરે ! બાકી, રાજાને કેદ કર્યો એથી કંઈ વિજયનગરનું ચીથલું અને મુસ્લિમીયનું ચીથલું જ કેદ થયું છે ? ”

“ રતનચંદ શેઠ બરાબર બોલ્યા અમને તો એને બરાબર અનુભવ છે. ” એક ડોસા જણાતા રજપૂત વાતમાં સામેલ થતાં જણાવ્યું.

આમ આખા ગામમાં મુદતી વાતો ચાલતી. ચંદ્રસિંહ અને બળવીરસિંહ રાજમહેલના અંદરના ખંડમાં બેસી કંઈકે મંત્રણા કરી રહ્યા હતા. એટલામાં એક સેવક અંદર આવ્યો અને રાજાને નમન કર્યું.

“ મહારાજ ! જયમલ્લસિંહ મળવા આવ્યા છે. ” એણે જણાવ્યું.

“ બોલાવ એમને ! ” બળવીરસિંહ બોલ્યો. “ વિજયનગરમાં કેવા રંગરાગ ચાલે છે એ જોવા માટે જયમલ્લને મેં મોકલ્યો હતો. ”

“ તમારા મુસ્લિમીયણામાં કંઈ ખાતી હોય ! ” રાજાએ હસતાં હસતાં બળવીરસિંહનાં વખાણ કર્યો.

“ કેમ જયમલ્લ ! શા સમાચાર છે ? ” જયમલ્લ અંદર આવ્યો કે રાજાએ પૂછ્યું.

“ મહારાજ ! વિજયનગર મુદતી તૈયારી કરે છે. ”

“ હેં ! રાજા વિના ? ”

“ હજાર ! રાજ જ યુદ્ધની તૈયારી કરે છે. ”

“ જયમથ શું બોલે છે તું ? રાજને તો આપણે કેદ કર્યો છે. બજારીસિંહ પહેરા તો બરાબર હેતો ને ? ”

“ બરાબર હેતો મહારાજ ! ”

“ મહારાજ ! રણવીરની શોધમાં કેટલાક માણસો નીકળ્યા; એમાંથી એક વિમળ તળાવ ઉપર આવી ધાઓ. આપણે એને કેદ કર્યો એ એણે જોયું અને એ બાનથી વિજયનગર પહોંચી. પ્રધાને તરત જ કુમાર પ્રવીણને રાજવાલિયેક કરાવ્યો અને આજ તો બધે બાળા રાજની આશુ કરે છે. યુદ્ધની તૈયારીઓ થાય છે. વિજયનગરના દરવાજા બંધ થયા. હું પણ મહામુરકેશીએ ન્હાસી છૂટ્યો છું. ”

“ આ વિજયનગરનો પ્રધાન તો હવે કરે છે ! ” બજારીસિંહ નિરાશ થતાં બોલ્યો.

“ એ જ છે ને ? ”

“ હવે શું કરવું ? ”

“ યુદ્ધ મૂલતબી રાખીએ. બીજું શું ? ” રાજએ પોતાનો વિચાર દર્શાવ્યો.

“ મહાર ! પણ એમ જ ધારવું છે. લગભગ આઠ દસ માસ જવા દેવા. પછી બહુ શાન્ત થાય એટલે અચાનક હમડો કરીએ. ત્યાં સુધી રણવીરને રાજકેદી તરીકે રહેવા દઇએ. ”

“ બરાબર. એમ જ કરીએ. ”

બજારીસિંહ રાજની રજા લઇ નીકળ્યો. યુદ્ધની તૈયારી બંધ રહી. લશ્કર તૈયાર જ રહેઈ કદાચ વિજયનગર મહામ્મ કરી આવે.

એ વાતને કેટલાક માસ વિત્યા. એક દિવસ સંજના બહુલ પોતાની સખીઓ સાથે ફરવા નીકળ્યા. રણવીરને કેદ કર્યો હતો તે તરફ ફરતા ફરતા એ આવી. રણવીર પણ કાશ્યદના શુક અને એકાન્ત જીવનથી કંટાળી ગયો હતો. હાથપગમાં લોહાની મોટી મોટી સાંકળો બાંધી હતી. એક પહેરગીરા સિવાય

કોઈનું સુખ જોવાનું ન હતું. એને જીવનનો અણમો આપ્યો. આવા જીવનમાંથી પણ ધડીલર આનંદ લેવા એણે સંગીત છોડ્યું. પગમાંની સાંકળવડે એ ઠેકા આપતો હતો. સંગીતની ધૂન બરાબર જતી. પહેરગીરા પણ એક ચિત્તે સંગીત સાંભળી રહ્યા હતા. મધુર સંગીતનો અવાજ બહુને સાંભળ્યો. એણે પગનો ઠેકા આપ્યો. અવાજની દિશા તરફ એ વળી અને કેદખાનાની એક બારી પાસે આવી ઊભી રહી. બજારીમાંથી એણે રણવીરને જોયો. ગાયન સાથે નાચવું શરૂ કર્યું. બહુલને ધણેજ આનંદ થયો; હવે તો એ રોજ રોજ આવતી અને સંગીતની ધૂન બંને મચાવતાં. બંનેની સારી ઓળખ થઈ. રણવીરને પણ કંટાળાભરેલા કેદીના જીવનમાં આનંદનું એક સાધન મળ્યું. પહેરગીરા પણ ખુશ ખુશ થયા હતા.

“ બેટા ! બહુલ, તું રોજ આવજો આપણે મજા કરીશું. હં ! ”

“ વાર. ”

“ કાલે તારા માટે રમકડાં પણ બનાવી મૂકીય. ”

“ વાહ ! વાહ ! ત્યારે તો બહુ જ મજા આવશે. ”

બીજો દિવસે બહુલ આવી. એક માંડીનો થોડો રણવીરે એને આપ્યો. બહુલને આનંદ થયો. આનંદમાં ને આનંદમાં જ એ નાચવા લાગી.

“ હં જઈ છું. બહુ મોડું થયું છે. પિતાજી વદશે. ” બહુલ બોલી.

“ જા. બેટા ! કાલે પણ આવજો દો ! ”

પણ બીજો દિવસે બહુલ ન આવી, ચંદ્રસિંહને એ વાતની ખબર પડતાં બહુલ ઉપર એ બહુ ગુસ્સે થયો.

“ અહુલ ! ”

“ જી. પિતાજી ! ”

“ ના બાપુ ! આજ તો સપ્ત ખેરો છે.
મહાસુરેલીએ હું આવી છું. ”

“ તેથી શું થયું ? ”

“ ના. હું ગઈ છું. ”

“ એક જ મોત. ”

“ ના. ” બહુ પાછી ફરી દોડવા લાગી.

“ બહુલ ! ”

“ ના. ” જતાં જતાં એ બોલી.

“ બહુલ ગઈ. ” એ બબ્બો. ઉભો હતો ત્યાં જ એ બેઠો. હવે શી રીતે ન્હાસી છૂટવું એની એ પેરવી કરવા લાગ્યો, પણ એકે ઉપાય એને ન જડ્યો. પગમાંની બેડી તોડવા પ્રયત્ન કર્યો પણ સંકળ મજબુત હતી. એના હાથ છોડાયા. એમાંથી લોદી નીકળવા લાગ્યું. એ. હતાય, થઈ પડ્યો. આવતું આવ્યું એ બાપું અને ઊંધ લેવા આડો પડ્યો. પણ ઊંધ ન આવી.

સૂર્યોદયને હજી ધણો સમય હતો. રજુ-વીરને સાધારણ ઊંધ લાગી હતી. બારીએથી એક લાંબો વાંસ એની પાસે આવી પડ્યો. એ જાગ્યો. વાંસ નોંધ એ હરખાયો. બહુલની દિગત ઉપર એ ખુશ થયો. એને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો.

“ બાપુ ! ”

“ બહુલ ! તું ! ”

“ હા. બાપુ ! જોલા ચાઓ હજી સૂર્યોદયને ધણો સમય છે. ”

“ ધન્ય છે તારી દિગતને. પ્રભુતને સુખી કરશે. ”

“ હવે જોલા ચાઓ. હું ગઈ છું. ” બહુલ છૂપાતો છૂપાતો દોડી ગઈ.

“ અજબ છેકરી છે ! ” રજુવીરના મુખમાંથી શબ્દો નીકળી પડ્યા.

એણે વાંસ લીધો અને સીડી માફક બરાબર ગોઠવ્યો. ધીમે ધીમે એ ઉપર નહાવા લાગ્યો. થોડીવારમાં જ એ બારી

પાસે આવી લાગ્યો. બારીમાં બેઠો અને વાંસ બહારની બાજુએ ઠાક્યો. બંને હાથથી વાંસને બરાબર પકડી એ કુદ્યો. એક ઝાડ પાસે એ પડ્યો. એણે આજુબાજુ જોયું. પગમાંની સંકળ હાથમાં પકડી, અવાજ ન થાય એમ એ ચાલવા લાગ્યો. હાથપગમાં બેડીનો ભાર હોવાથી એનાથી દોડી શકાતું ન હતું, છતાં ગમે તેમ એ ઝપાટાએ ચાલતો હતો. અચ્ચાને તારો પૂર્વમાં ઝગમગવા લાગ્યો. એણે ઝડપ વધારી. જેમ જેમ સૂર્યોદયનો સમય પાસે આવતો હતો તેમ તેમ એને જીવ ગભરાતો હતો. લગભગ ચાર પાંચ માઇલ એ ચાલી આવ્યો ફરી સૂર્યોદય થયો ને એનો જીવ ઉડી ગયો ક્યાંય. રહામેથી થોડાના પગલાનો અવાજ સંભળ્યો. એક બાજુએ ઝાડોની ઘટામાં એ છૂપાયો. બે સવારે ચંદ્રનગર તરફ પૂરપાટ થોડા દોડાવતા ચાલ્યા ગયા. એ બહાર નીકળ્યો અને એ મેદાનમાં અ.વી લાગ્યો મુઠીમાં જીવ રાખી એણે મેદાનમાં દોડવું શરૂ કર્યું. પણ એ ઉંક થાકી ગયો હતો. હવે એના પગ ચાલતા ન હતા. દૂર દૂર પાંચ દય થોડેવારો વિમલ તળાવ ઉપર એણે જ.માં એ જમરાયો. ગરતું કે મારતું એવો વિચાર કરી એ આગળ ધપ્યો. થોડે નજીક આવતાં એને જણાયું કે એ તો પેતાના જ માર્યો હતો. એના જીવમાં જીવ આવ્યો. એણે પાછળ ફરી જોયું તો બે થોડેવાર એની પાસે આવી લાગ્યા હતા. એણે વાંચેથી જૂસ પીડો.

“ ધીરસિંહ ! દોડો. ” ધીરસિંહ અને એના સાથીઓએ એ તરફ થોડા દોડાવ્યા. વિજય-નગરના વધારે માણસો નોંધ ચંદ્રનગરના થોડેવાર ન્હાસી ગયા. બે જણે રજુવીરના હાથ અને પગમાંની બેડી તોડી. રજુવીર ધણો જ થાકી ગયો હતો. એટલે એને થોડા ઉપર નાંખી એ ઠોકોએ વિજયનગર તરફ થોડા

ગાવી મૂક્યા. રણવીરના આપવાથી આખા વિજયનગરમાં આનંદ આનંદ ઘડી રહ્યો.

સુદની તૈયારી તો ચાલતી જ હતી. રણવીરે ચંદ્રનગર ઉપર કૂચ કરવા આરા આપી. વિજયનગરનું લશ્કર ચંદ્રનગરની સરદાર ઉપર આવી પહોંચ્યું.

“ મહારાજ ! વિજયનગરનું લશ્કર આપણી સીમ સુધી આવી લાગ્યું છે. ” જમ-મંત્રે નમન કરતાં જણાવ્યું. ચંદ્રસિંહ તિયાર ચસ્ત ખેડો હતો. પાસે બળવીરસિંહ બાબુએ બેઠો હતો.

“ ફરજાજ બધે કરાવો અને આપણે પણ તૈયારી કરો. ” રાજાએ આરા આપી.

“ હેં ! બળવીરસિંહ ! રણવીર શી રીતે ન્હારી છૂટ્યો ? ”

“ મહારાજ ! મ્હને તો પહેરગીર ઉપર ચૂંકા આવે છે. ”

“ તો આપો એ બદમનને ફાંસી ? ”

“ બીજું શું ત્યારે. ”

“ પિતાજી ! એ ગરિબ પહેરગીરને ફાંસી કેમ આપવાની ? ” બહુએ અત્યાર સુધી છૂપાઈને બધી વાત સાંભળી હતી, એણે આગળ આવીને પૂછ્યું.

“ તું સાંભળતી હતી કે ? ” રાજાએ હસતાં હસતાં પૂછ્યું.

“ એ તો વાલીમ લેતી હતી, એને પણ રાજ ચલાવવું છે ને ? ” બળવીરસિંહે બહુ-લની પીઠ ધાપી.

“ પિતાજી ! પણ, એને ફાંસી કેમ આપવાની ? ”

“ એણે રાજકેદીને ન્હસાડ્યો એથી. ”

“ રાજકેદીને ન્હસાડે એને ફાંસીની સજા થાય ? ”

“ હા. ”

“ બળવીરસિંહ કાઝાએ ન્હસાડી મૂક્યો હોય તો એમને પણ ફાંસીની સજા થાય ખરી કે ? ”

“ હેં ! હેં ! મ્હેં-મ્હેં ” કપારે રણવીરને ન્હસાડ્યો છે ? ” બળવીરસિંહના મુખમાંથી ચંદો નીકળી પડ્યા, એના મુખ ઉપર મન-રહની જાયા પડી.

“ હા. ” રાજાએ બાબુ સિમત ક્યું.

“ મારા ! મનરાશી નહિ. હું તો અમરતી પૂછું છું. ” બહુલના મુખ ઉપર મીઠું હાસ્ય ફરક્યું.

“ હાં ! હાં ! એમ ? હું ન્હસાડી મૂકું તો મને પણ એજ સજા માથે રહમણ ! ”

“ અને હું ન્હસાડું તો ? ”

“ તો તને પણ એજ સજા. ” રાજાએ જણાવ્યું.

“ પિતાજી ! તો એ ગરિબ પહેરગીરને મારણ નહિ. કેદીને ન્હસાડનાર તો હું જ છું. મ્હને સજા ફરમાવો. ” એના મુખ ઉપર મંબીરતા જવાહ.

“ બેટા ! બેટા ! ત્હેં કાળો ફેર વર્તાવ્યો. ”

“ એથી જ મ્હને શિક્ષા કરો. ” બહુએ કાન્તિથી જવાબ આપ્યો.

“ બહુલ, બેટા ! ત્હને, અને ફાંસી ! ”

“ હા. પિતાજી ! હા. હવે દુઃખ શા માટે કરો છો ? રાજકેદીને મશવર્તા કે ગરિબ પહેરગીરને ફાંસી આપતાં ત્હમને દુઃખ ન થયું, મ્હને ફાંસી આપતાં ત્હમને દુઃખ થાય છે ! પિતાજી ! રાજાને તો પ્રજા ને પુત્ર સમાન છે. ફરમાવો તમારી રાજસા-રાજધર્મ એ જ કહે છે. ”

“ બહુલ ! ”

“ હવે શા માટે કંપો છો ? પિતાજી ! ન્યાયી હો તો ફરમાવો એજ આરા. તમારો યજ્ઞ વધશે. ”

“ બસવીરસિંહ ! શું કરીએ ? ” બળવીરસિંહ તરફ જોઈ રાજા બોલ્યો.

“ મહારાજ ! બ્હેન કહે છે એ બરાબર છે. ન્યાય એજ કહે છે; રાજધર્મ એજ કહે છે. જે કે દુઃખ તો યશ ખરું. ”

“ ત્યારે લઈ જાઓ એને. ” રાજાએ બારે હેથે આરા આપી.

બળવીરસિંહ બકુલને ફરિયાદ માર્યા. આગળ લઈ આવ્યો. આખા ચંદ્રનગરમાં હાહાકાર વર્ષો. દુષ્ટ પિતા પ્રતીને ફરિયાદ છે એવી વાતો ચાલવા લાગી. ચંદ્રનગરમાં બે પક્ષ પડી ગયા. કેટલાકે બકુલને પક્ષ લીધો. પરંતુ રાખથી સૌ ગભરાતા હતા અને એથી જ કોઈએ બકુલને બચાવવાની કિંમત ન કરી. માર્યા ઉપર બકુલ મહેલીને લીધી રહી. બે હાથ ભેડી એણે પ્રત્યજ્ઞોને વંદન કર્યું. લોકોનો મોટો મેળો બન્યો હતો. કેટલાક રડતા હતા તે કેટલાક રાખની ન્યાયવૃત્તિના વખાણ કરતા હતા. ફરિયાદ દેવકે જેવવાની આટા યથા. "સખર." દરથી અવાજ આવ્યો. બધાનું હૃદય એ તરફ જિંભાયું. એક ઘોડેવાર પૂરપાક ઘોડો દોડાવતા એ જગ્યાએ આવી લાગ્યો. એણે બકુલને ઉચ્ચકી લીધી. "કાણુ ? બાપુ !" બકુલ એ આવાજ સ્વારના કોટે વળગી. સ્વારે ઘોડાને ફેરવ્યો અને પૂર્વના દરવાજા તરફ દોડાવ્યો. "રણવીર !" બળવીરસિંહના મુખમાંથી ચપ્પો સરી પડ્યા. "પડો એને." એણે આના આપી. પણ એ સ્વાર તો ભેગભેગમાં આવી લાગ્યો દરવાજા પાસે એક બે પહેરગીરો હતા એમને મારી એણે દરવાજો ઉઘાડ્યો. બહારના માથાસો એકદમ અંદર ધર્યા. વિજયનગરનું સૈન્ય કિડીતી મારફત ચંદ્રનગરમાં ઉભરાવા લાગ્યું. બંને પક્ષ વચ્ચે ઘુમ્મત ઘુલ્યા. ચંદ્રસિંહ પણ સજ્જ થઈ સમરભૂમિ ઉપર આવ્યો. એના કોપની સીમા રહી ન હતી. એ ધૂમવા લાગ્યો. મહે-મત હાથીની મારફત. એને સખત ધા વાગ્યો-ચંદ્રસિંહ પડ્યો. ચંદ્રનગર પડ્યું.

"પિતાશુ !"

"કાણુ ! બકુલ !" ચંદ્રસિંહે અંખિ ઉઘાડી એના તરફ જોયું. રાખમહેલના એક ખંડમાં એક પયારી ઉપર એ પડ્યો હતો. પાસે બકુલ બેઠી હતી.

"બકુલ ! મહારી તો પડી આવી છે. પણ તારું શું થશે ?" રાખની અંખમાં અગત્યની આંખો.

"પિતાશુ ! ચિંતા ન કરશો. રણવીર બાપુએ ચંદ્રનગર મહેને આપવા કહ્યું છે."

"સાચું કહે છે ?" એના મુખ ઉપર હાસ્ય ઉઘડ્યું.

"હા."

"પણ, તારા માટે વર શોધવાનું કાંઈ તો બાકી જ રહ્યું."

"મ્હે શોધી રાખ્યો છે." લગભગ એણે નીચું જોયું. એના મુખ ઉપર રતાશ અવી.

"હે ! કાણુ ?"

"એણે મહેને બચાવી એના જ કુમાર સાથે." એ દસીને નીચું જોવા લાગી.

"ઠાકરી ! ઠાકરી ! શું તો ગાંડી છે. શત્રુ સાથે સંબંધ શો ?" અકળાતા અકળાતા એ બોલ્યો.

"તમે જેને શત્રુ ગણો છો એને જ હું મિત્ર ગણું છું. પિતાશુ ! તમારી લાકડી દિકરીની ખાતર તમારું વેર ન. જુઓ ? હસતે મોટે અમારા હસ્તમેળાપ ન કરાવો !" બકુલ ચંદ્રસિંહ તરફ એક નજર નિહાળી રહી.

"શત્રુના હાથે હું દિકરી સોંપીશ ?"

"એમ શું કરો છો ?"

"હીર, જા. તારી ખાતર હું વેર વિસાઈ છું." બોલતાં બોલતાં એની અંખિ અંધ થઈ. એક અચિંતે આવ્યો તે એની સાથે જ એના પ્રાણ પિંગરમાંથી ચાલ્યા ગયા. બકુલ રડવા લાગી.

બકુલ અને પ્રવીણનાં લગ્ન થયાં. રણવીરે બાળારાખને અને રાણીને આરતીવાદ દીધા અને પાસે જ પડી બાંધી નિશ્ચિત જીવન ગાળવા લાગ્યો. વિજયનગર અને ચંદ્રનગરના રાજ્યો એક થયાં. વેર અને ઝેર વિસાદે પડ્યાં.

રેટિયા-રાસ

[રાસ-તામરી સ્વરો]

ઘેરા ઘેરા ગાજે ચો ઘુપવાટી રેટિયોને અલી ગાજી રહ્યો.

એની ચાલો નીરખવાને કાજ, રાસ વસાગ રચાઈ રહ્યો.

સદા જમણ ધન મંત્ર, મોહન સૂર ધાંધ—

જગનાં જીવન જગજીવન બાપે,

આધિ ઉપાધિ બ્યાધિ વિહારે;

જીમજીમ જીનો જોગી—(એ) રેટિયો.

ચાક અણી પુણી જોપતી, કાંતી કરતી તાર;

ચક્રર ફરતી ને સખી, આ રટી જોની મગ.

રંકની રેણુ-મૂખ્યાની જો બકરી,

રેણ દીપક તણો જ્યોતિ જગડી;

ભાવિ જીવન પરભોગી—(એ) રેટિયો.

તાર મુતર મુખ કારણે-જગ વિમગ પ્રભાવ;

રેણ તણું ધન ને ખરે-ચાજ રડું પિછાણ.

બરબરનો રાજગાર મનોહર,

મોહન મંત્ર વિષમ વિપદતર;

હિંસા કપટ ભુખ ત્યાગી—(એ) રેટિયો.

આરત સંવિધા તારમાં-જગજંત રેણોદાર;

રાતંત્ર ભારત મુક્તિને-કેવળ સાચો રાહ.

મંત્ર મહોત્સવ જુગ પ્રભાવે,

રવન જીવન ભારત અનુભાવે;

ભારત વીર શીડ ભાંગી—(એ) રેટિયો.

અસલ અનિત શુદ્ધતને, કુમકુમ શીશુ ધન;

મેવડ પૂવ દીપક ધરી-સખી પૂજા પ્રસ્થાન.

ધર્મ પુરધર-જગ ન્યવંદન,

રાજ ખડગ શી કુલ મુદર્શન;

વહે 'રસમાગી' જાગી—(એ) રેટિયો.

ડોઘલું એક ન કુટિયું.

x^x
x_x

[ક. સ્વી. ૧૯૩૨ માં અનેક દેશબક્તો ભેગા, હું
પણ નાસિક જેઠાં હતો. તે વખતે આ કાવ્યમાં
વર્ણવેલ છે તે કંઈ સસિક પ્રસંગ બનેલો.]

x^x
x_x

“ચાર બૌંસ ચોવીસ જજ, અંશુલી અઠ પ્રમાણ
એ તે પર મુલતાન હે ! મત ચૂકે ચહુઆણ !”

બાર શ્રીટ પુરા નહીં, ડોઘલિયાં ત્રણ જાણ
વીરો તેને તાકતા, કરવા, કચ્ચરધાણ.

કરવા કચ્ચરધાણ, વીર ત્યાં ભેગા મળિયા,
પથરા લીધા હાથ, લોક સૌ ભેવા મળિયા

ઉપરા ઉપર વરસિયા, પથરાના વર્ષાદ;
ડોઘલું એક ન કુટિયું, છાઈ રહ્યા વિવાદ.

“એહિ બાણ ચૌહાણ, રામ રાવણ શીર કટયો
એહિ બાણ ચૌહાણ બાણાવળી અર્જુન તૂકયો.”

એ કવિજન બિરજાવલી, એહિ ધનુષ્ય ઝંકાર
ગાવા બહુ આરત હતી, વીરોના ટંકાર.

વીરોના ટંકાર કાનમાં ગાણ રહેશે
તાકે સીધી જાય, ડોઘલાં ફેલી દેશે

પણ મનની મનમાં રહી, જાવી નહીં કણ તેહ
મહાકાવ્ય બની ના ચકયું, અદ્ય કાવ્ય રૂપ લેખ !

ઉપરા ઉપર વરસિયા, પથરાના વર્ષાદ
ડોઘલું એક ન કુટિયું, છાઈ રહ્યા વિવાદ.

કાયસ્થ પ્રભુ

વીરંગના સાવિત્રીબાઈ

થાણેદાર

લેખક : સૌ. વત્સલાબાઈ અંબેમાવડર

સો જ્યાં યતકર્મા જે જે વીરંગનાઓ યથા મઠ તેમાંની એક અદિત્યેનિય કાયસ્થ પ્રભુ જાતિના બેલવાડીકર સાવિત્રીબાઈ થાણેદાર અમરયાન ભોગવે છે.

૧૯૭૮ માં મહારાષ્ટ્રે સ્વાતંત્ર્યતાના સામ્રાજ્યમાં પ્રવેશ કર્યો. મહારાષ્ટ્રના સુખ શિવાજીને અભિવિકાત દિંદુ રાજ્ય એ નામે સર્વે ઓળખાતાં હતાં.

૧૯૭૮ ના જાન્યુઆરી માસમાં ચિવાજી ક્યોટકની સ્વારી પૂરી કરીને બંકાપુર તરફ ગયા. તે પ્રાંતમાં બેલવાડીનો બલ્લારોનો જુહાપાટ કિસ્લો હતો. તે કિસ્લો સર કરવાને દાદજી રઘુનાથ મહાડકર નામના વીરને લશ્કર આપીને મોકલ્યો. દાદજીએ લશ્કરથી કિસ્લાને ઘેરો લાવ્યો.

બેલવાડીથી તે વખતે ચેસપ્રભુ થાણેદાર કાયસ્થ પ્રભુ જાતિના કિસ્લેદાર હતા. સાવિત્રીબાઈ એમનાં ધર્મપત્નિ હતાં. કિસ્લેદારે મરાઠી મૈન્યને કિસ્લા ઉપર ચડવા દીધું નહિ. એક દોઢ મહિનો યથા ગયો. પણ કિસ્લો હાથમાં આવતો નથી એમ જાણીને દાદજી રઘુનાથે લાલચ આપીને પણ કિસ્લો સર કરવો એમ નક્કી કર્યું. છેવટે કિસ્લા ઉપરના એક મહારને કેટલીક સેનામહેરો આપીને વિમ્વાસ-ધાતી બતાવ્યો. અને કિસ્લા ઉપરની ધાસની મંજીઓને આગ લગાડવાનું એની પાસે કહીલ કરાવ્યું.

આમ કલા પ્રમાણે તરત જ ધાસની

મંજીઓમાં આગ લાગી. આગ એટલી વધી મઠ કે ધાન્યના કોઠાએ સુધી પહોંચી. કિસ્લા ઉપર આવી રીતે તોફાન જગમું. બધે દોડધામ મઠ મઠ.

ચેસપ્રભુ કિસ્લેદાર અને તેમનાં પત્નિ સાવિત્રીબાઈ બન્ને આગ છુટાવવા માટે મદદ કરતાં હતાં. કિસ્લા ઉપરના આ ધાધલ તથા ગરબડો લાલ લઈને મરાઠી લશ્કર કિસ્લા ઉપર ધસી આવ્યું. અને ખેરગીર સાથે લડીને બંદર પેહું. “ હર હર મહાદેવ ”ની મરાઠાઓની ગજની સાંભળતાં જ ચેસ પ્રભુ આવ્યા અને લડવાની ચુસ્તતા કરવા લાગ્યા. તેજ વખતે તલવાર વાગવાથી તેઓ મરણ પામ્યા. પોતાના સેનાપતિને મરતો જોઈને તરત જ તલવાર લઈને એક સિપાઈ સાવિત્રીબાઈ પાસે આવ્યો. પતિના મરણના સમાચાર સાંભળતાં તેઓ કાણુકર સ્તબ્ધ થઈ ગયાં પરંતુ તરત જ તેઓ, તલવાર લઈને, ઘેરા ઉપર સ્વાર થઈને રણભૂમિ પર આવ્યા. કિસ્લેદાર પડ્યા તે સાંભળતાં જ ક્યોટકી સૈન્ય જિન્ન જિન્ન થઈ પાછું દોડતું હતું. એટલામાં જ સાવિત્રીબાઈએ તે લશ્કરમાં પોતાનો ઘેરો ધુસાડ્યો અને તેઓ બોલ્યા: “ હે ચરવીર ! ક્યાં જાવો છો ? તમારા બાપ (સેનાપતિ) મરણ પામ્યા એટલે તમે પાછા દોડો છો ? બંગાળીયો પહેરો, બંગાળીયો ! ” સાવિત્રીબાઈ જાતે લડાઈમાં આવ્યાં છે એમ જાણીને પણ

લરકર એકદમ તુટી પડ્યું. સાવિત્રીઆમ આંખો દિવસ ધણી જ શૌર્યથી લડી, મરાઠાઓને જરાપણ આગળ આવવા દીધા નહિ એ આંખને છવતી કેવી રીતે પહોંચી એ વાતની મરાઠાઓને ચિંતા થઇ. પોતાના ઘોડાને પગ કપાતા સાવિત્રીઆમ પડી ગયાં પરંતુ તેઓ ઉભાં ઉભાં શૌર્યથી વીરયુરવની મારેકે લડ્યાં. તે વખતે તેમના જમણા હાથને સખત ઈજા થઇ. મરાઠાઓએ આ વીરરાજાનાં લાગ જોઇ આ વખતે પકડી. તે વખતે સપ્તજી ગાયકવાડે તેમનું ઉપમર્દન કર્યું.

જ્યારે શિવાજી પાસે એ વીરરાજાને લઇ જવામાં આવ્યાં ત્યારે શિવાજીએ ધણું માન આપ્યું અને બોલ્યા: “હે વીરરાજા ! તું જોષ્ઠાકાજી પ્રતિપાલનનું મત લીધું છે. તું પણ મહારા પક્ષમાં આવ. મારે પક્ષ સત્યના માર્ગને છે. મને આશિર્વાદ આપ.”

તે વખતે એ શરૂ કરી બોલી, “મારે પક્ષ કદાચ જૂલ બરેલા હોય પણ ખરો, પરંતુ જેનું એક વખત અન્ન ખાધું છે તેના

તરફ નિમકહરામ હું યતાર નથી. મારો કે તમારો વંશમાં જ તમારો પુત્ર ખરાબ નિકળે તો તે વખતે તમારો સ્વામિભક્ત સેવક તેને છોડી દેશે ? અને છોડી દે તો પણ તે ચોખ્ખો છે ? કદાપિ નહિ. મારો હાથ બે લાચલ થયો ન હોત તો હું હજી પણ મરજી પર્વત લદત. મને તો મારા પતિ પાસે જવાની આશા હતી. રાજા, તમે જે રાજ્ય-સ્થાપન કર્યું છે તેને માટે તને મારા આશિર્વાદ છે.”

પછીથી સાવિત્રીઆમ કેદમાં જ મરજી પામ્યા હતાં વધુ માહિતી કોઇ ગળતી નથી.

સપ્તજી ગાયકવાડે કે જેઓએ એમનું ઉપમર્દન કર્યું હતું તેમના ઉપર શિવાજી મહારાજ પ્રુજી ગુરુસે યમા અને એમની આંખો છાદીને શિક્ષા કરી, પન્હાજાના કિલ્લામાં કે ક્યાં.*

* યદુનાથસરકારજી

લિગજી વ લિગકાલ પૂટ. ૨૨૩.

• Shivaji And Shrivakala by
Prof Yedunatha Sarkar Page. 228

ક્ર

શરીર-મૂલ્ય

(વચન-તિલકા)

વંચિત વાંછના સુખ શરીર કેરી,
કો' જન સુખી જગમહિ' સી-સંગથી ?
પણ એ મૂલ્ય એ કેણુ આંકે શરીરનાં ?
શરીર-મૂલ્યનાં મંતવ્યો કલા-પ્રેમીનાં ? ?

કલા-સૌન્દર્ય કરતાં એ ખૂબિ,—
અને લાવના સંગે અધિક મેળ નથી ?
કલા-સૌન્દર્ય કરતાં જીવનની,—
કેવળ !-વધુ કિંમત !-સાદા જીવનની ! !

શ્રી. “ હોદગ ” અ. કવિ

બાપુજીની ડાહી.

[એક પતિ કાવ્ય]

મારા બાપુજી એમ કહે જે લેસનમાં હવે મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે લેસન વસમાં મેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે ફેશન ખોટી મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે ફેશન શીખી મેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે નારી જગતની વેઠ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે નારી નરથી શ્રેષ્ઠ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે 'બાપુડેર' એ છકેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે નવીનતામાં શ્રેષ્ઠ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે નાયણ વેડા મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે જુલ્ય કળા અંગ-મેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે ખબા ખુલ્લા ના મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે એ ફેશન અલમેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે પુરુષ-મિત્ર ખસેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે પુરુષ સંગે તું ખેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે 'લેકચર' કરવાં મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે રાંધણાં રાંધવાં મેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે મરદ-પાયાક મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે પાટલુન કોટમાં મેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે ખડખડ હસણું મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે હસી હસી રચ ખેલ ! સહિયરો
મારા બાપુજી એમ કહે જે બાંસાં કાઢવાં મેલ;
મેં ડાહીએ એમ જાણું જે ગારામાં બેસવું મેલ ! સહિયરો

બાળક

કુદરત કેરી રમ્ય વિભૂતિઃ બાળ જગતમાં ભમતું
ક્રોધ-કપટ વિષુ અન્તર ધારેઃ હાસ્ય મુખે રમતું
જીવન સ્વચ્છ સદા સોહે
સહુને પ્રસન્નતા અર્પે.

[૨]

અણપીછાન્યું જગત ભલેને કાળમુખે ઝડપાતું
અર્થ-હીન અકલ્પિત આનન્દ-અર્થવપુર ભિભરાતું
ધૂમે હોંસભરું સઘળે
નયને અમીધારા વરસે

[૩]

શાન્ત સિન્ધુ સમ બાળ કદી ના ઉત્કર્ષે છલકાયે
સંકટપ્રસ્ત ધતાં અપકર્ષે સગારામ્બન્ધી ત્હાયે
મીઠા હાસ્ય ધકી મલકે
આપત્ત અકચ્ચ ના ખટકે

[૪]

તરંગિણીના તરંગ પરે જ્યમ તરણિ ઝોલાં ખાયે
તર્કવિતર્ક વિષુ હૈયું અવિચળ આર્તી જહાં કૌમારે
અવ્યન્તર અભિરામ બનીને
મસ્ત જીવન એ જીવે.

[૫]

મુસ્તકીન નિજ કીડામહીઃ એ કોતુહ કૌશલ્ય ધારે
અમૃત મળતું, જનની પયતુંઃ ઉકુપતિ કેળી રાયે
આધિપત્ય સૌ આપ્તવર્ગનું
આદહા કે લોગ વતું.

રમન્તે તન્ન દેવતાઃ

હેતિઃ :
શ્રી. પદ્માવતી દેસાઈ

“ જ્યાં ઓઝોની પૂજ થાય છે ત્યાં દેવતાઓ રહે છે. ” આ મનુ જાનવાનનાં વચનો છે.

સ્મૃતિકારે એક રથને એમ પણ કહ્યું છે કે ભી સ્વતંત્ર રહેવાને લાયક નથી. ત્રણે અવસ્થામાં પિતા, પતિ કે પુત્રને આધીન બીજાને રહેવાનું છે.

સ્મૃતિઓનો કાળ એ સમાજ અવસ્થાની સુરિયતિનો કાળ મનાયો છે. સમાજનો વિકાસ ત્યારે થયો હતો-યતો હતો અને એ સુરિયતિ આજ રહે એ માટે જંધારણે ધડાધાં દત્ત.

જેમ વર્ષ અને આશ્રમેની અવધા યજ્ઞ, જેમ શરૂ સિધ્ધતા, ગામ પ્રાપ્તિ, માત પિતા અને મંત્રિતિના ધર્મોની અવધા યજ્ઞ, તેમ સ્વભાવ સંસ્કાર અને ધારીરિક અવસ્થાને અનુસરીને ધણા વર્ગોના વિચર મન્યન પછી ભી-પ્રશોના ધર્મોનું જન્ધારણ પણ ધડાધું છે.

પણ આ જંધારણને વર્ગો વીતી નથી છે, વાલુ મંડળમાં પ્રક્રમ પરિવર્તન યજ્ઞ મધુ છે. એ પરિવર્તનમાં સ્મૃતિમતના પાલનમાં સિધ્ધિસતા આરે એ સ્વાભાવિક છે એટલું જ નહિ પણ એ જીના મનભોમાં સુધારો, વધારો અને જમડો યજ્ઞ થયો છે. એમાં ભી સ્વાતંત્ર્યને એવું નથી એ મતને કાઢે કરીને એવું વિરૂત રૂપ અપાવા મંડિયું કે મૂળ લેખકનો મત, એના સમંપ વિચારોને આનમાં

ન લેવાવાને લીધે કથાનો કથા ઉડી ગયો અને પરિણામે ભી પુત્રી, પત્ની કે માતા મરીને ગુલામડી બની. લાંબા અભ્યાસને પરિણામે ભીઓ પોતે પણ પોતાની જાતને દુઃખ સમજવા લાગી, આથી અધાનતા વધી, ભી સક્રિયતા લોપ થવા માંડ્યો અથવા હાથે રસ્તે એનો અપ થયો.

સામાજિક સુઅવસ્થાને આથી ધણી ધડો પડેલો. સમાજની અધી અર્ધ સક્રિય રેડ-શાષ જતાં એને પેટે જન્મતાં બાળકો નિર્મોલ્ય થવા લાગ્યાં.

આ પરિણામ આપણી મર્ધ પેઢીને કંઈક સુઠરા માંડ્યું અને એમણે ભીઓની ભાં પૂજ થાય છે ત્યાં દેવતાઓ રહે છે એ મનુ જાનવાનના મતને આમગ કરી ભી ઉદારની પ્રશ્નિ આજ કરી.

આજની પેઢી દલે એથી આમગ વધી છે. આજે દલે આપણને એમ લાગે છે કે પરમેશ્વર માનીને અમારે પ્રશ્નોને પૂજવાપે નથી અને જડ પત્થરની પ્રતિમા રૂપ બની રહી અમારે પ્રશ્નો પાસે પૂજાનું થે નથી. અમારે તો પ્રશ્નોની સમોચી જાનવું છે. અમારે જોઈએ છીએ સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા, અમારે જોઈએ છીએ સમાજમાં પ્રશ્નોની સમાનતા. ધર્મો વર્ગો પ્રશ્નોએ અમારા પર સત્તા મઢાવો. અમારે કેમ બેલવું, કેમ હાં

મંગલ પ્રભાત

રાસ

મલાકર પધારે ઉપા આરતી ઉતારે,
કિરણો સુનેરી સહજ તેજ ધારે.

મલાકર પધારે. ૧

પગી હરખાતાં ગીત ગાતાં મંજુલે,
નાદ, મુકુ કરી બાન કાઢિલા બૂલે,
કૂલ ખીલે રંગી રૂડાં ન્યોતનાં અમારે.

મલાકર પધારે. ૨

ખીલે નવ રૂસો, લુલે વેલડીયો હાલે,
કિલકારે હસે રૂડાં સરોવરની પાળે,
ઠળા કરી મોર રૂડાં નાદ કંદે પ્યારે.

મલાકર પધારે. ૩

હેયુ' હરખાય રહાડ' અંતરના દાર ખીલે,
બહેકે એ દીલ રહાડ' સેવકનાં અનિલે,
હસી રહે હેયુ' રહાડ' જીવનના ક્યારે.

મલાકર પધારે. ૪

દેવનાં મંદીર ગાળે આરતીની ધૂનમાં,
મુલમંદીર ગાળે પ્રાકટોની ધૂનમાં,
આનંદ છવાય રૂડા આરામના અંધારે.

મલાકર પધારે. ૫

શ્રી. વૈષ્ણવંદ્ર ૨. જુદા

રહેવું, કેવાં કપડાં પહેરવાં, શું ખાવું તે ક્યારે ઉધવું એના નિયમે અમારે માટે એમલે કદાચ. હવે એ રહેવા દે. અમારે શું કરવું તે અમે સમજીએ છીએ. અત્યાર સુધી અમારું તમામ સ્વાતંત્ર્ય હરી લઈ પુરૂષોએ અમારી શારીરિક, માનસિક તે આધ્યાત્મિક સક્રિયતા દાખી દઈ અમને ગુલામ તરે પડ્યું-તુલ્ય બનાવી દીધાં છે. અમે હવે એ સ્થિતિ ક્ષણભર પણ નહિ સહાવી શકીએ.

પુરૂષો સ્થાને આજની બહેનોનો આ પાકાર છે. આજે બહેનોએ પુરૂષોની સ્થાને બળવો જાણ્યો છે.

બહેનોની આ ભયરિતિને માટે એમને અભિનંદન ધરે છે; પરંતુ એવું સત્વેળ આવે એ પણ આપણે જોવાનું છે. આપણે હાલ જેને પ્રગતિ કહી રહ્યાં છીએ તેમાં ખાલી હીલચાલના અંશો ફેટલા છે અને અધોમતિનાં ખીજ પણ આપણે અંદર ફેટલાં વાવતાં

જમણે છીએ એની પણ સમીક્ષા કરવાનું આપણું શમ છે.

પ્રથમ દાખલો આપણે સાન સ્વાતંત્ર્યનો-કેળવણીનો લાભ છે. અ-ક્ષરજ્ઞાન એને આપણે કેળવણી કહીએ છીએ, અને એને બુદ્ધિના વિકાસની કસોટી માનીએ છીએ. આપણા ભાષાઓ આપણા પહેલાં જે માર્ગે ગયા. આપણે એમાં એમનું જ અનુકરણ કરીએ છીએ. આ કહેવાતી કેળવણીથી ભાષાઓની બુદ્ધિનો વિકાસ મહેતાગીરી કરવામાં જ પરિણમ્યો છે. આપણે પણ એ જ કરીશું ને? ભણેલા પુરૂષોની મારફત આપણે પણ આપણા નિરક્ષર ભાઈ બહેનો કરતાં આપણી ભતતને મોટી અને ઉંચી માની એક નવો વર્ગ ઉભો કરતાં જમણે છીએ.

કેળવણીનું એક ફળ આપણું છે તે

આર્થિક સ્વાતંત્ર્યની ભાવનાનું. વારસાદારોની ઝૂં-મેલથી આપણે સ્ત્રીઓનો સમાન દક્ષ માર્ગીએ છીએ. ભણી, નોકરી કરી, આપણે આપણા પગ પર ઉભા રહી સ્વતંત્ર જીવન જીવવા ઇચ્છીએ છીએ એ ભાવના ન ઇચ્છવા જેવી નથી. પણ એમાં પુરૂષોની સ્થાને જે હરિ-શક્તિની વૃત્તિ ભગતી બળ છે તે નુકસાન કરતી છે. અર્થનું ઉત્પાદન કરવું એ જ માત્ર આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય છે? એ ઉત્પાદન કાપ કરવામાં પુરૂષોને જે ગુલામી ભોગવવી પડે છે તેથી જ ગુલામીનો અનુભવ બહેનોને પણ એમાં કરવો પડશે. અર્થની વ્યવસ્થામાં બહેનોની જે સ્વતંત્રતા છે તે આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય નથી? એમાં જે ઉણપો હોય તે જરૂર દૂર કરવી પણ નોકરી કે ધંધાને પુરૂ-ષોની મારફત આપણે પણ જીવનનું મધ્ય બનાવવું એ જ માત્ર આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનો અર્થ નથી.

આમાંથી ગૃહજીવનના સ્વાતંત્ર્યને પ્રાપ્ત કરી ઉપરિચિત થાય છે. સ્વાતંત્ર્યને બદલે આપણી નજર હંમેશાં બહાર ફેરવતી જાય છે. નાગરિક જીવન, સમાજ સેવા, દેશ સેવા એ શબ્દો નવાં ત્યાં સંભળાય છે.

કુટુંબ જીવન આપણને બાર રૂપ લાગવા માંડ્યું છે. વડીલોની સેવા કે ભાઈ ભાંડુ તરફની ફરજને કુટુંબ બંધારણનું એક ભુજ અંગ માનીએ છીએ. પણ કુટુંબ વિના સમાજ નથી એ આપણે જુદી જગ્યાએ છીએ. જેમ આદર્શ બ્યારી-બ્યારી કુટુંબ આદર્શ ઉત્પન્ન અને સુખી બા છે; તેમજ આદર્શ કુટુંબોથી સમાજ આદર્શ બને છે. કુટુંબ એ સમાજનું એક અંગ છે. એનો વિચ્છેદ કરી કે એને કથળાવી આપણે સમાજની સેવા ખરેખરે નહિ કરી શકીએ.

ત્યાર પછીની બાબત છે રૂઢી સ્વાતંત્ર્યની. એમાં લગ્ન મુખ્ય છે. બાળકને અટકાવીએ, વૃદ્ધ વિવાદ ન થવા દઈએ, વર્ણાન્તર લગ્નને આવકારીએ, બહુ પત્ની મૃતને પિયારીએ અને પ્રેમ લગ્નને પૂજ્ય એ તો એમાં કાંઈ વધારા નથી એમ છે ? પણ એમાં દાખલ થતા સગા રહાને આપણે આંખ મીચામણાં તો ન જ કરી શકીએ. કિશોર કિશોરીઓ પ્રેમ કરતાં છિએ એ પ્રશ્ન નથી એટલે કે બંધાવાલા વર જોઈ પર કામમાં લગ્ન કરવામાં વર્ણાન્તર લગ્ન ક્યાં તો સુધારો કર્યો નહિ કહી શકાય. એવો પતિ અનીતિમાન હોય, વધુ કે વિવાદનું કળેડું હોય છતાં તે તરફ આંખ મીચામણાં કરવામાં પ્રેમનું સહજ આકર્ષણ છે એમ કાંઈ કહી શકીએ ? એમાં તો માત્ર મોજશોખ ભર્યું જીવન જીવ

જળને પારણીએ

સૃષ્ટિને મંદીરીએ, જળને. પારણીએ
શાન્ત નિદ્રે હસે ચંદ્ર સોહામણાં !

હાલરડાં ખાતી વહે સરિત રવેતાંબિની,
મુકું કરે હળે સમીર મુગધભર્યો,
બેધામ વિહરતી વાદળી વણ્ણ ધરી,
સુંગી જામિ ધરા લેતી ઓવારણાં...

બાલુડાં મોતઃ ધરી એલવા ભોગાવતા,
રૂપકા તેજ કણ બેધામથી સહારતા,
પંખી મુકું અંગી કે આવી ઢંઢોળણું,
મીડું મલપી શરી પડખા ફેરવે...

નેચા નાનુક ઉરે રંગે નાવિક કવે,
મધુર નીલ દર્શને સ્નેહ પ્રેમી ધરે,
નિનાદ બૂનન હો સૂસવાટા મુલ્લી,
લેણમાં ચંદ્ર મીડાં રિમત વેરે...

શ્રી. ધનવંત દેસાઈ

વાની ધમધ જ તરી આવે છે. એક પત્ની હયાત હોવા છતાં પ્રેમ અને લગ્ન સ્વાતંત્ર્યને બદલે ત્યાંજ લગ્ન કરવામાં આપણે સ્વાતંત્ર્ય ખીલવી રહ્યા છીએ કે સ્વચ્છંદતા ? આપણે કાચે આપણી જ ખીજ બહેનોનાં જીવન નષ્ટ બ્રહ્મ કરીએ છીએ તે માટે કંઈ રૂઢી તોડવાનો શર્ત લઈશું કે પુરુષને શો દોષ આપીશું ?

સ્વાતંત્ર્ય એ મોટો મધુરો ચબ્દ છે, બધાને પ્રિય છે, માનવ વિકાસમાં એની જરૂર પણ પડી છે. પણ જેમ વિદ્યા વિનવયો શોભે છે તેમ સ્વાતંત્ર્ય સંયમથી શોભે છે એટલું જ નહિ પણ એનું સાચું પરિણામ તો જ આવે છે.

ઔ પુરુષની કાર્યદિશા ક્યાંક એક હોય, ક્યાંક જુદી પણ પડે, તેથી મોઢું હતું કે નીચું નથી. બંને પાતપોતાના ક્ષેત્રમાં રહેવા

છતાં સમાન છે. સમાન જ શા માટે ? સમાનતાના હક્ક કરતાં પણ એક ઉચી કક્ષા છે ને તે એકતાની. સ્ત્રી અને પુરુષ યજ્ઞને જ પૂર્ણ માનવ જીવન બને છે. બન્નેની શક્તિઓ ભેગી થાય, બન્ને એક બીજાનાં પૂરક બને તો જ સાચી પ્રગતિ સાધી શકાય છે. માટે જ સ્ત્રીઓની મહુના કરવાનું વારંવાર કહ્યું છે. માતાને દેવ માની છે, સ્ત્રી વિના યજ્ઞ

ચતો નથી. સ્ત્રીની પુજા થાય ત્યાં દેવતા રહે છે એ અર્થાત્ તાત્પર્ય એ જ છે કે સ્ત્રીઓમાં રહેલી અપાર શક્તિ, દિવ્ય જ્ઞાનસને પૂરેપૂરું જોળાઈ સમાજ જીવનમાં એને યોગ્ય રીતે જોડવી, એને પૂરેપૂરું માન આપવું. અને આમ સ્ત્રી પુરુષ ઉભય એક બીજાની શક્તિને માન આપી એકતા સાધી શકે તો માનવ જીવન ધન્ય બને.

ત્રીસરું સમારક

: મંત્ર :

સતારે છે, સતારે છે, સ્મરણ નિશ્ચિત સતારે છે;
મધુરી બાળ પ્યારી જો ! સ્મૃતિ સુખ દુઃખ હઠાવે છે.

ભુલું છું તું સઉ થીજી, સતારે જ્યાં સ્મરણ ઉરને;
ઠઠાં તકે એ સ્મરણ રહેશે, પૂછું ફરિયા તબાં રૂને.

અરે બહાલી ! સદા પ્યારી ! કહેતે ક્યાં મુખી મુજનેક
સતારે એ સ્મૃતિ તહારી, દયા તું ના મળે પુજને ?

નથી કેા દિ ચતું દર્શન, હૃદય દિન રાત રડાવે છે;
રડાવીને મધુ પુજ સુખ, હૃદયમાં જગ તડાવે છે.

મને કહે છે સઉ લોકો, " અરે મૂખી ! ક્યાં કોડે, "
જવાબ દઉં છું સઉને હું, " સદા રહીશ હું સતત જોડે. "

અને સાગર તણા વારિ, લોલાવે છે મને યાસે;
પૂછી કહે છે, " અરે મૂખી ! સ્મરણ કોડિ ન ભુલાશે, "

વળી લોકો મને કહે છે, " ક'ણ સ્મારક જનાવી દે.
સ્મૃતિ કાષ્ઠ જનાવવા ઠાજ, મીનારો તું ચળાવી દે. "

અરે તું તો સ્મરણીય છે, કહું સ્મારક ઉરે રથાવી;
હૃદયમાં એ સદા રાખીશ અનેરા ભોગ ક'ષક આપી

સ્ત્રીત્વની પિછાન

અખત : કનેયાલાલ જમજીવનદાસ શાવળ

કુવિઓને જીવ્યુ પદ આપનારી કે કલા-
કારને પરમ સારથ્ય બદલાતી ને કેઈ કલા
હોય તો તે તેમની સ્ત્રીવિષયક ભાવનાજ
(Ideal) છે. કવિ કે કલાકારમાં અમૂર્ત
ભાવનાઓને મૂર્ત સ્વરૂપે ઉતારવાની ધન્ય
હોય છે. તે મમે તે ભાવના મૂર્તિમંત કરે;
પણ તેની સ્ત્રીત્વની ભાવનાજ તેની કલાનો
અંતિમ અને વેધક સ્પર્શમણી અને છે. એ
સર્જનપ્રણામાં જ કલાકારનો અંશ અભિપ્રવેશ
રહેશે છે. બીજાં મમે તે ચિત્રણો નિરૂપે કે
દિશ્યસ્પર્શીની મરૂમિમાં પણ કલ્પનાના કુ-
ધામ ઉત્પન્ન કરે, અથવા તો નિર્ચિંત હેતુ
સિદ્ધ કરવા તકપરપરા દોડાવે કે પછી
પ્રણયજીવનનાં યશોમાન કરે, પરંતુ સ્ત્રીજીવન
પ્રતિનો તેનો શોક ને વિચારો તેની આ
ભાવનાને સરાણે ચઢાવે છે. જેમ સામાન્ય-
જનોના સંસ્કાર તેમના સ્ત્રીવિષયક વિચાર-
આદર્શમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે, અને રસ્તે
જતા સંજ્ઞાનની સંજ્ઞાનતા તેની આંખપરથી
પરખાઈ આવે છે; તેમ સ્ત્રીત્વની ભાવના એ
કલાકારની કસોટીની પાસાંથી છે.

કોઈપણ વિચાર કે વસ્તુધર્યાને જેવા
રંગના ચરમાવડે જોઈએ તેવા રંગવાળું તે
દેખાય છે. વસ્તુતઃ બાદ જગતનો રંગ ચરૂ
છે; પણ તે જોવાનો મુખ્ય આધાર આપણા
માનસ કે દષ્ટિચિન્દુ-Angle of Vision-

પર નિર્ભર છે. તેવી જ રીતે સ્ત્રીહૃદયનું
પ્રતિબિંબ સૌના આત્મશક્તિ પર પડે છે,
પણ તેનું દર્શન મૌના મનોમુકર પર અવલંબેલું
છે; પરિણામે કોઈને તે નિગૂઢ સમસ્યા જણાય
છે; કોઈ આત્મિક રોહનો આપ ચઢાવી જુએ
છે, તો કેઈ પાર્શ્વ પ્રેમના મોકતા હોય છે;
કોઈને તેમાં પ્રેરણાદેવીનાં અનેરો દર્શન લાધે
છે, તો કોઈને તે ઉપાનસનો સગવડીઓ
ઉપયોગ લાગે છે; કોઈ તેમાં દામ્પત્ય ભવની
મંગળ જાણ જુએ છે, તો કોઈ તેમાં
પાશવ જીવનના ઓળા નીરજે છે; કોઈ તેમાં
કિંકરી કે રસોયજીનો સંબંધ જુએ છે, તો
કોઈને તે મુદયજીવારનું અમોહનું રત્ન લાગે છે.

પરંતુ એટલું તો વિવાદાતીત છે કે
માનવજીવન જીર્મિષ, શુદ્ધિગત, અને આધ્યા-
ત્મિક તત્વોનું આત્મરસુધી રક્ષણ કરી તેને
સુચિત્વનો સ્વર્ગ આપનાર નારી જ છે.
અંતર્ગત અને સમભાવ, મંજુલતા અને
કલાત્મકતાના દિવ્ય વરદાન નારીહૃદયની
ઝળુતાને અને નિષ્પાલસતાને જ સાંપડ્યા
છે. સૌનું હૃદય દેખીતી અનુદંલનીય કિલ્લે-
બંધીની પાર જઈ માનવને માનવથી અને
માનવને ધર્મસ્થી અજોગો કરી અનંતમાં
વિચરી શકે છે.

પુરુષ સાથેની સ્પર્ધામાં કે તુલનામાં
સૌનો કદાચ મદાન અધ્યાત્મકચિંતા કે

નિશ્ચ-પાવની

[સારંગ]

પ્રભુએ સરજી અનુપ પીળીયી માતને,
હો જયજય હો! હો વંદન હો! પુણ્યવતી જનની તને.

તારાં મધમધતાં રૂપવતાં
કે પા-ફલ પા-રિ-જ-ત-ક-નાં;
જેર એકું મુદ્દલ સુનમ શુભિ-પ્રભુએ

ચંદન લેપન શી શીતજતા,
ધવલાં કમળો સમ નિર્મલતા,
ખીનના સર શી સ્વર-મોહકતા-પ્રભુએ

અમીશી છલકાતી આંખલડી,
અલકો શૂલતી વળી વદાલ મદી,
એની અંતરતા નવરસ ઝરતી-પ્રભુએ

કે' કે' કહેવાય નહીં એની,
લાગણીએથી વહણે છાતી,
નિજ ગીરવ પાડણીએ નિરખી-પ્રભુએ

" મુ ક્રિ-સે ના-ક' રા પા રી,
આ જાડી-ક' ચ-રી પ ક પા રી;
ખનરી સૈનિક સ્વર્ણશ્રી' લઇ-પ્રભુએ

એ ધસશે ને ધસણી મૂળશે,
સીના દેખા દુરમન ડરશે,
નહિ દાર-શયે રણમાં પડશે. "-પ્રભુએ

તવ આરા અને હૃદલાવ ધરી,
મર્વે લક્ષ્મી-નિજ સરખી;
અમીની સરિતા શી હમંજવતી-પ્રભુએ

એના અંકે આનંદ સદા,
સુધારસ દિવ્ય જ સુખનમાં;
આ લિ' મ ન માં વા ત્સ ક્ય-ક' રા-પ્રભુએ

મુકેવા-સ્વાર્ષણ-સ્વાગતાંજી,
સ્વામચ-સંપમ-બલિદાનતણાં,
શાવળ એનાં લળને કો ના-પ્રભુએ

જયપાવની, નિર્મલ જંગ સખી,
સમૃદ્ધ સુખવ્ય ધરા સરખી,
મમ ધન્ય સુઅંજલિ પ્રેમસરી-પ્રભુએ

શ્રી. ' હસિતમ '

અગ્રિમ પદની અધિષ્ઠાત્રીઓ નહિ હોય; પરંતુ તેમણે ઈશ્વર પ્રત્યેની અંતરેરિત ભક્તિ, વિશુદ્ધ સ્નેહ, અને અખંડ શાંતિથી છલ્લપલ છલ્લકતાં જીવન વિતાવ્યાં છે એ નિઃશંક છે. પ્રીતિભાવની ઇન્દ્રાપૂરી, ગાદરમ્બતો મિષ્ટ આનંદ, જીવનના સંસ્કારિતા, સૌજન્ય, નિર્મળતા ને દિલાવરી-grace-માટે પુરુષ સ્ત્રીનો જન્મોજન્મનો ઝણી છે. " આ સંસારને સ્ત્રી જેટલી નિર્મળા છાંટશે તેટલો સંસાર નિર્મળ રહેશે " (હાનાલલ) આમ સામાજિક પ્રગતિનાં સીમાચિહ્નો, સ્ત્રીનાં સંસ્કાર ને શીલ, સ્વાતંત્ર્ય અને સ્વાર્પણપર મદાર રાખે છે.

જો કલા પ્રેમ અને સૌન્દર્યનું આર્ષિકરણ હોય તો તેણે સ્ત્રીહૃદયની અમરાપુરીને પોતાનું યોગ્ય મંદિર માનવું જોઈએ. જે કલા સ્ત્રીત્વને સર્વોચ્ચ દષ્ટિકોણથી તીવ્ર નીરખતી, જે કલા સ્ત્રીત્વની અધઃકક્ષાનું જ દરપ લુએ છે, જે કલા આદર્શ સ્ત્રીત્વનાં જીવન-મહાત્મ્યને એકપક્ષી વિકૃત નજરે-ઉપલકપણે-ઉકેલતાં પ્રખર તેજધારાથી અંજલિ આપ મિથ્યામણાં કરી હિન્ન-વેગણ માટે અધારી બાણુએ મથામણુ કરે છે, તે કલામાં ઓજસનો પ્રતાપ કે જ્યેમનો કલશોર હોવા છતાં તેમાં પ્રમાદ નથી હોતો. અને એટલા જ કારણે એ કલા છીછરા ને કંઠવિત આડંદે મારે ધસી જાય છે.

સ્ત્રીનું સ્થાન જગતમાં પુરુષના સહચારે-જ નિર્મયેલું છે. એ સહયોગ વગરની તદ્દન એકલી સ્ત્રી સંસારમાં અકવી લાગે છે, ખૂટી પડેલી હોય એમ લાગે છે. કારણ સ્ત્રી અને પુરુષ એક બીજાનાં અડધીયાં હોઈ એકલાં અધૂરાં છે; દેહ વિન્ન છતાં આત્મા અવિભક્ત છે. તેમનાં જીવનને સેકાઓ ધર્મા મુકિતિ સાખનાર પ્રેમની જ શુભલા છે. વસ્તુતઃ તેઓ જુદાં નથી; સ્ત્રી પુરુષનું અર્ધાં છે;

અર્ધાંગ વગર કેમ ચલાવી લેવાય ? અધૂરો રહે કે સમાર્પ જ બન્યો ! શ્રી પુરુષ મિલનના પ્રેમોત્કટ તલસાર પછો દિધા મટી અપુટ થાય છે, દિન અને રાતની જેમ તેઓ અન્યોન્યપરક-Complimentary-છે. પ્રકૃતિ અને પ્રાણ નિર્સર્ગનિર્દિષ્ટ છે, છતાં દૈવ્યોગ એવો છે કે જગતમાં શ્રી પુરુષ એક બીજીના પ્રકૃતિપરક બને છે. કેટલાય કલ્પનારીલ ભૂંગી પુરુષોનાં શૃદ્ધયાશ્રમમાં એમની વ્યવહાર-Practical-શીઝોથી મુશ્કિલ નથી ? અને કેટલાય અતિ વ્યવહાર પુરુષોને તેમની પત્નીઓ જ કલ્પનાની ઝાંખી કરાવે છે.

એક વિદ્યાને શ્રી પુરુષના ભેદ પાડ્યા છે: પુરુષને સર્જક મણુવામાં આવે તો શ્રી રચના છે; માતરિધારી પુરુષની એ મતિ છે; સાગરરૂપી પુરુષનો એ કિનારો છે; પુરુષના રજુક્ષેત્રની એ ચંદી છે; પુરુષના દિપકનો એ પ્રકાશ છે; વિચારરૂપી પુરુષની એ વાણી છે; સંગીતનો એ સ્વર છે; સ્તંભ ઉપરની પતાકા છે; વૃક્ષને વીંટાણ વગેરેની એ વેલી છે; પુરુષની સૌરભ છે; પુરુષની સુન્દરતા છે અને સૌ ચંદી કલા પશુ. પુરુષને આત્મા કહીએ તો શ્રીને પ્રકૃતિ કહેવી ભોલ્યે; પુરુષ નો ન્યાય હોય તો શ્રી મત્ય છે. પુરુષ નો ધર્મ હોય તો શ્રી સદ્ગુણ છે. પુરુષમાં દયા વિલસતી હોય તો શ્રીમાં દાનવૃત્તિ. પુરુષ નો ધીરજ હોય તો શ્રી ચાંતિ છે; પુરુષ સ્વયં છે તો શ્રી આનંદ છે; પુરુષ વિસ્તાર હોય તો શ્રી મર્પાશ છે. પુરુષ મંત્ર હોય તો શ્રી તેનો ઉચ્ચાર છે. પુરુષ ચિત્ત છે; શ્રી હૃદય છે. પુરુષ ગોરંબતો મેષ છે; શ્રી ચમકતી વિદ્યુલ્લતા છે. પુરુષના મરતકનો એ મુગટ છે. પુરુષ પરચલ છે; શ્રી નોગમાયા છે.

કવિ ન્દાનાલાલ 'કહે' છે: શ્રી એ ચક્રિત આવયકિત- Primal force છે. શ્રી

બાઈબીજ

પડતો	પડવે	હજી	ચાંતિ,	
	મનનના	આખમાં	૨	હોલ;
બીજનાં	બીજે	દર્શન	થાય,	
	અલક	એક	આખમાં	૨ હોલ. ૧
બીજનો	ચાંતિ	હજી	હીઠો,	
	મનનના	ગોખમાં	૨	હોલ;
વીરો	આવંતો	મેં	હીઠો,	
	રોડીની	સાખમાં	૨	હોલ. ૨
વીરનાં	સન્માન	સર્વે	ક્રોધાં,	
	વીરનો	વિવેક	વધ્યો	૨ હોલ;
વીરનાં	આવારણાં	મેં	હીધાં,	
	વીરડો	નંદાવે	બર્થો	૨ હોલ. ૩
મદ્ય	ગોદાં	નાખી	દીધાં,	
	ધોરાળના	દોતિયે	૨	હોલ;
વીરો	બેઠો-અરવો	હીઠો,		
	મશ્તિયા	હેલિયે	૨	હોલ. ૪
બાઈ મારો	રાવણનો	કરનારો,		
	વિવેકી	વાણિયા	૨	હોલ;
બાઈ મારો	નંદાવણનો	કરનારો,		
	સરોવર	હંસરો	૨	હોલ. ૫
બાઈ મારો	બોજનનો	કરનારો,		
	નામર	નાતીશી	૨	હોલ;
બાઈ મારો	મુખવાસનો	કરનારો,		
	દખલ	દોશરો	૨	હોલ. ૬
વાસ્તુ	રશમી	પંડોળા	પાદુ,	
	વિધવિધ	ચિત્ત	૨	હોલ;
પાલવે	મુરજ-ચાદા	નેડી,		
	સિવળ	મુચવે	૨	હોલ. ૭
સરવર	તારે	સારસ	નેડી,	
	સદ્ધાર	શિખવે	૨	હોલ;
વડો	મોર	કળાચલ	નાચે,	
	મુખનો	સાધિયા	૨	હોલ. ૮
બીજને	દીડી	આખમાં	આવે,	
	મનનના	ગોખમાં	૨	હોલ;
વીરને	દીધો	મેં	વળાવો,	
	રોડીની	સાખમાં	૨	હોલ. ૯

શ્રી. 'અલી-દ'

લક્ષ્મી છે. નારાયણી છે અને પુરુષને નારાયણ-દેવ-બનાવે છે. પૃથ્વીને આલ નેવો અને એટલો જ બુદ્ધિ પ્રકૃતિ અને પુરુષનો સંબંધ છે. પ્રકૃતિ વગરનો વિગટકાથી પુરુષ પણ પગભર નથી રહી શકતો, ઉલટો પાંગલો લાગે છે. સૌને લગીર પણ પુરુષની વિકૃત પ્રતિમા કે underdeveloped man માનવી એ ભીંત શૂન્યવા સરખું છે. સૌ એ સાચો કોણીર ને અશ્રમ દેવરત્ન છે. 'નરનો એ દેવ યાવ નારીના પાસથી' એમ દલપતરામ ગોવ્ય જ કહે છે. દામ્પત્ય મૃતિની શુભ રચના એટલે પતિ પત્નીના કિરણની કૃષ્ણ ચૂંચણી. સૌ પંત્ર નથી માનવજીવનની એતનવંતી નગરી પ્રતિમા છે. માનવકુળની એ અખંડ ન્યોત છે. ગૃહ સંસાર ઉભળતો હીપક છે. સૌ એ મુદ્દમની કે મુદ્દશણી કહેવાય છે પણ ખરું નેતાં મુદ્દિણી એટલે જ ગૃહ. એ માનવકુળની પાંખ છે, અને એક પંખાલો માનવી આલેસાક પણ નથી ઉડી શકવાનો. સૌ કુર્લાગાર નથી; પાવનકારિણી કુલની દેવી છે. એ મોદનું 'કુદ' નથી; ભકિતભાવ પ્રસારતી ને પ્રેમ પમરાવતી એ રસમૃતિ અને પ્રેરણા શકિત છે. સૌ વિલાસની પૂતળી નથી; પણ પ્રારબ્ધ ધડનારી, મહા કાર્યની પ્રેરણા, સીલ મૃતિ, વીરથી દાખવતી કવિતા છે. સૌ નવસંસ્કૃતિની પોષક પણ છે ને જતેતા પણ છે. લેખાકિત પ્રચલિત છે કે તપસી-ઓના તપને લીધે જગત નમે છે; પરંતુ જગતનો નિભાવ મહાન વિશુદ્ધ સીસાઓના સતીલે જ થઈ રહ્યો છે એમ કેમ ન કહેવાય ? ખરેખર સૌએ આપ છે. પુરુષની શક્તિની ત્યાજ કસોટી છે.

પુરુષ એટલે દેવ અને કદિ. સૌ એટલે મોતરાની વેલ. દંપતી એટલે દેવતા અદેવતનું (વાણી અને અર્પની જેમ) નરનારીના

એકલાના દિલની દોરી તો એકજ છે. ટેનીસ-પથ તેને 'perfect music set to noble words' કહે છે. ઉભય એક બીજામાં દોળાર્ધ સંજમ પામે છે. કાકા કાસેલકર સંજમને કાવ્ય કહે છે; પણ સૌ પોતેજ કાવ્ય હોય તો દામ્પત્યને તો epic-મહા-કાવ્ય જ કહેવું પડે ને !

'Life is not a song;

life is an epic.'

પોતાનાં મનોભાવનું મથાઈ વર્ણન સૌની પોતાનીજ વાણી કરી શકે. પુરુષની 'દેરેલી રેખાઓ અરપથ હોય છે; અને સૌચિત્ર મુખમસથી ઝાંખું ઘણું હોય તેવું લાગે છે. પરંતુ પુરુષ પોતાને સૌની પરિચિતિમાં કલ્પી શકે તોજ રેખાકોમાં બંધ એસતાં મુસંમત રંગો પૂરી શકે. પણ એ 'કાર્ય' તો મનુ ભગવાન જેવાથી પણ ન બની શક્યું તો ! વૃક્ષરાજ પર બૂલડું પ્રકુલ્લ પુષ્પ મલય પવનમાં આનંદ પામે છે. તેને વાથા નથી; નદિતર તેનું ટવન સત્ય અને સુન્દર શબ્દોથી છળું કરત. અને બજનાથી સાતમાં સમ-ભવવાનું કામ મુશ્કેલ છે. "પુષ્પ કુદરતનો ભોમમાં કલ્યાણકારી કાર્યક્રિતની અદ્વા દ્યો-વનું પમાણુપત્ર લઈ ભય છે." પણ બહો તો માનવકલમ જ તેનાં મનોભાવો આલેખવાનો ધાવો કરે છે. પણ એ મોતવાણીનું સામર્થ્ય અનુશબ્દ્યું છે ? પરખંદાઓજ એ મૂક ભાષા વિંછાની શકે. "Many a flower is born to blush unseen" એ ઉકિતની જેમ ધણી સૌ રત્નો મૂલ્ય મૂલ્યના વગરની રહી જાય છે. તેઓ સમાજ નજરથી અંતરપટ રહેલાં હોય છે. સમાજ એ અંતરપટ એડી શકતો નથી.

કપરે સીલદયમાં સ્વર્ગીય કાવ્યમાન પણ તેજ પુજનો અર્પાં અર્પાંથી કલાકારીનું દિલ અદેશનમાં બૂંધી રહે છે. એ પ્રકાશની

અલક પામનારા દક્ષત કલાકારોજ છે; સૌન્દર્યના વાંચુઓ ન્યાં ન્યાં સૌન્દર્ય જુએ ત્યાં પ્રેમ સ્થાપી દે છે; કવિઓ સંજ્ઞાદષ્ટિને લીધે, દેખાય છે તેનાથી પર અવસોદી શકે છે; એ અંતઃગૂંદ જ્યોતિની ઝાંખી પામતા સામન્ય જડ ચક્ષુઓનું ગળું નથી.

શેકસપીઅરનાં ઓપાત્રો શ્રીત્વના યથાર્થ મંદિમા, ને શુદ્ધ પ્રતિજ્ઞાની સાચી સંકિત અને ગૂંદબીની કામજતા માટે નામાંકિત થયેલાં છે. પણ તે કરતાંય કમનીય પાત્રો આપણી ભારતીય સાહિત્ય ચિત્રાવલીમાં કાલિદાસરચિત અને ઇતિહાસ લખ્ય રચનાઓમાં મોજુદ છે. કહેવાય છે કાલિદાસની 'ઓ'ઓ તેનાં 'પુરો' કરતાં સાંપ્રતપુગની વધારે નજીક આવે છે. દારણ્ય એમને અર્વાચીનતાના અદ્યત્તપૂર્વ સામ્યનું આતિથ્ય સ્વીકારવું પડે છે. આ સૃષ્ટિની કમનીય કવિતા છે. ઉચ્ચરની ચમત્કૃતિ છે. આ કરતાં પુરવ વધુ વિચક્ષણ અને ચંચળ વ્યક્તિ છે. (Variable Phenomenon) પણ અપૂર્વ ઓંઓનું જીવન સર્વકાલીન અને સર્વદેશીય (Universal and permanent) છે. આદલી વેપકિતક છતાં આદલી સર્વદેશી શકુન્તલા, યદાપત્ની, પાવતી, સીતા, અને કન્દુમતિ જેવી ઓજસ્વી છતાં નાજુક અને સાધુકલી નાયિકાઓનું પાત્રરૂંદ જીવંત બનાવી વાક્યમય સૃષ્ટિના પટપર રમવું મૂકવામાં કાલિદાસની નવનવોન્મેષશાલીની પ્રતિભાનું સ્થાન અદિતીય છે.

આપણામાં પ્રવર્તેલી Inferiority Complex ની માન્યતાની સાથેસાથ પૂર્વ-મદવાળી પીળી આંખે આપણા સામે મંડાઇ રહી છે. 'દિન્દુઓ આંને વનજકારે' એમ ઓછતા સીત્કાર સાથે દેખાડવા ચેતકેન પ્રકારે તારતી સન્મુખ ધરેલી, કેટલીક વેસ્થુરણ પંક્તિઓ, ખરો પૂતીપર સંજ્ઞા બેસાડતાં લેશમાન પણ વજન કે વજૂદ વગરની લાગે

છે, તેમ જ અસંખ્ય પંક્તિઓ, ને ખૂણે ખાંચે વેરાયેલ કંડિકાઓનું મંદ દાઘનું પ્રચારકામ અને 'જલિયાવાલા બાગ' જેવી શ્રીત્વની નિરાધારતાપર જનરલ અધર આ બેજવાબદાર અને કબોલ કદિપત ગુણ્યાઓ, મોઢક જાણાયાવુરી, ને કાયદાબાજનું ભાષા-કૌશલ્ય, મીસ મેથો જેવી વિધનસંતોષીઓને અને પાછલી ગલીના મટર અંધકારમાં દષ્ટિ-પાત કરનારને મન માનિવું શક્ય છે.

પરંતુ આર્થ ઓનું અનોખું વ્યક્તિત્વ જડવાદી દેશો નહિ પિછાનો શકે. અને સમજતાં પહેલાં હૃદય કેળવવું પડશે, સ્વયં સૌન્દર્ય બનવું પડશે, જર્મન મદાકવિ ગેટે જેવા વિરલા જ શકુન્તલાનો અન્તરંગ ગમ ઓળખી શક્યા છે. બળ અને પ્રભોભનથી તેને વશ કરવા કરતાં ભક્ત અને પ્રેમાળ હૃદય સહેલાઈથી તેને મેળવી શકશે.

આર્થ રમણીની આત્મવિસમજની ભાવનાને ચેગ્ય ઊભાવમાં મૂકી કંપતીજીવનના તાણાવાણા સાથે વધી લેવામાં કલાકારનું રહસ્ય છૂપાયેલું છે. પતિપરાયણતા, સદન-શીલતા, ગૃહકામ્યમજ જીવન સાથે પતિને મુખે સુખી યદ તેના હૃદયમાં રાચવું, જીવનવિમલ-થી પરિશ્રાંત યતા પતિને શાંતિભર્યાં સ્નેહાળ રિખતકૂલો ઉદ્દેશાસિત કરવામાં કૃતકૃત્ય માનવું અને પોતાના નિરાળા વ્યક્તિત્વને પતિ-સ્વામીમાં લુપ્ત કરી તેની જતજાયામાં રહેનાર સેવિકાના શુશ્રુષાઓનું પરિપાલન કરવું એ એની પુરાણપુજિત સ્વીકૃત બાવના છે.

यथा भूयो मे जन्तनामृतरेडपि

स्वमेव भर्ता न च विप्रयोगः

એ એમનો મુદાત્રેષ વા અંતરનો ઉદ્દગાર છે, સંકલ્પ છે.

સૌન્દર્ય એમને મન વિભૂતિ છે, પ્રશુપ્રસાદી છે; પણ સૌન્દર્યને સદા શીલથી શોભવતાં; સતીય એમના જીવન સાથે જડેલું હૃદય;

એમાં કલ્પકલાસિમા ન લાગે એ માટે પ્રાણુ-
પંથ કરતાં પણ નહિ ખચકાતાં.

‘ઓમેતનાની અબધનાં હિન્દુઓને
ઓત્તર ઉપરત માતૃશ્રુતિ માટે પણ પૂજ્યશુદ્ધિ
પ્રેરે છે’ એવા કોઇ જમસંજમમાં પડેલા
કિલ્લીપ ગીજસના ચાન્દે સૂકા, રણમાં મીઠી
વીરડી સમા છે.

પણ એ કરતાં કવિવર ટાગોરની ઓત્તરની
ઉદાર ભાવનામયતા, અદ્ભુત સુન્દરતાની
પ્રતિકૃતિરૂપ છે. વિચારો છે તો પૌર્ણત્ય પણ
તે પર કવિએ પોતાના આત્માની એન્દ્રિયલિક
પ્રજ્ઞાનું આવરણ આવધુ” છે. કવિએ પ્રેમ
પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં પ્રસરતો બતાવ્યો છે: સુદાગી
સાંધ્યરંગોમાં, સ્વાયંલોભુપતાવહિત ઉપાસનામાં,
અને ઉલ્લાસ અને વિશુદ્ધિ પમરાવતા
તેના પ્રાણસ્વમાં.

“ઓના લલાટમાં લખાયેલી છે અનંત-
તત્ત્વની અગમ્ય શિપિ,” એમ કવિને લાગે

વરસ્યા કરે

[લઘુ—વરસ્યાં એ વાળાને તીરે વીડે જ રાજ]

વરસ્યા સ્નેહલ મેઢ મીઠા અનંત ધાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

વરસ્યાં એ માતૃસ્નેહ લીમ કોટિક વાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

સુજ્ઞાન તણી નાવડીની નાળ જોરે લોભડી,

મોંથી દિવ્ય ભવડીના નેહ જગમાં જડી.

કળકર્તા સુદિવ્ય નવીતે માતા સ્નેહલ ધાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

પરજ્યાં દેવાંજનાં શાં માતા પિતૃદાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

દેવ બરી આંખડીથી ચીંચી હોર પાંખડી,

દેવ તણી આંખડીથી અમર રહેા માવડી.

દર્શ્યાં પ્રસાદી મળી માંની અમૃતધાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

વરસ્યાં એ વરસ પ્રતિ વરની અમૃતી ધાર.

વરસ્યા કરે...વરસ્યા કરે.

સો ઘડમતિ ધીરજલાલ દેસાઇ

છે. બાલપદપરની એ પ્રથમ ઇશ્વરોસંજાનો
પત્તો મેળવી પુરુષ તેનું કેવી રીતે અર્થઘોતન
કરે છે અને ઓ તેને દિવ્યપ્રદેશ તરફ દોરતી
અક્ષરધામની પરી છે, એવા કથિતભવાળી
કૃતિ ટાગોરની અપ્રતિમ કલાથી જ રચી
ચકાય. પોતાની કૃતિઓમાં કવિએ ઓને
બાલિકા, ભગિની, કુમારિકા, પત્ની, અને
માતાના પૃથક્ પૃથક્ સ્વરૂપે પ્રગટ કરી જીવન
ઉન્નયતા ને સ્નેહયત્નમાં બાલિદાન દેવા ઉત્સુક
બનાવતા વારતવદ્દારો પ્રેમમાં પૃથક્કરણ અને
સુશૃંગાર કયાં છે.

પ્રેમ, સત્ય શિવ અને સુંદર છે; પ્રેમ
એટલે જ સૌન્દર્ય. આ સૌન્દર્યની પરિમલ
કવિ નિઃશ્ચિન ઓના વાણીમાધુર્યમાંથી,
અગોપાંગમાંથી, ને સમગ્ર અભિનયકલામાંથી
ફેલાતી બતાવે છે, સૌન્દર્ય માટેના તલસાટે
કલાકૃતિના કંઈ કંઈ ખાટો રચાવ્યા છે.
નહિતર, કદાચ મધુર લલિત પદાવલીથી
રણકતી કવિતા જગતમાં સરળયા વગરની
રહી જત. પણ કુદરતને એ કેમ રુચે ? એને
તો જગતમાં સુન્દરતાની અમર વાડીઓ
ખીલવવાની હોય છે. પુદ્ગલે સૌન્દર્ય પાછળ
મુગ્ધ બનાવનાર ઓ પોતે અદુષિત સૌન્દર્યની
પિપાસુ છે. ઓની ‘દષ્ટિ જગ સકળમાં પૂર્ણ
સૌન્દર્ય જોતી;’ પણ એ દષ્ટિ પારિવંનથી.
કવિઓ એ સૌન્દર્ય ‘કુદરત’ અને ‘કાન્તા’માં
જ નીહાજે છે. પ્રેમ એટલે સૌન્દર્ય; સૌન્દર્ય
એટલે કલા; કલા એટલે પ્રસન્નતા. કાવ્યકલાનું
એક માત્ર ખોલ એ સૌન્દર્યદર્શન છે; અને
સુન્દરી એટલે સર્વ સૌન્દર્યનો સાર. આમ
કવિતા અને સુન્દરીને અતિ નિકટ સંબંધ છે.
યજ્ઞ નાર્યસ્તુ પૂજ્યંતે રમંતે તત્ર દેવતા ।
ત્યાં ઓ પૂજ્ય ગણાય છે, ત્યાં ઓ
ઉલ્લાસવંતી છે ત્યાં દેવશ્રુતિ ફર નથી.
ઓનાં જીવન સમગ્રમાંથી કવિતા ફેરે
છે. અંજલિઓમાં ચાર ચાર ચારણી હોવાથી
કવિઓથી તે પુરેપુરું ઝીલાતું નથી.

શ્રી એટલે વસંત, જીવનમાં વસંતનો કાગ ક્યારે દિલોગે એટલે ? વસંત એટલે યાત્રન, વસંત નવપક્ષવો ધારણ કરે છે એમ જ નથી; પણ તે ઉત્સાહ ઉલ્લાસ, તાજગી ચેતન યોગ્ય વેરે છે. Modern શ્રી સમય પ્રમાણે વસ્ત્ર પરિધાન કરે છે; આપે શ્રી સમયાનુસારી કર્તવ્યથી તત્પરતા પ્રદર્શ કરે છે. ' કાર્યેષુ મર્તિ... 'ની જેમ સંયોગાનુસાર વર્તીવ કરે છે.

આ બદાર દેખાતી ઉદાસવંતી શ્રીમાં અંતર્ય તો કશી રહેલી છે. યોગ્યતાને આ અનુભવમાં ક્યારણુ પડે છે, તેમ શ્રી દેખાતી આવી છે. પણ હવર્થની શુદ્ધિ દીધે જ પરખાયને ! સરસતા આમી યકુન્તલાએના તપોવનમાં મદ મળતા માતંગો પેરી જીધ મમસાણ મચાવે છે, છતાં તેનો આત્મા નરસ પામતો નથી. આ માર્ગવ્યવસ્થા યશસ્વિને બિજાને પોટે છે છતાં એ જીવન યોગ્ય વસ્ત્રો-પ્રજીવનક-એ છે અને બીજાને જીવાડે છે.

એક સેખિકા કહે છે કે શ્રી પતિને દોરતી નથી પણ પ્રેરે છે. પરંતુ પ્રેરણા આપવી એટલે ભિન્ન અને ચિત્તની દોરવણી તો અરીજને ! કે દોરણુ એટલે અગ્રિજમાં loading by nose કહે છે તેના નેવે અર્થ !

આ પ્રેરણા સુઝાઈ જશે એમ ભીતિ શમ્પવડનું કારણ નથી. આર્પવર્તને ઔતિક પદ્યમાં સિવાય બીજું ગુમાવવા નેવું કંઈ નથી. કારણ કે ' East is East and West is West ' એ અવિચલ્ય રહ્યાડ, ઠિઠીંગનું કથન બોલું નથી. આર્પવર્તની પ્રેમ અને અધ્યાત્મ ભાવના જગતને માર્ગ-સૂચક થશે.

શમરસમી શાસ્ત્રીએ સુંદર રીતે સંમંજસુ છે: પ્રેમનું બીજાને પણ નથી આકર્ષિક કે નથી પ્રેમમૂલને વસુધાતલનું બાધિત પોષણ

પણ પ્રેમને અકોતિક આકર્ષણને જન્મ-પૂર્વની તાસનાઓનું સાત્ત્વિક પોષણ છે; પરિવેષના જે થોડા રશિમઓથી શ્રી પુરુષને દીક્ષિતમાન લાગે છે તે તેના આત્માનું સિંચેલું ઓજસ છે. આ રવર્થિય પ્રેમ પ્રિછવા માટે જ જાતીય વ્યવસ્થા નિર્મીણ થયેલી છે. " શ્રી જેમ કમ્પરનું કુલક વિધાન છે તેમ માનવનું પણ છે જ, દરમત સૌન્દર્ય માનવી અને બહે છે, " એમ દાગોરને લાગે છે. શ્રીના યોગ્યપર માનવની મહેચ્છાએ ગૌરવ અને ખૂર્ણિતા થયેચ્છ હાવ કયો છે, શ્રી પુરુષને આ ' જગત 'માંથી ' અર્નત 'માં લઈ નવ છે, આ ' જીવન 'માંથી ' પ્રેમ ' માં લઈ નવ છે.

અર્નત કલ્પતાઓનું ભાવી નેના કાથ વેંતમાં છે તે અને સૌન્દર્ય આદર્શ કે કુધેટ થયે પ્રાત કરવાની કળ અકળ નથી લાગતી. દાગોરે આપેમે શ્રીતનત્રી આદર્શ

કંઈલુના કોડ

કંઈલુના કોડ, બદારા કંઈલુની નેડ,
એ તો બદારા, શ્રીશાસ્ત્રનો તોડ;
(બદારા) સખા પિયુરાજ !

બદારા કંઈલુની નેડ,
કંઈલુની નેડ, પ્રિય દેખાના કોડ,
કંઈલુના કોડ, એ આત્મનનાં તોડ;
(બદારા) સખા પિયુરાજ !

બદારા કંઈલુની નેડ,
કંઈલુની નેડ બદારા પ્રેમરસ આપણું,
દર્પના અનુવરે આત્મન એ સાધણું;
(બદારા) સખા પિયુરાજ !

બદારા કંઈલુની નેડ,
બદારા કંઈલુનો બાદુઓ પછી રસીલી નેડ,
એવા રસિલાનો બદારે અંતરમાં તોડ;
(બદારા) સખા પિયુરાજ !

બદારા કંઈલુની નેડ,

શ્રી. નરહરિપ્રસાદ લાટ

નીલરંગી સોદામણી ક્ષિતિજ કરી જેમ આપ-
ણને સદાય અપરિમિત દિગંતોમાં મીઠ મંડવે
છે. પ્રેમપુષ્પ ફલીભૂત થાય છે, અને તેનાથી
ઓને અને. ઓદારા પુરુષને અનંતવની
ઉન્નતતાંની ઝંખા કરાવે છે, એ સત્ય પ્રતિ
ક્ષિ આપણી, આપ જોરથી ઉઘાડે છે.
પ્રેમ સાધુતાપ્રિય છે; પાવક જ્વાળાની જેમ
પ્રેમ બળ વગર વિજય મેળવે છે, કારણ કે
ઓ વૃત્તિ 'યુદ્ધમાં સંક' છે. જોકે પુરુષમાં
સૂતેકું શરૂ જમવનાર ઓ (છે) છતાં યુદ્ધ-
પ્રિયતા અને વિનાશ વૃત્તિ ઓ સહજ નથી.
લેડી મેકલેયનું 'જ્વલંત સાખ પૂરે છે. અને
ગાંધીજી પણ કહે છે કે પ્રેમોલનની ભજ
કે આક્રમણની છલમ ઓ તરફથી ભાગ્યે જ
સંભવે છે.

ઓત્વને પારખી તેને નિકટવર્તી યતાં
પુરુષમાં અકકડતા, અદંતા અને જલદ
ક્રોધરતાના ડહોળાયેલાં પૂરપાટ પાણી રિયર
ને નીતર્થાં કાચ જેવાં થાય છે. કેલાસ જેવી
દુર્ધર્ષતા ને કાલાગ્નિ જેવી પુરુષની દુરસહ-
તાની અને લગીર પવનની લહરથી શ્વાસાવરોધ
પામનાર કે રૂના પોલ જેમ હિડી જનાર
અથવા સહજ સૂપ પ્રકાશથી કરમાઈ જનાર
મુલાયમ ઓત્વની... બેલજાની ઉતાર=

છે. તેઓ જેટલી મંજુલ અને સરળ
પ્રકૃતિની હોય છે. તેનાથી વધારે કંઠે
ચઢ શકે છે. પણ કડવાય અને સાલસાઈ
હાલતાં બે પાસાં જ છે ને ? ઓ પ્રેરક પણ
છે ને નિવામક પણ છે. તેમાં impulse
અને restraint બંને છે. પુરુષને દિગ્દર્શન
કરાવનાર જ્યોતિર્ધર યજ્ઞ કુમાર્ગે જનારને
બે કડવાં વેણુ કહી તેની પ્રવૃત્તિ પર નિયમન
કરનાર કડક શિસ્તપાલક બને છે; છતાં
તેની નિષ્કુરતા કે કંઈકશતા પ્રરૂપના એક જ
દષ્ટિપાતે પાંગળી બને છે અને ઓના સાથ
વગર પુરુષ-ધ્રુવર નિમગ્ન થઈ શકતો નથી.
ઓ દરેક દુઃખદર્દનો ઉપચાર છે-a balm
to every soul. કારણ કે એ જગતના
જખ્ખો રૂઝવનારી મદદશક્તિ healing
power છે. નોળીયાની નોળવેલ જેવી
ઓ સંજીવની છે જે જગતનાં ચડ્યાં ઝેર
જિતારે છે. પુરૂષના નાવનો એ સૂકાની છે.
ક્ષમયાધરીત્રી જેવી ઓની ઉરતંત્ર ઉપરની
અસર શિથિલ યતાં તો પુરુષની દશા
જમીનથી નિર્મૂળ યતાં વૃક્ષ જેવી થાય છે.

વસુધેવા વૃક્ષનું લાલનપાલન કરે છે,
તેમ ઓપણ પુરૂષના વિકાસમાં રસસિંચન
કરે છે. વૃદ્ધિનો અતિરેક રોકવા કવચિત્

ચ'દા પરજીને આવી ત્યારે
પહેલવહેલું જે કોઈએ
એનું સ્વામત કયું હોય તો
એની નજીક રાધાએ. ચંદાએ
તે દિવસે અનુભવ્યું કે, સાસરીના આ અભ-
વ્યા આવાસમાં જે કોઈ મારા પ્રત્યે હેત પ્રીત
રાખનાર હોય, મારા પ્રત્યે મામા-મમતા
દર્શાવનાર હોય તો એક નજીક રાધા જ છે.
સામે જ, ત્યારે રાધાનો ચંદા પરનો દેખાતો
પ્રેમ કોઈ કદ્ય ઊભરાતા વાસણ સરખો હતો,
જેમાંથી અવિરત કદ્ય ઊભરાણ આપ્યે
જનું દદ્ય અને એ ઊભરાને નીરખતો-
અનુભવતી-ચંદા ત્યારે રાધા પર આવરી જતી.

પરજીને પહેલી વાર ત્યાં પછી ચંદાની
એક માત્ર સાસરીની સાહેલી રાધા એના પર
અવિરત પ્રેમ વસાવતી; ત્યારે એનાં સાસુ
અને નેદાણી એના પ્રત્યે વડીલયાદીનો કંઈક
આડો ક્ષમાન દાખવતાં નજરે પડતાં હતાં.

દરરોજ સવાર થાય અને ચંદા-રાધાની
તોડી મામના ખંદિરે આવેલા કદ્ય પર પાણી
મરવા જતાં.

કદ્ય પર જવનો માગ જગર વીધીને
જતો, અને એ જાગરમાગ પર વસતાં
માનવીઓ, રાધા-ચંદાની એ તોડી તોડ
તોડ રાજ થતાં અને એક જ ધરનાં આ
નજીક-ભોખળના સંપત્તે સૌ પાડેલીઓ પણ
વખાણતાં. પરંતુ ચંદાને એના ભવિષ્યની કંઈ
ખબર નહોતી; આજે અદ્વિત પ્રેમ દાખવતી
રાધા આવતી કાલે ચંદા પ્રત્યે કેવું વર્તન
દાખવતી તેનો ન તો ચંદાને કંઈ ખ્યાલ હતો
કે ન હતો આ તોડીના કોઈ પણ પ્રયત્નને.

અને આમ દિવસો વીતતા ગયા. ચંદા
એની સાસરીએ બે-ચાર આણું આવી ત્યાં

લેખક :
શ્રી. "પરજી" "

સુધી તો રાધાએ એના પ્રત્યે
સખી-સાહેલી સરખો જ પ્રેમ
ખતાવ્યો; પરંતુ રાધાની મા
સરજ, ચંદા પર જે વડીલ-

યાદીનો સોટો ખળવતી તે તોડ રાધાને પણ
તેની માતા પ્રત્યે શરૂ શરૂમાં તો કંઈક ધૂણી
સામગ્ર મરિલી, પરંતુ જેમ જેમ ચંદા એના
ધરના શ્રદ્ધાળુપરે વિરાજવાને લાયક થતી
મર્ધ-જેમજેમ એનામાં એક આદર્શ શ્રદ્ધાળુ
તરીકેના શુણે એ સાસુ-નજીકની નજરે
આવતા ગયા, તેમ તેમ તે બન્નેનો દેખાવ
વધુ ને વધુ પ્રજ્વલિત થતોં આશ્વો-કેમ
જાણે ઉત્તરોત્તર ખગતા અગ્નિમાં ધી
હોમાડું ન હોય !

ચંદાને એના પિયરથી જ સવારે વહેલા
ઊઠવાની ટેવ હતી તે મુજબ એના ધરનાં
અન્ય કોઈ પધારી ત્યાં તે પહેલાં તો એ
જામત થઈ નાહી-પોષ કરવડતવન અને
પૂજ પાઠ પરવારતી, અને સવારમાં સુષ-
કિરણોનો પ્રકાશ આ અવનિપર પધારામ તે
પહેલાં તો એ એનું નિત્યનું પ્રાતઃક્રમ
પરવારી સેતી, ત્યારે ધરનાં બીજાં માણસો
વારાંરતી રાખાત્યામ કરતાં, હાથમાં દાંતણું
ડોલે લઈ બહાર આવતાં. અને ત્યારથી
ચંદાએ ધરનું દાખરાજ રમેછાએ ઢિપાડવા
મરિલું ત્યારથી એની પાસે જાણે અજાણે
કામ કરાવવનું હોય તેમ એક પછી એક
એણે કરવાનાં કામોમાં ઉમેશ કરાવે જ
આપેલ અત્યારસુધી એની નેદાણી જે કપડાં
પોતા તે કામ પણ એણે ચંદાના શિર પર
એણી ટીકું. ઉપરાંત મોડી સવારે ઊઠતાં
ધરનાં સૌ માણસોની પધારીઓ ઉઠાવવાનું
કામ પણ એને જ સુપ્રત થયું. આટલા
સવારના કામમાં જાણે જાણી હોય તેમ વગી

આખા મકાનના તમામ ઔરડાઓ ઝાડવા-
ઝૂડવાનું કામ પણ એના જ માથે.

પિયેરમાં એના માથે આટલા બધા કામનો
બોલો કહી પડ્યો નહોતો, છતાં સાસુ-જેઠાણીએ
સુપ્રત કરેલું આ બધું જ કામ એ ધીરજ-
પૂર્વક કર્યું હતું. અને કદી નદિ ઉઠાવેલો
એવો કામનો બોલો જ્યારે શિર પર આવી
પડે છે ત્યારે માથુસની જે દશા થાય છે તે
તેની પણ મધ.

✽

અતિથય કામના બોળના કારણે તે
બિમાર પડી, પથાગીવય થઈ, છતાં તેની દવા
દારની કોઈ જ દરકાર કરતું નહિ. અને રાધા!
એક વારની ચંદાની સંદિયર રાધા-એની આ
મંદગીની અવસ્થામાં શું કરતી? એ એને
કેટલું આશ્વાસન આપતી? એ વાત વિચારતાં
તો દાસ ! લમણે દાઢ દેવા પડે છે ! !
લમણ દિવસભર પાણી પાસે જ કામ
પડવાને કારણે એ જ્યારે ચરહીતો ભોગ થઈ
પડી અને પથારીવય થઈ ત્યારે તેની પથારી
પાસે કોઈ ફરકતું પણ નહિ. અને એનો પતિ
જ્યારે એની દવાદાર કે માવજત માટે તેને
મળતો ત્યારે જમ જેવા જમાંદાર સરખી
રાધા બર્વા મગધી બોલતી:

“ ધણી આવે છે ત્યારે દેંગ કરીને
રાણીજી સમ્મ જમ છે, અને ગોદડાં એડે છે.
ધરતું કામકાજ કરવું પડે તે માટે આ સારો
રસ્તો શોધી કાઢ્યો છે. ”

અને ઉપલા શબ્દોમાં ચંદાની સાસુ સરજ
સર પુરાવતી:

“ આ દય શેર દગળું ભેંધને જ ઠાં તો
રાણી સાહેબને ટાઢ ચડી હરો ! એ તો
મારે ને ત્યારે એમ જ કરે છે ! મને તો
જાણે છે કે કદાચ પિયર સાંભળું હરો. ”

“ ના, બા ! તમારા બંનેનું માનવું મને
બુલભરેલું લાગે છે. ભુએને, જ્યારથી આ
આણુ જન્મે છે ત્યારથી જ એ તો મારા પ્રત્યે
રોસે બળતી જણાય છે. અને મારા
ભાગવું કામ એને કરવું પડે છે તે માટે જ

આવા દેંગ રચાવું મને તો સમજાય છે. ”
ચંદાની જેઠાણીએ એનો ઈર્ષ્યાજિ દાલવ્યો.

આમ સૌ પોતપોતાના માથા પરનું કામ
ચંદાને માથે નાખી દઈ નિવૃત્ત થઈ દર્તા
છતાં એની માંદગી એ તો તેઓ સૌને મન
દેંગ જ હતો.

*

એક સવારે ચંદા પથારીમાંથી ઊઠી
થઈ, કંઈક સ્વસ્થ થતા માટે પ્રયત્ન કરતી
હતી ત્યાં રાધાએ આવી એનું કાંડું પકડ્યું,
અને એને ટસડવા માંડી. ચંદા આનું કંઈ
કારણ સમજી નહિ. પરંતુ રાધાએ તો
ઉપર મુજબ ચંદાને ટસડવાનું આણુ જ
રાખ્યું. અને તે એટલે મુઠી કે છેક અંદરના
ઔરડામાંથી એ તેને બહાર ઝોટલા પર
એજ રીતે લઈ આવી.

મૂળની અશક્ત ચંદા તેના ઘરોર પર
આવે રીતમ થવાથી બહાર આવતાં જ બેશુધ
બની મઈ. તેને કંઈ જ લાન ન રહ્યું. પરંતુ
થોડીવારે તેના પાડોશીએ આ વાત જાણતાં
તેને પોતાને ઘેર લઈ જવા માંડી, ત્યારે
રાધાએ કહ્યું:

“ અમારા ધરતું માથુસ છે. એનું
અમે મને તે કર્યું. અમારા ધરતી બાળતમાં
તમે માથું મારનાર કોણ ! આજ્યા જન,
અહોધો. ” કોઈ રાજ્યના જમાદારની
અધ્યયો રાધાએ ઘૂંપવાટ કર્યો. બિચારી
પાડોશી આ સાંભળી તદ્દત અંબવાણી
પડી મઈ, અને તેના ધરમાં જ પેસી મઈ.

થોડી વારે ચંદાના પતિએ આવી બધી
હકીકત બધી ત્યારે તેણે રાધાને કહ્યું:

“ રાધા ! તારી બાબી, પરણીને
આવી તે દિવસનો તારો એના પરનો
ગ્રેમ યાદ કર ! આજે તારી બાબી એની
તે શું બદલાઈ ગઈ છે કે તું એના પ્રત્યે
આટલી કઠોર થતી જાય છે ! ”

“ મોટાભાઈ ! બસ કરો; આ તો બધા
દેંગ લઈ બેઠાં છે. ધરતું કામકાજ કરવું
પડે તેના આ બધા ચાળા છે ! ” તમે નથી

હોતા ત્યારે તો ધરતું બધું કામકાજ એ કરે છે, પરંતુ ધરમાં તમારી હાજરી આવતાં જ એને મનગી બાવી જાય છે. " રાધાએ મોટાભાઈ સમક્ષ બાળીનું વગોણું યાર કહ્યું. "

અને રાધાની આ વાત કેટલેક અંશે ખરો વલ્લુ હતી, કારણ કે પતિની ગેરહાજરીમાં ધરની જમાદાર સરખી રાધાનાં વયનેતે કારણે ચંદાનામાં એ નેટલી ચારીરિક અસ્થિત છતાં તેને કામકાજ કરવું પડતું રાધા એને ધમકાવતી, ન કહેવાના સખો કહેતી, આરપાર વીધાઈ જાય તેવાં, ચંદાના માખાપોને ગાલિ-

પ્રદાન કરતી. અને તેથી ન છૂટે ચંદાને કામકાજમાં પ્રેરાવું પડતું.

*

અને એક દિવસે ચંદાનાં માખાપે બહાર વર્તમાનપત્રોમાં વાંચ્યું કે, ચંદાએ ગામના કૂવામાં પડતું ચૂકી આપધાત કચો હતો. એના આ આપધાતના સમાચાર ન તો ચંદાના સસરાએ તેમને જણાવ્યા ન તેના પતિદેવે !

આપણા સમાજનાં આવા નિષ્ઠુર પાત્રો ! અને આવી જમાદાર જેવી કેટલી નજીરી આપણી સુક્રમાર એવી કેટલી બાળાઓના જીવનો અકાલે ભોમ લેતી હશે !

જીવનવાટ

વાલમની વેદ્ય હું તો એકલ રીસામણી
વાલમ જીવનનો દીપક છે
ના ના જીવનની નાનકડી વાટમાં
વાલમજી સાથમાં જમતી છે.
વાલમ સીંચે છે તેલ પ્રેમ ઉમળકા,
એકલ દીવેટ હું બાળતી છે.
તમે સાગરને હું તો છું નાવડી,
જીવન દરીયે મૂંઝવું છે.
વીત્યાં વર્ષો ને વીત્યા છે વાયરા,
તોયે પ્રેમલ જ્યોત જલતી છે.
જાઓ પરદેશમાં જીવનને ખેડવા,
પ્રીતમ સખીને નવ ભૂશો છે.
જીવન સાગરમાં આવે તો ટેકરા,
મંથન કરીને ખૂબ ઝૂંઝળે છે.
વે'લા પ્રીતમજી સખીના સોણલે,
આવળે જીવન નીર સીંચવા છે.
સાક્ષી જીવનતાં મુખ મને દોહાતાં,
રક્ષા અવિચળ આરતી છે.
વાલમની વેદ્ય હું તો એકલી રીસામણી,
વાલમ જીવનનો દીપક છે.
જયંત ૫૪૫

યુરોપીય યુદ્ધ : એક દષ્ટિપાત

લેખક : કેશરીપ્રસાદ દેસાઈ

યુરોપીય યુદ્ધ શરૂ થયાને આ માસથી એક વર્ષ પૂરું થાય છે. ૧૯૩૯ ના સપ્ટેમ્બરની ૩ જી તારીખે યુરોપ યુદ્ધમાં સંડોવાયું. આ યુદ્ધ ક્યારે અટકશે અને તેના પરિણામો શું આવશે તે તો ભવિષ્ય જ બતાવશે.

ગયા વર્ષના સપ્ટેમ્બરની ૩ જી તારીખે ઈંગ્લેન્ડ અને ફ્રાંસે જર્મનીની સામુ યુદ્ધ જાહેર કર્યું. અને ત્યાર પછી જર્મનીએ આક્રમણ કરવા શરૂ કર્યું. જે કે આ પહેલાં પણ જર્મનીની નીતિ આક્રમણ શીલ જ હતી, યુદ્ધનો પહેલો ભોગ પોલાંડ બન્યું. પોલાંડ ઉપર આક્રમણ કરતાં પહેલાં જર્મન સેનાપતિ ગેરીગે નિવેદન કર્યું હતું કે "અમે ધારીએ છે કે આ દેશને સંપૂર્ણ કબજે કરવામાં ચાર અઠવાડીયાથી વધારે સમય નહિ લાગે." અને ગેરીગની ધારણા સફળ થઈ. ૧૯૩૯ ના સપ્ટેમ્બરની મધ્યમાં પોલીશ રાજ્યની હાયાતી નાબૂદ થઈ. જર્મનના સતત ભોમ મારા આગળ પોલીશ સૈન્ય ટક્કર ઝીલી ચક્ર્યું નહિ. નાઝીવાદનો પોલાંડમાં વધતો જતો વિસ્તાર જોઈ સોવિયેટ રાજ્યે પણ પોતાનો પગ પેસારો પોલાંડમાં કર્યો, અને ત્યારે પોલાંડની રાજધાની વોસો ઉપર જર્મનોનો સતત ભોમ મારો ચાલતો હતો ત્યારે રશીયનો જરા પણ પ્રતિરોધ સિવાય પશ્ચિમ દેશ તરફ ધસવા લાગ્યા. સપ્ટેમ્બરની ૨૧ મીએ જર્મન મીલીટરી પ્રતિનિધિ મંડલ મોસ્કો ગયું અને પોલાંડ, જર્મની અને રશીયા વચ્ચે વહેંચાઈ ગયું.

પોલાંડ જોડેનું યુદ્ધ સમાપ્ત થયા પછી પશ્ચિમ સરહદ તરફ સત્તમરીન અને યુ જોટ

વગેરેની પ્રવૃત્તિઓ શરૂ થઈ. એટલેન્ટીક સ્ટીમર 'એથેનીઆ' બ્રિટિશની 'કરેજીયસ' અને 'રેયલએક' પર જર્મન યુ જોટોએ હલ્લો કર્યો અને પરિણામે સ્ટીમરોનો નાશ થયો. આ અરસામાં એટલાન્ટીક અને ઇન્ડિયન ખાડીમાં છુટાછવાયા સ્ટીમરો હુબાડવાના પ્રયત્નો સીવાય ખાસ કંઈ અગત્યનું બન્યું નહિ. સૌની મીઠ તે વખતે મોસ્કો પર ચમક હતી. પૂર્વ પોલાંડને કબજે કર્યા બાદ તરત જ સોવિયેટ યુનિયને બાલ્ટીકના ત્રણ રાજ્યો લેટીવીયા, લીથુયાનીઆ અને ઇટેલીઆ સાથે બાલ્ટીકમાં પોતાના નૌકામથકો રાખવા શરત કરી ત્યારપછી રશીયાએ શીન્હેન્ડ સાથે મંત્રણાઓ શરૂ કરી અને રશીયન સરમુખત્યાર સ્ટેલીને શીનીય પ્રધાન પેસીકોવી જોડે મુલાકાત લીધી. પરંતુ શીનીય પ્રધાનમંડળે સોવિયટની શરતો સ્વીકારી નહિ. અને પરિણામે નવેમ્બરની ૨૬ મીએ રસો-શીન્હેન્ડ આક્રમણની શરૂઆત થઈ. શીનીય સેનાપતિ મેતરહીમે પશ્ચિમના સ્વતંત્ર રાજ્યોની મદદની આશાએ રશીયા સાથું આક્રમણ કર્યું. નવેમ્બરની ૩૦ મીએ સોવિયેટ રશીયાના હવાઈ દાફલાએ હેલસીન્કી પર ભયંકર ભોમ મારો કર્યો, આ રસો શીન્હેન્ડ યુદ્ધ ધાર્મ્ય કરતાં લાંબા વખત સુધી ચાલ્યું અને શીનીય પ્રમ બાહોશ સેનાપતિ મેતરહિમની સરદારી નીચે બહાદુરીથી લડી પરંતુ આખરે શીન્હેન્ડ હાર્યું અને ૧૯૪૦ ના માર્ચમાં શીન્હેન્ડે સોવિયેટ સાથે સલેદની શરતો કરી.

આ દરમિયાન જર્મનીએ ઉત્તર સમુદ્રમાં સતત હુમલાઓ કરવા ચાલુ રાખ્યા અને ખરખર જોડે રાજ્યની સ્ટીમરો હુબા લાગી.

૧૯૪૦ ના જાન્યુઆરીના ખીજ અઠવાડિયામાં જમન વિમાંતે રોકાઈને-કંડી દહ સુધી ભોમ ફેંકી આપ્યા. આ સમયમાં જમન પેપરોએ રોકેલી જાન રાખી શામે પ્રચાર કર્યો. ફેલ્ડ આરીમાં કોઈ પણ નોંધપાત્ર જનાવ જાનો નહિ. જો કે પરસ્પરની રીમરો કુખ્યાવાતું તો ચાલુજ દરુ. ૧૮ મી માર્ચે દિલ્લે અને મુસોલીની પાંચમી વાર મળ્યા અને અઢી કલાક સુધી અગવની રાજદ્વારી ચર્ચા કરી. કાન્સમાં કાલડીઅર પ્રધાનમંડલે રાજ્યાયુ આપ્યું અને રેનોડે નવું પ્રધાનમંડલ રચ્યું. રોકેલી જાન રીમરોની સામું જમન યુ. એરોએ 'એરાકબ'ની ના આરોપ મારે અર્થકર આક્રમણ કર્યું. એપ્રિલની આઠમીએ ઇંગ્લાંડ અને ફ્રાંસ મિત્રરાજ્યોની સુરંગો નોર્વેજીઅન સુમુદ્રમાં રાખવા નોર્વે ઉપર દખાણ કર્યું. ખીજે જ દિવસે દિલ્લે પણ એજ મતલબની ચરતો નોર્વે અને ડેન્માર્ક પાસે રજુ કરી. એ ચરતોના સ્વિકાર ન થતાં દિલ્લે ડેન્માર્ક પર આક્રમણ કર્યું. અને થોડા જ કલાકમાં જમનોએ કોઈ પણ જાતના પ્રતિરોધ વિના ડેન્માર્ક કબજે કર્યું. ડેન્માર્ક લીધા પછી તરત જ જમન કાંઈલાએ નોર્વે પર આક્રમણ કર્યું. પરિણામે નોર્વેજીઅન સરકારને રાજ્યાનીતું મધ્યે એરસો છોડવું પડ્યું. દુકે સમયમાં જમનોએ જાગેન, ફ્રાન્સીસ, નારવીક વગેરે કબજે કર્યાં. અને એરસોમાં જમન સરકારની મેજર કવીન્સલીના હાથે રયાપના થઇ, નોર્વેમાં મિત્રરાજ્યોની પીછેઠઠકથી બ્રિટીશ રાજપતંત્રમાં ભારે અસર થઇ. બ્રિટીશ પ્રેમને આ અપમાન ખમતું પડ્યું. અને પ્રધાનમંડળને જાહેરાવાની દિલ-ચાલ થઈ થઇ. પરિણામે એમરેલેને રાજ્યાયુ આપતું પડ્યું. અને વિનસ્ટન ચર્ચીલ વડે પ્રધાન થયા. કાન્સમાં રેનોડે રાષ્ટ્રીય રજૂઆતું ખાતું કાલડીઅર પાંચમી લઇ લીધું અને માર્ચેલ પેરા રાજ્યો પ્રધાન જાનો.

એકદેશીય ટાલ

એ એક એવું દરદ છે કે જે મુખ્યાતિની નરમાયને નાશ કરે છે. કેચરધિની પસંદ કરવાથી આપ જાનેને રોડી ચક્રો તેમજ તેના ઉપાય પણ કરી ચક્રો. કેચરધિની, આની સુદરતાને, તેના વાળ ફરીથી ઉગાડી આપી પાછી લાવી આપે છે.

માનવ કેચલાપને કેચરધિની કીમથી દમેઈ સુશીનીત રાખો. તમારા વાળને તાજગી લાવી અને હંવાન રાખવાને માટે કેચરધિની શેમ્પુથી ધોવાના પસંદ કરો. બાજેજ તંદુરસ્ત કેચરધિનીથી તમારા વાળની ટ્રીટમેન્ટ કરો.

કેચરધિનીથી

તમારા વાળની ટ્રીટમેન્ટ કરો.

કેચરધિની.....આના ૧૨

કેચરધિની શેમ્પુ.....આના ૧૨

કેચરધિની કીમ..... રા. ૧

વેડીંગ અને પોરટેજ અર્થ છુટું.

સાઉથ ઇન્ડીયા કેમીકલ્સ,

માયલાપોર, મદ્રાસ

એજન્ટ્સ:-

(૧) એન. ફડકે એન્ડ કું.

રાવપુરા, વડોદરા.

(૨) કાલ્હાભાઈ સાંકળચંદ એન્ડ અપર્સ

કાન્પટ પણ દરવાજા, અમદાવાદ

(૩) એસ. એન. સ્વામી એન્ડ કું.

એમમપુરા સુરત.

એમ્પરલેનના રાજનામા પછી તરત જ જર્મનીએ અનુક્રમે બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ અને લક્સમબર્ગ પર આક્રમણ કર્યું. જર્મનીનાં સત્તા ભોમ મારાથી બેલ્જિયમ અને હય સેન્યો ગભરાયાં. ફ્રાન્સમાં મેના બીજા અઠવાડિયામાં જર્મનો ધીરે ધીરે આગળ વધવા માંડ્યા અને 'ડીનાટ' આગળ જાપકર આક્રમણ કર્યું. પૂર્વ મધ્યમથિ મિત્રરાજ્યના સેનાપતિ જનરલ વેગ્નેરે ફ્રાન્સ બોલાવવામાં આવ્યો અને તેને જનરલ ગેમેલીનની જગ્યાએ પૂર્વના મિત્ર રાજ્યના સેન્યોના કમાન્ડર-ચીફ બનાવવામાં આવ્યો. મેના ત્રીજા અઠવાડિયામાં જર્મનોએ એલિલીઆ એમેન્સ અને ઝોરસ કબજે કર્યાં. મેના ચોથા અઠવાડિયામાં જર્મનો લીસ નદીના પૂર્વ કિનારા સુધી પહોંચ્યા અને ફ્રેન્ચ સેન્યો ધીરે ધીરે પાછું હટી ગયાં. આ અરસામાં એક મદત્વનો બનાવ બની ગયો અને તે બેલ્જિયમના રાજા લીઓપોલ્ડનું જર્મનોને શરણે આવવું. આ કૃત્યથી આખા યુરોપમાં ખળભળાટ મચ ગયો. પરંતુ આના કરતાં પણ વધારે મદત્વનો બનાવ તે ૧૪ મી જુને જગતના સુંદરમાં સુંદર શહેર પેરીસનું પતન, પેરીસનાં સુશોભિત મકાનો અને વ્યાઘર્ષક કલાધામો જર્મનોના ભોખમારાથી ખેલાનખેલાન થઈ ગયાં. રાજ્ય વિસ્તારના લોભથી ઉદ્ભવેલા આ મુદ્દમાં મનોહર પેરીસનું પતન એ એક રૂઝુ અને અગત્યનો બનાવ છે.

આજ વખતે ઇટાલીએ ૧૧ મી જુને મુદ્દમાં જંપલાવ્યું. અને નિર્ણય બનેલા ફ્રંચ ઉપર બીજા બાલુથી હથેલી કર્યો. પરિણામે ફ્રાન્સ પકડ્યું અને ૧૭ મી જુને પેંટા સરકારે શરણે જવાનું યોગ્ય થાયું અને ૨૨ મી જુને ફ્રેંચોએ જર્મનો નેડે સંધીપત્ર પર સહી કરી અને જર્મનોએ કઠકમાં કઠક શરતો કરી વર્સેલ્સનું વેર વાળ્યું. ૨૪ મી જુને ઇટાલી નેડે પણ ફ્રેંચોએ સુનેહ કરી. આમ ફ્રાન્સ પરાધીન થયું. જે દેશે સ્વતંત્રતાનો આદેશ જગતને પહેલવહેલો આવ્યો, જે દેશે સ્વતંત્રતા, સમાનતા અને ભાતુભાવ જેવા

હિમ્મ આદર્શ જગત સમક્ષ રજુ કર્યા તેજ દેશ આજે પરાધીન બન્યો છે.

ફ્રાન્સની શરણાગતી અને ઇટાલીનું મુદ્દમાં નેડાવું એ બે બનાવોથી બાલકનં રાજ્યોમાં પણ અસર થઈ અને તેમાં લામલા પડ્યા. હંગરી અને રૂપાનીઆએ જર્મનોની રૂપા શાચી અને બલ્ગેરીયા યુગોસ્લેવીયા અને ટર્કી સોવીયેટની પડખે રજા, સોવિયેટ યુનિયને પણ આ પરિસ્થિતિનો લાભ લીધો અને જુનની ૨૮મીએ જુકોવીના અને બેસેરેલીયા કબજે કર્યાં.

ફ્રાન્સના પતન પછી ક્ષિત્તિ એકલું પડ્યું અને મિત્રરાજ્યોનું રાંગફુલ નાશ થયું. અને જર્મનીએ ઇંગ્લાંડ ઉપર હવાઇ હુમલો કરવાનું શરૂ કર્યું અને ધીરે ધીરે તે વધતો જાય છે. બીજા બાલુ ક્ષિત્તિનાં સંરચાનો ઉપર પણ ઇટાલી આક્રમણ કરે છે. સ્વિ. સોમાલીલેન્ડમાંથી ક્ષિત્તિ સંબંધે પાછું હટવું પડ્યું છે. દૂર પૂર્વમાં પણ ભપાળ ક્ષિત્તિને બીવડાવે છે અને પરિણામે ક્ષિત્તિને ચિત્તનો જર્મનોના રસ્તા બંધ કરવા પડે છે. જર્મનો ફ્રાન્સને કિનારેથી બંધ કરે ભોમમારો કરી રહ્યા છે. ગયા માસથી હવાઇ મુદ્દ બંધ કરે સ્વરૂપ પકડે છે અને દરરોજ કેટલાયે મનુષ્યોની ખૂવારી થાય છે. જર્મનોના ભોમમારોએ હવે તો હક કરી છે કારણ કે આપણે આજે પેપરમાં વાંચીએ છે કે ખુદ શાહીમહેલ, બકોંગ-હામ મહેલ ઉપરજ ભોમ ફેંકાય છે. લાલિના મર્મમાં શું સમાયેલું છે તે કોણ કહી શકે?

આમ મુદ્દનું એક વર્ષ પુર થાય છે. આ મુદ્દમાં જગતની ત્રણ મદત્વની સત્તાઓ લડે છે. અને તે સત્તાઓ જુદા જુદા વાદની પ્રતિનિધિ રૂપ છે. સોવીયેટનો સમાજવાદ, ક્ષિત્તિનો શાહિવાદ અને જર્મની અને ઇટાલીનો ફેશીઝમ, એક બાલુ શાહિવાદ અને ફેશીઝમ એકે બીજા પ્રત્યે જગતના યુવરમંડળ આટે ભોખમારો કરી રહ્યા છે ત્યારે બીજા બાલુ પ્રચીત કરતો સમાજવાદ ચાલતા મુદ્દનો લાભ લઈ સંકળતાને પથે કૂચ કરે છે.

એમખરલેનના રાજનામા પછી તરત જ જર્મનીએ અનુક્રમે બેલ્જિયમ, હોલેન્ડ અને લક્સમબર્ગ પર આક્રમણ કર્યું. જર્મનીનાં સત્તત બૌદ્ધિમારથી બેલ્જિયમ અને હય સૈન્યો ગભરાયાં. ફ્રાન્સમાં મેના બીજા અઠવાડિયામાં જર્મનો ધીરે ધીરે આગળ વધવા માંડ્યા અને 'ડીનાટ' આગળ હાથકર આક્રમણ કર્યું. પૂર્વ મધ્યમધિ મિત્રરાજ્યના મેનાપતિ જનરલ વેંગાને ફ્રાન્સ બોલાવવામાં આવ્યો અને તેને જનરલ ગેબ્રીલીની જગ્યાએ પૂર્વના મિત્ર રાજ્યના સૈન્યનો કમાન્ડર-ચીફ બનાવવામાં આવ્યો. મેના ત્રીજા અઠવાડિયામાં જર્મનોએ એલીવીઆ એમેન્સ અને એરિસ કબજે કર્યાં, મેના ચોથા અઠવાડિયામાં જર્મનો લીસ નદીના પૂર્વ કિનારા સુધી પહોંચ્યા અને ફ્રેન્ચ સૈન્ય ધીરે ધીરે પાછું હાથું ગયું. આ અરસામાં એક મદત્વનો બનાવ બની ગયો અને તે બેલ્જિયમના રાજ લીઓપોલ્ડનું જર્મનેને શરણે આવવું. આ કૃત્યથી આખા યુરોપમાં બળભળાટ ઘડ્યો. પરંતુ આના કરતાં પણ વધારે મદત્વનો બનાવ તે ૧૪ મી જુને જગતના સુદરમાં સુદર ચહેરે પેરીસનું પતન, પેરીસનાં સુશીલિત મકાનો અને આકર્ષક કલાધામે જર્મનોના બૌદ્ધિમારથી બેઠાનમેઠાન ઘડ્યો. રાજ્ય વિસ્તારના લોભથી ઉદ્ભવેલા આ યુદ્ધમાં મનોહર પેરીસનું પતન એ એક કૃષ્ણ અને અગત્યનો બનાવ છે.

આજ વખતે ઇટાલીએ ૧૧ મી જુને યુદ્ધમાં અંતર્યામ્ય અને નિર્જળ બનેલા ફ્રાન્સ ઉપર બીજા બાલુથી હલ્લા કર્યો. પરિણામે ફ્રાન્સ પડ્યું અને ૧૭ મી જુને પેટા સરકારે શરણે જવાનું ચોમ્પ હાથું અને ૨૨ મી જુને ફ્રેન્ચોએ જર્મનોને સંધીપત્ર પર સહી કરી અને જર્મનોએ કડકમાં કડક શરતો કરી વર્સેલ્સનું વેર વાળ્યું. ૨૪ મી જુને ઇટાલી નેડે પણ ફ્રેન્ચોએ સુસેદ કરી. આમ ફ્રાન્સ પરાધીન થયું. ને.દેરો સ્વતંત્રતાનો આદેશ જગતને પહેલવહેલો આવ્યો, ને.દેરો સ્વતંત્રતા, સમાનતા અને બાવલાવ નેવા

ઉચ્ચ આદર્શ જગત સમક્ષ રજુ કર્યા તેજ દેશ આજે પરાધીન બન્યો છે.

ફ્રાન્સની શરણાગતી અને ઇટાલીનું યુદ્ધમાં નેડાવું એ બે બનાવોથી બાઈકન રાજ્યોમાં પણ અસર થઈ અને તેમાં કામગીરી પડ્યા. હંગરી અને રુમાનીઆએ જર્મનીની કૃપા માગી અને બલ્ગેરીયા યુગોસ્લેવીયા અને ટર્કી સોવીયેટની પડખે રહ્યાં. સોવિયેટ યુનિયને પણ આ પરિસ્થિતિનો લાભ લીધો અને જુનની ૨૮મીએ ભુકાવીના અને બેસેરેલીયા કબજે કર્યાં.

ફ્રાન્સના પતન પછી શિટન એકલું પડ્યું અને મિત્રરાજ્યોનું સંગઠન નાશ થયું. અને જર્મનીએ ઇંગ્લાંડ ઉપર હવાઈ હુમલો કરવાનું શરૂ કર્યું અને ધીરે ધીરે તે વધતો જાય છે. બીજા બાલુ શિટનનાં સરયાનો ઉપર પણ ઇટાલી આક્રમણ કરે છે. બિ. સોમાલીલેન્ડમાંથી શિટીય સૈન્યને પાછું હાથું પડ્યું છે. દૂર પૂર્વમાં પણ જપાન શિટનને બીવડાવે છે અને પરિણામે શિટનને ચિનનો જર્મનોનો રસ્તો બંધ કરેલા પડે છે. જર્મનો ફ્રાન્સને કિનારેથી હાથકર બૌદ્ધિમાર કરી રહ્યા છે. ગયા માસથી હવાઈ યુદ્ધ હાથકર સ્વરૂપ પડક છે અને દરરોજ કેટલાયે મનુષ્યોની ખૂંવારી થાય છે. જર્મનોના બૌદ્ધિમારએ હવે તો હલ કરી છે કારણ કે આપણે આજે પેપરમાં વાંચીએ છે કે ખુદ શાહીમહેલ, બર્કીંગહામ મહેલ ઉપરજ બૌદ્ધિ ફેંકાય છે. ભાવિના જર્મનોમાં શું સમાયેલું છે તે કાણ કહી શકે?

આમ યુદ્ધનું એક વર્ષ પૂર થાય છે. આ યુદ્ધમાં જગતની ત્રણ મહત્વની સત્તાઓ લહે છે. અને તે સત્તાઓ જુદા જુદા વાદની પ્રતિનિધિ રૂપ છે. સોવીયેટનો સમાજવાદ, શિટનનો શાહિવાદ અને જર્મની અને ઇટાલીનો ફેસીઝમ, એક બાલુ શાહિવાદ અને ફેસીઝમ એક બીજા પ્રત્યે જગતના યુવરમંડાળ માટે બૌદ્ધિમાર કરી રહ્યાં છે ત્યારે બીજા બાલુ પ્રગતિ કરતો સમાજવાદ ચાલતા યુદ્ધનો લાભ લઈ સફળતાને પંથે કૂચ કરે છે.

આપણે ગાંધીજી છીએ તે પ્રમાણે નમંદ
 દલપતનું સાહિત્યસર્જન સુધારના પ્રચાર માટે
 નું. એમાં તોતી કલા કે કલાના વિકાસ
 માટે જરા પણ પ્રયત્ન, એટલે ગરબીને કે
 કોઈપણ બીજા સાહિત્ય પ્રકારને મદત નોતું
 અપાયું. દલપતરામની ચોડી ધણી ગરબીઓ
 ઠીકઠીક પ્રચલિત થઈ છે. પરંતુ બાવની
 સુશ્લિષ્ટતા તે વિવિધતા, કવિતાની પ્રતિભા
 ધૃત્યાદિ આપણને એમની ગરબીમાંથી ભાગ્યેજ
 પ્રાપ્ત થાય છે. નમંદે તો બીડી ન પીવા
 વિશે, શેરસદા વિશે પણ ગરીબીઓ લખી
 નાખી છે. એટલે અમુક કલાદૃષ્ટિ કે કાવ્યદૃષ્ટિ
 વિનાજ નમંદે દલપતે પોતાની સુધારા પ્રવૃ
 ત્તિના વાહનરૂપે ગરબીનો ઉપયોગ કર્યો છે.
 આથી એમ કહી શકાય કે દયારામ પછી
 ગરબીનો વિકાસ ધણી લાંબા સમય માટે
 રૂંધાઈ ગયો હતો. પછી બીમરાવ તેમજ
 ભોળાનાથના નિર્બંધ પ્રયાસો. આપણી સમક્ષ
 રજૂ થાય છે. પણ એમાં કંઈ ચેટ મારતું
 નું તત્ત્વ કે દૃષ્ટિનો લાંબ મળ્યો નથી.
 ભક્તિરસ પ્રધાન હતો એટલી ગણના સિવાય
 બીજી ખાસ એ વિશે કહેવાનું રહેતું નથી.
 પછી આવે છે અર્વાચીન કવિતાના પિતા
 રવ. નરસિંહરાવની ગરબીઓ. રા. નરસિંહરાવ
 પ્રખર ભાષાશાસ્ત્રી હતા. એમને જઈએ તો
 આજીવનનાં જાંબળાં જીવે સિદ્ધિદંત હતા.
 નેપુરનંદાર વિગેરે એમના કાવ્યમયોમાં ગર-
 બીઓનો ઠીકઠીક સમાવેશ કરવામાં આવ્યો
 છે. ગુજરાતી સાહિત્ય પ્રકૃતિ તથા આત્મલક્ષી
 પ્રેમોદ્ગારના નવાન વિષયતત્ત્વોના પ્રવેશ માટે
 થી. નરસિંહરાવનું ઝાણી છે. તે એથી
 સ્વાભાવિક છે કે એમની ગરબીઓમાં પણ
 આ તત્ત્વોનો પ્રવેશ થયો હોવા જોઈએ. તે
 થયો છે. કવિતામાં રવ. નરસિંહરાવનું સ્થાન
 મને તેવું હોય પણ એથી એમની ગરબીઓમાં
 રા. ન્દાનાલાલ જેટલું માર્કવ તેમજ બળતા
 નથી આવ્યાં એ કહેવુંજ પડશે. એટલું ખરું

કે એમની ગરબીઓ સ્વભાવ સાથે કરેલા
 પ્રયાસો છે. એમનાં લાંબાં કાળોમાં પણ
 એમણે ગરબીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. પણ
 એ ગરબીઓ રચનાત્મક હોવાથી ધણીવાર
 કાવ્યના પ્રવાહમાં અવરોધ કરે છે.

પણ આખરે ગુજરાતને સાંપડે છે અજોડ
 રાસરવાળી ન્દાનાલાલમાં. મૃતપ્રાય અવસ્થાને
 પામેલા આપણા એ ગરબીના સાહિત્ય ઉપર
 સંજીવની છાંટી સજીવન કરનાર કોઈ હોય
 તો તે ન્દાનાલાલજી. ગરબીને એક વિશિષ્ટ
 સાહિત્ય પ્રકાર તરીકે ફરીથી. નામના
 અપાવનાર એજ છે. દયારામને ગરબીના પિતા
 ગણીએ, તો રા. ન્દાનાલાલને એના સ્વામી
 ગણવા જોઈએ. તે એમ કરવાથી આપણે
 કોઈને પક્ષપાત કરતા નથી. દયારામમાં બાવની
 માર્કવતા છે તો ન્દાનાલાલમાં બળતા છે.
 કવિતા વિશે મને તેટલા મતમતાતરો હોય,
 કિંતુ એટલું બધાએ કહ્યું, કરવું જ જોઈએ
 કે કવિતા, સંગીત અને નૃત્યનો સુભગ સંવાદ
 પીરસતી ગરબીઓ દરેક હૃદયને અનુસ્ય
 રપ્ત છે. દયારામને સંગીતનું જ્ઞાન હતું
 એટલે એણે લખતી વિવિધતા લાવવા પ્રયત્ન
 કર્યો હતો. રા. નરસિંહરાવને પણ સંગીતનું
 સાર જ્ઞાન હતું એટલે એમના પ્રયાસો પણ
 વિધિવિધ રૂચિકર રચનાઓ આપે છે. રા.
 ન્દાનાલાલને સંગીતનું જ્ઞાન નથી, પરંતુ
 પોતે સંગીત સમજે છે, એમણે કાઠીવાવાડ
 વગેરે જગ્યાઓએ ઠીક ઠીક રખડી સોહાગીતો
 સાંભળ્યાં છે. ગોતો સાંભળી ફક્ત આનંદ
 મેળવ્યો નથી પરંતુ એમના કાનો એમણે
 એવા સુંદર કેળવ્યા છે કે સંગીતના જ્ઞાન
 વિના પણ સુંદર રચનાઓ આપી શકે છે.
 વળી કવિની સર્જનપ્રતિભા, બાવની સુકમારતા,
 કલ્પનાની બળતા તેમજ ભાષાની પ્રાસાદિકતા
 એમને બેલી હોવાથી એમનાં સર્જન ઉચ્ચ
 કાદિનાં છે. કોઈ કોઈવાર એઓ લોકમુખે

સાંભળેલા મીતોની એકાદ સુંદર પદ્ધતિ પકડી લઈ નવી ગરબીનું સર્જન કરે છે. 'દળવે હાથે તે નાથ મહિડાં વગાવે' જેવી સ્ત્રી-હૃદયના ભાવો સુંદર રીતે પ્રત્યક્ષ કરતી ધણીએ ગરબી આજે લોકમુખે પ્રતિષ્ઠા પામી ચૂકી છે. 'ફૂલડાં ઠટારી 'તું' કવિત્વ બેતાવેલા રા. નરસિંહરાવે પ્રયત્ન કર્યો છે. એથી એમની ગરબીઓમાં એમનું કવિત્વ કેટલી ઉચ્ચમોટિયું જળવાયું છે તે પ્રત્યક્ષ થાય છે.

ખીજું એમની ગરબીઓમાં કવિતા ને તત્વગાનનો સુમેળ નોંધપાત્ર છે. તત્વગાનના હૃદયક વિષયને ગરબીની લાલિ-ત્વભરી પદ્યમાં ઉતારવો એ સ-હેયુ કાવ્ય નથી. ને એ જળી આપણુ દેરડતે હવે થાય છે કે રા. નંદાલાલ તત્વગાનને પોતાની ગરબીઓમાં ધણી જ કુચળતાથી ઉતારી ચાયા છે.

વૃત્ત, રચિતા ને સંગીતનો સંવાદ એમની દરેક ગરબીમાં જળવાયા છે. કોઇ કોઇ વાર ભાષાના મોઢમાં એઓ તણાય છે-ત્યારે વિસમ્પતનો દેવ પ્રવેશી જાય છે. -પણ એ બાદ કરતાં ખીજ સમય દરિએ એમની ગરબીઓ સુંદર અને ભવ્ય રચનાઓ છે. બહે એમની ધીજ સંસ્કૃતજીવ બદ્ધ કૃતિઓ હોય કે નહિ હોય-કવિ તરીકેનું એમનું રચન સુરક્ષિત છે. મહાકવિનું ધ્યેન અને પ્રતિક્ષા એમનામાં છે એમ કહેવાથી પણ અતિરથોક્તિ થતી નથી. એમની ગરબીઓ આતી સાદી પરંતુ

મહામોયા સુંદર રત્નોની કણિકા જેવી ધણી ગરબીઓ એમનાં નાટકોમાં વેરાવલી પડી છે. એ તો એમનાં નાટકોનું અમૂલ્ય ધન છે.

પછી આવે છે બોટાદકર, લલિત ને ખજુરદાર. રાં. બોટાદકરની ધણી ગરબીઓ પ્રતિષ્ઠિત થઈ ચૂકી છે. એમની ગરબીઓમાં સ્ત્રીહૃદયને ઉચિત સૌન્દર્યભાવોનું સુખમ વિપણ મળી આવે છે. પણ એમની એક મર્યાદા છે તે વસ્તુની. ગૃહસંસારને સ્પર્શતા વિષયો સિવાય એમની સૌન્દર્યદષ્ટિ આગળ વધી શકતી નથી. મને તેથી ભવ્ય કંદર્પનો

ફૂલડાં દ્યો

રાજ ! કોઈ ફૂલડાં ક્યો, ફૂલડાં ક્યો.
હારે આવો બાગમાં એક એક વીણીએ,
હો રાજ ! કોઈ ફૂલડાં ક્યો, ફૂલડાં ક્યો.
રાજ ! ફૂલડાં ફૂલડાં શું વીણ્યા સુહાગી !
હારે કોઈ આવોની રસિયાં સુહાગી,
હો રાજ ! કોઈ ફૂલડાં, ફૂલડાં ક્યો.
રાજ ! ફૂલ ખીલ્યાં શું બાગ આજ કેવાં !
હારે કોઈ આવોની રસિયાં લેવાં,
હો રાજ ! કોઈ ફૂલડાં ક્યો, ફૂલડાં ક્યો.

કાંતિલાલ લ. રાવલ

હોય પણ આ-
ખરે તો તે ગૃહ-
સંસારના વર્ણ-
લમાં જ આવી
જવાની. લયની
મધુરતા એઓ
ઠીક અંશે જ-
ળવી શક્યા છે.
રા. લલિતમાં
સંમીત છે. પરંતુ
એક સર્જકનું
જ્ઞાન કરાવે એવી
કવિતાની મૌ-
લિક પ્રતિકાનું

એમનામાં ધ્યેન ઘટ્ટ નથી. રા. ખજુરદારમાં અ-નુકરણને લીધે કૃત્રિમતા આવી જાય છે. એટલે એમના કાવ્યતત્વને આધારે આગવી સર્જનપ્રતિ-ભા તરી આવતી નથી. કોઈ કોઈ સફળ કૃતિઓ તરીકે પ્રશંસા પામી છે. પણ સંગીત, વૃત્ત ને સ્વતંત્ર કવિતાના સુમેળવાળી રચનાઓ મળીમાંથી જ છે. રા. ખજુરદારમાં સર્જક કવિની મૌલિકતાને અભાવે, તેમજ અનુકરણના વ્યાપક અને પ્રધાન તત્વને લીધે આપણે સારી ગરબીઓ મેળવી શક્યા નથી. સાથે કેટલેક શૈલિનું ઉપલક્ષ્યું દર્શન કરીએ. એમની

આપણે જાણીએ છીએ તે પ્રમાણે નમંદે દલપતનું સાહિત્યસર્જન સુધારના પ્રયત્ન માટે નું. એમાં નોંતી કલા કે કલાના વિકાસ માટે જરા પણ પ્રયત્ન, એટલે ગરબીને કે કોઈપણ બીજા સાહિત્ય પ્રકારને મદત નોંતું આપાયું. દલપતરામની થોડી ધણી ગરબીઓ કીકડીકે પ્રચલિત થઈ છે. પરંતુ બાવની સુસ્મિલતા ને વિવિધતા, કવિતાની પ્રતિભા ઇત્યાદિ આપણને એમની ગરબીમાંથી લાગ્યેજ પ્રાપ્ત થાય છે. નમંદે તો ખીટી ન પીવા વિશે, શેરસદા વિશે પણ ગરબીઓ લખી નોંતી છે. એટલે અમુક કલાદષ્ટ કે કાવ્યદષ્ટ વિનાજ નમંદે દલપતે પોતાની સુધારા પ્રવૃત્તિના વાંદનરૂપે ગરબીને ઉપયોગ કર્યો છે. આથી એમ કહી શકાય કે દયારામ પછી ગરબીનો વિકાસ ધણી લાંબા સમય માટે રૂંધાઈ ગયો હતો. પછી બીમરાવ તેમજ ભોજાનાથના નિર્બંધ પ્રયાસો આપણી સમક્ષ રજૂ થાય છે. પણ એમાં કંઈ ચોટ મારતું નું તત્ત્વ કે દષ્ટિનો લાંબ મળ્યો નથી. ભક્તિરસ પ્રધાન હતો એટલી ગજબાં સિવાય બીજી ખાંસ એ વિશે કહેવાનું રહેતું નથી. પછી આવે છે અર્વાચીન કવિતાના પિતા કેવ. નરસિંહરાવની ગરબીઓ. રા. નરસિંહરાવ પ્રખર ભાષાશાસ્ત્રી હતા. એમને જાહેરજાહેર ને માયામેળના બંધાજા રૂતો સિદ્ધહસ્ત હતા. નૃપરજકાર વિગેરે એમના કાવ્યપ્રયોગો ગરબીઓનો કીકડીક સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. શુન્દરાતી સાહિત્ય પ્રકૃતિ તથા આત્મલક્ષી પ્રેમોદ્દગારના નવીન વિષયતત્ત્વોના પ્રવેશ માટે શ્રી. નરસિંહરાવનું ઝળછી છે. ને એથી સ્વાભાવિક છે કે એમની ગરબીઓમાં પણ આ તત્ત્વોનો પ્રવેશ થયો હોવો જોઈએ. ને થયો છે. કવિતામાં સ્વ. નરસિંહરાવનું રચાન ગમે તેવું હોય પણ એથી એમની ગરબીઓમાં રા. ન્દાનાલાલ જેટલું માર્દવ તેમજ ભવ્યતા નથી આવ્યા એ કહેવુંજ પડશે. એટલું ખરું

કે એમની ગરબીઓ સ્વભાવ સાથે કરેલા પ્રયાસો છે. એમનાં લખ્યાં કાવ્યોમાં પણ એમણે ગરબીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. પણ એ ગરબીઓ સ્વતઃસંપૂર્ણ હોવાથી ધણીવાર કાવ્યના પ્રવાહમાં અવરોધ કરે છે.

પણ આખરે શુન્દરાતને સાંપડે છે અંગેક રાસરવાળી ન્દાનાલાલમાં મૃતપ્રાય અવસ્થાને પામેલા આપણા એ ગરબીના સાહિત્ય ઉપર સંજીવની છાંટી સજીવન કરનાર કોષ્ટ હોય તો તે ન્દાનાલાલજી. ગરબીને એક વિશિષ્ટ સાહિત્ય પ્રકાર તરીકે ફરીથી. નામના અપાવનાર એજ છે. દયારામને ગરબીના પિતા ગણીએ, તો રા. ન્દાનાલાલને એના સ્વામી ગણવા જોઈએ. ને એમ કરવાથી આપણે કોષ્ટનો પક્ષપાત કરતા નથી. દયારામમાં બાવની માર્દવતા છે તો ન્દાનાલાલમાં ભવ્યતા છે. કવિતા વિશે ગમે તેટલા મતમતભેદો હોય, કિંતુ એટલું બધાએ કમલ કરવું જ જોઈએ કે કવિતા, સંગીત અને વૃત્તનો સુખ સંવાદ પીરસતી ગરબીઓ દરેક હૃદયને અવશ્ય સ્પર્શે છે. દયારામને સંગીતનું જ્ઞાન હતું એટલે એણે લખી વિવિધતા લાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. રા. નરસિંહરામને પણ સંગીતનું સારું જ્ઞાન હતું એટલે એમના પ્રયાસો પણ વિધવિધ રચનાઓ આપે છે. રા. ન્દાનાલાલને સંગીતનું જ્ઞાન નથી, પરંતુ પોતે સંગીત સમજે છે. એમણે કાઠીયાવાડ વગેરે જગ્યાઓએ કીક કીક રખડી લોકગીતો સાંભળ્યાં છે. ગીતો સાંભળી રૂકત આનંદ મેળવ્યો નથી, પરંતુ એમના કાનો એમણે એવા સુંદર કેળવ્યા છે કે સંગીતના જ્ઞાન વિના પણ સુંદર રચનાઓ આપી શકે છે. વળી કવિની સર્જનપ્રતિભા, બાવની સુકુમારતા, કલ્પનાની ભવ્યતા તેમજ ભાષાની પ્રાસાદિકતા એમને વરેલી હોવાથી એમનાં સર્જનો ઉચ્ચ કાદિનાં છે. કોષ્ટ કોષ્ટવાર એઓ લોકશ્રુતે

સાંભળેલા ગીતોની એકાંક સુંદર પંક્તિ પંક્તી સંધ નવી ગરબીનું સર્જન કરે છે. 'દશવે દાઢે તે નાથ મહિર્ડા વજાવજે' જેવી સ્ત્રી-હૃદયના ભાવો સુંદર રીતે પ્રત્યક્ષ કરતી ધણીએ ગરબી આજે લોકગુણે પ્રતિષ્ઠા પામી ચૂકી છે. 'ફસડાં કટોરી'નું કવિત્વ બતાવવા રા. નરસિંહરાવે પ્રયત્ન કર્યો છે. એથી એમની ગરબીઓમાં એમનું કવિત્વ કેટલી ઉચ્ચકોટિનું જળવાયું છે તે પ્રત્યક્ષ થાય છે.

ખીલું એમની ગરબીઓમાં કવિતા ને તત્ત્વજ્ઞાનનો સુમેળ નોંધપાત્ર છે. તરતજાનના હૃદયક વિષયને ગરબીની લાસિ-ત્વભરી પંક્તિમાં ઉનારવો એ સહેલું કાર્ય નથી. ને એ જાણી આપણુ દરેકને દર્શ થાય છે કે રા. નંદાનાલાલ તરતજાનને ચો-તાની ગરબીઓ-માં ધણી જ કુચળતાથી ઉતારી સાધ્યા છે.

નૃત્ય, કવિતા ને સંગીતનો સંવાદ એમની દરેક ગરબીમાં જળવાયા છે. કોઇ કોઇ વાર ભાષાના મોઢમાં એઓ તણાય છે-ત્યારે કિલબટાનો દેષ પ્રવેશી જાય છે. પણ એ બાદ કરતાં ખીલ સમગ્ર દરિએ એમની ગરબીઓ સુંદર અને ભવ્ય રચનાઓ છે. ભણે એમની ખીલ સંસ્કૃતજીવં બદ્ધ કૃતિઓ હોય કે નહિ હોય-કવિ તરીકેનું એમનું સ્થાન સુરક્ષિત છે. મહાકવિનું દર્શન અને પ્રતિભા એમનામાં છે એમ કહેવાથી પણ અતિચ્છેદિત થતી નથી. એમની ગરબીઓ આત્મી સાક્ષી પૂરશે.

મહામોંઘા સુંદર રત્નોની કણિકા જેવી ધણી ગરબીઓ એમનાં નાટકોમાં વેરાંધણી પડી છે. એ તો એમનાં નાટકોનું અમૂલ્ય ધન છે.

પછી આવે છે બોટાદકર, લલિત ને ખંખરદાર. રા. બોટાદકરની ધણી ગરબીઓ પ્રતિષ્ઠિત યંત્ર ચૂની છે. એમની ગરબીઓમાં સ્ત્રીહૃદયને ઉચિત સૌન્દર્યભાવોનું સુભમ રિપયું મળી આવે છે. પણ એમની એક મોંઘા છે તે વરણના, ગૃહસંસારને સ્પર્શતા વિષયો સિવાય એમની સૌન્દર્યદષ્ટિ આગળ વધી શકતી નથી, અને તેવી ભવ્ય કંઈપણ

ફૂલડાં લ્યો

રાજા ! કોઈ ફૂલડાં કધો, ફૂલડાં કધો.
હારે આવો બાગમાં એક એક વીણીએ,
હો રાજા ! કોઈ ફૂલડાં કધો, ફૂલડાં કધો.
રાજા ! ફૂડાં ફૂલડાં શું વીણવા મુદાગી !
હારે કોઈ આવોની રસિઆં મુદાગી,
હો રાજા ! કોઈ ફૂલડાં, ફૂલડાં કધો.
રાજા ! ફૂલ ખીલ્યાં શું બાગ ખાજા કેમાં !
હારે કોઈ આવોની રસિઆં લેમાં,
હો રાજા ! કોઈ ફૂલડાં કધો, ફૂલડાં કધો.

કાંતિલાલ લ. રાવલ

એમનામાં દર્શન યત્ન નથી. રા. ખખરદારમાં અ-નુકરણને લીધે કૃત્રિમતા આવી જાય છે. એટલે એમના કાવ્યતત્ત્વને આધારે આગવી સર્જનપ્રતિ-ભા તરી આવતી નથી. કોઈ કોઈ સફળ કૃતિઓ તરીકે પ્રશંસા પામી છે. પણ સંગીત, નૃત્ય ને સ્વતંત્ર કવિતાના સુમેળવાળા રચનાઓ ગણીમાંડી જ છે. રા. ખખરદારમાં સર્જક કવિની મોહિતતાને અભાવે, તેમજ અનુકરણના વ્યાપક અને પ્રધાત તત્ત્વને લીધે આપણે સારી ગરબીઓ મેળવી શક્યા નથી. સાથે કેટલેક રોકનું ઉપલક્ષ્યું દર્શન કરીએ. એમની

હોય પણ આ-ખરે તો તે ગૃહ-સંસારના વર્ણ-લમાં જ આવી જવાની. ધ્યની મધુરતા એઓ ઠીક અંશે જાળવી શક્યા છે. રા. લલિતમાં સંગીત છે. પરંતુ એક સર્જકનું જ્ઞાન ક્યારે એવી કવિતાની મો-લિક પ્રતિભાનું

“ માણેક શેઠાણીએ એક વાસણના આપ્યું. ”

“ બહુ થતો એમનું. બચારાં બહુ લઈ છે. ” માણેકાએ આશીર્વાદ વચ્ચેના ઉચ્ચાર્યા.

“ હા પ્રભુ તેમનું બહુ કરે. એણે પણ સાધું તો જોયું જ છે ને ? કેવી રૂપરૂપનો અંધાર જેવી છોડી આપી છે. ” રૂઢીએ કહ્યું.

“ પણ બચારાને તેના શિવાય બીજું કંઈ છોકરું નથી એ મને સાહે છે... હંમે પ્રભુની કૃપા. એટલું કહી, જ્યાં પરવારી માણેકા જવાને તૈયાર થયો. પણ, રૂઢીએ તેને રોક્યો. એને ન જવા દીધો. બહાર આંગણમાં ખાટલો દાળી આપી તેના પર માણેકાને બેસાડી તેના પગ દાળ્યા લાગી.

“ રૂઢી તું મને બહુ જ ગમે છે. તારી પાસે ધડીભર બેસવાથી મારા બધા જ યાક ઉતરી જાય છે. તું આખો દિવસ મારી પાસે બેસી રહે તો...” તે બોલ્યો.

“ તો વાસણ વેચવા કાણ જશે ? ” રૂઢીએ હસતા હસતા સામે પ્રશ્ન કર્યો. માણેકા ન બોલ્યો. તેને રૂઢીની શીતળ છાયા ગમતી હતી. પરંતુ ગરીબાઈની ઉચ્છ્વેતામાં તે છાપાને સ્વિકારવા તૈયાર નહોતો. તેને રૂઢીને શોભાવવી હતી પણ ગરીબાઈમાં તે કંઈ કરી શકતો નહિ. રૂઢીની સુંદર દેહલતાને વેડફાઈ જતી જોઈ તેને ધણીવાર લાગી આવતું પણ અરેસાસ, ગરીબાઈમાં સહતા એ હાડપિંજરને દેહસીંદવ્ય શોભાવવાને ક્યાંથી અવસર મળે ? અને કદાચ અવસર મળે તો ધન ક્યાંથી મળે ? આમ ચોતરફથી ગરીબાઈમાં ઘેરાયેલો માણેકા રૂઢી જોતા રહી દેતો પણ રૂઢીના મુખ પર કદી શોક દેખાતો નહિ. તે તો સદા આનંદિત રહેતો. આખરે યોગેલો માણેકા સૂઈ ગયો. તેના દરીર તરફ હેઠની પ્રેમભરી મીટ થાડી રૂઢી ઉભી થઈ ગઈ.

આ દૃશ્ય કુલ્લારવાહાની પાસે આવેલા

મકાનના ઝરખામાં ઉભેલા માણેકાનાં આશ્ચર્ય-દાતા માણેકશેઠાણી અને તેમની પુત્રી ઉપાએ જોયું. પતિ પતિની આવો શુદ્ધ એક જોઈ તેમને સંતોષ થયો. તેઓ આ ગરીબ કુટુંબના આધાર સ્તંભ હતા. માણેક શેઠાણી વિધવા હતા. તેમને એક જ પુત્રી હતી. અડગક ધન હોવા છતાં પણ તેઓ નિરાભિમાની હતા. તેઓ માણેકાને ધણી વાર મદદ કરતા. રૂઢી અને માણેકાનું લગ્ન પણ તેમણે પોતાને ખર્ચે જ કરેલું. માણેકા આ ઉપકાર કદી બુલતો નહિ. ધણીવાર મારાં વાંસણો ખેંચાવી તે મદદ આપવા જતો પણ શેઠાણી તેનો સ્વિકાર કરતા નહિ. આથી માણેકાને કંમતે પણ પૈસા લેવા પડતા. લેવિષ્યમાં બદલો વાળીશ એમ બોલી સંતોષ પામવો પડતો.

પંદરેક દિવસ પછી વાસણો વેચીને આવ્યા બાદ રૂઢીને એકાએક ખૂબ તોવ ચડી આવ્યો. તે આવતાની સાથે જ પધારીમાં સૂઈ ગઈ. કાપમાં મરચણ માણેકાને તેની ખબર ન પડી. થોડીવાર પછી જ્યારે બોજનનો સમય થયો છતાં પણ રોજની ખાંદક રૂઢી ન આવ્યા એટલે તેની બાળ કંઠાડવાના હેતુથી તે અંદર આવ્યો. અને જુલો છે તો રૂઢી બેસુદ પડેલી.

“ રૂઢી ” તે હિંમત હાર્યો. રૂઢી ન બોલી. તેણે તેના દરીરને હલચલું છતાં રૂઢીએ એક દરફ પણ ને ઉચ્ચાર્યો. માણેકાના હોંશ-કોશ ઉઠી ગયા. રૂઢીના દરીરને સ્પર્શ કરતાં તે ધચકગી મથું હતું. સુંદરતું તેનું ભાન ન રહ્યું. તે મદદ માટે શેઠાણીને ઘેર ગયો, પણ ગરીબનાં નશીબ સદો પુરેલાં હોય છે તે આનું નામ. શેઠાણીને ત્યાં તાણું હતું. ભગ્નહૃદયે-તે ઘેર આવ્યો. ડોક્ટરને બોલાવવાનો વિચાર આવતાં જ તે કંપી ઉઠ્યો. તેની પાસે પૈસા ક્યાં હતા ? પૈસાને પરમેશ્વર

નરસી ભગત

જેણે ગુજરાતની અસ્થિતાને આને ભારતભરમાં પ્રસારી છે.

ઉગતી સવારને
મંગળમય કરતાં પ્રભાતિયાં
જામતી બપોરને
મીઠી બનાવતાં શુગારપદો
ઘેરાતી સાંજને
સૌરભલીની કરતાં ભજનો

એણે ગુજરાતના જીવનમાં રેડ્યાં
એણે ગુજરાતના નરનારને રસસમૃદ્ધ કર્યાં
એવા

હરીના ભક્ત

નરસી ભગત

જેવું સંગીત
હોઠોની જીભે શુંજવું થયું છે.

ને આમંત્રી
પ્રકાશ

રસ : રૂપ : શબ્દોનો યત્ન આદરે છે.

ભક્તિભાવ ભર્યાં ભજનો અને સ્વર્ગીય હૃદયો
આગેહુળ રોતે રજુ કરવામાં આવ્યાં છે.

તેમાં સાથ આપે છે:—

પાગનીસ, દુર્ગાજોડે,

રામ મરાઠે, વિમલા વસિષ્ઠ, ઔધકર, બેળી મન્દોરા,
દમયંતી, પાંડે, અમીર કણૌટકી અને અન્ય હજારો.

મુંબઈ સુરત વડોદરા અમદાવાદ

કૃષ્ણ સીતેશ : ન્યુમુપર ટોકીયો : પ્રભાત ટોકીયો : રીગલ ટોકીયોમાં
: ચાલુ છે :

બુકીંગ : એવરગ્રીન પીકચર્સ : મુંબઈ ૪.

માનતા હાકતરને મરી-
બોલી તમા ક્યાં હતી ?
માણુકો રચેલા ખૂબ રચે
છતાં રૂકી ન બોલી. રૂ-
કીને આત્મા તો ક્યાર-
નોએ આપ્યો ગયો હતો.
કાપીમાં મરુચ્છ માણુકો તે
ક્યાંથી જાણે ? તેના રૂ-
નના સારે આખો કુંભાર-
વાડ બેગો થયો. માણુકાની
રૂકી જતાં કુંભારવાડો
રમણાનવાર બન્યો, દરેક
જાણે પોતાનું જ સ્નેહી
અર્થદોષ એટલું કુંખ ધણ.
દરેક જાણુ બેગો થઇ
માણુકાને વિશ્વાસો દેવા
લાગ્યા પણ રૂકો વિદોષો
માણુકો તેથી શાંત ન થયો.
તે બેચુદ્ધ બન્યો. જાણ્યો
ભારે તેની દષ્ટિ સમજ
રૂકીના દેહને અભિસં-
સ્કાર કઇ પાછા દેસ
અપુખ્તો નજરે પડ્યા, તે
શેયો ને આખા કુંભાર-
વાડને રજાવ્યા ? દરેકની
અખિા અપુખ્તીની ધણ.
રૂકીના સૌંદર્યેલા કુવાને
રચ્યા. તેનાથી આત્મક
પામના થકો રચ્યા, તેને
વગજતા બાગકો રચ્યા.
આમ સર્વને રચ્યા આત્મમાં
ડહોળતા મૂકી રૂકીને
આત્મા પ્રત્ય ધામે વસ્યો !
આ વાતની ખબર પડતાં
માણુકોશીશ્વરી અને હજી
પણુ ત્યાં આભ્યાં, માણુકાને
વિશ્વાસો દેવા લાગ્યાં.

ગા. સ્વ. ! ! !

(૧)

એનું નામ હતું મંજરી લંજરી
હજી ધરની હતી એની આંખલરી
એ તો પત્રમાં ભારે લાડી લાડી
પ્રમુ બલે હાલત એની શે બજરી

(૨)

કાકાને લોહ દબે વાસણ વીછલે
ઓંખાર કરી એનું પેટ બરે
સગરને ઠા રોગાળીની સગરી

(૩)

કાકાએ પુછ્યું તું જાણી કે ના પાણી
કાકા છે કે નહિ ત્હાર વાલી થાણી
ત્હાર પર આભું ક્યાં જામ લાણી
અતો ! કદલી રિવાળી ત્હે કુંખે જાણી

(૪)

નિતર્માં નયને તે આમલ સામુ બુરે
કારણ સાચુના ઉડે તે આંસુ હુરે
મ્હાર કાકા રણુ નથી જાને હુરે
મ્હાર કાકા રણુનાં જામ રુને

(૫)

મ્હને પ્રમુએ મોટ પા થડી
પણુ ભ્યાં કું જામને :જડી ના થડી
મ્હારા બાપને મ્હારી કમાણી જડી
રજ સાથે મ્હને જાણુલી જડી

(૬)

મ્હને દીકરા લોખી રોલતાની લજરી
પર જાો મ્હને જાણી મોજ પડી
કાકાને કુસરી મ્હારી કડીની રીલરી
કાકાને ફીડી મ્હારી કરની બજરી

(૭)

મ્હમ કણુ રણુ કાકાને મ્હરો નહી
મ્હારા આંખના આંસુએ મ્હરો નહી
એ મ્હને ! નથી કું નીચા ધરની
કું તો વિધવા કું કાકા દિન્દુવળી

શ્રી. અવિનાશ બપાસ

આમ રૂકી જવાથી મારે
ખાણુ ગમગીની પ્રસરી
ગઈ.

X X X

આને રૂકીને ગયે
ધણા દિવસો વીતી ગયા.
આખો કુંભારવાડ પાછો
એજ કામે લાગ્યો ! મા-
ણુકો પણ કામ કરતો
છતાં તેના દેયામાં ઉલ્લાસ
નહોતો-ઉલ્લાસ પૂરનારી
પ્રતિમા નહોતી, તે આને
એક નવીજ પ્રતિમા બના-
વતો હતો. તે પ્રતિમા હતી
તેની રૂકીની. આને તેને
ઉલ્લાસ રણુગાર મળ-
વાના બાકો હતા. તે
પૂરા થતાં તેણે એક બા-
ણુએ તેને ખડી કરી.
આખો માનવસમુદાય તે
મૂર્તિનાં દર્શનાથે ઉમટ્યો.
બને પ્રસંશનાં પુષ્પો વેરો
પાડો થયો. શીશુઓ ને
કેવા પણ ભેગા આભ્યાં.
બનેને મૂર્તિ ગમી. હજાને
મૂર્તિ કરતાં મૂર્તિનો બ-
નાવનાર વધુ ગમ્યો. તેના
હૃદયમાં માણુકાની પ્રતિમા
જડાઇ ગઈ. માણુકાની
મરીઆઇમાં તેને પોતાની
શાંતિ દેખાઇ. માણુકાના
અડખચડા દેહમાં તેને
નૈસર્ગિક સૌંદર્ય જાણ્યું.
તે લાજ સાધી માણુકાની
પાસે આવી.

“ મા...જી...હા ”
તેને ધીરે સારે કહ્યું : મા-

ણકો ચમક્યો. શેઠાણીની ધુન્નને એકલી જોઈ તે નવાઈ પામ્યો. તે બોલ્યો “ છ ”

“ મારે એક વસ્તુ જોઈએ છે. આપીશ ? ”

“ જરૂર... થા માટે નહિ. હો પશુ શી છે તે વસ્તુ ? ” તેણે પ્રશ્ન કર્યો.

“ ત્હારું હૃદય ” તે બોલી. માણકોને એમાં સમજ ન પડી. રૂઝીના સહવાસમાં હૃદય શું ગીજ છે તેજ એને ખબર નહોતી. ત્યાં હૃદયની વાતમાં તે બિચારો ભલો ભોળો કુંભાર શું સમજે. હવાએ ફરીથી તેજ માણકું અને વધુમાં જણાવ્યું કે “ હવે તારી રૂઝી ગઈ, વું ખીજી રૂઝી લાવ. ” માણકો ચોંક્યો. તેને થોડી ધણી સમજ પડી. તેણે ઉપાની સાધું જોયું. ઉપાના નયનમાં રહેલી પ્રણયધારા તે સમજ્યો. તે મુંઝાયો. હવે શું કરવું ? તે સ્થિતિ સુધી વચ્ચે સોપારી જેવી રુધ્ધ જતાં તે બોલ્યો.

“ બેન આ શું કરો છો ? તમારે મોઢે આ ચપ્પો શોભે ! હું કોણ ? એક મરીખ કુંભાર. તેની સાથે આવી વાત તમને શોભે ? ”

“ ના કેમ શોભે... વું મને ગમે છે. ” ઉપાએ આખરે કહી દીધું. માણકો પર વીજળી પડી હોય એવી અસર થઈ. તેણે

નીચું જોયું. માણેકગઢાણીએ કરેલા ઉપકાર તેને યાદ આવ્યા. હવે તે ઉપાને હા કહે તો શું પરિણામ આવે તેનો તે વિચાર કરવા લાગ્યો આખરે મક્કમપણે તેણે જણાવ્યું.

“ બેન, ઘેલાં શું કાઢો છો ? હું તો ક્યારનોએ વરી ચુક્યો છું. ”

“ કોની સાથે ? ”

“ મારી કલાને ! આ મારી રૂઝીની મૂર્તિને. ” ઉપા ચંબી ગઈ. તે પાછી ફરી. તેની આંધાઓ ભરિમમૂત યઈ. માણકાચો આ ન રહેવાયું પરંતુ રૂઝીની મૂર્તિના પ્રખર પૂજારી ઉપાનો પ્રેમ ન તો પારખી શક્યો કે ન તો અપનાવી શક્યો. પ્હાલી રૂઝીની કલામય મૂર્તિ આગળ બધાં સામાન્યોની કિંમત પણ તેને મન કોડી બરોબર હતી ત્યાં ઉપાનું હૃદય તો તે ક્યાંથી સમજી શકે ?

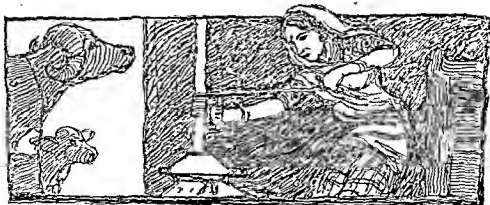
હજી પણ માણકો તેજ મૂર્તિની પૂજા કરે છે. દુનિયા તેને પાગલ કહે છે, તે દુનિયાને પાગલ કહે છે અને પોતાનું કામ કરે જાય છે. બોજન સમયે પણ તે મૂર્તિને સામે રાખે છે જતાં નથી તેના હૃદયમાં પહેલાંના જેવો ઉત્સાહ કે આનંદ.

જરૂર મુલાકાત લો....

—સુંદર કારીગરીના ઝવેરાત માટે—

સુરજમલ લલ્લુભાઈ એન્ડ કું.

૩૫૯, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ ૨.

વલોણું

[રાત્રી—મધરાત્રી ગાળી મઢી વેચવાને જવ. ને મળતો]

મઢીડાંની છાજ ઉઠે છમ છમ છમ
 બોલે વલોણું મારું ધમ ધમ ધમ—
 બીજી તે તાર્યાં ને હમને જગાડીયાં
 ઉઠા વખત થયો ધમ ધમ ધમ—મઢીડાંનીં
 ગારસ જેઠાણીએ ગાળીમાં પુરીયાં
 પાણી ઉતાવળે મેં કીધાં ગરમ—મઢીડાંનીં
 નાળુકડી ગાળીને નાનલો રવેયો
 કુતરનાં નેતરાં મુરચ રચ રચ—મઢીડાંનીં
 કરતો રવેયોને મઢીડાં વલોવતો
 કા'નો નાચે છે જાણે હમ હમ હમ—મઢીડાંનીં
 ટાઢાં ઉનાં તે કરી પાણી પધરાવીયાં
 જેડમ દીધા તે પછી જમ જમ જમ—મઢીડાંનીં
 દેરાણી જેઠાણી અમે ઉતર્યાં હરીક્રમાં
 ધુમીએ ઉમંગ ભર્યા રંમ રંમ રંમ—મઢીડાંનીં
 યાદી હું ખેંચતાં ને રાખી ઉભી રહી
 બાળ્યું નવનિત પરિણમ પરિણમ—
 મઢીડાંની છાજ ઉઠે છમ છમ છમ
 બોલે વલોણું મારું ધમ ધમ ધમ

શ્રી. ગંગાસંકર લક્ષ્મીરામ પંડ્યા

પરદા નિવારણની આવશ્યકતા

લેખિકા : શ્રીમતી રાધાદેવી ગોએન્કા

તા. ૭-૬-૪૦ ના રોજ કલકત્તા ખાતે બિહારના લણીયા શેઠ શ્રી. કિશનલાલ ગોએન્કાનાં ધર્મપત્ની શ્રી. રાધાદેવી ગોએન્કાનાં પ્રમુખપણા હેઠળ પરદા નિવારક સંમેલન મળ્યું હતું. તેના અધ્યક્ષપદેથી શ્રીમતી ગોએન્કાએ આપેલા ભાષણમાંનો અભ્યાસો ભાગ આ નીચે આપેલો છે.

શ્રીમતી ગોએન્કા આકેલા સલિલા મંડળનાં પ્રમુખ હોઇને બિહાર મહાસભા સમિતિનાં એક કાર્યકર્તા પણ છે.

પરદાપ્રથા અને આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિનો મેળ કયાં છે ?

પરદા નિવારણના પ્રશ્ન પરત્વે બોલતાં એક વિચાર નજર સામે આવી ખરો ચાચ છે કે, પરદા સાથે આપણી સંસ્કૃતિનો કેવા પ્રકારનો સંબંધ છે. પ્રાચીન કાળમાં પરદાની પ્રથા હતી કે નહિ, તેમ જ ન હતી તો તે કમાચી દાખલ થઈ એવા અનેક પ્રશ્નો ન્યા ત્યાંથી આ સંબંધે પુછાય છે. સંશોધનકારો આ સંબંધે જે જણાવે તે ખરું, પરંતુ આજે એમાં બેધર્યે તેવા સુધારાને લક્ષ્ય પર લેતાં તો એક જ પ્રશ્ન ઉપરિચિત ચાચ છે કે, આજે પરદા પ્રથા દૂર થવાની જરૂર છે કે નહિ ? અને એનો સીધો જવાબ એ જ હોઇ શકે કે પરદા પ્રથાનો નાશ જેમ જો તેમ જલદી થવાની જરૂર છે.

માત્ર નામશેષ રૂઢિ

આપણી ઓઝો પિયેરમાં પડદાનો રિવાજ પાળતી નથી, માત્ર સાસરીમાં જ એને પડદો રાખવો પડે છે. આ ઉપરાંત બહારથી આવનારાઓ તેમ જ અજાણ્યાઓ સાથે પરદો રાખવાનો રિવાજ પણ નથી. આથી પૂરવાર થાય છે કે પરદાની પ્રથા તદ્દન અર્થ-હીન હોઇને એક રૂઢિના રૂપમાં જ નામશેષ છે. ઓઝો નોકરો સાથે સાદી રીતે બોલે છે,

હસે છે છતાં તેમની લાજ કાઢવાનો રિવાજ નથી. પરંતુ પતિનો કોષ મિત્ર, નેહ કે સચરા અને કદી કદી તો સાસુની લાજ કાઢવાનો પણ રિવાજ છે, કોષ વારે પત્નીએ પતિને કંઈ પૂછવું હોય છે તો તે પૂછવાનું કામ, એ પત્ની સીધે સીધી કરી લક્તી નથી; પરંતુ પાસે જ હોય છતાં નોકર મારફતે કહેવડાવવું પડે છે. અને નોકર ન હોય તો જણે ભીંતને પૂછતી હોય તેમ તેણે વર્તવું પડે છે. એટલે વડીલો અને યુરુજનોના સહ-વાસનો લાભ વધુ પ્રમાણમાં લેવાનો બેધર્યે તેમની પાસે જવા આવવાની પણ કુલવધૂને મના કરવામાં આવે છે. જ્યારે જે લોકોથી જેમ અને તેમ દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો બેધર્યે તેવાઓની સાથે વહુવારૂઓ ખુશીથી વિનાસક્રાંતિ વાત કરી શકે છે !

ઊતરતી લાવના ઘર કહે છે

આથી ઓઝોના મનમાં એક પ્રકારની એવી લાવના ઘર કરી જાય છે કે અમારે તો ઊતરતી કક્ષાનાં માનવી સાથે બોલવાનો અધિકાર સમાજે આપેલો છે. એક રથને મેં બેધું હતું કે, એક નાના લારીવાળા પાસેથી સાસુ કંઈક ખરીદી રહી હતી તે વખતે વહુ તેમથી દૂર બેઠો હતો. તેને સાસુએ કહ્યું : " અહીં આવ; અહીં આવવામાં કંઈ દરકત

નથી; એ તો આ ભારીવાળો છે. તમને એ તો ખરીદ કરો. ”

અને માંદો પડે ત્યારે ?

પરંતુ જો એજ વહુ બિમાર પડે તો ઘાતર પાસે ચિકીત્સા કરાવતાં તદ્દન ઉલટું જ રૂપ ધારણ કરવામાં આવે છે. એવે વખતે એ વહુના આખા સરીર પર કપડું ઓઢાડવામાં આવે છે અને ઘાતરે કંઈ પૂછપરછ કરવી હોય તો ધરના બીજાં માથુસોતે તેમણે પૂછવું પડે છે.

પરદા પ્રધાને લીધે ધર વ્યવહારમાં જે મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે છે, મહેમાનો આવે તેથી જે સંકટ ઊભું થાય છે, તેના આપણે રાજ બરોજ અનુભવ કરીએ છીએ. આપણી ઓઝો મહેમાનને જમવાનું પણ પીરસી શકતી નથી. વળી ઘેર મહેમાન આવે ત્યારે સ્ત્રીને મન ધર એક નેલખાના જેવું યધ પડે છે, તેનું ધરમાં છૂટછાટથી ફરતું ફરતું બંધ યધ જાય છે અને ધરના એકાદ એકાદ ગોધાઈ રહેવું પડે છે. આથી પુરુષ વર્ગની મુશ્કેલીમાં પણ ઉમેરો થાય છે અને તેથી આપણી ગૃહ વ્યવસ્થા નેટલી સુધક રહેવી નોંધણી તેટલી નથી રહી શકતી. આ પરદાપ્રધાને કારણે મુસાફરીમાં પણ અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડે છે.

લજ્જા અને શીલ પરદામાં નહિ

પરદો એ લાજ રક્ષાનું એક સાધન છે, અને શીલનો પોષક છે, એવી જાવના આજ પથે ત આપણે ત્યાં ધર કરી બેઠી છે. પરંતુ આપણે જાણવું નોંધણી કે, લજ્જા અને શીલ પરદામાં નહિ પરંતુ અભિમા અને દિલમાં હોય છે. પરદો એ લાજનો પોષક નહિ પરંતુ વિનાશક છે. કેટલીવાર જોવામાં આવે છે કે, પરદો રક્ષણ કરવાને બદલે કાપરતાવડ તે આપણા નાશનાં કારણભૂત

યધ પડે છે. ‘ પરદામાં શીલ છે ’ એ શબ્દો ઉચ્ચારતી વખતે આપણે યાદ રાખવું નોંધણી કે, અતેક સમાજોમાં પરદાનો રિવાજ બિલકુલ નથી-એટલે એ સમાજની સ્ત્રીઓનું શીલ શું પરદા રાખનાર સ્ત્રીઓના સમાજ કરતાં ઊતરતું હોય છે ? કદી જ નહિ. પરદાથી મન કાપર બની જાય છે, અને અભિમાઈ પાણી વહે છે. આ દષ્ટિએ પણ પરદા પ્રથા અનાવરયક છે. એટલે આપણે પરદાના રિવાજને હમેશાં માટે તિલાંજલિ આપવી નોંધણી અને એ રીતે આપણી સ્ત્રીઓની અભિમા એવું તેજ લાવવા પ્રયત્ન કરવો નોંધણી, એવા વિનય-વિવેક તેમનામાં આવે તેવા પ્રયત્નો જારી કરવા નોંધણી, કે આપણી શીલ રક્ષા અને સંસ્કૃતિનાં પોષક હોય,

એ કેટલું ધાર્મિકતાનો અંશ નથી

પરદાપ્રધામાં કેટલું ધાર્મિકતાનો અંશ પણ નથી, એટલે એ માત્ર એક પુરાણી રૂઢિ જ છે અને પ્રાચીનતાના નામે આજે એ અમારા શિર પર સવાર યધ પડી છે.

અનેક પ્રયત્નો છતાં વ્યવહારમાં શૂન્ય

આ પરદા નિવારણના કાર્યમાં મારવાડી સમાજ ખૂબ જ જહેમત લાઇ રહ્યો છે. આજે તો એ સમાજના વહો પણ આ અનિષ્ટ રિવાજને દૂર કરવા માટે સંમતિ આપી રહ્યા છે. અને દરેક સામાજિક સંસ્થા પરદા નિવારણને લગતા ઠરાવો કરે છે. આમ છતાં વ્યવહારમાં તેનો નાશ થયેલો હજી જણાતો નથી. માત્ર ગણીમાંથી સ્ત્રીઓ અને દૂર કરવાની હિંમત બતલાવી ચકી છે. કારણ કે પુરોની એ માટે તૈયારી છતાં સ્ત્રીઓ તે માટે આનાકાની કરતી હોય છે. પુરોએ આ પરદા સ્વાતંત્ર્ય બદલા છતાં સ્ત્રીઓ તેના સ્વીકાર કરતાં અચકાય છે. ત્યારે

કેટલીકવાર પુરુષો પોતાની કાયરતાને કારણે એ હોય સ્ત્રીઓ પર ઢોળી કેતા પણ માલમ પડે છે.

આને આપણે-હવે સ્ત્રીઓ-એ કામ માટે કટિબદ્ધ યત્ન લીએ. આને આપણે બહેન કરીએ છીએ કે અમે સ્ત્રીઓ પણ પરદા નિવારણ માટે તૈયાર છીએ.

* * *

પ્રાચીન સ્ત્રીઓના નામે

કેટલીકવાર પ્રાચીન સમાજની પાંચ-દશ ગણી ગાંઠી સ્ત્રીઓનાં નામ લખને પરદાપ્રથા આણ રાખવાનું કહેવામાં આવે છે, પરંતુ એવા આદર્શ પણ વખતો વખત બદલાવા જોઈએ. આજનો આદર્શ તો ઝાંસીની રાણી લક્ષ્મીબાઈનો, અદલ્દયાબાઈ હોદ્દકરનો તેમજ શ્રીમતી સુશીલાની નાયકનો છે. આજનો આપણો દેશ સ્ત્રીઓને આવા આદર્શવાળી જોવા માગે છે. આ આદર્શ જાહેરો જે આપણી માથે પરદામાં પુરાઈ રહી હોત તો આજે એ ભારત માતાની પતેલી પુત્રીઓને કાણુ ઝોળખત ?

ઊતરતી કક્ષાની કેમ ?

સ્ત્રીઓને આજે આદર્શ બધી ઊતરતી કક્ષાની કેમ ગણવામાં આવે છે ? એનો ઉત્તર માત્ર એકજ છે. કારણ કે ‘એ સ્ત્રી છે.’ પછી ભલે ગમે તેટલી યોગ્યતા તેનામાં હોય અને તેના પતિ ગમે તેટલો અયોગ્ય હોય ! પુરુષો કરતાં વિશેષ યોગ્યતા હોવા છતાં સ્ત્રીઓને લલાટે જણે દાસત્વ જ લખાણેલું છે. આ સિવાય એક મૂળ પ્રશ્ન એ પણ છે કે, આપણે ત્યાં કાર્ય પરત્વે પણ જીવનનીયની તુલા રખાય છે. સ્ત્રીઓ ઘેર રહી ગુલામીનાં કામ કરી રહી હોય છે. ઘરમાં વાસીદુ વાગવું, કપડાં ધોવાં, રાંધવું, વાસણ મંજૂવા, અને નાનાથી લઈને મોટા સુધીના સૌની એને સેવા

કરવી પડે છે. આ બધાં કામ ઊતરતી કક્ષાનાં માનવીનાં ગણાય છે. એ કામ વાર સ્ત્રી ખિમાર પડે અથવા કોઈક પ્રસંગે બહારગામ બસ તો પુરુષ ઉપરનાં બધાં કામોની ઝંઝટમાં પડવાને બદલે કોઈ નોકર રાખી લે છે અથવા એ હોટેલનું શરણ શોધે છે. કારણ કે એ એમ માને છે કે, એવાં કામ તો ઊતરતી કક્ષાનાં માણસોએ કરવાનાં હોય છે. હવે કહો, કે સ્ત્રી પ્રત્યે પુરુષનામાં ઉચ્ચ ભાવના શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? બીજી વાત એ છે કે, પુરુષો પોતાને ઊંચાં માની લે છે. કમાવું, સમાજ-બચસા સંભાળવી, અને આર્નલ્ડપૂર્વક રહેવું એને એ પોતાના કરી લે છે, સ્ત્રીઓને તો પુરુષોના જેવાં કામો કરી બતાવવાનો પણ અધિકાર હોતો નથી-તેમને એવી તક જ મળતી નથી. જે કેટલીક સ્ત્રીઓને એવાં યોગ્ય પણ અધિકાર, સ્વતંત્રતા અને યોગ્ય શિક્ષણ મળે છે તેઓ તો અપોઆપ સમાજમાં ઝળકી આવે છે.

* * *

એકબીજાની પરંપરા શા માટે ?

જીવંતીય પુરાણી રૂઢિઓનો નાશ કરકોષ કરી ચકે છે એવું નથી. એને માટે પણ આત્મબળ, સાદસ અને વિચારોની મંકકમતાની ખાસ જરૂર રહે છે. કેટલીયે બહેનો કહે છે કે, પહેલાં અમુક બહેન પરદાપ્રથા કરે પછી અને કરીએ. એજ પ્રમાણે એકબીજાની પરંપરા ચાલે છે. વ્યામ કરવું એ તો બહાનાં કાઢવાની વાતો જ હોઈને ખાલી બીકણપણું. અને કોઈ પણ રીતે વાત હિઝવી દેવાની તરકીબ જ હોઈ શકે. આ પ્રમાણે વર્તવાથી સમાજની ઉન્નતિ નહિ થઈ શકે.

* * *

માત્ર સભાઓ ભરવાથી કે ભાષણો સાંભળવાથી કંઈ વળવાનું નથી. પરંતુ હવે તો

તમારે દરરોજ નિયમિત સામાજિક અને રાજનૈતિક લેખો લખવા જોઈએ. એમ ન માનશો કે પરદાત્યાગ કરવાથી એકદમ તમારામાં સાનતી દિવ્ય જ્યોતિ ઝગમગી ઊઠશે. હા, એ વાચનથી દેશના ખીળ સમાજોની સ્ત્રીઓની સરખામણીમાં તમારું સ્થાન ક્યાં છે તે તો જરૂર સમજી શકશો. અને જ્યાં સુધી અહીં પરદાના રિવાજને તિલાંજલિ નહિ આપો ત્યાં સુધી ત્રિકાલમાં પણ તમારામાં આત્મખળનો પ્રવેશ થવા નહિ પામે. તમે આજે જ હિંમત કરીને પરદા દૂર કરી દો. કે જેથી વારંવાર પરદાનિવારક પરિપક્વભરવાના પ્રસંગો ન આવે. માત્ર આ પરદાનિવારણનું એક જ કામ આપણા સમાજ પાસે નથી; પરંતુ એવાં ખીળ અનેક કામો તેને કરવાનાં છે.

x x x

પરદાપ્રતિજ્ઞા

હવે 'પરદા-પ્રતિજ્ઞા' સંબંધે બે શબ્દો

કહી દઉં. કેટલાક દિવસો પહેલાં થી. મિજલાલ વિશ્વાણીએ પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી કે, જે સત્તરમાં કન્યાને પરદા પગાવવામાં આવ્યો હશે તે સત્તરમાં હું ભાગ નહિ લઉં. એ પરવે જાણે મતભેદ હોય-પરંતુ જે ભાઈ-અહેને પરદા-પ્રથાને દુષ્ટ ગણતારા હોય તેમણે તો સ્વતંત્રતાના આસોચરાસ લેતી બાળાને પરદારૂપી જેલમાં હસેલાતી પોતાની આંખોએ ન જ જુએ. જે સર્વ સ્ત્રીઓ અને ભાઈઓ આવી પ્રતિજ્ઞા લે તો સમાજમાંથી આ પરદાપ્રથાનો સંદંતર નાશ થશે.

x x x

હવે હું મારી લાંબી ચોરી વાતો કહેવાને બદલે આ સંમેલન દ્વારા કંઈક કામ થયેલું જોવા ઇચ્છું છું. અને ઇચ્છું છું કે આ સંમેલન સમાજ સુધારાની મજબૂત જડ નાખવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરે.

૯૨

દીવાળી આવી

બોમ ઘોર ધન ઘટા ઇવાતી વર્ષા હજારો પીતી,
ઠાઠ પીયડ ગણ મંડળી ઘસડાઈ ભાગી ભીતી;
ચોગમ થમડી રહી ચાંદની નિર્મળ તબ મંડળ થાતી,
સ્વસ્થ થયાં સરિતા જળ સુધળાં અમલ આલ ધરતી માતા.

કુદરત સૌને એમ શીખવે. સ્વસ્થ બની હું જુઓ જુઓ,
સ્વસ્થ બનો સૌ હોક તમે એ તન મનના સૌ મેલ હુએ
ધર ધરનો કચરો કઢીને પોણ રોરીઓ સાફ કરો,
વાસણ ફસલ કપડાં લત્તાં સાફ કરી શણગાર ધરો.

વિજય વંત આવી દીવાળી ધર ધર દીપકમાળ રચો.
ધીર પુરુષના ગાઇ ગુણોને આત્માના ઉત્ક્રાંત મહેલ
ભરો મુગધી ધૂપ દીપથી દેવચળન આનંદ કરો,
વર્ષ આખુંએ રહો નિરોગી એજ ભાવના ઉર ધરો.

જગજીવનદાસ દયાળજી મોદી

આગાડીમાં

લેખકા :
શ્રી. ન્યોત્તમ દાકોર

થડ કલાસની મુસાફરી કરવી એ જીવનનો દલાલો છે; પણ દર અઠવાડિયે થડ કલાસમાં મુસાફરી કરી જીવન શું ચીજ છે તે નિહાળવું એ તો ઉત્તમ કોટિની દલાલુ છે જ.

દર અઠવાડિયે મને મુસાફરીના સંજોગો પ્રાપ્ત થતા; અને દર વખત હું અનેક વ્યક્તિઓના સમાગમમાં આવતી. આપણે હિન્દુઓ અંગ્રેજો જેટલા મૌનવાદી નથી. માત્ર થોડાક જ કલાસની સમાગમે આપણે સાચી વ્યક્તિને આપણું સાક્ષ્યે જીવનવૃત્તાંત કહી દષ્ટએ છીએ. અને થડ કલાસમાં મુસાફરી કરે કોણ ? બિચારા હિન્દુઓ જ ને ? પરિણામે મારે અનેક મિત્રો યથ જતા.

મારા આગાડીના મિત્રો મને ખુબ જ યાદ આવે છે; અને સદુ કોઇ એક વાર મને મળે એમ ઇચ્છું છું. પણ આ સર્વમાં મારી સદાનુભૂતિ જીતી લે, જેના સ્મરણ માનવી મારી આખી આશુચી વારાધ જાય છે, અને જેની છત્રી મારા અંતરમાં જડાઇ ગઇ છે એવી વ્યક્તિને તો હું ખુબ જ સંભારું છું. અને તે હતી એક પચાસ-પંચાવન વર્ષની બાઈ.

એ એક વાદગાર દિવસ હતો. વડોદરાના રોડનેથી ગાડીમાં બેઠી; અને તરત જ તાળે બહાર પડેલા 'શામળ અંક' ઉઘાડ્યો. લાગ્યે જ એકાદ પાતું વાંચ્યું હશે ત્યાં તો એકાએક કાને શબ્દ અચગયા, "બહેન, પરણેલા છો ?"

'આશ્ચર્યથી મહે' ડોક જમી કરી. આપણા લોકોને લગ્ન, છોકરા, વગેરે સિવાય બીજા પ્રશ્નો જ નથી જડતા બેઠ એકદમ ગુસ્સો

અડ્યો. પ્રશ્ન કોણે પૂછ્યો હતો તે તો ખબર ન હતી; પણ જેવું ડોક જાણું કમું કે તરત જ એક બાઇ બોલી ઉઠી, "એ તો બહેન, તમને પૂછુ છું કે પરણેલા છો ? ક્યાં જાય છે, સાસરે કે પિયર ?"

મારી નજર સમસ્ત ડબ્બા પર ફરી વળી. મને ગુસ્સો ચડ્યો હતો, પણ પૂછનારનું મહે જ એટલું તો દયામણું હતું કે મારી ગુસ્સાની બરતી જોટમાં ફેરવાઇ ગઈ. આખા ડબ્બામાં જ્ઞાન જેવે એવી એ વ્યક્તિ હતી. માયાના વાળ લગભગ બધા ફેરી યથ ગયા હતા. આમડી પુછળ ગેદી હતી; છતાં અહેરા પર વૃદ્ધાવસ્થાની નિશાનીશ્ચ કરચલીઓ સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. ગોરા કપાળ પર લાલ ચાંદલો અને એની નીચે લીલુ છુંદણ અનેરા જોપ દેતાં. એની જીવાનીમાં એ ટેલ્લી ફાળી હશે એવો વિચાર ક્ષણભર આવ્યો ને અલોપ યથ ગયો. મહે ઉત્તર દીધો, "ના. હજી કુમારી છું. જાહે છું તો આપને ત્યાં પણ સાસરેથી નહિ."

"સારું જ છે બાપ, નથી પરણ્યા તો;" કહીને એણે બે હાથ જોસથી જોડ્યા. "મારું માનો તો પરણતાં જ નહિ." કહીને એણે ડોકું ધુણાવ્યું.

એના આ શબ્દોએ તો હું આશ્ચર્યથી ચમકી ઉઠી. હિન્દુઓ : લગ્નને પ્રથમ સ્થાન આપે છે એવું કથન છે. હિન્દુ સ્ત્રીઓ લગ્નદલાવા પાછળ ઘેલી બની બાળલગ્ન કરે છે, લોકો માંકડા વળગાડે છે એવો આલેપ મુકાય છે. મારા અનેક સુધરેલા મિત્રો પણ વારંવાર મને લગ્નની જરૂરિયાત સમજાવતા; ક્રેત એકબુએટ તો શું પણ સ્વતંત્ર ઇચ્છે-ગતી

હવા ખાઈ આવેલાં પશુ મને લગ્નનો આદેશ સમજવતા; તો આ પચાસ-પચાસ વર્ષની દિનું ખાઈ લગ્ન તો કરવું જ નેમએ એમ કહેવાને બદલે, આટલી મોટી ઉમ્મરની છોકરી કુવારી છે એમ નેમ લડકવાને બદલે, મારી નિન્દા કરવાને બદલે, સંતોષથી બે હાથ જોડી મને આવે. આદેશ આપે એ ખરેખર મારે મન કુતુહલ બરેહું હતું. મને શું જવાબ દેવો તે સુઝતું નહતું. એવું તો બોલવાનું ચાલુ જ હતું. "આપની સ્થિતિ સારી છે ? છાંદગી સુધી તમારું પોષણ થાય એવી સ્થિતિ છે ?"

આવા અંગત પ્રશ્નો દેવના જમાનામાં અસંભવતાની નિશાની મણાય છે; પણ એ ખાઈએ તો ખરેખર સદાનુભૂતિથી પૂછ્યો હતો. મારે પણ એવું અંતર પારખવું હતું એટલે જવાબ આપે જ છૂટકો હતો. કેટલીક વ્યક્તિઓ એવી હોય છે કે એ ગમેતેટલા શુદ્ધ કરે તોયે આપણને ગમે છે. એનો અહેસા જ એવો હતો કે એને બદલે ગમે તેવા અંગત પ્રશ્ન પૂછ્યો હોત તોયે મને ખેડું ના લાગત, હું એને અસંભવ ના ગણત.

"આપની સ્થિતિ તો સારી છે, પણ ના હોય તોયે બાંધા જેવું નથી. મારું પોષણ હું મારી જાતે કરી ચકું એટલું મણાં છું," આમ કહીને હું એ અગાડી શું બોલે છે તે જોવા તરફ જની મધ.

"ઓહો, ત્યારે તો હવે શું ? મંઘા ના'વાં, તમે માર્ડાં હોય તો પરણો. બહેલાને ફિકર શી ? ખાઈ-પીને આનંદ કરો આનંદ. આ અમે નથી બચાવે તે પસ્તાઈએ છીએ. મને તો એમ જ થાય છે કે અમારા જમાનામાં હાલની માર્ક બહુવાનું હોત તો સારું ચાત-મુવા, કોઈના ઓઈચાળા તો નહિ. પરણે શું વધારે છે ?" "ખરેખર, મને પણ એમ જ થાય છે કે પરણે શું વધારે છે.

જાતિ મને નવાઈ લાગે છે કે તમે તો મોટી ઉમ્મરના છો ને આમ લગ્નની વિરૂદ્ધ કેમ બોલો છો ?" આમ કહી મહેં મીટ માર્ડી.

"વિરૂદ્ધ ના બોલે તો ? આ અમે પરણ્યાં, શું નેથું ? ત્રાસ. ત્રાસ ને ત્રાસ. સાચું કહું છું પરણતાં નહિં. આ શરીર નેતર જેવું બની જશે. નહિં મળે દરવાનું કે નહિં મળે ફરવાનું. તેમણે જો પાછાં છોકરાં વળગશે તો એવડા ભોગ. આખી છાંદગી વેડ, વેડ ને વેડ."

એ બાકનો લગ્ન પરવે કંટાળો અસાધ્ય રણ હતો. એના હાલબાવ, મહેંપરની રેખાઓ, વાણી એની સાક્ષી પૂરતાં.

ફરી પાછો પ્રશ્ન અધડાશે, "કપાં ઉતરવું છે ?"

"બરૂય", કહીને મહેં હું કે જવાબ દીધો.

"મારે અંકરેશ્વર જવું છે. માર્ડ માર્ડ ચાર દિવસ છૂટી બાપસિયા. હું. તો ત્રાસી મધ હતી."

"કોનાથી ?" મારાથી એકાએક પૂછાઈ મધું.

"કોનાથી શું ? કોનો ત્રાસ હોય ? પર સારું મળ્યું તો સારું, નહિં તો તે પણ ઉપાધિ. સાસુ-નાથુંદો ત્રાસ હોય તે તો ગમે તેમ કરીને વઠકે, ના વેઠાય તો જીદાં રહીએ, આડોશી-પાડોશીને પણ બૂતલાવીએ કે જીઓ, મારાં સાસરિયાં. પણ આતો ધણીને ત્રાસ છે, ધણીનો. ખુદ આપણા જ માથાસોનો ત્રાસ હોય ત્યાં કોને કહેવા જઈએ ? એમનું છુર કાંઈ પાડોશી આગળ પશુ બોલાય ! કેવું ખરાબ લાગે ! હું તો આટલી મોટી મધ, પણ માર્ડ દિવસ મરજી મુજબ ફરી-ફરી હોઈ કે મારા જીવને નિરાંત વળાં હોય એવો ખ્યાલ નથી. આતો અમારા ગરજની પધરામણી મધ હતી, તેથી ઈશન

ઉપાસુંદરી

[ખમ્મા-વીરાને જલ...એ દાવ]

હૃદયે વિરાજે ઉપા સુંદરી રે દોષ,
પ્રાપ્તે પ્રમથે ઉપા આજ રે
હૃદયે વીરાજે ઉપા સુંદરી રે દોષ
ધરાની ધડેલ તું એક યુવતી રે દોષ,
રનેહે દીપાવ તાર રાજ ને...હૃદયે
મુઠ્ઠી હસંત મનો દારિદ્રિ રે દોષ,
સ્મિતે ડોલાવ મુજ દિલ રે...હૃદયે
કામળ ઉપા તું એક અપ્સરા રે દોષ,
રંગે નવ રક્ષાથી સચિવ રે...હૃદયે
ઉપા દેવી તું મારા બેરની રે દોષ,
નિરખ સવત પ્રતિદિન રે...હૃદયે
નિરખ પીયૂષ પ્રસાવતી રે દોષ,
પીયૂષના પાને બહુ લીન રે...હૃદયે
સૌ. જાનુ બિવેદી

કનવાને વડોદરા ચાર દિવસ આવી'તી. નહિ
તો કંઈ જ્ઞહાર કે નહિ કોઈ મામ. એક તો
ન્દાનપણમાં પરણેલાં, જીવાનીમાં સામુ
નણુંદતો ત્રાસ, પછી જરા ધણીની રિયતિ
સારી થઈ, નજીદો સદુ સહુને દેઝણે પડી,
સામુ મરી ગયાં અન ઇવને યથું કે ચાલ,
હવે, નિરતિ રાટલો ખાઈશું, ત્યાં તો વળી
ધણીને રચાવ વેઠવાનો. નારે આ. જાનેને
લેહો સંસાર, સંસાર કરે, પણ સંસારમાં
કંઈ જ નથી. માફ માને તો એ બધા
ખટપટથી દૂર જ રહેજો. "

આવા ગુરૂઓની પધરામણી યાવ, ઓઝો
વેવણી બની એમાં બાગ લે. એ સર્વ પર
મને સખત સીડે દતી. પરંતુ આવી પધરા-
મણીઓ પણ ઓશિવાળી ઓઝોને તો
કામની જ છે એમ અને માનુ. તે સિવાય
આના જેવી ઓઝો ધરજહાર ક્યારે નિકળે ?
જડમજથી નાણુદ કરવા જેવી પદતિઓ પણ
આવી ઓઝોને માટે અનિવાર્ય વસ્તુ છે તે
જોતાં દુઃખ પણ થયું.

" જુઓ " એ તો જોડ્યે જ જતી
હતી. " મારા વરને સો રા: પેન્થન આવે
છે. ખાર મહિને ચારસો રા. જમીનની ઉપ-
રાણીના આવે છે, મારે પોતાને તો હેયું-હોકર
છે નહિ. ખાનારમાં છે એક સાવકી છોકરી,
તો થું મારે ઠરીને કાળિયો ભરવાનો નથી.
કોણ જાણે પ્રભુ આવાં મગજ પણ કયે
દિવસે ધરે છે. આજો દિવસ કચકચ ને
કચકચ. મંદિરે જતાં પેસો માગીએ તો મે
ચીડાઈ જાય ને લાખો વાનાં સંભળાવે. કેટલું
સમજાવીએ, કેટલા કાલાવાલા કરીએ ત્યારે
મંદિરે પેસો આપે. દાળ રાંધીએ ત્યારે દાળ
પણ જુએ ને ચોખાની તપેલી પણ જોલી
જેજો. આ ત્હેં તો આમ કયું, ને આ ત્હેં
તો પેલુ કયું. આ તો એમનું ચોવીસે કલાક
ચાલુ જ હોય. આગા યજ્ઞે તો હાકા રંભાય.

સાવકી છોકરી પણ ગાધાની મળી છે.
આપણે જાણીએ કે આપણે પેટે તો કંઈ
નથી. જે મળ્યા તે એ. પણ બહેન, એમ એના
આપણો જ નમુનો. વાત વાતમાં શેસ થયે,
ફળેતી કરે ને તોખાદ પોકરારે. હું તો પરણીને
આવી ત્યારે ખાર વર્ષની હતી. એની મા તો
એને ધાવણી મૂકીને મરી ગઈ હતી. પણ
કોણ જાણે ન્દાનપણથી જ એનાં સર્ગાન્વદાસા-
ઓએ શું ભેરવી દીધેલું તે આજ દિન સુધી
અમારો પાટો બેસતો જ નથી. મારે તો
બધા બાળતનું દુઃખ છે, શું કરું ? એનું
સાસરું વડોદરા જ છે. એ પરણી ત્યારે પણ
એનાં મોસાળિયાં તો જીદ લાખને બેઠેલાં કે
એની સાવકી માને દાથે કન્યાદાન પણ નહિ
દેવપ્રવારું. આટઆટલું વિતાકયું તોયે
એમના દાથ ઉંચા ને ઉંચા. હું કદીમદી
વડોદરા જાઉં તોયે એ મને મળવા ના આવે.
મારે ગરજ હોય એમ એને ધર હું જાઉં.
જો બૂલેચૂદે રહી ગયું હોય ને તો ચાર ગામમાં
ફળેત કરે. દમજા આવી ત્યારે પણ એના

છોકરાના હાથમાં ઉછીના લઇને પૈસા મૂકવા પડ્યા એ એમ ના સમજે કે આપનો સ્વભાવ આવો છે તેમાં સાવકો મા શું કરે. મારી પાસે તો મળે નહિ; તોમ કાંઈ છૂટકો છે ? પેટની દીકરી હોત તો મારી દાઝ જાણત.

આટલું કહેતાં તો એની આંખો આંધુથી ભરાઈ ગઈ. એના વર્તાત પરથી એ કેટલી પરંતપ્ત હતી એ તો સહેજે સમજાઈ શકે એમ હતું. આટલી મોટી વયે પણ મનુષ્યને સ્વતંત્રતા નહિ !

એ અગાડી બોલે તેજ પહેલાં બાલુમાં બેઠેલા એક બહેને પ્રશ્ન કર્યો, " આ બાદીનું લગ્ન કે ? "

હું તો આ બાદીની વાતમાં તત્કાલીન બનેલી હતી. આ બાદી એની જીવાનીમાં રૂપકળીસમ દીપતી હશે, એને કાંઈક કંઈ હશે, કેટલીયે માતાઓ આ મારી પ્રવચ્ન યાચ તો સાકે એમ સ્વપ્ન સેવતી હશે, એનું અવિષ્ય આ ? અને એનો અંત ?

ફરી પાછો એજ પ્રશ્ન અને મારા વિચાર-તંત્ર તરફ મેં હકારસૂચક એકું ધૂણાવ્યું. " જેલમાં જવું " હશે, " કહીને એમણે હસી દીધું.

મને થયું કે હવે વાતનો વિષય બદલાશે; પણ પેલાં બાદીને તો એમનું બાળું અંતર દાલવી દેતું હતું. સાધારણ રીતે ત્યારે મમાન વયની વ્યક્તિએ મળે ત્યારે અંતરનાં દાર આપોઆપ ખૂલી જાય છે. પરંતુ, અમારી વયમાં વર્ષોનું અંતર હોવા છતાં એ મને બેધક્કપણે એમની કથા કહી જતાં. આવી મોટી વયની વ્યક્તિને મારે શું દિલાસો દેવે એ પણ મને સમજતું નહિ. છતાં એ મને એમનું જ માલુસ સમજતાં. એમની આંખોમાં આંધુ હતો, એમના : કાલપ્રદેશ પર ઉચિત હતી. એ સી-ફું પણ સી-જસ. એમનું અંતર દાલવવા આજ વરણ પુરતી હતી,

અખંડ સૌભાગ્ય

પ્રેમ, પ્રિયા પતિને મારા પ્રેમથી રે;

કહે કોના અખંડ સૌભાગ્ય ?

—મને, સ્વામી, એ આજ સંજનાવલે રે.

: ૧ :

એ, અખંડ સૌભાગ્ય સગી મારનું રે;

એણે પતિમાં બોળાવ્યા ધરા

—રમે, અમર સૌભાગ્યના ઉલ્લાસમાં રે. પૂછે

: ૩ :

એ, અખંડ અલ્લાહારિણી શાવદા રે;

એણે મેળવ્યા પૂણ્ય બ્રહ્મા

—રમે, અમર સૌભાગ્યના ઉલ્લાસમાં રે. પૂછે

: ૩ :

એ અખંડ સૌભાગ્ય મોતમાંવાળું રે;

ધણી ધાર્યા ' જયરામ ' જયદીપ

—રમે, અમર સૌભાગ્યના ઉલ્લાસમાં રે. પૂછે

શી. જયરામ તથુભાષ પટેલ

જે બહેને પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો એમનું હસવાનું પૂરે યાચ એ પહેલાં વળી પાછા આ બાદી તકે કર્યા. " હા, બધાં જાણે, જાણે કરી રહ્યાં છે. કોઈ કાંઈ સમજતું જ નથી. મારા પાડોશમાં તથુ-આર જીવાનિયા બાદી પહેરે છે. રોજ સવારથી વહેમાતરમની ધૂન ચલાવે છે; પણ એમ તે કંઈ સ્વરાજ મળવાનું છે ? મારા જેવીને ત્યારે ધણી મારતો હોય ત્યારે છોડાવવાની પણ કોઈને સૂઝ નથી પડતી. ત્યારે તો કહે છે કે, એનો વર તો ગાળો દે છે. કોણ જાણ કે હું તો રોજ કંઈ છું કે મારા જેવીના નિસાસાએ સ્વરાજ નથી મળવાનું ને નથી મળવાનું. મારા ધણી ગાળો દે છે એ વાત ખરી છે, બહેન પણ તમેજ કહેને કે શું અંગેને તમને ગાળો નથી દેતા ? શું એ લોકો જેલમાં નથી પૂરી દેતા ? એ બધું વેઠાય, તો એક આશિયાળા અને બચાવતાં ગાળો પડે તો ના વેઠાય ?

" બહેન, " હું અકળાઈને બોલી ઉઠી. શું તમને તમારા દેશની નથી મઠી ? "

“ દેશની ? મારા હૃદયમાં તો અંગાર બર્ષા છે અંગાર, તમારા ભારતમૈયાના હૃદયના અંગાર ઓલવવા તો ઘેરઘેરથી બધા બહાર પડશે, જેલમાં જશે, લાકી ખાશે, પણ મારા હૃદયના અંગાર કોણ ઓલવશે ખેદા ? ”

એમનું રુદન ચાલુજ હતું. હું પણ એમના આ શબ્દોથી થંભી ગઈ. મારી આંખો અશ્રુથી ઝલકાઈ. જે રાત-દિવસ સ્વતંત્રતા ઝંખી રહી છે તેને એના હૃદયન નથી થતાં તો એને જન્મ આપનાર ભારતમા સ્વતંત્ર કેમ બને !

એ વધારે બોલે કે હું કંઈ પણ પ્રત્યુત્તર આપું તે પહેલાં ગાડી થોભી, નોંધું તો આંખુ હતું બરૂચ, મહેં એમની કમને વિદાય લીધી. મારે એમની જેડે ખૂબ ખૂબ વાતો

કરવી હતી, પણ ઉતરવું જ નોંઠએ ને ? એમણે પરાણે હારમ લાવી મને વિદાય લીધી.

આખે રહેતે મને એ બાકનાજ વિચાર આળ્લા કરતા. એણે જીવનમાં નોંધું શું ? જીવનથી કંટાળેલા, હારેલા આત્માઓ જ્યાં સુધી દેશમાં વસે છે ત્યાં સુધી સ્વતંત્રતાની આશા કેમ રખાય ? કશીયે વાર મગ્નું છું કે એ બાઈ મને ફરી મળે; પણ ત્યારપછી એમનો ચહેરો મહેં કદી જોયો નથી, એમની મૂર્તિ મારા હૃદયમાં જડાઈ ગઈ છે; અને આજ તો એમના શબ્દો.

“ ભારતમૈયાના અંગાર ઓલવવા તો ઘેરઘેરથી બધા બહાર પડશે, પણ મારા હૃદયનો અંગાર કોણ ઓલવશે, ખેદા ? ”

બચ્ચાંઓને અખૂદ કોવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેડી પદાર્થોથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતપુલ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગંદી

(૨૪૪૮૬)

કઈથી કખાતાં હજારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે.

કો. કળી ૧ ના ૧૨ આના. વી. પી. પોષ્ટ્ર જીડું.

ત્રીઓ માટે વંધ્યત્વ વિનાશક જેરતું થી

કો. રતલ ૧ ના કખાના ૩. ૨.

કલામાં વાપરવા માટે ચોકસું મધ

કો. રતલ ૧ નો ૩. ૧.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગંદી ડીપો, આંખાચોક, લાવનગર.

મુંબઈમાં મહેતા આયુર્વેદિક ફાર્મસી, સી. પી. ટેન્કેશક, લાકની વાડી,

મુંબઈ ૪.

જનનીની જવાલા

શ્રીમદ્રા
કવિલા ત્રિવેદી

“જ્ઞેની, અહિં આવ. ” સુલભા ફીચુ રવરે બોલી.

“આ આવી,” કલ્લોલિની હતાવળી માતા પાસે આવી, ખીજાનામાં ખીમાર માતા સુતી હતી તેનું મરતકે દબાવવા લાગી.

“કમ, જરા સગડી સળગાવ...એ...” સુલભા વાક્ય અધુર મુકી દુઃખથી આંખો મીચી શાન્ત થઈ ગઈ. કલ્લોલિની માતાનું દુઃખ જોઈ આંસુ સારવા લાગી, માતૃ પ્રેમી પુત્રોનું હૃદય માતાનું દુઃખ દેખી ચીરાણું હતું. વેદના દૂર યતા સુલભાનાં નેત્રો ખુલ્યાં. કલ્લોની આંખ બીની હતી. માતા પુત્રોનું અંતર જોળખતી હતી.

“જ્ઞેન, મળરાય છે શા માટે? દેહ છે ને દુઃખ પણ આવે, તેમાં શું થયું. જા, સગડી સળગાવ શેક કરવાથી આરામ થશે.” સ્નેહાળ શબ્દોથી માતાએ કહ્યું.

“ના, ડોક્ટરને તોડવા મોકલ્યું?” કહ્યું હોનતાથી માતાના સામું જોતાં બોલી.

“ડોક્ટરની કંઈ જરૂર નથી. આવું તો ઘણી વખત થાય છે. શેક કરવાથી આરામ થશે.” સુલભા આત્માસન આપતાં બોલી. કલ્લોલિની સગડી લાવી શેક કરવા લાગી.

“ના, ટું ના હોય તો મારું કોણ, પ્રજ્ઞ. મારી માતાને મારાથી વિખુટી કદી ના પાડીય” એનું હૃદય બરાબર મધુ. અતિ શેતરો બાર સદન નહિ થવાથી મોટા અવાજે રુદન કરવા લાગી, સુલભા નિર્મળ હાથ પુત્રીને માથે ફેરવવા લાગી.

“કહ્યું, ના રડીય, મારું ક્યાંથી સદ્ભાવ્ય હોય કે તમને મુકી પ્રજ્ઞના ધામમાં જઈ. જ્ઞેન. જીવન સુધી માતાનું સુખ કંઈ રહે? હું આમ ગભરાઈશ તો તારા નાના

બાપ જ્ઞેન વધારે મળારશે. હું તો કાલે સારી થઈશ,” સુલભા મ્વાસ લેવા બોલી.

કલ્લોલિની ને માતાના શબ્દોથી કંઈક શાન્તિ થઈ અને માતાની સેવા કરવા લાગી.

સુલભાને પાંચ સંતાન હતાં. કલ્લોલિની સૌથી મોટી હતી. એની ઉંમર અઢાર વર્ષની હતી. યોવનની વસંત ખીલેલી છતાં યૌવનની ચપળતા અને સદૌષ દર્શિત એમાંથી દૂર રહેતાં નિર્મળતા એની અખિમાંથી નિતરતી હતી, અંતર સરલ ભાવથી ભરેલું હતું. કોઈને મળીન બાવ જોતાં એની અખિ અગ્નિ વરસાવતી. પુનિત પ્રતિમા કલ્લોલિની પવિત્ર દેવી સમાન હતી. પ્રપંચી જગતને એ પીજાવતી નહિ. એ સદા હાસ્યકુંજમાં રમતી માતી અને વિચળ રમેદનાં ઝરણાં ઉરાડતી. માતા એને મન પરમ દૈવત સમાન હતી. માતા સંતાનો માટે સર્વસ્વનો ભોગ આપે છે. નિરવાય પ્રેમમાં ન્દાય છે. તેને બાળકોથી અધિક કંઈ લાગતું નથી. પણ કલ્લોલિની માતાને એવા પ્રેમથી મહાત્મી. સુલભાની પ્રકૃતિ નરમ રહેતી તેથી મૃદુલતાનો બધો ભાર એને ઉપાડવો પડતો હતો. ગરીબ માતાને પુત્રોની ધણી દયા આવતી, પણ શરીરની નિર્જળતાને લીધે એનાથી વધારે મદદ થઈ શકતી નહિ. માતૃ પ્રેમી પુત્રી માતાને કદી ઓછું આવવા દેતી નહિ. સુલભા પુત્રીના પ્રેમાળ વર્તનથી ઘણી વખત છુપાં અશ્રુ સારતી. કલ્લોલિની માતાનાં આંસુ જોઈ શકતી નહિ. કોઈ કહે કે તારી માતા રાતરી હતી તો ગુરસાથી જવાબ આપતી. “હું છું ત્યાં સુધી મારી બાને કોણ રડાવે એમ છે?” પાપના પડખાથી પર રહેનારી એ શકિતના મુખ ઉપર અપૂર્વ જોજસ

જવાબેનું રહેતું. ઉચ્ચતાના શિખરે હિમ્મતી ભાવનાથી વિશુદ્ધ આનંદ ઝીલતી. કોઈનું અનિષ્ટ એનું કોમળ દીલ સહિ શકેતું નહિ. એના મુખમાંથી ઘણે સરી પડતા. પ્રભુ હું કોઈને પણ દુઃખી કરીશ નહિ. - દુઃખીયાને માનવી માટે એ દયાળુ દેવીના હૃદયમાંથી સતત દયાનો પ્રવાહ વહેતો. ભલેને મિત્ર હોય કે શત્રુ. પણ એને બંને સમાન હતા.

સુલભા—“કહુ, ભે, આ ફેટો.” માતાએ એના હાથમાં ફેટો આપ્યો.

કહુ—“બા, કેવો છે ? ” બેપરવાઈથી કલ્લોલિની બોલી.

સુલભા—“તને ગમે છે ? ” માતાએ પ્રુત્રીનું અંતર ઉદ્ધસવા માંડ્યું.

કહુ—“મારે તો આવા ફેટા ભોવા નથી. બા, હું, લગ્ન ના કરું તો કેમ ? ” કહુ બોલી.

સુલભા—“બહેન, સ્ત્રીઓને લગ્ન વિના આવેજ નહિ. સ્ત્રી લગ્ન ના કરે તો એનું પોષણ કોણ કરે ? ” માતાએ સજ્જન છુને પ્રશ્ન આગળ મૂક્યો.

કહુ—“શું, પરણવામાં પોષણ કરવાની ભાવના સમાવેલી છે. એ પેટની વેઠ માટે જીવનભર સ્ત્રીઓ ૫ પુરુષોની શુભામી કરવી ? લગ્નની મદત બીજી કાંઈ નહિ ? પણને ઘાસ માટે માલીક પાછે છે, તેમ જો પણ ને પુરુષો આજીવિકા માટે રાખે છે, નહિ કે તેને દેવી તરીકે પૂજવાને. લગ્નમાં આ રહસ્ય સમાયું હોય તો મારે પરણવું જ નથી. બા, હું, મને ઘણું વ્હાય ને ? તો મારું કહેવું ના માને ? ” કલ્લોલિની માતાને વિનવતી હોય તેમ દીનવદને બોલી.

સુલભા—બોલ, બહેન, તારું કહેવું બધું એ માનીશ. સ્નેહાળ માતા બોલી.

કહુ—“બા, હું તો એ જીજ્ઞાસા જઠકાવવા માગતી નથી. પ્રભુની ભક્તિ કરી જીવન

વિતાવીશ. સત્યને છોડી અસત્યને કોણ મદદ કરે ? ” એણે દીલ ખોલ્યું.

સુલભા—“જીવન સુધી કુંવારા કેમ રહેવાય ? દુનીયાને અપવાદ સહન કરવો પડે.”

કહુ—“તેમાં દુનીયાને શું ? મારે લગ્ન કરવું કે નહિ તે મારી મરજી. તેમાં બીજાને શું ? દુનીયા ક્યાં આપણને પૂછીને બધું કરે છે ? એ તો જેને જે ગમે તે જ કરે છે. હશે, એ વાત જવા દે, પણ આ ફેટો સારો નથી. મને તો સ્ત્રીકૃષ્ણ જેવો સુંદર ગમે.” માતાને ખુશ કરવા પ્રુત્રી બોલી.

સુલભા શોક આનંદ મિશ્રિત લાગણી અનુભવતી વિચાર કરવા લાગી. હા, એને લાલકે તો પ્રભુ વિના મોઈ જ નથી. આ નિર્દોષતાની મૂર્તિના જગતના માનવી કોમલ આંકી સહે જ નહિ. “પ્રભુ હું સહાય કરજે બા, કેમ વિચારમાં પડી ગઈ ? ” માતાને દુઃખી થતી જોઈ પ્રુત્રી બોલી.

સુલભા—“કાંઈ નહિ. તારી ચિંતા પ્રભુને અર્પણ કરે છું. એજ દીનદયાળુ દયા કરશે.” માતા બોલી.

કહુ—“બા, સાચું કહું ? મારાથી તારી વિશેષ જરાએ સહેવાતો નથી. લગ્ન કરું તો તારાથી વિખુટાં ચલું પડે. ના, ના, બા, મને પરણાવીશ નહિ.”

કલ્લોલિની માતાના બોજામાં માથું મુકી રડવા લાગી. સ્નેહમયી માતા પ્રુત્રીનું રૂદન જોઈ શકી નહિ. પ્રેમાળ પ્રુત્રીના દીનતાભર્યા ચહેરા સાંભળી કંઈ માતાનું હૃદય રિચર રહિ શકે ? સુલભા માથે હાથ ફેરવી - કલ્લોલિને સંતવન આપવા લાગી.

સુલભા—“કહુ, મારી લાડકી, હું જરા મલકારીશ નહિ. તારી મરજી વિના તારું લગ્ન કદી કરવાની નથી.” માતાના મીઠા ચહેરાથી પ્રુત્રીનું અંતર આનંદથી ઉજળવા લાગ્યું.

કલ્પોલિનીના મુખ પર મંદ સ્મિત ફરકવા લાગ્યું. મરતી પુત્રીને બાળામાં રાખી સુલભા ગોધાર આંસુ સારવા લાગી. દૂર વિધિને તે રંકની પથુ દયા આવતી નથી.

ગરીબાંધની ગર્ભામાં પહેલી સુલભાને કદી નિર્ધનતાનું દુઃખ લાગતું નહોતું. એ એના રંકનાં અશુભાં રત્નો બાળકોને માનતી. તેને બ્રેષ્ટ આંખ ઠારતી. સુખ, ધન, આનંદ બધું એ સંતાનમાં જ માનતી. એનું હૃદય-પતા લાગ્યું સુખ કદરતને અણજાળતું લાગ્યું, તેથી એનું એક અગોચુ રત્ન ઝૂંટવી લેવાને વિચાર-કર્ષો. કલ્પોલિનીનો જીવન દીપ જુગાવાની તૈયારી કરતો હતો. એ બચંકર રાત્રી પથુ આવી પહોંચી. અભાગિની માતાને ચિર વિયોગના કાવાનજમાં બળતી રાખી એનો પવિત્ર આત્મા અનંત ધાગમાં પહોંચ્યો. સુલભા પુત્રીનો ધા સડન કરી રાત્રી નહિ. વિદ્યુતના ધાતથી વૃક્ષ કુડી પડે તેમ માતા પૃથ્વી પર પટકાષ. માતાનાં આંસુ રેકનાર પુત્રી માતાનું દુઃખ જોવા રહી નહોતી. એ તો સદાયે વહેતાં આંસુના દરીવામાં કુબાવી ચાલી ગઈ હતી. એક પળનો વિયોગ સહેવા નિર્બળ બનતી પુત્રીએ જીવનને ચિર વિયોગની વેદનામાં વહેતું મુક્યું. માતાને પુત્રીનો આધાત અસહ્ય લાગ્યો. આશાના સિંચનથી સિંચેલી કોમળ કલિકા અકાળે કરમાઈ ગઈ. માતૃ હૃદયની વેદના માતાએ જ જાણે. એનું મન મુંઝાતું પથુ એ કોષને કહેતી નહિ. એ કોષપથુ કાર્યમાં ભૂલ કર્યા વિના રહેતી નહિ. કોષ વખત એમ પથુ લાગતું કે મારું મગજ હાથમાં નહિ રહે, નહોતું એને ખાવામાં લાન, નહોતું બેસવામાં લાન. શુષ્ક જીવન જીવી સમય વિતાવતી હતી. પુત્રીની

યાદમાં એકાન્તમાં અસુસરિતા રેલાવતી માતાએ સંતાનના વિયોગ સહી શકતી નથી. તો આવી મમતામયી પુત્રીનો વિરહ એકલેલી માતાથી કેમ સહેવાય ? સુલભાનો આંતરિક આનંદ ઉડી ગયો હતો તોપણ દુનીયાની દષ્ટિમાં એ આનંદી જણાતી. એનાં બીજાં બાળકોને માતાની કોમલ સમજ્યા નેટલી શકતી નહોતી. માનુષ્યેમનું મહત્ત્વ બાળનાર પુત્રી એને તરછોડી ચાલી ગઈ હતી.

માના મીઠા સંબોધનથી કણમાં અમૃત રેળનાર કલ્પોલિનીની મધુરી મુર્તિ અંતરમાં કોતરાઈ ગઈ હતી. કોષક વખત એ ભાવ-ભીતી મેલી માતા આદાશ, વૃદ્ધોની ધટા કે, ચારે દીશાએ બાવરી આંખે જોતી. આખરે કણની મુર્તિ નહિ જણાતાં કણે કણપાત કરતી. દિવસો વિત્યા જતા. જુનની કહેવત પ્રમાણે દિવસ જતાં દુઃખ સુલભ છે. લોક-દ્રષ્ટીએ માનતી પથુ ખરી છતાં એક માતાનું હૃદય બાળકના મૃત્યુનું દુઃખ કદી વિસરી શકતું નથી. એના અંતરના હિંદાઓમાં જગાલા લજીકતી રહે છે. કદી જગાલા શાન્ત જણાપ, અગ્નિ ભરમમાં છુપાઈ ગય, તો પથુ સહજ પવનના સપાટામાં એજ જગાલા લજીકી ઉઠે છે. સુલભાની રિયતિ આવી થઈ હતી. રડી, રડી આંખો તેજલીન બની ગઈ. ઉર્મીના હિંદાના અંતરમાં સમાયા. આનંદનો ઉદય શાન્ત પડ્યો. આશાનાં ઝળકતા કીરણો ઝાંખાં પડ્યાં. જીવનનોકા અચકાતી ચાલવા લાગી. એનું જીવન જીવવા માટે નહિ પથુ અન્ય-જનોના કર્તવ્ય પાલન માટે બની ગયું. નિરંતર અશુભી અજલો અપંથુ કરતી વ્હાલી પુત્રીના વિયોગે ઝુરતી દુઃખી માતા દિવસો વિતાડવા લાગી.

તાતા કોંકોનટ ઓઈલ શેમ્પુ
વાપરી

તમારા મનોહર વાળનું રક્ષણ કરે

તાતાની ખીજ વાળને લગતી બનાવટોમાં
સુમંધીદાર કોંકોનટ હેમ્પર ઓઈલ, જમ બનાવટો,
લાઇમ્સ અને ગ્લીસરાઇન, તાતા પ્રીલોઅનટાઇન
વિરેનો સમાવેશ થાય છે. લગભગ બધીજ મોટી કુટુંબ
જે છે અને હંમેશા તીવ્રે ટેકાણે:—

ટામકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ

પી. એ. બોક્સ, ૫૨૮, મુંબઈ.

તાતાનો માલ

ધી તાતા ઓઈલ પ્રીલેસ કું. લી.

બોમ્બે હાઉસ, મુંબઈ.

મહેરબાની કરીને તમારા વાળને લગતી બનાવટોનાં નમુનાઓ
મને મફત મોકલજો. ટપાલખર્ચ મારે હું આ સાથે
એક આનાની ટીકીટ બીડું છું.

નામ

સરનામું

નંબર

G. S. 2

નારી શક્તિ

લેખિકા : કાન્તાજીદેવ હા. વોરા

કુમળા સમાજમાં વિદ્યુત્તંબલ ગણાતી. તે નીકળતી ત્યારે તેને જોઈ લોકો મોં મચકાડતા. લોકો તેની પ્રવૃત્તિઓ વખોડતા. ડોશીમાઓ તેને જોતાં તેણી વાંકુ ખોલવાની ચરવાત કરતાં.

" જોયુંને બાઈ; આ મોટા મીલમાલેકની છોકરી, મોટી સત્તર વરસની થઈ, પણ એના માઆપની આંખ ઉધડતી નથી. ક્યાં સુધી કુંવારી રાખશે ? "

" અરે મણીજીદેવ, કુંવારાની ક્યાં વાત કરો છો ? પણ હજી લગ્નવતર જ ક્યાં છોડાવે છે ? " દેવીએ ટાપશી પુરી.

" અરે હવે તો અખામમાં પણ જતાં શીખી છે. એને કસરતો શીખાને શું કરવું છે ? " યમુનાએ કહ્યું.

" લડવા જવું દરો. " લક્ષ્મીએ કહ્યું.

" હા, પણ જોને તલવાર, જમૈયા ચલાવતાં શીખે છે અને થોડે પથુ ખેડે છે. " યમુનાએ કહ્યું.

" એને શું નથી આવડતું ? તરતાં, હાંસીવાદો વાજરતાં, બધું જ આવડે છે, અરે ધરતું કામ પણ બધું આવડે છે. તે' તો આપણાં નારી સમાજમાં એક દેવીસમાન થશે. " શાન્તાએ કહ્યું.

" શું કહ્યું ? દીકરીની જાતને એ બધાં ફેલ શું સારા છે ? " મણીજીદેવે કહ્યું.

" તમે આકર્ષાં દા માટે યાઓ છો ? એ જ બધું શીખે છે એ કંઈ પણ નકામું નથી, બધું જ ઉપયોગી છે. રાત્રી સમાજને એ બધું શીખવું એ જરૂરી છે, કારણ કે તેથી આપણાં સ્વરક્ષણ કરવાની શક્તિ આવે છે, " શાન્તાએ કહ્યું.

" વાહ વાહ, નીકર આજ સુધી કંઈ રક્ષણ થયાંતાં બાઈ ? આવું તો કોઈ દિવસ જોયું નહોતું, આ અમારી તો જીન્દગી વધ મઈ, પણ આજું નહોતું, હવે તો બાઈ કોણ બજો સુંએ થવા જોઈ છે, નીકર આવું હોય ? " મણીજીદેવે બજાવો કરતાં ઘેર સીધાબ્યાં. અને સર્વ મંડળ વિખરાયું.

(૨)

લક્ષ્મીના ધરમાં વિનયપ્રસાદ શેઠ ગ્રોથ મીલ માલેક હતા, અને નગરશેઠ પણ ગણાતા. તેને એક પુત્ર અને એક પુત્રી હતાં. પુત્ર પચીસેક વર્ષનો દેખાવડો ભાવનાશીલ એક યુવાન હતો, અને પુત્રી કમળા સૌંદર્યની દેવી ગણાતી, સત્તર વર્ષની એક સેવા બાવી યુવતી હતી.

વિનયપ્રસાદ પોતે પણ સુધારક વિચારના હતા, તેમનાં પતિ સુશીલા, રહેજ જીતો વિચાર ધરાવતાં પરંતુ પતિને જ દેવ માનનાર એ દેવી પતિના વિચારો આડે આવતાં નહિ. કમળાનું આ શિક્ષણ તેને ગમતું નહિ.

એક દિવસ સાંજને સમયે વિનયપ્રસાદ એક ડાકું પાંચતા આરામચેરમાં પડ્યા હતા, સુશીલા તેની સામેની એક ખુરશી પર બેઠાં હતાં.

" હવે આ કમળાનો શો વિચાર કર્યો ? " સુશીલાએ કહ્યું. વિનયપ્રસાદ ડાકામાંથી ઉઠ્યું બેઠ કહ્યું.

" કેમ શાનો વિચાર ? "

" તેને પરણાવવાનો. "

" પરણશે, શી કિતાવળ છે ? "

“ પરણશે એટલે ? શું એની મેળે એ પરણવાની છે ? ”

“ હારતો, તેની મરણ થશે ત્યારે પરણાવીશું, હજી સુધી તેનો વિચાર પરણવાનો હોય તેમ લાગતું નથી, તો આપણે શા માટે ઉતાવળ કરવી ? ”

“ એટલે એ કહે તેમ કરવું એમને ? એનો વિચાર થાય ત્યારે, એ કહે તેની સાથે પરણાવવી એમને ? ”

“ હા, એમજ, ”

“ આ નથી કીક લાગતું; સમાજમાં આપણી વાતો ચાલે છે, ”

“ વાતો ચાલે છે, એટલે શું મારે તેની સ્વતંત્રતા ઝૂંટતી લઈ, મને તેની સાથે પરણાવી દેવી ? ”

“ કીકરીને વળી સ્વતંત્રતા શી ? એની વળી પસંદગી શી ? કીકરીની જાતને જાણી જાણી શું, અને આવી લાકડી તાલીમ જેવાં શીશુઓ શા ? મને તો આ બધું જાણ્યે નથી મમણ, ”

“ આ નવો યુગ છે, તને ન મને તો કંઈ નહિ, એ જીના જમાના હવે મમા. ”

“ તમને મને તેમ ક્યો, હું શું કરી શકું તેમ છું ? ” એમ કહી સુધીલાદેવી ધરમાં ગયાં.

“ એજ દિવસે, સંજે પાંચ વાગે, કમળા અને સુરેશ, સમુદ્ર કાનારે ફરી રહ્યા હતા, સામે બંદર ઉપર, માણસોનું ટોળું ઉછું હાથું, ઝુંબડતી રીમર આવતી હતી, કેંક માણસો એ રીમરમાં આવતાં હતાં, તેને લેવા માટે કેંક માણસો બંદર ઉપર સામાં આવ્યાં હતાં.

પણ ઈંદર રૂઝો હતો. સર્વ ટોળાનું મોં પડી ગયું હતું.

ઝરણ પવન પ્રતિકૂળ હતો, સમુદ્રમાં જીવાળ ચક્રો હતો, પહાડ સમાં મોજા

ઉછળી રહ્યાં હતાં, ભયંકર રીતે ધુધવાટ કરતો સમુદ્ર મહાં રહ્યો હતો.

કપાનના મરણતોલ પ્રયત્નો છતાં પણ ખોટાં આંકે રસ્તે જઈ રહી હતી.

બંદર પરનાં સર્વ માણસોના જીવ જીવ હિંચા ધક મચા હતા, ખોટાં પરનાં સઘળાં માણસો મથરાઈ ગયાં હતાં.

“ લાકડાં આ ખોટાં આવી બન્યું, ” કમળાએ કહ્યું.

“ હા બહેન, જો ખડક તરફ જેવાય છે, જો અચાકાં તો હમણાં જ જોડા થઈ જશે; ” સુરેશે કહ્યું.

“ અરે અરે અચાકાં ” કમળા બોલી ઉઠી.

“ હોડી ઝુકો; અરે ડોહ એ બીચારા કુજતા માણસોને બચાવો, બચાવો, અરે જઈ ક્યો ” ના અવાજે બંદર પર થઈ રહ્યા.

પણ હોડી મુકવાની, અગર, તરીને પણ બચાવવાની ડોહની હિમ્મત ચાલી નહિ.

“ લાકડાં, લાકડાં, બીચારાં માણસો નકામાં જાય ! એક હનર માણસોની પુવારી ! ” કમળાએ કહ્યું.

“ પણ શું ચાલે બહેન ? આમતિ મને તેવાં તરીવાની પણ હિમ્મત ચાલે તેડું નથી. આપણાથી શું ચાલે ? ”

“ વાહ, પ્રવૃત્ત ! લાકડાં, મારાથી તો જોડું નથી જઈ, હું જઈ છું. જો જીવું તો તો કીક છે, નહિંતર આ, અને બાપુજીને મારા છેવટના પ્રમાણ કહેજો. ” એટલું કહી કમળાએ સાડીના છેડા કમર ફરતે વીંટળાળી, કચ્છ મારી, સર્વ માણસોમાંથી માર્ગે ફરી બંદર પરથી એ ભયંકર ધૂધવતા સાગરમાં બૂરો માર્યો. સુરેશ અને સર્વ માણસો જોઈ રહ્યાં.

એ મનુષ્ય સમુદ્રમાં ધણાં ઉત્તાડ તરવેજાઓ હતા, તેમજ ખારવાઓનો પણ

પાર નહેતો. સુરેશ પોતે પણ અમુકું તરી બાજુતે, પરંતુ એ મુજાળા મરદોની હિમ્મત સાગરમાં પડવાની ન આવી.

એ મદા ભયંકર ગાંડા સમુદ્રમાં, મદા મુરકેલીએ માર્ગ ચીરતી કમળા અંગળ ધપી રહી હતી, પહાડ સર્માં એ ભયંકર મોજાઓ તેને ક્યારેકે આગળ અને ક્યારેક પાછળ છંકી રહ્યા હતાં, છતાં પણ હીમ્મત ન હારતાં એ બહાદુર વીરાંગના; પોતાની શક્તિ-આધી મરદોને 'તીચુ' જોવડાવતી આગળ ધપતી હતી, તેનું ફેકત એક જ શ્વાન હતું. અને તે પેલા કુબતા મનુષ્યોને બચાવવાનું.

આખરે એક મનુષ્યને પકડ્યો, અને પાછી ફરી તેને આવની જોઇ કીનારા પરનાં મનુષ્યો આનંદનાં પોંકારો કરી રહ્યાં.

મહામુરકેલીએ તે કીનારે પહોંચી અને પેલા મનુષ્યને કીનારે મુકી પાછી એટલી જ ઝડપથી તે સાગરમાં આવી.

આ સર્વ પ્રકાર હમણાં જ આવેલી બે સ્ત્રીઓ જોઇ રહી હતી, તેને આ સર્વ મરદો પર તિરસ્કાર આવ્યો અને તેમાંની એક બહેને તિરસ્કાર બરેલી આંખે કહ્યું.

“નામદ, બાવલાઓ જોઇ શું રહ્યા છે? શરમાઓ, શરમાઓ, તમે આટલા બધા જોડા છતાં, જોવા છતાં એક સ્ત્રી, આ જીવ મટોરાટનો એલ ખેલી રહી છે. મોત સાથે રમત રમી રહી છે, છતાં પણ તમે, તમારો આટલો બધો સમુદ્ર છતાં તેને કંઈપણ મદદ કરી શકતા નથી, તમારે માટે આ ધણું યત્ન બરેજુ છે.”

એટલું કહી એ પણ કમળ મારી સમુદ્રમાં કુદી પડી અને ત્યારપછી, તેની સાથેની બહેન પણ તેની પાછળ તેનું અનુ-કરણ કરતાં સમુદ્રમાં પડી.

અને તે સ્ત્રીઓની આટલી હિમ્મત જોનાં, તેના યત્નમાવનારા શબ્દો સાંભળી

સુરેશ પણ દિંમતે લાવી સમુદ્રમાં કુદ્યો, અને બે આરવાઓ પણ મહામહેનતે દિંમતે લાવી સમુદ્રમાં પડ્યા.

આટલાં માણસોની મદદ મળતાં કમળાનો ઉત્સાહ વધ્યો, અને તે બેવડા જોરથી સમુદ્રમાં માર્ગ કાપવા લાગી.

એ પ્રમાણે મદદ મળતાં ધણું માણસો બચી ગયાં. કીનારે આવતાં ‘કમળાદેવીની જય’ બોલાઈ ‘હી શક્તિનો જય’ બોલાઈ.

આખાએ લંકાની નગરમાં, કમળા, ધનિરા અને રતેહલતાની જ વાતો ધર્મ રહી હતી. સહુ લોકો એ સ્ત્રી શક્તિને આજે પૂજતા હતા, કુબતાં બંચેલાઓ એ દેવોઓને હલ્લથી, ભક્તિ પૂર્વકે રમરતા હતા. આખુંએ શહેર આજે એ નારી શક્તિને હાર્દિક અભિનંદન આપી રહ્યું હતું.

(૩)

સંખ્યાનો સમય હતો; સૂર્યદેવ પૂર્વની મુસાફરી પુરી કરી પશ્ચિમ તરફ વિદાય થતા હતા તેનો આજ રક્તવર્ણો પ્રકાશ પૃથ્વીપર પ્રસરી ગયો હતો. અને હમણાં જ અંધકાર ફેલાઈ જશે એવું લાગતું હતું.

તે સમયે નદી કીનારે ઘોડાપર કમળા ફરી રહી હતી, બહુ સમય યદ જવાંને લીધે અંધકાર ફેલાઈ ગયો હતો. કમળા ધર તરફ જઈ રહી હતી, ત્યાં તેના કાને કીંઈની ચીસ સંભળાઈ.

તે ચમકી અને ઉભી રહી.

“જોહ, બચાવો રે; કોઈ આવે.”

ફરીથી તેના કાનપર અવાજ અંધળાવે, ઘૂરત તે પાછી ફરી અને અવાજની દિશામાં થોડા ઝડપથી ઘોડાઓ.

અવાજ તેને એકાદ માધલ દુર જંગલ તરફ લઈ ગયો.

ત્યાં જતાં તેને માણસ પડ્યું કે એક અસહાય નિરાધાર બાળાપર જે ચમદુત સમા માણસો જીલમ ચુમ્મરતા હતા.

કમળા ત્યાં આવી પહોંચી, અને તલવાર ખેંચી.

"બદમાસો છોડો છો કે નહિ?" કમળાએ પચ્છાર કર્યો.

"હું તારે રસ્તે પડી જા, નાહક વચ્ચે નાં આવ."

"એટલે ? રસ્તે પડે એ ખીજ. આ બાળાને છોડ નીકર લડવા માટે તૈયાર થા."

"કમળાએ કહ્યું."

"હું જી શું કરવાની હતી ? નાહક જીવ બોલ બેસીય માટે હીક કહુ છું કે અદોથી ચાલી જા."

"નાહક જાણ પંચાત કરતો બાળને છોડી દે. મારે તારું જાણજી નથી સલામતું."

"એક છોડે છે કે નહિ ?"

"નથી છોડતા, બોલ શું કરીય ?"

"તો મરવા તૈયાર થા," કહી કમળા થોડા ફરથી નીચે ઊતરી અને તલવાર લઈ તૈયાર થઈ બેઠી.

સામે જે છુટારા અને એક બાળુએ એકલી કમળા લડવા લાગ્યા.

બહાદુરીથી કમળા છુટારાઓનાં ધા ચુકાવતી લડતી હતી. થઈ પડ્યું એ જીવદંબા સખી હીસતી દેવીને જોવા આકાશે રથંજ્યો હોય તેમ લાગતું હતું.

છેવટે એક પડ્યો, અને તેને પડેલાં બેતાં ખીજે ધાવણ થઈ નાસી છુટ્યો.

કમળાને ખભામાં ધાં પડ્યો હતો, લોહી વહી જતું હતું તેણે એ બાળને પૂછ્યું.

"બહેન તમે કોણ છો ?"

"એ પછી કહે' પછુ પહેલાં 'તમારો ધા અધિવા હો.' તે બહેને કહ્યું અને પોતાની આંખોમાં છોડો ફાડી તેના ધાં મજબુત રીતે બાંધી દીધો.

તમારું નામ શું ? આ લોકોએ તમને જો રીતે સપડાવ્યાં ? કમળાએ ફરી પૂછ્યું.

"બહેન મારું નામ સલિતા, અમે હંપતી નદી કીનારે ફરવા આવેલા. ફરતા ફરતા દુર નીકળી ગયા. અને અંધકાર થવાની તૈયારી હતી તે સમયે આ લોકો, ઝાડોની ઓથેથી નીકળી આવ્યા. અને અમને સપડાવ્યા, એ તો નાસી છુટ્યા પછુ મને બચાવી ન શક્યા. હું નારી પણ ન શકી અને આ લોકોએ મને સપડાવી. મારું થયું કે તમે આવો લાગ્યા નીકર બહેન મારું શું માત ?" સલિતાએ કહ્યું.

"તમારા પતિ તમને બચાવી ન શક્યા ?" કમળાએ આશ્ચર્યથી કહ્યું.

"ના." સલિતાએ નીચું જોઈ ઉત્તર આપ્યો.

"વાર; પતિનું રસથુ જ ન કરી શકે તેને પતિ જ કેમ કહી શકાય ? પોતે નાસી છુટે એટલે થયું; પાછળ જીનું શું થશે એની ચિન્તા જ નહિ; એ પતિ ?" કમળાએ તિરસ્કાર અતાવ્યો. સલિતા નિસ્તર રહી.

"ચાલો બહેન હવે વખત સુમાવવામાં માર નહિ, તમે ક્યાં રહો છો ? ચાલો હું તમને તમારે ઘેર પહોંચાડી દઈ." કમળાએ કહ્યું.

"રજીજીત શેડ પરના 'લીલા વિલાસ' માં." સલિતાએ કહ્યું.

"તમને થોડે બેસતાં કાવશે ને ?" કમળાએ પૂછ્યું.

"ના."

"મને પકડીને બેસો તોએ ?"

"પ્રયત્ન કરીશ, પણ ખીક લાગશે."

"બહેન એ જ 'મોડું' છે; હવે આપણે જીવિતિએ બહીવું એ નકામું છે, જીવેને ખીકમાં જ તેમની અત્યારે કેવી સ્થિતિ હતી ?"

"સાચું છે બહેન હવેથી હું તમારી

જેથી થના પ્રયત્ન કરીશ. “ લલિતાએ કહ્યું.
અને કમળાએ પહેલાં લલિતાને ઘોડે ચઢાવી
પછી પોતે આગળ બેઠી અને ઘોડો ચલાવ્યો.

“ જો જો હો બરાબર પકડજો. ”
કમળાએ કહ્યું.

“ તમારા પતિ શું કરે છે ? ” કમળાએ કહ્યું.

“ લક્ષ્મીનગરમાં પેદી છે. ”

“ નામ શું ? ” કમળાએ કહ્યું.

લલિતા ન બોલી.

“ કેમ ન બોલ્યાં ? ” કમળાએ
કરીથી કહ્યું.

“ હિંદુ સમાજમાં પતિનું નામ લેવાય
નહિં. ” લલિતાએ કહ્યું.

“ એવું ક્યાં સુધી રાખ્યો ? નામ
બોલવામાં શા વાધો છે ? ” કમળાએ કહ્યું.

“ વાધો કંઈએ નથી. ”

“ તમારે બોલોતે. ”

“ નિર્મળકુમાર. ” લલિતાએ અચ-
કાષ્ટે કહ્યું.

“ તમારા સસરાનું નામ વિનોદરાય
તો નહિં. ”

“ એજ, તમે જોળ્યો છો ? ”

“ હાર્તો, મામમાં રહુ છું ને. ”

“ પરંતુ મને બચાવનાર, દેવી તમે
તમારા તો મને કંઈ જ પરિચય ન આપ્યો ? ”

“ મને તમે નથી જોળખી શક્યાં ? ”

“ ના. શી રીતે જોળખું ? ”

“ મારાં આવા વર્તનથી અને શિદ્ધાંશુથી
આખું લક્ષ્મીનગર મને જોળખે છે, હું
વિનયપ્રસાદની પુત્રી કમળા. ”

“ તમે જ પદોપકારી કમળાદેવી ? દેવી
તમને મારા વંદન છે. ”

“ મને દેવી શા માટે કહો છો ? હું
કંઈ દેવી નથી હું તો એક પામર મનુષ્ય છું. ”

“ નહિં તમે દેવી યોગ્ય જ છો, બહેન

તમારું સમાજ સેવા શિવાય બીજું લક્ષ્ય જ
નથી, પદોપકારી દેવી, તમે સાક્ષાત દેવી
જ છો. ”

“ જુઓ આ નગરનો દરવાજો આવી
મથો, હમણાં તમારો બંગલો આવી જશે. ”

અને ઘોડો રજુછત રોડ તરફ ચલાવ્યો.

“ આ તમારો ‘લિલા વિલાસ’ સાયબીને
બગીચો અને કોર્ટ વખત મારે ત્યાં આવજો,
આનંદ થશે. ”

“ જરૂર આવીશ બહેન, પણ તમે ઉપર
તો આવો. ”

“ નહિં હવે બહુ મોડું થઈ ગયું છે
રજા લાઈશ. ”

ત્યાં સામેથી નિર્મળકુમાર આવતા હતા,
તેનું મુખ નિરતેજ. હવે, ત્યાં લલિતાને જોઈ
અને આનંદમાં આવી ગયા.

“ તું આવી ? શી રીતે બચી ? ”
નિર્મળકુમારે પૂછ્યું.

“ મને બચાવનાર આ દેવી; જો તે
વખતે ન આવી ગયાં હોત તો તમે મને
જીવતી જોઈ શક્યા ન હોત. ”

“ તમારો ઉપકાર માનું છું બહેન, ”
નિર્મળકુમારે કમળાને કહ્યું.

“ ઉપકાર માનવાની જરૂર નથી, મારી
કરજ હતી. ” કમળાએ કહ્યું.

“ તમારું નામ જણાવશો. ” નિર્મળ-
કુમારે પૂછ્યું.

“ એ કમળાબહેન વિનયપ્રસાદની પુત્રી. ”
લલિતાએ કહ્યું.

“ તમે જ એ કમળાદેવી, બહેન મારાં
વંદન છે, તમારા પદોપકારી જીવનને. ”
નિર્મળકુમારે કહ્યું.

“ બહેન હું રજા લાઈશ, તમે આવજો
હો, કુમાર મોકલશે ને ? ”

“ જરૂર તમે આવજો હો. ” “ સારું ”
કમળાએ કહ્યું.

અને ઘોડો દોડાવી મુક્યો.

સાચું સૌંદર્ય

લેખિકા :
શ્રી. જ્યોતિ

શ્રીઓ સૌંદર્યની પછી પૂછે છે; તેના સાધનો માટે તેઓ નિરંતર અધીરી બને છે; નિત્ય નવાં નવાં સાધનો શોધવા મગે છે. આજે શેષ છે, વાપરે છે ને આવતી કાલે બૂર્તા થતાં નવાં સાધનો ઉભાં કરવાની કગકટ ઉભી જ રહે છે.

નીચેનાં કેટલાંક સાધનો તેમને એ કગકટમાંથી મુક્ત કરશે-તેમને આજીવન મદદરૂપ થઈ પડશે:

૧ અખંડ સુવાસિત ગુલાબનું અત્તર.	સદ્ગુણ.
૨ સૌન્દર્યવર્ધક લોશન (અર્ચન).	ક્રોમળતા, સ્થિરતા,
૩ એન્ટરજક પદાર્થો (તાબુલ પેઇન્ટ વગેરે)	ઉદારતાભાવું રિમ્ત.
૪ રમરણ શક્તિવર્ધક ક્રીમી.	કૃતચતા.
૫ મીઠી બદામની મલાઈ (Cream)	બલમનસાધ, માયાગુપ્ત.
૬ ખુશબોદાર સેન્ટ.	શુદ્ધિ.
૭ દિમાની કે અશ્વત્થામ રનો.	ડહાપણ.
૮ વેસેલિન પોમેડ.	સ્ત્રીધીપણ.
૯ જમ્બુદીનું અત્તર.	મિત્રતા.
૧૦ કરચલીઓ મટાડવાનો મલમ.	ખુશમિલન.
૧૧ સર્વોત્તમ દીવાનખાનું.	વંદાદારી.
૧૨ માથામાં નાખવાનાં તેલ.	ધૈર્ય અને ઉદ્વેગ.
૧૩ ઉત્તમ પેટન્ટ પીનો.	હાજરજવાબી.
૧૪ સફેદી માટે પેઇન્ટ.	નિર્દોષીપણું, નિર્મળતા.
૧૫ ભમરો કાળી કરવાનો રંગ.	ચિંતન, વિચાર.
૧૬ અળતો, લાલ રંગ, મેદી.	વિનય.
૧૭ સ્ટ્રાટિકનાં કૂડાં.	સત્ય.
૧૮ અરીસો, દર્પણ.	પ્રતિજ્ઞા, વિચારણા.
૧૯ અંજન.	વિચારશક્તિ.
૨૦ ગુલાબનું પ્રસેન્સ.	પ્રેમ.
૨૧ ચહેરાની સુંદરતા માટે પાઉડર.	સવારે જહેલાં ઉઠવું.
૨૨ ગદા કાઢવાની દવા.	પ્રતિષ્ઠા અને સાચ.
૨૩ બોરસલીનું અત્તર.	નિરભિમાન.
૨૪ સુસ્તીનાયક વીજો.	ઉલોમીપણું.
૨૫ શરતોની રમત.	ધર્મ.

ગુજરાતની ગુણસુંદરીઓ આ સાધનોથી સુંદર બનેા !

દતિશા

ચિત્રકાર :]

શ્રીની સાથી કસરત

[રા. કલાકાન્ત

વાગડનું સાસરિયું

દાદા તે દીકરી વાગડમાં મા ફેળે રે
વાગડની સામુડી હુખડાં બહુ દીધે
મારી સયરૂં છ રે.

દીધે દળાવે મને સતડીયે કંતાવે રે
પરીડીએ પાણીમાં મુજને મોકલે
મારી સયરૂં છ રે.

ઘડો ન પુડે મારૂં
સીંચણીયું ન પુગે રે
ઉગીને આયમીયો
કુવા કાં કંડે
મારી સયરૂં છ રે.

ઉંડો પંખીડાં મારો
સંદેશો લઈ બળે રે
દાદાને કહેલે કે
દીકરી કુવે ખડયાં
મારી સયરૂં છ રે.

દાદાને કહેલો મારો
માતાને ન કહેશે રે
માતાને કહેશે તો
રોય રોય રણ બરે
મારી સયરૂં છ રે.

સંપાદક: એફ.આ. ગઢવી

સનાતન સ્ત્રીત્વ

[એકાંકી નાટિકા]

[સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૦ ના ધ. ૨૭ થી ગાણુ]

સ્થળ : વૈકુંઠનું ઉદ્યાન.

સમય : પ્રાતઃકાળ.

લક્ષ્મી : (ચિન્તાતુર વદને પુષ્પનો હાર યુગ્મતા જણાય છે.) અહા ! કેટલા હાર નિરર્થક ગયા ! પ્રભુ ! કેમ પાછા આવ્યા નહિ ? (ગરડને) ગરડ ! ચાંલો દેલાસ તરફ જવાની તૈયારી કરો. ત્યાંથી કંઈ સગા-ચાર મળશે.

ગરડ : (નમન કરી) શ્રી પાર્વતીજી તેમજ સાવિત્રીદેવી પધારે છે.

લક્ષ્મી : (ઉતાવળથી રહામા જતી) હો. ઠીક થયું. હું આપને ત્યાંજ આવતી હતી. ખદેનો, ચા સમાચાર ? !

પાર્વતી : અરે ! આપણે તે શીદ મોકલ્યા ? કંઈ ખબર આવીજ નથી. ખ્યાનમાં પણ જણાતા નથી.

સાવિત્રી : મદારું જીવન તો સુતુ સુતુ પડી ગયું છે. અભિમાન દેવોને પણ અપમાનવે છે. હારે કરીને આપણે વિયોગનું દુઃખ વહોયું.

લક્ષ્મી : અરેખર, હવે મદને બહુ પસ્તાવો થાય છે. ભગવાને ઘણી ના કહી, છતાં મહેં હંક છોડી નહિ ને પરિણામ વિપરીત આવ્યું. નારણુ પણ પાછા દેખાયા નહિ.

પાર્વતી : ચાલો, હવે તો આપણે શોધવા નીકળીએ.

સાવિત્રી : ને અનસૂયાજીનો પ્રભાવ પણ નેહ્યો.

લક્ષ્મી : પણ પહેલેથી કંઈ માહિતી તો મેળવવી પડશે ને !

[અંતરીક્ષમાં]

ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ

મંથન મૂરતી માધવ દહા...રી.

[હો, આ તો સ્મરણ કરતાં મદારિ પધાર્યાં હવે કંઈ ખબર પડશે.]

નારદ : (પ્રવેશ કરતાં) નારાયણ, નારાયણ. નારાયણ, કેમ મદારિવો, મદારિ ! નમસ્કાર.

લક્ષ્મી : અરે, નારદજી, પ્રણામ કર્યું. કહોને, મદારા નારાયણ ક્યાં બિરાજે છે ? સાવિત્રી-પાર્વતીજી : (અધિરાધથી) અને અમારા નાથ પણ ?

નારદ : આટલી બધી અધિરતા, મહાસંતિઓને ! એ તો ત્રણ સ્વરૂપ સુદર બાલકો બની અનસૂયા માતાના બોળામાં દોરે છે.

ત્રણે : હેં, હેં, હેં. શું કહો છો ! કંઈ માન્યામાં આવતું નથી.

નારદ : ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ હા. હા. હા. (હસતાં) હમણાંજ એ ત્રિપુટીનાં દર્શન કરીને આવ્યો. માતાના વાત્સલ્યમાં ત્રિભુવનમાં વસતા બીજા બાલકો ત્રણે તેમને સ્મરણ થયું છે. ત્રણે મદારે પણ ઓળખતા નહોતા.

લક્ષ્મી : શું થયું પણ ?

નારદ : શું થાય ? તેમણે સાધુ ને બિદ્યા માગી. અને તે વાંચી વિતા જમ તો જમવું એમ.

પાર્વતી : અરે, આપણને આ શી સુધ્ધિ સુત્રી ? માર્ગ પછી સતી સ્ત્રીના સ્વમાનને બાધાત લાગેજ ને ? હાં, પછી ?

નારદ : પછી શું ? એજ, આ જોઈ શી, અનસૂયાએ પોતાના પતિવ્રતના પ્રભાવથી ત્રણે દેવોને બાલક બનાવી, માઆ પ્રમાણે પયપાન કરાવ્યું. હવે માતાનો દ્ધાવિ લે છે.

સાવિત્રી : ત્યારે હવે શું કરીશું ?

નારદ : જમને પગે પડેા. ને ત્હમ્મારો દેવોને બીક્ષા માગી લઈ લ્યો.

લક્ષ્મી : અરેરે અહંકારમાં તણાવથી દેવીઓની પછી આ દયા !

[રીતપદન, ઝરણાવ વડી આવે છે.]

નારદ : એમાં અસ્તોસ કરવાનું મારણ નથી. ત્હમ્મારો સર્વોત્તમ સંયોગ સુવર્ણ અને પારસમણી સરખો છે. તેમના ચરણ સેવવાનાં મહાભાગ્ય દુર્લભ છે.

ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ.

[ગાય છે]

નદિ ચીજ કોઈ મળી, ગરજ સખ, નદિ ચીજ કોઈ મળી.
જળીઆ પણ નિર્જળને નમતા, રાવ રંક ધાર ન...વ.
સોણું પણ મોણું વધ લેશે, મળી યમવ ન કળા.

ગરજ

અભિમાને રાવણ રાજાચો, ચંપાચો છે જળી,
જમ મહાસતીને શીય નમાવે જમ આપણા ટળી.

ગરજ

[સર્વે જાય છે.]

પ્રવેશ - ૪

સ્થળ : અનસૂયાનો આશ્રમ

સમય : રહવારના નવ.

[અનસૂયા પૂજનમાં હોય છે]

કુંવરી : બા, બાઈઓ તો ઉંઘાજ રે છે.

અનસૂયા : બહેન, હું તો ધરાતી જ થી, જાળ ઉઘેરતું ઘાન તને અનાવાસે મળ્યું.

કુંવરી : મને તો ત્રણે બહુ બહાલા લાગે છે. કોઈને લેવા નહિ દઉં. આ સામેથી કોણ આવે છે ?

[લક્ષ્મી, સાવિત્રી ને પાર્વતી સામાન્ય સ્ત્રીઓને વેષ પ્રવેશ કરે છે.]

ત્રણે : માતાજી, પ્રણામ કરીએ છીએ.

અનસૂયા : પધારો, બહેનો કયાંથી આવવાનું થયું ? આ રંક ઈંતનું સ્વાગત રિવાજો.

[અંદર અંદર સામું જાય છે]

લક્ષ્મી : હમારો કેવ મણો જ દૂર છે. વખાનાં માર્યાં આપની પ્રખ્યાતિ સંભળી આશિષ લઈ દુઃખ દૂર કરવા આવ્યા છીએ.

અનસૂયા : બહેનો, આટલી કૃમળી વયમાં એવું કયું દુઃખ આવી પડ્યું છે ?

પાર્વતી : અમે ત્રણે સખાઓ છીએ, અમારા પતિદેવો અમારાથી રીસાઈ સાધુ બની આવ્યા ગયા છે.

અનસૂયા : કેટલો વખત થયાં ગયા છે ?

સાવિત્રી : માતૃશી, અમે એવાં બાન વિનાની બન્યાં છીએ કે સમય પછી યાદ આવતો નથી.

અનસૂયા : શાંત થાવ, બહેનો, સુભાગા ! નિર્મળ જળતું આ ત્રણે બહેનોને પાન કરાવેા. અને બાઈઓને જોતાં આવળે.

સુભાગા : જેવી આતા.

[જળ લઈ લાવી પાવે છે]

[ભજ ગોવિંદ, ભજ ગોવિંદ. નારદ પધારે છે.]

નારદ : ભજવતી, નમો નારાયણ.

અનસૂયા : પધારો મહારાજ. આ ત્રણે બહેનોનો ભાગ્યેદય ક્યારે થશે ?

નારદ : માતાજી, એ તો આપની પુત્ર વધુઓ છે. એમનું દુઃખ દૂર કરવાનું તમારા હાથમાં છે.

અનસૂયા : સત્તર કહો, અધિવર્ષ કયાં છે એમના પતિ ?

નારદજી : આપના પારણામાં જુલે છે.
કુંવરી : ના, ના, મહારા ભાઈઓને હું
કોઈને નહિ આપું ! ! !

ત્રણે દેવીઓ : દયાળુ માતા, અમારાં
હુઃખ દૂર કરો. અમે આપેલી ચરણચરણ છીએ.

અનસૂયા : અરેરે, મહારાં પ્રાણ સમાન
બાળકોનાં મુખ કમળ જેઠ અગ્નિઝલિ સૂતા
તપોવનમાં દિવસ ગુળરતી હતી. તે સુખ
વિધિને ના રચું ?

[મૂર્છા પામે છે.]

ત્રણે દેવી : (પગ દબાવે છે, એક
પવન નામે છે. જલ લઈ લેલાં રહે છે) શો
તેમનો વાતસલ્ય રહે છે. ખરેખર ! આ પૃથ્વી
સ્વર્ગથી પણ અધિક ફલવતી છે. આ કર્મ-
બુદ્ધિમાંથી મનુષ્ય ઉન્નત કાર્યો વડે અમારી
કોટીથી પણ ઉંચો ચડી શકે છે.

[નમત ખરે મદાદેવી]

અનસૂયા : (નમત થતાં) અહો,
કોણ તમે સાક્ષાત જગદંબાઓ. મને ધ્યાનમાં
હમણાં જ સાક્ષાત્કાર થયો કે મારો બોલો,
ત્રણે લોકના દેવાધિદેવોએ પાવન કર્યો છે. હું
તો તમારી ચરણચરણ દાસી છું.

[ખે રૂંડે છે.]

લક્ષ્મીજી : ભગવતી, તમે જ મહાસતી
હો. કૃપા કરી સૌભાગ્યનાં લિલ્લા આપો.

અનસૂયા : મુલગાખંડેન, એમને તારા
ભાઈઓ અતાવ. જોળખીને તમે પોત
પોતાના ભરથારને લઈ લ્યો.

મુલગા : (ત્રણેને લાવે છે. અનસૂયા-

જના જોળામાં બેસી જઈ અનસૂયા સ્ત્રીઓ
જેઠ બોલતા નથી.) ભાઈ, આમને ત
જવું છે ?

ત્રણે દેવી : શું નહિ જ આવો ? અમાર
જૂઠું થઈ ગયું.

ત્રણે દેવ : (અનસૂયાને) માતાજી, અ
લોકો કોણ છે ? તમારા વગર અમે ક્યાં
જઈશું નહિ.

અનસૂયા : બેટાઓ, મારા નયન આરા
તમને કોઈ નહિ લઈ જાય.

[રૂંડે છે.]

ત્રણે દેવી : (અંદર અંદર, આ લીલ
પણ ખરી ! કોઈ જોળખાતા જ નથી. જાણે
ત્રણે સંપી ગયા છે. આપણું અધ્યાત્મ
સામર્થ્ય ક્યાં મળે ?) (મોટેથી) માતાજી,
આ તો જોળખાતા નથી.

નારદજી : અરે, એમ તો બે દેવો
નહિ પહોંચ્યાય. પણ પ્રેમના ઉમળકાથી શક્તિ
કરો તો આપોઆપ જોળખાશે. ચાલો સર્વે
મંગલ સ્વરૂપ માધવની પ્રાર્થના કરીએ.

સર્વે સાથે : મંગલ મૂરતી માધવ તા...રી !

શ્રી હરિ શ્રીસ્થિ...રી મુર...રી

મંગલ મૂરતી માધવ તારી

કૃષ્ણ હૃદય કરી મુજ ઉપર

નમું હરત જોડી તુજ ચરણે

મુજ નમ્ર વિનતી...સ્વિકારી.

મંગલ મૂરતી માધવ તા...રી

ટીપ્પણી—ગીતો પ્રચલિત વાતાવરણ અનુસાર લીધ
છે. કર્તાઓ અજ્ઞાત છે.

આપ આપની ત્વચા મોડક રાખી શકો છો...

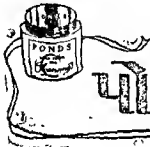
ખુણસુરત ત્વચા એ એક આકર્ષક હોય છે. અને તે દરેક સ્ત્રી માટે દેવું બનેલું છે. પરંતુ ત્વચા મોઢક રાખવા માટે સ્ત્રીએ તેની સંભાળ લેવી જોઈએ. ખુણ અને કચરામાં ખુણ કરવાથી તે વારં વાર ફીછી અને ખાલચથી ઘણું બને છે.

ત્વચા વાળ રૂવરૂ અને તેજસ્વી રાખવા માટે દરેક દેવળી મહિલા પોન્ડક ક્રીમ વાપરે છે. તે ત્વચાના બીડોમાં લગ્ન કરે અને ચિકાસ તથા મિલનો સંચય કાઢી વાળી તેને સાફ કરે છે. સ્નાનની વેળાએ તે ક્રીમ ધોવાથી ચાલશે નહિ.

પોન્ડક ક્રીમની રૂબની લો. અને અગ્રિણીએ ત્વચા ઉપર તે મસળો કે બેથી તે અંદર લાગી નાખ. ખાલી તેને મુલાબા કચરાથી સાફ કરે. પછી થોડું વાળું ક્રીમ ત્વચા ઉપર ચોપડો. આ મુદ્દે ક્રીમ આખી ફાવસાર રહેવા લાગે. એ મુજબ પંદર દિવસ સુધી પોન્ડક ક્રીમ વાપરો. બેઠકે આપને આપની ત્વચા નરમ અને મુદ્દે થતી દેખાશે. પોન્ડક રેનિસિમ ક્રીમ ખુણ અને કચરાથી દિવસના ઉત્તમ રક્ષણ કરે છે.

પોન્ડક બધી મોટી દુકાનો પર મળે છે.
અથવા લખો—

પોન્ડક પા. ઓ. બોક્ષ ૧૪૪, મુંબઈ.

પોન્ડક ક્રીમ

અંગ્રેજ સ્ત્રીઓ અને મહાયુદ્ધ

લેખક : મી. હંબરસી ધરમસી સંપદ

જર્મની

જર્મની અને ઈટલી હમણાં અંગ્રેજો સામે લડે છે. અંગ્રેજોના ખેદ ઉપર જર્મની આક્રમણ કરવા તૈયાર થયું છે. પોલાંડ, ઓસ્ટ્રીયા, એકરલોવેકીયા, ડેન્માર્ક, લક્ષમબર્ગ, નોર્વે, હોલાંડ, બેલ્જિયમ અને હેવરે ક્રાન્સ પણ જર્મનીએ છતી પોતાની આણુમાં આપ્યા છે. સ્પેન, હંગેરી, યુગોસ્લોવેકીયા સ્પેન તો પહેલેથીજ એના શેઠમાં આવી ગયાં છે. રોમાનીયા પણ હવે જર્મનીના પક્ષમાં લખાયું છે. આખા મુરોપમાં હવે રશિયા અને જર્મનીનાં રાજ્યોના વાવટા ફરફરે છે. માત્ર ઈંગ્લેન્ડ એકલું અટક્યું થઈ એની સાથે બાય લીડી બેઠું છે. જર્મનીનું મૈત્ર્ય મહાબળવાન છે. એનાં વિમાનો ભયંકર નુકશાની અને સત્યાનાશી કાઢનારાં છે. એના પાયસો પાયસો ટનના કિલ્લા ત્યાં રહે શત્રુ સૈન્યનો ધણી કાઢી નાખે છે. બ્રિટનને મચ્છરની પેઠે યોજી નાખતાં વાર લાગે નહિ. પરંતુ વચમાં ચોવીસ માઈલ પહોળી સમુદ્રની ખાડી છે એ જોળંગી ઈંગ્લેન્ડમાં જવાય છે. અંગ્રેજોના બળવાન સાગર કાંલોને લીધે જર્મની આ ખાડી જોળંગી જવાનું સાદસ કરવું નથી.

બ્રિટન

જર્મનીનાં ભયંકર વિમાનો દરરોજ ખાડી જોળંગી ઈંગ્લેન્ડ ઉપર બોમ્બારો કરે છે. તેથી બ્રિટનને સખત નુકશાન થાય છે. ધણી ઘેરા મહોલ્લાઓ અને પ્રાંતજનો આ બોમ્બોના ભોગ થઈ પડે છે. તેથી બ્રિટનના કિનારાનાં ધણીખરાં શહેરો ખાલી કરવામાં આવ્યાં છે. લાખો છેકરાઓને સ્ટીમરો ઉપર બેસાડી દેનેકા ખાતે મુકવામાં આવ્યાં છે. બોમ્બારોથી રક્ષણ મેળવવા માટે હજારો અને લાખો બોમ્બરો તૈયાર કરવામાં આવ્યાં છે. હજારો ટેમ્પેલો વિમાન વિરોધી તોપોના મોરચા ખડા કરવામાં આવ્યા છે. હજારો વિમાનો

સત્તુ વિમાનોને માન દેવા રાત્રિદિવસ ચોકડે કરે છે. છતાં જર્મન વિમાની આક્રમણો દરરોજ થાય છે. તે સિવાય બ્રિટન પોતાની જોરાકી અને શસ્ત્રો માટેની કાચી વસ્તુઓ માટે પરશ્વિન છે. એની નીસ હજાર સ્ટીમરો પરદેશીથી જોરાકી અને કાચી ચીજો લાવે છે. જર્મની આ બ્યવદાર બંધ કરી દેવા માગે છે. આથી સખમરીનો ટોરખીડો છેડીને સ્ટીમરોને કુખાડે છે. જર્મનીએ સાગરમાં છુટી મુકેલી લોડનું બકની સુરંગો સ્ટીમરો સાથે અથડાઈ તેને ઉગાડી દે છે. જર્મનીનાં વિમાનો આકાશમાર્ગે આ સ્ટીમરો ઉપર બોમ્બોમારો ફેંકી તેને કુખાડે છે. બ્રિટનને આથી ગંભીર નુકશાન થયું છે. સેંકડો સ્ટીમરો કુખી છે. બ્રિટનને છુએ મારવાના જર્મનીનાં પ્રયત્નો ગંભીર છે.

બ્રિટનના પુરૂષો

બ્રિટન મહાન સામ્રાજ્ય છે. એ જગતના ૩ ભાગની પ્રજા ઉપર શાસન કરે છે. જે જગતની જમીન એના હાથમાં છે. એ પોતાના સાગર કાંલોથી દરહજાર માઈલનો, દરિયા કિનારા સજાગ સાચવે છે. એની સમૃદ્ધિ મોટી છે. એનાં સાધનો વિશાળ છે. છતાં જર્મનીના મહાન આક્રમણથી બ્રિટન મોટા ભાગમાં પડયું છે. એના સર્વે મિત્રો ચતુથી મહાત થયાં છે. પુરૂષ માટે દરરોજ બ્રિટન હમણાં બાર કરોડ રૂપિયા ખર્ચે છે; એની સ્વતંત્રતા નળવવા માટે એ જીવ ઉપર આવીને લડે છે, એની વસ્તી ૪૦ કરોડની છે. તેમાં ૨ કરોડ દસલાખ પુરૂષો છે. બાળકો, પુદો અને આધેડ તથા અલગતો બાંહે કરતાં ૧૮ થી ૪૦ વરસ સુધીના એક કરોડ અંગ્રેજ સંસકૃત સુવાનો હમણાં સુદતા કામમાં, નીચે મુજબ રોકાયાં છે.

૨૫ લાખ સુવાનો યુનીફોર્મ સહિત એકલો લખને અથવા તોપોના તોપચી બનાવે છે.

૨૦ લાખ યુવાનો યુદ્ધના ચક્ષુઓ અને સામગ્રી બનાવવાના કારખાનાં ચલાવે છે.

૨૦ લાખ યુવાનો યુદ્ધ માટેના વિમાનો, મનવારો, સખમશીનો, બંદોના રક્ષણની ચાકી વિમાન વિરોધી તોપોના મોરચા વિગેરે અનેક દેશના રક્ષણના કાર્યોમાં રોકાયેલા છે.

૨૦ લાખ યુવાનો સ્ટીમંગ, રેલ્વેની ટ્રેનો ચલાવે છે, સેન્યના ખાધાખોરાકી તૈયાર કરે છે. સરકારના નસુસી, રેડીઓ ખાતાં ચલાવે છે. તથા પરદેશોમાં શાસન કરે છે.

૧૫ લાખ યુવાનો ક્ષિત્રની ખેતી કરવામાં, સરકારી ખાતાઓ ચલાવવામાં અનેક કારખાનાઓમાં, પોલીસ, ફાયરબ્રીગ્ડમાં કામ કરે છે. પોષ્ટ તારઓશીસો ચલાવે છે.

આ રીતે ઇંગ્લેન્ડના એક કરોડ યુવાનો યુદ્ધને લગતાં એક વ્યવસાય બીજા કાર્યોમાં રોકાયેલા છે.

ક્ષિત્રની સ્ત્રીઓ

ક્ષિત્રની સ્ત્રીઓ એકસંપીલી છે. અબળા હોવા છતાં સખળા છે. કોઈથી ભય પામતી નથી. મરદાનો સર્વે કામો કરવાનો એમને હોય છે. એ સ્ત્રીઓમાંથી ૬૩ ટકા સ્ત્રીઓ કેળવાયેલી છે. બારે સ્વતંત્ર મનુષ્યો છે. કોઈનું પણ ખોટું દબાણ સહન કરી ચકતી નથી. અંગ્રેજ સ્ત્રીઓ અનેક કળાઓ ભણે છે. પોતાના દેશની અનન્ય ભક્ત છે. દેશ માટે મરી પડે છે. એને બંદુક અને રીફોલ્વર ફાઇટા આવડે છે. વિમાનો ચલાવતાં આવડે છે. એમો નોનસન દશ દળદર માધ્યમની ઓસ્ટ્રેલીયાની મુસાફરી એકલી કરી આવી હતી. સદરાનાં રણ, આફ્રિકાના જંગલો, મંગોલીયાનાં મેદાનોમાં અંગ્રેજ મહિલાઓ એકાકી મુસાફરી કરે છે. દીબેટ હુધી પણ પહોંચી છે. તેઓ કબ્ર સહન કરી શકે છે. મોજશોખ, હર્ષ, ઉલ્લાસ, આનંદ અને ઉત્સવ પ્રિય છતાં હમણાં યુદ્ધ વખતે એમણે એ બધું મુકી દીધું છે. એઓ સને ૧૯૧૪-૧૮ ના મહાયુદ્ધમાં યુદ્ધના સહકારમાં નોડાઇ હતી તે કરતાં પણ ઘણાં વધારે મોટા પ્રમાણમાં યુદ્ધના કામમાં હમણાં નોડાઇ છે.

હૉસ્પીટલો

ઘણી સંનારીઓ પોતાના પદરથી પૈસા ખર્ચાને હૉસ્પીટલો ચલાવે છે. ત્યાંની સ્ત્રીઓ મનવાન છે. એટલે પોતાને ખર્ચે ડોક્ટરો, દવાઈ પ્રારં પાડે છે. પોતે પરિચારિકા યથા ધાયલ સિપાઈઓની સેવા કરે છે. એમને સહકાર આપી એમની મિત્રો પણ દરદીઓની સંવામાં નોડાય છે. હૉસ્પીટલોમાં માત્ર એવળુ ડોક્ટરો પુરવ વર્ગમાં હોય છે. બાકી સર્વે કામો રાંધણું, સાફ કરણું, દરદીઓની સેવા કરવી, દવાદાર દેવાં, ખાટલા ગોઠવવડાં હિસાબરાખવો, એ સૌ કામ સ્ત્રીઓએ ઉપાડી લીધાં છે. લરકરી મોટી હૉસ્પીટલોમાં પણ સ્ત્રીઓજ મોટે ભાગે કામ કરે છે. ધાયલોને લઈ આવવાની એમનું યુલેસકરો પણ સ્ત્રીઓજ ચલાવે છે. સિપાઈઓ માટે ખોરાકીનું કામ પણ એમનેજ સોંપાય છે. ધીમે ધીમે પુરણોનાં દરેક કામો હવે સ્ત્રીઓ થોડું ચિકણુ મેળવી કરતી યથા ગઈ છે. બારે વળન ઉપાડવાં, થોડા સાચવવા એવાં એવાં અનેક કામોમાં એ પહોંતાઈ મધ છે. પાયજામાં પહેરી સીમારેડે પીતી સ્ત્રીઓ સિપાઈઓની સેવા ચુશુપા માટે મોટા પાયે રોકાઈ મધ છે. દુકાનો, પેઢીઓ, સરકારી ખાતાંઓ

ગ્રેટબ્રિટન દુકાનોનો પ્રદેશ ગણાય છે. માલ વેચવા માટે ત્યાં લાખો દુકાનો છે. આ દુકાનોમાં હવે એક આધેડ મેનેજર સિવાય સ્ત્રીઓજ કામ કરે છે. નવાં જુવો ત્યાં વેચનારી સ્ત્રીઓજ છે. માલ વેચવો એતો એમને મુયોઅ કામ છે. મીઠી જખાન અને સમજવટથી એ સારું વેચાણ કરી શકે છે. દુકાનોના હિસાબ પણ એમણેજ તૈયાર કરવાડો છે. દુકાનને ચણગારવામાં પણ એ પાવરધી છે. દુકાન માટે ચીનો પણ એજ ખરીદે છે. જુઓ આ પોષ્ટઓફિસ એમાં હળ્લરો પુરવ કલોડોં હતા. હવે થોડા આધેડા સિવાય બધી સ્ત્રીઓજ ખુરસીઓ ઉપર ચડી કામ કરે છે. આ રહેલ રેશન તરફ જુઓ અહીં બધા યુવકો કલોડોંનું કામ કરતા હતા હવે એકેય દેખાય છે ? દીકરી વેચવી, હિસાબ

રાખવા, રેલ્વેઓના ટાપુમાં ગોઠવવા, ટાર્મ-
ટેન્કો બનાવવા, માલનું તુર લેવું, માલ
બુક કરવા એ સર્વે કામો સ્ત્રીઓએ સંભાળી
લીધા છે. આ તાર એકિસમાં પણ સ્ત્રીઓ
તારો મુકે છે. તારોના સંદેશ સ્વીકારે છે.
આ મોડી પેઢી બુદ્ધિ તેમાં સેંકડો યુવકો
કામ કરતા હતા. હવે હમાલયી કરીને
કલાકો, એકાઉન્ટન્ટો, ફેરીઅરોનું કામ સ્ત્રી-
ઓએ સંભાળી લીધું છે. માત્ર કોર્પ કોર્પ
સ્થળે પુરો પેખાય છે. પ્રાઇવેટ સેક્ટરીનું
કામ પણ સ્ત્રીઓએ કરવા માંડ્યું છે.

ખેતી વગેરે ખાતાઓ

જોરાક માટેની ચિટનની પરતંત્રતા
જગજહેર છે. એ પરતંત્રતામાંથી છુટવા માટે
મેદાનો, અગીયાઓ, ખુસ્તી જગ્યાઓ, રમત-
મતના સ્થળો, જંગલો એ સર્વેને સાંકડી
ખેતી, ખાતર નાખી સરસ ખેતી કરવા સ્ત્રી-
ઓએ ચોતાનો સહકાર આપ્યો છે. મોટા
પાથળમાં પહેરી, ખમીરોની બહિ યગાવી
દાથમાં ખેતીના સાધનો લઈ સ્ત્રીઓ ખેતી
કરતી જવામાં આવે છે. ખેતી માટેના ઘોડા-
ઓની સેવા કરવા પણ યુવતિઓ બહાર
પડી છે. ગાયોને પાસ નીચવું, તેમને ચારવા
લઈ જવી. ગાયોને દોહવી, દુધ વેચવું એ
સર્વે કામો યુવતિઓ કરવા માંડી છે, પુરો-
નાં પણ ખરાં કામો એ ઉપાડી લે છે.
આધિક પુરો કરતાં પણ સાંકડાં કામ કરે છે.
ટાંક, તાંકાં સહન કરે છે. યુદ્ધને અયોગ્ય
આધિક પુરોને આ યુવતિઓ પુલક સહાય
આપે છે. મરંધા ઉછેરવા, મધમાખીઓ ઉછે-
રવી, ઇંડાને વેપાર કરવા એ સર્વે કામો
ધીમે ધીમે સ્ત્રીઓને સંપાત્તાં જાય છે. માત્ર
હજી સુધાર, મીઠી, ઇંછનીયોનાં કામો સ્ત્રી-
ઓએ ઉપાડ્યાં નથી. વડાંડોને લઈ મુખ્યત્વે
પુરોના દાથમાં છે. ડોક્ટરો પણ લગ્ન બસ
પુરોજ છે.

કારખાનાઓમાં

અંગ્રેજ પ્રજા મુખ્યત્વે વેપારી પ્રજા છે.
ખેતી પ્રજા ૬૭ ટકા ઉલોગોમાં અને માત્ર
૧૮ ટકા ખેતીવાડીમાં રોકાયેલી છે. ચિટનમાં
સવાલાખ કારખાના છે. સૌ કારખાનાઓમાં

પ્રથમ સૈનિક દૃષ્ટિએ માલનું ઉત્પાદન થાય
છે. તે ધણી બીજા દેશ માટે માલ તૈયાર
કરાય છે. ચિટનનાં ઐશ્વર્યનું મુખ્ય કારણ
જોના ધીકતા ઉલોગો અને તેની વસ્તુઓનો
પરદેશ માટે નિકાસ છે. કાચી ચીજો
સરતામાં પછાત દેશો પાસેથી ખરીદી ચિટ-
નના કારીગરો ચોતાનાં કારખાનાઓમાં એમની
પાકી ચીજો બનાવે છે. એ પાકી ચીજો
પરદેશના લોકોને મોટા નફાથી વેચે છે. આથી
ચિટન ભારે સમૃદ્ધ દેશ બન્યો છે. ચિટનને
યુદ્ધ માટે પ્રથમ શક્તિની ધણી આપશક્તિ
છે. પરંતુ આ સવા લાખ કારખાનાઓને
ચલાવવાની પણ જરૂર છે. તે માટે સ્ત્રીઓની
બાંધી જતી શકે ત્યાં નિમણુંક થાય છે. છતાં
કામદારો અને મજૂરોનું કામ ઉપાડી લેવામાં
સ્ત્રીઓ સંપૂર્ણ ક્ષેત્રમાં દ યત્ન નથી. એ
કારીગરોના મંત્રો અને ખીજ ચીજો બનાવ-
વાનું કામ સ્ત્રીઓ કરી શકતી નથી.

કયાં કામો સ્ત્રીઓ કરતી નથી.

યુદ્ધના કામમાં અનેક વિભાગો છે. તેમાં
લડવા, ઇંછનીયો, શીટરો, વિમાનો, તોપનીઓ,
રેડીઓ મુકનારાઓ, યાંત્રિક વાહનો
ચલાવનારાઓ, ટેંક ચલાવનારાઓ, મનવારોના
લડવા અલાસીઓ; સાધારણ સ્ત્રીઓના
અલાસીઓ, વિમાનોના બેચ ફેંકનારાઓ,
સુરંગ પાથરનારાઓ, સંદેશ મોકલનારાઓ,
ગુપ્તચરો વિગેરે અનેક કાર્યો પુરો કરે છે.
એમાં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ અદ્યક્ષિ પણ થયો
નથી. પ્રધાનમંડળ અને કાર્યકર્તાઓનાં મંડ-
ળોમાં પણ એમનો પ્રવેશ નથી. શારિરિક
બળ મહેનતના કામોમાં પણ સ્ત્રીઓનો
પ્રવેશ નથી. આજો જોડનારા લાગો મજૂરોમાં
પણ સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ નથી. હમણાં એક
કરોડ યુવતિઓમાંથી માત્ર ૨૦ લાખ યુદ્ધના
કામના સહકારમાં સીધી કે આડકતરી રીતે
પ્રવેશી છે. પરંતુ હજી વિશાળ સ્ત્રી શક્તિ
વધારે કામ માટે શમ્ભલ પાડી શકાય તેમ
છે. આપણી ૧૦ કરોડ યુવતિઓ આ માર્ગે
કયારે પ્રયાણ કરશે? આપણા કયા ધંધા
સ્ત્રીઓ લઈ શકે તે માટે આપ અધિપતિ
સાહેબ વાંચકોના અભિપ્રાયો નહિ મંગાવો !

ભાત ભાતનું ભરત ગુંથણ સો. લીલાવતી પરેલ

(૨) એક વર્ષના બાળક માટે કોટ

કોટ ગુંથવામાં જોઈતી ચીજો—
૮ ઓ'સ ઊંચ, ૧૦ અને ૧૧ નંબરના સોવા,
બે બટન, ૧૫ ઈંચ પહેળા રા વાર રીબન.

કોટનો પાછળનો ભાગ—૧૦ નંબરના
સોવા ઉપર ૧૧૭ ટાંકા સો અને ૬ સાદી
લાઇનો ગુથો. પછી નીચે પ્રમાણે ડિઝાઇન ગુથો.

૧ લી લાઇન-સાદી, ૨ જી લાઇન-ઉંઘી
(બખીયા પળે ઠહેવાય છે). ૩ જી લાઇન

સાદી, ૪ થી લાઇન

ન- * ૧ સાદો, ૧

આદો, બે ટાંકા

બેગા ગુથો. * આ

નિશાનીથી ફરી

ગુથો. આ લાઇનની

એક ડિઝાઇન મરો.

આ પ્રમાણે ૮ ઈંચ

યાવ ત્યાં સુધી ગુથો.

ડિઝાઇનની પહેલી

લાઇને ગુંથવાનું

પૂરું કરો અને કમર

માટે ટાંકા મટાડો.

કમરનો ભા-

ગ-૧ લી લાઇન-

* બે ટાંકા બેગા

ઉંઘા ગુથો, બે ઉંઘા, *

આ નિશા-

નીથી ફરી ગુથો. (૮૮ ટાંકા રહેશે).

ખીજ ચાર લાઇનો બે સાદા અને બે ઉંઘા

એમ ગુથો. ૬ ફી લાઇન- * ૨ સાદા, ૧

આદો, ૨ ટાંકા બેગા ગુથો. * આ નિશાનીથી

ફરી ગુથો. પછી ખીજ ૩ લાઇનો બે સાદા

અને ઉંઘા એમ ગુથો. ઉત્તર બે ટાંકા બેગા

ગુથો. (૮૭ ટાંકા).

ખાંચનો ઘાટ-લાઇનોની ચરઆતના

બે ટાંકા બંધ કરો (૭૮ ટાંકા રહેશે)

પછી ૭૫ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી બંને બાજુ

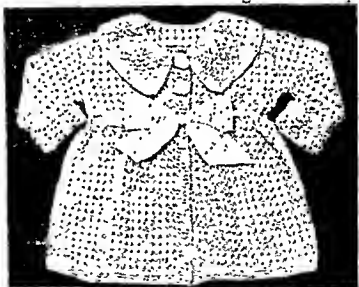
એક ટાંકા મટાડો (એટલે બે બેગા ગુંથવા)

દરે ટાંકા મટાડ્યા વગર ખીજ ૨૮ લાઇનો ગુથો.

ખસાનો ઘાટ-દરેક લાઇનની ચર-

આતમાં નવ ટાંકા બંધ કરો. અને પછી

રહેલા ૨૧ ટાંકા બંધ કરો

કોટ આગળનો ડાબો ભાગ-૧૦

નંબરના સોવા ઉપર ૬૬ ટાંકા સો અને ૬

લાઇનો સાદી ગુથો. દરે ડિઝાઇન નીચે

પ્રમાણે ગુથો.

૧ લી લાઇન-સાદી, ૨ જી લાઇન-૬

સાદા, ખીજ ટાંકા ઉંઘા, ૩ જી લાઇન-સાદી,

૪ થી લાઇન ૬ સાદા, * ૧ સાદો, ૧ આદો,

બે ટાંકા બેગા ગુથો. * આ નિશાનીથી ફરી

શુભો. શરૂઆતથી ૮ ઇંચ ચાપ ત્યાં સુધી શુભો. ડીઝાઈનની પહેલી લાઇને શું ચલાવું બંધ કરો અને કમર માટે ટાંકા ઘટાડો.

કમરનો ઘાટ—૬ સાદા, * ૨ ઉંધા, બે ટાંકા ભેગા શુભો. * આ નિશાનીથી ફરી શુભો. છેલ્લા આઠ ટાંકા બળબે ભેગા શુભો. (૫૦ ટાંકા રહેશે). બીજી લાઇનો ૨ સાદા અને ૨ ઉંધા એમ છેલ્લે સુધી શુભો. આગળની પટ્ટી માટે ૬ ટાંકા સાદા છેવટ સુધી શું ચલાવના. ૬ હી લાઇન—* ૨ સાદા, ૧ આટિ, બે ટાંકા ભેગા શું ચલાવ. * આ નિશાનીથી ફરી શુભો. છેલ્લા ૭ ટાંકા સાદા બીજી ત્રણ લાઇનો ૨ સાદા, ૨ ઉંધા એમ શુભો. છેલ્લી લાઇનમાં છેલ્લી ટેકા વધારશો. (૫૧ ટાંકા થશે). પછી ડીઝાઈનની ૧૦ લાઇનો શુભો.

બાંયનો ઘાટ—બાંય તરફના બે ટાંકા બંધ કરો અને પછી એક વધાર્યા વગર શુભો. પછીની ફરેક લાઇને એક ટાંકા બાંય તરફનો ઘટાડવો. પછી ડીઝાઈનની છેલ્લી લાઇનમાં છેલ્લા ત્રણ ટાંકા રહે ત્યારે ૧ આટિ અને ત્રણ ટાંકા ભેગા શું ચલાવ (૪૫ ટાંકા) હવે વધાર્યા વગર ડીઝાઈન સાથે ૧૯ લાઇનો શુભો.

ગળાનો ઘાટ—૧ હી લાઇન—ગળા તરફથી ૧૦ ટાંકા બંધ કરો અને લાઇન શું ચી પુરી કરો. ૨ જી લાઇન—ટાંકા ઘટાડ્યા વગર શુભો. ૩ જી લાઇન—૩ ટાંકા બંધ કરો. અને લાઇન શું ચી પુરી કરો. ૨ જી અને ત્રીજી લાઇન ફરી એક વખત શું ચી. ૬ હી લાઇન—બે ટાંકા બંધ કરો, અને લાઇન શું ચી પુરી કરો. (૨૭ ટાંકા રહેશે). બીજી બે લાઇનો ટાંકા ઘટાડ્યા વગર શું ચી બાંય તરફ લાઇન પુરી કરો.

ખસાનો ભાગ—બાંય તરફથી શરૂ

થતી લાઇને નવ ટાંકા બંધ કરો.

કોટનો આગળનો જમણો ભાગ—
અથા ભાગ મુજબ કરવો.

બાંય—(બંને એક ચરખી કરવી) ૧૦ નંબરના સોપા ઉપર બે તાલીસ ટાંકા હોય. અને ૭ લાઇનો સાદી શુભો. પછી ડીઝાઈનની ચાર લાઇનો ત્રણ વખત શુભો. પછી ઉલટી બાણી ડીઝાઈન શું ચલાવી શરૂઆત કરો. એક લાઇન સાદી શુભો. હવે ડીઝાઈનની ચાર લાઇનો ત્રણ વખત શુભો અને પહેલી અને બીજી લાઇન ફરીથી શુભો. ફરેક આઠમી લાઇને ૫૬ ટાંકા ચાપ ત્યાં સુધી બંને બાણી એક એક ટાંકા વધારવો. ડીઝાઈન ચાણુ રાખવી. છેલ્લા ટાંકા વધાર્યા પછી ત્રણ લાઇનો શું ચલાવી. પછી ફરેક લાઇનની શરૂઆતમાં ૨૦ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી ત્રણ ત્રણ ટાંકા બંધ કરવા અને છેવટે ૨૦ ટાંકા પણ બંધ કરવા.

કોલર—૧૧ નંબરના સોપા ઉપર ૧૩૮ ટાંકા હોય અને ૭ લાઇનો સાદી શુભો. બધીજ લાઇનોમાં શરૂઆત અને છેલ્લા ૭ ટાંકા સાદા શું ચલાવ અને વચ્ચે ડીઝાઈન શું ચલાવી. આ ડીઝાઈનની ચાર લાઇનો ત્રણ વખત શું ચલાવી. પહેલી અને બીજી લાઇન ફરીથી શું ચલાવી. હવે ૧ હી લાઇન ૭ સાદા પછી બળબે ટાંકા ભેગા શું ચલાવ અને છેલ્લા સાત ટાંકા સાદા શું ચલાવ. પછીની લાઇન સાદી શું ચલાવી. પછીથી બંધ કરી દેવાની.

ઉંધા બાણી પહેલા બે ખલા સધિવા પછી બધા સધિવી ત્યાર પછી બે સાઇડો સધિ લેવી. કોટના આગળની બે પટ્ટીઓ છોડી કોલર ચોટાડી લેવો. પછી બે બટન આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ચોટાડવાં. કમર ઉપરનાં કાણુમાં રીબન પસાવવી.

કઠોળાપાક

એક મોટું જુરૂં કઠોળું લઈ તેના આશરે અગ્રેર જેવડા કકડા કરવા. ત્યાર પછી તેમાંથી બીમાં હોય તે બધાં નીકળે તેટલા કઠાડી નાખવા અને છીણીથી છીણીને તેના છીન પાડવો. બધો છીન તૈયાર થયા પછી બીમાં રસાં હોય તે વીણી કઠાડવાં. અને દાચે વળા ગોળા વાળી બને તેટલું પાણી નિચોવી નાખવું. અને એક બડો કકડો લઈ તેમાં સામટો છીન નાખી બાકીનું પાણી દૂરો તે દાખીને કઠાડી નાખવું. અને પાણી નીચોવેલો છીલ એક થાળામાં મુકવો. એનું વજન કરવું. અને વજનથી અડધી મોરસ ખાંડ નેખીને નાખવી અડીશર છીન હોય તો મોળો માવો શેર ના ઘીમાં શેકી ગુલાબી રંગ થાય તેવો સેકોને અંદર નાખવો. શેર અડી કોળાને છીલ હોય તો ખાંડ શેર સવા નાખવી.

બદામ શેર ના	પરતાં શેર ના
ચારોળા શેર ના	ખાંડ શેર ૧૧
એલચી તોલા ૧૧	ઘી નેધએ તેટલું

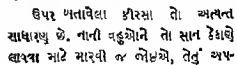
બદામ ચારોળા પરતાં એ બધાં વીણી સાફ કરીને બદામ બાકીને ઊલી નાખવી જરા સુકાયા પછી એના ખાંડીને છુટા કરવો. ચારોળા તથા પરતાં ખાંડીને છુટા કરવો. એલચી ખાંડીને તૈયાર રાખવી. ખાંડની ચાસણી કરવી. તેમાં શેર ખાંડ પાણીનું માપ શેર ના નાખવું. વધારે પાણી પડશે તો ચાસણી પાતળી થઈ જશે. છીલને સગડી પર પેણી મુકી તેમાં ઘી નાખી થોડો થોડો નાખી ખરો ગુલાબી રંગનો થાય એટલે કઠાડી બીજા થાળામાં કઠાડી લેવો. એમ કરીને બધો છીલ તળી કઠાડવો. ઘી સારી પેંડે મુકવું કે છીલ બરાબર તળાઈને ખરો થાય. છીલ તમેથા વતી દલાવવાં કરવો. કાણીવાળી ઝારીએ કઠાડી લેવો.

છીન તળાઈ રસા પછી ચાસણી કરવી.

અને તેમાં કુદ થયા પાણી સરખે બાગે મેળવી રાખેલું હોય તે થોડું થોડું નાખીને ચાસણીમાંથી મેલ કઠાડી નાખવો. ચાસણી ગોળી વળની મુરખો કરીએ છીએ તેવી રાખવી. અને ઉંતારીને તેમાં તપેલો છીલ નાખી દેવો. અને ખુબ દલાવવું. અંદર ખાંડેલો બદામ ચારોળાને એલચી પચુ નાખીને ફરી ખુબ દલાવી નાખવું. બધું બરાબર દલાવ્યા પછી થાળામાં ખાયરી દેવું. બીજે દીવસે ફરી ગયા પછી એના નેધએ તેવા કકડા પાડી લેવા. અને ખાવાના ઉપયોગમાં લેવા.

જુરા કોળાના છીનનાં બજાયાં કરવાની રીત તથા વડી-જુરા કોળાને ઉપલી રીતથી સમારી કઠાડવું અને તેમાં આદુ મરચાં લીલા, લીલી દળધર તથા મીઠું નાખવાં. આદુ મરચાં તથા લીલી દળધર વાડીને સારા પ્રમાણમાં નાખવા. થોડી દોઝ અને ચીકાસ આવવાને માટે થોડી ફળેલી ઝીણી મેથી નાખવી. તથુ દલામ રહેવા દેવું. તે દરમ્યાન રાજ ઉપર તળે દલાવવું.

ત્રીજે દિવસે કઠોળા લોટ શેર ના લેવો અને તેમાં તેટલો જ આચેલો તૈયાર કરેલો છીલ મેળવી લેવો. એક દિવસ એ આચો રહેવા દેવો. અને બીજે દિવસે લોખંડની પેણીમાં તેલ મુકીને ખરૂં થાય એટલે ગોટા પાડીએ છીએ તેમ બજાયાં તળી લેવાં એ સ્વાદમાં બહુ જ સારાં થાય છે. બીજે વધારે ખસાલો રસો હોય તો તેની વડી પાડી દેવી તે સુકાયા પછી તેલમાં તળી નાખવી. ઉપ-યોગમાં લેવી. બીજે ઉપયોગ-એ વડી બોખરી કરી અથવા આખી કઠીમાં પચુ નખાય છે. મેં કેટલાક લોકોને જુરા કઠોળાના પાણીને પાપડના ઉપયોગમાં લેતાં જોયાં છે. અને છીલને ફેંકી દેતાં પચુ જોયાં છે. સુરત છાંદામાં આ કોળાને ઉપયોગ બહુ થાય છે. અને તેમાંથી વાતીઓ બનાવે છે. તે લખી છે.

માન કરવું જ નોંધ્યે, ધાક એસાડવી જ નોંધ્યે. એ જ સાસુઓની અને કાચર ને માવડીમુખા પતિઓની માન્યતા છે. જરા જો વહુવાર માથું ઊંચકે તો તો એનું આવી જ અને. બધા કીસાઓમાં જોડી તપાસ કરી હોય, તો પીયરથી પૈસા ન મળવાનું કારણ હોય. પીયરથી સાસરામાં પૈસા, કપડાં, દાગીના લાવીને ખુશામત કરે તો વહુ ઉપર ચાર દાય રહે. નહિ તો એનું આવી બન્યું.

ધાસલેટ છાંડીને બળવાના દાખલા, દુવા-હવામાં પૂરવાના દાખલા, મુસ્લીમ કે ક્રીશ્ચીઅન ધર્મ સ્વીકારવાના દાખલા કેમ બને છે? જીવવાનું છોકરીઓમાં જે કાંઈ સ્વમાન જામત થયું છે તે અપમાન અને મારજૂડ સદન કરી શકે નહિ. એની લાગણી સખત યર્ષ જાય, ત્યારે જ જીવ પર વાત આવે છે. બાકી કુમળી વયમાં મરણનું શરણુ લેવું એ તે કાંઈ રમતની વાત છે ?

અસંખ્ય કુટુંબોમાં વહુવારની કનડમત ચાલુ જ છે, જમાનો બદલાય છે. જો કુટુંબીજનો સમજશે નહિ તો આપણા સમાજનું લગનજીવન જરૂર વેડકાર્ષ જશે. પાળેલાં જાનવરને આપણે લાડકોડથી પાળીએ છીએ, પણ હેંસથી આણેલી વહુ જેના ઉપર કુટુંબના ભવિષ્યનો આધાર છે, જે કુટુંબની શોભા છે, તેને ગુલામ કરતાં પણ હલકી ગણીને પારાવાર મજૂરી કરાવીને, મારજૂડ કરીને, મહેણાંટૂણાં મારીને એનો સંસાર આપણે એડ કરી દઈએ છીએ !

સામાન્ય મજૂરના કામના કલાકની અવધિ સરકાર પાસે ઠરાવીએ છીએ પણ ધરમાં ધસડખોળે કરનાર વહુ પરીણીઆમાંથી જોડી તે જોડી રાતના પણ પગ વાળીને સુવા પામતી નથી, એ સ્થિતિ ચલાવી લઈએ છીએ-ગરબાંઠાંકયાં કુટુંબની સ્થિતિ સારી હોવાથી એમ માની લઈએ કે સમાજ સુધર્યો

છે, પણ સ્ત્રીઓમાં સ્વમાનની લાવના હજી જનમત કરવાની બાકી છે તેમજ સ્વાશ્રયી યતાં શિખવવાની જરૂર છે-એ સ્ત્રીઓ સ્વાશ્રયી અને સ્વાવલંબી યશે તો જ સમાજમાં તે દડધૂત યતી અટકશે.

[ન્યાયિધર્મમાંથી]
શારદાબહેન બહેતા

[૨] મહાસલાના રચનાત્મક કાર્યમાંથી સ્ત્રીઉપયોગી

હિન્દની સ્ત્રી બીજી સ્ત્રીઓની સરખામણીમાં અતિશય પછાત છે એની ડાહ ના પાડી શકે એમ નથી. ખાસ કરીને તો હિન્દુ સમાજમાં સ્ત્રીની સ્થિતિ ખરે જ અધમ છે. જે થોડીવણી સુખી બહેનો છે તેમને આ અતિશયોક્તિ લાગશે. પરંતુ આપણે અહીં થોડી બહેનોનો વિચાર કરવાનો નથી, પણ દેશની અસંખ્ય સામાન્ય બહેનોનો, સ્ત્રીની એક તો અજાનતા, બીજું 'હિન્દુ કાયદાનું' એકતરફીપણું અને ત્રીજું સ્ત્રીઓ સંજ્ઞા સામાજિક માન્યતાએ સ્ત્રીને કેવળ પરાધીન બનાવી મૂકી છે. સ્ત્રીજીવનમાં આથી જે શુદ્ધતા આવી છે તેને લીધે આપણું સમસ્ત જીવન શુદ્ધ નથી ગયું છે. આ પરાધીનતાની ખેડી બર્ષા લગી વૃત્તે નહિ ત્યાં લગી અર્ધો દેશ ગુલામી અવસ્થા લોગવશે અને એવો અર્ધો મરેણો દેશ સ્વતંત્રતાને ડાહ રીતે લાલક ગણી શકાય જ નહિ. પહેલાં તો સ્ત્રીઓ સંજ્ઞા જે ખોટા ખ્યાલો સમાજમાં છે, જેવાકે સ્ત્રીએ પુરૂષતા પર અવલંબીને રહેવાનું છે, એને કમણી કરવાની જરૂર નથી, એને ઉચ્ચ શિક્ષણની જરૂર નથી વગેરે વગેરે એ બદલવાની જરૂર છે. સમાજમાં સ્ત્રીનું રયાન પુરૂષતા જેટલું જ મહત્વનું છે, એ વરણ સ્વીકારવી નોંધ્યે, અમુક વરણ પુરૂષ જ કરી શકે અને અમુક

વસ્તુ સ્ત્રીથી જ થાય એ વિચારે બદલાવવા જોઈએ. આને માટે સ્ત્રીનું માનસ પણ બદલાવવાની જરૂર છે. સ્ત્રીએ પણ પુરુષની સાથે સંસારની જવાબદારી લેવાની છે. એણે પોતાનો તેમજ કુટુંબનો ભાર પુરુષ પર, એની શક્તિ બહાર હોય તો, નાખવાનો નથી; પરંતુ પોતે પણ એની કુંઠ આવકમાં હિસ્સો કરે એ આવશ્યક છે. આને માટે શિક્ષણની જરૂર પડે. તે ઉપરાંત જે એકતરફી કાયદાઓ છે, તે પણ દૂર કરવાની જરૂર છે. વારસા સંબંધી હક પુરુષને છે તેટલો જ સ્ત્રીને હોવો જોઈએ. તો જ સ્ત્રીને પોતાની સ્થિતિ અને એને અંગેની જવાબદારીનું જ્ઞાન થાય. હવેનો કાયદો પણ ફેરવવાની જરૂર છે. અનેક પત્નીના રિવાજને લીધે સ્ત્રીની સ્થિતિ અધમજ ગણાય. અમુક સંજોગોમાં હવનચિત્રેદની છૂટ અપાય અને સાથે એકપત્નીનો કાયદો કાબલ થાય તો જ હવનની સંરચાને નવજનન આપી શકાય. સ્ત્રીપુરુષના સંબંધ ઉપરજ સમાજ રચાયો છે. આ સંબંધ શિથિલ ન થાય એ નેટલું ધ્વજવાયોગ્ય છે તેટલું જ એ બંધનરૂપ ન થાય કે જેથી એ અતિશય તણે તો તૂટી જાય.

મહાસલાના રચનાત્મક કાર્યક્રમમાંથી મેં ત્રણ મુદ્દાઓ લીધા છે તેમના આ એક છે.

[“ લગ્નનીસમાજ પત્રિકા ”]
શ્રી. હંસાબહેન ખેડતા

[૩] જ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓનેજ દુઃખ

એક પત્રલેખકે મને તીખો કાગળ લખ્યો છે, તેમાંથી તેમણે વાપરેલાં કેટલાંક કક્ષાં વિશેષણો બાદ કરીને તે નીચે આપું છું:

“ આપ નાગરિક અધિકારોના મુદ્દા વિશે વાત કરવા વાઘસરોયની મુલાકાતે જવાની

તેમારીમાં છે. તે વખતે મને આશા છે કે આ કાગળ આપને કંઈક ઉપયોગી નીવડશે.

અત્યારે સેંકડો ઓરિએન્ટલ સોલજર્નો મુબમમાં ફરી રહ્યા છે. કોઈ પણ માણસ, તે ગમે તે દેહનો કે કામનો હોય તો પણ, તેની સામે આપની જેમ મને પણ સૂઝ નથી. પણ અઠવાડિયું થયાં આ સોલજર્નોનું વર્તન જોયા પછી મારા મનમાં એવો નિર્ણય અથવા કુનિર્ણય બંધાયો છે. કે એ લોકો ‘માણસ’ નથી, આમ કહેવા માટે મારી પાસે સંજોગ કારણો છે. અંગ્રેજો જર્મનીને હેવાન કહે છે ને પોતાના સોલજર્નોને ‘શુરા’, ‘બહાદુર’, ‘વીર’ વગેરે વિશેષણો લગાડે છે. પણ મેં જે દેખાવો મારી નજરે જોયા તે તો જુદી સ્થિતિ સૂચવે છે.

આ ‘સોલજર્નો’ મુબમમાં અતિશય સતામણી કરી રહ્યા છે. એક પોલીસને પણ તેમણે મોઢા પર તમાચો માર્યો, હું બહોં કેટલાંક ચોક્કસ દાખલા દાંકીયા, તે ઉપરથી આપને ખ્યાલ આવશે કે મુબમ શહેરમાં આ સોલજર્નોનો ત્રાસ કેટલો વર્તી રહ્યો છે:

૧. એક સોલજર્ને એક શુજરાતી છોકરીને પકડી, ને તેને ખુલ્લા રસ્તા પર પોતાનો જોડે બળજબરીથી નચવી. ખીખ સાત સોલજર્નોએ જોડાની આસપાસ ફુંગાળું વર્ણીને જોવા ને ગમ્મત કરવા લાગ્યા. આ બતાવ બહુ અવરજવર વિન્યાના એક રસ્તા પર બન્યો.

૨. ખીખ એક સોલજર્ને હાથરકૂલની એક છોકરીને ગાલે બચકાં બધાં ને તેને લોહીલોહાણું કરી મુકી.

૩. ચાર સોલજર્નો સાંજને વખતે પ્રિન્સ એફ વેલ્સ મ્યુઝિયમ આગળ એક વાહરણને ઝેંચી જતા જોવામાં આવ્યા હતા.

૪. વીસેક સોલજર્નો આર્મી ને નેવી સ્ટોર્સમાંથી નીકળ્યા. તેમના હાથમાં દારૂની બાટલીઓ હતી એમાંના એકે રસ્તા વચ્ચે-

વચ્ચ પાટલુન ઉતાર્યું ને નાગો ચપ્પને ઉત્તેરે રહ્યો.

૫. લાડાની મોટરો કે યોગગાડીઓના હાંકનારાની સતામણી તો એટલા બધી સામાન્ય થઈ ગઈ છે કે એવું વર્ણન કયું જાય એમ નથી. લાડાની મોટર કે યોગગાડીમાં છ આઠ સોલજરો ખડકાઈને બેઠા હોય એ દેખાવ તો ચહેરામાં રોજ દેરદેર જોવા મળે છે. તેઓ ગાડીવાનને ડરાવીને આખા ચહેરામાં ફેરે છે ને એક પાઈ પથુ આપતા નથી. એમનો હદપારનો બોલો વહેતા યોગ-ઓને કેટલો પ્રાસ થતો હશે એની હું કલ્પના કરી ચકતો નથી.

૬ તેઓ કેઈ પથુ હોટેલમાં પેસી જાય છે, ખાય છે, પીએ છે, લહેર કરે છે, ને પૈસા પથુ આપ્યા વિના ચાલ્યા જાય છે.

૭ રસ્તા પર વાહનના અવરજવર પર અંકુશ રાખવાને જાએલા એક પોલીસ સિ-પાઈને એક સોલજરે તમાચો માર્યો, એટલા માટે કે સિપાઈએ તેની મોટરને આગળ વધતાં અટકાવી.

૮, ૩, ૪, ૫, ૬ની હકીકતો મેં મારી નજરે જોયેલી છે બાકીની મારા મિત્રોએ કહેલી છે.

મને આશ્ચર્ય છે કે આપ વાઈસરોયને કહેશે કે તેઓ કેવા 'સામર્થી' વડે લગ્ન લગી રહ્યા છે ! હું એમ નથી કહેવા માગતો કે બધા સોલજરો આવા હોય છે, પણ મુંબાઈમાં અત્યારે જે આલી રહ્યા છે તેવાથી હું વિમાનજૂમાં પડી ગયો છું."

આ 'સોલજરો'ના અસંખ્ય વર્તન વિશેના સામાન્ય આરોપને ટેકા આપનાર અનેક કામગીરી મારા પર આવ્યા છે. એક કાગળ કહે છે કે એક પરગણુ બાઈએ અમને અને હિંદી સોલજરોને આ પીવા નોતવાં દતા. હિંદીઓ તો આવ્યા. ૨૫૦ ઉપરાંત ઓરે-

લિયન સોલજરોમાંથી આઠેક જ આવ્યા. કહે છે કે પેલી બીચારી બાઈના દુઃખનો તો પાર રહ્યો નહિ, ને ઓરેલિયન મહેમાનો કેમ ન આવ્યા તેની તેણે ફાનથી પૂછપરછ કરી. જવાબ મળ્યો કે 'તેઓ બહાર ગયા છે, તેઓ તૈયાર નથી.'

હું અંજમાં હતો તે વખતે મેં આ જંગલી વતનની વાતો સાંભળી હતી, એમના લેખમાંત વિષે મારી પાસે જે વાતો આવી તે સાચી નહિ હોય એમ મેં માન્યું હતું. એમના કેટલાક સોલજરો હું વધી જવાને ગાડીમાં બેઠો ત્યારે રેલેશન પર હાજર હતા. મારી પાસે આવતી ફરિયાદોની વાત મેં તમને કરેલી. તેમણે તેનો ધલાજ કરવાનું વચન આપેલું, પણ એમનો એમના સાધીઓ પર કરી પ્રભાવ પડ્યો નહીં હોય. તેમણે મને કહ્યું જ હતું કે તેઓ લશ્કરમાં ભરતી થયા તે પહેલાં કદી એકબીજાના પ્રસંગમાં આવ્યા ન હતા.

એ ગમે તેમ હો, આ સંકટ સામે આપતાં પગમાં લેવાવાં પડે છે. ના, વાઈસ-રાયને મેં આ વાત કરી હતી, તેમણે તપાસ કરવાનું વચન આપ્યું. તેમણે કબૂલ કયું કે આ વસ્તુ જો સાચી હોય તો ગંભીર કહેવાય અને લાગે છે કે આમડીના રંગની સૂગ ઓરેલિયામાં દક્ષિણ આફ્રિકાના જેટલી જ પ્રમળ છે. કાળો માણસ ત્યાં રજા સમાન ગણાય છે. ગોરી ને કાળી પ્રજાઓ વચ્ચે સમાનતા હોઈ શકે જ નહીં, એ ધોરણ પર દક્ષિણ આફ્રિકાનું રાજ્ય બંધારણ રચાયેલું છે. ગોરા માણસને લાગે છે કે આળીસ કરોડની જે પ્રજા પર એક લાખ ગોરા રાજ્ય ચલાવે છે તેમની જોડે તો ઓરેલિયન સોલજરો આપણી હોકરીઓ, ગાડીવાનો ને હિંદી પોલીસ જેડે સુધાં જે રીતે વત્યાં કહેવાય છે તેજ રીતે વર્તી ચકાય. લગાઈને લીધે ગોરા માણસના વર્તનમાં કરી ફેરફાર થવા પામ્યો નથી,

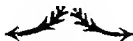
આ બનાવો જેવા વર્ણવવામાં આવ્યા છે તેવા બન્યા છે એમ માનીએ તો, તેમાંથી બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે. મારા પર આવેલા બધા જ કાગળોમાં નકામા માણસોએ જેડી કહેલી વાતો ન હોઈ શકે. આ આરોપો તરફ સ્થાનિક અધિકારીઓએ શું ધ્યાન આપ્યું છે? વાઇસરોય તો આખરે એક જણ કહેવાય. દુર્વર્તનના એકેએક કિસ્સામાં ન્યાય મેળવવા એમની પાસે જવું પડે તો જે સભ્યતંત્રમાં એમ કરવું પડે એ તંત્ર જ ન પાવટ છે. પ્રશ્નને ન્યાય કરવાનો આવે ત્યાં નીચલા અમલદારોમાં લયાનક ગેરશિસ્ત પ્રવર્તે છે. બંદૂકનું બળ બતાવવાનું હોય ત્યારે બહુ કામ રુળતાયી ચાલે છે. તે વખતે વાઇસરોય અને નીચલા દરજ્જાના અમલદારો સહુ એકતાન યદને વર્તે છે. આ દેખાવમાંથી એ વિપરીત અનુમાન નીકળે છે કે નીચલા દરજ્જાના અમલદારો એ જ સર્વોપરિ સત્તાધીશ છે ને વાઇસરોય તો એક નામના પૂતળા જેવા છે. આ સંત્યમ અતિશય દુઃખદ છતાં સચોટ ઉદાહરણ તો આંધી-અરવિન કરારના લુહા ઉઘાડવાને નીચલા અમલદારોએ ઠોકર ને ઉડાવ્યો હોત તો ધતિહાસ ખસસ જુદી રીતે લખાયો હોત. પણ અમલદાર વર્ગમાં લોહ અરવિનના જેવી ભાવના નહોતી, તેથી અત્યારના દાખલામાં પ્રશ્ન એ છે કે ઓરિએન્ટલ લરકરના સેનાપતિએ એના માણસોને શું કયું? ગભરૂ વસ્તીની વચ્ચે કેમ વર્તવું

એ વિષે તેણે એ માણસોને સૂચનાઓ આપી હતી ખરો? મુ'બઇના પોલીસ કમીશનરે શું કયું? કલેક્ટરે શું કયું? અને ના, ગવર્નરે શું કયું?

બીજો પ્રશ્ન એટલો જ અગત્યનો છે કે છાકરીઓ ઉપર જે જંગલીપણું ગુજ્યું. તેમાંથી તેમને બચાવવાને મુ'બઇના પ્રજાજનોએ શું કયું? પોતાના શહેરમાં વસતી સ્ત્રીઓની લાજ આપરતી રહ્યા કરવાને મેયરે શું કયું? મેયરની પાસે અમલી સત્તા નથી એ સાચું પણ એ કેવળ કોર્પોરેશનની સંભાળે ચલાવનાર અધ્યક્ષ નથી. તેમના દરજ્જામાં અમુક ગૌરવ ને પ્રતિષ્ઠા રહેલાં છે. તેનો ઉપયોગ કરીને તેઓ લાભતાવળગતા અધિકારીઓને યોગ્ય દિશામાં પગલાં લેવાને સમજાવી શક્યા હોત. મુ'બઇની મહાસભા સમિતિએ શું કયું? રસ્તે ચાલતા માણસે શું કયું? જો હકીકતોનું મારી પાસે આવેલું વર્ણન સાચું હોય તો આ વસ્તુ સાથે સંબંધ ધરાવતા એકેએક જણને માટે એ ભારે કલંકરૂપ છે. લોકોમાં જો હિંસક કે અહિંસક પ્રજાકીય ભાવના હોય તો એક પણ માણસ, કાળો કે ગોરો, એક પણ છોકરીને તેની મરજી વિરુદ્ધ અડવાની હિંમત કરી શકે જ નહિ.

આ બાબતની પૂરેપૂરી તપાસ થવી આવશ્યક છે.

[હરિજનબંધુમાંથી]
ગાંધીજી

સર્વજ્ઞાન

ન્યુ દીલ્હીની ગુજરાતી મહિલા સમાજને એક ઇન્ડિયા રેડીઓ તરફથી ગરબાનો પ્રોગ્રામ રાખવા આમંત્રણ મળ્યું છે.

શ્રી જન્યુતિનો ઉત્સવ : અમદાવાદ માંથી જયંતિ નિમિત્તે અમદાવાદમાં જયોતિ સંઘ તરફથી આ જન્યુતિ ઉત્સવ ભદ્રમાં આવેલા લોકલ થોડાના વિશાળ મેદાન પર ઉજવવામાં આવ્યો હતો. આ પ્રસંગે શ્રીમુત મોરારજીભાઈ દેસાઈએ “ અદિસા અને સત્યાગ્રહ ” ઉપર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

શ્રી. : સુભદ્રાબાઈ પગાર : વડોદરા અખિલ હિંદ મહિલા પરીષદની વડોદરાની શાખાના આદાર નીચે શ્રી. સુભદ્રાબાઈ પગારે ‘ સીલોન ’ નીચે સીઓની મોટી સભામાં નકશા સાથે સારું વિવેચન કર્યું હતું. સીલોન વિશે સંપૂર્ણ માહિતી આપી હતી.

શ્રી. સરલાબેન મહેતાના પ્રમુખપણા હેઠળ શ્રી. પ્રો. ચતુરભાઈ પટેલે વડોદરાની બહેનો સમક્ષ “ લખ ગીતોમાં રહેલું હાસ્ય ” એ વિષય ઉપર સુંદર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

શ્રીમતિ તોરણદેવી શુક્લ : લખની તેઓને તેમની ‘ જન્યુતિ ’ નામની કવિતા માટે રૂ. ૨૦૦ નું ઇનામ એનાયત કરવામાં આવ્યું છે. આ ઇનામ હિંદી સાહિત્ય સંમેલનની એક્ઝસરી પારિતોષક સમિતીએ આ વર્ષનું સેક્ઝસરી ઇનામ તરીકે આપ્યું છે.

શ્રીમતી શનોદેવી : પંજાબની ધાત્ર-સહાના સભ્ય છે. સરકારે તેમને કાષ્ટપણ સરકારમાં ભાગ નહિં લેવો એવો હુકમ કર્યો છે. અને જાહેર સભામાં ભાગલું કરવાની મનાઈ કરી છે.

કે. ઇન્ડુબેન નાલુભાઈ દેસાઈને દરતે ચર્ચિત મુકામે આવી પ્રદર્શનનું ઉદ્ઘાટન થયું હતું.

ડૉ. મોન્ટેસોરીના શીક્ષણ વર્ગો બંધ કરાવવામાં આવ્યા હતા તે પાછા ચરૂ કરવાની પરવાનગી આપી છે.

ડૉ. ખાનસાહેબ : સરદાર પ્રાન્તના માણ વડા પ્રધાન ખાન સાહેબે અમદાવાદના જયોતિ સંઘની મુલાકાત લીધી હતી. આ સંરચા જોઈને એમણે સંતોષ જાહેર કર્યો હતો. સંરચાના પ્રમુખ સૌ. લીલાવતી દેસાઈએ સંરચાની પ્રવૃત્તિનો પરિચય આપ્યો હતો, તે પછી ડૉ. ખાનસાહેબે હિંદની આજની અવ-દશાનું કારણ બહેનો પુણ જ પાછળ છે તેવું જણાવ્યું હતું. ઇંગ્લાંડની બેનોએ સફેજેટ ચળવળ કરી હતી; અને આજે થતાં પહેલાં તેઓને પુણ સદન કરવું પડ્યું હતું. મુલકની આઝાદી એઓના હાથમાં છે. હિંદમાં એઓને ડરોહ બનાવવામાં આવી છે. પણ આ કલત પુરવની ખિલમત કરવા માટે નથી. ભગવાને આ અને પુરવને સમાન બનાવ્યાં છે. એ સમાનતા મેળવવા માટે જીએ કુરખાની કરતાં પણ ડરવું નહિ જોઈએ.

શ્રી જીવનેશ્વરી રામી : મોહીરના આગેકદમ જીવના મંત્રી છે તેમની હિંદ સંરક્ષણ ધારાહેલે ધરપકડ થઈ છે.

શ્રીમતી કે. પી. જાનકીની મદુરા ખાતે હિંદ સંરક્ષણ ધારા તળે ધરપકડ થઈ છે. તેઓ મહાસભા સમિતિના ઉપ પ્રમુખ હતાં.

અમદાવાદના જયોતિસંઘ તરફથી મહી-સરતકમાં કાર્યક્રમ ગોઠવાયો હતો.

શુદ્ધ શુદ્ધ આગેવાનોના બાપણો ગોઠવવામાં આવ્યા હતા.

મહિલા પાઠશાળા : અમદાવાદનો વાર્ષિક ઉત્સવ શ્રી. જી. વી. માવલંકરના પ્રમુખપદે થયો હતો. આ પ્રસંગે શ્રી સુવિતાબેને જી. એ અને પી. એ. ની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનાર બહેનોને અભિનંદન આપતો કરાવ રહ્યો હતો. શ્રી પુષ્પાબેને ટેકા આપ્યો હતો. આ પ્રસંગે મહેર ચંદુ' હતું કે પુનીવ-સાંદીમાં કુલ જી. એ ચરેલા બેનોની સંખ્યા ૪૧૦ ની છે. આ સંખ્યામાં ૧૦૩ બેનો અમદાવાદની શાળાનાં છે. આ પ્રસંગે લેડી વિદ્યાબેન નીલકંઠ, સૌ. ચારદાબેન મહેતા તથા અન્ય બેનો હાજર હતા.

શ્રી. કમળાબેન માણેકલાલ શાહ : તેઓ મુંબઈના શ્રી માણેકલાલ સુનીલાલ શાહ જે. પી. પત્નિ યાચ છે. નેમનાં શુભ હસ્તે કબોલમાં બગિચી સમાજના આગમંદિરતું ઉદ્ઘાટન થયું હતું.

શ્રીઓ સામે વધતા જતા મુન્દાઓ : અંગાળના પોલીસ ઈન્સ્પેક્ટર જનરલે ૧૯૩૯ ના વર્ષનો કલકત્તા અને તેના પરાં સીવાયના પ્રાંતોના પોલીસ વહીવટ રજુ કરતાં જણાવ્યું હતું કે આ વર્ષ દરમિયાન શ્રીઓ સામે ૧૧૪૧ કીરસા ચણા હતા. આમાં ૧૪૮ અપરજન્ય, ૨૫૦ પરસીદાજન્ય, ૪૬૫ મધ્યકાંગના, ૨૪૯ બળાતકારના, ૯ વેરયા વ્યવસાય માટે કમળી બાળાઓના વેચાણ અને ખરીદીને લગતા હતા. શું આપણે બહેનો આવી બહેનોને સુધારી ન શકીએ ?

શ્રી. મણીબેન દરારથલાલ ખરીખના પ્રમુખપણા હેઠળ રાજપીપળામાં બેનોએ ગાંધી જયંતિ ઉજવી હતી. આ પ્રસંગે શ્રી. હીરાબેન બક્ષીએ પ્રાસંગિક વિવેચન કર્યું હતું.

શ્રી. હીરાકુંવરબાના પ્રમુખપદે અખિલ દિંદ રજપુત પરિષદ બારાઈ હતી. તેમાં કરાવ કર્યો હતો કે, શ્રીઓને પોતાને કાલે

ત્યારે લગનવિચ્છેદ કરી શકે અને લગની પસંદગીમાં નાતગતનો અંતરાય નહોતો ન જોષએ.

શ્રી. હીલાવતી દેસાઈ : અમદાવાદના 'જ્યોતિસંઘ'ના પ્રમુખ છે. શ્રી જન્મતિ ઉત્સવ દરમિયાન નેઓએ પોતાના બાપણમાં જણાવ્યું હતું કે " જેટલાં શ્રી સંસ્થાઓ છે અને જેટલાં શ્રી કાર્યકર્તાઓ છે તે સૌએ એકબીજાના સમન્વયથી ખેંચ પુરોસર કામ કરવાનો નિર્ણય કરવો જોઈએ. "

ભાવનગરના મહિલા વિદ્યાલય તરફથી મહિલા જાત્રાલય તથા મંદિરામંડળ તરફથી ગાંધી જયંતિ નિમિત્તે સમૂહકોતણ, ખાદીફેરી, તથા ખાદીકુંડાતું વેચાણ કરવામાં આવ્યું હતું.

બેંગમ મુમતાઝ શાહનવાઝ : પંજાબનાં જાણીતાં કેશિસ કાર્યકર છે. અમદાવાદમાં ગાંધી સપ્તાહ દરમિયાન લોકલ બોર્ડના મેલનમાં માનવીમેદની સમક્ષ સુંદર બાપણ આપ્યું હતું.

શ્રીમતી. વિજયાલક્ષ્મી પંડિત શુ' કહે છે ? " બનારસ ખાતે યુક્ત પ્રાંત મહિલા પરિષદનું ઉદ્ઘાટન કરતાં, શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે જણાવ્યું હતું: એક વખત દિંદના સાચા પ્રશ્નો ઉકેલ આવતાજ સામાજિક સુધારણું કાર્ય સરળ બની જશે. શ્રીઓની પરિષદે બેથક શ્રીઓના હક્કો અને સામાજિક સુધારાઓ માટે ચળવળ કરવી જોઈએ પરંતુ નેમનો મુખ્ય પ્રયાસ દિંદી રસજાનો પ્રશ્ન જે, દિંદનો સાચો પ્રશ્ન છે તેના ઉકેલ માટેનો હોવા જોઈએ. સમાજમાં નવી વ્યવસ્થા આવ્યા વિના રહેવાની જ નથી અને જે નવી વ્યવસ્થા લાવવા માટે દિંદની શ્રીઓ કશે કામ લાજવવા માંગે છે ? આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રશ્નો આંતરરાષ્ટ્રીય પંચાયતમાં ઉકેલાવા જોઈએ. એના પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે યુક્તોએ અસરકારક અને કાયમી સાધનો નથી. "

પૂજ્ય કસ્તુરબા મારફતે રાજકોટમાં રાષ્ટ્રીયશાળા તરફથી મહાત્મા ગાંધીજીને રૂ. ૬૦૦૦) ની ચેલી અર્પણ કરાઈ છે.

શ્રી. ગંગાબેન : ખેડા જીલ્લાના ખાદી મંડળના કાર્યકર્તા નીમાઈ છે. આ ખાદી મંડળે ઠરાવ કર્યો છે કે ખાદીની પ્રવૃત્તિ સિવાય ખીજા કશામાં બાજ ન લેવો.

ગુજરાત મહિલા પાઠશાળા : અમદાવાદ તા ૧૧-૧૦-૪૦ ને દીવસે આ સંસ્થા તરફથી કોન્સટી રાખવામાં આવ્યું હતું.

શ્રીમતી શિવરાજવતી નેહરુએ લાલની સરકારની રાજનીતિ સામેના વિરોધ તરીકે ચેતાના જોનરરો મેજસ્ટ્રેટ પદનું રાજીનામું આપ્યું છે. તેઓ લખનોના રહેવાસી છે.

શ્રી. કમલીનીબેન મેટ્રીકમાં ઉચ્ચ નંબરે પાસ થયા છે અને સંસ્કૃતમાં સારા માર્ક્સ મળ્યા છે તે બદલ નાગર જાતિ તરફથી ચંદરાબાઈ હોલમાં સંમેલન બરી ધન્યમ આપ્યું છે.

ડા. મીસીસ બીસેર જયંતી : વડોદરામાં થીઓસોફીકલ સોસાયટી તરફથી મીસીસ સુબદ્રાબાઈ પગારના પ્રમુખપણા નીચે ઉજવાઈ હતી. આ પ્રસંગે કોન્સટીને સંદર્ભ કાર્યક્રમ ગોઠવ્યો હતો. આ કામ સી. મૈત્રીનીબેન હોરાએ ઉપાડ્યું હતું.

શ્રી. અમવંતીકાબેન આચાર્યના પ્રમુખપણા નીચે કરજળમાં ચરદુત્સવ થયો હતો. વડોદરાથી કેટલીક બેનો આ ઉત્સવમાં ભાગ લેવા ગયા હતા.

શ્રી તારાલક્ષ્મી મહિલા યુસ્તકાલય પેટલાકોનો વાર્ષિક ધન્યમ સમારંભ તથા ચરદુત્સવ ઉજવાયો હતો. આ પ્રસંગે કવિશ્રી રામચુરા ને મેરુના નદવીને ફૂલ તથા લોક ગીત માટે બોલાવ્યા હતા.

સૌ. હર્મિલાબેન મહેતાના પ્રમુખપદે જાલ ધડીઆ વિમેન્સ કોન્ફરન્સ બરેલીની વાર્ષિક સભા મળી હતી. તે પ્રસંગે શ્રી. હર્મિલાબેને અંજીલા કાર્યપ્રદેશી રૂપેજા બતાવી હતી.

શ્રી. જ્યોતસ્નાબેન શુકલના પ્રમુખપણા નીચે પાલ ગાંધી જયંતિ ઉજવાઈ હતી તે પ્રસંગે ખાદી વેચાણ, ખનજ વંદન, તથા પ્રજાતંત્રી વી. નીકળ્યા હતા.

શ્રી. સીતાબેન : સુરતથી ખાસ ગાંધી સપ્તાહને અંગે બાજપુરામાં ગયા હતા. આઠ દીવસ અખંડ રંદીયો ચલાવવામાં આવ્યો હતો. આ દીવસો દરમિયાન કંતાબેલા સુતરની પૂર્ણાવૃત્તિને દીવસે દરરાજ કરવામાં આવી હતી. તેમાં શ્રી, સીતાબેન પટેલે રૂ. ૩૦) ની કીમતનું સુતર રાખી લીધું હતું.

બહેનો આમપંચાયતની ચુંટણીમાં બેઠેવાર તરફે બહાર પડે છે. સુરત જીલ્લાના પણા આમમાં બહેનો તૈયાર છે.

અદલુખાદ યુનીવર્સિટીમાં બી. એ. નો અભ્યાસ કરતી વિદ્યાર્થીનીઓ માટે અલગ જોરડો રહેતો તેને બદલે તેઓએ છેકિરાઓ જોડે બેસવાનો આમદ કર્યો છે.

શ્રીમતી સવિતાબેન : સુરત બાલીકા સમાજનાં પ્રમુખ છે. તેમના પ્રમુખપણા નીચે ગાંધી જયંતિ યોજાઈ હતી. મારમા ગાંધીજીનું દીર્ઘાયુષ્ય મજબૂતો ઠરાવ કર્યો હતો. તે તે પ્રસંગે બાલાબેન શ્રી ચંદ્રીકાબેન પાખ્યાને હસ્તે પતાસાં બેંચાયાં હતાં. શ્રી પ્રસન્નગૌરો ચંવલસરી નિમિત્તે લેવાયેલી સમાજની બાળાઓની ગીતાની પરોક્ષમાં નીચેની બાળાઓ પાસે થઈ છે. (૧) કુ હરેન્દ્રબાળા નટવરલાલ, (૨) કુ. હર્મિલા પરીખ, (૩) જ્યોતિબાળા પટેલ. નાની બાળાઓમાં (૧) કોકીલા મોહનલાલ, (૨) કોકીલા રમણલાલ, (૩) રમાવતી ચીમનલાલ

સુરતની મહાવિદ્યાલયની વ્યાયામ-શાળા ઉપર હોલ બંધવાના ખર્ચ માટે શેઠ વાપીલાલ અને હુલસીલાલ ટ્રસ્ટરેડ તરફથી રૂ. ૩૦૦૦) નું દાન મળ્યું છે.

ગં. રવ. પાર્વતીબેન તરફથી સુરતમાં પ્રાથમિક શાળાનું મકાન બંધવા માટે રૂ. ૧૫૦૦૦) રકમ મ્યુનિસિપાલિટીને આપવાની છે.

શ્રી. મૃદુલાધિને ગંભીરા સુકામે ભાષણ આપું છું. આ પ્રસંગે પોતે અમદાવાદથી ખાસ ત્યાં ગયાં હતાં.

શ્રી. પુષ્પાળેન મહેતાનું ચરદુત્સવ નોમીતે મહેસાણામાં આખ્યાન થયું હતું. તેઓ અમદાવાદથી ખાસ ત્યાં ગયાં હતાં.

શ્રી. જયવતીબેન દેસાઈ : વડોદરા પ્રાંત પુસ્તકાલય મંડળના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયાં છે.

શ્રી પ્રભાવતી પરીખના પ્રમુખપણા નીચે સોજામાં ચરદુત્સવ થયો હતો. પ્રમુખ બેન પેટલાદથી ત્યાં ગયાં હતાં.

શ્રી વસંતબેન શુક્લ : બી. એ. ટી. ડી. (લંડન) એ વડોદરાની રોટરી ક્લબમાં ડેરાથી ચેમ્પસનનું જીવન ચરિત્ર કહ્યું હતું.

બાપુ દીનબાપુ એલેક્ઝાન્ડર જીનવાલા : પ્રસૂતિગૃહ અંકલેશ્વર : આ પ્રસૂતિગૃહનું ઉદ્ઘાટન રા. મંગળદાસ પી. મહેતાએ કયું હતું.

શ્રીમતી સુલદ્રાબાઈ પગાર : પુનાનો ડીરેક્ટરેની બોર્ડમાં પોલીસી હોદ્દાએ તરફથી ડીરેક્ટર નીમ્યાં છે.

ત્રણ રીએક્ત્રી ધરપકડ : દેલ પીટાવી બેતુલ જલ્લાના ગામડાંઓમાં મહાસભાના કાર્યક્રમથી પરિચિત બનાવવા માટે ત્રણ સ્ત્રીઓની કેટલા કાર્યકરો સાથે ધરપકડ થઈ છે.

શ્રી મણીબેન શાહે કરજીમાં પ્રસૂતિગૃહનું મકાન બાંધવા માટે રૂ. વીસ લગ્ગર આપ્યા છે ત્યારે ચ.ણસા માટે શેઠ પુનચ-ચટે રૂ. તેર લગ્ગર આપ્યા છે. વડોદરા રાજ્યમાં સ્ત્રીઓ અને બાળકોને વેદકીવ સલાહ આપવા માટે ચાન્તાદેવી ટ્રસ્ટ બોર્ડની સભાએ લગ્ગર દરેક મહાસભા પ્રસૂતિગૃહો ચાર કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે.

હિંદુ વિધવા પુનર્જીવન બીલ : બંગાળાની ધારાસભામાં શ્રી મનમોહનદાસે, હિન્દુ રિપવઃ પુનર્જીવન બીલ દાખલ કર્યું છે.

આ બીલથી વિધુરથી હવે કુમારિકા સાથે નહિં પરણાય, તેમજ વિધવાથી અપરિણીત સુવક સાથે પણ નહિં પરણાય.

મીસમેયો : અમેરીકાનાં મીસ મેયો દેવ લોક પાઠ્યા છે. તેઓ થોડાં વર્ષો પહેલાં હિંદુસ્તાનમાં આવ્યાં હતાં. તે પછી હિંદુસ્તાનની બેનો અને હિંદુસ્તાન બદલ પછાત છે તેવા શીપોટો બદલ પાડ્યા હતા. તેમાં કેટલા આગળ પડતા વધારે આજ્ઞેયો કર્યાં હતાં. પણ આપણે કર્યાં છે તેનો સુંદર જવાબ આપતા રહ્યાં છીએ.

ડો. બાબાના પ્રમુખપદે શ્રી ગીમના બાપ બી સમાજ વડોદરાનો ચરદુત્સવ થયો હતો.

મહિલા પાઠશાળાનું અમદાવાદે સુંદર ઠાવહટું કર્યું હતું. આ પ્રસંગે સૌ. કંઠર્પ-બાળા શુક્લને ઉપમ પાત તરીકે રૂ. દસનું ધનામ મળ્યું છે.

સા. સરલાદેવી સારાભાઈના પ્રમુખપણા નીચે ભાવનગરમાં વૃત્તન બાલ શિક્ષણ સંમેલન ભરાયું હતું. ત્રણ દીવસનો કાર્યક્રમ હતો.

શ્રી. ચંદ્રીકાબેન પાકેજી : સુરત વિદ્યાર્થી મંડળના સલાહકાર નીમાયાં છે. તેમાં શ્રીમતી ચંદ્રીકાબેન એક સભ્ય છે.

શ્રી. વીંધાબેન કાપડીયા : સુરતમાં ગાંધી સપ્તાહ દરમિયાન કાંતજીની દરીદાર્થ રાખી હતી. તેમાં સૌથી ઝીણું અને વધારે કાંતનાર તરીકે શ્રી વિજયબેનનો નંબર પ્રથમ આવે છે.

કે. ઇન્દીરાબેન વ્યાસ : અમદાવાદમાં રામમનાયકની પોળમાં વિદ્યામંદીર શાળાનો વાર્ષિક મેળાવડો થયો હતો. તેમાં અગ્નિ સંવાદો વિ. થયા હતા. તેમાં કે. ઇન્દીરા બેને સૌથી સારું કામ કર્યું હતું તે બદલ રૂ. ૨૫ નો ચાંદ ધનામ આપ્યો હતો.

મહુવા મહિલા મંડળે નવરાત્રી ઉત્સવ દસ દિવસ કમળાભેન દુનરયાળાના ચોમાનમાં ઉજવ્યો. વિવિધ કાર્યક્રમ બેનેએ યોજ્યો. તેમાં રાસ, ગરબા દલાણીઓ ઉપરાંત બેનેનાં ભાષણો થયેલાં. શ્રી. ગુલશાનુભેન યાણાવાળાએ આંખોના હોરા વિષે, ડોક્ટર અખીશાયેલભેન આવડાએ સમાજના આરોગ્ય વિષે અને શ્રી. લીલાવતીભેન પદ્મણીએ “ સ્ત્રીઓનું સમાજમાં સ્થાન ” ઉપર સુંદર પ્રવચનો કરેલાં. શ્રી. વિજયાભેન શેઠ, જમ્મુભેન પારેખ, જ્યાભેન પારેખ, શ્રી. મુક્તાભેન શુતા, શ્રી. ધ્રુવજીભેન સંધવી, વિમળાભેન ઓઝા અને ધનકુવરભેને સ્ત્રીઓને સમાજ તરફથી ચત્તા અનેક અન્યાયોના હાખલા આપી બેહેનેને જાગૃત થવા પડકાર કર્યો હતો. સ્ત્રીઓ અખળા નથી પણ સજા છે, નવરાત્રી ઉત્સવએ સી ચક્રિતને ઉત્સવ છે તે સમજાવ્યું હતું. કથાકાર શ્રી. મણીભેને શોકગીતો મધુર કંઠે ગાઈ સંભળાવેલાં. કાવમ ૪૦૦-૫૦૦ બેનેની હાજરી થતી.

શ્રીરંગની સ્ત્રીઓ સુદ્ધ કાર્યમાં જોડાણો આપી રહી છે તેના આંકડા : ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાં શ્રીરંગની બેનેનો મોટામાં મોટો ફાળો હશે એમ માની સમજ છે. ઇ. સ. ૧૯૩૬ ના જુલાઈમાં ૪૦,૦૮,૬૦૦ સ્ત્રીઓ ધંધામાં નોંધાયેલી હતાં. તે પૈકી ૪૭,૦૦૦ બેલોવાડીમાં, ૯૨૦૦૦ ઇજનેર ખાતામાં, ૧,૮૦૦૦૦ કાપડ વણાટમાં, ૮૩૦૦૦૦ લેપાર વણજમાં, ૪૪૦૦૦૦ મોટરો, સાઈકલો અને વિમાન ઉદ્યોગના કારખાનાઓમાં, ૩૩૮૦૦૦ ધાતુઓના ઉદ્યોગોમાં મળી

રહે છે. આપરે એ આંકડો વધ્યો હશે એમ માનવામાં આવે છે. ધોળીકામ, રસોડું, ગૃહકાર્યમાંથી છુટી ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાં જોડાયાં છે.

આ ઉપરાંત લોકરમાં પણ ધણી બેને પોતાનો ફાળો જુદી જુદી રીતે આપી રહ્યા છે. સ્ત્રી રસોઈઅણે ટેલીફોનીસ્ટ તરીકે સ્ટોર કીપર, ક્લાર્ક, લોકરમાં કારકુનો આડરસીનું કામ નોંધાઈ તથા હવાઈદળ, ગૃહસંરક્ષણ દળમાં બેને કામ કરે છે.

આ બેનેને રહેવાની જગ્યા તથા મણુવેશ મળે છે. અહવાડીઆમાં અકાલીસ કલાકની નોકરી કરે છે. આ રીતે ખુબ કષ્ટ વેડી દીવસના આઠ આઠ કલાક ખંડે પગે કામ કરે છે.

વખત આવે બેને પુરોને ખમેખમે અરકાડી દેયની આપતિ દુર કરી શકે છે તેનો ઉત્તમ નમુનો છે.

આપણા હિંદુસ્તાનનાં બેને પણ પાછળ પડે એવાં નથી. વખત આવે આપણે પણ કામ કરી આપણી લાયકાત સાબીત કરવાની છે.

સૌ. મોસ એલેક્ઝાન્ડરનાં બેને સીધા પ્રધાન મંડળમાં સ્થાન મળશે એવી માન્યતા છે.

શ્રી. રામેશ્વરી નહેરૂ તથા ઠક્કરખાપા : સીધે પ્રવાસે ગયા છે. સીધના કુખોનું જલદીથી નીવારણ થવું જોઈએ.

પ્રીન્સેસ ઇલીઝાબેથ : સાત્રાજ્યના બાળકોને તંત્ર સંદેશ આપ્યો હતો.

ગાંધી

સાલ મુબારક :

વિક્રમ સંવત ૧૯૬૭ માં પ્રવેશ કરીએ છીએ. આ પ્રસંગે આપણે પ્રભુ પ્રત્યે એકજ માંગણી કરવાની કે અમારા દેશને આબાદ કરો, અમારા દેશને શુભાભીમાંથી છોડાવો. અમને સ્વતંત્ર કરો. અમારામાંથી કેમી વિખવાદ કાઢી નાંખો. અને અમને અમારા હિંદને આદર્શ બનાવવા સક્તિ આપો.

આ પ્રાર્થના ફળીભૂત થાય તો આપણા અનેક સામાજિક અને રાજ્યકીય સડા દુર થશે. કેળવણીમાં સુધારો થશે. ઉલ્લેગો ખાલશે ખેડારી દુર થશે. ખેડૂત વર્ગ સુખી થશે અને બાકી રહેલાં બધાં જ દુઃખેતરું નીવારણ થશે.

માટે નવા વર્ષના શુભાશિષમાં આપણે ભારત માતાની મુક્તિ માટે પ્રાર્થના કરીશું. અને આખાં દેશને પ્રભુ આધિ, બધાધિ ઉપાધિમાંથી દુર રાખે એજ પ્રાર્થના કરીશું.

હેતુદયઃ અમરુદયઃ આરુદયઃ તમઃ દેખીએ. અમારા તરફથી નૂતન વર્ષાભિનંદ છે.

*

સાથીયો :

સૌ ભામિનીએને જે પહેલે પાતે સારીઓ દાયો છે તે સાથીઓમાં ચાંતાકુઝમાં થએલી હરીશપમાં તેમને પહેલું ધનામ મળ્યું છે.

*

પહેલાં ગુજરાતી સોલ્ડીસીટર બહેન :

ગુજરાતમાં સ્ત્રી કેળવણી આગળ વધી છે અને આને ગુજરાત ગૌરવપૂર્વક કહી

શકે છે કે ગુજરાતને આગળ પહેલાં ગુજરાતી સ્ત્રી સોલ્ડીસીટર થવાનું માન કુ. સરલા કન્યાલાલ મુનશીને મળે છે. સાક્ષર પિતાના એ સંસ્કારી પુત્રીએ સોલ્ડીસીટરની છેલ્લી પરીક્ષા હમણાં પસાર કરી છે. કુ. સરલાબેન એમના પિતાની મારફત શિક્ષણ અને સાહિત્યમાં પહેલેથી રસ લેતાં આવ્યાં છે. પિતાની તેજસ્વીતા પુત્રીમાં ઉતરી છે. કુ. સરલાબેને સોલ્ડીસીટરની અધરી પરિક્ષામાં સફળતા મેળવી ગુજરાતની સ્ત્રી કેળવણીને વેગ આપ્યો છે. ગુજરાતની બેનો ઉચ્ચ કેળવણીમાં આગળ વધે છે એ નેષ્ટ અમને સંતોષ થાય છે. કુ. સરલાબેને અમારાં અભિનંદન.

*

બહેનાની હુંદાતી લાજ :

મુંબઈમાં જોરટ્રેલીઅન સોલ્જરો જે અનેક જાતનો ત્રાસ વર્તાવે છે તેનો ચીતાર આ અંકની પ્રલવણીમાં લીધેલો છે.

આ ત્રાસ અસહ્ય છે. તેમાંએ જે છોકરીઓ ઉપર ને સ્ત્રીઓ ઉપર જુલ્મો ગુળર્થો છે તે વિષે અજેના અંકનું પાનુ ૨૩૦ વાંચવાની ભલામણ કરીએ છીએ.

આપણે શું એટલા બધા તમાલા છીએ કે આપણી બેનોનું અપમાન સહન કરીને બેસી રહીશું ? ને સરકાર આને માટે કંઈ ન કરી શકે તો મુંબઈવાસી બેનોએ હીજરત કરવી નેષ્ટએ એટલે પુરુષોની અને સરકારની આંખ ઉઘડો.

જે ભોડા પોતાને દુનિયાના દેશમાં

સુધરેલા ગણુવે છે ત્યાંના સોદગરે કેવા હોય છે તે મુ'બદલુ' દરમ વાંચ્યાથી ખ્યાલ આવે છે. એટલું તો નક્કી જ કે આપણા જાત અનુભવ સીવાય કોઈને સારા કે નહારા જાહેર કરવા નહિ. દરેક માણસ પોતે સારો અને સુધરેલો કહેવા મંચે છે તેમ દરેક દેશનું પશુ છે.

*

યુદ્ધ અને કોંગ્રેસ

પુ. મહાત્મા ગાંધીજીએ હિન્દ સરકાર પાસે કોંગ્રેસની કારોબારી સમિતિના કાર્ય પ્રમાણે ના. વાઇસરાય પાસે યુદ્ધ વિરુદ્ધ પ્રત્યાર કરવા રજાની માંગણી કરી અને તે ના. વાઇસરાયે ન સ્વીકારી.

હવે પુ. મહાત્માજી સરકાર સામે સત્યાગ્રહ કરશે. એ સત્યાગ્રહ કેવા પ્રકારનો કરશે, તે કરનાર કોણું હશે, એ સર્વ પુ. મહાત્માજી સિવાય ખીજ કોઈથી નક્કી કરી શકાય તેમ નથી. આ જાતની લડાઈ નવીન છે અને પુ. મહાત્માજી સત્યાગ્રહના જનેતા અને પોષક હોઈ એ પદ્ધતિના સંપૂર્ણ અધ્યાત્મી છે. આજે આખી દુનિયાની નજર એ પદ્ધતિ કેવી દશે તે જાણવા તરફ દોળાઈ રહી છે.

કહે છે આ સત્યાગ્રહી યુદ્ધ વીરોની નામાવળી લેવાર છે. મુખ્ય સૈનિક એમાં ભાગ લેવાના નથી. જેમ આધુનિક યુદ્ધ દુરથી મૈથ્યને દોરે છે તેમ મહાત્માજી મૈથ્યને દોરશે. જો તેમ થાય તો અત્યાર સુધીની મહાત્માજીની પદ્ધતિ બહુ નીરાળી હશે. અત્યાર અગાઉ પુ. ગાંધીજીએ આફ્રિકા અને

હિન્દમાં સરજ સત્યાગ્રહ ઘણીવાર કર્યા છે પણ તેમાં યુદ્ધના પહેલા ભાગમાં એ હોમાયા છે. એ માનતા આવ્યા છે કે એ હોમાવાથી યુદ્ધ બહુ જોર પકડે છે અને પાછલા સૈનીકને તાલીમ મળે છે.

આવતા સત્યાગ્રહની પદ્ધતિથી લોકોની બવિધ્ય જોવાની રીત ખરી પડે તો મૈનીકા પહેલા ભોગ થવાના. મહાત્માજી તેમને સંભાલ આપવાના. મહાત્માજીની સલાહ એ સલાહ નથી પણ અનુભવ સિદ્ધ ચમત્કાર છે.

આ સત્યાગ્રહમાં ઝંપલાવવાનું પ્રથમ માન રા. ભાવેને મળ્યું છે. તેઓ ભાષણ કરવાના આરોપસર પકડાયલા અને ત્રણ માસની જેલની સજા મળી છે.

હવે એમના પછી ખીજ સૈનીકને દુકમ મળશે. એમ જેમ જેમ જોને બોલાવે તેમ તેમ જવાનું છે અને સત્યાગ્રહમાં જોડાવાનું છે. આશા છે કે બહેનો જોષ્ટી મદદ આપશે.

*

સીંધમાં આલી રહેલી દિંદુઓની ખુનામરકી: થોડા દીવસોને અંતરે

દિંદુઓનાં ખુન થાય છે એવું સીંધમાં આજ કેટલાયે વખતથી ચાલે છે. આ ખુન કરનારા પકડાતાએ નથી એ અજાણ આશ્ચર્યની વાત છે. આ ખુનામરકીને માટે અનેક અનુમતિો થાય છે. તેમાંનું એક તો એ જ કે ત્યાંની પોલીસ લીલી હશે. ખીલું કે દિંદુ તરફ કોઈને જખરજસ્ત વેર હોવું જોઈએ.

એક જાણુ ખુન અને ખીજ જાણુ યજ્ઞરાતી લાજુતરમાંએ કાપકૂપ થું. સુચવે છે ? એ આપણે જ વિચારી લેવાનું છે.

કે. સરલા કનેપાલાલ મુનશી

મહાત્મા ગાંધીજી સત્યજન અનુમાન કરે છે કે સીધાથી હિંદુઓને ઠાઠી મુકવાને પણ આ પ્રયાસ કેમ ન હોય ?

સીધાના હિંદુઓનું દુઃખ જોઈ આપણે બેસી રહેવાનું નથી. અને ત્યાંની ગુજરાતી શાળાઓમાં ટ્રાન્ટ વિ. બંધ થયું છે તેને માટે પણ શાંત નથી બેસવાનું. પ્રત્યેક હિંદુની ફરજ છે કે કેમીવાદ નાશ કરવો અને જે જ્યાં રહેતાં હોય ત્યાં સુખેથી રહે એવી જોગવાઈ થાય અને બંદોબસ્ત થાય એવી યોજના કરવી.

*

ગરીબ વિધવા અને આપણા કાયદો :

સુરતમાં હમણાં જ વડનગરા નાગર આલયમાં એક મુદરથ પોતાની બાળવિધવા મુતવધૂને ભરણ પોષણ ન આપવામાં અદાલતને આશરો લઈ હત્યા છે.

આને માટે શ્રી જનકવિદ્યાબેન એક પત્ર-કારા અમને વિધવાની કહેણી રિયતિનો ખ્યાલ આપે છે. તેમાં સાસુ-સસરા રક્ષક મટી ભક્ષક બને છે. અને બાળવિધવાને જોણું ન આવે એવા પગલાં લેવાને બદલે તેને રહેણાં જોશમાં મારી ભરણ પોષણ નથી આપતાં.

આને માટે ભ્રમ્ય અને સંસ્કારી મલાતી બેનોને વિનંતી કરે છે કે વિધવાઓની રિયતિ સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવો.

અમે આ બેનને એકજ આશ્વાસન આપીએ છીએ, કે તેઓએ વર્ષદેહી તમામ હકીકત સાની છે. આપણા કાયદા તે ખુબ હિણપોથી ભરપૂર છે. જ્યાં ત્યાં સ્ત્રીઓને અન્યાય થાય છે. આપણી પોતાની રાજ્ય બવરથા યુરો એટલે અધુ સુધરતો. આ પત્રમાં અન્ય રથને એક લાખનો લેખ વાંચાયો ખ્યાલ આવે છે તે વાંચી જોવા જેવો છે. તેમાં લખે કે દોર માટે પાંજરાપોજો હોય છે પરંતુ વિધવા માટે કોઇનું લક્ષ્ય દેરાણું નથી.

વિધવાને તો શું પરંતુ આપણી સંધવા-ઓનું પણ શું જીંદગીમાં સ્થાન છે ? તદ્વન પુરોની આશ્રિત જ યકને રહેણું પડે છે અને તેવી દુઃશીઆર સ્ત્રી હોય પણ આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય તો નથી જ હોણું. થોડે ઘણે ઠેકાણે જે સ્વતંત્રતા જોવામાં આવે છે તે સ્ત્રી પુરુષની લાયકાત જોઈને વ્યકિત મત હોય.

ખરી વાત જ એવી છે કે હવે સ્ત્રીઓએ

આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય મેળવવું જોઈએ અને સ્વાતંત્ર્ય થવું જોઈએ. પછી તે સંધવા હોય કે વિધવા, આપણેજ આપણા પગ પર ઉભા રહેવાનું છે. જે હાથ વચ્ચે એક પેટ ભરણું બધર નથી.

નાનપણથીજ કોઇને કોઇ ઉલ્લમ શીખવેા જોઈએ. બધું સાઈ હોય તો જરૂર નથી પડતી પરંતુ જ્યારે મુશ્કેલીમાં મુકાઈએ ત્યારે તે ઉલ્લમ અપમાં લાગે.

કેટલીએ વિધવા બેનોને નિરાશ્રીતપણું જોગવવું પડે છે. તે વિધવા થયા પછી-પણ પૈસા હોય કે ન હોય તો પણ કાર્મિ પણ કામ ઉપાડવું.

ગુજરાતમાં કેટલીએ વિધવા બેનો સ્વાશ્રયી બની પોતાની જીંદગી સુધારી અન્યની સુધારે છે. તેમાંની બેનો બાળગૌરી, શીવગૌરી, સુલોચનાબેન (અમદાવાદ વનિતાવિશ્રામ) શ્રી પદ્માવતી દેસાઈ (મુ'બાઈમાં હાલમાં ભેટી સુદાબાબતી રૂકુભાઈ) છે, આ બેનોને મ્વસૂર પક્ષ તરફથી ભરણપોષણનો પુરો બંદોબસ્ત હતા કે નહિ હોય, પરંતુ સામાજિક-સેવા, વિદ્યાભ્યાસ અને નોકરી દ્વારા પોતાનાં ભરણ પોષણનું સાધન ઉભું કર્યું છે. એટલુંજ નહિ પણ બીજાઓને પોષે છે તેજ પ્રમાણે બધી વિધવા બેનોએ કર્યું.

સ્વમાન જળાય ત્યાં સુધી ઠીક છે નહિ તે સ્વમાન રહિત લાખો રૂપિયાના ઢગલાને લાત મારતી.

જે વિધવા બેનો સ્વાશ્રયી જ બનશે તો આ સંવાલજ નહિ રહે અને ધારાસભ્યોએના ધારા પોષ પીસાના રહેવાના. કારણ કે કમાતી અને પૈસાદાર વિધવાનો વારસો ખાવા કેટલાયે પુરો વલખાં મારતા આપણે જોઈએ છીએ.

જે વિધવા બેનને અન્યાય થયો હશે એને તો પ્રણ સહાય કર્યા વિના રહેવાનો જ નથી. એવા સ્વાર્થ સાસુ-સસરાઓનું દુનિ-આમાં કોઈજ જાતણું સ્થાન નથી હોણું. આખર વગરના પૈસાની કીમત શું છે ?

આ બેનને ફરી વિનંતી કરીએ છીએ કે લેમણે મહારાણું નહિ. પરંતુ આપણા કાયદા સુધારવા પ્રયત્ન કરવો અને પોતે પણ ઘરમાં ન બેસી રહેતાં જાતે કમાણું અને પોતાનું પોષણ કરવું.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વી : નાગરજાસ ઈ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૦ : અંક ૧૧

પુસ્તક ૧૦

ત્રિવેંચર : ૧૯૪૦

રાજા

એક મેઘ રાજા
આકાશે ગાજ્યા.

બીજા બાળા રાજા
હસે મુઠી માળા.

ત્રિજ વર રાજા
ઠાઠ માઠ જાળા.

ચોથા વન રાજા
જંગલમાં ગાજ્યા

પછી રાજા, રાજા
એય ખરા રાજા !

શ્રી ‘શશિન્દ્ર’ જાળા

ખિલીપત્ર

ભાણાને સંતાડો

ચાથી વાત ચતુરની જાણો
મામાને મૂરખ એક લાણો
લાણાએ તો ખીધી લાંગ
લાંગ ખીધીને દીધી લાંગ
લાંગ લઈને દોડ્યો જાય
માણસ જોતાં ગાંડો ચાય
સારાં નરસાં વદતો વેણ
સાચાં ખોટાં કરતો ચેન
ચેન જોધ મામા ખીજાય
જોતાં ઝડ લાણો સંતાય.

ડાશીને લેર કરાવો

પાંચ લાકની એકજ બેન
નીરખી વીરને હસતાં નેણ
નેણ હસે મુખ ગીતો ગાય
ભાષ બેન હેડે હરખાય
એક શૂર બીજો વિદ્વાન
ત્રીજો શુણ ચોથો ધનવાન
પાંચ પુનિત મહાત્મા લેખાય
આવારણાં દયે બેની ત્યાંય
ભોળાં જોઈ ભાંડરડાં ઘેર
ઘરડાં ડાશી કરતાં લેર.

ચાર પગ મજાના બનાવો

છઠ્ઠે છટકી નાસ્તુ છક
વગડામાંથી સાબર એક
સાબર પાછળ દોડે જ્વાન
ધ્યાન કદી ના ભૂલે ભાન
ભાન ભૂલાવી પેઠું વાડ
અટક્યા શિંગ દોડ્યા પગચાર
ભડ પાતળા છે બળવાન
થકવ્યા જેણે શત્રુ ધ્યાન
બસ લાંબાં શીંગ નકામાં છે
આ પગડા ચાર મજાના છે.

શ્રી મહીપત્ર જોધી

એક હતી ચકલી

એક હતી ચકલી અને એક હતો ચંકલો.

બેઉ ફરવા ગયાં હતાં.

ચકલીને દાળનો દાણો જડ્યો. અપ લઇને લઇ લીધો.

ચકલાને ચોખાનો દાણો જડ્યો. અપ લઇને લઇ લીધો.

બેઉએ ઘેર આવીને ખીચડી કરી.

પછી ચકલી પાછી ભરવા ગઇ.

ચકલો છાનોખાનો ખીચડી ખાઇ ગયો. તપેલી ઢાંડી દીધી ને ચોઢીને સૂઇ ગયો.

એવામાં ચકલી આવીને બોલી.

‘ ચકરાણા ! ચકરાણા ! બારણું ઉઘાડો. ’

ચકલે સૂતાં સૂતાં જવાબ દીધો : ‘ મારી તો આંખો ઢાંખે છે. તમે બારણું ઉઘાડીને ઘરમાં આવો. ’

ચકલી ઘરમાં આવી.

‘ ચાલો ચકરાણા, આપણે જમી લઇએ. ’ એમ કહીને ચકલી રસોડામાં ગઇ.

‘ મારે તો નથી જમવું. ’ કહીને ચકલો સૂઇ રહ્યો.

‘ આ તપેલીમાં ખીચડી નથી. ખીચડી કેણ ખાઇ ગયું ? ’ ખાલી તપેલી જોઇને ચકલીએ પૂછ્યું.

‘ મને ખબર નથી. હું તો સૂઇ ગયો હતો. મારી તો આંખો ઢાંખે છે. વખતે સળનો કુતરો આવ્યો હતો ને ખીચડી ખાઇ ગયો હતો. ’ ચકલે કહ્યું.

ચકલી સળ પાસે ગઇ ને બોલી : ‘ સળ ! તમારા કુતરો અમારી ખીચડી ખાઇ ગયો. ’

સળ કહે : ‘ એવું હોય નહિ, એમ બને નહિ, મારો કુતરો આવે નહિ ને ખીચડી ખાય નહિ. ઉભાં રહો હું કુતરાને બોલાવું છું. ’

સળએ કુતરાને બોલાવ્યો ને પૂછ્યું : ‘ ચકલીની ખીચડી તે ખાધી ? ’

કુતરો કહે : ‘ નારે સાથ ! મેં તો ચકલીનું ઘર જ નથી જોયું ને ! ’

સળ પૂછે : ‘ ઘરમાં કેમ હતું ? ’

ચકલી કહે : ‘ ચકલો હતો. મને તો ચકલાએ કહ્યું કે સળનો કુતરો ખીચડી ખાઇ ગયો. ’

સળએ ચકલાને બોલાવ્યો ને પૂછ્યું : ‘ તે કુતરાને ખીચડી ખાતાં જોયો હતો ? ’

ચકલો કહે : ‘ મને લાગ્યું કે એ ખાઇ ગયો હતો. ’

સળ પૂછે : ‘ ખીચડી તે ખાધી ? ’

ચકલો કહે : ‘ ના. ’

‘ સળને લાગ્યું કે ચકલો ખોટું બોલે છે. એમણે સિંપાઇને બોલાવ્યો ને ચકલાને ચાર ફટકા મરાવ્યા. ’

ચકલી કહે: ' ખીચડી મેં ખાધી. ખીચડી મેં ખાધી ! '

રાત્રીએ ચકલીને કુવામાં નખાવી દીધો.

ચકલી તો તરફડવા લાગ્યો.

ચકલીને ઠયા આવી.

એવામાં ઉઠોની ગોવાળ ત્યાં થઈને જતી હતી.

ચકલી એને કહેવા લાગી:

' ઉઠોનો ગોવાળ !

ઉઠોની ગોવાળ !

મારા ચકારાણુને કાઢ

તેને ખીરને પુરી ખવાડુ. '

ગોવાળ કહે: ' નારે બહેન ! મારાં ઉંટ જતાં રહે.

એમ કહીને એ તો ગયું.

એવામાં ગાયોની ગોવાળ આવી.

ચકલી એને કહેવા લાગી:

' ગાયોની ગોવાળ !

ગાયોની ગોવાળ !

મારા ચકારાણુને કાઢ

તને ખીર ને પુરી ખવાડુ. '

ગાયોની ગોવાળ કહે: ' નારે બહેન ! મારી ગાયો જતી રહે. '

એમ કહીને એ તો ગયું.

એવામાં એ ' એ ' એ ' કરતાં બકરાં આવ્યાં.

ચકલી બકરાંની ગોવાળ પાસે ગયું ને બોલી:

' બકરાંની ગોવાળ !

બકરાંની ગોવાળ !

મારા ચકારાણુને કાઢ

તને ખીરને પુરી ખવાડુ. '

ખીરને પુરીનું નામ સાંભળીને બકરાંની ગોવાળના મોઢામાં પાણી આવ્યું.

એણે હા પાડી ને ચકલીને કુવામાંથી કાઢ્યો.

ચકલીએ તો ખીર ને પુરી ઠયાં ને બકરાંની ગોવાળને પૂછ્યું:

' તમે સોનાને પાટલે બેસ્યો કે રૂપાને પાટલે ? '

ગોવાળ કહે: ' સોનાને પાટલે. '

ચકલીએ તો તવી ઉની મૂઠી. લાલ લાલ ચોળ થઈ એટલે બાલુએ મૂકીને

ગોવાળને કહ્યું: ' ત્યો સોનાને પાટલે બેસો. '

ગોવાળ તો બેઠી.

બેઠી એવી ઢાંઢી.

ઢાંઢી એવી ફૂંઢી.

ફૂંઢી જાય ને બોલતી જાય:

ખીર ના ખાધી

હું તો ઢાંઢી !

સોનાને પાટલે

હું તો ઢાંઢી !

ખીર ના ખાધી

હું તો ઢાંઢી !

શ્રી. નામરદાસ ઇ. પટેલ

卐

આખલાઓની લડાઈ

એક હતું તળાવ તેની નજીક રેલાયલાં પાણીની બીની જમીનમાં પુષ્કળ દેડકાં રહેતાં હતાં.

નજીકના ખેતરમાં એકવાર બે મસ્તાન આખલાઓને લડતા કેટલાંક દેડકાં-ઓએ જોયા. તેઓ ઝટપટ દોડ્યા અને એમના મુખી દેડકાની પાસે આવી આ વાત કરી. હવે શું કરવું એ બાબત સલાહ માગી.

મુખી દેડકો ઘરડો અને ઠરેલ હતો. એનો જીવાન હીકરો વચ્ચે બોલી ઉઠ્યો: 'એમાં શું ગલરાવાનું છે ? બે આખલા અહીંથી થોડે દૂર ખેતરમાં લડે છે તેમાં આપણે ભય રાખવાનું કોઈ કારણ નથી. આપણે અને દેડકાં એક જાતનાં નથી. એ અને આપણે બિલકુલ જુદાં જ છીએ. આવડાં મોટાં બળવાન પ્રાણીઓ આપણી ગણતરી પણ કરે એવાં નથી. એમની લડત સાથે આપણને શી નીશબત છે ? એ લોકો તો માત્ર બેમાં કોણ બળવાન છે તે અંદર અંદર નકકી કરવા માટે જ લડે છે.'

પણ મુખી દેડકાનો અભિપ્રાય જુદો હતો. એ બોલ્યો: 'સાચી વાત છે કે આખલા અને દેડકાંના જીવનમાં એવો ફેર છે કે કોઈને કોઈ સાથે કરો સંબંધ નથી. એ પણ સાચી વાત છે કે એ લોકો એમના અંગત ઝગડા માટે લડે છે, અને એમની હારજીતની સાથે દેડકાંઓને કશી લેવા દેવા નથી.

'પણ લડાઈ ચાલી છે એટલે એક વાત નકકી છે કે બેમાંથી એક આખલો હારશે. એ પાછલે પગે આ ભેજવાળી જગાની ઘાસમાં એના હરીફથી સંતાઈ જવા નાસી આવશે તે વેળા એના પગ તળે આપણાંમાંના ઘણાં જણાં સાવધાની રાખવા છતાં કચડાઈ ગયા વગર રહીશું નહિ. જ્યારે મોટે મોટા લડે ત્યારે નાનાના તો અંદર ખારજ વાગી જાય છે એ વાત તમે જાણતા નથી ? માટે મારી સલાહ છે કે બંને આખલા લડીને જતા રહે ત્યાં લગી આપણે બધાએ અહીંથી ઘણે દૂર લંગી જતા રહેવું.'

બધાં દેડકાંઓએ પોતાના મુખીની સલાહ માની અને ત્યાંથી નીકળી ગયાં.

શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ શાહ

સરોવર

મેં તો જંગલને જોળે જોયું એમાં મોલી શાં નિર્મળ પાણી
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :
 જોઈ, મનડું મારું મોહું અમે ઉજવી ત્યાં ઉઝાણી
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :

એમાં મોળાં હિલોળા ખાતાં
 સરોવર સુંદર હતું રે :
 જાણે દૂર દૂર દોડ્યાં જતાં
 સરોવર સુંદર હતું રે :

કેવું એકાંતમાં એ સરતું ? એમાં માછલી ફૂંકાફૂંક કરે,
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :
 સૌ પ્રાણીની તૃષા હરતું ને બતકો આમતેમ તરે
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :

એને કાંઠે લીલુડો ચારો
 સરોવર સુંદર હતું રે :
 એનો કાંઠો દીરો હરિઆળો
 સરોવર સુંદર હતું રે :

કેવો કાંઠો પવન ત્યાં આવે ત્યાં પથિયો બેસતા ભાવે,
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :
 ને પક્ષીના શોર સંભળાયે, ત્યાં આનંદ અઢકો આવે,
 સરોવર સુંદર હતું રે : સરોવર સુંદર હતું રે :

મહેનતુ ઊકરો

મોટું જીવું એક શહેર. તેમાં ધર્મપાળ નામનો એક વેપારી વેપાર કરતો હતો. તે જુવાન વયમાં મરણ પામ્યો. તેનો વેપાર ખોરવાઈ ગયો. તેની વિધવા સ્ત્રી અને તેના નાનકડા બાળકની વિટંબણાનો પાર ન રહ્યો.

બાઈએ મહા મહેનતે પોતાનું જીજ્ઞાસ ચલાવવા માંડ્યું. પેટે પાટા બાંધીને પણ તે પોતાના ઊકરાને હેતધી ઉઠેરવા લાગી.

ઊકરો બળી ગઈને હોંશીયાર થયો.

એકવાર ઊકરો મુતો હતો. મા જોને પંજો નાખતી હતી. એટલામાં ઊકરાના ગાસ પર પાણીનાં ટીપાં પડવા લાગ્યાં, આંખ ઉધાડીને જુએ તો પોતાની માને રડતી ફીકી.

ઊકરો પૂછે:—“ મા ! મા ! તું કેમ રડે છે ? ”

“ મા રડતી રડતી બોલો: “ ભેટા ! તું મોટો થયો છું, તું હોંશીયાર છું, પણ તું વેપાર શી રીતે કરીશ ? મારી પાસે કશુંયે ધન નથી. તને શું આપું ? તારા બાપ તો જુવાનીમાં મરણ પામ્યા. હવે આપણને જેસા કેવું પીરે ? ”

ઊકરો કહે: “ મા ! મુંઝાઈય નહિ. તું જકાર ભડે છે. કાંઈ પણ રસ્તો ખોળી શકું છું. ”

ઊકરો ગયો. બજારમાં જઈને તપાસ કરી તો ખબર મળી કે આ ગામના નગરચોકતું નામ વિખ્ણરાસ છે. તે ખૂબ દયાળુ છે.

ઊકરો તરત ઉપડ્યો નગરચોકની પેઢીએ; ત્યાં નગરચોક અને એક માણસ વચ્ચે ટપાટપી થતી હતી. ચોક તે માણસને કહેતા હતા; “ તું તબન નકામો છે, ને માણસમાં આવડત અને ખંત હોય તો આ જુવાનમાં મરેલો ઉંદર પડ્યો છે તેના વટે પણ તે મોટો લક્ષ્યાધિપતી બની શકે ! ”

અંદર બેઠેલા બીજા માણસો આ અશક્ય વાત ઉપર હુપી રીતે હસવા લાગ્યા !

પણ પેલા ઊકરો તરત આગળ આગ્યો. ચોકને તે કહે, “ ચોકલું સાહેબ, આપની વાત વ્યાજબી છે. મને આટલો ઉંદરડો ઉછીને આપો તો હું તમને તેનો વ્યાજ સાચો બદલો આપીશ ! ”

ચોક હસવા લાગ્યા. પણ ઊકરાનો આચ્છન્ન નેપું તેમજે ખુશીથી તેને મરેલો ઉંદરડો આપ્યો.

ઊકરો ઉંદરડો લઈને એક ખાટકીની દુકાને ગયો. તે ખાટકી હલકી બાતના જનાવરાનું માંસ વેચવાનો ધંધો કરતો હતો. બે મુઠી ચોકેલા ચણા લઈ ઊકરાએ ઉંદરડો વેચી દીધો.

તેણે ચણાનો લોટ કર્યો. એક ઘડો પાણી ભરી લીધું. નગરની બહાર જંગલમાં જ્યાં ચાર રસ્તા મળતા હતા ત્યાં જઈને બેઠો.

એ જંગલમાં આનુબાનુતા ગામોના કઠીઆરાઓ લાકડાં કાપવા આવતા. બપોરે ઘાક લાગતો ત્યારે તેઓ જંગલમાં ઝાઝ તંબે બેસી આરામ લેતા.

આજે જ્યારે તેઓ રાજની માફક આરામ લેવા બેઠા ત્યારે પેલો ઊકરો ત્યાં ગયો. તેમને પાણી પાંચું અને પેલો ચણાનો લોટ થોડો થોડો આપ્યો.

કઠીઆરાઓ ખુશ થયા. દરેક જણે પોતાના ખારામાંથી બહુ બે લાકડાં આપ્યાં.

રાહરમાં જઈ તેણે લાકડાં વેચ્યાં, તેના પૈસાવતી બીજા વધારે શેકેલા ચણા વેચાતા લીધા તેનાં લોટ કરી પાણી લઈ તે પાછો બોજે દિવસે જંગલમાં ગયો ત્યાં તેને ખુબ લાકડાં મળ્યાં. તે લાકડાં રાહરમાં વેચ્યા.

એમ કરતાં કરતાં તેની પાસે ધીમે ધીમે પૈસા એકઠા થયા. એક દિવસ લાગે તો તેણે સસ્તે ભાવે પુષ્કળ લાકડાં ખરીદી લીધાં.

એકલામાં ચોમાસું બેસી સુકાયું. ચારે બાજુ વરસાકથી પાણી પાણી યમ્મ રહ્યું. જંગલમાંથી લાકડાં વેચવાને આવતા કઠીઆરાઓ બંધ થઈ ગયા. લાકડાના ભાવો ખૂબ વધી ગયા.

પેલા ઊકરાએ જ્યારે ખૂબ મોંઘો ભાવ આવ્યો ત્યારે તમામ લાકડાં વેચી લીધાં. તેની પાસે પુષ્કળ રકમ એકઠી થઈ ગઈ.

પછી તો ઊકરો મોટો વેપારી બની ગયો. તેણે મોટી વખતે ખોલી. લાકડાં અને કાઠમાલનો ધંધો શરૂ કર્યો. તેમાં તે ખૂબ જ ફાયો.

જલે દહાડે તે તો મોટો વેપારી થઈ પડ્યો. તેની પાસે નાણાં ખુબ થઈ ગયાં.

પોતાની ગરિબાઈમાં મદદ કરનાર નગરશેઠ વિષ્ણુદાસને તે વિસર્યો નહોતો. તેણે એક સોનાનો રૂપાળો ઉંદર બનાવ્યો. તેને હીરા માતીથી મઠાવ્યો.

તે ઉંદર લઈ તે નગરશેઠની પેઢીએ ગયો. નગરશેઠને પ્રભુત્વ કરી પોતાની બધી વાત કહી ઉંદર બક્ષિસ આપ્યો.

ઊકરાની શક્તિ અને ઉત્સાહ જોઈ એક બહુ રાજ થયા. પોતાની એકની એક પુત્રી સાથે તે ઊકરાનાં લગ્ન કર્યાં. ઊકરા એકનો સાગીદાર બન્યો.

□ આણંદની અને ન્યાયક : શ્રી, જયકૃષ્ણ વર્મા : દાસ દિવાન સાહેબ : બખ્શીવાન નાન્ય □

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશસ્ત્ર

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

બુલેટમાં દે.

નંદવરલાલ સ્ક્રી

નંદી. બાગવિનાય

નાગરનાસ ઇ. ખરેલ

પ્રકાશક અને માલિક :

અંબાલાલ ચિ સ્ક્રી

લોન નથી મળતી એવું સાબીત કરી આપનારને રૂ. ૧૦,૦૦૦ તું ઇનામ !

ફક્ત રૂ. ૧૦,૦૦૦ નો વીમો આપવો—

હાલ એકજ પ્રિમીયમમાં રૂ. ૯,૦૦૦ની લોન !	૧૭ થી ૫૫ ઈંચર સુધીના સ્ત્રી-પુરુષો લાભ લઈ શકશે !	અકસ્માત મરણમાં રૂ. ૨૦,૦૦૦ !
--	--	--------------------------------

(કંપની ૧૯૧૬માં રજીસ્ટ્રેશન થી છે.)

બેંકરો:—

કમ્પોઝીટ બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ.
ધી ચાર્ટર્ડ બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ,
બોરોધોલીયા એન્ડ ચાન.
નેશનલ બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, લીમીટેડ.
ધી રોયલ બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ, લીમીટેડ.
ધી અમેરિકન એક્સપ્રેસ કંપની.
ધી ઇસ્ટર્ન બેંક, લીમીટેડ.
અલાબામા બેંક લીમીટેડ.
મેસેચુસેટ્સ બેંક કંપની લીમીટેડ.
ધી બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ લીમીટેડ.
ધી પંચાલ નેશનલ બેંક લીમીટેડ.
ધી લાંબુસાઈ સામબાસ પ્રો. કો.
બેંક લીમીટેડ.
ધી ન્યુ સીડીઝ બેંક ઓફ ઇંગ્લેન્ડ
લીમીટેડ.
બેંક ઓફ ઇન્ડિયા લીમીટેડ.
કેનેડા બેંક, લીમીટેડ.

વિગેરે વિગેરે.

- * અંગ-હિંદુઓ બેંકોએ તેટલા નાણાં મળશે !
- * દરેક જાતનું લેવું-વેચવું-મારજેવવું કામ કરીએ છીએ !
- * દરેક જાતના વીમા માટે અમોને જ લખશો.
- * દુનીયાની કોઈ પણ કંપનીની પોલીસી અમોને રજીસ્ટર્ડ થી મોકલીને અમારી સલાહ લેશો—
- * ઘણી જાતના કાયદાઓ આપને વારંવાર યાદ !
- * વીમા કંપની કરતાં વધુ લોન અમારી પાસેથી મળશે !
- * મકાનો બાંધવા કે લેવા માટેની હિતમ સ્ત્રીઓ !
- * આજે જે બાકુ ભરતા હોવ-તેટલી જ રકમમાં તમારું મકાન થશે ! ઉપરાંત નફો થશે !
- * દુરસદના વખતમાં કામ કરી શકે તેવા દરેક દરેક જગ્યાએ લાખો અને હજારો જોડાએ છે !

માસીક રૂ. ૭૦૦ થી વધુ મળશે !

કોઈપણ કામ માટે લગો-મગો-અમર પૂછવો.

લોગીલાલ હીરાલાલ શાહ એન્ડ કંપની.

(સરકારમાં રજીસ્ટર્ડ કરાવેલ છે.)

પોસ્ટ બોક્ષ નંબર ૭૨૩—મુંબઈ

મરીન લાઇન્સ રોયલની સામે, ફરીયા કઠિ, મરીન લાઇવ રોડ,
પોસ્ટ નંબર-૭૨. " જીવજી-વીહાર " બીલ્ડિંગ, મુંબઈ.

તારવું સરનામું:—" Bhogilalco. " BOMBAY. ટેલીફોન નંબર:—૩૦૫૦૦.

તા. ૬.—તમામ કામગીરી ધણી આવતા હોવાથી-અમારે ફરજિયાત નીચમ કરવાની ફરજ પડી છે કે પહેલા રૂ. ૬૬૬.૬૬૬.૬૬૬ જેટલો ચેક-પોસ્ટલ ઓર્ડર-અમર મનીઓર્ડરથી ચેકલવા-ડીપોઝીટ મળ્યા પછી કોઈપણ કામગીરી પર ધ્યાન આપવામાં આવશે નહીં-જેની નોંધ લેવી.

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

વંત્રી :

પ્રકાશક :

નંદવરજીવ હઠકર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અખાલાલ વિ. હઠકર

ભુજાખામિત્ર પ્રેસ. વડોદરા.

પુ. ૩૫મું]

ડિસેમ્બર : ૧૯૪૦

વડોદરા.

[અંક ૪થો]

અનુક્રમણિકા

કવર ડીઝાઇન : ખીલતા પ્રભાતે [ત્રિ'ત્રી]
મંગલગીત : શ્રી. ગદેન્દ્રકુમાર યોતીલાલ દેસાઈ, બી. એ.	૨૪૧
સોણુલાં : શ્રી. નરદત્રિપ્રસાદ શટ્ટ	૨૪૨
અ. હિં. સ્ત્રી મંડળ વડોદરામાં શ્રી. ભૂમિ'લા મહેતાનું આપણુ	૨૪૩
ઉપા : શ્રી. મનુ દેસાઈ	૨૪૬
દેવદાસી : શ્રી. ધનવંત દેસાઈ	૨૪૦
અવલંબીય : શ્રી. ત્રિલોક દેસાઈ	૨૪૦
મંહારાષ્ટ્ર મહિલા પ્રાંતિક પરિષદ, સતારામાં શ્રી. શારદાબહેન મહેતાનું આપણુ :	૨૪૧
અગબેલી ગુજરાત : શ્રી. બાલમુકુન્દ દવે	૨૪૭
જમુના તટ : શ્રી. રત્નગીતાન્ત શટ્ટ	૨૪૮
સભામાં ઉત્તાપણ : કુ. રમણ દેસાઈ	૨૪૯
રાખરી : શ્રી. કૃષ્ણાવ મોહિય, બી. એ.	૨૬૧
અનિતને : સૌ. શીલા ભેપી	૨૬૧
કળા અને સ્થાપત્ય યાને ગુજરાતની અણુઓલ શામુદ્ધિ : સૌ. પ્રમીલાબાઈ રીક્ષિત	૨૬૧
તથા શ્રી. અ. નં. દીક્ષિત	૨૬૮
રંગતાળી : શ્રી. યેમંચન્દ્ર ર. જુદા...	૨૭૦
શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા ને રાક્યતા : કુ. વનખાળા હરિપ્રસાદ દેસાઈ.	૨૭૧
લેઈ-દિવાલો : શ્રી. અખાલાલ નુ. સાદ	૨૭૩
ગુલાબનું ફુલ : શ્રીમતિ ચારણગૌરી વિશ્વપ્રસાદ ગુલ	૨૭૪
બુલાઈ જતી લોકકથાઓ : શ્રી. પ્રાણલાલ શ્રીપારાગ દેસાઈ	૨૭૬
જીવન સમિતે : શ્રી. રસિક વિ. ત્રિપાઠી	૨૮૨
નૃત્ય ૧-શ્રી. ઇન્દ્ર અ. કવિ...	૨૮૨
બહેલી : શ્રી. ' પ્રસાદ ' બી. એ.	૨૮૩
બાતબાતનું ગરત ગુચળુ : સૌ શીલાવતી ખટેલ	૨૮૬
ફૂલવેળી :	૨૮૧
હીજગત :	૨૮૩
નૈધ :	૨૮૫

ખાલિ વિભાગ—વંત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ

ને ભિલાડી હળે : શ્રી. નરદત્રિપ્રસાદ શટ્ટ	૮૬
બિંદીપત્ર : શ્રી. મદિપત્ર ભેપી	૯૦
વહલ-વિહલ ભેઉ ખાંધવા : શ્રી. કસનજી મણિલાલ દેસાઈ	૯૧
કલમ (ખાલિપાઠ) શ્રી શાંતિલાલ દામોદર મહાજન	૯૪
રાકડવાટે : શ્રી. નલિન પડિત	૯૪
આપણા ખાલિમાસિકો અને ખાલિવિભાગ	૯૫
પાણેલો વાંદરો : શ્રી. રમણલાલ નાનાલાલ સાદ	૯૬

બચાવોને અખૂટ કાવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેફી પદાર્થોથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતપુલ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી

(૨૭૨૮૬)

દર્દથી દબાતાં હબરો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે.

કો. ડબી ૧ ના ૧૨ આના. વી. પી. પોષ્ટેજ છુટું.

શ્રીઓ માટે વંધ્યત્વ વિનાશક ખેરતું ઘી

કો. રતલ ૧ ના ડબાના રૂ. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોકખું મધ

કો. રતલ ૧ ના રૂ. ૧.

વૈદ્ય ઓન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંજાચોક, ભાવનગર.

સુખધર્મા મહેતા આયુર્વેદિક કાર્મસી, સી. પી. ટેન્કરોડ, લાડની વાડી,

સુખધ ૪.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની સુક્તિ માટે શું શું કર્યું
તેના

રાષ્ટ્રઆતથી અત્યાર સુધીના સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અલગ પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

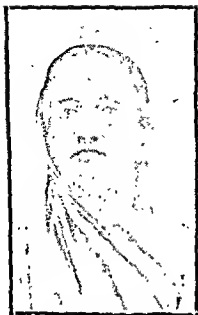
ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૧

ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આજે જ લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, ઘવર પાસે, વડોદરા.

શ્રી. ભક્તિસુખી દેસાઈ

શ્રી. વિજયાગૌરી કાચુભા

હિંદ સંસ્થાનું ધારા હેઠળ નેજાની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

રાજરત્ન સો. શારદાબહેન મહેતા, બી. એ.
મદાનપુર મહિલા મંડળના પ્રાંતિક પરિષદના વાર્ષિક સંમેલનના પ્રમુખ.

પુસ્તક ક્રમ

વિશેષ : ૧૯૪૦

અંક ૪ થી

મંગલગીત

[રામ—ખમાજ]

પ્રભુપદ પંકજ શીર સુહાવું.

ફલ ચકાવું

પ્રીતે ગાવું.

પ્રભુપદ પંકજ શીર સુહાવું.

જવલંત છવનચોત અગાવું.

સ્નેહ સુમનની માળ મનોહર

ચાર રહાવું.

પ્રભુપદ પંકજ શીર સુહાવું.

શ્રી. પ્રદેવકુમાર મોતીલાલ દેસાઈ, બી. એ.

• આ ગાથાંશ બીનમાં વંદન, નમન, પૂજન, અર્ચન, પ્રતીકાર અને કમપંક્તિઓ, નૃત્ય-અભિનય દ્વારા વ્યક્ત કરવાનો સંપૂર્ણ અવસર છે.

સોણલાં

આવી, આવી, એ સોણલાં,
 ઉડી જતાં હો રાજ,
 જીવન, ઉધા, ને વસંતના;
 જરા જીએ ન લોગવે,
 માનવી એ રાજ,
 ત્યાં તો અધારાં ધઈ જતાં—
 આવી, આવી. (ટક) (૧)

ધડી ચમકે જીવન ચમકાર, જોઇ લેજો જરા નર નાર જીવન જ્યોત એ ધડીમાં જીગ્યા— રહે એક સ્મરણે જ સ્નેહના— આવી, આવી. (૨)	ઝરે ચંદ્રા અમી રસ-ધાર, સજે ધરણી ધવલ ચણગાર, કરે કોયલડી ટહુકાર— ઉડી જાય જોતાંની વારમાં— આવી, આવી. (૫)
---	---

ઉપા પૂરે વિવિધ શા રંગ ! હાસ્ય કેવાં મધુર ને મન્દ ! એવા ઉરના આગ્રાને ઉમંગ— શમી જાય યાતાંની વારમાં— આવી, આવી. (૩)	ઠેવાં ઉછળે સાગર જળપૂર, ભાવ એવા રસિક જન ઉર; આવે જોડ, સહુ ભાવ વહી જાય— ધડી-પળવારમાં— આવી, આવી. (૬)
---	--

વાય શીજા સમીર એ મધુર શા ! કુલે કેવાં કુલો પુષ્પ-કુંજમાં ! કરે જાણે વસંતનાં વધામણાં— અરે પળવારનાં— આવી, આવી. (૪)	જાય કણ્ઠમાં, સૌંદર્ય-ચમકાર, ઉડે પજમાં ચૌવનની જહાર; જે વા વી જલડી ચમકાર— અગતતા, આલનાં ઉડાણમાં— આવી, આવી. (૭)
---	---

ધાય પાણી મહી પરપોટા,
 રંગ જીવનતણા એમ જોટા;
 ધાય ધાય ને પળે પલટાય—
 રહે ના એવા જ રંગના—
 આવી, આવી. (૮)

અખિલ હિંદ સ્ત્રી મંડળ વડોદરાની શાખાના વાર્ષિક મેળાવડામાં સૌ. ઉર્મિલા મહેતાનું ભાષણ

બહેનો,

વડોદરા મહિલા મંડળની વાર્ષિક પરિવટનું પ્રમુખ સ્થાન લેવા તમારી કાર્યવાહક સમિતિએ અને આમંત્રી, આપ સર્વનો પરિચય સાધવાની અને આરા વિચારો આપ સર્વની સમક્ષ મૂકવાની તક આપી છે તે બદલ હું ખરેખર તમારી કાર્યવાહક સમિતિની આભારી છું.

મારે વડોદરા સાથે ધણો જૂનો સંબંધ છે, તે સંબંધને આધારે હશે એમ હું માનું છું કે તમારા મંત્રી થોડા મહિના ઉપર અને મળેલા ત્યારે તમે લોકો બોલાવે તો હું વડોદરા આવું કે કેમ એમ પૂછેશું. તે વખતે જ મેં હા કહેલી, અને તેથી હમણાં જ્યારે ખરેખર આમંત્રણ મળ્યું ત્યારે તેનો આદર કરી, તેમજ વડોદરા સાથેનો મારો જૂનો સંબંધ તાજો કરવા આવું છું તમારી સમક્ષ આવીને જોઈ રહી છું. વડોદરા મહિલા મંડળની વાર્ષિક સભાના મંચ ઉપરથી તમને બધાને મળતાં આવું અને અનંદદ આનંદ ઉપજે છે.

વડોદરા રાજ્યમાં મહિલા પરિવટને પ્રચાર ફેટકો છે તેનો અને પૂરતો ખ્યાલ નથી. પણ રિપોર્ટ ઉપરથી જણાય છે કે તમે સંગીન કાર્ય કરી રહ્યા છો. પણ વડોદરા રાજ્યની એકે એક સ્ત્રી, પરિવટ મંડળની સભ્ય અને ત્યારે જ તમારા કાર્યની સંગીનતા પૂર્ણતા પામે. અખિલ હિંદની સ્ત્રીઓની એક માત્ર સંસ્થા-અખિલ હિંદ મહિલા પરિવટ છે- હિંદની દરેક દરેક વિચારવંત સ્ત્રીએ આ સંસ્થાના સભ્ય બનવું જોઈએ. કારણ કે આ

સંસ્થામાં કોઈ કે પક્ષીય બેદબાવને સ્થાન નથી. હિંદી સ્ત્રીશક્તિના સંગઠન અર્થે દરેક સ્ત્રીએ “અખિલ હિંદ મહિલા પરિવટ”ના સભ્ય થવું અત્યંત આવશ્યક છે. દરેક વસ્તુના વિકાસનો પાયો સંગઠન પર નિર્ભર રહી શકે છે. સંગઠનના અભાવે મોટી મોટી સંસ્થાઓના પાયા પણ તૂટી જઈ શકે છે, સંગઠનનો અભાવ, ગમે તેટલી વિચારોની મહાન ભૂમિકાને છિલ બિન્ન કરી નાખી શકે છે. માટે આપણે ધારેલા બધાં કાર્યો ખાર પાડતા સંગઠન એક અતિ અગત્યનું અને જરૂરી અંગ છે.

કોઈપણ સંસ્થાનું અગ્નેડ અને અતૂડ સંગઠન સાધવું એ એક અતિ વિકટ અને મુશ્કેલ કામ છે તેનો અને સારી રીતે ખ્યાલ છે. તમને તમારાં કાર્યો પાર પાડવામાં એવી અનેક મુશ્કેલીઓ સત્તાવતી હશે. પણ એવી મુશ્કેલીઓ સામે ટકકર ઝીલી તેમાંથી આપણો પંચ સરળ બનાવવો એ કાર્યકર્તા બહેનોનું કાર્ય છે. તમારા કાર્યકર્તા બહેનો પોતાનો વિકટ પંચ સરળ અને સૌમ્ય બનાવે અને કાર્યને આગળ ધપાવે એવો મારો તેમને આશીર્વાદ છે.

આવી સ્ત્રી સંસ્થાઓની ઉપયોગિતા વિશે અનેક ચંકાઓ ઉઠાવવામાં આવે છે. આવી ચંકાઓ ઉઠાવનારાઓને મારો એ જવાબ છે કે હિંદી સ્ત્રી જનતાના સંગઠનમાં આવી સંસ્થા ઘણાજ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે, તેમાં અને તો ચંકા નથી જ.

હિંદી સ્ત્રી જનતાના સંગઠન માટે સ્ત્રી કાર્યકર્તાઓની અત્યંત જરૂર છે. આના સ્ત્રી

કાર્યકર્તાઓ માત્ર જાણેલી જ જાણે છે. યદ્યપિ શકે એ ખ્યાલ હવે આપણે લાંબો વખત સેવી ચક્રીએ નહિ—આપણી મરીય દિન્દી જનતાનો એકંદરે ધણો જુજ ભાગ જ શિક્ષિત છે. તેમાંથી શિક્ષિત જીઓની સંખ્યા તો નજીવી જ છે. પરિસ્થિતિ આવી હોવાથી માત્ર જાણેલી જાણે જ જી કાર્યકર્તા બની શકે એવા હકામત છોડી દેવા જોઈએ. સાધારણ જાણેલી જાણે. પણ આજ કાર્યમાં અનેક રીતે પોતાનો ફાળો આપી શકે એ ચોક્કસ છે. જે બહેનોને આવી રીતના કામ પણ સામાજિક કાર્યો કરવાની ઉમ્મર ધમક હોય કે મનની વૃત્તિ હોય તેવી બહેનોએ આવા કાર્યો કરવા આગળ આવવું જોઈએ. આવી ઉમ્મર ધમક અને વૃત્તિવાળી બહેનો “કામ કામને રીખવે છે” એના ન્યાયે અનેકમણું કાર્ય કરી શકશે. આવી બહેનોની ધન્ય અને પ્રયત્ન કાર્યશક્તિને ગોપ્ય પદે આગળ ધપાવવાની અને તેમને જરૂરી તાલીમ આપવાની, શ્રમ કરે તો તેમાંથી બચાવી લેવાની દરમિયાન શિક્ષિત અને અનુભવી જાહેર કાર્ય કરનારી બહેનો જે છે તેમના ઉપર અવલંબે છે.

કાર્યકર્તા જીઓને તાલીમ આપવાની કામ સંસ્થા હોય એ ધ્યાનમાં લે. પણ જ્યાં સુધી આવી સંસ્થાઓનો અભાવ છે ત્યાં સુધી આવી જીસંસ્થાઓના કાર્ય ઉપાડી લઈ કાર્યકર્તાઓ તાલીમ લઈ શકે છે. આપણા દિંદ જોવા અત્યંત મરીય અને પછત દેશમાં કામની તો જોટ નથી, એટલે દરેક કામ કરવા ધ્યાનમાં બહેનોને પોતાના વલણ અનુકૂળ કામ તો મળી જ રહે છે. ઉમ્મરની જી કાર્યકર્તાઓને હું અત્યારે એટલી ચેતવણી આપું છું કે તેમણે કાર્ય આગળ ધપાવવામાં પોતાની શક્તિઓને કેન્દ્રિત કરવી જોઈએ. સંસ્થાના હોદ્દાઓ માટેની ઉત્તેજની જે પ્રથમથી જ સેવકમાં આવશે

તો તેમના વિઘ્નને તે ગુંગાની નાખશે, પણ આ સાથે જ હું એ પણ જણાવીશ કે જૂના કાર્યકર્તાઓએ ધીમે ધીમે કામમાંથી નહિ—પણ હોદ્દાઓ પરથી ખસી જઈ ઉમ્મર કાર્યકર્તાઓએ તેમને ગોપ્ય રચાન આપવા જેટલી ઉદારતા બતાવવી જોઈએ. સંસ્થા માટે અને કાર્ય માટે દરેક કાર્યકર્તા બહેને મમત્વ કેળવવું જોઈએ. હોદ્દાઓ માટેની લાલસા અને અહંભાવ જે કાર્યકર્તાઓમાંથી દૂર થાય તો આપણે કાર્યપ્રદેશ પુષ્કળ સરળ બને એવી મારી દઈ માન્યતા છે. નવા કાર્યકર્તાઓ મળતાં કાર્યને બીજું—દૃષ્ટિબિંદુ મળે તો કાર્યની પ્રગતિ યોગ્ય થાય, અને આમ બને તો જ આપણે દિંદમાં રમળે રમળે આપણી પરિવર્ધના ચાલુઓ નાખવા માટે તેમજ જી અને સમાજની પ્રગતિ સાધવું દરેક કાર્ય કિષાકા માટે નવા અને ઉત્સાહી કાર્યકર્તાઓ મેળવવા આપણે ભાગ્યવાન યર્ધવું.

હોદ્દાઓની લાલસા અને અહંભાવને લીધે આજકાલ ઠેરઠેર નવી નવી સંસ્થાઓ સ્થાપવાનો પવન ફૂંકાયો છે. તમારે ત્યાં આ નહિ હોય, પણ તે ના હોવું સાદું. કાર્યદિશા ખૂબ વિસ્તૃત હોવાથી નવી નવી સંસ્થાઓ સ્થપાય તેમાં કંઈ જોડું નથી એવી દલીલ નવસ્થાપિત સંસ્થાના તરફદારો તરફથી કરવામાં આવે છે. મને અનેક સંસ્થાઓના અસ્તિત્વ સામે વાંધો નથી, પણ અત્યારની પરિસ્થિતિમાં આપણે જોઈએ છીએ કે ખર્ચ જ મુકીબર ગૃહસ્થાથમાં જી કાર્યકર્તા બહેનોને ગૃહકાર્ય ઉપરાંત અનેક સંસ્થાઓના કાર્યમાં લઈ પરોવવું પડે છે. વસ્તુવિચિતિ આવી હોવાથી જી કાર્યકર્તાઓની શક્તિ અનેક દિશાઓમાં વિભક્ત બની જાય છે. પરિણામે કેન્દ્રિત શક્તિઓ જેટલું સંગઠિત અને વ્યવસ્થિત કાર્ય કરી શકે છે,

તેટલું બચરિયત અને સંગીન કાર્ય આવી વિભક્ત શક્તિઓ પૂર્ણ કરી શકતી નથી. એ દેખીતું છે. તેમાં કાર્ય અને કાર્યકર્તા બંનેને અન્યાય થાય છે. માટે જો આપણે આપણી શક્તિઓને કેન્દ્રિત કરવા ઇચ્છતા હોઈએ તો આવી નવી નવી સંસ્થાઓ ઇચ્છવા ચોખ્ખી નથી, એવો મારો મત છે. આપણું મુખ્ય કાર્ય તો વિભક્ત શક્તિઓને સંયોજીત કરી ઊંન્નતિ અને સમાજની ઉન્નતિના ક્ષેત્રમાં ઝડપી, જેમ અને તેમ વધારે પ્રમાણમાં વિકાસ સાધવાનું છે. એટલે જો બધી ઊંન્નતિ સંસ્થાઓનો ઉદ્દેશ ઊંન્નતિ સર્વદેશીય ઉન્નતિ સાધવાનો જ હોય અને તેજ હોય છે તેમાં કંઈકને રચાન નથી તો નવાં મંડળો રચાવવાને બદલે દળાતીમાં છે તેજ સંસ્થાઓ દ્વારા કાર્યને વેગ આપી આગળ ધપાવી શકિત અને નાણાનો યતો બમણો બધ અટકાવવા બનતા પ્રયાસ કરી ઊંન્નતિના ઉદ્દેશને વધારે ઝડપથી પાર પાડવા આપણી શક્તિઓને સંયોજીત કરવી એજ ચોગ્ય છે.

હવે હું આપણા મુખ્ય ઉદ્દેશ વિષે થોડું કહું. આપણો ઉદ્દેશ આપણી ઊંન્નતિ એટલે શું? ઊંન્નતિનો પ્રાપ્તિ વિચારતાં આપણી દિન્દી ઊંન્નતિની સ્થિતિનો તાદશ ચિતાર આપણા મનોમથક સમક્ષ લાવવો પડશે. કેમકે ઊંન્નતિની સ્થિતિ-ઊંન્નતિના પ્રતો બરાબર સમજ્યા વગર-ઊંન્નતિનો ઉન્નતિ જરૂર સાધી શકાય જ નહિ. દિન્દીની ઊંન્નતિની પરિસ્થિતિ સમજવા આપણે જગતના બીજા ભાગોમાં ઊંન્નતિનું શું સ્થાન છે તેનું વિદગાવણાકન કરીએ.

બીજા દેશોમાં ઊંન્નતિને આશ્ચર્યજનક પ્રમાણે સાધી છે. તેઓ પુરુષો જેટલી અને જેવી કેળવણી લઈ શકે છે, જીવનના તમામ ક્ષેત્રોમાં પુરુષોની બરાબરીની દક્ષતા જાળવવા

બીજા ભાગોની ઓ ઉભી છે. કેળવણીથી માંડી વિમાન ઉડાવવા સુધીના તમામ ધંધાઓમાં તેઓ ભાગ લે છે, તેઓએ આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય મેળવ્યું છે. સામાજિક સ્વાતંત્ર્યતા તેમણે મેળવી લીધી છે. તેઓ પોતાના દેશોના રાજકારણમાં પણ અગાધનો ભાગ ભજવે છે-તેઓ દેશના રક્ષણમાં અને સ્વાતંત્ર્યતાની લડતમાં પુરુષો જેટલો જ ફાળો આપે છે. ત્યાં ઊંન્નતિ મદાન નવમકથાકાર કે વિદ્યાન શાસ્ત્રી, કવિ કે મુદ્રસદી, તત્ત્વવેત્તા કે વક્તા મદાન ઇક્ટરો બની છે. દેશના બધા જ કૂટ પ્રતોના ઉકેલમાં ત્યાં પુરુષો જેટલો જ ફાળો ઊંન્નતિ પણ આપે છે. થોડા જ વર્ષો પહેલાં ઇંગ્લેન્ડ દેશની ઊંન્નતિની સ્થિતિ દિન્દી ઊંન્નતિની સ્થિતિ કરતાં બહુતર હતી. ત્યાં તો ઊંન્નતિ ભરખા પહાર મેહોડું પણ કાઢી શકતી નહતી. પણ આજે ત્યાં ઊંન્નતિએ ઓઝસ પડા અને ભરખાનાં શુભાશી ચિન્હો ફાળી દીધાં છે. અને તેટલું જ નહિ પણ પુરુષો જેટલો જ તાલીમ લઈ ઇંગ્લેન્ડના નવમકથારમાં ઇર્ષા ઊંન્નતિ બાળ્યોલ ફાળો આપી રહી છે. બીજા દેશની ઊંન્નતિ પણ ખૂબ કમઝોલો પીઝોલો દુઃખી અને પરવશ હતી, પણ આજે તો ચીની ઊંન્નતિમાં જગતિ આવી છે. શુભાશીનાં શુભજાવનારાં બંધનો તોડી દેવનું રક્ષણ કરવા ખતે બંધક લાઇ તે લોહોએ પહાર પડવા માંડ્યું છે અને ચીનના પુરુષોને પણ શરમાવે એવા બહાદુરી-ભાવી કાર્યો કરી શાહીવાદી જાપાનનો સામનો કરે રહી છે. શું તે ઊંન્નતિમાં સમિત છે ને આપણામાં નથી? બીજા દેશની ઊંન્નતિ બધારે આવા મદાન કાર્યો સાધે છે. ત્યારે આપણા કમનસીબ દેશની ઊંન્નતિની સ્થિતિ કમકમા ઉપવે તેવી છે. પ્રાંતનાં બંધનો, રૂઢિનાં બંધનો, સમાજનાં બંધનો, વડીલોનાં બંધનો-શી અનેક અનેક દિશાઓમાંથી ઉપરિચિત થતી ચિંતાઓ દિન્દી ઊંન્નતિ શુભજાવી રહી

છે. ઉપરનાં અનેકવિધ બાંધનો તેના કોષપણ જાતના વિકાસને અટકાવે છે, એટલું જ નહિ પણ સ્ત્રી સ્વરૂપા ઉમરામાથી બહાર પગ ચૂકવા બળ કે તરત જ શ્વિત્રત સમાજ તેને ખગરદાર ! કરીને અટકાવે છે-ગભરાવે છે. આપણા સમાજનું માનસ સ્ત્રીઓને દલક્રુ પ્રાણી જ ગણે છે. આપણા દેશમાં કેટલીક જગ્યાએ દોરતી પણ કિંગત લેખવામાં આવે છે, અને તેની માવજત કરવામાં આવે છે-બધારે દિનદર્માં ધણીએ કેકાણે સ્ત્રીઓને દોરતી પણ ઉતરતી ગણવામાં આવે છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. જન્યથી જ હેરકરા અને છોકરીઓ વચ્ચે બેઠાવાની લેખાંડી દિવાલ ખડી કરવામાં આવે છે. છોકરાના ઉછેરમાં અને કેળવણી માટે ધ્યાન અપાય છે બધારે છોકરીના વિદ્યાન પ્રત્યે તદ્દન દુર્લભ જ સેવામાં આવે છે. છોકરીની કાંઈ કિંમત નથી, કેમકે છોકરી તો દલક્રુ પ્રાણી છે. તેટલું જ નહિ પણ છોકરી તો પારકું પ્રાણી છે એટલે એની પાછળ દમડી પણ ખર્ચવામાં અર્થ નથી એવો શ્વિત્રત લોકોનો દલજી મત હોય તેમ લાગે છે. આ વસ્તુસ્થિતિ માટે મોટે અંશે આપણે સ્ત્રીઓ જ જવાબદાર છીએ તે જૂલપું ન જોઈએ. તો આ બાબતમાં આપણે આપણી મનોદશા ક્યારે સુધારીશું ? જે બહેનો પોતે કેળવણી મેળવવા ભાગ્યવાન થઈ નથી, પણ કેળવણીની કિંમત સમજે છે તેમણે પોતાની પુત્રીઓની કેળવણી માટે તો ખુબ જ ધન્ય રાખવી જોઈએ. કેળવણી વગર આર્થિક સ્વતંત્રતા કે કોઈ પણ જાતનું સ્વાતંત્ર્ય મેળવવું મુશ્કેલ છે. (કેળવણી એટલે ફક્ત બી. એ. જ કે એમ. એ. કરવી તે હું નથી કહેતી) કેળવણી એટલે એવું શિક્ષણ કે જેથી છોકરીઓ પોતે પોતાની મેળે વિચાર કરી શકે અને પગલાર ઉભી રહી સ્વાવલંબી થઈ શકે. આજની

પુત્રીઓ તે બલિષ્ઠની માતાઓ છે તે પણ આપણે જૂલપું ન જોઈએ.

આ વસ્તુસ્થિતિ હોય ત્યાં આપના વારસામાંથી પણ છોકરીઓને બાતલ રાખવામાં આવે તેમાં કંઈ નવાઈ પામવા જેવું નથી. માથાપને ત્યાં પરાઈ દશામાં ઉછરતી, હાંધૂત થતી છોકરી પતિને, ત્યાં જતાં વધુ પરાઈ અને વધારે હાંધૂત અને વધારે પરવશ બને છે. છોકરીઓ પાસે પોતાની કહેવાય તેવી દમડીની પણ મીલકત હોતી નથી. પિતાની મિલકતનો તેને ભાગ મળી શકતો નથી. પતિની મીલકત કે અવકાશ પર તેને શોધ હક નથી. પત્ની પતિની સહધર્મચારિણી કહેવાય-ગૃહકાર્ય ચલાવવા કામના બે ભાગ પાડ્યા છે. પતિ બહાર જઈ કમાવાનું કરે, પત્ની ઘર ને બાળકોને સંભાળે. તો જેમ એક દુકાનના બે ભાગીઆ હોય, દુકાનને લગતાં કામની બે ભાગીઆ વચ્ચે વહેંચણી કરવામાં આવી હોય, પણ દુકાનની આવક ઉપર બંને ભાગીઆનો સરખો ભાગ રહે, તેમ આ ગૃહના પતિ અને પત્ની રૂપી બે ભાગીઆ માટે કેમ નહિ ? પોતાની આવક ઉપર, તેની મહેરબાનીની રાંઠે નહિ, પણ હકની રૂએ પત્નીને ભાગ મળવો જોઈએ.

એટલે અત્યારે તો મોટે ભાગે છવનજર બનાજ માટે દિન્દી સ્ત્રીને બીજાઓની યુલામી કરવી પડે છે. બીજાની ધ્યાના એંઠા ટુકડા પર છવનના દોહલા વર્ષો તેને વીતાવવા પડે છે. અને " પડતા પર પાડુ " એ કહેવતનુસાર તેને બીજી રીતે રીઆવવામાં આવે તે તો નફામાં.

પતિ, એક પત્ની હયાત હોવા છતાં બીજી પરણી શકે છે, એટલું જ નહિ પણ બારે તેટલી વાર પરણી શકે છે, સહેજ ધરણ સર પણ પોતાની પરણેલી સ્ત્રીને તરછોડી શકે છે. ત્યારે વિધવા સ્ત્રીથી ફરી લગ્ન થઈ

ચકતી નથી. વિધવા વિવાહ માટે કાયદા થયા તેથી શું, પણ સમાજ તો હજી એવા લગોને લાગે જ અપનાવે છે. નો વિધવાના લગ્ન માટે જ આ રિયલિટિ હોય તો ભક્તતા સીની તો વાત જ શી કરવી? સમાજ દિંદી સીને રૂંધે છે, અને કાપોડે પણ તેની સામે મોટા ડોળા કાઢી મુરખાઈ કરે છે.

દિંદમા આધિક દષ્ટિએ મોટા લાગતની સીએને પુરણ પર જ આધાર રાખવાનો હોય છે. કાયદામાં, સમાજમાં અને રૂઢિમાં પુરણના દક્ષને જ વધારે સંરક્ષણમાં આવ્યા છે, અથવા ખર્ચ કદીએ તો પુરણને સીને સંપૂર્ણ માણીક જ બનાવવામાં આવ્યો છે. પુરણી રેખા કે એવી વાદ્યો સાથે જેમ પાનેા માણીક શવે તેમ કરી શકે છે તેરી જ રીતે સીને પુરણની માણીકની વસ્ત્ર મજુવામાં ખાલી હોવાથી પુરણ સીની મરે તે દશા કરી શકે છે, અને આધિક દષ્ટિએ સી પુરણ પર અવલંબેલી હોવાથી તેને મારે માથું ઉંઘડવું પડે અપાઈ કરી મૂકવું છે.

ડા. રેશમુખનું બીજા વિધવા સીએને થોડા યજ્ઞ મીલકતના દાક આપે છે છતાં પણ એથી કંઈ વિશેષ રૂંધે પડતો નથી. ભગ્નએસીને તો રક્ત બરજુ પે.પણના થોડાં નાણાં કાપા પ્રમાણે મળે પણ નિઃશરીને આપો જન્મારો એમ ને એમ જ ગણવે પડે જીવન સારી રીતે જીવવા થેડું થવું નાણું જ પડવું નથી એ ખાવે સમયે જુની જ જવાય છે, ખારી રીતે આપણી દિંદની સીને અને અન્નાથી જીવમે અને ગુંમગા-મણે વેડતો પડે છે. દિંદની સીને તો જીવનમાં સહરાના રજની શુકના જ સદેશની હોય છે પરિણમે રેશને પણ તેથી અત્યંત ગેર લાભ થાય છે. સમાજને અર્થો જીવ સીએનો રસોડામાં જ ગેરિષ્ટ રહે તો તેથી સમાજને અને રેશને ખરેખર પડે જ ગેર-

લાભ થાય છે. આપણે જ નોંધએ કે આપણા અંત રાશીરનું એક પદાધાતથી ચેતન વિદીન બની જાય તો તેથી શરીરને અનેક વિધ દુઃખ અને નુકસાન શોષવું પડે છે. સીએ પણ સમાજનું અધુરું અંગ છે. તો ને એ અંગને રસોડામાં ગેરિષ્ટ રાખવામાં આવે ને તેમની ચકિતએનો ઉપયોગ બરોબર કરવામાં ન આવે તો તેથી સમાજના અર્થાઅંગને પદાધાત થયા બરાબર જ છે, અને આવી રીતે એક અંમના પદાધાતથી સમસ્ત સમાજને જ આખરે ગેરિષ્ટપડે છે. પણ આપણે સમાજ રાતિના, રેશના, કુરિવાલેના ગેકા જુના ગુલામીના બંધનોથી એટલે જન્મએસો છે કે રૂઢિ-ચુરોને સમાજની સડતી જતી દશા જ રચાબલિક લાગે છે. આ આ અવસ્થાનું બચાવ પરિણામ સીએને ડગલે અને પમથે ભોગવવું પડે છે. અન્નાય, જીવમ, રીજામજુ અને સામાજિક બંધનોમાં રસાઈ પડેલી આપણી દિંદી સીએની દશા ખરેખર શોચનીય છે.

પણ આપણી સીએની આદસી અધમ દશા હોવા છતાં આપણે સદેજ નિરાશ થવાનો જરૂર નથી. પરંતુ સીએએ જેમ-ગુલામીની સંજ્ઞાઓ તેરી સમાજમાં પોતાનું રચાન પ્રાપ્ત થયું છે તે તરફ જુઓ-પણ તે સીએએ તે રચાન કંઈ મહેનત વિના પ્રાપ્ત થયું નથી. વર્ગો સુધી, શાકાઓ સુધી ખીજ દેશેની સીએએ પોતાના દક્ષે પ્રાપ્ત કરવા સામાજિક બંધનો અને કુરિઓ અને અન્નાથી કારણએ સામે પ્રયત્ન ગુંમેશ ઉઠાવો હતી; અને એ હાન ચલાવતાં ચલાવતાં આજે તે દેશની સીએએ પોતાના સમાજમાં પુરોણા જેવું જ રચાન પ્રાપ્ત થયું છે. તો આપણે પણ ને આપણા દાકો મેગવવા સુંમેશ ઉઠાવીએ, આપણા ન્યાયના દાકો

માટે હાલત ચલાવીએ તો આપણે પણ સમાજમાં આપણું સમાન યોગ્ય સ્થાન જરૂર પ્રાપ્ત કરી શકીશું, તે પ્રાપ્ત કર્યે આપણે વિકાસ સાધી શકીશું અને આપણી ઉન્નતિ સાધી દેશની ઉન્નતિમાં ખરોખર ફાળો આપી શકીશું.

શ્રીઓની ઉન્નતિ માટેની આપણી અળ-વળ વિષે કેટલાક લોકોમાં ગેરસમજાવટી ફેલાઈ રહેલી છે. કેટલાક પૂર્વગ્રંથથી પીડાતા માણસો આપણી અળવળને સ્વચ્છંદતા સાથે સંરખાવી તેને ઉતારી પાડવા પ્રયત્ન કરે છે, પણ આ હકીકત એથી ઉલટી જ છે તે યોક્ષસ છે. આપણે હક્ક માટે લડીએ છીએ. પણ સાથે સાથે આપણે બતાવી આપવું જોઈએ કે આપણી ફરજે પણ સમજાવે છીએ. આપણી અનેક ફરજો છે તેમાંથી અત્યંત મહત્વની એક ફરજ તે સમાજને આરોગ્ય-વાન અને શક્તિશાળી બાળકો આપવાની છે. આ માટે આપણે સમજવું જોઈએ કે અત્યારની પરિસ્થિતિમાં કે ન્યારે હિંદની વસ્તી કુદકે અને જૂસકે વધે છે ત્યારે વધારે બાળકો હોય તો તેમને સારી રીતે ખવડાવવું, તેમના સારો ઉછેર કરવો, તેમને યોગ્ય કેળવણી આપવી વગેરે અશક્ય જ છે. તેથી જ પોતાની ફરજનું ખરોખર પાલન કરવા ઈચ્છનાર સર્વ બહેનોને સારી તો વિનંતી છે કે દેશને સારી, સચકત બલવાન પ્રજા અર્પવો હોય તો આપણાથી પોણી શકાય એટલા જ બાળકોને જન્મ આપવો જોઈએ. એ માટે સંતતિ નિયમન યોગ્ય પ્રમાણમાં કેળવવું એ જરૂરી છે.

સંતતિ નિયમનના નામથી બહુકી તેના સામે ધર્મ કે એવો જોટો બાઉ ઉભો કરી ખંરી વસ્તુ સ્થિતિ સામે આખા આશ કાન કરવામાં કંઈ સાર નથી.

આપણા દરેક બાળકોને છોકરી અને

છોકરાના બેઠ વગર એક નાગરિક તરીકેની ખરોખર કેળવણી મળે તે પણ જોવું એ આપણી ધીછા ફરજ છે. તેમજ વિચાર કરતાં જણાશે કે દેશમાં શુચવાઈ રહેલા અનેક પ્રશ્નો આપણી આર્થિક સ્થિતિને આભારી છે. તે માટે હાલ તરત તો આપણે કંઈ દઢથી કરી ન શકીએ પણ સ્વદેશી વસ્તુઓનો આગ્રહ રાખી દેશમાંથી ધસઘાઉં જતો અટકાવ પેસો દેશમાં રહે તે જોવાનું કામ પણ આપણું છે.

આપણી બહેનો સમક્ષ આટઆટલા અને બીજા આવા અનેક મોટા પ્રશ્નો ઉભા છે. આ પ્રશ્નોના ઉકેલમાં જ આપણી ઉન્નતિ રહેલી છે. એ ઉન્નતિ સંધાય તો જ શ્રીઓ સમાજમાં પોતાનું સમાન સ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકે. આ કાર્ય આપણે માટે કોષ કરી આપવાનું નથી તેની તો ખાતરી જ રાખીશો. આપણા હક્કની હાલ કોષ લડી આપવાનું નથી. કોષ આપણે ઉદાર કરી, અને આપણે ઉન્નત યત્ન એ આશા સદંતર વ્યર્થ છે. આપણે આપણા જ પગ પર ઉભા રહેવાનું છે. આપણે આપણી હાલ હાલવાની છે. આપણા હક્કો મેળવવાના છે. આપણી સમક્ષ મદાન ભગીરથ કાર્ય છે. આપણે સાંચાનિક બંધનોનો સામનો કરવાનો છે. આર્થિક સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરવાની છે. સમાજની ઉન્નતિમાં ફાળો આપવાનો છે. અને દેશને સુકત કરવાના કાર્યમાં પણ આપણે આપણી હિંરસો આપવાનો છે. તો આપણે અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ જેવી દેશની સમસ્ત શ્રીઓની સંરચા દ્વારા આપણે સંયુક્ત પ્રયત્ન આદરવો માણુ રાખીશું, તો જ આ લાંગીરય કાર્ય પણ આપણે પાર પાડવાને સમર્થ થઈશું. તેથી બધી બહેનોને ફરીથી અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ મંડળમાં જોડાવા વિનંતી કરું છું.

તમને વડોદરા રાજ્યે કેટલીક દિશામાં પ્રગતિશીલ કાયદા કરી આપી તમારો રસ્તો કાયદાની દૃષ્ટિએ થોડો ધણો મોકળો કરી આપ્યો છે. એ બદલ રાજ્ય અભિનંદનને પાત્ર છે. પણ એટલું યાદ રાખજો કે કાયદાઓ ગમે તેટલા સારા હોય તો પણ એક કાયદાનો અમલ કરાવવા જેટલી જાગૃતિ સ્ત્રીઓમાં ન હોય તો કાયદાઓનો શુભ હેતુ માર્યો જાય છે. તમે તમારા મંડળ દ્વારા અ-દિની બહેનોમાં જાગૃતિ લાવવાનું કામ જરૂર કરી શકો, અદિની તો સારું પુસ્તકાલય છે. રાજ્ય નિર-ક્ષરતા નાશુદ્ધ કરવા પણ જહે-મત ઉઠાવે છે એટલી દૃષ્ટિએ તમારું કામ ખીન પ્રતિભા બહેનો કરતાં સરળ થયું ગણાય. પણ એનો ઉપયોગ કરવો એ તમારા હા-થમાં છે.

જવાબદારી ઉપાડી શકે છે અને માથે લીધેલાં કામો પુરવતા જેટલી જ કુનેદથી પાર પાડી શકે છે.

આપણી સમક્ષ જે મંજૂર પ્રશ્નો પડ્યા છે તે આપણી પાસે ચંભીરતા માગી લે છે. કાર્યકર્તા બહેનોએ ઉચ્ચ આદર્શ પોતાની સમુખ રાખી બહેનોના ઉત્કર્ષ માટે પોતાનો જેટલો આપી શકે તેટલો સમય ને જીવન સમર્પવાનો છે.

ઉપા

દેશ : ગદ્ય

ઉગી ઉગી ઉપા રે ઉજમાળી
રંગભયુ' આજ ને રંગભરી ઘાળી
રંગભરી આંખે રંગભરી આંખડી.

ઉપા ધૂમે ને પાથે નૃપૂર ધમકે
સુદી પાલવે તારલાઓ અમકે
દીપ દીપકે પૂરે ચેતના નિરાળી
રંગભરી આંખે રંગભરી આંખડી.

કુળી કુપળિયાના મદહર તાને
સોતલા પ્રભાતે પખીના ગાને
રમે રંગહેલીમાં ઉપા હેવી રૂપાળી.
રંગભરી આંખે રંગભરી આંખડી.

શ્રી મનુ દેસાઈ

જીવન પોતાની જાતને ચણમારી, આશુપણેથી મદી વેઠી નાંખવા માટે નથી. પણ જીવનમાં થયે છે, આદર્શ છે, એ હંમેશા લક્ષમાં રાખી આપણે સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ માટે, દેશના સ્વા-તંત્ર્ય માટે, અને જાતના કલ્યાણ માટે યથાશક્તિ શક્તિ આપવો જોઈએ અને તો જ આપણું

જીવન સાર્યક થયું કહેવાય.

તમે મારું કહેવાનું આટલું શાન્તિથી સાંભળ્યું તે માટે ખરેખર હું તમારો ઉપકાર માનું છું. મેં તો થોડાધણ જ મુદ્દાઓ રજુ કર્યા છે. તે ઉપર તમે વિચાર કરશો ને કંઈક અમલમાં મૂકશો એવી આશા રાખું તો ગરથાને નહિ ગણાય.

કરીયો મને આજનું પ્રમુખસ્થાન આપી જે માન તમે આપ્યું છે તે માટે હું તમારો અંતઃકરજુપૂરક ઉપકાર માનું છું.

પુરોષોએ અને સમાજે સ્ત્રીઓને અનેક દોષોથી ભરપૂર ગણી છે. થોડાધણ દોષો સ્ત્રીઓમાં છે પણ ખરા, તે પણ આપણે કષુલ કરીએ ને તેમ તો ખરું જોતાં પુરોષો ક્યાં દોષ રહિત છે? છતાં એમાંના ધણા દોષો માટે સ્ત્રીઓની શુભામી હાલત જ જવાબદાર છે તે જૂલુનું ન જોઈએ. પણ સાથે સાથે આપણા દોષોનો અભ્યાસ કરી તે દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરી આપણે એટલું બતાવી આપવું જોઈએ કે સ્ત્રીઓ પણ

દેવદાસી

નૃત્ય ગીત

રાગ કેદારાણી

ફમલુમ ફમલુમ કાંઠર ઝમકે
ચાલી દેવદાસી રે હો.
પ્રભુનાં ધામે દીવડાં પ્રગટે
ચાલી દેવદાસી રે હો.

વરો નર્તન, ફૂલડે મહાન,
અંગે અંગે વિમલ યનન,
પાવકે દીપ વધેન રે હો.
—ફમલુમ

એનાં કંઠજુ દેવ સુહાગી,
એનાં શબન વિષ વિરાગી,
નિશીત દેવ મૂર્તિ રે હો.
—ફમલુમ

કેનિદ્રિત ઉરની ભમિ કરતી,
વિશ્વ વિસાદી પ્રભુને ધરતી,
મંગલ જગ પૂર્તિ રે હો.
—ફમલુમ

રાખ્ત અંધારે દીવડાં ધરવા,
ચેતન હૈયે રેશને પૂરવા,
નર્તતી દીપ ધારે હો.
—ફમલુમ

ભાન ભૂલીને ભરતી ફુદડી,
પડતી દેવ પાયે રે હો.
—ફમલુમ

શ્રી. ધનવંત દેસાઈ

અવાળુનીય

દેવી સરસ્વતી !

પૂજનીય ભગવતી !

સર્વ કલ્પા-દુહિતા તવ ચરણ સમાપ વસતી.

કો' સંગીત સૂર

ગૂંજે મધુર

કહે કવિતા સંગ,

ભાવ-તરંગ

ગીતી નૃત્ય-કલા નર્તતી—

જલે રસરંગ પૂર;

ભરી ભરપૂર

પૂરે ચિત્ત શા રંગ !

શિક્ષણ ઉમંગ

ધરી સંજ્ઞાંતી કલ્પા-કૃતિ—

કયાં તવ સર્જન ?

અમ વર્ણન ! !

આજીવન કથન ! !

વ્યથા, મનન !

શું વર્ણું અહ્ય-મતિ—

શ્રી. ત્રિલોક દેસાઈ

સતારામાં મહારાષ્ટ્ર મહિલા પ્રાન્તિક પરિષદ પ્રસંગે

બહેનો,

મહારાષ્ટ્ર મહિલા
મંડળની પ્રાંતિક પરિ-
ષદના વાર્ષિક સંમેલન
પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાન લેતા મારે તમારો વ્યવ-
સ્થાપક સમિતિએ મને જોલાવીને મારા
વિચાર આપ સદની સમક્ષ મૂકવાની
તક આપી છે,
તે બદલ હું
તેમની આ-
ભારી છું.

અખિલ
ભારતમહિલા
પરિષદનું પ્ર-
થમ અધિવે-
શન લગભગ
૧૪ વર્ષ પ-
હેલાં ૧૯૨૭
ના જાન્યુઆ-
રી મહિનામાં
મહારાષ્ટ્રમાં-
પૂનામાં યહું
હવું, તે
અધિવેશનની
પ્રાથમિક યો-
જનાનો આ-
રંભ મુખ્ય-
માં થયો હતો.
તે ઇતિહાસ-

માં આજે જવાની અગત્ય નથી, પણ તે
વખતથી જ આ કાર્યમાં મેં મારાથી જનતા
કાળે આપ્યો છે. પૂનાના અધિવેશનમાં
અવતર્યાંદિયાં ઓ કાર્યકરો એકઠાં થયાં હતાં.

અપાયેલું વ્યાખ્યાન*

આજેના સતારામાં મહારાષ્ટ્ર મહિલા પ્રાન્તિક પરિષદ પ્રસંગે

શ્રી. સારદાદેવિ સહેતા

૫ તા. ૨૦-૧૦-૪૦ ને રવિવારે સતારામાં
મહેશી, મહારાષ્ટ્ર મહિલા પ્રાન્તિક પરિષદ પ્રસંગે
શ્રી. સારદાદેવિ મહેશી પ્રમુખસ્થાનેથી આપેલું
વ્યાખ્યાન.

વડોદરાના મહારાષ્ટ્રી
ચીમનાબાઈ ગાયકવાડે
તે પ્રસંગે પ્રમુખસ્થાન
લીધું હતું. ભારતવર્ષની
સામાજિક પ્રગતિના ક્ષેત્રમાં જે આદર્શનાં
આદિલન તે પ્રસંગથી વહેતાં થયાં હતાં,
તેમાંનાં કેટલાંકે તે આજે ભારતવર્ષમાં લીધું
છે. આજે

ચોદ વર્ષમાં
આ સંસ્થાએ
પોતાનું સ્થાન
સારી રીતે
જમાવ્યું છે,
સામાજિક
આર્થિક અને
રાજકીય ક્ષે-
ત્રમાં પ્રગતિ-
સાધક પ્રયત્નો
કયાં છે, બા-
ળલગ્ન પ્રિ-
યંસક કાયદો,
ઔચ્છિના વા-
રસા હક્કના
કાયદો, ઔ-
પતાધિકારના
કાયદો વગેરે
લડવામાં આ
સંસ્થાએ અ-
ત્યંત ઉપયોગી

ગી પ્રચાર કરીને સહકાર આપ્યો છે. દેશભરમાં આ સંસ્થાની શાખાઓ અને પેટા શાખાઓ કાર્ય કરી રહી છે. છેલ્લા થોડા મહિનામાં શ્રી રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડેના પ્રમુખપણા નીચે નીમાઓલી નેશનલ ધ્યેનીગની સ્ત્રીસમિતિમાં આપણાં પરિપક્વતાં ધણાં બહેનોએ ઉપયોગી કાર્ય કર્યું છે.

જગદ્ગોષ્ઠી સુદ્ધ પ્રત્યે આપણું ડુંકુર મંતવ્ય છે તે અલ્હાબાદમાં મળેલા વાર્ષિક અધિવેશનને પ્રસંગે પરિપક્વે ૨૫૪૮ કહ્યું છે. આંતરરાષ્ટ્રીય તકરારોના નિરાકરણ માટે સુદ્ધ અને માનવસંહાર પ્રત્યે પરિપક્વે વિરોધ જાહેર કર્યો છે. અહિંસા અને શાંતિની નીતિનું ધોરણ આપણી પરિપક્વે સ્વીકાર્યું છે. જે હેતુસર બ્રિટિશ પ્રજા વિચારમાં ઊતરી છે તે હેતુ દર્શિજીત થવા માટે ભારતવર્ષ અને બીજા પરાધીન દેશોને સ્વાતંત્ર્ય પ્રાપ્ત થવું જોઈએ એ ઈચ્છા પરિપક્વે વ્યક્ત કરી છે.

મહારાષ્ટ્ર મહિમા પરિપક્વના કાર્યોના પ્રચાર થયો છે તે બીજા પ્રાંતો કરતાં પ્રમાણમાં ઘણો સુંદર છે. એનાં કારણો મારા મનતવ્ય પ્રમાણે અનેક છે.

ભારતવર્ષમાં સામાજિક સુધારાને વ્યારલ બંગાળમાં થયો હતો. પણ તેના વ્યવહારિક પ્રચાર મહારાષ્ટ્રમાં થયો હતો. સ્વ. મહાદેવ ગોવિંદ રાનાડે, પ્રો. અગરકર, સીપળુજીર જેવા આ પ્રાંતના લગ્નાયકોએ સામાજિક સુધારાને સંપૂર્ણ રીતે પોતાનું કાર્યક્ષેત્ર કરીને તેનો પ્રચાર યુક્તગ કર્યો હતો. લોકમાન્ય ટિલક અને દેશભક્ત ગોખલેજી જેવા પ્રખર રાજકીય નેતાઓએ પ્રજામાં અપૂર્વ જાગૃતિ આણી હતી.

બીજું મહારાષ્ટ્રમાં સામાન્ય કેળવણીના પ્રચારનું પ્રમાણ અમુક વર્ગના અન્ય પ્રાંત કરતાં ઘણું વધારે છે એટલે પ્રગતિને વેગ મળવા માટે ક્ષેત્ર તૈયાર હતું.

ત્રીજું મરાઠી સાહિત્યની ખીલવણી જાગી ડક્ષાએ પહોંચેલી છે અને તે દ્વારા પ્રચાર કરવાની કળા પણ તમે હસ્તગત કરેલી છે, તેથી પ્રચાર બળવાન બની શક્યો છે. ચોથું પડકારો રીવાજ લોકસમૂહમાં નથી. માર ઘણા શ્રીમંત વર્ગમાં કે રજવાડામાં હોય તે જ. આ કારણને લીધે સ્ત્રીપુરુષો સાથે રહીને છૂટથી કાર્ય કરી શકે છે. બંગાળ, બિહાર, સુક્તપ્રાંત ઇત્યાદિ પ્રાંતોમાં આ કુરિવાજ પ્રગતિને અત્યંત બાધક છે. શિક્ષિત વર્ગમાં પણ એ પ્રાંતોમાં બંધકર સ્થિતિ પ્રચલિત છે. કેટલાક રાજદારી ગણાતા નેતાઓ પણ ત્યાં કળૂસ કરે છે કે પોતાના ઘરની સ્ત્રીઓનાં મોઢાં દિવસના પ્રકાશમાં તેમણે જવલ્લેજ જોયાં છે. આવી પરિસ્થિતિમાં પ્રગતિની શી આશા રાખી શકાય ?

પ્રગતિમય વાતાવરણ અને ગીવટવાળી પ્રગતિને લીધે વ્યવસ્થાશક્તિ આ પ્રાંતમાં વધારે જોવામાં આવે છે. તમારા પ્રાંતનાં જ બહેન શ્રી. શાન્તાબાઈ બાલેરાવે મહારાષ્ટ્રની શાખાને ખીલવી છે, એટલું જ નહિ પણ યુજરાત કાકીધાવાડ, બિહારમાં જન્મને તેમણે સુંદર વ્યવસ્થિત કાર્ય કર્યું છે. કાકીઆવાડનાં ન્હાનાં મોટાં છૂટાછવાયાં દેશી રાજ્યની સ્ત્રીજનતા સાથે આત્મપ્રેરિત થઈને તેમણે જાગૃતિ ભાવ જન્યત કર્યો હતો. આને પણ શાન્તાબાઈને સઘળી સંસ્થાઓ પ્રચાર કાર્ય કરવાને વ્યવસ્થા માટે આમંત્રણ આપે છે. તમારે ત્યાં પૂના, અહમદનગર, સતારા, નાસીક, જુસાવળ, વાંઘ, કિલોરકરવાડી, ફલ્ટણ, જલ, સર્ગલી ઇત્યાદિ સ્થાને જે શાખાઓ અને પેટાશાખાઓ છે, તે સુંદર પ્રચારકાર્યનું પરિણામ છે.

બીજી એક વસ્તુ યાદ રાખવાની છે. શ્રી. રાણી લક્ષ્મીબાઈ રાજવાડે જન્મને આપણે બધાં તાંબાના લાડકા નામે ઓળખીએ

છીએ, તેમના અત્યંત પ્રયાસ અને પ્રમાણ-
વ્યક્તિત્વને લઈને અહીંની ઓળખતામાં આ
સંસ્થા પ્રત્યે સદાનુભૂતિ ઉત્પન્ન થઈ છે અને
તેના કાર્યને વેગ આપવાની ભાવના જન્મી
થઈ છે. આ પ્રમાણે મેં જે કારણો જતાવ્યા
છે, તેને લઈને તમે ખૂબે કાર્યના સુદર
જવાબ આપી શક્યા હો. કેટલીક રીતે તમને
સુગમતાઓ મળેલી છે, તેથી તમારું કામ
સરળ થયું છે, એમ મને લાગે છે. અલગત
તમારી આંતરિક સુરેલીઓ જરૂર દરી જ,
અને એના ખ્યાલ તમને હોય તેટલો ખાસ
જેવી બહારની વ્યક્તિને આવી શકે નહિ.

પ્રૌઢ શિક્ષણના કાર્યમાં, જમણી વર્ગની
સેવામાં, નેશનલ ઍનોંગના કાર્યમાં, તેમજ
સ્ત્રીઓને માટેના ઉલ્ભવર્ગ માટે તમારી
સંસ્થાએ સુદર કામ કર્યું છે. તમારું કામ
વધારે ને વધારે પ્રગતિમાન થાય એવા ખાસ
તમને અંતઃકરણપૂર્વક આશીર્વાદ છે.

જાત, પ્રાન્ત, મેમના એકને પર રાખીને
અખિલ મહિલા પરિષદ વિશાળક્ષેત્રમાં,
વિશાળ અને પ્રગતિમાય દૃષ્ટિબિન્દુ રાખીને
દેશનું બાવિ ધડવામાં સદાય થવાની અભિ-
લાષા શેવે છે, એ રીતે આ પરિષદ રાષ્ટ્રની
એક અતિ મહાન સંસ્થા છે; સમસ્ત રાષ્ટ્રની
સ્ત્રીઓનો એક અવિકાકત સંઘ છે. સ્ત્રીઓ
રાષ્ટ્રની માતૃશક્તિ તરીકે સમસ્ત જગતનો
પુનર્ધટનામાં કેવી રીતે સહકાર આપી શકે
એ પ્રશ્નનું નિરાકરણ આપણી સંસ્થાએ
કરવાનું છે.

આજે જગત બધું જરૂરિયાતમાંથી પસાર
થાય છે, આપણી આખી સમક્ષ પાશ્વર્ય
સંસ્કૃતિનું ખંડન થયું નિદાગી રવાં છીએ.
એ સંસ્કૃતિની નિષ્ફળતા આપણે જોઈએ
છીએ. આપણા દેશની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ પણ
સર્વાંશે યુગબળ આગળ ટકી શકે તેમ નથી.
માનવસ્વભાવ, આચારવિચાર, સંસ્કૃતિ અનેક
રીતે પરિવર્તન થઈ રહ્યું છે. ન્યારથી જગત

તમાં મૂડીવાદની-ભાણજગવાદની ભાવના
ઉત્પન્ન થઈ ત્યારથી અનેકવિધ મહાન
પરિવર્તન થયાં, પ્રાચીન ધર્મની ભાવનામાં
જે જડતા આવી હતી તે વિચીન અને
તરવરાતને પરિણામે ધણે અંશે નાબૂદ થઈ.
જરૂરિયાતો રૂઢિઓ અને માન્યતાઓનું કેટલેક
અંશે નિકંદન થયું-આપણી શુદ્ધિકૃત
તીક્ષ્ણ અને વિશાળ થઈ. દરેકના મૂલ્યાંકન
નવા થયાં. આપણા આંદોશો અને આચાર
સમવાયુકૃત અખતરા જેવા જની ગયા.

દરેક વ્યક્તિને-પણી તે સ્ત્રી હોય કે
પુરુષ હોય, જુદા હોય કે યુવક હોય, ધનિક
હોય કે રંક હોય-વડીલ હોય કે બાલક
હોય-સર્વને આત્મનિષ્ઠ્યનો દક્ક છે-આ
મહાન સત્ય ન્યારથી સાંપડ્યું ત્યારથી
જગતનો માનવભાવનામાં પર્યો થયો. અર્વા-
ચીન કેળવણીને ગમે એટલી વર્ગીયીએ,
પરંતુ વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યનો મહાન સિદ્ધાન્ત
નવા જમાનાની એક મોટી થાપણ છે.
આ સિદ્ધાન્ત ઉપર જ સમસ્ત સંસ્કૃતિનું
ખંધારણુ ધાપ્ય છે. અને એને અનુસરીને જ
આપણે આદર્શ ધડવાના છે. માનવઆત્માનો
ફાસ કડવો ન જોઈએ. આત્મવિશ્વાસ કરવું
ન જોઈએ.

આપણી સંસ્થાએ આ પ્રકારના ઉચ્ચ
આદર્શ રાખીને પાલન કરવાના માર્ગ ચોંધ્ય
રીતે શોધવાના છે. નવા ધડતરમાં આપણા
આદર્શ એકકસ રીતે નક્કી કરવાના છે.
જૂની પ્રજ્ઞાલિકાને સંપૂર્ણ રીતે સાય-
વીને, તેના ઉપર નવા ચર્ચક બજોતો
ઉપયોગ કરવા ધારીશું તો સંજતા મજવાની
નથી. દહીં અને કૂધ બેમાં પગ રાખી શકાય
નહિ-જૂનું અને આપણું એટલું બધું સારું
જ છે એ સિદ્ધ કરવાની આજે દેશનું ધડ
ગઈ છે. પરંતુ જગતનાં બજોતો ધસારો
એટલો બજવાન છે, અને વૈજ્ઞાનિક શોધોને
લીધે જગત એટલું નહાનું થઈ ગયું છે-

સાર્વાત્રિક સંપર્ક એટલા વધી ગયા છે, કે સર્વદેશીય વિચાર કરીને જ આપણે માર્ગ ચીંધવાનો છે. આપણું સ્થાન સમસ્ત જગતના કાર્પકમમાં ક્યાં છે, ક્યાં અને કેવું હોવું જોઈએ, એનો નિશ્ચયપાત્રક વિચાર કરવાનો છે. કૃષ્ણમંદુકની પેઠે ન્હાના બાળોચીઆમાં બેસી રહેવાય તેમ નથી. તેમજ યુગપ્રવાહમાં વગર વિચારે મૂકી મારફત વખતમાં ધસડાઇ જતું પશુ પરવડે તેમ નથી. છદ્ધિપૂર્વક નિર્ણય પડીને તેનો અમલ કરવાનો છે.

આપણું જ્યેષ્ઠનાગરિક, સંસ્કૃતિક, સામાજિક, આર્થિક, અને રાજકીય જીવનનાં ક્ષેત્રોમાં પુરુષ અને સ્ત્રીઓને સમાન અનુકૂળતા, સગવડો અને તક સંપાદવી જોઈએ એ આપણું ધ્યેય છે.

આ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓને પુરોષોની માફક જ કામ કરવાની, કામના પુરસ્કારની, આરામ મેળવવાની, વીમો ઉત્સવવાની, ડેજલણી તથા તાલીમ મેળવવાની તક સંપાદવી જોઈએ. માતા અને સંતાનનાં દિલ રાષ્ટ્ર મારફત સંચારનાં જોઈએ; અને તેટલા માટે પગાર સાથે પ્રસૂતિના સમયની રજા મળવી જોઈએ. સંખ્યાબંધ સુવાચકખાનાં, બાળસંગોપનઘર, અને બાળમંદિરોની સવડ હોવી જોઈએ. આ ઉપરાંત લગ્નજીવનથી ઉપરિચિત થતી સખળી જવામદારી અને દક્ષો સ્ત્રી પુરુષને સમાન હોવા જોઈએ, મિદ્ધલ ઉપર સમાન હક હોવો જોઈએ.

મતાધિકાર, આરોગ્યરક્ષણના હક્ક, એ પણ સાથે જ હોવા જોઈએ. નૈતિક ધોરણના નિયમો પણ સ્ત્રી પુરુષના સમાન જ હોવા જોઈએ.

વાસ્તવિક રીતે આ કક્ષાએ પહોંચવા માટે આપણે પ્રયાણ કરી ક્યાં છીએ. છતાં પણ વચ્ચે વચ્ચે, રૂઢિપૂજક, અને જૂનવાણી મનતબો જેમનાં રૂવે રૂવામાં ખૂપી ગએલાં છે, અને જેમને સ્થાપિત દિલો સાથે વિરોધ

કરવો ગમતો નથી, અને તેમની ખુશામત કરવી છે, અને અનેક પ્રકારના અંગત દિલ બળવી રાખવાં છે, સામાજિક પ્રતિષ્ઠા સાચવી રાખવી છે, તેમના તરફથી-મીઠી વાણીમાં નીકળતા સર પ્રગતિની પીછેહઠ કરાવે છે, અને માર્ગમાં અવરોધ થકે છે.

દિલ્લે રૂપ રીતે સ્ત્રીઓના કાર્યક્ષેત્રનો નિર્દેશ કર્યો છે-અને તેમાં ધર્મ, રસોક્તિ, અને સંતાનનું સૂત્ર સમાજમાં ધુસાડવામાં આવ્યું. સ્ત્રીનું કાર્યક્ષેત્ર ગૃહ છે-આ વસ્તુને આટલું મહત્ત્વ આપ્યું છે, અને તેની આસપાસ એટલી સળવટ થઈ છે, અને સ્ત્રીઓની એટલી દલકા પ્રકારની ખુશામત કરવામાં આવી છે કે સ્ત્રીઓની પોતાની અભિપ્રાય જાણ પારા બંધાઈ ગયા છે, અને જનતાનું સામાન્ય દિલ રોમાં સમાયું છે-ખરી પ્રગતિ રોમાં છે-એ વસ્તુ જ વિસરાઈ ગઈ છે.

સગણિત દિલ કયે માર્ગે પ્રાપ્ત થશે એ વસ્તુને ખરો ખ્યાલ રાખીને, આસપાસ વીંટાઈ વળેલાં બધાં જાડીઝાંખરા-વહેમ, બોલી પ્રણાસિકાઓ, જૂનવાણી ચીસાઓ-બધું ફેર કરીને એકજ જામ્ય આદર્શવાળા ધ્યેય તરફ પ્રયાણ કરવાનું છે. આ ધ્યેય પ્રાપ્ત કરવા માટે સ્ત્રીઓનું જનરફરત સંગઠન કરવાની જરૂર છે. સ્ત્રીઓની અનેકવિધ પ્રગતિ માટે જે બિન્ન બિન્ન સંસ્થાઓ, અને છૂટક છૂટક કાર્યકરો કામ કરે છે તે બધાંને મેળ સાધીને કેટલા અને કેવા પ્રકારનું કાર્ય થઈ રહેલું છે તેનું એકીકરણ કરવું જરૂરનું છે. દાખલા તરીકે અમુક એક સંસ્થા બ્યામખતું જ કામ કરતી હોય, બીજી સંસ્થા પડદાના રીવાજનો સામનો કરવા સ્થપાઈ હોય, ત્રીજી સંસ્થા સ્ત્રીઓને સ્વાશ્રયી બનાવવા કામ કરતી હોય, કેઈ સંસ્થા અનાથ સ્ત્રીઓનું રક્ષણ કરવાનું કામ કરતી હોય, આ બધાંને સમન્વય કરવો પડે છે અને દરેકના કાર્યને સદાનુશ્રીત અને ટેકા આપવાથી કામ આગળ વધી શકે.

નંદનલ પ્લેનોગ્રાની કમિટીને અવિલાસ રાખવામાં આવ્યો હતો, તેમનાં સંશોધનો પણ માર્ગદર્શક થઈ શકશે.

મુસ્લીમ, ક્રિશ્ચિયન કે એવી બીજી ધાર્મિક કે કોમી સંસ્થાઓ હોય તેમને પણ આપણા મર્યાદિત કામપૂરતો ઉપયોગ કરી શકીએ. મુસ્લીમ બહેનોના સંપર્કમાં આપણે વધારે આવીને એ બહેનોને આ કાર્યમાં રસ લેતી કરવાની જરૂર છે.

તે જ પ્રમાણે મરાઠી બહેનોના સંપર્કમાં આવીને તેમને પણ આપણી સાથે લેવાની છે. બ્રાહ્મણ-અબ્રાહ્મણનો ભેદ ને રાજકીય ક્ષેત્રમાં મૂંઝવી રહ્યો છે તે આપણને આપણા કાર્યમાં જરા પણ મૂંઝવે તેવો હોવો નોંધ્યો નહિ. મરાઠી અને અન્ય અબ્રાહ્મણ સ્ત્રીઓને અચ્છાન અને વહેમ-ધર્મના બાલાચારની ઘેલછામાંથી કઢારીને વર્તમાન યુગની કર્તવ્ય-દિશા બતાવવાની છે.

અરસપરસ દેષ કે સ્પર્ધા ન હોવી નોંધ્યો. ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક, રાજકીય કે શારીરિક સુધારણાના ક્ષેત્રોમાં વાડ ના બંધાય. વળી એ માત્ર રાખવું નોંધ્યો કે સંખ્યા-બંધ સ્ત્રીઓ પોતાપોતાનાં ન્દાનાં ક્ષેત્રમાં પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કામ કરી રહેલી હોય છે. ન્દાનાં ગામોમાં, કે ન્દાનાં ગામડાંઓમાં પણ વિવિધ પ્રકારનું કામ કરતી હોય છે. તે બધામાં નેતાગીરી પૂરેપૂરી ખીલી ન હોય છતાં ને આપણી સંસ્થા એવાં કાર્યમાં સૌથ આપીને તેમના કાર્યમાં રસ બતાવી શકે તે આપણે જાની ન સજીએ તેરહું બળ આપણી સંસ્થામાં લાવી શકીશું. આપણા કાર્યનાં મૂળ હજી સુધી ઊડાં ઉતર્યાં નથી તેનું કારણ આપણી આ તુટી છે. એટલે ને મારે આપણે આજ કામ કરી રહ્યાં છીએ તે બદલીને ખીએ માગે લેવાનો છે.

દર વર્ષે સમસ્ત પરિષદમાં, અને પ્રાન્તિક પરિષદમાં દશ-પસાર થાય છે તેના ઉપરથી,

આપણે હવે લમકમ ચોક્કસ નક્કી શક્યાં છીએ કે ખરા મહત્વના પ્રશ્નો કયા છે. નિરક્ષરતાનિવારણ, પ્રૌઢ શિક્ષણ, સ્ત્રીઓનું સ્વચ્છાન અને ન્યાયપુરઃસાત્તું કાયદામાં સ્થાન મેળવવું. અરસપરસ નિવારણ, કોમી એકત્ય, નાગરિક શિક્ષણ, ગ્રામ્ય ઉદ્યોગ, મનુષ્યીઓનાં નિવાસસ્થાન, સ્ત્રીઓને આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય-પ્રાપ્તિ અને કાર્ય કરવાની તક મેળવવી; આ મુદ્દાઓની ચર્ચા આપણે અનેકવાર કરેલી છે છતાં હજી આપણે કાર્યમાં સફળતા મેળવી શક્યાં નથી. તેનું કારણ મને એક તો એ જણાય છે કે આપણી વ્યવસ્થા જેવી નોંધ્યો તેવી સંજીન અને વ્યાપક નથી. કાર્ય કરવા કરવા માટે દરેક શાખામાં અને પેદા શાખા-ઓમાં ખડી રોજ ઉત્પન્ન થવી નોંધ્યો, અને ખીલું કાર્ય કરનારાઓને કાર્ય કરવાની તાલીમ મળવી નોંધ્યો. ને પ્રમાણે યુનામાં ગયે વર્ષે તાલીમવર્ગ નીકળ્યો હતો એવા વર્ગો આજનાં કરવા નોંધ્યો. અને તે કાર્ય કરનારાઓ સ્ત્રી પરિસ્થિતિમાં હોવાં નોંધ્યો કે જેમને ખીલું સાંસારિક કામની ઉપાધિ ન હોય. આ પ્રકારનાં ચોક્કસ કાર્યકર્તા હોય, તેમની સાથે ખીલું પરકુટુંબવાળાં બહેનો, વિદ્યાર્થીઓ, જેઓ ધારે તે જરૂર અવકાશ મેળવી શકે તેવાંઓને નાગરિક ધર્મ તરીકે ચોક્કસ સમય આપવો જ નોંધ્યો. સીનેમા, નાટકો, ગરબા, પાટીઓ, કલ્પો, લૌકિક મુલાકાતો, કથાઓ, વગેરેને માટે વખત કાઢી શકાય છે પણ સામાજિક કાર્ય વખતે કોઈ-બેક ઉપાધિનું બઢાનું કઢાય છે. સામાજિક સેવાકર્મમાં બધાએ તાલીમ લઈને અમુક કાર્યનો શોખો આપવો જ નોંધ્યો એવી નૈતિક ફરજ પાડવાની જરૂર છે.

સ્થાનિક સ્વચાલની સંસ્થાઓ (મ્યુનિ-સિપાલીટીઓ અને લોકસભો)માં સ્ત્રીઓએ પ્રમુખતા કરવાની આવશ્યકતા છે. આરોગ્ય અને શિક્ષણ એ સ્ત્રીઓના ખાસ વિષયો છે,

સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાં એકાદ સ્ત્રીને પ્રવેશપટ્ટી બેઠક મળે તેટલાથી સંતોષ માનવાનો નથી. પણ સામાન્ય મતાધિકાર મેળવીને પોતાની આવડતના બળ પર સ્થાન મેળવવું નેપ્રમ્ત. કાર્યદક્ષ બહેનોની સંખ્યા મોટી શહેરોમાં હવે ઓછી નથી. એ લોકોએ હિંમત કરીને આ કાર્યમાં પ્રવેશ કરવાનો છે.

જે પ્રમાણે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓનું કાર્ય છે તે જ પ્રમાણે પ્રૌઢ શિક્ષણ અને નિરક્ષરતાનિવારણના કાર્યનું મહત્ત્વ છે. આ ધરતું બધા જાણીએ છીએ અને કેટલેક વર્ષો એ કાર્ય દરેક શાળાએ હાથમાં લીધું છે પણ તેમાં વિશાળ યોજના મુજબ વ્યવસ્થા કે-સામુદાયિક પ્રચાર-નથી. સંખ્યાબંધ સ્ત્રી-પુરુષો, યુવકો અને યુવતીઓની સહાયતા લઈને ગણગણ પ્રમાણમાં રક્ષણરથે આ કામની યોજના અમલમાં મૂકાય તો જ નિરક્ષરતા દૂર થાય. ચીન, જાપાન, રશિયા, વગેરે દેશોમાં જે પ્રકારના પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા હતા, અને અક્ષરજ્ઞતાનો પ્રચાર થયો હતો તે જ રીતે આપણે પણ કરી શકીએ.

હવેન્યવસ્થા, આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય વગેરે પ્રત્યેની જીલુબટ આપણે કરવાની છે. સ્ત્રી-પુરુષને સંપૂર્ણ રીતે ન્યાય મળે, અને જીવન-વિકાસની સાધન મેળવી શકાય, જીવન બહેલાવવાના સાધન જોડેજોડ વ્યક્તિને મળે. જીવનની વિમાસણ ઓછી થાય, એવા સર્વ-સામાન્ય કાયદા થાય-અમુક કામ માટે અથવા અમુક ભત્તર કાયદા ન હોય પણ એક જ મોરચાએ જીવિત્ત્વક જમાનો પારખીને પુરાણી અન્યાયયુક્ત સ્થિતિનો નાશ થાય એવા કાયદા ઘડવાના છે. આ સધળામાં સંઘબળની જરૂર છે.

સ્ત્રીઓને સ્ત્રી તરીકે કેટલી બધી કનકગત થાય છે તે આપણે જાણીએ છીએ. બહેર નોકરીઓમાં એને સધળે રથળે યોગ્ય સ્થાન નથી. સ્ત્રીની પરિસ્થિતિનો લાજ લઈને પુરુષો તરફથી હજાર રીતની કનકગત થાય છે. કન્યા-

ઓનાં છઠેઝોક વેચાણ થાય છે. સ્ત્રીપોલીસના અભાવે તહેામતદાર સ્ત્રીઓને અનેક કનકગતો સહન કરવી પડે છે. એક તાણું જ દર્પીત મારા અનુભવમાં આવ્યું હતું: થોડા દિવસ ઉપર એક બાળા બજારમાંથી શકવું પોટલું લઈ જતી હતી. તેને રસ્તામાંથી એક નાનું ચીંચરે બાંધવું પોટલું જડ્યું. આ પોટલામાં રૂપાનો અને સોનાનો ઢોળ ચડાવેલાં ધરણાં હતાં. આ ધરણાં તે જોતી હતી તે દરમ્યાન પોલીસે તેને પકડી અને ચોરીનાં મુદ્દામાલ સાથે પકડાયેલી હોવાથી ગેઈટમાં તેને લઈ જઈને મેજસ્ટ્રેટ પાસે રખૂ કરવામાં અને તેને રિમાન્ડ ઉપર છોડવામાં આવી. એ રિમાન્ડના સમય દરમ્યાન તેણે એક મોટી ગેઈટના લોક-અપમાં રાખવામાં આવી. આ રથળે તેને પાંચ દિવસ સુધી રાખવામાં આવી તે દરમ્યાન પહેલી અને બીજી રાત્રે તે બિચારી બાળાની અસહાય સ્થિતિનો લાજ લઈ તેની ઉપર બે પોલીસ સિપાઈઓએ અત્યાચાર ગુજાર્યો. આ બાળાએ પોતાની સધળી વિતેક સંરક્ષકજૂદના સંચાલકને વળુંવી હતી.

સ્ત્રીતહેામતદારો લોકઅપમાં પહેરેગીર પોલીસ કોન્સ્ટેબલ અગર એવા બીજા પોલીસ નોકરને આચરે મૂકાય છે. એ રથળે તેમને બીજા કોઈનું રક્ષણ મળતું નથી. તેઓની ચારેતું પહેરેગીર પોલીસનું તેમજ તે રથળતા બીજા નોકરોનું વર્તન અનેકવાર બહુ જ અનિષ્ટ પ્રકારનું હોય છે. આ સ્થિતિમાં તે બિચારી નિરધાર બાંધે-બેઠક જીલમને તાળે થવું પડે છે, એવા અનેક દાખલાઓમાંનો આ એક દાખલો છે.

આનો ઉપાય જરૂર થયો નેપ્રમ્ત અને તે સત્તર થયો નેપ્રમ્ત. એટલે સ્ત્રી તહેામત-દારો માટે એક ખાસ લોકઅપ હોવું નેપ્રમ્ત અને તેમના રક્ષણ માટે સ્ત્રીવાર્ડરો રાખવી નેપ્રમ્ત. આવી વ્યવસ્થા કોઈ રથળે હજી સુધી થયેલી નથી તેથી આચર્ય થાય છે.

આ વસ્તુનું સ્વરૂપ હિપ્સક રીતે જોતાં બહુ નાનું લાગે છે, પરંતુ ઊંજલિતિના સ્વમાનના સ્પર્શથી માટે તે ધણું જ મહત્વનું છે.

સ્વમાન અને સ્વાશ્રય કેળવાશે તો અનેક વિદ્યાર્થીઓ દૂર થશે.

આ પરિસ્થિતિ લાવવા માટે આપણી વ્યવસ્થાને જુદો મરોડ આપવાની જરૂર છે. આપણાં મંડળો જીવતાં જગતાં કાર્યનાં કેન્દ્ર થાય તે માર્ગ લેવાનો છે. ઔસમુદાયમાં આપણે છાપ પાઠવી જોઈએ. સઘળાં મંડળોનું સંગઠન કરીને ઊંજોળું એક કાર્યકર સૈન્ય બંધ કરવું જોઈએ. સંગઠન અને સંગોજન એ જ હિપ્સ છે. અને તે કરવાની હદ મર્યાદા અને શ્રદ્ધાની આવશ્યકતા છે. તાલીમ લઈને કાર્યકરો જુદેજુદે રથો ગોઠવાઈ જાય તો ધારેલું કામ પાર પડે. આપણાંમાંનાં ધણાં જાણીએ છીએ કે કામ તો હમલાખંધ પડ્યું

છે. આપણી નબળાઈઓ દૂર કરીને તન તોડીને કમર કસવાની છે.

કોઈ પણ પ્રકારના રાગદ્વેષ આપણાંમાં રહે નહિ-હરેક પ્રકારના ભેદભાવ અને ઇર્ષ્યાથી આપણે પર યાદએ, -મનુષ્યમધુત્વની ભાવના એ જ અરરપરસની અવિભક્ત અને મજબૂત સૃષ્ટિ થાય, આપણે મનુષ્ય છીએ અને એ જ રીતે આપણો વિકાસ કરવાનો છે

નિર્ણીત કરેલા ધ્યેય તરફ અડગ લક્ષ્ય રાખીને એકનિષ્ઠાથી અને સ્વચ્છ હૃદયથી બાવબુદ્ધિ જગતમાં યાન્તિ અને પ્રેમની જ્યોત પ્રગટાવવાની છે. સ્વાર્થી અને સંકુચિત આદર્શને સ્થાન આપવાનું નથી. નિરાશા તો છે જ નહિ ઉચ્ચ આદર્શ સેવીને પ્રયાસ જરી રાખવાનો છે. સંપ અને વિશુદ્ધ જુદિ હશે તો સફળતા જરૂર મળશે.

શારદાજીવેન મહેતા

અલભેલી ગુજરાત

અલભેલી અલભેલી

કે ગુજરાત અલભેલી રે !

મારે હૃદયે ને હોઠે વસેલી

કે ગુજરાત અલભેલી રે ! ૮૬૦

અત્સરંગી સુઝડીમાં જુદા ને વેત્ર જેવાં

નગરો ને ગામથી વસેલી—કે ગુજરાત

સુઝડીના સોંધામાં સિંદૂરની સેર જેવી

નદીઓનાં નીરથી રસેલી કે ગુજરાત

વીજળીના વાન જેવી, ઝેરજાના ગાન જેવી

સાગરના તાનથી બારેલી—કે ગુજરાત

ઝહેકંતી મોંઘી મમ અંતરની વાડીએ

તુલસીકથારા રી ઉગેલી—કે ગુજરાત

શ્રી. ખાલમુકુન્દ દવે

જમુના તટ

(સંગ : માસકોષ—તાલ : ત્રિતાલ)

શ્રી. રજનીકાન્ત ભટ્ટ

જમુના તટ જેલે હોળી
રાધા ગોપી લોળી.

—જમુના૦

કહાનો આવે બંસી બજાવે,
વસ્ત્ર મહીં પિચકારી છૂપાવે,
ચેલી રાધાને ખૂબ સતાવે,
રંગે હે તન જોળી.

—જમુના૦

ગોપી દોડી ટપલી મારે,
રાધા રિઝવી સખીઓ વારે,
બેઝે ચઢીને કદંબ ઢાળે,
નાસી કનૈયો ડોળી.

—જમુના૦

પાલવ ઢાળી રાધા વિનવે,
ત્યારે ઉતરી પિયુ ઉર ભીંજવે,
કામણુગારો સખી ચીર છિતવે,
ઉડે રસ રંગોળી.

—જમુના૦

શ્રી. રજનીકાન્ત ભટ્ટ

પડાવાળાથી નાસી છુટાય, અંધી કાંઈ નાસી છુટાય છે ? એ તો પશુ પાતુ સુધારો લેવાનું.

નિહીરને નોકરી ધંધો મળે નહિ. લાઠ-ખંધો સાથે રખડીને આવે ત્યારે જાણે હજાર રૂપિયાના પગારદાર સાહેબને માન આપીએ એટલા માનની અપેક્ષા રાખે. પન્નાને પણ ખીચારીને કાંઈ એક નિહીરનું સાચવવાનું હતું ? એના સાસુ, સસરા અને નણંદો, નિહીર કરતાં પણ વધારે કામ એની પાસે લેતાં. અનન્ય લાડમાં ઉછેરેલી પન્નાની સ્થિતિ એક શુભામ જેવી બની. ઘરનું બધું જ કામ એને કરવાનું. ઘરમાં કચેરીના વપરાતા ચાર ચાર નોકરોને હવે આનંદ થયો કારણ લાલ્લી આબા એટલે એમણે જ બધું કામ કરવાનું એવો સાસુજનો સખત હુકમ થયો હતો. નોકરો પણ પન્નાના નહિ. એને તો ઠાક જ ગણકારે નહિ. બિચારી ઝાની રડીને દિવસ પસાર કરે.

નિહીરલાઇ ઘેર આવે ત્યાં પન્નાના નામની ફરીયાદી કરવા ઘરની પાંચ વાંદની ન્હાની નંથુલી પણ મંડી પડે અને નિહીર તો પન્નાને ફટકારવાનાં લાગ જ બોળતો રહેતો. ખીચારીને એવી મારે કે છેવટે એનાથી જુઓ પડી જતી. પાડોશી અને આસપાસના લોકો તો તમાશો લુવે જ ને ! એને વાધુ આવે છે એવાં એવાં બદાનાં કદાહી ઘરનાં બધાંય માથુસો અસહી રીવાજ પ્રમાણે પન્નાને મારવા મંડી પડતાં.

બિચારી પન્ના ! એની સોળ વર્ષની ઉંમરની જુવાનીને હિંદુ સમાજનાં પેલાં કૂર, રાક્ષસી સાસરીયાઓએ કચડી નાખી.

આવાં તો કેટલાંય જીવન પુષ્પો ઝાનાં કચકાતાં હશે. સમાજનાં અંધારાં પુણામાં આવી તો કેટલીયે. ઓઝો મૂક વેદનાઓ સદન કરીને કુટુંબને ઉગાળવા પ્રયત્ન કરતી હશે. હિંદુ સંસારમાં એકેકે ઓ સુખી નથી. અને ન્યાં સુધી એક પણ ઓઝો અંતરઆત્મા ચણચણશે ત્યાં સુધી આ સમાજની પડતી જ થશે. પ્રગતિ અશક્ય બનશે.

હિંદુસમાજ ! તું ક્યારે સુધરીશ ? મને એમ પ્રશ્ન થાય છે કે પોતે આટલું દુઃખ સહન કર્યાં પછી માતાઓ કેમ પોતાની પુત્રીઓને આમ કચકાવવા ફેલી હશે ? એટલાં બધાં પરણાવવાનાં ઠાક કેમ હશે ? આપણામાં કહેવાય છે ને કે દિકરી જન્મે એટલે પાથરો જન્મ્યો. આ વસ્તુનો તો હું જરૂર નિરોધ કરું પરંતુ દિકરી જન્મ્યાનાં સમાચાર સાંભળી મને દુઃખ તો થાયજ. કારણ હિંદુસમાજની ધમધમતી દોળીમાં રીલાવવા એક આત્મા ઉત્પન્ન થયો એમ મને લાગે છે.

હું તો હિંદુસમાજની દરેક પુત્રીઓને કહીશ કે ન્યાં સુધી તમને લાયક પતિ મળે નહિ. ન્યાં સુધી તમને લાગે કે તમારું જીવનપુષ્પ પન્નાની માફકજ કચકારે, ત્યાં સુધી ખીલકુલ પરણવાની કિતાવળ કરશો નહિ. હવે આપણે આ લગ્નદોળાનો બદ્ધિઠાર કર્યા વિના છુટકો નથી.

અને હિંદુસમાજના માતાપિતા ! તમારા દિકરા-દિકરીઓને હાથે કરીને એ દોળીમાં ના દોમતાં, નહિ તો એમની સાથે તમે પણ એક અનંત દાવાનળમાં સપડાઇ જશો.

શબરી

લેખક :

કૃષ્ણરામ ચૌહાણે
બી. એ. (એનસ')

મુખ્યાન્દનો સમય હતો. સૂર્યનાં પ્રચંડ કિરણો પૃથ્વી ઉપર સીધાં પડતાં હતાં, પરંતુ એ અરણ્યમાં ઝાંડોના પાંદડાની કિલ્લેબંધીથી એક પક્ષ કિરણો અંદર પેસી શકતું ન હતું. ઝીંબમ ઋતુની ઊભયુતા ત્યાં આગળ લાગતી ન હતી. એ અરણ્યમાં અત્યારે લોહાની વસતી હતી. બપોરના ચાન્તિના સમયે બે શબર બાજકો આનંદથી રમતા હતા. એક શબરપુત્ર હતો, બીજો શબર કન્યા હતી. શબર પુત્ર સાત કે આઠ વરસનો દેખાતો હતો. બાજસંલલ નિદ્રોપતા એના મુખ ઉપર રપટ દેખાતી. વાળના ગૂંછળા ખલા ઉપર પથરાયા હતા. ચરીર ઉપર એક લંગોટ સિવાય એણે કંઈ પહેતું ન હતું; એક હાથમાં તીર અને બીજા હાથમાં કામકું હતું. શબર કન્યા પશ્ચિમ વરસતી હતી. એના મુખ ઉપર આર્ધં અને ભૂલાવે એવું સતીત્વ ઝળહળતું હતું; એની અંજિમાં શૈયં ને વીરત્વ ચમકારા મારતું; હૃદયની કામગીરી અસીમ હતી. એના હાથમાં પક્ષી પકડવાની નજી હતી. જાને હતા બાજરનેહી, સાથે ફરતા, સાથે રમતાં ને સાથે જમતાં.

“આજ તો બૂખ બહુ લાગી છે ને શિકાર થે હાથ ન ચડ્યો.” શબર પુત્ર એક મોટા પથ્થર ઉપર બેઠો. એના મુખ ઉપરની નિરાશામાં બૂખનું દુઃખ રપટ દેખાતું હતું.

“આમ નિરાશ શા માટે થાય છે? જેણે જાત આપ્યા છે એ જ ચલેલું આપશે.” શબર કન્યા એને ધીરજ આપતી બોલી. એટલામાં પાસે જ ઝાડ ઉપર પોપટનો અવાજ ડાને પડ્યો.

“ચાલ જાઉં! આ જગ્યાએ શિકાર

મળે એમ લાગે છે. લે આ બાળ.” પોતાના હાથમાંની બાળ આપતાં શબર કન્યા બોલી.

“ચાલ, એક ઢાવ નાંખીએ.” શબર પુત્ર ઊઠ્યો. હાથમાં બાળ લીધી અને નર્મથી પોપટનો અવાજ આપ્યો તે ઝાડ તળે પામરી એક પોપટનું નંદાનું બચ્ચું એમાં પડ્યું, એને પાંખ પક્ષ હમણાં જ ફુટી હતી. એ બચ્ચાની માતા એની પાછળ જ ભગમાં પડી ને પોતાના બચ્ચાને બાળમાંથી ઊઠાવવા અનેક તકલીફો માર્યાં. એના સર્વ પ્રયત્નો ફાલે ગયા. શબરી કંઈક વિચારમરત ઊભી ઊભી દ્રવ્ય એ દ્રવ્ય નિહાળી રહી હતી. એની આંખમાંથી એક આંસુ સરી ગયું. શબર ઠરી ગયું. ખિન્ન વદને એ ધીમે ધીમે પાસે આવી ને બાળમાંથી પોપટના બચ્ચાને ને માતાને હાથમાં લીધાં. મરવાની ખીકથી એમનાં હૃદય ત્રેરથી ધબકતાં હતાં. શબરીએ એ બંનેને એક એક સુખમન ‘કયુ’ અને પછી ઊંચે આકાશમાં ઉડાવી દીધાં.

“આ શુ કયુ?” કંઈક ક્રોધ અને કંઈક નિરાશાની દ્રષ્ટિથી એ શબર કન્યા તરફ નેમ રહ્યો.

“જે કરવાનું એ જ કયુ” છે.” શબર કન્યાએ શાંતિથી જવાબ આપ્યો.

“હાથમાં આવેલો શિકાર શુમાવ્યો એ જરાબર કયુ”? હવે ખાઈશું શું?”

“ખાવાનું તો મળશે પણ એ બિચારાઓના પ્રાણ ફરીને મળે ખરા?”

“આજ, તને આ શું થયું છે?”

“આપણે આર્યોના સરખું જીવન ન ગાળી શકીએ? કેદમૂળ ખાઈને બે છુધા શાન્ત ફરી શકાય તો શિકાર શા માટે કરવો?”

મરીબ જીવોના પ્રાણ દરી જીવન જીવવું
એના કરતાં મૂખથી રિખાઈ રિખાઈ મરવું
મને તો વધારે પસંદ છે. "

" આ જાન ક્યારથી આવ્યું ? કહી
પહેલાં તે જ જાળ આપી; શિકાર બતાવ્યો;
ને શિકાર હાથ ચઢ્યો ત્યારે તને જાન થયું—
ભૂખે મરવાનું. "

" એમ જ થયું. "

" શું ? "

" આ શિકાર હાથ લાગ્યો તે સમયે હું
જોઈ શકી કે એમાં પણ જીવ છે. એજ
વખતે મેં મરવું કે એમનામાં ને આપણમાં
કંઈક સામ્ય છે. "

" તું તો ઘેલી થઈ લાગે છે. "

" ના. હું સાચું કહું છું—તને યાદ
હશે ! એક વખત હું વાઘના પંજમાં
સપામી હતી, તે સમયે મારી બા વાઘની
શિકાર થઈને મને બચાવી, આજ આ
પોપટના બચ્ચાની માતાએ પોતાના બચ્ચાના
પ્રાણ બચાવવા જાળમાં ઝંપલાવ્યું. જે માતૃ-
સ્નેહ આપણે માનવ જાતિમાં જોઈએ છીએ
એવો જ માતૃસ્નેહ આજ મેં આ પક્ષીની
પોનિમાં પણ જોયો અને મને લાગ્યું કે બપો
જીવો મરખા જ છે, હવેથી કંદમૂળ ખાઈ
જીવન ચલાવવું; બૂખ્યા રહેવું પણ શિંસા ન
કરવી, એજ માગી પ્રતિજ્ઞા. બોલ, તને એ
કશું છે ? "

" તને પસંદ એ બધું જ મને પસંદ,
તું ખાઈએ એજ હું પણ ખાઈએ. હે આ
જાન, હવે એનો શો ઉપયોગ ? નાંખ એને
ક્યાં ? "

બંને કંદમૂળની શોધમાં નીકળ્યા.

એ વખતે લગભગ ફરેક વસ્ત્ર વીસ્યા.
હવે તો એ બંને મોટા થયા હતા, જગતની
રહિએ જતેનાં સમ થયાં. સ્નેહાળ દમ્પતી
આનંદથી નિર્દોષ જીવન ગાળવા લાગ્યાં, એ

સમયે પાંચાળ નગરમાં સિંહકેતરાજ રાજ્ય
કરતો હતો. એનો પુત્ર એક દિવસ મૃગયા
રમવા નીકળ્યો અને એ અજબમાં આવી
લાગ્યો, જ્યારે એ શિકારે નીકળ્યો ત્યારે ઠેટલાક
ચંપરો પણ એની સાથે સામેલ થયા. ચંપર
કંદમૂળ શોધી લાવ્યો, બંને સાથે જ
જમવા બેઠા.

" પ્રિયે ! આજ તો રાજકુમાર શિકારે
નીકળ્યા છે ! "

" એમ ? "

" હા, અને કાલે શિકારે નીકળવાના
છે. આપણા અહીંના બધા બીલો પણ સાથે
જવાના છે. મને પણ પેલા બીમાએ કહ્યું છે
એટલે કાલે તો શિકારે જવું પડશે. "

" તો જવાનું, એમાં શું ? એ કંઈ
નિર્દોષ પ્રાણીએને ઘોડા જ મારવાના છે ?
એ તો રાજકુમાર એટલે વનરાજ સાથે જ
બાધ થીડે. "

" બસ, તારી પરવાનગી મળી એટલે
હવે જવાને કંઈ દરકત નહીં. "

એમ વાતો કરતાં સ્નેહાળ દમ્પતી જમી
પરવારી સંપૂર્ણ ગયાં.

બીજો દિવસે રહવારે બહેલો ઉઠી, પ્રભુનું
નાગરગરણ કરી, ચંપર શિકારે જવા તૈયાર
થયો. બીમો પણ એટલામાં એને બોલાવવા
આવી લાગ્યો, બંને સાથે જ નીકળ્યા.

રાજકુમાર ચંપર સૈન્ય લાઇને નીકળ્યો,
ચંપર સૈનિકો એકેએક ગૂંદા શોધી લાયા.
એક કુશમાંથી વિકાળ વાઘ ધૂરક્યો, અને
પૂછું દલાવતો, બરામ પાડતો અને આખીયે
વનરાયણીને ધુળવતો એ બહાર આવ્યો, ઝીણી
ઝીણી આંખોએ એ સૈન્ય તરફ જોઈ રહ્યો.
એક તીરે મૂખવાટાએ એની તરફ આવ્યું.
ઠેકડી મારી એણે નેમ ચૂકાવી. વિકરેકું
મનવર સૈન્ય તરફ ધસ્યું. એક ભે ને ધામસ
કરી જંગલનો રાજા જંગલમાં અદરેય થયો.

શબર સૈન્ય એની પાછળ પડ્યું. પણ એનો પત્તો ન લાગ્યો તે ન જ લાગ્યો. અચાનક રહામેથી વાંધણુ ધૂરકતી આવી, પૂછડી હલાવવા લાગી. બારીક નજરે એણે શબર સૈન્યનું અવલોકન કર્યું. પાછળ ફરીને એણે ઠેકડી મારી ત્યાં તો રાજકુમારે છોડેલું તીર શણુશણુટ કરતું આવ્યું ને એના માથામાં વાગ્યું. એ ધાયલ યદ્ધ નીચે પડી. રાજકુમારે બીજી તીર છોડ્યું તે એના પેટમાંથી આરપાર નીકળી ગયું. શિકાર થયો એટલે સૈન્ય સાથે રાજકુમાર મુકામે પાછો આવ્યો.

વિશ્વેશ્વર વાધ, વાધણના મૃત્યુથી વધારે વિક્ષેપો, એક તો જન્મથી માનવગતિ પ્રત્યે વેર અને તેમાં હવે તો હંછેડાયો એટલે જોઈએ જ શું ! માણસ જુએ કે ધૂરકે ને રહામે દોડી જાય. એક દિવસમાં તો કંઈ ફેટલાયે માણસોને એણે ધાયલ કર્યા ને ફેટલાકને માયા. સમરત અરણ્યવાસીઓ એના ભયથી ધુજવા લાગ્યા. “આ આવ્યો-વેણો આવ્યો.” એમ હંમેશાં બધાને ધારતી રહેવા લાગી.

સંખ્યાકાળ થયો ને શબર ઘેર આવ્યો.

“કેમ, આવ્યા ?” એણે હુંપડીમાં પગ મૂક્યો કે શબરીએ પ્રશ્ન કર્યો.

“હા.”

“શિકાર થયો ને ?”

“હા.”

“ત્યારે તો બધાને કંઈક ધનામ મળશે ખરું.”

“વાધ પણ બહુ મોટો ને જડો જખરો હતો.”

“ત્યારે તો ભારે ધનામ મળશે.” શબરીના મુખ ઉપર આણું સિમત ફરક્યું.

“ના રે ના, વાધ તો બહુ જખરો, એ તો નાસી છૂટ્યો.”

“હાતારી...તમે જોયા કે વાધનો

શિકાર થયો. ને હવે કહો છો કે નાસી છૂટ્યો. ત્યારે ખરું શું ?”

“વાધ નાસી છૂટ્યો. એનો પાછળ અમે પડ્યા, એ તો હાથ ન લાગ્યો પણ રસ્તામાં એની વાધણ મળી. એ પણ બહુ જખરી હોં. કેવું મોટું પ્રાણી ! એ બરાડતી તો જાણે વીજળીનો કડકકાટ જ થતો. અમે પણ એને જોઈને જરા મભરાયા. સામટા માણસોનું ટોણું જોઈ એણે નાચી છૂટવાની પેરવી કરી ત્યાં તો રાજકુમારનું તીર સુસવાટાભેર આવ્યું ને એના માથામાં વાગ્યું. એ બિચારી ધાયલ યદ્ધને નીચે પડી. રાજકુમારે બીજી તીર છોડ્યું. એ એના પેટમાં વાગ્યું. એનો પ્રાણ પિંજરમાંથી આવ્યો ગયો. શિકાર થયો એટલે અમે પાછા વળ્યા.”

“વાધનો પત્તો નહિ લાગ્યો ત્યારે ?”

“ના, એ વિક્ષેપો તો હતો જ, તેમાં વાધણને મારી એટલે એ વધારે વિક્ષેપો. ને હવે તો આટલામાં જ ફરે છે. માણસ દેખી એ દોડે છે. ફેટલાયે માણસોને એણે ધાયલ કર્યાં ને ફેટલાકને મારી પણ નાખ્યા.”

“હવે તો ત્યારે ફરવાનું પણ બધું બરેલું છે.”

“હારતો.”

“કંઈમૂળ લેવા નહિ જવાનું આજ.”

“આમ વાધથી ડરીને ધરમાં બેસી રહે કંઈ પાલવે ! ખાઈશું શું ?”

“આજનો દહોડો અપવાસ કરીશું. પછી કાઢની વાત કાલે.”

“ના, ના. એમ બૂખ્યા ન રહેવાય. હું જાઉં છું ને જ જડે એ લાઇ આવું છું.”

“પણ એક દહોડો બૂખ્યા રહીએ એમાં થઈ શું ?”

“ના. એમ બૂખ્યા રહેવાય ? તેમાં

આજ તો યાદીને આભો છું એટલે જૂન પશુ કહાવોને લાગી છે. ”

“ તો હું પશુ તમારી સાથે આવીશ. ”

“ તું અહીં જ રહે, હું હમણાં આવું છું. ”

“ ના, આજ તો હું આવીશ જ. ”

“ ચાલ, ત્યારે. ”

ખેંચે એક એક કડિયાળી ડાંગ હાથમાં લીધી અને નીકળ્યા કંદમૂળ લેવા. એઓ થોડે દૂર તો ન ગયાં હોય એટલામાં રહામેની ઝાડીમાં એની આંખો અંગારા જેવી ઝમઝમી, એ ઘૂરકથો અને ગરાળર નેમ સાધી સળર ઉપર ઠેકડી મારી. સળરની એ ધક્કો મારી એને આથો ખસેડ્યો. વાઘની તરાપ ખાલી ગઈ. લાગ સાધી સળરની હાથમાંની ડાંગ એના માથામાં ભેરથી મારી, તમ્મર ખાઈ એ નીચે પડ્યો. ફરી ઊઠવા ન્તય ત્યાં તો સળરના હાથમાંની ડાંગ એના માથા ઉપર ભેરથી પડી. ફરી એ જમીન ઉપર ઢળી પડ્યો. પછી તો ખેંચે, કુંભાર માટી ખૂદે તે પ્રમાણે એના માથા ઉપર ઉપરાચાપરી ડાંગના ઝટકો મારી એ ટીક્યું.

“ પ્રિયે ! તે પશુ ખૂબ કરી હં. ઘં ન હોત તો હું જીવંતો ન રહેત. ”

“ ને તમે ન હોત તો આ વિકરેલો વાઘ મર્યો ન હોત. ”

“ હા, હા. ઘં હંમેશાં મને જ યથા આપે છે. પશુ એથી તારું મહત્ત્વ થોડું જ ઓછું થાય ! ”

“ ચાલો હવે કંદમૂળ ને જડે તે લઈ ઘેર. ખૂદ થોડું થયું છે. ”

“ ચાલો. ” થોડાં ફળ મળ્યાં એ વીણી ખેંચે ધર તરફ વળ્યાં.

ખીંચે દિવસે ફરી રાજકુમાર સળર સૈન્ય લઈ શિકારે નીકળ્યો. શિકારની શોધમાં એ ઘણે દૂર નીકળી ગયા. સૂપદેવ મધ્યાહ્નમાં આવ્યા. રાજકુમારને તરફ લાગી. પાણીની

શોધમાં માથાનો આલુખાશુ નીકળ્યા. સળર પશુ પાણીની તપાસમાં આમતેમ ભટકવા લાગ્યો. અચાનક એણે એક જીર્ણ દેવાલય જોયું. એ અંદર ગયો. શિવલિંગ તરીને જમીન ઉપર પડ્યું હતું. એણે એ ઊંચકા લીધું ને બહાર આવ્યો. એના તરફ એ એકાદ દષ્ટિએ જોઈ રહ્યો હતો એટલામાં રાજકુમાર સૈન્ય સાથે એ જગ્યાએ આવી લાગ્યો. “ શું છે ? ” એણે પૂછ્યું.

“ બાપુ ! લગવાન પ્રસન્ન થયા. લિંગ જડ્યું. ”

“ એમ ! પશુ એ તો ખંડિત છે. ” રાજકુમારે લિંગ હાથમાં લીધું અને ધારી ધારીને જોતાં એ બોલ્યો.

“ પશુ લિંગ તો ખરું ને ? એ જોયું ને એની પૂજા કરવાનું મન થયું. ”

“ બાપુ એ તો મોટો લગત છે. કંદમૂળ ખાય છે; જૂઓ રહે છે પશુ શિકાર કરતો નથી. ” એક દીખળાબોર જુવાન સળર બોલ્યો.

“ એમ ! ” રાજકુમાર હસ્યો.

“ હા. ”

“ તો તો તું એની વિધિસર પૂજા કર. લિંગ મહાત્મ્ય બહુ મોટું છે. લિંગની પૂજાથી લગવાનને ધણો જ સંતોષ થાય છે. ” સળર તરફ ફરી એ બોલ્યો.

“ પશુ પૂજા શી રીતે કરવી એ તો હું જાણતો નથી. તમે મારા શુરુ થાઓ અને મને પૂજાવિધિ બતાવો. ” સળર હાથ નોડી દીન વદને બેસી રહ્યો.

“ જો, એને નિર્માળ પાણીથી સ્નાન કરાવવું; કુંદર કુવાસિત ટુલો એને યાગવર્ષા; અને પછી સ્મશાનમાંથી ચિતાલગ્ન લાવી એને નૈવેદ્ય ધરાવવો. આપણે ને જમીએ એનો પશુ નૈવેદ્ય ધરાવવો અને પછી જમવું. ”

એ પ્રમાણે પૂજા કરવાથી સાક્ષાત્ શંકર ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે. ”

“ હવેથી હું એ પ્રમાણે જ સિંગ પૂજા કરીશ. ”

એ દિવસે શબરેનાં હર્ષ માતો ન હતો, સિંગ લાઇ એ ઘેર આવ્યો. શબરી એની રાહ જોતી બારણામાં જ ઉભી હતી. શબરના મુખ ઉપર હર્ષની હોજો ઉછળતી જોઇ એ હસતાં હસતાં બોલી, “ આજ તો ઇન્દ્રામ મળ્યું કે શું ? ”

“ ઇન્દ્રામ તો શંકર ભગવાને આપ્યું. ”

“ શું ? ”

“ જો આ સિંગ. એક છાત્ર દેવાલય-માંથી એ જડ્યું. રાજકુમાર મારા ગુરુ થયા ને મને પૂજા વિધિ બતાવ્યો. હવે એ પ્રમાણે કાલથી રોજ પૂજા કરવાની. ”

“ ભગવાન પ્રસન્ન થયા ખરા. ” બોલતાં બોલતાં શબરી જમવાની તૈયારી કરવા અંદર ગઈ.

ટૂટલાકે દિવસ સુધી એનો પૂજા વિધિ નિયમિત ચાલ્યો. એક દિવસ ચિતાભક્ષ ન મળ્યું. ગામે ગામ ભટક્યો. પણ ચિતાભક્ષ ન જડ્યું ને એનો પૂજા વિધિ અપૂર્ણ રહ્યો. એ નિરાશ હૃદયે ઘેર પાછો આવ્યો.

શબરી એની રાહ જોતી બારણામાં જ બેસી હતી. “ આજ કેમ મેડું થયું ? ” એનો એ વિચાર કરવા લાગી. અનેક અમ-મજ શંકાઓ ઉત્પન્ન થઈ. જેમ જેમ એ પાસે આવતો હતો તેમ તેમ એના મુખ ઉપરની ઉદાસીનતા એ રપજી જોઈ શકી.

“ નાથ ! આજ ઉદાસ કેમ દેખાઈ છે ? ”

“ પ્રિયે ! આજ પૂજા અપૂર્ણ રહી. ”

અંબીર અવાજે એ બોલ્યો.

“ કેમ ? ”

“ ચિતાભક્ષ ન જડ્યું. ”

“ ત્યારે હવે ? ”

૪

“ હવે શું ? પ્રાયોગવેચન. ગુરુ આજ પ્રમાણે પૂજા ન થાય તો નરક ભોગવવું પડે છે. ”

“ નાથ ! તો તમે તમારી પૂજા પૂર્ણ કરો. હું તમને ચિતાભક્ષ લાવી આપું છું. ”

“ હું ક્યાંથી ? ” શબરના મુખ ઉપર હર્ષની એક રેખા પડી.

“ હું આ ઝુંપડીમાં બેસું છું. તમે આ ઝુંપડીને અગ્નિ ચેતાવો. એ ચિતાભક્ષથી તમે તમારી પૂજા પૂર્ણ કરો. ”

“ આ શું બોલે છે ? પ્રિયે ! યૌવનના જીવરે તો હજી દમણાં જ તેં પગ ચૂક્યો છે. નથી પુત્ર અપત્ય તેં જોયું. તારું રક્ષણ કરવાનું વચન, તારા પિતાને આપી હું તને લાઇ આવ્યો ને એ જ હાથે તને મારવી ? લોકો શું કહેશે ? પ્રિયે હું પત્ની લાતડી ન થાઉં. ”

“ નાથ ! આમ અચાનકની વાતો ચા માટે કરો છો ? પત્ની એટલે પતિના સુખદુઃખની ભાગીદાર; પત્ની એટલે પતિનું અર્ધું અંગ. પોતાના અર્ધાંગને મારવાને શી દરકત છે ? પરમેશ્વર પ્રિત્યયે મારો દેહ અર્પણ થશે. એનાથી શું શું ? દેહ નાશવંત છે, આત્મા અમર છે. હું મારા પિતાને ત્યાં તમારી રાહ જોતી બેસીશ. ”

“ પણ એ શી રીતે બને ? ”

“ નાથ ! આમ શું કરો છો ? ” બોલી અંદર ગઈ. બારણું બંધ કર્યું. શબરે બારે દેવે ઝૂંપડી સજાવાવી. થોડા જ સમયમાં ઝૂંપડી સાથે શબરી બગીચે ભક્ષ થઈ. શબરે પૂજાવિધિ આરંભ્યો. નિત્ય નિયમ પ્રમાણે એણે ભગવાનને નેવેલ ધરાવ્યું અને શબરીને પ્રસાદ લેવા બૂમ પાડી. એ દિવસે એ પૂજામાં એટલો બધો લીન થયો કે શબરોને પોતે દહન કરી છે એવું પણ એને ભાન ન રહ્યું.

“ પ્રિયે ! હે આ પ્રસાદ. ” એણે જૂઝ પાડી. શયરી પાછળ આવી હબી રહી ને શયરના હાથમાંથી પ્રસાદ લીધો, શયરને લાન આપ્યું.

“ પ્રિયે ! આ શું ? તને તો મેં જૂંપડી સાથે દહન કરી હતી. તું ક્યાંથી ? ” આશ્ચર્ય પામતાં એ બોલ્યો.

“ પ્રભુ ! મને એટલું યાદ છે કે તમે જૂંપડીને અગ્નિ ચેતાવ્યો કે મને ધસધસાટ ઊંધ લાગી. કંડીથી હું ધ્રુજતી હતી, તમારી જૂઝ સાંભળી હું જગી અને પ્રસાદ લેવા આવી હબી, ”

“ આ તો ખરો ચમત્કાર ! પરમાત્માની કૃપા હતી તો તું પાછી આવી, બાકી મેં તો

વિચાર કરી રાખ્યો હતો કે પૂજા થઈ રહે કે એજ જૂંપડીમાં બળી મરવું. ”

બંનેએ ભગવાનની સ્તુતિ કરી. એમની એકનિષ્ઠ ભક્તિ જોઈ શંકર ભગવાને પસન્ન થઈ દર્શન આપ્યું. “ શયરી ! તું એક આર્થ જીતે બૂધાવે એવી સાધ્વી બી છે. તારું પતિવ્રતાપણું સતીઓની દરેળમાં તને ખેસાડવા યોગ્ય છે. જા તારું નામ ત્રિલોકમાં અમર થશે. તમારો સંસાર સુખી થશે, અને અતે તમે બંને મારા પદને પામશો. ” બંનેએ સાહ્યંગ દંડવત પ્રણામ પ્રણમે કર્યા, શંકર પ્રભુએ જમણે હાથ જોયો કરી આશિર્વાદ દીધા ને અદર્ય થયા.

ત્યાર પછી રત્નલાળ દમ્પતીની જીવનગૃહ સંસારમાગરમાં આનંદથી વિહરવા લાગી.

અનિલને

(૧)

મુનિ સરિતા શાંત લહરીને જાગાડી પમવતો,
વનવેણ વનિતાના મૃદુલ કર પહોંચેને મરડતો;
કહી રહીશાધ કેમકોંઝી કુલ લતાને નમવતો,
એ મસ્તિબોર અનિલ શીદ નિરોપીને રંગડતો.

(૨)

કહી લલિત લલના કુંતલે પું અંદપાટી અડકતો,
ધીરે ધીરે નયની મયાવી મરિત મધુરી મલકતો;
હિંચાં ઉડાડી વજ્ર ધુપાં અંજ નારખી રાયતો,
એ મસ્તિબોર અનિલ શીદ નિરોપીને રંગડતો.

(૩)

નાકી સુહાગી લીલાવણીમાં ચોર પગલે પેસતો,
ને અડપલાં કહી અપનવાં કે મર્મલેલી સુણતો;
કહી વ્યેમમાં મહડી પ્રમદ વારણી સાહી નીચે ખેંચતો,
એ મસ્તિબોર અનિલ શીદ નિરોપીને રંગડતો.

સૌ. લીલા જોધી

લાવાય -

શ્રીની આકર્ષક
મોહકતામાં હોય છે

દરેક સ્ત્રીને પોતાની સૌંદર્યના વ-
ખાણ યામ એ મરે છે. પણ હોમો જુને
છ કે ખા આકર્ષણ માટે મોહક ત્વચાની
ખાસ જરૂર છે. લગભગ ૨૫ વર્ષ અને
કુમારવાળી ત્વચાને આપણી બહેન-
શ્રીઓ તથા કુટુંબીજનો વખાણ કરી
અને આપ તેમની પ્રસંધાને પ્રાપ્ત થયો.

દરેક સ્ત્રીએ પોતાની ત્વચા વાળ અને
તેજસ્વી રાખવા માટે સંભાળ લેવી
જોઈએ. સ્નાનની વેળાએ ક્રમ પાવાથી
ઠાંધ ઊંઘી પરિપૂર્ણ સાફ થવા નથી.
પોન્ડઝ ક્રીમ બોટીમાં લળી જાય
અને દિવસના બિઝાસ વધા મેલનો
સંચય કાઢી નાખી તેને સાફ
કરે છે.

પોન્ડઝ ક્રીમની રૂબની થો. અને
આંશગીય રહે ત્વચા ઉપર તે મસખો કે ભેથી
તે અંદર લળી જાય પછી તેને સુવાળા
કપડાથી સાફ કરો. પછી થોડું વાળ ક્રીમ
ત્વચા ઉપર ચોપડો આ સુંદર ક્રીમ
આખી રાત્રી રહેવા દો. એ મુજબ પંદર
દિવસ સુધી પોન્ડઝ ક્રીમ વાપરો. એટલે
આપને આપણી ત્વચા નરમ અને તેજસ્વી
થતી દેખાશે.

પોન્ડઝ વેનિચિંગ ક્રીમ ધૂળ અને
કચરાથી દિવસના કામ રક્ષણ કરે છે.
પોન્ડઝ બધી મોટી કુશળો પર મળે

છે. અથવા લખો.

પોન્ડઝ પો. ઓ. બોક્ષ ૧૪૪
મુંબાઈ

પોન્ડઝ ક્રીમ

કંળા અને સ્થાપત્ય

યાને

ગુજરાતની અણુમોલ સમૃદ્ધિ

લેખિકા :
સૌ. અમીલાબાઈ દીક્ષિત

તા.
અ. નં. દીક્ષિત
બી. એસ. સી. આનર્સ (લંડન).

ગુજરાત પ્રાંત હિંદમાતાની લાડળી બાળા છે. ગુજર જાતિના આક્રમણ પછી સાધારણ વપરાશમાં 'ગુજરાત' નામ આવેલું જણાય છે. તે પહેલાં સૌરાષ્ટ્ર તરીકે આ પ્રદેશ ઓળખાતો હતો.

હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ કિનારે મૂળથી જ અનેરી ભાત પાડતો લાગે છે, એમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ છે.

આ કિનારો પ્રાચીન સમયથી વહાણવટા ને વેપાર માટે વિખ્યાત છે તે કારણથી વિવિધ પ્રકારની વિદેશીય સંસ્કૃતિના સતત સમામયથી આ પ્રદેશ લાવનારાઓ અને પ્રાંતિય સંકુચિતતાથી પર રહેતો છે. 'ગુજરાત' પશ્ચિમ કિનારાનો ઝળઢળતો મુકુટ છે. એક કવિ વટે છે કે ગુજરાત તો હિંદ મહાસાગરની બે બુલ. કચ્છનો અખાત અને ખંભાતનો અખાત એ વચ્ચે હસતી રમણી છે. પશ્ચિમ કિનારાની વિશાળ લાવનાવાળી સંસ્કૃતિ ગુજરાતમાં સૌથી ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપમાં જોવામાં આવે છે. ગુજરાતી જેવો સમભાવી, રસિક, વ્યવહાર હિંદી ભાષ્યે જ બીજો હશે. ગુજરાતે બીજા દેશોની સંસ્કૃતિમાંથી સારી બાજવો રહેલાઇથી અપનાવી છે. ગુજરાત વ્યવહાર છે, વ્યાપારી દષ્ટિ પ્રધાન છે, તેનો અર્થ એવો નથી કે સૌંદર્ય પોષક, કલા પોષક બાજવો તરફ તેણે લક્ષ નથી આપ્યું.

આપણો પહેરવેશ બુઝો કેટલો કલામય છે! ગુજરાતી ઝીની સાડી પહેરવાની રીતનું તો દિંદના બીજા ધણા પ્રાંતમાં અનુકરણ થાય છે. આપણે નાનુક પહેરવેશ, મંગા-

જમની લોટા પવાલાઓ, કોતરકામવાળા સુંદર ગોળ ને જરૂખાઓ, સંજોગના હીંચકા એ ગુજરાતની પુરાણી કલા રસિકતાનું હળુ પળુ ભાન કરાવે છે. પશ્ચિમની સંસ્કૃતિના પ્રચંડ મોગ્ગઓના હુમલા છતાં તે ઢુગો હળવ અણુ-નમ છે. કોકર્મા કોઇ ગુજરાતણુ હળુ કદાવી ચકાતી નથી. તેમ જ ઉત્તર હિંદના પાવનમાં, કબજા કરતાં કવિ ન્હાનાલાલ કહે છે તેમ, "એળી ચણીએ ને પાટલીને. ઘેર," ગુજરાતણુને અજબ સોહામણી બનાવે છે. ઉત્તર ગુજરાતની રખારી કામનાં ચળકતી દીકલીવાળાં ઘરેલાં કપડાં, ઉચ્ચ ગોર ને નમણો દેખાવ, હિંદુસ્તાનના બીજા ભાગોમાં ભાગ્યેજ નજરે પડે છે.

તેમજ ગરબા સન્નારીઓના સંસ્કારી સર્જન તરીકે પણ ગુજરાતની બનોખી વાનગી છે. ઉત્તરહિંદમાં પાછાના રીવાજને લીધે ગાયનકળા-ધંધાદારી વૃત્ત-કળા અને ગણિત એમાંજ જળવાઈ રહી છે. દક્ષિણમાં પણ દેવદાસીઓ મંદિરમાં ધાર્મિક કારણે રહે છે. એટલે આમ વર્તમાન ગૃહસ્થને પોતાના કુટુંબમાં આ કળા જોવાની મળતી નથી. ત્યારે ગુજરાતમાં દરેક નવરાત્રિના ઉત્સવોમાં હંચ અને નીચ, ગરીબ ને તવંગર, દરેક વર્ગની ઝીઝી પૂણું ઉત્સાહભરે ગરબે રમી રહી હોય છે એક કવિએ તો સંગીતને *Language of Gods* નું ઉપનામ આપ્યું છે. ગુજરાતમાં કદાચ દરેક તારાએન તો નહીં હોય પણ દો કુટુંબમાં ઓછાવતા પ્રમાણમાં તેના ઉપાસો તો જરૂર સંપડે.

રાજની ઉપયોગની મીઝમાં પણ કળ

શું થવી એજ કાષ્ટપણ પ્રગતી સારી કસોટી છે. આ દૃષ્ટિએ આપણે કેટલા કળામય છીએ તેનો ખ્યાલ અર્ધદૃઘ અર્થેણ બચેલાઓને આવતો નથી. પશ્ચિમના આંધળા અનુકરણમાં બધી પુરાણી વસ્તુઓને તેઓ જંગલી ગણે છે.

પાણી મનુષ્યના જીવનમાં ધણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. જીવન તેના વિના ધરીય ન નમે. કૃષિ, વાવ, તળાવ, નદી પાણીના ઉપયોગી સાધનો છે. ગુજરાતે આ ઉપયોગી સાધનોને કળાથી મઢ્યાં છે. ગુજરાતની વિશાળ અને સુંદર વાવો, કુંડો, તળાવો અને કુંવાઓ ઉપયોગિતાના સુંદર સંમિશ્રણ સાથે ધણી વિશાળ ને સુંદર કોતરકામવાળા સેંકડોની સંખ્યામાં છે. તે સેંકડોની સામાજિક ને આર્થિક સ્થિતિ તથા ઐતિહાસિક માહિતી પૂરી પાડવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે.

આપણાં વાદનો પણ કળામય રીતે શય્યમારવામાં આવતાં. ડોળીઓ, પાલખીઓ, રથો, તેમજ થોડા અને ઊંટનાં જીનો હજુ પણ સુંદર શુંથણને હારતકામના ઉત્તમ નમુના પૂરા પાડે છે. મહેસાણાપ્રાંતની ઠાકરજા કામમાં હજુ પણ લગભગ વિગેરેની શુંથણી નજરે પડે છે. ધનની વહેંચણી અને સમૃદ્ધિવાન વર્ગની મોજશોખ પદ્ધતિ એવી હતી કે સુધાર, હુદાર, સોની, દરજી વિગેરે સુંદર નમુના સર્જાવી શકતા.

“બાપારે વસતિ લક્ષ્મી”એ સૂત્રને આધારે આ પ્રદેશ રંગદ્રુપ છે તે ઉપરાંત શાહુકારોથી વસાયેલો હોવાથી પ્રાચીન કાળથી જ આબાદ અને સમૃદ્ધ છે.

આપણી સ્થાપત્યકળા પણ વિવિધ અને મનોહર છે. દિંદુ અને ઇસ્લામ સંસ્કૃતિનું અંદર શુંથણ છે. સોલંકી રાજવીઓને કલામાં રસ હતો, તેઓ વિદ્વાન હતા.

સોલંકી યુગમાં ગુજરાતનું પ્રાંતીય સ્વમાન

ગુજરાતના આદિ કવિ

અને

જુનાગઢના પરમ વૈભવ ભક્ત

નરસી ભગત

ના જીવન પ્રસંગોને તાદ્રશ્ય આલેખતું

પ્રકાશ પીકચર્સનું

.....યશસ્વી સંત ચિત્ર.....

નરસી
ભગત

દિગ્દર્શક : વિજય ભટ્ટ

— પાત્રો : —

પાગનીસ, દુર્ગા ખોટે, પાંકે, વિમલા વસીલ, ઔધકર, રામ મરાઠે, બેળી ઈન્દીરા, અમીરખાઈ, દમયંતી વિગેરે જનતાના ચિરાટ સ્વાગત વચ્ચે રજુ છે

રાસમાળાનું નયનરંજક દૃશ્ય, હારમાળાનો મનનીય પ્રસંગ, મંજુલ પ્રસંગ વિગેરે

સહકુટુંબ જરૂર જુઓ

મુંબઈ

સુરત

કૃષ્ણ સીનેમા

ન્યુસુપર ટોકીઝ

વડોદરા

અમદાવાદ

પ્રભાત ટોકીઝ

રીંગલ ટોકીઝ

માં ચાલુ છે.

જુર્કિઝ : એવરગ્રીન પીકચર્સ-મુંબઈ ૪

પોપાયુ' અને સ્વતંત્રપણે વિકસ્યું. આ કાળમાં રથાપત્ય કળાના નમુના આ પ્રતિમાં રચાયા. દેવવાડાનાં વસ્તુપાળ તેમજ પાળનાં જૈન મંદિરો, સિદ્ધપુરનો રૂપમાળ, મુદેસાતું સૂર્ય મંદિર ને કુંડ તથા વડનગરના કીર્તિ-સ્તંભો દિંદુ કળાનો ખ્યાલ આપે છે. આ સમયનું કોતરકામ નાણુકે, સુંદર, શાવનામય ને કલાત્મક છે.

પછી ઇસ્લામ યુગ આવ્યો. કરણધેડો શુજરાતને સ્વતંત્ર બ્યક્તિ તરીકે ટકાવી શક્યો નહોતો અને ૧૨૯૭ માં પાટણ પડ્યું.

ઇસ્લામી શાવના વિશ્વવ્યાપી છે. જાંબુત તેના પાળે છે, ઇસ્લામી યુગ પણ શુજરાતમાં પ્રગતિથી લઈ શુજરાતી બાદશાહોના નવિન સુધોશ સાથે જે, અમદાવાદની જગમશદૂર મસીદ દિંદુ ને જૈન કારીગરોના સદકારથી બંધાઈ. ઇસ્લામી યુગનો શિલ્પકાર સુંદર ભવ્યતા અને ગાંબીર્યના યોગને મૂર્તિમંત કરવાના પ્રયાસ આ કરે છે. દિંદુ કારીગરોના કોતરેલા સ્તંભો મંદિરમાં ફેલાઈ રહે છે અને શુજરાતી મસ્જિદો નમાઝ પઢવાના મંદિરો બની રહે છે અને દીંદુ અને મુસ્લીમ સંસ્કારની મેળવણીથી કળાને આગળ ધપાવે છે.

રાણી સીપરી અને રાણી રૂપવતી બે મસ્જિદો કારીગરીના ઉત્તમ નમુનાઓ છે. બંનેમાં આવેલી સીંદી, શેમકની મસીદની બળીનું કોતરકામ તો ખેનચુન છે. દીલ્લી આગ્રામાં પણ તેની જેમની મળતી નથી. "It is poetry in stone" હાલ પણ આ કળા નષ્ટ થઈ નથી. અમદાવાદનું દહીયાંગનું દહેરૂં આપણને પૂર્વનું બાન કરાવે છે. આ રીતે સમસ્ત કળામાં શુજરાતની ખ્યાતિ આપણા વિશાળ દેશમાં જુદી તરી આવે છે. શુજરાતી કળા કોઈ પણ પ્રાંતીય કળાથી ઉતરતી નથી. એમાં સમન્વય નાણુકાઈ રસીકાપણું તે આકર્ષણ કરવાની અદ્ભુત શક્તિ છે. શુજરાત અને તેની બ્યવહાર કુશળ નાણુકે સમન્વયવાળી શૈલી વારત દેશમાં ચીરાયું રહે એવી હાદિક પ્રાર્થના સાથે લેખ સમાપ્ત થયો.*

* યાજ્ઞીય સંગીતમાં શુજરાતે કાળો આપ્યો એમ પ્રાચીન ઇતિહાસ ઉપરથી જણાય છે. શુજરાતના સાહ્યકમયંચના રાજા હરપાળદેવે દક્ષિણમાં જઈને નૃત્ય અને સંગીતમાં શિક્ષણ કવેરી કીર્તારે આવેલા શીરંજમ શહેરમાં આપેલું હતું એવો ઉલ્લેખ છે.

રંગતાળી

રંગની ખીલો રંગીન રૂપાળો રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
ચાગે કુંજે કુંજે આગ્રહ ડાળી રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૧
સરખી સાહેલીઓ સંગાયે રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
હીધી કુલ મંજરીની છડી લાલે રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૨
પાય રૂમજુમ ધુધરી વાગે રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
ખડારા હેયામાં ચેતના જાગે રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૩
રૂડો આભલીએ ચાંદલો ચોલે રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
દેખી વારલીયા મન માડે ચોલે રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૪
બાલો કોકીલા આંબાની ડાળે રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
શેલો શીળી સરોવર પાળે રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૫
કેવી આંખડીએ પ્રેમમાં ખડારે રે.	રંગમાં રંગતાળી,	
જેલ જોલોને રાસના વિલાસે રે.	રંગમાં રંગતાળી.	૬

શ્રી. વૈદ્યચન્દ્ર ૨. બુદ્ધ

શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણની આવશ્યકતા ને શક્યતા

ધર્મ એ મનુષ્યને સ્વભાવસિદ્ધ છે તથા આવશ્યક છે. જંગમી પ્રજામાં પણ ધર્મ હોય છે. એટલું જ નહિ પણ નારિતકે એવી કાર્મિક શક્તિને મને છે કે જેની પાસે તેમનું કાર્મિક ચાલતુ નથી, અને તેને તામે થાય છે. વસ્તુના મનુષ્ય ધર્મ-હીન હોય તેમ મનાવું નથી. જેવી રીતે વૃક્ષ ઉપર પાંદડાં અને ફુલો આવે છે તેવી રીતે મનુષ્યમાં ધર્મની પણ જાવના આવે છે. પછી તેના વિકાસનો આધાર તેની પરિસ્થિતિ અને સંજોગો ઉપર

..... લેખિકા

: કુ. વનખાલા હરિઅસાદ દેસાઈ :

તે હોય છે. તેની ઉંચામાં ઉંચી જાવના ધર્મમાંથી થાય છે તેમ પણ નથી; જેમ લાગણી ઉત્કટ તેમ સ્વાર્થત્યાગ વધારે. અલગ ધર્મનું સ્થાન અગત્યનું છે. પણ તે ધર્મ શાળા કે પાઠ-શાળામાં હોવો જોઈએ તેમ નથી. નીતિ અને ધર્મ જુદી વસ્તુ છે. આત્મા અને પરમાત્માનો સબંધ પરલોક, પરકાલ ને પરશ્વન એ જધાના સિદ્ધાન્તો તે ધર્મ, આ સિદ્ધાન્તોનું શિક્ષણ જાળગતે આપવાનું હોય છે; આ સિદ્ધાન્તોમાં ધણી

અવલંબે છે, જેવી રીતે આત્મા તે શરીરથી બિન્ન છતાં તેનાં અણુએ અણુમાં વ્યાપી રહ્યો છે ને ચૈતન્ય અર્થે છે, તેવી રીતે ધર્મ પણ અંતરમાં પ્રવેશ કરીને ચૈતન્ય અર્થે છે. હવે આ કુદરતી ધર્મની જાવનો શાળાઓમાં વિકસાવવી જોઈએ કે નહિ ! તે એક પ્રશ્ન છે. હામ ધાર્મિક શિક્ષણનો અભાવ છે અને તેથી જ ધર્મમાં અનેક અનર્થો ઉપજ્યા છે. આપણું મનોબળ, સ્વાર્થત્યાગ, વ્યથાઓ એ સર્વ શિથિલ અને મન્દ થઈ પડ્યાં છે, તેનું પણ બાજુ કારણ છે. મોટે ભાગે લોકો એમ માને છે કે સ્વાર્થત્યાગ ધર્મ માટે જ છે. પરંતુ સર્વોંશે તે સત્ય નથી. સ્વાર્થત્યાગ તો અનેક પ્રકારના છે. દેશ માટે, કુટુંબ માટે, પ્રેમી માટે અમર ગમે તે લાગણી અર્થે પણ

મતભેદો છે અને તે મતભેદો સમજાવવા જતાં જાળકર્તા ઉપર કદાચ જુદી અસર થઈ જવાનો ભય રહે છે.

જાળકર્તા ધર્મને પ્રાપ્તિનો ખ્યાલ તદ્દન સામાન્ય હોય છે. માનવતાનાં લક્ષણોવાળો જ ધર્મવર તે કદપી શકે છે. જો કે ધર્મરત્ના સાનમાં મનુષ્ય માત્ર જાળક સમાતજ છે. તે પછી શા શર આપણે તેમને આપા મહન વિષયો શિખવાડવામાં દબાણ કરવું જોઈએ ? જે વેદ અને પુરાણોની કથાઓ છે તે બધી રૂપક કથાઓ છે. જાળકો આ સમજી શકવા શક્તિમાન નથી, એટલે કદીકે તો તે કથાઓમાંથી તેમનો વિકાસ અટકી જાય છે. અને પુરેપુરી સમજ આવતાં તેનો પ્રતિકાર

(Reaction) થાય છે. અને તેના પરિણામે તે તદ્દન નાશિતક બને છે. સર્વે મનુષ્યનો ધર્મવર પ્રત્યેનો ખ્યાલ કલ્પિત જ છે. તો પછી બાળકને પણ તેની શક્તિ: પ્રમાણે જ કલ્પના કરવા દેવી. તેના આ કલ્પિત વિચારોમાં જ તે ધર્મનું સાચું શિક્ષણ પામશે. પ્રત્યેક વિષયમાં બાળક વિચાર તો કરે જ છે, અને તેની શક્તિ પ્રમાણે તેનું નિવારણ પણ હોય છે, એટલે ધર્મ વિષેના વિચારોમાં પણ બાળકની પોતાની જ વિચારમંજીરો અથવા કલ્પનાઓને પ્રોત્સાહન આપવું અર્થાત્ વિકસાવવા દેવી તેજ વધારે શોભે છે. તેના ઉપર આપણા પોતાના વિચારો લાદવાની જરૂર નથી. બાળ સાહિત્યમાં પણ ધર્મવરને માનવતાનાં લક્ષણોવાળો જ દર્શાવે છે. ધર્મ અને નીતિના ઉપદેશો માટે જ બાળકોને પુરાણની કથાઓ કહેવામાં આવે છે. મનુષ્યની ધર્મ પ્રત્યેની લાગણી સતેજ કરવા માટે જે દષ્ટાન્તો છે તે બાળક નહિ સમજી શકે. બાળક તો તેની સમજ પ્રમાણે અક્ષરે અક્ષર અનુકરણ કરશે એટલે તેના વિકાસ નહિ થાય. અને આપણા જેવી જ દરા રહેશે.

પરિણામની વાતો કહેવાથી તેમની કલ્પના-શક્તિ સતેજ થાય છે. અને બાળક મોટું થતાં તે કલ્પનાઓ સમજી શકે છે, ન્યારે ધર્મની વાર્તાઓમાં આ અશક્ય છે. આપણને પોતાને જ ધર્મનો ખ્યાલ સંપૂર્ણ હોતો નથી તો બાળકને અપૂર્ણ ખ્યાલ આપવાથી શો ફાયદો ? એના કરતાં પોતે સ્વીકારેલો જીવન ધર્મ બાળક મોટું થતાં માને તે વધારે સારું છે. શું ત્યારે બાળકોને ધર્મ વિષુખ રાખવા ? બાળક કળા પ્રેમી છે, તેને સુંદરતા ગમે છે અને તેના શોખ પણ તેને હોય છે. કળા તથા સૌન્દર્યના શોખ તેની વય થતાં ધીમે ધીમે વિકસે છે. તેની રીતે ધર્મનો શોખ એને વધે તેવી નીતિનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે. એકબાજુના પાઠો બાળકોને આપવામાં આવે

તેના કરતાં ઘર કે નિશાળ એકબાં બુદ્ધિ અને વડીલોને પણ સ્વચ્છ કરતાં જોશે તો બાળક તેમનું અનુકરણ કરશે.

અળાઓમાં પ્રાર્થનાને સ્થાન આપવું અને તેને માટે જુદો સમય ને જગ્યા નક્કી કરવાં. ત્યાં વાલોની સાથે ઉત્તમ સંગીત રાખવું. એ સંગીતથી વ્યાકર્ષાઈને પણ બાળક પ્રાર્થનામાં લાગ લેશે. અને તેનો ભક્તિભાવ પોષશે. પ્રાર્થનાને રમ પુલો અને તોરણોથી શણગારવો ને સ્વચ્છ રાખવો. ધૂપદીપ પણ આવરયક છે. પ્રેરક છબીઓ ત્યાં મુકવી જેવી કે કુદરતનાં સુંદર દ્રવ્યોની તથા જેમાંથી ગ્રાધ મળતો હોય તેવી. મહાન પુરુષોના સત્સંગમાં બાળકોને લાવવા પ્રયત્ન કરવો, સુંદર વાંચનોની ચર્ચા કરવી. આ પ્રમાણે ઉત્તમ પ્રકારનો આનંદ લેતાં બાળક શીખે. તેનું વાતાવરણ સર્જવું. પ્રસંગોપાત્ બાળકોને ઉત્તમ રથોની મુસાફરી કરાવવી, સારાં મંદિરો બતાવવાં ને મંદિરોની પ્રેરક મૂર્તિઓ તથા તે મકાનો વિષે સમજ પાડવી. આ રીતે બાળકનો ભક્તિભાવ પોષવો. કુદરતી દ્રવ્યો જોવાથી પણ બાળકનાં મન ઉપર સુંદર છાપ પડશે અને સૃષ્ટિનાં રચનારનો ખ્યાલ તેના કુમળા મગજમાં આવશે ને પોતાના અનુભવોથી મેળવેલો ખ્યાલ કાયમ રહેશે.

શિક્ષકે પોતાનું વર્તન બહુજ ઉત્તમ પ્રકારનું રાખવું. વર્તન, વાતાવરણ, ટેવ, અને અસ્પર્શપરસ સહકારની વૃત્તિ તે ધાર્મિક શિક્ષણનેજ પોષક છે. આવા સુંદર વાતાવરણથી બાળક બાળક મટી મનવતો દેવ બનશે.

શાળાઓમાં નીતિનું શિક્ષણ અપાઈ છે કારણ કે નીતિનું ધોરણ સામાન્યતઃ એક સરખું છે, એટલે તે શક્ય છે. ત્યારે ધાર્મિક શિક્ષણની શક્યતા છે કે નહિ ?

આપણામાં ધર્મો એટલા બધા છે અને તેની માન્યતાઓમાં પણ એટલો મોટો ફેર

ગુલાબનું ફુલ

[રાગ : ઢાળ]

ખિલી રહ્યું રે ખિલી રહ્યું;
ગુલાબનું ફુલ સખિ ખિલી રહ્યું.

હીયે મુગંધ સખિ ! ખિલે આ વાસને;
હૃદયના મુખને અર્પી રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

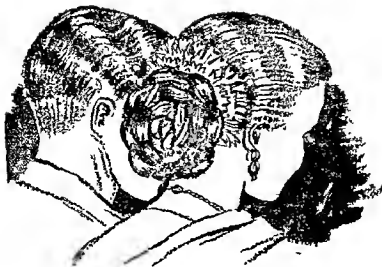
વીરાના કાજ સખિ ગુલાબની માળા;
અર્પવાને દીલડું મોહી રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

રંગે શતાશ સખિ ગુણે દેખાવડું;
કંઠે સદે હેતથી ધરી રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

રણમાં જીતી સખિ વીરાજ આવશે;
હિયાના હેતથી અર્પી રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

ધશે કયું સખિ જીવન વિતાવવા;
જ્યોતિ જીવનમાં દીપી રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

પ્રીતે સ્વીકારશે ગુણીયલ વીરા એ;
વીરાના ગુણને મળતું રહ્યું.
ગુલાબનું ફુલ....

જયહેર ઑધલ

અને

ફિલિયન્ટાઇનથી

તમારા વાળ, મોઢકે અને ચળકતા બનાવો.

અમારી બીજી વાળને સગની બનાવટોમાં
સુગંધીદાર કેકોનટ હેર ઑધલ, કેકોનટ ઑધલ શેમ્પૂ,
સાઇમ્સ અને ગ્લીસરીન તેમજ ફિલિયન્ટાઇનનો
સમાવેશ થાય છે. સગભમ બધાજ મોટી દુકાને મળે છે.
અને હંમેશાં નીચેના કેઝણે:—

ટૉમ્કો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ

પોસ્ટ બોક્સ, ૫૨૮, મુંબાઈ.

ભૂલાઈ જતી લોક-કથાઓ

લેખક : ધી. પ્રાણલાલ કીરપાસમ દેસાઈ

(૨)

રાજા રૂપસિંહ અને મળી રાજકન્યા, કુલપત્ની

(આગળ માસના પાના ૨૮૯ થી ચાલુ)

કુંભપુર પાટણના નામીયા કમ-પેલા ડોસાના પુત્રો રમે જમી જમ અને તેની પુઠ પકડે એ બીકે રાત અધારી હતી છતાં રૂપસિંહે બીલકુલ થોભ્યા વગર રાતમાં પથ મારતે થોડે પોતાની મુસાફરી ચાલુ રાખી; બીજે દિવસે મળ્યાને તે એક પામ જંગલમાં આવી પહોંચ્યો. અસંખ્ય શહેની શિવળ છાયા તેમ તેમની સુશોભિત ઘટાને લીધે એ જંગલ પથ મનોહર લાગતું હતું. એ જંગલમાં થોડીવાર સુધી તેણે મુસાફરી કરી એટલે ત્યાં વસતા બચકર રાક્ષસો સંમંથી તેની બાબીએ તેને આપેલી ચેતવણી તેને યાદ આવી, પરંતુ આટલા બધાં નિમ્ને પાર ઉતારી તે હવે છેક કુશરવલીની નજદીક આવી પહોંચ્યો હતો એટલે તેનામાં હવે હિંમત તેમ આત્મવિશ્વાસ આવ્યાં હતાં. વળી તેની રંગોમાં શુદ્ધ ક્ષત્રિયનું લોહી વહેતું હતું એટલે બીકે તો તેને બીલકુલ લાગતી જ નહોતી. કુંભપુર પાટણથી નીકળે પથુ ધણે સમય મધ ગયો હતો તેથી ડોસાના દીકરાઓની બીકે પથ હવે તેના મનમાંથી જતી રહેલી હતી. જંગલનું સૌંદર્ય પથુ આકર્ષક હતું. થોડો પથ ચાલી ગયો હતો એટલે હવે તે ધીમે ધીમે હશેથી મુસાફરી કરતો હતો. એવામાં તેની નજર દૂર ઉભા રહેલા એ રાક્ષસો ઉપર પડી. એ એ રાક્ષસો

એક બીજાની સાથે કુરતી બાજુ ખેંચી રહેલા હતા. રાક્ષસોને જોઈ રૂપસિંહના મનમાં પગવાર તો મહેજ ગભરાટ ઉત્પન્ન ગયો. પણ રાક્ષસોએ મને કંઈય જોઈ લીધો હશે અને જો હું હવે તેમનાથી બી પાછી પાની કરીશ તો તેઓ મારી પૂઠ પકડી પાડશે. તેમનાથી દૂર હવે નાસી જઈ શકાય એમ નથી તો હિંમતથી સામે જ જવું એ સલાહ ભરેલું છે, એમ સમજી રૂપસિંહ હિંમતથી રાક્ષસો તરફ જવા લાગ્યો. રૂપસિંહને છેક પોતાની નજદીક આવેલો જોઈ રાક્ષસોએ કુરતી ખેલવાનું બંધ કરી લીધું અને પોતાની છેક નજદીકમાં તે ક્યારે આવી પહોંચે છે તેની તેઓ આગ્રહથી વાટ જોવા લાગ્યા. રૂપસિંહ પણ રાક્ષસોથી બીલકુલ ગભરાયા વગર હિંમત રાખી આગમ્યકા અને ગૌરવથી ધીમે ધીમે તેમની છેક જ નજદીક આવ્યો પહોંચ્યો. રાજકુમારને પોતાની છેક જ નજદીકમાં આવેલો જોઈ રાક્ષસો આનંદમાં આવી ગયા અને મોટેથી હસવા લાગ્યા. તેમને હસતા જોઈ રૂપસિંહે પણ થોડો ખુબ આનંદમાં આવી ગયો છે એવો રાજા ધ્યેય અને તે પણ ખડખડાં હસવા લાગ્યો. થોડીવાર પછી રૂપસિંહે રાક્ષસોને પૂછ્યું, “ બાપડા, તમે કેમ ખુબ આનંદમાં આવી ગયેલા લાગો છો ? અને આવી

રીતે શા માટે હસે
છે ? " આ બે
રાક્ષસે, પૈકીના એકે
જવાબ દીધો, ' બાર
બાર વર્ષ થયાં અમે
બીજકુલ માણસનું
માંસ ચાખ્યું નથી.
કારણ કે અમારી
બીકે આ જંગલમાં
કોઇ મનુષ્ય પ્રવેશ
કરતું નથી, અને
જંગલની બહાર પગ
મેલવાની અમને
શિવજીની આજી છે.
આજે તો તું છેક
ચાલી ચલાવીને અ-
મારા જંગલમાં
આવ્યો છું એટલે
અમને આનંદ થયો
છે. કારણ કે તને
મારી નાખી અમે
તારા માંસનું બો-
જન કરીશું એટલા
માટે અમે હસીએ
છીએ; પણ અહ્યા
માનવી તું કેમ હસે
છે અને શાથી આ-
ટસે બધો આનંદમાં
આવી ગયેલો લાગે
છે ? મોત પાસે
આવ્યું છે માટે ?

ધી, પ્રાણુલાલ શીરપારામ દેસાઇ

તારા હસવાનું કારણ તો અમને કહે. "

સ્પર્સિ'હે સહેજ પથ મહારાયા વેગર
હિંમતભરેલી બેદરકારીથી જવાબ દીધો,
" હું માનવી નથી પણ સાક્ષાત શિવજીનો
ગણ છું. શિવજીના ડંકાનું ચામડું તુટી ગયું
છે અને એ ડંકાને નવું ચામડું જડવાનું છે

તેથી તેમણે મને આજી કરી છે કે સૌશાષ્ટ્રના
જંગલમાં વસતા રાક્ષસોની ચામડી ઉતારી
લાવ અને મારા ડંકાને જડી દે. કોઇ જના-
વરનું ચામડું શિવજીના ડંકાને માટે કામ
લાગે એવું નથી. હવે આ રાક્ષસોનો બેટો
ક્યાં થશે તેની શીકરમાં હું 'હતો એવામાં'

શિવજીની કૃપાથી મને તમારો જ મેગે. મર્મ
ગયો એટલે હું આનંદમાં આવી ગયો છું.
અને માફ હસતું પાળ્યું રહેતું નથી. ચલો
ત્યારે, તમે તમારા ધણ દેવનું સ્મરણ કરી
લો. થોડીવારમાં હું તમારી બંનેની આમડી
ઉતારી લેવાનું શરૂ કરું છું. શિવજીનો કંઠ
ધણો મોટો છે એટલે એક રાક્ષસની આમડી
પહોંચી વળે કે ના પહોંચી વળે માટે બેની
જ આમડી ઉતારી લઈ એ ઠીક પડશે. તમે
જો અહીંઆંથી નાસી જાઓ તો તમને
શિવજીની આશુ છે." રાક્ષસો આમ તો
ધણ જામરા હતા પણ તેઓ પીકણ અને
વહેમી હતા. તેમ તેમનામાં અકલ્પ પણ
ધણી એમની હતી એટલે તેમણે રૂપસિંહનું
કહેતું એકદમ ખરું માની લીધું.

તેઓ હવે પીકણી થર થર ધ્રુજવા
લાગ્યા અને રૂપસિંહને કાલાવાજા કરી તેને
કહેવા લાગ્યા, "ભાઈ, અમે તો દજી
જીવાન છીએ, અમે દજી આ ફનીઆના
મોજશોખનો આનંદ પુરેપુરો ભોગવ્યો એ
નથી તેથી હું અમારો આમડી ઉતારી લેવાનું
મંડી વાળ. આલ હું અમારી જોડે અમારે
ધેર આવ. ધરમાં અમારા એક ધરડા અને
આધળા કાકા છે. તેઓ છાંદગીથી કંટાળી
ગયા છે અને રોજ મોત મંગવા કરે છે.
તું એમની આમડી ઉતારી શિવજીના કંઠને
જડી દેજે." રૂપસિંહે જવાબ દીધો, "એક
રાક્ષસની આમડી પુરતી નથી. કારણ કે
શિવજીનો કંઠ તો ધણો મોટો છે. વળી ધરડા
રાક્ષસની આમડી એ કંઠને જડીએ તો
એ આમડીમાં કચાલીઓ પડેલી હોવાથી
બરોબર જડવાનું શકે નહિ અને જડીએ તો
પણ કંઠ બરોબર વાળે નહિ, અવાજ જોખરો
નીકળે. તમારા જેવા બે જીવાનએક જેવા
રાક્ષસો શિવજીની કૃપાથી મને સહેજમાં મળી
ગયા છે તો તમને છોડી હું તમારા ધરડા

કાકાની આમડી શોધવા કર્યા જઈ? રાક્ષસોએ
રૂપસિંહની બહુએ આજીજી કરી, તેને ધણી
લાલચો આપના ગાંડી. લાંચ તરિકે સવાસો
સોનામહેરો પણ તેને આપવાને ધરી ગણ
રૂપસિંહ એકતો બે થયો નહિ. હવે તેનું
ધૈર્ય ખુટી ગયું હોય એવો ડાંગ કરી રૂપસિંહે
પોતાની કેડે બોલેલા આનંદથી તરવાર બહાર
કાઢી તે રાક્ષસો ઉપર ધસારો કરવાની તૈયારી
કરતો હોય એવો દેખાવ કર્યો. એટલે હવે
રાક્ષસોએ રૂપસિંહને કહ્યું, "જો ભાઈ
મણ હું અમારું કહેતું માની જા. આ
જંગલમાં તો અમારા જેવા ધણીએ
રાક્ષસો વસે છે. તેમાંથી હું મને તે
બેની આમડી ઉતારી લે જ. હું અમને
જીવતા જવા દે તો અમે તને પવન
પાવડી આપીશું. એના ઉપર હું બેસીશ
અને એની આંધ દાખીશ એટલે તે આકાશમાં
ઉડે ઉડશે એટલે નીચે જંગલમાં ફરતા
રાક્ષસોને હું ઉંચેથી જોઈ શકીશ, જેવા બે
રાક્ષસો તારી નજરે પડે કે હું આંધ ફેરવી
પવનપાવડી નીચે ઉતારી એ રાક્ષસોની
આમડી ઉતારી લેજે, બે, હવે તો અમારું
કહ્યું માની જા. અમારા ઉપર આટલી કૃપા
કરીશ તો અમે તારો ઉપકાર દ્રાક્ષપણ દિવસ
બૂલીશું નહિ." રૂપસિંહે સપાટામાં વિચાર
કરી લીધો કે પવન પાવડી જેવી અલૌકિક
અને અતિ ઉપયોગી વસ્તુ આમ સહેજમાં
મળી જાય તો તે લાભ લેવામાં જ ઠકાવપણ છે.
માટે મારે હવે આ શિવજીના મણનું નાટક
આટોપી લેવું જોઈએ. હવે બહુ ખેંચવા
જરૂર તો આજોએ તાર છુટી જશે. તેથી
તેણે રાક્ષસો ઉપર પોતે ખાસ મહેરબાની
ખતાવતો હોય એવો દેખાવ કર્યો. પછી એણે
તેમની વાત કબૂલ રાખી. રાક્ષસોએ તેને
પવનપાવડી આપી. એ લાક તેણે પોતાના
શોઝની પીંડે ઉપર મુકી લીધી અને જાણે

કાંઈપણ બચુ' જ ના હોય એવી બેરકબનીથી તેણે પોતાની મુસાફરી ચાલુ રાખી.

આવું ભયંકર વિધન આમ મહેજમાં ફર ચકુ' અને હિતરો તેમાંથી આવો મોટો લાભ થયો એ જોઈ રૂપિસિંદ દબે તો ખુબ દર્પમાં આવી ગયો અને આમ આનંદમાં તે આનંદમાં તેણે કુશરચલી તરફની પોતાની મુસાફરી ચાલુ રાખી. ત્રણ ચાર દિવસની મુસાફરી પછી તે નિર્વિઘ્ને કુશરચલી નગરની બહાર આવી પહોંચ્યો. નગર બહાર એક સુંદર અને વિશાળ બાગ હતો. એ બાગમાં રૂપિસિંદે પ્રવેશ કર્યો. પોતાને એક ઝાડ પાંથી તે નજરીકના જોગ ઝાડ તરફ પોતાનું બીજાનું પાયરી આરામ સેરા સુતો એવામાં એક આંધી વધતી માલગે એ બાગમાં પ્રવેશ કર્યો. આ માલગુ ખરી ચકોર હતી. ફર ઝાડ નીચે સુતેલા રૂપિસિંદના તેજરવી મહેરા ઉપર નજર પડતાં જ તે એકદમ સમજાઈ ગયું કે આ પુત્ર કાંઈ ક્ષત્રિય રાજકુલર છે. કિતિ તેણે વખાનો માર્યો કેશરો સીધોયો દોલો જોઈએ અને બટકતો બટકતો તે બટકી આવી પહોંચ્યો દોલો જોઈએ બચવા તો આ નગરમાં કાંઈ ખાસ મુદ્દા સર આવેલો દોલો જોઈએ. જમે તેમ હોય પણ આ મગી ક્ષત્રિયનું નગર એ કાંઈ ક્ષત્રિય રાજકુલર માટે સલીસલામતી કરેલું રચન તો ના જ કહી શકાય. એને આ નગરમાં આવવાનું તે ક્યાંથી સુનકું ? બટકી આ એ બીચારો કાંઈ આરાતમાં રસાઈ પડી. " વગી કાજુ જાણે કેમ પણ આ બાગમાં રૂપિસિંદને જોઈ આ માલગુને તેના ઉપર રસાલાવિઘ્ને ગ્રેમ ઉત્પન્ન થઈ આવે તોયો તે ધીમે ધીમે રૂપિસિંદની નજરીક આવી અને એ હાથ જોડી તેને પ્રમાણ કરી તેને પૂછ્યું. " આવ કાજુ હો, ક્યાંથી આવ્યા છો અને આ મગી સોળા નગરમાં આવવાનું

બાળક

એ પુત્રાન માતાને પલ્લવ વદાધુ હોય છે, પરંતુ તે જે વાગનો જયો હિતારે છે તે આશ્ચર્યજનક છે. પ્રસુતિ આવે આખું ચુંચળું ઉતરી જાય છે અને આવી ખરતી પ્રધાનો છેડો દેખાતો નથી. આવે વખતે કેશવધિની બહે તમારા વાગના મુગીઆંબોની દરકાર કરે અને તેને બચાવે તથા વાગને ઉગારે.

માનવ કેશકલાપ ને કેશવધિની કીમથી દંભેલો સુશોભીત રાખે. તમારા વાગને તાઝો લખો અને કારચક બનાવવા સારું કેશવધિની શેરપુથી ધોવાના પસંદ કરો. આજેના તંદુરાત કરવા માટે,

કેશવધિનીથી

તમારા વાગની ટ્રીટમેન્ટ કરો.

કેશવધિની.....આના ૧૨

કેશવધિની શેરપુ....આના ૧૨

કેશવધિની કીમ.... ૩૮ ૧

વગી અને વોટરન ખર્ચ જાડું.

સાઉથ ઇન્ડીઆ કેમીકલ્સ,
માલગાપોર, મદ્રાસ

એજન્ટ્સ:-

એન કુકે એન્ડ કું

શવપુરા. વડોદરા.

દાદાભાઈ સાંકળચંદ એન્ડ બ્રધર્સ

૩૦૫૮ ત્રજુ દરવાજા, અમદાવાદ

વાડીલાલ એન્ડ કું લુનાગઢ.

પ્રયોજન શું છે ? તમે જણો છો કે મગી લોહો અને ક્ષત્રિય લોહો વચ્ચે તો લાંબા વખતથી વેર ચાલી આવેલું છે. તમારો તેજસ્વી અહેસો જોતો જ લોહો તમને ઓળખી કાઢશે કે તમે એક ક્ષત્રિયપુત્ર છો માટે જેટલો સમય અહીં રહો તેટલો સમય જેતીને ચાલજો.” રાજા રૂપસિંહને પણ આ માલજી ઉપર સ્વાભાવિક રીતે પ્રેમ ઉત્પન્ન થયો અને તેના ઉપર એને વિશ્વાસ પણ બેઠો. તેથી તેણે નિખાલસપણે પોતે કોણ છે અને શા માટે તે કુશરચલી આવ્યો છે એ બધી સવિસ્તર હકીકત માલજીને કહી સંભળાવી. માલજી તો એ બધું સાંભળીને આબી જ બની ગઈ અને મનમાં ને મનમાં આ બાળ રાજાની સાદસિકતાની પ્રશંસા કરવા લાગી પણ બહારથી તેની મૂર્ખાઈ અને અવિચારીપણા ઉપર તે હસતી હોય એવો તેણે દેખાવ કર્યો.

રાજા રૂપસિંહની નિખાલસતા, તેની તરુણાવસ્થા અને તેનું શારીરિક સૌંદર્ય જોઈ માલજીને તેના ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યો. તેના હૃદયમાં એકાએક એવો જ ભાવ ઉત્પન્ન થયો કે આ બાળરાજા મારો પેટનો જ દીકરો છે તેથી તેણે અત્યંત વહાલાઈ તેને ખરડે દાચ ફેરવ્યો અને તેને કહ્યું “ બાઈ, મગી ક્ષત્રપતો મદદ બજાવતો છે. સૌરાષ્ટ્રના ક્ષત્રિય રાજાઓને હરાવીને તેમ તેમને નમાવીને એ મગી લોહોએ અહીં આ પોતાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું છે. વળી, તમે તો હજી નાના બાળક જેવા લાગો છો, તદ્દન એકલા છો. મગી રાજકુવરીને પરણવું કે તેનું દરજી કરી તેને સૌરાષ્ટ્રથી આનંદ ઉપાડી જવી એ તો ભગતી સિંદુરની બોડમાં પેસી એના બચાને ઉપાડે જવા જેટલું જોખમ ભરેલું છે. એ કાંઈ રમત વાત નથી. એને માટે તો જેટલેટલી યુકિત પ્રયુક્તિઓ કરવી પડશે, જેટલેટલા કાલાકાલા

રમવા પડશે. મગ લોહો પરમર્થાઓને પોતાની કુવરીઓ પરણાવતા નથી એટલે તમારે તમારી પ્રતિજ્ઞા પાળવી હોય તો આ નગરની મગી રાજકન્યાને ઉપાડીને જ લઈ જવાની રહી. એને ઉપાડી આનંદ લઈ જવાનો લાગ કોણ જાણે કેટલેએ વર્ષો આવે, તમારે કદાચ વર્ષોના વર્ષો સુધી આ નગરમાં રહેવું પણ પડે માટે અત્યારે તો મારી સાથે મારે ઘેર ચાલો. હું તદ્દન એકલી જ છું. વિધવા છું; મારે ઘેર બીજું કોઈ નથી તેમ હું ગામથી કાંઈક દૂર રહું છું એટલે મારે ત્યાં તમે નિરતિ રહી શકશો. જેટલો સમય તમારે કુશરચલી રહેવાનું થાય તેટલો સમય તમે મારે ઘેર જ રહેવાનું રાખજો. હું બધાને એવું કહીશ કે તમે મારા બાઈના પુત્ર છો. મારો એક બાઈ છેક લાટના શીમાંડા ઉપર રહે છે એટલે હું સાચું કહું છું કે જૂઠું કહું છું તે કોઈ જાણી શકવાનું નથી. તમારું શરીર સાફ નહિ હોવાથી તમે ખાસ દવા ફેર કરવા કુશરચલી મારે ઘેર રહેવા બાબતે છે. એમ આપણે બધાને જણાવીશું. તમે મને કોઈના કહીને બોલાવશો તો મને સાફ લાગશે. તમારા જેવા રાજાને એમ સરખા મરીબના બનીશ અર્થને રહેવાનું પાલવશે ?” માલજીની આવી બહાણને વાતસ્ય ભાવ જોઈ રૂપસિંહ તો ગળગળો મૂક ગયો અને તે બોલ્યો, “ કોણના, તમારા પ્રેમે મને વચ કરી લીધો છે. પારકા પરદેશમાં આમ હેત કરીને બોલાવનાર જ કોણ છે ? હું તમને મારા કોઈ તરફ જ ગળીશ અને પ્રજાની કૃપા દશે તો તમારા આ પ્રેમ અને ઉપકારનો ખદ્દો કોઈક દિવસ વાળીશ.” માલજી પણ ગળગળી થઈ ગઈ. તેણે રૂપસિંહનો દાય ગ્રાહી તેને ઉદાસ્યો અને કહ્યું, “ બાઈ, ત્યારે આપણે ઘેર ચાલો, મારો રાજમહેલમાં પગ છે, તમારો અને રાજકન્યાનો મેળાપ

કેવી રીતે યજ્ઞ શકે એની ધેર જઈ આપણે નિરાંતે તમજી જ કરીશું. ”

શ્વસિંહને પણ આ માલજી ઉપર અજાજ મઠા બેઠેલી હોવાથી તે એકદમ ઉભો થઈ મથો અને પોતાના ઘોડાને દોરી લઈ માલજી સાથે વાતો કરતો તેને ધેર ગયો.

શ્વસિંહ આમ કુચરથલીમાં માલજીને ધેર રહેવા લાગ્યો અને મનમાં ને મનમાં મગી રાજકન્યાને પરજીવાના હવાઈ કિસ્સાઓ બધાં જ લાગ્યો. રાજ શતના એ અને એની ફાઈ બનેલી માલજી એકાંતમાં બેસે અને મગી રાજકન્યા સાથે શ્વસિંહનો મેળાપ કેવી રીતે થાતો થકામ તેની અનેક જાનની મુશ્તિઓ રહે. પણ તેઓ કાંઈ ઉતરતો નિર્જાંવ કરી ચકતા નહોતા. દરેક પુકિતમાં કાંઈ ને કાંઈ બાપ દેખાતો હતો.

એક દિવસે શ્વસિંહ ઘોડે બેસી ગામ બહાર સહેલ કરતા નીકળી પડ્યો હતો. એવામાં અનાપાસે મગી રાજકન્યા દુરથી તેની દૃષ્ટિએ પડી. રાજકુંવરી તેની સાદે-લીઓ સાથે રથમાં બેસી નગર બહાર સહેલ કરતા નીકળી પડી હતી. રથની આગળ પાછળ મગી ઘોડે સ્વારો રાજકુંવરીના રથજીને માટે ગામતા હતા. નગર બહાર એક સુંદર સરોવર હતું. એ સરોવરના કાંઠા ઉપર એક વિશાળ જમીની નીચે રાજકુંવરી તેની સાદે-લીઓ સાથે બેસી આનંદથી વાતો કરી રહેલી હતી; એવામાં દૂર થીમે થીમે લહેરથી રવાલ આવે ચલાવતો ચક્રવર્તી ઘોડા ઉડે બેઠેલો શ્વસિંહ રાજકુંવરીની દૃષ્ટિએ પડ્યો. તે જ

વખતે શ્વસિંહની દૃષ્ટિ પણ રાજકુંવરી ઉપર પડી અને ચારે આંખો એક થઈ. શ્વસિંહને જોતાજ તેના સોંદર ઉપર તેમ તેની ઘોડા ઉપર બેસવાની અને ઘોડે ચલાવવાની છટા ઉપર મગી રાજકુંવરી મોહી પડી. કુંવરી બેઠી હતી તેનાથી ઘોડે દૂર કુંવરીના અંજારક ઘોડેસ્વારો અજાજી તેની ચોધી કરી રહેતા હતા તેથી રાજકુંવરીથી શ્વસિંહને પોતાના સમક્ષ બોલાવી ચકાવ એમ હતું નહિ, તેમ શ્વસિંહથી પણ રાજકુંવરી સમક્ષ જઈ ચકાવ એમ હતું નહિ. પણ દૂર ઘોડા ઉપર બેઠે બેઠે ચોર શ્વસિંહે પોતાના ચકુઓદારા મગી રાજકુંવરીને પ્રેમનો સંદેશો મોકલ્યો અને રાજકુંવરીએ પણ પોતાના ચકુઓદારા એ સંદેશનો પ્રત્યુત્તર મોકલી આપ્યો. બંને જણ ચતુર હતાં તેથી તેઓ ચકુઓદારા મોકલાવતા પ્રેમના સંદેશોઓનું રહસ્ય સમજી ચકાવો અને એકબીજાના હાથના બાવો જાળી ચકાવો. આ બે પ્રેમીઓ વચ્ચે ચકુઓદારા ચાલી રહેલી વાતચીત આજુગાજુ બેઠેલી રાજકુંવરીની સાહેલીઓ કે કુંવરીના અંજારક ઘોડેસ્વારોમાંથી કોઈ પણ સમજી ચકાવ નહોતું; પણ રાજકુંવરીની છેક જ પાસે બેઠેલી તેની એક ચોર સાહેલીની જાણ બહાર ચકુઓદારા ચાલી રહેલા આ પ્રેમ સંદેશોઓ રહી ચકાવ નહિ. તે બધું જાણી મધ અને અત્યાર સુધી પ્રેમ જરૂરની પીડાથી મુકત રહેલી નિરોજ રાજકન્યાના હૃદયની બધા એકદમ તેના સમજવામાં આવી ગઈ.

(અપૂર્વ)

જીવન સખીને

[ચિખરિણી]

વિધાતાને હરતે મરણ મુજ મીઠું જવ મળે,
નહિ ત્યારે, બહાલી, જરીય નયને નીર વહળે !
ચિતાના અંગારા મુજ સૂચવતા હો, પ્રિય, તને
ગયો હું ત્યાગી આ જગત મૂકીને એકલ તને.

વિધાતાના વાંકે કવિત મુજ આવે તુજ કરે,
ન ત્યારે વાંચીને સ્મરણ કરે તું મુજ ઉરે !
નિસાસા નાખી ના મુદ્દલ તુજ હેયું લાંબવળે !
રખે, ગદાએ માટે તુજ હૃદય દુઃખી જરી ખતે.

મળું માટીમાં હું, તુજ મધ્ય હો ને મળી જતો !
મળું માટીમાં તો તુજ ઉરથી હોને સરી જતો !
બહે, નામે ગદાએ તુજ સ્મરણથી લેખિત ખતે !
દ્રવે તું હું માટે, અરર, ઉર એ ના સહી શકે !

રખે ઠાણા હોડે નયનનીર જોષ તપ શકે !
અને હું જાતાં સૌ તુજ દાઢ જોષ ઢસી શકે !

શ્રી. રસિક ચિ. ત્રિપાઠી

નૃત્ય

[વસંત તિથિ]

આઠાશમાં ચમકતી વિજયી અવાહી,
નાદો મગ્ધ અધિર આલે અકાળી
સચુદ્ર-નદી-નીર ઊછળે માઠ મૂકી,
રાગઆત તાંડવ-નૃત્યની ધમ ચૂકી !

અવનિ મદિ ઊઠી આવતા વસન્ત ઊરનાં,
પાઠવતી આમન્ત્રણ લાણે એ મધુર,
દહકાર કેં વિહરતી કુજ કોકિલાના,
મયુર-નૃત્ય લાણે વસન્તાવાગમનના ! !

જાણ રહી મધુ ખંસરી તિર-ચતુના,
ઊછળતાં નીર સંગીત-સૂરે સરિતના;
અયગય આ બહે ઊરબાવ ગોપી કેરાં,
સધિકા-નૃત્યે પીળયાં નીર ચતુના તણાં ! !

શ્રી. છાન્દ મ. કવિ

લેખક : શ. 'અમોહ', બી. એ.

[ગ્રોકેબર અ'કના પાન ૧૨૦થી ચાલુ]

મકરણુ તેરમું

ઉપાધિ !

વેદશાસ્ત્રે પાંચ મીનીટમાં કાન્તિને પકડી કાઢ્યો. એ ત્રિવેણીને ત્યાં જ આવવો હતો. કાન્તિ જ્યારે મરોમતિને ત્યાં ગયો ત્યારે ત્રણે જણાં મેડી ઉપર હતાં; નીચે માત્ર ઊરાની ચા હતી.

" મરોમતિ ક્યાં ? "

" ઉપર છે. "

" ત્રિવેણીને ત્યાં નથી ગયું ? "

" ગયું હતું; હું હમણાં જ બોલાવી આવ્યો. "

" કેમ ? "

" બાએ બોલાવી હતી. "

" ત્યારે તો હું ઉપર જાઉં. " જાણે કંઈ હોય જ નહિં એમ કાન્તિ બોલ્યો.

" ન જાઓ તો ? "

" કેમ, છે શું ? " કાન્તિએ પૂછ્યું.

" ઘરમાં હમણાં જરા બધાંના જીવ લેવા છે. "

" શું કરવા ? "

" કોણ જાણે એ તો ? પણ કપારનાં શેઠ-નોઠાણી કંઈક ધડમધક કરે છે. મને તો

કહ્યું કે મરોમતિને બોલાવી લાવો; એટલે હું ગયું હતી.

" તમને ખબર નથી ? "

" ના. "

" ઠીક ત્યારે, તમને તો નહિ ખબર હોય કદાચ ? પણ કહો તો હું કહું ! "

" કહેતો ? "

" હમણાં કંઈ આવ્યું હતું, અહિંયાં ? "

" ના. "

" જાનું રાખવું છે. એમજ ને ત્યારે તો મારાથી થે જાનું ? મને તમે શું માન્યો ? હું શું હજાર ? "

" એમ નહિં પણ મને નોકર માણસને શું ખબર પડે ? "

" તમે તમારે જાનું રાખો પણ દુનિયાં બહુ તપાસ રાખે છે. મને એમ થાય છે કે હું ઉપર જાઉં ? "

" તમને મારાથી તો કેમ ના કહેવાય ? પણ હું તો હજી કહું છું કે ન જાઓ તો સારું. "

" ઉઠાં રહે. એક વાત તમને કરી દઉં. પછી મને કહેજો કે મારે જવું કે નહિ ? શુક્રતા બેઠેન અહિં પાંચ દલાયાથી

આવ્યાં છે પણ ઘેર નથી આવતાં. શેઠ-
શેઠાણી એની ચિંતામાં ખાતા કરતા
નથી. આજ સવારના શેઠ ઘર વખરીનો
નિકાલ કરી નાખવા તજવીજ કરે છે. મકાન
જોવા બપોરે એ જણ આવેલ, મકાન વેચાઈ
ગયું છે અને શેઠીવાર પહેલાં ધરવખરી
જોવા એક વેપારી આવેલ ત્યારે બાને ખબર
પડી. એટલી એણે રોકકળ કરી અને તમને
યશોભતિને બોલાવ મોકલ્યાં ! સાચું ? ”

હીરાની મા મૂંગી જ રહી.

“ આ વાત બોલી છે ? ”

“ છે તો સાચી. ”

“ તો હવે ઉપર ગઈ ? હું એજ
કામે આવ્યો છું. ”

“ જાઓ ત્યારે બીજું શું કહું ? ”

કાન્તિ ઉપર ગયો. એણે ઓરડામાં પગ
મૂકતાં જ સૌ ચૂપ થઈ ગયાં.

“ સૌ આજ આમ કાં બેસા ? ”

“ કાંઈ બોલ્યું નહિ. ”

નંદુભાઈ રડવા લાગ્યાં, એ રડવા જ
કરતાં હતાં એટલે એને ફરી ચર કરતાં વાર
ન લાગી.

યશોભતિની આંખમાં આંસુ તો હતાં જ,
એણે પણ રડવું શરૂ કર્યું.

“ શું છે આ બધું ? ”

“ કશું નથી. કાન્તિ, મેં ઘર વેચી
નાખ્યું. ”

“ હે ! ” કાન્તિએ જાણે નવીન વાત
સંભળી હોય એમ ચમકી હૃદયાર કાઢ્યો.

“ હા, અને મારે સચરચીલું કંઠી
નાખ્યું છે. ” સુંદરલાલે જાણે એ સદાજ
જ વાત કરતો હોય એમ કહ્યું.

“ શું કરવા ? ”

“ હું અદિંથી બદારમામ કાયમ મારે
જવાનો છું. ”

“ પણ જોચિંતા ! ”

“ હા, એમ નથી કહ્યું. ”

“ કાકા, મને તો તમે આ વાત કરે
છો એમાં સમજ નથી પડતી. ”

સુંદરલાલ એક કદાડો મૂકરથ હતો. એની
પાસે મૂડી હતી ! અને આજેય પૈસા વિનાનો
નહોતો ! પણ ધંધા વિનાનો થઈ ગયો હતો.
એને કાંઈએ ઉંચે સાહે બોલતો સંભળ્યો ન
હતો. એણે ક્યારેય ઉતાવળ પગલું બધું
નહોતું. અને આજેય એ ઉદાસ નહોતો
દેખાતો પણ બેપરવા તો થઈ ગયો હતો.

અત્યારે એ તોછડો ગયો. “ તમારું
બહુતરું એમાં અત્યારે પૂજા મૂકાઈ ગયો છે ! ”

“ કાકા, એમ કાં બેસો. કાકી, વાત
તો કરો ! યશોભતિ તું કાં રહે ? ”

“ યશોભતિને પૂછ કાંતિ, એ જવાબ
દેશે, એ બધી ગણી છે. તું બધ્યો મળ્યો
છે. તમે બરાબર વાતચીત કરી ચકશે અને
સમજી ચકશે. ”

“ કાકા, તમને બોલું લાગતું હોય તો
હું આવ્યો જાઉં. મને માત્ર એટલોજ અર્થ
સોસ થાય છે કે તમે બધાને એક લાકડીએ
મળી કાઢો છો. ”

“ ત્યારે શું ગણું ? આજ સુધી તો
હું એમ નહોતો મળ્યાતો. પણ હવે મારાથી
નથી દેખાતું. ” સુંદરલાલે માકમતા બોધ
અને નરમાસથી વાત કરવી શરૂ કરી.

“ તો પછી વાત કરશો કે નહિ ? મને
ન કહેવું હોય તો કંઈ નહિ. કાંઈ મોટેરાને
કહે. તમારા જોગખીતા, સંજંધીને કહે.
ધર વેચી નાંખ્યું કહે. હા, સચરચીલું
વેચ્યું છે એમ કહે. હા, એમાં મારે શું
સમજવું ? ”

“ કાન્તિ, સાચી વાત છે. મેં ઘર વેચી
નાખ્યું છે; કાલે દરતાવેજ અદાલતમાં નોંધાશે.
સચરચીલું જોવા વેપારી આવી ગયેલ છે અને

કલાકવારમાં એ પણ નથી થશે. હું ખરેખર, કાલે રાત્રે અધિઃથી આસ્યો જવાનો છું. ”

“ એમ શું કરવા કરો છો પણ ? ”

“ મેં તને ન કહ્યું કે બાણતરની હોળી છે. ”

સુંદરલાલે ગળગળા ધઈ કહ્યું.

કાન્તિએ વિચાર્યું કે હવે એની એ વાત એને મહેાએ વધારે કરાવવી સારી નથી.

“ કાકા, એક વાત કહું ? માનશો ? તમારા દીલમાં કાંઈ વાત બાર કરતી હોય તો ખીન્નને કાંઈને એકવાર તો એ વાત કરી નાખો. મને તો એક સૂચ્યું છે. પ્રજા-લાલ કાકા તો ગયા. અચલખાને વાત કરશો ? ”

“ એમાં શું દરકત ? કાલે એઓ વાત જાણે એ કરતાં અત્યારે કહેવી શું ખોટી ? ચાલીશ, મારી સાથે ! ”

“ ચાલો. ”

બન્ને ઉઠ્યા, અને માદીકરી એકલાં યતાં હીરાની મા ત્યાં આવી.

કેટલીયે વાર બધાં મુંઝાં બેઠાં રહ્યાં.

“ બા, તમે આમ કાં બેઠાં ? ” હીરાની માએ પૂછ્યું.

“ તો શું કરું ? ”

“ બા, પણ આ બધું શું થયું ? ” યશોમતિએ પણ પૂછ્યું.

“ બહેન, બપોરે તારા કાકા પ્રાણુજીવન-દાસને ત્યાં ગયા, ત્યાંથી આવી એણે મને તો એટલું જ કહ્યું કે આપણે અધિઃથી હવે આસ્યા જવું છે. મેં તો કાંઈ જવાબ ન દીધો, એ જવાબ ગયા. પછી તો એક બે જણા એની સાથે આવ્યા અને પાછા ગયા. ત્યારે ઘડી દટી અને એ વખતે એ તારી પાસે આવ્યા હતા. ઘડી જવાબ ગયા પછી એક માણસે આવી ધરમાં બેઠે આડિ માથે. ત્યારે મને કાંઈક યંકા પડી, ત્યાં તો એણે આવી બધી વાત કરી. એટલે મેં તને

બોલાવી, આ વાત અને આ ચીત. એ કહે છે કે મેં ધર વેચી નાખ્યું છે અને સર-સામાન વેચી નાખ્યું છું. ”

“ ત્યારે શું કરશું આપણે ? ” યશો-મતિએ પૂછ્યું અને એ રડવા માડી.

કાંઈએ આંધ્ર સારવા સિવાય ખીજી રીતે જવાબ ન દીધો.

યોડીવારે એ ઉઠી પોતાનાં ઝોરકામાં ગઈ. ત્યાં રહતી રહતી એ વિચાર કરતી હતી કે શું આ કાંઈ દુનિષાદારીને અટકો દશે ? હીરાની મા ત્યાં આવી. અને વગર બોલ્યે બેસી ગઈ.

બન્નેએ યોડી વાર એક ખીજી સામે જોયાં કહ્યું.

અતે યશોમતિએ પ્રશ્ન કર્યો : “ મને એક વાત કરશો ! ખરેખર શું છે ? ”

“ બહેન, અત્યારે એ વાત કરવાનો વખત નથી. ”

“ કાકાને જેમ આજે આ બધું મુંઝવી રહ્યું છે એમ મનેય મુંઝવી રહ્યું છે. મારે એ વાત જાણવી છે. ”

“ મને પાકી ખબર નથી, એટલે અટકળની વાતો કરવામાં શું ફાયદો-નફામું. આપણે ક્યાંક રજતું મજા કરી નાખીએ. આજ તો સમવાન સદશુદ્ધિ આપે અને આ બધું બેસી જાય તો સારું. બે દહાડે ઉધામો બેસી જાય તો ઘણું કાંઈ ન થાય. ”

“ બેસે એવું નથી : આજનો ઉકાળો બેસે એવો નથી ; કાંઈક નિકાલ થાય તો હંમેશની અટખટ મટે. તમે જુવો છો કે કાકા કેટલા વખતથી કામધંધો છોડી બેઠા છે. ”

“ ઘેલું જાણું છું. કાકા-મા સૌ ધરમાં પેસી બેસી ગયાં છે. એના પેટમાંથી કેટલીયે હોળી સળગતી દશે. પણ શું કરે ખીચારા ! આ બાણતરમાં..... ”

“ ભણતરને નકામાં શું કરવા વગોવો છો ? અભણુ તો મને લાગે છે કે બધાં સિદ્ધ હશે ! જે જેવું માણસ, નકામાં બધાં લાગ્યાં છે તે અને ભણતરને ગધેડે ચઢાવો છો તે ? ” યશોમતિ કકડી ઉઠી.

“ એ પણ સાચું બહેન, જે જેવું માણસ, ભણતર થોડું જ કાંઈ કરી નાખે છે ? આ તો બધાં બેળાં ભટકાયાં કરે એટલે..... ”

“ અને બીજો તો મને લાગે છે કે કોઈ ઉંચી આંખ કરી નહિ જોઈું હોય ! ”

“ બહેન તો તો પછી ભણેલ અને અભણુ બધાય સરખાં કાં ? લણેલમાં જો અભણુ કરતાં વધારે રતી ન આવતી હોય તો બેપતો વરતારો શું ? ”

આનો બચાવ શું કરવો ? યશોમતિ કાંઈ ન બોલી.

“ બહેન, મુકતાબહેન જો ભણવા ન ગયાં હોત ને તો કાંઈ નહોતું. કેવાં અહિં તો કલ્પેલ કરતાં અમને તો એને જોઈ વેંત જાતી ઉંચી આવતી; કાંઈ નહોતું અને કોણ જાણે કેવાં સંગત થઈ પછુ એણે તો માન્યને કે મરનદ મૂકી. ભગવાન જાણે બહેન, તમારા ભણતરમાં એવું શીખાતું હોય તો ? નહિ માન, નહિ મરનદ, નહિં લાજ આપે; પોતાની એ નહિં ને કુળનીએ નહિં. બસ, જાણે કોઈ જીતી નીકળ્યાં હોય એમ જાણ ચાલ્યા-અભિ-માનમાં ને અભિમાનમાં, આવું તે હોય કોઈ દિવસ; અને એ પણ ઠીક-ઠીક કોઈ એવું સેવા-ધર્મનું કામ ઉપાડી લીધું હોય તો તો માન્ય ને કે જૂદી વાત. આ ‘તો-એવું’ કાંઈ નહિં. કોઈપણ રીતે બેખીસાડો જ કરવો, હશે ! આમાંથી પછી શું નીતરે ? વહેલા મોડું સૌને પરતાવું જ પડે ને ? ”

“ એ પૂછ્યું, એ નથી કહેતાં, અને તમારું તો કદાપણ ન માય ! ખબર-હોય -

તો બોલો કે આપને પ્રાણજીવનદાસને ત્યાં શું થયું ? ”

“ એ ક્યાં એણે વાત કરી છે ? પણ કાં તો બહેનને અને આપને બોલાચાલી થઈ હશે, અને કાં તો આપને કોઈ બીજાએ કાંઈ કહ્યું હોય ! ”

“ હશે ! જવા લો. પડશે એની મેળે ખબર ! ”

એ ઉઠીને એની બાની પાસે આવી. એને ફરી ફરી વાર પૂછ્યું કે શું થયું છે તો એણે પણ કહ્યું કે-એને કાંઈ ખબર નથી ! પ્રાણજીવનદાસને ત્યાં તો સુંદરલાલ બહુ થોડી-વારજ શેઠાયા હતા.

એ તો એના બાપાની પાંજા આવવાની રાહ જોતી નંદુબાઈ પાસે બેઠી, દીરાની મા આબુબાલુમાં આંશ મારતી ટળવળ્યા કરતી હતી. એની માથે પણ એકે આકૃત આવી હતી. જેવી નંદુબાઈના મન ઉપર અસર એવીજ એના ઉપર-એ કાંઈ આ ધરમાં થોડો વખતથી નહોતી રહેતી.

મોઝા મોઝા સુંદરલાલ અને કાન્તિ આવ્યા. સુંદરલાલે આવતાં વાર જ કહ્યું: “ પતી ગયું, ફરતાવેજ રદ કરાવ્યું. ”

બધાંનાં મોં ઉપર ઉગ્રસ આવી ગયો.

“ પણ આપણે અહિંથી જવાનું તો ખરું જ. ”

બધાંનાં મોં ઉપર પાછી કાંઈક ચિંતા પ્રસરી.

“ શું થયું ? વાત તો કરો ? ” નંદુબાઈની ન રહેવાયું.

“ કાન્તિ, વાત કર તું હવે, હું તો ચાલી ગયો. મને તો કાંઈ ખબર નથી પડતી ! મારું તો ક્યાંક મગજ ફાટી જશે ! આજે સવારનું તે શું થવા બેઠું છે ! આમ કેમ ચાલશે ? ”

આમ બોલતા બોલતા સુંદરલાલ સોફા ઉપર પડ્યા.

કાન્તિએ પણ બેસી રેવરચતા મેળવી અને હુંકારમાં પતાવ્યું. “કાંઈ નથી; કાકાને ખાલી કાંઈક બહેમ બરાઈ આપ્યો. છે. નથી કોઈ બોલ્યું, નથી કોઈ ચાલ્યું. અને અસ એને એક સોસો ઉપડ્યો, ક્યારે ત્યારે એ પ્રાણીજનદાસને ત્યાં ગયા ત્યારે મુન્નાબહેન નહોતા. પ્રાણીજનદાસ નહોતા. ચંપા બહેન હતી અને એની છોકરી તો હતી; આ તદ્દન સાદી વાત છે. પણ કાકાને એમ લાગ્યું કે મુક્તા ચાલીને જવાખ નથી દેતા. એ કોણ જાણે શું કરતાં હશે? એટલામાં વિશ્વનાથ ભટકાયો. એણે કાકાને કહ્યું કે મુન્નાબહેન બહાર જાય જ નહિ; એ ધરમાં જ હોવા જોઈએ, આટલી વાત. પછી કોઈએ ખૂસસો કયો નહિ અને આ બધું થઈ પડ્યું.”

“કાકા, આમાં ખુસાસો થાય કે ન થાય એની સાથે આપણે શું છે? આપણે અહિંથી માત્રા જવા જેવું શું થયું એ તો સમજાવું નથી.” યશોમતિએ આખી વાતનું વાદળ એકદમ વિખરાઈ જતાં પૂછ્યું.

“યશોમતિ, મને આમાં કાંઈ સમજાવું નથી, બીજું કાંઈ નહિ” તો તમે સાટે મને ગડિ માનો. પણ મને એકને તો અહિંથી જવા લો. એ એટલું નહિ કરો તો હું ખરોખરો ગડિ ધઈ જઈશ. મારું મગજ બમી રહ્યું છે. હું વિચાર કરું છું કે આ બધું શું થવા બેઠું છે.” સુંદરલાલે જવાબ દીધો.

“યશોમતિ, તું નકામી હવે ચર્ચા કરે છે. એમ નિર્ણય થઈ ગયો છે કે કાલે રાત્રે કાકાએ, બાએ અને તારે જવું હોય તો તારે પણ વૈષ્ણવને ત્યાં જવું. થોડા દલાકા રહી આવવું? તારે જ જવું હોય તો હીરાની બા ધર સાચવશે અને તારી સાથે

રહેશે. અને જો તું જતી હોય તો હીરાની બા ત્રિવેણીને ત્યાં રહેશે.”

“એ કાકાની તથા બાની સાથે જવું હોય તો બંને જાય. હું એકલી આવગા ધરમાં રહીને શું કરું? હું તો રહીશ ત્રિવેણીની સાથે.”

“તો પણ તારી મરણ. એમ કરવામાં જે અચલ્યાને વાધો નથી, હીરાની બા કાકી બેઠી જાય તો પણ બંને અને ત્રિવેણીને ત્યાં રહે તો પણ બંને. જેમ કરો એમ, કાકા તો જવાના જ !”

“હા. આપણે તો જવાના જ, આપણું હવે અહિંની દુનિયામાં કામ નથી. કાન્તિએ એક વાત ન કરી. તારી બાને જો કદી મારી સાથે ન આવવું હોય અને અહિં રહેવું હોય તો પણ મારી ના નથી.”

“તમે જાઓ અને હું અહિં શું કરું? હું તો બેઠી આવું જ ને?”

“એમ કોણે કહ્યું? આ જમાનો સ્વતંત્રતાનો છે. તારે બેઠું આવવું હોય તો આવ. આ ધરમાં રહેવું હોય તો રહે, બીજે કયાંય રહેવા જવું હોય તો જા. મારાથી તને કેવી રીતે કંઈ પણ કહી શકાય?” સુંદરલાલ હસતાં હસતાં બોલ્યા; પણ સૌ કોઈ એની વરાળ લાવી ચકતાં હતાં.

નંદુઆઈએ જવાખ દેવા કરતાં આખો છુછવાતું વધારે વારતવિક માન્યું.

સુંદરલાલને ધધું કે એ નકામો ટીકા કરી નંદુઆઈને કોચવે છે. એમ કરવાથી કયાંક યશોમતિ પણ કોચવાઈ કે છેડાઈ પડશે. એણે ચાહ માગીને આ પ્રકરણનો અત્યાર અંત આણ્યો, અને સૌ ત્યાંથી વિખરાયા.

કાન્તિ અને યશોમતિ ઉઠી બહાર ફળીયામાં આવ્યાં અને ત્યાં ઉભાં રહી ગયાં.

“મને તો કાન્તિ, આમાં કાંઈ ખબર નથી પડતી. આ બધો મોટાનો શું છે?”

“ કાંઈ ગોઠાણા નથી. વગરકારણે એ બધું ક્ષણિક થઈ પડ્યું છે. મુક્તાબહેનને અહિં આગે આજે પાંચમો દિવસ છે. કાકાને સવારમાં બાએ ખબર આપ્યા કે પડોશમાંથી મુક્તા આબ્યાની ચર્ચા થાય છે. કાકાએ મુક્તાને બોલાવી લાવવા વિચાર કર્યો અને એ બંગલે ગયા; ત્યાં મુક્તા ન મળ્યાં. શેઠ પણ ન મળ્યા. ચંપા અને બે છોકરીઓ હતી । ચંપાએ કાંઈ બહુ આવકાર ન દીધો એણે ખરું પૂછો તો કાકાને ઝોળખ્યાજ નહિ. કાકાએ પૂછ્યું ત્યારે એણે કહ્યું કે મુક્તાબહેન બહાર ગયાં દરોઃ એમાં એક છોકરી બોલી કે એ તો સૂતાં છે. કાકા વળી નીકળ્યા ત્યાં વિશ્વનાથ સામે મળ્યા. એને પૂછતાં એણે જવાબ આપ્યો કે ખાસ કામ સિવાય બપોર સુધી ચંપારોકાણી પણ શેઠ કે મુક્તા બહેનને મળી શકતાં નથી. વિશ્વનાથના આ શબ્દો ઉપર કાકાએ બધી તર્કવિતર્ક કર્યો અને આ પરિણામે પહોંચ્યા. ”

“ તેં આ હકીકત કેમ જાણી ? અને તું શું માને છે ? ”

“ મેં આ હકીકત કાકાનો વાત ઉપરથી જાણી પણ વૈધરાજને આ હકીકતની કાંઈક ખબર હોય એમ લાગ્યું. હું પોતે આ વાત ઉપરથી માત્ર એટલું જ સમજું કે વિશ્વનાથની કુચ્છાધને લીધે કાકા કંઈક ક્ષમમાં પડ્યા અને આ બધું વગર તજવીજ અને વગર ખુલાસે કરી નાખ્યું. વૈધરાજ કહે છે કે તજવીજ અને ખુલાસો નથી કરવો કાંઈ. ”

“ વૈધરાજને અહિંના વાતાવરણની શું

ખબર હોય ? સાવ આપણે તજવીજ કે ખાતરી કર્યા વિના આ વાત પકતી કેમ ચૂકવી ? માનો કે કાલે બાપા ગયા પણ પછી ? ”

“ વૈધરાજની વાત એમ કાઠી નાખવા જેવી નથી. આપણા કરતાં એને વધુ ખબર છે. હું તો એટલે સુધી સમજી શક્યો કે બપોરે બાપાએ મકાનનું કાચું વેચાણ કર્યું એ પણ વૈધરાજને ખબર છે. અને બાપા શેઠને ત્યાં ગયેલ અને વિશ્વનાથ એને મળેલ એ પણ ખબર છે. ”

“ વૈધરાજ જવાના છે જ ને બાપા સાથે ? ”

“ એ જશે પણ એક બે દહાકમાં પાછા આવશે. બા અને કાકા ત્યાં રહેશે. ”

“ તમારી બધી વાતો જ કાંઈક આંટી-ધુંટીવાળી દેખાય છે. આ વાતને ઓઝો નિકાલ તો એ છે કે બહેનને મળી જોવું. વૈધરાજ, કાકા, હું તમે બધા આ ગડમયલ શું કરવા કરો છે એ જ નથી સમજાવું. ”

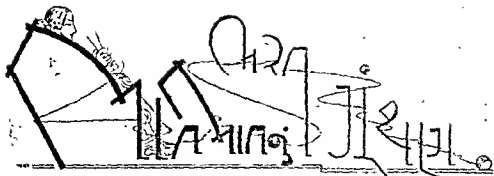
“ અમને તો આમ સમજું. ”

“ તમે જાણો. હું તો સવારમાં બહેનને મળીશ. ”

“ તારી મરજી, અમે તો માનીએ છીએ કે આ થાય છે એ હીક થાય. અને તું બમારામાં વિશ્વાસ રાખે તો સાચું. ઘં તપાસ કરવા અને વળી કાંઈક બોલું કરી આવીશ. ”

“ તેની તારે શીકર નહિ. ”

કાન્તિને આ વાત વધુ લાંબાવતી હીક ન લાગી; એણે રજા માગી.

સૌ લીલાવતી પટેલ

(૩) સ્વેટર

સ્વેટર શુધયામાં કોઇલી ચીજે—
૬ ઓસ બન. (૬૦૫ બે.ય) ૧૦ અને
૧૨ નંબરના સોયા, ૬ નાનાં બટન.

સ્વેટરનો પાછળનો ભાગ—૧૨ નંબરના
સોયા ઉપર ૧૧૭ ટાંકા ભેગા. અને નીચે
પ્રમાણે ડીઝાઇન ચુંચવી ૧ લી લાઇન—
૩ સાદા, * ૩ સાદા, ૩ ઉંધા, * આ
નિશાનીથી ફરી ચુંચવું ૨ ૭ લાઇન—૩

ઉંધા, * ૩ સાદા, ૩
ઉંધા * આ નિશા-
નીથી ફરી ચુંચવું ૩
૭ લાઇન—૧ લી લા-
ઇન પ્રમાણે, ૪ થી
લાઇન—૧ ઉંધા, ૨
ઉંધા ભેગા ચુંચવા,
૧ આડિ, ૩ સાદા,
* સોયા ઉપર એક
આડિ લઇને ૩ ઉંધા
ભેગા ચુંચવા, ૧ આડિ,
૩ સાદા, * આ નિશા-
નીથી ફરી ચુંચવું. છે-
લ્લા ત્રણ ટાંકામાં સોયા
ઉપર આડિ લઇ ૨
ઉંધા ભેગા ચુંચવા, ૧

ઉંધા. ડીઝાઇનની આ ચાર લાઇને ૩ ઈંચ
ચાપ ત્યાં સુધી ચુંચવું. હવે ૧૦ નંબરના
સોયા ઉપર ડીઝાઇન ચાલુ રાખવી. ફરક ૭
મી લાઇનને છેડે અને ચારાતમાં એક ટાંકા

વધારવાનો. ૧૪૨ ટાંકા ચાપ ત્યાં સુધી.
પછીથી ૧૨ ઈંચ ચાપ ત્યાં સુધી સીધી
ડીઝાઇન ચુંચો જવી.

બાંધતો ઘાટ—બાંધની ફરજાતના ચાર
ટાંકા બંધ કરો. આ પ્રમાણે ચાર લાઇન
ચુંચાપ ત્યાં સુધી ચાર ચાર ટાંકા બંધ કરવા,
૫૧૦ ૧૧૭ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી ફરક લાઇનને
છેડે બે ટાંકા ભેગા ચુંચવા, પછી ચારાતથી :

૧૮૬ ઈંચ ચાપ ત્યાં સુધી ચુંચવાનું.

ખસાનો ભાગ—એક લાઇનને આંતરે
લાઇનની ચારાતમાં આઠ અઠ ટાંકા બંધ
કરવા. પછી બધા ટાંકા બંધ કરવા.

સ્વેદરનો આગળનો ભાગ—આગળનો ભાગ પાછળના ભાગ પ્રમાણે ગ્રંથવો. ૧૩૪ ટાંકા યાથ ત્યાં સુધી. હવે આગળને માટે બે ભાગ કરવા આગળના ડાબા ભાગ માટે ૬૫ ટાંકા જીમ્ન સોપા ઉપર રહેવા દેવા.

આગળનો જમણો ભાગ—ડીઝાઈન આશુ રાખી વચક્ષા ભાગમાં (ત્યાં એ ભાગ પાડ્યા ત્યાં) દરેક લાઇને ૩ સાદા ટાંકા ગ્રંથવા અને બાય તરફની બાજુએ દરેક ૭ મી લાઇને એકેક ટાંકા વધારવો. ૭૨ ટાંકા યાથ ત્યાં સુધી. પછી ડીઝાઈનમાં ગ્રંથી જવું. શરૂઆતથી ૧૨ ઈંચ યાથ ત્યાં સુધી.

બાંધનો ઘાટ—ગાંધી શરૂઆતમાં એકેક લાઇનને આંતરે ચાર ચાર ટાંકા બંધ કરવા. આ પ્રમાણે બે વખત બંધ કરવા. અને પછી દરેક ચોથી લાઇને ૬૦ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી એકેક ટાંકા ધરાડવો, પછી સીધું ૧૫૬ ઈંચ યાથ ત્યાં સુધી ગ્રંથી જવું.

ગળાનો ઘાટ—ગળાની શરૂઆતમાં એકેક લાઇનને આંતરે ચાર ચાર ટાંકા બંધ કરવા આ પ્રમાણે ૩ વખત બંધ કરવા, પછી એકેક લાઇનને આંતરે બે બે ધરાડવા. આ પ્રમાણે ચાર વખત બંધ કરવા. પછી શરૂઆતથી ૧૮૬ ઈંચ યાથ ત્યાં સુધી સીધું ગ્રંથી જવું.

ખલાનો ઘાટ—એકેક લાઇનને આંતરે ૮ ટાંકા બંધ તરફથી બંધ કરવા.

આગળનો ડાબો ભાગ—આગળની બટન પટ્ટી માટે પ્રથમ ટાંકા વધારે લો. પછી જમણા ભાગની માફક ડાબો ભાગ ગ્રંથી જવાનો. બટનપટ્ટીનાં ત્રણ ટાંકા દરેક વખતે સાદા ગ્રંથવા.

બાંધ—(બંને એક સરખીજ કરવાની)

૧૨ નંબરના સોપા ઉપર ૯૩ ટાંકા લેવાના. અને ઉપર પ્રમાણે એ ડીઝાઈનનો ગ્રંથવાની. હવે ૧૦ નંબરના સોપા ઉપર શરૂઆત કરી ૧૧૧ ટાંકા યાથ ત્યાં સુધી દરેક ચોથી લાઇનની શરૂઆતમાં અને છેડે એકેક ટાંકા વધારવો. બાંધની બાજુ ૪૬ ઈંચ યાથ ત્યાં સુધી ગ્રંથવું પછી ૨૭ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇને બે બે ટાંકા ધરાડવા, પછી બધા ટાંકા બંધ કરવા.

હલ આગળની—૧૨ નંબરના સોપા ઉપર ૭ ટાંકા લેવાના. ૧ લી લાઇન—સાદી. ૨ છ લાઇન—કુંધી, ૩ છ લાઇન સાદી. ૪ થી લાઇન—૨ સાદા, સોપા ઉપર અગિયાર્ધ ૩ ટાંકા ભેગા ઉંધા ગ્રંથવા, ૧ આંટો, ૨ સાદા, ૫ મી લાઇન—કુંધી, ૬ ઠી લાઇન—સાદી. ૨૭ ઈંચ યાથ ત્યાં સુધી આ ૬ લાઇનો ગ્રંથવી. ટાંકા બંધ કરવા. આ પ્રમાણે કોલરમાં નેપ્થએ તે પ્રમાણે બીજી ગુલ ગ્રંથવી.

કોલર—૧૨ નંબરના સોપા ઉપર ૯૨ ટાંકા લેવા. ૨ ડીઝાઈનનો ગ્રંથવી, હવે ૧૧૧ ટાંકા યાથ ત્યાં સુધી દરેક ચોથી લાઇનની શરૂઆતમાં અને છેડે એકેક ટાંકા વધારવો ટાંકા બંધ કરવા.

સ્વેદર શીવવાની રીત—પહેલાં સ્વેદરની બંને બાજુઓ સીધી લેવી. પછી ખલા અને બાંધી શીવવી. પછી કોલર શીવવો. પછી કોલરે હલ ચોટાડી દેવી અને ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે આગળ પશુ હલ ચોટાડવી. ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બટન ચોટાડવાં અને ડીઝાઈનનાં કાણાનો ગંજ તરફ ઉપયોગ કરવો.

શ્રીચોાની સ્થિતિ

કાયમી આપણા સમાજમાં લગ્નપ્રથા નીચે સ્ત્રીનું માનસ પુરુષની સ્વતંત્રતા ઉપર અમુક અંશે આધાર રાખી રહેલું છે. આપણી લગ્નપ્રથા નીચે શ્રીજીવનને કેટલોક વકેલ રહેલો છે. અત્યારે સમાજને લગ્નની સફળ નીચે ચતુર્થાવી બસંખ્ય સ્ત્રીઓ નજરે પડે છે. તેઓ દુઃખના દાવાલગ્નના લગ્ન વિતાવી રહી છે. ઉચ્ચ કુટુંબની સ્ત્રીઓ ધરને ખૂણે કેટલીક અશ્રીયતિ બોગવી રહી છે તેના ખ્યાલ સમાજ કે મનુષ્ય જરા પણ કરતો નથી, તે તેને જોવાની તે દશાને ચેતી કરે કે પુરુષ સ્વતંત્ર બ્યકિત તરીકે લગ્ન ગુમરવા મળે છે ને સ્ત્રીઓને હાથ નીચે રાખવા ઇચ્છે છે. પુરુષ સ્વેચ્છાએ લગ્ન કરે છે ને સ્ત્રીઓને લગ્નને નામે અંકુશમાં રાખવા માગે છે.

પુરુષને સમાજમાં-જગતમાં જ્યાં ત્યાં ઇચ્છી હરીફી ચકવાનો પરાનો છે. ને સ્ત્રીને ડાહી સાથે વાત કરવાનો પણ અધિકાર નથી.

અત્યારની ઉચ્ચ ને સરેકારી કુટુંબની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ ધણી જ દયાળનક હોય છે તે હું ખાતરીપૂર્વક કહું છું. બીચારી દેખીતી નજરે સુખી લાગે છે, પણ તેના બીચારમાં કેટલાં આંસુ સારી રહી હોય છે ! તેનું ધણી સ્ત્રીઓ સહન કરે છે. મૂંઝે મોઢે સહન કરી લે છે અને દેખીતી અભિજેલ રહે છે, પણ જગતે કરી સાતી નથી. પતિ કે સામા બ્યકિતને પણ કંઈ કહી શકતી નથી. તેની કષ્ટભ્રમક દશા ખરેખર બીંદાણથી ભેળાં હૃદય કંપાને બેળી હોય છે.

જ્યારે પુરુષ બીજી સ્ત્રીના સહવાસમાં ફરે

મન ઉઘાવતો સ્વતંત્રતા બોમ્બે છે ત્યારે તેની પત્નીને તો તે ભેળાં તેની હાજરીમાં એક ગ્રહામ જેવી દશા ભોગવવી પડે છે. ત્યારે તે સ્ત્રીનું હૃદય હું દુઃખ નહિ અનુભવતું હોય ? વિચાર કરો જોઈએ. સ્વેચ્છાએ વિદાતું પુરુષલગ્ન સ્ત્રીની સ્વતંત્રતા ઉપર તરખ મારી ધરને છૂણે ધરની સ્ત્રીનું માનસ કચરી નાખે છે, ને તે પ્રસંગો ભેળાં સ્ત્રી પોતાની સર્વ ઇચ્છિઓ ક્ષીણ કરી નિર્બળતામાં મુકાઈ બધ છે, ને તે નથી પતિને કહી શકતી કે નથી સમાજને-જગતને પોતાનું દુઃખ દર્શાવી શકતી કે નથી સ્વેચ્છાએ ફરી શકતી. આપણા સમાજની આવી કેટલીક બહેનો ઉપર આવા દુઃખદ પ્રત્યેક ધતો ભેળ આપણે કેટલુંક વિચારવું જોઈએ.

જળા તે જો કમંચભોગે બે ત્રણ બાળકોની માતા મરેલી હોય છે તો તે બાળની જવાબદારી તેના ઉપર હોય છે, તેને તે ડાહી શકતી નથી. તેનો સામ તે પુરુષ છે.

પુરુષ બહારની સ્ત્રીના મોઢમાં પડેલો દોવાથી તેની પત્નીને નીચી કક્ષાએ પડેલાં છે. તેને અનેક રીતે નાની બાળતમાં પણ રિખાવે છે. કેળવણીમાં પુરુષ અને સ્ત્રીઓએ અર્ધ કેળવણી ને સાધારણ જ્ઞાન પામેલી સ્ત્રીઓની દશા સમજ, મેત્રિને નામે સદચાર ભોગવતાં વિચાર કરવો જોઈએ-કેળવણીનાં ઘરોને સીધી રસ્તે દોરવાં જોઈએ.

હજી ઇચ્છાકરો કાયદો પસાર થયો નથી, અને જ્યાં સુધી સાચી ચુદ્ધિમાં પોતાનો આદર્શ સચવાઈ રહેલો છે ત્યાં સુધી સ્ત્રીઓ અમુક અંશે

અચ્છાએથી જ રહેવાની. માટે જ સદચાર ભોગવતી સ્ત્રીએ સામી સ્ત્રીની સ્થિતિ સમજવાની પહેલી જરૂરિયાત છે, ને તેમાં બીજાનું જીવન જાણવામાં પણ પાતે કેટલેક અંશે કારણભૂત છે.

હિંદના કેટલાક પુરોહિત અને કેળવણીની સ્ત્રીઓ યુરોપિયનોનું અનુકરણ કરી રહેલાં હશે. પણ પશ્ચિમનાં રીતરિવાજોમાં ને આપણાં રિવાજોમાં ધણે ફેર છે.

તે લોકોની રહેણીકરણી પણ અમુક ધોરણે ઉપર રચાયેલી હોય છે. તેઓ પણ એક પનીને પ્રથાએકા આપીને જ બીજી સ્ત્રી કરે છે-સદચાર ભોગવે છે. પણ આપણા શુદ્ધતાની વર્ગમાં તો ધોળીના કુનરા જેવા-નહિ ધરના કે નહિ ધાઠના-જીવનને પૂર્ણ કરી રાકે એવી અર્ધદમ્ય દશાને કેટલાંક સ્ત્રી પુરોહિત પ્રાપ્ત કરી રહ્યાં છે.

અત્યાસની દેખાતી રીતે પુરોહિત કહી રહ્યા છે કે અને સ્ત્રીસન્માનના દિશાયતી બીએ. અને સ્ત્રીને નેહથી સ્પર્શવગ ને પ્રેમ આપીએ બીએ. સ્ત્રીસન્માનને પૂરણે બીએ. સ્ત્રીને સન્માન હજી આપીએ બીએ. એવાં એવાં મોટાં ફિલોસોફી ભયાં ભાવણે કરી સ્ત્રીને અંભરે છે. સ્ત્રીમંત્ર વર્ગમાં મહાન કહેવડાવવા મળે છે. પણ તે વારવધિક રીતે ભેટાં ખાટું હોય છે, કારણ તેમની પત્નીઓને જઘને

પૂછે કે તમારા પતિ કેટલું ટમણું સન્માન કરે છે ? દિવસ અને રાત્રિના યુગ્મે કેટલી સાન્નિદે છે ? બિચારી ભોળા આપ' સ્ત્રી દરો તો કાંઈ જ નહિ બધાવે, પણ જરાક નજરીક જતાં સહુદયતા ને ધોરજથી વાત પુછ્યો તો તેના હેવાની શરાજ જળદળી રહી દરો. અને ત્યારે જ તેનું 'ખર' દુઃખ સમજરો-જઘાર ને અંદરના ભેદ પરખાયે.

અત્યારે અષ્ટમ્ય પુરોહિત અમુક પ્રકારની સુખ-રહી સ્ત્રીના પંતમાં પડી ધરની આપી જ પાલ-માલી કરી મૂકે છે. સુધારાને જઘારને નની બાજ-તોળી વઘાર કરી ચત્તીઓને દાઢી મૂકે છે, ને ભેજ ન બને તો ભોળા બિચારી સ્ત્રી સ્તર કે સગડીનો આશ્રય લઈ આપથી જીવન પુર્ણ કરે છે. પુરોહિતોના ભચાવ માટે કહે છે કે હું' અને સ્ત્રીઓને દુઃખ આપીએ બીએ ? સ્ત્રીઓ સ્પર્શવગ છે. પણ આવા અંદરના જળતા પ્રત્યેનાં રહેલ કંઈ પ્રથા કરી રહેલી છે ? ભે પ્રથાએકાનો કાપડો ધાવ તો કેટલોક સ્ત્રીઓ પ્રી યથ યો.

ભે કે આ કાપડો આપણી સંસ્કૃતિ માટે હજીવા શોભ્ય નથી, છતાં પણ અંદરના સ્વરતા જીવન સાથે જઘારવું' દાંભિક જીવન ભરણાવ એ હજીવા શોભ્ય તો છે જ.

[નવશયના]

લોખા ટાઈમથી જેની રાહ ભેના હતા તેની નવી આવૃત્તિ જઘાર પડી સુકી છે

વિશ્વ ભારતી

(આવૃત્તિ બીજી)

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

લેખક :

કવિત્ર રવિન્દ્રનાથ ટાગોર

આ જે જ તમારી નકલ મંગાવી લો

લખો—

પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ

હુદાખામિત્ર પ્રિન્સિપલ પ્રેસ, રાવપુરા, વડોદરા

સર્વજ્ઞ

માદાસ તાજવા : દુનિયા આખીમાં પ્રથમ પંક્તીના અખબારનેરેશ તરીકે આ બિત મશહૂર છે. રાજકારણના ગુપ્ત અને મદતરના સમાચાર પ્રગટ કરવામાં તે બહુ જ કુશળ છે. જાહેરીએ તેને કહા કરવાનો હુકમ થયો. વખત પડેમાં, થીં દોતો.

શ્રી. કમળાબેન શહેડ : અખિલ દિંદ દિંદુ લીંબની કારોબારીમાં શ્રી સરખ તરીકે ચૂંટાયાં છે.

શ્રી જયમનબેન પાડકલ : કાવનવરમાં વજનાથેલા રાફુસવના પ્રમુખ તરીકે સુરુપી કાવનભર ચર્ચાં દર્શાં.

શ્રી. ચંદાબેન કાષ્ઠદાસ અમતગણના પ્રમુખપદે સુરત સીમડંગનેા રાફુસવ થયાં દર્શાં. આ પ્રસંગે આ બિને રા. ૨૫૦) આપી મંડળના પ્રથમ પ્રેટ્રોન થયાં છે. શ્રી. મંજુલાબેન ચંપાલાલ મરાઠવાળા રા. ૭૫) આપી એજ મંડળના આલ-વન સભાસદ થયાં છે.

શ્રી. રાજદાજહેન મહેતા બી. એ. ના પ્રમુખપણા નીચે સતારામાં મદારાફૂ પ્રાંતિક પરિષદ બરાહ દર્શાં.

શ્રી. રાગેશ્વરી નહેરૂ અને ઠકકર બાપાની સંધિની તુટાકાત હમિયાન તેઓએ સિંધની ધારાસભામાં દલીલ વર્ષો માટે ભ બેઠકો મુનિસી-પાક્કીરી અને પાઈરફૂરટમાં દરિજનોને નેહરી સખવા અને દાહરકલ તથા કોરેજમાં દરિજનોને મફત શિક્ષણ આપવા માંગણી કરી છે.

શ્રી. ઘુમનબેન દેશસરીના મંત્રીપણા નીચે અમદાવાદમાં શ્રી સનિતાબેનના પ્રમુખપણા નીચે વીસતમસ નામર બહેનોના રાફુસવ થયાં દર્શાં. આ વસ્તુમાં શ્રી. ગુલ્શંતબેન ભટ્ટ તથા શ્રી. ધનસરખાબેન મહેતાએ સારી મદદ કરી દર્શાં.

શ્રી. રાજદેવેન મજાહદાર : શ્રી વિદુલ-કન્યા કેળવણી મંડળનાં મંત્રી નીમાવાં છે.

શ્રી. તારાબેન મોહક : ચિકિત્સા પ્રચારના ઉદ્દેશથી કચ્છના પ્રવાસે ચર્ચાં દર્શાં.

શ્રીસ આમતુલ સાલમ : પરીઆલા સ્ટેશનના મહુમ કનંલ મહાબાન મીર મુનસીની પુત્રી થાય છે. એમને માંથી આશ્રમ યાચે નીકળેા સંબંધ છે. તેઓ કાચી ચર્ચાં છે. કાચી જવાનો અખ ઉદેશ દિંદુ મુસ્લીમ વચ્ચે સંધી કરાવાનો છે. ત્યાંના મુસલમાન આગેવાનોને મળી નિર્દેશ દિંદુએા પુત્ર આઝાદશ આ બહેન પોતાનાધી બનવું કરાવાનાં છે. ત્યાંથી પછી થોતે સક્કર જવાનાં છે. ત્યાં પણ આજ પ્રકારવું કામ કરશે.

તે આ દિંદુ મુસલમાનવું બેકય સાધવામાં મીલ સાલમ નિમ્ણજ યશે તે મરજાત અપવાસ કરશે એમ મનાય છે.

શ્રી. ધીમસા સેતલવાડ : મુંબઈમાં સરાનાર સહિતિય પરિષદના ૬૫-પ્રમુખ ચૂંટાયાં છે.

પૂજ્ય શ્રી. કરતુરખા માંધીએ રાજકોટમાં શ્રી દુનરયાળામાં ભાષણ કરું દર્શાં.

શ્રી. વિજયાબીરી કાતુમા, શ્રીસ સ્ટોટ, શ્રીસ ભોટીસ્ટા તથા શ્રી. મુદુલાકહેન સારાભાઈ : અમદાવાદની સેન્ટ્રલ નેશના વિગ્રીરો નિમાર્થ છે.

બેગમ સહીના બીબી : બંગાળના આગે-વન કાર્કર્તા છે. સામયકાદી પુસ્તકો માટે પોલીસે તેમના પાત્રી ઝડપી લીધી છે. અને હસ કર્યાં છે. આ બીબે હસ છે. તે પહેલાં પણ દિંદ સંરક્ષણ ધારા વચે તેમની અટકાયતો યદ મચેલી છે.

મહારાણી ચીમનદાબાઈ રત્ની બને બાળ સંરક્ષણ સંસ્થા : તરફથી વડોદરામાં આશીશ સંતાદ યોજવામાં આવી દર્શાં. આ આગેવાનીમાં ઉપસેત સંસ્થાના મકલ માટે ફંડ ઉપસાવામાં આવ્યું દર્શાં. જેમાં સારી રકમ કાઢાઈ છે. નેશ રૂપિયારું ફંડ યશે તેટલા બીબ

સરમર હમેરી સંસ્થાને પોતાનું મહાન બંધાવી આપશે.

શ્રીમતિ શુદ્ધલાજહેન દેસાઈ : અમદાવાદની પાટિઆસાઈ જનિક બ્યાયામધાળાની કાર્યવાહીમાં સહય નીમામાં છે.

હિંદ સંસ્થાનું ધારા હેઠળ ધરપકડો : શ્રીમતિ મકિતલદામી દેસાઈ, શ્રીમતિ વિજયાબેરી કાનુના, શ્રી, મણીજહેન પટેલ, શ્રી. પ્રેમા કંટક, શ્રી, નિર્મળા દેસાઈ અને શ્રી. દેવયાની જહેન. આ છત્રે જહેનોની હિંદ સંસ્થાનું ધારા હેઠળ ધરપકડ કરવામાં આવેલ છે.

શ્રીમતિ શીરીન ફેઝદાર : લેઓ મહુ-તા બહાઈ નેતા અને મુબંધના સામાજિક કાર્યકર છે. તેઓએ પોતાની ઉત્તર હિંદની મુસાફરી દરમ્યાન પેશાવર, રાવલપીંડી, સાહોર, અધીયદ, કાનૂર, લખની, અલાહાબાદ, બનારસ, પટના, કલકત્તા, ઢાકા, ચીત્તોગંધ વગેરે સ્થળોએ ભાષણો કરેલાં છે.

હિંદી મહિલા કાઉન્સિલનું ચાતમ્ અધિ-વેશન ન્યુ દિલ્હીમાં ગઈ તા. ૨૭ નવેમ્બરથી સાત દિવસ સુધી ભરવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ છે. આ અધિવેશનનું પ્રમુખપદ ત્રાવલુકોરનાં મહારાણી સાહેબને આપવામાં આવશે, આ અધિવેશનમાં મહિલાઓની તંદુરસ્તી, સામાજિક પ્રશ્નો, વિચરને અટકાવવા માટે મહિલાઓ શું કરી શકે, બાળકો-ને રચનાત્મક કાર્ય કરવા માટે હિતેજન આપવાની કળા, વગેરે પ્રત્યેક સ્થળે, વળી રૂઢવને લીધે લાયકરત થયેલી બધા દેશોની મહિલાઓ પ્રત્યે દીક્ષાસ્થ ધરાવતી પ્રથમ કથા તથા હિંદમાં પતાં બધાં લગ્ન ફરજિયાત રજીસ્ટર કરવામાં આવે એવા કસોડા રજુ થવા સંભવ છે.

હથોરા રાણી ગોળીબાઈ કેસના આરોપી કુમાર રયામકુંવરસીંઘ, રામ અને રણી અનીરાજ-કુમાર, હથોરાના રાજમાતા અક્ષય અને મુન્તુબા-નની અપીલો અરેષ પડી કોર્ટના જસ્ટીસે અપીલ રદ કરી છે.

સ્કુલે નતી છોકરીની સત્તામણી : માટે કાનુજ ગોકળદાસ નામના મોટર ડ્રાઇવરને મુબં-

ધમાં મેલ્ટ્રેટ મી. બ્રાઉને ત્રણ માસની સજા કેદની સજા ફરમાવી છે.

મોટી ઉંમરે બીજી બેરી : અમદાવાદની જયસારવ મીલના સ્પીનિંગ માસ્ટર શ્રી. રતનલાલ રંગીલાસ દલાલ ૪૮ વર્ષની ઉંમરે પત્ની હયાત હોવા છતાં મણીનગરની હીરાબાઈ નસીની પુત્રી પુષ્પા-વતી, ઉંદર આઈડમાં અલ્પાસ કરતી યુવતી સાથે જ્યોતી સંધના અટકાવવાના પ્રયાસો પહેલાં જ ગઈ તા. ૫ મીએ દબાવેલીથી જોડાય ગયા છે.

હિંદી રક્ષાળુ ધારા : અનુસાર ભેગમ સખીના મુલદંજાલા સામે નુકસાન કારક રીપોર્ટ રાખવાનો આરોપ ગઈ તા. ૭ મીએ પડી કાઢ્યો છે.

આજુબુજુ તાલુકા શુદ્ધાંત્રીમાં : ૧ બાઈ ધુળી અંબાલાલ હંસા—લાંબવેલ, ૨ કમીજહેન પરોતમ કાઠલાલભાઈ—બેરીબાની, ૩ કાઠીજહેન પા. સોભાભાઈ જવાભાઈની દીકરી—સામરખા. ૪ બાઈ દરીયા રામ ભવા—સબેદારા પ્રથમ સ્ત્રી સભ્યો ચુંટાયા છે.

કુળાઈ : કાઠરાઈએ ગઈ તા. ૧૩ મીના પાલ-નપુર જતી ટ્રેનમાં ધુરાન સ્ત્રી સાથે કળાઈ કરી લાંબીમાં તફાવી લીધા હતાં. પોલીસ કેસ થયો છે.

હિંદના પ્રથમ સ્ત્રી પ્રેક્ટિસર : દેવીકા-રાણી અમીતેનોમાંથી હવે પ્રેક્ટિસર બન્યાં છે. અને તેઓએ બોરખે રોષીબા "પુર્નમિલન"નું કામ સંભાળવા માંડ્યું છે.

સંધિમાં નિર્દોષ ખુન : રેડાનું અટકાવવા સેવગ્રામ ખાતેના ગોંધી આશ્રમમાં રહેતી અરુણ સલામ નામની ૪૦ વર્ષની સ્ત્રીએ આમરણીત ઉપવાસ કરવા નક્કી કરેલ છે.

યુવાન સ્ત્રીનું : ગઈ તા. ૧૨ મી એ સીલજ ગામમાં લાકડીઓના ફેટકા મારી બોપડી તોડી નાંખી કમકમાડી ભડું ખુન કરેલ છે.

ફેન્ય મહિલા દળ : લંડનમાં ગઈ તા. ૧૪ મીએ બ્રીટનમાં રહેતી ફેન્ય મહિલાઓ તરફથી સ્વતંત્ર કાનુને કાયમી મદદ કરવા માટે એક ખાસ દળ રજુ કરવા વિચારણા ચાલી રહી છે.

દેશનું સંગઠન :

હુનિઆમરનું વાતાવરણ ચમત્કેતી ચહેલું છે. આવે વખતે આપણા દેશમાં એ યાત્રિ ક્યાંથી સંભરે ? દેશમાં અનેક સંગઠનો ચાલી રહી છે એટલે હવે બેસાએ માત્ર સમાજક કાર્યોમાં પડી રહે ચાલવાનું નથી.

જે બેસાને અનુકૂળ હશે તે જોઈમાં જશે. ધણીને જોઈમાં જવાનું નહિ પણ ફાવે. તેવા બેસાએ બહાર રહીને પણ ધણું કરવાનું છે. આપણું સંગઠન મુખ્ય અને જરૂરી વસ્તુ છે અને તે કામ બેસા સારી રીતે કરી શકશે.

આ મહિનાની આખરમાં અંગિલ હિંદ મહિલા પરિષદ ભરાશે. તે વખતે સંગઠનના પ્રયત્ન લખાવામાં આવશે જ. સ્ત્રીઓની આ સંસ્થામાં સારા નશીને કોમી વીજવાદ નથી. તેવી સંસ્થાએ આખા દેશમાં એકબેસા સંદેશો ફેલાવવાનો છે આ સંસ્થાની નર્મ નર્મ સાખાઓ છે ત્યાં ત્યાં પણ આ જ વસ્તુ કરવાની છે. આખા વર્ષ દરમિયાન બીજી સામાજિક કંઈ પણ કામ કરીએ તેના કરતાં કોમી વીજવાદ કાઢી નાંખી આપણા દેશનું વાતાવરણ સાફ કરી નાંખવું એ આપણી મુખ્ય અને પહેલી ફરજ છે.

*

લગ્ન એ વ્યક્તિગત પ્રશ્ન છે ?

લગ્ન એ વ્યક્તિગત પ્રશ્ન નથી. એમાં તે સામાજિક બંધારણો ધૂન છે અને હોવાં જોઈએ.

સામાજિક કલ્યાણનો આધાર સારી પ્રતિષ્ઠા

છે. સારી પ્રતિષ્ઠા પડતર ધરમાં જ પાય છે. અને તેથી લગ્ન મંદીથી બેઠાવેલા પતિ પતિની હશે તેની પ્રતિષ્ઠા પણ રીતે સારી હોઈ શકે જ નહિ અને આવી પ્રતિષ્ઠા દેશની અધોગતિ પાય છે.

આજકાલ શોધ્ય તરીકે પરણીને જવાનો રીવાજ મોટા સ્વરૂપમાં ફાપલ થયો છે અને તે પણ મોટા પ્રમાણમાં ભોળી બેસા જ કરે છે. આવાં લગ્નોમાં વળતું કંઈક હોય છે. કોઈ કોઈ કે કાલે માણસથી પોતાની પતિની મુશીબે બીજી સ્ત્રી તરફ લગ્નની દિશાથી તજી પણ ન નખાય. એટલે હલકાં સ્વભાવના નીચ વૃત્તિવાળાં જ આવાં લગ્નો કરે છે અને પોતાના ભયાવર્માં લગ્નને વ્યક્તિગત પ્રશ્ન મનાવવા પ્રયાસ કરે છે. જે આવાં લગ્નો ન ચડે તે કાપેલાં કરવા જોઈએ.

કેલેજમાં બજારી પુષ્પાવતી નામની કોઈ નર્સની છોકરીએ પચાસ વર્ષના મીસના માસ્તર જેટ લગ્ન કર્યા છે. પુરવઠે એક સ્ત્રી હયાત છે છતાં પણ લગ્ન કર્યા છે.

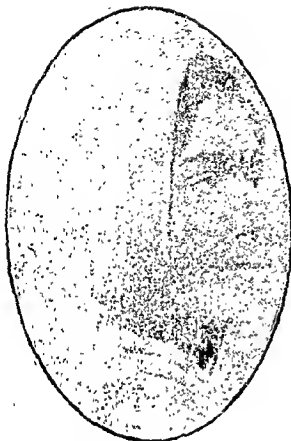
આવી અસમાન વયનાં લગ્નો કરવા કરતાં ગરીબ બોણું બજારમાં જેટ લગ્ન કરી છોડીને સારી રીતે દોરવી એ વધારે ઇચ્છવા જેવું છે.

શોકપીના કંકાસમાં લગ્ન ગાળવું જેવું કથન કરે છે તે હજી ખબર પડશે.

સ્ત્રીઓ જ સ્ત્રીઓના હલકાંને નુકસાન કરે છે.

આવાં લગ્નો એકદમ અટકવાં જોઈએ.

*

સૌ. હંસાબહેન મહેતા

સૌ. હંસાબહેન અને યુનિવર્સિટી :

યુનાઇ યુનિવર્સિટીની સેનેટમાં ફેલો શ્રી આર્ટ્સ તરફના પ્રતિનિધિ પુનાવળા શ્રી. પ્રી. કેશરી મુલ પુરી ધરાયી નવી ચુરછી ના. ૧૯૫૫ દિસેબરે થવાની છે. આ માટે બે ડિપેન્ડન્ટ છે. એક પ્રી. ફેલર તથા બીજા સૌ. હંસાબહેન મહેતા. સૌ. હંસાબહેન મહેતાની યુનિવર્સિટીની સેવાઓથી સદુ સુધરિયત છે. ગુજરાતમાં ને થેમાં અમરદય બહેનો ઉચ્ચ શિક્ષણ સેવામાં વ્યવસાયો

સેવા આપે છે. એમાં સૌ. હંસાબહેન અમરદયને છે. શિક્ષણ, સાહિત્ય, કલા અને સાહિત્ય પ્રવેશમાં સૌ. હંસાબહેન વ્યવસાયો ફાળો આપી ગુજરાતજીની કોલેજને વચ્ચેવળ બતાવી છે, યુનિવર્સિટી સેનેટની આ બેઠક માટે સૌ. હંસાબહેન મહેતાએ ને ઉમેદવારી નોંધાવી છે એમ. મત આપનારા સદુ પોતાના મત સૌ. હંસાબહેનને આપે એવી અમારી વિનંતી છે.

*

ધી પ્રાણલાલ ધીરપારામ દેસાઈ,
બી એ :

તેઓ ગુજરાત પ્રાંતીય ટિન્ડુ મહા-સમાજના ગયા વર્ષના પ્રમુખ અને ગુજરાતના અમરદય કેળવણીકાર છે. તેઓ અમદાવાદની આગામી યુનિવર્સિટીના સુ-ટીચીમાં ટિન્ડુ મહાસભા તરફથી ઉમેદવારી કરવાના છે. તેઓને ગયાની કુતેદ મળે એવી હાથને પ્રાર્થના છે.

*

મુરારીય યુદ્ધ અને દેશિસ :

એક વર્ષથી પ્રણી તીવરાથી થયેલી અસહકારનો વિષય વહેવાર બન્યો છે. મહાત્મા મોંઘીએ વ્યક્તિગત અસહકાર વહેવારમાં મુક્યો છે અને અંગ્રેજ સરકારની એક બાજુના લાગો છે. જવાબદારી નહોતી જેવા ઉચ્ચ ચારિત્ર્યના સંસ્કારી નેતાને રાજ્ય મહાત્મા સાથેની ચાર વર્ષની કેદની સજા થઈ છે. વિલાયતના, અંગ્રેજીકાના અને હિન્દી પ્રતિષ્ઠિત ગ્રંથકોષે આ સજાને વખોડી કાઢી છે. પાલિન્ટમાં એમને છાંડવાની જાહેરતા પણ આવી હતી. અંગ્રેજ સરકારના નેતાઓ હિન્દી તરફ સહાનુકૂળિયો જુએ છે. પણ સ્વતંત્રતા આપના રાજ્ય નથી.

“ ગુણ સુન્દરી ”

પાલ વિભાગ

તત્ત્વ : નાગરદાસ ઈ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૦ : અંક ૧૨

પુસ્તક ૧૦

ડિસેમ્બર : ૧૯૪૦

“ જો બિલાડી હશે ” :

*

છોકરાં રે સાંભળજો વાત
આવી છે અંધારી રાત
રાતે ઉઝે આંદરડા
ધરમાં દોડે ઉંદરડા.

ઉંદરડાતું એવું જોર
દર પાસ્યાં છે ચારે કોર
નુકશાનીના પાર નહિ
એને ખીક લગાર નહિ.

સઘળું ખેંચી એમાં બરે
અમને કાયર જોવા કરે
દુઃખ અમારું કયારે ટળે ?
જો બિલાડી ધરમાં હશે

ખિલીપત્ર

ભારત માતાને હરખાવો.

સાતે વાત કરે' વિખ્યાત
વસે હિંદમાં સઘળી જાત
જાત જાતના દેશ વિદેશ
જેવા વર્ણો તેવા વેશ
ઉંચ નીચના સઘળા એક
વર્તે રાખી ખંત વિવેક
વિદ્યા ગુણ ચારિત્ર ગણાય
સ્થળ સ્થળ જમ કોરમ ફેલાય
સંપ જંપ સૃષ્ટિ સોહાય
ભારતમાતા મન હરખાય.

સૌની સાથે પ્રીત રાખો

આઠ લાણાવું એવો પાઠ
કહી ન કરવો ખોટો ઠાઠ
ઠાઠ માઠ થઈ ફરશો ના
પાછાં ઠગલાં લરશો મા
મા માતાને સોંધી જાણુ
સ્વર્ગ સુખની સાચી ખાણુ
મુખ દુઃખ જે જીવન સંગાથ
આવ્યાં જસે સાથા સાથ
સદા રહેજો સાદી રીત
સૌની સાથે રાખી પ્રીત

તપેલી ફોડો

નવમે નવલી આપું વાત
હસો હસો સૌ મુજ સંઘાત
હતી મુંઢરી એક છકેલ
ભરી તપેલી ભાત કરેલ
કરતાં કરતાં કીધો તાપ
તાપે ભાત ખળી થઈ રાખ
આખી રાત અછઠી રાખી
સવારમાં ઘસતી ધળ નાખી
ઘસી ઘસી પથિરથી ફૂટી
ગયા ન માઘ તપેલી ફૂટી.

વલ્લભ-વિકૃત યેઉ અંધવા

૧ વિકૃતભાઈ પટેલ

કેણ હતો એ વડી ધારાસભાનો, આણક્યના અવતાર સમો, પહેલો ચુંટાયેલો હિંદી પ્રમુખ ? કેણ હતો એ, પોતાનું સંવર્ત્ત્વ દેશને અરણે ધરનાર અને હિંદની સુક્તિને માટે છેવટ મુખી અંખનાર ભારતનો સપુત ? હિંદના આગેવાનો ખીન્ન કેાઈ પણ દેશના આગેવાનથી ઊતરે એમ નથી, એ જગતને બતાવી આપનાર કેાણ હતો એ ભારતનો બડવીર ?

નામદાર સમ્રાટના સેનાપતિ પાસે માફી મંગાવનાર કેાણ હતો એ બે માથાનો માનવી ?

તમે નથી ઓળખતા ?

અંગ્રેજી ટાઈમ્સ પત્રના ખગરપત્રો પાસે ધારાસભામાં માફી મંગાવનાર હિંદી પ્રેસીડેન્ટ પટેલને તમે જૂઠી ગયા ?

હાંડી કૂચ વખતે ૧૯૩૦ માં પ્રમુખપદનું રાજીનામું આપી જેલમાં જનાર એ નિર્ભય મૂર્તિને તમે જૂઠી ગયા ?

ના, ના એ આણક્ય-વીર વિકૃતભાઈ જૂઠાય જ કેમ ?

એ જાતે પાટીદાર હતા. ખેડા જીલ્લાના કરમસદ ગામના વતની. જન્મ ધ. સ. ૧૮૭૭ માં.

પિતાનું નામ ઝવેરભાઈ પટેલ. સરદાર વલ્લભભાઈ એ એમના નાનાભાઈ. માતાનું નામ હતું લાડબાઈ.

નાનપણમાં એ બહુ તોફાની હતા. બલમલાને હેરાન કરતા હતા. એ પાંચ વરસના થયા, ત્યારે કરમસદની શાળામાં બણવા મૂક્યા હતા. ત્યાંથી એ નડિયાદ મામાને ત્યાં બણવા ગયા હતા. ત્યાં એ બધા ઊંચા ઉપર દાખ રાખતા. શિક્ષકને પણ ન ગાંડતા. પોતાનાથી જો કાંઈ શુનો યથો હોય, તો તે ખીજા ઊંચા ઉપર દોળી દેતા !

શાળામાં એક વખત શુનો કર્યા બહલ વર્ગશિક્ષકે એમને ઠપકો આપ્યો. બાળક વિકૃત આ ઠપકો સહન કરી શક્યો નહિ. શિક્ષકને ફટી રલેટ મારી ત્યાંથી પોખાર કરી ગયો. ઘેર જઈ મામાને ફરિયાદ કરી; -માસ્તરે મને મારીને કાઢી મૂક્યો. મામા બોલ્યા, તે' કાંઈ દીધું' હશે.

ના, મામાજી.

ચાલ, ત્યારે હું' મારતરને જઈ કહું' છું'.

એવામાં તે માસ્તર પોતે જ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમણે ફરિયાદ કરી.

વિકૃત કહે, અરે ! મામાજી, તમે એ શું' સાચુ માનો છો ? કાંઈ ઊંચા તે માસ્તરને મારતા હશે વાર ?

મામા, લાણેજનો સ્વભાવ બળુતા હતા. આથી તેમણે લાણુને ઠપકો આપ્યો. એમને માખાપ ઉપર બહુ પ્રેમ હતો. એ દરમહિને પોતાની માને મળવા જતા. માને મળી આવતા, ત્યારેજ એમના જીવને શાંતિ થતી. નડિયાદમાં મેટ્રીક અને સ્કુલફાઈનલ એમ બે પરીક્ષાઓ આપી હતી. પણ એ બંને પરીક્ષામાં નાપાસ થયા હતા. પણ અમદાવાદ જઈ પરીક્ષા આપી ત્યાં એ પાસ થયા હતા.

૨ સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

ઈ. સ. ૧૯૨૮ ના ખારડોલી સત્યાગ્રહની વિજયમાળા પહેરનાર; નાગપુર ધ્વજ સત્યાગ્રહને વિજય અપાવનાર અને બીજી કેટલીયે પ્રબલકીય લડતના વિજયી સરદાર વીર વલ્લભભાઈને ઠાણુ નથી ઝોળખતું ?

જેહા જિંદગાના કરમસદ ગામના એ વતની.

એમના પિતાનું નામ ઝયેરભાઈ પટેલ. એ જેડૂત હતા. પરંતુ વીર, સાહસિક, નીકર અને લડાયક હતા. ઈ. સ. ૧૮૫૭ ના બળવાના સમયે ખેતી છોડી એ ચાલ્યા ગયા હતા. ત્રણ વરસ સુધી એમને પત્તો જ ન હતો. એઓ ઝાંસીની રાણીની સેનામાં જઈને ફાજલ થયા હતા.

એમની માતાનું નામ હતું લાડબાઈ.

વીર વિકુલભાઈ એમના વડીલબંધુ.

એઓ જેડૂત છે. પોતાને જેડૂત તરીકે ઝોળખાવે છે. લાખા પણ જેડૂતની છે. છતાં તેમાં કાયરને શૂર ચઢાવે તેટલું જોમ છે.

‘સરદાર’ એ કાંઈ એમનું નામ નથી. એ તો હોકોએ આપેલો ખિતાબ છે. ગુજરાતના જેડૂતોની નિરંતર સેવા કરવાથી ખારડોલી સત્યાગ્રહ વખતે પ્રબલ એમને એ પદવી આપી હતી.

વલ્લભભાઈ બાલપણથી જ વજૂ જેવી છાતીવાળા છે. દુઃખથી એ કદિ પણ ગભરાય જ નહિ. નાનપણમાં એમને એકવાર કાખ બલાઈ ચઈ હતી. એક જણે સલાહ આપી—‘હજમ પાસે જાઓ.’ એ તો ગયા હજમ પાસે; હજમ તે ઉપર ડામ દેતો હતો. હજમભાઈએ તો સળિયો ધગધગાવ્યો. પણ તેની ડામ દેવાની હિંમત ચાલે નહિ. આ કુમળો છોકરો એ દુઃખ કેમ કરી સહન કરશે ? આવો તે વિચાર કરતો હતો.

વલ્લભભાઈ બોલ્યા—“આમ જોયા શું કરે છે ? લાખ, તારાથી ન મૂકાય, તો હું મૂકી દઉં !”

આમ કહી તરત જ પોતાને હાથે બેઝળ ચપકા મૂકી હીધા કેવી વજૂ જેવી છાતી !

પિતાને બહાવવાનો બહુ શોખ હતો. તે એમને દરરોજ સવારે ખેતરે લઈ

માસ્તરે કહ્યું—“ અરે ભેંસના પાડા નહિ, પણ લખવાના પાડા (આંકના કોડા) બા કાલે લખી લાવજે. ”

બીજો દિવસ થયો. માસ્તરે પૂછ્યું. “ કેમ લખી લાવ્યોને ? ”

વલ્લભભાઈ બોલ્યા—“ હા. જી. લખી લાવ્યો છું. ” એમ કહીને એક કાગળ આપ્યો.

તેમાં લખ્યું હતું ‘ જસેં પાડા ’

માસ્તર આ વિનોદ સહન કરી શક્યા નહિ. એમને લઈ ગયા હેડ-માસ્તર પાસે.

વલ્લભભાઈ બોલ્યા—“ અરે સાહેબ ! આવી તે કાંઈ સજા હોય ? આ પહેલી ચોપડીના આંક લખવા આપ્યા, તેમાં મને શો ફાયદો ? કેાઈ જુએ તો બિલટો મને મૂરખ કહે. ”

હેડમાસ્તરે કાંઈ પણ કંપકો આપ્યા વિના એમને છોડી મૂક્યા,

એ તોફાની અને ટીખળી નિશાળિયો આજે આખા દેશનો નેતા છે; અનેક સફળ યુદ્ધોનો આગેવાન છે; જેડુતોનો તારણહાર છે; ને આપણી આઝાદીની લડતનો અનેય અને અનોઠ મહારથી છે.

કલમજી મણિભાઈ દેસાઈ

❧

કલમ (બાલપાઠ)

લાકડાની ને બરફની, પીંછીની ને કાચની એ કલમ.

શાહીમાં બેળાઈ દેરા કાગળ પર લખતી એ કલમ.

સારા ને નકારા, ચોક કરાવે તેવા ને હર્ષ આપે એવા વિચારે લખતી એ કલમ.

શાહી વગર ને કલમ વગર કાગળ દેરા જ રહે.

ને કાગળ વગર શાહી ને કલમ પણ નકામાં જ.

કલમ વડે મુંઢવ લખજો, લખીને છપાવજો ને યાક લાગે તો કલમ કાને ખોસજો.

સાંતિલાલ દામોદર મહાજન

❧

શાકહાટે

શાકહાટે ગ્યાંતાં રે ગારી શાક હયો

લીલું લીલું શાક હયો

તાલું તાલું શાક હયો

શાકહાટે ગ્યાંતાં રે ગારી શાક હયો

લીલું લીલું શાક હયો

તાલું તાલું શાક હયો

શાકહાટે ગ્યાંતાં રે ગારી શાક હયો

નલિન પંડિત

આપણા બાલમાસિકા અને બાલવિભાગ

આપણા બાલસાહિત્યની ધીરે ધીરે ઠીક પ્રગતિ થતી જાય છે અને દિવસે દિવસે એને માટે નવાં નવાં માસિકા, સામાયિકા અને નવા બાલવિભાગો ઉપક્રાંતી જાય છે.

એની એક યાદી શ્રી. ગિજુભાઈએ તૈયાર કરી હતી તે ધટતા ફેરફાર સાથે નીચે આપી છે.

બાલમાસિકા

- ૧ ' બાલમિત્ર ' તંત્રી : રામભાઈ પટેલ; ઉપચાલકર ઠાકર, ચરોતર એજ્યુકેશન સોસાયટી, આણંદ
- ૨ ' બાલજીવન ' તંત્રી : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ, બાળવાહા વહોદરા.
- ૩ ' બાળક ' તંત્રી : લીખાલાલ પુરુષોત્તમ બાસ, મજસુદાર રફીટ; ગોધરા
- ૪ ' બાલવાહી ' તંત્રી : મીસ એલ. એફ. એરટીન્, મિશન; ગોધરા
- ૫ ' બાલસખા ' તંત્રી : દિગ્ગતલાલ યુનીલાલ શાહ, મીડવીની પોળ, લાલભાઈની પોળ; અમદાવાદ
- ૬ ' તોરણ ' તંત્રી : મણિલાલ ઠાકર, ઇન્ડુપ્રસાદ ભટ્ટ; નડિયાદ
- ૭ ' બાલજગત ' તંત્રી : સોમાભાઈ બાવસાર, દિનેશ ઠાકર; ૩૧ શ્રજરાત સોસાયટી, એલિસ બ્રીજ; અમદાવાદ
- ૮ ' ગાંધીવ ' (પંખવાડિક) તંત્રી : નટવરલાલ વીમાવાળા, સુમતિ વીમાવાળા, દવાડિયા ચકલા; સુરત

બાલવિભાગ

- ૯ ' સ્ત્રીબોધ ' ' બાળક ' અમદાવાદ
- ૧૦ ' શુભસુન્દરી ' ' બાલવિભાગ ' તંત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ મલાડ
- ૧૧ ' કલાકાર ' બાવનગર
- ૧૨ ' અનાવિલખંધુ ' ' બાલવિભાગ ' સુરત
- ૧૩ ' સમાજશક્તિ ' નવસારી
- ૧૪ ' કિશોર ' ' બાલવિભાગ ' અમદાવાદ
- ૧૫ ' છાયા ' ' બાલવિભાગ ' તંત્રી : અભયકુમાર; મુઆઇ
- ૧૬ ' માયા ' ' બાલવિભાગ ' તંત્રી : રમણલાલ નિરેદી; ભરૂચ
- ૧૭ ' ફોરમ ' મુઆઇ
- ૧૮ ' સીમાળી શુભેચ્છક ' ' બાલવિભાગ ' તંત્રી : શશિન્દ્ર ઓઝા; સિદ્ધોર
- ૧૯ ' પ્રતાપ ' આરામ (અઠવાડિક) તંત્રી : શાંતિલાલ મદાજન દળપરવાસ
- ૨૦ ' લોકવાણી ' (અઠવાડિક) તંત્રી : દિગ્ગતલાલ મધાઈ; રાજકોટ
- ૨૧ ' નવગુજરાત ' (અઠવાડિક) તંત્રી : રસુલભાઈ ન. વહોદરા; વહોદરા
- ૨૨ ' મહાગુજરાત ' (અઠવાડિક) તંત્રી : ગૌરીચંદર ચાતુવેદી બાવનગર
- ૨૩ ' જન્મભૂમિ ' (અઠવાડિક) તંત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ; મલાડ (લાગણી લીધે જાય ચોર)

વસંતકુસુમાકર રસ—પ્રમેદ, મધુગદ, ધાતુવિકાર, તથા નળનાઈમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ ના ૩. ૨૦-૦-૦

સુવર્ણ રાજ્યગેશ્વર—પ્રમેદ, ધાતુક્ષીણતા, મૂત્રરોગ માટે તોલા ૧ ના ૩. ૩-૦-૦

સુતરોળવર (સુવર્ણ યુગ્મ)—અમ્લપિત્ત, અજીર્ણ, નળનાઈમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ ના ૩. ૫)

મહારસેન યાતુતી—વીર્યવર્ધક અને કામોત્તેજક તથા સર્વરોગ નાશક છે. ૪૦ ગોળીના ૩. ૧૦)

મહાયોગરાજ યુગ્મ—પક્ષાઘાત, લક્ષ્વે, સંધિયા, વાતવ્યાધિમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ નો ૩. ૧૧

યોગરાજ યુગ્મ—પક્ષાઘાત, લક્ષ્વે વિગેરે વાતવ્યાધિમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ નો ૩. ૧

સુવર્ણ વસંત માલતી નં. ૧—અર્જુન, ખાંસી, ક્ષયમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ ના ૩. ૧૦)

,, રોચેશીયલ—અર્જુન, ખાંસી, ક્ષયમાં હપથોગી છે. તોલા ૧ ના ૩. ૧૬)

સુવર્ણ પર્ણદી—સંમદગ્ની, ઝાંટા, ક્ષય, સોજ, નળનાઈમાં અકસીર છે. તોલા ૧ ના ૩. ૧૫)

અલક બરમ—ક્ષય, ખાંસી, દમ, ધાતુક્ષીણતા, પ્રમેદ રક્તપિત્ત, ફેફસાના હૃદયના તથા છાતીના રોગો, નળનાઈ વિગેરે સર્વ રોગોમાં અકસીર છે. કી. ૧૦૦૦ પુટી તો. ૧ ના ૩. ૪૦),

૫૦૦ પુટીના ૩. ૨૦)

રોચેશીયલ તો. ૧ ના ૩. ૧૨), ૧૦૦ પુટીના ૩. ૮), નિષેદ્ર તોલા ૧ ના. ૩. ૫)

ચાંદી બરમ—વીર્યવિકાર, ચાંદી, મગજની નળનાઈ, વાતવ્યાધિ તથા ગરમીમાં હપથોગી છે,

તોલા ૧ ના ૩. ૫-૦-૦

વાસ બરમ—યુક્ત, દમ, હૃદરોગ, શ્વાસ, હેડગીમાં અકસીર છે. કિં. તો. ૧ ના ૩. ૪)

ખંબગરમ નં. ૧—પ્રમેદ, વીર્યસ્રાવ, ધાતુવિકાર, નળનાઈ અને મૂત્રરોગમાં અકસીર છે. નં. ૧ ના

તો. ૧ ના ૩. ૪) નં. ૨ તોલા ૧ ના ૩. ૨)

સાખરસર્ણિ બરમ—ખાંસી, દમ, લોહીની ઉલટી, રક્તપિત્તમાં હપથોગી છે. તો. ૧ ના ૩. ૧૧

લોહબરમ—લોહી વધારનાર તથા સુધારનાર, પાંકું, ધાતુક્ષીણતા, પ્રમેદ, ક્ષીકાશ, નળનાઈ, પ્રદર

અર્જુન, હૃદરોગ વિગેરે માટે, નં. ૧ તોલા ૧ ના ૩. ૪) નં. ૨ તોલા ૧ ના ૩. ૨)

લોહાસકરબરમ—લોહ તથા અત્રક બરમના યુગ્મ પ્રમાણે તો. ૧ ના ૩. ૧૦-૦-૦

ગોતીબરમ—મગજની નળનાઈ, ધાતુવિકાર, બહુપ્રેસર, હૃદયરોગ, ક્ષય વિગેરે માટે તોલા. ૧

ના ૩. ૩૦-૦-૦ નં. ૨ તો. ૧ ના ૩. ૨૦-૦-૦

ગવાલ બરમ—પ્રમેદ, વીર્યવિકાર, મગજની નળનાઈ, ખાંસી માટે તોલા ૧ નો ૩. ૧)

વાસાવલેહ—ખાંસી, ક્ષય, રક્તપિત્ત માટે તોલા ૧૦ ના ૩. ૧૧, રતલના ૩. ૨-૦-૦

અરોહાવિષ—પ્રદર, લોહીવા, રત્નરોષ, અર્ધાસના રોગો માટે તોલા ૧૦ ના ૩. ૧૧, તોલાં

૪૦ નો ૩. ૧૧

લોહાસવ—બરોગ, પાંકું, યકૃત, ફિફારા પેલા રોગો, તો. ૧૦ ના ૩. ૧૧, તો. ૪૦ નો ૩. ૧૧

કુમારીઆસવ—દેહ પ્રકારના હૃદરોગ, કબજઆત, યજ્ઞ, શાદ, આર્તપદોષ માટે તોલા ૧૦ ના

૩. ૧૧, તોલા ૪૦ નો ૩. ૧૧

નારાયણ તેલ—પક્ષાઘાત, લક્ષ્વે, અર્ધાસ, સરીરનો કોઈ ભાગ રહી જવો વિગેરેમાં અકસીર છે

૪ ઓંસને ૩. ૧૧. ૧ ઓંસના ૩. ૧૧

મહાનારાયણ તેલ—યુક્ત ઉપર પ્રમાણે ૪ ઓંસના ૩. ૨), ૧ ઓંસના ૩. ૧૧

લાક્ષાકિ તેલ—અર્જુન, ક્ષય, ૪ ઓંસના ૩. ૧૧), ૧ ઓંસના ૩. ૧૧

બલેશ્વર—અર્જુન, પ્રદર, નળનાઈ વિગેરેમાં તોલા ૧ નો ૩. ૧

યવક્ષાર (બવખાર)—ખાંસી, ક્ષય, મૂત્રરોગ વિગેરેમાં તોલા ૧ નો ૩. ૧

મુલશિલાજીવ—પ્રમેદ, મૂત્રરોગ, ધાતુક્ષીણતામાં હપથોગી છે. તોલા ૧ નો ૩. ૧૧

સંખશાય—ગરમ, રોગો, આર્ત, અર્ધાસ વિગેરેમાં અકસીર છે. તોલા ૧ નો ૩. ૧)

અદ્યપદોષી પીપર—અર્જુન, અર્જુન, મંદાગ્નિ, વાષ્ણ, યુગ ન લાગતી તોલા ૧ ના ૩. ૦-૫-૦

દવાઓ નાપરવાની નિધિ લેખક પર છાપેલી છે.

જાણસુજ્ઞરી

અને શ્રીહિતોપદેશ

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહતંત્રી :

કે. રમા દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નટવરલાલ ઠક્કર

તંત્રી : બાલવિભાગ

નાગરદાસ ઇ. પટેલ

પ્રકાશક અને માલિક :

અંબાલાલ વિ. ઠક્કર

વર્ષ ૧૮ : : : અંક ૫

જાન્યુઆરી : ૧૯૪૨

પ્રતકે ૩૫૫

આયુગદ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કુશલરસથી ભરપૂર

રજવાડાના કાવાદાવા, આંતરપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેલભરમોથી ભરપૂર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિનો છુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વર્ણત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નાહી ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુકું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

વંત્રી :

પ્રકાશક :

નટવરસાહેબ કદમર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અખાલાલ પિ. કદમર

હુદાભાગિન પ્રેસ, વડોદરા.

વડોદરા.

પુ. ૩૫૫]

જન્યુઆરી : ૧૯૪૧

[અંક ૫ મો]

આનુકંભિકા

કવર ડીઝાઈન :	[વિગત]
ચાંદલો :	શ્રી. અવિનાશ	૨૬૭
આગેકદમ :	શ્રી. પ્રબોધ દેસાઈ	૨૬૮
સુરેખા :	શ્રી. કીશોરજી દુર્ગેશ્વર ત્રિવેદી	૨૬૯
સ્વાતંત્ર્ય-ચતુર :	શ્રી. ત્રિલોક દેસાઈ	૩૦૩
રજનીતાં રાસ :	શ્રી. રજનીકાન્ત બટ્ટ	૩૦૪
શ્રી. રાયચુરાના ભૈરવનપ્રસાદ :	શ્રી. પદ્મશર	૩૦૫
સરસ્વતી વંદના :	શ્રી. નારાયણલાલ પુ. સુખદીઆ	૩૦૭
અગ્નિત્રય :	શ્રી. મહેન્દ્રકમાર મો. દેસાઈ	૩૦૮
ભારતીપૂર્ણ :	શ્રી. રમણલાલ મ. ભેષી	૩૧૪
અંતરંગવંદના :	ડૉ. બિન્દુ આચાર્ય	૩૧૫
હાહીકહેનની હાહી હાહી વાતો :	શ્રી. જયમાવતી દેસાઈ	૩૧૬
શાન્તિનિકેતનનું સંભારણું :	શ્રી. કાન્તિલાલ વિષ્ણુરામ ત્રિવેદી	૩૨૧
આવો સત્યનિઆ :	શ્રી. મોહનલાલ સોલંકી	૩૨૮
ખૂલાઈ જતી લોકકથાઓ :	શ્રી. પ્રાણલાલ ધીરપાયામ દેસાઈ	૩૩૦
લગ્નમિલન :	શ્રી. ઇરામ અ. કપિ	૩૩૫
એક પુસ્તકો પત્ર :	શ્રી. નવનીલલાલ મ. ઘાઠ	૩૩૬
બહેલી :	રા. 'કમોદ' બી. એ.	૩૩૬
ભાતભાવનું ભારત સુધનું :	શ્રી. લોલાનતી પટેલ	૩૪૩
શંકિલકળા :	ડૉ. અમૃતલાલ ઇ. પટેલ	૩૪૫
ફૂલવેણી :		૩૪૬
પુસ્તક પરિચય :		૩૪૨
શ્રીજગત :		૩૪૪
નોંધ :		૩૪૬

બાલ વિભાગ—તંત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ

રાસ રમવા :	શ્રી. નજલાલ ગૌરીચંદર વડયા	૧
ખિલીપત્ર :	શ્રી. મહિપત ભેષી	૨
મહેરામણ મલખાદી :	શ્રી. કસનજી મણિલાલ દેસાઈ	૩
ધન્ય રાજવી :	શ્રી. દરિયંકર વપાધ્યાય	૪
કાનજી કાકાની કથા :	શ્રી. નરહરિપ્રસાદ બટ્ટ	૮
એકથી દસ :		૮

અચ્ચાંઓને અખૂટ દેવતા અને આરોગ્યતા આપનારી
કેફી પદાર્થોથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતતુલ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી

(રજીસ્ટર્ડ)

કઢેથી રીબાતાં હબારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યા છે.

કી. હબી ૧ ના ૧૨ આના. બી. પી. પોષ્ટ્ર જુડું.

શ્રીઓ માટે વધત્વ વિનાશક ખેરતું થી

કી. રતલ ૧ ના હબાના ૩. ૨.

હવામાં વાપરવા માટે ચોકબું મધ

કી. રતલ ૧ ના ૩. ૧.

વૈદ્ય ઓન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંબાચોક, ભાવનગર.

સુખધમાં મહેતા આયુર્વેદિક ફાર્મસી, સી. પી. ટેન્કરાક, લાડની વાડી,

સુખધ ૪.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની મુક્તિ માટે શું શું કર્યું
તેના

રાજચાતથી અત્યાર સુધીનો સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અનોકું પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

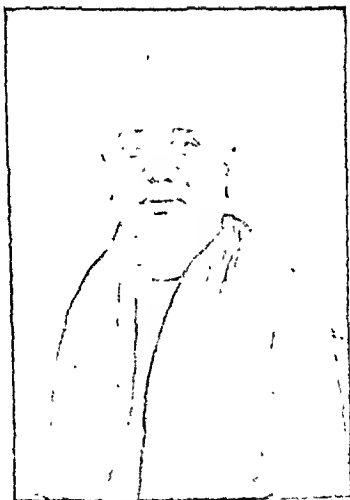
ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૨

ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આજે જ લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, યવર પાસે, વડોદરા.

શ્રી. ગોકુલદાસ દા. રાયચુર।

“સારદા” ના સુપ્રસિદ્ધ તંત્રી, જેમણે ઓળંગતને
નિવેશીત સાદિય આપી આત્મે સેવા બાળવી છે.

જેમને પચાસ વર્ષ ઉત્સવ તા. ૨૬-૧૨-૪૦ ના રોજ
મુંબઈ ખાતે ઉજવાયો.

પુસ્તક ક્રમ

જાન્યુઆરી : ૧૯૪૧

અંક ૫ બે

આંદલો

આંદલો જમુનાના જળમાં ન્હાય-

વૃક્ષ ડાળે સંતાળી

સમીર હૃદય મસ્તાની

નીરખીને ફર ન્હારી જાય. આંદલો

રમતીયાળ તારલીની સાથ પેલી જ્યોત્સ્ના

અત્યારે એકઠી થાય.

આંદલો

સ્વામ ચર્ચ કાળીદી કાળી નાગ વિવથી

મુધાકર સ્વેત કરે સ્નાન કરી પ્રીતથી ।

જમુનાજી ગોરાં ગોરાં થાય.

આંદલો

વસમા છે વિષ સખી કાળીદી કેરાં

આંદલીયે રહી ગયા ડાઘ એના ઘેરા

મુધાકર મુંદર દેખાય.

આંદલો

શ્રી. અવિનાશ

આગે કદમ

(૧)

આગે કદમ, આગે કદમ, ઓ હિન્દુસ્તાન સુવાન,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન;
આગે બઢો, આગે બઢો, તહિ રૂકવાનું છે કામ,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

(૨)

ગંગા જમના આજ બહે છે તારી પાસેથી,
દૂર ઉઠ્યો છે, સ્વેત હિમાચલ તારી આસેથી;
ધીરા પડો, આગળ વધો ઓ ભારત નવજુવાન,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

(૩)

તારી મહાસુબમાં નવલાં ચેતન તું ભરજો,
દશ દિશા ગતવવાને હામ તું ઘરજો;
કદમ ઉઠાવ, કદમ ઉઠાવ, ભારત નવજુવાન,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

(૪)

તારી માતા હસ્તે બને બંધન બંધાયા,
દીનજનોનાં શવન સઘળાં આજે કરમાયાં;
આંસુ છુછી, આજે હવે તું ચેતન દે સુવાન,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

(૫)

ઇતિહાસે પાના રંગાયા ગાતા સૌ ખલિદાન,
મરવું, શવરું, તહિ કંઈ નક્કી, કરવાનું તહિ નામ;
આજે બઢી, આજર લઢી, અમર કરી દો નામ,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

(૬)

તારી નવ આશાયી ઓને ચેતન તું દેજો,
તારી સાહસ ધીર કથાઓ દુનિયાને કેજો
સ્વાધીન પતાકા હસ્તે લઈ તું આગળ વધ જુવાન,
હાકલ પડી, હાકલ પડી, પુકારે હિન્દુસ્તાન.

શ્રી. પ્રબોધ દેસાઈ

“હું છું સુરેખા
આવી નથી ?”
એક આધેડ વયના
પુરુષે પુછ્યું. “ના,
ના, હજી કયાં પાંચ
વાગ્યા છે. હમ-
ણાં જ. આવી પ-
હોંચશે. ડોક્ટરે
મોટીએન માટે શું
કહ્યું ?”

પતિને આવેલા જોઈ રૂઢમણીએ જણાવ-
ત્યારી જવાબ દઇ પ્રશ્ન પુછ્યો. “આ વખતે
કાંઈ મટે એમ લાગતું નથી. એમના જવાબથી
સુરેખાને જાણ લાગશે, ખિયારીનો ભવ જમડો
છે. છોકરાંઓનાં કૂળાં કાળજાં બાળવાથી
ન્યાતવાળાઓનું શું સારું થવાનું છે ? ઉશ્વરે
ધાણું હતું તે ચકું.” હિરાગ્રાસે બજાપો
પત્ની પાસે ખાલી કપો.

“હારતો. હવે કાંઈ ભોટ ને પાણી
ભેગાં થયાં છે તે જુઠાં થવાનાં છે. મારું તો
તેને જોઈ પાર વિનાનું થોડી બળી નબ છે.”
રૂઢમણીએ પણ મન ખાલી કહ્યું અને વાત
જદલી. “મોટીએનને હવા પાવાનો વખત
થયો. એ બીચારાં જાણી પીગાય છે. એમને
કંઈક કહેવું હોય તેમ લાગે છે.”

“નોકરી ને ધરકામ આડે જતીને
બેસાવું પણ નથી.” એ જાણુ પોતાના
સુખદુઃખની વાતો કરવા લાગ્યાં અને એક
ખીજને આશ્વાસન આપી અશ્રુ હોતાં
વાતોએ ચડ્યાં.

તેઓ પતિપત્ની હતાં. તેમને બે પુત્ર ને
એક પુત્રી મળી ત્રણ સંતાન હતાં. સુરેખા
સૌથી મોટી હતી. પુત્રો હજી નાના હતા.
અને સુરેખા પ્રથમ સંતાન હોવાથી, અને
તેના સાક્ષર સ્વભાવથી સર્વને પ્રિય હતી.
મધ સાથે જ તેને પરણાવી. તેમની ન્યાતમાં

સુરેખા

લેખિકા :-

શ્રી. કાકાબહેન દુર્ગેશ્વર ત્રિવેદી

વરને બહુ પહેરામણી
આપવી પડતી. પુત્રી
ઘેર જન્મે તેના
કરતાં મરવું સાર
એમ તેઓ બાળ્યમાં
અને ઘણાં ફર
હૃદયનાં માખાંપ
મધારે છોકરીઓ
ચતી, તો નાનપણ-
માં જ કુધ પીતી

કરી હતાં. ભાગ્યથોગે સુરેખાના જન્મ
પછી ઘરની રિયતિ સુધરી હતી. તેને
નાનપણથી જ સારી ફેળવણી આપવામાં
આવી હતી. તેના જન્મથી જ તેનાં સાસરો
કરવાની ચિન્તા માખાપને પડી હતી. સુરેખા-
ને એક વિધવા શેષ હતો. જેનું નામ
લીલાગોર હતું. તે ઘરમાં સૌથી મોટાં
હોવાને લીધે, સૌ તેમને મોટીબહેન કહેતાં.
સુરેખા તેમને બાળપણથી જ જાણુ વેદાથી
લાગતી, તેથી ધરતું તમામ કામકાજ
યોતે જ કાળજી રાખી શીખવતાં અને તે
બાળીને ઝાડી થાય એવું ઇચ્છતાં. તે
જાતે જ તમામ કામ કરતાં, જેથી રૂઢમણીને
પણ વડાજાં લાગતાં. તેમનો બોલ કોમથી
ઉચામાતો નહિ. દેખાવમાં પણ તેઓ પડખ
હતાં. તેમની નેત્રો અને વિશાળ ભાસપ્રદેશમાં
પડતી રેખાઓ તેમના સુહૃદ્ગળને પ્રભાવ
પાડતાં. તેમની હિમ્મત અને આગ નિશ્ચયથી
કામ કરવાની ટેવનો દાખલો પુરુષો પણ લેતાં.

સુરેખા પાંચ વર્ષની ચતાં, એક કુળવાન
કુટુંબના છોકરાને ત્યાં તેનાં શેષ ગયાં અને
શેષ હન્ટરની પહેરામણીથી વિવાહ નક્કી
કરીને આવ્યાં. છોકરો સારો હતો. ઘર પણ
પૈસાદાર હતું. માત્ર શાણસો અભિમાની
હતાં. પણ પોતાના પરના વિશ્વાસથી તથા
“મારી સુરેખા સર્વને વશ કરી બેશે”

એવાં નિશ્ચયથી તેઓએ સંબંધ વાંધ્યો. સુરેખા દેશ વર્ષની થતાં લગ્નની વાત ચાલી. પરંતુ તે વખતે સુરેખાના સસરાએ હબ્બર વધારેની માગણી કરી. હસ્તમેળાપને થોડી જ વાર હતી. ત્યાંને ત્યાં જ હબ્બર રૂપીઆ આપવા અશક્ય હતા. હિરાલાલના બાપની બહુ પુછ નહોતી. તેમજ પોતે પણ પ્રમાણિકંપણે એક જ નોકરી કરવાથી ધન ભેખું કરી શક્યો નહોતો. આવાપીવાનું કુખ નહોતું. તેણે કહ્યું, “ તમે જો પ્રથમથી ખર્ચ આપી હોત, તો હું હમણાં જ ગણી આપત, પણ હવે તો થોડા દિવસની વાટ જોવી પડશે. આ ઉત્તરથી વેવાઈનું અભિમાન થવાયું. તેમણે નિર્ધનપણા માટે અનેક બોધો કહ્યા. “ તારા મ્હોં ઉપર મારા બિહારીને પાંચ હમરની પહેરામણી વાળી કન્યા પરણાવું ત્યારે જ હું ખરો. ” આ પ્રમાણે ઠીકે ઘેર જવા લાગ્યા. સુરેખાના પિતાએ સમગ્રની ધરમાં છસો રૂપીઆ હતા તે ગણી આપ્યા. તે વખતે તો લાજ રહી. લગ્ન થઈ ગયાં. પણ તેનાં સાસરીયાંએ સુરેખાને ઘેર તેડી નહિ અને પોતાના કુળનું પાણી બતાવવાં બીજા જ મંદિરે રૂ. ૫૦૦૦ની પહેરામણી લઈને પંદર વર્ષની કન્યા ગામમાં જ પરણાવી. આવી રીતે ઉગતી કળીનું સર્વનાશ થયું. હિરાલાલે પાછળથી પગે પડી નેટલા મંડે તેટલા રૂપીયા આપવા કહ્યું. પણ અભિમાનમાં રહેલા તેમણે માન્યું નહિ. આથી ફાઈખાને સખત થા લાગ્યો. પોતાની બુલધીજ પોતાની બહાલી સુરેખાનું બાપી જમડયું. એમ તેમના મગજમાં ફસી ગયું. અને તેની અસર શરીર ઉપર યર્ષ. દિવસે દિવસે નખાં થતાં ગયાં અને તાવ લાય પડ્યો.

સુરેખા સાચા હૃદયથી ફાઈખાને ચડાતી. તેને પહેવારનું જ્ઞાન નહોતું. ફાઈખાના મંદવાડમાં તેમની દેવસેવાનું કામ તેણે ઉપાડી

લીધું. તેમના રોજ વાંચવાના ભાગવત વિગેરે ગ્રંથો બપોરે, રાત્રે વાંચી સંભળાવવા લાગી. અને નિગમપૂર્વક દવા તથા હસાવનારી વાતો કહી, તેમની મુશ્વણ કરતી. તેમના ધરમાં પૂજાનો ખાસ ઓરડો હતો અને તેમાં મહાદેવનું સ્થાપિત બાણું હતું. તેઓની પાંચમી પેઢીએ એક ઝવેરી થયા હતા. તેમનાં વૃદ્ધ માતાએ એ મહાદેવની સ્થાપના કરી હતી. આખા ગામમાં તે જગતા દેવ મનાતા. થોડો ખાધા આખડી રાખતાં તે ફળતી. ફાઈખાની સેવાથી હજી સુધી તે મહાદેવનું તેજ ઘટયું નહોતું. સર્વ તેમને ચમત્કારી માનતાં. નવરાત્રને વખતે ફાઈખા કુળના ચમત્કારોની અને સેવાના ફળની વાતો તથા વિધિ સુરેખાના મગજ ઉપર હસાવતાં. તેથી ગાનીવચમાં પણ સુરેખા અદાજી જતી હતી. આજે નિશાળેથી ઘેર આવી, તરતજ કપડાં બદલી ફાઈખાની પાસે મંદ. દવા પાઈ. પણ આજે તેમની તબીબત વધારે નરમ હતી. સુરેખાને પાસે બેસાડી વાંસે હાથ ફેરવ્યો. તેના નિર્દોષ મુકુમાર મુખ તરફ જોતાં તે રડી પડ્યા.

સુરેખાને લાગ્યું કે ફાઈખાને બહુ દરદ થતું હશે. તે બોલી, “ ફાઈખા, તમે જ્યારે હું નાની હતી, ત્યારે કહેતાં કે હું તો વાધથી પણ બીજ નહિ અને આજે આ તાવથી આટલાં નરમ કેમ થઈ ગયો છો ? ” સુરેખાના બોલવાથી ફાઈખાને સહેજ દસવું આવ્યું. તે બોલ્યાં. “ જો, સુરેખા, હવે ફાઈખા વખતમાં મરી જઈશ. આખી જીંદગીમાં મ્હોં પાપો કયો નથી. જેથી મૃત્યુની બીક નથી. રડ્યું માત્ર તારે લીધેજ આવે છે. મ્હારા મવા પછી તને આપણા ભીમનાથનેજ સોંપું છું. જો, મ્હારી સાધારણ બુલધી તારે જીવન જમડયું તેથી મ્હારો જીવ અત્યારે પણ અકર્ણ છે. ” સુરેખા ગંભીર વંદે

બોલી. “ ફાઈના, આપણે આટલાં પુસ્તકો વાંચ્યાં તેમાં શું આવ્યું? કે ફાઈ ફાઈનું બગાડી રહ્યું નથી. જેવાં પુર્વજન્મે કર્મો કર્યો હોય તેવું જ આ જન્મે પામીએ છીએ. અને સુખ ‘મેળવવું’ આપણા જ હાથમાં છે. જે ધડીથી સુખના ઇચ્છા શાય, તેજ ધડીથી સારાં પુણ્ય કર્યો કરવા માંડે. તમારો જીવથી મારું ફાઈ બગડ્યું નથી. તમને મારા સંભ છે જે એવું મનમાં આવ્યો તો. ” આટલું કહેતાં તે પણ રોધ પડી.

આજ સુધી ફાઈના મરી શકે એવા ખ્યાલ જ તેના મંગળમાં આવ્યો નહોતો. તેની નાની વયમાં પણ સારી જીવિ જોષ લીધામરને સતોષ થયો. તે સુરેખાને વધારે પાસે લાવી કહેવા લાગ્યાં. “ જે સુરેખા, આ ધાત તારી એકલીના જ પેટમાં રાખજે આપણે સેવાનો આરંભ છે. તેમાં મદાદેવ-જની ઘણી બાબતોએ પાછળ એક તાડું છે. તપાસીને જોયા વીના તે જરૂર નહિ. તું જ્યારે સોજા વર્ષની થાય ત્યારે તે ઉઘાડજે, અને તેમાંની વસ્તુ લઈ યથાર્થ ઉપયોગ કરજે. પણ સોજા વર્ષ પહેલાં ઉઘાડીશ નહિ કે તેનો વિચાર પણ કરીશ નહિ, ” આટલું કહેતામાં તેમનો શ્વાસ ભરાઈ ગયો. અને બોલતાં બંધ થયા. દિરાગ્રાજ અને રૂઢમણી પણ વાતો કરતાં બંધ વખત થયો. એમ કરતે ત્યાં આગ્રી પકોંચ્યાં ડાહ્યાં બાજ ગયું હતું. ગાડીએ પણ થીમી પડતી હતી. દિરાગ્રાજે તરત જ ડકડરને બોલાવ્યો. તેણે તપાસીને કહ્યું. “ કે આમને મટે તેવી આશા નથી. દવાઓ અસર કરતી નથી. તે પણ પાછ જીવો. કહી એક ડોઝ આપી તે આવશે ગયો.

થોડીવારે મોટી બહેને નેત્રો ઉઘાડ્યાં. દિરાગ્રાજને પોતાની મીઠકત વિગેરેની સમ-

જીવી આપી અને સુરેખાની બલામણ કરી. પછી, ભીમનાથનું નેત્ર જપવા લાગ્યાં. તેમનું મુખ તેજથી પ્રકાશિત થતું હતું. થોડા જ વખતમાં તેમણે દેહત્યાગ કર્યો.

૨

આજે સુરેખાની વર્ષગાંઠ હતી. તે રાંજના નયમ પ્રમાણે વાંચ વાગે, જીડી. માતાપિતાને નમન કરી, ફાઈનાની છબીને નમન કરતી. પછી નિત્ય કર્મ પરવારી ભીમનાથની સેવા તેણે પોતાનો વિદ્યાભ્યાસ ત્યાજી રાખ્યો હતો. તે અંગ્રેજી મોડા ધોરણમાં હતી. તેનું આર્થ હૃદય સંસ્કારી હતું. અને નાનપણથી વાંચ-નના શોખથી તેણે આપણાં પુરાણિક ગ્રંથોનો તેમજ આર્યમહિલાઓના ટેકાલાં જીવનોનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. તે અંગ્રેજી નવલકથાઓ અને ખીજાં પુસ્તકો વાંચતી ત્યારે આપણી અને તેમની બાવનાઓમાં શો ફર છે તે તપાસતી. ફાઈનાના મધ્ય પછી તે જરા સખત થઈ હતી. મનુષ્ય જીવનમાં મુશ્કેલ અનિવાર્ય બળ જોષ, તેનું કોમળ, હૃદય ઘવાયું હતું. આજે તેને સોજા વર્ષ એકું હતું. તે સુવાસિત મધુરી છળી, પૂણ્યપણે ખીલી રહી હતી. યુગાળી રંગનું સ્વચ્છ વસ્ત્ર અને લલાટમાં ચંદ્રગિંધા શો ચંદ્રક કરી, ઉપર રૂપેરી વાદળો જેવી જરમરેખા કરતી ત્યારે સ્વર્ગના દેવો તેની સેવા સ્વીકારતાં હોય, તેવું તેનું મુખકમળ તેજસ્વથી લખ-લખી રહેલું. આરતી સમયે નાનાં માંડુઓ તેમજ શૂદ્રનાં સર્વ મનુષ્યો ભેગાં મળતાં.

સુરેખા પૂજા કરી રહી. આજે તેના મનમાં અનેક વિચારો ઘોળાતા હતા. પોતાને લીધે માતાપિતાને થતી અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ તે સમજતી હતી. શકર-પાર્વતિના મુગ્ધની એકવત્તા શું પોતાના જીવનમાં તે નહિ મેળવી શકે? આ સંસારમાં

આતું અધિકારતું જ સામ્રાજ્ય હશે ? ”
વિચારેમાં હોળાપાતું તેતું મગજ તેણે સ્થિર
કયું અને ફોધ્યાની સોળમે વર્ષે તાકુ ઉઘા-
ડવાની વાત સાંભરી. આજે તેણે કુદરતની
પ્રેરણાથીજ સર્વની સાથે પતિને મનથી
નમસ્કાર કર્યો અને ગૃહકાર્યમાં ચિત્ત
પરોવ્યું. બપોરે તેની સખી સરલા આવી.
આનંદ વાર્તા કરતે સરલા બોલી. બહેન,
મારે થોડા દિવસમાં સુખાઈ જવાનું થશે
ત્યારે, તું જરૂર પત્રથી તારા સમાચાર
જણાવજે. ” સુરેખા બોલી, બહેન, આજે
જે તું મહારે એક કામ કરીશ તો જીવન
પર્યંત તારી આંખી રહીશ. તું જાણે છે કે
ખિહારીને હું દેવ તરીકે પુજુ છું. તું સુખાઈ
જવાની છું, એ બહાને સુધીલાબહેન
(ખીજ પત્ની) પાસેથી તેમની છપ્પી ન
માગી લઉં ? ” સરલા ગળગળી થઈ ગઈ.
“ જરૂર, તે હું તને મેળવી આપીશ તેઓ
ખંને અમદાવાદ જવાનાં છે. ખિહારીલાલને
દોહસો રૂપિયાની નોકરી થઈ છે. બહેન,
તારા આ પવિત્ર શિશુ જીવનમાં આ દુઃખ
શોભતું કે ઘટતું નથી. ” તેઓ એકબીજાને
હૃદયભાર હલકો કરી છુટાં પડ્યાં.

એટલામાં સુરેખાની માતા આવી. “ બહેન,
તારા મામાનો પત્ર આજે છે, તેમાં બાબીને
સવાવડ આવવાની હોવાથી અને ચાર દિવસ
મન છુટ્ટ થાય, એ હેતુથી તને અમદાવાદ
તેડાવી છે. જો તારો વિચાર હોય, તો હા
લખું. ” અને શરૂવારે તેઓ તેડવા આવે ”
સુરેખાને બાવીની સમજ ન પડી. તેણે હા
કહી. માતા વિદાય થઈ અને પત્ર લખી દીધે.
સર્વ બપોરે આરામ લેવા લાગ્યાં. સુરેખા
મંદિરની ઝોરડીમાં ગઈ અને ભીત તપાસવા
લાગી એક ઝગપાએ ચાંપ જેવું જણાયું.
જે દબાવતાં ભીતનો થોડો ભાગ બાહ્યુએ
ખસી ગયો. અંદર એક બીડેલું કવર હતું.

ઉપર ફોધ્યાના અક્ષર હતા. “ બહાલી સુરેખા-
ને મળે ” એ શિરનામું. સુરેખાનું હૃદય
ધબકતું હતું કપોત પ્રદેશ પર રવેદર્શીદુ
મેતીની સેર નેવાં શોભતાં હતાં. ઉતાવળથી
તે તાકુ બંધ કરી, પોતાના બાવી જેવું તે
કવર ફોડવા લાગી. તેમાં નીચે પ્રમાણે
લખ્યું હતું.

॥ જીઓ ॥

કાળ અનંત,

મહારી લાડણી સુરેખા,

તું બપોરે આ પત્ર વાંચીશ ત્યારે તારી
કેવી સ્થિતિ હશે તે મને ખબર નથી. છતાં
તારી હૃદિ તો પરિપક્વ થઈ હશે જ. એમ
તારા આજ સુધીના અનુભવ ઉપરથી માની
લઉં છું. જે નજવા કારણથી તારી જીંદગી
ખરબાદ ગઈ, તે કારણ મને આ વાતની
પહેલેથી ખબર નહોતી તે જ છે. તારા પર
મને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે કે મહારા તરફથી
મળેલી બક્ષીસથી તું તારું જીવન, દરેક રીતે
ઉત્તર, સદગુણી, સુખી, અને આદર્શમય
ગાળી શકીશ. હવે સુખ્ય વાત લખું છું.
આપણા ભીમનાથ મહાદેવનું લીંગ ઉપરથી
ફેરવાળું છે, અને તે ઉઘાડતાં અંદર આપણા
બાપદાદાનું અમુક્ય કવેરાત ભરેલું છે જેની
કિંમત હાલના સમયમાં તો થઈ શકે તેમ
નથી. તેમાંથી તારા સુખ માટે તથા લોક-
સેવા માટે થોડાં હાથે તેમ વાપરજે. અને
બની સકે તો, પ્રેમ-ભક્તિથી તારા પતિને
મેળવજે. એટલું વાદ રાખજે પવિત્ર તીર્થ-
ધર્મનો માર્ગ ચૂકાય નહિ. છપ્પો, વેર, ને
દોષને હૃદયમાં રચાન ન મળે. કારણ તેનાથી
તેનું કળ પણુ તેવું જ મળે છે. તારા સુખ
જેવું સર્વજનું સુખ ગણી, નમ્રતા, અને પવિત્ર
રોહથી દરેક કાર્ય કરજે. તું પૂર્ણ સૌભાગ્ય-
સાગી સુખી થા, એવો મહારા આશિર્વાદ છે.

લી. તારી ફોધ્યાની રનેદાશિવ ”.

સુરેખાએ પત્રને બે ત્રણવાર વાંચ્યો. તેની નજરે પહેલાંના બનાવો તરી આવ્યા. સામેનો ફોટોબાનો ઓછા પેઇન્ટિંગ ફેલો મળે આંખમાં અશ્રુ સાથે આશિષ દેતો લાગ્યો. વખત થોડો હતો. બધાં જાગે તે પહેલાં સર્વ વ્યવસ્થા કરી લેવાની હતી. તેણે બંને હાથ ઝૂંબેડી, દંડવત્ પ્રણામ કરી, શીવર્જીય ખોટાં. તેમાં બીજું નાતું શીવર્જીય હતું. અસુધ્ય ચમકતાં મોતી, રત્નો તેમ જ સુવર્ણભંડાર તેની નજરે પડ્યો. એક બાજુ

ગીનીઓ બરેલી હતી. તેણે બે રત્નો ને ગીનીઓ નાના મદાદેવજીમાં ભરી લઇ, મોટું લોંગ બંધ કર્યું. સજ્જા નેત્રે બાવી ચીત્રો લગ્યા લાગી. “હે પ્રભુ ! તમે પ્રથમ અવસ્થામાંથી જ સંકુચિત જીવનપથથી બચાવી છે. તો મહારે હૃદય તું જ વિશાળ કરને. અને મહારા છજદેવનો પ્રેમ મેળવી આપને.” આવા વિચારોમાંથી અંદરથી “મહા થઇ છે” ની. ખૂબ પડી ને તે જાગી. રોજનાં કાર્યો ચાલુ થયાં. (અપૂર્ણ)

સ્વાતંત્ર્ય - યજ્ઞ

: : ધનાઢી-ભીમપલાસ : :

વિશ્વ વિજયી આરંભતા ભારતીના બાલ

સ્વાતંત્ર્ય-યજ્ઞ આજ હિંદમાં—

મૈયા આહુતિ માંગેને જ્યોત ઉરમાં જાગે,
આત્મભોગના આદર્શભાવ હૃદયે જાગે,

અર્પી આહુતિ પ્રગટાવે જાળવળતી જવાલ

સ્વાતંત્ર્ય-યજ્ઞ આજ હિંદમાં—

આરંભી હિંદી યજ્ઞને ઉદ્ધાર કરવા હિંદનો

આદેશ ધરતા અંતરે સાબરમતીના તંત્રનો.

યજ્ઞના આયક્ષપદે બાપુજી વિરાળે,

સ્વાતંત્ર્ય-મૂર્તિ સમા હિંદને દીપાવતા;

મંત્ર રવ ગાજતા ગગનભેદી આળે,

જવાહિરલાલના વિશ્વમાં, બાલ !

સ્વાતંત્ર્ય-યજ્ઞ આજ હિંદમાં—

અંગાર જનતા હિંદીઓ આબાદી કેરા યજ્ઞમાં;

અણુએ અણુ સળગાવશે અંગાર શાહીવાદના.

અર્પતા જ્યાં આત્મદાન દેશ કાળ એ વીરો,

અર્પીને જીવનદાન અમરતા વરે વીરો;

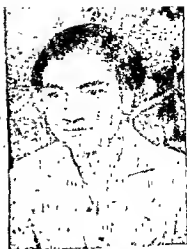
વિરલ દે પ્રાણ બલિદાન,

વિરલ દેા વિશ્વે દે પ્રાણ બલિદાન, બાલ !

સ્વાતંત્ર્ય-યજ્ઞ આજ હિંદમાં—

શ્રી, ત્રિલોક દેસાઈ

રજનીનાં રાસ

આલો સખીઓ જાધી

હું આવી આવી.
ચળકંતો ચન્દ્રક ભાલે ચોલી,
તારક મઠયું અંચલ ઓલી;
સાગર નીરમાં ઝળોળી

લાવી લાવી.
હું આવી આવી.

ઢોતર કંઠે દિલ લપાડે,
પર્વત પહાડેથી ઢોલતી આવું;
સન્ધ્યા ઉરમાં છુપાવું
બહાલથી વધાવી, સતાવી;
હું આવી આવી.

ધાકયાં મનુજાલ અંક સુવાડું,
સમીર વીંઝણો મંદ ઉડાડું;
કુમુદ ચૂની જગાડું
પ્રેમથી રિઝાવી, મનાવો;
હું આવી આવી.

રાત વીતે પિયુ સંગમાં મોરી,
બેસી સવારે ઉપા ઢંઢોળી;
વારિધી દિગ કલમ ભોળી,
લખવા કદું ભાવિ ભાવિ;
હું આવી આવી.

આલો સખીઓ જાધી,

હું આવી આવી.

શ્રીસાહિત્યના સાચા અને વિવેકશીલ સર્જક શ્રી. રાયચુરાના બે જીવન પ્રસંગો

સંપાદક : શ્રી. “પત્રાશર.”

આપણા આજના લેખકો તેમના લેખનકાર્યમાં કેટલીકવાર વિવેકમર્યાદાને વટાવી લેતા છે અને તેમાં પણ કોઈ વાર્તાઓ જ્યારે શ્રીમાસિકોમાં સ્થાન પામે છે ત્યારે તો હદ આવી રહી લેખાવી નોંધએ. આ બાબતમાં લેખકોએ કેવી કાળજી લેવી નોંધએ તેમજ આ બાબતમાં તેમણે કેવા નિરક્ષીર વિવેક વાપરેલા નોંધએ તે, આ પૃષ્ઠ પર રજૂ થતા આપણા જાણીતા લોકસાહિત્યકાર શ્રી. રાયચુરાના બે જીવનપ્રસંગોમાંના એક-માંથી આપણને જાણવા મળે છે.

આપણા લેખકો આવો વિવેક વાપરતા ક્યારે થશે ?

—તંત્રી

જીવનશત્રી શ્રી, શિશુશ્રી દષ્ટિએ હજી ઉજવાને આંગણે ઊભા છે એટલે એને કેવા પ્રકારનું સાહિત્ય આપવું એ આજના દરેક લેખક માટે એક મહાન અને મંભીર રીતે વિચારવા નેવા પ્રશ્ન છે.

આને તો ચોમાસાનાં અળશિયાં માફક જામરાઈ નીકળેલા સંખ્યાબંધ લેખકો સ્ત્રીઓની સેવાના બહાને બહાર આવી સ્ત્રીઓપયોગી સાહિત્ય રચવાના બહાને કેટલાય એ શુભ-શત્રોની કુસેવા કરવા લાગી ગયા છે. કેટલીક વાર તો પિતા-પુત્રી કે બાઈ-બહેન સાથે બેસી વાંચી શકે તેવું તો રજૂ પણ શ્રી એકલી જ થોડે વાંચવા બેસે તો, જે તે સુસંસ્કારી હોય તો, તિરકારી કાઢે તેવું સાહિત્ય લખતા થઈ ગયા છે.

આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે પિતા-પુત્રી કે બાઈ-બહેન સાથે બેસી વાંચી શકે એવું સાહિત્ય લખાય તો એમાં શુભરાતના સ્ત્રી વર્ગની સેવા છે.

આ દષ્ટિએ જોતાં શ્રી. રાયચુરાએ રચેલું સાહિત્ય ખરેખર, એ દિશામાં સારી આશા આપતું સાહિત્ય છે એમ સહેને કહી શકાય. એમણે લખેલ “રનેદપૂણી” નામક નવલકથાને માટે તો એ નવલકથાની ખરતાવના લેખિકા શ્રીમતી શારદા મહેતાએ એને A Problem Novel ના નામથી ઓળખાવી હતી. ૧૯૧૪ની સાલમાં, જ્યારે રા. રાયચુરા મુંબઈ રહેતા ત્યારે “ભારતસેવા” નામક અઠવાડિકમાં એ કટકે કટકે પ્રકટ થએલી અને તેજ “રનેદપૂણી”ના પ્રથમ ભાગ “શુણ્ણુ-દરી” માસિકના તે વખતના તંત્રી અને આજના હુણાવાડાના દીવાન શ્રી. જયમજી વર્માએ એને પુસ્તકાકારે પ્રકટ કરેલું. સ્ત્રીઓ માટેની નવલકથા કેવી હોવી નોંધએ તેના આદર્શ તરીકે “રનેદપૂણી” સહેને રજૂ કરી શકાય. ખરેખર, આને એ પુસ્તક પહેલી વાર પ્રકટ થઈ ગયાને ૨૬ વર્ષ થઈ જવા છતાં આને પણ આપણા સ્ત્રી વર્ગની એ રનેદપૂણી થઈ ચૂકેલી નવલકથા છે.

આને એ "રનેદપૂણી" અંગ્રેજી એમ કહેવાય છે કે, ડા. રામચુરા એકવાર ઘોરાછ (કાઠિયાવાડ)ના એક માગર ગૃહસ્થના ગહેમાન થયેલા ત્યારે, તેમને ત્યાં એમને જમતી વેળાએ કુટુંબનાં એક બહેને, શ્રી. રામચુરા તેઓથી અપરિચિત હતી, ખીરસતી વેળા એમના પર એક હિંદો મતના સુ. રસમાન્ય હતું. તે બહેને કહેલું કે, "તે..."

"રામચુરાભાઈ! તમે આખી સ્ત્રીજાતિનો એક ગુન્હો કર્યો છે." આ ગુન્હાના સંજ્ઞા સાંભળી શ્રી. રામચુરા જમતા જમતા ચોંકી ઉઠ્યા. તેમણે પૂછ્યું:

"એવો સ્ત્રીજાતિ પ્રત્યેનો મારો કથો ગુન્હો છે?"

જવાબમાં તે બહેને કહ્યું: "રનેદપૂણી નો બીજો ભાગ હજી તમે નથી આપતા તે તમારો એક સ્ત્રીજાતિનો મંબોર ગુન્હો છે. આવી સરસ નવવ્રતકથા જે પૂરી ન કરો તો એ ગુન્હો હંમેશને માટે તમારે માથે રહેવાનો."

આ રીતે અનેક બહેનો પ્રહરેશથી માંડી કે આક્રિષ્ટ સુધીની બહેનોએ સ્ત્રીજાતિ રનેદપાત્ર નવલ પૂરી કરાવવા શ્રી. રામચુરાને આમ્રદ કરી રહી છે. એ વિશે વાત નીકળતાં તેમણે કહેલું કે, "હું પણ છપ્પું છું કે, મારે એ નવવ્રતકથા પૂરી કરવી;" અને ૧૯૪૧ માં તો એનો બીજો ભાગ કેટલેક બોગે આપવાનો એમનો સંકલ્પ છે, એમ જણાવ્યું હતું.

એટલે, શ્રી. રામચુરાએ લખેલાં લગભગ ત્રીસેક પુસ્તકોમાંનાં આગે જ કેટલાં એવું પુસ્તક નીકળે કે જે પુસ્તક બાઈબલને કે પિતા-પુત્રી સાથે બેસી લાંબી રોકે તેવું ન હોય.

પરંતુ, એવો પણ એક પ્રસંગ એમની જાતનમાં બેની ગયેલો જણવા મળ્યો છે.

મુઠે તો શ્રી. રામચુરા તોક સાહિત્યના અભ્યાસી; અને એને અંગે એમને અનેક

ચારણી સાથે મળવું થતું. તેમની પાસેથી વિવિધ પ્રકારની વાતોઓ, દ્રઢ કે સોઝમીતો તેઓ મેળવતા, તેનો અભ્યાસ કરતા, અને જનતાને ચરણે રખા કરવા જેવું હોય તે પ્રજા કરતા. આમાં પણ એમનો નીરક્ષીર વિવેક ખાસ કામ કરી જતો, કારણ કે, દ્રઢાણુ સાહિત્યના હોરમાં, ગાવા માટે લોકાદિ ના પાડે છે. પરંતુ એમના એ નીરક્ષીર

વિવેકને કારણે જ આજે એ દ્રઢા આજે કેટલેક સોજો-કોજો અને બહેર સમારંભોમાં ગાઈ રહ્યાં છે. પહેલાં તો દ્રઢા ગાવા હોય તો એમને પાંદર માત્ર હોળીના દિવસોમાં જ ગાતા; પરંતુ, શ્રી. રામચુરાની અભ્યાસક દષ્ટિએ એ દ્રઢાઓમાંના શૃંગારિક ભાવને અશ્વમ કરી શિષ્ટ એવા પ્રાર્થનાવિક દ્રઢાને જ પ્રસિદ્ધિમાં આપ્યા. છતાં કેટકેવાર કેટકે પાપરી બેગી ધપાવ. પણ આવી ભય તેમ, એક ચારણ પાસેથી તેમણે એક વાતી સાંભળેલી.

એ વાતી અત્યંત રસિક હતી. એમણે એને બહુજ સંભાળ, અને કલાપૂર્વક, અક્ષરેક આપ્યો. અને "સારંગ"ના એક અંકમાં એ પ્રકટ થયું. વાંચનારે એને વખાણી વિવિધ વર્તમાનપત્રોએ સમાલોચનામાં પણ એની પ્રશંસા કરી પરંતુ એક બહેને તો તેમને લખ્યું:

"સારંગ વર્ણીથી વાંચું છું. તમારાં પહેલાંનાં લખાણોથી પણ પરિચિત છું; આજ દિન સુધી અને ગૌરવ હતું કે, ગુજરાતમાં એક એવો લેખક જણ છે જેની માનપણ ફિતિ રસિક છતાં સંપૂર્ણ વિશુદ્ધિ ભળવી ચી છે. બાઈબલને સાથે બેસી વાંચી રોકે એવી નવલિકા લખનાર તરીકે હું માર્દના તરફ પણ બેસી હોજી તો એક તમારા તરફ પણ મારા અંકમાં તમારા નામે લખાવતી "જાતિગ્રાજી" નવલિકા વાંચી અતિદુઃખ થયું. આપની સાથે પણ વચવાનો પરિચય ન છતાં આ

પત્ર લખવા ધૂટતા કરે છું અને મને દજ લાગે છે કે, તમે આવી વાતો લખો નહિ; છતાં એ જો તેમારી જ કૃતિ હોય તો મેહેરબાની કરીને તમારા કેષ પુસ્તકમાં ન છાપશો. તમને શુદ્ધરાતણ માટે માન છે તો બહેન તરીકે માગી લઉં છું કે, તમારા પુસ્તકને એ વાતોથી બચાવી લેતો. " " .

આ કાગળ વાંચી શ્રી. રાયચુરાની મનોદશા વાચકે કલ્પી લેવી. એમને એ બહેન પ્રત્યે માન હતું નાથયું, આ પત્ર વાંચ્યા પછી, પોતે એ વાતો ખૂબ સાચવીને સંભાળ બરી રીતે જાહેરી છતાં "શારદા"માં એ છપાઈ ત્યારે બનેલો એક પ્રસંગ તેમને યાદ આવ્યો. એ વાતો છપાતી હતી ત્યારે, પ્રેસમાં એના અક્ષરો વંચાતા હતા ત્યારે, તેમના એક મિત્રની ૧૨ વર્ષની પુત્રી, જે શ. રાયચુરાની વાતોએ વાંચવાની ખુબ જ શોખીન હતી તે, તેઓએ વાતોનાં મુદ્દા વાંચતા હતા તે વખતે આવીને એમની નવી વાતો વાંચવાની ઉત્સુકતાથી પ્રેરાઈ એ મુદ્દા ઉઠાવ્યા. "શ્રી. રાયચુરાએ એ જોયું અને એમને તુરત જ યથા આવેલું કે, એ બાળા એ ન વાંચે તો દીક. અને તેથી તેમણે તેના હાથમાંથી એ મુદ્દા કુટવી લીધાં,

આથી ઉપરો પત્ર વાંચતાં તેમને થયું કે, મારા મિત્રની આ બાર વર્ષની બાલિકા એ ન વાંચે તો દીક એમ જો મને લાગ્યું તો તે જ વખતે શુદ્ધરાતની તમામ બહેન-પુત્રીઓ મારી જ બહેન-પુત્રીઓ અને તેથી તેમણે પાછળથી એ માટે પશ્ચાત્તાપ અનુભવેલો.

આ રીતે જોઈએ તો શ્રી. રાયચુરાએ શુદ્ધરાતના તમામ સ્ત્રી વર્ગની સાચી અને અનુપમ સેવા બજાવી છે. " " " "

આવું નિર્દોષ સાક્ષિય આપનાર તરીકે શ્રી. રાયચુરા આજે સર્વવં પંકામ છે એટલે એમનું મોઢું પણ પુસ્તક આપણા સ્ત્રીસમાજ સમક્ષ આપણે નિઃસંશયપણે રજૂ કરી શકીએ તેવું હોય છે.

આત્માર સુધી તે એમણે આપણને કાઠિયાવાડના બોક્સાદિત્યનો પરિચય આપ્યો છે, પરંતુ શુદ્ધરાતના બોક્સાદિત્યના અભ્યાસ અર્થે હવે તો તેમણે વડોદરાને પોતાનું નિવાસ સ્થાન બનાવ્યું છે. એટલે શુદ્ધરાતના આ ભાગમાંથી, પણ તેઓ બોક્સાદિત્ય બેથું કરી જનતાને સાદર કરશે, એવી આશા તેમના પ્રત્યે શુદ્ધરાતે રાખવા ગાંઠી છે.

એમના વનપ્રવેશ વખતે એમને દીધાયું બસવા આપણે પરમનિયંતા પ્રશ્નને પ્રાર્થાએ.

સરસ્વતી-વંદના

પ્રાર્થના

જય શારદાદેવી, જગત સુખકારી,
જય જગદીશ્વરી-માતા સરસ્વતી, જય જગ પાણતહારી,
જય જય જય સુખમય કુંજનાશિની, સંકટ વિહારનારી.—
અંદ્રજ્યોતિ શમ વર્દન વિરાજે, મુંદર માલાધારી;
વિણા વામ-અંગે શોભે, અદ્ભુત મૂર્તિ તમારી.—
ચેત, વજ્ર, કમલાસન મુંદર, પાવન, હંસ સવારી;
અંતર, જોના, વસો તમે-મમ, આય, હુદિ બહુશારી.—
પ્રસન્ન રહેજો દિન, કિંકરપર, લાંછી અધમ અધિકારી;
નારાયણ ચરણ શિર નમાવેત, આપો સુમતિ સારી.—
શ્રી. નારાયણલાલ પુરપોતમ સુખદીપ્ત્યા

વ્યક્તિત્વ

લેખક :

શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર મો. દેસાઈ,
બી. એ.

વ્યક્તિત્વની શક્તિ અને મહત્તાના સંબંધમાં જેટલું લખી શકાયું છે એટલું ઓછું છે. વિરતીથી નિબંધો અને આખાને આખા ગ્રંથો પણ વ્યક્તિત્વના વિષયની મહત્તા પર પૂરો પ્રકાશ ફેંકી શકે તેમ નથી. વિદ્વંસી શ્રીમતી લિલી એલ. એલનનાજ શબ્દોમાં આ વિષયના મહત્ત્વનો રોશન કરીએ તો સરળતા થશે. સમસ્ત સફળતાઓનો આધાર વ્યક્તિત્વ છે. અરે, સમસ્ત સફળતાઓનું આદિ મૂળ પણ વ્યક્તિત્વ જ છે. સંસારના કોઈ પણ ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરતા સ્ત્રીપુરુષો તરફ નજર નાખીશું તો જાણીએ કે વ્યક્તિત્વયુક્ત સ્ત્રીપુરુષો જ ધન, સંપત્તિ, યશ, ઉપાધિ, કુશિનતા, ગૌરવ ઇત્યાદિ પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાળી બને છે. વ્યક્તિત્વહીન નરનારીઓ પ્રત્યેક સ્થાન પર નિષ્ફળતા વરે છે. પ્રતાપ અને પ્રભાવશોભક પ્રત્યેક પદાર્થ વ્યક્તિત્વની સામે ઝૂકી પડે છે. વ્યક્તિત્વના દૈદિપ્યમાન દિવસનું દંતુ તો પ્રભાત જ લીધું છે. પોતાના જીવનને પ્રભાવશાળી બનાવવાનું જેમણે પ્રયોજન રાખ્યું છે, જનસમાજ અને સઠક સંસારને દિતકારક જીવન જીવવાનું જેમણે ધ્યેય નિશ્ચિત કર્યું છે અને શક્તિ-મૂલક, પ્રભાવશાળી અને મદાન પદોને મહત્ત્વ કરવાનો જેમનો આંતરિક ઉદ્દેશ છે તે સ્ત્રીપુરુષોને વ્યક્તિત્વ પ્રાપ્ત કરવાની અગત્ય અનિવાર્ય છે. વ્યક્તિત્વના અભાવે મહત્તા-કાંક્ષો મનુષ્યોની મનોકામનાઓ પૂર્ણ થતી નથી. આમ વ્યક્તિત્વ કે તેના વિકાસ વિના માનવી માનવતા કે તેની મહત્તાના ઉચ્ચ મૂલ્ય પર પહોંચી શકવા અસમર્થ બને છે.

પરંતુ દુન્યવી દૃષ્ટિએ આપણે આપણી યોગ્ય દૃષ્ટિ ફેરવીએ તો આશ્ચર્ય થાય છે કે આપણામાંના ઘણાખરા આવી મહતાપૂર્ણ વ્યક્તિત્વની શક્તિનો ખ્યાલ સરખો પણ કરતા નથી. આપણા જીવનના મહત્ત્વના તત્ત્વ તરફ ધ્યાન આપવા પૂરતી દરકાર પણ નહીં રાખનારા એવા આપણે વ્યક્તિત્વનું છે. એ સમજવાની પણ પરવા કરી નથી. આને સર્વ સાધનોનું મુખ્ય કેન્દ્ર કેળવણી, ગણાય છે. તેમાંય શિશુશિક્ષણ-બાળકેળવણી ઉપર જનસમાજ અને સરકાર યુષ્કળ બાર મૂકે છે. માતાપિતા પોતાના લાડકવાયા બાળકોને સુશિક્ષિત અને સંસ્કારી નીપજવવા અમરૂંઠક ધન ખર્ચે છે, દેવાં પણ કરે છે, પોતે પણ અધ્યાગ પરિશ્રમ ઉઠાવે છે પરંતુ શિક્ષણની શરણાઈએ વગાડનારા એ માળાપો, શિક્ષકો તથા કેળવણીકારો 'શિક્ષણ એટલે શું?' તે પ્રશ્નનો ઉત્તર બરાબર સમજે છે? જો તેઓ કેળવણી-બાળ કેળવણી કહે છે એ કેળવણીના પ્રયોજન પરત્વે યા એના વાર્તાવિક અન્વય સંબંધમાં તેઓએ લુહિપુરુષર વિચાર કરવાનો પ્રયત્ન કદિ કર્યો છે? જોડી દાટ્યો જો જરા કેળવણીની કાર્યપદ્ધતિની સમીક્ષા કરવામાં આવે તો તરત જાણાઈ આવે છે કે આજના નવયુગી અને યુવતીઓના માનસ પર આદર્શ શિક્ષણની જે છાપ પડતી જોઈએ તે ગિલકુલ પડતી નથી. ઉપરછડું માન અને અધૂરી માહિતી મેળવી, પદવી પામેલા સુશિક્ષિતો સાચું જીવન અને સંસ્કારના સંપર્કથી તો તદ્દન અલિપ્ત રહેતા લાગે છે અને કેટલીક વાર તો એમ પણ રપટપણે જણાયું છે કે આપુ-નિક શિક્ષણના ઘુંટડાઓ ગળે ઉતારતા

ઉત્તરિતામાં જ-કેળવણીની શરૂઆતના કામ દરમ્યાન-બાળકોમાં વિદ્યાર્થીઓમાં વ્યક્ત થવાને મળતા વ્યક્તિત્વનાં ચિન્હોને દર્શાવી દેવામાં આવે છે. અને પરિણામે તેઓ કૃત્રિમ સદાચતાઓ, પરાવર્તનનો અને નિર્જલ સાધીઓના, દુર્બળ તત્વોના ભરોસા પર આધાર રાખતા થઈ જાય છે. જીવનના ઉપકાળથી જ બાળકોને આવી રીતે જકડી લેવામાં આવે છે, અને એને દરેક પ્રસંગે એવા પ્રકારના, સજ્જો કે વાક્યો કહેવામાં આવે છે કે જેથી એમની શક્તિઓના સંપૂર્ણ સ્વરૂપે થશે જોઈતો વિકાસ દર્શાવે જાય છે. બાળકો સાથેના આવો અધમ પ્રકારનો વ્યવહાર એમના આત્મભાવ વિશિષ્ટ ભાગ પર આક્રમણ કરે છે અને એ વિશિષ્ટ આત્મત્વ જેને વ્યક્તિત્વ કહી શકાય તેનો વિનાશ નહીં આવતો જાય છે. કોઈ મૂર્ખ માળા કોઈ છોડ કે રોપને વારંવાર કાપી નાંખે અને એની ઉત્તરોત્તર રૂઢિ ન થવા કે તેમ છતર મનુષ્યો, ઉપાધિઓ અને ડબ્બકીરીદાર બાળકોનો દરેક સ્પર્શ વિરોધ કરવામાં આવે અને તેમની આંતરિક ન્યાય વિવેક છુદ્ધિનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ કરવાનો તથા તેને વિકસિત કરવાનો તેમને અવસર જ આપવામાં ન આવે, તો પરિણામ પછી જ-જ ન આવે ને ? દુર્બલ અને પરાવર્તનથી જનવા સિવાય બીજાં એમને માટે સંભવિત પણ શું હોઈ શકે ? આવી રીતે બાળકોના આરંભિક અધિકારોનું વિમર્દન કરવામાં આવે, ખીલી, પ્રતુલ્લી પુષ્પ જનતાં પહેલાં જ કુમળા કસિઓને તોડી-મરોડી ધુળ ભેગી કરી દેવામાં આવે અને બાળકોનું વ્યક્તિત્વ ત્રુટિપૂર્ણ તથા દુર્બળ અને એવી અનુકૂળતાઓ કરી આપવામાં આવે ત્યાં શિક્ષણનાં શાં મૂલ્ય ? 'જિલ્લો આવી' 'બાવો આગ્યો.' અને એવા ભૂતપ્રેત તથા કેટલીકવાર તો 'તારા બાપુ આવશે એટલે તને મરાવીશ' એમ

બાપુજીનો પપ્પુ ડર ને બાળકોના ચિર પર સતત ઝૂમતો હોય, ધમકો અને મારપીટના અવાજો જેમના કાન પર સંજ્ઞ સવાર અથગતા હોય, એ બાળકો શરિરમાં શરવીર બનશે-એવી કલ્પના કરવી પણ દારૂપાત્ર નથી લાગતી ? આવો અલ્પ સંસ્કારકીન ઉછેર પામેલું બાળક નીડર બની રોજ નવનવા કાપ દાઢ ધરવાનું સાદસ કરવા શી રીતે પ્રેરાય ? આ પરિસ્થિતિ આં મદા-પાપ માટે બાળકના માળાપ કે છતર સહોત્પાપીઓ કેટલે અંશે જવાબદાર હોઈ શકે એ ઉદ્ધ અત્યારે ન કાઢીએ તોપણ એટલું તો કલ્પ કયો વિના નહિ જ આલે કે નાના નાના બાળકોને પ્રભાવશાળી, ચારિત્ર્યશક્તિ-સંપન્ન ન જનવા હતાં, પ્રારં-ભથી જ એમને જીવનશક્તિથી વંચિત રાખી, એઓની સર્વાંગ ઉન્નતિનો માર્ગ અવરોધવો અને પરિણામે એમને નિર્જનતા તથા વ્યક્તિત્વનો અભાવ અને સામર્થ્યહીનતાનો તારસો આપવો એ મદાન પાપ છે. પાંચી કોને કહેવો તે આપણે ન કહી શકીએ પણ આ પાપ છે એ વાત નિર્વિવાદ છે.

માનસશાસ્ત્રનો એક સિદ્ધાન્ત અંગ્ર સમજવા જેવો છે. ધણી વખત બાળકોની આંતરિક ન્યાયશુદ્ધિનો કોઈ કારણથી વ્યતિક્ત કે વિલય થઈ જાય છે અને પછી કેટલોક કાળ વીતી મયા પછી, કોઈ એવા જ મૂલ કારણથી તે ન્યાયશુદ્ધિ પુનર્જીવન પામતી હોય છે. શ્રીમતિ એલને આ વાતનું વધુ સમોટતાથી સ્પષ્ટીકરણ કરવા માટે નિમ્નલિખિત ઘટનાનો નિર્દેશ કર્યો છે.

એક સંસ્કારી માતાપિતાનું બહાસોયું બાળક હતું. માતાપિતા ઉદાર હૃદયના હોઈ, એવી દૃઢ માન્યતા ધરાવતા કે નાના બાળકોના હૃદયમાં સિદ્ધાન્તોને સારી રીતે સમજવાની સંપૂર્ણ શક્તિ અસ્તિત્વ ધરાવતી હોય છે

અને જો બાળકોને તેમની સ્વતંત્ર બુદ્ધિને, તેમની ન્યાયવિવેક મતિને વ્યવહારમાં સમુચિત ઉપયોગ કરવા દેવાનો અવસર આપવામાં આવે તો નિશ્ચિતપણે તે બાળકો-નિજ સ્વભાવ પ્રમાણે પોતાના હિત-હાનિ સંબંધમાં સારી રીતે સમજી શકે છે અને સ્વતંત્ર વિચારણા કરી શકે છે. આથી તે દંપતિ આસ્વાવરથામાંથી જ પોતાના બાળકની આન્તરિક શક્તિઓ અને હૃદયસ્થ શુભોને પ્રોત્સાહિત કરવા લાગ્યા, હિતેન્નનં, આપવા લાગ્યા અને તે શક્તિ તથા શુભોને ક્રમશઃ અંબુદય અને અભિવૃદ્ધિ થતી રહે તે માટે અથાગ પ્રયત્ન સેવતા રહ્યા અને એ પ્રયત્નોનું જો પરિણામ, મુશ્કેલ પ્રાપ્ત થયું જોઈએ, તે થયું. સાત વર્ષની નાની વયમાં તો તે બાળકનું વ્યક્તિત્વ અતિ દૃઢ થવા લાગ્યું. કોઈપણ પ્રસંગ કે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતાં તે કોઈપણ પ્રકારની રક્તક કે આનાકાની ન કરતાં, હરીશયી દ્રઢ નિશ્ચયપૂર્વક 'હ'કાર કે 'ન'કાર દર્શાવતો, એના માતાપિતા, એના નિર્ણય દલિલ કે પ્રત્યેગો પ્રેમપૂર્વક સદા આદર કરતાં અને વ્યાજબી લાગે તો તેના કથનનો સહર્ષ સ્વીકાર પણ કરતાં; તેઓ કહી તેની જોષેક્ષા કરતાં નહિ. ત્યારપછી, કોઈ અધન્ય ક્ષણે તેને નિરાળમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો. પરંતુ ત્યાં થોડા દિવસ પણ પસાર ન થયા એટલામાં તો એની બિના રક્તક સ્વતંત્ર નિશ્ચય કરવાની ઉપરોક્ત અપૂર્વ શક્તિ હુપ્ત થવા લાગી. એની સ્પષ્ટ અને સુંદર વિચારશક્તિ પર મંદા છવાઈ. સદા સદા વાતમાં એના અંતઃકરણમાંથી નિકળતો સ્વાભાવિક નિર્ણય નાદ હવે બંધ થયો. એની શક્તિની આજમુધી પ્રશંસા કરનારા સ્ત્રીપુરુષો પણ તેની આ શિથિલતા જોઈ આશ્ચર્યમાં મરકાવ મૂક ગયા. ધીમે ધીમે એનો આત્મા જાણે ઉતરતો લાગ્યો. કોઈપણ પ્રશ્ન કે પ્રસંગ

પરત્વે નિશ્ચય રિથર કરતી સગથે તેના મનમાં એક પ્રકારની મુંઝવણ અને વ્યથતા પ્રકટ થવા લાગી; અને પોતાના નિશ્ચયોની સત્યતા બાબતમાં તે સ્વયં અનેક પ્રકારનાં સંદેહો ધારણ કરવા લાગ્યો; તેના માતાપિતા તો એના સંતાનનો આ પરિરિથિતિને તેનું દુર્ભાગ્ય સમજી અપ્રકટ રીતે શોચ કરવા લાગ્યા. બાંસુધી તે બાળક શાળાને સોંપવામાં નહોતું આવ્યું, ન્યારે તે મૃદમંદિરતા મંમલ વ્યાંગ-ભામાં આનંદક્રિયાની કરતું. ખેલી 'રહું' હતું ત્યાંસુધી ત્યારે-તેઓ તેને તેના નિશ્ચય-દર્શને મુદ્દ સમી શકવા તથા દરેક બાબતમાં તેને સ્વતંત્ર રીતે-સ્વયં વિચાર કરી શકવા, પ્રોત્સાહન આપતા અને તેના આ ભયંકર પતનની પળો ભવિષ્યમાં ન આવે તેના કાળજીપૂર્વક પ્રયત્ન કરતા હતા. અને આથી અધિક હિતાવહ તેઓ એને માટે કરી પણ શકે ? સુભાગ્યથી, બાત્રપણના સારા સંસ્કારોની એ બાળકના મન ઉપર એવી જાડી છાપ પડેલી હતી કે નિશાળ છોડ્યા પછી, એકદમ એના અંતઃકરણમાંથી પરાવ-લમ્બન, આત્મ-સન્દેહ, અને સ્વનિશ્ચયોમાં અશ્વદાના ભાવો સૂસાવા લાગ્યા. 'વિસરાઈ' મળેલું એનું વ્યક્તિત્વ પુનઃ પ્રાપ્ત થવા લાગ્યું. એના આત્માનું પ્રચુરત્વ રકુટપણે પ્રકટ થતું જોઈ, એનો દૃઢ નિશ્ચયોને શ્રવણ કરી એના માતાપિતા અતિ પ્રસન્ન રહેવા લાગ્યા.

વ્યક્તિત્વ એટલે શું ? એની જ ધણ-એને પૂરતી સમજ હોતી નથી, અને તે વિષયમાં તેઓ સદા શંકાશીલ રહે છે. ધર્મ, અભિમાન અને દુરાગ્રહથી વ્યાસપીક, પર ઉભા ઉભા, ખૂસો મારવી એ વ્યક્તિત્વ ન કહેવાય. અવિવેક અને મૂર્ખતાથી ભ્રમ આવે, તેમ કહી નાંખવું, અહંકાર, અને હેતુગદાહિ જનો ઉચ્ચ ભક્તતા દાખવવી એ વ્યક્તિત્વનો

આવિષ્કાર નથી. અતિસાદસ કે અતિ-આત્મશ્રદ્ધાવાળું બાળક કે કોઈ યુવકયુવતી, સાચા વ્યક્તિત્વ સિવાય, કોઈ બીજું જ વસ્તુ કે તત્ત્વના ઘોતક હોય છે. તેમાં તો દરેક કામમાં પોતાના અદમ્ભને દાખલ કરવાની તેમની અગ્રાનૃત્તિ અથવા તેમના નિપુણ સંસ્કારો કારણભૂત હોય છે. જે કદી બાળકોને તેમની સ્વતંત્ર ગમજશક્તિ ઉપર છોડી દેવામાં આવે તો તેમનામાં આ બાબતોની અપેક્ષા બહુ ઓછા પ્રમાણમાં જ રહેશે. કારણ કે અલ્પકાલિક, અતિ સાદસિક અને આકર્ષણ શીલ બાળકો પર વહાલ વરસાવવાતર બહુ ઓછા જ હોય છે તેમ જ તેમની પ્રશંસા પણ કોઈ બાગ્યે જ કરે છે. વિકાસમાન વ્યક્તિત્વને પ્રકટ કરનારા ગુણોનો અભાવ વ્યક્તિત્વની ન્યૂનતાનું સ્પષ્ટ કરે છે. વ્યક્તિત્વના અભાવને વ્યક્ત કરનારા પ્રધાન અવ-ગુણો-દંડ, ગુસ્સાક્રોધ, અવાદર, માતાપિતાની ઉચિત તથા હાર્દિક અભિલાષો કે આદેશોનું ઉલ્લંઘન અને અદમ્ભ-આત્મવિશ્વાસથી સર્વથા વિરૂદ્ધ છે. વ્યક્તિત્વસંપન્ન સ્ત્રીપુરુષને પોતાના વ્યક્તિત્વનું અન્ય આગળ પ્રદર્શન કરાવવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. વ્યક્તિત્વ તો ત્યાં હોય છે ત્યાં તે સ્વયં સ્ફુરતી હોય છે, અને સૌ કોઈ એના અપ્રકટ પ્રભાવનો પણ અનુભવ કરી, સ્વીકાર પણ કરતા હોય છે.

વ્યક્તિત્વને ઘાતોમાં ઉછાળવાની કે તે વિશે અધિક બોલવાથી તેના ઉપદેશથી કે શબ્દગતકથી તેની સ્વોત્તમતા સિદ્ધ કરવાની અને તેમ કરીને બીજાઓ પર પોતાનો પ્રભાવ જમાવી પોતાનું મહત્ત્વ સ્થાપિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી. કારણ કે તે પોતાના પ્રભાવશક્તિ મૌનદ્વારા જ સર્વ વાતોનું કથન કરે છે. તે પોતાના કાર્ય-માર્ગ અને અભિલાષો માટે ચિંતા-ગુર નથી થતો, કારણ વ્યક્તિત્વ સુક્ત પુરુષ

પોતે જ સર્વ અભિલાષોનો સ્વામી અને નિઃશર્માનો નિર્માતા અને છે. પોતાના સ્વાર્થને નિસરી જઈ, આશમ સુખ અને વૈભવને ભૂલી જઈ, પોતે પોતાની પ્રકૃતિથી પોતાના સદવાસમાં આવનાર જનસમુદાયને સુખ, શાંતિ, શ્રદ્ધા અને વૈભવનું સમર્પણ કરે છે. તે સર્વદા પોતાનાથી જો મોટા હોય તેમનું સન્માન કરે છે અને પોતની પ્રપૂર્ણતાથી તે પોતાના માતાપિતા, મિત્રો અને સોજાતીઓના સુખ-આનંદ માટે પોતાથી બનતો બધો ભાગ આપે છે. આવા વ્યક્તિત્વશીલ સજ્જનની મહાન શક્તિનો, અપિત્ર જનસમુદાય સમગ્ર વિભાગોમાં અતિ શીઘ્રતાથી સ્વીકાર કરે એમાં શું આશ્ચર્ય !

એક વખતે, જે દુરળ સંગીનકારોએ કોઈ પ્રસિદ્ધ સંગીત-મંડળમાં કોઈ પદ માટે અરજ નાંખી, એમાંનો એક ગાયેલો દુર્બલ શરીર અને વિકૃત મુખવાળો તથા દાવમાંવના ગાન વિનાનો અને પ્રભાવહીન હતો. તે વ્યક્તિત્વ વિહીન હતો ત્યારે તે સંગીત પર આવીને ઉભો અને ગાવા લાગ્યો ત્યારે જનતાને એના કંઠની ઓળખ થઈ, શ્રોતૃવર્ગે એને સાંભળ્યો અને નિર્ણય કર્યો કે તેના અવાજ સારો છે પરંતુ તેમાં કોઈ આકર્ષક તત્ત્વ, મોદિની શક્તિ કે પ્રભાવ નથી. બીજા ગાયકનો સ્વર મંદ હોય સ્વપોષક ન હતો, પરંતુ એનું વ્યક્તિત્વ જાતજવાન હતું. જે કે તેની દેહકૃતિ કંઈ જાદુ સુંદર નહતી, છતાં તેની ગતિમાં અને પગ ચૂકવાની દગામાં મંભીરતા, મોડવનાર અને આત્મ-આધાર સ્પષ્ટ તરી આવતો, એની દષ્ટિ પડતાં વાર જ સર્વ દર્શકમણુ એના પ્રભાવ વશ થાતો ગયા અને એની આત્મશ્રદ્ધાની પ્રતીતિ થઈ ગઈ. એ વ્યક્તિત્વ સુક્ત પુરુષ હતો. તેણે શીઘ્રતાથી એ પદ પ્રાપ્ત કરી લીધું. પરંતુ સુમધુર સ્વાદશી

અને કંઈ પર અજળ કાણુ ધરાવનાર કિન્તુ વ્યક્તિત્વની હજીપવાળા પ્રથમ માયકને નિષ્ફળતા મળતાં, નિરાશ થઈ સખેદ પાછું જવું-પડ્યું. કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે, "સુદિપ્તુ વ્યક્તિત્વ પ્રત્યેક પ્રસંગે, પ્રત્યેક સ્થાન પર હાનિકારક પરિણામ નીપજાવવામાં કારણભૂત બને છે."

સમા-સોસાયટીઓના મંચ પર એક દુખળો, પાતળો all length of no breadth વાળો, અને અતિ મંદ અવાજ વાળો વ્યાખ્યાતા ધણી વખત શ્રોતાઓને રસ બીન્યા કરી નાંખી, વશીકરણ બદ્ધ ફેલાવે છે, એવા વિજયી વ્યાખ્યાનકારો-શ્રીમતી એક્સન કહે છે તેમ-વ્યવહારમાં અનેક રથો જોવા સાંભળવામાં આવે છે. ત્યારે ખૂબ શોરશ્મર કરી નવ નવિન તુસખા અજમાવતા જોરસોરથી બૂમો પાડતા ધણાય વક્તાઓને ધારી સફળતા મળી શકતી નથી. ધણી વખતોનો ચહેરો જોઈને જ ન્યાયાધીશ એના પ્રભાવની અસરમાં અંગાઈ જાય છે અને એ વખતના પક્ષમાં ફેંસલો આપવા એવું મન ખેંચાય છે. પરંતુ ખીજ વખતો કાયદાના પુસ્તકોના આધાર પર આધાર રજૂ કરી, સ્વપક્ષનું સમર્થન કરતાં અને પ્રતિપક્ષને ખોટો સાબિત કરવા જુગો પાડી પાડીને ચક્રિ છે પણ ન્યાયાધીશ પર એ વ્યક્તિત્વહીન વખીલની વિરૂદ્ધ વખીલાતનો કોઈ પ્રભાવ નહિ પડતાં, તે તેના વકતવ્યથી કંટાળી એની વિરૂદ્ધમાં ફાવ લખવા પ્રેરાય છે. પ્રત્યેક સ્થાન પર પ્રભાવશાલી તથા વ્યક્તિત્વ મુક્ત પુરોગો અને સ્ત્રીઓને સફળતા સદગતમાં સાંપડે છે.

કેટલાય મનુષ્યો મહાત્માવ પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનોના સચુદાય સમક્ષ ગતિ કરતાં જ ગભરાઈ જાય છે, પોતાથી ઉચી પાવટી કે પદવીના સ્ત્રીપુરો સાથે વાતચીત કરતાં કે

પોતાને કહેવાનો કુંકો સદેશો પણ કથન કરતાં તેઓ હોભ અનુભવે છે. ઘેરથી સંપૂર્ણ વિચાર કરીને આવેલો મનુષ્ય ખીજઓને આથે હોભ રહીને પણ ચોગ્ય પ્રકારે નિવેદન નથી કરી શકતો. કારણ એટલું જ હોય છે કે પેલા પ્રભાવશાલી સ્ત્રી-પુરુષ કે સમુદાયના વ્યક્તિત્વના પ્રભાવ આગળ તેમની પાસે આવનાર કોઈ દખાઈ જાય છે. અમુક સ્ત્રી કે પુરુષના રવાળ અને પ્રભાવ સજડ છે, એમ કહેવામાં કે સાંભળવામાં તેમનું વ્યક્તિત્વ જ જવાબદાર છે. ધન, સંપત્તિ, સંતા, ઉપાધિ, કુળગૌરવ, ધર્મ-પ્રસિદ્ધિ-અને એવી અનેક વસ્તુઓનું મૂલ્ય વ્યક્તિત્વ સમાન હોય નથી. વ્યક્તિત્વ એ સર્વથી સુવૈપરી મુક્ત છે. મધ્ય યુગમાં લકીનીનંદનોને શક્તિ સંપન્ન તરીકે જનતા સમજતી હતી. વાસ્તવિક રીતે સૌ કોઈ ધન અને ધનિકને જ સર્વનું કેન્દ્ર ગણતાં. પરંતુ વળતના વહેણ વળતાં, એક સમય એવો આવ્યો કે ત્યારે કોઈ ધનને વિશેષ સન્માન તથા મંદવની વસ્તુ માનતા અટકી ગયા, અને એક સાધારણ-સામાન્ય તુચ્છ વસ્તુ તરીકે તેઓ તેને સમજવા લાગ્યા. પછી વિદ્વાની પૂજનો વખત આવ્યો. જે મનુષ્ય ખીજઓ વિશે તથા ખીજ વસ્તુઓના વિષયમાં વિશેષ જ્ઞાન ધરાવતો તેને જનતા ધનવાન કરતાંય અધિક બલવાન સમજવા લાગી. ધનવાન માન્યતેને બદલે થોડો કાળ વિદ્વાન સર્વજ્ઞ વૃજ્યતેનો પ્રચાર વધી પડ્યો. knowledge is power જ્ઞાન-વિદ્યા મહાશક્તિ સ્વરૂપા જની. હાલ થોડા સમયથી જ્ઞાન-બલનું સ્થાન વાસ્તવિક શિક્ષણે લીધું છે. અવગણ જે સજ્જન સુશિક્ષિત છે-કોલેજની કેળવણીની કલાને વરશે છે, ડીગ્રી-ઉપાધિમુક્ત છે, વિદ્યાધપના વિશિષ્ટ ચિહ્ન રૂપ વસ્ત્રાવધારથી વિશ્લેષિત છે તે અવરૂપ સન્માનને થોગ્ય છે. પણ આ સર્વ કંઈ હોવા છતાંય સંભવ છે કે તે પદવીધર શિક્ષણના વાસ્તવિક

અર્થમાં સુશિક્ષિત ન પણ હોય. 'તે બપોરે પણ અપો નહિ' એવું આપણે અનેકવાર સાંભળીએ છીએ. કારણ કે વિદ્યાર્પિત અને અસંખ્ય પરીક્ષા પસાર કરવાનો અર્થ કાંઈ સંદા સુશિક્ષણ કે સુસંસ્કાર નથી હોતો પરંતુ વ્યક્તિત્વના સામર્થ્ય આગળ દબે તો જ્ઞાનજ્ઞપ પણ જાણ પડતું જાય છે. દબે તો વ્યક્તિત્વ-યુક્ત સ્ત્રી કે પુરુષ સંસારમાં મહાન શક્તિશાલી ગણાય છે. હજી તો આ યુગમાં એનો આરંભ માત્ર છે, ઉગરતું પ્રભાત છે. જે સ્ત્રીપુરુષો પોતાના સાથીએને સમાજને, સમસ્ત સંસારને ઉપયોગી જીવન જીવવા માગે છે, જે લોકો બંધનમાં મહાન શ્રેયોન્નત્વ પ્રભાવશાળી અને પ્રતિષ્ઠિત પદવી પર સ્થિર થવા આકાંક્ષા રાખે છે, તેમણે પોતાના વ્યક્તિત્વને દૃઢ કરવાનો, વ્યક્તિત્વને-શુદ્ધ ચારિત્ર્યને મૂકવાનો અટલ નિશ્ચય કરી લેવો જોઈએ.

વ્યક્તિત્વની અદ્ભૂત શક્તિ જનરમાં વેચાતી મળતી નથી. એ કોઈ દાનવીર પાસેથી દાનમાં લઈ શકાય એમ નથી. અરે ! એના દાતા જ કોણ હોઈ શકે? એ તો દરેક માણસ પોતાના પ્રપત્નથી સમાનરૂપથી પ્રાપ્ત કરી શકવા તૈયાર થઈ શકે છે. વ્યક્તિત્વ-અવલારમાં બીજી વસ્તુઓમાં જોઈએ છીએ એમ-અમલ-દારો કે મોટા લાગવગવાળા ધનિકોનો માત્ર અધિકાર નથી. એ કોઈને પિતાના વારસામાં-વીતદારો વગર શ્રમે મળી શકે એમ પણ નથી. વ્યક્તિત્વ કોઈને કરારથી કે પડાથી લખી આપવામાં આવતું નથી. એમ હોત તો આજે વ્યક્તિત્વયુક્ત સ્ત્રીપુરુષોની દૃઢ જગી હોત અને વ્યક્તિત્વરૂપી કિરાની કોમત પણ કોડીની ધર્ષ ગઈ હોત. જે કોઈ એક વ્યક્તિમાં તુલનાની દૃષ્ટિએ જેતાં, બીજી વ્યક્તિ કરતાં વ્યક્તિત્વ અધિક પ્રકાશથી વિજસતું નિદાન-વામાં આવે તો એનો અર્થ શ્રીમતી એલન કહે છે કે-એ સમજવો કે એણે પૂર્વ

જન્મમાં નિજ વ્યક્તિત્વની પ્રાપ્તિ માટે અધિક પ્રયત્ન કર્યો હોવો જોઈએ. જે મનુષ્ય વ્યક્તિત્વ મેળવી ચૂક્યો છે તેના પર સંધ્યાનો એક સરખો અધિકાર છે. જે જાળકના માતાપિતા વ્યક્તિત્વનું મૂલ્ય અને મદલ સારી પેઢે સમજે છે. અને પોતાનાં જાળકના વ્યક્તિત્વના વિકાસ પર તેની આદ્યવારમાંથી જ સમુચિત લક્ષ્ય આપે છે અને જાળકનું અમૂલ્ય વ્યક્તિત્વ પ્રકટ થતા પહેલાં જ વિનાશના પંથે ન લખે તેની પૂરતી સંભાળ તે રાખે છે. તે જાળકનો જન્મ ધન્ય છે.

જે મનુષ્યોને પોતાના આદ્યકાળમાં વ્યક્તિત્વ પ્રાપ્તિ અને તેના વિકાસ માટે તક મળી ન હોય અને એમની લગભગ અર્ધી યુવાવસ્થા પણ કંઈક ગઈ હોય, તો તેમણે ખેદ કરવાની જરૂર નથી. વ્યક્તિત્વ પ્રાપ્ત કરવાની પણ વહી ગઈ, પોતે મોડા પડ્યા અને દબે કાંઈ બની શકે તેમ નથી-એવી ખોટી સમજથી ભીરૂ બનવાની કાંઈ જરૂર નથી. વ્યક્તિત્વના મહાપ્રયત્ન પ્રકાશ વિના પોતાના જીવનક્ષેત્રમાં અનેક સ્ત્રીપુરુષો અધારામાં અટવાઈ પાછળ પડી ગયા છે, અને ઘણા તો સંસારની રંગભૂમિ પર પોતાનો પાક પૂર્ણતાથી ન મળવી શકતાં, તેમના ખોરસો વિફલ થયા છે. પણ આમ નિરાશા અને નિર્લસાદ ધારણ કરવાથી કાંઈ ન લખે. જે તમે વ્યક્તિત્વના ધ્યેયને પ્રાપ્ત કરવાની તીવ્ર આકાંક્ષા કરશો તો અવશ્ય તમે તે જ ફત્તે પ્રાપ્ત કરી શકશો. 'Where there is a will, there is a way' તમારા જીવનનો હજી અજણું રહેલો-જોડેલો હોય તેટલો અંતિમ ભાગ તમે સુન્દર રીતે; દૃઢ અને સજીવન કરી શકો છો. અત્યાર સુધી, જીંદગીના પૂર્વકાળમાં તમે જે મહાન જીવન શક્તિથી

વચિત રહ્યા, જેના અભાવથી તમે
જ્યાં ત્યાં અસહતા પ્રાપ્ત કરી જેના
વિના, જીવનપંથ પર અન્ય અનેક સ્ત્રી-
પુરુષોને તમારાથી પુનરુત્થાન કરતા જોતાં
રહી તમે સહુથી પાછળ રહી ગયા, જેના
નિરાસે તમે નિરાસ જાની તમારી મનોવાંછિત
મુશ્કેલી બર ન લાવી શક્યા, અને જીવનમાં
તમારી સંગ્રહ એ સિદ્ધિઓ મેળવી શક્યા,
એ વ્યક્તિત્વને-જે અત્યાર સુધી અદ્ય યા
ત્રુટિપૂર્ણ હોવાથી તમે અનેક આપત્તિઓના
બોગ થઈ પડ્યા, તે અમૂલ્ય વસ્તુને પ્રાપ્ત
કરવા આજથી જ તમે દૃઢ નિશ્ચય અને
સતત પ્રયત્ન કરો એ તમારે માટે ઉચિત
અને અતિ ઉપયોગી છે.

જ્યારે આ વિચારો આવે છે કે માનવ-
જીવન કાંઈ સાદું સીધું નથી થઈ શકે

નથી, અને જીવન અનેક જીવન શ્રેણીઓમાં
એક છે, વળી જ્યાં પ્રાચીન જીવન સમાપ્ત
થાય છે ત્યાંથી નવીન જીવનની શરૂઆત
થાય છે-ત્યારે અમને 'એ' જ્ઞાનથી આનંદ
થાય 'જે' કે અમે' આમારા જીવન પંથના
અંતિમ છેડાં, પરંતુ આવી પહોંચ્યા છીએ,
વૃદ્ધાવસ્થાને વસા થઈ ચૂક્યા છીએ, જતાં
પણ અમે આમારા વ્યક્તિત્વ પ્રાપ્તિ માટેના
પ્રયત્નોથી ભૂકંત થતા નથી, કારણ કે જેને
માટે આ જીવનભર 'અમારું' હૃદય તરસી
રહ્યું પરંતુ પ્રાપ્ત કરી શક્યું નહિ, વ્યક્તિ-
ત્વના વિકાસ માટે અધિક અવસરો સહિત
અમે જીવન જીવનમાં પ્રવેશ કરવા ભાગ્ય-
શાળી બની રહીશું.

* શ્રીમતી સિદ્ધી એસ. એલના 'Personality'
નામના પુસ્તક આધારે આ નિબંધ તૈયાર કરવામાં
આવ્યો છે.

૯૨

ભારતીયુજન

:: પૃથ્વી ::

અનંત નભગંગા માલ, કુસુમાકરો તારલા,
મહા મગન એ લક્ષ સુમન યાજ અજોઈ ધર્યા,
ફિતિલ તલ હુમ્મસો ધૂપ સુગંધ કલપી કર્યા,
ઉડે સુલ સુલાલ કંકુ પ્રતિદિન સંધ્યા ઉષા,
અણ સુભગ ઉત્સવો, જળી ઉભાછીએ રમની.
અખન્ડ હીપ સૂર્ય ચંદ્ર, સુલ આરતિ હું કરી,
મણ કવિજનો રીઝયા, હૃદયથી કવિતા કવી,
અહો ? જીવન કિશિયાં ?

મૂરતિ દિવ્ય આ પૂલવા,

નરા હૃદય આ ચહે; (નહિજ કિન્તુએ દિવ્યતા ?)

ખરે નહિજ આરતિ, તવ શરીર હ્યાં શૃંગલા,

ઉમંગ ન ઉડે હવે, રુદન અણુ આંખે અણાં.

પહેલી ખસ તોડવી તવ શરીરથી શૃંગલા—

મને ધદતી એ પૂલ, ચરણમાં ધરું ફૂલડાં,

અરે કવિત અદ્ય હું હૃદયથી સૂર્યાં આંખડાં.

શ્રી. રમણલાલ મ. જોષી

આને સર્વત્ર શોક
વ્યાપી રહ્યો છે.
તવારીખની મહાન રમ-
તિઓ જૂસાઈ ગઇ છે.
સંસ્કૃતિની પુરાણી મર્યા-
દાઓ વિનુષ્ટ થઇ ગઇ
છે. ચોમેર નયું પશુપણું
નળે પડે છે; અને પાશવ
રૂતિ ઢસતી ઢસતી માણ-
સનો સમુજો નાશ કરી

અંતર્દેવતા

લેખિકા :
કે. બિ. હુ. આચાર્ય

એમાં આનંદ પામતી હોય એમ લાગે છે.
માણસનાં હૈયાનાં ઉંડાણમાંથી સાદ સંભ-
ળાય છે કે એમ કેમ ? કોઈને લીધે તે આ
પ્રસવકાળની આંધીમાં કૃપાળુ પરમેશ્વરનું
અસ્તિત્વ સ્વીકારવા ના પાડે છે.

એવી સંકા કરનારાઓને હું પૂછું છું
કે જે સૃષ્ટિના મૂળમાં સત્ ન હોય તો
આપણે કાલાન્તરે થતા ઉલ્કાપાત સમયે શા
મટે અસાધ્ય દુઃખ સહન કરીએ ? જીવનનું
નૈસર્ગિક સાથ તંદુરસ્તી છે એ વાન સાખીત
કરનાર રોગની પીડા છે. પીડા એટલે
જીવનનો સ્વીકાર કરવાની ના અને તંદુરસ્તી
એટલે દા. આ વાત કણુક કરી શરીર
છેવટ સુધી ટકી રહેવા જખરો પ્રયત્ન કરે
છે. જે રોગે આપણને દુઃખ ન દીધું હોત
તો તો જીંદગીએ આપણને દગો દીધો
એમ કહેવાય.

અત્યારે તો જંગલ પર ભયંકર લુહ
સળગી ઉઠ્યું છે. વિશ્વમાંનું અપમાનિત
સત્ એને માટે જવાબદાર છે. વળી સુધી
આ અપમાન સત્તાના આશ્રય નીચે જમા
ધતું મધું, લોભ વધનો મયો; જીવમગાર
સત્તાધીશોએ સાખીત, કયું કે પરમેશ્વર
અમારા પક્ષમાં છે પણ પછી તો એની
સામે વિરોધ થયો, શાંતિ ગઇ, લોકોએ
શઓ ધારણ કર્યાં. તોપના ગોળા રાતા

ગૂમગૂમી જેમ વધારે ને
વધારે લાલ બનતા મયા.
જેહુકમી રાખ વ્યવસ્થા
સામે લડ્યા માટે સંમરત
મનુષ્ય ભતિઓ રોડ સ્વરૂપ
ધારણ કર્યું; યુદ્ધ તો થાડો
વખત થયું પણ હવે
શાંતિને પાર હતી. ધર્મ-
દાસનાં ઉંડાણમાં મડ-
ગડા કરતા જુકપે બહેર

કયું કે હવે નવી આશત આવે છે. લોક-
વ્યવહાર દિવસે દિવસે અશક્ય બનતો ગયો.
લોકો સંસ્કારી જીવન જીવવું જૂલો જઈ
જામલી બનતા ગયાં. 'અસત્'નાં બળાવલ
મિત્રો હાંક્યાં હંકાતાં નથી; એથી સાખીત
થાય છે કે માણસના ધર્મિકાસ સાથે સંક-
ળાયેલું 'સત્' હંમેશાં જાગૃત છે. સમાજ
તેમજ શારીરિક રચના એ બંને સ્વતંત્ર
જાળવી રાખવા માટે હંમેશાં પ્રયત્ન
કરે છે એ સ્વરૂપના સિદ્ધાંતને અનુસાર
મનુષ્યનું મનુષ્યત્વ જાળવવું રહે છે, અને મનુષ્ય-
ને "હું છું" એ જાન થાય છે. દુઃખ અને
મરણ આ સિદ્ધાંતના ઉલ્લંઘનને આભારી છે.
જગતના ધર્મિકાસમાં ધણા લોકોની પડંતી
થઈ છે; તેનું કારણ તેમની અશ્રદ્ધ અશક્તિ
અથવા તો પાપમય સત્તાનો શોખ છે એમ
કહી શકાય.

આપણાં પુરાણોમાં વર્ણવેલો હમ્મર કંઈ
ફક્ત કહણાસાગર જ નથી કે બાળકની
જેમ આપણે એની પાસે જઈ મુક્તિ માગીએ.
એ તો રૂ. (ભયંકર) છે.
રૂદ્ર યજ્ઞે દક્ષિણે મુખે તેમ માં પાદિ નિરમ્ભ.
એ રૂ છે છતાં. સાત, અભય અને
નિશુદ્ધિનું સદા રક્ષણ કરે છે તેમજ મનુષ્યની
અન્યથ શક્તિની પ્રતીતિ ઠંસવતી દરેક વસ્તુ
એના આશ્રય નીચે છે. પરવશતા અને
નિર્જનતા રૂ કદી માફ કરતો નથી.

આપણી મોંઢામાં મોટી પ્રાર્થના શું છે ?

“અસત્યો માંહીથી પશુપરમ સત્યે તું લઈ બન.
હડા અંધારેથી પ્રભુપરમ તેજે તું લઈ બન.
મોડા મૃત્યુમાંથી અમૃત સમીપે નાથ લઈ બન.”

આ કંઈ નિર્માણ માણસોની પ્રાર્થના નથી પણ આ તો મનુષ્ય માટે નિર્માણ સંપેદા આનંદામક અંતને લીધે પડેલો પડકાર છે, એ પડકાર પુકારે છે કે “સંકટ અને શ્રમ વેળેને તું સિદ્ધિ મેળવ.” એ માણસના હૃદયમાંથી જ રૂઢી પ્રેરણા મેળવે છે અને તેને સત્યને કલ્પિત માર્ગે ચડાવે છે.

આપણુ સાદિય ઈશ્વરને ઉતારી પાડે છે અને વધારામાં ‘એ છેજ નહિ’ એમ કહી એને હપડો આપવા મંડી પડે છે ત્યારે મને આશ્ચર્યની સાથે શરમ આવે છે. ‘ઈશ્વર નથી’ એમ કહેવાતું કારણ ફક્ત એટલું જ કે હાં તો એકાદ માણસને પોતાને દુઃખ થયું હોય અથવા તો એણે બીજાને દુઃખી થતાં જોયાં હોય. આપણે પુરાણોના પુરાણો ‘મંદિરો બૂટી જઈએ છીએ-એ સંદેશો શો છે ?

चण्डव मर्गो देवस्य धीमहि । प्रत्य
પ્રભુનો શક્તિતું અને ચિંતન કરીએ છીએ-
ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત । એ કયો
પ્રભુ ? જેણે આપણને વિચાર કરવાની શક્તિ
આપી છે એ. કાઈ કેકાણે કંઈ એવું નથી
કહેવામાં આવ્યું કે ઈશ્વર અચક્તોને પોંગ છે.
એ તો આપણને બુદ્ધિ આપે છે એટલે કે
આપણે પોતાના પર જ આધાર રાખવાનો
છે. આંધુ સાથે એને શરણે જવાની આપણને
એ ચોક્કસ ના પાડે છે. એને (ઈશ્વરને)
મારું મરતક નમે છે કેમકે આ આપણને
આપણું કામ પોતાની મેજ કરવા દે છે અને
દંમેશાં આપણે માટે ગિનાવુર રહેતી માતાની
જમ પોતે પાસે ને પાસે નથી રહેતા એણે
મને સ્વમાન સાથે મનુષ્યવ આપ્યું છે. જ્યાં

જવાબદારી મારે હાથ રહેવા લીધી છે
નમાનાને એ હાથવડે દોરતો નથી; એ તો
એને મૃત્યુનો અનુભવ કરાવી પોતે બદાહુર
બની જીવન જીવી શકે એવો શક્તિમાન બનાવે
છે. અને એને લીધે જ એક કોયડો ઉપસ્થિત
થાય છે: -જેઓ ઈશ્વરમાં માનતા નથી તેઓ
પણ શ્રદ્ધાથી મેળવાતું ફળ મેળવી શકે છે
એટલે કે બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી યથાર્થ માન
મેળવે છે. જે શોડો રોગ, દુઃખ, અજ્ઞાન,
અશક્તિ વગેરે ટાળવા માટે સીધા પ્રભુને દાર
નથી જતા તેઓ પણ સિદ્ધિ મેળવે છે. કેમકે
તેઓ એને સરસ્વતી કે ગણેશ ન કલ્પતાં
બુદ્ધિપ્રદ દેવતા કલ્પે છે, એને બરાબર જાણ્યે
અને મોક્ષને માર્ગે એની મૈત્રી સાધે છે. હવે
કેન્સર મટાડવાની શોધ નથી થઈ પણ મનુષ્યો-
એ અંતરમાં ઉડે ઉડે વસતી બુદ્ધિનો
ઉપયોગ કરી ઈશ્વર સાથે એકંચ સાધ્યું છે.
પોતાના પ્રકાશિત હૃદયમાં તેઓ એવું ધ્યાન
ધરે છે. જાહુક શમ્પો કે ગુપ્ત ઔષધી પર
આધાર રાખી એમણે પોતાના મનુષ્યત્વ
અપમાન કર્યું નથી; તેઓના જ દંઢ નિશ્ચયને
લીધે રોગનું નિવારણ થશે. પણ જરા બીજી
બાબુએ તો નજર કરો ? કેટલું દુઃખ અને
સી ફરિયાદ ! મગર મનુષ્યો ‘ઈશ્વર નથી’
નો પોકાર કરી રહ્યાં છે ! કાણે એમને
ઈશ્વરને માન્ય કરવા (recognise) કર્યું
છે ? અને એ લોકો એમ કહેશે કે ઈશ્વર
નથી તેથી કંઈ ઈશ્વરની મોટાપમાં ઉછાપ
નહિ આવે. મૂર્તિરૂપે કે અમુક નામે એને
સ્વીકારવાની ના કહેનારાઓને એ સિદ્ધા નથી
કરતો. પરંતુ જેઓ પોતાની જ બુદ્ધિનો
સ્વીકાર કરવા ના પાડી, તેનો ઉદ્દેશ પાર
પાડતા નથી તેઓ જ એની દ્રષ્ટિ
સિદ્ધાને પાત્ર છે.

પ્રભુએ વગર મારે જ પશુપક્ષીઓ
પાંચાક આપ્યો છે. ત્યારે નગાવરયા

અન્મેજ માણસને એણે બુદ્ધિ આપી છે-
ધિયો યો નઃ પ્રવોદયાત્ । ૬૫૩ ન
મળે તો તે વખતે આપણે જરૂર આ
યાદ રાખવું જોઈએ, બીજાં એકે પ્રાણીઓ
મનુષ્ય જેટલું દુઃખ સહન કરતાં નથી.
પરંતુ એ દુઃખ મારફત જ આપણને
(મનુષ્યને) એ બુદ્ધિ આપનાર ઇશ્વર
બોધાવે છે. આપણાંમાંથી કોઈ એકને આ
આમંત્રણ નથી એ તો આખી મનુષ્ય જાતને
છે. એનો સ્વીકાર ન કરતાં જેઓ મંદિરની
મૂર્તિઓ અને ધર્મગુરુઓનો આશ્રય લે છે તે
પોતાનાં અંતરનાં દેવતાને કલંક લગાડી
અંતે નિરાશામાં જ મૃત્યુ પામે છે.

‘ બુદ્ધિ ’ શ્વેત ગાનના જ અર્થમાં ન
વર્ણવતાં એની ઉચ્ચતામાં ઉચ્ચતા બીજી બાજુ
પણ છે-બુદ્ધિ સત્ માટેની ધરણા તરીકે પણ
ધરાવી શકાય. સ જો બુદ્ધિયા શુભયા
લગુનક્તુ । સદ્વિચારા એ અને અમે એક
બનીએ. મનુષ્યે કરશે જ્ઞાનનો દુરપયોગ
કુઃખપ્રદ થઈ પડે છે. નીતિની દૃષ્ટિએ આપણે
ધર્મ, બળવવાની લાગણીમાં કરેલું પરિવર્તન
પણ જુરાં પરિણામ લાવે છે. લાગણીને વશ
થઈ આપણે આપણને હુબુદ્ધિ આપનાર-
ધિયો યો નઃ પ્રવોદયાત્-નું અપમાન
કરીએ છીએ અને એનું પરિણામ ઘણું
બયંકર આવે છે. આ ઉત્પાતનાં બયંકર
ચિન્હો આપણને ચારે બાજુએ દેખાઈ રહ્યાં
છે. પોતાના વિપક્ષીઓને કુર્જન કહી નીંદ-
નારા અને પોતે સાધુ છે એમ કહેનારાઓ
પણ છુટી જઈ શકશે નહિ. અધુક રીતે
હકીલ કરવાની કુશળતાને લીધે કંઈ એમના
પર દયા નહિ વરસે. મહામયં વજ્રમુદ્રતમ્ ।
વજ્ર ધારણ કરીને મહામય તો અહિં
જનુમે છે.

લોભને વશ થઈ કેટલાકે હાનિક વિવશ
મેજાવ્યો છે; અને નયો સ્વાર્થને લીધે

પોતાના જ દેવતાની અવગણના કરી છે.
800000 ની મદદથી પોતે સાધનોથી સુર-
ક્ષિત છે એમ સમજી અન્યાય તથા ગુપ્તમ
વર્તાવ્યાં છે પણ ધોમે ધોમે તેઓ દેવતાથી
વિમુખ જનતા જન્ય છે.

આપણાં દેશમંદુઓ અસંખ્ય બની
‘ ઇશ્વર અમારાં આંસુ લોહી જતો નથી ’
એમ કહી વિધાપ કરે છે તેમને હું ઉપનિ-
પદનો આ સંદેશ કહીશ:-અય ચોડન્યાં
દેવતામુગ્રાસ્તે, અન્યોડતો, અન્યોડહં ન
મ વેદ, યયા પશુરેષ દેવાનામ્ । પોતે ને
દેવ જુદાં જુદાં છે એમ માની જ ગદારના
દેવની કૃષા માગે છે એ દેવોનાં પશુ જેવો
છે. કોઈ પણ દેશમાં, કોઈ પણ ધર્મ પુરતકે
માણસના વંતી આવા સમર્થ શબ્દો ઉચ્ચાર્યાં
નથી; છતાં જોવાનું તો એ છે કે બીજા
કોઈ દેશમાં નહિ પણ આપણાં જ દેશમાં
એ વચનોનો ભંગ થયો છે.

શરણાતમાં માણસ પશુ જેવો પડે.
તેને જરૂરીઆતો ઢાલી, અરાન તથા બપથી
એ ઘેરાયેલા રહેતો. તે એજ એનું ‘ ખરખર ’
અસ્તિત્વ હોત તો તો એ સ્થિતિ કાપમ
માટે જ રહેત. પણ એ સ્થિતિમાંથી માણસ
સને કાણે ઉઠે ચડાવ્યો છે ? કોઈ બહારના
દેવે ? મનુષ્યથી પર એવી કોઈ શક્તિએ,
અલિના લોહીથી કંટાળી માણસને વરદાન
આપ્યું છે ? કે કોન વાકયો ઉચ્ચારી કરેલી
પુરામતના બદલામાં કોઈ દેવે માણસને
બહોસ આપી છે ? ના. ના. માણસ કંઈ
દેવોનો પશુ નથી. માણસ અને તેનામાં
રહેલો દેવી અંશ-એને લીધે જ્ઞાન, સાયન્સ,
સમાજ તથા ‘ સંસ્કૃતિની ઉત્પત્તિ થઈ અને
ધીમે ધીમે એ દેવી અંશ પોતાની તેજોમય
અસ્મિતા બતાવી આપી. એ કંઈ ઝોઝી
ચાતનાનું પરિણામ નથી. ગદાકુર માણસે
બાળવૃત્તિને દળાવી અને સાથે સાથે પોતાનું

દેવાય શોધી કહાડ્યું. બહાદુર પૂર્વજો નીડર-
પણે સતત પ્રયત્ન કરી આ શોધને આગળ
વધારી રહ્યા છે. આપણો પ્રયત્ન નિષ્ફળ બને
અને આપણો પરાજય થાય ત્યાં આપણેજ
સહન કરવું જોઈએ. આપણાં પોતાનાં દેવ-
ત્વનું અપમાન કરીને પછી દયા માગવાની
ધૃષ્ટતા આપણે ન કરવી જોઈએ અને ઈશ્વર
નથી એવું ન કહેવું જોઈએ. જો ઈશ્વર ન
હોય તો એમાં હોય કેનો છે ? બાથે
માથુસ જડ જેવો બની પોતાની જ અસ્થિતા
સ્વીકારવા ના પાડે છે અને પછી કોઈ ગુરૂને
શરણે જઈ કે ધર્મશુરૂએને લાંબા આખી તેની
શક્તિનાં કાગ કાટી ભાવ એવે મોટે અવાજે
વખાણ કરે છે; અને તેથી જ હું કહું છું
કે બુદ્ધાર્થકનો સંદેશો મા બુક્તતા અથ
ચોડ્યાં દેવતામુપાસ્તે રન્ધોડલૌ, અન્ધો-
ડહે ન સ્ત વેદ. યથા પશુરેવ દેવાનામ્ ।

આપણે બૂલવું ન જોઈએ કે **યુક્તાત્માનઃ**
સર્વં મેવાવિશન્તિ । માથુસ પોતાની જ
શક્તિ વડે સર્વત્ર પ્રવેશ કરે-તારાડીપછી
જોડાં નભમંડળથી તે મનુષ્યનાં હૃદયની
ઝીણામાં ઝીણી ચમત્કૃતિ સ્પર્શી. તં હિ
દેવમાત્રમુલ્લિપ્રદાદમ્ । તેના જ શુદ્ધિશાળી
મનમાં એ દેવતા વ્યક્ત થાય છે અને એની
જ માર્ગત પ્રત્યક્ષ થાય છે. જે પુરુષે બ્રહ્મ
વિદુસ્તે વિદુઃ પરમેષ્ઠિનમ્ । જે પ્રરૂપમાંના
બ્રહ્મને ઓળખે છે તેજ પરમ પ્રભુને ઓળખે
તેં વેદં પુરુષં વેદ । આપણે પ્રભુને
આત્મામાં સંતાડી અને પછી કહીએ છીએ
કે બીર પ્રભુ નથી, આ કંઈ ઓછું
અપમાન છે ?

ઐદિક વિવિધ જાતનાં દુષ્ટો પર બુદ્ધ
ધ્યાન ન આપવું જોઈએ. એ દુષ્ટનાં કારણ
બાથ હોય છે. એ દુષ્ટ કાં તો કુદરતના
કાયદા કે કાં તો માનસિક સિદ્ધિતિને આભારી

હોય છે; આપણે માથુસને અગાધ શક્તિથી
દુઃખને છૂટતાં, અગ્નિપ્રવેશ જેવી ભગંકર
કસોટીઓમાંથી 'પસાર થતાં' અને હિંમતભેર
આગળ વધતાં નીહાળ્યો છે; એ બધું શું છે ?
એની પાછળ રહેલી શક્તિ નથી તો શારીરિક
કે નથી એ માનસિક; એ તો અંતરમાં
રહેલા મનુષ્યનાં દેવસ્વરૂપની છે. પોતાની
અંદરની મહત્તાને ઓળખી તથા રહમજી
માથુસ આત્મબલિદાન કે દુઃખને સમયે શોક
દર્શવેતો નથી. યથા પશ્યતિ અન્યમોશં,
અસ્ય મહિમાનમિતિ ચીતશોકઃ । પોતા-
નામાં જ રહેલા પ્રભુને જેણે ઓળખ્યો છે
એ ભય અને પીડાથી મુક્ત છે. એ કેનો
પાસે ફરીયાદ લાઇ જઈ શકશે ? કેને હોય
દષ્ટ શકશે ? જેણે અંતર્દેવતાને ઓળખ્યો છે
એ સહજ પણ વિચાર કયાં વગર અને વળી
બાધી જ ખુશીથી પોતાનું સર્વસ્વ અર્પણ
કરી શકે છે; પોતે સ્વાર્પણ કરી ઇતિહાસને
સંપૂર્ણતાએ પહોંચાડે છે. જો કંઈ પણ
ફરીઆદનું કારણ હોય તો એ જાતે જ દૂર
કરવાનું હોય છે. એવું નથી બનવું કે એ
અણનમ વીર પુરૂષો કહી પરાજય પ્રાપ્તતા જ
નથી પણ એમની વિજયપતાકા તો એમના
પરાજયથી ઉચી ઉડે છે.

આપણે કૃતકૃત્ય છીએ. મનુષ્ય કૃતકૃત્ય
છે. શા માટે ? એટલા માટે નહિ કે આપણા
પર કોઈ દેવ શાસન ચલાવે છે; પરંતુ એટલા
માટે કે આપણો અંતર્દેવતા આપણને વારં-
વાર દુઃખની ઓળખ કરાવે છે. મનુષ્ય ધન્ય
ધન્ય છે. કેમકે એ દેવાનો પણ નહિ પણ
દેવસ્વરૂપ જ છે.*

* બન્ધુઆરી ૧૯૪૦ ના મોડર્ન રીવ્યુમાં
અપેલા યોગેશનાં 'The indwelling deity'
પરથી સંશ્લિષ્ટ.

ડાહીબેનની ડાહી ડાહી વાતો

દેશ દેશની વાતો

મુળ લેખક : સર જહોન ક્રાંકલીન

અનુવાદક : શ્રી. ષટમાવતી દેસાઈ

(૧)

રિપુરા નામનું એક ન્હાનું ગામ છે. ત્યાં ડાહી બેન નામનાં એક બહેન રહે છે. એ સારું બહેન છે. બહેન કરતાં વધારે ગણેલાં છે, સહેરની શાળામાં શીખેલાં છે. એમણે ધણું બધું આવડે છે તે કરતાંય વધારે સારું શીખવાડે છે.

બાળકો એમને વડામાં છે. બાળકોને એ વડાલાં છે. એમના ઘરમાં બાળકો ભેગાં થાય છે. ધરમાં રાત્ર બાળકોનો નિરાળ ગોઠવાય છે.

એ બાળકોને સીથેટ આપે છે, પેન આપે છે. પોથી આપે છે, પેન્સીલ આપે છે. નાનાં નાનાં રમકડાં આપે છે, સારાં સારાં ચિત્રો આપે છે.

એ પોને રમે છે તે બાળકોને રમ્માડે છે દોડે છે તે દોડાવે છે. કુદે છે તે કુદાવે છે. બાળકો થાકે ત્યારે એમને સુવાડી દે છે. ભુખ્યા થાય ત્યારે ખવડાવે છે.

બાળકોને એ બહુ ગમે છે. બાળકોને એ વાતો કહે છે. બાળકો ધ્યાનથી સાંભળે છે.

સોમવારે ડાહીબેન એક વાત કહે છે. મંગળવારે એ વાત બાળકો ડાહીબેનને કહે છે. બુધવારે ડાહીબેન એ વાત ફરીથી કહે છે. શુક્રવારે ડાહીબેન વાત લખે છે.

શુક્રવારે બાળકો વાત વાંચે છે. શનિવારે બાળકો વાત લખે છે. બાળકોને વાત મોઢે થાય છે તે મગાઈ પડે છે.

(૨)

ડાહીબેન કોઈ દિવસ ઉંદર ને કબુતરની વાત કહે છે તો કોઈ દિવસ રાક્ષસ ને પરી-ઓની વાત કહે છે. માણસ અને દેવતાનીય વાત કહે છે.

પોતાનાં જેવાં બાળકોની વાતો બાળકો હેસિથી સાંભળે છે. ધરડાંઓની ગમ્મતથી સાંભળે છે. શુરવીરાની સાંભળે ત્યારે તો ઉંચાં નીચાં થઈ જાય છે.

ડાહીબેન દેશ દેશની વાતો કહે છે

એક દિવસ એમણે વાર્તા કહી. દિવાલ ઉપર નકશો લટકાવ્યો. બાળકોને પૂછ્યું :

બાળકો દિશાઓની તદ્દમને ખબર છે ?

મગન બોલ્યો :—“ હા. પૂર્વ, પશ્ચિમ. ઉત્તર ને દક્ષિણ.

ભગન કહે :—પણ એ દિશાઓ ક્યાં આવી તે એને ખબર નથી મળે ખબર છે કહ્યું ?

ડાહીબેન :—કહે કહે.

અને એણે કહી.

નચ્ચન :—પણ બહેન, નકશામાં દિશાઓ બતાવતાં મને જ આવડે છે. બતાવું ?

હાહીબેન:—બતાવ.

અને એણે બતાવી.

હાહીબેન:—આ ગોળ પૃથ્વીના ઉપરના ભાગને ઉત્તર ગોળાર્ધ કહેવાય તે દક્ષિણ ભાગને દક્ષિણ ગોળાર્ધ કહેવાય એ તો તમે જાણો છો. પણ ત્યાં છેક ઉપર અને છેક નીચેના ઉત્તર ધ્રુવ અને દક્ષિણ ધ્રુવ કહેવાય એ ખબર છે ? ”

બધાં કહે:—હા બેન.

હાહીબેન:—ત્યાં શું હશે તે જાણો છો ?

“ ખરું ” પુરાતન જોડ્યો.

“ પણ હે બેન આપણાથી ત્યાં જવાય કે નહિ ? ”

હાહીબેન:—જવાય શું કામ નહિ ? પણ આપણને ટેવ નથી. આપણા સોડા પણ પહેલાં બહુ સાદસ કરતા હતા. એમ કહેવાય છે કે આપણા મૂળ મૂળ પૂર્વજે ત્યાં જ રહેતા.

સમન:—હેં હેં તમે શયી જાણુ ?

હાહીબેન:—“ મને ખબર છે. પણ આપણા સોડાને લખવાની ટેવ નહોતી. પોતાનાં કામે તોંધી રાખતા નહિ એટલે જાણુવા મળતું નથી. પણ અંગ્રેજોની વાત જાણુવાની મળે છે. ”

સમન:—“ કું મોટા ચક્રિય ત્યારે જમશ. ”

પ્રશમન:—“ હવે ડાહલા બેસને-જહેનને વાત કરવા દેતે. બેન કહો. ત્યાં કેવી રીતે જવાતું હશે. ”

હાહી બેન:—“ એક અંગ્રેજની વાત કહું ? ”

બધાં:—“ હા. હા. ”

હાહીબેન:—એ ધ્રુવ પ્રદેશમાં ફરી આવ્યો છે એવું નામ જહોન ફેંકલીન. બધાં હોકર્ય નામ જોડી જાય છે.

હાન:—એવું ગામ કહું ?

હાહી બહેન એને નકશામાં-યુરોપખંડ બતાવે છે. યુરોપખંડમાં ગ્રેઇટબ્રીટન બતાવે છે. અને એમાં ઇંગ્લાંડ બતાવે છે. અને એમાં નિશાની કરીને એક પરગણું બતાવે છે એવું નામ લોકનાશાયર. વળી એ પરગણામાં એક ગામ છે તેવું નામ સ્પીટ્સમી. એ ગામમાં ફેંકલીનનો જન્મ થયેલો.

મનન:—એની વરસગાંઠ કયારે ?

હાહીબેન:—જાન્યુઆરી, ફેબ્રુઆરી, માર્ચ પછી કયો મહિનો આવે છે વાર ?

નરથન:—એપ્રિલ.

હાહીબેન:—ત્યારે એપ્રિલની ૧૬ મીએ એનો જન્મદિવસ છે. પણ બહુ વર્ષ થયાં હોં ! ઇ. સ. ૧૭૮૬ નાં એપ્રિલ માસમાં એ જન્મેલો.

તનમન:—લગભગ દોકસો ઉપર વર્ષ થયાં ?

સમન:—ઓ જણેલો હોતો ?

હાહીબેન:—હા. થોડું ધણું-જાણુવામાં એ બહુ હોંશિયાર ન હતો. કામ એને બહુ મળતું હતું. સાદસનાં કામે તો ધણું કરતો. એ ખરું જાણુ હોતો તે મરદાનગીના ખેલ ખેલતો.

પુરાતન—એણે નિશાળ કયારે છોડેલી.

હાહીબેન—ચૌદ વર્ષ તો એણે માંડ કાઢ્યાં. જરા સમજણો થયો કે નોકરી શોધી કાઢી. ક્યાં જાણુ છો ? એક વહાણ પર એ વહાણનું નામ છે-પોલીફિમસ.

સમન:—વહાણનાં એ નામો ?

હાહીબેન:—હા.

તનમન:—એજ નામ હતું ?

હાહીબેન:—કેમ ? એ લોહિતો પહેમેથીજ સ્વભાવ છે, પોતાના કામોની તે અત્યુભવોની મેધો રાખવાનો-એ ઉપરથી ઇતિહાસ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

નરથન:—તો આપણે પણ રાજ નોંધ રાખવી ?

આ અતિશય સુંદર સુગંધીદાર
કોકોનટ હેરચૌદલથી
તમારા વાળને સુશોભિત કરો

અમારી વાળને લક્ષી બનાવવામાં કોકોનટ ચૌદલ સુંપૂ,
બધા બનાવટો, લાઈમ્સ અને ગ્રીસરીન તેમજ થીલીબન્ટાઈનને
સમાવેશ થાય છે. લગભગ બધીજ મોટી દુકાને મળે છે.
અને દંમેશાં નીચેને રજા:—

ટામકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ,

ચાં આઁ બોક્ષ પરત, સુંબઈ.

હાહીબેન--જરૂર-જુઓ-પછી પંદરમે વખે તો એણે એક મહોટી લગાઈમાં બાગ લીધો.

ત્યારપછી એ એક મહિનામાં એ ઓરટ્રેલીઆ ગયો.

છગન--એકલો ? શામાં ગયો ?

હાહીબેન--એ વદાણું નામ વળી ઇન્વે-સ્કીએટર હતું. અને એકલો તો નહિ એનો પિતરાઈ ભાઈ એની સાથે હતો અને બીજા પણ વદાણુવટીઓ હતા. પણ હવે તો એ બદાદર થવા આવ્યો હતો. એ વદાણુ રસ્તામાં દરિયાના તોફાનને લીધે ભાંગી ગયું--તેથી એને થોડી વણી બ્લીક તો જરૂર લાગી દશે પણ નાસીપાસ થયેલો નહિ. સાથેના બધા એક પાટીઆને આધારે દરિયાના ગોળ પર ઉછળતાને અડવાતા એક ખડક ઉપર પહોંચ્યા એટલે જીવંત તો બચ્યા પણ હેરાન બહુ થયા. ત્યાંથી એ ચીન ગયો.

મગન--ત્યાં રહેવા ?

હાહીબેન--ના. ના. આવા બદાદર છોડશો કોઈ ઠેકાણે પડી ન રહે, એને એક સોળતી મળ્યો, એ ઇંગ્લાંડનો હતો. એનું નામ હતું નાથેનીયલ કેન્સ. એ પણ ચેલો દરિયો ખેડનાર હતો. એની સાથે એ ઇંગ્લાંડ પાછો આવ્યો.

સુમન--હાથ-બીચારો ધર ભેગો થયો.

દસમન--ખોજ લુહી ગયો દશે પાછા જવાનું--આપરે દરિયામાં ડુબી ગયો હોત તો ?

હાહીબેન--એને એવી બ્લીક નહતી. ડુબાય તો ડુબાય. વડેણું મોઢું મરણું તો છે તો પછી પરાક્રમ કરીને કેમ ન મરણું એમ એ માનતો હતો. તે વખતે દરિયામાં વળી લગાઈઓ લગાતી. એમાં એ જવા લાગ્યો અને ઘણું પરાક્રમ બતાવવા માંડ્યું. ધીમે ધીમે એ નિઃર, સાદસિક તે જમરો લગીને પણ ગયો.

તનમન--એ વદાણુમાં જતો તે મુદ્દ માટે કે રસ્તાઓ શોધવા સાથે ?

હાહીબેન--બન્ને માટે--મગે તે નિમિત્તે એને જીવન મરણના જંગ ખેલવા ગમતા. એક વખત એનું બન્યું કે ઇંગ્લાંડની સરકારે ૨૦૦૦૦) પાઉન્ડનું ઇનામ બહેર ક્યું.

પ્રથમન--હેં હેં શું બોલ્યા ? વીસ હજાર પાઉન્ડ ? કેટલા બધા રૂપિયા ? કેને આવી દેવાના--એટલા બધા રૂપિયા ?

હાહીબેન--ઉત્તર કુવનો પ્રદેશ છે ને-ત્યાં બધો ખરફ ખરફ જ રહે છે. દરિયો પણ માપલો સુધી ખરફથી ઢંકાયેલો. એ રસ્તે થઈને એશિયા તરફ આવવાનું એ રીતે જે કોષ એશિયાની વાવવ્ય દિશા શોધી કાઢે એને એ વીસ હજાર પાઉન્ડ બક્ષીસ મળે.

છગન--તે કેને મળ્યા ?

હાહીબેન--સાંભળ તો ખરો બાઈ ઉતાવળો ન થા--આપણો આ ક્રાંતિકારી ઉપાયો.

મગન--કું કારતો તો જ કે એણે બોલુ અરધું દશે. પડ્યો તડાકો વીસ હજાર પાઉન્ડનો.

હાહીબેન--એમ તડાકો પડ્યો સદેશો છે ? એ નાનકડું વદાણુ લખતે ગયો તો ખરો. ઉત્તર કુવનો રસ્તાનો નકશો કરતાં કરતાં અમેરિકા પહોંચવાનું હતું અને ત્યાંથી બેલજિંગની સમુદ્રકુનીને રસ્તે પાછા ફરવાનું હતું. પણ એનું વદાણુ રસ્તામાં ચૂરેચૂરા થયું.

નથન--શાથી ?

હાહીબેન--અરજના મહોટા મહોટા પદાડ દરિયામાં તરતા હોય તે એને નડ્યા.

તનમન--બીચારો !

હાહીબેન--નિરાશ ન થા. એ એમ નાસીપાસ નહોતો થયો. એ વખતે તો ન જઈ ચક્રો એટલે પાછો આવ્યો પણ ફરીથી ગયો ૧૮૧૬ની સાલમાં; એ વખતે એણે લગભગ ૭૦૦ માઈલની મુસાફરી કરી. આને તો સ્કીમરમાં ૭૦૦ માઈલ વધારે ન બગાડ

પણ તે દિવસે તો રસ્તાની જ ખમર નહિ તેમ રસ્તા વિકટ બહુ. જીવન મરણના સોદા. પણ એ બહાર બંકો સાદસ કરીને ઉપડ્યો ને અમેરિકાના કિનારા સુધી પહોંચ્યો. ખરો પણ ત્યાં પાછી તમલ પડી. એક માણસ એની ટોળામાંથી મરી ગયો, બુખ અને ઠંડીને લીધે. ખાવાનું ખુટી પડ્યું ત્યારે કુતરાનું માંસ ખાઇને જેમ તેમ દહાડા કહાડ્યા, બીજવાર ફક્ત એટલે જ સુધી જ જઈને ઇંગ્લાંડ પાછા ફર્યો. લગભગ ૫૫૦૦ માઈલનો અમેરિકાના ઉત્તર કિનારાનો નકશો એણે તૈયાર કર્યો. આ વખતે એટલું કામ એ કરી લાગ્યો.

સુમન:—જ્યારે તો ખરો મહારા બહો. હવે આગળ વાત કહો અમને મજાક પડે છે.

ડાહીબેન:—પાછો ૭ વર્ષ રહીને એટલે ૧૮૨૫ માં એ ફરીથી ઉપડ્યો; પાછું વઢાણ બરફમાં ખુંચી ગયું અને મહાસુસ્તેલીથી પાછો ઇંગ્લાંડ આવતો રહ્યો.

આ દરમિયાન એની ખ્યાતિ ઇંગ્લાંડમાં સારી ફેલાઈ. માનીયતો એક ટાણે છે એનો ગવર્નર એને નીમવામાં આવ્યો અને એને નામદાર બીતાબ મળ્યો.

આ માનીયા નામના ટાણે પર જે ગુન્હેગારો હોય તેમને હેશનિકાલ કરી ત્યાં મોકલવામાં આવતા.

ફ્રાંકલીનને સાત વર્ષ સુધી માનીયામાં રહેવાનું થયું તે દરમિયાન એણે ગુન્હેગારોને સુધારવાનું કામ પણ કર્યું. એણે ગુન્હેગારો માટે નિશાળો ઉઘાડી અને કોલેજો પણ ખોલી.

પુશમન:—આવો મહાદુર માણસ છેવટે નિશાળનો મારતર બની ગયો ?

પુશમનના બોલના પરથી બધાં હસી પડ્યાં. ડાહીબેનને પણ હસવું આવ્યું. એમણે કહ્યું—

હમે મારતરના કામને હજુ ધારો છો ? જુઓ હું તમને રોજ કંઈ કંઈ શિખનાડું

છું—કંઈક કંઈક વાતો કરું છું તો હું જે તમારી મારતર ખરીને ?

હસમન:—તમે અમારાં મોટાં બેન.

ડાહીબેન:—જ્યારે જો, પણ ધ્યાનમાં રાખજો હોં કે આજથી કે બહુ લાયક માણસ હોય એનાથી જ મારતર બનાવ. ખીન કામમાં નાલાયક હોય તે એમાં નાલાયક મળાય.

હમન:—પણ ફ્રાંકલીન તો ગવર્નર હતો !

ડાહીબેન:—હા હું એ જ કહેવામાં હતો કે એ ચોતે બહુલવા નહિ બેઠેલો. એ ગવર્નર એટલે એના લાથમાં બધી સત્તા. એને લાગુ કે આ બધા ગુન્હેગારો ખરી રીતે ખરાબ જ નથી હોતા. એમના તરફ જરા માયા રાખીએ, એમને બહારીએ, તો એમને ખરા ખોટાનું બાન થાય અને ખોટું કામ કરતાં અચકાય.

એ ચોતે એના વિચાર ઇંગ્લાંડ જણાવે, ત્યાંની સરકાર એ પર વિચાર કરે, પછી ખર્ચ મંજૂર કરે અને એ નિશાળો ઉઘાડે, એમાં શિખવાડવાનું કામ તો ખીન કરે.

તનમન:—તો તો સાહે, દુનિયામાં બધે એવું હોય તો બધા ગુન્હેગારો સુધરી જાય.

નરથન:—હવે રહેવા દે તનમન, ડાહી ડાહી વાતો ન કરે મોટાં બેન, હમે કહો. પછી ફ્રાંકલીન શું કર્યું ?

ડાહીબેન:—નરથનભાઈ તું જ્યારે છે હોં. આજ કહું—સાંભળો પાછાં થોડાં વર્ષ થયાં. ઇ. સ. ૧૮૪૫ની સાલ આવી. પાછી ઇંગ્લાંડની સરકારને ધર્યા ધધ આવી. પાછો એમણે ફ્રાંકલીનને બોલાવ્યો ને પાછો એશિયાનો વાયવ્ય પ્રદેશ શોધવા મોકલ્યો.

આ વખતે ફ્રાંકલીન કેવડો હશે તે બહુ છે ?

પુશમન:—અમારા જેવડો ?

હમન:—નહિ રે બેન જેવડો.

ડાહીબેન:—અરે ના મહારાથી ૫ મોટો સાહ વર્ષનો છુટો થયો હતો એ તો એ વખતે !

મગન:—હેં !

ઝાહીબેન:—સાઠ નહિ તો ચોઝાક મહિના
ઓછા પણ સાંભળો તો ખરા. રંચુજ અનેલી
એ સંબંધમાં તો. .

જે દાક્ષી લઇને એમને જવાતું હતું
તેના સહુથી ઉપરી અધિકારીએ એમને
પુછ્યું કે, ત્હમે જઈ શકશો ?

ક્રાંકલીન:—શા માટે નહિ જવાય સાહેબ !

સાહેબ:—ત્હમે સાઠ વર્ષની ઉમ્મરે
આટલું જોખમ ખેડી શકશો ?

ક્રાંકલીન:—સાહેબ મ્હને સાઠ વર્ષ
નથી થયાં.

સાહેબ:—ત્યારે કેટલાં થયાં છે ?

ક્રાંકલીન:—એક ઓછું છે સાહેબ.
ઓગણસાઠ થયાં છે.

સાહેબ હસી પડ્યા તે એને શાખાસી આપી.

એ વર્ષના (૧૮૪૧) ને મહિનામાં જે
વહાણો લઇને એ નીકળ્યો. ૧૭૪ માણસો
એની સાથે હતા. મીનાબદ બંદરેથી એ
ઉપડ્યો. એની સાથે જે કપ્તાન હતો તે
હૈંશીઆર હતો. એ પહેલાં પણ મ્હોટી મ્હોટી
સફરો કરી આવ્યો હતો.

આ મ્હોટી ટુકડી લઇને ક્રાંકલીન પણ
વર્ષની શુદ્ધી વગે નીકળ્યો. એલો બાળકો !
એ કેટલો સાહસિક ? એને યોતાને વરડો
ધરો છે એમ લાગતું જ ન હતું. એનામાં
શક્તિ હતી ને હૈંસિ હતી એટલે કઠણ કામ
છતાં એ ઉમ્મરે પણ એણે સ્વીકાર્યું. કારણ
કે ન્હાનપણની એની વાચવ્ય પ્રદેશ શોધવાની
પ્રત્યા હતી અને એ પૂરી થતી જ નહોતી
એટલે બાકી રહ્યું ત્યાંથી ફરી ફરીને એને
ચાલુ કરવાનું મન થતું હતું.

પ્રીશ નામની મ્હોટી નદીમાં એ દાખલ
થયો અને એમાં પૂર્વ દિશા તરફ એણે
વહાણો દંકાર્યાં કર્યાં. એની ધારણા હતી કે
બેરિંગની સામુદ્રિકિ સુધી એમ એ રહે
પડેંચારો.

પુરાતન:—કહો કહો મઝા પડે છે.

જ્યાં છોકરાં એક ધ્યાન દઇને સાંભ-
ળવા લાગ્યાં.

ઝાહીબેન:—એ આરતે આરતે પ્રીશ નદી-
ના મુખ પાસે આવ્યો. ત્યાં એક મોટી
હોનારત નદી. એનાં બન્ને વહાણો અશ્વળાઈ,
પછાઝા ભાંગીને ભુલ્લો થઈ ગયાં.

હસમન:—અરે રામ ત્યારે તો એને
જૂળ નુકશાન થયું હશે ?

ઝાહીબેન:—થકુંરતો. એ વહાણો ગયાં
ને એમાંના વજુખરા માણસો પણ મરી
ગયા. બીજા જે જીવા તે થોડે દહાડે-
ખાવાતું છુટ્યું તેથી ભુલે મુલા.

નથ્યન:—પણ ક્રાંકલીનનું શું થયું ?

ઝાહીબેન:—એ પણ મુલો.

તનમન:—હેં ખિચારો મરી ગયો ?

ઝાહીબેન:—મરી ગયો તો મરી ગયો
પણ બીચારાનું એક હાડકું પણ હાથમાં
ન આવ્યું.

છગન:—એવું ખોટું સાહસ કરે તે
એવું જ થાય ને ?

ઝાહીબેન:—એ ખોટું ન કહેનાય; સાહસ-
માં જોખમ તો સો ટકા હોય છે. એણે ક્રાંકલી
નુકશાન કરવાનું સાહસ નહોતું કર્યું તેમ
કંઈ વ્યસન વગેરે માટે સાહસ નહોતું કર્યું.
એના સાહસથી તો આખા દુનિયાને લાજ
થવાનો હતો. એણે તો શોધયોગ કરી. એ
માટે જાન જવાની એણે દરકાર રાખી ન
હતી. યુરોપના લોકો તેથી જ આટલા
આગળ વધ્યા છે.

મગન:—એ મરી ગયો એવી ખબર
કેને પડી ને શી રીતે ?

ઝાહીબેન:—એ વર્ષ સુધી એ ટોળીના
કચા સમાચાર ન ગળ્યા એટલે ઇ. સ.
૧૮૪૭ માં છગનગની સરકારે એમની શોધ
કરવા એક ટુકડી મોકલી એમ ઉપરા ઉપરી
ટુકડીઓ મોકલી. ઇ. સ. ૧૮૫૬ સુધીમાં

તો લગભગ ૩૬ દુકડીઓ ગઈ પછુ કોઈને ક્રાંકલીનની ટોળીનો કંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ.

સર ક્રાંકલીનનાં પત્ની બેડી ક્રાંકલીન દયાત હતાં. એમને તો એમના ધણી માટે લાગેજનું? એમણે 'સરકારના એ મોળા માણસો પર આધાર રાખવો માંડી વાળ્યો. પોતે દેવતાં તપાસ કરાવી.

મેકકીસન ડોક નામના એક સાહસિકને એમણે મોકલ્યો. એણે કંઈક તપાસ કરી. બહુ બહુ મુશ્કેલી વેઠતો વેઠતો એ કિંગ વિલિયમના ટાપુ પાસે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં એણે માણસોનાં હાડપિંજર જોયાં. એને થક આવ્યો કે નહીં આજ જગ્યા પર ક્રાંકલીન ને એની ટોળી ફસાઈ હશે. એણે વધારે તપાસ કરી. એ એક ભૂસિર આગળ શોધ કરતો કરતો ગયો. એ ભૂસિરને વિકટરી ભૂસિર કહે છે. ત્યાં ગયો ત્યારે ત્યાં આગળથી એક કાગળ એને મળી આવ્યો.

હસમન:—એ કોનો ક્રાંકલીનનો લખેલો હતો? શું લખ્યું હતું, એમાં?

હાહીબેન:—અહાર કોના હતા એ તો નથી ખબર પડી પણ એમાં લખેલું હતું કે

એપ્રિલની ૨૫ મી (તારીખ) ૧૮૪૮ “ અહીંથી પાંચ ડિગ્રી વાયવ્ય-ઉત્તરે ધરેજસ ટેર (એ વહાણો ને ક્રાંકલીન લાગ્યો હતો તે) નાશ પામ્યાં. ૧૮૪૬ ના સપ્ટેમ્બરની ૧૨ મી તારીખે એ બરફમાં ખુંચી ગયાં હતાં. (૨૬ માણસો એ વખતે મરી ગયાં હતાં.) અમલદારો અને ખજાસીઓ મળીને ૧૦૫ માણસ, અમે, અહીં ઉતર્યાં. અમારી સાથે કપ્તાન પણ છે.

૧૮૪૭ ની જુનની ૧૨ મી તારીખે ક્રાંકલીન મૃત્યુ પામ્યો. (ઘેરથી નીકળ્યા પછી લગભગ એ વર્ગે મુલો.)

૧૫ ખજાસીઓ અને ૬ અમલદારો અત્યાર સુધીમાં મરણ પામ્યા છે.

પછી સુખથી એક બીજાને ખાવા લાગ્યાં અહીં કંઈ ખોરાક મળી શકે એમ હતું નહિ તેમ પહેલાંની માફક કુતરાતું કે બીજા કોઈનું માંસ પણ નહિ મળ્યું હોય એટલે આ રિયતિ પર આવ્યા હશે.

છેવટે બધા મૃત.

આ કાગળ કેટલેક હોબ્સનના હાથમાં આવ્યો હતો.

પતિતું દર્શન તો નહિ પણ હાડકું પણ જોવાનું બેડી ક્રાંકલીનને મળ્યું નહિ.

એણે ઈંગ્લાંડના મ્હોટા માણસોની કબરો જ્યાં ચણાય છે ત્યાં એટલે વેરટ મીનીસ્ટર એબેમાં સર ક્રાંકલીનનું રમારક ચણાવવા માંડ્યું. પણ દરમ્યાન એ મરી ગઈ. (ઈ. સ. ૧૮૭૫ માં).

આથી એની પણ કબર ત્યાંજ ચણાઈ. સર ક્રાંકલીનની એક બત્રીજ હતી. એનો વર હતો એ મ્હોટો કવિ થઈ ગયો છે. એનું નામ કવિ ટેનીસન. એણે એક કવિતા લખીને સર ક્રાંકલીનની કબર ઉપર કેંતરાવી છે. એનો સાર નીચે પ્રમાણે છે.

તું અહીં નથી. બરફથી દંકાયેલા ઉત્તર-ધ્રુવના પ્રદેશમાં ત્હારી કબર તો બની છે.

ઓ સાહસિક તરવૈયા! ત્હારો આત્મા તો (અત્યારે) વધારે સુખી મનઃસ કાપી રહ્યો છે. એ મનઃસને કોઈ પાર્શ્વિક હલ નથી.

હાહીબેન વાત કહી રહ્યાં. છોકરાઓ સાંભળી રહ્યાં. પાછો છોકરાઓએ કહી. જ્હેન સાંભળી રહ્યાં. છોકરાઓને આ સાહસ કયા મ્હોડે થઈ ગઈ. નથ્યન તો બોલી ઉઠ્યો. “ કું ” હાણુનો મુસાફરી કરીશ. ”

તનમન:—હવે તો એરોપ્લેન નીકળ્યાં છે, કું એરોપ્લેનમાં ઉડી દેશ દેશ કરીશ.

હાહીબેન:—પરાક્રમ કરવા કે સહેલ કરવા?

::: શાન્તિનિકેતનનું સંભારણું :::

લેખક : શ્રી. કાન્તિલાલ વિષ્ણુરામ ત્રિવેદી

“ વાહ ! તમારું ચિત્ર કેવું આશે-
ખાણું છે ? ”

“ તમારા ચિત્ર કરતાં સરસ નથીજ. ”

“ નથી જ કે છે જ એ પ્રશ્ન જ નથી.
હું તો એમજ માનું છું કે મારા ચિત્ર કરતાં
તમારું ચિત્ર હમ્મર દરમ્મરે સારું છે. ”

“ કઇ રીતે ? ”

“ આકૃતિના અંગેની ખરેડમાંજ ચિત્ર-
કારના હૃદયની ભાવનાઓ આપોઆપ ખડી
થાય છે. મારા ચિત્રમાં હું દમ્બ પછાત છું. ”

કમલકાના અખિત્તિન્દ્ર કળા પ્રદર્શન
માટે ચિત્રો આણેખાતાં હતાં. કુમારી રાગિણી,
પોતાનું ભાવનાચિત્ર આણેખરામાં મૂકન હતાં.
આરામની ઇચ્છાએ, અન્યના આણેખતાં
ચિત્રોની પ્રશંસાના ઉદ્ગારો કાઢી, મિત્ર-
મંડળને વલ્લભાગ્યો આનંદ આણે જતાં
હતાં વિદ્યાર્થીજનના એકાન્ત છેડે ચિત્ર
આણેખરામાં હું તક્લીન હતો.

એકાએક ટપાડી આવ્યો. મારા હાથમાં
તાર મૂક્યો. સહી કરી મેં તાર લીધો.
હાડ્યો ને વાંચ્યો.

મારું ચિત્રકામ અટકી મહું. મારા રંગો ને
પીંછીઓ મેં રચાને ગોઠવ્યાં. તાર લઇ,
ગુરૂદેવની કુટિરે ગયો.

“ ગુરુજી ! નમસ્કાર. અત્યારે આઠના
મેઝમાં મારે વતન હતું છે. ”

“ કેમ બેઠા ! એકાએક ? ”

“ મારાં માતૃશ્રી મૃત્યુચ્ચ્વાસ પર છે. હૃદય
મેળાપ માટે તત્સત્ છે. આ રજો તાર. ”

ગુરૂદેવે તાર વાંચ્યો. ત્રેમ બધું આપ્યા-
મન આપ્યું. રત્ન આના મેઝમાં મારે વતન
દું ઉપડી ગયો.

x x x

માતાની માંદગીને યિજાને મારી હૃદય-
વ્યથાનો પાર ન રહ્યો. માંદગી સખત છતાં
ઉરમાં ઉડે ઉડે આશા હતી કે ‘ માતા સાચ
યશે. ’ ખરી હૃદયવ્યથા તો પ્રદર્શન માટે
અધૂરાં રહેતાં, મારાં એ ચિત્રને માટે હતી.
પેટમાં ક્ષણ હતી કે માતાની માંદગી વધુ
લંબાણે ને પ્રદર્શન માટેનું ચિત્ર અધૂરુંજ
રહેશે. પછી તો રાગિણી પ્રથમ ધનામ
જીતી જ જશે.

પ્રદર્શન, માર્ચની ૧૦મીએ ખુલ્લું મુકા-
વાનું હતું. ચિત્રકળાના નમુનાઓ પડેલી
માર્ચે, કમલકા પહેંચવાજ બેઠાએ. દેશ-
આસિની ૨૫મીની મોડી રાત્રે, પ્રદર્શનનાં
સ્વપ્નાં સેવેતો હું જાગતો બેઠો હતો. ડોક્ટરે
ખાસ કહ્યું હતું કે રાત્રે એક વાગે, મારે
માતૃશ્રીને દવાનો એક ભાગ આપવોજ.
એકની રાત્રમાં જ આંખો ધેરાણી. માતાના
ઝોરીકા પાસે માથા સાથે માથું અડાડી
ઉઘના ધેનમાંજ વિચારવનજમાં અટવાયો.

મારું અધૂરું રહેલું ચિત્ર મારી દૃષ્ટિ
સમક્ષ તરવરી ઉઠ્યું. પ્રદર્શનમાં ભાગ લેવાની
મારી આશા હું ગુમાવી બેઠો. દિવસો પછી
દિવસો પસાર થયા. ૨૦મી માર્ચે એ પ્રદ-
ર્શનનું પરીણામ બહાર પડવાનું હતું.

તારીખ પછી તારીખ હું ગણવા લાગ્યો.
૨૦મીના સવારે, પરિણામથી હું અગત્ય
રહેવાનો છતાં દેવામાં કંઈ કંઈ છૂપો આનંદ
હતો. કેટલીયે કલ્પના કરતો ને અસંખ્ય
અટકથો બાંધતો.

“ રાગિણી પ્રથમ નંબરે આવી દશે.
જધાની મુગારકમાડી ત્રીજીતી દશે. ” એ
વિચારની ધુનમાં બપોર થઇ. માતાની માંદ-

ગીના ગિજાના પાસે ઉંડા વિચારમાં હું તસ્લીન હતો.

“ બાઈ આટલા બધા વિચારો કેમ કરે છે ? ”

“ કંઈ નહિ, બા ! એ તો તમને એમ લાગે છે. ”

“ ના દિઠરા ! કુબ્બી ન થઈશ, હું તો કાલ સવારે સાજી થઈ જઈશ ને તું તારો અબ્બાસ આગળ વધારશે. એટલે ! જોને જરા બદાર કોણ છે ? ”

દાંડતો ટપાકી અંદર આવ્યો. મારા હાથમાં તાર મૂક્યો. ન સમગળ એવા કુલ્લહ બાવે તાર ફેડ્યો ને વાંચ્યો.

“ ને ચિત્રકારનું અધુરું ચિત્ર પહેલું ઇનામ જીતી જાય એ ચિત્રકારને મારા પ્રથમ અભિનન્દન. રમતિઆળ રાગિણી. ”

મારા આનંદનો પાર ન રહ્યો. છતાંયે ન સમજી શક્યાં, કે પ્રદર્શનમાં મારું ચિત્ર કેવી રીતે મોકલાયું ને શી રીતે પહેલું આનંદ.

બીજે દિવસે હું શાન્તિનિકેતન જવા ઉપડી ગયો.

x x x

સવારે છ વાગે, રેશનથી સીધો, યુર-દેવની કુટિરે ગયો.

“ યુરદેવ ! પ્રભુમ. ”

“ અહોહો ! શાન્તિ ! ઇનામ લેવા દોડતો આવ્યો કે ? ”

“ ઇનામ લેવા નહિ પણ અન્યાય થતો અટકાવવાને. ”

“ શો અન્યાય ? ”

“ અધુરું ચિત્ર ઇનામ જીતી જાય એ અન્યાય નહિ તો બીજું શું ? ”

“ કોણે કહ્યું ચિત્ર અધુરું છે ? ”

“ અધુરું મુકનાર તો હું પોતેજને ? ”

“ તારા ગયા પંખી, રાગિણીએ તારું ચિત્ર હાથ પર લીધું. તારી અધુરી ભાવનાઓ આંખેબી, ચિત્ર સંપૂર્ણ કહ્યું. ”

રાગિણી મારા મનના બાવો સમજી જી રીતે રાકે ? એ પ્રશ્નની પરંપરામાં મારું પૂરું થયેલું ચિત્ર મેં જોયું. આંખેબી ગારી ભાવનાઓની મૂર્તિમાંત આંખેબીએલી આકૃતિ, મન ગમતા રંગો, આ તો રવખ કે સત્ય ? રાગિણીને મળવા મન તજસી રહ્યું.

“ રાગિણી ગઈ કાલ રાત્રે, સીંગાપોર જવા ઉપડી ગઈ છે. એ એક માસ રહીને આવશે. ” યુરદેવે કહ્યું.

છ માસના સહવાસમાં રાગિણીને મળવા નેટલું મન તજપાપડ નહોતું તેટલું તેની ગેરહાજરીમાં હતું. મારા હૃદયના લાવો સમજનાર એ કલાદેવીનાં મારે દર્શન કરવાં હતાં. હુતી ત્યારે કોમત નહોતી. નહોતી ત્યારે મારે મન અમૂલ્ય હતી.

એ માસની મુલત ગઈ. ઉનાળાની રમઝો આવી. મેં માસ ગયા ને જૂન બેઠો. પહેલી તારીખે સવારમાં ટપાકીએ મારા હાથમાં કવર મૂક્યું. ફોલ્ડનું ને વાંચ્યું.

“ બાઈ શાન્તિલાલ !

મારી પુત્રી રાગિણી તા. ૨૮ મી મેને દિવસે પરબેકવારી પછ છે. મૃત્યુને આગલે દિવસે તેના જ દસ્તાફરે લખાએલો પત્ર, તમારા પર બીડું છું. એટલેય કૃતાર્થ યાદ છું. રમેદાદીન-સુમીરસેન. ”

મારા અંગમાં ગમરાટ વણ્ણાયો. ન માની શકાય એવું માનવાનું કોઈ કરજ પાડતું હોય તેમ જણાયું. દિલ બારે થયું. મૃજતે કાથે, આંસુભરી આંખોએ, રાગિણીનો પત્ર વાંચવો શરૂ કર્યો.

વહાલા માઈ !

તમે એક દિવસ જોડ્યા હતાઃ “ કલા એ જીવનથી પર નથી. ” તમને અંધારામાં રાખી, તમારા જીવનનો મેં અબ્બાસ કર્યો. તમારી કલાનું જન્મરથાન-હૃદય પારખ્યું.

આત્માતું નૃત્ય અને આંતરની ભિન્નિઓને
ઓળખી, કૃત્રિમતા અને આડઅરોથી અલગ
રાખી, તમારીજ ભિન્નિઓ અને ભાવનાઓનું
સર્જન થયું.

મારું આલેખન સફળ થયું એના કરતાં
વધુ આનંદ મારા જીવનમાં મેં નથી માણ્યો.

લિ. તમારી રાગિણી.

પત્ર વાંચત પુરું થયું. અસંખ્ય વિચારો
રોના વમળમાં દિવસ આચળ્યો ને અમારું

થયું. રાત્રિ વીતી ને પ્રભાત પ્રગટ્યું.

અને મારું ઇનામ મળ્યું, ઇનામની
અપાવનાર ન મળી. રાગિણી વગરનું મારું
ઇનામ મારે મન કોડીની કિંમતનું હતું.

રાગિણીનાં ઔદાર્યમાં ઇનામનો મારો
આનંદ ઓસરી ગયો. ત્રિયોગની વેદનાંએ
જીવનમાં સ્થાન લીધું.

બસા ! જગતમાં આવી વેદનાઓ
શેં કીધી ?

આવો સજનિઆ

:: હુમ બિન સૂની નગરીયા ::

કોય ફૂલડાંના મજરાને હા...ર
લીયો ફૂલ આવો સજનિઆ.
ઝોઝેર ફોરે સુવાસ,
દેવ તણાં શિરે સોહાવળો.

ફૂટતા પ્રભાતના પ્હોરે વિલેલ છે,
અધૂરાં અધૂરાં અંગે બિલેલ છે.
મજરાને હા...ર.
લીયો ફૂલ આવો સજનિઆ.

પાંખડિએ પાંખડિએ પ્રાણે પૂરેલ છે,
જાફળનાં બિન્દુડાં હબુએ ઠરેલ છે.
મજરાને હા...ર.
લીયો ફૂલ આવો સજનિઆ.

માળીની મનગમતી આંગળિ ફરેલ છે,
નોખી અનેાખી ભાત ફૂલડાં ભરેલ છે.
મજરાને હા...ર.
લીયો ફૂલ આવો સજનિઆ.

શ્રી. મોહનલાલ સોલંકી

સુંદર ત્વચાની મોહકતા

જો, જોવી ત્વચા પાંદડી જેવી સુવાળી તાણ
અને સ્વચ્છ હોય છે, તેનું લાવણ્ય અદ્ભુત
હોય છે. ગમે તેવા બહુમોલ રત્નો કતિ રેશમી
સાડીઓ તેના નરમ ક્રમાસ અને લાવણ્ય ઉદી
પન કરનારા ત્વચા સૌંદર્યની બરોબરી કરશે
નહિ તડકા અને પવનમાં ખુદલા ફરવાથી
ખરબચડી અને ઝુકી ચપેલી ત્વચા અગર
છાત્રો પૂર્ણપણે સાફ ન થએલા હોવાથી શેઠી
પડેલી ત્વચા કરતાં વધારે અદ્ભુત વસ્તુ તે કશું!

પોતાની ત્વચા તાણ અને તેજસ્વી રાખવા

માટે દરેક મહિલાએ તેની સંભાળ
લેવી જોઈએ. પોન્ડ્સ ક્રીમની
ડોઝ લેા અને આગળીઓ

વડે ત્વચા ઉપર તે મસજો કે જેથી તે અદર
વાળી બન્ય, પછી તેને સંવાળા કપડાથી સાફ
કરો પછી થોડું તાણું ક્રીમ ત્વચા ઉપર ચોપડો
આ સુંદર ક્રીમ આખી રાતભર રહેતા હો એ
મુશ્કળ પંદર દિવસ સુધી પોન્ડ્સ ક્રીમ વાપરો,
એટલે આપને આપની ત્વચા નરમ અને
તેજસ્વી થતી દેખાશે.

પોન્ડ્સ વનીશોંગ ક્રીમ ધૂળ અને કચ-
રથી દિવસના ઉત્તમ રક્ષણ કરે છે.
પોન્ડ્સ બાધી મોગી દુકાનો પર મળે છે.

લખે —

પોન્ડ્સ પા આ ભાષ ૧૪૪
મુબાઇ

પોન્ડ્સ ક્રીમ

ભૂલાઈ જતી લોક-કથાઓ

લેખક : શ્રી. માણસાલ હીરારામ દેસાઈ

(૨)

રાજ રૂપસિંહ અને મળી રાજકન્યા, કુંભપંચી

(રિસેમ્બર માસના પાના ૨૮૧ થી ચાલુ)

રૂપસિંહ સાથે પ્રેમ સંદેશાઓ ચલાવ્યા પછી રાજકુંવરીને બીલકુલ એન પડતું નહોતું. એ યુવક કોણ છે તે જાણવાને તે અત્યંત અધીરી થઈ ગઈ હતી એટલે તેણે તરતજ મહેલમાં પાછી જવાની ઇચ્છા પ્રદર્શિત કરી. રાજકુંવરીએ પાછા જવાની ઇચ્છા જાહેર કરી એટલે તેની કાંઈ સાહેલીથી એ ઇચ્છા વિશ્લેષ જઈ શકાય એમ હતું જ નહિ એટલે બધાં તરતજ સાહેલગણેથી પાછાં કર્યાં. મહેલમાં પાછાં કર્યા પછી રાજકુંવરીની જે ચોકસાઈ સાહેલી યુવકની વચ્ચે સમજી ગઈ હતી તેણે રાજકુંવરીને પોતાની સાથે હૃદય બોલી વાત કરવાની વિનંતિ કરી. થોડી આનાકાની કર્યા પછી રાજકુંવરીએ પોતાની આ ખાસ સાહેલીને પોતાના હૃદયની ગુપ્ત વાત કહી અને એ યુવક કોણ છે તેની તપાસ કરી લાવવાનું કામ તેને સોંપ્યું. આ ચતુર સાહેલીએ ધીરે ધીરે પોતાની તપાસ શરૂ કરી. થોડા વખતમાં તેણે માલિકની મેજાની કે એ યુવાન યુવક માલિકને બનીએ છે; અને તેની તખ્તીયત સારી રહેતી નહિ હોવાથી તે છેક દુર લાટ ફેંટની સરહદ ઉપરની માત્ર દવા ફેર કરવાને માટે કુશરથલી પોતાની દેાઈને ઘેર આવીને રહેલો છે. રાજકુંવરીની સાહેલીએ એ બજાર રાજકુંવરીને આપી. પરંતુ રાજકુંવરી તેમ

તેની સાહેલી બેમાંથી એકને એ વાત ખરી લાગી નહિ, તેમને તો ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે એ યુવક તો કાંઈ ક્ષત્રિય રાજકુંવર જ હોવો જોઈએ અને કાંતો વખાનો માથો અથવા તો કાંઈ ખાસ મુદ્દા સર તે કુશરથલી આવી માલિકને ઘેર રહેતો હોવો જોઈએ.

એક દિવસ ચાર પાંચ કલાક નગર બહાર રખડી આવ્યા પછી રૂપસિંહ ઘેર આવ્યો અને માલિકને કહ્યું, “ દોષ બા, મને બહુ ખૂબ લાગી છે માટે કાંઈ સારું સારું ખાવાનું કરી આપ, ” માલિકે જવાબ દીધો કે આજે શરદોત્સવ છે અને તેથી રાજકુંવરીએ હમણાં ને હમણાં જ કુલની માળા મંગાવી છે. હું તેની માળા ગ્રંથું છું. એ ગ્રંથો રહ્યા પછી હું તને સ્વાદિષ્ટ ભોજન તૈયાર કરી આપીશ. ” રૂપસિંહે પ્રત્યુત્તર આપ્યો. “ લાવ, હું માળા ગ્રંથું દઈ મને બહુ સરસ ગ્રંથતાં આવડે છે. તું મારે માટે ખાવાનું બનાવી દે, ” રૂપસિંહને કુલની માળા ગ્રંથવાનું કામ સોંપી માલિક રસોડામાં રસોઈ તૈયાર કરવા ગયો. રૂપસિંહે માળામાં કુલની સાથે પોતાના હાથ ઉપરની સુંદર અને નકશીદાર હીરાની વીંટી પણ ચાલાકીથી ગ્રંથી દીધો. એ કાર્ય એણે એવી ચપલતાથી કયું કે બહુમુશ્કેલ પણ તેની

એકદમ ખબર પડી શકે નહિ. ગાઢજી એ કુલના માળા રાજકુમારીને આપી આવી. એ માળા પહેલી પછી થોડીવાર એના ઉપર હાથ ફેરવતા રાજકુમારીને અંદર કાંઈ કંઈ પદાર્થ છે એવો વહેમ પડ્યો. તેથી તેણે બારીકાઈથી તપાસ કરી તો કુલોની સાથે બહુજ ચાઝાકીથી યુથેલી હોરાની ખૂંદર અને નકશીદાર વીંટી એના જોવામાં આવી; ચતુર રાજકુમારી એકદમ સમજી ગઈ કે એ વીંટી તો પોતાના પ્રણયી તરફથી આવેલી પ્રેમની ભેટ છે. રાજકુમારીએ અત્યંત ઉમંગકાંથી એ વીંટીને પોતાની છાતી સાથે ચાંપી અને તેને અનેક યુજનો કરી પોતાની પેટીમાં મુકી દીધી. હવે રાજકુમારીએ પોતાની ખાસ સાહેલીની સુમના ઉપરથી અને તેની મારફતે માથાણું પોતાના વિશ્વાસમાં લીધી. અને માથાણું મારફતે રાજકુમારી તરફથી રૂપસિંહને અને રૂપસિંહ તરફથી રાજકુમારીને પ્રેમના સંદેશો આપવા લાગ્યા.

એક દિવસે માથાણું મારફતે રૂપસિંહના ઉપર રાજકુમારી તરફથી સંદેશો આપ્યો કે "મારા ખાનગી મહેલનો મુખ્ય ચોખ્ખાદાર એકએક મરણ પામ્યો છે અને રાજ આજ્ઞાકાંત એની જગ્યા ઉપર બીજા માથાસની ત્રીમણુંક કરી દેશે; માટે તમે એકદમ એક સામાન્ય ગરીબ સૈનિકનો વેશ લઈ મારા પિતાને મળો અને સૈન્યમાં નોકરી માટે વિનંતિ કરો. આપણા મુખ્યએ તમને જો તો મારા મહેલના ચોખ્ખાદારની જગ્યા આપે તો આપણું દરરોજ મળવાનું થાય અને આપણે આનંદ જોગવાઈએ. રૂપસિંહને પણ રાજકુમારીની આ સૂચના ગમી ગઈ અને તરત જ તે એક ગરીબ ક્ષત્રિય સૈનિકનો વેશ લઈ રાજના દરવાજામાં ગયો. રાજની હજીરમાં જઈ તે લાંબો યથા રાજને પગે પડ્યો અને બે હાથ જોડી તેને અરજ કરી કે

"હું, એક ગરીબ ક્ષત્રિયનો દીકરો છું. વખાનો મારો મારો દેશ છોડવો પડ્યો છે, હું ચાકરીની આશાએ આપના દરવાજામાં આપ્યો છું. આપ મને આપના સૈન્યમાં મારા લાકડા નોકરી આપશો તો, હું નિમક-હજાલીથી આપની સેવા કરીશ. રૂપસિંહનો આકર્ષક અહેરો, તથા તેના મેં ઉપરની નિર્દોષતાની રેખાઓ જોઈ મગી ક્ષત્રિય તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ ગયો. અને તેણે એકદમ તેની ત્રીમણુંક પોતાની કુંવરીના મહેલના ચોખ્ખાદાર તરીકે કરી દીધી.

હવે તો રાજ રૂપસિંહ અને મગી રાજકુમારી કુલપંચીનો દરરોજ મેળાપ થવા લાગ્યો. જનને એક બીજા તરફ અનંદ પ્રેમ ઉપજાવતો ઘેરો ઘેરો અને પૂરા પ્રેમીઓને કાંઈ ભય હોતો નથી તેથી તેઓ નિરંકુશપણે વર્તવા લાગ્યાં. પોતે કાણુ છે અને શા માટે તે કુશરથી આવેલો છે તે વાત પણ રૂપસિંહે પોતાની પ્રણયિની કુલપંચીને કહી પણ દીધી અને તેને વિનંતિ પણ કરી કે આપણે છુપાં લગ્ન કરી અહીંથી આનંદ દેશ નાંચી જઈએ."

કુલપંચીનો પિતા આર્થોવર્તનો સ્વેચ્છાથી નહોતો. મગ પ્રજા મૂળ તો ધરાનમાં રહેતો હતો. ત્યાંથી તેઓએ સૌરાષ્ટ્રમાં આવી ત્યાંના ક્ષત્રિય રાજાઓને હરાવી પોતાનું રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું; પરંતુ એ લોકો સાથે લગ્ન બંધવાર રાખતા નહોતા. તેથી જો રાજ રૂપસિંહ કુલપંચીના પિતાને પોતાની ખરી જાણખાણ આપી કુલપંચી સાથે લગ્ન કરવાનું માથું કરે, તો પણ વિધર્મી અને વિદેશીને તે પોતાની દીકરી કદી લગ્નમાં આપે નહિ; અને રૂપસિંહ ઉપર ઉત્તરી આકૃષ્ટ આવે. કુલપંચી રૂપસિંહને અનંદ પ્રેમથી ચાકતી હતી એ વાત ખરી છે. તોપણ તેની સાથે છુપાં લગ્ન કરી જાતમાના

આનંત નાશી જવાની તેની હિંમત ચાલતી નહોતી. આમ ને આમ દિવસોને દિવસો વહી ગયા. રાંજ રૂપસિંહ પોતાની સાથે આનંત હેરા નાશી જવાને કુલપંચીને સમજાવે અને રાંજ પુલપંચી એ ચાતની નાની નાજ કરી કરે.

એવામાં પુલપંચીને તોળવાના દિવસ આંતી પહોંચ્યો. કુલપંચીને એક સંત પુરુષ તરફથી એવું વરદાન મળ્યું. દંત કે ભાંસુધો તેનું કૌભાંચ અખંડિત રહે ત્યાં સુધી તેના શરીરનું વજન પણ પાંચ કુલો નેટલું જ થાય પણ એનું કૌભાંચ અખંડિત થયા પછી એની શરીરનું વજન એટલી હિંમરની સામાન્ય જેનીના વજન નેટલું જ થાય. આ વરદાનની માહિતી પણ પુલપંચીના માતા તંબા પિતા બન્નેને હતી. બીજા દોષને મંગી ક્ષત્રપે એ વાત કહી નહોતી; કુલપંચી પોતે પણ એ વરદાનની વાત બાજુતી નહોતી. વર્ષમાં એકવાર તેનાં માયાપ એકાંતમાં તેને તોળતાં હતાં. માતાપિતાને તો રાજકુમારીની નિર્દોષતા વિશ્વ બીજકુલ સંશય પડેલો નહિ હોવાથી દરવર્ષની માફક તેઓ પાંચ કુલો અને એક ત્રાજપું લઈ કુલપંચીનું વજન લેતાં તેને મહેલે ગયાં. પણ આ વર્ષે તો ત્રાજવાના ને પદ્મામાં પુલપંચીને બેસાડવામાં આવી હતી તે પદ્મ કેમે કરીને ઉંચું થાય જ નહિ. રામએ કાટલાં મંગાવ્યાં અને જ્યારે બીજા પદ્મામાં અડી મળ્યા કાટલાં મુકામાં આવ્યા ત્યારે જ પુલપંચી બેઠેલી તે પદ્મ ઉંચું ચડ્યું.

ચતુર ક્ષત્રપ એકદમ બધી વસ્તુરિયતિ સમજી ગયા. કુલપંચી તેની એકની એક દીકરી હતી અને તેના ઉપર તેને તેમ પુલપંચીનો માને જાડુ પ્રેમ હતો. પછી મંગી ક્ષત્રપ ઠાલો અને સમજી દતો એટલે તેણે પોતાના મુરસો મનમાં મનમાં સમાવી

દીધો અને કોઈ પણ પ્રકારનું ધાંધલ કે પડપુછ નાં કરતાં તરત જ પોતાની સ્ત્રી સાથે ત્યાંથી પાછો જતો રહ્યો. પિતાએ મારી મોરી પકડી કાઢી છે, તે બધી વાંત જાણી ગયા છે અને તેમને મારા ચારિત્ર સંબંધી શંકા ઉત્પન્ન થઈ છે એવા લેશમાત્ર પણ વહેમ કુલપંચીને આવ્યા નહિ. રામએ હવે આ બાબતની શુભ તપાસ કરવા માંડી. તેપાસના પરિણામે તેને અખર પડી કે કુંવરીના મહેલનાં નવાં ચોકાદાર અને કુંવરી વચ્ચે હમણાં હમણાં એકાંતમાં ઘણીવાર મુલાકાતો થતી હતી. આ ઉપરથી રામને રૂપસિંહ ઉપર વહેમ પડ્યો. રૂપસિંહની હિંમતથી તેણે મારીકોંધથી તેપાસનાં માંડી એટલે તેને વહેમ દૂર થયો અને પરિણામે તેણે રૂપસિંહનો પ્રાણ બેવાળું નકકી કર્યું અને પોતાના કેટલાંક ખાસ પિયમાંસે સીનિ કોને હુકમ કર્યો કે રૂપસિંહને આંકું અવળું સગળવી તેને નગર બહાર લઈ જઈ ત્યાં તેને પુરો કરી દેવો.

પોતાની પાછળ બાકી રહેલી આ બધું કર ખટપટથી રૂપસિંહ તો તદ્દન અડોન જ રહેલો હતો; તેમ રાજકુંવરી પુલપંચીને પણ રૂપસિંહના માયા ઉપર ઝૂંમી રહેલા ભયનો વહેમ બીજકુલ પડ્યો નહોતો. પણ રાજ મહેલમાં તેમ કુંવરીના મહેલમાં વારંવાર જતી આવતી ચતુર માણસને આ કાવત્રાની કાંઈક જાંઘ આવી અને તેથી કુશરંધરી નગરી છોડી નાશી જવાની તેણે રૂપસિંહને સંજ્ઞા આપી પણ રાજકુમારી પુલપંચીના સૌંદર્ય ઉપર મોહાંધ થયેલા રૂપસિંહે ડાહી માણસની એ સંજ્ઞાક માની નહિ પણ માણસને તેણે પોતાની શાહીએ આપેલી અમૃતની સીસી આપી અને તેને મૂચના કરી કે કદાચ ક્ષત્રપની મારા ઉપર અકૃપા થાય અને તે મને મારી નેખાવે તો તારે મારા ઉપર

એટલો કૃપા કરવી કે મારા મૃતદેહનો અંગી-
સંસ્કાર થાય ત્યાર પહેલાં એના ઉપર તારે
આ શીશીમાંથી ત્રણ ડીપાં છાંટવાં એટલે
હું પાછો સંજીવન પામી જઈશ.

કુશરથલીના ક્ષત્રપતી આણાનુસાર તેના
વિશ્વાસુ સૈનિકે રૂપસિંહને મારી નાખવાની
તજવીજ કરવા લાગ્યા. રૂપસિંહને સમજાવી
તેઓ તેને પોતાની સાથે જંગલમાં શિકાર
કરવા લઈ ગયા અને ત્યાં દગો કરી તેનો
વધ કર્યો અને તેના મૃત્યુ દેહને જંગલમાં
જ પડ્યો. મુખ્ય તેઓ નગરમાં પાછા ફર્યા.

રૂપસિંહ જંગલમાં શિકાર કરવા ગયો
હતો એ વાત તો માણે રૂપસિંહના જ
ઠેઠવાયી બાણી હતી. રાત પડી પરંતુ તે
શિકારમાંથી બીજાકુલ પાછો ફર્યો નહિ તેથી
માણે રૂપસિંહની શીકર થવા લાગી. તે
એકદમ રાજકુંવરીને મહેલ ગઈ અને કુંવ-
રીની સાંકેતીઓ મારફતે ગુપ્ત તજવીજ
કરી રૂપસિંહ તેના સાથીઓ સાથે કંઈ
દિશા તરફ શિકાર કરવા ગયો હતો એ
હકીકત ચતુરાઈથી મેળવી લીધી. માણેનો
રૂપસિંહ ઉપર અનહદ પ્રેમ હતો. એ તો
તેના ઉપર, પોતાના પેટના દીકરા જેટલું
વહાલ રાખતી હતી. વળી તે પુણ્ય હિંમ-
તવાન પણ હતી. એટલે પોતાની સાથે
રૂપસિંહ આપેલી અમૃતની સીસી લઈ
સર્વોદય થતા પહેલાં જ જંગલમાં તે રૂપ-
સિંહના મૃત દેહની શોધમાં નીકળી પડી.
સુબાંએ ઘોડા સમયમાં તેણે રૂપસિંહના
મૃત દેહને શોધી કઢાડ્યો. પોતાની પાસેની
શીશીમાંથી તેણે અમૃતના ત્રણ ડીપાં રૂપ-
સિંહના મૃત દેહ ઉપર છાંટ્યાં એટલે
તે સંજીવન ધર્મ એકદમ બેઠો યજ્ઞ ગયો.
માણે પોતાની સાથે ખાવાનું તેમ એક
પાણીનો બરેલી સિરાઈ લાવી હતી. પહેલાં
તો તેણે અત્યંત ઉમળકાથી રૂપસિંહને

ખવડાવ્યું અને પાણી પાવું અને પછી ઘાંડાં
જંગલમાં જતે એ લાંબા સમય સુધી એકા-
તર્થ મસક્ત કરી અને છેવટે એવું નક્કી
કર્યું કે હાલમાં રૂપસિંહ કુશરથલી ખીલકુલ
પાછા ફરવું નહિ. કારણ કે કુશરથલીમાં
રહેવું કે રાજકુંવરીને મળવું એ તેને માટે
હવે ઘણું જ જોખમ બનેલું છે. રૂપસિંહ
કુશરથલી પાછો ફરે તો માણેને માટે પણ
તે હવે જોખમ બનેલું યજ્ઞ પડશે કારણ કે
સામાન્ય રીતે તો રૂપસિંહ માત્ર માણેનો
બનીએ છે એવી જ માન્યતા બધે પ્રચલિત
હતી. રૂપસિંહ તો જંગલમાં શિકાર કરતાં
કરતાં મરણ પામ્યો છે એવી જ વાત
ફેલાવતી એ ડહાપણ બનેલું છે. અંધારી
રાત્રે રૂપસિંહ કુશરથલી નગર બહાર
એક ધર્મશાળા છે ત્યાં જવું. માણે
ત્યાં આવી રૂપસિંહને તેના ઘોડા,
પવનપાવડી વગેરે બધા સામાન સોંપી દેશે.
એટલે રૂપસિંહ એકદમ મગી ક્ષત્રપતી હદ
છોડી નાશી જવું અને ક્ષત્રપના મુલકની
હદની બહાર ગીરનાર પર્વત છે તે પર્વત
ઉપર એકાદ ધર્મશાળામાં કે મંદિરમાં સાધુને
વેશે રહેવું. માણે રાજકુંવરીને મળવું અને
તેના પ્રેમ રૂપસિંહ ઉપર ખરેખર છે અને
રૂપસિંહના મૃત્યુથી ખરેખર શોકમાં પડી
ગઈ છે કે કેમ તેની પુરેપુરી ખાતરી કરવી
અને ત્યારપછી રૂપસિંહ જીવતા છે અને
ગીરનાર પર્વત ઉપર રહે છે તેની કુલપતીને
માણે ખબર આપવી. રાજકુંભારી કુલપતી
રૂપસિંહ સાથે વડનગર જાતી માની નાશી
જવાનું કબૂલ કરે તો માણે ગીરનાર
આવવું અને રૂપસિંહને ખબર કરવી.
અને પછીથી તેઓએ રાજકુંવરી કુલ-
પતીને ઉપાડી કુશરથલીથી કેવી રીતે નાશી
જવું તેની તજવીજ કરવી. પણ બે એવું
માત્ર પડે કે રાજકુંવરી કુલપતીને રૂપ-

સિંહ ઉપર ખરેખરો પ્રેમ છે અને તેના મુત્યુથી, તે ખરેખરી શોકસાગરમાં પડી છે તો પણ પોતાના પિતાનું ઘર છોડી રૂપસિંહ સાથે કુશરથલીથી વડનગર નાંથી જવાની તેની દિમ્ભત નથી, તો પણ માવજી યુક્તિ ગોઠવી રાખવી અને તે ગોઠવણ અનુસાર માત્રાણુની મદદથી રૂપસિંહે રાજકુંવરી કુલપંચીને છાનામાના ઉપાડી કુશરથલીથી વડનગર લઈ જવી.

ઉપર મુજબ કરેલી ગોઠવણ અનુસાર રૂપસિંહે નાસિપાસાચક્રને ગીરનાર તરફ પ્રયાણ કરવા માંડ્યું. ગીરનાર પહોંચતાં જ તેના એક ત્રિકાળગાની યોગી સાથે ઓર્થિતો મેળાપ થઈ ગયો. એ યોગીને જોતાં જ રૂપસિંહને તેના ઉપર પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન થયો. તે અત્યંત ભક્તિભાવથી એ યોગીની પાસે ગયો અને કાંબા યથા યોગીને પગે પડી તેને સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રભાણ કર્યાં. યોગી પણ એકદમ તેના ઉપર પ્રસન્ન થઈ ગયા, અને તેમણે રૂપસિંહના માયા ઉપર હાથ ફેરવી આશીર્વાદ દીધા અને જાણે તે બધું જ જાણતા હોય તેવી રીતે તેમણે રૂપસિંહને કહ્યું, “વડનગરમાં સાધવી રાજમાતા ઇકુમતી તારે માટે સુરી મરે છે અને માંડ માંડ લઢાડ કાઢે છે. કુશરથલીમાં મગી રાજકુંવરી કુલપંચી તારા વિયોગને લીધે ચોધાર આંસુએ વિલાપ કરે છે અને તું તો અહીં આ આમ સાધુના વેશ લઈ બટકા કરે છે ! ક્ષત્રિય પુત્ર યઈ તે ક્ષાત્રધર્મને વિસારી મુકયો છે અને એક પવન ક્ષત્રપથી ડરી તું આમ નાસતો ફરે છે. દિમ્ભત રાખ, વીર પુરુષની મારફ કુશરથલી પાછો જા, અને મુખ રીતે પહેલાં માત્રાણુને મળ, અને તેને સહીસલામત મારી પાસે લાવી મને સોંપી દે. પછી તું આવાજ સાધુના વેશમાં કુશરથલીની નળદીકમાં થઈ કરજે. વસંત

ઋતુ ખેસતાં જે દિવસે લઢાડો અને રાત સરખાં જ હોય : એ તે દિવસે મગ લોડાવું નવું વર્ષ જેસે છે. તે દિવસે કુશરથલીમાં મહાન વસંતોત્સવ થશે. એ વસંતોત્સવમાં ભાગ લેવા રાજકુંવરી કુલપંચી ગામ બહાર સરોવરમાં નહાવા જશે. તારે તો પવન પાવડીમાં બેઠા બેઠા ઉંચે આકાશમાંથી બધા તાલ જોવા કરવો અને એ નાહીને કાંઠા ઉપર પાછી ફરે કે તરતજ તારે પવન પાવડી આકાશમાંથી નીચે ઉતારી દેવી અને, તેને પકડી પવન પાવડીમાં ખેસાડી દેવી. અને પછી તારે પવન પાવડીને આકાશ માર્ગે ઉડાવી દેવી અને અહીં આ મારી પાસે આવવું; અને પછી તારે માત્રાણુને તારી જોડે લઈ આનંદ પાછા જવું.

આ ત્રિકાળગાની યોગીની સૂચનાને રૂપસિંહે તાત્કાલિક અમલ કરવાનું શરૂ કરી દીધું. અનુભવે હવે તે કાંઈક ધડાયો પણ હતો તેથી અધિરાઈ અને ઉતાવળથી હવે તેણે સાહસમાં એકદમ અપલાવ્યું નહિ. પણ ધીમે ધીમે શાંતિથી વિચારપૂર્વક પગલાં બરવા માંડ્યાં અને તેથી સુખાચ્છે તેની આખીએ યોજના ફરતે મંદીથી પાર પડી. એમાં બીજકુલ વિધન નડ્યું નહિ.

રૂપસિંહ તેનું આવી રીતે હંરણ કરવાનો છે તેના રાજકુંવરીને તો બીજકુલ ખ્યાલ સરખો એ નહોતો કારણ કે રાજકુંવરી કુલપંચીને એ વાતનો પ્રથમથી ખબર આપવાની ગોઠવણ યોગીની યોજનામાં નહોતી. રૂપસિંહ તેનું આમ જોરજુલમથી હંરણ કરી જાય છે તેથી મગી રાજકુંમારી કુલપંચીને રૂપસિંહ ઉપર પહેલાં તો પુઝળ કાષ ચડ્યો અને કેટલાક દિવસ સુધી તો તેણે રૂપસિંહ સાથે અખોડા પણ લીધા. પરંતુ છેવટે તો પ્રેમનોજ વિજય થયો. થોડા સમય પછી તે મનાઇ ગઈ અને તેણે રાજપુત્રીથી

રૂપસિંહ સાથે લગ્ન કરવાનું તેમ હિંદુધર્મ
રવીકારવાનું કબૂલ કર્યું. ગીરનાર ઉપર
મહાદેવના મંદિરમાં પહેલાં ત્રિકાળ યાત્રી
ચોગીએ મગી રાજકુંવરીને હિંદુધર્મની દીક્ષા
આપી અને પછી પોતે જ કન્યાદાન કર્યું
તેની સાથે રૂપસિંહનાં વિધિપૂર્વક લગ્ન કરાવ્યાં.
મગી રાજકુંવરી તથા, માત્રણને લઈ રૂપસિંહ
નિવિદ્ધને વડનગર પાછો આવી રાકયો.
મગી રાજકુંવરીનું બહાદુરીયી હારણ કરી
વિધિપૂર્વક તેની સાથે લગ્ન કરી તેને પોતાની

સાથે લઈ રૂપસિંહ સહીસસામત વડનગર
પાછો ફરે છે એ ખબર જાણી સાધવી રાજ-
માતા ઉદુમતીનો હર્ષ માતો જ નહોતો. તેમ
માત્ર એકલા વડનગરની નહિ સમસ્ત આનેત
પ્રાંતની પ્રજા પોતાના યુવાન રાજાના આ
પરાક્રમ ઉપર સુગંધ ધધ ગંધ.

“રાજા રૂપસિંહ તથા” મગી રાણી કુલ-
પત્નીએ અતિ આનંદથી સુખચેતનાં તેમજ
બાકીનું જીવન વીતાવ્યું.

લગ્ન-મિલન

:: શ્રુત્તા ::

પ્રિય પ્રિયા કને નજર આપી બેસે,
બેઝિના પ્રેમમય નેત્રો ઉત્તુક દિસે;
પ્રિયાની પ્રિય પર સ્થિર દષ્ટિ દિસે,
સુખ સોહામણું દષ્ટિમય એ દિસે!
વિચાર કઈ ઉદ્ભવે મન પરે બેઝિના,
પહોંચતા મનસ્યો કઈક એ હૃદયમાં,
અગમ્ય એ લાગણી સુખના અદેશમાં,
સુલાયમ એવી હૈંક જાગતી જન્મવા!
બેઝિ સ્વનેત્રથી અન્યોન્ય નિરખતાં,
પ્રિય એ નેત્રામૃત પ્રિયાનું નિહાળતાં,
મળી દષ્ટી-દષ્ટ ને અંતરે આનંદતા,
સદિ પર પ્રલાપના કુલ ફાલી રહ્યાં ! ! !

શ્રી. છામ અ. કવિ

એક ખુલ્લો પત્ર

લેખક :
શ્રી. નવનીતલાલ મગનલાલ શાહ

રનેલી બહેન,

તારો પ્રેમાળ પત્ર પહોંચ્યો. હાંએ ગળે સાસરેથી પાંચેર આવેલી એકની એક દીકરી ને નીરખી માના હેતાળ હૈયે નેટલો આનંદ થાય, સૂર્યના પ્રચંડ તાપથી તપતા રેતાળ પ્રદેશમાં સુસાફરી કરતાં પથિકને એકાએક હરીયાળી જગ્યા નોંધને નેટલો આનંદ થાય, ક્યેરીના કપરા કાર્યથી કલાન્ત મંથેલા કારકુનને ધરની કામિની અવલોકીને નેટલો આનંદ થાય, તેથી પણ વધુ આનંદ મને થયો. મેં જાણ્યું કે તે તારું અંતઃકરણ એ પત્રગા ઠાલવ્યું છે. કેમ ન ઠાલવે ? પોતાના એકના એક નાના બાઈ ઉપર હૃદય ઠાલવવાનો બહેનને અપ્પાધિત અધિકાર છે. તને એ બધું લખવાની સંપૂર્ણ સત્તા છે. હું પણ મારી ફરજ અફા કરું તો તે અસ્થાને તો નહિ જ ગણાય. મારે મારા વિચારો જણાવવા રહ્યા. શુરસો તો નહીં થાય ને ?

બહેન, હું લખે છે કે બ્યારે આખાય ધરનો માર મારા ઉપર છે તો પછી મારે આ બધા સામાજિક અને દૈનિક કાર્યો શા મટિ કરવાં ? દરેક માણસે પહેલાં પોતાનું ઘર સંભાળવું, પછી પડોશીની કુમકે જવું, પછી મહોદ્દાની મદદે દોડી જવું, ઈત્યાદિ ક્રમે ક્રમે આગળ વધવું. હું પણ ક્યાં નથી જાણતો કે 'Charity begins at home' ? " ધરનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે અને ઉપાધ્યાયને આટો " જેવી નીતિ અખત્યાર કરવી એ શ્રેયસ્કર નથી. વાત ગળે ઉતરી જાય એવી છે. આના ઉપર દીર્ઘદષ્ટિ કરી જો આપણે વિચાર કરીએ તો જણાશે કે આજે ઘેર ઘેર આવું બને છે. સુવાનોને

કર્તવ્યસીલ થવાની ધમક છે. બ્યાં જુઓ ત્યાં આજે આગ સળગે છે. એકલા માણસથી કંઈ યોગી આગ શાંત થાય છે ? આપણે બધાએ સાથે મળી આગ શાંત કરવાનો સાચો પ્રયત્ન કરીએ તો પ્રચંડ આગ પણ જોતજોતામાં શાંત થઈ જાય. હું આવું છું કે દરેક વ્યક્તિએ પોતાનું ઘર સંભાળવું જોઈએ. છતાં મને જરા એ અશ્ચિત્તર છે કારણ કે એમાં સ્વાર્થવૃત્તિ સમાયલી છે. એક ધરને સંપૂર્ણ રીતે સંભાળવા જતાં બનેક ધરને થમ શકતી મદદ અટકી જાય છે; તો પછી આપણે જેણે એક ટંક પુરવું ખાવાનું પણ નથી મળવું તેને કેમ મદદ ન કરીયે ? કમુ સારું ? એકની સેવા કે બનેકની ? આપણે તો ત્રેણુવીય ધર્મ છે કે બને તેટલાને શક્ય મદદ કરવી, મહાત્મા દમોયીએ પોતાના આંતરણ કાઢી આપી અનેક દેવાને સતોધ્યા હતા. તારાઈ રંતીદેવે અડતાલીસ દિવસના ઉપવાસ કર્યો હતા-શેને માટે ? ગરીબ, જુગ્મ્યા, અર્ધનગ્ન જીવાત્માઓની ક્ષુધા વૃત્તિ માટે. આપણે આટલી હદ સુધી તો હાથ જમ-શકીયે નહિ પરંતુ એમાંથી કંઈક તો કરી શકીયે ને ? આપણે ખરેખર જીવન જ હોય તો જીવનની સાર્થકતા સંપૂર્ણપણે સમજવી જોઈએ-જીવન જીવી ખતાવવું જોઈએ. હું સુચું છે. તને વધારે શું લખું ?

બહેન, હું કહે છે કે-નાની બહેનને વધારે જણાવવાની જરૂરીયાત નથી. લખતાં વાંચતાં આવડ્યું એટલે એનું વિદ્યાર્થી-જીવન સમાપ્ત થયું. અર્થ તો છોકરીઓને ધરકામ આવડ્યું જોઈએ-જેઓના ધરમાં નવોઢા ધરકામ બરાબર જાણતી નથી હોતી તેઓ

ધર ધધોનીયું' અને છે-કંકાસનું' કેન્દ્રચાન અને છે. બધીને કયા એમને નોકરી કરવી છે? વાત તો ઉપર ટપકે મલ્ય જેવી વાત છે. શુ નોકરી માટે જ બધુવાનું છે? શુ કયા નથી બધુતી કે સા વિષા યા વિમુક્ત્યે! ? મહેન ઉડા ઉતરીયે જ્યા સ્ત્રીઓ અશિક્ષિત અને અસંગ્રહારી હોય છે ત્યાં ધણુ ખર સાસુ વડુ, નણુદ બોમ્બ વિગેરે વચ્ચે સાઈ' જનનું નથી; જ્યા સ્ત્રીઓ શિક્ષણ પામેતી હોય છે અને જવાબની હોય છે ત્યાં પરસ્પર સદ કારની શુભ બાવના મોટે બાજે જોવામા આવે છે. તેઓ પોતાની જવાબદારી સારી રીતે સમજવા પ્રયત્નશીલ અને છે. તેઓ બધું છે કે કામ એ વિષ છે. મૃદ્ધિની મૃદમવેદ્યતા । સ્ત્રી એ ધરની અધિજાતી છે. સગ્રહારી સ્ત્રી ધરને સ્વર્ગભૂમિ બનાવે છે. એના ઉપર બવિધ્યની પ્રભુતા યત્ન આવન બે છે ચયા રાજા તયા પ્રજા । એના કમતા ચયા દ્વારાસ્તયા પ્રજા. કહીએ એ વધારે મધ્યમેમત્ત છે બધુંતી સ્ત્રી પોતાના પતિને ધણી મદદ કરી શકે છે જ્યા સુધી સ્ત્રીને બાળઉછેર ઇત્યાદિ ગાર્દિક વિષયોનુ પુરતું જ્ઞાન પ્રાપ્ત નથી થયુ ત્યાં સુધી બહેતર છે કે તેણીએ પ્રસુતિવિડોણી રહેતુ. એને માટે એ જ શ્રેયસ્કર માર્ગ છે. બધુતી છોકરીઓ ચારિત્ર્યહીન જની વંદી જાય છે એ તારી દષ્ટિએ સાચું દશે પરંતુ મારી દષ્ટિએ તો ગત વાત છે આમા બધુતરનો દોષ નથી. દેવતાથી આગ લાગે કે ધુણિ થાય માટે શું દેવતા નહિ સળગારશે? સાચવીને કામ કરીએ તો બધુ જ બરાબર થાય. આપણે પુરી 'કાળજી રાખીએ તો બધીને વંદી જવાના પ્રમજો અને જ નહિ અશિક્ષિત અને શિક્ષિત વર્ગ વચ્ચે મોટા અપ્રાપ્ત છે- એકને જવાબદારીનું જ્ઞાન નથી જ્યારે બીજો પોતાની જવાબદારી મારી રીતે સમજે છે,

સાચા શિક્ષણથી વિચારોને પુષ્ટિ મળે છે- એક બીજાની વધારે માનિધ્યમા અવાય છે- દષ્ટિકોણ વિગત થાય છે આટલું' । બસ જ છે ને ?

બહેન, એક વાત કહેવાનું મન થઈ જાય છે. હૃદયોર્મિઓ અને લખવા શ્રેરે છે દસેયે છે કનમ કાણુમા રહેવાનો છંકાર કરે છે. હું લખુ છું. ત્હારે વાચનું પડશે-મનન કરવું પડશે, જગત આજે ક્રાન્તિકાળમાથી પસાર થઈ રહ્યું છે કુનીયા નવી રચના માગે છે. દિનને પણ વિશ્વની નૂતન રચનામા પણ બગવવાનો છે. આ સંક્રાન્તિકાળ જગત ઉપર નવો રાઢ બતાવશે નવે ચીરે દોરી જશે મ્વાર્થના સગ્રામ એનાય છે. મ્વાર્થનો આપ ચક્રાની પરમાર્થની ધોણણ દરેક દેશ કરી રહ્યો છે ચર્ચિસ કહે છે કે નાના દેશોની આઝાદિ અર્થે-લોકશાસનના રક્ષણાર્થે-શ્વિટને વિગ્રહમા ઝપના'યુ છે. હિટલર કહે છે કે જગતમા ન્યાય અને શાન્તિ રચાવવા મે, બળવો પોકાર્યો છે. જર્મનીએ એરિટ્ટીઆ, એસીયા કયું, એરોએવેકીયા ઝપી લીધું, પોરે અને પાપમાન કયું, એરજ્યમ, હોલેંડ અને છેવટે ફ્રાન્સને પણ ફેદી નાખ્યું. ઇંગ્લેંડ આ દેશોની સ્વતંત્રતા માટે જર્મનીને પડકારી રહ્યું છે. એ એની રીતે સાચુ છે. દરેક ઠેકાણે એમ જ અને છે. આપણે પણ આપણી રીતે મુસજજ થવુ પડશે આજ નહિ તો આવતી કાન. પ્રયત્ન દાવાનજ ધુધવાઈ રહ્યો છે એ અગ્નિ પોતાના કળેા કુનીયાના દરેક અક્ષાસ રેખાસ ઉપર વેરી રહ્યો છે જુની રચના ભગ્મીજૂત થતી જાય છે. વિશ્વમા પ્રતય ફાટયો લાગે છે-દરીયાએ પોતાની માઝા મુકી છે-કોણુ કુખરી એ કહી શકતુ નથી. દરેક દેશ એ પ્રતયમા તથાવાનો છે. આજે આપણે સગરિત નહિ થઈએ તો કાલે થવું પડશે. દિન્દીઓ એક-અને

અવિભાજ્ય છે એ ખતાવવાનો સમય આવી પહોંચ્યો છે. દિન્દિમાતા આપણી કને એકજ વમાજથી માગણી કરી રહી છે—“ મારી મુકિતને કાળે પાહોમ કરી એમાં કંપચાવો—મારા બહાવા પુત્રો, મારી કુખ લજવાતી બંધ કરો. તમારા ગ્રાણી આકૃતિ માંયું છું—તમારા દેહની ભીખ માંયું છું. યાત્રો, યાત્રો, હિંદો, આજસ ખંખેરી ટટાર જનો. સ્વાતંત્ર્યની કંઠી ખાંધો. ”

ખડેન, ચાત ત્યારે, આપણે વધુ સ્વાતંત્ર્ય ચોકમાં ખેલવા જઈએ. ભાષ ખડેનની જોડી અતુટ છે. ક્યારે આવે છે ? વત વધુ લાંબો થઈ જવાની દહેશત લાગે છે; માટે આટલેથીજ વિરમું છું. વધુ હવે પછી લખીશ. એજ.

સ્નેહાભિલાષી
હારા નાના ભાઈના
વંદેમાતરમ્ ।

૬

—સ્ત્રીઓના—

મદર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુન્દરી સંજીવની

હાથીસિંહામ.

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ડિ.આ.ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, ડિ.આ.
સુબંધ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો જોઈએ છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

લેખક : રા. 'અમોહ', બી. એ.

[હિસેબર અંકના પાન ૨૮૮થી ચાહ]

પ્રકરણ ચૌદમું

શિક્ષા

યશોભતિ સવારમાં મુકતાને મળવાનો નિર્ધાર કરીને ચૂલી ! એને નિંદર આવતાં સુધી એ વિચારે આઘ્યા કયાં-મુકતાને મળવું જ-આ તે કુાનયાંદારીનો ઝટકો હશે ?

સવારમાં જ કાન્તિ આવ્યો અને સર-સામાન ખાંધવાને કારણે, અગર કેઝણે મૂકવાને કારણે, અગર તો કાંઈ શોધવાને કારણે યશોભતિને બપોર સુધી તો રોડી રહ્યો. યશોભતિને ક્યારેક ક્યારેક એમ થતું કે કાન્તિ એને રોડી રાખવા આવ્યો છે. છતાં વળી એમ પણ થતું કે ને કામ એઓ કરે છે તે તો અત્યારે જ કરવાનું છે.

સાડા અગીઆર વાગ્યાની વેળાએ કાન્તિ ઘેર જવા તૈયાર થયો ત્યારે એણે યશોભતિને કહ્યું : " યશો, મારું કહેવું માનીશ ? "

" કાં નહિં માનું ? ને માનવા જેવું હશે તો ? "

" મારી સાથે માથ. આપણે વિશ્વ-નાથને મળવું છે. "

કાન્તિએ ને યશોભતિને મુકતાબ્દેનને ન મળવાનું કહ્યું હોત તો કદાચ એ ન માનત;

પણ આ વાત માનવામાં એને મુશ્કેલી ન આવી, એ સમજ કે ને કાંઈ ધગતો લેવાય છે એ પોતાને ભેટતી હકીકત બાંધવાનાં જ છે.

એઓ વિશ્વનાથને ત્યાં મયાં ત્યારે વિશ્વનાથ ઘેર જ હતો. એઓને ભેટું વિશ્વ-નાથને આશ્ચર્ય થયું.

" તમે બન્ને આવો તો ? આપે ધર્મના રત્નો બૂટાં પડ્યાં કે શું ? વ્યંગમાં વિશ્વ-નાથે કહ્યું.

" બૂટાં કાંઈ નથી પડ્યાં. નવ-ધર્મના પ્રકાશકને ત્યાં અમે પહેલેયાં છીએ એમ અમારું માનવું છે. "

" આટલું બધું કેમ બોલવું પડે છે ? "

" રાત્રાત મેં નથી કરી વિશ્વનાથ, "

" હશે, ચાત્ર, એ વાત જવા દે. આંતે તમે બંને એચિંતા શું આવ્યાં. કાંઈક મુંઝાણ લાગે છે. "

" મુંઝવણ તો ખરીજને, હું તો એ પત્તો મેળવવા આવ્યો છું કે મુકતાબ્દેન ક્યારે મળી શકે. યશોભતિ કહે કે તારે એને ખાનગી મળવું છે. "

યશોભતિ મુંગી જ ઉભી હતી.

" અરે, પણ એસો તો ખરાં બને. "

" તને એ કહેવાની પણ કયાં કુરસદ છે. "

ત્રણે જણાં બેઠાં.

“ મુકતાબહેનની મને શું ખબર ? ”

“ વિશ્વનાથ તું એમ વાત ઉઠાવવાનું રહેવા દે. એ અહિં આગ્યાં. તને પહેલામાં પહેલો બોલાવ્યો. ” તું ન્હાની છોડીએનો મારતર નીમાયો. તું અને મુકન્દ લગ્યા. મુકતાબહેન અને ચંપાશીદાણી વચ્ચે ચક્રમક કરી અને તેં મુકતાબહેનને મકાન અપાવ્યું એટલે એ ગંગાસેથી ચાંદ્યાં આપ્યાં. આટલી હકીકત તો હું જાણું છું. તારે તો હવે મુકતાબહેનને મેળવી આપવાની વાત છે. ”

“ તે તું બધું જાણે છે અને હું કંઈ નથી જાણતો કેમ ? ”

“ અમારી વાત જરાયે ખાનગી નથી. સુંદરલાલકાકાં અને નંદુકાકી અંદિથી ચાંદ્યાં જાય છે અને યશોમતિ અહિં ત્રિવેણી બેઠી રહેવાની છે. એટલું કાલે નકી થયેલ. પશુ રાત્રે ગમે તે થયું હોય યશોમતિ એવો વિચાર કરે છે કે એણે મુકતાબહેનને એકવાર મળી લખને કોકાને શા માટે ન અટકાવવા ? ”

“ કાકાનું એ મનું નથી ! એને માટે નિર્માળ છુદ્ધિ અને વજની છતી લેખએ છે. કાકા વૃદ્ધ થયા-એનાથી નવા વિચારોના પ્રવાહ ઝીંકી રાગય એમ નથી; એ નવા મોંતાવરણમાં વસી શકે એમ નથી. એ તો એવું જોશે કે એણે.....”

“ વિશ્વનાથ, તારા જેવો મૂરખ મેં એકે ન. જોયો. તું તારી બડાઈ જાંકતો-જાંકતો ક્યાં શું બોલે છે એવું તને ભાન નથી. જરા તો ખ્યાલ કર કે હું યશોમતિ આગળ આ બોલે છે. ”

“ હું ખરાખર સમજીને બોલું છું ! આવી નાનુક અને અત્રિપર વિચારની રીતેઓ માટે આ જગત નથી; દોડતાં દોડતાં પડવું અને પડવા છતાં ઉભા થઈ દોડવું જનું-જેઓ એ નહિ કરી શકે એઓને માટે દુનિ-વાની આનંદમયી દિશા ગંધ રહે છે. ”

“ વિશ્વનાથ, એ બધી ઠીક વાત છે. પણ તારી તાકાત આમ બોલી નાખવામાં વાપરવા કરતાં થોડી સંત્રાહી રાખ તો સારું. તને આગળ ઉપર કામ લાગશે. અત્યારે અમે આખ્યાં છીએ એ કામ થઇ શકે તો કરી આપને ? ” યશોમતિએ ગુરસો આપ્યા છતાં શાંતિથી કહ્યું.

“ હું એજ ત્રાહ જોતો-હતો ! યશોમતિ, તું એ એમ કહેતી હોય કે મારે જેર ખાવાનું છે તો હું ખાઈશ. અમે નવયુગનાં મર્થિસો.....”

“ એ-વાત તું મૂકીશ ? કાન્તિએ કહ્યું એ બની શકે એમ છે ? ” લાલચોળ થઇ જઇ યશોમતિએ કહ્યું.

“ ગુરસામાં પશુ તું.....”

કાન્તિએ વાક્ય પૂરું થયા પહેલાં તમાચો ફરી દીધો. અને યશોમતિને જાણે ફરમાશ કરી ! “ બહેન, તમે ચાંદ્યાં જાવ. હું હમણાંજ આવું છું. ત્રિવેણીને ત્યાં જુઓ. ” યશોમતિ ઉભીજ રહીઃ ‘વિશ્વનાથે’ સામી ઝપટ કરી.

કાન્તિએ એનાથી ઉઠાં ખસી જઈ ધસારો કરી બીજો તમાચો લગાવી દીધો અને ચાંદ્યા જવા યશોમતિને કહ્યું.

યશોમતિ ચાલતી થઇ ગઇ.

જનને થોડીવાર ઝકાઝકી થઇ અને છેવટે કાન્તિ વિશ્વનાથની ઉપર ચઢી બેઠો. એજ વખતે બારના ટકોરા થયા અને મુકન્દ ઉપર આગ્યો.

“ આ શું આદ્યું છે, કાન્તિલાલ ? ” એણે આવતાં વેંત સવાલ કર્યો.

“ બદમાશ નહિં તો ! બોલ, ફરી બોલ, તારું રસશાસ્ત્ર આગળ ચલાવ ! નાખાવક ! ” કાન્તિએ મુકન્દ સામે જેવા વિનાજ માર્યું પકડી જમીન સાથે વારે વારે અક્ષાત્તાં વિશ્વનાથને કહ્યું.

મુકન્દે પકડી કાન્તિને નીચે ઉતાર્યો.

વિશ્વનાથ ભોલ્યા ચાલ્યા વિના પડી રહ્યો.
“ વધારે લાગી ગયું હોય નહિ
ક્યાંક ! ” મુકુન્દે પૂછ્યું.

“ નીચ છે. દગલબાજ છે. રોંગ છે
બદમાશનો ? ” કાન્તિએ કહ્યું.

“ કદી ભે ને કહેવું હોય તે ? ”
વિશ્વનાથે બેઠા થતાં થતાં કહ્યું.

મુકુન્દ એની સામે જોઈ રહ્યો ! કાન્તિ
તો બચાવમાં જ ઉભો હતો.

“ કાન્તિ, તને કાંઈ વિચાર થયો કે તું શું
કરે છે ? મેં તને આ સાર બોલાવ્યો
હતો ? ” વિશ્વનાથે જાળ પાથરવી શરૂ કરી.

“ મૂવો સમજાવો; જો કાંઈ દગલબાજ
આદરી છે તો. તે’ મૂવે બોલાવ્યો હતો ? ”

વિશ્વનાથે ધડીવાળ સામે જોયું. બાર
માથે દશ થઈ હતી. એણે બોલવાનું ક્યું
ત્યાં કાન્તિ વચ્ચે પડ્યો.

“ ફરી વાર કહું છું કે ફરખી નહિ,
બાર માથે દશ થઈ છે. બાર અને પંદરે
તારે અધિયો જવાનું છે અગર અદિ કોઈ
આવવાનું છે. એ હિસાબે તું હજારો સુધીના
હિસાબો રાખનારો ફરખીની શરૂઆત કરે છે
તે કું જાણું છું. પણ કું તને અત્યારે એકલો
જવા દેવાનો જ નથી. ”

મુકુન્દ જોયા જ કરતો હતો. વિશ્વનાથ
કાંઈક વિચારમાં પડ્યો હતો. એને અત્યારે
તો આ કપમાંથી છુટકું હતું.

“ બોલ શું કરવું છે ? તારે બહાર
જવું છે કે રોકાવું છે; બારને ચોદ. માત્ર
એક મિનીટ છે, બોલ. બધો વેશ ખુલ્લો
કરવો છે કે આટલેથી બંધ રાખવો છે ? ”

“ મુકુન્દની આગળ નકામે મને શા
માટે હસડો પાડે છે ? ”

“ હીક છે. મુકુન્દ, હરકત ન હોય તો
તમે અદિ જરા વાર રહેશો ? બાજુના
મકાનમાંથી કું જરા અમારા એક મિત્રને
બોલાવી લાવું ? ”

ગુજરાતનાં આદિ કવિ

અને

જુનાગઢનાં પરમ વૈષ્ણવ ભક્ત

નરસી ભગત

ના જીવન પ્રસંગોને તાદ્રશ્ય આલેખતું

પ્રકાશ પીકચર્સનું

.....યશસ્વી સંત ચિત્ર.....

નરસી
ભગત

ચિત્રકર્તા : વિજય ભટ્ટ

— પાત્રો : —

પાગનીસ, દુર્ગા જોડે, પાંડે, વિમલા
વસીષ્ઠ, ઝોંધકર, રામ મરાઠે, બેળી
ઈન્દીરા, અમીરબાઈ, દમયંતી વિગેરે
જનતાનાં વિરાટ સ્વાગત વચ્ચે રજુ છે

સસમાજાનું નયનરંજક દૃશ્ય, હારમાળાનો
મનનીય પ્રસંગ, મંજુલ પ્રસંગ વિગેરે
સહકુટુંબ જરૂર જુઓ

મુંબઈ

સુરત

કૃષ્ણ સીનેમા

ન્યુસુપર ટોકીઝ

વડોદરા

અમદાવાદ

પ્રભાત ટોકીઝ

રીંગલ ટોકીઝ

માં ચાલુ છે.

પુકીઝ : એવરગ્રીન પીકચર્સ-મુંબઈ જ.

વિશ્વનાથ ડબાઈ ગયો.

કાન્તિએ જવા તૈયારી કરી.

“કાન્તિ, ’ વિશ્વનાથે એને વાર્યો.

એની આંખમાં આજીજી હતી.

અને કાન્તિ અટકી ગયો.

“કાન્તિ, ધૈર્ય રાખો ખાતર રહેવા દે, નકામે ક્ષેત્ર યશે.”

સુકન્દને તો સમજજ નહોતી પડતી કે આ બધું શું છે? એ તો માત્ર બતાવેલ મકાને વખતસર કાન્તિના કહેવાથી આવ્યો હતો.

“હવે રહેવા દેવાપણું કશું છે નહિં. હું નહિં જાઉં તો એ આવશે.”

એ વખતે જ બરાબર ચંપાણેદાણી ઉપર આવ્યાં.

વિશ્વનાથને તો કાંઈ સંભૂં જ નહિં કે આ શું કારણના રચાયું છે.

કાન્તિએ એમને બેસવા કહ્યું. અને ઉમેર્યું: “ખૂબ, વખતસર આવી અયાં હોં. હમણાંજ આપણે જમ્યે. મને કહેવરાવ્યું છે કે જમવાનું થવાને જરા વાર છે. મારું ઘર તફાન નજીકમાં જ છે. ફરકત નથી ને?”

“તે આમ અરથે રસો. અને કાન્તિ, તું ક્યારનો અહિં આવ્યો છે ને વાત પણ નથી કરતો કે ચંપાખૂંડેન આવવાનાં છે. ખૂંડેન, આની હુઆમ તો જુવો. મને કહે છે કે તને હમણાં એક આશ્ચર્ય જતાવું છું, મેં બપુનું કોણ જાણે શું હશે? ત્યાં તો સુકન્દનાથ આવ્યા; અને એટલામાં તમે આવ્યાં.”

ચંપાએ ચારે બાજુ જોઈ કહ્યું: “તમે ત્રણે જણા અહિં શું કરતા હતા?”

“લડાઈ, ખૂંડેન, જમવું છે એટલે વિચાર કર્યો કે ચાલો જરા બથમળડી કરી લઈએ.” કાન્તિએ જવાબ દીધો.

“આ બાઈસાહેબ પટકાવા લાગે છે!”

“ખૂંડેન, હું કોઈ દિવસ આ કાન્તિ આગળ જીત્યો જ નહિ. મને એ તો એક અક્ષોસ રહી ગયો.”

“તમે લડો ત્યારે કેવા લાગતા હશે?”

“એમ કરી લડાવો હવે ફરીથી, બાબી!” સુકન્દે વચ્ચે કહ્યું.

“અમારે બીજું શું કરવાનું હોય? તમેને લડાવવા સિવાય?” ચંપાએ જવાબ દીધો.

“અંદર અંદર લડવાનું પણ?” કાન્તિએ કહ્યું.

“તમારા જેવું નહિં હો?”

“કોણે કહ્યું કે અમારા જેવું નહિં. અમે રમીએ અને બેળા થઈએ; તમે તો લડો તે પાછાં એક બીજાની સામે જ ન જીતો.”

“ચાલશું ને કાન્તિ, હવે ખૂંડેનને બહુ મોડું થશે?” વિશ્વનાથે બધાંને ઉઠાડવા માટે તળવીજ કરી.

“ચાલીએ. ખૂંડેનને એકને જ ક્યાં મોડું થાય છે. બાઈને પણ થાય છે. અને તારે આમાં ક્યાંક ફસાઈ જવું પડે એવું પણ થવા માંડ્યું છે.”

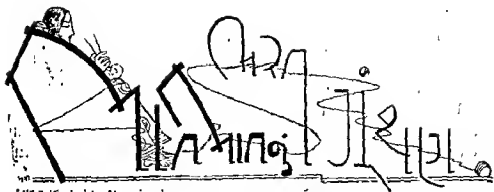
વિશ્વનાથ કાંઈ બોલ્યો નહિં. હવે જો મિનિટો જતી હતી તે બહુ કપરી હતી.

“તું ચાલીશને?”

“હું તો નહિં આવું, મેં તને પહેલેથી જ કહ્યું ને?”

“ત્યારે જમ્યે. ચંપાખૂંડેન પાંચ મિનિટ બેસશેને? હું હમણાંજ આવ્યો.”

ત્રણે જણાં એમાં રહ્યાં અને કાન્તિ કપાટાખંધ નીકળી ગયો. [ચાલુ]

સો. લીલાવતી પરેલ

(૪) પુરુષો માટેનું યુક્તઓવર

સ્વેદર ગુચવામાં જોઈતી ચીજો—
૧૦ ઓંસ લિન, દસ નંબરના ચાર સોયા.

સ્વેદરનો આગળનો ભાગ—દસ નંબરના સોયા ઉપર ૧૨ ટાંકા લેવા. ૧ ટાંકો સાદો અને એક ટાંકો ઉંધો એ પ્રમાણે ગાંધીયા યાપ ત્યાંસુધી યુંચવું અને નીચે પ્રમાણે ટાંકો વધારવા.

પહેલી લાઇન—૩ ટાંકા સાદા, * એક ટાંકામાં બે ટાંકા યુંચવા એટલે એક ટાંકો વધારવો. ૭ ટાંકા સાદા. * આ નિશાનીથી પાંચ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી યુંચવું. એકમાં બે ટાંકા યુંચવા, ૩ સાદા અને છેલ્લામાં એક ટાંકો વધારે યુંચવો (૧૨૭ ટાંકા) આટલું કપો પછી શરૂઆતથી હા ઇચ યાપ ત્યાંસુધી એક લાઇન સાદી અને એક લાઇન ઉંધી એ પ્રમાણે યુંચવું.

૧ લી લાઇન—૬૩ ઉંધા, ૧ સાદો, ૬૩ ઉંધા. ૨ જી લાઇન—સાદી. ૪મો, ૬ઠ્ઠી, ૮મી વિગેરે લાઇનો સાદી યુંચવી. ૩જી લાઇન—પહેલી લાઇન પ્રમાણે. ૫મી લાઇન—૬૨ ઉંધા, ૩ સાદા, ૬૨ ઉંધા. ૭મી લાઇન—૫મી પ્રમાણે. ૯મી લાઇન—૬૧ ઉંધા, ૫ સાદા, ૬૧ ઉંધા. ૧૧મી લાઇન—૧૧મી પ્રમાણે.

આ પ્રમાણે ૫૪ ઉંધા, ૧૯ સાદા, ૫૪ ઉંધા આવે ત્યાંસુધી યુંચવું.

ગળાનો ઘાટ—૧લી લાઇન—૬૩ સાદા, ૧ ટાંકો બંધ કરવાનો, ૬૨ સાદા. હવે છેલ્લા ૬૩ ટાંકા ઉપર યુંચવાનું અને બીજી ૬૩ ટાંકા જુદા સોયા ઉપર રાખવા. ૨જી લાઇન—૫૪ ઉંધા, ૬ સાદા, ૩જી લાઇન—સાદી.

બાંધનો ઘાટ—૪થી લાઇન—૩ ટાંકા બંધ કરવાના, ૧૦ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી ઉંધા યુંચવા, ૮ સાદા, બે ટાંકા ભેગા યુંચવા. ૫મી લાઇન—સાદી. ૬ઠ્ઠી લાઇન—૩ ટાંકા બંધ કરવાના. ૯ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન યુંચવી, ૬ સાદા. ૭મી લાઇન—સાદી. ૮મી લાઇન—૩ ટાંકા બંધ કરવાના, ૧૦ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન યુંચવી, ૬ સાદા, બે ટાંકા ભેગા યુંચવા. ૯મી લાઇન—સાદી. ૧૦મી લાઇન—૩ ટાંકા બંધ કરવાના, ૯ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન યુંચવી, ૬ સાદા. આ પ્રમાણે ગળા તરફ ૯ ટાંકાની પછી રાખી દરેક મોઢી લાઇને એકેક ટાંકો ઘટાડવો. સાથે સાથે બાંધ તરફ એકેક લાઇનને આંતરે એકેક ટાંકો ઘટાડવો. બાંધ તરફ પાંચ ટાંકા ઘટાડવા. બધા માટે ૭૦ ટાંકા

રહે ત્યાંસુધી ગળા તરફ દરેક ચોથી લાઇને એકેકે ટાંકા થતાડવો. હવે જોયનો ઘાટ જા ઇચ ચાપ ત્યાંસુધી સીધુ ચુંથી જવું.

ખલાનો ઘાટ—૧લી લાઇન-૭ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી પછી ત્યાંથી ફરી જવું. ૨જી લાઇન-ટીકાઇન પ્રમાણે ચુંથવી. ૩જી લાઇન-૧૪ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી. ૪થી લાઇન-ટીકાઇન પ્રમાણે ચુંથવી. ૫મી લાઇન-૨૨ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી. ૬મી લાઇન-અધા ટાંકા સાદા ચુંથવા. ૭મી લાઇન-અધા ટાંકા અંધ કરી દેવા. ખીજા ખભા માટે ગળા તરફ જીન જોડો અને ઉપર ચુંથ્યું તે પ્રમાણે ખીજી તરફ પણ ચુંથી જવું.

સ્વેટરનો પાછળનો ભાગ—દસ નંબરના સોપા ઉપર ૧૧૨ ટાંકા લેવા. એક સાદો અને એક ઉંધો એ પ્રમાણે ગા ઇચનો પટો કરવો.

૧લી લાઇન ૩ સાદા, * એક ટાંકામાં બે ટાંકા ચુંથવા. ૭ સાદા. * આ નિશાનીથી ફરી ચુંથો. છેલ્લા પાંચ ટાંકામાં એક ટાંકા વધારવાનો અને ૪ સાદા. પછી જોયનો ઘાટ આવે ત્યાંસુધી એક લાઇન સાદી અને એક લાઇન ઉંધી એ પ્રમાણે ચુંથવું.

જોયનો ઘાટ—આગળના ભાગમાં જોયનો ઘાટ જેવી રીતે ચુંથો છે તેવી રીતે ૬૨ ટાંકા રહે ત્યાંસુધી ચુંથવું.

ગળું અને અને ખલાનો ઘાટ—પહેલી લાઇન-૭ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી. અને ફરી જવું. ૨જી લાઇન-૭ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન ચુંથવી. અને ફરી જવું. ૩જી લાઇન-

૧૪ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી. ૪થી લાઇન-૧૪ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન ચુંથવી. ૫મી લાઇન-૨૬ સાદા, ૧૨ ટાંકા અંધ કરવાના, ૨૨ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી સાદી લાઇન ચુંથવી. ૬મી લાઇન-૧૮ ઉંધા. ૭મી લાઇન-૧૦ ટાંકા અંધ કરવાના. અને છેવટ સુધી અધા ટાંકા ચુંથી જવા. ૮મી લાઇન-અધા ટાંકા અંધ કરવાના. હવે ખીજા ટાંકા વધ્યા તે માટે ગળા તરફ જીન જોડવાનું.

૧લી લાઇન-૨૨ ટાંકા બાકી રહે ત્યાંસુધી ઉંધી લાઇન ચુંથવાની. ૨જી લાઇન-૧૮ સાદા. ૩જી લાઇન-૧૦ ટાંકા અંધ કરવાના. અને અધા ટાંકા ઉંધા ચુંથી જવા. ૪થી લાઇન-અધા ટાંકા અંધ કરવાના.

જોયની પટી—પહેલાં અને બાજુ બધા ખભા જોડી દેવાના અને જોય ઉપરથી સોપા ઉપર આશરે ૧૦૦-૧૧૦ ટાંકા ઉપાડવાના. ૧ ટાંકા સાદો અને એક ઉંધો એ પ્રમાણે એક ઇચની પટી ચુંથવી. અને જોયની પટી સરખી જ કરવાની. ટાંકા અંધ કરવાના.

ગળાની પટી—સ્વેટરની છતી બાજુ એથી ત્રણ સોપા ઉપર ગળાની પટીએથી ગળા માટે ટાંકા ઉપાડવા. બે સોપા ઉપર આગળના બે ભાગના ટાંકા ઉપાડવા અને એક સોપા ઉપર પાછળના ગળાના ટાંકા ઉપાડવા. ચોથા સોપા વડે એક ટાંકા સાદો અને એક ઉંધો એમ ૧૧ ઇચની પટી કરવી. પટીની સરખાવમાં અને છેડે એકેકે ટાંકા થતાડવો. ટાંકા અંધ કરવાના.

હવે સ્વેટરની બંને બાજુઓ શીવી લેવાની. અને ગળાની પટી પણ વચ્ચેથી શીવી લેવાની.

વિટામીન વિષે કંઈક

1 લેખક
ડૉ અમૃતલાલ લ પટેલ,
ડી પી એચ ઇત્યાદી
ચેરીશ્વ ઓફીસર ઓફ હેલ્થ
સુરત બેરો મ્યુનિસિપાલિટી

આપણા શરીરને પોષણ આપવા માટે અને આપણને કામ કરવાની શક્તિ મળે તે માટે, આપણે જોરાક લેવો પડે છે આપણા જોરાકમાં આપણે રહેલું (કાચ) પ્રોટીન () માકર અને ચરબી (લી તેન ઇ) મુખ્યત્વે કરીને જુદા જુદા રૂપમાં લઈએ છીએ એ અનુભવથી આપણને માત્રમ પડે છે કે સાકર અને કાચવાળા પદાર્થો આપણને શરીરને ચક્રાવવાની અને કામ કરવાની શક્તિ આપે છે ત્યારે પ્રોટીન તત્ત્વ આપણા રસાયણને અને બોલીને વધારવાનું કામ કરે છે આ ઉપરાંત દરેક જોરાકમાં ધાતુ અને તેમના કાર હવેથી ધરાવે છે તે પણ જોરાક દ્વારા આપણા શરીરમાં જાય છે આ ધાતુઓ અને કારો મુખ્યત્વે કરીને, બોખડ કેલ્શીયમ ફોસ્ફરસ, સોડીયમ અને પોટાશીયમ છે કારથી હાડકા મજબુત થાય છે અને બોલી સાથે રહે છે પરંતુ આ બધી વસ્તુઓ ઉપરાંત આપણા જોરાકમાં એક એવી અન્યથા વસ્તુ આપણે લઈએ છીએ કે

જેને લીધે શરીરની બધી ક્રિયાઓ નેવી કે પાચનક્રિયા, રક્ત સંચાલન ક્રિયા, શાનતંત્રુ-ઓની ક્રિયા, શ્વાસોચ્છ્વાસની ક્રિયા વગેરેનું નિયમન થાય છે. આ પદાર્થને અત્રિજમાં વિટામીન કહે છે.

ઉપર જણાવેલા બધા ખોરાકમાંથી જો વિટામીનનું તરવ લઈ લેવામાં આવે તો આપણા શરીરની બધી ક્રિયાઓમાં અનિયમિતતા આવી જાય છે અને આપણું શરીર કામ કરી શકતું નથી. ઉપરાંત આપણને અનેક જાતનાં રોગો પણ ઉત્પન્ન થાય છે.

વિટામીનની શોધ કેવી રીતે થઈ ?

આગલા સમયમાં જ્યારે વરાળ પંચેની શોધ નહોતી થઈ ત્યારે લોહો વડાણમાં મુસાફરી કરતા હતા. તે જમીનામાં વડાણો ચારથી છ મહિનાની લાંબી મુસાફરી પણ કરતાં અને હિંદુસ્તાનથી આફ્રિકા અને યુરોપ પણ લોહો વડાણમાં જ નતા. આવી મુસાફરીમાં ઘણી વખત બે બે મહિના સુધી જમીનનાં દર્શન પણ મુસાફરોને થતાં નહિ અને વડાણોની અંદર બેથી ચાર માંસ સુધી ચાલે તેટલો ખોરાક ભરી રાખેલો પડતો હતો. આવી લાંબી મુસાફરીમાં લીલાં શાકભાજી તો મુસાફરોને મળી જ શકે નહિ. જે કાંઈ લીલાં શાકભાજી સાથે લેવામાં આવે તે પાંચ પંદર દિવસમાં ખવાસ થઈ જાય અને સુકાઈ જાય. અને મુસાફરો તેમજ ખવાસીઓને અનાજ અને કંદમૂળ ઉપર નિર્વાહ કરવો પડતો. આમ કરવાથી તે લોકોને રક્વી નામનો રોગ લાગુ પડતો જે રોગમાં દાંતના મસોડા સુજી જાય અને તેમાંથી લોહી પડે. ઉપરાંત મોંઢામાં ચાંદાં પડે અને ચામડીની નીચે લોહી નીકળે ને શરીર પર લાલ ચાંદાં પડે. ઉપરાંત જીખ પણ ઓછી લાગે. જ્યારે જ્યારે વડાણો અંદર પાસે આવે અને મુસાફરો અને ખવાસીઓને

લીલાં શાક, લીંબુ, મોંસંજી વગેરે ખાવાનું મળે કે તરતજ આ રોગો અદશ્ય થઈ જાય! આ ઉપરથી ડોક્ટરોએ અતુમાન કાઢ્યું કે લીલાં શાકમાં એક એવું તત્વ છે કે જે શરીરની લોહી સંચાલન ક્રિયા અને પાચન-ક્રિયાનું નિયમન કરે છે.

વિટામીનની શોધનો એક રમુજ જનાન નીચે મુજબ છે:—

ધરત ઈન્ડીયા કંપની સરકારનું દેશી અને અત્રિજ લસ્કર એક વખત એક કિલ્લામાં ઘેરાઈ ગયું હતું. કિલ્લામાં લાંબે સમયે ખોરાકની તાણ પડી અને ચોખ્ખા સીવાય કાંઈ ખોરાક રહ્યો નહિ. એટલે લસ્કરના વડાએ ચોખ્ખા બધાવીને ગોરા સીપાઇઓને આપવા માંડ્યા અને ચોખ્ખાનું પાણી ગિયારા કાળા સીપાઇઓને પીવા મળ્યું. આમ કરવાથી ગોરા સીપાઇઓની જીખ ઓછી થઈ ગઈ, તેમજે જાડાની ખિમારી લાગુ પડી ઉપરાંત હાથે પગે સોજા ચડ્યા અને શાન-તંત્રુનો રોગ લાગુ પડ્યો ! જ્યારે કાળા સીપાઇઓ કે જે ચોખ્ખાના પાણી ઉપર રહેતા હતા તેઓ તંદુરસ્ત રહ્યા અને દિન પર દિન વધારે તંદુરસ્ત થતા ગયા ! કંપની સરકારના ડોક્ટરોને આથી નવાઈ ઉપજી અને તેમણે ખોરાકનો ક્રમ ફેરવ્યો. કાળા સીપાઇઓને રાંધેલા ભાત મળવા લાગ્યા અને ભાતનું પાણી ગોરાઓને આપવામાં આવ્યું એટલે રોગનો ક્રમ પણ પલટાઈ ગયો ! જે ગિમારીઓ અગાઉ ગોરા સીપાઇઓને લાગુ પડી હતી તેજ કાળા સીપાઇઓને લાગુ પડી. આ ઉપરથી ડોક્ટરોને સમજણ પડી કે ચોખ્ખાના પાણીમાં એક એવું તત્વ છે કે જે શરીરના ચંદને નિયમિત ચલાવે છે. આ તત્વ તેજ વિટામીન.

વિટામિન મુખ્ય પાંચ જાતના છે તેમજ મુખ્ય ગુણો અને નામ નીચે મુજબ છે અને તે નીચે જણાવેલી વસ્તુઓમાં હસ્તી ધરાવે છે.

વિદામીન એ. આ તત્વ મનુષ્યના શરીર નીવડિને માટે અને રોગોથી બચવાની શક્તિનો વધારો કરવા માટે ઉપયોગી છે- તે જોખાકમાં ન લેવાય તો, આંખના રોગો શરીરના વળનનું ઘટવું, ફેફસાના રોગો અને માનસિક અને શારીરિક અશક્તિ ઉત્પન્ન થાય છે. આ તત્વ, વગર ઉકાળેલું દુધ, માખણ, મલાઈ, ફલિ, કોડલીવર તેજ, તાજાં શાક, તાજાં ફળમાં અને માંસમાં હસ્તી ધરાવે છે.

વિદામીન બી. જીવનને ટકાવી રાખવા, માટે આ તત્વ બહુ ઉપયોગી છે. આ તત્વ જો ખોરાકમાં ન લેવાય તો શરીર વધવું નથી, શુષ્ક ઓછો લાગે છે, ગ્રાસ થાય છે પણે સોજાય છે અને જ્ઞાનતંત્રના રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. આ તત્વ, તાજાં શાક, લાલે છોડેલાં અનાજ, કંદમૂળ, તાડી, દુધ અને માંસજન્ય ખોરાકમાં હસ્તી ધરાવે છે.

વિદામીન સી. આ તત્વ શરીરની રાચત-ક્રિયા અને લોહી સંચાલનની ક્રિયા માટે જરૂરી છે. તે જો લેવામાં ન આવે તો મસોડાનું સડવું, તેમાંથી લોહી નીકળવું, દાંતનું સડવું અને અપચો ઉત્પન્ન થાય છે. આ તત્વ તાજાં લીલાં શાક, લીંછુ, નારંગી, સુસંખી, અને જનવરોના લોવર, જરોડ, ગુરદા વગેરેમાં હસ્તી ધરાવે છે.

વિદામીન ડી. આ તત્વ હાડકાં મજબૂત બનાવે છે અને શરીરની શક્તિ કરે છે અને લોહીને ઉત્તમ રાખે છે આ તત્વ જો ખોરાકમાં ન લેવાય તો બાળકને રીકેટસ નામનો રોગ ઉત્પન્ન થાય છે, હાડકાં વાંકા વળા ગાય છે શરીર વધવું નથી અને કમજો ઉત્પન્ન થાય છે. આ તત્વ સૂર્યનાં કિરણો, તડકો, કોડલીવર તેજ, છર્ગા અને વગર ઉકાળેલા દુધમાં હોય છે.

વિદામીન ઈ. આ તત્વ જો ખોરાકમાં ન લેવામાં આવે તો મનુષ્યને સંતાનોત્પત્તિ થતી નથી અને બાળકો જન્મનેન્દ્રિયના

શુભાદાર વાળવાળી સ્ત્રીને તેના ખર-બચકા વાળ કરતાં બીજું વધારે શુભવશુભકું કંઈ થયું નથી. નિરાશ ના થાવ, કારણ કે કેશવર્ધિનીથી તેના સંપૂર્ણ ઇલાજ લાયક છે. કેશવર્ધિની, સ્ત્રીની સુંદરતાને, તેમના વાળફરિથી ઉગાડી આપી પાછી લાવી આપે છે.

આ જીદુષ કેશવર્ધિનીને થોડા પ્રમાણમાં લવાડવાથી તમામ કાયદાઓ મળે છે, તે વાળને ખરતા અટકાવે છે. કવખતની ટાલ તથા શુભરા થતા વાળને રોકે છે અને બળ વાળ ઉગાડે છે.

માનવ કેશલપને કેશવર્ધિની કીમથી દમેશ સુશોભીત રાજો. તમારા વાળને તાઝગીલથી અને સુંદર બનાવવા સારું કેશવર્ધિની શેમ્પુથી ધોવાના પસંદ કરો. તમારું આયુ કંટુંબ ભલે

કેશવર્ધિનીની

ટ્રીટમેન્ટથી લાલકારક બને !

કેશવર્ધિની.....આના ૧૨

કેશવર્ધિની શેમ્પુ....આના ૧૨

કેશવર્ધિની કીમ.... રૂ. ૧

પેકેજ અને પેસ્ટેજ ખર્ચ જુદું.

સાઉથ ઇન્ડીઆ કેમીકલ્સ,

માયલાપોર, મદ્રાસ

એન્ટસ:-

(૧) એન ફડકે એન્ડ કું.

રાવપુરા, વડોદરા.

(૨) ડાહ્યાભાઈ સાંકળચંદ એન્ડ અધર્સ

૩૦૫૮ ચણુ દરવાજા, અમદાવાદ

(૩) વાડીલાલ એન્ડ કું. જુનાગઢ.

અવયવોની નિયમિત વૃદ્ધિ થતી નથી. આ તરત, ઘઉં, ઉગેલા ઘઉં, ચણા, જવ અને દુધમાં હોય છે.

ઉપરના વિટામીનના વર્ણનથી જોઈ શકાશે કે આપણા દરરોજના ખોરાકમાં વિટામીન ડી સીવાયના બધા વિટામીનસ મળ્યા રહે છે પરંતુ તે પુરતા પ્રમાણમાં ખોરાકમાં મળે અને ખોરાક સંધર્ભે વખતે વિટામીનનો નાશ ન થઈ જાય તેની ખાસ કાળજી રાખવી જોઈએ.

શાકની અંદર ખારો નાંખવાથી શાક જલદી રંધાઈ જાય છે પરંતુ ખારથી વિટામીન સી નાશ પામે છે માટે કોઈપણ શાકમાં ખારો તો નાંખવો જ નહિ. જે કોઈ શાક જલદી ન રહે તો તેને વધારે વાર પાણીમાં બાફવાથી અથવા કુકરમાં ફ્રીઝથી બરાબર પકાવી શકાય છે. કોઈપણ શાકમાં જે આમલી અથવા કોકમ નાંખવામાં આવે તો તેનાથી વિટામીન સી શાકમાં સચવાઈ રહે છે અને તેનો નાશ થતો નથી. દુધને સીધું અગ્નિ ઉપર તપેલીમાં ગરમ કરવાને બદલે જે ઊકળતા પાણીમાં દુધની તપેલી આશરે પાકાક જે સુકવામાં આવે તો દુધના વિટામીનનો નાશ થતો નથી અને ખોરાક તરીકે એકંદરે આવું દુધ ઉત્તમ ગણાય છે અને જલદી પચે છે. વિટામીન સી પાણીમાં ભીજવવાથી ફળુગા કુટેલા અનાજમાં ઘણા મોટા પ્રમાણમાં હોય છે. અનાજને પાણીમાં પલાળી જે શુભપાટમાં બાધી રાખવામાં આવે

તો ૪૮ કલાકમાં અનાજને ફળુગા કુટે છે. આવા અનાજને ધીમા તાપે રસ મીનીટ સુધી રાંધવું જોઈએ જે તેથી વધુ સમય રાંધવામાં આવે તો વિટામીનનો નાશ થાય છે.

વિટામીન ધી. હોય છે એવા અનાજમાં અને તેમાં એ ખાસ કરીને ચોખામાં ઘણા પ્રમાણમાં હોય છે. તાજા નીરામાં પણ આ વિટામીન ઘણું હોય છે. તાડીની અંદર વનસ્પતિના સફેદ કણો હોય છે તેને અંગ્રેજીમાં ઇસ્ટ કહે છે; સુકવેલી ઇસ્ટની ગોળાઓ બજારમાં મળે છે તે ઘણું વિટામીન ધીની ગેરહાજરીથી થતા રોગો અને કળછાત દૂર કરે છે.

નાની બાળકને ખાસ કરીને વિટામીન ડીની બહુ જરૂરત હોય છે અને જે બાળકને સંવારમાં આછા તંડકોમાં આશરે એક કલાક બધા કેપડા કાઢીને સુવાઈવામાં આવે તો વિટામીન ડી પુરતા પ્રમાણમાં તેને મળી રહે છે.

પાકેલા ટામેટા, કોબેજની કચુંબર, કાચા ખાંધ શકાય તેવાં શાક, પાકાં ફળ, લીંણ, નારંગી, સુસખી અને દુધોનો રસ આ બધામાં વિટામીન સી ઘણાજ પ્રમાણમાં મળી રહે છે. લીંણ, વટાણા, કોબેજ, ગાજર, બટાટા, ટામેટા અને કેળામાં વિટામીન એ બી અને સી સારા પ્રમાણમાં હોય છે. આ ઉપરથી જોઈ શકાશે કે ખોરાકમાં વિવિધતા, સારી પસંદગી અને રાંધવાની કાળજી હોય તો ડી સીવાયના બધા વિટામીન પુરતા પ્રમાણમાં ઘણાજ એછા ખર્ચે મળી શકે છે.

કચ્છી

[૧] ચૂલો ચક્રી ને સરખો : પ્રાણ ગુહદેવતાઓ

કોઈની સ્વતંત્રતામાં બાધ ન આવે, મર્યાદાને અંગ ન થાય, અને સમાજની ગાંઠ ધોરી માર્ગે ચાલે, સર્વે કામો સારિતિ અને ન્યાયથી થાય અને કાર્તિ કરવાનો પ્રસંગ ન આવે, એ મુદ્દો નજર આગળ રાખીને જ હિંદુ સમાજની રચના થઈ છે. મઠિ હિંદુ સમાજે આ નિયમ બનાવી મૂક્યો છે કે જોઈની નરિયાતની વસ્તુઓ પર કોઈએ પણ કોઈપણ ઉપર આધાર રાખવો નહિ આ નિયમનું સરળતાથી પાલન થાય તે મઠિ હિંદુ સમાજે કેટલીક સંસ્થાઓ નિર્માણ કરી છે અને આવી સંસ્થાઓ ટકી રહે, તેઓનું રક્ષણ થાય મઠિ તેઓનો ધર્મમાં સમાવેશ કરી ધર્મનું સ્થપિત કરવામાં આવ્યું. આ સંસ્થાઓમાંથી ત્રણ સંસ્થાઓ પ્રથમ કોટિની છે.

પહેલી સંસ્થા છે ચૂલો. આજકાલ આપણે આ સંસ્થાનું મહત્ત્વ જુની ગયા છીએ. કારણ હજી સુધી સદ્ગ્રામ્યે આપણા ઘરમાંના ચૂલોમાં ટાંકા ટપ પડી નથી ગયા. અતિ પરિચય વડે કેટલીક જોતેલી મહત્તા અને કિંમત આપણે યોગ્યપણે શકતા નથી. નિશાળમાં " મહા હેતુવાળા દયાળુ જ મા તું " આવી કહીઓ જોખી કાઢી હોય છતાં પણ ન્યાં સુધી પોતાની મો જીવતી હોય ત્યાં સુધી એની મહત્તા અને એના અભોક્ષ હંપકારની કલ્પના ઉન્મત્ત બાળકને આવી શકતી નથી. પણ માતાના મરણ બાદ અનાથ થયા પછી જ, એના ખ્યાલ થાય છે કે મા એટલે શું ? યુદ્ધપર્વાં તે ગરેબર ગુણાઓ ટાંકા પડતા બંધ છે-ગુણાતા નંધ છે. એથી કરીને જ ત્યાંના મહાન કવિઓએ ચૂલોનો ગરમાવો, હળ, મિકાસ એ વિષયો પર રસસર્જી

કાવ્યો રચ્યા છે. 'સદ્ગ્રામ્યે' હજી સુધી 'આવી' શુષ્ક કાવ્યોની નજર આપણને ભાસતી નથી છતાં પણ આપણે આ વાત ભૂલી શકતાં નથી કે, મુંબઈ નગરીમાં મિલો, કારખાનાંઓ, 'કોલિનો' જેવાં સ્થળોએ ચૂલોવૈતરોં કરનારાં-કેટલાંક પ્રાણીઓ હવે ચૂલોની ઉબધી વર્ણિત થવા લાગ્યાં છે. હવે તો આપણી આંખ ઉધડવી જોઈએ અને 'સાવચેતી' રાખી આ નવાં પિતરોંમાં થતા બીજા જેવી પાકોનો નાશ કરવો જોઈએ આપણા રાષ્ટ્રનો ચૂલો કુચાય એવી મહાન ભયંકર ભૂલ બીજા હોઈ શકે જ નહિ !

બીજા મહત્ત્વની સંસ્થા છે 'ચક્રી' -ધંડી. ચક્રીમાં ફેંકા આટો જ નથી પિસાતો, પણ ધરમાં ધર કરીને પેટેલી આળસ અને રોશો પાકુ પિસાય છે. આ સંસ્થાનો શહેરોમાંથી લોપ થતો બંધ છે. એ નાશ પામી છે. જનાબાઈની સાથે બેસી બગવાન પાંડુરને દબડું હાંટું. આ પટનાની સ્વલતા શહેરોમાં રહેતી દેવીઓ નથી અનુભવી શકતી. પણ હવે તો ઉલટું જ થયું છે, માળાપ પોતાની કન્યા મઠે એકું ધર રોધી કાઢે છે કે ન્યાં છાકરીની તુલને સંમિલિત કે ચક્રી પડે જ નહિ, તો પછી દગવાની કે ખાંડવાની વાત જ કર્યાં ! છાકરીના નરીબમાં દગવાનું કે ખાંડવાનું તો હોય જ નહિ, એવો મત માળાપનો યુક્ત ગણે છે. ધંડીના મધુરા સ્તર સાથે ગાવાં મઠે કેટલાંક ગીતો સંત ટુકારામ મહારાજે રચ્યાં છે. અને બીજા રસગર્વાં શ્લોકો પણ તૈયાર કર્યા છે. રક્ષમણી-ગીત, સીતા-ગીત, સાવિત્રી-ગીત, આ. ત્રણે ગીતોની રચના કવિ મોરો પતે કરી છે; પણ ફેરનમાં પડેલા લોકોને આની સાથે શો સંબંધ કે મદદગાર કે અમ-મહેનતની બચત કરીને શું કરવાના કે જાત તો નથી બચવાની. અમ કરવાનો

એટલે બધો કંઠલો આવ્યો છે કે જલ ન બચે
તો ચાલે, પણ મહેનતની બચત થાય એ વધારે
સારું. મિલ્કોમાંનો હોદ બળેને બરતન થાય છે.
તેથી શેઝા વધારે પ્રમાણમાં ફૂલ્યા ફાલ્યા છે.
છાત્રાકલે, વીશીઓ, મેળા વગેરે ઠંકાણે તો
મહિનાઓ સુધી પડી રહેલો હોદ વપરાય છે.
સોના જેવા ધણ ગિલ્તમાં ફળાવી લાવવા એટલે
ધડેને જ નહિ પણ પોતાના અમોલ શરીરને પણ
માટી ભેળું કરવા જેવું છે. આ વિષય પર તો
નિષ્ણાત વૈદ્ય અને ડોક્ટરો પણ સહમત થયા છે.
ચક્ષીનો છજોંદાર કરવો એ બહુ જ અગત્યનું છે.
આ વાત ફરેકના બળે જીતરવી જોઈએ.

રેટિયાની તરફ ત્રીજી સરેશ છે. રેટિયા
વિષે તો આગળ જતાં ધણી મિતો. જાવાનાં છે;
છતાં પણ આજે મંગલાપરચુનો મલોક જોડ્યે જ
જુલો. જતાં જતાંમાં ફરેક કુટુંબમાં રેટિયા
ફરેકો હતો. એથી “એક રેટી” ની સાથે
“એ લંગોટી” નો સવાલ પણ આપમેળે જ
ઉઠવાતો હતો. ગામડાંમાંના કારીમશીમાંથી વણ-
કર પણ ખેલત કારીબર ગણાતો. ધરમાં કતિલ
સૂર વણકરને આપી જરૂર પડતાં કપડાં વણાવી
લઈ વણકરને તે બહારમાં ચતાજ મળી રહેતું.
આ રિવાજ હવે તડવ મરી ગયો છે. રેટિયાનો
ધરમાં પ્રવેશ થયે ચક્ષી અને ચુલાનો સવાલ
આપમેળે જ ઉઠે એવો છે. ગામડાંમાંના લોકોને
પેટપૂરતું મળી રહેતું નથી એટલે સહેશમાં
આવડું પડે છે. ફરજિયાત સહેશમાં આવવાનું
ને બંધ કરી શકાય તો આપમેળે જ ગોતીસ
કલાક ચૂલો સળગતો રહે અને ચક્ષીના મધુરા
સૂર પ્રગટે સંભળાય. ગામડાંમાંના લોકોનો
સહેર તરફ વહેતો અખંડ પ્રવાહ શેકવાની શક્તિ
ફક્ત રેટિયામાં જ છે. રેટિયાની ધરમાં પ્રાણ-
પ્રતિષ્ઠા સ્થાપના થાય તો ચૂલો અને ચક્ષી મટે
બીજી દિલ્લસાઈ કરવાની રહેતી નથી.

ચૂલો, ચક્ષી અને ચરણો (રેટિયા) આ
આમારા ત્રણ ગૃહદેવતાઓ છે. આ દેવતાઓની
ઉપાસના-સેવા કરનારાં નર-નારીઓ સહાને મઠિ
ચિરન્મતનંદ અનુભવશે અને એમનું કલ્યાણ થશે.
સાંતિ, સંતોષ અને શોખ પણ પ્રાપ્ત થાશે !

(પુસ્તકાલયમાંથી)

[૨] શ્રી મહારાણી ચીમનાબાઈ બોર્ડિંગની વિદ્યાર્થીનીઓનું વાર્ષિક સ્નેહ સંમેલન

વડોદરા સહેરમાં આવેલી મહારાણી ચીમના-
બાઈ મલ્લ બોર્ડિંગ હાઈસ્કૂલી વિદ્યાર્થીનીઓ,
વરફથી વાર્ષિક સોશીયલ ગેધરીંગ નિમિત્તે એક
ઉપવન સમ્મેલન તા. ૨૦-૧૨-૪૦ ને શુક્રવારે
સાંજે પાંચ વાગે બોર્ડિંગના પર્યાજીના બગીચામાં
જનવાયું હતું.

છાત્રાલયમાં રહેતી વિદ્યાર્થીનીઓ અને અન્ય
સ્ત્રી કાર્યકર્તાઓના, તેમજ પ્રિન્સીપાલ સાહેબ,
તથા શિક્ષક મંડળના, સહકારથી આખો કાર્યક્રમ
યોજવામાં આવ્યો હતો.

વિદ્યાર્થીનીઓએ જુદા જુદા પ્રકારના સામા-
ન્ય, ધાર્મિક અને ઐતિહાસિક સેવાભાવનાથી
સંવાદો તેમજ, અભીનય સાથેના મસ્કાઓ અને
સ્વયં તેમજ રસીક કાર્યક્રમ કર્યા હતા.

આ સંમેલનમાં વિદ્યાર્થીનીઓના વાલીઓ,
તેમજ કોલેજના પ્રોફેસર, અને હાઈસ્કૂલના
પ્રિન્સીપાલ સાહેબ અને શિક્ષકો, તેમજ અન્ય
સ્નેહીમીત્રોની હાજરી હતી. તેમાં બોર્ડિંગના
આઠ નિરૂપ સુપ્રિન્ટેન્ડન્ટ શ્રી. મોરે, સૌ.
સુભદ્રાબાઈ પગાર, તેમજ લેડી ડોક્ટર. પારીલ
વગેરેની હાજરી ખાસ ધ્યાન ખેંચતી હતી,
રસીક અને રંજત કાર્યક્રમ મઠિ બોર્ડિંગના
બગીચામાં એક ન્હાનું સરખુ કુલ્લકાંઠ લીધા
પાંદાઓ અને રંગી ધેરમાં વીજળીક લાઇટની
બત્તીઓથી રજન, ઉષ્ણ કરવામાં આવ્યું હતું.
અને તેજકિરણોની રંજબુમિ સાદી, નિર્ભળ ને
સાંત પ્રકૃતિનું આબહાન કરતી ચોળી રહી હતી.

સરઆતમાં સરસ્વતી દેવીનું પુનન કરતી
પ્રાર્થના નાની બાળાઓએ કરી હતી. અને
ત્યારબાદ સ્વાગત બીટ રજુ થયું હતું.

ત્રીજ કાર્યક્રમમાં અભીનયનું સંવાદ લેણું
સુરેશ રીતે કન્યાઓએ સાદી, નિર્ભળ ને સ્વદ
ભાષામાં રજુ કર્યો હતો.

હારથ, ધાર્મિક, કલાક અને કંઈક ઉપદેશક,
સેવા અભિનય અને જાવને મીઠીત કરતું મીયા-
બીબીનું પ્રદસન, સ્વદેશી ને રેડીયાની પુનન
બક્તી ફરવિતું રજુ થયું ત્યારે સહ પ્રેક્ષકોના
મનમાં હારથ ઉમરાણું હતું.

મરાઠી ભાષામાં બેનોએ “ પુરી ફેબ્રેરીના અને શીવાજીના વખતોના ઐતિહાસીક ભાષ્ય રજુ કર્યા હતા. નહુદ બોન્ડની અંતરની અને માર્મીક વાતોને સંવાદના દેહમાં લેખીને સમાજક શુદ્ધિનને કૌટુંબીક બાવનાનો સુંદર ખ્યાલ આપ્યો હતો. આ સંવાદના પાત્રોમાં ક. શાંદવરીબેન પટેલ અને કેશાસબેનનું પાત્ર એક સુંદર ભેદીથી શોભતું હતું. એ સહુને આનંદ આપે તેવું હતું.”

અંગ્રેજીમાં કોલેજીયન યુવતીઓ અને તરણ યુવાન વચ્ચેના જીવન વહેણની જાંબીર અને માર્મીક સરિતા વહેણતું જલ્પ બતાવ્યું હતું. તે પછી નાની કન્યાઓએ સોમામાઈ બાંવસાર રચિત બાળ ગ્રંથો “ ડાંકરને ચંપા વિલુરે વિલુ ” એ આકા અને મિત્ર ભાવે ગાયો હતા.

અરોહ વનવાડીકામાં સીતાજી, રામ, લક્ષ્મણ અને હનુમાનજીના પ્રસંગોના સીતા વનવાસનો પ્રસંગ પણ શોભ્ય અને વખાણને પાત્ર હતા. ત્યારબાદ વિદ્યાર્થીનીઓ તરફથી ઉત્સવના કાર્યક્રમોએ છાત્રાલયનો પરીચય આપતાં નજીકના કોલેજીયોમાં ૧૪ મેના ઉત્સવ છે. આ છાત્રાલયમાં ડાક્ટર, બી. ટી. કોલેજ, કવે કોલેજની તેમજ બરાડા કોલેજની ચાર જુદા જુદા ઉપજા અને નીચજા વર્ગની વિદ્યાર્થીનીઓ રહે છે. અને તેમને ખોસ કુપર, મીસીસ લીમ્બે, વિગેરેની સુંદર દેખરેખ અને આમ દર્શનથી શોભ્ય તાલીમ મળે છે.

વિદ્યાર્થીનીઓના જીવનને સામાજિક, માર્મીક, નૈતીક અને વ્યવહારીક વાલીમ મળે તે રીતે છાત્રાલયનો દૈનિક કાર્યક્રમ રાખ્યો છે. છાત્રાલયની વિદ્યાર્થીનીઓએ તે માટે સુનીયત રચાવ્યું છે. રમત-ગમતો ને જીમખાનામાં પણ હસ્તિકામાં હતરી દર વર્ષે સારા માફ અને મેટલ મેળવ્યા છે.

ચિત્ર, સંગીત, કસરત અને ભરત શુષ્કમાં પણ સારી શુષ્કણી સારી પ્રગટી કરી છે. વગેરે પરિચય કરાવ્યા બાદ સાહરથી રમજીવાલ નસંતલાલ દેસાઈ રચોડ “ અન્ની ”ના પ્રચોના એક ભાગમાંથી “ બેકારીના ” પ્રસંગોના સંવાદ રજુ કર્યા હતા. જેમાં તાણ ગેન્ડુએ બેકાર યુવાની મનોદાસ, શ્રીમત સાહુકારની તાલાવેલી, વગેરે રજુ થયા હતા. અને તે પછી

સ્વદેશીની બાવનાને મુત કરતા અભીનય દોહા થયા બાદ બોર્ડીંગના સુપ્રિન્ટેન્ડ સાહેબ મી. લીમ્બે સી મહેમાનો આમત્રીક વાલીઓએ આગના ઉત્સવમાં હાજરી આપી તે બદલ આભાર માન્યો હતો અને કુક મુદતના વિદ્યાર્થીનીઓની લેયારી તેમજ ઉત્સવ માટેની મર્ચાંદીત સાધનોની હથેલોનો ખ્યાલ આપીને સૌને અંદર છાત્રજીવનમાં હજારા અને મોડા અલ્પાદાર માટે પધારવા વિનંતી કરી હતી અને રાત્રગીત ગાયા પછી સો કન્યાઓ તેમજ રેનેલી વાલીઓ અલપા હાર પાનસોપારી લઈને વિદાય લીધી હતી.

આખા ઉત્સવની સુંદર રચના, અને કાર્યક્રમ પાછળ, બોર્ડીંગના શુદ્ધ-પતિઓ શ્રી. લીમ્બે અને તેમના મદદનીસ શ્રી. પદમાવતીનો, ભ્રમ, રનેહ ને ઉત્સવ અપૂર્વ હતો.

‘ દર્શક ’

[૩] ભાવિ સભ્યતાનું ચણતર.

કલકત્તામાં મહિલા હસ્તકલા પ્રદર્શનની હયામ વહેંચણીની ક્રિયા કરતાં સર સાધાનુષ્ઠાએ કહ્યું હતું કે ઇતિહાસમાં પુરોષ થઈ ગયા છે અને સ્ત્રીઓ પણ થઈ ગઈ છે. દુનિયાનું સામાન્ય સાધુ જીવન ને કોઈ હોય તો તે સ્ત્રી પુરુષના સંબંધમાં છે. સમાનતા અને સ્વમાનને પોરણે બંને વચ્ચે સહકાર હરો તો જ ભાવી સભ્યતાનું ચણતર હમુ થશે.

[૪]

૧૫, ગર્, સોનદ્ય, અભિમાન, વિલાસ અને મોજરોખ એ જતિઓએ. તો મહોર્ડા મહોર્ડા સામાન્યને ઉપજાવી પાડ્યાં છે. આપણે દિંદ દેરા તો લેણી પડેલો જ છે અને તે ઉપર જીવણેલી જતિઓને પ્રતાપે જ. હવે જો તેને પુનર્જીવ આપવું હોય તો નાજી, ૧૫૫૫૫૫, સોનદ્ય, લોજીપતા, રંગરાવ, અને નાચ્યાનથી તો તે નહિ જ બની શકે. પ્રત્યેક નવવિધાન તો સસકત અને ખડકત સી પુરુષાની શરીર સક્તિમાંથી ઉત્પન્ન થતા દંડ નિઘ્રય, દંડ સંકલ્પ અને આત્મભોષ જ કરી શકશે.

રમજીલાલ વ. દેસાઈ,

ગાંધી

કેંગ્રેસ અને યુરોપીય યુદ્ધ :

કેંગ્રેસે યુદ્ધ માટેની પોતાની નીતિ વહેવારમાં મૂકી છે. સેંકડો નેતાઓથી સરકારની નેણે ભરાઈ છે. ઈંગ્લાંડ અને યુરોપનાં વર્તમાનપત્રોમાં હકાપોહ થઈ રહી છે અને પાર્લિમેન્ટમાં પણ સભ્યો હંચાનીચા થયા છે. કેંગ્રેસ સાથે સમાધાન કરવાની માગણીઓ વાય છે. મુસ્લીમ લીગે પણ મધ્યસ્થ ધારાસભામાં કેંગ્રેસ નેવી ન નીતિ અપાવીશ્યાર કરી હતી. લીગ-કેંગ્રેસની સમાધાની શક્ય છે તેવા સુરે બન્ને પક્ષના નેતાઓએ કાઢ્યા હતા, અને સંપૂર્ણ બળથી હિન્દની સ્વશાસ્ય પ્રાપ્તિ માટે પ્રવૃત્તિ કરવાની આતુરતા બતાવી હતી. વીનિત નેતાઓએ આ ચળવળ ઠપાકી લીધી છે અને સંભવિત છે કે હુંક સમજમાં જ બીટન સાથે કાંઈ સમાધાન વાય.

*

સંધિમાં અંધેર :

સંધિની ધારાસભામાં સવાય નવાબ હરમાન વડા પ્રધાન મીર ખદેમલીખાન તાલપુરેએ નણાવ્યું છે કે સંધિમાં એપ્રિલથી નવેમ્બર સુધીમાં ૧૦૧ ધાર પડી છે ૭૬ જુન થયાં છે તથા પોણા ચાર લાખ રૂપિયાની મીલકત ચોરાઈ છે અને ૭૩ ધારપાટુઓને પોલીસે પકડ્યા છે. અને ૩. ૬ દબરની મતા માલીકને પાછા સોંપાઈ છે.

આ ઉપરથી આપણે સ્પષ્ટપણે જોઈ શકીએ છીએ કે સંધિમાં કેવી અરાજકતા ચાલે છે. આ વસ્તુ જોયે કે આ અરાજકતા મટાડવાનું કામ ત્રે સરકાર ધ્યાન પર લે અને ધારે તો આઠ

દીવસમાં આ અંધેર મામલો અટકાવી શકે. પરંતુ હાલમાં તો આપણને રામજ પડી શકતી નથી આ મામલામાં અંદરથી કોનો હાથ છે કે શો હેતુ છે ? હિંદુઓનું ધોળે દહાડે તુક્કાન વાય છે એ તો દેખીતું જ છે.

*

કવિ દયારામ રમારક યોજના :

કવિ દયારામ રમારકની યોજના ડોકોઈમાં ચોડાક મહીતાથી રાઈ થઈ છે. આને અંગ્રેજ સમિતિ નીમાઈ છે. આપણે શુન્નસતીએ આપણા વીર પુરોહીનું તથા વિરાગનાઓનું તેમજ કવીઓ અથવા તો એવા ખીન મુકાથ કરનારાઓનું પાછળથી રમારક નવું કરવાનું બહુ ઓછું શીખ્યા છીએ. જો કોઈ ધનાઢ્યે અથવા તો વીર પોતાની જાંઘની દરમિયાન પોતાનું રમારક કહ્યું હોય છે તો તે સાથે છે પરંતુ બીચારા કવિઓ પાસે તો રમારક માટે લાંબા પૈસા તો હોય નહિ એવું મોટે ભાગે હોય છે. તેમના સંહારણમાં તો તેમની કવિતાઓ, કાવ્યો, ગરબીઓ લગ્નનીયાં વિ. હોય છે. તે વસ્તુઓ લોકો હોંશથી ગાય છે. આવા વગને માટે અવશ્ય લોકોએ રમારક કરવું જાણ્યું તે રમારક લખ કરવા પૈસાની ખુબ જરૂર રહે છે. તો સીની મારફતે ખુબ નાણાં એકઠાં કરી કાવ્યમયું રમારક યોજવું એ શાઈ છે. મોટા મોટા એ આપણે આ યોજના ધકી છે તેમાં શુન્નસતીએ યથાશક્તિ ફાળો આપી પોતાનું ઝણ અઘ કરો એવી ખાતરી છે.

૫૦

શ્રી. રાયચુરાને વનપ્રવેશ :

મહાગુજરાતના નદીતા, લોકસાહિત્યકાર અને " સારથી " માસિકના તંત્રી શ્રી. લોકેશ દાસ દ્વારાકાદાસ, રાયચુરાને પચાસ વર્ષના ઉત્સવ મુળાબમાં મુદ્દપાઠ હોજમાં તા. ૨૬ મીના સંજે પાંચ વાગે નામાંગીત શહેરી સર પુરષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસના પ્રમુખપદે ઉત્તરવાસી હતો. આ વખતે સભ્યો અને સન્મારિઓથી આખો હોલ લગભગ ભરાઈ ગયો હતો. સભામાં કેટલાક નલ્લીતા મુરલીમ લેખકો પણ હતા.

શ્રી. રાયચુરાને ૩. ૪૨૮૦ ની પેલી ઉપરાંત એક નરુનેદાર નક્શીવાળો વાજ તથા બે ચાંદીની ફેમો એટ આપવામાં આવી હતી. મદની શ્રી. મેરલા મેધાણુદની આગેરાની હેડળ ચારણ કવીઓએ સોરઠી દુહાઓની રમઝટ જમાવી હતી. શ્રી. રાયચુરા અને મદની મેધાણુદે સામસામા દુહાઓ લલકારી શ્રોતાજનને આનંદમગ્ન બતાવ્યા હતા. મેધ ઉપર સર પુરષોત્તમ ઠાકોરદાસ, લેક્ષી ઠાકોરદાસ, ભાવનગરના માણ દીવાન શ્રી. મોરારાજ તંત્રા, રાજકોટના માણ દીવાન શ્રી. કોટક, ડૉ. નરેન્દ્ર હંસરાજ, શ્રી. પ્રભુદાસ લાલભાઈ મોદી, શ્રી. રતીલાલ કક્કર, ડૉ. ચૌધ, શ્રી. વલ્લભજી રામજી, શ્રી. નંદલાલ ઇનલગલ સોશીસીટર શ્રી. ભાઈદાસ ધારસીમાઈ જુતા, શ્રી. ખાનુશંકર બ્યાસ વગેરે નજરે પડતા હતા.

સર પુરષોત્તમદાસ ઠાકોરદાસે પ્રમુખપદવાનેથી બાપણુ કરતાં નજાણુ કે શ્રી. રાયચુરાએ વીસ વર્ષ થયાં મુબહની માયા છાંટી સોરઠી લોકસાહિત્યની સેવા બલવવાનો એ શ્રમ લીધો છે તે આવકારદાયક છે. એમના પ્રવાસો થઈ આપણુ શૌર્યવાણુ લોકસાહિત્ય વીરમગ્ન થઈ જમ્યુ છે. ગુજરાતના કાઠીયાવાડના રાજવીઓએ પ્રત્યેક સાહિત્યની નળવણી માટેના પ્રયાસોને પ્રોત્સાહન આપતું હશે. મને આશા છે કે શ્રી. રાયચુરા એ સાહિત્યમાં રસ લેનારાઓને યોગતા રાગીકો બનાવી એ સાહિત્યનું સંરોધન અને વીકાસ કામ જોરજા આગળ ધપાવશે. પ્રભુ એમને આ કામમાં વધુ શક્તી આપે અને એમને વધુ જોગન મળે એજ અભ્યુષના.

શ્રી. અબાસાલ જુતાખીરામ જાનીએ નજાણુ

કે ગુજરાત એકદર છે, એમ કહેનારાઓ ખાંડ ખાય છે. (હસાહસ) મુંબઈ શ્રી. રાયચુરાને આજે સત્કાર કરી રહ્યું છે, એ નાનીસુની વાત નથી. લોકસાહિત્યની સેવા શ્રી. રાયચુરાએ અનેક તરેહથી કરી છે. જુના જમાનાનાં લોકોનું જીવન કેટું હલું તે આ લોકસાહિત્યમાં સંપરાયતું સંલગ્ન પડેલું છે શિક્ષણ પ્રચાર એ જમાનામાં નહીવત હતો, એવા સમયે લોકસાહિત્યે લોકશિક્ષણમાં મહત્વનો ભાગ ભજવ્યો છે. મહાત્મા આંધીજી જેવી મહાન વીજીતીએ પણ ગુજરાતના જમડાઓની સંરેહી વખાણી છે. એ પ્રામ્ય સંરેહી આપણા મદનીએ અને ચારણોને આભારી છે.

આદિ રાવસાહેબ મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે શ્રી. રાયચુરાની સેવાને અનલ્લી આપતાં નજાણુ કે, શ્રી. રાયચુરાની લોકસાહિત્યની સેવા સમસ્ત લોકોના માટે મટિ ગર લેવા લાયક છે. એઓએ વનમાં પ્રવેશ કર્યો છે, પણ સાહિત્યની પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરતા નથી, એ આનંદની વાત છે.

ડૉ. નરેન્દ્રએ નજાણુ કે, અંગ્રેજી શીખેલા વગેરે લોકસાહિત્ય પ્રત્યે અજ્ઞાનતા હતી ન થયો હતો, તેનું કારણ એ છે કે એ સાહિત્ય ખરા સ્વરૂપમાં તેની સમક્ષ ધરવામાં આવ્યું ન હતું. શ્રી. રાયચુરાએ એ દીશમાં બલનેશી સેવા નોંધનીય છે.

શ્રી. રતીલાલ કક્કરે નજાણુ કે, આ દેશમાં કલમબાજોની કદર બેઠકે તેવી થતી નથી. પ્રગતી સાધવા સાર પુરાણી વેરેટની આવશ્યકતા છે. આગળ વધો અને પાછળ નજર કરો, એ આપણા જીવનના રાહ માટે જરૂરી છે.

શ્રી. નંદલાલ ઇનલગલ સોશીસીટરે નજાણુ કે, લોકસાહિત્યના કુબેરશંકરીઓને આપણી સમક્ષ રજૂ કરી તા. રાયચુરાએ આપણને આભારી બનાવ્યા છે.

શ્રી. જમનાદાસ બટ્ટીયાએ રાયચી સાખામાં પ્રવચન કરતાં નજાણુ કે, આજથી વીસેક વર્ષની વાત પર શ્રી. રાયચુરા આ અલગેલા શહેરના શેર બાલરમાં " લીધા હીયા "ના સોદા કરતા હતા. પછી એઓ લેવાનું છોડી દેવા નીકળી પડ્યા અને " મનમોહન બલીદાર " ખાંધીજી "

એકું શાવનામય કાચ પેશ કર્યું. પારસી રાજકીય પરીપક્ષો આશરો હેઠળ ગમેના, એમ્પાયર થીએટરમાં ભડાત્મા ગાંધીજીના પ્રચુરપ્રધાને, મણેલી સભામાં “ધન્યવંદની” શુભરાત, માત “તું” દેશ-દાકીની, ઉમરગું, કાચે લલકારી, એમણે વતન પ્રત્યેનો પોતાનો પ્રેમ છબર, સર, કરનારી રીતે રાજ્યકર્તા હોતા. એ સભામાં ૨૨ વક્તાઓ બોલનાર હતા. એમાં સોળમા કે, સત્તરમા શ્રી. રાયચુરા હતા. શ્રી. બરતેરજી, દરામજી, બંડયા, એઓ સોલેટરી હતા, એમને બોલાવી ગાંધીજીએ કહ્યું કે રાયચુરાનું નામ કહડાડી નાખીએ તો ? બરતેરજીએ કહ્યું કે, “એમને બોલાવો, કેવા” અને ધન્ય હુમી શુભરાતનું કાચે હાથે રીકાકાએ તારાંભર્યું. એ સભા માટે ૩૨૦૦૦ ની ટીકેટો ખપી હતી.

“છવંદે, શ્રી. રાયચુરાએ ‘ચાંચ’ રાજકોર્મ આશરે માનતાં ગળ્યાસું” કે, ચીંતનું લોકસાહિત્ય શ્રી. રણજીરામથી માંડીને બીજા અનેક બંધુઓને આશરી છે. લોકસાહિત્યના એક સેવક તરીકે મને બહોમાન ઉપકે છે. હું કવિતાનો ફાસ છું.

મેળાવકામાં શ્રી. બજવાનદાસ નમનાદાસ નરસી તથા શ્રી. લાલજી નાનજી ગણના પક્ષ બોલ્યા હતા.

શ્રી. રાયચુરા અને અન્ય ચીરણ કવીઓને પ્રહલાદ તથા બાદ આ દીવ્યુરા દાયરા રાત્રીએ પોણાઆઠ વાગે વીસમને થયા હતા.

*

શુભરાતના એક પીઠ પત્રકારનું અવસાન: શુભરાત ન્યારે ખરી રીતે કહીએ તો પત્રકાર-લખિહોણું હતું, ન્યારે મુંબઈનાં ગળ્યાંમાંદ્યાં શુભરાતે વર્તમાનપત્રો શુભરાતની વાયક બનતાને વીંચવા મળી રાકતાં તેવે વખતે આજથી ચાલીસ વર્ષ પૂર્વે પત્રકાર-સાચા પત્રકારનાં ખરણ માંડનાર એક બાહોશ બ્યકિત હતી અને તે શ્રી. ઠાકોરલાલ પ્રમોદરાય ઠાકોર, ગયા માસમાં તેમનું અવસાન થયું.

આજથી ચાલીસ વર્ષ પૂર્વે તેઓએ “પ્રબ-બંધુ”ની સ્થાપના અમદાવાદના તે વખતના એક અગ્રણ્ય શહેરી શ્રી. બહુમાઠ કારમારીની સાથે રહીને કરેલી અને તે પછી કેટલેક વખતે એ પત્ર-સંચાલનનો સંધળો બોલે સદ્ગતને. સિર. આવી

પડેલા. અને તે પછી તો, પત્રકારને અવારનવાર અનુભવવા પડે છે તેવા કપરા પ્રસંગો તેમને પાછું અનુભવવા પડેલા; વિકટ રાજદ્વારી સંતોષો પાછું ઉપરિચિત થયેલા, “હતાં પોતે” સ્વીકારેલી નીતિને અનુસરીને તેમણે એ પત્રનું એ સંચાલન કરેલું” તે આજના પત્રકારને આદર્શરૂપ નીવડ્યું છે. છેલ્લે ૧૯૩૦-૩૧ ની સત્યાગ્રહની હિંસાચ વખતે એ પત્ર પાસે સરકારે જામીનગીરી માગતાં તેનું પ્રકાશન બંધ કરેલું, અને ત્યારે તેમણે પત્રકારત્વના ક્ષેત્રમાં એક વધુ આગળ પગલું ભરેલું. અને આજે શુભરાતમાં “સર્વ પ્રિય” થઈ “પરેલું” “શુભરાત સમાચાર”. “શુભરાત સમાચાર”ના પ્રયાપક પાછું તેઓજ હતા. અને સંયોગો બહાલાં વળી પાછું “પ્રબંધ”નું પ્રકાશન તેમણે જરી કરેલું, અને પોતે સ્વીકારેલી એક ધારી નીતિને કેક મુઠી વજળી રહેલા.

પાછળથી તેમની તળિયત, શિયિક ધર્મ તેમણે આ બન્ને પ્રવેશું કુમાર, તેમના બનીલ, અને નણીલા રાષ્ટ્રીય નેતા શ્રી. બહુમાઠના મુત્ર શ્રી. ઉર્દવદને સોંપેલું.

છવંદ ગયા માસમાં “તેઓ કીડું” હૃદયરોગથી અવસાન નીપજ્યું. એમનાં અવસાનથી શુભરાતે એક કુનેહબાજ અને સ્વીકૃત નીતિના ધોરણે પત્રસંચાલન કરનાર એક અચ્છા પત્રકાર સુભાંચો છે. પ્રજા સદ્ગતના આત્માને સાંતિ પ્રદાન કરે.

*

સ્વ. શ્રી. રમાદેવી ઠક્કર :

મુંબઈના જાણીતા શેરહવાસ શ્રી. રતિલાલ ત્રિભુવનદાસ ઠક્કરનાં પત્ની શ્રી. રમાબહેનના અવસાનના સમાચાર જાણી અમને અતિશય દુઃખ થયું છે. સદ્ગત બહેન તેમના પતિ શ્રી. રતિલાલ ઠક્કરને તેમની વિવિધ સેવાઓમાં સારો સાથ આપતાં. સ્વર્ગસ્થ રમાબહેન તેમના જીવનની સમગ્ર બાબતોમાં સારું લક્ષ આપતાં, અને એ રીતે એમણે એક સુચિંતી તરીકેનું જીવન જીવી બહેનને ઉમદા દાખલો આપ્યો છે. સીમુવ્રમ અનેક સદ્ગતોએ એમનામાં વાસ કરેલો. એ બહેનના અવસાનથી રોક શ્રી. રતિલાલમાં પર એ દુઃખ આવી પડ્યું છે તે સદન કરવાનું પ્રજા તેમને બજ આપે એજ પ્રાર્થના.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલ વિભાગ

તત્ત્વી : નાગરસ ઈ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૧

પ્રસ્તક ૧૧

જાન્યુઆરી : ૧૯૪૧

રાસ રમવા

રમવાને રાસ રૂઝો આવો હો ખેની ! રમવાને રાસ રૂઝો આવો !

હુનિયાનાં દુઃખડાં ભુલવા કાળે, (૨)

સહુ મંળી રમવા પધારો, હો બેની ! રમવાને રાસ રૂઝો આવો !

સવે સાહેલીઓ સંગે મળીને, (૨)

આળે આનંદ વરતાવો, હો ખેની ! રમવાને રાસ રૂઝો આવો !

દેશ ભક્તિનાં ગાઢને ગીતડાં, (૨)

ભારત દેશને દીપાવો, હો ખેની ! રમવાને રાસ રૂઝો આવો !

વાણીઆભાઈ, તો આંખ્યા ભરજીગલમાં. ત્યાં તો ઝોચીંતો અવાજ આંખો
કે:- 'ખળરદાર...., ઉભો રહે....' વાણીઆભાઈ તો ઉભા રહ્યા. જરાયે ખરયા નહિ,
શું કરવા ખસે ? એ ક્યાં સાચા વાણીઆભાઈ હતા ? તુરતજ પેલી ઝાડીમાંથી ચાર
જણ વાણીઆ તરફ ધસી આંખ્યા.

મોંઢે ભુકાનીઓવાળા, મોટી મોટી આંખોવાળા,
મોટી મોટી હાંગોવાળા, લાંબી લાંબી મૂછોવાળા.

મોટા મોટા વાળવાળા,

નેહા તો મોટી ઓડીવાળા.

કાળા કાળા શાહી જેવા, પહેલવાનોને શરમાવે તેવાં તો શરીર

એક આંખ કાઢે તો આપણે બીએ,

મુછો ઉપર તાલ દે તો આપણે બીએ.

હાથમાંની હાંગ ઉચી કરે તો, આપણે નાહીએ કે મર્યા, ને મુઠી વાળીને
નાસવાની જ તૈયારી કરીએ.

આવા પ્રચંડ શરીરવાળા.

તેમને ન લાગે વાઘની પહીક કે ન લાગે રાજની પહીક, વાણીઆભાઈને તો
બધાએ ઘેરી લીધા.

એકે એવી પાઘડી, તો

બીજાએ મારી લાકડી,

ત્રીજાએ કોટ ઉતરાવ્યો, ચોથાએ ટટ્ટુ ઉપરથી નીચે ઉતાર્યો.

વાણીઆભાઈ પાસેથી તો બધુંએ લઈ લીધું. રહું નાનકડું પહેરણ અને રહી
પેલી ચઢી. પેલા તો વાણીઆની દરકાર ક્યાં વિના પોખારા માપવા લાગ્યા.

એકે દોડ્યું ટટ્ટુ, બીજાએ લીધી પાઘડી.

બીજા એ જણ ટટ્ટુની પાછળ પાછળ ચાલવા માંડ્યા. થોડેક દુર જઈ ચોરાએ
વાણીઆભાઈ તરફ જોયું, તરત જ કેમરાની ચકોર આંખોએ ઝડપાઈ ગયા.

રાજને શાંતિ વળી, ઠીક બરયા! હવે ક્યાં જવાના છે ? એમ એ બોલી ઉઠ્યો.

પેલા ચોરા થોડીવારમાં અદબ્ય થઈ ગયા.

દોડ્યું બધું ક્યાં ગયા ?

*

*

*

રાજ તો પાછો આંખો રાજધાનીમાં, તુરત જ આ હુંટ વિષે તપાસ કરવાની
તજવીજ કરી. પહેલાં હુકમ છુટ્યો એ વિભાગના ફોજદાર ઉપર.

'તમારો હાથમાં આવે એક વાણીઆ હુંટાયો છે તેની પાસે એક ટટ્ટુ હતું.
તેની તપાસ કરે નહિતર પગાર બંધ કરવામાં આવશે.' સાત દિવસની મહેતલ
આપવામાં આવી.

‘ ફ્રાન્સદારે કરી હાજરી ’

સર્વે લીલો આંચા

આમથી આંચા તેમથી આંચા

નજીકના આંચા દુરથી આંચા

ઘરડા આંચા જીવાન આંચા

નડા આંચા પાતળા આંચા

હવે કોઈ બાકી રહ્યું નહિ.

ફ્રાન્સદારે ઉપરોક્ત ગુન્હા માટે પૂછ્યું, કોઈએ હા પાડી નહિ. તુરત જ ‘ ચોદમા રતન ’નો હુકમ છુટ્યો. છુટ્યો ઉપયોગ કર્યો. ભૂએ માર્યા તોયે કંઈક જવાબ મળ્યો નહિ આખરે બધા યાકયા મુદત પુરી થઈ. બધાના પગાર બંધ થયા.

હવે રાજાએ આખા રાજ્યના ફ્રાન્સદારોને હુકમ છોડ્યા સાત દિવસની મહેતલ અપાઈ. દરેકને નિરાશાનો શિરપાવ મળ્યો; દરેકના પગાર બંધ થયા.

આખરે રાજાએ બીડું ઝડપ્યું. પોતાના રાજ્યના બધા લીલોને એકઠા કરવાની સૂચના અપાઈ.

હાજરી થઈ.

પહેલાંની માફક બધા આંચા. કોઈ બાકી રહ્યું નહિ.

દરેકને હારમાં ઉભા રાખી રાજાએ પૂછપરછ શરૂ કરી કોઈએ હા પાડી નહિ.

જીજ્ઞાસુ ત્યારે ? કહી રાજાએ.

હારમાં સર્વને જોઈ લીધા. ટપ દહને એક કાઢ્યો, બીજે કાઢ્યો, ત્રીજે કાઢ્યો, અને ચોથો કાઢ્યો. બાકીનાને રજા મલી. બધા નોકરો નવાઈ પામ્યા. ટગર ટગર નેવાં લાગ્યા.

રાજાએ તેઓને પૂછ્યું તમે ગુન્હો કર્યો છે ?

કોઈએ હા પાડી નહિ. રાજાએ પેલો ફ્રાટો એકને બતાવી કહ્યું, આ ઘોડો લઈને જાય છે તે તું જ કે ? ચોર તુરત જ કળુલ થઈ બીજાને બતાવ્યો. ફ્રાટામાં આ પાઘડી લઈને જાય છે તે કોણ છે ? બીજે પકડાયો. ઘોડાની પાછળ એ જણ જાય છે તે કોણ ? બાકીના બે પોતાના ફ્રાટા જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા.

તેમને જંગલમાં લાવવામાં આંચા, ઝાડ સાથે બાંધી હાથે ખીલા માર્યા અને રિબાઈ રિબાઈને મરવું પડ્યું. આ જોઈ સર્વે લીલોએ ચોરી ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. ત્યારથી એ રાજ્યમાં ચોરીને ત્રાસ બંધ થઈ ગયો.

રૈયત ખુશી થઈ, અમલદારો શરમાયા, રાજાએ તેમના પગાર શરૂ કર્યા, રાજાની બહાદુરીનાં વખાણ થયાં. સર્વેએ લલા રાજાની જય પોકારી.

ઉરિશંકર ઉપાધ્યાય

બિલીપત્ર

અમર નામ રાખો

બોલો એકડે મીંડે દશ
 દીનપર દયા કરી દયો જશ
 જશ પ્રસરાવી છતો જગ
 જગમાં પામે પૂર્ણ પ્રતાપ
 પ્રતાપવીર શૂરવીર ગણાય
 નવખંડ કીર્તિ ઝળહળ થાય
 ઝળહળ ઝળહળ દીપક જ્યોત
 જ્યોત પ્રકાશે ચારે કોર
 ચારે કોર કરો શુભ કામ
 રહે દેશમાં અમર નામ.

લાડુથી પેટ ભરો

દસને એક બને અગિયાર
 બેસો આવું થાડી વાર
 થાડી વારે નાસી જાઉં
 નાસી જઈને લાડુ ખાઉં
 ખાતો તો ત્યાં બોલી બાય
 જોઉં કે છુટ્યો ક્યાં જાય
 સાંભળતાં ઘરમાં સંતાઉં
 ઘરમાં મીની બોલે મ્યાઉં
 મ્યાઉં મારવા બા જો જાય
 (તો) લાડુથી પુખ્ત પેટ ભરાય.

વાહ વાહ કહેવરાવો

બાર બાર વર્ષોથી જાણે
 મનહર માધા વાવ વખાણે
 વખાણ માધવ વીરસૂધીર
 વાવ કરી ના નીકળ્યાં નીર
 નીર લાવવા જોયો જોય
 જોય જૂએ ને કાઢે દોપ
 દોપ ટાળવા જોડું
 પધારાવો જળ છલકે છક
 ભાગ્યશાળીએ આરથો ભોગ
 બાહ ! કહે જન થાકે થાક

મહિપત જોષી

બહેરામણ મલખારી

પોતે નિર્ધન હોવા છતાં એક અંગ્રેજ ઉમરાવમણીએ આપવા માંડેલી પોણાલાખની લેટને ઠોકરે કોણે મારી હતી ?

તે સમયમાં અતિ માનપ્રદ ગણાતો ‘નાઇટ’નો ખિતાબ મળતો હોવા છતાં તે લેવાની કોણે ચોખ્ખી ના પાડી હતી ?

બાળલગ્ન અટકાવવા માટે તેમજ વિધવા વિવાહની છૂટ આપવા માટે વિલાયત સુધી લડીને કોણે કાયદો કરાવ્યો હતો ?

નાની વયમાં ‘નીતિ વિનોદ’ નામનું કવિતાનું સુંદર પુસ્તક રચી કવિ તરીકેની કીર્તિ કોણે મેળવી હતી ?

જાણો છો તમે ?

એ કવિ ખબરદારના શુરુ હતા. તથા વાઇસરાય લોર્ડ રિપનના ખાસ સિત્ર હતા.

એમનું નામ બહેરામણ મલખારી.

એ જન્મ્યા હતા ઇ. સ. ૧૮૫૩ ના મે ની ૧૮ મી તારીખે.

જન્મસ્થાન વડોદરા.

માતાનું નામ લીખીબાઇ.

પિતાનું નામ હતું ધનજીભાઇ.

બહેરામણ છ વરસના થયા ત્યારે એમના પિતા શુજરી ગયા. તે એક પાઇની પણ પુલ મૂકી ગયા ન હતા. આથી તે મા સાથે સૂરત આવી રહ્યા લીખીબાઇના પિતા પણ ગરીબ. હવે કરવું શું ?

છેતરે લીખીબાઇએ પુનર્લગ્ન કીધાં. બહેરામણ પણ મા સાથે ગયા એમના ખીજા પિતાનું નામ હતું મહેરવાનજી મલખારી

x

x

x

બહેરામણને એક શાળામાં જણવા મૂક્યા ત્યાં પારસીધર્મની ગાથાઓ શીખવાતી હતી. તે જમનામાં શિક્ષકોને પગાર મળતો ન હતો વિદ્યાર્થીઓ શાળાના બાકીના વખતમાં કાંતતા. તેમનાં કંતામણુના જે પૈસા મળતા, તેમાંથી શિક્ષક પોતાનું શુજરાન ચલાવતો.

આ ઉપરાંત કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ મૂઠી મૂઠી અનાજ લાવતા; તો કેટલાક લાંકડાં લાવતા. કેટલાક પાણી લાવતા, તો કેટલાક કપડાં ધોતા. કેટલાક ઘરનો કચરો કાઢતા, તો કેટલાક ઘરનું બીજું કામ કરતા.

બહેરામણ નિશાળમાં મહેતાજીથી બહુ બહીતા હતા. મહેતાજી પણ કડક સ્વભાવના હતા. બાળકો તોફાન ને અટક્યામાં તો કરેજ ને ? એમાં જે પકડાય, તેના લોગ, આમ એક નજીવા ગુના બદલ એક છોકરાને સજા થઈ, ત્યાં તો એમને તાવ ચડી ગયો ! આવા એ પોચા દીલના હતા.

એક વખત સોટીનો એકજ ફટકો એમના પર પડેલો. એટલે તો એ ધૂળને બેભાન થઈ ગયેલા.

એક દિવસ બહેરામભાઈ મા સાથે કોટ બહાર ફરવા ગયેલા. વાતો કરતાં જાય ને ચાલતા જાય, એવામાં રસ્તા પર એક બાઈનો પડેલી ભેંઠ. એમણે બાઈને ઓળખી. તે એક ગાનારી હતી. આવી બાઈ પાસે કોણ આવે? સૌ કોઈ ચાલ્યું જતું હતું. પણ ભીખીબાઈને દયા આવી. ભેંથું તો બાઈ બેભાન હતી. માંમાંથી ઘાટની વાસ આવતી હતી.

“જા તો બેટા, આ પૈસાનું દહીં લઈ આવ તો ?”

બહેરામભાઈ દોડતા દહીં લઈ આવ્યા. બાઈના માંમાં તે મુક્યું. થોડીવારે તે શુદ્ધિમાં આવી.

માતાના આ દયાના કામની બહેરામભાઈના હૃદય પર ખુબ અસર થઈ.

બાર વરસની ઉંમરે બહેરામભાઈ નિરાધાર થઈ ગયા. મા કોલેરાથી મરણ પામી. પાલક પિતાએ મહત્ત્વ કરવાની ઘસીને ના પાડી. હવે શું થાય ? બાર વરસનો છોકરો શું કરે ? શી રીતે ભણે ? શી રીતે શુજરાન કરે ?

પણ કાંઈ બેસી રહે પાલવે ? એ તો ઉપડ્યા મિશન સ્કૂલ હતી ત્યાં પાઠશી સાહેબને મળ્યા. બધી વાત કરી. તેમણે તરત જ પોતાને ત્યાં માશીમાં દાખલ કરી દીધા હવે રહી પેટની ચિંતા ! એમણે ખાનગી છોકરા ભણાવવાનું ચાર ક્યું. સવારે વહેલા ઊઠે. ૬ થી ૮ ભણાવવા જાય. ત્યાંથી આવી રસોઈ કરે ને જમે. ૧૦ થી ૪ નિશાળે ભણવા જાય. સાંજે ૬ થી ૮ પાછા ભણાવવા જાય. રાત્રે પુસ્તકો વાંચે અને કવિતાઓ રચે. એમના પર અસ્સ્વતી દેવીની કૃપા હતી. પંદર વરસની ઉંમરે તો એમણે એક સુંદર કવિતાનું પુસ્તક લખી નાખ્યું. પુસ્તકનું નામ હતું નીતિ વિનોદ.

મેટ્રિકની પરીક્ષા હતી. બહેરામભાઈ તો ઉપડ્યા સુંબઈ, પરીક્ષામાં બેઠા; પણ થયા નાપાસ. પછી તો એ સુંબઈ જ રહ્યા. શ્યુકુ હોય તો સૂરત આવેને ? એક મિત્રે વીસ રૂપિયાની નોકરી અપાવી. પંદર વરસની ઉંમરે બહેરામભાઈ નાનકડા માસ્તર બની ગયા.

બહેરામભાઈ નાના હતા, પણ બુદ્ધિશાળી હતા; ગંઢેનતુ હતાં. આથી એમનું નંસીંગ ફ્યું. થોડા વખતમાં પગાર પણ વધ્યો. નીતિ વિનોદ પુસ્તક છપાવ્યું. લોકોમાં તે ખુબ વખણાયું.

મેટ્રિક પણ થઈ ગયા. ધીમે ધીમે એ મહાન કવિ, લેખક ને પત્રકાર તરીકે પંકાયા. ઇ. સ. ૧૯૧૨ માં હિંદની સેવા કરતા કરતા એ મહાન સાહિત્યકાર સ્વર્ગવાસી થયા.

કન્નનભાઈ મણિલાલ દેસાઈ.

ધન્ય-રાજવી !

એક હતો રાજા. તે ઘણો પરોપકારી હતો. 'સ્વતંત્ર' હુઝ એને હિંચે વસતું. એ પ્રજાનું રક્ષણ કરનારો હતો. એના રાજ્યમાં પ્રજા ઘણી સુખી હતી. રાજા પ્રજાને માનીતો હતો.

રાજા ગામમાં નીકળે તો લોકોનાં ટોળે ટોળાં ભેવા ઉલટે. રાજાનો પડતો બોલ ઝીલવા લોકોનાં જીવ જમ્મે થાય.

રાજ્યના અમલદારો તથા નેતરો પણ પોતાની ફરજ બૂલતા નહિ તેમને નીતિથી ચાલવું પડતું, અને ચાલતા પણ તેમજ. જે નીતિ ચૂકે તે શિક્ષાને પાત્ર થતો.

એક દિવસ દેવસંભોળે આ રાજ્યમાં દુકાળ પડ્યો. રાજ્યમાં ઠેકઠેકાણે ચોરીને ધાડના કિસ્સાઓ બનવા લાગ્યા. જંગલી ભીલ લોકો, વસ્તીને બહુજ સતાવવા લાગ્યા અને વખત આવે જતા આવતા વટેમાર્ગને લૂંટી લેતા. કોઈને જાન પણ લેવામાં તેઓ પાછા પડવા ન લાગ્યા. આવો ત્રાસ ધીરે ધીરે બહુજ વધી ગયો અને તે કોઈનાથી દૂર થયો નહિ.

ધીમે ધીમે આ વાત રાજાને કાને પહોંચી રાજા મનમાં બહુજ ચિંતા કરવા લાગ્યો. આવા માણસોને બહુજ ઠડક શિક્ષા કરવામાં આવે તો જ આ લૂંટફાટનો અંત આવે એમ એને લાગ્યું.

શું કરવું એ ખુબ વિચાર કરીને રાજાએ નક્કી કર્યું.

એણે પોતે વાણીઆનો વેશ લીધો ને વટેમાર્ગે બન્યો. માથે વાણીઆઘાટની પાઘડી પહેરી, ઢીંચણથી નીચે લાંગો કોટ પહેર્યો, જયરપથર ધોતીયું પહેર્યું, પગમાં સાદા ભેડા પહેર્યા અને ખલે ખેસ નાંખ્યો. કપાળે 'કેસરતું' દીઘું કર્યું. કાને પણ ઝીણાં ઝીણાં ટપકાં કર્યાં. સાથે રાખ્યો નાનો કોથળો, તેમાં ભર્યો થોડોક સામાન. એક મડદાલ જેવું લીધું ટટ્ટુ અને રાતભાઈ તો ચાંદ્યા ચોરોને પકડવા. રાજાભાઈ તો બન્યા વાણીઆભાઈ ?

વાણીઆભાઈને કોઈએ ઓળખ્યા નહિ. તે તો ટટ્ટુને ધીમે ધીમે હાંકતા હાંકતા વટેમાર્ગે લૂંટાતા ત્યાં આવ્યા. આ જગ્યા એ નાની જાની ટેકરીઓ વચ્ચે હતી. ઘાડી ઘાડી ઝાડી એ બાજુ હતી.

ખૂમ પાડે તોય કોઈ આવે તેમ નહોતું.

માણસ મશાય તોયે કોઈ આવે તેમ નહોતું.

આવા ગાઢ જંગલમાંથી પસાર થવાનું હતું. દુકાળ ન હોય તોયે ખીક લાગે.

વાણીઆભાઈ, તો આગળ ચાલ્યા. તેમણે ધોતીયા નીચે ચઢી પહેરી હતી. તેના એક ખીસામાં હતો કેમેરા, અને મામલો ગંભીર બને તો ઉપયોગ કરવા ખીસા ખીસામાં રાખી હતી પિસ્તોલ.

કાનલ કાકાની કથા

કુંદનપુરના કાનલ કાકા કંભુસ કહેવાતા. કાકા કારખાનામાં - કામ કરતા. દેશી કાકી કુંદનપુરના કરમચંદનું કામ કરતી. કીકાના કંકાસથી કાકીએ કાકાને કહ્યું કે કબાટમાંથી દેરી કાઢીને કચુંબર કરો. કાકી કાકાની કંભુસાઈથી કચવાતાં, કાકીના કચવાટથી કાકાએ કંભુસાઈ કમી કરી. કાકાના કીકાએ કુસંગથી કુંદનમાં કલેશ કરાવ્યો.

કારખાનામાં કાનલ કાકાનો ઘર કોઇ કણુબીએ કાઢ્યો. કાશીએ કોટમાં કેસ ફર્યો. કોટ્ટે કણુબીને કેદ ફર્યો. કાળે કરીને કણુબીને કેદમાંથી કાઢ્યો.

કણુબીએ કેદની કથા કાનલ કાકાને કહી, કાકાએ કણુબીવાળી કથા કીકાને કહી, કીકાએ કણુબીની કથા કાશીને કહી. કાળે કરીને કેદની કથા કુંદનપુરમાં કહેવાઈ. કાકા કહે કુંદનપુરની કથા કાલે કહીશ.

નરહરિચંદ ગદ

એકથી દસ

એકથી દસ મુધીના આંકડા કેમ ગણવા તે તો બાલજગતના બધાજ વાંચકોને ખબર હશે-એક, બે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ અને દસ તેને જુદીજુદી ભાષાઓમાં એ આંકડાઓને કઈ રીતે જોળખવામાં આવે છે તે નીચે આપવામાં આવે છે.

ગુજરાતી	હિંદી	અંગ્રેજી	ફ્રેન્ચ	મરાઠી	કાનડી	તેલુગુ
૧. એક	એક	વન	અ	એક	આદુ	વોકટી
૨ બે	દો	ટુ	દસ્ક	દોન	અરડુ	રેન્ડુ
૩ ત્રણ	ત્રીન	થ્રી	ત્રીઆં	ત્રીન	સુરે	સુકે
૪ ચાર	ચાર	ફોર	કાત્ર	ચાર	નાદુકુ	નાલગુ
૫ પાંચ	પાંચ	ફાઈવ	ચોક	પાંચ	એડુ	આઈડુ
૬ છ	છે	સીક્સ	સીક્સ	સાહા	આરુ	આરુ
૭ સાત	સાત	સેવન	ચેવ	સાત	એશુ	એકુ
૮ આઠ	આઠ	એઈટ	બુધ	આઠ	અડુ	એનીમીદી
૯ નવ	નવ	નાઈન	નફ	નવ	આભતુ	તુમમીદી
૧૦ દસ	દસ	ટેન	દો	દહા	હેલુ	પદી

ગુજરાતી વેપારીઓ ખીજાને જલદીથી ન સમજાય માટે આ અંકોને નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે જોળખે છે:-

૧ કેલો	૨ ધર	૩ ઉધાન	૪ ગોચ	૫ મૂળ
૬ ખટ અથવા લેક	૭ સમાર	૮ ઘરચોક	૯ પણ	૧૦ આંગળ

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

મહિલા પરિષદ ચ

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહાયી :

કે. રમા દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નરવરલાલ કક્કર

તંત્રી : આચારિયાજી

નાગરલાલ ઇ. પટેલ

પ્રકાશક અને માલિક :

અખાલાલ વિ. કક્કર

વેપ ૧૮ :: અંક ૩

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૨

પ્રસ્તુત ૩૫૫

આયુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કરુણરસથી ભરપૂર

રજવાડાના કાલાદાવા, અંત:પુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદહરમેથી ભરપૂર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હબરો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ થોથી આવૃત્તિનો જુજ નકલો ખાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુઠું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

ગુણ સુન્દરી

અવરચાયક :

તંત્રી :

પ્રકાશક :

નવવરલાલ ઠાકર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અખાસાલ વિ. ઠાકર

હાલવામાં પ્રિંસ. વડોદરા,

વડોદરા.

પુ. ૩૫૫]

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૧

[અંક ૬ હો]

આનુકંભલિકા

કવચ ડિઝાઈન :	[ત્રિંગી]
મુખપૃષ્ઠ : શ્રી. રાગેશ્વરી નહેરુ
વસંતોત્સવ : શ્રી પદમાવતી દેસાઈ; શ્રી. મુગેશ્વરી બહે	૩૫૯
વસંતની બંસરી : શ્રી. નાદરિપ્રસાદ બહે	૩૬૦
અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ : પ્રમુખનું લાખણ : અનુ. શ્રી મ. પ્ર. વાસ	૩૬૧
મધુકરને : શ્રી. પ્રણાપ દેસાઈ	૩૬૨
પુષ્પદંડે : શ્રી. અચિનાસ વાસ	૩૬૩
ઈન્ડીઅન યીમેન્સ એસોસીએશન-સોસાયટી	૩૬૪
મૂંઝાવે મુજને ? : શ્રી. જયલાલ મો. પંડ્યા	૩૬૫
ફેફડાની વારસદાર : શ્રી રમણલાલ મ. ભેડી	૩૬૬
અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ : બેંગ્લોરનાં સંસ્મરણો : શ્રી. મુશીતાકુમારી પંડિત	૩૬૭
અજીને : શ્રી. ચંદ્રાન્ત મંજુલ મોઝા	૩૬૮
નવપરશિષ્ઠ : શ્રી. મનવંત દેસાઈ	૩૬૯
વાસંતી : શ્રી. મહેન્દ્રભાઈ મો. દેસાઈ	૩૭૦
અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ : બેંગ્લોરનું અધિવેશન : શ્રી. જયેશ્વરી મહેતા	૩૭૧
પુષ્પની રાણી : શ્રી. રાજરાજ દીપાબા દેસાઈ	૩૭૨
ગોરી ગામડીઓ : શ્રી. સવિતાલક્ષ્મી જુય	૩૭૩
અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ : રવિપુરના દિવાન સા. નું લાખણ :	૩૭૪
અમેરીકાનાં પ્રથમ મહિલા : શ્રીમતિ ઇડીનેર ફ્રેન્કલેન્ડ	૩૭૫
કવિયા નંદાનાગાવતી લગ્નભાવના : શ્રી. રમણલાલ ચંદ્રલાલ કાલવાલા	૩૭૬
ભાવભાવનું વારસ મૂંઝવણ : શ્રી. લોલાવતી પટેલ	૩૭૭
રંધિણીકળા : શ્રી. બાબાલાલ જ. વેલ	૩૭૮
ફૂલવેળી :	૩૭૯
પુસ્તક પરિચય :	૩૮૦
જીવનગત :	૩૮૧
નોંધ :	૩૮૨
બાલ વિભાગ—તંત્રી : નારાયણ ઠા. પટેલ						
બાલાજી : શ્રી. જયલાલ મો. પંડ્યા	૩૮૩
બીલીપત્ર : શ્રી. મહિલા ભેડી	૩૮૪
ખાડી ખીડી વાતો : શ્રી. રવિલાલ દલાલ	૩૮૫
લગ્નપદ્યો : શ્રી. ગોવિંદલાલ દેસાઈ	૩૮૬
ઉમ્મી : શ્રી. વલ્લભલાલ પદાવીયા	૩૮૭
હાસ્યતરંગ : શ્રી. નારાયણ ઠા. પટેલ	૩૮૮

ખચ્છાંઓને અખૂટ કૈવલ અને આરોગ્યતા આપનારી
કેફી પદાર્થથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતતુલ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી

(રજીસ્ટર્ડ)

દર્દથી રીબાતાં હલશે બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યાં છે.

કો. ડબ્બી ૧ ના ૧૨ આના. વી. પી. પોષેજ જુડું.

સ્ત્રીઓ માટે વધેત્વ વિનાશક ખેરવું ઘી

કો. રતલ ૧ ના ૬ આના ૩. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોકખું મધ

કો. રતલ ૧ ના ૩. ૧.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંબાચોક, ભાવનગર.

સુંબઘમાં મહેતા અયુર્વેદિક ફાર્મસી., સી. પી. ટેન્કરોડ, લાડની વાડી,

સુંબઘ ૪.

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વધેત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો ૩. ૧) તથા શીશી ૪ ના ૩. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ઉંઝા ફાર્મસી—

માંધી રોડ, અમદાવાદ. ઉંઝા,
સુંબઘ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો જોઈએ છીએ—

દરેક ભાતની દેશી દવાઓ માટે સુચીપત્ર મફત મંગાવો.

કું. તાવિણી સુન્દરી

[૩. ૫. ૫]

જેમું રાગમહેવ નાં તો સમાજના

વાર્ષિક ઉત્સવ પ્રસંગે મરજો

અવસાનો હતા.

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ
૧૫ માં અધિવેશનના પ્રમુખ

શ્રી. રાજેશ્વરી નહેરુ

પુસ્તક ૩૫૩

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૧

અંક ૬ થી

વ. સં. તો. ત્સ. વ.

[મતિકાવ્ય]

વસંત આવી. વસંત આવી

વસંત આવી રે (૨)

ઋગુઓ કેરી રાણી આવી

વસંત આવી રે (૨)

વસંત કયાં છે કોનાં પૂજન,

કયાં સુણ્યાં ભમરાનાં શુંજન,

રસધેણા આતમના કુંજન

વસંત લાવી રે (૨)

ફૂલેફૂલે જીમરવું શુંજન

કોકિલ કહે મધુર કુંજન

રનેહીનાં એ આત્મનિમજ્જન

વસંત લાવી રે (૨)

વસંત આવી રે

તૈયાર કરનાર.....
પદ્માવતી દેસાઈ
સુભાષ ચંદ્ર બોસ

વસંતની ખંસરી

ૐ

મીઠી તું ખંસરી સુણાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.
અંતરના નાઠને જગાવ
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

વરે છે જ્યેષ્ઠનિકાને ને ભીંજે રસ ખાલિકા;
ગ્રીષ્મ હૈડાને ભીંજાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

અણખીલી પાંખડીની ઉઘાડે આંખડી;
ઉર પાંખડીએ રસઠાં ટોળાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

ખંસરી હુલાવે ને હિયામાં પૂર લાવે;
કુલકાંના ઘાવો સજાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

હારી એ ખંસરી મીઠી રસ ખંજરી;
સુતા મણિધરને ડોલાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

પ્રાણને પોષનું, કવને કુગજનું;
જીવનનું સંગીત સુણાવ,
વસંત રાણી મીઠી મીઠી તું.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ (૧૫ મું અધિવેશન)

પ્રમુખ શ્રી. રામેશ્વરી નહેરુ વ્યાખ્યાન

[તા. ૨૬-૧૨-૪૦]

પ્રતિનિધિ બહેનો અને મિત્રો,

મારી કમ્પ્લા હતી કે હું આજે આપને હિંદુસ્તાનીમાં સંબોધું. આપણે સમસ્ત દેશ માટે હિંદુસ્તાની ભાષાની હિમાયત કરીએ છીએ અને આપણી સંસ્થાએ હિંદુસ્તાનીને રાષ્ટ્રભાષા તરીકે સ્વીકારેલી છે. અખિલ હિંદની સ્ત્રીઓના આવા સંગ્રહન માટે વિચારો વ્યક્ત કરવાનું એક માત્ર હિંદુસ્તાની ભાષાજ્ઞ માધ્યમ બની શકે. પરંતુ હુમોઝ્ય વશાત્ આજના અવસર પ્રસંગે એનો ઉપયોગ કરવાનો વખત હજી આવી લાગ્યો નથી. હજી પણ પરદેશી ભાષા મારફતે મારા વિચારો ફેલાવવાનો પ્રયાત્ન કરવાનું રહ્યું છે. મારી આ ત્રુટિ માટે આપ મને ક્ષમા આપશો. મને આશા છે કે દૂર વખતમાં આપણે આ મુશ્કેલી દૂર કરી શકીશું અને ત્યારે સામાન્યતઃ હિંદુસ્તાની દેશના દક્ષિણ ભાગમાં પણ જોડાતી થશે.

ન્યારે દુનિયા દુઃખોથી ઘેરાયેલી છે

આજે ન્યારે દુનિયા પર દુઃખનાં વાહણ ઘેરાઈ રહ્યાં છે તેવા કઠોરકરીને વખતે આપણે ભેગાં બન્યાં છીએ. આજે મનુષ્યના મનમાં દુઃખો પ્રવેશવા લાગ્યા છે અને હિંસારૂપી રાક્ષસ મનુષ્યજાતિને બમ ઉપજાવવા કમર કસી રહ્યો છે; પરંતુ જગતનાં ચક્રો તે ગતિમાન રહેવાં જોઈએ. અને સર્વનું બહુ કરનાર પરમેશ્વર એવું વખતે આપણને ને સ્થાન પર શ્રેષ્ઠ ત્યાં આપણે આપણી દરજ્જા બચાવવી જોઈએ અને તેથીજ આજે હું તમારી સમક્ષ તમારી હાકલ મતાં તેને માન

આપી તમારા વરાવણ પ્રમુખ તરીકે આ વર્ષ માટે આવી છું. તમે મને આપેલા માન માટે હું તમારો અતઃકરણ્યુર્વક આભાર માનું છું. અને મારા પ્રત્યે ને પ્રેમ અને વિશ્વાસ બતાવવામાં આવ્યાં છે તેની કદર કરું છું. આ પરિષદ સાથે લખિા વખત થયાં હું તેના પરિચયમાં આવી છું. એના પંદર વર્ષના અસ્તિત્વ દરમ્યાન વિવિધ પ્રકારે સેવા કરવાનો સુયોગ મને પ્રાપ્ત થયો છે અને એ દરમિયાન મારું ધ્યાન સ્ત્રીજ્ઞ બાળકો તરફ રોકાયેલું રહેતું હતું આ પરિષદ પ્રત્યેના મારી પ્રેમ અને એ સંસ્થા પરત્વેના મારા રસમાં મેં ત્રુટિ આવવા દીધી નથી. આ વખતે સંસ્થાના આ ઉચ્ચપદ માટે મને પસંદ કરી છે પરંતુ એ માટે મારામાં કાંઈક ઉણુપ ભાસે છે. કારણ કે અખિલ હિંદ પર્વતની વિસ્તૃત સંસ્થાના પ્રમુખપદની જવાબદારી જહુ મારે હોય છે અને તેમાં પણ જ્યારે પ્રતિક્ષણે જાનવવા બનાવો બનતા હોય ત્યારે એની જવાબદારી વધી પડે છે. આમ છતાં આ જવાબદારીનો ભાર ઉપાડવામાં પીઠ અને અગુખચી સહકાર્યકરોના સાથનો મને વિશ્વાસ રહેવાથી મેં હિંમત કરી છે.

ગૌરવભરી સેવામાં સાથ

મને દુઃખ થાય છે કે, પરિષદના જૂના કાર્યકર્તાઓનો આજે હું સાથ સહકાર મેળવવામાં અશક્ત નીવડી છું. આજે તેઓ અહીં હાજર નથી; કારણ કે તેઓ અન્ય રૂબરૂ દિંદની સેવા બનાવી રહ્યાં છે. એમની આ જોડ માટે મને દિલગીરી ઉપજે છે.

પરંતુ આ વીરાંગનાઓએ દેશની કાકલને માન આપી ને આત્મભોગ આપ્યા છે તથા એ રીતે દેશના ધ્યેય પ્રત્યે આગળ વધવામાં ને કાર્ય કર્યું છે તેથી મને હર્ષ થાય છે. એ બધા શાંતિનાં રમેવાળ છે અને ખરેખર, તેમનાથી આપણને ગૌરવ પ્રાપ્ત થાય છે. દેશની સ્વતંત્રતાપ્રાપ્તિનું કામ જેમ તેમનું છે તેમ આપણું પણ છે, અને વહેલે મોડે તેમાં સફળતા જરૂર પ્રાપ્ત થશે જ.

પશ્ચિમવાસી બહેનની ગરહાજરી

આચારના તપકે ગારા વિચારો આપણી પશ્ચિમવાસી તેમજ પૂર્વ દેશવાસી આપણી બહેનો નેઓ પ્રતિહાસમાં કહી નહિ આશ્ચર્યાચ્છે એના મહાન દુર્ભાગ્યનો સામનો કરી રહ્યાં છે તેમના તરફ જઈ રહ્યા છે. આ દુનિયાને આવરી લેતી મહા આપત્તિથી જે તેઓ ઘેરાયેલાં ન હોત તો તેઓમાંની કેટલીક બહેનો આને આપણી સાથે અહીં હોત, હું તેમને આ પ્રસંગે વિસરી શકતી નથી અને તેમની ગરહાજરીમાં કારણભૂત એવા સંતેજો પ્રત્યે હું ફિલસોઈ વ્યક્ત કરું છું. આને મારી તેમજ આ પરિષદ તરફથી તેમની આ દિલગીરીમાં સામેલ થાઉં છું. નાનાં ગાળકા, પુરખો અને સ્ત્રીઓ, જુવાન અને જૂઠા, જેઓ આને બોમ્બમારાના બધા હેઠળ છવી રહ્યાં છે, જેમના સાથરા અને ધરવખરી વિનાશ પામી રહ્યાં છે, જેમનાં અંગોપાંગો નિરૂપયોગી થયાં છે, તેમજ જેમની માતૃભૂમિની આનાખરાબી ચમ્પ રહી છે એ દસ્યચિત્ર આપણા માનસપટ પરથી ખસતું નથી અને તેથી આપણામાં શોકની લાગણી વધતી જ વધે છે. એ સૂત્રુની સાથે બાથ ભીડી રહેલાં માનવીઓને આપણે જુલ્મી શકતાં નથી. સતત બોમ્બવર્ષા હેઠળ તેઓ ઊંધ, આરામ કે શાન્તિ મેળવી શકતાં નથી. હું પણ કહું છું કે આ સ્થિતિ

પ્રવર્તમાન રહેશે ત્યાં સુધી અમને પણ ઉધ કે આરામ મળશે નહિ. આવો ભયંકર દાવાનળ. સળગી રહ્યો હોય તેવે વખતે અમે ઘરમાં શાન્તપણે કેમ બેસી રહી શકીએ ?

હિંદી રાજદ્વારી સ્થિતિ અને મહિલાઓ

અને આપણા ધરઆંગણા આગળની સ્થિતિ પણ ઓછી અંધકારમયી નથી. એની આપણા પર વધુ નહિ તો ઉપર બંધુવી તેવી અસર તો છે જ. રાજદ્વારી પક્ષોમાં ભાગ નહિ લેવાનું આપણને ઠહેવામાં આવ્યું છે, પણ હિંદી તરીકે તેમ જ સ્ત્રીજાતિ તરીકે હિંદના અતિ અગત્યના પ્રશ્નોની બાબતમાં આપણે તટસ્થ રહી શકીએ નહિ. આપણે સવિનય કાયદા ભંગમાં એકમત થઈએ અથવા ન થઈએ પરંતુ સ્પષ્ટ અને વાણી-સ્વાતંત્ર્યની પ્રાપ્તિ માટે આને હિંદનાં ને હજારો વીર યુવ-યુત્રીઓ નેજના સંખ્યા પાછળ જઈ રહ્યાં છે તે બાબત અંગ્રિ આડા કાન ન કરી શકીએ. આવાં હરેકોઈ દેશને ગૌરવ લેવા લાયક વીર નર-નારીઓના કારત્તવાસથી આપણાં અંતર ધ્રુવાય છે. ચાર વર્ષની સખત કેદની ને શિક્ષા પડિત જવાહરલાલને કરવામાં આવી છે તેથી આપણાં હૃદય ભારે વેદના અનુભવે છે. આપણે સ્ત્રીજાતિ ને સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ માટે જુએશ ચલાવી રહ્યાં છીએ તે હરકોઈ દિશામાં ચતાં જુલમની સામે અવાજ ઉઠાવવાને પાછાં પડીએ નહિ. આપણે પ્રાર્થાએ કે સર્વત્ર સહજુદિ પ્રવર્તે અને આ પરિસ્થિતિનો સત્વર અંત આવે.

સરમુખત્યારોનાં લોખંડી ચકોનીએ
અગત્યનાં રાષ્ટ્રો

વળી દુનિયાના નાના દેશો નેઓ એક પછી એક પોતાની સ્વતંત્રતા યુગાવી બેઠા.

છે અને સરમુખત્યારોના લોખંડી ચક્ર નીચે ચગદાઇ રહ્યાં છે તેમના પ્રત્યે પણ આપણી સહાનુભૂતિ છે. આક્રમણની સામે તેમાંના કેટલાકે તો વીરતાબરો સામનો કર્યો હતો. વળી તેમણે પોતાના સ્વાતંત્ર્યરક્ષણ માટે ગમે તેવા ભોગો આપતાં પણ પાછું વાળી જોડ્યું નથી. તેઓએ તેમના ધન અને જીવનનાં સુદૃઢ બલિદાન દીધાં છે; આમ છતાં તેમનો પરાજય થયો અને તેમને હિંસાજનમાં તેમનાથી અડિયાતાઓને ચરણે ઢળવું પડ્યું છે આ જીનાથી આપણામાં કમકમાડી અને વેદનાઓ હૃતપન્ન થાય છે. આ અરેરાડી અને વેદના થવા હિપરાંત આ જનાવોએ આપણને વિચાર કરતા કરી મૂક્યા છે. આ પરથી સાબીત થાય છે કે સત્યની રક્ષામાં હિંસા કંઈ કામ આવતી નથી. એથી એની મદત્તા ચાલી ગઈ છે. તેઓ મોઢાં રાજ્યો સામે નાનાં રાજ્યો ગમે તેટલાં શારીરિક સુરક્ષિતવાળાં છતાં તેડું રક્ષણ કરી શકે નહિ. એટલે આવાં મોઢાં રાજ્યોની નેહાંકીમાંથી નાનાંને જ્યાવજ્ઞ માટે છતર હાથો શોધી કાઢવા જોઈએ. પણ આ વિષય પરવે તો હું આગળ પર જો લીશ.

સિલોનવાસી મહિલાઓ

આગળ ચાત્રતાં પહેલાં, હું આપણી સિલોનની બહેનો પ્રત્યે શુભેચ્છા વ્યક્ત કરવાની આનંદપૂર્વકની ફરજ જમાવું છું. આજના પ્રસંગે આપણી વચ્ચેની તેમની હાજરી ખાસ કરીને જ્યારે આપણે દેશ લડતને માર્ગે વળ્યો છે ત્યારે—“યુગ્મીય મિશન” લખ આવેલાં એ બહેનો સ્વાગત-પાત્ર છે. સિલોન અને હિંદ એ કંઈ એક-બીજાથી પરાયા દેશો નથી; એ તો એક બીજાના નિકટના પડોશી છે. એમના સંબંધો તો ઇતિહાસપૂર્વેના છે. જન્મેની સંસ્કૃતિ અને રીતરિવાજ એક સરખા છે;

અને આ જન્મે દેશો વચ્ચે માત્રસામાન, માણસો તેમજ વિચારોની આપ-લે ચાલુ હતી. બહુ પ્રાચીન સમયથી આ જો દેશો વચ્ચે મિત્રતાની લાગણી ચાલતી આવી છે અને એ બંનેએ એક બીજાની પાસેથી ‘ધણ’ જાણ્યું-મેળવ્યું છે. બહેનો, અમારા આ કાર્યમાં સદમાગી થવા માટે અને આપણી મિત્રતામાં વૃદ્ધિ કરવા માટે તેમજ અમારા પ્રત્યે સમજવા માટે અમે તમારા ઝણી છીએ. આપની લાગણીઓ માટે અમે આભારી છીએ અને આ સુધાકાંતથી અમે ઈચ્છીએ છીએ કે, આપણા આ જો દેશોની મિત્રતામાં વધારો થશે અને ગેરસમજને લીધે પ્રવર્તતા મતભેદો દૂર થશે આપના અમારા દેશમાં થયેલા આગમનથી અમે અત્યંત આભારી થયાં છીએ.

અને ચીનની મહિલાઓ

આજે હું કહ્યા વિના રહી શકતી નથી કે જો આજે સર્વસામાન્ય દિવસો હોત તો આપણી વચ્ચે મેડમ ચાંગ-કૈ-શૈકને સત્કારવાનું સુભાગ્ય આપણે પામી શક્યાં હોત. આપણા આમંત્રણના જવાબમાં ગયા વગેરે તેમણે જણાવ્યું હતું કે, તેમના દેશની કામગીરીમાંથી તેમને વખત મળશે તો તેઓ અહીં આવશે. આ દરમિયાન, આપણી ગઈ અલ્હાબાદની એક વખતે, આ સંસ્થા તરફથી ચીન ખાતે એક પ્રતિનિધિ મંડળ મોકલવાનું નક્કી કર્યું હતું. વળી મેડમ ચાંગ-કૈ-શૈકે આપણા પર આમંત્રણ મોકલ્યું હતું અને તે માટે ગયા આંકટોજરમાં તેમણે સપ્તર્ષી તૈયારીઓ પણ કરી રાખી હતી. આપણે મહાન સંસ્કૃતિવાળા એ પ્રાચીન દેશને અંજલિ આપી રાખીએ તે દિવસ માટે રાહ જોઈ રહ્યાં હતાં. પરંતુ આજે તે મહાન કસોટી વચ્ચે પસાર થઈ રહ્યા છે. અને તેનો તેઓ કેવાં ધૈર્યપૂર્વક સામનો

કોષપણ સંસ્થા, સરકાર કે વ્યક્તિને માટે અશક્ય છે. અહીં એ સંખ્યાબંધ ઠરાવોનો ઉદ્દેશ્ય કરવો અસ્થાને છે. એ પૈકીના આઠ કેટલાકનો નજીક કંઈક દાખલા તરીકે નિર્દેશ કરીશ.

શિક્ષણપદ્ધતિમાં સુધારા

શિક્ષણના ક્ષેત્રમાં, છોકરા અને છોકરી-ઓના પ્રાથમિક શિક્ષણના ફરજિયાતપણા પર ખાસ ભાર મૂક્યો છે. અને સ્ત્રીશિક્ષણ પાછળ વધુ રકમ ખર્ચવાની લાગણી કરી છે. પછી આપણે વધુ સારી આરોગ્યગમ રિયલિટી તેમજ ફેળવારેલા શિક્ષકો અને શાળા-ઓમાં જુદા જુદા સુધારાઓની માગણી કરી છે. આપણી ભલામણો પૈકીની કેટલીકનો સ્વીકાર થયો છે અને અમલ પણ કરવામાં આવ્યો છે. સુંદર કલા, પ્રગતિશીલ ગૃહનિર્માણ, પ્રાંતિક બાપાઓ વગેરેનો વિકલ્પ અભ્યાસક્રમને કેટલીક વિદ્યાર્થીકોએ સ્વીકાર કર્યો છે. કેટલાકે સ્ત્રીછાત્રાલયોની સ્થાપના પણ કરી છે. આ બધી બાબતો પરત્વે આપણે વારંવાર ઠરાવો પણ કરેલા છે. આપણી પારવર્તી કેટલીક શાખાઓ તરફથી નિરક્ષરતાનિવારણનું કામ પણ હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું અને તેનાં સારાં પરિણામો આવ્યાં છે. આ ઉપરાંત બીજી શાખાઓ તરફથી હિંદુસ્તાની, અંગ્રેજી, શીવણના તેમજ સંગીતના વર્ગો ચલાવવામાં આવ્યા હતા. આ વર્ગોનો ચોંકડો સ્ત્રીઓ લાભ લઈ રહી છે.

ન્યુ દિલ્હીની લેડી ઇરિવીન કૉલેજ ગૃહ-વિજ્ઞાનને લગતું શિક્ષણ આપતી સંસ્થાએ સ્ત્રીશિક્ષણ સંસ્થાના અતિ ઉત્તમ દર્શાવ છે.

સામાજિક સુધારાનાં કામો

સામાજિક ક્ષેત્રમાં પણ આપણે અનિષ્ટ રૂઢિઓ દૂર કરવા તેમજ સ્ત્રીઓને અન્યાય-કારક એવા કાયદાઓ રદ કરાવવામાં આપણે

નમ્ર કામો નોંધાવ્યો છે. આપણે ભલામણ કરેલા અનેક સુધારાઓ પૈકી પરદાપ્રથા દૂર કરવાને લગતા ઠરાવો, બાળલગ્નના, વિધવા પુનર્લગ્નના, પરકણના રિવાજની નાબૂદીનો, સ્ત્રીપુરુષોના સમાન આર્થિક અધિકારોને લગતા સુખ્ય હતા.

આપણી કામ કરવાની પદ્ધતિઓમાં સુખ્યત્વે સભાઓ અને પરિષદો ભરી પ્રચાર કરવાને લગતી એ હતી. પરંતુ કેટલાકોના મત મુજબ આ બધાને લગતા કાયદા કરાવવાનો આગ્રહ વિશેષ હતો. મારો અંગત અભિપ્રાય તો એવો છે કે, ફરજિયાત સુધારા કરતાં મરજિયાતપણે કામ લેવામાં આવે તો કામ સારું ચાલે. સારા ઉદ્દેશને ખાતર પણ ફરજ પાડવામાં આવતાં તેનાં પરિણામ અસરકારક આવે છે. પછી સુધારાની બાબતમાં, કાયદો માત્ર મદદરૂપ થઈ શકે, જ્યાં બીનજરૂરી કપાલ યતાં હોય ત્યાં વજનદાર નીવડે. બાળલગ્નના કાયદાને જે વિશાળ પ્રસિદ્ધિ પાઠવળ મળ્યું હોત તો, બીજી ગમે તેટલી ખામીઓ છતાં તે જરૂર સફળ થઈ શક્યો હોત.

હિંદુ કાયદામાં સુધારાને સ્થાન

પછી કેટલાક અંગત કાયદાઓમાં આપણે ઉદાર સુધારાઓ માગ્યા હતા, ખાસ કરીને હિંદુ કાયદામાં; એના દ્વારા આપણે ઉત્તરાધિકાર, લગ્ન, બાળકનું વાલીપણ વગેરે બાબતોમાં સ્ત્રીઓની સમાનતાનો ખાસ આગ્રહ કર્યો હતો.

આ સુધારાઓનો સમાવેશ કરતાં બીલો એ આપણા ધારા ખરડાઓના સુખ્ય અંગરૂપ થઈ પડ્યાં હતાં; આમ છતાં થોડાંક જ કાયદાનું રૂપ પામી શક્યાં છે. આમાંના અન્યાયી કાયદા સામે સખ્ત કામ લેવા તરફ આપણે લાગતાવળગતાઓનું ધ્યાન ખેંચ્યું છે. સ્ત્રીપુરુષોના સમાન અધિકારને લગતા બાબતો

દાઓ જેને વ્યક્તિ કે સમષ્ટિરૂપે મરનિયાતપણે અમલમાં મુકાય તેવા કાયદાને ધડાવાને લગતા ફેટલાક સંબોના ઠરાવ સાથે હું સદમત યાજું છું.

કામગાર સ્ત્રીઓની સ્થિતિની તપાસ

અનીતિના રાહદારીઓને દખાવવાના, બાળસંરક્ષણના, દેવદાસી પ્રથા નાબુદ કરવાના અને એવાં બીજાં કામોની આપણે મામણી કરેલી છે અને આજે તે આપણી ઠરાવોપથી પર છે. આપણે કામગાર સ્ત્રીઓના વર્ષની તપાસ તેમજ તેને લગતી વ્યવસ્થાનું કામ હાય ધયું હતું અને તેમની સારાં રહેઠાણોની, પ્રસૂતિના આગળપાછળના સમયની રાક્ષત, બાળશાળાઓ વગેરે તેમની મામણીઓ એકત્ર કરી છે.

આપણાં કામો પૈકીના મેં જે ઉપર દાખલા આપ્યા છે તે પરથી આપણું કાર્ય-ક્ષેત્ર આપણાં જીવન જેટલું વિશાળ છે તે સદૃશ સમજાય તેમ છે. એટલે ખાસ કામ યથાં હોય એવા દાખલા યોગ્ય છે. ફેટલાંક કામોમાં પ્રાથમિક તપાસ અને માહિતીને લગતી તેમજ તેને લગતા અભિપ્રયોગનાં મુખ્ય હેતો, આ સંબંધે જેટલેક સ્થળેથી રીકાઓ થાય છે, જેને આપણે સક્રિય કામ કરી બતાવીને દખાવે દેવી જોઈએ.

એજે ચર્ચા માટે ઉપરિચિત કરવા જેવા તેમજ આવતા વર્ષમાં કરવા જેવાં કામો માટે સામાજિક ક્ષેત્રમાં હું તમારી સમક્ષ અસ્પૃશ્યતાનિવારણ અને કૌમીએકતાના પ્રશ્નને રજૂ કરીશ; બ્યારે આર્થિક પ્રશ્નોની છછાવટ બાબતમાં મૃદુલિઓ અને રહેઠાણના પ્રશ્નને રજૂ કરીશ.

અસ્પૃશ્યતાનિવારણનું મહાન કાર્ય

અસ્પૃશ્યતાનિવારણ એ તો મારો પોતાનો વિષય જ છે. અને મારા અનુભવ પરથી હું

તમને જણાવીશ કે, આ ક્ષેત્રમાં કામ કરવું એ ખૂંટી શુદ્ધિનું કાર્ય છે. એથી આપણને અહિં-સાને સમજવામાં સરળતા થાય છે, એનાથી આપણે એક વિશાળ કામ પર ફેટલા અનુયાયો કરી રહ્યા છીએ, જેને માટે આપણે સૌ એકસરખા જવામદાર છીએ તેનું બાન થાય છે. હરિજનસેવા એ પ્રભુસેવાની માફક તેના સેવકને ઉચ્ચતા પ્રતિ લઈ જાય છે. એથી કોઈ મદાનકણમાંથી મુક્ત થયા હોઈએ તેના જેવા આનંદ મળે છે. અસ્પૃશ્યતા-નિવારણમાં આપણે અદ્ય ફાળો, આ દખાવેલાંઓના જીવનમાં પ્રકાશ લાવવાનો અદ્ય પથ પ્રયત્ન, આપણને વ્યક્તિ તરીકે જાણે લઈ જાય છે અને એક રાષ્ટ્રવાસીઓ તરીકે આપણને ઉચ્ચ સપાટી પર લાવી મૂકે છે. અહીં હાજર રહેલી તમામ પ્રતિનિધિ બહેનોને તેમ જ તેમના દારા દેશની સમસ્ત સ્ત્રીજાતિને મારા આ સત્ય કથનની કસોટી કરવા અને એની સત્યતાની સાબીતી મેળવવા માટે અખતરે કરવા આવાહન કરું છું. સક્રિય કામોનો ચિતાર આપવાનું મારે માટે આ સ્થાન નથી. છેલ્લાં બેતેક વર્ષો થયાં હું આવી બજાબણો કરતી આતી છું. જે તમે તમારું હૃદય અર્પણ કરશો તો ખુબ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર નહિ રહે. દરેક બાબત પોતપોતાનો માર્ગ કરવાનું જાણે જ છે. એટલે, હું આ કાર્યને બહેનોએ પોતાનું ચણી અપનાવવા વિનંતિ કરું છું. આ બાબતમાં આપણી ફેટલીક શાખાઓ તરફથી અદ્ય પ્રયત્નો થાય છે, તે માટે હું તેમની મણી છું, પરંતુ આ કાર્યમાં વધુ પ્રયત્નની જરૂર છે અને મને જણાવતાં દિલમીરી ઉપજે છે કે, બહેનોએ આ ક્ષેત્રમાં આપણે ફાળો ખુબ જૂજ છે. આપણે આ દયણુ દર ધયું નહિ હોય ત્યાં સુધી યાદ રાખજો કે, આપણે સ્વતંત્રતા પ્રાપ્ત કરી સકીશું નહિ,

દરિદ્રતામાં હવે તેમને મળતા શિક્ષણના પ્રતાપે અંશુતિનો લુપ્તાગ પૂરેજોશમાં આવી રહ્યો છે. પરંતુ ઉચ્ચ કક્ષેવાતા હિંદુઓનો આ પરત્વેનો પૂર્વગ્રહ હજી એટલા વેગપૂર્વકે ઓછો થતો નથી આથી દરિદ્રતામાં વસ-વસાની લાગણી પ્રવર્તે છે અને તેના પરિણામે સંમરત દેશની ઉન્નતિ અવરોધાય છે. અરે, રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્યના દષ્ટિબિંદુને લક્ષ્યમાં લેતાં પણ અરપૂર્યતા દર થતી જ ને છે.

કોમી એકતા

હવે, કોમી એકતા એ આપણા આમાથી વર્તેલા કાર્યનું આપણું બીજું ચિન્ન છે. એમાં કામચાખી મેળવતી એ પણ અરપૂર્યતાનિવારણ નેટલીજ અગત્યની છે. આ પ્રશ્ન પણ અરપૂ-ર્યતાનિવારણના કાર્ગ સાથે કેટલુંક સામ્ય ધરાવે છે. જો કંઈ ગંભીર અને ખાસ હાથ ધરવા જેવો નાણુક પ્રશ્ન હોય તો તે આ છે. આ પ્રશ્નમાં રાજદારી, આર્થિક અને ધાર્મિક જાણતોનો ખીચડો યથા જગ્યાથી અને તીવ્ર પક્ષનો તેમાં હિતસંબંધ હોવાથી બહુ ગૂંચવણભર્યો થઈ પડ્યો છે. પરંતુ એથી કંઈ આપણો એનો ખોલો દોષ એ ત્રીજા પક્ષ પર દોળી રહી જતી શકીએ નહિ. આના ઉદ્ધેશ માટે ત્રીજા પક્ષે જતાવેલા ઉપાયો અને સૂચનો એ આપણી નજાણા જતાવે છે. એ નજાણા દર કરવા માટે આપણે ઉપાયો અને માગો યોગ્યતા ને છે. આ અદિલા પરિપદે કોમ કોમની અદિક્ષાએને એક જ બ્રહ્મિકાગર એકત્વ કરવાનું કામ તો બળવું છે. હું ખાત્રીપૂર્વક જણાવું છું કે, આપણામાં કોમ કે જાતમાતના ભેદ નથી. અરે આપણે તો આપણી જાતિ કે ધર્મને પણ ભાર્યે જ યાદ કરતાં હોઈશું. આ ભૂમિકા પર તો આપણે માત્ર રૂંચો જ નો જાતિ અને જાતમાતની સેવાર્થે જવાર પડેલી-જીઓ જ હીએ. પરંતુ આ કાર્યને

આપણે આપણી પરિવહનો ક્ષેત્રથી આમળ વધારવા શક્તિમાન થયાં નથી. આને માટે આપણે પ્રયત્નશીલ થવું ને છે. પ્રતિનિધિ જાહેરનાના ખ્યાન પર લાવવા જેવી એક મંદત્વની જાગૃત તો એ છે કે, આપણી સંસ્થાની મુસ્લીમ સંઘોની સંખ્યા વધારવા માટે ભારે પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે અને મારી મુસ્લીમ પ્રતિનિધિ જાહેરના, આ સંખ્યા વધારવા હું ખાસ વિનંતિ કરું છું. તેમના સક્રિય સહકાર સિવાય આપણને સફળતા મળી શકશે નહિ. આપણા સંઘપત્રક, મર-વર્ષ આખરે મુસ્લીમ સંઘોની સંખ્યા વધુ હોવી ને છે. આપણું આ પગલું પોતે જ આ જાને ભાઈપંથ કોમને એક બીજાની નજીક લઈ આવશે.

શુદ્ધિદોષો

હવે, આર્થિક પ્રશ્ન સંબંધેની ચર્ચા માટે મેં પસંદ કરેલો વિષય “શુદ્ધિદોષો”ને લગતો છે. આપણે વિશાળ પાયા પરના ઉદ્ધોગો તેમજ શુદ્ધિદોષોની સફળતાનિષ્ણતા પરત્વેના વાદવિવાદો જતા કરીએ. આપણે માત્ર એટલું જ યાદ રાખવાનું છે, કે, શુદ્ધિદોષો એ આપણી આજની અનિવાર્ય જરૂરિયાત છે. આ શુદ્ધિદોષો, મારફતે જાહેર આપણાં દમરો બૂણે મરતાં ભાઈપંથોનો તેમજો રાટલો રળી-શકશે. એટલે આ ઉદ્ધોગોને આમળ ધ્યાવવાની યોજનાઓ પાછળ આપણો સમય ખર્ચવો ને છે. કૃષિવહી-કેન્દ્રોની સ્થાપના, વેચાણ મથકો, પ્રચાર-કાર્ય તેમજ ત્રીજા પક્ષ કેટલાક માગો આ જાગૃતમાં આપણે માટે ખુશ્તા છે. પરંતુ વધુ વેગ આપે એવો માર્ગ તો અંગત ઉત્તેજન જ છે. અજાગૃત, ખાદી આ બધા ગ્રામઉદ્ધોગોમાં મદદરતું મધ્યસ્થિ હું છે. આપણી સંઘસંખ્યામાં ખાદી પડેરનારની સંખ્યા થાડી ઓછી છે. આપણા સંઘોના

પહેરવેશમાં ખાદીને માનભયું' સ્થાન મળવું જોઈએ. ખાદીમાં પણ વિવિધ પ્રકારની પસંદગીને સ્થાન છે અને તેમાં પણ સુંદરતા લાવી શકાય. એના પરમશ્રદ્ધાપણમાં પણ એક જાતનું જાદુ છે. એ, ગરીબનો રોડી આપનાર છે, તેમજ ધનવાનો માટે એ શાંતિદાતા છે. શુદ્ધ ખાદીમાં સજ્જ થયેલા સ્ત્રીસમુદાય એ આંખને આનંદ આપનાર મિજબસ સમાન છે, ખાદી એ દરિદ્રતા મનુષ્યવ પ્રત્યેના આપણા પ્રેમનું પ્રતીક છે, અને એ આપણી સ્વાતંત્ર્યપ્રિયતાનું સ્પષ્ટ છે. આપણી સંસ્થા જેવી રાષ્ટ્રીય સંસ્થાનાં સભ્યોએ ખાદી પહેરવાનું નૈતિક જાંઘન સ્વીકારવું જોઈએ, અને આ ખાદીને કાંતણુ સાથે નિકટનો સંબંધ છે. યમાર્થે કાંતણુ એ હરિજનસેવા નેટલું જ ઉમદા કાર્ય છે. ફેટિયાનો, એકેએક આંટો અને તેના પર કંતાયેલા એકેએક તાર તેના કંતનારને જનતાની નજીક લઈ જાય છે. એથી આજના આર્થિક સામાજિક અન્યાયો સૂત્રે આપણા મોતસને ફેળવે છે અને તે પછુ અહિંસક રીતે પરિવર્તન લાવે છે. આથી હું આ પરિપદની સભ્ય બહેનોને વિનંતિ કરું છું કે તેઓ દરરોજ યમાર્થે કાંતે અને તેના પરિણામે આપોઆપ ખાદી અને ગ્રામઉદ્યોગને ટેકા આપતાં થશે.

ગરીબોનાં રહેઠાણો

હવે હું ઉદ્ધતા 'વિપં' પર આવું છું, અને તે રહેઠાણોને લગતો છે. આના ધરાની વ્યવસ્થા બહુ અમલ્યકારી છે. ચાલીસ કરોડની વસ્તીવાળા દેશમાં ગરીબોને રહેવા માટે રહેઠાણો, ધરા નથી, જેમણે દેશના અદરના ભાગોમાં પ્રવાસ કર્યો હશે અને જેમણે એના ઉડા અખ્યાસ કર્યો હશે તેમને આવાં ધરાના અભાવથી વેઠવી પડતી સુસ્થેલીએ જણાઈ હશે. શહેરમાંની ગીચતાભરેલી

વસ્તી ખાસ ક્યાન ખેંચે છે. ધર નામે ઝાળખાતી બખોલોમાં સેંકડો અને હજારો માણસો વસવાટ કરે છે. આ માટેની પૂર્ણતા કરવાનું આપણી શુભચ અને શક્તિ ઉપર વર્તે છે. પરંતુ આ સામે સમાજનો આત્મા જાગ્રત કરવાનું કામ તો આપણે, નર કરી શકીએ. આપણે, સરકાર અને સંસ્થાનિક અધિકારીએ ધનવાન તેમજ શિક્ષિતોને માફ આપી શકીએ કે, આ લાખો મૂળા મજૂરી કરી રહેલા લોકોને આવા અસહ્ય નરકમાંથી ઉગારવાની જવાબદારીના પર છે. આમાં નાણાંના અભાવનો જવાબ આગળ લાવવો ન જોઈએ. આ જરૂરિયાત એટલી અમલ્યની છે કે, જે બીજા સાધન ન હોય તો બાંધકામ માટે સરકાર અથવા લોકઅધિકારીઓ ઉગીનાં નાણાં મેળવવાં જોઈએ, આ લોકો પાસે ધરા બાંધનારી સડકારી મંડળીઓ બીજી કસવથી જોઈએ અને ધનવાનોને તેમનાં નાણાં આવી યોજનામાં રોકવા સમજાવવું જોઈએ. બીજી કાષ્ઠાધો ધરમાણનું નિયમન પણ કરાવું જોઈએ કે જેથી આ લોકો હુડાતા જતી રહે અનેક મકાનમાસીકોને એક નાની કોષ જાતની સમગ્ર વિનાની કોટડી-ઝોના ૪ થી ૮ રૂપિયા સુધીના આસિક જાડાં લેતા મેં નજરે નિહાળ્યા છે. આવી જાતની હુડાર નીતિ આટલેથી જ અટકાવવી જોઈએ. ખેતીવાડી કસવનાર ખેતરોના માલી-મોને, તેમના ખેડૂતો માટે રહેઠાણ જનાવી આપવા માટેની ફરજ પાડવી જોઈએ. આપણી પરિપદની ફરજ છે કે તેણે આ બધી બાબતો જાહેર સમક્ષ રજૂ કરી દેવી જોઈએ અને તેને આ મહાન દુષ્ટો દૂર કરવા માટે સમજાવવું જોઈએ.

અહિંસાનું સૂત્ર " "

હવે મારે અહિંસા, જેમાં આપણે સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હોવાનું વારંવાર નિર્દેશ કર્યું છે તે

વિષે કંઈક કહેવું જોઈએ. હિંદી સ્ત્રીઓ આમાં કંઈ જ ઓછું ન કરી શકે એક હિંદી સ્ત્રી તો એજ વાતાવરણમાં જ ઉછરેલી હોય છે. એના આત્મા પર એની છાપ છપાયેલી હોય છે જે સ્થિતિસ્થિતિઓમાં એ ઉછરેલી હોય છે, જીવનમાં જે અભાવો એણે વેઠવાના હોય છે, જે સંસ્કારો સાથે એ જન્મે છે અથવા વંશપરંપરાથી એનામાં ઊતરી આવે છે, એ બધાથી આ અહિંસા વ્યક્ત કરવા માટેનું એ ઉત્તમ માધ્યમ છે. પરંતુ જે આટલું સુધુષ્ટ છે તેને જાગૃત કરવું જોઈએ, અત્યારે એક હિંદી નારીની અહિંસા એ અસહાય અને દુર્બળતાની અહિંસા છે. એથી એ ક્ષિપ્રત વિનાની થઈ પડે છે. આજે એ અહિંસાને જળવાનની અહિંસામાં પલટાવવા માટેના હાર્દિક પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે, કે જેના વિના દુષ્ટતા અને હિંસાનો સામનો થઈ શકે નહિ. જીવનમાં અહિંસાના આચરણ માટે મહાત્મા ગાંધીજી પુરો કરતાં બીજો તરફથી વધુ આશા રાખે છે. એમણે આપણામાં મૃદુતા આ વિશ્વાસને લાયક નીવડવા માટે આપણે આત્મશુદ્ધિપૂર્વક પ્રયત્ન કરીએ. આ અહિંસા કેળવવા માટેનાં મુખ્ય મથક એ તો આપણાં ઘરો જ છે. આમ છતાં આંતરિક સંશોધન તો આણું જ રહેવું જોઈએ. અને આપણા પ્રત્યેની સતત તકેદારી રાખી આપણી ઔદ્યોગિક સીમાઓ વિસ્તૃત કરવાની અને સમસ્ત માનવજાતને પોતાની કરવા માટેનું આપણું માતૃહૃદય વિસ્તૃત થાય તેની ખાતરી કરી લેવી જોઈએ.

આપણી જવાબદારી ઘણી ભારે છે. ઓછી-અધુરી સેવા કરતાં તે ન કરવી એ સૂત્રને આપણે જાહેરું ન જોઈએ; એનાથી આપણે પોતે તેમ જ જેને માટે આપણે કરતાં હોઈએ તે મળી ધોળેનું નુકસાન પહોંચે છે. સત્ય અને પ્રમાણિકતા તો, આપણે જે

ઉપદેશ કરીએ તે આપણા જીવનમાં પણ હોવો જોઈએ એવું માગે છે. એટલે સૌ સંબોધને મારી વિનંતિ છે કે, તેઓના વ્યક્તિગત જીવનમાં અહિંસા આણવાનાં માગો અને સાધનો ને જરાખર પરખી લે. આ પ્રસંગે ગાંધીજીના સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવાની હું ભલામણ કરું છું. વ્યક્તિ અહિંસામાંથી સામુદાયિક અહિંસાને વિસ્તારવા માટે અને એથી દેશપરદેશની બાબતોમાં એને વિસ્તૃત કરવા માટે ગાંધીજીએ એક ખાસ અખતરો, એમણે એમની જીવનપ્રયોગશાળામાં શરૂ કર્યો છે. જેમાં એમણે એકમાત્રો સત્યનો જ પ્રયોગ કર્યો છે. અંબા મહાપુરુષના સમયમાં જન્મવા માટે અને એમનાં સમકાલીન થવા માટે આપણને ગૌરવ અને માન ઉત્પન્ન થવું જોઈએ. અને એને અનુરૂપ નીવડવા માટે આપણાથી શક્ય તે તમામ પ્રયત્નો આપણે કરવા જોઈએ.

ઉપસંહાર

છેવટે, આજે નમતા પહોરે આપને અહીં મળવા માટે મને અત્યંત આનંદ થયો છે. દક્ષિણ, હિંદ અને ખાસ કરીને મૈસૂર તો મારે માટે બીજા ઘર જેવું છે, કે જ્યાં મેં થોડાંક વર્ષો પૂર્વે કેટલાક મહિના વસવાટ કર્યો હતો મૈસૂરની મહિલાઓએ, જેમાંની કેટલીક મારી જૂની પ્રિય મિત્રો તેમજ સહકાર્યકરો છે તેમણે જે સ્વાગત કર્યું છે તેથી મને ધણો આનંદ થયો છે. મહુર્મ મહારાજા જેમની સાથે મારે પરિચય હતો તેઓ આજે આ દુનિયામાં નથી તેને મને શોક થાય છે. પરંતુ એમની પ્રજાના હૃદયમાં જ્યાં તેમણે ચિરવાસ કર્યો છે ત્યાં તો તેઓ ચિરજીવન છે.

હવે માત્ર એક અંતિમ શબ્દ કહી હું મારું વક્તવ્ય પૂરું કરીશ. જે ભાગે આ

મહિલા પરિપક્વ કાર્યવાહીમાં સહમત થતા નથી, જેઓને આપણી સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય અને સમાનતાની માગણીમાં ભય જણાય છે, તેમને હું જણાવીશ કે તમારા બચેને દૂર ફેંકી દો, તમે અમારામાં મૂકેલા એ વિશ્વાસને અમે જવા દઈશું નહિ તેમજ અમે અમારી સમતુલાપણું યુમાવીશું નહિ અને અમારામાં વિશ્વાસ રાખો. અને કદાચ અમારી આ કામગીરી ક્ષણભંગી જણાય તો પણ હું કહીશ કે, સ્વાતંત્ર્ય સંખ્યા બૃક્ષ કરવી તે સીધી યુદ્ધાત્મી ભોગવવા કરતાં બહેર છે. પછી અપૂર્ણતા, અવસ્થા કે સ્ત્રીપુરૂષના ભેદને લગતું કોઈ ભૂત તમારા પર સવાર થયું હોય તો તે માત્ર કલ્પનાના તરંગોજ છે, માતા અને પુત્ર વચ્ચે, પિતા અને પુત્રી વચ્ચે, ભાઈ-બહેન વચ્ચે, અને પતિ-પત્ની વચ્ચે કદી તકરાર-ઝગડો હોઈજ શકે નહિ. અને એ દ્વંદ્વો વચ્ચે વિરોધ હોય તો પછી સ્ત્રી અને પુરૂષની આડે કોઈ આવી શકે નહિ, અમારી

આ પ્રવૃત્તિમાં વિરોધને સ્થાનજ નથી. અને એને માટે કોઈ સંભવ પણ નથી. અમારે જે જોઈએ છે તે માત્ર એટલું જ કે, સ્ત્રી અને પુરૂષ વચ્ચે તેમજ પુરૂષ પુરૂષ વચ્ચે સમાનતાનો દરજ્જો જળવાવો. જોઈએ. અને આ પાયા પર જ માત્ર સુધરેલા સમાજની સ્થાપના થઈ શકશે.

હું મારી સહકારી પ્રતિનિધિ, બહેનોને હવે છેલ્લે જણાવી દઉં છું કે, આપણી પાસે વધુ સેવાની, વધુ ત્યાગની આશા રાખવામાં આવે છે. તમને જ્યાં મળ્યું હોય ત્યાં કામ કરતાં રહો. જૂની દુનિયાના જુસ્મો અને લૂંટનીતિનો અંત લાવવા માટે કામ કરો અને નવી દુનિયાના સર્જન અને બહા માટેના કાર્યમાં તમારો સહાયક હાય લખાવો. *

* અંગ્રેજી પરથી અનુવાદક : શ્રી. મલ્લિકાલ પ્રસાદકર વ્યાસ.

મધુકરને

મધુકર શાને કરે ગુંગર ?

દુનિયા કેરી ફુલવાડીમાં કંટક છે જ હંતર... મધુકર૦

મધમધતા સૌ પુષ્પને નિરખી કરે તું દીલથી ખ્યાર,
પરામ યુમવા એની જતા મળતી વિપની ધાર... મધુકર૦

પુષ્પ મીઠાં સૌએ લેખાતાં ધાતા તુજ ગુંગર,
છતાં છવનહર તલસી મરતાં બની જતાં ખુવાર... મધુકર૦

મીઠી કયારી દૂરથી નીરખી ઉછળે જ્ઞાનનંદ ધાર,
પણ હેતે સ્પર્શી પસ્તાવો બહેતી આંશુધાર... મધુકર૦

પુષ્પની કયારી લાગે ખ્યારી પણ છે એ માયાભળ,
તે કયારીમાં તું અદવાતાં બની જતાં ખુવાર... મધુકર૦

ધુંધટડે

[“પરણીને પ્રથમજ વારે સાસરને જામરે પગ મૂકતી, નવપત્ની પોતાના ધુંધટડેથી
ગાસરની ચાર મુખ્ય વ્યક્તિને, એ રીતે જુએ છે, એ રીતે આ ગરબાના ગ્રન્થ લખાયા છે.
આશા છે કે “શુભસુન્દરી”ના વાંચકોને આ ગરબો ગમશે ”—લેખક]

(૧)

ધુંધટડે છ રે નીરખ્યા મહેં નણુદલવીર
બોલ્યું બોલાય નહિ મોટેરાં ભાળે
બહાનાં બતાવીને પાસે બોલાવે
“પાણી આપોને લગીર”
લાડકડો એવો દિસે છે અધીર.

(૨)

ધુંધટડે છ રે નીરખ્યાં મહેં કંથ કેશ વીર
ભાવે ભાલી કહી મીઠી બોલી બોલે
“તો કશી ની એં ચે છે ચી રે”
દિયરછ ધરતું લાડકડું ખમીર.

(૩)

ધુંધટડે છ રે નીરખ્યાં સામુછ શૂરવીર
જેશભરી કાયામાં શય ભર્યો આખો
વારે વારે કહેતાં વહુ માયુ જસ દાંડો
“ઓધું બોલાને લગીર”
સામુછની વાણીથી છૂટે છે તીર.

(૪)

ધુંધટડે છ રે ભાળ્યા સસરાછ ભડવીર
પોતાની કાયાને પોતે પંપાળે
છુપી છુપી ચીવટથી કામ બધું ભાળે
“હં ડા પાણી શા , ગં લી ર”
હિંચાળે હિંચે છે ધરના વડિલ

ઈન્ડીઅન વીમેન્સ એસોસિએશન - મોમ્બાસા

(બીજું અધિવેશન)

ઈન્ડીઅન વીમેન્સ એસોસિએશનની દ્વિતીય વર્ષની સામાન્ય સભા મંગળવાર તા. ૩૧-૧૨-૪૦ ના રોજ બપોરે ૩ વાગે ઓરીએન્ટલ બીચડીંગમાં ભરાઈ હતી. ૧૨૫ બહેનોએ હાજરી આપી હતી. સંસ્થાના માનદ મંત્રી શ્રી. લીલા શાહે સંસ્થાનો વાર્ષિક હેવાલ ગુજરાતીમાં વાંચી સંભળાવ્યો હતો અને 'મીસીસ સોન્ડીએ હિન્દીમાં તેનું ભાષાંતર કર્યું હતું.'

આ રીપોર્ટમાં વર્ષ દરમિયાન પ્રવૃત્તિના વિકાસને રૂઢતા કેટલાક બજોનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો. જુન ૧૦ અને ત્યાર પછીનો સમય એ સંસ્થાને માટે અગ્નિ પ્રવેશ જેવા હતો. લગ્નના વાતાવરણને કીધે વધતી જતી અસ્થિરતા અને અસ્વસ્થતાને અંગે યજ્ઞેશ્વરી જનતાની ચંચળ મનોદશા અને એથી સંસ્થાની દિનપ્રતિદિન ઘટતી સંખ્યાની સંખ્યાને કીધે સંસ્થાને પોતાની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ થોડા વિંબતને માટે બંધ રાખવાની ફરજ પડી હતી. પરંતુ આ સમય દરમિયાન સંસ્થાની કાર્યવાહિ સમિતિ રિતર જાગ્રત રહી હતી અને સંસ્થાની પ્રવૃત્તિઓ પુનઃ ચાલુ કેમ થાય તેની સમ્મતતાને વિચાર કરતી હતી.

સંસ્થાએ ચાલુ વર્ષ દરમિયાન નિચેની જૂની પ્રવૃત્તિઓમાં કેટલોક વિકાસ સાધ્યો હતો કેટલોક નવી પ્રવૃત્તિઓનો આરંભ કરી પ્રગતિ સાધી છે. જૂની પ્રવૃત્તિઓમાં વધુ મુખ્યત્વે ગણી શકાય.

(૧) પ્રૌઢ શિક્ષણના અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી વર્ગો (૨) રેલ-સંગ્રહન, (૩) વિચાર વિનિમય મંડળ

નવી પ્રવૃત્તિઓ

(૧) બાળ સંરક્ષણ વિભાગ (૨) ધરમથુ ઉદ્યોગોના વર્ગો, (૩) સ્વયં-સેવિકા દળ.

પ્રૌઢ શિક્ષણના વર્ગો લગભગ છેલ્લા બે વર્ષથી સફળતાપૂર્વક ચાલ્યા કરે છે. આ વર્ષે વર્ગોમાં હાજર થવા માટે એટલી તો પડખડી થઈ હતી કે રથળ સંખ્યા અને બીજા કેટલાક કારણોને કીધે વર્ગોની સંખ્યા આશ્ચર્ય કરતી પડી છે, આ વર્ષે બંને વર્ગોની સંખ્યા એકંદરે સંખ્યા ૪૪ છે.

સંસ્થાની અન્ય પ્રવૃત્તિઓમાં ખાસ કરીને વિચાર વિનિમય મંડળ અને રેલ-સંગ્રહનો ખૂબ જ આવકારદાયી ખ્યાલ છે. વિચાર વિનિમય મંડળે પોતાની પહેલી જયંતિ ગણા મે માસમાં ૮ મી તારીખે ઉજવી. આ મંડળ મહીનામાં એકવાર પોતાની એક સમાજ સેવાના વાચનાક્રમમાં ભરે છે અને ત્યાં આવતા બધા પત્રો અને સામગ્રીનો લાભ લે છે.

આ વર્ષે સંસ્થાએ કેટલીક નવી પ્રવૃત્તિઓ કામ ધરી છે. વર્ષની તદ્દન શરૂઆતમાં ધરમથુ ઉદ્યોગોના વર્ગો, અને બાળ સંરક્ષણ વિભાગની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી. પહેલાં વિભાગમાં ૪૫ બહેનોએ પોતાના નામ નોંધાવ્યા હતા ત્યારે કચીનીકમાં ત્રણ વર્ષ સુધીની ચાર્પદા રાખવામાં આવી હતી અને તેમાં ૩૦ બાળકોના નામ નોંધાયા હતા સંસ્થાની તીવ્ર હત્થા છે કે વાતાવરણમાં સાતા પ્રવેશે તો ધરમાં બાળકનું પ્રદર્શન બરતુ અને કુમેરટીક સાય-સના વર્ગો ચલાવવા, ખાકી અત્યારે આ હપ્તીકત વિચાર દશમાં જ છે. હવાઈ હુમલા વખતે કિંહી

જનતાની બનતી સેવા કરવા માટે સંસ્થાએ એક સ્વયંસેવિકા દળ ઉભું કર્યું છે, જેમાં સ્વયંસેવિકા બહેનોની સંખ્યા ૪૦ ની છે. આ દળમાં જે બહેનો છે તેમાં ધણીપરીએ એ. આર. પી. ની પરીક્ષા હોમ નર્સીંગ-ધરગચ્છુ માવજત-અને ફર્ટ એપ્રિલ તાત્કાલીક મદદની પરીક્ષાઓમાં ઉત્તીર્ણ થઈ છે.

આર્થિક બાબત પરત્વે સંસ્થાની પાસે હાલ શી. ૬૩૦-૯૪ સેન્ટની નાનકડી મૂડી છે.

સંસ્થાના પ્રમુખ મીસીસ હાસમઅલી પાર્ઝે પોતાના પ્રમુખ તરીકેના ભાવણમાં સંસ્થાની સ્થાપના કરનાર મીસીસ હસમાઈજીની પ્રશંસા કરી હતી. હાલ રહેલી બહેનોને સંસ્થાના ઉદ્દેશ અને ખર્ચની યાદ દેવાનો હતો અને મીસીસ હસમાઈજીને છેલ્લા સંદેશો સંભારી આપો હતો કે ખર્ચની પ્રાપ્તિ માટે ધીમે ધીમે, સંભાળી સંભાળીને અને મજબૂતપણે આગળ ધપે રાખતો.

સંસ્થાના માનદ મંત્રી અને અન્ય કાર્યકર્તાઓની પ્રશંસા કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે સુંગા દાનની જેમ મુંબી સેવાના મુદ્દે આંકી શકાતા નથી પોતાના ભાવણની પૂર્ણાદિત કરતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે સંસ્થાની પાસે ત્યાં સુધી ત્રણ વોડીને કામ કરનાર કાર્યકર્તાઓ છે ત્યાં મુધી અને ગાંધી પાત્રી છે કે સંસ્થા પોતે ઉપજતિ પ્રાપ્ત કરશે જ.

નવા વર્ષના કાર્યકર્તાઓની ચૂંટણી

પ્રમુખ:—મીસીસ સોન્ડી

ઉપપ્રમુખ:—મીસ જલરાણાદવાલા

સભ્યો, માનદ મંત્રીઓ—મીસીસ લીલા શાહ, મીસીસ એમ. ડી. લીલા, મીસીસ ચેરીઅન, મીસીસ શીગરેડો, મીસ મદમદ આંબ, મીસીસ ચંપામઅલી, મીસીસ એ. ખી. પટેલ, મીસીસ આર. ખી પંડ્યા, મીસીસ

ડોલીવાલા, મીસીસ રાજરતનમ, મીસીસ ધનામદાર, મીસીસ કે. આર. પાર, મીસીસ અમીન, મીસીસ નજમુદ્દીન, મીસીસ તાંબે, મીસીસ નરના.

આ પ્રસંગે આ ઉત્સવના પ્રમુખ મીસીસ હાસમઅલી પાર્ઝે પોતાનું ભાવણ નીચે પ્રમાણે આપ્યું હતું:—

પ્રમુખનું ભાવણ

સભ્યો અને મિત્રો,

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે આપની સમક્ષ માનદ મંત્રીએ સંસ્થાનો દ્વિતીય વાર્ષિક હેવાલ સવિસ્તરપણે રજૂ કર્યો છે અને આત્રી છે કે એ હેવાલ પરથી સંસ્થાની ૧૩ માસની કાર્યવાહીનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ આપ સહુને આવ્યો હશે.

રિપોર્ટમાં જણાવ્યા મુજબ સંસ્થા હજી બાંધવાનું કામમાં છે. છતાં એની ધીમી પરંતુ સ્થિર પ્રગતિ, એક આપ સહુને સંસ્થાની જરૂરીઆત અને ઉપયોગિતા માટે જરા પણ શંકા નહિ હોય. આપણી સંસ્થાના બંધારણમાં નીચેના ઉદ્દેશોનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. “(૧) પૂર્વ આફ્રિકાની હિન્દી કામની સ્ત્રીઓ પોતાને તેમજ અન્યને મદદ કરી શકે અને નાગરિકતાની જવાબદારી સમજે (૨) સામાજિક એક વાંધા મૈત્રીબાદ કેળવે (૩) અને સામાજિક સહા દર કરવાના પ્રયાસો કરે” આ ઉદ્દેશોને પહોંચી વળવાને માટે સંસ્થા એક વા બીજી રીતે થોડા બધા પ્રયાસો કરી રહી છે.

આ દેશમાં હિન્દીઓની વસાહત સદીઓથી છે. પુરૂષ વર્ગે આવા ઉદ્દેશવાળી ધણીએ સંસ્થાઓ સ્થાપી દશે પણ સ્ત્રી વર્ગમાં આવી નરૂડીઆતનું તીવ્ર બાન દેવાવાનું માન ઓ. મીસીસ હસમાઈજીને મળે છે. મીસીસ હસમાઈજીના પ્રયાસો વડે જ આ

સંરચનો ૪૦-મ વર્ષો અને પૂર્વ આફ્રિકાના
દિંદી ઓ સમાજમાં નૂતન યુગની જ્યોત
પ્રગટી. પરંતુ રીસાગીરીની વાત છે કે સંરચનો
શુભ સંસ્થાન કરી ખાર માસના દુકે સમ
વર્ષો તેમને સ્વતંત્ર જ્ઞાની કરના પરી; અને
આપણને કાનેસ શુકાનીની ખોટ પરી. આ
ખોટ પૂરવા ચાલુ વર્ષે ખારે તમે મદદ
ખોરીસ મોન્ડોને પ્રમુખ તરીકે ચૂંટ્યા; પરંતુ
સંમેલનસાથ એમને ૫૫ દિન જુદા પડ્યું
અને જનશુભારી માસથી સંરચાની જોખમ-
હારી ખારા ૫૨ જાતી પરી સંસ્થાનમાં જ
એ તમારી સમસ્યા ખારી કુશળીઓ રજૂ
કરી હતી, પરંતુ મદદના આમદ અને તમારી
તરફના મદદારનો મદને ૫૫ વિષયસંદોષથી
એ આ જોખમહારી રીસાગીરી હતી

આને મદને જખાવનાં અપ્યત વર્ષ
માય છે કે સંરચાએ પોતાના જીવન વર્ષમાં
જે કાંઈ ઉપયોગી કાર્ય કર્યું છે તેના મોટા
વિસ્તારમાં ખાન આપણા ઉપયોગી, પ્રતિજ્ઞ
અને નિરપારથી ખાન મંજી ખોરીસ લીધા
શાકને પો છે. ખોરીસ કરમાજના મધ્ય
પછી તેજ સંરચાના પ્રમુખ સ્વર્ગ રૂપ રૂપ
રૂપ છે, એમની સાથે રૂપી કાર્યવાહિ મખિ-
નિના જીવન સર્વ સંરચાએ વધારે મદદ
અને સહકાર આપે છે. આ મદને લીધે
અપ્યતના અપ્યતના વાતાવરણમાં સંરચા
પોતાના કાર્યોને વિસ્તાર કરવાના પ્રયત્નો
કરી રહી; અને તેમાં તેને કેટલેક અંશે
સાધતા ૫૫ મળી છે. આ પ્રયત્ને તન
તોડીને કામ કરતા કેવળ મુજા કાર્યકર્તા-
એકી મંરચાએ લીધેની સેવાઓને ઉલ્લેખ
અને તે મદને કુશળતાની સાથે જીવન
કરતાં મદને કાંઈક અંશે મંજી સ્વર્ગ છે.
મુજા જાનની જોખ કુશી સેવાનું મદદ અંશે
કામમાં નથી. સંરચાના કાર્યમાં આ મેટાની
કિંમત સંરચાના કિંમતને કાંઈક વિશેષ
અમને અર્થજી કરવાથી કાંઈક ૪૫ કો-
આમાં ખોસ જાહેરાતવાળા, ખોરીસ થી-
વામા અને ખોરીસ કુશને મજાતી કાંઈક

રિપોર્ટમાં જખાવના કુશ ૧૦ મં

જીવન પછી મોખામાખાંથી સંરચાની પરી
મંખાને લીધે કામકાજ કાંઈક મેજી પેડ્યું;
પરંતુ આને ખારે સંરચાના કાર્યવાહી
કરતાં મમત પૂર્વ આફ્રિકાનું અરિધર વાના-
વરખાન વધુ જવાજાન છે. મધ્ય મામથી
સંરચામાં રૂપી પાછાં મેનન અને જોખ આપ્યાં
છે. મદને સંપૂર્ણ ખારી માય છે કે સંરચા
દરે પછી વિનમનિલિ વેરે ઉપયોગિ
પ્રાપ્ત કરશે.

મરચાની અનેકવિધ પ્રવૃત્તિઓ વિરે
વંચાજીપૂર્વક વિરેચન કરી દુઃખવનો સમય
લેતા કરજીતી નથી; કારણ તે સર્વનો ૨૫૮
ખાન તમને ખાનક મંજીના રિપોર્ટ પરી
આપે દી.

દુઃખમાં છું અને કરજીતી સંરચાના
રોડે રોડે મળ મંરચાના ઉપયોગમાં. કરજી
સમજ પોતાની રીતિ જનસાર પોતપોતાનો
કામે આપે. ઉપર લાગ રીતી મદને આ
મરચામાં સમ તરીકે ન જોવા દોષ
તેમને દુઃખ વિનંતી મંજી છું કે તેમને વમર
વિષયે પોતાના નામ નોંધાવી મળ મદને
તેમને જીવ આ સંરચામાંથી કાંઈક જીવ-
વધુ મળશે. અને તેમના દારા જીવ અન્ય
મદને ૫૫ મામ વધેજી. દિંદી કામમાં
અને કામ વાગ્યો છે. અપે આ મેકર
મંરચા મેતી ઓ મંરચા છે કે લેતા રેવ-
મંરચાને અને અન્ય પ્રવૃત્તિઓ દારા જીવ
જીવ મેતી મદને નિશન માંથી મખિની
ખાન કેવરે છે. અંતમાં દુઃખ માય સર્વ મદને
મેને મંજી કરમાજનો મંરચા રૂપી વાદ
લેવામાં છું કે "એકી કામને ખારે થીમે
થીમે, મંખાન મંખાને અને મંખાન
આમ મંખે મંખને."

એરો આ વર્ષે કરમાજના કાર્યવાહ
મખિનિના રોડે મળે અને આપ મદને
મદને મદદ આપે છે, અને ખાન પ્ર-
વે મંખાનું વર્તન રાખ્યું છે તે માય
આપ મદને દુઃખ માય અંતરજીવન
આમ મંખે મંખને.

જાળસખની જેલી પર આજે કેટલીએ ગજર ખાજનાં ?
 જવન ચેડકાઈ રહ્યા છે. એવા મરણ, મૃત્યુ સંસારમાં !
 સદાવાયલી, એક નિર્દોષ જાળના દયામણા, ઉદ્વાસે !
 આ દાવ્યમાંથી મળી આવશે. — લેખક.

અણખીલ્યું આ ચોવન માણ
 ખાલ-મસ્તીનું જવન સાણ
 લાસે મુજને આજ અકાણે
 કહું કહો કોને ?

લખ લકાનો લકડી આલો
 વડીલ બોલે એકે અવાજે
 વિકસ કરતાં મરી ન લાલો
 જવન કુંદાવે ?

રમત, ગમત ગદારી સુકાવી
 દેખવણી પડતી સુકાવી
 વિવાહ દેશે શાખ કુંકાવી
 લખ કરી ગદાલો ?

સ્વામી સોફે શ્રદ્ધાવનને
 કારણ, હંમેશા કરતો ધનનો
 ખ્યાલ કરે ના મુજ જવનનો
 સ્વાર્થાધો કોણે ?

જ્યારે અંતરમાં કંઈ થાતું
 મલિન મારગે દીલ દોરાતું
 સંસ્કારોથી દૂર દોડાતું
 ક્ષિત કરેના ક્યાંયે ?

શરીર સુકાતું હવાડે હવાડે
 સમાજ શાને અંતર બાળે ?
 મૃત્યુસ્થાવ્રમનું જવન અકાળે
 મૂઝાવે મુજને ?

લેખક :

મજલાલ ગો. પંડ્યા

રૈકેટની વારસદાર

[પ્રતિકાવ્ય]

ભીતે જૂલે છે રૈકેટ, બાપુજી કેરું ભીતે જૂલે રે,
લેટયે જૂલે છે રૈકેટ, બહેની કેરું લેટયે જૂલે રે.

મારા બાપુને બહેન ! બે-બે કુંવરિયું,
બે વચ્ચે પાડયા છે ભાગ
હારે બહેની ! બે વચ્ચે પાડયા છે ભાગ, બાપુજી

મોટીએ માગિયા ઘરના એ ગોખલા,
નાનીએ માગ્યાં રૈકેટ
છૂટી લુવનની હો રહેલ. બાપુજી

મોટીએ માંડ્યાં ઘર બંધન જ'લુર શાં,
નાની કોલેજ્યુની વાટ,
જગાવે સમાજે સંભામ. બાપુજી

મોટી થિંજાઈ ઘર ગોખલાના તખ્તમાં,
નાનીને મોટરની રહેલ,
મીજબાની મિત્રોને ઘેર. બાપુજી

મોટીને રાંધવાં ઘરનાં રંગે વૈતરાં,
નાનેરી ધૂમે ધમસાણ,
જનતામાં વરતાવે આણ. બાપુજી

મોટી પોઢે છે ખૂણે ઘરના એ ઢોલિયે,
નાની સીનેમાને સાજ
મનગમતા મિત્રોની સાથ. બાપુજી

મોટી સજાવે ન્હાનાં દીગલાં શાં છોકરાં,
નાની સ્વયં શણગાર,
રૈકેટ, મનીબેગ હાથ બાપુજી

મોટીને બંધડી હાથીઠાંત કાયની,
નાનીને ચશમાં, ઘડિયાળ
પાવડર ખડ્ડ સ્નોના ચમકાર. બાપુજી

મોટી ભાગે છે દુષ્ટ આંખડીના દાવર્યા,
નાનેરી દે છે પકકાર,
સંભોગ એના વિશાળ.

મોટી શુંજે ગીત ધર પતિ, બાળમાં,
નાની રેડિયો પ્રોથામ,
મોઢાવે, નચાવે યુવાન. બાપુજીં

મોટી પકાવે, પાક સદગુણના બાળને,
નાની ગળતવે કે હોલ,
ગડગડતી તાલી; શોં શોર ! બાપુજીં

મોટી પાડોશીણનાં આંમુઠાં, લૂછતી,
નાની સજે સ્ત્રીના સંઘ,
નેત્રી, મંત્રી, તંત્રી સર્વ. બાપુજીં

મોટીને સક્તિલાવ-ધરનાં મંદિરિયાં,
નાનીને ઉર અભિલાષ
થાવા હો ! સિનેમાં સ્ટોર. બાપુજીં

મોટીએ ખૂબિયાં આંદલો, ને ચુન્દડી,^૧
નાનીએ “ બી. એ. ” બીરુદ
મધુરું એ ‘ મીસ ’ સ્વરૂપ. બાપુજીં

મોટી છવી છે રંગ ‘ ગૃહિણી ગૃહમ ’-રે,^૨
નાનીએ દુનિયાંને એક
રેલાવ્યા યૌવનના એક. બાપુજીં

મોટીનાં મહોત પુત્ર આંમુઠે આંકિયાં,
નાનીને અંજલિ અપાય,
દુનિયામાં ચિત્રો પૂજાય. બાપુજીં

શ્રી. રમણલાલ મ. જોષી

૧. આંદલો=સીમાળ. ચુન્દડી=શીશળ.

૨. “ ગૃહિણી ગૃહમ ” એ સિદ્ધાન્તને અનુસરીને.

આખલ હિન્દ મહિલા પરિષદ એંગલોરનાં સંસ્મરણે

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદનું, ૧૫ મું અધિવેશન મેસુર સ્ટેડના પાટનગર એંગલોર ખાતે ગત ડિસેમ્બર માસની તા. ૨૬ થી ૩૧ મી તારીખોના દિવસોમાં બરવામાં આવ્યું હતું.

ઐતિહાસિક અને ભાગોલિક દૃષ્ટિએ આ રાજ્ય વિસરાય તેમ નહોતું પરંતુ મહિલા પરિષદના અધિવેશન પછી તે તેના સંબંધ વિશેષ સ્થાન ધરાવે છે. ભારતવર્ષનાં બિન્ન બિન્ન સ્થ-

ળોનાંજ નહિ પણ સિંધોન અને અમેરિકા જેવા પ્રદેશોમાંથી પણ પ્રતિનિધિ બેઠોના આ અધિવેશનને સફળ બનાવવા માટે આવેડ હતો, અને ત્રિવેણી સંગમનું અર્થ સ્વરૂપ ત્યાં જોવામાં આવતું હતું.

લગભગ ૧૭૫ પ્રતિનિધિ બેઠોના ચોત-પોતાના પ્રતિભાંથી પ્રતિનિધિ તરીકે ઉપસ્થિત થઇ હતી. તેમાં પ્રમુખસ્થાને બાણીતાં દેશનેત્રી, હરિજનોદ્ધારકક શ્રીમતી રામેશ્વરી દેવી

લેખિકા :

શ્રી. મુશીલાકુમારી પંડિત

નહેર પોતાની સૌમ્યમૂર્તિ અને વિદ્વતાથી બધાનું ધ્યાન આકર્ષતાં હતાં. તેમની સાથેજ શ્રીમતી રાણકુમારી અમૃતકુંવર, એગમ હમીદઅલી. મિ-સીસ કઝીન્સ, લેડી રામરાવ, મિસીસ ફેરીફુ-નજી, લેડી મિરઝા વિગેરે ધ્યાન એ-ચતા હતાં.

સ્વાગતાધ્યક્ષ લેડી મિરઝા ધરમાઈલ ને સ્વાગત મંત્રિણી શ્રીમતી મંડાપમે પોતાની બારે આહોશીથી દેશ વિદેશ ને બિન્ન પ્રાંતો માંથી

આવતી બેઠોના માટે ઉત્તમ સગવડ તારો કરી રાખી હતી. એંગલોર પહોંચતાંજ સ્વાગત સમ્બોના દરોડો રોશન પર દેખાતો હતો. જતાંની સાથેજ દક્ષિણ ભારતના પ્રદેશને અનુકૂલ તેમની વેરાશૂયા અને બાપા તેમના પ્રાન્તનું બાન કરાવતી હતી.

સ્વાગત સભ્યો તરફથી પહેલોજ પ્રશ્ન પૂછવામાં આવતો હતો કે શાકાહારી (Vegitarians) છે કે માંસાહારી (Non-vegitar-)

erians) ઉત્તર મળતાંજ તે પ્રમાણેના ઉતારાવાળી મોટરમાં વ્યવસ્થા કરવામાં આવતી. અમારો ઉતારો શાકાહારી હોવાને કારણે ત્યાંની નેશનલ હાઇસ્કૂલમાં હતો, જેનું મકાન ધણુ જ બગ્ચ અને વિશાળ હતું.

પ્રથમ દિવસે ૯ વાગે રોન્ડિંગ કમિટીની પહેલી બેઠક રાખવામાં આવી હતી પરંતુ ત્યાં એક ઈન્ડિઆ રોટસ સ્કાઉટસ રેલી અને કેપીંગ હતું. તેમાં ત્યાંના શ્રી. મહારાજ સાહેબ તરફથી રોન્ડિંગ કમિટીનાં સભ્યોને ખાસ આમંત્રણ હોવાથી મિડીંગ એક કલાક મોડી રહી અને રેલી જોવાને માટે અમે બધા ગયાં. ઘણી મોટી સંખ્યામાં સ્કાઉટોની ઉપસ્થિતિ જ્ઞાન ખેંચતી હતી. ત્યાંના શ્રી મહારાજને જોવાનું ધણુ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થયું. મહારાજ પોતે ઉત્તમ વક્તા ને બાહોશ રાજા જણાયા.

બેંગલોર પ્રાકૃતિક દૃષ્ટિએ તો સુંદર છેજ, તેમાં શહેરની રચના, સરકારી મકાનો, ત્યાંના સુંદર બગીચાઓ અને ન્હાનાં ન્હાનાં તળાવોથી અત્યંત શોભામય દેખાય છે. ઔદ્યોગિક દૃષ્ટિએ ધણુ તેને પ્રથમ સ્થાન આપી શકાય. ત્યાંની સ્વચ્છતા અને કુતારાઓની રચના અને લાઇટની વ્યવસ્થા કેમ-ધણુ માનવીને આકર્ષે તેવાં છે.

તા. ૨૭ મીએ ત્યાંના ટાઉન હોલમાં પરિવહન ખૂદલી મૂકવાની ક્રિયા કરવામાં આવી તેમાં સ્ત્રી પુરોગામી હાજરી ઘણી મોટી સંખ્યામાં હેખાતી હતી. સ્વાગતાધ્યક્ષ બાપણ અને પ્રમુખશ્રી રામેશ્વરીદેવી નહેરુ બાપણ સ્ત્રીઓની ખરી પરિસ્થિતિ, સ્થાન અને કાર્યનું જ્ઞાન કરાવતું હતું. મૈસુર રોટના દિવાન સર મિરઝા ધરમાણિ અસ્વસ્થ તંદુરસ્તીને કારણે ઉપસ્થિત રહી શક્યા નહોતા. ત્યાંના અગ્રગણ્ય અમલદાર વર્ગમાંથી બે ત્રણ ભાષણોએ અને મિરટર કઝી-સે સ્ત્રીઓને સંબોધીને ઘણીજ ઉત્તમ રીતે આ

ઉપાડેલા કાર્યની સરજતા ધમ્મી હતી, એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતે ધણુ કંથું હતું કે હવે પુરોગામી જીવનમાં ક્રાંતિ લાવવા માટે જ્ઞેનોજ કાંઈ કરી શકે છે અને એમણે જેમ હિટલરની પાંચમીકતાર ચાલે છે તેમ આ જ્ઞેનો ધણુ દરેકના ઘરમાં હિટલરના સ્થાને પાંચમી કતાર છે. એમની ક્રાંતિથી તેઓ પોતાની જાતિને જગાડશે અને ભારતના ઉંઘતા પુરોગામી ધણુ હવે તો જગતના રહેલું પડશે.

ઉપસ્થિત બહેનોએ આ બાપણોને ખૂબ વધાવી લીધું હતું ને પોતાની કાર્ય પ્રણાલીથી જાતાવી આપશે કે તેઓ હવે કાંઈ જન્યૂતિ લાવી શકે છે.

આ અધિવેશનની વિશેષતા બીજી અધિવેશનો કરતાં એ હતી કે આમાં વિષયવાર વર્ગીકરણ કરી પાંચ વિભાગો પાડવામાં આવ્યા હતા. દરરોજની સભાઓ પાંચ વિભક્ત ભાગોમાં જુદા જુદા વિષયો લઈને ચર્ચાતી હતી. તેમાં એક શિક્ષક વિભાગ હતો. બે સામાજિક વિભાગ હતા, એક ઔદ્યોગિક અને આર્થિક વિભાગ હતો ને એક ક્રેમ એકતા અને અણુતોદ્ધારનો હતો. પાંચ વિભાગમાં પાંચ પ્રમુખો ને બે બે મંત્રીઓ રાખવામાં આવ્યાં હતાં. આ વિભાગોની વિશેષતા એટલીજ હતી કે આમાં ઉપસ્થિત દરેક જ્ઞેન પોતાને ચોગ્ય વિષય લઈ તે વિભાગમાં જઈ શકે અને પોતાના વિચારો છૂટથી દર્શાવી શકે. જ્ઞેનોને રોજ ઉપર હોબા રહી બોલવાની હિમ્મત કે ટેવ હોતી નથી તે જ્ઞેનો ધણુ આ વર્ગીકરણ પ્રમાણે પોતાના વિચારો વિના સકોએ પોતાના ગુપ્તમાં મૂકવાને સમર્થ થાય છે. આ રીતે દરેક જ્ઞેન પોતાના અધિકારથી વિમુક્ત રહેતી નથી. આ ક્રમેમાં વિષયવાર ચર્ચા થવા પછી તે વિષયને ચોગ્ય પ્રસ્તાવો ખુદી બેઠકમાં

લાવવામાં આવે છે ને ત્યાંથી પછી પસાર થઈ કાર્યમાં લેવામાં આવે છે.

બેંગલોરની અંદર બધી કાર્યવાહી અંગ્રેજ ભાષા દ્વારા ચાલતી હતી. ઘણા દુઃખ સાથે લખવું પડે છે કે ઘણા પ્રયત્નો ચાલુ રાખ્યા છતાં આ દિશામાં મહિલા પરિષદે બેઠાએ તેટલી ઉન્નતિ કરી નથી.

ભારતવર્ષની અંદર એક ભાષા ન હોવાને કારણે હજી પણ જે સમયનો દુર્બળ કરવે પડે છે ને વિચારોની આપ લેખોમાં જે કઠિનાઈ અનુભવવી પડે છે તે શોચનીય છે એક ભાષાની અછત દરેક કાર્યમાં જણાઈ આવે છે. આશા છે કે નિકટ ભવિષ્યમાં આ સુઝવણી દર થઈ જશે અને આને કારણે થતી અડચણો સવેગા સવેગા દૂર યશે.

બેંગલોરની મ્યુનિસિપાલિટી, મહિલા પરિષદના સ્વાગતાધ્યક્ષા બેડી ચિરંજીવી ઇસ્માઈલ, બેડી કલ્યાણ, મહિલા સેવાસમાજ, અને કવીન્સ કોલેજ વિગેરે સંસ્થાઓએ પ્રતિનિધિઓનું જે બંધ્ય સ્વાગત કર્યું છે તે જુદાવ તો નથી તે ઉપરાંત ત્યાંની ફેક્ટરીના

મહિલાઓ પણ ખૂબ ધન લઈ દરેક વસ્તુની વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ સમગ્રણ પાડી ઉલ્લોગોની અંદર પણ બેનોને રસ ઉત્પન્ન કર્યો હતો.

ત્યાંની નાની નાની હાઇસ્કૂલ અને કોલેજોમાં ભણતી બહેનો જે સ્વયંસેવિકાનું કાર્ય કરતી હતી તે ઘણુંજ પ્રશંસનીય હતું.

બેંગલોર ને મૈસૂરનાં રમણીય સ્થાનોના નિરીક્ષણ પછી ને વૃંદાવન વાડી (કાનમવાડી) માં વિચર્યો પછી તે સ્થાનોને મૂળીને વિદાય લેવી એ ઘણુંજ કઠણ કાર્ય હતું. મ્યુનિસિપાલિટીના પ્રમુખના આમંત્રણને પણ જુદાવ તો નથી. પોતાના વક્તવ્યમાં એમણે જણાવ્યું હતું કે નિવૃત્તજીવન વ્યતીત કરવા બેંગલોર એ ઉત્તમ સ્થાન આજ સુધી નિવડ્યું છે. તો મહિલા પરિષદની બહેનો પણ પોતાનું નિવૃત્તજીવન વ્યતીત કરવા જરૂર અહીં જ પધારે. આ આમંત્રણથી મનને સંતોષવાળી ભારે મને બધાંએ વિદાય લીધી. મહિલા પરિષદમાં થએલા કાર્ય ઉપર આપણે હવે પછી દૃષ્ટિ નાખીશું.

[આવૃત્તિ]

— અલિને —

[રાસ]

અલિ ! જો ખીસી રસાલી કલિ આ ખીસી રે ;
પત્ર પત્રે લાવણ્ય લલકારાય : અલિ !
તલને પાંખડી લળા પુપુ નિમંત્રી રે ;
પ્રણય કહેતાં સુખા અથકારાય : અલિ !
એની આંખડીએ અમૃત એપતાં રે ;
જો ! જો ! પરિમલ સો પમરાય ! અલિ !
હળે મકરંદ ! આ મરંદ ચરણમાં રે ;
નલિ સ્નેહદાન દિલનાં બીજાય ! અલિ !
જૂંડાં ! ઉરે શું ત્યાગી, અન્ય કુલરે રે ?
રે ! સ્થાનારને નવ સ્થાય ? અલિ !
પ્રીત રીત હોય આવી જુગલ રે ?
સ્નેહનાં ન સ્વાગત થાય ? અલિ !

શ્રી. ચંદ્રકાન્ત મંગળજી ઓઝા

નવપરણિત

સર સંયોજક : શ્રી. ત્રિલોક દેસાઈ

[રાગ : ભૈરવી]

દો મંજરી મુખડે મલકે,
નયનો હુપું દસી હલકે;

ભાંગે ઉરે નવ દખાતી,
નયને, વદને પણ ઉમરાતી,
સોણથે મધ મંદમાતી;
—હો મંજરી.

હવા હુપાઈ એના ચયને,
ચંદન ઝરતી ચાંદની હેથે,
તારા ગોરા ગોરા મુખડે;
—હો મંજરી.

ચૂંદડી જીવન રસ હલકે,
કુમકુમ કેડે રણભર મલકે,
વાયુ વસંતના વિહરે;
—હો મંજરી.

સાને પ્રભુ આવાં હેયાં,
સ્વપ્નાં બૂલી હો શુભતા ધરતા ?
સોહામ ગીત બૂલતા ?

શ્રી. ધનવંત દેસાઈ, બી. એ,

વાસંતી

મારે આંગણે આવી, મદ હલકંત વાસંતી. (૨)
ફૂલછાબ ભરી હલકાતી, નેલડીઓ ઘચકાતી,
હેયાં રંજતી રાણી, મારે આંગણે આવી.
શુભ કેસર કંઠે ધરી, રસ મંથર ગંધ ભરી,
યુવા સુંદરી સાથ, મારે આંગણે આવી.
કોકિલના હુહુકારે, પિયુ પિયુના પડકારે,
મુંઝે આમથકે વાડી, મારે આંગણે આવી.
મનુ મદિરે વાગી, કુતુમાકર રસતાલી,
હવે આરતી રૂડી, મારે આંગણે આવી,
ચંદા ચાકમાં શોભે, હવા આમમાં ઝાપે,
બીલે નસિન કુમુદિની, મારે આંગણે આવી.
અરિતા બે અંકે, શીખા સમીરણા કંઠે,
મુન્ધા છંદતી ગીતિ, મારે આંગણે આવી.

શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર મો. દેસાઈ

:: અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ બેંગલોરનું અધિવેશન ::

લેખિકા : જ્યોત્સ્ના મહેતા

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદનું ૧૫ મું અધિવેશન બેંગલોરમાં ડિસેમ્બરની આખરમાં થયું. આજથી દસઘાંર વર્ષ પર ઘણા પુરૂષો એમ માનતા હતા કે સ્ત્રીઓની પરિષદ એટલે માત્ર સુંદર વસ્ત્રાધારનું પ્રદર્શન. કદાચ હજી પણ કેટલાક માનતા હશે. આ પરિષદમાં શું શું થાય છે તેની પૂરી માહિતી મેળવ્યાથી એ દીકા તફન ખોટી સાબીત થશે.

વળી આ પરિષદ માત્ર દરાવો કરે છે, ને દરનાતમક કાર્ય કરતી નથી એવી દીકા પણ થાય છે પરંતુ એના અસ્તિત્વને હજી પંદર વર્ષ થયાં છે. તેના પ્રમાણમાં તો એણે ઠીક કાર્યસિદ્ધિ કરી છે. વળી કંઈ પણ કાર્ય કરવું હોય તો પહેલાં વિચારોની આપ લે, ચર્ચા, દરાવ એ બધું કર્યા પછી જ કાર્ય થઈ શકે. આ પરિષદમાં દરાવો કયો પછી અમલ કરવાનાં ધંધા પ્રયત્નો થાય છે, એ પ્રયત્નો સફળ થતાં તો ઘણાં વર્ષ લાગે; ત્યાંસુધી બહારથી જોનારને શી ખબર પડે કે કેટલા પ્રયત્નો થયાં ?

સ્ત્રીઓ હબરો વર્ષથી ને મુલામગીરીના બંધનમાં પડેલી છે, તે તોડીને સ્વતંત્ર થાય તે પુરૂષોને મગ્ન નથી, કારણ કે તેથી એમનો પોતાનો સ્વાર્થ ખગડે છે. આ કારણથી સ્ત્રીઓની સંરચા માટે ઉપર લખી છે તે ગતની વિવિધ દીકાઓ થાય છે.

બેંગ્લોર પરિષદનાં પ્રમુખ શ્રીમતી રામેશ્વરી નેહરૂ પ્રખર સમાજસેવક તરીકે પ્રખ્યાત છે. આટલાં વર્ષો સુધી સ્ત્રી સંપત્તિમાં રહેવા છતાં એમની રહેણીકરણી સાદી છે. તે જોખને પ્રેક્ષકને આશ્ચર્ય થાય છે. સમાજસેવા તથા પ્રાપ્ત કરીને હરિજનોની સેવામાં એમણે

પોતાનું જીવન અર્પણ કર્યું છે. દેશના મરીખમાં મરીખ લોકોના ઘરમાં જઈને તેમનાં દુઃખ એમણે નજરે જોયાં છે. નેટલી રીતે જાની-શકે તેટલી રીતે એમને ગદદ કરવાનો એ સતત પ્રયત્ન કરે છે. આ પરિષદમાં પ્રમુખપદેથી એમણે ને વ્યાખ્યાન કર્યું તેનો સાર આ પત્રમાં બીજે ઠેકાણે આપવામાં આવશે. એટલે એ બાબત માટે લખવાની જરૂર નથી.

પરિષદની સ્ત્રીઓને આવકાર આપતાં મેસર રાજ્યના દીવાન સર મિરજા હરમાહમે પોતાના ભાષણમાં કહ્યું હતું કે “આ દેશના નહંદજીવનમાં સ્ત્રીઓએ પ્રવેશ કયો તેનો યશ ઘણે ભાગે આ પરિષદને ધટે છે. દરેક સ્ત્રીજની વ્યાજબી દીકા કરવાથી મનુષ્યની પ્રગતિમાં સહાયતા મળે છે. આ વાત તમે (પરિષદની સ્ત્રીઓએ) હંમેશાં ધ્યાનમાં રાખી છે. પરંતુ તેના કરતાં પણ, આ અપૂર્ણ જગતમાં, દરેક બાબતમાંથી સાર તત્ત્વ ગ્રહણ કરવું વધારે મુશ્કેલ છે. તે છતાં એ ગ્રહણ કરવાનું તમે કહી પણ ચૂક્યાં નથી.”

આ પરિષદમાં વિવિધ વિષયોની ચર્ચા થઈ હતી. તેમાં સૌથી પ્રથમ મુદ્દાપના મદ્દ-યુદ્ધ બાબતનો દરાવ હતો. રાજકુમારી અમૃતકુન્વરે તે મૂક્યો હતો. કેટલાંક સભ્યોનો પહેલેથી જ એવો મત છે કે કોઇપણ રાજકીય બાબતની ચર્ચા આ પરિષદમાં ન કરવી જોઈએ. વળી લડાઈ વિષે આપણે ગમે તે દરાવ કરીએ તેની તત્કાત્ર અસર મુદ્દાપના યુદ્ધ પર થવાની નથી, એમ ઘણાનું માનવું છે. તેથી એમના પક્ષને ટેકા મળ્યો તે છતાં બીજા પક્ષનો એવો મત હતો કે

કોઈ આગત અમલમાં ન મૂકી શકાય તોપણ એ વિશે આપણે અભિપ્રાય બતાવવો એ દરેક સંસ્થાની ફરજ છે. વળી આ બધું કરે યુદ્ધની અસર દુનિયાના દરેક દેશ ઉપર થાય છે અને ભવિષ્યમાં એથી વધારે ચલાનો સંભવ છે. વળી આપણા પર રાજ્ય કરતી પ્રજા આવા બીજા યુદ્ધમાં સપડાયેલી છે, તેમજ તેને લીધે વિદી લસ્કરને પણ એમાં ભાગ લેવો પડ્યો છે. વિદના લાખો રૂપિયાનો એમાં ઉપયોગ થાય છે, સત્યાગ્રહને લીધે દેશના અનેક નેતાઓ કારા-ગૃહમાં ગયા છે, તેમાં આ પરિ-વરના સંબંધો પણ છે. એવા રાજી-ગોમાં આપણે એ યુદ્ધ, તરફ આંખમીંચામણી કરીને તેનો ઉ-દ્દેશ્ય પણ ન કરીએ એ વા-

જાની નથી. આ 'કારંભુયો' યુદ્ધ વિશેનો દરાજ લા-વવામાં આવ્યો હતો. તેના સારાંશ એવો હતો કે " દુનિયાના અનેક દેશોમાં યુદ્ધને લીધે જે નિર્દોષ મનુષ્યો પર અત્યાચાર કરવામાં આવે છે, લાખો મનુષ્યોની હત્યા થાય છે, બાંધ હામરતોનો નાશ થાય છે, અગણિત ધનનો કુટુંબોગ થાય છે અને મનુષ્યોમાં પરસ્પર વેરભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તેના પ્રત્યે આ પરિષદ અત્યંત શોક પ્રદર્શિત' કરે છે. કોઈ પણ તકતારનો નિકાલ

કરવા માટે અદિ'સાતમક ભાગ' લેવો, એમ એ. તે માટે બધી પ્રજાએને દયીઆર મૂકી દેવાની વિનંતિ કરવામાં આવે છે. દુનિયામાં દરેકમાં શાંતિ રહે તે માટે જગતની બધી સ્ત્રીઓએ પોતાના નૈતિક બળથી પ્રયત્ન કરવો એમ એ, દુનિયાની બધી પ્રજાઓ સ્વતંત્ર થાય અને તેમાં પ્રગતિ'ત્રુ' ચરણ થાય તે માટે ૧૯૦૨ કે યુદ્ધમાં ભાગ લીધો છે એમ તેણે જાહેર કયું.

છે. તે છતાં હિન્દને સ્વતંત્રતા આપવા તે તૈયાર નથી તેને માટે આ પરિષદ નિ-રાશ જાહેર કરે છે. " આ દરા-વનાં ઉદ્દેશો વા-ક્યો વિશે બહુી ચર્ચા થઈ છે. લાકોનો મત એવો થયો કે તફુન કંઠાંકી નાખવા પણ તે દરખાસ્ત પસાર ન થઈ. આખરે છેલ્લા વાક્યોમાં ઘોઝ શબ્દો ઉમેરીને તથા જરા ફેર-ફાર કરી પછી દરાજ પસાર થયો.

પરિષદમાં કયા વિષયની ચર્ચા કરેલી તેનો નિષ્કર્ષ પહેલેથી જ કરેલો હોય છે. ત્યાં આવેલા બધા પ્રતિનિધિઓ વચ્ચે એકઠા મળીને કમવાર એકેક વિષયની ચર્ચા કરે છે. હમણાં સુધી એવી રીત હતી કે આખી પરિષદ માથે જેસીને દરાજ તથા ચર્ચા કરે. પણ ઘણી મોટી સભા ચલાવી છૂટ્ટી વાદ-વિવાદ થઈ સફતા નથી. તેમજ, બધાંને બોધવાની તક મળતી નથી. તેથી જો વર્ષથી

પુષ્પની રાણી

લેખિકા : સ્ત્રી. રાજસ્થાન હીંચકબા દેસાઈ

હું તો પુષ્પોની રાણી ગઢારો ગુલાબી રંગ

ગુલાબી રંગ ગઢારો ગુલાબી રંગ

હું તો પુષ્પોની રાણી

ગુલાબી પાંખડીથી હું તો પ્રકાશતી,

જૂંઝે મીઠા સમીર થકી ગઢાઈ એ કુલ

હું તો પુષ્પોની રાણી

ભમરાથી દુર દુર હું તો ધુપાતી,

ગઢને રમે લાગે એનો કાણુરો રંગ

હું તો પુષ્પોની રાણી

જીવન ગુલાબ સમું જગમાં ગહેકાવતી,

કંઠ કંટકને કાઢું ફેરે મીઠી ભુગંધ,

હું તો પુષ્પોની રાણી

ક. વ. ૫] ગવડાવનાર : કુ. તારીણી સુન્દરી

એવી યોજના કરવામાં આવી છે કે પરિષદના પાંચ છ વિભાગ પાઠવામાં આવે છે. આ વર્ગે તે વિભાગ નીચેના વિગત પ્રમાણે પાઠવામાં આવ્યા હતા.

પહેલો વિભાગ અક્ષરજ્ઞાન તથા ગ્રીક શિક્ષણનો હતો. બીજો લગ્ન તથા છૂટાછેડાના કાયદા સંબંધી, ત્રીજો અરપૂરણતા બાબત, અને ચોથો નાગરિકતાના શિક્ષણના વિષયનો હતો. પાંચમા વિભાગમાં ગૃહઉદ્યોગ, સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્વતંત્રતા, તથા કોઈને રહેવાની સગવડ એ વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિનિધિઓમાંથી જોને જે વિભાગમાં જવાની ઇચ્છા હોય તેમાં પોતાનું નામ આપીને પછી તે વિભાગમાં જાય એવી જોડવણ હતી. દરેક વિભાગમાં એક પ્રમુખ તથા એ મંત્રીઓ નીમવામાં આવ્યા હતા. દરેક વિભાગમાં આવેલા પ્રતિનિધિઓ પોતાના વિષયની ચર્ચા કરે અને આખરે જે નિર્ણય થાય તેની મોંઘ મંત્રીઓ કરતા હતા. તે ઉપરથી દરેક વિભાગનો રીપોર્ટ તૈયાર કરવામાં આવતો હતો.

અક્ષરજ્ઞાનવાળા પહેલા વિભાગમાં અક્ષરજ્ઞાનની જુદી જુદી પદ્ધતિઓ બાબત ચર્ચા થઈ અને ગ્રીક સ્ત્રી પુરુષો અક્ષરજ્ઞાન પામ્યા પછી તે બુદ્ધી ન જાય તેના ઉપાયો ચર્ચાવામાં આવ્યા હતા. એ ઉપાયો તે તેમને માટે લખાએકું ખાસ સાહિત્ય, ખાસ વર્ગો તથા ફરતાં પુસ્તકાલયો છે. આ માટે સરકાર તથા મ્યુનિસિપાલિટીઓ યોગેના પ્રયત્નને સહાયતા આપે તો જ કાર્ય સરળ થાય.

લગ્ન તથા છૂટાછેડાના કાયદા સંબંધી જે વિભાગ હતો તેમાં પહેલાં તો આ બાબતમાં ડૉ. દેશમુખે મધ્યસ્થ સેક્રેટરીવ એસેમ્બલીમાં રજુ કરેલાં જિલ્લા સંબંધી વાટા-પાટ. થઈ. એ જિલ્લામાં એવું છે કે અમુક

સંતોગોમાં પત્નીને પતિથી જુદાં રહેવાનો હક મળી શકે, અને પત્ની તથા સંતાનોનું પોષણ કરવાની ફરજ પતિને માથે રહે. તેમાં છૂટાછેડા ન મળે, એટલે એમાંથી એક બીજા-વાર લગ્ન ન કરી શકે, પણ માત્ર જુદા રહી શકે વળી અમુક સંતોગોમાં છૂટાછેડા પણ મળી શકે. આ વિષયની ચર્ચા કરનાર સ્ત્રીઓનો એવો મત થયો કે ડૉ. દેશમુખનાં જાનને જિલ્લામાં ઘણી ખામીઓ છે ને તેમાં ઘણા સુધારા કરવાની અગત્ય છે. પરંતુ તે ધારસભામાં મૂકાએકા જ છે. એટલે જો તે આજ સ્વરૂપમાં રહેવાના હોય તો તેમાં નીચે દર્શાવેલા સુધારા અત્યંત આવશ્યક છે.

(૧) જ્યારે પતિપત્ની એકબીજાથી જુદા રહે અથવા છૂટાછેડા લે, ત્યારે બંનતા સુધી સંતાનો, માતાને સોંપવાં જોઈએ. પરંતુ કોર્ટને કોઈ ખાસ કારણ વાળી લાગે તો સંતાનો પિતા પાસે રહે.

(૨) પત્નીના બરણપોષણ માટે પતિ અમુક રકમ આપે, તેની સાથે દરેક બાળકને માટે પણ તેજે જુદી રકમ આપવી જોઈએ.

ઉપર જણાવેલા ડૉ. દેશમુખના જિલ્લા તથા સ્ત્રીઓને મિલકતનો હક મળે તે બાબતનું જિલ્લા-એ બધાનું સંશોધન કરીને અભિપ્રાય દર્શાવવા સરકારે એક કમિટી નીમવાનું નક્કી કર્યું છે. આ પરિષદે ઉપર જણાવેલાં જિલ્લા બાબત એક ખરડો (memorandum) તૈયાર કરીને એક કમિટીને મોકલવો, તથા કમિટીમાં વડોદરાના જાણીતા વકીલ શ્રી. વિ. વિ. જોષી અને પરિષદના સભ્યોમાંથી એકેક જણને નીમવાની સરકારને વિનંતિ કરવી એવો નિશ્ચય કરવામાં આવ્યો.

અરપૂરણતાનિવારણના ત્રીજા વિભાગમાં

તે ભાષામાં આ વિષયનાં વ્યાખ્યાનોની ગોઠવણુ તેમના મહોદધામાં થવી જોઈએ. અક્ષરજ્ઞાનના પ્રચાર સાથે સ્વચ્છતા, આરોગ્ય, બેંકમાં પૈસા મૂકવાની ચેતના, સહકારી પદ્ધતિ (Co-operative movement) વગેરે બાબતોનું શિક્ષણ અતિશય જરૂરનું છે. શહેર કે ગામમાં રોગ ન ફેલાય માટે દરેક વ્યક્તિએ શું કરવું જોઈએ તે બાબતું જોઈએ. બિખારીઓને ઉત્તેજન ન આપવું ને અશક્ત માણસોને પાળવાની સંસ્થાઓ સ્થાપવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ. અણુધન સુધાણી (દાધ) તથા જીટવૈદોનો ઉપયોગ લોકો ન કરે તે માટે આપણે તેમને સમજાવવા જોઈએ. પ્રજાની તંદુરસ્તી બંધારવી હોય ને ઉત્પત્તિ કરવી હોય તો સંતતિનિયમન વિષે લોકમત ફેળવવાની બધી અગત્ય છે. મ્યુનિસિપાલિટીની ફરજ છે કે લોકોની તંદુરસ્તી સુવધાય એવાં ઘર બંધાય તથા તેમાં પાણીની પૂરી સગવડ મળે તેની ખાતરી કરવી. લોકોએ મુસાફરીમાં, જાહેર સ્થળોએ તથા રસ્તામાં કેવી રીતે વર્તવું તેનું શિક્ષણ આપવાની ખાસ આવશ્યકતા છે. મજૂરી તથા ધરના નોકરી તરફ સારી વર્તણૂંક રાખવી તથા તેમને અતિશય મહેનત ન કરાવવી અને વાજબી પગાર આપવા જોઈએ. રસ્તા અને ગલીઓ સ્વચ્છ રાખવા માટે મ્યુનિસિપાલિટી તથા શહેરના લોકોએ સહકાર કરીને આ કામ ઉપાડી લેવું. નુકસાનકારક દવાઓની જાહેરખબર બંધ કરવા પ્રયત્ન કરવો. આ પરિપદની શાખાઓએ આ બધું કરવા પ્રયત્ન કરવો. આ પરિપદની શાખાઓએ આ બધું કરવા ઉપરાંત સમાજસેવાનું શિક્ષણ આપવા માટે સંસ્થાઓ સ્થાપવા પ્રયાસ કરવો.

પાંચમા વિભાગમાં ગૃહઉદ્યોગ બાબત ચર્ચા કર્યા પછી એવું નક્કી થયું કે આ યંત્રના જમાનામાં તથા દિન-દિની આર્થિક

પરતંત્રતા છે તે સમયે ગરીબ લોકોના ગુજરાન માટે ગૃહઉદ્યોગને ઉત્તેજન આપવાની ખાસ જરૂર છે. આ દેશમાં મોટાં યંત્રો નહોતાં ત્યારે પણ બધા જ ઉત્તમ કારીગર હતા અને બહુ ઉત્તમ કલામય કૃતિઓ થતી હતી. મૈસુર રાજ્ય તરફથી ખાદી તથા બીજા ગૃહઉદ્યોગોને ઉત્તેજન આપવામાં આવ્યું છે, તે માટે આ પરિપદ તેમને અભિનંદન આપે છે. ખાદી તથા હાથની બનાવેલી બીજા વસ્તુઓને ઉત્તેજન આપવું એ સ્ત્રીઓનું કર્તવ્ય છે. તેવી સ્ત્રીએ વેચાય તેની વ્યવસ્થા આપણે કરવી જોઈએ. હાથે બનાવેલી વસ્તુઓ મોંઘી હોય તો પણ તે ખરીદવાથી શુભે મરતા ગરીબ લોકોને પોષણ મળશે એ વિચાર શ્રીમંત લોકોએ ખાસ કરવો જોઈએ.

આ દેશના લોકોમાંથી બધા ખરા સ્વચ્છ બંધારી કોટડીઓમાં કે બૂંપડાંમાં પોતાની છાંદગી ગણે છે, એ વાતની ના કહી શકારો નહિ માત્ર થોડાં જ વર્ષ, થયાં સરકારે આ બાબત બ્યાનમાં લીધી છે. સારાં ઘર બાંધવામાં પૈસા ખર્ચવાની ખાસ જરૂર છે. ગામડામાં જે ગરીબ લોકો માટે સરકાર ઘર બાંધાવે તેઓ પોતે જ મજૂર તરીકે કામ કરે તો એ પૈસાનો ખેવડો સફળયોગ થાય. ઘર બાંધતી વખતે હવા, અજવાળું અને સ્વચ્છતાની ખાસ કાળજી રાખવાની જરૂર છે. શહેરનાં ઘર સુધારવાની નોટલી જરૂર છે તેટલી જ ગામડાનાં ઘર સુધારવાની અગત્ય છે. તેમાં લોકોને ચોકસું પાણી મળે અને એવા પાણીનો નીકાલ થાય તે વાત ખાસ બ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. કારખાનામાં કામ કરનાર મજૂરો, માટે તેમના માલિકો ઘર બાંધાવે ત્યારે મજૂરોની કમાણીના પ્રમાણમાં બાકું લેવામાં આવે અને ઘર બંધી દરિયાઈ રહેવા કાપક હોય એવા કાપકો થવાની જરૂર છે.

સ્ત્રીઓની આર્થિક સ્વતંત્રતા માટે નીચેની વાતો અમનમાં મૂકવાની જરૂર છે:- ફરજિયાત પ્રાથમિક શિક્ષણ, ઉદ્યોગ તથા ધંધાનું શિક્ષણ, મિલકત વગેરેના કાયદાના સુધારો, સ્ત્રીઓની જીંદગીનો વીમા, નોકરી કરનારી સ્ત્રીઓનાં બાળકોને સાચવવા માટે સંસ્થાઓ (Creches), દિવસના થોડા સમય કામ કરવાની સમવડ પુરવો જેટલું જ કામ કરનારને તેમના જેટલો જ પગાર, મહિલાને ઘરમાં જ મહેનત કરવી પડે છે તેને બદલે મહિલાની મિલકત પત્નો અધિકાર અથવા પતિની કમાણીમાંથી અમુક હિસ્સા પર કાયદેસર હક.

ઉપર પ્રમાણે પાંચ વિભાગોમાં જુદી જુદી બાબતો પર ચર્ચો થઈ ને તેને પરિણામે દેશમાં થયા. ચારપાંચ દિવસની પરિષદમાં તો માત્ર એટલું જ થઈ શકે. એ દેશવાસીઓ જેટલા બને તેટલા અમનમાં મૂકવાઈ કામ તો તેની શાખાઓ આખું વર્ષ કરી શકે. દરેક શાખા પોતાની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે જ પ્રયત્ન કરી શકે. કોઈ

પણ કાર્ય કરવું હોય તો પૈસાની જરૂર પડે છે તે મેળવવાની ઘણી મુશ્કેલી છે. વળી સ્ત્રીઓમાં સમાજસેવા માટે કાર્યકર્તા મળવાં પણ કઠણ છે. વળી દરેક શહેર કે ગામડાના મંજોગો તથા વાતાવરણને અનુકૂળ હોય તે જ કામ ઉપાડી શકાય. તેટલે અંશે પ્રયત્ન બધી જ શાખાઓ કરે છે.

આ પરિપદને માથે એક એવો આક્ષેપ પણ મૂકવામાં આવ્યો છે કે તેમાં માત્ર શ્રોમંત ધર્મી સ્ત્રીઓ જ બાગ લઈ શકે છે પરંતુ જે શહેરમાં પરિષદ ભરવામાં આવે ત્યાંની તો ગરીબ સ્ત્રીઓ પણ સારી રીતે બાગ લઈ શકે છે, દૂર દેશથી ગરીબ સ્ત્રીઓ બાઈ ખર્ચોને ન આવી શકે તેને પરિપદ કેવી રીતે મદદ કરી શકે? રાષ્ટ્રીય મહામંભા (કોંગ્રેસ) તથા બીજી સેંકડો પરિષદો ભરવામાં આવે છે, તે બધામાં જ એવું હોય છે. તે ઉપરાંત, શ્રોમંત સ્ત્રીઓ એકઠી મળીને પોતાની ગરીબ બહેનોના કુખનું નિવારણ કરવા પ્રયત્ન કરે તેમાં ખોટું શું છે?

[ન્યોતિધર]

‘ ગોરી ગામડીઓ ’

[રાગ - ‘ ચાલી ચાલી ’ પ્રમાણે]

ગોરી ગોરી ગામડીઓ

આવી રહેરમાં રે, ફરતી રહેરમાં રે !

ગોરી ગોરી ગામડીઓ

આવી રહેરમાં રે,

ફરતી રહેરમાં રે !

ચુંદડી ચાટલે ચમકતી

ધાધર પુ રમ દ દા ર...

નાકે નથ, લટ લટકતી...

સિંહણુ મુખ ને ચાલ... ગોરી ગોરી

ઠહેલી ઠંઠાણે ગજવતી ઠાકલ પાડતી રે

રવળન જાડતી રે

ગોરી ગોરી

સૌ! સવિતાલક્ષ્મી પુત્ર

છલકે તાંબડીયુ મસતકે કુધની રે

ભોળાં ઉરની રે અમૃત આંખમાં રે

ગોરી ગોરી ગામડીઓ

આવી રહેરમાં રે,

ફરતી રહેરમાં રે !

મૈસૂરના હીવાન સર મિરજા ઇસ્માઇલનું બાપણ

બાનુઓ,

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદના આ પંદરમા અધિવેશનને સંબોધી આવકારતી વખતે હું વિવેક કે શિરસ્તાની બાપા વાપરતો નથી, પરંતુ તમે સૌનું હાર્દિક સ્વાગત કરું છું. મૈસૂર પ્રદેશમાં આપનું આ પ્રથમ અધિવેશન છે. અહીં એક વ્યક્તિ તરીકે તેમ જ રાજકોજના અગ્રણી તરીકે મનુષ્ય જાતિના બહા તેમ જ પ્રગતિમાં રસ લેનાર તરીકે હું અહીં તમારું આવળીતું સ્વાગત કરું છું.

તમારા અધિવેશનના સ્થળ માટે તમે મૈસૂરને પસંદ કર્યું છે એ એક શુભ ઘડી છે. હિંદની સરકારી, લાગવગવાળી તેમ જ શુદ્ધિશાળી મહિલાઓ તમારી આ પરિષદમાં છે. સાચી મનુષ્ય-પ્રગતિ અને તુલનાત્મક ચર્ચા સિવાય તમારું અહીં બાગ્યે જ બીજું કંઈ કામ હશે અને તમે સૌ તુલનાત્મક દીકામાં પાવરધાં હોવાથી આ દુનિયામાં મહત્ત્વની એવી બાબતો પણ તમારી ચર્ચા બહાર નહિ જ રહેવા પામે. ગમે તેવી અદ્ય પ્રગતિની કદર કરવામાં નારીજાતિ કદી પાછળ પડતી નથી. અને એવી પ્રગતિ માટે તેનામાં આભારની લાગણી પણ ઓછી હોતી નથી અને એથીજ જીવનનાં મહો એક-સરખાં વર્તુલાકારે ફર્યાં જાય છે. પુરુષોનાં સરકારો શું આ સ્ત્રીજાતિની કદરદાનીને આભારી નથી ?

આયેન્સનો જાણીતો મહાન રાજદારી પેરિક્લીસ સ્ત્રીઓ સંબંધે જણાવે છે કે, એમના મહાન ગુણ સંબંધે કંઈજ સાંભળવા નેવું

નથી. અને આને, એ ગ્રામીન કાળમાં પેરિક્લીસે કહેલું તે, આજની મહિલાઓને જરાય લાગુ પડતું નથી. આધુનિક જગતમાં તમારે બારે બાગ બજવવાનો છે. 'એ બાગ તે તમારું ગૃહો અને એની આસપાસના' સંબંધને લગતોજ નહિ પરંતુ ધર બહાર પણ તેનું સ્થાન છે; એમાં રમત-ગમતો, કળા, વગેરે જે આજની મનુષ્યજાતિની જરૂરિયાતો ગણાય છે તેમાં પણ બાગ હોવા જોઈએ. અને એમાં શહેરી તરીકેની જવાબદારીઓનો સમાવેશ થયેલો છે.

આગળના રોમન લોકોની કહેવત છે કે, સો માણસો હશે તો એ સોએના મતો બિન્ન બિન્ન હશે અને હજાર માણસો હશે તો એ હજારેયના જુદા જુદા અભિપ્રાયો આવશે. અને એટલે, હું મારો અભિપ્રાય પણ જિઆરું ? મારો અને તમારો મત ચર્ચા કરવાના વિષય સંબંધમાં કદાચ મળતો નહિ પણ આવે; પરંતુ આવા મતબિન્નતા દર્શાવે તેવા અભિપ્રાયોવાળા વિષય પણ છે, અને એ વિષય તે આ પરિષદે કરેલા અને હવે પછી કરવાના કામો વિશે. આ કામની કિંમત ત્રણગણી છે. એમાંનું પહેલું તો મુખ્યત્વે સ્ત્રી જાતિ પરતવે કરેલાં કામો તે, અને એ કામો પુરૂષો અને બાળકોના હિતમાં પણ નીવડ્યાં છે.

તમારા કામના એક અગત્યના અંગ તરીકે હું જાતબાતના બિન્નતવને દૂર કરવાનું ગણું છું. એટલે એણે સ્વીકારેલી જાતિમાં તમામ કોમ અને ધર્મની બહેનોને એક જ જુમિકા પર આવી ભેળવાઈું કાર્ય તમે

બંનાવ્યું છે. અહીં હવાખાં એવા ઓરડા નથી, તેમજ જાતિભેદોની દીવાલો નથી અને જોએ-નીચતાના ખ્યાલ પણ નથી. તમારું દરિયું કુ અખિત હિંદના પાયા પરનું છે. આ બાંધતેમાં તમારો એકપતો સિદ્ધાંત એ લંગેબગ મને મળતો છે. તમારા આ કામ માટે હું તમને મારા હાર્દિક અભિનંદન અર્પણ કરું છું. તમારા આ અધિવેશનમાં જુદાં જુદાં ધર્મનાં, તેમજ કેટલાંક જુના પુરાણો પંથને પાળતો સમુદાયનાં અને જ ધર્મમાં હું જાણું છું તેમાંથી પણ આવેલાં હશે. અને આ સિવાયનાં પણ અનેક આવેલાં હશે. પરંતુ અહીં તો તમે સૌ એક ભગિનીભાવે ભેગાં થયાં છો. જ્યાં સુધી તમારી આ મનુષ્ય એકપતી ભાવના હશે ત્યાં સુધી તમારા પર એમ તેવી દીકાઓની વર્ષા ઝડીઓ થશે તો પણ તમે વિરુદ્ધ માર્ગે જવાનાં નથી. હિંદના નાનામાં નાના ગામડાંમાં જ્યારે કેમી મતભેદો ચાલી રહ્યા છે તેવે વખતે તમે આ સારી તક ઝડપી લીધી છે. આ સ્ત્રીઓની એકતા કરવાનો તમને સુભગ અવસર પ્રાપ્ત થયો છે.

મનુષ્યએકતાના સિદ્ધાંતને અપનાવ્યા સિવાય અને એ બિન્નતાને દૂર કર્યો સિવાય સારી પ્રગતિ હરગીજ શક્ય નથી, સ્ત્રીઓ અને પુરોનાં કયાં કર્તવ્યો અને જીવન-શૈલી તમને જુદાં પાડે છે ? શાઓ તો કહે છે કે, કોઈ મનુષ્ય એકલવાયો રહી શકતો નથી. અને આમાં આપણે હમેરી શકીએ કે, કોઈ પણ નારી એકલી રહી શકે નહિ. જેમ પુરોનાં લગતી બાબતો હોય છે તેમ સ્ત્રીઓને સ્પર્શતી બાબતો પણ હોય છે, જે કે તે અતિઅમ્મ પ્રમાણમાં હોય છે. અને આજના જમાનાના મુસ્લિમો જીવનમાં સ્ત્રીઓને જીવનના અમુક ભાગો સંભાળવાના રહેશે અને પુરુષો માટે પણ કરી. પરંતુ મધ્યમાં, રચનામાં,

જીવનના મધ્યસ્થાનમાં, પુરુષ અને સ્ત્રીને જુદાં પાડી શકે તેવી કોઈ રેખા હોઈ શકે નહિ. જરૂરી કે બીનજરૂરી બાબતોની અંતરમાં પડવાની આપણને જરૂર નથી.

હવે, જીવનનું મધ્યમિત્તુ ધરમાં હતું. છે અને રહેશે. અને એ મધ્યમિત્તુ એ સ્ત્રી છે. પુરુષ એવા જીવનના અંતરવાતોમાં બહારના સંજોગોને આધીન રહે છે. આમ છતાં એને ધરનું આકર્ષણ લાગ્યા કરે છે અને એને એ આધીન પણ થાય છે. આ બધા વખતે સ્ત્રી આ મધ્યસ્થાને હોય છે. સ્ત્રીને ધર આગળ અનેક જરૂરી બાબતો સંભાળવાની હોય છે. જીવનની સાથે સ્ત્રીના સંબંધો, વખારો અને સતી પટીઓ કરતાં પણ વધુ મહત્વના હોય છે.

પરંતુ આપણે હવે આવતી નવીન જગતરચના સામે આશામયો અને આતુરતાપૂર્વક મીટ માંડવી જોઈએ, કે જ્યારે સુદના અવાજો શાંત પડ્યા હશે, અને રાજદ્વારી સંજોગો શાંત પડી ગયા હશે. એ નવીન રચનામાં તમે અને તમારી અમ્મ ભગિનીઓની જરૂર પડશે. એવે વખતે એ નવીન રચનામાં દંભી સમોજ કે ધાર્મિક ટેંગી પર રચનારી નહિ-પણ મજબૂત સર્વસામાન્ય જરૂરિયાતોના પાયા પર રચનાર નવીન રચનામાં તમારો ફાળો મહત્વનો હશે. આ ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓ અતિ અગત્યનો અને મહત્વનો હિસ્સો આપી શકે. સ્ત્રી એ તો શાંતિહતા છે, ધાવેને રૂઝાવનાર છે, અને સુખના રવર્ણીય દૂતસમી છે. દેશમાં શુભેચ્છા પ્રવર્તે અને કડવાશ છિત્તપન કરે તેવા રાજકીય મતભેદો દૂર કરે તેવા પ્રયત્નો તમારે કરવાના છે. તમે માત્ર રાજદ્વારીઓજ નહિ પરંતુ રાજદ્વારી ક્ષેત્રની શાંતિપ્રચારકો પણ થાઓ. તમારો સ્ત્રીસુહર્મ વર્તવ્ય અને શુભમેતા દેશના રાજદ્વારી વાતાવરણમાં મિત્રાચારીભવ્ય વાતાવરણ પ્રસરાવવામાં સારો ફાળો આપી શકે.

જાહેરજીવનમાં સ્ત્રીઓનો પ્રવેશ એ આપની આ પરિપક્વને આભારી છે. અને આ દિશામાં, દુનિયાના દેશોની સાથે હિંદુ ત્યારે પ્રવેશ છે ત્યારે, તમારો ધ્યેય જૂન ઉપયોગી નીવડશે, એવી હું આશા રાખું છું.

ઇતિહાસનાં પૃષ્ઠો પર કદી નહિ અંકાયેલા એવા ધોર, વિનાશકારી અને સાવદેશિક મુદ્દવિસ્તારના વખતે તમે બધાં એકત્ર થયાં છો. જૂની વંશપરંપરાગત અને રાષ્ટ્રીય હુકમનાવટનું સ્થાન સેધાન્તિક મુદ્દેલીધું છે. આ માનવી અને વસ્તુઓના મુદ્દમાં એક લોકમતવાદ આપો. જાર ઉઠાવી રહ્યો છે. તેનાં જીવન અને દીર્ઘકાલીન રાજદારી નિષ્ણાનું રક્ષણ કરવા માટે જરા પણ વૃદ્ધવ દાખલ સિવાય અને ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ વીરત્વની વાતોને પણ જેમ આપે તેવી રીતે પ્રયત્નશીલ છે, એ લોકવાદી ચિંતન છે, કે જેના ભાવિ સાથે 'હિંદુ' ભાવિ પણ સંકળાયેલું છે.

મહા પરિપક્વમાં પસાર થયેલા ફરવા પરથી મને જણવા મળ્યું છે કે, તમારી પરિપક્વ મુદ્દવિરોધી છે.

જેમ રાક્ષસ અને તમામ દર્શિઓ દર-રોજ દર્શનાં વિરોધી હોઇને તંદુરસ્તીનાં તે તરફદાર હોય છે, તેમ આપણે બધાં જ મુદ્દવિરોધી હોઇને શાન્તિને ચાહનાર છીએ. પરંતુ ત્યારે દર્શ આવી પડે છે ત્યારે આપણાં તમામ સાધનો વડે તેનો સામનો કરીએ છીએ અથવા અંત પામીએ છીએ, તેમ મતબ્બસમાજ તેના નાશ પરત્વે બેદરકાર રહી શકે નહિ. બ્રિટિશ સામ્રાજ્યના મધ્યસ્થળ સમાન બ્રિટનની આજે આ સ્થિતિ છે એની આ સ્થિતિમાં સામ્રાજ્યના

અન્ય દેશોની જેમ હિંદને હાકલ કરવામાં આવી છે. બધાને કંઈ આ અનિષ્ટતા દર કરવા માટે જવાબુ કહેવાનું નથી. પરંતુ દાકતરને તો તેનાં મદદનીશો જોઇએ છે, કે જેમાં હરકોઈ પોતાનો ફાળો આપી શકે. હું જાણું છું કે, આ સંબંધે હિંદ અને બ્રિટનમાં દિલગીરીમયો મતભેદો પ્રવર્તે છે. આથી વ્યક્તિવાદીઓ અંદર અંદર લડવા લાગી ગયા છે. આ લોકો સામાન્ય રીતે બ્રિટનના તેમજ હિંદના હુકમનો સામનો કરવામાં સારા અને પ્રશંસનીય સાથ આપી શકે તેવા છે.

બાનુઓ, આપની પરિપક્વ પાસે આ મુદ્દનાં મૂળ સોધી કાઢવાનું કાર્ય પડેલું છે. અને એ કાર્યદારા એ મુદ્દથી તટસ્થતા ધારણ કરીને નહિ પણ લોકમતદારા એના અંત આજવામાં કામ કરવાનું છે. આ કાર્યમાં તમારે અનેક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડશે, પરંતુ શુદ્ધ મનવાળા અને દૃઢ ઇચ્છાશક્તિવાળાઓ માટે તો તે હિતેષક છે.

તમારી સામે પડેલું કાર્ય જેમાં આ પરિપક્વની મદદ છે તે ખુલ્લું છે. વિચારો ઇચ્છાશક્તિને ઉત્પન્ન કરે છે અને એ ઇચ્છાશક્તિમાંથી કાર્યનો ઉદ્ભવ થાય છે. એટલે આજની કાર્યવાહીને આપણે હિંદકારી પરિણામોના ઉગમરૂપ ગણીશું.

બાનુઓ, અભિપ્ર હિંદ મહિમા પરિપક્વની આ એક જ મેસરમાં માત્ર પડેલી વાર જ નહિ પરંતુ મહારાજા શ્રી જયચામરાજ વાડોઆર બહાદુરના વ્રતન રાજત્વકાળ પ્રસંગે મળે છે, જેમને હું 'ધાર' છું કે તમે અભિનંદન ને આશીર્વાદ અર્પો છે, તેઓ તરફથી હું પરિપક્વ સ્વાગત કરું છું, અને એની સફળતા ઇચ્છું છું.

અમેરિકાની પ્રથમ મહિલા

શ્રીમતી ઇલીનોર રૂઝવેલ્ટ

અમેરિકાના પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટ વંશઘટ હાઉસનાં સિંહાસને બીજી વાર બીરાજી શક્યા એ માટે એમણે બીજાઓની સાથેસાથ એમનાં પત્ની ઇલીનોર રૂઝવેલ્ટનો પણ આભાર માનવાનો છે. ઇલીનોર રૂઝવેલ્ટ પોતાના પતિની સ્થળતા માટે જે કામગીરી કરી બતાવી છે, તેવી કામગીરી કદાચ કુનિયાની બીજી કોઇ પણ પતિને નહિ કરી બતાવી હોય.

ઇલીનોર રૂઝવેલ્ટને એક રૂપસુંદરીની ઉપમા તો આપી શકાય એમ નથીજ. આમ છતાં એમની છુદ્ધ ખુબ તીવ્ર છે. અમેરિકાની સામાન્ય મહિલાનું માનસ સમજવાની એમની શક્તિ અજબ છે. એમના આ બે મુલ્યોએ જ એમને અમેરિકાની સૌથી વધારે લોકપ્રિય મહિલાનું સ્થાન અપાવ્યું છે.

અમેરિકાના વિખ્યાત પત્રકાર વેલ્ટર વીન્સેએ એક વખત એમને 'શ્રોક્શાહીની રાણી' નું બીરૂદ આપ્યું હતું. એમના આ બીરૂદની સામે તો એમના પતિનો ઉગ્રમાં ઉગ્ર પ્રતિપક્ષી પણ વાંધો ઉઠાવી શકે તેમ નથી.

ઇરૂપીતાસના લાભાર્થ

મીસીસ. રૂઝવેલ્ટ જ્યારે રેડીયો ઉપર પહેલવહેલું ભાષણ કરવાનાં હતાં ત્યારે એમના પતિના પ્રતિપક્ષીઓ ભારે ગુસ્સે થઈ ગયા હતાં. એમની કોષજન્ય ગર્જનાઓએ આખું અમેરિકા ગંજવી મુક્યું હતું. "મીસીસ રૂઝવેલ્ટ તો નાણું બેમાં કરવા માટે પેતાનાં વિચિત્ર સ્થાનને ઉપયોગ કરી રહ્યાં છે."

એવી ભતનો આક્ષેપ આ પ્રતિપક્ષીઓએ કર્યો હતો પણ ઇલીનોર કંઈ આવી રીતે પ્રતિપક્ષીઓની જાળમાં સપડાઇ જાય એવી

ભોળા બાંધે નથી એણે તો માન્યું. શસ્ત્ર-ક્રિયાનાં સાધનોની જરૂરીયાતને લીધે મુશ્કેલીમાં આવી પડેલી એક નાની ઇરૂપીતાસને મદદ કરવાની શુભનિષ્ઠાથીજ રેડીયો ઉપર ભાષણ કરવાનું કષ્ટન કષ્ટ હતું. રેડીયો કંપનીએ એને આ ભાષણ માટે શ્રી તરીકે જે નાણું આપ્યું તેમાંથી તેઓ પેકી નાનકડી ઇરૂપીતાસને જોઈતી બધી વસ્તુઓ પુરી પાડી શક્યાં હતાં. આમાં ખરી ખુબીની વાત તો એ હતી કે મીસીસ રૂઝવેલ્ટનાં આ દાનની કોઈ પણ માણસને ગંધ સરખી પણ આવી નહોતી. એ દાન ખૂબ જ ખાનગી રાખવામાં આવ્યું હતું ... પણ જ્યારે મીસીસ રૂઝવેલ્ટ પર, એમના પતિના પ્રતિપક્ષીઓ તરફથી થઇ રહેલા પ્રહારો પેલી ઇરૂપીતાસમાં કામ કરતી એક નસથી સદન ન થયા ત્યારે એણે મીસીસ રૂઝવેલ્ટ આપેલી મદદની આખી કથા જાહેર કરી દીધી. એ કથાએ પ્રમુખ રૂઝવેલ્ટનાં પ્રતિપક્ષીઓને અવાક બનાવી દીધા. ઇલીનોરની કિંમત અમેરિકન પ્રજાની આંખમાં ઘણી વધી ગઇ.

મુંગી સેવા

લોકાજન વખત પહેલાં 'મેક્સ સંસ્થા' તરફથી જ્યારે મત લેવામાં આવ્યા હતા ત્યારે માત્રમ પડ્યું હતું કે અમેરિકાની પ્રજાને ૭/૮ ભાગ, મીસીસ રૂઝવેલ્ટને અમેરિકાની પ્રથમ મહિલા માનતો હતો ! આજે અમેરિકાની દરેક દરેક માતા એને "ઇલીનોર" તરીકે જાણે છે.

ઇલીનોરનાં માતાપીતા એ જ્યારે નાની હતી ત્યારેજ મરણ પામ્યાં હતાં. નાનપણમાં એને કરોડ રજાનો રોગ થયો હતો. આ

રોગથી એને ખુબ દુઃખ થતું હતું. આ દુઃખની યાદ એને એટલી તાઝ હતી કે જ્યારે તાજેતરમાં જ એને કરોડરજ્જુના રોગ થી પીડાતાં જાળકની એક સારી માતાને ઠાગળ મળ્યો અને એ રોગતું શું કરવું એવી સલાહને માટે માગણી કરવામાં આવી ત્યારે એણે એક દાણનાં પંજુ ચિત્તે બિના અને પોતાની ટેવ પ્રમાણે જરા પણ ધમાલ કંઈ વિના પગલાં લેવા માંડ્યાં. એણે એ સીદી માતાની મુલાકાત લીધી અને જણાવ્યું કે: “કમાણી, વિખ્યાત ઈસ્પીતાલમાં તમે તમારાં જાળકને લાકડેને જાળે. ત્યાં એક નિખ્યાત તમારાં જાળકની સારવારની વ્યવસ્થા કરી દેશે.”

પેલી સીદી માતાએ જવાબ આપ્યો, “પંજુ બાઈ સાહેબ મારાથી ડાકંટરની શી અપાય એમ નથી.”

“એની તમે ફોફર ન કરો,” ઇલીનોરે જણાવ્યું. જવાબને અંતે એમના અનેક મુખને આસ્વાદ અનુભવતી સીદી માતાના મુખ ઉપર હાસ્ય ફરી વળ્યું. જે માતાએ, પોતાના જાળકની સારવાર મક્ક કરાવવાની વ્યવસ્થા કરી દીધી એ માતાને હજારો આશિર્વાદ દેતી એ સીદી બાઈ પોતાને ઘેર ગઇ હતી. મીસીસ ફ્રેવેલ્ટે એ જાળકની સારવાર માટે પોતાના ખીસ્સામાંથી નાણાં બરપાઇ કરી આપ્યાં હતાં. અને થોડાક વધુ મતો મેળવવા માટે જ આવા “ઉપકાર” કરવાની ઇલીનોરને ટેવ નહીં.

સીદીઓના પ્રેમ

ઇલીનોર ફ્રેવેલ્ટે સીદીઓનો પ્રેમ જે રીતે સંપાદન કર્યો છે તેવી રીતે, અમેરીકામાં મુલકાળમાં થઇ ગયેલી ડાઇપણ “પ્રથમ મદિસા” સંપાદન કરી શકી નથી સીદીઓ પણ મોરંગો જેવાજ માનવીઓ છે એ વાત

ઇલીનોર ખરા અંતઃકરણપૂર્વક માને છે અને તેથી જ એ સીદીઓનો પ્રેમ સંપાદન કરી શકી છે.

સીદીઓની મહાન બાયક, મેરીયન એન્ડરસનને એક વરસ પહેલાં એક વિખ્યાત સંગીત સમ્મેલનમાં ગાવાની રજા આપવામાં આવી નહોતી, કારણ કે સમ્મેલનના પ્રયોજકોએ ગાયકો માટે નકકી કરવામાં આવેલી ફંન્ડેશની સીમાતું ઉલ્લંઘન કરવાની પાકી હતી. ઇલીનોર ફ્રેવેલ્ટેને જ્યારે આની ખબર પડી ત્યારે, એના ગુસ્સાને પાર રહી નહીં. તરત જ એણે એ રયામરગી છુલ્લુખ-મરીયન ને માટે ન્યુયોર્કનાં એક વિખ્યાત સંગીતગૃહમાં ગાવાની વ્યવસ્થા કરી આપી. વળી સંગીતગૃહના મંચ ઉપર જાતે હાજર રહીને એણે એ “રયામરગી”ને હાર્દિક મુખ્યારક્ત્યાહી પણ આપી હતી. //

આનાથી તો સીદીઓના આનંદનો પાર રહી નહોતો. ઉપર જણાવેલો જલસો જ્યારે પુરો થયો ત્યારે, આનંદથી માંડા બંનેમાં સીદીઓના ટોળામાંથી મીસીસ ફ્રેવેલ્ટેને બહાર લઇ જતાં પોલીસને બારે મુકેલી નડી હતી. એમને લગભગ ઉચકાને જ લઈ જવાં પડ્યાં હતાં.

પ્રમુખપદ માટેની ઉમેદવારીમાં વીલકીને ટોડા આપનાર ન્યુયોર્કનાં એક આગેવાન પત્રે મીસીસ ફ્રેવેલ્ટેને આપેતો અજબી અદ્દમુત હતો. મીસીસ ફ્રેવેલ્ટેને અતુલ્યરૂપે એ પત્ર જણાવ્યું હતું કે: “ફપ્પુદરીઓ બંને પોતાને મીસ અમેરીકા-અમેરીકાનાં સ્ત્રીત્વની પ્રતિનિધિઓ કહેવડાવે પણ એ સમય દેશના લોકમત અનુસાર જ “મીસ અમેરીકા”ની ચુંટણી થવાની હોય તો, મીસીસ ફ્રેવેલ્ટેને ઝોઈણ પડેલી શકે એમ નથી.”

[જનમૂલકી]

આપની ચામડીના સૌંદર્ય માટે—

“દરેકી સુંદર અને મુલાયમ ચામડી !”
 દોષ થયું કોના સૌંદર્ય માટે/આનાથી આનંદ-
 દાયક બીજી પ્રશંસા કંઈ દોષ રાકે. બીજી દોષ
 કો મરે નપાસલા આ ચબ્દો સાંભળીને કપર્ણ
 થાય છે. પણ અસોસ કરી નહિ, એ તો તો
 આર્થિક દાંડલ કે સામાન્ય દરબલે મલાવતી
 દોષ પણ એ પોતાની ચામડીને સમ્પૂર્ણ રીતે
 સુંદર બનાવી શકે છે.

પોંડલ ક્રીમને ભરાબર ઉપયોગ કરવાથી
 તમારી ચામડી—મુલાયમ અને યોગ્યભરી બની
 જશે. આજથી જ પોંડલનો ઉપયોગ શરૂ કરો.
 દરરોજ રાત્રે અને સવારે લગાવો. એક ક્રીમ

તમને અવગા હાથે અનિચાતે તમારી ચામડી
 પર મલશે; ચામડી પર જમા થયેલા ચોકાસ-
 વાળા કણાને દૂર કરવા પોંડલ પચો સુધી
 ક્રીમને ચોપડેડું રહેવા દો, અને ત્યારબાદ
 મુલાયમ કપડાંથી કે પોંડલના ખાસ કપડાંથી એને
 છુટી નાખો. બે વાર આ પ્રયોગ દરેક વેળાએ
 કરવો. તમને તરતજ જણાશે કે તમારી ચામડી
 અતિથય મુલાયમ, ચકચકીત અને તાઝીભરી
 બની ગઈ છે.

પોંડલક્રીમ તમામ આગેવાન સ્ટોરો-
 માંથી ખરીદી શકાય છે, અથવા તો સીધા—
 ‘પોંડલ’ પા. બો. નં. ૧૪૪, સુબર્બ

પોંડલ કોલ્ડ ક્રીમ : ચામડીને
 સમ્પૂર્ણ રીતે સ્વચ્છ બનાવી
 સુંવાળી બનાવે છે; દરરોજ સવારે
 અને રાત્રે વાપરવું.

પોંડલ વેનીશીંગ ક્રીમ : સુખના
 તાપ અને પવન સામે ચામડીને
 રક્ષણ આપવા વિવેક વાપરવું—
 ચામડી બેથી મુલાયમ બને છે.

પોંડલ
 ક્રીમ

કવિશ્રી ન્હાનાલાલની લેખભાવના

લેખક : શ્રી. રમણલાલ અંકુલાલ કાટવાલા

લગ્ન એ માનવ જીવનનો એટલો બધો આવશ્યક અને તેથી ગંભીર પ્રશ્ન છે કે જેના ઉપર આપણાંમાંનાં પ્રત્યેકને બંહેલા કે મોડા વિચાર કરવો જ પડે છે; કારણુ લગ્ન જ મનુષ્યને પૃથ્વી ઉપર જ સ્વર્ગ અને નર્કની પ્રતિતી કરાવે છે. રનેહજગ્ન માનવ-જીવનમાં સુખ અને શાંતિની સરિતાઓ વહેવડાવે છે. મોહજગ્ન જીવનમાં દુઃખ અને અશાંતિની સરિતાઓ વહેવડાવે છે. પ્રેમજગ્ન મનુષ્યને કીર્તિ અને ઉન્નતિના ઉન્નત શિખરે લઇ જાય છે; કામજગ્ન મનુષ્યને અપકીર્તિ અને અધમતાના અધમોધમ ગર્તમાં ધસાડી જાય છે. રનેહજગ્ન માનવમાંથી દેવ સર્જે છે; મોહજગ્ન માનવમાંથી દાનવ સર્જે છે.

અત્રે મારે કવિશ્રી ન્હાનાલાલની લગ્ન-ભાવના ઉપર નિષ્કર્ષવાચન કરવાનું હોવાથી અન્ય સાહિત્યકારોએ દેહજગ્નો વિરૂદ્ધ જે કાંઈ લખ્યું છે તેનું ટુંકમાં વિવેચન કરી જઈશ. આપણાં જૂનાં શ્રોત્રગીતામાં, સંયુક્તા હિંદુ કુટુંબમાં, વલ્લભ સંપ્રદાય કરવાં પડતાં દારણુ દુઃખો, અને બાળવિધવાઓની કરૂણ કથાઓનાં તાદશ ચિત્રો ચિત્રણાં છે. નર્મદ, નવલ અને દત્તપત્રસમે પણ બાળલગ્નો વિરૂદ્ધ પણાં જ કાંપોં લખ્યાં છે. શારીરિક કળેડાગી જ માત્ર નહિ પણ માનસિક કળેડાગીએ જીવન કેટલું કથેશમય બને છે તેનો ઉત્તમ ચિતાર રણુકેડામાં “લલિતા દુઃખદર્શક” નાટક-માં આપી પ્રેક્ષકોની આંખોમાં આંસુ આપ્યાં હતી; અને ઉર ઉરના ઐક્ય વગરનું લગ્ન જીવનને ભડમડતી ચિતા બનાવી મૂકે છે તેનો તત્તરપર્શી, ને સચોટ ખ્યાલ ગોવર્ધનરામે

‘સુસ્વતીચંદ્ર’માં આપી સમાજને સતેજ કરી દીધો. હવે માત્ર બાળલગ્ન અને વિધવા-લગ્નને સ્થાને રનેહ એ લગ્નનો આત્મા છે અને રનેહવિહોણાં લગ્ન ભડમડતી ચિતા છે તેની ચર્ચા થવા લાગી અને કવિશ્રી ન્હાનાલાલે રનેહજગ્નની ભાવનાને એમનાં ધણાંખરાં ગીત, રાસ, કાવ્ય, નાટક અને વાર્તાઓમાં ચર્ચાવા માંડી. કવિશ્રીએ એમની સાહિત્યકૃતિઓમાં બાળલગ્નરૂપી અગ્નિથી મળગી જતા સંસારની કરૂણ કથનીઓ કથી નથી પણ રનેહ-લગ્નરૂપી જાદુઈ લાકડીથી સ્વર્ગ બની જતા સંસારની સુંદર રસકથાઓ કથી છે. આ રસકથાઓનાં આપણે કેટલાંક પાનાં વાંચીએ:-

(૨)

કવિશ્રી ન્હાનાલાલમાં દેહજગ્ન બાળ-લગ્ન ને પ્રીતજગ્નમાં ભાનતા નથી; કારણુ એ લગ્નોનું સુખ કારણુ કામ હોય એમ એમને લાગે છે. બાળલગ્નમાં તેઓ પ્રીતકુલ જ માનતા નથી; કારણુ બાળલગ્ન એ પરણુનાર યુવક ને યુવતિની સંમતિ અને સમજણ વગર ચાલે છે. પરણુનાર યુવક યુવતિનાં માખાપ લગ્નનો ફાલો લૂંટવા માટે જ તેમને પરણુવતાં હોય છે. કવિશ્રી તે પ્રેમ-લગ્નમાં જ માને છે. તેઓ પ્રેમને જ લગ્નના આત્મા તરિકે ઓળખાવે છે; કારણુ તેઓ એમ માને છે કે,

‘ પ્રેમ પૂજન આત્મ પૂજન છે. ’

‘ વિલાસ પૂજન દેહ પૂજન છે. ’

કવિશ્રીની બધી લગ્ન ભાવનાનું મૂળ આપ-જીને ‘વસંતોત્સવ’માંથી મળે છે. આ

આખા કાવ્યમાં કવિશ્રીએ સુભગા અને રમણ તથા વિવશ અને સૌભાગ્યવંદનો રનેહ દર્શાવી, સંસારમાં રનેહનું કેટલું બધું મહત્ત્વ છે તે સમજાવ્યું છે. ન્યાં ન્યાં સંસારમાં રનેહ હોય છે ત્યાં ત્યાં સદા સ્વર્ગે જ હોય છે. રમણ ન્યારે સુભગાને પૂછે કે 'સ્વર્ગ જુઝરો કે રનેહ ?' ત્યારે સુભગા કહે છે કે,

“ રનેહને પ્રેમ હોય, પ્રજુ રહેવા દે તો સ્વર્ગની શી પરવા છે ? ”

“ સ્વર્ગ બંધ એ ખાટે છે કે સ્વર્ગ રનેહશ્રમિ છે. ”

વળા તેઓ કહે છે કે સંસારનાં સુખદુઃખ

“ દેહના સ્પર્શસ્પર્શમાં નથી પ્રાણના સ્પર્શસ્પર્શમાં છે પ્રાણ પ્રાણની રસકથા તે રનેહ. ”

આ પ્રમાણે પહેલી જ કૃતિમાં રનેહ હોય ત્યાં જ સ્વર્ગ, રસકથા તે રનેહ અને ઉભયના ઉરનું એકત્વ તે જ લગ્ન એમ કવિ કહે છે. વળા 'સંસારમંથન'માં પણ તેઓ કહે છે કે “ ન્યારે જી અને પુરુષ આ પ્રમાણે રનેહથી સંયુક્ત થશે, ન્યારે બંને માંનો એક શુદ્ધિ વધારશે ને બીજે હૃદય કેળવશે, એકએકનાં અધોઃ ધરો ને એક બીજને ઓળખશે ત્યારે જ 'પ્રેમમાંથી પ્રભુભવ' થવાશે. લગ્નગનેહનો વિશ્વકર્મમાં હેતુ એ જ છે કે જગતમાં દિવ્યતા ઊગાડે તેનાં રસ ઝરતાં અમૃત કુપડાં સ્વર્ગમાં લઈ જવાં. ”

(૩)

આ પ્રમાણે કવિશ્રીની લગ્નની ટૂંકી વ્યાખ્યા બધવા પછી તેમણે ચલેલા, લગ્નમાં ધણેજ અગત્યનો ભાગ ભજવતા પર્સદગીના પ્રશ્નની ચર્ચા કરીશું. જૂના વખતમાં કુલજન જે વર આપે, તેની સાથે પુત્રીને પરણવું

પણું હતું; અને તેથી તેમના સંસારમાં સતત દુઃખના દાવાનળ સળગતા અને પરિણામે કેટલીએ બાળાઓનાં જીવન એજે જતાં; કેટલાએ આત્મધાતો થતા. પર્સદગી, પરણનાર પુત્રીની નહિ પરંતુ કુલજનોની જ હોવાથી, પુત્રીને સાસરામાં એક ધણી નહિ પણ ત્રણ ત્રણ ધણી (માલિકના અર્થમાં) સાથે જીવન બેઠવાર ચલાવવો પડતો. એક તો તે પરણી હોય તે ધણી, બીજો ધણી તેની સાસુ અને ત્રીજો ધણી તેનો સસરા કે તેની નૃણંદ, આટલી બધી કડોડો રિયતિ સંયુક્ત હિંદુ કુટુંબમાં પૂર્વે વહુની હતી અને હવે પણ ધણી કુટુંબમાં છે. જેમણે “ વહુએ વગોળ્યાં મોટાં ઘોરડાં રે લાલ. ” એ લોકગીત વાંચ્યું કે સાંભળ્યું હશે તેમને ખરર હશે કે નૃણંદ અને સાસુનો વહુ પર કેટલો બધો સોટો ચાલે છે. અને વર નિચારો વહુની સાસુના હાથમાં એક રમકડાં જેવો હોય છે. માત્ર ચલાવેલા પુત્ર પોતાની પત્નીને ઝેર આપવા જેટલી હદે બળ છે આવા દુઃખમય સંસારનો, નાશ કરવા અને પ્રત્યેક ઘરમાં સ્વર્ગ વસાવવા કવિશ્રીએ આ પર્સદગીના પ્રશ્નની ચર્ચા 'ઈન્દુકુમાર' અંક ૧ લો. (લગ્ન) માં પ્રમદા અને કાન્તીકુમારીના વાર્તાલાપ દ્વારા કરી છે. પ્રમદા કાન્તીકુમારીને પૂછે છે:—

“ ચૌવન માગે છે, ને કુલજન આપે છે; તો એ વર કાં નથી વરવો ?
ધન, ડપ, શુણ ને વિદ્યા,
શરીર સંપત્તિ..... ”

પ્રમદા એમ માને છે કે કુલજનો હંમેશાં વરની પર્સદગી કરવામાં પુત્રીના ભાવીનો વિચાર કરે છે. તેઓ પુત્રીને ગમે તેવા રસ્તામાં રજાગતા પુરુષ સાથે પરણાવી દેતાં નથી. પરંતુ કુલવાન, શુણવાન, હુદિવાન અને ધનવાન પુરુષ સાથે જ પોતાની પુત્રીને

પગલાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તો પછી પુત્રી-
ઓએ કુલ-જનો આપે તે વડે આથે ચા માટે
ન પરણુ? કાન્તિકુમારે આ પ્રશ્નનો આવો
અને સચોટ જવાબ આપે છે કે —

“ આત્મા ઓળખે તે વડે,
તે ન ઓળખે તે વડે. ”

પરો વર તો તે જ કહેવાય કે આત્માને
આલનાદતો હોય; જે લગ્નને પ્રાણવિકાસનું
પગથીયું બનાવતો હોય, પછી તે રૂપવાન
હોય, શુશ્રુવાન હોય, બુદ્ધિમાન હોય, ધનવાન
હોય, કે ગ્તા પર રજળતો ગરીબ બિખારી
હોય. વળી વરનો પસંદગીમાં કવિશ્રી ધન,
રૂપ, શુશ્રુ ને વિદ્યાને બદલ મહત્ત્વ આપતા
નથી; પરંતુ એકમેકના આત્માની ઓળખને
જ બદલ મહત્ત્વ આપે છે. કાન્તિકુમારો માર
ફતે તેઓ જણાવે છે કે. —

“ સુવર્ણ ઉપ. સર્પેય વડે,

ને રૂપ ઉપર રાક્ષસોય મોહાય

શુશ્રુ તો પરણનાર યુવતિ વિચારી જાણતી
હોય તે

ને વિદ્યા તો વડે પણ ખરી. ”

આ પ્રમાણે માયા લગ્નમાં કવિશ્રી
કુલજનોની પસંદગીને ખીનકુલ સ્થાન આપતા
નથી. ઉનકુ તેઓ તો કુલજનોને ગાજ
વમાડીને કહે છે કે : —

“ મંતાનેને દમ પીતા કરજો;

મા હોડેશો, માતાઓ, ને પિતાઓ !

પણ હોડેનાં અમૃત પાષ

જીવન બગી ચિતામાં મા રીઝગો ! ”

‘ઈન્દુકુમાર’ મા પણ રેલગન અને
કુલજનોની પસંદગી માટે બજારો લાઠાવાની
ધમકવાળી કાન્તિકુમારી પણ કહે છે. —

“ ગદા ઉપાડી મારા કુલજનો

ગદારી મૂર્તિ માનવા બિલા છે ! ”

‘જમા જયત’ મા પણ માથાપને મતાદ
આપતા તેઓ કહે છે કે. —

“ રને ના જગણ આડી પાળ બાધી
નથી સુખી થતા માતાપિતા,
કે નથી સુખી કરતા સન્તાનોને.
સન્તાનના રોડ ઉછેરને,
વાળજે પશ્ચિદળે,
પણ ઉચ્છેદરો મા. ”

કવિશ્રી ‘ઓજ અને અગર’ માં કુમાર
કુમારિકાઓને કહે છે કે જે તમારે ઉચ્ચ
જીવન ગાળવું હોય, પ્રણુતાનાં જ પગલા
માડવા હોય, પ્રાણ વિકાસ જ કરવો હોય,
અર્થપથના જ પગથીયા ચડવા હોય તો

“ કીમાર સેવી બીબા સમા ધૂમળે,

પણ આત્મા ન આલનાદે

એવા લગ્નવત આવરશે મા. ”

કુલજનોની પસંદગીને તો કવિશ્રી તદ્દન
ધૂતકારી કાઢે છે તેઓશ્રી તેને તદ્દન નિરર્થક
અને નિર્દય ગણે છે. કારણ કે એવા લગ્ન
પ્રાણવિકાસનું પગથીયું મટી, પ્રાણધાતક
નીવડે છે કાન્તિકુમારીના પત્નદારા કવિશ્રી
પોતાનો શાપ પ્રગટ કરે છે કે —

“ પાપ કાપી પખોને કહે ‘શક’

એ પખી કેટલું બિરો ?

ખાતકના જન્મ જોયા, ઉઠેર દીઠા;

બદુકના જલચારી કરીએ

ને જાનચાગીને બાળી મૂકોએ

લગ્નનામી અખડ અગ્નિચિત્તામાં,

પણ નિર્ર્થકને નિર્દય નથી તે ? ”

વળી વર કે વહુની પસંદગીમાં ન્યાત, જાત,
ધર્મ અને કુલનો પણ વિચાર કરવામાં આવે
છે. પરંતુ કવિશ્રી આત્મા આત્માના એકાણુ-
વાળા, ઉ ઉરના એકપલાળા લગ્નમાં ન્યાત,
જાત, ધર્મના લોહને સ્વીકારતા નથી. વળી
હિંચનીચ કુલના આલોને પણ તેમાં ગ્ધાન
ન હોવું જોઈએ એમ તેઓશ્રી માનતા હોય
એમ વાગે છે. કારણ કે ‘જમા’ જયત’ મા

જ્યાની માતાની ઇચ્છા જ્યા રાજકુમારી હોવાથી રાજકુમાર સાથેજ પરણાવવાની છે. ગિરિરાજ અને રાજરાણી વચ્ચે ખીજા પ્રવેશમાં જે વાતોવાપ થાય છે તેમાં રાજરાણી કહે છે:—

“રાજકુમારને જ પરણુશે. રાજકુમારી: રાજમુગટને, રાજદંડને, રાજસિંહાસનને પરણુશે ગિરિરાજની રાજકુમારિકા.”

અને જેવાને પૂછ્યા વગર કાશીરાજને લગ્નપત્રિકા પણ મોકલાવે છે. પરંતુ જ્યા જ્યાંને સ્થાય છે અને

“કાલગંગાને કોઈ કાંડડે કોઈકે કાંડડામાં સ્વીકારીશ કુમાર.”

એમ વચન પણ આપે છે. લગ્નતિથિએ જવાને રાજમહેલ ત્યજીને નાસી જતી દેખાડી કવિશ્રીએ કુલજનોના ખોટા ખ્યાલો અને વર્તન તરફ સખ્ત શેષ પ્રગટ કરી હોય એમ લાગે છે. અને છેવટમાં જ્યાનાં માતા-પિતા પાસે પશ્ચાત્તાપ કરાવી જ્યા ને જ્યતનાં જ આત્મ લગ્ન કરાવે છે અરણ્ય.

(૪)

આ પ્રેમાણે લગ્નમાં વર કે વહુની પસંદગીના પ્રશ્નનું વિવેચન કરી લગ્ન પહેલાં કુમારિકાના કેવા બાવો હોય છે, તેને કેવા પતિ નેધએ છે, તેને કુમારિકો રહેવું ગમે છે કે પિયુની પરમ પાંખ થનાવું ગમે છે વગેરે ગાથતોલું વિવેચન કરીશું. લગ્ન માટે દરેક કુમારી વરની શોધમાં હોય છે અને જો એને મનનાન્ધો વર નેપતો હોય તો એ સોતાના હૃદયની ભિમિ પર આધાર રાખે છે. કવિશ્રીએ “વિરાસની શોમા” નામના કાવ્યમાં કુમારી કેવા વરની શોધમાં હોય છે તેનો બહુ સુંદર રીતે ખ્યાલ આપ્યો છે. મંદાકિની કહે છે:—

અમુલ્ય

એણે વાળતી દરેક બાળ્યતમાં કેશવર્ધિની અમુલ્ય છે, દવામાં તે અચુક છે, તે એણા વાળને માટે દરેક અસાધારણ જવાબદાર તત્વોને સુધારે છે, તેને વાપરીને હજારો બાળકોએ સાંખ્યા અને મુશ્કેલીદાર વાળ મેળવ્યા છે. શા માટે તમારા પણ તેમ ન હોય ?

કેશવર્ધિની કિમથી બાળકના બાળને સંભાળી રાખે. મુગધોદાર અને પુષ્ટિકારક વાળ ઘોવા માટે કેશવર્ધિની શેમ્પુ પસંદ કરો. તમારું આખું કુટુંબ લહે

કેશવર્ધિનીની

ટ્રીટમેન્ટથી લાભકારક બને !

કેશવર્ધિની.....આના ૧૨

કેશવર્ધિની શેમ્પુ....આના ૧૨

કેશવર્ધિની ક્રીમ.... રૂ. ૧

પેરોળ અને પોસ્ટેજ ખર્ચ જુદું.

સાથે જ મળી આવે કેમીકલ્સ,

મોવલાપોલ, મદ્રાસ.

એજન્ટ્સ:—

એન ફડકે એન્ડ કુંઠ

રાવપુરા, વડોદરા.

મેસર્સ કાલાભાઈ સાંકળચંદ એન્ડ બ્રધર્સ

૩૦૫૮ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ

વાડીલાલ એન્ડ કુંઠ વલુનાગદ.

“ જોઈ દસે મુજ આંખ, હરે મુજ આત્મન,
 પ્રેમની બરતી ચરે,
 દાખવ દેવિ! જો બાખ સખિ !
 મુજ વદનનું એ કોણ ? ક્યાંથી નરે ?
 તેજે સુખા પરતે વીરસી
 ઉરમાં ઉછળે રસ જોય, અને
 પ્રુણ પરાયી ઉદાર બદાદુર—
 એ વર બાઈ ! જતાવ અને ”

વળી ‘ ઈન્દુકુમાર ’માં કાન્તિકુમારીને પણ
 આવોજ પતિ જોઈએ છે. તે પ્રમદાને કહે છે:—

“ પતિ, પ્રમદા, પતિ,
 નદિ અધૂરો, નદિ સમેાવડો,
 પણ પ્રાણેશ્વર, જીવનનિર્વાતા;
 જેના આરંભમાં જાણું જોઈ
 નેત્ર દાગી પ્રજ્વલિતો કરે:
 મંસાર સાગરમાં ખારી નોકા
 જેના કરે કૌશલ્યમાં પડે
 એવો રસનીર નાવિક:
 મારો આત્મનેના, યશસ્વી રવાગિન
 મારો આશરો-હ હૃદયનાથ
 મારો પૂરવી ઉપરનો પ્રભુ:
 આટો રાત્ર નમન નમવા,
 પ્રેમયાગ બરી પૂજવા
 મારે મૃદોળ જોઈએ
 સાવ સખીરી ! જતાવ, એવો રમેલ મુંદર
 રાજન ”

આધુનિક કુમારિકાઓ પનમાં, રૂપમાં,
 ગુણમાં કે નિષાળાં મોટી પડતી દરી પડે
 કવિઓના નાઃક અને નવલમાંની કુમારિકાઓ
 તે પન, રૂપ, ગુણ ને નિષાળાં લગ્નમાં કાઢે
 છે, એમને તે દલેખ્ય જોઈએ છે પછી તે

પોતાથી વધારે જુદિયાળો હોય કે જોઈએ
 જુદિયાળો હોય; જીવનનીકાને સંસાર સાગરમાં
 સદેલાઈથી સરકાવનાર રસવીર સુકાની
 જોઈએ છે, એમને દેહસૌંદર્યવાળો પતિ નથી
 જોઈતો, હૃદય સૌંદર્યવાળો પતિ જોઈએ છે.
 એમને ‘ દરત મેલાપન ’ વાળો પતિ નથી
 જોઈતો; ‘ પ્રાણ મેલાપન ’ વાળો પતિ જોઈએ
 છે. અને જો આવો રસિક પતિ કુમારિકાઓને
 ન મળે તો તેઓ કરમાય છે: એમ કવિઓનું
 માનવું છે. ‘ વિલાસની ચોખા ’ નામના
 કાવ્યમાં મંદાકિની કહે છે:—

“ રૂપ દીધું, રસ દીધ, રસિક ન દીધ,
 વિધિ ! તુજ થી દૂરતાની ” .

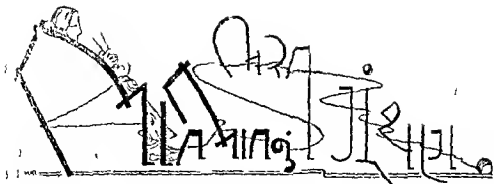
વળી ‘ ઈન્દુકુમાર ’ (અંક ૧, પ્રવેશ ૧)માંજ
 ત્યારે પ્રમદા કાન્તિકુમારીને પૂછે છે કે સગન
 શેરો કે કૌમારવત ? ત્યારે કાન્તિકુમારી
 જવાબમાં કહે છે કે:—

“ કુમારની તો કરમાવાનું
 પછી હોય પુરુષ કે સુ
 મંદરીની વેલ. ”

આ ઉપરથી એમ ધસિત થાય છે કે
 કુમાર હોય કે કુમારિકા હોય; પણ દરેકે સગન
 તો કરવું જોઈએ એમ કવિઓનું માનવું
 છે; અને તેઓથી ‘ રમેલજનમાંજ ’ માનતા
 દોવાથી સાથે સાથે કુમાર કુમારિકાઓને
 ચેતવણી પણ આપે છે કે:—

“ કૌમાર શેરી બીધા સમા પૂમળે;
 પણ આત્મા ન આદુસારે
 એવાં સગનવન આગરશો મા. ”

[અપૂર્ણ]

સૌ. લીલાવતી પટેલ

(૫) કામલ-પ્રેસ્ટનો કોટ (૨ થી ૩ વર્ષના બાળક માટે.)

કોટ ગુથવામાં જોડતી ચીજો -
૭ ચીસ ઉત્તર, ૨ જોડ સોવા, ૬ અને ૧૨
નખરના ૬ બટન, ૧ બકવ.

કોટને ઢાંચો લાગ-નવ નખરના
સોવા ઉપર ૧૭ ટાંકા સેવા, અને ૬ ઈંચ
૧ ટાંકો સાદો અને એક ઉંચો એમ પટો
ગુથવો અને છેલ્લી લાઇને એક ટાંકો પટા-
ડવો (૬૮). (ઉપરના પટામાં બીજી લાઇ
નમાં સાદા ટાંકા ઉપર ઉંચો ટાંકો સેવા
અને ઉંચા ઉપર સાદો ટાંકો સેવા એટલે
દાણા જેવી ડીઝાઇન પડશે. તેને મોસ ટાંકા
કહે છે.)

૧ લી લાઇન-૬ ટાંકા બાજી નહે ત્યાં
સુધી સાદી લાઇન ગુથવી અને છેલ્લા ૬,
એક ઉંચો અને એક સાદો એમ સેવા એટલે
આગળની પટી થશે (આ પટી મારે હું
મોસ સજ્જ વાપરીશ)

૨ જી લાઇન-૬ ટાંકા મોસ, અને
આખી લાઇન ઉંચી.

૩ જી લાઇન-૬ ૬ સાદા, જે ટાંકા
ગુથ્યા વગર ઉતારી સેવા. * આ નિઝામીથી
૧૨ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી ગુથવું. ૬ સાદા
અને ૬ મોસ ટાંકા.

૪ થી લાઇન-૬ ટાંકા મોસ અને
લાઇન ઉંચી ગુથવી. પણ આગની
લાઇનમાં ને જે ટાંકા ગુથ્યા વગર ઉતારી
છે તે ટાંકા ગુથ્યા વગર જ ઉતારી સેવા.

૫ મી લાઇન-સાદી, ૬ ટાંકા મોસ

૬ ઠી લાઇન-૬ ટાંકા મોસ, લાઇન
ઉંચી. ૫ મી અને ૬ ઠી લાઇન ફરી એક વખત
ગુથવી

૬ મી લાઇન-૨ સાદા, * ૨ ટાંકા
ગુથ્યા વગર ઉતારી સેવા, ૬ સાદા, * આ

નિઝામીથી ૧૦ ટાંકા બાજી નહે ત્યાં સુધી
ગુથવું. ૨ ગુથ્યા વગર ઉતારી સેવા, ૨
સાદા, અને ૬ ટાંકા મોસ

૧૦ મી, ૧૧ મી, અને ૧૨ મી લાઇન-
૪ થી, ૫ મી અને ૬ ઠી લાઇન પ્રમાણે
ગુથવી આ ૧૨ લાઇનની એક ડીઝાઇન
ચાપ. હવે કામ સરખાનથી ૧૦ જે ઈંચ ચાપ
ત્યાં સુધી ડીઝાઇનમાં ગુથ્યા કરવું. ડીઝાઇ-
નની ૧૨ મી લાઇનને કામ પુરું કરી કમ-
મોટી નીચે પ્રમાણે ટાંકા ઘટાડવા.

૧ લી લાઇન-(જે ટાંકા ભેગા ગુથવા)

આઠ વખત, (૧ સાદા, આ ટાંકા ભેગા)
આઠ વખત, છેલ્લા ૬ ટાંકા મોસ (પર
ટાંકા રહેશે.)

બીજી લાઇન—૧ મોસ, લાઇન ઉધી,
બીજી બે લાઇનો ડીઝાઇનની ૩ જી અને ૪
થી લાઇન પ્રમાણે ગુંથવી. હવેની બે લાઇ-
નોમાં ગાળ આ પ્રમાણે કરવા.

૧ લી લાઇન—૨૫ સાદા, ૩ ટાંકા
બંધ કરવાના, ૧૬ સાદા, ૩ ટાંકા બંધ
કરવાના, ૨ મોસ.

બીજી લાઇન—૨ મોસ, ૩ ટાંકા સોયા
ઉપર વધારે લેવાના ૧૯ ઉધા, ૩ ટાંકા
લેવાના, અને છેલ્લા ટાંકાઓ ઉધા ગુંથી
જવા. એટલે ગાળ થશે. હવે કામ શરૂઆ-
તથી ૧૨ ઇંચ થાય ત્યાં સુધી ગુંથવું છેલ્લે
ડીઝાઇનની ચોથી લાઇન આવવી જોઈએ.
હવે બાંધતો ઘાટ કરવાનો. પહેલાં ૩ ટાંકા
બંધ કરવા અને ૬ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી
સાદી લાઇન ગુંથવી, ૬ ટાંકા મોસ, હવે
૪૨ ટાંકા સોયા ઉપર રહે ત્યાં સુધી બાંધ
તરફના દરેક લાઇને એકેક ટાંકા ઘટાડવો.
હવે બાંધ તરફ ઘટાડવા વગર આગળની
માફક ફરીથી બે ગાળ ગુંથવા. અને ફરીથી
પહેલાં બે ગાળ નેટલું ગુંથાય એટલે ત્રીજા
ગાળ ગુંથવા. હવે ગળાનો ગાળ ગુંથવાનો.
૧૯ ટાંકા બંધ કરવા અને છેવટ સુધી
ઉધા લાઇન ગુંથવી. ૧૭ ટાંકા રહે ત્યાં
સુધી ગળા તરફ દરેક લાઇને એકેક ટાંકા
ઘટાડવો. હવે ખલા માટે બાંધ તરફના ૮
ટાંકા બંધ કરવા અને લાઇન ગુંથી જવી.
અને પછી બાકી રહેલા બધા ટાંકા બંધ
કરી દેવા.

કોટનો જમણો ભાગ—ડાબા ભાગની
માફક ગુંથવો. આ ભાગમાં ગાળ કર-
વાના નહીં.

કોટનો પાછળનો ભાગ—૧૧૦ ટાંકા

લેવા અને આગળના ભાગની માફક ૧૦૬
ઇંચ થાય ત્યાં સુધી ગુંથવું. પણ આગળના
ભાગમાંની આગલી પટ્ટી કરવાનો નહીં.
ડીઝાઇનની ૧૨ થી લાઇને કામ પુરું કરવું
અને પછી કમર માટે નીચે પ્રમાણે ગુંથવું.
૧ લી લાઇન (૧ સાદા, બે ટાંકા ભેગા
ગુંથવા) ૫ વખત, ૨૯ સાદા, ૨૨ ટાંકા
બંધ કરવાના, ૨૯ સાદા (૧ સાદા, બે
ટાંકા ભેગા ગુંથવા) ૫ વખત. (૭૮ ટાંકા.)
૨ જી લાઇન—બધા ટાંકા ઉધા ગુંથવા.
બાંધતો ઘાટ આવે ત્યાં સુધી આગળના
ભાગની માફક ગુંથી જવું.

બાંધતો ઘાટ—૩ ટાંકા બંધ કરવા,
લાઇન ગુંથી જવી, ૧૨ી ૩ ટાંકા બંધ કરવા
અને લાઇન ગુંથી જવી. હવે સોયા ઉપર
૫૮ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇને ચાર-
આતમાં અને છેડે એકેક ટાંકા ઘટાડવો. હવે
ટાંકા વધાર્યા વગર આગળના ભાગની બાંધ
નેટલું ગુંથવું. પછી ગળા અને ખલા માટે
નીચે પ્રમાણે ટાંકા ઘટાડવા. ૬ ટાંકા બંધ
કરવા, ૧૫ ડીઝાઇનમાં ગુંથવા, ૧૬ ટાંકા
બંધ કરવા અને બાકીના ટાંકા ડીઝાઇનમાં
ગુંથવા. હવે છેલ્લા ૨૧ ટાંકા ઉપર ગુંથવું.
૧ લી લાઇન ૬ ટાંકા બંધ કરવા, છેલ્લા
બે ટાંકા રહે ત્યાં સુધી ડીઝાઇનમાં ગુંથવું.
બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા. ૨ જી લાઇન ૨ ટાંકા
ભેગા ગુંથવા, પછી ગુંથી જવું. છેલ્લી બે
લાઇનો ફરી એક વખત ગુંથવી. અને પછી
બધા ટાંકા બંધ કરવા. હવે ગળા તરફ
બાંધવું બિન જોડી ઉપર પ્રમાણે બાંધવું
વિચેરે ગુંથવું.

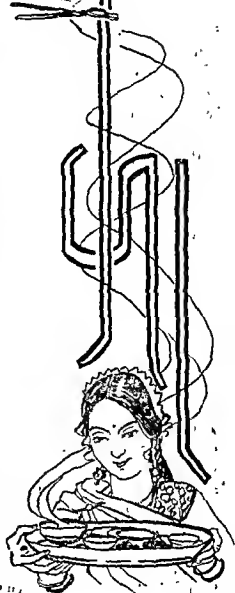
બાંધ (બંને મરખી)—૧૫ નંબરના
સોયા ઉપર ૩૮ ટાંકા લેવા અને બે ઇંચ
સુધી મોસ ટાંકા ગુંથવા. પછી કામ શરૂ-
આતથી ૨૬ ઇંચ થાય ત્યાં સુધી ડીઝાઇન

હળદરનો ઉપયોગ તથા ગુણ

લેખક : શ્રી. આપાલાલ ગ. વેદ

“આપણા દેશમાં મળતી ઘણી ચીજો
 હવા તરીકે ઘણા કામમાં આવે એવી હોય
 છે, પણ સગવડોને અભાવે હિંદી વેઇન્ડોક્ટરો
 એ હવાચોને એની યોગ્ય ભૂમિકા પર મૂકી
 શકતા નથી. એનો એક દાખલો આપું. અહીં
 વિજ્ઞાપતમાં “બેન્સેટ” નામનું વૈદ્યકત્વ એક
 છાપું નીકળે છે તેમાં હળદરના અદ્ભુત
 ગુણો વિષે એક યુરોપિયન સંશોધકનો એક
 લેખ છપાયો હતો. આરજ મહિના પહેલાં મેં
 અહીંના એક આહારશાસ્ત્રના સંશોધકને
 હળદરનો એક નમૂનો આપેલો તે પૂછેલું કે
 આયુર્વેદમાં હળદરનો યકૃતને (કલેમને)
 ઉત્તેજિત કરવાનો ગુણ પ્રસિદ્ધ છે તે ઉપરાંત
 એમાં કંઈ ગુણ છે કે નહિ? મને આશ્ચર્ય
 એ થયું કે આ અદ્ભુત વૈજ્ઞાનિકે હળદર કદી
 જોઈ નહોતી કે એને વિષે સાંભળ્યું નહોતું.
 ‘બેન્સેટ’ માંના લેખના લેખકે એ ‘શોધ’
 કરી છે કે યકૃતને ઉત્તેજિત કરી જળવાન
 કરવાની શક્તિ નેટલી હળદરમાં છે તેટલી
 ખીજ કશામાં નથી...” શ્રી. મદદેવ દેસાઈ
 લખે છે કે ‘વૈદી કંઈ પણ નુર્વ સંશોધન
 કરવાને બદલે પૂર્વજોએ પ્રાચીન કાળમાં
 સેંકડો વરસ પહેલાં જે શોધખોળ કરીને
 કંઈ થોડાં ઘણાં પરિણામો મેળવેલાં તેની

વડાઈ ગાયાં કરે છે.' વૈજોતો હું બચાવ નહિ કરું, પરંતુ અહીં પ્રસંગોપાત એટલું કહેવું અસંયત નહિ લેખાય : 'સંશોધન' નો એક નવીન વાયરો વાવા લાગ્યો છે અને સર જર્જન બુટ્રોફ જેને 'mind born sons of England'—'મુઝકંડના માનસપુત્રો' કહે છે એવા આપણા ડૉક્ટરો અને બીજો સશિક્ષિત સમુદાય વિલાયતી અસંખ્યા જ એવા ટેવાયેલા છે; એટલે વિજ્ઞાતતા છાપામાં જે આવે તે બધું તેઓને મન ધ્યાનાર્હ હોય છે, જ્યારે આપણું જે કંઈ છે તે વિશે વિચાર કરવાની અને ડાહ્યો વિચાર કર્યો હોય તો તેને સાંભળવાનો પણ આપણને પરવા નથી. આ માનસિક શુભાશી કે લઘુતા પ્રતિ માટે લખવાનું આ રચન નથી.

આથી જ હજાર વિશે થોડુંક લખવું અસંયત નહિ ગણાય. રસાયણશાસ્ત્રીઓનાં સંશોધનો કંઈતં સૈદ્ધાંતોના વપરાશને અંતે લાધેલાં દવાઓનાં પરિણામો લગભગ ઓછાં ધ્યાનાર્હ ન હોવાં જોઈએ. વૈજો અનેક રીતે હજારોનો ઉપયોગ કરતા આવ્યા છે અને અનુભવને અંતે જે કંઈ શુષ્ક દષ્ટિમાં આવ્યા છે તે જ અહીં રજૂ કરવામાં આવ્યા છે.

સંસ્કૃત ભાષામાં 'રાત્રી' માટે જોટલાં નામો છે તે બધાં સંસ્કૃતમાં હજારને લાગુ પાડવામાં આવ્યાં છે. નિશા, રજના, ગરી, વરવર્ણિની, મંગલ્યા, હરિદ્રા, પીતા, વાંકગ્રી ક્રત્યાદિ હજારનાં સંસ્કૃત નામો છે. અતિ પ્રાચીન કાળથી આપણા પૂર્વજો તેને વાપરતા આવ્યા છે. દેહનો વર્ણ સારો કરવા માટે હજારનો ઉપયોગ 'અંગરાગ' તરીકે થયેલો છે અને હજારે મદ્રાસ તરફ ગયા છે. લગ્ન વખતે પીઠીમાં પણ હજાર જ મુખ્ય ચીજ હોય છે અને આથી જ આનું નામ 'વરવર્ણિની' રાખવામાં આવ્યું છે. પોતાના

દેહનો વર્ણ જોર કરવાની જેને ઇચ્છા હોય તેને હજોશાં હજાર યોગવા મારી ભજામણ છે. તેજમાં હજાર નાખી ખાલીશ કરવાની પ્રથા અપનાવવા જેવી છે.

હજાર ઉત્તમ રક્તશોધક છે. જે દ્રવ્ય કાળજીને ઉત્તેજિત કરી બળવાન બનાવે તે દ્રવ્ય રક્તશુદ્ધિ જરૂર કરે જ. જેનું લીવર (કાળજી) સારું તેનું લોહી પણ સારું જ; જેનું કાળજી સારું તેની પાચનક્રિયા પણ સારી જ હોય. પાચનક્રિયા સારી તેનું આરોગ્ય પણ સારું જ હોય. આયુર્વેદજ્ઞો હજારને કંક, તિક્ત, ઉષ્ણ, દીપન, કફન, શોષન, વાયુનાશક, લઘોપહર, પ્રણીશન, પ્રણીરોપણ, કાન્તિતર્ધક અને રત્નશોધન-માને છે અને આમાં કપોત-કસ્પિત કથું જ નથી.

હજાર ઉત્તમ કફન અથવા કફનો નાશ કરનાર છે. શ્લેષ્મવ્યામાંથી જ્યારે વધુપડતો શ્લેષ્મ (કફ) પડે છે ત્યારે હજાર આપવાથી શ્લેષ્મત્વરૂપ રક્ત અને છે અને કફ ઓછો થાય છે. હજારના ચૂર્ણને અરૂણીના રસની રસ ભાવનાઓ (ચૂર્ણ પછી એટલો રસ નાખી, ઘૂંટી, તાપમાં ચૂકી રસ સુકાવી નાખવો. આ વિધિને ભાવના કહેવામાં આવે છે.) આથી શીશીમાં ભરી રાખવું. લૂખી અને ગળાવાળી બંને જાતની ખાંસીમાં આ દવા ઘણી જ સરસ છે. દુધની મજાણ સાથે કે મધ સાથે એક એક આનીભર દવા સવાર-સાંજ ચાટવાથી સૂકી અને ગળાવાળી બંને જાતની ખાંસી મટે છે. પ્રત્યેક બહેનો પોતાના ઘરમાં આ સાદો પ્રયોગ બનાવીને રાખી ચૂકે તો સારોશીન, ઓનોઈટ સીરપ કે સીરપ પસાકા જેવી મોંઘી દવાઓની જરૂર નહિ રહે. સળેખમ યજુ હોય કે ચરદી ચંદ્ર હોય તેમાં પણ હજાર ઉપયોગી છે. સળેખમમાં હજારની ધૂણી લેવાનો રિવાજ છે જે શાસ્ત્રીય છે. દુધમાં હજાર નાખીને પીવાથી ચરદી મટી જાય છે. કફ જલદી છૂટે છે અને કંઈ પણ ખૂલો જાય છે.

હળદરના નાના નાના દુકા કરી તેને ચેતાવવા. અર્ધા બળી બળ ચેટલે તેના ઉપર માટીનું કહેલું-સંપેતર-કાંડી દેલું. આ હળદરના કાલસાને સારી રીતે ખરતમાં ઘૂંટી લઈ, બે આનીબાર મધ સાથે ચાટવાથી પણ કદ જલદી છૂટા પડે છે અને દમમાં પણ સારી રાહત આપે છે. જીર્ણ કરોગમાં દમમાં હળદર ઉકાળીને પીવા અપાય છે અને બીજા દવાઓ કરતાં કામ પણ સારું કરે છે.

પરંતુ દવામાં વાપરવી હોય તો લીલી હળદર લાવી, ધરમાં સૂકવી તેનું ચૂર્ણ કરવું. બળતર હળદર અથવા આપણે જે હળદર ખાણએ છીએ તેના કરતાં છાયાશુષ્ક હળદર વાપરવી હિતાવહ છે. આવી હળદર ખાસ-ખૂબલીના વિકારોમાં ખૂબ જ ઉપયોગી જણાય છે. હમેશાં ૧ તોલા હળદર ગોમૂત સાથે પીવાથી બદબાધા આમલીના રોગો મટે છે. સુશ્રુતમાં તો ૧ હમેશાં ૪ તોલા નેટલી હળદર ગોમૂત સાથે પીવાથી પાપરોગ (કાક) નો નાશ થાય છે એમ કહ્યું છે. તોટલ નામના વૈદ્યે ૮ તોલા હળદર હમેશાં શેવા મુચબુ છે. હળદર ગોમૂત સાથે પીવી અને ગોમૂતમાં હળદર મેળવી શરીરે ઘસવાથી મમે તેવી કષ્ટ-ખંજવાળ અહવાડિયામાં મટી જાય છે. કેટલાક વૈદ્યો લાંબાનાં પાનના રસ સાથે હળદર વાપરે છે. આથી પણ ખાસ-ખૂબલી વગેરે રક્તવિકારો મટી જાય છે. રક્તશુદ્ધિ માટે દવાઓ અને ઇન્જેક્શનો પાછળ પૈસા ખર્ચતા દરદીઓને હળદર અને ગોમૂતનો પ્રયોગ કરી જોવા હું વીનવું છું.

પ્રમેદ એટલે જેને વારંવાર ઘાટે અને થોડા થોડા પેસાળ થતો હોય તેવાઓ માટે હળદર ૧ પૈસાબાર, તલ ૧ પૈસાબાર અને બન્નેનાં વજન નેટલે ગોળ મિત્રાની સવારમાં જ બે વાર પાણી સાથે પાવાથી વારંવાર થતો પેસાળ અટકી જાય છે. સ્ત્રીઓના પ્રદરમાં હળદર અને રસવંતી સમાન બાજે લઈ, સવારસાંજ ૦૧-૦૧ તોલા દમ સાથે કે ચોખાના ધોવણ સાથે પીવાથી દીક શાયદો

જણાય છે. હળદર જંતુખન (ડીમ્પ-ફેક્ટન્ટ) છે. પેટમાં કરમ પડ્યા હોય તો વાવડિંગના ઉકાળા સાથે હળદર પીવા અપાય છે. આ પ્રયોગથી એકંદર આરોગ્ય ઠીક ઠીક રહે છે અને શરીરના કરમ મરી નીકળી જાય છે.

મુખાષના સુપ્રસિદ્ધ વૈદ્ય આપ્પાશાસ્ત્રી સાહે તેમના 'ધરગુતી ઔષધે' નામના પુસ્તકમાં લખે છે કે "હળદર સુવાવડમાં ખૂબ વાપરવામાં આવે છે. આથી સંઘળા સુવાવડના વિકારો દૂર બાગે છે. કલકતાના સુપ્રસિદ્ધ સ્ત્રીરોગચિકિત્સક ડૉક્ટર દાસે પોતાના વ્યાખ્યાનમાં એક પ્રસંગે એવું કહેલું છે કે આપણા દેશના ગરીબ લોકોની સ્ત્રીઓ અધારા, મંદા ઓરડામાં સુવાવડ મૂકે છે અને છતાંય તેમને સુવાવડના રોગો કેમ થતા નથી એ વાતનો વિચાર કરતાં ખરેખર આશ્ચર્ય થાય છે. પરંતુ મેં ત્યારે બારીકીથી તપાસ કરી ત્યારે મને જણાયું કે ગરીબ લોકોની સ્ત્રીઓ સુવાવડમાં શરીરે ચોપડવા માટે તેમજ સર્વ કેકાણે હળદર વાપરે છે. હળદર જંતુખન છે અને આથી જ આ સુવાવડમાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. આથી સુવાવડમાં હળદર કાંઈ પણ રોગ થતા દેતી નથી."

વૈદ્ય આપ્પાશાસ્ત્રી સાહે કહે છે કે એક માસા હળદર (૮ રતી) રોગ રાત વખતે ગરમ પાણી સાથે કાકવાથી સતત ૧૫ મહિના સુધી આ પ્રયોગ કરવાથી - મુખ્ય વજનદેહી થાય છે. 'વજનદેહી' શબ્દ આ યુગમાં અતિશયોક્તિભર્યો લાગે પરંતુ હળદર રસાયન છે એમ કહેવામાં વાંધો નથી જ.

પડી જવાથી કે માર વાગવાથી લોહી જમી મળું હોય તો હળદરનો લેપ કરવાથી લોહી વીખરાઈ જાય છે. આંખાહળદર તો આ માટે લખ્યપ્રતિષ્ઠ જ છે.

આંખ આવી હોય ત્યારે હળદરનું બેશન વપરાય છે. ૦૧ ઓસ (૧૧ તોલા) હળદરનું ચૂર્ણ ૧૦ ઓસ ખંજખળતા પાણીમાં નાખી, ઉકાળા પછી કપડેથી માળી લઈ,

તે પાણીમાં, સ્વચ્છ રૂ વા વસ્ત્ર ભિન્નવી આંખ ઉપર મુકવાથી આંખનો ખરડો-ફુગાવો, ચીપડા વગેરે મટે છે. આંખમાં માંદું પડ્યું હોય છે તો તે પાણી આથી રક્ષાઈ જાય છે. ચોટીક ફુલાવેલી ફટકડી હળદરના પાણીમાં નાખીને તેમાં રૂ ભિન્નવી આંખ ઉપર ચૂકવું વિશેષ સારું છે.

કાન પાકતા હોય તો હળદર અને ફુલાવેલી ફટકડી સમભાગે લઈ, કાન ખરાબર સાફ કર્યો પછી કાનમાં નખાય છે. હળદર વાણુને હરનાર હોય વાણુને લીધે વિવિધ પ્રકારની અંગવેદનાઓમાં તે વપરાય છે. વાણુનું કળતર થતું હોય તો તેલ અને હળદરનું માલીશ કરવાથી વળી સારો ફાયદો જણાય છે. ગરદન દુઃખતી હોય, ચસકા ખારતા હોય તો હળદરને પાણીમાં ઘૂંટી, ગરમ કરી થગાવવાથી આરામ થાય છે. આ ઉપર હળદરની શેપડી ચૂકવાથી ધા શુદ્ધ રહે છે અને જલદી રૂઝાય છે.

નાનાં બાળકોને હળદર અને દૂધની મલાઈ ચોળવાની રીત સચ્ચસિદ્ધ છે. એથી ચામડી મુલાયમ રહે છે, ખસ-ખૂજડી થતું નથી અને બાળકનો રંગ ધીરે ધીરે ગારવણી થાય છે.

મદાસ તરફ સ્ત્રીઓ તેલ અને હળદરનો અભ્યંગ હમેશાં કરતી હતી. હાલ ધીરે ધીરે આ સુંદર પ્રથા ઘોષ થતી જાય છે અને તે માટે તે તરફના નામાંકિત ડોક્ટરો શોક પ્રદર્શિત કરે છે.

વાત, પિત્ત અને કફ-જળે ચૂંટણીમાં હળદર ઉપયોગી છે. કમળો થયો હોય તો કુંવારનાં ગર્ભમાં હળદર મિલાવી ખાવાથી મટે છે, કારણ કે કમળો એ ચૂકૂતનો વ્યાધિ છે અને ચૂકૂત સુધારવાનો હળદરમાં સરસ ગુણ છે. હરસ બહુ દુઃખતા હોય તો કુંવારનાં ગર્ભ અને હળદર બાંધવાથી દુઃખ નરમી જાય છે.

હળદર આગ અનેક રોગમાં વાપરી શકાય છે. એનું નામ “વિષધી” પણ છે અને વિષની નેતે શંકા હોય તેને હમેશાં ના ર. ભાર હળદર પાણી સાથે પીધે શંખવી ધીરે ધીરે વિષ બહુ નીકળી જશે અને શરીર નીરોગી બનશે.

બહેનો ધરગર્યુ ઉપચારો ભૂલવા લાગી છે. હળદર જેવું સાદું સરવું ઔષધ બહેનો વાપરતી થશે તો આ મમ સાર્થક, શેખીશ આખાનો દરેક પ્રયોગ નિર્ભય રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકાય એવો છે. [ભિંમીયાળી]

[સાતસાતનું સરત ગૂંથણુ : અનુસંધાન પાન ૪૦૨ નું]

શુક્રવી. પછી સોયા ઉપર ૫૬ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી દરેક ૬ ફી લાઇને બંને બાજુ એકેક ટાંકા વધારવો. કામ ૧૦૩૬ ઇંચ થાય ત્યાં સુધી ટાંકા વધાર્યા વગર ગુરૂં જવું. પછી સોયા ઉપર ૧૪ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં બે બે ટાંકા બંધ કરેલા અને છેવટે બધા ટાંકા બંધ કરી દેવા.

કોલર-નવ નંબરના સોયા ઉપર ૧૩ ટાંકા લેવા અને ૬ લાઇન મોસ ટાંકામાં કરવી. ૭ મી અને ૮ મી લાઇન-૩ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી મોસ ટાંકા, પછી ફરી જવાનું અને મોસ ટાંકામાં લાઇન પુરી કરવી. છેલ્લી આઠ લાઇનો લાંબી બાજુ. ૧૦૩૬ ઇંચ થાય

ત્યાં સુધી ગૂંથવું અને પછી ટાંકા બંધ કરી દેવાના.

કમર પર-નવ નંબરના સોયા ઉપર ૧૧ ટાંકા લેવાના અને મોસ ટાંકામાં ૨૮ ઇંચ કામ થાય ત્યાં સુધી ગૂંથવું અને પછી દરેક લાઇને બંને બાજુ એક ટાંકા રહે ત્યાં સુધી એકેક ટાંકા ધટાડવો. ટાંકા બંધ કરી દેવા.

પહેલાં ખભા નેડી બોચો શીવી લેવી. અને પછી કાસર ચોટાડવો. પછીથી બંને બાજુના બાગમાં ખુદલા રહેલા બાગમાં ચંપરી લઈ શીવી લેવું અને પછી ૬ બેટન ચોટાડવાં અને બકલ પણ પટામાં નાંખી શીવી લેવો.

કુલોડી

[૧] બહેનોને બોધ

૧. જેમાં હિંદુસ્થાનનો ઉદ્ધાર રહેલો છે, અને જેના વિના હિંદુસ્થાનનો ઉદ્ધાર ન થઈ શકે એવી બારે છતાં સારી વાત તમારી સાથે મદારે કરવી છે. પુરુષ પોતાના મૂલ્યવસ્તુથી સ્ત્રી પ્રત્યેની પોતાની ફરજ બહી જાય, પણ તેથી સ્ત્રી પણ સ્ત્રી પ્રત્યેની ફરજ બહી ?

૨. મદને એક કામળ મળ્યો છે તેમાં જ બળર છે તે આપણને બધાને શરમ ઉપજાવનારી છે. તેમાં બળરપત્રી થયે છે કે દેડોની સ્ત્રીએ જેને ઘરમાં કંઈ કામ નથી મળતું, તેઓ બહાર મજૂરી કરવા જાય છે અને ત્યાં તે સ્ત્રીઓની લાજ લૂંટાય છે. આ વાત આ બહેનોના દીન બની ગયેલા પુરુષ સગાં જાય છે, છતાં સંખી રહ્યા છે.

૩. ઉપર પ્રમાણેની અનીતિનો દાખલો એક જ નહિ હોય એમ તો તમે ખચીત માની લેશો. ઉપરેલામાં હું હવે ત્યારે મદને કહેવામાં આવ્યું હતું કે ત્યાંની ધણી બાઈઓ દાળ વીણીને પોતાની આજીવિકાના સાધનમાં કંઈક ઉમેરે છે. તેણીને એવીરત્નિને ત્યાં જઈ જઈ અને દેવા જતું પડે છે ત્યાં અનેક પ્રકારની મરકરીઓ, અનેક પ્રકારના અપરાધો તેમને સાંખવા પડે છે. આવું હું આખા હિંદુસ્થાનમાં જામતાં ચાર વર્ષ થયાં અનેક જગ્યાએ સાંભળી રહ્યાં છું. મને એમ ભાસે છે કે શો વર્ષ પહેલાં ત્યારે આપણી માતાઓ કરોડોની સંખ્યામાં સુવર કાંતતી હતી, ત્યારે આવું નહિ થતું હોય.

૪. આપણી ગર્વવત્તી કહો, આજસથી કહો કે બેદરકારીથી કહો, પણ ધણી બહેનો સ્વતંત્ર

ધંધાને અભાવે, અસાચારનો ભોગ થઈ પડે છે. તેથી આપણને કમકમાડી ઉપડે છે, આપણે શું કરીએ છીએ ? તેને સાર કરાવો કરીને આપણે સરકાર પાસેથી ન્યાય મેળવવાનો નથી. તેને સાર તો આપણે પોતે યથાશક્તિ કાર્ય કરવાનાં છે. તમારે દરેક બહેને આ અસાચાર કેમ મટી તેને સાર ઉપાયો યોજવાના છે. તમને વિચાર કરવામાં ઉપાયો સુઝાડવામાં મદદ કરવી એ આ લેખનો હેતુ છે.

૫. ગરીબ બહેનોનું અને જો મને ખરું પડે તો બધી બહેનોનું શિયળ બળવવાને સાર દેશિયાની વાડ સીધી સરસમાં સરસ છે. તમે કહેશો કે ગરીબ બહેનોનું તો જીવન, પણ જીવનને દેશિયાની સાથે શો સંબંધ છે ? આપણામાં એક કહેવતઃ, "નવરો બેઠો નખખોડ કહો" હું જાની અનુભવી કહી શકું છું કે આજસ, એટલે નવરા બેસવું એ વિષયને ધણી સારી રીતે પોષે છે. પેસે છે સુખી એવી બહેનો પોતાનો વખત પોતાના વાપડા મારવામાં કે એવી બીજી રીતે નકામો ખર્ચ તેના કરતાં કંઈક ઉપયોગી ધંધામાં ખર્ચે તો તેમનું મન, દાય અને પત્ર રૂઠી રીતે દોષાય, અને દેશિયા કાંતવાનો ધંધો કરે તેના બેચેડો ફાપડો થાય.

૬. પણ હું તો મારા વિષયની બહાર ગયો. ગરીબ બહેનો જ પરવસ થઈ પોતાનું શિયળ હોડે છે. તેને કેમ મદદ કરાય, એ વિચાર આપણે તો કરવાનો છે. જો તમે તમારી બધો વખત એજ કામમાં જાળી રાકો તો તમે ગામડા-ગામમાં સરો, ત્યાં તમારી ગરીબ બહેનો શું કરે છે એ શોધી કઢાડો. તેઓને કાંતતા ના આવડે તો શીખવો, તેઓને રૂની પૂણીઓ પૂરી

પાડો, અને તેઓની-પાસેથી ચૂતર મેળવી નેની મનુષી આપો.

૭. હું 'કુળલ' દરે કુ' કે બધી બહેનો પોતાનો વખત નહિ આપી શકે. એઓ થોડો જ વખત આપી શકે એવી છે, પોતાનું જામડું કે શવેર ન હોય શકે એવી સ્થિતિમાં છે, તે બહેનો પોતાના કામની જ કે પોતાના જામડાની જ સંભાળ સમી શકે છે. સુભલ બહેનો પોતાનું જ સંભાળીને સંતોષ ન માને પણ પોતાનામાં જે બલાઈ હોય તે બીજાને વિશે પણ ધ્યાન રાખે. એટલે તમારી પડોશબુની સ્થિતિ તપાસી તેઓના જીવનમાં તમે ભાગ લો અને તમારા કામમાં કાંતવાનું મંડળ કંઠાડો, અને તમારી ઓછા નસીબવાળી બહેનને તમે ટૂંકો દહ આગળ વધારો.

આમાં કાચો કેટલીક બહેનોએ રાજ કર્યા છે. પ્રત્યક્ષ અને પોષતારી, ગરીબોને મદદ કરનારી, હાલથી સ્ત્રીઓના શિષ્યને સાચવનારી, હિંદુ-સ્થાનને સહેલાઈથી આર્થિક સ્વતંત્રતા અપાવનારી, આ મહાન પ્રવૃત્તિમાં તમે તમારી શક્તિ પ્રમાણે કંઈક ભાગ લો એવી ઉમેદ રાખું છું.

પૂન્ય મહાત્મા ગાંધીજી
(ગાંધી-શિક્ષણમાંથી)

[૨] સ્ત્રીઓ અને જનસેવા :
સ્ત્રીઓ શું કરી શકે ?

આપણા સામાજિક જીવનનો આધાર બીડું-બિક જીવન ઉપર રહેલો છે અને કુટુંબ એટલે સ્ત્રી. તેથી કુટુંબની આંતરિક સ્ત્રીજીવનની હલના આપવી અસંભવ છે. માટે સ્ત્રીઓને સામાજિક આદર્શ શો ? અને એ આદર્શ પાર પાડવાને સ્ત્રીઓએ કયા ભાગ જમાવવાનો છે ?- એ પ્રશ્નોના ઉદ્ભવમાંથી સ્ત્રીઓએ શું કરવું અને કેટલેટું કરી શકે તેના ખુલાસો મળી રહેશે. પુરુષ અને સ્ત્રી એ એક જ સમાજના બે અંગ છે. એ બંને અંગ સમજાવવાનું રહે એમ સદુદ્દેશ છે.

" પતિ પત્ની પર મોટે છે તે વચ્ચેને

આરે નહિ, પણ સંસારની વચ્ચે. ઘર બાંધતી વખતે જેમ આપણને આપણા પડોશીઓના હક સ્પષ્ટવા પડે છે તેમ, સંસારમાં જીવન ગાળતી વેળાએ પણ આપણે સંસારવાસીઓના હક નજરવાના છે. જે સંસાર આપણું ચોપાસ-થી રક્ષણ કરે છે, જે સંસાર પોતાનો ભૂતકાલ-નો બધો સંચય આપણા ચરણમાં ખુલ્લો મુકી દે છે, જે સંસારવાસીઓ આપણી સાથે ખભે ખભો મેળવી હાથ રહે છે, -તે સંસાર અને સંસારવાસીઓ તરફ આપણા અનેક ધર્મ છે જ. જે ફળપ્રાપ્તિ આપણે લીધી તે ફળપ્રાપ્તિની પુષ્ટિ વધારે લાભદાયક કરવી; જે ગૌરવપાત્રતાએ આપણને સાબળ કર્યા, તે ગૌરવપાત્રતાએ આપણે સમજાવવાં; જે બાળ, ચૌદા, મહિનાઓ આપણને આનંદની, નરસીઆતની, અને ઉત્તમિની સામગ્રી પૂરી પાડી, તેમને વધારે શોભાવતાં, ઉપયોગી, અને પવિત્ર કરવાં-શોધ કરેશે એ બધો આપણા સ્ત્રીઓના ધર્મ નથી. સંસાર અનેક રીતે આપણી સુધુષા કરે છે, તેથી આપણને ધટે છે કે આપણે એ સંસારની સેવા કરવી.

સ્ત્રીઓ તો આજે પણ હિંદુસ્તાનમાં જાદેમાં બાંધે તપ અને ધર્મ કરે છે. સ્ત્રીઓ એટલે સંયમ અને પુરુષમાં હોત જો સ્વચ્છતા ક્યારનું થે મળી ગયું હોત. સ્ત્રીઓની સેવા કરવાની લાયકતા અને તેમની સેવાપ્રવૃત્તિનું સાચું મૂલ્ય આંકતાં એક પુરુષ લેખક લખે છે કે " ને કેઈ ખરી સેવા કરી શકે એમ હોય તો તે સ્ત્રી જ છે. પુરુષોને પણ સ્ત્રીઓ ગૃહ વિષયમાં બહુ શિખવે એમ છે. રોગીની સારવાર કરવામાં, રોગીની પીડાતાં અને બુધ્ધિ પાડતાં રોગીથી ન ગળરાતાં, એક માતાની જેટલે સેવા કરવામાં કેટલું વડે ? પુરુષ કે સ્ત્રી ? વડાઈથી સમજાવી, પડાવી, શિક્ષણ આપવામાં પુરુષો વિજયવાન નિષેડે કે સ્ત્રી ? મૂંઝવણ વરસાદ પડેના હોય, પાંચર પણ ઓગળા નય એવા તાપ પડેના હોય કે માણસ કરી નય એવી યદ પડેની હોય ત્યારે પણ સુંદર સ્નાદિત રસોઈ કરે, નય પણ કંઠાળે નહિ-એ પુરુષ કે સ્ત્રી ? હોટલમાં પુરુષો રહે છે પણ તે માત્ર પેટને માટે; અંતઃકરણની લાગણીથી તેમને માટે મરી

ફીટનાર સ્ત્રી સિવાય બીજું કોઈ નહિ. જુદાને
સોભાવતું હોય, બ્યવસ્થિત કરતું હોય તો ને
સુંદરતા તો સ્ત્રીને જ આવડે. જુદાના ઘાથી
રીખાતાને કે અનેક ચિન્તાપીરિતને મીઠા સરથી
કોઈ ક્ષણિઃ સ્વર્ગીય સુખ આપતું હોય તો તે
સુંદરીનો જ મધુર કંઠ-નહિ કે પુરુષનો - કંઈક
સ્વર. એને પોતાનું 'ધાતુ', તેને માટે કામળ
કહેવાતી અબળા સરીરનું, મનનું કે ધનનું સુખ
ન'ગણકારી સતત તાંપર રહે છે તે પણ આજ.

આવો સેવાધર્મ પાળનારી સ્ત્રીઓ સર્વે
અમી છાંટો નાંખો, તેઓ જનસમાજની નેચ
કરતી થાય, અને એમનું મનોબળ, ધૈર્યબળ,
કેળવણ તે માટે એમને સેવાભાવની સક્રિય
તાક્ષીમની જરૂર છે. તે માટે પહેલાં એમના
વ્યક્તિત્વની ભાવના બદલત વળી દેહએ અને
તેમને પોતાને પોતાની રાક્ષિઓનું સાધુ બાન
થઈ દેહએ, આ વ્યક્તિત્વ માટે જ્ઞાન અને પ્રેમ
એ જ જ સાધન છે.

૨૪. કૈતન્યબાહ્યા મજમુંદાર
(ગુજરાતી બહેનો પ્રત્યે પણ લેખામંથી)

[૩] 'મહાન છે આપણો મુલક,
મહાન છે આપણી પ્યારી આઝાદી'

આત્મતા પ્રત્યેગર્ભા વ્યક્ત થએથી બીરાદરી
ખીલવતી નેહએ.

ચાંદીજી જરો પણ તેમનું કાચ અમર રહેશે.
આજે ભાઈઓ જેલમાં નથી છે, ધનુઓ માને છે
અને કહે છે કે તેઓ મહાન છે. ખરી રીતે
યોદ્ધા, મહાત્મા, નયી, મહાત્મા, જે એક આપણે
મહાન મુલક, મહાન છે આપણી પ્યારી આઝાદી.

x x x x

આ બધા મેળાવડા અને સમારોહ રાખ્યા ૧
આ મીનખાનીઓ શાની ૧ મીનખાનીઓ ધરો
ત્યારે હાથ તો ત્યારે અપારો કે જ્યારે આપણે
આજે પ્રાપ્ત કરીશું.

તે દિવસે એક કુલ નહિં બચુ' હરો કે જે
આઝાદીના ચિન્તેતાઓને ગળે પિટગણું નહિ હોય.
એક મુંદર રાખ્દ નહિ હોય કે જે આઝાદીના
ગુણગાન માટે વપરાયો નહિ હોય.

હું અને તમે સહુ આદ્યા નહ્યું, ચાંદીજી
પણ આદ્યા જરો. છવરી તમારું સહુનું કામ.
ચાંદીજી મરી જશે પરંતુ એમનું કામ મરી નહિ
નય. તમે સહુ ખપી જરો, તમારું કામ ખપી
નહિ નય.

ચાંદીજી આજે અહિંસાનો નય નય છે.
એનું હાથ અને એનું વલ્લ સમજનું નેહએ,
અહિંસા એમ કહે છે કે કોઈને પણ વર્કલીડ ન
હો. દુરમનને પણ વર્કલીડ ન હો.

અહિંસા એટલે સહુને ન્યાય. અહિંસા એટલે
સહુને ઇત્તમ, દુરમનને પણ ઇત્તમ.

અહિંસાના આ ઉત્તમભાવ મહાત્માજીના છે.
જે મહાત્મા દુરમન માટે પણ એ ભાવ રાખે છે
તે મુઠલીમ ખીરાઈને અન્યાય અને યેઠત્તમતી
છએ. ખરા ૧ એમને ન્યાય, એમને ઇત્તમ, એ
એમની અહિંસાનું નીશાન છે.

હમણા શ્રી. મહેશ્વરીએ કહ્યું કે 'મારા
જેવી જુદા માતાના આશિર્વાદ' તે માને છે.
મારા આશિર્વાદ તો એ કે તે જ્યારે મારા જેવા
જુદા માથ ત્યારે પણ મારા જેવી તાકતી બતાવે.
મારા જેવા જ્ઞેશ બતાવે. ૨૫-૨૦ વર્ષ બાદ તો
હિંદુસ્થાન આઝાદ હશે ત્યારે એ તાકતી એ
તાકાદની એને દરકાર પડશે. તે દિવસે હું તો
નહિં હોઈ. પણ તમે સહુ આજની કોઈકાદીકીધી,
આજની તાકતીકીધી દેશને, તારને એ મારા
આશીર્વાદ છે.

(મુંબઈ પ્રાંતિક સમિતિના સત્યોમંદી આગે-
વાનોના સત્કાર માટે યોજાએલા એક સમારોહમાં
શ્રીમતી સરોજીની દેવીએ આ પ્રેરણામયો શબ્દો
ઉચ્ચાર્યા હતા.)

(નંનમમિમાંથી સંક્ષિપ્ત)

૧ સાહિત્ય અને પ્રગતિ : સંપાદક મંડળ શ્રી. નરવરામ ત્રિવેદી, વગેરે. પ્રકાશક: શ્રી ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૮-૦.

ચિંતન ગ્રંથાવલિના એક મહત્વની તરીકે પ્રકટ થયેલું આ પુસ્તક ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવી ભાવ પામવા સાથે એક સુંદર પુસ્તકનો ઉમેરો કરે છે. સંપાદકોના મંડળ-ગુજરાત પ્રગતિશીલ સાહિત્ય મંડળ દ્વારા આ પુસ્તકની અને બીજી 'એવું ન સાહિત્ય' સંપાદન કરી પ્રકટ કરવાની યોજના થઈ છે. મજબૂત મંડળે પ્રગતિશીલ સાહિત્યની જે વ્યાખ્યા બાંધી છે, તેની ચોખ્ખોચ્ચતામાં ઉત્તરવાનું આ સ્થળ નથી. 'જીવનને વિધાવક ન હોય એવું' સાહિત્ય પ્રગતિશીલ કે નહિ, તે વિષે ક્ષિત્ર ક્ષિત્ર મત જુદી જુદી પ્રકારના સંસ્થાઓ ધરાવે છે. આ પુસ્તકમાં સંપ્રદેશી વાર્તા-રસ, લેખો, કાવ્યો વગેરે ભેદા ભવિષ્ય માટે સારૂ સાહિત્ય મેળવવાની આશા રાખી શકાય.

૨ નિમ્નગોપચાર સર્વશ્રવણ (ભાગબીજો): લેખક: શ્રી. રમણલાલ એન્જનીઅર. પ્રકાશક: ઉપર પ્રમાણે. છટક કીમત રૂ. ૨-૪ ૦.

આરોગ્ય ગ્રંથાવલિના બીજા વર્ષના પાંચમા મહત્વની તરીકે આ પુસ્તક પ્રકટ થાય છે. અત્યાર પહેલાં લેખકની કેટલીય પુસ્તકોના અવલોકન આ કક્ષેત્રમાં પ્રકટ થયાં છે. લેખક દ્વારા બહોળા ઉદરતી ઉપચારના હિમાવતી છે અને એ દૃષ્ટિએ એમનાં આ પુસ્તકો લખાયાં છે. એક દૃષ્ટિએ લેખકે તે પાશ્ચાત્ય વૈદકના નિષ્ણાતો-ડોક્ટરો પણ કંજલ કરે છે' કે તેમનું વિજ્ઞાન ઉદરતને મદદ કરવાનું છે. માંદગી આવતાં અઘડ-પવી, તે માટેનાં કારણો ન દૂર કરતાં અને તેમ ન બની શકે તો ઉદરની ઉપાયોથી ન તે રાગની

વધારે છી છે, એવું લેખકનું મતભવ છે અને એ મતભવને સિદ્ધ કરવામાં તે સફળ થયા છે. સામાન્ય જનતાને આ પુસ્તકો અત્યંત ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થશે.

૩ (૧) પરણ્યા પહેલાં : લેખક: શ્રી. વૈદ્ય મોહનલાલ સુનીલાલ ધામી. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦.
(૨) પરણ્યા પછી (ભાગ ૨ ભાગ): લેખક: શ્રી. ભાનુભાઈ દવે. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૦-૦. પ્રકાશક: શ્રી નવચુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ.

પહેલું પુસ્તક કુમારે માટે છે; બીજું પરિણીત કંપતિઓ માટે. પ્રકાશક માનતા સાથે છે કે 'ભવિષ્ય જ્ઞાનની દરેક વ્યક્તિને જરૂર છે; એવું જ્ઞાન ન મળવાને કારણે ન યુવક-યુવતીઓ કુટુંબમાં સપડાઈ શરીર-સંપત્તિનો નાશ કરે છે. એ સર્વનાશમાંથી તેમને વેળાસર બચાવી લેવા આ પ્રકારના જ્ઞાનની જરૂર છે. 'આ પુસ્તકોમાંથી એ વિષયનું જ્ઞાન મેળવતા પ્રમાણમાં મળી રહેશે એ નિઃશંક વાત છે. અવગત, ધણીવાર ચોખ્ખ સમજણ આળ્યા પહેલાં આણું જ્ઞાન આપવાથી ખોટી છતાસાથી ઉત્તેજિત થઈ યુવક-યુવતીઓ કુટુંબને મોતરે છે પરંતુ સમજણ આળ્યા પછી પાકર ઉમ્મર થયા બાદ જરૂરી 'લાલગતી' તેમની સમક્ષ, આવા પુસ્તકોના સ્વરૂપમાં મુકવાથી, તેમને ભય ક્યાં રહેશે છે તે સમજશે અને સર્વનાશમાંથી તેઓ ઉચરી જશે.

૪ મૃત્યુત્યયમ : મૂળ લેખક: શ્રી. સૌરિન્દ્ર મોહન. પ્રયોજક: શ્રી. 'મૃદુલ'. પ્રકાશક: નવચુગ પુસ્તક ભંડાર, રાજકોટ. મૂલ્ય: રૂ. ૨-૦-૦

હમણાં હમણાં બંગાળીમાંથી અનેક પુસ્તકોનાં ભાષાંતર આ અનુવાદ ગુજરાતી સાહિત્યમાં ખડકાવા લાગ્યા છે. એમાં કેટલાંક સારાં છે; કેટલાંક ખરાબ પણ છે. આ પુસ્તક પ્રથમ કોટિ-

માં મુખી રાકાય એવું છે. સુવિખ્યાત બંગાળી નવલકથાકાર શરદબાબુના સમકાલિન અદિ શિષ્ય-મિત્રની આ નવલકથામાં શરદબાબુની જ શૈલિ દેખાય છે; પાત્રલેખન, કથાના પ્રસંગો, વગેરેમાં શરદબાબુનું અનુકરણ ડમ્બે ને પમલે લાગ્યો. એકંદરે પુસ્તક વાર્તા-શોખીનોને મરે એવું છે. પુસ્તકનો ઢંઢાવ, બાંધણી વગેરે બેતાં બે રૂપીયા મૂલ્ય ધણું વધારા પડતું છે.

૫ ત્રિલેહો : લેખક: શ્રી. 'ધુમકેતુ'. પ્રકાશક: હપર પ્રભાતે. મૂલ્ય: રૂ. ૧-૮-૦.

શ્રી. 'ધુમકેતુ'ના 'તલુખા' ગુજરાત-પ્રસિદ્ધ છે. સાહિત્યક્ષેત્રમાં શ્રી. 'ધુમકેતુ'એ પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન હેખા દેતાંની સાથેજ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે. એમની કૃષ્ટી વાર્તાઓના આ સંગ્રહ પણ 'તલુખા'ના સંગ્રહોની છંદોલમાં બેસે એવો છે અને વાર્તા-શોખીનોને એટલો જ આનંદ અને માનસિક આહાર આપશે.

૬ જીવન-સંવિતા : પ્રકાશક: ભારતી સાહિત્ય સંઘ, અમદાવાદ. મૂલ્ય કિંમત: રૂ. ૧-૪-૦

ભારતી સાહિત્ય સંઘના સંપાદક મંડળે અંગ્રેજી, બંગાળી, મરાઠી, હિન્દી વગેરે ભાષામાં પ્રકટ થયેલી, જુદા જુદા લેખકોની કૃષ્ટી વાર્તાઓના અનુવાદ કરી આ પુસ્તકમાં સંગ્રહ કર્યો છે. કેટલીક વાર્તાઓમાં મૂળ લેખકનાં નામ આપ્યાં છે; કાઠ કાઠમાં એનું મૂળ દર્શાવ્યું છે; જ્યારે કેટલીક કથાંથી લીધી છે, એના લેખક કોણ છે તેના પત્તો નથી આપ્યો. પારકાના છેકરાને પોતાનાં કરી લેનારે એટલી સભ્યતા તો જરૂર બતાવવી જોઈએ. બે વાર્તાઓ યુદ્ધ-પ્રચાર માટેની છે; બીજી વિધવિધ પ્રપ્તોને લગતી છે. પુસ્તક ગુજરાતના વાર્તાસાહિત્યમાં એકનો હમેસા કરે છે.

૭ અધુરજનિ : લેખક: શ્રી. "મુદુલ". પ્રકાશક: નવયુગ પુસ્તક હંદાર, રાજકોટ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦.

આ પુસ્તકના નામની ગાથેજ એનો પરિચય આપ્યો છે. "નતિય વિહૃતિની વાતો" પુસ્તકમાં સંગ્રહેલી વાર્તાઓને નવલિકા કહેવી

કે કેમ, તે સંકારપદ છે. એ વાર્તાઓમાં ફક્ત બેએક એવી છે જે શિષ્ય સાહિત્યમાં સ્થાન લઇ શકે. બાકીની વાર્તાઓ નતિય વિહૃતિનાં ચિત્રો રજુ કરે છે. આ જ્ઞાન ઇશ છે યા અનિશ એ વિષે તીવ્ર મતભેદ છે. એ જ્ઞાન પ્રસારનારાં તો અત્યંત કહે છે કે એની ખામ જરૂર છે; એ જ્ઞાન વિના જ આપણા યુવક-યુવતીઓ વિનાશને પંથે જઈ રહ્યા છે. એટલે લાલ તો આવા સાહિત્યથી જરૂર મરો કે સમાજનાં બચસ્થાનો ક્યાં ક્યાં છે તેનું જ્ઞાન વાચકને મળશે, એટલી 'લાલખતી' પૂરતી આ સાહિત્યની ઉપયોગિતા ખરી.

૮ મારા વિના નહિ ચાલે : લેખક: શ્રી. ધનવંત ઓજા. પ્રકાશક: નવયુગ અધ્યમાળા, રાજકોટ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૨-૦

"લોહીના આપાર"ની વ્યવસ્થિત રીતે સીએને ફસાવી, ફેસફાવી, લલચાવી તેમના શરીરનો જે વ્યાપાર પશ્ચિમના અને પૂર્વના દેશોમાં ચાલે છે તેની આ કથા છે. નવલકથાને બદલે એને આત્મકથા કહેવી જ ઠીક છે. આ કથાનું વસ્તુ લેખકે એક અંગ્રેજી નવલકથામાંથી લીધું છે. શ્રી. કહારે "સુરેલેના વાંસો"નામની એમની નવલકથાના એક ભાગમાં આજ વસ્તુ વિસ્તારથી આપ્યું છે. આવી નવલકથાઓ આ આત્મકથાઓ સાહિત્યને સમૃદ્ધ કરે છે યા શોખાવે છે કે કેમ, તે સંકારપદ વાત છે.

૯ અરણ્યરજ : લેખક: નિર દેસાઈ, પ્રકાશક: જયંતિ દલાલ, પિપ્પલ્સ બેન્ક, ગતિ-રેખા કારંજ અમદાવાદ. કિંમત ૦-૮-૦.

આ પુસ્તક લખવાનો હેતુ, સીએ આજે પણ 'અરણ્યરજ' રહી છે તે માટેનો છે. આમાંની બે વાતો છાયાનુવાદીત છે. આમાંની 'મૂર્તિકાર' સિવાયની બધી વાતોમાં મુળ હંદેરા સચવાયો છે.

વાતોની રોલી બાવવાહી, સાદી અને સરળ છે; નિરદેસાઈએ લખેલી કાઠપણ ચોપડી આની જોડે સરખામણી ન કરી શકે એવી સુંદરતા આ ચોપડીમાં છે.

૧૦ અંતુરંગ : લે. પર્ણાશરીદેવી, અનુ.

કાંતાદેવી પ્રકાશકઃ નરારાદર મહેતા. પ્રગતિ-
સાહિત્ય મંદિર રાજકોટ. પાન ૧૫૦ કિં. ૧-૮-૦
આવૃત્તિ પહેલી. ૧૯૨૮ એકરંગી.

આ પુસ્તક એકંદરે શિષ્ય હરત લેખિકાના હસ્તે
લેખાયેલી છે. બંગાળી સાહિત્યમાં આ પુસ્તકનું
સ્થાન અનન્ય નહિ છતાંએ ઉચ્ચ છે. પુન્યાન
દેવામાં રહેતા 'અનુરાગ'ની મંમવાણી રચે
કરતી રસકથાનું હૃદયરપર્યાં આપાંતર છે.

પુસ્તક કંપણતામાંથી નહીં કંપણતામાં ન
અંત પામ્યું છે.

૧૧. કલ્યાણિકા : લેખકઃ કવિશ્રી અરદેશર
કુરામજી ખળરદાર, પ્રકાશકઃ એન. એમ. ત્રિપાઠી
એન્ટ કંપની મુંબઈ. પાક/પુઠું કિંમત રૂ. ૨-૦-૦.

કવિશ્રી ખળરદારની કૃતિઓ ઘણી લોકપ્રિય
છે. એમતાં હજારો, ગરબા અનેક વિધવિધ
પ્રસંગોએ ગવાય છે. કલ્યાણિકા એ દસ વર્ષના
ગાવામાં કવિએ લખેલાં જુદા જુદા કાવ્યોનો
સંગ્રહ છે. સંગ્રહ સર્વદેશીય છે. અને કવિ
તેને જ અનુભવથી પ્રસ્તાવનામાં લખે છે કે
“તેમાં આવેલાં ઉત્તમ ઉદાહરણ રૂપ અવતરણો-
ની વારવણી કરતાં તેમાં લગભગ બધી જ
કવિતાઓ સમાઈ બચ છે.” આ અભિપ્રાયને
લેખે તદ્દન મક્કતા હોયે, જુદા જુદા દેશિબિંદુથી
જોતાં બધી જ કવિતાઓ ઉત્તમ છે. લોકસેવાના
સત્રોથી ગાળતો ચાલુ જમાનો “લોકદેવની
સેવા” વાંચી જરૂર આનંદ ચેખવરો. કવિશ્રીની
અહીં શુભગતના અસિદ્ધિત, અર્ધસિદ્ધિત,
શુશિક્ષિત, વિદ્વાન, રસિક, અરસેજી એમ
તમામ વર્ગને આનંદ આપી પ્રજ્વળતા કલ્યાણ

પંચની વિશેષ ઝાંખી કરાવશે, એવી અધો
વાચકેવિક છે.

૧૨. ગોળીખારની મુસાફરી : લેખક અને
પ્રકાશકઃ સી. હંસા મહેતા, પાક પુઠું, કિંમત
રૂ. ૧-૮-૦.

“શુભિવર્ત દેવેશ્વર” મુળ અંગ્રેજી પુસ્ત-
કનો અનુવાદ એક પુસ્તકમાં છે. સુદર કાવ્ય,
છાયા અને વિચોથી ભરપૂર આ પુસ્તક નરર
કુમાર પાંચાને આનંદ સાથે ભોધ આપશે.
સી. હંસાબહેનની અનુવાદ શક્તિ સર્વદેશીય છે.

૧૩ સંતાનો સુદેભરણી : પ્રયોજકઃ સી.
છાયાલાલ ભાવનિગ કામદાર. પ્રકાશકઃ કલ્યાણ
પ્રકાશન મંદિર, પીકાંડા અમદાવાદ. કિંમત કાચુ
પુઠું, રૂ. ૧-૦-૦ પાક/પુઠું રૂ. ૧-૪-૦.

દક્ષીણ આફ્રિકાના મહાત્મા ગાંધીજીના સાચી
મા. પોહોળા પત્ની માંસીસ પાલકના મૂળ
પુસ્તક માં. ગાંધી : ધોમનના ઉપરથી પ્રસ્તુત
પુસ્તક થોભયું છે. મહાત્મા ગાંધી રાજદ્વારી
પુરૂષ તરીકે વધારે લખીતા છે. તે સામાન્ય
માણસ તરીકે બહુ પરિચિત નથી. માંસીસ
પોલેરે મૂળ પુસ્તકમાં મહાત્માજીનું કોમળ હૃદય
સંચોદ ચિત્તયું છે અને તે આ અનુવાદમાં
ખતાવ્યું છે. મહાત્માજીના જીવનના અલ્પોક્તિને
આ અનુવાદ રસમય લાગે તેવા છે.

૧૪ સુજાના રાસ : લેખક અને પ્રકાશકઃ
ન્યોલ્લા શુક્લ. સુરત. કિં. રૂ. ૦-૪-૦.

સસરમંદ્ર જુદા જુદા પ્રસંગોને ધ્યાનમાં
લાઈને લખાયેલા છે. કોઈને કોઈ પ્રસંગને બંધ
બેસે એવા આ રાસો છે અને તે ગાદી રાકાય
તેવા છે. કિંમતો છે કે બહેનોમાં તે પ્રિય થશે.

ચાલુ જમાનામાં ખાસ જરૂરી

સૂર્ય નમસ્કાર

સૂર્ય નમસ્કારની અને સૂર્યસ્નાન કરવાની સંપૂર્ણ વિગતે દર્શાવતો અદ્ભુત-પુસ્તક
માણસની શારીરિક, નૈતિક અને માનસિક ઉન્નતિ માધ્યમો સરળ માર્ગ ખતાવનાર.

કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

લખો : **લુહાણામિત્ર પ્રેસ, -વડોદરા.**

સુચિ

અમરેલી પ્રાંતમાં નિરક્ષરતા નિવારણની કિશોરમાં રમણ અખારે પણ રહ્યાં છે. પ્રોફ શિક્ષણ સાળાઓમાં બહેનો માટે ભૂતી ગ્રામજન સ્ત્રીઓ છે. અને રશ્મી સીમાએ એ સાળાઓની ઇલામાં શિક્ષણ મેળવવાનું કર્યું છે. . .

શાન્તાબેન પરીખના પ્રમુખપણા નીચે જોડાયા પ્રશ્નિ એ સમાજ, મેમિસના પ્રમુખ શ્રી. મીશાના અગ્રણ્ય કલામ આગેવાની આવાળાદ પ્રમુખે થયેલી પ્રવચનને અંગે તેઓએને મના-નથી અપેક્ષા સીમાની સમા મેળાવી હતી. શાન્તાબેનને પદાવધી ખાસ મેળાવા દતા.

કુ. હીરા રેસાઈને જોડાઈમાં તા. ૬ મીએ મુલ પ્રયોગ થોડાંએ હતો.

નવા વર્ષ ખાતે ક્રિસ્ટ-એન્ટિકના મુખર્જી ચંદ્રક : કેપ્ટન હસારેલા, લેલ દુબી, જમખંડનાં રાણીસાહેબ અને લેલ નિલા-ગૌરી રમણભાઈ નિરાં અને મેલાવલ ક્યાં છે.

ભાવનગરમાં ૧૦ જાના એ ૬૨૯એ ૧૦ વર્ષની એ યુવતી સાથે ૭ મી તાર તમ્મ કર્યાં છે.

શ્રી સાયરેલીએ હાલમાં મરેલી પ્રથમ પડકાર વિરોધી પરિવારના પ્રમુખરથાનેથી જાણ-મુલ્કુ દત્ત' ને વચન કરતાં કાંઈ સારું છે ને તેથી કું આજથી જ પડકારો ત્યાં થઈ પું એમ કહી તેમણે વારો હાની હીમે છે.

શ્રીમતી મુખદાસાઈ જમારને દત્તે શ્રી. નરસિંહજીની પાત્ર વિગ્રાથો મિત્ર મંડળ-જોડાઈના આગ્રહ હેતુ અગ્રણ્ય "કમ્ બાલ, વિગ્રાસ મંડિ" ની રૂપાલન ક્રિયા તા. ૪ ના રોજ થઈ હતી. આ સંજ્ઞા સીમાને ચુદકર્ણમાં વિગ્રાસ કરવાના ધ્યેયથી રથાવધામાં આવી છે.

જોડાઈમાં પ્રભમંડળ તરફથી રથાવધેશ રાખિય એસનામના પ્રમુખ તરિશે સૌ સરપ-પાળાબંધેન ફેલાઈ. ઉપપ્રમુખ: શ્રી. બાલાબંધેન ઉકર. મંચીએ શ્રી. મન્ડુબંધેન પટેલ મુશાંમાં છે.

શ્રીમતી રૂપાબાઈ પંછકરે પાડવારમાં માન મેળવેલી જાણવું રાજવામુ અપ્રમુ છે.

મીસ અલ્પદા અલમદમ્મલી : એમ. એ. બી. ડી. ની પદવી મેળવનાર પ્રથમ અમરેલી બહેન છે. એમના પ્રદેશમાં ભૌતિક અને સંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ મેળવવાના આચારી રથાવધેશી " શ્રી ધાંકર" શોસાયટીના પ્રમુખરથાને આ બહેનની વરણી થઈ છે.

મીસીસ માધારેલી જમનાથ દંડન : કાંચી રૂપ મોડની કારણદેશનમાં મુશાંમાં છે.

શ્રીમતી જસબા : શ્રી. દુરગાબાઈ માતશી-એ હોડાઈમાં બીજાનવત્તી પ્રથમે વિદલાપુરક ન્યાયવાન કર્યું હતું. નં. ૨૫. મુખદાબંધેન મુલે પેતાના મુલ અંગેની પ્રસારી માર્ગ સંભાળી હતી.

મીસીસ મુરતીલાલઈ રાનટે : ખાનદેશનાં સમાજ સુધારા બંધેન છે. તેઓ યુગ્મઆ મ્યુનીસી-પાલીશમાં બોનવરી મુશાંમાં છે.

સૌ. નર્મદાબંધેન મોતીલાલ ફેસાઈના હરતે જોડાઈ મખતય કિડાનંદના સી વિભાગ રથવધવડના મેળાવડાની રૂપાલન ક્રિયા થઈ હતી.

શ્રીમતી ચંદાબંધેન બાઈલાસ મમન-લાડનો પ્રમુખપણા નીચે મુશાંમાં શ્રી મલિલા નિલાલય મંડળ મલ્લ દાઈરુલ્લેના પારિનાયિક સમારંભ રાંપરારે તા. ૫-૧-૨૧ ને રોજ સંજે ૪ વાગે નિસાઈ હોલમાં કલ્યાણે દત્તે. પ્રમુખ બંધેને નિલાલયને શ્રી. ૧૦૦૦૦ રૂં ફાન આપ્યું છે.

કમલા નહેરૂ ઇન્સ્ટીટુટનાની રૂપાલન ક્રિયા બન્ધુબારીના અંતમાં મદાત્માલના દત્તે થયે એમ મનાવ છે.

આંતર પ્રાન્તિય લગ્ન : બંજાલી કન્યા શ્રી. હતામ્મારી ફિસનવંદે થોપ સાથે કલકાતામાં રહેતા અમરેલી પ્રાંતના વતની અને ત્યાંની " પી નેરલવ સ્ટીડી બેન્ક એડ ન્યુપાઈમાં કામ કરતા શ્રી. જમજમદાસ મદેતાએ આંતર પ્રાન્તિય લગ્ન કર્યાં છે.

ધોળપૂરા રાજ્યના ખાનપૂરા વામે મ્યુનિ-સીપાલીટી ગ્રાંટવાળાએ દરવાજા પાડવાથી

સવણી સ્ત્રીઓની એક ટાળીએ સફાઈનું કામ કર્યું હતું.

શ્રીમતી રૂક્મણીબહેન દલીચંદ શ્રેષ્ઠના પ્રમુખપદે સુરત બાલિકા સમાજનો દસમો વાર્ષિકોત્સવ તા. ૧૨ મીએ ખેસંટ હોલમાં ઉજવાયો હતો.

વડોદરામાં કારેલીબાગમાં શ્રી, સેઠ. મનસુખલાલ વિધવાશ્રમમાં વિધવા બહેનોને ખાવા-પીવાની, રહેવાની તથા બજવાની મફત વ્યવસ્થા છે, વિધવા બહેનોને આ અમુલ્ય તક મળી છે.

શ્રી ખેરશેદખાનું હોમાવાલક, ભરૂચ મ્યુનીસીપાલિટીમાં અનામત સ્ત્રી વિભાગની જગ્યાએ ચુંટાયો છે.

શ્રી, કપિલા બહેન કંસરાને વીસનગરમાં એમની ક્ષાતિ વરદ્વી પ્રથમ મેટ્રિક થવા બદલ માનપત્ર એનાયત કરવામાં આવ્યું છે. હાલમાં આ બહેન વડોદરા કોલેજમાં પ્રીવીયસમાં અભ્યાસ કરે છે.

શ્રી. પૂર્ણી દિક્ષિતે સુરતના નાગર મહરય ક્ષાતિના ડૉ. સુરેશ પાઠક સાથે મુંબાઈ મુકામે જવન કર્યો છે. વરકન્યા મામા ફાઈના બાઈબહેન થાય છે.

સૌ. જયશ્રી રાયચ પુર્ણાઈ મ્યુનીસીપાલિટીની રુકુ કમીટીના પ્રમુખ તરિકે બીનહરીફ હાર્યા છે.

મૌલવી ફજલુલ હક : જેઓ બંબાળના વડા પ્રધાન છે, તેઓએ પૂનાથી વિદાય થતાં પ્રથમ આવેલી એક મુલાકાત દરમિયાન બજાવ્યું હતું કે "અમુક વર્ષની હદ પછી સહસ્રિકાનું અસ્તિત્વ હોયું ન હોય. સુરેલીમ કન્યાઓની બાળપણમાં હું સહસ્રિકાનું મનિટ ૮ વર્ષનું થયે પુરતું ગયું હતું. વળી શ્રી કેળવણીની સંસ્થાઓમાં પુરૂષ શિક્ષકો, લેકચરરો, કે પ્રૌફેસરો પણ હોવા ન હોય. અમે આથી જ કલકત્તામાં પંડેટ કોલેજ સ્થાપી છે. તેની વ્યવસ્થા પણ સ્ત્રીઓ જ કરે છે."

શ્રી. હંસાબાઈ પવારના પ્રમુખપદે જમશેદી મહિલા મંડળનું તુલિય વાર્ષિક સમેલન ભરવામાં આવ્યું હતું. અધ્યક્ષપદેથી હંસાબહેન આ મંડળની ઉપચાલિતા, તેને કાર્ય કરવા મટિલું વિશાળ હેતુ, સામાજિક દરજ્જે વગેરે વિષયો પરત્વે વિવેચન કર્યું હતું.

શ્રીમતી ચરોમતીબેન પટ્ટણીના વરદ હરતે શ્રી તાપીબાઈ રણછોડદાસ ગાંધી મહિલા બાલાલયના નવા મકાનનું ઉદ્ઘાટન તા. ૧૪-૧૨-૪૦ ના રોજ બાવનગર મુકામે થયું હતું.

શ્રીમતી સરલદેવી સારાજાઈના પ્રમુખ પદે થઈ તા. ૧૨ મીએ અમદાવાદમાં પુસ્તકાલય સમેલન કરાવ્યું. જે અમદાવાદની નાગરિક પ્રતિભાઓ એક અપૂર્વ પ્રવાહ છે.

ધરપકડો : પુનામાં શ્રીમતી કમલા મુલપુલેની ધરપકડ થઈ છે. સુરતમાં શ્રી. રોહિણીબહેન કાકોર, શ્રી. જયવંતીબહેન મુન્શી, શ્રી. મનુમતીબહેન કાકોર, શ્રી. કમુદિનીબહેન ત્રિવેદીની ધરપકડ થઈ છે. વિરુધ્ધકન્યા વિદ્યાલયના મંત્રી શ્રી સારદાબહેન મંજુદાસ તથા ક. ધમ્માબહેન દેસાઈની બેઠામાં ધરપકડ થઈ છે. સુનરાત સેવાઈળ શ્રી વિભાગનાં મુખ્ય વ્યવસ્થાપક શ્રી. ગજરાબહેન દેસાઈ મોડાસાથી પકડાયો છે. ભારસદમાં શ્રી. મણીબહેન તથા શ્રી. હાહીબહેનની ધરપકડ થઈ છે. નોકોલીમાં શ્રી. ન્હાનીબહેન જવેરી, પ્રાંતીજ તાલુકામાં શ્રી. મુકન્યાબેન પટેલ, દેત્રોજમાં શ્રી. નર્મદાબેન, અને વિશ્વગામમાં શ્રી. શારદાબેન શીલજના સલામતી શ્રી. જયાબહેન બજાસાહી, "સાહુ"ના શ્રી. જયાબહેન દેસાઈ, દેત્રોજના શ્રી. શારદાબહેન પટેલ, ધોળકા તાલુકાના શ્રી. ચંમળબહેન ભટ્ટ તેમ જ વાડજના સલામતી શ્રી. વનબાળા નરહરી પરીખની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

રાજકુમારી હોલેન્સીડ વાહટેતબંગને અમેરિકામાંથી બસુક્તિના આરોપસર દેશપાર કરવાતું વોરંટ ત્યાંથી સરકારે કાઢ્યું છે.

ભરૂચની મોટલાબાઈ વાડીયા પારસી ગલ્ફ હાઇસ્કૂલનો ત્રિવાર્ષિક સમારંભ ગઈ તા. ૧૨ મીએ ભરૂચા ટાઉન હોલમાં સરદાર દાવર વહેમુરસ મોહીના પ્રમુખપદે યોજાયો હતો. મીસ કુપરે ત્રણ વર્ષની પ્રગતિનો અહેવાલ રજૂ કર્યો હતો. પ્રમુખે પ્રાસંગિક વ્યાખ્યાન આપી બાળાઓને ઇનામો વહેંચી આપ્યાં હતાં, ને સમારંભ પૂરો થયો હતો.

પૂ. ગાંધીજીએ નાના બાળકોની માતા હોય એવી મહિલાઓને સત્યાગ્રહ ન કરવાની સલાહ આપી છે.

કોમિસ અને યુદ્ધ.

નાતાલના તહેવારોમાં નવા વર્ષનાં અભિનંદન આપતાં ઇંગ્લેન્ડની પાર્લામેન્ટના આગેવાન સભ્યોએ હિન્દના નેતાઓને યુદ્ધ પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવવા અને ઇંગ્લેન્ડને યુદ્ધમાં મદદ કરવા હાકલ કરી છે. અને હિન્દને સરેરાશ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થઈ ઇંગ્લેન્ડના સમાવેશના મિત્ર તરીકે રચાન મશરો એમ આશ્વાસન આપ્યું છે. અને મી. એમરીયું વચન યાદ દેવડાવ્યું છે.

કોમિસે આનો જવાબ અગાઉ આપેલો છે અને અસંખ્ય વખત ઇંગ્લેન્ડને તેની યુદ્ધ નોંધી જાહેર કરવા તથા હિન્દને સરેરાશ સ્વરાજ્ય આપવાનો વખત જાહેર કરવા વિનંતી કરી છે. " મશરો " એજ ઉત્તર હોય છે.

મી. અમરી, સરેરાશ સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવા યુદ્ધ પગલાંમાં હિન્દુસ્થાન વાસીઓની એકતા પર ભાર મૂકે છે, અને સાથે સાથે લઘુમતિ કોમોને માન્ય હોય એવી યોજના ઘડવા હિન્દના આગેવાનોને સૂચવે છે. પરિણામે લઘુમતિ કોમો વધુ અને વધુ મોંઘણીઓ કરે નહીં છે અને વધુ મતિ કોમને સુકરાન યાવ એવી યોજના રજૂ કરે છે. હુંકમાં સંપ જ ન યાવ એવાં પગલાં રાજ્ય કતારો લે છે.

કોમિસે યુદ્ધવિરોધી સત્યાગ્રહ ચાલુ રાખ્યો છે. રાજ્યકર્તા તરફની 'કોમિસ વિરુદ્ધ' : યુરોપમાં અને સર્વે સ્થળે પ્રચાર કાર્ય ચાલુ છે. અને કોમિસ જરમનને આડકતરી રીતે મદદ કરી રહી છે એમ સમજાવાય છે. તાજેતરમાં યુદ્ધિસ એક ઇન્ડિયામાં કોમિસ વિરુદ્ધ પાંચ લેખોની એક

લેખમાળા પ્રગટ થઈ છે અને કોમિસને અજોવાર, અવિત વિચારની સાબીત કરવા પ્રયત્ન થયો છે.

પાર્લામેન્ટ: સભ્યોના નવા વર્ષના અભિનંદન પત્રના જવાબમાં નેશનલ લીબરલ ફેડરેશનના આગેવાનોએ એક રિઝોલ્યુશન બહાર પાડ્યું છે અને ઇંગ્લેન્ડ કેવી રીતે હિન્દ પ્રત્યે બેદરકાર છે અને ઇંગ્લેન્ડ હિન્દને જ વિચાર કરે છે એ સમીક્ર સાબીત કર્યું છે. વિસાયા પ્રત્યે અત્યાચારથી સહાનુભૂતિ દર્શાવનાર સર સીવાસ્વામી આયર, એનરેબલ રાજી જેવા વધોદ્ય અને વિદ્વાન રાજપુરોએ પણ આ રિઝોલ્યુશન પર સહી કરી છે. કોમિસની નીતિ બ્યાનબી હોવાની સાબીતી આવી બીજી કઈ હોય ?

ઇંગ્લેન્ડ હવે સમજારો અને હિન્દને પસંદ પમણાં લેશે ?

આભાર :

આ અંક તૈયાર કરવામાં શ્રી. સુશીલાકુમારી પંડિત, શ્રી. વત્સલાબાઈ આંબેગાવકર, શ્રી. મણીભાઈ બ્યાસ વીરેરેએ જે મદદ કરી છે તેઓએ અને આભાર માનીએ છીએ.

આવૃત્તો અંક :

અમારો આવૃત્તો માર્ચ ૧૯૪૧ નો અંક બરબત અંક તરીકે પ્રગટ કરવામાં આવશે. તે તેના અંગેના લેખો વચ્ચે તા. ૧૦ મી પહેલાં શ્રી. નાતરદાસ ઇ. પટેલ, તંત્રી: બાલવિભાગ ગુણસુન્દરી, મહાદ. એ સરનામે મોકલી આપશે.

તમે પૈસાદાર થવા અને પૈસાદાર તરીકે ચાલુ રહેવા ઇચ્છતા હો તો—

આજે જ વાંચો

હનીયામાં આજે હેન્ડ્રી ફાર્ડન નામ જગજાહેર છે—વેપાર કેવી
રીતે ચાલે તે તેણે કરી બતાવી હનીયાને કંઈ કરી સુકી છે.

—આવા અનુભવીની કલમથી લખાયલું—

વેપારની ચાવી

મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦

શુભરાતના વેપારી હો કે મોટા મીઠા માલીક—વગેરે આ પુસ્તક
વાંચી જાઓ—તમને શિખવાનું મળશે.

❧ ❧ ❧
સ્ત્રી પુરુષ દરેકને ઉપયોગી

તમે વૃદ્ધ હો તો વૃદ્ધાવસ્થામાં જીવાની પાછી
જરૂર મેળવી શકો છો

હંદગીસર જીવાની જાળવી રાખવી હોય અને વૃદ્ધાવસ્થાજ
ન આવે એના ઉપાય જાણવા હોય તો

આજે જ વાંચો

શ્રી. સુનીલાક્ષ્મી મંગલકાંત દેસાઈ બી. એ. કૃત

જીવાનીની ચાવી

મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦

લખો:—લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

“ગુણ સુન્દરી”

બાલવિભાગ

ત-ત્રી : નાગરાસ ઈ. પટેલ, મલક

વર્ષ ૧૧ : અંક ૨

પુસ્તક ૧૧

ફેબ્રુઆરી : ૧૯૪૧

બાવાજી

ગામને ગોંદરે નાની એક કુંપડી
તેમાં બાવાજી રહેતા જ રે;
લગવા કપડાની પેરી લંગોટી,
ખુદલા શરીરે આવતા જ રે.

પાસે યરિતા સરી જતી ત્યાં—
નિતનિત એ તો ના'તા જ રે;
કંઠમાં માળા, હાથે કમંડલ,
દેહે લક્ષ્મી લગાવતા જ રે.

લાંબુ શું તિલક તાણે કપાળમાં,
કાનમાં કુંડળ પહેરતા જ રે;
ભૂરી જટા લાંબી માથે ધરીને,
ગામમાં આવી દે'લતા જ રે.

રામરામ મુખથી રચતા જતા,
સઘજાને બોધ આપતા જ રે;
કુંપડી પાસે ધણી ધખાવી,
તહો બાવાજી તાપતા જ રે.

સીસમની પગમાં પેરે ચાંખડીઓ,
ચટપટ કરતા ચાલે જ રે;
રામ રાખે તે સ્થિતિમાં રહીને—
બાવાજી મનમાં મ્હાલે જ રે.

ગામને ગોંદરે નાની એક કુંપડી,
તેમાં બાવાજી રે'તા જ રે;
લગવા કપડાની પેરી લંગોટી,
ખુદલા શરીરે આવતા જ રે.

બીલીયત્ર

બકરીને ચારે ચરાવે

નેર ત્રિકમથી બોલી ચૂક
ચૂક બોલતાં કીધી ભૂલ
ભૂલ થકે બેખા પડી
રાત્રી બગલી રજે ચડી
રજમાં રાત્રી રેતો દગ
દગ જોળંગી ધાક્યા પગ
પગમાં વાગે ભોળા કાંટે
કાંટે કાલનાં બાંગી શે
બાંગી શે સાચ કરી
મારી બકરી ગાંધે ચરી.

બેટીને મેટીએ ચરાવે

ચોદરા ચંદા ચમકે નૂર
નૂર નદીઓ વહે બરપૂર
વહેતાં રહેતે આવ્યાં જા
જાગે ફરતી મોટી વા
વાઠ ઉપર વેસાતે કૂલ
કૂલ સાથે રમવું જુલજુલ
જુલજુલનો બોલી છે ખીટી
નાનો આંખો રમતી દીટી
રમતાં રમતાં રહી પડી
મારી મોટી ચંદા ચરી.

ખાટી મીઠી વાતો

હવાઇપુરમાં પરભુ નામે પટેલ રહેતા હતા. પરભુભાઈ ગામનાં પોલીસ પટેલ હતા. આખું ગામ પરભુ પટેલને ઝોળાળે. પટેલ સ્વભાવે પણ બહુ માયાળુ. દરેક સાથે નમ્રતાથી વર્તે. કાંઈને કઠી તુચ્છકારે નહિ. પટેલને એક છોકરો. એનું નામ ચમન. ચમનને વીસમી સહીનો પવન લાગેલો હતો. ખાવું પીવું ને મોજમઝા કરવી. હવાઇ-પુરની હાઇસ્કૂલમાં ચમનલાલે મેટ્રિક સુધીનો અભ્યાસ કર્યો. પછી અમેરીકા જવા વિચાર કર્યો. ચમનલાલમાં નામ પ્રમાણે ગુણ હતા. ખોટા મોજશોખ પાછળ બહુ પૈસા બગાડતો હતો.

એક દિવસ પરભુ પટેલને મળતા એમની એનની છોકરાના બાપના સાળાંની વહુનો બાપ આવ્યો. પટેલે તો આવનાર જેસમભાઈને ખૂબ આવકાર આપી બેસાડવા ને આ પાણી પાયા.

‘કેમ ચમનના કંઈ સમાચાર ?’ જેસમભાઈએ પૂછ્યું.

‘મઝામાં છે.’

‘એને અમેરીકા ગયા ને કેટલા વર્ષ થયાં ?’

‘એને અમેરીકા ગયાને આજે દશ વર્ષ થયાં. નસીબ અજમાવવા ગયો છે. હવે તો કમાઈને જે લાવે તે ખર્ચે. હજી આવવાનો કંઈ પત્ર નથી. એક બે વર્ષમાં આવે તો આવે નહિ તો પછી જ્યારે આવે ત્યારે ખરો.’

‘કંઈ નહિ ! અહિં કામ પણ શું વહી જાય છે કમાવા દશે. દશ વર્ષમાં કેટલી ફોલત ભેગી કરી તેનો કંઈ જવાળ બવાળ છે કે નહિ ?’

‘એ તો ભગવાન જાણે ! પરંતુ અમેરીકાની સરકારે તેના વિષે જરૂરી માહિતી આપનારને રૂ. ૬૦૦૦૦ રોકડા અપવાતની જાહેરાત કરી છે એવું થોડા દિવસ પર ફોક ઓપમાં વાંચ્યું હતું. રૂપિયા બહુ કમાયો લાગે છે.

શ્રી. રતિલાલ વિદ્યલક્ષ્મી દલાલ

૬

જાણુવા જવું

- દરોઆનો માઈલ જમીન પરના માઇલ કરતાં ઊપર શીટ લાંબો હોય છે.
- અમેરિકાની શાળાઓમાં દર ચાર શિક્ષકો પૈકી ત્રણ સ્ત્રી શિક્ષકો હોય છે.
- આપણી પૃથ્વી પરનો માણસ મંગળના ગૃહમાં રહી શકે તો તે ૧૦૦૦ શીટની ઉંચાઈ સુધી ફૂટકો મારવાને શક્તિમાન થાય.

- એક રતલ લોખંડમાંથી ૧૪૦૦ જેટલી સેફ્ટી રેઝરની ખેડો બનાવી શકાય છે.
- આખી હુનીયાનો રેડીયમનો જથ્થો ફક્ત ૭૦૦ ગ્રામ અગર ૨૪ ઓ'સ જેટલો છે. અને તેની એક ગ્રામનો કિંમત ૭૫૦૦૦ રૂપિયા જેટલી અંકાય છે.
- પૃથ્વી પરનાં સ્થળચર અને જળચર પ્રાણીઓમાં વહેલ એ સૌથી મોટું 'પ્રાણી' છે, એના શરીરની લંબાઈ ૧૧૧ ફીટ જેટલી જાણવામાં આવી છે અને એનું વજન લગભગ ૧૦૦ ટન જેટલું હોવાનું મનાય છે.
- સાહિબ શબ્દનું મૂળ એરેબિક ભાષામાં છે, અને તેનો અર્થ 'પયગંબરનો મિત્ર' એવો થાય છે.
- 'ડેલવીલ વુડ' નામનો યુરોપમાં આવેલો પ્રદેશ સાઉથ આફ્રિકાને તાબે છે.
- કોફી પહેલવહેલી એબીસીનીયામાં પીવામાં આવી હતી.

શ્રી. ગોવિંદજી નીજાલાલ દેસાઈ

ઉત્તમણી

પાંચ સાત છોકરા ઉત્તમણી ઠરવા વાડીમાં ગયા હતા. બધાએ મને ૧૨ વાક્યો કહ્યાં ને તેમાં પોતે જે વસ્તુ ખાધી હતી તેના જવાબ આવી જતા હતા તે આ સીતે:

- ૧ ગંગાજળે બાળને પવિત્ર કરી શકશે. જલેળી
- ૨ આધે બરડા હુંગર દેખાય છે. દેખર
- ૩ અન્નદયા પાણીમાં એકલા હુબી જશે. લાહુ
- ૪ અકટોબર ફીફરમાં ગયો. ધરફી
- ૫ મરચુ રમુંને ત્યાંથી લાવજો. ચુરમું
- ૬ મારી પાસે વહોરાં રહે છે. સેવ
- ૭ આવોજ વેઠ મીસી પાસે છે વેઠમી
- ૮ હું શિક્ષક પાસે બેસી રોજ પાઠ વાંચુ છું. સીરો
- ૯ આ કિલરૂબા શું ફીલ પસંદ નથી. બાસુદી
- ૧૦ અહીં તો એકલા પસીનાથી ન્હાઈ રહ્યા. લાપસી
- ૧૧ ડેશી ખંડનું કપડું શીવે છે શીખંડ
- ૧૨ હું આખા બવામાં ફર્યો. ખાબ

શ્રી. વલ્લભદાસ ગોકળદાસ પટ્ટણીઆ

હાસ્યતરંગ

કબરસ્તાન

શિક્ષક : મહમદ ! એશિયાખંડના મુખ્ય દેશોનાં નામ જોલ તો.

મહમદ : 'હિંદુસ્તાન, બ્રહ્મચીસ્તાન, અફઘાનિસ્તાન. અરબસ્તાન ને કબરસ્તાન.'

શિક્ષક : 'અરે મૂરખા ! કબરસ્તાન તે કાંઈ દેશનું નામ છે ?'

મહમદ : 'હારે સાહેબ ! મારા ચાચા મરી ગયા ત્યારે એમને કબરસ્તાનમાં લઈ ગયા હતા. એ પણ એક દેશ છે.'

x

x

x

ભાગ પાડીએ છીએ

મા : 'બચુ ! જો બચુ ! બેળી કેમ રહે છે ?'

બચુ : તે બા ! ગઈ કાલે તમે શીખવ્યું હતું ને કે એકલપેટા ન થવું. જે હાથ તે ભાઈબહેને વહેંચીને ખાવું. હું એ રીતે બેળીને મારી દવામાંથી ભાગ પાડીને પીવરાવું છું ને એ રહે છે !'

x

x

x

ચંપલ ના ઘસાય

'જો દીકરા ! ચાલતી વખતે હંમેશાં લાંબાં ડગલાં ભરવાં,

ઠંબુસ બાપે દીકરાને શિખામણ આપી.

દીકરે પૂછ્યું : 'એનું શું કારણ ? બાપુજી !'

બાપે જવાબ આપ્યો : 'જોની દીકરા ! એમ કરવાથી ડગલાં ચોલાં થાય, ચંપલ એટલા ચોલા ઘસાય ને વધારે ટકે.

x

x

x

ત્યારે શું ખલે કરડે ?

રસ્તે જનાર : 'એઈ ઓકરા, આ તારું કુરકુરિયું મારી ઘુંટીએ કરડયું.'

ઓકરો : 'ભલા માણસ ! મારું કુરકુરિયું ઘુંટીએ પહોંચે એવડું છે તે ઘુંટીએ કરડયું. તમે એમ માનો છો કે એ તમારે ખલે કરડે ? એ તો હજી કુરકુરિયું છે !'

x

x

x

બાણુશું કૂંકે છે

‘ પેલા તમારા સ્નેહી છગનલાલ તો ગવૈયા પણ છે ખરું ને ? ’

‘ હારે હા ! એ હંમેશાં પોતાનું જ બણુશું કૂંકે છે. ’

x

x

x

આપણે લોભી થવું ન જોઈએ

મોટાભાઈ : ‘ બચુ ! જોની ભાઈ ! જાએ કહ્યું હતું કેની આપણે લોભી ન થવું જોઈએ. ’

બચુ : ‘ હા મોટાભાઈ. ’

મોટાભાઈ : ‘ તો પછી બચુ ! આ મોટો કકડો મને આપ ને નાનો છું, લે. મોટો મને આપે તો તું ઉદાર ગણાય. ’

અને બચુએ મોટો કકડો આપ્યો.

x

x

x

ગંધ કાં ન આવે

‘ મારી ઝળી તૈયાર સે ? ’ ગામડિયાએ છળીવાળાને પૂછ્યું.

છળીવાળાએ એની છળીની ત્રણ નકલો આપી.

ગામડિયાએ એ જોઈને સૂંઘવા માંડી. થોડીવાર પછી એણે પૂછ્યું :

‘ અલ્યા ભેં મેં અત્તર ચોપડીને છળી પડાવી’તી તે આમાં એની ગંધ કાં ન આવે ? ’

x

x

x

એને જડયું કે

‘ અવાજ ક્યાંથી આવતો હતો તે શોધી કાઢવા નાના નહુએ એનું પેલું નગારું ખોલીને જોયું. ’

‘ પછી એને જડયું કે ? ’

‘ હા રે ! નગારામાંથી ન જડ્યું પણ એના બાપજી આવ્યા ને એને ઉઘટા લીધો એટલે નહુને ખાતરી થઈ કે ક્યાંથી અવાજ આવે છે. તે વખતે તો એણે જ અવાજ કરીને ઘર ગતવ્યું. ’

x

x

x

‘એ મોટા દાકતરને બતાવીને નક્કી કરવાના છે.’

‘અરે કનુની બા ! માફ માનો તો દાકતર ફાકતરની પીઠમાં ના પડે. એના પર ઘઉંની ચોટીસ બાંધી ને મોઢા ઉપર જોળ ને સુનાતું ટપકુ કરે એટલે ગાંઠ ફાટી જશે. ખરું પૂછો તો આજકાલ દરકથી મરે છે તેના કરતાં દાકતરને હાથે વધારે માણસો મરી જાય છે.’

x

x

x

બીજો હિસાબ પાણીનો

એક હતો છોકરો.

ગામડા ગામમાં એ રહે. એના શિક્ષક એને એક દાખલો ગણવા આપ્યો. તે ઉપરથી એના આપે શિક્ષકને કાગળ લખ્યો. તે આ પ્રમાણે હતો. “માસ્તરસાળને માલુમ થાય જે બીજે વળતે જરા સહેલો દાખલો આપો તો સાફ કાલનો તો અધરો હતો. આ રહ્યો એ દાખલો જે કથા શેર દૂધમાંથી અર્ધા અર્ધા શેરની વીસ બાંટલીઓ ભરાય તો પોણાશેરની પંદર બાંટલી ભરવા કેટલું દૂધ જોઈએ. હવે અમારી લેંસ એટલું દૂધ દેતી નથી ને ઘરમાં કે પડોશમાં એટલી બાંટલીઓ પણ નથી. અમે ઘણા ઘણા હેરાન થયા ને આ વળતે તો દાખલો કર્યો છે પણ હવે બીજે વળતે આવો દાખલો આપો ત્યારે દૂધને બદલે પાણીનો આપો તો સાફ.”

x

x

x

ત્યાં શું ખાશે ?

એક હતો છોકરો.

એ તારના થાંભલા પાસે બેઠો હતો. એના હાંથમાં એક ડબ્બો હતો ને એમાંના કાતરા એ થાંભલે ચઢાવતો હતો.

એ જોઈને એક ડોસાને નવાઈ લાગી.

એણે પેલા છોકરાને બોલ્યો, એના કાતરા જોયા ને પૂછ્યું: ‘કાતરા છે કે ? એવું શું કરે છે માઈ !’

‘એ ઝાડ પર ચઢીને પાન સફાવટ કરી જાય છે.’ છોકરે કહ્યું.

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશસ્ત્ર

બાળક અંક

લ'નો :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહર્લ'નો :

કે. રમા દેસાઈ

અપરંપરક :

નંદવરલાલ કંકર

લ'નો : બીપરિભાગ
નાગરદાસ ક. પટેલ

પ્રકાશક અને માલિક :
અખાલાલ વિ. કંકર

પા'૧૮ : : અંક ૧
માર્ચ : ૧૯૪૧
પુસ્તક કંદમ્બ

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વડીલ, બેરીસ્ટરો, ઠવિઓ, સાક્ષરો,
વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન

અમીરી ભોજન પ્રાપ્ત

ટેલીફોન
નં. ૫૬૮

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

સુખ અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાયુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
ભેલા આવનાર દરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ'ને જરૂર પોતાનું ગણે.

ગિરોડીના ઇતિહાસના આચાર્ય હૃદયભેદક ખનાવો રજુ કરતી
પ્રેમ-શૌર્યથી ભરપૂર નવલકથા

બલહૃદ બંકા દેવડા

યાને

મહારાજ સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અંત:પુરની શ્રીઓની રાજમત, રજવાડાના કાવાકાવા વગેરે
લોકભરમોથી ભરપૂર, પ્રજામાં પ્રાણ વખણાયેલી સુંદર નવલકથા

કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

લખો:- મેનેજર : હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

ઈન્ડી :

પ્રકાશક :

નરવરણાલ કક્કર
હદાખામિત પ્રેસ, વડોદરા.
પુ. ૩૬ મું]

શ્રી. જયવતી દેસાઈ
માર્ચ : ૧૯૪૧

અખાલાલ વિ. કક્કર
વડોદરા.
[અંક ૧ લેા]

બાળકેઅંકે—અનુક્રમણિકા

તારાને : શ્રી. જયલાલ જોરીશંકર પંડ્યા ... ૧૭	દેરાડી બળી જાય પછી વાંટી પડે નહિ ! ... ૪૮
બૂલબૂલામણી—૧ ... ૧૮	કેવી મળા ? ' વંદક ' ... ૪૯
હું તો દુધવાળી : શ્રી. મદાવીરપ્રસાદ રાધીય ... ૧૮	બૂલબૂલામણી—૩ ... ૪૯
મેં આનાનું કરજ : શ્રી. નાગરદાસ ઇ. પટેલ ... ૧૭	એકે પત્ર : શ્રી. રતિલાલ સાં. નામક ... ૫૦
ચતુર વાણિયા : શ્રી. અલ્લારાખા બાગુબાઈ ... ૨૦	આબડછેટ : શ્રી. છતેન્દ્રકુમાર વિજયશંકર ... ૫૧
મંડલી ... ૨૦	ત્રિવેદી ... ૫૧
વહેંચણી કરી : ... ૨૧	શેઠનો દીકરો : શ્રી. પુરુષોત્તમ ગુલાબભાઈ ... ૫૩
કક્કાની કરામત : શ્રી. લખમીચંદ પદમરી ... ૨૨	નામક ... ૫૩
વેંગણનો વરઘોડો : ... ૨૩	બૂલબૂલામણી—૪ ... ૫૪
બૂલબૂલામણી—૨ ... ૨૪	વચત : શ્રી. જયલાલ જોરીશંકર પંડ્યા ... ૫૪
સાંભ પડી રૂપાળી : શ્રી. નરદિપ્રસાદ ભટ્ટ ... ૨૪	દેરાળપુ ચિત્તરજનદાસ : શ્રી. કરસનજી ... ૫૫
વર્ષા : શ્રી. સોમાભાઈ પટેલ ... ૨૫	મણિભાઈ દેસાઈ ... ૫૫
ગોસાળીયું : શ્રી. મહીપત નેશી ... ૨૬	સાધિયામાં ઠાપ મૂક્યા : ... ૫૬
મધપુડો : શ્રી. નવલકાન્ત ભાવસાર ... ૨૭	વહેંચણી કરી : ... ૫૬
આ સાધિયામાં ઠાપ મુકો : ... ૨૮	ખાણીમાં હવા એભળે છે કે ? શ્રી. નવલ- ... ૬૦
અનસૂયા : શ્રી. નાગરદાસ ઇ. પટેલ ... ૩૦	કાન્ત ભાવસાર ... ૬૦
બોલે તેનાં બેર વેચાય : શ્રી. વલ્લભદાસ ... ૩૧	શાકકડીની રસિક રમત : શ્રી. પુરુષોત્તમ ... ૬૧
ગોડબાઈ પાણિયાં ... ૩૧	હ પટેલ ... ૬૧
માવજીભાઈનો કચરો : શ્રી. રતિલાલ ... ૩૨	બમરો : શ્રી. પુરુષોત્તમ ઇ. પટેલ ... ૬૨
વિઠ્ઠલદાસ દલાલ ... ૩૨	જણુવા જેવું : શ્રી. રતિલાલ વિઠ્ઠલદાસ દલાલ ... ૬૩
સોનાકુમારી : શ્રી. નાગરદાસ ઇ. પટેલ ... ૩૩	તંદુરસ્તી એ ધન છે : શ્રી. અજયકુમાર ... ૬૪

સામાન્ય—વિભાગ

હોળી રંગે રમે ! સી. સવિતાલક્ષ્મી દ જુવ ... ૧	ભાતભાતનું ભરતચુંચણ : સી. લીલાવતી ... ૧૪
સાણું સૌભાગ્ય : સી. દસુમતિ ધીરજલાલ ... ૨	રંધણકલા : સી. ડાહીબહેન કક્કર ... ૧૬
દેસાઈ ... ૨	ફૂલવેણી ... ૨૧
ખાણનો મોહ : ડ. બાનુમતી તારાચંદ ... ૩	સ્ત્રીજગત ... ૨૩
અડાલત ... ૩	નોંધ ... ૨૫
બલ્લેલી : શ. પ્રભાત ... ૮	

સાડીની કિનારી,

ચણિયા, પોલકાં,

બાબાનાં ઝબકાં, એબીનાં ફરાક

વિગેરે ઉપર

તમને ગમે એવી સુંદર રંગોમાં

મનપસંદ ભાત ને તરાહો

છાપતાં શીખવું છે

તો .

આજે જ ચાર આનાની ટપાલની ટીકીટો મોકલાવી

ચિત્રે ખા

મંગાવો, ગુજરાતી ભાષામાં 'આ જાતવું' એ પહેલું પુસ્તક છે.
સ્ટેન્શીલીંગને નામે એાળખાતી કલાનો ૩૦ ચિત્રોને
સ્ટેન્શીલના નમુના સાથે વિગતવાર પરિચય આપ્યો છે ને કામ
કેવું દેખાશે એ બતાવવા ત્રણ રંગમાં છાપેલું કવર આપ્યું છે.

આજે જ મંગાવો ને આ

નવી કલા શીખી લો

ખાલવિનોદ કાર્યાલય,

મલાક [સુંબાઈ]

ભાન ભાતતું ભરત ગૂંથણ
[ગરિયસ માટે તુચ્છો પૃષ્ઠ ૧૪]

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલ વિભાગ

તન્ત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મહાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૩

પુસ્તક ૧૧

માર્ચ : ૧૯૪૧

તારાને

તમે આકાશે રમકો શાને ?

તારલીઆ આવોને.

મારું મનકું રીઝાવવાને,

તારલીઆ આવોને.

તમે ઉંચેથી ઉતરો આજે,

તારલીઆ આવોને.

મુજ સંગે ખેલવા કાજે,

તારલીઆ આવોને.

મારે જોવો પ્રકાશ તમારો,

તારલીઆ આવોને.

છે કેવો તમ ઝળકારો.

તારલીઆ આવોને

શીઢ ઉંચેરા આભમાં વસો,

તારલીઆ આવોને.

વળી અટુલા શાને હસો ?

તારલીઆ આવોને.

અહીં આવીને સંગે રમો,

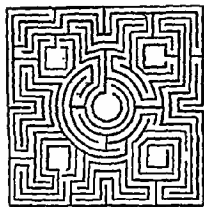
તારલીઆ આવોને.

તમે મુજને બહુ બહુ ગમો,

તારલીઆ આવોને.

શ્રી. મનલાલ ગોંડીશંકર પંડ્યા

ભૂલભૂલાભણી : ૧

ઉપરની ભૂલભૂલાભણીમાં જવાનો
રસ્તો શોધી કાઢો. તેમાં દાખલ થઈ
ખીલકુલ અટવાયા સિવાય છેક અંદર
સુધી કોણ વહેલું જઈ શકે છે ?

વહેલો તે પહેલો

છેલો તે પેલો.

હું તો દૂધવાળી !

હું પાણું ભેંસા કાળી,
ગાયો, ગૌરી, ગુણવાળી;
—હું તો

પ્રીતે પ્રભાતે દૂધ હું દોહું,
હાંડો ભરીને વેચવા જઉં.
—હું તો

હું તો શેરીએ શેરીએ ફરતી
“ઓ દૂધ લ્યો !” બોલ્યા કરતી
—હું તો

હું વહેલી વહેલી પરભાતે
ધરીને દૂધનો હાંડો માથે,
એ મોટા મોટા ઘાટે-
દઉં પોઢેલાંને જગાડી
—હું તો

બે આનાનું કરજ

એક હતો ઊકરા.

એ રાજ નિશાળે જાય. એની બા એને કહી પડસી, કહી બે પડસા એમ આપે તેનું એ રજ પડે ત્યારે ખાવાનું લઇ ખાય.

એનું ધર આયુ હતું. રજમાં ત્યાં જવાય અને ખાઈને પાછા શાળામાં આવાય એવું નહતું.

એનાં માત્રાપ ગરીબ હતાં.

શાળાની પાસે એક ડોસી બેસે. એ રાજ ચણા, મમરા, કેળાં, બોર વગેરે ફળફાદી લઇ આવે. શાળાના બાળકો એની પાસેથી ખાવાનું લે.

‘બાપ ! મને આજે એક પડસાના મમરા આપો.’ પેલા ઊકરાએ ડોસીને કહ્યું : ‘આજે પડસી લાગ્યો નથી પણ કાલે જરૂર લઇ આવીશ.’

ડોસીએ એના મોઢા સામે બેસ્યું.

ઊકરા એને પ્રમાણિક લાગ્યો.

એણે એક પડસાના મમરા આ રીતે ઉધાર આપ્યા.

ઊકરા બોજે દિવસે પડસો આપી દીધો.

આમને આમ વહેવાર ચાલ્યો.

ઊકરાની પ્રમાણિકતા બહુ ડોસીને શંકા નહતી.

ઊકરા મોટો થયો.

એણે શાળા છોડી. ધરમાં ઠેલું કમાનાર નહોતો તેથી એ લશ્કરમાં ભેળાયો. પેહું ગામ એને ઊડતું પડ્યું.

અને એ ઊડતી વખતે પેલી બાઈનું બે આનાનું કરજ રહી ગયું એ એને યાદ હતું.

પછી તો વરસો વધી ગયાં. એ ઊકરા પણ મોટો માણસ થયો. એ ધીમે ધીમે આખા દેશનો શરમુખત્યાર થયો.

એને હજી પેલા ગામમાં જવાનું થયું ન હતું.

એ આખા દેશનો રાજ થયો.

ફરતાં ફરતાં એની સ્વારી એક દીવસ પેલા ગામમાં જઈ પહોંચી.

એણે સડળી પહેલી પેટી બાંધી તપાસ કરી.

એ ડોસી હજી જીવતી હતી.

એ એકલોજ ઠાઠમાઠ સિવાય પેલી ડોસીને ત્યાં ગયો અને પોતાના નાનપણની વાત કરીને પોતાને માટે ડોસીનો અભિગ્રાચ પુછ્યો.

‘એને તો હું ઓળખું છું’ ડોસી બોલી. ‘એ છોકરા ભારે પ્રમાણિક હતો.’

‘એની પાસે તમારું જે બાકી રહે છે ?’ એણે પુછ્યું.

‘વખતે હશે તો એ અહીં આવશે ત્યારે આપી દેશે. મને તો યાદ નથી. પણ એ એટલો પ્રમાણિક છે કે એ ભૂલશે નહિ.’

એ સાંભળી એને ખુબ આનંદ થયો.

એણે પોતાની ઓળખ આપી અને બે આનાં પણ આપ્યાં.

તે પછી એણે એ બાઈને એક સુંદર મકાન બંધાવી આપ્યું તથા એની જીંદગી સુખમાં જાય એવી ગોઠવણ કરી.

એ છોકરાનું નામ નરવીર નેપોલીયન !

ક્રાન્સનો એ તારણદાર હતો.

નામરદાસ ઇ. પટેલ

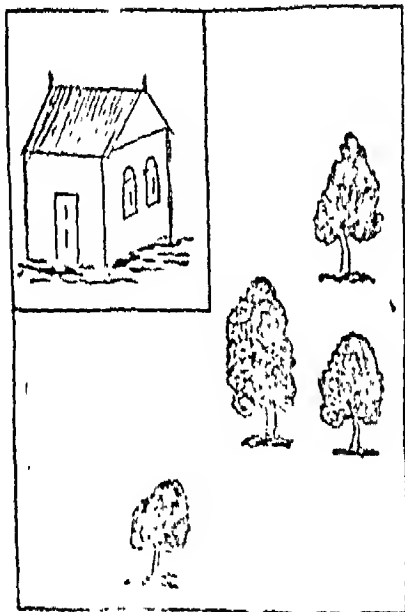
અ

ચતુર વાણિયો

એક હતો વાણિયો. એક વખત તે પરગામ ઉઘરાણી જવા નીકળ્યો. તે ગાદ્યો જતો હતો તેવામાં રસ્તામાં એક વાવ આવી. ત્યાં આગળ તેણે પોતાનું ભાથું ખાવા છોડ્યું. ખાઈને તે વાવમાં પાણી પીવા ઉતર્યો. તેણે ધરાઈને પાણી પીધું. થોડી વાર પછી તેણે પાણીમાં એક મહા લયંકર સાપ જોયો તેથી તે બહીને. વાવ બહાર ગયો. તેવામાં તેને એક છૂંટારો મળ્યો. તેણે વાણિયાને કહ્યું “અમે બનીયા તેરી પાસે જો હોયે વો સખ મૂક દે” વાણિયો ઘણો જ ચતુર હતો તેણે સમય સૂચકતા વાપરીને કહ્યું “મીયાંસા’બ મારી પાસે રૂ. ૧૦૦ ની કોયળો હતી પણ પાણી પીવા જતાં આ વાવમાં પડી ગયા. જો તમે મહેરબાની કરીને કાઢી આપો તો તમને રૂ. ૫૦) આપું. મીયાંને લોભ લાગ્યો. આથી કપડાં ઉતારી તેણે પાણીમાં બૂરકો માર્યો. જેવો તે અંદર પડ્યો તેવો જ પેલો વિકરાળ સાપ ઠરડ્યો. આથી તે સમયસર છૂટી ગયો. વાણિયો તો ક્યારનો નવ અને બે અગિયારા લાણી ગયો હતો. બેઠ તેની ખુદી ?

અક્ષતારખા ચાકુબલાઈ અંડલી

વહેંચણી કરો

કુક્કાની કરામત

કનુએ કુસુમને કહ્યું કે કરસનદાસ કામ કરીને કંટાળ્યો.

ખીમજીએ ખ્યાલચંદ ખોડાની ખારેક ખેંચીને ખાધી.

ગુલાબચંદે ગજગ ગાયન ગાયું.

ઘરર ઘરર ઘંટી ધુમે.

ચતુર ચીતારાએ ચીત્ર ચિતયું.

જીનલાલે છબીલદાસની છત્રી છટકાવી.

જમનાલાલનો જોષ જટાઇ'કર જોષીએ જોયો.

ઝવેરજેને ઝવેરચંદનું ઝખલું ઝાટકયું.

ટ્રીન ટ્રીન ટ્રીન ટ્રીન ટ્રીન ટેલીફોનની ટકોરી.

ઠંજુકલાઈ ઠખ ઠખ ઠખ ઠેલતા.

ડોલે ડોલે ડાળીઓ ડોલે, ડમરો ડોલે ને ડોલર ડોલે.

દંખચક્રકર, દોલ ઢમ ઢમ, ઢમ ઢમ, ઢમ ઢમ.

તનમુખે તાનસેન તંબોળીની તાતી તલવાર તફાવી.

થનાઈ' થાય થાય ને થાય જ.

દામજીએ દામા દરજીની હીકરી દમયંતીને દાઢમ દીધાં.

ધનમુખલાલે ધનજીની ધળ ધોઈ.

નવાનગરનો નંદલાલ ને નાનજી નદીએ નહાવા નાઠા.

પરશોત્તમ પાંજરાએ પેસ્તનજીના પોરીઆ પીંદુને પાણીમાં પટકી પરલોક પહોંચાડ્યો.

ફેટ ફેટ ફેટ ફેટ ફૂટે ફૂડાકડા.

ખારીઆના ખમનજીએ ખજારમાં ખડુ બહાદુરી જતાવી.

ભુજનો ભાણજી બકકયો ને ભાગ્યો.

સુંબકનો મનમુખ માંકડો માંગતાં માંગતાં મર્યો.

યશપુરના ચંદન'દને યયાશકિત યોજના ચોજ.

રાધનપુરની રતનબાઈ રમતાં રમતાં રડી.

લાલપુરનો લખખીલાસ લખતાં લખતાં લપસ્યો.

ચાંચીને વિચારો, વિચારીને વતો.

શશી ને શાંતા, શામજી શંકર.

મુર્ખપુરમાં સમી સાંજના સમયે સાફે મુક્યો.

હમણાં હરકીચન હસતો હતો.

ક્ષત્રીઓનું ક્ષેત્ર.

વેંગળુ ના વરઘોડો

ચાલો જઈએ કે વેંગળુને વરઘોડે, એ તો પચ્છે પાપડી જોડે.
મારી મેળારી કે, મોડ ધરી આભ્યાં કોડે, ભીંડાભાઈ મૂછ મરેડે.
કુધી ભાભી આભ્યાં ગોરાં કે, જળી લાભ્યાં સાથે ઈંટિરાં કે,
ઠેઠ ગુંબાઈથી આભ્યાં પડોળાં કે, ખારીલી કે વાલોળ વાંક
ન છોડે, ચાલો વેંગળુને વરઘોડે.

આવી જાનમાં કે સર્વે જાતની ભાજી, મેથી તાંદળજાતની તાજી,
હુણી પોઈ કે ગુલા થયા છે રાજી, ખારી મેરસ હરખી જાજી.
રાખી કડવારા આભ્યાં કારેલાં કે, સાથે આભ્યાં કંદેલાં ઘણેરાં કે,
માન માગે પચ્છળ મેઘિરાં કે, કુળાં ગલકાં કે લાભ્યાં
ધીલેલાં જોડે, ચાલો વેંગળુને વરઘોડે.

ધમધમતી કે ગુનારતી ફળી આવી, વળી ઘોળીને યોલાવી,
સાંગરીને કે આણી ઘણી સમજાવી, સૌ સંગ પહેનો તેડાવી,
ખાંધી કમર દેશખીર ચાલે કે, કુદીને પળ હરખે ફાલે કે,
લીલાં મરચાંને કોથ ખડુ સાથે કે,
લીલાં લીંણુ કે મનમતાં બધે દોડે,

ચાલો વેંગળુને વરઘોડે.

ચાલ્યાં મુરજુ કે તરબૂચ શીઠાં મોળાં,
ચાલ્યાં કોળીજ ને વળી કોળાં,
આરીયાંનાં કે ઉભયાં દોળે દોળાં, જાણે તોપ તણા મોં ગોળા.
કાકા બટાકા હરે ભરીયા કે, આવી મળ્યાં ગળ્યાં રાક્ષરીયાં કે,
તૈયારી કરે તાળાં ઘુરીયાં કે, સૌ મળીને ચઢાવ્યા વરને ઘોડે;
ચાલો વેંગળુને વરઘોડે.

ધરે છત્ર જ કે અળવી કેરાં પાન, કરી ચરમર ગુળા દે માન
લીલાં પીળાં કે ફેળાં કરતાં તાન, મુકાં મરચાં વગાડે ગાન
વર વેંગળુ માંડવે પહોંચ્યા કે, મુકાં સામુ પોંખવા આભ્યાં કે,
તેરી મંડપમાં પધરાવ્યાં કે, પાપડીને કે રાજુમારી આંજલા ચોડે;
ચાલો વેંગળુને વરઘોડે.

ખરે વખતે કે આભ્યાં લસણમામા, કન્યા પધરાવ્યાં વર સામાં
હસ્ત મેળાપ કે ઘયાં અંતર પડદામાં, ગીત ગાય મોં ભાજી ભામા
મીઠા ગોર થયા સાવધાન કે, રીધાં હળધરે કન્યાદાન કે,
થયાં વેંગળુ તો ગુલતાન કે, ઉઠ્યા પચ્છી કે સહુ કુકળને
મળીયાં, આભ્યાં પાપડીને જળજળીઆં.

ખ્યાજ કહે પાપડી પસ્તાઈ કે, પચ્છી વર કાળો શાહી કે,
એ તો ખાપડી ઘણું શોસ્તાઈ કે, સહુ રીખ દે કે પીચર
પાળી દોડો, થયો વેંગળુનો વરઘોડો.

સાંજ પડી રૂપાળી

સાંજ પડી રૂપાળી,
જુઓ સાંજ પડી રૂપાળી....૧

હસતાં હસતાં બાળક,
આવે રમતાં દહ દહ તાળી....૨

ખેડુ હળ ખેડીને આવે,
કોઈને ઠર કોદાળી....૩

ફૂલ ફળ ફોપી માળી આવે,
વાડલો ઝાંપો વાળી...૪

ઠલરવ ઠરી પંખીડાં આવે,
માળે પાંખો ઢાળી...૫

ધુમતાં ધુમતાં તારા આવે,
નીચી ડાકે ભાળી....૬

આથમણી દિશાએ આવે,
જો જો સુરજ થાળી....૭

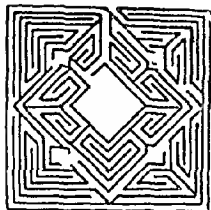
શ્રી. નરહરિમચાલ બદ

ભૂલભૂલામણી : ૨

નીચેની ભૂલભૂલામણીમાં જવાનો
સ્તો શોધી કાઢો. તેમાં દાખલ થઈ
ખીલકુલ અદવાયા સિવાય છેક અંદર
મુઘી ઢોણ વહેણું જઈ શકે છે ?

વહેલો તે પહેલો

છેલ્લો તે ચલો.

વર્ષા

નાતું એક તળાવ હતું. ઝાડીવાળા વિશાળ જંગલમાં વર્ષોથી એ આબુ હતું. આશુબાશુ એટલાં બધાં ઝાડ હતાં કે ધોળે દહાડેય ત્યાં અંધારું રહેતું. મોટાં મોટાં ઝાળ ને ખૂબ ખૂબ પાંદડાંને લીધે સૂરજનું એક પણ કિરણ ત્યાં આવી શકતું નહિ.

એક દિવસ તળાવની પાળે એક પંખી ગાતું ગાતું ત્યાં આબુ. આકાશનાં અને સૂરજનાં, તારાનાં ને ચાંદાનાં એણે ત્યાં ભેસીને ખુબ ગીત ગાયાં. એનાં ગીત સાંભળીને તળાવ સભ્ય થઈ ગયું. એનાં પાણી હિલોળે ચડ્યાં. પણ કોણ બહુ શું સાંભળવાથી એ ભોલી બિડયું, 'ઓ ભાઈ પંખી, આકાશ ને સૂરજ, તારા ને ચાંદો એ બધાં તેં જોયાં છે ? સાચે જ શું એ બધાં બહુ સુંદર છે ?'

પંખી બોલ્યું, 'ખરેખર એ બહુ જ સુંદર છે. તને શું કોઈ દહાડાય એ બધાંને જોવાનું મન નથી થતું ?'

તળાવ બોલ્યું, 'બહુ ઇચ્છા થાય છે કે હંમેશાં હું એ જોયા જ કરું. પણ એનો શો ઉપાય ? આ બધાં ઝાડ મને એ જોવા દે ત્યારે ને !'

થોડા દિવસ થયા ને ત્યાં, તળાવ પાસે કેટલાક કઠિયારા આવ્યા. એમની પાસે મોટા મોટા કુહાડા હતા. એકે એકે એમણે એ ઝાડ કાપવા માંડ્યાં. બે પાંચ દિવસમાં તો ત્યાંનાં બધાં ઝાડ કાપી નાખી એમણે બધું સપાટ બનાવી દીધું.

તળાવ પાસે હરહંમેશ રહેતું અંધારું હવે ચાલ્યું ગયું. સૂરજનાં સોનેરી કિરણો એના પાણી સાથે રમવા માંડ્યાં. તળાવને હવે ખૂબ આનંદ થવા લાગ્યો.

એમ ને એમ કેટલાક દિવસો વહી ગયા. હવે વળી તળાવને વિચાર આવ્યો, 'મારાં પાણીને આ બધાં કિરણો સાથે આકાશમાં રમવા જવાનું હોય તો કેવી મજા આવે !' અને એ વાત એણે પેલાં કિરણોને કરી પણ ખરી.

એની વાત સાંભળી એ બોલ્યાં, 'હવે થોડા દહાડા થોડી જા. ઉનાળો આવવા દે અને એ પણ બનશે.'

ઉનાળો આવ્યો ને સૂરજ ખૂબ તપવા માંડ્યો. એનાં બડકા જેવાં કિરણોએ તળાવનાં પાણી ખેંચી લઈ જાય ને જાય ચાલવા માંડ્યું. ત્યાંની ઠંડી હવા ખાઈ ખાઈને એનાં વાદળાં બંધાયાં.

અને પછી તો એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ એમ આખા આકાશમાં એમણે ફરવા માંડ્યું. રાતે તારાની સાથે અને સવારમાં ઉઘાની સાથે એમ એ ખુબ ખેલ્યાં.

પણ આખો વખત ત્યાં ને ત્યાં રહેવાનું એમને પસંદ ના પડ્યું. થોડો વખત પણ દુનિયા પર જવાય તો હવે સારું, એમ એમને લાગવા માંડ્યું.

અને આખરે દૂર દૂરથી ઠંઠા ઠંડા પવનની લહેરો આવવા લાગી. એ ઠંડી ના ખમાયાથી એમણે દોડાદોડ કરી મૂકી. આકાશમાં મોટી મોટી ગર્જનાઓ થવા માંડી. એ ઠંડી અને એ ગર્જનાઓ સહન ન થવાથી વાદળાં તો રહી ઊઠ્યાં. આંસુ રૂપે આખાં ને આખાં એ ઓગળવા માંડ્યાં. ડબક ડબક એ આંસુ દુનિયા પર પડ્યાં.

એ બધાં આંસુને નાનાં નાનાં બાળકોએ વરસાદ કહ્યો. એમણે એનાં ગીત ગાયાં. રસ્તે રસ્તે એ વરસાદના પાણીના રેલા વહેવા લાગ્યા. એના મોટા મોટા વહેણ થયા અને આખરે એ તળાવ તરફ વળ્યા. તળાવને પણ પ્રુબ પ્રુબ મુસાફરી કરી આવેલાં પોતાનાં પાણી ભેઠ આનંદ થયો. ચાર મહિના સુધી ઘણાં ઘણાં મિત્રો સાથે પાછાં વળતાં પોતાનાં પાણી ભેઠ તળાવ આનંદે ઊભરાવા લાગ્યું. એ ચાર માસની ઝતુને વધી ઝતુ તરીકે કોણ નથી ઓળખતું ?

શ્રી. સોમાલાલ પટેલ

૭

મોસાળીયું

કેવું ગમે રે કેવું ગમે મામાતું ગામડું કેવું ગમે.
રેવું ગમે ત્યાં રેવું ગમે મામાના ગામમાં રેવું ગમે.-ટેક.

ગામને ગોંદરે નાનકડી નદીએ
નિત નિત ન્હાવા બતાં અમે....મામાતું. ૧
ગોરી ગાવડલોનાં મીઠેરાં દૂધડાં
પીતાં પીતાં ના ધરાતાં અમે....મામાતું. ૨
ખુલ્લાં મેદાનમાં ખતેથી ખેલતાં
દોડી દોડી રાજ થાતાં અમે....મામાતું. ૩
પોપટ મેના ને કાળી કોયલની સાથે
મીઠેરાં ગીતડાં ગાતાં અમે....મામાતું. ૪
ભાંડરડાં જેવાં ભોળાંડાં ભેડોઆમાં
પ્રેમરસ પીતાં ને પાતાં અમે....મામાતું. ૫
મામા રમાડે મામી લાડું જમાડે
એવું મોંઘું મોસાળીયું સોને ગમે....મામાતું. ૬

શ્રી. મહીપત બેળી

મધપુડા

જુના જમાનામાં લોકો કહેતા: “ મધ તો અમૃત છે, એ બને છે હવામાંથી અને એને જનાવવામાં મદદ કરે છે ટમટમતા તારા. ”

એ માન્યતા ખોટી છે.

મધના માટે, મધમાખને કુલે કુલે લગવું પડે છે. આપણે લાખરી કે રાટલા સાથે એક વખતે મધ ઉડાવી જઈએ છીએ એના માટે મધમાખોને લાખો કુલો પર લમવું પડે છે.

ભરેરા મધ એકઠું કરે નહીં, મધ લાવે યુખ પણ સંઘરતાં આવડે નહિં એટલે શિયાળામાં ભૂખે ભરે.

મધમાખની રાણી હોય છે. એ રાણી કાંઈ કામ કરે નહિં, પણ ગધા જે લાવે ને એકઠું કરે તેમાંથી પેટ ભરીને મોજ ઉડાવે.

મધરાણીને મધમાખો માત્ર યુખ આપે અને એના માટે ગમે એવું કામ પણ કરે.

એ મધની વાત છે તો સાવ સારી પણ રમુજ છે, તમારે સાંભળવી છે ?

જંગલમાં તો મોટા મોટા મધપુડા બાળે. કેટલાક તો ચાર પાંચ ફુટ લાંબા લટકે છે.

જુના ખંડીએરમાંય કેટલાય મધપુડા દેખ્યા હશે, એ મધપુડામાં રાણી અને માખો બધા રહે છે. ગધામાં સંપ યુખ. ન મળે ઝગડો કે તોફાન

સ્થવારતું પહોર થાય ને કુકડો બોલે. સુર્ય ઉગે ન ઉગે ત્યાં તો મધમાખનાં ટોળાં આસપાસના બગીચાઓ તરફ ઉડી જાય છે.

એક કુલ પર બેસે, એની અણીદાર લાંબી મુંઢ કુલની અંદરના લાગમાં ઘોંચે, જેવું માણસવું હૃદય તેવું કુલતું હૃદય. જ્યાં હોય ત્યાં એ મુંઢ પહોંચે કે તરતજ મધ ચુસી લે.

મધ ચુસી લીધું કે તરતજ એના પેટમાં મધના માટે એક કોયળી હોય છે તેમાં જાય.

તે વખતે એના પેટમાં જુઓ તો ત્યાં મધ ન દેખાય, ત્યારે શું હશે ?

બીલકુલ પાતણું, ખાંડ જેવા પદાર્થનું બનેલું પ્રવાહી પાણી જેવું કુલતું અમૃત દેખાશે.

એ પેલી કોયળીમાં જ એકઠું થાય. પછી મધમાખ બીજા કુલ પર બેસે.

એમ એક બે ચાર નહિં પણ સેંકડો કે હજારો કુલના અમૃત એ પોતાની મુંઢ વડે ચુસી લે.

એની મુંઢ આપણી પાતળામાં પાતળી સોય કરતાંય આઠ દશ ગણી ખારીક, એ મુંઢના નાકે ચમચા જેવો લાગ એ ચમચો જ કુલતું અમૃત ચુસવા માટે છે.

મુંઢના પર પુષ્કળ વાળ હોય છે, અને એ વાળની હારની હાર મુશ્કેલદર્શક કાચમાં દેખાય છે.

મધમાખની મુંઠ પર સોએક હાર ખરી, રાણીની મુંઠ પર ચાકેક વાળની હાર હોય છે.

રાણીની મુંઠ નાની એટલે એ મધ એકઠું શી રીતે કરે ?

હવે પેલા પ્રવાહી પદાર્થ પેટમાં ગયો પછી શુ થાય ?

મધમાખ મુકામે જાય ત્યાં એને ખાવું હોય તેટલું પેલી કોથળીમાંથી એ મધ ખાઈ લે. તે વખતે એ મધ નથી હોતું પણ પેલું પ્રવાહી પાણી.

ધીમે ધીમે મધમાખ એ કોથળીની અંદર બીજા રસ દાખલ કરે છે. એ બધું ઠેલી રીતે થાય છે.

આખના પલ્લકાશ મારીએ નહિં ત્યાં તે ધીમે ધીમે મધનો ઘાડો રસ તૈયાર થવા લાગે છે.

મધ તૈયાર થાય એટલે મધપુડાની અંદરના ભાગમાં મધમાખ એકઠું કરવા માંડે.

એવી અનેક મધમાખતું કામ તે આખો મધપુડો. એક મધમાખની કોથળીમાં સાધારણ મધના ટીપાનો ત્રીજો ચોથો ભાગ સમાય છે.

મધ એકઠું કરવું એ બહુજ સુશીળતણું કામ છે.

મધ તૈયાર થયું કે વાધરી આવે.

કાળો કાળો કામળો ને હાથમાં ગળતી ધુણી ! ધુણીના ધુમાડામાં મધમાખ શુંગળાવા માંડે એટલે મધપુડો મુકીને લાગી જાય.

ગાંધી મધમાખ ઉડી જાય એટલે કામળો વાધરી કાઢી નાખે. કામળો ને નહિં હોય તો બુલે મુકે એવાર મધમાખ ફરી વળી તો જીવ પણ બચાવવો સુફલે.

પાણીમાં ડુબકી મારીને લાગી જવા છંદો પણ તમને છેડે જ નહિં એવી કિન્નાબોર.

વાધરી મધપુડાને નિચોવી નાંખે અને એક માટીના વાસણમાં એકઠું કરી લે.

પછી બજારમાં મધ વેચવા જાય. કેટલીયે મધમાખની મહેનતનો લાભ કોણ લે ? આપણા જેવા બાળકો.

તમને મધ લાગે છે ?

હા. કેમ નહિં ? કેટલું બધું સ્વાદોષ્ટ અને પુષ્ટીકારક. શિયાળાના દહાડામાં રોટલા ને ઘી સાથે જમીએ તો વીર પ્રતાપ કે શિવાજી જેવા મજબુત બનીએ.

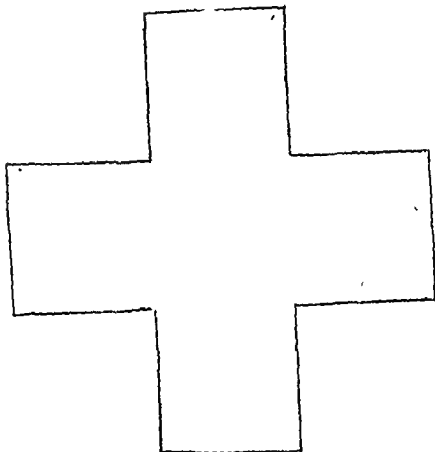
હોકો કહેતાં, “ મધમાખ મધપુડો બનાવવામાં બુલે છે. એના મધપુડાની બનાવટ બરાબર નથી. એના ખુલાઓ માપસર બનતા નથી. ”

એ બધા પોતે જ અત્યાર સુધી ભુકમાં હતા. હમણાં જ સાળીત થયું છે કે મધમાખ ભુલ કરે જ નહિં.

દુરથી મધપુડો સફેદ દેખાય છે એનો દેખાવ પણ કેટલો મુંઠર લાગે છે.

મધપુડો દેખાવડો છે, અને મધ મીઠું હોય છે એટલે જ કહેવત પડી છે કે “ મીઠું મધ જેવું. ”

આ સાથિયામાં કાપ મૂકો

આ સાથેનો સાથિયો જુઓ. એમાં બે કાપ એવી રીતે મુકો કે એના બે કક્કડા થાય તે ગોઠવતાં એક મજાનો ચોરસ થાય.

ચાલો, કાપ મુકો નોંધો.

શી રીતે કાપ મુકવા અને કક્કડા કેમ ગોઠવવા તે આગળ ઉપર બતાવ્યું છે.

માવજીભાઈનો કચરો

માવજીભાઈની મુંબાઈમાં કોલસાની દુકાન હતી. આમ તેા માવજીભાઈનું મૂળ વતન લીંબડી, પણ ત્યાં કંઈ ધંધો રોજગાર ભરાયો નહિ હોવાથી માવજીભાઈ મુંબાઈમાં આવીને વસ્યા હતા. કોલસાની દુકાન ઘણી જુની હતી ને ઘરાણી પણ સારી બંધાઈ ગઈ હતી એમની દુકાનની આજુબાજુના વીસ પચ્ચીસ માળામાં એમની દુકાનનો કોલસો જતો હતો. માવજીભાઈ કંમેશાં થોડે નેજે બહોળો વેપાર કરનારા હોઈ દુકાન સારી જતી ગઈ હતી.

લવજી માવજીનો જુનો નોકર હતો. છેલ્લા કેટલાક વર્ષથી એની તબીબત ઠીક રહેતી નહિ હોવાથી નોકરીમાંથી છૂટો થઈ દેશમાં ગયો હતો. માવજીભાઈએ પણ લવજીની સ્થિતિનો વિચાર કરી રજા આપી.

લવજીના ગયા પછી માવજીભાઈએ કચરાભાઈ નામના એક માણસને નોકરીમાં રાખ્યો હતો. કચરાભાઈમાં નામ પ્રમાણે શુભ હતો. એમના મગજમાં પણ કચરો ભરાઈ ગયો હતો.

કચરાને માવજીભાઈએ એક દિવસ પોતાની દુકાનના સામેના માળામાં ત્રીજે માળે રૂમ નં. ૩૫ માં રહેતા નટવરલાલ ડોક્ટરને ત્યાં કોલસા આપી આવવા મોકલ્યો. લગભગ અર્ધો કલાક થઈ ગયો હતો છતાં કચરો કોલસા નાંખીને પાછો નહિ આવ્યો જેથી માવજીભાઈ જાતે ત્યાં તપાસ કરવા ગયા.

માવજીભાઈએ ત્યાં જઈને શું જોયું ?

કચરાએ બધા કોલસાનો ભૂંદો કરી નાંખ્યો હતો. નટવરલાલની ઓરડીના બારણામાં બારણું કોતરીને અંદર દપાલ નાંખવા માટે જગ્યા કરી હતી. કચરાભાઈએ તે અર્ધા જેટલા કોલસાનો ભૂંદો એ રસ્તે ઘરની અંદર નાંખી દીધો હતો.

માવજીભાઈએ આ બધું જોયું. જોઈને છક થઈ ગયા, ને કચરાને બરાડા પાડતા દુકાને તેડી ગયા.

પછી શું થયું તેની ખબર નથી.

સોનાકુમારી

એક હતી છોકરી.

એને મઝાના ગુંથળીયા વાળ હતા. ખાસ્સા સોનેરી રંગના ને મઝાના હુલસાં. એનું મોઢું રૂપાળું.

એનું નામ સોનાકુમારી

એના ગુંથળીયાળા સોનેરી વાળને લીધેજ એની ફાઇએ એનું એવું નામ પાડ્યું હતું.

એક જંગલની બાજુમાં નાનું મઝાનું બંગલો હતો. એ બંગલામાં સોનાકુમારીનાં માબાપ રહેતાં હતાં.

સોનાકુમારીને કુલ બહુ ગમે. એ રોજ બાગમાં ફરે ને કુલ ચુટે. માથામાં ખોસે, પોતાની ઢીંગલીને પહેસવે ને ગમત કરે.

અવારનવાર એ બાગની બહાર પણ ચાલી જતી ત્યાં પણ રંગબેરંગી ફુલો એ વીણતી ને મઝા કરતી.

એની બા એને ઘણીવાર કહેતી કે : ' ઢિકરે ! આજુબાજુના જંગલમાં રીંછ ઘણાં રહે છે માટે તું એકલી એકલી જંગલમાં ના જતી '

સોનાકુમારી ટોકું હતાપી હા પાડતી પણ જંગલમાં રંગબેરંગી મઝાનાં મુંદર કુલ એને યાદ આવતાં ને એ ફરવા નીકળી પડતી

એટલું સારું હતું કે સોનાકુમારીને પોતાના બંગલાના રસ્તાની બગર હતી. એટલે એ જ્યાં જતી ત્યાંથી ધ્યાન દઇને પાછી ફરતી. બાકી એ હતી તો ભારે રમતીયાળ.

એક દિવસ એ રીતે એ કુલ દેવા નીકળીને જંગલમાં આગળ ને આગળ ચાલી. બાનુના ઝાડ ઉપરથી એક મોટું ઘુવડ ઉડતું ઉડતું આંધું બોનાથી એને ખીક પછી લાગી.

એ દોડી, દોડતાં દોડતાં એની વહાલી ટીંગલી પડી ગઇ.

સારે નસીબે એની નજર એક પગથી પડી અને એના ઉપર એ દોડી ગઇ.

પેલું ઘુવડ તો ધરાધર ભેડ ન શકવાથી એકાદ જાળામાં ભરાઈ ગયું.

પેલી પગથીએ પગથીએ સોનાકુમારી આગળ ચાલી, જંગલમાં આવે પગ-રસ્તો ભેંધને એને નવાઇ પછી લાગી. આગળ ચાલતાં ચાલતાં એની નજરે કંઈ મકાન દેખાયું.

એ છેક તેની પાસે જઈ પહોંચી.

એ સોનાનો મુંદર ધંગલો હતો ને તેની બાનુબાનુમાં કેટલાંક કુલઝાડ હતાં. એ ભેંધને સોનાકુમારીને મજા પડી. એને કુલ તો ઘણાંજ ગમતાં હતાં.

એકાદ બે માતાં ને રંગબેરંગી ફુલ એણે ચુટયાં ને ચાલતી ચાલતી છેક બંગલા પાસે આવી પહોંચી.

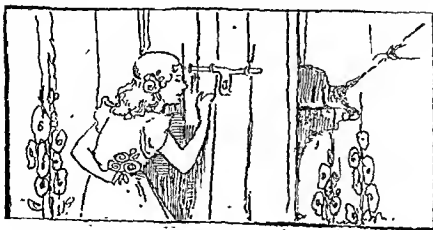
બારણાના ઉલાળા પાસે કાણું હતું. તેમાં થઇને સોનાકુમારીએ અંદર ભેધું કે બંગલામાં કોઇ છે કે નહીં ! એ ભેમ ભેમ અંદર નજર નાખતી ગઇ તેમ તેમ એના મનમાં એમ થતું ગયું કે આવા નાના બંગલામાં કોણ રહેતું હશે !

લાગ ક્ષવે તો બંગલામાં જઇને ભેવાનો પણ એણે વિચાર કર્યો. એણે ભેધું તો બારણું ઉઘડે એવું હતું.

એણે બારણું ઉઘાડ્યું અને અંદર જવા લાગી.

એ અંદર ગઇ.

અંદર જતાં વેંતજ સોનાકુમારીની નજર વચ્ચે પડેલા ટેબલ ઉપર પડી. એ

ટેબલ ઉપર ત્રણ પ્યાલા હૃદયથી છલોછલ ભરેલા પડ્યા હતા. એક મોટો પ્યાલો, બીજો મધ્યમ પ્યાલો, ત્રીજો નાનો પ્યાલો. ત્રણેનો ઘાટ ચલાણાના જેવો હતો.

એ દરેકની પાસે એલેકે ચમચો પડ્યો હતો અને ચમચા પણ નાના મોટા હતા.

એને મોટો પ્યાલો જોઈને વિચાર થયો કે ‘આ ઘરનાં માણસો જખરાં હોવાં જોઈએ. જે આવો મોટો પ્યાલો ભરીને હૃદય પીએ તે તો કેવડું મોટું માણસ હશે ? આ તે પ્યાલો કે પ્યાલાનો ખાખો હશે !

એને એટલા મોટા પ્યાલામાંથી થોડુંક હૃદય પીવાનું મન થયું. બાબુમાંથી મોટો ચમચો લીધો. હૃદયમાં ચમચો બોળીને એણે મોઢામાં મૂક્યો.

ગરમ ગરમ હૃદયથી એનું મોટું ઠાઠી ગયું. જીભ શેકાઈ ગઈ, એટલે એ એક-દમ જૂમ ભારી ઉઠી. એના હાથમાંથી ચમચો પડી ગયો અને દરેકથી એ ફૂંદવા લાગી.

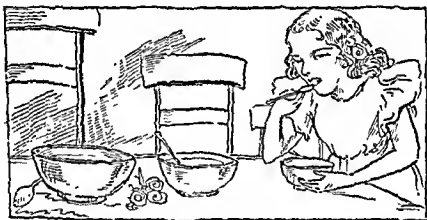

મોટા ખ્યાલામાં પુષ્કળ દૂધ હતું એટલે ઠંડુ પડતાં વાર લાગે સોનાકુમારીને એ દૂધ ભાળ્યું નહિ.

આવું દૂધ કોણ પીતું હશે ? સોનાકુમારી જોડી અને બીજા ખ્યાલામાંથી દૂધ પીવા ગઈ. એ દૂધ જરા ઠંડુ હતું. એણે ચમચો બોળીને મોઢા આગળ લાવી ત્રણચાર કુંકા મારી. એક વાર ભૂલ કરી એટલે હવે એ સંભાળ લેવાનું શીખી: એ એટલું બધું ઘાટું હતું કે એને ભાળ્યું નહિ.

‘ આવું ઘાટું દૂધ તો મને જરાય ન ભાવે ! એ પથે પણ શી રીતે ! ’

પછી એણે નાનો ખ્યાલો લીધો. એ એને ગમ્યો. એમાંનું દૂધ ગરમ નહિ ને ઠંડુયે નહિ. પણ કોકીળું હતું. એણે ચમચો બોળી કુંકા મારીને દૂધ પીધું. એ ખાસ્તું

મજાતું મીઠું હતું. એ દૂધ એને ભાળ્યું. એ ખુશ થઈ અને બીજો ચમચો ભર્યો. એ પીધો એટલે ત્રીજો ભર્યો ! વાહ ! દૂધ સ્વાદિષ્ટ હતું. બધું યે પી જવાનું એને મન થયું.

એને એવો વિચાર આવ્યો કે જરા ભેસીને દૂધ પી જાઉં તો સાફ. એણે આમુખામુ ભેસ્યું;

એની નજર ત્રણ ખુરસીઓ ઉપર પડી.

એ પથ ખ્યાલાની ચેકે નાની મોટી હતી.

સોધી પહેલાં એણે મોટી ખુરસી ઉપર ચઢવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ એ તો ખુબ ઉંચી હતી. એનાથી બેગે બેગે એના ઉપર ચઢાયું. એ ઘણી ઉંચી ને ખુબ પહોળી હતી.

‘ આવી ખુરસી મને નહિ ફાવે ’ કહીને એ નીચે ઉતરી ને બીજી ખુરસી તરફ ગઈ.

બીજી ખુરસી પણ એને ફાવી નહિ એ પણ મોટી ખુરસીના જેવી જ હતી.

છેવટે એણે નાની ખુરસી ખસેડી. એ ખારસી મઝાની, સુંદર નરમ ગાદીવાળી, અને એને જોધએ તેવડી હતી

સોનાકુમારી એની ઉપર બેઠી અને બેસતાં વેંત જ એ નાની ખુરસી એને ગમી.

એણે તો લહેરથી દૂધ પીવા માંડ્યું. દૂધ પીતી જાય ને ગાતી જાય. શી એને મઝા પડતી હતી !

તમે પણ તાનમાં આવા જન છે ત્યારે ગાવ છે ખસંને !

સોનાકુમારીએ દૂધ પી લીધું ને ખ્યાલો તથા ચગચો ટેબલ ઉપર મૂક્યાં.

સોનાકુમારીને પછી તો થાક લાગતો હોય એમ થયું. એની આંખો ઘેરાવા લાગી અને શરીર જારે જારે લાગવા માંડ્યું. એણે એક ગજામું ખાધું.

પણ એકાએક આ શું થયું ? એક કઠાકા સાથે જ ખુરસીનું તળીયું તૂટી ગયું ને સોનાકુમારી અંદર દસડાઈ પડી. એણે એકદમ ધૂમ મારી પણ કોણ હોય તે એની ધૂમ સાંભળે ! ખુરસી ઘણી નાનુક હતી તે તૂટી ગઈ.

સોનાકુમારી દસડાઈ ગઈ એટલે ગભરાઈ ને આંખમાં આંસુ પણ આવ્યાં. એ શારે હિંમતવાળી હતી એટલે ધીરજ રાખીને ઉભી થઈ. પોતાનાં કપડાં ભેંયાં, સાશનસીંએ કશું ફાટયું કશું ન હતું અને એને પોતાને પણ કંઈ વાગ્યું ન હતું. એણે ઉભા થઈને લોવા માંડ્યું કે આસપાસ પલંગ કે પથારી છે કે નહિ ? એની નજરે બાલુમાં સીડી હતી તે દેખાઈ.

સીડીએ ચઢીને એ ઉપર ગઈ.

ઉપરના ખંડમાં ત્રણ નાના મોટા પલંગ હતા અને એમના ઉપર ગાહલાં પાદરેલાં હતાં.

એ મોટા પલંગ ઉપર ચઢીને સૂઈ ગઈ પણ એના ગાહલાં એવાં પથરા જેવાં

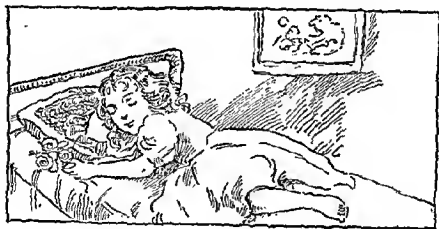
હતાં કે એને જરા પણ કશું નહિ. ઉશીકા ઉપર માથું ઝુકે તો એટલું ઉંચું રહે કે ન પૂછે વાત !

પછી એ બીજા પલંગ ઉપર ગઇ. એ પલંગ પણ એને ગમ્યો નહિ. એનાં ગાદલાં પણ એવાં જ ને ઉશીકા પણ એવું જ !

પછી એ નાના પલંગ પર પડેાંચી. એ પલંગ, એનાં ગાદલાં, ઉશીકાં, ચાદર વિગેરે એને ગમી ગયું. એ એને પોતાના પલંગ જેવાં જ લાગ્યાં. તે રાત્રી થઇને સૂઇ ગઇ.

સૂતાં સૂતાં એ વિચાર કરવા લાગી: ‘ આ ઘરમાં રહેનાર પણ કેવાંક હશે ! બધીયે ‘ચીજો’ ગ્રાનો મોટી અને વૃદ્ધી જુદો ! ’

એમ વિચાર કરતાં કરતાં એ બંધી ગઇ. બંધમાં એને મળતાં સ્વપ્નાં આપવા લાગ્યાં.

સોનાકુમારી જે બંગલામાં જઈને બેઠી ગઇ એ જંગલો એક રીંછનો હતો. તે રીંછ ને રીંછણ જંગલમાં રહેતાં હતાં.

એમને એક દીકરો હતો એણે નામ ભુરિયો.

રીંછલાઇ મોટા કઠાવર ને ઉંચા હતા. એમને ઢીલે લાંબા બરછટ વાળ હતા. હાથે પગે મોટા મોટા પંજા ને લાંબા તીણા નખ, એમનો સાદ પણ લાંબો હતો.

રીંછણ એમનાથી જરા નાની હતી.

એમનો દીકરો ભુરિયો ભારે ગંભીર.

નાનુસરખુ માથું, નાના નાના હાથપગ, અને આખે શરીરે મુંવાળા વાળ, એનો સાદ પણ ઠેમજ,

રીછ રીછણ ને ભુરિયાને દૂધ બહુ ભાવે, રોજ સવારે દૂધ ગરમ કરીને ત્રણે જણુ ફરવા બપ. ફરીને આવે ત્યારે દૂધ ઠંડુ થયુ હોય તે પીએ. ત્રણે જણુને ફરવા જતાં જુઓ તો તમને નવાઈ લાગે કે રીછ પણ આટલાં મુધરી ગયાં હશે !

સોનાકુમારી ઊઘી ગઈ એટલામાં તો બહાર પગલાં સંભળાયાં. મપ-મપ-મપ !

ભારે અવાજ. ધબ-ધબ-ધબ ! બીજો અવાજ. પટ-પટ-પટ ! ત્રીજો અવાજ. રીછ રીછણ ને ભુરિયો ફરી આવ્યાં હતાં. અને ફરીને આવે એટલે યાક પણ લાંગે જ ને !

ભુરિયો કહે : ' બા ! મારે ખાવું છે. '

' હવે તારું દૂધ ઠંડુ થયું હશે તે પી. ' રીછણ બોલી અને ત્રણ જણા દૂધ પીવા ગયાં.

રીછભાઈ એમના પ્યાલા પાસે આવ્યા ને અમથો પકેટો ભેંચો, અને આગળ-

બાળુ દુધ ઢળેલું નેયું. એમની ખાતી થઈ કે કોઈ એમના ખ્યાલાને અડયું છે. કોણ અડયું હશે ? એ તો એકદમ બરાડો પાડીને ઘોષરા અવાજે બોલ્યા: “કોઈ મારા ખ્યાલાને અડયું છે !”

એટલે પીંછેલે એકદમ પોતાના દુધના ખ્યાલાને નેયો. એને પણ લાગ્યું કે પોતાના ખ્યાલાને કોઈ અડયું છે. એ રીતે, કોણ અડયું હશે ? એ પણ બોલી ઉઠી: “કોઈ મારા ખ્યાલાને પણ અડયું છે ?”

અને ભુરીયો પણ પ્રીતે રહીને પોતાનો ખ્યાલો નેવા માંડ્યો. એનો ખ્યાલો સફાઈ થઈ ગયો હતો ! દુધનું ટીપુચે ન હતું. એ ક્યાં ગયું ? ભુરીયો તો રડું રડું થઈ ગયો અને બોલ્યો: “કોઈ મારા ખ્યાલાને અડયું છે ! મારું બધું દુધ પી ગયું !”

એણે તો ખ્યાલો ઉંચકીને રડવા માંડ્યું. એની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા લાગ્યાં. ખ્યાલો ટેબલ પર મુકી એણે બેઠે હાથે આંખો ઘોળવા માંડી.

એ ભેધ રીંછ અને રીંછણ વચ્ચે જાણુ નેવા લાગ્યાં. આવી રીતે કોણુ ૧૦૫ હશે ?

રીંછણે ભૂરીયાને છાનો રાખ્યો.

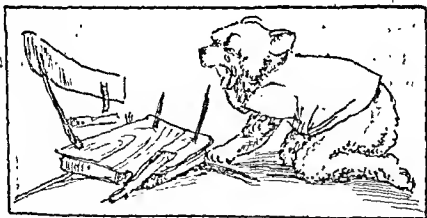
“ છાનો રહે ભાઈ ! તને બીજું દુધ આપીશું. ”

“ હમણા આપણે ભેધએ છીએ. ” રીંછે કહ્યું અને તપાસ કરવા માંડી.

આમતેમ ભેધુ તો રીંછની નજર પોતાની ખુરસી પર પડી. એના પરની ગાદી યાજ્ઞાચક્રી હતી. એ ભેધને એના ગુરુનાનો પાર ન રહ્યો. એણે છુમ મારી: “ મારી ખુરસીમાં કોઈ બેઠું લાગે છે ! ”

એ ભેધને રીંછણે પોતાની ખુરસી ભેધ. એને પછ પોતાની ગાદી ચુંથાચક્રી જણાઈ એ પછ ચીકાકેને બોલી: “ કોઈ મારી ખુરસીમાં પછ બેઠું લાગે છે ! ”

ભૂરીયો હવે છાનો રહ્યો હતો, એણે પછ પોતાની ખુરસી નેવા માંડી. એ ભેતાંજ દુધ કોઈ પી ગયું તેવું દુઃખ એ ભૂલી ગયો, અને ખુરસી ભાંગી ગયેલી ભેધ, એટલે એણે તો લેંકડોજ તાણ્યો.

“ મારી ખુરસી ભાંગી ગઈ ! મારી ખુરસી કોણે ભાંગી ? ”

રીંછ ને રીંછણ નવાજ પામીને એક બીજાનાં મોઢાં નેવા લાગ્યાં. આવી રીતે એમના ઘરમાં આવવાની, એમની ચીજોને નુકસાન કરવાની, અને એમનું દુધ પી જવાની કોણે હિંમત કરી હશે ?

રીંછે પોતાનાં મોઢાં મોઢાં નસકોરાંથી ચુંથવા માંડ્યું. રીંછને એવી ટેવ હોય છે. એ ગંધ પરથી ઘણું ચીજો પારખી શકે છે.

‘કોઈ માણસ અહીં આંચું લાગે છે. મને એની ગંધ આવે છે,’ રીંછભાઈ બોલ્યા.

‘ ખરી વાત છે ! ’ રીંછણે ટેકો આપ્યો.

એમ કહીને રીંછ, રીંછણ ને ભુરીયો ચારે બાજુ તપાસ કરવા લાગ્યાં.

નીચે બધું જોયું પણ કંઈ જડ્યું નહિ.

‘ ઉપર જઈને જોઈએ. વખતે ત્યાં કોઈ હશે. ’ રીંછણ બોલી.

એટલે રીંછભાઈ સીડી ઉપર ચડ્યા. એમની પાછળ રીંછણ ચઢી ને સૌની પાછળ ભુરીયો ગયો.

ન્યાં જાય ત્યાં રીંછ, રીંછણ ને ભુરીયો ત્રણેય સાથેનાં સાથે.

સોનાકુમારીએ રીંછભાઈના પલંગ ઉપર ચઢીને સુઈ જવા પ્રયત્ન કર્યો હતો.

પણ એને ઉશીકું ધણું ઉંચું પડ્યું અને પથારી પથરા જેવી લાગી. એમ કરતાં ચાદરમાં કરચલીઓ પડી.

રોંછલાઈ ઉપર આવ્યા એટલે એમની નજર એકદમ એ કરચલીઓ ઉપર પડી. એ જોઈને એમના ગુસ્સાની આગમાં તેલ રેડાયું. એકદમ બરાડી ઉઠ્યા:

‘ મારી પથારીમાં કેાઇ મુઘ ઉઠ્યું છે ? ’

રોંછણે પણ પોતાની પથારી જોઈ. સોનાકુમારી એના ઉપર પણ જરાક આળોટી ગઈ હતી એટલે ચાદરમાં કરચલીઓ પડી હતી. એના ઉપર રોંછણની નજર ગઈ, એને પણ લાગ્યું કે કોઇ એની પથારીમાં પણ મુઘને ઉડી ગયું છે. એ એકદમ બોલી ઉઠી : ‘ મારી પથારીમાં પણ કોઇ મુઘ ઉઠ્યું છે ! ’

પછી ભુરિયાએ પોતાનો પલંગ ભેયો. એ ભોતાં જ એની તમર થ'લી ગઈ.

એની મજાની સુંદર પથારી હતી ત્યાં ને ત્યાંજ હતી. ઉશીક પછુ એને ઠેકાણેજ હતું. હુધ જેવી ચાદર પાથરેલીજ હતી, પછુ એના ઉપર કોઈ ઘસઘસાટ ઉંઘતું હતું. પોતાની ખાતરી કરવા ભુરિયો પલંગની બાજુએ ચઢ્યો અને પોતાની ખાતરી કરીને ઊઠ્યો.

‘મારી પથારીમાં કોઈ સુતું છે !’

એ સાંભળીને રીંછ ને રીંછણ એની પાસે ગયાં ને બેસું તો ભુરિયાની પથારીમાં કોઈ સુતું હતું.

ત્રણે રીંછના અવાજથી સોનાકુમારે બાગી ઉઠી. એણે આંખો ઓળીને બેસું તો એની પાસે એક નહિ પણ ત્રણ રીંછ ઉભાં હતાં અને એની તરફ ભોતાં હતાં.

સોનાકુમારીની જગ્યાએ તમે હો તો શું કરો ? ઉધમાંથી ઉઠીને આંખો ચોળતાં હોય ત્યાં ત્રણ રીંછ તમારા તરફ તાકીને જોતાં હોય તો તમે ગભરાઈ જાવ કે નહીં ?

સોનાકુમારી પણ ગભરાઈ ગઈ.

શું કરવું તેનો સોનાકુમારીએ પળવારમાં વિચાર કરી લીધો.

એ અંડપ લઈને બેઠી થઈ અને બાગીચની બારીમાંથી નીચે કૂદી.

સારે નસીબે નીચે રેતી હતી એટલે એને વાગ્યું નહિ.

એ તરતજ ઉભી થઈ, રેતી ખંખેરી નાખીને દોડવા લાગી.

સોનાકુમારીએ કુદકો માર્યો પણ એની પાછળ કૂદી પડવાની રીંછ, રીંછણ કે બુરિયાની હિંમત ચાલી નહિ. એ ત્રણે દાદર વાટે નીચે ઉતર્યા.

એ બહાર આવ્યાં ત્યાં સોનાકુમારી ખુબ દોડી ગઈ હતી.

ત્રણે જગ્યાં એની પાછળ દોડ્યાં.

એક પત્ર

કડી, તા. ૧-૩-૪૧

ભાઈશ્રી હર્ષદ,

ઘણા દિવસે તારો પત્ર મળ્યો. તું હવે જીવન તરફ નજર દોડાવવા લાગ્યો છે તે વાંચી ખૂબ આનંદ થયો. કેળવણીનો હેતુ જ એ છે કે જીવનને ઘડવું-સંસ્કારી બનાવવું. જીવનની નાની મોટી બાબતોનું અવલોકન કરવાથી આપણને ખૂબ બહુવાતું મળે છે તે તો તું અનુભવ કરીશ એટલે સમજાયે. અને હું પણ અવારનવાર જીવનને ઉપયોગી સૂચનાઓ કરતો રહીશ.

આ વખતે તે કેટલાક પ્રશ્નો પૂછ્યા છે તે મને ખૂબ જ ગમ્યું. બાકી મારે તને શું લખવું તેની જ મને યુગ સુંઝણ હતી. વારંવાર આવા પ્રશ્નો પૂછતો રહેજે અને હું મારા જ્ઞાન તથા વાચનમાંથી તેના ઉત્તરો જરૂર આપીશ. આ રહ્યા તારા પ્રશ્નોના ઉત્તરો.

૧ આંખોની તંદુરસ્તી કેવી રીતે જાળવવી ?

આપણા શરીરનો સૌથી વધુ ઉપયોગી ભાગ તે આપણી આંખો છે. આપણે તેમની ખૂબ સંભાળ લેવી જોઈએ. દીવાના પ્રકાશમાં વાંચતી વખતે પ્રકાશ આંખો ઉપર ન પડવો જોઈએ. આંખોને દૂર દૂરની વસ્તુઓ તરફ પણ વાળવી. વળી આંખોને લીલી વસ્તુઓ જેવી ખૂબ ગમે છે તો જંગલમાં ફરવા જઈએ ત્યારે આંખોને ખૂબ લીલી વસ્તુઓ જેવા દેવી. દિવસમાં ત્રણવાર આંખે તથા માથે ઠંડું પાણી રેડવું. ઠંડા પાણીથી આંખોના ઘણા રોગો નાશ પામી શકે છે. વળી આંખોની કચરોતો જેવી કે કપાળ તરફ જેવા પ્રયત્ન કરવો, દાઢી તરફ જેવા પ્રયત્ન કરવો, વરાફરતી બન્ને કાનની છુટો જેવા પ્રયત્ન કરવો, બે આંખોની વચ્ચે ભાગ જેવા પ્રયત્ન કરવો, હથેલીઓથી આંખોને દાબવી વિગેરે કરવી.

૨ ગરમ પાણીથી સ્નાન કરવું કે ઠંડા ?

આપણે સ્નાન એટલા માટે કરીએ છીએ કે આપણી ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક તેમજ શારીરિક શક્તિઓ જળવાઈ રહે અને મજબૂત થાય. ઠંડા પાણીથી જ નહાવું ઉત્તમ છે. ગરમ પાણી ચામડી તથા જ્ઞાન વસ્તુઓને ઢીલા કરી મૂકે છે. શિયાળામાં બહુ જ ઠંડી હોય તો ન છુટકે એક રોલમાં સાધારણ ગરમ તથા ખીજમાં ઠંડું પાણી લઈ વારંવાર છાંટીને નહાવું. નહાતી વખતે શરીરને ખૂબ ઘોળવું જેથી જ્ઞાનવસ્તુઓ સતેજ થાય, અને સ્ફુર્તિ તથા ચપળતા મળે. શરીરનો દરેક ભાગ ખૂબ સ્વચ્છ રાખવો જોઈએ. ઠંડા પાણીથી નહાવાથી સ્ફુર્તિ, ચપળતા તથા પાચનશક્તિ સતેજ થાય છે.

મને લાગે છે કે આ ઉત્તરો તને ગમશે જ.

હાલની ફેરમે ઘરને મુલાસિત કરી મૂકવી નાની કુસુમને પણ કહેજે કે તારાં કાલાં કાલાં વેણ કામળમાં લખે.

લી. તારો,

રતિલાલ સાં. નાયકના જય સ્વાતંત્ર્ય.

આલડછેટ [ગાંધી નાટિકા]

પાત્રો : રામલો, પૂનરી, ચાર શિષ્યો અને ક્રિશ્ચિયન
સ્થળ : શિવ મંદિર

પ્રવેશ પ હેલો

[પૂનરીથી થોડે દુર ફાટલા કપડાવાળો રામલો]

રામલો—(બીતાં બીતાં) બાપલા ! ગળે શોષ પડેસે, જરા પાણી આપોને.

પૂનરી—(શુસ્સાથી) કોણ છે તું ?

રામલો—બાપલા ? શું તો દેડ.

પૂનરી—(તાડુકીને) અરે ! કોઈ છે હાજર. કોલો આ હરામખોરને....અભડાવી માર્યા.

[જણ ચાર શિષ્યો આવીને રામલો ઉપર પત્થરના પ્રહાર કરવા માંડે છે.]

રામલો—ભડથા'બ, મારશો નહિ. હું જઉં.

[જાય છે.]

પૂનરી—હરામખોર અભડાવી માર્યા

પહેલો શિષ્ય—આપ તેને અડી ગયા હતા ?

પૂનરી—(હાંત પીસીને) અક્યો હોત તો તો એને ધીબી નાખત જ નહિ ?

બીજો શિષ્ય—(આશ્ચર્યથી) ત્યારે આપ અભડાયા કેવી રીતે ?

પૂનરી—અરે, હરામીનો પડછાયો મારા ઉપર પડ્યો.

ત્રીજો શિષ્ય—(દિલગીર થવાનો ડાળ કરતો) અરરર ! શિવઃ શિવઃ !

ચોથો શિષ્ય—અરે ગુરૂજી ! ત્યારે પહેલેથી જ કહેવું હતુંને, સાલાને જવા જ ન હેતા.

પૂરો જ કરત.

પૂનરી—નત્તો, ગરમ પાણી લાવો, અને મને નવરાવો એટલે શુદ્ધ થાઉં.

[શિષ્યો જાય છે. પડો પડે છે.]

પ્રવેશ બીજો

રામલો—(આંખમાંથી આંસુ સારતો બોલે છે) પરબુ, આ ચો તારો કે'ર ! અમે તારા નામના બજનીયાં બોલીયે, ઘેર તળસો રાખીએ, અને તને પૂછ્યે, તોય તારા પૂનરી અમને મારે. અમે ચયો ગુનો કર્યોસે તે બધાય અમને દુર રાખે સે ને દુઃખ છે સે શું અમે મોણુહ નહિ ?

[શુદ્ધાં સજ્જ થયેલો એક ક્રિશ્ચિયન ગમત્તા આગળ આવે છે.]

ક્રિશ્ચિયન—જરૂર તમે માણસ છો. પણ તમે સમજ આગળ તમારી ગરીબાઈ દર્શાવો છો. અને તેથી જ તમે ધુત્કારાઓ છો. અને દુઃખી થાઓ છો.

રામલો—(આશ્ચર્યથી તેની સામુ તાકીને) તમે કુણસો ?

કીશ્વન—પહેલાં તો હું પણ તારો નાતનો જ હતો ને તારા જેવો દુઃખી હતો. સમાજ મને પણ ધુતકારો કાઢ્યો હતો. પણ એક દિવસ એક ગોરાસાહેબ મને મળ્યા. મારું દુઃખ બાણી તે મને તેમની સાથે લઈ ગયા, અને મને ઢંઢમાંથી કીશ્વિયન બનાવ્યો, તેથી તું જુએ છે તે પ્રમાણે હું અત્યારે સુખી થયો છું. હું બધાની સાથે હળી મળો શકુ છું. અને મને ક્ષણે તેવાં મોજ શોખ માણી શકું છું.

રામલો—(વધુ આશ્ચર્યથી) વાહ બધું ! વાહ ! ત્યારે તમારે તો ભારે મઝા પડતી હશે !

કીશ્વન—હા, ખરેખર ! મઝા તો પડે છે. જ્યાં સુધી ઢંઢ રહીએ ત્યાં સુધી સમાજ ધુતકારે છે ને દુઃખ આપે છે, પણ કીશ્વિયન થયા એટલે બધું બધા જ દુઃખનો અંત આવ્યો. (કાંઈક વિચારીને) ત્યારે તારે કીશ્વિયન થવું છે ?

રામલો—(આનંદાશ્ચર્યથી) હા બાપલા ! કીશ્વિયન થવાનું મન તો ઘણું છે, પણ ધવાય ચેવી રીતે ?

કીશ્વન—જે તારી મરજી કીશ્વિયન થવાની હોય તો ચાલ મારી સાથે.

રામલો—હયો હેંયો ત્યારે. (આનંદ પામે છે)

[ખંને બળ છે.]

પ્રવેશ ત્રીજો

[શિવ મંદિરની એક ઓરડીમાં પૂજારી ખાટલા ઉપર મંદિર ધણે સુતો હોય છે.]

પૂજારી—અરે...એ...ક્યાં ગયો ? (ઉધરસ ખાય છે)

પહેલો શિષ્ય—શું શરૂ ?

પૂજારી—હંમણાં કોઈ મી. રામલાલ નામના નવા ડોક્ટર આવ્યા છે. અને તે સારી દવા કરી બેઠો છે. માટે તેમને ગમે તેમ કરીને બેલાવી આવ.

૫. શિ.—તઈં છું.

[જાય છે.]

[ડોક્ટર રામલાલ ખુરશી ઉપર બેઠાબેઠા સીગરેટ પીતા હોય છે. ત્યાં શિષ્ય પહોંચે છે.]

૫. શિષ્ય—ડોક્ટર રામલાલ આવતું જ નામ કે ?

ડૉ. રામલાલ—હા કેમ ?

શિષ્ય—મારા શરૂઆત માંદા છે. માટે આપને બેલાવવા આવ્યો છું.

ડોક્ટર—અત્યારે કામ છે માટે નહિ અવાય.

[શિષ્ય બહુ જ કંઈક છે ને દસ રૂપિયા વીઝીટ ફી કરાવે છે. ત્યારે ડોક્ટર પોતાની કુતરા ટોમી સાથે જાય છે. પૂજારી ઉધરસ ખાય છે.]

૫. શિષ્ય—હયો શરૂઆત, ડોક્ટર સાહેબ આવ્યા છે.

પૂજારી—(ડાકટર સામુ જોઈએ સહેજ ચમકે છે, પણ પાછો સ્થિર થઈને) એલાએ ડાકટર સાહેબ માટે ચા, લાવ.

[બીજો શિષ્ય ચા, લાવે છે. ડાકટર ચા પીએ છે, તે દરમ્યાન ટોમી શિવને ધરાવવાનું પાણી પીવા માંડે છે. ત્રીજો શિષ્ય તેને દૂર કાઢવા ગયે છે.]

પૂજારી—ભલે પીએ. પીવાદેને, બીજું જોવતું હોય તો પણ તેને લાવી આપજે.

[ડાકટર ગનમાં હસે છે. ચા પીધા પછી ડાકટર પૂજારીને તપાસીને, પાણીનું ભરણું પ્યાલુ મગાવે છે. તેમાં દવા નાખી તેને આંગળીથી દલાવે છે, અને પૂજારીને તે પી જવા કહે છે. પૂજારી તે પી જાય છે ડાકટર રા. ૧૦ લઈ ટોમી સાથે જાય છે.]

પૂજારી—(પહેલા શિષ્યને ડાકટરના ગયા પછી) અહ્યા તને આ ડાકટરનું મોઢું પેલો આપણે માર્યો હતો ને, તે ટક જેવું નોતું લાગતું ?

[ચારે શિષ્યો આશ્ચર્યથી એક બીજા સામુ જુએ છે.]
અતેન્દ્રકુમાર વિજયશંકર ત્રિવેદી

છ

શેઠના દીકરો

એક હતા શેઠ. તેમનું નામ મગનલાલ. નાનકડા ગામમાં રહે અને વેપાર કરે. ગામડામાં તે સૌથી પૈસાદાર હતા તેથી તે તેમના ગામના એક નાગરિક હતા. શેઠને એકનો એક દીકરો. તેનું નામ રમણલાલ, ગામડામાં નિશાળ ન હોવાથી તે ‘ધ’ ને કાનો ‘ધા’ એટલું ભણ્યો હતો. એને અને જુદિને તો ખાર ગાડતું છેડું હતું. પૈસાદાર હોવાથી રમણલાલને તો ગામડાનાં છોકરાં ‘રમણભાઈ’ કહેતાં.

એક વખત દૂરના ગામડામાંથી એક વાણિજ્યો પોતાની કન્યાને ખાતર વર શોધવા નીકળ્યો હતો તે આ મગનશેઠના ગામમાં આવી ચઢ્યો. તે વાણિજ્યો નામ પૂછીને મગનભાઈના ઘેર આવી ચઢ્યો.

મગનશેઠને ખબર પડી કે “ આ વર શોધવા નીકળ્યો છે, પણ રમણ ભણ્યો નથી ને ? શું થયો ? ” રમણને ગુપ્ત રીતે જઈને શેઠ કહી આવ્યા કે “ રમણ તું તારે બેઠો બેઠો અમારી જોડે ચોપડાનાં પાનાં ઉઘલાવ્યા કર. ”

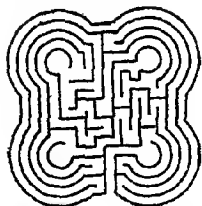
પછી શેઠને પેલો વાણિજ્યો જન્ને વાતો કરવા લાગ્યા. પછી ‘રમણભાઈ’ ચોપડા લઈને જોડે આવીને બેઠા. અને ચોપડાનાં પાનાં ઉઘલાવવા લાગ્યા. થોડીવાર પછી બધાં લખેલાં પાનાં ખલાસ થઈ ગયાં અને ઠેરાં પાનાં આવ્યાં. આથી ‘રમણભાઈ’એ શેઠને કહ્યું “ બાપા હું લખેલાં ફેરવું કે ઠેરાં ? આથી પેલો વાણિજ્યો ખૂબ હસ્યો અને ભણ્યું કે “ આ તો ભણ્યો હોય તો હરામ ખરોખર. મૂર્ખો છે. ”

આથી વાણિજ્યો બીજા ગામ તરફ ચાલતી પકડી.

કેવા રમણભાઈ ? !

શ્રી પુરુષોત્તમ ગુલાબભાઈ નાયક

ભૂલભૂલામણી : ૪

આ ઉપરની ભૂલભૂલામણીમાં જવાનો
રસ્તો શોધી કાઢો. તેમાં દાખલ થઈ
ખીલકુલ અટવાયા સિવાય છેક અંદર
સુધી કોણ પહોંચી જઈ શકે છે ?

વહેલો તે પહેલો
છેલ્લો તે થેલો.

વસંત

વસંત આવી ? શું શું લાવી ?
હૈયામાં નવચેતન લાવી,
આનંદ-મસ્તી સાથે લાવી,
આવ ! વસંત ! ભલે તું આવી.

ઠંડો મીઠો પવન લાવી,
ફૂલડાંની ફેરમ ફેલાવી-
મનહર મીઠી સુવાસ લાવી,
આવ ! વસંત ! ભલે તું આવી.

આંખા ઉપર મોર લાવી,
પક્ષીઓના શૌર લાવી,
કોયલ ટહુકા ઝોર લાવી,
આવ ! વસંત ! ભલે તું આવી.

દેશબંધુ ચિત્તરંજનદાસ

“ શું તું પાગલ થઈ ગયો છે કે શું ? ”

“ કેમ....શું છે ? ”

“ તને ખબર છે કે તે કેટલી રકમનો ચેક ફાડ્યો છે ? ”

“ હા ખરાબર ખબર છે. પંદર હજારનો. ”

“ ભાઈ, બેંકમાં તારી આટલી જ રકમ જમા છે; અને તેને તું કલમના એક જ આટકે સાફ કરી રહ્યો છે. હજી તારી પ્રેક્ટીસ કઈ ? તે કાંઈ હજી રૂપિયાનો વરસાદ વરસાવતી નથી. ”

“ ખરું છે. હજી તો હું શુજ્ઞાન જેટલું જ મેળવી શક્યો છું. ”

“ તો પછી તું આ શું કરી રહ્યો છે ? જે કાંઈ બચાવ્યું હતું, તે બધું જ આપી દીધું. ”

“ પરંતુ આપ્યું છે તો આખરે ગાંધીજીને જ ને ? ભાઈ, જોલો, દક્ષિણ આફ્રીકાની ઝેળીમાં આ સિવાય હું બીજું વધારે શું આપી શકું એમ છું ? ”

“ ધન્ય છે તારી દાનશીલતાને ! ”

“ ભાઈ, તમે ભૂલો છો. આ દાનશીલતા નથી. જ્યારે હું બીજાને કાંઈક આપું છું, ત્યારે મને એમ થાય છે, કે હું મારી જાતને જ આપી રહ્યો છું. ”

આ વાત ૧૯૦૧-૦૨ ની છે.

કોણ હતો એ દાનવીર ?

ઓળખો છો એમને ?

વિદ્યાર્થીઓને, અનાથોને, કવિને, કલાકારોને, સંસ્થાને, આશ્રમને હજારોનાં ગુપ્ત દાન દેનાર કોણ હતો એ દાનેશ્વરી ?

કાંઈપણ શ્રી લીધા વિના અરવિંદ ઘોષનો સુકરદ્દમો લડી તેને છેઠાવનાર કોણ હતો એ મહાન વકીલ ?

પોતાના નાદારીના-સુના દેવાનો નહેર રીતે સ્વીકાર કરી તે દેવું પાછો પાછ ચૂકવનાર કોણ હતો એ પ્રામાણિક પુરુષ ?

પોતાનું લાખોનું આલીશાન મકાન દેશને અરજી ધરનાર કોણ હતો એ મહાન ત્યાગવીર ?

હવે તમે ઓળખી ગયા હશે.

એમનું નામ ચિત્તરંજનદાસ. જન્મ કલકત્તામાં ઈ. સ. ૧૮૭૦ માં. પિતાનું નામ જીવનમોહનદાસ. એ કલકત્તા હાઈકોર્ટના પ્રખ્યાત ‘ એટર્ની ’ હતા. તેમને

સત્યપ્રેમ અને નીકરતા અપ્રતિમ હતાં. દેશપ્રેમ પણ એવો જ વિશુદ્ધ !
પ્રાણોસમાણ હતા.

ચિત્તરંજનના જન્મ પછી એમના પિતા ભવાનીપુર જઈ રહ્યા હતા. ત્યાંની
લંડન મીથનરી સોસાયટીની શાળામાં તે ભણવા માટે દાખલ થયા હતા.

ચિત્તરંજનદાસ નાના હતા, ત્યારે એકવાર એમના કાકાએ પૂછ્યું—“ ચિત !
તું મોટો થઈશ, ત્યારે શું કરીશ ? ”

“ બધું કરીશ પણ વકીલાત નહિ કરું ! ”

“ કેમ ? ”

“ કારણ કે વકીલ મોટા ચોર હોય છે. ”

“ ત્યારે તો હું અને તારા બાપુજી પણ ચોર ? ”

“ એ હું કેમ કહું ? ”

આમ કહી તરત જ તેમણે કાકાના બોળામાં પોતાનું શરમાળ મુખ
છુપાવી લીધું.

x

x

x

નિશાળમાં ચિત્તરંજન અભ્યાસની ચોપડીઓ ચોષી વાંચતા હતા. બહારનાં
પુસ્તકો ખૂબ વાંચતા પરીક્ષાને એ ત્રણ માસ રહે, એટલે અભ્યાસની ચોપડીઓ લઈને
બેસતા. એ પરીક્ષામાં પહેલે કે બીજે નંબરે જ પાસ થતા.

બંદિમબાણુનાં પુસ્તકો તે ખૂબ વાંચતા હતા. એમાં એમને બહુ રસ પડતો
હતો. માસ્તર સાહેબ કાંઈ શીખવતા હોય, ત્યારે એ બંદિમબાણુનું કોઈ પુસ્તક લઈ
ચુપકીથી વાંચતા હોય અગર કોઈ કવિતા રચતા હોય ! આમ એમનું મન કદિ કલા-
સનાં ભણતરમાં લાગતું ન હતું.

બાર-તેર વરસની ઉંમરમાં જ એમણે ‘કમલાકાંત’ અને ‘આનંદમઠ’
નામની નવલકથા ધ્યાનપૂર્વક વાંચી નાખી હતી. આનંદમઠ વાંચી તે બેચેન બની
જતા હતા. તે કહેતા—“ ભે હિંદને જગાડવો હોય, તો આ અમર પુસ્તકનો વગર
વિલંબે ઘેર ઘેર પ્રચાર કરવો જોઈએ.

એ ઉત્તમ ગ્રંથો જ વાંચતા. નાનપણમાં એમણે કોઈ અરાળ પુસ્તક હાથમાં
લીધું જ નથી. બંદિમબાણુ જ એમના રાષ્ટ્રીય ગુરૂ !

x

x

x

એક દિવસ એમણે પોતાના પિતાજી પાસે જ કહ્યું—“ બાપુજી ! મને પાંચ-સાત
રૂપિયા આપો. ”

આ વખતે એમની ઉમ્મર અગિયાર વરસની હતી.

પિતાજીએ પૂછ્યું—“ કેમ બાઈ તારે રૂપિયા શા માટે જોઈએ ? ”

“ મારે જરૂર છે. ”

“ એવી તે શી જરૂર છે ? ”

“ તે હું કહી શકું એમ નથી. ”

ભુવનબાબુએ કારણ જાણવાની વધારે કોશિસ કરી નહિ; કારણ કે તે જાણતા હતા, કે ચિત્તરંજન ઉડાઉ નથી. તેમણે ત્રણ રૂપિયા આપ્યા. ચિત્તરંજન તે લઈ ચાલ્યા ગયા.

ભુવનબાબુએ પોતાના એક નોકરને બોલાવી કહ્યું ‘ ચિત્તરંજન પાસે રૂપિયા છે. એ રૂપિયાનું શું કરે છે, તે જરા જોતો રહેજે ના. ’

નોકર બાબુએ ચિત્તરંજનની પાછળ પડ્યો. તે છુપી પોલિસની પેઠે તેમની પાછળ પાછળ ફરતો હતો. લોખા ચિત્તરંજનને આ વાતની કાંઈ ખબર ન હતી.

તેમણે પોતાની પાડોશના એક ગરીબ છોકરાને બે રૂપિયાનાં પુસ્તકો અપાવ્યાં. અને બચેલા એક રૂપિયાની પગતી ચંપલ અપાવી નોકરે આ વાત પિતાને કહી,

ભુવનબાબુ તે ખૂશ ખૂશ થઈ ગયા. તેમણે ચિત્તરંજનને છાતી સાથે પ્રેમથી દાબી મન્યવાદ આપ્યો.

આમ પોતાના સામિયોની ગરીબાઈ દૂર કરવાને એ હંમેશાં પ્રયત્ન કરતા હતા.

x

x

x

એમને બાબુકેની ટોળી બનાવવાનો બહુ શોખ હતો. એ કોઈ સાથે લડાઈ ટાંટો કરતા ન હતા. બધાને જ રાજી રાખતા હતા. નારતા માટે એમને ઘરમાંથી જે પૈસા મળતા હતા, તેનો નારતો ખરીદી તે બધાને વહેંચી આપતા હતા. પછી એ તાળી વગાડી કહેતા-પૈસા ખતમ ને નારતોએ ખતમ !

x

x

x

બાબુએ ચિત્તરંજનને અંગ્રેજી પોશાકનો બહુ શોખ હતો. એ પોતાનાં કપડાં, ચોપડાં, ખડિયો, કલમ, ચોરડો ને ચરીર; બધું જ ખુબ સ્વચ્છ રાખતા હતા. ગંદકી એમને પસંદ ન હતી. વખતનો દુરુપયોગ એ કદિ કરતા નહિ. હંમેશાં કાંઈ ને કાંઈ કામ કરતા જ રહેતા. નાનપણમાં એ દિવસના બહુ થોડો વખત સૂતા હતા.

નિશાળમાં બાબુકેની એક વાદ-વિવાદ-મંડળી હતી. તેમાં એ આગળ પડતો ભાગ લેતા હતા. એ એવું સુંદર ભાવતા હતા, કે તેનો બીજા કોઈથી જવાબ અપાતો ન હતો. ઘણીવાર શિક્ષકો પણ એમની ચર્ચા સાંભળી ચકિત થઈ જતા હતા. નાનપણથી જ એમણે વકતૃત્વની સુંદર શક્તિ ખીલવી હતી. પાછળથી એ મહાન વક્તા થયા એનું કારણ બાબુકેમાં બાપણ આપતા એ જ હતું.

ખાળક ચિત્તરંજનને રમણ ઉપર પણ બહુ પ્રેમ હતો. અંગેજી રમતો એમને વધારે ગમતી હતી. દરરોજ સાંજે તે રમતના મેદાનમાં જતા ને ખુબ રમતા.

૧૮૮૬ માં એન્ડ્રેસની પરીક્ષા પસાર કરી. તે પ્રેસીડેન્સી કોલેજમાં ગયા. ૧૮૯૦ માં તેમણે ડીગ્રી મેળવી. પછી એ વિલાયત ગયા.

ત્યાં ૧૮૯૨ માં એક પાર્લામેન્ટના સભ્યે કહ્યું હતું કે હિંદના હિંદુ-મુસ્લીમો તો શુભાગે છે. લાખોએ આ શબ્દો સાંભળ્યા. તે પછર પર પાણીની જેમ પસાર થઈ ગયા. માત્ર એક જ તરફ આવેશયુક્ત વિદ્યાર્થીથી તે સહન ન થયા, તેની સ્વમાનની સુકોમળ લાગણી ધવાઈ. તેમાં કારી જન્મ થયો, તરત જ એક સભા બોલાવી. તેમાં પાર્લામેન્ટના તે સભ્યના વર્તનને સખત વખોડી કાઢનારું ચિત્તરંજને લાવણું કર્યું. આ ભાવણની અસર વજ્રપાત જેવી થઈ. બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા. છેવટે તે સભ્યને માફી માગવી પડી.

x

x

x

સનંદી નોકરીની પરીક્ષામાં ચિત્તરંજન નાપાસ થયા હતા. ત્યારે એ બહુ દીલગીર થયા ન હતા. આ વખતે એમના પિતા સખત નાણુભીડમાં હતા. વખતસર આર્થિક મદદ ચિત્તરંજન ઉપર ન મોકલાવાથી ચિત્તને એ તરફ દિવસ ક્ષત પાઉં ને ગરમપાણી પર જ ગુજારવા પડ્યા હતા !

x

x

x

એમની માતૃભક્તિ આશ્ચર્યકારક હતી. વિલાયત એ લખવા ગયા, ત્યારે નિયમિત દર અઠવાડિયે એક એક પત્ર તો માતાને લખવો જ લખવો એવો એમનો નિયમ હતો.

વકીલ થયા પછી સવારે અદાલતમાં જતા, ત્યારે માળ પર ચઢી, માતાના ચરણમાં મસ્તક નમાવી, તેમની પદ્મૂલિ લઈને જવાનો તેમનો રિવાજ હતો. માતાના આશીર્વાદ ઉપર એમની શ્રદ્ધા અગાધ હતી.

x

x

x

એ કવિ હતા. ખંગાળી ભાષામાં તે કવિતા રચતા હતા. ચૌદ વરસની ઉમરથી જ એમણે કવિતા રચવા માંડી હતી. નાનપણથી જ એમને સાહિત્યનો શોખ હતો. એમનું રશેલું સાગર-સંગીત નામનું મહાકાવ્ય બહુ પ્રખ્યાત છે.

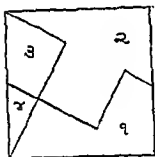
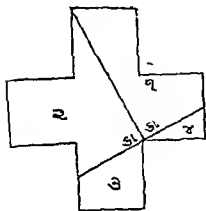
x

x

x

ખાળક ચિત્તરંજન આગળ જતાં મહાન નેતા બન્યા હતા. એમના સદ્ગુણોને ધન શીલતા એક લોકો એમને ‘ દેશ બંધુ દાસ ’ કહેતા હતા, ખરેખર એ દેશના બંધુ જ હતા. ઇ. સ. ૧૯૨૫ ની સાલે દેશબંધુને આપણી પાસેથી છીનવી લીધા.

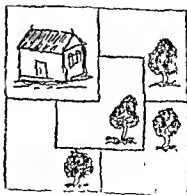
સાથિયામાં કાપ મૂકવા

આ ઉપરના ચીત્રમાં કાપ રી રીતે મુકવા તે જણાવ્યું છે. જે જગ્યાએ કા 'કા' લખ્યું છે તે જગ્યાએ ખુણા કાટખુણા હોવો જોઈએ. એ રીતે બરાબર કાટખુણા રાખીને બે કાપ મુકશે. એટલે ચાર કક્કા થશે અને એ ચાર ગોઠવવાથી રી રીતે ચોરસ થશે તે નીચેના ચીત્રમાં મતાવ્યું છે.

વહેંચણી કરી

મગનભાઈ તથા તેમના ચાર ભાઈઓએ નીચે પ્રમાણે વહેંચણી કરી.

પાણીમાં હવા ઓગળે છે કે ?

આ તદ્દન સારો સવાલ છે. જો હવા પાણીની અંદર ઓગળેલી ન જ હોત તો પછી માછલીઓ તેમજ અન્ય જળચર પ્રાણી કદી પણ પાણીની અંદર જીવી શકત જ નહિ. પાણીની અંદર માછલી રહે છે અને ગહાર કાઢવામાં આવે છે ત્યારે મરણ શા માટે પામે છે. એ સવાલ પણ બાળકોને ઘણીવાર મુંઝવે છે. આનો જવાબ સરળ છે. પાણીમાં જે હવા ઓગળેલી હોય છે તે ઘણીજ થોડી હોય છે. સાધારણ રીતે સેકંડે ત્રણ લાગ ઓગળેલી હોય છે એટલે એ થોડી હવા માછલીઓને જીવતી ટકાવી રાખવાને પુરતી હોય છે. જ્યારે તેમને ગહાર કાઢવામાં આવે છે ત્યારે આસપાસ હવાનું આવરણ ખુળ મોટું હોય છે તેથી જેમ વધુ હવાને લઇને દાંવો ઝડપથી જળી જાય છે તેમજ હદ ઉપરાંત હવા મળવાથી માછલીનો જીવનદીપ છુટાઈ જાય છે.

પાણીથી લાગ્યે જ કોઈ અબ્બણું હશે. છાંદગીની મોટામાં મોટી જરૂરીઆત હવા, પાણી અને યોગ્ય છે. એટલે હવા પછી બીજા નંબરે પાણી આવે છે. એટલે પાણીની જરૂરીઆત માણસને તેમજ ગધા જીવોને ખુબ હોય છે. હવે પાણી પાણીમાં પણ ફેર રહે છે. કેટલાક કુબાનાં પાણી ખાસ તો કેટલાંકનાં મીઠાં અને કેટલાંકનાં સાવ મોળાં હોય છે. આવી જાતનો સ્વાદ પાણીમાં આવવાનાં અનેક કારણો હોય છે. કેટલાક ક્ષાર જમીનમાં હોય છે તે પાણીમાં ઓગળે છે એટલે એના સ્વાદમાં ફેરફાર થાય છે. ડોક્ટરો ઇન્ફેક્શન (રસી) મુકે છે ત્યારે ડીસ્ટીલ્ડ એટલે તદ્દન શુદ્ધ પાણી બાપર છે. એ પાણીને રંગ, રંગ, ગંધ, સ્વાદ વી કાંઈ જ હોતાં નથી તેનું શું કારણ હોય છે ? એ પાણીના બધા ક્ષારો કાઢી નાંખવામાં આવેલા હોય છે તે ઉપરાંત પાણીમાં જે હવાનો ભાગ ઓગળેલો હોય છે તે પણ પાણીને ઉકાળવાથી ઉડી જાય છે એટલે આ રીતે પાણીનો મુંઢર મધુરો સ્વાદ નાશ પામે છે. મીઠા પાણીનો રંગ પણ આંખને ગમે છે એનો સ્વાદ પણ મુંઢર અને સ્વાદિષ્ટ લાગે છે. એનું એક માત્ર કારણ અંદર હવા ઓગળેલી હોય છે તેજ છે. જો આપણે પાણીને ઉકાળીએ તો અંદરની હવા ઉડી જાય અને સ્વાદ નાશ પામે છે. આથી એમ ન સમજવું કે તદ્દન અવાવરાં અને ખરાબ ગંધ પાણીને ઉકાળ્યા વીના વાપરવું. પાણીને ગરમ તો કરવું જ જોઈએ. એને ગરમ કરવાથી અંદર રહેલા શરીરને હાની કરનાર જીવો જે અતિશય સૂક્ષ્મ હોય છે તે મરણ પામે છે. પરંતુ આપણે સ્વાદ સાથે સાથે મરી ગયો તેનું શું ? તેનો એક ઉપાય છે. પાણીને ખરાબર કરવા દેવું. એટલે થોડી ઘણી હવા અંદર ઠંડુ થતાં ઓગળશે અને જોઈય સ્વાદિષ્ટ બતાવવું હોય તો જેમ આપણા સાધુ બાવાઓ ભાંગને ઉછાળે છે તેમ વારંવાર ઉછાળવું જેથી હવાનો સારો ભાગ અંદરમાં ઓગળશે અને પાણી આપણને મીઠું અને સ્વાદિષ્ટ લાગશે. એનો રંગ પણ ચમકદાર અને આંખને આકર્ષક લાગશે, આ બધું જાહે હવાના પરિણામે છે.

સર્વથી શ્રેષ્ઠ સર્વોત્તમ પાણી આપણે ઝરાતુ' ગણીને વળાણીએ છીએ એનું કારણ એના છાછરા વહેતા પાણીમાં હવાને ઓગળવાનો અવકાશ વધુ મળે છે તેજ છે. હવા જેમ વધુ ઓગળેલી હોય તેમ સ્વાદ સુંદર મધુરો લાગે છે તેનાથી બીજે નંબરે નદીઓનાં પાણી આવે છે કારણ તેમાં વધુ હવા ઓગળેલી હોય છે. દરીયાનાં પાણી આપણને ખારાં લાગે છે તેનું કારણ તેની અંદર ઓગળેલા અનેક ક્ષારોને લઈને છે. સાધારણ વહેતા અનેક ઝરાઓની નદી બને છે. એ નદી ઝાડી, જંગલ, રેતાળ પ્રદેશ તેમજ ખારવાળી જમીન પરથી વહે છે તેથી તેની અંદર અનેક વસ્તુઓ ઓગળે છે. એથી એનો સ્વાદ સુંદર સ્વચ્છ ખજખજતા ઝગ જેવો મધુરો લાગતો નથી. આવી નદીઓ અનેક જાતનો કચરો, ક્ષાર સાથે દરીઆમાં વહે છે તેથી દરીઓ ખારા બને છે.

બહુજ ઉકાળેલાં, મઢા, કોણી કે બીજાં પીણાઓ આપણને ભાવતાં નથી એનું કારણ પણ હવાની ગેરહાજરી જ હોય છે.

મતલબમાં એટલું જ જણાવવાનું કે હવા પાણીમાં ઓગળેલી હોય છે તેથી જ એનો સ્વાદ મધુર લાગે છે અને તેથી જ જળચર પાણીઓ પાણીમાંથી શ્વાસ લઈને જીવી શકે છે.

શ્રી. નવલકાન્ત ભાવસાગર

શ્રી

શબ્દકડીની રસિક રમત

જો ત્રણ કે ચાર મિત્રો કુરસદને વખતે રમી શકે એવી આ એક સુંદર રમત છે. એ શરૂ કરતા પહેલાં નક્કી થાય કે કયા શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાનો છે.

ગામ અથવા શહેરોનાં નામો, જુગેળ વિભાગનાં નામો, ઇતિહાસનાં નામો, અથવા ફળફળાદીનાં નામો એમાંથી કોઈ પણ એક વિભાગ નક્કી કરી તે વિભાગનાં નામોનાજ શબ્દકડીમાં ઉપયોગ કરવામાં આવે.

નામનો છેદરો અક્ષર આવે તે અક્ષરથી શરૂ થતું બીજું નામ બીજાએ બોલવું જોઈએ. તે પછી બીજાના નામના છેદલા અક્ષરથી શરૂ થતું નામ ત્રીજાએ બોલવું જોઈએ.

શબ્દકડીની રમત ગામ અથવા શબ્દનાં નામોના વિભાગ પુરતી નક્કી થઈ હોય તો આ રીતે રમત ચાલી શકે.

પહેલો : તારસા
બીજો : સારંગપુર
ત્રીજો : રમણ ગામડી
ચોથો : ડીસા
પહેલો : સાવરકુંડલા
બીજો : લાડી
ત્રીજો : ઠીકરીયા
ચોથો : જામનગર

આ રમતમાં 'ય' ને સ્થાને 'જ' અથવા 'અ' વપરાય છે.

‘ મોઆ ’ : મોટામાં મોટું પક્ષી

‘ મોઆ ’ નામનું પક્ષી એ દુનિયામાં મોટામાં મોટું પક્ષી થઈ ગયું.

આર્યલેન્ડના ‘ નેશનલ મ્યુઝીયમ ’ રાષ્ટ્રીય સંગ્રહસ્થાનમાં તેનાં ઇંડાં ને હાડકાં છે, તથા તે ઉપરથી તૈયાર કરેલો તેનો નમુનો જોવા મળે છે.

અત્યાર સુધીની વિજ્ઞાનીક શોધખોળના આધારે એવું શોધી કહાડવામાં આવ્યું છે કે દુનિયા ઉપર જે મોટામાં મોટું કેઈ પક્ષી થઈ ગયું હોય તો તે ‘ મોઆ ’ છે અને તે ન્યુઝીલેન્ડના ગરમ પાણીના ઝસવાળા ભાગનું વતની હતું.

એમ માનવામાં આવે છે તેમનો જડમુળથી લગભગ પાંચસો વરસ ઉપર નાશ થયો. જ્યારે આ પક્ષીનો નાશ થયો ત્યારે એમ કહેવાય છે કે પૃથ્વી ઉપર સખત શીયાળો ખેઠો હતો અને આ કંઈકતી કંડોમાં આવાં ઘણાંય પ્રાણીઓ જે ત્યાર સુધી પૃથ્વી પર જીવતાં હતાં, તેમનો સમૂળજો નાશ થયો.

ન્યુઝીલેન્ડના આ ગરમ ઝસવાળા ભાગમાંથી, કે જ્યાં આગળ આ પક્ષીઓ ગરમી મેળવવા લોગાં થતાં હતાં એમ ધારે શકાય, ત્યાંથી તેઓનાં હાડકાં ઢગલાખંધ ખોદી કાઢી શકાય. એમ તેઓનાં ઇંડાંના નમુના પણ મળી આવ્યા છે પણ તે ખડું જ થોડાં સગ્રહ સ્થાનોના પ્રાણી વિભાગમાં જોવા મળે છે. તે ઇંડાં અત્યારના શાહમૃગનાં ઇંડાં જેટલાં છે. મોટાં ‘ મોઆ ’ એ અત્યારના રાક્ષસી કદના શાહમૃગના કરતાં પણ વધારે મોટાં અને ઘણાં ભારે હતાં.

કુદરતની શોધખોળ કરનારાઓ કહે છે કે આ પક્ષી ઘણું જ ખેટાળ હતું તેના પગ ઘણા વજનદાર હતા અને તે ધીમેથી ચાલી શકતાં અને ચાલવાની રીત પણ કંઠંગી હતી.

તેઓ ટોડી શકતાં નહીં તેમ ઝાડુ ઉડી શકતાં પણ નહીં પણ આગ તેમ ખડું જ ધીમેથી ફરી શકતાં.

પુરવોત્તમ હ. પટેલ

ભમરો

આપણે ઘરમાં વંદા જોઈએ છીએ ત્યારે તેમને જોઈને શુભ ચહે છે તેમજ ભમરા ઘણી વખત જ્યારે પાગમાં ઝાડ ઉપર ફળ પાક્યાં હોય છે ત્યારે અડચણ કરતા થઈ પડે છે.

આ બેઉ જીવકાં માણસને બીલકુલ ગમતાં નથી હોતાં છતાં કુદરતના કામમાં એ બેઉની ઉપયોગીતા તો હોય છેજ.

ઘણી વખત નાના પાણકો પુછે છે: “ ભમરા શા ઉપયોગ માટે બનાવ્યા હશે ? તેઓ આપણા માટે મધ તૈયાર કરતા નથી તેમજ જ્યારે તે ડાંખ મારે છે ત્યારે તે ભયંકર હોય છે. ”

જરૂર: તે ઉપયોગના છે અને તે એ છે કે તે વંદા ઉપર લડાયક હુમલો લઈ આવે છે અને તેમનો સંહાર કરે છે.

પશ્ચિમ આફ્રીકામાં જે ઘરમાં વંદા શુભ થયા હોય છે ત્યાં તેઓ કાળલ યાય

છે અને વંદાઓ ઉપર હુમલો કરે છે. ભમરો પોતાનાથી ચાર ગણા મોટા વંદા સાથે છિંમતથી લડાઈ કરશે.

હિંમેશાં આ લડાઈમાં ભમરાની જીત થાય છે કારણ કે પોતાના શિકાર વંદાને ડંખ મારે છે અને આ ડંખથી વંદો શાન્ત અને ભેભાન બની જાય છે. ભમરો તરતજ વંદાને પોતાના ઘર-ઘર પાસે ખેંચી જાય છે અને ત્યાં વંદાનું શરીર ભમરાનાં તરતનાં ઇંડામાંથી બહાર આવેલાં બચ્ચાંના જોરાકના ઉપયોગમાં આવે છે.

એક વખત એક દરતના વિજ્ઞાનકે પશ્ચિમ આફ્રિકામાં એક ભમરાને વંદાને ડંખ મારતાં અને પછી તેને પોતાના ઘર પાસે ધસડી જતાં જોયો હતો. પછી એને એમ લાગ્યું કે કદાચ વંદો તેના ડંખની અસરમાંથી ચુકત થઈને નાસી ન જાય એટલા માટે ભમરાએ વંદાને કેદમાં રાખવાને માટે થોડા ખીલા લાવીને પોતાના ઘર પાસે રાખ્યા.

હિન્દુસ્તાનમાં પણ આ રીતે ભમરા અને વંદાનું યુદ્ધ થાય છે. કેાઈ કેાઈવાર વંદા આવા ભય વખતે ઉડવા મંડે છે પણ આથી ભમરો છિંમત ન હારતાં, પોતે તેની પાછળ પડે છે અને તેની પીઠ પર પોતે ઉતરે છે. અને તે વંદાના શરીરના પડખામાં ડંખ મારે છે. આથી તે મરી જાય છે.

જો કે આપણને કેાઈને ભમરો ખીલકુલ ગમતો નથી છતાં હિંમેશાં યાદ રાખવું જોઈએ કે તેઓ ઘરનાં હાનીકર્તા જીવડાંનો નાશ કરે છે એ એક ઘણું ઉમદા કામ તેઓ બાજવે છે,

અને તેટલા પૂરતા આપણે તેમના આભારી છીએ. પુરુષોત્તમ ઠ. પટેલ

❦

બાણુવા જેવું

—દરેક માણસના માથામાંથી રોજના સરેરાશ ૪૦ વાળ ખરી પડે છે.

—ભીના ચોટલામાં ૨૫ હજારથી માંડીને દોઢ લાખ જેટલા વાળ હોય છે.

—વિલાવતની એક રેલ્વેના પાટા ૧૮૦ ફુટ જેટલા લાંબા હોઈ સાંધા દર દર આવતા હોવાથી તે એછો અવાજ કરે છે.

—એક રતલ ખીણ પેદા કરવા માટે મધમાખીઓને ૨૦ રતલ મધ ખાવું પડે છે.

—આખી દુનિયાના દરિયા કિનારાનું માપ ૧ લાખ ૩૬ હજાર માઈલ જેટલું થવા જાય છે.

—ફેફસાંમાં હવાની ખેંચ પડે છે ત્યારે અગાધ આવે છે.

—દુનિયામાં દર વર્ષે ૪૦ હજાર ટન મરી વપરાય છે.

—સફેદ ફૂંગળી કાચી ને કાચીજ ખાવાથી અનિદ્રાનો રોગ નાશ પડે.

શ્રી રતિલાલ વિહલદાસ દલાલ

૦. તંદુરસ્તી એ ધન છે

રવિવારનો સુરજ ઉગ્યો.

નિશાળો બંધ હતી. છોકરાઓ ઘેર હતા. રજા હોય એટલે રવિવાર વહાલો લાગે, રવિવાર મારે મન પવિત્ર દિવસ.

હું ત્યારે પંદર વરસનો હતો. અત્યારનાં શરીરમાં ને તે વખતના શરીરમાં આભજમીનનો ફેર. ત્યારે ખુબ પાતળો ને નળયો. આજે ખુબ મજબુત.

હું બોર્ડિંગમાં રહેતો, રવિવારે વહેલો ઉઠ્યો, નાહ્યો, ધોયો, ને ધોએલાં કપડાં પહેર્યાં, જમવા ગયો. કારણે કે વગર કારણે એક બળવાન છોકરાએ મને માર્યો ને કાંઠામાં પાડી નાખ્યો.

હું શ્વાપાર આંસુએ રાયો; માર પડ્યો તેથી નહિ પણ અપમાન થયું તેથી.

“હું નબળો, નમાલો ને માથકાંઝલો તેથી તે મને મારી ગયો ને ?” હું મનમાં જ વિચાર કરવા લાગ્યો. “બળિયાના બે લાભ” ઉપરીને ફરીઆદ કરવામાં નાનમ લાગી. પાછો વિચારે ચલ્યો. “શું કરું ? શી રીતે આતું વેર લઉં ? શી રીતે એ છોકરાને મારું પાણી બતાવું ?” એ વિચારોમાં ખુબ ઘુમ્યો. વિચારના અંતે ધર્મપુસ્તક લઈ પ્રતિજ્ઞા કરી. “આ છોકરાને છ મહીનામાં મારું નહિ તો દેહ પાડું.”

તેજ સાંઝથી કસરત શરૂ કરી. દોડવું, દડબેઠક કરવાં, ને રણરતી રીંગ ખેંચવી. હરરોજ નિયમિત દેહ કસ. શરૂઆતમાં ઘાક ને ઓછો વખત કસરતમાં લય, મહીના દહાડામાં તો ઠીક જોર આવ્યું. પછી તો વ્યાયામ વધાર્યો ને વખત પણ વધાર્યો.

રવિવારનો જ દિવસ હતો. વાંક કાઠતાં શી વાર ? વાંક કાઢીને મારા દુરમનને માર્યો. મારું વેર વળ્યું, હૃદય હરખાયું ને વિજયનું ઘેન, ચઠ્યું. પણ રાત્રે નિંદર ના આવે. “આ મેં શું કર્યું ? મારા દુરમનને પ્રેમથી છુતવો હતો. આ પ્રમાણે જાહેલો વળાય ? પ્રેમનો માર ઓછો છે કે માણસને માર મારવો પડે ?”

હું રાયો. આ વખતે “મેં જોડું કર્યું” એ વિચારે ખુબ રડ્યો. મારા દુરમનની માફી માગી ને ગળી. પ્રભુની પ્રાર્થના કરી. મનમાં આનંદ વહેવાં લાગ્યો.

તે દિવસથી હું કસરત કરતો આવ્યો છું. દેહને મજબુત કરવો ને જોર મેળવવું. કસરતથી યાદશક્તિ વધશે ને પગેલામાં ઓછા વાંચને પણ પાસ થવાશે.

કસરતથી દેહ સુંદર લાગશે. બળ હશે તો બાતી સેવા થશે, બાપુજીની સેવા થશે ને દેશનો સેવા સારી રીતે કરી શકાશે.

તંદુરસ્તી એ ધન છે, એ ધન વધારને ને મુખી રહેશે.

શ્રી. અભયકુમાર

હોળી રંગ રમે !

સખી ! રંગ રંગ રમતી, આવી હોળી રી !

અળીલ ગુલાલ ઉ રંગ—

કેમુરે રંગી, ચુંદડી ઓઢી,
ચોળી કુલરે ભાત ગુથેલી,
પાલવડે તારલીયા ટમકે—સખી રંગ

સ્વેતં દુધાળી ચાંદની ચમકે,
ઉરઉરમાં સુવામરી મહેકે !
નવ પદલવ કપળ મન હિંચે—સખી રંગ

સોનલ રૂપશી પૂર્ણી સોહ,
બાળ ઉલકાસે હોળી પ્રકટે,
સહિયર ફરા ફરતી મલકે—સખી રંગ

સાચું સૌભાગ્ય

:: રાગ—ભીમપલાસી : તાલ—હિંચ ::

[લય—ખાખા સમોષદી બરી તળાવદીમાં]

યૌવન વસંત લરી સૌંદર્ય વેલડી,
 મુંદર સૌભાગ્યે રાચતી છ રે,
 જોવી દોહામણી દો' મુંદરી રસીલી;
 શીયળ સદ્ગુણ બરી જોપતી છ રે.

તયનેથી નેહ તણા અંબાર નિતરે,
 પ્રિયતમને કાળ લહાણ મીઠડી છ રે,
 ઉરને હિન્દોળ કુલે રસરાજ રસીયા;
 'કુલાવે છેલી દો' ભામિની છ રે.

શૃંગાર કાળ દો'ડ દિલમાંડી ના ધરે,
 સાચું સૌભાગ્ય સદા યાચતી છ રે,
 યુગ યુગ અમર રહો સારસંસમ યુગ્મં જો;
 કીર્તિ સુવાસ દિગંત ગાજતી છ રે,

દલદોલ ખાલુડાંને ગાળે મીઠો ગૃહે,
 રહેકે સૌવલ પ્રીત લહાણની છ રે,
 ગુર્જર મુંદરીના આદર્શ આંગણે;
 પરિમળ સ્વર્ગ સદન રહેકતી છ રે.

આદર્શ, સદ્ગુણના પાકો પદાવળે,
 મીઠાં દામપત્ય જ્ઞાન વેલતી છ રે,
 શીયળ સંસ્કાર લરી જોજસ રૂપ જો,
 ધર ધર સૌભાગ્યવતી ગુર્જરી છ રે,

સાચું સૌભાગ્ય જોજ સાણી સુહાવે,
 ન્યોતિ પવિત્ર દિવ્ય પ્રેમની છ રે,
 હમમગતી રહેલો અખંડ તુજ ધામ જો;
 અણમૂલ સુખ ધામ પ્રીતડી છ રે.

સૌ, હમુમતિ ધીરજલાલ દેસાઈ

હિ ભાવના એ
હિમા બન્ધ
પ્રદેશમાં સુવંકીર-
લેથી ચગતતા
રૂપેરી પત્થરો આ-
ખો આંછ નાખતા
હતા, શીતળતાને
લીધે પમ જાણે
કળા પડતા હતા,
શેઠી થીજ જવું

પ્રાણનો મોહ

[એક સત્ય ઘટના]

અનુવાદક :

કુ. બાનુમતી તારાચંદ્ર અડાલજી

રજી હતો. એકાદી
શીલા નો એના
ઉપર પડે તે
હાડકાં પાંસળાનો
પત્તો પથ્થુ ન
લાગે ! મુસાફર
ત્યાંથી આગળ
વધવા લાગ્યો.

ક્યાં જવું છે

તેની એને મમ ન

હવું. જુદા તો શું, પરન્તુ માસત્ર એક તખ-
ખત્રું પણ ત્યાં નજરે પડતું નહોતું. ઉપર
સ્વચ્છ નીચ આકાશ અને ચોમેર સેંકડો
ઉંચી નીચી પર્વતમાળાઓ !

પ્રાણી શૂન્ય આ પ્રદેશમાં એ એકલો
અદુભે મુસાફર અતિ કષ્ટથી પોતાનો માર્ગ
ઢાળી રજી હતો, થોડા થોડા વખતે આંખો
આગળ કુર્બાન લાગીને તે ખુબ લશ્ચરુંક
આમ તેમ જોતો, પરન્તુ તેના મુખ ઉપર
ત્રેજ નિરાશા જ છતાલી. એક તો તે યાજી
અયો હતો, તેમાં વળી એના ખડીયામાં
પણ ભોળાની કંઈ કમીના નહોતી. શરીર
ઉપરનાં વસ્ત્રો એ ભોળામાં વધારો કરતાં
હતાં; પરન્તુ એ વસ્ત્રો ન હોત તો આ
સ્થળે કદાચ તે એક હાજી પણ રહી ન શકત.

માર્ગમાં નાતું શું મરજી આપ્યું.
જપોરે મુસાફરે ત્યાં જ નજર ઉપર પોતાનું
વસ્ત્ર પાથરીને વિશ્રાન્તી લીધી. ખડીયામાં
ખાજનો દીવસ પેટ પુરવું ચહે એટલું
પણ ખાવાનું નહોતું. માત્ર થોડો પલ્લો
ઢોઢા માત્ર તેણે નારતો થયો. અતી વળી
આરામ થયો ! મોટી મોટી જરૂરી શીજાઓ

સુખનાં ઉનાં ઉનાં કારણેના રપસંથી છુટી
પડી જવને ઉપરથી નીચે મગડી ની દતી.
હાજે હાજે ચોમેર એનો કોર મગમગાં ઝુઝ

* કોરી.

હતી. જેમ જેમ દિવસ નમતો ગયો તેમ તેમ
એ મુસાફરની વ્યાકુળતા વધતી ગઈ. 'અહા !
રાતે આવા પ્રદેશમાં કેમ રહું જરી ?'
એના મનમાં વિચાર જાગ્યો. તીક્ષ્ણતાં પહેલાં
તેણે આવાં કુર્બો તરે લશ જ આપ્યું
નહોતું. એ વખતે તેને ના પાડવાવાળાં તેના
મનથી કાવર મળ્યાનાં હતાં. જેઓ
મુરોલીઓનું વર્ણન કરીને તેને શોધવા
કચ્છતાં હતાં તેમની નજગાઇ ઉપર એ
મનમાં દરવા કરતો, 'આ થોડો મને પણ
એમના જેવો બીજા મનતાં લાગે છે !'
એ વખતે મૃત્યુ એ તેના મનથી સાપાસજી
વરતુ હતી. પ્રાણની તેને પરવા નહોતી, એને
ખજર નહોતી કે પોતાના હૃદયના ક્યા ખુલામાં
પ્રાણ માટેની મમતા છુપાઈ રહી છે. અત્યારે
તો તેણે જપોય ઉત્સાદ ઉઠી જતો હતો.
એનો જપોયે હોસ વિદાય મતી હતી. એ
માત્ર એટલું જ કચ્છનો કે ક્યાંક મુરશીત
રમજ મળી જાય તે શોધ પણ રીતે પ્રાણ
જયરા પામે. 'શું' માત્ર બાલ્યમાં રાત
વીતાવી કચાવ તેવી તાલી શી કુંપડી કે યુસ
પણ નથી ?'

દિવસ નમતો જ ગયો. કુદરત ઢોળની
પાટ થોડીજ દુરે છે કે અરનાયકમાં ઉતરના
બચાવન સુવંતાગરજની દેવારી એ જન્મના
પ્રદેશને રંગી દોધો. જન્મની શીજાઓની

કણીએ કણીમાંથી બાણે રંગ પુટી રહ્યો !
એ દશ્ય અદ્ભુત હતું. ત્યાં જુઓ ત્યાં
કેવળ અણુની જ ઝાંખી થતી હતી. પરન્તુ
મુસાફર આ દશ્યથી ન રીઝ્યો. આ મનોહર
દશ્ય ઉઘડું. એને બયાનક લાગ્યું. એને
એટલી પીડા થતી હતી કે જાણે એનું લેહી
ઠાઠીને સર્વ દિશામાં છાંટવામાં આવે છે !
પગમાં થોડુંક પથ્થુ ચાલવાની શક્તિ હવે
રહી નહોતી. ઠંડીથી આણું શરીર અકડાઈ
જઈ હતું.

રંગ શીઠો પડવા લાગ્યો અને કાળાશ
પથવા લાગી. અણુરંગી શીલાઓ ઝાંખી
પડવા લાગી. મુસાફરને એમાં પોતાના તરફ
ધરી આવતી પોતાના મૃત્યુની બીજી
સ્થામતાની આંતિ યદ. એ વ્યાકુળ થઈ
રહ્યો. એનું ધૈર્ય ખુટી ગયું. એ પોકારી
ઉઘ્યો, " હે ભગવાન, રક્ષા કરો ! " એનું
માથું બમવા લાગ્યું, એને ચક્કર આવ્યા,
અને એનો દેહ એ શીલાઓ ઉપર ઢળી પડ્યો.

ખરી રીતે તો એને મુઝાં આવી ગઈ
હતી. એને લાગ્યું કે ઠાંઠ ઠાંઠન હાથે
પોતાના મરતકને એમના બોળામાં લઈ લે
છે. એ ચમક્યો, એણે આંખો ઉઘાડી, અને
શું આશ્ચર્ય ! તેણે જોયું કે લાંબી રક્તવર્ણી
જટા તથા વિશાળ છાતીવાળા એક સ્વામરંગી
પુરુષ એની શુભ્રતા કરી રહ્યા છે-પોતાના
મરતક પર ધીરે ધીરે હાથ ફરવી રહ્યા છે !
કોણ જાણે એ હાથમાં એનું તે શું હતું કે
એના શરીરમાં ફરીથી ઉજ્જ્વળતા આવવા માંડી.
એ અત્યંત પ્રફુલ્લ મુખ ઉપર કંઈ વિચિત્ર
તેજ છવાઈ ઈશું હતું. એની આંખોમાંથી
પ્રેમ તથા દયાની દૃષ્ટિ યદ રહી હતી.
મુસાફર એકદમ ઉભો થઈ ગયો. એ મદા-
પુરુષના ચરણમાં તેણે પોતાનું મરતક નાંખી
દીધું. એ મદાપુરુષે તેને ઉઠાડ્યો અને
એક શબ્દ પણ ઉચ્ચાર્યા સિવાય પોતાની

પાછળ પાછળ આવવાનો ઇશારો કરીને તે
એક તરફ ચાલવા લાગ્યા. મુસાફરે તેનું
અનુકરણ કર્યું. હવે તેનામાં સાહસ અને
શક્તિ બન્ને આવી ગયાં હતાં.

(૨)

મી. અલખટ ધણી દીવસોથી ભારત
ભુમીના યોગીઓ વાગે અવનંતી વાંતો સાંભ-
ળતો હતો-યોગમાં એને ખુબ શ્રદ્ધા હતી.
અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રગટ થયેલા આ વિષયના
અનેક ગ્રંથો તેણે સંઘર્ષ કર્યા હતા. ઠાંઠ પંથુ
પ્રસિદ્ધ ભારતપુત્ર 'લંડન' આવતો તે એ
જરૂર વેને મળતો, અને ત્યાંનાં યોગીઓ વિશે
પ્રશ્નપરછ કરતો. એણે પોતે પાશ્ચાત્ય પદ્ધતિથી
ત્રાટક અને ધ્રુવના શક્તિની સાધના કરી
હતી, પણ એને એટલાથી સંતોષ ન થયો.
એની ધ્રુવના તો ઠાંઠ ભારતીય યોગીના
શિષ્ય થઈને યોગ સાધવાની હતી. પુરતકો
ઉપરથી અથવા ભારતીય પ્રવાસીઓને પ્રુવના
ઉપરથી તેને જોઈતી હતી તે વાત તેને નજ
મળી શકી. અતિ એણે જાતે જ ભારતની
યાત્રા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે જાતે જ અહીંયાં
આવીને ઉપયોગી યોગી ગુરૂની શોધ કરવા
છઠ્ઠતો હતો. એમ કરવામાં તેને કંઈ અંત
રાય નડે તેનું નહોતું. એક પ્રતિબિંબ અને
સાધનસંપન્ન કુટુંબનો તે સંભવ હતો. જરૂર
જોગી સામગ્રી સાથે રાખીને તે દિવસ આવવા
નીકળી પડ્યો. મોટી મોટી આશાઓ સેવતાં
વદાણુમાંથી તેણે દિંદના કિનારા ઉપર પગ
મુકયો પરન્તુ એની એક પણ આશા ફળી-
જીત થતી ન લાગી. ઠાંઠ અત્યંત દેશમાં
ત્યાંના મદાગાઓને શોધી કાઢવા એ થોડીજ
કંઈ રમત જેવી વાત હતી ? પોતાના દિંદ-
વાસી અંગ્રેજ મિત્રો, તીર્થના પંડ્યાઓ
અથવા પોતાના મોકરો ભારત ન્યાં ન્યાં
એને ઠાંઠ મદાગાનો પત્તો મળતો ત્યાં ત્યાં
તરફ તે પહોંચી જતો. ખર્ચની તો કંઈ

ચીંતા નહોતી, પરંતુ એમ પૈસાથી કંઈ મદાપુર્યોનો પતો લાગતો દશે ? વચમાં વચમાં એણે હિન્દી બાવાનો થોડો અભ્યાસ પણ કરી લીધો.

ના મુખ્ય મુખ્ય બધાંય તીર્થસ્થાને અને બધાંય પ્રસિદ્ધ સ્થાનો તે જોઈ લેવાય સાધુઓને મળ્યો પણ ખરો. પરંતુ ક્યાંય તેને સંતોષ ન થયો. એને ઉપયોગી શરૂ ન લાગ્યા. પહેલાં એણે વાંચ્યું હતું કે દિમા-લખેના બરફવાળા પ્રદેશમાં મોટા મોટા યોગીઓના વાસ હોય છે. દિંદમાં આવીને તેણે જેને જેને પુછ્યું તેણે આ વાતને જો કે પુષ્ટિ તો આપી, પરંતુ એવા યોગીનાં દર્શન કુશળ છે એમ પણ કહ્યું. પદાડી પ્રદેશના 'માર્ગની' મુશ્કેલીઓનાં વણુનો આ દ્રઢ નિશ્ચય 'અજેનને ચલીત ન કરી શક્યાં.' એને તો થોડા દર્શનની ધુન લાગી હતી. એણે સંકલ્પ કરી લીધો. એ તો આત્મા દિમાલખના યોગીઓની શોધમાં; એનો અંતરાત્મા એક જ વાત પ્રકારતો હતો- 'હું કોઈને કોઈ સાચા યોગીનાં દર્શન જરૂર કરીશ.' એણે ભારતનો નકશો જોયો. દિમાલખની પર્વતમાળાઓનું વણું વાંચ્યું અને છેવટે હરદ્વારથી બે વણુ નોકરોને સાથે 'લખ' કેદારનાથજીની યાત્રા માટે તૈકજી પડ્યો. 'અહીં-સુધી' તો માત્રા પ્રુથ આનંદથી કરી, પરંતુ એને તો જવું હતું ત્યાંથી પણ આગળ. એક પણ નોકર કેદારજીથી આમળ નાંવા તૈયાર ન થયો. પડ્યા અને બીજા લોકો આ સાહેબ ને પ્રુથ વારવા લાગ્યા. 'પરંતુ એમાં કંઈ ન વળ્યું. કોઈ સાથે ન આવે તો કંઈ નહીં.' એણે એકલાએ જ આગળ જવોની હાથે ભીડી. બે વણુ વખત ભોજન કરી શકાય એટલી પાણી રેડી તથા થોડાંક કપડાં એણે ખડીયામાં રાખી લીધાં, શરદીથી બચવા માટે એણે ગરમ કપડાં પણ

શરીર ઉપર ધાખ્યાં, કુર્ચીન, લાડીઝ અને બીજી થોડીક જરૂરી વસ્તુઓ સાથે રાખીને કોઈ પણ ભોગીવાને સાથે રાખ્યા વગર અમર કોઈ પણ પ્રકારનાં માર્ગ દર્શન વગર કેવળ અનુમાનની મદદથી બરફથી છત્રાયેલા એ પ્રદેશમાં મી. 'અવખટ' આગળ વધ્યો. થોડોએ એને ગાંડો ગણી કાઢ્યો. બધાય ભણતો હતો કે એ મોતને ભેટવા જાય છે. એ જીવતો પાછો આવે એ વાત તદ્દન અસંભવિત !

ત્યાં રસ્તો. તો શાને હોય ? ત્યાં તો શીવાઓ ઉપર ઠેકા ઠેકીને જવાનું હતું. ક્યાંક પગ કાચા બરફમાં ઘુટણ સુધી ઉતરી જતા હતા. ક્યાંક ઠેકડા મારવા પડતાં- ક્યાંક હાથે ચડવું પડતું તો ક્યાંક લપસીને નીચે ઉતરવું પડતું. કોઈ કોઈ સ્થળે તો બરફનું એક પ્રકારનું ઘાસ જામી ગયું હતું. થોડેક સુધી તો અહીં તહીં જાડો પણ નજરે પડતો. ભોજન તો સાથે હતું જ એટલે આખો દિવસ એણે ચાંચા જ ક્યું, સહુ બાગે રાતને વખતે એક જાડ મળ્યા આવ્યું. આ છેલ્લામાં છેલ્લું વૃક્ષ હતું. કેમે કરી નિંદા તો આવતી જ નહોતી. કપડાંમાં લપેટાઇને જેમ તેમ કુંડીયું વાળીને તે રાત-ભર પડ્યો રહ્યો. રાતની શરદી અને પહેલા દિવસના ચાકને લીધે આગળ વધવાની એના શરીરમાં શક્તિ નહોતી. વારંવાર પાછા વળવાની છત્રા થતી હતી, પરંતુ હવે પાછા વળવું એ તો લાજ મરત્ત જેવું હતું. વિચારોની ગડમથલ કરતો તે આગળ વધ્યો. હવે આગળ કેવળ બરફનો જ પ્રદેશ હતો. અગાઉ જેવું બરફનું ઘાસ પણ ત્યાં ન હતું. ભોજન પણ થોડું બચ્યું હતું. પોતાના પ્રાણને હોડમાં મુકીને તે આગળ ચાલી રહ્યો હતો. નહોતો પાછળના માર્ગનો પતો કે ન આગ-

ળનો. દુર્ગાનથી તે આમ તેમ જોવા કરતો, પરંતુ ત્યાં શુદ્ધાઓ કે આશ્રમો ક્યાં હતાં ? કેવળ આશા જ એને આગળ ને આગળ ધકેલતી હતી.

(૩)

આમ આગળ ને આગળ વધતાં એ બેભાન બન્યો અને એની મુઠ્ઠાં આપણે અગાધિ જોયું તે પ્રમાણે એક પ્રતાપી મહાત્માના સ્પર્શથી ઉતરો. એ મહાત્માના આદેશ અનુસાર તેની પાછળ પાછળ ફેટલીક પળો સુધી ચાલ્યા બાદ મી. અલબર્ટની નજરે એક ઠેકાણે શુદ્ધા જોયું 'કંઈક જણાયું'. અંદર બરડનું નામ નીસાન નહોતું, પરંતુ ની બનેલી તે શુદ્ધા અતિ સ્વચ્છ હતી, તેમાં એક ફરિદુ મૃગચર્મ અને કમંડળ પડ્યાં હતાં. આ બે વસ્તુઓ એજ એ શુદ્ધાની સાધન સામગ્રી !

મહાત્માની પાછળ પાછળ એ શુદ્ધામાં ગયો બે પુરો સુષ રોકે એવડી જ મોટી એ શુદ્ધા હતી. હવે એનામાં અજબ દિગ્ભર આવી ગઈ. એને વિશ્વાસ બેઠો કે જરૂર આ કાંઈ મહાયોગી લાગે છે. પોતાના આદર્શની સિદ્ધિ યતાં એની પ્રસન્નતાનો પાર ન રહ્યો. કાણુ જાણે એનો યાક અને શરદીની પીઠા ક્યાં ઉડી ગઈ. નવીન રઘુર્તિ, નવીન વિચાર અને નવું જીવન એને સાંપડ્યું.

મહાત્માએ પોતાના હાથમાંથી એક ફળ કાઢ્યું. સુસાદરના ખડીયામાંથી ખાશો કઢાવીને યોગીએ એમાં એ દ્રવ્યનો રસ નીચોળ્યો અને કહ્યું 'તારી કુધા વૃષ્ટી માટે આટલું બસ છે, એને પી જા.' આદ્યબર્ટે આજ્ઞાતું પાલન કર્યું. " હવે આજે સુષ જીવ, કાચ સપારે વળી જોયું જશે. " મહાત્માના મુખમાંથી એટલી જ વાણી તીકળી. સુસાદર

વસ્ત્રો વૌંટાળીને મુઠ ગયો. યોગી મૃગચર્મ ઉપર બેસી જ રહ્યાં.

ખીજા દિવસે નેત્રો ઉઘાડતાં સુસાદરે જોયું કે શુદ્ધામાં પોતે એકસો જ છે. એણે ક્યાયું કે મહાત્મા નિત્યકર્મથી પરવારીને જરૂર અહીં આવશે. વાટ જોઈ જોઈને તે યાક્યો. ત્યાં બેસી રહેતાં તેનું મન ન માન્યું. બહાર નીકળીને જુલે તો ખુબ આંધી ચડી હતી. તે શુદ્ધામાં પાછો ભાગ્યો. ખુબ લક્ષ્ય પૂર્વક શુદ્ધાના એકે એક ભાગને તે ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો. શુદ્ધામાં શું હતું ? કેવળ પથર ! પેલું મૃગચર્મ પણ જ્યાંનું ત્યાં જ પડ્યું રહ્યું હતું. સુતી વખતે પોતે ઝોશીકું ક્યું હતું તે તરફ તેની નજર મળી. એકાએક તે બોલી ઉઠ્યો, ' અરે આ નોટણુક અને કલમ ખડીયામાંથી કોણે કાઢી ! ' તરત જ નોટણુક ઉપાડી લઇને તે પાનાં ફેરવવા લાગ્યો. તેમાં એક વાળેલો કાગળ રાખ્યો હતો તે ધપ લઇને નીચે પડ્યો. સુસાદર કાગળ વાંચવા લાગ્યો.

" જ્યાં સુધી પ્રાણની જરાપણ મમતા બાકી હોય-શરીરનો મોઢ હોય-જીવવાની ધરજા હોય, ત્યાં સુધી આ દિવ્ય પ્રદેશ માણસ માટે અગમ્ય છે. વ્યર્થ દુઃખ હસતું પરીણામ સારું નહીં આવે. દુઃખિજા હોય તો ટીબેટમાં રહીને સાધના કરી શકો છો. એક નકશો છે તેની મદદથી તમે સીધા કૈલાસ પહોંચી શકશો. પાછા ફરો. "

વારંવાર તેણે એ પત્ર વાંચ્યો, નકશો જોયો, કંઈક વિચાર કરીને મૃગચર્મના આસનને પ્રણામ કરીને તે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યો. તેજ દિવસે તે નકશા પ્રમાણે ચાલીને ટીબેટ બેઠો થઈ ગયો.

(૪)

હ્દાસાથી થોડે-દુર એક પહાડી તળે-ડીમાં એક અજોજનો નાનો શો ખંજરો

હતો. કહોને કે ઝુંપડી હતી. લોકો અને ઝાંડો સમજતા હતાં. એ ફક્ત કમ્બર ઉપર એક વસ્ત્ર વીંટીને, આખું શરીર ખુલ્લું રાખીને અહીં તહીં ફરતો હતો. કોઈ કોઈ વખતે તો કેટલાય દિવસ પછી પાછો આવતો હતો. કેટલાક નામાકિંત લાભાઓ તેને યોગી તરીકે ઓળખતા. એ શું ખાતો હતો તેની કોઈ ખબર નહોતી પડતી.

કોઈ એની પાસે જવું તો એ પુછતો, "તમને પ્રાણનો મોઢ છે ?" કદાચ કોઈ 'હા' કહેવું તો તે મ્હોં મચકોડીને ચાલ્યો જતો. કોઈ મસ્કરીમાં પથ્થુ 'નહીં' એવો જવાબ આપવું તો એ તરતજ એના ચરણ પકડી લેતો અને પોતાના અશ્રુઓનો એ

પગો ઉપર અભિષેક કરતો. સગળ નેત્રે એ કહેતો, "મારા ગુરૂદેવ પાસે જઈને એમને જોવાની લાલો. 'તે કહેતો કે 'મારા ગુરૂદેવ ત્યાં દુર દુર પર્વતોમાં રહે છે. ત્યાં સુધી એજ જઈ શકે એને પ્રાણનો મોઢ ન હોય.'"

એક દિવસ પ્રાતઃકાળે તે ઉઠ્યો અને એ દુરના પર્વતો તરફ ચાલ્યો ગયો. પછી તો કોઈએ તેને કદી પણ જોયોજ નહીં. લંડનથી એનો કોઈ ખાસ સંબંધી એનો પત્તો મેળવતાં મેળવતાં ટીબેટ સુધી પહોંચી ગયો હતો. પરંતુ એને બીચારાને નીરાશ થઈને પાછું જવું પડ્યું."

• કલ્યાણુ મારીકમાંથી-ખાસ પરવાનગીથી

બચ્ચાંઓને અખૂટ કાવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેફી પદાર્થોથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતદ્રવ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી (રજીસ્ટર્ડ)

હઈથી રીબાતાં હજારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યાં છે.

કો. ઢળી ૧ નો ૧૨ આના. વી. પી. પોષેજ જુડું.

સીએ માટે વંદ્યત્વ વિનાશક ખેરતું ધી

કો. રતલ ૧ ના ૬આના ૩. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોકજુ મધ

કો. રતલ ૧ નો ૩. ૧.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંબાચોક, ભાવનગર.

સુખંઘમાં મહેતા આયુર્વેદિક ફાર્મસી., સી. પી. ટેન્કરોડ, લાડની વાડી,

સુખંઘ ૪.

લેખક : રા. 'અગાદ', બી.એ.

[જન-મુઆરી અ'કના પાન ૩૪૨મી:ચાલુ]

પ્રકરણ ચૌદમું (ચાલુ)

પાંચેક મિનીટમાં એ પાછો આવ્યો અને ચંપા તથા મુકન્દને પોતાને ત્યાં તેડી ગયો.

પરાબર એક વાગ્યે ત્રાણજીવનદાસ આવ્યા. વિશ્વનાથ બારણામાં જ ઉભો હતો. એમણે કુંકામાં જ જણાવી દીધું કે મુકન્દ અને ચંપાશેઠાણી હમણાં જ અહિંથી કાન્તિને ત્યાં જમવા ગયાં છે અને કાન્તિને એમના અર્ધિ આવવાની ખબર જણાય છે. એટલે સારી રસ્તો એ છે કે એમણે એઓ પાછાં આવી નય ત્યાં સુધી પોતાને ત્યાંજ રોકાયું.

બાણુના મકાનમાંથી મુકતાબાઈ કદાચ કાન્તિને ત્યાં ગયાં જણાય છે. એ વાત એમણે ન કરી, તેમ શેઠે પણ મુકતાબા સગાચાર ન જ પૂછ્યા.

અરુથી કલાક મઠ-પોણી કલાક ગઢ-કલાક ગઢ પણ કોઇ પાછું ન ફર્યું.

કશી પણ ખીજ વાતચીત કર્યા વિના શેઠ ચાલતા થયા. એમણે ચાલતાં ચાલતાં રહેજ ધસારો કર્યો કે: વિશ્વનાથે મુકતાબે ઘોડા દહાડ મુખે જઈ આવવું હોય તો પૂછી જોવું.

ઘોડીવાર પછી કાન્તિ વગેરે જમીને

પાછાં આવ્યાં; વિશ્વનાથ એકબોજી વિચાર-અરત એકા હતો.

“ અંપાખડેન, તમારી નવ-મુગની દિલ-સરી હવે તો વિસ્તારથી ફરવી પડશે જ. ” કાન્તિએ ઓરડામાં પગ મૂકતાંજ આમલ-પૂર્વક જણાવ્યું.

“ કાન્તિલાલ, તમે પણ રાજ માણસ છો. કેટલીક વાતો રહસ્ય-મંદિરના સભ્યો આગળ જ કહેવાની હોય છે. એનું શું ? ” મુકન્દે ટીકા કરી.

ચંપાને આ અપમાન લાગ્યું.

“ મુકન્દ, તમે હમણાં હમણાં કાંઈક જણવા માંગ્યો છો, કેમ જાણે તમે દુશ્મનો સાથે વસંતા હો ? ” અંપાએ કચવાટ દર્શાવ્યો.

“ બાબી, તમે આમ બોલશો એ કેમ આવશે તમે ક્યાં નથી કહેતાં કે મને તો તમારી પાસેથી વાતો કરાવવાની આ ચાવી જડી મળે છે. ”

અંપાએ કચારેક આમ કરેલ એ યાદ આવતાં તદ્દન શાંત થઈ હતીને કણ: “ એવા છે ને તમને તો કેમે કરી ન પહોંચાય. ”

વિશ્વનાથ હજુ બોલ્યો ન હતો. એને હજુ કાંઈ સૂજ નહોતી પડતી,

“ ચંપા, બ્લેન, હું રહસ્ય-મંદિરમાં નથી જાણતો, હું નવા-યુગમાં નથી જાણતો. મને જો કંઈ પણ પરિચય આ યુગનો થયો હોય તો એ તો માત્ર આ વિશ્વનાથને લીધે અને એ પછી અજ્ઞાત બાપણોથી. એ યુગની માન્યતાઓ મુકતાબ્લેન પાસેથી એણે જાણી. અને એણે મને જાણાવી. વળા એ કહે છે કે આપ એ ક્વિલસુરી બ્રાહ્મણ સમજો છો તો પછી આવો લાભ મને ક્યારે મળે ! ”

“ ઠાકના ઘરમાં બેસવું અને એને જ કંઈ કહેવું એ સાફ નહિં દેખાય ! ”

“ એમાં શું ? કહોને, મારી બૂઝ દશે તો સુધરશે ! ” વિશ્વનાથે વિવેક કવો,

“ નવા-યુગની જે હકીકત તમારે કાને પહોંચી છે કે એવું જે દર્શન તમેને થવા પામ્યું છે એ સાચું દર્શન નથી ! ” ચંપાએ ગંભીર ચર્ચ શરૂ કર્યું.

“ બાબી ! તમને સેતાનની અસર થવા માંડી લાગે છે. તમે આને કંઈક જુદું જ બાવણું કરો છો ? ”

“ કયા સેતાનની વળા ? ”

“ એ સેતાન ! આયુર્વેદાચાર્ય ! ”

“ નાં મુકુંદ, એ સેતાનની નહિ ! તદ્દન જુદું જ ! કલ્પના કરી રહો તો કહો ? ”

“ આપણને ખબર નથી એ, તમે કદી એવું બોલ્યાં નથી. ” મુકુંદે જવાબ દીધો.

“ તો સાચી વાત જૂદી છે. જૂના કાળમાં જેમ ધર્મને નામે ધર્મિય યતાં એમ આ કાળમાં વળા સ્વાતંત્ર્યને નામે પણ થાય છે, અમે જ્યારે વાતો કરતાં હોઈએ ત્યારે અમારે તો આગળના જમાનાની બન્ને સ્થિતિ ઉપર દીકા કરવી હોય એટલે જરા અતિશયતા વાપરીએ. એવું પરિણામ એવું ”

જો આનું કે તમે અમને સ્વેચ્છાચારી માનવા માંડ્યા, પણ અમે એ ન ગણીશું. અમે તો કરનાં હોઈએ તે કરીએ અને બોલતાં હોઈએ તે બોલીએ, છતાં કંઈ કાર્ય વખત

આવે કરવા નીકળ્યાં કે બોલવું એટલું કરવું; બધું જે અતિશયતા અમારા બોલવામાં માત્ર બોલવા પૂરતી જ હતી એ એએએ આચરણમાં ઉતારી, અમે તો એ તરફ દુર્લક્ષ્ય કરતાં-એમ માનીને કે એ તો બધા જમાનામાં હોય જ છે. પણ હવે તો નવાયુગના ઉપર કથંક રૂપે એ ચોંટવા માંડી છે. અને અમારા ઘરમાં વિષ-વૃક્ષો ઉગવા માંડ્યાં છે. હવે અમને જાણવા માંડ્યું છે કે મળ ખાતર અતિશયતાનો ઉપયોગ થયો એ પણ ખોટી થયો છે.

“ કંઈ હરકત નહિં, અતિશયતા કાંઠીને વાત કરો. પણ વાત તો કરવી જ પડશે. ” કાન્તિએ આમલ કયો.

“ અતિશયતા કાઢ્યા પછી બાકી શું રહે ? પછી તો માત્ર હાડપીંજર જ છે અને એ તો બીલામળું જ હોયને ? ”

“ કેવું કે ? અમારા જૂના સંસાર જેવું જ કે ? ”

“ એવું જ. ”

“ કંઈ ફરક નહિં ? ”

“ કરો એ નહિં. ”

“ તો પછી હવે લડવાનું માંડી વાળો. ”

“ મુદ્દાનો ફેર છે ત્યાં સુધી લડવું તો તો પડશે જ. ”

“ એ વળા કેવો ? ”

“ આરંભમાં જ ! ”

“ વિગતથી કહોને. ”

“ જૂના સંસારની એવી માન્યતા છે કે બ્રાહ્મણવર્યામાં જ લગ્ન કરી નાખ્યાં. કદી લગ્ન મોટી ઉંમરે કરવાં તો પણ તે માનાયો નહિં કરે; કદી માથાપો ન કરે અને પોતે જ કરે તો તે પોતાની નાતમાં જ કરે; છોકરીઓએ જરાતરા પણ છૂટ તો લેવન જ નહિં ! ઘરમાં સ્ત્રીઓએ તો પૂતળાંની પેઠે જ રહેવું ! સ્ત્રીઓને કશા પ્રકારના હક તો મોગવવાના જ નહિં જ. સિવાય કે પતિનો,

સાક્ષ સસરાની, નથુંદ નેદાણીની સૌની
 શુભામી સેવની પેસો તો એનાં હાથમાં આવે
 નહિ. પુરૂષો પચીસ સ્ત્રીઓ કરો અને તો
 સાક વરસનો પરણે. સ્ત્રીઓએ તો ચાર
 મંગળ વરતાયા પછી કશું બોલવાનું ન
 નહિ. આની સામેં અમારે વાંધો છે. અમે
 ક્ષીએ છીએ કે સ્ત્રીઓ અને પુરૂષોનાં શરીર
 કે માનસમાં કરો ફેરફાર છે નહિ. સ્ત્રીઓ
 પણ પુરૂષોની સાથે સ્વતંત્ર રીતે રહી કરો
 શકે. લગ્નો પુખ્ત ઉંમરે જ થવાં જોઈએ.
 જ્યાં જાતનો ખ્યાલ એ ખોટો ખ્યાલ છે.
 નાથું પ્રકરણી રીતે સ્ત્રી પુરૂષ સાથે સહ
 દિરસેદાર છે. સ્ત્રીઓ પણ ધારે તો પુરૂષોથી
 છૂટી થઈ શકે અને એ પણ બીજું લગ્ન
 કરી શકે."

"આ બધા તો સીધા શાકા સત્તાજીક
 પ્રમાણ છે. એનો તો નિવેદો આવી શકે
 એવું છે અને એવા પ્રશ્નો તો જ્યારે જ્યારે
 ઉઠે ત્યારે સમાજ લાવે છે. પણ વિશ્વનાથ
 તો બીજું જ કહે છે."

"સત્યાનાથ મેઈ કાઠડું હોય તો એ
 વિશ્વનાથો જ કાઠે છે અને એથી વધારે તો
 તો મુક્તાઓ કાઠે છે."

વિશ્વનાથ જવાબ દેવા તૈયાર થયો.

"જરા ખામોશ રાખો. તમારે નહિં
 બોલવું પડે. કાન્તિદાસ, તમે આ બોલું
 સ્વર્ણ પસંદ કર્યું. પણ યશું એ યશું. હું
 કેટલીક વાતોનો નિષ્કર્ષ કરી નાખવા માગું
 છું. આ વિશ્વનાથને હું તો ઝાળખતી નહિં.
 મુક્તા આબ્યા પછી એને હું ઝાળખવા
 માગી. મારે જે એને તો માત્ર ચાર દહાડાનો
 પરિચય છતાં એ ચાર દહાડામાં એણે અમારા
 સંસારમાં શું કાંટા વેધાં એ તમને મેદાને
 ખખર છે. સુંદર બાઇને તો બીજે જ દહાડે
 લડવાનો પ્રસંગ આવ્યો. અને મારે મુક્તા
 સાથે ત્રીજે દહાડે લડવાનો પ્રસંગ આવ્યો.
 અને મારે મુક્તા સાથે ત્રીજે દહાડે ચાર

લડાઈ થઈ. કાલેં બપોરે હું સમજી છું એમ
 હોય તો એણે સુંદરલાલને તકલીફમાં
 મૂક્યા છે...."

"એ તખ્તે મેદાને બારણું ખખડાવ્યું."

"મેણુ છે ?" વિશ્વનાથે પૂછ્યું.

"એ તો હું બીમા ! " કાન્તિના
 નોકરે કહ્યું.

"શું છે બીમા ?" કાન્તિએ પૂછ્યું.

"સાતમાં આવે છે. હમણું આવશે.
 હું બહિં ?"

"હાં જા."

"મેણુ આવે છે ?" ચંપાએ પ્રશ્ન કર્યો.

"આપણે આવ્યાં ત્યારે મેં નોકરને
 કહ્યું કે હું બાઇને યશોમતિને અને ત્રિવેણીને
 અહિં મોકલ. તે એ જઈ બોલાવી લાગ્યો."

બધાં એણાની રાહ જોતાં બેસી રહ્યાં.

એણે આવ્યાં અને પરસ્પર નમ્યાં.

"ચંપા બહેન, માફ કરજો, મારે આપને
 તકલીફ આપવી પડી છે. એ મટિ પણ એક
 વિનંતિ કરી લઉં ? જે પાંચ મિનીટ રજા
 આપો તો બાબુના મકાનમાંથી મુક્તાબહેનને
 બોલાવી લાવું એટલે બધી વાતનો નિવેદો
 આપી જાય."

"મને શું ફરકત છે ? એ નાસી આવી
 છે. મેં થોડી એને કાઢી મૂકી છે."

યશોમતિ સ્તબ્ધ થઈ ગઈ.

"યશોમતિ, ત્યારે પણ મુક્તાબહેનને
 મળીને ખૂલાસો કરવો છે ને ? અહિં જ
 બધો ખૂલાસો."

એ મુક્તાને બોલાવી લાગ્યો.

મુક્તાએ આવતાં વેંત જ ચંપાને જોઈ
 અને એ પાછી વળવા માંડી.

"મુક્તા, પાછી શું કરવા જાય છે ? હું
 નડતી હોઉં તો હું આવી જઈ. પણ ત્યારે
 બહેનને તો મળી લે. તે તારા પિતાના ઘરમાં
 શું સ્થિતિ કરીએ તો જરા જાણી લે ?"

મુકતાએ ફરીવાર જોયું તો ત્રિવેણી, યશોમતિ બધાં હતાં. એ આવી અને ત્રીસું જોઈ બેસી ગઈ. ત્રિવેણી કે યશોમતિ સામે મ્હોં પણ ન મરકાવી શકી.

“મુકતાબહેન, જરા સાંભળો. આ ચંપાબહેન વાત કરતાં હતાં એ ?” કાન્તિએ વિવેક કર્યો.

“એ નવાં યુગની વાત કરે છે.” વિશ્વનાથે મુકતાને ચમકાવવા પ્રયત્ન આપ્યો.

મુકતા કશું ન બોલી.

“વિશ્વનાથ, તારી આજ્ઞા રહેવા દે. તું ચંપાબહેન, આખ્યાં ત્યારે તારી આજ્ઞાકીના પરિણામે શું, શિક્ષા બોગવતો હતો એના અર્થિ જે સાચી છે. નકામી તારી મૂકી બોલી શા માટે તારી કિંમત કરાવે છે.” મુકુંદે કહ્યું.

વિશ્વનાથથી ચૂપ થઈ જવાયું.

“હું, હું વિશ્વનાથની વાત કરતી હતી;” ચંપાએ શરૂ કર્યું ?

“હું તો એને ચાર દહાડાથી ઓળખવા લાગી, એ પણ આ મુકતાને લીધે. એ ચાર દહાડામાં અમારા ઘરમાં શું શું નથી થયું ? એ અને મુકુંદ લડ્યાં; હું અને મુકતા લડ્યાં; મારે અને મુકુંદને ઉચક મન થવા માંડ્યાં. સાચું કહું તો મુકુંદે મને આજ સુધી મ્હોટી બહેન જેવી રાખી છે. હું અને મુકતા તો ક્રેશેજના દહાડાથી બેળાં રહેતાં. અમે બન્ને તો પાકી દોરતારણો. પણ થવા કાળ છે. હું એના રસ્તામાં આવી કે એ મારા રસ્તામાં-આવી એ તો એનું મન કહેતું હોય એ સાચું. મારું મન તો કહે છે કે એ મારા રસ્તામાં થોડો વખત આવી; પણ અતે મારું બહુ જ થયું. છતાં એના મનમાં હું ને કહેતી હતી નવાયુગની અતિશયતાવાળા સંસ્કારો બરાઈ બેઠેલા એટલે એનાથી મારી

આડે આવ્યા જ કરાયું તે છેક મર્દ, કાલ સુધી, કાલે મારાથી જ્યારે સહન નજ થયું ત્યારે હું બોલી ઉઠી અને એણે તો નકકીજ કરી રાખેલ, એ પણ હું તો, અત્યારે જ બહુ-શકી છું. એણે આવી નવું ધર વસાવ્યું. હશે, એ પણ ભૂતી જણા જેવી વાત છે; પણ મુકતા, તને ખબર છે કે તે તારા જીવનની મોજાતો, ખ્યાલમાં તારાં મા-બાપની શું દશા કરી છે ? એણે આજે જે દહાડાથી ખાધું નથી ! કાલે તારા બાપા ધર જેવી નાખતા હતા. અને એ તારા પ્રાણ-જીવનદાસ રાખતા હતા. પગ પૂજા અર્ધિ એક સેતાન આવેલ છે એના કે એણે રાત્રે બહુ મજા પાડયું; તારા મા-બાપ અત્યારે તો સરસામાન બાંધી, બેઠા છે. અને રાત્રે બપો છે. કાંઈ લગભગ અઝાદવાને ત્યાં ફક્ત તારી જ ઉપાધિમાં ગાંડાં થઈ; જતાં કે દુનિયાં પરવારતાં બચીને આ તારી બહેન, એને પૂછતો ખરી કે એણે અત્યાર સુધીમાં કેટલાં આંત્ર વહેવડાવ્યાં. અને એથી એક વિશેષ; તું જે નવા-યુગના અવતાર સરખી થઈને રહતી હો તો જરા વિચાર તો કર કે તારે લીધે કેટલી ખીજ સાક્ષત અને સુશીલ સ્ત્રીઓ યોગની અને છાત્રાની ગણે ખાપ છે ? જે મઠી હો તો સીધીસમી લડત લડતે પણ હથેરને ખાતર દેહની આગની હોળીમાં સ્ત્રીઓના પ્રમનને બાળી મૂકે માં.”

મુકતાએ હંસુ જ ન જોયું, પણ એના આસોઆસ વધતા જતા હતા એમ તો સૌને લાભવું હતું.

“મુકતાબહેન, બાપા પાસે જશું ?” યશોમતિએ પૂછ્યું.

એણે હંસુ જોયું. એ રડતી હતી, એણે જવાબ ન આપ્યો.

“યશોમતિ, બાપા પાસે રહેવા દે. ત્રિવે-

ણીને ત્યાં જાઓ. દેવરાજ અને બાપા પાસે લઇ જશે કાં બાપાને એની પાસે તરફીબધી લઇ આવશે. સીધે સીધા મળતાં કથાંકે બગડી જશે.” કાન્તિએ સૂચવ્યું.

“એ કીક છે યશોમતિ.” ત્રિવેણીએ ટેકા આપ્યો.

“યશોમતિ અને ત્રિવેણી હાથાં અને મૂકતા એની સાથે ચાલી નીકળી.

મુકતાને રહતો જોઇ મંપાતું સ્ત્રીત્વ વધારે બહાર આવ્યું; પોતાની માન્યતાઓ સર્વે લાગણીના પૂર આગળ ધસડાઈ ગયાં. એ નરી સ્ત્રી તરીકે દેખાઇ આવી.

“કાન્તિદાસ, આપણે અત્યાર સુધીમાં કેટલીયે વાર મળ્યાં પણ ત્યારે તમે મને તો કાંઈક બહુતરના તોરમાં છડી ગયેલી સ્ત્રી માની હશે. મને પોતાને પણ મધ્યેયે વાર એકલી બેઠી હું વિચાર કરું ત્યારે એવું લાગે છે. પણ સાચી વાત એ નથી, મારાથી એવું વચ્ચે અમારી લડતના, ખ્યાલને લીધે લઇ શકાય છે. સિદ્ધાંતો પણ નિરસો રહે છે. અત્યારે મારો એ નિરસો ઉતરી ગયો છે. ઠોઈ ઠોઈ વાર એ નિરસો વધુ ચડી જાય છે અને એ વેળા બુદ્ધિ ભ્રમિત થઇ જાય છે. એવે વખતે તો કદાચ માણસાઈ પણ ચાલી જતી હશે. છતાં અત્યારે અભિમાનથી કહું છું કે નરી સ્ત્રી, કે મિજબવાળી સ્ત્રી સારી પણ દેહની કે મનની નિર્બંધતાને વશ થયેલી સ્ત્રી-ગમે તે કદાચની હોય.....” ચંપા વાક્ય પૂરું ન કરી શકી.

“બહેન, તમે નકામાં સ્ત્રીઓને સાથે આગ ચડાવો છો, ને ઠોંધ તમે છો તેવા જ

પુરૂષો છે. કદાચ તમારા કરતાં થે બધી રીતે આમળાં વધેલા. કુંકામાં કહેલો કે વિવેકબ્રહ્મ થયેલાં નર અને નારી બન્ને એવાં જ.”

“બહુ વખત થઇ ગયો હવે તો.”

ચંપાએ લડીપાળ સામે જોઈને કહ્યું.

“જાએ હવે.” મુકતાએ કહ્યું.

“કેમ તમને કાંઈ મધ્યું અહિંઆ ?”

ચંપાએ પૂછ્યું.

“મને જ તો આ.....” વિશ્વનાથ સામે જોઇ હોઠ આવેશો શબ્દ એણે પાછો ઉતારી દીધો.

“કહી જોતો ને કહેવું હોય તે ! હું તો અત્યારે એકસો છું ? બોલો, વંદો/મારો-તમને છાને એ કરોને ?” વિશ્વનાથે હીનતાનો ડોળ કરી જણાવ્યું.

“વિશ્વનાથ, તું તારી ચાલાખી ચૂકી દે. તું ને કાંઈ ભોગવતો હો તો એ પણ ચંપાબહેન કહે છે એમ તારી અતિશયતાનાં કળ છે. પણ એ મને તેમ, હું તને કહી રાખું છું કે તું બહો ધધને હવે અમારામાંના એકને પનારે ન પડતો.” કાન્તિએ ઉઠતાં ઉઠતાં કહ્યું.

બધાં રસ્તા ઉપર આવ્યાં ત્યારે કાન્તિએ બાળપુત્ર મકાન બતાવ્યું અને જણાવ્યું કે એ વિશ્વનાથનું પોતાનું ઘર હતું. એઓ બેઠાં હતાં. એ કુંકા વખત માટે બાકે રાખેલું મકાન હતું. વિશ્વનાથ ત્યાં એકસો હતો. માન્યાપ હતાં નહિં. અને ત્યાં ત્યાં એ બેસે એ એ ડાળ કાપવાની એને ટેવ હતી.

(ચાંણ)

‘વીરની વાતો’ના લોકપ્રિય લેખકની નવી કૃતિ

દંભી દુનિયા

ટી. પી. આડાલજ, કોઠી પાસે, વડોદરા.

સામાજિક નવલકથા
કિં. રૂ. ત્રણ.

આ આનંદદાયક કોકોનટ
ઓઈલ શેમ્પૂ વાપરી
તમારા મોઢક વાળનું રક્ષણ કરો.

અમારી વાળને લગતી બનાવટોમાં સુગંધીદાર
કોકોનટ હેર ઓઈલ, ન્યૂ બનાવટો, લાઇમ્સ અને
ગ્લીસરીન, તેમજ શ્રીલંકીયન ટાઈનિંગ સમાવેશ
થાય છે. લગભગ બધીજ મોટી દુકાને મળે છે
અને હંમેશાં નીચેને સ્થળે:—

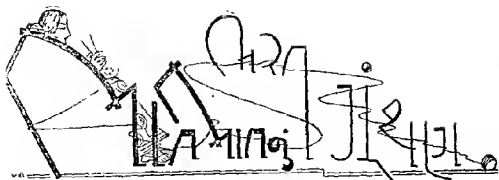

ટામકા સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ

પી. એમ. બોક્સ, ૫૨૮, સુંબઈ.

તાતાનો માલ

સૌ. લીલાવતી પટેલ

નાના બાળકો માટે હાથી

હાથી ગુંથવામાં લેખતી ચીજો—
૪ ઓ'સ રાખોડી રંગતું જિન. થોડું સફેદ
અને લાલ રંગતું જિન. હાથીના દાંત અને
મોઢા માટે. અગિયાર નંબરના સોયા. બે
ભુટનાં કાળાં બટન અને હાથીમાં બંધવા
માટે ૩ અગર કાગળ. (જે થોડા લાગે તે).
આ હાથી લગભગ ૧૦ ફૂટ ઈંચ ઉંચો અને
૧૧ ફૂટ ઈંચ લાંબો થાય છે. હાથી ૨ ટાંકા
ઉંધો અને એક સાદો અને બીજી લાઇનમાં
ઉંધા ટાંકા ઉપર સાદો અને સાદા ઉપર
ઉંધો એ રીતે ગુંથાય છે.

હાથીની શરૂઆત પાછળના ભાગથી
થાય છે. સોયા ઉપર ૮૪ ટાંકા લેવા અને
એક લાઇન એક સાદો અને એક ઉંધો એ
પ્રમાણે ગુંથવું. ૨ જી લાઇન-૪૧ ટાંકા અને
એક સાદો અને ઉંધો એ પ્રમાણે ગુંથવા,
વચ્ચેના બે ટાંકામાં બે બે ટાંકા ગુંથવા અને
વળી ૪૧ ટાંકા એક સાદો એક ઉંધો એ
પ્રમાણે ગુંથી જવા (૮૬ ટાંકા) (એક સાદો
અને એક ઉંધો એને માટે ૬' મોસ ચુબ્દ
વાપરીશ). બીજી લાઇન પ્રમાણે ૧૧૬ ટાંકા
થાય ત્યાં સુધી ગુંથવું. આ વખતે ૧૭ લાઇનો
પુરી થશે. ૧૮ મી લાઇન ટાંકા વધાર્યો
વગર ગુંથી જવી. હવે પાછળના પગનો
ભાગ આવશે. ૧૯ મી લાઇન-મોસ ૬,
પાછા ફરવું. પહેલો ટાંકો ગુંથ્યા વગર
ઉતારી લેવો અને પાંચ ટાંકા મોસ ગુંથવા.

પાછા ફરી મોસ ટાંકા ગુંથવા અને
વચલા બે ટાંકામાં એકેક ટાંકો વધારવો
(પહેલાં ૫૭ ગુંથવા, પછી બે ટાંકા વધારવા
અને પછી ૫૭ ગુંથવા). ૨૦ મી લાઇન
૬ મોસ ટાંકા ગુંથી પાછા ફરવું. ૧ પહેલો
ટાંકો ગુંથ્યા વગર ઉતારી લેવો અને ૫ ટાંકા
મોસ ગુંથવા. અને પાછા ફરી આખી આખી
લાઇન ગુંથી જવી. ૧૯ મી અને ૨૦ મી
લાઇન ફરીથી બે વખતે ગુંથવી અને પછી
૧૯ મી લાઇન ગુંથવી. (શરૂઆતથી ૨૫
લાઇનો થશે. ૧૨૪ ટાંકા). હવે ૨૦ મી લાઇન
૧૨ વખત ગુંથવી. '૩૮' મી લાઇન-મોસ
૧૦૮, પાછા ફરી જવું. ૧ ટાંકો ઉતારી
લેવો. અને ૯ આખી લાઇન ગુંથી જવી.
૩૯ મી લાઇન-એક પગ માટે ૨૪ ટાંકા
દીઠા બંધ કરવા અને લાઇન મોસ ટાંકામાં
ગુંથી જવી. ૪૦ મી લાઇન બીજા પગ માટે
૩૯ મી લાઇન પ્રમાણે.)

હવે દસ લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક
ટાંકો ચટાડવો. (૬૬ ટાંકા રહેશે.) ૧૮
લાઇનો ટાંકા વધાર્યો વગર મોસ ટાંકામાં
ગુંથવી. ૬૯ લાઇન-આગળના એક પગ
માટે ૧૨ ટાંકા લેવા (૭૮ ટાંકા) અને
લાઇન ગુંથી જવી. ૭૦ મી લાઇન આગળના
બીજા પગ માટે ૬૯ મી લાઇન પ્રમાણે
ગુંથવી. (૯૦ ટાંકા) હવે દરેક લાઇનની
શરૂઆતમાં નવ ટાંકા વધારવા. ચાર લાઇનો

સુધી (૧૨૬ ટાંકા) ૭૪ લાઇનો પુરી થઇ. ૧૮ લાઇનો ટાંકા વધારી વગર મોસ ટાંકામાં ગુંથવી. ૬૨ લાઇનો થઇ.

• હવે ૧૪૦ ટાંકા સોયા ઉપર થાય ત્યાં સુધી ૧૯ મી અને ૨૦ મી લાઇન ગુંથવી. (એક વખત ૧૯મી અને બીજી વખત ૨૦ મી. બધી મળી ૧૦૬ લાઇનો થઇ. ૧૦૭ મી લાઇન-મોસ ૬, પાછા ફરી ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, ૫ મોસ, પાછા ફરી ૨૧ ટાંકા બંધ કરવા, વચ્ચેના બે ટાંકામાં એકેક ટાંકા વધારવો અને લાઇન મોસ ટાંકામાં ગુંથી જવી. ૧૦૮ મી લાઇન-મોસ ૬, પાછા ફરી ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૫, પાછા ફરી ૨૧ ટાંકા બંધ કરવા અને લાઇન ગુંથી જવી. ૧૦૯ મી લાઇન-૩ ટાંકા બંધ કરવા અને વચ્ચેના બે ટાંકામાં એકેક ટાંકા વધારવો અને લાઇન ગુંથી જવી. ૧૦૯ મી અને ૧૧૦ મી લાઇન ફરી બે વખત ગુંથવી. ૮૮ ટાંકા સોયા ઉપર રહેશે. ૧૧૫ મી લાઇન-આખી લાઇન મોસ ટાંકામાં ગુંથવી. ૧૧૫ મી અને ૧૬ મી લાઇન ફરી એક વખત ગુંથવી. ૧૧૬ મી લાઇન-૪ ટાંકા બંધ કરવા, વચ્ચેના બે ટાંકામાં એકેક ટાંકા વધારવો અને લાઇન ગુંથી જવી. ૧૨૦ મી લાઇન-૪ ટાંકા બંધ કરવા અને લાઇન ગુંથી જવી. ૧૧૬ મી અને ૧૨૦ મી લાઇન ફરી બે વખત ગુંથી જવી. (૭૪ ટાંકા થશે અને ૧૨૪ લાઇનો થશે) હવે માથાનો ભાગ આવશે.

હવે ૮૦ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા વધારવો. * પહેલા ટાંકામાં એક ટાંકા વધારવો, ૮ મોસ (૧૦ ટાંકા) પાછા ફરી ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૬. * (* આ નિયામોની અંદર લખ્યા પ્રમાણે ફરી ત્રણ વખત ગુંથવું.) હવે મોઢાના એક તરફના ભાગ માટે ૧૨ ટાંકા બંધ કરવા અને લાઇન ગુંથી જવી **.

* આ નિયામો ** આ નિયામો સુધી મોઢાના બીજા ભાગ માટે ગુંથવું. (૬૪ ટાંકા રહેશે.) હવે બે લાઇનો ટાંકા વધારી કે ઘટાડ્યા વગર ગુંથવી. અને ૧૭ી લાઇનની શરૂઆતમાં ૧૬ ટાંકા બંધ કરવા અને ફરી પથ્થુ તેજ પ્રમાણે ગુંથવું. (૨૨ ટાંકા રહેશે).

હવે લખ્યા પ્રમાણે ગુંથવું: મોસ ૨૪, પાછા ફરવું; ૧ ઉતારી બેવો, મોસ ૧૫, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૧૬, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૧૭, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૧૮, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૧૯, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૦, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૧, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૨, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૩, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૪, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૫, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૬, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૭, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૮, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૨૯, પાછા ફરવું; ૧ ટાંકા ઉતારી બેવો, મોસ ૩૦; મોસ ૩૨. ૭૪ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની છેવટે એકેક ટાંકા વધારવો. અને પછી ૧૮ લાઇનો ટાંકા વધારી વગર ગુંથવી. ૪૨ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા વધારવો. એક લાઇન ટાંકા વધારી વગર ગુંથી જવી. હવે ૩૦ ટાંકા બાકી રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ઘટાડવો. આટલા સુધી ગૂંથ્યા પછી રંગીત દોરાથી નિયામો કરવી કારણ હવે સુંઢની શરૂઆત કરવાની છે.

સૂંઢ—બે લાઇનો ટાંકા ઘટાડ્યા વગર ગુંથી જવી. હવે બે લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ઘટાડવો. છેલ્લી ચાર લાઇનો

ફરી એક વખત ગુંથવી. (૨૬ ટાંકા). ૧૦ લાઇનો ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. બીજી બે લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. છેલ્લી બાર લાઇનો ફરી એક વખત ગુંથવી. (૨૨ ટાંકા). ટાંકા ધટાડ્યા વગર બે લાઇનો ગુંથવી. બીજી બે લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. છેલ્લી ચાર લાઇનો ફરી બે વખત ગુંથવી. (૧૬ ટાંકા). ૧૦ લાઇનો ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. ૧ લી લાઇન—મેસ ૬, બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, ફરી બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, મેસ ૬. (૧૪ ટાંકા). બીજી લાઇન—ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. ૩ જી લાઇન—મેસ ૫, બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, ફરી બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, મેસ ૫, (૧૨ ટાંકા). ૪ થી લાઇન—ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. ૫ મી લાઇન—મેસ ૪, બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, ફરી બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, મેસ ૪, (૧૦ ટાંકા). ૬ લાઇનો ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. પછી બધા ટાંકા બંધ કરી દેવા અને મોઢા આગળ ન્યાં રંગીત દોરાની નિશાની કરી છે ત્યાં સુધી શીવી નાંખવું.

કાન (બંને સરખા)—એક સોયા ઉપર ૬ ટાંકા લેા અને તેજ સોયા વડે માથા આગળ ન્યાં ૧૬ ટાંકા બંધ કરેલા હતા ત્યાં આગળથી ૬ ટાંકા ઉપાડવા. અને ત્રીજેના ૭ ટાંકા એજ રહેવા દેવા. (પહેલાં સોયા ઉપર જે નવ ટાંકા લીધા છે તેજ કાનની ઉપરના ભાગમાં આવવા જોઈએ). હવે ૨૭ ટાંકા સોયા ઉપર ચાલ ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા વધારવો. પછી ૬ લાઇનો ટાંકા વધારી વગર ગુંથવી. હવે ૨૩ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. ૧ લાઇન ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. ઉપર પ્રમાણે ફરી એક વખત ગુંથવું. (૧૯ ટાંકા). હવેની

બે લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. પછીની લાઇન ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી. છેલ્લી ૩ લાઇનો ૬ ટાંકા સોયા ઉપર રહે ત્યાં સુધી ગુંથવું. હવેની બે લાઇનો છેડે એકેક ટાંકા ધટાડવો. બાકી રહેલા ૫ ટાંકા બંધ કરવા. (બીજો કાન પણ ઉપરના કાન પ્રમાણે કરવો અને ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કાનના ઉપરના ભાગ જોડી દેવા).

હાથોના નીચેના ભાગ—સોયા ઉપર ૭૫ ટાંકા લેા. * ૧૦ લાઇનો મેસ ટાંકામાં ગુંથી. ૧૧ મી લાઇન—મેસ ૬, પાછા ફરવું; એક ટાંકા ઉતારી લેવા, મેસ ૫, પાછા ફરવું; પછી આખી લાઇન ગુંથવી. ૧૧ મી લાઇન ફરી ત્રણ વખત ગુંથવી. * * હવેની બે લાઇનોની શરૂઆતમાં ૨૪ ટાંકા ધટાડવા. હવેની આઠ લાઇનોની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. બાકી રહેલા ૧૯ ટાંકા ઉપર ૨૦ લાઇનો ટાંકા ધટાડ્યા વગર ગુંથવી (શરૂઆતથી ૪૪ લાઇનો થશે). હવેની ૬ લાઇનોની શરૂઆતમાં ૧૦ ટાંકા વધારવા (૭૯ ટાંકા) હવે આગળના પગ માટે * નિશાનીથી * * આ નિશાની સુધી ગુંથવું. (શરૂઆતથી ૬૪ લાઇનો થશે). હવેની બે લાઇનોની શરૂઆતમાં ૩૯ ટાંકા બંધ કરવા. બાકી રહેલા ૧૯ ટાંકા ઉપર બે લાઇનો ગુંથવી. છેવટે એક ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ધટાડવો. બીજા તોડી નાંખો. હવે હાથોના ઉપરના ભાગ અને અંદરના ભાગ શીવી લેવા. હાથોના પગનાં તળીયાં શીવવાં નહિ.

હાથોના પગનાં તળીયાં (Pads). (ચાર સરખાં)—સોયા ઉપર સાત ટાંકા લેવા. આમાં બધી લાઇનો સાદી ગુંથવાની છે. ૧૪ ટાંકા ચાલ ત્યાં સુધી દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા વધારવો. હવેની ૧૨ લાઇનો ટાંકા વધારી વગર ગુંથવી. હવેની

આ પની ચામડીના સૌંદર્ય માટે—

“કેરફી સુદર અને મુલાયમ ચામડી ।”
કોઈ પણ સ્ત્રીના સૌંદર્ય માટે આનાથી આનંદ-
દાયક બીજા પ્રકાર સા કંઈ હોઈ શકે બીજા કોઈ
સ્ત્રી માટે વપરાયલા આ શબ્દો સામળીને કબ્જા
યાવ છે । પણ અકુસોસ કરો! નહિ તો તેવી
આર્થિક હાલત કે સામાજિક દરજ્જાને ધરાવતી
કોઈ પણ સ્ત્રી પોતાની ચામડીને સમ્પૂર્ણ રીતે
સુદર બનાવી શકે છે.

પોંડજ કીમનો બરાબર ઉપયોગ કરવાથી
તમારી ચામડી મુલાયમ અને યૌવનમયી બની
જશે આજથીજ પોંડજનો ઉપયોગ શરૂ કરો
દરરોજ રાત્રે અને સવારે લગાવો. એક કીમ

લઈને અવળા હાથે આંખના વડે તમારી ચામડી
પર મસજો, ચામડી પર જમા થયેલા ચીકણા-
વાળા કચરાને દૂર કરવા થોડીક ખજો. મુખી
કીમને ચોપડેતુ રહેવા દો, અને ત્યારબાદ
મુલાયમ કપડાથી કે પોડના ખાસ કપડાથી બેને
લુછી નાખો. બે વાર આ પ્રયોગ દરેક રોજાયે
કરવો. તમને તરતજ જણાશે કે તમારી ચામડી
અતિશય મુલાયમ, ચકચકીત અને તાજગીભરી
બની ગઈ છે.

પોંડજકીમ તમામ વ્યાગેવાન રોરો-
મંધી ખરીદી શકાય છે, અથવા તો લખો—
‘પોંડજ’ પો. બો. નં. ૧૪૪, મુબઈ

પોંડજ કોલ્ડ ક્રીમ ચામડીને
સમ્પૂર્ણ રીતે સ્વચ્છ બનાવી
મુલાયમ બનાવે છે, દરરોજ સવારે
અને રાત્રે વાપરવું.

પોંડજ વેનીશીંગ ક્રીમ સૂર્યના
તાપ અને પવન સામે ચામડીને
રક્ષણ આપવા દિવસે વાપરવું—
ચામડી એથી મુલાયમ બને છે.

પોન્ડજ ક્રીમ

સાત લાખનેની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ઘટાડવો અને પછી લાખનેની છેવટે એકેક ટાંકા ઘટાડવો. એક ટાંકા રહે એટલે ટાંકા બંધ કરી દેવા.

મોડુ—લાખ બિન લખ સોયા ઉપર ૧૨ ટાંકા લેવા અને ૧૮ લાખના સાદી ગુંથવી. ટાંકા બંધ કરી દેવા.

મુઠું—(બંને સરખી : સફેદ બિન લખ સોયા ઉપર ૧૨ ટાંકા લેવા. આમાં એક લાખન સાદી અને એક લાખન ઉધી લેવી. એમ ૧૮ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી દરેક સાદી લાખનને છેડે એકેક ટાંકા વધારવો. પછી એક લાખન ગુંથવી અને ટાંકા બંધ કરવા. ઉધી બાજુ ઉપર રહે તેવી રીતે શીવી લેવી. અને સફેદના આકાર પ્રમાણે અંદર કાગળ અગર ૩ ભરી વાળવી.

પૂછકું—સોયા ઉપર ૨૦ ટાંકા લેવા. આમાં એક લાખન સાદી અને એક લાખન ઉધી ગુંથવી. ૨૧ ટાંકા થાય ત્યાં સુધી

દરેક સાદી લાખનને છેડે એકેક ટાંકા વધારવો. ૩ લાખના એમજ ગુંથવી. ૨૦ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી દરેક સાદી લાખનને છેડે એકેક ટાંકા ઘટાડવો. પછી ટાંકા બંધ કરી દેવા. પૂછકાને છેડે થોડા દોરા રહેવા દેવા અને તેમાં કાગળ અગર ૩ ભરવું.

દરે દાથીના શરીરમાં કાગળ અગર ૩ બરાબર ભરી મોઢાના ચારે ખૂણા લાલ બિનના કકડા સાથે ખૂણા મેળવી શીવી લેવા. અને પછી આ અંકના સુખપૂષ્પના ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે આંખ, સુંઠ અને પૂછકું શીવી લેવું. આખા શરીરમાં બરાબર ૩ અગર કાગળ ભરાય એટલે પગે તળીયાં ઓઠારી દેવા. અને પગે સફેદ બિનથી ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણે દોરા ભરવા.

(આખો દાથી એક ટાંકા ઉધી અને એક ટાંકા છતો એ રીતની ડીઝાઈન છે માટે આખા દાથીમાં એજ પ્રમાણે ભરવું. ડીઝાઈનમાં દાણા પડશે.).

—સ્ત્રીઓના—

પ્રકર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે. ડિ. શીશી એકન્સે ડ. ૧) તથા શીશી ૩ ના ડ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિ.આ. ફાર્મસી—

માંઘી રોડ, અમદાવાદ, બિંઝા,
સુબંધ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એન્ટો નિહાળે છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

કેરીનાં અથાણાં

લેખિકા : સૌ. ડાહીબહેન ઠક્કર

(૧) મેથીયાં (સંભારીયાં)

એક મહુ કેરીનાં મેથીયાં કરવાં હોય તો નીચે પ્રમાણે જણાવેલી વસ્તુઓ લોધોઃ—

૪ શેર મેથી, ૨ શેર મરચાં, ૪ શેર મીઠું,
૧ શેર ચોક્કસ તલતું તેલ, ૦૧૧ શેર હળદર,
નવટાંક આખાં મરચાં, ૦૧૧ શેર દીવેલ
૧ તોભો હીંગ.

પહેલાં મેથીયાંમાં ભરવા માટે નીચે પ્રમાણેની રીતથી મસાલો તૈયાર કરવો.

મેથીને શેકવી અને પછી ભઈડવાની. ત્યાર પછીથી તેને ઝાડડી એક વાસણમાં ભેવી. તેમાં મીઠું, મરચું, હળદર વગેરે ભેચું કરવું. પછીથી સગડી ઉપર તપેલામાં તેલ મુકી તેલ ગરમ થાય એટલે આખાં મરચાં નાખવાં. મરચાં લાલ થાય એટલે પેલા તૈયાર કરેલા મસાલાને દીવેલતું મોણુ છ મસાલામાં હીંગ નાંખી તપેલામાં નાંખવો. અને પછી મસાલો નીચે ઉતારી ભેવો.

૫) પછી કેરી જીન વગરની ભેવી અને તેમાં એક આડો અને એક ઉભો એમ બે કાપા પાડવા તેમાં ઉપર પ્રમાણે તૈયાર કરેલો મસાલો ભરવો. એ કેરીઓને ગરણીમાં ભરી

લેવી. પછીથી ત્રીજે દીવસે તે જરણીમાં ચોકબુ તથા તેલ તે કેરીઓ કુએ ત્યાં સુધી રેડવું.

(૨) ગોળ કેરીનું અધ્યાયું

એક મથુ કેરીનું ગોળ કેરીનું અધ્યાયું તૈયાર કરવામાં નીચે પ્રમાણે જણાવેલી વસ્તુઓ જોઈએ:—

૪ શેર રહ, ૧૬ શેર ગોળ અગર ખાંડ, ૨ શેર ખારેક, ૦૧ શેર મૂકું લસણ, નવટાંક ધોળાં મરી, નવટાંક વસીઆરી, ૦૧ શેર હળદર, ૦૧ શેર મીઠું, ૦૧ શેર તેલ.

પ્રથમ કેરીઓને ઘોઈ નાંખી સાફ કરવી. પછીથી તેના કકડા કરી નાંખવા અને તેને કકડાવાળી તપેલીમાં ભરી લેવા અને તેમાં ૦૧ શેર મીઠું નાંખવું. પછીથી તેને ઉછાળવા લેવા અને લાંબીને સૂકી દેવા. બે દિવસ સુધી દીવસમાં ત્રણ ત્રણ વખત ઉછાળવા અને ત્રીજે દિવસે એક સ્વચ્છ હુમડામાં પહોળા કરી સુકવી દેવા. રહને પણ ધોળને તડકે સુકવી દેવી સુકાઈ ગયા પછીથી ભઠકવી અને ઝાડકવી. પછીથી ચાળી નાંખી તેને ખારીક ખાંડી નાંખવી અને તેના લાડલો બનાવવો. પછીથી છોટા કરી તેમાં તેલ તથા પાણી લઈ રહને શીલવી. રહ સારી છટે એટલે ખારેકના બે કકડા કરી રાખના બેમા

નાંખવા અને તેમાં વસીઆરી, હળદર, મીઠું, મરી, ગોળ અગર ખાંડ, ફોરેલું લસણ, નાંખવું, પછીથી એક મોટી કઠાઈવાળી કથરોટમાં કેરીના કકડા તેમજ આ તૈયાર કરેલા મસાલો ભેગા કરી સારી રીતે રમદેળી એક જરણીમાં ભરી લેવા.

(૩) છુદો (ઝાકળ તકડાનો)

એક મથુ કેરીનો છુદો કરવા માટે નીચે પ્રમાણે જણાવેલી વસ્તુઓ જોઈએ:—

૧ શેર મીઠું, ૦૧ શેર મરચું અને બે પૈસાભાર છર.

પ્રથમ કેરીઓને છોલી નાંખવી અને તેને ઊંછી નાંખવી. પછીથી તેમાં ૦૧ શેર મીઠું નાંખી ઊંછીને નીચેની નાંખવો. પછીથી નેટલો ઊંછી હોય તેટલી ખાંડ લેવી અને બંનેને ભેગાં કરી એક કઠાઈવાળા વાસણમાં ભરી લેવું. તેને જરાગર દહાવી લઈ પછીથી એક સ્વચ્છ સફેદ કપડામાં ખાંધી તેને અગાસીમાં પાંચ દિવસ સુધી રાત દિવસ રાખી સુકવો. પરંતુ દરરોજ સવારમાં કપડું છોડી ઊંછીને દહાવી લેવો. છઠ્ઠે દિવસે ૦૧ શેર મીઠું, મરચું તથા છર નાંખી હજારી ફરીથી કકડે ખાંચી બે દિવસ સુધી ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અગાસીમાં રહેવા દેવું. ત્રીજે દિવસે તેને જરણીમાં ભરી લેવો.

શુદ્ધ, વસાણાવાળું અને સોગંધભર્યું

ગ્રાહી તેલ

કિંમત અડધીયાના બાર આના, મોટી બારલીનો સવારપિયો

આણું ચોકબુ ખાલી તેલ તથા વાગ્યે ૦૧ મળશે.

‘સારદા’ના તંબી અગાઈ જ ગ્રાહી તેલ વાપરે છે. રાજપીઓ, રાજરાણીઓ, રાજકન્યાઓ એ સદુને અગાઈ આ ગ્રાહી તેલ વાપરવાની ખાસ બતામણુ છે.

સમસુદીન ઈસ્માઈલજી, ગાંધીગેટ, વડોદરા.

[૧] ચીનની સૌથી બહાદુર સ્ત્રી

ચીનની રાજધાની યુઝકિંગમાં વિમાનમાંથી એક છુટ્ટી બોરત ઉતરી પડી. એના અહેસાસર સુખ કરચરીઓ વળી ગઇ હતી. એ તદ્દન કાળા લેખાસમાં સળગ થઇ હતી. મેતરની એક બડી સોદીપર નેંદ શરીરનો બાર ટુકડોને એ વિમાનમાંથી ફૂટી પડી. ચીની લોકોએ એક મોટું દાણું તેનો સત્કાર કરવાને વચન હતું. એક નાની બાલિકાએ તેને પુષ્પગુચ્છ સમર્પણ કર્યો. એ જ રાતે અપાયેલી એક મોટી મિત્રબાનીમાં ચીનના સેનાધિપતિ ચિઆંગ કે રોકની પત્નીએ એ વૃક્ષ બોરતને “ ચીનની સૌથી બહાદુર બોરત ” તરીકે ઓળખાવી.

એ જ અઠવાડિયામાં જાપાનની સરકારે એ છુટ્ટી બોરતને મુવેલી કે છવતી પકડી લાવવા માટે ૫૦,૦૦૦ યેનનું હતામ લહેર કર્યું.

બહારથી નિર્દોષ લાગતી, મીઠી જાપાનથી સૌના અંતઃકરણ છતી લેતી એ ૬૫ વરસની ડોશીએ ૧૦ વરસની જાપાની સરકાર સામે બહારવટું બેઠવા માંડ્યું છે. એનો પહેરવેશ વડન સાદો છે. એક ઇબર ને કુડું. વૃક્ષાવસ્થાથી ગળી ગયેલી કમરે બાંધેલા પટ્ટાપર એક રિવાસ્તર દર્મિશાં લટકતી હોય છે. એ ડોશીનું નામ શાઓ યુ તંગ છે. પણ આ મા મૉસ્કવોટા (મચ્છર ડોશી)ના ઉપનામથી જ સમગ્ર ચીની પ્રજા એને પિંછાને છે. પાછળીગના જંગલ ને ટુકરીઓમાં ૩૦,૦૦૦ બહારવટિયા સિપાઇઓ એ બટ્ટીની સરદારી નીચે લેડે છે ।

જાપાનની કમર તોડવાનો એક જ ઉપાય છે. બહારવટીઓની રસમ પ્રમાણે લટકું. દુશ્મનનો મુખબલો કરવા માટે સાચું લશ્કર ન મોકલવું.

લશ્કર આવે તો ટુકરીઓમાં ચાલ્યા જવું. લશ્કર માફક હોય ત્યારે તેના પર ફૂટી પડવું ને બની શકે એટલું તેનું હુકશાન કરીને પાછા ચાલ્યા જવું. સિપાઇ મહારાજે આવી રીતે લડાઇ કરીને ઔરંગઝેબ જેવા સમ્રાટને હેરાનપરેશાન કરી મૂક્યો હતો. આ મૉસ્કવોટાના સૈનિકો ધંધાદારી સિપાઇ નથી. જાપાની લશ્કર સામે તેઓ જ અર્નાચીવ લશ્કરી પદ્ધતિ પ્રમાણે લડવા બધા તેા તેમની મદદગી થઇ બધા. પણ રાત પડે ત્યારે તેઓ જાપાનની લશ્કરની પત્થરો પર દૂડી પડે છે.

જાપાનના રાહેનશાહ મિકાટાની સામે માહામ શાઓએ ૧૯૩૧ થી બહારવટું બેઠવા માંડ્યું છે: જાપાનીઓએ મંચુરિયા લીધું ત્યારથી એ વખતે તેણીએ પોતાના એ દીકરા ને તેમના ચાર કાલેજ મિત્રોને બહારવટાની દીક્ષા આપી; ક્યાંકક્યા દસ રાષ્ટ્રોએ જીતી માગી લીધી ને તેમને દુશ્મનો સામે જંગ બેલવા મોકલ્યા. પોતાના ધરમાં તેણીએ નામ એક ભોંવર બનાવ્યું; એમાં એક નાનકડી હોરપીટલ ખોલી; હાથિયાતો ને ખોરાકનો સંપ્રેષ કરવા માંડ્યો ને ૫૬ વરસની ઉંમરે તેણીએ પિરતોડની નિશાનખાઓની તાલીમ લેવા માંડી. ત્યાર પછી તેણે પોતે દુશ્મનના એ સંત્રીઓને હડાવી દીધા. પછી જે ગામડામાં એ રહેલી હતી ત્યાંના લોકોને તેના પર ઇતબાર બેઠો. તેમણે તેની સરદારી સ્વીકારી ને શોડાજ વખતમાં તેના લશ્કરમાં ૧૦૦ લોકો બરતી થયા.

ત્યારથી તેણે અત્યાર સુધીમાં કરેલા બધા હુમલાની વિજયવાર નોંધ રાખી છે. સૈનિકોમાં તેનો પોતાનો ૭૫ વરસનો છુટ્ટો પતિ, છવતી રહેલા જે દીકરા ને કાલેજમાં તાલીમ પામેલી

એક દીકરીને પણ સમાવેશ થાય છે. એના છેલ્લા અહેવાલમાં નીચેની નોંધ નજરે પડે છે: "જપાની સેનિકો મરણ પામેલા ૫૦૦૦, ચીની બહારવટીયા મરણ પામેલા ૭૦૦, જપાન હરેલા સામાન: ૬૦૦૦ રાઇટ્સ, ૧૫૦ મશીનગનો, ૧૦૦૦૦૦ કારતુસ; ૨૩૦ મિલીટરી ટ્રક ને મોટરો" કેદ કરવામાં આવેલા એક સેનિકને છવતો રહેવા દેવામાં નથી આવ્યો, એ ધ્યાનમાં રાખતા જેવી વાત છે.

૧૯૩૪ માં માદામ સાએ ને ગામડામાં રહેલી હતી ત્યાં જપાની લોકો આવ્યા, ગામના રહેવાસીઓને બોલાવ્યા; એમાંથી પાંચ આવેલા પાનોને પકડ્યા ને તેમને માદામ સાએને લગતી ખાંધી માલિકી આપવાનું ફરમાવ્યું. એ પાંચ જણાએ ઇન્કાર કર્યો. તેમના પર સિતમ વરસાવવામાં આવ્યો. છતાં પણ કોઈએ જપાન ન ખોલી એટલે હાર ગામડામાં એ પાંચ જણાને છવતા બાળી મૂક્યા !

થોડા દિવસ પછી ખુબ માદામ સાએ જપાનીઓના હાથમાં સપડાઈ ગઈ. પાંચ ચીની લસુ-રોને લઈને ૧૦૦ જપાની સેનિકોની એક ડુકડી એ ગામડામાં આવી પહોંચી. એને ધરમાંથી બહાર એ'શી કાઢવામાં આવી. ચીની લસુરોએ એના ગદોં આગળ ફાંસ રાખીને બરાબર નિરખી નેહ.

પછી એક જણ બોલી વચ્ચે: આ એ જ છુટ્ટી રાક્ષસ છે.

જ્યારે તેણીને મુકદ્દમા ચાલવા માંડ્યો ત્યારે તે માંડ માંડ ઉભી રહી રાજી ને ન્યાયાધીશને સભ્યતાપૂર્વક સલામ કરી.

તેણે કહ્યું: હું તો એક છુટ્ટી ચોરત છું. બહારવટીઓએને લશાળના મેદાનમાં ફોરી જવા નેહું નેર મારામાં દોષ એમ તમને લાગે છે ? ન્યાયાધીશ માણું છુલ્લાવતો હતો; બલ્કે કે દુબળા રોશીની પાતને એ પણ ટેકો આપતો દોષ ! પણ મોસીકયુટરે તેના પર બહારવટી-ઓએને માલિકી આપવાનો બીજો આત્મપ પણ મૂક્યો હતો.

'જોખાની ગઈ કાલથી પછી મેં ધર બહાર પત મૂક્યો જ નથી.' ધીમે ધીમે તેણીએ કહેવા માંડ્યું: 'પણ માત્ર નેહ કાને કેટલીક વાતો અપરાધ છે. આ ગામમાં પાંચ માણસો એવાં

છે કે એઓ બંને બાલુએથી પેસા મેળવે છે. તમારું લશ્કર ક્યારે આવે છે એની બાળ રાખીને એ લક્ષીકત જમાવવા માટે બહારવટીઓએ પાસેથી તેમને પેસા માગે છે.'

"મને એમનાં નામ જણાવો તો હું તમને છોડી મૂકું." ન્યાયાધીશ ગરજ હકે.

એ પાંચ ચીની લસુરોએ તેને પકડાવી દીધી હતી તેમના તરફ એ રોશીએ આંગળા ચીંધી !

એ પાંચે જણાની કતલ કરવામાં આવી. મા મા મોરકવીટો છુટ્ટી ગઈ.

જપાની ફાળી પોલીસના દરેક આદમીને એ રોશીનો ફેટિ આપવામાં આવ્યો છે. એ પ્રદેશમાં જપાનની સત્તા માલે છે ત્યાં દરેક ચીની ચોરતને તપાસવામાં આવે છે. પણ દીન્ડરીનમાં સાકશાઇ વેચવા માટે ગાડામાં બેસીને જતી એક આંધળી રોશીને તેઓ બોળખી રાક્ષા નહીં. પાછળમાં કિસ્સાની બંતમાં એક ટેકાણે કાણું છે; એ કાણામાંથી આ રોશીએ ઘણીવાર સિપાઈઓને હાથલાખી આપીને આવળ કરી છે.

બીજે એક પ્રસંગ આ રહ્યો. એ વખતે હુંકો ચીની લોકોના તાબામાં હતું. અમલદારોએ માદામ સાએને રેશનપર પહોંચાડવા માટે મોઝ મોકલી. એ તફકી હતી: 'મોટર ૧ હું મોટરમાં લહેર કરું' મારા બહારવટીઓએને એમ જ લાગે કે તેઓ ટેકરીઓમાં રાતદિવસ માગે છે એ વાત અણે હું જુલી ગઈ છું. 'પોતાની જતીપુરાણી પેરી કહાવી લઈને પીઠપર મૂકીને પગે ચાલતી એ રેશન પર પહોંચી ગઈ. માજી જપાની ત્યારે લશ્કરી અમલદારોએ લશ્કરી ફોને કમા રહીને તેણી સન્માન કયું.

હવે પણ મુશીબતોની સાથે અગાતાં કરવાની તેની શક્તિ બોધી થતી જાય છે. થોડા દિવસ પહેલાં જ જપાની લોકોએ એના લશ્કરી મથકનો કબજો લેવા માટે ૬૦૦૦ સિપાઈઓ ને ૫૦ ચિમ્તન મોકલ્યાં હતાં. જ્યારે બધો કાકાહલ સાંત થઈ ગયો ત્યારે માદામ સાએ પાછા પોતાના કોંચરામાં દસની દસની જતી રહી માત્ર ૧૭ બહારવટીઓના ભોગે એ વિનય ગળ્યો હતો. હજી જવલથી જવાવલી ટેકરીઓમાં માદામ સાએ પોતાની સ્વતંત્રતા સાચવી રહી છે. જપાનીઓ તેને પકડી રાક્ષા નથી.

સર્ગી દર્શન

હિંદ સંસ્કૃત્ય ધારા હેઠળ બહેનોની
ધરપકડો અને સળગો.

શ્રી. બખુબહેન અંબાલાલ : નરિઆદમાં
યુદ્ધવિરોધી સૂરી પોકારવા માટે શ્રી. બખુબહેનને
કોર્ટ હઠતા સુધી એક દિવસની સજા અને
રૂ. ૨૦૦) ફટ થશે છે.

શ્રી. સયુકાન્તા દેસાઈ : પંચમહાવના
પ્રથમ સ્ત્રી સત્યાગ્રહી છે. તા. ૭૭ ફેબ્રુઆરીએ
કોલોમમાં તેમની ધરપકડ થઈ હતી તેમને
કોર્ટ હઠતા સુધીની સજા અને રૂ. ૨૦૦) ફટની
સજા થઈ છે. જો રૂ. ૨૦૦) ન ભરે તો ત્રણ
માસની કેદ ફરમાવી છે.

શ્રી. સુમિત્રા કોકેર : મહાસત્યાના સેવા-
દળના સ્ત્રીવિભાગના એર્ગનાઈઝર શ્રી. સુમિત્રા-
બેનની ધરપકડ તાલુકાના બરિઆદ ગામેથી
ધરપકડ થઈ છે.

શ્રી. સુકન્યા પટેલની પ્રાંતીજ તાલુકાના
ચોરેઈ ગામથી ધરપકડ થઈ છે.

શ્રી. પાર્વતીબા ડોહડર ધૂળીઆને એક
દિવસની સજા અને રૂ. ૧૦૦) ફટ કર્યો છે.

શ્રી. દેવીબહેન પાટીલને ૭ માસની કેદ
થઈ છે.

શ્રીમતી રાનાદેવીને મહુરા મુકામે કોર્ટ
હઠતા સુધીની સજા તથા રૂ. ૨૦૦) ફટ થશે છે.

શ્રીમતી વાસવ તથા શ્રીમતી નેગને
ચંતુર મુકામે ૭ માસની જેલની સજા કરવામાં
આવી છે.

શ્રીમતી જનકીદેવીને બીહાર ખાતે ચાર
મહીનાની સજા કરવામાં આવી છે.

શ્રીમતી સફેનાને લખનૌ ખાતે ત્રણ
મહીનાની સજા કરવામાં આવી છે.

શ્રી. તુલસીદેવી : ચાંબ્રાપુરના રહીશ
વૃદ્ધ હરિજન બાઈ છે. તેને સત્યાગ્રહને અંગે
એક અડવાડીયાની સજા થઈ છે.

કુ. વનબાબા પરીચ : અમદાવાદ મુકા-
મેથી પકડાયા છે.

શ્રી. જયાબેન દેસાઈ : અણૂઈ મુકામેથી
પકડાયા છે.

શ્રી. વાસંતી કોકે બી. એ હાલમાં
જેલવાસ સ્વીકાર્યો છે.

શ્રી. ચતુરલક્ષ્મીબેન હીવાનને તેમના
રહેવાના મકાનેથી પકડવામાં આવ્યા છે.

શ્રી. લાલદેવી રાયબાઈ : બંસરાબાઈ
પતિને નવંધરમાં ત્રણ માસની સજા થઈ છે.

શ્રી. મણીબેન પારેચ : જ. વ. ૧૪ પાટ-
કુપરના ખાદીપ્રચારમાં મુક અમલથી કાર્ય સેવિકા
જેએએ તા. ૧૦-૨-૪૧ ને સોમવારે પાટકુપરમાં
યુદ્ધ મુકે ઉચ્ચારી સત્યાગ્રહ કરવાની જાહેરાત
કલેક્ટરને નોટીસ આપી છે.

શ્રી. ચતુરલક્ષ્મીબેન દિવાનને વિદ્યાપ-
માન : અમદાવાદના નળીતાં સ્ત્રી કાર્યકર્તા શ્રી.
ચતુરલક્ષ્મીબેન જીવજીવાલ દિવાન મળતા. ૧૪મીએ
સત્યાગ્રહ કરવાનો હોવાથી અં. તા. ૧૩મીએ ખાદીઆ
વોર્ડ સમિતિ તરફથી તેમને વિદ્યાપમાન આપવા એક
સળા ચોળઈ હતી. સળાની શરૂઆતમાં ખાદીઆ
વોર્ડ સમિતિના પ્રમુખ શ્રી. ઇશુવાસ દેસાઈએ
ચતુરલક્ષ્મીબેનની ઓળખ આપી હતી. શ્રી.
જીવજીવાલ દિવાને સોને ખાદી અને રચનાત્મક
કાર્યમાં ભડાવાની વિશ્લેષિત કરી હતી. મ્યુ. પ્રમુખ
શ્રી. મણીલાલ ચતુરમાઈએ શ્રી. ચતુરલક્ષ્મી-
બેનના કાર્યની ઓળખ આપતાં નળાબુધું હતું.

બેદરકારી

ટાલ પડવા માટે ઘણું ખર્ચ એકજ મુખ્ય કારણ છે. બેદરકારીનો ઉપાય નથી પણ ટાલનો છે. અને તે કેશવર્ધીની છે.

કેશવર્ધીની માયાના વાળની સંભાળ માટે જરૂરનાં સધળાં દ્રવ્યો પૂરાં પાડે છે અને બાળકો તથા મોટી ઉંમરનાં સાણસોના વાળની વૃદ્ધી કરે છે. તમારા વાળ આજ સવાતું ગમે તે કારણ હોય તો પણ કેશવર્ધીનોને હમણાંથીજ તેતું નોંવારણ કરવા દો.

કેશવર્ધીની કીમ સાણસોના માયાની ટાલની સંભાળ લે છે એટલુંજ નહીં ગરબં તે વાળને વ્યવસ્થિત હાલતમાં રાખે છે. માથું ધોવા માટે ખુશભાગર કેશવર્ધીની શેમ્પુ વાપરો. આનંદીજી

કેશવર્ધીની

વાપરણું શરૂ કરો.

કેશવર્ધીની.....આના ૧૨

કેશવર્ધીની શેમ્પુ...આના ૧૨

કેશવર્ધીની કીમ...રૂ. ૧

વેકોંગ અને ગોરડેજ ખર્ચ જુદું.

સાઉથ ઇન્ડીયા કેમીકલ્સ.

માયલાપોર, મદ્રાસ.

એજન્ટ્સ :

(૧) મેસર્સ એન. ફકે એન્ડ કો. રાવપુરા વડોદરા. (૨) મેસર્સ ગદાલાઈ સાંકળચંદ એન્ડ કંપર્સ ૩૦૫૮, ત્રણ દરવાજા અમદાવાદ (૩) એસ. એન. રવામી એન્ડ કો. બેંગલુરુ. સુરત.

કે તેઓ ૧૯૨૦ માં, ૧૯૩૦ માં અને ત્યારપછીની મહાસાગ્રની દરેક પ્રવૃત્તિમાં આગળ રહ્યાં છે. તેમણે ગાંધીજીના આદેશોનું પાલન કરવા પર આગઈ મૂક્યો હતો. શ્રી. ચતુરલક્ષ્મીબહેને એ પછી દુકાન પ્રવચન કરતાં જણાવ્યું હતું કે, “ ગાંધીજીએ આપણને આદી વાપરવાનું ૨૦ વર્ષથી કહ્યું છે, પણ હજી આપણે તેનું પાલન નથી કરતાં. હવે એ ઉદાસીનતા કાઢી નાંખી આપણે આપણું કર્તવ્ય બજાવવાનું છે. ” કાર્યક્રમના અન્તમાં શ્રી. મુદુલાબહેને લૂકત અને આંતરરાષ્ટ્રીય રિયલિટી ખ્યાલ આપ્યો હતો. એ બાદ કાર્યક્રમ પૂરો થયો હતો.

સ્ત્રીઓને શસ્ત્રના કારખાનામાં નોકરીમાં લેવામાં આવે છે. શસ્ત્ર ઉત્પાદનના કાર્યને અંગે ખીટનમાં કંઈકડી ઉપરિચિત મળે છે. આથી અન્ય સ્થળોએ કામ કરતી સ્ત્રીઓને શસ્ત્રના કારખાનામાં કામ માટે લેવામાં આવશે.

બેંગલુરુનું અદ્યતન પ્રમુખપદે ખીર-ગાંવ મુકામે શોમીન મહિલા પરિષદનું બીજું અધીવેશન મળ્યું હતું. તેમાં ૫૦૦૦) સુરભીમ મહિલાઓ હાજર હતી. તેમણે પાષ્ટીસ્તાનની ચોળનાને વખોડી કાઢતો દરાવ કર્યો હતો.

કુ. ઇન્દુમતી સાહે : મુંબઈના કક્ષાપ્રદ-શનિમાં રબ્બ કહેલા શીલ્પકામ માટે એમને રૂપાને વાંદ્રક મળ્યો છે. લંડન આઈઝ એકેડેમી તરફથી એમને ડાપ્લોમા પણ આપવામાં આવ્યો છે.

કુ. કપિલા ખાંડવાજાએ મુંબઈ યુની-વર્સિટીમાં શ્રી હંસા રહેતાની ખાલી પડેલી બેઠક માટે ઉમેદવારી નોંધાવી છે.

શ્રી સુરજબેન રંગીલદાસ કાપડીઆ : જાણીતા કાર્યકર શ્રી રંગીલદાસ કાપડીઆના પતિનું શોકજનક અવસાન થયું છે.

અહીંમઠ કોલેજની ખરો વિદ્યાર્થીનાઓ અહવાડીઆથી ઉપવાસ પર છે. આ હડતાળનું કારણ ત્યાંની મેટ્રને કોઈ છોકરીને કાંઈ અલ્લુચનું કહ્યું છે. હજી નિર્ણય આવ્યો નથી. કોલેજની પ્રિન્સિપાલ ખીસીસ હેલર મેટ્રનને રબ આપવાની ખુશી બતાવે છે મામલો ગંભીર છે.

ગોંધ

યુદ્ધ અને કોંગ્રેસ :

કોંગ્રેસે મહાત્મા ગાંધીજીના નેતૃત્વ નીચે યુદ્ધ વિરૂદ્ધ પ્રવૃત્તિ આગળ ચલાવી છે. અર્ધિસાના પાતાના સિદ્ધાંતને કોંગ્રેસ છોડે તેમ નથી. અને પુનામાં કોંગ્રેસે જે ઠરાવ કરેલા તે હવે મુદત બદાવેના અશ્વી મહાત્મા ગાંધીજી કોઈપણ સંજોગોમાં-બીજી સરકાર મધ્યસ્થ હાલિયાદીમાં કોંગ્રેસની વધુમતિ સ્વીકારે કે સંસ્થાત્મિક સ્વરાજ્ય તરત આપે-યુદ્ધમાં સહાય કરવા તૈયાર નથી.

તાજેતરમાં મધ્યસ્થ ધારાસભામાં સરકાર સંતોષિ પ્રતીષ્ઠ પ્રધાનોના સમાવેશ થતો હતો. જેમાં કોંગ્રેસના શાસ્ત્રામાં આપેલા પ્રધાનોના અને જુદી જુદી કોમો અને સંસ્થાઓના પ્રતિનિધિઓની એક કોન્ફરન્સ યોજાવવા દરખાસ્ત પાછી મેંચી લીધી અને તેના કારણમાં જાહેર કુટુંબ કે મહાત્મા ગાંધીજીના શાસ્ત્રમાં એક કન્ફરન્સ આમાં પ્રકટ થયેલા છેલા નિવેદન પછી તેમની દરખાસ્તનો કંઈ ઉપયોગ નથી.

આવા સંજોગોમાં બિજીરા સરકાર સાથે કોંગ્રેસનું સમાધાન થાય એવો સંભવ જણાતો નથી.

*

લગ્ન પ્રસંગે બોટો ખર્ચ :

લગ્ન પ્રસંગે જે તે જગ્યાએ કેટલોક આગળ પડતો થતો ખર્ચ હાલો છે. થોડાંક વર્ષો પહેલાં લગ્ન પ્રસંગોમાં સાદાઈની ચરખાત થઈ હતી. અને ધીમે ધીમે બોટો ખર્ચે નીકળી નીકળી એક સામનું હતું. પણ પાછું એવું જે જ

થવા મહિયું છે. વરણાદા ને બેન્ડ, ગાડીઓ મોટરો, વરણાદાની પાછળ રંગબેરંગી સાડીઓ પહેરેલી સ્ત્રીઓનું ટાણું. એ બધું એવું બેજ છે. સ્ત્રીઓના ટાળા મટિ કહેવાયું હોય જ નહિ પરંતુ વધતી જતી ફેશનના પ્રદર્શન અને વિરામ્યતી વસ્તુઓને આપણું ઉત્તેજન તરીકે આવે છે. આપણે જીવરાતીઓ સાદાઈની આવશ્યકતા બરોબર સમજીએ છીએ છતાં પણ લગ્ન મેળાં થઈ એક એકથી ચડીયાતાં વસ્ત્રોપયોગોમાં અલગ બોટો ખર્ચ કરીએ છીએ. હવે જમાનો એવો આજો છે કે આવાં બોટો ખર્ચો નબી રાક્ષાનાં નથી. તો કેળાદેખી ખર્ચ કરી બોટી શોભા ન કરતાં લગ્ન પ્રસંગે સાદાઈ જાળવી બોટામાં બોટો ખર્ચે લગ્ન પ્રસંગે ઉકેલાય એ પ્રયાસ કરવો.

*

ધીરસણુ પદ્ધતિ :

જીવરાતમાં જમાણવરા ખુબ થાય છે. પરંતુ ધીરસણુ પદ્ધતિ ખોતકલ સારી નથી, જમવા આવેલી આમંત્રિત મંડળીને બ્યવસ્થિત રીતે ધીરસી જમાણવું એ વરો કરનાર માણસની ફરજ છે. પણ આય તેના કરતાં ત્રણ ઘણો જગાડ થાય એ ધન્યવા જેવું નથી. કોઈ એક ખાસ ન્યાત ઉપર નથી પરંતુ બધી જ ન્યાતોમાં ધીરસવામાં આમી છે. ખુબ મોટું પતરાવળ હોય છે. તેમાં દરેક વસ્તુને મોટા પ્રમાણમાં ધીરસવામાં આવે છે. જે વસ્તુનો એક વૃત્તીયાં જાગ જમાય છે અને બારીકું કેંઈ દેવામાં આવે છે આને બદલે જો રીતસરનું દરેકને પાતાની મરજ અને રજો પ્રમાણે ધીરસવામાં આવતું હોય

□ આદ્યતંત્રી અને રચાયક : શ્રી. જયકૃષ્ણ વર્મા : દાસ દિવાન સાહેબ : લુણાવાડા મંત્રાલય □

ગુપ્તસુન્દરી

અને રાહિતોપદેશ

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહતંત્રી :

કે. રમા દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નરવરહીસ હક્કર

તંત્રી : બારવિભાગ

નાગરહાસ છ. પટેલ

પ્રકાશક અને પ્રાપ્તિક :

અખાલાલ વિ. હક્કર

વર્ષ ૧૮ :: અંક ૨
એપ્રિલ : ૧૯૪૧
પ્રસ્તુત ૩૧ મું

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વકીલ, યેરીસ્ટરો, કવિઓ, સાક્ષરો,
વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન

અમીરી સોજન પ્રબંધ

ટેલીફોન
નં. ૫૬૮

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

મુંબઈ અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાગુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
એવા આવનાર દરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ'ને જરૂર પોતાનું ગણે.

શિરોહીના ઇતિહાસના સાચા હૃદયબેદક બનાવો રજુ કરતી

પ્રેમ-શૌર્યથી ભરપૂર નવલકથા

બલહઠ બંકા દેવડા

યાને

મહારાજ સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અંત:પુરની સ્ત્રીઓની રાજસભા, રજવાડાના કાવાદાવા વગેરે
લેહનરમોથી ભરપૂર, પ્રગટમાં ખુબ વખણાયેલી મુંદર નવલકથા

કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

લખો:- મેનેજર : લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક શારદા

વાર્ષિક લઘુલખ :

તંત્રી :

દિવસો ૩૧. ૬-૮-૦
પરદેશ શિલ્પિય ગૌર.

ગાંધીસદાસ દ્વારકાદાસ રાયપુરા

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કઈ રીતે લાલ પાડે છે ?

- ' શારદા ' એ એકનું ગુજરાતી માસિક છે તે ૧૨ મહિને એ ત્રિશી ચિત્રો આપે છે
- ' શારદા ' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે તે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસજવાળુ માટે પ્રમુખ છે.
- ' શારદા ' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જેના વંચી અંગ, નવલિખા અંગ, લોકસાહિત્ય અંગ અને રીધેલ અંગ માટે દરેક લેખકો દ્વારા જાણીતા લેખ આપે છે.
- ' શારદા ' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે કવિશ્રી અને આમર સુમેળ સાથે છે.
- ' શારદા ' એ એકનું ગુજરાતી માસિક છે જે દર વર્ષે સોરઠી પ્રવિણમની રા. રાયપુરાનું નવલકથા માહકોને લેઈ તરીકે આપે છે.
- ' શારદા ' એ એકનું ગુજરાતી માસિક છે કે જે રાજના એ પેલામાં સાહિત્ય અને જ્ઞાનો રસજાળ દ્વારા જાણીતા લેખ આપે છે.
- ' શારદા ' સત્તર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે જેના પ્રકરે યથા હોય જ. ન યથા હોય તે તો જોઈને જાણવું જોઈએ જાજ તે જાજ ખજાર આપો એટલે 'શારદા' કઈ થશે.

તંત્રી : ' શારદા '

રાયપુરા, લીમચેંગ, વડોદરા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા.

આર. આર. એડની કંપની પ્રિન્ટર્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ નં. ૨
શિષ્ટસાહિત્યમંડળ, આનંદનુવન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨
ગુજરાતન્યાય કાર્યાલય, આંબી રોડ, અમદાવાદ.

બાલ જીવન

ગુજરાતી બાલપાત્ર સૌથી પહેલું-છેલ્લું ૨૦ વર્ષથી
નિયમિત પ્રકટ થતું સર્વોગ્ર સુંદર, સૌથી સસ્તું સચિત્ર
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

તંત્રી : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

લવાજમ: વાર્ષિક: રૂ. ૩-છુટક નકલ રૂ. ૦. હિંદ બહાર રૂ. ૪. બર્મા: રૂ. ૬. ૬
દર વર્ષે દિવાળી અંક, વાર્તા અંક ને બાળક અંક નીકળે છે.
દર વર્ષે ૧૫૦ થી વધુ પાનાની સુંદર ચિત્રો અને આકર્ષક છપાસવાળી
દળદાર ભેટ ચોપડી તથા મફત ભેટ મળે છે. લવાજમ ટપાલ અર્થ
સાથે છે. નવા વર્ષની ભેટ “કસપની નીતિકથાઓ ૧” છે.

“બાલજીવન”નું સાહિત્ય :

‘બાલજીવન’ સંસ્થાનું નવું પ્રકાશન : બાલજીવન કેમિક વાર્તામાળા
૭ ચોપડી + ૧ ભેટ ચોપડી મળી રૂ.૦૦ પાનાં + ૧૦૦ ચિત્રો સેટના માત્ર રૂ. ૨
બાલજીવન કાર્યાલય—બાજવાડા—વડોદરા.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની સુક્તિ માટે શું શું કર્યું
તેના
રાષ્ટ્રઆતથી અત્યાર સુધીના સાચો ઇતિહાસ-૨જી કસતું અલોક પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૨
ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આલેજ લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, ચાવર પાસે, વડોદરા.

કિશોર મુંબઈ ઇલાકાના કેળવણી ખાતા તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્ટેટ્સ એજન્સી તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વડોદરા રાજ્યની વિદ્યાધિકારી કચેરી તરફથી મંજૂર થયું છે.

કિશોર

જીવનના અરૂણમાં
 જીવનઘડતરની દૃષ્ટિએ
 અનુપમ માસિક છે.

કિશોર

વિદ્યાર્થીજીવન દરમિયાન
 શાળામાં શીખવાતા
 વિષયો વિશે રસમય
 શૈલીમાં માહિતી આપી
 શિક્ષકની ગરજ સારે છે.

કિશોર

આજુ' ભવેલી બહેનને
 જુદા જુદા વિષયો વિશે
 સામાન્ય જ્ઞાન આપે છે.

કિશોર

ત્રિદશિકાણ પ્રચારકાય
 અંગે ઉપયોગી માસિક છે

હિંદમાં રૂ. ૪

: હમાજગ :

બર્મા તથા પરદેશના રૂ. ૬

જીવનચરિત્રો, ઇતિહાસના પ્રસંગો, સાહસકથાઓ, પ્રવાસવર્ણનો
 વિજ્ઞાનની વાતો, જાદુના પ્રયોગો, પ્રાણીજીવનની વાતો, વ્યાયામ
 અને રમતગમતની માહિતી, મહાપુરુષોના જીવનના પ્રસંગો વગેરે આવે છે

ચાર વર્ષ પૂરાં કરી પાંચમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

કિશોર કાર્યાલય, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.
 ખાડિયા,

તમારાં બાળકોને ભૂખે ન મારો.....

તમે શીશી, બાસુલી ખવડાવતાં હશો, પણ તેની માનસિક ભૂખ નહિ મટે. તેમને નકકર વાંચન આપી તેમના મનને પુષ્ટ કરાવો તે જીવનસંગ્રામ માટે તૈયાર રહો.

ગાંડીવ બાળપણવાંડિક

જો એન માટેનું સર્વોત્તમ સાધન છે.

ભણતરમાં મદદ કરે છે. * બહેવાર કૃશણ બનાવે છે. * સરસ રંગો પાડે છે. કુરસદ સંભારો વાળે છે. * ચતુર બનાવે છે. * હૌસિલા કરે છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂપયા પાંચ

આફ્રિકાનો અવાજ

આપના તરફનું " ચાલો ભજવીએ " પ્રકાશનના હસે પ ભાગ વાંચ્યા. ખૂબ જ રસિક અને રંગભૂમિ પર મુકવા લાયક છે. મેં પણ મારી છાત્રના બાળકોને એમાંના બે સંવાદ તૈયાર કરાવી ભજવાવેલા. લોક જનતાએ તેમને વધુ પીધા. બાળકોને જે ઉત્તેજિત કરવા હોય તો મારી સલાહ પ્રમાણે પ્રથમ ફ્રેંચ 'ગાંડીવ આલોવાનમાળા' તીજ કોષ્ટને પણ સેવન કરવાની સલાહ આપું. મેં બે સંવાદ નામે સમર્પણ-સિદ્ધરાજના સમયનું દશ્ય તથા દેશનો દીવાનો લીધેલા. તે ઉપરાંત ક્યુબા ભાગમાંથી એક પાત્ર-વાળા તથા જેવા કે 'એકારીનો ઉપાય' 'ગ્રેન્ડુએટ', 'મે બોલ' મોકલા. લોકોએ હર્ષના પોકારથી વધાવી મુક્યા, બહુ ખૂબજ વખાણ્યા હોયમાની ઈંદિયન પબ્લીક સ્કૂલના હેડમાસ્તર શ્રી સવજીભાઈ સોમાભાઈ ઉપર મુજબ લખે છે.

ચાલો ભજવીએ : ભાગ ૧ થી ૧૨

ભજવી શકાય એવા સંવાદો, નાટક નાટિકાઓ, પ્રહસનોની એકલી પ્રથમાળા : : કેવળ પુરુષપાત્ર તથા કેવળ બાળા-પાત્રની વસ્તુઓ : : ઠેર ઠેર ભજવાયાં-જ્યાં ત્યાં વખણાયાં. આખા સેટની કિંમત ડા. રૂ. ૮. બ. ૧૧ રૂ. આ એક જ સેટમાંથી સખા સમારંસો પરિવહો માટે બેઠકો તેટલી તમામ વાનીઓ પૂરી પડશે. તાકીદે મંગાવો. દરેક લાયબ્રેરીમાં આરે ભાગ હોવા જ બોધશે.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર : સુરત

ગુણ સુન્દરી

અવસ્થાપક :

વંની :

પ્રકાશક :

નંદવરકાલ કલકર
હવાલમિત પ્રેસ, વડોદરા.

શ્રી. અંબેતી દેસાઈ

અંબાલાલ વિ. કલકર
વડોદરા.

પુ. ૩૬ મું]

એપ્રિલ : ૧૯૪૧

[અંક ૨ ભો

અનુક્રમણિકા

અભિલાષા : શ્રી. મનુ દેસાઈ	૨૭
મીઠાઈ દિલ ખોલે દે : શ્રી. 'ચરણ'	૨૮
ડો. રમેશ : શ્રી. કુમાર ડોંગરે	૨૯
મંગલાદેવ :	૩૪
સત્યેશ : શ્રી. મહેન્દ્રભાઈ મોતીલાલ દેસાઈ	૩૫
પાણીડાં : શ્રી. અમુભાઈ રાવળ	૪૦
નેધિયોશીને પાનેથી : શ્રી હસિતમ્	૪૧
ઉમિંચા : શ્રી. બની અને શ્રી. આચાર્ય	૪૫
બેનકાઈ : મનુ ભાસ્કર દેસાઈ	૪૭
આણી : શ્રી. રમણલાલ અને ચંદ્ર દિવેદી	૪૮
વૈરાગ્ય : શ્રી. શ્રીલાલ મેઘી	૪૮
વિદ્યાન અને પદ્મ : શ્રી. નિપુણી કલ્યાણરામ દેસાઈ	૪૯
હવિથી નાનાકાવેલી કમળાવલો : શ્રી. ર. ચં. કાઠવાળા	૫૨
વસંત : શ્રી. રજલાલ મીરીયાંકર પંડ્યા	૫૮
એકલ હસી : શ્રીમતી ઉદ્દભદેન ચાક્ષી	૫૮
સુદેખા : શ્રી. કીર્તીચંદન કુર્જીયાર ત્રિવેદી	૫૯
ભણેલી : શ્રી. 'પ્રભાત'	૬૬
રાધિકાકલા : શ્રી. કમુખભદેન મુનશી	૭૧
ભાતભાતનું ભરત શૂંઘલ : શ્રી. શ્રીલાલ ત્રિવેદી	૭૪
કુલવેળી :	૭૭
ભીજમત :	૭૮
નોંધ :	૮૧

બાલ-વિભાગ

કુલવાડીનો માળી : શ્રી. રજલાલ મીરીયાંકર પંડ્યા	૬૫
મનુનાં બાણાં : શ્રી. નરદત્રિપ્રસાદ ભટ્ટ	૬૬
ધોડામાડી : શ્રી. નર્મલાલ એલ. દવે	૬૬
અપેકાનોં છાંયો : શ્રી. નામદાસ ધ. ખેલ	૬૭
અસ્પૃશ્યતા : શ્રી. રતીલાલ સાંભવેદ નાથ	૬૮

સાડીની કિનારી,
ચણિયા, પોલકાં,
બાબાનાં ઝલસાં, બેબીનાં ફરાક
વિગેરે ઉપર
તમને ગમે એવી સુંદર રંગોમાં
મનપસંદ ભાત ને તરાહો
છાપતાં શીખવું છે

તો

આજે જ ચાર આનાની દપાલની ટીકીટો મોકલાવી

ચિત્રે બા

મંગાવો, ગુજરાતી ભાષામાં આ જતનું એ પહેલું પુસ્તક છે.
સ્ટેન્શીલીંગને નામે ઓળખાતી કલાનો ૩૦ ચિત્રોને
સ્ટેન્શીલના નમુના સાથે વિગતવાર પરિચય આપ્યો છે ને કામ
કેવું દેખાશે એ બતાવવા ત્રણ રંગમાં છાપેલું કવર આપ્યું છે.

આજે જ મંગાવો ને આ
નવી કલા શીખી લો

બાલવિનોદ કાર્યાલય,

મલાકા [સુબાઈ]

પુસ્તક ૩૬૫

એપ્રિલ : ૧૯૪૧

અંક ૨ બી

અબોલા

: રાસ :

હર વાગે છે વેણુ, કાલિંદીને તીરે રાધાલાલની
આભ પાટે છવાયાં છે મેઘનાં પૂરે મનોહરે !
ક્યાંરે મુખાયો કહાન કુંજે ?

, બંસી શુંજે !

ત્યારે મધુરો મોર જોડે,
દેલ ડોલે.....હર વાગે...

રાધિકા ભૂલી, બનીજ ઘેલી, વનનીવેલી કુલી શું ખીલી ?
રયામને વિનવે યસુના તીરે, રાધા રસીલી...હર વાગે...

શાને રીસાયા ? રયામ ઊગાળા ? મોહનલાલા, જસોદા ખ્યારા,
અબોલા ઊઠશે કહાન ન આજ ? આશા ન ખીલે ?

.....હર વાગે...

શ્રી. મધુ દેસાઈ

મંદોદરી દિલ ખોલે રે*

મય દાનવની દીકરી ને રાવણની રાણી
દિયર વિલીપણની પાસે ડાહ્યાં પટરાણી
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

તમારા ભાઇને સમજાવી સમજાવી થાકી
તમે ઘણું કીધું હશે પણ એકવાર કહો હજી
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

ત્રાસ ન આપે જગતને ન લાવે બહેન દીકરી
એય નથી એમાં કુળનું નિજ આપત્તિ છે ઘણી
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

શક્તિ અજમાવે દુહો પર દાખી છે જુદમી
ગરીબની વહારે ચડે ને આપે બહુ શાંતિ
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

વાર, કહી વિલીપણ ખોડ્યા યતન કરીશ ભારી
પણ મોટાભઈ નહીં જ માને નિશંક કહું ભાભી
વિલીપણ દિલ ખોલે રે.

દેવ દાનવ ગંધર્વ જાતિની હરી લાવો દીકરી
અઘરિત કર્મ ન છાજે, ભાઈ ! વળી સીતા આણી
વિલીપણ દિલ ખોલે રે.

ભાઈ થઈ નથી પડખે રહેતો એ જ વિચિત્ર શક્તિ
મોટાને, શિખામણ દેવા આવ્યો દુષ્ટ લકિત
રાવણ દિલ ખોલે રે.

ઈંદ્ર મેઘ કુંભડ વજ્ર ગયો ને ગયા પતિ યુગ ઢળી
સીતા ! આ તેં શું કર્યું ? જોતે હું વિધવા બની !
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

સીતાની નથી શક્તિ એરી શાપ દીએ, એ ભલી !
જગન્નિયંતા સૌનું જીએ, શાણી કેમ ભૂલી !
સીતાજી દિલ ખોલે રે.

લઇને સીતા રામ પધાર્યાં નિજ અઘોષ્યાપુરી
દિલથી દુનિયાએ વધાવ્યા દિવસો એ દિવાળી
મંદોદરી દિલ ખોલે રે.

શ્રી. સરળ

* શ્રી. નાનાભાઈ લિખિત " મંદોદરી પરથી " સચિત.

૧. ઇંદ્રજિત ૨. મેઘનાદ ૩. કુંભકણ ૪. વજ્રદંડ સેનાપતિ.

મેડિકલ કોલેજમાં
રમેશને પ્રેમ-
લતાની ઓળખાણ
થઈ. રમેશ ઘણોજ
હોંશીઆર તથા
ઘણોજ સુંદર હતો.
તેથી બધા જ તેના
તરફ આકર્ષક દૃષ્ટિ-
થી જોતાં. જેમ જેમ

ડૉ. રમેશ

લેખક :
શ્રી. કુમાર ડોંગરે

રમેશની હોંશીઆરી પ્રેમલતા જોતી ગઈ તેમ
તેમ તેની તરફ તેની બાવના રૂપમાં દીપ્તિ નીકળી.
તેના અખંડ સહવાસને લીધે રમેશનું
મન પણ તેના તરફ વેરાયું. દિવસે દિવસે
તેઓનો પ્રેમ વધતો આવ્યો.

એક દિવસ રમેશના આગ્રહથી બેઠે જણ
સમુદ્ધ કિનારે ફરવા ગયા. આયમતા સૂર્યનાં
કિરણો પાણી પર પડતાં હતાં, તેથી પાણી
સોનેરી રંગનું દેખાતું હતું. તે જોઈને રમે-
શને ધણી નવાઈ લાગતી. સમુદ્ધ કિનારા
પર પડેલી રેતી સાથે રમતાં રમતાં આયમતા
સૂર્યનાં કિરણો તરફ દૃષ્ટિ કરતાં કરતાં
પ્રેમલતા તરફ જોવાઈ ગયું. તો તેના મુખ
પર પણ સોનેરી કિરણો દેખાયાં. તેના મુકુ-
લીત થયેલો ચહેરો જોઈ રમેશ પોતાના
મનનું બાન જીતી જઈ એકદમ પ્રેમલતાનો
હાથ પકડ્યો. અને પુછ્યું: " પ્રેમલતા, તું
મારા સંસારમાં ભાગ લેશ ? "

પ્રેમલતા ને રમેશનું કહેવું ધ્યાયેય
લાગ્યું અને તેનાથી તેનું સમાધાન પણ થયું.
પરંતુ રમેશની વૃત્તિ તેને કંઈક વિચિત્ર લાગી.
તે જરા મુંઝાઈ ગઈ. તેથી તેણીએ કંઈ જ
જવાબ ન આપ્યો.

જવાબ ન મળવાથી રમેશને ખોટું
લાગ્યું. અંધાર પડતાં બેઠે જણ પોતાના
શ્વેત તરફ વિદારે કરવા લાગ્યાં. રસ્તામાં
બેમાંથી કોઈ પણ એક ખીમ સાથે ખોટું નહિ.

તે રાત્રે પ્રેમ-
લતાને હાથ આવી
નહિ. બીજો દિવસે
સવારે કોલેજમાં
જતી વખતે ધરતી
જવાબ આપવો
એવો નિશ્ચય કરીને
ગઈ હતી. પણ તે
દિવસે રમેશની શોધ

કરવા છતાં પણ તેને રમેશ દેખાયો નહિ.
છેવટે તેને ત્રીજો દિવસે ખબર મળી કે રમેશ
તો ફક્ત કોલેજ છોડી નહિ, પણ મુખ્ય
છોડી ગયો છે.

તે દિવસથી પ્રેમલતાનું મન અબ્યાસ
તરફથી હડી ગયું. બેશન થયું નથી તેથી તે
ધેર બેઠી. લાલમાં ખાસ કરીને તે માંદી જ
રહેતી. તે પહેલાંથી જ નાનુક હતી. પ્રેમ-
લતા તેના બાપની એકની એક દીકરી હતી.
તેથી તેના પિતા તેને મેડીકલ કોલેજમાં
બજાવતાં હતા. બે ત્રણ વરસ વેથન કરીને
વચમાંથી જ તેણીએ કોલેજ છોડી. કોલેજ
છોડ્યે ઘણો વખત પસાર થયો, તો પણ
પ્રેમલતાની તબીબત સુધરી નહિ. દિવસે
દિવસે તે સુકાતી આવી. કદાચ મુખ્યની
દવા તેને મારફત આવતી ન હોય એમ ધારીને
તેને તેના કાકાને ત્યાં મોકલી. તે હાથરકુલમાં
હતી, ત્યારે તે રમેશ પોતાના કાકાને ત્યાં
જતી પરંતુ કોલેજમાં આવી ત્યારથી તે ગઈ
નહોતી. આ વખતે તેની કાકાને પ્રેમલતાની
તબીબત જરા એરી જ લાગી. તે છતાં તેની
પ્રવૃત્તિ કંઈ જુદી જ લાગી. પ્રેમલતા મુળથી-
જ આનંદી અને ઉત્સાહી હતી. તેની કાકાને
તેનો સ્વભાવ ઘણો જ પસંદ હતો. કાકાને
છોકરા છોકરી કોઈ નહોતા, તેથી તેના તરફ
તેનો પ્રેમ વધારે હતો. પ્રેમલતા કાકાને ત્યાં
બધા ત્યારે તે કાકા સાથે પ્રેમળ વાતોલાપ

કરતી, હંમેશા તેના કામમાં તે ભાગ લેતી. તેની વાગ વર્તણૂકમાં પહેલાના જેવો કંઈ સ્વભાવ લાગતો નહિ. પરંતુ આ વખતે તેનો સ્વભાવ કંઈક જુદો જ લાગ્યો. તેનો પહેલાનો સ્વભાવ ન દેખાતો. તેના યુગ્મ પર ઉલસીની છાયા લાગતી, હંમેશ પ્રમાણે તે છુટથી વાત ન કરતી તેથી તેની કાઠીને નવાઈ લાગતી.

કાકા દેવલાત્રીમાં નામંદ્રિત ફોટોગ્રાફર તેમજ આર્ટિસ્ટ હતા. ઘેર બેસવાથી પ્રેમ-લતા કંટાળતી તેથી તેના કાકા તેને સ્ટુડી-ઓમાં લઈ જતા. ઉત્તમ ચિત્રકાર તરીકે તે દેવલાત્રીમાં પ્રખ્યાત હતા. સુંદર સુંદર ચિત્રો કાઢી પોતાના સ્ટુડીઓમાં ટંગેલા.

સુરેશ ચિત્રકલામાં કાંઈ સામાન્ય ચિત્ર-કાર તરીકે ન ઓળખાતો, તેની ઉત્તમ પ્રતિભા બોધને લોહી છક્ક ચક્ર જતા. તે પશુ તેના ખરા ચિત્ર ત્રણ જ. આ ત્રણ ચિત્રોએ તેની કીર્તિ ફેલાવેલી. તેનું પહેલું ચિત્ર એક ઓગણીસ વર્ષની મનોહર કુમારીકાનું. આ ચિત્ર કાઢ્યું તે વખતે સુરેશની ઉંમર બાવીસ વર્ષની હતી. આ ચિત્રથી તેને ધનનો લાભ થયો. કીર્તિ વધી ને સમાજમાં માન પણ મળવા લાગ્યું.

એક વખત સુરેશ પોતાના ચિત્ર રમેશને તેના બનેલીને લઈ સ્ટુડીઓમાં આવવા આમ-બધુ આપી આવ્યો હતો. રવિવરને દિવસ હતો. સાંજના તરફ ઓછો થતાં બેઠે જણ્યું સુરેશના સ્ટુડીઓમાં જવા નિકળ્યા.

હંમેશના નિયમ પ્રમાણે પ્રેમલતા પોતાના કાકાના સ્ટુડીઓમાં ગઈ. તે દિવસે તેના કાકાને ત્યાં ધણી ધરોહર આવેલા હતા. કાકા બોલાનાં છાયાચિત્રો દોરતા હતા. પ્રેમલતા આગલા ઓરડામાં સુંદર ચિત્રો બેતી હમી હતી. એટલામાં બહારથી ઘોષાએ " સુરેશ.....ઓ.....સુરેશ....."

એવી ધુમ મારી, તરત પ્રેમલતાએ પાછું વળી બેધું તો કાકા કામમાં દિલ્લ તેથી તે જવાનું આપવા બહાર આવી. બહાર ઉભેલા શુદ્ધે ફરી સવાલ કર્યો, " સુરેશ છે કે ? "

પ્રેમલતાને તે આવજા જરા ઓળખીતો લાગ્યો તેથી તે ચમકી, પરંતુ તેણે તેને સામો સવાલ કર્યો " કોણ રમેશ ? " તેને તરત ચક્કર આવવા લાગ્યાં, તે નીચે પડવાની તૈયારીમાં હતી એટલામાં તે શુદ્ધે તેને પકડી લીધી. " કોણ પ્રેમલતા ? " એવા શબ્દો તેના મોઢામાંથી નીકળ્યા.

પ્રેમલતાને ઘર લઈ જવામાં આવી રમેશ ત્યાં કોઠડરીનો ધંધો કરતો હતો તેથી તેણે પ્રેમલતાનો કેસ પોતાના હાથમાં લીધો. થોડા વખત પછી તેઓ પાછાં સ્ટુડીઓમાં આવ્યાં.

તે બાળ્યમાં પેલી છોકરીનું ચિત્ર દેખાવ છે ને ('મે' પેલા ચિત્ર તરફ આંગળી કરી બતાવ્યું.) તે ચિત્ર એમણે કાઢ્યું છે. તેમણે પોતાનું કૌશલ્ય ને, પોતાનું આર્થ આંતરણ્ય રેખ્યું. તેથી તેની કીર્તિ બધે ફેલાઈ. આ છોકરીને તે બુલતો જ નથી.

" એમ કે " એમ કહી આશ્ચર્ય પૂર્વક મારા બનેલી બોલી ઉઠ્યા.

" સુરેશ અત્યંત દુઃખી મનુષ્ય છે. અને તે કેવળ છોકરીને લીધે જ. 'કેટલી સુંદર છે તે છોકરી !' 'છે ને ?' આ ચિત્રથી તેનો મોટો વિજય થયો. આ ચિત્રથી તેને પાંચ હજાર રૂપિયા મળ્યા પરંતુ કાંઈ કારણને લીધે તેણે દસ હજાર આપી પાછું લીધું. ફરી મારા બનેલીએ તે ચિત્ર તરફ બેધું. ચિત્રમાંની તે કુમારી શું સુંદર, અત્યંત મોડક, ને દસતો ચહેરો. એનું નામ રમેલતા. "

" તેણે તે પાછું કેમ વેચાડું લીધું ? "

" કેવળ બાવનાને લઈને " મે કહેવા

માંડ્યું. આ છોકરી ઉપર સુરેશને પ્રેમ થયો. તેના પશુ તેના પર તેવો જ પ્રેમ થયો. તે મોટા શ્રિમંત ઘરની છોકરી હતી. તેણીના માત પિતા તેની સાથે લગ્ન કરવા ના પાડતા હતા, પણ પ્રેમને લઇને તેણે કુટુંબનો ત્યાગ કર્યો. તેના સ્કુડીઓમાં આવી પોતાનું ચિત્ર કાઢવા દેવા દિવસોના દિવસો એકઠી આવી બેસતી. સુરેશની ગરીબ સ્થિતિને તેણે મદદ કરી. "

સુરેશ પોતાના બનેલીને પ્રેમ કર્યો, "તમે જ કહેાને કે આટલા મોટા શ્રિમંત ઘરમાંથી તરણ છોકરી સ્કુડીઓમાં આવી એકલી આખો દિવસ બેસી રહે એ કંઈ સહેલું છે ? તેને તેના બાપે બીન વારસ કરાવીને ઘરમાંથી કાઢી કુદી. "

ખીજો દિવસે સવારે રમેશ પ્રેમવતીને તપાસવા આવ્યો. તે વખતે તે જીંદગી હતી. તેથી તે ત્યાંજ બેઠો. તેની દૃષ્ટિ તે સાંત ને સુકાઈ ગયેલા ચહેરા પર પડી.

પ્રેમવતી હંધમાં બોલતી હતી. "રમેશ, રમેશ તું મને છોડીને ન જા. હું તમારે મન કરી કાઢપણ વાર કુઝાવીશ નહિ. "

રમેશને વેઠના થવા લાગી. એકદમ ઊંડી પ્રેમવતીને જાગૃત કરવી કે નહિ ? "પ્રેમવતી જો હું અહીં જ છું. હું કાઢપણ દિવસ તને છોડી જમણ નહિ." એ કહેવા ઉડ્યો પણ તેને ફરી શું વિચાર આવ્યો તે ખજર ન પડી તે પાછો બેઠો અને પ્રેમવતીના ચહેરા તરફ જોતો રહ્યો.

એટલામાં પ્રેમવતી જાગી ગઈ ને તેટલા જ વખતમાં રમેશ પણ જરા બાનમાં આવ્યો, ને તરત ઊંડી તાવ જોવા પ્રેમવતીનો હાથ ઉચક્યો. રમેશ પુછ્યું "કેમ ફેલું લાગે છે ?" જવાબમાં પ્રેમવતીએ ધણું સારું છે. "એમ કહી ગરદન ફેરવી. પ્રેમવતીની આંખમાં અધુ પડેલા લાગ્યાં. તે સંતાકવા પોતાની ગરદન ફેરવી.

કંઈક વખત પછી પ્રેમવતી બોલી "રમેશ, કેવી અણધારી રીતે આપણી આંક પડી. "

રમેશ તેના તરફ ટગર ટગર જોતો હતો, એટલે પ્રેમવતી જ બોલી "હું ખરેખર તે વખતે શુંચવાઈ ગઈ. તેથી તે વખતે શું જવાબ આપું તે સુખ્યું નહિ. " "પ્રેમવતી, તે મારા જીવને કેટલો નિરાશ કર્યો ? મારા જીવનને કંટાળા એટલો બધો આવ્યો કે "

"રમેશને પુર ન બોલવા દેતા પ્રેમવતી બોલવા લાગી, હવે મારા પર તો સુરેશ ન રહે ને ? રમેશ ! તમે મને માફી નહિ આપવાના કે ? "

"પ્રેમવતી આપું લાડકું શું કરવા બોલે છે ?" એવું કહીને રમેશ તેના બેઉ હાથ પોતાના હાથમાં દાખી ધરીને કહ્યું. "પ્રેમવતી હું આ શુભ ધર્મેશો પ્રેમ પાછો તે કેમ કરીને છોડું. "

પ્રેમવતીનો હાથ રમેશના હાથમાં ખુબ વખત રહ્યો.....

એક દિવસ રમેશને એના એક નિકટના સગા તરફથી જોમ બને તેમ જાણી આવવાનો તાર મળ્યો. તેથી તેને ન છુટકે દેવકાલીથી જવું પડ્યું. રમેશના વિયોગથી, પ્રેમવતીનું દીલ કુભાસું, અને પાછી તખીયત લથડી તે પાછી સારી થવા પામી જ નહિ. રમેશ પાછો આવ્યો તે પહેલાં તો પ્રેમવતી આ કુનીયાનો ત્યાગ કરી ચાલી ગઈ.

એક દિવસ રમેશના પાશુ ધણું જ કુખ્યું હતું તેથી સુરેશ તેને રમેશના દવાખાનામાં લઈ ગયો. રમેશે કહ્યું "આવો " ને સુરેશ સાથે સેધકહેડ કરી, ત્યારે રમેશના એ ચનમાં વિચાર કર્યો કે મારી સાથે સેધકહેડ કરી હોત તો કેટલું સારું થાત. (આપણે ઉપર એક ગવા કે રમેશ કેવો

સુંદર, હોંશીયાર છે) તેણે દવાનો એક ડોઝ આપ્યો. ત્યાર પછી તેઓ વાતચીત પર ચઢ્યા પણ ખાસ કરીને સ્નેહક્ષતાને સ્મેશ બેજ જણુ વાત કરતાં હતાં. સ્નેહક્ષતાનું સ્મેશ તરફ આકર્ષણ યથું. થોડી વાર પછી તેઓ જવા ઉઠ્યાં, સ્નેહક્ષતાએ કહ્યું “All Right we shall see again.”

તેઓ ઘેર ગયા. સ્નેહક્ષતાને બેચેની લાગતી હતી. રાત પડી તો પણ તેને ઊંઘ આવી નહિ, તપ્તીયત બગડવા લાગી. છેવટે સુરેશે સ્મેશને બોલાવ્યો. તેને જોઈને સ્નેહક્ષતાને ધણો હર્ષ થયો. તેણે ધણી દવાઓ આપી પણ રોજને રોજ એમજ ચાલ્યું. રોજ તેને સ્મેશ તપાસવા આવતો. એક દિવસ સ્નેહક્ષતાએ બેચું કે ચોરડીમાં કોષ નથી, તેના લાભ લેવા તે ચુકી નહિ. તે એકદમ ડોક્ટરને મળખી પડી ને કહ્યું “ડોક્ટર તમે જ મારા” એમ કહી થોડીવાર પછી છુટા થયા. સ્નેહક્ષતાએ કહ્યું ઠીક ત્યારે “હું કાલે બપોરે તમારા દવાખાને આવીશ.” “ડોક્ટરે પ્રત્યુત્તર આપ્યો “Yes! I will wait for you.”

‘x x x
બીજે દિવસે સુરેશે મુંબઈમાં ખાસ કામ હોવાને લીધે જવું પડ્યું અને થોડા વખત માટે ત્યાંજ રહેવું પડ્યું.

x x x
સ્નેહક્ષતા દવાખાને ગઈ. ડોક્ટર તેની મોટરનો હોર્ન વાગતા જ નીચે જઈ પહોંચ્યા, પછી ઊપર આવતા જ સ્મેશે દવાઓ ખાંધ કરી દીધી.

ડોક્ટર કાચ પર બેઠા ને સ્નેહક્ષતા તેના તરફ જોતી સામે એક પુરશી લઈ બેઠી. વાતચીત પુરી થતા સ્નેહક્ષતા ઘેર ગઈ.

સ્નેહક્ષતાને દિવસો રહેવા લાગ્યા. આ વાતની સુરેશે ખબર ન હતી. ત્યાર પછી

સ્વાસ્થ્યની ચળવળ શરૂ થઈ. તેમાં સુરેશે બાગ લીધો. ચળવળમાં તેને જોડમાં જવું પડ્યું.

x x x
એક દિવસ સ્મેશ સ્નેહક્ષતાને ઘેર ગયો તે વખતે સ્નેહક્ષતા વિચારો કરતી હતી. ‘શું હું મારું બાન છુટી તેની સાથે પ્રેમમાં પડી. મેં કેટલું ખરાબ કામ કર્યું! હું શું કરવા બેઠી છું એજ મને ખબર પડતી નથી. સ્નેહક્ષતાએ તે યુરસામાં ને યુરસામાં કહ્યું “જવ બહોળી. જવ છો” કે નહિ?” તોપણ સ્મેશ ત્યાંથી ગયો નહિ. છેવટે સ્નેહક્ષતાએ પાસે પડેલી એક બાટલી તેના કપાળમાં મારી, લોહી ધણું નીકળ્યું. થોડી-વાર પછી બંધ પડ્યું. પછી તે જતો રહ્યો.

તળીતલ સારી ન રહેવાને કારણે તે મુંબઈ પાછો ગયો ત્યાંજ તેણે કાચખને માટે મુકામ કર્યો. ત્યાં તેને આગળ બધુવાની ઈચ્છા થઈ, તેથી તે છગ્ગંડ જવા નિકળ્યો. તેણે સ્નેહક્ષતાને કાગળ લખ્યો.

કાગળમાં નીચે મુજબ હતું.

મુંબઈ

પ્રિય સ્નેહક્ષતા,

મેં આગળ બધુવાનો વિચાર કરેલો હોવાથી મારે છગ્ગંડ જવું છે તો આપણે બે જણુ મુંબઈ મળશું એવો મારો વિચાર છે.

આશા છે કે તરતજ નીકળશે.

તમે હમેશ યાદ કરનાર તારો
સ્મેશ

કાગળ સ્નેહક્ષતાએ લખ્યો. તે વાંચી એકાદ અનુપમા ગૃહસ્થ તરીકે કાગળ લખી ખોલી સહી કરી. તેમાં “સ્નેહક્ષતા તો મરી ગઈ છે,” એમ લખી દીધું.

સ્મેશે બધી આવી નાસીકમાં દવાખાનું બોલ્યું.

થોડા વર્ષ પછી સુરેશ જોડમાંથી આવ્યો. તેં બાનણામાં આવી જોય છે તો તે વખતે સ્નેહક્ષતા એક બેચેની રમણી રહી હતી.

તેણે પૂછ્યું “ આ બાળક કોનું છે. તેણે ઉત્તર આપ્યો. “ આપણું ” તેને આશ્ચર્ય થયું. થોડા વખત પછી તેણે કહ્યું “ બાળકને આશ્ચર્યમાં મૂકી આવ. ” તેણે ના પાડી, કારણ કે તે પોતાનાથી પણ સુંદર હતી. તેને જરા પણ હાવાનું મન ન થતું. હંમેશા સુરેશ બેબીને મારતો.

એક દિવસ સુરેશ સાયકલ પર બેસીને જતો હતો. રસ્તામાં બેબી રમતી હતી. સ્નેહવ્રતા તેને લેવા બધા એટલે તો બેબીને છુદી નાખી તેમજ ઉમરોને પાસે એક દવાખાનું હતું. ત્યાં લઈ ગયું. ડોક્ટરે કહ્યું કે આને તો ઓપરેશનની જરૂર છે. સ્નેહવ્રતાએ પૂછ્યું તે કોણ કરશે. તેણે ઉત્તર આપ્યો નાસીકમાં એક વિજયચંદ્ર કરીને નવા ઓપરેશનને માટે ગળીતા ડોક્ટર આવેલા છે. તે કરશે. (તેમની હોસ્પીટલનું નામ સ્નેહ હોસ્પીટલ છે.) સ્નેહવ્રતાએ કહ્યું એ તો પૈસા શેશે, મારી પાસે તો પૈસા નથી. ત્યારે ડોક્ટરે પૈસા કાઢી આપ્યા.

દેવલાક્ષીથી નાસિક કંઈ બહુ દુર નથી જલદી આવવા બાકાની મોટર કરી તેમાં આવી. દવાખાના પાસે મોટર ઉભી રહી. તે બેબીને લઈ અંદર ગઈ. ત્યાં જઈ તેણે કલાકને પૂછ્યું, “ Where is Doctor? ” “ ડોક્ટર સાફેન ઓપરેશન રૂમમાં છે. ” “ સાફેન ક્યારે આવશે ? ” તેણે ઉત્તર આપ્યો. “ હવે આઠમાં પાંચ કમ છે તો હવે નહિ આવે. સાંજના ચાર સાઠ ચાર વાગે આવશે. ” “ ત્યારે, ત્યાં સુધી મારી બેબી જીવે એમ નથી. ” તે બોલી. કારકુને જવાબ આપ્યો. “ અમે શું કરીએ. ” તોપણ સ્નેહવ્રતાએ રીંગ વગાડી ત્યાંથી તરતજ પટાવાળા બોલ્યો “ એકાવ ઠાણું છે. ” “ હું સ્નેહવ્રતા ” “ કેમ શું કામ છે ? ” “ ડોક્ટરનું કામ છે. ” “ સાફેન રૂમમાં છે. ” “ ક્યારે છુટા થશે ? ” પટાવાળાએ કહ્યું, “ એક બે મીનીટ થોડો. ”

ચાર પાંચ મીનીટ. પછી ડોક્ટર બોલ્યા,

“ એકાવ ઠાણું છે. ” “ હું સ્નેહવ્રતા ” તેને જરા અવાજ બોળખીતો તો લાગ્યો, અને જરા રાંધા ઉત્પન્ન થયું. તેથી તેણે ફરી પૂછ્યું. “ ઠાણું છે ? ” “ હું સ્નેહવ્રતા. ” “ કેમ શું કામ છે ? ” “ બેબીનું ઓપરેશન કરવું છે. ” “ થોડી વાર પછી તે કદાચ મરી જશે, માટે જલદી થવું જોઈએ. ” “ ઠીક ત્યારે બેસો, હું આવું છું. ” ડોક્ટરે કહ્યું.

થોડી વારમાં ડોક્ટર ત્યાં આવીને બેસ્યો છે તો, સ્નેહવ્રતા તે જ પેઢી સ્નેહવ્રતા. એમાં શબ્દો તેના મોંમાંથી નીકળ્યા. સ્નેહવ્રતાએ પણ તેમને તરત જ બોળખી કાઢ્યા, ને પૂછ્યું, “ નામ કેમ બદલી નાખ્યું છે ? ” “ અમરતુજ ! ” ઓપરેશન કરવું હતું એટલે બેબી જણ વધારે બોલ્યાં નહિ, ને સીધા ઓપરેશન રૂમ તરફ ગયા. ઓપરેશન ક્યું પછી બેબી સ્ક્રીમાં આવી થોડા વખત પછી તેમનો પ્રેમજી વાર્તાલાપ શરૂ થયો. રમેશ પ્રશ્ન કર્યો “ કેમ સ્નેહવ્રતા તો મરી ગઈ હતી ને ? ” “ ના...ના...ના...તે તો મારાથી અમરતુજ લખાઈ ગયેલું. ” “ આ બેબી કોની છે ? ” સ્નેહવ્રતાએ કહ્યું “ મારી ને તમારી બેબીની. કેમ છુટી ગયા. મેં કહ્યું હતું ને કે ડોક્ટર હવે તમે જ મારા. ” ત્યાર પછી બેબી જણ આખી જાદગી સુખમાં ગાળે છે. બે જણ દિવસ પછી રમેશને સ્નેહવ્રતા પેટા ડોક્ટરના રૂખીઆ આવવા જાય છે. ને તેમનો અંતઃ કરણ પૂર્વક આભાર માને છે.

* * *

ત્યાર પછી સુરેશ સ્નેહવ્રતાને ઘણી શોધ કરે છે. પણ જડતી નથી. તે ગાંડા જેવા થઈ જાય છે. સ્વરાજ્યની ચળવળ શરૂ છે તેમાં તે પાછો બાંગ બે. છે. ત્યાં તેને છ, સાત વર્ષની સખત કેદની સજા સાથે છે. છેવટે સ્નેહવ્રતાને યાદ કરી કરી મરણ થાય છે. મરતી વખતે પણ તેના મોઢામાંથી સ્નેહવ્રતા...સ્નેહવ્રતા...એજ શબ્દો નીકળ્યા.

અષ્ટ-કવિ

વિરચિત

શ્લોક

મં

ગ

લા

હ

ક

સંસારે મુગ્ધો રસી અવનવાં જે અંતરે રાચતા,
ને એ મુગ્ધ નિમિત્ત લગ્ન નિબળું પ્રાચીન ને માણતા,
દેહાત્મા સમ જોતપ્રોત વળી ને સૌ મંજુલાના નિધિ,
એવા મંજુલકારી નિત્ય તમને હો અર્ધનારીશ્વર.

ઉમાશંકર જોષી

બાલ્યે મંજુલકારીના, મુગ્ધતિની કોમાર ને ચોવને,
પૂર્ણા આત્મવિશ્વાસને, અમરના અધોજાળેના નયે,
સોહે સાશ્વત બીજ રૂપરસની સૌ મુગ્ધિઓમાં તમે,
માતા તે પરમાત્માશક્તિ વરસો સૌભાગ્ય બહેની ! તને.

દેશબંધુ પરમાર

અંદા, બીજામિલારિણી, અણુમણ્યાં નક્ષત્રવન્દોતણી
રાણી, તો ય અર્ધરી સાવ અર્ધરી ત્યાંની હતી નિંદગી,
તેથી શું પ્રિયી પદે અવતરી પૂર્ણતને પામવા ?
હા ? તો લે યદ પૂરી છું રતિભણે, પાતી પીતી સર્વંદા.

કુંદનમ

ને સાયુજ્યથી ભરિં ને રવિભા મહેરિ વસંતઠું ને
ને સાયુજ્યથી રવાતિ ને ધન તથા છે રિહિવંતો નિધિ,
ને સાયુજ્યથી શક્તિ ને સિવ તથા સૌ વિશ્વ દેરી ગતિ,
તે સાયુજ્યથી આજ જ્યન રસી બને રસી મંગલ.

રાજેન્દ્ર શાહ

મહેરે માથ, વસંત આજ તપતો, ને ફાલગુની આવતી,
આવે પ્રીતમ, પ્રથંડ સૂર્ય તપરો, વર્ષા ય આવે પછી,
ને આવે કમળાં વળી, સિશિરે તો, જે થે બહે આવતી,
એવો આ કમ, કંપતી, નિયતિનો કુર્વાત્ સદા મંગલમ્.

હરિશ્ચન્દ્ર બટ

લેલું કોઈ મહાન સન્નકતણા ચિત્રે ન પ્રીધાય કે,
દેખા સુન્દર છે સ્વયં ? વિલસતી વા રંભણી ? કે રણી
દેખા એ યદી શોભી રંગ ? ત્યમ આ અન્યોન્યતાં ભૂખણ
તેનાં થે નિત ફોલજાલે વરવધૂ અદૈત સાચું લટી.

સ્નેહરશ્મિ

ને સંસારી મુદ્રેષ છે, તદપિ છે સંસારનો સંચિત,
જેઠું દીપં મુલાગી ને સમરસે વ્યાપ્તું સુદામ્યત્વ છે,
જેણે કાંતી, વણી, ઈંબી જેંતરે સૌ સંસારનાં ભાગિયાં,
તે ગાંધીજી સચું નવા મુગ્ધતત્વ આદર્શ દાંપત્ય હો.

સાહિત્યપ્રિય

જેણે વારકરગર્ભમાં રજનીના સૌન્દર્યને મેળવી
શ્રીચી રમ્ય કુમારા જ્યતણા ક્યેરો ક્યાં સહ, ને
મોંધી કાવ્યમુધા યદી જ્યનના દીધો ભરી જામને,
તત્ત્વં બુદ્ધિવદનરે કિમપિ તત્કુર્વાત સદા મજ્જન્મ ॥ મનમુખલાલ બેરેલી

આશીર્વાચન

શ્રી. વા. મુ. બા. ધ
રાવતનાં પુત્રી
શ્રી ચંદાબહેનના
લગ્નપ્રસંગે
સ્વાયંદં

સૌભાગ્યથી જ્યનના વિધિ રાચનારો
આવી મુઆશિય વહે સદને તમારે
દાંપત્ય ને સુદવંત જગસંધ નિત્ય
તેને મુહાવી મુહાને નવદંપતી હો !

સુરલી માકુર

[અંગદેશમાં અનાદૃષ્ટિ ઠાળવા, હોમપાદ રાજવીના પ્રધાને મહર્ષિ કમ્પ્યુટંગની નગરમાં પધરામણી કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. વિલાસવતી વારાંગનાઓના અનેક નિમ્ફળ પ્રયાસો પછી, મંત્રીએ એક પતિતાને પ્રેરી. જાવિને છળીને લાવવાનું તેણીએ બીડું ઝડપ્યું. પરંતુ કષ્ટિકુમારના પૃથ્વ-તપના પ્રભાવે તેનામાં અજ્ઞપરિવર્તન થયું. પૂર્વના પાપી છાત્ર મટિ તેને પદ્માતાપ થયો. પોતાનામાં રહેલા આત્મતત્ત્વની તેને ઓળખ થઈ. વપસ્તીને તેડી લાવવા પ્રધાને આપેલી દોલત, સર્વ લાલચ તેણીએ પ્રધાનના જ પદોમાં પરત સુપ્રત કરી. કવિવર, તે સમયનું તેવું સુંદર નાવકથન આ કાવ્યમાં બ્રજા કયું છે.]

: અનુક્રમ :

અંગદેશ અનાદૃષ્ટિ, કુષ્કાળે વસુધા ગળે,
હોમપાદ તણો મંત્રી ચિંતા-ચિતામહી જલે.
મેઘની કંઠપ્રાધારા બીજવે રસભુંદરી.
રાજમાની મહી પમણી જો પડે કમ્પ્યુટંગની.
કેંક વારાંગના આસી મોહમસ્તી મહે બરી,
નિષ્કસા ફરતી પાછી, -એક તો પલટી મદ.

x x x

: અનુક્રમ :

ધન્ય, હું પ્રભુનું મંત્રી ! આપના પાદપંકજે,
હેમમુદ્રા અને ભોટા સોમારો સદ્ આપની;
રાજમંત્રી ! રવીકારો તે પાછી, ના મોઢ કામની,
સગલી રક્તયુવા કેં રતનાભૂષણથી વને- ૧૦
મોકલી લલના, છળીને લાવવા કમ્પ્યુટંગને-
તેહ સોનદ્યમર્વિતા કુંય હું મદમોહિની.

: મંદાકાન્તા :

તંદ્રામાંથી દિવસ સઘળા બ્યર્થ એણે વીતાવી
ને જગીને અમત્યમને દેવ ! રાત્રી શુભાવી,
સન્ધ્યાદીપો, ક્ષિતિનરકના સિંહદારામ મોટા
ઉભી ધોળાં ઝમમમવીએ વેરીને હાસ્ય ખેટાં.

: વપન્નતિવંશરથ :

છોં ભુદિમાનુ રાજસચીવ ! આપ,
ધધા ભુરા છે અમથી અમાપ;
ઓધે સદા રાજસિંહાસનેના
ફસાવતા છવ પ્રજાજનોના; ૨૦

કયું મને અસ્થ તમારું છું ?
જાણે મને તો હૃદયાત્મ ના શું ?
-કયો કદા મેં મુજ ધર્મ-ત્યાગ,
કરે સદા તેથી શું ધર્મ ત્યાગ !
“ ના કર્મ લગ્ન, મુજને પ્રતિષ્ઠા,
આ જન્મમાં જાણું નહિ સતીપ્રથા ”
-એવું લહીને મુજને ભૂલાવી ?
ને સીત્ત મારું ! -કહું શી કહાણી ! -
તપોવને નિર્મલ વાયુ બેઠે જ્યાં
આવી ભૂરી શોભત સેવમાળા, ૪૦
શું મિષ્ટપૂરણા કલગીતિ પારા
એ પૂરતી શું નવ નાદયસાળા !
થયું મને, -અંતર સર્વ પીડા
રથજે રથજે દૂર હિરેથી ધાય-
સંક્રો મને દે, વનભૂમિ ! માર
વિરતારીને નીચ ફુફળ તાર,
આકાશ રે ! ઉજળવળ તું ઉદાર
આ દીન પે રેડ પ્રસાદધાર,
એ તારી નેસર્જિક નિર્મળા તણી
(પછી મને છો બસ) સો કરી ધડી. ૪૦
હા, રૂઢ આવાસ અધો અમારો
પીળા સદા જ્યોત જન્મે ત્રીપતી,
વિરતારતા જ્યાં અતિવ્યથ વાયુઓ
ને હૃદય નિશ્વાસ હલે પ્રચંડ
—જાણે જલે પાવક શીખપૂર્ણ
મુક્તામણિ કંતલ, ને અમારા

રતને ઝમે કીરણુ કેરં બિંબ,
પ્રમત્તા શીકરસંકત બહેકતું
આકાશ ઘેરં ધનધોર યાતું.
પ્રમોદ રાત્રી તણી માળ શુચવા ૫૦
જાતાં પ્રભાતે નવ પ્રુષ્પ-આગમાં
લક્ષ્મ-મૃતા મ્હાન બની, સમાવા
જૂગર્ભ તરકાળ, હું વાંછતી તકા.

: માલિની :

મૃદુ નવકુલ બહેની ! જાણિયું આટલું મેં:
મધુર વનસુમધી, પ્રાણના કેંક ખુણે
મુજ પરમ, અગ્નિએ સુત છૂપી રહી તે.

: મંદાકાન્તા :

આંખી રેખા પ્રથમ અરણે હેમરંગી દિને તે
ધીરે તીરે તરણુ મુની લાં રનાન માટે પધાર્યા,
ઉપા સોહે ઉદયગિરિ પે, તેમ બારે જટા લાં
પીળા, શોભે નવલુતિષ્ઠતા સેંકડો વીજ પેરી ૬૦
કાયાકાંતિ, દિસત નવધી, તેમ આભા મહેલી.

: પૃથ્વી :

નવીન મુજ શુભ શુવન બરી, (મને લાગ્યું કે)
અહા ઉદયશૈલ રમ્ય મુજ જન્મનેા ઉજવલી,
પ્રકાશકિરણે બરેલ અમીપણું જાણે ઉગ્યું
પ્રભાત નવ જીજ્ઞુ' સિશિરઘોત સોહામણું !

: સમ્બરા :

ગાતી યુવા તરણી મધુરસ મધુરાં,
ગીત મુરો સૂણે ને
મોહે ડૂબી તપસ્વી, ચકિત રઈ રહી
કાન માંડી કુમાર
જાનો સૂણી થયો એ, હરિણુશિશુ શો
લોન સંગીતસાર
નોંઠાયો સો કૂદીને પરી ઝટ જળમાં,
સર્વ દિશાન્તરોએ
ઘેરી લીધા, તપસ્વી કર કર મહીને
મંડળાકાર રૂપે ૭૦
કાધુ સોહામણું ત્યાં મધુર અવનવું
નૃપ નિર્ગંગ બંગે

: પૃથ્વી :

નદી જલતલે નુપુર-પદ્મતાલ તાલે, રહી
શીલા ઠણકતી, મીઠી હુમકતી જ તાને રહી;
તપી નિરખતા સરોપ નયને જ ચંડાંશુ ત્યાં
ખમી અમ, મહાધકા નિહુર કેરી મરતીલીલા.

: દ્રુતવિલંબિત :

ચકિત કૌતુહલે ખપિયાલ શો
પ્રથમ ત્યાંહિ કુમાર નિહાળતો
પગતલે અણુજાણુ આવિયું
કંઈથી તેજ પડ્યું અણુચિંતન્યુ ?
તરત, લકિત-સુભર્ગ-પ્રભાકણી ૮૦
પરમ બાલ અહા, શું ઝગી રહી !
શુભ રહવાર તપોધન, દેવનો,
નવલ તેજસમૂહ સમે દોહા.
વિપલ વિરિમત વિરતૂત આંખમાં
વિલસતી શુકતાદક. જોડલી
મુની રમી કરસંપદ બાવધી.

: માલિની :

કરણ મધુર છૂટયો કોકિલા-આલકે
અમૃતરસકુવારો ઊડતો-કેમ જાણે !
ચિર ચર્મ વન મંચુ', રમ્ય શાંતિ વણ્ણી ૯૦
મૃદુલ રિમતમહેરો પાન પાનેથી ફૂરી,
કદિ ય સૂક્ષ્મિતાને, કોષએ ના સૂણામું
મિય.સ્તવન-સુમાણું-એ ઉપાએ જ માણું
વિમલ, નિરવ ધીમું શૈલશૃંગે વહેતું.
જલધીતલ વહેતી નીલ ને સાંત સન્ધ્યા
વળા વનતણી તે છે બની ગીતભોજના.
સિશિર શીતલ અશ્રુધારથી, સૂણતાં તે
હૃદય પથુ સહેને આર્દ્ર આ ટું ગળીને.

: સાદ્રલ :

નારોજદ સમસ્ત પાલવ યુએ ઠાંકી,
હસી ઊઠતાં,
એકાએક રુદુરી અપિનયનમાં,
સદેહશંપા જરા; ૧૦૦
ચિંતામસ્ત ઉદયચિતથી બરીને
પાય ઉતાવળા

જોડી હાથ નમાવી મસ્તક,
રહી ઉભા તપસ્વી કને
ઓઝો:સ્વામી! "શિરોમણી મુનિતણા!
પાદે પડી આપને"
દાસી દીન અહા ! મહા અધમ હું"
આથી મહાધર્મ કને

બેલ્યું તીર લઈ જ અંગ મુનિનું,
મારા મહા સીવરે
બેસી ઘુંટણુ પે લળા પદયુગે,
લૂંછયા વળી દેશને;
ઉંચુએ ધરી મીટ મેં,

કેસમ શું ઉધ્ધોનનાં, ત્યાં મને
નિહાજ મુનિરાજ નિમ્નવદને;
ને મુગ્ધ સ્ત્રી દર્શને
પહેલાં તે દ્રગયુગ્મ નિર્મળ દીઠા,
નારીમહતા લહી,

ઉઠ્યો નાદ ઉરમહી વિજયની
વેણું ગળવી રહી. ૧૧૦

: વસંત ૦ :

છે ધન્ય જન્મ મુજ, ધન્ય અહા, વિધાતા !
આપે દીધું લક્ષિત ઓતનુરૂપ દાતા !
મારો ઉઠ્યો જય ઉગી તનુ તેહ વ્યાપી
દીપી ઉડી વિજયકાંતિ (તેહને) સુનેન મારી;
માનુસવનેહીતરી મમતા મધુરી,
મુગ્ધાકુમારી જનની રમણીય પ્રીતિ,
ત્યાં તો સુધા વરસતી મુજ અંતરેથી
વીણા પરે, મધુર તાલસુમદ ગીતિ
સંયોજને સુરતણા, મધુ મુંગતીંતી,

: મંદાકાન્તા :

બોલ્યા જોઈ, મુનિ મુજ મુખે,
" દેવના દર્શને કે
આહા ! કેવો મુખ દિન ધરો
ધન્ય છે આજ મારો,
કેવો શીલો અમૃતસમ છે
આપનો સ્પર્શ મીઠો
ને આ આંખે ઉભય હસતી-
દિવ્ય તેજશુ દીઠો. "

૧૨૦

: અનુષ્ટુપ :

હસો ના મંત્રી ! વેરો ના હાસ્ય આ ઉર ના મમે
ઠટારી ધાર મારો ના પીડામાં અદ્ભૂત તમે.
આજોઈ ધૂસરાણુમાં, યદ્ય હું અપમાનિતા,
સતાવો ના અનાદરથી, નાંખશો તૂથ અગ્નિમાં !

: હપ્તતિવંશરથ :

આ દેહને સ્વર્ગ સમાન માની
કેં માન ભૂલ્યા નિજ, મોહમુગ્ધ
બની વહે ચાર, મધુનિશાએ- ૧૩૦
ન એકની સત્ય સૂણી સુવાણી.
મેં ને ઠહું છે, ઝડત તત્ત્વ તેમાં,
બકાશ ના જરૂરન અંશ નેમાં;
મિથ્યા ન દ્રષ્ટિ, ઝડત ઝપિનેનની
મિથ્યા ન વાચા રસના વિહારની.

: મંદાકાન્તા :

ખોટા મંત્રી ! વિષય વિષયી, દ્વેતમાવે નિહાળો
મુદિ આખી વિષમ નજરે જુદ છે તોય માળો,
ધૂલિ લાગી તપનયનને પુરીમાંથી ઉડી ને
હું ભીખી છું, વિમલ દ્રગથી જોઈના શું સફાઈ ?

: રથોદ્ધતા :

દેવતા મુનિદ્રોગે ખરી હું હા !. ૧૪૦
ઝપિનો દિવસ ધન્ય મેં કયો
દર્શને, મધુર સ્પર્શ માહરો—
સોમ્ય ને અચૂતશીત, ને વિભા
દિવ્યતા ભરી દ્રોગે જગે મહા.

: અગ્ધરા :

રે રે મંત્રી ! તમારી હવસતરસને
ના હું છીપાવનારી
સેવા ઠાજે ધડી હું નહિ વળા વનિતા
માત્ર વારાંગનારી,
પૂજના અર્ધમાંહી યદિ કહિ મુજને
હો તમે ભૂમિ ભારે
તો તો અપુર તમોને અમરસસુધા
સ્વર્ગની તેહ સાથે.

મારી એ દેવતા પે પરમ પુનિત ના
 ડાહ્યે પ્યાર કાધો,
 સોને રૂથો અનેરો ચમકમકતો
 માટીનો દેહ મારો; ૧૫૦
 સૌએ કાધી ઉથેલા—અતિ અવગણના,
 દેવતાને (અવળ્ય) !
 દીધો તેને હૃદયવિપિતનો દૂર આવાસ સખ..

: અનુપદ્મ :

પધારી મુનિ મારે ત્યાં પરિપૂર્ણ કરી કૃપા,
 હતાં એકાંત વેરાને અટૂંકો આશ્રમ મદા
 રહ્યો તો ત્યાં સુધી કેવો શાન્ત નીરવ ગૂઢ એ !
 આવ-ગમ નહિ ડોહની-દ્રષ્ટિ કે જનની હરે !

: મંદાકાન્તા :

નિદ્રા ઘેરી જલધિપુલિને એકલી ભઠ્ઠાશ-ય
 રોમાંએ ત્યાં પ્રથમ, દબને દેવતા પુષ્પ પુષ્પ
 કાધી પૂજા બહુકમુનિએ તત્ર તેની, પધારી
 ધારી હૈયે પરમશુચિતા ભાવભક્તિ પધારી ૧૬૦

: સમ્પદ :

જમંતા દેવતા એ મુજ હર હિમરી
 હર્ષ, આનંદ જાગે
 ભક્તિભાવે ભરેલા હૃદયભદિં, કયા
 એ ન કે અન્ય જાણે
 મે વિના-દેવતા ને ઋષિતતુજ વિના-
 સૌમ્ય ભોલ્યા કુમાર
 મોડી વાણી, મધુર મમ મુખ નીરખી,
 " આપ આનંદસાર
 આનંદ છે મટેલી સુસ્વરૂપ પ્રતિભા,
 બાહુપુએ ઉઠે છે
 ધારા આનંદ ઠેરી, તવ ચરણ ચૂમી
 આજ આનંદ બે છે. "

: વસંત :

વાણી સૂણી, નયન પાવન બેઠ જોતાં
 ને આંખથી મુજ જરી વળી અશુધારા,
 આવી નિમેષ પળમાં હિમી બદાર બાજા
 સોદામણી શુચિ શવિત્ર કુમારિકા ત્યાં. ૧૭૦

: પૃથ્વી :

અનેક દિનથી જ્વલંત મુજ મોહરંગી નિશા
 યતાધિક પ્રદીપજ્યોત યકી સોદતી સર્વદા
 સદર અતિ દુરથી પ્રમળ દીર્ઘ નિશ્વાસ-હા !
 યર્ષ અદ્ય, સઘ સર્વ દીવ્ય છુઝાવી દીધા.

: માલિની :

અરણ્ય કરથી મારા કેશ આવી પ્રભાવે
 મુંઝી દઇ, નિજ બહેની શાં, કર્યાં લાડ ઘેરાં
 વિપિન અનિલ આવી મંદ, મારે લલાટે
 ચૂમત, જ્યમ વસંતે, પુષ્પ મહાએ ચૂમેલાં.

: સમ્પદ :

મિથ્યા શુદ્ધિ તમારી કુટિલ જટિલ આ
 સેંકડોં ધિછ ધિછ !

ધિછારો, વદ આસ્યે તવ કષ્ટ ભર્યાં
 હાસ્યને તો અધિક; ૧૮૦

સહિ સારી તમેને, તમ છદ્મછલકતા
 ચિત્ત જેની જણાતી.

પાપે પ્રોઠા પતિતા તણું સદુ દલ
 એ હાસ્ય આપું હસેલું.

ભૂભંગાદિવિલાસે ચપલ છલનથી
 જ'દ એ હાસ્યધેલું;

યેનાં ચોમેર સૌએ દશદિશ યકી
 સૌ સૌઓએ કુમાર.

સૌએ કાધાં અનેરાં હરણપરણ્યાં
 વેગળા વક્ષથી ને

વેણી છોડી મથેલી અત્રકષ્ટ યકી
 જીતી મૂકી દીધી,

દંડો-જેવા (સકીડા) નવકમલ તણા
 હાથથી ત્યાં વિલાસે

ધીમે કાધા પ્રહારો ઋષિવ્રતવુના
 અંજ અંગે કૂચોથી.

: પૃથ્વી :

' તપોનિધિ કુમાર ? હે હૃદય ! હૈડો,
 પ્રિય ! કે સ્થળે
 કુપાવું તમને, વ્યયામચિત
 માદરા અંતરે

કરી પટ ફું આવરું તવ દગો !-

ચહું એ ઉરે.

પ્રભાત ! ઘુંજને ફું ધેરી શરૂં તો-

રંગી આવરો.

ઉપાધન સગી રતાશ સહ

રંગે લગ્ન તથો.

વિશાળ પટ ધેરચુકત-

મુનિ, હાંકું ફું તે વરે.

: વસંત :

હ્યો આહુતિ મમ મુનિ ન પ્રકાશપૂર્વ !

આ હ્યો તમે ન, તમને હું છવાઈ હાંકું

દીધી મને ન વિધિએ પરિપૂર્ણ શક્તિ.

ધિકાર છે વિધિ ! શતાધિક છે તને તો

નિર્લજ્જ નારી !-રમણીકલના અનેક

ધિકારના મળવી ભર ઘું દિશાએ ! " ૨૦૦

: અનુદૂપ :

અપાત્રતા મહા કષ્ટે, હુધાતો હું સગી પડી

છિન્ન ભિન્ન લતા જેવી, તપસવી પ્રતિ તો વદી

" મમ ને કર્ણાનિધિ ! દયાળુ આપ છે મુની

હામાં છે આપનું રત્ન, ધેર હું રંક પાપિની !"

મમ બાણોથી વૌધાઈ આવી શી મુગડી ધરી.

: ઉપનતિ વંશરથ :

બોલી રહી ફું કર્ણાદ કંઠે

"આ નીચને પાવન પૂણ્યશાળી ! આ !

કરો મને માફ " કહી સગી પડી

ને અંમના અંમ કરી ફું બોલી

કરી પૂઠે હારે વિશાસિનીઓ, ૨૨૦

: પૃથ્વી :

તપોવન તથા બધા તરવરે કર્ણા કરી

સહર્ષ મુજ મરતો નવ કુબે વધાવી રજાં

અને મધુર વાંસળી શું મધુરો સુરો દરથી

અચાનક મશીર જે શ્રવણને ગમવી ઉઠ્યા.

: મંદાકાન્તા :

" પૂણ્યનદે ઝરતી પ્રતિમા !

દેવના દયને કે

આહા ! કેવો શુભ દિન થયો

ધન્ય છે આજ ગારો,

કેવો શીળો અમૃતસમ છે

આપનો રમણ મીઠો !

ને આ આંખે ઉભય હસતી,

દિવ્ય તેજશ્વ દીટે. "

: ઉપનતિ વંશરથ :

દેખી યોગ આ હાથ દેવતાને,

મુનિ ! ન જો ચંચલ નેત્ર બુદ્ધે; ૨૨૦

પૂજ તથા પુષ્પ સમર્પણ મને

આ પુણ્ય કરતે, લઈ ફું સિધાઈ.

સોદામણી પૂજનનો પરાગ

આ આત્મતું મંદિર છાઈ રહેશે,

મારા, ભવે આ, સુધી જીવનાન્ત

તે દાર ને સ્થાન ફું બંધ રાખું.

: વસંત :

રૂદ મંત્રો ! તમ તે રી વક દારવ

ના, ફું નહી, મુજ વિષે નહિ દેવતારવ

ચેત-વહોણ જગ મુતિકર્મિતો કરા

શિષી તણી કરત સાધક સો અનેરા ૨૩૦

પૂજ વિશાળ જગમાં, બની બુદ્ધિહીણ,

તે મુતિપૂજન થઈ મધું એક દિન,

ને તેનું ચિરદા વિમુક્તન એક દિન;

તેની હવે રમતપૂતલી શું બનાવી

તેની પૂજ કરી શકે પુરલોક પાછો !

જો આ ભવે મુજ યઈ મધી પૂર્ણ પૂજ

તો તો થઈ સફળ ભવે પરિપૂર્ણ કોડા.

ને ફું હવે કરે લીલા મુજ દેવતાની

પૂરી બધી, કુબવી રેકી જશે પ્રતિમા

આ ખાટીની, બસ થઈ પછી પૂર્ણ લીલા. ૨૪૦

: અનુદૂપ :

હસે છે તો દસી દયને પરિપૂર્ણ પ્રધાનશ !

તમારા અભિમાને આ હસી લે પૂર્ણ દારવથી,

હેમચુદા અને મોટા સોગારો સફળ આપની

રાજમંત્રી ! રવીકારો તે પાછો, ના કાઈ કામની.

: પૃથ્વી :

નૃસીધિક કહી કયા અતિ, વૃથા તમેને તથા

અતીવ પરિતાપવી હૃદયને વધા માહરા,

સદૈવ રમરણે સુધીર અધમ નારીનું વૈષ્ણુ આ

લખી ઘું મુકને;-તમે - સમજતા સુસુદ્ધિ બધે

બધું બધી પળે, પરંતુ રહી બાકી છે બે કયા

દશ સમજાવી; જરૂર નિજ લક્ષ્યરાખો સદા. ૨૫૦

અચાનક સદૈવથી અડપ-એ લહાયે કયા,

ન કાઈ કળી વા શકે અકલ એ કદી એ વિના. ૨૫૨

પાણીડાં

: રાગ:— ન કે મથુરા હાં કાનાને :

જલભરી ગગરી ઇલઇલ ઇલકે
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !
ઇલઇલ ઇલકે ને ચુદી ભીજવે;
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !

સાખી : સરકે સાણુ શીરથી, વેણી વીખરાઇ નાય !
ધોલવુલી પણુ લક કદે, શી કરવો ઉપાય !
ફાણુ ફાણુ નમણી ગાગર નમતી;
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !

સાખી : રજકણીકાતું ભેડતું, ધાયુ શીર પર છેક
હલકુ પાત્ર સદા હસે, સમજે નહિ વિવેક
માન ભર્યા ખુખડે મીઠું મલકે;
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !

સાખી : દોમળ નારી દીલડાં, દોમળ ઉરના ભાવ !
કઠોર જળતું ભેડતું, કેમ શીરે સહવાય !
ઝાંગ ઝાંગ ભીજવે હલકે હલકે;
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !
જળ ભરી ગગરી ઇલઇલ ઇલકે;
કયમ કરી ભરીએ હો !
પાણીડાં !
કયમ કરી ભરીએ હો !

શ્રી. જંગુલાલ રાવળ

—: નોંધપોથીને પાનેથી :—

લેખક : શ્રી. 'હરિતમ્'

દીવાળીની આ વખતની રંગબોમાં અમે નાગપુર ગયા હતા. નાગપુર મધ્યપ્રાન્તનું પાટનગર અને પ્રદક્ષિ કેન્દ્ર છે. આને પણ દિ-દની ભૂગોળમાં એ એક મહત્વનું સ્થાન લેવી શકાય. કચકા, મુંબઈ, દિલ્લી અને મદ્રાસ સમાં ચતુષ્કોણ રચતાં મદાનગરો વચ્ચેના ચોટા સમું એ નાગપુર મધ્યપ્રાન્તની સરકારનું કારભાર કેન્દ્ર છે. વિવિધ પ્રકારના બેંક-પાર-લેવોગથી લખખતું વ્યાપાર ધામ છે અને આગાહીઓનું અગત્યનું યાજુ છે. પરંતુ દીવાળીના મંગલ દિવસે અમે નાગપુરમાં નહિ પણ બીજાં જ સ્થળોએ ગાજેલા, અને તેથી આ પ્રવાસ-નોંધપોથીમાં એ જ લખવાનો વિચાર છે.

તા. ૩૦-૧૦-૪૧ (ધનતેરસ)

ધનતેરસની ખુશનુમા રહવારે અમે અહારી મોટરમાં જખલપુર જવાને ઉપડ્યા. નાગપુર અતે જખલપુર બંને મોટાં અને મહત્વનાં મધ્યપ્રાન્તનાં શહેરો હોય તથા એ બંને વચ્ચે વાહન વ્યવહાર વિશેષ રહેતો હોય એ બંને નગરો વચ્ચે એક સળંગ અને સરળ રસ્તા મોટરો માટે છે. સાત-આઠ કલાકમાં સહેલાઈથી આ સફર પૂરી થાય છે. અમે તે આનંદ-દીગ કરતાં કરતાં જ મજા કાપેલી. કચવાઈ કચવાઈને વિદાય લેવાની તૈયારીઓમાં પડેલાં અધિકારીમાં અને પવનની અણમતી રમતો રહ્યાં અસંતોષ સેવતા મોટરમાં આગળ તણાયા. નગર છોડ્યું ત્યાં લગી તો ઠેરઠેર ધરોમાં, બૂંપડાઓમાં અને બંગ-લાઓમાં દીવડાઓ જગી રહ્યા હતા-એ-તો દીપોત્સવીનું સ્વાગત !

હોડતી મોટરને 'પડી-આપરીને' પછું બાકી પડતી અને અમ્હારી વાળની લોટી સાથે નિરંકુશ ખેલન કરતી અનિચ લહેરો-ઓની પજવણી હવે શરૂ થઈ અને થોડીએક ક્ષણે અમે એ સહન કર્યું. પણ ધીમે ધીમે લિગતા સૂર્યાના ક્રમણ કિરણો પણ પોતાની જવાબદારી રહમજને અનિસરાગને ફોસલાવેલા, પટાવવા અને છેવટે ધમકાવવા માંડ્યા. અને અનિલના અટક્યાળાં ચોખા થયા !

સરકરી સેનિકોની છાવણી કામ્પી ! દિલ્હી-આનું પવિત્ર ઐતિહાસિક યાત્રાધામ રામટેક, નાગપુર-જખલપુર વચ્ચેના અંકોડાસમું શીવ-ની વચેરે વટાવતી વટાવતી અમારી મોટર આગળ વધી. રસ્તે ઉડતી ધૂળના ગોટાઓ ધીમે ધીમે ઉઘ અને જતા તાપની સતા-મણીઓ અને આપણી 'શહેરી ટાપટીપ'ની જરાબર ખબર લેતા પવનના સુસવાટાથી આપણે ધણીવાર ત્રાસી જઈએ છીએ. પણ મોટર રસ્તે જતાં પણ મદાન સાહસ ખેડતા હોય એવી વૃત્તિ ધરાવતાં પહેલાં આપણે આજથી થોડાએક સેકા પહેલાંનાં મુસાફરાની દશનું ભાન સતેજ રાખીએ તો ? ને વખતે મુસાફરો કાશી-બંગાળાથી યુગરાત સુધી અને મદુરાથી મથુરા સુધી પગપાળા ગાડાં-ઓમાં અને અમ્હો-ઉપર સફરો કરતા હશે-કઈ થડીએ ક્યાંથી કોણું લૂંટી લેશે, જીવ લેશે, તેની સતત બીતિ રાખતા સાહસો ખેડતા જતા હશે-આગળના જેવા સરળ પ્રવાસ-માર્ગોની ઉણપને લીધે લાંબા-ટૂંકા ને ઉંચા-નીચા રસ્તાઓ ઉપરથી ચાલ્યા જતા હશે-અરે, આને પણ સહરા જેવાં સુકાં અને ખાવા ધાતાં, રેતીનાં

જોખાંજોને ખૂંદતાં ખૂંદતાં ધણે જતાં
રોળાંજો પ્રવાસો કરે જતા હશે-સાચે જ !
ધંત્રે અનુધ્યને વિપુલતા બહી, ગતિ અર્પી,
જો માનતા હોઇએ તો આકર્ષણે આધ્યુ,
પણ એણે એને પ્રમાદી, આગસ્ટ, જડ અને
સાદસ યન્ય પણ બનાવવામાં ધણીવાર
મદદ કરી છે.

વિચાર-પ્રવાહમાં તણાતી 'મન-દષ્ટિ'
મહારી 'સ્થૂણ-દષ્ટિ'ને પણ રોડી રહી
છાતી. આનુબાનુ જુદાં જુદાં ખેતરો,
મોસખીના બગીચાઓ અને શીથોડાનાં
તળાવો આવતાં. દલે તો થોડા થોડા અંતરે
જોળ જોળ ચડવાની સીરીસું બાન કરાવતા
દોહ-અહીં માછલના ધોડા આવવા માંડ્યા.
બલખત બાજુના અને અશીરમડના ધાટ
આમળ તો આ ધાટ કરી વિસાતમાં નહિ !

વચ્ચે અમે પણ ઊંટા કરવા એક નહાવું
મંદિર જોઇ ઊતર્યા. મંદિર મારાતીનું હતું.
બાનુમાં જ મીઠા અને ડંડા જલનો એક
કુવો અને આમળ કુમળા વેલીઓના અંદ
દરવામાંથી કરતી શીતળ ચિમ વિચિત્ર
છાંયડીધી પથરાએણું આંગણું હતું. દરોન
કરીને નારતો ખાતા અમે ત્યાં બેઠા. પૂનરી
સાંકુ હતો. એમણે થોડીવારમાં પોતાના કોષ
સામરીતને ચાક પીવા બોલાવ્યો એ આવ્યો.
ચાક પીતાં પીતાં બંને વાતોએ ચડ્યા,
અને મેં સાંભળ્યું, "મહારાજજી ! થઈ તો
કયા હે ? ગુજરાત કાઠીઆવાડને તો જ્યારે
દેખો વહાં બસ ચાક ઓર ચાક !" સાચે જ
હું ચેંક્યો. ગુજરાતની અસ્થિતાની ઘોષણાઓ
કરવા મળતા ગુજરાતની અને અનેક સૌર્ય-
કથાઓની જન્મભૂમિ કાઠીઆવાડની પણ
આને અદિયા પણ આવી જ ખ્યાતિ ? ?
વિશ્વની મહાન વંદવિભૂતિ મહાત્માજી,
આર્યધર્મની જ્યોતિ જાગવનાર મહર્ષિ દયા
નંદના ગુજરાતની આવી પરાગ ? ? શું આ

આણેપ સત્ય નથી ? શું એ એકલા
ગુજરાત-કાઠીઆવાડને જ ઓઠાડી શકે
એવો આણેપ છે ? સત્યાગ્રહ, અસહકાર,
સવિનયબંધન ધરેરની તાલોમ પામેલા
ગુજરાતી નરનારો મારેના આવા ખ્યાલનું
કરણ શું ગુજરાતને રહેલાણી. પ્રમાદી, વાલો-
ડીયું, પોચું, વિલાસી અને ધનવાન માનનાર શું
તદન જ ખોટો છે ? એ રિયતિ આને બીજા
પ્રાન્તમાં હોય ત્યા ના હોય, પણ આપણી
તપવૃત્તિ અને કષ્ટ-સહનશક્તિનો આ
ઉપહાસ આપણે ટાળવો જ જોઈએ. ચાક
સરખી દેખાતી નહાની વસ્તુ ઉપરનું આ
'પ્રકરણ' કોઈને અર્થહિન લાગે, પણ
મહારે મન એ કેંઈ દેવા લાયક વાત નથી.
આને આપણાં ગામડાંઓ તરફ જુઓ-
કવિઓને માથેની ધંટડીઓ સંભળાય,
ખેતરોમાં લીલા મખમલના ગાલીચા દેખાય,
મંદાં અને દુમળાં બાળકોને 'નિદોષ શુભાખ-
ના યોડા જેવાં શુભકાંઓ' કહી કલમને
ચકવવાનું મન થાય, કાણે કાણે આર્થિક
સંકેશમણમાં પીસાતા ગામડીઆમાં પૌરુષના
બળકારા સંભળાય, અને જ્ઞેમ-અજ્ઞાનતા
વંદોળમાં ફસાઈ રહીને નિત્યનો વ્યવહાર
બસડે જતી ગામડીવણેમાં 'પુર્ણિમાની
અંદ સમુદ્ર મુખ દેખાય-ધમધમ ધારા વણેવતી
મરાવદાર આકર્ષક બાહુઓ' પણ નજરમાં
રમી રહેતા લાગે. પરંતુ મને તો રહેલી નજરે
બધાં ગામડાંઓમાં ચાકની હોટેલો અને
બીડી-તમાકુનાં બોખાંઓ દેખાય છે. ધારો કે
કોઈ બાવનારાણી કુવક એકાદ ગામડાંમાં
બેસી જઈ લાંબી દાર, બીડી, તમાકુ ને
'હરામ' ગણાવે, 'આદના કોપ'ને સદાની
તિસાંજલિ અપાવે તો એવું એ ગામડું કેવું
દેખાય ? એ બધાંની હાજરી પૂરવા તકલીઓ
અને રેડિઆ આવે, રાષ્ટ્રભાવનો અને
પ્રભાતફેરીઓ આવે, રવચ્છતા અને સાચી

ખેલદીથી આવે તો તો એ ગામડું સાચે જ દેવી બને ! અને આ 'દેવી' શબ્દથી બહુ-કલાતું કારણ નથી, કેમ કે આ બહુ અચૂક અંશે તો અમલમાં મૂકી શકાય એવું પણ છે. અને આ માટે પ્રયત્ન કરવાનું જ મૂકી દઈશું તો પછી અલગત એ બહુ હવામાં જ લટકી રહેવાનું છે.

આ પ્રવાસ અમે આગળ ધપાવ્યો તમે તેમ આપણી ગામડાંની પ્રજાનું સાચું દર્શન થતા માંડ્યું. ગામડાંના મોટર-મથકે એકાદ ચાંદની હોટેલ અને પાન-ખીરીનું ખોખું હોય, મોટર આવે અને ગામડાંની જનતાનાં પ્રતિનિધિસભા મનુષ્યો 'બેમાં મળ્યાં જ હોય, દૂબળાં, નખળાં, ચિંતાગ્રસ્ત, દાંત્રેડાં, નિસ્તેજ અને અમાન, નાગાંનાગાં, ગંદાં, ધૂળવાળા પગ-હાથ અને વાળવાળાં તથા દૂબેડાં આગર જેવાં પેટવાળાં બાળકો-દેખાય, અને સાચેજ આપણે રહી જીએ ! મેં ગામડાંઓ બહુ જોયાં જોયાં હશે, પણ જે જે જોયાં છે અને જે જે જુ' ત્યાં ત્યાં આજ દેખાય ! બાળે જ દેખાય છે આપણને ત્યાં આશાભર્યાં, રાતક-દાર અને ઉત્સાહી મોં ! ગરિબી કરજ-વરા-એકારીની સાંકળમાં એ ડોક પીસાતી જતી લાગે છે ! ખરે જ ! બહુજ દયાજનક દેખાવો મારી દષ્ટિએ આ પ્રવાસ દરમિયાન પડ્યા છે. આપણે તેઓને કવિતાઓથી બહે ખૂબ સુખી અને બાળ્યશાળી ગણાવવાનું પણ વહેરીએ પણ આશ્ચર્યજનકો મોટે ભાગે એ આપણી કવિતાઓથી અને વર્ણન અમરૂતિ-ઓથી તદ્દન ઊંધાજ હોય છે !

વિચારમાં ધેરાએલા મને બાળુમાંથી દર્શાવ્યો—“ હવે જન્મપુર ગોસ ગામડું જ રહ્યું-જુઓ આમ ! ” મોટર તાણે જતી હતી તેને અને વિચારગાડી એંચે જતી હતી મગજને ! અને ત્યાં તો તીવ્રવાદનો ઘાટ આવી પડ્યો. જન્મપુર અહીંથી દસ-આર

માફક દૂર છે. નર્મદામાં નિર્મળ નીર ડોલતાં ડોલતાં વહે જાય છે, રેતીના વાણુઓ ઉપર ગામડીયાં છોકરાંઓનું અર્ધનગ્ન એક ટાણું વહેલું છે અને પૂજા ઉપરથી પસાર થતાં વાહનોમાંથી લંબાતા દરતોમાંથી ભક્તિભાવ-પૂર્વક નર્મદાજીને અર્ધરૂપે અપીતા પેસા-આના ઉપર ગીધ-દષ્ટિ નાંખી દૂબકીઓ મારીને કીલકીલાટ મચાવી મૂકતું એકાદ નાનું કિશોરજૂથ પાણીમાં રમી રહ્યું છે, સામી જ બાણુએ થોડેક અંતરે ડોક લંબાવીને એકાસપાટે પીવાય એટલું રેવાજવપાન કરતું એક વાહરડું અને સામેની ટેકરીની લીલીછમ લીલોતરીને જોઈને હૃદય દારતો એક ન્દાનો આકર્ષક પાડો છે-આ બંધુ વાતાવરણને સૌંદર્ય અર્પી રહ્યું લાગ્યું.

હરખાતા હરખાતા બરોડાના ત્રણેકના સુમારે અમે પાણીમાં ન્દાવાને પડ્યા. પાણી ઊંછરું પણ વેગવાળું હતું. સ્થળ રમ્ય અને મધુર હતું. નર્મદાનો પદ વિશાળ હતો પણ બધુંકર નહોતો. ગામડાંની ભાગોળે આવી કોઈ સરિતા હોય, એમાં હજીજીમાં દરવાનું અને તરવાનું હોય તો ખરેખર એ ખૂબજ સુંદર કસરતશાળા બની જાય. સહેરી કોઠો તો ઘણે ભાગે આપું રમણીય પ્રકૃતિચિત્ર બેઠ-માણી દર્શકેલા થઈ જાય છે. જુવાની વટાવી ગએલાઓ પણ નદીમાં પડતાંની વારજ ઘણીવાર બાળક બની જાય છે-સ્વામ રહામી જલક્રીડારીઓ ઉરાડતા હોયએ, લાંબો સમય પાણીમાં દૂબકીઓ મારવાની શરત કરીને-જે રહામેનાનું ધ્યાન ન હોય તો વચ્ચે બહાર આવીને શ્વાસોશ્વાસ લઈ આરામ લઈને વળી પાછા પાણીમાં ગરી જઈને મોઝા બહાર નીકળીએ અને એમ કરતાં કોઈવાર પકડાઈ પણ જઈએ, આવાં ધુટણપાણીમાં તો સાત-તાલીની રમતો કરતાં કરતાં કિલ્લોલી રહીએ, અને પાણીની અંદર હાથ ડાખીને

કોની હથેલીઓ ગુલામની પાંદરીઓને પણ
ટપી નવ એવી છે એમ હરિદાસની વાતો
કરીએ અને ત્યાંજ જો કોઈ આપણી હથેલી
ખીજ બધાની હથેલીઓને મહાત કરતી
જોઈને આપણને પુરુષજાતિના દ્રોહી શ્રેષ્ઠ
ખીજને હસાવે અને આપણે મ્હીડાઈને ધડીબર
ધુવાંકુવાં થઈએ-સામે, આવા અનુભવો તો
ધણીને મ્હોટી ઉમરે પણ થાય છે જ.

નર્મદાનાં આ નીર પવિત્ર છે, અને
સાથે સાથે ઐતિહાસિક પણ છે. અહિં જ
ત્રિપુરી મહાસભાનું લાખખોની હાજરી વચ્ચે
અવિવેશન બરાયું હતું, અહિંજ હિન્દની
આ મહાન રાષ્ટ્રિય સંસ્થાના બે પક્ષો વચ્ચે
સખ્ત યુદ્ધેશ અમેલી, અહિંથી જ જનતાએ
હિન્દી મહાસભાની ગંભીર અને કમનસીબ
ધડીઓનું કર્ણન કયું અને છતાં અહિંથી જ
અનેક રાષ્ટ્રપ્રેમી ધગધગતાં હૈયાવાળા
હિન્દીઓ 'આત્મશુદ્ધિ' અને 'આગળ ધરો'
ના મંત્રો લઈને આગળ વધ્યા, આજે પણ
એ બધાંની યાદ આપતો ત્રિપુરીનો ત્રિરંગી
જંડો આકાશમાં ઊંચે, એક ટેકરી ઉપર
ખાસ ચણેલી પીઠિકા ઉપર ઊભો ને વહે
જતી રેવાની ખંજરી સાંભળાને ડાહ્યો-
ફરફરતો સગર્વ દીપી રહ્યો છે. અહિં
ત્રિપુરી નગરના રમરણાવશેષ સમો એક
મનજારી દરવાજો પણ હતો છે. સરકાર
તરફથી આ નદી ઉપરના પૂલ બાંધવાના
ખર્ચનો ખાડો પૂરવા જવા-આવવાનો વેરો
રેવાય છે. મેહરો પાસેથી રા. ૦-૬-૦
સેવામાં આવે છે.

દોઢેક ઠલાક નર્મદા નદીના ખોળામાં
આમ પસાર કરીને અમે જખલપુર
બણી આગળ ધધ્યા અને જખલપુર તો
અમ્હારા સત્કાર માટે એક પગે ઊંચું હોય
એમ લાગ્યું.

શરૂઆતમાં, અનેક વંધોથી તડકી-છાંવડી-
ઓ વેડી વેડીને પીઠ યએલા, એકને માથે
ખીજો ઊભીને 'એ પડ્યા-એ પડ્યા' નો
જમ પેદા કરતા, અનેક પ્રકારની-વૈરાગ્યપત
નિરપ્રદીઓથી માંડીને વિલાસ થેલાં યુવક-
યુવતીઓ અને કાકું કાકું બોલતાં ખાલોની
દષ્ટિઓથી ભીંજાઈ ભીંજાઈ કરી ગયા હોય
એવા, વધાની જોરદાર ઝડીઓ અને કંપાની
નાંખે લેવા તોફાની જંઝાવાતોના સપાટાઓ
ઝીલી ઝીલીને જડ બની ગયા હોય એવા,
અનુભવતા ઊંઘ પાતાળમાં ચક્ષુઓ મીચીને
સ્થિત પ્રત્યક્ષ ગયા હોય એવા કાળો,
વિવિધ આકારના કાળમોંઠ પાંથરો અને
બાજુઓ પર સ્વાગત-વંદના કરતા હોય
એમ જોવા હતા. પછીથી આવી-અને
બાજુઓ પર અનિલના સૂરમાં તલ્લીન
બની સત્કારગીત યુગ્મતી અને માતી,
આયમતા રવિનાં ફિરજોને ખાળી ખાળીને
એમાંથી જુદાઓ બનાવી પોતાની છાંયા-
સાડીમાં મઢી દેતી વૃક્ષવલિઓ પણ હવે
દેખાઈ. પ્રકૃતિ દેવીનું આનું હેતાળ સ્વામત
સ્વીકારતા સ્વીકારતા અમે આખરે સિઆળા-
ની રહાંને જખલપુરમાં પ્રવેશ્યા.

[અપૂર્ણ]

બ્રહ્માન્ને બાથે સૂર્યશો
એને બાથ કુંડુંમ ચંદ્રક પ્રકાશતો'તો.
સાગરના જલ તરંગરો
તેના પાલવ ફરકરો'તો.
ઠનકયા કરમાં, ગોતીઝાંશી ફૂલમાળ
ફૂલવેલ શી નખી નખી
પ્રિતમની પ્રતિમાને તે આરોપતી'તી
મુખડે પુલની કોમળતા હતી
નયનમાં જીવનની ખરતી હતી
ને દેહમાં વિદ્યુતતા હતી.
દીક્ષાની ખરતી અક્ષર દેહ પામતી
ત્યારે તે પરિમલ શી જાતી હતી,
" અપો અમેલદીના ફૂલડે વધાવશું
ને હૈયાના કિંચડે ફલાવશું;
- હો નાય મન્દિરીએ આવજો રે. "
ઠવચિત્ ઠવચિત્ હૈયા રોરો તે કહેતી;
" સમ્પિ ! વસન્તે ફૂલડે ફૂલડાં ખીલે
ને પરિમલ પમરે.
આજ હર દેહની વસન્ત વિસ્તરી !
તો યૌવન ! વ્હાણ ! ન પમરે ? "
આમ પ્રભાતના ઝાઝળ પિન્દુરો
પ્રીતમનો પ્રેમાત્મા
શબ્દદેહે ઝરતો હતો.
વાદળની વિગળા
મેઘરાગળી હૈયા સોડે
આરામથી ચમકતી'તી.
ઉર્મિલા ! સ્નેહની ભાગીરથી
સાગર વિના ટળવળતી'તી.
સેરિત સરિતના સંયોગ
સાગર વિનાના તો અપૂર્ણ જ હોય.
" સખે ! જીવનની ખરતી
ચંદ્ર વિના અધુરી જ રહેને ? "

આમ, એકાગ્રી ઉર્મિલા,
કરે છે આત્મમંથન
સાગર મંથને
ચૌદ ચૌદ સનો જગત ચરણે ધર્ષો
તેમજ હૃદય મંથન
ધરે છે જગત ચરણે અમૃત શો પ્રેમ
કે વિષ શો વિખવાદ ?
ફૂલ પાંખરી ડાળ, ફૂલડે નખી
વલુ વિહરી ડાળને ચૂમે
લેમ લદમણનો પીધ્યા ગુલાબ શો માલ
વલુ ખીલી ઠળી શા ઉર્મિલાના ગાલને અડખી
પરિમલ શબ્દ કહે છે.
" પ્રિયે ! પ્રાણ મૂકી પ્રતિમાને જ પૂજશી ? "
" મહારાજ ! મંદમંદ સમિર સૌરભ બેરો કે પુષ્પ ?
સૌરભે પુષ્પ શોમાવનું
પ્રેમી દીક્ષ પ્રેમજ વાંચે
પ્રેમ એ તો જીવન સૌરભ
નાથ ! હું તો એ પ્રેમજ પીતી'તી "
" જનકપુરનાં રાગકુંજમાં વિહરનારી
સુકુમાર છે એ સારિકા
શબ્દધિન્નરે, મહારાજ ! એ સલુણી નહિપુરાય "
ચન્દ્ર જોતાં કુમુદિની વિકસે
તેમ ઉર્મિલા હિંચુ જોઈ બેઠી,
" મહારાજ ! આ જીવન સારિકાજ પઢાવી છે !
ત્યારે પઢાવજો આ કુંજ વિહારી સારિકાને
સ્નેહ શબ્દ પકડીને પ્રેમધીન્નરે પુરજો હો ? "
વર્ષો વાદળો ચન્દ્ર આડી ઘેરાય
તેમ શરમ વાદળો ઉર્મિલાના મુખે ઘેરાણી

દેવા ભાવ હોઠેથી હળવા કરે છે

“ પ્રેમ એટલે જ પરવશતા ?

પ્રેમમંજરી શા પ્રાણુના પ્રાણેશ્વર,
આજ છું અને હું છીએ એકાગ્રી
વર્ષો વર્ષો અને વસન્ત વસન્તનાં પ્રેમ
પ્રીતમને અડધા સરીખાએ નહિ
ચોદ ચોદ વર્ષનો વિયોગ

ધરીબરના સંયોગે હું છરવી ચકત
નાથ છેલ્લે છેલ્લે,

દીલ લીધું તો મળવાનો અધિકાર ક્યાં છીનવ્યો ?
હશે દીલને ગમ્યું તે દેહને ગમશે. ”

પોપટને દેવા સોડે દાખી દાખી કહે છે

“ પ્રેમ ખીજરમાં પૂરેલ પોપટ તો ઉડી ગયો
તું તો નહિ ઉડી જાય ને !

હું એ ઉડી જાય

ગુરના ભાવ શિષ્યમાં ઉતરેજ ને !

પણ ગુરપૂજનમાં ભૂલતો નહિ કે,

શુષ્કપૂજ એ જ ગુરપૂજ છે. ”

“ બા, મદારાજ રામચંદ્રને મળવા

રાજકુમાર ભરત ચિત્રકૂટ જશે

યારો સંગાથી એ ધર્મસંધના ? ”

આગ કે દારીજને—

ભરત સન્દેસ પાઠવી—

પ્રણામ કપી

“ રાજકુમાર ભરતને કહેજે કે,

એકલ ઉર્મિલા આવશે.

૩

“ વ્દાસા નીચું ક્યાં જાએ છા ?

ત્તમ આંગણે વણનોતરી આવી ઉભી

તો શું ત્તમે મ્દને તરછોડશો ?

ત્તમે તો મન્દિરીએ મળ્યાએ નહિ

ને ચાલી નીકળ્યા વનમાં

આજ ત્તમ પગલે હું મળવા આવી

તો કાં તરછોડો છો આમ ? ”

“ સીતા બગીચાં ! ચોદ ચોદ વર્ષ માટે

રામજી વન ભોગવે

ને મ્દને, અતુલને, રાજસુખ શોભે !

સીતાજીએ રામચંદ્રજીને

“ પતિ છે પત્નીનું જીવન જળ,

એ જીવન જળ જાતાં

મીનશી પત્ની શે જીવે ?

કહી સંગાથ સાધ્યો રામજીનો

બ્દેનનો દાખલો ઘઈ

મ્દારા સત્કાર્યને તું અવરોધશે જ,

મટે હું ચાલી નીકળ્યો તો મળ્યા વિના;

આજથી ચોદ ચોદ વર્ષ માટે

ભૂલી જાને આપણા રણવાસને

“ સજો ! રણવાસને-ઉપવનને

હું કવચિત્ ભૂલી શકું

કિન્તુ, એ ઉપવનના હરિણને હું શે ભૂલું ?

ત્તમે મ્દને ભૂલી જાજ

ચોદ ચોદ વર્ષનાં પાળએ બ્રહ્મચર્ય

હું નિશ્ચિન આપના જાપ જાપી જાપી

ચોદ ચોદ વર્ષના પાળીશ પતિવ્રત. ”

એ મ્દારા ઉપવનના હરિણ !

વનચારી બનો, ખાંધીશ નહિ હું પ્રેમપારો. ”

“ ઉર્મિલે, ઉર્મિલે ! રનેહિતુ દિલ ત્તે વાંચું

ત્તું સીતા નથી સુરાતમજા છે. ”

ઉર્મિલાનો ફૂલડાં કેસરીશો પાત્રવ

અમૃત બિન્દુ શાં આંસુશા ઝીલે છે.

૪

“સખિ ! ચોદ ચોદ વર્ષે આજ આવશે લક્ષ્મણજી

તો કાં નથી શણગારતા ત્તમ દેહમન્દિરીઆ ?

પડખે દાવ રાક્ષસોને મારી,

સુરેવણી કીર્તિવન્તા એ વીરને વધાવવા

મોતીડે બધો સૂવણું ધાળ

ત્તમ સરખી કે નાર નહિ શે તો ભેરો પ્રાણ !

ચોદ ચોદ વર્ષનો વિયોગ

આગના સંયોગે વિસરો,

ને આનન્દો, સખિ ઉર્મિલે આજ આનન્દો.

ચોદ વર્ષના વિયોગ પછીનો આજ આનન્દ છે”

“ બ્દેની ! દીલની પ્રીત દીલ ઉપરજ દોષ

મેલીડાં શા ઝાકળ ખિન્દુ
કુલ પાન્દડેજ હોય
ભાવ્યા છે કદિ કનક પાદન્ડે ?
અન્તર સ્મયે નાય !
પહેલો આવશે મુજ મન્દિરે વલ્લુ નેતર્યો.
સખિ ! આજ કાં જુલે છે વળી કે
ચોદ ચોદ વર્ષના વિયોગે
યોવન તો હીડી ગયું
યોવન ગયું ને યોવન ઉન્માદે ગમે
બોલું ધન પાછું મળે ખરું ?
રૂપે રૂપ ભાલ્યું છે કદિ ? ”
ત્યાં દરથી વનવાણ પહેર્યો
ગમે ખંભે શરબાથો ને ધરૂપ ધરી
ઠોષ આવે છે યોગી શો વનવાસી
ઢાયા બાળા બાળા
વનનાં તપ પુરા કીધાં
આજ અધુરું તપ પૂરવાં

કૃતાપરાધ શો ઉર્મિલા સામે ઉભો રહ્યો
તેના હૈયા ભાવ જોષ્ટે ઉતરતાં નથી
પણ આંખે નીતરે છે
ઉર્મિલા રનેહની સાધવી
સ્વર્ગ અંધારી કૃપ દાયે ઉભી
સાગર જોતાં નદીના જળ ઉછળે
તહેમ ઉર્મિલાના ભાવ હૈયા મૂકી હોડે આવ્યા
“નાથ ! ચોદ ચોદ વર્ષે રમરીસ છું રણવાસ
ચોદ વર્ષનાં અલ્પચર્યાં ભૂલ્યા તો નથી ને ?
હું તહમારી છું, તહેમે મહારા છો ને ?
લક્ષ્મણ ચોદ ચોદ વર્ષનો અલ્પચારી
આજ મૌન સેવે છે
(ઉર્મિલા નાયને આનન્દવા
દીકનો ભાર હળવો કરવા મૂકત કંઠે ગાય છે)
“ પ્રેમ ભયો હોંચકે ને રનેહ ભરી દોરીએ,
મુલશું મુકાવશું સ્વર્ગને આંગણે ;
જગ પારલે નાથજી મુલશે રે. (૧)

બેવફાઈ

કવિત

“ જીવન પુજમાં ભેળી આ દહિં,
દિવસ રાત હું નામ તારું લઉં.
તવ સુખે સુખી દુઃખમાં રહું;
વદન પુજતું નિત્ય રહે ખડું.
પ્રથમ જ્યારે તું મુજને મળ્યો;
પુરત તે દિને ઉરમાં ભળ્યો.
પુનરપિ ન એ દિન આવશે;
મળુ મળી રહે મૃત્યુ લપશે.
કહી જતા તમે દેવ મન્દિરે;
મુજ વિતા ખરે ના જતું ગમે.
કવિત જ્યાર તું સજ્જ તો કદા
જીવન સાધમાં મેં કીધું અદા.
કવિ ! તું બેવફા, ” અમ કહી રહી;
પડી બહાર તથ ચંપલો જૂની.

મીનુ ખરજોદજી કેસાઈ

આણું

સાત સાત ભાઈની બેનડી,
મારે માતા-પિતાની ખોટ રે,
આણું મોકલે રે.

નથી નણ્ડી, નથી સાસુ ને સસરો
નાના દીયરીયાની ભેડ રે,
આણું મોકલે રે.

ભીંતે ભાતી ગળ ચાકળા
મંદી ભરીયલ કાઝાં હીર રે,
આણું મોકલે રે.

ભાભી તળાઈ ભરી મોકલે,
મહી પોટે નણ્ડલ વીર રે,
આણું મોકલે રે.

મેાતી મઢયો મારો વીંઝણો,
મહી મેના પોપટ ને મેર રે,
આણું મોકલે રે.

ભયું ભયું મારું આંગણું ને,
મારા ભયો સવાર ને બપોર રે,
આણું મોકલે રે.

નાના દીયર વિના સુવં સુવં,
સુનો ભાભી તણો અવતાર રે,
આણું મોકલે રે.

કેશવલાલ ધનેશ્વર દ્વિવેદી

વૈરાગ્ય

રાગ : જો ગમે નગત સુર

(૧)

ચંદ્ર ફેરેરી રસધી રસી વિશ્વને,
નિરખતો ઉચ્ચ આકાશ ઊભો;
ઉછળી વારિધિ નીર વીરજી નતાં,
ભેડ એ ભેડવા ને જુર તો.

(૨)

કૌમુદી સરવરે મસ્ત યદ્ય મહાલતાં,
તારલા સાન કરતા મહુતેષ
વદન પર છાંય વિધાદની છાવરી;
યુવક વિહ્વલ બની કાંઈ ઉભો.

(૩)

બ્યથા સંસાર આ! માફ કોણ નહિ?
માત આ, તાત આ, ભાત એ શું?
એક મૃત્યુ યતાં બીજું નન્મરુ;
અંત ઘટમાળનો છે ન નહિ શું?

(૪)

મીઠાં નળતણાં હરણ ન્યાં વહી રહ્યાં
દરિલ દરીયાળી પર રમ્ય રમતાં;
સ્થાન એવા મહી પહોંદી કરી;
ગાળીશું દિન વિભુ પ્યાન ધરતાં,

સૈા લીલા એપી

વિજ્ઞાન.....અને.....ધર્મ

લેખક : શ્રી. નિયુક્તિકા કલ્યાણરાય દેસાઈ

ખૂણું વિજ્ઞાન અને ખરો ધર્મ એ બંને એકી જાહેનો છે. વિજ્ઞાન અને ધર્મના દૃષ્ટિબિંદુ જુદા છે એમ ધારીને વિજ્ઞાન અને ધર્મની વચ્ચે, ધર્મોપધારીઓ અને વૈજ્ઞાનીઓ વચ્ચે વિરોધ ધણીમાર ધણા દેશોમાં જામેલો છે.

ધર્મ સત્ય વસ્તુને સ્વીકારે છે. અસત્ય વસ્તુ સ્વીકારતા કેટલાકને ભોગ પણ આપવો પડે છે. કેટલીક વખત ડોષક નથી વસ્તુ મોટા ધર્મધુરધરો મુગ્ધ છે પણ તે વસ્તુ લોકો સત્ય હોવા છતાં સ્વીકારતા નથી. જ્યારે તે માણસ મૃત્યુ પામે છે ત્યારે તે વસ્તુ સ્વીકારવામાં આવે છે.

માનવ સંસ્કૃતિ ધર્મને લીધે જળવાઈ રહી છે. મનુષ્યનો ધર્મ તેના જન્મથીજ તેની સાથે છે. ધર્મ એટલે ફરજ અથવા તો અધિક સંપ્રદાય પ્રમાણે ચાલવું એમ બધા માને છે પણ એટલાથી સંતોષ માનવાનો નથી. આપણા કરતાં વધારે મહાન અને ઉચ્ચ શક્તિ સાથેના સંબંધ અને સકારના પ્રત્યક્ષ અનુભવથી પ્રાપ્ત યજ્ઞેશ્વર આનંદ અને દીનતાની મિશ્ર સ્થિતિનો અનુભવ કરાવનારી લામણીઓ એ ધર્મનું મૂલ છે. ધર્મની સાદી વ્યાખ્યા એ છે કે “ પરમેશ્વરને ઓળખવો, તેને ભજવો તેને મનગમતાં કાર્ય કરતાં અને એ રીતે આપણું તથા સૌ જીવનું કલ્યાણ કરવું એનું નામ ધર્મ. ” ધર્મ એટલે ખરું જોતાં કોઈ પણ માણસ સંકટમાં આવી પડ્યું હોય તેને મદદરૂપ થવું અને એમાંજ ખરો ધર્મ સમાયેલો છે.

ધર્મનો આધાર સ્થંભ નીતિ છે. નીતિ વગરનો ધર્મ એ ધર્મ નથી. જ્યાં નીતિનો

વિરોધ થાય ત્યાં ધર્મ ટકી શકતો નથી. ફરક ધર્મમાં નીતિના સિદ્ધાંતો મનુષ્યના જીવનને આવશ્યક નૈતિક નિયમો પર ન્યાય, દયા, ફરજ વગેરે ભાવનાઓ પર ઓછોવત્તો ભાર મુકવામાં આવે છે.

વાસ્તવિક ધર્મભાવના મનુષ્યના નૈતિક જીવનને યોગ્ય છે. મનુષ્યનું મુખ્ય અંગ આત્મા છે અને આત્મા તેને દર્મ્યો ઉચ્ચતર લઈ જવા મથે છે, મનુષ્યની ઉચ્ચ અભિ-લાષા પોતાના કરતાં કંઈ ઉચ્ચ અને અલ્પ-ક્રિક શક્તિ સમીપ જવાની હોય છે. અહીંથી મનુષ્યના ધાર્મિક જીવનની શરૂઆત થાય છે.

વિજ્ઞાન પણ સત્ય વસ્તુનેજ સ્વીકારે; અસંભવિત અથવા શંકાશીલ વસ્તુઓ વિજ્ઞાનમાં છેજ નહિ. વિજ્ઞાનીને પોતાની સત્ય વસ્તુના સંશોધન માટે સાખીતી આપવી પડે છે અને તેમ કરતાં જો તે વસ્તુ કોઈ ગણ્યકારે નહિ અને તેને ભોગ આપવો પડે તો તેમ કરતાં તે અચકાતો નથી. આમ પોતાની વસ્તુ સાખીત કરવા માટે કેટલાકે વિજ્ઞાની-ઓને ભોગ આપવો પડ્યો છે. જન્મતે સ્વતંત્ર વિચારશક્તિ અને સત્યસંશોધનની વિશાળ શક્તિ આપનાર વિજ્ઞાન છે. આથી વિજ્ઞાન ખુબ આગળ વધેલું છે એમ માનીએ તો ખોટું નહિ. સૈકા પહેલાંનો જન્મનો ધર્મનો દરો. પણ હવે વિજ્ઞાનનો જન્મનો આવ્યો છે. વિજ્ઞાનીઓ નારિતક હોય છે એમ કેટલાકોનું માનવું છે. વિજ્ઞાનીઓ માથે જડવાદીઓ હોવાનું તહોમત મુકાયું છે પણ એ ખોટું છે. વિજ્ઞાનીઓ તો જડ વસ્તુમાંથી પણ ચેતન શોધી શકે છે.

વિજ્ઞાનીઓ ધર્મવરના સાકાર રૂપને માનતા નથી, તેથી વિજ્ઞાન અને ધર્મ વચ્ચે જાણે વિરોધ હોય એમ ભાસે છે; પરંતુ તેમની વચ્ચે વિરોધ છે જ નહિ.

વિજ્ઞાન એ વિશિષ્ટ પ્રકારનું જ્ઞાન છે. એ વિશિષ્ટતા તેની વ્યવસ્થા અને પદ્ધતિમાં છે. પોતાના યતનને અંગે જે તથ્યો (વસ્તુઓ) યોજાસ લાગે તેમના સંબંધી સમજૂતી અને સાબીતી એ વિજ્ઞાનનો વિષય છે. તેનું મુખ્ય કાર્ય તથ્યો સિદ્ધ કરવામાં અને તેમાંથી વિશ્વ નિયમો ઉપજાવવાનું છે. તેનો હેતુ જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવાનું છે. તેનું અંતિમ ધ્યેય સત્યનું સંશોધન છે. વિજ્ઞાન કોઈ એક પ્રાણ, સંસ્કૃતિ કે દેશનું નથી પણ સમસ્ત માનવ જાતિનું છે.

શંકા-જવજંત શંકા એ દરેક વસ્તુને પળે પળે તપાસવાની રેવ એ વિજ્ઞાનના અભ્યાસમાં જાણીત હોય છે. વિજ્ઞાન દરેક વસ્તુ ઝીણવટથી અને શુદ્ધિપૂર્વક તપાસે છે અને તેમાંથી સત્ય વસ્તુ શોધવા મથે છે જ્યારે ધર્મનો આધાર શ્રદ્ધા પર છે. કોઈ વસ્તુ સત્ય ન હોય પણ એના પર શ્રદ્ધા હોય તો એ વસ્તુ ધર્મ સ્વીકારવા તૈયાર થાય છે. ધર્મમાં અશ્રદ્ધાને સ્થાન નથી અહીં જ ભેને વિરોધ છે પણ મહાન ધર્મચિંતકો શંકાશીલ વસ્તુની ઉપર શ્રદ્ધા મુકતા નથી અને દરેક વસ્તુ સત્ય છે એમ માનતા નથી.

નીતિ અને વિજ્ઞાનને વિરોધ છે જ નહિ; વિજ્ઞાન નીતિનું વિરોધક નહિ પણ પોષક છે. સમાજશાસ્ત્ર, માનસશાસ્ત્ર, સુપ્રજનનશાસ્ત્ર વગેરે નિયમોએ વિજ્ઞાનની નૈતિક ભાવનાને પોષી છે. ડાર્વિનના ઉત્ક્રાન્તિવાદના નિયમો-માંથી પણ નીતિને પોષક એવાં ઉદાહરણો અતિ મહત્વનાં છે. 'વાલે તેવું લણે' અને 'કર્મ તેવાં ફળ' એ નૈતિક સિદ્ધાંતો વિજ્ઞાન પણ સ્વીકારે છે. ધર્મભાવનાના નૈતિક અંગને વિજ્ઞાનથી કંઈ હાનિ થતી નથી.

હકરેલીના શબ્દોમાં કહીએ તો 'વિજ્ઞાન અને ખરો ધર્મ એ બે જોડકા જોડેના છે. તેમને જુદા કરવાથી બંનેનું મૃત્યુ જ થવાનું. વિજ્ઞાનમાં જેટલી ધાર્મિકતા હોય તેટલી જ તેની પ્રગતિ વધારે અને તેવીજ રીતે ધર્મ વિજ્ઞાનના જંગલ રહસ્યો પર રચાએલો હોય છે અને તેજ ધર્મનો પ્રચાર વધારે થાય છે.

વિજ્ઞાનનો ખરો વિરોધ સાકાર ધર્મરતો કલ્પના સાથે છે. ધર્મવરને આકાર હોય જ નહિ તે તો નિર્વિકાર અને નિરાકાર છે. ધર્મમાં ધર્મવરના જુદા જુદા આકાર આપેલા છે વિજ્ઞાન સૃષ્ટિ પર સંપૂર્ણ કાબુ મેળવવા મથે છે પરંતુ ધર્મ મનુષ્યની ધ્રુવતા અને સિદ્ધિની વચ્ચે એક અદૃશ્ય સાકાર ધર્મરતો ભાવનાને મુકે છે. વિજ્ઞાન આ ભાવનાને પોષતું નથી. આથી વિજ્ઞાનીઓ નારિતક કહેવાય છે.

ધર્મભાવના અને વિજ્ઞાનને વિરોધ નથી, એટલું જ નહિ પણ ઉત્તમ પ્રકારની ધર્મ-ભાવના વિજ્ઞાનના પ્રચાર અને પ્રગતિને લીધે પ્રુષ્ટિ પામે છે. વિજ્ઞાનની પ્રગતિથી ધાર્મિક સંજ્ઞવનનો માર્ગ બંધ થયો છે એમ કહી શકાય નહિ પણ તેથી ઉલટું વિજ્ઞાનને લીધે મનુષ્યની જીતાસા વધી છે અને જીતાસાના શુદ્ધ અને અને તીવ્ર સ્વરૂપને લીધે ધર્મ પ્રાપ્તિનો માર્ગ સરળ થતો જાય છે.

વિજ્ઞાન અને ધર્મભાવનાનો વિરોધ બહારનો જ છે. જાનેની દ્રષ્ટિ સસ સંશોધન તરફ છે. એમ કરતાં કેટલાક ધર્મધુરંધર અને વૈજ્ઞાનિકોને પોતાની જીજ્ઞાસા ભોગ આપવો પડ્યો છે. વિજ્ઞાન વિશ્વની બધી કિંવા વીધે સત્ય શોધવા મથે છે. પહેલાં ધર્મોંધ મનુષ્યો કેવળ ધર્મને પિંજારતા પણ હવે તે સમય ગયો છે. વિજ્ઞાન અને ધર્મ એ એકબીજાના અપૂર્ણ તરવાના પૂરક છે, વિજ્ઞાન શુદ્ધિમુલક છે, શંકા વિના જ્ઞાનની પ્રગતિ નથી, ધર્મ શ્રદ્ધા મુલક છે તે છતાં શંકા અને શુદ્ધિ શ્રદ્ધાને તિમ કરે છે. મનુષ્યનો સાર્વત્રીય વિકાસ થાય એમ વિજ્ઞાન મુજબ છે.

સાચો ચિતાર આપ્યો છે અને જ્યારે પ્રમદા તેને લગ્ન એટલે શું ? એમ પૂછે છે ત્યારે તે (યશ) કહે છે:—

“ હરત મેલાપન નહિ,
પ્રાણ મેલાપન એટલે લગ્ન
આત્મતારોનું અનુક્રમી સંગીત,
‘જીવન જીવનનું’ Perfect attaning”
અને સ્નેહજગનમાં સ્નેહ હોય તે વિશે
બદરાજ કહે છે:—

“ સ્નેહ એટલે ઓ યસ રાણી !
અણુ ઉચ્ચાર્યે એ અનુભવોએ છે.
માનવ ઉરમાં દેવામૃતની એ બરતી
દેવામાં દેવાની ઉભા
આત્મામાં આત્માનું પ્રાપ્તિ સ્થાપન. ”

અને છેવટે સ્નેહ લગ્ન વિશે કહે છે:—
“ નથી એ પૂર્વનાં વેદજ્ઞાની કળેઝાં
વધનાં, વિક્રમનાં, રૂપનાં, ગુણનાં.
કે નથી એ પશ્ચિમના પદ્મકદરિયા વા કરારનામાં,
મોહનાં, યોભનાં, ઉન્માદનાં, સમગ્ધતાનાં,
પશ્ચિમની પરપરની પસંદગી,
પૂર્વની પરપરની જીવન પરાયણતા;
કરારે નહિ ને વિકલે નહિ,
પુણ્ય વ્યર્થનીઓના જીવન યગ્ન.
નરનારના રસયોગ તે સ્નેહજગન. ”

અલ્પવયનું એક વર્ષનું વ્રત લીધું છે
વા ઈન્દુકુમારને પણ આઠમા પ્રવેશમાં
ગ્ન એટલે શું ? એમ જણાવવાનું મન
વ. છે. બદરાજ કહે છે કે:—

સતિયા સંવનનો પરિપાક તે લગ્ન,
રસોપાસીની સ્નેહલક્ષ્મી તે લગ્ન,
દેવવિધિ કે દેશવિધિ તે અલ્પાચાર,
આત્મનવિધિ તે લગ્ન. ”

નેમણ પણ એને જ મળવું જોઈ છે:—

“ પુણ્યનાં પુણ્યોનાં સ્નેહજગન
નથી વિધિ કે નથી વિવાસ
પ્રેમમાંવેલું રસગૂંથન એ લગ્ન ”

આત્મમાં આત્માની રસપ્રતિષ્ઠા. ”

આ ઉપરથી એટલું તો સ્પષ્ટ સમગ્રય
છે કે લગ્નમાં ધાર્મિક વિધિઓ વિગેરેને
કવિશ્રી બાહ્યાચાર જ માને છે. ધાર્મિક
વિધિઓ થઈ અને હરતમેલાપ થયો એટલે
કાંઈ લગ્ન થઈ જતાં નથી. તેઓશ્રી કહે છે
કે લગ્ન એ કાંઈ વિધિ કે વિવાસ નથી; પણ
‘પ્રેમભાવનું’ રસગૂંથન’ છે. ‘આત્મામાં
આત્માની રસપ્રતિષ્ઠા છે. ‘ લગ્ન એ કાંઈ
દેવવિધિ કે દેશવિધિ નથી; પણ ‘આત્મન-
વિધિ છે. ‘ કાન્તિકુમારી પણ કહે છે:—

“ લગ્નવિધિ તે લગ્ન નથી બધા
ધનના ઢગ પૂજવાના, કે પતિને !
માથે યુગલ માંડવાના, કે ઢીરે ! ”

‘ઈન્દુકુમાર’ અંક ૧ લામાં સ્નેહજગનની
વાતો કાન્તિકુમારીમાં મૂક્યા પછી એને થઈ
મોટી થઈ હોવા છતાં કુમારિકા હોવાથી
સમાજમાં બીજી બાજુ પ્રચલિત છે એવું
પણ ચિત્ર દોરે છે. બાળજગ્નની મોટી “આત્મા
જોજો તે વર ની શોધમાં અને માત્ર
દેખાવ પૂરતાં જે સ્વતંત્રતાનાં લગ્ન કરવામાં
આવે તો “ નવા જમાનાના નવા રોગ ”
ફેલાશે એમ વિવાસના પાત્રદારા દર્શાવ્યું છે.
વિવાસ માત્ર વિવાસને જ પ્રાધાન્ય આપે
છે. અમૃતપુરમાં ૧૮ વર્ષ પછી કુમારિકા,
આજીવન અલ્પચારિણી સિવાય બીજું કાંઈ
ન રહે. એ યુગ ગયો એમ વિવાસ કહે છે.
કારણ કે પોતે ૧૮ ઉપર ગઈ છતાં કુમારી
છે પણ અલ્પચારિણી નથી. પરિણામે ગર્ભ-
પાત કરાવ્યો અને લગ્ન સિવાય એને બીજું
બાળક જન્મે છે. જે નવા જમાનામાં
સંસ્કારી સંઘમ વગરની છેકરીઓને મોટી
ઉંમરની કરવામાં આવશે તો આવું પરિણામ
આવશે એમ કવિશ્રી નિર્દેશ કરે છે; ઈન્દુ-
કુમાર કહે છે:— ‘કળિયુગની કુંતાજીઓ’
‘બાળજગ્નના બળજબતા ચૂલામાંથી સંસાર
પ્રોહ-લગ્નના બડબડતા હોલામાં પડે છે.’

અન્યોન્યને સહુગારે ને શોભાવે
આત્માના ઓઝસ અને શરીરનાં સૌન્દર્ય
વિલસાવે ને પિકાસાવે;
સંસારમાં રનેદનાં સ્વર્ગ સરખાવે
એક ખીખની સફળતા સધાવે;
અને કલ્યાણ પંથની પ્રેરણાઓ સમા.
પરંપરને પ્રભુતામાં પ્રેરે. "

આવા લગ્નનું ઉદાહરણ કવિશ્રીએ
'ઈન્દુકુમાર'માં યશદેવીના પાત્રદ્વારા મૂક્યું
છે 'ઝોઝ' અને અગર 'માં' પણ કવિશ્રી
શુદ્ધવનમાં પતિની મદત્તા દર્શાવતા કુલ
કલ્યાણી પત્નીઓને કહે છે:—

" પતિ ત્હમારું ઇન્દ્રાસન છે,
પતિ ત્હમારું પુણ્ય છે,
પતિ ત્હમારું પ્રારબ્ધ છે,
પતિ ત્હમારો પ્રકાશ છે. "

અને પત્નીની મદત્તા દર્શાવતાં 'શુદ્ધરથો'
ને કહે છે:—

" પત્ની ત્હમારી શુદ્ધદમ્બી છે,
પત્ની ત્હમારી પ્રાણેશ્વરી છે.
પત્ની ત્હમારી રનેદદેવી છે,
પત્ની ત્હમારી જીવનવિધાત્રી છે. "

આ પ્રમાણે પતિપત્નીને 'શુદ્ધસંસારધુરાના
ધુરધરો' તરીકે વર્ણવી, 'અંદસૂર્ય' સમા
સફારાસંગથી 'કદી' ફક્ત શુદ્ધજીવન જ
અનુવાળવાનું કહેતાં નથી; પરંતુ 'જ્યા
જ્યાં' 'માં' જ્યાં પાસે 'સીતાવાડી' ને જ્યાં
પાસે 'રામવાડી' નાં મંડાણ કરાવી તેના
હૃદયમાં કવિ શ્રી કહે છે:—

" પ્રભુની આજ્ઞા છે સુંદરી સંધને
જગત જન્માવનું ને ધવરાવનું.
ને માનવીઓના દેવ ઉછેરના. "

એટલે કવિશ્રી શુદ્ધજીવનની સાથે સાથે
અખિલ બ્રહ્માંડ અનુવાળવાનું કહે છે.

(૭)

દલે આવા લગ્ન સંબંધથી જોડાયેલાં
માનવીઓએ પુનર્જન કરવું જોઈએ કે
નહિ અને જો કરવું તો કયા મંત્રોગોમાં
અને કયા ઉદ્દેશથી વગેરે પ્રશ્નોની ચર્ચા
કરીશું. કવિશ્રીએ જે ઉચ્ચ આદર્શવાળા
રનેદજનની હીમાયત કરી છે તે રનેદજનવાળા
વિધવાને પુનર્જન કે વિધવાવિવાદનું સ્વપ્ન
માત્ર પણ આવનું નહિ જોઈએ એમ
તેઓશ્રીનું માનવું છે. જ્યાં 'પ્રાણને
પદ્માસને પ્રતિષ્ઠા' થયેલી હોય, જ્યાં
'દક્ષત મેટાવન નદિ પળ પ્રાણમેલ્લાવન'થી
લગ્ન થયાં હોય, જ્યાં 'પ્રિયા પ્રિયની પરમ
પાંખ' થઈ પ્રિયને 'પ્રજુના પદમાં' જીતા-
રવાના મોડ સેવતી હોય, જ્યાં પ્રિયા 'પ્રાણ-
નાથની પ્રેરણા રૂપે પ્રગટી' જીવનના જય
શ્વજ ઉગાવતા મથતી હોય અને જ્યાં પ્રિયા
'સંસાર આરે સ્વર્ગ' માંડવા, તલપાપડ થઈ
રહી હોય ત્યાં કવિશ્રી કહે છે:—

" નથી કોમારના કરમાશ
કે વૈધવ્યની વિશ્વતા.

ત્યાં તો " સદુ બેલડી એ વિદરે છે "
" પાવનકારી લગ્ન તો હોય જીવનના ને
જન્માન્તરનાં " વળી 'ઈન્દુકુમાર'માં દેવના
પાત્રદ્વારા પણ તેઓશ્રી જણાવે છે કે:—

" રનેદના સતિયાને વૈધવ્ય નથી કદી,
તેમ કોમારે નથી કમારી
આત્માના પુણ્ય પવિત્ર ધામમાં
શરીર તેમને સાંભરતાં મે નથી. "

આ ઉપરાંત એમ કહિત થાય છે કે
કવિશ્રી એક પત્નીમત અને એક પતિમતમાં
માને છે. પરંતુ દેહજનની વિધવાને તેઓશ્રી
વિધવા જ માનતા નથી; કુમારિકા જ માને
છે. જ્યાં સુધી કુમારિકાએ ઉરઉરના ઐક્ય-
વાળા લગ્ન ન કર્યા હોય ત્યાં સુધી તે

પૂર્વે મયો કવિશ્રીએ ' સઠ્ઠ સંભારી-
ઓતી સંચાર થયા ' ' હાથ 'માં કરી છે.
તેઓથીનું એકું માનવું છે કે હાથને ને
આદર્શ ગુણોગવણી આપવામાં આવી છે તેવી
આદર્શ ગુણોગવણી પ્રત્યેક ઓએ બેતી લેખએ:
તણી લગ્ન પડેલાં સ્ત્રી અને પુરુષને
સંવનનનોતી પણ છૂટ દોતી લેખએ.
(હાથ પ્ર. ૧ પાન ૬૭) પરંતુ કવિશ્રી એમ
જાને છે કે આ સંવનન પશ્ચિમ જ્યાં નદિ
પરંતુ સંસ્કારી સંવનનગી દોતાં લેખએ,
અને કું પણ માનું છું કે જ્યારે સંસારમાં
આતી સંસ્કારી સંવનનગી સંવનન અને

રોન થશે ત્યારે ના!— સંસારની સંદર
વાડીમાં રોનદગ્નનાં મંડપ રોપારો, એમના
કુલની દુઃખમંડળીએ સ્વારી, ને માનવીના
મંદિરે મંદિરે જાગેને સ્વર્ગના સ્વામીની
તારગી આંખને જાંખી થશે. " છેવટમાં
કવિશ્રીનાં ના છંદોમાં કું આપ સર્વને
અંતઃકરણપૂર્વક વિનંતી કરું છું કે:—

" પ્રથમ પ્રીતળે, પારખળે, નાખળે,
પણ પડપડે પરદરથી મા.

[જોન અને અપર]

(મંપૂર્વ)

ક્રી

બધ્યાંઓને અબ્ધ કાવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેડી પાષાંધી નિરાળી આપુર્વેની અમૃતદ્રવ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી

(રજ્જટડ)

હરંથી રીબાનાં કબરો બાગડો આરોગ્ય, આનંદ અને નવમેન પાધ્યાં છે.

ગો. ૬૫૧ ૧ ના ૧૨ આના. ગી. ૫૨ ૨૨૫ જુડ.

ઓએ માટે વંચવત્ત વિનાયક એરડું થી

ગો. ૨૫૬ ૧ ના ૬આના ૧. ૨.

હવામાં વાપરવા માટે થોડજુ મધ

ગો. ૨૫૬ ૧ ના ૧૨ ૧.

વંચે જોન. જોન. મદેના

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી યીપે, અંજલિયે, ભાવનગર.

મુંબઈમાં મદેના ભાગુર્વેસિ શર્માશી, સી. પી. ટેન્ડરેડ, લાડની વાડી,

મુંબઈ ૪.

વસંત

આવી, આવી વસંત પુરબહારમાં,
 સાહેલડી, આવી વસંત પુરબહારમાં...ટેક.
 પ્રભજન ઉત્સાહી બતાવવા,
 હોળી ખેલે સહુ, હલવાસમાં,...સાહેલડી
 આવી, મજાના કુવારા લાડાડતી,
 ફૂલડાની ફેરમ ફેલાવવા,...સાહેલડી
 આં બા વા ડી યું ખૂબ ખીલવતી,
 કોયલના ટહુકા સુણાવવા,...સાહેલડી
 ફર ફર કેવો ? પવન ફેંકાતો,
 ટૂંકોનાં વચ્ચો પડાવવા,...સાહેલડી
 જમર યુગ્મે; કોકિલ યુગ્મે,
 નળએ નંદનવન મહાલવા,...સાહેલડી
 મીઠી શી ખુશબી મંદમંદ મહેકે,
 આનંદે હર બહે લાવવા,...સાહેલડી
 શ્રી. યતલાલ ચૌરીશંકર પંડ્યા

એકલ હંસી

[રાગ : નાગરવેલીઓ રેપાવ]

મુંદર સરોવરીયાને પાળ હંસી એકલી છુરે
 એના હંસલો આકારા હંસી એકલી છુરે
 તારલીયા શું ખેલે, રૂડી ચાંદની રસ રહેલું
 કુંજા કાળજડા કચવાય, હંસી એકલી છુરે
 એના કાળજડા વિધાય, હંસી એકલી છુરે
 કાળજડા કંઈ કોર, એતું ચિત ચડ્યું ચડોળ
 વિરહે ભેતી વિન્નેગણ વાટ, હંસી એકલી છુરે
 વિરહે બ્યાકુળ ભેતી વાટ, હંસી એકલી છુરે
 પ્રીત કરી નીલાવો, આ હેરાં ના તરસાવો
 આરા નિરથી સંચિલ, હંસી એકલી છુરે
 આરા પાસથી બાંધેલ, હંસી એકલી છુરે
 આલલીયાને આરુ, કંઈ દિવ્ય વિભૂતી પારે
 હળી ભેતી વાલસ વાટ, હંસી એકલી છુરે
 લાન્ધાં હરમાં ચાં ઉચ્ચાટ, હંસી એકલી છુરે

શ્રીમતી ઈંદુબહેન ચાવ્ઝિક

શહેરની દરના એક ખંડેરમાં એક ત્રીપુંડી આવી પહોંચી. તેઓમાં બે સ્ત્રીઓ અને એક હોતી પુરુષ. સાયંકાળનાં ચાંત અને મનોદર સૌંદર્યને નિહાળતાં વાતો કરતાં તેમણે ચાંદ્યા જ કહ્યું. આખરે સ્ત્રીઓના પગ ચાક્યા. “ મામા, વાતોમાં આપણે બહુ દૂર નીકળી આવ્યાં. હવે મામીને બહુ ચાતવાનો શ્રમ ન આપવો જોઈએ ” સતરેક વર્ષની લાગતી બાલિકાએ કહ્યું. “ હા, બહેન પણ મહેં સાંભળ્યું છે કે પાસેના ખંડેરમાં એક મહાત્મા રહે છે. આટલે આવ્યાં છીએ ત્યારે તેમના દર્શનનો લાભ લેતાં જઈએ. ” સાંભળના યુવકે ઉત્તર આપ્યો. ને ત્રણે જણ ખંડેરના મધ્ય ભાગમાં ગયા. વચ્ચે એક ચોક જેવું હતું ત્યાં વ્યાઘ્રાંબર ઉપર શાંત, તેજસ્વી, આનંદી ચહેરાવાળી સ્વરૂપવાન બ્યક્તિ નજરે પડી. તેમને જોતાં જ પગે લાગવાનું મન થતું. અણિયાળાં નેત્રોમાં છુદ્ધિયું તેજ ચમકતું અને સાત્રા મનુષ્યની શંકાઓ પર વિજય મેળવતું. તેમના મંદ-સ્મિતના મીઠા આલંકારથી આંધ્યાનો શ્રમ જતો રહ્યો. હાથ જોડી તે ત્રીપુંડી બેઠી. ચોતાના આત્માને જણે વિશ્વમાં પરિપૂર્ણ સ્વરૂપે અનુભવ્યો છે એવા તે મહાત્માએ “ કલ્યાણમય આનંદ સ્વરૂપે રિયત યાવ ” એવો આશીર્વાદ આપ્યો. તે યુવકે નિર્ણય પણે પ્રશ્ન પ્રુછ્યો. “ પ્રભો, એ આનંદ સ્વરૂપ રથાથી શી રીતે રહે ? આ સંસારની અનેક શુભોમાં વિટાયલો આત્મા આનંદનો આસ્વાદ હંમેશ લઈ શકતો નથી. ” સુરેખા

ચોતાને ગમતો પ્રશ્ન થયો તેથી ઉત્તરની રાહ જોતાં ઉત્સુક બની. નિર્દોષ શ્રદ્ધા ભરી મુગ્ધ બાલિકાને જોતાં તે મહાત્મા બોલ્યા. “ બચ્ચા, તારી વાત ખરી છે. દરેક મનુષ્યના આનંદનો વિષય જુદો જુદો હોય છે. જે કે એ અખંડ આનંદ સ્વરૂપ તો દરેકમાં એકનું એક જ છે. અને વિષયોમાં આનંદ પણ આત્માની સજ્જાને લીધે જ અનુભવીએ છીએ. પણ વિષયો નાશ પામતાં જાણે સર્વસ્વ મથું હોય, તેમ કુઃખના સમુદ્રમાં મનુષ્ય કુબે છે. પણ મારા વહાણાં બાલકો ! તમે નિરાશ ન થશો. આપણા આત્માનું બળ અનુપમ છે. તેના જ આધારથી જે મેળવવાનું હોય, તેને જ માટે ખંડેરમાં મહેનત કરો. ઉપરના દંભ-ડોળથી મોઢનું કુઃખ ભાગવું નથી. તમારી ધ્યેય વસ્તુ મેળવવા દેહભાન, બાલભાન જૂલી જાગે. જરૂર તે મેળવશો. અને તમારો આનંદ નિરંતર ટકશે. ” આટલું કહેતાં તેઓ ધ્યાનસ્થ થઈ ગયા.

સૂર્ય પણ ઉપરેય સાંજળી રહ્યો હોય, તેમ સિતિજમાં ઉતરી ગયો. અને વિવેકી મનુષ્યો અનેક સદૃશ્યોથી હૃદયાકાશને દિવાલે તેમ મેઘ ધનુષ્યે આકાશની શોભામાં ટકી કરી, તેઓ ઉઠ્યાં. ગામમાં આવતે રાત્રી થઈ. સૂર્યકુમારીનો ખેત્ર નવો પડ્યો હોવાથી જોવા ગયાં. ગત્રે પાછા ફરતાં સુરેખાએ એક વણીયરને મોંમાં કંઈક લઈ જતાં જોયું. દોડીને ચૂકાવતાં કપડામાં વીરકું ત્રણેક માસડું બાળક હતું. તેને પણ જોડે લેઈ લીધું ને સુરેખા ઉછેરવા લાગી.

સુરેખાના મામા વિજયરાય સમર્થ પુરુષ હતા. સુરેખા જેવી ડાહી છોકરીને સુખી કરવા તે અનેક યત્ન કરતો. સુરેખાનું મન ડાહટરનું બહુવા તરફ હતું. તેથી તે ત્રણ વર્ષ અમદાવાદમાં જ રહી. મામાની સહાયથી તેણે પોતાનું કાર્ય આરંભ્યું.

૪

આજે બિહારીલાલ બહાર જવાની હિતાવળ કરતો હતો. તે ગર્ભગ્રીમન્ત હતો. ગાયનનો જન્મથી જ તેને શોખ હતો. અવધાસમાં તેણે એલ. એલ. બી. સુધી કુચ કદમ કરી હતી. તેમના બહેણા કુટુંબ ઉપર તેના પિતા એકધારે અમલ મકાવતા. વિપુલ લક્ષ્મી, ને તિલ છુદ્દિના તેમના તેજમાં સર્વ તથાતાં. યજ્ઞ તેમના અભિમાની ને કૂર-મમતાદિન હૃદય તરફ સર્વની જુખી તિરસ્કાર વૃત્તિ અનુભવાતી. બિહારીની દરેક જરૂરીઆતોને ઇચ્છાએ પુરી કરવા તેના પિતા કાળજી રાખતા. આથી શુદ્ધસંસાર કે પોતાના જીવનની જરૂરીઆતોમાં બિહારીને સ્વતંત્ર મત આપવાની જરૂર રહેલી નહિ. ૨૨ વર્ષની નાની વયે તેનો અવધાસ પૂર્ણ થયો. રત્નઓમાં તે ઘેર આવતો. સુરેખા સાથેનું પોતાનું લગ્ન તેને મન સ્વપ્ન સમાન હતું. સુશિક્ષા એ વર્ષથી તેને ત્યાં આવી હતી. તે પણ ડાહી અને પતિ-પરાયણ સ્ત્રી હતી. વળી બિહારી જેવો ખુશ-મીનજી સરળ પતિ મળવાથી પોતાને ભાગ્યશાળી માનતી. સંસારમાં પોતે સંપૂર્ણ સુખી છે. તેવો સંતોષ તેને હૃદયે વસેલો હતો. અને આટલું સાચવી રાખવા જ તે મહેનત કરતી. બીજી મહત્વકાંક્ષાઓ તેનામાં જન્મી નહોતી. બહારનું જગત ક્યાં-કેટલું છે? તેનું તેને જ્ઞાન નહોતું. વિદ્યાભ્યાસમાંથી તાળા છુટેલા બિહારીને તેનો રત્નદાળ સમાગમ આદરણીય યજ્ઞ પડ્યો.

અમદાવાદમાં થોડા વખતથી એક જ વાત દરેકને મુખે સંભળાતી. કોઈ રાજવંશી ચોગીકુમાર ગામ બહારના શિવાલયમાં પંચાયો છે. સાંજે શિવજી સગીપ બજન ગાય છે. બિહારી મૃગવત ગાયનનો શોખીન હતો. સંગીત તેનું જીવન હતું. તેણે જ્યારથી તે બાળચોગીનાં ધ્યાનરત-ત્રેમલ 'ભક્તિતાનનાં' બજન સાંભળ્યાં હતાં. ત્યારથી જરૂરનાં કાર્યો પરવારી ત્યાં જઈ એસતો. સુશિક્ષાને પણ પોતાની સાથે આવવા કહેતો. “ નવરાસ મેળવી જરૂર એક દિવસ આવીશ. ” એમ સુશિક્ષાએ વચન આપ્યું હતું. પોતાની ગેરહાજરી માટે ક્ષમા વાચતી એક નગર નાખી તે ચાલ્યો. બિહારી જેવા ધણા શ્રોતાઓની બીડ તે મંદિરમાં થતી. કોઈ તેમના કપડી અંગ્રહને, કોઈ તેમના ખાતવપત્તી વૈરાગ્યથી, કોઈ દમામથી ભોભામને, ને કેટલાક તેમના મુળની શોધમાં ત્યાં આવતા. કેવળ શિવ સીવાય તેમને મન વિશ્વ જ નહોતું. એક જ દષ્ટે બજનની ધૂનો ચલાવતા. બહાર બે બેપાઓ ચોક્કા-પહેરા પર હતા. એકો તેમને આ અદ્ભૂત ખાંડકની કથા પુછતા. સાંજેકે દરેકને મંદિરમાંથી જવું પડ્યું. બિહારીને ઉઠવું મમતું નહિ. તેણે બેપાઓની મેંચી સાધવાનો વિચાર કર્યો. પણ મલ્લ સરખા એકનિષ્ઠ સેવકો જોઈ, તે ખંચાયો. ઉવટે જતે જતે તેણે થોડાંક ફળ બેપાજીને ધર્મો ને શિવજીને પ્રસાદ ધરાવવા કહ્યું. બીજે દિવસે શિવપ્રસાદ તરીકે પવિત્ર ગંગાજળમાં બનાવેલી ભાંગ ધરી. બિહારી પી ગયો. બજન પૂરાં થયાં. મંદિર ખાલી થયું. પણ બિહારીની લહેર તંદ્રાવસ્થા મર્ધ નહિ. તે ત્યાં જ પડ્યો રહ્યો. “ કયું, બિહારીલાલજી! ઘેર જવું નથી. ” બેપાએ તેને જગાડ્યો. બિહારી ધરમાયો. પ્રસાદોની અસર અનુભવી. વાતોએ ચડ્યો.

“ તમે કોના તરફથી આ મહાત્માની સેવામાં રોકાયા છે ? ” તેણે પૂછ્યું.

“ હમારા રામજીએ તેમના બાલકના શ્વશુર માટે હમને રાખ્યા છે. આ હમારા બાવી મહારાજ છે. ” અમે તો તેમના વંશ પરંપરાના સેવકો છીએ. કોઈ પૂર્વ સંસ્કારથી તેમને શિવ-સાક્ષાત્કાર થયો છે. અને એ દિવ્ય પ્રભુ પ્રેમમાં આ સંસ્કારને તેઓ બૂધી ગયા છે. તેમને કોઈ પણ રીતે હરકત ન આવે, તેવો બંદોબસ્ત હમારા રામજીએ કર્યો છે. એમને ખબર ન પડે તેમ તેમની પાછળ પાછળ અમે ફરીએ છીએ. ” બેયાએ ટૂંકાણમાં ઉત્તિહાસ કહ્યો. બિહારી પણ થોડી વાતચીત કરી થેર ગયો. સુશિલા દારમાં ઉભી હતી. પતિને દેખી મોકું થયા મોટેના રોષ બૂકી ગઈ. અને જમાડવાની તૈયારીમાં પડી.

૫

“ તમે તો કાંઈ બહુ ધર્મિષ્ઠ બની ગયા. એ યોગી-કુમાર ખરેખર અદ્ભૂત છે. ” સુશિલાએ કહ્યું. “ જો સુશિલા, આ અગ્નિ-આરસો મહેને તેમની સાથેનો વાતચીતનો પ્રસંગ મળશે. તેમને એટલું થરવા માટે આ સોનાની ફેમની શિવજીની છાંયી લાગ્યો છું. તું પણ સાથે આવીશ જ ને ? ” બિહારીએ આવયુક્ત શબ્દોથી સુશિલાને સમજાવી. “ હા, હા, જરૂર, મહારા પ્રાણેય ! ત્યાં તમે ત્યાં છું. ” પ્રેમના આવેશથી બોળી સુશિલા બોલી ઉઠી.

“ પણ આ તો ધર્મનું કાર્ય છે. મહાત્માજી જે આગા કરશે તે પાળવી પડશે. આ જમાનામાં શિવ-સાક્ષાત્કાર સહેલી વસ્તુ નથી. ” તેણે ગંભીર વદને કહ્યું.

કોણ જાણે શાથી આ સ્નેહી યુગલને તે યોગી રાજની મેલીની લાગી હતી. એકાદશીને

ત્રણ દિવસની વાર હતી. તે ત્રણ દિવસ ત્રણ યુગ સમા વિતાવ્યા. અને એક જ ધ્યાનથી તેઓ સર્વ કાર્ય કરવા લાગ્યાં.

છેલ્લે એકાદશી આવી. આખા દિવસના અપવાસ પછી કેટલાંક રોજો તથા એટની વસ્તુ લઈને, સાંજે બજનમાં તેઓ આવ્યાં. યોગીરાજ અર્ધ-મીચેલા નયનોએ બજનની ધૂનો જમાવતા. તેઓનો સુર છલછલોને શરમાવતો ધંટ વાગ્યો. આરતી થઈ. સૌ સહુને રસ્તે પડ્યા.

યોગીરાજ પણ મેડી ઉપર ચાલ્યા ગયા. ધોમે પગથે ઇશ્વરતથી એક લેવાએ પેલા યુગલને બોલાવ્યું. ત્રણે જણે ધ્યાનસ્થ યોગી-રાજની સમાધિબંધની રાહ જોઈ રહ્યાં.

થોડીવારે તેમની નેત્રપ્રભા ઉઘડી. હંડવત પ્રણામથી બંને જણે આશિર્વાદ માગ્યો. અમૃત સરીખી વાણી સંભળાઈ. “ તુમારી શી ઇચ્છા અધુરી છે ? ” “ શિવ સાક્ષાત્કાર અને આપનો નિત્ય સહવાસ. ” “ અમે તો આપનેજ શિવ માનીએ છીએ. ” બિહારી તથા સુશિલાએ કહ્યું. થોડીવાર ધ્યાનસ્થ બની યોગીરાજ બોલ્યા. “ વસો, શિવજીનો હુકમ છે કે તમારે માટે પૃથ્વીમાં એક સ્નેહ તરસ્યો આત્મા વસે છે. મનુષ્ય ત્યાં સુધી પોતાને પૂણ્યપ્રેમથી મહાતા આત્માને તેવોજ પ્રેમ અર્પિ રાકતો નથી ત્યાં સુધી પ્રભુપ્રેમના સાક્ષાત્કાર માટે તેની માનસિક બુધ્ધિ તૈયાર થઈ ગયુતી નથી. કોઈના નિર્મળ સ્નેહનો તિરસ્કાર કર્યો છે ? ”

બિહારી સાંભળી રહ્યો. મંગળકેરા ફરતે ચોરીમાં જોયેલાં, નિર્મળ પ્રેમન નયનો તેના હૃદયમાં રૂખી રહ્યાં. “ સુશિલા, સુરેખા યાદ આવે છે ? ” સુશિલાનું આ હૃદય ધ્રુવયુ. અત્યારના વાતાવરણમાં કેવળ શુદ્ધ પ્રેમનુંજ સામ્રાજ્ય હતું. સ્ત્રીએનું જીવન-મરણ સર્વસ્વ પતિજ છે એવો તેને વ્યક્તિઅનુભવ હતો.

પોતાના પતિને કોઈ લઈ જાય, ને જેવું કુઝાય. તેવું જ બીજી સ્ત્રીને થાય. એવો સુદૃઢ-શુદ્ધભાવ તેને રહ્યો. તેણે સળંગ નયને બિહારી સાથે જોયું. “હા, આપણે પ્રભુનાં અપરાધી છીએ. સુરેખાબહેનને જલદી બોલાવી લાવે. અમે બહેનો મારફત રહીશું.” તેણી બોલી.

મહાત્માએ કૃપાપૂર્ણ નેત્રે તે દંપતિ સાથે જોયું. “તમે પ્રભુ-પ્રેમનાં અધિકારી છો. મારો આશિર્વાદ છે કે તમે સમસ્ત વિશ્વમાં શિવ-કલ્યાણનો સાક્ષાત્કાર કરી ચક્રશે. અને તમારી રનેદપૂર્ણ ઓપુડીનો આદર્શ વિશ્વ-સમક્ષ ધરી ચક્રશે. પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે, નિર્મળ અખંડ પ્રેમ, જેજ પ્રભુને પામવાનું પગથીયું છે.” બેભાષે ધડીઆજ સામે જોઇ, ઇશા રતથી બિહારીને બહાર બોલાવ્યો. મહાત્મા સમાધિમાં બેઠા.

૬

સર્વ મંબરાયણે ચહેરે ફરતાં દર્તા. બિહારીના પિતા માંદા હતા અને દિવસે દિવસે તેમની માંદગી વધતી હતી જીવનમાં સર્વ તરફ તણવારની ધાર જેમ વર્ષો હતા તે માંદગીમાં તેમને સાતવું. સર્વ કોષ તેમની માવજત કરતું. નિષ્કલિત કાર્ય કરતું અને દરે રો વાંક નીકળશે? એવા બવપ્રસ્ત નયને તેમના તરફ જોઇ રહેતું. જલ્દત, એ ફરીથી મનુષ્યને ખાલક બનાવે છે. જીવનનું સાક્ષ્ય રનેદન છે એમ દરે તેને લાગતું. કોષમાં પોતા તરફ રનેદનો ઉત્ક્રાંત તેણે અનુભવી નહિ. “પ્રભુ, શું તેના અપરાધોની દુષ્ટિ આપશે? મરણ ના દોષ, તે જન્મમાં દુઃખ-પ્રેમ ભરિત ને પવિત્રતા ન દોત, મંચરોનો વિચાર કેટલાં અવાપપૂર્ણ કૃત્યોને-વિચારોને અંકારે છે? એવા મૃત્યુના કોળા પોતાની સમિપ આ જલને અનુભવાયા. તેણે પોતાના

જીવનનો ઇતિહાસ તપાસ્યો.” શા માટે આ બધાં આમ વર્તે છે? “તે એ સર્વ તરફ કદી પ્રેમભાવ બતાવ્યો છે?” પ્રેમ વિનાની ફરજ-કર્તવ્ય આંધળું છે. ત્યારે કર્તવ્ય વિનાનો પ્રેમ લુપ્ત છે. તેના અંતરમાંથી અવાજ આવ્યો. દરે તેની દ્રષ્ટિ બદલાઈ. નિત્યના સહવાસી કરતાં કોષ નવા મનુષ્ય તરફ તેનો વાતસલ્યભાવ બેસ્યો. તેણે જીવનમાં ખેડીવારજ દિન હરે પ્રભુને પ્રાર્થના કરી. “કે જે થોડાં વર્ષ જીવન આપે તો સર્વ તરફ નિષ્કામ પ્રેમ રાખું.” અંતર આ વિચારે-બેભાન બન્યું હતું. બહાર કોંકટર નાડી પકડી બેસી રહ્યા હતા. સૌ કોષ બારણા બહાર બિહારીની વાટ જોઇ રહ્યાં હતાં કે તે આવશે કે તરતજ આ ટકી રહેશે આત્મા ઉડી જશે.

તાર મળતાંજ બિહારી સુશિલા સાથે આવી પહોંચ્યો. બિહારીને પિતાની સ્થિતિ બયંકર જણાઇ. તેણે પાસે બેસી ધોરણે માથે હાથ મૂક્યો ને મુકુરવરે કહ્યું. “પિતાજી! હું આવ્યો છું.” “કોણ મારો બિહારી. મારી અંતિમ આશા પૂરી થઈ” તેમનાં નેત્રિમાંથી અશ્રુ ઉભરાવા લાગ્યાં. સમય પહોંચ્યો બારીક હતો. “પિતાજી, તમને આરામ થઇ જશે. તમારે મનમાં કોઈ લાવડું નહિ. જે ઇચ્છા હોય, તે બેસાડક કહે.” બિહારી બોલ્યો. “બેટા, આપણે પ્રભુનાં અપરાધી છીએ. સુરેખા જેવા નિર્દોષ આત્માને કુઝળી કરી, રવર્થનાં દાર મેં બધે ક્યાં છે. તે નિર્દોષ બાતકીના નીઃસ્વાસ્થ્ય પ્રત્યક્ષરૂપ ધરી અને બીજાને છે. અંત વખતે શાંતિ નથી હા...ય. કુરૂડી અને અભિમાનનું મુજ જતો. અને વચન આપ કે તેના પર સંપૂર્ણ પ્રેમ રાખી તું એને બોલાવીશ. બોલ એકવાર તારા પાપી પિતાને વચન આપ. તોજ મારો આત્મા સદગતિ પામશે.”

આટલું બોલતાં ઉરકેરાઈ તે પુનઃ બેભાન બન્યો. બિહારીએ વચન આપ્યું, પણ તેમણે જાણ્યું નહિ, ચિટ્ટી લખી તેણે પોતાના સસરાને તેણા મોકલ્યું ને સર્વ હાજીકત સમજાવી. હિરાનાથ તથા રૂક્મણીએ અમદાવાદ તાર ક્યો. સુરેખાને તેના મામા મુકી ગયા. સુરેખા સમજી જાકરી હતી. વખત વિચારી તેણે સસરાની ખૂબ ચાકરી કરી. પરિણામે તે સૌને વફાવી ધર્મ પડી ને તેના સસરાને પણ મટ્યું.

બિહારીને રજા ન હોવાથી. સુરેખાને ત્યાંજ મુકીને તે અમદાવાદ ગયો. પણ મહાત્મા તો ઉપડી ગયા હતા. તેની શિવદર્શનનો લાગણી અવપ્ત રહી. હજી સુરેખાની સાથે તેણે હૃદય ખોલ્યું નહોતું. તેના સ્વભાવની માહિતી નહોતી. સુચિત્રાને પુરા મહિના થયા હોવાથી તે આવી શકે તેમ નહોતું. એકાદી જીવનથી તેનું મહાત્મા તરફનું આકર્ષણ વધ્યું. રોજ તે તપાસ કરતો. એક દિવસ તે મંદિર પાછું મનુષ્યોથી ઉભરાયું લાગ્યું. મહાત્માજી હેઠલી વખત દર્શન દઈ દિવાલપની યાત્રાએ જવાના છે એમ જોડેને મુખે સાંભળ્યું. માનવ મેદની ખૂંચ ઉભરાઈ હતી. સૌ પોતાને મનગમતી બેઠ લાવ્યા હતા. મહાત્મા મુખ્ય આસન પર સિંહર દબિયથી શિવ-ભજનમાં લીન હતા તેમનાં દર્શન અને શિવ-ભક્તિતરસનાં ઈર્તનથી જ જોડેનાં હૃદયમાં શાંતિ અને શ્રદ્ધા જન્મ્યાં. વિકર્યાં હતાં. અને જાગી ગયાં હતાં જોત જોતામાં ત્યાં રૂપીઆનો ઢગલો, અને અન્ય વસ્તુઓથી મંદિરનો મોક ભરાઈ ગયો. મહાત્માજીએ મુકુત સ્વરે કહ્યું. " વડાકા બંધુ ભૂમિતીએ, આ સર્વ શિવજીનું છે. દક્ષ-યાદી સર્વ-પ્રસાદી રૂપે વહેંચ્યા. અને દ્રવ્યનો ઉપયોગ સ્ત્રીઓમાં- પુરોમાં, આર્થ સંરક્ષક જાગે તેવી કેળવણી, ફરદોના નાથ, દુનિવર-ઉલોમનો ખોલવણી

અને સ્વદેશપ્રેમી સ્નેહ-સંયમ યુક્ત નિર-નિરાગી આજ્ઞા બને તેવી એક સંસ્થા ઉભી કરી, તેમાં વાપરજો, ગંભિર વહને સૌએ પ્રજ્ઞામં કરી, જયધોષ ગળ્યો, મહાત્માજી તરફથી રૂ. ૫૦૦૦ આ સંસ્થાને બેઠ તરીકે આપેલા બેયાજીએ જાહેર ક્યો, અને શ્રી. વિજયરાયને તેની વ્યવસ્થા સોંપી. પુણ સમા કોમળ દારમ કરતા મુખે મહાત્માજી સૌને આશિષ દેતા પોતાની સમાધિના સ્થાનકે ચાલ્યા ગયા.

બિહારીનો આત્મા કકળા ઉઠ્યો. " ફક્ત એક જ વાર તે મહાત્મા પોતાને બોલાવે તો ! સુરેખાને પોતે તેજાવી. પિતાજીની છુદ્ધિ પત્રટાઈ " તે સર્વ આ મહાત્માના આશિર્વાદ તેને લાગતા. એક જ વખત તેનો ચરણ રજા લેવા તેને તીવ્ર ઈચ્છા હતી. બધાં વિખેરતાં પણ તેણે ભમ્યા ક્યું. મન જેની પાછળ પડે છે. તેના પીછા છોડતું નથી.

રાત્રે ભૈયાએ દાર વાસવા આવ્યા. ત્યારે બિહારીને દોડો. " ક્યું. વૃથા પડે નહિ બના ? " ભૈયાએ પુછ્યું, " ભૈયાજી ! ફક્ત એક જ વાર તે પ્રભુ-મહાત્માનાં દર્શન કરાવો ! તમારો જન્મોજન્મનો કાણી રહીશ. " બિહારી ગળગળે સાહે બોલ્યો. " અત્યારે તેઓ ખ્યાનમાં છે. " ક્યારે ખ્યાનમાંથી જાગશે ? " " વખત ના કહેવાય ! જેવી સમાધિ ! " ભૈયાએ કહ્યું.

પણ તીવ્ર મનોવેદનાના અગાધ અંધકાર પછી પ્રકાશ ને સ્પષ્ટ નિર્માણ હતાં. અંદરથી ખીખ ભૈયાએ બિહારીને ઉપર લાવવા સંજ્ઞા કરી. તેજ એકડો હતો કે જ્યાં તેણે એક વાર તેમનાં વચનામૃતનો સ્વાદ લીધો હતો. ભૈયા તેમને મુકી ચાલ્યો ગયો. ખ્યાનરથ ચોગીએ નેત્રો ખોલ્યાં. " પ્રભુ તમારો આશિર્વાદ ફર્યો. હવે શિવજીની આંખો કરાવો. " બિહારીએ કંઈવત્ કરતાં કહ્યું.

“ તિમિર જશે ને પ્રભાત ઉપડશે
 ને સ્મિત કરશે ગોપાળ
 દિવ્ય જનોનાં વદન મનોહર,
 મ્હારે નયન વરમાં ચિરકાળ—
 ને મ્હેં જોયાં હતાં ક્ષણ વાર
 પ્રેમલ જ્યોતિ રહારો દાખવી,
 મુજ જીવન પથ ઉમળા.

મહાત્માએ ગંભિર વાણીએ ઉપલી કહી
 આતાં કહ્યું. “ જિહારીજી, તમારામાં શિવ
 પ્રવક્ષરૂપે રહે છે. ” “ હું નથી દેખવો.
 આપનામાં આટલી વિભૂતિ મને અમણિત
 મનુષ્યોની અદ્વા શાની પર અવલંબીને રહે
 છે ? ” જિહારીએ અદ્વાયુક્ત સ્વરે પુછ્યું.

“ પોતે પોતાને શિવ સ્વરૂપ હોવા છતાં,
 માયામળથી જીવ સ્વરૂપ માનીધે તેની જ
 ભ્રમણા છે. જીવો ને મૂર્તિના ધ્યાનથી
 આટલા ભેદોની અદ્વા રૂની છે તે સિદ્ધમૂર્તિ ! ”
 આટલું કહી મહાત્માએ પોતાના ધ્યાનનો
 સિદ્ધમૂર્તિનો ફેરો દતો તેના પરનો પડદો
 ખસેડી લીધો. જિહારી આગર નયને ઉઠી
 તેને નમસ્કાર કરવા જાય છે. ત્યાં તે અટકી
 ગયો. આ તો પોતાનો જ ફેરો દતો. તેને
 મલ્લ આશ્ચર્ય થયું. મહાત્મા આને ઠોના
 જેવા લાગતા હતા. શું તે મનુષ્ય છે ?
 પ્રજા, મને કાંઈ સમજતું નથી. આપ કોણ
 હો ? ” જિહારીએ પુછ્યું. “ જીવો ત્યારે
 તો ” કહી મહાત્માએ પોતાની કમી કાઢી
 નાંખી. “ કોણ મારી સુરેખા ! કહી તે
 તેને બેઠી પડ્યો. સુરેખાનું હૃદય દરોચુથી
 ભરાયું. ધણી પરિશ્રમ અને તપથી મેળવેલા
 પ્રભુના હંડમાં તે લીન થઈ. જિહારીની
 મહાત્માજીને મેળવવાની અનિશ્ચયા રૂની. ”
 સુરેખા ! તું આદિ ક્યાંથી ? પિતાજીને કેમ
 છે ? ” આ બધું શું માયામળ હતી ?
 જિહારીએ પુછ્યું. “ ના, ના, એ તો મારા
 જિહારીની બંસરી હતી. પ્રિયતમ દેવે

હું તિમારી પાસે જ છું ને ! હવે
 મહાત્મા હિમાલયની શાંતિ ભોગવશે અમળ્યા
 મારા શિષ્ય. શિવ મળ્યાને ! ” સુરેખાએ
 ગમ્મત કરતાં કહ્યું. “ હા, હા, હવે
 સમજ્યો. મને કલ્યાણી શિવા મળી. ”

૭

આને અમદાવાદમાં નાનો શો ઉત્સવ
 ઉત્સાહ રહ્યો છે. સૌ કસ્ટરખા માંધીને હાથે
 એક “ ભારત શક્તિ સમાજ ” નામની
 સંસ્થાનું વિરાળ મકાન ખુલ્લું મૂકવાની
 ક્રિયા થવાની હતી. સુરેખાએ પોતાનું અલગ
 દ્રવ્ય એ સંસ્થાને અર્પણ કરી, તેનું ભવ્ય
 મકાન બંધાવ્યું હતું. વિજયરાયને મહાત્માએ
 સોંપેલી રકમ પણ ભેદોની સંમતિથી આ
 સંસ્થાના નિભાવ માટે કાયમરૂંડ કરવામાં
 રાખી હતી. સુરેખા ડોક્ટરનો અભ્યાસ પૂરો
 કરી રહી હતી. જિહારીનું જીવન કામ અનેશ
 તેજ આનંદથી ચમકતું હતું. તેના પિતા
 તથા સુરેખાના માત-પિતા સર્વ અમદાવાદ
 આવ્યા હતા. સુશિક્ષા પણ પોતાની નાની
 બેબીને લઈ આવી હતી. સુરેખા-સુશિક્ષા
 પ્રેમથી બેઠ્યાં અને ગંગા-અમુના માર્ગ
 શોધતાં હતાં. સુરેખાની આંગળીએ પાંચ
 વર્ષનો સુંદર બાંધાનો તેજસ્વી બાક દતો.
 સુશિક્ષા તેના સામે જોઈ રહી. હજી બહારનાં
 કેમ આવ્યાં નહોતાં. જિહારી કસ્ટો દરેકો
 ત્યાં આવ્યો. સર્વ વ્યવસ્થા સુરેખાને માથે
 હતી. અને દરેક જણ તેને મદદ કરતું. આ
 નાનું મંડળ એકું અને સુરેખાએ કહ્યું.
 “ સુશિક્ષા જડેન, આ મારો કુમાર આજના
 યાદમાર દિને આપને ભેટ આપું તો ? ”
 “ જડેન, એ ઠોના બાળક છે ? મને દરેકજ
 પુછવાનું મન થાય છે. પણ કોળથી પૂછી
 શકતી નથી. બહુ આગ્રાહ ને સુંદર છે. ”
 સુશિક્ષાએ દસ્તાં કહ્યું. “ તમે નથી બોળ-

ખતાં, પશુ હું જોળણું છું. કુમાર ! તારા ગળાનું માલણીયું સુશિક્ષાબ્દેનને, દેખાડ જોઈએ ! " કુમારે આવી તે ગળામાંથી કાઢી સુશિક્ષાના હાથમાં આપ્યું. સુશિક્ષાની માતાએ ખારમે વાસે પોતાના પહેલા સંતાન બચુને તે આપ્યું હતું. અને તે બચુ ત્રણ મહિનાનો એક રાત્રે અગાશીમાંથી શુભ યર્ષ ગયો હતો. આટલે વર્ષે એ તાવીજ જોઈ સુશિક્ષા રોઈ પડી. " કાશુ માગે બચુ છે આ ! સુરેખાબ્દેન હું તમારી બહુ ઝાણિ છું. કહો ! કહો ! શી રીતે તમે એને મેળવ્યો ! સુશિક્ષા સુરેખાને બકિતભાવથી જોઈ બેઠી, ચિદારી પણ અચંબો પામ્યો. પોતાના પ્રથમ સંતાનને જોતાં કયાં માતૃપિતા રાજી ન થાય ? સુરેખાએ એક રાત્રે કપડામાં વિકાસકું બાળક વણીઅરના મ્હોમાંથી હેઠા-બધાની વાત કહી. " ઉપકાર તમારે મામીનો માનવાનો છે. તેમના દુષ્ઠ ને કાળજીથી તે આવો થવા પામ્યો છે. " સુરેખા બેઠી.

" સુરેખાબ્દેન ! હું તો તમારોજ કુમાર છું. જેને જે, કહેવું હોય તે કહે ! કહી. તે બાળક સુરેખાની ગાદમાં લપાઈ ગયો. સુરેખાએ જીવનની ધન્યપણાએ પોતાનાં ફોફાળાને માનસિક પ્રણામ કરી આશિષ યાચી. તેના નેત્રમાંથી હર્ષ-વિરહનાં અંશુ

ખર્ચો અને પ્રમુખશ્રી આવી પહોંચ્યાં. સંમેલન સારી રીતે પૂર્ણ થયું. સૌ પૂ. કસ્તુરબાએ આશ્રમનું ઉદ્ઘાટન કરતાં નીચેનો સંદેશો આપ્યો.

બાઈઓ અને બહેનો, આજના પ્રસંગે મને પસંદગી અપાઈ છે, તો મે શબ્દો કહું છું. ભારતની નારીશક્તિ અદ્વૈતિક છે. શીશ-સંયમ તેનું અમુલ્ય ગૌરવ છે. નિરવાર્ય રહે પતિ-પરાયણતા એ તેનું કર્તવ્ય છે. તે પ્રરેષની હરીફ નથી. પણ મનુષ્યને પૂર્ણ પદે પહોંચાડવાના માર્ગમાં સહાયભૂત થનાર અર્ધાંગ પુરવણી છે. આજની નારીશક્તિએ પોતાનું સ્ત્રીત્વ વિકસાવી. શરીરે બળવાન હૃદયથી નીડર, આપણા ભારતના સરકારમુકત શીલ-રહેલી ડેળવણીવાળી બની, સમાજનાં નકામાં બંધનો, અધમતાએ પહોંચાડનારી ક્રૂરીઓનો નાશ કરી, સ્વતંત્ર, ઉન્નતિકર માનવજીવન તરફ દૃષ્ટ કરવાનો છે. અને એવાં સંતાનોના દેશને સ્વતંત્ર કરી ચકરી. જે મહાપુરુષનાં ચરણ સેવવાનું સદમાબ મને મળ્યું છે. તેમાંથી આ સિવાય બીજો જીવનપાઠ હું આપી શકું તેમ નથી.

સૌ તાજાઓના ગડગડાટથી વધારી દુલહાર કરી વિખેરાયા.

(સંપૂર્ણ)

શુદ્ધ, વસાણાવાળું અને સોગંધભર્યું

બ્રાહ્મી તેલ

કિંમત અડધીયાના બાર આના, મોટી બારલીનો સવારપિયો

આવું મોખ્ખું બ્રાહ્મી તેલ તમને ભાગ્યે જ મળશે.

શાશ્વત ના તંત્રી અમારું જ બ્રાહ્મી તેલ વાપરે છે. રાજવીઓ, રાજરાણીઓ, રાજકન્યાઓ એ સહુને અમારું જ બ્રાહ્મી તેલ વાપરવાની ખાસ ભલામણ છે.

સમસુદીન ઈસ્માઈલજી, ગંડીગેટ, વડોદરા.

લેખક : રા. 'અમોદ', બી. એ.

[માર્ચ અંકના પાન ૧૨ થી ચાલુ]

પ્રકરણ પંદરમું

સ્રીત્વ !

ચંપા ભણે બંધે ગઈ ત્યારે બંધાતું
વાતાવરણ ધુધવાયેલું દેખાતું હતું; તોડરનાં
મોં ચડ્યાં હતાં; છોકરીઓ ઠસાણાં મોં કરી
એક ઓરડામાં ભરાઈ બેઠી હતી.

ચંપાને ભેટાં જ સ્ત્રીનાં મોં ઉપર કાંઈક
હિંમત આપ્યો. ઇસારેથી જ ચંપા સમગ્ર
કે શેઠ એમના ઓરડામાં બેઠા છે.

ચંપાએ પોતાનું મોં હસવું કહ્યું અને
ઓરડામાં પેસતાં જ એ ખખડાટ હતી.

" કેવા રાખી દીધા ? ખારે મગ આવી,
કાન્તિગાજનાં મા વગેરેના સ્વભાવ જલ્દ
મળતો હો. ભણે કેમ એ તો કોઈ નવ-
સુમતી સ્ત્રી હોય ? "

" આનંદી સ્વભાવ એ હું જાણું તમારા
હજારો દશે ? " પ્રાણીકવનદાસે પણ ચંદેરા
ઉપર આનંદ લાવી હતું.

" હું તો એમજ માનતી કે જૂના
જમાનાનાં માણસો ખારે મોં રાખી ફરતાં
હશે. વડ્ડો અને સાસુઓ ચડ્યું ચડ્યું
બોલતાં હશે. નણંદો બાનીઓની ખજુબોદ
જ કરતી હશે. પિતાઓ પુત્રો સાથે બોલતા

જ નહિં હોય અને પુરૂષો સ્ત્રીઓને પોતાના
પગ આગળ જ બેસારી રાખતા હશે ? "

" તે કેમ જાણે કોઈ દિવસ જૂનાં
કુટુંબો ભેંયાં જ ન હોય ? "

" કે દિવસ ભેંયાં હતાં મેં ? હું પોતે
તો મા-બાપ વિનાની જેના તેના કટાક્ષ સહી
સહી કોઈકની કૃપાથી મોટી થઈ; કોઈકની
કૃપાથી બોડિંગ હાઉસમાં વસી અભ્યાસ
કર્યો; કોઈકની કૃપાથી પત્નીપદને પામી-એમાં
મને કુટુંબનો અનુભવ ક્યારે મળ્યો ? "

" તને કોઈ મીઠો ચડ્યો છે ભલા ! "

" કાંઈ નહિં. હું તો આ કે દલાગતી
કહેતી આવી છું. અને મેં પ્રથમ કહ્યું એ
તમે કે દલાગતા કહેતા આપ્યા છે. ગાંડપણ
જેવું આમાં લાગે છે કાંઈ ? "

" જૂનાં કુટુંબનું વર્ણન જરા એવું લાગ્યું. "

" તમે નથી કહ્યું એ ? અને મને
પતિને પગે ચાલવું નથી શોભતું કાંઈ ? "

" હું ખરેખરે આજે કાંઈક જૂદા જ
ચિત્તજનમાં દેખાય છે. આવી હસધુખી દંમેશાં
રહેતી હોય તો ! "

" વાહરે, ઉઝટો આ તો ચોર કોટ-
વાળો દંડવા લાગ્યો. ઠસાણાં મોંતો લમણાં
હતાં નોકરાચરનાં, છોકરીઓનાં, અને..."

“ માઈ, પણ ? ”

“ નહિં તો. શું હતું કાંઈ ? ચાહ ન કરી આપ્યો કોઈએ તમને ? કરી લાવું ? ”

“ ના, કોઈકને કહે. એટલે સાથે પીએ. ”

“ કેમ જાણે કોઈ, દિવસ ન પીતાં હોય ? ”

“ મને એમ લાગ્યું કે જાણે આપણે બેઠો આ પીધો જ નથી ! ”

“ ચાર દહાડામાં એટલું બધું લાગવા માંડ્યું ? ખાલી બનાવટ આદરી કે ? તમને ક્યાં ફૂરસદ હતી હમણું તો ? ” ચાનું કહેવા બહાર જતાં જતાં પાણું વાળી જોઈ ચંપાએ ટીકા કરી.

થોડીવારમાં એ પાણી આવી અને બેસી. પ્રાણજીવનદાસ કાંઈક વિચાર સીધા થઈ ગયા હતા.

“ સાચી વાત કરશો ? તમને શું થયું છે આજે ? ”

“ કંઈ નથી. ”

“ બોલું શા માટે બોલો છો ? તમે એમ માનો છો કે હું હજુ બાળક જ છું ? કે તમને જાણખતી નથી ? ”

“ તારે કહેવું હોય એ કહી નાખને ! એટલે તારો બોલો તો હળવો ચાલ ! ”

“ તો શું તમારી ધ્વજા હજુ અને બોલી નાખવા દઈ, તમારે કરવું હોય એ કરવાની છે ? ”

“ તું હોશિયાર થવા માંડી છે હો ! ”

“ એવું બધું પ્રમાણપત્ર આપી દીધું આજે તો ! ”

“ મને એમ દેખાય છે હમણું હમણું. ”

“ કેવી રીતે દેખાયું બધા ? ”

“ તેં મુકુન્દને એવો મક્કમ કરી દીધો કે એ પેલા વિશ્વનાથ સાથે લડી પડ્યો ! તું એવી મક્કમ થઈ ગઈ કે મુક્તા સાથે લડી અને એને નસાડી મૂકી, આ બધી તારી મૂળ ખાસીયતો નહિં. ”

6

“ તો મેળવેલી હશે, પણ મેળવેલી તો તમારી ખાસીયતો ને ? જૂનાં પુસ્તકોમાં એમ લખ્યું છે કે માર્મા પતિના શુશ્રુષા હોય. ”

“ આ ખાસીયતો તારી પામેથી મેળવેલી નથી લાગતી. આ લક્ષણો તો કોઈક ખોર્સોટ માણસની છે ! રહેને તને પણ આપણા વૈદ્યરાજનું શિક્ષણ મળતું હોય ! ”

“ મને એમ કહો. વૈદ્યરાજ ખરેખર મદદ માણસ હો. ગઈ કાલે રાત્રે મુક્તાનો બાપ કાં છુવતો ન હોત અને કાં ગાંડો થઈ ગયો હોત : પણ બન્ને માન એ વૈદ્યરાજને પ્રતાપે. ”

“ શું થયું હતું ? ” રોડે અગણતતા બતાવી.

ચંપાને રાંકા આવી : આ અગ્રાનતા બનાવટી છે કે સાચી ? ધારી ધારીને એણે રોડ સામે જોયું. રોડ પણ એની રાંકા કળી ગયા, એણે તદ્દન સારી દીકરી કહ્યું : “ ચંપા, મને ખરેખર ખબર નથી. શું થયું હતું ? આ સંજોગમાં મારા ઉપર રાંકા ન કર. ”

“ મુક્તા અહિં આવી એ રોડને ખબર નહિ. એને કાલે ખબર પડી હશે. બપોરે એ અહિં આવ્યા. હું તો એને જાણખતી ન હતી : મુક્તા એને મળ્યા નહિં. એમાં એક છોકરીએ કહ્યું કે એ તો સૂતાં હશે, અને એ વળા લારે તમારો વિશ્વનાથ એને મળ્યો. એ બોલ્યો કે મુક્તા ઘરમાં જ હશે. બપોર સુધી એને અને રોડને તો હું પણ મળ્યા ચકતૂતી નથી ! જુદી માણસ ! અને વળા બાપ આ શબ્દોમાં બોલ્યું નથી કહેવાયું હો : એનું મગજ બધી ગયું. એણે તો સીધે સીધા કોળને કહ્યા કારણે વગર ફલાતને ગેલ્યો અને મકાનનું વેચાણ કર્યું. જે તમે રાખતા હતા એ મકાન ! રાચગીરું વેચવા વેચારીને ઘેર બોલાવ્યા : અને ઘરમાં ધાંમલ મચી રહી, પણ વૈદ્યરાજની જાણમાં આ બધું. એણે રાતે મકાનનું આકું છદકાવું. ”

અને છુટાને પોતાને ત્યાં આજે રત્ને તેડી
જવા ગોઠવણ કરી. અને તો આ જાણી
રહ્યું આવી ગયું. "

" એટલું બધું થઈ ગયું અને અને
કોઈએ કહ્યું નહિ ? "

" તમને કદીને શું કાંઈ ઉઠાવવાનો ? તમે
અને સુકતા તો નવાયુગનાં નર-નારીઓ !
તમને આની અસર 'શું' થાય-તમે તો સાદા
મગજ અને લોકાની છાતી વાળાઓ ! તેને
તો તમારાં દીકર્યાં. કામો કરવામાં આડે
આવતી તમામ અડચણોને મદદ લઈ દૂર
કરનારાઓ ! તમને કે સુકતાને ક્યાં પડી છે
કોઈની ? ગમે તો જૂના વિચારના વૈદરાજ
કહે અને ગમે તો નવા વિચારનો હું કહું-
અમારી આંખે તો સ્થિતિચૂરતાનાં કે કષ્ટોનાં
આવરણ ખરાં ને ? તમને એ ક્યાંથી રહે ?
પણ ગમે એમ હોય, તમારા કરતાં મોટા
અને ન્હાના, તમારા કરતાં જુનો અને નવો-
યુગ વધુ ચાલતાં હોય એવા વચ્ચે આવ્યા.
અને એ આકૃત ટળી. જિવારાં સુદાંઓ શ્રવે
ત્યાં સુધી પોતાની જાંઘની કમાણીને રહે
એ સ્થિતિમાંથી તો જમ્યાં. હવે વધારે કરવું-
એના દીલમાં જે કાંઈ ધા યથા હોય એને
ઉડા થતા અને સડતા અટકાવવા એ તમારા
ઉપર રહ્યું છે. "

" ચંપા, હું શું કરું એમાં ? મને તો
આ જાળાની ખબર નથી પણ કદી હોય
તોએ એથી મને કાંઈ અસર થાય એમ હું
નથી માનતો; આ જાળતમાં તો મારું દૈવ્ય
સન્નિવાસ વળ્યું છે. "

" તમે મારું અપમાન કરી છો. "

" માનતી હો તો એમ પણ મેં તો
આપણે લગ્ન કર્યાં ત્યારથી કદી દીધું છે કે
મારા વર્તનમાં તું કાંઈ પણ આડી આરીય
એ નહિં મારે ! અને તેં એ કબૂલ કર્યું છે.

" મારા રૂતામાં કાંઈ આડું આવશે એ
નહિં પોસાય. "

" તો તમે પણ ધ્યાનમાં રાખો કે
હવેથી જ્યારે અને જરા પણ એવું દેખાયું
ત્યારે આપણા ઘરમાં જે આગ થશે એમાંથી
જમણું સુરેકેઝ થશે. " ચંપાની આંખમાં એ
વખતે આગ વરસતી હતી.

" રમેને આગ કરવા જતાં તું જ બગી
મરે એમાં, " મને કશું થવાનું નથી. મારો
તો સીધો રસ્તો છે. નવો યુગ હોય કે જૂનો!
હું તો એકજ વાતમાં માતું છું ! કુનિયાં
માનતી આવી છે એમાં. "

" તમારા જેવાજ જે બધા હોત તો
સમાજ ચાલત નહિં. પણ ખેર, એ વાત
બંધ કરો. નકામાં લોકો સાંભળે એથી શું ! "
ચંપા માઠી મઠ.

કોડે વિશ્વનાથને બોલાવવા માણસ-મોકલ્યું.
વિશ્વનાથ આવ્યા પહેલાં મુકન્દ આવી
અથો હતો. એ એની બામી પાસે સીધો ગયો
અને જાણ કરી કે વૈદરાજે સુદરલાધને
બોલાવી સુકતાને તેની સાથે ઘેર મોકલી છે.

" આજે જવાનાં હતાં એ બંધ રહ્યું ! "

" ના. ના. સુકતા પણ સાથે જવાની ! "

" પણ મુકન્દમાઇ, અમારે તકરાર થા
છે, અને એ તો ખૂલ્લું કહે છે કે હું તે
ગતે તેમ કરીશ. અને એમ પણ સચવે કે
કે મારે પણ દીકર માટે એ કરવું. હું આ
વાત પડતી મૂશી. અહિં આવતી રહી પણ
એણે વિશ્વનાથને બોલાવવા માણસ મોકલ
છે. રમેને એમ્મે સુકતાને બોલાવવા કરે ?

" ક્યાં, ક્યાં; બાબી બેરીકર રહે
પહેલાં તો જાણે વિશ્વનાથ આવશે નહિ
અને કદી આવશે તો હવે જાણી ચંપાવ
ઉતરશે નહિં. એને તો કાન્તિદાસે એ
બોખરો કર્યો છે કે વાત નહિં. "

" કીક કર્યું. પણ આપણે ખ્યાલ રાખ
જોઈએ. એ શું ન કરે ? એને યોગ કે
ગીક આપવાનું છે ? "

“ બામી, તમે બીજો નહિ, હું એકલો
એને પૂરો પડીશ. જુવો તો ખરાં. અને એ
તે બે છે અને કદી એ બાહુતી માણસો રોકે
તોય અમે બે જણાં ચોખા નહિં ઉતરીએ.
એટલું નહીં. ”

“ અને વેઘરાજ ! ”

“ એ તો રાત્રે ચોક્કસ જવાના જ. ”

“ એ ગયા પછી ત્યાં કોઈક ધાંધલ
ચાલે તો ? ”

“ વેઘરાજ પહોંચી વળશે એને ! ”

“ ભગવાન કરે એ ખરું ! મુકુંદબાઈ !... ”

“ બોલો. ”

“ આપણે જુદાં રહીશું ? ”

“ હાં ? ”

“ અમારે તકરાર થઈ છે, અને એમણે
ઉવડને પાટલે બેસી વાત કરી છે. ”

“ મારી ના નથી. ”

“ પણ બામી..... ”

“ મુકુંદબાઈ કંઈ બીજું ન કહેશે
હો ! હું ગમે તેમ બોલી આવી હોઉં પણ
મારે હૃદય છે. મેં કેટલાંએ એવાં સંસ્મરણો
બળબળાં છે કે કંઈ કહેશે તો મને દુઃખ થશે. ”

“ ક્યારથી જુદા રહેવા ધાયું છે. ”

“ તમે કહો ત્યારે ! ”

“ કાલથી જ. ”

“ ખૂશીથી. ”

“ વેઘરાજને વાત કરું ? ”

“ કરજોને ! ”

“ વિશ્વનાથને આવી જવા દો. ”

“ થોડીવાર વિશ્વનાથ આવ્યો અને લખાતો
લખાતો પ્રાણજીવનદાસના ઓરડામાં ગયો. ”

લગભગ સાંજ પડ્યા આવી સારિ અને
છૂટા પડ્યા. અને પ્રાણજીવનદાસ એકલા જ
રેવા ગયા.

રાત્રે મોનો વિશ્વનાથ પાસે આવ્યો.

વિશ્વનાથ બહાર જવાની તૈયારી કરતો હતો. ”

“ કેમ મોનો ? ”

“ તમને અચકળા બોલાવે છે. ”

“ અચકળા કે એટલો બામરો ? ”

બામરો કહેતાંની સાથે જ મોને ખૂસદ
લગાવી દીધી અને વિશ્વનાથ કંઈ કહે કરવે
તે પહેલાં તો ગળતી પકડી મ્હોં આડો ફર્યો
દઈ માથે ચડી બેઠો.

“ બોલી દે, સાલા કૂતરાં, ક્યાં નીકળ્યો
છો તું ? ”

મ્હોં આડો હાથ દાખ્યો છે એમાં વિશ્વ-
નાથ બેલે ક્યાંથી ?

“ બોલ, ” બામરોમાં ધુસ્તો લગાડતાં
મોને કહ્યું.

“ વિશ્વનાથે મ્હોં ઉપરથી હાથ ખસેડવા
આંખની ધસારત કરી. ”

“ જો હાથ હપાકું છું. પણ તો બીજી
ત્રીજી કરી તો જીવતો નહિં મૂકું. ”

“ રેવા ” વિશ્વનાથે જવાબ દીધો

“ તારે એકા સોનો માણસ આવી
કહો મથો એ બોલું ! ”

“ શું કહી ગયો ? ”

“ મને પુછે છે. તું વાત કરો કે નહિં
તો મૂવો સમજ ” મોનોએ ફરી પાંસળાં
ઉપર લગાવતાં કહ્યું; એ વખતે પણ એ
મોંએ હાથ દઈ દેવાડું નહોતો ચૂક્યો.

વિશ્વનાથે કહ્યું કે એ આપારે ખરેખર
ક્યાંય જતો ન હતો. પણ એક દિવસ પછી
વેઘરાજ પાછા ફરે ત્યારે મુકતાને મળવા
જવાનો હતો.

મોને પુછ્યું; “ એ નહિં. મુકતા સિવાય
બીજી કોની વાત થઈ છે ? ”

“ ત્રણે જણીઓની ! ”

“ તો જા, અને તારા સોનો કહે કે
તારા મકાન પર મુકતા આવેલી છે. ”

“ એ નહિં માને ! ”

“ જ માને તો મનાવ, પણ બોલાવી

લેખિકા : શ્રી. કુમુદબેન મુનશી

ઉંઘા ! તું ફોફાળાને ત્યાં ગઈ ત્યારે તારી બેનપણીએ વાસંતી અને સૌદામિની આવેશાં-ચોરીવાર ખેંઠાં પણ તું આવી નહિ એટલે રાહ જોઈને બંને ગયાં.

ખા ! એ ખોચારીઓને ખરેખર ફેરા પડ્યો. આને સાંજના અમારે તથે આપણે ત્યાં મળવું એવું અમે તકલી કરી રાખેલું તે મુજબ એ બંને આઠવાં પણ ફૂંજ એ થઈ ગઈ.

ખા ! એ શેઠા ક્યારે પાછાં આવવાનાં છે કાંઈ કહી ગયાં છે ખરાં ?

હા, કહેતાં તો હતો કે આવતી કાલે ખપેરના સાઠાતણે લગભગ આવીશું.

× ×
વાસંતી—સૌદામિની, માફ કરજો હોં, તું માફ કરે. આવા શેઠાનાં છોકરાઓને ફેરા ખવડાવવાના કેમ ?

હો હો હો હો...જાણે મેમજાંગીઓને પગે રસ હતરી આવશે એમ.

ચાત હવે એ મસ્કરીની વાંત જવાદે પણ રુકેબની જવાદતું માથે લીધું છે તેનું શું કરીશું.

શું શું કરીશું હીનર. (જમણવાર)

હા, પણ જમણવાર ખોલવું અને આવું

નેટલું સહેલું છે એટલું બનાવલું સહેલું નથી. પહેલાં તો શું જમણુવાર કરવું એ નક્કી કરો.

સૌ—જલેખી ને કુધપાક કરીયે ?

ઉષા—જલેખી ઘેર બનાવવી યરશે હોં.

સૌ—નારે બા એ કામ આપણું નહિ.

ઉષા—તો પછી બધી વાનીઓ ધરગથુ બનાવવાની છે અને તે પછુ સૌ છોકરાંઓએ હાથોહાથ કરવાની, વાસંતી? તું તો કંઈ બોલ, શું બનાવીએ ?

વાસંતી—મને તો સમજાય છે કે માલ-પૂડાને દહીંવડાં કરીએ તો,

હા, તેં દીક શોધી કાઢ્યું. પણ સાંભળ્યું છે કે માલપૂડા કરવા તો બહુ અધરા, આવડે તો તેમ નહિ તો લાંઘા લચકા અને દહીંવડાંનું પણ એમજ સમજુ લેવું હોંકે.

અને જે બૂલેચુકે બગડ્યું તો બીજા બેનપણીઓ આપણી દુરીઓ બોલાવવામાં બાકી નહિ રાખે.

વાસંતી—હવે આ આડીઅવળા વાત જવા દો. દીવસ રહ્યા છે હુંકા. જે તે નક્કી કરીયે, ઉવાની બા પાસેથી માલપૂડા તેમ દહીંવડાંની માહિતી મેળવીએ.

બા, આવતા રવિવારે અમારો સ્કુલની અમારા કક્કાસ પૂરતી જ્યાંસત રાખી છે. અમારાં જહેને અમને ત્રણેને આગેવાની સોંપી છે, આ વાસંતી કહે છે કે માલપૂડા ને દહીંવડાં બનાવીયે.

હા, બનાવો હું તમને એની બધીયે સમજ આપું.

માલપૂડામાં લોટ, ઘી અને ખાંડ, એ ત્રણનું એક સરખુંજ પ્રમાણ હોય. લઈના લોટને સારા બીસકુલ મેદો ચાળવાની ચાળણીથી ત્રણવાર ચાળી નાંખવો કાનજી માલપૂડાના લોટમાં રહેજ પછુ ચૂંદાનો બાગ રહે તો એ કદાઈ સાથે ચોંટી જશે.

એક શેર લોટ પર એક શેર ખાંડ લઈ ખાંડ પળલોને ઓગળી જાય એ પ્રમાણે ખાંડમાં પાણી નાંખવું. એ ખાંડના પાણીથી લોટને બાંધવો. ખાંડનું પાણી ઓછું પડે તો ઉપરથી છુદ્ડ પાણી લઈ શકાય. પછીથી ખાંડના પાણીથી બાંધેલા આટાને ધીમે ધીમે વધારે દીલો કરી જવો અને શીણવો. જેમ વધારે શીણવામાં આવે તેમ વધારે સારા માલપૂડા ઉતરી શકે. શીણતાં શીણતાં આટાની જે કંઈ ગડી, ગાંઘડી નાની મોટી બાકી હોય એ બધી ઓગાળી નાંખવી. અને એક રસ થાય એવું પ્રુક્કળ શીણવું અને પાતળું કરવું. વેસણુ જેમ પાતળું તૈયાર થાય તેવાજ પાતળા અને મજેના જળી પડે એવા માલપૂડા ઉતરશે. આટાને ખાંડના પાણીથી શીણતી વખતે બેશર આટાએ લગભગ નવટાંક નેટલું ચોખ્ખું ધરતુ મેળવેલું તાજુ મોજુ દહીં નાંખી આપવું.

આવી રીતે દહીં નાંખવાથી જળી પડવામાં સારી મદદ થાય છે. વળી બેસણુ તૈયાર કરી તેમાં એકાવચી સારી બારોક વાડીને નાંખવી અને માલપૂડાને માટે કદાઈ સરખા સીધા તળીવાની જોઈએ. વધારે અંદર ઘી એક સરખુ રહી શકે. વળી ખાસ તો એકે કદાઈને બીસકુલ કાટ કે એવું કંઈ નહી હોયું જોઈએ લીસી ચાંદી જેવી કદાઈ. ચોખ્ખી કરાવી હોય તો માલપૂડા તરત ઉપર આવી જશે.

વાર બા, હવે દહીંવડાંનું કેમ ?

અડદની દાળને ચાર પાંચ કલાક પાણીમાં પલાળી રાખવી. પછીથી એને બરોબર બે ચાર વખતના પાણીથી ધોઇને ચોખ્ખી કરવી. ધોયા પછી નીસારના પ્રથમ પર વાટવી. અંદર દાળના આખા કે અડધીયા દાણા રહે નહી એવી સારી વાટવી.

તેમાં દળેણું ગીંદું, રહેજ હાંચ, અને

આકુ તથા લીલાં મર્યાં સારાં ઝીણાં વાટીને નાખવાં. કઢાઇમાં તલવાં માટે તેલ મુકવું એ તેલ ઉત્તુ થાય તેમાંથી લગભગ શેર દાળ હોય તો નવટાંક ઉત્તુ તેલ વારેલી દાળમાં નાંખવું જેથી વડાંમાં જાળી સારી પડશે. વળી શેર દાલે, બશેર દહીં-સારું તાજુ ઘર મેળવેલુ હોય તેને ચરખીથી વલોવી તેમાં રાષ થોડી વાટીને નાંખવી તથા થોડું દહીંના પ્રમાણમાં મીઠું વારેલું નાંખવું. વડાંનો ઘાટ બનાવવા માટે. ડાબા હાથની દથેલી પાણીવાળી કરી જમણા હાથથી વડાંનો ઘાટ બનાવી તેમાં વચમાં આંગળીથી કાચું પાડવું અને કઢાઇમાં તળવા મુકવું કઢાઇમાંથી તૈયાર થઇને નીકળે એટલે દહીંમાં મૂકી દેવું.

માલપુડા ને દહીંવડાં સાથે ખીચું શું શું બનાવીએ ? એની સાથે સારા સુરતીવાલની સળંગ દાળ, ખાત, મીઠા લીમડાંની કઠી, બે ત્રણ શાક બનાવવાં જોઇએ. ચટનીઓ પશુ બે ત્રણ માતની બનાવજો.

બા, ચટનીઓ તો બનાવો લખ શું પશુ શાક કયાં કયાં બનાવવાં.

હમણાં રવૈયા વેગલુ ઠીક તાજાં મળે છે માટે તે બનાવજો. ખીચું તળાઉ શાક બનાવજો અને ત્રીજુ બટાકાનું.

ત્યારે તો માલપુડા, દહીંવડાં, સળંગદાળ, ખાત, કઠી, ત્રણ શાક અને ચટનીઓ એ જ પ્રમાણે કરીયે.

—સ્ત્રીઓના—

પ્રકર, લોહીવા, રતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

હાથીજીવિયા

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

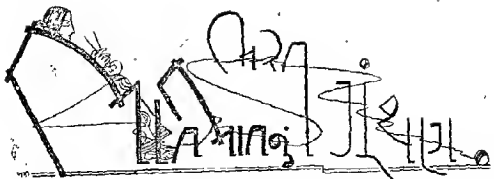
દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિંબા ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, બિંબા,
ચુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો જોઇએ છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

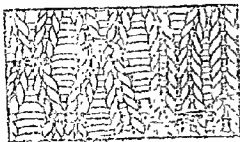
સૌ. લીલાવતી પટેલ

• ત્રણ વર્ષની બાળકી માટેનું ક્રોક

ક્રોક ગુથવા માટે જોઈતી વસ્તુઓ:-
૩ ઓ'સ જીન, ૨ રેશમની આંટીઓ. (૧
રંગનું જીન હોય તેના કરતાં ઘણા રંગ
લેવા). ૧૦ નંબરના સોયા.

ક્રોકનો આગળનો ભાગ:-સોયા ઉપર
૧૧૪ લેવા અને આઠ લાઇનો સાદી ગુંથી
બની. પછીથી દરેક વખત એક લાઇન સાદી
અને એક લાઇન ઉંધી એ પ્રમાણે ગુંથવું.
હવે આઠ લાઇનો સાદી ગુંથ્યા પછી દરેક
સોળમી લાઇને બંને બાજુ એકેક ટાંકા
લટાડવો. આ પ્રમાણે ૧૧૬ ઇંચ થાય ત્યાં
સુધી ગુંથવું. (૧૦૨ ટાંકા). હવે નીચે
પ્રમાણે ગુંથવું:-

૧ લી લાઇન:-૪૭ ઉંધા, ૮ સાદા,
૪૭ ઉંધા. ૨ જી લાઇન:-સાદી. આ બે
લાઇનો ફરી ગુંથવી. અને ૧ લી લાઇન ફરી
એક વખત ગુંથવી.

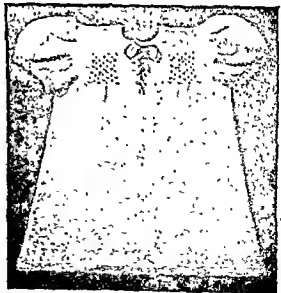
૬ ઠી લાઇન:-૫૧ સાદા, પછી ફરી
બધું અને આ ૫૧ ટાંકા ઉપર હવે ગુંથવું.
૭ મી લાઇન:-૪ સાદા, ૪૭ ઉંધા.
૮ મી લાઇન:-સાદી. ૯ મી લાઇન:-૪
સાદા, ૪૭ ઉંધા. ૧૦ મી લાઇન:-૫૬ સાદા
૩ ટાંકા બંધ કરવા, ૧૦ સાદા, ચોક્ક વખત
બે બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા. ૧૦ સાદા. ૧૧ મી
લાઇન:-૪ સાદા, ૬ ઉંધા, (૧ સાદો,
૧ ઉંધો) સાત વખત, ૧૦ ઉંધા. ૧૨ મી
લાઇન:-૧ સાદો, બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા,
૭ સાદા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૭ વખત.
૧૦ સાદા. ૧૩ મી લાઇન:-૪ સાદા, ૬
ઉંધા, (૧ સાદો ૧ ઉંધો) ૭ વખત, ૬-
ઉંધા. ૧૪ મી લાઇન:-૧ સાદો, બે ટાંકા
ભેગા ગુંથવા. ૬ સાદા, (૧ સાદો ૧ ઉંધો)
૭ વખત, ૧૦ સાદા. ૧૫ મી લાઇન:-૪
સાદા, ૬ ઉંધા, (૧ સાદો, ૨ ઉંધો) ૭
વખત, ૮ ઉંધા. ૧૬ મી લાઇન:-૮
સાદા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૭ વખત
૧૦ સાદા. હવે ૧૫ મી અને સોળમી
લાઇન રીખીનનો ૨૦ લાઇનો થાય ત્યાં
સુધી ગુંથવું. (રીખીન એટલે ૧ સાદો
અને એક ઉંધો ગુંથો છે તેને રી-
ખીન કહેવાય છે). ૩૧ મી લાઇન:-
૪ સાદા, આખી લાઇન ઉંધી. ૩૨ મી

લાઈન:—સાદી. ૩૧ મી અને ૩૨ મી લાઈન
ફરી એક વખત ગુંચવી. ૩૫ મી લાઈન:—
૧૦ સાદા, આખી લાઈન ઉંધી. ૩૬ મી
લાઈન:—સાદી. ૩૭મી લાઈન:—૧૧ સાદા,
આખી લાઈન ઉંધી, ૩૮મી લાઈન:—સાદી ૩૯
મી લાઈન:—૧૨ સાદા, આખી લાઈન ઉંધી,
૪૦ મી લાઈન:—સાદી, ૪૧ મી લાઈન:—
પહેલા આઠ ટાંકા બંધ કરવા, ૪ સાદા,
આખી લાઈન ઉંધી, ૪૨ મી લાઈન:—સાદી
૪૩ મી લાઈન:—૪ સાદા, આખી લાઈન
ઉંધી, ૪૪ મી લાઈન:—સાદી, ૪૫ મી
લાઈન:—૪ સાદા, ૧૨ ઉંધા, પછી ફરી
જવું, ૧૬ સાદા, ૪૬ મી લાઈન:—૪ સાદા
૪ ઉંધા, આ ૨૪ ટાંકા બંધ કરી દેવા.
અને બીજી બાજુના ૫૧ ટાંકા ઉપર ગળા
તરફથી બેન બેડી ચડાવત કરવી. પહેલા
૬ લાઈનો ગુંચી છે એટલે હવે સાતમી લાઈનથી
ચર કરવું. ૭ મી લાઈન:—૫૧ સાદા. ૮મી લા-
ઈન:—૪૭ ઉંધા, ૪ સાદા, ૯મી લાઈન:—
સાદી ૧૦ મી લાઈન:—પહેલા ૩ ટાંકા બંધ
કરવા, ૧૦ ઉંધા, ચોથ વખત બે
ટાંકા બેગા ઉંધા ગુંચવા, ૬ ઉંધા,
૪ સાદા. ૧૧ મી લાઈન:—
૧૦ સાદા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો)
૭ વખત, ૧૦ સાદા. ૧૨ મી
લાઈન:—૧ ઉંધો, ૨ ટાંકા બેગા
ઉંધા ગુંચવા, ૭ ઉંધા, (૧ સાદો,
૧ ઉંધો) ૭ વખત, ૬ ઉંધા, ૪
સાદા, ૧૩મી લાઈન:—૧૦ સાદા,
(૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૭ વખત,
૯ સાદા. ૧૪મી લાઈન:—૧
ઉંધો, બે ટાંકા બેગા ઉંધા ગુ-
ચવા, ૬ ઉંધા, (૧ સાદો, ૧
ઉંધો) ૭ વખત, ૬ ઉંધા, ૪
સાદા. ૧૫મી લાઈન:—૧૦ સાદા
(૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૭ વખત,

૮ સાદા. ૧૬ મી લાઈન:—૮ ઉંધા, (૧
સાદો, ૧ ઉંધો) ૭ વખત, ૬ ઉંધા, ૪ સાદા.

૧૫ મી અને સોળમી લાઈન રીબીનની
૨૦ લાઈનો થાય ત્યાં સુધી ગુંચવી. ૩૧ મી
લાઈન:—સાદી. ૩૨ મી લાઈન:—૨૮ ઉંધા,
૪ સાદા. ૩૩ મી લાઈન ફરી એક વખત
ગુંચવી. ૩૬ મી લાઈન:—૨૨ ઉંધા, ૧૦
સાદા. ૩૭ મી લાઈન:—સાદી. ૩૮ મી
લાઈન:—૨૧ ઉંધા, ૧૧ સાદા. ૩૯ મી
લાઈન:—સાદી, ૪૦ મી લાઈન:—૨૦ ઉંધા,
૧૨ સાદા ૪૧ મી લાઈન:—સાદી. ૪૨ મી
લાઈન:—૨૦ ઉંધા, ૪ સાદા, ૮ ટાંકા બંધ
કરવા. ૪૩ મી લાઈન:—સાદી. ૪૪ મી
લાઈન:—૨૦ ઉંધા, ૪ સાદા. ૪૫ મી લાઈન:—
૧૬ સાદા, પાછું ફરી જવું, ૧૨ ઉંધા, ૪
સાદા. ૪૬ મી લાઈન:—૮ સાદા, પાછું
ફરી જવું, ૪ ઉંધા, ૪ સાદા. પછી ટાંકા
બંધ કરી દેવા.

ફોક્સને પાછળનો ભાગ:—સોપા ઉપર
૧૧ ટાંકા દેવા અને આગળના ભાગની

માફક ૧૨૬ ઇંચ (૧૦૨ ટાંકા) થાય સાંસુધી
 શુંચવું. પછી નીચે પ્રમાણે શુંચવું:—
 ૧લી લાઇન—પહેલા ત્રણ ટાંકા બંધ કરવા,
 ૨૨ સાદા, ૨૬ વખત બે બે ટાંકા ભેગા
 શુંચવા, ૨૫ સાદા, ૨૭ લાઇન—પહેલા
 ત્રણ ટાંકા બંધ કરવા, ૨૨ ઉંધા, (૧ સાદો,
 ૧ ઉંધો) ૧૩ વખત, ૨૧ ઉંધા. ૫મી લાઇન:—
 ૧ સાદો, ૨ ટાંકા ભેગા શુંચવા, ૧૮ સાદા
 (૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૧૩ વખત, ૨૧ સાદા.
 ૬ ઠી લાઇન:—૧ ઉંધો, બે ટાંકા ભેગા
 ઉંધા શુંચવા, ૧૮ ઉંધા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો)
 ૧૩ વખત, ૨૦ ઉંધા. ૭ મી લાઇન:—૧
 સાદો, બે ટાંકા ભેગા શુંચવા, ૧૭ સાદા,
 (૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૧૩ વખત, ૨૦ સાદા.
 ૮ મી લાઇન:—૧ ઉંધો, બે ટાંકા ભેગા
 ઉંધા શુંચવા, ૧૭ ઉંધા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો)
 ૧૩ વખત, ૧૯ ઉંધા. ૯ મી લાઇન:—૧૯
 સાદા, (૧ સાદો, ૧ ઉંધો) ૧૩ વખત, ૧૯
 સાદા. ૧૦ મી લાઇન:—૧૯ ઉંધા, (૧
 સાદો, ૧ ઉંધો) ૧૩ વખત, ૧૯ ઉંધા.
 ૯ મી અને ૧૦ મી લાઇન રીબીનની ૨૧
 લાઇનો થાય ત્યાં સુધી શુંચવું. ૨૩ મી
 લાઇન:—સાદી. ૨૪ મી લાઇન:—ઉંધી.
 ૨૫ મી લાઇન:—સાદી. ૨૬ મી લાઇન:—
 ૨૨ ઉંધા ૨૦ સાદા, ૨૨ ઉંધા. ૨૭ મી
 લાઇન:—સાદી. ૨૮ મી લાઇન:—૨૧ ઉંધા,
 ૨૨ સાદા, ૨૧ ઉંધા. ૨૯ મી લાઇન:—સાદી.
 ૩૦ મી લાઇન:—૨૦ ઉંધા, ૨૪ સાદા, ૨૦
 ઉંધા. ૩૧ મી લાઇન:—સાદી. ૩૨ મી લાઇન:—
 ૨૦ ઉંધા, ૪ સાદા, ૧૬ ટાંકા બંધ કરવા, ૪
 સાદા, ૨૦ ઉંધા. હવે આ ૨૪ ટાંકા ઉપર

શુંચવું. ૩૩ મી લાઇન:—૨૪ સાદા. ૩૪ મી
 લાઇન:—૪ સાદા, ૧૨ ઉંધા, પાંચ દરી
 બર્ષ ૧ ટાંકા શુંચ્યાં વગર ઉતારી લેવા, ૧૫
 સાદા. ૩૫ મી લાઇન:—૪ સાદા, ૪ ઉંધા.
 બધા ટાંકા બંધ કરી દેવા. હવે બોજ તરફ
 બાકી રહેલા ૨૪ ટાંકાને ગળા બાજુથી બેન
 બેડી શરૂઆત કરવી. ૩૩ મી લાઇન:—
 સાદી. ૩૪ મી લાઇન:—૨૦ ઉંધા, ૪ સાદા.
 ૩૫ મી લાઇન:—૧૬ સાદા, પાંચ દરી
 બર્ષ, ૧૨ ઉંધા, ૪ સાદા. ૩૬ મી લાઇન:—
 ૮ સાદા, પાંચ દરી બર્ષ ૪ ઉંધા, ૪ સાદા,
 બધા ટાંકા બંધ કરી દેવા.

બોંધ (બંને સરખી):—સોયા ઉપર
 ૬ ટાંકા લેવા. એક સાદી લાઇન શુંચવી.
 હવે દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં ૧૦૦ ટાંકા
 સોયા ઉપર થાય ત્યાં સુધી બે બે ટાંકા
 વધારવા. પછીની લાઇન:—૧ સાદી, ૪૮
 વખત બે બે ટાંકા ભેગા શુંચવા, ૧ સાદો.
 હવે ૬ લાઇનો ૧ ટાંકા સાદો અને ૧ ઉંધો
 બે પ્રમાણે રીબન શુંચવી. પછી ટાંકા બંધ
 કરવા. કોઈ શીવવાની રીત:—પહેલા ખભા
 બેડી દેવા. પછી બોંધો સાંધી, કોઈની
 બાજુઓ સાંધી લેવી. હવે આગળના ભાગમાં
 દોરી પરોવવા માટે નાનાં નાનાં ૬ કણાં
 શુંચવા (ગાજ શુંચાએ છીએ તેવી રીતે
 પણ ગોળ). ફેંકમાં આગળ, પાછળ રીબી-
 નની રીઝાઇન શુંચી છે તેમાં ચિત્રમાં બતાવ્યા
 પ્રમાણે 'સ્પોક' ટાંકા બરવા. બોંધમાં પણ
 બરવા. આગળની દોરી માટે અંકોડીથી
 સાંકળી શુંચવી.

[૧.] બ્હેનને બોધ

પહેલાંની સ્ત્રીઓ સુલોમાં ખૂબસુરતી માનતી. પરદેશી કપડાં પહેરનારી તે કુબલી છે. કપડાં પહેરીને સુંદર દેખાવું એમાં તેા નેરવાનો ભાવ છે. આપણે કેવાં સીતાજી અને હમયતીને પુછ્યે છીએ ? સીતા કપડાં પહેરનારી દામયતીને કે સીતા કપડાં પહેરનારી સીતાને ? નહિ. અર્થાત્ જ્યે વનમાં ભગનારી દામયતીને, ૧૪ વર્ષ વનવાસ માળનારી સીતાજીને આપણે પુછ્યે છીએ. દરિયાકાંઠાની રાણીએ દાસત્વ ભોગવ્યું તે શું સીતા કપડાં પહેરતી હતો ? એ વખતે તેા પાંડવોની એક દાંડતા. બહારની ચોખ્ખાં સુંદર દેખાવડું તે નેરવાનો ભાવ છે. તમે તમારો ધર્મ પાળવા હચ્છતાં હો તો પહેલું 'યમયીડું' એ છે કે તમે સ્વદેશી ધમ સમજી લ્યો. પોતાને જ હાથે કતિહ સૂતર અને પોતાના જ પુરવોએ ગાતાં ખતાં વણેલું કાપડ વાપરડું એવું નામ સ્વદેશી ધર્મ. હું ચોતે સાચો ખૂબસુરત છું, કામળ કે મહેં પહેરતાં કપડામાં બ્હેનને હાથે કંતાયેલું સૂતર પુરવોએ પ્રેમથી વણેલું છે. જો તમારે રાત્રી સમયમાંથી સ્વતંત્ર યશ સમ સમ્ય રચાવડું હોય, તો તમારે સ્વદેશી ધર્મનો અન્તિકાર કરવો, રેડિયો ધરમાં દાખલ કરવો. રેડિયો શીખવનાર તો અત્યાદે વમને ધણા જ મજરો. બોલામાં બોણું પ્રત્યેક બ્હેન હજાર જન કરતી એક કમાર તો કંતે જ.

રામરામ્ય રચાવવાનો માર્ગ સીતાનો માર્ગ છે, સીતાજીએ રાવણે મોડલેલી માંઝાલ્યો, આજુ-પણે, હલાલિયા ત્યાગ કર્યો હતો, તેમ દિંદુસ્તાનની પુત્રીઓએ કરવો રહ્યો. ગરિબોની ખૂબ ખર્ચ નહિ ત્યાંસુધી તેમની આંતરડી દુવા

દે નહિ. એ બૂખ રેડિયો જ ભાગે. પવિત્ર સ્ત્રીનો આશિર્વાદ જ ફો, તેથી સ્ત્રીઓએ વધારે પવિત્ર, સાદાં, અને સારા બનવું રહ્યું.

પરદેશી મલમલ છાત્રીને હાથડું વણેલું પહેરવું પ્રથમ તમને ભારે પડશે જ. પરંતુ તમે કપડાંનો ભાર ઓછો કરીને તમે તમારો પોતાનો ભાર આજ સુધી ઘટકા કર્યો છે. સ્ત્રીઓ નવ માસ સુધી જે ગર્ભનો ભાર આનંદ સાથે ઉંચે છે. પ્રસવકાળની ભારે વેદનાઓ સુખે સહન કરે છે. આજે તો ભારત વધુને પ્રસવકાળ છે. આ નવા ભારતના પ્રસવકાળમાં તમે બહાં કપડાંનો ભાર ઉપાડવા નેટલા પછી તૈયાર ના થાવ ? જે ભાર ઉપાડો તો જ દિંદુસ્તાનને સ્વતંત્ર બનાવી રાડો. દિંદુસ્તાનને નવો જન્મ આપવો હોય તો ફરેક સ્ત્રીએ નવ માસ શું નવ વર્ષ પછી ભારે ખાલીનો ભાર ઉપાડવો જોઈએ.

દિંદુસ્તાનને ખાતર, દિંદુસ્તાનની ગરીબ સ્ત્રીઓની પવિત્રતાની રક્ષાને ખાતર ગુજરાતની બ્હેનોએ ઘરાણાપૂર્વક ખાલીની સાડીનો ભાર ઉંચાવો થરે છે.

જો તમારે સીતાજી જેવાં પવિત્ર યજ્ઞ હોય, અનેક ભવનો મુક્ત માનસિક વ્યભિચાર છાડવો હોય અને વમારી બીજી બ્હેનો પામેથી છાડાવવો હોય, પાખંડમાંથી પવિત્ર ધર્મ શીખવવો હોય તો તમારે આ સ્વરામ્યની દિલવાડમાં પૂરો આગ લેવો જોઈએ. પાખંડ શું અને ધર્મ શું એની પરિક્ષા તો ફરેક જણને આવડવી જ જોઈએ.

પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજી
[માંધી-ગિફ્ટમાંથી]

[૨]

જેમ સાદાઇ તેમ ચાખ્યાઇ વધારે, તેમ અને સ્ત્રીઓનાં રાજ્યો, તેમાં વસતી સ્ત્રીઓએ સાદાઇ સાચવી ત્યાં સુધી આજ્યાં, અને મોલ-શોખનાં અનેક સાધનો યતાં તે બાળ્યાં.

* * *

હિંદમાં ભેટલા પુરુષો તેટલી સ્ત્રીઓ, સોળ કરોડ સ્ત્રીઓમાંથી એક કરોડ સ્ત્રીઓના જો ભોગી થાય તો નર નર સ્વરાજ મળી શકે.

* * *

સ્ત્રીઓ ખંડ નગારો નહિ ત્યાં સુધી તમે પુરુષો જોમને આગળ આવવા દેશો નહિ, સ્ત્રીઓ અને અત્યંત શુભને દલિત વર્ગમાં નથી આવતાં ? બંને પરાધીન ! અત્યંત ઉચ્ચ વર્ગની મહેરબાની ઉપર જીવે, સ્ત્રી પુરુષવર્ગની કૃપા ઉપર જીવે જીવે. અત્યંત નયુઁ દાસ્ય જોમને : સ્ત્રી દાસી પણ બને અને રમકડું પણ બને ! સમાજ બંનેને નિરર્થક અન્યાય શુભ નથી કરતો ?

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

[૩]

કોઈ પણ મહાપ્રભની સંસ્કૃતિ પારખવી હોય તો તેનાં સુંદરીઓને પારખજો. સુંદરીઓ સંસ્કૃતિની અવતાર ધારિણી છે.

* * *

સુંદરી ને કવિઓ નજીમમાં હોત નહિ તો સૌન્દર્યપૂર્ણ હોત નહિ. કવિઓના ઉજવાને છે જીવનના ઉત્સવ.

* * *

સ્ત્રીઓને એટલે અવિરામ મહારાક્ષિ હશે ! આયમે, અન્વાળમાં કે અધારમાં, જાંબીલી પાનખરમાં, કે વસંતમાં, અખંડ એક શુભ બને છે પણ યાદી.

કવિશ્રી નહાનાલાલ દલપતરામ

[૪] સ્ત્રી શિક્ષણ

હિંદમાં પુરુષ શિક્ષણનું પ્રમાણ તો દરિદ્ર છે પણ સ્ત્રી શિક્ષણ તો મરકેરી રૂપ છે. હિંદના શિક્ષણ સંબંધી વિચાર કરતાં સ્ત્રી શિક્ષણને પ્રથમ અવગણી શકાય એમ નથી, અસમાન શિક્ષણ આપણા સમાજ જીવનમાં કેવી રીતે અને કેવો મુશ્કેલી અને દુઃખો ઉભાં કરે છે એ હિંદના ઇતિહાસમાં અભણ નથી. એટલે સ્ત્રી શિક્ષણની અગત્ય ન સમજનાર ભાગ્યેજ કોઈ હશે. સ્ત્રીઓને સમાન દરજ્જે લાવવાનો, તેમને સામાજિક સુલાખીમાંથી ઉઠાવવાનો તથા આપણી ઘરેલું-તિને વારવાનો એક ઉપાય તે શિક્ષણ છે. સ્વતંત્ર થવા ઇચ્છતો પરાધીન દેશ કે ઉન્નતિ ઇચ્છતો સ્વતંત્ર દેશ પોતાની વસ્તી વા સ્ત્રી વિભાગના શિક્ષણ પ્રત્યે ખેદરકાર ન જ રહી શકે. હિંદ-સ્થાનમાં સ્ત્રી સમુદાયનો મોટો ભાગ અમણ છે. આ અધમ દશા દૂર કરવી એ હિંદની પવિત્ર ફરજ એટલું જ નહિ પણ નરવિચાર છે.

[' હિંદમાં શિક્ષણ માંથી]

[૫] કુરખાનીની યશગાથા

ઇન્સાફ અને આગાહીની ખાતર કરેલી કુરખાની કે ચેટેલી ચાતના કલાપિ નિષ્ફળ નતાં નથી.

શ્રી. સરોજિની નાયક

સાંત્વના

મહારાણી શ્રી. શાન્તાદેવી બાઇસાહેબ
શ્રી ચીમનાબાઇ શ્રી જ્યોત્સનાબ વડોદરામાં ભરાયેલું
મરત-ચીવણ પ્રદર્શન લેવા પધાર્યા હતાં.

રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સમાજ વડોદરા : કાંત-
ણની હરીફાઈમાં શ્રી. બાબાબેન ઠાકર, શ્રી.
આનંદીબાઇ ફડકે, શ્રી. ગુલાબબેન દેસાઈ અને
શ્રી. વિજુબેન પાલ હતીયું' થયાં છે, ઇનામ
સમારજીનો કાયદમ શ્રી. ગંગાબેન હાયાબાઈ
પટેલને હસ્તે થયો હતો.

અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની બેંગ્લો-
રમાં મળેલી બેઠક વખતે લેડી મીરાજ છપ્પાઈ
શ્રી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત, શ્રી રામદાસેન મહેતા
નવા ચપ્પાઈ વપ્રમુખ ચૂંટાયાં છે.

શ્રી. ગુણવંતબેન ચંપકલાલ ધીરજી :
મુરત ચુનીસીપાકોટીની નવી ચુંટણીમાં ખાત-
લરિં ચૂંટાયા છે.

શ્રી. કૃષ્ણાબાઇ ગારેલ હિંદી મરજીની
ધર્મના પ્રચાર અર્થે ન્યુઝીલેન્ડ ગયા છે.

પેટલાઈમાં કુ. બેન તરિકા દલે એમ. એ.
તેમજ કુ. રાશિવંદના યાજ્ઞિક પી. એ. તેમજ
અન્ય બેનેને વિશ્વવિદ્યાલયોના ઉપાધિક્ષો મેલ-
વવા બદલ સમાજ તરફથી અભિનંદન આપવાનો
ભવ્ય મેળાવડો વડોદરાની વરિષ્ઠ કાર્ટના નડજ
પ્રે. જાલાસાહેબના પ્રમુખપણા હેઠળ ગઈ
તા. ૧૫ મીએ રહિતે હજવાયો હતો.

સૌ. ચંદ્રાબેન ઇન્ડુલાલ રવેના પ્રમુખ-
પણા નીચે પેટલાઈ નાગર બ્રાહ્મણ મહિલા મંડળ
તરફથી એક સમેલન ગઈ તા. ૧૭ મીએ રહિતે
યોજાયું હતું.

શ્રી કમળા નહેરૂ ઇન્સિપતાલય હૃદયાલ
પૂ. મહાત્માજીને હસ્તે ગઈ તા. ૨૮ મીએ થયું છે.

કમળા સ્મારક ઇન્સિપતાલ : સરકાર શ્રી.
વલ્લભભાઈ પટેલ તથા શ્રી. શ્યામાઈ દેસાઈએ
જેલમાંથી મહાત્માજી ઉપર તાર મોકેલી જણાવ્યું

હતું કે આપના આશિર્વાદ મેળવીને ખુલેલી
'કમળા સ્મારક ઇન્સિપતાલ' હિંદની મહિલા-
ઓમાં રોવાને બનિદાનનું જે ઉમદા હેતુદરણ
સ્વ. કમળા નહેરૂએ રજૂ કર્યું છે તેને અનુસરવા
માટે હિંદની સ્ત્રીઓને પ્રેરણાગ્રપ બને.

આંતરજાતીય લગ્ન : અમદાવાદમાં બ્રાહ્મણ
પારસણનું આંતરજાતીય લગ્ન થયું છે, મુળબતી
સેન્દ્રલ મકંડરાઈલ ઇન્સુરન્સ કંપનીના મેનેજર
કાયદેકર શ્રી. ભીમનલાલ પંડ્યા નેચો ત્રિવેદી
મેવાડા બ્રાહ્મણ છે તેમજ હિંદુ નિધિ અનુસાર
ન્યુ ગર્લ્સ હાઈસ્કૂલનાં શિક્ષિકા શ્રીમતી હરીન
ખંજાતા સાથે લગ્ન કર્યું છે.

કન્યા વિકેય : માળાયા હારીના'એક વાણીકે
ગોતાની પુત્રીને કન્યા વિકેય કરીને એક વધો-
વદ મુરતીયા સાથે પરણાવી દીધી છે. કન્યાએ
બુળ જ વિરોધ બતાવ્યો હતો પણ પિતાએ
પુત્રીને આપવાતની ધમકી આપી. સમજની
ગારીમાં પધરાવી દીધી હતી.

લગ્ન : નહીતા હરિવંત સેવક અને મહા-
ત્માજીના એક વખતના સેક્રેટરી શ્રી. છગનલાલ
નમ્પુભાઈ જેવીના પુત્રી કુ. વિમળાબેનના લગ્ન
શ્રી. નરેન્દ્ર ગોળુભાઈ બંધેકા સાથે થયાં છે.

જયંતી : લેખપુરનું મારવાડ રજપુત જેસો-
સીજેરાન આવતા ટ્રીસેમ્બરમાં મેડતા સીડીમાં
મીરાંબાઈ જયંતી ઉજવશે.

મસુતિગૃહો : વડોદરા રાજ્યના સૌ બાળ-
કોને વધારે પ્રમાણમાં વૈદ્યીય મદદ મળી શકે
તે માટે શ્રીમંત સરકારે શ્રી મહારાણી શાંતાદેવી
નિધિની યોજના તા. ૪-૬-૧૯૪૦ ના રોજ મંજૂર
કરી હતી, તે મુજબ મંજૂર થયેલાં ૧૨ પ્રસુતિ-
ગૃહો ઉપરાંત શિનોર, ધોળાજ અને ચાણુદમાં
એક ત્રણ પ્રસુતિગૃહો સ્થાપવાનાં છે.

શ્રી. સોફિયા વાલિયાએ વડોદરા કોલે-
જમાં વિદ્યાર્થીઓ સમક્ષ 'કોમી પ્રશ્નોના ઉકેલ
સાથે કેળવણી કરશે' એ વિષય ઉપર બાબલ

કયું હતું. આ કપરાંત ફેરફારી કંઠબાંધમાં પણ તેઓનું બાપણુ ચોળસું હતું.

એણે ઇન્ડિયા વિમેન્સ કેમિટીમાં : બેંગલોર બેઠક વિષે મહિત્તી આપનારી સભા બેસેલા વીમેન્સ એસોસીએશનના આચર હેઠળ તા. ૧૬ મીએ સાંજે શ્રી. ચીમનાબાઈ સી ઇન્ડોઆસયમાં શ્રી. ગંગુબાઈ પટવર્ધનને પ્રમુખપદે મળી હતી.

મહિલા સેવામંડળનો વાર્ષિક મેળા-બટો : મહિલાઓ માટેની ઔદ્યોગિક શાળાનો વાર્ષિક છતામી મેળાવટો રવિવારે તા. ૧૬-૩-૪૧ ને ફોન લેડી મહમદ હુસુફના પ્રમુખપદે મળ્યો હતો.

હાલની આંધળાઓની શાળાનો છતામી સમારંભ મીસીસ એ. ડી. થોડે છતામો બેઠે છે.

હડતાલ : સ્ત્રીઓ માટેની લાહોરની ફો-હમદ કોલેજની ત્રણસો ઉપરાંત વિદ્યાર્થીનીઓએ હડતાલ પાડી છે. મીન્સીપાલ મીસીસ એ. કે. વર્માનું રાજનાથ દરદીઓએ સ્વીકારવાના વિરોધ તરિકે આ હડતાલ પારવામાં આવી છે.

નૂત પીતા માટે માન : ભરવાડ-રખા-રીની સ્ત્રીઓ મેટિ હાથે તેમના બાપનું નામ ન આપતી, પણ પુછપરછ પછી કહે કે : “ કલ્-જીઆમાં બાપનું નામ લખાવીએ ને કાળજીથી ફાડીને જ્યાં ત્યાં હોર ને કોકના પગ હેઠે કચરાવ તે કરતાં નામ ન લખાવડું સારું.”

“ એક જઈ માછને તેના બાપનું નામ લખાવવાનું કહેતાં જવાળા મન્યો કે મારો બાપ ઉપર ગયો છે. ત્યાં જઈને પુછી આવેા.”

મુંબાઈમાં ફરજા ખાતે રહેતી ચેકુળબાઈ બોહુ નામની ૩૦ વર્ષની સ્ત્રી પતિના ત્રાસથી આસતેલ છાંડી બળો મરી છે.

અવસાન : નાલ્ગીતા સુજાતી નાટ્યકાર શ્રી. ચંદ્રવદન ચીમનલાલ મહેતાના માણી શ્રી. સચિતાબેનનું મળ તા. ૧૪ મીએ અવસાન થયું છે.

મુંબાઈના ‘ જયભારત ’નાં તંત્રી શ્રી. રમ-ભીકલાલ સરેયાનાં પત્ની શ્રી મુશિકાબેનનું ગયા રવિવારે અવસાન થયું છે.

હિંદી સંસ્કૃત્ય ધારાહેઠળ : ધરપકડો : લાહોરના નેતા લાલા રામલાલના પત્ની શ્રી. ચંદિબાઈને સત્યાગ્રહ માટે ૬ માસ સાદી સજા કરી ‘ અ ’ વર્ગમાં મુકયા છે.

શ્રીમતી રેડો લેડી તામનાં આંગલ સત્યાગ્રહીને લાહોર નગર સત્યાગ્રહ કરવા માટે ૭ માસ રેડની સજા થઈ છે.

“ સિંહી ફારવડ ’ બ્લોક ”વાળા શ્રીમતી રાજકુવારીની વાંધાબર્ધા બાપણુ માટે ધરપકડ થઈ છે.

નાજી મહિલાઓને ધન્યવાદ : લગભગ પોણા કલાક સુધી હિંદુસ્તી પાઠશા ઇતિહાસનું વર્ણન કર્યા પછી નાજી મહિલાઓને ધન્યવાદ આપ્યા. નાજી સ્ત્રીઓએ ધણા કપરાં કાળમાં પણ મને હંમિસાં ટકો આપ્યો છે. ધણુને નાજી પદ્ધતિ હુખીલમ જેવા લાગે છે, પણ હું તેો ધરમુળથી સોલ્લર રહો એટલે ખડખડા છત્ર નથી દેવાયેલો જ છું.

એબોસીતિયાની શણીએ થોડા દિવસ ઉપર રૂડિયો ઉપર બાપણુ કરીને હિંદી સૈનિકોને આભાર માન્યો હતો. કારણ કે તેમણે હેલે સેવાસીને તેનો રાજકુક પાછો મેળવી આપવાને સુખ થમ લીધો છે. એ જ રીતે રાજકન્યાએ પણ જણાવ્યું હતું કે એબોસીતિયાની મહિલાઓ હિંદી સૈનિકોની સાથે જીવી રહીને હડવાને તૈયાર છે.

ગુર્કી મહિલાઓ : વિમાની દળમાં : અદિસો ગુર્કી મહિલાઓ તાલેતરમાં પોતાનું શિક્ષણ પુર્ કરી ગુર્કી વિમાની દળમાં બેસાઈ ગઈ છે. આ સંબંધમાં ગુર્કી અખબાર ‘ જમહૂરીયત ’ લખે છે : ગુર્કી મહિલાઓએ પુરવાર કરી આપ્યું છે કે ગુર્કી નારીઓ વાણુ ઉપર વર્ચસ્વ મેળવવાની પાવતા ધરાવે છે. સમય આવે માત્ર સુસિદ્ધિ નારીઓ જ નહિ પણ ગુર્કીની એક એક મહિલા પોતાની ફરજ કુશળતાપૂર્વક બજાવવામાં પાછથ રહેશે નહિ.

યુદ્ધ અને કૅમિસ :

કૅમિસની યુદ્ધ નીતિ છે તેવીજ ચાલ છે અદ્વૈતાના ધ્યેયને વળગીને મદાસના મીધીલ યુદ્ધ વિરુદ્ધ સત્યાગ્રહને ઠોરવણી આપે છે. સેંકડોની સંખ્યામાં મદાસનાના આગેવાનો જેવામાં નથી છે. દરમીયાન 'દરિનન' 'દરિનનબધુ' ને યુદ્ધ વિરુદ્ધ પ્રચારખંધાના કારણે મદાસનાએ બંધ કર્યા હતા તે તા. ૨૬ મી માર્ચથી પ્રગટ થશે.

*

મુંબાઈની નેતા પરિષદ :

મુંબાઈની નેતા પરિષદ બરાઈ અને વીખરાઈ. એના કરાવે કેવા થશે એ વિચારમાં સી માઈ મુંબાઈના હતા. આ કરાવે નહોતે મદાસનાના કરાવે ન હોય ! આવાજ કરાવે મદાસનાએ કરેલા છે-એથી એાળી મંગળીથી સંતોષ માન્યો હતો. સર નજીસપ્રસાદે ને કરાવ મૂક્યો ને મદાસનાના ઠોમીનીયન ટેટસથી વધારે મંગળીથી બરેલો હતો. યુદ્ધ પછી ન્યાયે દિન્દને સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તે પ્રદ. ઈલાહની બેરોબરીમાં બેરો એ પ્રધાનમુર હતો. યુદ્ધ દરમીયાન મધ્યસ્થ સરકારના બંધાજ સ્વચ્છો દિન્દી હોવા જોઈએ અને લડકરીખાતુ સુધાંત તેમનેજ સોંપાવું જોઈએ મધ્યસ્થ સરકારના સ્વચ્છો એકામતે એકામતે જનજાગર રહેજા જોઈએ ક્યે યુદ્ધ દરમીયાન તે તાજને જવાબદાર હોવ.

*

દેશના મુખ્ય રાજદ્વારી પક્ષો :

કૅમિસ અને મુસલીમ લીગ રાજ્ય કારભારથી વેગળા રહે છે એટલે મધ્યસ્થ સરકારના સ્વચ્છો સરકાર ભલે નીમે. દરમીયાન કૅમિસ અને લીગને સમજની રાજ્યકારભારમાં ભાગ લેવા સમજની

લેવાશે. દેશમાં ૧૦-૧૫ પ્રતિષ્ઠીત મદસ્થો જરૂર મળી રહેશે. જેનામાં આ બન્ને પક્ષો તેમજ દિન્દની જનતા વિશ્વાસ રાખતી હશે અને અસારની મુખ્ય જરૂરીયાત યુદ્ધમાં સુદાય આપવાની છે તે જરૂર આપી શકશે.

મદાસનાની માગણીમાં લડકરી ખાતુ અમુક વર્ષ સુધી બીટીસ સરકારના હાથમાં રહે તો હરકત જણાતી નહોતી. તેટલે દરજ્જે મુંબાઈની પરિષદે વધારે માગણી કરી.

આ નેતાઓ-અત્યારે ભલે તેવાજ ન ધરાવતા હોય. વિરાજ જાની, અનુભવી અને સરકાર તેમજ પ્રજાના વિશ્વાસુ મેટિસ છે. પરિષદનો કરાવ સર્વાનુમતે થયેલો બદલે થયેલો છે.

એમાં જે સર-મુંબાઈના વિનીતોના સર એમનવાલ સેતલવાડ અતે સર કાવસજી નર્દમીર વિરુદ્ધ હતા પણ કરાવ પસાર થાય તે પહેલાં એ બન્ને મદસ્થો સમારવાળ ઠોડીને ચાલી ગયા હતા એટલે પસાર થયેલો કરાવ સર્વાનુમતે પસાર બદલે થયો.

સર એમનવાલે જણાવેલું કે સરકારે નીમેલા સ્વચ્છો કોઈજ કામ કરી શકશે નહિ. આ સ્વચ્છોને મધ્યસ્થ ધારાસભામાં સ્થાન નથી એટલે તેમજ ધારાસભાના વિરોધનો સામનો કરવો પડશે, લોકમતના ટેકા સિવાયની સરકારને ફતેદ મળેજ નહિ.

બીટીસ સરકારે મદાસના અને લીગને સમજની સંતોષની જોઈએ. તે સ્પષ્ટ ના હોય અને આ બન્ને પક્ષ વ્યાવહારીક પ્રવૃત્તિ ન કરતાં હોય તો લોકમત આપણે કેળવવો જોઈએ અને તેને માટિ પ્રચાર કામ કરવું જોઈએ. લોકમત આપણને સદકાર આપે તો આપણે રાજ્યનું સુકાન સુઠળીદારા હાથમાં લેવું જોઈએ. આજ

દક્ષીણ વારસથીકે હતી પણ મેતાઓમાં તેને ટેકો નહોતો.

સરકાર આ ઠરાવને કેટલું વલન આપે છે તે જોવાનું છે. તેની આગળી સ્વીકારાય તો તે શું પ્રવૃત્તિ હાથ પર લે છે તે પણ જોવાનું છે.

સર બી. એન. રાવને :

હિંદુ સ્ત્રીઓને વારસાદ હક, લગ્ન, છૂટા છટા, બીજા કેટલાંકે જરૂરી હકો આપવા બદલ કેટલાંકે વર્ષોથી જુદી જુદી દીરાઓમાંથી પોષકર ઘણાં વખતો આપે છે.

ડૉ. દેવચંદ્ર અને મિ. એ. સી. દત્તે આ દિશામાં યતનો કર્યા છે. પરંતુ ડૉ. દેવચંદ્રના બીજામાં હજી ખામીઓ છે અને જોઈએ તેટલો સુધારો નથી. શરકારે આ કામમાં રસ લઈ હિંદુ દેવો કાયદેસર સુધારવા માટે પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો છે. આ કામ ફળીભૂત કરવા પણ હિંદુ કાયદા શાસ્ત્રીઓની કમીથી નીમી છે. આ કમીથીના પ્રમુખ સર બી. એન. રાવને મુશ્કેલી છે. આ કમીથી કેવા સુધારા જાવે છે તે જોવાનું. આ કમીથીને અમારે એટલીજ વિનંતી કરવાની છે કે સ્ત્રીઓને ન્યાયની દૃષ્ટિએ કાયદામાં ન્યાય આપવો થઈ છે. પુરો પાછળ રહી જશે કે સ્ત્રીઓ આગળ વધી જશે કે પુરો પાછું અંતરુ કે હાથ નહિ રહે સ્ત્રીઓ ગમે તેમ સિદ્ધકત વેડફી મારશે કે સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ કરશે એવી ડુંગ્રી બાવના ન રાખતાં. સ્ત્રી પુરો પાછી અર્ધાંગતા છે, સમભાગી છે, એ બાવના રાખી કાયદો સુધારવો જરૂરી છે. બીજું સ્ત્રીઓ આપ ઘેર રીકરી, ને પર ઘેર વહુ છે. આપણી પોતાની રીકરીનું દીવ સાંપતા હોઈએ એજ દરિયિન્દુ ધ્યાનમાં રાખી કાયદામાં સુધારો કરવા વિનંતી છે. હવે સ્ત્રીઓમાં અસંતોષ રહેશે તો સ્ત્રીઓ મુને મોટે સદન નહિ કરે.

*

કાયદાથી જીતેલા સંસ્કારોનું ઠલકું માનસ સ્વાર્થી !

હેતુ કેટલાક વર્ણતથી શુન્નસદનાં યજ્ઞાંશમાં માસીકામાં એન જનકવિદ્યા દેવેને કાયદાનો લાભ

લઈ એમના સસરાએ ભરણપોષણ આપવા ના કહેલી અને કેસમાં સસરા જીતેલા. તે પછી એ બાઈ બીચારી પોતાના નિર્બાહ અર્થે અમદાવાદ મોકરી માટે ગયાં. ત્યાં વિદ્યાર્થીનીઓના છાત્રાલયમાં સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ નીમાયા. હુંક વખતમાં તેમનું અવસાન થયું. તે પછી તેમના સસરા એઓ મહા પૈસાવાળા છે. તેમણે છાત્રાલયના મંત્રી ઉપર એક કાગળ લખ્યો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

“ મરનાર બહેનનો હું સસરા થાઉં છું એમનો સાચો અને એકલો વારસ માનો નાનો પુત્ર એટલે કે મરનાર બાઈનો દીયર છે માટે તેમના જે કાંઈ પૈસા કે પગાર હોય તે કોઈને ન આપતાં અમને પહોંચાડવા. ” છાત્રાલયના મંત્રીએ એ બાઈના સસરાને પ્રત્યુત્તરમાં જણાવ્યું કે, “ એ બાઈના વારસ ઉમારા પુત્ર છે એ નાણી અમને એક પ્રકારની શબ્દત મળી છે. એ બાઈની સારવારમાં લગભગ એશી રૂપિયા જેટલું ખર્ચ થયું છે અને તે કોણ શુક્રવરો એ વિચારમાં હું હતો. તમારો પત્ર મળ્યા પછી હવે કોઈકને જે લખી કીધું છે કે આપના નાના પુત્ર જે મરનારના સાચા વારસ છે તેના ઉપર એ બીજા મોકલાવી દે. ”

બીચારી સ્વર્ગસ્થ બાળવિધવાને જીંદગીસર દુઃખી કરનાર સસરા તેના મર્યા પછી પણ એના સંબંધીઓની મરકરી કર્યા વગર ન રહેશે એ અતિશય ખેદની વાત છે. ખરું જોતાં એનું પુરું કરવા માટે મામિકે રીતે એ બંધાયેલો જ દત્તો છતાં કાયદાથી એ છટકી શકેલો ખાવા પીવા કે રહેવાને અશ્રય ન આપ્યો અને એ બાઈને દુઃખ દેવામાં બાકી ન રાખી તે પછી પણ એ બાઈની સ્વકપાઈત મીલકતમાંથી જ કોઈ જુજ રકમ બચી હોય તો તેના ઉપર ધરાવવાનો પોતાનો હક એ અપ્રમતાની નીરાણી છે. વારક ખાવાની ફાદત અને વિધવા તરફ ચેરનસાઈનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો. નામર જેવી હમ્ય ન્યાતમાં આવું દર્શાવ નીકળે તો બીજા હલકી વર્ણમાં આવું થાય તો શી નવાઈ.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

તત્ત્વી : નાગરદાસ ઈ. ખટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૪

પુસ્તક ૧૧

એપ્રિલ : ૧૯૪૧

ફૂલવાડીના માળી

રોજ સવારે વહેલો જાગે
શરીરમાંથી આજસ ત્યાગે
ખંત યકી એ કામે લાગે
ફૂલવાડીનો માળી.

ફૂલ ગાડને પાણી પાતો
ફૂલ ચુંટતાં ગીતકાં ગાતો
ગજરા શુંથી એ મલકાતો
ફૂલવાડીનો માળી.

સુંઠર એ ફૂલહાર બનાવે
છાબ મહી એ સોહે ભારે
વેચે એને જઈ બજારે
ફૂલવાડીનો માળી.

ગોળ મજાના ક્યારા કરતો
ફૂલવાડીમાં હરતો ફરતો
સદાય કેવો મેનત કરતો ?
ફૂલવાડીનો માળી.

શ્રી. મળલાલ ગૌરીશંકર પંડયા

પ્રભુનાં બાલુડાં

[ગઝલ]

મધુરં હાસ્ય ગ્રા તહારં,
શ્રવણમાં પ્રિય લાગે છે;
અધુરી વાણી પણ મધુરી,
હૃદય દીલ ખુશ કરાવે છે.

દિપે જ્યમ ખાગ પુષ્પોથી,
શૃંગ મંદિર ત્યમ દીપાવે છે;
વદિ કાલું હસી ઘેલું,
હૃદય દુઃખડાં ભુલાવે છે.

ગરીબો કે અમીરોમાં
બલે જ્યાં વાસ હો તહારો !
ગરીબો કે અમીરો પર,
ન પરવા લેશ આવે છે.

શ્રી. તરુણપ્રસાદ ભટ્ટ

ઘોડાગાડી

[બાલકાવ્ય]

૧

હડખડ હડખડ ઘોડા....દોડે.
રાત દિવસ ગાડીમાં....ઝેડે.
ગાડી ચાલે ઝડપ....ભેર.
એસે તેને આવે હહેર.

૨

સારા ઘોડાની ચાલ રેવાલ.
દુખખા ઘોડા હોય બેહાલ.
ખુટને બદલે પગમાં નાલ.
ખખખખ કરતો આપે તાલ.

૩

માલીક તેનો સ્વાર્થ....સોધે.
આખુલ મારે....વીણુ-અપરાધે.
નાણાવાળા તેમાં...એસે.
ગરીબ નીચે ચાલે હેસે.

શ્રી. તર્કદાસકર એલ. દવે

ગધેડાના ઇંચો

એક હતી સરાઈ

એમાં મુસાફરો રાતવાસો રહેતા અને સવારે ઉઠીને રસ્તે પડતા.

ચારે તરફ રેતીનું રણ હતું. વચ્ચે વચ્ચે થોડો લીલો પ્રદેશ આવતો. તેમાં પાણી મળતું ને કોઈ કોઈ ઠેકાણે વસ્તી પણ હતી. એ દેશનું નામ અરબસ્તાન ને એના રહેવાસી તે આરબ.

પેટ્રી સરાઈને બારણે સવારના પહોરમાં એક આરબ ઉભો હતો. એની પાસે એનો એક ગધેડો હતો.

ગધેડો સામાન ઉચકીને જવાના ને સવારી કરવાના કામમાં આવતો. આરબ એને બાઠે ફેરવતો ને જે કાંઈ મળે તેમાં એનું ગુજરાન થતું.

આરબે એક મુસાફર સાથે દૂરને ગામ જવા ગધેડો બાઠે આપવાનું નક્કી કર્યું. રણમાં ગામ પણ દુર દુર હતાં ને ઉનાળાનો સખત તાપ પડતો હતો એટલે વહેલા નીકળ્યા સિવાય છુટકો ન હતો.

ભાડુ નકકી થયું કે તરત જ ગધેડાની પીઠે સામાન બંધો અને ત્રણે જણ ચાલી નીકળ્યા.

ગધેડાની પીઠ પર મુસાફર બેઠો અને એ બેઠીની પાછળ પાછળ આરબ ચાલવા લાગ્યો. આરબને તો આ રીતે રાજનું પાછળ ચાલવાનું હતું ને એ ટેવાઈ ગયો હતો.

આંગળ ને આંગળ એ ચાહ્યે ગયા. ગધેડો મુસાફર ને આરબ તણ જણા. એ ચાલતા ગયા ને સુરજ ઉંચે ચઢતો ગયો.

સુરજ માથે આવ્યો. તંડકો તો ઘણો થયો. મુસાફરે બપોરો ગાળવાને થોડો સમય આરામ કરવાનું નક્કી કર્યું. રણમાં કંઈ જાડ તો હતું નહિ છતાં નીચે બેસીને થાકે ખાવાનો એણે વિચાર કર્યો ને ગધેડો ઉભો રાખ્યો.

ગધેડો ઉભો એટલે એનો ઇંચો પડ્યો. એ છાયામાં પેલો મુસાફર આરામથી બેઠો અને ટુંટિયું વાળીને મૂતો.

ગધેડાના છાયામાં આરબ બેસે એટલી જગ્યા ન હતી. એ બીચારો ઉના રણમાં ગરમ રેતીમાં ખરા તાંપે બેઠો. પરસેવાના રેલે રેલા એના શરીરે ઉતરવા લાગ્યા.

એવામાં એને એક વિચાર આવ્યો. એ ઉઠ્યો. ગધેડાને પકડ્યો ને એને જરા આગળ ચલાવ્યો અને થોડેક જઈને ઉભો રાખ્યો.

ગધેડો ઉભો ને છાંયો પડ્યો. તેમાં પેલો આરણ ઠંડે ઠલેજે બેઠો.

પેલો મુસાફર તો ઉંઘી ગયો હતો. ગધેડો આગળ ચાલ્યો એટલે છાંયો ખસ્યો ને એના માથા ઉપર તાપ આવ્યો. એ સફળે ઉઠ્યો ને એણે 'તો ગધેડો દુર જઈને ઉભો હતો અને એના છાંયામાં આરણ બેઠો હતો.'

એ ગધેડા પાસે ગયો ને છાંયા નીચે બેસવા લાગ્યો ત્યાં તો આરણે એને કહ્યું: 'જો ભાઈ ! ગધેડો મારો છે ને એનો છાંયો પણ મારો છે. સમજ્યોને !'

'અરે વાહરે ! છાંયો તારો છે !' મુસાફર બોલ્યો. 'પણ લલ્લા માણસ ! ગધેડો મેં ભાડે લીધો છે એટલે એનો છાંયો પણ એની સાથે ભાડામાં આવી ગયો.'

'જોટી વાત ! ગધેડો મેં ભાડે આપ્યો છે. પણ એનો છાંયો ભાડે આપ્યો નથી. છાંયો ભાડે લેવાની વાત થઈ હોત તો મેં એણે ભાડું જીતે કરાવ્યું હોત. છાંયો તો મારો છે !' આરણે રોડકું પરખાવ્યું.

દલીલ કરવાને બદલે પેલા મુસાફરે ગધેડાને આગળ ચલાવ્યો ને થોડે ઈટે ઉભો રાખીને એના છાંયામાં પોતે બેઠો.

આરણ ઉઠ્યો તે એણે પણ ગધેડાને ત્યાંથી આગળ ચલાવ્યો ? એવામાં મુસાફર વચ્ચે પડ્યો એટલે આરણે એને એક ધરપો લગાવ્યો.

મુસાફરે આરણને સાચો ધરપો માર્યો. બેઉ જણા મારામારી કરવા ને જીમ બરાડા પાડવા લાગ્યા.

એમની ઘાંટાઘાંટ સાંભળીને ગધેડો ભડક્યો. એણે કુદાકુદ કરી મુકી. મુસાફરનો સામાન એની પીઠ પરથી પડી ગયો. આડું અવળું લેવા સિવાય એ તો બચ રે નાહો ! બચ રે નાહો ! સીધો સરાઈ લેજો થઈ ગયો.

આ તરફ મુસાફરને આરણ છાંયા માટે જીમ લલ્લા ને જીમ લલ્લા. પછી બેઉ જણની નજર પુર જઈને દોડી જતા ગધેડા ઉપર પડી. ગધેડાને પાછો લેવાય એવું હતું નહિ. સામાન બધો નીચે પડ્યો હતો તે બેઉ જણે ચોડું ચલાવીને ઉપાડ્યો ને પરસેવાથી રેગરેગ ચતા પેલી સરાઈ પાસે આવી પહોંચ્યા.

ગધેડાને બદલે એની છાંયા માટે લલ્લા બદલ બેઉની પુરી ફજેતી ને હેરાનગતિ થઈ

અસ્પૃશ્યતા

મિત્રો, તમે ભૂલે ચૂકે એ કોઈ અંતઃજને અડી ગયા તો તો તમારું આવી જ બચુ, બા અને બાપા ડોળા કાઢી, ધમકાવી તમને નવરાવે ત્યારે જ તમારો છૂટકો. કદી તમને પ્રશ્ન થયો કે ‘ઢંડને કેમ ન અડાય ?’ જરા બાપુજીને જ પૂછી બેબેને. પણ મને ખાતરી છે કે તમારા બાપુજી તમને સીધો જવાબ નહિ આપે અને તેમની પાસે સંતોષકારક જવાબ પણ ક્યાં છે ?

ચાલો ત્યારે આપણે જરા વધુ વિચારીએ. ઢંડ નીચ કેમ થયો ? સરસ પ્રશ્ન. અને જવાબ પણ એટલો જ સરસ છે. જરા આશ્ચર્ય થાય તો મને માફ કરજો. આપણે જ તેમને નીચ બનાવ્યા છે. ‘નવી શોધ !’ આવો ઉદ્દગાર કદાચ તમારા મોંમાંથી નીકળી પણ પડે. છતાં થોડી ધીરજ રાખો સાળીતી પણ મારી પાસે છે. એ ધંધરને તેમને નીચ જ બનાવવા હતા તો કંઈ ખાસ ફેરફાર કેમ ન કર્યા ? ગાય અને ભેંસને જુદી ઓળખાવા કેવા ફેરફાર કર્યા છે ? તો પણ તેમને નીચ કહેવા માટે આપણી પાસે શી નિશાની છે ? કદાચ તમે-કે તમારાં માઆપો જવાબ આપશે કે આપણાં ધર્મશાસ્ત્રોએ. પણ જરા વિચારને દોડાવજો. એ ધર્મશાસ્ત્રો બનાવ્યાં કેણે ?

છોકરાંને અમારી સાથે નહિ મળાવાય, (જો કેળવણી લે તો પોતાની સ્થિતિ સમજી જાય અને ક્રાંતિ પણ જિંદગીને ?) અમારી કથાઓમાં તમારાથી નહિ અવાય, અમારા દેવનાં દર્શન નહિ કરાય. ' હવે તમેજ જવાબ આપોને કે તેઓની શી સ્થિતિ થાય ? અજ્ઞાન, જંગલી અને અસહ્ય અને તો શું અર્થ ? ' ધર્મથી તેઓ વંચિત રહ્યા, ખરાબ આભોડવાએ તેમને માયકાંગલા બનાવ્યા અને અત્યાચારોએ તેમને મૂંઝે મોંઝે સહી લેવાની આદત પાડી. સારા સંસ્કારોના અભાવે તેઓ મેલા રહ્યા. અને સમાજે તેમની નોકરીઓ લઈ લીધી. હિંદુઓની બાજરમાં તેમનાથી હવે વેપાર ન થઈ શક્યો. ગરીબોને લીધે અને અનાજના અભાવે લાચારી સાથે તેઓ માંસાહારી બન્યા. હિંદુઓના અત્યાચારોનું દુઃખ તથા કૌટુંબિક પીડા વિસરવા તેમને દાણનું સેવન કરવું પડ્યું. (તેમનાં જીવનને આદર્શ બનાવવામાં આપણે ફોજો આપ્યો હોત તો આવી સ્થિતિ હોત ?) તેમનો સંપૂર્ણ અધઃપાત થવા લાગ્યો.

છતાં તેમનાં દીલ ઉદાર હતાં. ' યતુ પ્રત્યે પણ ક્ષમા ' દાખવવાનો શુભ તેમનામાં રહ્યો હતો. ' મરીને જીવી જાણવાનો ' મંત્ર તેઓ વિચાર્યા નહોતા. લલે નાનામાં નાના જીવ પ્રત્યે પણ ક્યા બતાવનારના દીલમાં પોતાનાજ જાતિલાઈ પ્રત્યે ક્યા નહોતી. છતાં જેટલી બને તેટલી સમાજની સેવા કરી છુટવાનું તેઓ ન બુઝ્યા. તેમનાં આંગણું, રસ્તા અને જાજરૂ વાળી-જુડીને સ્વચ્છ રાખતા. ગાળો ખાઈ, મહારો ઝીલી, અપમાનને ગળી જઈને પણ તેમનું બતાવેલું કામ કરવા લાગ્યા. કેટલો બધો આદરભોગ ! પોતાનાં ઘર સ્વચ્છ રાખવાનું કોરાણે મૂકી, રોડીઓની માવજત ફર કરીને પણ તેમણે સમાજને પોતાનો વખત આપ્યો.

છતાં હિંદુઓ ઉપર આની કંઈ અસર ન થઈ. ' જોમાં શું ? ' જો તો જોમનો ધર્મ છે. ' આવાં વાક્યો ઉચ્ચારતાં પણ ન ચરમાયા. ઇશ્વર પાસે પણ પરાણે આવી જાતિભેદ પળાવનાર સનાતનોઓ આટલેથીજ ન અટક્યા. સિદ્ધરાજ જેવા રાજા આગ્યા અને અત્યંતેને જગલાં લૂછવા પાછળ સાવરણો ગાંધવો પડતો. રસ્તા ઉપર તેમનાથી શું કાય ? એટલા માટે તો જોમને ગળે કોડીયાં બાંધવાં પડતાં. આવી જીવતી જેલ તેમની સેવાઓની કંદર તરોકે મળી. પણ શું કરે ? રાજકારણમાં તેમને સ્થાન કયાં હતું ? કાયદો ઘટતાં તેમનો લાવ પણ પૂછવાનાં દરકાર કોણ કરતું ? હિંદુઓને આવાં રાજા ખૂબ ગમ્યા. તેમણે ' પ્રજાપાલક 'નું ગિરદ પણ આપી દીધું અને તેમનાં નામ ઇતિહાસમાં સોનેરી અક્ષરે (!) લખ્યાં.

કેવો ન્યાય !

કેવાં ઉમદા હૃદય ! (?)

નરસિંહ મહેતા જેવાએ આ લેલ ટાળવા ઘણું જોઈ કહ્યું. પણ આ બીને ઉગી નીકળતાં ખૂબ વાર લાગી. તેમાંથી ફણો કુટ્યો. એકનાથનો જન્મ થયો. તેમણે

અંત્યજ્ઞોના ઉદ્ધાર માટે આખી જાત ખર્ચી નાખી. પણ હિંદુઓનાં સંકુચિત હૃદયો આ ન સમજી શક્યાં. હજુ તો ફેણગો જ ફૂટ્યો હતો. અંત્યજ્ઞોનાં બંધન તૂટવાને તો હજુ બહુ વાર હતી.

રોષો થયો. જગત્વંદ્ય ગાંધીજીએ અંત્યજ્ઞોની હાઠમારીઓ જોઈ અને તેમનું અંતર કકળી ઊઠ્યું. પોતાની જ જાતનો-પોતાના જ એક અંગનો આવો તિરસ્કાર તેમનાથી સહન ન થયો. તે દિશામાં અંપલાવ્યું. તેમને જણાયું કે યુગજીની આ માન્યતા તોડવા ખુબ તપશ્ચર્યા આદરવી પડશે. પણ એમ ધીરજ છોડે તો તો મહાત્મા શાના ? તેમણે ‘અંત્યજ’ ને ‘હરિજન’નું બિરદાવ્યું. તેમના ઉદ્ધારને માટે ઠેરઠેર જાગૃતિ આણી. પણ સનાતનીઓ પોતાની સત્તા એમ તે કંઈ જતી કરે ? છતાં યુવાનોનાં હૃદયમાંથી અસ્પૃશ્યતાની ભાવનાએ ફેશવરો લીધા છે. ‘child is the father of the man’ એ ન્યાયે આજના યુવાનો ન્યારે પિતાઓ બનશે ત્યારે તો જરૂર આ ભાવના નાશ પામી જશે. સનાતનીઓ અમર તો નથી ને ? આપણી તપશ્ચર્યાઓ શું તેમનાં હૃદય નહિ પલટાવી શકે.

આફ્રીકાના હબસીઓ પણ ગુલામ-અસ્પૃશ્ય જ હતા ને ? મુડીવાદીઓએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર તેમને નીચ ગણી પોતાના ગુલામો બનાવ્યા. પણ બુકર ટી વૉર્શોવ્ટન જેવાઓએ બતાવી આપ્યું કે તેઓ પણ ફરેક બાબતમાં તેમના સરખા જ છે; તેઓ વધુ વખત ગુલામીનાં બંધન નહિ રાખી શકે. આ વિરાટ શક્તિ પાસે મુડીવાદીઓ નમી પડ્યા.

એ તો ઠીક, પણ જરા આપણે જ વિચારોને ? પહેલાં વિદેશોમાં આપણી કેવી સ્થિતિ હતી ? અંત્યજ્ઞો કરતાં કેટલી વધુ સારી ગણતરી હતી ? કેટલા જણા વિદેશીઓના લક્ષ્યામાં વસી શકતા ? કેટલા જણા તેઓ જાય તે રસ્તેથી જઈ શકતા ? જવાબમાં શૂન્ય જ આવશે. પણ માણસ પોતાની સ્થિતિ ભૂલી જાય છે ને બીજાને તિરસ્કાર કરે છે. તે વખતે આપણે જ વિરોધ ઊઠાવેલો કે તમે ગેરસા અને અમે કાળા છીએ એથી અમે નીચ નહિ રહી શકીએ. આપણે લડત ઉપાડી. શાની ? આપણા હક્કની-આપણી અસ્પૃશ્યતા ટાળવાની. એક બાજુ આમ ન્યાય માગવા તૈયાર થયા પણ આપણે જ જેને નીચ ગણતા તેની ફરકાર પણ ન કરી. આ શું ‘યોગ્ય હતું’ ? ના ના. એ તો હિંદુ સમાજને માથે કલંકની કલગી હતી.

ઇસ્લામીઓ કયાસ્નાએ આપણા દેશમાં આવી વસ્યા હતા. તેઓ માંસ ખાતા, ઢાં પીતા (અને આઠ દહાડે નહાવી જેટલા તો તે સ્વચ્છ રહેતા) વધારામાં આપણી બહેન દીકરીઓની આબરૂ લેતા (અને અનેક હિંદુને ત્રાસ આપી વટલાવી મુસલમાન બનાવતા) કેટલા હરિજનોએ આબરૂ લીધાના કિસ્સા ઇતિહાસમાં નોંધાયા છે ? એક

પણ નહિ. છતાં મુસલમાનો સ્પૃશ્ય અને અત્યંત-મૂઝા સેવકો અસ્પૃશ્ય ! શું મુસલમાનો ઝનુની ને સશક્ત છે તેટલા માટેજ પવિત્ર ? તમારાજ ભત્તિ બંધુ અત્યંત જો નિર્બળ છે એટલા માટેજ નીચ ? જો એમ હોય તો એ શરમાવા જેવું છે. અખંડ હોવા છતાં તંદુરસ્ત હોવાનો ઠાવો કરનાર માણસની જેવી વાત છે. આપણું જ અંગ અત્યંતજ અશક્ત હોય તો આપણે તંદુરસ્ત કેવી રીતે કહેવાઈ શકીએ ? કેવો પક્ષપાત ! એક તમારા સામે પડે છે, તમારા ધર્મને નિંદે છે અને તમારા ઉપર અત્યાચાર ચલાવે છે તે પવિત્ર ? અને બીજો તમારા અત્યાચારો સહીને, તમારાં અપમાનો ગળી જઈને પણ સેવા ઉઠાવે છે તે નીચ-અસ્પૃશ્ય ! આ કલંક ક્યારે ધોશે ?

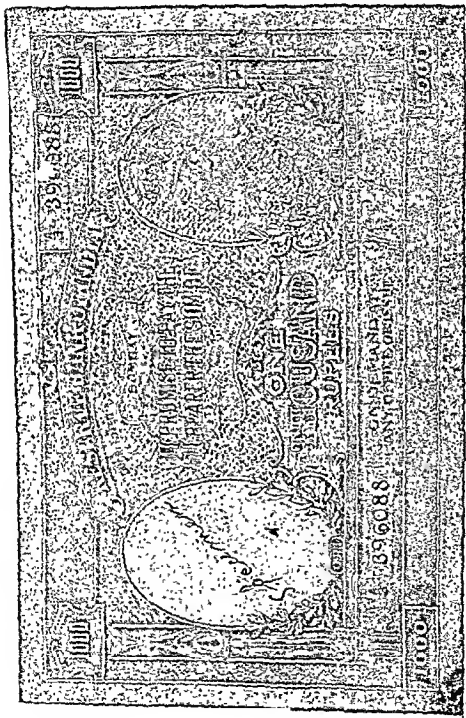
‘ જેની લડાઈમાં ત્રીજાનું કામ ’ સનાતનીઓ અને અસ્પૃશ્યોના આ ઝઘડાને લાલ ખ્રિસ્તીઓ અને મુસલમાનો ઉઠાવે છે, અત્યંતજો લોણવી પોતાના ધર્મમાં ઠાપલ કરી પોતાનું સમુહગણ વધારે છે. ત્યારે હિંદુ સમાજ આંખ આઠા કાન કરે છે. અસંખ્ય અત્યંતજો ખ્રિસ્તી અને મુસલમાન બને છે. (બને જ ને ? પહેલાં જે અત્યંતજને મંદિરમાં પેસતાં જ દંડા પડતા તેજ અત્યંતજ ખ્રિસ્તી થવાથી પગે છુટ પડેરીને પણ છેક દેવ પાસે જઈ શકે છે, તેને અડકી શકે અને તેની મજકરી પણ કરી શકે છે. છતાં પૂજરી તેના ઝોલ્લાને માન આપી તેને પ્રસન્ન રાખે છે) હિંદુઓની વસ્તી ઓછી થાય તેની સનાતનીઓને-કંઈ જ પડી નથી.

હયાનંદ સરસ્વતી જન્મે છે અને વટલાઓલા અત્યંતજને ફરી પાછા હિંદુ બનાવે છે. આમ રોપામાંથી ધીમે ધીમે વૃદ્ધ બનતું જાય છે. પેણુ-પાણું તેમનાં આંધ્યા જતાં અધારું જ થઈ રહે છે. એ અધકાર ક્યારે ટાળીશું ? ‘ આજ આજ લાઈ અત્યારે ’નો નિશ્ચય ક્યારે કરીશું ?

આપણે યુવાનો (કે જેમની તરફ દેશ લાંબી મીટ માંડી રહ્યો છે) તો અસ્પૃશ્યોને જરૂર અપનાવીશું. હવે સમાજનું એકજ અંગ જે બાજોમાં નહિ રહી શકે. સ્પૃશ્યાસ્પૃશ્યના ભેદ આપણને ન પાલવે. બધે માણાપો આ વાત ન સમજે. છતાં આપણો તપશ્ચર્યા કંઈ અદ્ભુત નહિ જાય, હવે અત્યંતજને અત્યાચારોમાંથી, સમાજની કુપ્રથાઓમાંથી, તેમનાં ગદાં રહેઠાણોમાંથી, તેમની ધર્મજડનામાંથી અને તેમના કુસંસ્કારોમાંથી મુક્ત અપાવીશું, તેમને સજકારણમાં અને વેપારમાં સ્થાન આપીશું, તેમના હુણ્ણો દૂર કરીશું અને સમાજના બધાં કાર્યો તેમને ખોલેખોલે મીલાવી આપીશું. બિરાદરો, આટલું કરી શક્યોને ? સ્વતંત્રતાના પૂજરીઓ, આ ભેદની બીંત તોડ્યોને ? યુવાનો, આ સમાજનું કલંક મટાડ્યોને ? ચાલો ત્યારે આજમાં જ અસ્પૃશ્યતા નિવારણના ત્રી ગણેશ માંડીએ. ‘ હિંમતે મરદા તો મરદે યુદ્ધ ’

આજના કાલેના વર્ણના

ફક્ત દસ રૂપિયામાં આવા હજારો રૂપિયા ધેરળો! કેમ મેળવવા તે જાણવા-

રેક ધંધાદારી

પેટી માટે જરૂરી
મારો ધંધો વધારવા માટે
મહાયુધ પ્રસંગે હિંદના
પારમાંથી કથી રીતે વધુ
કરી શકાય તથા તમારો
પાર, હુતર ને ઉદ્યોગ
ની રીતે જમાવી શકાય તે
જાણવા માટે તમારે
કમર્સ એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ
યાને

નર ઉદ્યોગ અને વ્યાપાર
(ભાગ ૧-૨-૩ સાથે)
જું પુસ્તક વાંચવું જરૂરી છે.

શ્રી માણલાલ દેવકરજી નાનંદ

આ પુસ્તક વ્યાપારી જનતામાં
ઉપયોગી થાય તેમ ઇચ્છે છે.
તમારે એક પ્રત અવરજ
વસાવવી જોઈએ. સુંદર ને
આકર્ષક બોક્સમાં ચેકબંધ
મળશે. આ પુસ્તકમાંનાં
કિંમતી ને અનુભવી પ્રયોગો-
માંથી એકાદ અજમાવી
સામાન્ય માણસ મળુ માસીક
રૂા. ૫૦૦ થી ૮૦૦ સુધી
(પ્રયાસ મુજબ) ની કમાણી
કરી શકે છે.

જે પ્રતી વર્ષ
પરદેશ જઈ રહ્યા
છે તેને તમારું
ઘરમાં રાખો
તે
ક
થી
રી
તે

તમારા ઘરમાં રાખવા
તે તમારે
કમર્સ એન્ડ
ઇન્ડસ્ટ્રીઝ
યાને

હુનર ઉદ્યોગ
અને
વ્યાપાર

(ભાગ ૧-૨-૩ સાથે)
જું પુસ્તક જતાવે છે
કિંમત
ફેક્ટરી, રૂપીયા દશ
વી. પી. ખર્ચ બાર
આના જુદું
આફિકા માટે વીર
શીર્ષક
(પારદેશ સાથે)

હિંદના ઉદ્યોગપતિઓ

માટે લખેલું જરૂરી

તમારી સુધી વધારવા માટે તમારે
જું જું કરવું જોઈએ તેની તમને
માહિતી છે તમારી સુધી કલામત
રોકાણ થીમાં છે તે જાણી જા
કારખાના, મીંસા, ખેતી ખંજો, કાપી
માથ, ચરારી, વહાણપક, મિશ્રિ
ચાલ, કાલસા, કાંડું, પાલાક,
પેટ્રોલ, કાપક, ખાંડ, ઇલેક્ટ્રીક,
જુદે સીમેન્ટ, કાચ, ચાલ, મામકા,
કન, ધાતુઓ, સોડ, રેશમ, મીઠા,
સાઇકલ, રબર, દવાઓ, જારણી
ઓલિ, ખાંડ, શીશો, રંગ, કાચીઆણ,
કાચનો સામાન, તમારું સીમારે,
અવાહીય, કાંડું ફળ. આ બધા
જગ્યામાં સલામત રીતે સુધી રોકાણ
કેમ કરવું ને તમારો વ્યાપાર-ઉદ્યોગ
કેમ ખીલવી શકાય તે જાણવા માટે
તમારે આ પુસ્તક વાંચવું
અતિશય જરૂરી છે. આ પુસ્તકની
ઉપયોગીતા માટે જેમત જેલ નહિ.
ઇંદીઅન મર્ચન્ટ્સ એસોસિએ
એક્ટરી શ્રી જયસુખલાલ ફે-
મદેતા એમ. એ.એ. આ પુસ્તકની
ઉપયોગીતા દર્શાવતી પ્રસ્તાવના લખી
આ પુસ્તકની જરૂરીયાત બતાવી છે.
તેને એકે પ્રથમ તમે એ
વિચાર તમેને હાથેને લાગી
રૂપીયા એકથી વધારે. આવા પાચે
કિંમતી પ્રયોગો આ પુસ્તક દરેક
ઉદ્યોગપતિને વાંચવા રીત્ય છે.

*

એન. એમ. ઠક્કરની હું. યુકેસેસ અને પબ્લીશર્સ
૧૪-, બી.સેસ રીડ, મુંબઈ ૨.

મોટા ઉદ્યોગપતીઓને તેમજ ઉદ્યોગપતી થઈ પૈસા
 મેળવવા ઇચ્છનાર દરેક વ્યક્તિને 'હુન્નર ઉદ્યોગ
 અને વ્યાપાર'નું પુસ્તક એકસરખું ઉપયોગી છે.

— — — — — આજે ૪ મ માસે — — — — —
 એન. એમ. ઠક્કરની ફ. શુક્રેશ્વર અને પદ્મશર્મા

વાંચીને વસાવવા યોગ્ય નવાં પુસ્તકો

શરદખાખુ

૧ જ્ઞાનશા	રૂા. ૨-૮-૦
૨ અક્ષકા	„ ૨-૦-૦
૩ રેણુની મા	„ ૪-૮-૦
૪ પથેશ્વરી	„ ૪-૮-૦
મા. ૧-૨	
૫ શુભશા	„ ૨-૮-૦
૬ અરિત્રહીન	„ ૩-૮-૦
૭ શેષ પ્રશ્ન	„ ૩-૦-૦
૮ બહી હીલી	„ ૧-૧૨-૦

બંધીમખાખુ

૧ રાજકુશરી	રૂા. ૨-૮-૦
૨ કૃષ્ણકાંતનું વીણ	„ ૨-૮-૦
૩ કુર્ગેશ નંદીની	„ ૩-૦-૦
૪ રાજમોહન	„ ૧-૮-૦

કવિવર ટાગોર

૧ વિભાવરી	રૂા. ૨-૮-૦
૨ ભાખી	„ ૨-૮-૦
૩ ભાઈબહેન	„ ૨-૮-૦

નિરૂપમાદેવી

૧ બહેન	રૂા. ૩-૮-૦
૨ અન્નપૂર્ણાનંદાદેવ	„ ૨-૦-૦

રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

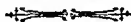
૨ માણે લખન ને કાર્મસિય	„ ૧-૧૨-૦
(શ્રી દેસાઈ અનુવાદીત	
હેનરી ફાર્ડનું લખન	
ચરીત્ર ---)	
બેકાર, ધનરુખલાલ મહેતા,	
મરતકુશીર, બંધડીયા, જ્યોતિષ	
દેવેનાં હાસ્યરસીક પુસ્તકો	

૧ માણે માસીબા	રૂા. ૨-૮-૦
૨ રમતારામ	„ ૨-૦-૦
૩ હું રાજા હોઈ તો ?	„ ૨-૦-૦
૪ અક્ષતના ઇન્જરદાર	„ ૧-૮-૦
૫ હેરલો કાલ	„ ૩-૦-૦
૬ રંગલીલા	„ ૧-૧૪-૦
૭ માણી નેધિપોથી	„ ૧-૮-૦
૮ કોલ કઠાપણ સાગર	„ ૧-૮-૦
૯ નેત્રનવી વાતો	„ ૧-૮-૦
૧૦ કેળાંવાળીને બીજી વાતો	„ ૧-૦-૦

કવિવર ખખરદાર

૧ કલ્યાણીકા	રૂા. ૨-૦-૦
૨ કર્ચનીકા	„ ૩-૦-૦
૩ બરતનો રંકાર	„ ૧-૦-૦
૪ રાપ્ટોશ	„ ૨-૮-૦
૫ પ્રમાણનો તપસવી	„ ૧-૮-૦

આ પુસ્તકો દરેક લાયબ્રેરીમાં હોવા જોઈએ.

દરેક પેઢી-ઓફીસે વસાવના

નવાં ડિક્ટીવ પુસ્તકો

યોગ્ય ધંધાદારી પુસ્તકો

1 કામસ' એન્ડ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ	શ. ૧૦-૦-૦
2 બોલ ઇન્ડીયા મરચાંદસ ડીરેક્ટરી	૨-૦-૦
3 બીઝનેસ માઇન્ડ માટે વેપારી	૨-૦-૦
4 વેપારી નાખું	૪-૦-૦
5 વેપારી દિસામ	૨-૦-૦
6 હુમર લેલોગ અને વ્યાપાર	૧૦-૦-૦
(ભાગ ૧-૨-૩ સાથે)	
7 ધા બિઝનેસ પ્રોવેન્ટ્સ ઇવર બુક	૧-૦-૦
(અમેલ લાખામાં) દેવદાસ નાનલ	
પબ્લીશ્મ કું. બે પ્રાચીન કરેલ.	

1 સોનેરી સંદેશ	શ. ૩-૦-૦
2 સેફ્ટ સેવન	૩-૦-૦
3 મધરાતની મહેમાન	૨-૮-૦
4 બેડી ગમુસ	૨-૦-૦
5 ડિક્ટીવ દેવદાસ અદ્યતન	૩-૮-૦
6 ડિક્ટીવ દેવદાસ સાદસી	૨-૮-૦
7 જીવન દાદાશીવર	૨-૦-૦
8 ભાગ્યેર પદ્માવતી	૧-૮-૦
9 પીયામતી પ્રતિમા	૧-૮-૦
10 મુક્તિ	૧-૮-૦

સુન્દર ને સચિત્ર નવું બાલસાહિત્ય

1 મરુતું સંગીત	૦-૮-૦
2 રામજનો અળનો	૦-૮-૦
3 રસમય કદાળીઓ	૦-૬-૦
4 સહેલી વાનો	૦-૪-૦
5 અટકચળાં વાંદણ	૦-૬-૦
6 આસાક ચોર	૦-૫-૦
7 ગોચાનાં પશુઓ	૦-૬-૦
8 મૂર્ખ મંડળ	૦-૩-૦
9 ચાલો ગાઇએ	૦-૬-૦
10 બાલ બંસરી	૦-૬-૦
11 બચુકો ઈશર	૦-૨-૬
12 દસતા બાળ	૦-૫-૦
13 વામચની મોડમાં	૦-૬-૦
14 પદ્ય કથાઓ	૦-૪-૦
15 જગતની મહાન જીવિતિઓ	૦-૫-૦
16 કિશોર વાર્તાવસી	૦-૬-૦
17 નીર પદ્ય	૦-૬-૦
18 ભગ્ય ભારત	૦-૬-૦
19 દારૂ પાત્ર	૦-૬-૦
20 પ્રસ મારા	૦-૬-૦
21 સ્વપ્ન કથાઓ	૦-૬-૦
22 અઢાર હંસા	૦-૩-૦
23 દુષવાળી	૦-૮-૦
24 વાર્તાઓ ન્યાય	૦-૮-૦

જાતીય જ્ઞાનનાં આધારભૂત ગ્રંથો

1 વાતપ્રપન કામસુત્ર	૫-૦-૦
2 જાતીય દારૂપત્ર જીવન	૨-૮-૦

સંગીત શીખવાનાં સીનેમાના

ગાયનોનાં નોટશનોના પુસ્તકો

1 ટોપીક ગાઇક	૨-૮-૦
2 અભિનવ સંગીત	૧-૪-૦
3 ઇજી દારમેનીમય ડીગર	૨-૮-૦
4 ઇજી ટોપીક ગાઇક	૧-૮-૦
5 ઇજી ગુચીક ગાઇક	૦-૧૨-૦

સાહિત્ય અને વિવેચનનાં ગ્રંથો

1 જીહ અને કલકા વિ. ક. વૈષ	૨-૮-૦
2 નાનુક રવારી	૧-૮-૦
3 સહિત્યને આવારેથી પ્રો. શાઓ	૨-૪-૦
4 મીઠી નજરે	૨-૦-૦

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુક્સેલસ અને પબ્લિકેશન્સ

૧૪૦, પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૨.

છેલ્લાં બહાર પડેલાં નવાં પુસ્તકો

માર્ગ જીવન ને કાર્યદેવ	૧-૧૨-૦૦	શેલીશી	૨-૦-૦૦
જાનકા	૨-૮-૦૦	સુનીતા શ્રી એમ. એ.	૦-૧૨-૦૦
બલકા	૨-૦-૦૦	લીલકેશી	૨-૮-૦૦
રેણુનીયા	૩-૮-૦૦	સોનરી સદુક	૩-૦-૦૦
પથેરપાંચાળી ૧-૨	૪-૮-૦૦	સુદેવ ચપ્પાન	૩-૦-૦૦
અરિવંદીન	૩-૮-૦૦	મધનગતની મહેમાન	૨-૮-૦૦
ધુમકા	૨-૮-૦૦	બેદી વસુક	૨-૦-૦૦
શીવમજા	૩-૦-૦૦	કોટકીવદેવેન્દનાં અદ્યુત પરકમે	૩-૮-૦૦
ગાંધી દીદી	૧-૧૨-૦૦	જીવન કાંઈપીજર	૨-૦-૦૦
રામભોદન બંધીમ બાણ કૃત	૧-૮-૦૦	બાપારી નાનુ	૪-૦-૦૦
કૃતજાતનું શીલ	૨-૮-૦૦	બાપારી લીલાવ	૨-૦-૦૦
રામકુસારી	૨-૮-૦૦	બીજેસ માધક વાને વેપારી કામીએ	૩-૦-૦૦
કુનેશ નંદીની	૩-૦-૦૦	બોલ ક-કોમા મરચાનક કોકટરી	૨-૦-૦૦
કું રામ કાલ ને કું બેહાર કૃત	૨-૦-૦૦	ક્રોવેલર્સ મધક	૩-૦-૦૦
અક્ષયલા કામરદાર	૧-૮-૦૦	વરનું સંગીત	૦-૮-૦૦
રમણ રામ	૨-૦-૦૦	રામજીનો અનન્ય	૦-૮-૦૦
માર્ગ માસીમા વિનોદ કૃત	૨-૮-૦૦	રસમય કોઈપણીએ	૦-૧-૦૦
ટોપાક ગાઈક	૨-૮-૦૦	સહેલી વતી	૦-૪-૦૦
બબીનવ સંગીત	૧-૪-૦૦	અટક્યાના વાંદરા	૦-૧-૦૦
મનુ અને પરચોઠ નારાયણચરણી	૩-૦-૦૦	ચ સાકચોર	૦-૫-૦૦
સત્તરબી	૧-૧૨-૦૦	ચોયાનાં પરકમે	૦-૧-૦૦
રાસ નંદીની	૦-૮-૦૦	મુખ મંડળ	૦-૧-૦૦
મારી નોંધવાળી બીજાની દેવે	૧-૮-૦૦	અસો ગાંધીએ	૦-૧-૦૦
કપડી ક-સાક ટોલકટામ	૧-૮-૦૦	બાલબેસરી	૦-૧-૦૦
ભાઈ મહેન કવિવર દાગોર કૃત	૨-૮-૦૦	મનુકડા કુદર	૦-૨-૦૦
ભામી	૨-૮-૦૦	દસર્વા બાળ	૦-૫-૦૦
વિજાવરી	૨-૮-૦૦	જગતની મેદાન બોલીઓ	૦-૫-૦૦
અન્નપૂર્ણા મંદિર નિરૂપમા દેવી કૃત	૨-૦-૦૦	જાદુકર દંસ	૦-૮-૦૦
મહેન	૩-૮-૦૦	કૃપાળી	૦-૮-૦૦
રામસં કી ક-કટ્ટીમ	૧-૦-૦૦	વંદરને બાપ	૦-૮-૦૦
૬-૧૨ ૬મોજ અને બાપાર	૧-૦-૦૦	કિશોર વાતાંત્રી	૦-૧-૦૦
		વાર પળા	૦-૧-૦૦
		વળ્ય કારત	૦-૧-૦૦
		દારપદાર	૦-૧-૦૦
		અજબારી	૦-૧-૦૦
		સ.પ કથાઓ	૦-૧-૦૦

એન. એમ. ઠક્કરની કું. બુકસેલ્સ અને પબ્લીશર્સ
૧૪. પ્રો.સેસ રોડ, મુંબઈ ૨.

આબુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કર્ણારસથી ભરપુર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદભરમોથી ભરપુર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની છુજ નકલો ખાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુકું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂા. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

વરની ઉમિંચો ઉછળે
હેયાં હિલોળે ચડે
તેણું રસમસ્તી લયું
સુમધુર સંગીત.....

અ. વિનાશ વ્યાસ

ડી. એ. } આંખા ડાળે જુલે રે જુલે
૬૨૮૦ } આગગાડી

મદલીકાબહેન

ડી. એ. } ચાંદરો જમુનાના જળમાં ન્દાવ
૬૨૮૧ } કોઈ ચાશે ના નિરાશ

શંકરલાલ બ્રહ્મભટ્ટ

ડી. એ. } હો પ્રભુનાં પ્યારમાં
૬૨૮૬ } હવે એ નાથ જાશે ના

શંકુ પાર્થી

ડી. એ. } ર અમરની રૂપ, ગા. ૧
૬૨૫૭ } " " આ. ૨

અભાત કીલમ

કંપની ફત : પ. ડો સી

કીલમના સુમધુર ગાયનોની રેકર્ડીંગ

એમ. પી. ૬૧૨ થી ૬૧૫

બહાર પડી ગયેલ છે

સાંભળો.

ન્યુ થી એટર્સ-

યંગ ઇન્ડીયા

રજુ કરે છે

હાર-જીત

કીલમના સુમધુર ગાયનોની

રેકર્ડીંગ

એન. ડી. } મેં દરિયા દરેબરે બનકી

૧૦૧ } કિસે સુંદર કુલન કે દાર

એન. ડી. } આંખિયે કામત્ર પ્રમાણે જાગે

૧૦૨ } મગકે તોના લિગમ લીનો રે

ગ્રાહક તુરત નોંધાયેલ:-

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ

મેન્યુ. કંપની લિમિટેડ,

૧૧૦, મેડેજ રીટ, સુબર્ક, ૧

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રોતિતોપદેશાદ્ય

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહવંત્રી :

કે. રમા દેસાઈ

અપરંપર :

નંદવરેલીલ કક્કર

તંત્રી : બાલવિભાગ
ભાગવત્કાસ ધ. પટેલ

પ્રકાશક અને મુદ્રિત્ર :
બાંબાલાલ વિ. કક્કર

૧૯૭૮ : : : અંક ૩

મે : ૧૯૪૧

પુસ્તક કંપુ

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વકીલ, બેરીસ્ટરો, કવિઓ, સાક્ષરો,
વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉતરવાનું ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન

અમીરી ભોજન પ્રબંધ

ટેલીફોન
નં. ૫૬૮

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

સુખી અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાગુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
જોવા આવનાર દરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ'ને જરૂર પોતાનું ગણે.

શિશોદીના ઇતિહાસના સાચા હૃદયભેદક બનાવો રજુ કરતી
પ્રેમ-શૌર્યથી બરપુર નવલકથા

બલહઠ બંકા દેવડા

યાને

મહારાજ સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજસભા, રજવાડાના કાવાકાવા વગેરે
લેહબરમોથી બરપુર, પ્રજામાં યુગ વખણાયલા સુંદર નવલકથા

કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

લખો:- મેનેજર : લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક શારદા

વાર્ષિક સ્વાજનમ :

હિંદમાં રૂ. ૬-૮-૦
પરદરા શિલિંગ ચૈદ.

તંત્રી:

ગામ્ભીરસ દ્વારકાદાસ રાવપુરા

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કંઈ રીતે ભાત પાડે છે ?

- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે હર મહિને જે ત્રિંગી ચિત્રો આપે છે
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસકહાણી માટે મુખસિદ્ધ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જેના તંત્રી, અંક, નવલિકા અંક, લોકસાહિત્ય અંક અને રીપોસિટ અંક મટિ હમરો લોગે હર વખતે રાહ જુએ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે શિષ્ટવર્ગ અને આમવર્ગના સાહિત્યને સુમેળ સાધે છે.
- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે હર વર્ષે સોરઠી ઇતિહાસની રૂ. રાવ-પુરાકૃત નવલકથા ગ્રાહકોને લેદ તરીકે આપે છે.
- 'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે કે જે રાજના એક પેસામાં સાહિત્ય અને કલાનો સ્થાન દર માટે તમારે ત્યાં જોવાયે છે.
- 'શારદા' અંદાર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે એના માફક થયા હોશો જ. ન થયા હો તો નીચેના કાષ્ઠપણ સ્થળે આજ ને આજ ખબર આપો એટલે 'શારદા' ધર થશે.

તંત્રી : 'શારદા'

રાવપુરા, લોમગપોળ, વડોદરા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

આર. આર. રોકની કંપની. બુકસેલર્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨
શિષ્ટસાહિત્યભંડાર, આનંદબુવન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨
ગુજરાતન્યરતન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

બાલજીવન

ગુજરાતી ભાષાનું સૌથી પહેલું-છેલ્લું ૨૦ વર્ષથી
નિયમિત પ્રકટ થતું સર્વાંગ સુંદર, સૌથી અસ્તુ સચિત્ર
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

તંત્રી : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

લવાજમ: વાર્ષિક: રૂ. ૩૦-છુટકું નકલ રૂ. ૦૧, હિંદ બહાર રૂ. ૪૦. બર્મા: રૂ. ૩૦.
દર વર્ષે દિવાળી અંક, વાર્તા અંક ને બાળક અંક નીકળે છે.
દર વર્ષે ૧૫૦ થી વધુ પાનાની સુંદર ચિત્રો અને આકર્ષક છપાઈવાળી
દળદાર ભેટ ચોપડી તદ્દન મફત ભેટ મળે છે. લવાજમ ટપાલ ખર્ચ
સાથે છે. નવા વર્ષની ભેટ “કસપની નીતિકથાઓ ૧” છે.

“બાલજીવન”નું સાહિત્ય :

‘બાલજીવન’ સંસ્થાનું નવું પ્રકાશન : ‘બાલજીવન કંબિક વાર્તામાળા
૭ ચોપડી + ૧ ભેટ ચોપડી મળી ૪૦૦ પાનાં + ૧૦૦ ચિત્રો સેટના માત્ર રૂ. ૨

બાલજીવન કાર્યાલય—બાજવાડા—વડોદરા.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની મુક્તિ માટે શું શું કર્યું
તેના

શરૂઆતથી અત્યાર સુધીનો સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અત્યંત પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૧

પ્રથો ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦.

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આજે જ લખો :

હુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, ધાવર પાસે, વડોદરા.

કિશોર મુંબઈ મલાકાના કેળવણી આતા તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્ટેટ્સ એજન્સી તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વડોદરા રાજ્યની વિદ્યાધિકારી કચેરી તરફથી મંજૂર થયું છે.

કિશોર

જીવનના અગ્રણીમાં
 જીવનઘડતરની દૃષ્ટિએ
 અનુપમ માસિક છે.

કિશોર

વિદ્યાર્થીજીવન દરમિયાન
 શાળામાં શીખવાતા
 વિષયો વિશે રસમય
 શૈલીમાં માહિતી આપી
 શિક્ષકની ગરજ સારી છે.

કિશોર

આજુ' ભણેલી બહેનને
 જુદા જુદા વિષયો વિશે
 સામાન્ય જ્ઞાન આપે છે.

કિશોર

ગ્રૈહશિક્ષણ પ્રચારકાર્ય
 અંગે ઉપયોગી માસિક છે

હિંદમાં રૂ. ૪

: લવાજમ :

અર્ધ તથા પરદેશના રૂ. ૬

જીવનચરિત્રો, ઇતિહાસના પ્રસંગો, સાહસકથાઓ, પ્રવાસવર્ણનો
 વિજ્ઞાનની વાતો, બહુના પ્રયોગો, પ્રાણીજીવનની વાતો, વ્યાયામ
 અને રમતગમતની માહિતી, મહાપુરુષોના જીવનના પ્રસંગો વગેરે આપે છે

ચાર વર્ષ પૂરાં કરી પાંચમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

કિશોર કાર્યાલય, ચાર સ્ટોલ આદિયા, અમદાવાદ.

તમારાં બાળકોને

ભૂખે ન મારો.....

તમે શીશી, બાલુદી ખવડાવતાં હોશો, પણ તેની માનસિક ભૂખ નહિ મટે. તેમને નકકર વાંચન વ્યાપી તેમના મનને પુષ્ટ બનાવો તે જીવનસંઘામ માટે તૈયાર રહો.

ગાંડીવ બાળપખવાડિક

એ એને માટેનું સર્વોત્તમ સાધન છે.

લજ્જતરમાં મદદ કરે છે. * વહેવાર કૃશળ બનાવે છે. * સરસ રંગો પાડે છે. કુરચક સન્માર્ગે પાળે છે. * ચતુર બનાવે છે. * હોંસિલા કરે છે.

વાર્ષિક જવાજમ રૂપિયા પાંચ

આફ્રિકાનો અવાજ

આપના તરફનું " ચાલો ભજવીએ " પ્રકાશનના દરેક વાળ વાંચ્યા. ખુબ જ રસિક અને રંગભૂમિ પર મુકવા લાયક છે. જે પણ મારી સાગના બાળકોને એમાંના જે સંવાદ તૈયાર કરાવી ભજવાવેલા. લોક જનતાએ તેમને વધારા સીધા. બાળકોને જે ઉત્તેજિત કરવા હોય તો મારી સલાહ પ્રમાણે પ્રથમ હું ' ગાંડીવ બાલિવાનમાળા ' નીજ કોઈને પણ સેવન કરવાની સલાહ આપું. જે જે સંવાદ નામે સમર્પણ-સિદ્ધાન્તના સમયનું દશ્ય તથા દેશનો દીવાનો લીધેલા. તે ઉપરાંત દશમા લાભમાંથી એક પાન-વાળા ત્રણ જેવા કે ' બેઠારીનો ઉપાય ' ' જોનપુએટ ', ' જે જોલ ' મુદ્રેલા. લોકોએ હર્ષના પોકારથી વધાવી મુક્યા, બહુ જુલજ વખાણ્યા.....હોયમાની ઈંદિયત પછલીક સ્કૂલના હેડમાસ્તર શ્રી રાવજીભાઈ સોમાભાઈ ઉપર મુજબ લખે છે.

ચાલો ભજવીએ : ભાગ ૧ થી ૧૨

ભજવી રાકાય એવા સંવાદો, નાટક નાટિકાઓ, પ્રદર્શનોની એકલી અંશમાળા : : કેવળ પુરવપાત્ર તથા કેવળ બાળ-પાત્રની વસ્તુઓ : : ઠેર ઠેર ભજવાયાં-જ્યાં ત્યાં વખણાયાં. આળા સેટની કિંમત જા રૂ. ૮. બ. ૧૧ રૂ. આ એક જ સેટમાંથી સલા સમાર્થનો પરિવહો માટે જોઈએ તેટલી તમામ વાનીઓ પૂરી પડશે. તાકીદે મંગાવો. દરેક લાયબ્રેરીમાં ગારે જાગ હોવા જ જોઈએ.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર : સુરત

ગુણસુન્દરી

અવરણપત્ર :

વંત્રી :

પ્રકાશક :

નવવરતાલ કક્ષર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અંબાલાલ વિ. કક્ષર

વડાણમિત્ર પ્રેસ. વડોદરા.

વડોદરા.

પ્ર. ૩૬ મુ.]

મે : ૧૯૪૧

[અંક ૩ એ

અનુક્રમણિકા

દીસે યીશ્મ ઝગુ કંઈ બ્યારી : શ્રી. અનિલકાંતી જુથ	૮૩
ભાતવારી : શ્રી. ચંપકુમાર તલસાણીયા	૮૪
રાજકીય વિષયમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન : ડૉ. અનિલ લક્ષ્મીલાલ ખટેલ	૮૫
સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય :	૮૬
ભિછળે આઝારી છોળો : શ્રી. પ્રમોદ દેસાઈ	૮૬
કોણુ જહુ : શ્રી. જી. વિ. રાવળ	૯૦
દયેયવાદી : શ્રી. કમ્પુસચ મોહિયે...	૯૧
અંદાનનું કેદન : ડૉ. રાજીકાન્ત મહેતા	૯૫
સાગરે માણાને : શ્રી. અનિલારા વ્યાસ	૯૬
સંગીતની છવન ઉપર અસર : ડૉ. વનનાથ હરિપ્રસાદ દેસાઈ	૯૭
વાણીના પ્રાપ : શ્રી. વિભુષ મહેતા	૯૬
સર્વને કેંક રહેલું :	૧૦૦
ચિત્તસેખા અધુરાખાઈ ઘાટેની ચિત્રકળા : શ્રી. કાન્તિલાલ વિશ્વરામ ત્રિવેદી	૧૦૧
દિલ્લી એ મહાન વિભૂતિઓ : ડૉ. રમા દેસાઈ...	૧૦૩
ખડલાયતોં વહેણુ : શ્રી. ચંદ્રાન્ત જ મજમુદાર	૧૦૬
આશાનું મૃત્યુ : શ્રી. અંબાલાલ ન. શાહ...	૧૧૫
મહાજનોની માતાઓ : શ્રી. મણિલાલ પ્ર. બ્યાસ	૧૧૬
પંથ : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ બટ્ટ	૧૧૮
સ્ત્રી: સમગ્ર સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર : શ્રી. રમણલાલ વસ્તવલાલ દેસાઈ	૧૨૦
વિદ્યા પ્રભાવ : શ્રી. અંબાલાલ ન. શાહ	૧૨૪
ભાણેલી : શ્રી. ' પ્રમોદ '	૧૨૫
વિજયપતન : શ્રી. અંબાલાલ ન. શાહ	૧૩૦
સંધ્યુકળા : ડૉ. અમૃતલાલ દ. ખટેલ	૧૩૧
કુલવેણી :	૧૩૪
પૂર્ણિમા : શ્રી. અંબાલાલ ન. શાહ	૧૩૬
સ્ત્રીજગત :	૧૩૮
નોંધ :	૧૪૧

બાલ-વિભાગ

ચાંદલિયા હો ! શ્રી. નાગરાલ દ. ખટેલ	૭૩
પરપોદો : શ્રી. નવલકાંત ભાવસાર...	૭૪
એક હસો તારવાડી : શ્રી. નાગરાલ દ. ખટેલ	૭૫
ઝહેની હોવાળ : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ બટ્ટ	૭૭
સ્વામી રામતીથ : શ્રી. કમનજી મ. દેસાઈ	૭૮

વાર્ષિક સત્રાજય : દિવ્દ માટે રૂ. ૪-૬-૦ : વિદ્યેય માટે શીલીંગ ૬૫ : છુટક નકલ દસ આનં.

સાડીની કિનારી,
ચણિયા, પોલકાં,
બાબાનાં ઝબકાં, બેબીનાં ફરાક
વિગરે ઉપર

તમને ગમે એવી સુંદર રંગોમાં
મનપસંદ લાત ને તરાહો

છાપતાં શીખવું છે

તો

આજે જ ચાર આનાનો દપાલની ટીકીટો મોકલાવી

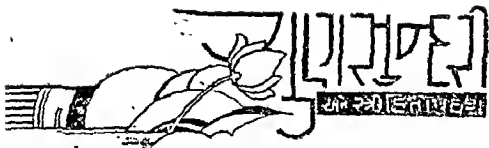
ચિત્રે ખા

મંગાવો, ગુજરાતી ભાષામાં આ જતનું એ પહેલું પુસ્તક છે.
સ્ટેન્ડીર્સોગને નામે ઓળખાતી કલાનો ૩૦ ચિત્રોને
સ્ટેન્ડીલના નમુના સાથે વિગતવાર પરિચય આપ્યો છે ને કામ
કેવું દેખાશે એ બતાવવા ત્રણ રંગમાં છાપેલું કવર આપ્યું છે.

આજે જ મંગાવો ને આ
નવી કલા શીખી લો

બાલવિનોદ કાર્યાલય,

મલાડ [સુબાઈ]

૧૬ ૪૬૫

ચે : ૧૯૪૧

અંક ૩ નો

દીસે ગ્રીષ્મ ઋતુ કંઈ ન્યારી

[શ્રાવણ :— ' સખીરિ મેં તો મેલું સરોવર દીલું ']

સખીરિ ! દીસે ગ્રીષ્મઋતુ કંઈ ન્યારી...

ઠસતી જૂથે આશ્ર કાળી...

સખીરિ ! દીસે ગ્રીષ્મ ઋતુ કંઈ ન્યારી.

બોલો જાણ્યા, ને કાચલ દહુકે...

મંદ મંદ સમીર-વહેર વાંતી...

સખીરિ ! દીસે ગ્રીષ્મ ઋતુ કંઈ ન્યારી.

ઘેરી ઘટા વૃક્ષ મગને સુખી...

સુગંધ મંજરી પહેરી...

સખીરિ ! દીસે ગ્રીષ્મ ઋતુ કંઈ ન્યારી.

લુચે ને લુચે નીલમ-જૂમખાં...

રસની લેતાં જન રહાણી...

સખીરિ ! દીસે ગ્રીષ્મ ઋતુ કંઈ ન્યારી.

સૌ. સવિતાજીમ્મી બુચ

ભતવારી

મારે ખેતર ફરશન દેજે ગોરસ લૈ ભતવારી;
ધરતી ખોળે ખેડુત બૂખ્યો, લાતુ દેજે ભતવારી.

અમૃતજલ કુપે-ભર્યા સ્થળ સ્થળ લીલાં ધાન .
પ્રાણુ ટહુકે પાંદડે સંજીવન 'પરિધાન'
તોયે અક્ષર સર લાતાની કુધા જાગી ભતવારી,
નિખાધન ના, ઉર જોધન આ, કામુકુ યાચે ભતવારી.

વેલી વૃક્ષો નિરૂગા વિહંગ વિટપ વિતાન
આશાની શતપત્ર શી ચહુના અવધાન !
તારે કુણે હાસ્ય ખીલશે મીઠા ચેતન . ભતવારી.
ચેતનવન્તે ધગલે તારે 'જીવન પાજે' ભતવારી.

શાન્તિ ગાતી ગીતકાં યૌવન આશા ગાન
હૃદય કમળની પાંદડી વિલસે એક જ તાન
કુમકુમવન્તી પગલી પંથે, મુભગા પાઠો, ભતવારી.
'જીવનપટ - મજ જગ જોવારે - અંકિત યાશે ભતવારી.

અનુપમા શુભદાયોષિતા ! ઉપમા હીન મુજ વાન
જીવનની પળ વહી જશે ધરતાં તારું ધ્યાન
યોષિત પાણકુ આશા યૌવન, આન્ત હલેસાં ભતવારી.
જીવન જલધિ; હુખ્ય મુસાફર; નૌકા લાંગી ભતવારી.
તારે આગ્યે, તારે લાતે, ભરખ ગીટશે ભતવારી.
કલાન્ત નયન, જીવન, સહુ અંગે, પ્રાણ ખીલશે ભતવારી.

શ્રી. ચંપકુમાર તલસાણીયા

રાજકીય વિષયમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન

લેખિકા : કુન્ડા સચિતા લક્ષ્મીદાસ પટેલ

આ પ્રશ્ન જગત આગળ આવ્યો છે. યુગ ચર્ચાઈ રહ્યો છે, તેમાં દરેક દેશ પોતા પોતાની દૃષ્ટિએ તેનો ઉકેલ કરવા મથે છે. ઇંગ્લેન્ડમાં પ્રથમ સ્ત્રીઓનો દરજ્જો કેટલીક બાબતોમાં બહુ નીચો માનવામાં આવતો હતો. અને તેમના મીઠકત સંબંધો અધીકારો પુરૂષની સરખામણીમાં બહુ ઓછા હતા. દાનુ પણ અસમાનતાઓ છે. પરંતુ આ વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન સ્ત્રીઓને પણ લશ્કરી તાલીમ આપવામાં આવે છે અને યુદ્ધ કાર્યોમાં કારખાનાંઓમાં તેમજ રક્ષણ દુકાનીઓમાં, વગેરેમાં દાખલ કરેલી છે. જર્મનીમાં આટલે અંશે બહેનો બાળ લાઇ ચકતી નથી પરંતુ માત્ર કારખાનાંઓમાં જ કામ કરવાની રજા તેમને આપવામાં આવે છે. પશ્ચિમમાં સ્ત્રીઓ આ પ્રમાણે બાળ શ્રે તે કદાચ તે દેશોની પરિસ્થિતિને લઈને હશે. ખરી રીતે તો સ્ત્રીઓનું કાર્યક્ષેત્ર યુદ્ધમાં બાળ લેવાનું નથી. જ્યારે સ્ત્રીઓ વિનાશક પ્રવૃત્તિમાં બાળ લેશે ત્યારે જગત જીવવાનું નથી, સ્ત્રીશક્તિ રક્ષણ માટે છે. લડાઈ અટકાવવા માટે છે. એક રીતે જોઈએ તો હાલની લડાઈનું કારણ પણ સ્ત્રીઓજ છે. નહિ કે સ્ત્રીઓએ લડાઈ સજાગાવી છે પણ તેઓએ લડાઈ સતી અટકાવી નથી. જો દરેક દેશની સ્ત્રીઓ માત્ર પ્રજા બનાવે અને દરેક દેશનાં બાળકો પોતાનાં બાળકો છે એમ માને તો પુરૂષોનાં તાકાત નથી કે તેઓ સ્ત્રી જગતની સામે જીતે લડાઈમાં જંપલાવી શકે. હજી પણ સ્ત્રી જગત જો ધારે તો ધૈર્યવાનમાં જ જગતમાં શાન્તિ લાવી શકે.

સ્ત્રીનું 'ખરેખર' કાર્ય પુરૂષના પ્રતિરુદ્ધ

ચલાવું નથી. જાનેની કાર્યદિશા ભિન્ન છે. કુદરતે પણ શારીરિક સંપત્તિ તથા વિકાસમાં ફેર રાખ્યો છે. સ્વભાવમાં પણ ફેર રાખ્યો છે. પુરૂષોનું કાર્ય રક્ષણ કરવાનું છે જ્યારે સ્ત્રીઓનું કાર્ય વ્યવસ્થા, સુંદરતા, ચેતન આણવાનું છે. એકબીજા સિવાય ચલાવી શકાય નહીં. જાને મળાને 'એકમ' ચાલ છે. સૃષ્ટિની પ્રથમ રચનાનાં પ્રજુનાં ચિત્રોમાં ધ્રુવર તથા શક્તિનું એકજ ચિત્ર છે; એક બાજુ ધ્રુવર અને બીજી બાજુ શક્તિ; પુરૂષ અને પ્રકૃતિ. કોઈ પણ દેવ હોય તેની શક્તિ તો દેવીજ છે. આ ઉપરથી સદજ નજીક આવશે કે સ્ત્રીની સહાય વિના પુરૂષ કંઈ પણ સક્રિય કામ નિર્વિધે કરી શકવાનો નથી. દિંદુધર્મમાં તો સ્ત્રીની સહાય વિના કોઈ પણ પૂજન પુરૂષ એકલો કરી શકતો નથી. સ્ત્રી એટલે સદધર્મચારિણી, સદચરી, સખી, મિત્ર-આ પ્રમાણે સ્ત્રીનું સ્થાન પુરૂષની સાથેજ છે. તેની વિરૂદ્ધ અગર સ્પર્ધામાં નથી. જાને મળાને એકબીજાની ઉણપ પૂરી કરે. આ પ્રમાણે હોવા છતાં સ્વભાવ તથા પ્રકૃતિથી સ્ત્રીની વિચિત્રતા પ્રમાણે રાષ્ટ્રીય જીવન કાર્યમાં સ્ત્રીનો ફિરસો હોઈ શકે તેનો વિચાર કરીએ. ખરેખર રીતે જીવન તેમજ કાર્ય તો એક જ છે- અવિલાસ્ય છે, શૂદ્ધજીવન, શૂદ્ધકાર્ય-એ એક રાષ્ટ્રીય જીવન-કાર્યનો બાળ જ છે રાષ્ટ્ર તો સમગ્ર કુટુંબોનો સમુદ છે. શૂદ્ધ એ Upright (એકમ) છે. જો Upright બરાબર હશે તો જ રાષ્ટ્ર બરાબર રચાશે.

હવે શૂદ્ધમાં સ્ત્રીનું સ્થાન નક્કી કરીએ:- સ્ત્રી એ પુરૂષની મુદામ નથી. સ્વચ્છતા,

સુંદરતા, કળા, પવિત્રતા, પ્રેમ, શાન્તિ, ધર્મ, નીતિ, વ્યવસ્થા, પ્રેરણા વગેરેનાં આંદોલનો ધરમાં પ્રસરાવવાનું કાર્ય સ્ત્રીનું છે. સ્ત્રી પોતાના ધરને સ્વર્ગ બનાવી શકે. પુરુષ બહારની દુનીયામાં ગમે તેટલો દુઃખી હોય, પરંતુ પોતાના ધરમાં-જ્યાં સ્ત્રીનું શાંતિનું સામ્રાજ્ય છે, ત્યાં પ્રવેશ કરતાં જ બહારનું જગત ભૂલી જાય અને પરમશાંતિ અનુભવે. પતિને પોતાના ઉપર કદેલા વાતાવરણમાં રાખીને ધરની આજીવિકા ને પતિ કમાવી લાવે તેને માટે સુયોગ્ય રહે એવો બનાવે છે. ધરના સામ્રાજ્યમાં પુરુષે પડવાનું નથી. પડે તો બગાડે, તેમ સ્ત્રીએ બાલ જગતમાં આજીવિકા માટે રખડવું પડે એ સ્થિતિ ખરેખર અસહ્ય છે, તે કામ પુરુષનું જ છે. આ પ્રમાણે પવિત્ર અને શાંત વાતાવરણમાં ને બાળકો જન્મ લે તે પણ ઉચ્ચ ઠોડીનાં જન્મે, સુસંસ્કાર લાભને જ આવેલાં હોય. તેમને પોતાના શુભે માતા સહજ આપી શકે. અને વિકસાવે. નાનપણથી જ બાળક માતૃ વસ્ત્ર હોય છે અને માતાની અસર વધારે હોય છે. આ રીતે માતાની જવાબદારી સારાંમાં સારાં રાષ્ટ્રપ્રેમી બાળકો ઉછેરવાની છે. આ રીતે શુદ્ધજન અને રાષ્ટ્રજન સાથે સંકડાયેલું છે. આજનું જગત આવું છે તે માટે વધારે પ્રમાણમાં સ્ત્રીઓની જવાબદારી પોતાની કરજ બજાવવામાં તૃપ્તિ છે એજ છે. બવિખ્યામાં દેશને-જગતને કેવું બનાવવું છે તે સ્ત્રીઓ જ નહીં કરે અને તે પ્રમાણે આચારથી પોતાના ધરથી સજાત કરે તો અવધશામાં દેશ-દુનીયા નંદન-વન સમું બની લાય એમાં શંકા નથી.

સ્ત્રી પોતે પોતાના ધરમાં ઉપર કદા પ્રમાણે વાતાવરણ સજી શકે, તેથી આજળ જતાં પોતાના પડોશીઓ તરફ પ્રેમ ફેળવે અને પોતાના ધરને મંદિર બનાવે. તેની

આશુબાશુ તેની અસર ફેલાયા શિવાય નહિ રહે, પછી જે ગામ કે શહેરમાં પોતે રહેલી હોય તેના પ્રજાનો અભ્યાસ કરે અને પોતાની સ્થિતિ-શક્તિનો વિચાર કરી પોતાનો ફિરસો આપે. જેની રીતે પોતાના ધરની વ્યવસ્થા પોતે કરી છે તેવી જ સુંદર રીતે પોતાની પોળની તથા શહેરની વ્યવસ્થા કરવામાં મદદ કરે તો કામ થઈ સરળ પડે.

નીચેની બાબતોમાં સ્ત્રીઓ ખાસ હિસ્સો આપી શકે:-

૧ કોઈ પણ વિદેશી વસ્તુ પોતાના ધરમાં આવવા ન દે.

૨ પોતે તૈયાર કરેલું કપડા પોતે પહેરે. નીદાન બાદી શિવાય જરા પણ કપડું ધરમાં આવવા ન દે.

૩ ધરની તંદુરસ્તી સારી રહે તે માટે શુદ્ધઉદ્યોગ પોતાના ધરમાં કામચલાવી કરીને સારા, સોટ, દાળ, વગેરે તૈયાર કરે. તંદુરસ્તી હશે તોજ દેશ માટે સાફ કામ થઈ શકશે.

૪ બાળકોની કાળજી રાખે, બચાવે અને આરિય તરફ નજર રાખે.

૫ કોઈ પણ જાતનું વ્યસન ધરમાં ન આવવા દે.

૬ અતિથિ સત્કાર કરે.

૭ બકિતનું વાતાવરણ ધરમાં રાખે.

૮ દુકંમાં ધરને સ્વર્ગીય બનાવે.

પોણ માટે પણ આજ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરે, શહેર માટે પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે વ્યવસ્થા કરે, શહેર માટે પણ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કાળો આપે. આ રીતે ધરથી માંડીને દેશ સુધી એ કાળો આપી દરેકના આકર્ષણને યોગ્ય બનાવે.

મારા મત પ્રમાણે રથાનિક રચનામાંક સંસ્થાઓમાં બની શકે તેટલી વધુ સ્ત્રીઓને બાગ ભેટી કરવી જોઈએ. ઉપર કરેલા

અ કાર્યશીલ બહેનો આપોઆપ કામ કરવા લાગી જશે.

પુરુષનું વિશિષ્ટ કાર્ય રક્ષણ કરવાનું છે-અંગ મહેનતનું છે. (Police & Military) સિપાઈ અને સૈનિક શિવાયનાં સહકારી બીજાં તમામ ખાતામાં પણ સ્ત્રી-બાળી શકે તેટલે દરબજે પુરોગ કરતાં સ્ત્રીઓજ સારું કામ કરી શકે. એ કાર્ય જ સ્ત્રીઓનું છે. માતા તો જન્મથી જ શિક્ષક તથા વૈદ છે. પ્રેમાળ સ્વભાવ તથા અમીદશિ વાતથી જ શિષ્યને પુત્રી સમાન ગણી અને દર્દીને બાળક સમાન ગણી તે કાર્ય કરશે. ન્યાય ખાતામાં પણ સ્ત્રીઓ સારું કાર્ય કરી શકે. જન્મથી સ્ત્રીઓમાં ન્યાય શુદ્ધિ તથા Justice tempered in the Mercy-હોય છે-દયા ભાવ હોય છે. આ પ્રયોગ કરવાથી થોડા વખતમાં જ ખાત્રી થશે કે દેશ ઝપાટાએ આગળ વધી રહ્યો છે.

સ્ત્રીની શુદ્ધિ અને શક્તિ પુરવ કરતાં ઓછી છે એમ માનવું તે તદ્દન ભૂલ છે. જન્મનામાં તેમજ જૂતકાળમાં પણ સ્ત્રીઓએ અભ્યાસ પ્રમાટે એવાં કાર્યો કર્યાં છે. પ્રધાન-પદાં જેવી મહાન જવાબદારીવાળી જગ્યાઓ બહેનોએ શોભાવી છે. રાષ્ટ્રીય અદિલનમાં પણ સ્ત્રીઓનો ફાલો ઓછો નથી. મારા ધારવા પ્રમાણે સ્વરાજ્ય કુચમાં બહેનોએ જેલ જવું પડે છે તે પુરોગ માટે તો સર-ખાવા જેવું છે. એક સ્ત્રી જેલમાં જાય તે પહેલાં દેશનો દરેક સ્વદેશાલિભાની પુરવ જેલના સળીયા પાછળ પુરાયશે હોવા જોઈએ. બહેનોનું કાર્ય તો તેમને પ્રોત્સાહન આપવાનું, વીરને વિદાય આપવાનું, તેનામાં ઝમકાઈ યતી શક્તિને પ્રેરણા આપી જોમ આપવાનું છે. જૂતકાળમાં જ્યારે સૈનિક લડાઈમાં જતા ત્યારે તે પોતાની પ્રિયતા પાસે કમરપટો બંધાવતા અને આ રીતે

તેને જીતતી ખાત્રી રહેતી. સ્ત્રીના આદીવાદ અને સમરણ સમરાંગણમાં પણ બળ આપ્યા કરતાં કે મારા પટાને પવિત્ર સ્ત્રીએ (Sanctify) પવિત્ર અને શુદ્ધ કર્યો છે. આ ઉપરથી મારું કહેવું એમ નથી કે સ્ત્રીઓએ જેલમાં ન જવું પરંતુ મારા આશય એવો છે કે એ કાર્ય મુખ્યત્વે પુર-ગોનું જ છે. પુરોગની ગેરદાજરીમાં સ્ત્રીઓ પુરવને લાયક કામ કરી શકશે, સ્ત્રીની ગેર-દાજરીમાં પુરોગ સ્ત્રીનું કામ નહિ કરી શકે. સ્ત્રી શિવાય ઘર તે મંદિર ન રહે.

આટલા અપવાદો શિવાય સ્ત્રીએ દરેક રાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રમાં ભાગ લેવો જોઈએ. ખાસ કરીને તમામ રચનાત્મક કાર્યમાં બહેનોએ વિશેષ ભાગ લેવો જોઈએ. દરેક બાળક પ્રજાનાં છે અને ઉચ્ચનિયતો જેલ કૃત્રિમ છે એમ જો બહેનો જ માત્ર સમજતી થશે તો અસ્પૃશ્યતા નિવારણ આપોઆપ યથ જશે. બહેનો કાંતતી થશે અને સ્વદેશીનો આગ્રહ રાખશે તો પુરવની તાકાત નથી કે તે પર-દેશી માફ ધરમાં દાખલ કરી શકે. તેવી જ રીતે દરેક કાર્યમાં બહેનો ભાગ લેતી થશે તો જ દેશનો ઉદાર થશે, એક પાંખે પડી ન શકી શકે તેવી જ રીતે માત્ર એકલા પુરવથી જ કે માત્ર સ્ત્રીથી જ દેશનો ઉદાર ન થાય બને એ સાથે ભાગ લેવો જોઈએ. આમ યવાથી બને આગળ પ્રવૃત્તિ કરી શકશે. જે સંસ્થાઓમાં બહેનો નથી તે સંસ્થાઓ ચાલવાની નથી, પુરોગને નિશ્ચય, ચારિત્ર્ય શુદ્ધ, પ્રેરણા યુક્ત, યવા માટે સ્ત્રીઓના સંપર્કની જરૂર રહેશે. સ્ત્રીઓમાં પ્રભાવ છે, પવિત્રતા છે, બીજા પશુ-અતેક દેવી શુભો છે, તે વડે તે દરેક સંસ્થાને દીપાવશે અને પુરોગને કાર્યમાં આગળ ધપા-વશે. એકલા પુરોગ મેળા હશે તો કદાચ નિમત્સતા, તોશન, કજીઓ વગેરે રહેશે

ભિષ્મ આઝાદી ઇંગો

આજ ભારતભણા ભવ્ય ઉદ્ધાનમાં
 મૃત્યુ નોખત બને ધાર કયે
 ભારતી માતાના પુત્ર ભગી ઉઠી
 સ્વરિત નીજ નીજ માણ્ય અયે
 તાલ દંધ મૃત્યુને ખાથ ભરતા
 દૃઢ્ય સૌ આત્રમાં ભભૂડી ઉઠતાં
 માવડી ભારતી આંસુ ખાળી રહી
 આમ ભરી લોભ સેલ જવાલ કરતી
 મત કો માનવી માત મળતા ભૂકયા
 નિજ સસુદારની આશ ન વતી
 રુદન માતા કરે સુખ છુપાવી
 યોગીએ ત્યાં અતલેક જમાવી.
 સુર અતિસા અને સત્યના કંઈ દીધા
 માવડી હીનના દુઃખ માતા
 બાળ લાખો જતા આજે મૃત્યુ તટે
 માત આઝાદીના ગુણ માતા
 પાશવી, દશ્ય, લક્ષતા નિહાળી
 માત કધિરેજ ઇંગો ઉઠાળી.
 આજ યોગી તણી ભવ્ય આંખો થડી
 તેજની ઉજ્જવલી ધાર આવી
 તેજ-ખિંદુ મહી માત હીલ છે તર્લી
 ભાળીને બાળને હામ આવી
 માવડીને છતાં જીવ રૂંધાતો
 રકતને રવેલ નીરખી છુપાતો.
 યોગીના શબ્દથી મૃત્યુને ફિલ દે
 બાળના સંધકો આજ રાડે
 મસ્ત યુવકે ઇંગો દબદ દૃઢ્યે થઈ
 માત આઝાદીના ગીત ભેટે
 માત ફિલમાં છતાં છે ન શાતા
 બાળ નિજ ત્યાં હશે તોય, માતા !
 ચકિત થઈ યોગીની ભવ્ય વાણી થડી
 માનવી હીલ આકાશ લીચી
 બાળને યુવકો સૌ દબદ દૃઢ્યે થઈ
 અંક જનની તણે ભેદ સીચી
 યોગીને આજ ઉપકાર વહેળો
 ભિષ્મ નિત્ય આઝાદી ઇંગો.

શ્રી. પ્રબોધ દેસાઈ

નરેન્દ્ર સુંદર ન હતો, પરંતુ ઉમદા અને ખેલાડી વૃત્તિનો એક ધ્યેયવાદી તરુણ હતો. ડોલેજનાં ત્રણ વરસ યુવરાત ડોલેજનાં ગાળા ચોથા વર્ષ માટે એ વડોદરા ડોલેજનાં આગ્યો. એ ગરીબ હતો, પરંતુ એના પિતાના એક મિત્ર-જગમોહનદાસે એને શિક્ષણ આપવાનું માથે લીધું. જગમોહનદાસ રેલ્વે નોકર હતા. એમની બદલી વડોદરા થઈ એટલે નરેન્દ્રને યુવરાત ડોલેજ છોડી વડોદરા આવવું પડ્યું. એ સી. બી. એ. ના વર્ગમાં હતો.

તા. ૨૦ મી જુનના દિવસે ડોલેજ ઉઘડી, પણ નરેન્દ્ર અમદાવાદથી વહેલો આવી સકચે નહિ. એણે પ્રીન્સીપાલ કનેથી પોતે મોડો આવશે એનું કારણ જણાવી, રજા મેળવી હતી. જુલાઈની ૧ થી તારિખે એ પોતાના વર્ગમાં જઈ ગયો.

આ વર્ષ નીલા પણ પ્રન્ટરની 'પરીક્ષા' પાસ કરી, બી. એ. ના વર્ગમાં આવી હતી. આખી યે ડોલેજમાં એ સૌથી સુંદર બેબાતી. એને સૌ 'White Angel' કહેતા. એ પણ હતી-એક ધ્યેયવાદી યુવતી. સ્ત્રીજાતિના ઉદ્ધાર માટે, એ અનેક સ્વપ્નાઓ સેવતી હતી. નરેન્દ્રને નિદાનજતાં વાર જ, ડોલેજમાં નવો જીવ કે નવું ચેતન આગ્યું હોય, એમ એને લાગ્યું. અણકલ્પ્યું આકર્ષણ એના હૃદયને નરેન્દ્ર તરફ ખેંચવા લાગ્યું. ધડીબર 'સ્વાતંત્ર્યની ભાવના એના હૃદયમાંથી ઊઠી ગઈ. સ્ત્રી એકલી સદાય અપૂર્ણ છે એ ઉક્તિ એને સત્ય લાગી. પરંતુ તરત જ એણે સ્વાસ્થ્ય મેળવ્યું ને એની સ્વાતંત્ર્યની ભાવના ફરીથી બચ્છી ઊઠી. પોતાની નિર્જનતા વિષર એને તિરસ્કાર આગ્યો. આ

પ્રકારની નિર્જનતા પૂર્વે એણે કદિ. ૫ અનુભવી ન હતી.

નીલા ઉત્સાહ અને ધમશયી કાર્ય કરતી. સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્યના કાર્યમાં એને ઘણો ઉત્સાહ હતો. એ માટે સદાખ્યાતીનીઓના સહકારથી 'સ્ત્રી સમાજ' નામની એક સંસ્થા એણે સ્થાપી. સ્વાતંત્ર્યના પ્રયત્નો એમાં વિશેષ ચર્ચવામાં આવતા. નીલાએ ઘણી વખત પોતાના વ્યાખ્યાનમાં જણાવ્યું હતું કે 'સ્ત્રી-ઓએ સ્વતંત્ર થવું હોય, તો લગ્ન ન કરવું.' અને લગ્ન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાની પહેલ નીલાએ પોતે જ કરી હતી. એની સ્વતંત્રતાની લડતમાં અનેક તરુણ યુવતીઓએ સાથ આપ્યો અને ઘણી છોકરીઓએ નીલાનું અનુકરણ કરી લગ્ન ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી.

વખત જતાં નીલા અને નરેન્દ્રની ઓળખ થઈ અને ધીમે ધીમે એમની મિત્રી વધવા લાગી. બંનેનો માર્ગ એકજ હતો અને તે સેવાનો. નીલાને સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય મેળવી સ્ત્રીજાતિની સેવા કરવાની હોય હતી, જ્યારે નરેન્દ્રને માતા, સમાજ અને દેશની સેવા કરવાની ઉત્કંઠા હતી. જન સેવા એજ સાચી પ્રભુસેવા છે, એ સત્ય એના મનમાં હંમેશાં ધૂમતું હતું. બંને હતા ધ્યેયવાદી. અને તેથી જ બંનેનાં હૃદય એકતાએ નાચવા લાગ્યાં. 'સ્ત્રીસમાજ'ના કાર્યમાં નરેન્દ્ર નીલાને ઘણીજ મદદ કરતો. એ કાર્યમાં એ વધારે રસ લેવા લાગ્યો. નીલાએ એક દિવસ, સ્ત્રીસમાજની સભામાં વ્યાખ્યાન આપવા એને વિનંતી કરી. નરેન્દ્રને એની વિનંતી સ્વીકારવી પડી અને એ દિવસે એણે બહુજ સુંદર વ્યાખ્યાન આપ્યું.

“આજ, તમે બહુ સરસ બોલ્યા, હં.”
સમા પુરી થતાં નીલા હસતાં હસતાં બોલી.

“હીક છે હવે.”

“હીક, કેમ ? નરેન્દ્ર ! તમારી મદદથી
મારું કાર્ય થઈ જ સહેલું” ને સરળ થઈ
જાય છે અને યશો.”

“ને મારું કાર્ય પણ તમારી મદદથી
થઈ જ સહેલું” ને સરળ થઈ જાય છે
અને યશો.”

“ને મારું કાર્ય પણ તમારી મદદથી
યશો ને !”

“જરૂર. હું તો તમને મદદ કરવા
તૈયાર જ છું.”

“નીલા ! જો આપણે ધ્યેય એક છે,
માર્ગ એક છે તો પછી આપણે એક ચક્રએ
તો કંઈ દરકત છે ?” નરેન્દ્ર નીલા તરફ
એક નજર નિહાળી રહી.

“એટલે ?”

“એટલે એમ કે આપણે લગન કરીએ.”

“આ શું બોલે છે નરેન્દ્ર !”

“સાચું કહું છું. આપણે એક છીએ
અને એક થવા સર્ગ્યા છીએ.”

“એ શી રીતે અને ? મેં મારું જીવન
એક મારા ધ્યેયની પાછળ વ્યતીત કર્યા
પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. મારાથી લગન ન ચાય.
લગન કરું તો મારે મારી સ્વતંત્રતા વેચવી
પડે; હું તમારામાં મળી જઈ અને મારામાંથી
મારાપણું મટી જાય.”

“નીલા, જુલે છે હું. લગન એ એ
અર્ધા આત્માને જોડનારી પવિત્ર સાંકળ છે.
એને વખોડીશમાં. લગનથી કંઈ સ્વતંત્રતા
બોત્તાતી નથી. પણ સ્વતંત્રતા તે શું ? લગન
ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ, એકલાં ને અકુલા
રહી, સંસારમાં બ્રમણ કરવું; એવું નામ
સ્વતંત્રતા ! પ્રભુએ સરજેલી પુરૂષ જાતિની

નિંદા કરી, દેવજીવિયા તિરસ્કારવી: એવું
નામ સ્વતંત્રતા ? પુરૂષ હૃદયને આકર્ષી,
હવેથી ને અવગણના કરવી: એવું નામ
સ્વતંત્રતા ? પોતાના મનની લાગણી દબાવી
બખૂંદેલા અગ્નિમાં હૃદયને બળવા દેવું એવું
નામ સ્વતંત્રતા ? નીલા ! સ્વતંત્રતા જોઈતી
હોય તો બીજાને સ્વતંત્રતા આપવી ધરે છે.
સામાજિક દૃષ્ટિએ જોતાં નથી પુરૂષ સ્વતંત્ર
કે, નથી સ્ત્રી સ્વતંત્ર. જે સમાજમાં છે એને
સમાજની સેવા કરવાની હોય છે; સંસાર કરી
સંસારી તરીકેની પોતાની ફરજ બજાવવાની
હોય છે; અને દેશસેવા કરવાની હોય છે.
એ પ્રભાણે તો એ એક સેવક જ છે. અને
સેવક હંમેશાં પરતંત્ર જ હોય છે. માત્ર
તફાવત એટલો જ છે કે એ સ્વેચ્છાએ
સ્વીકારેલી પરતંત્રતા છે. માટે એ પરતંત્રતા
ખૂંચતી નથી કારણ દરેકનો ધર્મ એ માત્રી
લે છે. નીલા ! જો, વિચાર કર. લગનથી
સ્વતંત્રતા જતી હોત તો પ્રભુએ એ જાતિ
નિર્માણ ન હોત.”

“આપણે એક છીએ, એક કાર્ય લઈ
એક છીએ પછી લગન કરવાથી શું વધારે છે ?”

“સ્ત્રી કે પુરૂષ, બંને એકલા અપૂર્ણ
છે. લગનથી એ બંનેની ઊણપો પુરી થાય
છે. અને તેથી જ લગનની જરૂર છે. નીલા !
હું જ તારા હૃદયને પૂછી જો કે ત્યારે હું
એકલી હોય છે ત્યારે તને એકલવાણું નથી
લાગતું ? આગ લગન ન કરવાની ઠક કરી,
હું તારા હૃદય ઉપર વજ્રપ્રદાર કરી, તારી
લાગણીઓ શા માટે દબાવે છે નીલા !
આપણે એક છીએ એમ તને નથી લાગતું ?”

“બસ, કરો. નરેન્દ્ર ! બસ કરો. તમને
તો સરસ્વતી પ્રસન્ન છે. મન પીમળાવે સ્ત્રી
તમે વાતો કરો છો. મને તમારા જેવી દલીલો
કરતાં ન આવડે. પણ મારી પ્રતિજ્ઞા છે,
મારાથી લગન ન કરી ચકાવ.”

“ એક જ વિચાર ? ”

“ હા, એક જ. ”

“ હીક ત્યારે કું જઈ છું. ”

“ કેમ, બેસો તો ખરા. આ લીધા વિના એમ જવાય ! ”

નરેન્દ્ર બેઠો પણ એના આત્માને શાન્તિ ન હતી. એટલામાં આ આવી. જાનેએ આ લીધી અને નરેન્દ્ર ઘેર જવા નીકળ્યો. નીલા એને દરવાજા સુધી મૂકવા આવી. “ આવજો નરેન્દ્ર ! ” એ હુપ્-હુપ હસી.

“ હીક. ” નરેન્દ્ર ચાલી નીકળ્યો. નીલા એને દૂર સુધી જોઈ રહી અને પછી અંદર આવી. “ કું કેટલી અવિચારી ને કુર છું ? ” ખિમારા નરેન્દ્રના જીવન ઉપર પાણી ફેરવ્યું. એના ઉત્સાહ, એની ધમક કે શક્તિ-એમાંનું કશુંય હવે રહેશે નહિ. ” એણે ખૂરસી ઉપર પડવું મૂક્યું.

નરેન્દ્ર નીલાને ત્યાંથી ઘેર આવ્યો. એના મુખ ઉપર નિરાશા સ્પષ્ટ દેખાતી હતી. વિચાર કરતો એ ખૂરસી ઉપર બેઠો. હજી એને એના આત્મામાં વિશ્વાસ હતો. નીલા એક દિવસ એની યશો એમ એને લાગતું હતું. એની બા આંખો પાસે આવી.

“ નરેન્દ્ર ! મારે તને એક વાત કહેવી છે. ”

“ શું છે ? બા. ”

“ તારે લગન ક્યારે કરવું છે ? એક છોકરી આવે છે. આપણા ગરીબના ઘરને દોપાવે એવી છે. ”

“ બા. છોકરી તો એક મેં પણ જોઈ છે. ” નરેન્દ્ર અચકાતાં અચકાતાં બોલ્યો.

“ હેં ! કઈ ? ”

“ કિશોર શેઠની દીકરી નીલા. અમારા જ વર્ગમાં છે ને સાદી છે. ”

“ એની માથે તારાં લગન ન થાય. ”

“ કેમ ? ”

“ એક તો જો, એ આપણી જાતની નથી. અને બીજું તો એવું છે કે તારા બાપુએ કિશોર શેઠ પાસે કરજ કાઢવું હતું. તારા બાપુ તો સ્વભાવે બદ્ધ બોળા હતા. એટલે એમને સમજાવી, ફસાવી કિશોર શેઠે કરજ પેટે આપણું ધર લઈ લીધું. અને આપણને ધર વિનાનાં રખડતાં રજાતાં ક્યો. એની દિકરી આપણા ઘેર કેમ આવે ? ”

નરેન્દ્ર વિચારમાં પડ્યો, આ તો વળી નવી આશત આવી. “ હીક છે. જોઈશું. ” એ બોલ્યો.

થોડા દિવસ પછી નરેન્દ્રની માતાને સખત તાવ ભરાયો. નરેન્દ્રના પિતાને ગુસ્સે થયે લગભગ આઠ દશ વરસ થયાં હશે. નરેન્દ્રની માતા, ખાંડી, ફળા કે કોઈને ત્યાં વાસોડું વાળી, એ જાણ પુરવું ખાવાનું લાવતી. નરેન્દ્રને મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ કરવામાં થયું અડચણો આવી. એના બાપના મિત્ર જગમોદનદાસ એમને બંનેને બોલાવતા પણ નરેન્દ્રની માતા ના કહેતી. નરેન્દ્ર મેટ્રીક પાસ થયો એટલે એની માતાએ કોઈ જગ્યાએ નોકરી શોધવા એને કહ્યું. પરંતુ નરેન્દ્રને મન આગળ અભ્યાસ કરવાની હોશ હતી. જગમોદનદાસે એને અમદાવાદ બોલાવ્યો અને પોતાને ત્યાં રાખી, એને અભ્યાસની સગવડતા કરી આપી. થોડા દિવસ રહી, એની માતાને પણ એમણે બોલાવી પોતાને ત્યાં જ રાખી.

નરેન્દ્રની માતાની તબિયત દિવસે દિવસે વધારે બગડવા લાગી. રોજ રોજ એને સખત તાવ ભરાતો. ડોક્ટરે એની આશા છોડી. એની માતા મરણ પથારીએ પડી હતી. પાસે એક યાત્રુજો, નરેન્દ્ર એના

માયા ઉપર હાથ મૂકી બેઠો હતો. નરેન્દ્રે એનાં મુખમાં પાણીનાં બે ટીપાં મૂક્યાં અને થોડો મોસખીનો રસ પાથો. એણે આંખો ઉઘાડી નરેન્દ્ર તરફ જોયું. “ નરેન્દ્ર ! ” ધીમા અવાજે એ બોલી. ”

“ શું છે બા. ”

“ જો હું તો જાઉં છું, પણ જતાં પહેલાં મારે તને એટલું જ કહેવાનું છે કે એ નીલાની સાથે લગ્ન નહિ કરતો. તારો સંસાર સુખી થશે એવો મારો તને આશિર્વાદ છે. જગમોહનભાઈ ક્યાં છે ? ”

“ હું બોલાવું છું. ” નરેન્દ્ર જગમોહનદાસને બોલાવવા ગયો. “ કાકા ! તમને બા બોલાવે છે. ”

“ ચાલ. ” જગમોહનદાસ તથા એમની પત્ની નરેન્દ્રની માતા પાસે આવ્યા ને એની પથારી પાસે બેઠા.

“ જગમોહનભાઈ ! તમે અમારા ઉપર ધણો જ ઉપકાર કર્યો છે. આજ સુધી તમે અમને બહુ જ મદદ કરી, તમારી મિત્ર તરીકેની ફરજ તમે અદા કરી છે. હવે આ મારા નરેન્દ્રને સંભાળજો. હું તમને જ સોંપું છું. ” એટલું બોલતાં એનો શ્વાસ રૂંધાયો, આંખો બંધ થઈ. નરેન્દ્રની માતા, નરેન્દ્રને એકશે મૂકી, પ્રહરને ધામ ગણ.

નરેન્દ્ર બી. એ. ની પરીક્ષામાં પાસ થયો. એ પહેલા વર્ગમાં આવ્યો. નીલા એને અભિનંદન આપવા આવી. જગમોહનદાસને અપૂર્વ આનંદ થયો. પોતાના કર્તવ્યનું સૂક્ષ્મ એમને મળ્યું. એમણે નરેન્દ્રના મિત્રોને ચાનારતો કરાવ્યો. એ ધમાલ રાતના દરેક વાગ્યા સુધી ચાલી. થોડેરો નરેન્દ્ર આરામ ખૂરસી ઉપર પડ્યો. એની નજર સમક્ષ નીલાની મૂર્તિ ખીલી થઈ. બીજી બાજુથી એની માતાની મૂર્તિ આવી.

“ નરેન્દ્ર ! નીલા સાથે લગ્ન નહિ કરતો. ” એમ કહેતી હાથ એવું એને લાગ્યું. એક નીલા તો બીજી બાજુથી એની માતા એને ખેંચવા લાગી. એ અકળાયો-ગભરાયો અને છૂટવા માટે એણે બન્ને હાથના આંગ્રા માખી. ખૂરસી હાલી ઉઠી. સ્વપ્નમાંથી જાણે જાગતો ન હોય એમ એ ઝંપકી ઉઠ્યો. આંખો ચોળી એ પથારી ઉપર જઈ સૂતો. પણ એ રાતે એને જાંબ ન આવી.

બીજે દિવસે નીલા એને મળી.

“ નરેન્દ્ર ! હું મૂર્ખ છું, તમે કહેતા હતા તે સાચ છે. આપણે એક છીએ-એક એક થવા સરળતાં છીએ. ” એક કટાક્ષની દષ્ટિ ફેંકી એણે નરેન્દ્ર તરફ જોયું.

“ નીલા ! શું તું સાચું કહે છે ? ” નરેન્દ્રને અપૂર્વ આનંદ થયો.

“ સાચું કહું છું. ” એ હસી ને શરમથી નીચું જોવા લાગી. નરેન્દ્રે નીલાના બંને હાથ પોતાના હાથમાં લીધા અને એક હાથ પછી એના મુખ ઉપર ગંભીરતા છવાઈ. નીલાના હાથ છોડી, એક ડગલું પાછળ ખસીને એ ઉભો.

“ કેમ, વિચારમાં પડ્યા ? ” નીલાએ પ્રશ્ન.

“ મારી પ્રતિજ્ઞા યાદ આવી. ” એનો અવાજ ગંભીર બન્યો.

“ શી ? ”

“ લગ્ન ન કરવાની. ”

“ એટલે ? એ દિવસે તો તમે જ કહેતા હતા કે આપણે એક છીએ ! ”

“ એ દિવસે મેં પ્રતિજ્ઞા લીધી ન હતી. ” એણે શાન્તિથી જવાબ આપ્યો.

“ નરેન્દ્ર ! મેં મારી પ્રતિજ્ઞા ગંભીર કરી. તમે તમારી મરીબ નીલા માટે પ્રતિજ્ઞા.

ભંગ ન કરે ? ” નીલાની આંખમાં આંસુ આવીયાં. નરેન્દ્ર પણ એની સામે એક નજરે નિહાળી રહ્યો.

“ નીલા, મારાથી પ્રતિજ્ઞા ભંગ ન થાય. આપણે એક છીએ તથા એક થવા સરખાયાં નથી.

“ આ શું કહ્યો છો, નરેન્દ્ર !

“ સાચું કંઈ છું. યાન કરોશું તો બીજાને ભવ એક થઈશું. જો પેલો સૂર્ય, એ

અસ્ત થવા આવ્યો છે. એ પ્રમાણે જ અસ્ત થાય છે. આજ તારૂં ને મારું ભાગ્ય ”

નરેન્દ્ર અને નીલા, એ અસ્ત થતા સૂર્યની તરફ ધડીઓની ધડી સુધી એક દિશાએ નિહાળી રહ્યાં. સૂર્યસ્ત થયો, જગત ઉપર ઘોર અંધારું છવાયું. એક રત્નેદાળ ભાવના શીલને ધ્યેયવાદી યુગલ. ઉપર, બીજા અને ઘોર અંધકારે મોતાનો કાળો પડો નાખ્યો, એમને ઢાંકી દીધાં.

ચંદ્રનનું કંદન

: મહામાતા :

સખ્યા પીતી જગત ધવલા તેજ પૂજે છવાયું
ઉછાંચે મા નિજ સુત લઈ જાય ચાલી અકેલી.
એને આવાહન રૂઢ રવાં જંગલી વૃક્ષવેલી.
ફૂવા જેવું ફૂર રચળ તલિ શુભ તેજે જણાયું.

ચક્ષુ વિષે નિરવ જડતા મો પડે નિશ્ચયના
જૂઠા જૂઠા અડગ કલિતા ત્યાં નિરખી રાકાતા.
પુણ્યો કેરી વિષમ પગથી થી સરેલી બિચારી
હેમે એને રુદન, સુખમાં ‘ નાથ ! હે હું ઉગારી. ’

ધીમે ધીમે સરતી અપતી અન્ધગાની સમાજ.
આવી ફૂવા નિકટ શિશુએ મૃદુ કિધો અવાજ.
‘ છાતું રે હું હજિ નથી પડી આવી મૃત્યુ તણીને
કેતી નેનો વિચી કુદી પડી સુંકરી ફૂપ વિષે.

રેખી આવી અવનિ પરની રૌદ્ર લીલા, શશાંક
રુવે છાતું જગત જનનો નિદમાં ફૂલે નાક.

સાગર રાણાને

થોડાં થોડાં મોતીડાં દેલે, સાગરના રાણા.

જનની કેશં જાતન કરવા રતન

રતનાકર રાણા—

ત્હારે ભંડારે તો બહુયે ભર્યા છે

ઘરાના ઘરાણા

આબ્યા છે ટાણા, એવા ટાણા

ખુટયા છે ખાણા—થોડાં થોડાં.

બહુયે છુપાબ્યા તેં ભૂત વિરોને

જેના નથી એધાણા—

જગને પાછા સોંપી લોને

એના પુતર શાણા—થોડાં થોડાં

ઘરઘરની છે દિવાળી ભુદી

ફરકનના છે બંધાણા

કોઇના બાળક ઘુઘરે રમતા

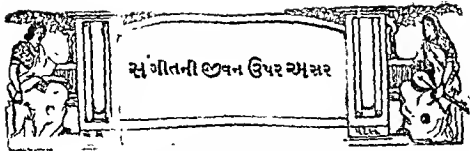
કોઇના ખાલી ભાણા—થોડાં થોડાં.

કિનારે કિનારે સન્દેશા કહેજો

મોકલજો આણા

એકલ માના પેટ લગણા

મોકલજો નાણા—થોડાં થોડાં.

લેખિકા : કુ. વનખાળા હરિપ્રસાદ દેસાઈ

કુર્ષ પશુ સંસ્કૃતિ ત્યારે પરિપક્વ થાય છે. ત્યારે કલા પ્રગટ થાય છે. કાવ્ય, ચિત્ર, સંગીત, શલ્યગાર વગેરે. આપણાં જીવનનાં આર્વિંભાવો તે કળા છે. તે કચરારૂપે નહિ પણ જીવનનાં સાર રૂપે બહાર આવે છે. પૂર્વાધીજી તો કળાની વ્યાખ્યા કરતાં કહે છે કે

“જે કલા સત્ય તરફ પ્રજ્વલિત હોય તે જીવનનાં સ્વરૂપો તે તૈયાર છે. વળી તે કહે છે કે આત્મમંથનને પરિણામે નીપજતી વસ્તુ તે કળા.” કળા તે જીવનનાં ઉચ્ચ ભાવનાઓ ને પ્રેરણાઓને પોષે છે, ને વિકસાવે છે. કળા તે વિશ્વમાં વ્યાપી રહેલી અનંત સત્યજનના (eternal harmony) નો જીવનમાં પડઘો પાડે છે. માટે જ કળાને જીવનમાં ઉચ્ચ સ્થાન આપેલું છે. આ કળા તે દરેક બાળકમાં રહેલી છે. ને જીવનમાં સંજોગો પ્રાપ્ત થતાં તે આપોઆપ પ્રગટે છે, નહિતર તે સર્જવાની શક્તિ ક્ષીણ થઈ જાય છે. પણ આજળ જતાં બાળક કળા વખાણી તો શકે જ છે.

કળાઓ અનેક પ્રકારની છે. સંગીત તે બધી કળાઓમાં મુગ્ધરૂપે છે. બધી જ તેમાં ફેલાય છે ને તેમાં સમાય છે. આ કળાની અસર જીવન ઉપર અદ્ભુત છે.

ભારતવર્ષનો પ્રાચીન લલિતકળાઓમાં સંગીત અત્યંત પ્રાચીન વિદ્યા છે. સિવજી

કુ. વનખાળા હરિપ્રસાદ દેસાઈ

તાપકવ નૃત્ય, દેવોમાં ગાન્ધર્વોનું સંગીત અને આસુરાઓનાં સંગીત વિષે આપણે જાણીએ છીએ. નારદજી બજાવે તે પશુ અતિ પ્રખ્યાત વસ્તુ છે. પ્રાચીન સમયમાં ઋષિવોદા પર્વતો અને અરણ્યોમાં રહેતા હતા અને ધણી જ હર્ષથી ત્યાં વીણા વગાડતા, ને વેદ પાઠ કરતા હતા. લવ અને કુશ રામચન્દ્રજીનું ચરિત્ર વિણા સાથે જ ગાતા. અને મદાપ્રતાપી રાવણે સંગીત ઉપર ઉત્તમ યંત્રો લખ્યા હતા.

શ્રીકૃષ્ણની મધૂર મેરલીની ધૂન સાંભળી ગોપ અને ગોપી મોહિત થયા હતા તે સુપ્રસિદ્ધ છે. ભારતવર્ષના રાગઓએ તેમનાં હૃદયોમાં સંગીતને સ્થાન આપ્યું હતું. અને લોકો વેદની માફક સંગીતને પૂજતા

હતા. આમ સંગીતકળાનું સ્થાન પ્રાચીન-કાળથી આજ સુધી સર્વોત્તમ ગણાયું છે. આ કળા આટલી બધી પ્રાચીન છે માટે જ જીવનની સાથે ખૂબ વણાયેલી છે. હાલનાં પ્રગતિનાં યુગમાં આ કળાને ખૂબ ઉંચું સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. ને મોટા ભાગનાં લોકો સંગીતને સમજી તેમ જ વૈખાણી શકે છે. હાલ સંગીતની કલાને વિકસાવવાં એ સમર્થ પુરૂષો પ્રખ્યાત છે. સ્વ. પંડિત વિશ્વનાથજી દીક્ષીજી અને બીજા તે ભાંતખડે. આ બન્ને પદ્ધતિઓ હિન્દમાં પ્રખ્યાત છે. નિશાળોમાં બાળકોને આ બેમાંની જ એક પદ્ધતિથી સંગીતનું શાસ્ત્રીય જ્ઞાન અપાવાય છે. તે ઉપરાંત લોકગીતો, દુહા ને ગરબા બધા જ સંગીતના જુદા જુદા પ્રકાર છે. લોકગીતો ઉપરથી તો માનવજીવનનાં ઇતિહાસો તારવવામાં આવ્યા છે. દુહા એ કાઠિયાવાડનાં ગિરી પ્રદેશનાં પ્રખ્યાત ગાયનો છે. ને ખાંચણાં એ પણ આપણી જમીનોનાં મુખે ચઢી ગયેલો એક સંગીતનો જ પ્રકાર છે.

કવિત્વ અને સંગીત એ બેનું મિશ્રણ ગીતમાં હોય છે. અને સુભાગ્યે આપણાં બધાં જ ગીતો સંગીતમય છે.

બીજા બધા કલાકારો કરતાં સંગીતનો કલાકાર તે વધારે ઉચ્ચ કેટિનો છે. તેને તો કવિઓનાં કાવ્યને અગર ભજનોને સુંદર રાગ; અને તાલમાં ગાઈને તેની અસર આપ્યા સમાજ ઉપર પાડવાની છે. તેને તો બીજાની કૃતિમાં આત્મીયતા ડેખવાની છે. અને સાચું સંગીત તેમાં સફળ થાય છે જ. તેની અસર મન અને હૃદય બન્ને ઉપર થાય છે. ધડીક મનુષ્ય પોતાનું દુઃખ ભૂલી જાય છે. અરે ? સાંભળનાર માણસ સંગીતનાં અનન્ત સૌન્દર્યનો ઉપભોગ કરીને અતિ અલોકિક શાન્તિ અનુભવે છે. અસહનાં વખતથી આજ સુધી પણ આપણા

જીવનમાં દરેક પ્રસંગોમાં સંગીતને સ્થાન છે. બાળક જન્મે છે હારથી જ તેને આ કળા ગમેલી છે; તે પણ માતાતાં હાલમાં સાંભળીને તરત જ ઉઘી જાય છે. હાલનો પ્રસંગ તો સંગીતથી જ ભરપૂર છે. એ સંગીતની સુવાસમાં વરકન્યા લગ્નગ્રંથીથી જોડાઈ નવજીવનમાં પ્રવેશ કરે છે. એજ સંગીત પ્રેમનાં પાંદો બણાવે છે. Music is the food of love. સંગીતપ્રેમની તૃપ્તિને પ્રગટાવે છે. જીવનમાં કોઈ પણ ક્ષણે જો સંગીત રડુરે તો તેજ વખતે કે બ્યારે પ્રેમીઓ રસકુંજોની અંદર વિહાર કરતા હોય. પ્રેમી સાથે ગાયક થઈ શકે છે. આપણા જીવનનાં પર્વોમાં પણ શું છે ? સંગીત જ છે ને કે દિવરભોળામ્મનો પ્રેમ ભાઈજીનેનો પ્રેમ એ પ્રકારે જુદે જુદે પર્વે આપણે જોઈ શકીએ છીએ. તે દરેક પર્વે પણ સંગીત છે. ને લોકગીતોમાં આ જીવનનાં પર્વો આપણે જોઈ શકીએ છીએ.

મૃત્યુ વખતે આવતો રાજીઓ પણ એક સંગીતનો જ પ્રકાર છે. અલખત તેને સંગીત કહેવું કે કેમ તે શંકા હૃદયને પરેશુ તે પણ તાલબદ્ધ રાગવાળા હોય છે અને તે રાજીયા માનવનાં હૃદયને ભેદી નાખે તેવા કરેણુ હોય છે અને બલબલાને અશ્રુ સરાવે છે.

સંગીત માત્ર રાગઓ કે શ્રીમંતીની કલા નથી તે તો દરેકનાં હૃદયને સ્પર્શે છે. કામ કરનાર ગણુરો, વહાણ ચલાવનાર ખલાસીઓ, કોળા કુટનારીઓ, ભરવાડ લોકો બધા જ સંગીતથી તેમના કામનો કંટાળો તેમજ યાદ દૂર કરીને તેમાંથી કાર્યનો રસ મેળવે છે. બિખારીઓ પણ ગાઈને જ બીજા માગતાં સોંકડો વાર નળરે પડે છે. સામાન્ય ગૃહિણીઓ પણ ઘરકાર્ય કરતાં લોકગીતો, ગરબા કે અન્ય પ્રકારનાં ગીતો

ગાય છે ને દિવસ આનંદથી કામ તથા સંગીતમાં હીન થઈ પસાર કરે છે. પ્રભાતમાં પ્રભાતિયાં ગાવાં એ તો આપણો સુજન જીનો નિયમ છે. એ પ્રભાતિયાં ગાવાથી આપણે વાતાવરણ પવિત્ર ને શાન્ત બને છે.

આ દંષ્ટાન્તો પરથી સહેજે સમજી શકાય કે સંગીતકલા તે આખા વૃદ્ધ સ્ત્રી અને પુરો, યાની અને અચાની, ગરીબ અને તવંગર દરેકની આનંદ આપનારી કલા છે, આ કલા માત્ર વ્યક્તિની નથી. તે સમષ્ટિની છે. દરેક જાહેર પ્રસંગે સંગીત પ્રથમ જ હોય છે. ઠાપ પછી કલા કરતાં સંગીત પ્રભુમય વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવાને માટે સમર્થ છે. તે પવિત્ર વાતાવરણ ઉત્પન્ન થયો પછી જ મેળાવાઓનાં કાર્યક્રમો શરૂ થાય છે.

આ કળા માત્ર મનુષ્યને જ સ્પર્શે છે તેમ નહિ પરંતુ તે પ્રાણીઓને પણ સ્પર્શે છે. મદારીની વાંસળી સાંભળીને સાપ બહાર આવે છે ને ડાહવા માંડે છે. કૃષ્ણની મોરલી સાંભળીને ગાયો પણ ડાહતી તે કથાઓ આપણી સમક્ષ મોજુદ છે, અરે, આ કુદરતની

અંદર પણ મધુર સંગીત ફેલાઈ રહ્યું છે. સાગરનો ધુધવાટો, રમજીમ કરતાં ઝરણાંનો ખળખળ અવાજ, ઝાડોમાંથી પસાર થતાં પાંદડાંનો ખખડાટ, ખળખળ વહેતી નદીઓ, પક્ષિઓનાં ગાનો આ બધું જ પ્રકૃતિનું

સંગીતનું સંગીત. તારાગણો પણ પોતા પોતાના ભ્રમણમાં અદ્ભુત સંગીત ગાઈ રહ્યાં છે, સર્વજન વિશ્વમાં એક બબ્બે સંગીત યોગાઈ રહ્યું છે, તેનો યોગજ, છટા અને શ્રીતા તે પરબલ પોતે જ છે આકાશમાં નક્ષત્રો ઘૂમી રહ્યાં છે, ને આપણે જ્યાંએ એક દિવસ રાસ રમી રહ્યું છે. તે દિવસ સંગીતની અંદર આપણા સંગીતની મિત્રાવદ કરીને આપણે મનુષ્યોએ દિવ્ય જીવનની જાંખી કરવાની છે. ખરેખર દ્યુધાર સાસુ જ કહે છે કે સંગીત એ ધન્યરના ધરની સુંદર અને મહિમાવાન

વાણીના પુષ્પ

[રાગ માલ-રાસ ગીત]

વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

રાત હીન વિધવાલ ઉર જલે કારમી
અંતરના અમૃત કો ગ્રેરશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

મૌન મૃદુ રમ્ય ને સુવાસ જાડી શબ્દમાં
સ્નેહીને સ્નેહ થકી તેડશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

અંતરના અંધારાં બ્યાપ્યા કે વધારી
અંધારાં ક્યારે કહો ફેંડશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

પડ્યા એ ગ્રેમ તણા ઉર ઉર જાહરો
ઠેથાના લેહ નહી જોલશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

વર્ષાની વાદળીઓ, ભૂમિને લાંબાવતી
વર્ષામાં સ્નેહલક્ષ્મી લાંબીશે ? હો રાજ
વાણીના પુષ્પ કોઈ વેરશે ?

શ્રી: વિષ્ણુ ગહેતા

અક્ષિસ છે. તે કળા સહાનુભૂતિની માતા છે. ધર્મની સખી છે ને નીતિનું માન કરાવે છે. સંગીતની બિહારી કેવી ? તેના સ્વરો સાત બે તીવ્ર અને કેમળ લઘુએ તો ચૌદ. આટલા ઓછા સ્વરોથી કળા આખીએ સૃષ્ટિને ને

સમગ્રિએને ડાલાવી રહી છે. એ સંગીતકાર પોતાની કલાવડે મનુષ્યોનાં જીવનને ઉત્તમ માર્ગે વાળે છે, ને પ્રભુની ઝાંખી કરાવે છે. આ સંગીતથી જ મીરાં, નરસિંહ, અંધકવિ સુરદાસ, કબીર, બધાએ પ્રભુપ્રાપ્તિ સાધી છે. સંગીત પોતે જ ધમ્મરની ભક્તિ છે. અરે! પરમેશ્વર પોતે જ સંગીતમય છે. આપણે સામવેદ આપ્યોએ સંગીતમાં છે. શ્રીકૃષ્ણ પોતે જ કહ્યું છે કે “વેદાનાં સામવેદોસ્મિ” વેદોમાં સામવેદ હું છું. આથી સામવેદ તે ઉત્તમ ગણાય છે. એટલે એ સાખીત થાય છે કે આ કળા પણ ઉત્તમ છે. ન્યુમેન કહે છે કે સંગીત એ અખંડ અને ગૂઢ વાણી છે. અને આપણને અનંતતાને કિનારે લાઇ જાય છે. સંગીત તે હૃદયનાં કેવાં ગૂઢ આન્દોલનો, તીવ્ર મનોવિકાર અને અદ્ભુત ભાવનાઓ ઉત્પન્ન કરે છે। આ કળાને ક્ષણભરૂર મેણે કેહી શકે? એ તો સનાતન છે. સંજિની ઉત્પત્તિ ને સ્થિતિ સંગીતજ છે. જગતનું હાઈ લેન્ સમજાવે છે.

માયન, વાદ્ય, અને નૃત્ય તે ત્રણે મળીને સંગીત પૂર્ણ થાય છે. આને નૃત્યકળાને પણ

સંગીતમાં રચાન આપવાથી તે કળા વધુ જીવંત અને તાદ્રશ બની છે, એટલે આ કળા પણ ચિત્રકારની માફક નૃત્યોથી દરેક ભાવો પ્રગટ કરે છે. શિવનાં તાંડવ નૃત્યની છબી જોઇએ તેના કરતાં સમર્થ નૃત્યકારનું તાંડવ નૃત્ય જોઇએ તેની અસર હૃદય ઉપર વધારે થાય છે.

જ્ઞાન અને સૌન્દર્યને માર્ગે શાન્તિ પામે. આ શેરિકતું વચ્ચનામૃત છે. આ કળા જ્ઞાન, સૌન્દર્ય ત્રેમ અને શાન્તિને માર્ગે જ લઇ જાય છે. સંગીત વગર માનવી રહી શકે જ નહિ. આ સમગ્ર સંગીત સમજવાને માટે ઈશ્વરે દરેકને શક્તિ અર્પી છે. તેને સમજવી તેના ઉપજોગ કરવા ને પ્રભુમય જીવન કરવું તે મનુષ્યના લાઘમાં છે. આ કળાથી ઈશ્વર મનુષ્ય અને સંસાર વચ્ચેના બેદો ખુલી જાય છે. કાણે કાણે બદલાતાં નાશવંત જન્મમાં સંગીતની અસર જ સનાતન રહેવાની છે.

ભારતવર્ષમાં જ્યારે આવા કલાકારો થશે ને કળાની અસર થશે ત્યારે તે કળાઓ પૂર્ણ સમાન બનશે. ને તે કળાઓ જીવનને ઉન્નત બનાવશે.

સર્વને હેંક રહેલું

: મંદાકાન્તા :

કેવાં બહેતાં જળ નિરમળાં સાં ગભિરા અવાજે
તને પાંચે પણ અધિક છે, પાંચેથી કે પડેલા
ને ઉભા છે ખડક, ઉરમાં સામરોના પ્રયંડ
ને સોઈવું વદન કુસુમું પુષ્પનું કંદકોમાં
હારે ઉભી ગગન ચઢતી હંમરા પાંડ કેરી
પૃથ્વી પેટે, નિશ્ચિત રહ્યું સર્વને હેંક રહેલું.

ચિત્રલેખા મથુરાબાઈઘાટેની ચિત્રકળા

[એક-પ્રસંગ]

લેખક : કાન્તિભાઈ વિષ્ણુરામ ત્રિવેદી

“ કાન્તિભાઈ ! મારે એક છાની વાત તમને કહેવી પડશે. ”

“ તો મારે સાંભળવી પડશે એમને ? ”

“ હા, જરૂર. ”

એક દિવસ, હંગેરિઅન ચિત્રલેખા ખીસીસ સાસ જુનર અને ખીસ ઇલીઝાબેથ જુનરના દિવાનખાનામાં એક આંગૂઝ-યુવતિ સાથે મારે વાતચીત ચાલતી હતી.

એ આંગૂઝ યુવતિ, વડોદરા રેસીડેન્સીના મહેલા વર્ગના અમરદારના પુત્રી થાય. લગભગ છ માસ અગાઉ અમારી મેત્રી બંધાઈ હતી. ઠળાની સાચી કદર કરનાર એ આંગૂઝ યુવતિ સાથે હું, હંગેરિઅન ચિત્રલેખાઓના નિવાસે ગયેા એ વિદેશી ચિત્રકારોની જગતયાત્રા, એમની ચિત્રકળા, સ્વભાવ, રહેણીકરણી વિગેરે પર વાતચીત ચાલી. દિવાનખાનામાં ગોઠવાએલા તૈલચિત્રો, એક પછી એક નિરખતાં, ઉપરે અમે ‘ કાઠીયાવાડની રખારણ ’ ચિત્ર પાસે આવી પહોંચ્યા.

ઉપર થએલી અમારી વાતચીત આગળ ચાલો.

“ તમને, વિવેચકને પારકું બધું જ પ્રિય લાગે છે. ” તેણે નેકેલું માર્યું.

“ કેમ ? ”

“ કેમ શું ? ”

અને એટલામાં તો ખીસ- ઇલીઝાબેથ જુનર અમારી તરફ આવતાં જણાયાં. અમારી વાતચીત અટકી પડી.

આ વાતને અઠવાડીયું વીતી ગયું.

આંગૂઝયુવતિના, ‘ તમને પારકું બધું પ્રિય લાગે છે. ’ એ શબ્દો હજુ મારા કાનમાં યજ્જતી હતા.

એક દિવસ રેસીડેન્સ સાહેબને બંગલે જવાનું થયું. બંગલામાં પ્રવેશતા જ પેલાં આંગૂઝયુવતિ મારી- સામે આવ્યાં. મારા હાથમાંનું ચિત્ર લઈ ભેટાં કહ્યું:—

“ આજે તો જુનરનું ચિત્ર લઈને આવ્યાં લાગે છે ? ”

“ જી, ના. આજે તો એક હિન્દી ચિત્ર-લેખાનું ચિત્ર લાગ્યો છું. ”

“ વાહ, ખુશી થવા નેવું. ”

એમણે ચિત્ર નેવું શરૂ કર્યું.

“ કયા રચણનું આ ચિત્ર છે ? ”

“ કામનાથ મહાદેવનું મંદિર. ”

“ કેણે દોર્યું છે ? ”

‘ ચિત્રલેખા મથુરાબાઈ ઘાટેએ. ’

“ વડોદરામાં રહે છે ? ”

‘ જી. હા. મદાગાસ્કર મલ્દે હાઈસ્કૂલમાં છેલ્લા વીસ વર્ષથી ગ્રેઈંગ શિક્ષિકાનું કામ કરે છે. ’

“ અરે વાહ ! ગ્રેઈંગ શિક્ષિકાનું આટલું સુંદર કામ ? ”

અને પછી તો આડીઅવળી વાતો ચાલી. ચોડાવાર યઈને વળા એ આંગૂઝયુવતિ બોલી ઊઠી:—

“ કાન્તિભાઈ ! તમે ત્યારે ને ત્યારે વિદેશી ચિત્રકારોની વાતો મને કહો છો, વિદેશી ચિત્રોપર કલમ ચલાવી, પ્રશંસા કરો છો. પરંતુ મોટાભાઈના શબ્દો, જ હું તમને કહું: એક દિવસ, એમણે જ મને કહેવું કે ‘ હિન્દીઓમાં મોટી ખોડ જ એ

છે કે એમને પારકું બધું પ્રિય લાગે છે. પારકાઓને વખાણવા દોડે છે. દર વર્ષે કેટલીયે વિદેશી ચિત્રલેખાઓ હિન્દમાં આવી, હજારો રૂપિયા લઈ જતી હશે. બધારે એ, દર વર્ષે, શુંલેખાચરેથી પણ એકાદ એક હિન્દી ચિત્રકારને શોધી, ઉત્તેજન આપીએ છીએ. "

અમારી વાતચીતમાં બળવાના ઇરાદાથી મીસીસ નીડહામ અમારા તરફ આવતાં જણાયાં. એ વાતચીત અટકાવી, શાન્ત થઈ બેઠાં. યુવતિ, મથુરાબાઈનું ચિત્ર બેવામાં તસ્લિમ પાતી. એમણે, એ ચિત્ર ફેરવી ફેરવીને બેસું. શાન્તિથી બોલ્યાં:

"આ ચિત્ર મને ગમે છે. દહેરાં, પચ્ચીયાં, ઓસરી, વૃદ્ધસીકધારા, થાંભલા, ફરવાગ, અને માણસોની ગતિના ભાવો, એમાં પૂરેલા રંગો, કેટલા નૈસર્ગિક છે ? વાહ, મારે આ ચિત્રલેખાને મળી. એમની બીજી કલાકૃતિઓ જોવી પડશે. મને એમને ત્યાં લઈ જશો કે ? "

"જરૂર. "

"મને પણ. " મીસીસ નીડહામ બોલ્યાં.

"વાહ, ખુશી થવા જેવું. " મેં કહ્યું. ધડીઆળ સામે બેસું ને હું અમકયો.

"મારે મોટાભાઈને મળવું છે. એ તો માથા જશે. આપણે તો વાતોમાં તલ્લીન થઈ ગયા. "

"કંઈ હરકત નહિ. ગભરાવાની જરૂર નથી. "

"કેમ ? "

"કેમ શું ? મોટાભાઈ, બહારગામ ગયા છે સાંજે આવી જશે. તમારું ચિત્ર મુકતા જવ. મોટાભાઈને તમારા આવવાની વાત કરીશ ને ચિત્ર આપીશ. "

જગવિખ્યાત જુનર ચિત્રલેખાઓની ચિત્ર કલા જોવા પછી, પણ વડોદરાવાસી મથુરાબાઈ ધોળના ચિત્રને વધારે પસંદ કરતી આ આંકડા યુવતિના સંજોગે હજુ પણ મારા કાનમાં ઝુંજળતા હતા.

એક દિવસ, મારા પર ગીઢી આવી. એ આંકડા યુવતિને મળવા હું રેસીડન્ટ સાહેબના બંગલા પર ગયો.

"હલ્લો ! કાન્તિભાઈ, અભિનંદન, અભિનંદન. "

"શા માટે ? "

"આપે આપેલું ચિત્ર, દિલ્લી રાજ-પ્રદર્શનમાં મોકલવા હું વ્યવસ્થા કરી રાખી તેથી. "

"રાજ-પ્રદર્શનમાં ? " *

"હા. જી. એ ચિત્ર લખતે હું મોટાભાઈ પાસે ગઈ. એમને ગમી બધું ને, 'કળાની ખરી કદર તો પ્રદર્શનમાં' એમ કહી, મને દિલ્લી મોકલવા સૂચના કરી. "

"ધન્ય છે, તમને ! રાજપ્રદર્શનમાં તો મહાન કલાકારોને જ સ્થાન હોય છે. એ સ્થાન લેતા કેટલી મુશ્કેલીઓ ભોગવવી પડે છે. દરેક ચિત્ર ઠીક, શ. પગ) તો દાખલ શી હોય છે. શું ખરેખર, મથુરાબાઈના ચિત્રને ત્યાં સ્થાન મળ્યું છે ? " ઉદ્ઘાસમાં આવી બઈ મેં પૂછ્યું.

"હા, એ ચિત્ર રવાના પણ થઈ ગયું છે. " પસાર થતાં મી. જેમ્સે કહ્યું. જેમ્સ સાહેબ, મોટાભાઈના સંકેતકારી છે.

આનંદના એ વાતાવરણમાંથી હું થઈ તરફ ફર્યો. મારા મગજમાં વિચારોની પરંપરા જન્મી.

"ચિત્રકળાના કદરદાનીઓને કયાં ખબર છે કે મહારાણી મહારાજાઈનાં કોઈયે શિક્ષિકા મથુરાબાઈ ધોળે, મહાન કલાકારોનાં ચિત્રો વચ્ચે, સ્થાન પામી શક્યાં છે. આજે વીસ વીસ વરોથી અખડ સેવા આપતી એ હિન્દી ચિત્રલેખાની ડોલે કદર કરી છે ? વડોદરાના એક અબળાણ ખુલ્લામાં, પોતાની કલા સર્જતી ચિત્રલેખાને ગુજરાત પિછાને ને એની ચિત્રકલાની સાચી કદર કરે તો ગુજરાતને માથેથી 'પારકાનું બધું પ્રિય લાગે છે' નું મહેલું ટળે.

* દિલ્લીમાં રાજમહારાજાના માટે જ જરૂરનામાં આવવા સરકારી પ્રદર્શનને રાજ-પ્રદર્શન કહેવાય છે.

હિંદની બે મહાન વિભૂતિઓ

અનુવાદક : કુ. રમા દેસાઈ

૧

કવિસમ્રાટ પૂન્ય રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની ૮૦ મી જન્મતિથિ

‘સંસ્કૃતિના ખારિક સમય’ ખાટોના ત્રેરક સંદેશો

તા. ૧૪ મી એપ્રિલે શાંતિનિકેતનના ‘ઉત્તરાયન’ મેદાનમાં ‘વિશ્વભારતી’ એ પૂન્ય રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની ૮૦ મી જન્મતિથિ ઉજવી. “વિશ્વભારતી”ના પ્રત્યેક વિભાગો

તરફથી કવિશ્રીને સન્નિવેશ બેરો અર્પણ થયા બાદ તેઓશ્રી તરફથી આવેશો “સંસ્કૃતિના ખારિક સમય” એ મધાળા નીચેના ત્રેરક સંદેશો વંચાશે હતા.

“આને નિ-
દંષ્ટતાનો દેવ
બાધા નિમિત્તો
મૂકી ઉઘાડે છે
પોતાના આછી-
યાળા હંતોથી
વિશ્વનો ઉચ્છેદ
કરવા તૈયાર થયો
છે. દૂધનો ઝેરી
વાયુ દુનિયાને

ચારે છેડે વાતાવરણ ગુંગળાવી રહ્યો છે.
પશ્ચિમની સંસ્કૃતિમાં ગુપ્ત રીતે પ્રવેશેલા
આ મરણીનો ઉપદ્રવ છેવટે અત્યારે ભૂમ્મકી

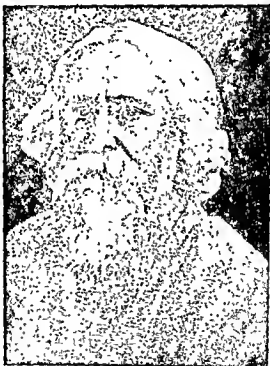
હિંદો છે. આ ઝેરી વાયુએ માનવ શક્તિને
પતિત કરી એનો કચ્ચરધાણુ વાળા દીધો છે.

હિંદ સંબંધી પૂ. કવિશ્રી કહે છે, “કેમી
અને પ્રાન્તિક વિખવાદને અને અન્યોઅન્યના

વિચારને બબા-
વે આપણાં કેટ-
લાક ગુપ્તમંડળો
ને હિંદના રાજ્ય-
ખંધારણમાં ઉ-
ચ્ચ જવાબદારી-
ઓ ધરાવે છે
તેમના તરફથી
નો આટલી હદ
સંધી ઉત્તેજન
ના મળ્યું હોય
તો હિંદની તવા-
રીખ આટલી
બધી વિરૂપતાની
પરાકાષ્ઠાએ પ-
હોંચી ના હોત.

છેવટમાં ડૉ.
ટાગોર કહે છે,
“હું એક વખતે
એમ ધારતો હતો

કે સંસ્કૃતિનાં ઝરણાં યુરોપની ભૂમિમાંથી
ફટશે. આને જ્યારે મારો આ દુનિયા-
માંથી નુકસાન થવાનો સમય પાસે આવે છે

ત્યારે મારી આ દૃઢ શ્રદ્ધા સરી પડી છે. હવે તો મારી છેલ્લી અભિલાષા એજ છે કે આપણા મરીબાઈના દુઃખમાં પીડાતા આ દેશમાંથી એક પયગંબર જન્મે તે માનવતાની નબટ યએલો આશાઓમાં જલ સીંચી પૂર્વમાંથી જગત સમક્ષ એ હૃદયોની મૃત આશાઓને સજીવન કરતાં પયગામ પૂકારે.

એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે કોઈ અજબ અજીત પુરુષ પોતાના પ્રભાવથી દુનિયાએ ગુમાવેલો માણસાઈનો વારસો પાછો મેળવી, વિશ્વમાં 'શાંતિ'નો વિજય ઘજર કરાવે.

આ જન્મતિથિને શુભ પ્રસંગે પૂજ્ય ટાગોરજીને ધણા સંદેશાઓ મળ્યા જેઓમાં મૂખ્ય મહાત્માજીનો નીચે પ્રમાણે છે.

“ચાર વીસીઓથી સંતોષાયા નથી. પાંચ વીસીઓ જ પૂરી થાય એવી અંતરની અભિલાષા !”

ડૉ. ટાગોર ઉત્તર આપે છે: ‘તમારી શુભ લાગણી માટે આભાર. ચાર વીસીઓ નકામી મઈ. પાંચ વીસીઓ અસલ યશ્ત પડશે !’

કેટલાક ચીની નેતાઓ તરફથી પણ શુભ લાગણીના સંદેશાઓ મળ્યા હતા.

[‘હિંદુસ્તાન ટાઇમ્સ’માંથી સંક્ષિપ્ત અનુવાદ.]

અમે ઇચ્છીએ છીએ કે પૂજ્ય ટાગોર બીજી ચાર વીસીઓ આધુન્ય ભોગવે. એમના જેવા પયગંબરોની અને કવિઓની હિંદની પ્રગતને ખૂબ જરૂર છે ધણું જીવો એ વિશ્વ વિભૂતિ કવિસંપ્રદ ! ! !

૨

શ્રીમતી સરોજિની નાયડુ

શ્રીમતી સરોજિનીદેવી સંપૂર્ણ પ્રભાવ-શાળી સ્ત્રી રત્ન છે. ભારતવર્ષના એ સાચા પ્રતિનિધિ છે.

આ મહાન પુત્રી રત્નની ૬૦ માં જન્મ-તિથિ ઉજવવાનું કાર્ય હિંદુ ભૂદયું છે. (૧૩ ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૦). હિંદુઓમાં આવા મહાન આત્માઓની અમુક જન્મતિથિઓને માર્ગ-સૂચક ગણવામાં આવે છે જેમાં નિર્વિધન પસાર થયેલાં ભૂત-જીવન માટે આભાર માનવામાં આવે છે. આ જન્મતિથિ દિનની

દરેક ક્ષેત્રમાં આખાદો અને ચઢતી કળા પામે એજ ઇચ્છા સેવતાં આપણે એમના જીવન-કર્મમાંથી શિક્ષણ અને બોધ ‘સેવાની’ તક નહિ જ ગુમાવીએ.

જનતાના મહાન ઉપદેશક અને મદદ-ગારની યાદગીરી સમા નાતાલના (જન્મ સંબંધી) દિવસો દેશભરમાં ખૂબ કિંમતી છે. વિશ્વની મહાન વિભૂતિઓની-કવિઓ, ફિલસૂફો અને પયગંબરોની-જન્મતિથિઓનું મહાત્મ્ય એક દેશને નહિ પરંતુ સારીએ માનવતાને

હરેશ્વરજી એક વિરલ પુષ્પ એ
છુદ્ધ ભગવાન છે. માનવતાનાં
દુઃખો સહન કરવાની શક્તિ
અને જગતના રોગો નાશ
કરવાનું અને અત્યાત્મિક દુર
કરવાનું ઐશ્વર્ય તેઓ પોતા-
તામાં મૂર્તિમાન કરે છે. આવી
રીતે એમનાં મંત્રણે દાખલો
ગેસાદી જનતાને એવાં કાર્યો
કરવા પ્રેરે છે. સર્વોત્કૃષ્ટ જ્ઞાની
પુરુષ કરતાં આવા પરમજીવ
પુરુષને માટે આ વસ્તુ સાચી છે.

આ સ્વ શ્રીમતી સરો-
જિનીદેવીના જીવનનાં કાર્યોને
લાઝુ પાડી, જે એમના અતુલ-
વોને હિંદની મહાન વિશ્વતીઓ-
નાં કાર્યો સાથે સરખાવીએ તો
ધણું સરખાપણું તરી આવશે.
હિંદ માટેના શ્રીમતી નાયકીને
શ્રેષ્ઠ અને તેમની તે માટેની
સેવાઓ અપ્રતિમ છે. તેમને
આંતરિક જીવસો જે તેમની
હિંદની સેવાઓનો ૨૫૦૮ અને
સીધો કાર્યસાધક છે, તે હિંદુ-
મૈયાનાં બીજા બાળકોને, દેશના
વ્યક્તિત્વ ઉપર કુલિનતા અને
ખાતહાની મુદ્દાકિત કરતાં
સરોજિનીદેવીના સરળ અને
સુંદર કાર્યોની ખૂશીને અતુ-
લ કરાવે છે. જનતાને આ
કાર્યો પ્રેરણારૂપ બને છે. તે ઉપરાંત પવિત્ર
રાષ્ટ્રપ્રેમને માટે બલિદાન દેવા ઉત્તરે છે.

હિંદુમૈયાની આ વ્હાલી પુત્રીની આ
છુદ્ધમૈયા શક્તિ હિંદના આત્માને જે દુઃખો
આપ્યારે સહન કરવા પડે છે તેને નબું જીવન
ધામ તરફ દોરે છે. આ શારીરિક, માનસિક,

અને હૃદયની વેદનાઓએ જ શ્રીમતી નાયકીને
મહાન કવયિત્રી બનાવ્યા છે અને હિંદની
રાજનીતિમાં પાક બળવવાને પ્રેર્યા છે.

સરોજિનીદેવીના કાર્યોને જે વિભાગમાં
વહેંચી શકાય. એક કવયિત્રી તરીકેની એમની
અનન્ય સેવાઓ અને સેવાઓનો જન્મ

દુઃખ અને પીડાની માટીમાંથી જ થયો છે. અને તેથી દુઃખી હિંદને સંદેશરૂપ છે. એમના કાવ્ય શાંતેનાં મંત્રોએ એમના પોતાના જ શબ્દોમાં કહીએ તો “લગ્ન-ગીતો કે હાસ્યરસમાં કરુણ સ્વરના સૂર તો ઓતપ્રોત થયેલા છે.” શ્રીમતી સરોજિની-દેવીએ શબ્દિય દુઃખોને પોતાનામાં મૂર્તિમાન કર્યો છે એ તદ્દન સાચું છે અને તેથી જ તેમનો સ્વર અને શબ્દના પદધારણે પ્રત્યુત્તર ના હોય એમ લાગે છે. ભારતના હૃદય ધબકારનો જુસ્સો સરોજિનીદેવીમાં કેન્દ્રિત થયો છે. માતાના દુઃખે દુઃખી થતી અને માતાની માફક જ સહન કરતી આ પુત્રી, સામર્થ્ય અને ખૂબીઓનું દર્શન કરાવવા દુઃખોને જૂલી જળનાદ પથ્થુ પોકારે છે. હિંદનું સૌન્દર્ય, તેની વેદના અને બલિદાનોમાં જ છુપાયેલું છે. સરોજિનીદેવી પોતાના જીવન દ્વારા જ આ સંદેશ આપણને આપે છે. એકમંથ ગુણે શ્રીમતી નાયકુતી કવિતા માટે જે કહ્યું છે તે તેમની રાજ્યનીતિને પણ લાગુ પાડી શકે છે.

“શ્રીમતી સરોજિની દેવી હિંદના શુદ્ધ અને સાચાં પ્રતિનિધિ રૂપ છે. તેમની શક્તિ એ કે અત્રિજી બાપાદ્વારા ખીલી છે. તો પણ તે સિવાય તેમને પશ્ચિમ સાથે ખીલે કાંઈ સંબંધ નથી. આ શક્તિ તેઓના ક્રાંતિકારક અને પ્રાચીન મનોભાવ પ્રસિદ્ધ કરે છે. સરોજિની દેવીની કૃતિઓ પૂર્વના અંધકારને અળવાળવાને શક્તિમાન છે..... વગેરે,”

એમની રાજકીય સેવાઓ એમની કવિ તરિકેની જીંદગી પછી શરૂ થાય છે. તેઓ “હિંદ અને તેનો આત્મા” એ નિષ્કર્ષમાં લખે છે કે “ઇંગ્લેન્ડની હિંદ પ્રત્યેની હૃદયગરની બેદરકારી તેમના કલ્પાયકારી માનસનો નિષ્કર્ષ હશે...તેમની શિક્ષણની નીતિ

બધે તેઓની દૃષ્ટિએ ખામી વગરની અને ક્ષુદ્ર હશે, પરંતુ આપણી જનતાની વિવક્ષણ છુદ્દિને તે અધોગચ અને પ્રતિકૂળ છે. કારણ કે શિક્ષણ તો દેશની અવિનાશી અને સજીવન સંપત્તિ છે. તેથી તે વ્યક્તિત્વ ખીલવે એવું અને રાષ્ટ્રની શક્તિનું સાચું સ્વરૂપ બતાવે એવું હોવું જોઈએ.....વગેરે.”

શ્રીમતી સરોજિનીદેવીનાં આવાં કેટલાંયે ક્રાંતિકારી કથનોએ પરદેશીઓને ચમકાવ્યાં છે. કેટલાકને તો એમ લાગ્યું કે તેઓને થીટીશ રક્તની તૃપ્તિ લાગી છે ! અરે ! એડવીન મોન્ડેએ પણ કહ્યું કે “કવિત્રી શ્રીમતી સરોજિનીદેવી આકર્ષક અને છુદ્ધિ-શાળી સ્ત્રી તો છે જ પરંતુ વધારામાં તેઓ ક્રાંતિકારી છે. અરેખર ! તેઓ ક્રાંતિકારી. તો છે જ. પરંતુ હિંદના મંત્રોએ એ શબ્દ જે અર્થમાં ધાર્યો એ અર્થમાં તો નહિ જ !

કવિ શેલી અને આપણાં કવિત્રી સરોજિની વચ્ચે બહુ જ સામ્ય છે. પવિત્ર દુઃખની દેવીએ ઉછેરેલાં આ બંને કવિઓ પોતાની સરકારની દૃષ્ટિએ સંદેહના કારણરૂપ બન્યા ! આ બંને-શુદ્ધશુદ્ધ અને ક્રોધિલા-દેવી શક્તિ ધરાવતા સંગીત શાસ્ત્રીઓ છે. સ્વતંત્રતાને ખાતર પ્રાણ પણ અર્પવા તૈયાર થાય એવાં કવિ શેલિ અને કવિત્રી સરોજિનીદેવીએ પોતાના દેશની નહિ પરંતુ માનવતાની અનન્ય સેવાઓ કરી. એક દેશ-વંદો ભોગ્યો-ખીજાં જેલ મહેલના ભોગી બની દેશની સેવા કરે છે.

સરોજિનીદેવી, કવિ શેલિની જ આસાઓ સેવે છે ! શેલિએ કહ્યું કે “અન્ય એથેનસ જનમશે !” શેલિ જે કાર્ય નહોતાં કરી શક્યા તે કાર્ય શ્રીમતી નાયકુ કરે છે અને તે અન્ય હિંદને ઉછેરવાનું ! હિંદને સહભાગ્યે, અને શ્રીમતી સરોજિનીદેવીના ‘કર્મે’ તેઓ સદેહે કાર્ય કરવાને બાગ્યવંત નિવડ્યાં છે. અને

આશાવંતા કવિ શેક્ષિ ત્રીસ વર્ષની જુવાન
વંચે મરણ પામ્યા. આપણું આ અણુમોણું
સ્ત્રીરત્ન માનવતાને લઘુ માર્ગસૂચક નિવડે
અને દિવાંસુ મોગવે એ જ ઇચ્છા.

શ્રીમતી સરોજિનીદેવીને આપણું સન્માન
અને પ્રેમ અર્પણ કરતાં પહેલાં એક વસ્તુ
ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે આ શિષ્યશ્રુદિવાળાં
અને જાદુઈ શક્તિવાળાં સ્ત્રી હિંદુમૈયાની
પ્રતિમા જ છે. હિંદુમૈયાને તેઓ પૂજે છે. અને
પોતાની સેવા અર્પી દરરોજ વિનંતી કરે છે કે:

“ હે બહાલી માતા ! શું અમે તારા
નથી-તારી શક્તિના અને તારા અનેરા
ગર્વના શું અમે વારસ નથી ? અમે તને
કેટલા દિવસ જૂઠવાના નથી-તને લલવાના
નથી-તારી પાસે કેટલા દિવસ અચકાવવાના
નથી. હમારું હૃદય તારું શુદ્ધ છે-તારી બાજુ
છે. તારો ચતુર્કંડ છે. જુવો ! તમારે નામે
મહાન તારક્ષાએને વિધીશું અને તમને જ
કીર્તિના સિંહાસને ખેસાડીશું, બહાલી મૈયા !

[“આર્ય” પાઠ્ય”માંથી સંક્ષિપ્ત અનુવાદ]

બચ્ચાંએને અખૂડ કૌવલ અને આરોગ્યતા આપનારી
કેદી પદાર્થથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતલઘ્ય ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલાંમૃત સોગઠી

(રજીસ્ટર્ડ)

હઈથી રીખાતાં હજારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યાં છે.

કો. ડબ્લી ૧ ના ૧૨ આના. વી. પી. ચોખ્ખે જુડું.

સ્ત્રીઓ માટે વંદ્યત્વ વિનાશક ખેરતું થી

કો. રતલ ૧ ના ૩ આના ૩. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોક્કસ મધ

કો. રતલ ૧ ના ૩. ૧.

વૈદ્ય એન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલાંમૃત સોગઠી ટીપો, આંબાચોક, ભાવનગર.

મુંબઈમાં મહેતા આયુર્વેદિક ફાર્મસી, સી. પી. ટેન્કરોડ, લાડની વાડી,

મુંબઈ ૪.

ખદલાયેલાં વહેણ : : : લેખક : શ્રી. ચંદ્રકાન્ત જી. મજુમદાર

નજરે જોનારને એમ ન લાગે કે શેરીના ખુણામાં આવેલા એ નાના સરખા મકાનમાં રહીને, એક કોલેજીયન પોતાનો અભ્યાસ આગળ વધારી રહ્યો હશે. નિર્ધનતાના પ્રતીક-સમા એ મકાનમાં મધ્યરાત્રિ વિતિ ગયા છતાં પણ દિવો સળગતો ખાલુમ પડતો. ભૂતિયા લાગતા એ મકાન તરફ શંકાની નજરે જોતા વહેમીલાઓના શરીરમાંથી બધની કોષ અકથ્ય લાગણી પસાર થઈ જતી. પણ અવિનાશ તો કોઈ ધ્યાનસ્થ યોગીને છાન્ને એ રીતે તેનું કાર્ય કર્યું જતો હતો.

એ માણસ એ મકાન હતું. પ્રવેશદ્વાર ઉઘાડીને જમણી બાજુએ આગળ જાઓ એટલે રસોડું માણસ પડે. રસોડાનો આગળની બાજુએ અને પ્રવેશદ્વારની નજીક બીજા માળ પર જવા માટે રાખેલો દાદર આવેલો છે. દાદર ચઢીને ઉપર જાઓ એટલે અવિનાશનું અભ્યાસગૃહ આવે. દિવાનખાના તરીકે આ 'અભ્યાસગૃહ' તો જ ઉપયોગ થતો. એકાદ ખુરસી, ગાડું સરખું ટેબલ, પુસ્તકો રાખવાનું કબાટ, પ્રાયમસ, રહા-ખાંડના ડબ્બા, થોડાં વર્તમાનપત્રોનો ઢગલો - પહેલી નજરે જોનારને દિવાનખાના તરીકે ઓળખાતા ખાંડની આ બધી વિચિત્રતાઓ આશ્ચર્યમાં મરકાવ કરી દે તેવી હતી. આ દિવાનખાનાની જમણી બાજુએ એટલે કે રસોડાના ઉપરના ભાગમાં એક નાની ઝોરડી આવેલી છે. શયનખંડ તરીકે આ ઝોરડીઓ તો જ ઉપયોગ થાય છે.

હોશિયાર વિદ્યાર્થી તરીકે અવિનાશ પ્રેક્ટિસરનું તેમજ વિદ્યાર્થીઓનું પ્રતિષ્ઠાળની શક્યો હતો. હોશિયાર વિદ્યાર્થીને જરૂરી જોવા બુદ્ધિ આપ્યું, હિતસાહ, ખૂંત વગેરે

શુભો તેનામાં જરૂર હતા પરંતુ 'હોશિયારી' ની સાથે ધણીવાર દેખાવા દેતા બીજા શુભોનો તેનામાં સદંતર અભાવ હતો. ગંભીર મુખ રાખીને એકચિત્તે પ્રેક્ટિસરનું બાપણુ સાંભળતા હોવાનો, ટોંગ કરવો, બીજા વિદ્યાર્થીઓ તરફ બુદ્ધિમતાને કારણે તિરસ્કાર બતાવવો, પ્રેક્ટિસર પાસે ખાનગીમાં જઈને વારંવાર પ્રશ્નો પૂછવા કરવા, વગેરે વિદ્યાર્થી શ્રેણીમાં એકરૂપ થઈ ગયેલા શુભોએ તેની સાથે રીસામણું લીધું હતું. સુટ અને હેટમાં સજ્જ થયેલા તેના સંહાધ્યાયીઓ વિદ્યાર્થીનીઓની મરકરી કરી જીવન તૃપ્તિનો આનંદ અનુભવતા. અવિનાશ આવી બાબતોથી ધણું ખરું દૂર જ રહેતો.

“ અવિનાશ કે વ્યાસ કોનું નામ ? ” એક દિવસ પ્રેક્ટિસરે વર્ગમાં આવતાવેંત પ્રશ્ન કર્યો.

તોફાની સિવાય બીજા વિદ્યાર્થીઓનાં નામ યાદ રાખવાની પ્રેક્ટિસરે બાકી જ તરડી શકે છે એ વાતની અવિનાશને ખરાખર ખબર હતી. તેથી તેમના મુખે પોતાનું નામ બોલવું સાંભળી પ્રથમ તો તે ચમકી હેંકયો. ગભરાટની લાગણી ધડીબર તેના ચહેરા પર ચમકી ચાલી ગઈ. “ તોફાન કરનારાઓમાં તો મારું નામ નહિ આવ્યું હોય ? ” વિનયી વેગે તેના મગજમાંથી એક વિચાર પસાર થઈ ગયો. પણ અત્યારે વિચાર કરવાનો વખત ન હતો. તે ઝૂંકતે પગથે બેઠક પર ઉભો થયો. અમંગળ બાવિની શંકાએ તેનું મન ધેરી લીધું.

“ સાહેબ, મારું નામ..... ” હતો થઈને તે મહામહેનતે વાક્ય પૂરું કરી શક્યો. વર્ગના ચારે ખુણા તરફ ફરી રહેલી પ્રેક્ટિ-

સરતી દષ્ટિ અવિનાશને ઉભો થએલો જોતાં
'જાતેના પર રિયર માર્ક, અંબીર લાગતા તેમના
ચહેરા પર સંતોષની રેખાઓ તરવરી રહી.

"મી. વ્યાસ નેવો નિબંધ ખુબ હું પછુ
લખી શકત કે કેમ તેની અને શંકા છે."
પ્રેરિસરે નિખાવસતાથી કહેવા માંડ્યું.
"એમના સખાણુમાં વિચારપ્રવાહ સાથે
વાંણીપ્રવાહનો જે સુમગ સંયોગ જોવા મળે
છે તે બીજે ઠર્યાવ જવસ્ત્રે જ જડી આવે
છે. અને આશા છે કે..."

વ્યવ્ર થએલું અવિનાશનું ચિત્ત ધીરે
ધીરે શાંત થવા લાગ્યું. ઉભરાઇ આવેલી
બયતી લાગણી ઓસરવા લાગી. અદર્ય
થએલું હાર્ય પ્રુન: તેના ચહેરા પર થમકવા
લાગ્યું. શાંતિનો શ્વાસ લઇને તે આસન પર
બેઠો, બેસતાં બેસતાં તેણે આશુબાશુ નજર
નાખી-નખાઇ મઇ.

એ જ વખતે સામેથી આવતી ડોઇ
દષ્ટિ તેની સાથે અથડાઇ પડી. એ દષ્ટિમાં
રહેલી મુંઝી પ્રશંસા, એમાંથી પ્રકટ થતી
દિવ્યપ્રેમની અકલ્પ્ય ભાવના, એમાંથી નીતરતાં
પ્રેરણાનાં પિયુષ (ખુબ કાવ્યમય લાગે છે
નહિ ?)-અવિનાશ આ દષ્ટિ વધુ વખત ન
જીરવી શક્યો. હાર્યવિલસિત મુખ તરફ
તેણે એકવાર ફરીથી નજર નાખી ને તરત
જ મુખ બીજી બાજુએ ફેરવી લીધું. પણ
એ અજાણ્યું મુખકું તે જલદી બૂધી ન
શક્યો-મનથી તે-તેના હૃદયમાં જગાઇ જઈ
હોય એમ લાગ્યું !

x x x

"મી. વ્યાસ ! તમારી નોટ્સ આપશો ?"
એક દિવસે માવતીએ અવિનાશને રસ્તામાં
રોકીને પૂછ્યું.

"નોટ્સ ! " પૂછનાર યુવતિ સામે
અવિનાશ આશ્ચર્યચકિત થઇને જોઇ જ રહ્યો.
હૃદયમાં ધર કરી બેઠેલી એ યુવતિ અદમ

રસ્તામાં પોતાની સાથે વાત કરતો એમ તેને
સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો !

"હા, કેમ આપશો તો ખરાને ! "
માવતીએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

યુવતિ સાથે પહેલી જ વખત
વાતચિત કરતાં થાય છે એવો સદગ
સંકાય અવિનાશે અનુભવ્યો-પણ તે
એક' ક્ષણ માત્ર જ બીજી જ ક્ષણે
તે સાવધ થયો ને અવાજમાંથી શક્ય એટલો
સંકાય દૂર કરતાં દસીને બોલ્યો, "વાહ,
કેમ નહિ ? " એક નોટ્સક કઢાડી તેણે
માવતી સામે ધરી.

"લોજક 'ની નોટ છે ? "

"હા. કેમ બીજા ડોઈ વિષયની
જોઇએ છે ? "

"આપને તકલીફ તો પડશે, " નોટ
બેતાં બેતાં માવતીએ કહેવા માંડ્યું.

"પણ જો દરરોજ એક એક વિષયની
નોટ આપતા રહેશો તો ઉપકાર થશે. "

"એમાં ઉપકાર શાનો ? "

જન્ને ડોઈ રૂમ મુંઝવણમાં પડ્યાં હોય
એમ લાગતું હતું. વાત કેવી રીતે આગળ
વધારવી તેની જન્નેમાંથી ડોઇને સમજ પડતી
ન હતી. મુંઝા બનીને તેઓ આગળ વધવા
લાગ્યાં.

"સરકાર' માસિકમાં આપની જ
વાતોઓ આવે છે, નહિ ? " શાંતિ રાખવી
અસલ જનતાં માવતીએ વાત કરવા માટે
બહાનું રોપી કાઢ્યું.

"હા " ઉત્તર આપતાં અવિનાશના
મુખ પર સંતોષની છાયા પ્રસરી ગઈ.

"નવનિકા સાહિત્યમાં પણ તમે ઠીક
પ્રગતિ કરી રહ્યા છો. " માવતીએ પ્રશંસા-
સ્તુતિ વાક્યો ઉચ્ચારતાં કહ્યું.

"આપ'થી શરૂ થઇને 'તમે' સુધી
આવી પહોંચેલું સંબોધન સાંભળી અવિનાશે

ન સમજી શકાય તેવો ચમકારો અનુભવ્યો. આશ્ચર્યચકિત નયને તેણે માણતીનાં મુખ તરફ નજર કરી. તે દિવસે ભેષ હતી તેવી જ મુગી (?) પ્રશંસા, તે જ પ્રકારની દિવ્ય-પ્રેમની અકથ્ય ભાવના, તે જ પ્રકારનાં પ્રેરણાનાં પિયુષ-આવું મુખકું જાણે તેના હૃદયના જાડામાં જાડા પડેલાં કોતરાઈ ગયું હોય એમ લાગ્યું ! પરંતુ ખીજી જ પથે તે સાવધ થયો. લાગણીનાં વહી જતાં પૂર સામે તેણે તરત જ સંયમનો એક મજબૂત કિલ્લો ઊભો કરી દીધો. દૃષ્ટિને ખીજી બાજુ ફેરવી લધને તેણે આસપાસનું કુદરતી સૌંદર્ય જોવામાં મન પડેવવા માંડ્યું.

‘માણતીના મગજમાં પણ કાંઈક આવા જ વિચારો ઘોળાયા કરતા હતા. બોદ્યા-ચાલ્યા વગર તે પણ આગળ વધી રહી હતી. બન્ને પોતપોતાના વિચારમાં મગસૂન હતાં.

“નમસ્તે, મી. વ્યાસ !” છુટા પડવાનો રસ્તો આવતાં જ માણતી ઊભી રહી. અવિનાશ અખંડને જાગી ઊઠ્યો. હૃદય પામતા આશ્ચર્યના ભાવોને દબાવતાં તેણે ધન્યવત્ જવાબ દીધો, “નમસ્તે.”

આ તેમની પ્રથમ મુલાકાત. એક ખીજી સાથે વાત કરવા હિત્તુક રહેતાં હૈયાં આખરે મળ્યાં તો ખરાં પણ, કોણ જાણે કેમ, કહેવા ધારેલી વાતો હૃદયમાં યુગ્મજાઈ રહેતી હોય એમ લાગ્યા કરતું હતું.

“તમે તો બહારની પ્રગતિમાં પણ આગળ પડેલો બાગ હો છો, “ બીજો દિવસે રસ્તામાં સાથતાં માણતી વાત કરતી હતી, “ લખવા બોલવામાં તો ધણા યે ચરા હોય છે. પરંતુ કરવાનો સમય આવી પડેલો ત્યારે અડગ રહેનારા તો, તમારા જેવા, બહુ થોડાં જ નીકળે.”

“તમને લખાણ કરવાનો વધુ પડતો શોખ હોય એમ લાગે છે.” અવિનાશે

મજાકમાં કહેવા માંડ્યું, “કોઈ વસ્તુ સાચી લાગે તો એના પ્રચાર માટે હું પ્રયત્ન કરું ખરાં પણ એમાં તમે કહ્યું તેવું કોઈ બગીચા કાર્ય નથી કરતો. એ તો છદ્ધિઓને સંતોષવાના શુદ્ધ શુદ્ધ માર્ગો છે એટલું જ.”

અપાર આશ્ચર્ય વચ્ચે અવિનાશે બીજો દિવસે માણતીને શુદ્ધ ખાદીના પોશાકમાં આવેલી ભેષ, બેન્નેનો પરિચય દિન પ્રતિદિન એટલો વધતો ચાલ્યો કે તેઓ પસાર થતાં હોય ત્યાં ‘લખલા-મજનું’ કે ‘માણતી-માધવ’ જેવાં વિશેષણો પાછળ સંભળાયા જ

x x x

“મજનું ઘેર ગયો છે.”

એક દિવસ વર્ગમાં પેસતાં જ પોતાને ઉદ્દેશીને લખાણેલું વાક્ય માણતીએ પાઠીયા પર વાંચ્યું. ગભરાટભરી નજરે તેણે છોકરાઓ તરફ જોયું પણ અવિનાશ ત્યાં નહોતો. નિરાશા બધી દેશે તે આસન પર બેઠી. એને જરા પણ ચેત નહોતું પડ્યું. હૃદયમાં શન્યકાર બ્યાપી જતો હોય એમ લાગ્યું હતું. પ્રયત્ન કરેલા છતાં પણ પ્રેરિસરનું ‘લેકચર’ સાંભળવામાં તેનું ખાન ન રહ્યું. ધીમે ધીમે પણ ચોકસાઈ નિરાશાની ઠાણી વાદળી તેના ચહેરા પર પચરાતી જતી હતી. મહા મહેનતે તેણે છુટી પડતા સુધીના પરિચય પૂરા કર્યા. ‘રીસેસે’ પડતો જ તે બહાર આવી.

“સુરેશભાઈ ! તમારા મિત્ર એકાએક ઘેર કેમ ગયા ? તાવખાવ આવ્યો હતો કે શું ?” અવિનાશના મિત્ર સુરેશને જોતાં જ તેણે ગભરાટભર્યો પ્રશ્ન કર્યો.

“ના, એની માતાની માંદગીનો તાર આવ્યો હતો.” સુરેશના વાક્ય પાછળ રહેલો નિરાશાભર્યો કંઈ માણતીને રૂપરૂ સંભળાયો. આંખમાં ધસી આવતાં આંસુને છુપાવવા તે ખીજી બાજુ ફરી ગઈ. તેનું

વતન એક ચકિત યએલો સુરેશ વિચાર કરતો રરતે પડ્યો !

“ ત્યારે શું એ હતાક શબ્દે હતા ? ” બન્ને વિચાર કરતાં હતાં.

“ અવિનાશ ! હવે માતાજીને કેમ છે ? ” અવિનાશને જોતાં જ માલતીએ આશંકા અને ગિજાસામયો સવાલ કયો.

“ અવિનાશ ! એક કામ કરશો ! ” “ ફરમાવો, શો કુશળ છે આ સેવક પર ? ” આટલા દિવસની મતી બાદ અવિનાશને મળક કરવાનો હજી મળી ચૂક્યો હતો.

માલતીના હૃદયમાં પોતાનું સ્થાન હોયું હશે એની અવિનાશને અત્યારે જાણ થઈ. “ મારી માતાની કાળજી ? અને તે પણ માલતીને ? ” આ એક જ વિચારે તેનું હૈયું આનંદ ઘેલું કરી મૂક્યું. માલતી માટે પહેલાં નહોતો એવો આત્મીયભાવ તેને અસારે લાગવા માડ્યો.

પણ માલતીના મુખ તરફ નજર કરતાં જ એ સ્તબ્ધ બની ગયો. તેનો દરરોજનો હસમુખો ચહેરો આજે મંબીર લાગતો હતો. હંમેશ અળકાટ મારતાં તેનાં નયનોમાં ગ્રાંખપ આવી હોય એમ લાગતું હતું. મળક કરવા બદલ જાણેજાણે પણ અવિનાશને પશ્ચાત્તાપ થવા લાગ્યો.

“ તું પણ એમને માટે ઠીક કંઈજ રાખી રહી છે. ” તેણે સહેજ દસીને જવાબ આપ્યો.

“ અવિનાશ ! કાલથી આપણે જુદાં જુદાં ઘેર જઈએ તો ! ” ચિરાતે હાથે માલતીએ પ્રશ્ન પૂછ્યો.

“ પરંતુ ફિકર કરવા જેવું કંઈ જ નથી. મુશ્વરકૃપાએ તેમની તમીલત પાછી સુધરી મૂકી છે. ”

“ જેવી ઈચ્છા. ” તેણે દખાતે હાથે જવાબ આપ્યો. જીવનમાં આશા-નિરાશા હોય પરંતુ પ્રેમમાં પણ આશા-નિરાશા હોય એ વાત અવિનાશને આજે પહેલી જ વખત સમજાતી હતી !

એક વચનમાં થતું સંબોધન સાંભળી માલતી ચોંકી તો ખરી પરંતુ તેના રોમે-રોમમાંથી વિરોધદર્શક લાગણી ઉદભવી નહિ. જણે આખું શરીરતંત્ર એક પ્રકારની સંગીનતા અનુભવી રહ્યું હોય એમ લાગતું હતું. તેણે અવિનાશ તરફ એક માઠી નજર ફેંકી.

“ બોડું લાગ્યું ? ” માલતીએ જરા વાર અટકી અવિનાશનો ચહેરો નેહને પૂછ્યું.

“ હું તો ખરેખર ગભરાઈ ગઈ હતી. ” તેણે હસતાં હસતાં કહ્યું.

“ ના, રે ના. ” હસવાનો પ્રયત્ન કરતાં અવિનાશે જવાબ આપ્યો.

“ એરે ગાંડી ! ” અવિનાશને આ વાક્ય બોલવાની મુશ્કા થઈ આવી પણ સ્વછંદી બનતી જતી લાગણી પર તેણે સંયમ મેળવ્યો.

“ દરરોજ આપણને બધાં ખીજળ્યા કરે તેના કરતાં છેડાં જઈએ તે સાહે. ” માલતીએ બચાવતું કારણ રજુ કર્યું.

“ લયલા-મજનું ” ધણી દિવસથી નહિ સાંભળેલું વિશેષણ તેમના કાન પર પડ્યું. દરરોજ દસી કાઢતાં હતાં તે વિશેષણ સાંભળીને બન્નેએ રોમાંચ અનુભવ્યો. તેમણે પાછળ જોયું પરંતુ આસપાસમાં કોઈ માણસ ન જણાયું.

બોમોની પરવા નહિ કરનારી માલતીને આવી ડાહી ડાહી વાતો કરતી સાંભળીને અવિનાશને આશ્ચર્ય થયું. કાલ સુધી લોક-નિંદાની અવગણના કરનાર માલતી આજે આટલી બધી ફરી જઈ રાંધે એ વાત તેના માન્યમાં ન આવી. ‘ પણ એમ નિરાશ થશે કોઈ વળવાનું નથી, ’ તે વિચાર કરતો હતો.

“જીવનમાં આવતી મુશીબતોનો એક પુરુષને જાણે એવી રીતે સામનો કરવામાં જ પૌરુષ હુપાયું છે.”

“આપની વાત સાચી જ છે.” તેના સિવાય જતા મુખમાંથી આટલાજ શબ્દો સરી પડ્યા. તેમની વચ્ચે આથી વધુ કંઈ પણ વાતચિત થઈ નહિ. મુંઝાં મુંઝાં તેઓ રસ્તો કાપી રહ્યાં. રસ્તો ફેરતાંજ આવતી અટકીને ઊભી રહી.

“નમસ્તે” તેણે અવિનાશ તરફ બે હાથ જોડતાં કહ્યું.

“નમસ્તે,” અવિનાશ તેને છેલ્લીવાર જોતો હોય એવી દષ્ટિ નાખતાં કહ્યું.

“આખરે તું મૂખ જ નીકળ્યો.” પધારીમાં આઘાટતા અવિનાશનું મન તેને કંપકા આપી રહ્યું હતું.

“તને મેં કેટલીવાર રોક્યો હતો કે બાઈ, એ રસ્તે જવામાં માત્ર નથી. આપણા જેવાનું એ મળ્યું નહિ, પણ સાંભળવું છે જાને? હવે નિરાશ થયો ત્યારે એક સ્ત્રીની માફક ખુણામાં ધાનો ખેડો છે? મેં તને નહોતો સમજાવ્યો કે એ મોઢરવાળી સાથે આપણે ન શોભીએ? એનો બગલો તો તેં જોયો હતો ને? તું તારી કંઈ મિલકત પર એને આવી મંધાતી એરડીમાં લાવવા માગતો હતો? તારામાં એવી તે કંપી શક્તિ છે કે એ ઐશ્વર્યને ડોકરે મારીને તારી જીવન-સાથીની થવાનું પસંદ કરે? એનાં લુગડાં તરફ તો નજર નાખ પરોક્ષ પચીસ રૂપિયાની ખાદીની સાડી પહેરનારને તું તારી કંપી મિલકતના બળ વડે પુચ્છ કરવા નીકળ્યો હતો? તમારા આદર્શો ભિન્ન હોવા છતાં તું શા માટે તેના તરફ દોડી જતો હતો? હવે ડોકર ખાધોને! તું તો એજ શિક્ષાને લાયક છે. હવે ધરને પ્રુણે બેસીને આંસુ સાપી કર ને મહા યુગ્ધની સંભારીને મનમાં મુંઝાવા કર.”

“જરાબર; તારાં કહેવું સાચું જ છે.” નિષ્ક્રિયમત્ક રવરે અવિનાશ બગડ્યો.

“મારે એની પાછળ ફરવાનું કંઈજ કારણ ન હતું. ધડી ધડી ધસી આવતી વાસનાઓને સંતોષવાનો એ એક ઉપાય માત્રજ હતો ને એ ઉપાય પણ કેટલો લયંકર! એ પ્રભુ! તુંજ માફ કરણ છે. એનાથી દૂર રહેવાનું-એના આકર્ષણથી જીવનભર મુક્ત રહેવાનું તું મને બળ આપને...” પાસેની ધડીઆળમાં એકનો ટકોરો પડ્યો. વિચારવંચનમાં જોયાં ખાતા અવિનાશે આખરે નિદ્રાદેવીના બોળામાં હુકાવ્યું.

અવિનાશ માલતી સાથેનો સંબંધ એણે ને એણે કરતો ગયો. સામે મળ્યા જતાં છતાં પણ હવે તે તેને લાગ્યેજ બોલાવતો. કાલેજમાં આવવા જવાના વખતમાં પણ તેણે ફેરફાર કરી નાંખ્યો. જાણે માલતીને તે જોળખતો ન હોય, માલતી જેવી કેમ વસ્તુજ દુનિયામાં ન હોય, એ રીતે તે વર્તવા લાગ્યો.

દિવસો પર દિવસો પસાર થતા મથા. વાર્ષિક પરીક્ષાનો સમય પાસે ને પાસે આવતો ગયો. અવિનાશ તેની શક્તિ એકલ પેથ પાછળ કેન્દ્રિત કરવા લાગ્યો. પુસ્તકો સાથેનો તેનો મૂત્રી સંબંધ માઠ બનતો ગયો.

“અવિનાશ?” રીસેસમાં પંખા નીચે બેસીને એક દિવસ તે લખતો હતો ત્યાં ચિરપરિચિત અવાજ તેના કાને પડ્યો.

તેણે લખવું ચાલુ જ રાખ્યું-જાણે માલતીનો અવાજ ન સાંભળ્યો હોય તેમ!

“અવિનાશ!” માલતીનો ધૂનતો કંઠ તેણે ફરી સાંભળ્યો.

એ ધૂનરીમાં કંઈક એવું અશ્વ દઈ હુપાયું હતું કે પ્રયત્ન કરવા છતાં અવિનાશ જાત પર કાણુ ન રાખી શક્યો. આજ પૂર્વે કરેલો નિશ્ચય-કેમ પણ સંતોગમાં

માત્રતી સાથે નહિ બોલવાનો કરેલો નિશ્ચય-
ડગમગી રહ્યો હોય એવી તેને કાશ્ચિક ભ્રમણા
યધ આવી. પણ આક્રંદ કરતાં સ્ત્રી-હૃદયને
તે વધુ વખત અવગણી શક્યો નહિ.
લખવું બંધ રાખીને તેણે સામે બિભેષી
માત્રતી તરફ નજર નાખી.

“ અવિનાશ ! મારા જન્મ પ્રસંગે
આજ સાંજે મારા ઘેર આવી શકશો ? ”

“ માફ કરજો. મારે એક અગત્યનું...”
લાગણી પ્રવાહમાં બે-
માધ જતી જત પર
મહામહેનતે કાણ મે-
ળવ્યો.

“ અવિનાશ ! પ-
હેલેની વાતો બૂઝી જવ.
મારે ખાતર પણ
આવ્યો. ”

માત્રતીની બીની
આંખ સામે બિભા
રહેવાની અવિનાશમાં
તાકાત ન રહી.

“ હું આવીશ, ”
એક દૃઢ વાક્યમાં
તેણે જવાબ આપ્યો.

“ અદિથી છુટીને
સાથે જ જઈશું. ”

માત્રતીનો હસતો
ચહેરો થોડીવારમાં જ અદૃશ્ય થયો. ગહન
વિચારમાં ડૂબી ગયો હોય એ અવિનાશ
ત્યાં જ બેસી રહ્યો.

x x x

“ ધરમાં કેમ કેમ જણાવું નથી ?
બધા બદાર ગયા છે કે શું ? વિશાળ
જંગલમાં રહેલી એકલતાએ આજે અવિ-
નાશને પહેલીવાર મુંઝવેલું.

“ એક સમાને મળવા મળ્યાં છે. થોડા

વખતમાં આવી પહોંચશે. ” અવિનાશને
ચુરશી પર બેસાડતાં માત્રતીએ જવાબ આપ્યો.

“ તે દિવસે તમને ખોટું લાગ્યું હતું.
નહિ ? ” માત્રતીએ વાતચીતની શરૂઆત
કરતાં કહ્યું.

“ એવું તો ખાસ કંઈ નહિ પણ...”

“ કાંઈ નહિ કેમ ? ” માત્રતીએ દસતાં
દસતાં કહેવા માંડ્યું, “ નહિતર આટલા
જાધા રીસાઈ જાયો ખરા ? અમારા તરફ

જેવું નહિ, અમને
ખોલાવવા નહિને અમે
રાક્ષસ હોઈએ એમ
અમારાથી દૂર ને દૂર
માઝા કરવું-આ બધું
તો તમને પાત્રવી થકે
માફસાઈ ! અમારા
તરફનો તો કાંઈ વિચાર
કરવો હતો-અમારાં કુલ
જેવાં કોમળ હૃદયને
તો જરા પારખવું
હતું ! ”

પાસે જ વાગતા
મામોદોનમાંથી અવાજ
આવતો હતો:-

“ કંઈ લાગ્યા દિલના
ન રૂઝાસે કદિ ”

આ સત્ય માન્યમાં

ન આવવું હોય એમ અવિનાશે માથું ધુણવ્યું.
મારી વાત નથી સમજતી, નહિ ?
ક્યાંથી સમજાય ? ” તેને માથું ધુણાવતો
જોઈ માત્રતીએ કહ્યું.

વિચાર વમજમાંથી બહાર નીકળીને અવિ-
નાશે માત્રતીના મુખ સામે નજર કરી.
જાણે અજાણે પણ તેને એમ લાગ્યા વધર
ન રહ્યું કે માત્રતી વધુ ને વધુ મોહક બનતી
જાય છે !

ઝહેનો માટે

ઈનામી નિબંધ હરિકાંઈ

“ નૃત્યની છવન ઉપર અસર ”
એ વિષય ઉપર ૧૫ મી જુન ૧૯૪૧
પહેલાં કેઈ પણ ઝહેનોજ નિબંધ
લખી મોકલાવી શકશે.

નિબંધ પાસ થશે તે ઈનામને
પાત્ર થશે. તે ઝહેનને પાંચ રૂપિયાનાં
મુસ્તકો આપવામાં આવશે.

લખો:-

તંત્રી : ‘ ગુણસુન્દરી ’

પ્રતાપગંજ, વડોદરા

“ એ તો તમને એવું લાગે ! આજી આપણા બન્નેની સલામતીનો વિચાર કરતાં એ જ માર્ગ શ્રેષ્ઠ હતો. ” આંટલા બધા દિવસ અતકા રહેવા બદલ અવિનાશી કારણ રજુ કર્યું.

“ તમે સલામતીમાં માનો છો ખરા ? તમારો અરજી (એક વાતીનું પત્ર) તો સલામતીના વિચારને નબળાં કરતું પરિણામ સમજી હસી કાઢતો હતો. ”

પોતાની ગમે ત્યાં છપાયેલી વાતોથી પરિચિત રહેતી આ યુવતિ અવિનાશને અદ્ભુત લાગી,

“ કેટલીક વસ્તુઓ લખવામાં જ સારી લાગે. વાસ્તવિક જીવનમાં તેમની કિંમત જોવા જમ્મએ તો અન્ય જ માણસ પડે. ”

“ આ જ તમારો ખ્યાલ કે ? ”

“ ત્યારે બીજું શું કહું ? મોટાંન (હેત્રી સાતમાના સમયમાં મરીબ અને તર્કમર બન્ને પાસેથી પૈસા પડાવતો એક નામચીન ધર્મોપદેશ) ના મીઠીવાની માફક તમે મને બન્ને બાજુથી સપડાવી નાખ્યો છો. ‘ હા ’ કહું તો એ કુઝબ અને ‘ ના ’ કહું તો પણ કુઝબ. ”

ખટ.....માર્ગદર્શનનું ટાંકણું અચાનક રેકડ પર પડ્યું ને એક અવાજ થયો.

ક્ષણનો પણ વિલંબ કર્યા સિવાય બન્ને ઊભાં થયાં ને માર્ગદર્શન પાસે પહોંચી ગયા.

“ રેકડ બાગી મઠ, ” માર્ગદર્શન ઊપાડતાં જ અવિનાશના મુખમાંથી તળેટો સરી પડ્યા.

“ ચાલો, એાઈ થક, ” તેના મુખ પર મંદરાટનાં ચિહ્નો જોઈ માલતીએ દસીને કહ્યું.

“ એને સાચવવા.....”

તેનું વાક્ય અધુરું જ રહ્યું. અબ્જલુતો જ તેનો પગ અવિનાશના પગ પર પડી ગયો. અવિનાશના શરીરમાંથી વિચળી વેગે એક આછી કંપારી પસાર થઈ ગઈ. તેની નસોનું લોહી ગરમ થકને બમણું વેગથી ફરવા માંડ્યું. પગ ઉઠાવી લેવાની ઇચ્છા છતાં તે તેમ જ કરી શક્યો.

માલતી પણ વાગને ટોકો દધને એ સ્થિતિમાં ઊભી રહી.

સાંજના સમયનો મૃદુ પવન, ઠંડોથ ઠંડતાં પક્ષીઓનાં ગાન, વિશાળ બંગલાનો એકાંતવાસ, સ્ટુટ મતા યૌવનની ફરમ-બન્ને બાન બૂલ્યા, ઘડીભર અવિનાશ પોતાની આર્થિક સ્થિતિ વિસરી ગયો. કૃત્રિમ સામાજિક બંધનો તેને બાંધવાને અશક્ત નીવડ્યાં.

રેકડ પર રાખેલો હાથ તેણે હથેલીથી ને વાળ પર સ્થિર રહેલા માલતીના હાથ પર મુક્યો. માલતીને વિરોધ કરવાનું મન ન થયું. તેણે પણ પોતાનો બીજો હાથ એક હાથ પર રહેલા અવિનાશના હાથ પર મુક્યો. બન્નેનાં મુખ વધુ ને વધુ નજીક આવવા લાગ્યાં. એક બીજાને ત્યાસોત્યાસ પણ લાગવા માંડ્યો. એક જ ક્ષણ વધારે અને.....

પણ ઘણી વાર ક્ષણ માત્ર જ. માનવ-જીવનમાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. એ મનુષ્યને કાં તો પાડે છે કે કાં તો ઉગારે છે. અવિનાશ અને માલતીના જીવનમાં પણ કાંઈ આવું જ બન્યું, એ ક્ષણ ગાત્રમાં જ તેમના પ્રેમ-પ્રવાહના વહેણ બદલાયાં.

જેવાઈ જતા મુખને અવિનાશ સ્થિર રાખ્યું. કુળનો માણસ આખરે ફેરે જેવી, અગમ્ય ભાવેથી ભરેલી દષ્ટિ તેણે માલતીના મુખ તરફ નાખી, જેને આટલો અગત્યનો ભાગ ભજવ્યો હતો તે માલતીની આંખ-માંથી નીકળતી ધૂંગી પ્રસસા તેમાંથી મઠક

યતી દિવ્ય પ્રેમની અદ્ય બાવના, જોમાંથી
નીતરતાં પ્રેરણાનાં પિયુષ-અવિનાશને લાગ્યું
કે સંદર્ભને પૂજવાને બદલે તેને ચૂંથવા તે
તેવાર થઈ રહ્યો છે.

“ માતૃતી ! બહેન, માદર. ” માતૃ-
તીના પગ પાસે બેસી જઈને તે ગદ્ગદ
કંઠે બોલ્યો.

“ બા...ઇ. ” દિવ્ય પ્રેમના પ્રતીક સમા
માતૃતીના મુખમાંથી બે જ અક્ષરો નીકળ્યા.

“ માતૃતી, નીચે આવો છો કે ? ”
નીચેથી તેના માતાપિતાની જૂઠા સંબોધાઈ.

“ ચાલો, બાઈ જઈશું ? ”

“ હા, બહેન, ચાલો. ” અવિનાશે ઉભા
યતી કહ્યું.

આશાનું મૃત્યુ

મૃત્યુ રમે ઉર મર્દી તર્ફે બોલ રોને ?
મૃત્યુ ગમે, જીવનને મુખ અંત લાડ્યો !
પ્રેમી તને મળી રહે તર્ફે ધન્યતા છે !
આશા નથી નવી કરી પછી મૃત્યુ વાંટે !

શ્રી. અંબાલાલ વ. શાહ

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની
હાથે લખેલી છે

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિંબા હાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. બિંબા,
મુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેઈએ છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર મફત મંગાવો.

મહાજનોની માતાઓ

જે માતાઓએ સંસ્કાર આપી તેમના પુત્રોને મહાન બનાવ્યા

સંપાદક : શ્રી. મણિલાલ પ્રભાશંકર વ્યાસ

એક દિવસ વિચારકે કહ્યું છે કે, “ ગુણવતી માતાનું મૂલ્ય હીરા-માણેકા કરતાં કયાંય ચડિયાતું છે. તેના મોંમાંથી હમેશાં હાસ્યજનના ઉદ્ગારો જ નીકળે છે અને એની જીભમાં હમેશાં માધુર્યપણના વાસો હોય છે. તેનાં બાળકો ઉચ્ચ કક્ષાએ ચડી જતાં તેને તે માતાના આશીર્વાદો જોઈને છે. ” આપણા હિંદી મહાજનોની માતાઓએ આ આદર્શને સત્ય રીતે ચરિતાઈ કરી બતાવ્યો છે. તેમાંના અનેકોએ પોતાની એ ઉચ્ચ સ્થિતિ તેમની માતાઓને આભારી હોવાનું જાહેર કર્યું છે. ધણી દામલાઓમાં આપણે અભયળીમરી રીતે જોઈએ છીએ કે, આપણા મહાજનોને તેમના પિતા બાલકાળમાં તેમની માતાના બોલે મૂકી પરણેકે પ્રયાણ કરી ગયા હોય છે અને પરિણામે માતાની દુઃખમરી ગાદમાં તે બીછરેલા હોવાનું માલુમ પડે છે. એ માતાઓને કંઈ આધુનિક શિક્ષણ મળેલું ન હોય; પણ તેમનામાં પૌર્ણત્ય સંસ્કારો સાથે શુદ્ધિદૃષ્ટિ અને તે ઉપરાંત વધારામાં ધાર્મિક શક્તિ અને સુખ્ય ભાગ બળવ્યો હોય છે. તેમનાં જીવન નિરવચાર્યતાની નિશિષ્ટતાથી ભરપૂર હતાં. તેમજ તેમનાં બાળકો પ્રત્યેની બહુ ભાવના અને સેવાના ઉચ્ચ આદર્શોથી તેમનાં અંતર ઓતપ્રોત થયેલાં હતાં. આધુનિક શિક્ષણ અને તેનાં પરિણામોથી તેઓ તફાવત અજાણ હતાં. તેમના બાળકો અથવા તો પતિઓ ૨૦ થી ૩૦ રૂપિયા કમાતા-આજથી અધો સેકા પહેલાં આ આવક સારી ગણાતી-તેમની એકમાત્ર આકાંક્ષા

તેમનાં બાળકોના ચારિત્ર્યને ઉત્તમ બનાવવા પૂરતી જ રહેતી.

[૧]

હિંદના દાદા દાદામામ નવરોજ તેમનાં માતા માટે કહે છે:

“ આ આત્મ કથામાં જે છેવટે આવે છે તે મારી માતા જે અગ્રસ્થાન ધરાવે છે તે છે. હું બધાંને તેનું એકમાત્ર બાળક નાનો હતો ત્યારની તે વિધવા થયેલી-જેના તેણે સ્વેચ્છા-પૂર્વક સ્વીકાર કરેલા. તેણે તેના સર્વસ્વથી મને લગેડી લીધો હતો. તે અભણ છતાં મારા પ્રત્યે તેના અગાધ પ્રેમ હતો. છતાં તે એક ડાહી માતા હતી. કદી કદી તે મારા પ્રત્યે ખૂબ તકેદારી રાખતી. વળી પાડોશમાં રહેતા લોકો માટે એ એક આદર્શ સલાહકાર હતી. મારા શીશુઓના તેમ જ અન્ય સામાજિક સુધારાઓમાં તે દિવસના પૂર્વગ્રહો છતાં પ્રયત્નોમાં તે મને હાર્દિક સહાય આપતી. “આજે હું જે છું તેવો તેણે મને બનાવ્યો છે. ” દાદામામના ચરિત્રલેખકો-માંના એક ડૉ. આર. પી. મસાણીએ લખ્યું છે કે “ એ માતા એના પુત્રની સતત સાથી-દાર, ઉછેરનાર, શિક્ષિકા, અને દૈવી ટંબરેખ રાખનાર-એ બધું આ માતાજી હતી અને તેની આ સેવાઓ તેણે લગભગ પચાસ વર્ષ સુધી આપી હતી. ” એ માતાએ એમને માટે મહેનત કરવાની હતી એટલું જ નહિ પરંતુ પડેલીઓનાં કુછંદોથી તેનું રક્ષણ પણ કરવાનું હતું. અન્ય મહાન સ્ત્રીઓની માફક

તેના પર પણ તેના મહાન પુત્રની છાપ પડી હતી. આગળના દિવસોમાં જ્યારે એના પુરાણ વિચારો અને એના પુત્રના વૃત્તન વિચારો વચ્ચે મતભેદ પડેલા ત્યારે એ માતા પુત્રના વિચારોને નમતું આપતી. એક વાર એવી અફવા ફેલાઈ હતી કે, દાદાભાઈ ઇંગ્લેન્ડમાં એક અંગ્રેજ બાઈ સાથે લગ્ન કરવા તૈયારી કરે છે, ત્યારે એ માતાને બહુ જ લાગી આવેલું. આ વાતની દાદાભાઈને ખબર પડતાં તરતજ એ વિગેની ખરી ખાતરી કરાવવા માટે દાદાભાઈએ પહેલીજ બોટ પકડી જતે હિંદ આવી ગયેલા. અને આ માતા અભણ છતાં તેઓ તેને ઇંગ્લેન્ડની સફરે પણ લઈ ગયેલા.

[૨]

મહાત્મા ગાંધીજી પણ એમનાં માતાનું જ એક વિશ્વાસપાત્ર પ્રતિબિંબ છે. ગાંધીજીએ એમનાં માતાને અનેક વાર અર્પેલી અંજલિ આને કયાંય અજાણી નથી. તેઓ કહે છે:

" મારી માતા મારા પર જે એક અનોખી છાપ મૂકી ગઈ છે તે સંતપણીની છે. તે અત્યંત ધાર્મિક હતી. તે દરરોજની પ્રાર્થના કર્યાં સિવાય જમવાનો વિચાર પણ કરતી નહિ. " મહાત્માજીની ઉપવાસપ્રથાથી આને કોણ અજાણ્ય છે ? સંભવ છે કે આ ઉપવાસ તેમનાં માતાના એ સંસ્કારમાંથી તેમને મળ્યા હોય. કોઈ વખત પણ એ માતા ચાતુર્માસના ઉપવાસ કે એકઠાણાંને ચૂકતાં નહિ, એટલું જ નહિ પણ શરીરસ્વાસ્થ્ય સારું ન હોય ત્યારે પણ તેમાં બાંધ આવતો નહિ એ માતા સામાન્ય જીવિ અને કદાપણ વાળી છતાં ધરતી તમામ બાળકોથી સદા પરિચિત રહેતી. તે પોતાના પુત્રની દુનિયાદ કારકિર્દી કરતાં તેના ચારિત્ર્ય પર વધુ ધ્યાન

આપતી. પોતાના પુત્રની ચારિત્ર્યપ્રજ્ઞતાના બધને લીધે તે તેને વિશ્વાસ જવા દેવા તૈયાર નહોતી, પરંતુ જ્યારે તેણે પંચ મહારના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી ત્યારે જ તેણે તેને તે માટેની છટ આપી હતી.

[૩]

હિંદના મહાન નેતાની પત્ની અને માતા થવાનું સદ્ભાગ્ય સ્વ. સ્વરૂપરાણી નહેરુને પ્રાપ્ત થયું હતું. પરંતુ આ સદ્ભાગ્ય સાથે દિલગીરી પણ સંઘળાયેલી હતી. આ માતાએ તેના જે પતિ અને પુત્રને વૈભવ વિશાસમાં ઉછરેલા એવા હતા તેમને જેઝલ્હનની કઠિનતાઓ વેકતા એવાના પ્રસંગો પણ આપ્યા હતા. આ માતાએ પણ સ્વાતંત્ર્યસંગ્રામમાં પ્રવેશ કર્યો હતો અને રાષ્ટ્રીય સરઘસોને મોખરે રહીને લાડીઓના ફટકા કીધા હતા, જેનાથી તે લગભગ મરણતોલ જેવી સ્થિતિ ભોગવતાં હતાં. પં. નહેરુ લખે છે કે જ્યારે એ માતા તેમને જેઝમાં મળવા આવ્યાં ત્યારે તેમના માથા પર પાંદો બાંધેલા હતા, છતાં સ્વયંસેવકો સાથે રહીને સોડીમાર અને લાડીમાર ખમીને આનંદ અને ગૌરવ અનુભવતાં હતાં.

શ્રોમતી નહેરુને, હિંદના અન્ય પદાજનોની માતાઓ કરતાં પશ્ચિમ સાથે વધુ સંપર્ક હતો, છતાં તેઓ રહેણી-કરણીમાં સમૂહ પૌર્વાત્ય આદર્શ લાખવતાં. તેઓ અત્યંત ધર્મશ્રદ્ધાળુ હોઈને ગંગારનાવનો નિયમ પાળતાં. પિતાની પ્રખર દેખરેખ વખતે આ માતા પુત્રને શીતળ છાંય આપતી. તેઓ અત્યંત માયાળુ અને નમ્ર સ્વભાવનાં હતાં, તેમના કુટુંબમાં પુત્રને જેલ લઈ જવાતો જોતાં વારંવાર વેધક દરથો નજરે પડતાં.

[૪]

અને ગોપાલ કૃષ્ણ ગોખલેનાં માતા પણ

એમના છવનનાં પ્રેરક બળોમાં અગ્રભાગ ભળવે છે. એ એટલાં બધાં ધર્મભીરુ હતાં કે પાપ કરતાં અસંત ડરતાં. આ માતા તો પતિ અને પુત્રની સેવામાં પોતાની ધર્મ-ભાવનાનો વિશાળ સ્રોત વહાવતાં હતાં. ગોખલેજનાં માતાએ એક આદર્શ માતા હતાં. એમનો પરિચય આપતાં રવ. ગોખલેજના છવનીકાર શ્રી. જીગતરામ હવે લખે છે:

“ ગોખલેજનાં માતા સત્યભામાયાઇ બલાં, બોળાં અને બકિતવાળાં હતાં. ગોખાજ-રાવને પોતાની પ્રેમાળ માતા ઉપર ધણો જ પ્રેમ હતો, તે મોટા થયા અને માતા મરણ પામ્યાં ત્યાર પછી તેમનો એવો નિયમ હતો, કે જ્યારે જ્યારે માતાની મૃત્યુસ્થાવાળા ઘર પાસેથી પોતે પસાર થતા ત્યારે પણ વાર જીભા રહી માતાનું સ્મરણ કરી નમસ્કાર કરવાનું તે કદી ચૂકતા નહિ. પતિવ્રતા

સત્યભામાયાઇ પોતાના પતિના મૃત્યુ પછી પતિનું એક ધોતિયું પુણ્ય સ્મૃતિચિહ્ન રૂપે બહુ જ જતન અને બકિતથી સાચવતાં. માતા ગુજરી ગયા પછી તેને પ્રિય એવું એ સ્મૃતિચિહ્ન ગોખલેજે પોતે ધણુ જ સન્માન-પૂર્વક સંભાળી રાખ્યું. ગોખલેજનાં વાણી-વર્તનની ક્રેમળતા અને મધુરતા આ પ્રેમજ માતાનો જ વારસો હતી. ”

આપણા દેશના અનેક મહાપુરુષો તેમની માતાના સંસ્કારોથી સંસ્કારિત થઇને મહાન બન્યાનાં સંખ્યાબંધ દૃષ્ટાંતો મળી આવે તેમ છે. પરંતુ સજ્જાભાવે આ ચાર જ મહાપુરુષોની માતાઓએ તેમના પુત્રો પર જે છાપ પાડેલી તેનું યતિક્ષિત બ્રહ્મદાન આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે. *

* Indian Readers' Digestના માર્ચ '૪૧ ના અંક પરથી સુચિત.

પંથે

હું તો ઉડું જગન કેરી ગોઠમાં રે લોલ,
મારા પંથ જાય દૂર દૂર જો...
મેં તો ચાંદા સૂરજ આંખ્યા આંખમાં રે લોલ,
મારી વાટે અધારાં ઉભરાય જો...
મેં તો આગરના અમૃત ડોળિયાં રે લોલ,
મારા કંઠે તો શુદ્ધતા ચુકાય જો...
મેં તો પત્યરના દેવ પૂજ્યા રે લોલ,
ખાલી હૈયું ન જરી ભરાય જો...
મેં તો સાચા માનવને ઉપાસ્યા રે લોલ,
મારાં પ્રેમે અધારાં ઉભેચિયાં જો...
મેં તો સીલ સમાનતાના સેવીયાં રે લો,
મારા ઉરે તો જગની મીઠાશ જો...
હું તો ઉડું જગન કેરી ગોઠમાં રે લોલ,
મારા પંથ જાય દૂર દૂર જો...

શ્રી. નરહરિપ્રસાદ ભટ્ટ

આ પત્રી ચામડીના સૌંદર્ય માટે—

“કેટલી સુંદર અને મુલાયમ ચામડી !”
કોઈ પણ સ્ત્રીના સૌંદર્ય માટે આનાથી આનંદ-
દાયક બીજી પ્રશંસા કંઈ હોઈ શકે બીજી કોઈ
સ્ત્રી માટે વપરાયલા આ ચોટ્ટો સમિગાને બધાં
ધ્યાય છે ! પણ અડસોસ કરીએ નહિ, એ તેની
આર્થિક હાલત કે સામાજિક દરમિતે ધરાવતી
કોઈ પણ સ્ત્રી પોતાની ચામડીને સમ્પૂર્ણ રીતે
સુંદર બનાવી શકે છે.

પોંડજ કીમનો બરાબર ઉપયોગ કરવાથી
તમારી ચામડી મુલાયમ અને યોગ્યભરી બની
જશે. આજથી જ પોંડજનો ઉપયોગ શરૂ કરો.
દરરોજ રાત્રેબે સવારે લગાવો. ચોટ્ટક કીમ

લઈને અવળા હાથે આંગળા વડે તમારી ચામડી
પર મસાજો; ચામડી પર જન્મા થયેલા ચીમસ-
વાળા કપરોને દૂર કરવા થોડીક પળો મુધી
કીમને ચોપડેલું રહેવા દો, અને ત્યારબાદ
મુલાયમ કપડાથી કે પોંડના ખાજ કપડાથી એને
લુપી નાખો. બે વાર આ પ્રયોગ દરેક વેળાએ
કરવો. તમને તરતજ જાણારો કે તમારી ચામડી
અતિશય મુલાયમ, ચકચરીત અને તાજગીભરી
બની ગઈ છે.

પોંડજકીમ તમામ આગેવાન સ્ટોરો-
માંથી ખરીદી શકાય છે, અથવા તો લખો—
‘પોંડજ’ પો. બો. નં. ૧૪૪, મુંબઈ

પોંડજ કોલ્ડ કીમ : ચામડીને
સમ્પૂર્ણ રીતે સ્વચ્છ બનાવી
મુંવાળી બનાવે છે; દરરોજ સવારે
અને રાત્રે વાપરવું.

પોંડજ વેનીશીંગ કીમ : સુવર્ણ
તાપ અને પવન સામે ચામડીને
રક્ષણ આપવા દિવસે વાપરવું—
ચામડી એથી મુલાયમ બને છે.

પોંડજ
કીમ

શ્રી : સમગ્ર સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર*

વ્યખ્યાતા :

સાક્ષર શ્રી રમણુલાલ વસંતલાલ દેસાઈ, એમ. એ.

આ ધ આપવાનો, જ્ઞાન આપવાનો અધિકાર મર્યાદિત હોય છે. એ માટે બારે પાત્રતાની જરૂર છે. પરંતુ આશીર્વાદ તો સહુ કોઈ આપી શકે. જ્ઞાનિ, અજ્ઞાનિ, પાપી કે પુણ્યવાન. હૃદયની ઉર્મીએ આશીર્વાદ માટેની પાત્રતા હોય તો આપના દીક્ષાન્ત કાલે હું આપને આશીર્વાદ આપું છું.

શ્રી જેટલે અંશે પરતંત્ર એટલે અંશે આખી પ્રજા પરતંત્ર. શ્રી જેટલે અંશે અજ્ઞાન તેટલે અંશે આખી પ્રજા અજ્ઞાન. શ્રી જેટલી સંસ્કારહીન એટલે અંશે આખી પ્રજા સંસ્કારહીન. શ્રી જેટલી નિર્જળ એટલે અંશે આખી પ્રજા નિર્જળ. શ્રી એટલે સમગ્ર સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર. શ્રીની આસપાસ સૃષ્ટિ સર્જાય છે. ભૌતિક તેજઝ બાવનાત્મક. હિન્દની સમસ્ત પ્રજાને મારો પ્રશ્ન છે: હિન્દ સ્વતંત્ર છે? હિન્દ જ્ઞાન સમૃદ્ધ છે? હિન્દના સંસ્કારને કોઈ ગણતરીમાં લેએ છે? હિન્દની શક્તિનો સ્વીકાર થાય છે? અરે, હિન્દને કોઈ સાંભળે છે ખરું? સત્તા હાથમાં આવતાં પહેલાં, સત્તા માટેની લાયકાત મેળવતાં પહેલાં સત્તાની-પારકા વજ્રદંડ હાથમાં રહેલી સત્તાની વહેંચણીમાં જ-વહેંચણીની કલ્પનામાં જ લટકી પડેલા હિન્દુ મુસ્લીમોને મારો આ પ્રશ્ન છે. એકબીજાની ઉપર મિથ્યા સીરઝેરી કરી રહેલા હિન્દવાસીઓને ખડખડ હસતું જગતનું વાતાવરણ પ્રશ્નનો જવાબ આપી રહ્યું છે.

● આયકન્યા મદાવિદ્યાલય વડોદરાના ચતુર્થ દીક્ષાન્ત સમારંભ પ્રસંગે આપેલું પ્રેરક દીક્ષાન્ત અભિભાષણ

હિન્દ પરતંત્ર છે! હિન્દ અજ્ઞાન છે! હિન્દ શિષ્ટતાહીન છે! કારણ તે નિર્જળ છે અને ને કોઈ રહ્યું સહ્યું પણ તેની પાસે છે તેનો ઉપયોગ અન્દર અન્દર લટવામાં અગર સત્તાધીશોની ઇચ્છા પ્રમાણે તેમના લાભાર્થે થઈ શકે છે. પરતંત્ર, અજ્ઞાન, અશિષ્ટ અને નિર્જળ હિન્દને શા માટે કોઈ હિસાબમાં લેએ?

આપના દીક્ષાન્ત સમયે આપને અને આપના દ્વારા સર્વદીક્ષિત સમારીઓને મારી નષ્ટ પરંતુ આમદબરી વિનંતિ છે. આધ્યાત્મિક પરિરિચિતિ આપ જીઓ અને તેને સુધારો. આપને વિનંતિ હું એટલા માટે કરું છું કે સંસ્કારી સન્નારીઓમાં અને ખૂબ વિશ્વાસ છે, શક્તિ સંપન્ન શ્રીઓમાં અને ખૂબ શ્રદ્ધા છે. જ્ઞાન સમૃદ્ધ શ્રીશક્તિમાં અને ખૂબ આરથા છે. કવિની કલ્પના શ્રીને સૌન્દર્યમૃત્ત તરીકે જીએ છે. જ્ઞાનવાનનો આદર્શ બ્રહ્મચારિણી સરસ્વતિનો વિશુદ્ધ આકાર ધારણ કરે છે. અને કુદરતે-નિસર્ગ માતા સમૃદ્ધિની ભાવના લક્ષ્મીમાં વ્યક્ત થાય છે, ને આખી માનવ જાતને જીવંત રાખી છે. આ કરતાં વધારે શ્રેષ્ઠ સત્ય બીજું કોઈ નથી. શ્રી સહ્યું માનવતા શ્રીમાં જ મર્યાદિત થતી સંસ્કૃતિને ઉપજાવે છે. એ સંસ્કૃતિ હજી પ્રકુલ્લિત નથી, પ્રકુલ્લે છે ત્યાં પાછો કરમોડ જાય છે, સમગ્ર માનવ જાતને તે પહેંચી વળતી નથી, અને ત્યાં પહેંચી છે ત્યાં તે ધમંડી સત્તાપ્રિય બની દાસત્વ ઉપજાવે છે. દીક્ષિત બહેનો, જગતમાંથી દાસત્વ દૂર કરી. ત્યાં સુધી જગતમાં દાસત્વ છે, ઉગનીયતા

બેઠ છે, સત્તા છે, શોષણ છે ત્યાં સુધી આપણી મરજૂતિમાં વિનાશ છે. ખાત્રી જન્મા-વેલા જગતમાં હાસત્ય ન શોભે, મત્તા ન શોભે, શોષણ ન શોભે.

જનનમાં અને ખામ કરી વિન્દા જેવા પરાધીન દેશમાં સ્ત્રી વર્મ ઉપર હામલગવી, શોષણની છાપ દણ પડી રહી છે. સ્ત્રી એટલે પુરુષની મગવા સાચવનારી, પુરુષની સુખ-વાસના પોષનારી, અને પુરુષનાં દિવ બદેખાવનારી આધીન માનવ સંસ્થા કદીએ તો ચાલી શકે. માત્ર પુરુષની પાંખે અને પુરુષને પાંખે જ એનું સ્થાન મળીય. વિન્દાની મરજૂ-તિને દારી કદાચનાર પશ્ચિમ આજ પણ ખંડોને ખોડાક ઉપલવવા સ્ત્રી વર્મને લગભગ છે, પ્રેરે છે એટલું જ નહીં, તેને બાધા કરે છે. પર અને રમોડ સંભાળવાની જ સ્ત્રીની પ્રાથમિક અને મુખ્ય ફરજ ગણી તથા ફારીદ શીખસુશીમાં મનાયતી છે અને એ શીખસુશીમાંથી વિહસતી રાજનીતિએ તેને પુણ્યે છોડે અમલમાં પણ મૂકી છે. સ્ત્રી ભવિષ્ય આપી બારે અપમાન બીજું કું નેહ સકતો નથી, ફારત તો કહે છે પુરુષ અને સ્ત્રીએ પરસ્પરની પાંખે અને પરસ્પરને પાંખે રહેવાનું છે. દેવેદ ૩ કાર્ત્ત્વેદ ઉચ્ચ નીચની આવના ઉપલવવા મારે મર્જાવા નથી, પરંતુ પરસ્પરની અનિવાર્યતા, પરસ્પરના અનુભવને રજૂ કરવા મારે મર્જાવા છે. સ્ત્રી વચ્ચે સૃષ્ટિયક અટકી પડે છે. પુરુષ વચ્ચે સૃષ્ટિયક અટકી પડે છે. જન્મેનું મધ્યવ સાંજું છે એ ફારત પોઠારી પોઠારીને કહે છે, રમોડ ૩ પર એજ સ્ત્રીને પ્રેરેલ હોય તો પણ એ પર ૩ એ રમોડની રમ-નામાં માનવ જનનનો મરજીત રચનામગ-વતી છે, અને પર ૩ પાંખુદની આમણમ કેડું જમત રમતું, કેડી માનવના રમતી એનો પોષણ અધિકાર પુરુષના કોડબોલ બોમે છે.

આટલું આપણે સમજી લઈએ તો આજ છે એના કરતાં જગત વધારે સારું પડાય. સ્ત્રીઓ આ અધિકાર સમજે અને વાપરે તો મુદમાં પરિભ્રમ પામતી પુરુષ પ્રેરિત સંસ્કૃતિ વધારે કુમળી અને માનવતામયી બને.

આ અધિકાર સમજવા અને મેળવવા મારે જ્ઞાનની જરૂર, કલ્પિતની જરૂર, માનસિક બોને, અવ્યવસ્થિતિઓને જ્ઞાન આપવાની પ્રત્યેક વ્યવસ્થા આજ તો આવકારપાત્ર છે. જ્યાં જ્ઞાન જ નથી ત્યાં જ્ઞાનનું કિરણ મમે તે પ્રકારે પડે એ કમ્પલ્સા શોખ છે.

મઠી જ્ઞાનેજ લગુરો વધિવ્રમીદ વિચલે વિન્દાની નેડું દક્ષા વસ્તી અમળુ અને રઠ દક્ષા બલુષાઓમાં પણ ને દક્ષા બોમે બલુષો. એવી કુર્ચાકાળા દેશમાં જ્ઞાન પ્રસાગની નાની મોટી સર્વ પ્રતિભો આપ-બુને આમગ લમ જતાગી છે. અને તેમણે સ્ત્રીઓમાં જ્ઞાન ભોંચતા મળતી કાર્વ પ્રજ્ઞા-વિદ્યા સર્વથા આજકાર જ નહીં પરંતુ ઉત્તરજનને પાત્ર છે, સદાજને પાત્ર છે, સદા-ગુજનને પાત્ર છે. પરાધીન દેશમાં પોતાના પમ ઉપર ઉભી વેદની કોઈ પણ સંસ્થા આપણી પગીવતા દાળવાનું દિશાજુ જ ખાંડકારી રીતે આપી રહે છે.

જ્ઞાન અર્થે જ્ઞાનની એક મંભારના જગતમાં પ્રચલિત છે. તત્ત્વતઃ એ સાચી મંભારના છે. દળરેલના પમાર મેળતી સુખ વેમરને ચારે પામ અડકોને ભેડેલા પૂર્વ પશ્ચિમના પ્રાંતરો, મન્સેવરો, વાજસ્યેન્સવરો ૩ વિહાને એના ઉપર બાર રેખને ભેડી રો અમર જ્ઞાને મારે સાધુ ૩ સંન્યાસી બની જનનના વેમરને કોઈરે મારી એક કુર્ચીમાં વમવાની લાગત મળવેલો કોઈ વ્યવિ મુની એ સંભારનાને સુચ્યાપ્રશ્નો અમળતી રો. સાથે સાથે ઉપરે મ અર્થે જ્ઞાનની પણ સંભારના છે તે વિહારે પાડવા સરખી નથી.

વ્યક્તિના કે સમાજના ઘડતરમાં જે જ્ઞાન એક અગર બીજી રીતે ઉપયોગમાં ન આવે એ નિષ્ફળ જ્ઞાન જગતને નિરુપયોગી છે. જ્ઞાન ઉપર જીવન ધરાય, જ્ઞાન પ્રમાણે જીવાય તોજ જ્ઞાનનો પ્રદર્શિ સાચી ગણાય. જીવનનો અર્થ સતત ચાંચલ થતો હોય તો પણ એ ક્ષણે બદલાતી પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા જેટલી આવડત જ્ઞાનમાંથી ન આવે તો એ જ્ઞાન નકામું છે. એટલું જ નહીં, પણ એ જ્ઞાન બંધનરૂપ બની જાય છે. બંધનરૂપ બની જતા જ્ઞાનને આયસંસ્કૃતિએ જોળખવાની જરૂર છે. કારણ જ્ઞાનને બંધન બનાવી દેવાની મોઠ અજબ આવડત આપણે ખીસવી છે. અને એ આવડત જોછી કરવાની શક્તિ આડી જવાથી આપણે આપોવર્તન નહીં પણ આપણી આખી આયસંસ્કૃતિ સંકોચાતી. આજ પરાધીન અને પારકાની મુકીમાં રમે એવડી નાની બની ગઈ છે. નહીં તો ચીન બપાનથી ટુકરંધાન મુખી પોતાની શિષ્ટતાના અવશેષો વેરતી સંસ્કૃતિમાં 'અટક' આગળ અટકાવાનું કેમ હોય ? નીચાન માટે પ્રાયશ્ચિત કરવાનું શા માટે હોય ? નિરૂપયોગી જ્ઞાન બંધનરૂપ બન્યું અને પૃથ્વી પ્રદક્ષિણાની શોખીન પ્રજાને દરીયોપાર કરવામાં પાપ લાગી ગયું છે.

જ્ઞાન જેમ એક પાસ બંધનરૂપ બને છે તેમ બીજી પાસ તે બંધનો સર્જે છે. પરમ જ્ઞાન એટલે જ મુક્તિ. આપણી તેમજ સર્વની. પરન્તુ આજ તો જ્ઞાન બોખ્ય રચી રહ્યું છે, વિનાશિકાઓ રચી રહ્યું છે, ઝેરનાં પડ પાથરી રહ્યું છે. મત્સ્યના બચકર પાછાયા પાથરી રહ્યું છે, એટલું જ નહીં, પરન્તુ દરોડો માનવીઓને બંધનમાં રાખી જગત સ્વાતંત્ર્યને નામે મુદ્દ પોકારી રહ્યું છે. આપણી આયસં ભાવનામાં સંહારના દેવને શિવ કહ્યા છે. શિવનો અર્થ કલ્યાણ. કલ્યા-

ણની ભાવના, કલ્યાણનો આદર્શ, કલ્યાણનો ચોજના અને કલ્યાણની શક્તિ વગરના સંહાર એ પાપાચાર છે, બ્રહ્માચાર છે, અસુરાચાર છે. પશ્ચિમ પ્રેરિત સંહારોની આજ પરીક્ષા થઈ રહી છે. ગયા મુદ્દમાં જગતનું કેટલું કલ્યાણ સંધાયું અને આજના મુદ્દમાંથી કેટલું કલ્યાણ સંધાશે એની અહીં વિચારણા કરવાની જરૂર નથી. જ્ઞાનની વિનાશક શક્તિને ભયંકરમાં ભયંકર પરચો આજનું મુદ્દ દર્શાવી રહ્યું છે એટલું તો આપણે પરખી શકીએ છીએ. સુતેલા મુચકન્દની તેજદષ્ટિએ એક કાલ થવનને બાળ્યો. તપભંગ કપીલ મુનીની આંખે સાઠ હજાર સગર કુમારોને બાળ્યા. આજના મુચકન્દો અને કપીલ મુનીઓની બાળવાની તાકાત એટલી બધી વધી મઠ છે કે આપણા શાપ સમર્થ ક્ષાપિ મુનીઓની સંહાર શક્તિ એ તાકાત આગળ તુચ્છ લાગે છે !

મારો સર્વ જ્ઞાન પીપાસુઓને પ્રશ્ન છે: જ્ઞાને સંહાર બનાવવાની જરૂર છે ખરી ? જ્ઞાનને આશ્રયે રહેલો સંહાર પોપલા કે પૂજવા યોગ્ય છે ખરો ? જ્ઞાને અગ્નિ બની માનવ જગતને બાળવાની આવશ્યકતા કલ્પી શકાય છે ? જ્ઞાન મલીનતાને બાળે, મિન્નતાને બાળે, બેદને બાળે, અસ-માનતાને બાળે, દુઃખને બાળે, કલેશને બાળે, પાપને બાળે, પરન્તુ એ જ્યારે માનવ જગતને બાળી મલીનતા, બેદ અને દુઃખ વધારે ત્યારે એ જ્ઞાનને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય કહેવાય ખરું ?

બંધન બનવું જ્ઞાન જડ છે: સંહાર સાધવું જ્ઞાન ઝેર છે. બંધન રહિત, સંહાર રહિત જ્ઞાન એજ સાચું જ્ઞાન.

આપણાં સાત્રોમાં સિદ્ધિઓની એક સંભાવના છે. તપમાંથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનમાંથી સિદ્ધિઓ જાગે છે. એ સિદ્ધિઓ એટલે મહા

શક્તિઓ, માનવી એ સિદ્ધિઓને પ્રતાપે અણુ કરતાં પણ વધારે હલકા બની શકે, પહાડ કરતાં પણ વધારે ભારે બની શકે. પૃથ્વીને પેઠે કિનારે ઉપજતા નાદને સાંભળી શકે, અને માદું તિમિર કે રથજાજનાં આવરણ બેદી સર્વ બનાવા નિહાળી શકે. સિદ્ધને સૃષ્ટિમાં કશુંજ અશક્ય નથી. એની શક્તિને સીમાજ નથી. રેડીયો, ટેલીવીઝન, વિમાન અને જળગર્ભવાહીની નોકા માનવ જાતની સિદ્ધિના નમૂના આપણને અભિપ્રાય નથી. એ સીમા રહિત શક્તિને એકજ માત્ર સીમા, એ શક્તિઓમાં-એ સિદ્ધિઓમાં જે કશું મોહ ઉપજે તે ક્ષણભીજ એ સિદ્ધિઓ યુક્તિના માર્ગને રોધી રહે છે. મોહ એટલે અંગત ઉપભોગની લાલસા, અને સિદ્ધિઓનું આકર્ષણ બહુભક્ષાને ચળાવે છે. સિદ્ધિનું મોહ સ્વરૂપ એજ અપ્સરા. ગીત, નૃત્ય, વાજાં અને રૂપના અર્કે રૂપ બનેલું મોહીની સ્વરૂપ યુક્તિ માર્ગે આગળ વધતાં કેક તપસ્વિઓને પૃથ્વી ઉપર પાડે છે. સિદ્ધ ને મોહીની મજા-અપ્સરા મજા સિદ્ધિ મજા, એ ખરૂં, ન મજા માત્ર મુક્તિ. અને મુક્તિ રહિત સિદ્ધિ એટલેજ શોષણ, સ્વાર્થ, પરાધીનતા, બંધન અને કુદ-સંહારની સાંકળ.

જીવનું જ્ઞાન બંધન રૂપ બની ગયું હતું. નવું જ્ઞાન શોષણ અને સંહાર બની રહ્યું છે. જ્ઞાનપ્રચારકોએ આ બંને ભયથી શિક્ષણને દૂર રાખવાની જરૂર છે.

હિંદની પ્રગતિમાં સુંદર કાળો આપી ચુકેલા આર્યસમાજને શિક્ષણ પ્રયોગ ધ્યાન એમે એમાં નવાજ નથી. કારકુનો અને કાષ-રેનાં કારખાનાં સરખી યુનીવર્સિટીઓનાં હોપી, ઇંગ્લીશમાન કેન્દ્રિત શિક્ષણમાંથી જે સારાં નરસાંજન પ્રાપ્ત થયાં છે તેમાંનું એક જ અસંતોષ. પુણ્ય પ્રોજેક્ટની માફક અસં-તોષમાં પણ પુણ્યનો અંશ રહેલો હોય તો

તેમાંથી અ.પણે પ્રગતિ સાધી શકીએ. પરંતુ આજની કેળવણીમાંથી પ્રગટ થતો અસંતોષ વ્યક્તિગત સ્વાર્થ ભરેલું ઝુંટાઝુંટમાં માનનારો અને હિંસક હોય છે. સ્વાર્થ, વ્યક્તિગત સુખ વિચાર અને આત્મભોગનો અભાવ હિંસાને પ્રેરે છે, માનવની શક્તિને સમાજ વિરોધી બનાવી દે છે અને જ્ઞાન તથા ધનને એકજ ત્રાજવે તોલાવે છે. જે જ્ઞાન શક્તિની કિંમત યાપ, જે જ્ઞાન કે શક્તિ વેચાય એ પુણ્યહીન બને છે, અને એમાંથી પ્રગટ થતો અસંતોષ વ્યક્તિના લાભમાં સંપુષ્ટ બની સમાજવેદી બની જાય છે બાનાં ઉદાહરણો જોવા બહુ દૂર નજર નાખવા જવું પડે એમ નથી. બહોરાંને બારે પગારે વટાવી ખાતી પેલી આઇ. સી. એસ. અને એના સરખી જ નોકરીઓ, દેશી રાજધોની દોવાનગીરીઓ અને મહેસૂલો બંધાવતી વહીવટ અને પેદકોષ કારકીદિ આપણી શિક્ષણ સંજ્ઞતાની નહીં પણ નિષ્ફળતાના માર્ગે રત્તબો છે. શિક્ષણ વેચાયું કે તત્કાળ તે સ્વાર્થ બની જાય છે. વર્તમાન શિક્ષિત યુવક યુવતીનો આદર્શ બંગ્લો, કાર અને રસોઈવાની આસપાસ બધાય છે. વિદ્યાસતો હું કુસ્મન નથી. ભોગ અને સુખનો હું વિરોધી નથી, કલા અને રસિકતા માટે મને મોહ છે. બંગ્લો, કાર કે રસોઈયા વ્યક્તિ-ગત અદેખાઇ મને ઉપજાવતા નથી છતાં જે વિદ્યાસ આપણને ખિન્નતા બનાવે, જે ભોગ આપણને કુર્બાન બનાવે, જે સુખ અન્યના શોષણ ઉપર આપણે રમ્યું હોય, જે કસા આંસુ અને નિઃશ્વાસને જ આધારે રચાતો હોય, જે રસિકતા અંગત ઉપભોગ માત્ર બની જતી હોય અને જે સૌંદર્યની પાછળ સંયમ અને મદોષ ન હોય તે ખરેખર પડખાયા રૂપ-આભાસ રૂપ જે બની જાય છે. આજનો ન્યાયાધીશ જ્યારે ચોરી માટે ફટકા કે દંડની સજા કરે છે ત્યારે મને

આ ન્યાયાધીશનો પગાર પુછવાતું મન થાય છે. બંગલો બંધાતો નીકળ્યા કુંપડીઓની ગણતરી કરવાની અને વૃત્તિ થાય છે. કાર જોતાં પણ ચાલનારના હૃદયમાં વાંચવાતું મન થાય છે અને રસોઈયાને હુકમ કરતાં શેઠ શેઠાણીઓને સાંભળી એ જમનાર અને જમાડનાર વર્ગ વચ્ચે વધેજતા બેઠતું હંડાણ નજરે પડે છે. સાચો બંગલો એ કે જેમાં કુંપડી નિવાસીઓને આમંત્રણ મળતાં હોય. સાચી કાર એ કે જે સાર્વજનિક હોય. સાચો શેઠ એ કે જે રસોઈ કરનારને સાથે લઈ જાય, અમેરિકાના મન્ડિસોકોમાં એક કંપના છે. સુવર્ણ તેઓ સૂર્યનાં આંસુ માને છે ! ખરે, સુવર્ણ સામુદાયિક ન અને ત્યાંસુધી એ આંસુ જ છે ! સૂર્યનાં આંસુ સૂર્ય વડે જીવતી સમસ્ત રાષ્ટ્રિનાં આંસુ,

આર્થબાવના તો એ જ કે ધનિક ગરીબ રહે, જ્ઞાની ધનને હાથ ન આરકે, ત્યારે જ જ્ઞાન શક્તિ બને-ત્યારે જ જ્ઞાની પયગંબર અને પ્રકૃષ્ઠ બને. ધનમાંથી નથી સર્જાતું. ધનાઢ્યોને પુછીશું તો તેઓ જરૂર કહેશે કે ધન તો શન્યમાંથી સર્જાયું છે. માટે જ ધન હિપર અવલંબન વાખી રહેલી સંસ્કૃતિ. શુન્યમાં જ પરિણમે છે.

આ બધું આપને કહેવાતું એક જ કારણ છે. આપ આર્થ છો, આપ આર્થકન્યકાઓ છો, આપ આર્થ સુનારીઓ બનશો. સ્વાર્થ ત્યાગતું જીવંત પ્રતિક તે સ્ત્રી, આત્મભોગની જીવંત પ્રતિમા તે સ્ત્રી. સહાનુભૂતિનું આશ્ર અરણ્ય તે સ્ત્રી. સ્ત્રીના હાથમાં જ્ઞાન શક્તિ બની શકે એમ છે, અમૃત બની શકે એમ છે, સંજીવની બની શકે એમ છે. (અપૂર્ણ)

વિભાગભાવ

તલે લગ્યા માઢા તિમિર-પડ શોભે તરલિકા,
સૂતેલાં હૈયાં સૌ મનુજ-જગ કેરાં ચમકેલાં.
યુગોના યુગો થે વહી વહી વિભાષેતન ઝગે,
અને આભે કેવી ચમકે ચમકે સૌથ પ્રગટે !

શ્રી. અંબાલાલ ન. શાહ

શુદ્ધ, વસાણાવાળું અને સૌગંધભર્યું

પ્રાહ્લી તેલ

કિંમત અડધીયાના બાર આના, માટી બારહીના સવારૂપિયો

આણું ચોખ્ખું પ્રાહ્લી તેલ તમને જાગ્યે જ મળશે.

સારસ 'ના તાંબી અમારું જ પ્રાહ્લી તેલ વાપરે છે. રાજધાનીઓ, રાજસાળીઓ, રાજકન્યાઓ એ સહુને અમારું આ પ્રાહ્લી તેલ વાપરવાની ખાસ બલામણ છે.

સમસુદીન ઈસ્માઈલજી, જોડાગઢ, વડોદરા.

લેખક : રા. ' પ્રમોદ ', બી. એ.

[એપ્રિલ અંકના પાન ૭૦ થી ચાલુ]

પ્રકરણ સોળમું

બદલાયેલાં.

અચલપ્પા, ત્રિવેણી, યશોમતિ, અને હીરા આને ધરમાં એકલાં જ હતાં: કાન્તિ આને વૈશરાજ અને મુંડગલાલ, નંદુલાલ, મુકતાને રેશને મૂકી આવ્યા પછી આવ્યો ન હતો. હીરાની મા તથા મેનો સાથે ગયા હતા.

કોઈને કોઈ વાત કરવાનું યાદ નહોતું આવતું. કદી કોઈ વાત નીકળે તો એ થોડીવાર ચાલી અટકી જતી હતી: સૌનાં મનમાં એકની એક વાત બોલતી જતી પડી હતી.

એકાએક સૌ થોડીવાર મૂંઝાં બેઠાં પછી યશોમતિ બોલી: " ત્રિવેણી, આપણે ભણીએ છીએ અને કાલે કદાચ પાસ થઈ ત્યારે આપણું શું થશે ? "

" બીજાનું થશે એ આપણું થશે ? "

" તોમ પાસ થયેલાં તેં જોયાં છે ?

જમીન ઉપર પગ નથી માંડતાં. એ જાણે એમજ માનતાં હોય છે કે આજ સુધી કોઈ ભણ્યું હતું નહિ; હવે કોઈ ભણવાનું છે નહિ. પોતે તો એક જ છે અને અદિતીય છે, બોધવા ચાલવામાં પોતાને તોણે જ જાણે કોઈ નથી. "

એ શું કહેવા માગે છે એ મો સમજી શક્યાં. કોઈ કોઈ બોલ્યું નહિં.

યશોમતિએજ આગળ ચલાવ્યું: " એકલાં પાસ થનારાં જ નહિં: ભણતાં હોય એ પણ ધણાંએ એવાં હોય છે. વિચાર નથી કરતાં કે દુનિયાને એઓની પડી નથી: અને બીજાં અનેકની સરખામણીમાં કોઈએ વિસાતમાં નથી. આખરે યૌની કિંમત તો સમાજના એક અતિશય નજીવા અંશ નેટલીજ છે એ કેમ વિસરી જવાતું હશે ? "

" સારીકી નગર. " અચલપાએ જવાબ દીધો.

" બા, એમજ છે. મુકતાબહેન ગયાં. તમે જોયાં હતા ને એને અહિં આવ્યાં હતાં ત્યારે ? જો ને તેને તરછોડી નાંખે: ત્રિવેણીને કહે કે તું ગામડીયેણુ લાગે છે સવાવડ વખતે તો સૌને થયો વરાણીયે રાખતાં: એ તો માનોને કે છોકરી આવી ગુજરી ગઈ, પણ બા કહેતાં હતાં કે જો છોકરી આવ્યો હોત તો એ કોઈને અને કોઈને મારી દેત-જો ખૂન ન કરત તો પણ, પણ એજ મુકતાબહેન "

યશોમતિ આગળ ન બોલી શકી: તેમ

ઠોઠએ એનું વાક્ય પૂરું ન કર્યું. આને એ પૂરું કરવાનો બીજનો વખત ન હતો.

યશોમતિ જ થોડીવારે બોલવા માંડીઃ
“લોઠો કહે છે કે ગુન્હો રાંધે છેઃ મુક્તા-
બહેન તો ગુન્હામાં માનતાં નહતાં. એ તો
બબ્બેલાં હતાંઃ ને નયી દેખાતું, ને દલીલથી
સિદ્ધ નથી થતું, નેમાં કેટલીયે માન્યતાઓને
પાયા તરીકે લેવી પડે છે, નેમાં પાયા તરીકે
માત્ર તકને જ રાખવો જ પડે છે એવી
વાતો માનવાની એની સાક્ષ ના હતી. એણે
આને એકાએક શું માન્યું રાજ કર્યું ?
એ ઘેર આઘ્યાં ત્યારથી તે રવાના થયા
શુધી એક શબ્દ બોલ્યાં નથી. ધડીક વારમાં
એનો આખો રંગ ફરી ગયો છે. એ બધું
શું થઈ ગયું એને ?”

“દખાઈ ગયેલી ભાવના જાગૃત થઈ-
અને એને શરમ લાગી.” ત્રિવેણીએ
જવાબ દીધો.

“આ ફેરફાર કાયમ રહેશે ? યશોમતિ-
એ શંકા કરી.

“એ તો કેમ ખબર પડે ?”
ત્રિવેણી બોલી.

“બા, તમને શું લાગે છે ? રમણનાં
તે દહાડાથી આજસુધી ને વિચારોને એ
એ કચરતાં જ આઘ્યાં છે. એ પાછાં જૂતા
વિચાર પર ક્યાંથી આવે ?” યશોમતિએ
અચલ્યાનો અભિપ્રાય માગ્યો.

“કાલે જ તમારે સાંસારીક ઝટકાની
વાત થઈ હતી ને ! હું તો માનું છું કે
આ એક ઝટકો છે. સખત ઝટકો છે.
મામાજ દુનિયાં-તાગ મૂકાઈ જાય એ નજર
આગળ બેઠું-અને એ પણ ખોતાને માટે,
અથવા તો ખોતાને કીર્તિ થવું બેઠું એ તો
તદ્દન પથ્થરનું હૃદય હોય તો જ થઈ શકે
મને તો લાગે છે કે એણે હૃદયી સૂચના
થઈ છે અને એ એ વાત ઉપર ટકી જશે ?

વૈવરોજ પણ એમ જ માને છે. વળી એનો
મૂળ સ્વભાવ પણ લાગણીવાળો જ. એ
આખા આગળ ઠોઠ પણ વાત તદ્દન અગતી.
દેખી શકે એવી નહોતી જ.” અચલ્યાએ
ખૂલાસો કર્યો.

“બા, હું તો કાંઈ નથી કહી શકતી.
એનું તો યાય એ ખરું, પણ હું તો સ્થિર
થઈ ગઈ. એના બેગી થોડા દહાડા રહી ત્યાં
તો હું બદલાવા માંડી હતી. એની આંખે
આવડતાં તો મને ધણું કાવે. પણ મારી ગમે
તેવી રમતિયાળ પ્રકૃતિ છે છતાં એની સામે
જાળવો હોતો અને માંડ માંડ બચતી, હવે
એ રમત બમત સુકાઈ ગયાં.” યશોમતિએ
આત્મપ્રયક્ષરણ કરતાં કહ્યું.

“સારું બહેન, બદલાવા માંડેલી દિશા
એ પાછી બદલાઈને સ્થિર થઈ ગઈ એ
તો ?” અચલ્યા બોલ્યાં.

“એમ જ તો ?” ત્રિવેણીએ પણ
ટાપસી પૂરાવી.

“છત્તર કરે એ સારા સાર ?” આવી
બાબતમાં બધાંયે બેસતું જ નોંધ્યું એ
માન્યતાએ હીરાએ કહ્યું.

“આટલું આટલું થઈ ગયું તો ?”
યશોમતિએ “છત્તર સારું જ કરે” એ
સારે લેવા ખાતર જ હળવા તોરમાં
વાંધો લીધો.

“આટલેથી ન અટક્યું હોત તો ?”
હીરાએ જવાબ દીધો.

“પણ થઈ ગયું એ ?” યશોમતિએ
ખોતાનો વાંધો ફરી રચ્યું કર્યો.

“એ વધારે ખરાબ થયું હોત તો ?”
હીરાએ ફરી જવાબ દીધો.

યશોમતિનું મગજ વધારે ખરાબની
કલ્પના કરવા માંડ્યું. અને એ કલ્પના એવી
દોડવા લાગી કે બોલવાનું ચૂક્યું જ નહિ.
સૌ યુગાં થઈ ગયાં.

અચ્ચાને બગાડું આબુ. અને બોલ્યાં:
“ હોઠરા, અરધી રાત મટી ગઈ છે હે.
હવે સુવું નથી ? ”

“ બા, તમે તો સુઈ જાઓ; અમને તો
નિંદ્ર નથી આવતી. ” ફીરાએ જવાબ દીધો.

અચ્ચાના ઉઠ્યાં અને ચાલતાં થયાં.

એણે જતાં જતાં ફરી કહ્યું: “ હવે
બેઠાં સુઈ જાઓ હો. ” પછી ક્યાંક ઉઘડી
પડી. બે રાત થઈ ગઈ છે. ”

થોડી વારે યશોમતિએ ફરી શરૂ કર્યું:
ત્રિવેણી, મને તો એક જ વિચાર આવ્યા
કરે છે. આ પછે જે તદ્દન સ્વતંત્ર વિચાર-
રમાં, સ્વતંત્ર પ્રેમમાં, લગનના આર્થિક કરા-
રમાં જે માનતાં તે બીજી પછે કેવાં બદલી
ગયાં ! બીજી પળથી એ કેવા વિચારનાં થયાં
એ બધે આપણે પૂરે પૂરે નથી જાણતાં
છતાં એટલું તો દેખાયું કે પ્રથમના નવા
વિચારોનો એ વખતે તો તદ્દન લોપ થઈ
ગયો હતો. આ ફેરફાર અત્યંત જ નેવો નથી
લાગતો ? ”

“ યશોમતિ, આમાં એક જ વાત છે:
માણસ હરકોઈ પ્રકારનો વિચાર પકડે: છતાં
જે એ સ્વતંત્રપણે, મુક્તપૂર્વક, અને
સમજપૂર્વક પકડાયો હોય, તો તમને
મૂંઝેલ પડે છે: સહજ જ તમને જાણ એ
વિચારો તો, વાતની વાતમાં પોતાના માની
લીધેલા, ઉછીના વિચારો હોય છે. અને એક
બીજું પણ છે. હું ઘણી વાર મુક્તાબ્દેનના
વિચારો નવા વિચારો તરીકે ઓળખાવે છે.
ખરું કહીએ તો એના વિચારો અંધારાબદેનની
દલીલોની માત્ર છાયા જેવા હતા: અંધારાબદેનનું
લક્ષ્ય એ ક્યારેય સમજ્યાં હોય એમ હું નથી
માનતી. એણે એટલું જ પકડી રાખ્યું કે
માણસની શારીરિક ઇચ્છાઓની વૃદ્ધિ અને
માણસના અંગત સ્વાર્થની સિદ્ધિ-એજ
માનવ જીવનનું લક્ષ્ય છે: એણે બીજા કશું

વિચાર ન કર્યો; શારીરિક ઉપર મન છે,
મનથી ઉપર અંતઃકરણ છે એ માનવાની
એને પરવા ન હતી: પણ એવી પણ આવી
પહોંચી કે જ્યારે એકાએક એને શરીરસુખથી
ઉપર કંઈક છે એ દેખાયું. અને એનાથી
પણથી વિના ન રહેવાયું હવે હું એમ કહું
છું કે એ પવિત્રતા છતાં એ નવા વિચારનાં
ન રહ્યાં હોય એમ ન કહેવાય. ”

યશોમતિએ આ સાંભળી લીધું. પણ
કંઈ બોલી નહિ.

“ બદેન, હું વચ્ચે બોલું છું. પણ
આજે બોલ્યા વિના નથી રહેવાયું. તમે
રાજ રાજ નવા અને જૂના વિચારોની વાતો
કરો કરો છો એમાં કંઈક આખી વાત ખોટી
રીતે જોવાતી હોય એમ નથી લાગતું ? ”
ફીરાએ પૂછ્યું.

“ લાગે છે. હું પણ એજ કહું છું ને ?
કહું છું કે મુક્તાબ્દેન હતો નવા વિચારનાં
ન હોય એમ કેમ કહેવાય ? નવા અને જૂના
વિચારોનો ભેદ, લોકો માની લે છે એમ,
ચાલતી આવતી તમામ પ્રથા, અને એ તમામ
પ્રથાને તોડી નાખવાની પ્રવૃત્તિ-એ રીતે
પાડવો એ જૂલ છે. મારી સમજ તો એવી
છે કે ચાલતી આવતી તમામ પ્રથાઓનો
ઇતિહાસ તપાસવો ધટે અને પછી એમાં
આજના સંયોગો જોતાં કે જે તે પ્રથા લાખલ
કરવામાં થયેલી ગણતરીની જૂલ દેખાતાં, કે
જે તે પ્રથાનું ખરાબ પરિણામ સમગ્ર
સમાજ ઉપર આવ્યાનું દેખાતાં કે કોઈ
પ્રથામાં માણસ જાતના મૂળમૂલ હલકોનું
ઉશ્કંધન દેખાતાં, એ પ્રથાને દૂર કરવા
બને એટલે પ્રયત્ન કરવો એજ નવા
વિચારો કહી શકાય: વ્યક્તિ, જાતિ, કે
દેશના વિકાસની-સર્વદેશી વિકાસનો આડે
આવે-તે દૂર કરવું એ હંમેશાં પ્રસિદ્ધ પુર-
વોનું લક્ષ્ય રહેતું જ આવ્યું છે. આ લક્ષ્ય

આનેજ સમજાયું અને આગળ કોઈ નહોતું જ સમજાયું એ તો એક પ્રકારનું અભિમાન છે. ફરક એટલોજ કે આને આજની દેશ-કાળને અનુરૂપ હોય. દેશકાળના સંયોગો હંમેશાં નેટલા નેટલા ફરતા જાય એટલે એટલે ફરફાર પ્રયાઓમાં કરવો જોઈએ: પણ સાધારણ સમાજ પોતાના પેટનું કરવામાં એટલે શુધાયેલો રહે છે-એને એટલું બધું શુધાયેલું રહેવું પડે છે-કે વિચારક લોકો એને ધુણાવી પ્રયાઓમાં ફરફાર ન કરે ત્યાં સુધી એ એ ન કરે. અધ્યત્ત, વ્યક્તિગત રીતે જેના પગમાં બળે એ ક્યારેક ક્યારેક માથું ભારે કરી પોતાને ફાવતું કરી લે પણ એની ફરફાર સાધારણ સમાજને કરવાની ફરસદ હોય નહિ એટલે એ કિરસો તો એ દહાડે વિસારે પડી જાય. એવા કિરસાઓ કાંઈ સિદ્ધાંતને ખાતર, શુદ્ધિપૂર્વક, સમાજની આંખ ખોલવા નથી થયા હોતા. અને એ ફરજને સમાજ પણ એને ગણકારતી નથી હોતી. સમાજ તો ત્યારે મણકારે કે વિચારકો આગળ આવે, સમાજને પોતાના કુટુંબનાં બરણપોષણની ઉપાધિમાંથી પણ રજા મેળવવા ફરજ પાડે, અને એને સજવટથી કે બળાળખરીથી, નવી વાત ગળે બેસાડે: આવી વિચારપૂર્વકની પ્રવૃત્તિ સિવાયની અંગત રાગદ્વેષની કે અંગત લાભહાનિની રવાયો વાતોને 'નવા વિચારો' તરીકે ઓળખાવવી એ તો ખૂબ છે."

યશોમતિ સાંભળ્યાજ કરતી હતી. એની બોધવાની શક્તિ હિપર પડ ફરી વળ્યું હતું.

"બહેન, એક બીટું કદું? આપણે કેટલીએ વાર ચંપા બહેનને બળ્યાં હશે પણ તમને ક્યારેય એમનામાં. એઓને ત્યાંની રહેણીકરણી અને સંગતને લીધે જે કાંઈ સ્વાભાવિક જ બોધામ જવાય-ભણે ક્યારેક વાપડામ જેવું અને ક્યારેક અભિમાન જેવું-

એ સિવાય ચાલી નીકળ્યાપણું દેખાયું? મને તો ન દેખાયું." હીરાએ વાત લખાવી.

"એ સાવ સાચું છે. ચંપા બહેનનું મન, જરૂર, હંચી કોટિનું છે. એમાં શંકા કરાય એવું નથી."

ત્રિવેણીએ હીરાને અતુમોદન આપ્યું.

"એને પણ આને ઝટકો નહિ લાગ્યો હોય?" યશોએ પ્રશ્ન કર્યો.

"બહેન, તમને ઝટકો બહુ યાદ રહી ગયો લાગે છે?" હીરાએ હસતાં હસતાં પૂછ્યું.

"એ તો જુદાશે નહિ, હીરા. મને લાગ્યો. મોને આવીને સાંજે વાત કરી એ ખરી હોય તો ચંપા બહેનને લાગ્યો, આપણે જોયું એ સાચું હોય તો મુકતા બહેનને લાગ્યો. પછી?" યશોમતિએ ગવાળ દીધી.

"એક પ્રાણુચ્ચવનદાસને ન લાગ્યો. હજી તો એ મને પોતાને ત્યાં તેડી જવા માગે છે! આને પણ! નિર્ધનજ નહિં તો? માણસ જુલે પણ માણસ હોય એ તો સમજે! ખાનદાન એ ખાનદાન ને હલકું એ હલકું?"

કોઈ બોલ્યું નહિ.

ત્રિવેણીએ અગાસુ ખાધું. અને સૌ હાંપાં.

એ વખતે હજી મુકન્દ અને ચંપા સૂતાં ન હતાં. દીયર-સોગમની બળતરાએ ફરી મટે એમ હતું નહિં.

"હું આટલી મૂરખ હમણ એમ મેં, ખરેખર આજ ગપ્પું."

"ભાભી, કેટલીવાર હવે આતું આ કલ્પા કરશો?"

"મને આ વિચાર કેમ કરી હોડતો નથી. હું બધી રીતે મૂરખ ફરી; શોને ઓળખવામાં, મુક્તાને ઓળખવામાં, તમારા તમામ સંબંધોએને ઓળખવામાં, બેરોશોને ધરમાં પડ્યાં સડતાં જોવા પછી એકદમ

ખૂલ્લી હવામાં ફરતાં હેખી મેં એમ જ માન્યું કે એ કિલકિલાટ નિર્દોષ સ્વાતંત્ર્યનો છે, પણ આને અચાનક દેખાઇ આવ્યું કે ના; એમાં હું બૂલી છું. એ તો ચોકળે ચોકળે પરચૂરિતો ઉચ્છેદ છે. ”

“ તમે જ્યારે વાત કરતાં હો છો ત્યારે મને એક વાતમાં રંજ થાય છે તમે બેરોઆને ધરમાં પડ્યાં પડ્યાં સડ્યા ક્યોતું જ માન્યું છે. એ માન્યતામાં જરાક ફેરફાર ન કરો ? પ્રશ્નોને તમે કાલ્પા કલ્પા દેખ્યા, એઓની જીંદગી એક યા. બીજી રીતે નથી સડતી હોતી ? અને એમની જીંદગી કરતાં સ્ત્રીઓની જીંદગી શું ખરાબ જ છે ? સુધારો માગે છે એ બંને. પ્રાણજીવનદાસનાં પતની અને સુકતાના પતિ-એમાં કોણ સુખી ? કીરા અને કીરાનો વર એ એમાં કોણ દુઃખી ? હું તો જાણું કે શોષની સ્થિતિ અને માનસમાં સાર્વત્રિક સુધારો ન થાય ત્યાં સુધી બધાં કાંઈ છે, અને એ એક જ રીતે થયું. આધુનિક પરિસ્થિતિનો પૂરો અભ્યાસ અને એની સુધારણા માટે પૂરતું પ્રયત્ન કર્યો. મારી વાત માનશો ? હું તો કહું છું કે માણસ જાતમાં ટેકીલાં અને ટબેલ હોય જ છે. ટેકીલાં ટબે નહિં અને તેમ છતાં યે ટબે તો એને સુધરતાં વાર નહિં. ટબેલ ટકે નહિં અને છતાં યે ટકે તો એને બગડતાં વાર નહિં. આ એક નિયમ, એ નિયમ ખ્યાલમાં રાખી ટેકીલાંને ટબવા પ્રસંગ ન આવે અને ટબેલને ટેકીલાં થવા પ્રસંગ આવે એવી જ યોજના થાય ત્યારે સુધારો દેખાય. ” સુકન્દે કહ્યું.

“ તમને અત્યારે સુધારાતું સુજે છે. મને તો મારી પડી છે. મારે શું કરવું એનું કાંઈ કયું ? ”

“ બાબી, હું આ બધું તમારું જ કહું છું. આજ સુધી ધણાંને મહેલો સ્ત્રી-

પ્રશ્નોની વાતો કરી; હવે તમને એઓ માટે કામ કરવા વખત મળ્યો છે, દિનંત રહે તો બાઈ સાથેનો સંબંધ તોડી નાખવાનું કહે છે. એમાં મક્કમ રહી તમારું હૃદય અત્યાર સુધી એક જ સ્થળે વ્યક્તિ પ્રેમમાં લાગ્યું. એને એક ધ્યેય નહીં કરી ધ્યેય પ્રેમમાં વળગાડી દોઃ અને એમ ન થાય તો બધીમે બળતરા કોકામાં રાખી મૂકી બાઇની આગળ નખી જાય. ”

“ તમે જો મારી બાબુમાં ઉભા રહો તો મને હરકત ન આવે. જે કહો એ સંગ્રાહ હોય તો થાય. ”

“ મને તો નકામાં કહે છે ! મેં તો કે દહાડાનું કહી રાખ્યું છે કે હું કાંઈ આ ધરમાં ટકવાનો નથી ! આજે ચાર દહાડાથી તમને કહું છું કે હવે મારી ધડીઓ જાય છે. ”

“ પણ તમે કાલ્પા જાવ એ કેમ ચાલે ? હું એકલી શું કરું ? પછી ત્રિવેણીને ત્યાં જવું ? એ તો કાંઈ ઠીક નહિં. એટલે તમે તો અહિં રહો તો જ થાય. ”

“ પણ તમે તો મક્કમ હો તો. ”

“ મક્કમ, મક્કમ ! તમને એકલાં ન મૂકું, એ અહિંથી જાય તો બધે પણ આપણે ન ખસીએ. ”

“ અને રોટલા બગાડીએ ! ” સુકન્દે મરકરી કરી.

“ હું જેમ જેમ તમારા ઉપર બાર મૂકતી જાઉં છું એમ એમ તમારામાં અભિમાન પેસતું જાય છે. જરા, એક વાત પૂછું ? હું તમારા બાઇને પરણી એમાં મને એનાં નાણાંનો મોહ હતો એમ તમે માનો છો ? ”

“ જરાયે નહિં ? ”

“ તો પછી મને એને પરણવામાં જે તકલીફ પડી અને મારાં મા-બાપને હંમેશને માટે તજવાનું સાહસ ખેડ્યું એમાં કાંઈ શક્તિ નહિં જોઇ હોય ? ”

મુકુન્દ મુંગો થઈ ગયો.

“ મુકુન્દભાઈ, હું અત્યારે જળવી જળવી બોલું છું એટલે કારણ તો મેં કહ્યું પણ તમને એ યાદ નથી રહેતું. મેં કહ્યું કે એને માટે જે લાગણી મારામાં છે એ, એના વર્તન ઉપરના ગમે તેટલા તિરસ્કારથી પણ, ઓછી થઈ શકે એમ નથી. કહી ઓછી થવા માંડે તો પણ એને પૂરા માપમાં રાખવા હું પ્રયત્ન કરું છું. કારણ, હૃદય-હૃદયનો સંબંધ એકધારો અને બને તો વિશેષ ને વિશેષ ક્યો રાખવો ભ્રષ્ટ્ર એમ હું શીખી છું અને સમજી છું. ”

“ થઈ શકે છે. માણસની વાતનો ગંભીર અને હળવો સૂર તો વરતી શકતાં નથી અને પાછાં માપણુ કરો છો ? ”

“ ફરી ગયા કે ? ”

“ હું નથી ફર્યો. તમને મારા બોલવાનો એવો ભાસ થઈ ગયો કે તમને હું બ્લીકલું માનું છું પણ મારો હશો એ હતો જ નહિ. તમને પણ એ યાદ ન રહ્યું કે તમને કોઈ આ ઘરમાં ઓળખી શક્યું હોય તો હું એકજ. ”

“ એ તો છે જ. અને એટલા સારૂ તો દીપરત્નને વિનવું છું કે તમે મને એકલી મૂકો. માં. ”

“ નહિ મૂકું, બાબો. ”

“ તો આપણે દુનિયાં હલાવી નાખશું. ”

“ બીજાના બાબમાં એ કામનો થોડો હિસો તો રાખશું ને ? ”

“ પહેલાં તો જાણે હજી આપણે કોઈ સાથે લેખાડવા જેવું નક્કી નથી થયું, અને બીજી દુનિયાં એવી છે કે આજે હલાવીએ તો કાલે ય પાછી હલાવવી પડે. એટલે હવે હોય ને તાકાત હોય તો એ લાભ ગમે ત્યારે ગમે એ લઈ શકે છે. ”

“ બાબી તમે પહેલી વાત ખોટી કરી આપણે એક માણસ શોધ્યું છે ને ? ”

“ કોણ વળી ? ”

“ સેતાન ! ”

“ અરે, મેં તો બાણું કે પશોમતિ ! ”

અંખાએ ખખડાટ હસતાં હસતાં પ્રતિઉત્તર દીધો.

“ તમારો પણ દિવસ હીડી ગયો છે ને ? ”

“ બાવ પાશો માં નકાગો ! એ છોટરી અને તો ગમી અને તમને કાંઈ ઓછી નથી ગમી સુકતાની બ્લેન હોવા છતાં ! ”

“ જાવ, જાવ, ત્યાંથી ! ”

“ ચાલો જઈએ. - ક્યાંક દિવસ હીડી જશે ! ”

બન્ને થોડીવારને માટે તમામ ક્ષીર વિસરી ગયાં અને સૌ સોની પથારી તરફ ચાલતાં થયાં.

(ચાલુ)

૨૪

વિજયતન

આકાશમાં તારા તણી લૂગો પ્રકાશિત શોભતી !
વાદળ આસ્થાદને એ તેજ-રેખા કૂળતી !
ધનધોર વાસિદ-ગર્જનામાં વીજ ચમકારા કરે !
ખરી સ્થાનભટ્ટ બને પછી એ હોલસા સમ ઠોકરે !

શ્રી. અંબાલાલ જી. શાહ

કેટલીક ખાવાની વસ્તુઓ વિશે આપણા વહેમ

લેખક ૧ લેા

લેખક :

ડા. અમૃતલાલ એચ. પટેલ,

ડી. પી એચ.

મેડીકલ એડીસર એન્ડ હેલ્થ, સુરત મ્યુનિસિપાલિટી.

આપણા દેશમાં ખાવાની કેટલીક વસ્તુઓ વિશે ઘણી ભૂતના વહેમ પ્રચલિત છે અને આપણે એવું વંશપરંપરાથી માનતા આવ્યા છીએ કે અમુક વસ્તુ અમુક સમયે ખાવાથી તકરસીને નુકસાન થાય છે અથવા અમુક વસ્તુ નો બાળક ખાય તો તે તેને બારે પડે છે. અમુક વસ્તુ નો ગર્ભવતિ સ્ત્રી ખાય તો તેના ગર્ભ ટકી શકતો નથી અને અમુક વસ્તુ ધાવણા બાળકવાળા સ્ત્રી ખાય તો બાળકને નુકસાન થાય છે. આમાંની કેટલીક માન્યતાઓ કદાચ થોડી ઘણી સાચી હશે પણ મોટે ભાગે તે ખોટી હોય છે તે બતાવવાનો આ લેખનો હેતુ છે.

આવી માન્યતા ક્યાં તો આપણે ડોશી-શાસ્ત્રને આધારે રાખીએ છીએ અથવા તેનું કારણ અમુક વસ્તુઓના વૈદકશાસ્ત્ર અનુસાર થું ગુણરોષ છે તેનાથી આપણે અતીત હોય છે તે છે. હવે આપણે એક ઘટ્ટી એક

આવા યુનેગાર ફોના વૈદક શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ શુભદોષ તપાસીશું.

ફોના

આપણા શુન્દરાતમાં આપણા આવા વહેમનો મોટામાં મોટો ભોગ, ફોનાનું ફળ છે. ફોના વિશે આપણા પ્રાન્તમાં અનેક જાતના વહેમ છે. નાનું બાળક જો ફોનું ખાય તો તે તેને બારે પડે છે તેમ આપણે એકસં માનીએ છીએ. ગર્ભવતિ સ્ત્રી જો ફોના ખાય તો ગર્ભના બાળકને પણ તે બારે પડે છે તેમ ડોશી શાસ્ત્ર કહે છે. ને સ્ત્રીને બાળક માવડું હોય તે જો જુલેયુકે ફોના ખાય તો કાઠીયાવાડમાં તો આ યુનાને બાળકના ખુન કરવા બરાબર માનવામાં આવે છે ! સંયુક્ત કુટુંબમાં જો નાની ગર્ભવતિ વડુએ જુલેયુકે ફોનું ખાધું હોય તો સાસુ જરૂર એમ કહે કે આ વડુ. મારા છોકરાનો વંશ રાખવા માગતી નથી ! આ બધા આરોપથી ફોનું ખિચારું તદ્દન સુકત છે હા, એટલી વાત ખરી, છે કે કાચું ફોનું જો ખાવામાં આવે અને તેને બરાબર ચાવવામાં ન આવે તો તે જઘદી પચતું નથી અને કોષ્ટને પેટમાં જરા દુઃખાવો થાય પરંતુ જો તેનું શાક બરાબર ખાઈને કરવામાં આવે તો અથવા તેને બરાબર ચાવીને ખાવામાં આવે તો, કાચું ફોનું પણ જરાયે હુકશાન કરતું નથી. પાકું ફોનું તો તદ્દન નિર્દોષ છે એટલું જ નહિ પણ તંદુરસ્તી વધારે છે. અહિં એક પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે કે પાકું ફોનું કોને કહેવું. લીલી છાંચના ફોના જ્યારે પાકવા માટે છે ત્યારે તેની છાંચ પીળા થઈ જાય છે તે પછી તેના ઉપર જરા જરા અને છુટા છુટા ઠાળા ડાઘ પડવા માટે ત્યારે એમ સમજવું કે ફોનું તદ્દન પાકી ગયું છે અને ખાવા લાયક થયું છે. આવા ફોનું નાના બાળકને, ઘરડા માણસને, ગર્ભવતી સ્ત્રીને અથવા

બાળકને ખવરાવનારી માતાને પણ જરા પણ હુકશાન થતું નથી.

ફોનાં તે આપણા ખોરાકની એક અગત્યની વસ્તુ છે. એ તેની ખોરાક તરીકેની ખરી કીમત આંકવાની જરૂર છે માટે તેમને વિશે અહિં સહેજ લ'બાણથી લખવામાં આવે તો અરથાને નહિ ગણાય.

ફોનું તે ગરિબ માણસનું ફળ છે તેમ હવે આ દેશમાં ધીમે ધીમે મનાવા લાગ્યું છે. અંગ્રેજમાં તો આના માટે નીચે મુજબ નવી કહેવત પણ ગોઠવી-ઠાઠવામાં આવી છે. "A Banana a day keeps ailments away."

"આઓ જો રોજ ફોનું એક તો રોગો દુર થાય છે."

કરતે ફોનાની બનાવટ, રસાયણ શાસ્ત્ર, વૈદક શાસ્ત્ર, સ્વાસ્થ્ય શાસ્ત્ર અને સ્ત્રી શાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તોને અવુસરીને કરેલ છે.

ફોનામાં બિનાશના ભાગ આશરે ૭૫ ટકા છે જેને લીધે તે એકલું ખાઈ શકાય છે. તેની સાથે ફરજિયાત રીતે બીજી પ્રવાદિ વસ્તુ ખાવાની જરૂર પડતી નથી. વળી તેનો જલ એટલે પોચો હોય છે કે દાંત વગરનું બાળક અને દાંત વગરના માણસ પણ તેને વગર મહેનતે ખાઈ અને પચાવી શકે છે. ફોનાની ઉપરની જાડી છાલ કુકરતે ફોનાનું જંતુઓ અને કીડાઓ રક્ષણ કરવા બનાવેલી છે. ફોનાની અંદર નીચેના પદાર્થો હસ્તી ધરાવે છે.

૭૫.૦ ટકો બિનાશ.

૧૯.૯ " સાકર

૧.૨ " કાંઈ (રેટાર્ડ)

૧.૦ " પ્રોટીન (ખાંસ વર્ધક તત્વ નથી)

૨.૬ " ક્ષાર, ચિકાસા વગેરેનાં તત્વો.

કેળાંની અંદર ને આશરે ૨૦ ટકા સાકર છે તેમાંથી અડધોઅડધ તો ગુલુકોઝ નામની સાકર છે. આ સાકર શરીરની પાચનક્રિયાને જરાપણુ તકલીફ આપ્યા વગર તરતજ હજમ થઈ જાય છે અને શરીરને એકદમ તાકાત આપે છે. અતિરાય અંભિર માંદગીમાં સહેલાઈથી પચી શકે અને શક્તિ આપે તેવા ખોરાક તરીકે ગુલુકોઝનો ઉપયોગ થાય છે. થોડેભો માણસ ચાર અથવા ગુલુકોઝ પાણીમાં પીગાળીને પી જાય તો તેના શરીરમાં જોમ આવે છે. આવા ગુલુવાળા ગુલુકોઝ તે સારા પ્રમાણમાં કેળામાં હસતી ધરાવે છે. કેળામાં રહેલાં ખીન્ન તરવે! ને કે થોડા પ્રમાણમાં છે છતાં તે નકામાં નથી. આપણને જાણીને અન્યથાથી યશો કે કેળામાં સેંકડે ફૂલત અડધોજ ટો નિરૂપયોગી તરવે છે બાકીનાં બધા ઉપયોગી છે.

વળી કેળાં-આપણી સામાન્ય માન્યતાની વિરુદ્ધ તદ્દન જલદીથી પચી શકે તેવો ખોરાક છે તેમ વૈદકશાસ્ત્ર કહે છે. આટલા માટે ને ભોળાને પોતાના વ્યાપાર અથવા નોકરીના અંગે બહુ કસરત કરવાનો સમય મળતો ન હોય અને જેમને ખુરસી અથવા ગાદી પર બેઠાં બેઠાં કામ કરવું પડતું હોય તેમને માટે એક ઉપયોગી ખોરાક છે. નવા કેળામાં વીટામીન એ, બી અને સીનાં તરવે! પણ હીક પ્રમાણમાં છે જેને લીધે, શરીરના રોગો સામે ટક્કર ઝીંતવાની શક્તિ વધે છે, પાચનક્રિયાને ઉત્તેજન મળે છે અને હાડકાં મજબુત થાય છે, માંસની વૃદ્ધિ થાય છે અને ભોલો તંદુરસ્ત બને છે.

કેટલાક વાંચકને જાણીને અન્યથાથી યશો કે તદ્દન પાકાં કેળાં અને ફુધની પ્રવાદિ "મલાઈ" સંગ્રહણીના રોગીઓને ખોરાક તરીકે આપાય છે. (ફુધની પ્રવાદી મલાઈને સુરતમાં "રંગડા" કહેવામાં આવે છે.) એક લાંબા વાસણમાં ફુધને આશરે ચાર કલાક સ્થિર રહેવા દીધાથી ઉપર જાડું

રંગડા જેવું ઘીના તરવવાળું ફુધ રહે છે તેને પ્રવાદી મલાઈ કહેવામાં આવે છે.)

કેળાંને ખુબ છુંદીને જો દહિં સાથે મેળવવામાં આવે અને ખાવામાં આવે તો એ ઘણોજ પૌષ્ટિક ખોરાક આપણને મળે છે તેમજ કેળાંને ખરાબર છુંદીને ફુધ સાથે મેળવી ખાવામાં આવે તો તે એક સ્વાદિષ્ટ પીણું ઉપરાંત પુષ્ટિકારક ખોરાકનું કામ આપે છે.

કેળાંના ઉપયોગ વિશે બે શબ્દો ચેતવણી રૂપે લખવાનો જરૂર છે. નાનાં બાળક તેમજ ને માણસોની પાચન શક્તિ મંદ હોય અને જેઓ મિમારીમાંથી તુરતમાં જ ઉભા થયા હોય તેમને તદ્દન પાકાં કેળાં પણ છુંદીને આપવાં જોઈએ. કેળાં પોચાં એટલે આવા માણસો એમના એમ ચાખ્યા વગર પેટમાં ઉતારી જાય તો તે જરાબર પચે નહિ અને તેથી પેટ બારે લાગે. કેળાં છુંદીને તેમાં સાકર, અને ઘી મેળવવાનો આપણા પ્રાન્તમાં રિવાજ છે. આમ કરવાથી કેળું બારે પડતું નથી તે વાત ખરી નથી. સાચી વાત તો એ છે કે કેળાંને ખુબ છુંદવાથી જ તે પચવા પોષ્ય યષ્ઠ જાય છે બાકી ખાંડ અને ઘી તેની પચી જવાની શક્તિ વધારે છે તે ખરું નથી, કદાચ આ બે વસ્તુઓ મેળવવાથી કેળું સ્હેજ ઓછું પચે ખરું. કેળામાં ચિકાસ (ધી) નું તરવ ઓછું છે એટલે તેમાં થોડું ઘી મેળવવું તે અસ્થાને ન ચણાય પણ તેમાં ખાંડ મેળવવી તે તો ઠાકસાની ખાણમાં બહારથી ઠાકસો લઈ જવો તેની જરાબર છે. કેળામાં ચાર પાંચ જાતો છે. જંગલી કેળાં, ખાસડીયા કેળાં અને તત્તવાના કેળાં જલદી પચી શકતા નથી. બાકીનાં લીલી હાલનાં, પીડી હાલનાં સોનેરી અને લાલ હાલના કેળાં ખાવા માટે ઘણાં સારાં છે. હવે પછીના શેખમાં ખાવાની બીજી બે ચાર વહેમવાળી વસ્તુઓ વિશે કાંઈક લખવામાં આવશે.

[૧] સ્ત્રીઓની ફરજ

સ્ત્રીઓ પોતાને અળખા માની રાષ્ટ્રિય કાર્યોમાંથી મુક્ત નથી થઈ શકતી. અળખા એ વિશેષણ આત્માને વિશે તેા હાથ નાન પડે. એ તેા શરીરને વિશે કહેવાયું છે. એક બાલિકા જેનો આત્મા દુર્ભાગ્ય છે, જેને તેનું જ્ઞાન થયું છે, તે સારામાં કુટ કાળા હૃદય અંગેજની સમક્ષ હોવા તેને મહાત કરી શકે છે. એ સ્ત્રીને પોતા-પણાનું જ્ઞાન આવ્યું છે, તેનું સૌત્ય તેના આત્મજાળ વડે શોભે છે. પોતાના શરીરની નબળાઈ સ્ત્રીકારી નબળાઈ બની સ્ત્રી પોતાનું સૌત્ય શોભાવી નથી શકતી. સીતા, દ્રૌપદી આદિ સ્ત્રીઓએ પોતાનો પ્રભાવ કુટાંખર પાયાનું આપણને શાસ્ત્ર શીખવે છે, જેમ હાથીનું શરીર-બળ મનુષ્યના બુદ્ધિબળ આગળ કામ નથી કરી શક્યું, તેમ મનુષ્યના એટલે સીપુરુષ હબલના આત્મબળ આગળ મનુષ્યનું બુદ્ધિબળ અને શરીરબળ ટુંબુવડ થઈ નય છે.

તેથી હું ઇચ્છું છું કે હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓ પોતાને અળખા માની પોતાની પ્રજાનું રક્ષણ કરવાનો અધિકાર નહિ ટાળે એ સ્ત્રી અતિએ હનુમાન આદિ-વીરોને પૈદા કર્યા છે તે સ્ત્રીને અળખા કહેવામાં અજ્ઞાન રહ્યું છે. અથવા તેને અળખા કહી છે તે પુરુષને કેવળ પોતાની ફરજ સ્વચ્ચવાન; કે તેણે શરીર બળવાન હોઈ અળખા સ્ત્રીને પોતા રક્ષકની જેમ ઉદ્ધવ બની સતાવવાની નથી પણ તેનું રક્ષણ કરી તેના આત્માનો વિકાસ થાય એવા સાધનો તેના હાથમાં મૂકી તેના સેવા કરવાની છે.

આ જગતનો કેવળ શરીરબળનો છે એવી ભ્રમણામાં પડી આપણે મુંઝાયા હરીએ છીએ અને માનીએ છીએ કે આપણે હિંદુસ્તાનની

રાંકી પ્રજા શું કરી શકીએ? આમ માની પુરુષવર્ગ પણ અળખા બની ગયેલ જેવા લાગે છે, પણ તેનું કલ્પન નથી, એમ હિંદુસ્તાન સમગ્ર ભવ એ ઇચ્છવા જેવું છે. હિંદુસ્તાનની પ્રજાને પોતાના સ્વમાનનું જ્ઞાન આવે ત્યારે તે પ્રજા સળંગ બનશે.

એવું બળ કેમ આવે? ભારે તાલીમની ભર નથી. ઇશ્વર હાથ નિવાસ રાખી આપણે કોઈના શરીરબળથી નહિ રહવું. શરીરબળોના વધારેમાં વધારે આપણા શરીરનો નારા કરવાની સત્તા ધરાવે છે. તે શરીર વિશે આપણે નીકર બનીએ ત્યારે આપણે સિંહ છીએ. એટલે બળ રાક્ષસી શરીર મેળવવામાં નથી પણ મનની મજબુતીમાં, આત્માની ઓળખમાં, મોતની નિદરતામાં રહેલું છે.

પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજી

['નવચલન' તા. ૧૮ જુલાઈ ૧૯૨૦ માંથી]

[૨] રાષ્ટ્રકવળની વિશેષતા

આપણો જંડા અસાધારણ છે. આપણા દેશમાં કેટલાંય વર્ષોથી એક જંડા ફરકતો હતો અને હજુય ફરકે છે, તે જંડા આપણી ઇચ્છા વિના ફરકે છે. આ ના ફરકે તે જોવાનું આપણું કાર્ય છે. તે જંડા-યુનિયન નેક-ચારે પણ આપણે રાષ્ટ્રજંડાની સરખામણી કરવી જોઈએ. યુનિયન નેકનો ઇતિહાસ લોહીથી ખરડાયેલો છે. એની પાછળ વેરઝેર વેરાયેલાં છે. આને તો એ વસ્તુને લીધે તેનું નામ યુનિયન નેક પાડયું હતું તે વસ્તુ યુનિયન તેમાં રહ્યું નથી. એટલે તેને યુનિયન નેક કહેવાનો કંઈ અર્થ છે કે કેમ તે સંધા છે અને ત્યારે યુનિયન હતું ત્યારે એની પાછળ શોષણ અને વેરઝેર હતાં. એની પાછળ સામાન્ય

વાડ હતો. આપણા જંડા પાછળ કાંઈ પણ ઇગલ-
ગરડ નથી, પણ આપણી પાછળ રેંદીઓ છે. ને
અહિં સાનું સાનું પ્રતીક છે. બીજે એક વાવટો
ફરકે છે અને તે લાલ વાવટો તેના પ્રતીકમાં
દાતરડું અને હથોડી છે ને સરસ છે. મનુર
અને ખેડૂત વર્ગનાં એ પ્રતીક છે. પણ એ જંડાથી
આપણા આ જંડામાં ને મોટી વિશેષતા છે. તે
એ છે કે પેશાની પાછળ ડિટેરરશીયન્સરમુખત્યારી
છે ત્યારે આપણા જંડાની પાછળ એવું કંઈ નથી
અને ને શાય તે ૪૦ કરોડ પ્રભની સરમુખત્યારી
હોય. આ રેંદીયા પાછળ અહિંસા રહેલી છે.
અહિંસા આવી એટલે કેમ એક આબુ ન
છે. એ રીતે આપણા જંડા બીજા જંડાઓમાં
અપૂર્વ રચના ભાગવે છે. આપણે તેને વંદન કરીએ
છીએ, આપણે તેને ઉડાડીએ છીએ, એને માટે
આપણે લાકડીઓ ખાદી છે, એને માટે આપણે
હોદી આપ્યું છે; લોહીની છાંટો ઉડાડી છે પણ
કોઈનુંય હોદી લીધું નથી, કોઈનાં લોહીની છાંટ
સરખી પણ ઉડાડી નથી, આપણે એની પાછળ
બલિદાન આપવાનું છે. કોઈનું લેવાનું નથી.

[અમદાવાદમાં શરિવાર તા. ૬-૪-૪૨ ને
રાત્ર ૧૧૧૧૧૧ પ્રસંગે...શ્રી મહાદેવ દેસાઈએ
કરેલા ભાષણમાંથી].

[૩] સૂગ અને સંકુચિતતા છોડો

આપણા સમાજ કેટલો દુઃખ છે અને કેવા
કેવા અલગમોરે થઈ રહ્યા છે તે આપણે જાણીએ
છીએ. માણસ ત્યારે વિષયાંધ અને છે ત્યારે ન
કરવાનો પાપાચાર ને અત્યાચાર તે કરી બેઠે છે.
(અને તેમણે અધ્યાત્મમાં ખાપા, યુગ કેસની
યાદ આપી હતી) સમાજના આચાર્યશ્રીનાં ભાવ
યદ પટેલી બહેનોને મુદ્દાબાબેન અહીં સંધરે છે.
માણસને મલીનતાની, અપવિત્રતાની સૂગ હોવી
જોઈએ પણ માણસની સૂગ ન હોવી જોઈએ. એવી
સૂગ રાખનાર ઇશ્વરના મુન્દેશ્વર છે. સત્યાત્મીઓ
પ્રમંને નામે પ્રતિજ્ઞા મનાવે છે. એમને જુદા
લગભગ બહેનોની સૂગ હોવી ના જોઈએ. એરે
જોઈને આંખમાંથી આંસુની ધારા વહી જવી
જોઈએ. કોઈ બહેનથી સૂગ થઈ હોય તો એની

સૂગ તરફ સૂગ, કાલે હોય પણ એના તરફ ન
હોવી જોઈએ. એવી બહેનને પણ તમે તમારી
કરી છાતી સંરસી ચાપો તો એને પણ પોતે કરેલી
સૂગની સૂગ થશે. આવી બહેનોને રાખનારી
વિકાસમુદ્દા એવી સંસ્થાને જનતાએ અપનાવી
લેવી જોઈએ. મારે તમને એ વાત ન કહેવાની
છે, એક એ કે માણસ પ્રાચીની સૂગ છોડો ને
બીજી વાત એ કે મનની સંકુચિતતા છોડો અને
પ્રજ્ઞાએ ચાલી રહી હોય તેમાં યથાશક્તિ
ફાળો આપો.

શ્રી. મહાદેવ દેસાઈ

[શોમવાર તા. ૭-૪-૪૨. ન્યાયતંત્રની બહેનો
સમક્ષ]

[૪] જેવા વિચાર તેવા આચાર

જનતા વિચારવાળી બ્યક્તિ અધમ આચાર
કરતાં હોયમાં અચકારો. તેથી કોઈ પણ પ્રભમાં
જનતા વિચાર કરનારી બ્યક્તિઓના સારી રીતે
વધારે કાચ તે ન તે પ્રભ હશે થઈ શકે.
આપણે પણ જે આપણી અવશ્યમાંથી છુટકું હોય
તો હજત સાવના અને વિચારવાળી બ્યક્તિઓ
પ્રભમાં વધે તે માટે પ્રત્યેક જનતા ઉપાધિ
ચોળવા જોઈએ. આશ્ચર્યવાન માણસોને દાંધે
જખાયેલાં સારાં પુસ્તકોનો બહોળો ફેરાર કરવો
તે આપા ઉપાધિમુનિ એક સચોટ ઉપાય છે.

અત્યારે આપણે પરત્રાં છીએ. આપણી
અવેગતિની પણ હાં રહી નથી. આપણાંમાને
મેરો ભાગ એટલો ધણી પતિત થઈ ગયો છે કે
મદાત્મા ચંધીતા એવી જબ્બ અને પ્રભાવશાળી
બ્યક્તિ સમસ્ત દેશમાં સ્વતંત્રતાને રાખવા
કરી રહી છે. તેને સમયે પણ તે સ્વતંત્રતા હુ
છે, એ પણ હતી સંકેતો નથી, તે પછી
પરતંત્રતામાંથી છુટવા માટે વિચાર સરખાયે તેને
ક્યાંથી સુરે કે નો સ્વતંત્રતા બાવના અને
સ્વાયંત્રતાને પોષે એવા વિચારો પ્રભમાં ખૂબ
રમી રલા હોય તો અત્યારે મદાત્માની ચળવળને
પ્રત્યે આપણે જગનું કાંઈ અજબ પાડ રાખવી
ચવા હોય; પરંતુ કમનસીબે એમ નથી બન્યું.
મદાત્માએ તો પોતાના તપોબળથી આપા

જગતમાં હંમેશા પાછા-છે, પણ દિંદાર પ્રભુએ
તે નથી જ પાછા, એમ કલા ગિતા ગાયે તેમ
નથી આવી આપણી દુર્દશામાંથી મુક્ત થવા માટે
જેમ બને તેમ પ્રભુમાં સ્વર્ગના સાર વળ, મન
અને ધન કુરબાન કરતાં, શીખવે. તેવા સબળ
વિચારો ફેલાવવાની જરૂર છે.

ડૉ. અંબુલાલ મણીલાલ દેસાઈ
[“સ્વતંત્રતાના સિદ્ધાન્તો”માંથી]

[૫] ગુજરાતનું નારીજીવન

એના સીત્તમાં કુલની સુકુમારતા છે, જે
છતાં સતીની અડગતા છે. તેમાં શક્તિ છે, જે
અંદરૂંકે વસી છે; કાબ્યમયતા છે જે છતાં વ્યાવ-
હારિક ભુક્તિ સતેજ છે. પર્માન્ધતા નથી, છતાં
અક્ષાણી હૃદયની શક્તિ છે; તેમાં પુરુષના સમાન
થવાની હેસિ છે; છતાં પુરુષને પડખેજ હથા
રહેવાનું ટણાપણ છે, નવા નવા ઉલ્લાસો છે;
છતાં દુઃખ સહન કરવાની દિગત છે; અને પુરુષો
અને સ્ત્રીઓમાં વિશુદ્ધ પ્રેમની ન્યોત નમવા
માંડી છે... એના કૌટુંબિક જીવનમાં ૨૨૨૦૦૦
નથી; અને સંજોગ પછુ જતો રહેવા માંડ્યો
છે... ઘેર ઘેર નવા સંસ્કારનો અંચાર થાય છે.

શ્રી. કનૈયાલાલ સુન્દરી
[“ગુજરાત-એક સાંસ્કારિક વ્યક્તિ” એ ભાષણમાંથી]

[૬]

ચોતાનો કુદેશ ફળીખૂત કરવા માટે જન
સમર્પણની તૈયારી દોવી જોઈએ.

ન્યાં સુધી દિંદારની ચોતાનો દેદ વળ
સરખત ના બનાવે ત્યાંસુધી આમળ વધવાની બધી
ચાત નિરપેક છે.

દિંદાર વગર-એટલે કુશમન બન્યા વગર દેવ
સહી શકાયો તે દિંદાર બતાવશે એટલે માનવરાષ્ટ્રનો
પાયો નજારો.

ન્યાં ન્યાં આત્માનું બહિરાન આપવાની
તૈયારી દોય ત્યાં ત્યાં મદદતા જ છે. પછી ભલે
તે બીજા બદેશો માગે દોષ.

જેસજીવન એટલે સર્વોત્તમ અનુભવી જીવન
રાષ્ટ્રને માટે જેવમાં જતાં કાણુ કહેશે કે ભણવર
બંધ પડ્યું ? આપણીઆ જ્ઞાન કરતાં આ જ્ઞાન
વધારે અનુભવ અપાવશે.

શ્રી. રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ

૫

પૂર્ણિમા

તારા ઉંઘ્યા આકાશમાં જમ-કાલિમા અજવાળવા,
જે અન્દ્રમા વિના સકળ સૃષ્ટિ છતાં આનન્દતી;
હિન્દુ નવલ સૃષ્ટિ બની, શી પૂર્ણિમા શોભી રહી !
સત તારકો મળને છતાં શક્તિ એ નહિ, તો કંઈ નહિ !

શ્રી. અંબાલાલ જી. રાહો

આ અતિશય સુંદર સુગંધીદાર
કોકોનટ હેરઆઈલથી
તમારા વાળને સુશોભિત કરો

અમારી વાળને સમતી બનાવટોમાં કોકોનટ આઈલિંગ શંખૂ ,
જય બનાવટો, લાઈમ્સ અને સ્પ્રીસરીન તેમજ શ્રીલીઅન્ટાઈનનો
સમાવેશ થાય છે. લગભગ બધીજ મોટી દુકાને મળે છે.
અને દુકાને નીચેને સ્થળે:—

ટોમકો સેલ્સ ડીપાર્ટમેન્ટ,

ચોા ઓા ઓક્ પાર્ક, સુબર્ષ.

સાક્ષી

શ્રીમતી કવિલા ખોડવાલા : મુંબઈ વિદ્યાપીઠની સેનેટની શ્રીમતી હંસાબેન મહેતાની ખાલી પડેલી જગ્યા માટે ચુંટણી થતાં મોટી બહુમતીએ ચુંટ્યાં છે.

સ્ત્રીઓ પગભર અને સ્વતંત્ર થઈ શકે તે માટે તાલીમ આપતી અમદાવાદની નવભૂતી સંસ્થા ન્યૌતિસંધને ગ્રાન્ટ આપવાનો ઠરાવ, ધણી અચિન અંતે, અમદાવાદ મ્યુનિસિપાલિટીમાં પસાર થયો છે.

સર હરીસિંહ ઝૌરનાં પત્ની સ્ત્રીઓ વડી ધારાસભાનાં સભ્ય હતાં તેમણે દિલ્હીમાં અવસાન થયું છે. સર હરીસિંહ હાલ દબાવવામાં છે.

ભાવનગરના ના. મહારાણી સાહેબને હરતે બહાની તાલુકા રૂઢવું ખાત મુઢવું થયું છે.

અમદાવાદમાં કન્યા હાઈસ્કૂલ સ્થાપવા માટે લેડી વિદ્યાભૌરી નિવૃદ્ધ, યી. સચિતાબેન ત્રિવેદી, નેહાલાલ શાહ તેમજ મહાબાઈ મુલે નિવૈત બહાર પાડયું છે.

શ્રીટનમાં ૪૧ થી ૪૫ વર્ષ સુધીના પુરૂષો અને ૨૦ થી ૨૩ વર્ષ સુધીની ઉમરની સ્ત્રીઓને સમ્પ્રિય કાય માટે એપ્રિલ માસથી રોંધાઈ જવાનો હુકમ થયો હતો.

વડોદરા રાજમાતા શ્રી. ચીમનાબાઈ બાઈસાહેબને માટે રાજ્ય તરફથી મુંબઈમાં ખંખાલા દીઠ ઉપર નવ લાખ રૂપિયાની જમીન લઈ તે ઉપર ત્રણ લાખનો બંગલો બંધાવાશે.

લિંદુ સ્ત્રીઓને વારસાલક્ષ્યા પ્રશ્નની તપાસ કરવા માટે નિમાયેશી સબ કમિશી તરફથી નહેર પ્રભના અતિપ્રાથ મેળવવા માટે પ્રગ્ઢ થયેલી પ્રનાવલિ વિષે વિચાર કરી તેના ઉત્તર મોકલવા માટે, ગુજરાત સંસાર સુધારા સમાજ, અખિત દિંદ મહિલા પરિષદ (અમદાવાદ સંખા) તથા વિમેન્સ કાઉન્સીલ એ સંસ્થાઓના ઉપ-કમથી અમદાવાદના શહેરીઓની નહેરસંસ્થા

તા. ૩૧-૩-૪૧ ને રોજ પ્રાર્થના સમાજ હોલમાં મળી હતી.

સુસોલોનીનાં પુત્રી. અને, કાઉન્ટ સીઆનેની પત્ની કાઉન્ટેસ ઇડા ને બાલ-માં સુસાંકરી કરતી હતી, તેને આલેનીઆ નજીક શ્રીડીશરૂએ ટાપીડાથી હુલાડી લીધું હોવાનું સત્તાવાર નહેર કયું છે. કાઉન્ટેસને બાધારી લેવામાં આવી છે કે નહિ તે બહાર પાડવામાં આવ્યું નથી.

મીસરી મહિલાઓ મેદાને : મીસરના લશ્કરમાં 'સ્વયંસંવિકાસો' તરીકે ટાળાખપ મીસરી મહિલાઓ નોંડાઈ છે. તેમને તાલિમ કેન્દ્રોમાં તાલિમ આપાઈ રહી છે. શહેર સંસ્કૃતિ અને વેલ'નો તરિકે તેમને નજર પડતાં ફરને સોંપાયો.

મીસ નાનાલાલશી : એડ'ના કોર્પોરશનમાં નોકરી કરતી હુડી સી છે. તેનાં અમિર્માં કપાઈ થયેલાં છે, છતાં કાંડા વડે જ નિમિત્તમાં ૫૫ રાબ્દો યામ્ય કરે છે. તે વધે ૧૮ વર્ષની છે. હુડી છતાંયે યામ્ય-સામ્ય પર અજબ કાણ ધરાવવાથી તેણે મજાનું માન સંપાદન કયું છે.

શ્રીમતી વિવ્યાલક્ષ્મી પંડીતને તેની જોશમાંથી તા. ૨-૪-૪૧ ને બુધવારે મુત બરવામાં આંખ્યાં છે.

ધરપકડ : માલવના શી. કાલીબ્દેન પટેલને ૧ માસની સજ અને ૨૦૦ રૂપિયા દંડ. મદ્રાસના શ્રીમતી દુશાલા. પાળને ૭ અડવાસીયાની સજ થઈ છે. શ્રીમતી સીતાબ્દેન પટેલ, લીલાવતી બ્દેન પટેલ અને યશોદાબ્દેન પટેલને એક માસની સજ અને ૨૦૦ રૂપિયા દંડ અગર વધુ ત્રણ માસની સજ થઈ. મુંબાઈમાં શ્રીમતી મનોરમા નાયક અને પુના પાસેના ગામમાં શ્રીમતી ગુણપાવતી પેન્ટરની ધરપકડ થઈને વર્ધામાં ' સર્વોદય 'ના તંત્રી દાદા ધર્મધિકારીનાં

પત્ની દમયંતીબાઈ ધર્માધિકારીને છ માસની સજા થઈ મલ્લકાપુરમાં 'માતૃભૂમિ'ના તંત્રી અને નાણીતા સ્ત્રી કાર્યકર શ્રી પ્રમિલાબાઈ એક, રાધાબાઈ એક અને શ્રી પ્રમાણાબાઈ મધ્ય પ્રાંતની હદ ઓળંગતાં ગીરકુવાર કરવામાં આવ્યાં છે. પંતળમાં શ્રીમતી મુન્તીદેવીને છ માસની સજા થઈ છે.

હિંદમાં બ્રિટિશ મીલીટરી મેડીકલ સર્વિસમાં અંગ્રેજ સ્ત્રી ડોક્ટરની ભરતી કરવાનું હિંદી સરકારે ઠરાવ્યું છે.

શ્રીમતી રામેશ્વરી નહેરૂ : અખિલ હિંદ હરિજન સેવકસંઘની કારોબારીમાં પ્રમુખ શ્રી. ખીરલાએ શ્રીમતી રામેશ્વરી નહેરૂની હૃદયપ્રમુખ તરીકે નીમણુંક કરી છે.

સુરત મ્યુનિસિપાલિટી: પ્રાથમિક શિક્ષણ મંડળના કારોબારી મંડળમાં શ્રીમતી વિરાજશ્રી બહેન છાંદ અને શ્રીમતી ભલિતાબહેન જાનર નવા વર્ષ માટે ચુંટાયાં છે.

હાંસીની આયુર્વેદિક વિદ્યાપીઠે ત્યાં એક આયુર્વેદિક મહિલા વિદ્યાલય સ્થાપવાનું નક્કી થયું છે.

ધારકર, શ્રી. વત્સલાબાઈ આંગિઆવકર, શ્રી. કમળાબાઈ લીલક, શ્રી રમેશલતા પ્રધાન, અને શ્રી. અમીનાબહેન તૈયબજી, ખલનચી : શ્રી. જયવતીબહેન દેસાઈ, અને મંત્રીઓ : ક. સુશીલા-કુમારી પંડીત અને શ્રી. હન્દિરાબાઈ વાક્ષીસ ચૂંટાયા છે. મહિલા મંડળના પ્રતિનિધિ શ્રી. કૃષ્ણાબાઈ ખીરતી, તથા બચિત્રી સમાજના પ્રતિનિધિ શ્રી. આનંદીબાઈ જયવંત છે.

વસોમાં મહિલા પુસ્તકાલયમાં મકાનમાં રોજ આપી છ સુધી ત્યાંના દુરાખાનાની સરકારી નસે સ્ત્રીઓને સુવાવડ સંબંધી સલાહ, તેમજ માહિતી આપવા વ્યવસ્થા કરી છે.

કપરથલાનાં મહારાણીશ્રીને જન્મદિવસે હાન્સમાં કોઈ રથએ વજર કેદ રાખ્યાં હશે છે.

શ્રીમતી સાધના બોઝ અને એમની નૃત્યમંડળીના નૃત્ય વાદન, અને સંચીતનો અર્થ-કમ અમદાવાદમાં થયો હતો.

એકા છલ્લામાંથી તાજેતરમાં મુક્ત બનેલી પાંચ સત્યાગ્રહી બહેનોએ ફરી સત્યાગ્રહ કર્યો હતો.

વડોદરામાં રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સમાજ તરફથી રાષ્ટ્રીય સંપ્રદાઈને અંગે કામચલાઉ મહેસૂલ

ભાઈ પોર્ટફો ફરજ ઉપર નોંધાય ગઈ છે. અને જેમ જેમ ધીરીશ સત્સંસ્કૃત ફેલોમાં વધુ પુરોષો નોંધાતા જશે તેમ તેમ આવી પ્રમદાઓની સંખ્યા વધતી જશે.

સૌ. મંગળાબૌરી એકેના પ્રમુખપદે રાજકોટમાં તા. ૧ એપ્રિલે મળેલી સીઓની સભામાં રાજકોટ મહિલા મંડળની રચાવના થઈ છે. તેની ફી માસિક છે આના ઠરાવવામાં આવી છે.

શ્રી. ચીમનાબાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલયને શ્રી. સયાજી જનરલ હોસ્પિટલ અને ચીમનાબાઈ હોસ્પિટલમાંની નર્સો, શ્રી દરદીઓ અને બાળકો વગેરે માટેનું બધું શીશુ અને શુશ્રુષામ આપવા હકું છે.

શ્રી હમણા નેરૂ સમારક મંદિપતાલની રચાનિક વ્યવસ્થાપક સમિતિની ખેલો બેઠક આ મામુની આખરે મળવાનો સંભવ છે. સમિતિના મંત્રી શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પારિત ઇસ્પિતાલને હજી બાબતો પર ફેમરેમ રાખી રહ્યા છે.

શ્રી. ચીમનાબાઈ સ્ત્રી સમાજ-વડોદરા-નું ૧૯૪૧ ની માતનું કાર્યવાહી મંડળ સુઝાતાં પ્રમુખ: શ્રી. દિશાબેન નાણાવટી, હપપ્રમુખ: શ્રી. અવનંતિકાબેન આચાર્ય, શ્રી. વ્યવસ્થાબેન દેસાઈ, શ્રી. અનંતાબેન માળીભાઈ દેસાઈ, શ્રી. બાળાબેન હકર, મંત્રીઓ શ્રી. કુમુદબેન ઠાકર, શ્રી. પ્રમિલાબેન દિલીપ, ક. નાનીમાંય ધાવિયા અને શ્રી. મનુબેન દેસાઈ, તથા કાર્યવાહીના સભ્યો તરફે શ્રી. ચંડબાબાબેન ઈંકર, શ્રી. વિષ્ણુવત્તા દેસાઈ, શ્રી. સુમદ્રાબેન મેટા, શ્રી. ચંચળબેન પરિખ, શ્રી. સરલાબેન દિવાનજી, શ્રી. લેણુદાબેન મેટા, શ્રી. સચિતાબેન ભુવ, શ્રી. કિમનીબેન મનમુંદાર, શ્રી. વિષ્ણુબેન મનમુંદાર, શ્રી. ચંચળબેન અમીન. સહાધ્યક્ષ: શ્રી. સમભુખા દેસાઈ. ખાનખી: શ્રી. સરલાબેન મેટા અને બોડીશર શ્રી. હુદબાઈ વાલિયા સુઝાયા છે. શ્રી. ચી. સમાજનો ૧૯૪૦ની સાલનો વાર્ષિક રીપોર્ટ તથા દિસાળ પજી બદલાર પડ્યો છે.

શ્રી. ઇન્દિરાબેન જોગલેકર : સુરત સી મંડળના મંત્રીઓનારરી મેજસ્ટ્રેટ નીમાયા છે.

અમદાવાદમાં થયેલા કોમી રમખાણમાંની જનતાને જ્યારવા શ્રી. ઇન્દુબેન શેઠ, મુદ્રાબેન સારાભાઈ અને ખાડિયામાં રહેલી બેનાએ ધણી મદદ કરી હતી.

રાષ્ટ્રિય સ્ત્રી સમાજ-વડોદરામાં રાષ્ટ્રિય સંપાદને અંગે થયેલી નિબંધની હવિષમાં પહેલું ઇનામ ક. સવિતા પટેલ, બીજું ક. રમા દેસાઈ અને ત્રીજું પ્રવિણાબેન દેસાઈને મળ્યું છે.

શ્રી મતદારોની નોંધણી અંગે મુખ્ય સરકાર તરફથી તાલેવરમાં એક યાદી પ્રગટ કરી જણાવવામાં આવ્યું છે કે મુખ્ય ધાસસક્તા મતદારોની યાદી નવેસરથી તૈયાર કરવાની છે.

આ નવી યાદીમાં મતદાર તરીકે નામ નોંધાવવાનો જેમને કાયદેસર હક હોય અને જેમની નામ હજી નોંધાયો ન હોય એવી બહેનોનાં નામ મતદારોની યાદીમાં નોંધાવ તે માટે અમદાવાદમાં બહેનોનું કામ કરતી ન્યોતિસંઘ નામની સંસ્થા પ્રયત્ન કરી રહી છે.

વર્ષે ૩૧ રૂપિયા બાકું બરતાર કે શ. ૧૫૦૦ની કિંમતનું મકાન ધરાવનાર કોઈ પણ પુરુષની રૂ. ૫૫૦ કે તેથી વધુ હમરની સીને મતદાર તરીકે પોતાનું નામ નોંધાવવાનો હક છે. વળી વાંચી લખી જાણતી કે પોતાની સહી કરી જાણતી સીને પણ મતદાર તરીકે નામ નોંધાવવાનો હક છે.

સીએને મળેલા આ વિશાળ અધિકારનો સીએએ લાભ લીધો નથી. સીએ આ અધિકારનો લાભ લેવાયે તે માટે ન્યોતિસંઘ અમદાવાદમાં પ્રવૃત્તિ હાથ ધરી છે. જે સુદર પ્રવૃત્તિમાં પૂરેપૂરા સાય અને સજગ આપવા સહેર સમિતિ અને મનુર મદાલને એક સંયુક્ત નિવેદન પ્રગટ કરેલું છે. મનુર બાઈબેનેને અમારી વિનંતિ છે કે ન્યોતિસંઘ તરફથી જે બહેનો આ કામ માટે તેમની પાસે આવે તેમને તેમના કામમાં જરૂરી મદદ અને સહકાર આપવો.

ગોંધ

કોમી રમખાણ અને સ્ત્રીઓ :

હિંદુના રાજકીય શ્રેયતા અત્યારે એવાં કાકડાં ગુચવાયાં છે કે એનાં પરિણામ શું આવશે તે સમજી શકાતું નથી. પ્રભં ગરીબાઈમાં એટલી પીડાય છે કે એનો હવે છઠ્ઠાનો ક્યાં સિવાય બીજો ઉપાય નથી. દેશના નેતાઓ આ કાર્યો પાર પાડવા ખૂબ મથી રહ્યા છે. પરંતુ પ્રભને કમનસીબે કહો કે દેશને કમનસીબે કહો, કોમી અને પ્રાન્તીય વિખવાદ આપણા દેશમાં એવો પ્રવેશ્યો છે કે એને નાણક કેવી રીતે કરે એ એક પ્રશ્ન છે. હિંદુ માટે કે મુસ્લીમ માટે એ સાઈ કે બોટ એ જુદો પ્રશ્ન છે પરંતુ હિંદને માટે આ વિખવાદ છે. હિંદુ હોય કે મુસ્લીમ હોય એ જ સિદ્ધાન્ત અત્યારે આપણી સમક્ષ રાખવાનો છે અને તે એક હિંદી બનવાનો. આપણે હિન્દના છીએ અને હિંદ આપણું છે એ જ સૂત્ર અત્યારે પાઠ કરવાનું છે.

રાજકીય વાતાવરણ ખૂબ તમે બનતું નવ્ય છે. આ જોતાં એમ લાગે છે કે દેશના મુખ્ય નેતાઓ અને રાજ્યધારીજના રાજનીતિજો આ પ્રશ્ન ઉકેલવાને અસાક્ષિમાન નિવડયા છે. પૂર્વાધીજનો બંધુત્વનો સિદ્ધાન્ત હવે પુરેપૂરો આરક્ત નહિ જ સમજી શકાય એમ લાગે છે. આ પ્રશ્ન ઉકેલવા સ્ત્રીઓએ જ જવાબદાર બનવું રહ્યું. વિશ્વ બંધુત્વની અને માતૃત્વની ભાવના સ્ત્રીઓ જ સમજવી શકશે.

તાલેતરમાં અમદાવાદમાં કચેરી કોમી રમખાણમાં જો સ્ત્રીઓ બહાર નિકળી હોત તો વાતાવરણ આટલું ઉષ્ણ ના બનત. અમદાવાદમાં આવેલી વિશ્વ ઉપરથી આપણે જોઈ શક્યાં છીએ

કે માત્ર એક કલાકમાં બીમતી હન્ડબેલ રોડે હિંદ સમય માટે વાતાવરણ શાન્ત થયું હોત. એક બહેન નો આટલું કાર્ય કરી શક્યાં તો અમદાવાદની બધી બહેનો નવચી હોત તો કરકસુ આઈરની કે મોસ્ટરીની ખીસકુલ જરૂર ના પડી હોત. આવી જ રીતે જો સમગ્ર દેશની બહેનો ભરે તો આ કોમી વિખવાદનો પ્રશ્ન સહેલાઈથી ઉકળી નવ્ય.

અખિલ ભારતીય પરિષદમાં હિંદની સ્ત્રીઓ એકે એવાને કાર્યો કરે છે. કેટલાકનું માનવું એમ છે કે આ સરેરાશ કંઈ જ કાર્ય નથી કરતી અને અમદાવાદનાં ઉત્ક્રમ ઉત્ક્રમી વીખવાદ છે. આ વસ્તુ જુદી છે. પરંતુ હિંદુ, મુસ્લીમ, પારસી અને ખ્રિસ્તીઓ, દરેક કોમની બહેનો સાથે બેસી પોતાનું કાર્ય સાધવાનો પ્રયત્ન કરે છે. જુદા જુદા પ્રાન્તની સ્ત્રીઓ આ પરિષદમાં રસ લે છે. આ સરેરાશ આ કાર્ય દાખ લે તો જરૂર કોમી અને પ્રાન્તીય વિખવાદનો પ્રશ્ન જ ના રહે. સમગ્ર દેશની બહેનો જો ભેગી મળી હિન્દને રેવત્ર કરવા બુદ્ધિ ઉઠાવે તો પુરુષો ને કાર્ય કરવાને અસાક્ષિમાન નિવડયા છે તે કાર્ય સ્ત્રીઓ જરૂર પાર પાડશે.

હિંદ પ્રતિદીન ઉષ્ણ બનતા આ પ્રશ્નને હવે દાઢા ધર્યા વગર છુટકો નથી. પ્રભ-હિન્દ કે મુસ્લીમ-અરબમાં જ દિવસો પસાર કરે એ વસ્તુ નાણક કરવી જોઈએ. આપણે કુસંધમાં હિંદુસ્તાન સુમાબ્ધ છે. આટલાટલા કરવા અનુભવે પછી પણ આપણે એક્યતા નથી કરી શક્યા તે આપણી કમનસીબી છે. હવે હિન્દને શું સુમાવવાનું બાકી રહ્યું છે ? ને હવે તે બધું છે,

આપણું ધન ગણું, સંસ્કૃતિ ગણું, જળ ગણું, કેમી રમખાણો કરી અંદર અંદરના કલેશથી આપણે સ્વમાન પણ ગુમાવવા તૈયાર થયાં બીએ. અત્યારે તો પેલી બાળકની વાંદરા-બીલાકીની વાત જોઈ થાય છે.

બેની લગાઈમાં ત્રીજો ફાવી નય છે. અંગેએને તો એક બદાલ મળે છે. અંદર અંદરના કલેશને જો હર નહિ કરીયે તો હિંદની પ્રભ સ્વતંત્ર થવાને નાલાયક છે એમ દિલ્લીની સાથે કહેવું પડે છે. આપણા અંદર અંદરના અવિશ્વાસને પરિણામે આપણા હિન્દનો ઇતિહાસ અવગણિતની પરાકાષ્ટાએ પહોંચે છે.

આ સ્થિતિ દેવે લખી વખત રહે તે ઇચ્છનીય નથી ન. હિન્દની બહેનોએ હવે નજરુ ન પડશે. એને માટે તાલિમ લેવી પડશે. બહેનોને માટે આ વસ્તુ અપરી નથી. રાજકીય ક્ષેત્રમાં આ મુખ્ય અંગેને દુરસ્ત કરવાનું કાર્ય હવે બહેનોએ જ કરવાનું છે. ગુજરાતની અને હિન્દની બહેનો આ કાર્ય વહેલી તકે સાધવાની તૈયારી બતાવશે જ એવી આશા છે.

કેમિસ અને યુદ્ધ :

કેમિસની નીતિ ગુજ માટે પુ. મહાત્મા માંધીજીના નેતૃત્વ નીચે હતી તેવીજ ચાલુ છે. તાલેતરમાં મુંબાઈના રાજસ એફ ઇન્ડિયાએ માંધીજીને સત્કારદ પાછો ખેંચવા આગ્રહ કર્યો દેનો તેના જવાબમાં મહાત્માજીએ જણાવ્યું છે કે તેમની કદા અર્દાસમાં હતી તેવીજ છે. હિન્દુઆનની પ્રભને પૂછવા વગર લગાઈમાં સંઘાવવામાં આવે તો દમે લગાઈમાં બાજ ન લઈ સારીએ તે તદન સરજ થાઉં છે.

મહાત્મા 'હિન્દુ' એ મહાત્માજીને વિનંતી કરી છે કે કેમિસને દને છોડ દાવે કામ કરવા દેવું અને પૂતામાં કાચ થયેલા ત્યાંદે એમ મહાત્માજી કેમિસથી અલગ રહેવા તેમ અલગ

રહેવું. કેમિસે અર્દાસાત્મક વ્યક્તિગત અસહકાર થોડો વખત કર્યો છે તેવું પરિણામ અસહકારને જણાઈ નથી. કેમિસ એવી મોટી રાજદારી સંસ્થાએ જડતાથી એક નીતિને વળગી રહેવું કદાપણ જાહેર નથી. સમયાનુસાર તેણે વિષ વિષ જાતતા કપાયો અમલમાં મૂકવા જોઈએ. કેમિસ નેતાઓ ફરી પરિસ્થિતિનો વિચાર કરે એ જરૂરી છે.

'હિન્દુ'ની આ સ્થિતિની છું અચર થાય છે તે જોવાનું છે.

*

મુંબાઈ નેતા પરિષદ ને ક્ષીટન :

નેતા પરિષદના ઠરાવોની તકત શ્રીશીરા રાજ્ય દારી પુરપોને પહોંચી. સર તેજબહાદુર શુભ વિગેરે શુદ્ધરથા દિલ્લી ના. વાંદરાસરને પ્રાપ્ત આભા. હિન્દીવલ્લે પાલમિન્ડમાં જાહેર કહ્યું કે એમરેટ ૧૯૪૦ માં અને વખતો વખત શ્રીએ હિન્દ પ્રત્યેની નીતિ જાહેર કરી છે. હિન્દમાં અંદર અંદરના અગાને લીધે કંઈ કરી શકાઈ નથી. શ્રીએ યુદ્ધ પછી સ્વરાજ્ય આપવા વચન આપેલુંજ છે. અત્યારે શ્રીએ જીવન સંગ્રામ લઈ રહ્યું છે તે વખતે બીજો પ્રશ્ન વિચારવાનો હોયજ કેમ કે શ્રીએ આમ કંઈ પાછી દેવું છે.

આ જવાબ પર મુંબાઈના વિનીત નેતાઓએ કીક કરતાં જણાવ્યું છે કે મી. એમરીનો જવાબ પહેલેથીજ દમે જાણતા હતા. આપણી ફરજ એકજ છે કે અંદર અંદરના કલેશ દુર કરવા અને પછી એક સદ્ બ્રીટન પર જવાણ કરી સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવું. પણ "એ હિં ક્યાં કે"

આ વિનીત નેતાઓના કેમ એકલા લાગવા કેમ નેતૃત્વ લેતા નથી કેમ લોકમત કેમવવા પ્રયાસ કરતા નથી કે આ અભિપ્રાય બદલાર પડે છે તેજ વખતે મુંબાઈ અને અમદાવાદમાં વિશાળ સભામાં કેમી રમખાણો જમાવ દે છે તે એ દાખવા કેમ આ મુરખીઓ બદલાર નીકલતા નથી કે

“ ગુણ સુન્દરી ”

આલવિભાગ

તત્ત્વી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૫

પૃસ્તક ૧૧

મે : ૧૯૪૧

ચાંદલિયા હો !

ચાંદલિયા હો !

આપણે રમીયે, સંતાકુંડી દાવ !

તું ધીરે ઝોરે આવ,

આભલાં રૂનાં માલલાં જેવાં

આભમાં કરી બિજાત,

ખડકી એના ડંગર પૂઠે

સંતાળે પક સાત,

તો યે શોધીય સાચેસાચ !

ચાંદલિયા હો !

ચોક છાંને ચોગમ ઉભો

જેઈ તને પલો ઉછળે સાગર

વડલો છે વેલૂર,

ઉછળે મારાં યે પૂર,

સંતાઈશ હું ઘેરી ઘરામાં

ચાંદલિયા હો ! ભેટવાને તને

શોધજે તું આતૂર

રમવાને દૂર દૂર,

લાંબે હાથે જરૂર જરૂર !

હથે હોંશ ભરી ભરપૂર

ચાંદલિયા હો !

ચાંદલિયા હો !

પરપોટો

ખાલે કુંકતાં એ પરપોટો
ધીમે ઉતરે ભૂમિ પરે
મેઘ ધનુષ્યની રમ્ય પરી જ્યમ
રૂપેરી ખ્યાલામાં ઉતરે.

“ નહાનકડા પરપોટા થોભ
તુજ સાથે રમવાનો લોભ ? ”
ખાળે એ વિનતી ઉચરી.

નહિં ! પણ એ પરપોટો ઉડ્યો
સીધો જઈ નીજ સ્થાનક-જડ્યો
કહો બન્યું એ કેમ કરી ?

એક ખાળકે પરપોટા એ
કુંકયોતો બહુ યત્ન કરી
અન્ય ખાળ જે ખેલતું હતું તે
હસી ઊઠ્યું નીજ છબી નીરખી.

“ નહાનકડા પરપોટા ! મુંદર
છબી લાવ્યો કયાંથી મુજ અંદર ? ”
ખાલ ધીમે એ ખાલી ઉઠ્યું

એ પરપોટો ખાળ ભૂલે કાં
સર્જ્યો જુજ સ્થાન જુવા જ્યાં,
પંથ પુરાણો જે જગ માટે
પરપોટા પડતો તે વાટે !

એક હતા તરવાડી

એક હતા તરવાડી.

એમનું નામ તો ખાસ્તું દલપતરામ હતું પણ બધા એમને દલો તરવાડી કહે. દલો તરવાડી બહેલા પણ ઠીક ઠીક. કથા વારતા કરે, લેખ જુએ, મુસ્ત કાઢે, સરાવે ને પરણાવે.

નાનું સરખું ગામ હતું ને તરવાડીનાં માનપાન પણ ઠીક હતાં.

તરવાડીનાં વહુ બાધા પીધાનાં બારે રસિયાં.

જજમાનને ઘેર જ મવાનું હોય કે સીધાં આબ્યાં હોય તો એમને બારે લહેર ! એમના આનંદનો પાર ન રહે.

પણ વચ્ચે કોઈ કોઈ વખત દહાડાના દહાડા મુઠી જમણુ પણ ન હોય ને સીધાં પણ ન આબ્યાં હોય. એવે વખતે તરવાડીનાં વહુને કૈં ને કૈં ખાવાનું મન થાય.

એક વખત એમને વેંગણુ ખાવાનું મન થયું. વાત એમ થયેલી કે તરવાડીનાં વહુ નદીએ નહાવા ગયેલાં ને ત્યાંથી આવતાં એમણે વશરામ ભુવાની વાડીમાં ખાસ્તાં મજાનાં રીંગણાં જોયાં એટલે એમના મોઢામાં પાણી આવી ગયું. એમણે ઘેર આવીને તરવાડીને વાત કરી કે આજે તો મને રીંગણાંનું શાક ખાવાનું બહુ મન છે.

તરવાડી કહે: 'લાવીશું' જોગ ખાશે તો આજકાલમાં'

'આજે જ લાવોને. વશરામભાઈની વાડીમાં ખૂબ થયાં છે.'

'વશરામ ભુવો આપણો જજમાન નથી છતાં જોઈશું. સમજાવીને લઈ આવીશું.' તરવાડીએ જવાબ આપ્યો.

'પણ આજે ને આજે જ લઈ આવો.' તરવાડીનાં વહુએ આંશહ કયેા. તરવાડી તો તરતજ ઉઠ્યા ને ગયા વશરામ ભુવાની વાડીએ.

'અરે વશરામભાઈ ! જો વશરામભાઈ ! કયાં ગયા ?' દલો તરવાડીએ ખૂબ મારી.

પણ વાડીમાં કોઈ નહોતું.

તરવાડીએ આમ જોયું ને તેમ જોયું. એમની નજર લાંબાં લાંબાં ને કાળાં કાળાં રીંગણાં ઉપર પડી. એમના મોઢામાં પણ પાણી આબ્યું.

'અરે છવ ! અહીં તો કોઈ નથી. રીંગણાં લેવાં છે એ વાત તો નક્કી છે ત્યારે કોને પૂછવું ? વશરામભાઈ નથી તો વાડી કૈં નારી ગઈ છે ? એને પૂછીને રીંગણાં લઈ લોને' એમ વિચાર કરીને તરવાડી બેઠ્યા :

ભાઈ, અહીં આ રસ્તા પર શું કરે છે ? આ કાંઈ નિશાળ નથી, રસ્તે ચાલતાં તો પુસ્તકોને બાબુએ મુકે.

એણે જવાબ આપ્યો—ભાઈ સમસ્ત જગત મારી પાઠશાળા છે.

x

x

x

એક દિવસની વાત, એ ગણિત ગણવા બેઠો. તેમાં એક દાખલો બેસતો નહતો. શિક્ષકની મદદ વગર દાખલો ગણવો, એવો એનો નિયમ હતો. તેણે નિશ્ચય કર્યો; દાખલો બેસાડું તો જ ખરો. એ કેમ બેસે નહિ ? ગણતાં ગણતાં રાત પડી. મધરાત થઈ. ચાર વાગ્યા પછી દાખલો બેઠો નહિ. તે અકળાયો. તાણ હવા લેવા અગાસીમાં ગયો, ત્યાં આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. આંટા માસ્તો જાય, ને વિચાર કરતો જાય. પંથુ કાંઈ યુક્તિ જડે નહિ. એ હઠીલો હતો. ઝટ દઈ મરવાનો નિશ્ચય કર્યો. મરવા તૈયાર થયો ત્યાં તો દાખલાની રીત એકાએક એને સમજાઈ ગઈ. દાખલો બેસી ગયો.

x

x

x

પોતાની ઝોરડીમાં તે દરરોજ કસરત કરતો. એક ખાટલાને લીંતની સાથે સીધો ઊભો કરી દેતો. પછી બંને હાથે એને પકડીને જેટલો ઉંચે લઈ જવાય, એટલો ઊંચકતો. પછી ધીમે ધીમે નીચે લાવતો. મોં બંધ રાખીને બહુ જલદી જલદી. દ્રણીવાર મુઠી આ કસરત એ કરતો.

x

x

x

ઓળખો છો એ મહાન વિદ્યાર્થીને ? ગરીબાઈમાંથી એમ. એ. થનાર નિશ્ચયી બાળકને ? પાછળથી વેદાન્તના ધુરંધર આચાર્યશ્રીની પ્રાપ્તિ કરનાર અને જાપાન, મિસર ને અમેરિકામાં વેદોત્તેજ ડોકો વગાડનાર એ વેદોત્તેજ કેસરેને ? કોણ ન ઓળખે, એ ભારત માતાના લાડીલા પુત્રને ? એના પિતાનું નામ જોસ્વામી હીરાનંદજી. એનું મૂળ નામ તીર્થરામ. એ પછી પડયું સ્વામી રામતીર્થ.

આપુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કર્ણારસથી ભરપુર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદસરમોથી ભરપુર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિનો જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી સુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથી 'માફુ' પુઠું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વહીલ, બેરીસ્ટરો, ઠવિઓ, સાક્ષરો,
બ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન
અમીરી ભોજન પ્રબંધ

ટેલીફોન
નં. ૫૬૮

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

મુંબઈ અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાગુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
ભેલા આવાસનાર હરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ'ને જરૂર પોતાનું ગણે.

શિરોહીના ઇતિહાસના સાચા દૃશ્યબોદક બનાવે રજુ કરતી
પ્રેમ-શૌર્યથી ભરપૂર નવલકથા

બલહઠ બંકા દેવડા
યાને

મહારાજ સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત, રજવાડાના ઠાવાઠાવા ધગેરે
લોકભરમોથી ભરપૂર, પ્રજામાં પ્રુષ્ઠ વખણાયેલી સુંદર નવલકથા

પ્રિંત ૩૦ ૬-૮-૦૦

લખો:- મેનેજર : લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક શારદા

વાર્ષિક લઘુજનમ :

લિંઢમાં રૂ. ૬-૮-૦
પરદશ શિલિંગ લીધ.

તંત્રી :

ગામ્ભીરજી દારકાદાસ રાયચુરા

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કઈ રીતે ભાત પાડે છે ?

- 'શારદા' એ એકજુ ગુજરાતી માસિક છે જે દર મહિને એ ત્રિંગળી ચિત્રો આપે છે
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસબદ્ધતા માટે પ્રસિદ્ધ છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે એવા તંત્રી અંક, નવલિકા અંક, લોકસાહિત્ય અંક અને લેખાલંકાર અંક માટે દબરો લેખો દર વખતે રાહ લૂંમે છે.
- 'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે જે સિદ્ધવર્મા અને આશવર્માના સાહિત્યનો સુમેળ સાધે છે.
- 'શારદા' એ એકજુ ગુજરાતી માસિક છે જે દર વર્ષે સોરઠી ઇતિહાસની રા. રાયચુરાજી નવલિકાપા યાદગરને લેઈ તરીકે આપે છે.
- 'શારદા' એ એકજુ ગુજરાતી માસિક છે જે જે રાજના એક પેસામાં સાહિત્ય અને કલાનો રસધાન દર માસે વખતે ત્યાં પહોંચાડે છે.
- 'શારદા' અઢાર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે એના માલક થયા હશે જ. ન થયા હો તો ત્રિંગળા કોઈપણ સ્થળે આજ ને આજ ખગર આપો એટલે 'શારદા' શરૂ થશે.

તંત્રી : 'શારદા'

રાયચુરા, લીમચળી, વડોદરા

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

આર. આર. રોડની કંપની, બુક્સેલ્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨
શિષ્ટસાહિત્યસંહાર, આનંદબુવન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨
ગુજરાતન્યારત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

ખાલજીવન

ગુજરાતી ભાષાનું સૌથી પહેલું-છેલ્લું ૨૦ વર્ષથી
નિયમિત પ્રકટ થતું સર્વોચ્ચ સુંદર, સૌથી સરતું સચિત્ર
ખાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

તાંત્રી : રમણલાલ નોનાલાલ શાહ.

લવાજમ: વાર્ષિક: રૂ. ૩૦-છુટક નકલ રૂ. ૦૧, હિંદ બહાર રૂ. ૪૦. ખર્ચ: રૂ. ૬૦૦
દર વર્ષે દિવાળી અંક, વાર્તા અંક ને ખાળક અંક નીકળે છે.
દર વર્ષે ૧૫૦ થી વધુ પાનાની સુંદર ચિત્રો અને આકર્ષક ળપાછવાળી
દળદાર બેટ ચોપડી તથા મફત બેટ મળે છે. લવાજમ ટપાલ ખર્ચ
સાથે છે. નવા વર્ષની બેટ "હસપની નીતિકથાઓ ૧" છે.

"ખાલજીવન"નું સાહિત્ય :

'ખાલજીવન' સંસ્થાનું નવું પ્રગટન : ખાલજીવન કેમિક વાર્તામાળા
૭ ચોપડી + ૧ બેટ ચોપડી મળી ૪૦૦ પાનાં + ૧૦૦ ચિત્રો સેટના માત્ર રૂ. ૨

ખાલજીવન કાર્યાલય—ખાજવાડા—વડોદરા.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરસથી હિંદની મુક્તિ માટે શું શું કયું
લેના

રાષ્ટ્રઆત્મથી અત્યાર સુધીના સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અલોક પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૧

ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આજે જ લેજો :

લુહાણામિત્ર પ્રિ પ્રેસ, યાવર પાસે, વડોદરા.

કિશોર મુંબઈ ઇલાકાના ઠેકાણણી ખાતા તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્ટેટ્સ એજન્સી તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વડોદરા રાજ્યની વિદ્યાધિકારી કચેરી તરફથી મંજૂર થયું છે.

કિશોર

જીવનના અરણ્યમાં
 જીવનઘડતરની દૃષ્ટિએ
 અવ્યય માસિક છે.

કિશોર

વિદ્યાર્થીજીવન દરમિયાન
 શાળામાં શીખવાતા
 વિષયો વિશે રસમય
 શૈલીમાં માહિતી આપી
 શિક્ષકની મરજ સારે છે.

કિશોર

આજુ બગેલી બહેનોને
 જુદા જુદા વિષયો વિશે
 સામાન્ય જ્ઞાન આપે છે.

કિશોર

પ્રૌઢશિક્ષણ પ્રચારકાલ
 અંગે ઉપયોગી માસિક છે

શુદ્ધમાં રૂ. ૪

: સત્તાવ્રત :

અર્થ તથા પરદેશના રૂ. ૬

જીવનચરિત્રો, ઇતિહાસના પ્રસંગો, સાહસકથાઓ, પ્રવાસવર્ણનો
 વિજ્ઞાનની વાતો, જીવનના પ્રયોગો, પ્રાણીજીવનની વાતો, વ્યાયામ
 અને રમતગમતની માહિતી, મહાપુરુષોના જીવનના પ્રસંગો વગેરે આવે છે

ચાર વર્ષ પૂરાં કરી પાંચમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

કિશોર કાર્યાલય, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.
 પ્રાથમિક, અમદાવાદ.

તમારાં બાળકોને ભૂખે ન મારો.....

તમે શીશી, બાલુદી ખવડાવતાં હશે, પણ તેની માનસિક ભૂખ નહિ મટે. તેમને નક્કર વાંચન આપી તેમના મનને પ્રુષ્ટ બનાવો ને જીવનસંગ્રામ માટે તૈયાર રહેા.

ગાંડીવ બાળપણવાડિક

જો એન માટેનું સર્વોત્તમ સાધન છે.

ભણતરમાં મદદ કરે છે. * વહેવાર કરાળ બનાવે છે. * સરસ રવો પાડે છે. કુરંસક સંભારે વાળે છે. * ચતુર બનાવે છે. * હોંસિલા કરે છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂપિયા પાંચ

આફ્રિકાનો અવાજ

આપના તરફનું " ચાલો ભજવીએ " પ્રકાશનના દસે ય ભાગ વાંચ્યા. ખુબ જ રસિક અને રંગશૂભિ પર મુકવા લાયક છે. મેં પણ મારી શાળાના બાળકોને એમાંના બે સંવાદ તૈયાર કરાવી ભજવાવેલા. લોક જનતાએ તેમને પંખા-લીધાં. બાળકોને જો ઉત્તેજિત કરવા હોય તો મારી સલાહ પ્રમાણે પ્રથમ હું 'મોડીન બાલોવાનમાળા' નીજ ઠોકરને પણ સેવન કરવાની સલાહ આપું. મેં બે સંવાદ નામે સમર્પણ-સિદ્ધરાજના સમયનું દ્રશ્ય તથા દેશનો હીવાનો લીધેલા. તે ઉપરાંત દશમા ભાગમાંથી એક પાત્ર-વાળા નવું જેના કે 'મેશરીનો ઉપાય' 'એન્યુએટ', 'મે બોલ' મોકલા. લોકોએ હવેના પોકારથી વમાવી મુક્યા. બહુ ખૂબજ વખાણ્યા.....હોયમાની ઇંડિયન પબ્લીક રફલના હેડમાસ્ટર શ્રી રાવજીભાઈ ચોમાભાઈ ઉપર મુજબ લખે છે.

ચાલો ભજવીએ : ભાગ ૧ થી ૧૨

ભજવી શકાય એવા સંવાદો, નારક નારિકાઓ, પ્રહસનોની એકલી મંથમાળા : : કેવળ પુરૂષપાત્ર તથા કેવળ બાળ-પાત્રની વસ્તુઓ : : ઠેર ઠેર ભજવાયાં-જ્યાં ત્યાં વખણાયાં. આપ્ના સેટની કિંમત ૭૫ રૂ. ટ. ખ. ૧૧ રૂ. આ એક જ સેટમાંથી સજા સમારંભો પરિવરો માટે બોધજો વેટલી તમામ વાતીઓ પૂરી પડશે. તાકીદે મંગાવો. હરેક લાયબ્રેરીમાં બારે ભાગ હોવા જ બોધજો.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર : સુરત

ગુણસુન્દરી

અવરણપત્ર :

વંચી :

પ્રકાશક :

નરવરણાચ કલકર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અખાલાલ વિ. કલકર

લુણાવલ્લિ પ્રેસ. વડોદરા.

વડોદરા.

પૃ. ૩૬ પૃ.]

લુણ : ૧૯૪૧

[અંક ૪ થી

અનુક્રમણિકા

હેલ : શ્રી. નરવરીપ્રસાદ ભટ્ટ	૧૪૩
મા : શ્રી. યેશવંદ્ર ક. જુલ	૧૪૪
ગ્રેમ કે કલ્પ : શ્રી. રાજુલાલ મોદિયે	૧૪૫
છાબ વકાસી છત્રકાળી : શ્રી. વેદાન્ત મંગેજી એચ	૧૪૬
સાચુને વહુ છું સંમતવે ? : શ્રી. ચતુરભાઈ દેસાઈ	૧૪૭
કેલત ક અનોઃ શ્રી. વાસુદેવ દાદેજ ત્રિવેદી	૧૪૮
અવાસ : શ્રી. સારવતીચંદ્ર મજુરદાર	૧૪૯
ત્યાગની પ્રતિમા : શ્રી. 'સુભાગી'	૧૫૦
સોનલ દિવ્ય પ્રદેશ : શ્રી. અખાલાલ નં. શાહ	૧૫૧
શરદખાનુનાં સ્ત્રી પાત્રો : શ્રી. કાન્તિ પાદેજ	૧૫૨
બાળવલ્લુ : શ્રી. મેના	૧૫૩
અપચીતી : શ્રી. અમૃતલાલ	૧૫૪
નવસી એકુલજની વર્ણનાયુ : શ્રી. મેના	૧૫૫
મેંધપીથીને પાનેથી : શ્રી. હસિનમ	૧૫૬
આમઆડી : શ્રી. રમણલાલ સારલાલ શાહ	૧૫૭
સ્ત્રી: સમય સંગૃહિતુ' કેન્દ્ર : શ્રી. રમણલાલ વલ્લભલાલ દેસાઈ એમ. એ.	૧૫૮
નેથી બની કાળી ? : શ્રી. " મોન "	૧૫૯
શાળાકીય વિષયમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન : કૃ. રમા નરવરીલાલ દેસાઈ	૧૬૦
બાળેલી : રા. ' પ્રમોદ ' બી. એ.	૧૬૧
હોંધલુકળા : રા. અમૃતલાલ હ. ખેલ	૧૬૨
કુલવેળી :	૧૬૩
સ્ત્રીજગત :	૧૬૪
મેંધ :	૧૬૫

બાલ-વિભાગ

ધન્ય ભૂમિ ગુણલાલ : શ્રી. રાજલાલ મોદિયંકર પંડ્યા	૮૧
જિજ્ઞાસુ : શ્રી. મહીપત્ર એચ	૮૨
ચકોરાચો : શ્રી. નામદાસ હ. ખેલ	૮૩
લાગણી બોલતા કેકડા : શ્રી. નામદાસ હ. ખેલ	૮૪
કુળિયાલ વાળીયો : શ્રી. અલ્હારાજા વાસુદેવ મંડવી	૮૫
પોરો : શ્રી. નવીન લ. વિદ્યાલાલ દવાલ	૮૬

પ્રાથમિક લગભગ ૧૯૫૪ માટે રા. ૪-૬-૭ : વિદેશ માટે સીલીયમ દલ : જરૂર નહીં હતા આના.

દાળ બળી તેનો દહાડો બગડ્યો

પણ દાળ બળેજ કેમ ? વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર
'રંભાનું' રસોઈ ધરના ત્રણ ખંડ : શ્રી. સુમતિ પટેલે
બાલિકાઓ અને બહેનો માટે તૈયાર કર્યા છે તે મુંબઈ રસોઈ
કરનારનો દાળ બળી જતી નથી. એમાં સુંદર રીતે ચુંથો સગડી કે
રટવ કેમ સળગાવવાં ત્યાંથી શરૂ કરીને સરસમાં સરસ રસોઈ શી
રીતે કરવી તે શીખવાડ્યું છે ને જરૂરી શાસ્ત્રીય માહિતી આપી
છે. એની ૧૦,૦૦૦ નકલો જોતજોતાંમાં ઉપડી ગઈ છે એ જ
એની ઉપયોગિતા પુરવાર કરે છે.

નવ આનાની ટપાલની ટીકીરો માફસી આજેજ મંગાવો
બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય બાળકો માટે સર્વોત્તમ છે

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબઈ]

પુસ્તક ક્રમ

જુન : ૧૯૪૧

અંક ૪ થી

હેત

(૧)

હેતબધુ' હેયુ' આ હેયુ' !
સકળ સૃષ્ટિનું તાલ અનેક
વિતરે હો ! જમ સત્ત્વ મધુર્
એ હેયુ' થાજ !

(૨)

હેત બધુ' હેયુ' ચેતનને !—
જડ સૃષ્ટિના બાવ બણાવે !
દિવ્ય સમૃદ્ધિ-સમાધિ અપાવે !
ભેદ વિતાનું એ !

(૩)

એ હેય રસ દિવ્ય કરે શો !
પ્રભૂતાથી મન પ્રાણ કરે શો !
ઉત્તમ ઉન્નત આત્મ કરે શો !
પૂર્ણ સમાધિને !

(૪)

હેત બધું એ જલતંત્ર હેયુ' !
પ્રાણ ! પ્રેમ ! ને પ્રભુનું ખનેકું !
મણિમય દિવ્ય પ્રભાથી ભરેકું !
જીવન ! જીવન ! એ !

શ્રી-નંદરિપ્રસાદ ભટ્ટ

મા

[રાગ : દ્વિ બરી તલાવડી]

મીઠી તે મીઠી મારી માવડી,
હેયે અદ્ભુત પ્રેમ,
ખારા સાગરમાં મીઠી વીરડી,
હેયું તે સાચું હેમ. મીઠી૦

હેયે તે હેતની તલાવડી, મીઠી તે અદ્ભુત પ્રીત,
હેયામાં જાપના ભરપૂરે, વેલું બને જોઈ ચીત. મીઠી૦

આત્માકેરી નયોતીએ, આત્મા કેરી પાંખ,
આત્માનો આધાર સાચો, આત્માની છે આંખ. મીઠી૦

હેયું ખીલ્યું તે શું ચાંદની, વેણે સુખા છલકાય,
આત્મ'દે નિત્ય માવડી, સુખ દેખી મલકાય. મીઠી૦

હેયાના શોણિત પામને, ઉછર્યો જેણે દહ,
માતાના ઉપકાર એ, કેમ દવાયે-છેલ ? મીઠી૦

તે એક પ્રમથેશો
યુવક હતો, જ-
ગતની દૃષ્ટિએ એ
સદૃશ્ય હરે કે કુ-
શ્વર્ણ હરે પણ ઉત્કૃષ્ટ
પ્રેમની ઉત્કૃષ્ટતા
એના સ્વભાવમાં વિ-
શેષ હતી. એક વખત
કોમળા ઉપર એ પ્રેમ
કરવા લાગ્યો કે
જગતની અન્ય વ-

પ્રેમ કે કર્તવ્ય

[દૂંધી વાર્તા]

લેખક :

શ્રી. કૃષ્ણરાવ મોહિયે,
બી. એ. (એનસ')

રહ્યું બૂટી જતો. નાનપણમાં પોતાની એક
નાની બહેન પ્રત્યે એણે એટલો બધો પ્રેમ ને
લાગણી દર્શાવી કે અન્ય બાળબહેનોની છપોને
એ પાત્ર બન્યો; વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં તેના
મિત્રપ્રેમથી અન્ય વિદ્યાર્થીઓની છતરાણ
વહોરી, લીધી; યૌવનના પ્રારંભમાં એનો
મતીપ્રેમ જાણે ને જાણે સિખરે એટલે સુધી
પહોંચ્યો કે એનાં સગાંસંબંધીઓએ એનો
બહિષ્કાર કર્યો; અને પછી એના ઉત્કૃષ્ટ
પ્રેમનો ગરો એના અપત્ય ઉપર ટોળાવા
લાગ્યો. પોતાના નાનકડા બાળકને રમાડવા
માટે એ અનેક મર્કટચેપાઓ કરતો. એની
આ મર્કટચેપાઓ કોઈ ભેષ્ જાણ કે સાંભળે
તો થોડો શું કહેશે એની જરૂર પણ પરવા
એને ન હોતી. એક સમયે પોતાના ગૃહ-
સૌખ્ય આગળ એને જગતનાં સર્વ સુખો
વૃણ લાગતાં. કોઈ વખતે એના મિત્રો એને
નાટક કે સિનેમા જોવા બોલાવતા ત્યારે એ
ઠઠાઈ મ્હોં કરતો અને કંઈ ને કંઈ
બહાનું કાઢી ના કહેતો. ધરકુકેડીની માફક
એને ધર છોડી જવાનું જરાય ગમતું ન હતું.
કેટલેક પ્રસંગે ખોટું બોલી કે ઝોશીસરને
ગમે તેવી તાલી આપી ઘેર આવી રહેવાની
એણે હિંમત કરી હતી.

એક વખતે, છોકરો માર્ગે છે કહી, એ

ઝોશીસમાં ન ગયો.
એનો બાળબેટો,
અરવિંદ એજ ઝો-
શીસમાં કામ કરતો
હતો. અરવિંદની જ
સિંધારસથી એને નો-
કરી મળી હતી. બે
દિવસ પહેલાં અર-
વિંદને ખબર પડી
હતી કે એના છોકરાને
સાંધારણ તાવ આવે

છે, એટલે આજ વધારે થયો હશે એમ એને
લાગ્યું. એટલે સાંજે ઘેર ન જતાં અરવિંદ
સીધો એને ત્યાં જ ગયો. જમીને ભેધું તો
બાપસાહેબ છોકરાને રમાડવા માટે, આજુ-
બાજુની પરિસ્થિતિને વિસારી, જુદા જુદા
પ્રાણીઓના સર કાઢવામાં મરગ્યું થયો હતો.
“ સુધાકર ! ” એણે બૂમ પાડી.

“ કાણ ? ” એણે પાછળ ફરીને ભેધું.
“ અરવિંદ ! આવ, આવ. કેમ ઝોશીસ
હટી ! ”

“ બાજુનો તાવ હવે કેમ છે ? ” અર-
વિંદ હસતાં હસતાં બોલ્યો. માથા ઉપરની
ટોપી ઉતારી ટેબલ ઉપર મૂકી ને એક
ખૂરસી ઉપર બેઠો.

“ તું પણ ખરે છે ! બાજુને રમાડવા
બહાનું કાઢીને રહી પડ્યો. ”

“ શું કરું ત્યારે ? બે દિવસથી બિંદો
ન હતો. આજે જ તાવ બિંદો છે તો જરા
રમાડવાનું મને થયું. ”

“ અરે, શું બલા માણસ ! તારામાં
આવડત છે; લાયકી છે; હોંશિયારી છે છતાં
આ એક જ કારણના લીધે તું આગળ-
આવી રોકતો નથી. આર્થિક દૃષ્ટિએ એમાં
તને કેટલું નુકસાન થાય છે એ નથી જોતા ? ”

“લાખ મળવાના નથી ને લખેસરી થવાના નથી. એ ચિંતા શા માટે કરવી ?”

આમ બંનેની વાતો ચાલતી હતી એટલામાં આ આવી. બંને મિત્રાએ આ લીધી. અરવિંદે જોડી ઘેર ગયો.

ત્રેમીજન આમળ એને પેસો દુઝ્ઝ લાગતો. એની એ પ્રકારની ઘેઝઝા નેમ્મ સૌ કોઈને વિચાર આવતો કે આ ઘેઝઝાળ એના કુખનું કારણ થશે; એ પ્રમાણે જ્યારે બીજા સુવાવડમાં એની પત્ની મરણ પામી ત્યારે બધાને લાગ્યું કે હવે એની ઘેઝઝા ગંડાઈમાં પરિણમશે. એની પત્નીના મૃત્યુના બીજેજ દિવસે એનું સાન્નવન કરવા જવાનું અરવિંદના માથે મોડું સંકટ આવી પડ્યું કારણ કે આવા પ્રસંગે એનું સાન્નવન પણ શી રીતે કરી શકાય ?

અરવિંદ એને ત્યાં ગયો તે સમયે આર્ષસાહેબ છોકરા સાથે આનંદથી રમતા હતા.

“પરેલાં તું તારા મુખ ઉપરની ચોકડી છાયા દૂર કર અને મહેરજાની કરી ખાઈ સાન્નવન કરવાનું આંડી વાળ, સમજ્યો ?” અરવિંદે ઉબરામાં પગ મૂક્યો કે એનાં મુખ ઉપરની ગંબીરતા નેમ્મ, - કંઈક કુખથી સુધાકર બોલ્યો; એના આ ચમ્પો સાંભળી અરવિંદ તો સ્તબ્ધજન થયો. એને લાગ્યું કે ‘હું’ અર્થે ક્યાંથી આવ્યો !’ તેનું આખું કુરમાન સાંભળી ધડીબર એને આશ્ચર્ય ઉપજ્યું. પરંતુ વિશેષ આશ્ચર્ય તો અરવિંદને ત્યારે ઉત્પન્ન થયું કે જ્યારે એણે એના દ્વિતીય વિવાદની વાત છેડી. હવે માત્ર અરવિંદને માનવી રવમાત્મી ગૂંચ જોડેલી મુશ્કેલ યદ્દ પડી. તરતજ અરવિંદને વિચાર આવ્યો કે અત્યાર સુધી સુધાકરનાં પત્નીત્રેમની બાગતમાં એની કારણા જોડી હતી. એને લાગ્યું કે એ તો માત્ર ત્રેમનો આડંબર હતો.

મનુષ્ય એ પરિસ્થિતિનો દાસ છે. જે પરિસ્થિતિમાં એ મૂકાય છે તે પ્રમાણે એણે વર્તવું નેમ્મ. એ મહાસૂત્રના આધારે અરવિંદે પોતાના મનનું સમાધાન કર્યું. હજી તો ચોવનના પૂર ઉતરી ચે નથી ત્યારથીજ વિધુરાવરથા માળવી કઠિણ છે, એવો દોષ-વિચાર આવવાથી કદાચ એણે આ દ્વિતીય વિવાદનો વિચાર કર્યો હશે.

એનાં ત્રેમાળપણાથી એના સહવાસમાં જે બંધિત આવે એને સુખંજ મળશે એવી અરવિંદને ખાતી હતી. પોતાની પત્ની ઉપર એને કેટલો ઉત્કૃષ્ટ પ્રેમ હતો એ એને ખબર હતી. તેણે મોઢ પછી વાત પોતાની પત્નીથી છૂપાવી રાખી નહોતી; તેની સંમતિ વિના એણે કંઈ પણ કાર્ય કર્યું ન હતું; અને કોઈ પણ વખતે એના વિના એકલાએ આનંદના પ્રસંગમાં ભાગ લીધો ન હતો. આ બધું નેમ્મ અરવિંદ એને કેટલીક વખત કહેતો પણ, “તારી પત્ની ખરેખર ભાગ્યવાન છે. આખું ભાગ્ય હિંદુસમાજમાં બહુ થોડી સ્ત્રીઓના લગ્નને લખાયું હોય છે.”

“સુધાકર ! ને તારો વિચાર હોય તો મારા ફોફની દિકરી સારી છે. આપણે નક્કી કરીએ.” અરવિંદે વખત નેમ્મ દૂંધેલા મૂક્યો.

“હા. એ સારી છે, કરો.” કંઈક વિચાર કરતાં એ બોલ્યો.

એની સંમતિ મળતાં અરવિંદે એની ફોફની દિકરી સાથે એનાં લગ્ન બહુ ઠાંક માર્યાં કરી આપ્યાં. અરવિંદની ફોફએ પણ દિકરીના માટે રાખેલા પેસો એને સ્વાધિન કર્યો. એણે એક ધર વેમાંનું રાખ્યું અને ત્યાં આમળ આનંદથી ઠાલકમણ કરવા લાગ્યો.

સુધાકરની નૂતન વિવાહિત પત્ની સુશિક્ષિત, સુગૃહિણી અને અત્યંત ત્રેમાળ હતી. અને તેથી જ એનો સંસાર પૂર્વવત ચાલવા

લાગ્યો. પોતાના સાવકા પુત્રની પણ - એ સારી સંભાળ લેતી હશેનાં એ આનંદમાં રહેતી પણ એના હૃદયના ઉડાણમાં દુઃખ હતું. સુધાકર એના તરફ ઉદાસ વૃત્તિ ડાખતો. અરવિંદના કાને એ વાત આવી ને એને દુઃખ થયું. એક સંસ્કારી બાલાનું પોતે નુકસાન થયું એ વિચારે એનું હૃદય ઠકળા ઉઠ્યું. આવી નાજુક બાબતનો તડ કે શું નિકાલ પણ મુશ્કેલ હતો. કારણ એક બહેન પડી તો બીજો મિત્ર પડ્યો. કામને જે શબ્દ આપીને પણ ન કહેવાય. અરવિંદ બીચારો મનમાં જ મુંઝાવો લાગ્યો. આ સ્થિતિમાં પણ ટેલકાક દિવસ પીતી ગયા.

એક દિવસ સુધાકરને સખ્ત તાવ ભરાયો. અને દિવસે દિવસે એની માંદગી વધવા લાગી. શુભેશ્વ માંદગીમાંથી એ મરતાં મરતાં બચ્યો. અરવિંદ ન્યારથી પોતાના બહેનના દુઃખની વાતો સંભળી હતી ત્યારથી સુધાકર સાથે પૂર્વના સરખો એનો સંબંધ રહ્યો ન હતો પરંતુ એક બે વખત એના સમાચાર લેવાએ ગયો હતો-અને એ પણ એક બ્યવહારિક દષ્ટિએ ખોટું ન દેખાય એટલા માટે જ.

પંદરેક દિવસ મંદવાડ બોગવી લીધા પછી સુધાકરની તબિયત દિવસે દિવસે સારી થવા લાગી. હવે એને ત્યાં જવાની પણ કંઈ ખાસ આવશ્યકતા રહી નહતી અને તેથી જ અરવિંદ વિશેક દિવસથી એને ત્યાં ગયો નહતો-અને જ્યોત્ષ્ણ નું હોત, વરંદુ એક દિવસ સુધાકરે એને તેડું મોકલ્યું. “એક વખત આવીને મળી જા.” એટલે બીજા દિવસે અરવિંદ એને મળવા ગયો.

અરવિંદ ગયો તે સમયે સુધાકરની આગળ એક પેડી પડી હતી. અંદરનો સામાન એની આજુબાજુ પડ્યો હતો. અર-

વિંદને જણાયું. એના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ. પોતાની બહેનનાં દુઃખનું કારણ આ ફેરિજ હોવો જોઈએ એમ એને લાગ્યું. એની પ્રથમ પત્નીનો ફેરો કદાવેલો એની એને ખચર ન હોતો. તેમ જ એવો એકાદ ફેરો એણે એના ઘરમાં જોયો પણ નહોતો.

સુધાકરે નીચે પડેલો ફેરો હાથમાં લીધો અને બોલવાની શરૂઆત કરી:—

“અરવિંદ ! મારા આવજીવના વર્તન ઉપરથી હું એક હૃદયસ્થ અને પાશવી વૃત્તિનો માણસ છું એવી તમને બંનેને ખાતરી થઈ હશે. પણ તમે ખચર હશે જ કે મારી પ્રથમ પત્ની ઉપર મારો ફેરો ઉઠ્યું પ્રેમ હતો-તેના સહવાસ માટે મને તેટલો સ્વાર્થ ત્યાગ કરવાની મારી તૈયારી હતી-એક એના સહવાસ માટે હું ફેટલીએ વખત ખોટું બોલ્યો છું, મને એ વખતે એક જ વિચાર આવતો. એના સહવાસ પરમેશ્વરે મારા નસિખમાં ફેટલા સમય સુધી લખ્યો હશે. કદાચ એ કાલે પૂરો થતો હોય તો ? તો તે વખતે એવો વિચાર આવ્યો હોત કે અરેરે ! કાલનો દિવસ ઘેર રહ્યો હોત તો ફેટલું સારું થાત. પ્રેમ આંધળો છે એમ કહેવાય છે. જેટલે અંશે પ્રેમ આંધળો છે તેટલે જ અંશે એ એકનિષ્ઠ પણ છે. પ્રેમ સાંકળમાં જકડાયો પડેલાં મનુષ્ય કદાચ પ્રેમાનુરૂપ કે ગુણુ જોતો હશે પરંતુ એક વખત પ્રેમપાસમાં સપડાયા પછી એ અવિચળ રહે છે. બીજી તરફ, ખરું કહું તો તારી બહેન પણ એક દેવી જી છે. મારી પ્રથમ પત્ની કરતાં એ વધારે રૂપાળી છે. જેટલે અંશે એ રૂપવતી છે તેટલે જ અંશે એ સદગુણી પણ છે. એની કર્તવ્યનિષ્ઠા એક આર્થ પત્નીને શોભાવે એવી છે. મારી માંદગીના દિવસોમાં એણે જે પ્રેમ લીધો એ ન લીધો હોત તો હું સારો પણ થયો ન

હોત. નિરપેક્ષ પ્રેમ કેવો હોય છે એ એણે
આજ મને બતાવ્યું. છતાં હું આવી રનેદાળ
પત્નીને મારું હૃદય ન આપી શક્યો. એનું
કારણ એક જ છે-અને તે મારી પ્રથમ
પત્ની. કેમે કરી હું એને વિસારી શકતો
નથી. તારી બહેનનો નિર્દોષ પ્રેમ જોઈ મને
વિચાર આવે છે કે અરેરે ! મેં એને નિષ્કા-
રણ ફસાવી. "

થોડા સમય એ વિચારગ્રસ્ત બેસી રહ્યો.
એણે આગળ ચલાવ્યું. " એક સરકારી
યુવતિના જીવન ઉપર પાણી ફેરવવું એના
કરતાં પહેલેથી જ લગ્ન ન કરવું વધારે
ચોખ્ખું છે એમ તું કહીશ અને આખું જગત
કહી શકે. સત્ય છે. ખરેખર, મેં એક મૂર્ખાઈ-
ભર્યું પગલું ભર્યું છે. એક અધમ સ્વાર્થ
વૃત્તિ પાછળ તણાઈ મેં આ લગ્ન કર્યું. થોડા
સારા માણસ વિના મારા પુત્રની સંભાળ
ન હોવાય એમ મને લાગ્યું. મારા પુત્ર માટે
મને કેટલો પ્રેમ છે એ હું શી રીતે કહી
શકું ? એની ખાતર મેં પત્નીના મૃત્યુના
દુઃખને હૃદયના જિંદાજીમાં ઉતાર્યો. મારા
પુત્ર તરફ જોઈ મેં આનંદમાં રહેવાનો દુર્ઘટ
પણ સફળ પ્રયત્ન કર્યો. પત્નીના મૃત્યુના
બીજી જ દિવસે મને આનંદથી હસતાં જોઈ
તને કદપના પણ આવી હતો કે ' આ તો
માણસ છે કે પણ ? પોતાના પત્નીપ્રેમનું
પ્રદર્શન કરતો હતો તે એક નાટક તો ન
હતું ? ' ' ખરું ને ? ' એ અરવિંદ તરફ
એક નજરે જોઈ રહ્યો. અરવિંદ શું ઉત્તર
આપે ? એ તો માત્ર શાન્તિથી સાંભળતો
હતો. સુધાકર આગળ બોલવા લાગ્યો.

" પુત્રપ્રેમને લીધે મારા હાથે તારી
બહેનનો અક્ષય અપરાધ થયો. આવી
પરિસ્થિતિમાં પણ એણે પોતાનું કર્તવ્ય
જાળવ્યું ને મારી આંખ હધાડી. એની
કર્તવ્યનિષ્ઠાથી મારું કર્તવ્ય શું છે એ હું

સ્પષ્ટ જોઈ શક્યો. એ મારા અક્ષય
અપરાધની, તારી સમક્ષ એની હાથ મારવા
મેં તને ભોગ્યાવ્યો છે. મારી માંદગીના
દિવસોમાં ' પ્રેમ કે કર્તવ્ય ' એ વિચાર મને
એક ક્ષણ પણ છોડતો ન હતો. ઘણા વિચાર
રના અંતે મેં નિર્ણય કર્યો-એકનિષ્ઠ પ્રેમને
વળગી રહી પોતે સુખી રહેવું એના કરતાં
પોતાનું કર્તવ્ય જાળવી બીજાને સુખી કરવા
પ્રયત્ન કરવો વધારે એવરકર છે. કર્તવ્યનો
ખાતર બાવના મારવી જ જોઈએ. "

સુધાકર બોલતો હતો ત્યારે એ પોતાના
પત્નીપ્રેમને એકમાત્ર યતો ન હોય એમ એને
લાગતું. તેની પત્નીના મૃત્યુના દિવસે એને
જે વિશેષ ખૂંચ્યો ન હતો તેટલો આજે
ખૂંચતો હતો. એની દૃષ્ટિએ તો આજે
એમનો વિયોગ થયો. એની પત્નીનો જડ દેહ
જે કે દશ્ય જગતમાંથી અદશ્ય થયો હતો
છતાં સ્મૃતિરૂપે એના હૃદયમાં વાસ કરી
રહ્યો શતો. આજ એ હૃદયમાં બીજાને
જગ્યા કરી આપવા માટે, સ્મૃતિરૂપે અવશેષ
રહેલી. એની પ્રયત્ન મત્તનીને ત્યાંથી દૂર
કરતાં એને અસહ્ય દુઃખ થયું.

" આ ફોટો કેનો છે, એ ખબર છે
તને ? " બોલતાં બોલતાં એણે ફોટો
આગળ ધર્યો. " એક વખતે ધૂન ફરી અને
એની ઇચ્છા ન હોવા છતાં મેં એનો ફોટો
ગ્રાસ્ટ લીધો. ફોટામાં એની મોહકતા
વધારે મનોહર લાગી. હું સહે જ હંસીને
ગોઠ્યો. ' આ ફોટામાં છે એવું સુંદર નાક
તારું હોત તો કેટલું સાફ ' એ સાંભળી
એને આઘાત થયો. આ ચિત્રમાં છે એવી
પત્ની તમને શા માટે ન મળી ? મળી હોત
તો તમે વધારે સુખી થયા હોત. " તે બોલી.

એ સમયે એના મુખ ઉપરની સુરખી
જોઈ મને વિપાદ થયો. ચિત્ર કેમ ન હોય

પણ તે એનાં કરતાં સુંદર દેખાયું. એનો અર્થ એ જ થાયો પ્રેમ એકનિષ્ઠ હોતો તો જગતમાં એના કરતાં વધારે બીજું કંઈ જ અને વધારે સુંદર ને મોહક ન દેખાત. પછી તો મેં એને ગમે તે પ્રકારે સમજાવી અને એણે પણ એ બધું જૂલી ગઈ છે એમ દેખાડ્યું. પરંતુ એ ફોટો ત્યારપછી એના મૃત્યુ પર્વત મારી નજરે ન પડ્યો. આજ તે ફોટો. " એણે અરવિંદ રદામે એ ફોટો ધર્યો.

" ફોટોમાં સરળ નાસિકા ભ્રેષ્ઠ માર્ મન વિચલિત થયું, કું એક નિષ્ઠ પ્રેમી ન કર્યો, અને હવે તો એ અને મૂકીને ચાલી

ગઈ. હવે આ ફોટો પાસે રાખવાનો મને શો અધિકાર છે ? એને એનક્ષાઈ કરાવી કરાવી બાબુની ઓરડીમાં રાખવાનો મેં વિચાર કર્યો છે. " ગદ્ગદિત કંઈ હેવટના વાક્યો એના મુખમાંથી વૂટક વૂટક બહાર પડ્યા. એના ચહેરા ઉપર મંભીરતા હવાઈ આ પ્રસંગ ટાળવા માટે અરવિંદ એના હોકરાને એની આગળ લાવીને ઉભો કર્યો અને કુસ્તિપ્રયુક્તિથી આ મંભીર પ્રસંગ ટાળ્યો.

કર્તવ્ય માટે પોતાની નાગ્યુક ભાવનાઓ મારવી એ સાધારણ વાત નથી એ અરવિંદને તે સમયે સમજાયું. અને તેજ સમયે સુધા કરના મોટા મનની ખરી પરીક્ષા થઈ.

૨૨

છાબ મ્હારી છલકાણી

૧. (મ્હારી દ્વંદ્વ સ્વભાવે મહારાજ રે સામંતો જિરખારી)

મહારાજી બીજો દેવાનો બાગ રે, છાબ મ્હારી છલકાણી
રૂડાં પુષ્પો પમરે છે અધામ રે, છાબ મ્હારી છલકાણી.

: સાખી :

સ્નેહભગીઓ શોભતો, રઢિયાળો જ રસાળો
વેલી વસો જાણનાં, ફોરે ફુલડાંના સુંદર ફાલ રે.
છાબ મ્હારી છલકાણી.

: સાખી :

કળીએ કળીએ મધમધે મધમીડેરી મીઠાસા
સુમને સુમને મનપતી રીળી અંતર ઠારતી સુવાસ રે.
છાબ મ્હારી છલકાણી.

: સાખી :

ભાત ભાતનાં ફુલડાં રંગ ભરંગી ભાત,
વસતાં વસતાં ઉરમાં ભાળી યાધે સદુ રળિયાત રે.
છાબ મ્હારી છલકાણી.

: સાખી :

રેવડાં છે બાલુડાં બીજાં મંગલ ફૂલ,
પાવન કરતાં પ્રેમથી એની ઉપર દિલડાં ફૂલ રે.
છાબ મ્હારી છલકાણી.

ચંદ્રકાન્ત મંગળજી એકા

સાસુને વહુ શું સમજાવે ?

[લોકગીત.]

રણુમણ રણુમણ રે'ટીચો વાગે,

સાસુ જાણે વહુ કાંતશે રે; મહારી વહુ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ, મને સુતર દેખાડો,

સુતર સુતરીયાને ઘેર રે, મહારી બાઈ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ મને પૈસા દેખાડો,

પૈસાની આણી ઝારી રે, મહારી બાઈ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ મને ઝારી દેખાડો,

ઝારી તો ભાંગી ગઈ રે, મહારી બાઈ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ મને કઠકા દેખાડો,

કઠકા સાગી વાડમાં રે નાખ્યા, મહારી બાઈ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ મને વાડો દેખાડો,

વાડો તો બળી ગઈ રે, મહારી બાઈ રે સમાણી.

વહુ રે વહુ મને રખીયા દેખાડો,

રખીયા દરીયામાં નાખી રે, મહારી બાઈ રે સમાણી.

સાસુ ને વહુ બેઠએ ચાલ્યા,

દરીયા ઓપવા જાય રે, મહારી સહી રે સમાણી.

આગળ બાઈજી ને પાછળ વહુજી,

દરીયા ઓપવા જાય રે. મહારી સહી રે સમાણી.

બાઈજી બડયા ને સાલ્યા તરે છે,

જુઓ જગતના લોક રે, બાઈજી ઝારી ઓપે છે.

રૂકત ૧ આનો

લેખક :
શ્રી. વાસુદેવ હરદેવ ત્રિવેદી

: પાત્રો :

મનહરલાલ : લાલચખો માલિક-રોડ.
ગુલસીદાસ : તેમનો વિશ્વાસઘાતી મેનેજર.
પ્રભાકર : પ્રથમ વિદ્યાર્થી, પાછળથી પ્રખ્યાત પરમજી બેરિસ્ટર.
કનક : પ્રભાકરનો ભાઈ અને ખાનગી ડિટકલીન.
દુર્ગાપ્રસાદ : મારવાડી રોડ.
મી. માઈન : ઇન્ડિયન બેન્કનો પ્રતિનિધિ.
ફિદાબક્તી : બધા જ પરચુરસુ વેપાર કરનાર વઢોરા રોડ.
કોચરો : મનહરલાલનો પડાવળો.
ગીણી : પ્રભાકરનો નોકર.
ચેમિસ્ટ્રીટ :
નસરવાનજી પટાટાવાલા : આરોપીના વકીલ.
લાલજી : પ્રભાકરનો મદદનીશ વકીલ.

પ્રવેશ ૧

[પંદર વર્ષ પછી]

પ્રવેશ ૨

સ્થળ : નિરાળ પાસેનો સરિયામ રસ્તો.
મનહરલાલ : ગુલસીદાસ, જુઓ તો આ
છોકરા અહીં કેમ બેઠો છે ?
ગુલસીદાસ : હો મોઝ નિરાળેથી નાસ્તી
આવેશે !
મનહરલાલ : (પાસે જઈ)-છોકરા, તું
અહીં કેમ બેઠો છે ?
પ્રભાકર : (ધુજર્ત) અને તાવ ચડ્યો છે.
મનહરલાલ : તો પછી ઘેર કેમ નથી જતો ?
પ્રભાકર : મારાથી ચલાવું નથી.
મનહરલાલ : તો દ્રામખાં જ.
પ્રભાકર : પાસે પૈસા નથી. કું ગરીબ છું.
મનહરલાલ : હે આં આનો. ઘર આગળ
હિતરી પડ્યું. ગુલસીદાસ, જરૂર હોય
તો તમે એને ઘેર પહોંચાડી આવો.
પ્રભાકર : (આનો બેતાં - તમારો આભાર.
કું દ્રામખાં એકઠો જઈ ચડીય.
ગુલસીદાસ : (તેવું દક્તર જીયકી લઈ)
ચાલ, કું તને દ્રામખાં બેસાડી આવું.
(સ્વગત) રોડ પછી કેવા છે કે આવી
નકામી વેઠો જીવી કરે છે !

મનહરલાલ : ગુલસીદાસ, હજી કાંઈ તો
મીસ હજરનો ચેક લઈ લેતો અને
આજ આ પચીસ હજરનો ચેક શાનો ?
ગુલસીદાસ : રોડ, આપ જૂલી ગયા, ખરું ?
કાંઈ આપણે કપાસના વેપારીઓને
નાણું મોકલ્યાં હતાં. આ ચેક કલ-
કપાની ટ્રેચર એન્ડ મે. નો છે.
મનહરલાલ : તું કંઈ નવાં યંત્રો મંગા-
વવાં પડ્યાં ?
ગુલસીદાસ : આપ ફરી જૂલી ગયા, ખરું ?
કેટલાંક નવાં મંગાવ્યાં અને ખાખીનાં
કુરત કરાવ્યાં.
મનહરલાલ : (કલમ મૂકી દબ) અને
કાંઈ જ સમજાવું નથી. તું બધાં જ
યંત્રો જમડી ગયાં હતાં ?
ગુલસીદાસ : આપણા એન્જિનિયરની સલા-
હથી આપે જ તેવા કુકમ આપેશે.
મનહરલાલ : (મોઝું ખંજવાળો) ગુલ-
સીદાસ, આમાં અને કાંઈ મમ પડતી

નથી. દર મહિને મોટી મોટી રકમના ચેક ભરાય છે. આ ચેક ભર્યા પછી બેંકમાં કાંઈ જ રહેતું નથી.

તુલસીદાસ : સાહેબ, તેમાં મારો શો વાંક ? દુનિયામાં હાલ વેપાર મંદ ચાલે છે. ભલા ભલા વેપારી દેવાળાં કાઢે છે. વખત અહુ બારીક આવ્યો છે !

મનહરલાલ : ત્યારે, તું મને દેવાળું કદાવવા કહ્યું છે ?

તુલસીદાસ : (રિસામને) સાહેબ, આ મારું રાજનાયું.

મનહરલાલ : (નરમ થઈ) તુલસીદાસ, આમ છેલ્લે પાટલે જઈ બેસતાં તમને શરમ નથી આવતી ? મારા કહેવાની મતલબ એ છે કે તમારે એક સામટો આટલો બધો ખર્ચ કરવો જોઈતો ન હતો. થોડો આ ચેક.

[સહી કરી આપે છે.]

દુર્ગાપ્રસાદ : (બહારથી) શેઠ છે કે ?

તુલસીદાસ : (ઝડપથી) હું અત્યારે બરચ ભઈ છું. આપણા દલાલોને મળવાનું છે હું પરમ દિવસે આવીશ.

મનહરલાલ : ઠીક જાઓ.

[નય છે.]

[દુર્ગાપ્રસાદ પ્રવેશે છે.]

મનહરલાલ : આવો દુર્ગાપ્રસાદ. કેમ ચાલે છે ? થોડો દિવસે દર્શન થયાં ?

દુર્ગાપ્રસાદ : દર્શનકી શી નવધ હે ? પથુ માઠો ધરમો લાગ્યો કે લાવ આજ શેઠ સહેજકા દર્શન કરતો આવું.

મનહરલાલ : (હસીને) કંઈ કામકાજ ?

દુર્ગાપ્રસાદ : કામ તો હુસરો કાંઈ નથી. જરા હુંડીમાં કામ થો.

મનહરલાલ : હુંડી ? શાની હુંડી ?

દુર્ગાપ્રસાદ : થમારી જીનકી. પંચ લગ્ન કરી છે. આજ પાકે છે. મહાકો તો એક પંચ અર.દો કાજ,

મનહરલાલ : ઠીક, તમે પરમ દિવસે આવજો. દુર્ગાપ્રસાદ : બસે. બસે. ઇસમે હરકત શો હુઓ ? જય જય.

[નય છે.]

[સિપાઈ કાડ લઈ અંદર આવે છે. કાડ નોંધ]

મનહરલાલ : એમને અંદર મોકલ.

[મી. માદન પ્રવેશે છે.]

માદન : 'થુદ મોર્નિંગ, સાહેબ. આપે જાનિયું તો ફોન કરો કે હું ઇન્દિયન બેન્કનો પ્રતિનિધી છું.

મનહરલાલ : હાહ. થું કામ છે ?

માદન : આપ સાર્જનની જીનની આ થ દસલગરની ફોરી છે.

મનહરલાલ : આપ મહેરબાની કરી પરમ દિવસે આવજો. મારા મેનેજર બહારગામ ગયા છે.

માદન : વારં જી. વારં જી. એમાં થઈ ખી 'થું ગિયું ? સાહેબ જી !

[નય છે.]

દિદાઅહલી : સેથ સાહેબ છો કે ?

મનહરલાલ : આવો દિદાઅહલી શેઠ. કેમ આવવું પડ્યું ?

દિદાઅહલી : હેહેહે. કાંઈ નહિ રે સેથજી. ખીજું ટો કંઈ ખી નહી પન આપરે જાને આપરી મિલમાં રંગરોમાંન લગાવો, ફદર લખાવા, ડિવાલો ઢોલાવી, છાપરાં પર નવાં પટરાં જરાવાં અને નવાંકોરા જાલી મુકાવા ટેના બિલ માટે આવો ટો. ફગટ બે લગત બસો ને વીસતું ખીલ છે.

મનહરલાલ : દિદાઅહલી, મેનેજર બહારગામ ગયા છે. તમે પરમ દિવસે આવજો.

દિદાઅહલી : ટેમાં ખી સી હકકટ છે, સેથ સાહેબ ? અબવલ વાટ છે. આપની કિડપા જોઈએ. સલામ સાહેબ.

[નય છે.]

મનહરલાલ : (વિચારમાં પડી) આ બહુ શું છે તે સમજાવું નથી. હુંડીઓ કાઢેલી

તે વાત સાચી, પણ નાણું હજી બરપાક
યયાં નથી એ નવાઈ.

(ઘંટડી વગાડી) કેયરા, હિસાબી
કારકુનને ચોપડો લઈ મોકલ.

કેયરો : (કાને હાથ રાખી) કેને મોકલું ?

મનહરલાલ : એકાઉન્ટ કમાકંને.

કેયરો : કાલુને મોકલું ? અને સાથે શું
લાવે ?

મનહરલાલ : કપાળ તારું. બહેરોખખ
મુઓ છે. (મોટી) હિસાબી કારકુનને
હિસાબનો ચોપડો લઈ મોકલ. કેયરો
મળે તુલસીદાસ આવા નોકરો કયાંથી
રાખે છે !

પ્રવેશ ૩

સ્થળ : શાપાટીનો એક નિર્જન ભાગ.

[મનહરલાલ ચીપરેલાલ સ્થિતિમાં પ્રવેશે છે]

મનહરલાલ : મધુ-બધુ જ મધુ. દેવું
પતાવતું છું ગઈ; ધરખાર મયાં, વાડી વછા
મયાં, જમીન જમીર ગઈ. રહ્યો માત્ર હું
રણમાં જીએલા એકાદ ઝાડ જેવો એકલો અને
અટૂરો. આ નિર્ભાગી દેહ સ્વર્ગનાથ જેવા
જીવતો રહ્યો છે !

ખાવાને અન્ન નથી, પેસવાને ઓટરો
નથી, સવાને સાચરો નથી. પત્નીને પિયર
વળાવી, બાળકોને મોસાળ મોકલ્યાં. હું કયાં
જઈ ? એ બેઠાને શું મઠોં બતાવું ? હાથ
કમનસિખ !

: મઝક :

વિધાતાએ અરે મારી, લખી જન્મેતરી કાળ,
લખ્યા લેખો લલિટ આ, ભૂસાયે ના, ખમાયે ના.
હતી માડી, હતી વાડી, હતી શી પ્રેમીલી લાડી
હવું સધું હવું ન્યારે, હવે ના કંઈ અત્યારે.
જીવનની રાત અધારી, સૂંચે ના વાટ કે બારી.
જીવન મારું ધધું મારું, હવે શી આરા હર ધારું ?

અનેકોને આશરો આપનાર અજ પોતે

આશરો ખોળે છે. રાજ સંકેડો બૂખ્યાને
જોજન આપનાર આજ બે દિવસથી સૂડો
રોટલો પણ પામ્યો નથી. હવું ત્યારે બધું
હવું અને નથી ત્યારે કંઈ નહિ !

ગાઝ અને મોટર દોડાવતાં જે યાકતો
જીલ્લે પગે એ આવતો, કંઈ આંસુ નયને સારતો.

પણ ગરીબનાં આંસુની શી કિંમત !
ગરીબોનાં આંસુ લૂછવાનો શ્રીમંતોને અવકાશ
હોય છે, ખરો ? મિત્રો અને સગાંની મદદ
માથું ? હતા ત્યારે ધરમાં માતા પણ નહિ !
મિત્રો સંબંધો ને સગાં, મળતાં હસીને સ્વર્ગ,
સામું પણ લાગે નહિ, વળતી દશા આવે જલા.

નોકરી ખોળું ! પણ નોકરો કેયુ આપે ?
વળી ખુરશી પર બેસી હુકમ કરનાર શેઠની
બીજી લાયકાત પણ શી ?

બીખ માથું ! એક વખત એવો હતો
કે બીખારીએને વગર માગે યથાશક્તિ દાન
દેતો. તે જ મનુષ્ય આજ બીક્ષાની ઝોળી
ધરતો જિતો છે. ઓ જગતના ધનવાનો, આ
કંગાળને બીક્ષા આપશો ! કેયુ સાંભળે ?
ગરીબોના પોકાર સાંભળવાને શ્રીમંતોને
કાન હોય છે ખરો ? તેમની ચીંથરે હાલ
લાલત જોવાને આંખ હોય છે ખરી ?

તમે હસો છો, નહિ ? બૂખેથી જેનામાં
રડવાની પણ તાકાત નથી, તેને જોઈ તમને
હસવું આવે છે. પાપાથુ રડે છે ત્યારે પવન
તેનાં આંસુ લૂંછે છે; માનવી રડે છે ત્યારે
બીખ માનવી તેને જોઈ હસે છે ! એતન
ચડે કે જડ ?

આ સર્વ કુખોમાંથી બચવાનો મુલાજ ?
છે. (ખીસામાંથી હરો કાઢી) આ રહ્યો.
એનો એક જ ધા અને ગરીબાઈ ખત્રાસ.
અપમાન ખત્રાસ, જીવન ખત્રાસ અને તે
સાથે કુધા પણ ખત્રાસ ! સોથી સુખી
જીવન તે મરણ કુખી જીવનનો અંત તે.
સુખી જીવનનો આરંભ

ઓ હાથ ! તું કેમ ઘુન્ને છે ! સોઢિણી
યાદ આવે છે ? એ બાપડી જાણશે ત્યારે
પ્રેમની મૂર્તિ સમી એ રંકની શી વસ્ત્રે ?
અને મારાં બાળકો ? બાપ વિનાનાં બાલુઆં
કોના બોળામાં જઈ એસશે ? કાંઈ જોઈતું
હશે તો કોના પાસે જઈ આગશે ?

પરમાત્મા મારી આ દશા બસે તેં કરી,
પણ તારામાં દયાનો પડછાયો પણ હોય તો
મ્હારી વ્હાલસોઈ પત્ની અને મારાં નાનાં
ગભર બાળકોને સંભાળજો : જે કંઈક વધુ
દયા હોય તો આ કમનસિય પિતા અને
પતિની સ્મૃતિ તમને ન રહે એટલું કરજો.

મૃત્યુ, હવે આવ. તને મેટવા હું તૈયાર
છું. હાથ દબા દબા. હૃદય ધબક ના. આ પણ
હવે છેલ્લી જ છે !

[હસવાનો હાથ લેગા કરે છે.
પાછળથી એક મજબૂત હાથ તેને પકડ
લે છે.]

પ્રભાકર : સખર, ઓ મૂખ માનવી !
આવું હીચકાર કામ કરનાર મહા
પાપી છે.

મનહરલાલ : મને અટકાવનાર તમે કોણ ?
કૃપા કરી મને મારે રસ્તે જવા દો.

પ્રભાકર : જરૂર જવા દઈ ! (હસે દૂર
ફેંકી) હવે તમે છૂટા છો. (ગ્રમયી)
બાઈ, અણુમોડા માનવજીવનને વેગથી
નાખવા તૈયાર થયેલા તમે કોણ છો ?
આ કરમાયલા મુખ પર પણ શીર્મતાઈનો
પડછાયો પડેલો છાનો રહેતો નથી.
તમારાં કાંઝાં અને આંગળીઓ પર પડેલા
ધરણાના ઝાંઝા છૂપાતા નથી. સાચું કહો,
તમે કોણ છો ? આવું નિર્લકમ કરવા
કેમ તૈયાર થયા હતા ?

મનહરલાલ : બાઈ... પણ નહિ. હવે મારે
સાહેબ કહેતાં શીખવું જોઈએ. સાહેબ,
તમને એક સવાલ પૂછું ? જે દુઃખ
બીજાને કહાથી મટે નહિ, તે જણાવ્યાનો

શો ઉપયોગ ? દુઃખના પંકમાં મને પડેા
હસેલનાર તમે કોણ છો ?

પ્રભાકર : મારું નામ પ્રભાકર. તન, મન
ધનથી સહેજ પણ મદદ થતી હશે તો
હું કરીશ.

મનહરલાલ : (રડતાં) એકવારનો લાલ
જીવનો માલિક હું મનહરલાલ, અને
મેનેજર ગુલસીદાસના પ્રતાપે બનેલો
આજનો બીખારી મનોર. કહો, હજી
વધુ સંભળવું છે ?

પ્રભાકર : (આશ્ચર્યથી) કોણ મનહરલાલ
શેઠ ?

મનહરલાલ : શેઠ ! એ ઉપનામ હું મધ્યા
દિવસથી ખૂલી ગયો હતો !

પ્રભાકર : હો આ મારું કાર્ડ. તમે કાલ-
સવારે નેવ વાગે મને મળજો અને
તમારી હકીકત સમજાવજો.

[જાય છે.]

મનહરલાલ : પ્રભાકર ખેરીસ્ટર ! પણ
કાર્ડ સાથે આ શું ? પાંચ રૂપિયાની
નોટ ? પરમાત્મા, તું નિર્દય છે કે દયા-
મય ! અત્યારની ધડી સુધી હું તને
નિર્દય માનતો હતો. હવે ? મને કંઈ
સમજવું નથી. પ્રભાકર, પ્રભુ તારું
બાંધું કરે !

૧૧

પ્રવેશ ૪

સ્થળ : પ્રભાકરની ઓફિસ

પ્રભાકર : (આમતેમ આંટા મારતાં)
મનહરલાલ ખરે જ કમનસિય છે.
ચોપડા તપાસતાં હિસાબ બરાબર લાગે
છે. ત્યારે દગ્ગા થયો ક્યાં ? (ધંટડી
દાખી) ઝીણા, કનકને મોઢલ.

કનક : (ચણા ખાતો આવી) કેમ મોટા-
બાઈ, શું કામ પડ્યું ?

પ્રભાકર : એવક્રમ, આ શું આવે છે ?

કનક : ભૂખ લાગી છે તે જરા શુદ્ધરવારિયું-
ખાણું ખાઈ છું. (કાઠો મારી) હવે
દરમાવેલ જઈ તૈયાર છે.

પ્રભાકર : કનક, હું જાણું છું કે તું બહુ
હોશિયાર છે. (એક ફોટો આપી) જો
આ તુલસીદાસ નામનો માણસ. મન-
હરલાલની લાલ છત્રમાં મેનેજર હતો.
તેણે કાઈ પણ પ્રકારે શેઠને બિખારી
બનાવ્યા છે. હિસાબ દેખાતો બરાબર
છે. પણ શેઠના કહેવા મુજબ છત્ર એવી
તો સારી ચાલતી કે પોટ આવવાને
કદિ સંભવ ન હતો. ખોટા આમાં તુલસી-
દાસનો કંઈ પ્રંપચ હોવો જોઈએ. એમ
મારું માનવું છે. એ સોધી કાઢવાનું
કામ હું તને સોંપું છું.

કનક : તુલસીદાસ રહે છે ક્યાં ?

પ્રભાકર : સાન્ડાકુડ. લાલ છત્ર પણ
તેણે જ ખરીદી લીધી છે.

કનક : ઠીક. હું જાઉં છું. (જતાં જતાં)
તુલસીદાસ-નામ પરથી વાણિયો લાગે છે.
ઉમર ફોટો જોતાં ૪૫ નો આસરો. શરીર
ખાતેકા સાંઠ નેવું. શેઠને પૈસે ખૂબ
વાગડવિન્ના કરેલી ૨૫૫૮ જણાઈ આવે
છે. ફિકર નહિ. તુલસી ! તને હવે
ભગવાનને ચઢાવી કઈ એટલી જ વાર.

૧

પ્રવેશ ૫

પ્રભાકર : મનહરલાલ શેઠ, તમારો કેસ
લગભગ તૈયાર થઈ ગયો છે. એકાદ
પૂરાવો મેળવવાનો બાકી છે. પ્રભુ-ધ્રુવજી
દરે તો આને જ સર્વ મળી જશે.

મનહરલાલ : (નિરાશાથી ડોડું ધુણાવી)
મને તો એક પણ પૂરાવો મળે એમ
લાભરું નથી.

પ્રભાકર : (હસીને) તમને બધે ન લાગે;
પણ મને તો પૂરાવાં મળ્યા છે. શે,

આ કનક આવ્યો. કેમ કનક, સિંદ કે
શિયાળ ?

કનક : (પ્રવેશી-શરમાઈ) તમારા પ્રતાપે
સિંદ જ્યો આ તુલસીદાસની ડાયરી.
શેઠનો ખરો હિસાબ તેમાં લખેલો છે.

પ્રભાકર : (દસતાં) કનક, ડાયરી ચોરી
કરીને તો લાવ્યો નથી ને ?

કનક : જરૂર પડ્યે તે પણ કરત. પણ આ
તો મારા મિત્ર તુલસીદાસે મને સાચવી
રાખવા આપેલી યાપણ છે.

પ્રભાકર : એટલે ? તું એનો મિત્ર બન્યો
હતો, એમજાને ?

કનક : એનો શરાખી મિત્ર.

પ્રભાકર : હવે સમજ્યો. મનહરલાલ, પાપનો
મડો ફૂટવાનો વખત હવે દૂર નથી.

મનહરલાલ : (આંખમાં આંસ લાવી)
આ ઉપકારનો બદલો હું શી રીતે વાળીશ ?

પ્રભાકર : મનહરલાલ, મેં આ કામ બદ-
લાની આશાએ ક્યું જ નથી. જુઓ.
હું તમને મારા બાલપણની એક વાત કહું.
હું નિરાશમાં બહુતો હતો ત્યારે
એક વાર નિરાશમાં તાવ બરાથો. માસ્તરે
ઘેર જવા રમ આપી. ઘેર જવા નીકળ્યો
પણ ચલાણું નહિ. ધરની ગરીબ સ્થિતિ
અને પાસે પાઈ પણ નહિ. તાવથી ધ્રુજતો
હું રસ્તા પર બેસી પડ્યો.

તે સમયે એક પરગણુ માણસ
આવ્યો. નહિ ઓળખાણ. નહિ પીછાણ,
છતાં મને એક આનો આપ્યો અને
દામમાં બેસાડી ઘેર મોકલ્યો.
હું સાંગે થયો, બપોયો, વિલાપત ગયો,
બેરિસ્ટર થયો, પણ એ વાત હું જુલ્યો
નહિ. તે ક્યાણુ શૂદ્ધે કુખીની સેવા
કરવાનું જે બી મારામાં વાવ્યું હતું, તે
કાળક્રમે વિકસ્યું, ફલ્યું, અને ફાલ્યું.
મારામાં આ ઉચ્ચ અંકાર પાડનાર

સખી શુદ્ધચતુર્થ નામ હામ હું બાણી
નથી. છતાંય તેનું સદા કલ્યાણ થાય
એમ ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરું છું.

શેઠ, હવે સમજ્યા ? આ મારા
જીવનનું રહસ્ય. આ જ મારા સદા-
ચારની ચાવી.

મનહરલાલ : (ધુનતા અવાજે) તમને તે
માલસની કોઈ પણ નિશાની યાદ નથી ?

પ્રભાકર : લગભગ નહિ. કારણ તે વખતે
હું તાવથી ભરેલો હતો. આજ એટલું જ
યાદ છે કે તેમના લમણા પાસે એક
લંબગોળ ચાકું હતું.

મનહરલાલ : (વાળ ખસેડતા) બેરિસ્ટર
સાહેબ, જરા જુઓ : એ ચાકું આનું
હતું કે જુદી જાતનું ?

પ્રભાકર : (આશ્ચર્યથી) તમે પોતે જ ?

મનહરલાલ : તમે વાત કરતા હતા, ત્યારે
મને એ છોકરાની વાત યાદ આવી.
મને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે મારું
આનું નજીવું બકાસનું કામ તમારા
જીવનને ફેરવી નાખશે.

પ્રભાકર : એ પણ પ્રભુની ઇચ્છા. હવે
મનહરલાલ શેઠ, કોર્ટનો ફેંસલો આજતા
સુધી તમારે આ ઘરમાં જ રહેવાનું છે.
આ ઘર આજથી તમારું જ છે !

❀

પ્રવેશ ૬

સ્થળ : ન્યાયકચેરી

વકીલ પટેરાવાળા : નામદાર કોર્ટ, મારા
આજ્ઞાદાર અસિસ્ટ પર યમાધ કરવાનો,
વિસવાસઘાટ કરવાનો, ખોટી સહી
કરવાનો, પૈસા લેવાપટ કરવાનો, આમ
જાત જાતના આરોપનુકર્વામાં આવિયાછ.

પન નામદાર કોર્ટ કેવાનું જોઈું છ
કે આજ બધું તરકટ છે અને નોકરી
દરમિયાન મારા અસિસ્ટ સાથે થયેલી

કેતલીક તકરાર અને બાંજર ને લઇને
ફરિયાદીએ આજ તૂટ ભેદું કાઢ્યું ચ.
પન લોકો બી અર્થ નથી, તેમ નામદાર
કોર્ટ બી નથી. ફરિયાદીએ કાધેલી
તમામ દલીલ વાંસની બૂંગલી જેવી
પોલી છે. મારા અસિસ્ટ પોતે બી શેઠ
છે. તેમણે ફરિયાદીની લાચાર દાલત
જોઈ પોતાની બચ્ચમાં એક જીન છતાં
ફરિયાદીની આજર બચાવવા લાલજીન
પોતાના બાપીકા પૈસામાંથી ખરીદી
લીધી. ફરિયાદી પર કાધેલો પાક કહા
બી જતો રિયો અને સાંમે તેને છતારી
પારવાની આજ તરકીજ સાંમા પછે
કીધેલી છ. એ બાંજત. પર નામદાર
કોર્ટનું હું ધિયાન ખેંચું છ.

સરકારી એકત્રુઅરી બી જનાવેચ કે
હિસાબ કિતાબ બરાબર છે. એમના
સાકસી બી દીલા માલુમ પેસા છે જ.
આ સમજ્યથી મારા અસિસ્ટને નિરદોષ
આધ મિન નોત શિલ્લી થરાવવા હું
નામદાર કોર્ટને આજર કરુંચ.

મેજસ્ટ્રેટ : આ બાબતમાં ફરિયાદીના વકી-
લને કંઈ કહેવાનું છે ?

લાલજી : મારા વિદ્વાન મિત્ર બી. પટેરા-
વાળાએ જે દલીલો આરોપીની બાબતમાં
કરી છે તે સત્યથી કેટલી દુર છે તે
મારા વિદ્વાન બેરિસ્ટર મિત્ર બી. પ્રભા-
કર જણાવશે. તે પાંચેક મેકેકડમાં અને
આવવા જોઈએ.

પ્રભાકર : (પ્રવેશી) મારે નામદાર કોર્ટને
કહેવાનું બહુ થોડું જ છે. આરોપીની
પોતાની આ ડાયરી હું નામદારને રજુ
કરું છું. તેમાં લાલજીનનો સાચો હિસાબ
આરોપીએ પોતાના જ હસ્તાક્ષરથી
લખેલો છે. તેમજ કંપનીનાં અસલ
બીલ પણ આ કાગજમાં સામેલ છે.

મને આશા છે કે આથી ના. કોઈને
એક પણ વધુ પુરાવાની અગત્ય
રહેશે નહિ.

તુલસીદાસ : (ચીસ પાડી) મારી ડાયરી !
ઓ ભગવાન ! દેવે શું થયું ?

પરવાળા : (ધમકાવીને) મુજો મર આવા
આ ૫ સો ભંગડો વાતે છ ।

પ્રભાકર : તુલસીદાસ, આ ડાયરી તમારી છે ?

તુલસીદાસ : હા. (પરવાળા સામે જોઈ)
ના...મારાં જેવી છે, પણ મારી નથી.

પ્રભાકર : (દસીને) તમારું કહેવું કું
કળૂલ કરું છું. માત્ર આકાર, રૂપ
અને રંગથી ઠાઈ ડાયરી મારી છે એમ
કહેવાય નહિ. માત્ર ડાયરીમાં પોતે
લખેલું પોતાનું નામ, પોતાના જ
દસ્તાવેજથી લખેલો લાલ મિત્રનો ખરો
હિસાબ જ્યારે નજરે પડે ત્યારે જ તે
પોતાની છે એમ ચોક્કસ કહેવાય. બાકી
માત્ર બહારના દેખાવ પરથી મારી છે
એમ કહેવાની તરફથીમાં તો કું પણ નથી.

મેજસ્ટ્રેટ : આ ડાયરી જુઓ અને ખાતરીથી
કહો કે તે તમારી છે ?

[તુલસીદાસ ડાયરી લે છે અને મૂકે
ઝોંચે પાના ફેરવે છે.]

મેજસ્ટ્રેટ : બોલો ડાયરી તમારી છે કે નહિ ?

પ્રભાકર : લાલજનના પૈસાથી ખોજ નવી
છન ઉભી કરનાર સુદ્ધિયાળી તુલસીદાસ !

તમે આવા એક સરળ પ્રશ્નનો ઉત્તર
આપતાં ગભરાઓ છો શું ?

પરેરાવાલા : કું મારા વિદ્વાન મિત્રની આપ
જોડવાની ધન સાંમે સખત વાંધો.
ઉઘાવુંય.

તુલસીદાસ : (લાચ જોડી) મને બમાવો.
મને છોડી દો.

પરેરાવાલા : નામદાર કોર્ત, મારો અસિલ
ગભરાઈ ગિયોય આઈ મીન નર્વસ થઈ
ગિયોછ. એનલે મુદત નાંખવા નામદાર
કોર્તને કું ચિનંતિ કરું છ.

મેજસ્ટ્રેટ : (સખતાઈથી) -આમતા કામે
દખલ ન કરો. તુલસીદાસ તમે યુન્હો
કળૂલ કરો છો કે નહિ ?

તુલસીદાસ : (નીચું જોઈ) હા જી. કું
યુન્હો કળૂલ કરું છું.

મેજસ્ટ્રેટ : (બેઠાં) દરાવ માટે મુસ્તવી.

પ્રવેશ ૭

પ્રભાકર : મનદરમાત્ર શોક, તમને મુખારક
બાદી. આજથી તમે લાલ છન અને
ન્યુ બસ્ય છન બન્નેના માલિક બન્યા છો.

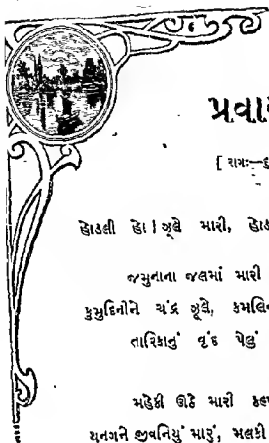
મનહરલાલ : (ગળંગળો થઈ) એ સો
પ્રતાપ તમારા જ છે.

પ્રભાકર : છટ. એ પ્રતાપ તમારા સદા-
ચરણનો જ છે. માણસ પોતાના કર્મથી
જ પોતે પોતાનો મિત્ર કે શત્રુ હોય છે.

• હુખી દિલને સમજવાને મુખો સ્વાલો ઘટે કરવાં !
હુખી દિલને સમજવા શુધ્ધ આસ્વાસન વૃથા ધરવાં !
હુખી હામ દેવાથી તમેને હામ શા મલશે ?
હુખીનાં અશુ ઘેવાથી અશુ-મીતિ તકી ફળશે !

શ્રી. અંબાલાલ નૃ. શાહ

પ્રવાસ

[રાગ:—દર્શ]

હોડલી હો ! જૂલે મારી, હોડલી હો ! જૂલે,

જમુનાના જલમાં મારી હોડલી હો ! જૂલે
કુમુદિનીને ચંદ્ર જૂલે, કમલિનીને સૂર્ય જૂલે;
તારિકાનું વૃંદ પેહું આભલે હૂલે...હોડલી હો !

મહેકી જીટે મારી કલ્પનાની કધારીઓ (૨)
યનગને જીવનિયું મારું, મલકી જીટે મન રૂપાણું;
ઉત્સવનો ઘંટનાદ ઢેહમાં ખગે...હોડલી હો !

કુલે હો ! સદને ફરકે મારો સાળુડો (૨) -
ઘડીએ ઘડીએ હો ! એની, સમીરની છાજ પેલી
રૂમજૂમતી આવી અલક લટને અડે...હોડલી હો !

આઘી આઘી મારી આશાની વાટડી (૨)
આંખડીની મીટ રેખ, દિન રાત જ્યોતિ એક
સ્મરણોને લીધડે જગે ને ખૂટે...હોડલી હો !

ત્યાગની.....પ્રતિમા

સૌન્દર્યમયી દેહલતા એ એશ્વરદત્ત
આશિષ ન જોખાય. સુડોળ

લેખક :
શ્રી. સુકાની

કરકમળથી ઘેરાતાં પ્રણય વનુસો
એ તેમાં વિશિષ્ટતાજ. ચૌવન -
વસન્તની પદમાભણીથી જ તેમાં સૌરભ
અને સુગંધ મિશ્ર થાય છે. અશુરના
ગુચ્છશા સિંધ પરથી કપોળ પ્રદેશ પર એક
લટ આવી પડી, સ્તિગંધ નખે, વસુધાને
મણે આખી ને આખી જ પોતાની ગોદમાં
ન સમાવી દેતી હોય ! તેમ અવિષ્ક દષ્ટિ
સંધાવતી છે. જગવાનુ શ્રદ્ધાએ કદાચ તેની
પ્રતિમા ધડવા કુરસદ તો શોધી જ દરી !
જીવનમાં બરતી આવે છે, એ તો દરેક
હેઠાં એક વખત. અનુભવે છે. પછી એટ
તો મણે કુદરત ક્રમાનુસાર આવનાર જ છે,
પરંતુ વસન્તના હરીઆળા સમીરમાં જુલતા
પુષ્પને ક્યાં ખરડ હોય છે કે, એ જ સમીર
લહરી ને બરતક ઘેરી આવશે તો ? આ
તો વિચિત્ર લાગશે જ, પરંતુ ગમે તેમ
પ્રકૃતિ સુંદર અને સરળતો ખરી જ. આવી
આત્મત સુંદર પ્રકૃતિ હોવા છતાં પણ અખિ-
લતું દિલ તો હરનિય નિશ્વાસ ઘેર અને
નિરાશ જ રહેતું. જીવન એકમ હોવા છતાં
આંતર એકમ પર તો પડેલો જ પડેલો
લાગતો, એ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ જ હોડતો
હતો, અને પ્રકૃતિ ઉડી ધરમાં આવી. રસો-
પ્રતી તૈયારી કરવા માટે ગૂદના ગર્ભ બગમાં
તેણી ગમ. લગભગ અર્ધી એક કલાક થયો
હશે અને અખિલ બહારથી આવ્યો. રશિયા
કપડાં કાઢી, એક આરામ-ખુરશીમાં પડ્યો.
તેના હાથમાં એક પત્ર હતો. વાંચવાની રજૂ-
આત કરતાં જ તેણે એક કમકમી અનુભવી.
જેમ જેમ વાંચતો ચાલ્યો તેમ તેમ મુખ પ્રદેશ

શુષ્ક અને રસહીન બનતું ચાલ્યું.

અરે ! પણ ચક્રાદ પ્રકૃતિ રસોડા-
માંથી છુપી દષ્ટિએ આ બધી જ
અખિલના દાવબાવ અને વર્તણૂક
નિહાળી રહી છે. પા કલાક પછી તો તેણે
ઉભવ જમી પરવારી દીવાનખાનામાં આવ્યાં;
પાન બનાવી પ્રકૃતિએ અખિલને આપ્યું.

“ આગેહોન વગાડું ? ” હળવેથી નાના
છોકરાને ન પૂછતી હોય તેમ પ્રકૃતિ બોલી.

“ ખારી છચ્છા નથી, તમારે વગાડવું
હોય તો...” આડી નજરે સીંગારેટ ચેતાવતાં
અખિલ બોલ્યો.

“ પણ તમે આટલા ખધા નિષ્કુર
કેમ છો ? ”

“ શાથી ? કયા નિષ્કુરતા નિહાળી
અધે...”

“ અખિલ, અખિલ, મેં હમર વખત
ના કહ્યું કે મને માનાર્થે ન બોલાવો. મને
સરખ લાગે છે. ” નરમ બનતાં પ્રકૃતિ બોલી.

“ હીક, પ્રયત્ન કરીશ. ” કહેતાં એક
દાગી રાખેલ છુપો નિશ્વાસ છૂટી ગયો.

સંયુક્ત જીવનની બીજી વસન્ત. વનિ
પૃકારીને કહે છે, વસન્ત એ વિરહી હૃદયોની
શીતધારા છે, વસન્ત એ પ્રણય ઝરણાંનું
મળ છે, વસન્ત એ પ્રેમ અને પ્રેમીઓની
એકવચની છે. છતાં કયા અપવાદે પ્રકૃતિ-
અખિલ આમ ચીવ ! સિંચિને સદરે આવે છે ?

“ હૃદયની બધા . આમ છુપાવશે તો
તેનાથી તમે સ્વાસ્થ્ય મુલાવશે, અખિલ,
મને નથી સમજતું, આમ શાથી લગિનત
જીવનના બે બે વર્ષે યયાં છતાં તમારા

નું

દિલનો અગ્નિ બારેસો જ રહે છે; અખિલ, ક્યાં તો એ અગ્નિને પૂર્ણ પ્રગટાવે ચા તો સદંતર ભરિભરત કરે. ક્યાં હંતબાગે આપ માફં જીવન ધૂળ કરી રહ્યા છો ? ” કોણ જાણે કેમ પણ આને તો પ્રકૃતિ જખરી હિંમત બીડવા લાગી અખિલને મણુ આશ્ચર્ય જ ઉપજ્યું.

“ પ્રકૃતિ, કેમ આમ આને ? ”

“ નહિ, અખિલ મારી શબ્દનશીલતાની હદ આવી ગઈ છે. આને મને સ્પષ્ટ સમજાવી દેશો. ખોલો ? ”

જરા વધુ ઉત્તેજિત પ્રકૃતિ બનતી આવી. પરંતુ અખિલમાં પુરૂષ જાતની પાશવહૃદયની અને સત્તામદ ન હતી. અને હશે તો પણ મૃતપ્રાયઃ બની ગયાં હશે.

“ માફં ક્યું વર્તન તારા મારે અણુ-ગમાનું કારણ થઈ પડ્યું છે ? તને ક્યાં હું સર્વ રીતે ખુશ રાખવાના યત્નો કરતો નથી ? છતાં..... ”

“ અખિલ ! અખિલ ! સ્ત્રી હૃદયો બસ ખાવાપીવાને ઓઢવાની જ કૃત્રિમ અને આદર્શ ધરાવે છે તેમ સર્વ કાંઈ મારે માટે કરે છે, પરંતુ હૃદયની વિશુષ્ણતા વડે જ. અખિલ ! હું નાદાન નથી. તમારા દીવ્યતા આગ તમારા નયનમાં જ વંચાય છે. ખરે-ખર તમે છુપાવવા મદ ન યત્નો કરે છે. વળી બીજી સાધારણ સ્ત્રી સમજ-વાંચી પણ ન શકે જ અને તમે બનાવી જાવ; પરંતુ હું જોઈ નથી. ”

“ પ્રકૃતિ મારા જીવનમાં એવું કાંઈ જ નથી, જે હું મારે છે; કદ્યે છે ” કહેતાં અખિલ તેના સંવનનમાં ચાલ્યો ગયો. પ્રકૃતિ ચિત્રવત ખેસી જ રહી. વિચાર

તન્દ્રામાં પડી એક વિચાર આવતાં જ હિંમતી થઈ, ટેળતના ખાનામાંથી ભૂલથી અખિલ પત્ર લેવાનું શુભી ગયો. વળી આવી હૃદય વ્યથાના મંતવ્યમાં તો તદ્દન ભૂલી ગયો. પ્રકૃતિ કદી પણ અખિલનો પત્ર ન વાંચતી. આને જ કોણ જાણે શું યર્ષ ગયું, તેણીએ પત્ર ખોલ્યો, વાંચવા લાગી—

અખિલ,

તે લખ્યું કે પત્રો હવેથી ન લખતી, પરંતુ સાફં જીવન હું તારા જ નામ જપતી જીવવાની મદદ પ્રતિજ્ઞા કરી ચૂકી છું, ત્યાં એક પત્રનું પણ આખ્યાસન ન હોય ? અખિલ આ જીવન આપણી કરોડી અને તપશ્ચર્યાનું જ નિર્માણ, હશે ને ? આહ ! આગામી જીવન કેટલું અલૌકિક અને ઉત્તમ આવશે ? આપણું તપ ફળશે, અખિલ તને નારાજ નહિ કરે. આજથી પત્ર પણ નહિ લખું. અખિલ, આને હું મને એ જાણાવે છે કે હું તને ભૂલી જાઉં ? આ લખતાં તારી હિંમત કેમ ચાલી ? એટલી નિષ્કુરતા તારા હૃદયમાં રવાને પણ નથી જોઈ, તો પછી કલમ પર ક્યાંથી ઉતરી હશે, એમ પણ જો હું તારી આસા પાળું છું, કારણ તારા દિલની નારાજ એ મારા તપની ડગ મગતાનું એક અંગ. ખરેખર, લખું છું અખિલ ! હવેથી આ જીવનમાં તને નહિ મળું, તો પછી પત્ર તો શું ? પરંતુ વાદ રાખજે મારા આટલા સખ્તો, ‘ પ્રકૃતિની આંતરડી જરા પણ ન કંકળાવતો. તમારા હિંમતના જીવનમાં જરા ઘણું ઝડેર ન આવવા દેતો. એક સત્તેમી બની તેના હૃદયને નવાજો. એમાં જ હું મારી પ્રતિકૃતિ નિહાળજે. પ્રકૃતિ મોટા દિલની દરિયાવ છે, અખિલ, તેને નિરાશ અને દુઃખી ન કરીશ. પુનઃજીવન માટે વહેલી જઈશ તો રાહ જોતી રહીશ. ’

છેલ્લી ચરણુરૂપ પત્ર દ્વારા લઈ લઉં છું.
પ્રથુ તમને સુખી રાખો.

છેલ્લે પુનઃ જીવનની
તારી પ્રતિમા

પણ આમ કેમ ? પ્રકૃતિની આંખો
આંસુથી હોયોછલ હોયો છે. આવો શોક
સંસ્પીનો પત્ર તો તેના હૃદયમાં ધૂમ્બો અને
કોથના તાંડવોળ જન્માવે, ત્યાં આમ સાચી ?
સાંભળો કંઈક બપોરે છે.

" પ્રતિમા, શું તારા હૃદયની નિખા-
લસતા, મોટાઈ, ઓ દેવિ ! તારાં ચરણો
ધોઈને પીવા જોઈએ, અખિલ, હું તો તને
શું નવાડી, સંકવાની હતી ? ક્યાં ધમ્મી
પ્રકૃતિ અને ક્યાં સૌજન્યમયી પ્રતિમા ?
હતાં અખિલ એક કરડી નજર પણ તે
મારી તરફ નથી કરી અત્યાર સુધી. શું
તમારી સહનશીલતા ? આટલું લોવા છતાં,
તેણીના જીવનમાં દાવાનળ મેં પ્રગટાવ્યો
હતાં પણ અને સુખી કરવાની પ્રથુ પાસે
તું માગણી કરે છે ? ક્યામયી પ્રતિમા !
તું તો મારી યુદ્ધ છે. જીવનભર તને કેમ
બુધું. અખિલ, ધન્ય છે જીવન, આવી
પ્રતિમાથી. હું હર્ષભાગિન ક્યાં તમારા જીવ-
નમાં જડેર બની. " એક નિઃશ્વાસ છૂટ્યો.
ફર કિપણ રાત્રિમાં બારના ટોચા ખખડ્યા.
નજદીકમાંજ એક ઘુવડ કરણ અને ભવ-
જનક સુરથી બોલ્યું. એક બીકની ધ્રુવરી
પ્રકૃતિને છૂંટી. યુગયુગ તેણી વિચારમાં પડી
અને શયનખંડન આશરે દોડી ગઈ.

x x x

બીજા દિવસે અખિલ ઓશીસે ગયો.
પ્રકૃતિએ આને હાંનીમળી તેના ઠાટમાંથી
કળાટની આવી લઈ લીધી હતી. બપોરે જમી
પરવારીને તેણીએ કળાટ બોલ્યું. તપાસ કરી
પત્રો શોધવા લાગી, ફક્ત એક ચિઠ્ઠી મળી

આવી જે પ્રતિમાના શિરનામની હતી.
બીજા એક શીશી તેણીની નજરે પેડી
ઉઠાવી તો તેના પર એક ચિઠ્ઠી મોટાડેલી
હતી. તેના પર લખ્યું " સ્મરણો " પ્રકૃતિ
સમજી ગઈ કે અખિલે છેલ્લા પત્ર
લખતાં પૂર્વેજ, તેણીના સ્મરણને બધાની
દોષા છે. તેણીની શોકજનક શોધક નજર
આગળ તરી આવી. થોડી રાખ એક કામ-
ળમાં ઠોડી તેને અવધોડવા લાગી. રાખોડીમાં
થોડીક મઢીઓ જોતાં જ, તેણીની આંખ
સજળ બની અખિલ આ સ્મરણને આવ-
શેપને તારા નવન તીરથી પ્રાણ અને
પવિત્રતા બહી છે. " શું ત્યાગની બાવના ?
બધું પછીથી તો તેણીએ ઠેકાણે મૂક્યું.
ચિઠ્ઠી લખને એક કામળ ઉપર કાંઈક શબ્દો
લખ્યા. નોકરને તે આપી તાર ઓશીસે
સ્વાને કયો. પછીથી નિશ્ચિત બનીને બેઠી.
જરા રિમત આવ્યું. " આને જ મારા
જીવનની ધન્યતા બતાવું. અખિલ તમે જરૂર
સુખી થાવ. ઓ મહાન આત્મા ! છોરો
ત્યાગ અને સંકમ બાણવા છતાં શા માટે
હું મારું જનનું ન કરું ? એક પત્ર તરીકે
પણ તને સુખી જોવાની એક આશંક સ્ત્રીની
બાવના મારામાંથી નથી લય પામી. "
અને પછીથી તો તેણી આરામ લેવા આવી
ગઈ સાંજે અખિલ ઓશીસથી આવ્યો.
ચંદ્ર પીધા ગાદ ફરવા ગયો. પ્રકૃતિમાં આને
તેણે એક જ જોયું જે તેને વિચાર તન્દ્રામાં
ધસડ્યું આવ્યું. દરરોજ કરતાં આજની
પ્રકૃતિ વિશેષ આનંદી હતી, અને જગદે
અખિલની દૃષ્ટિ મળતી ત્યારે દયાઈ અને
સરળ છત્રી હતી. જાણે બારે ઉપકાર
ન થયો કોણ તેમ ..

સમયમ છ વાગે એક ધોડાગાડી ધરના
આંગણે આવી અટકી. તેમાંથી એક જાણીસ
વર્ણની સ્ત્રી ઉતરી અને બાહ્ય સુધારી

દયાતા પગે ધરમાં આવી. પ્રકૃતિએ તેને નિરખી લીધી સદસા તેની સામે આવી. " બહેન આવો. " પરન્તુ અરે ! આગંતુક તો કુશ્મ ઉડી આશ્રયમાં જ ગરક થઈ ગઈ. પ્રકૃતિ સર્વ વસ્તુ સમગ્ર ગઈ અને બોલી " બહેન ગભરાશો નહિ. આવો ધરમાં આવો, આમ બહાર ક્યાં ઉભા રહેશો. આશ્રય ઉપર જ પશુ હું તમને જાળીયું છું. બહેન " કહી કાંઈ પકડી તેણીને અંદર લઈ ગઈ. એક છોકરાને તેની માતા સાધારણ રીતે હાથ પકડી ધસડે તેમ પ્રકૃતિએ બરાબર કયું. બંને ધરમાં ગયાં અને બેઠાં. હજુ આશ્રય તો મટયું જ નથી, આગંતુક ચમકી ઉડી એટલામાં જ અખિલ આવી ચઢ્યો, તેણે પ્રકૃતિ સાથેની સ્ત્રીને તોતાં જ ડ્રાઈસો પડ્યો દબે દબે મળ્યા. બંને ચમક્યાં. પ્રકૃતિ સદસા સમયસચ્ચતા વાપરતાં બોલી; " અખિલ આટલો નિષ્કુર કેમ છે ? " આને જ પ્રકૃતિએ અખિલ માટે 'તું' સંબોધન વાપર્યું. આજ પૂર્વે તમારી મોટી બહેનને કુખી કરી અને વળી જીવનભર દળવળાવવા મનસુબો કર્યો છે. બહેન ! તમે પણ આટલાં બધાં નરમ કેમ છો ? હવે બધું આશ્રય જવા દ્યોને બેસો અખિલ " કહેલી પ્રકૃતિ ઉડી ને અખિલને પોતાની જગ્યાએ બેસાડી દીધા; અને તેણી ચાળનાવવા ગઈ. હવે અખિલનો શ્વાસ હોંકે બેઠો. " આ શું ? પ્રતિમા, આમ એકાએક, કેમ ? " સદસા અખિલ બોલ્યો. " હું પણ પૂછું છું. તમે મને તમારી માંદગીનો તાર કરેલો અને તમે ફીકડ છો. આમ કેમ ? " બંને ફાણભરે તો વિચારમાં પડ્યાં. અખિલે વસ્તુરિચિત્તની સાંકળની કડીઓ ગોઠવવા માંડી. " હા, પ્રકૃતિનું જ કામ. વાત બધી જાણી લીધી દરે. " છેવટે સંશય આગળ કર્યો. ' પરન્તુ તેમ કરવાની

શી જરૂર ? આ માટે મને અહિં બોલાવે ? " પ્રતિમાએ પ્રશ્ન કર્યો. " અરે વાહ ! મોટી બહેન શું નાનીને ત્યાં ચાર દિ' રહેવા પણ ન આવે ? " એકદમ પ્રકૃતિ બોલી નીકળી. બંને તો આમ અચાનક ધડાકે સ્તબ્ધ બની; રહા દરેકના આગળ સુકો, પ્રકૃતિ બેઠી. " અખિલ ! જરાપણ ચુસો ન લાવતા. તમને તથા પ્રતિમા બહેનને હાવવા માટે મહેં આ પગલું નથી બચું. આને એક ગુ-હાની પહેલાં માથી માગી લઈ છું. મહેં તમારી ચાવીથી ક્યાંટ બોલી, પ્રતિમા બહેનનું શીરનામું લીધું હતું, અને મહં કાલે તમે બૂલ્યો પત્ર ટેબલના પાનામાંથી લેવાનું બૂલી ગયા હતા તે મેં રાત્રિનો વાંચ્યો; પછીથી મને જે કંઈ સુઝ્યું તે મેં કયું છે. અખિલ આ જગ્યાએ ખીજી જી હોત તો તે જુદું જ કરી ચૂકી હોત. પરન્તુ અખિલ હું હવે જાળીયું છું. પ્રજાએ મને, હવેમાગિને તમારા ઉભયના જીવનમાં એર ઉપગવવા જન્માવી દશે. આને મારા પ્રાયશ્ચિત્તની અણુમોલ લડી છે, અખિલ અને પ્રતિમા બહેન આને એક જીજ્ઞાસા છું. કહો આપશે ? હા કહો " દવાઈ જનતાં પ્રકૃતિ હુંદણીએ પડી. " પ્રકૃતિ તું ગાંડી તો નથી બનીને ? આ શું બકવા કરે છે ? " " નહિ અખિલ બોલો એક બીજા નહીં આપો ? પ્રબુને પાતર બેલો. " " શું બોલો ? કંઈ સમજાય તેમ તો બેલ " એજ, એજ કે, તમે જીવનની એકગતા સેવા અને તમારા આદર્શ પ્રણયીઓની હું સેવા કરેં એ જ મહેમત છે, અખિલ ! તેમાંથી જરૂરી માંડી નજરેતું હું પાન કરીશ. અને તમને સુખી નેષ કૃતાયોશ. "

" આટલો ત્યાગ પ્રકૃતિ તું કરીય ? જરાક મજાક ખાતર પ્રશ્ન થયો, "અખિલ,

એક આર્થ સ્ત્રી સર્વ કંઈ કરી શકે છે, તેનું આજીવન હજી તમને નથી લાગ્યું. પ્રતિમા બહેન જ તમારા જીવનની અધિષ્ઠાત્રિ છે. મેં નાહક, અભણે તેનું રથાન ઝુટવી લીધું. પરંતુ પ્રભુએ મને આને સંવેદનાથી જ સમજ પાડી કે: એા નિર્દય સ્ત્રી, અખિત્ર એક રીતદાહી હૃદય છે, તેને તું વધુ ડંખીશ નહિ, અને પ્રતિમા, દેવી ! ખરેખર નિખાતસ અને ઉદારતાની સૌજન્યમયી પ્રતિમા આને જ તમારું જીવન ઉત્તરો અને અતુટ હૈયાં વજ્રરૂપ બનાવી, તમારાં કાષી અડગપણે કરી, જીવનની ધન્યતા સાચવેા અને હું તમારા સિદ્ધાંતો ઝીંસી તેનો સંગ્રહ કરી આદર્શ પ્રેમના પ્રજ્વલનગ્રાનો મહકમ વિશિષ્ટતાઓ અને ધન્યતાનો પ્રચાર કરીશ. ” શું એક આર્થ સ્ત્રીનું હૃદય ધમસ અને ત્યાગ !

પરંતુ પ્રકૃતિએ ધારેલું તો ન જ બન્યું.

કારણ પ્રતિમાએ એક બાળ મંડળની સંરચા રચાવી હતી, અને પોતાની પ્રતિમા આગળ કરી. અને એટલી ખાતરી તો આપી જ કે, પ્રતિમા અને પ્રકૃતિ એ બે એક માતાની બે પુત્રી જેમ વર્તેશે, અને આ જીવન રેશે. અખિત્ર તો આશ્ચર્યતાની મૂર્તિ જ બન્યો, ‘વર્ષમાં ત્રણ માસ તેઓ સહનિવાસાર્થે પ્રતિમાના રથાન પર માળવા ? આ વચન પ્રતિમાએ પ્રકૃતિ પાસેથી લીધું, અને એક મહાન વસ્તુની માગણી તો હજી બાકી રહી. અને તે એ કે પ્રકૃતિનું પ્રથમ બાળક પ્રતિમાને સોંપવું. પ્રકૃતિએ હસતા મુખે કહ્યું હતું. આટલી ત્યાગી નિખાતસ અને મહાન ભાવનાઓની ઝાંખી જે દેશની સ્ત્રીઓમાં યાવ તો દેશની કેટલી ધન્યતા ! આને પણ આતી મહા ભાવનાઓ આર્થ સ્ત્રીમાં કયાં ખૂરી મળે છે ?

ચાલુ જમાનામાં ખાસ જરૂરી

સૂર્ય નમસ્કાર

સૂર્ય નમસ્કારની અને સૂર્યાસ્ત કરવાની સંપૂર્ણ વિગત દર્શાવનાર અદ્વિતીય-પુસ્તક

માણસની શારીરિક, નૈતિક અને માનસિક ઉન્નતિ સાધવાનો સરળ માર્ગ બતાવનાર.

દિવસ ૩૧. ૦-૮-૦

લખો:—લુહાણામિત્ર પ્રેસ,—વડોદરા.

સો
ન
લ

દિ
વ્ય

પ્ર
દે
શ

આજ લગી મેં જોમ-જાણ્યું જે દેશ નથી કોઈ ધર્મઃ-
હવે. જાણ્યું કે દેશના ધર્મે અદ્ભુત આનન્દ કર્મઃ-
સહિયર ! અદ્ભુત આનન્દ કર્મ ! (૨)

ભારતવર્ષની ભૂમિ રસાળી, ઊજળી કાઢે કલેશઃ
પ્રેમતણી આવી ભૂમિકા નવતર, શોધ્યો જડે નવ દેશ-
સહિયર ! સૃષ્ટિ મહી નથી દેશ ! (૨)

રામાયણ ને મહાભારત શા જડે શું વ્રન્ધ વિશેષ ?
શ્રી રામ કૃષ્ણ, દ્રૌપદી, સીતાઃ નૂતન શ્રીનો પ્રદેશ-
સહિયર ! નૂતન શ્રીનો પ્રદેશ ! (૨)

વિશ્વ હિંચોળી અમૃત પાયું જોવો બનાવો છે દેશ ?
આશનાં અમૃત પીતાં અનેશ-સ્વાર્પણ જાત વિશેષઃ
સહિયર ! સ્વાર્પણ જાત વિશેષ ! (૨)

વિશ્વામિત્ર વળી મેનકા સાથે શકુંતલા દહ વેશઃ
શાન્તિભર્યાં વનજીવનમાં કંઈ ઉઠા ઉઠા ય પ્રવેશઃ
સહિયર ! ઉઠા ઉઠા ય પ્રવેશ ! (૨)

શ્રીમંત, ધીમંત, શ્રમિત સોજો સાથે ઉઠે ઘણું દેશઃ
ઉના ઉના નહોતા ત્યાસ કદી ત્યારે મારે ન કોઈ ઠેશઃ
સહિયર ! મારે ન કોઈ ઠેશ ! (૨)

ઓ પુરુષમાં ઉત્તમ નીચની વાતો ન ઉપજાવે કલેશઃ
સોનલ દિવ્ય પ્રદેશ વસી શકું જોવો તું કે પરમેશ !
સહિયર ! જોવો તું કે પરમેશ ! (૨)

દાસ કન્તી વિદુષી કિરણ અને 'શ્રીકાન્ત' માં હૃદયહીન હિંદુ સમાજ સામે બળવો પુકારતી અમયા આના ઉત્તમ ઉદાહરણ છે.

છતાં ય આ રીતે સ્ત્રીનું મૂલ્યાંકન કરી પુરુષોના ધોર અન્યાય અને અસત્ય શુલ્કને, તેની અખંડ સ્વાર્થ પરાયણતા અને ચારિત્ર્યશીલતા તેનામાં રહેલી નિર્મોહ્યતા ને નિર્જનતાનો અચ્ચાવ કરવા શરદાબાણ ન જ માગે. આ વસ્તુ તેમણે ગંજેરી દારાણુ અને ગાડી શાહજી તથા અમયાના તાડન શાસ્ત્રમાં માનનાર જંગલી પતિ, નિર્જન ચંદનાથ અને કાપર શેખર તથા ધરાર પટેલ બની બેઠેલ સમાજના ખટપટી આગેવાનો અને કુદીલ નિતિમાં માનના શુભી જમીનદારો દ્વારા ખતાવી આપી છે. આ રીતે પુરુષ જાતિએ સ્ત્રીને દબાવી રાખી, તેના સ્વાભાવિક મૂલ્યથી વંચિત રાખી શું મેળવ્યું તેવું સમગ્ર નિરપચ્છ કરતાં તેઓ કહે છે કે:—

“સ્ત્રીને પુરુષ આમ રમકડાની પેઠે રમાડે છે લેથી, પુરુષની આ સ્વાર્થ પરાયણ તાથી, ગાંડી પાશવ વૃત્તિથી ફક્ત નારી જાતી જ અપમાનિત ઘણું દુઃખ પડી છે તેમ નથી. પણ એની સાથે સાથે પુરુષને, સમાજને, અને સમગ્ર માતૃશૂનિને અતઃ પતિત કરી છે.”

અને આ અન્યાયના બદલામાં પણ શરદાબાણના સ્ત્રીપાત્રોએ પુરુષજાતિ પ્રત્યે પ્રેમ અને ભક્તિ ભાવજ રાખ્યા છે. તેનો આ પ્રેમજીવન દેવના પતિન આત્માનો હૃદયપરોઠો કરાવવાય. વિજયવંત નિવડયો છે. સાથોસાથ શરદાબાણ એ પણ કહી શકે છે કે “સ્ત્રીના આ ગૌરવથી પુરુષનું અગૌરવ ઠંકાઈ જતું નથી.” જેમ તેમણે પુરુષજાતીના સ્વેચ્છાચાર અને અન્યાયો દર્શાવતા પાત્રો દોર્યા છે તેવીજ રીતે તેમણે બહોળા આદર્શ-વાળા ઉદારતમ માનવતાના પરીચલક સમાજ

શ્રીકાન્ત, વિપ્રદાસ, મહીમ અને કુલીન જેવી માનવજ્યોતિની બેટ ધરી દઈ ઠાંઠ બબ્બતમ આદર્શની જાંખી કરાવી છે. સ્ત્રીના મૂલ્યાંકનનો ખાર તેઓ આવા માનવપુરુષો ઉપર છોડતા જણાવે છે કે:—

“નારીનું મૂલ્ય તો પુરુષના રનેહ, સદાનુભૂતિ અને ન્યાયધર્મની ઉપર નિર્ભર રહે છે. ભગવાને નારીને દુર્લભ ધરી છે. બળનો એ અભાવ પુરુષ આ બધી વૃત્તિ-જોથીજ પુરી શકે...આવા પુરુષની ધમ્મા અભિકૃષ્ટી એજ મુખ્ય વાલ છે, અને એજ ખરી સુનીતિ છે. જેમનું શિક્ષણ હૃદયને વિશાળ બનાવી સાર્થક થયું છે. તેઓનેજ સ્ત્રીનું મૂલ્યાંકન કરવાનો અધિકાર છે. ધર્મપુરસ્કૃતી શું થાયું અને અભોધ અર્થથી અથવા મત્ત, પારાસર અને હારીતના નામ દેવાથી કશો અર્થ સર તેમ નથી.”

શરદાચંદ્ર સ્ત્રીજીવનની ચરમ સાર્થકતા તેના માતૃત્વભાવ છે એમ માને છે. માતૃત્વની આ ભાવના સંતાન વત્સલતાની હૃદયમાં સ્ફુરતી ભાવના છે. તેમના સ્ત્રીપાત્રોની આ ભાવના અપરિમીત છે. શ્રી. રા. વિ. પાઠક જણાવે છે કે “માતૃપ્રેમનો આ આવિર્ભાવ જગતની ઠાંઠ પણ માતા વિદોષી વ્યક્તિ તરફ થાય છે.” “રામેશ્વરમતિ” માં નારાયણીને તેના પોતાના સંતાન હોવા છતાં તેની માતૃભાવના તેના કુઃસહસી કિશોર દીપર ગમગાહમાં પ્રકટેલી છે. “બિન્દુરહે” માં બિન્દુ પોતાની નેહાણીના પુત્રની માતા બની જીવન સાહસ્ય માને છે. બ્યારે ‘આખાબહેન’ માં હેમાંગીનીનો માતૃપ્રેમ પોતાની નેહાણીના એરમાન ભાઈ કેટો પ્રત્યે ઢળ્યો છે. તો વળી “શ્રીકાન્ત” માં રાજકુમારનો માતૃપ્રેમ પોતાની શિક્ષકના પુત્ર બંકુમાં સંતાન વત્સલતા ફુંકે છે. આ પાત્રો તેમની માતા તરફની

સમાજને ડરવાની, ચોખ્ખીયાઓને ચોંકી
ઉઠવાની જરાય જરૂર નથી. પ્રેમના પ્રબળ
બંધુમાં, સત્યના જોશીલા પુરમાં બધું
યથાક્રમે વિરોધી તથા સહકારી તત્વોના
ધર્મો સમતા આપોઆપ ધોવાતું. તથાતું
અદૃશ્ય યદ્ય જશે. વ્યક્તિત્વ, ચારિત્ર્ય એ
સમાજગત ધર્મ ને કામ્ય વસ્તુ છે તેની ના
નહિ. પરંતુ ‘શેષપ્રશ્ન’માં કમલ કહે છે
તેમ, “કોષપેશુ દેશની વિશિષ્ટતા ખાતર જ
માણસ નથી પણ માણસ ખાતર જ એ
એ વિશિષ્ટતાનું માન છે. માણસ કરતાં
માણસની વિશિષ્ટતા ચડીયાતિ નથી અને
એ જ્યારે જૂઠી જાતએ છીએ ત્યારે વિશિષ્ટતા
પણ જાય છે અને માણસ પણ ખોધ બેસીએ
છીએ. ખરેખર સરમાવા જેવું ત્યાં છે.

શરદબાણુએ આજનું શિક્ષણ પામેલ
પાત્રો પણ પોતાની નવલકથામાં દાખલ કર્યા
છે. બુદ્ધિચાતુર્ય, કાર્યદક્ષતા, નિડરતા વિગેરે
ગુણો સંપૂર્ણપણે તેમનામાં વિકસેલા હોય
છે. છતાં એમના પાસે કોઈ ચોક્કસ જીવન દ્રષ્ટિ
હોતી નથી. તેઓ પોતાની શક્તિથી ને થોડું
ધણું જ્ઞાન પુસ્તકદારો તથા “સોસાયટી”
માં ફરીને મેળવેલું હોય છે તેના ઉપર

મુસ્તાક હોય છે. અને આ મુસ્તાકપણામાં
જ તેઓ ને સનાતન સત્ય હોય છે તેની
અવહેલના કરતાં ય અચકાતા નથી. તેમ-
નાથી તેમની ત્રુટીઓ પ્રત્યે ધ્યાન દોરી
શકાતું નથી. અહીં શરદબાણુ આવી નવી
દષ્ટિ સામે જુની આર્થ દષ્ટિ ધરાવતા
પાત્રો મૂકી તેમનામાં ને સાચી જીવન દ્રષ્ટિ
છે, જીવન સત્ય રહેલું છે, તેનાં પ્રત્યે સમ-
ભાવ જગવી દૂર રહ્યા, તેમણે ને દીકરા વૃત્તિ
ગ્રહણ કરેલી હોય છે તે દૂર કરાવે છે.
એટલું જ નહિ પરંતુ તેમનામાં તે ગુણો
હોય તો સાચ તેવી ધૃષ્ટિ પ્રગટાવે છે.
અચકા કે વંદના જેવી શિક્ષિત અને તેજસ્વી
સ્ત્રીઓ પણ આવી પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓના
પરિચયમાં આવતા ને માનસ પરિવર્તન, હૃદય
પલટો અનુભવે છે તે નોંધપાત્ર બની રહે છે.
“વિપ્રદાસ”ને કંઈક અંશે “ગૃહદાક”
આ વિચારદારા પર દોડતી નવલકથાઓ છે.

બાકી શરદબાણુના સ્ત્રીપાત્રોને ને સહન
કરવું પડે છે તે તેમના દોષને બદલે સ્ત્રીત્વને
અંજે જ છે. આવી સ્ત્રીઓનું જેમ જન્મવું
હોજીલું છે તેમ આવા અપમાન, લાંછના
વેઢવાય દોહલા છે.

આપવીતી

લેખક : શ્રી. અમૃતરાવ

નાતાલની રમ પુરી થઈ. કાંઈ સવારમાં વડોદરા જવાનું હોવાથી મેં સામાન બાંધવા માંડ્યો. કાલદાતા બધાં પુસ્તકો એક પેટીમાં ગોળી ગોળી મૂક્યાં માંડ્યાં. કપડાં, હેરબ્રશ, દુધબ્રશ, આરસી વગેરે પણ બીજી પેટીમાં મૂક્યાં.

"દોડો મારી વઢૂ બળી ગઈ ! કોઈ મારી વઢૂને બચાવો !" કારમી ચીસ મારા કાન પર અથડાઈ. હું તરત બહાર દોડી આવ્યો. કઈ બાલુથી ચીસ આવી એ જોવા લાગ્યો.

"બને કોઈ બચાવો ! હું બળી ગઈ છું; કોઈ આવો." બોલુ છુમ આવી.

મારા ધરથી ત્રીજો ઘેર આ છુમે પડતી હતી. હું ત્યાં ગયો, એક યુવાન બાઈ બગતી હતી. આખું શરીર બળી ગયું હતું. શબ્દોની વેદનાથી તે પૃથ્વી પર લોચો થઈ પડી અને હેઠ્ઠા શ્વાસ લેવા લાગી.

હું તરત આજુબાજુ દવાખાને તે ખામને લઈ ગયો. ત્યાં બાઈની ડોક્ટરે જુલાની લીધી.

"બને મારી સાસુએ ધાસલેટ છાંટી બાળી છે ! હું છું ન પાડું મારે મારા મોઢામાં હુલા મારવામાં આવ્યા હતા. ત્યારે મારી સાસુને ખબર પડી કે હવે હું છુમ પાડું એવી સ્થિતિએ નથી એટલે મોઢામાંથી હુલો કાઢી નાખ્યો, બહાર જઈ છુમે પાડવા લાગી."

મેં ખામને આસ્વાસન આપ્યું અને મટી જતો એમ કહ્યું.

"મારે જીવવું નથી. હવે હું વધારે દુઃખ લેતી છું એમ નથી. પ્રભુ ! મને લઈ લે તો સાહે."

હું રમમાં એકલો છું એમ ધારી મને પોતાની ઉપર વીતેલાં દુઃખ કહેવા લાગી.

તેનાજ શબ્દોમાં હું, તેની દુઃખદ કથા આશ્રય છું.

આજે હું આપવીતી કહેવા બેઠો છું તે કહું છું. પરંતુ મારા રાત્રીને પણ એવો અનુભવ ન મળે એમ હિચકું છું. મેં જે ભોગવ્યું છે તે ખમ્યું છે, તે આજે પણ વાદ આવતાં કમકમી થઈ આવે છે, તે એમ થાય છે કે તે વખતે મેં એ મનની પીડા શી રીતે સહી હતી !

કુળવાન પારીદાર કુટુંબમાં મારો જન્મ થયો હતો. મારે કોઈ બાઈ કે બહેન નહોતી. મૂળથી મારા બાપને બી કેળવણી પ્રાપ્ત મુખ હતી જેથી મને નિરાશાનું શિક્ષણ આપવામાં આવ્યું નહોતું. તે વખતે છોકરીઓ બહે એ લોકોને ગમતું નહિ. હું જરા શરીરે પડોચાની એટલે સર્ગા વહાઈ મારા બાપને હંમેશાં પત્ન્યા કરે. છોકરી કેટલી મોટી થઈ, હજી વિવાહ કરતા નથી. ઉકરમને વધતાં વાદ લાગે નહિ, છોકરીની માટીને આટલાં લાડ છાં, વગેરે વચનો રાજ તેમને અને મારે કાને અથડાતાં હતાં. મારી બા બીયારી બહુ મંડી ને કલાવરી હતી, એટલે મારા બાપ જેમ કહે તેમ કરી ચડતા, પણ આખરે તે કંટાળ્યા, અને મારો વિવાહ તેર ગામની અંદર એક કુટુંબના હાલકુલમાં બહુતા યુવાન છોકરા સાથે કરી નાખ્યો.

મારું લગ્ન પાસે આવ્યું, બાપા આશ્રમ હતી ને ખર્ચના બચાવ મારે મારે અને મારી કામની છોકરીનું લગ્ન એક સાથે-એક દિવસે ને એક જ પળે લેવાયાં, બને વર એકે કુટુંબના હતા. એટલે બંને વનો સાથે આવી એ વખતે મારી ઉંમર બાર

વર્ષની હતી. મારા વર મારા જેવડા પણ ઉંમરે સોળ વર્ષના હતા. મારી લગ્ન વીધી પૂરી થઈ, અમારી નાતમાં તો તેજ રાતે કન્યાને વળાવવાનો રિવાજ હતો, એટલે વર સાથે જ જાનીવાસે કન્યા જાય, ને પછી ઘેર પાછો આવે. ખેંતે જન સંધ્યાતે અમને વળાવવામાં આવ્યાં, ને સવારે અમે પીપર પાછાં આવ્યાં એમાં કંઈ જાણુવા જેવું જાન્યું નહિ.

* * *

ઉપરની વાતને એ વર્ષ યદ્યપિ મારા વર કાન્તિરાજ ડોહોજના બીજા વર્ષમાં અવધાસ કરે છે. અને તેથી હાલ પડોદરા જ ડોહોજનો હાજાલકમાં રહે છે. હું બહેણી નહિ એટલે તેમને ગમતી નહિ. મારા પતિ પોતાના મિત્રો આગળ પોતાના મારા ઉપરના અણુગમની રોજ ફરીવાર કરતા. અને હું જીવતી હવાત છતાં ફરી લગ્ન કરવાની વાતો કરતા. ડોહોજમાં કોઈ વિદ્યાર્થીની સાથે તે પ્રેમમાં પડેલા. તે મારા કરતાં રૂપયુગ્મમાં વધારે હતી અને લગ્ન કરવા પણ તૈયાર હતી. પણ હું જીવતી હોઈ લાંસુથી લગ્ન કરવાની ના પાડતી હતી. તેથી મારા કાંરો દૂર કરવાના પ્રયાનો કરતી હતા. અધુરામાં પુરું મારે અને મારી સાસુને મેળ નહોતો, અને તેથી મારું કારણ કદવા ચારે કોરથી પ્રવાસો થઈ રહ્યા હતા. પરિણામે હું ઘણો વખત પીપર અને ઘણો વખત સાસરીમાં કાઢતી.

એક દિવસ મારી સાસુએ મારા જોરા-કમાં કાચનો બારીક બુલ્લો ખવડાવ્યો. પણ મને ખબર પડી જતાં મેં તે જોરાક ખાધો નહિ.

બીજા વખતે હું વાતના મારી પચારીમાં સુતી હતી, તે વખતે કોઈ માગ ગળા ઉપર ધાય નાખી મળું દાખવા લાગ્યું, હું જમણીને

જાગી અને છુમો પાડવા માંડી. મારી છુમ સાંજળી ફળીનાં લોક ધસી આવ્યા અને હું બચી ગઈ. પણ મેં જાણી લીધું કે મારું મળું દાખનાર મારાં વહાલાં (?) સાસુજી હતાં તેથી મારી સાસુ મારા પર વધુ અત્યાચાર કરવા લાગ્યા.

ઘણા પ્રવાસો કર્યા પણ ખંખા નિષ્ફળ જતાં અંતે મારી સાસુ વધુ વાતકી બન્યાં; અને મને આજે રસોડામાં કંઈ કામ સર બોલાવી, હું રસોડામાં ગઈ કે તરત મને મારી સાસુએ ઝાલી અને મારી ઉપર ખાસસેટનો મોટો શીશો ઢોળા દીધો અને દીવાસળી ચાંપી દીધી. દીવાસળી ચાંપી દેતાં પહેલાં હું છુમ ન પાડું માટે મારે મોઢિ કુચો માયો.

હું બળવા લાગી. મારાથી છુમ પડાય એવી પરિસ્થિતિ નહોતી એટલે સળગતી જ રહી. જ્યારે મારા અતિમ સમય આવ્યો ત્યારે મારી સાસુ મોઢામાંથી કુચો કાઢી નાખી, ફળાવમાં આવી છુમો પાડવા લાગ્યાં. માણસો જમા થઈ ગયા, ને મને તરત જ દવાખાને લાવવામાં આવી.

આવી મારી કુખદ કથા છે. હવે મને વધુ ખીડ ચાપ છે. હું હવે વધુ વખત જીવું એમ લાગતું નથી.

બાપ ! તમે મારી આટલી સેવા કરી મારે હું તમારો હૃદયથી આભાર માનું છું. હવે મારાથી વધુ બોધાયું નથી. મારી જીમ જે આવ છે.

જસ ! થઈ રહ્યું, તે બાપડું પ્રાણપંખેર ઉડી ગયું.

વાચક ! આ વાત ત્રાંચી પારીદાર તાતિમાં આવા અનિષ્ટ પ્રસાદોને કારણે ખાસડા નેટલી સરતી બનેલી આવી અનેક ગમર જાળાઓ રાખાજની સીતમ ચક્ષીમાં હોમાતી અડકે એવો થોડો પ્રયત્ન કરવો.

નવલી ખેડુતાણીની વર્ષાઋતુ.

અષાઠ માસે ઝરમર ઝરમર મેહુલો વરસે
 મેહુલો વરસે ને પૃથ્વી રાચે
 મેહુલો વરસે ને પૃથ્વી રાચે
 ખેતરો ધાન્યે ભરાય
 તી તર મોરં પેરયા બોલે
 પંખી રાચે ઠાળ
 વૃષાઋતુ જગે સંપુર્ણ વિકસી
 પૃથ્વી જગે છવાય
 ધીમું ધીમું કંઈ વાઢળ મરજે
 થમકે વિજળી આકાશ
 નવલી ખેડુતાણી ખેડુત કાજે
 ભાથું લઇને બાધ
 ધાન્યે ભરપુર ખેતર ખેતાં
 હપે હેયું છલકાય
 ધીરે ધીરે કૈયલ કંઠે
 સ્વામીને પાડે સાઠ
 ખેડુત ને એની નવલી ખેડુતાણી
 આનંદે ભાથું ખાય.

નાગપુરની માફક જ એ આગગાડીઓના વ્યવહારનું એક મહત્વનું મથક હોઈ અહીંની બજારો પ્રાણવાણી લાગે છે. જળસુરમાં મધ્યપ્રાન્તની લશ્કરી છાવણીઓનું થાણું છે એમ પણ ખબર પડી. વળી જળસુરમાં ઠેર ઠેર જ્યાં જ્યાં ત્યાં હોળીઓ પ્રગટ્યા વગરની હજી નેવી ને તેવી સ્થિતિમાં દેખાઈ. સાંભળવા મુજબ, હોળીના દિવસોમાં કોમી તોફાન-ઝઘડાનો સંભવ બિશે થતાં ૧૪૪ મી કક્ષમ બહેર થતાં એના વિરોધરૂપે શહેરની હિન્દુજનતાએ ૧૪૪ હોળીઓ પ્રગટાવ્યા સિવાયની રચાણ છે. જળસુર કોમી કુસંપ અને કલેશનું કેન્દ્ર બની ગયું છે એમ તો થઈ પાંચેલું. આને

પણ એ બીતિ એવા ને એવા સ્વરૂપમાં ધણા હિન્દુ સ્નેહી મિત્રોમાં ગણતી પડી રહેલી જોઈ મને દુઃખ થયું. આપણી આઝાદીના આદર્શને પહોંચવોમાં આ' કોમી વૈમનસ્કની કારમી જૂતાવજા ફેટલી ઝેરી અને રોષક છે તેનો સ્ખાલ આપણને ધણીવાર બાપણે અને લેખનોમાં જ રાખી ચૂકવો ગમતો લાગે છે. અહીં તો કીક-કારણ આ દશા તો અનેક જળસુરોમાં હરો-પથ માનવતાને જડખાંતરત બનાવો દેનાર સક્કર વગેરે જગ્યાની તો વાત જ શી? અને ફરી પાછું પૂછવાનું મન થાય કે આ માટે કાણ કારણજૂત?

(અપૂર્ણ)

બચાવોએને અખૂટ કાવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેદી પદાર્થોની નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતવૃદ્ધ ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી

(રજીસ્ટર્ડ)

હઈથી રીબાતાં હજારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચૈતન પામ્યાં છે.

કો. કબી ૧ ના ૧૨ આના. વી. પી. પોષ્ટલ બુક.

શ્રીઓ માટે વધેયત્વ વિનાશક એરડું ઘી

કો. રતલ ૧ ના કબાના ૩. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોકબું મધ

કો. રતલ ૧ ના ૩. ૧.

વેલ એન. એચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંખાચોક, લાવનગર.

સુંબઠમાં મહેતા આયુર્વેદિક કાર્મસી, સી. પી. ટેન્કશાહ, લાઠની વાડી,

સુંબઠ ૪.

સ્ત્રી : સમગ્ર સંસ્કૃતિનું કેન્દ્ર

વ્યખ્યાતા :

સાક્ષર સ્ત્રી સમજાવવાત વસંતલાલ દેસાઈ, એમ. એ.

[મે એકના પાન ૧૨૪ થી ચાલુ]

ગુરુજીની સંસ્થાને જીવંત બનાવી આમ સમાજે દિન્દિને અનુકૂળ શિક્ષણ વ્યવસ્થાનું બહુજ સ્પષ્ટ સૂચન કર્યું છે. અને તેમાંથી સ્ત્રીઓ અને શુદ્ધોના ખૂંચવાતા જ્ઞાન અધિકારની સ્થાપના કરી દેશોન્નતિનો સાચો ઝીંઘો પાડી આપ્યો છે. ગુરુકુલ એટલે નિર્સર્ગ સંયોજીત સ્થાન, ગુરુકુલ એટલે જ્ઞાન, સાદાઈ, સદાચાર અને અંગ મહેનતનો મુમેળ. ગુરુકુલ એટલે સંયમ, મર્યાદિત રસ અને કલા. ગુરુકુલ એટલે સંપત્તિ, પ્રલોભન અને ચમકાટ ઉપર વિજય મેળવવાની તપોભૂમિ. ગુરુકુલ એટલે નિર્ભયતા, આસ્તિકતા અને સન્મનતા. ગુરુકુલ એટલે જીવન વિધાનની પ્રયોગશાળા. આપણાં પ્રાચીન ગુરુકુલોમાંથી વિકસેલાં આરણ્યકો અને ઉપનિષદોને એક બાજુએ મુકો, આજની યુનીવર્સિટીઓમાંથી વિકસેલું આખું જ્ઞાન કે સાહિત્ય, જેને માટે કર્યું નામ પણ જડવું નથી, છે તે મુકો. ચળકાટ ભરી યુનીવર્સિટીએ આપેલી જ્ઞાન સામગ્રી વધે ? કે ગુરુકુલોએ વિકસાવેલાં દર્શનોની સામગ્રી વધે ? એનો ઉત્તર આપવાની જરૂર નથી. હમરો વર્ષનાં વેદ ઉપનિષદો આજ પણ આપણને પ્રેરણા આપે છે. યુનીવર્સિટીનાં વ્યાખ્યાનો, અભ્યાસ લેખો, સામયિકો એ સર્વ આપણે કેટલી ઝડપથી બાજુએ ફેંકી દઈએ છીએ એનો વિચાર કરીશું તો ગુરુકુલ સંસ્થાનું સાચું મહત્વ આપણને દેખાઈ આવશે,

એ ગુરુકુલોમાંથી વિસિદ્ધ કન્યા ગુરુકુલો કે વિદ્યાવધો વિકસે એ સાચે હર્ષનો જ વિષય બની જાય છે. સદશિક્ષણ સાથે કે સાચું એ પ્રશ્ન આપણા અશિક્ષિત દેશમાં હજી વધારે પડતો વહેલો છે. શિક્ષણનાં જ સાધનોનો અભાવ હોય ત્યાં કોઈપણ રીતે અપાઠ શિક્ષણ આજ તો આવકારદાયક છે. અને કન્યાઓને ઉપયોગી યથા પડે એવાં સાધનથી સન્ન થયેલું કોઈપણ વિદ્યાલય અમુક અંશે આપણી સાચી જરૂરીયાત પૂરી પાડે છે એમ માન્યા વગર ચાલવું નથી. સ્ત્રીને-કન્યાને શિક્ષણ અપાય જ નહીં એ વિચારભૂમિકામાંથી આગળ વધી આપણે કન્યાઓ માટેની શિક્ષણ સંસ્થાઓ સરકાર સદાય વગર ઉભી કરી શકીએ તો તે ખરેખર અભિનંદનને પાત્ર કાર્ય છે. એથી સ્ત્રી કેળવણી સરળ અને સફળ બને છે. એ રીતે કે સ્ત્રીઓ કેળવણીને પાત્ર છે, જ્ઞાનને પાત્ર છે, એવી એથી સાગીતી મળે છે એટલું જ નહીં પણ સ્ત્રીઓ સ્વતંત્ર રીતે શિક્ષણ આપી શકે છે, નિર્ભયપણે જીવનમાં પોતાનું સ્થાન લેવાની પાત્રતા મેળવી શકે છે, અને પુરૂષપ્રેરિત વિકરાળ સમાજ સ્થાનમાં તે સ્થાન મેળવી સમાજ સ્વતંત્રને કુમળી બનાવવાના સક્રિય પ્રયત્નો આદરી શકે છે.

નવી અને જૂની વિચાર પ્રણાલિકાના અજના ધર્મણુ કોણમાં સ્ત્રી સંસ્થાઓની વ્યવસ્થા બંધન મંત્રવચનથી નથી

અને વિચાર મૂર્તિઓની આંખ એવી સંસ્થાઓ ઉપર ચોખી માંડી મુકે છે, અને જેનો લાગ આવે તે દ્રટકો લગાવી દે છે. કન્યાઓ નૃત્ય કરે તોય એમાં વાંધો નીકળે-નળે પ્રાચીન કે અર્વાચીન આર્ચ સ્ત્રીઓને નૃત્ય અભવ્યુ હોય. કન્યા ઘોડે બેસે તોય તેમાં બૂલ નીકળે ! નળે લક્ષ્મીનાથ કે દુર્ગાવતી કદી ઘોડે બેસી ઇતિહાસે જોળખી જ ન હોય ! ધનુષ્યાણથી તે કુલવૃષ્ટિ કરતી હોય તેમાં કુષણ દેખાય, અને વેદોચ્ચાર કે સંસ્કૃત વ્યાખ્યાન કરે તો તે ગીતાવલ્યાસનો આરોપ વહોરી બે ! સીઝર ગમે તેવો હોય પણ સીઝરની પત્નીએ તો શંકાથી પણ પર રહેલું પડે.

માનવી અને માનવી રચી સંસ્થા હજી સુધી તો પૂર્ણ નિર્દોષ નીવડ્યાં દેખાતાં નથી. એનો અર્થ એ નહીં કે હું હોયને આવકાર છું. હોષનો ખચાવ થાય જ નહીં અને ખચાવ થાય તો પણ હોષ ખચે જ નહીં. પરંતુ હોષદર્શન અનેક રીતે ઉપરોગી છે એ આપણે કદી ન બૂલીએ. હોષ હોય તો આપણે તે પ્રમખી હોય સુકત થવા મથીએ, હોષ ન હોય તો નિર્મયતાપૂર્વક આપણું કામ આગળ વધારી હોષ દર્શિતું નિવારણ થાય એવા સામાર્થો લઈએ. વ્યક્તિ કે સંસ્થાની વિશુદ્ધિ માટે આમ વિવેચન-ટીકા જરૂરી છે. આંધીજી સરખા ગુપ્તચરોક પુરપનો પણ આક્ષેપ ભેટી ટીકા આપણી નિર્મળતા વધારે, આપણા કાર્યને વિશુદ્ધ બનાવે અને આપણા ધર્મને ઉદ્દેશ સાધવાની શક્તિ વધારે પ્રમાણમાં સર્જાવે એજ ટીકા, વિવેચન કે આક્ષેપ આરોપનું સાચું પરિણામ હોય. સ્ત્રી સંસ્થાના વ્યવસ્થાપકોએ તો ખાસ આવું જ વચ્ચળુ રાખવું ધટે.

હોષ દર્શનનો પ્રત્યક્ષ જવાબ તો આ વચાપીઠની દીક્ષિત કન્યાઓ જ આપી શકે.

પોતાના વર્તનથી, ચારિત્ર્યથી, સેવાથી અહીં તુ શિક્ષણ મેળવી જીવનના વિવિધ પ્રદેશોને ઉત્તમ જાતી સન્નારીઓ નેટલે. દરજ્જે આપણી આર્થતા, આપણી શિષ્ટતા, આપણી સંસ્કૃતિ અને આપણું જ્ઞાન જીવનમાં ઉતારશે એટલે દરજ્જે આપણે જરૂર ઉન્નત થઈશું. માનવીએ બહુ મોટા બનવાની જરૂર નથી. મને પોતાને આ માન્યતા ગમે છે, સર્વને સુગમ પડે એવી સપાટી ગમે છે. હીમાલયનાં શિખરો બધા ખરાં, પૂજ્ય ખરાં, પરંતુ તેની ખીણો એટલીજ હાંડી અને એની કરાડો એટલીજ બીહામણી, અતિશય ઉંચાઈ અને અતિશય હિંદાણની બધાનકતા ટાળી કઢાડી સામાન્યતા, સરળતાથી ઉકલે એવા ટોળાવ અને નિરર્થક થાક ન વધારે એવું ચઢાણ એમાંજ માનવતા રહેલી છે. બધ્યતાની સાથે સામાન્યતા પણ મને તો પૂજનીય લાગે છે. આપણી સામાન્ય કક્ષા સુદૃઢ, સરળ, જીવવા યોગ્ય અને એ પણ મને મોટી ફળ પ્રાપ્તિ લાગે છે.

આપણા શિક્ષણમાં આપે જૂની સંસ્કૃતિ નોંધ છે અને નવી સંસ્કૃતિ પણ નોંધ છે, હિંમતભરી મર્દાનગીનાં શિક્ષણ પણ આપે લીધાં છે અને કુમળી કલા જાવનાના પ્રયોગો પણ આપે કર્યો છે, કુટુંબ પણ આપે નેતૃ છે અને જલદેરજીવન ઘડતી શાળામાં કુટુંબથી દર રહેલું સાહેલીઓના સમૂહનું કુટુંબ આપે અનુભવ્યું છે, માનવ જાતના ગુણનું પણ આપે દર્શન કર્યું છે અને માનવ જાતના અવશ્યજના પણ જોળા આપે જોળખ્યા છે. સુન્દરતાના, આર્થવર્તના, જમતના જીવન વિધાનમાં આપનો ઉચ્ચ ફાળો છે.

ધન નહીં પણ સંસ્કાર, સાહેબી નહીં પણ સેવા, સંકુચિત પરાધીનતા નહીં પણ પ્રેરુક્ત સ્વાતંત્ર્ય, કલેશ નહીં પણ સ્મિત, રૂદન નહીં પણ ગીત, ધા નહીં પણ રક્ષણ,

આ સધળાં જીવન વિધાનનાં તત્ત્વો. સ્ત્રી
જાતિ તેને વધારે સારી રીતે ઓળખે છે.
ધારે સારી રીતે વાપરે છે. શુદ્ધમાં, કુટુંબમાં,
ગ્રામમાં, ગામમાં, દેશમાં કે જગતમાં ત્યાં
ત્યાં જાઓ ત્યાં ત્યાં સંસ્કાર, સેવા, સ્વાતંત્ર્ય,
રેખા, ગીત અને રક્ષણનાં વતાવરણ સુખે.
વેશ્ય આર્યતાને પ્રદીપ્ત કરે એજ ગદારી
આશિષ. આર્યત્વ એટલે જગતભરની શિષ્ટ-
તાનો અર્ક. પછી એ ગમે તે કોમ કે ધર્મમાં
સમાયવો હોય, સાચી આયો તે સ્ત્રી. શિષ્ટતાનું

રક્ષણ મન્નારીઓ નહીં કરે તો પુરુષની કઠોરતા
તેનો ધ્વંસ કરી નાખશે એવી મને બીતી છે.
યુગ્મજાતની આ કન્યા સંસ્થામાં આપે
લીધેલી દીક્ષાની સંજ્ઞતા આપ નિત્ય જીવનમાં
સિદ્ધ કરે અને તેમ કરી સ્ત્રી કેળવણીની
સંજ્ઞતાનાં જળદળતાં દર્શાવે આપ બની રહો.
આપ સહુ સુખી થાઓ એ મારી
આશિષ. પરંતુ અન્યને સુખી કરવામાં સાચું
સુખ રહેલું છે, એ સુખની વ્યાખ્યા પણ
આપ ન વિસારો. (સંપૂર્ણ)

તેથી બની કાળી ?

સલિલ મંદ્રે અમીરસ પાયું,
અખર તાપથી ભાસ્કરે બાળી;

સાગરનું લલિત-ગીત ઠંઠું ભૂંડું
સાગરે પાયું ક્ષાર ખ્યાલી,

આશ્ર કુંજે સંતાપ દહુકાર કર્યો,
વિરહીએ આ હ ઠાળી;

શ્યામ બંદીના પીપા મધુ,
અભય વરદાન પામી ભાગ્યશાળી;

અમોલ ભોલથી મુગ્ધ થયા સહુ,
કાગા બહુયા ખાલી ખાલી;

નિરા દીન-દીપક રાગ માવાયી,
અમકદ જવાલાએ બાળી;

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શું તેથી બની કાળી ?
કાયલડી ! બોલ જરા.

શ્રી. " જ્ઞાન "

• શ્યામ એટલે કાળુ નહિ પણ કૃષ્ણ.

જ્યારે જ્યારે હિંદની પડતીનાં ચિન્હો જણાયાં છે, ત્યારે ત્યારે હિંદની સ્ત્રીઓએ જ એને ઉગ્રાર્થું છે. આપણી નવ કુળોએ અને એસડં ભોગણીઓથી આપણે કયાં અણુઅણુ છીએ? અને આપણાં ચાંદનીથી અને ઝાંસીની રાણી કયાં શુદ્ધાયાં છે? આપણે પણ હવે જગદમ્યા સ્વરૂપ ધારણ કરી બમંકર વાધને જ આપણું વાદન કરવું પડશે ત્યાં સુધી એ રાવણરાજ્ય નષ્ટ નહિ થાય.

રાજકીય ક્ષેત્રમાં આપણું સ્થાન જેવું તેવું નથી. એ ક્ષેત્રમાં સ્ત્રીઓનું કયું સ્થાન છે એ પ્રશ્ન જ નથી કારણ કે આપણું સ્થાન તો આગળ જ છે. સ્ત્રી વગર પુરુષોથી એક ડગલું આગળ બરાવવાનું નથી. એ

વિષયમાં ને સ્ત્રીઓનું સ્થાન ચોક્કસ ના હોય તો સ્ત્રીઓ જ એ પ્રશ્ન હાથમાં લે. સ્ત્રીને ને ભૂખ લાગી દશે તો પુરુષ કાંઈ રોટલો ઘડવા નહિ એસે. આપણું સ્થાન ચોક્કસ કરવાનો પુરુષોને-શો હજી? હવે તો આપણે જ આપણી ભૂખ ટાળવાની છે. પુરુષાર્થ વિના પ્રારબ્ધ નથી. ઉપર જણાવ્યા ઉપરાંત રાજકીય ક્ષેત્રમાં કાર્ય કરવાના ખીળ ઘણા માગે છે. કાર્ય કરીશું એટલે ક્ષેત્ર તો આપોઆપ ખુલશે. સ્ત્રીઓના કાર્યની ખોટને લીધે જ સ્વરાજ આવતું અટક્યું છે. સ્ત્રીઓ જરૂર જેમ અને તેમ ખોટાંનું સ્થાન લઈ લે. એ 'શક્તિ' જ હિંદની દબાયેલી શક્તિ ખીલવશે.

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, ફતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

હાથે લખે છે.

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્વળે વેચાય છે.

ડી.આ. ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, ડિ.આ.,
સુંબઈ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્વળે એજન્ટો ભેઠએ છીએ—

દરેક ભતતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર અફેટ મંગાવો.

લેખક : રા. ' પ્રમોદ ', બી. એ.

[એ અંકના પાન ૧૩૦ થી માલુ]

પ્રકરણ સત્તરમું

ઉચ્ચાર

બીજા દિવસે સવારે પ્રાણજીવનદાસે મુકુન્દને બોલાવ્યો અને કશી લાંબી વર્તણિક વગર જણાવ્યું કે, 'ચોતે થોડા રોજ શું ખબર જાય છે. તો ધરની સંભાળ રાખવી. પછી એ રવાના થઇ ગયા. રોજનેથી એણે એક કામળ ચંપા ઉપરનો મોકલ્યો, એ જોતાં જ ચંપાના ઠોંડા ઉપર પરસેવો આવી ગયો. વાંચતાં એમાં એટલું જ નીકળ્યું કે 'આરે રહેવાનું' અચોક્કસ છે; દરમ્યાન ઘેર થોડા આવે જાય તો તમારા મનને કશો એમને સાચવવા સંભાળવામાં આડો ન આવે એનો ખ્યાલ રાખવો. અને તમને ચોગ્ય લાગે તો પ્રમાણે તમારે કરવું.'

ચંપા કોઈ સળગી ઉઠી. મુકુન્દની પાસે જઈ બોલી.

"શું કહેવા માગે છે આ ?"

એના હોઠ ધ્રુવતાં હતાં. કામળ ધ્રુવતો હતો.

"શું છે ? બાબી ?"

"આ સમાચાર મોકલ્યા છે એ વાંચો તો !"

મુકુન્દે કામળ વાંચ્યો અને ચંપા સામે જોયું.

"જુઓ છો, એ શું કહે છે એ ? કેમ જાણે હું તો ધરની આખરનો ધમગરો કરતી હોઉં ? અને એની પોંડે....."

ચંપાની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં હતાં એ કશું બોલી શકી નહિ. મુકુન્દની સામે જોતાંની સાથે એનાથી રહી જવાનું.

"બાબી, તમે નકામાં આવો અર્થ કરી બેઠાં છો, હું તો કહું છું કે આ કામળનો અર્થ ખૂબ સરળ છે. જે વિટંબના કાથે હબી કરી છે એનો નિવેડો તમારે કંઈ દીવથી કરી લેવો. એ પ્રમાણે કરવાની તમને છૂટ છે."

"તમે પણ એમ જ કહો છો ને મુકુન્દભાઈ ?" ચંપા વધુ ને વધુ રડતી બોલી.

"બાબી, હું તો ખાલિ સામે જ હોઉં છું, મારા કહેવાનો આશય સમજાવવાની અને પૂરી સમજૂતી છે છતાં તમે જુઓ છો ને કે તમે શું અર્થ કર્યો. એવું નથી બાબી, એક માણસે જાળ હબી કરી હોય પણ એ કદાચ સમેટી ન શકે. એવે વખતે એ કામ પોતાના જેવા જ અકલકલકરીયા માણસને સોંપાય એવું એને ન લાગે ત્યારે

પછી સરળ અને સદૃશ જ્ઞાનતવાળાં માણસનો આશ્રય લેવાનો સિવાય છે અને બાઈ સાહેબે હવે બોલે વધી જવાથી આ ભ્રમ-મહારી તમારા ઉપર નાખી છે. ”

“ પણ મારે કરવા જેવું છે શું કે મને એ વિધે ? ”

“ કોને ખબર છે ? તમારો મારતર હજુ કાંઈક ઉધાચિત્તું કરવાનું મારે લાઇ દરતો હોય, મુક્તા આવતી રહેવાની હોય, એનો વર કદાચ આવે, સુંદરલાસને કાંઈક સમજાવવું પડે-કેટલીયે વાતો કેમણે પાડગા તિનાની ઉભી છે. એ તો હવે જોણીએ ત્યારે ખબર પડે. રાતના દપાલ દંડડતા હતા એમાં કેટલીયે જગો નાખી હશે. સવારે એ સમેટવાની તાકાત નહિ રહી હોય એટલે ભાગી નીકળ્યા જીજી શું ? ”

ચંપા કંઈ બોલી નહિ.

જમીને ખપોરે બન્ને બેઠાં હતાં ત્યારે મન ઉપરનો બોલો સારો રીતે હજીવા થઇ ગયો હતો. બન્ને આનંદથી વાતો કરતાં હતાં. વાતે એકએકે જાહેર જ પહોંચી લીધે.

ચંપાએ કહ્યું : “ મને તો એ થપા કરે છે કે બિચારી યશોમતિનું શું થયું હશે ? ”

“ એને કાંઈ દરકત નહિં હોય; એ લોકો અજાણ છે! અચલબા, તિલેણી, હીરા, વૈષ્ણવજી એ તો બધાં મે મદદ. બાબી આનંદો ? મને લણીયે વાર એ વિચાર આગ્યા કરે છે કે પ્રત્યુદાત કેવી પ્રકૃતિના માણસ હશે ? ”

“ વૈષ્ણવજી જેવા દરો ? ”

“ કદાચ બાવનાશાળા વિશેષ હશે અને લાગણી પ્રધાન પણ વિશેષ હશે. સંયોગ-વશાત્તે ઘર જંધાઈ ગયું હશે અને એવી જ એણે જીંદગી વિતાવી હશે. ”

“ વૈષ્ણવજી એમાં જ કાંઈક વિશેષ માને છે. આપણા લોકોની જાહેર જીવનની

તમન્ના જુની રૂઢીવાળાઓમાં દેખાતી જ નથી; કાંઈક એવી જ માન્યતા ધર કરી મઠ છે કે માણસે સંસારી થવું અને હોવા ક્યો વિના ને નિત્ય-યસો કહ્યા છે એ ક્યો કરવા અને ને રજો કહ્યા છે એને ફેડવામાં પ્રવૃત્ત રહેવું. આ જાનાં નિત્યક્રમ જેવાં કાર્યોમાં પછી રસ શું ? ”

“ રસ હોય કે ન હોય, પણ જો સૌએ ક્યે જ જાણે તો પછી તમારી જાહેર ધમાલ જેનો હોહા સિવાય કે ભિક્ષા માગી માગી ઉભાં કરેલાં મંડળોને ખલાસ કરનારો કુંક જીવી સરચાઓ સિવાય કરી અર્થ નથી-એ તો ન કરવી પડે. ”

“ તમે આજની જાહેર પ્રવૃત્તિઓને હમણાં હમણાં ચાહી ચાહીને કવબોડતા નથી તો ખીજું શું કરો-છો ? તમને એમ નથી લાગતું કે તમે અનેક નિઃસ્વાર્થી કાર્ય કરી એનું અપમાન કરો છો. ”

“ નિઃસ્વાર્થી કાર્ય કરનારાઓનું અપમાન કરવાનો મારો જરાયે ઉદ્દેશ નથી. હું તો માત્ર પરિણામ જોવાનું છું. ઘેર ઘેર ને ને પ્રજ્ઞાવિકાઓ પરદિત મૃતિ થોળાયેલી ચાલુ થઇ ગઇ છે એ ચાલુ કરનારાઓ નિઃસ્વાર્થી હશે અને આજે પણ એવા જ નિઃસ્વાર્થી માણસો કામ કરે છે છતાં બનેલી લાંબી કુંકી નજરને લીધે ને પરિણામ આવે છે એનો વિચાર કરું છું તો મને એમ દેખાય છે કે પ્રચાર કાર્ય કરી એક સંસ્થા ઉભી કરવી એ કરતાં ઘેર ઘેર માત્ર એક સંદેશ જ પહોંચાડવો એ વધારે સંગીત કાર્ય છે. ”

“ તમે ચાહેજો કહો! સંસ્થા એ સંસ્થા અને એમની માણસનો પ્રયત્ન એ તો કીક. ”

“ એમ નહિં, પ્રત્યક્ષ દાખલો લખીએ બાકીને એક સંદેશ પહોંચે એમ માનો એવી એક સંસ્થા છે ખરી કે જ્યાંથી બાકીએ

‘સુંદર ચામડી માટે

આરતી નહવી કાળજી પુરતી છે

સોડા માટે સ્વચ્છ અને મુલાયમ ચામડી અવશ્યક છે, અને - આ આકર્ષક ઘણી સ્ત્રીઓ મેળવી શકે છે. નિયમિત રીતે નહવી કાળજી દેવાથી તમારી ચામડી તાઝગી અને શ્વેતકર્મી બનશે અને કમી ન હોય તેવી સુંદર દેખાશે.

હારોજ સવારે અને રાત્રે પોંડસ પોડક ‘કોલ્ડ ક્રીમ’ લઈને ચામડી પર મસજો. ચામડી પરની ચામડાને દૂર કરીને, બીંદોમાં ઉંડે પ્રસરી એ તમામ કચરો સાફ કરે છે—મુલાયમ કપડાથી કે ‘પોન્ડસના’ કીરચુ’ કામળથી હાથ નાખી ફરીવાર આ પ્રમાણે અપવરો કરો—રાત્રે સુતી વેળાથી પોડક ક્રીમ ફરીથી ચામડી પર ચોળો અને સવાર સુધી એને લગાડેલું—એમને એમ—રહેવા દો.

લિવ્સે, સૂર્યના પ્રખર તાપ અને ગરમ લૂથી ચામડીને બચાવવા પોન્ડસ ‘વેનિશીંગ ક્રીમ’ વાપરો. એ જગ્યા ચોક્કસ નથી અને પાવડર લગાવવા માટે અત્યંત અનુકૂળ છે.

પોંડસ ક્રીમથી તમારી ચામડીની આજ્ઞાથી જ કાળજી દેવા માંડો. એ અકાળગીચામાં જ ચામડીને મુલાયમ અને તાઝગી કરેલી, ચકચકાટ ચારતી બેઠને તમે જરૂર ‘પેપરા’ બની જશો.

પોંડસ કોલ્ડ ક્રીમ : ચામડીને સ્વચ્છ અને મુલાયમ બનાવવા માટે રાત્રે અને સવારે વાપરવું.

પોન્ડસ વેનિશીંગ ક્રીમ : મુસવાની લ અને સૂર્યના પ્રખર તાપથી ચામડીને રક્ષવા માટે વાપરો.

પોન્ડસ ક્રીમ

* - *

સુંદર ચામડી માટે

આ રહેણી કરણી અખત્યાર કરવાની શિક્ષા લીધી ? માનું ન લગાડશે હો ! અને એવી એકે જીજ્ઞાસંસ્થા છે ખરી કે જ્યાંથી તમે જે રહેણી કરણી અખત્યાર કરી એની શિક્ષા લીધી હોય ? તમને બન્નેને જૂદા જૂદા સંદેશ પહોંચ્યા છે, અને વગર સંસ્થાએ તમે આ રીતે વર્તી રહ્યાં છો. સાચે સાચો રસ્તો તો કુટુંબમાં સંસ્કારો પહોંચતા કરવાનો જ છે. આપણા દેશના મહાપુરુષોએ સંસ્થાઓ નથી બાંધી ! એઓ તો એક નાનું સરખું કુટુંબ-પછી એ ઘેરાં છાકરાંવાળું હોય કે મિત્રા અને શિષ્યોનું હોય-પણ કુટુંબના જેવું કુટુંબ બાંધી પોતાનો સંદેશ દેશ પરદેશ કહેતા થયો છે, અને એ સંદેશોએ જેવા ઝીલગ્યા એવા દેશ ઝીલતો આવ્યો છે. કાળ બળે પાછળની પ્રજામાંથી કાંઈ એમના અસ્તિત્વના પ્રભાવ ઉપર કે એમના સંદેશા ઉપર વ્યાપાર ચલાવવા માંડ્યું હોય કે એ સંદેશ પ્રજા બૂલવા માંડી હોય અને ખીન્ને રસ્તે દોરવા માંડી હોય તો તે એ દરેક કાગમાં નીકળવા જોઈતા એવા જ મહાભાવી પુરોના અભાવને લીધે છે. હું તો બાબી, આટલું માનું છું, અને એ માન્યતાને લઈને અખત્યારમાં જહોરત પામતા સંસ્થાધારીઓ કરતાં પોતાના જ ક્ષેત્રમાં પોતાની અલ્પતાએ જાણી કામ કરતાં માણસોને હું વધારે પવિત્ર માનું છું. ”

“ સુન્દરબાઈ, આ ચર્ચા નકામી છે. મને કાંઈ રીતે એ સમજાવું નથી કે ઘેર બેઠાં માણસ જાનસેવા કેમ કરી શકે. માનેને કે વિધવાવિવાહ, કુટુંબની જાળમાં જ જો એક માણસે કસાઈ રહેવાનું છે, અને ફૂરસદને વખતે કે ફૂરસદ મેળવીને પણ પ્રચાર કાર્ય નથી કરવું તો એક માણસ વિધવા વિવાહમાં ગમે તેટલું માને- એ સંદેશ કેમ કરીને જાનતાને પહોંચાડે ? ”

“ જોના દીલમાં ભાવનાઓ પેદા થઈ છે એ તો મોટો મજે એટલે જોના ઉપયોગ ગમે તેમ કરીને પણ કરવાનો જ. એના કાર્મ જાણેલા નિયમો નથી હોતા. પણ સાચી વાત છે, આ ચર્ચા નકામી છે. તમને કદાચ, જહોરમાં કામ કરનારાઓનો મોહ છે; મને એકાંતમાં રહી કામ કરનારાઓનો મોહ છે: આપણે તદ્દન સામસામે છેડે લઈ વાત કરીએ છીએ. એમાં નિર્ણય પામવો મુશ્કેલ છે, બહેતર છે કે આપણે એ વાત જતી કરીએ. યશ થવું હશે એ, આપણે ક્યાં બેગમાંથી એકે રસ્તે અત્યારે કામ કરવા નીકળ્યાં છીએ ? વખત આવે થઈ રહેશે બધું. ”

ચંપાએ માન્યું કે સુન્દર, વાતને, તંતે ન ચડવા દેતાં આ રીતે બંધ કરી દેવા માગે છે. એ ધણીવાર એમ કરતો. ચંપાને પણ એ ઠીક લાગ્યું, એટલે એ બૂધાઈ ગયેલા છેકા ઉપર આવી.

“ પણ તમે બોલતા તો નથી ! યશો-મતિ બિચારી શું કરતી હશે ? ”

“ બાબી, હું થોડો ત્યાં જઈ આવ્યો છું કે મને ખબર હોય ? ”

“ ત્યારે જઈ આવો તો ખરા; આપણે એની ખબર કાઢવી જોઈએ ! ”

“ હુકમ થતો હોય તો જઈ આવું; પણ બાબી, તમને ખીન્ને કાંઈનો વિચાર આવ્યો ? ”

“ ખીન્ન તો કેવો ? ”

“ તમે ખરેખર સ્વાર્થી છો. ત્રિવેણીનું આણું ધર આપે ચાર દહાડાથી એક યશો-મતિના સંબંધને ખાતર હેરાન પરેશાન છે. વેચારને જે તપાસ રાખી અને જઈમત લેવાની એ તમે કહો છો એવું કાંઈ આણું મંડળ હોય તોયે ન લેવાય; મોતિ-બિલકલ જીવ વિનાનો અને રમ્મ વિનાનો કેખાતો ”

મોનો-ગુલાન યધ ગયો અને સરેકારી દેખાવા માંડ્યો; કાન્તિ દિવસરાત એક જ પેરવીમાં ફરી ગયો. અચક્ષ્ણ અને ત્રિવેણી અને હીરા એક પણ પથ્ર મુઝાયા પિના પ્રસંગ સંભાળી ચેતતાં રહ્યાં અને બધું જાળવતાં ગયાં. ત્યારે જો નાણાંની સ્થિતિએ વાત કરતાં હો તો એએની ફેરી સ્થિતિ બસા ? અને શિક્ષણ, સરેકાર, સોજતની વાતો કરતાં હો તો તમે એએ બધાંનાં કરતાં બધું જ હિંચી કક્ષાએ બેઠાં હો એમ નથી માનતાં ? છતાં કહો જોઇએ. એએએ કેટલું કયું ? આજે એને ત્યાં જવા વિચાર આવ્યો હતો, અને કદી આવ્યો હતો તો તમે કાંઈ કયું ખરું ?

ચંપા જોઈ રહી હતી.

“ બાળી, આપણાં બધાંના માથે આજે કાંઈક આપસિનું ચક્ર ફરે છે એટલે કાંઈકે કાંઈના બોલવા સામે જોવાનું નથી. હું તમને કહું છું એથી દુઃખ નથી લગાડવાનું...હું જાણતો જ હતો કે તમે અવળું માનશો અને રાશો...હું સાચોસાચ કાંઈ પણ કહેવાના કિરાદાથી નથી કહેતો. પણ તમને જેમ થાય છે એમ મને પણ થાય છે. અને હું અત્યારે મારો વાંક તમારા ઉપર દેણું છું; મને કાં ન સૂઝે કે હું તપાસ કરી આવું ? આપણને કાંઈ સુખ જ નથી પડતી ! આપણે આ પ્રસંગમાં પોતે જ સંડોવાયા છીએ એટલે ફરી કદાચ, ...પણ જરૂરે આભોને આપણે જોય જઈએ ! ”

ચંપાએ જવાબ ન દીધો કે કેટલીયે વાર સુધી એક ખીખ સામે જુલે અને દષ્ટિ સઘન ન થયે બીજો ફેરવી લે. અંતે ચંપાએ પહેલી સ્વચ્છતા મેળવી.

“ મુકન્દભાઈ, ચાલો જઈએ. આપણે મુરખ જ છીએ. ”

જાને ત્રિવેણીને ત્યાં પહોંચ્યાં ત્યારે એ ઘરમાં એએની જ વાત થતી હોય એમ લાગ્યું:

“ આ આવ્યાં હો ! અરે અમે તો ચિંતામાં અરધા થઈ ગયાં. ચંપા બહેન ! મોનો નથી ! મુકન્દભાઈ ન દેખાયા ! અમે તો હમણાં ત્રણે જણાં તમારે ત્યાં આવતાં હતાં. અમે માન્યું કે તમે કદાચ માંદાં પડી ગયાં હશે ! હીરાએ એએને ખારણામાં પેસતાં જ કહ્યું.

“ અમને ઘણી તમારી ચિંતા થાય; પણ અહિં આવવાનું જ યાદ ન આવ્યું. અત્યારે માંદ નીકળાયું. ” ચંપાએ પરાણે પરણે દરેકને જવાબ દીધો.

“ બહેન, એમ યધ જાય ! પોતાની ઉપાધિ પોતાને થાય ત્યારે મગજમાં આંધી યધ જાય. પણ ફીક થઈ ગયું બધું થે. છોકરાં કાંઈકે કહો તો કરો. હવે તો વખત થવા આવ્યો છે ! ” અચક્ષ્ણએ વાત ઉપાડી લઈ ફેરવવા કહ્યું.

હીરા ચાલ કરવા ઉઠી.

“ ત્યારે હું કાન્તિમાથને મળતો આવું ? ” મુકન્દે ઉભા થઈ જવા માટે તૈયારી કરતાં પૂછ્યું.

“ આવશે એ તો એની મેળ. ” ત્રિવેણીએ મુકન્દને જતા અટકાવવા કહ્યું.

“ આવતો રહીશ, હમણાં જ. ”

“ નકામો ધકકો શા માટે ? આવશે એની મેળે અદિ ? ” ત્રિવેણીએ પાછું કહ્યું.

“ ત્રિવેણી, પણ તપાસ કરી આવવામાં શું ? ” ચંપાએ કહ્યું અને ઉઘેડું ! “ મુકન્દ જાઓ. ખમર તો કાઢવી જોઈએને ? ”

“ મુકન્દભાઈ બેસોને, આવશે એ તો ! ” ત્રિવેણીએ માઠો જવાબ દીધો.

“ હજી ચાલ્યા આવો છો ત્યાં ક્યાં જશો ? બેસોને ! ” યશોમતિએ પથ્ર કહ્યું.

ચંપા, યશોમતિ અને ત્રિવેણીના બોલ-

વાનો, ખ્યાલ કરતી હતી ! એ બન્ને મુકુન્દ અને અન્તિને તે શું માનતાં હતાં ? ' આવશે એની મેજે ! ' ' હજુ ચાલ્યા આવો છો ત્યાં ક્યાં જશો ? ખેસોને ' એ બધું શું હતું ? એને ઉડે ઉડે ઝસપું આવ્યું.

અચળખાએ રસ્તો કાઢ્યો : " મુકુન્દભાઈ, રહેવા લોને ! હમણાં. ચાલ ધઈ રહેવા આવ્યો હશે. પી કરીને જરૂં હોય તો જાઓ. હું તો કહું છું કે-ખેસોને ! આવશે એ તો ! "

મુકુન્દભાઈ, બા કહે છે ને-રહેવા લો, આવશે. " જરૂર કાન્તિ ઘેર હશે જ નહિં અને કાંઈ પગદોડમાં પડ્યો હશે જ એમ સમજી ચંપાએ કહ્યું.

મુકુન્દ ખેસી ગયો. ચંપા વિચાર કરતી હતી કે આ જૂદા જૂદા ચાર ઘરનાં માણસો આટલાં સંપીને કેમ રહેતાં હશે ?

હીરા ચાલ લખતે આવી. અને સાથે સાથે સમાચાર આપ્યા : " લગત આવી ગયા ! "

અચળખા થોડીવાર તો વિચારમાં પડ્યાં. એને એક વાર તો એમ પૂછવા મન થયું કે સમાચાર પૂછવા પછી એને ચંપાની હાજરીનો ખ્યાલ આવ્યો અને એ વિચાર માંડી વાળ્યો ! એણે હંકાર્યાં પતાવ્યાં : " હીક. "

ચંપા અને મુકુન્દે એક ખીજા સામે જોયું. અચળખા સમજી ગયાં કે આ લોકોને મોનો વૈધરાજની સાથે ગયો હતો એ ખબર છે.

" મોના ! " અચળખાએ મોનાને બોલાવ્યો.

" જી. "

મોનો અંદર આવ્યો, અને બધાંનાં મોં એક કાંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના ઉભો રહ્યો.

" કેમ આવતો રહ્યો ? "

" રસ્તેથી જ વૈધરાજને કહ્યું હતું કે મારી જરૂર નહોતી. ઘેર પહોંચ્યા પછી તો બધાં કહેવા લાગ્યાં કે તમે અહિં એકલાં છો એટલે પાછો જા. હું વળતી માડીમાં જ ચાલી નીકળ્યો. "

" બધાં ખુશીમાં ને ? "

" સહુ કહ્યોલ કરતાં હતાં : તેમાં ય વૈધરાજનું મકાન જોઇને તો સહુ આનંદ આનંદ થઇ ગયાં. મારે સરસ મકાન છે ? છું દરદી ? મહુસોને ખબર પડ્યા બેળાં તો ઉમટી પડ્યાંતાં, હજુ દિવસ ઉગ્યો ત્યાં તો જા. વૈધરાજે ગાયો પથુ. ભારે રાખી છે. "

યશોમતિને ચકું કે મોનો મુકુન્દભાઈનું કાં કાંઈ નહિં કહે.

માનો પાછો વળતો. વળતો હશે અને યશોમતિ સામે જોઈ કહ્યું : " બહેન, મુકુન્દ બહેન તમને કાંઈ પણ ઉપાધિ ન કરવા કહેવરાવ્યું છે. "

" નંદુબાઈ કંઈ ન બોલ્યાં ? " અચળખાએ કહ્યું.

" એમણે તો તમને કહેવરાવ્યું છે કે તમે અમારી શીકર રાખી છે અને રાખ્યા કરો. આપણે તો તમારા વિના બીજું કેમ નથી. "

" હશે, એ તો પેલાં થઇ ગયાં છે. જા, તું તોરે. "

ચંપાને નંદુબાઈનો સંદેશો સંભળી સરમ આવી, મોનો ચાલ્યો ગયો.

સૌએ ચાલ પીધા અને ધીમે ધીમે વાલે ચડ્યાં.

કાન્તિને બોલાવવાની વાત ઉડી ગઇ હતી. (ચાલ)

કેટલીક ખાવાની વસ્તુઓ વિશે

આપણો વહેમ

લેખક રત્ને

લેખક :

ડૉ. અમૃતલાલ એચ. પટેલ,

કે. પી. એચ.

મેડિકલ ઓફીસર ઓફ હોમ, સુરત મ્યુનિસિપાલિટી,

સીતાદેવ, જમશ્વર બોર વગેરે

આપણા પ્રાન્તમાં સીતાદેવ વિશે એવી માન્યતા છે કે તે ખાવાથી જરૂર તાવ આવે છે. આ માન્યતા સત્યથી વેગળા છે. આ માન્યતાનું કારણ એ છે કે સીતાદેવ ને શુભમાં આવે છે તે શુભમાં તાવ પ્રચલિત હોય છે. એ તેનું કારણ શુભ છે નહિ કે સીતાદેવ ખાધાએ તે છે. ચોખાસા પછી હરેયાં અનેક જગ્યાએ પાણી ભરાઈ રહે છે, તેમાં મચ્છર પાકે છે અને મચ્છરોમાંની એક જાત જેને એનોશીલીસ મચ્છર કહે છે તે, ટારીયા તાવથી પીડતા માણસને કરડે છે અને આ રોગના જંતુઓ પોતાના શરીરમાં દાખલ કરે છે અને તે જંતુઓને પરિપકવ થવા દેવા છે અને આ મચ્છર જ્યારે ખીજ તંદુરસ્ત માણસને કરડે છે ત્યારે તે માણસના શરીરમાં પણ આ રોગ ઉત્પન્ન થાય છે.

મચ્છરની વધારેમાં વધારે ઉત્પત્તિ બાદરવા મહિનામાં થાય છે અને તે મહિનામાં જ તાવથી અનેક માણસો પીડાય છે. આ મહિનામાં સીતાદળ મોટે ભાગે આવે છે અને તે ખાવાથી તાવ આવે છે તેમ જોડા માને છે. બાકી સીતાદળ ખાવાથી ડાઘપણ જાતનું નુકસાન થતું નથી. તેમાં વીટામીન 'સી'નું તત્ત્વ રહેલું છે.

જમરૂખ વિષે પણ આવી જ માન્યતા છે પણ જમરૂખમાં તાવ લાવવાનો ખાસ ગુણ નથી. પણ એટલી વાત ખરી છે કે જમરૂખમાં બી ઘણું હોય છે અને તે ચાવી શકાર્થી નથી. વળી જમરૂખ ઘણાં છોકરાઓ કાર્ય અથવા અડધાં પાકાં થયાં હોય તેવા ખાય છે તેનાથી પાચનશક્તિ મંદ થાય છે, જેથી શરીરને પોષણ જોઈતું મળે છે અને અશક્તિ વધે છે અને અશક્ત માણસ ડાઘ પણ ફાગે અને ખાસ કરીને તાવનો ભોગ થઈ પડે છે. પાકાં જમરૂખ જરાજર ચાવીને ખાવામાં જરા પણ લાંબો નથી.

ખજૂર અને લીંડા

ખજૂર એક પુષ્ટિકારક ફળ છે અને લીંડા એક જાતનું ઉત્તમ શાક છે છતાં આ બંનેમાં ભારેપણાંનો એક ખાસ અવગુણ છે તેમ આપણે માનીએ છીએ કાઠિયાવાડમાં તો ખજૂરને પચવામાં એટલો ભાર અને શરીર માટે એટલો ગરમ ગણવામાં આવે છે કે તે નાના છોકરાને તો આવા આપવામાં આવતો જ નથી. બાળક ધવરાવતી જો ફાઈ બહુ ખજૂર ખાય તો કાઠિયાવાડની સામુ એમ માને છે કે વહુ પેતાના બાળકને માંદુ પાડવા છુટ્યો છે એટલે મા જો ખજૂર ખાય તો તે કુદ મારફતે બાળકના પેટમાં જઈ બાળકને ભારે પડે અને બાળકને ઝાડા અને મરડો થાય ! મોટી ઉંમરના માણસોને પણ જો

ખજૂર લીની સાથે ન ખાય તો ભારે પડે તેમ ઘણા માને છે. ખજૂર જોતાં ખજૂર એક ગુણકારક અને પૌષ્ટિક જોરાક છે ખજૂર અને ખારેકમાં ૫૦ ટકા ઉપરાંત તો સાકરનું તત્ત્વ છે, ત્રણ ટકા નત્રીલ (પ્રોટીન) તત્ત્વ છે, સારા પ્રમાણમાં લોખંડ છે અને વિટામીન - એ 'થી' તો ખજૂર અને ખારેક બરપુર છે. વિટામીન બી પણ ખજૂર અને ખારેકમાં સારા પ્રમાણમાં છે. ખજૂરમાં ખામી એટલી છે કે તેમાં જરા ચીકાસ અને રેસા છે, પણ જો તેને જરાજર ચાવીને ખાવામાં આવે તો તે એક ઉત્તમ જોરાકનું કામ આવે છે. ખજૂરને પચાવવા માટે સાથે લી ખાવાની જરા પણ જરૂર નથી.

લીંડાને પણ આપણે ભારે માનીએ છીએ તેનું કારણ તેમાં રહેલી ચિકાસ હશે. ખજૂર જોતાં લીંડા તે એક ઉત્તમ અને પૌષ્ટિક શાક છે. તેમાં એ ટકા જેટલું નત્રીલ, ૮ ટકા જેટલી ખાંડ અને કાંજનાં તત્ત્વો અને એ, બી અને સી વિટામીન સારા પ્રમાણમાં રહેલાં છે. લીંડામાં જો પાણી નાંખ્યા વગર, તેલ અથવા લીમાં આછા તાપે પકાવવામાં આવે તો ચિકાસ જરા પણ રહેતી નથી અને બાળક, ગર્ભવતિ સ્ત્રી, બાળક ધવરાવતી હોય તેવી સ્ત્રી, વૃદ્ધ તેમજ સાધારણ પાચન શક્તિવાળા માણસ તે જરાપણ નુકસાન કરતા નથી એટલું જ નહિ પણ ફાયદો કરે છે.

અહદ અને વાલની દાળ

અહદ તો આપણે પચવામાં લોખંડના ઘણા જેવા માનીએ છીએ જ્યારે પંજાબ અને પંચસુકત પ્રાંતમાં તો અહદની દાળ નાના બાળકો પણ ખાય છે. અહદની દાળ પકાવવાથી તેમાં જરા ચિકાસ આવે છે તેને લીધે આપણી કદાચ આવી માન્યતા હશે. પણ જરાજર પકાવેલી અને એક રસ થઈ

મધ્યી અંદની દાગ પચવામાં સુદેસી અને પખોજ પુષ્ટિકારક છે. પંચમમાં તો આને " માંસ દાગ " કહેવામાં આવે છે. અંદમાં આશરે ૨૭ ટકા ગેટલું નત્રીય દોષ છે અને તે ખાવામાં માંસ ગેટલો પૌષ્ટિક ખોરાક મળ્યાય છે. અંદની દાગમાં ધી લેવામાં આવે તો તે બારે ન પડે તે માન્યતા ખરી નથી. ઉદકું ધી વચરની ૧૪ અંદની દાગ જસંદી પચી રહે છે.

વાસની દાગ વિને ગેટલાકનો એવો મત છે જેને શરીરે ગુમકું પાકવું દોષ, ગાંધપખુ જમાએથી શરીરમાંથી રસી વહેતી દોષ અને જે વાસની દાગ ખાવામાં આવે તો રસી વધારે આવે છે: આ માન્યતા તદ્દન ખોટી છે. વાસની દાગને બરાબર ચક્રા દહ ખાવામાં આવે તો તે અંદ ગેટલો જ કાયદાકારક છે તેનાથી પેટમાં વાયુ ઉત્પન્ન થાય છે તે વાત ખરી છે. તેને માટે તેની સાથે ખરી અને અજાતો ખાવામાં આવે તો આ ખાખી ફૂર થાય છે, વાસની દાગ પણ એક પુષ્ટિકારક ખોરાક છે.

આમલી અને લીંબુ

જેને શરીરે વાગ્યું દોષ તે જે ખાટી ચીજ ખાય તો શરીરે અને આંખે સોજા ચડે અને શરીરને બારે નુકસાન થાય તેમ પણ માને છે, પણ લીંબુના રસ અને આમલીમાં આવા કોઈ દોષ નથી. આમલી રેચક છે ઉપરાંત તેમાં વિટામીન એ મોટા પ્રમાણમાં છે થોડુંક વિટામીન સી પણ છે. લેખાંડ પણ છે અને નાત્રીય ૪ ટકા અને સાકર અને કાંઈ ૬૭ ટકા છે. થોડા પ્રમાણમાં આમલી ખાવાથી નુકસાન થતું નથી. સખત ઉનાળામાં આમલી અને ગોળ અથવા સાકરનું પાણી તરસ છીપાવે છે અને સક્રિય આપે છે અને ઠંડક પણ આપે છે.

લીંબુના પણ ઉપર મુજબ જ ગુણ છે. અને તેના ઉપયોગ સમજન આમલીની બરાબર છે. શરદી સ્વેખમ સીવાયના રોગ પણ રોગમાં લીંબુ ખાવામાં આવે નથી.

ગોળ

આપણા દેશમાં ગોળ એ અરમ વસ્તુ છે તેમ પણ માને છે. ગોળના ઉપયોગ વિશે તો એક આખો લેખ લખી શકાય. ગોળ સાકર કરતાં ખોરાક તરીકે વધારે ઉપયોગી, ગુણકારીને સારો છે. ગોળમાં રહેલી સાકરમાંની સમજન ૨૦ ટકા તો ગુમકુંને મળતી સાકર છે જે પેટમાં જતા તરત જ પચી જાય છે અને સ્મિત અને અગ્નિ ઉત્પન્ન કરે છે. ગોળમાં લેખાંડ પણ સાથે પ્રમાણમાં છે અને તેની અંદરના કાર પણ ઉપયોગી છે. ગોળ તે ખરીબ માણસના " ગુમકું " છે જ્યાં ખતી રહે ત્યાં ખાંડને બદલે ગોળનો ઉપયોગ કરવો તે કાયદાકારક છે તેમાં અરમ પડે તેવાં રોગ તરવા છે જ નહિ. મધુ પ્રમેદથી પીડા પામતા શરદી સીવાયના રોગ માણસનારો, બાળક, મુત્રાન, ૫૬ રોગને માટે ગોળ સારો છે. દુધાની સાથે ગોળ ખાવાથી ઝેર ઉત્પન્ન થાય છે તે માન્યતા ખોટી છે. દુધ સાથે ગોળ ખુશાથી ખાય શકાય.

દહીં

આમલી અને લીંબુ માટે જે વસ્તુ આપણને છે તેવો જ વસ્તુ દહીં માટે પણ મળાને છે. શરીરે વાગ્યું દોષ તો દહીં ખવાય નહિ, તેથી યા પાકી જાય, આંખે સોજા ચડે, શરદી થાય એમ પણ માને છે. દહીં આ અવજીવોથી તદ્દન રહીત છે. ઉદકું દહીં, દુધના કરતાં જલદી પચે તેવી વસ્તુ છે, ઘાસ તો પળી જ સુદેશાકથી પચે છે, તરસ છીપાવે છે અને આંતરડાના રોગકારક જંતુઓનો

નાશ કરે છે. દહિં બહુ ખાડું ખાવું ન જોઈએ. દહિં ગાંઠા માણસ અને બાળકો, ટૂંકો, ગર્ભવતિ સ્ત્રીઓ અને બાળક ધવસવતી સ્ત્રીઓ પણ ખાઈ શકે છે તેટલું જ નહિ પણ તેનાથી તંદુરસ્તી સુધારી શકાય છે. જેને મળામાં શરદી થઈ હોય તે સીવાયના કોઈ પણ દરદીને તાણુ દહિં કે હાથ ખાવામાં તુકસાન નથી. દહિં ને વધારે ખાડું હોય તો તેમાં દુધ મેળવીને ખાવામાં જરા પણ વાંધો નથી. કેટલાક એમ માને છે કે દહિં દુધ બેગા ખાવાથી શરીર રૂપી જગતમાં ઉલ્કાપાત મચી જશે. આ વાત તદ્દન ખોટી છે. ઉલ્કા ખાડું દહિં. ખાવાથી તુકસાન થાય તે માટે તેમાં યોગ્ય પ્રમાણમાં દુધ મેળવી ખટાસ ઓછો કરી ખાવાથી શયદા થાય છે. સંયુક્ત પ્રાંતમાં તો શેડો બરશીની સાથે

દહિં ખાય છે. બ્યારે શુજરાતીઓ આ બે વસ્તુઓ બેગી ખાવાથી શરીરને પારાવાર તુકસાન થાય છે તેમ માને છે ! જે માણસો દુધ પચાવી શકતાં નથી તેમને માટે દહિં તો અમૃત સમાન છે.

હાલમાં એક અગત્યના ઉપયોગ તરફ ધ્યાન ખેંચવાની જરૂર છે. બીરફાટ અને અબલ રોટી બનાવનારા જેમ તાડીનો અથવા બેફોજ પાઉડરનો ઉપયોગ કરે છે તેવી જ રીતે હાલનો ઉપયોગ ખોરાકની વાનીઓ પેચી બનાવવામાં અને ફુલાવવા માટે ઉપયોગ થઈ શકે છે. ઢોકલાં, ઢેવરાં, ખમણ, ખારા સર પારા વગેરેમાં પાણીને બદલે હાલનો ઉપયોગ દરેક રીતે વધારે સારો છે. તેનાથી વાનીઓ સ્વાદિષ્ટ થાય છે અને જલદી પચી શકે તેવી બને છે.

શુદ્ધ વસાણાવાણું અને સોગંધભર્યું

પ્રાણી તેલ

દિંમત અકલ્પીયાના બાર આના, માટી બારદીનો સવાણપયો

આવું ચોખ્ખું પ્રાણી તેલ તમને લાગ્યે જ મળશે.

‘શારદા’ના તંત્રી અમારું જ પ્રાણી તેલ વાપરે છે. રાજવીઓ, રાજરાણીઓ, રાજકન્યાઓ એ સહુને અમારું આ પ્રાણી તેલ વાપરવાની ખાત બલામણુ છે.

સમસુદીન ઈસ્માઈલજી, જાડાગેટ, વડોદરા.

[૧] કૌમીવાદ

ધર્મને પાટીએ બેસી તરતાર આ માનવતા માનવીને તરાવશે કે કુબારશે ? જ્ઞાનધર્મ, મારા-મારીમાં, કાપાકાપીમાં પરિણામ પામતો ધર્મ અધર્મ નથી શું ? જ્ઞાનધર્મ વેરઝેરમાં ઉમેરેલી કરી રહેલી ધર્મભાવના તોડવાને પાત્ર શું નથી ? પછી તેનું નામ દિ'દુ ધર્મ' રાખો કે મુરશીમ ! દુષ્ટમાં દુષ્ટ હૃદય ભાવે પોપાય, કૂરમાં કૂર કાર્યો કરવાતી પ્રેરણા ભગ્ને, નીચમાં નીચ યુક્તિઓ અને યોગનાઓ રચાય અને માણસાહતો અંદ પછુ હરી નય એવી રિપતિ કોઈપણ ધર્મ ભાવનાથી ઉપન્ન થતી દોડે તો પડેલી તો એ અધર્મો ધર્મનાં મૂળ ઉમેરી નાખવા નેહએ-પ્રેરણાને પ્રિયતી ધર્મ, દિનના દિ'દુ-મુરશીમ ધર્મ અને ભપાનનો બોદ ધર્મ છવાડવા પાત્ર છે ખરા ?

દિ'દુએ કહે છે: અમે દિ'રડું સ્વાતંત્ર્ય ચાહીએ છીએ. મુરશીમે કહે છે, અમે દિ'દુ સ્વાતંત્ર્યની કચ્છામાં દિ'દુઓથી આગળ રહીએ એવા છીએ.

-દિ'દુઓની અને મુસલમાનોની લાંબી છોકાએ તો સ્વાતંત્ર્યનો લોપ ક્યારેનોએ કરી નાંખ્યો છે ! પરંપર સામે મુરકતા કુતરા ભૂલી નય છે કે બંને સાંકળે બાંધેલા પશુ છે, અને એ સાંકળ તો કોઈ ત્રીજાના હાંથમાં છે.

ધર્મની રેખા ઉપર રેખા આવે ખરા ? ધર્મની રેખાએ ઘોડા બનાવવાને બદલે માત્ર રૂંધલી ખાઈઓ બની નય છે, એને આવ આપવો નેહએ છતાં કેમ આવતો નથી ? સાવરકરે શું દેશાભિમાન માટે એણે સહુ ? ગીણાની બુદ્ધિ નિષે કાઢને શું સહ છે ? ત્યારે આ બંને

આગેવાનો ધર્મને નામે દિ'દુને ક્યાં બેઠો નય છે ?

—રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ.
[શોભનામાંથી.]

[૨] વિશ્વપ્રેમનો સિદ્ધાંત

સોઝાએ વીતરા છતાં માનવભત ને મદણ નથી કરી સગા તે બોલમ બુધ્ધિ બોધ્યું હતું કે: દ્રેષ્યું રામન દ્રેષ્યથી ઘડું નથી પણ પ્રેમથી થાય છે અને દિસાથી દિસા નથી અડતી પણ અદિસાથી અડે છે. અમે આને દિંદમાં બોધેલી તરીકે નથી ઓળખાતા, પણ આ સિદ્ધાંતને અમે અમારા પ્રાચીન ધર્મ સાથે મેળવી રીધો છે. અમારા ધર્મનું એક સૂત્ર છે કે ' અર્હિશ પાશો ધર્મ ' બુદ્ધ ભગવાન ન નદિ, પણ તેન ધર્મના સરેષાપક મદાવીર ભગવાને પશુ વિશ્વપ્રેમનો એ ન સિદ્ધાંત બોધ્યો હતો. બુદ્ધ અને મદાવીર પછી પેણુવાએ પણ એ મરણ નક્કી રાખી હતી.

આને અમે અગેને બડલાગી માનીએ છીએ કે એ ન વિશ્વપ્રેમના એક પ્રચારકની સાથેસાથ અમે છવી રહ્યા છીએ. ને સમયે સમગ્ર જગતને બુદ્ધ અને દિ'સાએ ઇન્નમિન્ન કરી નાખ્યું છે અને દ્રેષ તથા અદંતાથી ભરપૂર બનાવી દીધું છે એ સમયે પ્રાચીન ધર્મને ઉદ્બોધતો અવાજ અમારા દેશમાંથી બોલો થયો છે. તમારા ભગવાન બુધ્ધિ ને સિદ્ધાંત પ્રબોધ્યો હતો એ ન સિદ્ધાંતને ગંધીજી આને પરિપૂર્ણ કરી રહ્યા છે.

ને કોઈ સિદ્ધાંતનો વિચાર કરવો દોષ તો તેના ક્ષેત્રને વિસ્તારશું, ન રહ્યું; નદિ તો એ

નિર્માણ નય. એ સમયના સંચોગો અનુસાર ભગવાન શુદ્ધ પ્રેમના સિદ્ધાંતને વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક અને સામાજિક સંબંધોમાં વાપર્યા હતા. માનવીના મોક્ષ માટે એનો ઉપયોગ કર્યો હતો. માણસના વૈયક્તિક અને સામાજિક ઉદ્ધાર માટે એ નેત્રો કામ આવે છે, તેટલો એ રાજકીય ક્ષેત્રમાં સફળ નહિ થાય એમ એ 'સમયે મનાવું' હતું. પણ એ રાજકીય ક્ષેત્ર પર જીવિચરતા સિદ્ધાંતનું વર્ણન રહેશે તો પ્રેમનો એ સિદ્ધાંત વૈયક્તિક અને સામાજિક ક્ષેત્રમાં સંકટાઈને પડશે છે ત્યાંથી પણ તે રખસદ લેશે. એથી એ ભગવાન શુદ્ધતા સિદ્ધાંતને કાર્યસાધક બનાવવો હોય તો એના ક્ષેત્રને વિસ્તારવું જ રહ્યું. એ માત્ર વ્યક્તિગત અને સામાજિક વ્યવહારો તથા છવનને જ નહિ પણ રાજકીય સંબંધોને પણ સ્પર્શવો જોઈએ. અમારા નેતા આ શક્ય કરવા પ્રયાસ કરી રહ્યા છે.

—શ્રી. કૃપલાનીશ

[ચીન સદ્ભાવ સંપન્ન-સત્કાર કરતાં કેમિસ વરફાથી શુભ્ય મંત્રી તરીકે કદેશ લાપણુમાંથી]

[૩] સ્ત્રીઓનો વ્યાપાર

આપણા આ વિન્દ દેશમાં સ્ત્રીઓનો વ્યાપાર દિનપરદિન વધતો નય છે. કોઈપણ આવારિક કે દૈનિક પત્રના પાના ઉપર દ્રષ્ટિ ફેરવો તો વસ્તવ તમે એવા સમાચાર વાંચો કે અમુક રાજાની એક કે બે કે પછી પાંચ દસ સ્ત્રીઓને નસાદવામાં આવી છે કે તેમનાં અપહરણો કરવામાં આવ્યાં છે કે તેમને જંચો નાતની સ્ત્રીઓ કાચી દઈ પૈસા લઈ તેમનાં ગમે તેની સાથે કમાઈથી લગ્ન કરી દેવામાં આવેલાં છે. આવી નવતની ભયંકર પરિસ્થિતિનું પરિણામ શું આવશે તેનો આપણને ખ્યાલ આવે છે ખરો ? તમને એ વાત સ્પષ્ટ નવાઈ લાગશે કે આપણા આ વિન્દુસ્તાન દેશમાં દરવર્ષે પાંચ લાખ વિન્દુસ્ત્રીઓ પોતાના વિન્દુધર્મ છોડી બીજા ધર્મમાં પરલાઈ નય છે. આ પાંચ લાખ માંથી ચાર લાખ તો સ્ત્રીઓ જ હોય છે. વિન્દુ નારીઓની આ સ્થિતિ માત્ર ધર્મ પરિવર્તન નથી

પણ એની માછળ તો સ્ત્રીઓ ઉપર વત્તા ભયંકર અત્યાચારોના ક્ષતિકાસ છે.

સ્ત્રીઓના વેચાણ માટે પરધર્મીઓ તરફથી જે ઉપાયો લેવામાં આવે છે અને સ્ત્રીઓ વિન્દુ નારીઓની સંખ્યા દિનપરદિન વધતી નય છે, તેનો તો આપણને ખ્યાલ સરખો આવી શકે એમ નથી. માતા પિતાને લાગ્યો આવી કે તેમને પૈસા આપીને તેમ મોકું મોકું બાહી તેમને કમીને તેમની નિર્દોષ પુત્રીઓને ખરીદ કરવામાં આવે છે. માત્ર એટલેથીજ તેમના માળાપ પ્રત્યે વિરસકાર પાડીત કરવાનો રહેતો નથી. કેટલીક વાર એવું પણ બને છે કે માળાપો નહોતો છતાં પોતાને હાથે પોતાની છોકરીઓને વિધર્મીઓને વેચી દે છે. કેટલેક ઠંકાણે એવું પણ બને છે, કે માળાપો શ્રીમંત વિધર્મીઓ પાસેથી મળીને કે વર્ષે અમુક રકમ લે છે અને તેના બદલામાં પોતાની યુવાન પુત્રીઓને તેમની પાસે બ્યભિચાર માટે મોકલી આપે છે. કેટલીક વાર એવું પણ બને છે કે પિતાઓ પૈસા લઈ પોતાની પુત્રીઓને વિધર્મીઓ સાથે વિધિપૂર્વક લગ્ન કરી પરણાવે છે. ખાસ કરીને આવા અસંખ્ય દૃષ્ટાંતો અક્ષત વર્ગોમાંથી મળે છે.

મણીવાર એમ પણ બને છે કે પતિ કે સાસુ અસરતા અસહ નંદ્રમથી કંટાળી યુવાન અને અણસમજ સ્ત્રીઓ, મીઠાખોલા વિધર્મીઓને આશ્રય શોધે છે અને છેવટે તેમની સાથે નાસી જઈ ધર્મ પલટો કરી લગ્ન કરે છે. કેટલીક જંચો નાતની યુવાન વિધવાઓ સામાજિક રીતોના નંદ્રમથી ત્રાસી જઈ ધર્મપલટો કરી વિધર્મીઓ સાથે પુનર્લગ્ન કરે છે.

દમણીજ થોડા દિવસ ઉપર બિહાર પ્રાંતમાં સ્ત્રીઓનો વેપાર કરતી એક ટાળીને શરફતાર કરવામાં આવી હતી. તેઓ યુવાન કુમારીઓ કે પરણેલી સ્ત્રીઓ કે બાળવિધવાઓ અને એવા એવી નિર્દોષ સ્ત્રીઓને ફોસલાવીને તથા પૈસાની કે નોકરીની હાલતો આપીને પંદબ તરફ મોકલી આપતા હતા; અને બદલામાં તેઓ કુપ્ત રીતે બારે રકમ મંગાવતા હતા. તેમનું આ ભયંકર કૃત્ય ઉલ્લાહ કરવાક નવોધો. ચાલી રહેલું હતું. આવી સ્ત્રીઓને

આપાર કરતી ભયંકર ટાળાએ કેટલીએ ગુનામ બાળાઓના છવનવું પતન ક્યું હશે તે તો પ્રશ્ન બાજે.

એ હિન્દુઓએ આવી ભયંકર બહીમાંથી બચવું હોય તો તેમણે સાંસુદાઇક પ્રયત્ન કરવો જોઈએ; નહિ તો હિન્દુ સ્ત્રી વર્ગનું નૈતિક પતન થયે જવાનું અને સ્ત્રીઓનું પતન એટલે જોડે જોડે પુરુષોનું પતન અને સમસ્ત હિન્દુ કોમનું પતન અને રાષ્ટ્રનું પતન.

“મતોગુજરાત”

[૪] હિંદીઓ

સ્વરાજ્ય મળે તો હિંદુ મુખી યાર એ પાત જરી; પણ એ સ્વરાજ્ય મેળવે કોણ ? વેતિયા હિંદવાસીઓ ? સામાન્ય મુધારા કોણ કરે ? વીસ્ વધે દહા ઘણ, ત્રીસ વધે આયુષ્ય પુર કરનાર અકપલ્લી હિંદવાસી ? વિજ્ઞાનમાં આગળ વધવું જોઈએ, પરંતુ એ કલાક કામ કરી યાક ક્ષતાશ્વા મઠિયા પીતા ગુજરાતી કે બાંગ પી મસ્ત બનવાનો ડોળ કરનાર પુરત્રેયાથી એ વિજ્ઞાનની અટપટી ધટનાથી મગજ રોડી રાકાય એમ છે ? અને અંજોતે અપવા પદાણીની સામે આંખ ના માંડી રાકનાર દુર્બલ હિંદી હિંદુ-ક્રીડામંત્રેય શી રીતે સાધી રાકવાનો હશે ?

—શમણલાલ વ. દેસાઈ

[૫]

કોરતાનો ધા કુળી મહેચ્છાઓને કરી, મારી રાકે નહિ. અંજાતે ટાળાઓ નમે, એમ મહેચ્છા નમે જરી, પણ કપટી તો ના જ પડે. સત્યનું આવર જેના મૂળને જરાક પણ ચોટ્યું હશે, તેને કની આંધ્ર નહિ આવે. નમી નમીને એ તો ઉલટી પોતાના અંગને વધારે દહા કરશે. કસરતથી જેમ આપણે શરીર કેળવીએ છીએ.

—કુલવણ બાંધી

x x x

લગ્ન માટે સ્ત્રીને તૈયાર થવું હોય તો ખેલાં આત્મસન્માનને કચડી રાખવું પડે અને ન્યાય અન્યાયની છુદ્ધિ ખેડેરી કરી દેવી પડે.

—પૂ. રવિન્દ્રનાથ ટાગોર

x x x

મરીબની છત્ર તે કદાર,
પ્રાલેપન્તની છત્ર તે કુલપાદકી,
અસ્ત્રાએ મરીબ રાને સંસ્મૃતિ સુદિમાં ?

x x x

ઝીન્દગીન છે અંધારી રાત,
એ અન્યારામાંનું ફેરવાનાં છે
સદુએ ઝીન્દગીના નિરાશ.

—કવિ ન્હોનાલાલ

લાંબા દાર્દમથી જેની રાહ જોતા હતા તેની નવી આવૃત્તિ બહાર પડી ચુકી છે

વિશ્વ ભારતી

(આવૃત્તિ બીજી)

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

લેખક :

કવિય રવિન્દ્રનાથ ટાગોર

આ જે જ તમારી નકલ મંગાવી લો

લખો—

પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ

હુહાણમિત્ર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાવપુરા, વડોદરા.

સર્વજ્ઞ

શ્રી સ્ત્રીમનાબાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલય-
વડોદરા: શ્રી. વિમનાબાઈ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલયમાં
અનેક ઉપયોગી અને નફાકારક હાથ ઉદ્યોગોનું
શિક્ષણ સ્ત્રીઓને આપવામાં આવે છે. અમરિ
એક વર્ગ કાપડ પર છાપકામ કરવાની વાલીમ
આપે છે. આ વાલીમ છેલ્લામાં છેલ્લી રૂબે
આપી ચકામ તે મઠિ શ્રીમંત સરકારે પ્રાથમિક
જરૂરીઆતો ખરીદવા માટે રૂ. ૩૦૦ અને પાર્થિક
ખર્ચ માટે રૂ. ૭૦૦ મંજૂર કર્યા છે. એ રૂ. ૭૦૦
માંથી રૂ. ૧૦૦ વિદ્યાર્થીનીઓને શિક્ષણરૂતિ
આપવા અને બાકીની રકમ છેલ્લામાં છેલ્લી
દબર્ના બીબા ખરીદવા માટે છે.

શ્રી મ. સ્ત્રી. મહિલા પાઠશાળા: આ
સંસ્થા વડોદરામાં ૧૯૩૩ના વર્ષમાંથી સ્થપાય;
વડોદરાની લીમેન્સ એન્જીયુકેશન સોસાયટી ચલાવે
છે. શ્રી. ના. દા. ઠાકરશી લીમેન્સ યુનીવર્સિટી
તરફથી માન્ય થયેલી છે. અભ્યાસક્રમ ત્રણ વર્ષનો
છે. ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થનારને જી.
એ (એમ. એ.) ને ડીગ્રીઓ મળે છે. મુખ્ય
સરકારે જી એ ડીગ્રીને બી. એ. જેવી માન્ય
કરી છે. શ્રી. ઠાકરશી યુનીવર્સિટી એક્સ ક
મુખ્યાઈની યા હિંદની બીજ કોઈ યુનીવર્સિટીની
મેટ્રીક પાસ કરનાર આ પાઠશાળામાં કામચ
થઈ શકે છે. અભ્યાસ સ્ત્રીઓને અનુલક્ષી રખા-
યેલા છે. વિષયોના તથા સવારના વખતમાં રાખેલા
છે. પાઠશાળાની સર ફી રૂ. ૩૦ છે છાત્રાલયની
પણ સરક છે. સંસ્થાને આશરે રૂ. ૧૦ દબર્ની
આર્થિક મદદની જરૂર છે.

વડોદરા મહિલા મધ્યવર્તી સમિતિના
પ્રમુખ લેડી કૃષ્ણામાચારીએ સમિતિ તરફ રૂ. ૫૦૦
સોલર કીટ ફંડમાં બચા કરાવ્યા છે.

સ્ત્રીઓની હોપી મેચ: યંગમેન્સ કીલ્લવન
એસોસીએશન વડોદરામાં રેપોર્ટસ રોકેટરી ચી.
ગોમીએ ગ્રા તા. ૨૨ મીએ સદર મેચ જોઈવતાં

મીસ રોન્ડીક તથા મીસ કામીની ધીમ વચ્ચે
રમાઈ બન્ને પક્ષ તરફથી રોકર કર્યાંથી પરીજ્ઞામ
ડ્રો. માં આવ્યું છે.

ગુજરાતી મરાઠી લગ્ન: મુખ્યાઈના
શ્રી. રમેશ કાંતિલાલ મહેતા કુ. અનુયા
ચાંપાનેરકર સાથે ગઈ તા. ૯ મીએ સીવીલ મેરેજ
એક્ટ અનુસાર લગ્નમંચીથી જોડાયાં છે.

જામીરદારની સ્ત્રીનું ખુન: ચોરગાબાદ
નજીક પરમાણીના એક જામીરદારના પત્નીનું
ધોળે કિરસે કોઈ હરામખોરે કરપીણ ખુન
કયું છે.

એડમીટન સીંગલર: નાગપુર વિદ્યાર્થી
પરિક્ષામાં જીડી જીડી સંસ્થા માફત જિલ્લાઈ
ની રમતમાં કુ. ઇંદુ ગડકરી બનિના મંડળ તરફથી
નિબંધી થયા છે.

કુ. થેજી કાંદકને ખુનાતા બારત ગાયન
સમાજ તરફથી કે. સો. લક્ષ્મીબાઈ રાનડેના
સ્મરણથી થયેલ વાયોલીન હરીફાઈમાં રૂ. ૫૦૦
ધનામ મળેલ છે.

કુ. સવિતાબેન નાનજીલાઈને શ્રી. રાજ
કાંટ લોહાણા મહાજનવાડીમાં ગઈ તા. ૯-૫-૪૧
ના રોજે હાજર રહેલ લગ્નરે કાંતિબેન તથા
બનિનીઓની અપ્ત મેદની સમક્ષ શ્રી. સમરેલ
લોહાણા મહાજન તરફથી માનદમંત્રી શ્રી. ગોક-
ળદાસ ડાહ્યાભાઈએ વંચેલ તથા પ્રમુખશ્રી લાલ-
જીભાઈ ગણુત્રાએ સન્માન પત્ર અપાણુ કયું હતું.

વાંકનેરમાં વડોદરા આર્થિકના મહા-
વિદ્યાલયની બાળાઓએ દરબારમંદના
ગામનામાં ના. રાજસાહેબ તથા નહેર મેદની
સમક્ષ કુંદર બ્યાપામ પ્રવોગા કરી બતાવ્યા હતા.

મુખ્યાઈમાં માતૃશ્રી કાનખઈ: સ્થાપિત
શ્રી લોહાણા કન્યાશાળા તરફથી કળાના નમુનાનું
ખાસ પ્રદર્શન બરાણું હતું જેમાં બરતકામ,

જરીનું કામ, ગુણનું કામ, શિવનું કામ. ચિત્ર કામ, માટી કામ, ફેરોચાકી, વગેરેનાં નમુનાઓ હતા. કન્યાઓએ સાથેલી પ્રમતી અભિનંદનીય છે.

ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ તરફથી હસ્ત-કલા હુન્નર ઉદ્યોગ પ્રદર્શન શેઠ નંદલાલ બુલાના હસ્તે માટેના ખાતે ખૂલ્લું મુકાયું છે.

મીરાંબેન મહાત્મા ગાંધીજીની અંગેજી શાખા છે, તેઓ શેઠા વખત માટે ચોરવાડ હવા ખાવા ગયાં છે. ચાવીસ કલાકમાં આંગેજ અર્ધો કલાક ચોલે છે. રહવારથી સર્જિ મુખી એમનો મોટા ભાગનો વખત કાંતવામાં જ લય છે. ફેબ્રુઆરી મોટા હુન્નર વાર કાંતે છે. તેઓ પોતાનાં બધું જ કામ હાથે કરે છે.

જલાલપુર તાલુકામાં ખૂણાં નદીને કાંઠાએ ગુજરાત વ્યાપાર પ્રચારક મંડળ તરફથી વ્યાપાર મનો વર્ગ રાફ કરવામાં આવ્યા છે તેમાં કુલ ૧૬૨ વિદ્યાર્થીઓ છે આમાં સત્તર એનો છે.

કડીઆદવા કન્યાશાળાનો રૌપ્ય મહોત્સવ હરના હીવાન મી. જાંડવીના પ્રમુખપદે ઉજવાયો હતો.

શ્રીમતી વિજયાલક્ષ્મી પંડિત : મહાત્મા ગાંધીજીની મુલાકાત લઈને અલ્લાહાદ પાછાં ફર્યાં છે. મહાત્માજીએ તેમને ચીન જવાની રત્ન આપી છે એમ જણાય છે. ચીન ખાતે તેઓ ત્રણેક અઢવાડિયાં રોકાશે એમ હાથે છે.

કુમારી 'ઈન્દિરા નહેરુ : તા. ૨૬ મી એપ્રિલે અલ્લાહાદથી લખનૌ આવ્યાં હતાં. તેજ સર્જિ દહેરાદુન જેલમાં તેમણે પંડિત જવાહરલાલની મુલાકાત લીધી હતી.

મીસ જેનેટ માર્ગેસન : તે બ્રિટીશ યુદ્ધ ખાતાના પ્રધાનની પુત્રી છે. તેમના પ્રમુખપણા નીચે હંડનમાં એક સપ્તા મળ્યો હતો. આ સપ્તામાં હિંદી પ્રધાન મી. એચેરીએ હાંદી પ્રભવા સ્વાતંત્ર્યનો ઉન્નાર કર્યો છે તે સામે સખત વિરોધ દર્શાવતાં હાથ કર્યો છે.

સીએ સીમનસ એનની જગ્યા લપર-હંડનમાં રહેને સ્ટેશનમેનો કેબીનોમાં સીમનસ

એનની જગ્યા હવે સીએએ લીધી છે. કારણ-કે પુરવો મુદ્દમાં ગયા છે.

હિંદ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ ધનપકડ

બેરસક તાંત્રિકામાં શ્રી મુશીલાબેન પટેલ, શ્રી મણીબેન પટેલ, અને શ્રી કમળાબેન પટેલને એક એક હાથસળી સળ કરી હતી.

શ્રીમતી મીનાક્ષી કરડાવંકરને તેમની એક વધની સળ પુરી ચતાં છેડવામાં આવ્યાં હતાં. પાંદ જેલને અંધે જ પાછાં ફરી પકડવામાં આવ્યા છે. તેઓ શેઠાપુરના મજુર કાર્કર બેન છે. હાલમાં તેઓ યદોદાની જેલમાં છે.

શ્રી દિગ્ગજભાવેન અને ગોડાવરી-એને તા. ૨૮ મી એપ્રિલે કુલ વિરોધી મુનો ઉચ્ચારી જાણસરમાં સત્યાગ્રહ કર્યો હતો.

શ્રીમતી વિદ્યાવતી શેઠ અને શ્રીમતી ભાગવતીને તા. ૩૦ મી એપ્રિલે લખનૌમાં છલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ હિંદ સંરક્ષણ ધારાની રૂએ નવ માસની આસન કેદની સળ કરી હતી.

શ્રીમતી ફેડા એડી નામના એક અંગેજ બેન સત્યાગ્રહને અંગે પંનબનો જેલમાં ગયેલાં હતાં. તે છટકાં છે.

પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ

કાકરસી મુનોવર્સીટીની પરીક્ષાઓમાં અમ-કાવાડની મલિલા પાંડેશાળાના ઉમેશ્વારોની પરિક્ષાનું પરીણામ નીચે મુજબ છે :

જી. એ.—કુટુબ મહ, મનેરમા મહ, સાંતા દેસાઇ, વનખાલા દેસાઇ, માલવિકા દિવેટીઆ, આલવી કમીઆ, મુશીલા નાણાવતી, શારદા નીવકર, એસ પરમાર, મુશીવત્તી પટેલ, શારદા પટેલ, ચંદ્રાવતી સાહ, વિમળા સાહ, કંઈપંબાળા કાકર, નિર્મલા વજીલ, સૂચકુમારી યાસિક, સવિતા અવેરી.

એસ વાય. એ.—તારા ભગત, સરવા દેસાઇ, સરકુળંગા દેસાઇ, વિનોદા દેસાઇ, દુમન દિયાનજી, નીલા નીમાવત, ચંદ્રિકા પરીખ, મુમતી પરીખ, વિદ્યા પરીખ, હીરા સાહ, લીલા કાકર, કેશરી કાકર, સરેશં વીજેરીવાળા.

એફ. વાય. એ.—પુષ્પા અમીન, સુમિત્રા દલાલ, શાન્તા દેસાઈ, પંચા ફરીયા, મુદુલા જગદ, સાંતા એશી, નિર્મળા મહેતા, વિમળા મહેતા, સરલા નાયક, નીલા નીમાવત, ઉર્મી પારેજ, ઈરિરા પટેલ, કાન્તા પટેલ, ચંદા રાવત, ચંદ્રાવતી રોહ, ઇન્દુમતી રાહ, લક્ષ્મીદેવી રોકવ, અરવિન્દા કાકોર, ઇન્દુમતી ત્રિવેદી, સપિતા ત્રિવેદી, સુશીલા વેધ, ચારદા વ્યાસ.

ચારદા પટેલને દેશપાન્ટે અંજિત પ્રાઇઝ, મંગળાગૌરી કાઝી પ્રાઇઝ અને કવે જ્યુબિલી પ્રાઇઝ એ ત્રણે ઇનામે મળે છે.

રંજીકુમારી યાજ્ઞિકને સાધકાલોત્તુ ઇનામ અર્પે બાળે મળે છે.

સુખાધર્મા કવે યુનીવર્સિટી (બેનોની) પરીક્ષાતું પરીણામ વડોદરા કેસીનર્ડ' નીચે પ્રમાણે છે:—

એન્યુએટરા ઇન આર્ટ્સ : સેકંડ ક્લાસ—પંખબી અમનાબી (પેનર) યુનિવર્સિટી.

થર્ડ ક્લાસ—શ્રીકૃષ્ણકર કાશી ઇ., કાકર સુલેખા યુ.

સેકંડ ઇયર આર્ટ્સ : સેકંડ ક્લાસ—અયજીત હમલીની વી., રાધીકર અન્ડવી ગ્યાર.

થર્ડ ક્લાસ—રણીવે ઇન્દુમતી કે, તારકર કમળ લે.

ફર્સ્ટ ઇયર આર્ટ્સ : સેકંડ ક્લાસ—કરનીક કમળ, ઇ., પ્રધાન સુમતિ બી.

થર્ડ ક્લાસ—ચોકસી સુલેખા કે., દલાલ

કલ્યાસ સી., દવે માલવીકા નમીનદાસ, દીક્ષીત ઉપાજેન અનંત એન., પટેલ ધનલક્ષ્મી એમ., સાહ પુષ્પાવતી એન., ચાચી વસુબાળા ગ્યાર.

પાસ ક્લાસ—કરનીક લીલા ઇ., રણીવે ઇન્દુમતિ કે.

એન્ટ્રન્સ એકલામિનેશન : સેકંડ ક્લાસ—દવે શાન્તા એન.

થર્ડ ક્લાસ—નાડકર્ણી અનસુયા કે., રાવ ઇન્દીરા એન., શીવજીકર રામયુ સી., વાકસકર મીનાક્ષી વી.

પાસ ક્લાસ—દલાલ હમયંતિ એન., કરનીક તારાગતિ ઇ., કરનીક વીમળ ઇ., કાકારી લલિતા એમ., કાકારી શા તા એમ., પડિત રાકૃતલા એચ., પારેજ ચંદ્રકાન્તા એમ., પરીજ કમુગ એમ., સાહ રમ્યા પી., વણીકર ઇન્દીરા લે.

સેકંડરી સ્કુલ સર્ટીફિકેટ : પાસ ક્લાસ—ભાકર રાસિકળા વી., પંડયા દેવીબહેન, એ., વર્મા ગણી એન.

સુખાધર્મ યુનીવર્સિટી બી. એસ. સી. પરીક્ષાતું વડોદરા સેન્ટ્રલમાં બેઝેલ બ્લેનોર્ડ' પરીણામ નીચે પ્રમાણે છે:

ફર્સ્ટ ક્લાસ ડિસ્ટીન્કશન—પરલીકર કુસુમ કાશીનીય.

સેકંડ ક્લાસ—નાયક તારા કુંવરલ.

પાસ ક્લાસ—અંબરીયા ચાંતા કાલીદાસ.

પાસ સળ સીડીયરી—મહેતા કાકીલા કીષ્ણરામ, ત્રિવેદી ચારદા અંબાલાલ.

શુભરાતમાં ઘેર ઘેર જાણીતા થયેલા વાક્ય કવિ

નરસિંહ મહેતા

લેખક : જયસુખરાય વિ. પુરષોત્તમરાય, જોશીપુરા, એમ. એ.

નરસિંહ મહેતાના જીવન તથા કવનના પ્રસંગોને સરળતાથી રજૂ કરતો આ ગ્રંથ ખાસ વાંચવા લાયક છે.

મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૧-૦

લખો : લુહાણામિત્ર પ્રેસ. વડોદરા.

ગોંધ

સુદ્ધ :

યુરોપીય સુદ્ધ વિશાળ સ્વરૂપ છે. જર્મની અવળા પમાડે તેવી ઝડપથી એક પછી એક દેસ કબજે કરે છે અને જાપાન સુદ્ધ સામગ્રી, દુર અંદેશી લરકરી તાલીમ, અને વ્યવસ્થા સંજિના સંઘર્ષીત બળથી આપના પલ્લકારા જેટલા સમયમાં સાર્વભાતથી અત્યાર સુધી વિજય પામતું

આવ્યું છે. પોલાંડ, રાન્સ, યુગોસ્લાવિઆ, ગ્રીસ આ બધી લડાઈઓ લડકરી શક્તિનો પ્રસાર છે. ક્રીટ દાણ પરની હવાઈ હુમલો અને હવાઈ માર્ગે જર્મની પર ઉતરવાના તેના સફળ પ્રયાસ નવીન સુદ્ધ રીતનું પ્રસાર છે, ક્રીટના મુખ્ય બ્રીટીશ મથકમાં જર્મની ધુસી મચા છે. બ્રીટીશ સામ્રાજ્ય સખ્ત છે બ્રીટીશ છત્તરો એમ યોદ્ધા ધણી આશા રહે છે. પણ જો જર્મની ક્રીટનો કબજો લઈ

શેશે તો બ્રીટન માટે હજીપ્ત અને સુએઝ સાય-વવાતું કામ લશ્મજ અસંભવીત થશે. બ્રીટીશ નીકા કાફલો જર્મનીનું નીકાદળ કીટમાં જતું અઠાવરો એવી આશા રાખીએ.

*

કોંગ્રેસ અને સુદ્ધ :

મહાત્મા ગાંધીજીના નેતૃત્વ નીચે કોંગ્રેસની નિતી પ્રથમ એવી જ છે. બ્રીટીશ સલ્તનત તેમની સામાન્યની સત્તા એાઈ કરવા હજીપ્ત હોવાનેમ લાગતું નથી. સુદ્ધ મધ્ય યુરોપમાં સુએઝની નહેર પાસે વિશાળ સ્વરૂપ મારણ કરે છે. ૧૯૧૨

ઉત્તર પશ્ચિમમાં આંતર્રાષ્ટ્રીકમાં તેમજ ઉત્તરે શ્રીનલેન્ડ પાસે નીકા સુદ્ધ પણ દારણ છે. હજીપ્તે વેરાતું લાગે છે અને તેના વહેપારી બહાને દુખતાં નય છે.

હમણાં જ હજીપ્તનું મહોટું ફરીયાદ બારકસ ' હડ ' હુખ્યુ. આવે પ્રસંગે હજીપ્તના રાજ્ય-દારી પરથી હિન્દના પ્રજા પર મીન રીવે છે.

“ સુ લુ સુ ન્દ રી ” ટું
સને ૧૯૪૧-૪૨નું
લેટ પુસ્તક
તેયાર થાય છે.

?

લેખક :

રત્ન. ગોપુલદાસ દ્વા. રાયચુરા
તંત્રી : “ રાજદા ”

વાહિસરાય સાહેબ હિન્દની આમ પ્રજા કોંગ્રેસ પ્રત્યે બેદરકાર દેખાય છે. સુદ્ધમાં સદકાર મળે છે, તે સદકાર દેશી રજવાડાઓ અને મુસ્લીમ પ્રદેશોમાંથી મળી રહે છે,

રાજકીક મામલો મંજીર છે. દેશમાં અવરથીત કોમી રમખાણો થાય છે.

આ વહેતરથીતી મંજીર વિ-આરણા મળે છે. પણ સરકાર કે મહાસત્તા વિનીત પણ કે અપક્ષી

રાજ્ય પુરેથી કાંઈ ભેદ લાવી શકતા નથી. આ રોચનીય દેશ છે. આ અધિકારમાં હજીવર કાંઈ પ્રકાર ફેકે તો જ સ્તેતો જડે.

*

કોમી રમખાણ અને સંધિયા

હજીએ કોમી ઘાવાનળનો અગ્નિ નથી ભભૂકી હડતો કે નથી હોલવાઈ જતો. લડકા થાય છે ને પાછો પૂંધવાય છે ને ધુમ્તા ગોરામાં જલતાને ગમરાળી થૂંકે છે. અમદાવાદ ને ઝુંબડ, ઢાકા ને જિહાર અને કાનપૂર ન્યાંજીવો ત્યાં કોમિ હુકુદો ફાટી નિકળ્યા છે,

અમારા 'મે' મહિનાના અંકમાં અમે "કોમી હુલ્લડ અને સ્ત્રીઓ" એ મયાળાથી નોંધ કરી હતી, અમે તો મક્કમપણે માનીએ છીએ કે ને દેશમાં કોમી વાતાવરણને સાંત પાડવું હોય અને ને કોમ કોમ વચ્ચે ભાતુત્વના સંધિયા સંધિયા હોય તો સમગ્ર દેશની બહેનો નાએ અને હિંદુ-મુસ્લીમ જનતાને સાંત પાડી તેને એક બનાવે.

'પ્રજાજી' ના 'સંસારના રંગ' ના લેખક 'સંસારશાસ્ત્રી' ને અમે ખાત્રીપૂર્વક જણાવીએ છીએ કે કોમી હુલ્લડને અહિંસક રીતે શમાવવાને પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી વધારે શક્તિશાળી બનશે. ને સ્ત્રીઓ આ કાર્ય હવાડશે તો જરૂર સફળ થશે. આ સુચના હતાવળી કે અવિચારી છે એ ભાવના પુરૂષ લેખકને જરૂર સંભવે. અમે સ્ત્રી તરિકે નહિ પરંતુ પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લઈને આ સૂચન કયું છે. આવા હુલ્લડો શમાવવાની ફરજ સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્નેની છે એ વસ્તુ સાચી છે પરંતુ અહિંસક રીતે સાંતિ સ્થાપવાની યોજનામાં સ્ત્રીઓ સફળ નિવડે જ એવી અમારી સચોટ માન્યતા છે જ.

સ્ત્રીઓમાં માતૃત્વની ભાવના એટલેટ થયેલી છે. માનસશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ પણ એક વસ્તુ ચોક્કસ છે કે પુરૂષનું માનસ સર્વજ્ઞેડનું—Deerproductive, ન્યારે સ્ત્રીઓનું માનસ સંધિવાનું અગર Constructive છે.

આ કોમી હુલ્લડોમાં હુમલાઓ સામી છાતીએ વેતા નથી. નિર્દોષ, સાંત શહદારીઓ પર પીડ પાછળ પા થાય છે. આ પા કરનાર જુડાઓ નિર્દોષ, ઘાતકી પણ બીકણ છે. તેને પકડાવાની કે માર ખાવાની બીક છે. અમારા પ્રત્યે માન, લાગણી હત્યત કરવાની અમારી શક્તિનું

અમને ભાન છે. એમ કારણે, સાંતિ ભળવવાનું કાર્ય હાથપર લેવા અમે સ્ત્રી-શક્તિને જવાબીએ છીએ.

પુરૂષો પ્રત્યે જુડાઓ વેરભાવ રાખે છે. એટલે વેર વધારવું હોય તો પુરૂષોને આ કાર્ય સોંપવાનું હોય ને જગ્યાએ નેની-જરૂર તેને તે કામ સોંપીએ તે કામ પાર પડે. આ વિચાર ધરવનાર અમે એકલા નથી. અખિલ હિન્દ સ્ત્રી સમાજ કાર્યકરો પણ આ વસ્તુ સમજે છે.

આ સંબંધમાં ડા. રડ મેના હિંદુસ્તાન યાદગરના અગ્રલેખમાં "Women provided" ના મયાળા નીચે કુ. મેરી સોનામજ પણ અમારા મતને લગતા મંતવ્યો ઉચ્ચારે છે. કે કોમી મત મતાર્તદોષી અલગ રહેલી સ્ત્રીઓ હિંદમાં અત્યારે છે. તેઓ આવા કોમી મતમતાર્તદોષને ધૂતકારી નાખે છે. પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ આ પ્રશ્નને સફળ રીતે ઉકેલી શક્યા છે, તેઓ વધુમાં સૂચન કરે છે કે આ પ્રશ્નના ઉકેલ માટે હિંદના જુદા જુદા વિભાગોમાં સ્ત્રી પ્રતિનિધીઓને પ્રચાર અંગે મોકલી એકચતાની ભાવનાને પ્રબળ કરે.

અમારું કહેવું એમ નથી કે પુરૂષો ધરમાં બેસી સ્ત્રીઓને હુલ્લડો અટકાવવા મોકલે. પરંતુ અમે એટલું તો ચોક્કસપણે માનીએ છીએ કે પુ. મહાત્માજીના સૂચન પ્રમાણે ને અહિંસાત્મક રીતે કોમી એકચતા સાધવી હોય તો સ્ત્રી વધુ સફળ થશે. અને તેથી જ પુ. મહાત્માજીએ કુ. મુકુલાબેન અને છન્દુબેન રોડને સમિતિમાં લીધા છે.

રખે એમ માનતા કે કોમી હુલ્લડનો પ્રશ્ન ઉકેલતાં સ્ત્રી-પુરૂષ વચ્ચે હુલ્લડ થઈ ગયું ! આ તો માત્ર પેલા શ્રીકૃત "સંસાર શાસ્ત્રી" ની મુશ્કેલીનો ઉકેલ જ અમે કર્યો છે.

“ ગુણ સુન્દરી ” બાલ વિભાગ

અનુચિત : નાગરકાસ ઈ. પટેલ, મહાનગર

વર્ષ ૧૧ : અંક ૧

પૃષ્ઠ ૧૧

જુન : ૧૯૪૧

ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત

બહાલી હો ગુજરાત,

અમારી ગરવી ગુજર માતઃ ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત.

અમે બાળકો સર્વે, તારાં,

તારા હૃદયે બન્યાં ફુલારાં:

હા મોંઘા મૂલની માતઃ ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત.

ગિર, આબુ - શેત્રુંજય સોહે,

તિર્થ સ્થળોએ મનડં મોહે:

હું, વિશ્વ વિષે વિખ્યાતઃ ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત.

તાપી નર્મદા સરસ્વતી ત્યાં,

પવિત્ર નિર્મળ તીર વહે જ્યાં;

ઉધા સમ ઉજળી જાનઃ ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત.

સિંહ સમા નરવીર વસે ત્યાં;

ન્યાય, ધર્મના ધોધ વહે જ્યાં.

જ્ય જ્ય શુભિષિત માતઃ ધન્ય ભૂમિ ગુજરાત.

શ્રી. મનલાલ ગોરીશંકર પંડ્યા.

ખિલીયત્ર

ભગાતું કુટુંબ કુખાવો.

સોળે સસ્તાં હીરનાં ચીર
ચીર ચૂંદડી દેતો ચીર
વીર વીરતા વિષે વખાણો
ભણતર ભાષ ભગાતું જાણો
ભગો ભણી થયો વિદ્વાન
પણ અક્કલતું ન મળે નામ
ઉતરી નદી પાણી ભરપૂર
નિજ કુંદંબ લઇ જતું દૂર
દૂર દૂરતું કાઢ્યું માપ
કુંદંબ કુંદંબ થયો સંતાપ.

ગુરુને નસાવો.

સત્તર સુંદર સારતા નીર
નીર વહેતાં તોડી તીર
તીરે રહેતા દિ ને રાત
ગુરુ શિષ્ય નીકળ્યા સંઘાત
સંઘાતે પહોંચ્યા શુભ સ્થાન
(જ્યાં) મૂરખ મૂઠ બધા બેલાન
લાજ ખાજ એક જ લાવ
ગાંડો રાજ ગાંડું ગામ
શિષ્ય કહે કયમ છોડી જવાપ
સન્નજન ગુરુજ નાશી જાય.

ઉપાને જોતી ઉલ્લી રાખો.

ઉગ્ર અઢારે ઉપા આપ
ખીલે ત્રિંગી ફૂલની છાખ
છાખ ભરી ફૂલડાં તું લાવ
ઓ માલણ દીલની દરિઆવ
આવ લાવ ગજરા ફૂલવેલ
વેલ વિભૂનાં દેવળ આપ
તે ગજરા મુજ વીરને હાથ
હાંથ હથેલી ભેગી કીધી
બેનીને ફૂલકળીઓ દીધી
ઉપા બેન આ જોતી ઉલ્લી.

શ્રી. મહાપત્ર ભેપી

ચકારાણા

એક હતો ચકલો.

અને એક હતી ચકલી.

બેઉ જંગલમાં રહે.

એક ઢહાડો એમને શહેર લેવાનું મન થયું.

ઊઠતાં ઊઠતાં શહેરમાં ગયાં.

એવામાં ચકલીને તરસ લાગી.

મોચીની દુકાનમાં એક વાસણમાં પાણી ભરેલું હતું તે એમને ચકલી પાણી પીવા ગઇ.

પાણી પીતી જાય ને ચકચક બોલતી જાય.

મોચી બેઠો બેઠો કુંવરની મોજડી સીવતો હતો.

ચકલી ચકચક કરતી હતી તે સાંભળીને એનો મિભાજ ગયો. એણે હાથ હલાવ્યો. પણ ચકલી ઉડી નહિ.

ચકલીને ખૂબ તરસ લાગી હતી. તે એ તો પાણી પીતી જાય ને બોલતી જાય:

ચક, ચક, ચક, ચક !

મોચીએ તો ખીજામને એના પર મોજડી ફેંકી.

મોજડી ચકલી ઉપર પડી ને ચકલી તરફથીને મરણ પામી.

ચકલાએ એ જોયું.

એનો મિભાજ ગયો પણ અત્યારે એનો કરો ઉપાય ન હતો. એ એકલો મોચીને શું કરે ?

એ બિચારો મનમાં બળતો બળતો ઘેર ગયો.

કોઈપણ ઉપાયે એણે મોચી ઉપર વેર લેવાનો વિચાર પાડો કર્યો.

એણે તો મહોળાંની ગાડી બનાવી. પોતાના ચાર દેડકા બાઈબંધ હતા, તેમને સમજાવીને એ ગાંડીએ જોડયા ને ચકલાબાઈ ગાડી હાંકતા હાંકતા રવાબસેર ચાલ્યા.

ચકલાબાઈને આ રીતે જતા જોઈને કળૂતરે પૂછ્યું:

‘ક્યાં ચાલ્યા ચકારાણા !’

ચકલાએ જવાબ આપ્યો:

‘અટક મટકી ગાડી બનાવી મારું જોડયા ચાર;

મોચીએ મારી ચરકલી ચકાબાઈ વેર લેવા જાય.’

‘ જોડો ! એમ છે કે ! ’ કબૂતરે કહ્યું : ‘ ત્યારે હું આવું ? ’
 ‘ બલે ભાઈ, એકથી બલા બે. તમે પણ ચાલો. ’ ચકલાએ કહ્યું.

*

કબૂતર ગાડીમાં બેસી ગયું.

થોડે ગયા ત્યાં વીંછી મળ્યો. વીંછી પૂછે : ‘ ચકારાણા ! ચકારાણા ! ક્યાં ચાલ્યા ? ’
 ચકલો કહે :

‘ અટક મટકડી ગાડી બનાવી મેડક જોડયા ચાર;
 માચીએ મારી ચરકલી ચકોભાઈ વેર લેવા બય ! ’

‘ સારી વાત છે ! ’ વીંછીએ કહ્યું. ‘ તમારી સાથે હું આવું ? ’

‘ બલે ભાઈ ! એથી બલા ત્રણ. તમે પણ બેસી બવ ગાડીમાં. ’ ચકલે કહ્યું
 ને વીંછી ગાડીમાં બેસી ગયો.

*

ફટક ફટક ગાડી ખેંચતા ફેડકા થોડાકે આગળ ગયા ત્યાં તો રસ્તા વચ્ચે એક
 પોહળો પડેલો. એણે પૂછ્યું :

‘ વાજતે ગાજતે ક્યાં ચાલ્યા ? ચકારાણા ! ’

ચકલે જવાબ આપ્યો :

‘ અટક મટકડી ગાડી બનાવી મેડક જોડયા ચાર;
 માચીએ મારી ચરકલી ચકોભાઈ વેર લેવા બય ! ’

‘ ઠીક ભાઈ ! ત્યારે તમારી સાથે હું આવું ? ’ પોહળાએ પૂછ્યું.

*

ત્રણથી બલા ચાર. ચાલોને ભાઈ ! તમે પણ બેસી બવ. ’ ચકલે કહ્યું એટલે
 પોહળો ગાડીમાં બેસી ગયો.

વળી ગાડી આગળ ચાલી.

ખળામાં વટાણા પડ્યા હતા તે ચકારાણાને જતા જોઈને પૂછવા લાગ્યા :

‘ ચકારાણા ! ચકારાણા ! ક્યાં બવ છે ? ’

ચકલે જવાબ આપ્યો.

‘ અટક મટકડી ગાડી બનાવી મેડક જોડયા ચાર;
 માચીએ મારી ચરકલી ચકોભાઈ વેર લેવા બય ! ’

*

‘ ચકોભાઈ ! અમે આવીએ ? વટાણાએ પૂછ્યું.

‘ બલે ભાઈ ! ચારથી બલા પાંચ. તમે પણ બેસી બવ. ચકલાએ કહ્યું.

વટાણા પણ ફૂટતા ફૂટતા ગાડીમાં બેસી ગયા.

એવામાં બાવળના ઠાંટા રસ્તાની બાજુએથી પૂછવા લાગ્યા : ‘ ચકારાણા !
 ચકારાણા ! કઈ બાજુ ઉપડ્યા ? ’

ચક્રે જવાગ આપ્યો:

• અરક મરકકી ગાડી બનાવી મરક લોવા ચાર;
મોટીએ મારી ચક્રેથી મરોજાણ વેર લેવા ગય ! *

• ચારાણા ! અમે આવીએ ? ' કાંટાએ પૂછ્યું.

• મને ભાઈ, પાંચથી બતા છ. તમે પણ ચાલો. અને કાંટા પણ ગાડીમાં બેસી ગયા.

ચારે દેડા ૬૬૬ ૬૬૬ કરતા ગાડી જેંચવા લાગ્યા માંજ પડી એ વખતે ચારાણાની ગાડી મોચીના ઘર પામે આવી પહોંચી.

મોચી એ વખતે બહાર ગયો હતો. એટલે ચારાણાએ પોતાના સાથીદારોને બરાબર ગોઠવી દીધા ને દરેકને મોચી ઉપર વેર લેવાની વાત કરી.

• મોચી ઘેર આપ્યો ત્યારે રાત પડી હતી. એટલે ઘરમાં પેશનાં ઉમરા ઉપર પગ મૂક્યો તેયો જ એ દરોહ કરતો તપસી પડ્યો. ચારાણાએ છ બેઠે પોતાના ઉમરા ઉપર મૂક્યો હતો એમાં મોચીનો પગ પડ્યો હતો એટલે એ તપસી ગયો હતો.

મોચી જેમ તેમ કાનું ઉઠ્યો ને કપડાં ખંખેરી દીંગે સગમાવવા દીવાસળી લેવા ગયો પણ ત્યાં તો એને બીંછીએ ચડાવ્યો.

• જોય વેપર ! ' કરતો એ બેસી ગયો. બીંછીના કંબળી પેદનાથી એ બૂમો પાડવા લાગ્યો.

વળી પાછો એણે ચૂલામાંથી રેવના લઈને દીંગે સગમાવવાને વિચાર કર્યો ને ચૂલા પામે ગયો ત્યાં તો એણે એટલી બધી રાખ ઉડી કે એની આંખો પૂગઈ ગઈ. ચારાણાએ કબૂતરને ચૂલા આગળ લેસાડ્યું હતું ને એણે મોચીને ત્યાં આવતો ભઈ રાખ ઉરાડી હતી.

આંખો ઘાતતો ને બીમો પાડતો મોચી નહોતો બહાર પણ એના પગ નીચે લાગ્યા આગ્યા ને એ દરોહ કરતોને ચત્તેપાટ પડ્યો. એના આખા શરીરે લાંબી શુળે ભોંકાઈ ગઈ એ આમ દૂર કે તેમ તે વ શુળે ભોંકાયે જ આવે !

એ તો એના માથામાં વાગ્યું, બીંછી કરડ્યો. અ.એ પૂરાઈ ગઈ ને કબુતરામાં પૂકાં આજે શરીરે શુળે ભોંકાઈ ગઈ. મોચી તે અત્રીની પેડે તરફલા લાગ્યો. એટલે ચારાણાને લાગ્યું કે પોતાનું વેર બરાબર લેવાયું.

• અત્રીની પેડે આખી રાત મોચો તરફકો પડી રહ્યો ને મરી ગયો.

લાકડાના બોલતા કકડો

‘આ બેઉ લાકડાના સમયોરસ કકડા છે તે જુઓ.’ એમ કહીને પંડિતજીએ અમને લાકડાના બે સમયોરસ કકડા બોવા આપ્યા. અમે તે બોવા તો બેઉ સરખા માપના, સરખા દેખાવના ને સરખા વજનના હતા.

‘હવે એ બેઉ કકડાને હું જુદા જુદા રંગના કાગળોમાં બાંધી દઉં છું. એક કકડાને લાલ રંગના કાગળમાં ને બીજાને વાદળી રંગના કાગળમાં બાંધ કરીને એ બેઉ કાગળો ઉપર સીલ મારું છું.’

એમ કહીને પંડિતજીએ અમારા દેખતાં જ એ બેઉ લાકડાના કકડાને બાંધ કરીને એના ઉપર લાખશી સીલ લગાડી.

‘હવે આ કકડાઓમાં એવી કરામત છે કે એ જાંતે પોતે જ મને એમના કાગળનો રંગ કહી આપશે.’

‘શી રીતે ?’ મનુએ પૂછ્યું.

‘તમારામાંથી કોઈ પણ બહાર જઈને એ કકડાઓને પોતાના જુદા જુદા ખિસ્સામાં મૂકી આવીને મારી પાસે બિમા રહેશે. એટલે દરેક કકડો મને કહી જશે કે એના ઉપર કયા રંગના કાગળ લગાડેલો છે.’

‘ભારે નવાઈ જેવું ! લાકડાના કકડા તે કાંઈ બોલતા હશે !’

અમારામાંથી સાત આઠ જણ બિમા થઈ ગયા. તે બેઠાને પંડિતજીએ કહ્યું : ‘આટલા બધાની જરૂર નથી તમારામાંથી એક જ જણને પસંદ કરો ને મારી પાસે મોકલો.’

અને અમે કનુને પસંદ કર્યો. કનુ પંડિતજી પાસે ગયો. પંડિતજીએ એને પેલા બેઉ કકડા આપ્યા. એ એણે લીધા ને બહાર ગયો. બહાર જઈને કોઈ ન દેખે એ રીતે એણે એક કકડો ડાળા ખિસ્સામાં મુક્યો ને બીજો કકડો બીજા ખિસ્સામાં મુક્યો. એ અંદર આંચો ને પંડિતજી પાસે બિલો રહ્યો.

પંડિતજીએ એનું ડાળું ખિસ્સું બહારથી પકડ્યું ને પૂછવા લાગ્યા : ‘બોલરે કકડા ! તારા કાગળનો રંગ કયો છે ?’

ને બેઠો કકડો બોલતો હોય ને પોતે સાંભળતાં હોય તેમ કાન આગળ હાથ રાખીને પંડિતજી બોલ્યા : ‘એમ ! ભલે ! કકડો કહે છે કે લાલ રંગ છે.’

અને જમણા ખિસ્સા તરફ આંગળો કરીને બોલ્યા : ‘એ તો વગર પૂછ્યે જ કહે છે કે એના કાગળનો રંગ વાદળી છે.’

કનુએ કકડા કાઢ્યા તો પંડિતજીએ કહ્યું તે સુજબ જ હતા.

એ જ રીતે મનુ ગયો ને એના ખિસ્સા બેઠાને પણ પંડિતજીએ ઉપર સુજબ જવાબ આપ્યો.

ભારે નવાઈ જેવું ! આ નાના નાના લાકડાના કકડા શી રીતે બોલતા હશે ? એ બોલે છે તો અમે કેમ સાંભળતા નહિ હોઈએ !

પંડિતજીએ પછી ખુલાસો કરવા માંડ્યોઃ વાત એમ છે કે આ બેઉ કકડામાંના એકમાં મેં લોખંડનું પતરું દબાવ્યું અને બીજામાં પિત્તળનું પતરું દબાવેલું છે. લોખંડનું પતરું દબાવેલો કકડો મેં લાલ રંગના કાગળમાં બંધ કરેલો ને પિત્તળના પતરાવાળો વાદળી રંગના કાગળમાં બંધ કરેલો. કોઈ એની અદલાબદલી ન કરે તે સારૂ એના ઉપર સીલ કરેલી. પછી પૂછવાને બહાને મેં ખિસ્સા બેંચ્યાં. એ વખતે મારા હાથમાં મેં લોહચુંબકનો કકડો રાખ્યો હતો એટલે લોખંડના પતરાવાળો કકડો હતો તે ખિસ્સું હાથમાં લગાડતાં વેંત જ જણાઈ ગયું. લોહચુંબક તમને જણાય નહિ એવી રીતે રાખેલું હતું.

‘ જણ્યો કોયડો કોડીનો ! ’

શ્રી. નામરદાસ ઇ. પટેલ

યુક્તિખાજ વાણિયો

એક ગામમાં ચાર ચોર રહેતા હતા. તેઓ પોતાનું ગુજરાન ચોરી કરીનેજ ચલાવતા હતા. એક વખતે તેઓ ચોરી કરવા નિકળ્યા. રસ્તામાં એક કંદોઈની બાજુ મળી. ચોરોએ જાનને લૂંટી લીધી. અને બધો માલ પડાવી લીધો.

આગળ ચાલતાં તેમને એક વાણિયો મળ્યો. વાણિયો ચોરાને જોઈને બબડ્યો કે જરૂર આ ચોરો માલ લઈ જશે એટલે તેણે એક યુક્તિ રચી કાઢી. ચોર નજીક આવ્યા એટલે વાણિયો પોતાની કાંચળી છોડી પૈસા અબડાવવા લાગ્યો. ચોરોએ પૂછ્યું, “ અલ્યા એવ વાણિયા ! આ બધા પૈસા ક્યાંથી લાવ્યો ? ”

વાણિયાએ કહ્યું, “ બાઈ ! પાસેના ગામમાં રાજનો દીકરો પરણે છે. એટલે રાજા દરેક માણસને એક કાંચળાં ભરીને રૂપિયા આપે છે. જો તમારે લેવા હોય તો આ રસ્તો જાઓ ”

ચોરાને આ વાત ખરી લાગી. તેથી તેઓ તે તરફ જવાને તૈયાર થયા. પણ વાણિયાએ કહ્યું, “ બાઈ ! આ તમારી પાસે પૈસાનું પોટકું છે એટલે રાજા તમને પૈસા આપશે નહિ. કારણ કે એ તમને માલદાર સમજશે. માટે, હું અહિંયાં બેઠો છું મારી પાસે લાવો ! ”

ચોરાને વાણિયાની વાત ખરી લાગી અને પેટું પૈસાનું પોટકું વાણિયા પાસે મૂક્યું. ચોરો ત્યાંથી ચોરે દૂર ગયા એટલે વાણિયાએ પોતાના ઘર તરફ ચાલતી પકડી. ચોરો પેલા ગામમાં ગયા પણ કંઈ મળ્યું નહિ અને વાણિયો પણ માલ લેઈને નાશી છૂટ્યો હતો. એટલે ચાર ચોરાનાં મોઢામાંથી ઉદગાર નિકળ્યા કે માળો ઠગી ગયો !

શ્રી. અક્ષયભાયા યાદુભાઈ મહલો

ઘોડો ઘોડો

‘ચાલો આપણે ઘોડો ઘોડો રમીએ. છગન ને મગનની જોડી હીપશે. મનુ ને કનુની જોડી મગાની થશે. રમા ને ઈંદુ પણ રમી શકશે.’

‘પંડિતજી ! એ રમતમાં શું શું જોઈશે ?’ કનુએ પૂછ્યું.

‘લગામ માટેની ઢોરી જોઈશે. હરેક જોડીમાંથી અલેક જણ ઘોડો ધાય ને ખીજો એનો હાંકનાર ધાય.’

‘હું ઘોડો થઈશ.’ મનુ ખોલી ઉઠ્યો.

‘ને હું હાંકીશ.’ કનુએ કહ્યું.

‘એ રીતે છગન ને મગન પણ નક્કી કરો.’ પંડિતજીએ સૂચના આપી.

‘હું ઘોડો થઈશ.’ છગન ખોલ્યો.

‘ઘોડાનું કામ હું કરીશ.’ રમા ખોલી.

‘ખાકીના બેઉ હાંકનાર ધાય.’ પંડિતજી ખોલ્યા. ‘હવે ઘોડાની લગામ પેઠે ઢોરીને ઘોડો થનારની ડોક ઉપર નાખી એની બમણમાંથી-પાછળ બેઉ છેડા કાઢીને હાંકનારે લગામ પકડવી.’

ત્રણ જોડીએ એ રીતે ઘોડાઓને લગામ નાખીને હાંકનારે હાથમાં પકડી.

‘હવે ઘોડાએ ખુખારવું, હણહણવું, રવાલ ચાલે ચાલવું ને ઢોડવું ને હાંકનારે લગામ સજાસારથી તેમજ બાણ બાણ બોલતા જવું. હું એક બેને ત્રણ કહું એટલે ઘોડા ઢોડવા માંડે. જે ઘોડો સોથી પહેલો ચક્કર મારીને પહેલો આવે તે જીત્યો ગણાયો.’ પંડિતજીએ સૂચના આપીને પૂછ્યું:

‘ચાલો તૈયાર ?’

‘તૈયાર !’ સૌએ કહ્યું.

‘એક, બે, ત્રણ....’

ઘોડા ઢોડ્યા. તબડક, તબડક, તબડક.

શરૂઆતમાં મનુ કનુની જોડી આગળ હતી પણ પછીથી છગન ને મગનની જોડી એમને ટપી ગઈ.

છગન ને મગન પહેલા આવ્યા.

‘શાબાશ ! તંમે બેઉ જીત્યા.’

‘આજે તો બારે મગા પડી.’ સૌ ખોલી ઉઠ્યાં.

હિન્દુઓના પવિત્ર વેદગ્રન્થો અને ઋષિમુનિપ્રણીત શાસ્ત્રો,
મૂળ તેમજ સાદા સરલ લોકમોખ્ય અર્થો સહિત
સસ્તી કિંમતે પ્રસિદ્ધ કરનાર હિન્દુસ્થાનની એક અને અનોકી સંસ્થા
—: વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાન પ્રચારક સંઘ :—

સ્વાધ્યાય મંડલ

(ઔષ્ધ, જિહ્વા સતારા)

એનાં કાર્યો તથા પ્રકાશનો સમ્બન્ધી

પરિચય—સૂચિપત્ર

તેમજ દેશનેતાઓ અને વિદ્વાનોના

અભિપ્રાયો

પ્રકાશક:

શ્રી, નટવરલાલ જેઠાલાલ મહેતા, વકીલ શ્રી, ચુનીભાઈ છવાભાઈ પટેલ

બી. એ. એલ. એલ. બી.

માનદ મંત્રી:

વ્યવસ્થાપક:

સ્વાધ્યાય મંડલ, ગુજરાતશાખા

રાવપુરા, વડોદરા.

ગુજરાતીમાં શરૂ થતી સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાલા

વાષક રૂ. ૫) : પરદેશ માટે શિવ ૧૦) માં ૧૨૦૦ પાનાનું સંગીત ધાર્મિક
સાહિત્ય. : પ્રથમ છપાય છે:—(૧) વેદામૃત રૂ. અઢી, (૨) શ્રોમદ્
ભગવદ્ગીતા, સમ્પૂર્ણ ગ્રંથની કિંમત રૂ. ૯).

આલોક તરીકે જલદી નામ નોંધાવો.

સ્વાધ્યાય મંડલ સમ્બન્ધી નાણાંની ભેવડદેવડ તથા પુરતો ખરીદવા સમ્બન્ધી
પત્રવ્યવહાર વ્યવસ્થાપક સાથે કરવા.

યોગેશ્વર ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણચન્દ્રની સનાતન તત્ત્વવીણા

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા

વિદ્વદર્થ પંડિતશ્રી શ્રીપાદ દામોદર સાતવળેકરની હિન્દી ‘પુરુષાર્થ બોધિની ટીકા’ સાથે
ગુજરાતી ભાષાંતર તૈયાર થાય છે.

વેદ, ઉપનિષદ તથા ગીતામાંથી ભારતીય જીવનના પ્રધાન ચાર સભા પુરુષાર્થની
પ્રમુખ પ્રાણવાન્ ઘોષણા સાંભળવી છે ?

૧ વેદ, ઉપનિષદ અને ગીતામાં તાત્પર્ય એક જ છે, એ વેદ, ઉપનિષદ તથા અન્યશાસ્ત્રોના મૌલિક
અવતરણો અને દર્શનનો સાથે નજીક છે ?

૨ આ વિશ્વમાં વિવિધતાની પાછળ એકતા છે, વિશિષ્ટ તત્ત્વોમાં અશિષ્ટતા બાપે છે એની
જાણી કરવી છે ?

૩ આધ્યાત્મવાદ તથા સાવંભૌમિક તત્ત્વજ્ઞાનનાં સિદ્ધાન્તો સમજવા છે ?

૪ વેદાન્ત અને વ્યવહારનાં સંદર્ભોને જાણવા છે ?

૫ જ્ઞાન, કર્મ તથા ભક્તિની ત્રિવેણીનાં દર્શન કરવાં છે ?

૬ સાંખ્ય તથા યોગના ભેદ અનેકને પીછાનવા છે ?

૭ સ્વાર્થ, પરાર્થ, પરમાર્થ, પુરુષાર્થ, કર્મ, સંન્યાસ, આસક્તિ, આનાસક્તિ, લોકસંગ્રહ, જન્મ,
મરણ, મુક્તિ અને બોક્ષનાં સંદર્ભો સમજવા છે ?

૮ ધોષ, યજ્ઞ, દાન, આહિંસા, શ્રેય, સંયમ સેવા અને સમર્પણના અર્થ તથા તાત્પર્યને જાણવા છે ?

૯ મનુષ્યનાં વિવિધ શરીરો, અવતારવાદ, વર્ણવિભાજન, જાતિવિભાજન, સિદ્ધિનાં સાધન તથા
પરશ્વર પ્રાપ્તિ સમજાવના શાસ્ત્રીય જ્ઞાન મેળવવું છે ?

૧૦ ગુરુ, શિષ્ય, શિક્ષણ, સંસ્કાર, સ્વધર્મ અને સ્વસામ્યના વિષયમાં જન્ય વિચારો જાણવા છે ?

તો પંડિત શ્રી સાતવળેકરજીની વિસ્તૃત અને વિદ્વત્પૂર્ણ પુરુષાર્થબોધિની ટીકાવાળી
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતાને અવરથ વાંચો-ખરીદો

ગુજરાતી ભાષાન્તરના ગ્રાહક થવા કિંમત મોકલી નામ નોંધાવો.

દરેક ભાગના રૂ. ત્રણ ત્રણ ભાગના રૂ. નવે, ટપાલ ખર્ચ જુદા.

વૈદિક સમ્પત્તિ

લેખક : સ્વર્ગરથ પંડિત રઘુનાંદન શર્મા, સાહિત્ય ભૂષણ

મુંબાઈના હુમ્મલિદ દેશરેવક દાનવીર શેઠશ્રી શ્રીરંગભાઈ વલ્લભદાસ, એએસએસ અને
પુસ્તકપંડે ગુજરાતી ભાષાંતર કરવા ઉદારતાપૂર્વક સંમતિ આપી છે. આસરે ૬૦૦ પાનાના આ જુદા
અન્યની કિંમત રૂ. ૬ થશે. ટપાલ ખર્ચ જુદા.

આ અદિતીય અન્યમાં એના વિદ્વાન લખકે. વૈજ્ઞાનિક, ઐતિહાસિક, આધ્યાત્મિક, રાજનૈતિક,
સામાજિક, વિષયોનું અને પ્રાચીન તથા અર્વાચીન સાહિત્ય પુરાણો શાસ્ત્ર, વસ્તુપતિ શાસ્ત્ર, બોધોજ,
ખોજોજ, ન્યોતિય, વિગિ તથા લાપા આદિ અનેક વિષયોનું દિગ્દર્શન કર્યું છે. તેમજ જુદા જુદા
વિષયો પર લખાએકા અનેક પાઠ્યાત્મ તથા ગૌર્વાલ્ય વિદ્વાનોના વિવિધ અન્યોત્તર વિવેચન કરી ચર્ચા
સંજ્ઞાન્તોને યુક્તિ તથા પ્રમાણોવડે પુષ્ટ કર્યા છે. આ પુસ્તકમાં વેદ અને વેદક સંખ્યતાનું સુંદર
વિવેચન સમર્થન કરેલું છે. યજ્ઞમાં આયુર્વેદ ન્યોતિય, બોધોજ, વાસ્તુ, પદાર્થ વિજ્ઞાન, ધાર્મિકજન,
સાવંભૌમ-નાજસાસન આદિ સંમ્પૂર્ણ શાસ્ત્રોના સમજાવ કર્યા છે એ યોગ્ય પ્રમાણે સાહિત્ય દર્શાવ્યું
છે. વૈદિક સંખ્યતા તથા સંસ્કૃતિના દરેક ઉપાસકને આ વિરલ પુસ્તક જોવા-ખરીદવાં અને આગ્રહ
પૂર્વક લલામણુ કરીએ છીએ. ગુજરાતી ભાષાન્તરના ગ્રાહક થવા નામ નોંધાવો.

વ્યવસ્થાપક, સ્વાધ્યાય મંડળ-ગુજરાત શાખા, રાવપુરા, વડોદરા

ॐ

હિન્દુઓના પવિત્ર વેદ ગ્રંથો અને ઋષિશ્રુતિ અણ્ણીત શાસ્ત્રોના મૂલ તેમજ સાદા સરલ શૈક્ષણિક સંદર્ભ અર્થોસહિત સસ્તી કિંમતે પ્રસિદ્ધ કરનાર હિન્દુસ્થાનની એક અભેડ સંસ્થા

વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાન પ્રચારક સંઘ

સ્વાધ્યાય-મંડલ

ઔંધ (છલ્લો-સતારા)

પરિચય તથા દેશનેતાઓ અને વિદ્વાનના અભિપ્રાય

સૂચિપત્ર સહિત

પરિચય લેખક :

શ્રી નટવરલાલ જેઠાલાલ મહેતા, વકીલ,

બી. એ. એલ.એલ. બી., વડોદરા.

માનદ મંત્રી : શુભરાતી પ્રકાશન વિભાગ,

વડોદરા.

[વેદસ્મૃતિ, વેદસાહિત્યનું અતુલ ભાગ, અર્વાચીન મહાપુરુષોનું વક્તવ્ય: સ્વાધ્યાયમંડલના વિદ્વાન્ સંસ્થાપક શ્રી પંડિત સાતવળેકરજીએ વેદ સાહિત્યનું ઉપરિહુત પ્રચંડ કાર્ય, શુભરાતી પ્રભને તે દ્વારા તેના લાભ મળે તેથી શુભરાત સાખા વડોદરાની સ્થાપના: શુભરાતીમાં શરૂ થતી સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાલા: વાર્ષિક રૂ. ૫) માં ૧૨૦૦ પાનાંનું સંગીત ધાર્મિક સાહિત્ય અપારો પ્રથમ વર્ષમાં પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલા ગ્રંથો, (૧) વેદામૃત (૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા: પુસ્તકોના વાર્ષિક શાહક યથા, સ્વાધ્યાય મંડલની યોજના મુજબ કામગીરી શાહક યથા તેમજ અન્ય રીતે આ ધર્મકાર્યને ઉત્તેજન આપવા વિનંતિ. વેદામૃતમાં લેવામાં આવનાર યજુર્વેદનું સરલ શુભરાતી ભાષાંતર, તેમજ અન્ય વેદ સાહિત્યની રૂપરેખા: દેશનાયકો, સાહિત્ય રચાઓ વિગેરેના અભિપ્રાય.]

" पश्य देवस्य कार्यं न ममार, न जीर्यति. " અર્થ ૧૦,૮,૨૨

દેવનું તે કાર્ય (વેદ, ઉપનિષદો વિગેરે) જીએ, ને મરણ નથી તેમ જીવું પણ થતું નથી.

—અર્થ ૧૦,૮,૨૨

" पिताहमस्य जगतो माता धाता पितामहः

વેદં પવિત્રમૌકાર ઋક્ સામ યજુરેવ ચ. " ઔમ્ મગવદ્ગીતા.

પણી, સમગ્ર જગતનો પિતા, માતા, ધાત્રી કર્તા, પિતામહ તથા જાણવા યોગ્ય પવિત્ર ઉચ્ચાર ઋગ્વેદ, સામવેદ, તથા યજુર્વેદ પણ હું જ છું.

—શ્રી ૦ મગવદ્ગીતા. અ. ૬, શ્લોક ૧૭

" આદ્યજ્ઞ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય જાતિના મનુષ્યોએ એ પ્રમાણે નિવાસ કરી પોતાના અધિકાર પ્રમાણે તથા શક્તિ પ્રમાણે અંગો અને ઉપનિષદો સહિત વેદાધ્યયન કરી તેના અર્થર્થ જ્ઞાન સંપાદન કરવું. x x અને પછી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવો. "

—શ્રીમદ્ ભાગવત સંધ ૭ અ. ૧૨ શ્લોક ૧૩-૧૪

“ વેદ જોતી આત્મા કરી છે તે ધર્મ છે, અને વેદ જોતો નિગેષ કર્યો છે તે અધર્મ છે. કારણ કે અમે સંબળ્યું છે કે, વેદ એ સ્વર્ગજી સાક્ષાત્ નારાયણ છે; તે વેદ નારાયણ સ્વસ્વરૂપમાં જ આ સત્ત્વ ગુણ, રત્ને ગુણ તથા તમો ગુણમય પ્રાણી પ્રદાયીતું તેઓના પ્રણે, નામે, ક્રિયાઓ તથા રૂપો વડે યથાવત્ વિવેચન કર્યું છે. ”

—શ્રીમદ્ ભાગવત સ્કન્ધ ૬ અ. ૬ સ્થા. ૪૦-૪૧

યુગરાતમાં ભગવતી નર્મદા, મહી કે તાપીને પવિત્ર કિનારે અથવા સુબાઈમાં કે દારકામાં સમુદ્રના કિનારે આપણે કેઈ નાની સરખી રત્નાવ જેવી પણ ધાર્મિક ક્રિયા કરવા જઈએ તો નાનકડો અખોષ બ્રાહ્મણ બહુક આપણી પાસે એક નામરવેલતું પાન, તે ઉપર સોપારી અને તે ઉપર કંકુ ચોખા ચઢાવકાવી બોલાવે છે કે: “ આવેદાય નમઃ, ધતુર્વેદાય નમઃ, સામવેદાય નમઃ, અથર્વવેદાય નમઃ ” શું બાવ ! શું બકિન ! શું શ્રદ્ધા ! કેટલો સુંદર અધિયુનિઓનો આગતો આવેશો બબ્બ વારસો ! પણ જ્યાં આપણી પાસે ચારે વેદની પુરી સંહિતાઓ જ ન મળે, તો પછી તેમાંના યોગની વાત જ શી કરવી ? ચારે વેદને દરેક ધાર્મિક ક્રિયામાં ફરજિયાત નમસ્કાર કરવાનું અધિયુનિઓએ કેમ અનિવાર્ય માન્યું તેનો મર્મજ આપણે ભૂલી ગયા છીએ. આવા ભૂલાર્થ જતા-ગયેલા-પવિત્ર ગંધાર અને મહાસાગરના સમુદ્ર સરખા વેદની સંહિતાઓના સંશોધનનું કાર્ય અને તેઓનું શોકભોગ્ય બાપાંતર રાષ્ટ્ર-બાપા કિન્દીમાં મૂળ સાથે બહાર પાડવાનું કાર્ય સ્વાધ્યાય-મંડલ રચાળી શ્રી. પંડિત શ્રીપાદ દામોદર સાતવહેકરજીએ ઉપાડ્યું છે, તેનો કેટલોક પરિચય અહીં નીચે આપ્યો છે.

અભ્યાસના આપણા જીવનમાં પશિમની સંસ્કૃતિની છાયા ધણી જ જોવામાં આવે છે, અને સ્વાભાવિક રીતે જ બધા કહેવા લાગશે કે “ વેદ ” જે દેખાતા જ નથી, સંતાઈ ગયા છે તે બધે સંતાએલા જ રહે. વેદ પ્રસિદ્ધ કરવાથી કાંઈ ફાયદો થવાનો નથી; તેના જ્ઞાનથી આપણો કાંઈ જ શુકાર વળવાનો નથી. વેદ પ્રસિદ્ધિની માયાકુટથી શક્તિનો, પૈસાનો દુર્બંધ યશે અને કાલના જમાનામાં ફાયદો તો ખચીત નહિ જ થાય. પરંતુ આ અભિપ્રાય જેમણે હિન્દુ ધર્મ તથા હિન્દુ સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ જ કર્યો નથી તેમનો છે. વેદમાં સાષ છે કે થો છે, વેદ કયા જાગ્યું મૂળીયું છે તેની તપાસ જો આપણે હિન્દુઓના જ પરમાં કરીશું તો આપણને નિરાશ જ થવું પડશે. આવી પરિસ્થિતિને લીધે જ ઉપરના જેવા અભિપ્રાય કેઈ ખીનઅહિતગાર વ્યક્તિ આપે તે દેખીતું છે; તેથી રોષ કરવાનું આપણને કારણ નથી.

વેદસાહિત્યનું અતુલ બળ

ભારતવર્ષના યુનરસ્યાનમાં મદ્દવનો બાગ બજવનાર મદાન તત્ત્વચિંતકો જેમની રજેરમમાં હિન્દુ સંસ્કૃતિ માટે ગ્રેમ બરેબેરિલો અને જેમના જીવનની દરેક હાથ ઝેની સેવામાં બેટી લીધી હતી તેઓ શું કહે છે તે હવે જોઈએ.

સ્વામીશ્રી વિવેકાનંદજીની હાકલ

સનાતન આર્ય સંસ્કૃતિનાં મહામૂલ્યો તત્ત્વોનો પૂર્વ અને પશિમમાં સુંદર પ્રચાર કરનાર, શ્રીમત્ પરમદંસ રામકૃષ્ણ દેવના પરમભક્ત શ્રી સ્વામી વિવેકાનંદજી કહે છે: “ વેદનો વાક્યસમૃદ્ધ અતિ સુંદર અદ્ભુત, હૃદય-સ્પર્શી અને પરસ્પર વિરાધી હોવાને

બદ્ધે અપૂર્વ સમાનતાવાળો છે. એ સમગ્ર વેદવિજ્ઞાનને હિન્દુઓ અપૌરુષેય અર્થાત્ ધર્મવંશપ્રણીત માને છે. કદાચ તે સાહિત્ય મનુષ્યપ્રણીત હોય તોપણ એક એવી માનવ જાતિનું તે ઉત્પન્ન કરેલું હોવું જોઈએ કે, જે જાતિએ એ વખત સુધીમાં પોતાની પ્રમાણ વીર્ય અને પ્રભાવનું એક ખીંડુ પણ શુભાશુ નહોતું. તેના એકેએક પાનામાં આપણે અપૂર્વ તિજ, વીર્ય અને પ્રભાવની વાતો વાંચી શકીએ છીએ. બલવાન યાઓ, તેજસ્વી યાઓ, દુર્બળતા દૂર ફેંકી દે. અતુલ બળ અને આત્મશક્તિ એ તમારા પૂર્વજોનો વારસો છે. ઉપનિષદના પ્રત્યેક પાનાઓમાંથી એજ અવાજ સંભળાય છે. તમે હૃદયબળ મેળવો. શક્તિમાન યાઓ, બળવાન બનો, દુર્બળતાની માદી ઉપરથી ઉઠીને ઊભા થાવ અને વીર્યવાન તથા મજબૂત બનો. હું ઇચ્છુ છું કે તમારામાંના દરેકના હૃદયમાં એવો હૃદ આત્મવિશ્વાસ જન્મત યાય. તમારામાંના દરેક રાક્ષસી બળ પ્રાપ્ત કરીને, વીરમદ્યથી હિન્મત યધને પ્રબળ શુદ્ધિ બળથી આંગળીને ધસારે આ જગત ચલાવનારો નિવડે. અનંત બળવાન ધર્મવર તુલ્ય મહાપુરુષ તમે થાઓ. અને સર્વ પ્રકારની દુર્બળતાને દૂર હટાવીને દુનીયામાં ભારતીય આદ્યમહાનના ડંકા વગાડો. હું તમોને બધાને એવા જ પ્રતાપી, બળવાન અને પરાક્રમી બનેલા જોવાને ઇચ્છું છું. વેદ અને ઉપનિષદમાંથી તમે એવું બળ મેળવી શકશો. બધી શક્તિ અને બધાં સામર્થ્યોના તેઓ અખૂટ સંદાર છે " અને આજ કારણથી તેઓશ્રીએ એક રથને એમ કહેલું છે કે:-" મારે હિન્દુઓના દરેક ઘરમાં શ્રી શાંતીપ્રામની મૂર્તિ સાથે વેદ પણ પધરાવવા છે. " આ વેદ સાહિત્યનું જ્ઞાન માત્ર સંન્યાસીઓ અને જગત ત્યાગી સાધુઓ માટે જ નથી. આ ખોટો ભ્રમ છે. જગતનાં તમામ કામકાજ કરતા સર્વ વર્ગો માટે આ જ્ઞાન જરૂરી છે. તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ. પૂજનીય સ્વામીશ્રી આમળ કહે છે કે: કેટલાક લોકો એમજ માને છે કે આ સાહિત્ય તો માત્ર સંન્યાસીઓને માટે જ છે ! સંસાર ત્યાગ કર્યા વિના અને વનવાસ લીધા વિના ઉપનિષદોને અડકાય જ નહિ. પરંતુ શ્રીમદ્ સંકરાચાર્ય મહાન ઇચ્છા હતા, તેમણે કહ્યું છે કે: " શુદ્ધ્યાશ્રમી પણ ઉપનિષદનું અધ્યયન કરી શકે છે. ઉપનિષદનો અભ્યાસ તેમને પણ લાભકારક થશે. અને તેમનું કાંઈ અનિષ્ટ થવાનું નથી. " છતાં લોકોના મનનો ભ્રમ હજી દૂર થયો નથી. અને કેટલેક અંશે ચાલુ છે. પણ આ ભ્રમ છે. આ સુધર્માં મહાન તત્ત્વો અને મહાન સત્યો વનમાં અથવા ગિરિગુહાઓમાં ભરાઈ રહેવાને માટે સર્જાયાં નથી, પણ ન્યાયમંદિરમાં, રાજમંદિરમાં, ધર્મસભામાં, બજનમંદિરમાં, ગરીબની કુંપડીમાં, ઘરમાં, અને વિદ્યાર્થીના અભ્યાસ શુદ્ધમાં સર્વત્ર તેનો પ્રચાર કરવાની જરૂર છે-યથા જોઈએ. પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમાં તેનો પ્રચાર કરવો જોઈએ, કે જેથી મહાન સત્યો પ્રયત્ન અગ્નિની પેઠે સમગ્ર દેશમાં વિસ્તાર પામીને પૂર્વથી પશ્ચિમ તેમજ ઉત્તરથી દક્ષિણ ચારે દિશામાં વેગથી ફેલાઈ જાય. "

શ્રી૦ અરવિંદનું મંતવ્ય

સવાર સાંજ ત્રણ બકિતપૂર્વક પોપટની જેમ પાઠ કરવા જેટલી જ માત્ર વેદ સંહિતાઓ ઉપયોગી છે એમ કેટલીક ધીનઅભ્યાસી અજણી વ્યક્તિઓનું કારણ છે; પરંતુ તે સંબંધમાં શ્રી અરવિંદ પોપટનું મંતવ્ય ટીકવું બસ થશે.

શ્રી અરવિંદે એક જગોએ એમ કહ્યાનું યાદ છે કે :

Swami Dayanand has not overstated the fact when he said that the Vedas contain truths not only of modern science but truths not still covered by it:

ભાવાર્થ:—પશ્ચિમના વિજ્ઞાનનાં સત્યો વેદમાં છે એટલું જ નહિ પણ જે સત્યોની શોધ તેણે કરી નથી તે સત્યો પણ વેદોમાં છે, એમ કહેવામાં સ્વામી દયાનંદે અતિશયોક્તિ કરી નથી.

શ્રીમતી ઝીનીબીસેન્ડ કહે છે કે :

" The Upanishads are unique in the sacred literature of the world. They stand alone as beacon lights on a mountain-peak, showing how high man may climb, how much of the light of the self may shine out through the vessel of clay, how truly God may speak through man. To speak on them, to write on them, seems presumption for such a one as myself, and yet it may be that help will come to some of my brethren even in this way. "

ભાવાર્થ:—જગતના ધાર્મિક સાહિત્યમાં ઉપનિષદોનું સ્થાન અનૈક છે. મનુષ્ય દેહોએ હિમ્મતની શોધ છે, માટીના દેહવાળો માનવી આત્માની દેહી તેજસ્વીતા પ્રગટ કરી શકે છે, જીવ દેવો શિવ સ્વરૂપ બની શકે છે તે આ પર્વતના હિમ્મતશિખર ઉપર ચૂકેલી દિવાલોની બોલોતિ સમાન ઉપનિષદો આપણને બતાવે છે. ઉપનિષદો સંપ્રદાયોનાં લખણું, બોધણું એ મારે માટે એક બારે કામજ ગણાય છતાં મારા આત્મજાણીઓને સદાચર્ય ચર્ચ પડશે એમ માની હું એ ઉપર લખું છું. "

પૂજનીય સ્વામીશ્રી દયાનંદની વેદ ધારણા

વીરવંતી આર્ય સમાજના સંસ્થાપક આદ્યત્ત્વ બાલ શ્રદ્ધારાશ્રી શ્રીસ્વામી દયાનંદજીએ હિન્દુ સમાજને બતાવી દીધું છે કે આર્ય-સંસ્કારની પરંપરા અને પવિત્રતા જાળવવા માટે વેદ સાહિત્યના અધ્યયન સિવાય, અને વૈદિક પ્રણાલિકાઓ ઉપર ઝાંઝા સિવાય પોતાનું કે જગતનું પણ કલ્યાણ થવાનું નથી. કારણ કે " અખિલ ધર્મનું મૂળ વેદ છે. " જગતના લૌકિક અને અલૌકિક સર્વ શાસ્ત્રનું આદિ મૂળ વેદ છે. આર્ય પ્રજાના સમગ્ર જીવનની સર્વ દિશાઓ-જગતની તમામ ગોચર અને અગોચર આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક અને આધિદેવિક શક્તિઓનાં રક્ષણોનાં સાસ્ત્રીય સર્વ મંત્રદ જોનસાધકશોપિટીઆ-વેદ છે. ઐંધમાં સ્વાધ્યાય મંડલ સ્થાપી શ્રી પંડિત સાતવલેકરજીએ ઉપાડેલું કાર્ય : પંડિતજીનું મુંઢર વ્યક્તિત્વ

સ્વાધ્યાય મંડલના વિદ્વાન, પવિત્ર અને ઉત્સાહી સંસ્થાપક શ્રી પંડિત સાતવલેકરજીએ આ વેદના રતનખંડારો પ્રજા સમક્ષ સરજ સારી બાપામાં પ્રવક્તા થુકવાનું કામ ૨૨ વર્ષથી ઉપાડ્યું છે. સંવત ૧૯૭૫ અને ૧૯૧૮ થી એકધારી રીતે એઓશ્રી આ કાર્ય સાતત્ય હલ્લાના ઔષ્ઠ ગામમાં એકનિઃશયી કરી રહ્યા છે. પંડિતજી પોતે વેદ સાહિત્યના અદ્ભુત અભ્યાસી તથા ધુરંધર વિદ્વાન છે; સાથે સાથે અદ્ભૂત મોગ માર્ગના અનુસરનાર

હોઈ રાષ્ટ્રપ્રેમથી તેમનું હૃદય પરિપૂર્ણ છે; અને જનતા જનાઈનની સેવા કરવા માટે શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા કથિત િકામ કર્મ યોગના ઉચ્ચત્ત્વ ઉપાસક છે; તદુપરાંત જગત્પ્રત્યક્ષ પશુ સામ્ય, ગંભીર તથા ચિંતનશીલ પ્રચારક છે. વેદ વિદ્યાનો પ્રસાર તેમની રંગરંગમાં વ્યાપી રહેલો છે; છતાં નમ્રતા, શાન્તિ, શ્રદ્ધા અને બક્ષિત્વા તેઓ જાણે મૂલ સ્વરૂપ છે. આવા સર્વ રીતે સુધોમ્ય કાર્યકર્તાના કર્મને ઉત્તેજન આપવું અને તેનો જોડેલો જ્ઞાન બેવાવ તેટલો જ્ઞાન શેવો એ આપણી ફરજ છે. રવાખ્યાય મંડળના સંશોધન વિભાગ, મુદ્રણાલય વિભાગ, વેચાણ વિભાગ વિગેરેમાં લગભગ ૬૦ કાર્યકર્તાઓ હાલમાં કામ કરી રહ્યા છે. પરમ પવિત્ર અને સમગ્ર જગત્પ્રત્યક્ષ ઉપકારી મહાન વૈદિક સાહિત્યનું તેમના શુદ્ધ સ્વરૂપમાં સંરક્ષણ, પ્રચાર અને વૃદ્ધિ માટે શ્રી પંડિત સાતવજેકરજી ધણી ન જહેમત :ઉકારી રહ્યા છે. શોકભોગ્ય વેદ સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરી શ્રી પંડિતજીએ માનુસંસ્કૃતિ, માનુભાષા અને માનુષમિત્રી અયાગ સેવા ભગવી છે. તેઓશ્રીએ હિન્દીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા મંથોનું સુવિપવ આ સાથે છાપેલું છે, તેથી તેઓશ્રીના પ્રકાશન કાર્યનો કંઈક ખ્યાલ વાંચકોને આપશે. ધણીખરા મંથોનાં મરાઠી ભાષાંતરો પ્રસિદ્ધ થયેલાં છે અને કેટલાકનો ચાર ચાર આવૃત્તિઓ જારૂર પડી ચુકી છે, એજ તેનો સંગીનતા અને શોકપ્રિયતાનો પુરાવો છે. તેઓશ્રીનાં અથર્વવેદભાષ્ય, યજુર્વેદભાષ્ય, હથ ઉપનિષદ્ કેન ઉપનિષદ્, શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા, શ્રી મહાભારત સંપૂર્ણ, શ્રી રામાયણ, યોગસાધન માત્રાના મંથો, આગમ-નિમંથમાત્રાનાં પુસ્તકો, દેવતા પરિચય મંથમાત્રાનાં પુસ્તકો વિગેરેથી ખાત્રી થશે. સનાતન હિન્દુ ધર્મના મંથો પ્રસિદ્ધ કરવાનું કાર્ય તેઓએ ખૂબ સંગીન રીતે કર્યું છે. અત્યાર સુધી રૂ. ૬,૦૦,૦૦૦ નાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્યાં છે. મંડળનાં પુસ્તકોના આખા સેટની કિંમત આશરે રૂ. ૧૫૦) માંપ છે, રવાખ્યાય મંડળ તરફથી “વૈદિક-ધર્મ” નામનું ખાસિક હિન્દીમાં અને “પુરુષાર્થ” નામક ખાસિક મરાઠીમાં પ્રસિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરાંત તદાન શુદ્ધ અને સસ્તી વેદસંહિતાઓ છાપવાનું કાર્ય ઉપાડવામાં આવ્યું છે. સનાતન હિન્દુ ધર્મના પાયા-રૂપ વેદ અને બ્રાહ્મણ, આરણ્યક અને ઉપનિષદો છાપવાનું કામ ઉપાડી શેવામાં આવ્યું છે, આ કાર્યમાં લગભગ રૂ. ૨,૦૦,૦૦૦ નો ખર્ચ થાય તેમ છે. તેમાં અત્યાર સુધી લગભગ રૂ. ૪૮,૦૦૦ મળી ચકયા છે. તેથી સનાતન ધર્મ પ્રેમીઓને પંડિતજીના આ મહાન વૈદગાન-યજ્ઞમાં દાન આપવા વિનંતિ છે.

નીચેના મંથો છપાધને તૈયાર થયા છે

૧. યજુર્વેદ-સંહિતા, અનેક અનુક્રમણિકાઓ સહિત કિંમત રૂ. ૫)
૨. વાગ્સનેથી શુક્લ યજુર્વેદ-સંહિતા “ રૂ. ૨)
૩. (શુક્લ યજુર્વેદ) કાણ્વ-સંહિતા, (કાણ્વ પાદ ભેદ સાથે) “ રૂ. ૩)
૪. સામવેદ સંહિતા, (અનેક અનુક્રમણિકાઓ સાથે) “ રૂ. ૩)
૫. અથર્વવેદ સંહિતા, (અનેક પાદભેદ સાથે) “ રૂ. ૪)

છપાય છે

૬. મૈત્રાયણી-સંહિતા (યજુર્વેદ) છપાય છે.
૭. કાંક-સંહિતા “ “
૮. તેતિરીય સંહિતા (કૃષ્ણ યજુર્વેદ) “
૯. સાગના “

નીચેના અંગ્રેજી છાપવાના છે, તેની તૈયારી ચાલે છે તેમાં પણ મદદની જરૂર છે

૧૦. વિધવાલક સંહિતા (અથર્વવેદ)

૧૧. જૈમિનીય સંહિતા (સામવેદ)

૧૨. (જૈમિનીય) સામગાન (૪૬૮૧ ગાન)

આ દરેક અંગ્રેજીના અર્થ તેના કદના પ્રમાણમાં કમથી કમ રૂ. ૫૦૦૦) અને વધારેમાં વધારે રૂ. ૧૨૦૦૦) થાય તેમ છે. આ પછી તમામ બ્રાહ્મણ અંગ્રેજી, વ્યારણ્યક, બધાં ઉપનિષદો અને સમગ્રી સ્મૃતિઓ છાપવાનું કામ હાથ ઉપર લેવામાં આવશે. આ અંગ્રેજીનાં બાષાંતર પણ કરવાનાં છે જ. તેથી સર્વ સનાતન હિન્દુ ધર્માભિમાનીઓને મદદ કરવા વિનંતિ છે.

પંડિતજીના આ કાર્યને હિન્દુસ્થાનના દરેક ભાગના વિદ્વાનો, ચિંતકો, દેશનાયકો, સાહિત્યસેવકો, પુસ્તકાગ્રાહીઓ, અધ્યક્ષો, ધ્યાનવર્સીટીના પ્રોફેસરો, સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો, ધર્મપ્રેમાઓ, સાધુ સન્ધ્યાગીઓ, પંડિતો વગેરેએ આવકાર આપેલા છે. જેની માહિતી આ સાથે આપીએ છીએ. તેઉપરથી વાંચકો પોતે પ્રેરણા પામી આ મંડલનાં પુસ્તકો પોતાને ત્યાં વસાવવા પ્રેરશે એવી આશા છે.

સ્વાધ્યાય મંડલના ગુજરાતીમાં છપાનાર અંગ્રેજીના વાર્ષિક રૂ. ૫) માં સ્વાધ્યાય અથમાલાના બ્રાહ્મક થર્ક તેમજ રૂ. ૧૦૦) ના કાયમના બ્રાહ્મક થર્ક તેમજ અન્ય રીતે દાન આપી આ મંડલને ઉત્તેજન આપવા વિનંતિ.

“ એન્સાઇક્લોપિડીયા બ્રિટીનિકા ” જેવા બૃહદ્ અંગ્રેજી હોંસપૂર્વક પોતાને ત્યાં વસાવનાર ભારતીય ધનપુત્રો આ આર્યસંસ્કૃતિના સર્વસંગ્રહોને-વેદોને-પોતાને ત્યાં વસાવે એમ હૃદયથી વધારે પડતું નથી. પંડિત સાતવળેકરજીની યોગના મુજબ માત્ર રૂ. ૧૦૦) જેવી સરખામણીમાં નાની રકમ ભરી કાયમી બ્રાહ્મક થવાથી, સ્વાધ્યાય મંડલના અંગ્રેજી બધી જ સરસી હોંમતે મલી શકે છે. હિન્દીમાં થયેલા આ ભગીરથ કાર્યને ગુજરાતી પ્રબળ લાભ મળે તે માટે સ્વાધ્યાય મંડલનું તમામ સાહિત્ય ગુજરાતીમાં બાષાંતર કરી છાપવાની શ્રી. પંડિતજીએ અનેક અડચણો છતાં ઉદારતાપૂર્વક હા પાડી છે; અને આ કાર્યમાં મુગમતા થાય અને સામાન્ય જનતા પુરતો લાભ લઇ શકે તે માટે ગુજરાતના વિદ્યાધાર સમા વડોદરામાં ગુજરાતી પ્રકાશન વિભાગ શરૂ કરવામાં આવ્યો છે. હાલ તૃતી વાર્ષિક રૂ. ૫) ની “ સ્વાધ્યાય-અથમાલા ” શરૂ કરવામાં આવનાર છે. જેમ જેમ વધુ આર્થિક સંગવડ મદદ થતી જશે તેમ તેમ બીજા અંગ્રેજી પ્રસિદ્ધ કરવાનું કામ હાથ ઉપર ધરવામાં આવશે. ગુજરાતી પ્રકાશનનું કાર્ય પોતાના જ પગ ઉપર ઉભું રહી શકે અને સાથે સાથે પ્રબળો સામાન્ય વર્ગ આ સાહિત્યનો પુરેપુરો લાભ એક સાગદી વધુ સુગી રોકથા શિવાય ઉઠાવી શકે એ ઉદ્દેશથી અમદાવાદની સુપ્રસિદ્ધ સરતા સાહિત્ય સંસ્થા તરફથી આથે છે તેવી વાર્ષિક “ સ્વાધ્યાય-અથમાલા ” શરૂ કરવાનું યોગ્ય ધાયું છે. તેને વિવેકી સંબંધનો પુરતું ઉત્તેજન આપશે એવી આશા છે. આ અથમાલાના બ્રાહ્મકોને રૂ. ૫) માં કાઢીને સોલં પેજ સાઇઝનાં ૧૨૦૦ પૃષ્ઠોના અગર મોટી કાઢીને આઠ પેજ સાઇઝનાં ૬૦૦ પૃષ્ઠોનાં પુસ્તકો ઘેર એમાં પહોંચાડવાની યોગ્યતા છે.

વડોદરા રાજ્યના રા. કચુરદર ઝોફ રેટ લાયબ્રેરીઝનો અભિપ્રાય

જેઓ દિન્દી જાણતા હોય તેમને માટે સ્વાધ્યાય મંડળની રૂ. ૧૦૦) ની કાયમી ગ્રાહકની યોજના બહુજન અનુકૂળ અને સસ્તી છે. રૂ. ૧૦૦) ભરનાર જે તારીખથી તે ગ્રાહક થાય તે તારીખથી પ્રસિદ્ધ યત્તાં મંડળનાં તમામ દિન્દી પ્રકાશનો તેમ જ 'વૈદિક-ધર્મ' દિન્દી માસિક વિના મૂલ્યે મેળવવાને અધિકારી થાય છે. જેઓ આ દિન્દી વિભાગ છે તેઓ જ મરાઠી વિભાગ છે. અને તે વિભાગમાં નામ નોંધાવનારને તમામ મરાઠી પ્રકાશનો અને 'પુરુષાર્થ' મરાઠી માસિક ૧૫ના મૂલ્યે ધેર બેઠાં મળે છે. વડોદરા રાજ્યના સુયોગ્ય કચુરદર ઝોફ રેટ લાયબ્રેરીઝ શ્રી વાંકનીસ સાહેબે આ યોજનાની પ્રશંસા કરેલી છે. જે પૃષ્ઠ: ૧૪ ઉપર છાપેલી છે. તે જેવા ખાસ બતામણુ છે. જેમનાથી જાતી શકે તેમ હોય તે ગૃહસ્થો આ યોજનાનો જરૂર લાભ લેશે એવી આશા છે. રૂ. ૧૦૦) ની યોજનાના ગ્રાહક થનારને આજ સુધીમાં લગભગ રૂ. ૩૦૦) રૂં સાહિત્ય પહોંચી ગયું છે. જેમાં સંપૂર્ણ મહાભારત ભાષાંતર સહિતનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જે ત્રણ માસમાં શ્રી વાલ્મિકી રામાયણ દિન્દી ભાષાંતર સહિત શરૂ થાય છે. સ્વાધ્યાય-મંડળના મહાભારતના કાર્ય માટે શ્રી. પૂજનીય સ્વામી અખંડાનંદજી (અમદાવાદ, સરત્તુ સાહિત્ય કાર્યાલયના સ્થાપક) નો અભિપ્રાય જેવા લાભમણુ છે (જુઓ પૃષ્ઠ: ૧૦) આ આખું મહાભારત રૂ. ૧૫) ના પ્રથમ ગ્રાહક થનારને વિના મૂલ્યે મળ્યું છે, શ્રી રામાયણનો લાભ તેઓ જ મલનાર છે, તો તે લાભ લેવા બતામણુ છે ગુજરાતમાંથી રૂ. ૧૦૦) ની યોજના મુજબના પુરતા ગ્રાહક યત્તાં શ્રી વાલ્મિકી રામાયણ મૂળ સહિત ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરવા તેમજ ગુજરાતીમાં "વૈદિક-ધર્મ" અને "પુરુષાર્થ" જેમુ માસિક કાઢવા શ્રી પંડિતજીએ સંમતિ આપેલી છે.

ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલા ગ્રંથો

(૧) વેદામૃત, (૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા પ્રથમ ભાગ; (આખા ગ્રંથની કિંમત રૂ. ૯)

"વેદામૃત" માં નીચેના વિષયો લેવામાં આવશે.

(૧) સ્વાધ્યાય-મંડળનો પરિચય. તમે કયાં ઉભા છો? આત્મજ્ઞાનનો ખરો અર્થ.

(૨) "વેદસ્તુતિ" પ્રાચીન અને અવોચીન આચાર્યો, પંડિતો પ્રેરેલો દારા.

(૩) મહાભારતમાં માંધીજી વિગેરે દેશનેતાઓ, સાહિત્યસેવકો, સરકારી કૌભાંજીના સંસ્કૃતના પ્રેરેલો, સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો, પુસ્તકાલયોના સંચાલકો, વિદ્વાન સાધુ સંતોના સ્વાધ્યાય મંડળના કાર્ય માટે અભિપ્રાય. (જુઓ, નમૂના દાખવે પાન ૮-૧૨ ઉપર આપ્યા છે).

(૪) પશુચર્યા પ્રથમ અધ્યાય-શ્રી પંડિતજીની પ્રમાણ ખરેલી સુખોપ વ્યાખ્યા સહ-ગુજરાતી ભાષાંતર જાણીતા અનુવાદક શ્રી. નાણુકલાલ નંદલાલ ચોકસીએ કરેલું છે.

(૫) અર્થવેદમાંથી પસંદ કરેલા કેટલાક ઉત્સાદપ્રેરક મંત્રો-શ્રી પંડિતજીની પોતાની વિશિષ્ટ શૈલી મુજબની વ્યાખ્યા સહિત-ગુજરાતી ભાષાંતર ઉપર પ્રમાણ.

(૬) ચારે વેદમાંથી પસંદ કરેલા જુદા જુદા અમૃત સરખા ઉત્સાદ પ્રેરક મંત્રો જેમાં જીવનને સુદૃઢ બનાવવા તેમજ તેજસ્વી શુદ્ધિ, સ્થિર મન, તેજ, પરાક્રમથી જીવનને પુષ્ટ કરવા અને સ્વકર્મપરાયણ નીતિમય જીવન ગાળવાનો ઉપદેશ છે.

(૭) "વૈદિક-ધર્મ" માસિકમાં અવારનવાર જેઓ આપનાર ગુજરાતના સુપ્રસિદ્ધ

ચિંતક અને શ્રી અરવિંદ સાહિત્યની પ્રુનિત મંગાનું ગુજરાતીમાં અવતરણ કરનાર શ્રી અખ્યાલાલ પુરાણીને “ વૈદિકસંસ્કૃતી-બોધાએલી નદી ” નામક અભ્યાસ પૃથ્વી મનનીય લેખ.

-(૮) “ વૈદિકધર્મ ” માસિકમાંથી સ્વાધ્યાયમંડલના વેદકાર્યનું દિગ્દર્શન કરાવનાર ટેટલાક લેખો.

(૯) સ્વાધ્યાય મંડલનાં પુસ્તકો ઉપર ઉડતી નવર.

ઉપર પ્રમાણે “ વેદામૃત ” પ્રથમ અંચ પ્રસિદ્ધ કરવા નક્કી હતું છે. ત્યારબાદ “ શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ” જેવા સર્વમાન્ય ભગત પૂજ્ય અંચનું શ્રી પંડિતજીની “ પુરુષાર્થ બોધિની ” દ્વીપ સહિત ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ થશે. ભાષાંતરકર્તા ગુજરાતના સંસ્કારી લેખક અને વક્તા શ્રી નટવરલાલ સેવકલાલ પેરીષ ખી. એ. એલ. એલ. ખી. છે.

આવા પવિત્ર કાર્યમાં સહકાર આપવા ગુજરાતને આ પરિચયથી નમ્રતાપૂર્વક વિનંતિ છે. “ વેદામૃત ” થી શરૂ થતી “ સ્વાધ્યાય અંધાવહી ” ની વાર્ષિક રૂ. ૫)ની યોજનાને દરેક ધર્મપ્રેમી તેમજ ભારતીય સંસ્કૃતિના અનુયાયી વધાવી લેશે, એટલું જ નહિ પણ રૂ. ૧૦૦) વાળી હિન્દી પુસ્તકોની યોજનાને ઉપાડી લેઈ, તેમજ શ્રી. પંડિતજીના આ કાર્યને જુદી જુદી રીતે દાન આપી, ખાસ વિશેષ કાર્ય માટે ટ્રસ્ટ સ્થાપી તે મંડલને સુપ્રત કરી, આશ્રય દાતા થઈ, પુસ્તકોનાં સંશોધન કાર્યમાં મદદ કરી, એટલું બને તેટલું ઉત્તેજન આપવા વિનંતિ છે.

હેવટે આ સ્વાધ્યાય મંથમાલા ત્રણમી સખત ગોંધવારીમાં શરૂ કરવાના અમારા સાહસને ઉત્તેજન આપનાર મુદરથેનો આભાર ખાતી આ પરિચય બંધ કરીશું. બાજવા નિવાસી શ્રી. રણછોડલાલ હરગોવિંદસે રૂ. ૧૦૦૦) વિના બ્યાળે તેમજ સોનિત્રા દાલ વડોદરાના શ્રી. રામભાઈ નારણભાઈ પટેલે રૂ. ૫૦૦) વગર બ્યાળે આધ્યા છે, તેથી સ્વાધ્યાયમંડળ ઉભય શુદ્ધિયેનું કાળ આભારી છે. તેમજ “ વૈદિક સમ્પત્તિ ” નામક મંથનું ગુજરાતી ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ કરવા માટે રૂ. ૨૦૦૦)નું દાન આપનાર આદિકા નિવાસી શ્રી રાતાભાઈ બખારભાઈ પટેલનો (તૈરાળી) તેમજ તેમના ભાઈ શ્રી. છોરાભાઈ બાબરભાઈ પટેલનો (ક પાલા) સ્વાધ્યાય મંડલ (ગુજરાત સાખા) ધણાજ આભાર માને છે.

સર્વેષામેઘ દાનાનાં વ્રદાદાને વિશિષ્ટયતે —મનુ

સર્વ દાનમાં ધર્મનું દાન-આધ્યાત્મિક જ્ઞાનનું દાન સર્વથી ઉત્તમ છે.

—ભગવાન મનુ

સ્વાધ્યાય મંડળના કાર્યે સખાંધી અભિપ્રાયો

સ્વાધ્યાય મંડળના યુગોચ સચાલક શ્રી પંડિત સાતવહેકરજીએ છેલ્લાં ૨૨ વર્ષમાં, અનેક નાના ગોરા અંથો સરલ રાષ્ટ્રભાષા હિન્દીમાં, મરાઠીમાં અને સંસ્કૃતમાં લખીને તથા ઉપાવીને, ભારતવર્ષની મહાત્મ સેવા કરી છે. આ અંથો ધણા જ વિદ્વાતમયી અને મંદીર સાહિત્યની સચી કરતા હોવા છતાં સાધારણ મનુષ્ય સમજી શકે તેવા સરલ, સુંદર અને સંગીત છે, એટલું જ નહિ પણ આપણી અધુનિક રાષ્ટ્રીય જરૂરીયાતોને પહોંચી વળી જે નવીન રાષ્ટ્રવિધાન આપણે કરવા માગીએ છીએ તેનું સ્પષ્ટ દિગ્દર્શન આપણને કરાવે છે. અમારા આ નમ્ર મત સાથે આપણા દેશના નેતાઓ, સાહિત્યસેવકો, યુનિવર્સિટીના તેમજ સંસ્કૃત પાઠશાળાના અધ્યાપકો અને વિદ્વાત સાધુ મંન્યાસીઓ સખત યાચ છે તેની નીચે દર્શિત થોડા અભિપ્રાયો ખાતી થશે:—

ગુજરાતમાં હિન્દુ-ધર્મ સાહિત્યના પ્રવાહને અમદાવાદમાં “ સંસ્કૃત સાહિત્ય વર્ધક મંડળ ” રચાઈને વહેતો રાખનાર, સન્નિવૃત્તના પવિત્ર નામને સાર્થક કરનાર, સ્વનામધન્ય, નિષ્કામ સુગા કર્મચોળી પૂજનીય સ્વામી શ્રી આખંડાનંદજી મહારાજ પોતે ગુજરાતીમાં પ્રસિદ્ધ કરેલા શ્રી મહાભારતમાં સ્વાધ્યાય મંડલના રચાયક થી, પંડિત સાતવેલ-કરજી સંપાદનમાં તેમજ તેમના હિન્દી ભાષાંતર સહિત પ્રસિદ્ધ કરેલા મહાભારત સંપાદનમાં લખે છે કે:—(આશ્વિ ૨ જી, સને ૧૯૨૭ પુ. ૨૮-૨૯)

“ મહાભારતની સમાલોચના ”ને લગતો જે લાંબો વિષય પૃષ્ઠ ૧૭૬ થી ૩૧૨ સુધીમાં અપાયો છે, તેના મૂળ શ્લોક શ્રીપાદ દામોદર સાતવેલેકર છે. એમના તરફથી દોઢ-બે વર્ષ પર હિંદીમાં નીકળેલા મહાભારતને વાંચવા સમજવાની આખ પણુ કહી શકાય, ને પ્રાચીન સમયના ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ-ઉદાહરણમાં ઉત્કૃષ્ટ-ઉત્તરવાતી પાંખ પણુ કહી શકાય. એમાંથી જે ઉત્તમ આખ અને પાંખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેના પ્રતાપે મહાભારતમાં વણવેલી અનેક ત્ર્યંચ ત્ર્યંચ આખતો સમજવી સુગમ થાય તેમ છે. શ્રીમાન્ સાતવેલેકરજીની સુદમ બુદ્ધિએ એ દ્વારા મહત્વ પૂર્ણ પ્રકાશ નાંખેલો હોવાથી એને સુક્ષ્મમહાશય યંત્ર અથવા તો દેવતાધ કાનસ પણુ કહી શકાય. સાતવેલેકરજીના એ બંને ભાગ અનેકવાર વાંચવા છતાં એમાંથી પડ્યું મૂકવા જેવું બધુંયું નહિ તેથી જ એમાંનું બધું લખાણુ લેવાયું છે, આજ છે કે સમજી વાંચનાર ભાષુ બહેનો એ લાંબો શ્લોક પણુ એકવાર પૂરેપૂરા વાંચી જશે.

એઓ એક સંસ્કૃત પંડિત અને મહાશાસ્ત્રીય વિદ્વાન્ હોવા સાથે હિંદીના પણુ પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ છે. ‘ મહાભારત ’ ગ્રંથ એઓ આપારે મૂળ તથા હિંદી ભાષાંતર સહિત માસિક પત્રરૂપે પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છે. એ પૂરેપૂરા સચિત્ર મહાભારતનું મૂલ્ય, પ્રથમથી નાણું બરનાર માટે તેમજી રૂ. ૫૦) રાખ્યું છે. નવીન ભાષાંતર, નવાં ચિત્રા અને ણીત. અનેક પ્રકારના ખર્ચ તરફ જોતાં એમજી એ કાર્ય કેના શ્રમથી અને નિરવાર્થ ભાવથી ઉદ્ભવ્યું છે, એ તો તેમજી રામેલી કિંમત જ કહી આપે છે. માત્ર મહાભારત જ નહિ, પરંતુ હિંદી તેમજ મરાઠી ભાષામાં મહત્વના વિષયો ઉપર જોડા અભ્યાસ અને આપાસ પૂર્વક તેઓ ઉત્તમ માસિક પ્રસિદ્ધ કરી રહ્યા છે. આવી વિદ્વતા, શ્રમશીલતા, વિચારણા, રોષક જ્ઞાતિ, સાદાશ અને કસા પણુ ડોળ દમ્યમ વગર કામ કર્યે જનારા એમના જેવા દેવ કૃત સમા વિદ્વાન્ આ તરફ તો યાકે ત્યારે ખરા ?

“ એ મહોદયનું રમણ ‘ સ્વાધ્યાય મંડળ ’ સુકામ સ્તોત્ર, છકલા સતારા છે, એ મંડ-ળના આત્મા તેજો છે. તેમના તરફથી હિંદીમાં નીકળતા માસિકનું નામ વેદિક ધર્મ છે; તથા મરાઠી માસિકનું નામ પુરુષાર્થ છે. જેમને વેદ, ચોળ, બક્ષિ, આરોગ્ય, ઇલાહિના સંપાદનમાં મહત્વના લેખો વાંચતા હોય, તેમજી એ માસિકોના જરૂર આડક યજ્ઞ જોઈએ. “ વેદિક ધર્મ ”ની હિંદી ભાષા બદ્ધ જ સરળ અને ગુજરાતી પાઠકોથી સમજ સકાય તેવી છે. મહાભારતના મૂળ સ્તોત્રમાં આખિ મુનિઓએ જે અપાર વિદ્વતા અને આતિ કલ્પ કાવચ્યાં છે; તેની મઝા માણુ ઉપરાન્ત જેમને ભારત મેથાની રાષ્ટ્ર ભાષા-હિંદીનું પણુ આસ્વાદન લેવું હોય તેા અત્ર તરફનું મહાભારત લેવાનું બંધ રાખીને પણુ એ જ રચણનું ખરીદવું જોઈએ, મૂલ્ય એવું રૂ. ૫૦) રાખ્યું છે તે તરતને માટે અને પ્રથમથી પેસા જ દેનાર માટે છે. માટે એના ઇચ્છકે સત્વર આડક યજ્ઞ જોઈએ. એ મહાભારતના નીકળેલા માટે તરત જ મળી જઈ બાકીના નીકળશે તેમ તેમ મળશે. પાછળથી એની કિંમત ઘણું કરીને ઘટાવેલી યાર છે. માટે ઇચ્છા હોય તેમજી તરત જ એ કેમજી લખીને ભેઠી કપાકત મેળવવી.

વડોદરાના વિદ્યાવિજ્ઞાતી દેવાસવાસી મદાન દિન્દી સદગત શ્રીમત મહારાજ સંયાજી-
રાવ ગાયકવાડના પ્રીતિપાત્ર, ગાયકવાડ ઓરીએ-ટલ સીરીઝના પ્રખર સંચાલક અને
સંસ્કૃતના અનેક ગ્રંથોના વિદ્વાન સંશોધક અને સંપાદક રાજ્યચંદ્ર, શ્રી. વિનયસોપ ભટ્ટ-
ચાર્યજી એમ. એ. પી. એચ. ડી. સ્વાધ્યાય મંડળની પ્રતિષ્ઠા કરતાં લખે છે:—

The Swadhyaya Mandal of Aundh is engaged in the most
laudable work of popularizing amongst the Hindi knowing
public, the noble teachings embodied in the Vedas and the
Puranas. The Hindi translation of the Atharvaveda and the
Mahabharata will for ever stand as a glorious monument of
the industry, labour and foresight of the organisers of the
Mandal. Popular books on Vedic subjects as have some bearing
on the present day life, are likely to prove very beneficial for
the well being of the society as a whole.

I wish the Mandal all success and it will give me the
greatest pleasure if the books reach the masses more freely.

Oriental Institute }
Baroda, 18-1-40 }

B. Bhattacharya
Director.

મુખ્યાધ્યયનિવસીંદી સાથે સંકળાઓથી સુપ્રસિદ્ધ વડોદરા હોટેલના સંસ્કૃતના મુખ્ય
પ્રોફેસર, મજવદીય પરમ વૈષ્ણવ, સોન-ચમૃતિ શ્રી. ગોવિન્દલાલ હરગોવિન્દલાલ ભટ્ટ
એમ. એ. એઓ સાહેબ લખે છે કે:—

પંડિત શ્રીપાદ દામોદર સાતરબેરના નેતૃત્વ નીચે ઓળખાતું સ્વાધ્યાય મંડળ દેહલિય
વખોથી વૈદિક સાહિત્ય, યોગ, મહાભારત નથા ગીતા વિષેનાં અનેક ઉત્તમ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ
કરીને વિદ્વાનની ખરેખરી સેવા જાળવી રહ્યું છે. તે ઉપરાંત પંડિત સાતરબેર અને પંડિત
તરિંગાનંતજી વેદાલંકારની દેખરેખ નીચે 'વેદીક ધર્મ' નામનું આસિક્ષિક હેતુ આગીવાર
વર્ષથી ચાલી રહ્યું છે. આત્યારસુધીમાં સ્વાધ્યાય મંડળે ચાર વેદોની સંહિતા, બે ઉપનિષદો,
અથર્વવેદનું મુખ્ય ભાષ્ય, યોગ સાધન ભાષા, આગમ નિગંધભાષા, સંસ્કૃત પાઠશાસ્ત્ર,
સંપૂર્ણ મહાભારત (ભાષાન્તર સાથે), મહાભારતની સમાલોચના, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા
(ટીકા સહિત), ગીતા સમન્વય, ગીતામ્બોધાર્થસૂત્રી ઇત્યાદી અતિ મહત્વના ગ્રંથો પ્રકટ
કર્તા છે; અને હજુ અન્ય વૈદિક સંહિતાઓ અને ગ્રંથો પ્રકટ થવાના છે.

પોતાની નવલકથાઓથી ગુજરાતી સાહિત્યમાં નવીન જ ભાત પાડનાર અને નવીન
યુગોપયોગી સર્જન કરનાર, ગુજરાતી સાહિત્યના અનન્ય સેવક સાક્ષરશ્રી. રમણલાલ
વસંતલાલ દેસાઈ એમ. એ. અભિપ્રાય આપે છે કે:—

સ્વાધ્યાય મંડલ, ઐદિ, દ્વારા એક બહુ સુંદર અને ઉપયોગી પ્રવૃત્તિ ચાલી રહી છે
તેનો ખ્યાલ શ્રી. યુનીમાઈ જીવામાઈએ અને આખો ન હોત તો ખરેખર એ પ્રવૃત્તિથી હું
અગાત રહેત. આપણા વડોદરા મહારાજનાં શું શું ચાલો રહ્યું છે એ જાણવાની બહુ
બર છે. આપણે તેમાંથી ધણી શીખી શકીએ એમ છે.

स्वाध्याय मंडल, औंध (जिल्हा सतारा)नीं हिन्दी पुस्तके

हिमत टपावण्य देवतापरिचय-ग्रंथमाला हिमत टपावण्य

१ ऋग्वेद-संहिता	५)	१)	१ रद्रदेवतापरिचय	०॥	०)
२ यजुर्वेद-संहिता	२)	०॥	२ ऋग्वेदार्थ रद्रदेवता	०॥	०)
३ सामवेद	३)	०॥	३ देवताविचार	०)	०)
४ अथर्ववेद	४)	०॥	४ अग्निविद्या	१॥	०)
महामारत आदिपर्व	१)	१॥	आलोकधर्मशिक्षा		
„ सभापर्व	२॥	०॥	१ प्रथम भाग	०)	०)
संस्कृत पाठमाला	६॥	०॥	२ द्वितीय भाग	०)	०)
वै. यज्ञसंस्था भाग १	१)	०॥	३ वैदिक पाठमाला प्रथम पुस्तक	०)	०)
अथर्ववेदका मुणोधि लाप्य			आगमनिष्पन्नमाला		
१ प्रथम काण्ड आधिष्ठ	२)	०॥	१ वैदिक रान्यपद्धति	०॥	०)
२ द्वितीय काण्ड „	२)	०॥	२ मानवी आयुष्य	०॥	०)
३ तृतीय काण्ड „	२)	०॥	३ वैदिक सभ्यता	०॥	०)
४ चतुर्थ काण्ड „	२)	०॥	४ वैदिक सिद्धिसारात्र	०॥	०)
५ पंचम काण्ड „	२)	०॥	५ वैदिक स्वराज्यपत्नी गदिमा	०॥	०)
६ षष्ठ काण्ड „	२)	०॥	६ वैदिक सप्तविद्या	०॥	०)
७ सप्तम काण्ड „	२)	०॥	७ अलुको दुर करनेका विषय	०॥	०)
८ अष्टम काण्ड „	२)	०॥	८ शिवरात्रिकल्पका विनय	०॥	०)
९ नवम काण्ड „	२)	०॥	९ वेदमे अर्था	०॥	०)
१० दसम काण्ड „	२)	०॥	१० वैदिक धर्मका विशेषता	०॥	०)
११ अकादश काण्ड „	२)	०॥	११ तर्कसे वेदका अर्थ	०॥	०)
१२ कादश काण्ड „	२)	०॥	१२ वेदमे शौगन्तुशास्त्र	०)	०)
१३ त्रयोदश काण्ड „	१)	०॥	१३ वेदमे वेदोके कारणाते	०॥	०)
१४ चतुर्दश काण्ड „	१)	०॥	१४ वेदमे कृषिविद्या	०)	०)
१५ वी १८ सुधी ४ काण्ड	२॥	०॥	१५ अल्ययर्थका विवर्त	०)	०)
छूत और अछूत	१॥	०॥	१६ छंदश्रुतिका विकास	०॥	०)
भगवद्गीता (पुण्यायभाषिनी)	६)	१॥	उपनिषद्-माला १ भूशापनिषद्	१)	०॥
महामारतसभासोयना (१-२)	१)	०॥	२ देव विपनिषद्	१॥	०॥
वेदस्वय शिक्षक (भा. १-२)	३)	०॥	१ वैदिक व्याख्यानिष्ठा	०॥	०)
योगसाधनमाला			२ गीता-सेषमाला १थी ७ भाग	१॥	०॥
१ संध्यापासना	१॥	०॥	३ गीता-समीक्षा	०)	०)
२ योगना आसन (संयित)	२)	०॥	४ योगपत्नीत-संस्काररहस्य	१॥	०॥
३ अल्ययर्थ	१)	०॥	५ भगवद्गीता (प्रथम भाग)		
४ योगसाधनका तैयारी	०॥	०)	(भाषानन्दी भाष्य)	१)	०॥
यजु अ. उड सांतिका विषय	०॥	०)	६ भक्त के भगवान्	०॥	०)
शतपथमोधाश्रुत	०॥	०)	७ वेदोक्त अन्ननशास्त्र	०)	०)

સ્વાધ્યાય ગ્રંથમાલા.

વાર્ષિક ૫) પરદેશ માટે શીલોંગ ૧૦) માં ૧૨૦૦ પાનાનું સંગીત ધાર્મિક સાહિત્ય.

બીજા વર્ષમાં છપાનાર પુસ્તકો.

(૧) મૃત્યુને દૂર કરવાના ઉપાય :

ભગવાન વેદની વિચિત્ર સૈદ્ધીથી મનુષ્યે મૃત્યુને દૂર કેમ કરવું તેના સરલ સુગમ ઉપાયો આ પુસ્તકમાં મળ્યા છે. કિં. ૦-૪-૦

(૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા ભા. ૨ :

શ્રી. પંડિત સાનવશેકરજીની પુણ્યાર્થ બોધિની રિકા સરિન.

(૩) માનવી આયુષ્ય :

ન્યારે ઇમાન્ડ, જાપાન, જર્મનીનું સામાન્ય આયુષ્ય ૬૦ વર્ષ છે ત્યારે હિન્દુસ્થાનમાં માત્ર ૩૫ વર્ષ જ છે. ભગવાન વેદ " જ્ઞાતં જીવેમ શરદઃ "ની ધોષણ કરે છે. તમારે દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરવું હોય, મદ્યપીર અશુભને રજૂમાં પાછા હાથનાર શરણેવામાંથી ઉપદેશ આપનાર આદર્શ મહારાષ્ટ્રી ઇન્ડિયન મિતામદનો તેજસ્વી દીર્ઘ આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરવાના ઉપાયો સર્જાઈ સાચો ઉપદેશ સાંભળવો હોય તો, વાંચો— કિં. ૦-૪-૦

૪) એકાદશીના અપવાસ :

આમ તો હિન્દુઓના ઘેરે ઘેર એકાદશીઓ થાય છે અને પછી બારસનાં પારખી થાય છે. પરંતુ એકાદશીની કથાઓ પ્રભાવે વિમાનો નીચે ઉતરી આવતાં જણાતાં નથી. સ્વર્ગનાં વિમાનો નીચે કેમ ઉતરી ટકાય, પાવો, બોજ કે ચોથના દિવસે ઉપવાસ ન મોડવતાં આસ દરેક ખાસતી એકાદશી જ ઉપવાસ માટે કેમ પસંદ કરવામાં આવેલી છે, પૂજિયા અને અમાસને દિવસે ચંદની ગતિથી જેની રીતે સમુદમાં ખરતી જોઈ થાય છે, તેની જ રીતે " વર્ષમા મનસો જાયતે " એ વાક્ય અનુસાર મનુષ્યના મન અને દરીર ઉપર ચંદની વધવટની દેવી અસર થાય છે. તે સમજાવનાર શાસ્ત્રીય પુસ્તક " The fasting cargo " " ઉપવાસથી આરોગ્યને " ભ્રમ્ય સદેશો આપણા શાસ્ત્રકારોએ ઘેરેઘેર મોકલી આપણા જીવનમાં, તે દેવી સંદર્શ રીતે વળી લીધો છે. તે સમજાવનાર પુસ્તક. આ પુસ્તક વાંચ્યા બાદ એકાદશી કયાં સિવાય કોઈ હિન્દુ રહેશે જ નહિ. કિં. ૦-૫-૦

સ્વાધ્યાય મંડળ, સુજરાત શાખા.

સ્વાધ્યાય મંડળનાં
સર્જનાં પ્રકારનો
ભગવાન કેશવ.

અવરણપત્ર : સુનીલાઈ જવાહર પટેલ,

રાવપુરા—વડોદરા.

આસન

(યોગિક-વ્યાયામ)

“રીટનં દુ નેચર” “કુરત તરક પાછા વળો” એવી સલાહ, હવાઓના રગડા પીને, ઇન્કશનોનાં સોયા ખાઈને, પેટન્ટ બાટલી-ઓનાં મોહક સ્વરૂપો નોંધને થાકેલા હર્દીઓને પશ્ચિમના સ્વાસ્થ-વિજ્ઞાન-નિષ્ણાતો આપવા લાગ્યા છે. શરીરમાંથી વપરાશ ગયેલા ખોરાકના થયેલા કચરાને મળ, મૂત્ર, પસીના રૂપે નિયમીત રીતે બહાર કાઢી નાખવામાં આવે તો જ નિસર્ગદેવતા પ્રસન્ન રહે અને “જાતં જીવેમ જ્ઞારદઃ”ની પ્રાર્થના સફળ થાય. માટી માટી હોસ્પિ-ટલોથી યાકીને હવે “નેચર-કચોર-સેનીટોરીયમ”માં યોગ્ય કસરતથી શરીરનો મૂળ બાંધોજ સુદંડ બાંધવાની-જનાંબવાની સલાહ હવે અપા-વવા લાગી છે. આસનની યોગિક વ્યાયામ પદ્ધતિ શોધી કાઢી તેને દૈનિક-યોગ-સાધનમાં વળી લઈ ઋષિમુનિઓએ શરીર-મંદિરનો સુદંડ પાયો નાખવા ઘેર ઘેર પહોંચાડી હતી. યોગ-સાધન-માળાના “આસન”ની ચાર ચાર હિન્દી આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ છે તેજ તેની લોકપ્રિયતા અને સફલતા બતાવે છે. તેનું આ ભાષાંતર છે. પશ્ચિમનાં સુંદર સુંદર “પ્રીજકલ-કલચર” પુસ્તકોની નોકમાં બેસે તેવું સંગીન આ પુસ્તક છે. આ પુસ્તક ઘરમાં વસાવી, દૈનિક યોગ સાધન સાધી શરીરને સુદંડ બનાવો.

ક્રિ. ૨-૦-૦

ગુજરાતીમાં શરૂ થતી સ્વાસ્થ્ય અંથમાલા

વાર્ષિક રૂ. ૫) : પરદેશ માટે શિવ ૧૦)માં ૧૨૦૦ પાનાનું સંગીન ધાર્મિક સાહિત્ય. : પ્રથમ છપાય છે:—(૧) વેદામૃત રૂ. અઢી, (૨) શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા, સમ્પૂર્ણ અંથની કિંમત રૂ. ૬).

આહક તરીકે જલદી નામ નોંધાવો.

આબુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કશ્મીરસથી ભરપુર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદહરમોથી ભરપુર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

અને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની 'ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર ચોથો પાકું પુસ્તક છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

યંગ ઇન્ડિયા

રેકર્ડ અ
જુન ૧૯૪૧
નવી રેકર્ડ અ

શ્રીમતિ સુમતિ દર
ડી. એ. ૬૩૬૭
નાવ તે તારી રહે
અને
વજુજાશની ચોઠ-
કેરાં બાળ

આવી પહોંચેલ છે

બેરંડીયુ' ગાંધી જેવા
ગાંધીને હસાવવા માટે

ગંગા બોપાલ કૃષ્ણ જેવા અર્ધ
ધ આયડીનો વિશ્વાસ નહીં
અને

માવજબાઈ ખુબધ ગયા
કારા લોકપ્રિય અનેક
ચંદુ દર અને પાટી
ડી. એ. ૬૩૬૯ રેકર્ડ પર
કુલી ફોટો પઠાવવા અર્ધ
લખને

હાથના છાંટણા છાંટી દિશાને
તરખતર કરવા આવી પહોંચેલ છે

મેરી જાન આહે રહે ન રહે
મેરી ભારતવર્ષ કી લાજ રહે
મેરી જિન્દ મેરા આજાદ રહે
મેરી માતા કે સર પર તાર રહે

સીતારા વેગમ (કાનપુર)
અને
સુમતીજી

ડી. એ. ૬૩૮૮
મેરી માતા કે સર પર તાર રહે
રાષ્ટ્રીય બાવના બરી રેકર્ડ
રજુ કરે છે.
સાંકળો અને સરવે પસંદી

શ્રી. મનુ કેસાઈ
ડી. એ. ૬૩૬૮
હાંડલી જે માયી તાની
અને
મીઠા મીઠા મોસ્લા હો

આર. એન. શર્મા

ડી. એન. ૬૩૨૮
ભારત કે નવજવાને
અબ વતનેકી મહોબબત મે

મીસ લલીતા

ડી. એ. ૬૩૫૫
દર્શન દો ગિરધારી
બાગતી ફીરતી રાધારાણી

ચંદુ દર

આઈર તાકીરે નોંધાવો :-

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની લિં

૧૧૦, મેડાલ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

અંતો :
શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહનંત્રી :
કે. રમા દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નરસિંહલાલ દશર

નંત્રી : યાત્રાવિભાગ
નાગરદાસ છ. પટેલ

પ્રકાશક અને ગ્રાન્ટર :
અંબાલાલ વિ. કક્કર

પ્રથમ ૧૮ : : અંક ૧

જુલાઈ : ૧૯૪૧ .

પ્રાથમિક ૩૬૫

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વકીલ, બેરીસ્ટરો, કવિઓ, સાક્ષરો,
વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન

અમીરી ભોજન પ્રખંધ

ટેલીફોન
નં. ૫૬૮

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

સુખ અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાશુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
જોવા આવનાર દરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ'ને જરૂર પોતાનું ગણે.

શિરોહીના ઈતિહાસના સાચા હૃદયબેદક બનાવો રજુ કરતી

પ્રેમ-શૌર્યથી ભરપૂર નવલકથા

બલહઠ બંકા દેવડા

યાને

મહારાજ સૂરતાણા

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અંત:પુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત, રજવાડાના કાષાદાવા વગેરે
ભેદભર્યોથી ભરપૂર, પ્રજામાં ખુબ વખણાયેલી મુંદર નવલકથા

કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

લખો: — મેનેજર : લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

મહાગુજરાતનું માનીતું માસિક શારદા

પાંચિંક લવાજમ :

હિંદમાં રૂા ૬-૮-૦

પરેશ શિલિંગ ચૌદ.

તંત્રી :

મોહનલાલ દ્વારકાલાલ રાવપુરા

ગુજરાતી માસિકોમાં 'શારદા' કંઈ રીતે સાત પાડે છે ?

'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે દર મહિને બે ત્રિંગી ચિત્રો આપે છે

'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે જે સોરઠી લોકસાહિત્યની રસબદ્ધતા માટે સુખસિદ્ધ છે.

'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જેના ત્રીજા અંક, નવવિકાસ અંક, લોકસાહિત્ય અંક અને દીપાવલી અંક માટે દબણે લેખો દાખવે તે શક્ય બને છે.

'શારદા' એ એક જ ગુજરાતી માસિક છે કે જે શિષ્ટવર્ગ અને આમવર્ગના સાહિત્યનો સુમેળ સાધે છે.

'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે જે દર વર્ષે સોરઠી ઇતિહાસની રા. રામ-ચુરાઈના નવલકથા આલોકને લેઈ લેઈકે આપે છે.

'શારદા' એ એકલું ગુજરાતી માસિક છે કે જે રાજના એક પૈસામા સાહિત્ય અને કલાનો સ્વચ્છાલ દર માસે તમારે ત્યાં પહોંચાડે છે

'શારદા' અઠાર વર્ષથી પ્રગટ થાય છે. તમે એના માલિક થયા હશે જ. ન થયા હો તો તીએના કેમપણ રચને આજ ને આજ ખજાર આપો એટલે 'શારદા' ચર થશે.

-તંત્રી : 'શારદા'

રાવપુરા, લીમડપોળ, વડોદરા.

પુસ્તકાલય સહાયક સહકારી મંડળ લિ. વડોદરા

આર. આર. એકની કંપની. લુકેસેલ્સ, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ નં. ૨

શિષ્ટસાહિત્યભંડાર, આનંદભુવન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબાઈ ૨

ગુજરાતીઅન્યરત્ન કાર્યાલય, ગાંધી રોડ; અમદાવાદ.

બાલજીવન

ગુજરાતી ભાષાનું સૌથી પહેલું-છેલ્લું ૨૦ વર્ષથી
નિયમિત પ્રકટ થતું સર્વાંગ સુંદર, સૌથી સસ્તું સચિત્ર
બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓનું માસિક

તાંત્રી : રમણલાલ નાનાલાલ શાહ.

લવાજમ. વાર્ષિક: રૂ. ૩.-પુસ્તક નકલ રૂ. ૦. હિંદ બહાર રૂ. ૪૦. ખર્ચ: રૂ. ૩૦.
દર વર્ષે દિવાળી અંક, વાર્તા અંક ને બાળક અંક નીકળે છે.
દર વર્ષે ૧૫૦ થી વધુ પાનાની સુંદર ચિત્રો અને આકર્ષક છપામણો
જળદાર બેટ ચોપડી તથા મફત બેટ મળે છે. લવાજમ ટપાલ ખર્ચ
સાથે છે. નવા વર્ષની બેટ “હસપત્ની નીતિકથાઓ ૧” છે.

“બાલજીવન”નું સાહિત્ય :

‘બાલજીવન’ સંસ્થાનું નવું પ્રકાશન : બાલજીવન કામઠક વાર્તામાળા
૭ ચોપડી + ૧ બેટ ચોપડી મળી ૪૦૦ પાનાં + ૧૦૦ ચિત્રો સેટના માત્ર રૂ. ૨

બાલજીવન કાર્યાલય—બાળવાડા—વડોદરા.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાએ ૫૦ વરમથી હિંદની સુખિત માટે શું શું કર્યું
તેના

રાષ્ટ્રગાતથી આત્યાર સુધીનો સાચો ઇતિહાસ રજુ કરતું અત્યંત પુસ્તક

હિંદી રાષ્ટ્રીય

મહાસભાનો ઇતિહાસ

ભા. ૧-૨-૩ કિંમત રૂ. ૧૧

ત્રણે ભાગ સાથે લેનારને કિં. રૂ. ૧૦

દરેક મહાસભાના પ્રમુખના ફોટા સાથે

: આલે જ લખો :

હુહાણુમિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, ઘવર પાસે, વડોદરા.

કિશોર સુખદ ઇલાકાના કેળવણી ખાતા તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વેસ્ટર્ન ઇંડિયા સ્ટેટ્સ એજન્સી તરફથી મંજૂર થયું છે.
 કિશોર વડોદરા રાજ્યની વિદ્યાધિકારી કચેરી તરફથી મંજૂર થયું છે.

કિશોર

જીવનના અગ્રણ્યમાં
 જીવનઘડતરની દૃષ્ટિએ
 અતુલ્ય માસિક છે.

કિશોર

વિદ્યાર્થીજીવન દરમિયાન
 શાળામાં શીખવાતા
 વિષયો વિશે રસમય
 શૈલીમાં માહિતી આપી
 શિક્ષકની ગરજ સારું છે.

કિશોર

જાણે બેજોલી બહેનને
 છુદા છુદા વિષયો વિશે
 સામાન્ય જ્ઞાન આપે છે.

કિશોર

પ્રચારકાય
 અંગે ઉપયોગી માસિક છે

હિન્દમાં રૂ. ૪ : સવાજમ : બર્મા તથા પરદેશના રૂ. ૬

જીવનચરિત્રો, ઇતિહાસના પ્રસંગો, સાહસકથાઓ, પ્રવાસવર્ણનો
 વિજ્ઞાનની વાતો, ગ્રંથના પ્રયોગો, પ્રાણીજીવનની વાતો, બ્યાયામ
 અને રમતગમતની માહિતી, મહાપુરુષોના જીવનના પ્રસંગો વગેરે આવે છે

ચાર વર્ષ પૂરાં કરી પાંચમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે.

કિશોર કાર્યાલય, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ.

તમારાં બાળકોને ભૂખે ન મારો.....

તમે શીરો, બાંસુદી અવડાવતાં હોશો, પણ તેની માનસિક ભૂખ નહિ મટે. તેમને નકકર વાંચન આપી તેમના મનને પુષ્ટ બનાવો તે જીવનસંગ્રામ માટે તૈયાર રહો.

ગાંડીવ બાળપણવાડિક જો એને માટેનું સર્વોત્તમ સાધન છે.

લખતરમાં મદદ કરે છે. * વહેવાર કૃશળ બનાવે છે. * સરસ રંગો પાડે છે.
કુરસદ સન્માર્ગ વાળે છે. * ચતુર બનાવે છે. * હિંસિલા કરે છે.

વાર્ષિક લવાંબમ રૂપિયા પાંચ

આફ્રિકાનો અવાજ

આપના તરફનું " આફ્રો ભજવીએ " પ્રકાશનના હેતુ પ ભાગ વાંચ્યા, ખુબ જ રસિક અને રંગભૂમિ પર મુકવા લાયક છે. મેં પણ મારી શાળાના બાળકોને એમાંના જે સંવાદ તૈયાર કરાવી ભજવાવેલા. લોક જનતાએ તેમને વધારા સીધા. બાળકોને જો ઉત્તેજિત કરવા હોય તો મારી સમાદ પ્રમાણે પ્રથમ હું ' ગાંડીવ બાલોચાનમાળા ' નીજ કાઢને પણ સેવન કરવાની સલાહ આપું. મેં જે સંવાદ નામે સમર્પણ-સિદ્ધરાજના સમયનું દશ્ય તથા દેશનો હીવાનો લીધેલા. તે ઉપરાંત દશમા ભાગમાંથી એક પાન-વાળા ત્રણ જેવા કે ' બેકારીનો ઉખાવ ' ' મેન્યુએટ ' , ' બે બોલ ' વગેરે. લેખિકા દર્શના પોકારથી વધારી મુકયા, બહુ જૂજજ વખાણવા.....હોયમાની ઇડિયન પબ્લીક સ્કુલના હેડમાસ્તર શ્રી રાવજીલાલ સોમાલાઈ ઉપર મુજબ લખે છે.

ચાલો ભજવીએ : ભાગ ૧ થી ૧૨

ભજવી શકાય એવા સંપ્રદાય, નાટક નાટિકાઓ, પ્રહસનોની એકલી અંધમાળા : : કેવળ પુરુષપાત્ર તથા કેવળ બાળ-પાત્રની વસ્તુઓ : : ઠેર ઠેર ભજવાયાં-ન્યાં ત્યાં વખણાયાં. આખા સેટની કિંમત / જા રૂ. ૮. બ. ૧ રૂ. આ એક જ સેટમાંથી સમા સમારંભો પરિપૂર્ણ માટે જોઈએ તેટલી તમામ વાનીઓ પૂરી પડશે. તાકીદે મંગાવો. દરેક લાયબ્રેરીમાં ખારે ભાગ હોવા જ જોઈએ.

ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર : સુરત

ગુણસુન્દરી

અવસ્થાપક :

તંત્રી :

પ્રકાશક :

નવરસાલ કલ્પર
દ્વાર્યામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા.
પુ. ૩૬ મુ.]

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અ'આલોક વિ. કલ્પર

જુલાઈ : ૧૯૪૧

વડોદરા.

[અંક ૫ મો]

અનુક્રમણિકા

નર્મદાની પીણા : શ્રી. વિશ્વમ મહેતા	૧૬૬
સ્વાધીન પતિકા : શ્રી. વ્રમેશ કવિ	૨૦૦
ચોસરજી' વાસ્તવ્ય : શ્રી કનેપાંકાજી જી રાવજી	૨૦૧
બાળક બધાં તદ્દારાં : શ્રી નાનરસાલ ચુનીલાલ મોદી	૨૦૫
હેડો'કપાં, મેલરે જઈએ : સી. સવિતાલક્ષ્મી બ્રુચ	૨૦૬
એમા ગોલકગેન : શ્રી. જમિનત પંડ્યા	૨૦૭
'મારે' કૃષ્ણ : શ્રી. રેણલાલ શ્રી. પંડ્યા	૨૦૮
સુ'પરી : શ્રી. ઇન્દુલેન મણિ	૨૧૫
ન્યાયામની જરૂરીયાત : શ્રી. કૃષ્ણપાંકાજી બિરોડી	૨૧૬
અ'તરનાં દાર : શ્રી હમુપતિ ધીરલાલ દેસાઈ	૨૧૭
જય ગુજરાતી : શ્રી દીનેશી સોલંકેશ્વર દરેશ્વરિય	૨૧૮
સી અને વાસના : શ્રી રામકૃષ્ણલાલ જયજી'દસાઈ દલાલ	૨૧૯
ચાંદ્રિકા જનમમરી : શ્રી રશ્મી'દર શુભ	૨૨૦
નવરસાલ સુ'કી : શ્રી. જમનાપ્રસાદ મહેતા	૨૨૧
નૃપતી જીવન ઉપર અરસ : શ્રી વનખાજા હરિપ્રસાદ દેસાઈ	૨૨૨
નોંધપાત્રીને પાનેથી : શ્રી. હસિતમુ	૨૨૩
એકજ ખ્યાલો દુધ : શ્રી. નાનરસાલ ચુનીલાલ મોદી	૨૨૪
અતરની વરાળ : -	૨૨૫
યોગને આંજો : શ્રી. રેણલાલ ધનેશ્વર દિવેદી	૨૨૬
દુધપાણી : સી. જનુલતિ દિવેદી	૨૨૭
સિંચાણની વારતા : સી. લક્ષ્મી'દેન પટેલ	૨૨૮
ભાણેલી : શ્રી 'પ્રમોદ' બી. એ.	૨૨૯
કુ'વેળી : -	૨૩૦
સંમિલન : -	૨૩૧
નોંધ : -	૨૩૨

બાલ - વિભાગ

ગાંધીજી : શ્રી. જગદાલ જોશી'દર મંડ્યા	૨૩૩
મિલીયમ : શ્રી મહીપત જેથી	૨૩૪
હીરો એ.એ. જય આંજો : શ્રી. નાનરસાલ મ. પટેલ	૨૩૫
હાલનો પીર નર : શ્રી મહેન્દ્રુભાઈ જમનાલાલ દીદ	૨૩૬
મોડો કારિમરના પચાસ : શ્રી આરત મહેતા	૨૩૭
અધી' ઘાટ ચહે છે : શ્રી નાનરસાલ મ. પટેલ	૨૩૮
જાણુવા જેવું : શ્રી ગેવિંદજી નીધાભાઈ દેસાઈ	૨૩૯

દાળ બળી તેનો દહાડો બગડ્યો

પણ દાળ બળેજ કેમ ? વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર
રંભાતું રસોઇ ધરના વણ ખંડ : શ્રી. સુમતિ પટેલે
ખાલિકાઓ અને બહેનો માટે તૈયાર કર્યા છે તે સુબળ રસોઇ
કરનારની દાળ બળી જતી નથી. એમાં સુંદર રીતે ચુલો સગડી કે
રૂવ કેમ સળગાવવાં ત્યાંથી શરૂ કરીને સરસમાં સરસ રસોઇ શી
રીતે કરવી તે શીખવાડ્યું છે તે જરૂરી શાસ્ત્રીય માહિતી આપી
છે. એની ૧૦,૦૦૦ નકલો જોતજોતાંમાં ઉપડી ગઇ છે એ જ
એની ઉપયોગિતા પ્રસ્તુત કરે છે.

નવ આનાની ટપાલની ટીકીટા માફલી આજેજ મંગાવો
ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય બાળકો માટે સર્વોત્તમ છે

ખાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબઇ]

પુસ્તક ૪૬૩

જુલાઈ : ૧૯૪૧

અંક ૫ મો

વર્ષાની વીણા

:: રામ : પદ્મીપ ::

મીઠી વર્ષાની વીણા વા...ગે
વર્ષાની વીણા વા...ગે—મીઠી

ધોધમાર ધાર એની, બોમ થઈ આવતી
ધરતી આગ પડે અમી છાંટણું રેલાવતી
—મીઠી

નાચી રહી બોમ મહીં ઘેરી ઘેરી વાદળી
આમ સફળ આવરી લે, તેજ થઈ વિજળી
—મીઠી

ઊર એક ચિત્ત થાય, ગાનમાં મયૂરના
દ્રષ્ટિ બોમ વીધી ઉડે કેડ સમીપ દુરમાં
—મીઠી

ખંતી સૂણું દુરમાં, હું રંગભીના રથામની
આપતી એ ઉરયાદ, સારદની રાતની
—મીઠી

ફૂંજા અંતરમાં એણુલાઓ ના...ગે
વર્ષાની વીણા વા...ગે—મીઠી

શ્રી વિષ્ણુ મહેતા

સ્વાધીન પતિકા

મહારે બીજું નથી કોઈ વાતું,
કાજ સાંજ હહેવાતું;
તેમ જોઈને કે સાચું બદાતું,
નકામું દેવાતું !

૨
હર ફેસલો દેલો ભેખી,
પરડ મેલી પડતી રે;
'કરી દારના શતાની ચોખી,
'તેમાં સભ મળતી રે.'

૩
ભલે એમાં ગુન્હો આપ ભાગે,
નથી લેલ વાંધો રે;
કેક દાખલા એવા સાધો,
કે દાષદે બધો રે !

૪
મહારાં સાતુ ઘવાઈ દવાખાને,
પાલ પીડી પામે રે;
માર મીઠા લાઠીના માને,
સભા બંધી સામે રે !

૫
મહારાં સસરા તે કાળેપાણી,
વર્ણના વાસી છે;
કરે જ્વનની સાચી કમાણી,
કારીના નિવાસી છે !

૬
જેઠ પુરાવે ઢાળરી પહેલી,
ચાલીસને હાથે રે;
જા'રે મૂકવા ડગલું ડહેલી,
મનાઈ હજી માથે રે !

૭
મહારાં જમાણી સાચવે ભાણું,
પતિયું પ્રિય રે;
મળ્યું સ્વામી સેવાયું ટાણું,
રાખે ભલી રીતે રે !

૮
નાનાં નણ્ણી તે ફેસરી સાગી,
પહેરી ફેરી ફરતાં રે;
હાપી જહેવે પત્રિકા છાની,
હમજ વરવરતાં રે !

૯
મહારાં દિયરજી ભણુવર સાચું,
સભામાં લેવા રે;
ધરી જા'ડા ને મોંજરે, ચાલે,
ધીમે ડગ દેવા રે !

૧૦
મહારાં પરપવાનો બીલો ફેરો
કારાજીલ કોરો રે;
મહારો નાથજી પૂરો નમેરો,
અખાંગી અનરો રે !

૧૧
હું નાનાં નસીબની એક,
પાછળ રહી ગઈ છું;
જેક મોઢી તોયે ફળા ટક,
સોની હારે ઘડ રહી છું !

ઓ સરતું વાંતસહ્ય

લેખક : ડી. કેનેયલાલ જી. રાવળ

ખૂંટા મધ્યાહ્ન તપતો હતો. આમ-ગાડીના ડબ્બામાં એક ડોશી આદ-દસ માસના બાળકને બોળામાં તેડીને બેડી હતી, અને તેનું મન પ્રસન્ન કરવા મથતી હતી. ડોશી શબ્દ સાંભળીએ એટલે એ વિધવા જ હોય એમ ઝટ માની લાંછએ છીએ; પરંતુ એ ધણીવાર સાચું નથી હોતું. જો કે આ ડોશી ખરેખર વિધવા જ હતી એમ અમને જણાયું. તેની સાથે સરસામાન નહિવત્ હતો એ અમે ડબ્બામાં દાખલ થતાંની સાથે એક સર્વમાદી નગરે જોઇ લીધું હતું.

ચોડી વારે સુદામાની અનેક ચીંચરાથી વીંટાણેલી ચીંદડીની યાદ આપે એવી એક પોટલીમાંથી ડોશીએ ઠંઠક બહાર કાઢ્યું. અમારી કુતૂહલવૃત્તિ વધુ અને વધુ ઉતેજર બનતી જતી હતી; પણ તરત અમને સમજાયું કે તેમાંથી તેણે રોટલાનો એક સુકો કટોર બહાર ખેંચી કાઢ્યો ને બાળકને આપ્યો. કંઈક ચુસવાનું મળતાં બાળકને ચોડી શાંતિ મળી.

પરંતુ અમારે પરાયાને આ બધું જિંઝ-જુથો પારખવાની પડી ન હતી. અમે અમારા તાનમાં મરત હતા. મારા મિત્ર તો મદગરતા માતંગના ગતિ દોલ જેવી વ્યાધથી ચડી સીટ ઉપર દહેકાથી ખિરાલ્યા અને જીની જીની લૂની લીજ્જત માણતા બગાસાને આવાહન કરતા હતા. અને કે' ખાસ ખ્યાલ ન હતો. જીવનમાં ગાંભીર્ય જેવી એક ચીજ હસ્તિ ધરાવે છે તેનો ઝાંખો પણ આભાસ અમારા ચિદાકાશમાં જિંચ્યો ન હતો. બે ટિકરાઈની ફેરમ અને ટીખળ ભરી મજાક-વૃત્તિ યૌવનના ઉમટતા યનમનાટ સાથે

અમારી આસપાસના બીજા જુવાનીઆઓમાં પણ છતી થતી હતી. એવામાં એક ઉતારએ આશ્ચર્ય ભરી આંખે એ ડોશીને પ્રશ્ન કર્યો, " ડોશી, આ છોકરાની મા નથી ? સાથે કેમ દેખાતી નથી ? "

" એની મા મરી ગઈ છે, ભાઈ ! " ડોશીના અવાજમાં જરાક કરગણી સાથે ટીનતા દેખાતી હતી.

આટલા મિત્ર ભાષી ઉતરથી એ પૂછ-કની જીણાસા વૃત્તિને સંતોષ ન વળ્યો, " હરિ ! હરિ ! ખીચારો મા વગરનો મધ મયો. ત્યારે હવે આમ તમે ક્યાં લાઇ જાઓ છો ? તમારી ટિકરીનો ટિકરો હશે ? "

" ટિકરીનો નહિ, મારા ટિકરાનો ટિકરો છે, બાપુ, મારે ઘેર લાઇ જાઉં છું. "

અત્યાર સુધી અમારું લક્ષ્ય આ બાળક પર પૂરેપૂરું ગયું ન હતું. જ્યારે બાળકને બેઠેલા સોખતીએ. આ પૂછપરછ આદરી ત્યારે સૌના કાન સરવા થયા; સૌની ડોક એ તરફ મરડાણી; એ બાળક સૌની આંખોનો ધ્રુવ તારક બન્યું.

સાડેક વર્ષની ડોશી બોળાના આ બાળકને જિંદાડવા માટે ધણું ય કરે પણ કેમે કરીને છોકરો જ'પે જ નહિ. ડોશીએ સ્તનપાન કરાવવા સુધીનો અખતરો અજ-માવી જોયો પણ તેને મુદ્દસ એન પડતું ન હતું; એના મોં પર ઉલ્લાસની એકે રેખા ઉઘડતી ન હતી.

ઉતારએના તકવિતક ગતિમાન ચલા: " આટલા છોકરાને પણ સગી મા વિના ક્યાંથી સોરવે ? " " દિઠે જૂખ જાય એવો રૂપાળો છે, " " બાળક ઉછેરવું એ તો કાચા

પાણી પકવવા સરખું છે ” વગેરે સ્વરૂપમાં સૌ મતપ્રદર્શન કરવા લાગ્યા. બાળકનો એકંદરે ઘાટ સુડાસ હતો; સોનાવણીવાળી, ભૂરી આંખો, અનુકંપા ભગવતો - ચહેરો, વગેરે હકિકત સામાન્ય ઉતરતી મણાતી કામમાં આવા નમણા બાળકો ભગ્ને છે એની સાક્ષી આપવા બસ હતી.

“ ડોશીમા કોમનો ઉપાડી તો નથી લાગ્યા ને ? ”

આવા સવાલ પૂછનારા પણ હોય છે ! પણ સંધ્યાગવશાંતે એ કાતીલ વેણુ ડોશીના કાન સુધી પહોંચી ન શક્યું.

“ ગામડામાં વસતી ડોશીમાં પણ સંસ્કાર અને હડાપણુભરી ભાવજત આપ-ણાથી રજબાર પણ ઉતરે એમ નથી. ” ગામડાની હવા નહિ ખાધેલ એવા એક સત્તજને તણે મહા કૂટ પ્રશ્નનો ઉકેલ આપ્યો હોય એવી રીતે અભિપ્રાય વ્યક્ત થયો.

“ ઘરમાં વગર ઘર ચાલવાનું નથી, એ પ્રોત્સાહિત ખોડી નથી. ” મારા મિત્રની ઊંધ સરી જતી લાગી.

“ ડોશીઓ વગર બોળખચ્ચાં કોછેરવાં કહણુ ખરાં. ”

“ માણ, ડોશી તો ઘરને જીવનું તાણું છે તાણું. ”

એવાં બે ચાર વાક્યો ઉપરાછાપરી ફકાવાં.

“ છ બધું તો કીક, પણ સગા પેટ કરતાં કંઈ વધુ હોય ? ” ડોશીનું બોલવું સાંભળી લાગ્યું કે ડોશી જોછાબોલાં હતો.

“ ડોશીમા, ક્યાંથી આવો છો ? ”

“ આ છોકરાને, બાપુ, એની મા પાસેથી છોડાવી લાવી છું. ”

“ હે, શું કો' છો ? ” ડોશીનું વેણુ સાંભળતાંજ આખા ઉખામાં અરેસટીની તીણી આહ ફેલાઈ ગઈ. ધડિએકમાં તો ડોશી રાહરહી લાગી, એટલા માટે કે તેણે માતાની

સુવાળા ગોઠ બાળક પાસેથી છીનવી લીધી. સૌની નજરમાં તિરસ્કાર અને ઠપકાની છાયા ફરી વળી. આખોના અણુસારામાં સમાયેલી લિપિ ન ઉઠેલી શો એટલી ગમાર ડોશી ન હતી.

“ બાપુ, નો લઈ આવું તો મારો એકનો એક દિકરો જોઈ બેસું ને ! દિકરાના મૂલનો છે મારે તો, ને દિકરાના નવે દિકરો. મારો જીવ કેમ ચાલે ? ભગવાનના વાંકમાં આવી હકેલ, નહિ તો મારો દિકરો શોદને મરી જાય ? ”

ઉખામાં ચોગમ શાંતિ ફેલાઈ ગઈ. માડીના લાલચાટ સિવાય ખીંતે કશો સૂર ન હતો. થોડીવાર અટકી ડોશીએ આગળ ચલાવ્યું : “ ગામડામાં બટકુ રોટલો રળી ખાતા'તા ને દિ' ગુમરતા'તા; ત્યાં નશીબ બે ડગલાં આગળ હાલ્યું. દરરોજ સવારે મારો શવશે બે ગાઉ ઉપર કારખાને ગય ને ઝીલર ટાણે પાછો આવે. એક દિ' માહા ખમર આવ્યા કે છને સંચામાં આવી જવાથી કાર, ચુક વાગી ગયું છે. મારો તો રોથો, જીવ બિડી ગયો. આગશે દિ' એની વહુની હારે કજીએ થયેલો. એમનો કંઠાસ ક્યારેક ક્યારેક ચાતો. આ છોકરાના જનન પછી પગાર તો વધે'તો પણ શવધાને મનમાં મૂંઝવણ વધી હતી. કે'તો ને'તો ને મનમાં સે'તો'તો. ને મરવાને દિ' વેલો પ્રાગડ વારસે તો વહુએ હાંથથી બાવું રાંધી દીધું હતું. મને અચરજ યશું ને વે'મ પણ ગ્યો. પણ વળી શયું કે સંસારના ઘાટ છે ને વરવહુનો કજીયો ઝાંઝો તો હાલે. પણ છ માણ કાળી નાગણું નીકળી. મારો છોકરો તો બાર વાગ્યે છૂટી રોટો કરી કામે ગ્યો ને એના પેટમાં કાળો અમન જેની બળતરા હાલી નીકળી. એની છાતી બેસી મઈ એમ કોંકે કાધું. ડગલરને પૂછવા નેટલોય મગો તો રીથો. આંખે અંધારા

આવતાં સંઘામાં પડી ગયો. ને મોડે મોડે છેક છેલ્લી પડીએ ડામનરે આવી એને જોયો; પણ ત્યારે એમાં કાંઈ નોંધું; હાથ ખંખેરીને એણે કંઈ કીધું કે માથું ફરી જતાથી ખરી ગયો. ને ડું આ રોષ કકળીને બેસી મ્હ.

ડોશી જાગળી થઈ ગઈ; એની આંખે આવળું ને ભાદરવો દત્તા. એક જણે નિશ્વાસ નાળી પૂછ્યું: "તમારે બીજા દિકરા દિકરી નથી, માડી ?"

"ના, બાપુ, દેવે દીપેય એક દત્તો મ્હ ગયો. પછી કાંઈ એની બાછડી રે' છે? એણે તો જવાબા પેંતરા કર્યા મોડયા. સદા લઈને સખડી જવું'તું. પણ ડું જાંડી નોંતી. મેં ક્યું: ખૂણે પાગલા વગર તો જતાય વરસ-છો મદિના નદિ તો મદિનો માસ તો ખૂણે રે'યું જોઈએ. પણ એમ માને? એના ઠોક ભાઈને કેવરાળ્યું કે ડોશી દખ તે છે. હ એનો ભાઈ-ઠોક આપે આપેનો-આરીને કપક તરકટ તોડાન પછી તેડી ગયો. તો આવી એને કુનિયાની લાગ; ને આવી એણે મરનારની સરખ; ને આવી એની નાદરમાં મારી ધરડી આંખોની કામારોળ. મેં કીધું આ છોકરાને પગ આવવા દે, એટલું આઈ રે'. પણ હ દમકટની તાત, એટલી બે તો યહ. એને જણે છોકરાની માથા જ નોંતી. હ તો કે: તમને સામતું હોય કે ડું વહ જમ્મય, તો તમે છોકરાને રાખો. મને ર્યું: અરે જીવડા! આ જમ્મયો-આ ફૂલને રાખી શું કરે? મા વગર નીસાસા જ મૂકે ને! પણ એના ભાઈએ કીધું કે હ બેચાર મદિના પછી વર્ષ આવશે; એને અડી જોડે નદિ. મેં તો વાત પડતી મૂકી ને હ મ્હ. મેં એક ભગવાનનો આશરો લીધો. પણ હ આટલી વર્ષ જરો એની અને ગમ નોંતી."

ધીમે ધીમે ડોશીની ફરતો ડાવરો જાગ્યો. સૌનો મન થંભી ગઈ દત્તો. ડોશી પ્રત્યે

અનુકંપાની લાગણી સોને યહ આવી. જાગ-કનો પરીનો. ફૂંકી જરાક રહી એણે યર ક્યું. "અરે આવાડિયે સાંભળ્યું કે વડુએ નાતર ક્યું ને મારો જીવ કાચળી મારી ગયો. ડું તાજડોતજ પડોંચી ને છોકરાને છોડાવી આવી."

કુનિયાના રંગથી અજુગતજ એક જીવાનીઆએ પ્રશ્ન કરી: "તે એમાં છોકરાને શું કામ લઈ આવ્યા? છોકરું તો એની મા પાસેજ હોય ને!"

"હાય હાય! માડી, મારો રતન જેવો દિકરોજ ખોઈ બેસું ને. એણે પારકા જીવાને શું કયા હોય! કાસગજ માડી નાખેને! આ એની સગી ખતેય સામણી નહિ તો એણે શું? દરો આવરદા દરો તો જીવતો રે'શે. ભગવાન સામું જોશે પણ જીવણી જોઈને કસાઈને ત્યાં અમારો જીવ નો હાથે આપું પાતળું એડી પેરીને. આજી પાતળા વેંશ ખાઈને એની પગજીયું કપો વગર છૂટો છે! આ દેદ નો હાથે તોય વેડ કરીને પૂર કરીય. નહિ તો ધમરના મનામાં આરીએ. કયે ભવ છૂડીએ?"

"પણ માડી માનુસ આટલાં બધાં નીચ થતાં દરો એ કળ્યામાં નથી આવતું."

"શું કહી બાઈ, આ અમારાગ પોડો-રામાં ને મામમાંય મારા જીવ્યામાં બનેલા ઘમ્મય છે. વાળુ વખતે નખમાંય રોમ નો હોય ને ને ભગકડે મ નો હોય. અરે બાઈ, માનુસ જાન જૂલે છે ત્યારે શું નો કરે? ખાટજીનાં કામ કરતાં પાણું વાળીને જોતો નહો. મમે તે રસ્તે સાત માડી નાખે. આ અમારા ધરધરજાની જાન ને આગકાંધ બોઠર્માં ઠાટપ જડુ વધી મ્હ. નાની વડુવાઈને વ કાંઈ કેવાય નદિ એની મેજે દાઢવા દમ્મએ ત્યે રાજ. ને આ કળજીમનાં કાળાં હામે વંચી પડ્યાં છે કાંઈ! પણ હ મારા ચરધાના

આપ દેવ ક્યા પ્રહી મેં જ શવલાને ઉછેરીને મોટા કર્યો. અમારા સમામાં આટલી હદ તોતી આવી; આ તો હાહાડતો કળજીમ !”

એટલામાં છોકરાં બગચા ને વળી ડાસી એની દેખરેખમાં પડી. બાળકને પોતાની જનેતાની શા બળુય ! સારી ખોટી માનો ભેદ એના મનમાં નથી. એને તો ગમે તેવી પણ એને પાળનાર પોષનાર તેની મા; મા વગર ન ચાહે.

“ છોડ કહોડ યાય પણ માવતર કમાવતર યાય ?” વાળા કહેવત મને. અહીં ઉઘટી માણુમ પડતી લાગી; હેમ્મેટનું દષ્ટાંત સૂઝ્યું. હેમ્મેટની માએ બીબ્લું શું કયું હતું ? પણ તે મોટા હતો તેથી વેર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. પરંતુ આ બાળક મોટા થયે શું કરી શકવાનો છે ? જીવશે તો બીબ્લું કંઈ નહિ પણ તેના મનપર પડતા સંસ્કારો અને રમૂતિની મ્હોરછાપ જીવનભર તેની નજર આગળથી ખસવાની નહિ; એ સળની માફક ખટક્યા જ કરે. રશિયામાં ગદાકમા ટોલરેટોયને અતુલ જહેમત ઉઠાવવાનું આ જ પ્રયોજન: પોતાના દુન્યવી સ્થૂલ અયશ-આરામ ને વિકાસની વેદી ઉપર ખુદાઈ દ્રિસ્તાસમા બાળકોની નિહીયક્રમણા જી-દગીનું બળીદાન આપવું, છોકરાંને જાતે માળાપે નમાયાં કરવાં-અનાય કરવાં, એ કયાંતો ન્યાય ? સગી મા છતાં છોકરાંને રઝળવું પડે ત્યાં ત્યાં, આવાં હૃદયવેદક દસ્યો ધણીવાર નજર હરેડે ચડે છે. બાળકનું રચન છેવટ અનાયાસમ બનવા માગ્યશાળી યાય છે. બાળકનું રક્ષણ પોપણ કરવાની ત્રેવડ ન હોય કે દાનત ન હોય તો બહેતર છે કે તેના જન્મ માટે જવામદાર ન બનવું. પણ અત્યારે તો સામાન્ય માન્યતા એવી છે કે બાળકો By-product છે. પશિમતી દવાના તરંગો આપણે ત્યાં ન બેઠે તો આપણે

જીવણી લીધી શા કામતી ? પિતાની નહિ તો માતાની અચૂક ફરજ તો છે કે બાળકોનું પાલનપોષણ કરવું જ જોઈએ. પણ અને પક્ષીઓમાં પણ આ સદગત્તિ દેખા દે છે. હા, પણ માનવ તો સંસ્કારી છે ને !

આ ગ્રામ્ય સમાજમાં અથવા કહો બિતરતી ડોંગમાં થતા આવા સડાઓને બનતી કેશીશે ઉગતા જ ઝાંબવા જોઈએ. ગ્રામજીવનની સાલસાઈ, નિખાલસતા, શુદ્ધ પ્રેમનો ઉછળતો ઉદ્વેગ અને કુદરતી મનો-ભાવોમાં બીટી લગાડનાર આવાં દ્વપણાં નાનાં નેવાં હોય તો પણ દિવ કંપાવનારાં પરિણામો લાવે છે.

કવિ બોટાદકરે ગામડાની આદર્શ શૃદ્ધિથી-એનાં અનુપમ શબ્દચિત્રો આપી આદ્યુત સૌંદર્યદર્શન કરાવ્યું છે, પણ તે તો બધે વાસ્તવિકતાની માઝા મૂકતાં હોય એમ લાગે છે. કવિએ ગરબે રમતી સુન્દરીને પોતાનો પારણિયે પોટેલ ‘નંદુવર’ યાદ આવતાં દોડી જતી બતાવી છે, તેની સાથે આ પ્રસ્તુત પ્રસંગને સરખાવો. માતાનો રનેહ જ એર છે. કવિએ તેનું યથાર્થદર્શન કરાવ્યું છે. છતાં સમાજમાં મર્યાદર બનાવો પણ બની રહે છે, તે તરફ આપણે આંખ આડા કાન કરવા પોસાય જ નહિ. આગ્રિકવિ કાકિપરે પણ સ્ત્રીની પુનપ્રેમની લાગણીનાં મુક્તકંઠે શુશ્રુષાન કર્યાં છે. There is enduring tenderness in the affection of a mother. માતૃપ્રેમ એ સર્વપ્રકારનાં પ્રેમ કરતાં સર્વોપરિ છે. પરંતુ આથી ઉઘટા બનાવો આપણી આંખ જોરથી દુધાડે છે. ખરેખર જમાનાનું આ ફળ છે કે પુનર્જનની પુનિત (!) પ્રણાલિતું આ ફળ હશે ?

ગમે તે હોય; પણ આદર્શનાં વનોપવનમાં વિદાર કરનારાઓને, સ્વપનસોમના મધુરા આનંદની મિળ્યાનીઓ ઉઠાવનારાઓને,

કવિત્વના કાવ્યમય કલ્પના પ્રદેશમાં ગગનો-
કુવન માણુનારાઓને આવી અનેક અરસિક
અને મુઠક ઘટનાઓથી કદાચ સૂચ્ય સૂચો!

નીતિ અનીતિની મક્કમ માન્યતાવાળાઓ
તો માને છે કે છૂટાછેડા અને પુનર્લગ્ન એ
એક દષ્ટિએ પાપાચાર જ છે, જીવનકલહ અને
અજાણી અને જીવનના રોહણાં વધારનાર છે.
હા, પણ હવે તો પુનર્લગ્ન અને છૂટાછેડાના
સમાજની જત્રીસીએ ચડેલા પણ હવે ઈષ્ટ
મનાતા ક્ષેત્ર તરફ આપણે પ્રગતિ કરીએ
છીએ, ત્યાં આવી અણધારી બસા ને રૂકાવટ
ક્યાંથી જીતરી આવે છે? આપણે તો સમા-
નતા સ્થાપવા માગીએ છીએ. જાંચી નીચી
મેમ્ વચ્ચેથી ભેદ જૂંસાતો જાય છે; અને
આમ નીચી મેમ્ની રીતરસમે આપણને
જાંચી મેમ્ને-નવતાવાંછુને મળી રહેશે.

ખાજકના આર્થિક રૂઢનરવરે મને તંદ્રા-
માંથી જગાડ્યો. એમાં સૂર પૂરાવતો હોય
તેમ એક મિશ્રુક છોકરાએ ખીજી તરફ “આ
બાલ્યવયમાં મેમ્નાં માતા પિતા મરશે
નહિ, ” દર્દભરી જખાનમાં શરૂ કર્યું. મારી
ખાજુપર, જોડેલા મિત્રે કહ્યું, “જેમું ને,
મામ્!”

મને ડાશીના શખ્તો સાચા લાગ્યા.
છોકરાની મા મરી ગઈ છે. ‘સૂરભી મરતાં
જેમું વચ્ચ, જળ વિષ્ણુ તરફે મચ્ચ, ’ તેવી
જ રીતે આ કુમળા ખાજકને તરફડાટ
અસહ્ય લાગ્યો.

રેશન આખું ને એક ખાજુ પોટલી
અને ખીજી ખાજુ છોકરાને લઈ મેમ્ની નમેલી
ડાશી જીતરીને ચાલી. અમે સા એકીટશે
સહાનુભૂતિથી જલકતી લાગણીભરી નજરે
જોઈ રહ્યા.

ખાજક બધાં તહારાં

જમદીશ વિશ્વંકર આ ખાજક બધાં તહારાં,
વંદી રહ્યાં છે વ્રજને ખાજક બધાં તહારાં.

છિંદુ અને સુસલગ્ન નિર્ધન અને તવંજર
રાની અને અરાની ખાજક બધાં તહારાં—જમદીશ૦

બ્રાહ્મણ અને લરીજન કરજ, વ્રુહાર, મોચી,
ના ઉચ્ચ નીચ કોઈ ખાજક બધાં તહારાં—જમદીશ૦

રાજા, રિવાન, સુસક પોલીસ અને દપાલી
લેખક, કવિ ને સાક્ષર ખાજક બધાં તહારાં—જમદીશ૦

લેલે બખર વું સહુની સહુજિ આપીને વું
માંડાં પેલાં છતાં પણ ખાજક બધાં તહારાં—જમદીશ૦

શુભ માગે આવવાનું બળ આપને સદા વું
એ પ્રાર્થના કરે છે ખાજક બધાં તહારાં
જમદીશ વિશ્વંકર આ ખાજક બધાં તહારાં.

શ્રી. નરવરલાલ સુનીલાલ મોદી

હેડા'લ્યાં, શેતરે જઈએ

[રાગ : ગોરદિ ગામડે ગાલો]

હે'ડા'લ્યાં, શેતરે જઈએ !
આંખલીયાની દહેર લઈએ !—હે'ડા'લ્યાં.

બહાણે વલોણું ખેંચીને તું
લેતે તાંબડી છાશ,
ઢેળરાં રોટલા ગાંધીને તું
શેરીએ પાહણે સાદ—હે'ડા'લ્યાં.

ફટ ફપાળે આંખલે બેસી ,
વેઢીયું સાખીયાં આજ
ઠાચાં પાકાં તોડી-વેણીને
બરથું ફેરી - છાખ—હે'ડા'લ્યાં.

હાળે હાળે છોડીયું હીંચે
ગાને ગળતવે આજ
કોયલ ફૂળે ગોર ટહુકે
મેઠા મધુરો એ સાજ—હે'ડા'લ્યાં.

ગોપ-ગોવાલણુ ભેડી બોળીને
કુંદડી ફરતાં ફેર
ધુંધટ તાણી રેતાં તાલી
જઈએ આપણુ ઘેર—હે'ડા'લ્યાં.

એ મા ગોદડમેન

એક રશીયન ક્રાન્તિકારી મહિલાની આત્મકથા

લેખક :

શ્રી. જમિયત પંડ્યા

આ ક્રાન્તિકારી મહિલા એમા ગોદડમેનનો જન્મ ૧૮૬૯ માં રશીયામાં થયો હતો, પણ કરીને હજુ પણ તે અવિત હશે. જ્યારે " *Living my Life* " નામક તેનું લખેલું પુસ્તક મેં વાંચ્યું ત્યારે મને લાગ્યું કે આદુનિ, પ્રિન્સ કોપોલકિત, મેલ્ટેરેટા કે હુધ માથકેલથી તેની પ્રગતિ-શીલતા સહેજ પણ ઉતરતી નથી.

૧૯૩૪ માં તેણે લખ્યું છે કે:-

" દુનિયા જોને સફળતા કહે છે, અથવા તો ધનસંપત્તિ, ઉચ્ચ પદાધિકાર, વા સમાજમાં ગૌરવમયું સ્થાન ભોગવવું એ તેને હું ઘોર અસફળતા માનું છું. મેં હરહંમેશ માત્રી જનતાને પ્રમતિશીલ જનાવવાની જ ઠાસીશ કરી છે. આત્મસંતોષના ચક્કરમાં પડીને પત્થરની માથકે નિષ્કિય જીવન જીવવાની મેં તમન્ના સેવી જ નથી. મરી જો ફરીથી મને નવે નામે જીવન વ્યતિત કરવાની તક મળે તો જીજીવાતોમાં બહે પરિવર્તન થાય પરંતુ જીવનના મહત્વપૂર્ણ કાર્યોમાં હું પાછળના જીવનને વીતાવવાનું પક્ષ દર્શ. ક્રાન્તિવાદની સફળતામાં મારો દૃઢ વિશ્વાસ છે."

જ્યારે તેનું એક દગર પાનાનું *Living my Life* મેં સંપૂર્ણ કયું તે દિવસે કંઈ કંઈ વિચારોથી હૃદય દબમલી ઉઠ્યું. ખ્યાલ આવ્યો કે આ તે મેં તેનું જીવન ચરિત્ર વાંચ્યું કે ઠાણ સિનેમા ફિલ્મ જોધ ! ઝિન્દગીનું સાચું નાટક કાલ્પનિક નાટકથી કંઈક વધુ મનોરંજક અને હૃદય વેધક હોય છે. અને એમા ગોદડમેનની ઝિન્દગી પણ-તેટલી જ રોમાંચક છે.

આલ્પકાળ

૫૩, ૫૩, ૫૩, ૧૧-૧૨ વર્ષની છોકરીની પીઠ પર હંટરની તડામાર વરસી રહી છે. તે છોકરીનો નાનો માથ આવીને પિતાની પિન્ડીપર બચકું બરી છે. મોડીએન આવી પિતાને સમજાવી તેને બચાવે છે, પંપાજતી પંપાજતી પોતાના નાના કમરામાં લઈ જાય છે. પોતાની છાતીએ લગાવે છે, બન્નેવનાં આંધુ એકબીજાથી મળે છે. બહાર પિતાજી કહી રહ્યા છે: " એ બદમાશને છું મારી નાંખીશ. નહિં છેલ્લું, મારું કહેવું જ નથી માનતી. "

આ છે આપણી ચરિત્ર નાપિકા એમા ગોદડમેન. તેનો બાપ કાયમ કલ્લા કરતો હતો કે:-આ છોકરી આવી પાકશે એમ હું કહી ધારતો નહોતો. છોકરો જન્મ્યો હોત તોય સારું હતું. પણ આ સુવરની બચ્ચી (પત્ની)-એ છોકરીને જન્મ આપ્યો. "

x x x

" હે આ પાણી બરેલું ગલાસ લઇને ઉધે માથે સિંચોમન કરીને પેઢે ખુણે જ. જો એક પણ ટીપું નિચે પડ્યું તો ખાલ ઉખેડી નાંખીશ. "

નિર્દય પિતાની તે આગાને એમાએ માથે ચઢાવી અને તે પછી માનસિક અમે કષ્ટક મિલીટો સુધી અરવરય બની રહી તે મનમાં બચડે છે:-

" ભગવાન મને બિમારી આપ, લાંબો મંદવાડ આપ કે જેથી પિતાજીનું પાવાણું હૃદય પિગળે અને મને કંઈક બદાલ કરે. "

સન ૧૮૮૫

આજ સોળ વર્ષની એમા પોતાના પિતાને માતાને અને રશિયાને છોડીને એન હેબેના સાથે અમેરિકા જઈ રહી છે. એક બહેન તો પહેલેથી ત્યાં પહોંચી ગઈ છે. રાએસ્તરમાં તેને દરજ્જા તરિક્કુ કામ મળે છે. સાડાદસ ઠલાક કામ કરવાનું અને એક રૂપીઆ વેતન તરિક્કે લેવાનો, અમેરિકા જેવા દેશમાં જે ગુજરાન માટે ધણીજ નછવે ગણાય.

સુહાગરાત

દેશુઆરીની ૧૮૮૭ ની એક રાત છે. એમાનાં લગ્ન જેકબ કાસનરની સાથે થઈ ચૂક્યાં છે. તે સંબંધી તે લખે છે કે,

My feverish excitement of that day, my suspense and ardent anticipation gave way at night to a feeling of utter bewilderment. Jacob lay trembling near me; he was impotent.

દિવસબર એક અજબ તરેહની જાણ તોવ આપ્યો હોય તેવી ઉત્તેજના રહી, મનમાં કંઈક આશંકા અને આશાઓના બાવે જન્મ્યા, પણ રાતના એ બધાય બાવે બધીય ઉર્મિઓ ધીર આચર્યમાં પડ્યાછ ગઈ. હું સ્તંભિત બની ગઈ. જેકબ મારી પાસેજ પડંગ પર પડ્યો પડ્યો કંપી રજો હતો, તે નયુસક હતો.

તે પછી છુટાછેડા.

એમાનું હાર્દિક જીવન ખરેખર અદ્ભુત છે. અને તેમાંય વધુ અદ્ભુત છે તેની સ્પષ્ટ-વાહિતા. પોતાના યુક પ્રિન્સ કોપેટુકિન સાથે જાતીય (sexual) વિષયમાં ગરમાગરમ ચર્ચા કરનારી, લેનિનના મોઢા પર તડકડ લવાયો દેનારી અને પોતાના સિદ્ધાન્તો ખાતર દરદમ દયેળીમાં ઝિદગાની લખને ધૂમનારી

એમા પોતાના જ વિષયમાં શા માટે દાંક પિછોડો કરે ?

હિંદાધક અલિની એક વાત છે, કે તેમણે પોતાની માતાને કહ્યું હતું કે “મા ! મોઢા મારા પિતાનું નામ પૂછે છે તું બતાવ.” માતાએ જવાબ દીધેલા કે “બેટા મેં અનેક અલિઓ સાથે રમણુ કયું છે કોનું નામ બતાવું ?” આ વાત સમાજવ્યવસ્થા સ્થપાઈ તે પહેલાંની છે. એમા ગોલ્ડમેનમાં હિંદાધકની માતાથી પણ વધુ સ્પષ્ટવાહિતા છે. તેના પુરુષ પરિચયના પ્રસંગેનું વૃત્તાંત વાંચતાં જ પ્રશ્ન થાય છે કે શું એમા વૈદિક કાલ પહેલાંની સ્ત્રી હશે ? કે કોઈ બાવી યુગની નારી હશે ? અથવા તો મંગળના શૂંકપરથી ઉતરી આવેલી મહિલા આલોકનું નિરીક્ષણ કરી રહી છે ?

સંતાન કે અરાજકવાદ ?

પ્રત્યેક નારીના જીવનમાં પુનઃપ્રાપ્તિની ઇચ્છા બળવત્તર હોય છેજ. એમાના જીવનમાં પણ તેવી ઇચ્છા હતી. જ્યારે તે ચાર વર્ષની હતી ત્યારે તેના બાઈ હર્મનનો જન્મ થયો, ત્યાં સુધી તે દીંગલા દીંગલી સાથે રમતી હતી. પડોશની છોકરીઓ પાસેનાં રમઝાં જોઈને ઇર્ષ્યા પણ કરતી હતી. પણ આ મરિજ મામાપની દીકરીને તેનાં રમઝાં ફુલ્લ હતી, પણ દીંગલા જેવા ન્હાનો બાઈ હતો તે તેને રમવા મળી ગયો.

એક દિવસ તેની મા નાનાબાઇને તેની પાસે સ્વવાહીને કથાક કાઝે ચાલી ગઈ. પોતાના જીવન ચરિત્રમાં એમા લખે છે કે, “માતાજીના જવા પછી બાઈએ સંઘ માંડ્યું મ્હેં વિચાર્યું કે જરૂર બાઈ જીવે ચકોરે અને આશ આપ્યો કે જ્યારે પણ બાઈ રહે છે ત્યારે મા પોતાનું કુખ પીવડાવીને તેને શાંત કરે છે. મ્હેં પણ તે પ્રયાણે -

બાપને ગોદમાં લીધો. તેવું નાનું મોડું
છાતીએ લગાડીને બોલી, “ હો એટા ! પી
હો. ” પીવું તો દૂર રહું; પણ તે ખૂબ
ચીસો પાડીને રડવા લાગ્યો અને તેનો સ્વાસ
રૂંધાઈ ગયો. તેની આ ચીસો સાંભળીને મા
દોડી આવી અને બોલી: “ તે બાપને કેમ
હવાવી રાખ્યો છે ? કુત્તી ” મ્હેં બધો
ધતિકાસ કઢી સંભળાવ્યો. મા હસી હસીને
ભ્રાયભ્રાય થઈ ગઈ. બે થપ્પડા મારા માલ
પર લગાવીને તેણે

કહ્યું: જા, જા,
પગથી ! ” હું તો
રડી પડી. થપ્પડ
વાગી તેથી નહિ,
પણ બાપને માટે
કુધ કેમ ન નિકળ્યું!
તે કારણથી; હું તે
સમયે પાંચ વર્ષની
હતી. ”

તે પછી બધાં
વર્ષો બાદ પગ અને
કમ્બરમાં અસહ્ય
પીડા થવાના કારણે
જ્યારે અમેરિકામાં
એમા એક ડોક્ટર
પાસે ગઈ, તો તેણે
કહ્યું કે:—“ તમારે
ઓપરેશન કરાવવું

પડશે, તે સિવાય આ દર્દ કાયમને માટે દૂર
નહિ થાય. જો ઓપરેશન થશે તો સંતાન
સુખ પણ મળશે. શું તમે સંતાન સુખ
નથી ચડાવો ! ”

હકીકત એવી બનેલી કે વિવાદ યતાં
પહેલાં એમાને રજતવલા થવાના દિવસેજ
મારી છુપીથી જન્મની છોડવું પડેલું અને
ગરબ બરેલી નદી પાર કરવી પડેલી. ત્યારથી

તેને આ રોગ લાગુ પડેલો.

એમા પુત્રવતી બનવાના કોઝબરી તો
હતીજ પણ તેણે હઝારો બાળકોનાં સંકેદમય
જીવન જોયાં હતાં, તેમજ તેની પોતાની
બાંધવશ્રુતિઓ પણ નરી કટૂતાથી બરેલી
હતી. તે ગરિબ હતી અને દાણા દાણા માટે
માયાં માયાં ફરતાં ગરિબોનાં સંતાનો તેણે
જોયાં હતાં. શું એવા કોનકોન ગરિબોની
સંખ્યામાં વધારો કરવો તે હિચિત છે ?

મારું ફૂલ

ફૂલ રત્ન સસુ, મમ વાડી તાણું
દિન રાત મને, પથરેજ ઘણું
વિલસે ઘરેજ વસન્ત ફૂલે
પ્રીય સંત અમૂલ, એ ફૂલ જૂલે
પ્રભૂતા સમતા બધું રોજ ખીલે
લસણું રમણું નવરંગ દીલે
દીલે રોજ ઉમંગ બધું હોયણું
નવરંગ પરાંગ મને સોયણું

અતિ હોંસ બધું ફૂલડું અમીતું
ઉલકે મલકે બધાં રંગ લીડું
મમ ઉર ભરે પ્રીય પ્રાણુ વડે
ઉત્તળાં કદે કાસ પ્રભુજી રમરે

શ્રી. કેશવલાલ ગિ. પદ્યા

એમાએ વિચાર્યું
અને જ્યારે ઓપરે-
શનની વાત ચાલતી
હતી, ત્યારે એમાની
ઉંમર ૨૦-૨૨
વર્ષની હતી, આરા-
જકવાદના સિદ્ધાંતો
પર જીવન નિહાવર
કરી ચૂકી હતી.

તેણે પોતાના
હૃદયથી વિચાર્યું:—

“ મારી આ-
કાંક્ષા છે કે હું
મારો સંપૂર્ણ સમય
મારા આદર્શોના
પ્રચાર પાછળજ
વિતાડું, એટલા
ખાતર માનવની
બાવનાઓને મારે
દળવીજ નેહરો.

ધણાય આદર્શવાદીઓ સિદ્ધાંત ખાતર સહીદ
બની ગયા છે, શું હું આટલું પણ નહિ કરી
ચૂકું ? ખેંચ સિદ્ધી કંઈ મફતજ નથી થતી,
તેનીય પણ કિંમત ચૂકાવવી પડે છે, ભલે
જીવનભર દર્દ સહન કરવું પડે. ભલે પુત્રવતી
બનવાની લાલસાનું હૃદયમાંજ દહન થાય,
બધાંય સંતાનો મારાંજ સંતાનો છે; બસ
હું ઓપરેશન નહિ કરાવું. ”

અને એમાંએ ઓપરેશન કરાવવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો.

આત્મ સમર્પણ

રવિવારનો દિવસ હતો. ન્યુયોર્કની એક સુપ્રસિદ્ધ મહિલા બાપણુ આપવા આવવાની હતી. તેનું નામ હતું એન્ટાગ્રે. એમા આ બાપણુ સાંભળવા ગઇ. પાંચ અરાજકવાદીઓ કે જેઓ હડતાળીઆઓના આગેવાન હતા, તેમને ફાર્સીરી સજા થવાની હતી, જે તેઓના જ સંબંધમાં બાપણુ આપવાની હતી. બાપણુ સમાપ્ત થયા બાદ એએ એમા તરફ ધસારો કર્યો. એમાના પગ ધરધરવા લાગ્યા. તેનો હાથ પોતાના હાથમાં સેતાં એએ કહ્યું:

“ તારા ચહેરા પર જેટલા પ્રજાળવેગથી ભાવ ઝળહળી રહ્યા હતા એટલાં વેગીલાં પ્રતિબિમ્બ ડોહના ચહેરા પર અકિત થયેલાં જોયાં નથી એમા ! ભાવી દુર્ઘટના માટે તું ખૂબ લાગણીભરી બની છે. શું તું તે હડતાળીઆઓને ઓળખે છે ! ”

કંપતી એમાં બોલી:—

“ દુભોગ્ય છે કે તેઓને હું નથી ઓળખતી. પણ મારે રોમરોમ આ દુર્ઘટના-ઓથી બળી રહ્યું છે. અને આપણું બાપણુ સાંભળીને મને એવું પ્રતિભૂ થયું છે કે બાપણે તે સોડો મારા ઘણા શ્રુત પરીચયવાળા છે.”

તેના રકમ્પર હાથ રાખીને એ બોલી: મને વિશ્વાસ છે કે ત્યારે તું તે હડતાળી-આના આગેવાનોના આદર્શોને સમજતી થશે ત્યારે તેમને પણ ઓળખી શકશે. તેમના ધ્યેયને પણ સાથેસાથ પોતાનું બનાવી શકે ! ”

એમાએ પોતાના ઇવનચરિત્રમાં લખ્યું છે કે:—

“ હું ત્યાંથી ઘેર જવા નિકળી. બાપણે કશુંક સ્વપ્નમય હું જોઈ રહી છું. પગમાં

કપાંક માંડતી હતી, અને મારા અનુભવો કોષકને સંભળાવવા હું એટલી તડપી રહી હતી કે હેલેનાને ઠંડોળાને મેં જાગૃત કરી, તમામ વ્યાખ્યાન શબ્દે શબ્દ બહેનને સંભળાવ્યું; હેલેના બાપણે કંઈ નાટક જોઈ રહી હતી. અંતે એક લાંબો નિશ્વાસ નાંખીને તે બોલી કે:—

“ હવે, કોઈ ને કોઈ એક દિવસ હું સાંભળીશ કે મારી નાની બહેન એમા પણ ખતરનાક અરાજકવાદી બની ગઈ છે. ”

તે પછી થોડાક દિવસો બાદ તે અરાજકવાદીઓને ફાર્સી અપાઈ ચૂકી. મારી બહેન સમાચારી સાંભળતાં જ ખૂબ ખૂબ રડી. પરંતુ મારી આંખમાંથી આંસુ ન નીકળી શક્યાં. હૃદયમાં એટલી ચોટ લાગી કે આંસુ પડ્યું અસંભવ હતું.

બીજો દિવસે ઉઠતાં જ મને લાગ્યું કે મારી જિંદગી પલટાઈ ગઇ છે. મેં દૃઢ નિશ્ચય કર્યો કે તે અરાજકવાદીઓનું મારું જિવનધ્યેય હશે, અને તેમના તેજસ્વિ જિવનની સમસ્ત કથા હું જગતને સંભળાવીશ. ”

આજ એ ઘટનાને પચાસ વર્ષ વીતી ગયાં છે. આ વર્ષોમાં એમાએ જે મહાન કાર્યો કર્યાં છે, તે જગતના ઇતિહાસમાં રોમાંચક અને મહત્વપૂર્ણ બની રહેશે. તે એમાના પુનર્જન્મની કદાશી છે. જે કોષ તેની ઉત્તર પૂછે છે તો તે વીસ વર્ષ બાદ કરીને કહે છે. તે કહે છે કે:—“ જિંદગીનાં પ્રથમ વીસ વર્ષ તો હું ઘાસચારાની માફક ઉગતી રહી, તેને થોડાંજ લાખત યાચ છે ! ”

બક્ટેનિયથી પરિચય

થોડા દિવસથી બક્ટેનિય નામના એક અસજકવાદી સાથે તેનો પરિચય થયો, અને બન્નેવમાં ધનિષ્ઠ મિત્રતા જાગી ગઇ. તેનો જન્મ પણ ફરીઆમાંજ થયો હતો. તેઓ બન્નેવ એક પ્રાણ બે શરિરની માફક મળ્યા ..

ગયાં, એટલું સાચું કે એમા એ ચોતાનું
સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ કદી ખોલું નથી.

૧૮૯૨ માં કાર્નેગી સ્ટોજ કંપનીના
મજૂરોએ પિટ્સબર્ગમાં હડતાળ પાડી, અને
તે સમયે કંપનીના મેનેજર હેનરીકસે એ
હડતાળીઆઓ સાથે હૃદયહીન વ્યવહાર
ચલાવ્યો. બકમેને નિશ્ચય કર્યો કે હું આ
આત્મારોના સંપૂર્ણ બદલો લઇશ. ચોતાના
ગામમાંથી આ કારણે તે પિટ્સબર્ગ પહોંચ્યો,
મેનેજરના કચરામાં ગયો અને ધૈય ધૈય
ધૈય ત્રણ ગોળાઓ હેનરીકસે પર તેણે છોડી.
પણ આયુધ્યયન કરે બચો ગયો, ધાયત્ર
ખૂબ થયો પણ બકમેન પર કામ ચાલતાં
તેને બાપીસ વર્ષની નોક્ર મળી.

એમા પણ બકમેન સાથે જવા ઉત્સુક
હતી, પણ બકમેને તેને મના કરેલી અને
કહેલું કે " એમા, તું છૂપીત રહે. અમેરિ-
કાની જનતાને ખંતાવવું કે હું કોઇ મામૂલી
હત્યારો નહોતો પણ આદર્શવાદી હતો. હું
કહેને મારી નાંખીશ અને તે પછી આત્મ-
હત્યા કરીશ. "

બકમેન ૧૪ વર્ષો સુધી નેશમાં રહી.
પણ વર્ષો દરમિયાન એમા એ જરી પણ
વિશ્રામ લીધો નથી. થોલીસે એમાના ધરની
જડતી લીધી હતી, પરંતુ તેણે પહેલેથીજ
અરાજકવાદી સાહિત્ય સહામત જગ્યાએ
ફેરવી નાંખ્યું હતું. કંઈ પણ ક્રાંતિકારી
સાહિત્ય પોલીસને ન મળ્યું છતાં પણ ત્યારથી
પોલીસ ખાતું તેને માટે શંકાસ્પદ બની
ગયું અને એમા Red Emma-કામ
એમાના નામથી ઓળખાતા લાગી.

એમાને લગન લાગી હતી, અને પ્રકૃ-
તિએ તેની જ્યાનમાં જાદુમયું હતું. હમરો
શ્રીતામણી પર તેનો પ્રભાવ પડતો હતો.
જ્યાં પણ મજૂરોની હડતાળ હોય, એમા
ત્યાં વ્યાખ્યાન આપવા જતી. થોલીસેના

હૃદયમાં ફાળ પડતી. થોલીસે તેના સબખમાં
કંઈ કંઈક કિંવદંતીઓ ફેલાવી હતી. કોઇ
કહેલું તે બોમ્બ બનાવે છે. તો કોઇ વળી
તે દિસક મંડળી જમા કરે છે.

૧૮૯૪ માં થોલીસે તેને પકડીને મુકદ્દમા
ચલાવ્યો. નેમાં તેને એક વર્ષની સજા થઇ.
વિધેનામાં

નેલમાંથી છૂટીને એમાએ નર્સનું કામ
શિખવાનો નિશ્ચય કર્યો. રાજનૈતિક કાર્ય
કરવા માટે સમય નેધએ અને તે માટે પૈસા
પણ નેધએ. ત્યારે એમાને કંઈજ આવક
નહોતી. કદી કદી ખાવા માટે પણ પૈસા
મળતા નહોતા, અપવાસ પણ કરવા પડતા.
આરામની વાત તો વળી દૂર રહી.

મિત્રોની સહાયતાથી તે વિએના ગઈ.
ત્યાં અનામી રહીને (ધણુંખર મીસીસ ઇ.
જી. બ્રેન્ડિષ નામથી) તે નર્સનું કામ
શિખવા લાગી. છતાં પણ તેનો વધુ સમય
રાજનૈતિક કાર્યોમાંજ વ્યતિત થતો હતો.

એમાએ ચોતાના ખેયની પ્રાર્થિત માટે
શું શું નથી કર્યું ? ફેક્ટરીમાં મજૂરી કરી,
દરજીલ્લું કામ પણ કર્યું, નર્સનો કાંધો
હાય કર્યો. એક વખત એવો આવ્યો કે
ઝંકટરો તેના નામથી ડરવા લાગ્યા. નેણો
પહેલાં તેની સિફારસ કરતા હતા. તેઓ તેનું
નામ બેતાં પણ ડરવા લાગ્યા. પરિણામે તેનો
કાંધો ખતમ થઇ ગયો. આખરે તેણે દર-
જીલ્લો કાંધો અખતીયાર કર્યો.

સને ૧૯૦૬ માં બકમેનને નેશમાંથી મુક્તિ
મળી. તેની તખ્તીયત તદ્દન નબળી બની ગઇ
હતી. અને તેનું મજજ સાવ ચકરાઈ ગયું
હતું; તે સમયે એમાએ તેની ખૂબ ખાતર-
બરદાસ્ત કરી તેને બચાવ્યો.

Moller Earb. ધરતીમાતાને જન્મ
માર્ચ ૧૯૦૬ માં થયો. એમાએ તે નામનું
એક માસિકપત્ર શરૂ કર્યું; સને ૧૯૧૭ માં

એટલે યુદ્ધના દિવસોમાં સરકારે આ પત્રિકાને પ્રસિદ્ધ થતી અટકાવી.

સને ૧૯૧૭ ના જુનમાં યુનાઈટેડ સ્ટેટની સરકારે આ બન્નેય ક્રિતિકાશીલોને પકડી લીધાં કારણુ કે તે દિવસોમાં તેમણે યુદ્ધ વિરોધી બાપણે આખ્યાં હતાં, આ બન્નેય પર કેસ ચાલતાં તેમને બન્નેયે વર્ષની સજા અને ૧૦ હજાર ડોલરનો દંડ થયો.

જેલ જતાં પહેલાં બન્નેયે પોતાના મંડળના સભ્યો પર નિવે લખેલ પત્રિકા મોકલી:—
મિત્રો અને બંધુઓ !

આનંદમાં રહો. પ્રસન્નતાપૂર્વક અમે જેલમાં જઈ રહ્યાં છીએ. હમારે માટે બારણે રહીને મુંગા રહેવું તે કરતાં જેલમાં જઈ જવું હિતકર છે. આપણા જેલને કોષ જ હમાવી રહે તેમ નથી, અને આપણી દૈન્યમજાશક્તિને કાંઈ રોકી રહે તેમ નથી. સમય આવતાં અમે બન્નેય પાછાં આપણા સનાતન પ્રિય કાર્યમાં જોડાઈ જશું.

અમારા પ્રણામ સ્વિકારજો. સ્વાધિનતાનો પ્રકાશ આપારે મંદ છે, પણ મિત્રો ! નાહિએદિની કોષ વાત નથી. તે ચિનગારી પ્રદિપ્ત થઇ છે તેને છુટવા દેશોમા. સદાય રાતનો અંધકાર રહેતો નથી, થોડા સમયમાં જ પ્રકાશની જાંબી ઘશે અને આ દેશનો ઉદય કરશે. બધા જ બિરાદરો સમજે કે કોષ મદાન નશ્વરિતે ખાતર અમે અમારા કર્તવ્યનું પાલન કર્યું છે.

એમા મોન્ડગેન

એમેરિકાન-જર્ બર્કગેન

૧૯૧૯ માં બન્નેય સાયોએને જેલમાંથી મુક્ત કરવામાં આવ્યાં. પરંતુ ૧૯૧૯ ના ડીસેમ્બરમાં સંયુક્ત રાજ્યની સરકારે દેશનિકાલની સજા કરી. ૨૮ દિવસની લાંબી યાત્રા પછી તેઓ રશીયા પહોંચ્યા. એમા

ત્યારે ૫૦ વર્ષ સુધી પહોંચી હતી. અને તેના જીવનનો અધિકાંશ લગભગ ૪૪ વર્ષોનો સમય અમેરિકામાં વિત્યો હતો. આટલાં વર્ષો પછી તે પોતાની જન્મભૂમિમાં આવી હતી. છતાં પણ તેના ઉત્સાહ તો તેનો તેજ રહ્યો હતો. તેને નવેસરથી જીવનનો પ્રારંભ કરવાનો ઉત્સાહ હતો. નવીન રશીયાની સેવા કરવાની તેને આકાંક્ષા હતી.

નિરાશા

પરંતુ રશિયાની પરિસ્થિતિ જોતાં જ બન્નેવનો આખો ખુશી ગઈ, એમા સ્વાધિન રસ મારેલું ને સ્વપ્ન જોઈ રહી હતી, તેનો લય ધમ ગયો. આટલાં વર્ષો સુધી અમેરિકામાં રહેવાથી અને અંગ્રેજી ભાષા બોલવાથી તો તેને પોતાની બાસ્વાવસ્થાની ભાષા માફ કરવામાં ખુબ મુશ્કેલી પડી. પણ ધીરે ધીરે તે રશીયન ભાષા બોલવા લાગી. તેઓ બન્નેય લગભગ એ વર્ષ રશીયામાં રહ્યાં. દરમિયાન તેમને લીટ્વીનોફ, બેનીન, ગોર્કી વિગેરે મળવાનો લાભ મળ્યોજ પણ સિવાય ની અનેક વ્યક્તિઓ સાથે પણ સંપર્ક સંધાયો. પણ આ બધાયથી વધુ મહત્વ તેઓ પ્રિન્સ ક્રોપોટ્કીનની મુલાકાતને આપે છે.

રશીયાની બોલ્શેવીક પ્રોલેતારી, પોલીસોનો જુલમ, ઝારના જવાથી પોલીસના અત્યાચારો વિગેરે માટે તેમણે ખુબ જોયું અને જાણ્યું, અનેક સહાનજવાદીઓ જેલમાં સડી રહ્યા હતા રિપબ્લીકેનો વા પણ તે સમયે જેલમાં હતી.

ત્યારે એમાએ પ્રિન્સક્રોપોટ્કીનને કહ્યું કે “ શું આ અમાગી દેશમાં કોઈ એવો નથી કે જે આ બોલ્શેવીકોના અત્યાચારોનો વિરોધ કરી શકે ? કોઈ એવો નથી કે જેના વિરોધનો બેઝિનપર કષ્ટ પ્રભાવ પડે ? બદલા મારેડ ! તમે કેમ મુંગા બેસી રહ્યા છો ? ”.

ત્યારે તે સિત્તેર વર્ષના છુટ્ટો તપસ્વિ
સેર હતો. તેના ચહેરા પર બેઢની રેશાઓ
અંકિત થઈ રહી હતી, તેણે કહ્યું.

દુનિયામાં મોઢ પશુ સ્થળે સ્વાતંત્ર્ય
મળું આટલા જોરથી નથી છુંદાવું. જેટલું
રશિયામાં છુંદાવ રહ્યું છે. મેં અને વિરા
શીમનરે પણ વિરોધ કર્યો અને મેક્સિમ
ગોર્કીએ પણ વિરોધ કર્યો હતો પણ મોઢ
સાંભળનાર નથી. દરેક અવસરે પોલીસો
દરવાજે ખખડાવી જ રહ્યા હોય છે, સાચી-
એને ફસાવાની કારતી હરપળે લાગતી જ
રહે છે. બપોળે કારણે નહિ પણ એ બાવ-
નાથી કે આપણા વિચારો રશીયાની બહાર
ફેલાવવા બોલકુલ અસંભવ છે. એટલે
આપણે ચુપ રહ્યા છીએ. બીજા મુશ્કેલી
એ છે કે જે બોલ્શેવિક સરકારનો આપણે
વિરોધ કરીએ તો રશીયાની ચારે બાજુ
જેઓ દુશ્મનો છે તેઓ સમય પર કાયદો
હાવી જાય તેમ છે, અને મોઢ પણ હાલ-
તમાં રશીયાના દુશ્મનોને તો આપણે સાથ
આપી શકીએ તેમજ નથી આપણા જેવા
અરાજકવાદીઓ માટે આમ ખાડી છે ને
આમ કળણ છે. એટલે આપણે તો માત્ર
સાધારણ જનતાનો સેવા જ કરવી રહી. ”

આ દિવસોમાં કોપોટકીન ખુબ દુઃખ-
ખરી છુંદી વિતાવી રહ્યા હતા. જોજન પશુ
તદન હલકું મળવું હતું ઉચરાત આ સિત્તેર
વર્ષના તપસ્વિને એક છુંધળા રોગનીમાં
પોતાનું છેલ્લું પ્રસ્તક *Ethics* નીતિશાસ્ત્ર-
લખવું પડતું હતું *Reference* માટેની
ચોપડીઓ ખરીદવા પાસે પૈસા પણ નહોતા.
તે દિવસોમાં ઇંગ્લાંડના મજુર નેતા બ્લેન્ક
બેન્સનરી એમા અને કોપોટકીન બેઠાં હતાં
ત્યાં આવી પહોંચ્યા તેમણે કોપોટકીનની
હાલત જોઈને કહ્યું હતું કે:—

“ It is impossible that the
big people in the soviet
Government would let so great
a personality as Peter Kropot-
kin want for the necessities
of life. We in England would
not stand for such an outrage.”

એ અસંભવિત છે કે સોવીએટ સર-
કારના ઉચ્ચપદાધિકારી કોપોટકીન જેવા
મહાપુરુષને છુંદીની જરૂરી બરણપોષણ
માટેની વસ્તુઓથી પણ વંચિત રાખવામાં
આવે. ઇંગ્લાંડમાં આ પ્રકારનો અત્યાચાર
કદી સહન ન થઈ શકે. ”

પણ શાસકોને હૃદય જેવી વસ્તુ કદી
હોય છે ? તો તે માર્કસવાદી હો, કે ગાંધી-
વાદી, હૃદયહીન બનવું જ પડે છે. *

કો પોટકીન પોતાના સ્વમાન ખાતર
દુઃખ વેઠતાજ રહ્યા અને તેજ અવસ્થામાં
૮ મી ફેબ્રુઆરી ૧૯૨૧ ના સવારના ચાર
વાગે, આ સંસારનો મહાન વિજ્ઞાન શાસ્ત્રી
બલિષ્ઠ દૃષ્ટા, અને નિર્મીતા અવસાન પામ્યો.
મરવાના બે કલાક પહેલાં તેણે ગોલ્ડમેનને
યાદ કરી હતી. કે તે આવી છે કે નહિ
એમા તેને પોતાના ગ્રંથ માનતી હતી પણ
તે મરણ પામ્યા પછી બે કલાકે આવી.

રશીયાની આ મુશ્કેલામણ સહન કરવી
તે એમા કે બર્કમેન, બન્નેવ માટે ધણું
કડીન હતું, એટલે તેઓ જેમ તેમ કરીને
ત્યાંથી બાગી છુટ્યાં બન્નેવને એકથી બીજો

* “ And with the best will no one
Can be an official and a man.” ફેર
પણ માણસ તે ગમે તે હો, પણ સત્તા મળતાં
તેનામાં બલાઈ નથી રહેતી. તે માણસ નથી
રહેતો, ઇબ્સન,

દેશ મુમુક્ષુ પદ્મ, કોષ દેશ આ અરાજક-
વાદીઓને આશ્રય આપવા તૈયાર ન હતો.
આઠ જર્મનીમાં રહેવાની તેમને આગ્રા મળી.
ત્યાં ૧૯૨૪ ના જુલાઈ મુઘી તેઓ રહ્યાં.
તે બાદ ઇંગ્લેન્ડમાં આવ્યાં.

વિવાહ

૫૫ વર્ષની ઉંમરે એમને લગ્ન કરવા
પડ્યાં વિવાહ કર્યાં સિવાય કોષ દેશમાં રહે-
વાનો તેમને અધિકાર નહોતો. માતૃભૂમિમાંથી
તે વિદાય લઈ ચુકી હતી, અંગેરિકામાં દેશ-
નિકાલ કરવામાં આવેલો એટલે કોષ પશુસ્થલે
રહેવા માટે નાગરિક બનવાની જરૂર હતી જ.
તેણે લગ્ન કર્યો જેથી બ્રિટીશ પ્રજા બની ગઈ
તે પછી તેને હુનાઇટેડ રોટ્સમાં આવવાની
આગ્રા મળી અને તે સ્થાયી કેનેડામાં રહેવા
ચોગ્ય બની. આજકાલ કદાચ તેણી ત્યાંજ
છે, એમ ધણીઓ માને છે.

અકસ્મત આશાવાદ

હજી પશુ એમાના જીવનમાં તેજ આશા-
વાદ છે-ઉત્સાહ છે. તેણી કહે છે કે હજી
પશુ જન્મતમાં તેવાઓનીજ બોલચાલ છે કે
જેઓ શાસનમાં ને સરકારમાં વિશ્વાસ ધરાવે
છે. આ સમયમાં અરાજકવાદીઓના સિદ્ધાં-
તોને ફક્તની ફક્તમાં અપ્પા છે. કહ્યું હતું

નિરાશ નથી થઈ. ઘણા દેશો પોતાનામાં
અરાજકવાદીઓને આવવા નથી દેતા, બધાજ
પક્ષો, પછી બંધે તે સાચા હો કે ખોટા.
લાલપક્ષી હો કે દક્ષિણપક્ષી, અરાજકતાને
તેઓ દુરમન-સમજે છે.

કોષ કલ્પનાહીન વાયક એમ પ્રશ્ન
કરશે કે “એમાનું જીવન સફળ થયું
કે નિષ્ફળ ?”

તેઓને હું એટલું જ કહીશ કે અરાજક-
વાદ એવો હોય નથી કે જે મહિના બે
મહિનામાં હમી નિકલે તેમાં મિનિસ્ટ્રીને
લાયકનાં ગોદમાં નથી-ગોદીઓ નથી જેના
પર કાચના કાંતિવાદીઓ આજે આસન
જમાવી દે. તે કોષ એવી જાતનો રંગમંચ
નથી જેના પર ગમે તે ચઢી જાય. ગૌરી-
સંકરના જેવું તે સર્વોચ્ચ લક્ષ્ય છે અરાજક-
વાદી તો ઘણા હોય છે પશુ જેમણે જીવનમાં
તેને ઉતારેલ હોય તેવા તો ઘણા જ થોડા
છે. અરાજકવાદી સત્યયુગ છે, અને માનવ
સમાજ હમરો વધોથી જેનો કલ્પના કરી
રહેલ છે તેના નિર્મોતાઓમાં એમાનું નામ
એવી રીતે સ્મરણીય રહેશે કે જેવું તારા,
મદોદરી કે અહંભા જેવાં પાંચ કન્યાઓના
નામ સ્મરણીય છે.*

* બનારસીદાસ ચતુર્વેદીના એક લેખપરથી.

લાંબા ટાઈમથી જેની રાહ જોતા હતા તેની નવી આવૃત્તિ બહાર પડી ચુકી છે

વિશ્વ ભારતી

(આવૃત્તિ બીજી)

મૂલ્ય : રૂ. ૧-૦-૦

લેખક :

કવિય રવિન્દ્રનાથ ટાગોર .

આજે જ તમારી નકલ મંગાવી લો

લખો—

પુસ્તક પ્રકાશન વિભાગ

હુદાણામિત્ર પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, રાવપુરા, વડોદરા.

[સોનેરો ખંગલો : એ રાઠ]

નાની શી જુ'પડી, નીચી શી જુ'પડી
ફરતી છે લીમડાની છાંય, ગામડાની મીઠી શી જુ'પડી ૧

જુ'પડીને આંગણે ગૌધન ઉસરાય છે
ગોરસનાં માટ મંહી ગોરસ છલકાય છે
ગોરસમાં વેલડી, વલોણે વેલડી
નાની નવેલડી, ચમકંતી ચુડલડી
સોહાવે ગોરસી, ફરતી છે લીમડાની છાંય
ગામડાની મીઠી શી જુ'પડી. ૨

ખાગ ને ખગીયામાં ખેતર સોહામણા
ખેતરે ખેતરે કુવા રળીયામણા
કુવામાં દોરડી, સીંચે અળખેલડી
અમીરસ વેલડી સાથે સાહેલડી,
સોહાવે ખેડલા, ફરતી છે લીમડાની છાંય
ગામડાની મીઠી શી જુ'પડી. ૩

નદી તળાવે રૂઝા નાવાને ઘાટ છે
આંખડીયા ડાળે જુલવાને ખાટ છે
જુલંતી ભેડલી, રોએ વન વેલડી
નાચંતી ઢલડી, કુળે કોયલડી
સોહાવે હીંચકો, ફરતી છે લીમડાની છાંય
ગામડાની મીઠી શી જુ'પડી. ૪

શ્રી. ઈન્દુજ્ઞેન યાત્રીક

વ્યાયામની જરૂરીયાત

લેખિકા :
શ્રી. કૃષ્ણબાઈ ખિરતી

શરીર એ એક યંત્ર છે. યંત્ર સારી સ્થિતિમાં રાખવાનું હોય, તો તેને હમેશાં ઉપયોગમાં મૂકવું જોઈએ. નિરૂપયોગી પડી રહે તો નાકુરસ્ત થઈ જાય છે. આપણુ પૂર્વજોનું જીવન આપણા કરતાં બહુ જ જુદું હતું. તેમને (પુરુષોને અને સ્ત્રીઓને) જીવનમાંની જરૂરીયાતો મેળવવા માટે બહુ જ શારીરિક શ્રમ કરવા પડતા હતા. જંગલમાં ખાધ, શિકાર કરી લાવે, ત્યારે પેટની તબીબી ચાલ. એટલે તેમને તન્દુરસ્તી માટે જુદા વ્યાયામ કરવાની જરૂર રહેતી નહોતી. તેમનું શરીર આવા પરિશ્રમથી તન્દુરસ્ત રહેતું હતું, એટલું જ નહિ પણ તેઓના સ્નાયુઓ સુઠર અને સુદૃઢ થતા હતા. અવયવોની અને ઇન્દ્રિયોની કાર્યશક્તિ જેમ જેમ વધારે કામ કરે તેમ તેમ વધતી હતી. કાર્ય કરવાથી જ કાર્ય શક્તિ વધે છે શારીરિક તથા માનસિક વિકાસ થવો એ કુદરતી નિયમ છે. આવું એટલે જેની કાર્ય શક્તિ કાર્ય કરવાથી જ વધે છે તેવું શરીર, આપણને આપણા પૂર્વજો પાસેથી મળેલ છે. તેમાં સુધારા તો આપણાથી થતા નથી જ. એટલું જ નહિ પણ શરીર તન્દુરસ્ત રાખવાની કેટલીય પધ્ધતિઓ કરવામાં આવતી નથી. તેથી દિવસે દિવસે શરીર યંત્ર નબળું, આકારમાં નાનું થતું જાય છે. આ ઉપરાંત આપણી ખાત્રી ચાલ છે કે શરીરનું બધારણ જે સુધારવાનું હોય તો શારીરિક શ્રમની આવશ્યકતા છે. શહેરી જીવનમાં કુદરતી રીતે વ્યાયામ મળતો નથી, અને તેથી કૃત્રિમ ઉપાયો કરી શરીર સુદૃઢ રાખવું એ દરેક માણસનું રાષ્ટ્રના ધટક તરીકે કર્તવ્ય છે. આવું મેળવવા માટે

શિકાર કરવાની હવે જરૂર નથી પણ પૂર્વજો પાસેથી પરિશ્રમ કરવા ટેવાયલું શરીર અને મન આપણી પાસે છે અને તેને તન્દુરસ્ત રાખવા માટે, તેની ટેવ પૂરી કરવા સારું આપણે સૌમ્યવસ્ત્રમાં શિકાર અને લઠાઈ કરવાની તક બાળકોને આપવી જ જોઈએ. કારણ કે અન્તરેન્દ્રિયોની, મનની, શરીરની એ માગણી છે એટલે પૂરી કરવી જ જોઈએ. પૂરી નહિ કરશો તો શરીર યંત્ર બગડી જશે, કેટલાક પ્રમાણમાં બગડી ગયેલું જ છે. રમતો દ્વારા સ્નાયુઓને જોડતા શ્રમ અને લઠાઈની હોંશ પૂરી કરવા માટે જીવનમાં વ્યાયામની ધણી જ જરૂર છે. શિકાર કરવાની બધાને તક નહિ મળે તો સહેલ કરવા જંગલમાં જવું. (ત્યાં દોડવું કુંદવું, ઝાડ ઉપર ચઢવું, ટિંગાવું) પણ આ માનવવંશની પ્રવૃત્તિઓ મારી નાંખવાનો પ્રયત્ન કરશો તો શરીર ઉપર તેની ખરાબ અસર થશે. પરિસ્થિતિને લીધે કાર્યનું, ક્ષીણચાલ માટેનું ક્ષેત્ર બદલાઈ જાય તો વાંધો નથી પણ લાંબી સુદૃઢ કામ બંધ રાખવું એ હાનિકારક છે.

પ્રતિહાસમાં માનવવંશના સ્નાયુઓ ઉપર જ વધારે કામ પડ્યું અને તેથી શરીર બંધાવવામાં મગજના બંધારણ કરતાં વધારે સુધારો થયો. સુધારક યુગમાં માનસિક કેળવણીનું મહત્ત્વ વધી ગયું, તે એટલું કે ધણી વર્ષ સુધી શારીરિક કેળવણી તરફ ધ્યાન આપવું જ જોઈએ, પણ એ વિકસિત થયેલી જુદી સાચવવા માટે, તે જીવનમાં વધારે ઉપયોગ કરી લેવા માટે સુદૃઢ શરીરની

જરૂર છે, બાળક એટલે ફક્ત બુદ્ધિ નથી, બાળકને શરીર પણ છે અને કેળવણી માટે શરીર અને મન છૂટાં પડી શકે તેમ અને શરીર બંને મળીને બાળકનું અસ્તિત્વ છે અને જે પ્રગતિ કરવાની હોય તે બંનેની સાથે જ કરવી જોઈએ, એ વાત હવે દરેક બાળક સમજી શકે છે. દિવસે દિવસે શારીરિક કેળવણી તરફ બોલેલો આદરબાવ વધતો જાય છે એ આનંદની વાત છે. જગતના બીજા બધા દેશો કરતાં આપણે શિક્ષણની આ શાખામાં બહુ જ પાછળ પડી ગયા છીએ, એ વાત સાચી છે. પણ અગતિ થાય છે અને તે વધારે થશે એમ આશા રાખી શકાય. શારીરિક શિક્ષણ ફરજિયાત

થયું છે, અને તે અમલમાં પણ આવ્યું છે, પરંતુ તે કેટલાક પ્રમાણમાં.

શરીર શાસ્ત્રો અને માનસ શાસ્ત્રો એમ કહે છે કે દરેક બાળકનો, શારીરિક તથા માનસિક વિકાસ સારી રીતે થવા સાર, બસે એરસ (૨૦૦) ફૂટ જગ્યા અને ત્રણથી પાંચ કલાક વખત છૂટી રમતો રમવા માટે હોવા જોઈએ. અને આ વાત અનુભવ ઉપરથી સાબિત કરેલી હોવાથી તે વિશ્વાસને પાત્ર છે. આને દરેક બાળક માટે આટલું બધું કરી શકાય તેમ નથી. સાધનોની તૂટ પડે છે. પણ આ ધ્યેય તરફ દ્રષ્ટિ રાખી, સાધનોમાં સુધારો કરવાનો વખત આવી ગયો છે આટલી જાણ તો હવે દરેકને થવી જોઈએ, [વ્યાયામમાંથી]

અંતરનાં દ્વાર

: : સમ : મિત્ર કાફી તાલ-દાદરા : :

[લય—કાળી કાળી વાદળોમાં વિજળી ઝલકે.]

ક્યાંથી ચઢ્યો એ કુર કરવા અને દુર, ઉભી અલબેલા ઉરદ્વાર
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

કાદ કઢોરે કંઈ કળ શું કદાચ, કુંચી કસોટી કરનાર.
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

હઠીલી કળ કે શું કુંચી જોવાય, પુર્વે વેર લાઃ વાળનાર.
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

વધીને શરદ તો વીતી ગઈ સખી, ઘેલી વસંત જાણકાર.
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

ખુંજાતી વર્ષોનાં બહાણુએ ઉભી સખી, અધિર ઉરકળ તોડનાર.
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

સાથે ના વળ દહય વેદના કંઈ સખી, ભગ્ન દહય આંસુર્ધાં ચોધાર.
ઉઘટે ના અંતરનાં દ્વાર.

સૌ હસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઈ

જય ગુર્જરી

જય જય જય ગુર્જરી (૨)

પ્રાણવંત ચૈતન્ય પ્રકુલિત; સ્વાભિમાનની છેળે વિલસિત

જવલંત ગૌરવ ઉર ઉર ગુંજે

અદ્ભુતતાજ સ્મરી....જય. ૧

અણુમુદ્ધા ઇતિહાસો જુના, જગવે પ્રગતિ પ્રયોગ અધુના

ધન્ય ધન્ય એ પદરજ ગુંઝી

અંતર જાય ઠરી....જય. ૨

પુનિત પ્રભાવ ચિરંજીવ ત્હારો; દિવ્ય નુતન સ્મારક ઘઠનારો

અમ જીવન જીવનમાં પ્રેરકરૂપે

રહે જ્યાં નીંતરી....જય. ૩

વીરુવનાં દે ધાવણ માતા; માગે બાલક એ હરખાતા

નર નારીના રોમે રોમે

દે વીર શક્તિ ભરી....જય. ૪

રઢીયાળી રસદ્રવિત ભૂમિકા; જાણે રસવદ્ભક્તની નૃત્તિકા

વરદાયક તુજ અભય ચરણ નિત

માગું હં પ્રવરી....જય. ૫

નુતન વર્ષારંજ પ્રભાતે; કરીએ વંદન હૃદય ફુલાતે

અમર કીર્તિની વિજય માળ

થે સ્વાધીન લખ્યે વરી....જય. ૬

સ્ત્રી અને વાસના

પ્રયોગ : શ્રી. રમણીકલાલ નયચંદ્રભાઈ દલાલ,

બી. એ. એલએલ. બી., વડોદરા

સર્જન કલ્પના પણ કરી ન શકે એવા બધંકર ગુન્દાની આ કથા છે. સામાજિક દષ્ટિએ હું સર્જન હતો છતાં પણ મને એક યુવતીની છેડતી કરવા બદલ સજા કરવામાં આવી છે. એથી મારે મારું સુંદર ઘર, મારા મિત્રો ને મારી સર્જનતાનો ત્યાગ કરવો પડ્યો છે. ને લાંબાં વર્ષો આ મંદી ડોટડીમાં વીતાવવાનું મારા કર્મો લખાયું છે. આની કલ્પના માત્ર મને વિષ્ણુ બનાવી શકે છે. આ ડોટડીનો મારો મિત્ર ને સાથીદાર મૃતુર છે, એવા જ મોઢ ગુન્દા માટે ધણી વર્ષોની સજા પામેલો છે.

દરેક રાત્રિની પેઢે આજે પણ મૃતુર એની પધારી પર પડ્યો પડ્યો સંતોષભર્યો નસઠોરો બોલાવી રહ્યો છે, એ મારા નવો નવો સવો નથી. વળી સર્જન તો એ કદી હતો પણ નહિ, કે બોગવવાથી એને કશું બોવાનું પણ નથી.

મારી ડોટડીની બારીમાંથી હું ચંદ્ર જોઈ શકું છું. મૃતુર મને તેટલાં જોરથી નસઠોરો બોલાવે છતાં ચંદ્ર તો નિર્મળ આકાશમાં ચમક્યા કરે છે ને હું એના તરફ કરુણ દષ્ટિ નાખી રહ્યો છું. મને એથી ડુઝ યામ છે એ હું જાણું છું, મારું આખું વર્તન ડુઝમય આશ્રય છે. બવિધતી ધણીને નિર્મળ રાત્રિઓમાં એજ ચંદ્ર મારી ડોટડીની જાળામાંથી પ્રકાશવાનો છે ને ત્યારે હું સર્જનતા બૂલી ગયો હોયશ. શુભા સિવાયની મારી દરેક બૂખ મરી ગઈ હશે. મારા ધૂળ-ધોળા સ્વામ માનસમાં એટલીજ શક્તિ જાણી

રહી હશે ત્યારે એ ચંદ્ર તરફ મોઢ ધ્યાન આપશે નહિ એ પરિસ્થિતિ સમજતાં મારા જીવનમાં કડવાશ ઉભરાય છે છતાં ત્યારે મને બૂખ ને ઉંઘ સિવાય બીજા કશાનું બાન નહિ હોય.

આ કડવાશ મારા જીવનમાં ઉતરવાની જ છે એ માન્યો જ હું મારી આ કથની લખી નાખવા તૈયાર થયો છું. એથી હું નથી મારો બચાવ કરવા માગતો કે નથી મોઢની દયા માગતો. મારા બચાવ મટિ હું ક્યાં મળખત કારણો રજૂ કરી શકું તેમ છું? કાયદાનાં કડાં કિરણો સામે શું દબી શકે એમ છે? ને દયા તો હું મોની માથું? મોને મટિ માથું? મારું સ્વજન મોણ છે? કદાચ તું સ્વજન બેખાય ખરી. પરંતુ હું બધંકર ગુન્દોગાર હોઈશ છતાં હું બૂખ તો નથી જ. એકે જનાવટી વાર્તાથી મારી નિર્દોષતા સાબીત કરવાનો હું તારો આગળ નિષ્કળ પ્રયત્ન શું કામ કરું? એમ કરતાં તો હું યરમયો દબાઈ જઈ મારી અપકીર્તિમાં એથી તો ઉલટો વધારો યાવ. તારા ઘરની અગાથીમાં હાથમાં હાથ મોલાવી તું ને હું આવી જ એક સંપૂર્ણ રાત્રિએ ઉભાં હત્યાં એ રમરણ જ મને સીધી વધારે સતાવી રહ્યું છે. એ પવિત્ર પળ હતી ત્યારે તે આપણા લગ્ન માટે સંમતિ આપી હતી. મારા જીવનની એ ધન્ય પળ હતી. સંપૂર્ણ ત્યાગ બાવનાથી તારો હાથ મારા હાથમાં થઈ ગયો હતો. એ ચંદ્રજ્યોત્સ્નામાં તારા રિધર નયનથી વરસતા અમૃતનું હું પાન કરી

રહો દતો. આજે એ રમરણો તને સતાવતાં દરો ત્યારે તું રાત્રિદિવસ સંકલ્પ પામતી હોઈશ; ધૂણ હકતી હોઈશ અને તું જગી ગણ તે માટે પ્રયુનો પાંડ માનતી હોઈશ. અણીની પળે તું છટકી શકો ? નહિ ? એક મહિનાથી પણ ઓછી મુદત હતી તે તું મારી સારે લગ્નઅર્થનની અતૂટ ગાંઠથી બંધાયે ચૂકી હોત. એ વિચારે જ તું કંપી ઉઠે છે. મારા સદાસખ્યો જીવનની ચમક પછી તે, મારી કાવ્ય કલ્પનાઓની કીર્તિમાં ને છેવટની ધડીએ તું છટકી શકી એ વહાલબધો દિલની પાછળ બંધકર આત્મા છૂપાયેલો જોઈ તું આશ્ચર્યચકિત બનીશ. તારા દિલમાં સીધું રેડશે. મને પણ એ મીઠાં રમરણો ઓછાં સતાવતાં નથી. મારા અંતરના ઉગ્રાણમાં, ચમકતા તીવ્ર ચોસાદના શબ્દ પેટે એ મારા હૈયામાં ખૂંપી રહ્યાં છે.

પણ એ બધી વાતો રહેવા દે. દહંબરી નજરે ચંદ્રને નિહાળવાનું મારું બાન હું શૂંધે નથી. હાં સુધીમાં આત્મસંતોષ ખાતર પણ મને એ રમરણો સંકલિત કરવા દે. દર દરના મારા સ્વામ બાલિ માટે હું લખું છું. ત્યારે ધૂળશેષા સ્વામ માનસ ધારણ કરી હું મારા દિવસો જેમ તેમ પસાર કરતો હોઈશ ત્યારે આ ચમકતો ચંદ્ર પણ મને ચમકાવી શકતો નહિ હોય. આ જીવનની પેલી પાર હું કેવો હતો તેની મને યાદી આપના હું આ પ્રયત્ન આદરી રહ્યો છું.

૨

મારું જીવન મહાન હોડી નવામાં આવી વસે મને જણ મદિના પણ થયા નહોતા. મારો લમવાટ મહાનતા બીજે માળે હતો. ફક્ત બે જ ખંડને ફરતું હતું. મારા જેવા એકલવાપા માટે એટલું જાણ હતું. દક્ષિણ દિશા ખુલ્લી હોવાથી મારા ખડોમાં દંમેશાં

હંડી અનિલ લહરીઓ વહી રહેતી. હું રવે-ચઢાએ મારો સમય વીતાવતો. ઉંઘતો વાંચતો કે નકશો રેડતો. લક્ષ્મીદેવીની મારા પર કૃપા હતી. સારી રીતે જીવન વીતાવતાં મને કોઈ રીતે હરકત આવે તેમ નહોતી. હું બાળ્યસાળી હતો બીજા યુવાનો મારી અદે-ખાસ કરતા. જીવનની જે પળે મનુષ્ય બાળ્યે જ આરામ ભોગવી શકે છે તે પળે મને લહેર કરતો જોવા એ અસામાન્ય નહોતું ?

હું સંતોષમયું જ્ઞાન્ત જીવન ગુમરી રહ્યો હતો. જગતજંગલો ધણી જ ઓછી હતી. મારી જરૂરીઆતો પણ ઓછી જ હતી. પહેલે માળે, મહાન માલિકજી રહેતો હતો. કમર પર ફક્ત કુવાલ વીંટાળીને જ તે મારું મહાન બતાવવા આવ્યો હતો. ત્યારે મારે ધણીજ થોડી વાતચીત થઈ હતી. ઘર બદલ્યા પછી અમારે-વાતચીતના પ્રસંગો જનતા પરંતુ એની રેવો એની એજ હતી. કમરે કુવાલ વીંટાળી ફરવામાં એને મોજ પડતી. એવું વદન પણ જોવા જેવું હતું. જાણે મીમંગાઈ ગયેલી મગફળી. જાણે કોઈ જૂના વડની અક્કડ વડવાઈ. કુમ્ભની કોઈ અગાત રેખાઓ એના કપોલપ્રદેશ પર અંકાઈ રહેલી હતી. એની દંતાવલિ પણ એકસરખી નહોતી. સંભાળભરી કાતરેલી મુછા કોઈ કોઈ સ્થળે ટટાર રહેતી. એવું માથું સદાયેટ યુગવેલું હતું. નવા ઉગતા ખરમા કોઈ કોઈ સ્થળે નજરે પડ્યા વિના રહેતા નહિ. એ બાળુએ બે રકત શિરાઓ ઉપરી આવેલી હતી. એની વાંકડિયા ભમરોને ફરતી વાંકડી રકત શિરાઓ પણ જ્ઞાન ખેંચતી. એ અમારા શેઠ કેશવલાલ.

ઉપરુકત વર્ણનથી અમારા કેશવલાલ શેઠ સતજન નહોતા એમ માની શેવાની અંબીર જૂઝ કોઈ રળે કરી બેસે. એ ધણજ લતાવશીયું ને અન્યાયી અનુમાન રેખાય.

કેયવલાલ સંપૂર્ણ રીતે સંજનન હતા. એક પથુ દિવસ પાડ્યા સિવાય દરેક સુંદર સંધ્યાએ એમની ઝીણી ઘોતીની કિનાર વસુધરાને આરે ચંપશે ચૂમતી એમનું મલમલનું બારીક પહેરણુ ઘૂંટણુ સુધી ફરફરવું. સંજનનતાની આ નિશાનીઓ પૂરતી નહોતી ? એમને તાન્ને મૂડાવેલો ભાલપ્રદેશ તામ્ર તેલમદનથી ચમકી રહેતો. કાનમાંથી કોષ કડક અત્તરની સુવાસ પથુ મ્હેકતો, એમણે એક સીધી સાદી પત્ની હતી. મૂગે મોઢે એમની તમામ સેવાઓ ઉઠાવતી ને એમની સંજનનતા વિરુદ્ધ આંગળી ઉંચી કરવાની બાગે જ હિંમત કરી શકતી.

નવા મકાનમાં રહેવા આવ્યા પછી ધણે દિવસે એ શ્રીમતીજી મારી નજરે પડેલાં, એ હાથથી જ મારી કચની રાંચ થાય છે. જણે કાંચે જ સદુ જનાવે બની ગયા હોય એમ મને સપણું થાદ છે. હું આંખ મીંચી ઉપાડું ને વિચાર કર તે પહેલાં તો આ મંદી કેટલીના જનારે પડ્યો છું ને મારું એ બીજા માણ પરનું કંક, પ્રકાશિત, હયા ઉગસવાળું સ્વર્ગ સુતું પડ્યું છે. એ શ્રીમતીજી જોડે મને પ્રથમ દષ્ટિએ પ્રણય સાંપડ્યો નહોતો. છતાં મારા પર છેતી કરવાનો આરોપ મૂક્યો હતો.

મીઠમ હજી હમણાં જ રાંચ થઇ હતી. એટલે સૂર્ય ચડતાં બદાર જવાનું વસસુ પડ્યું હતું. આખો દિવસ જણે કુરેર આખું જ નંખી જતું. મંધ્યાકાળ ચતાં જ નવું જીવન ઝળકી ઉઠતું. ત્યારે હું મારા ખંડોનાં તમામ બારીખારણાં ખુલ્લાં કરી દેતો. જે દશિણની અનિલ લદરી મને તાઝગીથી ભરી દેતી.

એક દિવસે આવા પ્રચંડ ગરમી બધીં અપોરે મારે બદાર જવાનું થયું. બેન્કમાંથી

થોડાક રૂપિયા લઇ આવવાની મારે ખાસ જરૂર હતી. ધંધા રાજગાર વિનાનો હું લહેરી જવાન હતો એટલે મારી ખર્ચો માટે નાણાં લેવા પથુ મારે બેન્કમાં જવું પડતું. પરંતુ આજનો પ્રસંગ ખાસ અગત્યનો હતો. નકકી કયાં પ્રમાણે અમારો લગન દિવસ એટલો બધો નજીક આવી ગયો હતો કે રાચરચીકા ને બીજી અગત્યની ચીજો મારે મારે તાકીદે તજવીજ કયો વિના છૂટકો નડતો. મારી આજસે છેક છેલ્લી ધડી સુધી મારા પર વિજય મેળવ્યો હતો. પરંતુ હવે મેં તેને બીજકુલ મયક ન આપવા નિર્ધાર કયો હતો.

હું નીસરણીથી નીચે ઉતરવા ગયો કે મારી નજર બીજા માણના બારણા ઉપર પડી, ફેરી વેચનાર વૃદ્ધ ફેરીઓ ત્યાં બેઠો હતો. તેની પાખે એક ખૂબ જ સુંદર ધૂવતી ઉભી ઉભી એક હાથે બારીનો પડો લદાવી રહી હતી. એનામાં સાંત તાઝગીમરી સુંદરતા હતી, તે એટલી બધી અસાધારણ ને સીધી હતી કે મારામાંનો કલાકાર એકદમ એની સાંત કદર કરી રહ્યો, એની સાડીનો છેડો મરતક પરથી સરી પડ્યો હતો ને એક લાંબો સ્વામ યુગ્મજાદાર કેશકલાપ એના રકંધ ઉપરથી છેક કમર સુધી પ્રસંરી રહ્યો હતો. એના સાદ કપોલ પ્રદેશ પર કુંકમચંદ્રક નહોતો એ કળતાં મને વાર લાગી નહિ. મને લાગ્યું કે સ્નાન કરી બહાર આવતાં એને ચાંદ્રો કરવાની પથુ કુરસદ મળી નહિ હોય.

હું રમણા નજીક પહોંચ્યો કે કંધક એવું બન્યું કે હું વિરમચકિત થઇ ગયો. કેયવ રોહની આ સુંદર પત્નીએ જરા દષ્ટિ ઉંચી કરી મારા તરફ નજર કરી ને જણે મારા પ્રત્યે ધ્યાન ન બેસાડ્યું હોય તેમ ફરીથી ફેરીઆ સાથે વાતે વગગી. ને ઝડપથી પાછળના ખંડમાં સરી ગઇ. અગત્યને

જેતાં કોઈ પણ સ્ત્રી એમજ વર્તે. એમાં કશું જ નવાઈ નેવું નહોતું પરંતુ આ ઝડપી બનાવથી હું તો ધડીક ત્યાં જટાકાજ ગયો. પછી બહાર રાજભાગ પર આવ્યો ત્યારે તો હું સ્વચ્છ વિસરી પણ ગયો હતો.

રાત્રે ઘણો મોડો હતો ઘેર આવ્યો. થકિલા શરીરે પરાણે દાદર ચઢ્યો કે બગેરનો બનાવ મારા સ્મરણમાં આવ્યો. સર્વજ્ઞ શાંતિ પ્રસરેલી હતી. ફરતી ચારે દિશાના દીપકો છુકાઈ ચૂક્યા હતા. માત્ર દાદરમાં ટમકતો એક નાનકડો રાતો દિવો પ્રકાશ કરતાં હાથ વધારે પ્રસારતો હતો. મારાં પગલાંનો અવાજ બીજો કોઈ પ્રસંગે તો કોઈનું ધ્યાન પણ ન બેઝે પણ એ પડીએ તો ઉઠતી રાત્રિને ફર રીતે અઝાકાવી રહ્યો હતો. મારી ઠાંડાની પડીઆળ હાથ જોડી મધ્યરાત્રિને વંદન કરતી હતી.

મધ્યરાત્રિ ! બધાને નિદ્રાધીન થવાની મીઠી પળ. હું પણ કંઈ પાણીએ સ્નાન કરી મારી પધારીમાં લપાઈ જમરા. સખત કેકળાટથી પરસેવે હું પત્તણી ગયો હતો એટલે થકિલા હતો છતાં સ્નાન કર્યો વિના તો છૂટકો જ નહોતો. એવામાં એકએક મને વિજળાનો આવચો લાગ્યો. માથાથી પગ સુધી ધૂનરી વણ્ણી. દાદરના પહેલા સમજા આગળ ખાસજ સહજ ખૂલ્લું હતું. તરાક ને ત્યાં અંધારામાં ફેરાવ શેઠની પત્ની હેલી હતી. મને આવતો જોષ તે એક ઇચ્છ પણ ખસી નહિ ઉઠતું એની ચમકદાર આંખો એદમથી અંધકારમાંથી મને તાકી રહી.

એ રાત્રે હું પધારીમાં પડ્યો તોય બનેલો. એ બનાવ મારા સ્મૃતિપટ પરથી દર ખસી રહ્યો નહિ. પેલા અર્ધનાગા ડાંચવાયલા માણસની આવી પત્ની ! માત્ર સુંદર જ નહિ પણ મધ્યરાત્રિ સુધી પતિને પાછા આવવાની ગાટ જોષ એસી રહેનારી પત્ની.

પૂર્વપરિચિત પગલાંનો મનમમતો અવાજ શ્રવણ કરવા અધીરી બનેલી પત્ની કદાચ રાતભર એ ધન્યવદી પ્રાપ્ત ન પણ થાય છતાં પતિ માટે તત્કસતી પત્ની.

એ દિવસ પસાર થઈ ગયા.

એટલામાં તો ઘણીયે વાર મેં ઉપર નીચે ચઢ ઉતર કરી દરેક વખતે કશાકની વાટ જોતી. એ ત્યાં મારી નજરે પડતી, હવે તો પ્રથમ જેવી સ્ત્રી સુલભ લક્ષ્મીની મને ઝાંખી થવા પણ ન લાગી. હવે પદો અંદર હડી જવાનું પણ થવું નહિ. પહેલા દિવસની પેઠે ખંડમાં સરી જવાનો તો પ્રસંગ નહોતો.

એક દિવસે સવારે હું બહાર ગયો હતો ને પાછો ફરતાં મને બગેર થઈ ગયા. છુખ તો કહીને લાગી હતી એટલું જ નહિ પણ માથું ફાડી નાખતી મરમીથી હું અકળાઈ રહ્યો હતો. ઉપર જમ સુંદર સ્નાન કરવાનો કલ્પનામાં હું વિહરી રહ્યો હતો. હું મારા વિચારોમાં એટલો બધો તલ્લીન હતો કે રોજીંદા સ્થળે રોજીંદી ચિરપરિચિત વ્યક્તિ ઉભેલી હતી તેનો મને ખ્યાલ પણ આવ્યો નહિ. હું તો સીધો ઉપર જ ચાલ્યો. અને પછી—

“ઘેર આવતાં બહુજ મોડું થયું, નહિ?”

બીજા દાદરે વચમાં જ મારા પગ ચોંટી ગયા. આશ્ચર્યના પહેલા મોજાથી કળ મેળવતાં મને ચોડી વાર લાગી કેવો મીઠો સ્વર !—
“હા, તેથી શું?” મારાથી જવાબ આપાઈ ગયો.

“તે દિવસે પણ તમે મધ્યરાત્રિ પછી આવ્યા હતા. ગમે તેમ સખડવા સુખત્યાર છો, નહિ? કહી કામકાજનો નિયમજ નહિ.”

“અરે !” હવે મારાથી પણ ભોંક્યા સિવાય ન રહેવાયું. “હું તો ઉઠ્યા ઘણું નિયમિત છું. એટલું બધું છે કે અનિયમિત રહેવાની મારી આ નિયમિત ટેવ હું ફેરવી જ શકતો નથી સમજ્યાં ને.”

પરંતુ મારી એ મળક પર એણે ધ્યાન આપ્યું નહિ. મારી મળક એને ખૂંચી નહિ. એણે તો શાંત વિશ્વાસભર્યા સ્વરે કહ્યું. “આમ રજાશે તો તબિયત સારી નહિ રહે. તમારી સંભાળ રાખનાર કોઈ નથી એટલે તમે તમારા શરીર માટે ગમે તેમ બેપરવા રહી શકો નહિ. માથાસે જીવવું-હોય તો શરીર પણ સાચવવું જોઈએ.”

આ બધી ડાહી ડાહી વાતો ઘણીજ મીઠી, માયાળુ ને માનુષી હતી. મધુર બાવના-શીલ યુગરાતી બાઈ સ્વભાવેજ માયાળુ ને બાવનાશીલ હોય છે. એના દિલમાં અખંડ પ્રેમ નીતરી રહે છે. મેં પણ આવું ઘણું પ્રસ્તોતો વાંચ્યું હતું. પરંતુ ઘણી વાર એવી વાતો કુદરતી રીતેજ મને ઝમતી નહોતી. મારું મન સંશય પામતું. એટલે આ બાવનાપ્રદર્શન અને મુજબી નાખે એવું હતું. બીજા કોઈને નહિ ને આને આટલી બધી મારી શી પંચાત ? કેવી હીંમત ?

મારા સ્વરનો કટાક્ષભર્યો રણકાર મેં જરાય છૂપાવ્યો નહિ. “ને આપના પતિ કેશવ શેઠ” મારા સ્વરમાં કુદરતી કંઈકતા આવી “ચેતાના શરીરની બરાબર કાળજી રાખે છે. એની તો તમને ખાતો છે ને ? એમને માટે પણ આપને મધ્યરાત્રિ સુધી જાગરા કરી વાટ જોવી પડે છે ને ?”

પરંતુ ફરીથી મારે હાર ખમવી પડી. મારી ટીકાની પ્રથમની મળક પેટે તેના પર કશી જ અસર થઈ નહિ. એણે ચેતાનો સુંદર નિરોપ બમરો ઉચી કરી “મારા પતિ !” તે આશ્ચર્યથી બોલી ઉઠી. “આપ કોની વાત કરો છો ? અરે રે ! આ પ્રાણીને તમે મારો પતિ માની બેઠા છો ? તમારે આંખો પણ છે કે નહિ ? મારા હાથ જુઓ મારું કપાળ જુઓ.”

તેણે ચેતાના નાનકડા કુમારભર્યા હાથ બહાર કાઢ્યા. ત્યાં બંગડી નહોતી, કપાળે કુટુંબચંદ્રક પણ નહોતો.

હું સાવ બની ગયો હતો. શું જવાબ આપવો તેની પણ મને ગમ પડી નહિ. “પરંતુ મને સમજાતું નથી” હું ગમે તેમ બળાયો “એ તમારા પતિ નહોય તો તમે શા માટે—

“મારા પતિ, મારા પતિ !” તેણે દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂક્યો. “મારા પતિનું સ્મરણ પણ કરવાનો હક્ક મેં જોઈ નાખ્યો નથી ?” તે મનમાં જ બળી ને પછી અર્ધ સ્વપ્ન પેટે તે પડદા પાછળ સરી ગઈ.

શિક્ષા ખંડ પેટે હું ત્યાં ઉભો જ રહ્યો. હાલવા ચાલવાની પણ મારામાં શક્તિ રહી નહિ.

એજ મોડી રાતે કાચનાં વાસણો કુટવાનો અવાજ આવ્યો. હું નિદ્રાધિન થવા મથતો હતો ત્યાં ધીમે પણ રપટ કદાવંત સ્વર મને સંભળાવો. રાત્રિની બધકર શાંતિમાં એ દીર્ઘ નિશ્વાસો હૃદયબેદક હતા. નાગજીના વળાંક પેટે એ મારી નિદ્રાને વીટળાઈ વળ્યા. કંઈક અસાધારણ બનાવ બની રહ્યો હતો. મારું કદપનાશીલ માનસ રમણે ચડ્યું હતું. કેશવ શેઠ ને એની મનોરમ પત્નીનો બેદ મને મુજબી રહ્યો જેમ જેમ એના વાતોત્તર પર હું વધારે વિચાર કરતો ગયો તેમ તેમ હું વધારે મુઝાતો ગયો.

સવાર પડ્યું.

—દાર પર આવતાં જ સ્વાભાવિક રીતે મારી નજર રમણ પર પડી. ત્યાં એ ઉભેલી જ હતી. હજી વહેલું પડેલું હતું. કાલની પેટે મારી તબિયત માટે એને ચિંતા કરવા દેવા હું તૈયાર નહોતો. ગઈ રાતના બનાવો પછી એને પૂછવા જતો હતો ત્યાં તે બોલી—

“ મારે તમને કાંઈક કહેવું છે. ”

હું એની સામે જ ઉભો હતો. “ ત્રણ આઠ વાગે પાછા ફરવાથી મનુષ્યપ્રકૃતિ ખરાબ થઈ જાય છે, એમ તો તમારે કહેવું નથી ને ? ” મેં મારા કાંઠાની ધડીયાળ જોઈ કહ્યું.

પરંતુ હંમેશની પેઠે મારી પરવા ક્યો વિના જ રોજની સાંત રીતે તે બોલી “ તમારે માટે નહિ. મારા વિશે કહેવું છે. ” એના સ્વરમાં અને દુઃખની છાયા દેખાઈ. એવું મેં સદૃશ શીકકું પડેલું જણાવ્યું.

“ ખરેખર ! ” હું બોલ્યો “ હું તમને મદદગાર થઈ શકું એમ છું ? ”

“ મારું નામ રાધા—” તે બોલતાં બોલતાં અટકી પડી.

“ ઘણું જ રસિક નામ. પણ હવે તમારું કહેવાનું પૂરું કરો, આ જરાક વિચિત્ર લાગે છે નહિ ? આ સ્થળે આપણે એકલાં ઉભાં રહી વાતો કરીએ, એ ઠીક નહિ. ખાસ કરીને તમારા પતિ-ના-ના, કેશવ શેઠ આવી—”

“ મહેરબાની કરી એ માણસનું મને સ્મરણ ન કરાવશો. ” એના વદન પર ધિક્કારની છાયા પ્રગટી “ એ તો સંજ્ઞાનનો અવતાર છે. સંજ્ઞાન જાતે જ છે. ગઈ કાલે મેં તમારી સાથે વાત કરી એની એને ખબર પડી ગઈ. કેળુ જાણે કેવી રીતે ? ને ગઈ રાત્રે એણે મારી પર જીવન મુજબો. મરત્યુ થાય છે. હવે મારાથી વધારે સદન થઈ શકે તેમ નથી. ”

“ પરંતુ એ તમારા પતિ ન હોય તો—” મેં પરાણે કહેવા માંડ્યું.

“ દા. દા. હું એ વાત પર જ આવું છું. હું એમ તમને કહેવા જતી હતી. ”

તેણે કપકાબરી રીતે મને કહ્યું. “ પરંતુ તમે એવા અસ્થિર ને અધીરા છો કે સાંતિથી મારી વાત પણ સાંભળતા નથી તમે સરકારી ને સુધરેલા યુવાનો કેટલાં નિષ્કુર હો છો તે હું જાણું છું. તમે માત્ર બોલતા મશીન એવા જ છો. તમે બધા આત્મસંતોષી જીવડાઓ છો. તમારી માન્યતાઓ ને તમારા સિદ્ધાંતો અગત્યમાં મૂકવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે તમને ધુરસદ હોતી તથી ને આવી રીતે મારી સાથે વાત કરતાં કેવું ખરાબ દેખાય એવા તમને વિચારો આવે છે. પરંતુ હું તો મારી વાત કહેવા આવી છું ને કહીશ જ. તમારા વેરાન દિલમાં એ ઘણું ઝરણું જરૂર પ્રગટાવશે જ. સાંભળો. મારું નામ રાધા. મારા પતિ-મારે પતિ હતા જ. તે ઘણા જ વિદ્વાન હતા. એક વિદ્યાલયમાં આચાર્ય હતા. અમે સુખી હતાં. ધણાં જ સુખી હતાં. અમે સીધું, સાદું ને સંતોષી જીવન ગાળતાં. પરંતુ એ જીવન ધણું જ ઢેકું નીવડ્યું. એ સંપૂર્ણ સાંતિની વચ્ચે સંજ્ઞાનનો શિષ્ય હપરિધત થયો. આ કેશવ શેઠ. મારા પતિનો એ નાનપણનો મિત્રબીતો. એકાએક એને મારા પતિ પર વફાઈ ઉભરાઈ આવ્યું. એની પત્ની માટે ખૂબ વફાઈ થઈ આવ્યું એમ અને પાછળથી સમજાવ્યું. એમના ખાસ મિત્ર તરીકે અમારી એ અવારનવાર મુલાકાત લેવા લાગ્યો. અમારા સંબંધ ખૂબ જ ગાઢ બની ગયો. ત્યારે તો એ કેવું સુંદર વર્તન રાખતો. દરેક વિગતે કેવું સંપૂર્ણ ! ને હવે મારી સાથે વાત કરવાની હોય છે ત્યારે એ માગ દબને જ શરૂઆત કરે છે. ધીમે ધીમે-મારા પતિ એના માફમાં કસાયા. એટલે સુધી કે ત્યારે મારી માતાની માંદગીની ખબર આવી ને તેમને રજા ન મળી-શકી ત્યારે તેની સાથે મને સંબંધ મોકડી. મને એ મુખાર્ષિ લઈ આવ્યો પરંતુ

એવું બને તેમ હોત તો હું મારી બતે જ તેમ કરી નાંખત. કોઇપણ આપની વાત વધાવી શેવા તૈયાર થશે નહિ એની મને ખાતરી છે. મારી માતા જીવતી હોય તો કાંઈ બની શકત. મારી માતાને જીવશ્લેષ આઘાત પડ્યોઆઘાત બહલ મારા પિતા અને કદી માફ કરવાના નથી. મારા પતિ કલંકિત પત્નીને ઘરમાં લઈ પોતાની પ્રગતિશીલ કાર્કિંદની ધૂળમાં નહિ મેળવે. કોઇપણ પ્રકારની એમને મારી ખોટ સાક્ષવાની નથી. એ તો કથારના ય ખીજવાર લગ્ન કરી ચૂક્યા હશે. મારાં સર્ગાવહાલાં દુનિયાનાં ગાંઠાં માણસો છે. પ્રભુથી ડરીને ચાલે છે. એમને કહેવાયો કાંઈ જ અર્થ સરે તેમ નથી. "

" બહે એ વાત જવા દો " મેં કહ્યું, " પોલીસને ખબર આપવાનું જ ફીક પડશે. એ થેલા નરાધમની ખબર લેશે. "

" પોલીસને ખબર આપવી છે ? અત્યંત નિરાશામાં તે વ્યાકુલ બની રહી, 'હું' પોલીસની સૂચના કરીશ એવી એણે કહીયે કલ્પના નહિ કરી હોય. " એથી કેટલી બધી ધમાક ચરી ને કલંક જાહેર થશે. પણ એથી તો મારી સ્થિતિ ખણી જ કહેાડી બનશે ને જમતભરમાં માફ કોઈ જ આશ્વસન રહેશે નહિ. ના ના પોલીસને ખબર આપશે નહિ. "

એ પોતાની વાતમાં ખૂબ જ મક્કમ હતી. ' હું દાલ કાંઈ વિચારી શકું તેમ નથી. હું યાકી ગયો છું. મારા મગજ પર ખૂબ બાર પડ્યો છે. થોડો વખત વાટ જો. હું જરૂર રસતો કાઢીશ. " પછી હું ઉપર ગયો ને મારી પધારીમાં પડ્યો.

જે વધારે દિવસો પસાર થઈ ગયા.

માફ મગજ વિચાર ચગડોળે ચડ્યું. માત્ર વિચાર કરવાથી હું વધારે ગૂંચવાઈ

ગયો. મારા શાન્ત જીવનમાં જે પ્રશ્ને ઉદ્ભા-
પાત મંચવી મૂક્યો હતો તેને દિલમાંથી એકદમ કાઢી નખાવ તેવો નહોતો, તેમ તેનું જલ્દી નિરાકરણ પણ અઘ શકે તેમ નહોતું. એકદમ કામે લાગી જઈ એનો નિવેડો આજીવાની મને નૈતિક ફરજ લાગી.

એ બપોરે હું બહાર જવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં આંકાશમાં ગોરંબો ધેરાયથો એક ઢું અટકી પડ્યો એમર વાતાવરણ શાંત ને ગંભીર હતું. જાણે કોઈ ભયંકર તોફાન ઝંખૂમી રહ્યું હતું. હું જીવનમાં જઈ ઉઘો ને ઝડપથી બદલાતા આકાશના રંગોને વિચાર કરવા લાગ્યો. થોડી જ વારમાં ખૂબ જ અધિકાર વ્યાપી ગયો. પવન પણ ખૂબ જોરથી ફુંકાવા લાગ્યો. ભેતભેતામાં પ્રલયતાંડવ કરતું તોફાન તૂટી પડ્યું. બારી બારણાં જોરથી અથડાવા લાગ્યાં. અધાર એટલું બધું વધી ગયું કે જાણે રાત્રિ લહેલી પડી.

પવનના કંડા સપાટાને બેઠી હું શાંતિથી એક રહ્યો હતો. ત્યાં પાછળ મેં અવાજ સાંભળ્યો. પાછળ નજર કરતાં મેં જે એકું તેથી ત્રાફ થોડી કરી ગયું. રાધાએ મારા ખંડમાં પ્રવેશ કર્યો. મેં એના તરફ નજર કરી એટલે પવનથી ઉડી જતી સાડી વાળવા તે લડીક ચંબી એણે એકલી સાડી જ પહેરેલી હતી એટલે એની મોઢક આકૃતિનો ને જાદુભર્યાં અંગોનો મને સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવ્યો. એનો સ્વામીજો કેશ-
કલાપ છૂટી ગયો હતો ને એમર ઉડી રહ્યો હતો.

" તમે અહીં છો ખરા, " તે ઉપર ચડી આવી છેક મારી પાસે આવી ઊંભી રહેતાં તે બોલી, " છેલ્લા એ દિવસથી કેમ ખીલકુલ દેખાયા નથી ? "

" પણ આમ એકલાં મારા ખંડમાં.

ક્યાં ધુસી આવ્યાં " હું અરવરથ જની ગયો. " મારા પર આશ્રિત આણુશો. એટલું પશુ સમજવું નથી ? "

રાધા સહજ હસી. એ સુઝા હુંકા રિમતનો અર્થ હું કદી જૂલીશ નહિ. " તમારા પર આશ્રિત આણુશ ? ને તે પશુ હું ? પશુ કેમ ન આણું ? મારી આશ્રિતનો તમે વિચાર સરખો પશુ કયો નથી. "

"સાંભળો" મેં કહ્યું, "મેં તમારી વાતનો ધણેય વિચાર કયો છે. પોલીસને કહેવા સિવાય મને બીજો કશો જ માર્ગ જડતો નથી. એ નર્કના કીડાને એના જીવનનો પાઠ ભણવાનો મળશે. અને તમને ઠાંધપણુ આશ્રમમાં જોડવી દેતાં વાર લાભશે નહિ. હવે એવી જી સંસ્થાઓનો ટોટો નથી-તમને મને ત્યાં આશ્રય મળી જશે—"

એવામાં ધોધમાર વરસાદ તૂટી પડ્યો. હું મારું વાક્ય પૂરું કરું ત્યાં તો તે ખંડમાં મઈ ને હું પશુ પાછળ ગયો.

ખંડના ભેજવાળા ક્યામ અધકારમાં મેં એનો સ્વર સાંભળ્યો. તે વિચિત્ર રીતે શાન્ત હતો. દૂર જતો જણાયો " તમારી આરા રાખવામાં મેં જૂઝ કરી છે. " પછી તે એકાએક સખત બની મઈ ન જાણે. પોલીસને ખબર આપો, આખા જગતમાં જાહેર કરો. એકેએક વર્તમાનપત્રમાં છપાવી મારો એટલે પ્રત્યેક જણ મને ગટરનો આશ્રય લેવા આમળા થીંધે. હોત્તામાંથી ચૂલામાં. મારી વાતથી હાથ ધોધ નાંખવાનો બહુ સારો રસ્તો શોધી કાઢ્યો. જણે તમારી હથેલીમાં અંજારૂપ હોઈ એમ તમે વાતો કરો છો ને મને દૂર દૂર ફેંકી દેવા છોડો છો. પરંતુ મારે તમારો આભાર માનવો ભેદજે. પતીત શ્રીઓના આશ્રમમાં મને કોઢી દેવાની

તમારી યોગના મારે ખાંસ આભાર માનવાનો છે. "

પછી ચોમેર શાંતિ પ્રસરી રહી. વરસતા વરસાદના કિલકિલાટ સિવાય રાત્રિની અંગેડ શાંતિનો ભંગ થાય તેમ નહોતો. થોડીવાર પછી વળી તે બોલી, " કેમ શો વિચાર કરો છો ? "

" હા, વિચાર કરું છું. "

" શાનો વિચાર ? "

" કે બધું ગુમાવી દીધા પછી પશુ જી પોતાની અનંત શોશકિત ગુમાવી શકતી નથી. "

એનો સ્વર નરમ ભાવમયો ને દયામયો હતો "હું પતીતા છું તે હું જાણું છું મારા કરતાં એ હકીકત કોઈ વધારે સમજવું નહિ હોય. પરંતુ એને મારે સંયોગો જવાબદાર છે. પાંચ પાંચ વર્ષના લાંબા ગાળા સુધી મેં શાં શાં દુઃખ સહેન કયો છે એનો વિચાર કરો. " પછી તે એકાએક ઉઠી થઈ મઈ ને સાડી દૂર કરી તેણે પીઠ બતાવી " જુઓ મારી પીઠ પર પડેલા સેળયો તમને ખાત્રી થશે. કેટલાક તો તદ્દન તાળ ન છે. ચામડી પુલી મઈ છે. બોહી બરાઈ આગ્યું છે. મારા આખા શરીર પર તમને એવાં જ નિશાન જણાશે. આથી પશુ આપને મારે મારે દયા નથી આવતી ? "

એનાં ધીમાં દયાવણાં ધૂસકાં-વાતાવરણુની ગંભીરતામાં કંઈજતા ભરી રહ્યાં. દુઃખને કડવાશ ભર્યો એ ધૂસકાં એવું હીલ મેરી ખાતાં હોય એમ લાગ્યું.

" પશુ હું શું કરું ? " ક્યાથી વિવંશ બની નિરાધારતા અનુભવતાં મેં કહ્યું.

“ ગાલીપ્રદાન કે દરિયાદોષી તારું કશું જ નહિ વળે. મારી સૂચના ન ગમતી હોય તે તમારા દિલની વાત કહો. ”

તેણે પોતાની આંખો હુંહી નાખી. જરા સ્વસ્થ થઈ. જરાક અકળાયલા સ્વરે બોલી, “ તમે જ મને બચાવી શકશો. તમે જ મારા માર્ગ મોકળા કરી શકશો. ”

“ પરંતુ મને પોતાને સમજ નથી પડતી કે હું કેવી રીતે ?—”

નાટકી દળે એ મારે પગે પડી. મેં ઝડપથી પગ ખેંચી લીધા. “ હા તમે જ ” તે બોલી, “ હા. હું કહું છું કે તમે જ મારો ઉદ્ધાર કરી શકશો. તમારી ચરણ-રજની દાસી બનાવી-મારો સ્વીકાર કરી. ત્યારે જ મને નીરાંત વળશે. તમે સંસ્કારી છો, કેળવાયલા છો; બૂની જાનાના માણસ નેવા અંધ રૂઢી-પૂજક નથી. તમે જ મને આ જીવતા કોળખમાંથી ઉદ્ધારી શકશો. બદલામાં હું તમારી જીવનપદ્ધતિ ત્રસ્ટી રહીશ. તમારી દાસી બની ચરણસેવા કરીશ. ”

આમ એણે ખરા દિલની લાગણીથી મને વિનવણી કરી જ કરી. પરંતુ મારાથી કશું જ સંભળાયું નહિ મારું મગજ ધૂમ બની ગયું હતું. એની કોષ પશુ વાત મારે મળે ઉતરી નહિ. પડતા વરસાદમાં મારું મગજ બહાર મારી ગયું હતું. મારું દિલ મગડોળે ચઢ્યું હતું.

પછી તે ઉભી થઈ. એની સાડી એના સ્કંધપ્રદેશ પરથી સરી મઘ. પવનના સપા-ટાની પેઠે તે મને વીંટળાઈ વળી. એના અધરહાથની ગરમી મેં અનુભવી. તે મારી પધારીમાં પડી

આખું જગત મારી દષ્ટિથી અદસ્ય થયું.

મારી ચૂંકવણીનો પાર રહ્યો નહિ. વરસાદનો અવાજ પશુ મને સંભળાયો નહિ. ઉડતા સમઘની પાળે પારખું દીધું. તોફાન આવ્યું ને શની ગયું.

ત્યાં મારા ખંડનું બારણું ઉઘડી ગયું. ખંડમાં ચોમેર વીજળીનો દીપકપ્રકાશ ઝળ-હળા રહ્યો. કેશવ શેઠ મારી સામે આવી ઉભા હતા હંમેશ માફક કમરે એમણે ફક્ત રૂમાલ જ વીંટળાશે હતા. એક કંઠે હાસ્ય તેમના વદન પર રમી રહ્યું હતું. મારા દિલમાં તેજ રેડાયું.

ઝડપથી કપડાં સમાં કરી રાધા તેની બાબુથી નીચે ઉતરી મઘ. અકળાયલી લગ્નની મગ્ન પ્રતિકૃતિ. એ જતી હતી ત્યાં એની પીઠ ચાબડી કેશવ શેઠ બોલ્યા “ સાહચાર-મિયા ! ”

પછી તે આગળ આગે ને લહેરમાં બોલ્યો, “ આમ મુજાયલા કેમ લાગે છે ? આમ સૂખો નેવા કેમ દેખાયો છે. હજી અધારામાં, કેમ ઉભા છે ? ” મસ્કરીમાં આગળ વધી તે આખડાટ દસી પડ્યો.

“ લાવો, તમારો અધિકાર ફર કરે ” તે બોલ્યો, “ પાંચ દગ્ગર બસ થશે. તમારે એટલી રકમનો કાંઈ જ હિસાબ નથી. ”

“ એટલે ? ” મહ પરાણે હું ધુરકયો, “ તું શું સમજે છે ? ”

“ જોહ. તમે મને નાહક ઉંડી વિગતમાં ઉતરવા ફરજ પાડો છે ? ” નાહટકો દર્શાવતો તે બોલ્યો, “ બહે. આ મારી પત્ની છે. સમજ્યા ? તમે પરત્વી પર દુમલો કરી કોળદારી-ચુન્હાકિત કૃત્ય કર્યું છે. હવે તમારે બે વાતમાંથી એક પસંદ કરવાની છે. પાંચ દગ્ગરનો એક ફાડી આપો. પછી આગનો કમનસીબ બનાવ આપણે બૂની જાણશું. ”

નહિ તો કોઈનું સંગીત સાંભળ્યો. તમે
જણો છો કે એથી તમારું આપું જીવન
ખરબાદ થઈ જશે. "

" આ તમારી પરજીતર ઓરત છે ? "
હું જાણ્યો.

" અરે ! એણે હજી એ બધું તમે
સાચું તો માનતા નથી ને ? " અધીરાધથી
તે મોઢ્યો. " એ મારી પત્ની છે એ વિશે
જરાં પણ શંકા ન રાખશો. મહેરમાન ! હું
પવિત્ર ધાર્મિક માણસ છું. પરમેશ્વરથી ડરતો
રહું છું. નવા જન્માના સદવાસી લગ્નમાં
કે એવા દેશમાં હું માનતો નથી. મેં તમામ
ધાર્મિક વિધિ સંપૂર્ણ રીતે કરી છે. તમારી
દુઝા હશે તો એ બધું જ હું પૂરવાર કરી
આપીશ. આ નાનકડા પ્રસંગના જેમ

સાક્ષીઓ છે તેમ મારા લગ્નના પણ સાક્ષીઓ
છે. માટે જ હું તમને સલાહ આપું છું કે
તમે અને એક લખી આપો ને કોઈ ચકવાનું
માંડી વાળો. મારી આ સીધી સાદી સલાહ
ન મનતી હોય તો તમે જણો. "

એ ચીમળાવણ સુઝા વદન પર તાકીને
મેં એક મુકડી લગાવી દીધી, એ પાછો
હસ્યો. સમતોત્રપણું જાળવી ન શકવાથી
હથલી પડ્યો. એ બેબાન થઈ ગયો પણ
ખરણ ન પામ્યો.

નહિ તો હું ખૂનના યુદ્ધ માટે અહીં
આવ્યો હોત. પરંતુ મારો યુદ્ધો સાપરાધ
હલ્લો કર્યોનો બદલો એક નહિ લખી આપ્યાનો
હતો. એક ઉપર સહી ન કરી આપી એ જ
મામે સાચો યુદ્ધો છે.

—સ્ત્રીઓના—

પ્રદર, લોહીવા, રૂતુરોષ, વંધ્યત્વ, તથા ગર્ભાશયના રોગો માટે

સુંદરી સંજીવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકનો રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

દરેક સ્થળે વેચાય છે.

ડા. આર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ. ડા. આ,
બુ.બી નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો લેખે છીએ—

દરેક જાતની દેરી દવાઓ માટે સૂચીપત્ર એકત્ર મંગાવો.

ચંદ્રિકા લગ્નભરી

રાસ

[કાલે સંજે એકઠી બાણી—
રીસામણી રમતીતી—એ રાહ.]
ગગન ગોખે—

ધનધૂંધરે લપાટી
શાને સરખાતી—
ચંદ્રિકા લગ્નભરી.

આછા મલીરની આડશ કરીને
નયનો ભરીને બાણે નીરખાતી નાથને—
સગન લૂની લેાય—

નવોદા શી ન્હાની
ને રહેજમાં રીસાતી
ચંદ્રિકા લગ્નભરી.
રત્નનીને રૂપેરી સાણ, તારા દીપડીની ભાત
સાગરને સોહે કટિમેખલા, સોભા અમાપ
બોમની વિહારી
રસબીની ને રૂપાળી
ચંદ્રિકા લગ્નભરી.

શ્રી. શીવકુમાર શુક્લ

નવરંગ ચુંદડી

નવાનગરની નવરંગ ચુંદડી,
હોરું નહિ હું આજ; પ્રીતડી તો કહે છે.
સફરે ગયો મારો સાણ્યો રે,
હું તો વિભેગજનાર; પ્રીતડી તો કહે છે.
સફરેથી આવો સાણ્યો રે,
વધાવ્યો હૈયાહાર, પ્રીતડી ભાગે છે.
નવાનગરની નવરંગ ચુંદડી,
કોઇ લાવો દોરીડા આજ; પ્રીતડી ભાગે છે.
ચુંદડી હોં તારો રંગ ચૂએ રે,
સાણ્યો સોપી શું શોકય; પ્રીતડી ભાગે છે.
સો સો સજાઓ મારા સાણ્યોને,
શોકયને અખડ સૌભાગ્ય; પ્રીતડી ભાગે છે.
નવાનગરની નવરંગ ચુંદડી,
પહેરેલ મૂઢી આજ; પ્રીતડી ભાગે છે.
શ્રી, જમનાપ્રસાદ રહેતા

નૃત્યની જીવન ઉપર અસર

લેખિકા : શ્રી. વનજાળા હરિપ્રસાદ દેસાઈ

જયો રે સંસ્કૃતિ પરિપક્વ થાય છે. ત્યારે કલા પ્રગટ થાય છે. કાવ્ય, ચિત્ર, સંગીત, નૃત્ય, વગેરે આપણા જીવનના આવિર્ભાવો તે કલા છે. તે કચરાણે નહિ પણ જીવનના સારણે બહાર આવે છે.

મહાન કલાકાર એટલે, કલાને “ મનુષ્યનું ખોવાયેલું ગૌરવ પાછું આપનાર તત્વ છે ” એમ માને છે. કલા એટલે જીવનનો આનંદ. પણ જો આપણે જીંડા ઉતરીએ તો આપણને સમગ્રશે કે કલા તે માનવજીવનની ઉત્તમમાં ઉત્તમ શક્તિશાલી પ્રેરણા છે.

મનુષ્યના જીવનમાં આંતરિક ભાવો પ્રદર્શિત કરવાની જે કલા છે તેમાં નૃત્ય તે સૌના પૂજામાં છે. તે ધણીજ જુની કલા છે. જુના કાળમાં જ્યારે મનુષ્યમાં આપા પણ ન હતી ત્યારે તેમની પ્રત્યેક વ્યવહાર તે નૃત્યથીજ થતો.

આ કલા તે માત્ર મનુષ્યોનીજ નથી. પરંતુ જ્યારે પૃથ્વી ઉપર મનુષ્યો દત્તા પણ નહિ માત્ર પક્ષિઓ દત્તાં તો તેમના જીવન તપાસતાં માત્રમ પડશે કે તેમનામાં આ કલા હતી. મધુરનું નૃત્ય તે અતિપ્રચલિત નૃત્ય છે. તે નૃત્યો તેમની સાચી ઉર્મિમાંથી જ પ્રગટ થતી કલાઓ છે. માત્ર મનુષ્ય કે નહિ પણ પક્ષિઓ તો શું પણ આપણે વિગત એક ભવ્ય રાસ રમી રહ્યું છે. એ નૃત્યનાં સરો કાષ્ઠ વિરલ કવિ કે કલાકાર સાંભળી શકે છે.

* “ જુહુસુન્દરી ” કાર્યાવ્રય તરફથી ચોબ-ચેક બ્લેનો માટે હનામી નિબંધ હસ્તિદમાં આ બ્લેનના નિબંધને હનામને માત્ર ગણવામાં આવેલ છે. તેઓને પર્વ રૂપિયાનાં પુસ્તકો હનામ આપ-કામાં આવશે.

—ત્રી

આમ હોવાથી નૃત્યની અસર જીવન ઉપર ધણી જાડી છે. અને તેનું આકર્ષણ પણ સનાતન છે. બાળકો હંમેશા નૃત્ય જ કરે છે. તેમનાં નિર્દોષ કિલકિલાટમાં અને નવું નવું શિખવાની વૃત્તિમાં નૃત્ય જ હોય છે. વૈજ્ઞાનિકો જે નિહારિકા, મહો વગેરેનું જ્ઞાન મેળવે છે તેમાં એક પ્રકારનું નૃત્ય જ રહેલું છે. જો કે બાળક તેમજ વૈજ્ઞાનિક બંને આનાથી અજ્ઞાન છે પણ એ અગમ્યતામાં જ જે સૃષ્ટિમાં તાલબદ્ધ નૃત્ય થઈ રહ્યું છે તેનું જ અનુકરણ કરે છે. પુરાણી પ્રભુઓનાં દેવો પણ નાચતાં અને નાચતું તે દેવો તથા તારાઓને પત્રો યાજવા જેવું તથા મહાન વિશૂતિઓનું અનુ-કરણ મણાવું. આમ મનુષ્યનાં કર્તવ્યકર્મોમાં દેવો ભાગ ભેતા એવું મનાવું ને

“ મા, હું પાવાની પટરાણી,
કે મરણે નીસરી રે ભોમ ”

આ પક્ષિઓ એજ બતાવે છે કે દેવો પણ મનુષ્યોની સાથે નૃત્ય કરતાં. અને તેથી જ મનુષ્યોની મનોભાવનાઓ સિદ્ધ થતી. નૃત્ય-કલા તો દેવોના ઉત્તિદાસરૂપે પ્રગટ થઈ છે. ભક્ત એ નાટકમાં ચોતાવું સ્થાન સમજાય છે. અને પછી કર્મકાંડ ને પૂજાવિધિ ચોગ્ય છે. નૃત્યની ઉદ્દાસમય ભૂતિથી એક ભૂતનો ભૂતિભાવનો નર્શો ચડે છે. અને એ ધન્ય ક્ષણોમાં ભક્ત મનુષ્ય સાથે સીન થઈ જઈને ચોગવું ઉચ્ચ સુખ અનુભવે છે.

આમ્ને બોધો હિન્દમાં આગ્યા તે પહેલાં ડમ્પ સાથે નૃત્ય કરતા, અને શિવનાં ભક્તો તોડવ નૃત્ય કરતાં એ નૃત્ય પણ જીવ અને

શિવની એકતાનો અનુભવ કરાવે તેવું છે. નટરાગવું નૃત્ય શાન્તિનું સૂચક ગણાય છે.

જ્યારે ધર્મ અધોગતિએ ન્હોતો પોંચ્યો ત્યારે નૃત્યકળા પણ તેને ઉચ્ચ સ્થાને જ હતી. કારણ કે ધાર્મિક જીવન હિપર તેની અસર અગાધ હતી. પહેલાના વખતનાં લોકો નૃત્યથી જ ધર્મ સમજાવતા અને બકતો નૃત્ય કરતા. અત્યારે પણ જ્યાં ધર્મ તે માત્ર શબ્દપણ કે છુદ્ધિનો નદિ પણ જીવનધર્મ બનાવે છે ત્યાં આવી કલા ઉચ્ચ સ્થાને જ છે. તે જ જીવન હિપર નૃત્યની અસર પણ અપૂર્વ છે. આમ ધર્મ સાથે નૃત્યનો આઠ સર્ગધ જોવા પછી આપણે જોઈશું કે તેની પ્રેમ સાથે પણ આઠ મેત્રી છે. નૃત્ય એ તો પ્રેમનું અંગ છે. પશુ, પક્ષિઓ, નર્તન કરીને જ માદાને આકર્ષે છે. ને તેમાંથી પ્રેમનું પ્રાકટ્ય થાય છે. જુના કાળમાં અને હાલ મુધરેલા સમાજમાં પણ લગ્ન પ્રસંગે નૃત્યને સ્થાન મળ્યું છે.

આ કલા માત્ર પૃથ્વી પર જ વિરાજમાન થતી નથી. પરંતુ આ કલા દેવાને પણ વરી છે. શિવનું તાણડવનૃત્ય, નટરાગવું નૃત્ય એ દેવાનાં અતિપ્રચલિત નૃત્યો છે. ઇન્દ્રના દરબારમાં પણ અમ્ભરાઓ નાચતી અને તે નૃત્યો વડે તો ઇન્દ્રદેવે તેમનું ઇન્દ્રાસન સાચવી રાખ્યું છે. મદર્ષિઓએ જ્યારે દેવાની આરાધના માટે પ્રખર તપો આદર્યો ત્યારે દેવોએ તેમની કસોટી અર્થે અમ્ભરાઓને ગોકક્ષીને તેમને વધ કરવામાં આજ કળા વપરાઈ. ગન્ધર્વોનાં નૃત્ય વિષે પણ આપણે ધણી માહિતી મેળવી ચકોએ છીએ.

નૃત્યકળા ને સંગીતકળા તે જોડીયા બંધેન જેવી છે, કારણ નૃત્યથી સંગીત જીવંત બને છે.

આપણા દેશમાં વચમાં થોડોક કાળ એવો ગયો કે નૃત્ય તે દલકી કલા બહુમત.

જે નૃત્ય નીતિશાસ્ત્રને જન્મ આપ્યો તે જ કલાએ નીતિને અધોગતિએ પોંચાડી છે; તે વાત તદ્દન ખરી છે. પરંતુ તે કલાએ નીતિ નથી ખગાડી. આપણાં જીવન જ તેને માટે જવાબદાર કેમ ન હોઈ શકે? અત્યારે સમષ્ટિઓમાં કલાનો શોખ દિનપ્રતિદિન વધતો ગયો છે. અને જીવનમાં કલાએ સ્થાન લીધું ત્યારે નૃત્યકલાને પણ જીવનમાં જનતાએ અપનાવી.

હાલ નૃત્યના પ્રકારો ઘણા છે. અને તે બધા નૃત્યોની મુદાઓ સમજવી તે બાબા સમજવા બરાબર છે; કારણ મુદા તેજ નૃત્યની બાબા છે. તેના પ્રકારોમાં મુખ્ય કચક, કચકલ્લો, મણીપુરી તથા ભારત નૃત્ય પ્રખ્યાત છે. આ શાખાઓના નૃત્યકારો પણ સાચા કલાકાર તરીકે પ્રખ્યાત છે. ઉદ્યતકર, સીમ્પી, તથા રૂમણી દેવી, એ કલાને વધો છે, અને સમગ્ર ભારતવર્ષમાં એનો પ્રચાર ઉત્તમ રીતે થાય અને લોકોની કલા તરફ રચિ વધે તેમ જનતાને ઉચ્ચ કલાનું જ્ઞાન કરાવે છે.

નૃત્ય કલા અને પ્રેમ જીવનનો ઇતિહાસ જોતાં સમજશે કે નૃત્યકલા એ જીવનમાં કેટલી બધી ઉપયોગી છે ?

‘કલાની શરૂઆત’ એ નામના લેખમાં ગ્રોસે લખ્યું છે કે “મનુષ્ય સમાજની સ્થાપના અને સંસ્કૃતિનો ઉદ્ભવ નૃત્યમાંથી થયો છે. જે પારોકાલિક અવલોકન કરીએ તો સમાજની અનેક વિધિ પ્રવૃત્તિનું મૂળ તે નૃત્ય જ છે, કલા જ મનુષ્યના આત્માને ધોડે છે, પ્રકટાવે છે ને સંસ્કરી બનાવે છે. નૃત્ય એ તો સંસ્કૃતિનો શબ્દગાર છે. નૃત્યથી જીવનમાં તાઠગી આવે છે. પ્રેમ, સત્ય, ને સૌન્દર્યની ઝાંખી આ કલા કરાવે છે. અને આ પ્રેમ, સત્ય, ને સૌન્દર્ય તે પરમશક્તિ

પોતે જ. સંયમ ને જીવનનું અ જૂથ છે તે નૃત્યથી શોભે છે. નૃત્યથી શરીરને કસરત મળે છે. તેના અવયવો ચપલ થાય છે. સૌન્દર્ય ને લાવણ્ય વધે છે. ને જીવનમાં માધુર્ય આવે છે. રસિકતા, સૌન્દર્ય ઝાડક શક્તિ અને ઉદારતા ખીલે છે. માટે આ કલાકાર તે દષ્ટા ને યજ્ઞા બન્ને બને છે.

આ કલાનો ઉત્તમ રીતે વિકાસ કરવો તે આપણો ધર્મ છે. કલા વિદ્યાજી જીવન આ સંસ્કૃત દેશોમાં કેમ કલ્પી શકાય ?

કલાનો સમાજ સાથે નિકટ સંબંધ છે. યીનાઓ બહુ રપજી રહે છે કે “ હે માનવ

તારી પાસે બે રાટલા હોય તો તેમાંનો એક વેચીને પણ કમળનું ફુલ ખરીદજે.” કલાને ‘સંપૂર્ણ’ સ્વરૂપમાં વિહાળનાર આ જાતિનું જન્મ કથન છે, આ ઉપરથી સમજાય છે કે ને યજ્ઞિનું રહસ્ય નરી આંખે જોઈ શકાતું તે નૃત્ય નેવી ઉત્તમ કલા દ્વારા આપણે જોઈ શકીએ છીએ. નૃત્ય કલા તરફ જો આપણે બેદરકાર રહીએ તો પાર્થિવ જીવનનું દિવ્ય દર્શન સમજવામાં નિષ્ફળ નિવડીએ તે ઉપરાંત આધ્યાત્મિક જીવનનું સર્વોચ્ચ સ્થાન કરવા માટે અશક્તિમાન બનીએ છીએ. જીવન જીવવું છે તો મનુષ્ય કરતાં દેવ તરીકે શા માટે ન જીવવું ?

ક્ર

બચ્ચાંઓને અખૂટ ટાવત અને આરોગ્યતા આપનારી
કેફી પદાર્થોથી નિરાળી આયુર્વેદની અમૃતવૃદ્ધ ઔષધિ

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી (રજીસ્ટર્ડ)

હર્દથી રીબાતાં હજારો બાળકો આરોગ્ય, આનંદ અને નવચેતન પામ્યાં છે.

કો. ડબ્લી ૧ ના ૨૨ આના. વી. પી. પોષ્ટલ બુલ્ડ.

સીઓ માટે વધેત્વ વિનાશક ખેરતું ધી

કો. રતલ ૧ ના ડબ્બાના ૩. ૨.

દવામાં વાપરવા માટે ચોકસું મધ

કો. રતલ ૧ ના ૩૧. ૧.

વેદ ઓન. ઓચ. મહેતા

કાઠીયાવાડી બાલામૃત સોગઠી ડીપો, આંબાલોક, ભાવનગર.

સુંબઘમાં મહેતા આયુર્વેદિક ફાર્મસી, સી. પી. ટેન્કરાડ, લાડની વાડી,

સુંબઘ ૪.

—: નોંધપોથીને પાનેથી* :—

દ્વિતીય : શ્રી. ' હસિતમ્ '

[જીવન અંગના પાન ૧૭૪ થી ચાલુ]

તા. ૩૦-૧૦-૪૦ (દ્વીવાળી)

જામનપુરના ગોવાલીઆ ઘટની માયા ખુબ મનહર નીવડી, અને આજે-દ્વીવાળીના મંગલ પ્રભાતે પણ અમે ત્યાં જ આનંદ કર્યો. આજે અર્ધા હપાંતુર બની વાતો કરતાં હતાં કારણુ અપોરે અમે હુંવાધર અને આરસપદાણુના અડકવાળો ભેડાધાર જોવા જવાના હતાં.

હુંવાધાર જામનપુરથી નાગપુર આ માર્ગે થઇને જવાય છે. જામનપુરથી એ માત્ર ૧૪ માઇલ દૂર છે. હુંવાધાર જતાં સુપ્રસિદ્ધ ભેડાધાટ આવે છે. લીલીછમ વનસ્પતિઓથી ઢંકાયેલી ટેકરીઓ પણ આવે છે. :

આખરે અમહેં હુંવાધારના ધોધના રમણીય અને ભવ્ય સ્થળે આવી પહોંચ્યા. નર્મદાના નીર ઊતાવળાં ઊતાવળાં એક ભેખડ ઉપર આવે છે, અને નર્મદાની એ મસ્તી પસંદ ન પડી હોય તેથી બે હાથે એનો પ્રવાહ જાલીને રકંથેથી આસાની પછાડાટ આપતી હોય એમ ભેખડ મગફળીમાં હસતી હસતી હુંવાધારના રમ્ય દર્યને જન્મ આપે છે. એ પ્રકૃતિ-ચિત્ર નજરે ચડે ન ચડે ત્યાં તો આપણે કહી લીએ કે, " સરસ-હિનત ! " રવાનાં બીજોરો કામ્ય જેવાં પશુને ફેંકી-ઉછાળીને ગેલ કરતા હુંવાધારનું મંભીર મર્જન દર્યની ભવ્યતામાં પૂર્તિ કરે છે. ચાલીસેક શીટ નીચે ટુંટીયાં વાળી પહેલી

ચિલાઓ ઉપર માન બંગ થએલાં નર્મદા-નીર ધુમાડના ઝોટા જેવાં જલ શીકરો ઉછાળી હિનત બને છે. આજીઆજી આ વિરાટ દર્યની ' નીરખ ' કરતી, અડકીને ગોહવી મૂકેલા પ્રન્થો સમી, તો ઝાઈ વળી ભેદરકાર ડોક લંબાવીને એકીટસે દર્યમાન કરતી, ફુચરે અને કાળ બિહામણી ચિલાઓ પ્રેક્ષક સમૂહ બનાવીને જીભી ફેલી, દર્યની ભવ્યતાથી ભડકવા છતાં એની મનોહરતાના ધુંડા પીવાની ઇચ્છા ન રોકી શકવાથી જિએ થોડક દૂર નાનાં નાનાં લીલાંછમ વૃક્ષ-ખાળોટો ટાપે વળ્યાં હતાં, અને લઘુતા તથા પામરતાના પરિવેશથી વીંટાઇને અમે ' મે પ્રકૃતિના આ હિનત અને અવશ્ય કસા પ્રદર્શનનું ' રસ-પાન કરી રહ્યા.

અમે આ દર્ય જોતાં ધરાતા જ નહોતા, તેથી પ્રેક્ષકસમૂહ બનાવી જીભેલી પેલી જાંચી ભેખડમાંની એકની પીઠ ઉપરના ધૂંટણુ-ફૂળ વહેણુમાં આમ તેમ હાથછપીયાં કરો અમારી કુદ કુદલક જેણાઓ કરવા માંડ્યા-દર્યની મોહક અસર અમારા પર અતિશાદ હતી, તેથી અમારી મંડળીમાંના એકે કહ્યું, કેટલું સરસ ? " અને બીજેન ગોલી " આજુ તો વર્ણુન પણ ન થાય હો ! "

મારી સાહિત્ય રસિકતાની હમેશ દીખળ કરતા મોટામાપએ બેનતો હાથ દખાવી મારો તરફ ફેંક્યું, " નાનામાત્ર હોય તોયે કેમ ? "

હું ગભરાયો-પણ ધીમે રહી મૂક્યું, " તો તો હુંવાધાર બાપા-રમ્યાં બેસે જ ? " અને પાણી ઉછાળવાનાં તોફાનોની ઉપરવટ

* આ વિભાગ પત્ર રૂપે છેલ્લા બરોડા કાલેજ એજીકીતમાં પ્રગટ થયેલ છે.

થતાં બધાં ખડખડાટ હસી પડ્યાં. નર્મદાનાં નીતર્યાં આવતાં નીરે અમારી વિનંદ-લક્ષ-રીઓ વચ્ચેથી છાનું છાનું મલકાતાં મલકાતાં વહેતે જતાં હતાં. પણ મોટાભાઈએ મને એટલેથી ન જ છોડ્યો-“હું વર્ણુન કઈ ? જાણે...જાણે...એન તું જ કહી દે ?” “હું ? જાણે...દૂધના દેગડા ટોળાતા હોય !”

“વાહ...વાહ...હવે તો મને યે આવડશે જાણે. દૂધપાક ન પડતો હોય ને શું ?” મોટાભાઈની બોલવાની રમૂજ શેરીથી ફરી પાછાં બધાં ખડખડાટ હસી રહ્યાં. ફરી પાછાં બધાં મંડ્યાં અને કહે, “હવે તમે કહો !”

વર્ણુન ? “જાણે નિહારિકાની મ્મેત સાડી એના રેવા ગાતી ગાતી તાકાવા તાકા ભીખેડી રહી છે-” “હું કદાચ કપવાની પાંખો ફડકાવતો કાદમ્બરીઠારની નકલ કરવાનો ડાળ કરત પણ હાં તો વળી પાછી પાણીની ખરતીમાં બસ-બસ-હવે બસ પી જુએ સંભળાઈ રહી. નાહી કરીને ફરી પાછાં અમે પોષ-સૌંદર્યપાન કરવા બેઠાં.

સૂર્યાનાં ફિરજો. ધુવાધાર ઉપર વરસી રહ્યાં હોઈ મેઘધનુષ્યની કલ્પના કરતાં કવિઓ પાદ આળ્યા. એ સંયોગ બહુજ હૃદયંગમ અને મનમોહન રંગકલા પ્રદર્શન કરાવતો હતો-સફેદ, સુદીપ્તિ માંય એવા મલમલની અંદર રંગબેરંગી ચળકતી તારલીઓ અને ટીકીઓ ગૂંથી દીપ્તિ હોય અને એવો બેનમૂન પડેડો ‘ક્ષણે ક્ષણે નવતામ્’ પારતો હોય, અમર તો ઝીણું-અતિ ઝીણું અનેક રંગના કુસુમોનો મોગરાનાં પુષ્પોથી ઠંઠાએલા લતા-મંડપ ઉપર અવિરત અંબિકેક ચઢ રહ્યો હોય એમ મને લાગ્યું-અને ઊડતાં જડદોરોએનો પારદર્શક સમૂહ તો જાણે ત્યાં વરૂણદેવ સ્વયં યગ કરતા બેઠા હોય એવો આભાસ રેતા-કરતો હતો, આ બધું ધુવાધારની અડોઅડ જ

સપોઠારી રૂપેરી જલધારાઓ શરીરને સંકોચતી સંયોચતી નીચે અથડાઈ-પછડાઈને યાકો ગયેલાં. શાંત ચપ રહેતાં નીરમાં સમાઈ જતી હતી. પ્રકૃતિના આ વિશાળ અને ઉન્નત મહાકાવ્યની રમરણુ-પ્રસાદી લઇને અમે પાછા મોટરમાં બેસી નીચે ઉતર્યાં.

બેઠવાટ ઉપર Marble-Rocks નામે સુપ્રસિદ્ધ આરસપાણીના ખડકો વચ્ચે નર્મદાનાં નીર લલિત વળાંકો કરીને મોઠવાઈ ગયાં છે. અમે પણ આ જોવા ગયાં. હવે, ધુવાધારની સુંદરતા નહિ તો પણ ભળતાને ય બૂલાવે એવું આ-શું કહું ?-આરસટ-૬ મઝાનું રચળ છે. એકાદ માઇલના વિસ્તારમાં આ આશ્ચર્યકારક આરસપાણીની ટેકરીઓ ઊભી છે. અહીં નાની અને મોટી ઢોડીઓ પ્રવાસીઓને આ બહુ દેખાડવા લાઇ જવા માટે હોય છે. અહીંની લોકલ બોર્ડની દેખરેખ દેખ એ બધી ઢોડીઓ ચાલે છે. મોટી ઘોટમાં પ્રત્યેક નાવિકને ૦-૨-૦ મળે છે, અને નાની ઘોટમાં તો બે જ જણાં બેસી શકે છે. આખા માઇલના ચકાવામાં ધંત્રવત દહેસાં મારતા એ અમલવીઓને જોઈ આપણને લાગે કે આ પરિશ્રમને અને આ દાડ-ધસ કામને બદલામાં માત્ર...

અમે મોટી નાવમાં બેઠાં !

આ બે માઇલના ચકાવામાં ધુવાધારનાં પાણી સરોવરરૂપે પથરાયાં છેઃ એકની એક નર્મદા પણ કશો એ બલવાદાની તરલ નર્મદા, કયાં એ ધુવાધારની અંકિકા શી નર્મદા, અને કયાં આ સાન્ત-વિશાળ અને ત્રણસો ત્રણસો ફીટ ઊંડાં જલથી ભરી ભરી સરોવરરૂપી નર્મદા ! નર્મદાનો પટ અહીં એટલો જથ્થો નિરંકુશ બની આડાઅવળા પડતા રે છે કે આપણી નાવ થોડેક ગમ અને આપણે હવે કીચે માર્ગે આગળ જમણું

એની મૂંઝવણુ ધરીબર થાય. ધારતા હોઈએ
કાળી બાળુએ અને નીકળે જમણી બાળુએ.
આપણી નાવને આમળ વધવાનું માર્ગદર્શક !
જલમવાહની એ અટપટી સૂત્રજ્ઞવામણીએથી
રીઠો ઘઘ ગએલો નાવિકોના નાયક તો જો કે
હંડે કલેજે અમને વાતોમાં રસમય બનાવી
રહો હતો. આખે રસ્તે 'વાણચી વાતું
કરતા' હોય એવા જુખરા, જુરા, કાળા,
પીળા અને શ્વેત રંગના Marble rock-
આરસ પથ્થરો બને બાળુએ જિંચી નીચી
ભીંતો ચણીને ઊભા હોય છે. વચ્ચે વચ્ચે
એકદમ સ્ફીકા તો વળી પાછા પર્વાંકી
વાળાને એક પંજે ધુંટણે જમાવો બીજી
હથેલી પર હડપચી ટેકવતા વિચારમૂઠ માનવો

એવા ખડકો એવામાં આવે છે. રાણી દુર્ગા
વત્તીની ટેકરો, 'શ્રીગાર' - ટેકરી ચૌકીની ટોચ,
મુંદેરની મહારાણીનું શિવલિંગ, ચાંદો-સુરંગ,
દત્તાત્રેયની સુકા, બંદર કૂલી (વાંદર) એક
ટોચથી બીજી સામેની ટોચે જઈ શકે એવી
રીતે ખડકો ગોઠવાયા છે.) હાથીના પગો,
ધોડના પગો, તીલકઠંભો વૃષભ, વગેરે
જાપાઓ નાવિકોના નાયકો અમને ખતાવી.

કિનારા પર આ પથરોમાંથી જ બના-
વેલી વિવિધ કલામય વસ્તુઓ પ્રવાસીને
ચોભાવી દે છે-એને ગળવું હળવું કરું
કરવાનું મન થાય છે-અને પાછો એ જામવ-
પુરની કોસાહસમય હવામાં સ્થળ નય છે.
(અપૂર્ણ)

એકજ ખાલો દૂધ

એકજ ખાલો દૂધ માયું હું એકજ ખાલો દૂધ.

કેશરી એકજ ખાલો દૂધ

રસાળુ એકજ ખાલો દૂધ.

સોહા પીધા, છ'બર પીધી-નારંગી નિરંતર પીધી.

ચઠા કોફી વળી જુલાળ પીધી છતાં દરથું ના દૂધ

હૃદયમાં ચાલે-ભારે સુદ

માયું હું એકજ ખાલો દૂધ

—એકજ ખાલો દૂધ

પાણી પીધું તેજ પીધું-જુલાળ માટે દોલેલ પીધું

મીઠું ઉર સખ કુછ પીધું તેાય દળી ના ભૂખ

સદા રાખી મન સુખ સુદ

માયું હું એકજ ખાલો દૂધ.

—એકજ ખાલો દૂધ

કોધરથી ઝેર પીધું ને મીઠું મળેલું મધ પીધું

બહુ બહુ આર્થ પીધું પણ ના તત્વ કોઈએ દીધું

ખરીબર ! બને હૃદય સુખ સુદ

મળેલે એકજ ખાલો દૂધ

કેશરી એકજ ખાલો દૂધ

રસાળુ એકજ ખાલો દૂધ

—એકજ ખાલો દૂધ.

શ્રી નટવરલાલ સુનીલાલ મોદી

અંતરની વરાળ

આ લેખ અવશ્ય વાંચજો. એમાં સત્યકથાઓનું હુમખું છે. એમાં તત્તરપર્યાં વિચારો છે. એમાં નારીછવનની ભૂત અને વર્તમાનદશાનો કફળ તેમજ આરાજનક ચિંતાર છે. આ શુષ્ક પ્રવચન નથી; વર્ષોના ચિંતન અને અવસોકન પછીના હૃદયોદ્ગાર છે. સૌ શું છે, દોષ છે, પુરૂષે આદિકાળથી એની સાથે કેવો વ્યવહાર રાખ્યો છે, પૂર્વ અને પશ્ચિમની સ્ત્રીઓની સ્થિતિમાં ફેર્ક તફાવત છે ? ઉત્પાદિ અનેક પ્રશ્નોના જવાબો આ પ્રવચન આપે છે. એમ લાગે છે કે આપણે વાંચતાં નથી, પણ સાંભળીએ છીએ.

અમદાવાદના જ્યોતિ-સંઘ સમક્ષ
સ્વામી આનંદે કરેલું પ્રવચન
એમના મુધારા-વધારા સહિત

આજે છ સાત વર્ષ જેટલા લાંબા માળા પછી હું તમારા સંઘની મુલાકાતે આવ્યો છું. સંઘ ખાડિયામાં હતો ત્યારે એકવાર હિતી નજરે સંઘ જોવા આવેલો. તે વેળાએજ મેં જાહેન મુદુલા તથા થીમતી જાહેન સીલાવતીને ગુજરાતમાં સ્ત્રી-જાગૃતિની જ્યોત પ્રકટાવનાર આવી સ્ત્રી-સંસ્થા શરૂ કરી જલ્દી અંતઃકરણપૂર્વકના ધન્યવાદ આપેલા તે પછી તો સાગરમતીના પુલ નીચે ઘડને ઘણાં પાણી વહી ગયાં, ને તેના ઉપર તથા પુરો પણ બેઠાયા. આ અરસામાં તમારી આ નવચેતનથી ધીમતી સંસ્થાએ જે ઉલ્લસિ અને વિકાસ કર્યો છે તે હું આજે જોઉં છું અને તમે જાહેનેને કુજારક-બાદી આત્મા મારી છાતી મરંથી ફૂટે છે. તમે ગુજરાતમાં સ્ત્રી-ચક્ષિતનું 'પારર દાઉસ' ખોદ્યું છે તેની પાછળ આજની હુનિવાના સર્વશ્રેષ્ઠ સંતની પ્રેરણા કામ કરી રહી છે. તમને મારા વંદન છે.

* * *

મધ કાલેજ મારાં મા-જવણાં જાહેન આશ્રમમાં અને મગવા આવેલાં, માતથી

મોટાં. એમને ખબર મળેલી કે હું અમદાવાદ આવનાર છું. બહુ વર્ષે અમે મળ્યાં. શ્રી. નરહરિભાઈએ તથા મણિજાહેને એમને રોકામ જવા બહુ આમ્રક કર્યો. મેં કહ્યું, 'બા, રોકામ જાઓને. હું આજે માથેને મુધારવાનું 'જાપણ' કરવાનો છું. આપણાં નાનપણમાં તમે કેવાં હોંશિયાર હતાં ને હું તમારા કરતાં ઠોઠ હતો ! આજે જુઓ તો ખરાં કે હું એવો ને એવો ઠોઠ રહ્યો છું કે કંઈ હોંશિયાર થયો છું ?' બા-જાહેન કહે: 'જાણ, મને તારા બાપણમાં શું સમજ પડે ! જાણેલું' મુધારો છે તો જોળાએજ દીકરીઓનું પણ મુધારજો. દીકરી ને ગાય જ્યાં દારે ત્યાં તથા જોડની દશા સરખો છે. મારે તો તને જોયો એટલે જાણું આવી ગયું. હવે મને બીજું કશું ન જોઈએ. એમ તો રાત્રે માળા ફેંડું ત્યારે પણ હું યદ આવે. ક્યાં દરો ? શું કરતો દરો ? પણ ટપાલનું એક પત્ર પણ હું મોતી કને લખાવવા બાઉ ? મને મોણ લખી આપે ? મણિજાહેન તરફ વળીને કહે, 'અમારી જિંદગી આવી નોંધારી. મને કંઈ લખતાં આવડે છે એન ? મોઠ આડોશીપાડોશી

કે ગામવાળા પાસે જઈને કાલાવાલા કરીએ ત્યારે ને ?' નરહરિભાઈને કહે, " આરા બાપા નિશાળ બણાવતા. અમને નાની છોકરીઓને ભાઈ બણવા બેઠો હોય ત્યાં જઈને બેસવાનું ઘણું થે મન થાય. પણ હું આઠ વરસની થઈ ત્યારથી બે બહેનને પણ ઘરમાંથી નીકળીને બાઈના કલાસના બારણા તરફ જવા કહું તો બાપા પૂજામાં બેઠો હોય તો થે જૂમ પાડીને કહે, ' બેટા, એ તરફ છોકરીઓ થી ન જવોય. ઘરમાં બેસો.' પરણીને સાસરે ગઈ પછી ત્યાં ચોરીછૂપીથી મહાપરાણે ગીતા-જ્ઞતા ત્રણચાર શ્લોક ગુજરાતીમાં પાંચતાં શીખી. સરે ૧૧-૧૨ વાગે બધાં હાથી ભય તે પછી કે સવારે ત્રણ વાગે ઉઠીને ખૂણે ઢીનો દીવો કરી છાનીમાની એટલા ત્રણચાર શ્લોક વાંચવા બેસું એટલામાં બે હેવચોગે કાઈ ભાગ્યું કે ભોંધ ગયું તો ભોગ કરી વળ્યા. કહેશે, 'એ તો ગન્યાન કરે છે' 'જન્યાની થયાં છે' આવાં આવાં મેણાંટાણાં વરસે. "

* * *

આ કરણ પવિત્ર કિરસો તમારા આગળ એટલા સાફ સંભળાવ્યો કે થોડા દાયકા અગાઉની સ્થિતિ અને આજની સ્થિતિ વચ્ચે કેટલો ફેર પડ્યો એનું તમને માપ મળે. આજ તમે વગર સંકોચે અહીં વર્ગોમાં આવો છો, શીખો છો, અનેકવિધ જાહેરપ્રગતિઓ જાહેરો છો, ચલાવો છો; સમાસરવસોમાં પણ બેખટકે બળા શકો છો. જે બહેનનો કિરસો મેં તમને સંભળાવ્યો તે તમાગ જ જેવાં, મારા જેવાં, મારાથી વિશેષ શુદ્ધિમાન હતાં એ ખીનાનો હું સાક્ષી છું. હું તો ત્યાર પછી કંઈક દેશપરદેશ ખૂંદી વળ્યો. જગતના દોઝ-ખર્ખાં ઝંપલાવ્યું ને દીચાઈ અજ્ઞાપને ધડાયો. આ મા-જણી બહેન પરપચા પછીનાં બેતાળીસ વર્ષ દરમ્યાન ભાગ્યે બે વેળા પણ એમનું ગામડું છોડીને ચાર દિવસ બહાર નીકળ્યાં

કશે ! આ સ્થિતિ તમે વિચારી જુઓ એટલે આજે પડેલો તકાવત તમારા લક્ષમાં આવશે.

* * *

આપણા શાસ્ત્રકારોમાં ગીતાકાર સૌથી વધુ ઉદારમતવાદી છે છતાં એણે પણ સ્ત્રી, વૈશ્ય, તેમજ શુદ્રોને એક દરજ્જે સાંભળ્યા છે અને એ પણ પરમ મંતિના અધિકારી છે એમ કહ્યું છે ! કઈ કમનસીબ પળે પુરૂષ સ્ત્રી ઉપર પોતાનો માથેકા દક બળવવા માંડ્યો અને સ્ત્રી-પુરૂષનું મજિયાઈ મટીને પુરૂષ રણનાર રક્ષક અને સ્ત્રી બેઠાકુ ને અપંગ થઈ, આર્થિક દષ્ટિએ પરાધીન બની. એનો ઇતિહાસ નેટલો રસભર્યો તેટલો જ દુઃખદ છે. સાચી ન્યાયવૃત્તિ જળવાઈને પુરૂષને હાથે તે કદા લખાશે કે કેમ એ શંકામયું છે.

* * *

આપણા સમાજમાં પુરૂષ સ્ત્રીમતિ ઉપર જુલમ કર્યો છે એવું ન સમજતા. દુનિયાભરનો ઇતિહાસ એવોજ છે. ઇતિહાસના આદિકાળથી એમ બન્યું છે. સ્ત્રી એ પુરૂષની સાથી અને. જેડાજેડ ચાલનારી સદાયની મટીને તેની મિલકત મણુવા લાગી, એ માનવ ઉત્પત્તિના ઇતિહાસની સૌથી કમનસીબ પળ હતી એમ મને હંમેશાં લાગ્યું છે. સૃષ્ટિના આરંભથીજ પુરૂષ અને પ્રકૃતિની નોંદી મણુમ છે. જંદુ, કીટ આદિ ચોનિમાં જ્યાં લિંગભેદ નથી ત્યાં સંતતિ પેદા કરવાની સાથે જ આવતર કાકો ફાટી પડે છે. પશુ-ચોનિમાં નાદા મરતી નથી પણ ચોકકસ ઝાતુકાથે સંતતિનું સજન કરે છે માનવને કુદરતી દેહ ધર્મના પ્રેરણા ઉપરાંત પરમેશ્વરે વિવેકવિચારની બક્ષીસ આપી તેથી દેહધર્મનો મનસ્વી ઉપભોગ-સારો તેમજ નહારો-કરવાની. સ્વતંત્રતા પણ બક્ષી. આ સ્વતંત્રતાની કિંમત સમજીને એ.મંત્રવરી બક્ષીસનો ઉપભોગ

માનવીએ પોતાની બીતર . પડેલી સહન શક્તિએને ખીલવવામાં કરવો અને દેહસા- માંથી જેમ જેસ યાપ છે તેમ એ દેહશક્તિ- એની રક્ષા તથા સંયમ કરીને તેમાંથી તેજ અને એજ નિર્મોલ્ય કરવા, અને અંતે એ તમામ શક્તિએનો ઉપયોગ માનવજાતિના કલ્યાણને અર્થે, સામુદાયિક સાર્વજનિક હિત અને સેવાને અર્થે કરવો, એનું જ નામ પ્રહસ્ય છે એમ મહાત્મા ગાંધીજીએ આપ- ણને શીખવ્યું છે.

* * *

જીવનનિર્વાહ માટે પુરૂષની જોડાજોડ જીવનનાં સાદસો અને જહોઝદ ખેડવાની સ્ત્રીની શક્તિ ધરી એમાંથી જ આપણા મુદજીવનનો આખો વિસંવાદ ઉઘો થયો છે, એ વાત તમે સમજ્યા અને તેના ધ્રુવોએ અહીં ખીલવી રહ્યા છે. દુનિયામાં માણસે આદિકાળથી માંડીને કઈ રીતે જુદી જુદી દિશાઓમાં પ્રગતિ કરી એનો ઇતિહાસ રસમય છે. પં. જવાહરલાલજીએ દુનિયાનો આવો એક મુખેસર ઇતિહાસ ઝાંખી રૂપે લખ્યો છે. તમારામાંથી જે બહેનોએ એ ન વાંચ્યો હોય તેમને હું તે વાંચવાની બલામણુ કરું છું. માનવવંશની પ્રગતિનું સ્વરૂપ એમાંથી આપણને જણવા મળે છે.

* * *

ચાહે તેવા શુભ કે સ્વાર્થ હેતુથી પણ પુરૂષે સ્ત્રીને અપંગ કરીને તેના ઉપર ધણીપણું બોગવ્યું એ કુદર્ટના પાછળ આત્મના આપણા સામાજિક પતનનો કારણ ઇતિહાસ છુપાએલો છે. સિંકાર- માં સાથી બનીને વનપશુઓની પાછળ દોડો દોડી અને જંગલે જંગલ બટકતી સહચરીને અભિભાગ કામની વહેંચણી-ને નામે જે દિવસે માણસે ધરતી કરી તે દિવસથી જ સ્ત્રીની અપંગતાનો આરંભ

થયો. માણસ એટલેથી જ અટક્યો નહિ. સાથે ફરતી 'ત્યાં સુધી પુરૂષને એની ફિકર નહોતી; ધર ઝાલીને એસતી યજ્ઞ ત્યાર પછી પુરૂષને એની રક્ષાની ફિકર થવા લાગી. સ્ત્રીની આત્મરક્ષા કરવાની શક્તિ વિશે એને વિશ્વાસ ન રહ્યો. કંઈક અણુવિશ્વાસની પણ એના અંતરમાં શરૂઆત થઈ દરી. આનો ઉપાય એણે સ્ત્રી ઉપર નવાં નવાં બંધનો લાદીને કર્યો. એક સાંજે એ આવ્યો ને કોઈ ધાતુના સળિયાનું કડું કરી લાવ્યો. આંખપણુને નામે એણે એ બેડી સ્ત્રીના પગમાં નાખી. વળતે દિવસે બીજે પગ અડવો દેખાય છે કહી બીજા પગમાં પણ નાખી. આમ જ હાથે પણ કડાં (વલય-વલયધ્યાં) નાખ્યાં. હાથપગ બંધાયા, છતાં તે તો મત્તખૂત અવ- સ્થ એટલે તેટલાથી સ્ત્રી પર જેલજેલો તેટલો અંકુશ ન જમાવી શકવાની આસંકાએ પછી એણે આરતે રહીને સ્ત્રીના ગળામાં હાંસડી, કમરે કટિમેખલા, બાવડે બાજુબંધ, એમ એક પછી એક બંધન નાખ્યાં અને અંતે નાકકાન કોચીને તેમાં પણ વાળાવાળીઓ ઘોંચીને સ્ત્રીને પાળેલ પ્રાણીની જેમ વશ કરવાની કિલા એણે પૂરી કરી ! આમ કર- વામાં એણે પોતાનાજ અંગને એક અંગ (better-half,) ને પક્ષપાત ઉપજાવ્યો એ એના ધ્યાનમાં આવ્યું નહિ.

આ તો મેં તમને ઇતિહાસ અગાઉના આદિકાળમાં સંસારનાં માવતર એવા આદિ સ્ત્રી-પુરૂષના ધરસંસારમાંથી નિષ્કેશી હજારો વર્ષની કથા કે વ્યથાની ઉડતી ઝાંખી વિનો- દને કાળે આપી. પણ એ ઇતિહાસ જેટલો રોમાંચક તેટલો જ કારણ નિવડ્યો છે. આટઆટલાં હજારો વર્ષ માણસ સૃષ્ટિનો સ્વામી રહ્યો પણ હજુ આજની ધડી લગી એણે સૃષ્ટિનાં ઇતર પ્રાણીઓ જોડે, માનવ માનવ જોડે-અરે, જીવનયાત્રાની ચિર સાથી

એવી સદાયરી સ્ત્રી જોડે પણ-કદ પેરે રહેવું, વર્તવું એની કળા કળવી જાણી નહિ. પરિણામે આદ્યાદલા યુગ વિત્યા અને આજે વિક્રમની વીસમી સદી અસ્તાયજે આવી તો એ આજે એ કલિના અવતાર સમો સંસારના તમામ પશુપ્રાણી અને માનવ સસુદાયોને મહાભયનું રથાન પાળીને છૂવી રહ્યો છે. એની વિકરાળતાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન આજે આપણે રોજરોજ કરી રહ્યા છીએ. સૃષ્ટિના સંસારની-સ્વામી આ મનુષ્ય પ્રાણીના દોર હેઠળ આજે કોઈની ખેર નથી. માણસ, પશુ, પક્ષી, સૌ કોઈ એના કર-તોફાથી હાય પોકારી ત્રાસી-નાસી રહ્યા છે. કહે છે કે માણસને પરમેશ્વરે પોતાના જાત-નમૂના પર ધડ્યો. આખી સૃષ્ટિની રચના કરીને યાકેલા પ્રજાને છેલ્લીવારે આને ધડતાં ધડતાં શું કોઈ આજુ દુરો ? નહિ તો અનંત કાલિ બ્રહ્માંડના ધડવેણા ધ્વજ આવડી છક્ક કમ ખાય ?

આમ પુરૂષે પોતાની બેઢી સમી સ્ત્રી-જાતિ પ્રત્યે આણેલા અવિશ્વાસ અને આત્મ-રક્ષા અધર્મમાંથી માનવપ્રજાનું આજુ પતન થયું છે એમ પુરવાર કરી શકાય એવું છે. એમાંથી જ સમાજની આજની અતિ ઉદ્દેગ બરી દશા જન્મવા પામી છે. આ પાપને પરિણામે આજે આખી સમાજવ્યવસ્થા ઊન્નતિ-ન થઈ ગઈ છે. પશ્ચિમના મુલકોમાં જહાદથી સ્ત્રીસન્માનનો દેખાડો કરવામાં આવે છે. દામ, ટ્રેન કે રસ્તા પર પ્રજા લટકું કરીને સ્ત્રીને માન આપવાનો જાહા-ચાર કરે છે. પણ ત્યાંયે સ્ત્રીની સાચી દશા કેવી છે ? યુજ્જ્વાળને માટે કે પતિ મેળવવા માટે વર્ગો સુધી ત્યાંની સેંકડો હજારો સ્ત્રીઓ કેવાં વલખાં મારતી હોય છે એનો આજાદ ચિતાર આપતો એક જગજગ લેખ મરહુમ દેશમંજી લાજા હરદયાજી વર્ગો અગાઉ

‘ મોડર્ન રિવ્યુ ’માં લખેલો. “ યુગન ધન ધી વેર ” (પશ્ચિમના મુલકોમાં સ્ત્રીનો દરજ્જો) એવા મથાળાવાળા એ લેખ ઉપર તે વખતે ભારે ઉલ્કાપાત મચેલો. લગન-જાજરોની રૂપના હલ્ય વગેરેની મુકતારા ચિતાર આપતા કોઈ યુરોપી ગ્રંથકાર કે નાટકકારના લખાણમાંથી એક અઠંગ ઠરણ કિરસો એ લેખમાં એણે ટાંકેલો. એ બાબ તો ક્યાંથી લાવું, પણ પુરાણી યાદદાસ્તને તાજ કરીને મારી બાબમાં એ કું તમને સંભળાવીશ.

બાઈ મોતી (માર્ગેટ) નામની એક ગરીબ ગમડ કુમારિકા અરધીઅધિક ઉંમર વિત્યા સુધી વલખાં માવી પછી કોઈ એક પ્રજાને પોતાની સાથે ધર માંડવા રાજ કરવામાં સફળ થાય છે. બેઠે પરરપર કોઈ આપીને બંધાય છે, બાઈનો હરખ હેથે સમાતો નથી. પણ એક વાતની ગમગીની એના અંતરને પીડે છે. એના અદરાએલા ધણીને ખીટી પીવાનું નહાઈ બચ્સન છે. બાઈને તમાકુની અતિ સગા દિંમત પકડીને બાઈ મોતી ધડકતે હેથે અતિ વહાલપૂર્વક બાવિ પતિને આ અજબામણુ બચ્સન પોતાના પ્યારને ખાતર તજ દેવા વિનવે છે, કાંકલુદી કરે છે. પેલો મોઢું ઠરાણું કરે છે. આવી તરેહવાર જક ન કરવા મોતીને સમજાવે છે. પ્રજાના વ્યવહારક્ષેત્રમાં પદનિહ્વેષ કરવામાં સ્ત્રીને સાડ રહેલાં નોખમોનું સૂચન કરે છે. લોણા બાઈ મોતી પતિને અંતરથી ખમા ખમા કરવા છતાં પોતાની માગણીમાં મક્કમ રહે છે અને પોતાના શુદ્ધ અપારિધિવ ગ્રેમની શકિત ઉપર સુસ્તાક રહી માને છે કે આવી કુલ્લક માગણીના ખડક ઉપર એની ધડાઈ તૈયાર થયેલી સંસારનીકાના છુટ્ટા કરી ન જ શક શકે. લાંબી રકતકને અંતે બાવિ પતિરાજ એક રાતની ગહેતક માગી લે છે.

એ વળતી સવારે પોતાનો નિષ્કૃંપ જણાવતા ઠહી છૂટા પડે છે. પતિરાજ વિમનરક ચેતે થેર પહોંચી મેડાનાં કાતરિયામાં આંટા મારે છે ને વિચારવખે ચડી વિભાસણુમાં ડે છે: "તું અધ્યા કોણુ ને કોને વળગી જો, 'વગર સમજ્યે...?' આવી મહા દુઝવણુ વચ્ચે સહેજે એનો હાથ ખીસામાંની સેઝારેટની ડબી ઉપર પડે છે ! વીજળી જે એના મગજ પરના વાદળાં વિખેરાઇ જાય છે. તમામ ધુમ્મસ-હડી જાય છે. એના અંતરમાં અજવાળો ઝોકાર થઈ જાય છે. સંશય માત્ર શીડી જાય છે. નિષ્કૃંપ એને સહેજેસટ થઇ જાય છે.

Now open my cigar-box
and let me consider anew,
Pray, who is this Maggie
that I should abandon you ?
A thousand surplus Maggies
are ready to bear the yoke
A woman is a woman
but a cigar is a smoke !

[મારી સિગારની પેટી ખોલ અને મને પુનઃ વિચારણા કરવા દે કે આ 'મેગી' કોણુ છે કે જેને માટે હું તારો ત્યાગ કરું ? અસંખ્ય મેગીએ બહાર વહેવા તૈયાર છે; સ્ત્રી એ તો આખરે સ્ત્રી જ છે પણ સિગાર તો માત્ર ધુમકો જ છે.]

આમ, સ્ત્રી પ્રત્યેના વર્તાવમાં પુરૂષ બધે સરખો છે. એમાં પૂર્વ-પશ્ચિમે એક-બીજાને હસવું કે આંગળી ચીંધવી એ કયારેય કહેડાને હસવા સરખું છે. ઘેરઘેર માટીના ચૂલા છે.

આ જ શહેરમાં અગાઉનાં વર્ષોમાં હું 'નવજીવન' પત્રોનું સંચાલન કરતો ત્યારનો એક કર્ણ કિરસો યાદ આવે છે. સાક્ષ સાસરિયા અને માવડિયા પતિનો અતિ ત્રાસ વેહતી એક ગરીબમાય કુકવધૂ મામાપનાં રાત્રિદિવસનાં ચોપારાં આંધુનો વિપથ જની છે.

અસહાય પ્રીયેરિયાં અગતિક બન્યાં છે. દુહા-ગણુ દીકરીને દુઃખે દુખિયારી જનેતા દિવાળી કે એવા કોઇ તહેવારનું ટાકણું જોઈ બહેનને એ દિવસ ઘેર તેડી લાવવા દીકરાને મોકલે છે. બાઇ સંધ્યાઆરતી ટાણે કોઇ પોળમાં બહેનને સાસરે પહોંચીને બહેનને મોકલવા માગણી કરે છે. જવાબમાં પેલાં કેસાઇઓએ "લે તારી બહેન" કહીને મોજાના વર્ષાવ સાથે બિચારી ગરીબ રાંક વહુને ત્રીજે માળેથી ધર વચ્ચેના પથરે જડેલા ચોકમાં પડતી મેલી ! એનાં લમણાં, પાંસળાંઓ, પગ, થાપા, બધું ભાંગીને રોટલો થઇ ગયું ! ત્રણચાર દિવસ ધરિપતાશમાં જવાનક વેદનાઓ વેડીને દેવાંગના સરખી એ બિચારી બહેન મૃત્યુ પામી. એક મિત્ર એને જોવા મને ધરિપતાશમાં લઈ ગયેલા. પોળ-પડોરાનાં તમામ લોકો આ બાપડી બહેન ઉપર ને લાતડાપણું એનો પતિ તથા સાક્ષ સાસરિયા રોજ ગુમસ્તા તો જણતાં. છેલ્લે દિવસે બન્યું તેની વિમ-તોથી પણ રજેરજ વાકેફ હતો. પણ પોલીસ તપાસ થઇ ત્યારે પેલાં અપરાધીઓને શાસન કરવા સાર આમળ પડવાનું તો દૂર રહ્યું પણ કિચડી સામી સાક્ષી આપવા આગળ આવ્યાં ને "બાઇને વાર્ષ આવતી, " "પગ લપરચો, " "તોફ ગયો, " એવું જ કંઈ કરણુ બતાવીને બાઇ અકસ્માતથી પડી ગઇ એવા પુરાવા આપ્યા ને પેલાં દુહોને બચાવી લીધાં !

* * *

હિંદુ સંસ્કૃતિના અઢંગ અજ્ઞાસી અને ઉપાસકસ્વભાવે નારાયણુ અંદાવરકર અમારા નાનપણમાં અંબાઇ પ્રાર્થનાસમાજમાં ધણીવાર ઉપાસના ચલાવતા. એવી જ ઉપાસના પ્રસંગે એમણે કરેલું પ્રવચન મારા હૈયામાં જીવન-જરને સાર જગાઇ ગયું છે. એમણે કહેલું: સંસારના તમામ પુરુષાર્થની પાછળ સ્ત્રીની

પ્રેરણા જ કામ કરી રહી છે. પ્રેમ અને પ્રેરણાની એ તલાવડી છે. પુરુષ યુદ્ધનો સુખદ બનીને રણમેદાન પર ઝૂકે છે ને અતુલ પરાક્રમ કરી સમરાંગણ પર સૂવે છે; પુરુષ બલે બલ્ય છે. દેશદેશાવરની સફરો ખેડે છે, અનેક જહોમતો ઉઠાવે છે, દુરદેશોમાં પડ્યાં મૂંઝે મોઢે વસમા વિયોગ વેઠે છે; બોધના બોધને ખાતર કે આંદ-ધનજનને ખાતર ક્યા ધમ જવા દૈવાર થાય છે. એ એકેએક પુરુષાર્થની પાછળ કોષ ને કોષ માતાનું ધાવણ, કોષ મા-માશીનું શિક્ષણ, કામ કરી રહ્યું હોય છે; કોષ વીરબગિનીની યાદ, કોષ દુરદેશના ગામડામાં વસતી એની 'નાની શી નાર'ની કે એનાં બાળકોની માતી કે દીનતાની મૂર્તિ સમી એની વિધવા બહેનની પ્રેરણા કામ કરી રહી હોય છે. જગતભરના પ્રથમ શ્રેણીના મહાન પુરુષો ને સંતો મોટેભાગે રંદિયા કાંતીને કે કળણાં કળાને જીવનની જોડકામાં એકાદી મૂઝનારી નિરાધાર વિધવા માતાઓના પરિશ્રમ અને ઉછેરની તીવજ હતા એ જોશો તો સ્ત્રી-શક્તિની આંખી તમને મળશે, સાચે જ સ્ત્રીની શક્તિ આગળ પુરુષના તમામ પુરુષાર્થ અને પરાક્રમ મેર આગળ તરણુ સમાન છે. સ્ત્રી એટલે જ શક્તિ, સ્ત્રી એ સચરાચર સર્વિના પાયામાં પડેલી કલ્યાણકારી શક્તિનું પારિવર સ્વરૂપ છે. શાસ્ત્રી આ જ વાત પોકારી પોકારીને કહે છે. સંસારના તમામ શાણા પુરુષોનો આ જ નિર્ણય છે.

* * *

હિંદુ વિધવા સંસારની એક ઐતીહાસિક સૃષ્ટિ છે. ગાંધીજીએ એને ત્યાગમૂર્તિ કહી છે. ગંગામૈયા જેવી એ પાવનકારી છે. હિંદુ સંસારનો એ અસાધારણ આગ્રય અને આધારસ્તંભ છે. એની શક્તિનો, એના ઉદ્ભવ ને આવડતનો, એની સેવા, વાકિત, સમજણ

અને પરાયણતાનો પાર નથી. દુનિયાની કોષ નર્મ કે દાષ તિતિક્ષામાં કે નિરવાર્ય સેવા બાવમાં એની જરૂરોથી કદે એમ નથી, કોષ સમાજમાં, કોષ સંપ્રદાયમાં, કોષ મઠ-મંદિરમાં એનો જોડો જરૂરો મુશ્કેલ છે. હિંદુ વિધવાની મૂર્તિનું ત્યારે કું ચિંતન કરું છું ત્યારે એક પછી એક, માતાઓ અને બહેનોની હારમાળાઓ મારી આંખ સામે ઊભી રહે છે અને હિંદુઓ એમનાં દરો ને દેવરથાનોમાં કે ચીટેચકલે આટઆટલી પથ્થરમૂર્તિઓ અને દગડાધોડા શા સારે બેસાડતા હશે એ વાતની ગમગીનીથી મારું હૃદય અકળાર્થ ઊઠે છે.

* * *

ગિહાર ધરતીકંપ વેળાએ આવી દેવમૂર્તિ સમી વિધવાઓની એક આખી દુનિયા મેં જોઈ. કોષ પ્રાચીન મઠ-મંદિર કે મુકાઓની હલે કે ગીતે આળેખેલાં ચિત્રોમાં નહિ, પણ પ્રત્યક્ષ જીવનની વ્યથાઓ વેડતી, મૂંગા ઉલમમાં પરાવાધેલી, રાંક પારવડી સમી વિધવાઓની. દરબંગા જિલ્લાની ઉત્તરે ને પાળની તળેટી નંજદીકના પ્રદેશમાં મૈથિલી બ્રાહ્મણ કોમની બાળવિધવાઓની એક આખી કોમ વસે છે. અને હજુ આજે પણ જાણવૃત્તિથી રહેનારાં પ્રાચીન યુગના બ્રાહ્મણોની યાદ આપે એવું નિબ્યાપ શ્રમપ્રધાન જીવન ગાળે છે. ધરને આંગણે તુલશીકથારાની જેમ દેવકપાસનાં એકબે ઝાડ ઉછેરે, તેના સફેદ કે કોકડી રંગના કપાસ ચૂંટી હાથે તેડું કે કરે, ઝાંગરના પરાળનું તરણું હથેળીનો વળ દાઢ હાથ લાંબી વાંસકાંમડીને બાંધી અરધા દિવસની મહેનત પછી તોડા વજનની પૂણી તૈયાર કરી લે, ને હાથે છેાંબેલ વાંસની સળાને છેડે લોસી દીકરીની ચકરડી પરાવેલ તકલી ઉપર ૬૦, ૮૦ થી ૧૫૦ આંકનું આડવાડિયે તોચે સૂતર કાંતે ! પાંજણતાંત, રંદિયા.

અમરખાતે અડકવામાં ધર્મગાથ. એટલે દરતસિદ્ધ તકત્રી અને તેને જરૂરી તમામ સાધનસામગ્રી પણ સ્વદરને સિદ્ધ કરેલી. આવો નિર્મળ એનો ઈર્મયોગ, અથવા કહે છે જીવનનિર્વાહયોગ છે. જેમાંથી દુનિયામરનાં વિખ્યાત એવાં મહામત-મજાતોનો જનતાં એ કાચકાંતજુ ઈશ્વરની ફરની વારમદાર આ બદેનો છે.

આપણી વિપવાઓ, આપણી માતાઓ અને આપણી બદેનો શિદ્ધીની જલ્દેમતો ઊભવામાં પાંખાંમતે આડખાડખી મિન્યટ અને રેણીની છતાં, પરાના ઉત્તરાનો બદાર જેટલી અપમ અને આત્મવિશ્વાસ વિનાની છે ! મિત્રે હતાડે રરતે ચામતાં મોઈ અગાજો માખમ પરીને ચામે તો ઘરમની માગી ભોંપતેમી યમ જય; અરજ્યોર વેળાએ પણ પારને પારજે પ્રાણની એરદાઝરીમાં મોઈ અખઓગખીતા માખમનો ચરેરો જ્વેનાં

જેસુહટ હાખરોએ અને ખિસ્તી પારી-એએ દુનિયામરનાં શિયાળ અને સોનાનાં કોનોમાં જે હાથો આપો છે તેના કરતાં વધુ મોટો, વધુ મંજોન અને વધુ નિરપૂર હોય અને પાડાનો નથી દુનિયાના પડતરમાં આપવાની શક્તિઓ તમારામાં સ્ત્રી છે. પણ તમને તમારા એ મિશનનું જ્ઞાન થયું નથી, તેથી ઘરેઘાનો જેમ ખીને જ હાંસી મારતામાં આપણી બદેનોનાં જીવન વીતી રતાં છે. વહાગમે કહ્યું છે: "તુઠો આદે તુઠા પામી પજ ત્ જ્ઞાના જુઠાયામો" તેમ તમારો જ્ઞાનનો તમારી પામે જ છે; પણ તમે જગ્યા ચૂકી ચયાં હો. આપણા સમાજમાં સ્ત્રી-શક્તિનાં મરોતર મહામયાં છે, પણ જ્ઞાને એની હજી 'મરણુઆ મોર' ના જેવી જાંપિવાર દર્ધ પડી છે. તમામ શક્તિ જાંપિવાર જની એજે જલ્દ રહી છે

નરપશુ વ્યસનના ઘેનમાં કે અંતરરિપુના ઝંઝાવાતમાં પડીને પોતાની જન્મદાત્રી માતૃ કુહાડીથી નિષ્કુરપણે ખૂન કરે છે. વસ્તી આખીમાં હાહાકાર વ્યાપે છે. બંધવા ઉપર ખૂનનો મુકદ્દમા ચાલે છે. મદમસ્ત નોકર પુરૂષ મગરૂરીબયા બકવાદ સાથે યુનાનો એકરાર કરે છે. અદાલત આખી - ચીતાર કરી ઊઠે છે. કોઈને પેલા નરરાક્ષસ પ્રત્યે જિન્દુમાત્ર સહાનુભૂતિ નથી.

ચુકાદો ઘડાય છે. દુઃખ છે. બંધવાને દેહાંતસખ સંબળાવવા ન્યાયમૂર્તિ ન્યાયાસન ઉપરથી ઊભા થવા કરે છે. કંઈક અંતરાય, કંઈક રોકાણની એને આશંકા થાય છે. એમના પગ જાણે કે કશાકમાં અટવાય છે. જાણે ઊભા થવા ના કરે છે. ન્યાયમૂર્તિ ચુકાદો મુસ્તવી રાખી ઊઠી જાય છે. વિશ્વ-સંધ્યામાં પડે છે. વળતે દિવસે વળી એવું જ કોતક થાય છે, ન્યાયાસન નીચેનો જિહાવત જાણે કે ફાટી ગયું છે, અને એના આઘાજિભા ધામા જાણે ગૂંચળા વળી વળીને ગોમટાના દોરાની જેમ ન્યાયમૂર્તિના પગમાં અટવાય છે. વળી એકવાર ચુકાદો મુસ્તવી રહે છે. વળતે દિવસે આપવા કહી ન્યાયમૂર્તિ ઊઠી જાય છે. ઘેર જઈ ગમગીન ચિત્તે સુનમૂન બેસે છે. અતે કાંઈવેળાએ હૈયાનો બાર લગવો કરવા પડેલમાં વસતાં એક ડોશીઆ પાસે જઈ મનની મૂંઝવણ રજૂ કરે છે:

“ કહેશો મા, આ તે કોતક કે ચેતક ? અમે અંગ્રેજી જણેલા આતું કશું ન માનીએ. પણ સાથે જ મા ! આ તો નવાઈ ભાળી. નવી નોકર રોતરંજ બરોબર પગ તણેથી જ ફાટીને ખાસ્ટ ગામડું પડ્યું, ને એટલાજધા ધામાદોરાના ગૂંચળાંનાં ગૂંચળાં નીકળી પડીને ખૂટવાળા પગમાં ઢોળું જાણે કેમ અટવાવા માંડ્યાં ! મારાથી જાણે ઊભાં જ થવાય

નહિ. લાગલાંગટ બે દિવસથી આમ જ થાય છે. આ તે ભૂતાવળ શું કરો મા ? ”

ડોશી ક્ષણવાર વિચારમાં ડૂબે છે. પછી લાગલાં જ બોલી ઊઠે છે:

“ ના સંમત્યા મારા બાપ ? વિલાત લગી જઈને આટઆટલાં ભણતર ભણી આપ્યા તોય આટલું ન પારખ્યું બાપલા ? દોરા શેના ને ધાગા શેના ? છ તો એવા બંધવાની મૂઝ જણેતાની આંતરડી ! મારા બાપ, તમારા પગમાં આવીને ધા નાંખે છે. કહે છે: ‘ ન્યાના તોળનારા વીર ! મારા દોકરાતું બોદી ન લેવશ. ભલે એણે મને મારી. મારી આંતરડી કંકળી એટલી મારા મારતકની કરજો. ને ભેળી તારી કરજો. ને તારી જણેતા તને સાંભરજો. ભૂલનાં બેખાં ભગવાન કરશે, બાપ ! તું મારા બંધવાને છોડ, તું મેં મારા જેવી માએ જણેશે દોકરો છો. ”

શંકરાચાર્યે ગાથું : કુપુત્રો જાયેત
શ્વચ્ચિદપિ કુમાતા ન મવતિ ।

પેગખ્યરતું વચનામૃત છે: “ તારી માતાના પગની પાની હેઠળ તારું સ્વર્ગ છુપાયેલું છે. ”

આવા મહામહિમામય વારસાનાં તમે વારસદાર છો. પુરૂષે સ્ત્રીગતિ સામે જે અન્યાય આચર્યો છે તેવું વર્ણન કયું જાય તેમ નથી. પણ સ્ત્રી એ જગતની માતા છે. પુરૂષની પણ એ જ માતા છે. પુરૂષે-આખી પુરૂષગતિએ-તમારા અનંત દોષ કથી કરી. છતાં આખરે એ તમારું કરજંદ છે. તમારા હૃદયમાં જ એ પાકે છે. પેટના સંતાનને એના તમામ દોષ ગળી જઈને પણ માથે કરવું અને એની કલ્યાણકામના જ કયો કરવી, એ તમને જ એકલાં બદીસમાં

મળ્યું છે. આને જે અધનમુક્તિ તમે અનુભવવા લાગ્યાં છો તેની તમને પ્રેરણા પાત્રાર મહાત્મા માંથીજ પશુ તમારા જ ઉદરમાં પાકવા છે. એના સામું જોશો, એ એક પુરુષનાં તમારે માટેનાં કયોં સ્મરણો, ત્યારે પછી નમેરી પુરુષવ્રતિના અનેક અપરાધ તમને યાદ નહિ રહે. એ ભૂલવાનું તમને સુઘભ ખતરી. એ એક સંત પુરુષ જેમણે તમને સજીવન કર્યો, તમને આત્મભાન આપ્યું અને જેણે આખો પ્રભતા જીવનનો આજે કાપાડફપ કરી ઓળતિનો અવતાર બદલી નાંખ્યો, તે એક જ એકલા તમારા પ્રત્યે પુરુષે આચરેલા અતંત અપરાધોને આચારે ફેરી રહેલ છે. એને યાદ કરીને પુરુષનાં કયોં ભૂજાતે.

તમે જગન્માતા છો. જગન્મતની, જગદામી, એવાં એવાં તમારાં નામ અને તમારા કાર્યપ્રદેશ છે. મયે વર્ષે માંધીજીએ 'જીનું કાર્યક્ષેત્ર' એવા મયાળા હેઠળ એક આલૌકિક લેખ 'હરિતન'માં લખેલો. એ

લેખ તમારામાંથી જેમણે ન વાંચ્યો હોય તેમને તે અવશ્ય વાંચવાની કું બલામણુ કરું છું. આ કંઈક કળિકાળમાં સંઘસકિતને મુક્તિનું પરમ સાધન કહ્યું છે. એ સંઘસકિત તમે અહીં કેળવી રહ્યાં છો. એ તમારું ભાગ્ય છે. તમે અજાણ મટીને જગતનું પરમ મંગલ સાધનારી જગદંબા થાઓ અને આજે જનને ચહેલી માનવજાતિનો ઉદ્ધાર કરવામાં ખાસ ભાગ ભજવો એવું માયું છું.

* * *

તા. ૬. મહિનાઓ અગાઉ આ કહેવાયું હતું. ત્યારપછી તાજેતરનાં અમદાવાદનાં રમખાણો દરમ્યાન સંઘની બહેનોએ તેમજ બહેત છંદુમતી શેઠે સ્ત્રીસકિતનો તાદરા પરચો બતાવી આપીને ઉપલા વ્યાખ્યાનમાં કરેલી અપેક્ષાને સિદ્ધ કરી આપી છે. એમણે અમદાવાદની કારખાનાંમાં સૌથી સુવર્ણમય પાતું ઉમેર્યું છે ને યુવજાતનું મુખ ઉજ્જવળ કર્યું છે. —૨૫૦

શુદ્ધ, વસાણાવાળું અને સોગંધભર્યું

ગ્રાહી તેલ

કિંમત અડધીયાના બાર આના, મોટી બાહીના સવાણપચો

આવું ચોખ્ખું ગ્રાહી તેલ તમને જાગ્યે જ મળશે.

શાશ્વત 'ના તંત્રી અમારું જ ગ્રાહી તેલ વાપરે છે. રાજવીઓ, રાજરાણીઓ, જાતક-યાઓ એ સહુને અમારું આ ગ્રાહી તેલ વાપરવાની ખાસ બલામણુ છે.

સમસુદ્ધીન ઈસ્માઈલજી, જાંડોગઢ, વડોદરા.

ચૌવનને આંગણે

આવળનાં સરોવર ખીલતાં, રે લોલ,
એનાં છલકંતા તીર વહી જાય રે,
ગૌરી-મહેશ માટે પૂજવા, રે લોલ.

આછી કમુંબલ ચુદડી, રે, લોલ,
હું તો જોહું જોહું ને સરી જાય રે,
ગૌરી-મહેશ માટે પૂજવા, રે લોલ.

ઉરના સરોવર હંસલા, રે લોલ,
તારી વાડીનાં ફૂલ ખરી જાય રે,
ગૌરી-મહેશ માટે પૂજવા, રે લોલ.

આશ-અંકુર ભર્યાં કાંઠે, રે લોલ,
કંઈક જીવનની હેલ ભરી જાય રે,
ગૌરી-મહેશ માટે પૂજવા, રે લોલ.

ચૌવનનાં ધાર મહાં આવતી, રે લોલ,
જાણે ધરતીના પાય મુજ જાય રે,
ગૌરી-મહેશ માટે પૂજવા, રે લોલ,

શ્રી. કેશવલાલ ધનેશ્વર દિવેદી

ફૂંધવાળી

ગરબો

[રાગ-તડકા નખીયાને કંઈક ઇચ્છી દળી હતી]

પીછડા રંગનો ચુદડી જોડીને
હે આલી મલકંતી નાર ...
હે ફૂંધડાં વેચવાને ... પીછડા ૧
રીર પર તાંબડી ચકચકતી રે
હે મલિ મોંઘેરાં ફૂંધડાં જલકાય
હે ગોરી તે ગાયનાં ફૂંધડાં... પીછડા ૨
ગોરીએ, ગોરીએ સાદ રેલાવતી
હે મીઠડાં ફૂંધ કોઈ કયા
હે રસ્તીલાં ફૂંધડાં કયા... પીછડા ૩
મીઠડાં ગોરાં ગોરાં ફૂંધડાં રે
હે પીવાને મનડું લોભાય
હે કામધેનુનાં મીઠાં ફૂંધડાં... પીછડા ૪

સો. વરુમતી દિવેદીયા

શિવજીની વારતા

લેખિકા : સૌ. લક્ષ્મીબહેન પટેલ

આ નીચે આપેલી વાર્તા આપણે ત્યાં અનેક બાવિક બહેનોમાં કહ્યો પડેલો શ્રાવણ માસમાં સંભળવાનો વિવાજ છે. કહે છે કે શ્રાવણ માસમાં એની ખાસ મહત્તા મળ્યા છે. એની સાથાસાથતા કે વાર્તાકલાથી આકર્ષાઈને નહિ, પણ આ ધર ધરની લોકવાર્તા જે બહેનોમાં એક બીજાને કહેવા-સંભળવાની પરપરા ચાલે છે તે કમંચ મુદ્દાંકિત થયેલી નહિ જોવાથી આ પ્રયાસ લખનારે બહેને કર્યો છે. આશા છે, એ વાચક બહેનોને વાર્તા કહેવામાં અવરુદ્ધતા આપશે —ત્રી

એ વાર શિવ પાર્વતી બેઠાં હતાં. શિવજી રથ જોડી જંગલમાં જવા તૈયાર થયા. પાર્વતી કહે: “હું તમારી સાથે આવીશ.”

ત્યારે શિવજીએ કહ્યું: “ત્યાં પાણી મળશે નહિ, તેમજ જંગલમાં તાપ તરો તથા ઠંડી વેડો પડશે; જીવતરસ લાગશે અને જંગલી જાનવરો જોતાં જ ખીક લાગશે. વળી જંગલમાં રહેવા માટે ઝડપી છાત્રનાં જ કેપડાં જાગશે માટે, તમે મારી સાથે આવશો નહિ.”

શિવજીએ આમ કહેવા છતાં પાર્વતીએ તો દડ પકડી. આથી ન છુટો શિવજી તેમને તેમની સાથે લેડી ગયા. થોડેક ગયાં દશે ત્યાં રસ્તામાં પાર્વતીને તરસ લાગી. તેમણે શિવજી પાસે પાણી માગ્યું. આસપાસ શિવજીએ નજર કરી તો થોડેક હોટે પાણીથી ભરેલું એક સરોવર દેખાયું.

શિવજીએ કહ્યું: “જુઓ, પેલા યુવા-વરમાંથી ત્રણ જ બોખા પાણી પીજો. થોથો બોખો પીશે નહિ.”

શિવજીને કહેવું સાંભળી પાર્વતી સરો-વરના બોખાને ગયાં, ત્રણ બોખા પાણી

પીધું: પણ પાર્વતીને તો ખુબ તરસ લાગેલી તેથી તેમણે વિચાર્યું કે, “શિવજી ક્યાં જાયના છે? લાવને, થોથો બોખો પાણી પીજ લઉં!” એમ વિચારી તેમણે થોથો બોખો પણ પાણી પીધું. પાણી પીતાં જ તેમણે જોયું તો ત્યાં સરોવર જ ન મળે! એ સરોવરને કેડાણે સોપાશે, થોખા અને સુતરતો દોરો જ તેમના હાથમાં આવશે! આથી તેમને ખુબ જ પરતાવો થયો. અને કહેવા લાગ્યાં. “અરેરે, હવે તો શિવજી મળી જ જશે!”

આમ છતાં હતી તેટલી કિંમત એકઠી કરીને પાર્વતી શિવજી પાસે ગયાં, “પોતાને મળેલી સ્ત્રીને શિવજીને અર્પણ કરો. આ જોતાં જ શિવજીએ કહ્યું: “પાર્વતી! મેં તમને ના કહ્યું હતું છતાં થોથો બોખો પાણી પીવાનો તમે શે બ કર્યો. તો હવે આ સ્ત્રીને જાગરમાં જાળને વેચી આવો; મારે એ ન જોઈએ.”

શિવજીનાં આ વચન સાંભળી પાર્વતી સરોવરમાંથી મળેલી સ્ત્રીને જાગરમાં વેચવા ગયાં.

રરતે આત્તાં જોત્તાં હતાં: “કોઈ બાઈને મહાદેવનો દોરો લેવો છે ?” આ રીતે જોત્તાં જોત્તાં જતાં હતાં એટલામાં એક બાઈ મળી. તેણે કહ્યું:

“બાઈ! આ દોરો લેવાથી શું થાય?”

જવાબમાં પાર્વતીએ કહ્યું: “પતિનું માન ન હોય તો માન થાય, પુત્ર ન હોય તો પુત્ર મળે, ધન ન હોય તો ધનવાન થાય; આમ આ દોરો બધી રીતે લાભ આપનારો છે.”

આ સાંભળી પેલી બાઈએ કહ્યું: “મારે તો બધું જ છે.”

બાઈ પાર્વતી આગળ ચાલ્યાં. થોડેક દૂર ગયાં હશે ત્યાં તેમને એક બીજી બાઈ મળી. તેણે પણ પહેલી બાઈની પેઠે જ પૂછ્યું: “આ દોરોથી શું થાય?”

જવાબમાં પાર્વતીએ જણાવ્યું: “ધન ન હોય તો ધન થાય, પુત્ર ન હોય તો પુત્ર મળે, પતિનું માન ન હોય તો તે પણ મળે.”

પેલી બાઈએ કહ્યું: “બહેન! મારે આમાં શું કશું જ નથી, અને કુખમાં દહાડા કાઢું છું. તો લાવોને, હું જ એ લઉં. કહો બહેન! આને મારે શો નિધિ કરવાનો છે?”

પાર્વતીએ કહ્યું: “આવજી માસ આવે અને સોમવારનો દિવસ હોય ત્યારે ચાર શેર કાચા સૂતરની ચાર ગાંઠ વાળવી એમાં સાના ચાર માસના સોમવારનું વ્રત કરવું. સવારમાં કંઈ પણ જમતા પહેલાં મહાદેવજીની વાતો સાંભળવી. વાત કહેનાર કે સાંભળનાર કોઈ ન હોય તો ગાયના ગળે જઈ તે કહેવી. અથવા તુલસી ક્યારે જઈને કે પીપળાના ઝાડ પાસે જઈને આ વાતો કહેવી. આવી રીતે આ વાતો સાંભળવી. વાતો સાંભળી મહાદેવના મંદિરમાં જઈ દીવો કરવો, દીવો કર્યા પછીથી જમવું, અને દા, દીવો કરી શકાય તો જ ઘી જમવું,

નહિ તો લૂણું ખનાજ ખાવું. પછી તેણે એક વરસ, બે વરસ, ત્રણ વરસ, ચાર વરસ-વ્રત પાળવું. દર વરસે કારતક માસ આવે, ત્યારે ગમે તે એક સોમવારના દિવસે મહાદેવને નૈવેદ્ય ધરવું. સવાશેર લોટ, સવાશેર ઘી, સવાશેર ગોળ મેળવી મહાદેવજીના લાકડું કરવા. મહાદેવના મંદિરમાં, તુલસી ક્યારે, તથા પીપળાના પાનમાં અને માથેને ચૂકવા, કીડીઓનાં દર પૂરવાં, રમતાં બાળકને આપવા, અને રાતનાથી રાખવું નહિ. આવી રીતે સોમવાર ઉજવવો. બની શકે તો બ્રાહ્મણ પાસે કરાવવા, અને ના જને તો દૂધના ખનાવવા.” આમ કહી પાર્વતી દોરો લેતી ચિવજી પાસે ગયાં.

* * *

પછી તો એ દોરો લેનાર બાઈએ વ્રત પાળવું શરૂ કર્યું. એક માસ, બે માસ, ત્રણ માસ, એમ કરતાં ચાર માસ ચાલ્યા ગયા. પછી તો તેના પતિને તેનો વિચાર આવ્યો.

“લાવ, જરા જઈને એને પૂછી તો જોઈ”, કે બાઈ! તમારે શું જોઈએ છે ?” આમ એ બાઈ તરફનો એના પતિનો અભાવ જોઈ જવાના સંજોગો બાણે ઊભા થયા.

બાઈને ઉપર પ્રમાણે તેના પતિએ પૂછતાં તેને આશ્ચર્ય થયું કે કોઈ દિવસ નહિ અને આજે એ મને આમ પૂછે છે તેમાં જરૂર મહાદેવજીની મહેર થઈ છે, આમ વિચારી તેણે તેના પતિને કહ્યું:

“મારે ઘી જોઈએ, લોટ જોઈએ, ગોળ જોઈએ; વાણિયાના હાથમાં જઈને લાવી આપો.”

તેના કહેવા પ્રમાણે તેના પતિએ તેને સર્વ વસ્તુઓ લાવી આપી. એણે એવું વ્રત ઊજાવ્યું.

* * *

લેખક : શ્રી. ' પ્રગોશ ', બી. એ.

[ગુન અંકના પાન ૧૮૧ થી ચાલ]

પકરણ અઢારમું

નિર્ણય !

કાન્તિ સાંજ ગુપ્તી દેખાયો જ નહિ.
પણ એમને ગોઝાપવાની પાન સદુએ પડતી
મૂકી એટલે ચપા અને મુકુંદે માન્યું કે એ
જરૂર કાંઈક કામકાજમાં ફાસાયો દરી.

દીપર-ભોગર્ષ ઉડવાની તૈયારી કરતાં દનાં
ત્યાં એ આગો અને અવનાં વેંત જ
સમાચાર આપ્યા કે: મુકતાન્દેન આવતી
કાલે એમના સસરાને ત્યાં જવાનાં છે. અને
ચપા તરફ ફરી કહ્યું કે: પ્રાણુચવનદાસ તો
દમણી થોડા દરાડ મુગધમાં રોકાયો.

ચપા કે મુકુંદે પ્રાણુચવનદાસ સવારમાં
ચાલ્યા ગયા છે એ વાતની કાંઈને ખબર
નહોતી કરી એટલે એ જરા જાંબાણાં થયાં.

" તો શું એમાં ? ચપાબ્દેન, એક
વિનંતિ સ્વીકારશો ? તમે અદિં રહેવાનું
રાખોને ? ત્યાં એવડા જાંગલામાં એકલાં
નોકરવસ રહેવું એ કરતાં અદિં અમને પણ
સંગાય અને તમને પણ સંગાય; " અચલ-
બાએ એઓની મુજબણ ટાળી નાખતા કહ્યું.

ચપાથી ન રહેવાયું: " બા, સાચું

કદું ? કાલે રાત્રે જ મને તો યધું કે અદિં
તમારી સાથે રહેની દોડ તો મેં સારું. "

" એમ નિશ્ચય આપ્યો; અને દને એમ
રહેવાનું કારણ પણ ઉત્પન્ન થયું: તો તો
આવોને, અદિં તો જુગો છો ને. આપણે
એક પંચમ કાંઈ ઉપાધિ છે ? " અચલબાએ
એવા નિષ્કારસ બાવળી કદું કે ચપાને એનો
જવાબ દેવો ન ચૂક્યો.

અને એણે જવાબ તૈયાર કર્યો. " ત્યાં
પણ એ બંદેનો છે: માણસ તમારો છે. વસેજ
મશન છે એટલે જદું પંચાન થાય. "

" ચપાબ્દેન, એક વાત ધ્યું ? "

ત્રિવેળીએ પૂછ્યું.

" પછે ને ? "

" તમે જુદાઈ માનો છો ? "

આનો શું ઉત્તર દેવાય ? એમણે મુકુંદ
સાથે જોયું. અને મુકુંદે કાન્તિસાથ
સાથે જોયું.

" ત્રિવેળી, એક રસ્તો છે. પ્રાણુચવન-
દાસ બે લાંબો વખત મુંઝાડ રહેવાના હોય
અને ચપાબ્દેન જાંગલે કાઢી નાખી અદિં
રહેના પરવાનગી માગે તો થાય. "

કાન્તિએ કહ્યું.

“ એ દા પાડે ખરા ? ” ચંપાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“ તમે જુદાઈ ન માનતાં હો તો એ જરૂર રાખ આપે ” ત્રિવેણીએ જવાબ દીધો.

“ ચંપાજીને એ કંઈ નહિં ચાહે, એ પરવાનગી આપે કે ન આપે. જંગલો બહે રહી તમે અને જીવેનો અર્થ આવી જાય, અમે અર્થના છીએ અને તમે ત્યાં રહો એ કેમ ચાહે ? ” અચલ્યાએ ફરી આમ્રદ કર્યો.

“ ત્રિવેણીજીને, આટલાં બધાં માણસો અર્થિયા બેળાં રહીએ તો તો આપણે..... ” મુકુંદે જવાબ દેવા કયું.

“ શું આપણે ? ” ત્રિવેણીએ વાક્ય પૂરું કરવા આમંત્રણ આપ્યું.

મુકુંદે વાક્ય પૂરું ન કર્યું : “ આ ધરને ધર્મશાળા બનાવી દઈએ કર્યાંક ! ” એ ઉત્તરાધી બોલવા જેવો ન કેખાયો.

“ કહી લોને કે ‘આ ધરને માથે લઈ લઈએ ? ’ ” હીરાએ મદદ કરી.

“ મનેય એમ વિચાર આગેો હતો. પણ બોધાર્થ નહિં, હીરાજીને, આપણે સાંત તો બેસીએ જ નહિં હો ! ”

“ અને નકામી તમારી બેળી બેળવો માં : તેમ આ ચંપાજીને પણ નહિં. ”

“ હું તો જાણે ગાલી કમરી ! કેમ જાણે મોંમાં છંમ જ ન હોય ! ” અચલ્યાએ કહ્યું.

“ બા, હું વધારે બોલ બોલ કરું છું કે જીવેન ? ” હીરાએ પૂછ્યું.

“ કષ્ટ જીવેન ? ” ત્રિવેણીએ સામે પૂછ્યું.

“ તમે તો જીવેન સાવ નામ પડાવો છો. ” હીરાએ જવાબ દીધો.

“ હું અને કહે છે કાં ? પણ જ્ઞાન રાખજો, તારા પણ દિવસો બરાઈ ચૂક્યા છે. કાન્તિમાઈ, કેટલી વાર છે ? ” ચચો-મનિએ કહ્યું.

કાન્તિએ જવાબ દીધો-જો કે જવાબ દેવામાં પંચાત હતી : “ હીરાનો શું બરોસો ! એ તો બેઠેલ ખરી, અને ન થે બેઠે. મોટે ભાગે ‘બીજા’ બોલતાં હોય ત્યારે બોલે એટલું ખરું. ”

“ કાન્તિમાઈ, દૂધ અને દહીં બન્નેમાં પમ રાખ્યો કે ? ” હીરાએ જવાબ દીધો.

“ મુકુંદમાઈ, કાંઈ દરકત નહિં ? ઘરમાં તે કલેશ સારો કે સુખસામ સારું ? અને સંકટારા નથી કાંઈ ? ઘણી જગ્યા છે- જૂદા જૂદા ઓરડા વસાવવા માટે પણ, હું તો કહું છું કે આવી જાય અર્થિ : વૈષ્ણવ આવે ત્યાં આપણે એક ‘કોશની’ કરી નાખીએ ! ” અચલ્યાએ ફરી ફરી આમ્રદ ચાલુ રાખ્યો.

“ બા, એમ કરીએ-સાંજે અર્થિ આવીએ અને સવારે ત્યાં જઈએ તો બન્ને સચવાય. ” ચંપાએ વચ્ચે રસ્તો કાઢ્યો.

“ એમ કરો. ” અચલ્યાએ એ કબૂલ કર્યું.

“ ત્યારે હવે આપણે જઈએ, મુકુંદમાઈ. ”

“ કાલથી એ પ્રમાણે હોં ! ” ચંપા અને મુકુંદ ઉઠ્યાં. એટલે અચલ્યા અને ત્રિવેણીએ સાથે સાથે જ કહ્યું.

“ હા જી. ” ચંપાએ જવાબ દીધો અને બન્ને ચાલતાં થયાં.

સાંજે વૈષ્ણવ પ્રાણજનનદાસને કેમ મળ્યા : પ્રાણજનનદાસ અને વિશ્વનાથ કેમ રવાના થઈ ગયા : મુકુંદજીને કેવાં પરતાપ્યાં છે : એમણે સાસરે જવાનું કેમ નથી કહ્યું. અને ચંપા તથા મુકુંદને પ્રાણજનનદાસ કેવી રીતે અર્થિ રાખવાના છે : એ બધી વાતો બન્ને ગયા પછી કાન્તિએ કરી.

“ અને બા, આપણું તો અર્થિ જરૂર ‘કોશની’ થઈ જવાનું છે. ” એમ કહી કાન્તિએ વાતનું છેવટ કર્યું.

“ તો સારું ને ! એમનો આત્મા ખડું ખૂશીથી એ બેશે. ”

“ કાન્તિબાઈ, તમને ખબર છે ? પ્રભુ-દાસ કાકા બ્યારે પ્રગણ્યામાં ફરતા ત્યારે પણ એની સાથે તો કાંઈનાં કાંઈ માણસો રહેતાં. ” યશોમતિએ બજ્યાબુ. ”

“ અને અહિં ? એમની તખીયત લયડ્યા પછી જ એણે જખીરો ઝાંછો કયો, નહિં તો આ ધરમાં કયારેય એ એકલા નથી રહ્યા. ” હીરાએ ટાપસી પૂરી.

“ તું તો હાજર હકથ, ત્યારે ? મંડી છો માલાફૂલી કરવા તે ? ” ત્રિવેણીએ એને વારી.

“ હશે ત્યારે ! પણ મારે શું છે એમાં ? હું ખોટી વાત કરતી હોઈશ તો હું આમ ખોટી પડવાની છું ! ભગત જાણે તે એની માલાફૂલી જાણે ! ” હીરાએ જવાબ દીધો. અને ચૂપ થઈ ગઈ.

કાન્તિએ વચ્ચે પૂછ્યું : “ પણ ખા, આ ‘ સેટલમેન્ટ ’ નામ શું રાખ્યું ? ”

“ તું શોધી આપજો ને કાંઈક ! અગર તો તમે ભેળાં મળાને ગોઠવી કાઢજો. ” અચ્ચાએ સૂચવ્યું.

“ પણ એ વૈદ્યરાજ આવતાં પહેલાં થવું જોઈએ. ” યશોમતિએ ઉતાવળ કરવા સૂચના કરી.

“ અને તો કે દહાડાનું સૂચ્યું છે. પણ એક શબ્દનો તો ખરાબ રીતે ઉપયોગ થઈ ગયો છે ” હીરાએ કહ્યું. એનાથી ન ગેરવાહ.

“ કયો શબ્દ વળા ? ” કાન્તિએ પૂછ્યું.

“ યશોમતિ તમને યાદ છે ? મુક્તાબહેન આવ્યાં હતાં ત્યારે હું ‘ મહિલા સહકારી મંડ’ ની વાત કરતી હતી એ ! આ નામને વિશ્વ-નાથે ‘ આર્થ સહકારી સમિતિ ’ રૂપે ઉચ્છિદ્ધ કરી નાખ્યું એટલે વાંધો છે. નહિ તો હું ‘ સહકારી વસાહત ’ જરૂર સૂચ્યું. ”

“ એમાં શું હરકત. ‘ સહકાર ’ શબ્દ ઉપર કયાં વિશ્વનાથની છાપ છે ? ‘ સહકારી વસાહત ’ મળતું છે. ” અચ્ચાએ ટેકા આપ્યો.

“ પણ કાંઈક વિશેષણ જોઈએ. ” કાન્તિએ સૂચના કરી.

“ લગાડી દઈએ ‘ નિર્ભય ’ ‘ નિશ્ચલ ’ ‘ નિશ્ચિત ’ કે એવું ‘ કાંઈક ! ” હીરાએ જવાબ દીધો.

“ હીરા, હીક કયું તે એટલેથી અટકી એ, તું કયાંક આપણને વાતોડીઆંને છાને એવું વિશેષણ બોલી હોત તો પંચાત યાત ! કાંઈ ‘ વાચાળ ’ કે ‘ નિશ્ચયી ’ કે એવું ‘ કાંઈક. ” અચ્ચાએ રમુજ કરી.

“ આપણને કાણ એવાં કહી શકે ! આપણે તો વાચાળ અને નિશ્ચયીઓની સામે જન્મ આદર્શો છે ! ”

આપવડાઈ થવા માંડી અને એ પણ પોતાની સૂચનાથી એ અચ્ચાને ન રમ્યું. એણે એ વાત બદલવા સૂચ્યું ; “ કાન્તિ, વારે નામ સૂચવવું બાકી છે હો, શોધી રાખજો ને એકાદ, એ. ”

“ ભરે, આપણે સૌ શોધી કાઢીએ ; યશોમતિ, તું પણ થોડાં શોધજો, ત્રિવેણી તું પણ, અને હીરા તું પણ થોડાં ખીખા. ”

યશોમતિને તો એની બહેન પકટો કેમ ખાધો એ પ્રશ્નનું મુંઝવી રહ્યો હતો. એનાથી એકાએક બોલી જવાયું : “ પણ કેવો પકટો ખાધો ! ” અને પોતાની જાણે કાંઈક બૂલ થઈ ગઈ હોય એમ મ્હોંમાંથી જીભ બહાર કાઢી દેવાઈ.

એ શરમાઈ ગઈ.

સૌ એની બેનાદશ સમજી રાકતાં હતાં. અચ્ચાએજ અતિશય કહ્યા ભરી રીતે જવાબ દીધો, “ બહેન, તને એમાં શું આશ્ચર્ય લાગે છે ? માણસની બૂલ ન સુધરે ? એવું હલકાશ્વ તો કોણ કોય કે પોતાને હાથે

પોતાનાં જ મારે ? એ વિચારના દબે મુઠી છે. બધું સુધરી ગયું એમ વિચારને ! ”

“ અને યશોમતિ, એને વધુ તો તમે સુધારો. કાલે તમારા મોં ઉપર એવા બાવ દત્તા કે એ તમારી સામે નંદોતાં જોઈ શકતાં. એને એમ થતું હતું કે મણે પોતે પૃથ્વીમાં સમાઈ ગયો ! પોતાથી નાનાં, જેઓ આગળ પોતે ગર્વ કરી શકે, એની આગળ સરખિંદા થયા પછી શું થાય બીજું ? કાં આપધાત કરવો પડે, કાં નાસી છૂટવું પડે, કાં ફરીથી તલન ભેશરમ થવું પડે. છેલ્લું થવું એ તો બા કહે છે. એમ હેઠમથનથીજ થાય. એ નાસી છૂટ્યાં અને એવું સરખિંદું જીવન એણે તણ દીધું. ” કાન્તિએ અચચબાના જવાબમાં પૂરતી કરી.

સૌએ આ સાંભળ્યા કયું.

થોડીવારે અચચબાએ કહ્યું, “ કાન્તિ તું થોડો છે. જા હવે સુઈ જા. ”

કાન્તિ મોઝો અને સૌ જમવાની તૈયારી કરવા માંડ્યાં.

બીજે દલાડે છેક સાંજે ચંપા અને મુકુન્દ આવ્યાં. કાન્તિ પણ સાથે જ આવ્યો. કાન્તિને સવારનો એએને ત્યાં બોલાવેલ અને એ ત્યાંજ રોકાઈ રહ્યો હતો.

આવતાં વેંતજ અચચબાએ પૂછ્યું : “ કેમ, ચંપાબહેન, બહુ મોડાં ? અને એ બહેનો ક્યાં ? ”

“ એ તો મુંબઈ ગઈ; કાલે સાંજે તાર હતો. ગોડી ગાડી અને ત્રણ માણસો ગયાં. બેય બહેનો પણ ગઈ, શેક ત્યાં રોકાવાના લાગે છે. અહીં એક નાની ગાડી અને બે માણસો જ રહ્યાં. ”

“ એ તો ફીક, પણ એ નાની નાની છોડીઓ ત્યાં કેમ રહેશે ? તમારા વિના. ” અચચબાએ સવાબાવિકે જ સવાલ કર્યો.

“ એ મારી પાસે રહેતી જ નથી !

પહેલેથીજ-હું આ ધરમાં આવ્યા પહેલાંનીજ એઓ અમારી નોકરાણી પાસે મોડી થઈ છે. ”

“ એના મા-બાપ ક્યારેય તેડી નથી જતાં ? ”

“ એના મા-બાપને મેં તો દીઠાં જ નથી; શેકનાં દરેદરનાં સગાંઓનાં એ છોકરાં છે. અને ઠાક સાચવે એમ નથી એટલે એ નાનાં નાનાંજ અમારે ત્યાં આવ્યાં છે. ”

“ બિચારો ! ત્યારે એણે તો કદી મા-બાપનું સુખ જનસુખ જ નથી. બગવાન સાર કરે એને સાચવાવાળો બાકનું ! સારી રીતે રાખતી લાગે છે એ ? ”

“ બહુ સારી રીતે રાખે છે-પોતાનાં છોકરાંની જેમજ માનેને ? આને ગઈ ત્યારે એઓ એવી ખુશી કેખાતી હતી નહિ, કાન્તિભાઈ ? ”

કાન્તિભાઈ ચંપાના કંઠેવાને અનુમોદન આપ્યું.

“ પણ કાન્તિભાઈ, તમે ક્યાંથી બેજા થઈ ગયા ? ” દીરાએ પૂછ્યું.

“ એને સવારમાંથી બોલાવ્યા હતા. ગાડી વગેરે મોકલવું હતું. બજારનું કામ હતું. માણસો વગેરે જવાનાં હતાં. એટલે મને થયું કે કાન્તિભાઈની મફદ લઈ તો વહેલું પડે. બા, એક બીજી વાત કરી દઉં. બાઈ તો લખે કે ન લખે હું બંગ્લો કાઢી નાખું છું. એક નાડું સ્વર્તન મકાન, ગાડી રાખવાની ગોઠવણવાળું લઈ લઉં તો ? ” મુકુન્દે જવાબ દીધો અને સત્તાદ માગી.

“ એમાં શું હરકત ? પણ તવું મકાન નજ દ્યો તો. આપણે ત્યાં કશી હરકત નથી. બધું સ્કી શકે એમ છે. સગવડ છે. ઉપરનો બામ બોલી નાખીએ. એટલે આપણે જોઈએ એટલી જગ્યા તો વરફર છેલ. ”

“ મકાન હોય તો ફીક ” ચંપાએ કહ્યું. “ ચંપાબહેન, ખુશી વાત કરી નાખું ? ”

મારું જરાયે પાડોસણું એમાં નહિ ચડે. ઉલટું તમે મારા બેળાં રહી અને ઉપકાર નીચે બેસો! એવાં બાળ્યં કપાંથી કે તમે મારી સાથે રહેતાં હો, વધારે તો શું કહું?"

"બાબી, અચલખા કહે છે એમાં જોડું શું?"

"એમ કરીએ, પછી કાંઈ? પણ વૈલ-રાજ આવે ત્યારે રાખીએ તો?" ચંપાએ શરતી કમ્બલત કરી.

"એની કાંઈ ખાસ જરૂર છે? એને જલદી જોલાવીએ એમ હોય તે." અચલખાએ જોહા જોહા થતા અવાજે પ્રશ્ન કર્યો.

"એ આવે તો મજા આવે" ચંપાએ જવાબ દેવાની શરૂઆત કરી પણ આટલું જોલાતાં કાંઈક ભાંગેરી વટાઈ ગયાતું સમજાતું એટલે ટુરતજ ઉમેયું "ચાગખાની પેઠે આવતા શબ્દો સાંભળીને એવું કહું કરવાની."

"ચંપાબહેન, તમે મારાથી બન્ને જુદાઈ નથી રાખતાં પણ તમારા મન ઉપર જે કાંઈ ધરતુ બાર કરી રહી છે એ મને કહેતાં તમારો જીવ નથી માણતો. એટલે હું શું ખુલાસો કરી શકું?"

"અચલખા, એવું તો ખાસ કાંઈ નથી." ચંપાએ હુંકારમાં પતાવ્યું. વધારે જોલવા વર્તાં પોતા ઉપરનો કાજુ તફન ખેંચ નાખવાની એને ખીંક લાગતી હતી.

"બહેન, એક વાર ખુલાસો કરી દઉં? આ બધાં છોકરાંની હાજરીમાં કાંઈ અંગત વાત કરવામાં હરકત આવતી હોય તો આપણે બહાર જઈએ. એમ ન હોય અને અમારી આગળ વાત કરવા જેવું નજ જણાવું હોય તો કાંઈ નહિ. એ વાત આપણે પકવી મુકીએ. પણ જો તમને અહીં આવવામાં પૈસા સંબંધે કાંઈ સંકેત થતો હોય તો એ કાઢી નાખીને. આપણે લોકો સાથે રહીએ એટલી સગવડતા તો મારી પાસે છે. અને

કદી મને મુશ્કેલી આવે છે એમ તમને જણાય તો એ વખતે મને પૈસા આપજોને! આપણે જુદા તેમજ નવા જમાનાનાં જૈનંઓ હજી સુધી તો પારકી કમાણી ઉપર રહેતાં આવ્યાં છીએ; એમાં અંદર અંદર વળી શરમ શાની?" અચલખાએ રપટ કદી દીધું.

"બાબી, આપણે જો અહિં રહેતામાં હરકત ન જોતાં હોઈએ તો પછી કાંઈ પણ ખાતું કાઢવું એનો અર્થ આપણામાં બેદરશિ છે એમ થાય છે. અને કદી ખીજું કાંઈ હોય તો એ વૈલરાજ આવે ત્યારે ઠાં નથી કદી શકાવું." મુકુન્દે પણ કહ્યું.

"અચલખા, મુકુન્દભાઈ, હું ટુરતાટુરત જવાગ ન આપી શકી એનો બદલો જોડો અર્થ થાય છે એ હું સમજું છું." પણ હું નથી ખોલી શકતી. મોઢના ઉપર અવિશ્વાસને લીધે નહિ. માત્ર મારી અશક્તિને લીધે. અચલખા, હું શી રીતે કહું તમને કે મને શું થાય છે....."

ચંપા દીસ ખોલીને રડવા માંડી હતી. મોઢામનિધી આ ન દેખાતું, 'ને એણે રડવું' શરૂ કર્યું.

સૌને સ્વરથ થતાં બહુ વાર લાગી. અને એ પછો મોઢાં મોઢાં સૌ જમ્યાં. કાન્તિ પોતાને ઘેર ગયો ત્યારે બાર ઉપર કશ મિનિટ થઈ હતી.

ત્યાં સુધીમાં એટલો નિર્ણય થઈ ગયો હતો કે-અત્યારથીજ ચંપાએ અહીં રહેવાડું રાખ્યું છે એમ માનવું. સવારથી મોટર અહીં લઈ આવવી. માથુસો બંગલો પાલી કરતાં સુધી બંગલો રહે, પછી એજો મુંબઈ રવાના થાય. મુકુન્દને એકહું ન લાગે એ માટે કાન્તિ પણ સાથે રહે.

કાન્તિ પોતાને ઘેર કદી પાછો આવ્યો ત્યારે મુકુન્દે પૂછ્યું: "મોનો શું માનશે!"

"એ તો આ રીતે વધોથી ટેવાયેલો છે."

[ચાલું]

[૧] કવિવર ટાગોરનો ધિતનને આદેશ

‘કુમારી રેષ્યોનના પવથી મને ઈંડું દુઃખ થયું છે, કુ રેષ્યોનને હું ઓળખતો નથી, પણ માની લઉં છું કે તેઓ સામાન્ય શુભાશયી અંગ્રેજી માનસ વ્યક્ત કરે છે.

બારે કુસેવા

એમનો પત્ર મુખ્યત્વે પં. જવાહરલાલ નહેરૂને સંબોધીને લખાયો છે. મને રાંકા નથી કે નો આગ્રહી જાનના એ ઉમદા લઠવેવાને કુ. રેષ્યોનના દેશાનુબંધોએ નેલમાં પૂર્ણ ન હોત, તો તેમણે કુ. રેષ્યોનના વલુમાગ્યા ઉપદેશનો બરાબર જવાબ લાગ્યો હોત, પણ પડિત જવાહરલાલના મોંએ તાણું દેવાયું છે, એટલે માટે માંદગીને ઊછાનેથી પણ મારો વિરોધ ઉચ્ચારવાની જરૂર લાગી યદ.

શ્રીમતી રેષ્યોને અમારા અંતરાત્મા સામે આવેા અવિવેકી, તોછડાઈ લયેા પડકાર ઉઠાવીને એમના ધ્યેયની બારે કુસેવા કરી છે.

એમને રચતું નથી

અમારી કૃતક્રતાથી એ બહેન રોષે જરાધ ગયાં છે. ‘અંગ્રેજ વિચારોત્ત’ પાન ‘કર્મ’ છતાં પણ અમારા મનમાં લછથે અમારા ગરીબ દેશનાં હિતોનો વિચાર રમતો હોય, એ એમને રચતું નથી.

પશ્ચિમની જ્ઞાનસમૃદ્ધિ ઉત્તમ તત્વો ધરાવે છે ત્યાંસુધી તો અંગ્રેજ વિચારોએ અમને પણ શીખવ્યું છે, એની ના નથી. પણ અમારામાંના નેમણે એ લાલ મેળવ્યો છે, તેમણે પણ બ્રિટિશ અધિકારીઓના એમને અજ્ઞાન રાખવાના પ્રયત્નો છતાં એમ કહ્યું છે. પશ્ચિમના જ્ઞાન સરેકાર તો અમે કોઇપણ યુરોપી ભાષાદ્વારા પામી શક્યા હોત.

આંધળું માનસ

મું દુનિયાની બીજી પ્રલયો જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે અંગ્રેજીથી મદદની રાહ લેતી બેઠી હતી ? અંગ્રેજોએ અમને શીખવ્યું ન હોત તો અમે

દલ્હી ભૂતકાળના અધારામાં સળડતા હોત એમ માનનારા અમારા કહેવાતા અંગ્રેજ મિત્રો કેવળ તુચ્છકારમય આંધળું માનસ જ વ્યક્ત કરે છે.

અંગ્રેજોએ અમારા જાળકાને ઈન્કાંડના શ્રેષ્ઠ વિચારો નથી જણાવ્યા, એમણે તો અમને ક્યારથી જ નવાન્યા છે ને પરીણામે અમારાં જાળકો, અમારી પોતાની જ સંસ્કૃતિથી વિચુર થઈ ગયાં છે.

મરીઓ માટે શું કહ્યું

છતાં ધારો કે અમારે માટે અંગ્રેજ ભાષા એજ જ્ઞાન પ્રાપ્તિનું એક માત્ર એજ સાધન રહ્યું છે તો પણ સરનામે શું બન્યું છે ? બ્રિટિશ સાસનની જે જે સહાયો પળાયે હિંદની વસ્તીને એક ટોચ જ માત્ર ૧૯૩૧ માં અંગ્રેજમાં જણતો થયો છે, ત્યારે રશિયામાં ૧૯૩૨ માં સોવીયેટ સાસનમાં કેવળ પંદર વર્ષોની અંદર ૬૮ ટકા લોકો લખતા ગણિતા હતા.

પણ એ કહેવાતી સંસ્કૃતિનાં કરતાંય વધારે જરૂર તો છે જીવનની પ્રાથમિક જરૂરીયાતોની અને જે જે સહીયોથી અમારા દેશની મૂઠી કળતે કરી રાખનાર અને દેશના ઉત્પાદન સાધનોને ચુસી રહેલા અંગ્રેજોએ અમારા ગરીબ બાપુઓ માટે શું કહ્યું છે ?

બધુંકર મરીખાઇ

આસપાસ નજર ફેરવું છું તો રોટી માટે શ્રેષ્ઠ યાદમાં દુબળાં ચરીરો જ હું જોઈ રહું છું. પાણીનાં ઘોડાંક ટીપાં પામવા માટે ગામડાં-જોમાં કાદવ જેલતી સીઓને મેં જોઈ છે. હિંદ-આમડાંઓમાં શાળાઓ કરતાંય કુવાઓ વિરલ છે.

હું જાણું છું કે, ખુદ અંગ્રેજો આજે ભૂખ-મરના બચમાં આવી પડ્યા છે. મારી એમના પ્રતિ દમદમી છે; પણ ત્યારે હું જોઈું છું કે ઈન્કાંડ ખાતે જોરાડના જર્યા સહીસલામત પહેલિય ઉઠાના કામમાં ધિતનની આખી ટાકાત કામે લાગી ગઈ છે અને ત્યારે હું યાદ કરું

હું કે મેં મારા દેશબાંધિવાને બૂખે મરી જતાં જોયા છે તે છતાં પડોશમાંથી ચોખ્ખાનું એક ગાકું પણ આપ્યું નથી, ત્યારે ઇંગ્લાંડમાંના અંગ્રેજો અને હિંદમાંના અંગ્રેજો વચ્ચેનો ભેદ પાડવા સિવાય રહેવાણું નથી.

કારણે અને વ્યવસ્થા બાબતમાં છે ?

ત્યારે કાયદો તે વ્યવસ્થા જળવી રાખવા માટે તો આપણે અંગ્રેજોનો આભાર માનશું ને હું જોકે હું તો દેશમાં ચારે પાસ હુલ્લડો ફાટી નીકળ્યાં છે, કોડીબંધ જતો જુવાર ચાય છે. માલમિલકત હુંદાય છે, સ્ત્રીઓની ઇજ્જત નય છે, તેણે બ્રિટનની જગજગદર તાકાત સળ-જળી નથી. માત્ર દરિયા પારથી અમારા ઘરને સવામત રાખવાની અમારી અશક્તિ માટે કપકનો સર સૂંસળવા મળે છે.

બહાદુરશાહી શું કયું ?

શાસીની સંપૂર્ણ રીતે સત્ત્વ સૈનિકા પણ ચડીયાતા જોર હેઠળ દબાઈ ગયાના દાખવા જોયા નથી અને અત્યાચારા યુદ્ધમાં પણ બહાદુરમાં બહાદુર અંગ્રેજો, ફ્રેન્ચો ને ગ્રીકોને એમનાથી ચડીયાતી તાકાતના દબાણ હેઠળ સુરોખમાં યુદ્ધ ક્ષેત્રે ઊઠી જવાં પડ્યાં છે. પણ ત્યારે અમારાં ગરીબ, નિરાશ્રય ને નિરાધાર એકંતો સરાસ જુઠાઓ સામે પોતાનું રક્ષણ નહીં કરી શકતાં, પોતાના બાળબચ્ચાં સાથે ધરખાર ઊઠી નાસી જાય છે ત્યારે બ્રિટિશ અધિકારીઓ હાથ અમારાં દરેકાકપણા પ્રત્યે સિરેકાર બધું રિમત ફરકાવતા હશે.

લાડીની પણ મનાડ

ઇંગ્લાંડમાં આને દરેક ચહેરી પાસે રણખુર્ના સાધનો છે, પણ હિંદમાં લાડીની તાલીમ લેવાની પણ મનાઈ થઈ ગઈ. હંમેશાં માટે દબાયેલા રહે એવા હેતુથી ઇરાદા પૂરક અમારા સાસરોએ અમારા લોકોને નિરાશ્રય ને નિરાધાર બનાવી રાખ્યા છે.

અંગ્રેજો તો નામીઓએ એમના વિશ્વવર્ચસ્વ સામે પડકાર હડાવ્યો એટલા માટે એમને ધિક્કાર છે, ત્યારે અમારી આસપાસ ગુલામીની બેડીઓ બીટવા માટે અને અંગ્રેજોના હાથ ચૂમીએ એમ શ્રીમતી દેશબાંધ હચ્છે છે ?

કૃત્યો વડે બતાવે

કોઈપણ સરકારનું માપ એના અધિકારીઓના

દૃષ્ટિ હિચ્ચારો વડે નહિ, પણ એનાં કૃત્યો વડે નીકળી શકે. અંગ્રેજો પરદેશીઓ છે માટે અમને ધસંદ નથી એમ નથી; પણ અમારા કલ્યાણની બાંધી બાંધી વાતો કર્યા પછી એમણે આ દેશને ચૂસી જ લીધો છે. એટલા માટે એમનું સ્થાન અમારા દીકરામાંથી હકી ગયું છે.

મને એમ હતું કે વિચારશીલ અંગ્રેજ આ બધાં કૃત્યો પર મૌન રોકે, ને અને સાંત રહ્યા હોય એ માટે અમારો આભાર માનશે, પણ હોરાન કયાં પછી અપમાનનું એ અમારા જાઓમાં મીઠું ભરવાવડું, એ તો સુખનતાની હદ વડાની જવા ભેગું છે.

[' સુખરાતી પંચ ' મધ્ય]

[૨] અહિંસા

જગતને કોણે હવાની શકે ? ટાલા વામન જ્યો કે ધમધમતી પેલ્લાભયુ વિરાટ માનવ સત્ત ? જગત જવાબ આપે છે : પેલ્લા એટલે પ્રભતિ, બેઠતાં પાણી. ડહાપણ એટલે ઉલ્લન, ચલનનો અભાવ, -ભરાઈ રહેલાં પાણી. સુધરેલા રાષ્ટ્રોએ તો કાંપુ કાંપુ જોઈ લીધું છે કે હિંસા ચિથ્થા છે. હિંસારહીત સાધનો રાષ્ટ્રો વચ્ચે કેમ ના યોગ્ય ? અને તેમને અહિંસાના વિભવોના વાવંટો રાષ્ટ્રસંધ ઉપર ભરવે અભવે ચલાવી દીધો. હિંસા વગર રાજ્યોના-રાષ્ટ્રોના અથડા પતાવવાની બાંધ પુકારી, વિચારે-સંદે-તિએ એક નવી ફાળ ભરી.

હિંસા વગર એટલે દુશ્મન બન્યા વગર કેમ લડી શકાશે તે હિંદ બતાવશે એટલે માનવ રાષ્ટ્રોના પાથો નંખારો.

હંતર હંતર વર્ષની પરાધિનતાના પાપ બાળવા માટે તલવાર બંદુક કામનાં નથી. એ બાળવા માટે તો અહિંસા, અસ્તેય અને અક્રોધના પંચાગ્નિની જરૂર છે. એ અગ્નિમાં બીલને બાળવાના નથી, પોતાને બળવાનું છે. નેટલી ઝડપથી પાપ બળશે તેટલી ઝડપથી હિંદ મુક્ત બનશે. જીવનમુક્તિ માટેનો એ પ્રયોગ સ્વદેશમુક્તિ માટે કેમ ઉપયોગમાં ના લેવાય ?

અહિંસાવાદમાં કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યેની શત્રુતાને રહેજ પણ અપકાર નથી. અહિંસાવાદને કોઈ સમાજ સાથે નહિ, એ સમાજધટાને શરૂ કરતી કોઈ વિચાર પ્રજાલિકા સાથે શત્રુતા હોય છે. વ્યક્તિ પ્રત્યે તેને વેર નથી, વ્યક્તિમાં આવિષ્કાર પામતા કોઈ બેટાળ માનસ પ્રત્યે

વેર છે. વ્યક્તિનો નારા કર્યાથી નહિ, પરંતુ વ્યક્તિના માનસ ફેરવ્યાથી, પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ થયું તે માને છે. બધું અને ચોક્કસના કારણરૂપ મન છે, શરીર નહિ; એ ગીતાના મહાવાક્યને ફીલસુફીના પદાર્થમાંથી બહાર કાઢી, સામાન્ય જીવન વ્યવહારમાં પણ તેને ઉપયોગમાં લેવાનો અપ્તરો અદિસામાં જ સમાવેલો છે.

રમણલાલ વસંતલાલ દેસાઈ.

[દિવ્યસુખમાં]

[૩]

સત્યની સેવા એ મોટો ધર્મ છે. સત્ય અને સ્વદેશી એ એવાના ખાસ અંગો છે એ બીજાએ કરેલી સેવાના પરિણામે હિન્દી પ્રજામાં નિર્મયતા, પરમાર્થશક્તિ અને આળાવી ઉત્પન્ન થાય. એમાં તો શક નથી. નિર્બળતા અને બહીષ્કણપણું આપણે ત્યજવું પડશે. ઇશ્વરનો ડર રાખનાર મનુષ્યથી ના જ ડરે. નિદરતા કેવળ નિર્દોષ આચરણથી કેળવી શકાય. સત્યનું આચરણ એજ આપણી મુક્તિનું દાર છે.

સત્ય બીના નિર્મયતા નથી. અને સ્વદેશી બીના અર્થજ્ઞાન નથી. તેથી સત્ય અને સ્વદેશીના સેવનમાંજ સ્વરાન્ય છે.

[૪] અર્ધા

અનિદને ચિંતવું નહિ, કદાચેજ રમરડું, જે બાંધેલ આત્મ હોય તેને યાદ કરી કરીને લગ્યા કરવું નકામું છે. માટે વિનાશકારણ હૃદયને દુર્બલ ના બનાવવું. આપણે ઇચ્છાથી જન્યા નથી. સ્વેચ્છાથી મૃત્યુ પામતાં નથી, જ્યારે એ ત્રણે સ્થિતિએ પરાધિન બીએ તો આપણે કયા અને કેટલે ?

જથીજ દૂર રાક્યતાએને મન પાસે રાખી હંમેશાને માટે પોતે તૈયાર રહેવુંજ નોઈએ...એ અનિદી ડરે તે અનિદને વાપરી કેમ જીવે ? ...નિર્દય ન થવું પરંતુ ફરજ આવવી ખરે ત્યારે નિર્મય થવુંજ પડે.

ચોક્કસ પરિણામના અકિડા મુખી સૃષ્ટિ ચલાવતી પોસાય નહિ. અચોક્કસતાની પ્રત્યાશાળીજ જનતાના વિરાડ મંડાણ છે...પછી કેવળ આધાર એ તેટલા દારણ હોય છતાં એને સાખી છાનીએજ કીડવાના હોય.

ખરેખર ! પ્રેમ સામાન્યમાં અદ્ભુત જીવે છે. આપણે દેવિ નથી. શરીર તો રચુવ તરવોનું

છે. પરંતુ ચેતન તેજ, ભાવનામય ચિત્ર, અને પ્રેમભર્યું હૃદય એ ખરેખર દિવ્ય છે; અકીડક છે. એ મનુષ્યથી થે પર હૃદયજીવનમાં મુચક બને છે; એ અગર તરવોનું રચુવ રૂપોમાં ભાસ કરાવે છે. આપણું સુસ્મજીવન આનું હોવું નોઈએ. પ્રેમ, સૌન્દર્ય, શોય, અને પરમભાવનાઓના ઉપારી અને અતિવાસી આપણેજ બીએ. આપણે એટલે આપણો આત્મા-એ અરૂપ છે, અને રૂપજ્ઞા દ્વારા પ્રગટ્યા કરે છે.

આપણું શિક્ષણ આપણી સંસ્કૃતિને પોષક હોય તો જ આપણી કેળવણી તેજસ્વી અને આપણું જીવન પ્રાણવાન થાય.

[૫]

...આખા દિંદી સમાજમાં કઈ વ્યક્તિ સ્વતંત્ર છે ? પોતે જે વ્યક્તિને ચલાય તે વ્યક્તિ ભેડે વાતચીત એ પણ દિંદી-દિંદી-લોકોને મન બંધકર ગુનો છે. પોતાને યોગ્ય લાગે તેડું આચરણ પણ દિંદીઓને મન બારે નાસ્તિકતા છે. નકામા અને અર્થ વચરના બાબીશ રિવાજે પાછળ લંબરો રૂપીયાડું મથકરવામાં રૂઢીવાદી દિંદી પોતાને ધન્ય સમજે છે એઓએ એકબીજાને જોયા નથી, એકબીજા માટે રનેડની બાવનાઓ કેળવી નથી એવા ભેડકાઓને લગની જવાબદારીમાં નાંખનાર દિંદીસમાજ કઈ રીતે આકરણીય છે ?...અને એ લગ્ન દુઃખગાથી નિવડે તો તેમાંથી છટવા માટે મૃત્યુ શિવાય બીજે દરવાજે પણ ક્યાં છે ?...એક દિંદીના જનમ, સરકાર, લગ્ન, જીવન અને મૃત્યુ પણ પરતંત્ર રીતે વાય છે. દિંદીએ રાજકિય નહિ તો પછી સામાજિક સ્વતંત્રતા ક્યારે મેળવશે ?

...રૂઢીવાદીઓ બધે પોતાના મતનું સમર્થન કરે, પરંતુ પૂર્વજોની પ્રાધિકને અનુસરી, પોતાની નચિનતા અને મૌલીકતા ઉપર ધા મારવો એના એવું બીજું ખાપ હોઈ શકે ખરે ?... પૂર્વજો બહુ ઠાણ કંતા અને તેથી તેઓએ કરેલું આપણે કરવું એ માન્યતા ધરાવનાર દિંદી પ્રગતિ કરે છે કે પછી પીછેહઠ ? આવી માન્યતા ધરાવનાર, અને તે પ્રમાણે વર્તનાર ઉચ્છીદ અન નથી જમતો શું ?

[રમેશ દેસાઈની રાજનીશીમાંથી]

રસી

શ્રીમતી ઉવાખાઇ ઠાંગે અને કુ. ગોદા-
વરી ગોખલે : હિન્દ સંરક્ષણ ધારા હેઠળ
તા. ૧૩ જુને થયેલી કામદાર નેતાઓની ધર-
પકડમાં આ બે બહેનોને પકડવામાં આવ્યા છે.

શ્રીમતી લીલાવતી મુનશીએ વર્ષામાં
ગાંધીજીની મુલાકાત લઈ રમખાણની પરિસ્થિતિ
ચર્ચા હતી. ગાંધીજીએ શ્રીમતી મુનશીને રચનાત્મક
કાર્ય કરવાની અને ખાસ કરીને મુંબઈમાં કોમી
શાંતિ સ્થાપવામાં લાગી જવા જણાવ્યું હતું.
ગાંધીજીએ તેમને ફરી સત્યાગ્રહ કરવાની પરવા-
નગી આપી નથી.

મુરતવાળાં શ્રીમતી શીરીનખાઇ
લશ્કરીને કેસરે હિન્દ રોધ ચન્દ્રેકે એનાયત
કરવામાં આવ્યો છે.

શ્રીમતી મણીબહેન પટેલ : યરોડા
જેલમાંથી છૂટી, સરકારને મળી અમદાવાદ આવ્યાં
છે અને શહેરની પોલીસમાં ફરી શાંતિ સ્થાપવાનું
અને મદાસલાતું કાર્ય કરી રહ્યાં છે.

શ્રીમતી શારદાબહેન મહેતાનું ભાવનગર
વિદ્યાર્થી મંડળ તરફથી પ્રવચન ચોન્યું હતું.

“આખીયલ મહત્ત્વ હાઇસ્કુલ”ની
ઉદ્ઘાટન કીયા : સાણંદના કાકરે સાહેબના
માતૃશીના હસ્તે અને શ્રીમતી વિદ્યાબહેન નિલ-
કંઠના પ્રમુખપદે એલિસબીજ વિસ્તારમાં અમણી
નાગરિકોની હાજરીમાં શરૂવાર તા. ૧૨ જુને
યહ હતી.

જામનગરનાં ના. મહારાણી સાહેબે :
જામનગરમાં હિન્દુ મંડળની સ્થાપનાની સલામત
કોમીવાદની નામુદી કરવાની હાકલ કરી હતી.

ખીટનમાં મણુરોની સ્ત્રીઓ : લડાઈને
સામાન બનાવવાના કામમાં રોકાઈ હોવાથી
તેમનાં છોકરાંઓને નર્મ સંભાળે છે.

શ્રી. સ્ત્રીમતાખાઇ સ્ત્રી ઉદ્યોગાલય-
વડોદરામાં સ્ત્રીઓને હાથ ઉદ્યોગનું શિક્ષણ

આપવામાં આવે છે. જેમનાં એક વર્ગ કપડા
ઉપર કાપકામ કરવાની તાલીમ આપે છે. આ
તાલીમ છેલ્લામાં છેલ્લી ઢળે આપી શકાય તેથી
શ્રીમંત સરકારે પ્રાયશિક્ષિક જરૂરીઆતો ખરીદવા
માટે રૂ. ૩૦૦ અને વાર્ષિક ખર્ચ માટે રૂ. ૭૦૦
મંજૂર કર્યાં છે. એ રૂ. ૭૦૦ માંથી રૂ. ૬૦૦
વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણવૃત્તિ અપાશે અને બાકીની
રકમ છેલ્લામાં છેલ્લી ઢળના બીખાં ખરીદવા
માટે અલગ રાખવામાં આવશે.

બેગમ જહાનઆરા મીરજા : બંજાલી
સાહિત્યના નજીતો લેખિકાને બંદુકના ઘાથી
ઘાયલ થવાથી હોસ્પિટલમાં લઈ જવામાં આવ્યા
છે. આ સાહિત્યમાં તેઓએ ધણી પ્રગતિ કરી
હતી એમ કહેવાય છે. આ અકસ્માતની ખબરથી
તેમના પતિ આંલમગીર મીરજાની પોલિસે ધર-
પકડ કરી છે.

લેડી હાઈસ્કૂલ : પુનાની ધાયલ થયેલા
ઓની ધરપીતાલની તા. ૧૬ મીએ મુલાકાત
લીધી હતી.

શ્રીમતી ભારતીદેવી રંગા : અખિલ
હિન્દ કિસાન સલામા પ્રમુખે હજારીખાગની જેલમાં
સ્વામી સહજનંદની મુલાકાત લીધી હતી.

મુંબઈની શ્રી નાથીખાઇ દામોદર કાક-
રસી ટિન્દી સ્ત્રી વિદ્યાર્થીકોના પદ્ધિદાનને
વાર્ષિક સમારંભ શુક્રવારે તા. ૨૦ મીએ સાંજે
થયો હતો. શ્રી. સી. આર. રુડેએ તે પ્રસંગે
ભાષણ કયું હતું. જે દરમિયાન સ્ત્રીઓની
વિદ્યાર્થીકોનાં કાર્યની અને તેમાં સ્ત્રીઓને અનુકૂળ
અભ્યાસક્રમ વગેરેની પ્રશંસા અને ચર્ચા કરીને
તેમણે શેમન કેથોલિક ધર્મમાં સામ્યીઓની
પ્રથા છે તેથી રીતે હિન્દી બહેનોની સેવા સંસ્થા
સ્થાપવાની હિમાયત કરી હતી.

શ્રી. ફેર્યાખાજા પારેખ : ભાવનગર
મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાં પ્લેટા ફસ નંબરમાં આર

નાર બેઠેન છે. તેમને ત્રણ વર્ષ માટે રા. ૧૪ ની સર જસવંતસિંહ શિખરૂત્તિ તથા રા. ૮ ની સર જ્યોત્સનાં સિંઘાન્ડ એકળ શિખરૂત્તિ એક વર્ષ માટે મળી છે.

ભાવનગર : માલેકવાડીના વિસ્તારમાં બાળ કીડાંગણની ખેડ પૂર પાડતું શિશુવિદાર અને મધ્યમ વર્ગની બહેનોને ઉદ્યોગની તેમજ શિશુ-લુની તાલીમ આપતું જ્યોતિમંડળ રત્ન પછી પાછું ઉપક્રી ગયું છે. જ્યોતિમંડળે ભાડાના નવા મકાનમાં કામકાજ શરૂ કર્યું છે.

મીસ રેથબેનનું તહેામતનામુ ! જિલ્લાના પ્રમુખતાદી મંડળની અને હિન્દી હિતોની પોતાને મિત્ર મણાવતી પાકમેન્ડળી એક ભણતી મહિલા મીસ રેથબેને કોમેસી આયેવાનોને ઉદ્દેશીને વાલેતરમાં એક ખુલ્લા પત્ર લખ્યો છે. એમાં પંક્તિ નહેરૂ જેવા ઉચ્ચ નાગીક વિરોધી કેમિસવારીઓને આ વિમલમાં જિલ્લા વિરોધી જર્મન અખત્યાર કરવાને કારણે “ નાગીઓના અહિંસક મિત્રો ” તરીકે એ બાધ મણાવે છે. તેઓ કહે છે કે જ્યારે રેથબેન પંચના ટોરીઓ સાહી સરકાર પાસે જર્મન પક્ષીનીતિનુ અનુશીલન કરાવતા હતા અને ચીન, એવીસીમીઆ, ચોરદ્વીઆ, હોરલોનેકીઆ, વગેરે પરના નાગી-ફાસીરો આક્રમણને સીધા પ્રતિકાર કરવાને બદલે આક્રમણકારીઓને આડકતરી મદદ મળે એ ભતની કારવાઇઓ કરતાં હતાં તે વખતે જિલ્લાનીતિને કડક રાખેામાં વખોડી કાઢનાર જવાહરલાલ અને એમના ભત્તા એમના સાથીઓ આજે જ્યારે જિલ્લા મનપ્રાણથી નારસી આક્રમણને નાશ કરવા છત્ર સહાયકોના જ અહરી જેડું છે ત્યારે હિન્દમાંના રેથબેન વિરોધીઓ આજે રેથબેનના ભેરે બનીને જિલ્લાની વિમલી પ્રવૃત્તિઓને હિન્દમાં ચાલબીબી રૂપ થઈ પડયા છે, કવિવર શ્રી રામિન્દ્રનાથ ડાંગેરે જિલ્લા પાલે-મેન્ડના સભ્ય શ્રીમતી એલીનોર રેથબેને હિન્દીઓ જેઠ લખેલા આ ખુલ્લા પત્રના જવાબમાં બહાર પાડેલું આ તલરેપારી નિવેદન હિન્દના જિલ્લા વહિવટ સામેનું હુલ્લકાવક તહેામતનામુ છે.

અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદ : મુંબઈમાં મળેલી અખિલ હિન્દ મહિલા પરિષદના

રેન્ડીંગ કમિટીની સભા વખતે પરિષદના પ્રમુખ શ્રીમતી રામેશ્વરી નહેરૂએ “ હિન્ડુ લો કમિટી ” અધ્યક્ષ બહુ પાનીવતની પ્રધાને નાણું કરવાની વિનંતી કરતા સંદેશો પાઠવ્યા છે. અને એ રીતે હિન્ડુ લો અધ્યક્ષમાં સુધારા કરવાની સૂચના કરી છે. વધુમાં તેઓ જણાવે છે કે બીજી વખત પરણેલા પત્નીથી ત્યાગપેલી સ્ત્રીને જુદા રહેવાનું તથા ભરણપોષણ કરવાનું સાધન મેળવવાનો હક્ક પણ હોવો જોઈએ.

દાદર-આહ્યા રાખાઓના આશ્રય હેઠળ મળેલી સ્ત્રીઓની બહેર સભામાં પ્રમુખ શ્રીમતી રામેશ્વરી નહેરૂએ, સ્ત્રીઓને બહેર કાર્યમાં વધુ ભાગ લેવાની હાકલ કરી હતી. હિન્દને જ પોતાનું જૂઠું સમજ એની જનતાની સેવા કરવા, તથા બાદી વાપરવા અને અસ્પૃશ્યતા નિવારણ કરવાની તેઓએ બહેનોને વિનંતી કરી હતી. શ્રીમતી માર્ગેટ કઝીન્સ આ સભામાં ખાસ ધ્યાન ખેંચતા હતા.

ત્યારબાદ શ્રીમતી લક્ષ્મીબાઈ રાજવડિએ જણવ્યું હતું કે વારસા હક્ક અને કેળવણીને લગતા, હિન્ડુ લો કમિટીએ પૂછેલા પ્રશ્નોના જવાબો સ્ત્રી-પુરૂષ સમાનતાના ધોરણે જ પડાયેલા હશે.

રાજકુમારી અમૃતકુંવર અને શ્રીમતી અમૃત્વામિનારાયણે કોમી એકલતા સ્થાપવાની હાકલ કરી હતી. ત્યારે કુ. સુશીલા કુમારી પંક્તિ સ્ત્રીઓને શારીરિક કેળવણી આપવાની સૂચના કરી હતી. ત્યારબાદ કુમારી ગોદાવરી ગોપલેએ આજાર માન્યા બાદ સભા વિસર્જન થઈ હતી.

યુદ્ધકાર્યમાં જિલ્લા સ્ત્રીઓ : ગયા મહા-યુદ્ધમાં પુરૂષો રણધેરે પરવર્ષો ત્યારે એમનો કામધંધો સ્ત્રીઓએ સંભાળી લીધો હતો તેથી યુરોપની સ્ત્રીઓનો આત્મવિશ્વાસ સારી થેઠ બંધાયો હતો. એવા વધેલા આત્મવિશ્વાસે તેમને કેટલાક વધારાના અધિકારો પણ સંપાદી આપ્યા હતા. યુદ્ધ એક અનિષ્ટ હશે, હિંસાખોરી એથી વધતી હશે, પણ એ તો એવું ને માનતા હોય તેમને જ માટે. જેઓ પોતાના રાષ્ટ્રના અસ્તિત્વ કે હિત માટે એને અનિવાર્ય સમજતાં હોય તેઓ તો આવે પ્રસન્ન પોતાની સન્નિઓને પ્રવૃત્તિવાચની તમવીર કરી શકતા હોય છે.

એવી તબવીજ ગત મહાસુદમાં થઈ હતી અને એથી પણ વધારે આ સુદમાં થાય છે. સુદની બચાનકતા મયા વખત કરતાં પણ વધી છે કેમકે યાંત્રિકતા ને વિજ્ઞાને સુદની સંહારશક્તિમાં અનેકગણા વધારો કરી મૂક્યો છે. સુધિ જોઈ શકાય તે યાંત્રિક ને વૈજ્ઞાનિક રીતિ ન હોય તે નિઃસ્પંશ એનો વિનાશ જ થાય. આથી ઉલટથી કામ કરનારાં ગમે તે દિશામાંથી મળી આવે તેપણ તેમનો ખપ તે પડે છે જ. સ્ત્રીઓ-નું મહત્ત્વ આ રીતે આ સુદમાં વધ્યું છે. પૌત્ર સમજે છે તેવી રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની પોતાની ફરજને જે ઉલટથી એ અર્થ કરે છે તે તે ખરેખર અતુલ-હીન છે ને હવે રાષ્ટ્રીય ખમીરની ને સિરવની એ બાજુ પડે છે.

પુરુષનાં ખીન્ન રાષ્ટ્રોની માહિતી આ સમયે નથી મળતી પણ ઐતહાસિક સ્ત્રીઓ સુદમાંથી ને ફોજો આપી રહી છે તે ઉપરબ્ધ છે. જે રીતે એ પોતાનો ફોજો નોંધાવે છે: ને અવસાનો પોતાને માટે ખુલા છે તેમાં પુરુષની ભેદભેદ જોઈ રહીને એ કામગીરી બજાવે છે, અથવા પ્રતાપનાં સ્વતંત્ર મંડળો જાહેર કરીને રાષ્ટ્રીય ચલનમાં એ સાથ આપે છે.

ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રમાં એમનો ફોજો મોટામાં મોટો હશે એમ સહેજે માનવું પડે એમ છે. ૧૯૩૬ ના જુલાઈમાં ૪,૦૦૮,૬૦૦ સ્ત્રીઓ ને ધંધાના બીમા ઉતાર્યા હતા તેમાં સામેલ હતી. તે પૈકીની ૪૭૦૦૦ ખેતીવાડીમાં, ૬૨૦૦૦ ઇન્ડેસ્ટ્રી ખાલામાં, ૬૮૦૦૦૦ કાપડવણીમાં, ૮૩૦૦૦૦ વેપારવણીમાં, ૪૪૦૦૦૦ મોટર, સાઈકલ ને વિમાનના ઉદ્યોગમાં અને ૩૩૦૦૦૦ વિવિધ કાલુ-ઓના ઉદ્યોગમાં મચી રહી હતી. અત્યારે કેટલી સંખ્યામાં આ પ્રવૃત્તિમાં તેઓ સાથ આપે છે તેના આંકડા મળતા નથી, પણ એ આંકડો ખાતરી રીતે વધ્યો હશે જ એમાં શક નથી. ધોખીકામ, રસોઈ, ગૃહકાર્ય ને મુરખીઓની બનાવટમાં પરોવાયેલી સ્ત્રીઓ કેટલીયે સ્ત્રીઓને ઔદ્યોગિક કાર્યો માટે દ્રવી કરી શકે છે. તેમનો ફોજો પણ નાનોમનો ન જ ગણાય.

લશ્કરમાં પણ સ્ત્રીઓ રસોયણ, કારકુન, ટેલીફોનિસ્ટ, સ્ટોરકીપર, ડ્રાઇવર વગેરેની કામગીરી બજાવે છે. અત્યારે લશ્કર સાથે જોડાયેલી ૨૫૦૦૦ સ્ત્રીઓ પૈકીની ૧૧૫૦૦ કારકુની, ૬૦૦૦ ઓર્ડરલીટુ કામ અને ૧૮૦૦ ડ્રાઇવરનું કામ કરે છે. આ સુલભ તેઓ નોકરી, હવાઈદળ ને મહત્ત્વરેક્ષણવર્ગમાં કામ કરે છે. આવી સ્ત્રીઓને પગાર, બચ્ચુ ને રહેવાના ફર્નિચર મળે છે. તેમણે ગણવેશ પણ પહેરવાનો હોય છે. અંગ-વાડિયામાં ૪૮ કલાકની તેઓ નોકરી બદે છે ને કેટલાક કામમાં તે તેમને ખરે ખરી તેવાર રહેવાનું હોય છે.

રાષ્ટ્રીય આપત્તિકાળે તે પ્રભમાં ખમીર હોય છે તે એનો પુરવાર જાયો આવે છે ને હર્ષિ-ગત પણ થાય છે. જેનો આજ દિન સુધી રમકડા જેવો ઉપયોગ થતો હતો, જેની કામગીરી ઉપકારનો વિષય બનતી હતી તે સુકાયમ નારી પણ વખત આવે પુરુષનાં મનાયેલાં કાર્યો કરી બતાવીને પોતાનું મહત્ત્વ ને ગૌરવ સ્થાપી શકે છે તેનો આ સચોટ પુરાવો છે.

દાણુચોરી : (Diamondrobbing) ને લીધે શુન્દેગર કરેલી સ્ત્રીઓ-નવસારીના જલાદપર તાલુકામાંથી મીઠું લેતી એકદરે સત્તર સ્ત્રીઓ પકડાઈ છે. આ દરેક સ્ત્રીઓનો મીઠાના ધારા હેઠળ, મેજરૂટે ૩ ૧૫ દંડ કર્યો છે.

વટોદરા રાષ્ટ્રીય સ્ત્રી સમાજ : બહેનો મોટે હિન્દી વર્ગ ખાલવાનું કરાવ્યું છે.

શ્રી. પાર્વતીદેવી : (બંગાળ ફારવડ ખ્યોક્તા એક આગેવાન સભ્ય)ના નેવાસરવાનેથી પાંધાલયું સાહિત્ય મળી આવવાથી તેમના ઉપર કેટલાક વાલવાં તેમને ટોડ વર્ષની સજા થઈ છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય લગ્ન : શ્રી. રમેશ શાન્તિશાલ મહેતા, અને શ્રી. અનરૂપા ચાંપાનેરકર એમણે તા. ૬ મી મે ૧૯૪૧ ને રોજ મુંબઈમાં સિવિલ મેરેજ એક્ટ અનુસાર લગ્ન કર્યું છે. શ્રી. મહેતા અમદાવાદના શુજરાતી નાગરવાસી છે. અને શ્રી અનરૂપા મહારાષ્ટ્રીય વાલણ છે.

ગોંડ

યુરોપીય યુદ્ધ અને કોંગ્રેસ :

કોંગ્રેસની યુદ્ધ પ્રત્યેની નીતિ હતી તેમજ આજુ છે, સરકાર હિન્દને માટે કંઈ હક્ક આપવાનો વિચાર કરતી નથી. યુદ્ધ વિરૂદ્ધ પ્રચાર કરવાનો હક્ક પણ તે પહેલાં માન્ય સ્વીકારતી નથી. ઉજ્જાઈની યુનીવર્સિટીએના પાલમિન્ટના સ્ત્રી સંઘે મીસ ઇલનોર રેપેરોને હિન્દના કોંગ્રેસ નેતાઓને ખુલ્લો પત્ર લખેલો તેમાં તેણે એ

ઉજ્જાઈ છતરી તો યુદ્ધ વિરૂદ્ધ ચળવળ કરી યુદ્ધમાં વિદ્ય નાંખનારની ખૂબ દોશ એવી ધમકી આપેલી તેની અસર હિન્દના નેતાઓ પર બરાબર થઈ છે. ઉજ્જાઈનું માનસ બરાબર સમજાઈ ગયું છે.

યુદ્ધ દારૂ સ્વરૂપ છે. જર્મનીએ રશિયા પર આક્રમણ કર્યું છે. આ આક્રમણનું કારણ સમજાય તેમ નથી. રાજ્યદારી એલોમાં જુલાઈ એ નીતિ છે બક્ષિઓ એવે લખે પણ આ વીસમી સદીમાં મદાન સામ્રાજ્યો પણ જુલાઈ દેવાવે છે. લેખી દસ્તાવેજે હબા કરે છે તેને તાત્કાલીક રેડીઓ દ્વારા સારી દુનીયાના ખુલાઓમાં પ્રસારવે છે. એ સમયે સાચા કારણો સમજવાં શક્ય નથી. બવિષ્ય સમજવરો,

મેટ્રીકની પરીક્ષા :

મેટ્રીકની પરીક્ષાને મોટા ખાટો માનવામાં આવે છે. અને ખરેખર આ ખાટાફળ 'નીવડે છે. આ વર્ષે ૫૦ ટકા પરિણામ આપ્યું છે. એટલે અઘી અઘધ વિદ્યાર્થીઓ પાછા આવ્યા છે. નિશાળોમાં ન્યાયે પ્રીક્ષીમનરી લેવાય છે ત્યારે મોટે ભાગે પાસ થયેલાઓને અથવા તો પ્રીક્ષીમનરી પછીના મહિનામાં વાંચી પાસ થઈ

રાકે એવા વિદ્યાર્થીઓને ફામો આપવામાં આવે છે. ૬૨ વર્ષે આ પ્રમાણે નિશાળોમાં થાય છે.

નયાસ વિદ્યાર્થીઓની મોટી સંખ્યા ભેલા સહેજે વિચાર આવે છે કે આપણી નિશાળોમાં બેરોબર શિક્ષણ આપાતું નથી. નાનપણથીજ ને શાસ્ત્ર તે વિદ્યાર્થીઓને પ્રમોશન આપ્યાં હોય અથવા શીવડ રાખી બણાબ્યાં હોય તો મેટ્રીકમાં આવડી મોટી

“ ગુણ સુન્દરી ” નું

સને ૧૯૪૨-૪૨નું

ભેટ પુરતક

છપાય છે.

રાધારાણી

લેખક :

રા. ગોકુલદાસ દ્વા. રાયચુરા

તંત્રી : “ શારદા ”

સંખ્યા નિષ્ફળ વિદ્યાર્થીઓની ન નીકળે.

યુનીવર્સિટી તરફથી નીમાયેલા પરીક્ષકોને અત્યુક ટકા પરિણામ આપવાની વાતો વિચાર કે ઘરાદો હોય એવું માનવાને દારૂ નથી. એમ ક્યાંથી ફાયદો પણ શો ? ઘણા પત્રોમાં પરીક્ષકોને ક્યા રાખવા માટે વિનંતી કરવામાં આવે છે પરંતુ તેથી શો ફાયદો ? પરીક્ષકો ક્યા રાખી મોટીક ઉઠારતા બતાવી મોટુંક સાઈ રીજેક્ટ આપે

તેથી વિદ્યાર્થીઓની હોંશીઆરી વધતી નથી. ત્યારે પરીક્ષાને નિશાળો વરફ દેખ પણ નથી હોતો કે જે ને લીધે કડક રહે. ખરી વસ્તુ એ છે કે નાનપણથી જ નીશાળોમાં સંમીન શિક્ષણ આપવું તેજ્યે. અને મેટ્રીકમાં આવે ત્યારે નાસીપાસ થવું ન પડે.

જો તે કારણસર પરંતુ મેટ્રીકમાં વરસ બગરે છે તેને વરસ બચવાનો ખુબ પોકા લાગે છે ત્યારે નીચલા ધોરણમાં એટલું ન લાગે માટે ત્યાં ન ચાલી શકે એવું લાગે ત્યાંજ પાક થવા દેવું.

નિશાળોના પ્રિન્સીપાલોએ લાયક ઠરાવેલા- માંથી પચાસ ટકા ઘેર આવે એ ઇચ્છવા ચોખ્ખું નથી. પરીક્ષામાં મોકલનારાઓએ વિદ્યાર્થીઓને ખુબ તૈયાર કરવા જોઈએ.

*

વળી પાછી એક પર બીજી :

મરજના વલની અને દાદામાં મુંબઈમાં રહેલા બાઈ જમ્મોદન ઠાકોરરામ સુનશી, ભતે ભાગંવ, એમણે હમમમ પીરતાક્ષી વર્ષની ઉમરે એક સ્ત્રી અને આઠ છોકરાં હયાત છતાં. કોઈ દક્ષણી મુક્તાબાઈ સાથે લગ્ન કર્યાં છે. મુક્તાબાઈની ઉમર ત્રીસ વર્ષની લગ્નજન છે, અને કુંવારી હતી.

આ લગ્નમાં વિશેષ એ હતું કે બાઈ જમ્મોદનના પ્રથમ પતિએ લગ્નર રહી રાજપુત્રીથી પોતાના પતિના આ બાઈ-સાથે લગ્ન કરાવ્યાં અને પછી પોતાને ઘેર લઈ આવ્યાં.

પ્રથમ પતિની સમતિ ખરા દિલની હશે કે હપરની તે પ્રશ્ન ભલે.

આપણાંમાં કહે છે કે “ દસલીએ પડેલી ને રહીએ પડેલી. ” એ સૂત્ર અનુસાર બીચારી આયશુદિલીએ દા પાક્ષી. એટલી ઉદાર.

બાઈ મુક્તાને અને બાઈ જમ્મોદનને તે

અમારાથી દીલગીરી વ્યક્ત કર્યા વગર રહેવાઈ જ નથી. એક સારા કુટુંબના ગૃહસ્થ યજ્ઞને એમણે જે આ પગલું લાગુ છે તે અનેક રીતે નિંદ્ર છે. બાઈ જમ્મોદનને પ્રથમ પતિ હયાત છે. પરંતુ એમની ઉમર અને વસ્તાર જોતાં તે એમણે ફરી કોઈપણ સંજોગમાં લગ્ન કરવું હિત નહોતું.

એકબાજુ એક પત્નીવૃત્તની હીલચાલ ચાલે-છે અને બીજી બાજુએ આવા બતાવો અને ત્યારે આપણને એક ઘણા વગર રહેતો નથી. એક જમાનો એવો ગયો કે મરેલી શોક્ય પણ નડે એ માન્યતા ધરાવતો હતો ત્યારે છેલ્લાં વર્ષોમાં શોક્ય પર જવામાં લ્હાનો માનનાર યુવતિઓની સંખ્યા વધતી ગઈ છે.

આની યુવતિઓ કયા સંજોગમાં પરણવા તૈયાર થતી હશે તે સમજી શકાઈ નથી એક સ્ત્રી યજ્ઞને બીજી સ્ત્રીનું હીલ બગાડવું તેના કરતાં કોઈ ગરીબ અથવા વિધુર સ્ત્રી વિના-મુકાઈ જતા હોય તેવાને પરણવું એ વધારે ઇચ્છવા જેવું છે.

પ્રેમ કે સેવા બદલને કે રનેહના ચોઠા ઠેગ દેખી કરી સામા બહેનની છાંદગી બગાડવી એના કરતાં પોતે ત્યાજ કરતાં શાખવું જોઈએ.

એક પત્નીવાળા પુરુષે બીજી સ્ત્રી સાથે આ પ્રમાણે પરણવું એ આરિચની સિમિલતા સિવાય કશું દર્શું જ નથી. સ્ત્રી તરફ પરણવાની દૃષ્ટિથી વાત પણ ન કરવી જોઈએ,

જેમ બને તેમ આનાં લગ્નો જલદી અટકવા જોઈએ. સામાજિક બદ્ધિષ્કાર એ ધણું જ મોટું સત્ત છે. તેનાથી ન અટકે તો સરકારને વિનંતી કરી કાયદો કરાવી આનાં લગ્નો ગેર કાયદેસર ગણવા માટે કોશીલ કરવી જોઈએ.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

ત-ત્રી : નાગરદાસ ઇ. પટેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૭

પૃષ્ઠ ૧૧

જુલાઈ : ૧૯૪૧

ગાવલડી

રંગે રાતી મળતી શોહે અમારી ગાવલડી !
 બા, સાંજ-સવારે દોહે અમારી ગાવલડી !
 ખીલે ખાંધેલી સાંકળ વાટે અમારી ગાવલડી !
 એ તો વાછરડીને ચાટે અમારી ગાવલડી !
 એ નિતનિત વગડે ભતી અમારી ગાવલડી !
 ત્યાં જઈને ખૂન ધરાતી અમારી ગાવલડી !
 સાંજે ભાંભરતો એ આવે અમારી ગાવલડી !
 એની વાછરડો મચરાવે અમારી ગાવલડી !
 એના ધૂતના દીવડા થાય અમારી ગાવલડી !
 એ આંગણિયે પૂજાય અમારી ગાવલડી !
 એનું દૂધ અમૃતની ધાર અમારી ગાવલડી !
 એના ઉપર સહુને પ્યાર અમારી ગાવલડી !

બિલીપત્ર

આનંદથી હૈયું ઉભરાવે।

આગણીસે એવી છે વાત
મહુલો વરસે દિ ને રાત
રાતે વાદળ વરસી જાય
નદી સરોવર જળ છલકાય
આગળગીચે ફૂલ ફેરાય
કાચલ બેની ગીતો ગાય
માર કળા કરી રાજ થાય
બેઠતા બેતર બેઠી જાય
મીઠા રાગ મદહાર ગવાય
હૈયું આનંદે ઉભરાય

ધન્ય નામ ધરાવે।

વીસ વાણીયા માંડે હાટ
વિકટ જગતની વસમી વાટ
વાટ વઢાવી બહેલો આવ
પ્રભુ ચરણે તું પ્રીતિ લાવ
લાવ લહાવો લઈએ નામ
પ્રથમ સ્મરણ કરી કરીએ કામ
કામકાજની જખરી જેલ
માનવથી તૂટવી મુશ્કેલ
મુશ્કેલીમાં મથજો વીર
ધન્ય નામ ધરજો રણધીર

રૂડકી ગગલાને લે'ર કરાવે।

વીસ ઉપર જો આવે એક
ગગલો કોળી વેચે થેક
થેક વેચતાં રાખી ટેક
ટેક પાળના મુખઈ જાય
સાથે રૂડકીને લઈ જાય
રૂડકી જણે રાણી શા'બ
નીચી ધરતી ઉંચો આભ
આભે વાતો કરતા મોડ
મહુલે નાણું રેલમ છેલ
રૂડકી ગગલો કરતાં ગેલ.

શ્રી. મહીપત્ર જોષી

હીરા ઘાઘે જઈ આંચો

એક હતો વાણીતર.

એના બાપે એને ગાંધીની હુકાને મૂક્યો હતો.

એતું નામ તો ખાસ્તું હીરા હતો પણ કામમાં એ ટાઢો પથરા હતો, એતું એકકે કામ સીધું પાંસડું થાય જ નહિ ને !

જ્યારે બુચો ત્યારે શેઠ એને વઢતા હોય કે ઠપકો આપતા હોય. અવારનવાર એ એને કહે કે હીરા તારા કામમાં બહીવાર ક્યારે આવશે !

અને હીરાને પણ મનમાં એમ થતું કે હું એવું તે શું કરું કે જેથી શેઠનો અભિપ્રાય બદલાય. એ કરતો તો પોતાની નજરે સાડું પણ શેઠને એમાં હજાર ખોડ-ખાંપણ દેખાતી.

રાતનો વખત હતો. હીરા સૂઈ જવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યાં એણે શેઠને શેઠાણીને વાતો કરતાં જોયાં.

વાતમાં ને વાતમાં શેઠ બોલ્યો કે આવતી કાલે હીરાને ઘાઘે મોકલવો છે.

હીરા એ સાંભળ્યું.

‘એને એના બાપનાં વેણુ યાદ આંચ્યાં. બાપે કહેલું કે જો દીકરા ! કોઈ કામ આપણને ચીંધે ને તે કરીએ તેના કરતાં ચીંધ્યા વગર જ આપ મેળે કામ કરીએ તેના જેવું એકકે નહિ. અરથે બોલે કામ કરતાં ચીંધવું જોઈએ.’

એને લાગ્યું કે પોતે શોધતો હતો તે તક સાથે આવીને ઉભી છે. એ તકનો લાભ લેવો તે એના હાથની વાત છે. સવારે ઉઠીને શેઠ કહે અને એ ઘાઘે જાય એના કરતાં એ પાછલી રાતે ઉઠીને ઘાઘે જઈ આવે તો રંગ રહી જાય. શેઠનો અભિપ્રાય પણ બદલાય ને છાપ પણ સારી પડે.

આવા વિચારમાં ને વિચારમાં એ મોઢા ઉંઘ્યો ને ખૂમ વહેલો જાગ્યો. મોઢું ઘોઘ હાતણુ કરી એ તો ઘોંઘાને માગે પડ્યો.

કામમાં એ પથરા હતો પણ એની ચાલવાની ઝડપ સારી હતી.

એ ઘાઘા પહોંચ્યો.

ઘાઘામાં શેઠનું કામકાજ રધા શેઠ સાથે હતું ને રધા શેઠનો ડેલો હીરાએ જોયો હતો.

એ રધા શેઠને ડેલો ગયો. ડેલો જઈ હતો. પાછલી રાત હતી એટલે કે.ઈને ઉઠાડવાની હીરાને જરૂર ન લાગી એ તો ડેલે હાથ દબને પાછો ફર્યો.

શેઠ ઉઠે તે પહેલાં તો એ પાછો આવી ગયો.

એના દરખનો પાર નહોતો. એણે આંજે આપમેળે જ શેઠનું કામ કયું હતું. કહે તો તો સૌ કરે પણ વગર કહે કરે તેમાં જ કામ કરનારની કિંમત છે.

શેઠ ઉઠ્યા. હાતણુ પાણી કર્યા ને હીરાને બોલ્યો.

મલકતો મલકતો હીરા ગયો ને શેઠ પાસે ઉભો એ તો જાણતો જ હતો કે હું એને ઘાઘા મોકલવાના છે ને એ તો ક્યારનો ય ઘાઘે જઈ આંચો છે.

શેઠે એને કહ્યું: 'ભેની હીરા ! આજે તારે ઘોઘે જવાનું છે.'

હીરા મલકાઈને બોલ્યો: 'તે તો હું જઈ આવ્યો.'

શેઠને નવાઈ લાગી. એમણે પૂછ્યું: 'તું કયાં જઈ આવ્યો ?'

'ઘોઘે જઈ આવ્યો.' હીરા હસીને કહ્યું.

'શી વાત કરે છે !' શેઠ બોલ્યા. 'શું કરી આવ્યો ?'

'ડેલે હાથ દઈ આવ્યો.' હીરા જવાબ આપ્યો. 'કાલે તમે બાઈને કહેતા હતા

તે મેં સાંભળ્યું એટલે રાતોરાત હું ઘોઘે જઈ આવ્યો. ને ડેલે હાથ દઈ આવ્યો.'

'પણ લલા માણસ ! એમ તે કેં જવાનું હશે ? રધા શેઠ પાસેથી પાંચસો રૂપિયા મંગાવવાના હતા તે સારૂ તને ચોકલવાનો હતા.

એવામાં શેઠાણી આવ્યાં ને પૂછવા લાગ્યાં કે શી વાત થાય છે. શેઠે કહ્યું: 'ભેયુ, આપણે હીરા ઘોઘે જઈ આવ્યો ને ડેલે હાથ દઈ આવ્યો !

એ સાંભળીને શેઠાણી હસી પડ્યાં.

શેઠે રૂકકો લખી આપીને હીરાને ફરીથી ઘોઘે રવાના કર્યાં.

તે દિવસથી અવાર નવાર શેઠ ને શેઠાણી બેઠને યાદ આવે કે હીરા ઘોઘે જઈ આવ્યો ને ડેલીએ હાથ દઈ આવ્યો.

બેઠ જણ ખૂબ ખૂબ હસે. હીરાના લોખપણ ઉપર. હીરાની મૂર્ખાઈ ઉપર !

હીરા ઘોઘે જઈ આવ્યો

ને ડેલે હાથ દઈ આવ્યો !

શ્રી નાગરદાસે ઉ. પરેશ

૫

કાલનો વીરનર

બાલક, બાલક, આજનો બાલક, કાલનો કાલિદાસ,
કાલનો વિક્રમ કાલનો રાજ, કાલ જીવે છે વાદ;

બાલક કાલનો વીરનર થાય !

યમ જનનીનો અળાંક છરતો, ચમકે તે ચોપાસ,
સંસ્કારો સુંદર સાંપડતાં, કીર્તિ હીપક પ્રકાશ;

બાલક કાલનો વીરનર થાય !

રાષ્ટ્રની આશા છૂપાઈ એમાં, દેશવિદેશે જાણ,
કોટિ કોટિને દોરવનારો, રાષ્ટ્ર તણે એ પ્રાણ;

બાલક કાલનો વીરનર થાય !

ગાંધી, જવાહર, વલ્લભ ઝળક્યા, રૂઢી એમની માત,
અંદા ચમકે તેમ ચમક્યો, નાનલ એહ સજાત;

બાલક કાલનો વીરનર થાય !

શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર મગનલાલ શાહ

મારો કાશ્મિરનો પ્રવાસ

કુદરતનું અનંદ રચાન કાશ્મિર છે. તેના બરફથી છવાયેલા હવા ગિરીશિખરો જોઈ મોઢને એમજ થાય કે આપણે જુદી જ દુનિયામાં વિદરતા હમણું. ત્યાં કુદરતે પોતાનું બધું સૌંદર્ય દબ દીધું છે અને ત્યાંના ગોરા ને સુંદર બોઢો જોઈને પ્રવાસી હક થઈ જાય છે.

કાશ્મિર જવા માટે અમે બોમ્બે સેન્ટ્રલથી ફાટીયર મેલમાં રાતના નવ વાગે ઉપડ્યા. અમે તરત જ હાલી ગયા. સવારે હાલી જોયું તો જોઈતું સુધી અમે આવી પહોંચ્યા હતા. પછી ખુલ્લા મેદાનો આવવા માંડ્યા, અને દાહોદ છોડ્યા પછી જંગલો આવવા માંડ્યા હતાં અને એક બે જુગદા પણ આવ્યા હતા. પછી રતલામ જંકશન આવ્યું. ત્યાંનું રેશન ગાડીમાંથી જમરે જેવું લાગે છે. આજળ કોટા આવે છે, તેનું રેશન એક નાનકડા કિલ્લા જેવું છે. સાંજના દિલ્લી આવ્યું. દિલ્લીનું રેશન ઘણું વિશાળ છે. સવારે અમૃતસર આવ્યું ત્યાં અમે ઉતયો, ત્યાં બે મંદીરો જોવા જેવાં છે. એક "સત્યનારાયણ" અને બીજું શીખ બોઢોનું પ્રસિદ્ધ "ગોલ્ડન ટેમ્પલ." સત્યનારાયણનું મંદીર દિલ્હીનું છે તે પણ ગોલ્ડન ટેમ્પલની માફક સરોવરની વચ્ચે આવ્યુંજાણી પાણી ને વચમાં જ બાંધેલું છે, તેનો ધુમક સોનાનો છે, અને તે ઘણું મોટું છે.

પછી ગોલ્ડન ટેમ્પલ જોયું. અમૃત સરોવરના સ્વચ્છ, શાંત અને નિર્મળ પાણીથી છવાયેલું એ જોવા જેવું મંદીર છે. અનેક શીખ કુટુંબો તેની આડની છાયામાં આરામ કરતાં હોય છે. તે મંદિર તદ્દન સોનાનું છે. તેના ઉપર સુંદર નકસી કરેલી છે, મંદિરમાં ધુમક નીચે વચમાં શીખ બોઢોનું પવિત્ર પુસ્તક ગુરુ "ગ્રંથ સાહબ" છે. બોઢો તેના ફેરા ફેરે છે. એક ઢેકાણે ગાનતાન ચાલી રહ્યાં હતાં. એક ઢેકાણે ગ્રંથ સાહબ વંચાતા હતા. શીખ બોઢોનું તે સૌથી મોટું પુણ્યધામ છે. અને શીખ બોઢો પોતાના પવિત્ર પુસ્તકની ત્યાં પૂજા કરે છે. ત્યાં દરેકને શીરાનો પ્રસાદ આપે છે. ત્યાં જવાનો રસ્તો અમૃત સરોવર પરથી છે એટલે અમે તેની ગરમીમાં પણ નીચે પાણી હોવાથી રસ્તો ઢાંડો હોય છે.

બીજા દિવસે સવારે મેઝ પકડી અમે લાહોર ગયા, તે પણ ઘણું મોટું રેશન છે. ને શહેર પણ ઘણું જોવા લાયક છે, ત્યાંથી પાછા ઉપડ્યાં, લાહોરમાં ને જલમ નામના બે જંકશનો આવ્યા પછી સાંજના રાવળપોંડી આવ્યું. ત્યાં રેશન પર જ કાશ્મિરનો ઉતાર માટે રાતના રહેવાની સમગ્ર છે ત્યાં રહ્યાં. સવારે મોટરમાં બેસી શ્રીનગર જવા ઉપડ્યા, મોટર મહેરબાની. પસાર થાય છે. ત્યાંથી રસ્તો જંગલોમાં આવેલું "મરી" આવે છે. ત્યાં જંગલોમાં મુરોપીવનેલી ઝાડોસો રહે છે. શિયાળામાં ત્યાં ઘણો બરફ પડે છે. બપોરે ડોમેલ આવ્યું ત્યાં મુસાફરોને થોડીવાર આરામ કરવા માટે વેપર્ટીંગ હાઉસ છે ને ખાવાનું ખાવા માટે ત્યાં બધા થોભે છે. મોટર જલમ નદીની પાસેથી જ પસાર થાય છે ને રાવળપોંડીથી શ્રીનગર સુધીનું કુદરતી સૌંદર્ય ઘણું જ સુંદર છે. રાતના શ્રીનગર આવ્યું તે કાશ્મિરનું પાયતખ્ત છે. રાતના હમે ખાત્રસા હોટેલમાં રહ્યાં. સવારે શિકારા (હોડી) માં બેસી ફરવા નીકળ્યા. થોડી સુધી મુખ્ય નદીમાં જઈ એના કાંઠામાં ગયા, કાંઠામાં સીધા જંગલો તો ફરી પાછા જ્યાંથી ઉપડ્યાં હોઈએ ત્યાં આવ્યા છે. ત્યાં આજળ એક મેદાન છે. ત્યાં તંબુઓ બાંધે મૂકે છે. "ચીનાર બાગ" નામની

જગ્યા છે. ત્યાં ચીનારના ઝાડ ધણા છે. ચીનારના પાતરા ધણા સુંદર ઘાટના હોય છે ને ઝાડ ધણું મોટું ને ઘટાવાળું હોય છે. તે પહેલા એક જ જગા હતી, પણ રાગએ તેને ખોદાવીને નાના નાના ટાપુઓ બનાવ્યા છે, તે લગભગ એક માટી પૂર ઉંડી હશે. ત્યાં “દાદા સરોવર” નામનું એક સરોવર છે. ત્યાંનું પાણી સ્વચ્છ ને ઘણું ઊંડુ છે, પણ ત્યાં એક જગા છે ત્યાં લીલના ઝાડ છે. જે કોઈ તરવા પડે તો તેમાં તેના પગ ફસાઈ જાય છે અને નીકળી શકાતું નથી ને કુળી બધ છે. ત્યાં યુરોપીયનોને તરવા માટે થોડીક જગામાંથી આ બધી લીલ કાઢી નાખવામાં આવી છે. દાતસરોવરની સામે રાગનો મહેલ છે. મહેલ પાછળ મોટા ડુંગરા છે, જગા ઘણી સુંદર છે, અહિંયાં પાણીમાં એક જતની વનસ્પતી થાય છે. તેના પાન પાણીની બહાર હોય છે તેના ઉપર માટી નાખી તેમાં શાક-ભાજી ઉગાડે છે. એના પર નાલકોલ ખુબ થાય છે. તે તરતા પાણીના બાગો કહેવાય છે. એક ઠેકાણેથી બીજા ઠેકાણે લઈ જવા હોય તો એક સાથે બાંધી ધણા સાથે લઈ જવાય છે. આની ચોરી ધણી થાય છે, રાતના ચોર આવી બાગોના બાગો હોડી સાથે બાંધી લઈ જાય છે.

ત્યાં “નિશાત ને શાહિમાર” બે જોવાલાયક બાગો છે. નિશાતમાં ધણા ફવારા છે તેમાં દિવા મૂક્યા છે. તેમાં દસ ધોધ છે. દરેકમાં પાણી જુદી જુદી રીતે પડે છે. કોઈ ઉભી લીટીમાં, કોઈ ઝુંચળા ઝુંચળા ધમને, કોઈ મોર્નની જેમ. એક ધોધની નીચે શુદ્ધ જેવું છે. અને તે બંને બાજુથી ખુદકું ને ઉપરથી બંધ છે. ઉપરથી ધોધ પડે છે બરાબર ધોધની પાસે ફવારા મૂક્યા હોવાથી ધોધના ઇંટા પડવાથી તે ધણું સરસ દેખાય છે. ત્યાં ધણી જતના ને ધણાં મોટાં શુદ્ધાં છે. બાજુની વાડ પણ ગુનાખના વેલાનીજ છે. આખો બાગ તેની સુવાસથી મધમધી રહે છે. શાહીમારમાં પણ ધણા ફવારા છે. તે નિશાતથી તદ્દન જુદી જતના છે તેમાં લાલ લીલી લામટ મૂકેલી છે. તેથી ધણું સુંદર દેખાય છે, પાણી આવી એક ખુદ્દા ખેસવાના ઓટલા જેવું છે તેમાંથી, જઈ ધોધ ધમ પડે છે. આ બંને બાગો શહેનશાહ જહાંગીરના વખતના છે ને ત્યાં હજી શહેનશાહ જહાંગીરના વખતના ઝાડો છે. ત્યાં પાણી હરવન વેટર વર્કસથી આવે છે, પછી અમે “સુલબર્ગ” ગયા, શ્રીનગરથી ૩૧ માઈલ દૂર મોટરજસમાં જઈ, ટંગબર્ગ નામના રથાન પર ઉતરવાનું અને ધોડા પર બેસી જવાનું છે. એ રસ્તો ૩ માઈલનો ધણો વાંઠાચૂંકો છે. દૂરે રસ્તે જઈએ તો ૧૧ માઈલનો છે. કલાકમાં ગુલબર્ગ આવ્યું ત્યાં ખૂબ ઠંડી હતી, સુલબર્ગની ચારે તરફ ડુંગરા છે. અને ત્યાં શિયાળામાં ખૂબ બરફ પડે છે. લાં ત્રણ ચાર હોટેલો છે. પછી ત્યાંથી ડુંગર ચઢી ચાર માઈલ ખેલનબર્ગ છે લાં ગયા. રસ્તામાં ઝાડો ખૂબ છે. ખેલનબર્ગમાં અમે પહેલીવાર બરફ જોયું. લાં બારે માસ બરફ રહે છે. હિનાળામાં પણ હોય છે. ખેલનબર્ગથી ગુલબર્ગ નાના રમકડાં જેવું સુંદર દેખાય છે. ત્યાંથી પાછા રાતના શ્રીનગર હાઉસજોટમાં અમારે મુકામે પાછાં આવ્યાં. શ્રીનગર બે ત્રણ દિવસ રહી અમે પહેલગામ ગયા. ત્યાં ઠેક સુધી મોટરમાં જવાય છે. તે શ્રીનગરથી ૬૫ માઈલ દૂર છે. ત્યાં જતા રસ્તામાં મટન નામનું ગામડું આવે છે. પહેલગામ પણ નાનું ગામડું જ છે તે જેલમ નદી પર આવેલું છે અને પાસે ખૂબ ડુંગરા છે. ત્યાં ધણાં લોઢા તંબુઓ લઈ તેમાં રહે છે. ત્યાં ખૂબ ઠંડી પડે છે.

(અપૂર્ણ)

શ્રી. આરબ મહેતા

ગધેડાં ઘાટ ચઢે છે

‘ભાઈ ! જુઓ તો ખરા ! ગધેડાં ઘાટ ચઢે છે !’

અમે ચાંદોદમાં મહાદેવના ઘાટે નહાવા જતા હતા તે વખતે અચોક્કે ગધેડાંને ઘાટ ચઢતાં જોઈને કહ્યું.

ઘાટનાં પગથીયાં માણસોને ચઢવા માટે કર્યાં હતાં, નવ નવ પગથિએ વિસામો રાખ્યો હતો. ઘાટ ખાસ્સો ચાળીસથી પચાસ ફુટ પહોળો હતો અને એને સોઝેક પગથિયાં હતાં.

એટલે નીચેથી પાણી ભરીને માથે બેડું-મુકી અનેક સ્ત્રીઓ આવતી હતી. એમનાં ચકચકતાં બેડાં અને કસાયેલાં ચરોર તંદુરસ્તીની નિશાનીરૂપ હતાં.

‘ગધ કાલે જ અમે ઘાટ ચઢીને યાકી ગયાં’ મુમતિએ કહેલું, ‘ત્યારે એક જણે કહેલું કે કાયા કેટલી કાજગરી યક ગધ છે ! એકલી કાયા લઈને ચઢાવું નથી તો પાણીની હેલ લઈને ચઢાય જ શી રીતે.

‘એની ટીકા વ્યાજખી હતી, અહીંના વાતાવરણમાં તમે ભાવ પાડો એટલે એ એવું જ કહે ને !’

એ નીચેના વહેણથી ઉંચો ઘાટ ચઢીને તેની બાજુના ટેકરાએ પર પાણી પહોંચાડવાની મુરકેલી હતી. એ મુરકેલી ટાળવાને અને જેને બાધ ન હોય તેને પાણી પહોંચાડવાને ગધેડાંનો ઉપયોગ થતો હતો.

અને માણસને ચઢવા કરેલાં પગથીયાં ગધેડાં પણ ચઢતાં ઊતરતાં હતાં. એકલાં ગધેડાં જ નહીં પણ સાંઢ પણ ખરા ! એક વખત તો ઘાટના પીસામા ઉપર બે સાંઢને અમે લલતા જોયેલા. એક સાંઢ યાકયો તે પગથીયાં ઉતરી બાજુ પર કુદીને બિભી પુછડીયે નાઠો !

‘ભાઈ ! ગધેડા ઉપર પેલું શું છે ?’ અચોક્કે સવાલ કર્યો.

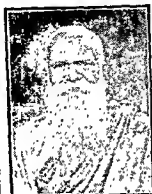
‘એને કાડું કહે છે, એ ગધેડાની પીઠ પર નાખી બાજુની જાળીમાં લાકડાં અથવા માત્ર ભરાય છે. આંણે નાનાં નાનાં મટકાં ગોઠવ્યાં છે. મટકામાં પાણી ભરશે અને લઈ જશે.’

એવામાં બે ગધેડાં એવી રીતે પાણી ભરીને જતાં હતાં તે મેં અચોક્કેને બતાવ્યાં.

દરેક ગધેડા ઉપર આઠ આઠ મટકાં હતાં. દરેક બાજુ ચાર ચાર મટકાં. એના ઉપર કપડાંના કડકા ઢાંક્યા હતા કે જેથી રસ્તામાં ઉઠતી ધુળ એમાં ન પડે !

આ રીતે ગધેડાં પાણી ભરતાં હતાં અને નર્મદાના ઘાટ ચઢતાં ઊતરતાં હતાં,

બહાર પડી ગયેલ છે
કચ્છના લોકપ્રિય કવિ
શીવજીભાઈ દેવસિંહે
રચેલા અને ગાયેલા

ક રજી રા છૂગી તો

ડી. એ. ૬૪૦૭

અર્ચા કચ્છી અઈયા

અને

અદ્યુત કચ્છેલ કથા

મેર કેશવભગત

ડી. એ. ૬૪૧૦

અબુ લે પળ લેમ જણાવે

અને

માંડયા, છઠીના નહીં મટે

મા. શંભુ અને પાર્થો

ડી. એ. ૬૪૧૨

બાપુ ચારી ભા. ૧-૨

જુલાઈ ૧૯૪૧

નવી રેકર્ડઝ

“આત્મારૂં શાહાજીત્વ ?

વિધાદાન હેતા અચકાવ છે ?”

કેવળે સંજીવની નેહી શીખાવે

તેમ શુદ્ધચાર્યના મોંમાંથી ચબ્દો

નોકળતાં દેવયાનીએ કહ્યું

પુરાણની કથાને જીવંત

બનાવતી નાટિકા...

કથા - દેવયાની

ભાગ ૧-૨

ડી. એ. ૬૪૧૧ રેકર્ડ પર

અંપકલાલા પાર્થો

રજુ કરે છે

મેરી માતા કે સર પર તારી રહે
રાષ્ટ્રીય જાતના બહુ સંપ્રગીત
સુમધુર હલકે ડી. એ. ૬૪૮૮ રેકર્ડ પર
સીતારાંગ બેગમ અને સુમતાંગ બેગમ
સંભળાવે છે

કાશ પીકચર્સ દ્વારા “દર્શન” ચિત્રન
ગાયનોની રેકર્ડઝ સાંભળવા માટે તૈયાર રહે

સચિન મહેતા દેવોગ માટે અંભારા એથિરાઈઝડ દીક્ષસિને મળે અથવા લખો

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ એન્ડુક્ટરશીંગ કંપની લિ.

૧૧૦, મેડાઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

ગુપ્તસુન્દરી

અને સ્ત્રીહિતોપદેશ

તંત્રી :

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

સહતંત્રી :

કે. રમા દેસાઈ

વ્યવસ્થાપક :

નટવરલાલ દક્ષર

તંત્રી : ગામવિભાગ

નાગરદાસ ઇ. પટેલ

પ્રકાશક અને માલિક :

અમ્બાલાલ વિ. દક્ષર

પૃષ્ઠ : ૧૮ :: અંક ૬

આગસ્ટ : ૧૯૪૧

પ્રતિ ૩૬ મુ

કાઠિયાવાડના રાજા મહારાજાઓ, વડીલ, ઘેરીસ્ટરો, કવિઓ, સાક્ષરો,
વ્યાપારીઓ અને ઉદ્યોગપતિઓ માટે વડોદરામાં ઉત્તમ સ્થળ

કૃષ્ણ નિવાસ હિન્દુ લૉજ

સુરમ્ય નિવાસ સ્થાન

અમીરી ભોજન પ્રબંધ

ટેલીફોન
નં. ૫૬૬

ન્યાયમંદીર પાછળ, વડોદરા

સુખ અને કાઠિયાવાડ વચ્ચે આવેલ મહાગુજરાતની રાજધાનીનું આ શહેર
તેના આવનાર દરેક પ્રવાસી 'કૃષ્ણનિવાસ' ને જરૂર પોતાનું ગણે.

શિશોલીના ઇતિહાસના સાચા હૃદયબોદક બનાવે રજું કરતી
પ્રેમ-શૌર્યથી ભરપૂર નવલકથા

બલહઠ બંકા દેવડા

યાને

મહારાય સૂરતાણ

ભાગ ૧-૨

જેમાં

અતિપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત, રજવાડાના કાવાડાવા પગે
લેહલરમોથી ભરપૂર, પ્રજામાં ખુબ વખણાયેલી સુંદર નવલકથા

કિંમત રૂ. ૬-૮-૦

લખો:- મેનેજર : લુહાણામિત્ર પ્રિ. પ્રેસ, વડોદરા.

ગુણ સુન્દરી

અવસ્થાપક :

તંત્રી :

પ્રકાશક :

નટવરભાઈ ઠક્કર

શ્રી. જયવતી દેસાઈ

અખાલાલ વિ. ઠક્કર

હવાલામિત પ્રેસ. વડોદરા.

વડોદરા.

પુ. ૩૬ મુ.]

ઓગસ્ટ : ૧૯૪૧

[અંક ૬ થી]

અનુક્રમણિકા

રક્ષાબંધન : શ્રી. મુરવરમ	૨૬૩
કેકેમ વત : શ્રી. યૈવંચન્દ્ર ર. ભુલ	૨૬૪
હાઈ માઈકેલ : શ્રી. જમિવત પંડ્યા	૨૬૫
ગોડો પીર : શ્રી. કૌયમી	૨૭૨
કૃષ્ણ જન્મોત્સવ : શ્રી. કૃષ્ણરાવ મોદિદે	૨૭૩
બંખના : શ્રી. કાન્તિલાલ દ. પરીખ	૨૭૪
કલાકાર : શ્રી. જયેશ સુન્દરી	૨૭૫
જનનીને : શ્રી. મજલાલ બોરીયા'કર પંડ્યા	૨૭૬
સરવૈયલ્લ સ્ત્રીઓ : શ્રી. ઘાઘાલાલ માનરત્રિ કામદાર	૨૭૭
કનૈયા કામજીમારો : શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર મોતીલાલ દેસાઈ બી. એ.	૨૭૮
સોદા : શ્રી. પુકાર ભંડારવાર	૨૭૯
મધુ ખાસી : શ્રી. જયંતકુમાર કદે	૨૮૮
ગોડો અવિર્ભાવ અથવા સંતાકુકડી : શ્રી. શીપાદ ની. ઝેનર	૨૮૯
રક્ષાબંધન : શ્રી. પ્રભાવતી જ. પંચવાણી	૨૯૨
કેમ બસે : શ્રી. દેવકૃષ્ણ પિતાંબર ભેશી	૨૯૩
ચંદ્ર-સૌદામિની યાને છવનમાં-કેરકસરની જરૂરીયાત : શ્રી. ના. પુ. કુખડીઆ	૨૯૪
સ્નેહના અગારા : શ્રી. યૈવંચન્દ્ર ર. ભુલ	૨૯૭
રશિયાની એક નિવસાર સ્ત્રી :	૨૯૮
શાસીરિક સ્વાસ્થ્ય : શ્રી. યાન્તા મહેતા	૩૦૨
બાણેલી : શ્રી. 'પ્રમોદ' બી. એ.	૩૦૫
ભાતભાતનું બરતનૂંચણ : શ્રી. શીલાવતી પટેલ	૩૧૦
કેલવેણી :	૩૧૧
સ્ત્રીજગત :	૩૧૩
નોંધ :	૩૧૬

બાલ-વિભાગ

ચોમાસુ : શ્રી. મજલાલ બોરીયા'કર પંડ્યા	૬૭
ખિલીપત્ર : શ્રી. મદિપતરામ ભેલી	૬૮
મારો કાશિમરનો પ્રવાસ : શ્રી. આરજ મહેતા	૬૯
હાહાભાઈ-નવકેશજી : શ્રી. કરસનજી મ. દેસાઈ	૧૦૦
કાળી કામલડી : શ્રી. નરહરિપ્રસાદ કદે	૧૦૧
કુકડો અને શિયાળા : શ્રી. કનુભાઈ ર. મહેતા	૧૦૨
કાળાશમાં કુદરતની ઠરામત : શ્રી. પંચાલ વિમલલાલ રણજીડભાઈ	૧૦૩
સીત : શ્રી. કુલવર્દન કા. બચાઈ	૧૦૪

ચાપકે લવાજમ : દિન્દ માટે રૂ. ૪-૬-૦ : વિદેશ માટે શીલીંગ ૬૪ : છુટક નકલ ૬૬ આના.

દાળ બળી તેનો દહાડો બગડ્યો

પણ દાળ બળેજ કેમ ? વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર
રંભાનું રસોઇ ધરના ત્રણ ખંડ : શ્રી. સુમતિ પટેલે
બાલિકાઓ અને બહેનો માટે તૈયાર કર્યા છે તે સુબળ રસોઇ
કરનારનો દાળ બળી જતી નથી. એમાં સુંદર રીતે ચુલો સગડી કે
સ્ટવ કેમ સળગાવવાં ત્યાંથી શરૂ કરીને સરસમાં સરસ રસોઇ શી
રીતે કરવી તે શીખવાડ્યું છે ને જરૂરી શાસ્ત્રીય માહિતી આપી
છે. એની ૧૦,૦૦૦ નકલો ભેતભેતામાં ઉપડી ગઇ છે. એ જ
એની ઉપયોગિતા પુરવાર કરે છે.

નવ આનાની ટપાલની ટીકીટો મોકલી આજેજ મંગાવો
બાલવિનોદનું બાલસાહિત્ય બાળકો માટે સર્વોત્તમ છે

બાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબઇ]

દાળ બળી તેનો દહાડો બગડ્યો

પણ દાળ બળેજ કેમ ? વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર
રંભાનું રસોઇ ધરના ત્રણ ખંડ : શ્રી. સુમતિ પટેલે
ખાલિકાઓ અને બહેનો માટે તૈયાર કર્યા છે તે મુજબ રસોઇ
કરનારની દાળ બળી જતી નથી. એમાં સુંદર રીતે ચુલો સગડી કે
સ્ટવ કેમ સળગાવવાં ત્યાંથી શરૂ કરીને સરસમાં સરસ રસોઇ શી
રીતે કરવી તે શીખવાડ્યું છે ને જરૂરી શાસ્ત્રીય માહિતી આપી
છે. એની ૧૦,૦૦૦ નકલો જોતજોતાંમાં ઉપડી ગઇ છે. એ જ
એની ઉપયોગિતા પુરવાર કરે છે.

નવ આનાની ટપાલની ટીકીટો મોકલી આજેજ મંગાવે.
ખાલવિનોદનું ખાલસાહિત્ય બાળકો માટે સર્વોત્તમ છે

ખાલવિનોદ કાર્યાલય : મલાડ [મુંબઇ]

ઓમકર : ૧૯૪૧

અંક ૧ થી

:: રાસ ::

રણા બંધાવે હો ચીર,
બધુ ગદારા રણા બંધાવે. (૨)
જલેની બનાયેલી આજ વાટી એવી,
રણા બંધાવે કાળા
બધુ ગદારા રણા બંધાવે.
રણા બંધાવે.
રણા બંધાવે ઝેની બંધાવે તમે નહિ,
રણા હરે પ્રભુ રેવ
બધુ ગદારા રણા બંધાવે.
રણા બંધાવે.
દુરમન કે મિત્ર કેવું તાનિ હરે નહિ,
તાનિ છૂટી રેવે આવાર
બધુ ગદારા રણા બંધાવે,
રણા બંધાવે.
કીર્તિ તમારી નમ નમમાં રેવાએ,
સદાચ હરે નમદિસા
બધુ ગદારા રણા બંધાવે,
રણા બંધાવે.
બધુ મીઠિસા ચિત્તેથી થાએ,
દુઃખ રેવે અનિ દુર,
બધુ ગદારા રણા બંધાવે.
રણા બંધાવે.
સંસારની પ્રભુ વાટી વધારે,
નમમાં હરે લીલા હરેર,
બધુ ગદારા રણા બંધાવે,
રણા બંધાવે.

શ્રી. મુસ્તરમ

માનવાધિકારોમાં દૃઢ વિશ્વાસ રાખનારા હતા, તેમણે માણસેલના લાલનપાલનમાં કંઈ બેદરબાવને સ્થાન ન આપ્યું.

તેઓ જાણી ચૂક્યા હતા કે તેમની પૌત્રી એક અસાધારણ બાલિકા છે. તેણી જ્યારે છ કે સાત વર્ષની હતી ત્યારથી તે કાબો રચતી હતી. અને દસ વર્ષની હિમરે તો તેની આકાંક્ષા વિશ્વ પ્રતિદાસ લખવા સુધી પહોંચી હતી. તે પ્રતિદાસનું નામ તેણી "Un Historie Universelle" રાખવા માગતી હતી.

તેના પિતામહે સન ૧૭૮૧ માં ફ્રાંસની રાજ્યક્રાંતિમાં ભાગ લીધો હતો, તે સમયની બધી ટકાણીઓ પોતાની પૌત્રીને તેઓ રસ-પૂર્વક સંભળાવતા હતા. લુધ આ ઠકાણીઓ સાંભળીને ચકિત્ થઈ જતી હતી; એટલું જ નહીં પણ તેના હૃદયમાં ક્રાંતિની ભાવનાઓ પણ સ્વયં જન્મીત થતી જતી હતી. સખી સાહેલીઓથી પણ તે ક્રાંતિના ખેલ ખેલતી. ઘરની બહારના મોકમાં તે લાકડીઓને ઠગલો ખડકતી, તે પછી તેના પર ખેસીને કમ્પના કરતી કે ક્રાંતિવાદી હોવાને કારણે તેને છવતી ચિતામાં બાળી દેવામાં આવી છે. જે સમયે આ કસ્થિત આગની કસ્થિત જ્વાળાઓ અખૂદો ઉઠતી ત્યારે પોતાની સાહેલીઓ સાથે ક્રાંતિવાદી ગીતો ગાતી.

તેણી લખે છે કે:—

"એક દિવસ એવું બન્યું કે જ્યારે કસ્થિત ફ્રાંસી પર સ્વતંત્રતાનાં ગીત ગાતાં ગાતાં અમે ચઢી રહ્યાં હતાં, તેટલામાં દાદાજી આવી પહોંચ્યા. તેમણે કહ્યું: "સાંભળે ખેત્રી! ફ્રાંસીના પગથીઆ પર ચૂપચાપ ગંબીરતાથી શાંતિપૂર્વક ચઢવું જોઈએ." અમે તે પ્રમાણે કહ્યું અને જ્યારે હમે પેલા લાકડાના ઠગલાઓ ઉપર ચઢી ગયાં ત્યારે દાદાજીએ

કહ્યું: "હાં, હવે એકવાર એ જમા પરથી તમારા ઉદ્દેશોની ઘોષણા કરો. જેને માટે તમને ફ્રાંસીની સજા ચઢ રહી છે." તે પછી જ્યારે પણ હમે ફ્રાંસીના ખેલ ખેલતાં ત્યારે દાદાજીની આગાતુસાર પોતાના ઉદ્દેશોની ઘોષણા કરતી.

જાક્યાવસ્થાની આ રમતોએ લુધના રોમે-રોમમાં ધર કરી લીધું. એ સંસ્કારો યુવાનીમાં વધુ ઘેરા જની ગયા અને તે સંસ્કારોએ જ આગળ જતાં મદોનગી સાથે તેણી ક્ષેત્રમાં પડી. પોતાના ૪૧મા વર્ષે એટલે ૧૮મી માર્ચ ૧૮૭૧ ના દિવસે તેણે જે કાર્ય કહ્યું તે તેના જ શબ્દોમાં સાંભળીએ.

"પરોઠ હતું. આશ્વત્થું બુદ્ધિગત વાળું. બહોં ભાલા સાથે અમે બધાં તૈયાર, યદ્ય અર્થાં. હવે સમરંગથમાં જૂઠવાનો સમય આવી પહોંચ્યો હતો. સ્વતંત્રતાની વેદી પર બલિદાન થવા બધા જ તૈયાર થઈ ગયા હતા. ઉત્સાહ અને ઉમંગનું કાંઈ કહેવાપણું નહોતું. હમારા પગ જમીન પર પણ ઠંડેરતા ન હતી. એટલામાં જાણે શું જોડે છું કે, મારી આ મારી પડખે આવી જામી છે, તેને માટે મારા હૃદયમાં ખૂબ ચિંતા ઉત્પન્ન થઈ. તેને મારી ધણી શીકર હતી અને તપાસ કરતી કરતી તે આ છાવણીમાં આવી પહોંચી હતી. જ્યાં સરકારી ફોજના અફસરે હુકમ આપ્યો કે "બાળાઓના પર જોણાઓ ચલાવો" એટલામાં ઘુરત જ સરકારી સૈન્યના એક અફસરે સૈનિકોને હપ્તો આપતાં કહ્યું: "સિપાહીઓ વિદ્રોહનો ઝંડો ફેલાવો, ક્રાંતિનો આરંભ થઈ ગયો છે." સરકાર અને જનતાના આ ધોર યુદ્ધમાં લુધએ સક્રિય ભાગ લીધો. તે તદ્દન શાંત હતી. આ યુદ્ધનું વર્ણન કરતાં તેણે લખ્યું છે કે: જ્યારે કાંઈ અનુભવ પહેલ પહેલાં જ પોતાના ઉદ્દેશોને ખાતર હાથમાં હથિયાર પકડે છે ત્યારે યુદ્ધનું

વાસ્તવિક રૂપ શીઘ્રતાથી તેની આંખ સમક્ષ ઉપસ્થિત થાય છે. જાણે તે પોતે જ બન્દ-કમાંથી નિકળતો ગોગીરૂપ બનો જાય છે. ”

તે દિવસોમાં કેટલીય રાતો હુધને અખંડ ઉજાગરા કરવા પડેલા. જ્યાં જને જગ્યા મળતી ત્યાં તે પડતો. સ્વાધીનતાના ઉપાસકોએ સર્વસ્વ બધો વેદીપર નિહાવર કરી દીધું હતું.

છતાં પણ બળવાખોરોનો પરાજય થયો. સરકારો હોજર નિર્હરતાપૂર્વક ૨૫૦૦૦, પુરપો આંચો તથા બચ્ચાંચોને તજવારની ધાર પર તોળી લીધાં. છતાં પણ હુધ નિર્ભયતાપૂર્વક સ્થિર રહી, તે ચાહતો હોત તો પોતાની રક્ષા કરવા યુદ્ધક્ષેત્રમાંથી બાગો ચકત પણ તેના દિલમાં તેવી કષ્પનર પણ આવી નહોતો. એન્દ્રાદી તથા ચીસીના મોરચાઓ પર જો કોઈ ઉત્સાહમાં હોયું પોતાના સાથીઓ સાથે હાજર હતું તે હુધ માત્ર હતી.

એક મઝીમાં બપોરે યુદ્ધ ધમસાણમાં હુધને ધકકો વાગ્યો, તે જમીન પર પડી ગઈ. પરંતુ હિંમતપૂર્વક તે બેઠી યઈ ગઈ. અને તે બચી ગઈ. તે વખતે પણ તે નાસી જઈ ચકો હોત. પણ તે જાણતી હતી કે તે જૂન યઈ જાય તો સરકાર તેની નિર્દોષ માતાને ઠંડ કરી બે અને તે વૃદ્ધને કષ્પ સોગવડું પડે. તેની માને છાકો મૂકવામાં આવી અને તેને આઠ વર્ષની ન્યુ કેરેડોનિયાના કારાવાસની સજા મળી.

તે આજક હતી ત્યારે તેની હુદ્દિ બ્રહ્મી તિક્ષ્ણ હતી. પોતાના દાદાજીને અનેક સ્વાથો તે પૂછતી. અને તેઓ ઘણા મૈથંથી તેને ઉતારો આપતા. કેટલાય પ્રયોગો અધ્યયન તેમણે પોતાની આ પુત્રી સાથે કરેલું. કઠીન શબ્દો અને વાક્યોના અર્થો પણ તેને ખતાવતા હતા. તેને સંજીતનો પણ અભ્યાસ કરાવવામાં આવ્યો હતો અને જે દિવસે

હુધ એક પુરાણી લાકડી પર કોઈ વૃદ્ધા સિતારનો તાર બાંધી સારંગી બેનાવી લાવી હતી ત્યારે કોસાને ખૂબ આનંદ થયેલો. રાજનૈતિક વિષયો પર તો બાધ્યાવરથાથીજ તેને ખૂબ ગ્રેમ યઈ ગયેલો. વિકટર હુગોની તે પ્રશંસક હતી-ભક્ત પણ હતી. હુગોએ તેને કવિતાઓ લખવા માટે પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું. ઘેર નિષ્ક્રિય બેસી રહેવાનું તેને દીક નહીં લાગતાં ઘણી વખત તે આશુચાણુનાં ગામડાંઓમાં જતી. દેશ વિદેશ ઘૂમવાની પણ તેને ખૂબ હોશ હતી. વિધિની વિચિત્રતા જોઈએ કે ૪૧મા વર્ષે પહેલીવાર તેને સમુદ્ર-યાત્રાનો અવસર પ્રાપ્ત થયો અને ત્યારે તે યાત્રા દેશનિકાતની હતી.

જ્યારે તેણી સોજ સતર વર્ષની હતી, તેના પિતા પોતાના ગામ પર આવ્યા અને સાથે પોતાની ઉચ્ચ ખાનદાનની પરિને પણ બેતા આવ્યા. તે પરિને હુધને આવતાં વારજ સંજાણવી દીધું. “ જો તું દારી ધુત્રી છે, બાંબિચારથી ઉત્પન્ન થયેલી છે, તારી માતાના દલકા કુળની યાદ ન જૂલોશ, તારી આખાત પ્રમાણે રહેજે. ” એટલુંજ નહિ પણ તેની માતાને નોકરાની ઓરડીમાં જઈને રહેવાનો કુકમ પણ આપ્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે હુધ પોતાની માતાને અધિક ગ્રેમથી ચાહવા લાગી તે માતાની ચિંતામાં અર્ધનિશ રહેતી.

જ્યારે હુધના પિતાને ખચર પડી કે સ્વામિભાનિની હુધ તેની ખરાજ સ્વભાવવાળા પરિનેના શબ્દજાણેને નથી સહન કરી શકતી, ત્યારે હુધને તેણે આધ્યાપિકાનું કામ શિખવા માટે એક શાળામાં મોકલી. ત્યાં તેણે ચોગ્યતા સાથે બધી પરિક્ષાઓ પસાર કરી, અને પોતાના ગૌમતી પાસેની જ એક સ્કૂલમાં આધ્યાપિકા તરીકે નિયુક્ત થઈ તે દિવસોમાં સમાચારપત્રોમાં તે બેબો વિગેરે

મોઢવતી હતી. એક વખત તો પોતાના એક બેખને ખાતર પોલિસના સહંગમાં સપડાતાં સપડાતાં રહી ગઇ.

હજુ સુધી હુધને પેરિસમાં શિક્ષક તરીકે કામ કરવું તેમજ ટયુશનો આપવા જવું, રાજનૈતિક સિદ્ધાન્તોનો અભ્યાસ કરવો, ક્રાન્તિકારી કલ્પનામાં જવું તથા વૈજ્ઞાનિક પુસ્તકોનો પણ અભ્યાસ કરવો આ બધામાં એટલો અવકાશ પણ નહોતો મળતો કે તે વિધિ પુરસ્કર કોઇ અંચ લખા શકે. છતાં અનેક પરિશ્રમે તે નવલિકાઓ લખતી, કવિતાઓ પણ લખતી. તે કળા, કળાને માટે છે એ સિદ્ધાન્તથી ઘેર વિરોધી હતી. તેનું કહેવું હતું કે નવલિકાઓ તેમજ વાર્તાઓનું ધ્યેય પણ ક્રાન્તિકારી જ હોવું જોઇએ. તેણે લખ્યું હતું, Every artist must have a social mission, and every work of art must reflect political action. " એટલે કે પ્રયેક કલાકારનો હિંદસ કોઇ સામાજિક પ્રગતિ માટે હોવો જોઇએ, અને પ્રયેક કલાપુર્ણ રચનાના વિચાર સંબંધી પૃથ્વિ સમસ્તમાં રાજનૈતિક કાર્યનું પ્રતિબિંબ પડવું જોઇએ. "

તેણી વક્તા પણ હતી. તેનાં વ્યાખ્યાનો સાંભળવા માટે હજારોની સંખ્યા એકઠી થતી. આ રીતે લેખિનીયી, વાણીયી, કવિતા-ઓયી અને વ્યાખ્યાનોયી તેમજ બરછી અને બંદકથી પણ હુધ પોતાના સિદ્ધાન્તોની રક્ષા માટે યુદ્ધ કરવા સદાય ઉત્સુક રહેતી હતી.

*

" ડોક્ટર સાહેબ ! મહેરબાની કરીને એટલું યાદ રાખજો કે હું ચોસ્ત નથી પરંતુ થોડી છું. " આ રખેદો હુધએ એક સર્જનને કહ્યા હતા કે જે તેના ધાવો પર

પાટાર્પણ કરવા આવ્યો હતો. એ સામ્યવાદી ખિર્દીગમાં કોઇ પાગલો અચાનક આવીને રિવાહોર ચલાવી હતી જેને પરિણામે હુધને કાન પાસે એક જળરજ્જત ધાવ પડ્યો હતો.

તેનું મોઢું મદાની હતું, એટલી બધી સ્વાળી પણ નહોતી. અને જ્યારે તે અક્કડાઇથી હિલી થતી હતી ત્યારે એમ લાગતું કે કોઇ પુરુષપોદી હિલો થયો છે. સદાય તે કાળા રંગનાંજ કપડાં પહેરતી હતી. કોઇ ગંભીરતા અને વિદ્રોહની મૂર્તિ ચાલતી હોય તેમ તે ચાલતી. કારણ કે તેનામાં પૌરુષભાવ હતા.

એક રાતની વાત છે,

પેરિસની ગલીમાં હુધ ચાલી જતી હતી. એક અંચળ મનના શુઝાને તેની છેડ કરવાનો વિચાર આવ્યો, અને તેની પાછળ પડ્યો.

હુધને આ બાળતની ખબર પડતાં જ તે ફરી અને મદાની અવાજમાં તેની ઓવી ખબર લઇ નાંખી કે, પેલા શુઝાને ખરેખર લાગ્યું કે ચોસ્તના પોપાકમાં કોઇ મદાંજબ રહ્યો છે. અને તે નાસ્તી બર ગયો. ૭૦ મા વર્ષમાં હુધનો જે ફોટો ખેંચાયો છે તેને જોતાં એમ જ પ્રતિતં યાય છે કે આ કોઇ પુરુષ યોદ્ધાની તસ્વીર છે.

છતાં તેના હૃદયમાં સ્ત્રીઉચિત્ સૌંદર્ય પ્રતિ ગ્રેમ હતો. તેનું વજન કરતાં પણ કઠોર હૃદય માખણ જેટલું જ સુંવાળું અને નરમ હતું.

જ્યારે વિદ્રોહના દિવસોમાં ચારે પાસ બચકર ગોળાઓનો વરસાદ વરસી રહ્યો હતો ત્યારે એક ગલીમાં બિલાડીનું બચ્ચું જન્મ રહ્યું હતું. હુધ તે સમયે એક સુરક્ષિત સ્થાનમાં છુપાઇ રહી હતી. તુરંત, સડક પર જતાં જ ગોળા વાગશે એવો ખ્યાલ રાખ્યા સિવાય જ તે દોડી અને બચ્ચાને ઉઠાવી લાવી. આ ગાંડપણ માટે તેના સાથી-

એએ તેને ખૂબ ધમકાવી પછે પોતાની ટેવેથી તે લાચાર હતી. અત્યાચાર પિડીતો માટે તેના હૃદયને આકર્ષણ હવું જ્યારે પશુઓ પર હૃદયહીન પુરખોનો શુદ્ધ તે જોતી, તો તેનું વિદોહી મન કકળી ઉઠતું. તે કહેતી હતી: "આ અત્યાચારનો બદલો લેવાની જો પશુઓમાં શક્તિ આવે તો સમજ પડે."

પોતાના જીવનના અંતિમ દિવસોમાં જ્યારે હુધ એક સમય ઈંગ્લેન્ડમાં આવી વસી હતી ત્યારે તે વૃદ્ધાએ ધણી જનવરોને પાળ્યાં હતાં. તેનું માવવત્ હૃદય મોઝું ક્રૂટ જોષ શકવું નહિ. ખીજ બાળુ સમાજના શત્રુઓ તરફ તે ખૂબ કડોર વર્તીવ રાખતી.

તેનામાં દેવત્વ અને દાનત્વ બન્નેય પ્રમળ હતાં. તે દેવી હતી, દાનવી પછી હતી. તેની હિંસાત્મક વૃત્તિને આપણે જો કે અનુકૂળ મણી સહીએ તેમ નથી કેમકે તેનાથી લાભ થોડો છે જ્યારે હાની વધારે છે. જ્યારે હુધને મોઝાએ પુછ્યું કે હું કયા પક્ષની છે ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે—

"કયા પક્ષની? આપણે તો બધાં એક જ શત્રુ સામે લડી રહ્યાં છીએ, અને હું એટલું જ જાણું છું કે આપણે એક જ દુસ્ત્રમ છે. પક્ષાપક્ષીની અને કંઈ પરવાહ નથી, હું બધા જ પક્ષીની છું. જે જુદાં જુદાં હથોવારો સાથે વર્તમાન મહેકાતને જમીન સુતી બનાવવાના કામે લાગેલા છે. ચાહે પછી તેમની પાસે પાવડા હો કે મેદાળી હો, બોમ્બ હો યા આગ." અહીં તેનું દાનવી રૂપ બોલી રહ્યું છે. આપણા દેશ માટે તો ઉપરોક્ત ત્રણેય ચીજો હાનીકારક છે.

સામાજિક વિષમતાએ હુધના સિદ્ધાન્તો હલ બનાવ્યા હતા. વિવેકે કોથવું સ્થાન લીધું હતું અને તે જ કોથે તેને ચંડી બનાવી.

ઇ. સ. ૧૮૫૬ એટલે તેની છત્રીસ વર્ષની ઉંમરે તેના હૃદયમાં વિચારોની અથડામણ પેદા કરી હતી. એક બાળુ કરોડા-ધિપતિઓના આકીર્ષણ મહેલો હતા, જ્યારે ખીજ બાળુ ગરીબોની કુંપડીઓ. અમીરોના મકાનમાં ચરિત્રહીનતા હતી, તેમના જીવનનો આદર્શ હતો—ખાઓ પીઓ ખાનંદ કરો. સદ્ગામીની બિલખાલા હતી. શકશાહુકારાજ માત્ર સમાજના નેતાઓ બની ગયા હતા. એટલાજ ખાતર કે પોતાનો સુડીવાદ અમર રહે. આ -દશ જોતાં, શરૂઆતમાં તો તે ખુબ ગભરાટમાં પડી ગઇ, બાદ તેણે આ વિષયનું પૃથક્કરણ કર્યું. આવી માતૃક સ્ત્રીઓ તે જમાનામાં પેરિસમાં ધણી હતી. જેઓ ક્રાન્તિ ક્રાન્તિના માત્ર ઘાંટા પાડતી હતી જ્યારે મોખતતા અને અસ્થિરતા પછી પુષ્કળ પ્રમાણમાં હતાં. હુધ આવી સ્ત્રીઓથી પોતાની જાતને દુરજ રાખતી હતી. તેણે રસાયણશાસ્ત્ર અને ભૌતિક વિજ્ઞાનો અભ્યાસ કર્યો. આ દિવસોમાં તે રીપબ્લીકન કલ્પોમાં જતી આવતી હતી. જ્યારે કાર્લમાર્ક્સએ આંતરરાષ્ટ્રિ મજદૂર સંઘની સ્થાપના કરી ત્યારે હુધને એ સમાચાર મળતાં ધણોજ આનંદ થયો.

વયમાં વયમાં તેને પોતાના સાહિત્ય શોખને અમરાજ પર મૂકવો પડતો હતો. એકવાર પેરિસના પ્રખતત્રવાદીઓએ Hotel d'Orléans પર ચર્ચા કરવાનો વિચાર કર્યો, ત્યારે હુધ પછે પુરૂષ પોષાક પહેરીને તે લોઝીનો સાથે ગઇ. એક રીવાજ્વર તે પોતાની પાસેજ રાખતી હતી. એક વાર આ તમચાની ધમકાથી પોલીસોને પોતાના કમરામાં આવતા તેણે રોકવા હતા.

એક સમય જ્યારે પેરિસ એ મહિના માટે Commune ને આધિન રહ્યું હતું ત્યારે હુધ તેના પ્રધાનમંડળમાં પછી હતી,

અને હમેશાં એક સપાહીની રીતે મુત્સદ્દીઓ સાથે કામ કરતી હતી. સંઘના પરાજય અને ક્રાન્તિનો વિકળતા બાદ તેને દેશનિકાજ ની સજા મળી.

ન્યુ કેમ્પેડોનિયાનો જેલમાં તેને આઠ વર્ષ વિતાવવા પડ્યાં. અહીં રહેતાં રહેતાં શાસન-માત્ર પર તેને ઘૂણા ઉત્પન્ન થઇ. તે માધકેલ બાફનિન અને પ્રિન્સકેપોટકીનના સિદ્ધાંતોમાં શ્રદ્ધા રાખતી બની. આઠ વર્ષ પછી જ્યારે તેને ફરી સ્થાપિતતા મળી, તેણે ક્રાંતિકાર્ગ ફરી શરૂ કર્યું. ફ્રાંસ બરમાં ધૂળી વર્ણને મિટીંગો બરવી, મજદૂરોનું સંગઠન કરવું તેનું પ્રધાન કાર્ય બની ગયું તેનામાં બાંધણી કરવાની શક્તિ ગળજળનાક હતી. કોઇની મળત નહિ કે બંધાવવાની વ્યર્થમાં તેને રોકે કે દોકે. તેનાથી અધિકારીઓ હવરાન પંદેશાન બની ગયા. જે મનુષ્ય પોતાની જાનને હથેલીમાં રાખીને ફરે છે તેનાથી સદ્ગતત ડરે છે.

સન ૧૮૮૨માં એક ક્રાન્તિકારીની વર્ષ-ગાંઠના ઉત્સવમાં બાગ લેવાના કારણસર તેને બે મહિનાની જેલ મળી. ૧૮૮૩ માં પેરિસના જાહેર રસ્તા પર જ્યારે ભુખ્યા હડતાળીઓએ દેખાવો કર્યો ત્યારે લુઇ માધકેલ તેની આજેવાન હતી. તે હડતાળીઓએ કેટલીય અનાજની ડુકાને લૂંટી લીધી. લુઇ માધકેલને દુરત ગીરફતાર કરવામાં આવી અને અદાલત સમક્ષ. કામ ચાલતાં તેને ૭ વર્ષની સજા ફોજી હેવામાં આવી. મુકદ્દમે ચાલતાં તેણે જણાવ્યું કે:—“હુખી પોલીસના માણસોએ જ હડતાળીઓએ ડુકાને લૂંટવાની સલાહ આપી હતી. છતાં પણ મારી સંમત પ્રમાણે ભૂખ્યા આદમીઓને જ્યાંથી રોટલી મળે ત્યાંથી મેળવવાનો દક્ષ છે.”

આ ૭ વર્ષનો સમય જેલમાં તેણે

નિરક્ષરોને બંધાવવામાં વિતાવ્યો. અને જેલના બંદીઓનાં કપડાં પણ સિંધ્યાં. તેની કઠોર આંગળીઓ જેટલી તાકાતથી બન્દક પકડતી હતી તેટલી જ ચોંચતાથી કપડાં પણ સિંધતી હતી.

આજ અરસામાં ૧૮૮૫માં તેની માતાનો સ્વર્ગવાસ થયો. આ તેના જીવનમાં બધાથી મોટી દુર્ઘટના હતી. તેણે લખ્યું હતું કે:—

“હવે મારા બ્યવહારિક જીવનની સમાપ્તિ થઈ. ક્રાન્તિ સિવાય દુનિયામાં કોઈ ચીજ નથી જેને ખાતર હું જીવિત રહું. મારે બવિધ્ય પણ સમાપ્ત થયું. અને જીવકાળની વાતો યાદ કરીને હવે હું જીવવા નથી ચાહતી.”

જેલમાંના ગવર્નરે દયા લાંબીને ૧૮૮૫ના જુલાઈની ૧૪મી તારીખે સરકારમાં બલા-મથુ કરીને તેને અન્ય કેદીઓ સાથે મુક્તિ અપાવી. પણ એ રીતે લુઇ છુટવા માગતી નહોતી. જેલનો માથુસ જ્યારે મુક્તિના સમાચાર લખે તેની પાસે આવ્યો ત્યારે તેણે કહ્યું કે:—“જેઓ અત્યારે મારા દેશપર શાસન ચલાવી રહ્યા છે તેમનાથી હું છુટી મેળવવા નથી માગતી.”

જેલના ગવર્નરની માન્યતા હતી કે લુઇ હવે પંચાવન વર્ષની પૃથ્વા થઇ છે તેમજ માના મુલ્યથી નિરાશ થઇ છે અને જેલ-નિવાસથી નિર્જલ બની ગઇ છે. જેથી બવિધ્યમાં તેનાથી સરકારને કોઈ જોખમ યથા સંભવ નથી. પણ ગવર્નર-લખમાં હવે. લુઇના હૈયામાં તો દજા એજ આગ જડજડતી હતી. તેણે લખ્યું હતું કે:—

“હું એમ નથી ચાહતી કે મારી મરેલ માતાના મુરદા પર દયા ખાઈને અધિકારી લોકો મને ક્ષમા કરે. આ દયાની બીજા અને સ્વિકાર્ય નથી.”

તે પછી ચાર વર્ષ બાદ સન ૧૮૮૯ માં

ત્યારે સમય પૂરો થતાં તે નેલમ્બાઈ બહાર આવી, એટલે દુરત પોતાના કાર્યોને આરંભ કરી દીધો. સામ્યવાદીઓ ને અરાજકવાદીઓની બિડીઓમાં તેણે હાજરી આપવા માંડી. એક વખતે એકબીજા આદમીઓની બીડ જામેલી. ત્યાં એક આદમીએ ખૂબ શરાય પીને જોળા ચલાવી. તેણે તેના કાનને ધાવણ કરી દીધો, તે જાણતી હતી કે તેમાં તેનો કંઈ ફોપ નથી તે કાકનો ચક્કોથી ચક્રો હતા. તેને ક્ષમા તો આપી પણ તેની કુઝીબીને સહાયતા પણ આપી. જડમે સમક્ષ તેણે નિવેદન કર્યું કે: "મારા પર આક્રમણ કરનાર આ માણસ નિર્જાતનો અપરાધી છે કુદરતનો નહિ."

તેને પીને જ વર્ષે એટલે ૧૮૬૦ માં ત્યારે તે ૬૦ વર્ષની ઉંમરની હતી, એક છત્રકાના (વાલ્કનના) હડતાલીયાઓને તેણે સહાય કરી અને કારખાનાઓ પર આક્રમણ કરવામાં તેમની સાથે જ રહી. ત્યાં પણ મજદુર આદોલ્ફ પ્રબળ બની જઈ ત્યાં નેતૃત્વ કરતી લુધ હાજર થઈ જતી. તેને લાર્ડ્સમાં ફરી પકડવામાં આવી. અહીંની અદાલતે તેની સાથે ચોર અન્યાય કર્યો. નેલના અધિકારીઓએ મસજત કરીને સિપાહી માફતે ખૂંચે તેજ શરાય પીવડાવી દીધો. કહેણું કે આ હવકો શરાયે તમારી ચકાવટ દૂર થઈ જશે. વિશ્વાસ રાખી લુધ તે પી ગઈ. બાદ તેને કચેરીમાં સજા જવામાં આવી. શરાયના જોરો તેણે એકલથે મોલવા માંડ્યું. પગ પણ રિથર રહેતા નહોતા. આથી જડમેને મોકલો મળ્યો. તેમણે ઓર્ડર કર્યો કે "આ નસાયક બીને કોર્ટની બહાર કાઢી મૂકો." લુધને તો ખબર પણ નહોતી કે શું કરવું છે. હેલમાં આવી ત્યારે એક ખૂંચો અને ત્યારે આ પાડવંતોને જડો પણ ફરી ગયો, કે સરકાર

દેને માંડી કરાવીને પાગલખાનામાં મોકલવા માગતી હતી.

તે સમયે થોડા વખત માટે તેણે હથોથાર બાળુ પર મૂક્યાં અને ક્રાંસ છોડીને જવાનો નિશ્ચય કર્યો. ત્યાં બધા પછી પણ તેણે અરાજક વાદીઓનો સાથ ન જ છોડ્યો.

૧૮૬૬ માં ફરી લુધ સ્વદેશમાં આવી અને ફરી ૬ વર્ષ સુધી તેણે ક્રાંતિવાદનો ઝંડો ફેરાવ્યો. જુવાન કાર્યકર્તાઓ પણ આ ૭૦-૭૫ વર્ષની વૃદ્ધાની કાર્યશક્તિથી દંગ થઈ જતા હતા. ચાકણું તો તે જાણતી પણ નહોતી. અંતિમ દિવસ સુધી તે કાર્ય કરતી રહી. જે દિવસે તે બિમાર પડી, તેના પહેલા જ દિવસે તે રશીયન ક્રાંતિ પર બાપણુ આપી ચૂકી હતી. આદમી કે નવમી જન્મુઆરી ને દિવસે તેણે એક સહકાર્ય કરીને કહ્યું કે: "રશીયા પર નજર રાખતા રહેજો. જોઈકો અને પ્રીન્સ કોરોટકોનની એ માતૃશ્રમિમાં મહાવપણું બનાવો બનશે. મને જણાઈ રહ્યું છે કે થોડા જ દિવસોમાં રશીયામાં ક્રાંતિ જાગશે, નેથી જારને બહાર કાઢવામાં આવશે. અને મોરકો તથા પીટર્સ-બર્ગની ફોજ ક્રાંતિકારોને સાથ આપશે. અંતિમ મારો સંદેશો એટલે જ છે કે કિસાનો સારી રીતે સ્થળને કે અન્યાયોથી તેમનો એમને એમ છુટકારો કરી નહીં યાચ. બીજા ન માગતાં પોતાના જ બળથી તેમની સુધિત ચરો.

મરણુ સમયે તેની પાસે માત્ર પાંચ ફાંકે હતા. તેને ન્યુમોનીયા થયો હતો. તેમાં ૩૧ ફાંકે ઓક્સીજન માટે ડોક્ટરને આપવામાં આવ્યા. આવાં અપરિચ્છદનાં દર્દીત જગતમાં જવલ્લેજ જોવા મળે છે. લુધ જે રીતે ખાલી હાથે જગતમાં આવી હતી તેજ રીતે ખાલી હાથે વિદાય થઈ ગઈ તે દિવસે ૧૯૦૫ ના જન્યુઆરીની ૧૦ મી તારીખ હતી.

હુમ છવનની કલા સમજ હતી. કાન્તિને ખાતર છવનનું પસિદાન કરવાની તેને તમન્ના હતી. તેને વિશ્વાસ માટે કુરસદ નહોતી “મુખની પરિભાષા” તેના જ શબ્દોમાં માંભળી લેશે કે:—

“મુખ એ કોઈ દરના નક્ષત્ર પર રહેનારી માત્ર કલ્પના છે. આ જગતમાં તો મુખ પ્રાપ્ત થવું જ નથી. પરંતુ નિરંતર સંવર્ષણમાં જ મુખ છે—સંતોષ છે, કોષના પર શાસન ન કરવામાં જ સજીવતા છે અને કોષ દરના આદર્શને ખાતર છવવામાં અને મરી મટવામાં જ ભગ્ય આનંદ છે તે ખીજ કદામાં નથી.”

પોતાના મૂલ પતિરાળે સાથે રંગ ભેરંજી સાદીઓ અને જુદાં જુદાં આશુપણો અને આનંદ પ્રમોદ ખાતર લલનારી આપણી મહિલાઓ આ સંતોષ સજીવતા અને આનં-

દને કદી જાણી શકશે પણ ખરી ?

આલીસાન હોટેલોમાં વીસ રૂપિયાના રાજદા બાહે કમરાઓ રાખનાર મહિલાઓ હશે જોઈ, મોટરમાં ખેસી વીમા કંપનીના શર વેચવાવાળી નેતા-સ્ત્રીઓનાં પણ દર્શન કર્યો, શાસન-શાખીન દેવિઓનાં નિવેદનો પણ ખૂબ વાંચ્યાં, અને નજીવા ત્યાગની પૂછપર દેશભક્તિનો વ્યાપાર કરનારી મહિલાઓની પણ કમી નથી. પણ હુમ માષકેલની માફક લગની ધરાવનારી સાઠ વર્ષ સુધી તપ અને ત્યાગનો નિરંતર આદર્શ સેવનારી તથા વિદોહી છવન છવનારી મહિલાઓ અંત્યારે તો આપણા દેશમાં શોધી પણ બેઠે તેમ નથી.

આપણી માતૃભૂમિમાં હુમ માષકેલ જેવી એકજ રમણી હોત ! માત્ર એકજ ! ! !

Seven women against the worldના આધારે.

મોટા વીર !

નહી જહેનડી ન્હાનકડી ને
દરિયા મોટો વીર જો:
દરિયા મોટો વીર તેથી
રાખી બેઠો ધીર જો:
નહી જહેનડી

અંદા ન્હાની ભાભલકડી ને
દરિયા મોટો વીર જો:
દરિયા મોટો વીર તેથી
નાચી રહ્યો અધીર જો:
અંદા ન્હાની

કૃષ્ણ-જન્મોત્સવ

[વસંતવિયક્ત]

આકાશમાં વિપુલ વાદળીઓ છવાઇ,
પૃથ્વીવિષે તિમિર ઘેરાય છે પ્રસારે;
ને વિશ્વચાંતિ મહિં શું કરવાજ શાંગ,
હા, મેઘરાજ ગરજે તહીં સિંહનાદે.

ભૂમિ તણે વિપુલ ભાર શું દેડવાને,
કુટો મકી જગતને કંઈ તારવાને;
આત્મા પ્રભુ અવનિમાં હણવા અધર્મ,
સંરક્ષવા સુજનને ગણી નિજ ધર્મ.

[અનુક્ર.]

અધર્મનો કરી નારા, સુધર્મને સંસ્થાપવા;
ભૂપરે માનુષી દેહે પ્રભુનાં પગલાં પડ્યાં.

[વસંતવિયક્ત]

રહે રહી રહીજ આવણ-વાદળીઓ,
છે અષ્ટમી દ્વિતીય પક્ષની મધ્યરાત્રિ;
જે ઇન્દિરાવરતણી શુભ જન્મ વેળા,
માંગલ્યનો સમય જો જન લેખતાં સૌ.

[અનુક્ર.]

સ્વાતંત્ર્ય, ભક્તિ ને પ્રેમ, સુધર્મ ફરીથી હવે,
ઠાસગૃહ વિષે જન્મી પ્રકાશ્યા અવની પદે;
હજારો સૂર્ય ને ચંદ્ર જિગ્યા ને આયત્તી ગયા,
છતાં જો શ્યામ મૂર્તિનાં, હજીયે સ્મરણે રહ્યાં.

[હૃતવિવર્ણિત]

હતી અમોલજ એ પળ તો ખરી,
જગતને ફરી ઉદ્ધરવા તણી;
સ્મરણ જો પળનાં નિત રાખવા,
ઉજવતા જન સૌ શુભ દિન જો.

[અનુક્ર.]

સુવાડી પારણે મૂર્તિ, કૃષ્ણની મનહારિણી,
મધુરાં ગીતઠાં ગાતી, મન્દ મન્દ બુલાવતી;
અર્ચતી ચન્દને જોને, લાવનાં કૃષ્ણો લઈ,
દેવકી-સુતને આજે, પૂજતી ભક્તિ-ભાવથી.

રસખિન્દુ દુઃખદ હૃદયે, ધીમે પગલે
પોતાની ઓરડી તરફ વળ્યો. ચિત્ર ઓરડીમાં
ટાંગ્યું. એકીનગરે સાચું જોઈ રહ્યો. સાથે
અખીલ હિંદ દુનરકલા તરફથી મેળવેલું
પ્રમાણ પત્રક એયું, હાથમાં લીધું વાંચ્યું.

“ આ મારી કલા ” કટાક્ષમય હાસ્ય
સાથે ભોંય સાથે પંછાડ્યું. એક પછી એક
દરેક પ્રમાણપત્રકની એજ દશા થઈ.

ફરી પોતાનું ચિત્ર એયું-દરેયો-એના
તરફ દોડ્યો-એકદમ અટકી ગયો-હાથમાં
લીધું. જોરથી દર ફેંકી દીધું.

ચિત્રને કલામય બનાવવામાં ને ભૂખ
અને નિંદ્રાનો ત્યાગ કર્યો હતો તે સતેજ
થઈ. રસખિન્દુએ ચિત્રકલાનો સપજો સામાન
કાચળામાં બરી, હાથમાં લઈ ઓરડીની
બહાર નીકળ્યો.

એણે ખાલીને બેંધો અને ફરી પહેવાં
દર્તા. લુખ્યાવાળ કપાળ પર ઝબૂમતા હતા.
એની આંખમાં ધેન બહુ હતું. પેટમાં ભૂખ
લાગી હતી. તે રસ્તા પર આવ્યો. ક્યાં છે
એનું તેને ખાન નહોતું. તેણે ચાલવા
ગાંડ્યું. ચાલવાની તમામ શક્તિ કસાએ

કચડી નાંખી હતી.

ધીમે ધીમે પ્રખ્યાત ચિત્રકાર ચોપાટીના
ચોરંગ ચૌટામાં આવ્યો. મુંબા નગરીના
નવરંગ નવજીવાનો, નવિનતાની નવિ નવિ
મોજા ઉઘાવતા, મુંબા નગરીની મોહિની
રસખિન્દુએ દર એક ખૂણેથી નિહાળી.

ચોપાટીની ઠંડી વેલુમાં તે બેઠો. ઠંડો
પવન અને સાગરનું અગમ્ય સંગીત સચ્ચતો
રસખિન્દુ ત્યાં નિદ્રાહિન થયો. મુંબા નગરીના
મહાજનો ધીમે ધીમે વિખરાયા છતાં રસ-
ખિન્દુ ત્યાં જ પડી રહ્યો. થાક્યો અને
ભૂખ્યો કલાકાર કંદરતની કલામાં વિહિન થયો.

સાગરના નાના નાના મોજાએ રસખિન્દુના
પગ સાથે તોફાન કરવા માંડ્યું. પરંતુ તેની
દરકાર રસખિન્દુને નહોતી. તે તો ત્યાં જ
પડી રહ્યો. ધીમે ધીમે પાણી આગળ વધવા
માંડ્યું એની આસપાસ ફરી વળ્યું. બરડીના
ખારા પાણી રસખિન્દુને તેમની સાથે ત્યાંથી
એંચી ગયાં.....

ફરીયાના અધિકારની ગદનતા સમગ્રવી
સાગર સત્રાટે નાના સરખા રસખિન્દુને પાછો
કાંઠાને એક ખૂણે ફેંકી દીધો.

જ

જનનીને

[પંદાકાન્તા]

ઓ માતા ! તું છે જગતજનની, દેવી મહા લાગ્યશાળી !
ધન્ય તુજને જન્મદાતા, તું ખરે ? પૂન્યવાળી.
શિશુલવનમાં માહરા તે, કષ્ટ હા ! ખૂબ વેઠ્યું !
લુધા ફિટાવા આત્મની તે, અમૃત શું પચવાન લીધું.
મારા મુખને માટ માતા ! જહેમત તેં બહુ ઉઠાવી,
હસિત મુખડું મુજ પેળી, તું હસે હેત લાવી.
કેવું ! તાહરું દુહા વોણું, વહાલયો હા ! ભરેલું,
નમું નિત્યે તુજ ચરણે, ઉપકાર હું કેમ બૂલું ?

મી. મનલાલ ગૌરીશંકર પંડ્યા

લડવૈયાણ સ્ત્રીઓ

લેખક :
હાદાલાલ આપસિંગ હામદાર

વી રંગનાઓ ! ઓ સૈનિકો ! જગતમાં
કંઈ નવીન જ નથી. સમગ્ર ઇતિ-
હાસમાં સ્ત્રીઓ પુરુષોની પડખે ઢિલી રહીને
હાડી છે.

તેમના માનમાં જગતની મોટી નદીને
તેમનું તામ્ર આપવામાં આવેલ છે. સોળમી
સદીમાં દક્ષિણ અમેરિકાની એક ઇન્ડિયન
જાતિની સ્ત્રીઓ રપેનના આક્રમણ કરનારા-
ઓ સામે તેમના પતિ સાથે લડી હતી.
રપેનના બોહોને આ સ્ત્રીની યરવીરતાના
વખાણ કયો શિવાય આશ્ચર્ય નહિ અને પાસેના
પ્રદેશમાં થઈ તે વહેતી નદીનું નામ
'આમાઝોન રાખ્યું.'

પ્રાચીન ગ્રીસ અને રોમમાં પણ સ્ત્રી
સૈનિકોની પ્રશંસા કરવામાં આવતી તથા
તેમને માન આપવામાં આવતું હતું.

સૌથી મહાન સ્ત્રી સૈનિક જોન એફ
આર્ક હતી. તે જાણની બહાદુરીએ પંદરમા
સેકામાં ઓર્લેન્સમાંથી અંગ્રેજોને હાંકી
ઠાકવાની ફેરવોને પ્રેરણા આપી હતી. તેને
અંગ્રેજ હોમ્સ ખાતે આલ્સની ફેન્સ રાજ
તરીકે રાજ્યાભિષેક થઈ ચક્રવર્તી હતો.

પરંતુ તેને ૧૪૭૧માં અંગ્રેજોએ પાખંડી
તરીકે જોઈને ખાતે બાળા નાખી, મૃત્યુ પછી
૪૮૯ વર્ષે તેને સંત ગણવામાં આવી. જર્મની
શોનું નાટક 'સેક્રેટ જોન' તેના જીવનની
ચિત્રતોષી ભરપૂર છે.

ચાલુ અને તાજેતરના યુદ્ધોમાં સ્ત્રી
સૈનિકોની પ્રવૃત્તિ ફરીથી શરૂ થઈ છે. બ્રિટ-
નમાં સ્ત્રીઓની ફોજ છે તો કે આ ફોજને
જર્મનો સાથે તોપો તથા બોંબથી લડવાનું
નથી. ઇટલિમાં સ્ત્રીઓનું લશ્કર છે. તેને
પુરુષો મારફત જ તાલીમ આપવામાં આવેલ છે.

ચીનની સ્ત્રીઓ પણ ખાખમાં પુરુષ
સૈનિકોની માફક હાડમારી તથા જોખમ વેડે
છે. રપેનની સ્ત્રીઓ પણ સારા લડવૈયા
તરીકે સાબીત થઈ છે.

રશિયાના સત્તાવાર આંકડાથી આપણે
બહુી શકીએ છીએ કે આઠ લાખથી વધારે
સ્ત્રીઓએ વોરોશિલોવના લશ્કરમાં નામ
નોંધાવેલ છે. ત્યાં તેમને જુદા જુદા બાળ-
તની તાલીમ આપવામાં આવે છે.

રશિયાના લશ્કરની સંખ્યા વધારવા માટે
એણામાં એાછી સાડાચાર લાખ સ્ત્રીઓ
પાયદળ લશ્કરમાં છે. રિન્કેન્ડના અધિક બા-
ગોનો નાશ કરનારા ઘણાં એરાખ્સેનો સ્ત્રીઓ
ચલાવી રહી છે.

જે લાખથી વધારે સ્ત્રીઓ 'લડાવક
તાલીમ મેળવેલ કારખાનામાં કામ કરનારા'
તરીકે નોંધાયેલ છે. અદારથી વીશ વર્ષ સુધીની
જાણાઓ તોપખાનામાં નામ નોંધાવી શકે છે.
ચેરેમુટની તાલીમ આપનારા રશિયાની બધી
ચાળાઓનું સંચાલન સ્ત્રીઓ કરે છે. તેઓ,
લડાઈના કામ માટે કુતરાઓને પણ તાલીમ
આપે છે.

કનૈયો કામણગારો

કનૈયો કામણગારો.

હેવકી ફલારો, હો નંદછનો ખારો

કનૈયો કામણગારો.

એક એળખાને શાનો, સતાવે એ શાણો

કનૈયો કામણગારો.

પનઘટ જટ પહોંચી જાઉં,

કર ઘટ લઈ તીરે ગાઉં,

રસ બસ હું નીરે નહાઉં,

ત્યાં એ છાનોમાનો, કયાંથી આવે મસ્તાનો

કનૈયો કામણગારો.

ભીપવનનાં દેખી ફૂલ

જાઈ ચલાખ, જુઠું બંધુલ,

લોક્યું મારું હૈયું હલ,

ત્યાં ભુંગ સંગ ગાતો, રસિક એ જણાતો

કનૈયો કામણગારો.

ભીછળે જ્યાં ઉર હિલોળ,

હૈયાં ની હૃદય છાળ—

ગરબે ફરતી હું ગોળ,

માર મુગટવાળો, ત્યાં એ કાળો છોગાળો

કનૈયો કામણગારો.

શ્રી. મહેન્દ્રકુમાર માતીલાલ દસાઈ બી. એ.

સોદા

શ્રી. પુનઃચર ચંદ્રચાંદર

પ્રવેશ ૧ લો

[હાથ ઓસરી ને માળ વગરનું તલન સાદું
ધરતું આગલું પડાજ દેખાય છે. સીધી સોદા
જેવી જરાય કારીગરીનો ચેપ લગાડ્યા સિવાયના
બાર પાંચલીઓ ને બાર નાટ આગલા પડાજમાં
છે. પાંચ લાકડાની ખીંટીઓ ધુળના ડાઘામાં
ખોસેલ છે. નાટ પર દંવાળી, સળેશો એવા
નાનાં નાનાં ખેતીનાં ઓભરો છે. ખીંટીઓ પર
ધૂળમાં ખોસેલા ભડા વેળનાં ફેરાં ને પછેદીઓ
લટકે છે. બીજી પર ઓઢણી, કાપડો ને ચણીઓ
લટકે છે.]

માથા પર ચટ્ટી ધોળીઆ રંગીયા ઓસરીની
કોર પરના અમણી બાજુ તરફ કંતે છે. બાજુમાં
તેયાર કુતરનાં કાઠડાં, પછીઓ ને કુતરનાં
તાગડાં પડેલાં છે.]

ધોળીઆ : (રંગીયા કંતતા)

ભજરે મનડા રાભ રામને,

રામ ભજે બીડ નયજી-મજરે.

રાખજી માથો એ પથરો તાપો

એ...જમારી સીતા માડીજી-અભજરે.

[હીરા આવે છે.]

હીરા : અમજી રાટલા યજી જવા સે,
હાલો, ખજી લખજો.

ધોળીઆ : વજી, હીરા, ઘું ખાજી બે.
ફું આટજી કંતી આવું સું.

હીરા : હવે તમારે તમારી મેજે જ
આવજો. કે સાકરવા આવું ?

ધોળીઆ : ના, ના, ના, નેપ્ટા, ના.

હીરા : ફું આવું સું. પણ મોડું થાય તો
ખાજી બેજો. હા, હીરા મોડું થશે આજ તો
ખાજી બે જ.

હીરા : હારે જ ખાજું તો તો.

[હીરા નય છે.]

ધોળીઆ : શી ખજર ! આજ અમજી
અમજી દેયું રાખી છે સે. ધડીએ ધડીએ
જી

કસકારા પડે સે. હેયાને મહારવા બળનિયું
માયું નોય હેયાને રૂમરાટ હેડો બેસતો નથી.
અરે ! આજ સવારમાં ક્યાં વાંઝીયાયું કે
પાપીયાયું મોડું બાજુ સે તે હજી સુધીનો
હી બગડ્યો સે ! આજની રાતેય કાળ જેવી
લાગીતી. સપનાએ મારા હેયામાં રૂમરાટ
હલો કર્યો સે. આમાં ખાજું ક્યાંથી આવે ?
આ દીરા જેવી વજી ! કેવી આમાન્યા
પાજી સે. મારા ખાખા પછી ખાય કાં તો
હારે ખાય. પણ વેલી તો નો જ ખાય.
આજ રોડલાવી અવગવી લજી. રે રંગીયા
દેવ ! તારી આંકરી કરતાં ધોળાં આલ્યા. ઘું
આજ આ વાંતનો ફોડ તો પાડય !

[દીરા આવે છે]

હીરા : માડી, હેડાને મોડું થાય સે.

ધોળીઆ : દીકરી, ઘું ખાજી બે ને પણ.

હીરા : એકલાં નથી આવજી.

ધોળીઆ : હીરા, હજી મારે રાખજી

મંદિરે જવું સે આટજી કંતિયું સે...પછી...

હીરા : હાલો, ફું કંતી નાંખું.

ધોળીઆ : ધરતું કામ પતાવ્યું ?

હીરા : હા.

ધોળીઆ : થાકી ગઈ હજી તારે.

બેસ બા વિસાયો ખા.

હીરા : અમ જવાનને થાક શું ? હાલો,
કંતી જ નાંખું.

ધોળીઆ : ખજને પછી આવજો. કંતવા
આહીરા. બસ, જા. મને પેલાં : રાજી કર.
પછી તને ફું રાજી કરીશ.

હીરા : ના, ના, મા. હારે જ તારે
તો ખાજું. હો ફું ચણીયો લખ આવું.
માલીખાં ખાજું ભરવાની સે, તે બેડી
બેડી બરીસ.

[હીરા નય છે]

ધોળીમા : કેવી કામ દીકરી ? ખોરડે
કેટલા પુન્ય કર્યો હશે કે આવી રતન જેવી
વસ્તુ સાંપડી ?

[હીરા આવે છે. હાથમાં નાનકડો બચકો
છે. હીરા ખેસે છે.]

ધોળીમા : તારે કેટલુંક રે' સે !

[હીરા આપુંનાં ખાલી ખાનાં બહે છે]

હીરા : બે વીહું ને સાર.

ધોળીમા : તારે હાથે હોય સારો સે
મા ! હજી પંખ દી તો ચાકળામાં ખાપું
ટાંકતીતી ને આજ આનીય પુરી કરવા આવી ?

હીરા : બબ્બું. મા ! એવું તો ન
ખોશતા હો તો ! હોમ જુવાનના હાથે ન
હોય ત્યારે કેના હાથે હોય ?

[શાન્તિ ફેલાય છે. ચોડા ચોડા અંતરે
ફટિયો ગાંધવાનો અવાજ આવે છે.]

ધોળીમા : દીકરી ! આજે તો તું
મારી વહિ ચોડવણ ગણ ન, ખાપુ ખઈ બે.
હીરા : ક્યાં વાર સે ! હારે જ ખાપું.
ત્યાં સુધીમાં હું ય મારું સમેટી લઉં.

ધોળીમા : મને પણ આજ જૂખ
નથી લાગી.

હીરા : નથી લાગી ? કાલ સોમવારનું
એકટાણું સે ને આજ હજી જૂખ નથી લાગી ?

ધોળીમા : હા. હજી પેટમાં જૂખ નથી.

હીરા : ફેડવાવો મા.

ધોળીમા : દીકરી ! એક વાત કહું-...
ના...ના. મને ઉલ્લેગ કરાવે સે. બહે મારા
પેટમાં જ રહી.

હીરા : ના મારા સમ થું સે.

ધોળીમા : ના દીકરા ના ?

હીરા : આપણે તો સખદખના સરખા
ભાગીદાર છીએ. તો મને વાત કરો ને ! તો
હું કંઈક બાળું. ઘરડા માવતરના સખદખમાં
અને ભાગ નંધ બેઈ-તોરે કેણું બેશે ?

ધોળીમા : દીકરી, પણ એવી વાત
કરી કશું કામ. ધર આપાને ફફડાવું ?

હીરા : (હસીને) ઘરડા માવતરને
દખનો માર એછો કરવો નથી ગમતો તારે
હીક રવા દયો.

ધોળીમા : ના, દીકરી. મારે તારાથી
છાતું રાખાને થું કામ હોય ? પણ હૈયું
ફફડાવે તેવી વાત છે. માટે જ નો કેવી ધ
સાર. પણ આજ ધરોડીયે ખરાબર હરણીયે
આથમે સે ને ધ વેળાએ સખતું આવ્યું.
બહે મારે ને તારે બધ સારો મેળ. તું મને
પૂછી પાણી પી. હું તને પૂછી પાણી પાઉં.
તને હું બાપું આપું. તું જ મારો જમણો
હાય. તને પૂછ્યા વગર મને કામમાં સમજ
નો પડે.

[બહારથી અવાજ આવે છે. “ વડ...સે
કે...? ” વાત અટકે છે. જડીફળ પ્રવેશે છે. હીરા
છે. શિયાળાના બેઠા રીંગણાં લેવાં. લગભગ પચાસ
વર્ષ તો સેજ મગડાવી ગયાં હશે. છતાંય હજી
પહેલાના નેહું જ ધીંગણું ધરીરે છે.]

જડીફળ : કાં વહું. થું થાય સે ?
ખાપુ પીહું કે ?

હીરા : ના, ના.

જડીફળ : હું જ જૂલી. તમારા માથે
તો સો મથુનાં સાસું બેઠાં સે ને ?

હીરા : હા ! સાસુનો પ્રેમ. માડીના
જેવી અમી નંજરં.

જડીફળ : હા. માળી અમી નંજરં !
વાઠી વે' એવી અમી નંજરં.

હીરા : રૂઈ. ખોદણી મેંચોને ! કામ
કાજ હોય એ કેને !

જડીફળ : શિખામણ દેનારની છોકરી !
તારી સાસુ પર કંઈ છાં ? નો જોયા હોય
તો જોવો સાસુ પર હેત ઉભરાય બધ
સે ? આંવા બેસે સે મારી જુખરાજ.
મારા આવ્યે તમારા ઘર બારે મરી જાય સે
તો હું આ હાલી.

[જડીફળ બધ છે.]

હીરા : (નિસાસો મેલીને) વહુ ને સાસુ વચ્ચે માનનારેજ, સાસુ તે દશમન સીખવાડી મેસ્થું.

ધોળીમા : ગામ હોય ત્યાં.....

હીરા : (વચ્ચેથી જ) મરશે ! સૌના દો' આવશે ત્યારે સૌ.....

ધોળીમા : દીકરી ! હું તો ડાહ્યો સે. તો ક્યાં કોઈનું માન ધમ સું ? નહ તો—

હીરા : છોકરા દીઠ નવા સુંદર નખાવે.

[ખડે]

પ્રવેશ ૨ જો

[શાન્તીકું પર : નાનકડું ચાલુ લઈ વાજ સમારી રહી છે. આમંડાના સ્વર્ગને લઈને ગામડાના દરજી સીવજીએ સીવેલા શહેરી ફેશનવાળાં પોશ્યું ને સાડચો પહેયાં છે]

[જડી ફૂંક પ્રવેશે છે.]

જડી ફૂંક : શાન્તીવહુ શું કરે સે !

શાન્તી : આ વાજ સમારતો'તી.

જડી ફૂંક : વહુ ! તારામાં તો શે'રનો પુરતો વા આવી ગોયો ને શું !

શાન્તી : શું તારે ગામડામાં રહી ઢોર રેવું !

જડી ફૂંક : દીકરી, તને ઢોર કહેવાય !

શાન્તી : આપણને ઢોર ચમ વેતરું કુંટવું ન ગમે. આપણે રડયા મન ગમવું કરનારા. મારે પેલા ઘેર સાસુ સાથે ન બન્યું, તે તમારા છોકરા સાથે આવી. આપણને તો હેયું હા કે' ત્યાં રહીએ, નહીં તો હું ને હું નહીં બંકતા જીવું' સે.

જડી ફૂંક : જૂનાં ઘેર સાસું હારે તો બન્યું !

[હીરા પ્રવેશે છે.]

હીરા : બાબીજી ! ઉઘડીની દવા હોય તો આંત્રને ?

શાન્તી : કોના માટે ?

હીરા : મારી બધજી કાળે.

શાન્તી : એસને મુઠ. હું તો ધડીએ, નવરો નથી પડતી.

જડી ફૂંક : (કટાક્ષમાં) શાન્તી વહુ એને રોકમા. બધજી પાછાં માછલાં જેમ તરફરો. વહુની વના બધજીને નથી હાલવું.

[હીરા જડી ફૂંકને કટાક્ષ સમજે છે, મોં પર લોહીનો કમરો સ્પષ્ટ દેખાય છે. અંખિમાં બાકડણું લોહી આવી લાલ પૂમ આંખો કરી દે છે.]

શાન્તી : હાં જડી ફૂંક, વાત કહું, જીએ ! મારો સ્વભાવ તો તમે જાણો છો. મુઝામડીની જેમ કામ કરવું એક તો ન ગમે. બીજું એમ કે મારો સ્વભાવ વાતુબાળ. બધું હોય કે બધું હોય, તોય વાતું હું તો કરું. ત્યારે સાસુડીએને આવું ગમે કાંઈ ? પછી આપણે ક્યાં.....

જડી ફૂંક : (મલકાતા) બોલ, મા બોલ મા એવું માફું સાસુનું. જો આ સાસુ બાવીને અપવાદ પડશે. પાપનું પ્રાચિત કરશે. રેવા દે.

શાન્તી : બાળ્યા હવે સાસુધેરા એમનાં જે જ દો' મીઠા લાગે.

જડી ફૂંક : (હસતાં) બહી, રે'વા દે.

શાન્તી : હજી એ તો છોકરું સે, એ સાસુને શું જાણે, મેં તો જે જે સાસુ કાઢી નાખી કાંટા જેમ.

જડી ફૂંક : અશી બટકંખોલી ! આવું લોખ બજે સે. જોતી નથી ! મરવા પડશે. સાસુ તો ધને મન મા જણેતા સે.

શાન્તી : સાસુ તે મા જણેતા યદ સે તે કોઈ દિવસ આ કલીયુગમાં યાપ' ! સાસુ તે તો સાસુ રહેવાની.

જડી ફૂંક : શાન્તી રે'વા દે.

શાન્તી : વહુરાણી, ખોટું લાગ્યું. દોષ એ વાત નહીં કરે બસ હવે એસશે ને !

જડી દોઈ ! હા, અધુરી વાત કરે.

જડીદોઈ : કે તારે પશુ આને પાશુ
ખોડું તો લાગે.

શાન્તી : એ ઠેકાણેથી છોડા ફડાવી
લીધો હતું કંઈ કેવા ન નહિ પશુ સાસુ જ
પણે લાગીને કંઈ દે કે આપુ જા. શી
ખબર ? જડીમા મારે ને સાસુ ને ખનવું
જ નથી.

જડીદોઈ : હા ખાડી ! અને રાંડયા આજે
વીસ તરીક વરહ થયાં પશુ હું ચ તારી નેવી.
તરીક વરહ છ ને સાર વરહ તારા કાકાજી
જીવતાં. છ મ તરી ને સાર વરહથી સાસુના
પનારેથી સ્ત્રી. સું અલી હીરા ? પરમ દી
સાંજે શું તારી સાસુ ચોક વચ્ચે હાંડણું
લખ હાલતી તી

હીરા : છ તો રાંધણું દાઝણું 'હું'.

શાન્તી : વેપ આપરે ! મારે તો એવી
સાસુ સાચે ઉભાવ ના બને. હું માર્ગમંથાનું
કાં આપણે નહીં કાં એ નહીં એણું કરીએ
તારે બેસીએ નિરાંતે.

જડીદોઈ : ને કાલ સવારમાં શું હતું ?

હીરા : એ તો ફળણું ફળતા પાંસ
પરીક દારૂ વેરાણા તો કેપકે આલતાં તાં.

જડીદોઈ : (ગમીયંથી) કેપકે
આલતાં તો કે ઉધર્મ વેતાં તાં ? માથે માછલા
ઘોવે એ તોય સાસુનું સારું દેખાડશે ?

શાન્તી : મારો તો આવા ઘરમાં જીવજ
નો દો ને ? સાસુ શું પશુ ધણી કચકચ
કરે તોય આપણને ન પાડવે.

જડીદોઈ : ભલાતી ફનીયા જ ક્યાં
છે ? આ વહિ બિચારી ગાના દાંત નેવી છે
તે માથે ચેર વાવે છે. પશુ મરનાર તો
એવી હતી કે ધની સાસુને હાથ જીમ કઠાવતી.

શાન્તી : એ વીના સાસુ સ્ત્રીયા જ
ન આશે.

જડીદોઈ : અલી હીરા ના, ના,
પાછો તારો જીવ બળશે.

હીરા : ના, ના. કોને ? નહિ જીવ બળે.

જડીદોઈ : કળાયે કળાયે જીવ કપાશે.
સારું કવ શું.

હીરા : શી વાત સે. છ તો કે ના
પશુ કોની સે છ તો કે ?

જડીદોઈ : તારા વગોણાની વળી સે લે.

હીરા : મારા ?

જડીદોઈ : હા, હા. બેતર કપાસ
વીણના મઈતી.

હીરા : શી સે ?

જડીદોઈ : જીવ નઈ બળે ?

હીરા : ના. લગીરકેય નઈ.

જડીદોઈ : એ તારી સાસુ કે તાં તો કે

અ નબમ આવી. બોપના ધરે વંશ તો રેવા
હીધો. બાપનું ઠેકાણું ક્યું. હવે અમારા
ધરનો વારો. આજ સાર સાર વરહ પરપર્ષા
મયાં તોય દજી ખોળા બરાતો નથી.

હીરા : મારી સાસુએ ?

જડીદોઈ : તારી જ સાસુએ. વળી
ઉપર જતાં લે લે કવ કે તારા ઉપર તારા
વરની મરજી નથી, શોકતી રાજી - ખોસવાના
સે, આ તારી સાસુ, તે દી' મેં તને કાધું છું
છું, દીકરી ?

હીરા : સાંચેજ જડીદોઈ, સાસુ તે
સાસુ જ. છમા થાય કંઈ ?

જડીદોઈ : કયોર રૂપું ચડું છે તે
ચાપ ?

[હીરા ઉભી થઈ નીચે છે.]

હીરા : (આલતા જ) શું ધર નહીં
સંધરે ? તારે હું મારા હાથે જ, મારગ
કાઢી લઈશ ?

[હીરા સંપૂર્ણ અદ્વિત્ય થાય છે.]

શાન્તી : જડીદોઈ, બિચારી પર
ફુજના ફુજર ત્યારે તો આવ્યા ?

જરી ફાઈ : હવે ને ને । એમાં સે
શુ સાચું. આજ તો સાસુ વણની ધમાયક.
શાન્તી : જાણ્યર ત્યારે તો ડોરો !

[પડેરા]

પ્રવેશ ત્રીજો

[છાયાનુ પર]

અવાજ : હવે એ છે ધરે !

[કાંઈ પ્રત્યુત્તર મળતો નથી પ્રતઃ]

હવે એ છે નદી.

સામેથી અવાજ : ને હોય તે આવે.

[આવે એ આવે છે.]

હવે એ : આવે, આવે આવણા રાજા
આવે ધણી દડાડે દેખાણી.

માવસો : હા. મામ મયો 'તો એટલે
ક્યાંથી આગે.

હવે એ : કામે કે અમર્યા !

માવસો : કામે. અમર્યા શું બેવા જાય !

હવે એ : વેપાર અથે !

માવસો : હા.

હવે એ : ક્યાં ?

માવસો : સોમવાને ને દબીવાને મળવા.

હવે એ : સોમવાને ને દબીવાને !

માવસો : હા.

હવે એ : સમાચાર જાણ્યો છે કે ?

માવસો : હા.

હવે એ : મોલ શું જાણ્યો છે ?

માવસો : જાણે ને અતારે એક
એકના સાતસો સાતસો હપતે છે. એવા
સમાચાર દબીવાએ આપ્યા છે. એમાં આપ-
ણે દોરસો દોરો કેટ મળે એમ છે.

હવે એ : પણ અતારે મામમાંથી ચિતાર
પડ્યો મારે છે.

માવસો : માધ. ને વાન એમ છે કે
પાંચ પચીસ આ પાણીનામ ખરચવા પડ-
ત્યારે મને.

હવે એ : હા, સાંભળું કંઈક. આ
શાન્તી આવી છે ને એને કીધું હોય તો
થાય ખરું. પણ કામ આકરું ખરું.

માવસો : હવે આકરું શું ? બાદશાહના
બેટાનો ડોળ કરીએ તો બલભલાં ઝડપડ
જાય. તે એ આપણે માથે ના, તારે બોલાવ.
કારણ કે આ કામમાં જેમ ઉતાવળ તેમ સારું.

[હવે એ બચ છે. માવસો મોંથી તીસાબ
મળે છે. પરીવાર વેડા મળે છે. શાન્તી આવે છે.]

માવસો : આવો, આવો.

શાન્તી : હા. કેમ કામ છે કંઈ ?

માવસો : હવે નથી વાત કરી !

શાન્તી : હા,

માવસો : ત્યારે છે કંઈ નગરમાં ?

શાન્તી : છે તો ખરું. પણ કાપડાં
કેટલાંનાં મળે ?

માવસો : તમે રાજ થાવ એટલાં.

શાન્તી : ના. રાજ બાજ નહીં. રોકડો
વાવ કરો.

માવસો : પાંચ પચીસ.

શાન્તી : આપણે એવી ખોટી દલીલા
તોડ કરના નથી. ને દબણા મળે તેવું બ નથી.

માવસો : પરીક જેલા કહેતાં તો કે
છે ને પરીકમાં નથી ?

શાન્તી : સે. પણ મારા એકથી પતે
તેવું નથી.

માવસો : ત્યારે બીજું ? બીજો કું
શું ને ?

શાન્તી : બીજા બાધમાણસ સે વાતમાં.

માવસો : ત્યારે એમ કરોને વાત. જવ
ચાગ્યો રોકડા ને એક નેડ કાપડાં આવીશું.

પછી કે ?

શાન્તી : આકરો કામનું મૂલ આટલું
જ કેમ ? આમવા ધર કેમ છોડ્યા એ ખતર

છે ને ! ત્યાં જ હવે. ત્યાં જ તને રૂપાળા
પોપટી જેવી લાગી આણી હતી. તે વાત

બહાર આવી તે મારે રાત લેવી પડી. ને
આમાંથી આળી આપી પતાવવું છે. કાં ?

માવલો : પણ ભાવ બહુ મોળા છે.

શાન્તી : (હસીને) એટલે જ ભાવ
પૂછતા થરે આવો છો ને ?

માવલો : ના, પણ શાન્તી. આમાં દીલ
જેવું ન જોઈએ.

શાન્તી : તું જ દીલ કરાવે છે ને ?

માવલો : જન બેયને ત્રીસ ત્રીસ આલીશ.
બસ રાહ.

શાન્તી : અનેય તરીક ને તેનેય તરીક.
વાહ, વાહ તરી મરવું, અપજજીનો પોટલો
અમારે માથે. પોલીસદાદાની માઠ અમારે ને
તરીક વાહ, જાવ. કયાં વેપાર ?

માવલો : બીજું કોણ છે ? નામ કે ને ?

શાન્તી : નામ ? (વિચારીને) જડીદાશી.

માવલો : એહો ! ડાશીયું મન કેટલું.
પાંચ રૂપિએ તો તે ખાની જશે. બાજીના બધા
તું. તેને દશ આપીશ તો જીંદગીબર તારી
આભારી રહી આવાં આવાં કામ કરી દેશે.
ડાશીયું તું મોં કેટલું ?

શાન્તી : હીક જોશું ત્યારે.

માવલો : જોશું નહીં જરૂર કરજો.
આમાં કંઈ તને ચોક્ક મળતર નથી. અમારે
તો હીક.

શાન્તી : શું હીક તમારે ! જખા ને
ધોળાં સે. એ શું નથી જાણતી ?

માવલો : હા બાપુ હા. તારી જેવી તો
બલબલા પુરપગ્યાં આવડત નથી હોતી.

શાન્તી : રવા દે હવે કૂલ ચઢાવવા.

માવલો : તો હીક. પણ પંદર દાંડામાં
કામ પતાવવું.

શાન્તી : એમાં તો મહીનોય થાય ને
બેય થાય. બંધાયેલ નહીં ને કદાચ ન થ મળે.

માવલો : સારું બાપુ, તમને સારું લાગે
તે અમને સારું.

શાન્તી : બસ, તો.

[પડેલ]

પ્રવેશ ૪ થા

[જડી ફાટું ઘર : જડી ફાટું ને શાન્તી બેઠા છે.]

જડીફાટું : શાન્તી ! તે કોણું તું કે
આહો આવે.

શાન્તી : હા બાપુ, હા.

જડીફાટું : કહ વેળાએ આવશે ?

શાન્તી : બપોરે બે વાગ્યે.

જડીફાટું : બેતી ગાડી તો ગઈ. તોય
હજી કેમ નહીં આવી હોય ?

શાન્તી : શી ખબર ત્યારે આપણને.

જડીફાટું : ના. પણ માન કે ન માન
પણ હવે સાચુની મરી ગઈ સે.

શાન્તી : તમારા કાંતામાં કેવાયું હોય !
[હીરા આવે છે.]

જડીફાટું : સહિજ ખાશતી આવ્ય તો.

[હીરા પાળી ફેરે છે. કમાડને સહિજ ખાસી
આવે છે.]

કેમ મોડી આવી ?

હીરા : તમારા બનીજા જેતરથી અતારે
આંખમાં. તે અવડાળું થયું તે મોડું થીયું.

શાન્તી : વળી પાછું માથે સાસુવું
ટાંકણું સે ને ?

હીરા : ના એ તો જેતર સે હજી.

શાન્તી : જેતર સે ? હવે વાત મેલ.
કાલ અમારા પંડોશી દોશીને કેતાંતા કે મારે
છોકરી જોવા જવું સે.

હીરા : છોકરી જોવા ?

જડીફાટું : તારા મનથી જ વિચાર
કરને કે છોકરો આવ્યો ને ડાશી કેમ
નો આવે !

શાન્તી : જો તો ! પાંચ પંદર દાંડામાં તમને સાસુ ચળાએ ચડાવી મેલશે.

હીરા : પણ અમે બેય જુદા રેવાના છીં.

જડીફાઈ : ભાગ આવશે ત્યારે ને ? છોકરાને રેવાના સે કે કાં છું ભેગો રે ને કાં છું અમારો વારસો જુલો જ.

હીરા : ઇમાં શું ? બે બાવડાં દશે તો ધરતીના પડ ઉપર ગમે ત્યાં પેટ ભરશું.

જડીફાઈ : બેયને ભેળા રેવા દશે તો ને ?

હીરા : તારે શું જુદા રેવાના.

જડીફાઈ : હા, પંદર દાંડામાં છું હતી નોંતી થવાની.

હીરા : હતી નોંતી ?

જડીફાઈ : હા.

હીરા : ના, ના એવું શું કરે !

જડીફાઈ : રેવા દે, અમે તો ખોટા છંછં તારે, આટલું આટલું માથે વીતે સે તોય ખબર નથી પડતી છંડાકણના સંભાવની !
[શાન્તી બહાર જાય છે.]

જડીફાઈ : વહ, તારી સાસુની નીચ-તાની ખબર સે ? છું ક્યાંયી જાણ્ય બા !

હીરા : નીચ ?

જડીફાઈ : એ હા, નીચ, ડાકણ જેવી, ખાપર ભરં.

હીરા : ખાપર ભરં ?

જડીફાઈ : વાત કહું સાંભળ, જૂની વહ સામી થાતોંતી તે મોંતી ગમતી. શું છ બચારી મુઠ્ઠા સે ? આ ડાકણ ભરખી મુઠ્ઠા સે. આખરે પેગો જોગટા આવે સે. છની પાંદિ ધંતર મંતર કરાવી જીવ લીધો. દવે તારો વારો સે. છું જીવતી હો તો સોઠરો કર ને ! કાલ મધરાતે જ જોગટા પાંદિ જીવ દાણા મંતરાવી આવવાનીં સે. પછી તમારોય વારો વાત પતી જાય.

હીરા : (આક્રંદતા) મારી છ વળા

આવી પુગીસે ! અને ય ભરખશે ? મારે તો ભગવાન બેલી.

જડીફાઈ : શું ભગવાન બેલી ! ગામ છોડી ભાગી જ નહ તો છાણા લાકડામાં.

હીરા : પણ એકલી ક્યાં જવ ?

જડીફાઈ : કાલ રાતે આંધ આવતી રેજ. પછી રાતમાં મારે પીયેર મૂકી આવશું દોકરી ? આ તો કસકવાડેથી ગાં છોડાવ્યા જેવું સે. આમાં અમનેય કંઈ ઓણું મળવાનું સે ? સામું ખબર પડે તો દરમન ઉભા કરવાના સે.

હીરા : સારં તારે કું જઈશ. ને કાલ સાંજે આવીય.

જડીફાઈ : ભૂંડે બા ! થોડીક ચિંખા-મણ દેવાની સે. મારા પીરીયા કંઈ પેસાદાર નથી. માટે બે પાંચ કામેવા ધરેણું હોય તે લઈ આવજો. તારે બે પાંચ મહીના રેવું પડે તો વધો નહીં. જનતાં સુધી તો વેચવા નહ પડે. પછી પરણ જણે.

હીરા : સારં, જવ સું.

[હીરા જાય છે.]

શાન્તી : કાં, નહીં કયું ?

જડીફાઈ : હા પણ છું માવસાને મળી આવી ? શું કાણું છણે.

શાન્તી : કાલ આવશે ચોક્કસ, પણ મનવી કંઈ રીતે !

જડીફાઈ : મેં તને વાત નોંતી કરી છજ મંતરતંતર નાખ્યા છની ઉપર તરત જ દા જણી જલ.

શાન્તી : સે આમ ભોળા બિચારી.

જડીફાઈ : અમથી તારે કંઈ કાંસ-લામાં આવે ?

શાન્તી : વળી ઉપર જતાં ધરેણું કયું ?

જડીફાઈ : હા, શું કરે તારે પાંચ

દહ રૂપિયામાં શું દી' વળે. આ પસાદ સો
છ આવશે.

શાન્તી : હા બારે જખરાં.

જડીદ્રોષ : અમથા તારે તરીદ તરીદ
વરદથી રંડેલ જુવાની કાઢી દેશે ? પશુ
કાલ સાંજે આવશે ચોક્કમ ને ? નહીં તો
દબેલ બધું ટાંકણીમાં ઉધરાવવું પડશે.

શાન્તી : હા. હા જરૂર આવશે.

[પડદો]

અવેશ ૫ મા

[સમય : કેટલેક વેળા રમળ : જડીદ્રોષ
પર. જડીદ્રોષ : શાન્તીને માવલો બેઠો છે.]

જડીદ્રોષ : આંખ આવશે તો ખરી.
શેણે લઈ જશું ?

માવલો : કેમ શેને ? આ મારી પાણી-
) પંચી સારણી છે ને ?

જડીદ્રોષ : સામઘી કરી રાખી સે ?

માવલો : હજી આવે તો ખરી.

જડીદ્રોષ : હમણાં આવશે પશુ સંદણી
પર નાખી ક્યાં લઈ જશું ?

માવલો : કેમ ક્યાં ? ત્યાં દબીબો છે.
સોમશે છે. એક દી' એમને ત્યાં રહેશે ને
બીજા દિવસે નાવકાને ઘેર. બાકી ડાહ્યા !
તમે જખરા. હીરની ગાંઠ જેવા સાસુ વડુને
મેળ ! એ તમે ભેતભેતામાં તોડાવ્યો. ને
ઉપર જતાં આ-ટ-પા-ટ' સમગ્રવીને તૈયાર
કરી રાખી.

જડીદ્રોષ : (મોં શકીને) મારા રાજા.
એના પ્રેરિ બોલતો નહીં. કેન્ને કે મારા
પીડીયાના ઘેર લઈ જવ મું.

માવલો : ડાહ્યા બારે જખરા.

જડીદ્રોષ : બેસ દેવે મુઆ. બોલતો
કંઈ.

માવલો : હજી પળ આવી નહીં.

જડીદ્રોષ : આવશે બા આવશે. કંઈક
લાગ મળે તારે આવે ને !

[સારી પધરાય છે. શેડીવારે ધોમે ધોમે
લાજ કાઢેલ હીરા આવે છે.]

શાન્તી : લાજ મોની કાઢે છે ?

[જડીદ્રોષના ડોળા ચડળવળ ચાય છે.
શાન્તી સાથે ભેડ ડોળા ફાટી નાકપર આંગળું
મૂળે બોલવાની મના કરે છે.]

જડીદ્રોષ : માવલા, જા તું સાદણી
કર. વહુ, હીરા, છ તો તારો બધ કેવાય.
ધની લાજ હોય !

[માવલો નમ છે.]

હીરા, રાતની સફર સે. લાવ ધરણી
તું માવલાને સોંપી દવ-ગાવ.

[હીરા ધરણી ઉતારી ઉતારી જડી દ્રોષને
આપે છે]

બા, તારા આવણું તો ઘણું જ સે.
આમાં તારો સાસુ તને ખારવા છહે સે.
તને સંભારતાને તું આવી. સો સો વરદહું
તું આવણું બોગવવાની.

[હીરા લાજ બોલે છે. મોં પર મૃત્યુની કે
બીજી અન્ય આપત્તિઓના લક્ષ ચોક્કમ દેખાય
છે] દોહને હાકતા ઘેરાની ભેમ લાંફે વધી છે.]

શાન્તી : ધરના ને વરના છેલ્લા દરશન
ક્યાં કે નહીં ?

હીરા : હા.

જડી દ્રોષ : હીકરી, બી મા. નેને !
પડીમાં મારા પોર ભેગી. બચારો માવલો પ
તૈયાર થયો ને. આ છની સાંદણી લઈ
પુણ્ય કામ મળ્યું નો કરે ?

[માવલો આવે છે.]

માવલો : સાંદણી બારે તૈયાર છે.

જડી દ્રોષ : આવી હોં હમણે ના હમજ
કરને, બારે બમા આવણું તો મોક જણુશે.
માટે તું ને હીરા સાથે જા. હીકરી, હીરા
આવળે, બા ! હકરે હિચાટ કરતી નઈ.
કામળ પતર લખળે.

[હીરાણું કાઢું પકડી આવશે તથા નય છે.]

શાન્તી : આવજો, વડુરાણી.

[નતમસ્તકે હીરા નય છે. જોતા આછાયા એકદમ અદૃશ્ય થઈ નય છે.]

જહી કોઈ : હત શાન્તી ! આંસો આવશે એકાંતો ને ખચર ન પડી કે ધરેણું સમજને ઇ આવીતો. જો એવું બનેયું હોત તો હાથમાંથી જાત.

શાન્તી : જયારં આપ તમે તો ! અને ક્યાં તમારા જેટલા ધણેલા છીએ.

જહી કોઈ : તારે જ આવ્યા મેરે જેવાં કામ કરાય ને !

શાન્તી : પણ વાત બાર આવશે તો !

જહી કોઈ : હવે જોને ! સાહજુ પાણી બાર નોકળ્યા પછો સજવન થાય છે. ત આ એકલમડી ધર બેળી થાય !

શાન્તી : બચારી ભોળી બહુ.

જહી કોઈ : સાહે ! બહુ બોણું તેમ. નહીં તો આપણા જેવાં-નમાવે મણ !

શાન્તી : પણ નાપકાને ધંધા માટે મોકલવી એ તો નરકમાં જવા જેવું કામ.

જહીમા : એસ હવે. આમાં મારા માથે કંઈ આવે તેમ નથી. તારી બધીય વાત કું જાણું છું. જો વાત ઉધારીય તો તારાં આવી લાગશે. માટે જાની મરજે.

[શાન્તી ધર તરફ જવા ફરે છે.]

વડુરાણી, સાંભળ્યું ? જો વાત ફરી તો પું જવતી નથી એમ જાણજે હાં ! કારણ કે બધું જોડીઓનું નસાડ્યાનું માથે છે ને આ ત્રીજો કળશેય તમારા ઉપર.

શાન્તી : સારં.

જહીમા : સારં કે લારં કંઈ નહીં. કુલો ખોદશે તો કુબુ પડશે. બસ. બલ હવે.

[શાન્તી નય છે.]

શાન્તી : (ચામતા) ધડપણમાં આ

ડાણી નહિં સુધરે ! ધરકું તોય ચિઆળને ?

[પડશે]

—સ્ત્રીઓના—

પ્રવર, લોહીવા, રૂતુદોષ, વંધ્યત્વ, તથા બ્રહ્મચર્યાના રોગો માટે

સુંદરી સંજવની

અકસીર છે. કિં. શીશી એકના રૂ. ૧) તથા શીશી ૩ ના રૂ. ૨-૧૦-૦.

... દરેક સ્થળે વેચાય છે.

બિંબા ફાર્મસી—

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ, બિંબા, સુબંધ નં. ૨, પુના સીટી.

૧ દરેક સ્થળે એજન્ટો ભેષજો છીએ—

દરેક જાતની દેશી દવાઓ માટે સૂચીયત્ત મફત મંગાવો.

પ્રભુખ્યારી

(૧)

આને પ્રભુની ક્રિય વાલિકાની,
ખીલી કળી સુંદરને અનોખી;
દીસતી ઉદાસી હતી વ્યથ વામા,
વ્યાકુળ ચિત્તે અતિ શોક છાયા.

(૨)

આનંદથી જે હસતી સદાયે,
મધુ-વેણુ વાદી રણકારતીએ;
કેદરિ નથી થઈ અતિ ઉચ્છેદે,
શોકાચ દીલમાં ઉદલાસ પુરે.

(૩)

એને હશે શું ? કંઈ કષ્ટ એવું.
કો'એ કંઠુ વેણુ કીધું હશે શું;
અપરાધી એનો હશે કોણુ એવો,
જેણે વિહિન્યું પ્રિયુષ સર્વ એવું.

(૪)

ન્યારે હતી એ અતિ ખાળ નાની,
હવે ઉમંગે સદા રાયતી તે;
એને હતી હેંશ આદર્શતાની,
જીવન સુહવે વિતાવવાની.

(૫)

ખાળા મટી થઈ નવ યૌવનાં એ,
સ્વપ્નો-પ્રભુચનાં કદી સેવતી તે,
વિત્યા દીનો કંઈ ધૌવન હિચોળિ,
તનયા દીટીને ગૃહીણી ખની તે.

(૬)

કંઈ કાળ વિત્યો પતી સંગ રનેહે,
રાથી સુખે એ વિહરે સુહવે;
ખની ચિંધણું તે ધરપીત જનોનું,
મિરયા ન થાવું વિધીનું લખેણું.

(૭)

ખળતા જનો કંઈ સુખ ભોઈ એવું,
અપચી ખન્યા મિત્ર એના પતીને;
ભર્યા વહેમ એણે કંઠુ શબ્દ તાથી,
વિષે ભયું દીલ એના પતીનું.

(૮)

હતો સ્વામી તેનો નહીં સાન જેને,
દેહય હીણો ને હૈયે ખધીર જે,
વિચારું નહિ શું હશે ? સત્ય તેમાં,
અજગી કીધી તે નિર્દોષ આમા

(૯)

ચિમળાય આને પ્રભુ પુષ્પ ખ્યાર,
સુંદર, મધુર, સુવાસ વાણું;
સુકતી લતા એ જળ વિણુ આને,
એ ધપ એની હું સંભાળ લેજે.

શ્રી. જયંતકુમાર ભટ્ટ

ખોટો આવિર્ભાવ અથવા સંતાકુકડી

લેખક : શ્રી. શ્રીપાદ ની. ડાંગરે

સા માન્ય રીતે આયુષ્યના ક્રમમાં સંતા-કુકડીનું અગર ખોટા આવિર્ભાવનું સ્થાન મોડું છે ખરું, પરંતુ પ્રજાએ અને સંતાકુકડીને જોઈને સંબંધ છે તેટલો જ ખીજી કાષ્ઠપણુ વૃત્તિને અગર ભાવનાને નહીં હોય. પ્રેમ અને સંતાકુકડીનું સાદ્યર્થ બહુ પુરાતન કાલથી છે. પ્રીતિ આવી કે સરમ ઉત્પન્ન થઈ જ ને સરમ અને સંતાકુકડી એમનું સૌખ્ય બહુ પાસેનું છે.

તરુણ તરુણીઓને એક ખીત તરફ મનસાગત જોવાની ક્ષમ્ભા હોય છે. એ કંઈ જુદું કહેવાની જરૂર નથી. પરંતુ, કાલિકાસની શકુંતલાએ કુષ્મન્ત તરફ સરળ જોવાનું છોડીને પંખમાં કાંટા ભાગ્યાનું કારણ કરીને તીરછા નેત્ર કટાક્ષથી કુષ્મન્ત રાખને ધાવત્ કયો. તેમજ વાત મને લાગે છે કે નવલોકમાં અમર સમક્ષ નાયક નાયિકાઓનું હોય છે. પ્રેમ વસુધા કરવાની પણ એજ રીત. પ્રેમ થયો છે એમ કહેનારા પ્રજાથી જન કેટલા જરૂરી? ઉત્કૃષ્ટ જુદી જુદી રીતે પ્રેમ સંતાકી રાખવાની વૃત્તિ વધારે.

અમારા સામેના ખંડામાં રહેનાર “સાંતા” નામની એક સુંદર છોકરી થઈ અમારા પડોસી વસંતનો પ્રેમ છે, જેણે જાણ્યું એક બીજા તરફ અનુરક્ત છે, પણ તે એક બીજા સાથે વર્તે છે કેવી રીતે તે કહીએ તો “ભાઈ અને બેન.” આજો દિવસ શાંતાની પછવાડે હોય છે. અર્થાત્ આ ભાઈ અને બેનની સંતા કુકડી બહુ દિવસ ચાલવાની નથી. એ ખરું, પરંતુ આ પ્રકારની સંતા કુકડી રમવાની માનવી સ્વભાવને બંધ

હોસ હોય છે એ આના પરથી નથી સિદ્ધ થઈ કે ?

કેટલીક વખતે ખોટા આવિર્ભાવ રમવાથી સંસારમાં મનસ્વી રસ ઉત્પન્ન થાય છે એ મારા વિવાદિત મિત્ર કળ્પ કરશે. એવું કાણી વખતે બને છે કે આપણા સંસારમાં કંઈક પ્રકાર અથવા ઉચ્ચપાચક ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી. તે સંસાર એક પ્રકારનો મોજા અને નીરસ લાગે છે. આવે વખતે પતિ પત્નીમાં ખોટા મગડા, અખોલા એનાથી સંસારનો રંગ ફરી યુવાળી નથી થતો કે ?

એકંદર, માણસનું સર્વ આયુષ્ય એટલે ખોટા આવિર્ભાવ છે. તે સમજતો યામ ત્યારથી ચેતાની ભાવના વિશેષ રીતે બેઠીને દેખાય નહીં એવી રીતે તે વર્તેલા રીખે છે. જગતને રંગબુધીની ઉપમા આપનાર શેકસપીયરના મનમાં આજ ભાવના હોવી જોઈએ. માણસોના મનમાં આજ ભાવના હોવી જોઈએ, માનવીના મનમાં અનેક કુસલ કુસો ધોળવા કરતા હોય છે, નિરાશ થતા હોય છે, અપયશથી ભરપૂર હોય છે. પરંતુ તે બધી વસ્તુસ્થિતિ મનમાં લાખી રાખીને માનવી જે ઉપર ઉપર દિશત દારવ કરે છે, તે શું સંતાકુકડી નથી ? આ રિપત દારવની ધોખીની ધરી ફેફા દહને, જે પ્રત્યેક માણસ ખરા વિદ્યાર્થી પ્રતિર્બોળ ચહેરા પર કરે તો આ જગત ને કયું સ્થાન પ્રાપ્ત થશે એ ખગર નથી પડતી. જગતમાં મળનાર અનેક વ્યક્તિ સાથે આપણે સાથે મોજીએ, તેના બધા અવગુણ મનમાં મનમાં રાખીને ને બહાર ફક્ત તેમની રૂપિ કરીએ. આ શું સંતા-

કુકડી નથી ? પરાણાઓ ને બોલાવ્યા વગર આવે છે અને તેની આપણે જરૂર ન હોવા છતાં ને આપણે આગતસ્વાગત કરીએ, આપણે શત્રુ સાથે પણ ઉપર ઉપરથી હાથ વિનોદ કરીએ આ બધી સંતા કુકડી ક્ષિતપદ નથી એમ કાણ કહેશે ?

સત્ય બોલનાર બોકોની જો એક યાદી કરીએ તો તેમાં અમારા મામાનો નંબર પહેલા આવે, એમાં કાંઈ શંકા નથી. મામાને સંત્ય પર જેટલો પ્રેમ છે. તેટલો જ અસત્ય અને સંતા કુકડી પર તિરસ્કાર છે, અને આ ગીક દરેક વખતે વ્યાખ્યાન રૂપે ધરના માણસો આગળ કહે છે.

પરમ દિવસે હું એકવાર મારા મામાને ત્યાં ગયો હતો. મારે વિષે એમણે કંઈ અફવા સાંભળી હશે તેથી તેમનો પાશે એકદમ ચડી ગયો. તેમણે મારી સામે એક વ્યાખ્યાન જ આપ્યું. તે બોલ્યા, 'જો તારે કામ નો'ણું કરવું તો તદ્દન 'નહીં' એમ કહેવું હતું. તારા પર કાંઈએ બળજબરી થાડી જ કરી હતી. આમ ઠોક મારનાર બોકોની બહુ ઓડ છે. છોકરાઓની આવી સંતાકુકડી, જોઈ, કે અને તમારા બાવી આયુષ્ય માટે માટે શીકર ઉત્પન્ન થાય છે."

મામાનો બોલવાનો આદિર્ભાવ એવો કે, અમે તરણ છોકરાઓ જ ઠોક મારીએ છીએ. પણ આ આદિર્ભાવ અને સમજ તદ્દન ખોટી છે. જગતમાંની પ્રત્યેક વ્યક્તિ, નિઃસ્પર્શ-માંની પ્રત્યેક વસ્તુ જગતમાં સંતાકુકડી રમતા હોય છે. અને તેથી જ તેમના જીવનમાં એક પ્રકારનું રહસ્ય ઉત્પન્ન થાય છે.

સંતાકુકડી રમનાર બોકોની જો યાદી કાઢીએ તો જગતમાંના રાજકીય બોકોનો પ્રમુખપણાથી સમાવેશ કરી શકાય. તે બધાનો ખેડમાં અને ઉચ્ચ સ્વરથી કરેલા

વ્યાખ્યામાં સત્યનો સમાવેશ હોય છે કે ? માત્ર દુનિયા જીતનાર હીટલરના શબ્દ સાંભળીએ તો એમ બાણાશે કે અને બધી દુનિયા કબજે કરી લેવાનો વિચાર છે અને મોતાનો ઝંઘા ફરકાવવાની ઇચ્છા દેખાય છે. ને વસ્તુસ્થિતિ હીટલરની તેજ ઇંગ્લીશ બોકોની. મોટા મોટા વ્યાખ્યાન દારે તેઓ કહે છે કે, જગતમાં નાઝીશાહીનો નાશ કરીને ફરી આખા જગતમાં બોકશાહીનો ઝંઘા ફરકાવવાનો વિચાર છે, પણ હીટલર શું, એને કાંઈ એની ઠોક બાજુ માટે દોષ આપવું નથી, બોલી ચાલીને રાજ કારણ જ તેમાં ચાલવાના જ આવા-પ્રકાર. એમ કહીને દરેક જણ મોતાની સમજૂત કરી લે છે.

પણ રાજકારણનો ધંધો કરનાર આજે વાન બોક જ ઠોક મારે છે અને બોકોની બાવના સાથે જ સંતાકુકડી રમે છે એવું થોડું જ છે ? આવી સંતાકુકડી દરેક ધંધામાં અને દરેક વ્યવહારમાં ચાલે છે. જો તદ્દન હરિત્રંદ રાજનો યુગ યશ થાય તો કદાચ તે બંધ પડશે. તો પછી આપણા આ ઠલીયુમની મજાનો નાશ થશે.

વજાલનો ધંધો તો બોલીચાલીને ખરાવ ખોટું કરવાનો જ ધંધો. કાળો લાંબો કોટ પહેર્યો ને માથા પર રાતો પોપટ બુકેબો વજીલ એટલે સંતાકુકડી રમનાર મુર્તિમંત ઉદાહરણ તરીકે આગળ મુકવા કાંઈ જાતની હરકત નથી. ડોક્ટરના ધંધાનું પણ તેમજ. નિર્વિકાર ચહેરાથી રોગી તપાસવા આવવું અને રોગી તદ્દન છેવટની પળ ગળ્યો હોય તો પણ ખાતી પર હાથ મુકીને અગર નવી મુકીને કહે છે, કે કંઈ અપરાધનું કારણ નથી, રોગો ખરેખર સારા થશે. આ શું સંતાકુકડી નહીં ?

મહેનમાં (કે જોને વિદ્યામંદિર આપણે

કહીએ છે તે) છોકરીઓને મોઝલવામાં આવે છે. આની પાછળ તેમના પિતાશ્રી-ઓની શું કાવના હોય છે એ જો આવલે નિચાર કરીએ તો આપણને સમજાશે કે એ પણ સંતાકુહરી છે. કારણ તેમની પાછળ તેમનો ખોય એવો હોય છે કે જો છોકરી (કદાચ બેકેટ) વધારે બહેન તો તેને રક્ષક સાથે મળશે, લગ્ન જલ્દી થશે વગેરે.

શબ્દોની નિર્વાર્ણીઓને પણ તેમના પિતાશ્રી અને ત્યાં તેમને રહેવા જવા દે છે અમર અને તે પ્રકારની છુટ આપે છે એ પણ એક સંતાકુહરી જ.

વેપારી બોમનું તો કઈ પ્રજો જ નથી. તેઓ તરાતરાથી માનવું વખત કરતા નથી પણ ખરા ખોટાનો વેપાર કરે છે, એવી અમારી સામાન્ય-બોમની માન્યતા છે. વિશાક બોમનું પણ એવું જ. તે પણ છોકરીઓ સાથે પ્રેમની સંતાકુહરી રમે છે. અને બીજી પણ એવી પછી જાતની સંતાકુહરી રમે છે.

જો કોઈ પોતાના યુગ માટે પ્રતિજ્ઞા કરે તો માણસને ખરી રીતે આનંદ થવો જોઈએ. અને આનંદ થાય એ રસમાનિક છે. પણ ખારો મિત્ર રમણ છે તેની જો કોઈ વખતે તેની સુખા રેનીસની પ્રવિભુતા માટે જો રજૂતિ કરે તો તેને આનંદ થવાને નાથે તે રજૂતિ કરનાર અક્ષતી તરફ યુગ્મો ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ સુખાને તે આંકે છે છતાં તેણીએ આનંદ પ્રકટાખ્યાને લોપે તેણી પર યુગ્મો થાય છે. જેમ જેમ રમણ યુગ્મો વધારે થાય તેમ તેની સુખા વધારે રજૂતિ કરે છે. આ શું રમણ તેની સાથે સંતાકુહરી નથી રમતા ? તેને મનમાં તો બહુ વરત થાય છે. આવી રીતે ખારી સાથે પણ કોઈ વસ્તુમાં એ સંતાકુહરી રમે છે.

કરક માનવીને પોતાના મોટાપણા માટે કંઈક લગ્ન બ.વના હોય છે. થોડો વખત પણ પોતાની આશુભાગ્યતા બોધા પર છાપ પાડતા માટે પોતે મોટા છે એવું જતાવવા કરેક અક્ષિત પ્રયત્ન કરી રહે છે.

મોટાપણા માટે માણસ સંતાકુહરી રમે છે. કારણ પોતા માટે મુરખીઓનું મત 'સારું' થવા માટે કરે છે. ઘણા ખરા બેઠક, મુરખી માણસો સામે યદા, શીખરેટ, બીડી વગેરે વસ્તુઓ લેતા નથી. તેમાં તેમનો ઉલ્લેખ સંતાકુહરી રમવાનો હોય છે. કેટલાક બોધા અને તેમ પરમર્થ પડી રહે પણ એક-કમ કોઈ માનવીય માણસ આવે કે તરતજ તે એક મુલસીના જેમ બેસે છે આ શું ખોટો આવિર્ભાવ નથી ?

તેની જ રીતે સાહેબબોધા સાથે પણ તેઓના કારકુનો સંતાકુહરી રમે છે.

એક અમલદાર છે તે સારી જગ્યા પર છે, તેના હાથ નીચેનો માણસ તેની જાતનો છે, તે અમલદાર કરતાં થોડુંક વધારે શીખ્યો છે. તેના હાથ નીચેનો માણસ તેની વિશ્વ કાવતરું કરે છે, અને તે અમલદાર સાથે માફ માફ બોલીને તેને કમાવે છે. છેવટે તે અમલદારને તે કહારી મુકે છે. અને તેની જગ્યા તે લે છે. આ શું સંતાકુહરી નથી ?

જો એવા કારકુન રાખતો હોય તો પણ તેને ડોક્ટર ખાસેથી તપાસો લેવાય છે, પણ જો એક પોતાની છોકરીને એક અપરિચિત સાથે જન્મનો સંબંધ કરાવવાનો તે જાન-તમાં છોકરીઓની આ મદદની જાણ તરફ ખાન આપના નથી. પણ ખોટો આવિર્ભાવ કરીને તે છોકરીનું લગ્ન અને તેની સાથે કરે છે આ શું ખોટો આવિર્ભાવ નથી ?

બીજો ખારો એક મિત્ર બીજી રીતે જ

સંતાકુંઢડી રમે છે. બોઠો એને બોબો અને ગાંડા નેવો ગણે છે. પરંતુ તે એટલો પાકો છે કે આવી રીતે બોઠો સાથે મળી જાય છે ને બધી વાત કઢાવી લે છે. બોઠોએ એને પદવી કેવી આપી છે તે જુઓ, " King of the Ladies " એ આખો દિવસ બેરામાં જ ફરે છે. અને તેમનો વારા લે છે (કાઢે છે.)

ફેટલાક બોઠોની આવક બહુ ઓછી હોય છે. પરંતુ ઠંઠક સંભોગોને લીધે તેમને

બહુ મોટાપ્ર ખતાવવી પડે છે. તેટલા માટે તેઓને મોટર, ગાડી, સીનેમા અને આવો બીજો ઘણો ખોટો ખર્ચ કરવો પડે છે અને આવો ખોટો આવિર્ભાવ કરવો પડે છે.

સંતાકુંઢડી અને ખોટા આવિર્ભાવ વિરુદ્ધ અમારા મામા નેવા બોઠો એ ગમે તેટલી છુમ મારે તો પણ સંતાકુંઢડી રમવાના જ. બોઠક જગતના અંત સુધી સંતાકુંઢડી અગર ખોટો આવિર્ભાવ એક જીવનનો ધ્યેય અગર પાયો છે.

રક્ષાબંધન

[રાગ : મેંદી તે વાવી માળવે]

ધીરાને બાધુ આજ રાખડી	
મારા અંતરનો ભાવ છડી જાય દે	
ધીર મારો અંમર રહે	
એનીની ભાવલરી રાખડી ને	
સ્નેહના ગુંથેલ એમાં તાર દે	ધીર.
બાપુનો ફળ આશ હીવડો	
કાંઈ અંધારા ઘરનો ઉલ્લસ દે	ધીર.
માડીજપાનાં લઉં મીઠડાં એ	
એનીની અમીવારી આશ દે	ધીર.
જહાહુડો ધીર હોડ ગુલાબનો	
મારી ભાણી અંમેલીની વેલ દે	ધીર.
વીરો મારો તે મીઠો મોરલો	
મારી ભાણી ઢળકતી ઢેલ દે	ધીર.
દેવના દીધેલ ધીરા સ્વીકારજો	
મારા અંતરની આજ આશિષ દે	ધીર.
તેમીશ કોટી દેવ રક્ષા કરે	
તને સ્વયં મળે જગદીશ દે	ધીર.

સૌ. પ્રભાવતી જ. પંજવાણી

કેમ ગમે ?

[મારા દીન ક્યાણનો વાસ નથી : એ રાગ]

એતો માતાને હહેરે મીઠાળ તણ,
સૂતાં આલથ સુંદર સેજ સણ;
એની વાતો પૂરી થઈ છે ન હણ.

એવાં આશા ભરેલાં અનેક તણી, જ્યારે યોગ્યથી જીવન જ્યોત શમે;
એવે ટાણે શેઠાણીને ધૂમ નક્ષ તણી વાત મુણાળ્યાણું કેમ ગમે ?

માને જાનથી જાજેવો જોન ગમે,
એની બૂરી કીકીઓમાં જોન, રમે;
એની માતા છે માંઠી વિદાય સમે.

એનાં અંગ પ્રત્યંગ કપાઈ જતાં, બૂખી પંખીણીની કીકીઓમાં શમે,
એવે ટાણે નક્ષના નશામાં ભલા, તને ન્યાત જમાવ્યાણું કેમ ગમે ?

બહુ બાળક ધાન વિના ટવળે,
એના સ્ટોરોને આગ વીટાઈ વળે;
એના પાણીમાં કાતીલ ઝેર ભળે.

તું તો સ્હોજ સમે થપટી લઈને કીકીઆરોં પૂરીને પછીયી જમે;
એવા ચૂંસ્ત અહિંસાના સેવકને આવે ટાણે કમાવાણું કેમ ગમે ?

વધતો ભય ખૂબ પળે ને પળે,
જ્યારે સૂરજ અસ્તાવળે ઉતરે,
લાખો મૂછ ફૂટેલાની લોથ વળે.

કીકીઆરો કરે, કણસે બહુએ, એના હેહોને હિંસક પ્રાણી કંમે.
એવે ટાણે વધ્યે વકરે લઈને, ગણવાણું ભલા તને કેમ ગમે ?

શ્રી. કેવલજી પીતાંબર જ્યોતી.

ચંદ્ર-સૌદામિની યાત્રા જીવનમાં કરકસરની જરૂરીયાત

લેખક : શ્રી. ના. પુ. સુખદીપા

સૌદામિનીએ જીવનની પંદરમી વસંતે ત્યારે પોતાના શ્વસુરશુદ્ધમાં, પતેતા પગલાં ખાંડ્યાં. ત્યારે, પોતાના પતિ શિવાય શુદ્ધમાં કોઈ જ નહોતું. ચંદ્રનાથનાં માતા, પિતા, લગ્ન પહેલાં ત્રણેક વરસ ઉપર કાળને આધિન થયાં હતાં. એટલે સૌદામિનીને આખા ધરનો કારભાર સંભાળવો પડ્યો.

ચંદ્રનાથ હાલ ઘડોદરા રાજ્યમાં આવેલા પાટણ શહેરમાં ન્યાય ખાતામાં કારકુની કરતો હતો. મહીને ચાલીસ રૂપિયા મળતા હતા, તેમાં પોતાનું સંતાપપૂર્વક જીવન વ્યતિત કરવા ઇચ્છા કરતો હતો. માતાપિતાએ જ આવેલ ધનમાંથી પોતે મનુષ્યના ધનાઢ્ય શેઠ વામનલાલની દીકરી સૌદામિની સાથે પાણી-મહથ્થુ કર્યું.

લક્ષ્મી સંપન્ન શેઠ વામનલાલ ભૂતકાળમાં જહુજ ગરીબ દશાએ હતા. અને તેમને તેમના ગામના એક જ નાતના ચંદ્રનાથના પિતા ચારદત્ત સાથે ધનિષ્ઠ સંબંધ હતા, ચારદત્ત કાપડની દુકાન કરી વ્યવહાર ચલાવતા હતા. વામનલાલ પોતાની હુશીયારીથી, મુખાર્થ જઈ રૂના વેપારમાં દલાલીથી રૂઝ કરી આજ સારી સ્થિતિએ પહોંચ્યા હતા. પરંતુ એ કુટુંબ વચ્ચેનો સંબંધ આજ રહેવાથી અને વામનલાલમાં સંપત્તિનું મુશ્કેલી નહીં ચઢવાથી ચારદત્તના મુત્ર ચંદ્રનાથ સાથે પોતાની પુત્રી, સૌદામિનીનો વિવાહ કરી મુક્યો હતો. અકસ્માત તાવના કારણે વેવાઈ વેવાણુ મુશ્કેલી જવાથી અને જમાઈ ચંદ્રનાથ પોતાના આપ-બળે મેટ્રીક પાસ થઈ નોકરીમાં દાખલ થવાથી સૌદામિનીનું લગ્ન ત્રણ વર્ષ પછી થયું જ મામાદેથી કરવામાં આવ્યું હતું.

મુખાર્થમાં સૌદામિની પોતાની અલ્પ સંપત્તિની એક માલિક હોવાથી, તેના પિતાએ પુત્રીને મુત્રના લાડકોડમાં ઉછેરેલી હતી. તેથી તેણીને સાઈ સાઈ ખાવું, પહેરવું, રેવનો શોખ વધી પડ્યો હતો.

અને તેણે ત્યારે તેના સાસરી પક્ષની સ્થિતિની વાત સાંભળી અને પોતે શ્વસુર શુદ્ધે આવી, ધરનો કાર્યભાર સંભાળી લીધો, ત્યારે તેને સદજ આજીવમે થયો. ધરનું કામકામે પોતાને કરવું પડતું, અને ચાલીસ રૂપિયામાં તીમાવનું પડતું તેથી, તેમજ વધુ આવક નહીં હોવાથી બચત થતી નહીં હોવાથી મન અસંતુષ્ટ રહેતું હતું. પોતાની પ્રિયને ઉદારીન હંમેશા જોતો ચંદ્રનાથ પણ તેનું કારણ જણાઈ શક્યો નહીં, અને એક વખત સાંજે બેઠાં કરતાં સહેજ પુછી જોયું.

“સુદુ ! હમણાં હમણાંની તું ખિન્ન કેમ જણાય છે ?”

“મને અહિં વાતાવરણ હજી ગોઠતું નથી, તેથી જ આપને એમ જણાય છે.”

“વારં, બીજું કંઈ કારણ તો નથી ને ? હોપ તો મન મુકી કહેજે તો ઉપાય કરીશું.”

“ના, ના, બીજું તો કંઈ નથી.”

આ પ્રમાણે વાતચીત થઈ ત્યાર પછી સૌદામિની ગામમાં સારા અવસરે પોતાની ન્યાતબંતમાં જવા લાગી. અને વારંવાર પોતાના પતિને અમુકે આમ વંચો પહેલાં હતાં, અને અમુકને આવો દામીનો છે, એમ વારંવાર સુચના કરી કરતી હતી.

ચંદ્રનાથ સમજી હતો, તે જાણી ગયો કે

સૌદામિની પૈસાદાર પિતાનું ફરજ હોવાથી, તેને સહજ આશુપણે, વળોતું મન થાય તેમ છે, પરંતુ પોતાની સ્થિતિ વિચારી સમસમી બેસી રહેતો.

એક વખત ન્યાયમાતાના ઉપરો અમલદાર પદેથી શહેરમાં આગ્યા હતા અને તેથી જ ચંદ્રનાથના ઉપરી સાહેબે તથા શહેરના અન્ય નાગરિકોએ તેમના માનમાં છપ્પન મંડળ ગોઠવ્યું હતું. ચંદ્રનાથનું કામ સારું હોવાથી તેના ઉપરો સાહેબને તે માનીતો હતો અને તેથી તેને તથા પત્નિને પણ આમંત્રણ સહેજે મળી ગયું હતું.

એટલે ચંદ્રનાથે ત્યારે થેર આવી પોતાની પત્નિને પોતાને આમંત્રણ મળી પોતાના ભાગ્યને અભિનંદ્ય, ત્યારે સૌદામિની સુખમનરક બેસી રહી. પોતાની પત્નિને આમ બેસી રહેથી જોઈ ચંદ્રનાથ પુછવા લાગ્યો કે,

“ પ્રિયા ! કેમ તું છપ્પન સંમેલનમાં આવીશ ને ? ”

“ ના, મારાથી નહીં અવાય. ”

“ કારણ ? ”

“ કારણ શું પૂછો છો. આવા સાદા વસ્ત્રે હું આવું ને, મને તો મને જ નહીં ને, બીજી સ્ત્રીઓ સારાં સારાં કપડાં, દામીના, પહેરીને આવે, ત્યારે મને તો કંઈ જ નહીં ને ? ” એમ કહી સૌદામિની રીસાણી.

સૌદામિનીની વાત સત્ય હતી, પરંતુ પોતે સારાં કપડાં, દામીનાનો કર્વાયો ખર્ચ પડે તેમ હતો, તેથી મૂઠાં જોવા થઈ ગયો. પોતે છ મહીના પછી જરવાના વીમાના હપ્તાના બચાવેલા ત્રીસ રૂપિયા હતા. તેમાંથી સારાં વસ્ત્ર લઈ આવવાનું કલુક્યું અને મનપસંદ સાડી સૌદામિનીને બીજી જ દિવસે અપાવી. પરંતુ દામીના નહીં હતા, તેથી મનમાં મુંઝાણી:—

ચંદ્રનાથે રસતો ઠાક્યો કે, તેની બહેન-

પણી સુમદા પાસેથી એકાદ દિવસ માટે કોઈ સારો દામીનો મારી લાવે, સૌદામિની સંમત થઈ, અને પોતાની પ્રિય સખી સુમદાના ત્યાં જઈ પોતાને એકાદ દિવસ માટે, સારી બંગડીઓ આપવા જણાવ્યું, સુમદાને સૌદામિની પર અનન્ય સ્નેહ હોવાથી પોતાની બેગમાંથી હીરાજડિત બંગડીઓ બે, ઠાંઠી આપી. બંગડીઓ જોઈ સૌદામિની ખુશ થઈ.

છપ્પન સંમેલન પુરવ્વાદમાં બરાણું હતું. સ્ત્રીઓ તેમજ પુરુષો, આમતેમ ફરીફરી મઝા કરતાં હતાં, કોઈ સ્થળે સોડા, શેમન તથા કોઈ ટેકાણે મીઠાઈ ઉડતી હતી. બાણમાં પ્રામેદિન પોતાની બેઠક ઉપર ચાલુ થઈ “ અખીયન મેં આવ બસો ” એ ચીત લલકારી રહ્યું હતું.

સૌદામિનીની બંગડીઓ તથા સારી બરેલી બેરતની સાડી, તેમજ મર્મશ્રીમંત પિતાની પુત્રીને વરણું સૌન્દર્ય, એ સ્ત્રી સમાજમાં ચચોરપદ થઈ તેનાં બારાબાર વખાણુ થવા લાગ્યાં, બંગડીઓ તો ઘણાંને મળી જ મઝ અને તેના પ્રમાણે બનાવવા માટે એક બીજી સ્પર્ધા થવા લાગી, આમ રાત્રે ૧૦ વાગે મંડળ વીખેરાયું.

થેર આવી સૌદામિનીએ હાથમાંથી બંગડીઓ પેટીમાં મુકવા માટે કાઢવા માંડી તો હાથ ઉપર દષ્ટિએ પડી નહી, બહુજ મબરાણી અને પોતાના પતિને આ બાબત જાહેર કરી. પતિ તો ઉદાસ થઈ ગયો. અને મુંઝાવા લાગ્યો કે, હવે કેમ થશે ? જરૂર બંગડીઓ પેચ દીશે પડી જવાથી રેરતામાં પડી ગઈ હશે, અને હાથમાં પણ શું આવે ? આખી રાત્રી એણે જાગ્રત દશામાં ચિંતાવુર ચિત્તે ગાળી.

સવારમાં ઉઠતાં જ ચંદ્રનાથે ધીરજ રાખી સૌદામિનીને કહ્યું કે, સુમદાને કહેજે કે, તમારા જેવી બંગડી બનાવવી હોવાથી

બોલ દિવસ પછી આપી જઈશ, એ પ્રમાણે સૌદામિની જમને કહી આવી. પરંતુ બહા અંદાજ કયાંયો ખીજી જંગડીઓ કરાવી આપે ? પિતાની મીલકતમાંથી જ્યેષ્ઠી રકમ છસોની હતી, તે તથા પોતાની પતિનીના દામીના બે હજારના હતા તે વેચી તથા બાકીની રકમ જોળખીતા પાસેથી બારે વ્યાજે લઈ ચાર હજારની તે પ્રમાણે જ પાટની જંગડીઓ તૈયાર કરાવરાખીને પંદર દિવસ પછી સુભદ્રાને આપી આવી. સુભદ્રાએ જોવી ને તેવી જ પેટીમાં મુકી દીધી.

હવે બહુજ કપડો સમય આવ્યો. પતિ-પતિની બહુજ કરકસરથી ધર ચલાવવા માંડ્યું, સૌદામિની પોતે ધરતું બધું કામકાજ, દળવું, ખાંડવું પાણી ભરવું, વિગેરે કરવા લાગી, અને જેમ તેમ કરી જ વરસે બચાવીને દેવું બધું અને પોતાની ખરચેલી રકમ પાછી મેળવી.

ત્યારે જ તેને સંતોષ થયો, અને પોતે મનમાં પ્રસન્ન થવા લાગી, શરીરને બહુ જ કસવાથી કૌવત ધરી બધું હળું, આંખો નિરતેજ બની હતી, અને શરીર દમીયત્વ નેવું બન્યું હતું.

એક દિવસ દર્શનાર્થે એક મંદિરમાં સુભદ્રા તથા સૌદામિનીનું અચાનક મીલન થયું. સુભદ્રા સૌદામિનીને એકદમ જોળખી પણ શકી નહીં, પરંતુ ધારીને જોવાથી જોળખી અને આ પ્રમાણે શરીર કેમ થવા પામ્યું તે બાબત પ્રશ્ન. તેના જવાબમાં સૌદામિનીએ સત્ત્વ હેઠીકત કહી જણાવી અને છેવટે હાથમાં જ કેવામાંથી છુટકા છે એમ જણાવ્યું. આ હકીકત સાંભળી સુભદ્રા આશ્ચર્ય પામી, અને સૌદામિનીને કહેવા લાગી કે, “ બહેન તું જુલૂ છે ! મેં તને જે જંગડીઓ પહેરવા આપી

હતી. તે ખરી સોનાની ન હતી પરંતુ બનાવટી રાહજોહની હતી, અને તેની કીમત માત્ર સો રૂપિયાજ છે, માટે ઉઘાસ ન થતાં તારા પ્રિય પતિએ બનાવેલી અને હાથ મારી પાસે આપેલી તે જંગડીઓ લઈ જશે, અને તે રકમનો તંબો ઉભય, સારી રીતે વ્યય કરશે, કારણ એ રકમની માલિકી તમે બેઠીની કરકસરથી ધર ચલાવી બચાવેલ છે, તેથી તમારો જ છે. ” એમ કહેવાથી સૌદામિનીના આનંદનો અવધિ થયો. પોતાના પ્રિય પતિને બધી હકીકતથી વાકેફ કરી જંગડીઓ લાવી અને પહેરી, ત્યારે તેનાં હૃદયની સીમા નહતી. કારણ પોતેજ ઉપાનૈન કરેલ મહેનતનો બદલો, પોતે લઈ રહી હતી અને શોભામાં વધારો કરતી હતી.

માટે આ ઉપરથી સમગ્ર સ્ત્રીઓએ સાર લેવાનો કે, પોતાનો પતિ ગમે તેવી રિયતિમાં હોય, તે રિયતિમાં પોતે રહી ન ખોડતાં, સારી રિયતિને પ્રાપ્ત કેમ થાય તેમ બનાવવા ખોય રાખી, મન પ્રકુલ રાખી કાર્ય કરવાથી રિયતિ સુધારી શકા છે. ધરણી હુગડાં, માટે વારંવાર પતિને કનરાવાનું હાલની સ્ત્રીઓને માટે ફેશનરેષ થઈ પડ્યું છે. પરંતુ પોતાના પતિની અ. પર નજર રાખી. સંતોષથી ધરસંસાર ચક્ર વલો એ સુત શુદ્ધિથી કર્તવ્ય છે. . . ઉભય દંપતિના સંસાર બ્યવહારમાં કંબે ખીજી ઉગી, સંસાર સુખનો નાશ થાય અને શોક નિંદાને પાત્ર બને છે. પતિનું કર્તવ્ય છે કે, પોતાની પ્રિય પત્નીની સ. સકથ રીતે સાચવવી એ છે, અને મં રાખી, આનંદમાં રાખવા પ્રયાસ કરેલે. ધરધરમાં આ પ્રમાણે ઉભય દં આનંદ પામે એવી પ્રાર્થના છે.

સ્નેહના અંગારા

[સંતસરીલની આઠ પુકારતો એક પત્ર]

લેખક :
ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ

જ પાવમાશીમાં હમારા છે બહેલાં આંસુડાં
તે એક ટીપુ' લાખ દુનિયા વેચતાં તાજા મળે

x x x
ન લાલ છે કે વસમો મને આ

x x x
ન્યાયી મદદારી મદદ આંસુડાં છે
ન્યા અંધતાના પડકાર તુટ્યા છે

[કલાપી]

પ્રિય પુનિતા

તારો હર્ષ બધો પત્ર મળ્યો. તારા નિખાલસ હૃદયનો એકાર તો તારા જીવનનો રાગ માર્ગ બની ગયો છે.

અરસપરસની યાદી અને સંસ્મરણોમાં એકમ લાવ પ્રકટાવવો અને સ્નેહી કાળે પોતાને જુલો જવું એજ સાચો પ્રેમ છે- સંયમ અને પ્રેમ એ બે વસ્તુનું પર્વણ ન્યારે હોમ બને છે ત્યારે એમાંથી એક તત્વ નાશુદ્ધ થાય છે સાચો સંયમ તો એજ કહી શકાય કે ઇન્દ્રિયનું બધું સામર્થ્ય પ્રેમને સમર્પણ કરી દેવા તત્પર બને છે અને પ્રેમ પણ તેને જ કહી શકાય કે 'ઇન્દ્રિય સંપન્ના પ્રયાગ પણ ન કરે, આત્માના પ્રેમી જનવામાં નેટલી મહત્તા છે એટલી દેવના પ્રેમી જનવામાં નથી, પ્રેમ એ આત્માનું સાચું તત્વ છે પણ એમાં જ્યારે વાસનાનો અંશ માત્ર બળે છે ત્યારે સંયમ ઘટી જતાં વાર જ લાગતી નથી.

ઇન્સાન ન્યારે વેદનાથી ઘેરાય છે. ત્યારે અસલ હર્ષથી એ રડી પડે છે અને એ રૂઢનમાં એનો અર્થ બગાડો જ, બપ છે અને મદનું ધેન ન હતરે ત્યાંસુધી એ શાંતિ

અનુભવી શકતો નથી, બાકી તો વાસના મોટા બહાણીનીને પણ પામર બનાવે છે પણ સૌ બે નિર્મળ હૃદયની પવિત્ર હોય તો અધમ હૃદયના પુરુષને પણ પતિત થતો બચાવે છે. અને પોતે બચે છે.

પાણીમાં કુખડી મારવા છતાં એક ટીપુ પણ પેટમાં ન જવા દેવું તેવું નામ આગુરી કહી શકાય.

હૃદયમાં એક રહેજ લાલસા ઉત્પન્ન થઈ કે દુરત તો કર્તવ્ય ક્ષણ અન્યા સિંવાય રહે જ નહિ, એટલે જ મારું મંતવ્ય છે કે પ્રેમના-બે સ્વરૂપ છે. એકમાં નિર્મળ પવિત્રતા અને બીજામાં વ્યભિચારની તીવ્રતા પહેલામાં માર્દવ પવિત્રતા અને આચર્ય હોય છે ત્યારે બીજામાં કુરતા ગાંભીર્ય અને વિષય પ્રીતિ હોય છે. પરિપૂર્ણ વિચાર વગરનું ટાપ પણ કૃત્ય માનવિને પણ બનાવે છે. માનવી દેવ બનવા ઇચ્છતો હોય છતાં, બાકી પ્રથમ જણાવ્યું તેમ શુદ્ધ પ્રેમ હોય ત્યાં હૃદયની અંશ માત્ર પવિત્રતા હોય તો તે પણ ઘોણ નાખે છે ત્યાર પછી હૃદય જેવું શાન્ત બને છે તેવો નિર્મળ આત્મા જ માનવને ઉચ્ચતર જૂમિકાએ બચાવે છે એવી

ઉચ્ચભાવના આંકાક્ષા અને આદર્શનો ચાહક માનવિ દુઃખ દર્દીથી અથવા કે વિપત્તિઓની વાદળીથી કદિ મુક્તરતો નથી. મુજે એટલે જો સામનો કરે છે ત્યારે સામાજ્યે નમતું આપવું પડે છે.

મારી આમ આદર્શ અને વ્યવહારની શીઘ્રસૂરી તને કંટાળો તો નથી આપતી ને ? આ બધું હું શા માટે લખીને સમયનો દુરપયોગ કરી રહ્યો છું. તે હું પણ નથી સમજી શકતો. કદાચ આ બધું લખવાની પ્રેરણા મને તારાથી જ મળી છે એમ કહું તો હું તારો દ્રોહ નથી કરતો; હવે ત્યારે આ બધું લખુ છું ત્યારે થોડા વધુ ખુલાસા અને વિચારો જણાવી દઉં.

તારા ઉછંગમાં મારા નિર્મળ આત્માએ ત્યારે શીર જુદાવું હતું ત્યારે એમાં વાસના-તૃપ્તિની અંશ માત્ર પણ ધ્વજા નહોતી મારી આ શુદ્ધ ભાવના તો તું પણ કહ્યું કરેશે નાતું જાણક પોતાની માતાના ઉછંગમાં જે અઘણી માથુ મુકે અને કુતુહળપૂર્વક મુખ જોષ રહે એ ભાવથી અન્ય કરી ભાવ આ પ્રસંગમાં નહોતો આત્મા ઉપર પ્રભુત્વ મેળવવું એવું નામ જ શુદ્ધ પ્રેમ બાકી તો કોઈપણ મુખને પાથો છેતરપીંડી ઉપર રચાય તો એ છત્તારત વધુ સમય સલામત રહેતી નથી અને આદર્શની વાતો પાછળ થેલો ખનનાર માનવ જ્યારે એજ આદર્શની અવગણના કરે છે ત્યારે તેનો આત્મા કલુષિત થાય છે બાકી માણસ સહેલાઈથી કડવા ઘુંટણ પીતાં શીખ્યો નથી હોતો. આદર્શની સિદ્ધિ સપાદન કરવા માટે પુરૂષે તો આત્મ-ભોગ આપતા શીખવું જોઈએ અને કષ્ટમાર્ગ બનવું જોઈએ પણ સ્ત્રીમાં જો એક નિષ્કલસતાનો ગુણ સર્વોપરી હોય તો એ જાતને વધુ આદર્શ બનાવી શકે છે.

આપણાં સ્નેહના અંગારા ઉપર રાખતો પડેલા રહે એ ધ્વજલા થોડા છે કારણ કે કદાચ એ અંગારા ઉભવના લોકિકને ન

દઝાડે, આપણે સંસારથી પર થઈને કાંઈ થોડા જ જંગલના-વાસી બનીએ તેવી પરિસ્થિતિમાં છીએ ?

મારો આત્મા ઘણાં વખતથી એક એવા આત્માની શોધમાં હતો એવો પૂર્વપરિચિત આત્મા તેને સાંપડ્યો તેની સાથે એ મરતી અનુભવે છે આવી મરતી તેણે કદી અનુભવી નહોતી અને મહેંદાની માફક એ જેમ જેમ પીસાતો જશે તેમ તેમ વધુ ને વધુ તેના માનસને રંગ ચમકદાર બનતો જશે બાકી તો જીવન એક રંગભૂમિ છે દુનિયાના તખ્તા ઉપર માનવિનો જન્મ પોતાનો પાઠ બજાવવા માટેનો હોય છે જેમ નટને નાટકનો પાઠ બજાવતાં પણ પોતાના જીવનનો પ્રયાગ રહે છે તેમ આત્માને પણ જન્મત રંગભૂમિ ઉપર પાઠ બજાવતાં પણ એ પોતાના આત્માના જીવનની છુમારી અનુભવે છે

જીવનમાં આત્માનું ઐક્ય અનુભવતાં પાઠ બજાવતાં છતાં શુદ્ધ પ્રેમીઓ પરસ્પર આનંદ અને હાર્ય પીરસે તેમાં જ સાચું સૌભાગ્ય વસે છે પવિત્રતા અને પ્રભુત્વના દર્શન સાધતો આત્મા ત્યારે જ સાચો ઉદ્ધાસ આશા અને શ્રદ્ધા જન્માવે છે.

મારો આત્મા તારા નયનોમાં સમાઈ ગય છે અને તારા ઉછંગે મરતક મુકીને બાલક બની જવાની ખ્વાહીશ રાખે છે પછી દુનિયાની કોઈ અદેખી આંખને ઘણું ન આવે અને પછાં આંખો ભરી ભરીને તારા આત્મ-સ્નેહ પીવામાં કેવી તૃપ્તિ મળે ? પણ કવિ કલાપી કહે છે તેમ “આશા એ તો મધુર કડવા અંશ છે જીન્દગીનો” હાલ આટલું, વિશેષ હવે પછી તારો પત્ર આવ્યા બાદ, બાકી તારી ગાંઠ વારે વારે આંખમાં ધારનાં આંસુ ઉભરાવે છે.*

લિ. તારો

સુરેન્દ્ર

* લેખિકા પ્રકટ થનાર “છપા આંસુ” નામક પત્રકયામાથી.

રશિયાની એક નિરક્ષર સ્ત્રી

થોડા વખત પહેલાં લેનીનગ્રેડમાં બીલ-
ફલ વાંચી ન શકે એવી એક સ્ત્રીને હું
જાળખતો હતો.

સોવિયેટ અમલદાર તરીકે એના પતિ
મહત્વનું સ્થાન ધરાવતો હતો. એ ગણ,
સુમાત્રવાદ માટે ઈતિહાસી અને પોતાના
કામમાં પાવરધો હતો. ખુબ હોશિયાર પણ
હતો. એ સામાન્ય માનસમાંથી આવ્યો હતો.
એને હૃદય શિક્ષણ તો બીલકુલ મળ્યું
નહોતું તોપણ પોતાના પ્રપનોથી એ ઘણું
ઘણું શીખ્યો હતો. ના એટલુંજ નહિ પણ
મોટી મોટી સભાઓમાં એ બાધણી પણ
આપી શકતો અને દરેક પ્રકારના નિષ્ણતો
અને વૈજ્ઞાનિકો સાથે છુદ્ધિપૂર્વકની સરળ
ચર્ચાઓ પણ કરતો.

પણ એની સ્ત્રી પેરેધિયા ન તો વાંચી
શકતી કે ન લખી શકતી. જો કે જાને
સાથેજ શહેરમાં આવ્યા હતાં તોપણ એ
કંઈજ શીખી નહોતી. અરે, એની પોતાની
સહી કરતાં પણ એને નહોતું આવડતું.

અને આથી એનો પતિ મુંઝાતો. હું
કરવું એ એને નહોતું સૂઝતું. અને ખાસ
કરીને તો એ આખો દિવસ કામમાં રહેતો
એટલે પોતાની સ્ત્રીને શીખવવાનો સમય
પણ નહોતો મેળવી શકતો.

એ વારંવાર એને કહેતો, “કામ પણ
શીતે તું વાંચતાં કેમ નથી શીખતી? તારું
નામ લખતાં તો શીખ. તને ખચકર છે ને
કે હવે તો આપણે દેશ સહીએના અંધાર-
માંથી અને જંગલિયતમાંથી બહાર આવે
છે! હવે તો આપણે બધેથીજ અજ્ઞાનતા
અને નિરક્ષરતાનો નાશ કરીએ છીએ; અને
તું ખેતીવાડી ખાતાના એક મોટા અમલ-
દારની પત્ની, એનેજ લખતાં કે વાંચતાં ન
આવડે. આથી અને કેટલી મુંઝવણ થાય છે
એનો તને ખ્યાલ પણ નહિ આવે.”

પણ પેરેધિયાએ તો માત્ર હાથ હલાવી
કહ્યું:

“ઝોડો, દિવાન, આવી નકામી નકામી
ખાખતો માટે શું કામ મુંઝાવ છે? હવે વળી
વાંચતાં શીખવામાં હું મારો વખત શું કામ
મગાડું? હું નાની હતી ત્યારે તો શીખી
નહિ અને હવે આ હંમરે મારી આંખોએ
એણી વળવાની હતી? હવે હું કંઈ કહ્યો
જાણે છુંડી શકવાની હતી? મારે શું કામ
શીખવું? એ તો નાનાં છોકરાં માટે છે.
હું તો હવે છંદગી પુરી કરવા આવી.
એ તો વગર શીખેજ પુરી થઈ જવાની.”

એના પતિએ એક નિસાસો નાખીને
કહ્યું: “અરેર... પેરિધિયા.”

એક વખત એ એક બાળપોથી ઘેર
લાગ્યેજ એણે કહ્યું: ‘મે’ પેરિધિયા, આ મોટી
ઉમરના માણસોને શીખવા માટેની બાળપોથી,
હું જ હવે તો તને શીખવીશ. અને હવે હું
નકામી હતીશો ન કરતી, હોં.

પેરિધિયાએ અસખત, ક્ષીણે ન કરી પણ
એ સાંતિથી દસી. એના હાથમાંથી બાળપોથી
લીધી અને એને કપાટમાં સંભાળીને મુઠ્ઠા
રીધી. એને લાગ્યું કે આ બાળપોથી ઠાક
દહાડો મોઢમાં બાળકોને કામ લામશે.

એક દિવસ એ એના પતિના કોટની
ખાંચ સહિવા બેઠી કોટમાં કંઈક કાગળિયાનો
અવાજ શરૂ.

પેરિધિયાને લાગ્યું, “પૈસા તો નથી?”
એણે ખીસ્સાં તપાસ્યાં. એક કાગળ
નીકળ્યો સુંદર નાનું કવર હતું. એના ઉપર
મોખખા અક્ષરે કંઈક લખેલું હતું. અને
એમાંથી સરસ સુગંધ આવતી હતી.

પેરિધિયાનું તો બધું હૃદય જ ચંબી
નયું. એને વિચાર આવ્યો, “ક્યાન અને

૧. સગર્ભા બહેનો માટે પ્રાથમિક તૈયારી

પ્રિય બહેનો !

આપણા આ ચાલુ જમાનામાં સ્ત્રી કેળવણી વિષે હવે ઝાઝું કહેવાનું રહ્યું નથી. કારણ કે દરવર્ગે પરિક્ષાઓનાં પરિણામો જોઈએ છીએ તેમાં હવે બહેનોનાં નામ સારા પ્રમાણમાં જોવામાં આવે છે અને તેમાં પણ દરવર્ગે વધારો થતો જાય છે એટલે કેળવણી કેટલી અગત્યની છે તે તો આપણી બહેનોનાં ધ્યાન પર આવવા માંડ્યું છે. એટલે તેમાં તો ઉત્તરોત્તર વધારો થતો જ નથી એમ આશા રાખી શકાય છે.

પણ હવે સવાલ એ છે કે બહેનો માટે શુદ્ધ તથા કોલેજની કેળવણી એટલી જ પુરતી નથી એ જ્ઞાન મેળવ્યા પછી બહેનોને હોમસર્વિસ, હોમહાલ્ડીંગ, તથા આરોગ્ય શાસ્ત્ર શીખવાની ધણીજ જરૂર છે અને તેમાં જુન નાના જખમો પડે તે વખતે વપરાતાં ઘોડનો તથા પાટા પુટી બાંધવાની રીત વગેરે શીખવું જોઈએ કે જેથી ઘરમાં નાનાં બાળકોને સહેજ નાનો ધા પડયો હોય તો તેટલા માટે ડોક્ટરને ઘેર દોડવું પડે નહીં.

આપણાં હિન્દુસ્તાનમાં સુખ્ય સવાલ આરોગ્યશાસ્ત્રો છે અને એ બાજતતું જ્ઞાન આપણા દેશમાં હજુ ઘણુંજ પછાત સ્થિતિમાં છે અને તેનો પ્રત્યક્ષ દાખલો જોઈશું તો ખાનગી ડોક્ટરોની ડીરખેન્સરીમાં તથા સરકારી દવાખાનામાં સ્ત્રીઓ તથા બાળક દર્દીઓ ઉભરાય છે અને આમ થવાનું કારણ યનાર માતાની અજ્ઞાનતાનું છે કારણ કે રોગ ઉત્પન્ન થયા પછી દવાઓ પાછળ

પુછકળ જેસા ખરચી નાંખે છે. પણ રોગ ઉત્પન્ન જ ન થાય તે માટે બીલકુલ સાવ-ચેતી કે કાળજી રાખતાં નથી, અપવાદ તરીકે કેટલાંક શિક્ષીત બહેનો સારી માન-જતથી તકુરરત બાળકો ઉછેરે છે પણ કમનસીબે મધ્યમ વર્ગની બહેનોને તથા ગરીબ વર્ગનાં બહેનો તેઓના સંસર્ગમાં આવવાનો પ્રસંગ આવતોજ નથી એટલે તેઓનાં જ્ઞાનનું અનુકરણ કરીને પણ પોતાની તથા પોતાનાં બાળકોની સુધારણાં કરવાનું બની શકતું નથી એટલે જે બહેનોને એ જ્ઞાન હશે તે પણ મર્યાદિત જ રહી ગયું છે. તેમજ ઉપર જણાવેલા એ વર્ગની બહેનોને પણ પોતાનાં બાળકો શા કારણથી માંદાં અને અશક્ત રહે છે તે કારણ જણાવવાની પણ જગ્યાસા હોતી નથી, આમાં કેટલીક બહેનો આર્થિક કારણો બતાવે છે પણ તે ખોટું છે. એકલા પૈસાથી જ કાંઈ આરોગ્ય સાચવી શકાતું નથી. ગરીબાઈ હોય તો પણ રહેણી કરણીમાં સ્વચ્છતા, નિયમિત-પણું તથા ખોરાક વિષેનું જ્ઞાન વગેરેમાં કાંઈ પૈસાની બહુ જરૂર પડતી નથી. ઉલટું બહુ જ પોતાને હાથે કરવાનું હોવાથી સ્વચ્છતા વધારે સાચવી શકાય છે.

હવે આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે બની શકે એટલું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી જે બહેનોને લગ્ન કરીને શુદ્ધ સંસાર માંડવાનો છે તેમણે તો પોતાની તકુરરતી પર ધણું જ ધ્યાન આપવું જોઈએ. કારણ કે તેમણે તો દંડ અને સુન્દર નાગરીકો ને જન્મ આપવાનો છે.

આપણા પુરાતન કાળથી દહીં સુધી એ રિવાજ ચાલ્યો આવે છે કે કોઈ ઉપયોગી અને પ્રખ્યાત હમારત બાંધવાની હોય છે ત્યારે શુભ મુહૂર્ત કરે છે તેમજ જેટલું મજબુત મકાન બનાવવાનું હોય છે તે પ્રમાણે તેના પાયાની મજબુતાઈ રાખે અને પાથો નાખ્યા પછી પણ તે વધારે મજબુત થાય તેને માટે એક જે ચોખ્ખાસાનું પાણી પણ તેમાં પચતા દે છે અને પછી તેના પર હમારત ઉભી કરે છે. તો આપણે વીચારવું જોઈએ કે મકાન જેવી બંદ વસ્તુ કે જે પડી જાય તો પણ તેને ફરીથી સમરાવી શકાય છે તે છતાં આટલી બધી કાળજી રખાય છે તો પછી આપણે મનુષ્ય જેવી અમૂલ્ય જીવંતી સુખવાની હોય ત્યારે તો તેને માટે પ્રથમથી જ કેટલી મજબુત અને સુંદર તૈયારી કરવાની જરૂર છે ? કારણ કે હમારત જો તૂટે તો તે તો ફરીથી સમરાવી શકાય છે પણ કાંઈ અને નજીબ બંધારણ વાળાં બાળકોની જીવંતી અકાળે તુટી તો પછી કરોડ ઉપાયે પણ સુધારી શકાતી નથી અને વેકેશન દુઃખ બધું ફોગટ જાય છે.

આપણા પૌરાણિક કાળમાં ધર્મને નામે બધા તો નહિ પણ કેટલાક તો ખ્યાનમાં લેતા જેવા નિયમો છે.

તે કાળમાં પ્રજોત્પત્તિ માટે કેટલા બધા નિયમો કહ્યા છે ? તે વખતે શારીરિક તંદુરસ્તીનો તો સવાલ જ નહોતો પણ પક્ષ, તિથિ, નક્ષત્ર, વાર, અને સમય એ જોઈને જ પ્રજા ઉત્પન્ન કરવામાં આવતી અને તેથી પરશુરામ વિ. પ્રતિમાલાળી પુરોહિત તથા મંડનમિશ્રની સ્ત્રી સરસ્વતી તથા ગાર્ગી જેવી અનેક પ્રતાંથી સ્ત્રીઓ પણ થઈ ગઈ છે અને એ બધું વિચારપૂર્વક થએલી ઉત્પત્તિનું પરિણામ છે એ તો પુરતો જાણનારો બહેનો તથા કયાં સંમિલનનાર

૬

બહેનોથી અગમ્ય નથી જ. કસમચે અને વમર મચ્છાએ ઉત્પન્ન થએલા દિરણાક્ષ અને દિરવ્યકરવ્યવૃત્ત દષ્ટાંત બહેનોથી અગમ્યું નહિ જ હોય.

ઉપતા દાખલાઓ સાથે આપણી સ્થિતિ સરખાવીશું તો જણાશે કે આપણામાં નથી જેવાદું આરોગ્ય કે નથી વિચાર કરતો આર્થિક સ્થિતિનો તેમજ આગલા બાળકની જન્મર દહીં કેટલી છે તે વિશે પણ વિચાર આવતો નથી તો પછી થનાર માતાની માનસિક સ્થિતિનો તો વિચાર સરખોય કયાંયી હોય ! અને તેને પરિણામે બાળકો જન્મે છે તે બીચારાં માંદાં ને અશક્તિ, લઇને જ જન્મે છે અને તેમાંથી થોડાં દવાઓ દોઝી દોઝીને નબળા બાંધનાં ઉછરી આવે છે પણ મોટે ભાગે તો એક વર્ષનાં થતા પહેલાં જ સમસાજ થાય છે.

હવે આપણે આવા બાળકોની માતાઓની સ્થિતિ જોઈશું તો જણાશે કે કેડમાં બાળક અને હાથમાં શીધી લઇને દવા લેવા માટે સવારનાં પહેરનાં હજાર કામ પડતાં પ્રકોને જવું પડે છે અને ત્યાં તો સ્વાભાવિક રીતે વાર લાગે જ તેથી બીજાં બાળકો ઘેર હોય તેમને તથા તેમના પતિને ખાવાપીવાની હાડ-ભારી અને અકળામણ વેડવી પડે છે અને સરવાળે ઘરમાં કનેસ અને અશાન્તિ પ્રસરે છે અને જીવંતી નીરસ થઈ જાય છે.

આ બાજતમાં પુરોહિત વધારે જવાબદાર છે. સ્ત્રીઓએ પોતાનું જ્ઞાન અને આરોગ્ય સાફ રાખવું એ એની ફરજ છે પણ જેવી રીતે પૈસાની આવક નબલ, નફો-તોટો વીગે-રમાં ખ્યાન રાખે છે તેવું પોતાના સંસાર તરફ શું માટે ન રાખે ? કે આપણે કેટલાં બાળકોને કેળવી શકીશું, કેટલાં પોષણ કરી શકીશું તથા પોતાનાં બાળકોની માતાની

ચારીરિક સક્રિય કેવી છે એ બધું વિચારીને
જો સંતાનોને જન્મ આપવામાં આવે તો
આટલી બધી હાડમારીઓ તથા બાળમરણ
તથા સુવા રોમનાં મરણોમાં જરૂર સુધારો
થાય. આપણા દેશમાં બાળ મરણોને આંકડો
બીજા દેશો કરતાં કેટલો બધુંકર છે તે તો
સૌ જાણે છે જ

હવે ખોરાક માટે ખાસ અભ્યાસ કર-
વાની બહેનોને જરૂર એટલા માટે છે કે
નુપ્પના પોષણનો તથા આરોગ્યનો બધો
આધાર સ્ત્રીઓ પર જ રહેલો છે. અને
આપણા સંસારમાં મોટે ભાગે આર્થિક સ્થિતિ
સંપૂર્ણ હોતી નથી પણ બહેનોને ખોરાક વિષે
સારું જ્ઞાન હોય તો પોતાના હંમેશના ખોરાકમાં
ફેરફાર કરી શકે અને એટલા જ અર્થમાંથી
મોટો ને પૌષ્ટિક ખોરાક બનાવીને ચરીરને
જોડતાં તત્ત્વો સહેલાઈથી મેળવી શકે અને
તેને માટે અને એકજ દાખલો બતાવું તો
તેથી સમજાશે—

આપણે દરરોજ દાળ કરીએ છીએ તો
તેમાં મરચાં મસાલા વી. પ્રુથ ન નાખતાં તે
બચતમાંથી કાઢી, શીંગ, ખારેક અખરોટ,
પીરતાં, આલુ, લાલ દ્રાક્ષ વી દાળમાં થોડું
નાખીને તે દાળ ખાવાથી ઉચ્ચ ખોરાકમાં
સપ આવે છે તે પ્રમાણે સક્રિય આપનારા
ખોરાક યશો, સુકો મેવો ધણી જ પૌષ્ટિક
છે પણ તે છુટો વાપરવો ન પાડવે તેથી
આવી રીતે વાપરવાથી ધરનાં દરેક જણને
સરખા પ્રમાણમાં સારાં તત્ત્વો એટલા જ
અર્થમાં મળશે. અને મરચાં ગરમ મસાલા
વીગેરેથી જે ગરમી તથા કુખસ વીગેરે
રોગો થાય છે તેમાંથી બચી જવાથી અને
ડોક્ટરનાં બીજ ઘટવા માંડશે, થોડા દીવસ
કદાચ સ્વાદહેર ચઢાથી બાવરી નહીં પણ
ટેવ પડ્યા પછી કાંઈ લાગશે નહીં હવે પછી
આપણે સગબાની સંભાળ વિષે જોઈશું.

સૌ. શાન્તા મહેતા

શુદ્ધ, વસાણાવાળું અને સોગંધભર્યું

ગ્રાહી તેલ

કિંમત અઢધીયાના બાર આના, મોટી ગ્રાહીના સવારૂપયો

આવું ચોખ્ખું ગ્રાહી તેલ તમને જાણ્યે જ મળશે.

‘શારદા’ના તંત્રી અમદાદ જ ગ્રાહી તેલ વાપરે છે. રાજવીઓ, રાજરાણીઓ,
રાજકન્યાઓ એ સહુને અમદાદ ગ્રાહી તેલ વાપરવાની ખાસ બલામળ છે.

સમસુદીન ઈસ્માઈલજી, ગાંધીગઢ, વડોદરા.

સેખ : ૨૧. 'પ્રમેદ', બી. એ.

[જુલાઈ અંકના પાન ૨૫૪ થી ચાહ]

પ્રકરણ ઓગણીસમું

ચર્ચા

વેવરાજને આવતાં દોડેક આવાડીયું નિકળ્યું મધુ. એ આવવાના દત્તા તે દહાડે યશોમતિએ સામે જવા અચચ્ચા પાસે રમ્યાં માખી.

મુકુંદ અને યશોમતિ સામે અર્ધાં.

વેવરાજ તો એના એ દત્તા ! પણ જન્મેને એ જાણે જુદાજ દેખાયા-એનાં કપડાંમાં જાણે અખીરાત, અને મોં ઉપર જાણે પ્રભાત.

અને બીજું એ કાંઈક હતું : જન્મેને દેખી એ દરખા : શું એ અંધીલા મટી ગયા હશે ! આ મીઠાશ ક્યાંથી આવી ! ખચીલા-પણ સમજપૂર્વક મીઠાશમાં તો નહિ ફેરવાયું હોય !

"હું જાણુતોજ હશે કે મને રોયને લેવા તમેજ આવશે."

"કાન્તિએ લખ્યું હતો તમને." યશો-મતિ મોંથી ફીડી.

"જુડી, સાવ જુડી. ફરીવાર કહે લેખને ?"

"તો હીરા જે."

"હજી જુડી" વેવરાજે માથે હાથ મુકી મોં પોતાની સાવ સામે ફેરવી ચાલતાં ચાલતાં કહ્યું.

મુકુંદે જોયું કે એની સેતાનીયત હજી અમ નથી.

"તો ત્રિવેણી ન જ સમે !"

"એમો પણ જુડી પડી. એણે જ કહ્યું છે મને."

"એ પણ એવી યજ્ઞ મધ !" યશો-મતિએ આશ્ચર્ય જતાવ્યું.

"હું એવી યજ્ઞ મધ કે એ !" વેવ-રાજે જુદાજ ખીચવટથી કહ્યું.

યશોમતિ સમજ કે વેવરાજ પામી ગયા છે, એ છરખાઈ મધ.

"હીક યજ્ઞ ને હું આટલા દહાડા તને એકલી સુખને ગમે એ !" વેવરાજ જાદુ આગળ વધવા માંડ્યા હતા.

"શું હીક યજ્ઞ મધ ?" યશોમતિએ હજી કહ્યો.

"યશો. જાદુ યજ્ઞ હવે ! નકામી વાત છપાવીય નહિ. એકવાર કહી દે કે હું સમજી ગયો છું."

યશીભતિએ જવાબ ન આપ્યો.

એઓ મોટર આગળ પહેર્યાં : મોટરમાં મોઢવાંમાં અને ઘેર આવ્યાં.

અર્ધા ઓસરીના બારણામાં હિમાં હતાં. મોટર આવતાંની સાથેજ હીરા પગથીયાં ઉતરી મોટર પાસે આવી.

વૈદરાને બહાર નીકળતાંજ હીરાના ગાલ ઉપર ટાપલી મારી અને કહેલું. “હીરા, તું પણ ભારે ખેપાન છો હો !”

“કાં વૈદરાબા !”

“હવે બાપો બનાવ મને !”

“પણ શું થયું છે કહેશો તો ખરાને !”

“નમરતે, ચંપાબહેન, ” પગથીયાં ચડતાં ચડતાં વૈદરાને પ્રણામ કર્યો અને ઉમેયું : સાંભળો છો ને ? આ હીરાને કહું છું એ ? કહું છું કે ભારે ખેપાન છે તું !”

“એના કરતાં બીજું કંઈ નહિ હોય ?” ચંપાએ કહ્યું અને એ હસી.

“બીજું કંઈયું હું, એમને ?” વૈદરાને પણ એમજ હસતાં હસતાં કહ્યું અને ઉમેયું “જૂશો છો ચંપાબહેન, હું તો આ છોકરી આગળ સાંધણમાં તણાઈ જાઉં. એ તમારે ત્યાં આવવાને બદલે તમને પોતાને ત્યાં ખેંચી લાવી. કહો, એ ખેપાન નહિ, ”

ચંપાને હસવું કે શરસે થયું એ ન સૂઝ્યું. વૈદરાને શું પોતે મહોં ચડાવ્યું એમ એના ઉદ્દેશથી કહ્યું હતું ? એ જાણી રહ્યો નહોતો.

“કેમ થયું ? એટલી વારમાં ભારેખમ થઈ ગયાં. મારી તો બહુ રાહ જોતાં હતાં. મારા મહોંમાંથી ફૂલ ઝરતાં તમે કે દહાડે જોયાં હતાં, કે મારે સારું તમારું હેત ઉભારા નીકળ્યું ! હું તો એવો છુંજ.”

વૈદરાજ આ કહીને એવા તો ખડખડાટ હસ્યા કે એના સાવસપણા વિવેની ચંકા ઉડી ગઈ અને ચંપા પણ હસી.

“હવે ખરાબર. તમે એમજ સારાં દેખાઓ છો. ત્રિવેણી સાચું કહે જોઈએ. ચંપાબહેન મહોં ચડાવે ત્યારે કેવાં ખરાબ લાગે છે. ”

ત્રિવેણી જવાબ દે એ પહેલાં તો ચંપા બોલી હતી : “વૈદરાજ તમે તો ગંભીર જ સારા લાગો છો હો. ”

“ત્યારે તો અત્યારે હું ખરાબ દેખાઓ ને ? સારું થયું તમે સાચી વાત કરી છો એ ? અમારે વૃદ્ધને વળી સારા લાભવાતું શું ? હવે હું આવો જ રહીશ. ”

સી ઘરમાં આવ્યાં અને બેઠાં.

મોને અંદર આવી ટાપલી બરીને ફૂલ ટેબલ ઉપર મૂક્યાં અને વૈદરાજને નમસ્કાર કર્યાં.

“મોના, કેમ છો ? છો તો આનંદમાં ને ?”

મોને માત્ર માથું નમાવીને જ જવાબ દીધો. અને સાલતો થયો.

“પણ એ નકાચું પૂછું છું ?” વૈદરાજ બોલ્યા.

“પૂછ્યા વગર જ. ” યશીભતિથી બોલી જવાયું.

“મનમાં જ પ્રસ્ન ઉઠ્યો. અને એનો જવાબ દીધો. મને વિચાર આવ્યો કે આટલાં ફૂલ વગર વપરાયે કેમ રહ્યાં હશે. પણ પછી યાદ આવ્યું કે એ પ્રસ્ન જ અત્યારના અર્થિના સ્ત્રી મંડળમાં નકાચો છે. ”

“વૈદરાજ, તમે અમોને શું માનો છો ?”

“મિચ્છા તો ધણીયે શક્તિ માનવાની છે : પણ નજળાઈ બહુ દેખાય છે બહેન. ”

“ફૂલ વગેરેમાં રમ્યાં પચ્યાં રહીએ તો અમે શક્તિવાળાં કહેવાઈએ કાં ?”

“ના, ચંપા બહેન, બોલવામાં રમ્યા પચ્યાં રહો એટલે શક્તિવાળાં કહેવાયો ! ફૂલ વગેરેમાં જ રમ્યા પચ્યાં રહ્યાં હોત તો તમારી નજળાઈ તો બહાર ન આવત. ”

"વૈવરાજ, હવે કપડાં ઉતારી - કાંઈ નહિવું કરવું છે કે અમ્મ આમ લડવું જ છે?"

"ચંપા ખડેન, આપણે લડીએ છીએ? તમને મારી માલાનો શોખ નથી? એ ન હોય તો મને શું કરવા મંજો?"

"વૈવરાજ, તમે કેટલાં છોકરાં રમાડ્યાં હશે?"

"આને જ મણી બુઝો. પછી એટલાં ઝોઝામાં ઝોઝાં પચાસ વરસનાં મણો."

"જાઓ હવે, મળી રાખું છું તમે પાછા આવો ત્યાં."

"વૈવરાજ, તમારે પછી ચંપાખડેનને એકાંત આપવી પડશે. એ કેટલા દલાડા થયા તમને યાદ કરે છે."

"ખૂશીયો!" વૈવરાજે પોતાના ઓરડા તરફ જવા ખાંડતાં કહ્યું.

"શુદીયો ખડો ખોરીટ છે?" ચંપાએ વૈવરાજ સાંભળે એમ કહ્યું.

"એ વિના સંભળાવી પણ શકતો દરો-અને સાંભળી શકતો દરો" વૈવરાજનો અવાજ પોતાના ઝોઝામાંથી આવ્યો.

પરોમતિને ઓચિંત ન જ એક વિચાર આવ્યો; વૈવરાજ પોતાની, હીરાની, ચંપાની મરકરી કરે છે તો ત્રિવેણીને કેમ કાંઈ નહિ કહેતા હોય?

વૈવરાજ અરધીક કલાકે પાછા ઓરડામાં આવ્યા ત્યારે એણે ચાંખડીઓ પહેરી હતી: લાંબી પાટલીનું ધોતીયું પહેલું હતું; ખભા ઉપર બીડું પંચીયું હતું અને કપાળે-હાથે-છાતીએ બરમ લગાવી હતી. ઉંચા, પાતળા, ઓરા વૈવરાજનું વૃદ્ધ શરીર વાકાતવાળું દેખાતું હતું. રૂઢાંની માળા પણ જણે એને શોભતી હતી.

"ચાલો ચંપાખડેન, પહેલાં આપણે પેટમરીને વાતો કરી લઈએ. આ-જ્યાં તો

રાજ ક્યાં કરે છે. વૈવરાજનો કટાક્ષ ડોના તરફ હતો એ એની આંખો કહેતી હતી: હીરા અને અચળ્યા એ ભેષ મૂંચું હર્યાં. ચંપા પણ હસતી હસતી વૈવરાજ સાથે બહાર ગયા.

સવારમાં જ કાન્તિ બહાર ગયેલ. રેશમે તો એને જવાતું હતું નહિ. એ એ-વખતે જ આવ્યો, નમસ્કાર કર્યા; અને વૈવરાજે ઉભા ઉભા જ ખજર અંતર પૂછ્યા.

"વૈવરાજ, કાન્તિમાઇની ઉંમર, મહે નાની છે પણ એ એક દિંમતખાજ અને મજબૂત માણસ છે હો. અમેને એમણે બહુ મદદ કરી?"

"બહુ થયું ચંપાખડેન." કાન્તિએ જવાબ દેતાં દેતાં ઓરડામાં ચાલ્યા જવાતું કહ્યું. વૈવરાજ અને ચંપા બાજુના ઓરડામાં ગયાં.

"મારી વાત પછી, એક વિચાર મને આવ્યો છે અને કાન્તિલાલ સામે જ મળ્યા એટલે તમને ઘુરવ કહી નાખવા મન થયું છે." ચંપાએ વાતની શરૂઆત કરી.

"કહી નાખોને?" વૈવરાજે કહ્યું. અને ઉમેર્યું: "પણ ચંપાખડેન એવી વાત ન કરી નાખતાં કે ઉતાવળી દેખાય?"

"એવું નથી: આ કાન્તિલાલ અને ત્રિવેણી....."

"સમજ્યો, એનો ખૂલાસો પંદર મિનિટમાં કરાવી દઉં. એ જરા વજનદાર વસ્તુ છે. એને પાછળ રાખીએ. તમે તમારું શું કહેતાં હતાં?"

ચંપાએ માથું કે વૈવરાજને પોતે કરી એ વાતમાં જરાજર સમજ પડી ગઈ છે. હવે પોતાની વાત કરવામાં જરાએ હરકત નથી.

"વૈવરાજ, મને તો સમજ નથી પડતી કે આ બધું શું થાય છે? મારા ઉપર એકા-

એક એવો બોબો આવી પડ્યો કે મારે શું કરવું અને શું નહિ એની કાંઈ સમજ નહોતી પડે. એ તો સારું થયું કે તમે મને બહુ રીતે બચાવી લીધી અને બધું સીધે સીધું પાર ઉતાર્યું; નહિ તો મારું શું થાત? અને હજીએ મારું તે શું થશે? અત્યારે તમે જે ગોઠવણ કરી એ થોડી જ હંમેશને માટે કાયમ રહેવાની? વળી એવા ને એવા પ્રસંગો ઉભા થશે ત્યારે મારે શું કરવું? અથવા તો હવે એવા સંનેગો ઉભા ન થવા દેવા માટે શું કરવું?”

“બહેન, શ્રદ્ધાના વિષયની વાત આવે ત્યારે તમે બહુ ઊંડો એ એક દીક વાત છે. પણ દુનિયામાં ભુલિ કરતાં શ્રદ્ધા વધુ કેમ કરે છે. આપણું આપું જીવન શ્રદ્ધા ઉપર જ ચાલ્યું ગય છે, તમે ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા રાખો. ઈશ્વર બધું સારું જ કરશે?”

“વૈષ્ણવ, આ કાંઈ તોડ નથી: મારે તો એકને એક બે એવો તોડ નેહએ છીએ. મારે એક જ મઠકે નિકાસ એમએ.”

“એક મઠકે કેમ દિવસ કયાંય નિકાસ આવ્યો નથી! અને આવવાનો નથી: તમે પણ એક જ મઠકે નિકાસ ક્ષમણો છતાં એ ન બને એવું છે: આપણી ભૂલોનાં કે આપણી ગણતરી ફેરનાં પરિણામો કયાં કયાં કયારે આવે એ આગળથી કેમ ખબર પડે?”

“તો આજ સુધી મેં શ્રદ્ધા રાખી તો ચલાવ્યું છતાં પરિણામ શુભ છે ને?”

“આ તમે આપદોક્ષામણીની રમત કરો છો. તમે આજ સુધી શ્રદ્ધા રાખી એમ કહેતા હો તો એ તમારી ભૂલ છે: તમે, જે સ્પષ્ટ કરૂં, તો જે કાંઈ બચ્યું એનું કળ લણો છો.”

“કેવી રીતે? મેં મારું બધું મેં પ્રાણુ-જીવનદાસ સારું હોમી દીધું; એનું ન સફળ

થાય એવું વનન મેં આંખ આડા કરી ચલાવ્યું; શ્રદ્ધાથી એ મોઢકે દિવસ મેંને વધાદાર થશે એમ માનતાં માનતાં પરિણીત જીવનનાં વર્ગો ગાળ્યાં; વિચારકો જે વાતને તદ્દન સ્વાર્થી અને બીનજરૂરી માને છે એ વાત ઉપર મારું મન ચોક્કસ રીતે ટકાવી રાખ્યું: એ બેધું શું? એ મેં ખરાબ કયું હતું કે આ પરિણામ આવી ઉભું?”

“હું થોડું બધું બાળી શક્યો છું એ ઉપરથી કહી શકું છું: કે તમે ભૂલ ઉપર ભૂલ કરતાં આવ્યા છો, અને એ બધી ભૂલો મનના વેગને સંતોષવાના સ્વાર્થ ખાતર, અંતરના અવાજને દાબી દબને કરી છે! તમે બાળતાં હતાં કે મુક્તાની સાથે પ્રાણુજીવનદાસને પૂરો પરિચય છે, એટલું જ નહિ પણ પ્રાણુજીવનદાસને બીજે સ્થળે ધાકા સંબંધો છે. છતાં તમે એને વળગ્યા. એણે ત્યારે તમને એકાદ બે વાર તરછોડ્યાં ત્યારે તમારે તમારા મનના વેગને દાબી દેવા જરૂર હતી: પણ ત્યારે તમે તમારી સ્ત્રીશક્તિનો ઉપયોગ કરીને મુક્તાને તગવવાના યત્નો કર્યા. મુક્તા એ વખતે તમમ, પણ ભૂદાહ તો નહિ જ; તમે પણ એ જોતાં હતાં છતાં એ વાત જતી કરી અને તમારું સ્થાન કાયમ રાખવામાં મતિ. કર્તવ્યતા માની. પરિણામ શું આવ્યું? મુક્તા રખડી; તમે રખડ્યાં; મુક્તા માટે જે મને સાચું કહેવરાવે તો હું કહીશ કે એ એકે બોળી છોકરી છે. યશોમતિ અને મુક્તાનાં કાંઈ ફેર નથી; એ રમકડું તો બળવ્યું જળવાય. તમે સમજી છો-દરેક વાતનો વિચાર કરી શકો છો; પણ શરૂ શરૂમાં ભૂલ થઈ ગઈ અને એ હવે સુધરે એમ નથી: હવે તો બે જ રસ્તા છે. હાં તો તમારે તમારું પોતાનું વર્તન જ સંભાળ્યા કરી પતિ સાથે સહકાર કરી બેવી; અને હાં તો તમારે તમારા પતિનાં સંમરણો અંતરમાં

જાળવી રાખી તમારું વર્તન જાળવી રાખવું.
એ સિવાય એક રસ્તો છે: એ તો હૃદયનું
અને શુદ્ધિનું ખૂન કરવાનો છે-તદ્વન જાળવારી
છે-પાસરી છે. ”

“ પ્રાણુજીવનદાસ કામ પથ રીતે...”

“ આ તમારી મેલછા નથી ! સરીર
સરીરનું કામ કરે છે: હૃદયના કામથી સંબંધ
જેવી કુનિયામાં કરી વસ્તુ નથી: ‘ઓ અને
પુરુષ ને કરારથી બંધાય છે એ તો માત્ર
બેળાં રહી આર્થિક અને દૈનિક સંગવચતા
જાળવવા પુરતો જ છે: સંગમ અને શીલ
એ પુરુષોના મલિની દક્ષો જાળવવા માટે
પુરુષોએ ઉભી કરેલી કસબના છે-એવા મત
ધરાવનારા તમે ઉઠીને પ્રાણુજીવનદાસને સંયમ-
ને દોરડે બાંધી પરત્ર કરવા ચાહો એ તમને
શોભે ? ” બહુ જ હળવા તોરમાં હસતાં
હસતાં વેઢરાને જવાબ દીધો. ”

“ વૈષ્ણવ, તમને અત્યારે હસવું મળે
છે પણ એ તો એવા સંજોગો જોને વીત્યા
હોય એ બલે કે...”

“ આંખ ન આપશો કૃપા કરીને, તમને
માફ હાજે છે હું બોલું છું એથી ! પણ

બદ્ધે, અત્યારે તમને એટલું તો સમજાય છે
ને કે પતિનું અપોઝ વર્તન તમને કેટલું કુ:ખદ
છે: અને એ કેવા પતિનું ? જોને તમે એવી
રીતે વર્તો જોયેલ છે. ત્યારે વિચારો તો
ખરા કે એક સ્ત્રીના વર્તનનું એના પતિને
પણ શું થવું દશે ? મુક્તાનો વર બધી
હજીકત જાણતો હોય તો ? નિર્દોષ વાતચિતો-
નિર્દોષ મિશ્રમંડળા-નિર્દોષ મિત્રાચારીમાં
માનનારો એક માણસ એકાએક એવી સ્વપ્ન
સૃષ્ટિનો ભંગ થતો જુએ, અને આ જ્યાનક
સંબંધને જ એ નિર્દોષ સમજતો હતો એમ
બલે, ત્યારે એનું શું થાય ? અત્યારે કદાચ
તમને એવા પુરુષોની સદાતુલ્ય ઉપજશે.
પણ એક આખો પ્રશ્ન કરું. તમે એક દહાડો
જોના ઉપર ચાહ બતાવ્યો અને જોને પોતાનું
હૃદય વહેવું કરવા પ્રોત્સાહન આપ્યું એ
શી. પારખને એક દિવસ એકાએક તમે શી,
પ્રાણુજીવનદાસ તરફ દળી જઈ ને સેહ આપી
એ ચાહ આવે છે ? તમે કદાચ એને સોળો
માની, મુરખ માની, હૃદયમાંથી શૂંસી નાખ્યો
દશે-પણ એવાઓ તમને શૂંસી નથી શકતા.
તમને ખચર છે કે એ શું કરે છે ? ”

(ચાલુ)

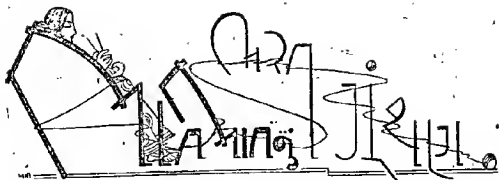
ચાલુ જમાનામાં ખાસ જરૂરી

સૂર્ય નમસ્કાર

સૂર્ય નમસ્કારની અને સૂર્યસ્નાન કરવાની સંપૂર્ણ વિગત દર્શાવનાર અદ્ભુત-પુસ્તક
માણ્યવતી શારીરિક, નૈતિક અને માનસિક ઉન્નતિ સોંપવાનો સરળ માર્ગ બતાવનાર.

કિંમત રૂ. ૦-૮-૦

લખો:-લુહાણામિત્ર પ્રેસ,-વડોદરા.

શ્રી. લીલાવતી પટેલ

પુરુષો માટે સ્વેટર

સ્વેટરમાં લેધતી ચીજો:—૮ ઓસ
લિન, આઠ અને દસ નંબરના સોયા.

સ્વેટરનો પાછળનો ભાગ:—દસ નંબરના સોયા ઉપર ૧૨૪ ટાંકા લેવા એક ટાંકા સાદો અને એક ટાંકા ઉધો એમ પચ્ચ ઇંચનો પટો કરવો, અને છેલ્લી લાઇને શરૂઆતમાં અને છેડે એકેક ટાંકા વધારવો (૧૨૬).

હવે આઠ નંબરના સોયા પર ડીઝા કાઢવી.

૧ લી લાઇન:—*૩ ઉધો, બે ટાંકા ભેગા ગુંથવા, અને તે ટાંકા ઉતાર્યો વગર પહેલા ટાંકામાં ફરી ગુંથવું અને પછી ટાંકા ઉતારી લેવા, ૩ ઉધો, ૧ સાદો; * આ નિશાનીથી ફરી ગુંથવું.

૨ જી લાઇન:—* ૧ ઉધો, ૩ સાદા, ૨ ઉધો, ૩ સાદા; * આ નિશાનીથી ફરી ગુંથવું.

આ પ્રમાણે દસ ઈંચ સુધી ગુંથાવ ત્યાં સુધી ડીઝાકાનમાં ગુંથવું. હવે બાંધના ઘાટ માટે દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં અને છેડે એકેક ટાંકા ઘટાડવા. બધી ગણા ૧૮ લાઇનો ગુંથવી. અને પછી ઘટાડવા વગર આઠ લાઇનો ગુંથવી.

ખસાનો ઘાટ:—પહેલી બે લાઇનોની શરૂઆતમાં ૭ ૭ ટાંકા બંધ કરવા અને પછીની ચાર લાઇનોની શરૂઆતમાં સાત સાત ટાંકા બંધ કરવા. પછી બાકી રહેલા ટાંકા ઉપર એક ટાંકા સાદો અને એક ટાંકા ઉધો એમ ૧૧ ઈંચ સુધી ગુંથવું. અને પછી બધા ટાંકા બંધ કરી દેવા.

સ્વેટરનો આગળનો ભાગ:—આગળનો ભાગ પાછળના ભાગમાં બાંધ સુધીનો ગુંથવો અને છેલ્લી લાઇનમાં બરાબર અડધા ટાંકા ત્રીજા સોયા ઉપર લઈ લેવા, અને પછી લાઇન પુરી કરવી.

આગળના ડાબા ભાગથી શરૂઆત કરવી. હવે બાંધ તરફ એકેક ટાંકા ઘટાડવા. એમ ૧૮ લાઇનો ગુંથવી, અને સાથે સાથે ગણા તરફ પચ્ચ દરેક ત્રીજી લાઇને એકેક ટાંકા ઘટાડવા આ પ્રમાણે ૨૦ ટાંકા રહે ત્યાં સુધી ગુંથવું પછી નવ લાઇનો ટાંકા ઘટાડવા વગર ગુંથવી.

ખંભાનો ઘાટ:—બાંધ તરફથી પહેલા ૭ ટાંકા બંધ કરવા અને પછી સાત સાત ટાંકા બંધ કરવા. (બે વખત) પછી બધા ટાંકા બંધ કરવા. હવે ડાબા ભાગ પ્રમાણે જમણો ભાગ ગુંથવું.

હવે દસ નંબરના સોયા વડે સ્વેટરની છતી બાજુએથી ગણાના એક ભાગ ઉપર ૬૦ ટાંકા ઉપાડવા આ ટાંકા ઉપર ૧ ટાંકા સાદો અને એક ટાંકા ઉધો એમ ૧૧ ઈંચની પટી ગુંથવી અને બધા ટાંકા બંધ કરવા. એમ પ્રમાણે બીજી બાજુ પચ્ચ ગુંથવું.

હવે ખંભા જોડી બાંધની છતી બાજુએ ૧૭૨ ટાંકા ઉપાડવા અને એક ઇંચની પટી ગુંથવી. આ પટી ગુંથતી વખતે દરેક લાઇનની શરૂઆતમાં એકેક ટાંકા ઘટાડવા. પછી બધા ટાંકા બંધ કરવા અને પછી બે બાજુએ ત્રીવી લેવી.

[૧] સમાજ જીવનમાં સ્ત્રીઓનું સ્થાન

આધુનિકયુગમાં સ્ત્રીઓ સમાજમાં પોતાનું યોગ્ય સ્થાન પ્રાપ્ત કરવા માટે સામાજિક વિપ્લવ અધીન રહી છે. સ્ત્રી સક્ષિને પ્રતાપ હાથની દૈર્ઘ્ય પ્રશંસામાં રક્ષિત થાય છે. આ પરિસ્થિતિમાં સ્ત્રીનું સમાજમાં યોગ્ય સ્થાન શું હોઈ શકે, એ પ્રત્યેક વ્યક્તિએ વિચાર કરવો આવશ્યક છે.

સ્ત્રીઓનું મોઢામાં મોઢું કાર્ય તે શુદ્ધકાર્ય છે. જેને માટે પ્રકૃતિએ તેને યોગ્ય શક્તિ અને શુભેચ્છાઓ વિધાન કરી છે. શુદ્ધકાર્યની આદર્શ મહત્તા શુદ્ધકાર્યના સ્વર્ગમય બનાવવા તેમાં રહેલી છે. ધાર્મિક અધિકારી સ્ત્રી છે, એ શુદ્ધ સ્વર્ગમય બનાવવા શું કરે છે ? સ્ત્રી એટલે આત્મસાક્ષી મૂર્તિ. પોતાની જાતને મને તેટલું કમ પડે, જીવનના દરેક પક્ષ અવગત કરવા પડે, તેથી એ નવ પ્રલના સર્જનનું નવાબદારી બહુ કાર્ય સતત અમલી કરાવે ન નય છે. હોદ્દાબીક જીવન સુખમય થાય એટલા માટે એ પોતાના જીવનને પતિના જીવન સાથે જોડવાનું કરી દે છે. પતિના સુખમાં જીવનનું બધું સુખ માણવું એ આદર્શ સ્ત્રીના આત્મત્યાગની પરાક્રમ્ય છે. સ્ત્રીના નેટલું ધૈર્ય જીવનમાં વિવિધ પ્રશ્નોમાં પુરવેશ પક્ષ પારી યાદના નથી સ્ત્રીઓનું અત્યંત ધીરજ અને ખંડથી બંધેલું કાર્ય તે બાળ ઉછેર, કેળવણી અને સરકારી માતા પોતાના બાળકને જાતમ રીતે ઉછેરવામાં પોતાના બધા સમય વ્યતીત કરે છે. આ નવાબદારી બધા કાર્ય કરમીયાન અને સંપૂર્ણ પીનજ રાખવી પડે છે. જુની કહેવત છે કે, 'કોઈને ઉછેરવા અને પછર પકવવા બરાબર છે.' આ કથા છે કે બાળ ઉછેરનું કાર્ય કેટલું દુષ્કર છે. સ્ત્રી એટલે સદનરીતવાની પ્રતિમા. શુદ્ધજીવનને કહેવાય તે સ્ત્રી અદકારવા આ શુભ સ્ત્રીઓને

કેળવવા ન પડે છે. સ્ત્રીઓ માતા થાય છે, ત્યારે તેમને બાળક પ્રત્યેના પ્રેમ દિવ્ય હોય છે. પ્રેમના આવેશમાં માતા પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પણ કરે છે. માતા એ તો બાળકને હિંસરની બક્ષિસ છે. માતા તરીકેનું સ્ત્રીનું સ્થાન ઉચ્ચ અને પુણ્ય છે. માતા દ્વારા હિંસર પોતાનો પ્રેમ મનુષ્ય પર વ્યક્ત કરે છે. એ આપણી પુરાતન સંસ્કૃતિ કહેતી આવે છે, એમાં તથ્ય રહેલું છે. આ ઉપરાંત, જેમાં શુદ્ધ સ્ત્રીઓની સેવા પૂરવેશ કરતાં વધારે છે, માટે એમનું સ્થાન વધારે ઉચ્ચ છે.

એવા પ્રમ ધણીવાર સરકારી સ્ત્રીઓમાં થયેલ છે કે સ્ત્રીઓની ડુનીયા એટલે શુદ્ધના ચાર ધણા એટલું ન ને ? પરિણીત સ્ત્રીઓને શુદ્ધકાર્યની નવાબદારી બીજા કોઈ પક્ષ પ્રશંસા કરતા વધારે હોય છે. આદર્શ શુદ્ધકાર્યના દાવમાં નવીન પ્રલનું સર્જન કરવાનું છે, અને હોદ્દાબીક, પ્રશંસામાં રહી જીવનની સાક્ષ્યતા અનુભવવાની છે. બાકી પ્રલને નવાબદારી બધો પ્રમ એમના પર આવડે છે. છતાં એ પોતાના નિરુત્તિના સમયમાં શુદ્ધકાર્યના સાક્ષ્યમાં રસ લેવાનું માનવતો વધે, અને પોતાનું દુષ્કરેત્ર વિશાળ કરે. જેને પ્રશંસામાં શુદ્ધકાર્યમાં અંતરાયરૂપ થાય તેવી પ્રશંસાથી દૂર રહે. બાકીની બધી પ્રશંસાઓમાં રસ બધો અંગત ચડતો એ જાત થઈ રાજે. કોઈ અર્થિક સ્વાતંત્ર્યના વાયરો સ્ત્રી યુગમાં વાચ મંડિયો છે, આર્થિક સ્વાતંત્ર્યનું સ્ત્રીઓને ન જોઈએ ? પરિણીત સ્ત્રીઓએ સમજવું જોઈએ કે આર્થિક સ્વાતંત્ર્ય આપવાને બદલે પુરવેશ પોતાની નવાબદારીથી પ્રકત થઈ નય અને એ સિંતા એમના પર દોળી દે. આર્થિક સ્વસાક્ષી સિંતામાં શુદ્ધકાર્યના ન ન પડે તો ન શુદ્ધ જીવનનું કાર્ય જાતમ રીતે થઈ શકે.

— ['સ્ત્રીઓમાંથી']

[૨] રશિયાનું મોટું સ્ત્રી-વિમાની દળ

એ કાઠ પણ દેશમાં પુરૂષ હપરાંત સ્ત્રી-વિમાનીઓ હોય તે તે રશિયામાં છે. તેવી સ્ત્રી-વિમાનીઓની એક હકીની રશિયાહરમાં બહુતી આગેવાન વેરા મોસ્કોવા નામની છોકરી હતી.

રશિયન લશ્કર ખાતાને ગયા દશકામાં સ્ત્રીઓને વિમાનીઓનું સ્થાન આપવાનું ઠીક લાગ્યું હતું. રાષ્ટ્રઆતમાં રસાયણના, ગેસ વિરોધી કામમાં વિમાન વિરોધી સામનો બનાવવાનાં કારણનામાં યુવતીઓને તાલીમ આપીને તેમાં પાવરથી બનાવ્યા બાદ ઉડયન શીખવાડવામાં આવ્યું. લશ્કર ખાતાને નિર્ણય હતો કે રાષ્ટ્રઆતમાં ૪૫૦૦૦ કરતાં વધારે છોકરીઓને વિમાનીઓની સંખ્યા તાલીમ આપવી નહિ.

નાલુક બદલની સીએને આવા ગેજમબયાં કામમાં ધકેલવાનું કાર્ય ત્યાંની ચરકારને એક હક્કો નહોતો. તે પૂર્વે સોવિયેટ રશિયાના વિખ્યાત માનસશાસ્ત્રીઓની સાથે ચર્ચા કરવામાં આવી હતી. માનસશાસ્ત્રીઓએ રશિયન સ્ત્રીઓ વિશે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે, પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ આ તનતોડ કાર્ય માટે વધુ લાયક છે. ઠટાકટીની પદોએ પુરૂષ કરતાં સ્ત્રી વધુ કટપથી એને ચોક્કસાદથી વિચારી શકે છે. અને એ સાબીત થઈ ચુક્યું છે કે, વિમાની અંકુશની ચાવીઓ પરનો તેમને રક્ષક પુરૂષોના કરતાં વધુ નાલુક હોય છે.

અને આમાં નાલુક રૂપરેખાની જ અગત્ય સવિશેષ છે. તદ્દપરાંત એ પણ પુરવાર થયું છે કે, અતિશય કમની સામે રતીઓ પુરૂષો કરતાં વધુ સારી રીતે સામનો કરી શકે છે અને રક્ષી શકે છે. આ બધાં વસ્તુને ધ્યાને ૫૦૦૦ સ્ત્રીઓને વિમાન ઉડાડવાની તાલીમ આપવાનો નિર્ણય કરવામાં આવ્યો.

આ ૫૦૦૦ સ્ત્રી-વિમાનીઓની આવેશની

૨૦ વર્ષની ઉંમરની વેરા મોસ્કોવાને આપવામાં આવનાર હતી. જ્યારે તે ૧૮ વર્ષની હતી ત્યારે બીજી બહેનપણીઓ સાથે તે યાંત્રિક કારીગરી શીખવા ગઈ હતી. દિવસે દિવસે તેમાં આગળ વધી અને છેવટે હકીકતે શીખવા માંડ્યું. તેની સાથેસાથ રશિયાના દરેક વિમાની કારખાનામાં પેરેશુટીંગ કલ્પ હોય છે તે કલ્પમાં હવાઈ છત્રીમાંથી કુદી પડવાનું શીખવાનું બન્યું.

સાહસિક છોકરીએ, વિમાન ઉડાડવાનું કામ શીખ્યે એક અઠવાડિયું થયું હતું ત્યારે હવાઈ છત્રી બાંધીને વિમાનમાંથી કુદવાનો પ્રયોગ કર્યો. વિમાન ૫૦૦૦ ફીટની ઉંચાઈએ ઉડતું હતું. તાલીમ આપનારની બધી સુચનાઓ તેણે સાંભળી લીધી અને પછી વિમાનમાંથી પેરેશુટ હવાઈ છત્રી-હમરે બાંધીને કુદકા માર્યા. છત્રી ઉપાડવા છાતી પરતું બેઠા હવાવલું જોઈએ તે તેના ધ્યાનમાં રહ્યું નહિ, ને તે પશ્ચરની પેટે નીચે ફેંકાઈ રહી, ભયથી તેના જીવ અહર થઈ ગયા હતા, પણ તેના સદ્ભાગ્યે તે બીજી એક હવાઈ છત્રી પર આવીને પડી. પણ તેના વલનથી એની નીચેની છોકરી પોતાની છત્રી સાથે ભૂમિ પર પહોંચી રહી હતી એમ તેની સમજમાં આવી, મનું તેણી તેણે એક બહુને જીવ બંધાવવાની ખાતર પેહું બીજું. પેરેશુટ છોડી દીધું. હવે જમીન માત્ર ૫૦૦ ફીટ નીચે હતી. તેણે ભયને જીતી લીધો હતો. પોતાની ભૂત સમજાઈ ગઈ હતી. એણે એકદમ છત્રીની સાથે સંબંધ ધરાવતા બદલને તેણે લાગ્યું. છત્રી ઉપડીને પડોળી થઈ ને તે ભૂમિ પર પહોંચી મરતાં સહેજમાં બચી ગઈ. આ સાહસની નિશાનીમાં તેનો એક પગ ભાંગી ગયો હતો. તેની વાત આખા દેશમાં ફેલાઈ ગઈ ને બધાની જામ પર તેણે નામ રખી રહ્યું. આખા મોસ્કોમાં હવાઈ છત્રીને ઉપયોગ કરવામાં તે સીધી વધુ કુશળ બની.

('ખતલખ'માંથી)

શ્રી વિજયાલક્ષ્મી પંડીત : અખીત હિંદુ મહિલા પરિષદનું આગામી અધીવેશન આગ્રમાં ભરાવાનું નક્કી થયું છે તેના પ્રમુખ તરીકે ચુંટાયો છે.

ગરુડે હાઇસ્કુલને ભેટ : અંધેરી (મુંબઈ) ની ગરુડે હાઇસ્કુલની મુલાકાત ના. નંમ સાહેબે લીધી હતી. આ સરવાને ૩. જે હાલની ભેટ આપી છે.

શ્રી સચિતાબેન એચ. દેસાઈની : સાન્તા-ક્રુઝમાં સત્યાગ્રહ કરવા બદલ ધરપકડ થઈ છે.

શ્રી. દેરાસુખનું સંગોત્ર બીલ : અમદાવાદની સનાતન પેઢીક ધર્મ સભાએ પત્રી ધારાસભામાંના શ્રી છ. વી. દેરાસુખતા સંગોત્ર પ્રવર લગ્ન મંજૂર કરવાના બીલ સંબંધે ના. સરકાર તરફથી અભિપ્રાય પુછાતાં વિરોધી અભિપ્રાય મોકલી આપ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે છે. (૧) આ સભા હિન્દુઓની ધાર્મિક બાબતમાં કોઈપણ નવતની હખતગીરી સામે વધિા ઉઠાવે છે. (૨) અનેક કોમેના સંસ્થાવાળા ધારાસભા આ પ્રશ્નોનો વિચાર કરવા ખાસ બીન લાચકાતવાળા છે. (૩) એકાન્ ગોત્રમાં લગ્ન કરવા એ સાસ્ત્રથી તેમજ શિષ્ટ સદાચારથી વિરુદ્ધ છે. અને (૪) આવાં લગ્નો પ્રલના નહોરહિતને સામાન્ય નીતિ નિયમેને અને નાલિના-દીર્ઘાયુષને સાસ્ત્ર દષ્ટિએ તેમજ વિજ્ઞાન દષ્ટિએ નુકસાનકારક છે.

મુંબઈની ટિંદુ મલાસભાએ દસ પ્રિસિટ કુટુંબોની શુદ્ધિ કરી તેમને ફરીથી હિંદુધર્મની દીક્ષા આપી છે.

અ. સૌ. શાંતાબેન રમણભાઈ ઝવેરીના શુભ દરતે અમદાવાદમાં નેન એસવાળ કલ્પ તરફથી " શ્રી જરોહાબાઈ પ્રસન્નિગૃહની " ઉદ્ધાલન ક્રિયા થઈ હતી. આ પ્રસન્નિગૃહને નાણાવટી કચ્છાલુભાઈ હખતભાઈએ રૂ. ૨૫૦૦૦)ની ઉદાર સખાવત કરી છે તે બદલ નગરરોક વિમલભાઈ

મયાત્રાહના પ્રમુખપણા નીચે અલિનંદન આપવામાં આવ્યું છે.

શ્રી ગુજરાત સાહિત્યસભાએ : ૧૯૪૧ ની સાકનો ' શ્રી રણુછતરામ સુવર્ણચંદ્રક ' હારથરસની ઉત્તમ કૃતિઓ રચવા બદલ ધનમુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતાને આપવાનું નક્કી કર્યું છે.

સહસ્ત્રલ્કૃષ્ટ તળાવના ખોદકામમાંથી એક વિશાળ કુંડ નીકળ્યો છે. સંસ્કૃતી નદી-માંથી વાળવામાં આવેલી નહેર આ કુંડને ભરેલી રાખતી. સરસ્વતી પુરાણમાં આપવામાં આવેલી માહિતી મુજબ આ કુંડ ' રૂદ્રકુપ ' હોવાનું ઓળખાય છે.

શ્રી મણીબેન પટેલ તથા વિજયાગીરી કાનુભા : અમદાવાદ છલ્લા સત્યાગ્રહમાં ભેડાવાં છે.

શ્રી લીલાવતીબેન દેસાઈ : અમદાવાદમાં રથયાત્રાને દિવસે શાંતી ભળવવા માટે રથયાત્રાના રથની સાથે શાંતી ભળવવા સાદે અન્ય શુદ્ધરેશની માફક તેઓ પણ રાહેરમાં ફર્યાં હતાં.

શ્રી વિનોદીની : સુરતના નામરખાહાણુ છે તેમણે સુરતના બ્રહ્મસત્રિયે શ્રી ચંદ્રનંદન સાથે એક શ્રી હયાત છતાં એ બીજી પત્ની તરીકે લગ્ન કર્યું છે. આવાં લગ્નો ખરેખર દુઃખ ઉપનવ છે.

શ્રી સરોજીની નાયકુએ મુંબઈમાં જ્વન-વંદન ક્રિયા કરી હતી. સલાખધી અને આપણે નહિ કરવાના દુઃખોના કારણે મીન ભળવવામાં આવ્યું હતું.

શ્રી. નર્મદાબેન દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે પંચદસની શ્રી ચીમનાબાઈ સ્ત્રી સમાજનો ગૌરી ઉત્સવ ઉજવાયો હતો.

ઈલાંડમાં સ્ત્રીઓએ એન્જલીઅર્ડિંગનું કામ શરૂ કર્યું છે. લડાઈને અને એક પગ ખાતામાં કામ કરવાનું બાકી નથી રાખ્યું.

શ્રી. ચતુરલક્ષ્મી દીવાનને એવાંથી
બીનસરતે ઠાડ્યાં છે.

મૌલાના આબેદુલ્લાએ થોડા વખત પહેલાં
અમદાવાદમાં પોતાનું જીવનવૃત્તાંત કહ્યું હતું
તેમાં પોતે શાખધર્મમાંથી મુસલમાન થયા હતા.
પછી વર્ષો પછી તેમના માતૃશ્રીની સાથે રહ્યા
હતા. માને બીજું કંઈ સંતાન ન હતું. એક
દીવસ માની આંખમાં આસુ ભેરાં મૌલાના
આબેદુલ્લાએ કારણ પૂછ્યું. તેના જવાબમાં
માએ જણાવ્યું કે તું મુસલમાન અને હું હિંદુ.
મારા મરી ગયા પછી માય વિ. કાણ દાન કરશે ?
અને મારી શી વતી થશે. તેના જવાબમાં મૌલાના
આબેદુલ્લાએ માની સાંતીની ખાતર પ્રગટ માય
જીવતાં અપાત્ર હતી.

શ્રી અંબાબેન માંધીએ સાવલીમાં કન્ધા-
રાળા સ્થાપવા માટે રૂ. ૭૩૦૦ ની રકમ ભેટ
કરી છે.

શ્રી કપિલા ખાંડવાળા : એમો મુંબઈ
પતિતા વિમાનના પ્રીન્સીપાલ છે તેમને મ્યુનિ-
સીપલ સ્કુલ કમીટીના સેક્રેટરી તરીકે નીમ્યા છે.

ગૃહણી ' યેરેટ ' પદ્ધતિએ ધણ હતી. અને
બીજા કેટલાએ પૂરૂપ કમેડવાનેની હરીફાઈમાં
શ્રી કપિલાબેનને વધુ મત મળ્યા છે તેમને એક
વર્ષ મુંબઈ કામ કર્યા બાદ કાયમ કરવામાં
આવશે, હિંદના આવા ક્ષેત્રે હિંદના હતીદાસમાં
પ્રથમ આ પદની ધરાવનાર આ બેન પહેલાંજ છે
તેમની ઉંમર ૭૪ વર્ષની છે અને મુંબઈની
રોનેટનાં સભ્ય છે. બી. એ. બી. ડી. યજ્ઞ યુ.
એસ. એમ. એ. યજ્ઞ આપ્યા છે. ચુનાઈટ
રોટમાં સ્ત્રી વિભાગમાં એમી તરીકે કામ કર્યું
હતું. અભેરીમાં મીરાનમાં, બાળવિભાગમાં
અને સજાવતની સંસ્થાઓમાં કામ કર્યું હતું
અને હિંદ પાઠા ર્થ પછી જમીની સમાજ સેવા
મંડળમાં મંત્રી તરીકે કામ કર્યું હતું. મંત્રી તરીકે
પરાક્રમી મારફતે નીવડે. અમારાં અભિનંદન.

શ્રી. વિનોબા બાબેની સભ્યમદ્ર અર્જ-
ીજવાર ધરપકડ થઈ છે.

કે. વાળી પેા : કલકત્તા યુનીવર્સિટીની
૮૨ની પરીક્ષા બાર વર્ષે ને સાન માસની નાની
૭૭મરે પાસ કરી છે.

સીરીસ : નામની કેવવાયેલી મુસ્લીમ યુવ-

લીએ મુંબઈ મુકામે પોતાની સજીવશીથી હિંદુ
ધર્મ સ્વીકાર્યો છે.

- દીના દોરાબશા : પારસી યુવતીએ સાન્ય-
કુંડ મુકામે. હિંદુ નગીનદાસ હગનવાલ સાથે
લગ્ન કર્યું છે. બાળ્યે હિંદુધર્મના સ્વીકાર
કર્યો છે.

મંજુલા : નામની કપોલ યુવતિ તથા એક
મસંદીબેન તથા એક પદમાવતીબાઈ ત્રણે
મુસ્લીમ ધર્મ સ્વીકારી મુસ્લીમ યુવકો સાથે લગ્ન
કરવાનાં છે. આથી મુંબઈમાં બારે બળભળાટ
નમશે છે.

શ્રી ચોગાની વોરાએ : બીસેંટ વકતુલ
વર્ષ વડોદરામાં " જીવનની સંગીત પર અસર "
એ વિષય ઉપર સુંદર વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું.

શ્રી. નર્મદાબેન દેસાઈના પ્રમુખપણા નીચે
સાજમહેલ શેઠ સ્ત્રીસમાજ તથા મીમનાબાઈ સ્ત્રી-
સમાજનાં વડોદરામાં ગૌરી કલ્પવૃક્ષ ઉજવાયો હતો.

વડોદરા રાષ્ટ્રીય સ્ત્રીસમાજ તરફથી
હિંદીનો કલાસ પુસ્તકી મુકાયો છે.

ગુડાઓની છરીઓ નર્મન બનાવતી
નીળા છે. મુંબઈની મહાંવ કોઈના પ્રેસીડેન્સી
મેજસ્ટ્રેટ મી. કાચેડેટા જણાવે છે કે મુંબઈમાં
પદ્મચેત્રા ગુડાઓ પાસેથી મળી આવેલી
છરીઓ માટે બાગે નર્મન બનાવતી છે.
છરીઓ તલન જુદી નતની છે. ખાસ ધુન કરવા
મટિ જ બનાવેલી છે.

વેરા નોરકેવાન નામની વીસ વર્ષની
યુવતિએ રણાચાનું મોટું સ્ત્રી-વિમાની જળ સોંપ-
વામાં આવ્યું છે. કોઈ પણ દેરામાં નહિ હોય
તેવું સ્ત્રીઓનું વિમાની જળ રણાઆ ધરાવે છે
(સ્ત્રીઓની વિમાની જળ સોંપવાનું કારણ દૂલ-
વેણીમાં વચિા.)

સ્ત્રી પોલીસ ફળ : સ્ત્રી હડતાળીઆઓ
મટિ સરકારે સ્ત્રી પોલીસ જળ ઉજુ કર્યું છે.

વાંઝીયાં મેણું ટાળવા માટે કાનપુરમાં
એક બાળ્યે દોરપીટમાંથી નાના બાળકની
ચોરી કરી. પાછળથી બાળકની શોધ કરતાં આ
બર્લ પકડાઈ અડ હતી. સર્ગાંડાવાના વાંઝીયા
મેણાંની ધીકાથી કંડાળી આ બાળ્યે આ પત્રકું
ભર્યું હતું એમ કહેવાય છે.

શ્રીજિની છેડતી : વદવાણમાં ધર્મતજાવ ઉપર શ્રીજિની છેડતી થવાના બનાવો બનતા હતા. રાત્રી થઈને કરવાની ખાત્રી આપી હતી- છતાં પણ એક વધુ બનાવ બન્યો છે. આશા છે રાત્રી તરફથી યોગ્ય પગલાં લેવાશે.

શ્રી. જયાબેન ઠાકોર : અમદાવાદના એ બ્લેન કીસાન કાર્યકર છે. હાઈ સરકારે પારા-લેકન કોથ પણ રાત્રીવાદારી, સામ્યવાદી કિસાન કે કામદાર ચળવળ ચલાવવાની, તે અંગે આપણા કરવાની કે લેજો લખવાની મનાઇ થઇ છે. તેમજ તેમને અમદાવાદ છોડવા ઠાડવાની પણ મનાઇ થઇ છે.

શ્રી. જયોત્સ્ના શુક્લ : સુરતના મહા-સમાવાદી કાર્યકર્તા છે. તેમને બનારસ સંસ્કૃત વિદ્યાપીઠ તરફથી “ સાહિત્ય મનિષીણી ”ના ઉલ્લાખ બેનાયત કરવામાં આવ્યો છે. અમારાં અભિનંદન.

શ્રી. અરેશ્વર અમરદાસ તેમની સાહિત્ય સેવાની કદર કરીને ગાશાના સંસ્કૃત વિદ્યામંદીરે ‘ સાહિત્ય અણ્ણી ’ ઉપાધિ બેનાયત કરી છે. અમરેલી મહિલા વિદ્યાલયમાં શ્રી. ભેશ્વરે રાષ્ટ્ર ભાષાના ત્રણે રાત્રી કર્યાં છે.

કાઠિયાવાડ મહિલા મંડળ : રાત્રીક ઉપરોક્ત મંડળ તરફથી પુખ્ત હંમરનો બહેનો મઠિ સુજાતી, હિંદી, અંગ્રેજી, શીવજી, મરેઠ, તથા સંબોતના ત્રણે જોડવામાં આવ્યા છે, આ સંસ્થાનું સંચાલન બેનાને જ હાથે ચાલે છે.

કુ. કુંજલતા દવે : મુંબઈમાં દી. બા. કુંજલતા મોહનરાવ અવેરીના પ્રમુખપણા નીચે ‘ કાવ્યાની દક્ષિણ સુજાતી હિંદુ શ્રીજિની સ્થિતિ ’ એ એ વિષય ઉપર ચોતાનો છનામો નિબંધ લખ્યો હતો.

શ્રી-હમાલો : લંડનના રિટાન ઉપર પુર-ધોની નવ્યાએ શ્રી-હમાલો કામ કરે છે.

મીસ કીપ્સ : સર રેફ્રેક્ટ કીપ્સ ને થોડા વખત પર હિંદની મુલાકાત લઈ ગયેલા, અને ઘાલ મોરકોમાં બીટીય એતથા છે, તેમનાં પુત્રી કરાંધીથી મુંબઈ ગયાં છે.

મુંબઈ કોલેજ ઓફ શ્રીમંડળનો વાર્ષિક વૃત્તવ શ્રીમતિ મુંદરાબાઈ હંસરાજ પ્રાગજીના પ્રમુખપદે ઉત્તરયા છે.

બ્લેન વત્સલા મહેતા : યુનીવર્સીટીની બી. એ. ની પરીક્ષામાં બોનસ સાથે પાસ થયાં છે. તે બ્લેન ‘ સુજાતના ’ પહેલાં શ્રી ચેન્નુએટ અને લગભગ અડધી સદી જેટલા લાંબા કાળ સુધી એકધારી અખંડ શ્રીજિની સેવા કરનાર- છે તેમના સલાહકાર નેતા લેક્ષી વિદ્યાગવરી નીતકંઠનાં દોહીત્રી અને સુજાત મુખરીદ સમાજસુધારક ડૉ. બદુકરામ મહેતાના પુત્ર ડૉ. નાનક મહેતા તથા શ્રી સરોજબહેનનાં પુત્રી છે આ ત્રણ પેઢી ચેન્નુએટને હમારો અભિનંદન.

આ સમાજ

દીકરીને છુ પીતી કરી : સુજાતમાં અને ખાસ કરીને રત્નપુત્રોમાં વર્ષો પહેલાં ખાનદાન કુટુંબમાં દીકરીને દુધ પીતી કરવાનો-દુધમાં હુબાડી મારી નાખવાનો રિવાજ હતો.....એ બનાવની પુનરાવર્તિ કરતો એક બનાવ સુરત છલ્લાના સુરાકી ગામમાં બની ગયો છે.

સુરાકી ગામના ચીમનરાવ હમનરાવની ધણીઆણી લાડુને પોતાની બાલિકા પર અપનાવે આવ્યો અને પોતાની પાંચ વર્ષની છાત્રી સુમનને પાણીમાં નાખી હુબાડી દીધી. સેશન્સ કોર્ટમાં કેસ ચાલે છે.

ચૂલકંકાસના અખરમાં : સિનેરની એક કોળી એ ચૂલકંકાસથી કંચળી પોતાના બહાલાં બે બાળકોને કુવામાં ફેંકી પાછળથી પોતે પણ કુવામાં અંત્રાણ્યું પણ તાત્કાલિક લોકોને તે બનાવની ખબર મળતાં ત્યાં દોડી ગયાં અને બાળકે કુવામાંથી છવતી કાઢી.

પોલીસે હવે તે શ્રી પર આપવાતની કોશિય અને બાળકોને મારવાનો કેસ કર્યો છે.

શંકર જતાં : સિનેરના એક કોળીને પોતાની સ્ત્રીના આરોગ્ય પર શંકા જતાં તેણે પુન કરીને લારને જમીનમાં દાડી દીધી. પાછળ-થી પોલીસને બનાવની ખાતરી મળતાં પોલીસે આરોપીને પકડી લારા જમીનમાંથી ખેદી કાઢી હતી.

નાતરે જતા : મહેસાણામાં એક ઠાકરડા બાઈ નાંમે અંતુ પાછલા થોડાક માસથી ઠાકરડા નામે મુળીયા સાથે રહેતી હતી. ગઈ તા. ૨૦ ના રોજ રાત્રે તેણીને મુળ ધણી આવી પહોંચ્યો.

ગાંધી

યુદ્ધ અને કૅંગ્રેસ :

શરિઆ, આટલાંદીક મહાસાગરમાં અને ભૂમધ્ય સમુદ્રમાં ફાટણ યુદ્ધ ચાલે છે. કૅંગ્રેસનું વજણ યુદ્ધ પ્રત્યે હંદુ તેડું ન છે.

સર તેજ બહાદુર સંકુના નેતૃત્વ નીચે મળેલી મુંબાઇ કોનફરન્સના નામથી ભણીતી ગએલી પોલીસમાં સરકારને જે વિનંતીઓ કરેલી તેમાંની થોડી સ્વીકારી સરકારે ગયેરથ કાશિબારીમાં બીન સરકારી સહયોગી નીમણુંક કરી છે. આ નિમણુંકથી મધ્યસ્થ કાશિબારી સભામાં સત્રાસદો બીન સરકારી થશે. તેમાં ભણીતા સર્વપક્ષી નેતાઓ છે.

આ સહયોગી યદેનસાહને જવાબદાર છે. સર તેજ બહાદુરની કોનફરન્સે આ સહયોગી એકમતે (Collective) જવાબદાર રહે એવી માગણી કરી હતી તે ન સ્વીકારતાં અગત જવાબદાર રહેશે.

કૅંગ્રેસ આ સહયોગી ધારાસભાને જવાબદાર રહે એમ માંગતી હતી તે સ્વીકારાઇ નથી. મહાત્મા ગાંધીજીએ જાહેર કહ્યું છે કે આ નીમણુંક સાથે કૅંગ્રેસને લેવાડેવા નથી. કૅંગ્રેસને પૂછવામાં આવ્યું હોય તેમ તેમની જહેરાતથી જણાવું નથી.

*

ન્યાય તરફથી લગનની ઉંમર નક્કી કેમ કરી હશે ?

અમદાવાદની વિસા શિમાળી જૈન શ્વ. પં. જ્ઞાતિએ લગનની વય સંબંધી એક કરાવ કર્યો છે. જે જ્ઞાતિ જ્ઞાને છે કે કન્યાની ઉંમર આરાદ અને વરની ઉંમર એકવીસથી વધારે થવી ન

જોઈએ. આ ઉપરથી વધારે મોટા યનાર છોકરા છોકરીઓ ઉપર કાયદેમુર પગલું લેવાશે. આમાં કોઈપણ અનિવાર્ય કારણ હશે તો જ્ઞાતિ તરફથી રાહેલ આપવામાં આવશે.

આ જ્ઞાતિ બીજી જ્ઞાતિઓના પ્રમાણમાં બીજા ક્રમ પછાત નથી. છતાં યણ લગનની વય નક્કી કરવામાં આટલી બધી સમતાઇ કેમ કરી હશે તે સમજાવું નથી. બાળકોને અરુદાવવા મટિ વધે સુધી લડત કર્યા પછી સુધારો થવા માંડે. પરંતુ જે સુધારો વધી વધીને પ્રુખ આગળ ગયો એથી યણને ક'રાળો અને ત્રાસ થવા લાગ્યો.

બીજું કેટલાંક લગ્નો પ્રુખ વિચિત્ર થવા માંડ્યા. નિશાળ કે કોલેજનું નામ લઈને જાય તે પરણીને ઘર આવે. તે લગ્નો આંતરવિધ, આંતરપ્રાંતિય, પરપ્રમિ, અરમાનવય, એક પર બીજી એવાં વગર સમજે પુત્રતિઓએ અપહાવવા માંડ્યું છે અને જેની સાથે લગ્નશ્રીથી જોડાય છે તે કંઈ કક્ષાના માણસ છે તેનો વિચાર સુધાં તે નથી કરતાં.

જ્ઞાતિવંધન તોડવાના ધરાણથી, પ્રાંતિય વિષ્વાદ દુર કરવાના ઉદ્દેશથી, કે ધાર્મિક ક્ષય દુર કરવાના ઉદ્દેશથી જે ઉપર દર્શાવેલાં લગ્નો થતાં હોય તો આપણે સહયોગી વધાવી લઈએ.

અસમાન વયના લગ્નોમાં તો પ્રુખે ચોતાની આલાકીથી પારકી આજ્ઞાએને જોળવીને જાય છે અને એક પર બીજી તરીકે જવામાં તો મૂર્ખાગી છે જે લગ્નમાં નથી સમજાવું પરંતુ દસકા પછી બદલાવ સમજશે.

- અમદાવાદનાં વિસાશિમાળી જૈનજ્ઞાતિએ

લગ્નની ઉમર આવી નતની નકી કરી હોય તેો વિરમય થવા લેણું નથી.

સેવાની સંસ્થાઓમાં કામ કરવું જોખમ બરેણું નથી ?

થોડા વખત ઉપર જુજરાત સમાચારમાં અમદાવાદના અનાયાશમના વહીવટ ઉપર કોઈ બાઈ તરફથી રીક્ષ લખેલી હતી તેનો ઉત્તરો 'સી રાક્ષી'માં લખાયો છે.

એ બાઈએ ખાસ કરીને લગ્નની બાળતમાં ખુબ લખ્યું છે. અને ખાસ કરીને રા. ગુરુભાઈ ઉપર બોલે રોય કાલગ્યો છે.

અદિપતરામ રૂપરામ અનાયાશમ એટલે નિર્ધારિતના કુટુંબીઓની પ્રશ્નિઓ અને ગુરુભાઈની સેવાના અનેક ક્ષેત્રોમાં એક ખુબ્ય ક્ષેત્ર.

કેટલાંક નિરાશ્રય અને ગરીબોની ઈંગી આ સંસ્થામાં સુધરી ગઈ છે છતાં પણ ત્યાંના કાર્યકર્તાની પાછલી ઈંગીમાં તેમની સેવાઓને માટિ ગમે તેમ લોભાય તે આપાત લેવાતેલો નથી.

અત્યારે જુજરાતની રિયલિટી એટલે આપણને એમ જ લાગે છે કે જ્યાં જ્યાં સેવાભાવીઓ તરફ રાંકાની નજરે લેવાનો છે ત્યાંમાં કેટલાંક ઉછરતાં તેો એમજ માને છે કે વગર પેસે સેવા કરનારામાં કંઈક સ્વાર્થ હોવો જ લેઈએ અને તેઓ તરફ એવી ઝીણી નજરથી જુએ છે કે એમની સીધી મુશ્કલા હોય તેમાં પણ સેવા કરનારનો સ્વાર્થ હોવો લેઈએ અથવા સ્વાર્થ છે એવું સાબીત કરવા પ્રયાસ કરે છે. તેને માટે તેમની યશસ્વી કારકીર્દી ઉપર બમે તેવા આક્ષેપો કરતાં પણ અવગતતાં નથી આવડું. ધણી સંસ્થાઓમાં લેવામાં આવે છે તેવું અનાયાશમની બાળતમાં પણ છે.

આવા સ્વાર્થી માણસોનું માનસ ત્યાં સુધી પહોંચે નહિ ત્યાં સુધી સંસ્થાઓ ઉંચે ચઢવાને

બદલે પાછળ લૂંકેરો અને હાંકે છે. ધણી સંસ્થાઓને થોડો લાગ્યો છે,

રા. ગુરુભાઈને અમે એજબીએ હીએ એમની ઈંગી સેવામાં જ અર્પી છે તે અનાયાશમમાં કામમાં અડધત કરે તે વાત માનવામાં નથી આવતી પરંતુ આવાં પીછેહઠક કરાવનારો ઉમતા માનસોને પ્રશ્ન સદૃશ્યિ આપે અને સીમાં સાફ જુ છે તે એવાની બુદ્ધિ પ્રશ્ન અર્પે.

‘જુજુસુન્દરી’ની નવા વર્ષની બેઠ :

આવતા અંકથી-સપ્ટેમ્બરથી ‘જુજુસુન્દરી’

“ જુજુસુન્દરી ” નું
સને ૧૯૪૧-૪૨નું
બેઠ પુરતક

સામાજિક નવલકથા

સુમિત્રા

છપાય છે.

રેખક :

રા. ગોકુલદાસ ડી. રામચુરા
તંત્રી : “ રામદા ”

૧૬ મા વર્ષમાં પ્રવેશે છે. આવતા સપ્ટેમ્બરનો અંક ૧૬ મા વર્ષના પહેલા અંક તરીકે બહાર પડશે. નવા વર્ષથી જુજુસુન્દરીનું કપર ડીઝાઇન પણ સુંદર બે રંગી નવીન બાવથો બરપુર આકર્ષક રજી થશે. તેમજ અંદરના વિષયો, વાર્તાઓ, રસો, કાવ્યો પણ જેમ અને તેમ વધુ ને વધુ ઉપયોગી અને સુંદર રજી થશે. તેમજ નવા વર્ષની બેઠ તરીકે “ સુ-

મિત્રા નામની એક સુંદર નવલિકા નજીતા સાહિત્યકાર અને ‘રામદા’ના તંત્રી શ્રી.

ગોકુલદાસ ડી. રામચુરાની કૃતમથી લખાયેલી છે અને તે સમાજમાં નવીન જ વરત રજી કરતી એક સાંસારીક નવલકથા છે.

જયજયજય મનીઓડરની એકસો :

“ જુજુસુન્દરી ”ના જે માહકોનું લવાજમ આ એગસ્ટ અંકથી ખલાસ થાય છે, તેમજ આ અંક મળેથી ૨૫ મી એગસ્ટ ૧૯૪૧ સુધીમાં તેમાં લવાજમ મનીઓડરથી મોકલી આપે. મનીઓડરની રહીપમાં આહકનો નંબર તેમજ પૂર્વ નામ, એડ્રેસ જરૂર લખી મોકલે. જેમના તરફથી બે રીતે લવાજમની રકમ જો મનીઓડરથી.

નહીં આવે તેમને આવતો અંક વી. પી. થી મોકલવો પડશે. જે આદકો સ્વીકારી અમને આભારી કરશે એવી અમારી નમ્ર વિનંતી છે.

જેઓને આદક તરીકે ન રહેવું હોય તેઓ પોતાનો આદક નંબર તેમજ પુરું નામ ડેકાણું લખી એક કાટથી ખબર આપશે તો નાહકનો વી. પી. ખર્ચ તથા અમારી તકલીફ બચાવશે. પાછળથી વી. પી. પાછું મોકલી નાહકના ખર્ચના બોલમાં ન ઉતારવા આથી વિનંતી છે. જેમનાં સવાજમ મળી જશે તેમને નવા વર્ષની હેઠ આપણી જે હાલ છપાઈ રહી છે તે તૈયાર થતાં દુરત જ મોકલી આપવામાં આવશે.

આદકોને વિનંતી :

અત્યાર સુધી શુભ્રસુંદરીના આદક તરીકે

ચાલુ રહી અમેને જે જે આદકોએ આભારી કર્યા છે તેમનો આ તકે અમે આભાર માનીએ છીએ. તેઓને વિનંતી છે કે નવા વર્ષમાં તેઓ તો ચાલુ જ રહે. ઉપરાંત તેમનાથી બને તેટલા તેમના સ્નેહી મિત્રોને આ સાચિકના આદક તરીકે નવા આદક તરીકે મોંઘાવવા બનતો પ્રયત્ન કરશે તો અમેને આવા લડાઈના વખતમાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડશે. ચાલુ લડાઈના હીથે કામલો વિ. ની મેથિવારી એટલી બધી વધી ગઈ છે કે જોને પહેલેથી વળતું ધણું ખર્ચાળ થયું છે એવા વખતે આદકો પોતે ચાલુ રહી નવા આદકો તરીકે પોતાના મિત્રમંડળને સલામચું કરી અમેને મદદ કરશે તો ધણું જ ઉપયોગી થઈ પડશે.

મનીઓડર મોકલવાનું ડેકાણું :

અવરપાક : “ શુભ્રસુંદરી ”

O/o હાહાયામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ,

રાવપુરા-વડોદરા.

[સ્ત્રીજગત : અનુસંધાન પાન ૩૧૫ થી]

અને બાદમાં પોતાને ત્યાં આવવા જણાવ્યું. તેની સાથે જવા ઇન્કાર કરવાથી તે બીજા ડાકરડાને બોલાવી લાવી બાદમાં તેના ઘરમાંથી ખસે નાખી છપાડી ગયા, આ રીતે બાદમાં છપાડી ગયા પછી ૨૧-મીએ સવારે એ આગલા ધણીએ બાદમાં નાહ કાપી નાખ્યું. બાદ હોસ્પિટલમાં છે.

હાલ ખાતર ? નહિયાત તાલુકાના દહેમામ-પુરા મામમાં નજીક બોલનદ વચ્ચે સાકની હાલ માટે તકરાર થતાં બોલનદમાં પોતાની નજીકના માયામાં ડકણું મારવાથી માણું ફારી જતાં નજીક મૃત્યુ પામી.

હકીકત એવી છે કે મરનાર છબાને ચકલાસી ગામે પરણ્યાવેલી પણ તેને પોતાના ધણી સાથે બનતું નહિ હોવાથી ૩-૪ વર્ષથી પોતાના

ચિરમત વચ્ચે તેનાં રહેલી હતી. ચિરમમાં પણ બોલનદ સાથે બનતું નહિ હોવાથી કહ્યો આલ્યા કરતો. ગઈ તા. ૧૮ ના રોજ હાલ સંબંધી બોલાવ્યાલી થતાં ઉપર પ્રમાણે બન્યું.

કુવાનો આશરો : રખીઆલ મામની સીમમાં આવેલા કુવામાં એક હારા તરતી જણાતાં તે ચિરતારમાં ચક્યાર ફેલાવા પામી હતી. આ અંગે તપાસ કરતાં એમ જણાય છે કે રખીઆલની સીમમાં લીખાલાઈ પટેલ નામના સખસનાં કુવામાં એક હારા તરતી હોવાનું જણવામાં આવતાં તેને બહાર કાઢવામાં આવી હતી. તે હારા એક અરાદ વરસની યુવાન મારવાડી બાદની જણાતી હતી. તેનું નામકામ જણાયું નથી.

“ ગુણ સુન્દરી ”

બાલવિભાગ

ત-ત્રી : નાગરદાસ ઈ. ખેલ, મલાડ

વર્ષ ૧૧ : અંક ૮

પુસ્તક ૧૧

ઓગસ્ટ : ૧૯૪૧

ચોમાસું

૧
ચોમાસે આવે વરસાદ,
લાવે ઘવરીઓ પરસાદ.
તાપ સમે લુ ઓછી થાય,
ઠંડા મીઠા વાય કુકાય.

૩
વિજળીના ઝખકારા થાય,
ગદગદ ગડગદ ગર્જન થાય.
બેબી ને બાબો બી જાય,
માતા પાસે દાડી જાય !

૫
પાણી ફેલમળેલ જતાં,
રેતા સર્પે સાફ થતા.
નદીઓમાં પાણી ઉભરે,
ધસમસતાં દરિયાને મળે.

૨
ટહુકા મોર તણા મુજાય,
ચોમાસુ આવ્યુ દેખાય,
આકાશે હાથે અધાર,
વરસે વાદળ મુશળધાર.

૪
ચોગમ પાણી વહેતું જાય,
ધરતી માતા ખૂબ ધરાય.
વર્ષા લીલા લહેર કરે,
ખૂરશી થઇને ખેડૂત ફરે.

૬
લીલોતરી ચોગમ નિરખાય,
માણસનાં હૈયાં હરખાય.
ઝરમર મેહુલીઓ વરસે,
બાળક તો નાચે હર્ષે.

શ્રી. મળલાલ ગૌરીસંકર પંડ્યા.

બિલીયન

દૂર દેશ જતાં વાર ન લગાડો

બાવીસે બાપુની ઘોડી
એક દિવસ ચરવા મેં છોડી
છોડી ત્યાં તે ભરે છલંગ
ચનગન ચનગન થાણું અંગ
અંગ ઉજળી એની વાન
મુંદર શાસે લાલ લગામ
લગામ લેધ બન્ધો બહાદૂર
ભણે, રણુવેલો રણુશૂર
રણુશૂર, હું લાઠકડો સ્વાર
દૂર દેશ નહિં જતાં વાર.

બાવાને બમબમ બોલાવો

ચાવીસ લીધી ચાદર એક
વાંદરલાઇની માટી ઠેક
ઠેકઠેકડા મારે ખૂબ
કૂદી કરતા હુકાહુક
હુક હુકડો બાપુનો
કંકડો લાવ્યા સાપુનો
જેથો મેજો આપુનો
આપુ ઉપર ઉંચાં ઝાઠ
ઝાઠ પાંદડાં લીલાં છમ
બાવો બોલે બમબમ.

દિલ્હીના ઠગને દગાખોર બનાવો.

ત્રેવીસે વીસ પટલની વાડી
લાત લઈ જતાં પટલાણી
લાણી લોટા પિત્તળના
ચોર ચુનંદા ચિત્તળના
ચિત્તળ ચકલી પકડી લાવ
ચંપા માથે આવે દાવ
દાવ દંધને દહેરે જાય
દહેરે આળ્યુ દાદરમાં
દાદર ચઢતાં ચાકયા પગ
દગાખોર દિલ્હીના ઠગ.

મારો કાશિમરનો પ્રવાસ

[જુલાઈ અંકથી ચાલુ]

પહેલગામ ઉતરી સંજના અમે પોષ્ટ, જોવા ગયા. જેવમ નદી ઓળંગી પહોડો ઉપર સપાટ ત્રણ જગ્યાઓ છે. તે પોષ્ટ (૧) પોષ્ટ (૨) પોષ્ટ (૩) એવા નામથી ઓળખાય છે. સદારે ચંદનવાડી ગયા તે ત્યાંથી ૮ માઈલ દૂર છે અને ઘોડા ઉપર જવાય છે. પોષ્ટ ઉપર ઘસને આગળ કુંગરો છે. ચઢવાનું ઘણું છે. રસ્તામાં એક બે જગ્યાએ એક બાજુ કુંગર ને બીજી બાજુ તદન સીધી ખીણમાં નદી છે અને ફક્ત ત્રણ શીટની ઘોડાને ચાલવાની જગ્યા છે. અહીં બહુ સાવચેતીયો જવું પડે છે, ચંદનવાડી ઉપર રસોઈ થાય છે અને વેચાતી મજ છે. ત્યાં એક પુત્ર છે જે અમે જોયો હતો, તે આખો બરફનો છે. લગભગ ૧૦૦ શીટ પહોળો છે. જેવમ નદી આ બરફના પુત્ર નીચેથી પસાર થાય છે આદરમ અદ્ભુત છે. આ પુત્ર ઉપરથી ચાલતા તેમજ ઘોડા પર માણસો જમ શકે છે. અમરનાથની ચુકા જોવા અહીંથીજ જવાય છે. રાતના પાછા પહેલગામ આવ્યા, ને ત્યાંથી ત્રીનગર થોડા દિવસ રહી રાજગીરીથી " કંટીયર મેલ "માં દીલ્હી ગયા.

દીલ્હીમાં પહેલાં કિલ્લો જોવા ગયા તે ઘણો મજાજુત છે, અને છઠ્ઠીસ લાકરના ઘોડો મહેરા વચ્ચે છે. ત્યાં દીવાનેઆમ જોવા જેવું છે તેની જમીન આખી આરસપહાણની છે અને તેના પર ચિત્રામ કરેલું છે. તેમાં પહેલાં દિશા માણેક વગેરે જડવાં હતાં. પછી રામજો આવ્યા તે બધા લકા ગયા. અહીંયા એક જોવા જેવી વસ્તુ છે. ભીંત ઉપર ત્રાગનું ને તલવાર કાતરેલાં છે ત્યાં જહાંગીર ને નૂરજહાંના આસનો છે. કહેવાય છે કે જહાંગીર ત્યાં ફરીયાદ સંભળતો ને ન્યાય આપતો. બાગમાંથી અંદર જતાં ઓટલા પર જ એક આરસપહાણનું ઉંચું નક્કર રહેન્ડ છે તેની ઉપર આરસનું અંખાડીના છાપરા જેવું છે. તેમાં જહાંગીર સબાને વખતે બેસતો હતો. ' દિવાને ખાસ 'ની વચમાંથી જમુના નદીનો વહેવાનો માર્ગ છે તે અલારે તો સુકાઈ ગયો છે. છોકરાંઓને નદાવા માટે જમીનની અંદરથી પાણી લકા ખીખ જોરડામાં હોજ કરેલો છે. રાખીઓને નદાવાની જગ્યાએથી પછી જમુના નદી પસાર થતી હતી. પાસેજ એક જગ્યાએ અતરના પુવારા છે. કિલ્લાની બીજી બાજુથી પહેલાં જમુના નદી વહેતી હતી પછી ફરે દૂર ચાલી ગઈ છે. ત્યાં જહાંગીરનું માછલી પકડવાનું આરસનું રથાન છે. પછી અમે જુમ્મા મસ્જિદ જોઈ. પછી ન્યુ દીલ્હી ગયા. ત્યાં પહેલાં ' લકમીનારાયણ 'નું મંદીર જોયું. તે ઘણું ખરું ચીરજાજો અંધારું છે. એટલે ખીરવા ટેમ્પલ કહેવાય છે. તે તદન નવુંજ છે ને ઘણું સુંદર છે ત્યાં દરેક ઠેકાણે ભીંત પર પટ્ટાપણ અલખાત સ્તંભોમાં સુંદર રચના ચિત્રોમાં છે ને દરેક ચિત્રની નીચે તેની સમજૂતી આપેલી છે. એક ઠેકાણે ચિત્રમાં મોતમ જુદની કથા જનમથી તે સગાંધી લીધી ત્યાં સુધીની જતાવેલી છે. બાગ પછી સુંદર છે. બાગમાં દાંધી, સિંદ વગેરેની મોટી પલ્લરની શ્રીતિઓ બતાવેલી છે. ત્યાંથી વાઇસરોયના મહેલ તરફ ગયા તેનો ધુમ્મટ તેમાં વપરાયલા પથરાની જાત જેતાં આપણને એમજ લાગે કે એ મકાન જુના વખતનું છે. તેનો બાગ અતિશય મોટો છે તેમાં બ્રોન્ડ ઉમ્મોલાં છે, તેમાં આગળ ઘઉં મેચવા વાઇસરોયના પુતળાં મૂકેલાં છે. પાસે દિંદો ધારાસભાનું આસીયાન મકાન છે. તે તદન-ગોળ છે. તેમાં બાજુથી આરડાઓ છે તેને બાંધણાજ નથી. તે ઘણુંજ મોટું મકાન છે. પછી ઇન્ડિયા ગ્રેડ જોયો દીલ્હીમાં હજી ઘણું ઘણું જોવાનું હતું પછી ત્યાં ખૂબ ગરમી હોવાથી અમે ખીજેજ દિવસે ત્યાંથી નીકળ્યા ને કંટીયર મેલમાં પાછા ઘેર આવી પહોંચ્યા.

(સંપૂર્ણ)

શ્રી. આરજ મહેતા

દાદાભાઈ નવરોજી

તમારા ઘરના દાદાને તો તમે સૌ જોળજો છો, પણ આપણા દેશના-હિંદના દાદાને જોળજો છો ?

આપણા દેશમાં સ્વરાજ્ય મેળવવાની હીલચાલ પ્રથમ શરૂ કરવાનું માન મેળવનાર, કન્યાશાળાઓ કાઢી કન્યા કેળવણી તરફ બધાનું પહેલ વહેલું ધ્યાન દોરનાર; ઇંગ્લાંડની પાર્લામેન્ટમાં સલાસદ સુટાઈ ત્યાં હિંદની ગરીબાઈ રજૂ કરી હિંદ વતી લડનાર એ મહાપુરુષને કોણ ન જોળજો ?

એમનું નામ હતું દાદાભાઈ. વહાલનું નામ હતું 'ઘડી.' એ જન્મ્યા હતા ઇ. સ. ૧૮૨૫ ની સપ્ટેમ્બર માસની ચોથી તારીખે. વતન નવસારી. પિતાનું નામ નવરોજી. માતાનું નામ હતું પુતળીબાઈ.

પિતા મોળેદ હતા. મોળેદ એટલે પારસીઓના ગોર. ધર્મશુરૂતું કામ કરે. ગરીબ હતા. દાદાભાઈ ચાર વરસના થયા, ત્યારે એ દેવલોક પામ્યા. માતાએ એમને ઉછેર્યા ને લણ્યા.

દાદાભાઈ મુંબઈ રહેતા હતા. ત્યાં માગાની દેખરેખ નીચે લણુંતા હતા. એક દિવસ એમની નિશાળ ભેગા કેમ આવેલું. તેણે વર્ગમાં છોકરાઓને બે ત્રણ સવાલ પૂછ્યા. ઘણા છોકરાઓ જવાબ દઈ ન શક્યા. પણ દાદાભાઈએ તો ટપોટપ જવાબ દઈ દીધા, એવા આવનારે ખુશ થઈ ઇનામ આપવા માંડ્યું.

“તમારે ઇનામ આપવું હોય, તો મારા શુરૂને આપો, મને નહિ.” આમ કહી એમણે ઇનામ ન લીધું.

જેમું, કેટલું ઉદાર હૃદય !

દાદાભાઈ નિશાળમાં બહુ હોંશિયાર ગણાતા. વર્ગમાં પહેલો જ નંબર રાખે. ગણિત તો સૌથી સરસ આવડે. નિશાળમાં ચાલચલગત પણ સારી. કોઈને ચડપલાં ન કરે; ગાળો ન દે; કે ન મારે.

ચોકખાઈ તો એમને બહુ જ ગમે. શરીર ચોકખું, કપડાં ચોકખાં ને બીજું બધુંય ચોકખું.

નિશાળના માસ્તરોનો પણ એમના ઉપર બહુ જ પ્રેમ. બધા જ કહેતા ‘મોટપણે દાદાભાઈ એક મહાન પુરુષ થશે.’

થયું પણ તેમજ.

કેટલાક પારસીઓ જન્મતી વખતે દારૂ પીએ છે. દાદાભાઈના મામાને ત્યાં પણ દારૂ વપરાતો. એક દિવસ બધાં જન્મતાં હતાં, જન્મતાં જન્મતાં દારૂ મંગાવો. દારૂ ઘરમાં ન હતો.

મામા બોલ્યા—“ અરે દાદી ! પાડોશમાંથી બોલો દારૂ માગી લાવ તો ? પાડોશી ન હતો. ઘરમાં બાઈ હતી તે કાંઈક કડવું બોલી દાદાબાઈને એ લાગી ગયું. એમનું સ્વભાવ ઘવાયું એ દારૂ વગર પાછા ફર્યા. આવીને બોલ્યા—“ મામાજી, બાઈ ન બોલવાનું બોલી છે. હવે હું દારૂ લેવા જઈશ નહિ. ”

મામા પરતાયા. તે જ દિવસથી દાદાબાઈએ દારૂ ન પીવાની પ્રતિજ્ઞા કરી.

x

x

x

વિદ્યાર્થી અવસ્થામાં દાદાબાઈ પોતાના પારસી-ધર્મનાં તથા ખ્રીસ્તનાં બહારનાં પુસ્તકો ખુબ વાંચતા. આથી એમના વિચારો ફેરવાઈ લોક-સેવા તરફ દબાઈ હતા. પાપી કરોથી તે બહુ ઠરતા.

વિદ્યાર્થીઓને બરાબર બોલતાં આવડે, એ માટે એમણે જ્ઞાન પ્રચારક મંડળો સ્થાપેલી.

બહી રહ્યા પછી એ કેલેન્જના પ્રોફેસર થયા. કેલેન્જમાં પહેલ વહેલા હિંદી પ્રોફેસર નિમાયા હોય તો તે દાદાબાઈ જ !

એ પછી વિલાયત ગયા. ત્યાં પણ ‘ લંડન ઇન્ડિયન સોસાયટી ’ નામની મંડળો સ્થાપી. આને પણ તે ચાલે છે.

દાદાબાઈને દેશને માટે એટલી બધી લાગણી હતી, કે એઓ પોતાને પારસી ન કહેવડાવતાં હિંદી જ કહેવડાવતા. હિંદની ગરીબાઈ દુર કરવાના પોતાના પ્રયત્ન પાછળ એ છવત પ્રયત્ન મંડયા રહ્યા. આથી એમને આપણે હિંદના દાદા કહીએ છીએ.

ઇ. સ. ૧૯૧૭ માં દેવજોષ પામ્યાં.

શ્રી. કરમનજી મ. રેસાઇ.

કાળી કાયલડી

મીઠું મીઠું તારું ગાન, કાળી કાયલડી !
તારું આંખો છે રહેઠાણ, કાળી કાયલડી !
તારાં મનહરનારા બોલ, કાળી કાયલડી !
તારું દિલ કોકિલનું બોલ, કાળી કાયલડી !
તારું ટહુકે ભુલું ભાન, કાળી કાયલડી !
મીઠું મીઠું તારું ગાન, કાળી કાયલડી !

શ્રી. નરહરિપ્રસાદ બટ

કુકડો અને શિયાળ

એક વખતે કુકડાભાઈ લહેરથી ખાતા હતા, ત્યારે એક શિયાળ આવ્યો.
 ને પૂછ્યું:

“કેમ છો કુદડાબાઈ ! મેં સાંભળ્યું છે કે તમે ઘણા થતુર છો. મને કહો તો ખરા ત ! કેટલી સુખિત કરી બાણો છો ?”

“ ભલે.” કુટકાભાઈએ કહ્યું. “ હું ત્રણ યુક્તિ જાણું છું; તમે કેટલી યુક્તિ કરી જાણો છો ? ”

“હું ત્રણસો સુકિત કરી બાણું છું.” શિયાળે કહ્યું, “જે હું ખરેખરી કૌશિય કહે તો.”

“ મને તેમાંની થોડી કરી બતાવો ને ? ”

“સાર,” શિયાળે કહ્યું. “એક એવી સુક્તિ હું કરું ત્યાં હું કે મારી ઢાળી આંખ ગંધ કરી નેરથી અવાજ કરે છે, ઘણાં થોડાં જાનવર એ કરી નાથે છે.”

“ હા, હા, હા, ” કુકડાલાઈ હસ્યા “ તે ઘણી મહેત્તી છે. ”

“તો જરા કેશિશ કરી જુઓ, તમે ખારો છો તેટલી એ સહેલી નથી.”

કુકડાબાઈએ તરતજ ડાબી આંખ બંધ કરીને જોરથી અવાજ કાઢ્યો,
કુ...ક...ક...ક...ક...ક.

હમણાં તેની ઠાણી આંખ શિયાળની સામે હતી, તેથી તે જોઈ શકે તે પહેલાં શિયાળે તેને પકડ્યો ને ચાલવા માંડ્યું.”

એક જાઈએ આ બધું નોંધું હતું એટલે તેણે નેરથી છુમ પાડી.

“ જા! એ કુકડાને ઊંડી દે, એ મારો કુકડો છે. ”

તે વળતે કુકડા શ્વાસ લેવઃ માટે બહુજ આતુર હતો, છતાં પણ તેને તૂટેલા અવાજે શિયાળને કહ્યું કે “તે....ને ક....હે કે....હ....વે હં....તારે....તાબે....છ.”

હવે શિયાળા લાઘવે તે બાઈને કહેવા ચોતાનું મોંદુ ઉઘાડ્યું. અને તરત જ કુકડાભાઈ કુદવા અને જાડની ડાળી પર બેસી ગયા.

પોતે બંચીને સલામત ઠેકાણે પહોંચ્યા એટલે પોતાની ઠાળી આંખ બંધ કરી
 ઢુકઠાભાઈએ જોરથી અવાજ કર્યો: “કુ.....કુ.....કુ.....કુ.....”.

શિયાળખાઈ પસ્તાવો કરતાં કરતાં ગોતાની જખોલમાં ચાલ્યા ગયાં.

કાળાશમાં કુદરતની કરામત

કેણુ જાને શા કારણથી જગતના માતવીઓ કાળાશનું નામ સાંભળી મોં મચકોરે છે. પણ, છુગ ધ્યાનથી અવલોકીશું તો, એમાં કુદરતની વિશેષ કરામત માલમ પડ્યા વિના નહિ રહે.

જુઓ ? જેને જગત, ભગવાનના નામથી સંજોષે છે તે; મહાત્માઓ ! શ્રીકૃષ્ણ, વિષ્ણુ, રામ, શિવ, શેષ અને તારાયણ પણ કાળા જ હતા. બધાનું વિવેચન ન કરતાં હું કાણુને એટલું જ કહું છું કે, કાળા શ્રીકૃષ્ણની ટચકડી ગીતારૂપી બંસરીનો નાદ આખા જગતભરમાં પહોંચ્યો છે. તે છતાં પણ, હાલના વિદ્વાનો એની પૂરેપૂરી ટીકા કરી શક્યા નથી.

સદ્ગુણની ભંડાર સતી દ્રૌપદીને પણ બ્યાસે શામળી જ કહી છે.

આખા જગતની શક્તિ તરીકે બાણીતી માતા, નામ પ્રમાણે કાળીકા અથવા ભવાની પણ કાળાં જ છે. દેવો મહિષાસુરનો વધ ન થઈ શકવાથી માતા કાળીકાની જ મદદે ગયા હતા, અને માતા સાદા થયાં હતાં.

અરે ! આ મેઘ રાજાની મ્હેર તો જુઓ ! સાવ કાળું વાદળ ન હોત તો વરસાદ જ ક્યાં હોતો. લોકો કાળા વાદળ સામું જ આભારની દ્રષ્ટીએ જુઓ છે.

નાનાં બાળક રડતાં છાનાં ન રહેવાથી ‘એ કાળો ભૂત આવ્યો’ કહી છાનાં રાખે છે. પણ, કેણુ એમ કહેતું નથી કે, ‘એ ધોળો ભૂત આવ્યો’ ત્યારે એ કાળાશનો જ અમત્કારને ?

સાપ, વિંછી, ગરોળી વિગેરે કાળા રંગનાં હોય તો જ વિષમાં પણ ભયંકર હોય છે. અને સૌથી વધુ કાળાં નાગણુની જ બીક વધારે લાગે છે. જેમ વિવમાં બળવાન તેમ કુદરતે રંગમાં પણ કાળાશ જ વધુ વાપરી છે.

અરે યુવાનો ! આખો દિવસ માથા ઉપર ટાપટીપ કરો છો. તે કેના બળે ? જવાબ એજ કે, વધુ કાળા વાળાને અંગે જ (બળે જ). એકે બાળુ વિખરાએલા કાળા વાળવાળા યુવાન તરફ જુઓ અને બીજી બાળુ અત્તર ચોપડી ઓળેલા ધોળા વાળ વાળાધરના ડોસા તરફ જુઓ ? કેણુ વધુ સુંદર ? જવાબ એજ કે કાળાશ ?

કયું શરીર તાકાતવાન ? ભુરૂં કે કાળું ? ગાંધડામાં આવી જુઓ તો તરત જ સમજાય ? હું તો કહું છું કે ગમે તેવો અખાઠામાં ફેળવાએલો મંદલ હોય તો પણ

ગામઠાનો એક કાળો ખેડુત ખેતરેથી ચીંકેયો પાકયો આંચો હોય તો પણ તેને હંફાવ્યા વિના ન રહે ?

‘ મરદ તો મૂંછાળા ’ એ કહેવત બધે કે હાલતેલાણુ પડતી નથી । । । પણ એટલું તો કહેવું જ પડશે કે, મૂંછ કાળી હોય તો જ શોભે છે.

અરે ? તમારી આંખ સામું તો જુઓ. એ આંખની કીકી કાળી જ શોભશે !

બધુ તો રહ્યું પણ; જેની પાંજે પણ ન જવાય અને જેનો સ્પર્શ કરતાં છક્ક છૂટી જાય એવો અગ્નિ ! પણ તે શરૂઆતમાં લાલ અને અંતે તો કાળા રંગની જ જવાળા કાઢે છે.

સૌથી કિંમતી લાકડું તો કાળું સિસમ જ ? એવું તો કવિએ પણ ગીત બનાવ્યું છે સાંભળો ?

‘ સખ સિસમના ઢેલીઆ ઢળાણું,

ઉપર મારા ‘ કાનજી ’ પધરાણું-છંત્યાદી.

કાળા કાગડામાં જ ચતુરાઈનો ભંડાર છે.

કાકા કોલસો કાળો છે. તેજ કાળા કોલસાથી જગતમાં કારખાનાં ચાલે છે. બીજું ઘણું ચ છે પણ....

શ્રી. પંચાત ચિમનલાલ રણછોડભાઈ

૨૨

“ રીત ”

૧. સુરેશ ! તમારી રીત મને બીલકુલ પસંદ નથી.

૨. અંક ! આ તારી રીત ના કહેવાય ?

૩. રઠવા ફૂટવાનો રીત રિવાજ તદ્દન જંગલી છે.

૪. સાહેબ ! મને આ દાખલાની રીત ખતાવોને ?

૫. સૌ કામ રીતે રીતે થાય. ઉતાવળે ન થાય.

૬. સાયગંલની ગાવાની રીત મધુર છે.

૭. દોસ્ત ! મેં એક સરસ રીત કરી.

૮. હા ભાઈ ! તેની રીત લાત સારી છે.

આયુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કરુણરસથી ભરપુર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદભરમોથી ભરપુર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યો પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુકું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડ્સ

પ્રેમનગરના પ્રવાસીઓના માર્ગ
દેવા વિકટ હોય છે. તેના બેઠ તમને

મા. અશરફખાન

એમ. એમ. ૭૧૬૭

રેકર્ડ નં

" જુદા પ્રવાસી પ્રેમનગરના "

રજુ કરી સમજાવે છે

ઓગસ્ટ

૧૯૪૧

નવી રેકર્ડ્સ

મુમતિ દર

ડી. એ. ૬૪૪૪

આજ સુલે સુલે રે નંદણના દેવ

માને

તાંડવ નૃત્ય

મા. અશરફખાન

બાબુ મહેતા

ડી. એ. ૬૪૪૫ { કરમો બુલાવે સુભને
સમગ્ર જવાબદારી

ગદવી અભયસીંગ

ડી. એ. ૬૪૪૦ { આજ નાગખાણ ભા. ૧

ભા. ૨.

કચ્છી ભાઈઓ !

કચ્છી બાપાની રેકર્ડ્સ

બહાર પડી ગયેલ છે...

કચ્છના ભક્તકવિ શિવજીભાઈએ

સ્વેચ્છા અને ગાયેલા ગીતોની રેકર્ડ્સ

ડી. એ. ૬૪૦૮

દીકી દિવ્યમુક્તિ મનોહારી રે

અને

ચારે, ન્યારે, ખીરા માટે

કપેરલ

ડી. એ. ૬૪૪૨ { કચ્છરેલો પાણી દિવાળી

વહેમાતરમ મીલીને બાણે

કમલેશ ઠાકર

અને પાટી

ડી. એ. ૬૪૪૨

વિરોધ-નિરોધ

ભા. ૧-૨

૨૭ કદે ૭

કમલેશ ઠાકર

પ્રેમશ પીકચર્સ ફ્રેમ " દર્શન " અને કુમવા ટોકીઝ ફ્રેમ " સોહાના ગીત "ના
ગાયનોની રેકર્ડ્સ સાંભળવા તૈયાર રહો.

સચિન મહેતા ડેટલેખ માટે આભાર ઓથોરાઈઝડ ડીલરને મળે અથવા લખો

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ રેન્યુફેકચરીંગ કંપની લિમીટેડ

THE
ENGLISH AND EMPIRE DIGEST

WITH
COMPLETE AND EXHAUSTIVE
ANNOTATIONS.

VOLUME XLI.

ગામઠાનો એક કાળો ખેડુત ખેતરેથી ચીકચો પાકચો આંચો હોય તો પણ તેને હંફાવ્યા વિના ન રહે ?

‘ મરદ તો મૂંછાળા ’ એ કહેવત બધે કે હાલતો લાગુ પડતી નથી । । । પણ એટલું તો કહેવું જ પડશે કે, મૂંછ કાળો હોય તો જ શોભે છે.

અરે ? તમારી આંખ સામું તો બુઝો. એ આંખની કીકી કાળી જ શોભશે !

બધું તો રહ્યું પણ; જેની પજો પણ ન જવાય અને જેનો સ્પર્શ કરતાં છક્કા છૂટી જાય એવો અગ્નિ ! પણ તે શરૂઆતમાં લાલ અને અંતે તો કાળા રંગની જ જવાળા કાઢે છે.

સૌથી કિંમતી લાકડું તો કાળું સિસમ જ ? એવું તો કવિએ પણ ગીત બનાવ્યું છે સાંભળો ?

‘ સખ સિસમના ઢોલીઆ ઢળાવું,
ઉપર મારા ‘ કાનછ ’ પધરાવું-ઇત્યાદી.

કાળા કામઠામાં જ ચતુરાઈનો લંગર છે.

કાકા કોલસો કાળો છે. તેજ કાળા કોલસાથી જગતમાં કારખાનાં ચાલે છે. બીજું ઘણું ચ છે પણ....

સી. પંચાલ-ચિમનલાલ રણછોડભાઈ

❧

“ રીત ”

૧. સુરેશ ! તમારી રીત મને બીલકુલ પસંદ નથી.
૨. અંપક ! આ તારી રીત ના કહેવાય ?
૩. રઠવા કૂટવાનો રીત રિવાજ તદ્દન જંગલી છે.
૪. સાહેબ ! મને આ દાખલાની રીત ખતાવોને ?
૫. સૌ કામ રીતે રીતે થાય. ઉતાવળે ન થાય.
૬. સાયર્ગલની ગાવાની રીત મધુર છે.
૭. દોસ્ત ! મેં એક સરસ રીત કરી.
૮. હા બાઈ ! તેની રીત લાત સારી છે.

આબુગઢ-ચંદ્રાવતીની અસલ ઐતિહાસિક વસ્તુ રજુ કરતી

વીર શૃંગાર અને કરુણરસથી ભરપુર

રજવાડાના કાવાદાવા, અંતઃપુરની સ્ત્રીઓની રાજરમત
તથા અનેક લેદહરમોથી ભરપુર

ઐતિહાસિક નવલકથા

રાજયોગી

યાને

પરમાર ધારાવર્ષાદેવ

ભાગ ૧-૨

જેની ત્રણ ત્રણ આવૃત્તિઓમાંની હજારો નકલો ખલાસ થઈ ગઈ છે.

અને આ ચોથી આવૃત્તિની જુજ નકલો બાકી રહી છે.

એક વખત વાંચવી શરૂ કર્યા પછી હાથમાંથી મુકવી નહીં ગમે.

૫૦૦ પ્રાનાનો દળદાર પોથો પાકું પુકું છતાં મૂલ્ય

દરેક ભાગના રૂ. ૪-૦-૦

લખો :

લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસ, વડોદરા.

આ ઇતિહાસિક વડોદરા-રાવપુરામાંથી લુહાણામિત્ર પ્રિં. પ્રેસમાં અખલાલ ચિત્રલક્ષ્મણ કલકરે
પોતાને માટે છાપી અને તેજ ટેકલેથી પ્રસિદ્ધ કર્યું. તા. ૩૧-૭-૪૧

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડ્સ

પ્રેમનગરના પ્રવાસીઓના માર્ગે
કેવા વિકટ હોય છે તેનો લેહ તમેને

મા. અશરફખાન

એમ. એમ. ૭૨૬૭

રેકર્ડ નં. ૫૨

“ છુદ્ધ પ્રવાસી પ્રેમનગરના ”

રજુ કરી સમજાવે છે

ઓગસ્ટ

૧૯૪૧

નવી રેકર્ડ્સ

સુમતિ દર

ડી. એ. ૬૪૪૪

આજ સુધે સુધે રે નંદીના દેવ

અને

તાંબ વૃત્ત

મા. અશરફખાન

બાબુ મહેતા

ડી. એ. ૬૪૪૫ { કરમે બુક્કાવે પ્રાને
સમજાવે જવાબદારી

ગઢવી અભયસીંગ

ડી. એ. ૬૪૪૦ { આપ નામખાલ લા. ૨

લા. ૨.

કચ્છી ભાઈઓ !

કચ્છી બાપાની રેકર્ડ્સ

ખંડાર પરી ગયેલ છે...

કચ્છના ભક્તકવિ શિવજીભાઈએ

સ્વેચ્છા અને આયેલા ગીતોની રેકર્ડ્સ

ડી. એ. ૬૪૪૮

દીલી દિન્યમુતિ મનોહારી રે

અને

ન્યાયો, ન્યાયો, બીરા માટે

ઉપરાંત

ડી. એ. ૬૪૪૨ { કરમેએ પાણી દિવાળી
૬૪૪૨ { વંદેમાતરમ ગીતોને બોલો

કમલેશ કાકર

અને પાર્થી

ડી. એ. ૬૪૪૨

વિશેષ-નિશ્ચય

લા. ૧-૨

રજુ કરે છે

કમલેશ કાકર

પ્રેમણ પીકચર્સ ફૂટ “ દર્શન ” અને કુમલા ટોપીક ફૂટ “ સોહાના ગીત ”ના
ગાયનોની રેકર્ડ્સ સાંભળવા તૈયાર રહો.

જો સચિત મફત કેટલોગ માટે અમારા ઓથોરાઈઝ્ડ રીપ્રેસેન્ટેટિવો અથવા લખો

ધી નેશનલ આર્મોર્સ રેકર્ડ્સ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની લિમ.

૧૧૦, મેડોન સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧.

THE
ENGLISH AND EMPIRE DIGEST
WITH
COMPLETE AND EXHAUSTIVE
ANNOTATIONS.

VOLUME XL.